

॥ अथ श्रीपाद्मं महापुराणं प्रारभ्यते ॥

इस पुस्तकका सब अधिकार मनु १८६७ ई० २६ ऐक्टके अनुसार इजिष्टर करिके यन्त्राधिकारीने स्वार्थान रखे है।

5
294.5925
P.985 bid

5305

धन्यवादः ।

एतस्य पाद्ममहापुराणस्यादर्शपुस्तकानि भोरसंस्थानस्थपंतसचिवमहागजानां, पंजाबदेशीयलाहोरराजधानीनिवासिनां गजामाहिबदयालुपौत्र श्रीठाकुरमहान्चंद्राभिषेयानां, बडोदासंस्थानमहाराजानां श्रीमंतगायकवाडसरकार श्रीमयार्जीगायमहाराजानां, बडोदानगरवासिमिवावासाहेबपौगणिकानां, बेळगांवनगरवासिआबाजीरामचंद्रसावंत इत्येतेषां, पंजाबदेशीयनाभानगरनिवासिपंडितानां, सिद्धपुरपाटननिवासिनां यशवंतराव गोपाळराव देशमुखइत्येतेषां महाशयानां प्राचीनपुस्तकालयेभ्य उपलब्धानि । तानि, सर्वाणि पुस्तकानि तैलंगदेशमुद्रितपुस्तकं च समानीय सर्वेषां पाठभेदान्विषयसंपूर्तिं च यथावदभिनिवेश्यानेकशास्त्रिणां साहाय्येन संशोध्य परिष्कृतमेतत्पाद्ममहापुराणं स्वकीयं “श्रीवेङ्कटेश्वर”मुद्रणालये मुद्रयित्वा भूतलनिबध्निसर्वविद्वज्जनकृते प्रकाशितम् । पूर्वाक्तमहाशयानां स्वस्वपुस्तकालयस्थपुस्तकदानाद्वह्नुपकाराज्जिह्वा धारयामि । एवमेवेतानि प्राचीनानि पुराणपुस्तकानि मुद्रणार्थं दत्त्वा स्वकीयं भासुरं यशो लोकोपकारकं सर्वतः प्रसृतमनुमंस्यंत इत्यभ्यर्थये सविनयम् । यदि विदुषां कृपा स्यात्पुस्तकानां च यथोचितं साहाय्यं स्यात्तर्हि शनैः शनैः प्रचलता क्रमेणाष्टादशपुराणान्युपपुराणानि च मुद्रितानि प्रमिद्धानि च भविष्यन्तीति ।

उपकृतिस्मर्ता कृपाभिलाषी—

खेमराज श्रीकृष्णदासः “श्रीवेङ्कटेश्वर” यन्त्रालयध्यक्षो—मुंबईस्थः ।

श्रीः ।
प्रस्तावना ।

(fol. — 1-20.)

“अङ्गानि वेदाश्चत्वारो मीमांसा न्यायविस्तरः । पुराणं धर्मशास्त्रं च विद्या ह्येताश्चतुर्दश ॥” इत्युक्तेषु चतुर्दशसु विद्यास्थानेषु प्रधानं धर्म-
स्थानं वेदाः । त एव परमं प्रमाणं वैदिकधर्मावलम्बनामिति स्थितम् । ते च वेदाः, “इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत् । विभेत्यल्पश्रुताद्देवो
मामयं प्रतरिष्यति ॥” इत्युक्तरीत्या इतिहासपुराणैरनुपबृंहिता नाल्पज्ञानां सम्यग्ज्ञानाधानक्षमा इति इतिहासपुराणसाहाय्यमपेक्षितं
प्रामाणिकानाम् । इतिहासपुराणयोर्वेदतुल्यतया परिगणनम्, “ऋग्वेदं भगवोऽध्येमि यजुर्वेदं सामवेदमाथर्वणं चतुर्थमितिहासपुराणं पञ्चमम्”
इत्यादिश्रुतिषु दृश्यते “पुराणं वेदसम्मितम्” इति च पुराणस्य वेदतुल्यत्वं प्रतिपाद्यते । पुराणलक्षणं च—“सर्गश्च प्रतिसर्गश्च वंशो मन्वन्तराणि च ।
वंशानुचरितं चेति पुराणं पञ्चलक्षणम् ॥” इत्यादिषूक्तम् । अष्टादशमहापुराणान्यष्टादशोपपुराणानि च परिगण्यन्ते । तत्र महापुराणानि
च—“ब्राह्मं पाद्मं वैष्णवं च शैवं भागवतं तथा । तथान्यन्नारदीयं च मार्कण्डेयं च सप्तमम् ॥ आग्नेयमष्टमं प्रोक्तं भविष्यं नवमं तथा ।
दशमं ब्रह्मवैवर्तं लैङ्गमेकादशं तथा ॥ वाराहं द्वादशं प्रोक्तं स्कान्दं चैव त्रयोदशम् । चतुर्दशं वामनं तु कौर्मं पञ्चदशं तथा ॥ मात्स्यं च
गारुडं चैव ब्रह्माण्डं च ततः परम् ॥” इति नामतः परिगणितानि । पुराणानां सात्त्विकराजसतामसभेदेन त्रिविधत्वं मात्स्यादिपुराणव-
चनसिद्धम् । तामसापेक्षया राजसस्य राजसापेक्षया सात्त्विकस्य च प्राबल्यं न्यायप्राप्तं पुराणसिद्धं च वैष्णवं, नारदीयं, भागवतं, गारुडं
पाद्मं, वाराहमिति षट् सात्त्विकपुराणानि । तेष्वपि पाद्मं पुराणमतिविस्तृतं षट्खण्डात्मकं नानाविधधर्मप्रतिपादकं बह्वितिहासमभिते चातदेतदितः

प्र० पु०

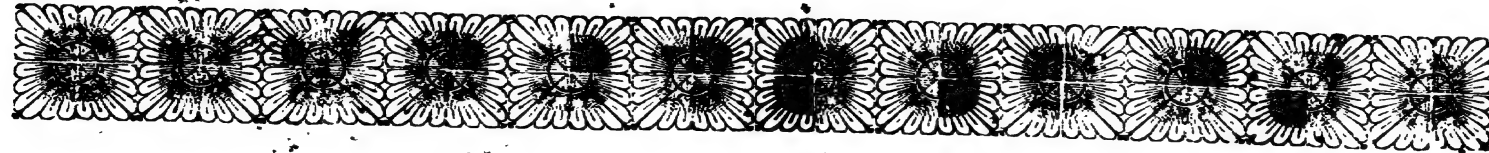
॥ १ ॥

पूर्वमपि बहुषु स्थलेषु बहुभिर्विद्वद्भिः संशोधितं प्रकाशितं च । अथापि बहुशुद्धिगर्भितं परस्परविसंवादिपाठक्रमयुतं च दृष्टम् । इदानीं चास्य संशोधनं, पुण्यपत्तनस्थानन्दाश्रममुद्रितं पुस्तकं, हस्तलिखितमपरं, स्वमुद्रणालयमुद्रितमितरत्, इति पुस्तकत्रयमासाद्य कृतम् । उत्तरखण्डे च वेङ्गलूरपत्तनमुद्रितान्ध्रपुस्तकानुसारेणापि क्वचित् क्वचित् प्रयतितं संशोधनं एतस्य । वर्णविभक्ति-पद-वाक्य-पद्यानां विनिमयः क्वचिदर्थ-स्वारस्यानुसारेण कृतः । विभिन्नेषु च पाठेषु प्रकरणाद्यनुगुण एव पाठः समाहृतः । एवमपि कृते शोधने यदि देवात् कचनोपलभ्येताशुद्धिः साक्षन्तव्या, स्वयं निर्माज्या । बहोः कालादिदमशुद्धमेव प्रायः प्रचरति स्म सर्वत्र पुराणमित्यत एवैवं पाठविनिमयकरणं सौढव्यम् । अस्य पुराणस्य संशोधने पाठादिविनिमये च प्रतिवादिभयङ्करैः श्रीमदनन्ताचार्यपादैरतीव श्रमो विहित इति धन्यवादानेकान् वितरामः ।

विनीताः—

क्षेमराज-श्रीकृष्णदास श्रेष्ठिनः ।

प्रस्ता०

अथ पद्मपुराणस्थविषयानुक्रमणिका प्रारभ्यते ।

अ० प०

विषयाः

अथ सृष्टिस्रष्टम् ।

१-१

मङ्गलाचरणम्, लोमहर्षणेनोद्ग्रथवसङ्गुपीप्रति सर्वधर्मकयनायाज्ञादानम्, नैमिषारण्योत्पत्तिप्रस्तावः, नैमिषारण्यं प्रति गतस्योद्ग्रथवसस्तवत्यमहर्षिभिः स्रष्टुं संवादः, पुराणभ्रवणाय शौनकप्रार्थना, सृष्टोत्पत्तिवर्णनम्, व्यासजन्यकथानिरूपणम्, पुराणप्रशंसायां पाद्मपुराणस्याधिकप्रशंसावर्णनम्, तत्रत्यमुख्यविषयवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ६७ ।

२-३

सुतकृतमङ्गलाचरणम्, सृष्टिस्रष्टस्यविषयवर्णनम्, पुराणप्रशंसा, गङ्गाद्वारे पुलस्त्यभीष्टसंवादः, पुलस्त्येन ब्रह्मणः सृष्टिप्रकारवर्णनम्, महदादिसकलसृष्टिवर्णनम् । श्लोकाङ्काः १२० ।

३-५

कालपरिमाणम्, प्रलये जलनिमग्नायाः पृथिव्या उद्धारणाय वाराहरूपस्य स्रष्टुं प्रविष्टस्य भगवतः पृथ्वीकृतस्तुतिवर्णनम्, भगवत्कृतपृथिव्युद्धारणम्, ब्रह्मदेवकृतनवविधसृष्टीनां संक्षेपेण वर्णनम्, सुरादिस्थावराणाञ्चतुर्विधप्रजाणां विस्तरेण सृष्टिवर्णनम्, सुखाद्यवयवविशेषाद्ब्रह्मणादिवर्णोत्पत्तिवर्णनपुरःसरं यज्ञनिष्पत्त्यर्थमोषध्यादिवर्णनम्, सृष्टिमाग्निना स्थानवर्णनम्, मातृसृष्टिकथने भृगुवायुत्पत्तिः, रुद्रोत्पत्तिः, स्वायंभुवोत्पत्तिः, स्वायंभुवप्रजासर्गवर्णनम्, भृगोर्लक्ष्म्युत्पत्तिवर्णनम् । श्लोकाङ्काः २०६ ।

४-८

समुद्रमन्यनप्रस्तावे दुर्वासस इन्द्राय शापप्रदानवर्णनम्, देवदैत्यैरेकत्र मिलित्वा समुद्रमन्यनम्, मध्यमानात्समुद्रात्सुरभ्यःदिरत्नोत्पत्तिः, लक्ष्म्युत्पत्तिसमनन्तरं लक्ष्म्या विष्णुवरणम्, अमृतोत्पत्तौ देवानाममृतप्राशनम्, पुनर्भृगोः कथात्पां

अ० प०

विषयाः

लक्ष्म्युत्पत्तिः, नर्मदातीरे लक्ष्मीपुरयाचनावसरे भृगुणा विष्णोः शापदानम्, ब्रह्मणा पुनः सृष्टिकरणम्, नारदेन ब्रह्मणः सृष्टिस्वरूपवर्णनम्, ब्रह्मणा नारदाय वरप्रदानम् । श्लोकाङ्काः १३७ ।

५-११

दक्षयज्ञविध्वंसकथानकम्, तत्र दक्षेण यज्ञे समारब्धे सति सत्या दक्षेण सह संवादः, दक्षकृतसतीसान्वनम्, सत्या देहत्यागः, दक्षकृतशङ्करस्तुतिः, शिवेन दक्षाय वरप्रदानम्, सतीनिमित्तं शिवस्य मङ्गाद्वारे चिन्ताकरणम्, हिमवन्पुत्रायाः पार्वत्याः शिवेन सह विवाहः । श्लोकाङ्काः ९५ ।

६-१३

दक्षात्प्राक्संकल्पदर्शनस्पर्शज्ज्वा सृष्टिः, दक्षादूर्ध्वं मैथुनतः सृष्टिः, इयंश्चानशबलाश्चानां च नारदोपदेशेन मोक्षपथोभ्रंयणम्, विश्वदेववसुरुद्रादित्यदैत्यानामुत्पत्तिः, तत्र दैत्योत्पत्तौ संक्षिप्तबाणचरित्रम्, दानवशुक्रौदिगरुडादिसमुत्पत्तिः । श्लो० ७९ ।

७-१४

मरुदुत्पत्तिकथानकवर्णनम्, तत्र दितिव्रतकरणम्, कश्यपाद्विभ्रमामिवर्णनम्, गर्भिणीधृमाः, व्रतलोपे सतीन्द्रेण दित्याः कुक्षौ प्रविश्य वज्रेण गर्भस्यैकोनपञ्चाशत्खण्डकरणम्, तेषां जीवतां गर्भखण्डानां महदित्यभिधाकरणम्, तन्निरुक्तिश्च, प्रतिसर्गवर्णने पृथुप्रभृतीनामाधिपत्यवर्णनम्, स्वारीचिषीन्मितामसरेवतचाक्षुषववस्वतसावर्ण्यरौच्यमेहसावाभिः ऋभुऋतुधामविश्वक्सेनानां चतुर्दशमनूनामुद्देशेन तत्तदन्तरवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ११५ ।

८-१६

पृथुरजाकथानकम्, तत्र संक्षिप्तपृथुत्पत्तिसमनन्तरं पृथुना वत्सीपात्रपयोदोग्धभेदेन पृथिवीदोहनम्, दोहनेोत्तरं पुरग्रामादिव्यवस्थीकरणपूर्वकं पृथिव्याः पृथुदुहितृत्ववर्णनम्, सूर्यवंशवर्णनम्, यमयमुनोत्पत्तिः, सावर्णिमनूत्पत्तिः, छाया-

अ० प०	विषयाः
	याः सूर्यपत्न्याः संक्षिप्तचरित्रम्, संज्ञाया वदवारूपधारणम्, सूर्यतेजःशतनम्, सूर्यमूर्तेः पादावयवाकरणे हेतुः, अश्विनीकुमारोत्पत्तिः, शनेग्रहत्ववर्णनम्, यमुनातपस्योर्नदीत्वम्, विष्टिघोरयोः कालत्वम्, वैवस्वतमनुवंशवर्णनम्, वैवस्वतपुत्रस्यैलस्य शंभूपवनयमनात्मीत्वमात्मी बुधेन सह संयोगः, इक्ष्वाकुादीनामिल- भ्रातृणां शिवारार्चनम्, तदाराधनतुष्टशङ्करेण वरप्रदानादिलस्य मासप्राप्यपुरु- षत्वमासप्राप्यस्त्रीत्ववर्णनम्, इलात्पुत्रोत्पत्तिः, इलावृतवर्षनामधेयम्, इलस्य वंश- वर्णनम्, इक्ष्वाकुवंशवर्णनम् । श्लोकाङ्काः १६३ ।
९-१९	पितृवंशानुचरितम्, तत्र मायाव्यभिचाराद्भूलोके मत्स्ययोनिजसत्यवतीत्वमा- प्तिः, पितृणां आद्विभ्रातृयद्रव्यभ्रातृकलभ्रातृस्थानभ्रातृविधिवर्णनम्, अनु, पनीतविधुरयोः साधारणभ्रातृविधिः, शुद्रस्यामन्त्रकं भ्रातृम्, आम्बुदयिकभ्रातृ- म् । श्लोकाङ्काः १९२ ।
१०-२२	एकोद्दिष्टभ्रातृविधिः, कर्णतुण्डेयं जननाशौचशावाशौचनिर्णयः, अस्थिसञ्च- यनादिप्रेतकर्म, लेपभास्वपिण्डपितृगणनिर्णयः, विप्रादिभोजनेन पितृगणतृ- प्तिविषयकशङ्कानिराकरणम्, भ्रातृविषये कौशिकसनुकथानकम् । श्लोकाङ्काः १९७ ।
११-२४	भ्रातृयोग्यप्रशस्तदेशवर्णनम्, सत्यदयेन्द्रियनिग्रहशमानामपि तोयत्वम्, भ्रातृ- योग्यप्रशस्तकालवर्णनम् । श्लोकाङ्काः १९५ ।
१२-२६	सोमवंशवर्णनम्, तत्र चन्द्रोत्पत्तिः, चन्द्रकृतयज्ञवर्णनम्, चन्द्रेण ताराहरणे कृते सति बृहस्पतियाच्चयाप्यदत्तायां तस्यां रुद्रकृतपुद्गेत्तरं चन्द्रेण बृहस्पतये तारा- दानम्, चन्द्रवीर्यान्तारायां बुधोत्पत्तिः, बुधात्पुङ्गवसो जन्म, पुङ्गवसश्चरित्रम्, पु- ङ्गवसः पुत्रादिवंशवर्णनम्, बृहस्पतिकृतं रजिपुत्रमोहनम्, कार्तवीर्यनामस्म- रणमाहात्म्यम् । श्लोकाङ्काः १४० ।
१३-२९	क्रोष्टुवंशविस्तारवर्णनम्, तत्र वंशानुवंशस्यस्त्रीपुरुषाणां संक्षिप्तचरित्रवर्णन- पुरःसरं स्यमन्तकमणिसंक्षिप्तचरित्रम्, कुन्तीतः पाण्डवोत्पत्तिवर्णनम्, देवक्यां कृ- ष्णोत्पत्तिवर्णनम्, वसुदेवदेवकीनन्दयशोदानां पूर्वजन्म वर्णनम्, कृष्णसन्तान- वर्णनम्, बुधिव्यां भगवद्वतारकारणवर्णने देवपरजितदैत्यप्रार्थितशुक्रकृत-

अ० प०	विषयाः
	दैत्योत्कर्षार्थकतपश्चर्याकरणम्, दैत्यानां शुक्रमातृकृतरक्षणे विष्णुकृतशुक्रमातृवध- वर्णनम्, भृगुणाविष्णवेशापदानम्, भृगुणा स्वपत्नीसञ्जीवनम्, इन्द्रेण स्वकन्यायाः जयन्त्याः शुक्रसमीपे सेवार्थं प्रेषणम्, जयन्त्या शुक्रशुश्रूषणम्, शुक्रस्य शिवेन वर- प्रदानम्, जयन्त्या सह शुक्रस्य शतवर्षपयन्तं गुप्तागारेऽदृश्यतया निवासः, बृहस्प- तिना शुक्रवेषेण दैत्यमोहनम्, बृहस्पतिशुक्रयोः सरोषवचनानि, शुक्रस्य दैत्या- न्प्रति शापः, गुरुणा दैत्यान्प्रति धर्मभ्रंशकरोपदेशदानम्, बृहस्पतिसाहाय्यार्थं विष्णुना मायामोहसमुत्पादनम्, दिगम्बरेण मायामोहेन दैत्यान्प्रति जैनधर्मोपदे- शः, दानवानां मायामोहमोहितानां गुरुणा दिगम्बरजैनधर्मदीक्षादानम्, गुरोः देवलोकों प्रति गमनोत्तरमिन्द्रेण दैत्योपहासकरणम्, पुनः शुकेण दैत्यानां बोध- नोत्तरं दैत्यानां त्रलोक्यहरणोद्योगः । श्लोकाङ्काः ४१३ ।
१४-३६	अजुनकर्णयोः कृत्यनिकयनपुरःसरं वैरकारणकथनम्, तत्र शिवकृतशिरश्छेदक- द्ब्रह्मस्वेदात्पुरुषोत्पत्तिः, तस्माद्भूतस्य शिवस्य विष्णोः समीपे गमनं प्रार्थना च, स्वेदजविरूपाक्षयाचितेन विष्णुना स्वदक्षिणभुजसमर्पणम्, विरूपाक्षेण विष्णुभु- जच्छेदनोत्तरं तद्रक्तेन तस्य भिक्षापात्रपूर्तिः, मय्यमानात्तद्रक्तात्पुरुषोत्पत्तिः, स्वे- दजरक्तजयोः पुरुषयोर्बुधवर्णनम्, विष्णुवाज्ञया सूर्यशुक्राभ्यां तयो रक्षणपुरः- सरं द्वापरान्ते पृथायां, कर्णाजुनरूपेणोत्पत्तिवर्णनम्, शिवकृतब्रह्मशिरश्छेदका- रणम्, ब्रह्महत्याभीतशङ्करकृतब्रह्मस्तोत्रवर्णनम्, ब्रह्माज्ञया शिवकृतविष्णुस्तो- त्रम् । शिवं प्रति विष्णुना ब्रह्महत्याप्रायश्चित्तकथनम्, शिवकृततीर्थक्षेत्रपर्यटनम्, पुष्करे शिवकृतकापालिकव्रतम् । ब्रह्मणा शिवाय वरप्रदानम्, कपालमोच- नतीर्थस्योत्पत्तिः, संक्षेपतो वारोणसीक्षेत्रमाहात्म्यम् । शङ्करस्य वाराणसीं प्रति गमनम् । श्लोकाङ्काः २१३ ।
१५-३९	मैत्रेयपरि वराजभवने कान्तिमत्याख्यसभायां ब्रह्मदेवस्य चिन्ताकरणोत्तरं पृथि- व्यां प्राक्स्थानं प्रति गत्वा तत्र वृक्षवरप्रदानप्रसङ्गेन तत्र वासवर्णनम्, विष्णुकृत सह सर्वदेवानां गमनम्, देवेभ्यो ब्रह्मणेऽपदेशकरणम्, पुष्करतीर्थोत्पत्तिकार- णवर्णनम्, पुष्करक्षेत्रवासविधिवर्णनम्, त्रिविधभक्तिभेदवर्णनम्, पुष्करमरणनि-

- वासकम्, पुष्करस्थितानामाचारव्रतानुष्ठानवर्णनम्, ब्राह्मणानां लक्षणानि, आश्रमधर्मवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ३९२ ।
- १६—४६ ब्रह्मदेवकृतयज्ञवर्णनम्, तत्र ब्रह्मदेवकृतगोपकन्यारूपगायत्रीपरिणयनम्, तत्रैतरेण गोपकन्यानयनोत्तरं विष्णुसंमत्या ब्रह्मणा तत्परिणयनम्, ब्रह्मणः सहस्रयुगपर्यन्तयज्ञकरणम् । श्लोकाङ्काः १९० ।
- १७—५० ब्रह्मदेवकृतयज्ञे शिवस्य भिक्षोद्देशेनागमनम्, सदस्यकृतोपहासकृद्धेन शिवेन कपालोद्धरणम्, तत्र भूयोभूयो भवनाश्चर्यम्, ब्रह्मरुद्रसंवादः, उपहासकरब्राह्मणेभ्यः शिवशापवर्णनम्, अन्येभ्यो वरप्रदानम्, गोपकन्याया सह यज्ञकृद्ब्राह्मणं प्रति सावित्रीकृतनिर्भर्त्सनम्, ब्रह्मणा सावित्रीसमीपे स्वापराधक्षमापनम्, ब्रह्मविष्णवादिदेवान्प्रति सावित्रीशापः, पर्वते सावित्र्या निर्गमनम्, विष्णुना सावित्रीस्तोत्रकरणम्, सावित्र्या विष्णवे वरदानम्, गायत्र्या ब्रह्मव्रतकथनम्, सावित्रीदत्तशापस्योच्छार्पणं च, गायत्र्या सर्वदेवेभ्यो देवीभ्यश्च वरप्रदानम्, रुद्रकृतगायत्रीस्तोत्रम्, गायत्र्या रुद्राय वरदानम् । श्लोकाङ्काः ३२९ ।
- १८—५६ ब्रह्मदेवकृतयज्ञस्य विस्तरेण वर्णनम्, विष्णुदानववैरवर्णनम्, पुष्करस्थानादृषीणां मुख्यवैरूप्यनाशनपुरःसरं सुमुखत्वप्राप्तिः, प्राचीसरस्वतीचरित्रम्, तत्र मङ्गलकब्राह्मणस्य चरित्रम्, प्राचीसरस्वतीमाहात्म्यवर्णनम्, सर्वदेवप्रार्थनया वडवाग्निं गृहीत्वा नदीरूपेण सरस्वत्याः क्षारोदसमुद्रगमनेनान्तर्धानेन पुष्करं प्रति गमनम्, पुष्करस्थसरस्वतीमाहात्म्यम्, पुष्करक्षेत्रसंनिहितखर्जूरीवने सरस्वत्युद्भवः, तस्या नन्दाभिधानकरणे प्रभञ्जनराजकथानकम्, खर्जूरीवनान्नदाया गमनम्, सरस्वत्यां स्नानदानादिप्रशंसविर्णनम् । श्लोकाङ्काः ४७६ ।
- १९—६४ ऋषिभिर्यज्ञोपवीतैः पुष्करस्थ तीर्थविभागकरणम्, ब्रह्मणा ऋषिभ्यो वरप्रदानम् । पुष्करक्षेत्रस्य माहात्म्यवर्णनम्, पुष्करस्थब्रह्मर्ष्याद्यश्रमवर्णनम्, अगस्त्यप्रभावकथनम्, वृत्रासुरवधाश्रितकथानकम्, तत्र कालेयभीतदेवप्रार्थितब्रह्मज्ञाया देवतां दध्यच्छृषिं प्रति प्रार्थना, दधीचा देवेभ्यो निजास्थिदानम्, तेनास्मत्ता वज्रनिर्माणम्, तेन वज्रेण शक्रेण वृत्रहननम्, वृत्रहत्याभीतस्य शक्रस्य सरःप्रवेशः,

- कालेयासुराणां देवव्रतानां समुद्रप्रवेशः, कालेयकृतोपद्रववर्णनम्, देवकृतविष्णुस्तोत्रम्, विष्णवाज्ञप्तदेवानामगस्त्याश्रमे गत्वागस्त्यप्रार्थनम्, अगस्त्यस्य विष्णुनामनवर्णनम्, अगस्त्यकृतसमुद्रप्राशनम्, देवकृतकालेयवधः, ब्रह्मणा भागीरथीकृतसमुद्रस्थलपूरणस्य कथनम्, पुष्करक्षेत्रे ब्राह्मादिविधिवर्णनम्, अवर्षणदुर्भिक्षत्रस्तऋषिकुमारप्रेतपचने राज्ञः संवादः, प्रतिग्रहदोषः, सुवर्णपूर्णदुर्बरदर्शने तद्रहणाविषये निषेधविषये च वरिष्ठप्रभृतिमुनीनामभिप्रायाः, शान्तिप्रशंसावर्णनम्, द्रव्यसंभ्रहतृष्णयोर्दोषः, सन्तोषप्रशंसा, कामदोषवर्णनम्, अप्रतिग्रहफलम्, बुभुक्षितानामवस्थावर्णनम्, अन्नप्रशंसा, अन्नदानस्य प्रशंसावर्णनम्, दमादिवर्णनम्, शान्तस्य लक्षणानि, शान्तिक्षमप्रशंसा, मध्यपुष्करप्रशंसा । श्लोकाङ्काः ३१९ ।
- २०—७१ मध्यपुष्करमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पुष्पवाहननृपत्याख्यातम्, विभूतिदादृश्यादिषष्टिव्रतलक्षणकथनम्, स्नानतर्पणादिविधिः । श्लोकाङ्काः १७२ ।
- २१—७४ धर्ममूर्तिराजकथानकम्, धान्यपर्वतादीनां स्नानविधिः, विशोकद्रादशीव्रतम्, गुह्यादिदशविधधेनुस्नानविधिः, धान्यादिदशविधशैलदानविधिः, सौरधर्मवर्णने विशोकशकराकमलमन्दारशुभाङ्गरानां सप्तमीनां व्रतविधानादिवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ३१९ ।
- २२—८० भूरादिसप्तश्लोकानामाधिपत्यप्राप्त्युपादवर्णनप्रसङ्गेऽग्निमारुतबोरिन्द्रकृतसमुद्रशोषाज्ञाया अपरिपालनादिन्द्रदत्तशापेन पृथिव्यां जन्मवर्णनम्, संक्षिप्ततया गस्त्यचरित्रवर्णने ब्रह्मादिकृतवरप्रदानम्, अगस्त्यार्घ्यदानविधिः, पार्वत्या शिवं प्रत्यात्मनःसावित्र्यपेक्षयाधिक्यप्राप्तिप्रश्ने शिवोत्तरसकल्याणिनीपापनाशिनीगौरीवृत्तीयाव्रतविधानम्, रुद्रस्य गौरीसमाश्वासनोत्तरं ब्रह्मणो यज्ञं प्रति गमनम्, रुद्रं प्रति स्वधर्मख्यापनाय विष्णवाज्ञा, सारस्वतव्रतविधानवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ९५ ।
- २३—८३ वैष्णवधर्मवर्णनम्, भीमस्य वैष्णवधर्मप्रदत्तकृत्ववर्णनम्, माण्डूक्यपक्षे भीमद्रादशीव्रतविधानवर्णनम्, वर्णाश्रमोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र वेश्याधर्मवर्णनप्रस्तावे श्रीकृष्णपत्नीनां दाशोपभुक्तानां दारिकायां दारभ्यमहर्षिणा सह संवादे दा-

अ० प०	विषयाः
४४-१३९	शङ्करमाहात्म्यवर्णनारम्भः, तत्र दित्या वज्राङ्गुप्रोत्पत्तिः, वज्राङ्गेन दित्या- ज्ञयेन्द्रं बद्ध्वा मातुः समीपे प्रत्यागत्यनोत्तरं ब्रह्मकश्यपवचनादिन्द्रमोचनम्, ब्रह्मणा तदर्थं वराङ्गी नाम कन्यामुत्पीड्य वज्राङ्गाय पत्यन्धे कन्यादानम्, वज्राङ्गस्य वराङ्ग्या सह तपोवनं गत्वा तत्र ब्रह्मणः प्रीतये तपश्चरणम्, तत्तपस्तुष्टेन ब्रह्मणा तस्मै वरप्रदानम्, इन्द्रवस्तायां वराङ्ग्यां वज्राङ्गान्तरकासुरोत्पत्तिः, तप- स्विने तारकासुराय ब्रह्मणा वरप्रदानम्, तारकासुरस्य देवैः सह महायुद्धम्, तत्र देवानां पराजयवर्णनम् । श्लो० ११३ ।
४५-१४१	इन्द्रविटम्बना, सर्वदेवकृतं ब्रह्मस्तोत्रम्, ततो ब्रह्मणा शङ्करसुतान्तरकासुर- वधं कथयित्वा रात्रिदेवीं प्रति शङ्करसुरतभङ्गविषयेऽनुज्ञाकरणपुरःसरं वरप्र- दानम्, हिमाचलपत्न्यां मेनायां पार्वतीजन्मकथनानन्तरं नारदेन पार्वत्याः सामुद्रि- कलक्षणस्पष्टीकरणम्, देवराजाज्ञासमदनविद्धमहेश्वरकृतमदनदाहः, रतिकृतमहेश- स्तावेम्, महेशेन मदनुस्यानङ्गत्ववरदानम्, पार्वतीकृततपश्चर्या, ऋषिपार्वतीस- वादे शङ्करेतरं पतिं न करिष्यामीति पार्वतीप्रतिज्ञा, शिवपार्वतीविवाहः, गणेशवर्ण- नम्, वीरकगणस्य पार्वत्या पुत्रीकरणम्, पार्वतीशरीरे ब्रह्माज्ञासुराभ्याः प्रवेशः, पार्वत्या असिताङ्गत्ववर्णनम् । श्लो० ५३१ ।
४६-१५१	कृष्णवर्णायाः पार्वत्याः शङ्करेण विनोदकरणम्, पार्वत्या शङ्करभर्त्सना, शिव- कृतभर्त्सनादृष्टायाः पार्वत्या हिमाचलं प्रति गमनम्, वीरकगणस्य द्वाररक्षार्थं नियो- जनम्, शिवं प्रत्यादिदैत्यस्य पार्वतीरूपं धृत्वा योनौ वज्रदन्तं प्रवेश्य वीरकगणं सर्पेरूपेण वधयित्वा गमनम्, तस्य पार्वतीरूपधरस्यादिदैत्यस्य वामपार्श्वे पार्वतीवामपार्श्ववत्पद्मचिह्नमनिरीक्ष्य पार्वत्यभावं निर्णय्य शिवकृतादिदैत्यवधः, वायुमुखाच्छिवस्य पारदारिकत्वश्रवणतः क्रुद्ध्या तपःस्थितया पार्वत्या द्वारपालननियुक्तवीरकगणशापदानम्, क्रोधेन सिंहोत्पत्तिः, तन्मुखं प्रति प्रवेष्टु- कामायाः पार्वत्या ब्रह्मणाविभूषणनिवारणम्, ब्रह्मवरेण पार्वत्या निजदेहकार्णवक- रत्नवित्याम्, रात्रिदेव्याश्च ब्रह्मणा एकानंशेति कौशिकीति च नामकरणपूर्वकं चिन्त्याद्रिं प्रति प्रेषणम्, स्वमंदिरं प्रति, प्राप्तायाः पार्वत्या वीरकेण निवारणे

अ० प०	विषयाः
	पार्वतीकृतवीरकशापश्चान्तापः, वीरगणकृतपार्वतीस्तोत्रम्, पार्वतीशिवसमागमः, कार्तिकेयोत्पत्तिवर्णनम्, देवकृतकार्तिकेयस्तुतिः, कार्तिकेयकृततारकासुरवधः । श्लो० २१९ ।
४७-१५५	श्रीनृसिंहावतारवर्णनम्, तत्र हिरण्यकशिपुसभास्थानवर्णनम्, नृसिंहहिर- ण्यकशिपुयुद्धे महोत्पातवर्णनम्, नरहरिणा हिरण्यकशिपुविदारणम्, ब्रह्म- कृतनरहरिस्तुतिः, क्षीरोदोत्तरकूले भगवता नृसिंहरूपं स्थापयित्वा स्वस्थानं प्रति गमनवर्णनम् । श्लो० १९६ ।
४८-१५८	अन्धकासुरकथानकम्, तत्र शिवकृतादित्यस्तुतिः, अन्धककृतं शिवस्तोत्रम्, अन्धकासुरस्य गणत्वप्राप्तिः, ब्रह्मकथितसंवादं ब्राह्मणानां प्रशस्तिः, ब्राह्म- णलक्षणकथनम्, गायत्रीमाहात्म्यम्, गायत्रीजपविधिः, गायत्रीजपफलव- र्णनम् । श्लो० २०८ ।
४९-१६२	अधमब्राह्मणलक्षणम्, पञ्चविधस्नानानि, अधमब्राह्मणवधेऽपि पापकथनम्, नष्टब्राह्मणपुनःप्राप्तिवर्णनम्, तत्रैकस्य ब्राह्मणपुत्रस्य कथा, तत्प्रसङ्गेन गरुडकथानकम्, प्रतिदिक्षु यवनोत्पत्तिवर्णनम्, यवनानामस्पृश्यत्वेऽपि कुलो- यवनस्पर्शं करिष्यतीति वर्णनम्, गरुडाय विष्णुदत्तवरदानादिप्रसङ्गवर्णनम्, मात्राज्ञया गरुडेनेन्द्रं पराजित्य स्वर्गादमृतानयनम्, कर्द्वे पीयूषं द्रव्या मा- तुर्विनतादासीत्वान्मोचनम्, इन्द्रेण कर्द्वेः सकाशादमृतीहरणम् । श्लो० १८९ ।
५०-१६६	कश्यपोद्देशेन चाण्डालपतितद्विजस्य सदाचाराचरणेन स्वर्गप्राप्तिः, ब्राह्म- णपीडनादौ नानाविधदुःखप्राप्तिवर्णनम्, आतताय्यादिब्राह्मणवधेऽपापत्वम्, ब्राह्मणानामुपजीव्यवृत्तिवर्णनम्, स्ववृत्त्योपजीवनाभावे क्षत्रियादिवृत्त्यधि- कारकथनम्, तुलायामसत्यकरणे नरकवर्णनम्, सत्यस्य स्तुतिः, वाणिज्य- कष्टलब्धधनस्य दानेनाक्षयत्वप्राप्तिः, वैश्यवृत्त्योपजीवनाभावे कृषिकर्मबदाच- रवर्णनम्, ब्रह्मणे मुखाद्वेऽग्निगोद्विजोत्पत्तिवर्णनम्, पुरःसरं गोमाहात्म्यम्, गोपूजाविधिः, कषिडादिगोदत्तविधिः, गोदानस्य फलम् । श्लो० १९५ ।
५१-१६९	ब्रह्मजोऽर्द्धनायकनृत्यकथनम्, स्वर्गागतानां नरकागतानां च नराणां लक्षणम्, धर्मबीजपापबीजप्रसङ्गलक्षणम् । श्लो० १३५ ।

- ५२-१७१ पितृर्चाप्रशंसायां मूकाख्यानम्, पितृनादरे कृते सति पापम्, पत्यर्चाप्रशंसायां पतिव्रताख्यानम्, पतिव्रतालक्षणवर्णनम्, सर्वजनसमत्वप्रशंसायां तुलाधारकथानकम्, मित्राद्रोहप्रशंसायामद्रोहकथानकम्, विष्णुभक्तिप्रशंसायां वैष्णवाख्यानम्, पुत्रस्य कर्तव्यनिरूपणम्, श्राद्धस्य माहात्म्यं फलं च, वाराणस्यादिक्षेत्रेषु श्राद्धस्य विशेषफलकथनम्, पर्वविशेषेषु श्राद्धविधिः, नान्दीश्राद्धविधिः, गणेशस्याग्रपूजावर्णनम्, चूडामणियोगवर्णनम्, पितुःपुत्रेण कर्तव्यवर्णनम्, मृतस्य प्रथमादिदिनकर्तव्यकर्मनिर्णयः, आशौचकालनिर्णयः, श्राद्धप्रशंसा, श्राद्धसमर्थस्य कर्तव्यनिर्णयः । श्लो० ३२४ ।
- ५३-१७७ पतिव्रतामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र सैव्यापतिव्रतायाः पतिशुश्रूषाकथानकम्, माण्डव्यमुनिकथा, सूर्यानुदयवित्रस्तब्रह्मादिदेवैस्तस्या सान्त्वनपूर्वकं तत्पतेः कामसुन्दररूपवरप्रदानाश्वासनाक्षया सैव्यया सूर्योदयायानुमोदनम्, सूर्योदयः, तत्पतेरुज्जीवनम्, पतिव्रतीमाहात्म्यश्रवणपठनफलम् । श्लो० ९० ।
- ५४-१७९ माण्डव्यस्य शुलारोषणे पतिव्रतापतेः कुष्ठप्राप्तौ च कारणवर्णनम्, दुष्टस्त्रीदोषवर्णनम्, कुलहीनस्त्रीविवाहनिषेधः, पतिव्रतास्त्रीत्यागेन निरयः, रजस्वलादिगमने नरकः, अगम्यागमने दोषः, पत्या सह गुमनविषये निर्णयः, विधवाधर्माः, कन्यादानविधिफलवर्णनम्, शुल्कग्रहणनिषेधः, अपात्रवराय कन्यादाने दोषः, दासीदानविधिः । श्लो० १०५ ।
- ५५-१८१ तुलाधारचरित्रम्, सत्यस्य प्रशंसा, निर्लोभत्वप्रशंसायां शूद्रकथानकम्, विनाकामदयासंतोषलोभाहिसाप्रशंसावर्णनम् । श्लो० ७८ ।
- ५६-१८२ कामस्य दुर्जयत्वकथनेऽहल्येन्द्रचरित्रम् । श्लो० ५५ ।
- ५७-१८३ कामदुर्जयत्वकथने परमहंसचरित्रम्, ब्रह्मणो रेतसः सकाशाद्धौहित्यस्योत्पत्तिपूर्वकं तीर्थराजत्ववर्णनम्, लौहित्यतीर्थं परशुरामस्य स्नानमात्रेण क्षत्रवधजनितपापक्षालनम् । श्लो० ५७ ।
- ५८-१८४ कामाख्याने गन्धर्वादिस्त्रीभिः सह शिवक्रीडा, क्षेमङ्कराख्यानम्, मूकादीनां वैकुण्ठागमनकथनम्, पश्चात्ख्यानसमाप्तिवर्णनम् । श्लो० ४९ ।

- ५९-१८५ जलदानमाहात्म्यवर्णनम्, निर्बलदेशेषु खातादिफलम्, जलदानविषये धनिमुतकथानकम् । श्लो० ४७ ।
- ६०-१८६ भूभत्यादिवृक्षारोपणविधानफलवर्णनम्, प्रपीविधिः, धर्मघटदानविधिः । श्लो० ५६ ।
- ६१-१८७ सेतुबन्धनफलम्, पद्मादौ निर्गमाय बाषाणादिमार्गकरणफलम्, कण्टकादिविद्धुर्मार्गशोधनफलम्, तत्राख्यानफलम्, गोप्रचारफलम्, गोषारविघ्नकरस्य दण्डयत्ववर्णनम्, विष्णवादिदेवताप्रासादकरणफलम्, दीपाद्यनेकदानानि, देवलकविप्रवृत्तिवर्णनम्, स्वयंभूलिङ्गाचनफलम्, देवमण्डपकरणफलम्, ओत्रियगृहनिर्माणफलम्, रुद्राक्षमाहात्म्यवर्णनपुरःसरं रुद्राक्षधारणविधिफलवर्णनम्, तत्र रुद्राक्षोत्पत्तिविषयकाख्यायिकाकथनम् । श्लो० २१६ ।
- ६२-१९१ धात्रीमाहात्म्यवर्णनम्, तन्नामलक्ष्मीस्नानधात्रीफलभक्षणफलवर्णनम्, वाराणस्य विशेषेण धात्रीफलभक्षणनिषेधः, प्रेक्षाख्यायिका, तुलसीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १४३ ।
- ६३-१९३ तुलसीस्तोत्रवर्णनम् । श्लो० ४३ ।
- ६४-१९४ गङ्गामाहात्म्यकथनम्, तत्रगङ्गायां स्नानादिविधिवर्णनम्, गङ्गाया भुष्यागमनपूर्वकत्रिस्तोत्रस्तवकारणवर्णनम् । श्लो० १२७ ।
- ६५-१९६ गणपतेरग्रपूज्यतावर्णनम्, तत्र पार्वतीप्रेमकथा, गणेशद्वादशनामस्तोत्रम् । श्लो० ३५ ।
- ६६-१९७ गणपतेरन्यस्तोत्रम् । श्लो० ११ ।
- ६७-१९७ नन्दीमुखादिषु प्रथमं गणेशपूजनवर्णनम्, गणेशपूजाविधिः, गणेशस्याग्रपूजाया अकरणाद्देवासुरसङ्ग्रामे देवानां पराजये देवानां शंकरसमीपं प्रत्यागमनम्, शंकरोपदेशेन देवैर्गणेशस्तोत्रपूर्वकपूजाकरणम्, देवेभ्यो गणेशेन वरप्रदानम्, गणेशाज्ञया देवानां विष्णुं प्रति गमनम्, विष्णवाज्ञया देवाभामसुरैः सह संग्रामे चित्ररथकृतकालकेयवधवर्णनम् । श्लो० १३७ ।
- ६८-१९९ जयन्तेन कालेयवधः । श्लो० २१ ।

अ० प०	विषयाः
६९—२००	इन्द्रेण बलनमुचिवधः । श्लो० ५२ ।
७०—२०१	इन्द्रेण नमुचिवधः । श्लो० ९ ।
७१—२०१	षडाननेन तारेयवधः । श्लो० २३ ।
७२—२०२	यमेन देवान्तकदुधं दुमुखवधः । श्लो० २१ ।
७३—२०२	इन्द्रेणान्यनमुचिवधः । श्लो० ३० ।
७४—२०२	विष्णुना मधुदैत्यवधः । श्लो० ३९ ।
७५—२०३	इन्द्रेण वृत्रासुरवधः । श्लो० ४२ ।
७६—२०४	गणेशेन वैपुलिवधः । श्लो० ४९ ।
७७—२०४	देवदैत्यानां द्वन्द्वयुद्धम्, वृत्र हिरण्याक्षपराजितदेवप्रायनया विष्णोर्हिरण्याक्षेण सह युद्धम्, हिरण्याक्षस्य पातालगमने विष्णुना वाराहरूपं धृत्वा हिरण्याक्षस्य वधकरणम्, देवकृतविष्णुविजयस्तोत्रम् । श्लो० १०६ ।
७८—२०६	रणे मृतानां दैत्यानामृतमगतिप्राप्तिः, रणपराङ्मुखानां च नीचगतिप्राप्तिवर्णनम्, मनुष्ययोनिगतदैत्यानां स्वभावतो दैत्यत्ववर्णनम्, दैत्यवंशानामपि प्रह्लादादीनां सौम्यस्वभावत्वपूर्वकदेवत्वप्राप्तिवर्णनम्, एकेनापि वैष्णवपुत्रेण कोटिकुलोद्धारवर्णनप्रसङ्ग आख्यायिका, मनुष्येष्ववतीर्णानां देवानां लक्षणानि, मनुष्येष्ववतीर्णानां कर्णादीनां दैत्यत्ववर्णनम्, भीष्मद्रोणाश्चत्वारामकुण्ठधर्मभीमार्जुननकुलसहदेवगान्धारीकुन्तीद्रौपदीनां देवत्वम्, पृथिव्युद्धारपृथिवीक्षयकृतां च लक्षणवर्णनम् । श्लो० १४७ ।
७९—२०९	सूर्यमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र सूर्यदर्शनात्पातकनिरसनम्, संक्रान्त्यादिषु दानाविविधिः, तुलाद्यनेकदानानि, सूर्यव्रतानि, भर्कसप्तमीव्रतविधिः । श्लो० १०६ ।
८०—२११	सूर्यस्यानेकव्रतवर्णनम्, सूर्यस्तोत्रम् । श्लो० ६५ ।
८१—२१२	सूर्यमाहात्म्यप्रसङ्गाद्भूतेश्वरनामकमध्यदेशनृपतिकथानकम् । श्लो० ३८ ।
८२—२१३	सूर्यपूजाविधिः, सोमस्य च पूजाविधिः, चन्द्रार्थदानानि । श्लो० २९ ।
८३—२१४	शंभोः सकाशाद्भौमग्रहस्योत्पत्तिवर्णनम्, अङ्गारकचतुर्थ्या भौमपूजनविधिवर्णनम् । श्लो० ४९ ।

- ८४—२१४ चण्डिकापुत्रहृदावशिष्टदैत्यानां रक्षातलम्प्रति गमनम्, चण्डिकायाः पूजाफलनिरूपणम्, चण्डिकायाः पूजविधेरनिरूपणम्, चण्डिकोद्देशेन पञ्चगव्याद्यनेकद्रव्यादभिषेकवर्णनम्, पद्मजलेन चण्डिकाया अभ्यदानफलकथनम्, दुर्गाया दर्शनवन्दनस्पर्शनपूजनानुलेपनतर्पणमांसदानादिकर्मणां यथोत्तरं श्रेष्ठित्वकथनम् । श्लोकाङ्काः ११२ ।
- ८५—२१६ दुर्गायाः पूजाविधिनिरूपणम्, तदुद्देशेन नानाविधदानविधिनिरूपणम्, भगवत्या दुर्गायाः स्तुतिकथनम् । तस्याः स्तोत्रपाठादिकलवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ७० ।
- ८६—२१७ बुधशुक्रशुक्रशनिराहुकेतूनां पूजाविधिवर्णनम्, नवग्रहमन्त्राः, कृत्वत्रेवाद्वापरकलियुगानुक्रमेण तपोज्ञानयज्ञदानानां प्रशंसा, अभयदानस्य सर्वदानापेक्षया महत्त्वम्, शूद्रस्य मुख्यत्वेन दानवर्णनम्, पद्मपुराणसृष्टिखण्डपठनश्रवणफलम् । श्लो० ४६ ।
- इति पद्मपुराणांतर्गतसृष्टिखण्डस्य विषयानुक्रमणिका संपूर्णा ।

अथ भूमिखण्डम् ।

- १—१ ऋषीणां सूतं प्रति प्रह्लादचरित्रजिज्ञासया प्रश्नः, सूतेन सर्वानृषीन्प्रति ब्रह्मव्याससंवादवर्णनम्, ब्रह्मव्याससंवादे शिवशर्मब्राह्मणाख्यानवर्णनम्, शिवशर्मणा पुत्रपरीक्षणवर्णनम्, तत्र मायया पत्नीमरणे एकपुत्रद्वारा तस्याः खण्डकरणम्, द्वितीयपुत्रद्वारा मायाकल्पितान्यख्यानयनम् । श्लो० ५८ ।
- २—२ तृतीयपुत्रद्वारा मृतपुत्रसंजीवनम्, चतुर्थपुत्राय स्वर्गलोकादमृतानयनायाज्ञाकरणम् । श्लो० २७ ।
- ३—२ इन्द्रलोकं प्रति गच्छतः शिवशर्मपुत्रस्य विष्णुशर्मणो मध्येमार्गमिन्द्रप्रेरणया मेनिकाकृतविघ्नज्ञानम्, मेनिकानिराशीकरणम्, इन्द्रकृतानेकविघ्नहस्तीकरणपूर्वकमिन्द्रं प्रति शापदानायोग्यम्, शापभयभीतेनेन्द्रेण विष्णुशर्मणेऽमृतकुम्भदानम्,

कुम्भमादाय विष्णुशर्मणः पितरं प्रत्यागमनम्, शिवशर्मणा मायागोपितपत्न्या उज्जीवनमिषेण प्रकटीकरणम्, मातापितृसंतोषात्सुतानां तेषां चतुर्णामपि सह-
वार्जितगोलोकप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ७१ ।

४-४ शिवशर्मद्विजेन कनिष्ठपुत्रस्य सोमशर्मणः सत्त्वपरीक्षणम्, तत्र सोमशर्मणः
समीपे कुम्भं दत्त्वा तीर्थयात्रामिषेण बहिर्गत्वा दशवर्षपर्यन्तं पत्न्या सह तपश्च-
रित्वा माययाऽऽत्मनः पत्न्याश्च शरीरं कुष्ठरोगग्रस्तं विधाय पुत्रसमीपं प्रत्यागमनम्,
सोमशर्मणा गृहागतमातापितृशरीरशुश्रूषणेन नानाविधबलेशसहनम्, पित्राऽमृत-
कुण्डस्थाभूतमपहृत्य पुत्रं प्रति पूर्वस्वदत्तामृतकुण्डयाचनम्, पुत्रेण रिक्तकुम्भं
दृष्ट्वा स्वतपोबलेन तस्मिन्नमृतमापूय पितुः समीपं प्रत्यानयनम् । श्लो० ६० ।

५-५ शिवशर्मकृता पुत्रप्रशंसा, शिवशर्मणः सभार्यस्य विष्णुलोकावाप्तिः, सोमशर्मणः
शालिग्रामक्षेत्रे तपस्वप्रतो दैत्यभ्येन मरणोत्तरं प्रह्लाददैत्यत्वप्राप्तिवर्णनम्,
प्रह्लादस्य वासुदेवेन सह युद्धे मरणम्, प्रह्लादहनेन कमलानामतन्मातुरोदनम्,
नारदेन कमलायाः सान्त्वनम्, प्रह्लादस्येन्द्रत्वप्राप्तिप्रभृतिभूतितस्य संक्षेपतो वर्ण-
नम्, देवादिभार्यनयनं वासुदेवेन देवान्प्रति इन्द्रो भविष्यतीति कथनम्, कश्यपाद-
दित्यामिन्द्रोत्पत्तिः, इन्द्रामिषेकः । श्लो० ११० ।

६-७ इन्द्रस्य स्वाराज्यश्रियं दृष्ट्वा दनुदुःखम्, दित्या विलापकरणं च, कश्यपेन
दितिसान्त्वनम् । श्लो० ३३ ।

७-७ कश्यपेन दित्यै पञ्चमहाभूतेन्द्रियैः सहात्मनो मेध्या ज्ञानविवेकतिरस्कारपूर्वकं
तैः सह गभांगारं भूतिप्रवेशवर्णनम् । श्लो० ८१ ।

८-९ देहदुःखानुभवोद्विग्नस्थात्मनो वैराग्येण सह समागमः, वैराग्यस्थात्मना सह
संवादाः, वीतरागोपदेशेनात्मनो विवेकप्रसङ्गः, विवेकद्वारा ज्ञानसमागमः, ज्ञाने-
नात्मानं प्रति स्वस्य प्राक्तनस्वरूपवर्णनम्, ध्यानादिसमाश्रये ज्ञानेनात्मन उपदेश-
करणम् । श्लो० १०५ ।

९-११ ध्यानाश्रयेनात्मनो देहबन्धविनिर्मुक्तिपुरःसरं स्वरूपावगतिवर्णनम्, कश्य-
पेनेत्यमात्मोपदेशेन दित्याः सान्त्वनम् । श्लो० २१ ।

१०-११ हिरण्यकशिप्वादितैत्यानां पितरं कश्यपं प्रत्यागत्य स्वकष्टविनिवेदनम्,
कश्यपेन तान्प्राप्ते देवानां जयकारणवर्णनम्, दैत्यान्प्रति कश्यपेन तपस्याकरणा-
याज्ञाकरणम्, बलिप्रभृतिदैत्यानां परस्परं मन्त्रं कृत्वा तपःकरणम् । श्लो० ५० ।

११-१२ सुवृत्तचरित्रवर्णनम्, तत्र रेवातीरवर्तिवामनक्षेत्रवासिसोमशर्मब्राह्मणाय तस्य
पत्न्या सुमनानाम्प्या सांसारिकदुःखप्रदर्शनोपदेशकरणपुरःसरमृणसंबन्ध्यादि-
चतुर्विधपुत्राणां लक्षणवर्णने प्रथमं न्यासापहारकपुत्रलक्षणकथनम् । श्लो० ४६ ।

१२-१३ ऋणसंबन्धिपुत्रलक्षणवर्णनम्, रिपुपुत्रलक्षणम्, लाभप्रदपुत्रलक्षणम्, उदासी-
नपुत्रलक्षणम्, सुमनयेत्यं पुत्रलक्षणकथनोत्तरं पतिसान्त्वनम्, पत्युः सोमशर्मणः
पुत्रप्रसादेऽत्युत्कटेच्छां दृष्ट्वा सुमनया पत्ये पुत्रप्रशंसापूर्वकं धर्मोद्धानकथने दुर्वा-
समाख्यायिकावर्णनम्, दुर्वाससा धर्मस्य राजत्वदासीपुत्रत्वचाण्डालत्वरूपप्रा-
पदानम्, दुर्वाससः शापेन धर्मस्य त्रिविधावतारवर्णनम् । श्लो० १२९ ।

१३-१५ ब्रह्मचर्यतपःसत्यदाननियमक्षमाशौचाहिंसाशान्त्यस्तेयदमशुश्रूषाणां लक्ष-
णानि । श्लो० ३५ ।

१४-१६ सोमशर्मप्रश्नोत्तरं सुमनया स्ववृत्तान्तनिरूपणम्, धर्ममृत्युलक्षणवर्णनम् ।
श्लो० ४७ ।

१५-१७ पापिमरणलक्षणवर्णनम् । श्लो० २२ ।

१६-१७ पापिनां मरणोत्तरं नानाविधकेशयोनिवर्णनम् । श्लो० २१ ।

१७-१८ सुमनोपदेशेन सोमशर्मणः पुत्रप्राप्सुपायजिज्ञासया वसिष्ठं प्रति गमनम्,
वसिष्ठसोमशर्मसंवादे वसिष्ठेन सोमशर्मणः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ५८ ।

१८-१९ सोमशर्मणो ब्राह्मणत्वकारणवर्णनम्, वसिष्ठोपदेशात्सोमशर्मणो गृहं प्रत्यागत्य
भार्यायै निजमनोरथकथनम्, भार्याया तत्प्रशंसनम् । श्लो० ४१ ।

१९-२० सुमनया सह सोमशर्मणो रेवाकपिलासंगमतीर्थे तपःकरणम्, तपोविघ्ने भीतेन
सोमशर्मणा नृहरिस्मरणम्, भगवत् आचिर्भावः, सोमशर्मकृतविष्णुस्तोत्रम् ।
श्लो० ७५ ।

२०-२१ हरिणा सोमशर्मणे वंशतारकपुत्रवरप्रदानम्, अमरकण्टके आश्रमं विधाय

अ० प०

विषयाः

बहुकालपर्यंतमुभयोर्निवासः, कदाचिन्मुनौ स्नानं विधायाभ्रामभिमुखे सति वक्रेण तदाभ्रमाङ्गुलं समागत्य मुर्मनायाः समर्पणवर्णनम्, आभ्रमागतमुनिं प्रति सुमनायां सधर्देवदेवीगणकृतस्वसमर्पणचरित्रवर्णनम्, अनंतरं कियता कालेन सुमनायां सोमशर्मणः सकाशात्सुव्रतनाम पुत्रोत्पत्तिः, उभयोरपि सोमशर्मसुमनयोः पुत्रपौत्रधनसमृद्धिसौख्यवर्णनम् । श्लो० ६१ ।

२१—२२

सुव्रताख्यानकथनम्, तत्र ब्राल्यादारभ्य सुव्रतस्य क्रीडादिष्वपि कृष्णावधानम्, सुव्रतस्य नर्मदादक्षिणतटवर्तिसिद्धेश्वरमहादेवसमाश्रयपुरःसरं तपःकरणम् । श्लो० १३७ ।

२२—२३

सुव्रतस्य पूर्वजन्मचरित्रवर्णनम्, तत्र प्राजन्मनि तस्य सुव्रतस्य रुक्माङ्गदराजस्य सन्ध्यावल्लीभार्यायां धर्मागदनाम्ना प्रसिद्धिः, द्वितीयजन्मनि सोमशर्मणः सुमनायां सुव्रतनाम्ना प्रसिद्धिः तस्य च तपस्तुष्टेन विष्णुना वरप्रदानम्, सुव्रतेन विष्णुस्तोत्रकरणम्, सुव्रतस्यैवंपदप्राप्तिः, व्यासेन धर्माङ्गदादिविषये समयसंशयापनुत्ययं प्रश्ने कृते ब्रह्मणा पुनः सृष्टिक्रमानुकथनेन तत्संशयनिराकरणम् । श्लो० ४९ ।

२३—२४

सृष्टिसंहारकारणवर्णनम्, तत्र हिरण्यकशिपोर्नृसिंहरूपेण वधः, वाराहरूपेण हिरण्याक्षवधः, पुत्रवधसंतप्ताया दित्याः पतिसमीपे खेददर्शनपुरःसरं सर्वलक्षणसंपन्नपुत्रयाच्ना, कश्यपवरेण दित्या गर्भधारणानन्तरं बलनामकपुत्रप्रसवः, बलस्य सर्वसामर्थ्यसंपन्नत्वं वीक्ष्य शक्रेण सागरोपकण्ठे सन्ध्यासनोपगतस्य तस्य वज्रेण हननम् । श्लो० ४५ ।

२४—२५

इन्द्रात्पुत्रवधं श्रुत्वा दुःखितया दित्या कश्यपाय पुत्रवधे निवेदिते कश्यपेन शक्रे प्रति क्रोधादग्निकुण्डे जटामक्षेपाद्ब्रह्मासुरोत्पादनम्, ब्रह्मासुरमसङ्गं मत्वा शक्रेण महर्षिद्वारा ब्रह्मासुरं प्रतिसन्धिकरणपुरःसरमर्धासुनसमर्पणोत्तरं रम्भया समुन्मादनम् । श्लो० ५१ ।

२५—२६

रम्भासक्तस्य वृत्रस्य रम्भाऽऽग्रहेण मधुपानम्, मधुपानप्रमत्तस्य वृत्रस्य शक्रेण वज्रेण हननम् । श्लो० २६ ।

अ० प०

विषयाः

२६—२७

शक्रेण वृत्रवधाद्दुःखितया दित्या कश्यपप्रार्थनया शक्रवधार्थं गर्भश्रुत्वा मेरुपर्वते कश्यपेन सह तपस्याकरणार्थं गमनम्, तत्रेन्द्रेण वेषान्तरं विधाय तप्तपच्छिद्रान्वेषणार्थं तस्याः शुश्रूषाकरणम्, पादाशौचरूपतत्तपच्छिद्रं समीक्ष्येन्द्रेण तदुदरे प्रविश्य वज्रेण तद्गर्भस्यैकोनपञ्चाशत्खण्डकरणम्, तेषां मरुत्तामकरणकारणवर्णनम् । श्लो० ३२ ।

२७—२८

पृथुनां सर्ववर्गेषु राज्यासने राजवर्गस्थापनम् । श्लो० ३१ ।
पृथुचरित्रवर्णनम्, तत्र वेनस्यौद्धत्यवर्णनम्, ऋषिभिर्वेनस्य सख्योद्गमनम्, तस्मान्निषादोत्पत्तिः, वेनस्य दक्षिणपाणिमन्थनात्पृथुत्पत्तिः, सर्वैर्मिहित्वा पृथो राज्याभिषेककरणम्, पैतामहे यज्ञे सूतमागधयोः पृथुस्तवनायानुज्ञायां पृथुचरित्रसंबन्धं विदित्वा तत्कृतं पृथुस्तवनम्, पृथुना विविधोपायैः पृथिवीदमने पृथिव्याः पृथुप्रार्थनम् । श्लो० १२१ ।

२९—३०

धरणीप्रार्थनया पृथुना पृथिव्याः समीकरणपुरंराष्ट्रादिप्रतिष्ठापनपुरःसरं विविधवत्सदोग्धृदुग्धकल्पनया दोहनम् । श्लो० ९१ ।

३०—३१

वेनस्य पापांशनिर्गमनानन्तरं शुद्धिविषये संशयानानां महर्षिणां प्रश्नोत्तरम्, स्तुतिं वेनस्य चरित्रवर्णनम्, तत्र सत्संगमाहात्म्यवर्णने लुब्धकशफरघ्नोरिर्तिहासवर्णनम्, मातामहदोषेण वेनस्य पापबुद्धित्ववर्णनम्, तत्र मुनीयाया वेनमातुः सुराङ्गनामकगन्धर्वतनयापचार्येण पापाचारमयपुत्रप्राप्तिरूपशापप्राप्तिः, अत्रिपुत्रस्यैव्येन्द्रेण संपत्तिः, दृष्ट्वा तत्सदृशपुत्रप्राप्तिविषयकाभिलाषवर्णनम् । श्लो० ८५ ।

३१—३२

अङ्गस्याभ्युपदेनेन्द्रसदृशपुत्रावाप्तये तपस्याकरणार्थं मेरुपर्वतं प्रति गमनम् । श्लो० १९ ।

३२—३३

मेरुपर्वते गङ्गातीरेऽङ्गस्य तपःकरणात्प्रादुर्भूतवज्रदेवस्याङ्गेन स्तोत्रकरणम्, तत्स्तुतिसंतुष्टेन भगवताङ्गाय शक्रसमपुत्रप्राप्तिरूपवरप्रदानम् । श्लो० ७५ ।

३३—३४

मुनीयाचरित्रम्, सुराङ्गगन्धर्वताडनाल्लुब्धकपुत्रशापया मुनीयाया पितृकृतप्रतिबोधेन स्त्रिया निर्जनवनं प्रति गमनम्, तत्र तत्सखीभिरागत्य श्विन्तापरित्यागविषये तस्या उपदेशकरणम् । श्लो० ३५ ।

भू० अनु०

॥ ६ ॥

- ३४—३४ सुनीयया सखीभ्यो निजदुष्कर्मनिरूपणान्तरं सखीभिर्ब्रह्मेन्द्रहरादित्यकुण्ड-
चन्द्रयुधिष्ठिराणां दोषविवर्णनपुरःसरं सुनीयायाः प्रशंसाकरणपूर्वकं मोहनी-
विद्योपदेशकरणम्, सखीभिः सह भ्राम्यन्त्या सुनीययानं दूतवने तपस्यतोऽत्रिपुत्र-
स्याङ्गस्य दर्शनम् । श्लो० ४६ ।
- ३५—३५ रम्भासुखादङ्गवृत्तं श्रुत्वा तदाप्तये सुनीयाया निश्चयः । श्लो० १५ ।
- ३६—३५ रम्भासुहायेन मेरुपर्वते सुनीयया गानप्रभावादङ्गवशीकरणम्, अङ्गसुनीय-
योगान्धर्वेण विधिना विवाहः, सुनीयायामङ्गादेनाक्यपुत्रोत्पत्तिः, सुनीयया
तस्यभाविदुष्कर्म विचिन्त्य मुहुर्मुहुस्तस्मै धर्मोपदेशकरणम् । श्लो० ५७ ।
- ३७—३६ धर्मेण प्रजां पालयतो वेनस्य पापोदयसमये छद्मलिङ्गधारिणा पापपुरुषेण
सह संवादे धर्मश्रद्धाविध्वंसः । श्लो० ६१ ।
- ३८—३८ पापपुरुषोपदेशेन, नास्तिक्यबुद्धिप्रादुर्भावादेनस्य वैदिकधर्मकर्मपरित्याग-
पुरःसरमुन्मार्गवर्तने अथापित्रादिवन्यजनतिरस्करणम्, ऋषिभिर्धर्मोपदेशेन
वेनबोधकरणम्, ऋषीणां वेनेन निरादरकरणम्, कुपितमहर्षिभयादेनस्य वल्मीके
निलयनम्, ऋषिभिर्वेनं बलादानीय तस्मान्निषादपृथूपादनवर्णनम् । श्लो० ४१ ।
- ३९—३८ रेवातीरे वृणचिन्दोराश्रमे वेनस्य अपस्याकरणम्, तत्तपस्यासंतुष्टवासुदेवे-
नाविर्भूय वेनाय स्वरूपकथनम्, दानमाहम्यवर्णनं च, दानोपयोगिकालदेश-
वर्णनम् । श्लो० ११७ ।
- ४०—४१ नित्यनैमित्तिकदानफलवर्णनम् । श्लो० ४६ ।
- ४१—४१ भार्यातीथवर्णनप्रस्तावे वाराणसीस्यैककलवैश्यपत्न्याः सुकलानाम्नाः
पातिव्रत्यचरित्रवर्णनम्, तत्र पत्यौ तीर्थयात्रां प्रयाते सति सुकलया दृढतरपाति-
व्रत्यपालनम्, सखीभिः सुकलायाः शरीरशोषणान्निवर्तनविषये विज्ञप्तिकरणेऽपि
सुकलया ताम्यः पतिव्रताधर्मकथनपूर्वकेतिहासकथनम् । श्लो० ८४ ।
- ४२—४२ पातिव्रत्यविषये सुदेवायीश्वरित्रवर्णनम्, तत्र सुदेवया पत्न्या सहैश्वराकुभूपस्य
मृगयार्थमरण्यगमने तत्र वराहयूथपतेः सपरिवारजनेन नृपेण सह योद्धुं रणभूमिं
प्रत्यागत्य युद्धकरणार्थं परस्परमन्त्रकरणम् । श्लोकाङ्काः ७५ ।

- ४३—४४ इश्वराकुभूपस्य सैनिकैः सह मेरुपर्वते गंगातीरे महायुद्धे लुब्धकसैनिकानां वरा-
हाणां च महायुद्धे लुब्धकानां बहूनां वराहाणां च नाशः । श्लोकाङ्काः ८९ ।
- ४४—४६ इश्वराकुणा वराहयूथपतिहननम्, श्लोकाङ्काः ११ ।
- ४५—४६ स्वपतिं हतं दृष्ट्वा तत्पत्न्या शूकया लुब्धकैः सह महायुद्धकरणे शस्त्रैरेव तस्या
अङ्गे शरवेधकरणम्, तथा शूकया महावेगेन शार्श्रवधकरणम्, शार्श्रवकुतसङ्गवा-
तेन शूकया मद्यां पतनम् । श्लोकाङ्काः ३२ ।
- ४६—४७ भूमौ पतितयाः असन्त्याः शूकयाः सुदेवया शीतलजलेन मुखसेचनम्,
तत्सिक्तजलसंपर्कात्सूकर्यां मातृपीडायां सुदेवाप्रशंसनम्, इश्वराकुमतमाहाय
सुदेवया पृष्टे सति शूकया स्वभर्तुः शूकरस्यात्मनश्च पूर्वजन्मचरित्रवर्णनम्, तत्रादौ
भर्तृश्वरित्रवर्णने तस्य पूर्वजन्मनि गन्धर्वस्य गीतपण्डितस्य पुलस्त्यमुनित्रासना-
दृषिभाषेन शूकरजन्मप्रतिवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ६६ ।
- ४७—४८ शूकया आत्मनः पूर्वजन्मचरित्रवर्णने कलिङ्गदेशीयश्रीपुनरगरवास्तम्यवसुदन्त-
ब्राह्मणतनयायाः सुदेवान्धम्या दुराचारदूषितायाः पतिवधनादिवर्णनम्, तत्पत्न्या
शिवशर्मणा तस्याः परित्यागः, सुदेवामात्रा तत्पितरं वसुदन्तं प्रति अपत्यशिक्ष-
णप्रकारवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ६५ ।
- ४८—४९ वसुदन्तभार्यया भर्तारं प्रति निरर्गलकन्यादोषवर्णनप्रसङ्गेन वैदर्भदेशीयोपसृष्टेन-
राजतनयाया माथुरोपसेनराजभार्यायाः पद्मावतीनीम्न्याः पतिविना पितृगृहमा-
गताया वच्छृङ्खलतपोपवनभूमिषु विक्रीडनवर्णनम् । श्लोकाङ्काः २७ ।
- ४९—५० कदाचिद्दनक्रीडादुत्तरेतसस्तस्याः कस्यचित्सुरसस्तीरे गोभिलेन दैत्येन दर्शनम्,
तत्कामपरितप्तेन गोभिलेन मत्स्या तत्पतिरूपं विधाय तस्या धर्षणवर्णनम् ।
श्लोकाङ्काः ५४ ।
- ५०—५१ दैत्यं प्रति शप्तुकामां तां प्रति गोभिलेन दैत्येन पतिव्रतानां पुञ्चलीनां च कर्मवर्ण-
नपुरःसरं तस्याः पद्मावत्याः पुञ्चलीत्वनिर्णयकरणम्, उदरे गर्भस्थापनकथनं च ।
श्लोकाङ्काः ६३ ।
- ५१—५२ पित्रादिभिर्ज्ञातदोषायाः पद्मावत्याः पतिगृहं प्रति प्रेषणम्, तद्गर्भात्कंसोत्पत्तिः

अ० प०	विषयाः
५२—५३	एवं वसुदत्तेन पत्नीमुखात्कन्याश्लेषं श्रुत्वा सुदेवायाः कन्यायाः परित्यागः, सुदेवायाः पर्यटन्त्या अदृष्टवशात्पतिगृहं प्रति गमनम् । श्लोकाङ्काः ५४ ।
५३—५३	तत्र पतिगृहे मङ्गलानामन्याः स्वसपत्न्याः पातिव्रत्यदर्शनेन व्रीडितायाः सुदेवाया रात्रौ पश्चात्तापेन मरणम्, यमलोकेऽनेकदुःखप्राप्तिपूर्वकं शूकरीजन्मप्राप्तिवर्णनम्, शूकर्या सुदेवाकाम्या इक्ष्वाकुराजभार्यायाः समीपे स्वोद्धारायैकदिनपातिव्रत्यपुण्ययाचनायामिक्ष्वाकुप्रेरणया सुदेवया तस्या एकदिनपातिव्रत्यपुण्यदानाच्छूकरीयोनित उद्धरणम्, सुदेवानामन्या ब्राह्मणकन्यायाः स्वगारोहणम् । श्लोकाङ्काः ४८ ।
५३—५३	सुकलायाः पातिव्रत्यभङ्गार्थं समुद्युक्तस्येन्द्रस्य श्रमवैफल्यम्, तत्र तन्मोहनायेन्द्रेण कन्दर्पायाज्ञाकरणम्, इन्द्रस्य पुरुषरूपं धृत्वा कन्दर्परतिप्रभृतिमोहनवर्गमादाय सुकलासमीपं प्रत्यागत्य तन्मोहनाय विविधोपायविधानम्, इन्द्रप्रेषितया दूत्या सुकलां प्रति पातिव्रत्यभङ्गार्थं चातुर्येणोपदेशे कृतेऽपि तस्याः पुरुषान्तरेऽप्यतिदर्शकशरीरविकारवर्णनम् । श्लोकाङ्काः १०९ ।
५४—५५	इन्द्रस्य स्वयं सह रतिकन्दर्पाभ्यां सुकलासमीपं प्रति गमने सुकलया तं दृष्ट्वा स्वगृहमध्ये प्रवेशकरणम् । श्लोकाङ्काः २५ ।
५५—५६	सुकलासाधने शक्रमदनयोः साध्यासाध्यत्वविषये विशादानन्तरं मदनेन सुकलां प्रति क्रीडाद्वितीयेषणम्, मदनस्य स्वयं शक्रेण सह गमनं च । श्लोकाङ्काः २५ ।
५६—५६	तन्मदनेन्द्रचरित्रं दृष्ट्वा सत्यधर्मादीनां परस्परं संवादः, धर्मेण सत्यसंरक्षणा-र्थमुपायचिन्तया भर्त्रागमनसूचकशकुनकरणाय प्रज्ञायाः प्रेषणम्, प्रज्ञया शकुन-शब्दकरणोत्तरं शकुनार्थजिज्ञासया सुकलया ब्राह्मणसमीपं गत्वा ब्राह्मणमुखा-त्तन्निर्णयनम् । श्लोकाङ्काः ३७ ।
५७—५७	क्रीडया मदनदूत्या सुकलां प्रत्यागत्य तां वाक्यैर्भोहयित्वा तया सहोपवनं प्रति गमनम्, मदनस्येन्द्रदेहे प्रवेशः । श्लोकाङ्काः ३८ ।
५८—५८	इन्द्रसुकलयोः संवादे सुकलयेन्द्रस्य निराशीकरणम्, इन्द्रादीनां स्वस्वस्थानं प्रति गमनम् । श्लोकाङ्काः ४३ ।

अ० प०	विषयाः
५९—५९	तीर्थयात्रां कृत्वा गृहं प्रति प्रयातुकामस्य कृकलस्य मध्येर्मीर्गं धर्मेण पितृवन्ध-दर्शनम्, धर्मेकृकलसंवादे धर्मेण पतिव्रतामाहात्म्यकथनम् । श्लोकाङ्काः ३४ ।
६०—५९	कृकलवैश्येन धर्मोपदेशाद् गृहमागत्य पत्नीहस्तेनालं विषाक्य आश्रयकरेण तत्पितृमुक्तिवर्णनम्, सुकलाचरित्रमाहात्म्यम् । श्लोकाङ्काः ३३ ।
६१—६०	पितृतीर्थवर्णनम्, तत्र पितृभक्तस्य कुण्डलब्राह्मणपुत्रस्य सुकर्मणः कथानकवर्ण-नम्, पिप्पलब्राह्मणस्य तपस्यया विश्ववश्यत्वप्राप्त्या महागर्भः, सारसवचनात्पि-प्पलस्य सुकर्मणं प्रत्यागमनम् । श्लोकाङ्काः ६० ।
६२—६१	सुकर्मपिप्पलसंवादः, सुकर्मणेन्द्रादिदेवानयनम्, अर्वाचीनपराचीनगतिज्ञान-वर्णनम्, सुकर्मणा स्वकर्मवर्णनम्, पितृभक्तिमाहात्म्यवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ८३ ।
६३—६३	मातापितृतीर्थमाहात्म्यम् । श्लोकाङ्काः २९ ।
६४—६३	मातापितृतीर्थमाहात्म्यवर्णने नहुषस्य ययातेश्च चरित्रवर्णनम्, इन्द्रेण स्वपदभ-शशङ्कया ययातिनृपं प्रति स्वर्गमानेतुं मातुलिदूतप्रेषणम्, मातलिययातिसंवादः, शरीरोत्पत्तिविनाशादिवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ९५ ।
६५—६५	शरीरदोषवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ९ ।
६६—६५	प्रथमतः शरीरोत्पत्तिपूर्वकशरीरवर्णनम्, गर्भावस्थायां जीवचेष्टितम्, शरीरस्या-शुचित्वम्, विविधमुखदुःखादिविवेकः । श्लोकाङ्काः २२५ ।
६७—६९	मर्त्यलोके मनुष्यकृतानां सुकृतदुष्कृतकर्मणां विपाकः । श्लोकाङ्काः ११४ ।
६८—७१	सुकृतकर्मफलकथनम् । श्लोकाङ्काः १७ ।
६९—७१	विविधशिवधर्मकथनम् । श्लोकाङ्काः ३९ ।
७०—७२	महादक्षयणमलोकपीडावर्णनम् । श्लोकाङ्काः ११ ।
७१—७३	देषलोकसंस्थानवर्णनम् । श्लो० २७ ।
७२—७३	ययातिना स्वशरीरप्रशंसापूर्वकं स्वर्गागमनास्वीकरणम्, मातलेरिन्द्रं प्रति गमनम् । श्लो० ३३ ।
७३—७३	मातलौ स्वर्गं गते सति ययातिनां स्वराज्ये विष्णुसेवाज्ञोदघोषणम् । श्लो० १७ ।
७४—७४	नृपाज्ञाश्रवणोत्तरं सर्वैः प्रजाजनैर्भागवतधर्मस्वीकरणम् । श्लो० २९ ।

- ७५-७५ वैष्णवधर्माचरणेन ययातेः सदा तारुण्यं तत्प्रजानां च मृत्युराहित्यवर्णनम् । श्लो० ३५ ।
- ७६-७५ अमृत्यु भूतलं दृष्ट्वा यमधर्मस्य स्वर्गं प्रति गमनोत्तरमिन्द्राय ययातिकर्मनिवेदनपुरःसरं ययातेः स्वर्गानयनाय प्रार्थनम्, इन्द्राज्ञया कामदेवस्य गन्धर्वादिभिः सह नाटककरणार्थं ययातिं प्रति गमनोत्तरं तस्य सभास्थले सङ्गीतकारम्भणम् । श्लो० ३४ ।
- ७७-७६ नृत्यगीतपरवशतयाऽशौचलेशमात्रेण ययातेः शरीरे जराप्रवेशः, जरामजान्तो ययातेर्मृगयायै कस्यचित्सरसस्तीरं प्रति गमनम्, तत्रातिमधुरगानश्रवणाकृष्टमनसो ययातोर्विशालानामसखीमुख्यादश्रुबिन्दुमत्या वृत्तान्तश्रवणम्, आत्मनो भावं दर्शयितारं ययातिं प्रति विशालया जरागृहीतत्वकथनम्, जरापरित्यागं कृत्वाऽस्या मनोरथं पूरयिष्यामीति प्रतिज्ञाय ययातेः स्वपुरं प्रत्यागत्य पुत्रान्मत्याज्ञाकरणम् । श्लो० १११ ।
- ७८-७८ पितृपक्षां श्रुत्वा त्रिभिः पुत्रैस्तदाज्ञाप्रत्याख्याने ययातिना तान्प्रति शापदानम्, चतुर्थपुत्रात्पुत्रोः सकाशात्तारुण्यं गृहीत्वा जरां तस्मै दत्त्वा ययातेरश्रुबिन्दुमतीं प्रति गमनम् । श्लो० ६४ ।
- ७९-७९ शर्मिष्ठादेवयानीसपत्नीभ्यां क्लेशो न भन्निष्यति संवया त्वन्मनोरथान्पूरयिष्यामीति प्रतिज्ञां कृत्वाऽश्रुबिन्दुमत्या गान्धर्वविवाहेन वरणम्, अश्रुबिन्दुमत्या दोहदपूरणकामनया ययातिना पूरुद्धारा संभारानानीयाभ्यर्चयज्ञकरणम्, अश्रुबिन्दुमत्या ययातिसमीपे स्वर्गं प्रति जिगमिष्या प्रार्थनाकरणम् । श्लो० ४० ।
- ८०-८० शर्मिष्ठादेवयान्योर्वर्तनवर्णनम्, सर्वलोकानां सर्वसुखावाप्तिवर्णनम् । श्लो० १९ ।
- ८१-८० इन्द्राज्ञया मेनिकाप्सरसोऽश्रुबिन्दुमतीं प्रत्यागमनम् मेनिकाबोधितयाऽश्रुबिन्दुमत्या ययातिं प्रति स्वर्गगमनीयग्रहकरणम्, ययातिराज्ञोन्तर्मेनसि चिन्ताकरणम् । श्लो० ७५ ।
- ८२-८१ अश्रुबिन्दुमत्याः स्वर्गगमनायात्याग्रहं दृष्ट्वा ययातिना पूरुपुत्राय नीलपदेसं कृत्वा राज्यं समर्प्य तस्मै तारुण्यं दत्त्वा जराग्रहणम् । श्लो० २८ ।

- ८३-८२ राज्ञो ययातेः सर्वप्रजान्वासनपुरःसरं बहुभिः प्रजाजनेः सह तयाश्रुबिन्दुमत्या च सहेन्द्रादिलोकान्गत्वा पश्चाद्वैष्णवलोके प्रति गमनम्, सङ्गीतप्रजाजनेः सह ययातेर्वैष्णवाज्ञयाऽविष्णुलोकावस्थानम् । श्लो० ८३ ।
- ८४-८३ एवं पितृसेवां कृत्वा पुरोराज्यप्राप्तिरूपफलावाप्तिः, सुकर्मणा निवेदितं पितृतीर्थमाहात्म्यं श्रुत्वा पिप्पलस्य विलज्ज्य गमनम् । श्लो० २२ ।
- ८५-८४ शुक्तीर्थमाहात्म्यवर्णने चयवनचरित्रम्, चयनस्य द्विजस्य तीर्थयात्राप्रसङ्गेन पर्यटनं नर्मदादक्षिणकूल ओङ्कारेश्वरं समागत्य वटच्छायायां स्थितिः, स्तत्र कुञ्जलनामशुकस्य चतुर्भिः पुत्रैः सह संवादः, तत्र ज्येष्ठपुत्रमुज्ज्वलं प्रति पित्रा वार्ताश्रवणाय प्रश्ने कृते सति तेन ब्रह्मद्वीपस्थदिवोदासराजपुत्र्या दिव्यादेव्या विवाहसमये एकविंशत्यधिकशतभर्तृमरणदोषनिरूपणम् । श्लो० ७७ ।
- ८६-८५ कुञ्जलेन तस्या दिव्यादेव्याः पूर्वजन्माचरितदुष्कर्मकथनम्, राजपुत्रीत्वप्राप्तकसिद्धसेवनसुकर्मवर्णनं च, दिव्यादेवीवरजीवनाय तद्दुरितभङ्गाय च भगवद्वचनवर्णनम् । श्लो० ९६ ।
- ८७-८७ अशून्यशयनव्रतकथनम्, कृष्णशतनामाख्यस्तोत्रवर्णनम् । श्लो० ३७ ।
- ८८-८८ पित्राज्ञयोज्ज्वलपुत्रेण ब्रह्मद्वीपं गत्वा दिव्यादेवीं प्रति पित्रुद्दिष्टस्तोत्रादिकथनम्, तदुत्करीत्या दिव्यादेव्या व्रताचरणेन स्तोत्रजपेन च पापनिरसनपुरःसरं भगवत्प्रसादाद्विज्यलोकावाप्तिवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
- ८९-८९ द्वितीयपुत्रं समुज्ज्वलाख्यं प्रति वार्ताश्रवणाय कुञ्जलेन प्रश्ने कृते सति समुज्ज्वलेन नर्मदातीरे व्याधोद्धारपूर्वककृष्णहंसकथावर्णनम् । श्लो० ५१ ।
- ९०-८९ कुञ्जलेन कृष्णहंसकथानकावसरे तीर्थचरित्रवर्णनम्, तत्रेन्द्रेण सवतीर्थानि समाहूय प्रयागादीनां चतुणा महातीर्थानां प्रशंसाकरणम् । श्लो० ५४ ।
- ९१-९० ब्रह्महत्याऽगम्यागमनदोषदूषितस्य शक्रस्य मालवदेशे सुरैः स्नापनं कृत्वा वाराणस्यादितीर्थेषु स्नापनेन शुद्धचनन्तरं शक्रेण मालवदेशाय चतुर्भ्यस्तीर्थेभ्यश्च वरप्रदानम्, विदुरक्षत्रियचन्द्रशर्मब्राह्मणवेदशर्मब्राह्मणप्रभुलवेभ्यश्च चतुर्णां महापापकृतामेकत्र संधीभूय कालञ्जरगिरिं प्रति गमनम् । श्लो० ४० ।

अ० प०

विषयाः

९२-९१

तत्र कस्यचित्सिद्धस्योपदेशेनेतिषां चतुर्णां वाराणस्यादितीर्थेषु स्नानान्मुक्तिः, तेषां च पातकक्षयार्थं पुष्कराक्षतीर्थमयागवारायणसीतीर्थानां पापक्षयेन कृष्णत्वाप्राप्तिः, इंसरूपेण चात्मनः पावनेच्छया प्रतितीर्थं भ्रमणम्, उत्सर्पकेण च सर्वेषामपि कृष्णवर्णत्वम्, तैः सह इंसरूपेण भ्रमणं च, सर्वेषां देशकुञ्जासंगमे स्नानमात्रेण पातकान्मुक्तिः, ब्रह्महत्याशुद्रहत्यासुरापानागम्यागमनानां इंसरूपाणां तत्र संगमे स्नानेन भस्मता, रेवाकुञ्जासंगममाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३७ ।

९३-९२

तृतीयपुत्रेण विज्जलेन निजवृत्तनिवेदनात्सरे मेरुपृष्ठवर्त्यानन्दकानने कस्यचित्सिद्धस्य च सपत्नीकस्य विमानेनागत्य सरस्तीरवर्तिनिजनिजशुभमांसभक्षणचमत्कारवर्णनम्, तद्भक्षणकाले च कयोचित्प्रियायोस्तत्समुत्सवं स्थित्वा हास्यकरणवर्णनम् । श्लो० ४३ ।

९४-९३

कुञ्जलेन तदुत्तरकयणम्, तत्रादौ कर्ममाहात्म्यकथनम्, अनन्तरं बौद्धदेशीयसुबाहुपुत्रान्तर्वर्णनम्, सुबाहुना जैमिनिसमीपे धर्मभ्रष्टार्थं प्रश्ने कृते सति जैमिनिना दानधर्मकथनम् । श्लो० ६१ ।

९५-९४

जैमिनिना स्वर्गगुणवर्णनपुरःसरं दानस्यातिश्रेष्ठ्यवर्णनम् । श्लो० ३२ ।

९६-९४

नरकगामिनां स्वर्गगामिनां च वर्णनम् । श्लो० ५२ ।

९७-९५

भार्यया सह सुबाहुनृपस्य दानमकृत्वा तपस्तप्त्वा तत्तपःप्रभावेण विष्णुर्लोकं प्रतिगमनेऽपि विष्णोरदर्शनम्, उभयोरपि शुभाख्याकुलत्वम्, वामदेवमहर्षिसमागमोत्तरं वामदेवेन दानमाहात्म्यकथनोत्तरं स्वस्वं कामं नित्यपुष्टं भुक्त्वा कालमतिक्रमेयामिति कथनम्, विविधदानफलवर्णनं च, तद्भक्षणमाकर्ष्य सुबाहोः सहभार्यस्य स्वस्वशुभभक्षणम्, तत्र प्रज्ञाभ्रष्टयोः क्षिप्रोद्वेगकथनम् । श्लो० ११५ ।

९८-९७

कुञ्जलाद्रासुदेवस्तोत्रं गृहीत्वा विज्जलेन तत्र बद्ध्वा सभार्यं सुबाहुं प्रति तस्य वासुदेवस्तोत्रस्य श्रावणम् । श्लो० १०८ ।

९९-९९

वासुदेवस्तोत्रश्रवणात्सभार्यस्य सुबाहोः क्षुत्तृप्तिवृत्तिपूर्वकं विष्णुदर्शनपुरः-

अ० प०

विषयाः

१००-१००

सरं विष्णुलोकावाप्तिः, श्रीवासुदेवस्तोत्रस्य सविधानफलवर्णनम् । श्लो० ४५ । विज्जलेन पितरं प्रत्यागत्य स्तोत्रमाहात्म्यकथनम्, वेनेन राज्ञा विष्णुप्रशंसनम् । श्लो० १४ ।

१०१-१००

कुञ्जलस्य चतुर्थपुत्रेण निजवृत्तनिवेदने कैलासपर्वतपरिसरे गङ्गातीरस्थित-
श्रीनेत्राक्षुपतितचिन्तुसमुत्पद्यमानकमलानि समादाय केनचिन्मुनिवेषधारिणा
पुरुषेण शिवार्चनकरणवर्णनम् । श्लो० ५७ ।

१०२-१०१

कुञ्जलेन कमलवृत्तवर्णनारम्भे पार्वतीदोहदपूरणेच्छया महादेवस्य पार्वत्या
सह नन्दनवने कल्पवृक्षतले स्थितिः, पार्वतीं प्रति महादेवेन कल्पवृक्षगुणवर्णनो-
त्तरं पार्वत्या चिन्तनमात्रे कृते सत्यकस्मात्क्षीरस्रोतोत्पत्तिः, पार्वत्यास्तस्याः क्षिया
अशोकसुन्दरीनामकरणम्, नहुषपत्नीत्ववरदानं च । श्लो० ७४ ।

१०३-१०३

हुण्डदेत्येन कामुकतयाशोकसुन्दरीं प्रति पतिव्रतावेषच्छलेन वक्ष्यित्वा
स्वगृहं प्रत्यानयनम्, अशोकसुन्दर्या तद्विनाशाय गङ्गातीरे तपःकरणम्, आयुरा-
जेन पुत्रप्राप्तये भार्यया सह अत्रिपुत्रस्य दत्तात्रेयस्य सेवाकरणम्, तत्सेवासंस्तुष्टा-
दत्तात्रेयात्पुत्रप्राप्तिरूपवरलाभः । श्लो० १३९ ॥

१०४-१०५

आयुराजादिन्दुमत्यां गर्भप्राप्तिः, गर्भिण्येन्दुमत्या सुस्वप्नप्रदर्शनम्, शौन-
केन तस्य स्वप्नस्य शुभफलवर्णनम् । श्लो० २४ ।

१०५-१०६

इन्दुमत्याः प्रसवसमये तत्पुत्रं नहुषं प्रति हुण्डदेत्येनापश्यत्य स्वगृहं प्रत्यान-
यनम्, तस्य सुदेन खेरन्ध्याम् कृपालुतया तं न हत्वा रात्रावेव वसिष्ठाश्रमे पर्ण-
कुटीद्वाराग्रे निक्षेपणम्, वसिष्ठेन प्रभाते तं स्वीकृत्य नहुषेतिनामकरणम्, नहु-
षेण वसिष्ठादनुर्विद्यग्रहणम् । श्लो० ६४ ।

१०६-१०७

पुत्रापरहरेण आयुराजेन्दुमत्योः शोकवर्णनम् । श्लो० १९ ।

१०७-१०७

नारदेनागत्य नहुषवृत्तान्तं कथयित्वा आयुराजेन्दुमत्याः सान्त्वनम् । श्लो० १६ ।

१०८-१०७

वसिष्ठादेशेन नहुषस्य हुण्डदेत्यहननोद्यमः । श्लो० ३५ ।

१०९-१०८

नहुषवधावसिष्ठमनसा हुडेनाशोकसुन्दरीं प्रति मत्वा नहुषमरणवृत्तान्त-
निरूपणादशोकसुन्दर्याः शोकवर्णनम्, विद्वरकिनरेण तस्याः सान्त्वनम् ।
श्लो० ६३ ।

अ० प०	विषयः
११०—१०९	नहुषस्य वसिष्ठादिमहर्षिदत्ताशीर्षहृत्पुनःसरं शुक्रप्रदितरं वमाहसं संवदे- वदत्ताशुधानि गृहीत्वा हुण्डदैत्यनिवासं प्रत्यागमनम् । श्लो० ३५ ।
१११—११०	तत्रतत्र नहुषस्यागमेन मनुजगानास्तुखः । श्लो० ३५ ।
११२—११०	गन्धर्वैर्नहुषमुदित्य कृतं गानं श्रुत्वाशोकसुन्दर्यास्तपसश्चलनम् । श्लो० ३६ ।
११३—११०	रम्भासखी गृहीत्वाशोकसुन्दर्या नहुषदर्शनाय गमनम्, नहुषस्य हुण्ड- वधप्रतिज्ञां श्रुत्वाशोकसुन्दर्या हर्षः । श्लो० ३८ ।
११४—१११	नहुषेण सह योद्धुं हुण्डदैत्यस्य सेनिकैः सहाममनम् । श्लो० ३७ ।
११५—११२	नहुषेण हुण्डसेनिकान्दत्त्वा हुण्डवधः । श्लो० ३५ ।
११६—११२	अशोकसुन्दरी गृहीत्वा नहुषस्य वसिष्ठाश्रमं प्रत्यागमनम्, वसिष्ठेन तदो- र्विवाहकरणोत्तरं पितृमन्दिरं प्रत्यागमनम्, मातापित्रोरत्यागमन्दवर्णनम् । श्लो० ३९ ।
११७—११३	इन्द्रादिभिर्देवैर्नागपुरे नहुषस्य राज्याभिषेककरणम्, अङ्गोन्दुमत्योर्हरेल्लो- कप्राप्तिः । श्लो० ३३ ।
११८—११४	अशुबिन्दुकमृच्छालयानवर्णने हुण्डपुत्रस्य विहुण्डस्य कथानकवर्णनम्, तत्र विहुण्डेन पितृवधमर्षेण सुरमानवादिजगज्जिघांसयोपद्रवकरणम्, उपद्रुतदे- वशरणवत्सलेन विष्णुना मोहिनीरूपं धृत्वा तं प्रति विमोहनम्, समकोटिका- मोदपुष्पाण्यानीय शिवपूजनं कुरु तत्प्रेहं ते भार्या भविष्यामीति विहु- ण्डस्य समीपे प्रतिज्ञाकरणम्, विहुण्डस्य शुक्रात्कामोदकुसुमसंभवमभि- ज्ञाय तदानयनायोद्यम वर्णनम् । श्लो० ४१ ।
११९—११४	कामोदायाः सुसुद्रमंथनादुत्पत्तिवृत्तान्तवर्णनम्, विष्णुप्रेषितनारदेन अह- मेव कामोदपुष्पाणि तव हस्ते सृष्टा पतिष्यन्ति तथा यदुत्पिष्य इत्युक्त्वा विहुण्डस्य कामोदां प्रति गमनप्रतिषेधनम् । श्लो० ४३ ।
१२०—११५	नारदस्य कामोदपुरं प्रति गत्वा कामोदाया सह संभाषणावसरे स्वप्रावस्था- वर्णनम् । श्लो० ५० ।
१२१—११६	विष्णोभृगोः शापतो दशावतारधारणकेशकथावर्णनेन नारदेन तस्याः शोकोत्पादनम्, शोकनिर्विण्णयाः कामोदाया दुःखाशुबिन्दुभ्यो निर्गन्धपुष्पो-

अ० प०	विषयः
	त्पत्तिः, तैः पुष्पोर्विहुण्डकृतशिवार्चना, माहात्म्येवधारिण्या देव्या हुंकारमा- त्रेण विहुण्डस्य वधः । श्लो० ५५ ।
१२२—११७	कुञ्जलपक्षिणा सह च्यवनब्राह्मणस्य संवादे कुञ्जलेनात्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र काश्यपपर्वप्रसूतविद्याधराब्राह्मणतृतीयपुत्रस्य धर्मशर्मणो मूर्खस्य बह्वृत्तवा- केनचित्सिद्धेन सह समागमवर्णनम् । श्लो० ३९ ।
१२३—११८	सिद्धाज्ञानप्राप्तिः, शुक्रयोनिप्राप्तिकारणवर्णनम्, गुरुतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, वेनं प्रति विष्णुनेत्युत्तवैष्णवतवरप्रदानपूर्वकमन्तधानवर्णनम् । श्लो० ६२ ।
१२४—११९	वेनकृतपृथुप्रशंसा, पृथुना प्रज्जशासनम् । श्लो० ३६ ।
१२५—१२०	वेनस्याश्वमेधादियज्ञकरणपूर्वकं विष्णुलोकं प्रति गमनम्, पद्मपुराण- पठनपाठनश्रवणविधिपूर्वकफलकथनम् । श्लो० ५२ ।
	इति पाद्मपुराणान्तर्गतभूमिखण्डस्य विषयानुक्रमणिका संपूर्णा ।
	अथ स्वर्गखण्डम् ।
१—१	नैमिषारण्यवासिशौनकादिमुनीन्प्रति सूतमहर्षिणाऽऽगत्याऽऽदिखण्डापरप- र्यायस्वर्गखण्डकथनारम्भवर्णनम् । श्लो० ३३ ।
२—१	अध्याकृतब्रह्मणः सकाशात्सिद्धसासमये महामृतादिब्रह्माण्डोन्नतिवर्णनम् । श्लो० ३४ ।
३—२	द्वीपभूविभागवर्णने सुदर्शनद्वीपवर्णनम्, तत्र मेरुपर्वतपरिसरप्रान्तवर्णनपुरःसरं दक्षिणप्रदेशवर्णनसमीपस्थद्वीपखण्डवर्णनविभागवर्णनम् । श्लो० ७६ ।
४—३	मेरुपर्वतस्योत्तरप्रदेशवर्णनम् । श्लो० २६ ।
५—३	मेरुपर्वतस्य दक्षिणप्रदेशवर्णनम् । श्लो० १९ ।
६—४	विस्तरेण भारतवर्षवर्णनम्, तत्र भारतवर्षस्य कुलपर्वतमहानदीदेशवर्णनम् । श्लो० ६६ ।
७—५	भारतवर्षस्यकालनिर्णयपुरःसरं लोकस्थितिवर्णनम् । श्लो० १५ ।
८—५	जम्बूद्वीपविष्कम्भपरिमाणम्, शाकद्वीपवर्णनम् । श्लो० ४० ।
९—६	पृथुतपोयसमुद्रप्रभृतिसर्वावशिष्टद्वीपविभागवर्णनम् । श्लो० ४२ ।

अ० प०

विषयाः

- १०—७ पृथिवीस्यतीर्थवर्णनम्, तत्र नारदयुधिष्ठिरसंवादे नारदेन तीर्थमाहात्म्यविषये गङ्गाद्वारे दिलीपस्य वसिष्ठेन कङ्क समागमकथनम् । श्लो० २६ ।
- ११—७ वसिष्ठदिलीपसंवादे वसिष्ठेन दिलीपं प्रति पुष्करतीर्थमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ३६ ।
- १२—८ जम्बूमागंदुर्लिकाश्रमगङ्गाश्रमकन्याश्रमधर्मा-रण्ययातिपत्तनमहाकाळकोटि-तीर्थभद्रवटतीर्थनर्मदातीर्थानां माहात्म्यकथनम् । श्लो० १३ ।
- १३—८ नर्मदातीर्थमाहात्म्यविजिज्ञासया युधिष्ठिरप्रश्नोत्तरं नारदेन सविस्तरं तन्मा-हात्म्यवर्णनम्, तत्रामरकण्टके जनेश्वररुद्रकोटिमहेश्वरमाहात्म्यवर्णनम्, क्षेत्रपा-लमाहात्म्यम्, रुद्रकोटौ जालेश्वरमहिमा, नर्मदादक्षिणतीर्थवर्णनम्, तत्र कपि-लाविशल्यकरणामाहात्म्यम् । श्लो० ५५ ।
- १४—९ ज्वालेश्वरतीर्थोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र बाणभयत्रस्तमहाप्रार्थनया महादेवेन नार-दस्य त्रिपुरं प्रति प्रेषणम्, नारदेन त्रिपुरे बाणासुरं प्रति गत्वानौपम्याख्याया बाणपत्न्या व्रतदानोपदेशेन मनो हत्वा स्वस्थानं प्रति गमनम् । श्लो० ४० ।
- १५—१० हरस्य प्रेरणया वदित्वा त्रिपुरदहनम्, बाणासुरेण शिवस्तोत्रकरणोत्तरं शङ्करेण बाणासुराय वरप्रदानम्, दग्धयोः पुरयोर्मध्यादेकस्य पुरस्य श्रीशैले पावनम्, द्वितीयस्यामरकण्टके मातनम्, अमरकण्टकपतितपुराज्ज्वालेश्वरोत्पत्तिः, तन्मा-हात्म्यं च । श्लो० ८२ ।
- १६—११ कावेरीनर्मदासंगममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र कुबेराख्यानम् । श्लो० २२ ।
- १७—१२ नर्मदोत्तरतीर्थस्यपञ्चेश्वरतीर्थमाहात्म्यम्, गर्जनमेघरावन्नद्यावर्ताङ्गारेश्वरक-पिलातीर्थकाञ्चीतीर्थकुण्डलेश्वरपिप्पलेश्वरविमलेश्वरपुष्करिणीमाहात्म्यपूर्वकनर्म-दास्तोत्रकथनम् । श्लो० २३ ।
- १८—१२ शूलभेदतीर्थभीमेश्वरतीर्थोदितेश्वरमल्लिकेश्वरवरुणेश्वरनीराजेश्वरकोटितीर्थ-गस्त्येश्वररविरतवशक्रतीर्थोत्पत्तिरनारदतीर्थदेवतीर्थामरकण्टकीर्थवामनेश्वरद्वि-तीयापितीर्थवटेश्वरभीमेश्वरवारुणेश्वरसोमतीर्थपिङ्गलेश्वरसुरभिकेश्वरनारकेश्वरको-टिकेश्वरगङ्गावतरणनन्दितीर्थद्वीपेश्वरभ्यासतीर्थैरण्डीतीर्थसुनदीसंगमतीर्थस्कन्द-तीर्थाङ्गिरसतीर्थकाङ्कलतीर्थवटेश्वरसंगमेश्वरभद्रतीर्थाङ्गारेश्वरायोनिर्गमपाण्डवे-

अ० प०

विषयाः

- श्वरकम्प्योतिदेश्वरचन्द्रभागाशक्रतीर्थमृगवर्ततीर्थकपिलतीर्थनर्मदेश्वरतीर्थादित्या-यतनतीर्थमासेश्वरनागेश्वरतपोवनकुबेरभवनकालेश्वरतीर्थमहात्तालयनारदतीर्थ-हल्यातीर्थसोमतीर्थस्वभूतीर्थयोधिनीपुरस्थविष्णुवीर्यतापसेश्वरामोहकतीर्थसिद्धे-श्वरगणपतिद्विजनादकामतीर्थान्धोनतीर्थ-सिद्धेश्वरक्षेत्रपालदण्डपालकुसुमे-श्वरमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १२२ ।
- १९—१४ भार्गवेश्वरतीर्थमाहात्म्यम्, शुक्रतीर्थोत्पत्तिवृत्तान्तमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३६ ।
- २०—१५ नरकतीर्थास्थिविलयतीर्थगोतीर्थकपिलातीर्थोत्पत्तिवृत्तान्तमाहात्म्यवर्णनम्, रुद्रवेदीतीर्थोत्पत्तिविषये भृगुकृतशि-वस्तोत्रवर्णनम्, भृगुक्षेत्रमाहात्म्यम्, नर्मदास्थितवृषतीर्थमाहात्म्यम्, गौतमेश्व-रतीर्थधौतपापतीर्थैरण्डीतीर्थहिरण्यद्वीपतीर्थकनकद्वीपतीर्थशतीर्थवाराहतीर्थसोम-तीर्थद्वीपेश्वररुद्रकन्यादेवतीर्थशिखितीर्थभृगुतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ८३ ।
- २१—१६ विहगेश्वरतीर्थनर्मदेश्वरः स्वतीर्थपितामहतीर्थसावित्रीतीर्थमनोहरतीर्थमानस-तीर्थक्रतुतीर्थविदशद्योतिदेशकः स्यातीर्थस्वर्गविन्दुतीर्थपुष्करेश्वरनरकतीर्थभारभृगुती-र्थाटवीतीर्थशङ्खतीर्थैरण्डीनर्मदासंगमतीर्थ-नर्मदोदधिसंगमवातेजमदन्नितीर्थवि-मलेश्वरवैशिनीतीर्थसगरेश्वरमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५२ ।
- २२—१७ नर्मदामाहात्म्यवर्णने प्रमोहिण्यादिगन्धर्वकन्यानामितिहासवर्णनम्, तत्र तासां गौरीसमाराधनायाच्छोदसरोवरं गत्वा गौरीमन्थ्यर्च्य स्नानार्थमागतस्य मुनिपुत्रस्य वीक्षणम्, तं दृष्ट्वा तासां कामावस्थावर्णनम्, तस्य मुनिपुत्रस्य स्वा-श्रमगमनानन्तरं तासां विद्ववावस्थावर्णनम्, द्वितीयदिवसे पुनस्तस्मिन्सरोवरे तेन मुनिस्तुना सह तासां संगमे संवादे च गन्धर्वकन्याभिस्तदङ्गवेष्टनम्, तत्कृत्यङ्गुलेन मुनिपुत्रेण गन्धर्वकन्यानां पिशाचतृशापदानम्, तामिह तस्य पिशाचतृशापदानम्, तासां तस्य च पिशाचरूपेणावस्थानम् । श्लो० १०८ ।
- २३—१९ यहच्छः गतलोमशमुनिना सह पिशाचीगणसहितस्य पिशाचस्य तस्य द्विज-पुत्रस्य संवादः, लोमशेन नर्मदास्नानेन तस्य तासां च पिशाचान्मोचनम् । श्लो० ३४ ।

२४—२०

अन्यतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र दक्षिणसिन्धुचर्मणवत्यनुंदाचलपिंगातीर्थसर-
स्वतीसागरसंगमतीर्थस्वरदानतीर्थद्वारवतीपिण्डारकसिन्धुसागरसंगमशङ्कणेश्व-
रतिमितीर्थसुधारासिन्धुनमवसुतीर्थब्रह्मकुमारीतीर्थशक्रतीर्थरेणुकातीर्थ-पञ्च-
नदभीमास्थानगिरिकुञ्जविमलतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३८ ।

२५—२०

काश्मीरस्यतक्षकनागभवनवितस्तातीर्थमलदहद्वारदतीर्थमणिमनीर्थदेविका-
तीर्थकामाख्यतीर्थपजनयजनब्रह्मबालकतीर्थदीधिसत्रविनाशनतीर्थ-चमसोद्रेद-
शिवोद्रेदनागोद्रेदशरणानकुमारकोटिरुद्रकोटिसस्वतीसंगमतीर्थ-माहात्म्यवर्ण-
नम् । श्लो० ३५ ।

२६—२१

कुक्षेत्रमत्तणकुपरिष्कलतीर्थराकिनीतीर्थ-सर्पनीत्रोपञ्चनदकोटितोथांशिनी-
तीर्थवाराहतीर्थजयिनीस्थसोमतीर्थरुद्रसतीर्थमुद्रावट-जयानदीरामद्वंशशूलती-
र्थलोकोद्धारतीर्थश्रीतीर्थऋषिडातीर्थगोभवनतीर्थगङ्गातीर्थकवितोर्थ-लवणकद्वार-
पालब्रह्मावतंसुतीर्थककाशीश्वरतीर्थ-मातृतीर्थशीतवनस्नानलोकातितीर्थस्वर्णलो-
मापनयनतीर्थदशशिवमेधिकतीर्थमानुषतीर्थब्रह्मालुस्वरतीर्थ-सप्तषिकुण्डकपिलके-
दारकपिष्ठलकेदारसर्वकतीर्थरुद्रकोटिकूण्डदेवास्पदतीर्थकलभीतीर्थरामजन्मती-
र्थपुण्डरीकतीर्थत्रिविष्टपतीर्थफलकीवनदृष्टपानसर्वदेवतीर्थ-पाणिख्यातमिश्रकती-
र्थन्यासवनमनोजवतीर्थमधुवनीकौशिकीहृषदतीर्थसंगमन्यासस्यलपणान्तकूपवेदी-
तीर्थाहःसुदिनतीर्थमृगधूमरुद्रपदशूलपाणिमहेश्वरकोटितीर्थवामनकतीर्थविष्णुप-
दपवनहृदामरुद्रदशाक्षिसूर्यसरस्वतीस्थश्रीकुञ्जतीर्थनैमिषिकुञ्जमाहात्म्यवर्णनम् ।
श्लो० १०८ ।

२७—२३

कन्यातीर्थसोमतीर्थसप्तसारस्वततीर्थशनसतीर्थकपालमोचनतीर्थाभितोर्थविश्व-
मित्रतीर्थपृथुदकतीर्थमधुसूततीर्थसरस्वत्यरुणासंगमावकीर्णतीर्थशतसहस्रकतीर्थ-
साहस्रकतीर्थरेणुकातीर्थविमोचनतीर्थपञ्चवटतैजसवारुणतीर्थकुरुतीर्थस्वर्गद्वारन-
रकरुद्रवेदीतीर्थास्थिपुरस्थगङ्गादतीर्थ-स्याणुवटबदरीवनवसिष्ठाश्रमेन्द्रमार्गादि-
त्याश्रमसोमतीर्थदधीचतीर्थकन्याश्रमसंनिहितीतीर्थमचकुकरपालमाहात्म्यवर्ण-
नम्, कुक्षेत्रसीमावर्णनं च । श्लो० ९७ ।

२८—२५

धर्मतीर्थकलापवनसौगन्धिकवनेशानाम्बुतीर्थसुगन्धाशतकुम्भापञ्चयज्ञत्रि-
शूलपात्रतीर्थराजगृहशकम्भरीदेवीसुवर्णतीर्थधूम्रापतीधारातीर्थगंगाद्वारसप्तमङ्ग-
त्रिगङ्गाशकावतंकनखलकपिलावटनगराजतीर्थ-कपिलतीर्थशतनुस्थापितललित-
कातीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३५ ।

२९—२५

यमुनातीर्थस्नानमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५२ ।

३०—२६

यमुनातीर्थमाहात्म्यवर्णने हेमकुण्डलवैश्यपुत्रयोःश्रीकुण्डलविकुण्डलयोरिति-
हासवर्णनम्, तत्र तयोर्हन्मार्गगामिभोर्मरणानन्तरमेकस्य नरकाज्ञापरस्य स्वर्गा-
ज्ञाकथनम् । श्लो० ४१ ।

३१—२७

विकुण्डलपृष्ठेन देवदूतेन विकुण्डलस्य पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, यमलोका-
प्रापकानेकसत्कर्मकथनम्, विकुण्डलेन भ्रातुः श्रीकुण्डलस्य नरकान्मुक्तिकाम-
नया पृष्ठे सति देवदूतेन तु प्रति स्वकीयातीताहमजन्मकृतपुण्यदानोपदेशे-
तजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, विकुण्डलस्य श्रीकुण्डलं सुकृतदानेन संतार्य चैन सह
स्वर्गं गमनम् । श्लो० २१३ ।

३२—३१

सुगन्धतीर्थद्वारवततीर्थगङ्गासरस्वतीसंगमकण्डदकुञ्जाम्भकाहन्धतीवटसामु-
द्रकब्रह्मावतंसमुनाप्रभवदर्वीसंकमणतीर्थसिन्धुप्रभवदेवीतीर्थर्षिकुल्यावीरप्रमोक्ष-
विद्यातीर्थ-माहेश्वरतीर्थवतसिकासुन्दरिकातीर्थब्राह्मणिकातीर्थनैमिषतीर्थगङ्गोद्रे-
दसरस्वतीबाहुदारजनीविमलाशोकगोप्रतारसरयूगोमतीस्थरामतीर्थशतसाहस्रक-
तीर्थार्धस्थानकोटितीर्थकपिलाहृदमःकण्डयतीर्थगोमतीगङ्गासंगममाहात्म्यम् ।
श्लो० ४४ ।

३३—३१

विस्तरेण वाराणसीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र मेरुगङ्गेदेवीपृष्ठेन महादेवेन
वाराणसीक्षेत्रमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ६५ ।

३४—३३

वाराणसीस्थानां विमलोद्धारपञ्चयतनमत्स्योदरीवटस्योद्गारेश्वरकृतिवासे-
श्वरमध्यमेश्वरविश्वेश्वरोद्गारेश्वरकन्दर्पेश्वराणां माहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २५ ।

३५—३३

वाराणसीस्थकपर्दीश्वरपिशाचमोचनतीर्थमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ५० ।

३६—३४

वाराणसीस्थमध्यमेश्वरमाहात्म्यम् । श्लो० १३ ।

अ० प०

विषयाः

३७—३४

वाराणसीस्यप्रयागतीर्थविष्णुपतीर्थतालतीर्थाकाशतीर्थभतीर्थसुनीलतीर्थ-
गौरीतीर्थमंजापत्यतीर्थस्वर्गद्वारतीर्थजम्बुकेश्वरधर्मतीर्थ-गयातीर्थमहानदीतीर्थ-
नारायणतीर्थवायुतीर्थज्ञानतीर्थवाराहतीर्थयमतीर्थसंभूतिकतीर्था-मितीर्थकलशेश्व-
रनागतीर्थकापिलसोमेशब्रह्मतीर्थभूतेश्वरधर्मसमुद्रतीर्थगन्धर्वतीर्थवाह्यतीर्थदौ-
रासिकतीर्थव्योमतीर्थचन्द्रतीर्थचिताङ्गेश्वरतीर्थविद्याधरेश्वरतीर्थकेदारतीर्थप्र-
तीर्थकालभरतीर्थ-सारस्वतप्रभासकण्ठकोकिलमहालयतीर्थहिरण्यगर्भतीर्थ-
गोमयतीर्थ-पशान्तेश्वरस्यामेश्वरविलोचनतीर्थलोलाकौत्तरतीर्थकपालमोचनती-
र्थशुक्रेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १९ ।

३८—३५

गयातीर्थाक्षयवटब्रह्मारण्यस्थलसंखरब्रह्मयूपधेनुकतीर्थ-गृध्रवटोद्यत्पदसां-
वित्रपदयोनिद्वारफल्गुतीर्थधर्मपृष्ठब्रह्मतीर्थराजगृहयक्षिणीतीर्थमणिनागतीर्थगौत-
मवनाहल्याङ्गदश्रीतीर्थजनककूपविनाशनतीर्थ-गण्डकीतीर्थध्रुवतपोवनकर्मदानदी-
विशालानदीमाहेश्वरीधारामादेशपदतीर्थकोटिनारायणशालग्रामस्थानवटेश्वरपुर-
वामनभरताश्रमकौशिकीन्द्रीचम्पकारण्यगोविन्दतीर्थ-कन्यावसथनिष्ठावासतीर्थ-
वसिष्ठाश्रमदेवकूटकौशिकद्वाराश्रमस्यकुमारनन्दिनीकूपकालिका-कौशिक्यर-
णासंगमोर्वशीतीर्थकुम्भकर्णाश्रमकोकामुखर्षभद्वीपोद्यानकतीर्थ-ब्रह्मतीर्थचम्पाती-
र्थदण्डार्पणतीर्थलाविदिकातीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ७३ ।

३९—३६

सन्ध्यातीर्थविद्यातीर्थलौहित्यतीर्थ-करतोयानदीगङ्गासागरसंगमगङ्गाद्वीपवैतर-
णीनदीविरजतीर्थशोणज्योतिरध्यासंगमशोणनर्मदासंगमर्षभतीर्थ-कोशलास्थका-
लतीर्थपुष्पवतीवदरिकातीर्थमहेन्द्राचलस्थरामतीर्थ-मतङ्गकेदारश्रीपर्वततत्रत्यदेव-
दुर्धर्षभपर्वतकावेरीसमुद्रतीर्थस्यकन्यातीर्थ-गोकर्णतीर्थ-गायत्रीस्थानसंवर्तवापीवे-
णानदीगोदावरीनदीवेणासंगमवरदासंगमब्रह्मस्थूणाकुन्जानकुष्णावेणासंगमो-
ईभूतदेवद्वजातिमावहृदशरभङ्गाश्रमशुर्पारकरामतीर्थ-सप्तगोदावरीदेवपथनुङ्ग-
कारण्यमेधावनकालभरवित्रकूटस्थमन्दाकिनीगुहस्थानकोटितीर्थयशःस्थानस्थच-
तुःसमुद्रकूपशुङ्गवेरपुरमुञ्जवटप्रयागत्रिवेणीसंगमभोगावतीनामवासुकितीर्थ-हंस-
प्रपतनदशाश्वमेधिकगङ्गामाहात्म्यवर्णनानन्तरं वसिष्ठस्यान्तर्धानवर्णनम्, नारद-

अ० प०

विषयाः

४०—३८

स्य युधिष्ठिरं प्रति तीर्थमाहात्म्यं कथयित्वाऽन्तर्धानवर्णनम्, युधिष्ठिरस्य
महर्षिभिः सह तीर्थयात्राकरणम् । श्लो० १२७ ।

४१—३९

प्रयागस्य विशेषमाहात्म्यजिज्ञासया शौनकादिकप्रज्ञे सत्तेन धर्ममा-
कण्डयसंवादवर्णनम् । श्लो० ४० ।

४२—३९

प्रयागक्षेत्रस्त्रीमादिमाहात्म्यकथनम् । श्लो० २२ ।

४३—४०

प्रयागतीर्थे मरणदानादिप्रहिमा । श्लो० २४ ।

तीर्थयात्राविधिपूर्वकप्रयागस्थलस्थलमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र वटमूले गंगा-
यमुनासंगमे प्राणत्यागमाहात्म्यम्, कम्बलाश्वतरनागसामुद्रतीर्थप्रतिष्ठानहंसप्रप-
तनतीर्थोर्वशीपुलिनकोटितीर्थभोगवतीदशाश्वमेधिकतीर्थगंगामाहात्म्यवर्णनम् ।
श्लो० ५७ ।

४४—४१

प्रयागस्थमानसतीर्थर्षभोचनतीर्थमाहात्म्यम् । श्लो० २२ ।

४५—४१

प्रयागस्थगंगायमुनयोर्महात्म्यम् । श्लो० ३५ ।

४६—४२

प्रयागस्य पूज्यत्वकथनम् । श्लो० २६ ।

४७—४२

सर्वतीर्थेभ्यः प्रयागस्थाधिक्यवर्णनम् । श्लो० २० ।

४८—४३

प्रयागस्य प्रजापतितीर्थत्वकथनम् । श्लो० १५ ।

४९—४३

युधिष्ठिरेण मार्कण्डेयाय महादानदानम्, मार्कण्डेयस्य स्वाश्रमं प्रति
गमनम्, वासुदेवेन प्रयागमाहात्म्यानुमोदानम् । श्लो० १७ ।

५०—४३

विष्णुभक्तिप्रशंसनम् । श्लो० ३८ ।

५१—४४

कर्मयोगवर्णने वर्णाश्रमसामान्यधर्मकथनम् । श्लो० ५१ ।

५२—४५

कर्तव्यनिषिद्धकर्मकथनम् । श्लो० ४७ ।

५३—४६

ब्रह्मचारिधर्मकथनम् । श्लो० ९० ।

५४—४७

गृहस्थधर्मकथनम् । श्लो० ४० ।

५५—४८

गृहस्थाचारनीतिवर्णनम् । श्लो० ९४ ।

५६—५०

भस्याभक्ष्यनिर्णयः । श्लो० ४६ ।

५७—५१

दत्तधर्मवर्णनम्, विविधदानमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ७८ ।

- ५८—५२ वानप्रस्थाश्रमाचारधर्मकथनम् । श्लो० ३६ ।
 ५९—५३ यतिधर्मकथनम् । श्लो० ३१ ।
 ६०—५३ यतिनियमविधानकथनम् । श्लो० ४३ ।
 ६१—५४ सवेधर्मेभ्योऽपिधंसारदुःखकथनपूर्वकं विष्णुभक्तेराधिक्यवर्णनम् । श्लो० १०३ ।
 ६२—५६ पाञ्चपुराणमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २७ ।
 इति पाञ्चपुराणान्तर्गतस्वर्गखण्डस्य विषयानुक्रमणिका सम्पूर्णा ।

अथ ब्रह्मखण्डम् ।

- १—१ कलिकालीनलोकोद्धरणाय प्रभूने सृतेन व्यासजैमिनिसंवादवर्णनम्, विष्णुभक्तिवैष्णवलक्षणवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ३४ ।
 २—१ हरिमन्दिरलेपनमार्जनादिमाहात्म्यदण्डकनामकचौरवृत्तान्तकथनम् । श्लो० ३६ ।
 ३—२ कार्तिकमासमाहात्म्यवर्णनम् तत्र कार्तिकव्रतनियमकथनम्, दीपदानमाहात्म्ये वैकुण्ठब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम्, द्वीपप्रद्वोधनेन भूषिकस्योद्धारवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ३५-१ ।
 ४—३ जयन्तीव्रतमाहात्म्यकथनम्, तत्र जयन्तीष्टकम्, जयन्तीदिने भोजननिषेधः, जयन्तीव्रतकारिणां माहात्म्यम् । श्लोकाङ्काः ५३ ।
 ५—४ स्त्रीणां पुत्रराहित्यवन्ध्यात्वकन्याप्रसूतवृद्धीबसन्तानत्वमृतपत्रात्वकारणविषयकप्रभूने तत्तत्प्रापककर्मविपाकवर्णनम्, श्रीधरब्राह्मणस्य चरितम् । श्लोकाङ्काः ३८ ।
 ६—४ विष्णोर्ब्राह्मणस्य च मन्दिरलेपन्यादिमहिमा, तत्र वाराङ्गनायाश्चरितम् । श्लोकाङ्काः ३७ ।
 ७—५ भाद्रपदशुक्लपक्षे राधाजन्माष्टमीमाहात्म्यम्, तद्व्रतप्रभावेण छलावेश्यासमुद्धारः । श्लोकाङ्काः ४४ ।
 ८—६ समुद्रमथनकथावर्णनम्, तत्र शक्रं प्रति दुर्वाससः शापः, विष्णोरनुज्ञया देवकृतसमुद्रमथनारम्भवर्णनम् । श्लोकाङ्काः २३ ।

- ९—६ विष्णुना कूर्मरूपं धृत्वा मन्दरोद्धरणम्, विषोत्पत्तौ शङ्करेण विषप्रशसनम्, अलक्ष्म्युत्पत्तिः, तस्या निवासाय स्थाननिर्देशः । श्लोकाङ्काः २२ ।
 १०—७ बेरावतादीनामुत्पत्तिः, द्वादश्यां महालक्ष्म्युत्पत्तिः, अलक्ष्म्युद्धारकविवाहानन्तरं विष्णुकृतलक्ष्मीपरिणयनम्, अष्टतोत्पत्तौ विष्णुना मोहिनीरूपं धृत्वा दैत्यविमोहनं कृत्वा देवानाममृतदानम्, राहोः शिरःछेदनम्, चन्द्रसूर्यग्रहणे स्थानदानादिमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २५ ।
 ११—७ शुक्रवारव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र भद्रश्रवोराज्ञः श्यामलानामन्यास्तत्कन्यायाश्च वृत्तान्तकथनम् । श्लो० ८६ ।
 १२—९ ब्राह्मणप्राणरक्षणपुण्यकथने दीननाथराजवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र दीननाथराजा गालवं प्रति पुत्रप्राप्त्युपायप्रभूने गालवेन नरमेघयज्ञकथनम् । श्लो० ६४ ।
 १३—१० कृष्णजन्माष्टमीव्रतमाहात्म्यवर्णनम् । तत्र दिलीपं प्रति वसिष्ठेन खड्गेष्टः श्रीकृष्णजन्मबाललीलादिकथनम्, जन्माष्टमीनिर्णयः, चित्रसेनराजवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ८६ ।
 १४—११ ब्राह्मणमाहात्म्यवर्णनम्, ब्राह्मणपादोदकमाहात्म्यम्, तत्र भीमनामकशूद्रवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३३ ।
 १५—१२ एकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रैकादशीदिनेऽन्नभोजने दोषः, एकादशीनिर्णयः, महाकृपापत्नीसमेतस्य चल्लभनामकवेश्यस्य वृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६० ।
 १६—१३ पौर्णमासीदिने विष्णुपूजनमाहात्म्यम्, आश्विनपौर्णमास्यां विष्णोर्लाजादिदानम् । श्लो० २९ ।
 १७—१४ विष्णुपादोदकमाहात्म्यम्, तत्र सुदर्शनब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० २८ ।
 १८—१४ अगम्यागमनप्रायश्चित्तकथनम् । श्लो० २४ ।
 १९—१५ अभक्ष्यभक्षणप्रायश्चित्तकथनम् । श्लो० ३१ ।
 २०—१५ कार्तिकमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र नावाप्रकारनियमकथनम्, राधादामोदरपूजनकथनम्, कलिप्रियासहितस्य शङ्करवृषलस्य वृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३४ ।
 २१—१६ कार्तिकमासव्रतविधाननियमकथनम् । श्लो० ३६ ।

अ० प०	विषयाः
२२-१७	तुलसीधारीमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ४२ ।
२३-१७	विष्णुपञ्चकापरपर्यायकालिकान्तिमपञ्चदिनमाहात्म्यम्, तत्र दण्डकचौरवृ- त्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३३ ।
२४-१८	पृथिव्याद्यनेकविधदानमाहात्म्यफलवर्णनम् । श्लो० ५८ ।
२५-१९	नारदसन्तकुमारसंवादे भगवन्नाममाहात्म्यवर्णनम् । नामापराधकथनम्, पुराणश्रवणफलकथनम् । श्लो० ३७ ।
२६-२०	प्रतिज्ञापालनस्य फलम्, प्रतिज्ञात्यागे दोषः, अत्रार्थे सुन्दरश्चरचवृत्तान्तवर्ण- नम् । श्लो० ४२ ।
	इति पाञ्चपुराणान्तर्गतब्रह्मखण्डस्य विंशत्यानुक्रमणिका संपूर्णा ।

अथ पातालखण्डम् ।

१-१	शौनकादि-ऋषीन्प्रति स्तेन शेषवात्स्यायनसंवादद्वारा रामाश्वमेधचरित्रक- थनारम्भः, तत्र रामस्य रावणं हत्वाऽप्योष्यामामागमनाय लङ्कातो विमानमारुह्य परावृत्तिः, रामागमनाय भरतकृतमूर्त्युपार्थना, रामस्य विमानमध्यात् नन्दिग्राम- दर्शनम् । श्लो० ४२ ।
२-१	रामप्रहितस्य आरुतेभरतं प्रत्यागमनम्, रामभरतसमागमः, रामस्यायोष्यां प्रत्यागमनम् । श्लो० ४० ।
३-२	रामस्यायोष्यायां प्रवेशः, मातृदर्शनम्, रामागमनप्रहृष्टपौरनारीणां पर- स्परं संवादः । श्लो० ३४ ।
४-३	रामवियोगाद्राममातुर्विलापकरणम्, रामेण मातृदर्शनपूर्वकं मातृभिः सह संवादकरणम्, रामचन्द्रस्य राज्याभिषेकः, राज्याभिषेके रामे प्रजानां सुख- वृत्तवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
५-४	सर्वदेवकृतरामस्तुतिः, देवेभ्यो रामकृतवरप्रदानम्, रामराज्यस्य व्यव- स्थितिप्रकारकथनम् । श्लो० ५० ।
६-५	रामेणागस्तिस्वागतकरणम्, अगस्तिना रावणादिजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, कुबेर-

अ० प०	विषयाः
७-६	जन्म, कुबेरसंपत्त्या परितप्तया रावणादिमात्रा रावणादीनां धिक्करणम्, रावणा- दिभिर्मातृसमीपे कुबेराधिकसंपत्तिप्राप्त्यर्थं प्रतिज्ञाकरणम् । श्लो० ४३ ।
८-६	रावणकुम्भकर्णविभीषणानामत्युग्रतपःकरणेन संतुष्टाद्ब्रह्मणः सकाशादरमा- प्तिः, तत्प्रभावपरितप्तदेवैः कृतया प्रार्थनया भगवतो रामादिरूपेणावतरणकथ- नम्, रामस्य ब्राह्मणरावणवधश्रवणोत्तरं मूर्त्ताप्राप्तिः । श्लो० ३८ ।
९-६	ब्रह्मवधपरितप्तस्य रामस्य पश्चात्तापकरणम्, ब्रह्मवधविषण्णं रामं प्रति कुम्भयोनिना मुनिना सान्त्वनम्, अश्वमेधविधिजिज्ञासया रामस्यागस्तिं प्रति प्रश्नः । श्लो० ३७ ।
१०-६	अगस्तिनाऽवलक्षणकथनम्, मन्दुरायां यज्ञयोग्याश्वरीक्षणम्, अश्वमेधयज्ञाय महर्षिजनानमन्त्रणम्, रामस्य महर्षिन्प्रति वर्णाश्रमधर्मविषयकप्रश्नकरणम्, ऋषिभिवर्णाश्रमधर्मकथनम् । श्लो० ६३ ।
११-८	वसन्तर्तौ महाविगणैः सह रामस्य यज्ञमण्डपं प्रत्यागमनम्, यज्ञदीक्षास्वी- कारः, दिग्विजयार्थमश्वस्य सृज्जीकरणम्, सुवर्णनिर्मितसीतया सह रामस्य वसिष्ठाज्ञया कुण्डमण्डपादिकरणम्, अश्वमूर्धनि स्वमुद्राचिह्नितसुवर्णपत्रबन्धनम्, अश्वरक्षायै शत्रुघ्नं प्रत्याज्ञाकरणम्, प्रयाणावसरे शत्रुघ्नं प्रति रामकृतशिक्षा- कथनम् । श्लो० ७४ ।
१२-१०	पुष्कलाक्षस्य भरतपुत्रस्य भरतभ्रातुः शत्रुघ्नस्य पार्ष्णिप्राहरूपेण प्रेषणाया- ज्ञाकरणम्, शत्रुघ्नेन मातुराज्ञाग्रहणम्, जानकीभ्रात्रा लक्ष्मीनिधिना शत्रुघ्नमु- द्दिश्य रामस्य विनोदकरणम्, शत्रुघ्नेन प्रयाणकालीनशुभशकुनदर्शनम्, प्रयाणाव- सरे पुष्कलस्य भार्या प्रति शीघ्ररक्षणोपदेशकरणम् । श्लो० ८३ ।
१३-११	पुष्कलपत्न्या स्वप्रतिविजयमात्रोत्सुकं वीक्ष्य तदभिनन्दनम्, यज्ञियांशस्य परिजनैः सह नगरान्निःसृत्याहिच्छत्रापुरीं प्रत्यागमनम्, सुमन्त्रेणाहिच्छ- त्रापुरीवृत्तान्तकामाक्षादेवीचरित्रवर्णनपूर्वकं सुमदराजचरित्रवर्णनम्, तत्र सुमदस्य तपः कुवतस्तपोभङ्गायेन्द्रेण कामायाज्ञाकरणम्, रम्भया सह कामस्य सुमदतपो- वनं प्रत्यागमनम्, सुमदस्य ताः स्वयुवतीर्दृष्ट्वा चिन्ताकरणम् । श्लो० ८६ ।

अ० प०	विषयाः
१३-१३	सुमदाप्सरःसंभाषणम् रम्भाद्यप्सरसां, कामस्य च सामर्थ्यक्षयः, सुमदस्य कामाक्षादेवीदर्शनम्, सुमदकृतदेवीस्तुतिः कामाक्षादेव्या सुमदाय वरप्रदानम्, सुमदस्य शत्रुघ्नेन सह समागमः, अहिच्छत्रापूर्यां शत्रुघ्नस्य प्रवेशः सुमदेन शत्रुघ्नाय सर्वस्वसमर्पणम् । श्लो० ६७ ।
१४-१४	सुमदस्य शत्रुघ्नेन सह संवादः, अश्वेन सह शत्रुघ्नस्य च्यवनाश्रमं प्रति गमनम्, च्यवनसुकन्यावृत्तान्तवर्णनम्, तत्र तपः कुर्वतश्च्यवनस्य सुकन्याख्यया मनुकन्यया शलाकाभिरक्षिच्छेदः, मनुना च्यवनाय सुकन्यादानम् । श्लो० ६५ ।
१५-१५	सुकन्यया स्वपतिशुश्रूषणम्, अश्विनीकुमाराभ्यां सन्तुष्टाभ्यां च्यवनस्य सुकन्यया सुकन्यया सह च्यवनस्य विमानं निर्माणानेकविधभोगवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
१६-१६	शर्यातियज्ञं प्रति, गतयोः सुकन्याच्यवनयोः शर्यातिना सुकन्याभर्त्सनम्, सुकन्यापतिसुरूपवृत्तान्तकथनम्, शर्यातिकृतयज्ञेऽश्विनीकुमारयोश्च्यवनेन शक्रवज्रं स्तम्भयित्वा यज्ञभागदानवर्णनम्, शत्रुघ्नाश्वस्य च्यवनाश्रमं प्रति गमनम्, तदाश्रमस्य महर्षिगणकृतरामप्रशंसा, शत्रुघ्नेन हनूमद्वारा च्यवनं प्रत्ययोष्यायां प्रेषणम्, रामेण च्यवनस्य स्वागतकरणम् । श्लो० ५४ ।
१७-१७	शत्रुघ्नस्याश्वेन सह वाजीपुरं प्रति गमनम्, वाजीपुरनरेशेन विमलेन शत्रुघ्नाय सर्वस्वसमर्पणम्, नीलपर्वतं प्रति गमनम्, नीलपर्वतमाहात्म्यकथनम्, तत्प्रसङ्गेन च रत्नग्रीवराजवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र रत्नग्रीवं प्रति केनचिद्वाहणेन नीलपर्वतमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ८२ ।
१९-१९	नीलपर्वतवासाञ्जतुभुजस्वरूपप्राप्तिवर्णनम्, तत्र भिड्भुत्तान्तः । श्लो० ३० ।
१९-१९	नीलगिरियात्राविधिवर्णनम्, रत्नग्रीवस्य नीलगिरिं प्रति गमनम्, श्लोकाङ्काः ६० ।
२०-२०	गण्डकीशालग्राममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पुरस्कशशबरवृत्तान्तः । श्लो० ९३ ।
२१-२२	रत्नग्रीवेण नीलगिरिं गत्वा तत्र पुरुषोत्तमस्तोत्रकरणम्, तस्य स्तोत्रकरणान्तरं केनचित्संन्यासिवेषिणागत्यागामिदिने भगवद्दर्शनकथनम् । श्लो० ४८ ।

अ० प०	विषयाः
२२-२३	तस्मिन्दिने स्वप्न रत्नग्रीवेण भगवद्दर्शनम्, अपरे सुमंभ्यादे साक्षाद्भगवद्दर्शनम्, रत्नग्रीवेण भगवत्पूजापूर्वकं स्तुतिकरणम्, रत्नग्रीवाय भगवत्प्रसादाञ्जतुभुजत्वं प्राप्तिपूर्वकवैकुण्ठलोकप्राप्तिवर्णनम्, अश्वस्य नीलपर्वतसमीपे गमनम्, शत्रुघ्नकृत् भगवद्दर्शनम् । श्लो० ६३ ।
२३-२४	ह्यस्य सुबाहुराजपालितचक्राङ्गनगरं प्रत्यागमनम्, सुबाहुराजात्मजेन दमनेनाश्वबन्धनम्, प्रतापाग्न्यदमनयोर्युद्धम्, दमनकृतप्रतापाग्न्यवधवर्णनम् । श्लो० ८९ ।
२४-२६	दमनपुष्कलयोर्युद्धम्, तत्र पुष्कलस्य जयवर्णनम् । श्लो० ६० ।
२५-२७	सुबाहोः सैन्येन सह युद्धभूमिं प्रत्यागमनम्, तत्सेनाध्यक्षेण निजसैन्यानां कौशल्यादिविन्यासकरणम् । श्लो० ३५ ।
२६-२८	शत्रुघ्नं प्रति सुमतिर्नाम्ना मन्विषा सुबाहुराजस्य बलपराक्रमकथनम्, लक्ष्मीनिधिसुकुत्वोर्युद्धे सुकृतोर्वधवर्णनम् । श्लो० ६९ ।
२७-२९	चित्राङ्गपुष्कलयोर्युद्धे चित्राङ्गवधवर्णनम् । श्लो० ४८ ।
२८-३०	चित्राङ्गवधात्सुबाहुराजः पुत्रशोकः, सुबाहुहन्मतोर्युद्धम्, मूर्च्छां गतस्य सुबाहुराजस्य स्वप्ने रामदर्शनम्, सुबाहुना पूर्ववृत्तान्तस्मरणम् । श्लो० ७५ ।
२९-३१	सुबाहुशत्रुघ्नसमागमः, सुबाहुना सह अग्रेऽश्वस्य नानादेशेषु प्रयाणम्, श्लोकाङ्काः ५३ ।
३०-३२	अश्वसमेतस्य शत्रुघ्नस्य तेजःपुरं प्रति गमनम्, तत्रत्यस्य ऋतम्भरनुपस्य वृत्तान्तवर्णनम्, तस्यार्पत्यकामनया जाबालिं प्रति प्रश्नः, जाबालिना गोमाहात्म्यकथने जनकवृत्तान्तवर्णनम्, जनकेन नरकस्थप्राणिमोचनम् । श्लो० ७७ ।
३१-३३	जनकस्य नरकमार्गगमनकारणवर्णनम्, गोपूजाविधिकथनम्, ऋतम्भरनुपणसमागमः, ऋतुपर्णोपदेशादृत्तम्भरस्य रामस्मरणेन सुरभ्या पुत्रवरप्रदानम् । श्लो० ५७ ।
३३-३५	सत्यवद्राजवृत्तान्तवर्णनम्, शत्रुघ्नसत्यवतोः समागमवर्णनम् । श्लो० २६ ।

अ० प० ..	विषयाः
३३-३५	विद्युन्मालिराक्षसेनाश्वहरणम्, विद्युन्मालिनो वधाय शत्रुघ्नसैनिकैः प्रतिज्ञा- करणम् । श्लो० ६३ ।
३४-३६	विद्युन्मालिनो वधः । श्लो० ८१ ।
३५-३८	रेवातीरे आरण्यकाश्रमेऽश्वस्यागमनम्, आरण्यकेन स्वचरित्रवर्णनम् । श्लो- काङ्काः ७१ ।
३६-३९	आरण्यकेन स्वस्मै लोमशमहर्षिप्रोक्तसमयसमेतरामचरित्रवर्णनम् । श्लो- काङ्काः ९३ ।
३७-४१	आरण्यकस्यायोध्यामागत्य रामदर्शनं कृत्वा महानन्देन मस्तकस्फोटान्मुक्ति- वर्णनम् । श्लो० ६७ ।
३८-४२	नर्मदाहृदेऽश्वस्य निमज्जनम्, नर्मदाहृदे शत्रुघ्नपुष्कलहनुमतां प्रवेशानन्तरं योगिन्या शत्रुघ्नाय मोहनास्त्रदानम्, जलमध्याद्वाहप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ६३ ।
३९-४३	अश्वस्य देवपुरं प्रति गमनम्, वीरमणिराजपुत्रेण रुक्माङ्गदेन हयग्रहणम्, शिवेन सह वीरमणेर्मन्त्रकरणम् । श्लो० ५६ ।
४०-४४	वीरमणिना सह युद्धस्य शत्रुघ्नस्य निश्चयः, वीरमणिवृत्तान्तः । श्लो० ५७ । रुक्माङ्गदस्य पुष्कलेन सह युद्धम्, तत्र पुष्कलस्य जयवर्णनम् । श्लो- काङ्काः ३३ ।
४१-४६	पुष्कलेन वीरमणिना सह तुमुलयुद्धकरणम्, वीरमणिपराभवः, पुष्कलस्य विजयश्च । श्लो० ७८ ।
४३-४७	वीरमणेन युद्धे पुष्कलस्य वधकरणम्, वीरमणेशत्रुघ्नयुद्धम्, शत्रुघ्नस्य परा- भववर्णनम् । श्लो० ६२ ।
४४-४८	शिवेन सह हनुमतो युद्धम्, हनुमत्संग्रामसंतुष्टेन शिवेन युद्धभूमिरक्षणे कृते सति हनुमता द्रोणाचलानयनाय गमनम्, द्रोणाचलसन्निधौ देवैः सह हनुमतो युद्धम् । श्लो० ८० ।
४५-५०	द्रोणाचलाद्देवदत्तमृतसंजीवनीमानीय युद्धे मृतानां पुष्कलादीनां संजी- वनम्, पुनर्युद्धे शंकरकृतशत्रुघ्नपराभवे शत्रुघ्नेन रामस्मरणम्, युद्धभूमौ रामस्यागमनम् । श्लो० ६० ।

अ० प०	विषयाः
४६-५१	शंकरेण सह श्रीरामस्य सभागमः, वीरमणिप्रभृतीनामानन्दवर्णनम्, वीरमणेः शत्रुघ्नेन सहाश्वरक्षणार्थं प्रयाणम् । श्लो० ३८ ।
४७-५२	हेमकुटपर्वतेऽश्वगमनम्, तत्र शिलायां वाहस्य गात्रस्तम्भः, शत्रुघ्नपृष्टेन शौनकेनाश्वगात्रस्तम्भकारणकथनम् । श्लो० ५५ ।
४८-५३	शत्रुघ्नाय शौनकेन नानाकर्मविपाकवर्णनम्, अश्वस्य मुक्तिवर्णनम् । श्लोकाङ्काः ७६ ।
४९-५४	सुरथराजपालितकुण्डलपुरेऽश्वस्य गमनम्, सुरथेनाश्वस्य ग्रहणम्, सुर- थराजस्य राज्यरीतिवर्णनपूर्वकसुरथवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६९ ।
५०-५५	शत्रुघ्नं सुरथं प्रति दौत्येनाङ्गदप्रणयम्, अङ्गदसुरथसंवादः । श्लो० ५७ ।
५१-५६	चम्पकाख्येन राजपुत्रेण सह पुष्कलस्य युद्धम्, चम्पकेन पुष्कले बद्धे सति हनुमता युद्धे चम्पकं पराजित्य पुष्कलस्य मोचनम् । श्लो० ७१ ।
५२-५७	सुरथहनुमतोः संवादपूर्वकं भयङ्करं युद्धम्, रामाख्येन सुरथकृतहनुमद्वन्धनम्, सुरथेन सह पुष्कलस्य युद्धम्, सुरथशत्रुघ्नयुद्धे शत्रुघ्नपराभववर्णनम् । श्लो० ६९ ।
५३-५९	सुरथकृतसर्वरामयोधवन्धनम्, बन्धनान्मुक्तये हनुमत्कृतरामस्तोत्रम्, श्रीराम- स्यागमनम्, सुरथरामसभागमानन्तरं सर्वेषां मोचनम्, अश्वस्य वाल्मीक्या- श्रमं प्रति गमनम् । श्लो० ३७ ।
५४-५९	वाल्मीक्याश्रमे लवेनाश्वबन्धनम्, लवेन शत्रुघ्नसैनिकानामश्वरक्षणकराणां हस्तच्छेदनम् । श्लो० ३७ ।
५५-६०	वात्स्यायनस्य सीतात्यागविविदिषया प्रश्ने शेषेण तद्विषयकवृत्तवर्णनम्, तत्र रामं प्रति सीतया दोहदकथनम्, प्रजामेमज्जितासया नगरे रात्रौ चारणमनम्, चारैः पुरे जनमुखाद्यतस्ततो रामकीर्तिश्रवणम्, रजकमुखादपकीर्तिश्रवणम् च । श्लो० ७९ ।
५६-६२	प्रातःकाले चारैः सभागमागत्य रामाय रजकोक्तिकथनम्, रामस्यापकीर्तिश्र- वणजन्यमूर्छावर्णनम्, भरतेन सह संवादवर्णनम् । श्लो० ६४ ।
५७-६३	सीताया भट्टाविधोगकारणकथनम्, रजकस्य पूर्वजन्मवृत्तान्तः । श्लो० ६७ ।

अ० प०	विषयाः
५८—६४	भरतस्य सीतात्यागाज्ञास्वीकारे शत्रुघ्नायाज्ञाकरणम्, तेनाप्यस्वीकारे लक्ष्मणाय सीतात्यागाज्ञाकरणम्, दोहदपूर्णं मिषं कृत्वा सीताया वने गमनम्, सीताकृतगंगादर्शनम् । श्लो० ७८ ।
५९—६५	गंगामुत्तीर्य परपारतीरे सीताया लक्ष्मणेन सह संवादः, सीतायास्त्यागः, सीताकृतशोकः, वाल्मीक्याश्रमं प्रति सीताया गमनम्, तस्मिन्नाश्रमे सीतायाः कुशलवपुर्वोत्पत्तिवर्णनम् । श्लो० ८६ ।
६०—६७	कालजिन्नाम्नः शत्रुघ्नसेनाध्यक्षस्य लवेन सह युद्धम्, युद्धे कालजितो मरणम् । श्लो० ६७ ।
६१—६८	लवस्य पुष्कलेन सह युद्धम्, हनूमता च सह युद्धे हनूमतो मूर्च्छया पतनम् । श्लो० ६२ ।
६२—६९	शत्रुघ्नेन सह घोरयुद्धे लवस्य मूर्च्छावर्णनम् । श्लो० ४७ ।
६३—७०	लवस्य पतनात्सीतया शोककरणम्, कुशस्य महाकालपुरादाश्रमं प्रत्यागमनम्, शत्रुघ्नकुशयोर्युद्धम्, शत्रुघ्नस्य मूर्च्छनाप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ८० ।
६४—७२	कुशेन हनूमत्सुग्रीवौ विजित्य बद्ध्वा स्वाश्रमं प्रति नीत्वा सीतायै तौ प्रदर्श्य युद्धवृत्तान्तनिवेदनम्, सीताया स्वकीयपातिव्रत्यप्रभावाद्गमसैन्यसञ्जीवनम्, सीतालुङ्गया कुशलवाभ्यां शत्रुघ्नाश्रमस्य त्यागकरणम् । श्लो० ८० ।
६५—७३	अश्वेन सह शत्रुघ्नमदीनामयोध्यां प्रत्यागमनम्, सुमतिमन्त्रिणा रामाय जैत्रयात्रावृत्तान्तकथनम् । श्लो० ८० ।
६६—७४	रामस्य वाल्मीकिमहर्षिणा सह संवादः, सीताया भानयनाय लक्ष्मण-प्रेषणम्, सीतालक्ष्मणसंवादः, कुशलवयोः सीताज्ञया लक्ष्मणेन सहायो-ध्यायामागमनम्, वाल्मीकिप्रेरणया कुशलवाभ्यां श्रीरामचरित्रगानम्, रामेण तयोः स्वपुत्रौ ज्ञत्वाङ्कुरोपणम्, वाल्मीकिपूर्ववृत्तान्तवर्णनम्, रामेण सीतायाः स्मरणम् । श्लो० १८४ ।
६७—७८	सीतामानेतुं पुनः प्रहितेन लक्ष्मणेन सह सीतायाः श्रीरामयज्ञमण्डपे आगमनम्, रामसीतासमागमानन्तरं सुवर्णसीतां परित्यज्य प्रत्यक्षसीतया सह यज्ञ-

अ० प०	विषयाः
६८—७९	कर्मकरणम्, यज्ञपरिसमाप्तिवर्णनम्, तत्र यज्ञियाश्वस्य रामस्पर्शनोद्दारे कर्पूरेण देवेभ्यो हविर्भागदानम् । श्लो० ८७ ।
६९—८०	रामस्य यज्ञान्तस्नानम्, रामाश्वमेधपठनश्रवणमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३८ ।
७०—८२	श्रीकृष्णचरित्रवर्णनम्, तत्र वृन्दावनादिषोडशदलात्मकश्रीकृष्णक्रीडाकि- ञ्चलकथनपूर्वकक्रीडास्थानवर्णनम्, श्रीकृष्णस्य सौन्दर्यकथनम्, वृन्दावनमा- हात्म्यकथनम् । श्लो० ११८ ।
७१—८३	श्रीकृष्णपार्षदगणवर्णनम्, ऋषीणां गोपीत्वप्राप्तिकारणकथनम्, जन्मान्तरी- यपुण्यवर्णनं च, राधासाहात्म्यम्, राधाकृष्णपरिचरानेकगोपीवर्णनम्, गोपीग- णमध्यवर्तिश्रीकृष्णस्वरूपवर्णनम् । श्लो० ६५ ।
७२—८५	नारदस्य राधाकृष्णयोर्वृन्दावने दर्शनपूर्वकमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १०३ ।
७३—८८	श्रीकृष्णस्य श्रेष्ठसुन्दरीगणकथनम् । श्लो० १५४ ।
७४—८९	श्रीकृष्णस्वरूपवर्णनपुरःसरं मथुरामहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५६ ।
७५—९३	अर्जुनस्य राधास्वरूपदर्शनपूर्वकस्त्रीत्वप्राप्त्या श्रीकृष्णसंगवर्णनम्, भगवन्म- हिमवर्णनं च । श्लो० २०४ ।
७६—९४	नारदस्य स्त्रीत्वप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ५६ ।
७७—९४	श्रीकृष्णस्य संक्षिप्तं गद्यमयं मध्यत एव चरित्रम् । श्लो० ९ ।
७८—९६	श्रीकृष्णतीर्थवर्णनम्, श्रीकृष्णस्य स्वरूपवर्णनम्, गुणवर्णनं च । श्लो० ६५ ।
७९—९६	वैष्णवशुद्धिपूर्वकं शालग्रामशिलादक्षणादिकथनम् । श्लो० ४६ ।
८०—९८	वैष्णवानां तिलकधारणाद्यनेकविधवर्णनम् । श्लो० ६८ ।
८१—९९	कलियुगे हरिनाममाहात्म्यवर्णनम्, हरिपूजाविधिवर्णनम् । श्लो० ६८ ।
८२—१००	श्रीकृष्णमन्त्रार्थवर्णनम् । श्लो० ६६ ।
८३—१०२	मंत्रदीक्षाविधिवर्णनम् । श्लो० ९१ ।
८४—१०२	वृन्दावनेश्रीकृष्णस्य दैनंदिनीयलीलावर्णनम्, तत्र राधाया सह विक्कासादिव- र्णनम्, वृन्दावनमाहात्म्यपरिसमाप्तिः । श्लो० ११६ ।

अ० प०	विषयाः
८४-१०४	अथ वैशाखमाहात्म्यम्, तत्र नारदांबरीषसंवादेः वैष्णवधर्मकथनम्, विष्णुध्यानप्रकारवर्णनं च । श्लो० १०८ ।
८५-१०६	भक्तिलक्षणभेदवर्णनम्, सर्वमासेषु वैशाखस्य महत्त्ववर्णनम् । श्लो० ७७ ।
८६-१०८	वैशाखमासव्रतविधानकथनम् । श्लो० ४७ ।
८७-१०९	वैशाखस्नानमाहात्म्ये देवशर्मब्राह्मणवृत्तांतवर्णनम्, तत्रसुमनया भार्ययाऽनपत्यत्वतप्तस्य पत्युः सात्वन्तर्ध संसारस्वरूपवर्णनम्, अनेकविधपुत्रवर्णनम् । श्लो० ८० ।
८८-११०	ऋणसंबन्धादिपुत्रकथनपूर्वकं संसारनिःसारतावर्णनम् । श्लो० ३२ ।
८९-१११	पुत्रप्राप्तये सुमनया देवशर्मणं प्रति वसिष्ठसन्निधौ प्रेषणम्, देवशर्मणो वसिष्ठं प्रति गमनम्, वसिष्ठदेवशर्मसंवादे वसिष्ठेन देवशर्मणः पूर्वजन्तवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६९ ।
९०-११२	देवशर्मणो विप्रत्वप्राप्तिकारणवर्णनम्, संतानप्राप्तये वैशाखमासरतानुष्ठानोपदेशवर्णनम्, देवशर्मणः स्वगृहं प्रत्यागमनम् । श्लो० ५८ ।
९१-११३	सुमनया सह देवशर्मणः गंगावर्तिकनखलतीर्थवैशाखनियमसेवनतो विष्णुप्रीत्या सुतप्राप्तिः । श्लो० १४ ।
९२-११३	वैशाखसेवनफलम्, अत्र विषये दिवोदासराजपुत्र्या दिव्या देव्याः कथानकवर्णनम्, तत्र तस्या दिव्यादेव्या विधिधवरमरणानुत्पत्तेन दिवोदासेन जातृकर्ण्यं प्रति तत्पतिमरणकारणजिज्ञासया प्रश्ने कृते सति जातृकर्ण्येन तस्याः प्राक्तनजन्मचरित्रवर्णनम्, पूर्वजन्मनि दुश्चरित्रायास्तस्याः कस्याचित्सिद्धस्य सेवापुण्येन राजपुत्रीत्वप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० १२३ ।
९३-११६	वैशाखमासे रेवास्नानोपदेशवर्णनम् । श्लो० १५ ।
९४-११६	पापप्रशमनस्तोत्रमाहात्म्यवर्णने मुनिशर्मणो ब्राह्मणस्य प्रेतपञ्चकस्य च कथानिरूपणम्, पापप्रशमनस्तोत्रकथनं च । श्लो० १५८ ।
९५-११९	वैशाखमासीयसंक्षिप्तवाधवर्णनम्, अम्बरीषस्य पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० १५० ।

अ० प०	विषयाः
९६-१२२	वैशाखे माधवार्यनमाहात्म्यम्; यमब्राह्मणसंवादे यमेन नारकिणां पापवर्णनम्, स्वर्गिणां पुण्यवर्णनं च । श्लो० १४२ ।
९७-१२५	विविधव्रतनियमस्नानदानादिवर्णनम् । श्लो० १०७ ।
९८-१२६	वैशाखमासे विष्णुपूजाविधानवर्णनम्, तत्र धनशर्मब्राह्मणस्य प्रेतोद्धारकथानकवर्णनम्, वैशाखस्याधिक्यवर्णनम् । श्लो० १२८ ।
९९-१२९	महीधरराजवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र महीधरकश्यपसंवादे कश्यपेन शरीरानित्यतादिसविस्तरशरीरस्वरूपवर्णनम् । श्लो० ९३ ।
१००-१३१	कश्यपेन महीधरस्य वैशाखे स्नापनम्, स्तोत्रश्रावणं च, महीधरस्य नियमाचरणपुरःसरं मृत्युवर्णनम् । श्लो० ३१ ।
१०१-१३१	महीधरदेवदूतसंवादे यमलोकस्थानेकविधपाप्मिपापविपाकनिरूपणम् । श्लो० ५७ ।
१०२-१३२	महीधरप्रदत्तेन वैशाखमासायैकदिवसनियमानुष्ठानपुण्येन नारकिसमुद्धारवर्णनम्, महीधरस्य परमपदावाप्तिः । श्लो० ३२ ।
१०३-१३३	विष्णुमूर्तिध्यानवर्णनपुरःसरं वैशाखमाहात्म्यसमाप्तिवर्णनम् । श्लो० ५८ ।
१०४-१३४	अश्वमेधकृतोरनन्तरं शंभुब्राह्मणरूपेण शङ्करस्यायोध्यां प्रत्यागमनम्, रामेण विभीषणबन्धवार्ताश्रवणम्, पौराणिकलक्षणवर्णनम्, शकुनयोग्यपुराणकथनम्, पुराणश्रवणविधिकथनम्, पुराणमध्याच्छकुनेन विभीषणबन्धनकारणज्ञानम्, रामेण विष्मनमारुह्य श्रीरङ्गे गत्वा विभीषणस्य मोचनम्, विप्रावज्ञापापजनितदुःखवर्णनम् । श्लो० १७० ।
१०५-१३८	शंभुब्राह्मणमुखनिर्गतज्वालया कस्यांचिद्ब्राह्मण्यामुपद्रुतायां तन्मोचनमिषेण रामस्य लोकालोकात्परतो नारायणपुरं गत्वा तत्र नारायणेन सह संवादः, रामस्य लक्ष्म्या सह संवादः, रामस्य गौतमीतटवर्तिभरद्वाजाश्रमं प्रत्यागमनम्, तत्र श्राद्धदिने संप्राप्ते श्राद्धकर्तृभोक्तृनियमश्राद्धकालनिर्णयवर्णनम्, शिवलिङ्गस्थापनपूजनविधिवर्णनम्, शिवलिङ्गमाहात्म्यकथनम्, भस्ममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र धनत्रयब्राह्मणपुत्रस्य कर्णस्य तत्पत्न्याः शुचिस्मितायाश्च वृत्तान्तवर्णनम्, भस्मस्नानमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २३९ ।

- १०६—१४२ भस्ममाहात्म्यवर्णने कस्यचिच्छ्रुनो मुक्तिः, शुनः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, पत्या सह गमनकर्तृक्रिया माहात्म्यवर्णनम्, तत्राभ्ययाचरित्रम् । श्लो० ११२ ।
- १०७—१४४ भस्ममाहात्म्यवर्णने कस्यपाथुषिवृत्तान्तः, तत्र वीरभद्रचेष्टितम् । श्लो० ९५ ।
- १०८—१४६ भस्मनिर्माणविधानम्, भस्मग्रहणधारणपुण्यनिरूपणम् । श्लो० ७९ ।
- १०९—१४७ शिवलिङ्गाचर्चनमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रेवाकुब्राह्मणचरित्रवर्णनम्, शिवलिङ्गाचर्चननियमाः । श्लो० ११२ ।
- ११०—१५० अग्निमुखाभिधशिवगणवृत्तान्तवर्णनम्, तत्राग्निमुखवीरभद्रसंवादे कराङ्किकराज्ञः कस्याश्चिद्वेश्यायाश्च वृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ९७ ।
- १११—१५१ शिवनाममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विधुताभिधनृपचरित्रवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
- ११२—१५२ शिवनाममाहात्म्यवर्णने देवरातमुतायाः कलाया वृत्तान्तवर्णनम्, गौरीकृतसोमवारव्रतवर्णनम्, तत्र शिवचेष्टितम् । श्लो० १४७ ।
- ११३—१५५ पुराणश्रवणमाहात्म्यम्, पौराणिकपूजाविधानवर्णनम्, तत्रदिलीपवृत्तान्तः । श्लो० ५६ ।
- ११४—१५६ रामेण विमानस्यविप्रवृत्तान्तजिज्ञासया प्रश्ने कृते सति गौतमगृहवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र गौतमगृहे बाणादीनामागमनम्, ब्रह्मविष्णुशिवादीनां चागमनम्, विष्णुशिवकृतजलक्रीडा, गौतमगृहे सर्वदेवकृतभोजनम्, हनूमत्कृतशिवलिङ्गपूजाविधिः, चतुर्युगधर्माः, कलियुगे दानप्रशंसा, हरिकीर्तनपुराणश्रवणमाहात्म्यकथनम्, पुराणपठनश्रवणाधिकारिवर्णनम्, गौतमब्राह्मणवृत्तान्तः । श्लो० ४९४ ।
- ११५—१६६ पठनकर्तृणां लक्षणानि, पुराणश्रवणपुराणवाचनविधिः, पुराणसंख्यापूर्वकमहापुराणोपपुराणपरिगणनम् । श्लो० ९७ ।
- ११६—१६७ जाम्बवदुक्तपुराकल्पीयरामायणकथावर्णनम् । श्लो० ५९ ।
- ११७—१७४ भरद्वाजश्रमात्सुदेवगृहं गत्वा तत्र सभायां स्थित्वा गौतमगृहचरित्रजिज्ञासया रामेण प्रश्ने कृते सति शंभुब्राह्मणेन रामं प्रति गौतमगृहवृत्तान्तकथनम्, तत्र न्यायार्जितधनेन देवपूजादिमाहात्म्यवर्णनम्, अत्र विषये मङ्गलकपुत्रस्याकथ्यस्य वृत्तान्तवर्णनम्, रामकृतकौसल्यामासिकश्राद्धविधिः, श्राद्धकाले कस्यचि-

दभ्यागतस्यागमनम्, तेनातिथिना रामसीतयोः सत्त्वपरीक्षणम्, अन्यायार्जितद्रव्येण देवपूजाकर्तुः किल्बिषप्राप्तिः, अत्रार्थे रूपकराक्षसस्य वृत्तान्तवर्णनम्, उपहृतद्रव्येण पूजानिषेधः, तत्र चेकितानिब्राह्मणवृत्तान्तः, उपहृतकण्टाकारणवर्णनम्, तत्र मन्दस्य वृत्तान्तवर्णनम्, पातालखण्डश्रवणफलवर्णनम्, पुराणवाचकपूजाकथनम् । श्लो० २३६ ।

इति पाञ्चपुराणान्तर्गतपातालखण्डस्थविषयानुक्रमणिका सम्पूर्णा ।

अथोत्तरखण्डम् ।

- १—१ महेशनारदसंवादे धर्मबीजसमुच्चयवर्णनम् । श्लो० ७० ।
- २—२ नारदोमापतिसंवादे बदरीनारायणमाहात्म्ये रुद्रप्रसादवर्णनम् । श्लो० १८ ।
- ३—२ युधिष्ठिरनारदसंवादे जालन्धरोत्पत्तिवर्णनम्, तत्र ब्रह्मण आगमनवर्णनम् । श्लो० ५३ ।
- ४—३ जालन्धरोपाख्याने वृद्धाविवाहः, जालन्धरस्याभिषेकवर्णनं च । श्लो० ५२ ।
- ५—४ क्षीरोद्गधेर्मन्यनकारणज्ञानाय जालन्धरेण शक्रं प्रति दूतप्रेषणम् । श्लो० २५ ।
- ६—५ दैत्यसैन्यानां देवसैन्यैः सह युद्धवर्णनम् । श्लो० ६८ ।
- ७—६ विष्णवादीनां कालनेम्यादिभिः सह द्वन्द्वयुद्धम्, इन्द्रबलयोर्द्वन्द्वयुद्धे इन्द्रकृतमुद्गरप्रहारेण बलदैत्यस्याङ्गविशरणम्, तेन तदङ्गेभ्यो रत्नाद्युत्पत्तिः, इन्द्रेण बलस्य वधकरणम्, तत्पत्न्याः प्रभादत्याः पत्याज्ञया नदीरूपप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ४७ ।
- ८—७ जालन्धरेणैन्द्रपराभवकरणम्, विष्णुजालन्धरयोर्युद्धम्, विष्णुकृतजालन्धरसेनावधः, जालन्धरेण द्रोणाचलनयनम्, जालन्धरकृतबाणप्रहारेण विष्णोर्मुच्छाप्रप्तिः, लक्ष्मीप्रेरणया कृतनमस्कारस्य जालन्धरस्य विष्णुना वरदानम्, जालन्धरप्रार्थनया विष्णुना तद्गृहे वासकरणम् । श्लो० ८७ ।
- ९—८ जालन्धरस्य सकलदेवपराजयपूर्वकं सौराज्यप्रतिष्ठापनम् । श्लो० २६ ।
- १०—९ सर्वदेवप्रार्थनया शङ्करेण सर्वदेवतेजोमयचक्रनिर्माणम् । श्लो० ३८ ।

अ० प०	विषयाः
११—१०	नारदमुखाजालन्धरेण पूर्वसौन्दर्यं निश्चयं शङ्करं प्रति राहुदूतप्रेषणम्, राहुणा शंभवे जालन्धरसंदेशकथनम्, अत्रान्तरे शिवजटाजूटात्कीर्तिमुखगणोत्पत्तिः, राहोः प्रत्यागमनम् । श्लो० ५३ ।
१२—११	जालन्धरस्य युद्धार्थयात्रावर्णनम्, नन्दिप्रमुखैः शिवगणैर्जालन्धरसैन्यपराभवकरणम् । श्लो० ६८ ।
१३—१२	शुम्भादीनां नन्द्यादिभिः सह युद्धम्, तत्र नन्द्यादीनां पराजयः, शङ्करेण दैत्यपराभवकरणम् । श्लो० ६५ ।
१४—१३	शिवजालन्धरयोर्घोरसंग्रामः, मायाशंकरस्य जालन्धरस्य पार्वती प्रत्यागमनम्, पार्वत्या सह तस्य संवादः, पार्वतीकृतचिन्तावर्णनम् । श्लो० ५१ ।
१५—१४	विष्णुना जालन्धरकृतपार्वतीच्छलं परिज्ञाय वृन्दाहरणविषयकोद्योगकरणम्, स्वप्ने वृन्दया कालीकृतपतिशिरोभक्षणदर्शनम्, दुःस्वप्नदर्शनानुत्ताया वृन्दाया वनगमनम्, तत्र राक्षसदर्शनं च । श्लो० ७१ ।
१६—१५	विष्णुना तापसवेशधारणम्, राक्षससकाशावृन्दायाः परिमोचनम्, व्याधभीताया वृन्दायास्तापसस्य विष्णोराश्रमगमनम्, विष्णुवचनाच्चित्रशालायां वृन्दाया गमनम्, मायाजालन्धरेण विष्णुना वृन्दावतिकरणम्, सुरतान्ते वृन्दया विष्णुं ज्ञात्वा तद्भर्त्सनम्, वृन्दया विष्णवे भार्याहरणरूपशापदानम्, वृन्दया योगबलेन शरीरत्यागपूर्वकं ब्रह्मपदं प्रति गमनम्, वृन्दादेहस्य तत्सख्या दहनकरणम्, वृन्दादेहत्यागस्थलस्य वृन्दावनत्वप्रतिवर्णनम् । श्लो० ७२ ।
१७—१७	मायाशिवस्य जालन्धरस्य परीक्षार्थं पार्वत्याऽग्रे सखीप्रेषणम्, सखीदर्शनाद्विग्नगनमात्रेणैव जालन्धरवीर्यच्युतिं सखीमुखाज्ज्ञात्वा नायं शिव इति निश्चित्य पार्वत्याः कमलकोशे प्रवेशः, तत्सखीनां च भृङ्गरूपेण कमलपरिसरे भ्रमणम्, चण्डमुण्डप्रेषितरक्तलोचनदूतमुखात्स्वभार्याया वृन्दाया विष्णुकृतपातिव्रत्यभङ्गवार्ताश्रवणानन्तरं जालन्धरस्य संग्रामं प्रत्यागमनम् । श्लो० ३९ ।
१८—१७	जालन्धरस्य शंकरेण सह युद्धम्, जालन्धरसैनिकानां वीरभद्रादिभिः सह युद्धम्, शङ्केण मृतदैत्यानां पुनरुज्जीवनम्, शंकरेण कृत्योत्पादनम्, कृत्यया स्वयोनौ शुक्रस्य स्थापनम् । श्लो० ८९ ॥

१९—१९	दैत्यानां शिवगणैः सह युद्धवर्णनम्, जालन्धरेण मायया पार्वतीं निर्माय तस्याः शिवसंमुखे वधकरणाच्छंकरस्य मोहप्राप्तिः, ब्रह्मकृतबोधेन शिवेन दैत्यमायां विज्ञाय जालन्धरस्य वधकरणम्, जालन्धरस्य शिवसायुज्यमुक्तिप्राप्तिः, कैलासोत्तरदिशि स्थितस्य नगरस्य जालन्धररक्तपातेन शोणितपुरत्वप्राप्तिवर्णनम्, शंकरस्याज्ञया योगिनोभिस्तत्पुरपतितमांसभक्षणम्, शंकरेण योगिनीनां वरप्रदानम्, जालन्धरवधाख्यानश्रवणफलम्, वृन्दाप्रसङ्गेन तुलसीप्रशंसा । श्लो० १५५ ।
२०—२२	श्रीशैलमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १८ ।
२१—२२	हरिद्वारमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र गङ्गोत्पत्तिकथाप्रसङ्गेन सगरवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ४३ ।
२२—२३	गङ्गायाः पृथिवीतले गमनवृत्तान्तवर्णनम्, सरं हरिद्वारप्रशंसावर्णनम् । श्लो० २८ ।
२३—२४	गङ्गामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र गङ्गायामुनाप्रयागकाशीस्तोत्राणि, गयाप्रशंसा । श्लो० ४९ ।
२४—२५	प्रयागतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १३ ।
२५—२५	तुलसीशालग्राममाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४६ ।
२६—२६	तुलसीविरात्रव्रतविधिमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४३ ।
२७—२७	दानेषु मुख्यस्यान्नदानस्य प्रशंसा, अन्नदाने पात्रापात्रनिरीक्षणप्रयोजनम् । श्लो० २१ ।
२८—२७	पानीयदानतडागाद्युत्सर्गवृक्षारोपणसत्यतपोऽध्ययनपात्रदानपृथ्यादिदानानां प्रशंसा, इतिहासपुराणपठनविधिफलवर्णनं च । श्लो० ५९ ।
२९—२९	इतिहासपुराणपठनप्रशंसावर्णने धरापालवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ४३ ।
३०—२९	गोपीचन्दनमाहात्म्यम्, तस्य विलेपनविधानवर्णनम् । श्लो० २६ ।
३१—३०	कार्तिकसुक्लैकादश्यां दीपव्रतविधानवर्णनम्, तत्फलवर्णनं च, तत्र सिद्धाश्रमस्यकपिलब्राह्मणस्य तद्गृहस्थमार्जारस्य च वृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० १२० ।
३२—३२	हरिश्चन्द्रसनत्कुमारसंवादे जन्माष्टमीव्रतविधानवर्णनम् । श्लो० ४५ ।

- ३३—३३ पृथ्वीदानवसूदानयोः प्रशंसा, गयागमनप्रशंसा, नीलवृषलक्षणकथनम्, दत्तायाः पृथिव्याः पुनर्हरणे दोषवर्णनम्, हिरण्यायैऽसत्यवचने ब्राह्मणधनहरणे च दुर्गतिप्राप्तिः, पात्रे दानस्य प्रशंसा, वाप्यादीनामुत्सर्गे फलम्, जलदानमाहात्म्यम्, भूमिधेनुस्त्रीणां बलाद्धत्वा पुनरदाने ब्रह्महत्याप्राप्तिः, दीपदानस्य फलम्, विवाहयज्ञादिषु विघ्नकरस्य दुर्गतिवर्णनम्, फलमूलभक्षणप्रायोपवेशनतः स्वर्गलोकावाप्तिः, नित्यस्नानाग्निप्रवेशरसत्यागोपवासभूमिशयनकराणां तत्तत्फलावाप्तिवर्णनम् । श्लो० ७१ ।
- ३४—३४ दशरथेन वसिष्ठवचनाद्वयमारुह्य रोहिणीपृष्ठे स्थित्वा शनिसंमुखे संहारास्त्रे योजिते सति शनिना दशरथाय धरत्रयप्रदानम्, दशरथेन शनिस्तोत्रकरणम्, शनिस्तोत्रपठनफलवर्णनम् । श्लो० ५८ ।
- ३५—३५ माघवजाह्नवीसंवादे त्रिष्टुशैकादशीव्रतविधानम्, तत्र त्रिष्टुशैकादशीलक्षणकथनम् । श्लो० ९६ ।
- ३६—३७ उन्मीलिन्येकादशीव्रतविधानवर्णनम् । श्लो० ६८ ।
- ३७—३८ पक्षवद्धन्येकादशीव्रतविधानकथनम् । श्लो० ३२ ।
- ३८—३९ एकादश्यां जागरणस्य फलविधानलक्षणवर्णनम् । श्लो० ९२ ।
- ३९—४० जयाविजयाजयन्त्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, मार्गशीर्षकृष्णपक्षे एकादश्यात्पत्तिकथानकवर्णनम्, तत्र मुरदैत्यवधार्थं विष्णुदेहादेकादशीकन्याप्रादुर्भावः, तथा मुरदैत्यवधकरणम्, विष्णुना तस्य वरप्रदानवर्णनम् । श्लो० ११८ ।
- ४०—४२ मार्गशीर्षशुक्लपक्षमोक्षदेकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४७ ।
- ४१—४३ पौषकृष्णपक्षसफलेकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४९ ।
- ४२—४४ पौषशुक्लपक्षपुत्रदेकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५३ ।
- ४३—४५ माघकृष्णपक्षषट्तिथेकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५५ ।
- ४४—४६ माघशुक्लपक्षजयेकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
- ४५—४७ फाल्गुनकृष्णपक्षविजयामाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३९ ।
- ४६—४८ फाल्गुनशुक्लपक्षामलक्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ६४ ।

- ४७—४९ चैत्रकृष्णपक्षपापमोचन्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५० ।
- ४८—५० चैत्रशुक्लपक्षकामदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३९ ।
- ४९—५१ वैशाखकृष्णपक्षवह्न्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २६ ।
- ५०—५१ वैशाखशुक्लपक्षमोहिन्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३९ ।
- ५१—५२ ज्येष्ठकृष्णपक्षपरैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २० ।
- ५२—५३ ज्येष्ठशुक्लपक्षनिजैलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ६४ ।
- ५३—५४ आषाढकृष्णपक्षयोगिन्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३४ ।
- ५४—५४ आषाढशुक्लपक्षदेवशयन्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३७ ।
- ५५—५५ श्रावणकृष्णपक्षकामिकैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २९ ।
- ५६—५६ श्रावणशुक्लपक्षपवित्रारोपण्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४५ ।
- ५७—५६ भाद्रपदकृष्णपक्षजैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २३ ।
- ५८—५७ भाद्रपदशुक्लपक्षपौषैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४१ ।
- ५९—५८ आश्विनकृष्णपक्षेन्द्रशमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३६ ।
- ६०—५८ आश्विनशुक्लपक्षशक्रशैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २८ ।
- ६१—५९ कार्तिककृष्णपक्षरमैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
- ६२—६० कार्तिकशुक्लपक्षप्रबोधिन्त्येकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ६८ ।
- ६३—६१ पुरुषोत्तममासकृष्णपक्षकमलैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४३ ।
- ६४—६२ पुरुषोत्तममासशुक्लपक्षकामदैकादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २२ ।
- ६५—६२ चातुर्मास्यव्रतविधिमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १२० ।
- ६६—६५ चातुर्मास्यव्रतोद्यापनविधिवर्णनम् । श्लो० २० ।
- ६७—६५ यमाराधनम्, वैतरणीव्रतम्, तत्र मुद्गलवृत्तान्तवर्णनम्, गोपीचन्दनमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ९८ ।
- ६८—६७ वैष्णवलक्षणमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २० ।
- ६९—६७ श्रवणद्वादशीव्रतविधानकथनम्, तत्र मरुदेशस्थमेतकथानकवर्णनम् । श्लो० ७५ ।
- ७०—६८ नदीत्रिरात्रव्रतमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३१ ।

अ० प०

विषयाः

७१-६९

भगवन्नाममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पार्वतीशिवसंवादे विष्णुसहस्रनामस्तोत्र-
वर्णनम् । श्लो० ३३३ ।

७२-७५

विष्णुसहस्रनाममाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १७ ।

७३-७६

रामरक्षास्तोत्रवर्णनम् । श्लो० ११ ।

७४-७६

धर्मप्रशंसापूर्वकदीनधर्ममाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २६ ।

७५-७७

गण्डिकातीर्थमाहात्म्यम् । श्लो० २७ ।

७६-७७

आभ्युदयिकौषधेदिकरंस्तोत्रवर्णनम् । श्लो० ४२ ।

७७-७८

ऋषिपञ्चमीव्रतविधानम्, तत्र देवशर्मब्राह्मणस्य बलीवर्द्धत्वप्राप्तिप्रभृ-
त्याख्यायिकाकथनम् । श्लो० ६२ ।

७८-७९

अपामार्जनस्तोत्रवर्णनम् । श्लो० ९१ ।

७९-८१

अपामार्जनस्तोत्रपाठविधिकथनम्, तत्फलमाहात्म्यवर्णने च । श्लो० १६ ।

८०-८१

विष्णुमाहात्म्यवर्णनम्, विष्णुमन्त्रमाहात्म्यवर्णनम्, पुण्डरीककथानकव-
र्णनम्, तत्र नारदेन सह पुण्डरीकस्य समागमः, नारदेन पुण्डरीकाय
शास्त्रसिद्धान्तरहस्योपदेशकरणम्, पुण्डरीकस्य नारदोपदेशं श्रुत्वा भगव-
दाराधनेन भगवतः प्रत्यक्षदर्शनम्, पुण्डरीककृतभगवत्स्तुतिः, भगवतः प्रसा-
दात्पुण्डरीकस्य मोक्षवर्णनम् । श्लो० १६९ ।

८१-८४

गङ्गामाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४२ ।

८२-८५

वैष्णववर्णनम्, वैष्णवप्रशंसा, विष्णुमूर्तिपूजनफलवर्णनम्, शास्त्र-
ग्रामपूजनफलवर्णनम् । श्लो० ३६ ।

८३-८५

सर्वमासविधिवर्णनम्, तत्र चैत्रशुक्लैकादश्यां दोहामहोत्सवविधिव-
र्णनम् । श्लो० ३४ ।

८४-८६

चैत्रशुक्लैकादश्यां दमनकमहोत्सववर्णनम् । श्लो० ३१ ।

८५-८७

वैशाखज्येष्ठाषाढेषु भगवतो जलशयनमहोत्सववर्णनम् । श्लो० ३० ।

८६-८७

आदणे पवित्रारोपणविधिवर्णनम् । श्लो० ४२ ।

८७-८८

चैत्रादिमासक्रमेण चम्पकादिपुष्पैर्विष्णुपूजनवर्णनम्, तत्फलकथनं च ।
श्लो० १२८ ।

अ० प०

विषयाः

८८-८९

कार्तिकमाहात्म्यारम्भः, तत्र नारदस्य कृष्णदिदृक्षया द्वारकायामागमनम्,
नारदेन कृष्णाय कल्पवृक्षपुष्पोपहारदानम्, कृष्णेन सत्यभामां विस्मृत्या-
न्यस्त्रीभ्यो विभज्य पुष्पदानम्, पुष्पालाभरुष्टायाः सत्यभामायाः कल्पद्रुम-
दानाय तथा सह गरुडमारुह्य स्वर्गं प्रति गत्वेन्द्रं विजित्वा स्वर्गात्कल्पद्रुममानी-
य सत्वभामाया भङ्गणे तस्य रोषणम्, सत्यभामया तुलापुरुषदानकरणम्, श्री-
कृष्णसत्यासंवादे सत्यभामया महाभाग्यशालित्वप्रापककारणजिज्ञासया प्रश्ने
कृते सति कृष्णेन तस्याः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र मायापुरीस्थदेवशर्मब्राह्म-
णकन्यायाश्चरित्रम् । श्लो० ४५ ।

८९-९०

तस्या गुणवत्याः कार्तिकसेवनात्सत्यात्वप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ३० ।

९०-९०

पृथुनारदसंवादे शङ्खासुराख्यानवर्णनम्, तत्र शङ्खासुरकृतवेदहरणवर्णनम्,
विष्णुना कार्तिकप्रशंसाकरणम् । श्लो० ३१ ।

९१-९१

विष्णुना मत्स्यावतारं धृत्वा शङ्खासुरवधकरणम्, प्रयागोत्पत्तिमाहात्म्यव-
र्णनम् । श्लो० ३० ।

९२-९१

कार्तिकव्रतिनां नियमवर्णनम् । श्लो० ३१ ।

९३-९२

कार्तिकस्नानार्घ्यादिवर्णनम् । श्लो० ३४ ।

९४-९३

कार्तिकमास्यनुष्ठेयानां नियमानां वर्णनम्, कार्तिकव्रतवर्तनां प्रशंसा । श्लो० ३१ ।

९५-९३

कार्तिकव्रतोद्यापनविधानवर्णनम् । श्लो० ३१ ।

९६-९४

तुलसीमाहात्म्यवर्णनप्रसङ्गेन जालन्धरोत्पत्तिवर्णनम् । श्लो० ३३ ।

९७-९५

जालन्धरदैत्यकृतदेवपराजयपूर्वकममरावतीविजयवर्णनम् । श्लो० ३३ ।

९८-९५

जालन्धरदैत्यभयव्रतदेवकृतसंकष्टनाशनविष्णुस्तोत्रम्, विष्णोर्जालन्धरेण
सह युद्धम्, विष्णोर्जालन्धरेण सह युद्धे संतुष्टस्य तस्मै वरप्रदानम्, तथाचिन्त-
रपूर्तये लक्ष्म्या सह विष्णुना जालन्धरगृहे वासकरणम्, जालन्धरस्य राज्यस्थि-
तिवर्णनम् । श्लो० २९ ।

९९-९६

जालन्धरेण नारदमुखात्पार्वत्याः सौन्दर्यातिशयं निशम्य शिवं प्रति राहो-
दैत्येन प्रेषणम्, शिवभूम्यात्कीर्तिमुखगणोत्पत्तिवर्णनम्, कीर्तिमुखपूजावस्य-

- १००-९७ कत्वकथनम्, कीर्तिमुखोत्सृष्टस्य राहोर्बर्बरदेशे पतनम् । श्लो० ३४ ।
 • शङ्करेण सर्वदेवतेजोभिः सुदर्शनचक्रनिर्माणम्, शिवगणानां दैत्यगणैः सह सङ्ग्रामः । श्लो० ३२ ।
 १०१-९७ नन्दादीनां शिवगणानां कालनेत्रादिभिः सह द्वन्द्वयुद्धवर्णनम्, तत्र शिवगणानां पराजयवर्णनम् । श्लो० ३१ ।
 १०२-९८ शिवेन दैत्यपराभवकरणम्, शिवजालन्धरयुद्धम्, जालन्धरेण गान्धर्व-
 मायया शङ्करं मोहयित्वा शिवरूपं धृत्वा पार्वतीसमीपं प्रति गमनम्,
 पार्वत्या तस्य दानवत्वं परीक्षयाकस्मादन्तर्धाय मानसोनरं प्रति गमनम्,
 पार्वतीमहृष्टा जालन्धरस्य • रणाङ्गणं प्रत्यागमनम्, पार्वतीकृतस्मरणेन
 विष्णोस्तत्समीपं प्रत्यागमनम्, तदुत्तान्तं श्रुत्वा विष्णुना वृन्दापातिव्रत्य-
 भङ्गाय प्रतिज्ञाकरणम् । श्लो० ३२ ।
 १०३-९८ वृन्दाया दुःस्वप्नं दृष्टोद्भिन्नया वनान्तरे भ्रमणम्, तत्र राक्षसोपद्रुताया
 वृन्दायाः तार्षस्वेषधारिणा विष्णुना राक्षसौ निवार्य रक्षणम्, मायया गग-
 नात्कपिभ्यां जालन्धरशिरःकबन्धानयनम्, वृन्दायाः स्वपतिशिरःकबन्धानिरी-
 क्षणेन शोककरणम्, विष्णोर्मायया जालन्धरवेषं धृत्वा वृन्दायाः पातिव्रत्यभ-
 ङ्गकरणम्, कदाचिद्वृन्दाया जालन्धररूपधारिणं विष्णुं विज्ञाय तस्य भार्याह-
 रणरूपशायं दृष्ट्वाग्नी-प्रवेशनम्, विष्णोस्तच्चिताभस्मावगुण्ठनम् । श्लो० ३२ ।
 १०४-९९ शङ्करेण युद्धे जालन्धरस्य वधकरणम्, जालन्धरस्य शिवसायुज्यप्राप्तिः,
 शिवाज्ञया देवैर्वृन्द्यमोहितविष्णुमोहविनाशयादिमायास्तोत्रकरणम्, आदिमा-
 याज्ञया गौरीलक्ष्मीस्वराभिर्देवैः स्वस्वबीजदानम्, वृन्दाचित्तास्थाने देवैर्गौ-
 र्याज्ञया तद्बीजारोपणम् । श्लो० ३० ।
 १०५-१०० तद्बीजवयोत्पन्नानां स्त्रीरूपधारिणीनां धात्रीमालतीतुलसीनां दर्शनेन विष्णो-
 र्भ्रान्तिनिरासः, मालत्या बर्बरीनामप्राप्तिकारणवर्णनम्, धात्रीतुलस्योर्माहात्म्यम् ।
 श्लो० २९ ।
 १०६-१०० कलहाचरित्रवर्णनम्, धर्मदत्तब्राह्मणेन सह राक्षसीत्वं प्राप्तायाः कल-

- हाया मध्येमार्गं समागमः, धर्मदत्तेन तस्या उपरि तुलसीमिश्रजलसेचनम्,
 कलहाया धर्मदत्तत्रैस्वपूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३१ ।
 १०७-१०१ धर्मदत्तेन द्वादशाक्षरमन्त्रं जपित्वा तदङ्गे तुलसीमिश्रजलप्रक्षेपात्कलहाया
 दिव्यदेहावाप्तिवर्णनम्, वैकुण्ठं प्रति कलहां नेतुमागताभ्यां विष्णुदत्ताभ्यां
 धर्मदत्तं प्रति कलहयान्याभ्यां च स्त्रीभ्यां सह दशरथो भविष्यसीति वरप्रदानम् ।
 श्लो० २९ ।
 १०८-१०१ धर्मदत्तविष्णुगणसंवादे विष्णुव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विष्णुद्वांसविप्रचो-
 ढराजयोः कथानकवर्णनम् । श्लो० ३० ।
 १०९-१०२ विष्णुदासविप्रचोढराजयोर्भगवन्निरतिशयभक्त्या वैकुण्ठप्राप्तिवर्णनम्, मुद्गल-
 गोत्रोद्भवानां शिखाहीनत्वकारणवर्णनम् । श्लो० ३३ ।
 ११०-१०३ जयविजयद्वारपालयोः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, कलहाया विष्णुगणैर्वैकुण्ठ-
 प्रापणम् । श्लो० ३२ ।
 १११-१०३ कृष्णावेण्याद्यनेकनदीनां माहात्म्यवर्णनम्, तत्र कृष्णावेण्योरुत्पत्तिवर्ण-
 नम्, तत्र ब्रह्मदेवकृतयज्ञवर्णनम् । श्लो० ३२ ।
 ११२-१०४ एकादशीमाघकार्तिकतुलसीद्वारकानां भगवत्प्रियत्वम्, संसर्गमशात्पुण्यपापां-
 शप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ३० ।
 ११३-१०५ कार्तिकव्रतप्रशंसायां धनेश्वरविप्रवृत्तान्तवर्णनम्, धनेश्वरस्य कार्तिकव्रतिसं-
 सर्गः । श्लो० ३७ ।
 ११४-१०५ धनेश्वराय यमेन नरकदर्शनानन्तरं धनेश्वरस्य धनयक्षेति नाम्ना कुबेरातुल्य-
 प्राप्तिवर्णनम् । श्लो० २९ ।
 ११५-१०६ सत्यभामायै कृष्णेन कार्तिकमाहात्म्यमुक्त्वा सायंसन्ध्योपासनार्थं जननी-
 गृहं प्रति गमनम्, अश्वत्थवटप्रशंसाकरणम् । श्लो० २९ ।
 ११६-१०७ अश्वत्थवृक्षस्यास्पृश्यत्वकारणवर्णनेऽलक्ष्मीवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३० ।
 ११७-१०७ शिवषडाननसंवादे कार्तिकेक्षानमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३२ ।
 ११८-१०८ कार्तिके तिलधेन्वादिदानवर्णनम्, कार्तिकव्रतिनां पराव्रजनादिविविधनिय-
 मवर्णनम्, विष्णुपूजनफलवर्णनम् । श्लो० ६० ।

अ० प०	विषयाः
११९—१०९	माघमासस्नानमाहात्म्यम्, शूकरक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनम्, मासोपवासव्रतविधानवर्णनम् । लो० ५३ ।
१२०—११०	शालग्रामशिलाचर्चनविधिमाहात्म्यवर्णनम्, शालग्रामशिलायां वासुदेवादिमूर्तिलक्षणवर्णनम्, कार्तिकमासे शालग्रामपूजाफलवर्णनम् । श्लो० ९२ ।
१२१—११२	धात्रीवृक्षच्छायायां पिण्डदानमाहात्म्यवर्णनम्, केतकीप्रभृतिभिः पूजनस्य फलवर्णनम्, दीपदानविधिवर्णनम्, तत्र गोपवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३७ ।
१२२—११३	दीपावलीदिनपञ्चके त्रयोदश्यादिद्वितीयान्ते कर्तव्यकृत्यनिर्णयः, दीपावलीमहोत्साहे राज्ञां कर्तव्यवर्णनम्, यमद्वितीयामाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १०३ ।
१२३—११४	प्रबोधिन्वेकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, भीष्मपञ्चकव्रतमाहात्म्यवर्णनम्, कार्तिकमाहात्म्यश्रवणपठनफलवर्णनम् । श्लो० ९६ ।
१२४—११६	माघमासमाहात्म्यारम्भः, माघमाहात्म्यजिज्ञासया सूतं प्रति मुनीनां प्रश्नः, सूतेनोमामहेश्वरसंवादेन माघमाहात्म्यकथनम्, तत्र दिलीपस्य मृगयार्थं वनप्रवेशवर्णनम्, तत्प्रसङ्गेन वनशोभावर्णनम्, मृगयां विधाय पुरं प्रत्यावृत्तस्य दिलीपस्य हारीतेन मुनिना सह समागमः, हारीतालुङ्गया दिलीपस्य वसिष्ठं प्रत्यागमनम्, वसिष्ठदिलीपसंवादः, माघमासे प्रातःस्नानदानमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र मणिकूटपर्वतस्थव्याघ्रमुखविद्याधरस्य भृगुमहर्ष्युपदेशेन माघशुक्लैकादश्यां स्नानात्सुमुखत्वप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० १७१ ।
१२५—१२०	माघस्नानमाहात्म्यवर्णने कार्तवीर्यदत्तात्रेयसंवादवर्णनम्, तत्र दत्तात्रेयेण शरीरानित्यतादिरहस्यकथनपुरःसरं माघस्नानमाहात्म्यवर्णनम्, तत्प्रसङ्गेन कुब्जिकाब्राह्मणीचरित्रमुन्दोपसुन्दवधवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ८० ।
१२६—१२१	माघस्नानविधिवर्णनम्, तत्र काश्वनमालिन्यप्सरसा राक्षसस्य धर्मोपदेशकरणम्, तदुपदेशेन राक्षसस्य स्वर्गप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० १८१ ।
१२७—१२५	माघस्नानमाहात्म्यवर्णने गन्धर्वकन्यानां वेदनिधिमुनिपुत्रस्याग्निपत्न्य च परस्परं शापदानेन पिशाचत्वप्राप्तौ देववशाल्लोमशसमागमः, लोमशेन माघमासस्नानमाहात्म्यकथनम्, तत्रावन्तिदेशस्थवीरसेनराजवृत्तान्तरूपणम्,

अ० प०	विषयाः
१२८—१३०	पिशाचमोचनेतिहासवर्णने द्रुक्षप्रस्रवणस्य देवद्युतिविप्रचरित्रवर्णनम्, देवद्युतिना विष्णुस्तोत्रकरणम् । श्लो० २९७ ।
१२८—१३०	द्राविडदेशस्थचित्रनामकभूपतेरधर्माचारतया पैशाच्यप्राप्तौ देवद्युतिना सह समागमः, देवद्युतिना तस्य प्रयागे माघस्नानाज्ञाकरणपूर्वकं माघस्नानमाहात्म्यकथनम्, तत्र केरलस्थवसुनामकब्राह्मणवृत्तान्तकथनम्, तस्य वसुब्राह्मणस्य प्रेतत्वप्राप्तौ केनचित्कार्पटिकेन सह समागमः । कार्पटिकार्य केरलपिशाचेन स्ववृत्तान्तनिवेदनम्, तत्र सारसेनानरवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र सारसेन वानराय निजवृत्तान्तकथनम्, प्रेतप्रार्थनया कार्पटिकेन मनसि विचार्य प्रेताय गङ्गाजलप्रदानम्, तेन गङ्गाजलप्राशनेन केरलवसुपिशाचस्य मुक्तिः, प्रयागमाहात्म्यश्रवणाद्द्राविडदेशपतेस्त्रिवराजस्य मोक्षः, लोमशवचनात्पिशाचीनां पिशाचस्य च व्योममार्गेण भूगतलोमशेन सह प्रयागं प्रति गमनम्, लोमशेन तेभ्यः प्रयागदर्शनपूर्वकं प्रयागमाहात्म्यकथनम्, प्रयागे लोमशवचनाद्गन्धर्वकन्यानां मुनिपुत्रस्य पैशाच्यान्मुक्तिः, लोमशवचनेन तासां बन्धवकन्यानामग्निपेन सह विवाहः । श्लो० २९८ ।
१२९—१३६	विष्णुभक्तिमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १९ ।
१३०—१३६	शालग्रामशिलामाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २९ ।
१३१—१३७	विष्णुस्मरणमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १५३ ।
१३२—१४०	जम्बूद्वीपस्थविविधतीर्थवर्णनम् । श्लो० ४० ।
१३३—१४०	वेववतीनदीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३१ ।
१३४—१४१	साध्रमतीनदीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३३५ ।
१३५—१४३	साध्रमतीप्रवाहागतनन्दिकुण्डकपालकुण्डमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १९ ।
१३६—१४४	साध्रमत्याः सप्तस्रोतोमाहात्म्यवर्णनम्, विकीर्णतीर्थमाहात्म्यवर्णनं च । श्लो० १४१ ।
१३७—१४४	श्वेतातीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ९ ।
१३८—१४४	बकुलासंगमे गणतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १५ ।
१३९—१४४	अग्निपालेश्वरमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४६ ।

अ० प०	विषयाः
१४०—१४५	साध्रमतीहिरण्यासंगममाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १६ ।
१४१—१४५	मधुरादित्यमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४५ ।
१४२—१४६	कपितीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १३ ।
१४३—१४७	सप्तधरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २६ ।
१४४—१४७	ब्रह्मवल्लीतीर्थवृषतीर्थखण्डदुग्दमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३० ।
१४५—१४८	साध्रमतीहस्तिमतीसंगमेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र सोमेश्वरमाहात्म्यकथनं च । श्लो० १६ ।
१४६—१४८	रुद्रमहालयतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ८ ।
१४७—१४८	खड्गतीर्थखड्गधारेश्वरमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ७ ।
१४८—१४८	मालाकतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ९ ।
१४९—१४८	चन्दनेश्वरमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ११ ।
१५०—१४९	जाम्बवनतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १४ ।
१५१—१४९	इन्द्रग्रामतीर्थधवलेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १०१ ।
१५२—१५१	बालापेन्द्रतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४५ ।
१५३—१५१	दुर्ध्वेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २३ ।
१५४—१५२	खड्गधारेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ७२ ।
१५५—१५३	दुग्धेश्वरतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४० ।
१५६—१५४	चन्द्रभागानदीवर्तिचन्द्रेश्वरमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० २५ ।
१५७—१५४	विष्णुलादतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १११ ।
१५८—१५५	पिचुमन्दाकतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १४ ।
१५९—१५५	सिद्धक्षेत्रकोटराक्षीतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १३ ।
१६०—१५५	वामनतीर्थराजमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५ ।
१६१—१५५	सोमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १७ ।
१६२—१५५	कापोतिकतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १८ ।
१६३—१५६	गोतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५ ।

अ० प०	विषयाः
१६४—१५६	कश्यपहृदमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ९ ।
१६५—१५६	भूतेश्वरतीर्थवटेश्वरतीर्थवैद्यनाथतीर्थविजयीतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १० ।
१६६—१५६	पाण्डुरार्यातीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ८ ।
१६७—१५६	चण्डेशतीर्थगणपत्यतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ८ ।
१६८—१५७	वावर्ग्रीनदीमाहात्म्यवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ७१ ।
१६९—१५८	वाराहतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ११ ।
१७०—१५८	साध्रमतीसंगमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५ ।
१७१—१५८	संगमस्थलतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४ ।
१७२—१५८	नीलकण्ठतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४ ।
१७३—१५८	दुर्गासाध्रमतीसमुद्रसंगमतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ६ ।
१७४—१५९	श्रीनृसिंहव्रतनृसिंहतीर्थमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ९८ ।
१७५—१६०	भगवद्गीताप्रथमाध्यायमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र विष्णुलक्ष्मीसंवादे सुशर्मवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
१७६—१६१	गीताद्वितीयाध्यायमाहात्म्यम्, तत्र देवशर्मवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६२ ।
१७७—१६३	गीतातृतीयाध्यायमाहात्म्यवर्णने जडब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६३ ।
१७८—१६४	गीताचतुर्थाध्यायमाहात्म्यवर्णने वाराणसीस्थभरतकृतावलम्बनतो बर्दयाः कन्यात्वप्राप्तिवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३८ ।
१७९—१६५	गीतापञ्चमाध्यायमाहात्म्यवर्णने पुरुकुत्सपुरस्थपिंगलब्राह्मणतत्पत्नीवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० २४ ।
१८०—१६५	गीताषष्ठाध्यायमाहात्म्यवर्णने गोदावरीतीरवर्तिप्रविष्टाबपुरस्थज्ञानश्रुतिराजरेक्यमहार्थवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० १०५ ।
१८१—१६७	गीतासप्तमाध्यायमाहात्म्यवर्णने पाटलिपुत्रस्थशंकुकर्णब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३४ ।
१८२—१६८	गीताष्टमाध्यायमाहात्म्यवर्णने आमर्दकपुरस्थभावशर्मब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३२ ।

अ० प०	विषयाः
१८३-१६८	गीतानवमाध्यायमाहात्म्यवर्णने माहिष्मतीपुरीस्थमाधवब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६० ।
१८४-१६९	गीतादशमाध्यायमाहात्म्यवर्णने काशीपुरीस्थधीरधीविप्रवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ९९ ।
१८५-१७१	गीतैकादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने मेघकरनगरस्थसुनन्दब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ११५ ।
१८६-१७३	गीताद्वादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने कोल्हापुरस्थसिद्धसमाधिवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६२ ।
१८७-१७४	गीतात्रयोदशाध्यायमाहात्म्यवर्णने तुङ्गभद्रानदीतीरवर्तिहरिपुरस्थहरिदीक्षितब्राह्मणपत्न्या दुराचाराया वृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६३ ।
१८८-१७६	गीताचतुर्दशाध्यायमाहात्म्यवर्णने शशशुनीवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ४५ ।
१८९-१७६	गीतापञ्चदशाध्यायमाहात्म्यवर्णने गौडदेशीयनरसिंहराजस्य तत्सैनिकस्य सरभभेरुण्डस्य च वृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ४८ ।
१९०-१७७	गीताषोडशाध्यायमाहात्म्यवर्णने गुर्जरमण्डलान्तर्गतसौराष्ट्रिकपुरस्थखड्गबाहु-राजवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ३२ ।
१९१-१७८	गीतासप्तदशाध्यायमाहात्म्यवर्णने खड्गबाहुनृपसुतभृत्यस्य दुःशासनस्य वृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० २७ ।
१९२-१७८	गीताष्टादशाध्यायमाहात्म्यवर्णने इन्द्रवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६३ ।
१९३-१८०	श्रीमद्भागवतमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र सूतशौनकसंवादे नारदसन्तकुमारसं-वादः, नारदेन भक्तिज्ञानवैराग्यवृत्तान्तकथनम्, तत्र कलिदोषेण ज्ञानवैरा-ग्ययोर्वाङ्मयम्, भक्त्याश्च वृन्दावनप्रभावेण यौवनम्, भक्तिनारदसमागमे भक्त्या नारदाग्रे स्वदुःखवृत्तान्तनिवेदनम् । श्लो० ८४ ।
१९४-१८१	नारदेन भक्ति सान्त्वयित्वा तद्दुःखनिवारणार्थमुपायं चिन्तयित्वा नार-दस्य सनकादिसमीपं प्रत्यागमनम्, सनकादिभिर्ज्ञानवैराग्ययोर्बलप्राप्तये भाग-वतालापकरणोपदेशकरणम्, तत्र भागवतस्य श्रैष्ठ्यवर्णनम् । श्लो० ७५ ।

१९५-१८२	कुमाराणामुपदेशान्नारदस्य गङ्गाद्वारसमीपस्थकामदापुरे भृगुवादिभिः सह गमनम्, कुमारिभागवतमाहात्म्यवर्णनम्, भागवतसप्ताहपठनमाहात्म्यवर्णनम्, भगवतोद्भवाय भागवतोपदेशकरणम्, नारदाद्यभागवतसप्ताहकरणम्, तत्र भक्तेरागमनम्, कुमारैर्भक्तेः स्थानदानम् । श्लो० ७८ ।
१९६-१८४	भागवतमाहात्म्यवर्णने गोकर्णवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र तुङ्गभद्रानदीतीरवर्ति-कोहलपुरस्थस्यात्मदेवब्राह्मणस्य पुत्राप्रामिखिन्नतया वर्णनं गतस्य सिद्धेन सह समागमः, सिद्धेन तस्मै पुत्रप्राप्त्यर्थं फलदानम्, आत्मदेवेन धुन्धुलीनाम्न्यै स्वपत्न्यै फलसमर्पणम्, धुन्धुल्या प्रसूतिदुःखभीतया पतिं वञ्चयित्वा शुर्विणीवेषं विधाय अङ्गणस्थाया गोः फलदानम्, स्वभगिन्यां प्रसूतायां तस्याः पुत्रमादाय स्वस्याः प्रसूतिप्रसिद्धीकरणम्, तस्य पुत्रस्य धुन्धुकारिनामकरणम्, मासत्र-यानन्तरं धनोः सकाशाद्गोकर्णपुत्रप्रसूतिः, धुन्धुकारिणा पितृपीडनम्, गोकर्ण-पुत्रेणात्मदेवस्य सान्त्वनम्, गोकर्णोपदेशात्मात्मदेवस्य वरं गत्वा सत्सङ्गन मुक्ति-प्राप्तिः । श्लो० ८७ ।
१९७-१८६	धुन्धुकारिपीडिताया धुन्धुल्याः कूपे पतित्वा मरणम्, गोकर्णस्य तां निर्हृत्य तीर्थयात्रार्थं गमनम्, धुन्धुकारिणो वेश्याभिर्धनलोभेन वधकरणम्, तस्य पैशाच्य-प्राप्तिश्च, कदाचिन्नीयंयात्रां विधाय गृहं प्रत्यागतेन गोकर्णेन स्वप्राप्तुः पैशा-च्यावस्थापिरीक्षणम्, तदुपरि गोकर्णेन तीर्थजलप्रक्षेपान्तस्य वायुत्पत्तौ पिशाच-नात्मवृत्तान्तवर्णनम्, धुन्धुकारिणो मृत्युपायार्थं गोकर्णेन ब्राह्मणविज्ञापनम्, ब्राह्मणस्तन्मृत्युपायचिन्तनाय सूर्यस्तुतिकरणम्, सूर्येण द्विजान्प्रति धुन्धुका-रिणो विमुक्तये भागवतसप्ताहज्ञाकरणम्, सूर्याज्ञया गोकर्णद्वारा भागवत-सप्ताहे संपूर्णं धुन्धुकारिणो मोक्षप्राप्तिः, भागवतसप्ताहश्रवणायागतानामन्त्येषां द्विजानां विष्णुसारूप्यमुक्तिप्राप्तिपुरःसरं गोलोकप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ११६ ।
१९८-१८८	सप्ताहपठनश्रवणविधिवर्णनम्, नारदसन्तकुमारादिसंवादे प्रचलति सत्य-कस्मान्नत्र शुकागमनम्, शुकागमनोत्तरं विष्णुशङ्करादीनामागमनम्, प्रह्लादादिकृत-नृत्यगीतादिसमारम्भः, तत्र भक्तिज्ञानवैराग्याणां नवरूपप्राप्तिपुरःसरं नर्तनम्,

सप्ताहयज्ञेन प्रसन्नेन भगवता वरप्रदानम्, शौनकस्य भागवतस्य निर्माणत भारभ्य सप्ताहप्रवृत्तिकालविषयकशङ्कायां निर्माणकालावधिसप्ताहप्रवृत्तिकालकथनम्, नैमिषारण्ये शौनकमहासत्रे तीर्थयात्रां पर्यटतो बलरामस्यागमनम्, बलरामेणोच्चासनस्थस्य सूतस्याविचार्य वधकरणम्, मुनीनां वचनमाकर्ण्य बलरामेण सूतपुत्रस्योग्रश्रवसः शास्त्रकथनविषयकसूचनम्, बलरामेण मुनीनां सुखाय बल्ललासुरस्य वधकरणम्, रोमहर्षणपुत्रेणोग्रश्रवसा सूतेनावशिष्टपुराणकथनम्, व्यासेन सप्तदशपुराणानि विरचय्याप्यतुष्यद्भूदयेन नारदोपदेशाद्भागवतपुराणनिर्माणम्, भागवतमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १२२ ।

१९९—१९० काळिन्दीमाहात्म्यवर्णने नारदपर्वतयोः शिविराजस्य संवादे नारदेनेन्द्रकृतयज्ञवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ४६ ।

२००—१९१ इन्द्रयागसमाप्तिवर्णनपूर्वकं शिवशर्मब्राह्मणगृहे इन्द्रजन्मवर्णनम्, तस्य विष्णुनामकरणम्, तस्य विष्णुशर्मणः पित्रा सहेन्द्रप्रस्थमागत्य तत्र पूर्वजन्मति कृतस्य यागस्य स्मरणम्, पित्रे सर्वपूर्ववृत्तान्तं निवेद्य तत्रत्यतीर्थदर्शनम्, इन्द्रवाक्याच्छिवशर्मणा निगमोद्बोधकतीर्थं स्नानार्थमुद्योगकरणम्, तत्र भिल्लसिंहयोर्मुक्तिदर्शनम्, इन्द्रप्रस्थक्षेत्रमाहात्म्यम् । श्लो० ११७ ।

२०१—१९३ शिवशर्मणो निगमोद्बोधकतीर्थं स्नानमात्रेण जातिस्मरत्वप्राप्तिः, शिवशर्मणाऽऽत्मनः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र शरभवैश्यस्य गृहे देवलार्चिगमनम्, देवलेन शरभं प्रति पुत्रप्राप्त्युपायकथनम् । श्लो० १०४ ।

२०२—१९५ दिल्लीपसुदक्षिणाभ्यां पुत्रप्राप्त्युपायजिज्ञासया वसिष्ठाश्रमं प्रति गमनम्, वसिष्ठेन तस्मै गोसिवाज्ञाकरणम् । श्लो० ५८ ।

२०३—१९६ दिल्लीपेन गोसेवाकरणम्, तत्कृतां सेवां गवा मायया सिंहमुत्पाद्य परीक्ष्य तस्मै पुत्रप्राप्तिकरवरप्रदानवर्णनम् । श्लो० ६९ ।

२०४—१९८ शरभस्य चण्डिकाराधनम्, चण्डिकावचनाच्छरभस्येन्द्रप्रस्थं प्रत्यागत्य निगमोद्बोधकतीर्थं स्नानदानादिना पुत्रप्राप्तिः, वाङ्मये शरभस्येन्द्रप्रस्थं प्रति गमनम्, तत्र तस्य ज्वरप्राप्तौ केनचित्पान्थेन शिविकामानाद्य तस्यामाहृत्य तेनैव सह

स्वगृहं प्रत्यागमने मध्येमार्गं केनचिद्वाक्षसेन सह समागमः, तेन राक्षसेन तदीयवाद्भक्षणम्, शरभसमीपवर्तिनिगमोद्बोधकतीर्थजलप्राशनेन तस्य राक्षसस्य पूर्वजन्मवृत्तान्तस्मरणम्, शरभराक्षसयोः संवादः, वाहनां पथिकस्य च कुबेरलोकावाप्तिः, राक्षसेन शरभं पृष्ठमारोप्येन्द्रप्रस्थं प्रति प्रत्यावृत्त्यागमनम्, इन्द्रप्रस्थे शरभं प्रति पुत्रस्यागमनम्, तत्र तीर्थे शरभवैश्यस्य मरणाद्वैकुण्ठलोकावाप्तिः, पुत्रस्य च रक्षसा सहेन्द्रप्रस्थे स्थितिकरणम् । श्लो० १४४ ।

२०५—२०० इन्द्रप्रस्थे निगमोद्बोधकतीर्थपङ्क्तिनिर्माया गोरुद्धरणं कुर्वतो राक्षसस्याम्बुहस्तिना जलमध्ये नयनान्मृत्युप्राप्त्यनन्तरं मुक्तिः, शरभपुत्रस्य तत्र तीर्थे वासवर्णनम्, दुर्वासःशापाच्छरभपुत्रस्य शिवशर्मत्वप्राप्तिः शिवशर्मणो निगमोद्बोधकतीर्थे देहत्यागान्मुक्तिप्राप्तिः । श्लो० ५१ ।

२०६—२०१ इन्द्रप्रस्थस्थद्धारकामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र काम्पिल्यनगरवासिपुण्येष्टब्राह्मणस्त्रिभुम्, तद्रूपमुग्धपौरस्त्रीणां विषभक्षणात्पेशाच्यप्राप्त्यनन्तरं राक्षसीत्वप्राप्तिः । श्लो० ६३ ।

२०७—२०२ त्रासामुद्धारवर्णनप्रसङ्गेन विमलविप्रवृत्तान्तवर्णनम्, विमलस्येन्द्रप्रस्थस्थनिगमोद्बोधकतीर्थस्नानात्पुत्रवरप्राप्तिः, तत्तीर्थादाश्रमं जिगमिषोर्मध्येमार्गं मित्रप्राप्तिः । श्लो० ६८ ।

२०८—२०४ विमलस्य तेन मित्रेण सह पुनरिन्द्रप्रस्थस्थद्धारकां प्रति गत्वा स्नानेन विष्णुभक्तिप्राप्तिवर्णनम्, मार्गे ब्रजतो विमलस्य कमण्डलुगतजलपानाद्वाक्षसीनां मुक्तिवर्णनम् । श्लो० ६९ ।

२०९—२०५ इन्द्रप्रस्थस्थकोशलामाहात्म्यवर्णने मुकुन्दद्विजवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र मुकुन्दस्य नापितचौरेण वधे कृते वेदायनस्य गुरोरागमनम्, वेदायनेन तन्मातुः शोकापनोदनायात्मस्वरूपवर्णनम् । श्लो० ५९ ।

२१०—२०६ मुकुन्दस्य कोशलातीर्थेऽस्थिपतनादिमानमारुह्य मार्गप्रसृतयोर्वेदायनगुरुकनिष्ठभ्रात्रोः समीपं प्रत्यागमनम्, गुरुप्रश्ने सति मुकुन्देन स्वातुभूतयमयातनावर्णनम्, कोशलातीर्थेऽस्थिपतनकारणवर्णनम् । श्लो० ७० ।

अ० प०	विषयः
२११—२०७	चण्डकनामकचौरनापितस्य ब्राह्मणवधाद्राजाज्ञया शिरश्छेदोत्तरं सर्पत्वप्राप्तिः, मातृपित्रस्थपेटकं गृहीत्वा गच्छतः कस्यचिद्ब्राह्मणस्य सर्पवासदेशस्थितौ सर्पेणास्थपेटके प्रवेशकरणम्, ब्राह्मणेन कोशलायामस्थिविसर्जने कृते सति वत्साहचर्येण सर्पस्यापि विसर्जनम्, कोशलाप्रभावेण सर्पस्य मोक्षावाप्तिः । श्लो० ५० ।
२१२—२०८	नारायणाश्रमगामिबटूनां तत्रैव वासः, कस्यचिद्दोर्नारायणाश्रमं गच्छतो नारायणेन विप्रवेष्टं धृत्वा निवर्तनम्, तस्य विष्णुवचनात्कोशलोत्तीर्थं परावृत्त्यागमनम्, तत्र तनुत्यजां तेषां भगवत्प्रसादान्मुक्तिप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ५५ ।
२१३—२०९	मधुवनस्थविश्रान्तितीर्थमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र किरातनगरस्थकुशलब्राह्मणपत्नीवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र तस्या दुःखरिक्तेण गोधात्वप्राप्तिः, तत्पुत्रस्य तदुद्धरणार्थं पितुराज्ञाग्रहणम् । श्लो० ८२ ।
२१४—२११	पितृवाक्यात्पुत्रेण मातरमुद्दिश्य श्राद्धकरणम्, तेन तस्य मातुः पितामहादीनां च मुक्तिप्राप्तिः, तस्य पितुर्विष्णुलोकगमनम् । श्लो० १११ ।
२१५—२१३	तस्य मुनिपुत्रस्य स्वैरिष्या जन्मग्रहणकारणवर्णनम्, तत्र चन्द्रकृतबृहस्पतिभार्याहरणवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र बुधेन तस्य कुण्डत्वप्राप्तिरूपशापदानम् । श्लो० ५८ ।
२१६—२१४	मधुवनस्थबदरिकाश्रममाहात्म्यवर्णनम्, तत्र मगधदेशस्थदेवदासब्राह्मणचरित्रवर्णनम्, तत्र कलिङ्गराजवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० १०१ ।
२१७—२१६	इन्द्रप्रस्थान्तर्गहद्धारमाहात्म्यम्, तत्र कलिङ्गभूपचवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ४९ ।
२१८—२१७	इन्द्रप्रस्थस्थपुष्करमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पुण्डरीकवृत्तान्तवर्णनम्, तद्भ्रातुरभरतस्य पुष्करसेवया विमानावाप्तिवर्णनम् । श्लो० ५४ ।
२१९—२१८	भरतपुण्डरीकयोः संवादे भरतेनात्मपुण्यं वर्णयित्वा स्वर्गं प्रति गमनम्, पुण्डरीकस्य पुष्करसेवनप्रभावेण तद्गृहे विष्णोः स्थितिः, पुण्डरीकस्य मुक्तिप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ५२ ।
२२०—२१९	इन्द्रप्रस्थस्थप्रयागतीर्थमाहात्म्यवर्णने नर्मदातीरवर्तिमाहिष्मतीस्थमोहिनीवेश्यावृत्तान्तवर्णनम्, तस्याश्च मरणावसरे प्रयागजलपानाद् द्रविडदेशराजस्य वीरवर्मणो भार्यात्वप्राप्तिः । श्लो० ५४ ।

अ० प०	विषयः
२२१—२२०	सखीगृहस्थितपुस्तकनिरीक्षणान्तर्गताः पूर्वजन्मस्मृतौ भर्ता सहेन्द्रप्रस्थस्थप्रयागतीर्थगमनम्, तत्र वीरवर्मतत्पत्नीभ्यां हरिहरस्तोत्रकरणम्, तत्प्रभावान्त्योर्वैकुण्ठावाप्तिवर्णनम् । श्लो० ५३ ।
२२२—२२१	इन्द्रप्रस्थस्थकाशीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्रत्यशिंशपातकस्थित्वाकसर्पयोवृत्तान्तवर्णनम्, इन्द्रप्रस्थस्थगोकर्णतीर्थमाहात्म्यवर्णने कर्कटभिल्लभार्याया जरानामन्याश्चरित्रकथनम्, इन्द्रप्रस्थस्थशिवकाश्रीमाहात्म्यवर्णने हेरम्बनामकब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् नारदस्य शिवं प्रति शक्रप्रस्थमाहात्म्यमुक्त्वा स्वर्गं गमनम् इन्द्रप्रस्थमाहात्म्यश्रवणफलम्, युधिष्ठिरेणेन्द्रप्रस्थं गत्वा तत्र राजसूयज्ञकरणम्, भीमकुण्डमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ९० ।
२२३—२२३	नारायणमहामन्त्ररत्नोपदेशवर्णनम् । श्लो० ८० ।
२२४—२२४	शिवपार्वतीसंवादे भगवद्भक्तिमाहात्म्ये सुदर्शनादिमाहात्म्यवर्णनपूर्वकमङ्गलमाहात्म्यकथनम् । श्लो० ८१ ।
२२५—२२५	ऊर्ध्वपुण्ड्रमाहात्म्यविधिवर्णनम् । श्लो० ५९ ।
२२६—२२६	मन्त्रतदर्थोपदेशविधिमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ९३ ।
२२७—२२८	सविस्तरं मन्त्रार्थोपदेशवर्णने त्रिपाद्विभूतिवर्णनम् । श्लो० ८१ ।
२२८—२३०	सविस्तरं मन्त्रार्थोपदेशवर्णने परमव्योमादिवर्णनम् । श्लो० १०७ ।
२२९—२३२	देवसर्गवर्णने विष्णुव्यूहभेदवर्णनम् । श्लो० १८६ ।
२३०—२३५	विष्णोर्मत्स्यावतारकथावर्णनम् । श्लो० ३३ ।
२३१—२३५	कूर्मावतारकथावर्णनम्, तत्र दुर्वाससः शापादिन्द्रलक्ष्मीविनाशे विष्णुना देवान्प्रति समुद्रमथनायाज्ञाकरणम् । श्लो० ५१ ।
२३२—२३६	विष्णोराज्ञया देवदानवैर्मथने समारब्धे सति समुद्रान्महाविषप्रभृतिलक्ष्मन्तरत्नोत्पत्तिवर्णनम् । श्लो० ७५ ।
२३३—२३८	देवादिभिरेकादशपुत्रवासकरणवर्णनम् । श्लो० २२ ।
२३४—२३८	द्वादशीमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४३ ।

अ० प०	विषयाः
२३५—२३९	पाषाण्डिलक्षणवर्णनम्, शिवस्य कपालभस्मास्थिधारणकारणवर्णनम् । श्लो० ६९ ।
२३६—२४०	ताम्रसादिशङ्खपुटवर्णनम् । श्लो० २७ ।
२३७—२४१	वराहावतारकथावर्णनम् । श्लो० ३१ ।
२३८—२४७	नृसिंहप्रादुर्भावकथावर्णनम् । श्लो० १५७ ।
२३९—२४४	वामनप्रादुर्भाववर्णनम्, तत्र बलिदैत्यपराभूतदेवप्रार्थनया भगवतोऽदितिगर्भ- प्रवेशः । श्लो० ३१ ।
२४०—२४५	वामनेन बलिभृगुहृणादिवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ६१ ।
२४१—२४६	जामदग्न्यावतारकथावर्णनम् । श्लो० ८२ ।
२४२—२४७	भीरामावताररामायणकथावर्णनम्, तत्र रामस्य जन्मप्रभृतिरावणवधोत्त- रकालिकायोध्याप्रवेशान्तकथावर्णनम् । श्लो० ३७० ।
२४३—२४४	रामस्य राज्याभिषेकादिविष्णुरूपदर्शनान्तचरित्रवर्णनम् । श्लो० ५३ ।
२४४—२४५	रामस्य राज्योपभोगपूर्वकसंपूर्णचरित्रवर्णनम् । श्लो० १०० ।
२४५—२४७	श्रीकृष्णावतारकथावर्णनम्, तत्र श्रीकृष्णस्य जन्मादिकंसवधान्तकथावर्णनम् । श्लो० ३९२ ।
२४६—२६४	कृष्णस्योपनयनादिवृत्तवर्णनपूर्वकं सुबुद्धिमुक्षान्तकथावर्णनम् । श्लो० ७१ ।
२४७—२६५	द्वारकाप्रवेशरुक्मिण्यादिहरणवैदर्भसेनाविध्वंसनवर्णनम् । श्लो० ४३ ।
२४८—२६६	रुक्मिणीविवाहवर्णनम् । श्लो० १९ ।
२४९—२६६	सत्यापरिणयनवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ११० ।
२५०—२६८	भनिरुद्धविबीहप्रसङ्गेन बाणासुरसङ्ग्रामवर्णनम् । श्लो० ६६ ।
२५१—२७०	पौण्ड्रकवासुदेवनिग्रहणम्, तत्सुतेस्य दण्डपाणेः कृष्णमुद्दिश्य कृत्यापचारे सति कृष्णप्रतिचक्रदर्शनेन कृत्याया परावृत्त्य वाराणसीनामकदण्डपाणि- पुरीदहनम् । श्लो० ४ ।
२५२—२७१	जरासन्ध भीमद्वारा निहत्य तेन बन्दीकृतानां पार्थिवानां मोचनम्, इन्द्र- प्रस्थे शिशुपालवधः, दन्तवक्रस्य युद्धे वधानन्तरं कृष्णस्य नन्दगोकुले

अ० प०	विषयाः
२५३—२७३	सर्वेषां संगमः, पद्माद्वारकायां प्रवेशः, सुदाससत्कारकरणम्, भारतयुद्धवृत्तान्तः, ब्राह्मणबालकसंजीवनम्, कृष्णसन्तानवर्णनम्, मौसलवृत्तान्तवर्णनम्, कृष्णस्य स्वधामगमनम्, कृष्णमत्नीनां चौरेहरणम् कृष्णमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ३२ ।
२५४—२७६	विष्णुपूजाविधानवैष्णवाचारवर्णनम् । श्लो० १८० ।
२५५—२७८	रामनाममाहात्म्यवर्णनेऽष्टोत्तरशतनामस्तोत्रवर्णनम् । श्लो० ७२ ।
	श्रेष्ठदेवपरीक्षासमये भृगुशापेन महादेवस्य योनिर्लिङ्गस्वरूपप्राप्तिवर्णनम्, ब्रह्मणोऽप्युज्यत्वप्राप्तिवर्णनं च, सर्वदेवेषु विष्णोः श्रेष्ठ्यवर्णनम्, भृगुकृतभग- वत्स्तुतिः, पद्मपुराणपठनफलवर्णनम् । श्लो० १३३ ।
	इति पाद्मपुराणान्तर्गतोत्तरखण्डस्थविषयास्तुक्रमणिका संपूर्णा । . .
	अथ क्रियायोगसारखण्डम् ।
१—१	सूतशौनकसंवादे कल्कालिकलोकोद्दिष्टविषया प्रश्ने जैमिनिव्याससंवाद- वर्णनम्, व्यासेन जैमिनये क्रियायोगसारवर्णनोपक्रमवर्णनम् । श्लो० ३८ ।
२—१०	भगवद्भक्तिवर्णने सृष्ट्यादिवर्णनम्, ब्रह्मकृतविष्णुस्तुतिः, भगवता ब्रह्मणे वैष्णवलक्षणकथनम् । श्लो० ११० ।
३—३	गङ्गाद्वारमाहात्म्यवर्णने मनोभद्रराजपुत्रयोर्वृत्तान्तवर्णनम्, तत्र गुह्येणागत्य तयोः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० ९८ ।
४—५	प्रयागमाहात्म्ये प्रणिधिवैष्णववृत्तान्तवर्णनम्, तत्र धनप्रशंसा, प्रणिधिवैश्यभार्या- प्राप्तिकामस्य कस्यचिच्छुपचस्य प्रयागे स्नानात्प्रणिधिवैश्यरूपावप्तिः, विष्णो- राज्ञया पद्मावत्या एकाकारपतिद्वयेन सह वैकुण्ठगमनम्, तत्र पद्मावतीविष्णुदूत- संवादे बृहदध्वजराक्षसभीमकेशराजपत्न्योर्वृत्तान्तः । श्लो० ११४ ।
५—७	विक्रमराजपुत्रमाधववृत्तान्तवर्णनम्, माधवस्य मृगयार्थं वने भतस्य चन्द्रकला- दर्शनम्, चन्द्रकलया प्लक्षद्वीपस्य गुणाकरराजपुत्रीसुलोचनवृत्तान्तवर्णनम्, चन्द्र- कलावचनान्माधवस्य श्रेष्ठहयमारुह्य जलधिमुल्लङ्घ्य प्लक्षद्वीपं गत्वा तत्र गन्धि- नीगृहेऽवस्थितिकरणम्, मालापुष्पेषु निजकार्यं विदित्य गन्धिनीद्वारा सुलोच- नाय साङ्गुलीयमालाप्रषणम्, सुलोचनया राजपुत्रवृत्तान्तं पठित्वा स्वप्राप्तिसङ्केतं

अ० प०

विषयाः

विलिख्य प्रेषणम्, स्नानव्यूहेन मेन्दिनीगृहमागत्य तत्र माधवदर्शनम्, सुलोचनाया यक्षप्रदक्षिणसङ्केतकाले माधवस्य निद्राप्रसिद्धिः, प्रचेष्टेन तयोः सङ्केतं विज्ञाय तस्मिन्काले तस्याः सुलोचनाया हरणम्, सुलोचनाया प्रचेष्टेन प्रति क्वचनेन वञ्चनम्, प्रचेष्टस्य तत्करकङ्कणं गृहीत्वा स्वगृहं प्रति गमनम्, सुलोचनाया मङ्गलागारसंगमे गमनम्, तत्र सुषेणराजसभायां पुरुषवेषं विधाय सुलोचनाया गमनम्, तत्र वीरवरनाम्ना प्रसिद्धिकरणपूर्वकं तस्य सेवाकरणवर्णनम् । श्लो० २०४ ।

६-११

तत्र वीरवरेण भीमनादनामकगण्डकनाशनम्, गण्डकस्य गङ्गासागरतीर्थे देहपातादिव्यरूपावाप्तिः, वीरवरपृष्टेन गण्डकेन स्वकीयपूर्वजन्मवृत्तान्तं वर्णयित्वा स्वर्गगमनम्, राज्ञा सुषेणेन वीरवरेण गण्डको हत इति श्रुत्वा तस्मै जयन्तीनामस्वकन्यादानम्, जयन्त्या सह वीरवरवेषधारिण्याः सुलोचनायास्तपःकरणम्, गङ्गायां तनुत्यागोद्यतस्य प्रचेष्टस्य वीरवराज्ञया कारायां स्थापनम्, गुणाकरेण राज्ञा कन्याहरणं दृष्ट्वा तत्कृते शोककरणम्, विद्याधरस्य सुलोचनाप्राप्तये गङ्गाब्धिसंगमे तनुत्यागोद्यतस्य वीरवरेण निवारणम्, तस्य तत्रैव स्थितिः, माधवस्य निद्रोत्थितस्य शोकपूर्वकं तदर्थं गङ्गासागरसंगमे तनुत्यागोद्यतस्य वीरवरेण सह संभाषणम्, पश्चात् तनुत्यागाग्निवर्त्यान्तःपुरं गत्वा स्त्रीवेषं विधाय आत्मनो दर्शनम्, माधवेन तया सह गान्धर्वविवाहकरणम्, तेन सह सुलोचनायाः सुषेणसभां प्रति गमनम्, सुषेणेन माधवाय विवाहविधिना जयन्तीकन्यादानम्, तत्र माधवस्य किञ्चित्काले स्थितिः, प्रचेष्टस्य दोषं विचार्य निरखनम्, माधवस्य सांसारिकभोगानुपभुज्य विरागोत्पत्तौ विश्वकर्मतः शिल्पमयीं विष्णुमूर्तिं निर्माय तद्भक्तिकरणम्, माधवकृतविष्णुस्तुतिवर्णनम्, माधवस्य मोक्षप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० २०४ ।

७-१५

गङ्गामाहात्म्यवर्णने धर्मस्वप्नाद्वानवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र धर्मस्वेन गङ्गाजलं गृहीत्वा पथि गच्छता बलीवर्दविषाणविदारितस्य कालकल्पस्य मरणं दृष्ट्वा तस्योपरि गङ्गाजलसेचनम्, अग्रे गत्वा यमदूतनिरीक्षणम्, तैः सह धर्मस्वस्य संवादः, यमदूतेनिजवृत्तान्तनिवेदनम्, विष्णुदूतसंवादवर्णनपूर्वकं गङ्गामाहात्म्यवर्णनम्,

अ० प०

विषयाः-

धर्मस्वेन गङ्गास्तोत्रकरणम्, गङ्गायाविभूय धर्मस्वाय वरप्रदानम्, धर्मस्वस्य मोक्षप्राप्तिः । श्लो० १२८ ।

८-१७

गङ्गामाहात्म्यवर्णने शक्रप्रियायाः पद्मगन्धाया वृत्तान्तवर्णनम्, गङ्गायामस्थितनात्तस्याः शक्रप्रियत्वकथनम् । श्लो० ११० ।

९-१९

गङ्गामाहात्म्यवर्णने यात्राविधिवर्णनम्, तत्र सत्यधर्मराजविजयाराज्योवृत्तान्तवर्णनम्, तयोर्भक्तत्वप्राप्तौ सप्रेमं भक्षणेप्रति मङ्गानामग्रहणमात्रेण मुक्तिवर्णनम् । श्लो० १६१ ।

१०-२२

विष्णुपूजामाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पूजाविधानवर्णनम्, तत्रार्थवर्णनसुवर्णभूषणवर्णनम्, वेश्यादत्तं भूपतश्चम्पकपुष्पं निरीक्ष्येश्वरापेण बुद्ध्या विमुक्तो मरणसमये विष्णुदूतैः सुवर्णस्य वैकुण्ठं प्रति जयनम् । श्लो० ७८ ।

११-२३

विष्णुपूजाविधिवर्णनम् । श्लो० १७० ।

१२-२६

फाल्गुनादिवैशाखान्तमासेषु श्रीकृष्णपूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्, अश्वत्थमाहात्म्यवर्णने धनञ्जयनामब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० १२० ।

१३-२९

ज्येष्ठादिकार्तिकान्तमासेषु भगवत्पूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम्, कार्तिके पञ्चपुष्पमाहात्म्यवर्णने प्रजानामकब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम् । श्लो० १६९ ।

१४-३२

मागशीर्षादिमाघान्तमासेषु भगवत्पूजाविधिमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ४१ ।

१५-३२

भगवन्नाममाहात्म्यवर्णने परशुवैश्यपत्न्या जीवन्त्याख्यायाश्चरित्रवर्णनम्, शुकपाठिवरामनामप्रभावात्तस्या मुक्तिः, सर्वनामापेक्षया रामनाम्नो महत्त्ववर्णनम् । श्लो० १०७ ।

१६-३४

हरिभक्तिमाहात्म्यवर्णने चक्रिकनामकशरवृत्तान्तवर्णनम्, तस्य हरये सुखस्यफलसमर्पणतीव्रभक्त्या हरिप्रसादान्मुक्तिप्राप्तिवर्णनम् । श्लो० ५८ ।

१७-३५

भगवद्भक्तिमाहात्म्यवर्णने भद्रतनुब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र तस्य वेश्यारक्तत्वम्, वेश्योपदेशेन वैराग्योत्पत्तौ मार्कण्डेयं प्रति शरणगमनम्, मार्कण्डेयेन दान्तसमीपे तस्य प्रेषणम्, दान्तेन भद्रतनोर्मोहादिकक्षणवर्णनम्, विष्णोरष्टोत्तरशतनामकप्रणे च, दान्तानुज्ञया भद्रतनुना हरिभक्तिकस्यादरेः प्रादु

भोवः, भद्रतनुना भगवत्स्तुतिकरणम्, भगवता भद्रतनोः सख्यकरणम्, दान्तेन गुरुणा भद्रतनोर्भर्त्सनायां कृतायां भद्रतनुना दान्ताय गुरवे भगवतो दर्शन-करणम्, भक्तिफलार्थं देवकृतभारतवर्षप्रशंसा । श्लो० २६५ ।

१८—४० पुरुषोत्तमजगन्नाथक्षेत्रमाहात्म्यवर्णनम्, कृष्णबलरामसुभद्रादर्शनमहिमा । श्लो० ५५ ।

१९—४१ भगवदर्थं वस्तुसमर्पणमाहात्म्यवर्णने दस्युवृत्तेर्द्वीशुब्राह्मणस्य वृत्तान्तवर्णनम्, विष्णुनैवेद्यमाहात्म्यवर्णने सर्वजनिनामकब्राह्मणवृत्तान्तवर्णनम्, सर्व-जनिना स्वप्ने विष्णुं दृष्ट्वा स्तोत्रकरणम्, भगवता सर्वजनेः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्ण-नम्, भगवता सर्वजनये स्वस्य रत्नकराणां तोषकराणां च वर्णनम्, हरिपूजाकर्तृ-माहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ११७ ।

२०—४३ दानमाहात्म्यवर्णने हास्तिनपुरस्परतिविदम्भावेश्याक्षेमद्वीशुब्राह्मणीहरिशर्मब्रा-ह्मणानां वृत्तान्तवर्णनम्, दानप्रभावान्नेषामुत्तमलोकावाप्तिः, हरिशर्मणोऽन्नदाना-भावात्पुत्रप्राप्तौ विष्णुना तस्य ब्रह्मसमीपे प्रेषणम्, ब्रह्मणा तस्मै विविधदान-माहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १६० ।

२१—४६ ब्रह्मणा हरिशर्मणे विविधदानपात्रवर्णनम्, ब्राह्मणपादोदकमाहात्म्यवर्णने भद्रक्रियब्राह्मणचरणोदकस्पर्शात्कस्यचिच्छुनो मुक्तिवर्णनम्, तेन शुना भद्रक्रि-यायात्पुनः पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, तत्र राजनीतिवर्णनम्, ब्रह्माज्ञया भद्रक्रियस्य दीक्षितं पुत्रं प्रति स्वप्न आविर्भूय दानानुज्ञाकरणम्, दीक्षितेन पुत्रेणात्रजलदाना-द्भद्रक्रियस्य मुक्तिः, अन्नजलदानमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० १३४ ।

२२—४९ एकादशीमाहात्म्यवर्णनम्, तत्र पापपुरुषाङ्गविभागवर्णनम्, विष्णुनैका-

दशीं निर्माय यमलोकस्थपापिजनोद्धरणम्, पापपुरुषायैकादशीदिने निवासा-यान्नरूपस्थलदानम्, एकादशीव्रतस्य सर्वव्रतापेक्षया श्रेष्ठत्ववर्णनम्, संक्षेपेनै-कादशीव्रतविधिवर्णनम् । श्लो० १४८ ।

२३—५१ एकादशीव्रतमाहात्म्यवर्णने कोचरशनाम्कभूपतिसुप्राज्ञानामकतत्त्वत्योर्वृ-त्तान्तवर्णनम्, तत्र शौरिब्राह्मणपृष्ट्या सुप्राज्ञाराज्ञ्या तस्मै स्वस्या राज्ञश्च पूर्वजन्मवृत्तान्तवर्णनम्, पूर्वजन्मानि विंशत्याः सुप्राज्ञाया जारस्य च को-चरशस्यैकादशीप्रभावाद्यमलोके गत्वा यमेन सत्कारकरणम्, यमलोकस्थसु-कृतिदुष्कृतिजनानुभूतसुखदुःखावस्थवर्णनम्, कोचरशसुप्राज्ञयोरेकादशीव्रत-प्रभावाद्देवकुण्डावाप्तिवर्णनम् । श्लो० १७७ ।

२४—५५ तुलसीवृक्षधानीवृक्षमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ६७ ।

२५—५६ तुलसीमाहात्म्यवर्णने पवित्रब्राह्मणानपत्यब्राह्मणयोश्चरित्रवर्णनम्, तयोर्गुहे लोमशमुनेरागमनम्, तादृशीं तस्यातिथ्यसत्कारकरणम् लोमशेनातिथिसपर्या-माहात्म्यकथनं, तत्र ज्ञानभद्रयोगिवृत्तान्तवर्णनम्, लोमशस्यपुरो बिडान्निर्ग-त्यागच्छतः कस्यचिन्मूषिकस्य पवित्रेण घातनम्, तदा लोमशेन तस्य मुखे कर्णयोः शीर्षे च तुलसीस्पर्शनम्, तेन तस्य मूषिकस्य मोक्षप्राप्तिः । श्लो० ८६ ।

२६—५८ कलियुगे वर्तमानानां जनानामवस्थावर्णनम्, कलौ मनःशुद्ध्या भगवदे-सर्वकर्मसमर्पणवर्णनम्, पापपुराणमाहात्म्यवर्णनम् । श्लो० ५५ ।

इति पापपुराणान्तर्गतक्रियायोगसारखण्डस्थविषयानुक्रमणिका संपूर्णा ।

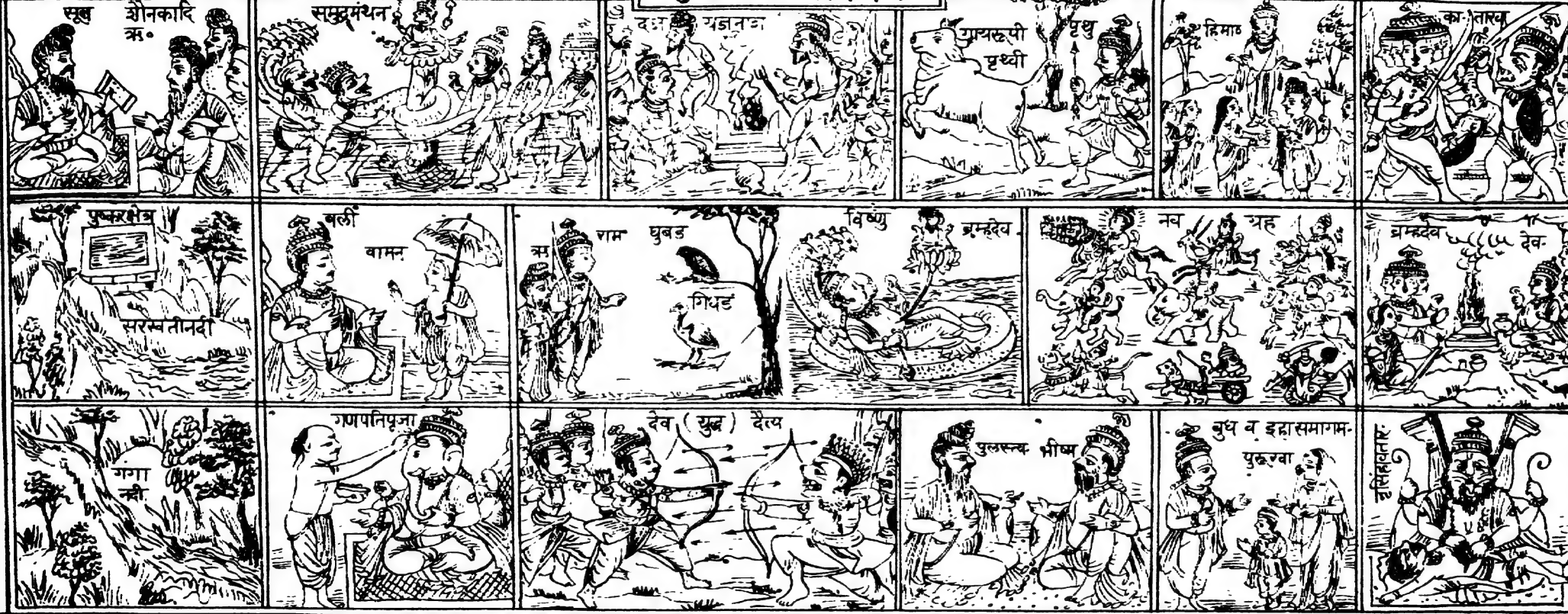
इति पद्मपुराणस्थविषयानुक्रमणिका समाप्ता ।

७५५५३।

folia - ~~218~~ 218.

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे प्रथमं सृष्टिखण्डं प्रारभ्यन्ते ॥

सृष्टिखंडाची चित्रे.

अथ श्रीपाद्मे महापुराणे प्रथमं सृष्टिखण्डं प्रारभ्यते ।

ॐ श्रीविष्णवे नमः ॥ ॐ स्वच्छं चंद्रावदातं करिकरमकरक्षोभसंजातफेनं ब्रह्मोद्भूतिप्रसक्तैर्व्रतनियमपरैः सेवितं विप्रमुख्यैः ॥ ॐ कारालंकृतेन त्रिभुवनगुरु
 णा ब्रह्मणा दृष्टिपूतं संभोगाभोगरम्यं जलमशुभहरं पौष्करं वः पुनातु ॥ १ ॥ सूतमेकांतमासीनं व्यासशिष्यं महामतिः ॥ लोमहर्षणनामा वा उग्रश्रवसमाह
 तत् ॥ २ ॥ ऋषीणामाश्रमांस्तं गत्वा धर्मान्समासतः ॥ पृच्छतां विस्तराद्ब्रह्मिहियन्मत्तः श्रुतवानसि ॥ ३ ॥ वेदव्यासान्मया पुत्रपुराणान्यखिलानि च ॥ तवा
 ख्यातानि प्राप्तानि मुनिभ्यो वदविस्तरात् ॥ ४ ॥ प्रयागे मुनिवर्ये श्रयथा पृष्टः स्वयं प्रभुः ॥ पृष्टेन चानुशिष्टास्ते मुनयो धर्मकांक्षिणः ॥ ५ ॥ देशं पुण्यमभीप्संतो
 विभुना चाहितैषिणा ॥ मुना भंदिव्यरूपं च सत्यगं शुभविक्रमम् ॥ ६ ॥ अनौपम्यमिदं चक्रं वर्तमानमतं द्विताः ॥ पृष्टतो यातनियमात्पदं प्राप्स्यथ यद्वितम् ॥ ७ ॥
 गच्छतो धर्मचक्रस्य यत्र नेमिर्विशिर्यते ॥ पुण्यः सदृशो मंतव्य इत्युवाच स्वयं प्रभुः ॥ ८ ॥ उक्त्वा चैव मृषीन् सर्वानदृश्यत्वमगात्पुनः ॥ गंगावर्तसमाहारो
 नेमिर्यत्र व्यशीर्यते ॥ ९ ॥ ईजिरे दीर्घसत्रेण ऋषयो नैमिषे तदा ॥ तत्र गत्वा तु तान् ब्रह्मिह पृच्छतो धर्मसंशयान् ॥ १० ॥ उग्रश्वास्ततो गत्वा ज्ञानविन्मुनिपुंगवा
 न् ॥ अभिगम्योपसंगृह्य नमस्कृत्वा कृतांजलिः ॥ ११ ॥ तोषयामास मेधावी प्रणिपतेन तानृषीन् ॥ तंचापि सत्रिणः प्रीताः स सदस्यामहात्मने ॥ १२ ॥
 तस्मै समेत्य पूजां च यथावत्प्रतिषेदिरे ॥ ऋषय ऊचुः ॥ कुतस्त्वमागतः सूतकस्माद्देशादिहागतः ॥ १३ ॥ कारणं चागमे ब्रह्मिह वृंदारकसमद्युते ॥ सूत
 उवाच ॥ पित्राहंतु समादिष्टो व्यासशिष्येण धीमता ॥ १४ ॥ शुश्रूषस्व मुनीन् गत्वा यत्ते पृच्छंति तद्ब्रू ॥ वदंतु भगवंतो मां कथयामि कथां तु याम् ॥ १५ ॥
 पुराणं चेति हासं वा धर्मानथ पृथग्विधान् ॥ तां गिरं मधुरांतस्य शुश्रूषाः सत्तमाः ॥ १६ ॥ अथ तेषां पुराणस्य शुश्रूषासमपद्यत ॥ दृष्ट्वा तमतिविश्वस्तं
 विद्वांसं लोमहर्षणिम् ॥ १७ ॥ तं स्मिन्संत्रे कुलपतिस्सर्वशास्त्रविशारदः ॥ शौनकाणां नाम मेधावी विज्ञानारण्यके गुरुः ॥ १८ ॥ इत्थं तद्भावमालंब्य धर्मा
 ज्जुश्रुपुराहतम् ॥ त्वया सूत महाबुद्धे भगवान् ब्रह्मवित्तमः ॥ १९ ॥ इति हासपुराणार्थं व्यासः सम्यगुपासितः ॥ दुदोहिथ मतिं तस्य त्वं पुराणाश्रयांशु
 भाम् ॥ २० ॥ अमीषां त्रिप्रमुख्यानां पुराणं प्रतिसम्प्रति ॥ शुश्रूषाऽऽस्ते महाबुद्धे तच्छ्रावयितुमर्हसि ॥ २१ ॥ सर्वे हीमे महात्मानो नाना गोत्राः समागताः ॥
 स्वान्स्वानंशान् पुराणोक्तां ज्जृण्वन्तु ब्रह्मवादिनः ॥ २२ ॥ संपूर्णे दीर्घसत्रे स्मिंस्तांस्त्वं श्रावय वै मुनीन् ॥ पादं पुराणं सर्वेषां कथयस्व महामते ॥ २३ ॥
 कथं पद्मं समुद्भूतं ब्रह्मा तत्र कथं न्वभूत् ॥ प्रोद्भूतेन कथं सृष्टिः कृता तां तु तथा वद ॥ २४ ॥ एवं पृष्टस्ततस्तांस्तु प्रत्युवाच शुभांगिरम् ॥ सूक्ष्मं च न्यायसंयुक्तं
 प्राब्रवीद्भौमहर्षणिः ॥ २५ ॥ प्रीतोऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि भवद्भिरिह चोदनात् ॥ पुराणार्थं पुराणज्ञैः सर्वधर्मपरायणैः ॥ २६ ॥ यथाश्रुतं सुविख्यातं तत्सर्वं
 कथयामिवः ॥ धर्मेषु तु सूतस्य सद्भिर्दृष्टः सनातनः ॥ २७ ॥ देवतानामृषीणां च राज्ञां चामिततेजसाम् ॥ वंशानां धारणं कार्यं स्तुतीनां च महात्मनाम्

प० पु०
॥ २ ॥

॥ २८ ॥ इतिहासपुराणेषु दृष्टये ब्रह्मवादिनः ॥ न हि वेदेष्वधीकारः कश्चित्सूतस्य दृश्यते ॥ २९ ॥ वैन्ध्यस्य हि पृथो यज्ञवर्तमाने महात्मनः ॥
मागधश्चैव सूतश्च तमस्तौ तानरे श्वरम् ॥ ३० ॥ तुष्टेनाथ तयोर्दत्तो वरो राज्ञामहात्मना ॥ सूताय सूतविषयो मगधो मागधाय च ॥ ३१ ॥ तत्र सूत्यांस
मुत्पन्नः सूतो नामेह जायते ॥ ऐन्द्रे सत्रे प्रवृत्ते तु ग्रहयुक्ते बृहस्पतौ ॥ ३२ ॥ तमे वै द्रं बार्हस्पत्यतः सूतो व्यजायत ॥ शिष्यहस्तेन यत्पृक्तमभिभूतं गुरोर्हविः
॥ ३३ ॥ अधरोत्तरधारेण जज्ञेत द्रव्यसंकरम् ॥ येऽत्र क्षत्रात्समभवन् ब्राह्मण्याश्चैव यो नितः ॥ ३४ ॥ पूर्वेणैव तु साधर्म्याद्वैधर्मास्ते प्रकीर्तिताः ॥
मध्यमो ह्येष सूतस्य धर्मः क्षेत्रोपजीविनः ॥ ३५ ॥ पुराणेष्वधिकारो मे विहितो ब्राह्मणैरिह ॥ दृष्ट्वा धर्ममहं पृष्टो भवद्भिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ३६ ॥
तस्मात्सम्यग्भुवि ब्रूयां पुराणमृषिपूजितम् ॥ पितॄणां मानसी कन्यावासवं समपद्यत ॥ ३७ ॥ अपध्याता च पितृभिर्मत्स्यगर्भे बभूव सा ॥ अरणी बहुता श
स्य निमित्तं पुण्यजन्मनः ॥ ३८ ॥ तस्यां बभूव पूतात्मा महर्षिस्तु पराशरात् ॥ तस्मै भगवते कृत्वानमः सत्याय वेधसे ॥ ३९ ॥ पुरुषाय पुराणाय ब्रह्म
चाक्यानुवर्तिने ॥ मानवच्छद्मरूपाय विष्णवे शंसितात्मने ॥ ४० ॥ जातमात्रं च यं वेद उपतस्थे स संग्रहः ॥ मतिमंथानमाविध्य येनासौ श्रुतिसागरात् ॥
॥ ४१ ॥ प्रकाशो जनितो लोके महाभारतचंद्रमाः ॥ भारतं भानुमान् विष्णुर्यदि न स्युरमीत्रयः ॥ ४२ ॥ ततोऽज्ञानं तमोऽंधस्य कावस्था जगतो भवेत् ॥
कृष्णद्वैपायनं व्यासं विद्धि नारायणं प्रभुम् ॥ ४३ ॥ को ह्यन्यः पुंडरीकाक्षान्महाभारतकृद्भवेत् ॥ तस्मादहमुपाश्रौषं पुराणं ब्रह्मवादिनः ॥ ४४ ॥
सर्वज्ञात्सर्वलोकेषु पूजिताद्दीप्ततेजसः ॥ पुराणं सर्वशास्त्राणां प्रथमं ब्रह्मणा स्मृतम् ॥ ४५ ॥ उत्तमं सर्वलोकानां सर्वज्ञानोपपादकम् ॥ त्रिवर्गसाधनं पु
ण्यं शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ ४६ ॥ निःशेषेषु च लोकेषु वाजिरूपेण केशवः ॥ ब्रह्मणस्तु समादेशाद्रे दाना हृतवानसौ ॥ ४७ ॥ अंगानि चतुरो वेदान् पुरा
णन्यायविस्तरम् ॥ असुरेणाखिलं शास्त्रमपहृत्यात्मसात्कृतम् ॥ ४८ ॥ मत्स्यरूपेण जहारं कल्पादाबुदकार्णवे ॥ अशेषमेतदवददुदकांतगतो
विभुः ॥ ४९ ॥ श्रुत्वा जगाद च मुनीन् प्रतिवेदांश्चतुर्मुखः ॥ प्रवृत्तिस्सर्वशास्त्राणां पुराणस्याभवत्तदा ॥ ५० ॥ कालेनाग्रहणं दृष्ट्वा पुराणस्य तदा विभुः ॥
व्यासरूपस्तदा ब्रह्मा संग्रहार्थं युगे युगे ॥ ५१ ॥ चतुर्लक्षप्रमाणेन द्वापरे द्वापरे जगौ ॥ तदा द्वादशधा कृत्वा भूलोकेऽस्मिन् प्रकाशितम् ॥ ५२ ॥ अद्या
पि देवलोकेषु शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ तदेवात्र चतुर्लक्षसंक्षेपेण निवेशितम् ॥ ५३ ॥ प्रवक्ष्यामि महापुण्यं पुराणं पाद्मसंज्ञितम् ॥ सहस्रं पञ्चपञ्चाशत्पंच
खण्डैस्समन्वितम् ॥ ५४ ॥ तत्रादौ सृष्टिखण्डं स्याद्भूमिखण्डं ततः परम् ॥ स्वर्गखण्डं ततः पश्चात्ततः पातालखण्डकम् ॥ ५५ ॥ पञ्चमं च ततः ख्यात
मुत्तरं खण्डमुत्तमम् ॥ एतदेव महापद्ममुद्धृतं यन्मयं जगत ॥ ५६ ॥ तद्वृत्तान्ताश्रयं यस्मात्पाद्ममित्युच्यते ततः ॥ एतत्पुराणममलं विष्णुमाहात्म्यनिर्मलम्

प्र.सू.खं.
अ० १

॥ २ ॥

॥ ५७ ॥ देवदेवो हरिर्यद्वै ब्रह्मणे प्रोक्तवान्पुरा ॥ ब्रह्मणाभिहितं पूर्वावन्मात्रमरीचये ॥ ५८ ॥ एतदेव च वै ब्रह्मा पाद्मलोके जगाद वै ॥ सर्वभूताश्रयं तच्च पाद्म
 मित्युच्यते बुधैः ॥ ५९ ॥ पाद्मं तत्पंचपंचाशत्सहस्राणीह पठ्यते ॥ पंचभिः पर्वभिः प्रोक्तं संक्षेपाद्ब्यासकारितात् ॥ ६० ॥ पौष्करं प्रथमं पर्वयत्रो
 त्यन्नः स्वयं विराट् ॥ द्वितीयं तीर्थपर्वस्यात्सर्वग्रहगणाश्रयम् ॥ ६१ ॥ तृतीयपर्वग्रहणाराजानोभूरिदक्षिणाः ॥ वंशानुचरितं चैव चतुर्थे परिकीर्तितम्
 ॥ ६२ ॥ पंचमेमोक्षतत्त्वं च सर्वतत्त्वं निगद्यते ॥ पौष्करेण वधा सृष्टिः सर्वेषां ब्रह्मकारिता ॥ ६३ ॥ देवतानां मुनीनां च पितृसर्गस्तथापरः ॥ द्वितीये पर्व
 ताश्चैव द्वीपाः सप्तसागराः ॥ ६४ ॥ तृतीयरुद्रसर्गस्तु दक्षशापस्तथैव च ॥ चतुर्थे संभवो राज्ञां सर्ववंशानुकीर्तनम् ॥ ६५ ॥ अन्त्येऽपवर्गसंस्थानं मोक्ष
 शास्त्रानुकीर्तनम् ॥ सर्वमेतत्पुराणेऽस्मिन्कथयिष्यामि वो द्विजाः ॥ ६६ ॥ इदं पवित्रं यशसो निधानमिदं पितृणामतिवल्लभं स्यात् ॥ इदं च देवस्य सुखाय नित्य
 मिदं महापातकमिच्छं पुंसाम् ॥ ६७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे पुराणावतारे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥ नमस्ये सर्वलोकानां विश्वस्य जगतः
 पतिम् ॥ मम इमं कुरुते भावं सृष्टिरूपं प्रधानं वित् ॥ १ ॥ लोककृल्लोकतत्त्वज्ञो योगमास्थाय योगवित् ॥ असृजत्सर्वभूतानि स्थावराणि चराणि च ॥ २ ॥ तमजं विश्व
 कर्मणो चित्पतिलोकसाक्षिणम् ॥ पुराणाख्यानजिज्ञासुर्वजामिशरणं विभुम् ॥ ३ ॥ ब्रह्मविष्णुगिरीशेभ्यो नमस्कृत्वासमाहितः ॥ इंद्राय लोकपालेभ्यः सवित्रे
 च समधिना ॥ ४ ॥ मुनीनां च वंरिष्ठाय वसिष्ठाय महात्मने ॥ तद्वक्त्रे भाततपसे जातूकर्णाय चाक्षुषे ॥ ५ ॥ तस्मै भगवते नत्वा वेदव्यासाय वेधसे ॥ पुरुषाय
 पुराणाय भृगुवाक्यानुवर्तिने ॥ ६ ॥ तस्माद्दहमुपाश्रौषं पुराणं ब्रह्मवादिनः ॥ सर्वज्ञात्सर्वलोकेषु पूजिताद्दीप्ततेजसः ॥ ७ ॥ अव्यक्तं कारणं यत्तन्नित्यं सदसदा
 त्मकम् ॥ महदादिविशेषांतं सृजतीति विश्वेश्वरः ॥ ८ ॥ अण्डे हिरण्मये पूर्वब्रह्मणः सूर्तिरुत्तमा ॥ अंडस्यावरणं चाद्रिरपामपि च तेजसा ॥ ९ ॥ वायुना तस्य
 वायोः स्वात्तद्भूतादित आवृतम् ॥ भूतादिर्महता चापि अव्यक्तेनावृतो महान् ॥ १० ॥ प्रार्दुभावश्च लोकानां मंडलवोपवर्णितः ॥ नदीनां पर्वतानां च प्रार्दुभावो
 ऽनुवर्ण्यते ॥ ११ ॥ मन्वंतराणां संक्षेपात्कल्पानां चोपवर्णनम् ॥ ब्रह्मवृक्षलयब्रह्मप्रजासर्गोपवर्णनम् ॥ १२ ॥ कल्पानां संचरश्चैव जगतः स्थापनं तथा ॥
 शयनं च हरेरप्सु पृथिव्युद्धरणं पुनः ॥ १३ ॥ दशधा जन्मसंचारो भृगुशापेन केशवे ॥ सन्निवेशो युगादीनां सर्वाश्रमविभाजनम् ॥ १४ ॥ स्वर्गस्थानविभा
 गश्च मर्त्यानां स्वर्गचारिणाम् ॥ पशूनां पक्षिणां चैव संभवः परिकीर्तितः ॥ १५ ॥ तथानिर्वचनं कल्पं स्वाध्यायस्य परिग्रहः ॥ प्रतिसर्गाः पुनः प्रो
 क्ता ब्रह्मणो बुद्धिपूर्वकाः ॥ १६ ॥ त्रयोऽन्ये बुद्धिपूर्वास्ते तथा लोकानकल्पयत् ॥ ब्रह्मणो वदनेभ्यश्च भृगवादीनां समुद्भवः ॥ १७ ॥ कल्पयोरंतरं प्रोक्तं
 प्रतिसंधिश्च सगर्गोः ॥ भृगवादीनामृषीणां च प्रजासर्गोपवर्णनम् ॥ १८ ॥ वसिष्ठस्य च ब्रह्मर्षे ब्रह्मत्वं परिकीर्तितम् ॥ स्वायंभुवस्य च मनोस्ततश्चाप्यनुकी

प० पु०
॥ ३ ॥

र्तनम् ॥ १९ ॥ उक्तो नाभेर्विसर्गश्चरजसश्चमहात्मनः ॥ द्वीपानांच समुद्राणां पर्वतानांच कीर्तनम् ॥ २० ॥ द्वीपभेदसमुद्राणामन्तर्भावश्च सप्तसु ॥
कीर्त्यन्ते योजनाग्रेण ये च तत्र निवासिनः ॥ २१ ॥ तदीयानि च वर्षाणि नदीभिः पर्वतैः सह ॥ जंबूद्वीपादयो द्वीपाः समुद्रैः सप्तभिर्वृताः ॥ २२ ॥ अंडस्यां
तस्त्वमे लोकाः सप्तद्वीपा च मेदिनी ॥ सूर्याचंद्रमसोश्चाराग्रहाणां ज्योतिषां तथा ॥ २३ ॥ कीर्त्यते ध्रुवसामर्थ्यात्प्रजानां च शुभाशुभम् ॥ ब्रह्मणानि
मितः सौरः स्यंदनोऽर्थवशात्स्वयम् ॥ २४ ॥ कल्पितो भगवांस्तेन प्रसर्पति दिवाकरः ॥ सूर्यादीनां स्यंदनानां ध्रुवादेव प्रवर्तनम् ॥ २५ ॥ कल्पितः शिशु
मारश्च यस्य पुच्छे ध्रुवः स्थितः ॥ संभवांते च संहारः संहारांते च संभवः ॥ २६ ॥ देवतानां मृषीणां च मनोः पितृगणस्य च ॥ न शक्यं विस्तराद्भक्तुमित्युक्तं च समास
तः ॥ २७ ॥ अतीतानागतानां वैसमं स्वायं भुवेन तु ॥ मन्वंतरेषु देवानां प्रजेशानां च कीर्तनम् ॥ २८ ॥ नैमित्तिकः प्राकृतिकस्तथैवात्यंतिकः स्मृतः ॥ त्रिविधः
सर्वभूतानां कल्पितः प्रतिसंचरः ॥ २९ ॥ अनावृष्टिर्भास्कराच्च घोरः संवर्त्तकानलः ॥ मेघाश्चैकार्णवा ये तु तथारात्रिर्महात्मनः ॥ ३० ॥ संध्यालक्षणमु
द्दिष्टं तथा ब्राह्मं विशेषतः ॥ भूतानां चापिलोकानां सप्तानां मनुवर्णनम् ॥ ३१ ॥ संकीर्त्यते मया चात्र पापानां रौरवादयः ॥ सर्वेषामेव सत्त्वानां परिणामविनि
र्णयः ॥ ३२ ॥ ब्रह्मणः प्रतिसर्गश्च सर्वसंहारवर्णनम् ॥ कल्पे कल्पे च भूतानां महतामपि संक्षयः ॥ ३३ ॥ सुसंख्याय च बुद्धवैब्रह्मणश्चाप्यनित्यताम् ॥ दौरात्म्यं
चैव भोगानां संसारस्य च कष्टताम् ॥ ३४ ॥ दुर्लभत्वं च मोक्षस्य वैराग्यादोपदर्शनम् ॥ व्यक्ताव्यक्तं परित्यज्य सत्त्वं ब्रह्मणिसंस्थितम् ॥ ३५ ॥ नानात्वदर्श
नात्सुस्थस्ततस्तदभिवर्त्तते ॥ ततस्तापत्रयातीतां विरूपाख्यो निरंजनः ॥ ३६ ॥ यहां विचारणीय है आनंदं ब्रह्मणः प्राप्तो न विभेति कुतश्चन ॥ इति कृत्य समुद्दं
शः प्रमाणस्योपवर्णितः ॥ ३७ ॥ कीर्त्यते जगतो यत्र सर्गप्रलयविक्रियाः ॥ प्रवृत्तिश्चापि भूतानां निवृत्तीनां फलानि च ॥ ३८ ॥ प्रादुर्भावो वसिष्ठस्वशक्तेर्ज
न्मतथैव च ॥ सौदासान्निग्रहस्तस्य विश्वामित्रकृतेन च ॥ ३९ ॥ पराशरस्य चोत्पत्तिरदृश्यन्त्यां यथाविभोः ॥ जज्ञे पितृणां कन्यायां व्यासश्चापि यथा
मुनिः ॥ ४० ॥ शुकस्य च यथाजन्मपुत्रस्य सहधीमतः ॥ पराशरस्य विद्रेपो विश्वामित्रकृतो यथा ॥ ४१ ॥ वसिष्ठसंभूतश्चाग्निर्विश्वामित्रजिघांसया ॥ संधा
नहेतोर्विभुना जीर्णः कण्वेन धीमता ॥ ४२ ॥ देवेन विप्राविप्राणां विश्वामित्रहितैषिणा ॥ एकं वेदं चतुःपादं चतुर्धा पुनरीश्वरः ॥ ४३ ॥ यथाविभेदं भगवान् व्या
सः सर्वेष्वनुग्रहात् तस्य शिष्यप्रशिष्यैश्च शाखाभेदाः पुनः कृताः ॥ ४४ ॥ प्रयागे मुनिवयैश्च यथापृष्टः स्वयंप्रभुः ॥ कृष्णेन चानुशिष्टास्ते
मुनयो धर्मकांक्षिणः ॥ ४५ ॥ एतत्सर्वं यथा तत्त्वमाख्यातं द्विजसत्तमाः ॥ मुनीनां धर्मनित्यानां लोकतंत्रमनुत्तमम् ॥ ४६ ॥ ब्रह्मणाय तपुराप्रोक्तं पुलस्त्या
यमहात्मने ॥ पुलस्त्येनाथ भीष्माय गंगाद्वारे प्रभाषितम् ॥ ४७ ॥ धन्यं यशस्य मायुष्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ कीर्तनं श्रवणं चास्य धारणं च विशेषतः

प्र.सू.खं
अ० २

॥ ३ ॥

॥ ४८ ॥ सूतेनानुक्रमेणदंपुराणसंप्रकाशितम् ॥ ब्राह्मणेषुपुरायञ्चब्रह्मणोक्तं सविस्तरम् ॥ ४९ ॥ पादमस्यविपन्सम्प्रग्योऽधीयीतजितेंद्रियः ॥
 तेनाधीतंपुराणस्यात्सर्वनास्त्यत्रसंशयः ॥ ५० ॥ योविद्याञ्चतुरोवेदान्सांगोपनिषदोद्विजः ॥ पुराणंचविजानाति यः सतस्माद्विचक्षणः ॥ ५१ ॥
 इतिहासपुराणाभ्यांविदंसमुपबृंहयेत् ॥ विभेत्यल्पश्रुताद्वेदोमामयंप्रतरिष्यति ॥ ५२ ॥ अधीत्यचैकमध्यायंस्वयंप्रोक्तंस्वयंभुवा ॥ आपदःप्राप्यमुच्येतय
 थेष्टांप्राप्नुयाद्भूतिम् ॥ ५३ ॥ पुरापरंपरां वक्तिपुराणंतेनवैस्मृतम् ॥ निरुक्तिमस्ययोवेदसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५४ ॥ ऋषयोह्यब्रुवन्सूतंकथंभीष्मेणस-
 क्तः ॥ ब्रह्मणोमानसःपुत्रः पुलस्त्योभगवानृषिः ॥ ५५ ॥ दुर्लभंदर्शनंयस्यनरैः पापसमन्वितैः ॥ अत्याश्चर्यमिदंमूतक्षत्रियेणकथंमुनिः ॥ ५६ ॥
 आराधितोबृहद्भूतस्तन्नोवदमहामते ॥ कीदृशंवातपस्तेनकोवान्योनियमः कृतः ॥ ५७ ॥ येनतुष्टोमुनिर्ब्राह्मस्तथातेनप्रभाषितः ॥ पर्ववाप्यथपर्वार्धं
 समग्रंवाप्रभाषितम् ॥ ५८ ॥ यस्मिन्स्थानेयथादृष्टःपुलस्त्योभगवानृषिः ॥ तन्नोवदमहाभाग कल्याः स्मश्रवणेवयम् ॥ ५९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
 यत्रगंगामहाभागासाधूनांहितकारिणी ॥ विभिद्यपर्वतवेगान्निःसृतालोकपावनी ॥ ६० ॥ गंगाद्वारेमहातीर्थे भीष्मः पितृपरायणः ॥ शुश्रूषुःसुचि-
 रंकालंमहतांनियमेस्थितः ॥ ६१ ॥ यावद्वर्षशतंसाग्रंपरमेणसमाधिना ॥ ध्यायमानः परंब्रह्मत्रिकालंस्नानमाचरत् ॥ ६२ ॥ पितृन्देवांस्तर्पयतः
 स्वाध्यायेनमहात्मनः ॥ आत्मानंकर्षतश्चास्यतुष्टोदेवःपितामहः ॥ ६३ ॥ उवाचततनयंब्रह्मापुलस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ सत्त्वंदेवव्रतंभीष्मंवीरंकुरुकु-
 लोद्भवम् ॥ ६४ ॥ तपसःसंनिवर्तस्वकारणंचास्यकीर्तय ॥ पितृन्भक्त्यामहाभागेध्यायमानस्समास्थितः ॥ ६५ ॥ षोडशस्यमनसःकामस्तंसंपादय-
 माचिरम् ॥ पितामहवचः श्रुत्वा पुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ ६६ ॥ गंगाद्वारमथार्गत्यभीष्मंवचनमब्रवीत् ॥ वरंवरयभद्रंतेयत्तेमनसिवर्तते ॥ ६७ ॥
 तुष्टस्तेतपसावीरसाक्षादेवःपितामहः ॥ ब्रह्मणाप्रेषितस्तेऽहंवरान्दास्यामिकांक्षितान् ॥ ६८ ॥ भीष्मोऽपितद्वचःश्रुत्वामनःश्रोत्रसुखावहम् ॥ उन्मील्य
 नयनेदृष्ट्वापुलस्त्यंपुरतः स्थितम् ॥ ६९ ॥ अष्टांगप्रणिपातेननत्वातंमुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रणतोभूत्वासर्वांगालिंगितावनिः ॥ ७० ॥ अद्यमेसफ-
 लंजन्मदिनंचेदंसुशोभनम् ॥ भवतश्चरणौदृष्टौजगद्वर्धोमयमत्विह ॥ ७१ ॥ तपसश्चफलंप्राप्तंयदृष्टोभगवान्मया ॥ वरप्रदोविशेषेणसंप्राप्तश्चनदी-
 तटे ॥ ७२ ॥ इयंरसीमयाकृताआस्यतां सुखदाकृता ॥ अर्घ्यपात्रेतुपालाशेदूर्वाक्षतशुभैःकुशैः ॥ ७३ ॥ सर्षपैश्चदधिक्षौद्रैर्यवैश्चपयसासह ॥ अष्टां-
 गोद्वेषनिर्दिष्टोह्यघोहिमुनिभिःपुरा ॥ ७४ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंतस्यभीष्मस्यामिततेजसः ॥ उपविष्टोब्रह्मसुतःपुलस्त्योभगवानृषिः ॥ ७५ ॥ विष्टरं
 सहपाद्येनअर्घ्यपात्रमुदान्वितः ॥ जुजोषभगवान्ग्रीनःसदाचारेणतेनतु ॥ ७६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सत्यवान्दानशीलोऽसिसत्यसंधिर्नरेश्वरः ॥ ह्री

प० पु०
॥ ४ ॥

मान्मेत्रःक्षमाशीलोविकांतःशत्रुशासने ॥ ७७ ॥ धर्मज्ञस्त्वंकृतज्ञस्त्वंदयावान्प्रियभाषिता ॥ मान्यमानयिताविज्ञोब्रह्मण्यःसाधुवत्सलः ॥ ७८ ॥
तुष्टस्तेहंसदावत्सप्रणिपातपरस्यवै ॥ प्रब्रूहित्वंमहाभागकथनंतेवदाम्यहम् ॥ ७९ ॥ भीष्म उवाच ॥ भगवन्भगवान्ब्रह्माकस्मिन्कालेस्थितोविभुः ॥
सृष्टिचकारवैपूर्वदेवादीनांवदस्वमे ॥ ८० ॥ स्थितिर्वाभगवान्विष्णुःकथंरुद्रस्तुनिर्मितः ॥ कथंवाऋषयोदेवास्सृष्टास्तेनमहात्मना ॥ ८१ ॥ कथं
पृथ्वीकथंव्योमकथंचेमेतुसागराः ॥ कथंद्वीपाःपर्वताश्चग्रामारण्यपुराणिच ॥ ८२ ॥ मुनीन्प्रजापतींश्चैवसप्तर्षीन्प्रवरानपि ॥ वर्णान्वायुंपुरास्थानंगं
धर्वान्यक्षराक्षसान् ॥ ८३ ॥ तीर्थानिसरितोवाथसूर्यादीन्ग्रहतारकान् ॥ यथाससर्जभगवांस्तथामेत्वंवदस्वह ॥ ८४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ परःपराणां
परमंःपरमात्मापितामहः ॥ रूपवर्णादिरहितोविशेषणंविवर्जितः ॥ ८५ ॥ अपक्षयविनाशाभ्यांपरिणामद्विजन्मभिः ॥ गुणैर्विवर्जितःसर्वैःसभाती
तिहिकेवलम् ॥ ८६ ॥ सर्वत्रासौसमश्चापिब्रह्मसन्ननुपमोमतः ॥ भावयन्ब्रह्मरूपेणविद्वद्भिःपरिपठ्यते ॥ ८७ ॥ तंगुह्यंपरमंनित्यमजमक्षयमव्ययम् ॥
तथापुरुषरूपेणकालरूपेणसंस्थितम् ॥ ८८ ॥ तंनत्वाहंप्रवक्ष्यामियथासृष्टिचकारह ॥ पूर्वतुप्रज्ञशयनादुत्थायजगतःप्रभुः ॥ ८९ ॥ गुणव्यंजनसं
भूतःसर्गकालेनराधिप ॥ सात्त्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधामहान् ॥ ९० ॥ प्रधानतत्वेनसमंतथाबीजादिभिर्वृतः ॥ वैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चैव
तामसः ॥ ९१ ॥ त्रिविधोयमहंकारोमहत्तत्त्वादजायत ॥ भूतेंद्रियाणांपंचानांतथाकर्मेंद्रियैःसह ॥ ९२ ॥ पृथिव्यापस्तथातेजोवायुराकाशमेवच॥एकै
कशःस्वरूपेणकथयामियथोत्तरम् ॥ ९३ ॥ शब्दमात्रमथाकाशंभूतादिःखंसमावृणोत् ॥ अथाकाशंविकुर्वाणंस्पर्शमात्रंससर्जह ॥ ९४ ॥ बलवानेषवै
वायुस्तस्यस्पर्शगुणोमतः॥आकाशंशब्दमात्रंतुस्पर्शमात्रंसमावृणोत् ॥ ९५ ॥ ततोवायुर्विकुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ॥ ज्योतीरूपन्तुतद्वायुस्तद्रूपगुणमु
च्यते ॥ ९६ ॥ स्पर्शरूपस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंसमात्रंससर्जह ॥ ९७ ॥ संभवंतिततोभांसिरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ विकु
र्वाणानिचांभांसिगंधमात्रंससर्जिरे ॥ ९८ ॥ संघातोजायतेतस्मात्तस्यगंधोमतोगुणः ॥ तैजसानींद्रियाण्याहुर्देवावैकारिकादश ॥ ९९ ॥ एकादशम्मन
श्चात्रदेवावैकारिकाःस्मृताः॥त्वक्चक्षुर्नासिकाजिह्वाश्रोत्रमत्रचपंचमम् ॥ १०० ॥ एतेषांतुमतंकृत्यंशब्दादिग्रहणंपुनः ॥ वाक्पाणिपादपायूनिचोपस्थं
तत्रपञ्चमम् ॥ १०१ ॥ विसर्गशिल्पगत्युक्तिर्गुणाएषांविपर्ययात्॥आकाशवायुतेजांसिसलिलंपृथिवीतथा १०२ शब्दादिभिर्गुणैर्वीर्ययुक्तानीत्युत्तरोत्तरैः
शांताघोराश्चमूढाश्चविशेषास्तेनतेस्मृताः ॥ १०३ ॥ नानावीर्याःपृथग्भूतास्ततस्तेसंहर्तिर्विना ॥ नाशकनुवन्प्रजाःस्रष्टुमसमागम्यकृत्स्नशः ॥ १०४ ॥
समेत्यान्योन्यसंयोगात्परस्परसमाश्रयात्॥एकसंघातलक्षाश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ १०५ ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चव्यक्तानुग्रहणेतथा॥महदादयोविशेषां

प्र.सू.सं.
अ० २

॥ ४ ॥

तादृङ्मुत्पादयन्ति वै ॥ १०६ ॥ तत्क्रमेण विवृत्तं तु जलबुद्बुदवत्समम् ॥ तत्राव्यक्तस्वरूपोऽसौ व्यक्तरूपी जनादेनः ॥ १०७ ॥ ब्रह्मा ब्रह्मस्वरूपेण स्वयमेव व्यव-
 स्थितः ॥ मेरुरुत्वमभूत्तस्य जरायुश्च महीधराः ॥ १०८ ॥ गर्भोदकं समुद्राश्च तस्यासंश्च महात्मनः ॥ तत्र द्वीपास्समुद्राश्च सज्योतिर्लोकसंग्रहः ॥ १०९ ॥
 तस्मिन्नन्डेऽभवन्वीरसदेवासुरमानुषाः ॥ वारिवद्भयनिलाकाशैर्वृतैर्भूतादिनावहिः ॥ ११० ॥ वृत्तं दशगुणैरन्डं भूतादिर्महता तथा ॥ अव्यक्तेनावृतो राजस्तैः
 सर्वैः सहितो महान् ॥ १११ ॥ एभिरावरणैः सर्वैः सर्वभूतैश्च संयुतम् ॥ नारिकेलफलं यद्द्वीजं बाह्यदलैरिव ॥ ११२ ॥ ब्रह्मा स्वयंच जगतो विमृष्टौ संप्रवर्तते
 ॥ सृष्टिचपात्यनुयुगं यावत्कल्पविकल्पना ॥ ११३ ॥ स संज्ञायाति भगवानेक एव जनार्दनः ॥ सत्त्वभुग्गुणवान् देवो ह्यप्रमेयपराक्रमः ॥ ११४ ॥ तमोद्रेकं च क-
 ल्पांते रूपं रौद्रं करोति च ॥ राजेंद्राखिलभूतानि भक्षयत्यतिभीषणः ॥ ११५ ॥ भक्षयित्वा च भूतानि जगत्येकार्णवीकृते ॥ नागपर्यंकशयने शेतैः सर्वस्व-
 रूपधृक् ॥ ११६ ॥ प्रबुद्धश्च पुनः सृष्टिं प्रकरोति च रूपधृक् ॥ सृष्टिस्थित्यन्तकरणाद्ब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ११७ ॥ स्रष्टा सृजति चात्मानं विष्णुः पाल्यं
 च पाति च ॥ उपसंह्रियते चापि संहर्त्ता च स्वयं प्रभुः ॥ ११८ ॥ पृथिव्यापस्तथा तेजो वायुराकाशमेव च ॥ स एव सर्वभूतेशो विश्वरूपो यतोऽव्ययः ॥
 ११९ ॥ सर्गादिकं ततोऽस्यैवं भूतस्थमुपकारकम् ॥ स एव सृज्यः स च सर्गकर्त्ता स एव पाल्यं प्रतिपालयते यतः ॥ ब्रह्माद्यवस्थाभिरशेषमूर्तिर्ब्रह्मावरिष्ठो
 वरदो वरेण्यः ॥ १२० ॥ इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पुराणावतारं द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ भीष्म उवाच ॥ निर्गुणस्याप्रमेयस्य शुद्धस्याथ महा-
 त्मनः ॥ कथं सर्गादिकर्त्तृत्वं ब्रह्मणो ह्युपपद्यते ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शक्तयः सर्वभावानामचित्या ज्ञानगोचराः ॥ यत्ततो ब्रह्मणस्तास्तु सर्गाद्या-
 भावशक्तयः ॥ २ ॥ उत्पन्नः प्रोच्यते विद्वान्नित्य एवोपचारतः ॥ निजेन तस्य मनिनं आयुर्वर्षशतं स्मृतम् ॥ ३ ॥ तत्पराख्यं परार्द्धं च तदूर्ध्वं परिकीर्त्ति-
 तम् ॥ काष्ठापंचदशाख्यातानि मेषानृपसत्तम ॥ ४ ॥ काष्ठास्त्रिंशत्कलात्रिंशत्कलामौहूर्तिको विधिः ॥ तावत्संख्यैरहोरात्रं मुहूर्तैर्मानुषं स्मृतम् ॥
 ५ ॥ अहोरात्राणि तावन्ति मांसः पक्षद्वयात्मकः ॥ तैष्ण्ड्रिभिरयनं वर्षमयने दक्षिणोत्तरे ॥ ६ ॥ अयनं दक्षिणं रात्रिर्देवानामुत्तरं दिनम् ॥ दिव्यैर्व-
 र्षसहस्रैस्तु कृतत्रेतादिसंज्ञितम् ॥ ७ ॥ चतुर्युगं द्वादशभिस्तद्विभागं निबोध मे ॥ चत्वारि त्रीणि द्वे चैकं कृतादिषु यथाक्रमम् ॥ ८ ॥ दिव्याब्दानां सहस्राणि
 युगेष्वाहुः पुराविदः ॥ तत्प्रमाणैः शतैः संध्या पूर्वा तत्राभिधीयते ॥ ९ ॥ संध्यां शकश्च तत्तुल्यो युगस्यानन्तरोहियः ॥ संध्यासंध्यां शयोरन्तः कालो यो
 नृपसत्तम ॥ १० ॥ युगाख्यः स तु विज्ञेयः कृतत्रेतादिसंज्ञितः ॥ कृतत्रेताद्वापरंच कलिश्चैव चतुर्युगम् ॥ ११ ॥ प्रोच्यते तत्सहस्रं तु ब्रह्मणो दिवसं नृप ॥ ब्रह्मणो दिव-
 से राजन्मनवश्च चतुर्दश ॥ १२ ॥ भवंति परिमाणं च तेषां कालकृतं शृणु ॥ सप्तर्षयः सुराः शक्रो मनुस्तत्सूनवो नृप ॥ १३ ॥ एककाले हि सृज्यन्ते संह्रियन्ते च पूर्ववत् ॥

प० पु०
॥ ५ ॥

चतुर्युगानांसंख्यातासाधिकाद्येकसप्ततिः ॥ १४ ॥ मन्वंतरं मनोः कालः सुरादीनां च पार्थिव ॥ अष्टौ शतसहस्राणि दिव्यया संख्यया स्मृतः ॥ १५ ॥
द्विपंचाशत्तथान्यानि सहस्राण्यधिकानि च ॥ त्रिंशत्कोट्यस्तु संपूर्णाः संख्याताः संख्ययानृप ॥ १६ ॥ सप्तषष्टिस्तथान्यानि नियुतानि महामते ॥ वि-
शतिश्च सहस्राणिकालो यमधिकं विना ॥ १७ ॥ मन्वंतरस्य संख्येयं मानुषैरिह वत्सरैः ॥ चतुर्दशगुणो ह्येष कालो ब्राह्म महः स्मृतम् ॥ १८ ॥ ब्राह्मो नैमि-
त्तिको नाम तस्यांते प्रतिसंचरः ॥ तदा हि दह्यते सर्वत्रैलोक्यं भूर्भुवादिकम् ॥ १९ ॥ जनं प्रयांति ता पातार्ता महर्लोकनिवासिनः ॥ एकार्णवे तु त्रैलोक्ये ब्र-
ह्मा ब्रह्मविदां वरः ॥ २० ॥ भोगिशय्यागतः शेतं त्रैलोक्यं ग्रासवृंहितः ॥ जनस्थैर्योगिभिर्देवश्चित्यमानो जगद्भिः ॥ २१ ॥ तत्प्रमाणां हि तारां त्रितदंते सृ-
जते पुनः ॥ एवं तु ब्रह्मणो वर्षमेवं वर्षशतं च तत् ॥ २२ ॥ शतंहितस्य वर्षाणां परमायुर्महात्मनः ॥ एकमस्य व्यतीतं तु परार्धं ब्रह्मणोऽनघ ॥ २३ ॥ तस्या-
न्तेऽभून्महाकल्पः पाद्म इत्यभिविश्चुतः ॥ द्वितीयस्य परार्धस्य वर्तमानस्य वै नृप ॥ २४ ॥ वाराह इति कल्पोऽयं प्रथमः परिकल्पितः ॥ ब्रह्मानारायणाख्यो-
ऽसौ कल्पादौ भगवान्यथा ॥ २५ ॥ संसर्ज सर्वभूतानि तदा चक्ष्वमहामुने ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रजाः संसर्ज भगवाननादिस्सर्वसंभवः ॥ २६ ॥ अ-
तीतकल्पावसाने निशासुप्तोत्थितः प्रभुः ॥ सत्त्वोद्विक्तस्तथा ब्रह्मा शून्यं लोकमवैक्षत ॥ २७ ॥ तोयान्तस्स मही ज्ञात्वा निमग्नां वारिसंप्लवे ॥ प्रवि-
चिंत्य तदुद्धारं कर्तुं कामः प्रजापतिः ॥ २८ ॥ विष्णुरूपं तदा ज्ञात्वा पृथ्वीं वोढुं स्वतेजसा ॥ मत्स्यकूर्मादिकां चान्यां वाराहीं तनुमाविशत् ॥ २९ ॥ वे-
दयज्ञमयं रूपमाश्रित्य जगतः स्थितौ ॥ स्थितः स्थिरात्मा सर्वात्मा परमात्मा प्रजापतिः ॥ ३० ॥ प्रविवेशे तदा तोयं तोयाधारे धराधरः ॥ निरीक्ष्य तं-
तदा देवी पातालतलमागतम् ॥ ३१ ॥ तुष्टावप्रणता भूत्वा भक्तिनम्रा वसुंधरा ॥ पृथिव्युवाच ॥ नमस्ते सर्वभूताय नमस्ते परमात्मने ॥ ३२ ॥ मामु-
द्धरास्मादद्य त्वं त्वत्तोऽहं पूर्वमुत्थिता ॥ परमात्मन् नमस्ते स्तु पुरुषात्मन् नमो स्तु ते ॥ ३३ ॥ प्रधानव्यक्तरूपाय कालभूताय ते नमः ॥ त्वं कर्ता सर्वभूता-
नां त्वं पाता त्वं विनाशकृत् ॥ ३४ ॥ सर्गादौ यः परो ब्रह्मा विष्णुरुद्रात्मरूपधृक् ॥ भक्षयित्वा च सकलं जगत्प्रेकार्णवीकृते ॥ ३५ ॥ शेषे त्व-
मेव गोविन्द चिन्त्यमानो मनीषिभिः ॥ भवतो यत्परं रूपं तन्न जानाति कश्चन ॥ ३६ ॥ अवतारेषु यद्रूपं तदर्चन्ति दिवौकसः ॥ त्वामाराध्य परं ब्रह्माया-
ता मुक्तिं मुमुक्षवः ॥ ३७ ॥ वासुदेव मनाराध्यो हि मोक्षमवाप्स्यति ॥ यद्रूपं मनसा ग्राह्यं यद्ग्राह्यं चक्षुरादिभिः ॥ ३८ ॥ बुद्ध्या च यत्परेच्छेद्यं तद्रूपमखिलं त-
व ॥ त्वन्मय्यहं त्वदाधारात् त्वत्सृष्टात्वा मुपाश्रिता ॥ ३९ ॥ माधवीमिति लोकोऽयमभिधत्ते ततो हि माम् ॥ एवं संस्तूयमानस्तु पृथिव्या पृथिवीधरः ॥ ४० ॥
सामस्वरध्वनिः श्रीमान् जगर्जपरिघर्घरम् ॥ ततः समुत्क्षिप्य धरां स्वदंष्ट्रया महावराहः स्फुटपद्मलोचनः ॥ रसातलादुत्पलपत्रसन्निभः समुत्थितो नील इवा-

प्र सृ. स्व.
अ० ३

॥ ५ ॥

चलोमहान् ॥ ४१ ॥ उत्तिष्ठतातेन मुखानिलाहतं तदा प्लवांभोजनलोकसंश्रयान् ॥ सनंदनादीनपकल्मषान्मुनींश्चकारभूयोऽपि पवित्रतास्पदम् ॥ ४२ ॥ प्रयां
 तितोयानि सुराग्रविक्षेपे रसातलेऽधः कृतशब्दसंततिः ॥ बलाहकानां च तविस्तृतस्यश्वासानिलास्तेपरितः प्रयांति ॥ ४३ ॥ उत्तिष्ठतस्तस्य जलार्द्रकुक्षेर्महा
 वराहस्य महीं विदार्य ॥ विधून्वतो वेदमयं शरीरं रंमांतरस्थामुनयोजुषंति ॥ ४४ ॥ जनेश्वराणां परमेशके शवप्रभुर्गदाशंखदरासिचक्रधृक् ॥ प्रभूतिनाशस्थिति
 हेतुरीश्वरस्त्वमेव नान्यत्परमं च यत्पदम् ॥ ४५ ॥ पादेषु वेदास्तव यूपदंष्ट्रादन्तेषु यज्ञाः श्रुतयश्च वक्त्रे ॥ हुताशजिह्वोसितनूरुहाणिदर्भाः प्रभोयज्ञपुमांस्त्वमेव
 ॥ ४६ ॥ द्यावापृथिव्योरतुल्यप्रभावयदंतरंतद्रुपातवैव ॥ व्यासं जगद्वापि समस्तमेतद्धिताय विश्वस्य विभो भवत्वम् ॥ ४७ ॥ परमात्मा त्वमेवैकोनान्योऽस्ति
 जगतः पते ॥ ४८ ॥ तवैषमहिमा येन व्याप्तमेतच्चराचर ॥ ज्ञानस्वरूपमखिलं जगदेतदबुद्धयः ॥ ४९ ॥ अर्थस्वरूपं पश्यंतो भ्राम्यंते तमसः पुत्रे ॥ ये तु ज्ञान
 विदश्शुद्धचेतसस्तेऽखिलं जगत् ॥ ५० ॥ ज्ञानात्मकं प्रपश्यंतित्वद्रूपं परमेश्वर ॥ प्रसीद सर्वभूतात्मन् भवाय जगतस्त्विमाम् ॥ ५१ ॥ उद्धरोर्वीममेवात्मन्नि
 मग्नमब्जलोचन ॥ सत्वोद्भक्तोऽसि भगवन् गोविंद पृथिवीमिमाम् ॥ ५२ ॥ समुद्धर भवायेश कुरु सर्वजगद्धितं ॥ एवं संस्तूयमानश्च परमात्मा महीधरः ॥ ५३ ॥
 उज्जहार क्षितिं क्षिप्रं न्यस्तवान्समं हार्णवे ॥ तस्योपरि जलौघेऽस्य महती नौरिव स्थिता ॥ ५४ ॥ ततः क्षितिं समाकृत्वा पृथिव्यामचिनोद्गिरीन् ॥ यथा विभा
 गं भगवाननादिः पुरुषोत्तमः ॥ ५५ ॥ भूविभागं ततः कृत्वा सप्तद्वीपान्यथा तथम् ॥ भूराद्यांश्चतुरोलोकान् पूर्ववत्समकल्पयत् ॥ ५६ ॥ ॥ ब्रह्मणे विष्णुना पूर्व
 भेतदेव प्रदर्शितम् ॥ तुष्टेन देवदेवेन त्वंदेवः पुरुषोत्तमः ॥ ५७ ॥ त्वयामया जगच्च दंधार्यं पालयं च यत्नतः ॥ येषां त्वसुरमुख्यानां वरोदत्तो मया धुना ॥ ५८ ॥
 देवानां हितकामेन हंतव्यास्ते त्वया विभो ॥ अहं सृष्टिं करिष्यामि साच पाल्या त्वया विभो ५९ ॥ एवमुक्तो गतो विष्णुर्देवादीनसृजद्भिभुः ॥ अबुद्धिपूर्व
 कस्तस्य प्रादुर्भूतस्तमोमयः ॥ ६० ॥ तमोमोहो महामोहस्तामिस्रो ह्यन्धसंज्ञकः ॥ पंचधावस्थितः सर्गो ध्यायतस्तु महात्मनः ॥ ६१ ॥ बहिरंतश्चाप्र
 काशः संवृतात्मानगात्मकः ॥ मुख्यानां गायतश्चोक्ता मुख्यसर्गस्ततस्त्वयम् ॥ ६२ ॥ तं दृष्ट्वा साधकं सर्गमन्यदपरं प्रभुः ॥ तस्याभिध्यायतस्सर्गस्तिर्य
 क्स्रोतोऽभ्यवर्तत ॥ ६३ ॥ यस्मान्तिर्यक् प्रवृत्तिः स्यात्तिर्यक्स्रोतस्ततः स्मृतः ॥ पश्चादयस्ते विख्यातास्तमः प्रायाद्यवेदिनः ॥ ६४ ॥ उत्पथग्राहिण
 श्वैव ते ज्ञाने ज्ञानमानिनः ॥ अहं कृतास्त्वहं माना अष्टाविंशतिधात्मकाः ॥ अंतः प्रकाशास्ते सर्व आवृतास्ते परस्परम् ॥ ६५ ॥ तमप्यसाधकं मत्वा ध्यायतो न्य
 स्ततोऽभवत् ॥ उद्धृत्स्रोतस्तृतीयस्तु सात्विकोर्ध्वमवर्तत ॥ ६६ ॥ ते सुखप्रीतिबहुला बहिरंतरनावृताः ॥ प्रकाशा बहिरंतश्च उद्धृत्स्रोतास्ततः स्मृताः ॥ ६७ ॥
 तुष्टात्मनस्तृतीयस्तु देवसर्गस्तु संस्मृतः ॥ तस्मिन्सर्गे भवत्प्रीतिर्निष्पन्ने ब्रह्मणस्तदा ॥ ६८ ॥ ततोऽन्यं सतदा दध्यौ साधकं सर्गमुत्तमम् ॥ असाधकां

पु. पु.
॥ ६ ॥

स्तुतान्ज्ञात्वा मुख्यसर्गादिसंभवान् ॥ ६९ ॥ तथाभिध्यायतस्तस्य सत्याभिध्यायिनस्ततः ॥ प्रादुर्भूतस्तदाव्यक्तादर्वाक्स्रोतस्तुसाधकः ॥ ७० ॥
यस्मादर्वाक्प्रवर्ततेततोऽर्वाक्स्रोतसस्तुते ॥ तेचप्रकाशबहुलास्तमोद्रिक्ता रजोऽधिकाः ॥ ७१ ॥ तस्मात्तेदुःखबहुलाभूयोभूयश्चकारिणः ॥ प्रकाशा
बहिरंतश्चमनुष्याः साधकाश्चे ॥ ७२ ॥ पंचमोऽनुग्रहः सर्गः सचतुर्द्धाव्यवस्थितः ॥ विपर्ययेण सिद्ध्या च शक्त्या तुष्ट्या तथैव च ॥ ७३ ॥ विवृत्तं वर्तमा
नं च तेन जानंति वै पुनः ॥ भूतादिकानां भूतानां षष्ठः सर्गः स उच्यते ॥ ७४ ॥ तेषां ग्राहिणः सर्वे सविभागतरास्तुते ॥ चोदना जाप्यशीलाश्च ज्ञेया भूतादि
कास्तुते ॥ ७५ ॥ इत्येते कथिताः सर्गाः षड्वनृपसत्तम ॥ प्रथमो महत्सर्गो द्वितीयो ब्रह्मणस्तुतः ॥ ७६ ॥ तन्मात्राणां द्वितीयस्तुभूतसर्गो हि स स्मृतः ॥
वैकारिकस्तृतीयस्तुसर्गश्चेन्द्रियकः स्मृतः ॥ ७७ ॥ इत्येष प्राकृतः सर्गः संभूतो बुद्धिपूर्वकः ॥ मुख्यसर्गश्चतुर्थस्तु मुख्या वैस्थावराः स्मृताः ॥ ७८ ॥
तिर्यक्स्रोतश्चयः प्रोक्तस्तिर्यग्योन्यस्स उच्यते ॥ ततोर्ध्वस्रोतसां षष्ठो देवसर्गस्तु स स्मृतः ॥ ७९ ॥ ततोर्वाक्स्रोतसां सर्गः सप्तमः स तु मानुषः ॥ अष्टमोऽनु
ग्रहः सर्गः सात्विकस्तामसस्तुतः ॥ ८० ॥ पंचैते वैकृताः सर्गाः प्राकृतास्तु त्रयः स्मृताः ॥ प्राकृते वैकृतश्चैव कौमारो नवमः स्मृतः ॥ ८१ ॥ एते तव समा
ख्यावानवसर्गाः प्रजापतेः ॥ प्राकृता वैकृताश्चैव जगतो मूलहेतवः ॥ ८२ ॥ सृजतो जगदीशस्य किमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ भीष्म उवाच ॥ संक्षेपात्कथिताः
सर्गा देवादीनां गुरोस्तथा ॥ ८३ ॥ विस्तराच्छ्रोतुमिच्छामित्वत्तो मुनिवरोत्तम ॥ ८४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ८५ ॥ कर्मभिर्भाविताः सर्वे कुशलाकुशलैस्तुते ॥ ८६ ॥
ख्यात्या तया ह्यनिर्मुक्ताः संहारे ह्युपसंहृताः ॥ स्थावरान्तास्सुराद्यास्तु प्रजाराजंश्चतुर्विधाः ॥ ८७ ॥ ब्रह्मणः कुर्वतः सृष्टिं जज्ञिरे मानसाः स्मृताः ॥ ततो
देवासुरपितृन्मानुषांस्तु चतुष्टयम् ॥ ८८ ॥ सिसृक्षुरंभास्येतानि स्वमात्मानमयूयुजत् ॥ मुक्तात्मनस्ततो जाता दुरात्मानः प्रजापतेः ॥ ८९ ॥ सिसृ
क्षोर्जघनात्पूर्वं जज्ञिरे त्वसुरास्ततः ॥ तत्याजतांततो दुष्टान्तमोमात्रात्मिकांतनुम् ॥ ९० ॥ सा तु त्यक्ता तनुस्तेन राजेंद्रा भूद्विभावरी ॥ सिसृक्षुरन्यदेहस्थः
प्रीतिमाप्नुस्ततः सुराः ॥ ९१ ॥ सत्वोद्रिक्ताः समुद्धृता मुखतो ब्रह्मणो नृप ॥ त्यक्ता सापितनुस्तेन सत्वप्रायमभूद्दिनम् ॥ ९२ ॥ ततो हि बलिनो रात्रावसुरा
देवतादिवा ॥ सत्वमात्रात्मिकां चैव ततोऽन्यां जगृहे तनुम् ॥ ९३ ॥ पितृवन्मन्यमानस्य पितरस्तस्य जज्ञिरे ॥ उत्ससर्ज पितृन्कृत्वा ततस्तामपि सप्रभुः ॥ ९४ ॥
सा चोत्सृष्टा भवत्संध्यादिननक्तांतरा स्थितिः ॥ रजोमात्रात्मिका मन्यां जगृहे सतनुं ततः ॥ ९५ ॥ रजोमात्रोत्कटा जातामनुष्याः कुरुसत्तम ॥ तामप्या
शुसत त्याजतनुमाद्यां प्रजापतिः ॥ ९६ ॥ ज्योत्सा समभवच्चापि प्राक्संध्यायाभिधीयते ॥ ज्योत्स्नागमेतु बलिनो मनुष्याः पितरस्तथा ॥ ९७ ॥
राजेंद्रसंध्यासमये तस्मात्ते प्रभवन्ति वै ॥ ज्योत्स्नारात्र्यहनी संध्या च त्वार्येता निवैविभोः ॥ ९८ ॥ ब्रह्मणस्तु शरीराणि त्रिगुणोपाश्रयाणि च ॥ रजोमात्रात्मिका

प्र.सू.खं.
अ० ३

॥ ६ ॥

क्रमेवततोऽन्याजगृहेतनुम् ॥९७॥ ततःक्षुद्रह्मणोजाताजज्ञेकोपस्तयाकृतः॥ क्षुत्क्षामोह्यंधकारेतुसोऽसृजद्भगवांस्ततः ॥९८॥ विरूपाअत्तुकामास्ते सम
 धावंततंप्रभुम् ॥ रक्षतामेषयैरुक्तंराक्षसास्तेततोऽभवन् ॥९९॥ ऊचुःखादामइत्यन्येयेतेयक्षास्तुतेऽभवन् ॥ अतिभीतस्यतानुदृष्टाकेशाःशिर्यन्ति वेधसः
 ॥१००॥ हीनाश्चशिरसोभूयःसमारोहंतितेशिरः॥ सर्पणात्तेऽभवन्सर्पाहीनत्वादहयःस्मृताः॥१०१॥ ततःकुद्धेनवैषष्ट्राक्रोधात्मानोविनिर्मिताः॥ वर्णेनक
 पिशेनोग्राभूतास्तेपिशिताशिनः ॥१०२॥ धयतोगांसमुद्धृतागंधर्वास्तस्यतत्क्षणात् ॥ पिबंतोज्झिरेवाचंगंधर्वास्तेनतेऽभवन् ॥१०३॥ एतानिसृष्ट्वाभ
 गवान्ब्रह्मातच्छक्तिचोदितः॥ ततःस्वच्छंदतोऽन्यानिवयांसिवयसोऽसृजत् ॥१०४॥ अवयोवक्षसश्चक्रेमुखतोयांश्चसृष्टवान् ॥ सृष्टवानुदराद्वाश्चमहिषांश्च
 प्रजापतिः॥१०५॥ पद्भ्यांचाश्चान्समातंगान्रासभान्गवयान्मृगान्॥ उष्ट्रानश्चतरांश्चैव न्यंकूनन्याश्चजातयः॥१०६॥ ओषध्यःफलमूलिन्योरोमभ्यस्त
 स्यज्झिरे॥ त्रेतायुगमुखेब्रह्माकल्पस्यादौनृपोत्तम ॥१०७॥ मृष्ट्वापश्वोषधीस्सम्यक्युयोजसतदाध्वरे॥ गामजंमहिषंमेषमश्वाश्वतरगर्दभान् ॥१०८॥
 एतान्ग्राम्यपशूनादुरारण्याश्चनिबोधमे॥ श्वापदोद्विखुरोहस्तीवानरःपञ्चमःखगः ॥१०९॥ उष्ट्रकाःपशवष्पष्टास्सप्तमास्तुसरीसृपाः॥ गायत्रंचक्रचश्चै
 वत्रिवृत्सोमंरथन्तरम् ॥११०॥ अग्निष्टोमंचयज्ञानां निर्ममेप्रथमान्मुखात् ॥ यजुषित्रैष्टुभंचन्दःस्तोमंपञ्चदशंतथा ॥१११॥ बृहत्सामतथोक्थंचद
 शिणद्मृजन्मुखात् ॥ सामानिजगतीच्छन्दःस्तोमंसप्तदशंतथा ॥११२॥ वैरूपमतिरात्रंचपश्चिमादमृजन्मुखात् ॥ एकंविंशमथर्वाणमप्तोर्यामाणमे
 धच ॥११३॥ आनुष्टुभंसवैराजमुत्तरादमृजन्मुखात् ॥ उच्चावचानिभूतानिगात्रेभ्यस्तस्यज्झिरे ॥११४॥ सुरासुरपितृन्सृष्ट्वा मनुष्यांश्चप्रजाप
 तिः ॥ ततःपुनःससर्जासौसकल्पादौपितामहः ॥११५॥ यक्षान्पिशाचान्गंधर्वास्तथैवाप्सरसांगणान् ॥ सिद्धकिन्नररक्षांसिसिंहान्पक्षिमृगोरगान्
 ॥११६॥ अव्ययंचव्ययंचैवयदिदंस्थाणुजंगमम् ॥ तत्ससर्जतदाब्रह्माभगवानादिकृद्विभुः ॥११७॥ तेषांयेयानिकर्माणिप्राक्सृष्ट्यांप्रतिपेदिरे ॥
 तान्येव प्रतिपद्यंते सृज्यमानाःपुनःपुनः ॥११८॥ हिंसांहिंसेमृदुक्रूरेधर्माधर्मावृतानृते ॥ तद्भाविताःप्रपद्यंतेतस्मात्तत्तस्यरोचते ॥११९॥ इन्द्रियार्थेषु
 भूतेषुशरीरेषुचसप्रभुः ॥ नानात्वंविनियोगंचधातैवव्यसृजत्स्वयम् ॥१२०॥ नामरूपंचभूतानांकृत्यानांचप्रपंचनम् ॥ वेदशब्देभ्यएवादौदेवादी
 नांचकारसः ॥१२१॥ ऋषीणां नामधेयानियथावेदेश्रुतानिवै ॥ यथानियोगंयोग्यानिअन्येषामपिसोऽकरोत् ॥१२२॥ यथर्तावृतुलिंगानिना
 नारूपाणिपर्यये ॥ दृश्यंतेतानितान्येव तथाभावायुगादिषु ॥१२३॥ करोत्येवंविधांसृष्टिकल्पादौसपुनःपुनः ॥ सिसृक्षुश्शक्तियुक्तोऽसौसृज्यशक्ति
 प्रचोदितः ॥१२४॥ भीष्मउवाच ॥ अर्वाक्स्रोतास्तु कथितोभवतायस्तुमानुषः ॥ ब्रह्मन्विस्तरतोब्रह्मिब्रह्मातमसृजद्यथा ॥१२५॥ यथासवर्णा

प० पु०
॥ ७ ॥

नसृजद्गुणांश्चसमहामुने ॥ यच्चतेषांस्मृतंकर्मविप्रादीनां तदुच्यताम् ॥ १२६ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सत्त्वाभिध्यायिनःपूर्वसिसृक्षोर्ब्रह्मणःप्रजाः ॥ अजा
यंतकुरुश्रेष्ठसत्वोद्रिक्तामुखात्प्रजाः ॥ १२७ ॥ वक्षसोरजसोद्रिक्तास्तथान्याब्रह्मणोऽभवन् ॥ रजसस्तमसश्चैवसमुद्रिक्तास्तथोरुतः ॥ १२८ ॥ पद्भ्या
मन्याःप्रजाब्रह्माससर्जकुरुसत्तम ॥ तमःप्रधानास्ताःसर्वाश्चातुर्वर्ण्यमिदंततः ॥ १२९ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चनृपसत्तम ॥ पादोरुवक्ष
स्थलतोमुखतश्चसमुद्रताः ॥ १३० ॥ यज्ञनिष्पत्तयेसर्वमेतद्ब्रह्माचकारह ॥ चातुर्वर्ण्यं महाराजयज्ञसाधनमुत्तमम् ॥ १३१ ॥ यज्ञेनाप्यायितादेवा
वृष्ट्युत्सर्गेणमानवाः ॥ अप्यायंतेधर्मयज्ञायतःकल्याणहेतवः ॥ १३२ ॥ निष्पद्यंतेनरैस्तेतुसुकर्मनिरतैःसदा ॥ विरुद्धाचरणापेतैःसद्भिःसन्मार्गगा
मिभिः ॥ १३३ ॥ स्वर्गापवर्गं मानुष्यात्प्राप्नुवंति नरानृप ॥ यच्चाभिरुचितंस्थानंतद्यांतिमनुजा विभो ॥ १३४ ॥ प्रजास्ताब्रह्मणासृष्टाश्चातुर्वर्ण्य
व्यवस्थितौ ॥ सम्यक्शुद्धाः समाचाराचरणा नृपसत्तम ॥ १३५ ॥ यथेच्छावासनिरताःसर्वबाधाविवर्जिताः ॥ शुद्धांतःकरणाःशुद्धाधर्मानुष्ठान
भिर्मलाः ॥ १३६ ॥ शुद्धेचतासांमनसिशुद्धांतःसंस्थितेहरौ ॥ शुद्धज्ञानंप्रपश्यंतिब्रह्माख्यंयेनतत्पदं ॥ १३७ ॥ ततःकालात्मकोयोऽसौविरिंचावास
उच्यते ॥ संसारपातमत्यर्थघोरमल्पाल्पसारवत् ॥ १३८ ॥ अधर्मबीजभूतंतत्तमोलोभसमुद्गतम् ॥ प्रजासुतासुराजेंद्ररागादिक्रमसाधनम् ॥
॥ १३९ ॥ ततःसासहजासिद्धिस्तेषांनातीवजायते ॥ राजन्वश्यादयश्चान्याःसिद्धयोऽष्टौभवंतियाः ॥ १४० ॥ तासुक्षीणास्वशेषासुवर्द्धमानेचपातके ॥
द्वंद्वाभिभवदुःखार्तास्ताभवंतिततःप्रजाः ॥ १४१ ॥ ततोदुर्गाणिताश्चकुर्वाक्षपार्वतमौदकम् ॥ धान्वनंचतथादुर्गपुरंखार्वाटकादियत् ॥ १४२ ॥ गृहा
णिचयथान्यायं तेषुचक्रुःपुरादिषु ॥ शीततापादिबाधानांप्रशमायमहामते ॥ १४३ ॥ प्रतिहारमिमंकृत्वाशीतादेस्ताःप्रजाःपुनः ॥ वार्तोपायंत
तश्चकुर्हस्तसिद्धिं च कर्मजाम् ॥ १४४ ॥ व्रीहयश्चयवाश्चैवगोधूमाअणवस्तिलाः ॥ प्रियंगुकोविदाराश्चकोरदूयाःसचीनकाः ॥ १४५ ॥ माषामुद्गाम
सूराश्चनिष्पावाःसकुलुत्थकाः ॥ अढकाश्चणकाश्चैवशणास्सप्तदशस्मृताः १४६ ॥ इत्येताओषधीनांतुग्राम्याणांजातयोनृप ॥ ओषध्योयज्ञिया
श्चैवग्राम्यावन्याश्चतुर्दश ॥ १४७ ॥ व्रीहयःसयवामाषागोधूमाअणवस्तिलाः ॥ प्रियंगुसप्तमाद्येतांअष्टमास्तुकुलुत्थकाः ॥ १४८ ॥ श्यामाकस्त्व
थनीवारोवर्तुलस्सगवेषुकः ॥ अथवेणुयवाः प्रोक्तास्तद्वन्मर्कटकानृप ॥ १४९ ॥ ग्राम्यावन्याःस्मृताद्येताओषध्यश्चतुर्दश ॥ यज्ञनिष्पत्तयेतद्
तथासांहितुरुत्तमः ॥ १५० ॥ एताश्चसहयज्ञेनप्रजानां कारणंपरम् ॥ परापरविदःप्राज्ञाःततोयज्ञान्वितन्वते ॥ १५१ ॥ अहन्यहन्यनुष्ठानंयज्ञानांपा
र्थिवोत्तम ॥ उपकारकरंपुंसांक्रियमाणंफलार्थिनाम् ॥ १५२ ॥ येषांचकालसृष्टोऽसौपपाविंदुर्महामते ॥ मर्यादांस्थापयामासयथास्थानंयथागुणम् ॥

प्र.सु.खं.
अ० ३

॥ ७ ॥

॥१५३॥ वर्णानामाश्रमाणांचधर्मान्धर्मभृतांवर ॥ लोकांश्चसर्ववर्णानांसम्यग्धर्मानुपालिनाम् ॥१५४॥ प्राजापत्यं ब्राह्मणानां स्मृतं स्थानं तु पार्थिव ॥
 स्थानमेद्रं क्षत्रियाणां सङ्ग्रामेष्वनिवर्तिनाम् ॥ १५५ ॥ वैश्यानाम्मारुतं स्थानं स्वधर्ममनुवर्तिनाम् ॥ गान्धर्वं शूद्रजातीनां परिचर्या सुवर्तिनाम् ॥
 ॥१५६॥ अष्टाशीतिसहस्राणां यतीनामूर्ध्वरेतसाम् ॥ स्मृतं तेषां तु यत्स्थानं तदेव गुरुवासिनाम् ॥१५७॥ सप्तर्षीणां च यत्स्थानं स्मृतं तद्वैवनौकसाम् ॥
 प्राजापत्यं गृहस्थानां न्यासिनां ब्राह्मणसंज्ञितम् ॥ १५८ ॥ योगिनाममृतस्थानं ब्रह्मणः परमं पदम् ॥ एकांतिनः सदोद्युक्ता ध्यायिनो योगिनो हि ये ॥
 ॥१५९॥ तेषां तत्परमं स्थानं यत्तत्पश्यंति सूरयः ॥ गतागतानि वर्तते च द्वादित्यादयो ग्रहाः ॥ १६० ॥ अद्यापि निवर्तते नारायणपरायणाः ॥ ता
 मिस्रमंधतामिस्रमहारौरवरौरवम् ॥ १६१ ॥ असिपत्रवनघोरं कालसूत्रमवीचिमत् ॥ विनिंदकानां वेदस्वयज्ञव्याघातकारिणाम् ॥ १६२ ॥
 स्थानमेतत्समाख्यातं स्वधर्मत्यागिनश्च ये ॥ ततोऽभिध्यायतस्तस्य जज्ञिरे मानसाः प्रजाः ॥ १६३ ॥ तच्छरीरसमुत्पन्नैः कायस्थैः करणैः सह ॥
 क्षेत्रज्ञाः समवर्तत गात्रेभ्यस्तस्य धीमतः ॥ १६४ ॥ ते सर्वे समवर्तत ये मया प्रागुदाहृताः ॥ देवाद्याः स्थावरांताश्च त्रैगुण्यविषये स्थिताः ॥ १६५ ॥
 एवंभूतानि सृष्टानि स्थावराणि चराणि च ॥ यदास्यताः प्रजाः सर्वानव्यवर्द्धत धीमतः ॥ १६६ ॥ अथान्यान्माप्सन् पुत्रान्सदृशानात्मनोऽसृजत ॥
 भृगुं मां पुलहं चैव क्रतुमंगिरसंतथा ॥ १६७ ॥ मरीचिं दक्षमत्रिचवसिष्ठं चैव वमानसान् ॥ नवब्रह्माण्ड इत्येते पुराणे निश्चयंगताः ॥ १६८ ॥
 सनंदनादयो ये च पूर्वसृष्टास्तु वेधसा ॥ न तेलोकेष्वसज्जन्त निरपेक्षाः प्रजासुते ॥ १६९ ॥ सर्वे ह्यगतविज्ञाना वीतरागा विमत्सराः ॥ तेष्वेवं निर
 पेक्षेणुलोकसृष्टौ महात्मनः ॥ १७० ॥ ब्रह्मणोऽभून्महान्क्रोधस्त्रैलोक्यदहनक्षमः ॥ तस्य क्रोधात्समुद्भूतं ज्वालामालावदीपितम् ॥ १७१ ॥
 ब्रह्मणस्तु तदा ज्योतिस्त्रैलोक्यमखिलं दहत ॥ भ्रुकुटीकुटिलात्तस्य ललाटात्क्रोधदीपितात् ॥ १७२ ॥ समुत्पन्नस्तदारुद्रो मध्याह्नार्कसमप्रभः ॥
 अर्द्धनारीनरवपुः प्रचण्डोऽतिशरीरवान् ॥ १७३ ॥ विभजात्मानमित्युक्त्वा तं ब्रह्मा तर्दधेततः ॥ तथोक्तो सौ द्विधा स्त्रीत्वं पुरुषत्वं तथा करोत् ॥
 ॥ १७४ ॥ विभेदपुरुषत्वं च दशधा चैकधा च सः ॥ सौम्या सौम्यस्तथारूपैः शतैः स्त्रीत्वं च सप्रभुः ॥ १७५ ॥ विभेदबहुधा चैव स्वरूपैरसितैः सितैः ॥
 ततो ब्रह्मा स्वयंभूतं पूर्वस्वायंभुवं प्रभुम् ॥ १७६ ॥ आत्मानमेव कृतवान् प्राजापत्ये मनुं नृप ॥ शतरूपां च तानारीतपोनिर्द्धूतकल्मषाम् ॥ १७७ ॥ स्वायं
 भुवो मनुर्नाम पत्नी त्वेजगृहे प्रभुः ॥ तस्माच्च पुरुषा देवी शतरूपा व्यजायत ॥ १७८ ॥ प्रियव्रतोत्तानपादप्रसूत्या कृतिसंज्ञितम् ॥ ददौ प्रसूतिं दक्षाय आ
 कृतिरुचये पुरा ॥ १७९ ॥ प्रजापतिः स जग्राहत योर्जज्ञे सदक्षिणः ॥ पुत्रो यज्ञो महाभाग दंपत्योर्मिथुनंततः ॥ १८० ॥ यज्ञस्य दक्षिणायां तु पुत्रा द्वादश ज

प० पु०

॥ ८ ॥

जिरे ॥ यामादितिसमाख्यातादेवाः स्वायंभुवेमनौ ॥ १८१ ॥ प्रसूत्यांचतथादक्षश्चतस्रोर्विशतितथा ॥ ससर्जकन्यास्तासांतुसम्यङ्नामानिमेशुषु
॥ १८२ ॥ श्रद्धालक्ष्मीधृतिःपुष्टिस्तुष्टिर्मेधाक्रियातथा ॥ बुद्धिर्लज्जा वपुःशान्तिर्ऋद्धिःकीर्तिस्त्रयोदशी ॥ १८३ ॥ पत्न्यर्थप्रतिजग्राहधर्मोदाक्षायणी
प्रभुः ॥ ताभ्यः शिष्टायवीयस्यएकादशसुलोचनाः ॥ १८४ ॥ ख्यातिःसत्यथसंभृतिः स्मृतिःप्रीतिःक्षमातथा ॥ सन्नतिश्चानसूयाचउज्जर्जास्वाहा
स्वधातथा ॥ १८५ ॥ भृगुर्भवोमरीचिश्चतथाचैवांगिरासुनिः ॥ अहंचपुलहश्चैवक्रतुर्मुनिवरस्तथा ॥ १८६ ॥ अत्रिर्वसिष्ठोवह्निश्चपित्रश्चयथाक्रमम् ॥
ख्यात्याद्याजगृहुःकन्या मुनयोराजसत्तम ॥ १८७ ॥ श्रद्धाकामंबलंलक्ष्मीर्नियमंधृतिरात्मजम् ॥ संतोषंचतथातुष्टिर्लोभंपुष्टिरसूयत ॥ १८८ ॥
मेधाश्रुतंक्रियादण्डंनयंविनयमेवच ॥ बोधंबुद्धिस्तथा लज्जाविनयंवपुरात्मजम् ॥ १८९ ॥ व्यवसायंप्रजज्ञेवैक्षेमंशान्तिरसूयत ॥ सुखमृद्धिर्यशःकी
र्तिरित्येतेधर्मसूनवः ॥ १९० ॥ कामात्रं दीसुतंहर्षधर्मपौत्रमसूयत ॥ हिंसाभार्यात्वधर्मस्यतस्यजज्ञेतदानृतम् ॥ १९१ ॥ कन्याचनिकृतिस्ता
भ्यांभयंनरकएवच ॥ मायाचवेदनाचैवमिथुनंद्रंद्रमेवच ॥ १९२ ॥ तयोर्जज्ञेऽथवैमायामृत्युंभृतापहारिणम् ॥ वेदनायास्ततश्चापिदुःखंजज्ञेऽथरौरवा
त् ॥ १९३ ॥ मृत्योर्व्याधिजराशोकतृष्णाक्रोधाश्चजज्ञिरे ॥ दुःखोत्तराः स्मृताद्येतेसर्वेचाधर्मलक्षणाः ॥ १९४ ॥ नैषांभार्यास्तिपुत्रोवातेसर्वेबुद्धि
रेतसः ॥ रौद्राण्येतानिरूपाणिब्रह्मणोनृवरात्मज ॥ १९५ ॥ नित्यंप्रलयहेतुत्वंजगतोस्यऽप्रयांतिवै ॥ रुद्रसर्गप्रवक्ष्यामियथाब्रह्माचकारह ॥ १९६ ॥
कल्पादावात्मनस्तुल्यंसुतंप्रध्यायतस्ततः ॥ प्रादुरासीत्प्रभोरंकेकुमारोनीललोहितः ॥ १९७ ॥ रुद्रन्वैसुस्वरंसोऽथद्रवंश्चनृपसत्तम ॥ किरोदिषीति
तंदेवोरुदंतंप्रत्युवाचह ॥ १९८ ॥ नामधेहीतितंसोऽथप्रत्युवाचप्रजापतिम् ॥ रोदनाद्गुद्रनामासिमारोदीर्घैर्यमावह ॥ १९९ ॥ एवमुक्तःपुनस्सोऽथसप्तकृत्वोरु
रोदह ॥ ततोऽन्यानिददौतस्मैसप्तनामानिवैप्रभुः ॥ २०० ॥ मूर्तीनांचैवमष्टानांस्थानान्यष्टौचकारह ॥ भवंशर्वमथेशानंतथापशुपतिंनृप ॥ २०१ ॥
भीममुग्रंमहादेवमुवाचसपितामहः ॥ सूर्योजलंमहीवह्निर्वायुराकाशमेवच ॥ २०२ ॥ दीक्षितोब्राह्मणः सोमइत्येतातनवः क्रमात् ॥ एवंप्रकारोरु
द्रोऽसौसतीभार्यामविदत् ॥ २०३ ॥ दक्षकोपाच्चतत्याजसासतीस्वंकलेवरम् ॥ हिमवद्गुहितासाभून्मेनायांनृपसत्तम ॥ २०४ ॥ उपयेमेपुनश्चैवया
चित्त्वाभगवान्भवः ॥ दाक्षीधातृविधातारौभृगोःख्यातिरसूयत ॥ २०५ ॥ श्रियंचदेवदेवस्यपत्नीनारायणस्यया ॥ २०६ ॥ इतिश्रीषाण्णपुराणेप्रथ
मेसृष्टिखंडेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३॥ भीष्म उवाच ॥ क्षीराब्धौतुतथालक्ष्मीः किलोत्पन्नामयाश्रुता ॥ ख्यात्यां भृगोः समुत्पन्नाएतदाहकथंभवान् ॥ १ ॥
कथंचदक्षगुहितादेहंत्यक्तवतीशुभा ॥ मेनायांगर्भसंभृतिमुमायाजन्मएवच ॥ २ ॥ किमर्थं देवदेवेनपत्नीर्हिभवतीकृता ॥ विरोधंचाथदक्षेणभगवांस्तुम्

प्र.सू.खं.

अ० ४

॥ ८ ॥

वीतुमे ॥३॥ पुलस्त्यउवाच॥इदंचशृणुभूपालयत्पृष्टोऽहमिहत्वया ॥ श्रीसंबंधामयाप्येषश्रुतआसीत्पितामहात् ॥ ४ ॥ अत्रिपुत्रस्तुदुर्वासाःपरिभ्राम्य
 न्यहीमिमाम् ॥ विद्याधरीकरेमालां दृष्ट्वा सौगन्धिकीं शुभाम् ॥ ५ ॥ याचयामासमेदेहिजटाजूटेकरोम्यहम् ॥ इतिविद्याधरीतेनपृष्टासाक्रुषिणातथा ॥ ६ ॥
 ददौतस्मैमुदायुक्ता तां मालांसतदानृप ॥ गृहीत्वासुचिरंकालंशिरोमालांबबंधह ॥ ७ ॥ उन्मत्तप्रेतवद्विप्रः शोभमानोऽब्रवीदिदम् ॥ इयंविद्याधरीकन्या
 पीनोन्नतपयोधरा ॥ ८ ॥ शोभालंकारसौभाग्यैर्युक्तादृष्टाततोमनः ॥ क्षोभमायातिमेचाद्यनाहंकामेविचक्षणः ॥ ९ ॥ ब्रजामितावदन्यत्रसौभाग्यं
 स्वंप्रदर्शयन् ॥ एवमुक्त्वासराजेंद्रपरिभ्राममेदिनीम् ॥ १० ॥ ऐरावतंसमारूढंराजानंत्रिदिवौकसाम् ॥ त्रैलोक्याधिपतिंशक्रंभ्राजमानंशचीपतिम्
 ॥ ११ ॥ तामात्मशिरसोमालांभ्रमदुन्मत्तपदपदाम् ॥ आदायामरराजायचिक्षेपोन्मत्तवन्मुनिः ॥ १२ ॥ गृहीत्वादेवराजेनमालासागजमूर्द्धनि ॥
 मुक्तारराजसामालाकैलासेजाह्नवीयथा ॥ १३ ॥ मदांधकारिताक्षोऽसौगंधाघ्राणेनवारणः ॥ करेणादायचिक्षेपतांमालांपृथिवीतले ॥ १४ ॥
 ततस्तुक्रोधभगवानुर्वासांमुनिपुंगवः ॥ राजेंद्रदेवराजानं क्रुद्धश्चेदमुवाचह ॥ १५ ॥ ऐश्वर्यमददुष्टात्मन्नतिस्तब्धोऽसिवासव ॥ श्रियोधाम
 स्वर्जयस्मान्मदत्तात्राभिनंदसि ॥ १६ ॥ त्रैलोक्यश्रीरतोमूढविनाशमुपयास्यति ॥ मदत्ताभवतांमालाक्षितायस्मान्महीतले ॥ १७ ॥
 तस्मात्प्रणष्टलक्ष्मीकं त्रैलोक्यंतेभविष्यति ॥ यस्यसंजातकोपस्यभयमेतिचराचरम् ॥ १८ ॥ तंमांत्वमतिगर्वेणंदेवराजावमन्यसे ॥ महेंद्रो
 वारणस्कंधादवतीर्यत्वरान्वितः ॥ १९ ॥ प्रसादयामासमुर्निदुर्वाससंमकल्मषम् ॥ प्रसाद्यमानः सतदाप्रणिपातपुरःसरम् ॥ २० ॥
 नाहंक्षमिष्येबहुनाकिमुक्तेनशतंक्रतो ॥ इत्यक्त्वाप्रययौविप्रोदेवराजोऽपितंपुनः ॥ २१ ॥ आरुह्यैरावतंनागंप्रययावमरावतीम् ॥ ततः
 प्रभृतिनिःश्रीकंसशक्रंभुवनत्रयम् ॥ २२ ॥ नयज्ञाः संप्रवर्ततेनतपस्यंतितापसाः ॥ नचदानानिदीयंतेनष्टप्रायमभूज्जगत् ॥ २३ ॥
 एवमत्यंतनिःश्रीकेत्रैलोक्येसत्त्ववर्जिते ॥ देवान्प्रतिबलोद्योगंचक्रुर्देतेयदानवाः ॥ २४ ॥ विजितास्त्रिदशादैत्यैरिंद्राद्याः शरणंययुः ॥ पितामहं
 हामगंधुताशनपुरोगमाः ॥ २५ ॥ यथावत्कथितेदेवैर्ब्रह्माप्राहतथासुरान् ॥ क्षीरोदस्योत्तरंकूलंजगामसहितःसुरैः ॥ २६ ॥ गत्वाजगादभगवान्वा
 सुदेवंपितामहः ॥ उत्तिष्ठविष्णोशीघ्रंत्वंदेवतानांहितंकुरु ॥ २७ ॥ त्वयाविनादानवैस्तुजिताःसर्वेपुनःपुनः ॥ इत्युक्तःपुंडरीकाक्षःपुरुषःपुरुषोत्तमः
 ॥ २८ ॥ अपूर्वरूपसंस्थानान्दृष्ट्वादेवानुवाचह ॥ तेजसोभवतांदेवाः करिष्याम्युपबृंहणम् ॥ २९ ॥ वदाम्यहंयत्क्रियतांभवद्भिस्तदिदंसुराः ॥
 आनीयसहितादैत्यैः क्षीराब्धौसकलौषधीः ॥ ३० ॥ मंथानंमंदरंकृत्वानेत्रंकृत्वाचवासुकिम् ॥ मथ्यताममृतंदेवाः सहायेमय्यवस्थिते ॥ ३१ ॥

पं० पु०
॥ ९ ॥

सामपूर्वचदैतेयांस्तत्रसम्भाष्यकर्मणि ॥ समानफलभोक्तारोयूयंचात्रभविष्यथ ॥ ३२ ॥ मथ्यमानेचतत्राब्धौयत्समुत्पद्यतेऽमृतम् ॥ तत्पानाद्रलि
नोयूयममराः संभविष्यथ ॥ ३३ ॥ तथैवाहंकरिष्यामियथात्रिदशविद्विषः ॥ नप्राप्स्यन्त्यमृतं देवाः केवलंकलेशभागिनः ॥ ३४ ॥ इत्युक्तादेवदे
वेनसर्वएवततःसुराः ॥ संधानमसुरैः कृत्वायत्नवन्तोऽमृतेभवन् ॥ ३५ ॥ सर्वौषधीः समानीयदेवदैतेयदानवाः ॥ क्षित्वाक्षीराब्धिपयसिशरदभ्रा
मलत्विषि ॥ ३६ ॥ मंथानंमंदरंकृत्वानेत्रंकृत्वाचवासुकिम् ॥ ततो मथितुमारब्धाराजेंद्रतरसामृतम् ॥ ३७ ॥ विबुधाःसहिताःसर्वेयतःपुच्छंततः
स्थिताः ॥ विष्णुनावासुकेदैत्याःपूर्वकायनिवेशिताः ॥ ३८ ॥ तेतस्यप्राणवातेनवह्निनाचहतंत्विषः ॥ निस्तेजसोऽसुराःसर्वेबभूवुरमरद्युते ॥ ३९ ॥
तेनैवमुखनिःश्वासवायुनाथबलाहकैः ॥ पुच्छप्रदेशेवर्षद्विस्तदाचाप्ययिताःसुराः ॥ ४० ॥ क्षीरोदमध्येभगवान्ब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ महादेवोमहाते
जाविष्णुपृष्ठनिवासिनौ ॥ ४१ ॥ बाहुभ्यामंदरंगृह्यपद्मवत्सपरंतपः ॥ शृंगलेचतदाकृत्वागृहीत्वामंदराचलम् ॥ ४२ ॥ देवानांदानवानांचबलम
ध्येव्यवस्थितः ॥ क्षीरोदमध्येभगवान्कूर्मरूपीस्वयंहरिः ॥ ४३ ॥ अन्येनतेजसादेवानुपवृंहितवान्हरिः ॥ मथ्यमानेततस्तस्मिन्क्षीराब्धौदेवदानवैः
॥ ४४ ॥ हविर्धान्यभवत्पूर्वसुरभिःसुरपूजिता ॥ जग्मुर्मुदंतदादेवादानवाश्चमहामते ॥ ४५ ॥ व्याक्षिप्तचेतसःसर्वेबभूवुस्तिमितेक्षणाः ॥ किमेतदि
तिसिद्धानांदिविचिंतयतांतदा ॥ ४६ ॥ बभूववारुणीदेवीमदाधूर्णितलोचना ॥ कृतावर्त्ताततस्तस्मात्प्रस्खलंतीपदेपदे ॥ ४७ ॥ एकवस्त्रामुक्तकेशीर
क्तांतस्तब्धलोचना ॥ अहंबलप्रदादेवीमांवागृह्णन्तुदानवाः ॥ ४८ ॥ अशुचिंवारुणीमत्वात्यक्तवंतस्तदासुराः ॥ जग्मुस्तांतदादैत्याग्रहणान्ते
सुराभवत् ॥ ४९ ॥ मंथनेपारिजातोऽभूदेवश्रीनन्दनोद्रुमः ॥ रूपौदार्य्यगुणोपेतास्ततश्चाप्सरसांगणाः ॥ ५० ॥ षष्टिकोव्यस्तदाजातास्सामान्या
देवदानवैः ॥ सर्वास्ताः कृतपूर्वास्तुसामान्याःपुण्यकर्मणा ॥ ५१ ॥ ततः शीतांशुरभवद्देवानांप्रीतिदायकः ॥ ययाचेशंकरोदेवोजटाभूषणकृन्मम
॥ ५२ ॥ भविष्यतिनसंदेहोगृहीतोऽयंमयाशशी ॥ अनुमेनेचतंब्रह्माभूषणायहरस्यतु ॥ ५३ ॥ ततोविषंसमुत्पन्नंकालकूटंभयावहम् ॥ तेनचैवार्दिता
स्सर्वेदानवाःसहदैवतैः ॥ ५४ ॥ महादेवेनतत्पीतंविषंगृह्ययदृच्छया ॥ तस्यपानात्रीलकंठस्तदाजातोमहेश्वरः ॥ ५५ ॥ पीतावशेषंनागास्तुक्षीराब्धेस्तु
समुत्थितम् ॥ ततोधन्वंतरिर्जातःश्वेतांबरधरःस्वयम् ॥ ५६ ॥ बिभ्रत्कमंडलुंपूर्णममृतस्यसमुत्थितः ॥ ततःस्वस्थमनस्कास्तेवैद्यराजस्यदर्शनात्
॥ ५७ ॥ ततश्चाश्वःसमुत्पन्नोनागश्चैरावतस्तथा ॥ ततःस्फुरत्कांतमतिविकासिकमलेस्थिता ॥ ५८ ॥ श्रीह्रैवीपयसस्तस्मादुत्थिताधृतपंकजा ॥
तांतुष्टुबुर्मुदायुक्ताःश्रीमूक्तेनमहर्षयः ॥ ५९ ॥ विश्वावसुमुखास्तस्यगंधर्वाःपुरतो जगुः ॥ घृताचीप्रमुखास्तत्रननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ६० ॥ गंगाद्याः

प्र.सू.खं
अ० ४

॥ ९ ॥

सरितस्तोयैः स्नानार्थमुपतस्थिरे ॥ दिग्गजाहमपात्रस्थमादायविमलंजलम् ॥ ६१ ॥ स्नापयांचकिरेदेवींसर्वलोकमहेश्वरीम् ॥ क्षीरोदस्तुस्वयं
 तस्यैमालामम्लानपंकजाम् ॥ ६२ ॥ ददौविभूषणान्यंगेविश्वकर्माचकारह ॥ दिव्यमाल्यांबरधरांस्नातांभूषणभूषिताम् ॥ ६३ ॥ इन्द्राद्याश्चामर
 गणाविद्याधरमहोरगाः ॥ दानवाश्चमहादैत्याराक्षसाः सहगुह्यकैः ॥ ६४ ॥ कन्यामभिलषन्तिस्मततोब्रह्माउवाचह ॥ वासुदेवत्वमेवैनामयादत्तां
 गृहाणवै ॥ ६५ ॥ देवाश्चदानवाश्चैवप्रतिषिद्धामयात्विह ॥ तुष्टोऽहंभवतस्तावदलौल्येनेहकर्मणा ॥ ६६ ॥ सातुश्रीब्रह्मणाप्रोक्तादेविगच्छस्वकेशवम्
 मयादत्तंपतिंप्राप्यमोदस्वशाश्वतीःसमाः ॥ ६७ ॥ पश्यतांसर्वदेवानांगतावक्षस्थलंहरेः ॥ ततोवक्षस्थलंप्राप्यदेवंचनमब्रवीत् ॥ ६८ ॥ नाहं
 त्याज्यासदादेवसदैवादेशकारिणी ॥ वक्षस्थलेनिवत्स्यामिसर्वस्यजगतः प्रिय ॥ ६९ ॥ ततोऽवलोकितादेवाविष्णुवक्षस्थलस्थया ॥ लक्ष्म्याराजेंद्र
 सहसापरांनिर्वृतिमागताः ॥ ७० ॥ उद्वेगंचपरंजग्मुर्दत्त्याविष्णुपराङ्मुखाः ॥ त्यक्तास्तुदानवालक्ष्म्याविप्रचित्तिपुरोगमाः ॥ ७१ ॥ ततस्तेजगद्गु
 दैत्याधन्वन्तरिकरस्थितम् ॥ अमृतंतन्महावीर्यादैत्याः पापसमन्विताः ॥ ७२ ॥ माययालोभयित्वातुविष्णुःस्त्रीरूपसंश्रयः ॥ आगत्यदानवान्प्रा
 हदीयतांमेकमंडलुः ॥ ७३ ॥ युष्माकंवशगाभूत्वास्यामिभवतांगृहे ॥ तांद्द्वारूपसपन्नानारीत्रैलोक्यसुन्दरीम् ॥ ७४ ॥ प्रार्थयानास्सुवपुषंलो
 भोपहतचेतसः ॥ दत्त्वामृतंतदातस्यैततोऽपश्यन्ततेऽग्रतः ॥ ७५ ॥ दानवेभ्यस्तदादायदेवेभ्यःप्रददेऽमृतम् ॥ ततःपुःसुरगणाः शक्राद्यास्तत्तदा
 मृतम् ॥ ७६ ॥ उद्यतायुधनिस्त्रिंशदैत्यास्तांस्तेसमभ्ययुः ॥ पीतेऽमृतेचबलिभिर्जितादैत्यचमृस्ततः ॥ ७७ ॥ वध्यमानादिशोभेजुः
 पातालंविविशुश्चते ॥ ततोदेवामुदायुक्ताः शंखचक्रगदाधरम् ॥ ७८ ॥ प्रणिपत्ययथापूर्वंप्रययुस्तेत्रिविष्टपम् ॥ ततःप्रभृतितेभीष्म
 स्त्रीलोलादानवाभवन् ॥ ७९ ॥ अपध्यातास्तुकृष्णेनगतास्तेतुरसातलम् ॥ ततःसूर्यःप्रसन्नाभःप्रययौस्वेनवर्त्मना ॥ ८० ॥ जज्वालभ
 गवाञ्चोच्चैश्चारुदीप्तिर्दुताशनः ॥ धर्मेचसर्वभूतानांतं दामतिरजायत ॥ ८१ ॥ श्रियायुक्तंचत्रैलोक्यंविष्णुनाप्रतिपालितं ॥ देवास्तुतेतदा
 प्रोक्ताब्रह्मणालोकधारिणा ॥ ८२ ॥ भवतारक्षणार्थमयमयाविष्णुर्नियोजितः ॥ उमापतिश्चदेवेशोयोगक्षेमंकरिष्यतः ॥ ८३ ॥ उपास्य
 मानौसततंयुष्मत्क्षेमकरौयतः ॥ ततःक्षेम्यौसदाचैतौभविष्येतेवरप्रदौ ॥ ८४ ॥ एवमुक्त्वातुभगवान्जगामगतिमात्मनः ॥ अदर्शनंगतेदेवेसर्व
 लोकपितामहे ॥ ८५ ॥ देवलोकंगतेशक्रेस्वलोकंहरिशंकरौ ॥ प्राप्तौतुतत्क्षणादेवौस्थानंकैलासमेवच ॥ ८६ ॥ ततस्तुदेवराजेनपालितंभुवनत्रयम् ॥
 एवंलक्ष्मीर्महाभागाउत्पन्नाक्षीरसागरात् ॥ ८७ ॥ पुनःख्यात्यांसमुत्पन्नाभृगोरेषासनातनी ॥ श्रियासहसमुत्पन्नाभृगुणाचमहर्षिणा ॥ ८८ ॥ स्व

प० पु०

॥ १० ॥

नाम्नानमरीचैवकृतापूर्वसरित्ते ॥ नर्मदायामहाराजब्रह्मणाचानुमोदिता ॥ ८९ ॥ लक्ष्मीःपुरंस्वपित्रेस्वंसहकुञ्चिकयाऽप्यर्च ॥ आगतादेवलोकं
साऽयाचतागत्यवैपुनः ॥ ९० ॥ लोभान्नदत्तंतुपरंप्रार्थयानायदापुनः ॥ भृगोःसकाशान्नावापतदाचैवाहकेशवम् ॥ ९१ ॥ परिभूतातुमित्राहंगृहीत
नगरंमम ॥ तस्यहस्तात्त्वमाक्षिप्यपुरंतच्चानयस्वयम् ॥ ९२ ॥ तंगत्वापुंडरीकाक्षोदेवश्चक्रगदाधरः ॥ भृगुंसानुनयंप्राहकन्यायैपुरमर्पय ॥ ९३ ॥
कुञ्चिकातालिकेचोभेदीयेतांचप्रसादतः ॥ भृगुस्तंकुपितःप्राहनार्पयिष्याम्यहंपुरम् ॥ ९४ ॥ नलक्ष्म्यास्तत्पुरंदेवमयाचेदंस्वयंकृतम् ॥ भगवन्नेव
दास्यामित्यजाक्षेपंतुकेशव ॥ ९५ ॥ तंप्राहदेवोभूयोऽपिलक्ष्म्यास्तत्पुरमर्पय ॥ सर्वथातुत्वयात्याज्यंवचनान्मेमहामुने ॥ ९६ ॥ ततःकोपसमाविष्टो
भृगुरप्याहकेशवम् ॥ पक्षपातेनमांसाधोभार्यायाबाधसेऽधुना ॥ ९७ ॥ नृलोकेदशजन्मानिलप्स्यसेमधुसूदन ॥ भार्यायास्तेवियोगेनदुःखान्यनुभ
विष्यसि ॥ ९८ ॥ एवंशापंददौतस्मैभृगुःपरमकोपनः ॥ विष्णुनाचपुनस्तस्यदत्तःशापोमहात्मना ॥ ९९ ॥ नचापत्यकृतांप्रीतिंप्राप्स्यसेमुनिपुं
गव ॥ शापंदत्त्वाऋषेस्तस्यब्रह्मलोकंजगामह ॥ १०० ॥ पद्मजन्मानमाहेदंदृष्ट्वादिवंस्तुकेशवः ॥ भगवंस्तवपुत्रोसौभृगुःपरमकोपनः ॥ १०१ ॥
निष्कारणंचतेनाहंशप्तोजन्मानिमानुषे ॥ लप्स्यसेदशधात्वंहिततोदुःखान्यनेकशः ॥ १०२ ॥ भार्यानियोगजापीडाबलपौरुषनाशिनी ॥ त्यक्त्वा
चाहमिमंलोकंशयिष्येचमहोदंधौ ॥ १०३ ॥ देवकार्येषुसर्वेषुपुनश्चावाहनंक्रियाः ॥ तथाब्रुवंतंतंदेवंब्रह्मलोकगुरुस्तदा ॥ १०४ ॥ प्रसादनार्थं
विष्णोस्तुस्तुतिमेतांचकारह ॥ त्वयासृष्टंजगदिदंपद्मनाभौविनिःसृतम् ॥ तत्रचाहंसमुत्पन्नस्तववश्यश्चकेशव ॥ १०५ ॥ त्वंत्रातासर्वलोकानांस्व
ष्टात्वंजगतःप्रभो ॥ त्रैलोक्यंनत्वयात्याज्यमेषएववरोमम ॥ १०६ ॥ दशजन्ममनुष्येषुलोकानांहितकाम्यया ॥ स्वयंकर्तानितेशक्तःशापदा
नायकोपिवा ॥ १०७ ॥ कोऽयंभृगुःकथंतेनशक्यंशप्तुंजनार्दन ॥ मानयस्वसदाविप्रान्ब्राह्मणास्तेतनुस्त्वयम् ॥ १०८ ॥ योगनिद्रामुपास्वत्वंक्षीरा
ब्धौस्वपिहीश्वर ॥ कार्यकालेपुनस्त्वांतुबोधयिष्यामिमाधव ॥ १०९ ॥ भगवन्नेषतावत्तुत्वच्छत्तयाचोपबृंहितः ॥ सर्वकार्यकरःशक्रस्तवैवांशेनश
त्रुहा ॥ ११० ॥ त्रैलोक्यंपालयन्नेवत्वदाज्ञांसकस्त्रियति ॥ एवंस्तुतस्तदाविष्णुर्ब्रह्माणमिदमुक्तवान् ॥ १११ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामियन्मांज्ञापयसे
प्रभो ॥ अदर्शनंगतोदेवोब्रह्मातंनाभिजज्ञिवान् ॥ ११२ ॥ गतेदेवेतदाविष्णोर्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ भूयश्चकारवैसृष्टिलोकानांप्रभवःप्रभुः ॥ ११३ ॥
तंदृष्ट्वानारदःप्राहवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥ सहस्रशीर्षापुरुषःसहस्राक्षःसहस्रपात् ॥ सर्वव्यापीभुवःस्पर्शादध्यतिष्ठदृशांशुलम् ॥ ११४ ॥ यद्धूतंयच्च
वैभाव्यंसर्वमेवभवान्यतः ॥ ततोविश्वमिदंतातत्वत्तोभूतंभविष्यति ॥ ११५ ॥ त्वत्तोयज्ञःसर्वहुतःपृषदाज्यंपशुर्दिधा ॥ ऋचस्त्वत्तोऽथसामानित्वत्त

प्र.सु.सं.

अ० ४

॥ १० ॥

एवाभिजज्ञिरे ॥११६॥ त्वत्तोयज्ञास्त्वजायतत्वत्तोऽश्वाश्चैवदेतिनः ॥गावस्त्वत्तःसमुद्भूताःत्वत्तोजातावयोमृगाः ॥११७॥ त्वन्मुखाद्वाहणाजाता
 स्त्वत्तःक्षत्रमजायत ॥ वैश्यास्तवोरुजाःशूद्रास्तवपद्भ्यांसमुद्भूताः ११८॥ अक्ष्णोःसूर्योऽनिलःश्रोत्राच्चंद्रमामनसस्तव ॥ प्राणोतःसुषिसञ्जातोमुखा
 दग्निरजायत ॥ ११९ ॥ नाभितोमगनंघोश्चशिरसःसमवर्त्तत ॥ दिशःश्रोत्रात्क्षितिःपद्भ्यांत्वत्तःसर्वमभूदिदम् ॥ १२० ॥ न्यग्रोधःसुमहानल्पेय
 थाबीजेव्यवस्थितः ॥ ससर्जज्विष्वमखिलंबीजभूतेतथात्वयि ॥ १२१ ॥ बीजांकुरसमुद्भूतोऽन्यग्रोधः संमुपस्थितः ॥ विस्तारंचयथायातित्वत्तः
 सृष्टौतथाजगत् ॥ १२२ ॥ यथाहिकदलीनान्यांस्त्वत्पत्रेभ्योऽभिदृश्यते ॥ एवंविष्वमिदंनान्यत्त्वंत्स्थमीश्वरदृश्यते ॥ १२३ ॥ हादिनीत्वयिश
 क्तिस्सात्वय्येकासहभाविनी ॥ हादतापकरीमिश्रात्वयिनोगुणवर्जिते ॥ १२४ ॥ पृथग्भूतैकभूतायसर्वभूतायतेनमः ॥ व्यक्तंप्रधानंपुरुषोविराट्स
 भ्राट्प्रतथाभवान् ॥ १२५ ॥ सर्वस्मिन्सर्वभूतस्त्वंसर्वःसर्वस्वरूपधृक् ॥ सर्वत्वत्तःसमुद्भूतंनमः सर्वात्मनेततः ॥ १२६ ॥ सर्वात्मकोऽसिसर्वेशसर्वभूतस्थि
 तोयतः ॥ कथयामिततः किंतेसर्ववेत्सिहृदिस्थितं ॥ १२७ ॥ योमेमनोरथोदेवसफलःसत्वयाकृतः ॥ तंतंसुतंतंसफलंयदृष्टोऽसिजगत्पते ॥१२८॥ ब्रह्मो
 वाच ॥ तपसस्तत्फलंपुत्रयदृष्ट्येहंत्वयाधुना ॥ महशनंहिविफलंनारदेहनजायते ॥१२९॥ वरंवरयतस्मात्त्वंयथाभिमतमात्मनः ॥ सर्वसंपद्यतेतातमयि
 दृष्टिपथंगते ॥ १३० ॥ नारदउवाच ॥ भगवन्सर्वभूतेशसर्वस्यास्तेभवान्ब्रह्मदि ॥ किमज्ञातंतवस्वामिन्मनसायन्मयप्सितम् ॥ १३१ ॥ कृतात्वयायथासृ
 ष्टिर्मयादृष्टातथाविभो ॥ तेनमेकौतुकंजातंहृद्वादेवर्षिदानवान् ॥१३२॥ पुलस्त्यउवाच ॥ नारदस्यपितातुष्टोब्रह्मादेवोदिवस्पतिः ॥ नारदायवरंप्रादादृषी
 णामुत्तमोभवान् ॥ १३३ ॥ भक्तिमत्प्रसादेनकालिकेलिकथाप्रियः ॥ गतिश्चतेऽप्रतिहतादिविभूमौरसातले ॥ १३४ ॥ यज्ञोपवीतसूत्रेणयोगपट्टावलं
 बिका ॥ छत्रिकाचतथावीणाअलंकारायतेनघ ॥ १३५ ॥ विष्णोः समीपे रुद्रस्यतथाशक्रस्यनारद ॥ द्वीपेषुपार्थिवानांतुसदाप्रीतिंचलप्स्य
 से ॥ १३६ ॥ वर्णानांतुभवान्दशास्तावरोदत्तोमयातव ॥ तिष्ठपुत्रयथाकामंसेव्यमानःसुरैर्दिवि ॥ १३७ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डे लक्ष्म्यु
 त्पत्तिर्नामचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ भीष्मउवाच ॥ कथंसतीदक्षसुतादेहंत्यक्तवतीशुभा ॥ दक्षयज्ञस्तुरुद्रेणविध्वस्तःकेनहेतुना ॥ १ ॥ एतन्मेकौतुकं
 ब्रह्मन्कथंदेवोमहेश्वरः ॥ जगामाथक्रोधवशंत्रिपुरारिर्महायशाः ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ गंगाद्वारेपुराभीष्मदक्षोयज्ञमथारभत् ॥ तत्रदेवासुरगणाः
 पितरोथमहर्षयः ॥ ३ ॥ समाजग्मुर्मुदायुक्ताः सर्वदेवाःसवासवाः ॥ नागायक्षाःसुपर्णाश्चवीरुदोषधयस्तथा ॥ ४ ॥ कश्यपोभगवानत्रिः पुलस्त्यः
 पुलहः क्रतुः ॥ प्रचेतसोगिराश्चैववसिष्ठश्चमहातपाः ॥५॥ तत्रवेदींसमांकृत्वाचातुर्होत्रंन्यवेशयत् ॥ होतावसिष्ठस्तत्रासीदंगिराध्वर्युस्तमः ॥ ६ ॥

प० पु०
॥ ११ ॥

बृहस्पतिरथोद्गाताब्रह्मावेनारदस्तथा ॥ यज्ञकर्मप्रवृत्तौतुह्यमानेषुचाग्निषु ॥ ७ ॥ आगतावसवः सर्व आदित्याद्वादशैवतु ॥ अस्मिन्नौमरुतश्चैवमनव
श्चतुर्दश ॥ ८ ॥ एवंयज्ञेप्रवृत्तेतुह्यमानेषुचाग्निषु ॥ विभूर्तितांपरांतत्रभक्ष्यभोज्यकृतांशुभाम् ॥ ९ ॥ आलोक्यसर्वतोभूमिसमंतादशयोजनम् ॥ महा
वेदीकृतातत्रसर्वैस्तत्रसमन्वितैः ॥ १० ॥ सर्वान्देवान्शक्रमुख्यान्यज्ञेदृष्ट्वासतीशुभा ॥ तदासानुनयंवाक्यंप्रजापतिमभाषत ॥ ११ ॥ सत्युवाच ॥ ऐरा
वतंसमारूढो देवराजः शतक्रतुः ॥ पत्न्याशच्यासहायातः कृतावासः शतक्रतुः ॥ १२ ॥ पापानांयोयमयिताधर्मेणाधर्मिणांप्रभुः ॥ पत्न्याधूमोर्णया
सार्द्धमिहायातः स दृश्यते ॥ १३ ॥ यादसांचपतिर्देवोवरुणोलोकभावनः ॥ गौर्य्यापत्न्यासहायातः प्रचेतामंडपेत्विह ॥ १४ ॥ सर्वयक्षाधिपोदेवः पुत्रो
विश्रवंसोमुनेः ॥ पत्न्यात्विहसमायातः सहदेव्याधनाधिपः ॥ १५ ॥ मुखं यः सर्वदेवानांजंतूनामुदरेस्थितः ॥ वेदायदर्थमुत्पन्नास्सोयंयज्ञमुपागतः ॥
॥ १६ ॥ निऋतीराक्षसेन्द्रोऽसौदिक्पतित्वेनियोजितः ॥ सचत्विहागतस्तातपत्न्यासार्द्धकृताविह ॥ १७ ॥ आयुःप्रदोजगत्यस्मिन्ब्रह्मण्यनिर्मितः
पुरा ॥ प्राणोऽपानोव्यानउदानस्समानांह्वयस्तथा ॥ १८ ॥ एकोनपंचाशत्केनगणेनपरिवारितः ॥ यज्ञेप्रजापतिश्चासौवायुर्देवः समागतः ॥
॥ १९ ॥ द्वादशात्माग्रहाध्यक्षः चक्षुषी जगतस्त्विह ॥ पातिवैभुवनंसर्वदेवानां यः परायणः ॥ २० ॥ आंयुषश्चवनानांचदिवसानांपतिर्हियः ॥ सं
ज्ञापतिरिहायातो भास्करोलोकपावनः ॥ २१ ॥ अत्रिवंशसमुद्भूतोद्विजराजोमहायशाः ॥ नयनानंदजननोलोकनाथोधरातले ॥ २२ ॥ ओष
धीनांपतिश्चापिवीरुधामपिसर्वशः ॥ उडुनाथः सपत्नीकइहायातः शशीतव ॥ २३ ॥ वसवोऽष्टौसमायाताअश्विनौचसमागतौ ॥ वृक्षोवनस्पतिश्चापि
गंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ २४ ॥ विद्याधराभूतसंचावेताला यक्षराक्षसाः ॥ पिशाचाश्चोग्रकर्माणस्तथान्येजीवहारकाः ॥ २५ ॥ नद्योनदाः समुद्राश्च द्वीपा
श्चसहपर्वतैः ॥ ग्राम्यारण्याश्चपशवोयदिङ्मन्यच्चनेद्भति ॥ २६ ॥ कश्यपोभगवानत्रिर्वसिष्ठश्चापरैः सह ॥ पुलस्त्यःपुलहश्चैवसनकाद्यामहर्षयः ॥ २७ ॥
पुण्याराजर्षयश्चैवपृथिव्यायेचपार्थिवाः ॥ वर्णाश्चाश्रमिणश्चैवसर्वेयेकर्मकारिणः ॥ २८ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनब्राह्मीसृष्टिरिहागता ॥ भगिन्योभागिनेयाश्चभ
गिनीपतयस्त्विमे ॥ २९ ॥ स्वभार्यासहिताःसर्वेसपुत्रास्सहबांधवाः ॥ त्वयासमर्चिताःसर्वेदानमानपंग्रिहैः ॥ ३० ॥ आमंत्रणामंत्रितानांसर्वेषांमान
नाकृता ॥ एकएवात्रभगवान्पतिर्मेन समागतः ॥ ३१ ॥ विनातेनत्विदंसर्वंशून्यवत्प्रतिभातिमे ॥ मन्येचाहंतुंभवतापतिर्मेननिमंत्रितः ॥ ३२ ॥ विस्मृतस्ते
भवेन्नूनंसर्वशंसतुमेभवान् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तस्यास्तदुक्तंवचनंश्रुत्वादक्षःप्रजापतिः ॥ ३३ ॥ पतिस्नेहसमायुक्तांप्राणेभ्योऽपिगरीयसीम् ॥ अंकमारोप्य
तांबालांसाध्वींपतिपरायणाम् ॥ ३४ ॥ पतिव्रतांमहाभागांपतिप्रियहितैषिणीम् ॥ ग्राहगंभीरभावेनशृणुवत्सेयथातथम् ॥ ३५ ॥ येनाद्यकारणेनेहपतिस्तेन

प्र.सृ.सं.
अ० ५

॥ ११ ॥

निमंत्रितः ॥ कपालपात्रधृक्चर्मभस्मावृततनुस्तथा ॥ ३६ ॥ शूलमुण्डोच्चिन्नश्चश्मशानेरमतेसदा ॥ विभूत्याङ्गनिसर्वाणिपरिमार्ष्टिचनित्यशः ॥ ३७ ॥
 व्याघ्रचर्मपरीधानोहस्तिचर्मपरिच्छदः ॥ कपालमालांशिरसिखदाङ्गचकरेस्थितम् ॥ ३८ ॥ कट्यावैगोनसंबध्वालिङ्गेऽस्थनांवल्यंतथा ॥ पन्नागानांतुराजा
 नमुपवीतंचवासुकिम् ॥ ३९ ॥ कृत्वाभ्रमतिचानेनरूपेणसततंक्षितौ ॥ नग्नागणाः पिशाचाश्चभूतसंघाद्यनेकशः ॥ ४० ॥ त्रिनेत्रश्चत्रिशूलीचगीतनृत्यरतस्स
 दा ॥ कुत्सितानि तथान्यानिसदातेकुरुतेपतिः ॥ ४१ ॥ त्रपाकरोभवेन्मह्यं देवानांसंनिधिः कथम् ॥ कीदृक्चवसनंतस्यकेतनंप्रतिनार्हति ॥ ४२ ॥ एतेदोषै
 र्मयावत्सेलोकानांचैवलज्जया ॥ नाह्वानंतुकृतंतस्यकारणेनमयासुते ॥ ४३ ॥ यज्ञस्यास्यसमाप्तौतुपूजांकृत्वात्वयासह ॥ आनीयतवभर्तारंत्वयासह
 त्रिलोचनम् ॥ ४४ ॥ त्रैलोक्यस्याधिकांपूजांकरिष्यामिचसत्कृतैः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रपायाः कारणमहत् ॥ ४५ ॥ नात्रमन्युस्त्वयाकार्यः सर्वस्वं
 भागमर्हति ॥ अन्यजन्मनियैर्यादृक्कृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ ४६ ॥ इहजन्मनितेतादृक्पुत्रिकेभुञ्जते फलम् ॥ परितापमाकृथास्त्वंफलंभुक्ष्वपुराकृतम् ॥
 ४७ ॥ श्रियंपरगतां दृष्ट्वा रूपसौभाग्यशोभनाम् ॥ रूपंचकांतिसौभाग्यंरम्याण्याभरणानिच ॥ ४८ ॥ कुलेमहतिवैजन्मवपुश्चातीवसुन्दरम् ॥ पूर्वभाग्यै
 स्तुलभ्यंते नरैरेतानिसुव्रते ॥ ४९ ॥ मात्मानंपरिनिंदेथामाचभाग्यानिसुव्रते ॥ फलंचैवंविधिकृतंदातुंकस्यतुकःक्षमः ॥ ५० ॥ नास्तिवैवलवान्कश्चिन्नमू
 ढो न चपण्डितः ॥ पांडित्यंचवलंचवजायतेपूर्वकर्मणा ॥ ५१ ॥ एतेदेवादिंवप्राप्ताः शोभमानाः स्थिताश्चिरम् ॥ पुण्येनतपसाचैवक्षेत्रेषुविविधेषुच ॥ ५२ ॥
 यदेभिरार्जितंपुण्यंतस्यैतेफलभागिनः ॥ एवमुक्त्वा ततः सातुसतीभीष्मरूपान्विता ॥ ५३ ॥ विनिंदमानापितरंक्रोधेनारुणितेक्षणा ॥ एवमेतद्यथातात त्वया
 चोक्तममाग्रतः ॥ ५४ ॥ सर्वोजनः पुण्यंभागी पुण्येनलभतेश्रियम् ॥ पुण्येनलभतेजन्मपुण्येभोगाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५५ ॥ तदयंजगतामीशः सर्वेषामुत्त
 मोत्तमः ॥ स्थानान्येतानिसर्वेषांदत्तान्येतेनधीमता ॥ ५६ ॥ येगुणास्तस्यदेवस्यवक्तुंजिह्वापिवेधसः ॥ नशक्ता ख्यापनेतस्यदेवस्यपरमेष्ठिनः ॥ ५७ ॥
 भस्मास्थिचकपालानिश्मशानेवसतिस्तथा ॥ गोनसाद्याश्चयेसर्पाः सर्वतेभूषणीकृताः ॥ ५८ ॥ भूतप्रेतागणास्तस्यपिशाचागुह्यकास्तथा ॥ एषधा
 ताविधाताचएषपालयितादिशः ॥ ५९ ॥ प्रसादेनचरुद्रस्यप्राप्तस्वर्गः पुरंदरः ॥ यदिरुद्रेऽस्तिदेवत्वंयदिसर्वगतः शिवः ॥ ६० ॥ सत्येनतेनतेयज्ञविध्वं
 सयतुशंकरः ॥ यद्यस्तिमेतपः किंचित्कश्चिद्धर्मोऽथवाकृतः ॥ ६१ ॥ फलेनतस्यधर्मस्ययज्ञस्तेनाशमर्हति ॥ प्रियाहंयदिदेवस्ययदिमांतारयिष्यति
 ॥ ६२ ॥ तेनसत्येनतेगर्वः समाप्तिमभिगच्छतु ॥ इत्युत्त्वायोगमास्थायस्वदेहस्थेनतेजसा ॥ ६३ ॥ निर्ददाहत्तदात्मानंसदेवासुरपन्नगैः ॥ किंकि
 मेतदितिप्रोक्तेगंधर्वगणगुह्यकैः ॥ ६४ ॥ गंगाकूलेतदामुक्तोदेहोवैकुण्ठयातया ॥ सौनकंनामतत्तीर्थंगंगायाः पश्चिमेतटे ॥ ६५ ॥ श्रुत्वारुद्रस्तुतद्रा

प० पु०
॥ ११ ॥

बृहस्पतिरथोद्गाता ब्रह्मा वै नारदस्तथा ॥ यज्ञकर्मप्रवृत्तौ तु हूयमानेषु चाग्निषु ॥ ७ ॥ आगतावसवः सर्व आदित्याद्वा दंशैव तु ॥ अस्मिनौ मरुतश्चैव मनवश्चतुर्दश ॥ ८ ॥ एवं यज्ञे प्रवृत्ते तु हूयमानेषु चाग्निषु ॥ विभूर्तितां परांतत्र भक्ष्यभोज्यकृतां शुभाम् ॥ ९ ॥ आलोक्य सर्वतो भूमिं समंताद्दशयोजनम् ॥ महावेदीकृता तत्र सर्वेस्तत्र समन्वितैः ॥ १० ॥ सर्वान् देवान् शक्रमुख्यान् यज्ञे दृष्ट्वा सती शुभा ॥ तदा सा नुनयं वाक्यं प्रजापतिमभाषत ॥ ११ ॥ सत्युवाच ॥ ऐरावतं समारूढो देवराजः शतक्रतुः ॥ पत्न्या शच्या सहायातः कृतावासः शतक्रतुः ॥ १२ ॥ पापानां यो यमयिता धर्मेणा धर्मिणां प्रभुः ॥ पत्न्या धूमोर्णया सार्द्धमिहायातः स दृश्यते ॥ १३ ॥ यादसां च पतिर्देवो वरूणो लोकभावनः ॥ गौर्य्या पत्न्या सहायातः प्रचेतामंडपे त्विह ॥ १४ ॥ सर्वयक्षाधिपो देवः पुत्रो विश्रवं सोमनेः ॥ पत्न्या त्विह समायातः सह देव्या धनाधिपः ॥ १५ ॥ मुखं यः सर्वदेवानां जंतूनामुदरे स्थितः ॥ वेदाय दर्शमुत्पन्नास्सोयं यज्ञमुपागतः ॥ १६ ॥ निऋतीराक्षसेन्द्रोऽसौ दिक्पति त्वेनियोजितः ॥ स च त्विहागतस्तात पत्न्या सार्द्धं कृताविह ॥ १७ ॥ आयुः प्रदो जगत्यस्मिन् ब्रह्मण्यनिर्मितः पुरा ॥ प्राणोऽपानो व्यान उदानस्समानां ह्वयस्तथा ॥ १८ ॥ एको न पंचाशत्केन गणेन परिवारितः ॥ यज्ञे प्रजापतिश्चासौ वायुर्देवः समागतः ॥ १९ ॥ द्वादशात्मा ग्रहाध्यक्षः चक्षुषी जगतस्त्विह ॥ पाति वै भुवनं सर्वदेवानां यः परायणः ॥ २० ॥ आंशुषश्च वनानां च दिवसानां पतिर्हियः ॥ संज्ञापतिरिहायातो भास्करो लोकपावनः ॥ २१ ॥ अत्रिवंशसमुद्भूतो द्विजराजो महायशाः ॥ नयनानंदजननो लोके कनाथो धरातले ॥ २२ ॥ ओषधीनां पतिश्चापि वीरुधामपि सर्वशः ॥ उडुनाथः सपत्नीक इहायातः शशीतव ॥ २३ ॥ वसवोऽष्टौ समायाता अश्विनौ च समागतौ ॥ वृक्षो वनस्पतिश्चापि गंधर्वाप्सरसांगणाः ॥ २४ ॥ विद्याधराभूतसंघावेताला यक्षराक्षसाः ॥ पिशाचाश्चोग्रकर्माणस्तथान्ये जीवहारकाः ॥ २५ ॥ नद्योनदाः समुद्राश्च द्वीपाश्च सहपर्वतैः ॥ ग्राम्यारण्याश्च पशवो यदिङ्ग्यच्चनेद्भति ॥ २६ ॥ कश्यपो भगवानत्रिर्वसिष्ठश्चापरैः सह ॥ पुलस्त्यः पुलहश्चैव सनकाद्यामहर्षयः ॥ २७ ॥ पुण्याराजर्षयश्चैव पृथिव्यां ये च पार्थिवाः ॥ वर्णाश्चाश्रमिणश्चैव सर्वे ये कर्मकारिणः ॥ २८ ॥ किमत्र बहुनोक्तेन ब्राह्मी सृष्टिरिहागता ॥ भगिन्यो भागिनेयाश्च भगिनीपतयस्त्वमे ॥ २९ ॥ स्वभार्या सहिताः सर्वे स पुत्रास्सहबांधवाः ॥ त्वया समर्चिताः सर्वे दानमानपंरिग्रहैः ॥ ३० ॥ आमंत्रणामंत्रितानां सर्वेषां माननाकृता ॥ एक एवात्र भगवान्पतिर्मेन समागतः ॥ ३१ ॥ विना तेन त्विदं सर्वं शून्यवत्प्रतिभाति मे ॥ मन्ये चाहं तु भवता पतिर्मेन निमंत्रितः ॥ ३२ ॥ विस्मृतस्ते भवेन्तूनं सर्वशंसतु मे भवान् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तस्यास्तदुक्तं वचनं श्रुत्वा दक्षः प्रजापतिः ॥ ३३ ॥ पतिस्नेहसमायुक्तां प्राणेभ्योऽपि गरीयसीम् ॥ अंकमारोप्य तां बालां सार्धं पतिपरायणाम् ॥ ३४ ॥ पतिव्रतां महाभागां पतिप्रियहितैषिणीम् ॥ ग्रहगंभीरभावेन शृणुवत्सेयथा तथम् ॥ ३५ ॥ येनाद्यकारणेनेह पतिस्तेन

प्र.सू.ख.
अ० ६

॥ ११ ॥

निमंत्रितः ॥ कपालपात्रधृक्चर्मभस्मावृततनुस्तथा ॥ ३६ ॥ शूलीमुण्डीचनग्नश्चश्मशानेरमतेसदा ॥ विभूत्याङ्गानिसर्वाणिपरिमार्ष्टिचनित्यशः ॥ ३७ ॥
 व्याघ्रचर्मपरीधानोहस्तिचर्मपरिच्छदः ॥ कपालमालांशिरसिखट्वांगंचकरेस्थितम् ॥ ३८ ॥ कट्यावैगोनसंबध्वालिङ्गोऽस्थनां वलयंतथा ॥ पद्मागानांतुराजा
 नमुपवीतंचवासुकिम् ॥ ३९ ॥ कृत्वाभ्रमतिचानेरूपेणसततंक्षितौ ॥ नम्रागणाः पिशाचाश्चभूतसंघाद्वानेकशः ॥ ४० ॥ त्रिनेत्रश्चत्रिशूलीचगीतनृत्यरतस्स
 दा ॥ कुत्सितानि तथान्यानि सदातेकुरुतेपतिः ॥ ४१ ॥ त्रपाकरोभवेन्मह्यं देवानांसंनिधिः कथम् ॥ कीदृक्चवसनंतस्यकेतनंप्रतिनार्हति ॥ ४२ ॥ एतैर्दोषै
 र्मयावत्सेलोकानांचैवलज्जया ॥ नाह्वानंतुकृतंतस्यकारणेनमयासुते ॥ ४३ ॥ यज्ञस्यास्यसमाप्तौतुं पूजांकृत्वात्वयासह ॥ आनीयतवभर्तारंत्वयासह
 त्रिलोचनम् ॥ ४४ ॥ त्रैलोक्यस्याधिकांपूजांकरिष्यामिचसत्कृतैः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रपायाः कारणमहत् ॥ ४५ ॥ नात्रमन्युस्त्वयाकार्यः सर्वस्वं
 भागमर्हति ॥ अन्यजन्मनिर्देयाद्वक्कृतंकर्मशुभाशुभम् ॥ ४६ ॥ इहजन्मनितेतादृक्पुत्रिकेभुञ्जते फलम् ॥ परितापंमाकृथास्त्वंफलंभुक्ष्वपुराकृतम् ॥
 ४७ ॥ श्रियंपरगतां दृष्ट्वा रूपसौभाग्यशोभनाम् ॥ रूपंचकांतिसौभाग्यंरम्याण्याभरणानिच ॥ ४८ ॥ कुलेमहतिवैजन्मवपुश्चातीवसुन्दरम् ॥ पूर्वभाग्यै
 स्तुलभ्यंते नरैरेतानिसुव्रते ॥ ४९ ॥ मात्मानंपरिनिंदेथामाचभाग्यानि सुव्रते ॥ फलंचैवविधिकृतंदातुंकस्यतुकःक्षमः ॥ ५० ॥ नास्तिवैबलवान्कश्चिन्नमृ
 ढो न चपण्डितः ॥ पांडित्यंचबलंचवजायतेपूर्वकर्मणा ॥ ५१ ॥ एतेदेवादिवंप्राप्ताः शोभमानाः स्थिताश्चिरम् ॥ पुण्येनतपसांचैवक्षेत्रेषुविविधेषुच ॥ ५२ ॥
 यदेभिरार्जितंपुण्यंतस्यैतेफलभागिनः ॥ एवमुक्त्वा ततः सातुसतीभीष्मरूपान्विता ॥ ५३ ॥ विनिंदमानापितरंक्रोधेनारुणितेक्षणा ॥ एवमेतद्यथातात त्वया
 चोक्तंममाग्रतः ॥ ५४ ॥ सर्वोजनः पुण्यंभार्गी पुण्येनलभतेश्रियम् ॥ पुण्येनलभतेजन्मपुण्येभोगाः प्रतिष्ठिताः ॥ ५५ ॥ तदयंजगतामीशः सर्वेषामुत्त
 मोत्तमः ॥ स्थानान्येतानिसर्वेषांदत्तान्येतेनधीमता ॥ ५६ ॥ येगुणास्तस्यदेवस्यवक्तुंजिह्वापिवेधसः ॥ नशक्ता ख्यापनेतस्यदेवस्यपरमेष्ठिनः ॥ ५७ ॥
 भस्मास्थिचकपालानिश्मशानेवसतिस्तथा ॥ गोनसाद्याश्चयेसर्पाः सर्वेतेभूषणीकृताः ॥ ५८ ॥ भूतप्रेतागणास्तस्यपिशाचागुह्यकास्तथा ॥ एषधा
 ताविधाताचण्डपालयितादिशः ॥ ५९ ॥ प्रसादेनचरुद्रस्यप्राप्तस्वर्गः पुरंदरः ॥ यदिरुद्रेऽस्तिदेवत्वंयदिसर्वगतः शिवः ॥ ६० ॥ सत्येनतेनतेयज्ञविध्वं
 सयतुशंकरः ॥ यद्यस्तिमेतपः किंचित्कश्चिद्धर्मोऽथवाकृतः ॥ ६१ ॥ फलेनतस्यधर्मस्ययज्ञस्तेनाशमर्हति ॥ प्रियाहंयदिदेवस्ययदिमांतारयिष्यति
 ॥ ६२ ॥ तेनसत्येनतेगर्वः समाप्तिमभिगच्छतु ॥ इत्युत्तवायोगमास्थायस्वदेहस्थेनतेजसा ॥ ६३ ॥ निर्ददाहत्तदात्मानंसदेवासुरपन्नगैः ॥ किंकि
 मेतदितिप्रोक्तेगंधर्वगणगुह्यकैः ॥ ६४ ॥ गंगाकूलेतदामुक्तोदेहोवैकुण्ठयातया ॥ सौनकं नामतत्तीर्थंगंगायाः पश्चिमेतटे ॥ ६५ ॥ श्रुत्वारुद्रस्तुतद्रा

ष० पु०
॥ १२ ॥

तापत्त्यानाशसुदुःखितः ॥ हंतुं यज्ञं धीरभवत् देवानामिह पश्यताम् ॥ ६६ ॥ गणकोटिः समादिष्टाग्रहावैनायकांस्तथा ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्च दक्षयज्ञ
विनाशने ॥ ६७ ॥ तैर्गत्वा विबुधास्सर्वे यज्ञे निर्जित्य नाशिताः ॥ हते यज्ञे तदा दक्षो निरुत्साहो निरुद्यमः ॥ ६८ ॥ उपगम्या ब्रवीत्स्तो देवदेवं प्रिना किनम् ॥
न ज्ञातोऽसिमया देवदेवानां प्रभुरीश्वरः ॥ ६९ ॥ त्वमस्य जगतोऽधीशः सुरास्सर्वे त्वया जिताः ॥ कृपां कुरु महेशानगणान्सर्वान्निवर्तय ॥ ७० ॥ गणैर्नानावि
धैर्घोरैर्नानाभूषणभूषितैः ॥ नानावदनदंतौष्ठैर्नानाप्रहरणोद्यतैः ॥ ७१ ॥ नानानागैर्द्रुसंदष्टजटाभारोपशोभितैः ॥ सुदृढोद्धतदर्पाब्धैर्घोरैर्घोरनिघातिभिः
॥ ७२ ॥ कामरूपैरकांतैश्च सर्वकामसमन्वितैः ॥ अनिवार्यबलैश्चोग्रैर्योगिभिर्योगगामिभिः ॥ ७३ ॥ व्यालोलकेसरजटैर्दण्डोत्कटहसन्मुखैः ॥ करीन्द्रकरटा
टोपपाटवैः सिंहदेहिभिः ॥ ७४ ॥ केचित्परमदाघ्राणघूर्णद्दीपसमप्रभैः ॥ विचित्रचित्रवसनैर्द्धीरैर्धीरवरादिभिः ॥ ७५ ॥ मृगव्याघ्रसिंहरुतैस्तरक्ष्वजिनधारि
भिः ॥ भुजंगहारवलयकृतयज्ञोपवीतकैः ॥ ७६ ॥ शूलासिपट्टिशधरैः परशुप्रासहस्तकैः ॥ वज्रक्रकचकोदंडकालदंडास्त्रपाणिभिः ॥ ७७ ॥ गणेश्वरैः सुदु
र्द्धैर्वृतः सूर्यो ग्रहैरिव ॥ देवदेव महादेवनष्टो यज्ञो दिवंगतः ॥ ७८ ॥ मृगरूपधरो भूत्वा भयभीतस्तु शंकर ॥ नमः शङ्खाम्भवाय स गणाय स नंदिने ॥ ७९ ॥
वृषासनाय सोमाय क्रतु कालांतकाय च ॥ नमो दिक्चर्मवस्त्राय नमस्ते तीव्रते जसे ॥ ८० ॥ ब्रह्मणे ब्रह्मदेहाय ब्रह्मण्यायामिताय च ॥ गिरीशाय सुरेशाय ई
शानाय नमोनमः ॥ ८१ ॥ रुद्राय प्रतिवज्राय शिवाय क्रथनाय च ॥ सुरासुराधिपतये यतीनां पतये नमः ॥ धूम्रोऽग्राय विरूपाय यज्वने घोरे रूपि
णे ॥ ८२ ॥ विरूपाक्षशुभाक्षाय सहस्राक्षाय वै नमः ॥ मुंडाय चंडमुण्डाय वरस्वङ्गाङ्गधारिणे ॥ कव्यरूपाय हव्याय सर्वसंहारिणे नमः ॥ ८३ ॥ भक्तानु
कंपिनेऽत्यथ रुद्रजाप्यस्तुताय च ॥ विरूपाय सुरूपाय रूपाणां शतकारिणे ॥ ८४ ॥ पंचास्याय शुभास्याय चन्द्रस्याय नमोनमः ॥ वरदाय वराहाय कूर्मा
य च मृगाय च ॥ ८५ ॥ लीलालकशिखंडाय कमंडलुधराय च ॥ विश्वनाम्नेऽथ विश्वाय विश्वेशाय नमोनमः ॥ ८६ ॥ त्रिनेत्रत्राणमस्माकं त्रिपुरघ्नविधीय
ताम् ॥ वाङ्मनः कायभावेऽस्तु प्रपन्नस्य महेश्वर ॥ ८७ ॥ एवंस्तु तस्तदा देवो दक्षेणापन्नदेहिना ॥ दिव्येनानेन स्तोत्रेण भृशमाराधितस्तदा ॥ ८८ ॥ समग्रं
ते यज्ञफलं मया दत्तं प्रजापते ॥ सर्वकामप्रसिद्धयर्थं फलं प्राप्स्यस्यनुत्तमम् ॥ ८९ ॥ एवमुक्तो भगवत्ता प्रणम्याथ सुरेश्वरम् ॥ जगांस्व निकेतं तु गणानामेव
पश्यताम् ॥ ९० ॥ पत्न्याः शोकेन वै देवो गंगाद्वारे तदा स्थितः ॥ तां सतीं चितयानस्तु क्रतुसामे क्रियागता ॥ ९१ ॥ तस्य शोकाभिभूतस्य नारदो भवसं
न्निधौ ॥ सा ते सती कदा देवेश भार्या प्राणसमामृता ॥ ९२ ॥ हिमवद्बहितासा च मनागर्भसमुद्भवा ॥ जग्राह देहमन्यं सा वै देवदार्थवेदिनी ॥ ९३ ॥ श्रुत्वा दे
वस्तदा ध्यानमवतीर्णा मपश्यत ॥ कृतकृत्यमथात्मानं कृत्वा देवस्तदा स्थितः ॥ ९४ ॥ संप्राप्तयौवना देवी पुनरेव विवाहिता ॥ एवं हि कथितं भीष्मय

प्र.सू.सं.
अ० ६

॥ १२ ॥

थायज्ञोहतःपुरा ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे दक्षयज्ञविध्वंसो नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ ॥ देवानां दानवानां च गं
 धर्वोरगरक्षसाम् ॥ उत्पत्तिं विस्तरेण मांगुरो ब्रूहि यथाविधि ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ॥ संकल्पाद्दर्शनात्स्पर्शात्पूर्वेषां सृष्टिरुच्यते ॥ दक्षात्प्रा
 चेतसा दूर्ध्वं सृष्टिर्मेथुनसंभवा ॥ २ ॥ यथा ससर्ज चैवासौ तथैव शृणु कीरवा ॥ यदा तु सृजतस्तस्य देवार्धिगणपन्नगान् ॥ ३ ॥ न वृद्धि मगमल्लोकस्तदामेथुनयो
 गतः ॥ दक्षः पुत्रसहस्राणितदासि क्रयामजीजनत् ॥ ४ ॥ तांस्तु दृष्ट्वा महाभागान्सि सृक्षून् विविधाः प्रजाः ॥ नारदः प्राह हर्यश्वान् दक्षपुत्रान्समागतान्
 ॥ ५ ॥ भुवः प्रमाणं सर्वं तु ज्ञात्वा त्वोर्द्धमध एव वा ॥ ततः सृष्टिविशेषेण कुरुध्वमृषिसत्तमाः ॥ ६ ॥ ते तु तद्वचनं श्रुत्वा प्रयाताः सर्वतो दिशम् ॥ अद्यापि न नि
 वर्तते समुद्रादिव सिंधवः ॥ ७ ॥ हर्यश्वेषु प्रणष्टेषु पुनर्दक्षः प्रजापतिः ॥ वीरिण्यामेव पुत्राणां सहस्रमसृजत् प्रभुः ॥ ८ ॥ शबलाश्वानामते च समेताः सृष्टि क
 र्मणि ॥ नारदोऽनुगतान् प्राह पुनस्तान् पूर्ववन्मुनिः ॥ ९ ॥ भुवः प्रमाणं सर्वं तु ज्ञात्वा भ्रातृनथो पुनः ॥ आगत्य च पुनः सृष्टिं करिष्ये विधिविधौ ॥ १० ॥ तेऽपि
 तेनैव मार्गेण जग्मुर्भ्रात्रनुगास्तदा ॥ ततः प्रभृतिन भ्रातुः कनीयान् मार्गमिच्छति ॥ ११ ॥ अन्वेष्टा दुःखमाप्नोति तेन तत्परिवर्जयेत् ॥ ततस्तेष्वपि न
 ष्टेषु षष्टिकन्याः प्रजापतिः ॥ १२ ॥ वीरिण्यां जनयामास दक्षः प्राचेतसस्तदा ॥ प्रादात्स दशधर्माय कश्यपाय त्रयोदश ॥ १३ ॥ विंशतिसप्तसोमाय
 चतस्रोऽरिष्टनेमिने ॥ द्वे चैव भृगुं पुत्राय द्वे कृशाश्वाय धीमते ॥ १४ ॥ द्वे चैवांगिरसे प्रादात्तासां नामानि विस्तरात् ॥ शृणु त्वं देवममृतृणां प्रजाविस्तारमादितः
 ॥ १५ ॥ अरुंधतीव सुर्जामिर्लम्बाभानुर्मरुत्वती ॥ संकल्पाच्च मुहूर्ता च साध्या विश्वा च भामिनी ॥ १६ ॥ धर्मपत्न्यः समाख्यातास्तासां पुत्रान्निबोध मे
 विश्वे देवास्तु विश्वायाः साध्या साध्या नजीजनत् ॥ १७ ॥ मरुत्वत्यां मरुत्वंतो वसोस्तु वसवस्तथा ॥ भानोस्तु भानवो जाता मूहूर्तायामुहूर्तजाः ॥ १८ ॥
 लंबायां घोषनामानो नागवीथीतुजामिजा ॥ पृथिवीतलसंभूतमरुंधत्या मजायत ॥ १९ ॥ संकल्पायास्तु संकल्पावसु सृष्टिनिधारय ॥ ज्योतिष्मंतश्च
 ये देवां व्यापकाः सर्वतो दिशम् ॥ २० ॥ वसवस्ते समाख्यातास्तेषां नामानि मे शृणु ॥ आपो ध्रुवश्च सोमश्च धरश्चैवानिलोऽनलः ॥ २१ ॥ प्रत्यूषश्च प्रभासश्च वसवो
 ष्ठी प्रकीर्तिताः ॥ आपस्य पुत्राश्च त्वारः श्रान्तो वै तण्डणवच ॥ २२ ॥ अपिशांतो मनिर्बभ्रुर्यज्ञरक्षाधिकारिणः ॥ ध्रुवस्य कालः पुत्रस्तु वर्चाः सोमादजाय
 त ॥ २३ ॥ द्रविणो हव्यवाहश्च धरपुत्रा विमौ स्मृतौ ॥ कल्पांतस्थस्ततः प्राणोरमणः शिशिरोऽपि च ॥ २४ ॥ मनोहरो धवश्चाथ शिवो वाथ हरेः सुताः ॥
 शिवो मनोजवं पुत्रमविज्ञातगतिप्रदम् ॥ २५ ॥ अवापचानलः पुत्रानग्निप्रायगुणांस्ततः ॥ तत्र शाखो विशाखश्च निगमेषु स्वयं भुवः ॥ २६ ॥
 अपत्यं कृत्तिकानां च कार्तिकेयस्ततः स्मृतः ॥ प्रत्यूषस्य क्रभुः पुत्रो मुनिर्नामाथ देवलः ॥ २७ ॥ विश्वकर्मा प्रभासस्य पुत्रः शिल्पी प्रजापतिः ॥ प्रासादभ

पु० पु०
॥ १३ ॥

वनोद्यानप्रतिमाभूषणादिषु ॥ २८ ॥ तटाकारामकूपेषु त्रिदशानां च वर्द्धकिः ॥ अजैकपादहिर्बुध्न्यो विरूपाक्षोऽथैवतः ॥ २९ ॥ हरश्च बहुरूपश्च
त्र्यंबकश्च सुरेश्वरः ॥ सावित्रश्च जयंतश्च पिनाकीचापराजितः ॥ ३० ॥ एते रुद्रास्समाख्याता एकादशगणेश्वराः ॥ एतेषां मानसानां तु त्रिशूलवर
धारिणाम् ॥ ३१ ॥ कोट्यश्चतुरशीतिस्तु तत्पुत्राश्चाक्षयामताः ॥ दिक्षु सर्वासु येरक्षां प्रकुर्वति गणेश्वराः ॥ ३२ ॥ एते वै पुत्रपौत्राश्च सुरभीगर्भसं
भवाः ॥ कश्यपस्य प्रवक्ष्यामि पुत्रपौत्रादिपत्निषु ॥ ३३ ॥ अदितिर्दितिर्दनुश्चैव अरिष्टासुरसा तथा ॥ सुरभिर्विनता चैव ताम्रा क्रोधवशा इरा
॥ ३४ ॥ कद्रुखसामुनिस्तद्वत्तासु पुत्रान्निबोधमे ॥ तुषितानामये देवाश्चाक्षुषस्यांतरे मनोः ॥ ३५ ॥ वैवस्वतेऽतरे चैव आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ इन्द्रो
धाता भगस्त्वष्टामित्रोऽथ वरुणोऽर्यमा ॥ ३६ ॥ विवस्वान्सविता पूषा अंशुमान्विष्णुरेव च ॥ एते सहस्रकिरणा आदित्या द्वादश स्मृताः ॥ ३७ ॥
मारीचात्कश्यपाज्जाताः पुत्रास्तोऽदितिर्नंदमाः ॥ कृशाश्वस्य ऋषेः पुत्रा देवप्रहरणाः स्मृताः ॥ ३८ ॥ एते देवगणास्तात प्रतिमन्वन्तरेषु च ॥ उत्पद्यन्ते वि
विलीयन्ते कल्पे कल्पे तथैव च ॥ ३९ ॥ दितिः पुत्रद्वयं लेभे कश्यपादितिः श्रुतम् ॥ हिरण्यकशिपुं चैव हिरण्याक्षं तथैव च ॥ ४० ॥ हिरण्यकशिपोस्तद्वज्जा
तं पुत्रचतुष्टयम् ॥ प्रह्लादश्चानुह्लादश्च संह्लादो ह्लाद एव च ॥ ४१ ॥ प्रह्लादपुत्रा आयुष्मान्शिबिर्बाष्कलिरिव च ॥ विरोचनश्चतुर्थस्तु सबलिपुत्रमातवान्
॥ ४२ ॥ बलेः पुत्रशतं त्वासीद्वाणज्येष्ठं ततो नृप ॥ धृतराष्ट्रस्तथासूय्यो विवस्वानंशुतापनः ॥ ४३ ॥ निकुम्भनामा गुर्वक्षः कुक्षिर्भौमोऽथ भीषणः ॥
एवमन्येतु बहवो बाणोज्येष्ठो गुणाधिकः ॥ ४४ ॥ बाणस्सहस्रबाहुस्तु सर्वास्त्रगुणसंयुतः ॥ तपसा तोषितो यस्य पुरेव सति शूलधृत् ॥ ४५ ॥ महाबा
लत्वमगमत्सार्थ्यस्य पिनाकिनः ॥ हिरण्याक्षस्य पुत्रोऽभूदंधको नाम नामतः ॥ ४६ ॥ भूतसंतापनश्चैव महानागस्तथैव च ॥ एतेभ्यः पुत्रपौत्राणां को
टयः सप्तसप्ततिः ॥ ४७ ॥ महाबलामहाकायानाना रूपामहौजसः ॥ दनुः पुत्रशतं लेभे कश्यपाद्वरदार्पितम् ॥ ४८ ॥ विप्रचित्तिः प्रधानोऽभूदेषां म
ध्ये महाबलः ॥ द्विरष्टमूर्द्धाशकुनिस्तथा शंकुशिरोधरः ॥ ४९ ॥ अयोमुखः शंबरश्च कपिलो वामनस्तथा ॥ मरीचिर्मागधश्चैव हरिर्गजशिरास्तथा
॥ ५० ॥ निद्राधरश्च केतुश्च केतुवीर्यः शतक्रतुः ॥ इन्द्रमित्रग्रहश्चैव वज्रनाभस्तथैव च ॥ ५१ ॥ एकवस्त्रो महाबाहुर्वज्राक्षस्तारकस्तथा ॥ असिलो
मापुलोमाच विकुर्वाणो महासुरः ॥ ५२ ॥ स्वर्भानुर्वृषपर्वाच एवमाद्याद नोः सुताः ॥ स्वर्भानोः सुप्रभाकन्याश्चीचैव पुलोमजा ॥ ५३ ॥ उपदानवीम
यस्यासीत्तथामंदोदरीकुहूः ॥ शर्मिष्ठा सुन्दरी चैव चंडाचवृषपर्वणः ॥ ५४ ॥ पुलोमा कालका चैव वैश्वनरसुते उभे ॥ बह्वपत्यो महासत्वो मारीचस्य
परिग्रहः ॥ ५५ ॥ तयोः षष्टिः सहस्राणि दानवानां पुराभवन् ॥ पौलोमान् कालखंजाश्च मारीचोऽजनयत्पुरा ॥ ५६ ॥ अवध्यायेन राणां वै हिरण्यपुर

प्र.सु.खं
अ० ६

॥ १३ ॥

वासिनः ॥ चतुर्मुखाब्धवरायेहताविजयेनतु ॥ ५७ ॥ विप्रचित्तिः सिंहिकायांनवपुत्रानजीजनत् ॥ हिरण्यकशिपोर्यैवैभागिनेयास्त्रयोदश
॥ ५८ ॥ कंसःशंखश्चराजेंद्रनलोवातापिरेवच ॥ इत्वलोनमुचिश्चैवखसृमश्चांजनस्तथा ॥ ५९ ॥ नरकःकालनाभश्चपरमाणुस्तथैवच ॥ कल्प
वीर्यश्चविख्यातोदनुवंशविवर्द्धनः ॥ ६० ॥ संह्लादस्यतुदैत्यस्यनिवातकवचाःकुले ॥ अवध्याःसर्वदेवानांगंधर्वोरगरक्षसाम् ॥ ६१ ॥ येहताबल
माश्रित्यअर्जुनेनरणाजिरे ॥ षट्कन्याजनयामासताम्रामारीचवीर्यतः ॥ ६२ ॥ शुकींश्येनींचभासींचसुगृधींघृध्रिकांशुचिम् ॥ शुकीशुकानुलूकांश्च
जनयामासधर्मतः ॥ ६३ ॥ श्येनीश्येनांश्चभासींचकुररानप्यजीजनत् ॥ गृधीगृध्रान्सुगृधींचपारावतविहंगमान् ॥ ६४ ॥ हंससारसकारंडप्लवान्
शुचिरजीजनत् ॥ एतेताम्रासुताःप्रोक्ताविनतायानिशामय ॥ ६५ ॥ गरुडः पतगश्रेष्ठोऽरुणश्चेशःपतत्रिणाम् ॥ सौदामिनीतथाकन्यायेयंनभसि
विश्रुता ॥ ६६ ॥ संपातिश्चजटायुश्चअरुणस्यसुताबुभौ ॥ संपातिपुत्रोबभ्रुश्चशीघ्रगश्चातिविश्रुतः ॥ ६७ ॥ जटायोः कर्णिकारश्चशतंगामीच
विश्रुतौ ॥ तेषामसंख्यमभवत्पक्षिणोपुत्रपौत्रकम् ॥ ६८ ॥ सुरसायांसहस्रंतुसर्पाणामभवत्पुरा ॥ सहस्रशिरसांकद्रूःसहस्रंप्रापसुव्रता ॥ ६९ ॥ प्रधा
नास्तेषुविख्याताष्पट्विंशतिरिदिम ॥ शेषवासुकिकर्कोटशंखैरावतकंवलाः ॥ ७० ॥ धनंजयमहानीलपद्मांश्चतरतक्षकाः ॥ एलापत्रमहापद्मधृतरा
ष्ट्रबलाहकाः ॥ ७१ ॥ शंखंपालमहाशंखपुष्पदंष्ट्रशुभाननाः ॥ शंखरोमाचनहुषोरमणः पणिनस्तथा ॥ ७२ ॥ कपिलोदुर्मुखश्चापिपतंजलिमुखा
स्तथा ॥ एषामनंतमभवत्सर्वेषांपुत्रपौत्रकम् ॥ ७३ ॥ प्रायशोयत्पुरादग्धंजनमेजयमंदिरे ॥ रक्षोगणंक्रोधवशासुनामानमजीजनत् ॥ ७४ ॥
दंष्ट्रिणानियुतंतेषांभीमसेनादगांक्षयम् ॥ दंष्ट्रिगोमायुकाकादीन्महिषीगोंवराङ्गनाः ॥ ७५ ॥ सुरभिर्जनयामासकश्यपात्त्रितयंपुरा ॥ मुनिर्मुनी
नांचगणंगणमप्सरसांतथा ॥ ७६ ॥ तथाकिन्नरगंधर्वानरिष्टाञ्जनयद्बहून् ॥ तृणवृक्षलतागुल्मामिरासर्वमजीजनत् ॥ ७७ ॥ खसातुयक्षरक्षांसिजन
यामासकोटिशः ॥ एतेकश्यपदायादाःशतशोऽथसहस्रशः ॥ ७८ ॥ एषमन्वंतरेभीष्मसर्गःस्मररोचिषेस्मृतः ॥ ततस्त्वेकोनपंचाशन्मरुतःकश्यपादि
तिः ॥ जनयामासधर्मज्ञसर्वानमरवल्लभान् ॥ ७९ ॥ इतिश्रीपात्रपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेपष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ भीष्मउवाच ॥ दितेःपुत्राःकथंजातामरु
तोदेववल्लभाः ॥ देवैर्जग्मुश्चसापत्नैः कस्मात्सख्यमनुत्तमम् ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरादैवासुरेयुद्धेहतेषुहरिणासुरैः ॥ पुत्रपौत्रे
षुशोकातार्तागताभूलोकमुत्तमम् ॥ २ ॥ पुष्करेषुमहातीर्थेसरस्वत्यास्तटेशुभे ॥ भर्तुराराधनपरातपउग्रंचचारह ॥ ३ ॥ दितिर्वैदैत्यमा
तातुऋषिकार्येणसुव्रता ॥ फलाहारा तपस्तेपे कृच्छचांद्रायणादिभिः ॥ ४ ॥ यावद्वर्षशतंसाग्रंजराशोकसमाकुला ॥ ततःसातप्रसातमाव

पं० पु०
॥ १४ ॥

सिष्ठादीनपृच्छत ॥ ५ ॥ कथयंतु भवन्तो मे पुत्रशोकविनाशनम् ॥ व्रतं सौभाग्यफलदमिह लोके परत्र च ॥ ६ ॥ उचुर्वसिष्ठप्रमुखां ज्येष्ठस्य
पूर्णिमा व्रतम् ॥ यस्य प्रसादादभवत्सुतशोकविवर्जिता ॥ ७ ॥ भीष्म उवाच ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहं ब्रह्मन् ज्येष्ठस्य पूर्णिमा व्रतम् ॥ सुतानेको न
पंचाशद्येन लेभे पुनर्दितिः ॥ ८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ यद्वसिष्ठादिभिः पूर्वदित्यै संकथितं व्रतम् ॥ विस्तरेण तदेवेदं तत्सकाशां निशामय ॥ ९ ॥
ज्येष्ठे मासि सिते पक्षे पौर्णमास्यां यत व्रता ॥ स्थापयेद्व्रणं कुंभं सिततण्डुलपूरितम् ॥ १० ॥ नानाफल युतं तद्रदिक्षु दंडसमन्वितम् ॥ सितवस्त्रयुगच्छत्रं
सितचंदनचर्चितम् ॥ ११ ॥ नानाभक्ष्यसमोपेतं सहिरण्यं तु शक्तिः ॥ ताम्रपात्रं गुडोपेतं तस्योपरि निवेशयेत् ॥ १२ ॥ तस्मादुपरि ब्रह्माणं सौवर्णं
पद्मकोटरे ॥ कुर्याच्छर्करयोपेतां सावित्रीं तस्य वामतः ॥ १३ ॥ गंधधूपंतयोर्दद्याद्गीतं वाद्यं च कारयेत् ॥ तदभावे कथं कुर्याद्यथापन्नोपितामहः ॥ १४ ॥
ब्रह्माह्वयां च प्रतिमां कृत्वा गुडमयीं शुभाम् ॥ शुक्लपुष्पाक्षततिलैश्च रयेत्पद्मसंभवम् ॥ १५ ॥ ब्राह्मणपादौ संपूज्य जघ्ने सौभाग्यदाय च ॥ विरिंचायोरुयु
ग्मं च मन्मथायेति वैकटिम् ॥ १६ ॥ स्वच्छोदरायेत्युदरमतन्द्रायेत्युरोविधेः ॥ मुखं पद्ममुखायेति बाहू वै वेदपाणये ॥ १७ ॥ नमः सर्वात्मने नैमौलिमर्च
येच्चापि पंकजम् ॥ ततः प्रभाते तत्कुंभं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ १८ ॥ ब्राह्मणं भोजयेद्भक्त्या स्वयंतुलवणं विना ॥ भक्त्या प्रदक्षिणं दद्यादिमं मंत्रमुदीरयेत् ॥ १९ ॥
प्रीयतामत्र भगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ हृदये सर्वलोकानां यस्त्वनंदोऽभिधीयते ॥ २० ॥ अनेन विधिना सर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ उपवासी पौर्णमास्या
मर्चयेद्ब्राह्मणमव्ययम् ॥ २१ ॥ फलमेकं च संप्राश्य शर्वर्याभूतले स्वपेत् ॥ ततस्त्रयोदशे मासि घृतधेनुसमन्विताम् ॥ २२ ॥ शय्यां दद्याद्विरिंचायसर्वोपस्करसंयुता
म् ॥ ब्रह्माणं कांचनं कृत्वा सावित्रीं रजतैस्तथा ॥ २३ ॥ पद्मात्मकः सृष्टिकर्ता सावित्रीमुपलभ्यतु ॥ वस्त्रैर्द्रिजं सपत्नीकं पूज्य भक्त्या विभूषणैः ॥ २४ ॥
शक्त्या गवादि कंदद्यात्प्रीयतामित्युदीरयेत् ॥ होमं शुक्लैस्तिलैः कुर्याद्ब्रह्मनामानि कीर्तयेत् ॥ २५ ॥ गव्येन सर्पिषा तद्रत्नाय सेन च धर्मवित् ॥ विप्रे
भ्योऽथ धनं दद्यात्पुष्पमालां च शक्तिः ॥ २६ ॥ यः कुर्याद्रिधिनानेन पौर्णमास्यां स्त्रियोपि वा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्राप्नोति ब्रह्मसात्म्यताम् ॥ २७ ॥
इह लोके वरान् पुत्रान् सौभाग्यं ध्रुवमश्नुते ॥ यो ब्रह्मासस्मृतो विष्णुरानंदात्मा महेश्वरः ॥ २८ ॥ सुखार्थी कामरूपेण स्मरेद्देवं पितामहम् ॥ एवं श्रुत्वा च कारा
सोदितिः सर्वमशेषतः ॥ २९ ॥ कश्यपो व्रतमाहात्म्यादागत्य परया मुदा ॥ चकार कर्कशांभूयो रूपलावण्यसंयुताम् ॥ ३० ॥ वरैराच्छंदयामास सातु
वने वरं वरम् ॥ पुत्रं शक्रवधार्थाय समर्थं च महौजसम् ॥ ३१ ॥ वरयामि महात्मानं सर्वामरनिषूदनम् ॥ उवाच कश्यपो वाक्यमिद्रहं तारमूर्जितम् ॥ ३२ ॥
प्रदास्याम्यहमेतेन किन्त्वेतत्क्रियतां शुभे ॥ आपस्तंबी तु कृत्वेष्टिं पुत्रीयामद्य सुस्तनि ॥ ३३ ॥ विधास्यामिततो गर्भं स्पृष्ट्वा हं ते स्तनौ शुभे ॥ भविष्यति

प्र.सू.खं
अ० ७

॥ १४ ॥

शुभोगर्भोदेविशक्रनिषूदनः ॥३४॥ आपस्तंबीततश्चक्रेपुत्रेष्टिद्रविणाधिकाम् ॥ इद्रशत्रोभवस्वेतिजुहावचहविस्त्वरन् ॥३५॥ देवाश्चमुमुहुर्देत्याविमुखा
 श्वेदानवाः ॥ दित्यांगगर्भमथाधत्तकश्यपः प्राहताम्पुनः ॥३६॥ मुखंतेचंद्रप्रतिमंस्तनौबिल्वफलोपमौ ॥ अधरौविद्रुमाकारौवर्णश्चातीवशोभनः ॥३७॥
 त्वांद्वाहंविशालाक्षिविस्मरामिस्विकांतनुम् ॥ तदेवंगर्भःसुश्रोणिहस्तेनोत्तस्तनौतव ॥३८॥ त्वयायत्नोन्निधातव्योह्यस्मिन्गर्भेवरानने ॥ संवत्सरश
 तंत्वेकमस्मिन्नेवतपोवने ॥३९॥ संध्यायानैवभोक्तव्यंगर्भिण्यावरवर्णिनि ॥ नस्थातव्यंनगंतव्यंवृक्षमूलेषुसर्वदा ॥४०॥ नोपस्क्रेषुनिविशेन्मुस
 लोलूखलादिषु ॥ जलंचनावगाहेतश्चून्यागारंचवर्जयेत् ॥४१॥ वल्मीकेषुनतिष्ठेतनचोद्भिन्नमनाभवेत् ॥ ननखेनलिखेद्भूमौनांगारेनचभस्मनि
 ॥४२॥ नशयालुःसदप्रतिष्ठेद्यायामंचविवर्जयेत् ॥ नतुषांगारभस्मास्थिकपालेषुसमाविशेत् ॥४३॥ वर्जयेत्कलहंलोके गात्राभ्यंगंतथैवच ॥
 नमुक्तकेशीतिष्ठेत नाशुचिःस्यात्कथंचन ॥४४॥ नशयीतोत्तरशिरानचैवाधःशिराःकचित् ॥ नवस्त्रहीनानोद्भिन्नानचार्द्रचरणासती ॥४५॥ नामं
 गल्यांवदेद्राचंनचहास्याधिकाभवेत् ॥ कुर्याच्चगुरुभिर्नित्यंपूजांमांगल्यतत्परा ॥४६॥ सर्वौषधीभिःसृष्टेनवारिणास्नानमाचरेत् ॥ कृतरक्षातुशुश्रूषावा
 चापूजनतत्परा ॥४७॥ तिष्ठेत्प्रसन्नवदनाभर्तृप्रियहितेरेता ॥ नगर्हयेच्चभर्तारंसर्वावस्थमपिकचित् ॥४८॥ कृशाहंदुर्बलाचैववार्द्धक्यममचाग
 तम् ॥ स्तनौमेचलितौस्थानान्मुखंचवलिभंगुरम् ॥४९॥ एवंविधात्वयाचाहंकृतेतिनवदेत्कचित् ॥ स्वस्त्यस्तुतेगमिष्यामितिथेत्युक्तस्तयापुनः ॥५०॥
 पश्यतांसर्वभूतानांतत्रैवांतरधीयतु ॥ ततःसामर्तृवाचोक्तविधिनासमतिष्ठत ॥५१॥ अथज्ञात्वातथेंद्रोऽपिदितेःपार्श्वमुपागतः ॥ विहायदेवसदुनंतांशुश्च
 पुरवस्थितः ॥५२॥ दितेश्छिद्रांतरप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः ॥ विपरीतोऽतरव्यग्रःप्रसन्नवदनोबहिः ॥५३॥ अजानन्निवतत्कार्यमात्मनश्शुभमाचरन् ॥
 ततोवर्षशतांतिसान्यूनेतुदिवसैस्त्रिभिः ॥५४॥ मेनेकृतार्थमात्मानंप्रीत्याविस्मितमानसा ॥ अकृत्वापादयोः शौचंशयानामुक्तमूर्धजा ॥५५॥ निद्रा
 भरसमाक्रांतादिवापरशिराःकचित् ॥ ततस्तदन्तरंलब्ध्वाप्रविश्यांतः शचीपतिः ॥५६॥ वज्रेणसप्तधाचक्रेतंगर्भंत्रिदशाधिपः ॥ ततःसप्तचतेजाताः
 कुमाराःसूर्यवर्चसः ॥५७॥ रुदंतःसप्ततेबालानिषिद्धादानवारिणा ॥ भूयोऽपिरुदमानांस्तानेकैकान्सप्तधाहरिः ॥५८॥ चिच्छेदवज्रहस्तोवैपुनस्तूदर
 संस्थितान् ॥ एवमेकोनपंचाशद्रूत्वातेरुदुर्भृशम् ॥५९॥ इंद्रोनिवारयामासमारुदध्वंपुनःपुनः ॥ ततःसंचितयामासवितर्कमितिवृत्रहा ॥६०॥ कर्म
 णःकस्यमाहात्म्यात्पुनः संजीवितास्त्वमी ॥ विदित्वापुण्ययोगेनपौर्णमासीफलंत्विदम् ॥६१॥ नूनमेतत्परिणतमथवाब्रह्मपूजनात् ॥ वज्रेणाभिहताः
 संतो न विनाशमुपाययुः ॥६२॥ एकोऽप्यनेकतामापयस्मादुदरगोपनम् ॥ अवध्यान्नूनमेतेवैतस्मान्देवाभवंत्विति ॥६३॥ यस्मान्मारुदइत्युक्तांरुदंतो

पु० पु०
॥ १५ ॥

गर्भसंभवाः॥मरुतोनामतेनाम्नाभवंतुसुखभागिनः॥६४॥ततःप्रसाद्यदेवेशःक्षमस्वेतिदिर्तिपुनः॥अर्थशास्त्रंसमास्थायमयैतदुष्कृतंकृतम्॥६५॥कृत्वाम
रुद्रणंदेवैः समानममराधिपः ॥ दिर्तिविमानमारोप्यससुतामगमदिवम् ॥ ६६ ॥ यज्ञभागभुजःसर्वेमरुतस्तेततोऽभवन् ॥ नजग्मुरैक्यमसुरैरतस्तेसु
खल्लभाः ॥ ६७ ॥ भीष्मउवाच ॥ ॥ आदिसर्गस्त्वयाब्रह्मन्कथितोविस्तरेणमे ॥ प्रतिसर्गश्चयोयेषामधिपांस्तान्वदस्वमे ॥ ६८ ॥ पुलस्त्यउ
वाच ॥ ॥ यदाभिषिक्तःसकलेऽपिराज्येष्टुर्द्धरित्र्यामधिपोबभूव ॥ तथौषधीनामधिपश्चकारयज्ञव्रतानांतपसांचसोमम् ॥ ६९ ॥ नक्षत्रताराद्रिजवृक्ष
गुल्मलतावितानस्यचरुक्रमगर्भम् ॥ अपामधीशंवरुणंधनानाराज्ञांप्रभुवैश्रवणंचतद्रत् ॥ ७० ॥ विष्णुंरवीणामधिपंवसूनामग्निचलोकाधिपतिंचकार॥
प्रजापतीनामधिपंचदक्षंचकारशक्रंमरुतामधीशम् ॥ ७१ ॥ दैत्याधिपानामथदानवानांप्रह्लादमीशंचयमंपितृणाम् ॥ पिशाचरक्षःपशुभृतयक्षवेताल
राजंघ्नथशूलपाणिम् ॥ ७२ ॥ प्रालेयशैलंचपतिंगिरीणामीशंसमुद्रंसरितामधीशम् ॥ गंधर्वविद्याधरकिन्नराणामीशंपुनश्चित्ररथंचकार ॥ ७३ ॥
नागाधिपंवासुकिमुग्रवीर्यसर्पाधिपंतक्षकमादिदेश ॥ दिग्बारणानामधिपंचकारगर्जेन्द्रमैरावणनामधेयम् ॥ ७४ ॥ सुपर्णमीशंपततामथार्वातरांजानामु
च्चैःश्रवसंचकार ॥ सिंहंमृगाणांवृषभंगवांचपुक्षपुनःसर्ववनस्पतीनाम् ॥ ७५ ॥ पितामहःपूर्वमथाभ्यर्षिंचदेतान्पुनःसर्वदिशाधिनाथान् ॥ पूर्वे
शदिक्पालमथाभ्यर्षिंचन्नाम्नासुवर्माणमरातिकेतुम् ॥ ७६ ॥ ततोऽधिपंदक्षिणतश्चकारसर्वेश्वरंशंखपदाभिधानम्॥सकेतुमंतंदिग्धीशमीशंचकारपश्चा
द्भवनांडगर्भः ॥ ७७ ॥ हिरण्यरोमाणमुदग्दिगीशंप्रजापतिंमेघसुतंचकार ॥ अद्यापिकुर्वतिदिशामधीशाः सदावहंतस्तुभवोऽभिरक्षाम् ॥ ७८ ॥ चतु
भिरेतैःपृथुनामधेयोनृपोऽभिषिक्तःप्रथमःपृथिव्याम् ॥ गतेंतरेचाक्षुषनामधेयेवैवस्वतंचक्रुरिमंपृथिव्याम् ॥ ७९ ॥ गतेऽन्तरेचाक्षुषनामधेयेवैवस्वता
स्येचपुनःप्रवृत्ते ॥ प्रजापतिःसोऽस्यचराचरस्यबभूवसूयान्वयजःसचिह्नः ॥ ८० ॥ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ मन्वंतराणिसर्वाणिमनूनांचरितानियत् ॥
प्रमाणंचैवकल्पस्यतत्सृष्टिंचसमासतः ॥ ८१ ॥ एकचित्तःप्रसन्नात्माशृणुकौरवनंदन ॥ यामानामपुरादेवाआसन्स्वायंभुवांतरे ॥ ८२ ॥ सप्तैवक्र
षयःपूर्वयेमरीच्यादयःस्मृताः ॥ आग्नीध्रश्चाग्निबाहुश्चविभुःसवनएवच ॥ ८३ ॥ ज्योतिष्मान्द्युतिमान्भव्योमेधामेधातिथिर्वसुः ॥ स्वायंभुव
स्यास्यमनोर्दशैतेवंशवर्द्धनाः ॥ ८४ ॥ प्रतिसर्गममीकृत्वाजग्मुस्तेपरमंपदम् ॥ एवंस्वायंभुवंप्रोक्तंस्वारोचिषमतःपरम् ॥ ८५ ॥ स्वारोचिषस्यतन
याश्चत्वारोदेववर्चसः ॥ नभोनभस्यप्रभृतिर्भावनःकीर्तिवर्द्धनः ॥ ८६ ॥ दत्तोऽग्निश्च्यवनस्तंभःप्राणःकश्यपएवच ॥ अर्वाबृहस्पतिश्चैवसप्तसप्त
र्षयोऽभवन् ॥ ८७ ॥ तदादेवाश्चतुषिताःस्मृताःस्वारोचिषेऽंतरे ॥ हवींद्रःसुकृतोमूर्तिरापोज्योतिरथः स्मृतः ॥ ८८ ॥ वसिष्ठस्यसुताःसप्तयेप्रजापत

प्र.सू.खं
अ० ७

॥ १५ ॥

यस्तदा ॥ द्वितीयमेतत्कथितंमन्वंतरमतःपरम् ॥ ८९ ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामितथामन्वंतरंशुभम् ॥ मनुनामौतमिस्तत्रदशपुत्रानजीजनत् ॥ ९० ॥ इषऊ
 र्जस्तनूजश्चशुचिःशुक्रस्तथैवच ॥ मधुश्चमाधवश्चैवनभस्योऽथनभस्तथा ॥ ९१ ॥ सहःसहस्यएतेषामुत्तमःकीर्तिवर्द्धनः ॥ भानवस्तत्रदेवाःस्युर्हर्जास्स
 तर्षयःस्मृताः ॥ ९२ ॥ कौकभिण्डिःकुतुण्डश्चदाल्भ्यःशंखःप्रवाहितः ॥ मितिश्चसंमितिश्चैवसप्तैतेयोगवर्द्धनाः ॥ ९३ ॥ मन्वंतरंचतुर्थतुतामसंनामवि
 श्रुतम् ॥ कपिपृस्थुःतथैवाग्निरकपिःकविरेवच ॥ ९४ ॥ तथैवःजन्यधामानौमुनयःसप्तनामतः ॥ साध्यादेवगणायैचकथितास्तामसेऽतरे ॥ ९५ ॥ अकल्मष
 स्तपोधन्वीतपोमूलस्तपोधनः ॥ तपोराशिस्तपस्यश्चसुतपस्यःपरंतपः ॥ ९६ ॥ तामसस्यसुताःसर्वेदशवंशविवर्द्धनाः ॥ पंचमस्यमनोस्तद्रद्वैवत
 स्यांतरंशृणु ॥ ९७ ॥ देवबाहुःसुबाहुश्चपर्जन्यःसमयोमुनिः ॥ हिरण्यरोमासप्ताश्वः सप्तैतेऋषयःस्मृता ॥ ९८ ॥ देवाश्चभूतरजसस्तथाप्रकृत
 यःस्मृताः ॥ अवशस्तत्त्वदर्शीचवीतिमान्हव्यपःकपिः ॥ ९९ ॥ मुक्तोनिरुत्सुकःसत्त्वोनिमोहोथऽप्रकाशकः ॥ धर्मवीर्यबलोपेतादशैतेरेवतात्मजाः ॥
 १०० ॥ भृगुःसुधामाविरंजस्सहिष्णुर्नारदस्तथा ॥ विवस्वान्कृतिनामाचसप्तसप्तषयोऽपरे ॥ १०१ ॥ चाक्षुषस्यांतरेदेवालेखानामपरिश्रुताः ॥
 विभवोऽथपृथक्चानुकीर्तितास्त्रिदिवौकसः ॥ १०२ ॥ चाक्षुषस्यांतरेप्राप्तेदेवानांपंचमोजनः ॥ रुरुप्रभृतयस्तद्रचाक्षुषस्यसुतादश ॥ १०३ ॥
 श्यपोगौतमस्तथा ॥ १०५ ॥ भारद्वाजस्तथायोयीविश्वामित्रःप्रतापवान् ॥ जमदग्निश्चसप्तैतेसांप्रतंतेमहर्षयः ॥ १०६ ॥ कृत्वाधर्मव्यवस्थानंप्रयान्ति
 परमंपदम् ॥ सावर्ण्यस्यप्रवक्ष्यामिमनोर्भाषितथांतरम् ॥ १०७ ॥ अश्वत्थामाशरद्वांश्चकौशिकोगालवस्तथा ॥ शतानंदःकाश्यपश्चरामश्चऋषय
 स्मृताः ॥ १०८ ॥ धृतिर्वीर्यान्यवसुःसुवर्णोऽधृतिरेवच ॥ वरिष्णुवीर्यःसुमतिर्वसुश्शुक्रश्चवीर्यवान् ॥ १०९ ॥ भविष्यस्यार्कसावर्णेर्मनोःपुत्राःप्रकीर्तिताः ॥
 रौच्यादयस्तथान्येपिमनवःसंप्रकीर्तिताः ॥ ११० ॥ रुचेःप्रजापतेःपुत्रोरौच्योनामभविष्यति ॥ मनुर्भूतिसुतस्तद्रद्रौत्योनामभविष्यति ॥ १११ ॥ ततस्तु
 मेरुसावर्णिर्ब्रह्मसूनुर्मनुःस्मृतः ॥ ऋभुश्चऋतुधामाचविष्वक्सेनोमनुस्तथा ॥ ११२ ॥ अतीतानागताश्चैवमनवःपरिकीर्तिताः ॥ वर्षाणांयुगसाहस्रमेभिव्या
 तनराधिप ॥ ११३ ॥ स्वेस्वेऽन्तरेसर्वमिदंसमुत्पाद्यचराचरम् ॥ कल्पक्षयेनिवृत्तेतुमुच्यंतेब्रह्मणासह ॥ ११४ ॥ अमीयुगसहस्रान्तेविनश्यन्तिपुनःपुनः ॥
 ब्रह्माद्याविष्णुसायुज्यंततोयास्यंतिवैनृप ॥ ११५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेऽष्टिखंडेमन्वंतरवर्णनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ भीष्मउवाच ॥ बहुभिर्द्ध
 रणीभुक्ताभूपालैःश्रूयतेपुरा ॥ पार्थिवाःपृथिवीयोगात्पृथिवीकस्ययोगतः ॥ १ ॥ किमर्थंचकृतासंज्ञाभूमेस्सापारिभाषिकी ॥ गौरितीयंचसंज्ञावाभधःकस्मा

प० पु०
॥ १६ ॥

द्रवीहिमे ॥२॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुराकृतयुगस्यासीदंगोनामप्रजापतिः ॥ मृत्योस्तुदुहितातेनपरिणीतातिदुमुखी ॥ ३॥ सुनीथानामतस्यास्तुवेनोना
मसुतःपुरा॥अधर्मनिरतःकामीबलवान्वसुधाधिपः ॥४॥ लोकस्याधर्मकृच्चापिपरभार्यापहारकः॥अथतस्यप्रसिद्धचर्थजगदर्थमहर्षिभिः ॥५॥ अनुनी
तोऽपिनददावशुद्धात्माऽभयंततः ॥ शापेनमारयित्वैनमराजकभयार्दिताः ॥ ६॥ ममंथुर्ब्राह्मणास्तस्यबलाद्देहमकल्मषाः ॥ तत्कायान्मथ्यमानात्तुज
निता म्लेच्छजातयः ॥ ७ ॥ शरीरेमातुरंशेनकृष्णांजनसमप्रभाः ॥ पितुरंशस्यसंगेनधार्मिकोर्धर्मकारकः ॥ ८ ॥ उत्पन्नोदक्षिणाद्धस्तात्सधनुःसश
रोगदी ॥ दिव्यतेजोमयःपुत्रस्सरत्नकवचांगदः ॥९॥ पृथुरेवाभवन्नाम्नासचविष्णुरजायत ॥ सविप्रैरभिषिक्तःसंस्तपःकृत्वासुदुष्करम् ॥१०॥ विष्णो
र्वरेणसर्वस्य प्रभुत्वमगमत्प्रभुः ॥ निःस्वाध्यायवषट्कारंनिर्द्धर्मवीक्ष्यभूतलम् ॥११॥ वेदुमेवोद्यतःकोपाच्छरेणामितविक्रमः ॥ ततोर्गोरूपमास्थाय
भूःपलायितुमुद्यता ॥ १२ ॥ पृष्ठेत्वन्वगमत्तस्याःपृथुःसेषुशरासनः॥ततःस्थित्वैकदेशेतुर्किंकरोमीतिचाब्रवीत् ॥ १३ ॥ पृथुरप्यवदद्वाक्यमीप्सितंदे
हिसुव्रते ॥ सर्वस्यजगतःशीघ्रंस्थावरस्य चरस्यच ॥ १४ ॥ तथेतिचाब्रवीद्भूमिर्दुदोहसनराधिपः॥स्वकेपाणौपृथुर्वत्संकृत्वास्वायंभुवंमनुम् ॥ १५ ॥
तदन्नमभवद्गुग्धंप्रजाजीवितियेनतु ॥ ततस्तुक्कृषिभिर्दुग्धावत्सःसोमस्तदाभवत् ॥१६॥ दोग्धावांचस्पतिरभूत्पात्रवेदस्तपोरसः ॥ देवैश्चवसुधादुग्धा
मरुद्दोग्धातदाभवत् ॥ १७ ॥ इंद्रोवत्सःसमभवत्क्षीरमूर्जस्वलंबलम् ॥ देवानांकांचनेपात्रंपितृणांराजतंतथा ॥ १८ ॥ अंतकश्चाभवद्दोग्धायमो
वत्सःस्वधारसः ॥ बिलंचपात्रंनंगानांतक्षकोवत्सकोऽभवत् ॥ १९॥ विषंक्षीरंततोदोग्धाधृतराष्ट्रोऽभवत्पुनः॥असुरैरपिदुग्धेयंआयसेशत्रुपीडनम् ॥
॥ २० ॥ पात्रमायामभूद्रत्सःप्रालहादिस्तुविरोचनः ॥ दोग्धात्रिमूर्द्धा तत्रासीन्मांया येनप्रवर्तिता ॥ २१ ॥ यक्षैश्चवसुधादुग्धापुरांतर्द्धानमीप्सु
भिः ॥ कृत्वाविश्वावसुंवत्संमणिमंतंमहीपते ॥ २२ ॥ प्रेतरक्षोगणैर्दुग्धावसारुधिरमुल्वणम् ॥ रौप्यनाभोऽभवद्दोग्धासुमालीवत्सएवच ॥ २३ ॥ गं
धर्वैश्चपुनर्दुग्धावसुधासाप्सरोगणैः ॥ वत्संचित्ररथंकृत्वागन्धान्पद्मदलेतथा ॥ २४ ॥ दोग्धावसुरुचिर्नामाथर्ववेदस्यपारगः ॥ गिरिभिर्वसुधादु
ग्धारत्नानिविविधानिच ॥ २५ ॥ औषधानिचदिव्यानिदोग्धामेरुमहीधरः ॥ वत्सोऽभूद्धिमवांस्तत्रपात्रंशैलमयंपुनः ॥ २६ ॥ वृक्षैश्चवसुधा
दुग्धाक्षीरंछिन्नप्ररोहणम् ॥ पालाशपात्रेदोग्धातुसालःपुष्पवनाकुलः ॥ २७ ॥ प्लक्षोऽभवत्ततोवत्सःसर्ववृक्षवनाधिपः ॥ एवमन्यैश्चवसुधातथादु
ग्धायथेच्छतः ॥ २८ ॥ आयुर्द्धनानिसौरव्यंचपृथौराज्यंप्रशासति ॥ नदारिद्र्यंतथारोगी नाधनोनचपापकृत् ॥ २९ ॥ नोपसर्गानचाधा
तः पृथौराज्यंप्रशासति ॥ नित्यंप्रमुदितालोकादुःखशोकविवर्जिताः ॥ ३० ॥ धनुष्कोट्या चशैलैर्द्रानुत्सार्य समहाबलः ॥ भूमंडलंसमंचक्रेलो

प्र.सं.
अ० ८

॥ १६ ॥

पृथोराज्यं प्रशासति ॥ कथितानि च पृथोः पृथ्वीमहामते ॥ तस्यानुसारयोगाच्च पृथिवी विश्रुता बुधैः ॥ ३५ ॥ भीष्म उवाच ॥ आदित्यवंशमखिलं वद ब्रह्मन्यथाक्रमम् ॥ सोमवंशं च तत्त्वज्ञयथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ३६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ विवस्वानूकश्यं पातृ पूर्वमदित्यामभवत्पुरा ॥ तस्य पत्नी त्रयं तद्वत्संज्ञाराज्ञी प्रभातथा ॥ ३७ ॥ रैवतस्य सुताराज्ञी रेवतं सुषुवे सुतम् ॥ प्रभाप्रभातं सुषुवे त्वाष्ट्रं संज्ञां तथा मनुम् ॥ ३८ ॥ यमश्च यमुना चैव यमलौचबभूवतुः ॥ ततस्तेजोमयं रूपमसहंती विवस्वतः ॥ ३९ ॥ नारीमुत्पादयामास स्वशरीरादनिदिताम् ॥ त्वाष्ट्रीस्वरूपरूपेण नाम्ना छायेति भामिनी ॥ ४० ॥ किंकरोमीति पुरतः संस्थितां तामभाषत ॥ छायेत्वं भज भर्तारं मदीयं तं वरानने ॥ ४१ ॥ अपत्यानि मदीयानि मातृस्नेहेन पालय ॥ तथेत्थुत्तवाच सा देवमगात्क्रामाय सुव्रता ॥ ४२ ॥ कामयामास देवोऽपि संज्ञयमिति चादरात् ॥ जनयामास सार्वर्णिमनुमनुस्वरूपिणम् ॥ ४३ ॥ सवर्णत्वाच्च सार्वर्णेर्मनोर्वैवस्वतस्य तु ॥ ततः सुतां च तपतीं त्वाष्ट्रीं चैव क्रमेण तु ॥ ४४ ॥ छायायां जनयामास संज्ञयमिति भास्करः ॥ छायास्वपुत्रे ब्वधिकं स्नेहं च क्रमेण नौतदा ॥ ४५ ॥ न च क्षमेमनुः पूर्वस्तद्यमः क्रोधमूर्छितः ॥ संतर्जयामास तदा पादमुत्क्षिप्य दक्षिणम् ॥ ४६ ॥ शशाप च यमं छाया भवतु किमि संयुतः ॥ पादोऽयमेको भविता पूयशोणितविस्रवः ॥ ४७ ॥ निवेदयामास पितुर्यमः शापेन धर्षितः ॥ निष्कारणमहं शप्तो मात्रा देवसकोपया ॥ ४८ ॥ बालभावान्मया किंचिदुद्यतश्चरणः सकृत् ॥ मनुना वार्यमाणापि मम शापं मदाद्रिं भो ॥ ४९ ॥ प्रायो न माता सास्माकमसमास्नेहतो यतः ॥ देवोऽप्याहयमं भूयः किंकरोमि महामते ॥ ५० ॥ सौरुयात्कस्य न दुःखं स्यादथ वा कर्म संततिः ॥ अनिवार्या भवस्यापि का कथान्येषु जंतुषु ॥ ५१ ॥ कृकवाकुस्तव पदे सक्रिं मिभक्षयिष्यति ॥ खंजं च रुचिरं चैव पादमेतद्भविष्यति ॥ ५२ ॥ एवमुक्तः समाश्वस्तस्तपस्तीव्रं चकार ह ॥ वैराग्यात्पुष्करे तीर्थे फलफनानिलाशनः ॥ ५३ ॥ पितामहं समाराध्य यावद्वर्षायुतं पुनः ॥ तपः प्रभावाद्देवं शंसंतुष्टः पद्मसंभवः ॥ ५४ ॥ वव्रे सलोकपालत्वं पितृलोकं तथा क्षयम् ॥ धर्माधर्मात्मकस्यास्य जगतस्तु परीक्षणम् ॥ ५५ ॥ एवं सलोकपालत्वमगमत्पद्मसंभवात् ॥ पितृणामाधिपत्यं च धर्माधर्मस्य चानघ ॥ ५६ ॥ विवस्वानथ तज्ज्ञात्वा संज्ञायाः कर्म चेष्टितम् ॥ त्वष्टुः समीपमगमदाच चक्षे सरोषवान् ॥ ५७ ॥ तमुवाच ततस्वष्टासां त्वपूर्वमिदं वचः ॥ तवासहंती भगवंस्तेजस्तीव्रितमोनुद ॥ ५८ ॥ वडवारूपमास्थाय मत्सकाशमिहागता ॥ निवारिता मया सा च त्वद्भयेन दिवस्पते ॥ ५९ ॥ यस्मादविज्ञातमना मत्सकाशमिहागता ॥ त

स्मान्मदीयं भवनं प्रवेष्टुं न तवार्हति ॥ ६० ॥ एवमुक्ता जगामाशुमरुदेशमनिदिता ॥ बडवारूपमास्थाय भूतले संप्रतिष्ठिता ॥ ६१ ॥ तस्मात्प्रसादं कु-
 रुमेयद्यनुग्रहभागहम् ॥ अपनेष्यामि ते तेजः कृत्वा यन्त्रं दिवाकरम् ॥ ६२ ॥ रूपं तव करिष्यामि लोकानंदकरम् प्रभो ॥ तथेत्युक्तः सरविणाभ्रमेकृत्वा
 दिवाकरम् ॥ ६३ ॥ पृथक् चकार तेजश्चक्रं विष्णोः प्रकल्पयत् ॥ त्रिशूलं चापिरुद्रस्य वज्रमिन्द्रस्य चापरम् ॥ ६४ ॥ दैत्यदानवसंहर्तुं सहस्रकिरणात्मकम् ॥
 रूपं चाप्रतिमं चक्रे त्वष्टापद्भ्यामृते महत् ॥ ६५ ॥ न शशाक च तद्द्रष्टुं पादरूपं रवेः पुनः ॥ अद्यापि च ततः पादौ न कश्चित्कारयेत् क्वचित् ॥ ६६ ॥ यः करोति
 स पापिष्ठोगतिमाप्नोति निदिताम् ॥ कुष्ठरोगमवाप्नोति लोके स्मिन्दुः खसंज्ञितम् ॥ ६७ ॥ तस्मान्न धर्मकामार्थी चित्रेष्वायतनेषु च ॥ न क्वचित्कारये-
 त्पादौ देवदेवस्य धीमतः ॥ ६८ ॥ ततः स भवान्गत्वा भूलोकं ममराधिपः ॥ कामयामास कामार्तो मुख एव दिवाकरः ॥ ६९ ॥ अश्वरूपेण महता तेजसा च स
 मन्वितः ॥ संज्ञा च मनसा क्षोभमगमद्भयविह्वला ॥ ७० ॥ नासापुटाभ्यामुत्सृष्टं परोऽयमिति शंकया ॥ तस्याथरेतसो जातावश्विनाविति नः श्रुतम्
 ॥ ७१ ॥ दसौ श्रुतित्वा त्संजातौ नासत्यौ नासिकां प्रतः ॥ ज्ञात्वा चिराच्च तं देवं संतोषमगमत्परम् ॥ ७२ ॥ विमानेनागमत्स्वर्गे पत्न्या सह मुदान्वितः ॥
 सावर्ण्योऽपि मनुर्मेरावद्यापितपते तपः ॥ ७३ ॥ शनिस्तपो बलाच्चापि ग्रहाणां समतां गतः ॥ यमुना तपती चैव पुनर्नद्यौ बभूवतुः ॥ ७४ ॥ विष्टिर्घोरा
 त्मिका तद्भक्तकालत्वेन व्यवस्थिता ॥ मनोर्वैवस्वतस्यापि दशपुत्रा महाबलाः ॥ ७५ ॥ इलस्तु प्रथमस्तेषां पुत्रेष्ट्या समकल्पितः ॥ इक्ष्वाकुः कुशनाभश्च अ-
 रिष्टो धृष्ट एव च ॥ ७६ ॥ नरिष्यंतः करूषश्च शर्यातिश्च महाबलः ॥ पृषधश्चाथ नाभागः सर्वे ते दिव्यमानुषाः ॥ ७७ ॥ अभिषिच्य मनुः पूर्वमिलं पुत्रं स
 धार्मिकम् ॥ जगाम तपसे भूयः पुष्करं स तपोवनम् ॥ ७८ ॥ अथाजगाम सिध्यर्थं तस्य ब्रह्मावरप्रदः ॥ वरं वरय भद्रं ते मानवेयं यथेप्सितं ॥ ७९ ॥ उवाच स त-
 दा देवं पद्माक्षं प्रजं विभुम् ॥ वशे मे धर्मसंयुक्ताः पृथिव्यां सर्वपार्थिवाः ॥ ८० ॥ भवेयुरीश्वराः स्वामिन्प्रसादात्तव कंजज ॥ तथेत्युक्त्वा तु देवेशस्तत्रैवांतर-
 धीयत ॥ ८१ ॥ ततोऽयोध्यां समागत्य समतिष्ठद्यथापुरा ॥ अथैकदारथारूढ इलोनिज सुतो मनोः ॥ ८२ ॥ निर्जगामार्थसिध्यर्थं निन प्रायां महीमिमाम्
 ॥ भ्रमन् द्रीपानि सर्वाणि क्षमाभृतः संप्रसाधयन् ॥ ८३ ॥ जगामोपवनं शंभोरथाकृष्टः प्रतापवान् ॥ कल्पद्रुमलताकीर्णनाम्ना शरवणं महत् ॥ ८४ ॥ रमते यत्र दे-
 वेशः सोमः सोमार्द्धशेखरः ॥ उमया समयस्तत्र पुरा शरवणे कृतः ॥ ८५ ॥ पुंनाम संज्ञयत्किंचिदागमिष्यति नो वनम् ॥ स्त्रीत्वमेष्यति तत्सर्वं दशयोजनमंडले
 ॥ ८६ ॥ अज्ञातसमयोराराजा इलः शरवणंगतः ॥ स्त्रीत्वं जगाम सहसा वडवाश्वोऽभवत्क्षणात् ॥ ८७ ॥ पुरुषत्वे कृतं सर्वस्त्रीकाये विस्मृतं ततः ॥ इलेति स
 भवन्नारीपीनो ब्रतघनस्तनी ॥ ८८ ॥ उन्नतश्रोणिजघनापद्मपत्रायतेक्षणा ॥ पूर्णेन्दुवदना तन्वी विलासिन्या सितेक्षणा ॥ ८९ ॥ पीनो ब्रतायतभुजानीलकु-

चितमृद्धजा ॥ तनुलोमासुवदनामृदुगद्गदभाषिणी ॥ ९० ॥ श्यामागौरंणवर्णेनतनुताम्रनखांकुरा ॥ कामुकभ्रुयुगोपेताहंसावरणगामिनी ॥ ९१ ॥ भ्रम
 माणावने तस्मिन्चितयामासभाभिनी ॥ कोमेपितावाभ्रातावाकोमेत्राताभवेदिह ॥ ९२ ॥ कस्यभर्तुरहं दत्ताकियद्वर्षास्मिभूतले ॥ चितयन्तीचददशेसोम
 पुत्रेणसाङ्गना ॥ ९३ ॥ इलारूपसमाक्षितमनसावरवार्णिनी ॥ बुधस्तदासयेयन्नमकरोत्कामपीडितः ॥ ९४ ॥ विशिष्टाकारवान्मुंडीसकमंडलुपुस्तकः
 ॥ वेणुदंडकृतावेशः पवित्रकस्वनित्रकः ॥ ९५ ॥ द्विजरूपः शिखीब्रह्मानिगदन्कर्णकुंडली ॥ बटुभिश्चार्थिभिर्युक्तः समित्पुष्पकुशोदकैः ॥ ९६ ॥ काले
 न्विष्यांततस्तस्मिन्नाजुहावसतामिलाम् ॥ बहिर्मनस्यांतरितः किलपादपमंडपे ॥ ९७ ॥ ससंभ्रममकस्माच्चसोपालंभमिवाभवत् ॥ त्यक्त्वाग्निहोत्रशुश्रू
 षांक्रगतामंदिरान्मम ॥ ९८ ॥ इयंविहारवेलातेतिक्रामतिसांप्रतम् ॥ एहोहिपृथुसुश्रोणिसंभ्रांताकेनहेतुना ॥ ९९ ॥ इयंसायंतनीविलाविहारस्येहवतते ॥
 कृत्वोपलेपनं पुष्पैरलंकुरुगृहंमम ॥ १०० ॥ साब्रवीद्विस्मृताहंचसर्वमेवतपोधन ॥ आत्मानंत्वांचभर्तारंकुलंचवदमेऽनघ ॥ १०१ ॥ बुधः प्रोवाचतांतन्वी
 षिलात्वंवरवार्णिनि ॥ अहंचकामुकोनामबहुविद्योबुधः स्मृतः ॥ १०२ ॥ तेजस्विनः कुलेजातः पितामेब्राह्मणाधिपः ॥ इतिसातस्यवचनात्प्रविष्टाबुधमेदि
 रम् ॥ १०३ ॥ रत्नस्तंभसमाकीर्णदिव्यमायाविनिर्मितम् ॥ इलाकृतार्थमात्मानंमेनेतद्भवनेस्थिता ॥ १०४ ॥ अंहोवृत्तमहोरूपमहोधनमहोकुलम् ॥ मम
 चास्यचभर्तुर्वाअहोलावण्यमुत्तमम् ॥ १०५ ॥ रेमेचसातेन सममतिकालमिलावने ॥ सर्वभोगमयेगेहेयथेन्द्रभवने तथा ॥ १०६ ॥ अथान्विष्यंतो
 राजानंभ्रातरस्तस्यमानवाः ॥ इक्ष्वाकुप्रमुखाजग्मुस्तदाशस्वणांतिकम् ॥ १०७ ॥ ततस्तेददृशुः सर्वेवडवामग्रतः स्थिताम् ॥ रत्नपर्यंतकिरणदीप्यमानामनु
 त्तमाम् ॥ १०८ ॥ संप्राप्यप्रत्यभिज्ञानात्सर्वेविस्मयमागताः ॥ अयंचंद्रप्रभोनामवांजीतस्यमहात्मनः ॥ १०९ ॥ अगमद्वडवारूपमुत्तमंकेनहेतुना ॥
 ततस्तुमैत्रावरुणिपप्रच्छुः स्वपुरोहितम् ॥ ११० ॥ किमेतदित्यभृच्चित्रंवदयोगविदांवर ॥ वसिष्ठोप्यब्रवीत्सर्वन्दृष्टातंध्यानचक्षुषा ॥ १११ ॥ समयः शंभुद
 यिताकृतः शरवणेपुरा ॥ यः पुमान्प्रविशेच्चात्रसनारीत्वमवाप्स्यति ॥ ११२ ॥ अयमश्वोऽपिनारीत्वमगाद्राज्ञासहैवतु ॥ इलः पुरुषतामेतियथासौधनदो
 पमः ॥ ११३ ॥ तथैवयन्नः कर्त्तव्यआराध्यचपिनाकिनम् ॥ ततस्तेमानवाजग्मुर्नयत्रदेवोमहेश्वरः ॥ ११४ ॥ तुष्टबुर्विविधैः स्तोत्रैः पार्वतीपरमेश्वरौ ॥
 तावूचतुरलंचैषसमयः किनुसाम्प्रतम् ॥ ११५ ॥ इक्ष्वाकोरश्वमेधेनयत्फलंस्यात्तदावयोः ॥ दत्वाकिंपुरुषोबीरः सभविष्यत्यसंशयम् ॥ ११६ ॥ तथेत्यु
 क्त्वातुतेसर्वेजग्मुर्वैवस्वतात्मजाः ॥ इद्धाश्वमेधेनततइलाकिंपुरुषोऽभवत् ॥ ११७ ॥ मासमेकंपुमानवीरः स्त्रीत्वंमासमभूत्पुनः ॥ बुधस्यभवनेतिष्ठन्निलो
 गर्भवरोऽभवत् ॥ ११८ ॥ अजीजनत्पुत्रमेकमनेकगुणसंयुतम् ॥ बुधउत्पाद्यतंपूर्वसस्वर्गमगमत्पुनः ॥ ११९ ॥ इलस्यनाम्नातद्रर्षमिलावृतमभूत्तदा ॥ सोम

कर्कवंशजो राजा इलोऽभूद्वंशवर्द्धनः ॥ १२० ॥ एवं पुरुरवाः पूरोरभवद्वंशवर्द्धनः ॥ इक्ष्वाकुर्कर्वंशस्य तथैवोक्तो नरेश्वरः ॥ १२१ ॥ इलः किंपुरुषत्वे च
 सुद्युम्न इति चोच्यते ॥ पुनः पुत्रत्रयमभूत्सुद्युम्नस्यापराजितम् ॥ १२२ ॥ उत्कलोऽथ गयस्तद्वद्धरिताश्वश्च वीर्यवान् ॥ उत्कलस्योत्कलानामगंयस्य तु
 गयापुरी ॥ १२३ ॥ हरिताश्वस्य दिग्याम्यासंज्ञाता कुरुभिः सह ॥ प्रतिष्ठानोऽभिषिच्यथ स पुरुरवसं सुतम् ॥ १२४ ॥ जगामेलावृतं भोक्तुं दिव्यं वर्षफला
 शनः ॥ इक्ष्वाकुर्ज्येष्ठदायादो मध्यदेशमवाप्तवान् ॥ १२५ ॥ नरिष्यंतस्य पुत्रोऽभूच्छुको नाम हाबलः ॥ नाभागादंबरीषस्तु धृष्टस्य तु सुतत्रयम् ॥ १२६ ॥
 धृष्टकेतुः स्वधर्माथोरणधृष्टश्च वीर्यवान् ॥ आनर्तो नाम शर्यातेः सुकन्या चैव दारिका ॥ १२७ ॥ आनर्तस्याभवत्पुत्रो रोचमानः प्रतापवान् ॥ आनर्तो ना
 मदेशोऽभून्नगरी च कुशस्थली ॥ १२८ ॥ रोचमानस्य रेवोऽभूद्रेवाद्रैवत एव च ॥ ककुद्भीचा परं नाम ज्येष्ठः पुत्रशतस्य च ॥ १२९ ॥ रेवती तस्य सा कन्या भा
 र्यारामस्य विश्रुता ॥ करूषा चैव करूषा बहवः प्रथिता भुवि ॥ १३० ॥ पृषध्रोगो वधाच्छूद्रो गुरुशापादजायत ॥ इक्ष्वाकुपुत्रानाम्नाथविकुक्षिनिमिदं डकाः
 ॥ १३१ ॥ श्रेष्ठाः पुत्रशतस्यासन्पंचाशच्चोत्तमस्तुताः ॥ मेरोरुत्तरतस्ते तु जाताः पार्थिवसत्तमाः ॥ १३२ ॥ चत्वारिंशत्तथाष्टान्ये शतमध्ये च येऽभवन् ॥
 मेरोर्दक्षिणतश्चैव राजानस्ते प्रकीर्तिताः ॥ १३३ ॥ ज्येष्ठात्ककुत्स्थनामाभूत्सुतस्तस्य सुयोधनः ॥ तस्य पुत्रः पृथुर्नाम विश्वस्तस्य पृथोः सुतः ॥ १३४ ॥
 आर्द्रस्तस्य च पुत्रोऽभूद्युवनाश्वस्ततोऽभवत् ॥ युवनाश्वस्य पुत्रोऽभूच्छावस्तो नाम वीर्यवान् ॥ १३५ ॥ निर्मितायेन शावस्तीह गंगदेशे नराधिप ॥ शावस्तादबृह
 दश्वोऽभूत्कुवलाश्वस्ततोऽभवत् ॥ १३६ ॥ धुंधुमारत्वमगमद्धुंधुं हत्वाऽसुरं पुरा ॥ तस्य पुत्रास्त्रयो जाता दृढाश्वो घृणिरेव च ॥ १३७ ॥ कपिलाश्वश्च विरूपा
 तो धौधुमारिः प्रतापवान् ॥ दृढाश्वस्य प्रमोदस्तु हर्यश्वस्तस्य चात्मजः ॥ १३८ ॥ हर्यश्वस्य निकुंभोऽभूत्संहताश्वस्ततोऽभवत् ॥ अकृताश्वोरणाश्वश्च संहता
 श्वसुता बुभौ ॥ १३९ ॥ युवंनाश्वोरणाश्वस्य मांधाता च ततोऽभवत् ॥ मांधातुः पुरुकुत्सो भूद्धर्मसेतुश्च पार्थिवः ॥ १४० ॥ मुचुकुन्दश्च विरूपाक्षश्च शक्रमित्रः
 प्रतापवान् ॥ पुरुकुत्सस्य पुत्रोऽभूद्दुःसहो नर्मदापतिः ॥ १४१ ॥ सभूतिस्तस्य पुत्रोऽभूत्रिधन्वा च ततोऽभवत् ॥ त्रिधन्वनः सुतो जातस्त्रय्यारुण इति स्मृतः
 ॥ १४२ ॥ तस्य सत्यव्रतो नाम तस्मात्सत्यरथः स्मृतः ॥ तस्य पुत्रो हरिश्चन्द्रो हरिश्चंद्राच्च रोहितः ॥ १४३ ॥ रोहिताच्च वृको जातो वृकाद्वाहुरजायत ॥ सगर
 स्तस्य पुत्रोऽभूद्राजा परमधार्मिकः ॥ १४४ ॥ द्वेभार्ये सगरस्यापि प्रभाभानुमती तथा ॥ ताभ्यामाराधितः पूर्वमौर्वान्निःपुत्रकाम्यया ॥ १४५ ॥ और्व
 स्तुष्टस्तयोः प्रादाद्यथेष्टं वरमुत्तमम् ॥ एकाषष्टिसहस्राणि सुतमेकं तथा परा ॥ १४६ ॥ अगृह्णाद्वंशकर्तारं प्रभाऽगृह्णाद्वहून्सुतान् ॥ एकं भानुमतीपुत्रमगृह्णादस
 मंजसम् ॥ १४७ ॥ ततः षष्टिसहस्राणि सुषुवेयादवी प्रभा ॥ खनंतः पृथिवीं दग्धा विष्णुना येश्वरगर्गेण ॥ १४८ ॥ असमंजस्तु तनयो ह्यंशुमान्नाम विश्रुतः ॥

तस्यपुत्रोदिलीपस्तुदिलीपाचुभगीरथः ॥ १४९ ॥ येनभागीरथीगङ्गातपःकृत्वावतारिता ॥ भंगीरथस्यतनयोनाभागइतिविश्रुतः ॥ १५० ॥ नाभा
 गस्यांबरीषोऽभूत्सिधुद्रीपस्ततोऽभवत् ॥ तस्यायुतायुःपुत्रोऽभूदुपर्णस्ततोऽभवत् ॥ १५१ ॥ तस्यकल्माषपादस्तुसर्वकर्माततःस्मृतः ॥ तस्यानरण्यःपुत्रो
 ऽभून्निघ्नस्तस्यसुतोऽभवत् ॥ १५२ ॥ निघ्नपुत्राबुभौजातावनमित्ररघूत्तमौ ॥ अनमित्रोवनमगादरिनाशकृतेनृप ॥ १५३ ॥ रघोरभूदिलीपस्तुदिलीपाच्चा
 प्यजस्तथा ॥ दीर्घबाहुरजाज्जातःप्रजापालस्ततोऽभवत् ॥ १५४ ॥ ततोदशरथोजातस्तस्यपुत्रचतुष्टयम् ॥ नारायणात्मकाः सर्वेरामस्तस्याग्रजोऽभवत्
 ॥ १५५ ॥ रावणांतकरस्तद्वद्रघूणांवंशवर्द्धनः ॥ वाल्मीकिर्यस्यचरितंचक्रेभार्गवसत्तमः ॥ १५६ ॥ तस्यपुत्रःकुशोनामइक्ष्वांकुकुलवर्द्धनः ॥ अति
 थिस्तुकुशाजातोनिषधस्तस्यचात्मजः ॥ १५७ ॥ नलस्तुनिषधाज्जातो नभास्तस्मादजायत ॥ नभसःपुंडरीकोऽभूत्क्षमधन्वाततःपरम् ॥ १५८ ॥
 तस्यपुत्रोऽभवद्दीरोदेवानीकःप्रतापवान् ॥ अहीनगुस्तस्यसुतःसहस्राश्वस्ततःपरः ॥ १५९ ॥ ततश्चंद्रावलोकस्तुतारापीडस्ततोऽभवत् ॥ तस्यात्मजश्च
 न्द्रगिरिश्चंद्रस्तस्यसुतोऽभवत् ॥ १६० ॥ श्रुतायुरभवत्तस्माद्भारतेयोनिपातितः ॥ नलमैद्रावेवविख्यातौवंशेयस्यविशेषतः ॥ १६१ ॥ वीरसेनसुतस्तद्वैशंपथ
 श्वनराधिपः ॥ एतेविवस्वतोवंशेराजानोभूरिदक्षिणाः ॥ १६२ ॥ इक्ष्वाकुवंशप्रभवाःप्राधान्येनप्रकीर्तिताः ॥ १६३ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेखण्डे
 आदित्यवंशकथनंनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ भीष्मउवाच ॥ भगवन्श्रोतुमिच्छामिपितृणांवंशमुत्तमम् ॥ रवेश्चश्राद्धदेवस्यसोमस्यचविशेषतः
 ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ हंततेकथयिष्यामिपितृणांवंशमुत्तमम् ॥ स्वर्गेपितृगणाःसप्तत्रयस्तेषाममूर्तयः ॥ २ ॥ मूर्तिमंतोऽथचत्वारःसर्वेषा
 ममितौजसाम् ॥ अमूर्तयःपितृगणावैराजस्यप्रजापतेः ॥ ३ ॥ यजन्तियानुदेवगंगावैराजाइतिविश्रुताः ॥ यवैतेयोगविभ्रष्टाःप्रापुर्लोकान्सनात
 नान् ॥ ४ ॥ पुनर्ब्रह्मादिनांतितुजायंतैर्ब्रह्मवादिनः ॥ संप्राप्यतांस्मृतिंभूयोयोगंसांख्यमनुत्तमम् ॥ ५ ॥ सिद्धिप्रयांतियोगेनपुनरावृत्तिदुर्लभाम् ॥
 योगिनामेवदेयानितस्माच्छ्राद्धानिदातृभिः ॥ ६ ॥ एतेषांमानसीकन्यापत्नीहिमवतोमता ॥ मैनाकस्तस्यदायादःक्रौंचस्तस्यसुतोऽभवत् ॥ ७ ॥
 क्रौंचद्वीपःस्मृतोयेनचतुर्थोऽधृतसंयुतः ॥ मैनातुसुषुवेतिस्रःकन्यायोगवतीस्ततः ॥ ८ ॥ उमैकपर्णापर्णाचतीव्रव्रतपरायणाः ॥ रुद्रस्यैकाभृगोश्चैकाजै
 गीषव्यस्यचापरा ॥ ९ ॥ दत्ताहिमवताबालाःसर्वलोकतपोऽधिकाः ॥ पितृणांलोकसंगीतंकथयामिशृणुष्वतत् ॥ १० ॥ लोकाःसोमपथानामयत्रमा
 रीचनंदनाः ॥ वर्त्ततेयेनपितरोयानुदेवाभावयन्त्यलम् ॥ ११ ॥ अग्निष्वात्ताइतिख्यातायज्वानोयत्रसंस्थिताः ॥ अच्छोदानामतेषांतुकन्याभूद्वर
 वर्णिनी ॥ १२ ॥ अच्छोदंचसरस्तत्रपितृभिर्निर्मितंपुरा ॥ अच्छोदाथतपश्चक्रेदिव्यंवर्षसहस्रकम् ॥ १३ ॥ आजग्मुःपितरस्तुष्टादास्यन्तःकिलतेव

रम् ॥ दिव्यरूपधराः सर्वे दिव्यमाल्यानुलेपनाः ॥ १४ ॥ सर्वे प्रधानाबलिनः कुसुमायुधसन्निभाः ॥ तन्मध्ये मावसुं नाम पितरं वीक्ष्य सांगना ॥ १५ ॥
 वने वरार्थिनीसंगं कुसुमायुधपीडिता ॥ योगाद् दृष्टा तु सा तेन व्याभिचारेण भामिनी ॥ १६ ॥ धरा न स्पृशते पूर्वप्रयाताथ भुवस्तले ॥ तथैवामावसुर्योऽयमि
 च्छांचक्रेन तां प्रति ॥ १७ ॥ धैर्येण तस्यालोके अमावास्येति विश्रुता ॥ पितृणां वल्लभाय स्मादत्तस्याक्षयकारिका ॥ १८ ॥ अच्छो दाधो मुखी दीनाल
 जिज्ञाता तपसः क्षयात् ॥ सा पितृन् प्रार्थयामास पुनरात्मसमृद्धये ॥ १९ ॥ विलम्बमाना पितृभिरिदमुक्ता तपस्विनी ॥ भविष्यमथ चालोक्य देवकार्यं च ते
 तदा ॥ २० ॥ इदमूचुर्महाभगाः प्रसादशुभयागिरा ॥ दिवि दिव्यशरीरेण यत्किंचित्क्रियते बुधैः ॥ २१ ॥ तेनैव तत्कर्मफलं भुज्यते वरवर्णिनि ॥ सद्यः फ
 लं तिकर्माणि देवत्वे प्रेत्यमानुषे ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वं सुकृतं कृत्वा प्राप्स्यसे प्रेत्य यत्फलम् ॥ अष्टाविंशे भवित्री त्वं द्वापरे मत्स्ययोनिजा ॥ २३ ॥ व्यतिक्रमा
 त्पितृणां तु कष्टं कुलमवाप्स्यसि ॥ तस्माद्वाज्ञो वसोः कन्या त्वमवश्यं भविष्यसि ॥ २४ ॥ कन्यात्वे देवलोकं स्तान् पुनः प्राप्स्यसि दुर्लभान् ॥ पराशरस्य वीर्ये
 षु प्रमेकमवाप्स्यसि ॥ २५ ॥ द्वीपे तु बदरी प्राये बादरायणमप्युत ॥ स वेदमेकं बहुधा विभजिष्यति ते सुतः ॥ २६ ॥ पौरवस्यात्मजौ द्वौ तु मुद्रांशस्य शतनोः ॥
 विचित्रवीर्यस्तनयस्तथा चित्रांगदोनृपः ॥ २७ ॥ इमावुत्पाद्यतनयौ क्षेत्रज्ञौ तस्य धीमतः ॥ प्रोष्ठपद्यष्टकाभूयः पितृलोके भविष्यसि ॥ २८ ॥ नाम्ना सत्यव
 ती लोके पितृलोके तथाष्टका ॥ आयुरारोग्यदानित्यं सर्वकामफलप्रदा ॥ २९ ॥ भविष्यसि परलोके न दीर्घं च गमिष्यसि ॥ पुण्यतोयासरिच्छ्रेष्ठा लोकेष्वच्छो
 दमामिका ॥ ३० ॥ इत्युक्ता सामणैस्तैस्तु तत्रैवांतरधीयत ॥ साप्यापचारित्रफलं मया यदुदितपुरा ॥ ३१ ॥ विभ्राजो नाम ये चान्ये दिविसंतिसुव
 र्चसः ॥ लोका बर्हिषदो यत्र पितरः संतिसुव्रताः ॥ ३२ ॥ यत्र बर्हिषि युक्ता निविमाना निहस्रशः ॥ संकल्पपादपायत्रतिष्ठंति फलदायिनः ॥ ३३ ॥
 यदभ्युदयश्मलसुमोदं ते श्राद्धदायिनः ॥ ये दानवासुरगणां गंधर्वाप्सरसांगनाः ॥ ३४ ॥ यक्षरक्षोगणास्ते च यजंति दिवि देवताः ॥ पुलस्त्य
 शुत्राश्च शस्तपो योगबलान्विताः ॥ ३५ ॥ महात्मानो महाभागा भक्तानामभयकराः ॥ एतेषां पीवरी कन्यामानसी दिवि विश्रुता ॥ ३६ ॥
 योगिनी योगमाता च तपश्चक्रसुदारुणम् ॥ प्रसन्नो भगवांस्तस्यावरं वरे तु सा ततः ॥ ३७ ॥ योगवंतं सुरूपं च भर्तारं विजितेन्द्रियम् ॥ देहि देवप्र
 सन्नस्त्वं यदिते वदतां वर ॥ ३८ ॥ उवाच देवो भविता व्यासपुत्रो यदाशुकः ॥ भवित्री तस्य भार्या त्वं योगाचार्यस्य सुव्रता ॥ ३९ ॥ भविष्य
 ति च ते कन्या कुलीना माथ योगिनी ॥ पांचालपतये देया सा त्वताय तु सा तदा ॥ ४० ॥ जननी ब्रह्मदत्तस्य योगसिद्धांतगा स्मृता ॥ कृष्णगौ
 र्यां सुभविष्यति च ते सुताः ॥ ४१ ॥ सर्वकामसमृद्धेषु विमानेष्वपि पावनाः ॥ किंपुनः श्राद्धदाविप्राभक्तिमंतः क्रियान्विताः ॥ ४२ ॥

गौर्नामकन्यायेषां तु मानसीदिविराजते ॥ सुकन्यादयितापत्नीसाध्यानां कीर्तिवर्द्धिनी ॥ ४३ ॥ मरीचिगर्भनामानो लोके मार्तण्डमण्डले ॥
 पितरो यत्र तिष्ठन्ति हविष्मन्तोऽगिरः सुताः ॥ ४४ ॥ तीर्थश्राद्धप्रदायां त्रियत्रक्षत्रियसत्तमाः ॥ राज्ञां तु पितरस्ते वेस्वर्गभोगफलप्रदाः ॥ ४५ ॥
 एतेषां मानसीकन्यायशोदानामविश्रुता ॥ पत्नीयां शुमतः श्रेष्ठास्तुषापञ्चजनस्य च ॥ ४६ ॥ जनन्यथदिलीपस्य भगीरथपितामही ॥ लोकाः
 कामदुधानामकामभोगफलप्रदाः ॥ ४७ ॥ सुस्वधानामपितरो यत्र तिष्ठन्ति ते सुताः ॥ आज्यपानामलोकेषु कर्दमस्य प्रजापतेः ॥ ४८ ॥ गापु
 लहाग्रजदायादा वैश्यास्तान् भावयन्ति ह ॥ यत्र श्राद्धकृतः सर्वे पश्यन्ति युगपद्गताः ॥ ४९ ॥ मातृभ्रातृपितृष्वसृः सखिसंबन्धिवान्धवान् ॥ अपि जन्मायु
 तैर्दृष्टाननुभूतान्सहस्रशः ॥ ५० ॥ एतेषां मानसीकन्याविरजानामविश्रुता ॥ सापत्नीनहुषस्यासीद्ययातेर्जननी तथा ॥ ५१ ॥ एषाष्टकाभवत्पश्चाद्ब्रह्म
 लोकगता सती ॥ त्रय एते गणाः प्रोक्ताश्चतुर्थं तु वदाम्यहम् ॥ ५२ ॥ लोकाः सुमनसो नाम ब्रह्मलोकोपरिस्थिताः ॥ सोमपानामपितरो यत्र तिष्ठन्ति शाश्वतम्
 ॥ ५३ ॥ धर्ममूर्तिधराः सर्वे परतो ब्रह्मणः स्मृताः ॥ उत्पन्नाः प्रलयांते तु ब्रह्मत्वं प्राप्य योगिनः ॥ ५४ ॥ कृत्वा सृष्ट्यादिकं सर्वे मानसे सांप्रतं स्थिताः ॥
 नर्मदानामतेषां तु कन्यातो यवहंसरित् ॥ ५५ ॥ भूतानि पुनर्तीया तु पश्चिमोदधिगामिनी ॥ तेभ्यः सर्वत्र मनुजाः प्रजासर्गे च निर्मितम् ॥ ५६ ॥ ज्ञा
 त्वा श्राद्धानि कुर्वन्ति धर्मभावेन सर्वदा ॥ सर्वदा तेभ्य एवास्य प्रसादाद्योगसंततिः ॥ ५७ ॥ पितृणामादिसर्गे तु श्राद्धमेवं विनिर्मितम् ॥ सर्वेषां राजतं पात्र
 मथ वाराजतान्वितम् ॥ ५८ ॥ दत्तं स्वधां पुरोधाय पितृन्प्रीणाति सर्वदा ॥ आग्नीध्रसोमपाभ्यां तु कार्यमाय्यायनं बुधैः ॥ ५९ ॥ अग्न्यभावे तु विप्र
 स्य पाणौ वाथ जलेपि वा ॥ अजाकर्णेश्च कर्णे वा गोष्ठे वाथ शिवांतिके ॥ ६० ॥ पितृणाममलं स्थानं दक्षिणादिक्प्रशस्यते ॥ चीनावीतमुदकं तिलसं
 त्यागमेव च ॥ ६१ ॥ खड्गिनामामिषं चैव मन्त्रं श्यामाकशालयः ॥ यवनीवारमुद्गेशुशुक्लपुष्पफलानि च ॥ ६२ ॥ वह्निभानि प्रशस्तानि पितृणामि
 ह सर्वदा ॥ दर्भामाषाष्पष्टिकान्नं गोक्षीरं मधुसार्पणी ॥ ६३ ॥ शस्त्राणि च प्रवक्ष्यामि श्राद्धे वर्ज्यानि यानि च ॥ मसूरशणनिष्पावाराजमाषाः कुलुत्थकाः
 ॥ ६४ ॥ पद्मबिल्वार्कदुत्तूरपारिभद्राटरूपकाः ॥ नदेयाः पितृकार्येषु पयश्चाजाविकंतथा ॥ ६५ ॥ कोद्रवोदारवरटकपितृभ्यः प्रयुक्ताः सती ॥ एतान्यपि
 नदेयानि पितृभ्यः श्रियमिच्छता ॥ ६६ ॥ पितृन्प्रीणातियो भक्त्या तं पुनः प्रीणयन्ति तम् ॥ यच्छन्ति पितरः पुष्टिं स्वांगारोग्यं प्रजाफलम् ॥ ६७ ॥ देवका
 र्यादपि पुनः पितृकार्यं विशिष्यते ॥ देवताभ्यः पितृणां तु पूर्वमाप्यायनं स्मृतम् ॥ ६८ ॥ शीघ्रप्रसादास्त्वक्रोधानिः संगाः स्थिरसौहृदाः ॥ शांतात्मा
 नः शौचपराः सततं प्रियवादिनः ॥ ६९ ॥ भक्तानुरक्ताः सुखदाः पितरः पर्वदेवताः ॥ हविष्मतामाधिपत्ये श्राद्धदेवस्मृतोरविः ॥ ७० ॥ एतद्विषयं सर्वमाख्या

तं पितृवंशानुकीर्तनम् ॥ पुण्यं पवित्रमारोग्यं कीर्तनाय नृभिः सदा ॥ ७१ ॥ भीष्म उवाच ॥ श्रुत्वैतदखिलभूयः पराभक्तिरुपस्थिता ॥ श्राद्धकालं विधिं चैव श्राद्धमेव तथैव च ॥ ७२ ॥ श्राद्धेषु भोजनीयाये श्राद्धवज्या द्विजातयः ॥ कस्मिन् वासरभागे तु पितृभ्यः श्राद्धमारभेत् ॥ ७३ ॥ अन्नं दत्तं कथं याति श्राद्धे वै ब्रह्मवित्तमः ॥ विधिना केन कर्त्तव्यं कथं प्रीणाति तान् पितॄन् ॥ ७४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ कुर्यादहरहः श्राद्धममन्नाद्येनोदकेन च ॥ पयो मूलफलैर्वापि पितृभ्यः प्रीतिमा वहन् ॥ ७५ ॥ नित्यं नैमित्तिकं काम्यं त्रिविधं श्राद्धमुच्यते ॥ नित्यं तावत्प्रवक्ष्यामि अर्घ्यावाहनवर्जितम् ॥ ७६ ॥ अर्घ्यं देवतं विजानीयात् पार्वणं पर्वसु स्मृतम् ॥ पार्वणं त्रिविधं श्रोतं शृणुयन्नान्महीपते ॥ ७७ ॥ पार्वणेयं नियाज्यास्तु तान् शृणुष्व नराधिप ॥ पंचाग्निः स्नातकश्चैव त्रिसौपर्णः षडंगवित् ॥ ७८ ॥ श्रोत्रियः श्रोत्रियसुतो विधिवाक्यविशारदः ॥ सर्वज्ञो वेदवान्मन्त्री ज्ञानवंशकुलान्वितः ॥ ७९ ॥ तृणाचिकेतस्त्रिमधुः श्रुतेष्वन्येषु संस्थितः ॥ पुराणवेत्ता ब्रह्मज्ञः स्वाध्यायी जपतत्परः ॥ ८० ॥ ब्रह्मभक्तः पितृपरः सूर्यभक्तोऽथ वैष्णवः ॥ ब्राह्मणो योगनिष्ठात्मा विजितात्मा सुशीलवान् ॥ ८१ ॥ एते तोष्याः प्रयत्नेन वर्जनीयानिमाञ्छृणु ॥ पतितस्तत्सुतः क्लीबः पिशुनो व्यंगरो गितः ॥ ८२ ॥ सर्वे ते श्राद्धकाले तु त्याज्या वैधर्मदर्शिभिः ॥ पूर्वैर्द्युरपरैर्द्युर्वाविनीतांश्च निमंत्रयेत् ॥ ८३ ॥ निमंत्रितांश्च पितरुपतिष्ठंति तान् द्विजान् ॥ वायुभूतानि गच्छंति तथा सीनानुपासते ॥ ८४ ॥ दक्षिणं जानुचालभ्य वामं पात्य निमंत्रयेत् ॥ अक्रोधनैः शौचपरैः सुस्नातैर्ब्रह्मकादिभिः ॥ ८५ ॥ भवितव्यं भवद्भिस्तु मया च श्राद्धकर्मणि ॥ पितृयज्ञं विनिर्वर्त्य तर्पणारव्यं तु योऽग्निमान् ॥ ८६ ॥ पिंडान्वाहार्यं कंकुर्याच्छ्राद्धमिदं दुक्षये तथा ॥ गोमयेनानुलिप्ते तु दक्षिणा पुवनस्थले ॥ ८७ ॥ श्राद्धं समाभ्यर्च्य तत्तया गोष्ठे वा जलसन्निधौ ॥ अग्निमात्रिर्वपेत्पित्र्यं च रुं वा सक्तुमुष्टिभिः ॥ ८८ ॥ पितृभ्यो निर्वपामीति सर्वं दक्षिणतो न्यसेत् ॥ अभिघार्य ततः कुर्यान्निर्वापत्रयमग्रतः ॥ ८९ ॥ ते वितस्त्यायताः कार्याश्चतुरङ्गुलविस्तृताः ॥ दर्वीत्रयं च कुर्वीत स्वादिरंजतान्वितम् ॥ ९० ॥ रत्निमात्रं परिश्लक्ष्णं हस्ताकाराग्रमुत्तमम् ॥ उदपात्राणिकां स्यस्य मेक्षणं च समित्कुशम् ॥ ९१ ॥ तिलपात्राणि सद्भासो गंधधूपानुलेपनम् ॥ आहरेदपसव्यं च सर्वं दक्षिणतः शनैः ॥ ९२ ॥ एवमासाद्य तत्सर्वं भवनस्योत्तरेऽंतरे ॥ गोमयेनानुलिप्तायां गोमूत्रेण च मंडलम् ॥ ९३ ॥ साक्षताभिः सपुष्पाभिरद्भिः सव्यापसव्यवत् ॥ विप्राणां क्षालयेत्पादावभिवंद्य पुनः पुनः ॥ ९४ ॥ आसनेषूपविष्टेषु दर्भवत्सु विधानतः ॥ उपस्पृष्टोदकान्विप्रानुपवेश्यानुमंत्रयेत् ॥ ९५ ॥ द्वौ देवौ पितृकृत्ये त्रीणैकैकं चोभयत्र वा ॥ भोजयेद्दीश्वरोऽपीह न कुर्याद्विस्तरं बुधः ॥ ९६ ॥ देवपूर्वनिवेद्याथ विप्रानर्घादिना बुधैः ॥ अग्नौ कुर्यादनुज्ञातो विप्रैर्विप्रो यथाविधि ॥ ९७ ॥ स्वगृह्योक्तेन विधिना काले कृत्वा समंततः ॥ अग्नीषोममयाभ्यां तु कुर्यादाध्यायनं बुधः ॥ ९८ ॥ दक्षिणाग्नौ प्रणीतेन स एवाग्निर्द्विजोत्तमः ॥ यज्ञोपवीतां निर्वर्त्य ततः पर्युक्षणादिकम् ॥ ९९ ॥

प्रार्थनावीतिनाकार्यमेतत्सर्वविजानता ॥ लब्ध्वातस्माद्विशेषेणपिंडान्कुर्वीतचोदकम् ॥ १०० ॥ दद्यादुदकपात्रैस्तुसलिलंसव्यपाणिना ॥ दद्यात्सर्वप्र
 यत्नेनदमयुक्तोविमत्सरः ॥ १०१ ॥ विधायरेखांयत्नेननिर्वपेदवनेजनम् ॥ दक्षिणाभिमुखःकुर्यात्ततोदर्भान्निधायवै ॥ १०२ ॥ निधायपिंडमेकैकंस
 र्वदर्भोपरि क्रमात् ॥ निर्वपेदथदर्भेषुनामगोत्रानुकीर्तनैः ॥ १०३ ॥ तेषुदर्भेषुतंहस्तंविमृज्याछेपभागिनाम् ॥ तथैवचजपंकुर्यात्पुनःप्रत्यवनेजनम्
 ॥ १०४ ॥ जल्युक्तंनमस्कृत्यगंधधूपार्चनादिभिः ॥ एवमावाह्यतत्सर्ववेदमंत्रैर्यथोदितैः ॥ १०५ ॥ एकाग्रिरेकएवाद्भिर्निर्वपेद्वर्तिकांतथा ॥ ततःकृ
 त्त्वानरोदद्यात्पितृभ्यस्तुकुशान्बुधः ॥ १०६ ॥ ततःपिंडादिकंकुर्यादावाहनविसर्जनम् ॥ ततोऽगृहीत्वापिंडेभ्योमात्राःसर्वाःक्रमेणतु ॥ १०७ ॥ तानेव
 विप्रान्प्रथमंमाशयित्वात्रमानवः ॥ वर्णयन्भोजयेदन्नमिष्टंभूतंचसर्वदा ॥ १०८ ॥ वर्जयेत्क्रोधपरतांस्मरन्नारायणंहरिम् ॥ तृप्तान्यात्वापुनः कुर्याद्विकि
 रंसार्ववर्णिकम् ॥ १०९ ॥ विधृत्यसोदकंत्वंसतिलंप्रक्षिपेद्भुवि ॥ आचांतेषुपुनर्दद्याज्जलंपुष्पाक्षतोदकम् ॥ ११० ॥ स्वधावाचनकंसर्वपिंडोपरिसमाचरेत्
 देवाद्यंतंप्रकुर्वीतश्राद्धनाशोऽन्यथाभवेत् ॥ १११ ॥ विसृज्यविप्रान्प्रणतस्तेषांकृत्वाप्रदाक्षिणम् ॥ दक्षिणांदिशमाकांक्षन्पितृनुद्दिश्यमानवः ॥ ११२ ॥ दाता
 रो नोभिवर्द्धन्तांवेदाःसंततिरेवत् ॥ श्रद्धाचनोमाव्यगमद्बहुदेयंचनोऽस्त्विति ॥ ११३ ॥ अन्नंचनोबहुभवेदतिथींश्चलंभेमहि ॥ याचितारश्चनःसंतुमाचया
 चिष्मकंचन ॥ ११४ ॥ एतदग्निमतःप्रोक्तमन्वाहार्यतुपार्वणम् ॥ यथेदुसंक्षयेतद्ददन्यंत्रापिनिगद्यते ॥ ११५ ॥ पिंडांस्तुगोजविप्रेभ्योदद्यादग्नौजलेऽ
 पिवा ॥ वप्रांतेवाथविकिरेदापोभिरथवापयेत् ॥ ११६ ॥ पत्नीतुमध्यमंपिंडंप्राशयेद्दिनयान्वितांम् ॥ आधत्तपितरोगर्भपुत्रसंतानवर्द्धनम् ॥ ११७ ॥
 तावन्निर्वापणंतिष्ठेद्यावद्विप्राविसर्जिताः ॥ वैश्वदेवंततःकुर्यान्निवृत्तः पितृकर्मणः ॥ ११८ ॥ इष्टैःसहततःशान्तोभुजीतपितृसेवितम् ॥ पुनर्भोजनमध्वानं
 यानमायासमैथुनम् ॥ ११९ ॥ श्राद्धकृच्छ्राद्धभुग्योवासर्वमेतद्विवर्जयेत् ॥ स्वाध्यायंकलहंचैवदिवास्वप्नंचसर्वदा ॥ १२० ॥ अनेनविधिना
 श्राद्धंनिर्वर्गस्यहनिर्वपेत् ॥ कन्याकुंभवृषस्थेऽर्केकृष्णपक्षेषुसर्वदा ॥ १२१ ॥ यत्रयत्रप्रदातव्यंसर्पिंडीकरणात्मकम् ॥ तत्रानेनविधानेनदेयमग्निम
 तासदा ॥ १२२ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिब्रह्मणायदुदीरितम् ॥ श्राद्धंसाधारणंनामभुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ १२३ ॥ अयनेविषुवेचैवअमावस्यार्क
 संक्रमे ॥ अमावस्याष्टकाकृष्णपक्षपञ्चदशीषुच ॥ १२४ ॥ आर्द्रामघारोहिणीषुद्रव्यब्राह्मणसंगमे ॥ गजच्छायाव्यतीपातेविष्टिवैधृतिवासरे ॥ १२५ ॥
 वैशाखस्यतृतीयायानवमीकार्तिकस्यच ॥ पञ्चदशीतुमाघस्यनभस्यंचत्रयोदशी ॥ १२६ ॥ युगादयःस्मृताह्येतापितृपक्षोपकारिकाः ॥ तथामन्वं
 तरादौचदेयंश्राद्धंविजानता ॥ १२७ ॥ अश्वयुज्जनवमीचैवद्वादशीकार्तिकेतथा ॥ तृतीयाचैत्रमासस्यतथाभाद्रपदस्यच ॥ १२८ ॥ फाल्गुनस्य

५० पु०
॥ २१ ॥

त्वमावास्यापौषस्यैकादशीतथा ॥ आषाढस्यापिदशमीमाघमासस्यसप्तमी ॥ १२९ ॥ श्रावणेचाष्टमीकृष्णातथाषाढीचपूर्णिमा ॥ कार्तिकीकाल्प
नीचैवज्येष्ठेपञ्चदशीसिता ॥ १३० ॥ मन्वंतरादयस्त्वेतादत्तस्याक्षयकारिकाः ॥ पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंदद्यात्पितृभ्यःप्रयतोमनुष्यः ॥ १३१ ॥
श्राद्धं कृतं तेन समास्सहस्रं रहस्यमेतत्पितरो वदन्ति ॥ वैशाख्यामुपवासेषु तथोत्सवमहालये ॥ १३२ ॥ तीर्थाय तनगोष्ठेषु द्वीपोद्यानगृहेषु च ॥ विविक्तेषु
पलितेषु श्राद्धं देयं विजानता ॥ १३३ ॥ विप्रान्पूर्वे परे च द्विविनीतात्मानि मंत्रयेत् ॥ शीलवृत्तगुणोपेतान्वयोरूपसमन्वितान् ॥ १३४ ॥ द्वौ देवे पितृकृत्येत्री
नेकैकमुभयत्र वा ॥ भोजयेत्सुसमृद्धोऽपि न प्रकुर्वीत विस्तरम् ॥ १३५ ॥ विश्वे देवान्यवैः पुष्पैरभ्यर्च्यार्चनपूर्वकम् ॥ पूरयेत्पात्रयुग्मं तु स्थाप्य दर्भपवित्र
के ॥ १३६ ॥ शन्नो देवीत्यपः कुर्याद्यवोऽसीतियवानपि ॥ गन्धपुष्पैस्तु संपूज्य विश्वान् देवान् प्रतिन्यसेत् ॥ १३७ ॥ विश्वे देवास इत्याभ्यामावाह्यविकिरेद्यवान्
॥ यवोऽसिधान्यराजस्त्वं वारुणो मधुमिश्रितः ॥ १३८ ॥ निर्गुदः सर्वपानाम्पवित्रऋषिसंस्तुतः ॥ गंधपुष्पैरलंकृत्य यादिव्येत्यर्घ्यमुत्सृजेत् ॥ १३९ ॥ अभ्य
र्च्य गंधाद्युत्सृज्य पितृयज्ञं समारभेत् ॥ दर्भासनादिकृत्वा दौत्रीणि पात्राणि चार्चयेत् ॥ १४० ॥ सपवित्राणि कृत्वा दौशन्नो देवीत्यपः क्षिपेत् ॥ तिलोसीतिलान्कु
र्याद्गन्धपुष्पादिकं पुनः ॥ १४१ ॥ पात्रं वनस्पतिमयं तथा पर्णमयं पुनः ॥ राजतं वा प्रकुर्वीत तथा सागरसंभवम् ॥ १४२ ॥ सौवर्णं राजतं ताम्रं पितृणां पात्र
मुच्यते ॥ रजतस्य कथा वापि दर्शनं दानमेव च ॥ १४३ ॥ राजतैर्भाजनैरेषां पितृणां रजतान्वितैः ॥ वार्यपिश्रद्धया दत्तमक्षया योपकल्पते ॥ १४४ ॥ अ
द्यापि पितृपात्रेषु पितृणां राजतान्वितम् ॥ शिवनेत्रोद्भवं यस्मादुत्तमं पितृवल्लभम् ॥ १४५ ॥ एवं पात्राणि संकल्प्य यथा लाभं विमत्सरः ॥ यादिव्येति पि
तुर्नाम गोत्रे दर्भान्करेन्यसेत् ॥ १४६ ॥ पितृनावाहयिष्यामि तथेत्युक्तः स तैः पुनः ॥ उशंतस्त्वा तथा यन्तु ऋग्भ्यामावाहयेत्पितृन् ॥ १४७ ॥ यां दि
व्येत्यर्घ्यमुत्सृज्य दद्याद्गन्धादिकं ततः ॥ वज्रोत्तरं दर्भपूर्वदत्त्वासंश्रयमादितः ॥ १४८ ॥ पितृपात्रे निधायाथ न्युब्जमुत्तरतो न्यसेत् ॥ पितृभ्यः स्थानम
सीति निधायं परिवेषयेत् ॥ १४९ ॥ तत्रापि पूर्वतः कुर्यादग्निकार्यं विमत्सरः ॥ उभाभ्यामपि हस्ताभ्यामाहृत्य परिवेषयेत् ॥ १५० ॥ उशन्तस्त्वेतितं दर्भं
पाणिभक्तं विशेषतः ॥ गुणान्वितैश्च शाकाद्यैर्नानाभक्ष्यैस्तथैव च ॥ १५१ ॥ अन्नचंसदधिक्षीरं गोघृतं शर्करान्वितम् ॥ मांसं प्रीणातिवै सर्वां न्यपितृनित्याह प
द्मजः ॥ १५२ ॥ द्वौ मासौ मत्स्यमांसेन त्रीन्मासान्हारिणेन तु ॥ औरभ्रेणाथ चतुरःशाकुनेनाथ पंचवै ॥ १५३ ॥ वाराहस्य तु मांसेन षण्मासं तृप्तिरुत्तमा
सप्तलोहस्य मांसेन तथा घ्रावाजकेन तु ॥ १५४ ॥ पृषतस्य तु मांसेन तृप्तिर्मासांश्च वै तु ॥ दशमासांश्च तृप्यंते वराहमहिषमिधेः ॥ १५५ ॥ शशकूमर्योस्तु मांसेन मा
सानेकादशैव तु ॥ संवत्सरं तु गव्येन पयसा पायसेन वा ॥ १५६ ॥ सौकरेण तु तृप्यंते मासान् पंचदशैव तु ॥ वार्धीणस्य मांसेन तृप्तिर्द्वादशवार्षिकी ॥ १५७ ॥ काल

॥ मृ.सं.
अ० ९

॥ २१ ॥

शाकेनचानंत्यंस्वद्गमांसेन चैवहि ॥ यत्किंचिन्मधुनामिश्रंगोक्षीरंदधिपायसम् ॥ १५८ ॥ दत्तमक्षयमित्याहुःपितरःपूर्वदेवताः ॥ स्वाध्यायंश्रावये
 त्पित्र्यंपुराणान्यखिलानिच ॥ १५९ ॥ ब्रह्मविष्ण्वर्करुद्राणांस्तवानिविविधानिच ॥ इंद्रेशसोमसूक्तानिपावमानीश्वशक्तिः ॥ १६० ॥ बृहद्रथंतरंतत्र
 ज्येष्ठसामाथरौरवम् ॥ तथैवशांतिकाध्यायंमधुब्राह्मणमेवच ॥ १६१ ॥ मण्डलब्राह्मणंतद्वत्प्रीतिकारिचयत्पुनः ॥ विप्राणामात्मनश्चापितत्सर्वसमुदीरये
 त् ॥ १६२ ॥ भारताध्ययनंकार्यं पितृणांपरमप्रियम् ॥ भुक्तवत्सुचविप्रेषुभोज्यतोयादिकंनृप ॥ १६३ ॥ सार्ववर्णिकमन्नाद्यमानयेत्सावधारणम् ॥ समु
 त्सृजेद्भुक्तवतामग्रतोविकिरान्भुवि ॥ १६४ ॥ अग्निदग्धाश्चयेजीवायेऽप्यदग्धाःकुलेमम ॥ भूमौदत्तेनतृप्यंतुतृप्तायांतुरपांगतिम् ॥ १६५ ॥ येषांनमातानापि
 तानबंधुर्नचापिमित्रंनतथात्रमस्ति ॥ तत्तृप्तयेऽन्नंभुविदत्तमेतत्प्रयातुयोगाययतोयतस्ते ॥ १६६ ॥ असंस्कृतप्रमीतानांत्यागिनांकुलभागिनाम् ॥ उच्छिष्ट
 भागधेयानांदर्भेषुविकिरासनम् ॥ १६७ ॥ तृप्तान् ज्ञात्वोदकंदद्यात्सकृद्विकिरणे तथा ॥ विप्रलितमहीपृष्ठेगोशकृन्मूत्रवारिणा ॥ १६८ ॥ निधायदर्भा
 न्विधिवद्दक्षिणाग्रान्प्रयत्नतः ॥ सर्ववर्णविधानेनपिपितृभ्यश्चपितृयज्ञवत् ॥ १६९ ॥ अवेनेजनपूर्वतुनामगोत्रंतुमानवः ॥ उक्त्वापुष्पादिकंदत्वाकृत्वाप्रत्य
 वनेजनम् ॥ १७० ॥ ज्ञात्वापससव्येनपाणिनात्रिःप्रदक्षिणम् ॥ पितृवन्मातृकंकार्यंविधिवद्दर्भपणिना ॥ १७१ ॥ दीपप्रज्वालनंतद्वत्कुर्यात्पुष्पार्च
 नंबुधः ॥ तथाचांतेषुचाचम्यदद्याच्चापःसकृत्सकृत् ॥ १७२ ॥ तथापुष्पाक्षतान्नपश्चादंक्षय्योदकमेवच ॥ सत्तिलंनामगोत्रेणदद्याच्छतयाचदक्षिणाम्
 ॥ १७३ ॥ गोभृहिरण्यवासांसिभव्यानिशयनानिच ॥ दद्याद्यदिष्टंविप्राणामात्मनःपितुरेवच ॥ १७४ ॥ वित्तशाठ्येनरहितःपितृभ्यःप्रीतिमावहेत्
 ॥ इतःस्वधावाचनकंविश्वेदेवेषुचोदकम् ॥ १७५ ॥ दत्वाशीःप्रतिगृह्णीयाद्विजेभ्योऽपियथाबुधः ॥ अघोराःपितरःसंतुसंतित्युक्तः पुनर्द्विजैः ॥ १७६ ॥
 गोत्रंतथावर्द्धतांतुतथेत्युक्तश्चतैःपुनः ॥ स्वस्तिवाचनकंकुर्यात्पिंडानुद्धृत्यभक्तिः ॥ १७७ ॥ उच्छेषणंतुतत्तिष्ठेद्यावद्विप्रविसर्जनम् ॥ ततोऽगृहबलिं
 कुर्यादितिधर्मोव्यवस्थितः ॥ १७८ ॥ उच्छेषणंभूमिगतमजिह्मस्याशठस्यच ॥ दासवर्गस्यतर्पिण्डंभागधेयंप्रचक्षते ॥ १७९ ॥ पितृभिर्निर्मितंपूर्वमे
 तदाप्यायनंसदा ॥ अत्रतानामपुत्राणांस्त्रीणामपिनराधिप ॥ १८० ॥ ततःस्थानाग्रतःस्थित्वाप्रतिगृह्णांबुपात्रिकाम् ॥ वाजेवाजेतिचजपन्कुशाग्रंणवि
 सर्जयेत् ॥ १८१ ॥ बहिःप्रदक्षिणंकुर्यात्पदान्यष्टावनुव्रजेत् ॥ बन्धुवर्गेणसहितःपुत्रभार्यासमन्वितः ॥ १८२ ॥ निवृत्यप्रणिपत्याथप्रयुज्याग्निसमंत्रवित् ॥
 वैश्वदेवंप्रकुर्वीतनैत्यिकंबलिमेवच ॥ १८३ ॥ ततस्तुवैश्वदेवतिसभृत्यसुतर्वाधवः ॥ भुंजीतातिथिसंयुक्तःसर्वपितृनिषेवितम् ॥ १८४ ॥ एतच्चानुपनीतोऽपिकु
 र्यात्सर्वेषुपर्वसु ॥ श्राद्धंसारणंनामसर्वकामफलप्रदम् ॥ भार्याविरहितोप्येतत्प्रवासस्थोऽपिभक्तिमान् ॥ १८५ ॥ शूद्रांऽप्यमंत्रकंकुर्यादनेनविधिमानृप ॥

प० पु०
॥ २२ ॥

तृतीयमाभ्युदयिकंवृद्धिश्राद्धे विधीयत ॥ १८६ ॥ उत्सवानंदसंस्कारेयज्ञोद्वाहादिमंगले ॥ मातरः प्रथमपूज्याः पितरस्तदनंतरम् ॥ १८७ ॥ ततो माता
महाराजन्विश्वेदेवास्तथैव च ॥ प्रदक्षिणोपचारेण दध्यक्षतफलोदकैः ॥ १८८ ॥ प्राङ्मुखो निर्वपेत्पिण्डान्पूर्वांश्चैव पुरातनान् ॥ सम्पन्नमित्यभ्युदयंदद्यादधै
द्रयोर्द्रयोः ॥ १८९ ॥ युग्माद्विजातयः पूज्या वस्त्राकल्पांबरादिभिः ॥ तिलकार्ययवैः कार्यतच्च सर्वानुपूर्वकम् ॥ १९० ॥ मांगल्यानि च सर्वाणि वाचयेद्विज
पुंगवान् ॥ एवं शूद्रोऽपि सामान्यंवृद्धिश्राद्धं च सर्वदा ॥ १९१ ॥ नमस्कारेण मंत्रेण कुर्याद्दानानि वैबुधः ॥ दानमप्रधानं शूद्रप्रय इत्याह भगवान्प्रभुः ॥ प्रदानेन
सर्वकामाप्तिस्तस्य संजायते यतः ॥ १९२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे साधारणाभ्युदयकीर्तननाम नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एकोदिष्टं
ततो वक्ष्ये यदुक्तम् ब्रह्मणा पुरा ॥ मृते पुत्रैर्यथा कार्या माशौचं चापि तुर्यदि ॥ १ ॥ दशाहं शावमाशौचं ब्राह्मणस्य विधीयते ॥ क्षत्रियेषु दशद्वेच पक्षवैश्येषु चैव हि
॥ २ ॥ शूद्रेषु मासमाशौचं सपिंडेषु विधीयते ॥ नैशमाचूडमाशौचं त्रिरात्रं परतः स्मृतम् ॥ ३ ॥ जननेऽप्येवमेव स्यात्सर्ववर्णेषु सर्वदा ॥ अस्थिसंचयनादूर्ध्वमङ्ग
स्पर्शो विधीयते ॥ ४ ॥ प्रतायपिंडदानं तु द्वादशाहं समाचरेत् ॥ पार्थेयं तस्य तत्प्रोक्तं यतः प्रीतिकरं महत् ॥ ५ ॥ यस्मात्प्रतपुः प्रतो द्वादशाहेन नीयते ॥ गृहे पुत्र
कलत्रं च द्वादशाहं प्रपश्यति ॥ ६ ॥ तस्मान्निधेयमाकाशे दशरात्रं पयस्तथा ॥ सर्वदा होपशांत्यर्थं मध्वश्रमविनाशनम् ॥ ७ ॥ ततस्त्वेकादशाहेऽपि द्विजा
नेकादशैव तु ॥ गोत्रादिसूतकांते च भोजयेन्मनुजो द्विजान् ॥ ८ ॥ द्वितीयेऽह्नि पुनस्तद्वदेकोदिष्टं समाचरेत् ॥ नावाहनाग्नौ करणं देवहीनं विधानतः
॥ ९ ॥ एकं पवित्रमेकोर्ध्व एकः पिंडो विधीयते ॥ उक्तिष्ठतामिति वदेद्देयं पश्चात्तिलोदकम् ॥ १० ॥ स्वस्ति ब्रूयाद्विप्रकरे विसर्गे चाभिरस्यताम् ॥ शेषं पूर्व
वदत्रापि कार्यं वेदविदो विदुः ॥ ११ ॥ अनेन विधिना सर्वमनुमांसं समाचरेत् ॥ सूतकांते द्वितीयेऽह्नि शय्यां दद्याद्विलक्षणाम् ॥ १२ ॥ काञ्चनं पुरुषं तद्
त्फलवस्त्रसमन्वितम् ॥ प्रपूज्य द्विजदांपत्यं नानाभरणभूषितम् ॥ १३ ॥ उपवेश्य तु शय्यायां मधुपर्कं ततो ददेत् ॥ रजतस्य तु पात्रेण दधिदुग्धसमन्वि
तम् ॥ १४ ॥ अस्थिलालाटिकं गृह्य सूक्ष्मं कृत्वा विमिश्रयेत् ॥ पाययेद्विजदांपत्यं पितृभक्त्या समन्वितः ॥ १५ ॥ एष एव विधिर्दृष्टः पार्वतीयैर्द्विजोत्तमैः ॥
तेन दुष्टा तु सा शय्या न ग्राह्या द्विजसत्तमैः ॥ १६ ॥ गृहीतायां तु तस्यां हि पुनः संस्कारमर्हति ॥ वेदे चैव पुराणे च शय्यामर्वात्र गार्हिता ॥ १७ ॥ ग्रहीतारस्तु
जायन्ते सर्वे नरकगामिनः ॥ ग्रथितां वसुजालेन शय्यां दांपत्यं सेविताम् ॥ १८ ॥ ये स्पृशन्ति न जानन्तः सर्वे नरकगामिनः ॥ नवश्राद्धेन भोक्तव्यं भुक्त्वा चांद्रा
यणं चरेत् ॥ १९ ॥ पितृभक्त्या तु पुत्राणां कार्यमेव सदा भवेत् ॥ वृषोत्सर्गं च कुर्वीत देया च कपिला शुभा ॥ २० ॥ उदकुंभश्च दातव्यो भक्ष्यभोज्यफला
न्वितः ॥ यावदब्दं नरश्रेष्ठ स तिलोदकपूर्वकम् ॥ २१ ॥ ततः संवत्सरे पूर्णैः सपिंडीकरणं भवेत् ॥ सपिंडीकरणादूर्ध्वं प्रेतः पार्वणभुग्यतः ॥ २२ ॥ वृद्धिपूर्वेषु कार्येषु

प्र.सू.खं:
अ० १०

॥ २२ ॥

गृहस्थस्य भवेत्ततः ॥ सपिंडीकरणं श्राद्धं देवपूर्वनियोजयेत् ॥ २३ ॥ पितृनावाहयेत्तत्र पृथक् प्रतं विनिर्दिशेत् ॥ गंधोदकतिलैर्युक्तं कुर्यात्पात्रचतुष्टयम् ॥ २४ ॥ अर्घ्यार्थं पितृपात्रेषु प्रेतपात्रं प्रसेचयेत् ॥ तद्वत्संकल्प्य चतुरःपिंडान् पितृपरस्तदा ॥ २५ ॥ ये समाना इति द्वाभ्यामन्नन्तु विभजे त्रिधा ॥ अनेन विधिना चार्घ्यं पूर्वमेव प्रदापयेत् ॥ २६ ॥ ततः पितृत्वमापन्नस्स चतुर्थस्तदा त्वनु ॥ अग्निष्वात्तादिमध्ये तु प्राप्नोत्यमृतमुत्तमम् ॥ २७ ॥ सपिंडीकरणा दूर्ध्वं पृथक् स्मै न दीयते ॥ पितृष्वेव च दातव्यं तत्पिंडं येषु संस्थितम् ॥ २८ ॥ ततः प्रभृतिसंक्रान्ता बुपरागादिपर्वसु ॥ त्रिपिंडमाचरेच्छ्राद्धमेकोदिष्टं मृतेऽह नि ॥ २९ ॥ एकोदिष्टं परित्यज्य मृताहेयः समाचरेत् ॥ सदैवं पितृहासः स्यात्तथा भ्रातृविनाशकः ॥ ३० ॥ मृताहेपार्वणं कुर्वन्नधोयातिसमानवः ॥ संपृ क्ते स्वर्गतीभावे प्रेतमोक्षो यतो भवेत् ॥ ३१ ॥ आमश्राद्धं तदा कुर्याद्भिधिनः श्राद्धदस्ततः ॥ तेनाग्नौ करणं कुर्यात्पिंडांस्तेनैव निर्वपेत् ॥ ३२ ॥ त्रिभिः स पिंडीकरणं मासैक्ये त्रितये तथा ॥ यदा प्राप्स्यतिकाले न तदामुच्येत बंधनात् ॥ ३३ ॥ मुक्तोपिलेपभागित्वं प्राप्नोति कुशमार्जनात् ॥ लेपभाजश्चतुर्थाद्या स्रयः स्युः पिंडभागिनः ॥ ३४ ॥ पिंडदः सप्तमस्तेषां सपिंडाः सप्तपुरुषाः ॥ ३५ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं ह व्यानिदेयानि कव्यानि च जनैरिह ॥ ३६ ॥ गृह्णंति पितृलोके वा प्रायः के कौर्निगद्यते ॥ यदि मर्त्ये द्विजो भुंक्ते हूयते यदिवानले ॥ ३७ ॥ शुभाशुभात्मकाः प्रेतास्तदन्नं भुंजते कथम् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ वसुस्वरू पाः पितरो रुद्राश्चैव पितामहाः ॥ ३८ ॥ प्रपितामहास्तथादित्या इत्येषा वैदिकी श्रुतिः ॥ नामगोत्रं पितृणां तु प्राषकं हव्यकव्ययोः ॥ ३९ ॥ श्राद्धस्य म न्नतस्तत्त्वमुपलभ्येत भक्तिः ॥ अग्निष्वात्तादयस्तेषां माधिपत्ये व्यवस्थिताः ॥ ४० ॥ नामगोत्रास्तदा देशा भवंत्युद्भवतामपि ॥ प्राणिनः प्रीणयत्येत दर्हणं समुपागतम् ॥ ४१ ॥ दिव्यो यदि पितृमाता गुरुः कर्मानुयोगतः ॥ तस्यान्नमृतं भूत्वा दिव्यत्वेऽप्यनुगच्छति ॥ ४२ ॥ दैत्यत्वे भोगरूपेण पशुत्वे पितृणां भवेत् ॥ श्राद्धान्नं वायुरूपेण नागत्वेऽप्युपतिष्ठति ॥ ४३ ॥ पानं भवति यक्षत्वे राक्षसत्वे तथा मिषम् ॥ दानवत्वे तथा पानं प्रेतत्वे रुधिरौदकम् ॥ ४४ ॥ मनुष्यत्वेन्न पानादिना नाभोगवतां भवेत् ॥ रतिशक्तिस्त्रियः कान्तेऽन्येषां भोजनशक्तिना ॥ ४५ ॥ दानशक्तिः स विभवारूपमारोग्यमेव च ॥ श्राद्धं पुष्प मिदं प्रोक्तं फलं ब्रह्म समागमः ॥ ४६ ॥ आयुः पुत्रान्धनं विद्यां स्वर्गं मोक्षं सुखानि च ॥ प्रयच्छन्ति तथाराज्यं प्रीताः पितृगणानृप ॥ ४७ ॥ श्रूयते च पुरा मोक्षं प्राप्ताः कौशिकसूनवः ॥ पंचभिर्जन्मसंबन्धैः प्राप्ता ब्रह्मण्यं पदम् ॥ ४८ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं कौशिक दयादाः प्राप्ता योगमनुत्तमम् ॥ पंच भिर्जन्मसंबन्धैः कथं कर्मक्षयो भवेत् ॥ ४९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ कौशिको नाम धर्मात्मा कुरुक्षेत्रे महानृषिः ॥ नामतः कर्म तस्तस्य पुत्राणां तान्निबोधमे ॥ ५० ॥ स्वसृपः क्रोधनो हिंस्रः पिशुनः कविरेव च ॥ वाग्दुष्टः पितृवर्ती च गर्गशिष्यास्तदा भवन् ॥ ५१ ॥ पितर्युपरते तेषां भूदुर्भिक्षमुत्बणम् ॥ अना

वृष्टिश्चमहतीसर्वलोकभयंकरी ॥ ५१ ॥ गगदिशाद्वनेदोग्ध्रीरक्षंतिचतपोधनाः ॥ खादामःकपिलामेतांवयंश्रुत्पीडिताभृशम् ॥ ५२ ॥ इतिचिंतयतां
 पापंलघुःप्राहतदानुजः ॥ यद्यवश्यमियंवध्याश्राद्धरूपेणयोज्यताम् ॥ ५३ ॥ श्राद्धेनियोज्यमानायांपापंनश्यतिनोभ्रुवम् ॥ एवंकुर्वित्यनुज्ञातः पितृव
 तीतदानुजेः ॥ ५४ ॥ चक्रेसमाहितःश्राद्धमुपयुज्याथतांपुनः ॥ द्वौदेवेभ्रातरौकृत्वापित्र्येत्रींश्चापरान्क्रमत् ॥ ५५ ॥ तथैकमतिथिकृत्वाश्राद्धदःस्व
 यमेवतु ॥ चकारमंत्रवच्छ्राद्धंस्मरन्पितृपरायणः ॥ ५६ ॥ तदागत्वाविशंकास्तेगुरवेचनिवेदयन् ॥ व्याघ्रेणनिहताधेनुर्वत्सोऽयंप्रतिगृह्यताम् ॥ ५७ ॥ एवं
 साभक्षिताधेनुःसप्तभिस्तैस्तपोधनैः ॥ वैदिकंबलमाश्रित्यक्रूरैर्मणिनिर्भयाः ॥ ५८ ॥ ततःकालेप्रणष्टास्तेव्याधादशपुरेऽभवन् ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्ता
 स्तेपितृभावेनभाविताः ॥ ५९ ॥ तत्रविज्ञायवैराग्यंप्राणानुत्सृज्यधर्मतः ॥ लोकैरवीक्ष्यमाणास्तेतीर्थांतेऽनशनेनतु ॥ ६० ॥ संजातामृगरूपास्तेसप्तकालं
 जरोगिरौ ॥ प्राप्तविज्ञानयोगास्तेतत्पुंस्तानिजातनुम् ॥ ६१ ॥ मधुःप्रपतनेनाथजातवैराग्यमानसाः ॥ मानसेचक्रवाकास्तेसंजाताःसप्तयोगिनः ॥ ६२ ॥ ना
 मतःकर्मतःसर्वेसुमताःकुसुमोवसुः ॥ चित्तदंशींसुदर्शींचज्ञातज्ञानस्यपारगः ॥ ६३ ॥ ज्येष्ठानुरक्ताःश्रेष्ठास्तेसप्तैतयोगपावनाः ॥ योगभ्रष्टास्त्रयस्तेषांबभूवु
 श्चलचेतसः ॥ ६४ ॥ दृष्ट्वाविभ्राजमानंतमणुहंस्त्रीभिरन्वितम् ॥ क्रीडंतंविविधैर्भोगैर्महाबलपराक्रमम् ॥ ६५ ॥ पञ्चालान्वयसंभूतम्प्रभूतबलवाहनम् ॥ राज्यका
 मोभवत्त्वेकस्तेषांमध्येजलौकसाम् ॥ ६६ ॥ पितृवर्तीचयोविप्रःश्राद्धकृत्पितृवत्सलः ॥ अपरौमंत्रिणौदृष्ट्वाप्रभूतबलवाहनौ ॥ ६७ ॥ मंत्रित्वेचक्रतु
 श्चेच्छामस्मिन्मर्त्योर्द्विजोत्तमौ ॥ विभ्राजपुत्रस्त्वेकोऽभूद्ब्रह्मदत्तइतिस्मृतः ॥ ६८ ॥ मंत्रिपुत्रौतथाचैवपुंडरीकसुबालकौ ॥ ब्रह्मदत्तोऽभिषिक्तस्तु
 कांपित्येनगरोत्तमे ॥ ६९ ॥ पंचालराजो विक्रांतः श्राद्धकृत्पितृवत्सलः ॥ यांगवित्सर्वजंतूनांचित्तवेत्ताभवत्तदा ॥ ७० ॥ तस्य
 राज्ञोऽभवद्भार्यासुदेवस्यात्मजातदा ॥ सन्नतिर्नामविख्याताकपिलायाभवत्पुरा ॥ ७१ ॥ पितृकार्येनियुक्तत्वादभवद्ब्रह्मवादिनी ॥ तयाचकार
 सहितःसराज्यंराजनंदनः ॥ ७२ ॥ कदाचिद्गतउद्यानं तयासहसपार्थिवः ॥ ददर्शकीटमिथुनमनंगकलहान्वितम् ॥ ७३ ॥ पिपीलिकामधोवक्रांपुरतः
 कीटकासुकः ॥ पंचबाणाभितप्तांगःसगद्गदमुवाचह ॥ ७४ ॥ नत्वयासदृशीलोकेकामिनीविद्यतेकाचित् ॥ मध्येक्षीणातिजघनाबृहद्वक्रातिगामिनी ॥ ७५ ॥
 सुवर्णवर्णसदृशीसद्गक्राचारुहासिनी ॥ आलक्ष्यतेचवदनं गुडशर्करवत्सलम् ॥ ७६ ॥ भोक्ष्यसेमयिभुक्तेत्वंस्नासिस्नातेतथामयि ॥ प्रोषितेमायिदीनात्वंकु
 ङ्क्षेमयचंचला ॥ ७७ ॥ किमर्थंवदकल्याणिसदाधोवनास्थिता ॥ सातमाहज्वलत्कोपाकिमालपसिरेशठ ॥ ७८ ॥ त्वयामोदकचूर्णतुमांविहा
 याभिभक्षितम् ॥ प्रादास्त्वंतदतिक्रम्यमामन्यस्यैसमन्मथः ॥ ७९ ॥ पिपीलकउवाच ॥ त्वत्सादृश्यान्मयादत्तमन्यस्यैवरणिनि ॥ तदेकमपराधंमेक्षन्तु

महसिभामिनि ॥ ८० ॥ नैवंपुनः करिष्यामित्यजकोपं च सुस्तनि ॥ स्पृशामिनादौ सत्त्वेन प्रणतस्य प्रसीदमे ॥ ८१ ॥ रुष्टायां त्वयि सुश्रोणिमृत्पुमे
पुरतो भवेत् ॥ तुष्टायां त्वयि वामोरुपूर्णाः सर्वमनोरथाः ॥ ८२ ॥ पूर्णचंद्रोपमं वक्रं स्वादेऽमृतं रसोपमम् ॥ निर्भरं पिब सुश्रोणिकामासक्तस्य मे सदा ॥ ८३ ॥
एतन्मत्वा शुभे कार्या सर्वदा तु कृपामयि ॥ इति सा वचनं श्रुत्वा प्रसन्ना चाभवत्ततः ॥ ८४ ॥ आत्मानमर्पयामास मोहनाय पिपीलिका ॥ ब्रह्मदत्तोऽपि तत्सर्वं
ज्ञात्वा स स्मयमाह सत् ॥ ८५ ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञानी प्रभावात् पूर्वकर्मणः ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं सर्वरुतज्ञो भूद्ब्रह्मदत्तो न राविषः ॥ ८६ ॥ तच्चापि चाभव
त्कुत्रचक्रवाकचतुष्टयम् ॥ तन्मे कथय सर्वज्ञकुलेकस्य च सुव्रतम् ॥ ८७ ॥ पुलस्त्य उवाच तस्मिन्नेव पुरे जाता शक्रवाका अथो नृप ॥ ८८ ॥ बृद्धं द्विजस्य दायादा
विप्राजातिस्मरा बुधाः ॥ धृतिमांस्तत्त्वदर्शी च विद्यावर्णस्तपोऽधिकाः ॥ ८९ ॥ नामतः कर्मतश्चैव सुदरिद्रस्य ते सुताः ॥ तपसे बुद्धिरभवत्तेषां वै द्विजजन्मनाम्
॥ ९० ॥ यास्यामः परमांसिद्धिं मूढुस्ते द्विजसत्तमाः ॥ तत्तेषां वचनं श्रुत्वा सुदरिद्रो महातपाः ॥ ९१ ॥ उवाच दीनया वाचा किमेतदिति पुत्रकाः ॥
अधर्मेषु वः पुत्रा पिता तानित्युवाच ह ॥ ९२ ॥ बृद्धं पितरमुत्सृज्य दरिद्रं वनवासिनम् ॥ कनुधर्मात्रमविता मांत्यक्का गतिमेव च ॥ ९३ ॥ ऊचु
स्ते कल्पिता वृत्तिस्तव तात वचः शृणु ॥ व्रतमेत्पुराराज्ञः स ते दास्यति पुष्कलम् ॥ ९४ ॥ धनं ग्रामसहस्राणि प्रभाते पठंतस्तव ॥ कुरुक्षेत्रे तु ये विप्रान्व्याधादशपुरे
तु ये ॥ ९५ ॥ कालं जरे मृगाभूतांश्चक्रवाकास्तु मानसे ॥ इत्युक्त्वा पितरं जग्मुस्ते वनं तपसे युनः ॥ ९६ ॥ बृद्धोऽपि सा द्विजो राजन् जगाम स्वार्थसिद्धये ॥ अणु
हो नाम वै भ्राजः पञ्चालाधिपतिः पुरा ॥ ९७ ॥ पुत्रार्थं देवदेवेशं पद्मयोनिं पितामहम् ॥ आराधयामास विभुं तीव्रव्रतपरायणः ॥ ९८ ॥ ततः
कालेन महता तुष्टस्तस्य पितामहः ॥ वरं वरय भद्रं ते हृदयेऽभीप्सितं नृप ॥ ९९ ॥ अणु उवाच ॥ पुत्रं मे देहि देवेश महाबलपराक्रमम् ॥ पारगं सर्व
विद्यानां धार्मिकं योगिनां वरम् ॥ १०० ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञं मे देहि योगिनमात्मजम् ॥ एवमस्त्विति विश्वात्मा तमाह परमेश्वरः ॥ १०१ ॥ पश्य
तां सर्वभूतानां तत्रैवांतरधीयत ॥ ततः स तस्य पुत्रो भूद्ब्रह्मदत्तः प्रतापवान् ॥ १०२ ॥ सर्वसत्त्वानुकंपी च सर्वसत्त्वबलाधिकः ॥ सर्वसत्त्वरुतज्ञश्च सर्व
सत्त्वेश्वरेश्वरः ॥ १०३ ॥ अथ सत्त्वेन योगात्मा स पिपीलिकमागतः ॥ यत्र तत्कीटमिथुनं रममाणमवस्थितम् ॥ १०४ ॥ ततः सा सन्नतिर्दृष्ट्वा प्रहसं
तं सुविस्मितम् ॥ किमप्याशंकमाना सा तमपृच्छन्नरेश्वरम् ॥ १०५ ॥ सन्नतिरुवाच ॥ अकस्मादतिहासो यं किमर्थमभवन्नृप ॥ हास्यहेतुं न जाना
मिदं काले कृतं त्वया ॥ १०६ ॥ अवदद्वाजपुत्रोऽसौ तं पिपीलिकभाषितम् ॥ रागवद्विरसोत्पन्नमेतद्वात्यं वरानने ॥ १०७ ॥ न चान्यत्कार
णं किंचिद्वास्य हेतुः शुचिस्मिते ॥ न सामान्यततं देवी प्राहालीकमिदं तव ॥ १०८ ॥ अहमेवेह हसितान जीविष्ये त्वया धुना ॥ कथं पिपीलिकलापं

मर्त्योवेत्तिसुरादृते ॥ १०९ ॥ तस्मात्त्वयाहमेवाद्यहसिताकिमतः परम् ॥ ततो निरुत्तरो राजा जिज्ञासुस्तद्वचोहरः ॥ ११० ॥ आस्थाय नि
यमतं स्थौ सप्त रात्रमकल्मषः ॥ स्वप्नान्ते प्राहतं ब्रह्मा प्रभाते पर्यटन्पुरम् ॥ १११ ॥ वृद्धद्विजोत्तमा द्वाक्यं सर्वज्ञास्यति ते प्रिया ॥ इत्युत्क्रांतर्दधे
ब्रह्मा प्रभाते च नृपः पुरात् ॥ ११२ ॥ निर्गच्छन्मन्त्रिसहितः सभायां वृद्धमग्रतः ॥ गदंतं विप्रमायां तं वृद्धं च स ददर्श ह ॥ ११३ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
ये विप्रमुखाः कुरुजांगलेषु दाशास्तथा दाशपुरे मृगाश्च ॥ कालं जरे सप्तचक्रवाका ये मानसे तेऽत्र वसंतिसिद्धाः ॥ ११४ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य सप
पातशुचान्वितः ॥ जातिस्मरत्वमगमत्तौ च मंत्रिवरात्मजौ ॥ ११५ ॥ कामशास्त्रप्रणेता तु बाभ्रव्यः स तु बालकः ॥ पंचाल इति लोकेषु वि
श्रुतः सर्वशास्त्रवित् ॥ ११६ ॥ पुंडरीकोऽपि धर्मात्मा वेदशास्त्रप्रवर्तकः ॥ भूत्वा जातिस्मरेशो कात्पतितावग्रतस्तथा ॥ ११७ ॥ हावयं क
र्मविभ्रष्टाः कामतः कर्मबंधनात् ॥ एवं विलप्य बहुशस्त्रयस्ते योगपारगाः ॥ ११८ ॥ विस्मयाच्छ्रद्धमाहात्म्यमभिनंद्य पुनः पुनः ॥
सतु तस्मै धनं दत्त्वा प्रभूतग्रामसंयुतम् ॥ ११९ ॥ विसृज्य ब्राह्मणं तं च वृद्धं धनमदान्वितम् ॥ आत्मीयं नृपतिः पुत्रं नृपलक्षणसंयुतम् ॥ १२० ॥ विष्वक्से
नाभिधानं च राजाराज्यंऽभ्यषेचयत् ॥ मानसे सलिले सर्वे तस्ते योगिनां वराः ॥ १२१ ॥ ब्रह्मदत्तादयस्तस्मिन्पितृभक्ता विमत्सराः ॥ सन्नतिश्चाभवद्
ष्टामयैव तव दर्शितम् ॥ १२२ ॥ राजन्योगफलं सर्वयदेतदभिलक्ष्यते ॥ तथेति प्राहरां जापि पुरस्तादभिनंदयन् ॥ १२३ ॥ त्वत्प्रसादादिदं सर्वमयैवंप्राप्यते फ
लम् ॥ १२४ ॥ ततस्ते योगमास्थाय सर्व एव नौकसः ॥ ब्रह्मरंभ्रेण परमं पदमापुस्तपो बलात् ॥ १२५ ॥ एवमायुर्धनं विद्यां स्वर्गमोक्षसुखानि च ॥
प्रयच्छंति सुतराज्यं नृणां तुष्टाः पितामहाः ॥ १२६ ॥ इदं च पितृमाहात्म्यं ब्रह्मदत्तस्य वै नृप ॥ द्विजेभ्यः श्रावयेद्विद्वान्शृणोति पठतेऽपि वा ॥ कल्पकोटिशतं
सामं ब्रह्मलोके महीयते ॥ १२७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पितृमाहात्म्यकथनं नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ भीष्म उवाच ॥ कस्मिन्वासरभा
गे तु श्राद्धी श्राद्धं समाचरेत् ॥ तीर्थेषु केषु वै श्राद्धं कृतं बहु फलं द्विज ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तीर्थं तु पुष्करं नाम यत्तु श्रेष्ठतमं स्मृतम् ॥ सर्वेषां द्विजमुख्यानां
मनोरथमिवास्थितम् ॥ २ ॥ तत्र दत्तं हुतं जप्तमनन्तं भवति ध्रुवम् ॥ पितृणां वल्लभं नित्यमृषीणां परमं मतम् ॥ ३ ॥ नंदाथललिता तद्वत्तीर्थमायापुरीशुभा
तथामित्रपदं राजंस्ततः केदारमुत्तमम् ॥ ४ ॥ गंगासागरमित्याहुः सर्वतीर्थमयं शुभम् ॥ तीर्थं ब्रह्मसरस्तद्वच्छतद्रुसलिलं शुभम् ॥ ५ ॥ तीर्थं तु नैमिषं ना
म सर्वतीर्थफलप्रदम् ॥ गंगोद्भेदस्तु गोमर्त्या यत्रोद्धृतः सनातनः ॥ ६ ॥ तथा यज्ञवराहस्तु देवदेवश्च शूलधृक् ॥ यत्र तत्कांचनन्दानमष्टादशभुजो हरः
॥ ७ ॥ नैमिस्तु धर्मचक्रस्य शीर्णार्थं त्राभवत्पुरा ॥ तदेतन्नैमिषारण्यं सर्वतीर्थनिषेवितम् ॥ ८ ॥ देवदेवस्य तत्रापि वराहस्य च दर्शनम् ॥ यः प्रयातिसंप्रतात्मा

नारायणपुरं व्रजेत् ॥ ९ ॥ कोकौमुखं परं तीर्थं मिन्द्रमार्गोऽपिलक्ष्यते ॥ अथापि पितृतीर्थं तु ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ १० ॥ पुष्करारण्यसंस्थोऽसौ यत्र दे-
वः पितामहः ॥ विरिचिदर्शनं श्रेष्ठमपवर्गफलप्रदम् ॥ ११ ॥ कृतं नाम महापुण्यं सर्वपापनिषूदनम् ॥ यत्राद्यो नारसिंहस्तु स्वयमेव जनार्दनः ॥ १२ ॥
तीर्थमिधुमतीनामपितृणां च शुभावहा ॥ तुष्यन्ति पितरो नित्यं गंगायमुनसंगमे ॥ १३ ॥ कुरुक्षेत्रं महापुण्यं यत्र मार्गोऽपिलक्ष्यते ॥ अद्यापि पितृतीर्थं तु सर्व-
कामफलप्रदम् ॥ १४ ॥ नीलकण्ठमिति ख्यातं पितृतीर्थं नराधिप ॥ तथा भद्रसरः पुण्यं सरोमानसमेव च ॥ १५ ॥ मंदाकिनी तथाऽच्छोदा विपाशाचसर-
स्वती ॥ सर्वमित्रपदं तद्वद्वैद्यनाथं महाफलम् ॥ १६ ॥ क्षिप्रानदी तथा पुण्या तथा कालंजरं शुभम् ॥ तीर्थोद्भेदं हरोद्भेदं गर्भभेदं महालयम् ॥ १७ ॥ भद्रेश्वरं विष्णुप-
दं नर्मदाद्वारमेव च ॥ गयापिण्डप्रदानेन समान्याहुर्महर्षयः ॥ १८ ॥ एतानि पितृतीर्थानि सर्वपापहराणि च ॥ स्मरणादपि लोकानां किमु श्राद्धप्रदायिनाम् ॥ १९ ॥
ॐकारं पितृतीर्थं तु कावेरीकपिलोदकम् ॥ संभेदश्चण्डवेगायां तथैवामरकंटकम् ॥ २० ॥ कुरुक्षेत्राच्च द्विगुणं तस्मिन् स्नानादिकं भवेत् ॥ शुद्धतीर्थ-
णं नाम देवदेवस्य शूलिनः ॥ अवतारं रोचमानं ब्राह्मणावसथेशुभे ॥ २१ ॥ सर्वव्याधिहरं पुण्यं फलं कोटिगुणाधिकम् ॥ श्राद्धे दाने तथा होमे स्वाध्याये चापि सन्निधौ ॥ २२ ॥ कायावारोह-
मस्तथा ॥ २३ ॥ महौषधीचारणा च नागतीर्थं प्रवर्तिनी ॥ महावेणानदी पुण्या महाशालस्तथैव च ॥ २४ ॥ गोमती वरुणा तद्वत्तीर्थं हौताशनं परम् ॥
भैरवं भृगुतुंगं च गौरीतीर्थं मनुत्तमम् ॥ २५ ॥ तीर्थं वैनायकं नाम वस्त्रेश्वरमनुत्तमम् ॥ तथा पापहरं नाम पुण्या वेत्रवती नदी ॥ २६ ॥ महारुद्रं महालिंगं दश-
र्णाचमहानदी ॥ शतरुद्राशताह्वयं तथा पितृपदं पुरम् ॥ २७ ॥ अंगारवाहिका तद्वन्नदौ द्वौ शोणघर्घरौ ॥ कालिका च नदी पुण्या पितराचनदी शुभा ॥ २८ ॥
एतानि पितृतीर्थानि शस्यन्ते स्नानदानयोः ॥ श्राद्धमेतेषु यद्दत्तं तदन्तःफलं स्मृतम् ॥ २९ ॥ शतावटानदी ज्वालाशरद्री च नदी तथा ॥ द्वारकाकृष्णतीर्थं च
तथा ह्युदकसरस्वती ॥ ३० ॥ नदी मालवती नाम तथा च गिरिकर्णिका ॥ धृतपापं तथा तीर्थं समुद्रे दक्षिणे तथा ॥ ३१ ॥ गोकर्णो गजकर्णश्च तथा च क्रन-
दी शुभा ॥ श्रीशैलं शाकतीर्थं च नारसिंहमतः परम् ॥ ३२ ॥ महेंद्रं च तथा पुण्या पुण्या चापि महानदी ॥ एतेष्वपि सदा श्राद्धमनंतं फलदं स्मृतम् ॥ ३३ ॥
दर्शनादपि पुण्यानि सद्यः पापहराणि वै ॥ तुंगभद्रानदी पुण्या तथा च करवीरं च ॥ ३४ ॥ भीमेश्वरं कृष्णवेणाकावेरीचां जनानदी ॥ नदी गोदावरी पुण्या
त्रिसंध्यापूर्णं मुत्तमम् ॥ ३५ ॥ तीर्थं त्रैयंबकं नाम सर्वतीर्थं नमस्कृतम् ॥ यत्रास्ते भगवान्भीमः स्वयमेव त्रिलोचनः ॥ ३६ ॥ श्राद्धमेतेषु सर्वेषु दत्तं कोटिगु-
णं भवेत् ॥ स्मरणादपि पापानि व्रजंति शतधानुष ॥ ३७ ॥ श्रीपर्णाचनदी पुण्या व्यासतीर्थं मनुत्तमम् ॥ तथा मत्स्यनदी काराशिवधारा तथैव च ॥ ३८ ॥

भवतीर्थचविख्यातं पुण्यतीर्थं च शाश्वतम् ॥ पुण्यं रामेश्वरं तद्वद्रेणापुरमलं पुरम् ॥ ४० ॥ अंगारकं च विख्यातमात्मदर्शमलंबुषम् ॥ वत्सव्रातेश्वरं तद्वत्तथा
गोकामुखं परम् ॥ ४१ ॥ गोवर्द्धनं हरिश्चंद्रं पुरश्चंद्रं पृथुदकम् ॥ सहस्राक्षं हिरण्याक्षं तथा च कदलीनदी ॥ ४२ ॥ नामधेयानि च तथा तथा सैमित्रिसंगत
म् ॥ इंद्रनीलं महानादं तथा च प्रियमेलकम् ॥ ४३ ॥ एतान्यपि सदा श्राद्धे प्रशस्तान्याधिकानि च ॥ एतेषु सर्वदेवानां सांनिध्यं पठ्यते यतः ॥ ४४ ॥
दानमेतेषु सर्वेषु भवेत्कोटिशताधिकम् ॥ बाहुदाचनदी पुण्या तथा सिद्धवटं शुभम् ॥ ४५ ॥ तीर्थपाशुपतं चैव नदीपर्यटिका तथा ॥ श्राद्धमेतेषु सर्वेषु दत्तं
कोटिशतोत्तरम् ॥ ४६ ॥ तथैव पंचतीर्थं च यत्र गोदावरी नदी ॥ युता लिंगसहस्रेण सव्येतरजलावहा ॥ ४७ ॥ जामदग्न्यस्य तत्तीर्थं मोदाय तनमुत्तमम् ॥
प्रतीकस्य भयात्सिद्धाय यत्र गोदावरी नदी ॥ ४८ ॥ तीर्थं तद्व्यकव्यानामप्सरोगणसंयुतम् ॥ श्राद्धाग्निदानकार्यं च तत्र कोटिशताधिकम् ॥ ४९ ॥
तथा सहस्रलिंगं च राघवेश्वरमुत्तमम् ॥ सैद्रकालानदी पुण्या तत्र शक्रो गतः पुरा ॥ ५० ॥ निहत्य न मुचिं मित्रं तपसा स्वर्गमाप्तवान् ॥ तत्र दत्तं नरैः श्राद्धम
नंतफलदं भवेत् ॥ ५१ ॥ पुष्करं नाम वै तीर्थं शालग्रामं तथैव च ॥ शोणपातश्च विख्यातो यत्र वैश्वानराशः ॥ ५२ ॥ तीर्थं सारस्वतं चैव स्वामितीर्थं तथैव
च ॥ मलंदरानदी पुण्या कौशिकी चंद्रका तथा ॥ ५३ ॥ विदर्भाचाथ वेगाचपयोष्णी प्राङ्मुखा परा ॥ कावेरी चोत्तरांगा च तथा जालंधरोगिरिः ॥ ५४ ॥
एतेषु श्राद्धतीर्थेषु श्राद्धमानं त्यमश्नुते ॥ लोहदंडं तथा तीर्थं चित्रकूटं तथैव च ॥ ५५ ॥ दिव्यं सर्वत्र गंगायास्तथा बद्यास्तदं शुभम् ॥ कुब्जाप्रकं तथा ती
र्थं मुवर्शी पुलिनं तथा ॥ ५६ ॥ संसारमोचनं तीर्थं तथैव ऋणमोचनम् ॥ एतेषु पितृतीर्थेषु श्राद्धमानं त्यमश्नुते ॥ ५७ ॥ अट्टहासं तथा तीर्थं गौ
तमेश्वरमेव च ॥ तथा वासिष्ठतीर्थं च भारतं च ततः परम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मावर्तं कुशावर्तं हंसतीर्थं तथैव च ॥ पिंडारकं च विख्यातं शंखोद्धारं तथैव च
॥ ५९ ॥ भांडेश्वरं बिल्वकंच नीलपर्वतमेव च ॥ तथा च बदरी तीर्थं सर्वतीर्थेश्वरेश्वरम् ॥ ६० ॥ वसुधाराह्वयं तीर्थं रामतीर्थं तथैव च ॥ जयंती विजया चैव शु
क्लतीर्थं तथैव च ॥ ६१ ॥ एषु श्राद्धप्रदातारः प्रयांति परमं पदम् ॥ तीर्थमातृगृहं नाम करवीरपुरं तथा ॥ ६२ ॥ सप्तगोदावरीनाम सर्वतीर्थेश्वरेश्व
रम् ॥ तत्र श्राद्धं प्रदातव्यमनंतफलमीप्सुभिः ॥ ६३ ॥ कीकटेषु गया पुण्या पुण्यं राजगृहं वनम् ॥ च्यवनस्याश्रमं पुण्यं नदी पुण्या पुनः पुना
॥ ६४ ॥ विषयाराधनं पुण्यं नदीया तु पुनः पुना ॥ यत्र गाथाविचरति ब्रह्मणा परिकीर्तिता ॥ ६५ ॥ एष्टव्या बहवः पुत्राय ये कोऽपि गयां व्रजेत् ॥ यजे
त वाश्वमेधेन नीलं वा वृषमुत्सृजेत् ॥ ६६ ॥ एषा गाथा विचरति तीर्थेष्वायतनेषु च ॥ सर्वे मनुष्या राजेन्द्रकीर्तयंतः समागताः ॥ ६७ ॥
किमस्माकं कुले कश्चिद्गयायास्यतियः सुतः ॥ प्रीणयिष्यति तान्गत्वा सप्तपूर्वास्तथा परान् ॥ ६८ ॥ मातामहानामप्येवं श्रुतिरेषा चिरंतनी ॥ गंगा

यामस्थितिचयंगत्वाक्षेप्स्यतियःसुतः ॥ ६९ ॥ तिलैःसप्ताष्टभिर्वापिदास्यतेचजलांजलिम् ॥ अरण्यत्रितयेवापिपिंडदानंकरिष्यति ॥ ७० ॥
 प्रथमंपुष्करारण्येनैमिषेतदनंतरम् ॥ धर्मारण्यंपुनःप्राप्यश्राद्धंभक्त्याप्रदास्यति ॥ ७१ ॥ गयायांधर्मपृष्ठेवासरसिब्रह्मणस्तथा ॥ गयाशीर्षवटेचैवपि
 तृणांदत्तमक्षयम् ॥ ७२ ॥ ब्रजन्कृत्वानिवापयस्त्वध्वानंपरिसर्पति ॥ नरकस्थान्पितृन्सोऽपिस्वर्गनयतिसत्वरम् ॥ ७३ ॥ कुलेतस्यनराजं
 द्रप्रतोभवतिकश्चन ॥ प्रेतत्वंमोक्षभावंचपिंडदानाच्चगच्छति ॥ ७४ ॥ एकोमुनिस्ताम्रकराग्रहस्तोद्वाप्रेषुमूलेसलिलंददाति ॥ आग्राश्चसिक्ताःपित
 रश्चतृप्ताएकाक्रियाद्वयर्थकरीप्रसिद्धा ॥ ७५ ॥ गयायांपिंडदानस्यनान्यद्दानंविशिष्यते ॥ एकेनपिंडदानेनतृप्तास्तेमोक्षगामिनः ॥ ७६ ॥ धा
 न्यप्रदानंप्रवरंवदंतिवसुप्रदानंचतथासुनीद्राः ॥ गयासुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्धर्महे प्रवरंवदंति ॥ ७७ ॥ सर्वात्मनासुरुचिनामहाचलमहानदी ॥ येतु
 पश्यंतितांगत्वामानसंदक्षिणोत्तरे ॥ ७८ ॥ प्रणम्यद्विजमुख्येभ्यःप्राप्तंतेर्जन्मनःफलम् ॥ यद्यदिच्छतिवैमर्त्यस्तत्तदाप्रोत्यसंशयम् ॥ ७९ ॥ ए
 षतृदेशतःप्रोक्तस्तीर्थानांसंग्रहोमया ॥ वागीशोऽपिनशक्रोतिविस्तरात्किमुमानुषः ॥ ८० ॥ सत्यंतीर्थंयदातीथतीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ॥ वर्णाश्रमाणां
 गेहेऽपितीर्थंशमउदाहृतम् ॥ ८१ ॥ येषुतीर्थेषुयच्छ्राद्धंतत्कोटिगुणमिष्यत ॥ गयायांयत्तुवैश्राद्धंतच्छ्राद्धमपवर्गदम् ॥ ८२ ॥ यस्मात्तस्मा
 त्प्रयत्नेनतीर्थश्राद्धंविधीयते ॥ प्रातःकालोमुहूर्तास्त्रीन्संगवस्तावदेवतु ॥ ८३ ॥ मध्याह्नस्त्रिमुहूर्तःस्यादमराह्णस्ततःपरम् ॥ सायाह्नस्त्रिमुहूर्तःस्या
 च्छ्राद्धंतत्रनकारयेत् ॥ ८४ ॥ रुक्षसीनामसावेलागार्हितासर्वकर्मसु ॥ अहोमुहूर्ताद्व्याख्यातादशपंचचसर्वदा ॥ ८५ ॥ तत्राष्टमोमुहूर्तोयःसकालःकुत
 पःस्मृतः ॥ मध्याह्नात्सर्वदायस्मान्मंदीभवतिभास्करः ॥ ८६ ॥ तस्मादनंतफलदस्तत्रारंभोविशिष्यते ॥ खड्गपात्रंचकुतपस्तथानैपालकंबलः
 ॥ ८७ ॥ रुक्मंदर्भास्तिलागावोदौहित्रश्चाष्टमःस्मृतः ॥ पापंकुत्सितमित्याहुस्तस्यतत्तापकारिणः ॥ ८८ ॥ अष्टावेतेयतस्तस्मात्कुतपाइतिविश्रुताः ॥
 ऊर्ध्वमुहूर्तात्कुतपान्मुहूर्तंचचतुष्टयम् ॥ ८९ ॥ मुहूर्तपंचकंचैवस्वधावाचनमिष्यत ॥ विष्णुदेहसमुद्धृताःकुशाःकृष्णतिलास्तथा ॥ ९० ॥ श्राद्धस्य
 लक्षणंकालमितिप्राहुर्मनीषिणः ॥ तिलोदकांजलिर्देयोजलंतंतीर्थवासिभिः ॥ ९१ ॥ सदर्महस्तेनैकेनगृहेश्राद्धंगमिष्यति ॥ पुण्यंपवित्रमायुष्यं
 सर्वपापविनाशनम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्मणाचैवकथितंतीर्थश्राद्धानुकीर्तनम् ॥ शृणोतियः पठेद्वापि श्रीमान्संजायत नरः ॥ ९३ ॥ श्राद्धकालेचवक्तव्यंतथा
 तीर्थनिवासिभिः ॥ सर्वपापोपशांत्यर्थमलक्ष्मीनाशनंमतम् ॥ ९४ ॥ इदंपवित्रयशसोनिधानमिदंमहापातकनाशनंच ॥ ब्रह्मार्करुद्रैरभिपूजितंचश्राद्ध
 स्यमाहात्म्यमुशंतितज्ज्ञाः ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडे श्राद्धप्रकरणंनामएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ भीष्मउवाच ॥ सोमवं

शः कथंजातः कथयात्रविशारद ॥ तद्वंशेकेतुराजानोऽभूवुः कीर्तिवर्धनाः ॥ ११ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ आदिष्टो ब्रह्मणा पूर्वमत्रिः सर्गविधौ पुरा ॥ अनंत
रं नाम तपः सृष्ट्यर्थं तप्तवान्निभुः ॥ १२ ॥ यदानंदकरं ब्रह्म भगवन्क्लेशनाशनम् ॥ ब्रह्मरुद्रेन्द्रसूर्याणामभ्यंतरमतीन्द्रियम् ॥ १३ ॥ शान्तिं कृत्वा त्ममनसा तदत्रिः
संयमे स्थितः ॥ माहात्म्यं तपसो वापि परमानंदकारकम् ॥ १४ ॥ यस्माद्वंशपतिः सार्द्धं समये तदधिष्ठितः ॥ तद्वद्वाचष्टसोमेन तस्मात्सोमोऽभवद्विभुः ॥ १५ ॥
अथ सुसावनेत्राभ्यां जलंतत्रात्रिसंभवम् ॥ द्योतयद्विश्वमखिलं ज्योत्स्नया सचराचरम् ॥ १६ ॥ तद्दिशोजगद्गुह्यं तत्र स्त्रीरूपेणासहच्छयाः ॥ गर्भो भूत्वोदरे
तांसां स्थितः सोऽप्यत्रिसंभवः ॥ १७ ॥ आशाश्च मुमुचुर्गर्भमशक्ताधारणे ततः ॥ समादायाथ तं गर्भमेकीकृत्य चतुर्मुखः ॥ १८ ॥ युवानमकरोद्ब्रह्मा स
र्वायुधधरं नरम् ॥ स्यंदनेऽथ सहस्तेन वेदशक्तिमये प्रभुः ॥ १९ ॥ आरोप्य लोकमनयदात्मीयं सपितामहः ॥ ततो ब्रह्मार्पिभिः प्रोक्तं ह्यस्मत्स्वा
मी भवत्वयम् ॥ २० ॥ ऋषिभिर्देवगंधर्वैरप्सरोभिस्तथैव च ॥ स्तूयमानस्य तस्याभूदधिकं महदंतरम् ॥ २१ ॥ तेजो वितानादभवद्भुवि
दिव्यौषधीगणः ॥ तद्दीप्तिरधिका तस्माद्रात्रौ भवति सर्वदा ॥ २२ ॥ तेनौषधीशः सोमोऽभूद्विजेष्वपि हि गण्यते ॥ वेदधामारसश्चायं यदि
दमंडलं शुभम् ॥ २३ ॥ क्षीयते वर्धते चैव शुक्ले कृष्णे च सर्वदा ॥ विंशतिं च तथा सप्तदक्षः प्राचेतसो ददौ ॥ २४ ॥ रूपलावण्यसंयुक्तास्तस्मै क
न्याः सुवर्चसः ॥ ततः शक्तिसहस्राणां सहस्राणि दशैव तु ॥ २५ ॥ तपश्चकार शीतांशुर्विष्णुर्ध्यानैकतत्परः ॥ ततस्तुष्टश्च भगवांस्तस्मै
नारायणो हरिः ॥ २६ ॥ वरं वृणीष्व चोवाच परमात्मा जनार्दनः ॥ ततो वब्रुव रंसोमः शक्रलोके यजाम्यहम् ॥ २७ ॥ प्रत्यक्षमेव भोक्ता
रो भवंतु मम मन्दिरे ॥ राजसूये सुरगणा ब्रह्माद्या चतुर्विधाः ॥ २८ ॥ रक्षपालः सुरोऽस्माकमास्तां शूलधरो हरः ॥ तथेत्युक्तः समाजह्ने राजसू
यं तु विष्णुना ॥ २९ ॥ होता त्रिभृगुरध्वर्युरुद्राता च चतुर्मुखः ॥ ब्रह्मत्वमगमत्तस्य उपद्रष्टा हरिः स्वयम् ॥ ३० ॥ सदस्याः सर्वदेवास्तुराजसूयविधिः
स्मृतः ॥ वसवोऽध्वर्यवस्तद्विधेदेवास्तथैव च ॥ ३१ ॥ त्रलोक्यं दक्षिणातेन ऋत्विग्भ्यः प्रतिपादिता ॥ सोमः प्राप्याथ दुष्प्राप्य मश्वर्यं सृष्टिस्तकृतम् ॥
॥ ३२ ॥ सप्तलोकैकनाथत्वं प्राप्तस्व तपसा तदा ॥ कदाचिदुद्यानगतामपश्यदनेकपुष्पाभरणोपशोभाम् ॥ ३३ ॥ बृहन्नितंबस्तनभारखेदां पुष्पावभं
गेऽप्यतिदुर्बलांगीम् ॥ भार्या च तां देवगुरोरनंगबाणाभिरामाय तचारुनेत्राम् ॥ ३४ ॥ तारां स ताराधिपतिः स्मरार्तः केशेषु जग्राह विविक्तभूमौ ॥ सापि स्मरार्ता
मस्मिन्नेवेतद्रूपकांत्याहृतमानसैव ॥ ३५ ॥ चिरं विहृत्याथ जगाम तारां विधुर्गृहीत्वा स्वगृहं ततोऽपि ॥ न तृप्तिरासीत्स्वगृहेऽपि तस्य तारा नुरक्तस्य सुखाग
मेषु ॥ ३६ ॥ बृहस्पतिस्तद्विरहाग्निदग्धस्तद्ध्याननिष्ठैकमना बभूव ॥ शशाकशापं न च दातुमस्मै नमंत्रं शस्त्राग्निविषैरनेकैः ॥ ३७ ॥ तस्यापकर्तुं विवि

धेरुवायेनेवाभिचारेरपिवाग्धीशः ॥ सयाचयामासततस्तुदेवंसोमंस्वभार्यार्थमनंगतः ॥२८॥ सयाच्यमानोऽपिददौनभार्याबृहस्पतेःकामवशेन
 मोहितः ॥ महेश्वरेणाथचतुर्मुखेनसाध्यैर्मरुद्भिःसहलोकपालैः ॥ २९ ॥ ददौयदातानकथंचिदिदुस्तदाशिवःक्रोधपरोबभूव ॥ योवामदेवःप्रथितः
 पृथिव्यामनेकरुद्रार्चितपादपद्मः ॥ ३० ॥ ततःसशिष्योगिरिशः पिनाकीबृहस्पतेः स्नेहवशानुबद्धः ॥ धनुर्गृहीत्वाजगवंपुरारिर्जगामभूतेश्वरसिद्ध
 जुष्टः ॥ ३१ ॥ युद्धायसोमेनविशेषदीप्तस्तृतीयनेत्रानलभीमवक्रः ॥ सहैवजग्मुश्चरणेश्वराणांविशाधिकाषष्टिरथोग्रमूर्तिः ॥ ३२ ॥ यक्षेश्वराणांसग
 णेरनेकैर्युतोऽन्वगात्स्यंदनसंस्थितानम् ॥ वेतालयक्षोरगकिन्नराणांपद्मेनचैकेनतथार्बुदानाम् ॥ ३३ ॥ लक्षैस्त्रिभिर्द्वादशभीरथानांसोमोऽप्यगात्तत्रविवृ
 ढमन्युः ॥ शनैश्चरांगारकवृद्धतेजानक्षत्रदैत्यासुरसैन्यमुक्तः ॥ ३४ ॥ जग्मुर्भयंसप्ततथैवलोकाधरावनद्रीपसमुद्रगर्भाः ॥ ससोममेवाभ्यगमत्पिनाकी
 गृहीतदीप्तास्त्रिशालवह्निः ॥ ३५ ॥ अथाभवद्रीषण्भीमसोमसैन्यद्वयस्याथमहाहवोऽसौ ॥ अशेषसत्त्वक्षयकृत्प्रवृद्धस्तीक्ष्णप्रधानोज्ज्वलनैकरूपः
 ॥ ३६ ॥ शस्त्रैरथान्योन्यमशेषसैन्यद्वयोर्जगामक्षयमुग्रतीक्ष्णैः ॥ पतंतिशस्त्राणितथोज्ज्वलानिस्वर्भूमिपातालमलंदहंति ॥ ३७ ॥ रुद्रः क्रोधाद्रहस्य
 शिरोमुमोचसोमोऽपिसोमास्त्रममोघवीर्यम् ॥ तयोर्निपातेनसमुद्रभूम्योरथांतरिक्षस्यचभीतिरासीत् ॥ ३८ ॥ तदासुयुद्धंजगतांक्षयायंप्रवृद्धमालोक्यपि
 तामहोऽपि ॥ ततः प्रविश्याथकथंचिदेवनिवारयामास सुरैः सहैव ॥ ३९ ॥ अकारणकिंक्षयकृज्जनानांसोमत्वथार्पीदमकार्यकार्यम् ॥ यस्मात्परस्त्रीहर
 णायसोमत्वयाकृतंयुद्धमतीवभीमम् ॥ ४० ॥ पापग्रहस्त्वंभविताजनेषुपापोऽस्यलंबद्विमुखाशिनान्त्वम् ॥ भार्यामिमामर्पयवाक्पतस्त्वप्रमाणयन्नेवमदीय
 वाचम् ॥ ४१ ॥ तथेतिचोवाचहिमांशुमालीयुद्धादपाकामदतःप्रशांतः ॥ बृहस्पतिस्तामथगृह्यतारांहृष्टोजगामस्वगृहंचरुद्रः ॥ ४२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
 ततःसंवत्सरस्यांतेद्वादशादित्यसन्निभः ॥ दिव्यपीताम्बरधरोदिव्याभरणभूषितः ॥ ४३ ॥ तारोदरविनिष्कान्तःकुमारस्सूर्यसन्निभः ॥ सर्वार्थशा
 स्त्रविद्विद्वान्हस्तिशास्त्रप्रवर्तकः ॥ ४४ ॥ नामयद्राजपुत्रोऽयंविश्रुतोराजवैद्यकः ॥ राज्ञःसोमस्यपुत्रत्वाद्राजपुत्रोबुधःस्मृतः ॥ ४५ ॥ जनानांतुसते
 जांसिसर्वाण्येवाक्षिपद्वली ॥ ब्रह्माद्यास्तंत्रचाजग्मुर्देवादेवर्षिभिःसह ॥ ४६ ॥ बृहस्पतिगृहेसर्वेजातकर्मोत्सवेतंदा ॥ पप्रच्छुस्तेसुरास्तारांकेनजातः
 कुमारकः ॥ ४७ ॥ ततःसालजितातेषांनकिंचिदवदत्तदा ॥ पुनःपुनस्तदापृष्टालज्जयतीवरांगना ॥ ४८ ॥ सोमस्येतिचिरादाहततोगृह्णादिधुःसुतम् ॥
 बुधस्त्यकरोन्नामप्रादाद्राज्यंचभूतले ॥ ४९ ॥ अभिषेकंततःकृत्वाप्रदानमकरोद्विभुः ॥ ग्रहमध्यंप्रदायाथब्रह्माब्रह्मर्षिभिर्युतः ॥ ५० ॥ पश्यतांसर्व
 भूतानांतत्रैकस्तिरचीयत ॥ इलोदरेचधर्मिष्ठंबुधःपुत्रमजीजनत् ॥ ५१ ॥ अश्वमेधशतंसाग्रमकरोद्यस्त्वतेजसा ॥ पुंरुवाइतिरूपातःसर्वलोकंनमस्कृतः

प० पु०
॥ २८ ॥

चनवेदिकाः ॥ सर्वदेवैश्चसंप्राप्ताविमानंस्थैरलंकृतैः ॥ ११२ ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चनित्यमेवापिसेविताः ॥ यस्ययज्ञेजगौगाथागंधर्वोनांदस्तथा ॥ ११३ ॥ कार्तवीर्यस्यराजर्षेर्महिमानंचिरीक्ष्यसः ॥ ननूनंकार्तवीर्यस्यगतिंयास्यंतिपार्थिवाः ॥ ११४ ॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्चविक्रमेणश्रुतेनच ॥ सप्तद्वीपाननुचरन्वेगेनपवनोपमः ॥ ११५ ॥ पंचाशीतिसहस्राणिवर्षाणांचनराधिपः ॥ सप्तद्वीपपृथिव्याश्चचक्रवर्तीबभूवह ॥ ११६ ॥ सएवपशुपा
लोऽभूत्क्षेत्रपालःसएवहि ॥ सएववृष्ट्यापर्जन्योयोगित्वादर्जुनोऽभवत् ॥ ११७ ॥ योऽसौबाहुसहस्रेणज्याघातकठिनत्वचा ॥ भातिश्मिसहस्रेणशारदेने
वभास्करः ॥ ११८ ॥ एषनाममनुष्येषुमाहिष्मत्यांमहाद्युतिः ॥ एषवेगंसमुद्रस्यप्रावृट्कालेभजेतवै ॥ ११९ ॥ क्रीडतेस्वसुखार्यैवप्रतिस्रोतोमही
पतिः ॥ ललनाःक्रीडितास्तेनप्रतिबद्धोर्मिमालिनी ॥ १२० ॥ ऊर्मिभुकुटिमालासांकिताभ्येतिनर्मदा ॥ एषएवमनोर्वशेत्ववगाहेन्महार्णवम् ॥ १२१ ॥
करेणोद्धृत्यवेगंतुकामिनीप्रीणनेनतु ॥ तस्यबाहुसहस्रेणक्षोभ्यमाणेमहोदधौ ॥ १२२ ॥ भवंतिलीनानिश्चेष्टाःपातालस्थामहासुराः ॥ तदूरुक्षोभचकि
ताअमृतोत्पादशंकिताः ॥ १२३ ॥ नतानिश्चलमूर्ध्नानोभवंतिचमहोरगाः ॥ एषधन्वीचचिक्षेपसवणंप्रतिसायकान् ॥ १२४ ॥ एषधन्वीधनुर्गृह्यउत्सि
क्तंपंचभिःशरैः ॥ लंकेशमोहयित्वातुसबलंरावणंबलात् ॥ १२५ ॥ निर्जित्यबद्धात्वानीयमाहिष्मत्यांबंधतम् ॥ ततोगतोऽहंतस्याग्रेअर्जुनंसंप्रसा
दयन् ॥ १२६ ॥ मुमोचराजन्पौत्रमेसख्यंकृत्वाचपार्थिव ॥ तस्यबाहुसहस्रस्यबभूवज्यातलस्वनः ॥ १२७ ॥ युगांताग्नेःप्रवृत्त
स्ययथाज्यातलनिःस्वनः ॥ अहोबलंविधेर्वीर्यभार्गवःसयदाच्छिनत् ॥ १२८ ॥ मृधेसहस्रबाहूनाहेमतालवनंयथा ॥ यंवसिष्ठस्तुसंकुद्धो
ह्यर्जुनंशप्तवान्विभुः ॥ १२९ ॥ यस्माद्रनंप्रदग्धंतेविश्रुतंममहैहय ॥ तस्मात्तेदुष्कृतंकर्मकृतमन्योहनिष्यति ॥ १३० ॥ छित्त्वाबाहुसह
संतेप्रमथ्यत्तरसाबली ॥ तपस्वीब्राह्मणस्त्ववैवधिष्यतिसभार्गवः ॥ १३१ ॥ तस्यरामोऽथहंतासीन्मुनिशापेनधीमतः ॥ तस्यपुत्रशतंत्वा
सीत्पंचतत्रमहारथाः ॥ १३२ ॥ कृतास्त्राबलिनःशूराधर्मात्मानोमहाबल ॥ शूरसेनश्चशूरश्चधृष्टोवैकृष्णएवच ॥ १३३ ॥ जयद्वजःसवे
कर्ताअवन्तिश्चरसापतिः ॥ जयध्वजस्यपुत्रस्तुतालजघोमहाबलः ॥ १३४ ॥ तस्यपुत्राश्शतान्येवतालजङ्घाद्वैतिस्मृताः ॥ तेषापंचकुलान्यासन्हैहया
नामह्यत्पनाम् ॥ १३५ ॥ वीतिहोत्राश्चसंजाताभोज्राश्चावंतयस्तथा ॥ तुंडकेराश्चविक्रांतास्तालजंघाःप्रकीर्तिताः ॥ १३६ ॥ वीतिहोत्रस्तथापिअनं
तोनामवीर्यवान् ॥ दुर्जयस्तस्यपुत्रस्तुबभूवामित्रकर्षणः ॥ १३७ ॥ सद्भावेनमहाराजःप्रजाधर्मेणपालयन् ॥ कार्तवीर्यार्जुनोनामराजाबाहुसहस्रधृत् ॥
॥ १३८ ॥ येनसागरपर्यंताधनुषानिर्जितामही ॥ यस्तस्यकीर्तयेन्नामकल्यमुत्थायमानवः ॥ १३९ ॥ नतस्यवित्तनाशःस्यान्नष्टंचलभतेपुनः ॥ का

प्र.सु.सं.
अ० १२

॥ २८ ॥

तर्वीर्यस्ययोजन्मकथयेदिहधीमतः ॥ यथायष्टायथादातास्वर्गलोकेमहीयते ॥ १४० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेष्टष्टिखण्डेयदुवंशकीर्तनं नाम द्वादशो
 ऽध्यायः ॥ १२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ क्रोष्टोः शृणु त्वं राजे द्रवंशमुत्तमपूरुषम् ॥ यस्यान्ववायं संभूतां विष्णुर्वृष्णि कुलोद्बहः ॥ १ ॥ क्रोष्टोरेवाभवत्पुत्रो वृ
 जिनीवान्महायशाः ॥ तस्य पुत्रोऽभवत्स्वातिः कुशंकुस्तत्सुतोऽभवत् ॥ २ ॥ कुशंकोरभवत्पुत्रो नाम्नाचित्ररथोऽस्य तु ॥ शशबिंदुरिति ख्यातश्चक्रवर्ती ब
 भूवह ॥ ३ ॥ अत्रानुवंशश्लोकोऽयं गीतस्तस्य पुराऽभवत् ॥ शशबिंदोस्तु पुत्राणां शतानामभवच्छतम् ॥ ४ ॥ धीमतां चारूपाणां भूरिद्रविणतेजसाम् ॥
 तेषां शतप्रधानानां पृथुसाह्वामहाबलाः ॥ ५ ॥ पृथुश्रवाः पृथुयशाः पृथुतेजाः पृथुद्रवः ॥ पृथुकीर्तिः पृथुमतो राजानः शशबिंदवः ॥ ६ ॥ शंसंति च
 पुराणज्ञाः पृथुश्रवसमुत्तमम् ॥ ततश्चास्याभवन्पुत्र उशनाशत्रुतापनः ॥ ७ ॥ पुत्रश्चोशनसस्तस्य शिनेयुर्नामसत्तमः ॥ आसीच्छिनेयोः पुत्रोयः सरु
 कमकवचोमतः ॥ ८ ॥ निहत्य रुक्मकवचो युद्धे युद्धविशारदः ॥ धन्विनो विविधैर्बाणैरवाप्य पृथिवीमिमाम् ॥ ९ ॥ अश्वमेधेऽददाद्राजा ब्राह्मणेभ्यश्च
 दक्षिणाम् ॥ जज्ञेतु रुक्मकवचात्परावृत्परवीरहा ॥ १० ॥ तत्पुत्राजज्ञिरेपंचमहावीर्यपराक्रमाः ॥ रुक्मेषुः पृथुरुक्मश्च ज्यामघः परिघो हरिः ॥ ११ ॥
 परिघं च हरिं चैव विदेहेऽस्थापयत्पिता ॥ रुक्मेषुरभवद्राजा पृथुरुक्मस्तथाश्रयः ॥ १२ ॥ ताभ्यां प्रव्राजितो राज्यांज्यामघोऽवसदाश्रमे ॥ प्रशांतश्चाश्रा
 मस्थस्तु ब्राह्मणेन विबोधितः ॥ १३ ॥ जगाम धनुरादाय देशमन्यं ध्वजीरथी ॥ नर्मदातट एकाकी केवलं वृत्तिकर्षितः ॥ १४ ॥ ऋक्षवंतं गिरिं गत्वा मुक्तमन्यै
 रूपाविशत् ॥ ज्यामघस्याभवद्भार्या शैब्या परिणतासती ॥ १५ ॥ अपुत्रोऽप्यभवद्राजा भार्यामन्यमचिंतयन् ॥ तस्यासीद्विजयो युद्धे तत्र कन्यामवाप्य सः
 ॥ १६ ॥ भार्यामुवाच संत्रासात्सुषेयं ते शुचिस्मिंते ॥ एवमुक्त्वा ब्रवीदेनं कस्य केयं स्नुषेति वै ॥ १७ ॥ राजोवाच ॥ यस्तेजनिष्यते पुत्रस्तस्य भार्या भं
 विष्यति ॥ तस्याः सातपसोऽग्रेण कन्यायाः संप्रसूयत ॥ १८ ॥ पुत्रं विदर्भसुभगं शैब्या परिणतासती ॥ राजपुत्र्यां तु विद्वांसौ स्नुषायां क्रथ कौशिकौ ॥ १९ ॥
 लोमपादं तृतीयं तु पुत्रं परमधार्मिकम् ॥ पश्चाद्विदर्भोऽजनं यच्छूरं रणविशारदम् ॥ २० ॥ लोमपादात्मजो बभूवृत्तिस्तस्य तु चात्मजः ॥ कौशिकस्यात्मज
 श्चेदिस्तस्माच्चैद्यनृपाः स्मृताः ॥ २१ ॥ क्रथो विदर्भपुत्रोयः कुंतिस्तस्यात्मजोऽभवत् ॥ कुन्तेर्धृष्टस्ततो जज्ञे धृष्टात्सृष्टः प्रतापवान् ॥ २२ ॥ सृष्टस्य पुत्रो ध
 र्मात्मानिवृत्तिः परवीरहा ॥ निवृत्तिपुत्रो दाशार्हो नाम्ना स तु विदूरथः ॥ २३ ॥ दाशार्हपुत्रो भीमस्तु भीमाज्जीमूत उच्यते ॥ जीमूतपुत्रो विकृतिस्तस्य भी
 मरथः सुतः ॥ २४ ॥ अथ भीमरथस्यापि पुत्रो नवरथः किल ॥ तस्य चासीद्विशरथः शकुनिस्तस्य चात्मजः ॥ २५ ॥ तस्मात्करंभस्तस्माच्च देवरातो बभू
 वह ॥ देवक्षत्रोऽभवद्राजा देवरातान्महायशाः ॥ २६ ॥ देवगर्भसमोजज्ञे देवक्षत्रस्य नंदनः ॥ मधुर्नाम महातेजामधोः कुरुवशः स्मृतः ॥ २७ ॥ आसीत्कु

१० पु०
२९ ॥

रुवशात्पुत्रः पुरुहोत्रः प्रतापवान् ॥ अंशुर्जज्ञेऽथवैदभ्यां द्रवंत्यां पुरुहोत्रतः ॥ २८ ॥ वेत्रकीत्वभवद्भार्या अंशोस्तस्याव्यजायत ॥ सात्वतः सत्वसंपन्नः
सात्वतां कीर्तिवर्द्धनः ॥ २९ ॥ इमां विसृष्टिं विज्ञाय ज्यामघस्य महात्मनः ॥ प्रजावानेति सायुज्यं राज्ञः सोमस्य धीमतः ॥ ३० ॥ सात्वतान्सत्वसंपन्ना
कौसल्यासुषुवे सुतान् ॥ तेषां गर्गाश्च चत्वारो विस्तरेणैव ताञ्छृणु ॥ ३१ ॥ भजमानस्य सृजय्यां भाजनामा सुतोऽभवत् ॥ सृजयस्य सुतायां तु भाजका
स्तुततोऽभवन् ॥ ३२ ॥ तस्य भाजस्य भार्येद्रे सुषुवाते सुतान्बहून् ॥ नेमिं च कृकणं चैव वृष्णिं परपुरं जयम् ॥ ३३ ॥ ते भाजकाः स्मृता यस्माद्भजमाना द्विज
ज्ञिरे ॥ देवावृधः पृथुर्नाममधूनां मित्रवर्धनः ॥ ३४ ॥ अपुत्रस्त्वभवद्भ्राजा च चारपरमंतपः ॥ पुत्रः सर्वगुणोपेतो मम भूयादिति स्पृहन् ॥ ३५ ॥ संयोज्य
कृष्णमेवाथ पर्णाशयाजलं स्पृशन् ॥ सातोयस्पर्शनात्तस्य सांनिध्यं निम्नगाद्भगात् ॥ ३६ ॥ कल्याणं चरतस्तस्य शुशोच निम्नगात्ततः ॥ चिंतयाथ परी
तात्मा जगामाथ विनिश्चयम् ॥ ३७ ॥ भूत्वा गच्छाम्यहं नारीयस्यामेवं विधः सुतः ॥ जायेत तस्माद्द्याहं भवाम्यस्य सुतप्रदा ॥ ३८ ॥ अथ भूत्वा कुमा
रीसा बिभ्रती परमं वपुः ॥ ज्ञापयामां सराजानं तामियेष नृपस्ततः ॥ ३९ ॥ अथ सानं वमेमासि सुषुवे सरितां वरा ॥ पुत्रं सर्वगुणोपेतं बभ्रु देवावृधात्परम् ॥
॥ ४० ॥ अत्र वंशे पुराणज्ञा ब्रुवंतीति परिश्रुतम् ॥ गुणान् देवावृधस्याथ कीर्तयंतो महात्मनः ॥ ४१ ॥ बभ्रुः श्रेष्ठो मनुष्याणां देवैर्देवावृधः समः ॥ षष्टिः शतं च पुत्रा
णां सहस्राणि च सप्ततिः ॥ ४२ ॥ एवेमृतत्वं संप्राप्ता बभ्रुर्देवावृधादपि ॥ यज्ञदानतपो धीमान्ब्रह्मण्यः सुदृढव्रतः ॥ ४३ ॥ रूपवांश्च महातेजा भोजोऽतोऽमृतका
वती ॥ शरकान्तस्य दुहिता सुषुवे चतुरः सुतान् ॥ ४४ ॥ कुरुरं भजमानं च श्यामं कंबलबर्हिषम् ॥ कुरुरस्यात्मजो वृष्टिर्वृष्टेस्तुत नयोधृतिः ॥ ४५ ॥ कपोतरो
मातस्यापि तित्तिरिस्तस्य चात्मजः ॥ तस्यासीद्बहु पुत्रस्तु विद्वान्पुत्रो नरिः किल ॥ ४६ ॥ ख्यायते तस्य नामान्यच्च दनोदकदुंदुभिः ॥ अस्यासीदभिजित्पुत्रस्त
तो जातः पुनर्वसुः ॥ ४७ ॥ अपुत्रो ह्यभिजित्पूर्वमृषिभिः प्रेरितो मुदा ॥ अश्वमेधं तु पुत्रार्थमाजुहावनरोत्तमः ॥ ४८ ॥ तस्य मध्ये विचरतः सभामध्यात्समुत्थितः
अन्धस्तु विद्वान्धर्मज्ञो यज्ञदाता पुनर्वसुः ॥ ४९ ॥ तस्यासीत्पुत्रमिथुनं वसोश्चारिजितः किल ॥ आहुकश्चाहुकी चैव ख्याता मतिमतां वरा ॥ ५० ॥ इमांश्चोदाहरं
त्यत्र श्लोकांश्चातिरसात्मकान् ॥ सोपासंगानुकर्षाणां तनुत्राणां वरूथिनाम् ॥ ५१ ॥ रथानां मेघघोषाणां सहस्राणि दशैव तु ॥ नासत्यवादिनो भोजानाय
ज्ञाना सहस्रदाः ॥ ५२ ॥ नाशुचिर्नाप्यविद्वांसो न भोजादधिकोऽभवत् ॥ आहुकां तमनुप्राप्त इत्येषोऽन्वय उच्यते ॥ ५३ ॥ आहुकश्चाप्यवंतीषु स्वसारं चाहुकीं
ददौ ॥ आहुकस्यैव दुहिता पुत्रौ द्वौ समसूयत ॥ ५४ ॥ देवकं चोग्रसेनं च देवगर्भसमाबुभौ ॥ देवकस्य सुताश्चैव जज्ञिरे त्रिदशोपमाः ॥ ५५ ॥ देवानुपदे
वश्च सुदेवो देवरक्षितः ॥ तेषां स्वसारः सप्तैव वसुदेवा यताददौ ॥ ५६ ॥ देवकी श्रुतदेवा च यशोदा च श्रुतिश्रवा ॥ श्रीदेवा चोपदेवा च सु रूपा चेति सप्तमी ॥ ५७ ॥

प्र.सु.स.
अ० १३

॥ २९ ॥

नवोग्रसेनस्यसुताःकंसस्तेषांचपूर्वजः ॥ न्यग्रोधस्तुसुनामाचकंकःशंकुःसुभ्रूश्चयः॥५८॥ अन्यस्तुराष्ट्रपालश्चबद्धमुष्टिःसमुष्टिकः॥तेषांस्वसारःपंचास
न्कंसाकंसवतीतथा ॥ ५९ ॥ सुरभीराष्ट्रपालीचकंकाचेतिवरांगनाः ॥ उग्रसेनःसहापत्योव्याख्यातःकुकुरोद्भवः ॥ ६० ॥ भजमानस्यपुत्रोऽभूद्रथि
मुख्योविदूरथः ॥ राजाधिदेवःशूरश्चविदूरथसुतोऽभवत् ॥ ६१ ॥ राजाधिदेवस्यसुतौजज्ञातेवीरसंतौ ॥ क्षत्रव्रतेऽतिनिस्तौशोणाश्चःश्वेतवाहनः॥६२॥
शोणाश्चस्यसुताःपंचशूरारणविशारदाः ॥ शमीचराजशर्माचनिमूर्तःशत्रुजिच्छुचिः ॥ ६३ ॥ शमीपुत्रःप्रतिक्षत्रःप्रतिक्षत्रस्यचात्मजः॥प्रतिक्षत्रसुतोभो
जोहृदीकस्तस्यचात्मजः ॥ हृदीकस्याभवन्पुत्रादशभीमपराक्रमाः ॥ ६४ ॥ कृतवर्मागजस्तेषांशतधन्वाचसत्तमः ॥ देवार्हश्चसुभानुश्चभीषणश्च
महाबलः ॥ ६५ ॥ अजातश्च विजातश्चकरकश्चकरंधमः ॥ देवार्हस्यसुतोविद्वाज्ज्ञेकंबलबर्हिषः ॥ ६६ ॥ असमौजास्ततस्तस्यसमौजाश्चसुताबुभौ ॥
अजातपुत्रस्यसुतौप्रजायेतेसमौजसौ ॥ ६७ ॥ समौजःपुत्राविख्यातास्त्रयःपरमधार्मिकाः ॥ सुदंशश्चसुवंशश्चकृष्णइत्यनुनामतः ॥ ६८ ॥ अंधका
नामिमंवंशंयःकीर्तयति नित्यशः ॥ आत्मनोविपुलंवंशंप्रजामाप्नोत्ययंततः ॥ ६९ ॥ गांधारीचैवमाद्रीचक्रोष्टोर्भायैबभूवतुः ॥ गांधारीजनयामास
सुमित्रंमित्रवत्सलम् ॥ ७० ॥ माद्रीयुधाजितंपुत्रंततोवैदेवमीदुषम् ॥ अनमित्रंशिनिचैवपंचाक्रकृतलक्षणाः ॥ ७१ ॥ अनमित्रसुतोनिघ्नोनिघ्नस्यापिच
द्रौसुतौ ॥ प्रसेनश्चमहावीर्यःशक्तिसेनश्चताबुभौ ॥ ७२ ॥ स्यमंतकंप्रसेनस्यमणिरत्नमनुत्तमम् ॥ पृथिव्यामणिरत्नानाराजेतिसमुदाहृतम् ॥ ७३ ॥
हृदि कृत्वासुबहुशोमणितंसव्यराजत ॥ मणिरत्नंयथाचेऽथराजार्थशौरिरुत्तमम् ॥ ७४ ॥ गोविंदश्चनतंलेभेशक्तोऽपिनजहारसः ॥ कदाचिन्मृगयांया
तःप्रसेनस्तेनभूषितः ॥ ७५ ॥ विलेशब्दंसशुश्रावकृतंसत्त्वेनकेनचित् ॥ ततःप्रविश्यसविलंप्रसेनोदृक्षमासदत् ॥ ७६ ॥ ऋक्षःप्रसेनंचतथाऋक्षंचा
पिप्रसेनजित् ॥ आसाद्ययुयुधातेतौपरस्परजयेच्छया ॥ ७७ ॥ हत्वाऋक्षःप्रसेनंचततस्तंमणिमाददात् ॥ प्रसेनंतुहंतंश्रुत्वागोविंदःपरिशंकितः
॥ ७८ ॥ सत्राजितातुतद्वात्रायादवैश्चतथापरैः ॥ गोविंदेनहतोनूनंप्रसेनोमणिकारणात् ॥ ७९ ॥ प्रसेनस्तुगतोऽरण्यंमणिरत्नेनभूषितः ॥ तं दृष्ट्वा नि
जघानाथनत्यजन्तंस्यमंतकम् ॥ ८० ॥ जघानैवाप्रदानेनशत्रुभूतंचकेशवः ॥ इतिप्रवादस्सर्वत्रख्यातस्सत्राजिताकृतः ॥ ८१ ॥ अथदीर्घेणकालेनमृ
गयांनिर्गतः पुनः ॥ यदृच्छयाचगोविंदोबिलाभ्याशमथागमत् ॥ ८२ ॥ ततश्शब्दंयथापूर्वसचक्रेऋक्षराङ्गली ॥ शब्दंश्रुत्वातुगोविंदःखड्गपाणिः
प्रविश्यच ॥ ८३ ॥ अपश्यज्जांबवंतंचऋक्षराजंमहाबलम् ॥ ततस्तूर्णहृषीकेशस्तमृक्षमतिरंहसा ॥ ८४ ॥ जांबवंतंसजग्राहक्रोधसंरक्तलोचनः ॥
दृष्ट्वाचैनंतथाविष्णुंकर्मभिर्वेष्णवीननुम् ॥ ८५ ॥ तुष्टावऋक्षराजोऽपिविष्णुसूक्तेनसत्वरम् ॥ ततस्तुभगवांस्तुष्टोवरंणसमरोचयत् ॥ ८६ ॥ जाम्बवानु

५० पु०
॥ ३० ॥

वाच ॥ इष्टं चक्रप्रहारेण त्वत्तोमे मरणं शुभम् ॥ कन्याचेयं मम सुता भर्तारं त्वामवाप्नुयात् ॥ ८७ ॥ योऽयं मभिः प्रसेना तु हत्वा चैवाप्तवानहम् ॥ स त्वया
गृह्यतां नाथ मणिरेषोऽत्र वर्तते ॥ ८८ ॥ इत्युक्तो जांबवंतं विहत्वा चक्रेण केशवः ॥ कृतकार्यो महाबाहुः कन्यां चैवाददौ तदा ॥ ८९ ॥ ततः सत्राजिते चैत
न्मणिरत्नं स वै ददौ ॥ यल्लब्धमृक्षराजा चै सर्वयादव सन्निधौ ॥ ९० ॥ तेन मिथ्या प्रवादेन संतप्तोऽयं जनार्दनः ॥ ततस्ते यादवाः सर्वे वासुदेवमथाब्रुवन्
॥ ९१ ॥ अस्माकं मनसि द्यासीत् प्रसेनस्तु त्वया हतः ॥ एकैकस्यास्तु सुंदर्यो दशसत्राजितः सुताः ॥ ९२ ॥ सत्योत्पन्नास्तु तास्तस्थ शतमेकं च विश्रुताः ॥
विख्याताश्च महावीर्या भंगकारश्च पूर्वजः ॥ ९३ ॥ सत्याव्रतवती स्वप्ना भंगकारस्य पूर्वजा ॥ सुषुबुस्ताः कुमारोश्च शिनीवालः प्रतापवान् ॥ ९४ ॥
अभंगो युयुधानश्च शिनिस्तस्यात्मजोऽभवत् ॥ तस्माद्युगंधराः पुत्राश्शतं तस्य प्रकीर्तिताः ॥ ९५ ॥ अनमित्रा द्वयो यो वै विख्यातो वृष्णिवंशजः ॥ अन
मित्राच्छिनिर्जज्ञे कनिष्ठो वृष्णिनंदनः ॥ ९६ ॥ अनमित्राच्च संजज्ञे वृष्णिवीरो युधाजितः ॥ अन्यौ च तनयौ वीरावृषभश्चित्रएव च ॥ ९७ ॥ ऋषभः
काशिराजस्य सुतां भार्यामनिदिताम् ॥ जयंतश्च जयंती च शुभां भार्यामविदत् ॥ ९८ ॥ जयंतस्य जयंत्या वै पुत्रः समभवत्ततः ॥ सदा यज्वाति धीरश्च श्रुत
वान्मतिप्रियः ॥ ९९ ॥ अक्रूरः सुषुवे तस्मात्सुदक्षो भूरिदक्षिणः ॥ रत्नकन्या च शैब्या च अक्रूरस्तामवाप्तवान् ॥ १०० ॥ पुत्रानुत्पादयामास एकादश
महाबलान् ॥ उपलंभं स दालंभमुत्कलं चार्य्य शैशवम् ॥ १०१ ॥ सुधीरं च सदायक्षं शत्रुघ्नं चारिमेजयम् ॥ धर्मदृष्टिं च धर्मचमृष्टिर्मौलितथैव च ॥
॥ १०२ ॥ सर्वे च प्रतिहर्तारो रत्नानां जज्ञिरे च ते ॥ अक्रूराच्छूरसेनायां सुतौ द्वौ कुलनंदनौ ॥ १०३ ॥ देवानुपदेवश्च जज्ञाते देवसंमतौ ॥ अश्विन्यां त्रिचतुः
पुत्राः पृथुर्विपृथुरेव च ॥ १०४ ॥ अश्वग्रीवोऽश्वबाहुश्च सुपार्श्वकगवेषणौ ॥ रिष्टनेमिः सुवर्चा च सुधर्मा मृदुरेव च ॥ १०५ ॥ अभूमिर्बहुभूमिश्च विष्ठाश्रवणे
स्त्रियौ ॥ इमां मिथ्याभिंशसिंयो वेदकृष्णस्य बुद्धिमान् ॥ १०६ ॥ न समिथ्याभिशापेन अभिगम्यश्चेन चित् ॥ ऐक्ष्वाकी सुषुवे पुत्रं शूरमद्रुतमीदृषम्
॥ १०७ ॥ मीढुषा जज्ञिरे शूराभोजायां पुरुषा दश ॥ वसुदेवो महाबाहुः पूर्वमानकदुंदुभिः ॥ १०८ ॥ देवभागस्तथा जज्ञे तथा देवश्रवाः पुनः ॥
अनावृष्टिः कुनिश्चैव नंदिश्चैव सकृद्यशाः ॥ १०९ ॥ श्यामः शमीकः सप्ताख्यः पंचचास्य वरांगनाः ॥ श्रुतकीर्तिः पृथा चैव श्रुतदेवी श्रुतश्रवाः ॥ ११० ॥
राजमधिदेवी च तथा पंचैता वीरमातरः ॥ वृद्धस्य श्रुतदेवी तु कारूपं सुषुवे नृपम् ॥ १११ ॥ कैकेयाच्छ्रुतकीर्तिस्तु जज्ञे संतर्दनो नृपः ॥ श्रुतश्रवसि चैवस्य
सुनीयः समपद्यत् ॥ ११२ ॥ राजाधिदेव्याः संभूतो धर्माद्रयविवर्जितः ॥ शूरः सख्येन बद्धोऽसौ कुंतिभोजे पृथा ददौ ॥ ११३ ॥ एवं कुंती समाख्या च व
सुदेवस्वसा पृथा ॥ कुंतिभोजो ददात्तां तु पांडोर्भार्यामनिदिताम् ॥ ११४ ॥ पाण्डुरथैर्मृतदेवी सा देवपुत्रान्महारथान् ॥ धर्माद्युधिष्ठिरो जज्ञे वाताज्जज्ञे

प्र.सु.सं.
अ० १३

॥ ३८ ॥

वृकोदरः ॥ ११५ ॥ इंद्राद्धनंजयश्चैव शक्रतुल्यपराक्रमः ॥ योऽसौ त्रिपुरुषाज्जातस्त्रिभिरंशैर्महारथः ॥ ११६ ॥ देवकार्यकरश्चैव सर्वदानवसूदनः ॥
 अवध्याश्चापिशक्रस्य दानवा येन घातिताः ॥ ११७ ॥ स्थापितस्स तु शक्रेण लब्धवर्चास्त्रिविष्टपे ॥ माद्रवत्यां तु जनिता वधिनाविति नः श्रुतम् ॥ ११८ ॥
 नकुलः सह देवश्च रूपसत्त्वगुणान्वितौ ॥ रोहिणीपौरवीनामभार्या चानकदुंदुभेः ॥ ११९ ॥ लेभे चेष्टं सुतरां मसारणं चरणप्रियम् ॥ दुर्धरं दमनं चैव पिंडा
 रकमाहाहनुम् ॥ १२० ॥ अथ माया त्वमावस्या देवकीया भविष्यति ॥ तस्यां जज्ञे महाबाहुः पूर्वतु स प्रजापतिः ॥ १२१ ॥ अनुजाता भवत्कृष्णा सुभद्रा
 भद्रभाषिणी ॥ विजयोरोचमानस्तु वर्द्धमानश्च देवलः ॥ १२२ ॥ एते सर्वे महात्मान उपदेव्यां प्रजज्ञिरे ॥ अगावहं महात्मानं बृहदेवी व्यजायत ॥ १२३ ॥
 बृहदेव्यां स्वयं जज्ञे मन्दकोनामनामतः ॥ सप्तमं देवकीपुत्रं रेमतं सुषुवे सुतम् ॥ १२४ ॥ गवेषणं महाभागं संग्रामेष्वपराजितम् ॥ श्रुतदेव्या विहारे तु वने
 विचरता पुरा ॥ १२५ ॥ वैश्यायां समधाच्छौरिः पुत्रं कौशिकमग्रजम् ॥ श्रुतं धरातुराज्ञीतु सौरं गंधपरिग्रहः ॥ १२६ ॥ पुत्रं च कपिलं चैव वसुदेवात्म
 जो बली ॥ जनानां च विषादोऽभूत्प्रथमः स धनुर्द्धरः ॥ १२७ ॥ सौभद्रश्चाभवश्चैव महासस्वौ बभूवतुः ॥ देवभागसुतश्चापि प्रस्तावः स बुधः स्मृतः ॥
 ॥ १२८ ॥ पण्डितं प्रथमं बाहुदेवश्रवसमुत्तमम् ॥ इक्ष्वाकु कुलतो यस्य मेनस्विन्यायशस्विनी ॥ १२९ ॥ निवृत्तशत्रुः शत्रुघ्नः श्रद्धातस्मादजायत ॥
 गंडूषायामपत्या नि कृष्णस्तुष्टः शतं ददौ ॥ १३० ॥ स चंद्रं तु महाभागं वीर्यवतं महाबलम् ॥ रंतिपालश्च रंतिश्च नंदनस्य सुता बुभौ ॥ १३१ ॥ शमीक
 पुत्राश्च त्वारो विक्रांताः सुमहाबलाः ॥ विरजश्च धनुश्चैव व्योमस्तस्य समृजयः ॥ १३२ ॥ अनपत्योऽभवद्योमः संजयस्य धनंजयः ॥ योजायमानो भोज
 त्वं राजर्षित्वमवाप्तवान् ॥ १३३ ॥ कृष्णस्य जन्माभ्युदयं यः कीर्तयति नित्यशः ॥ शृणोति वानरो नित्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १३४ ॥ अथ देवो म
 हादेवः पूर्वकृष्णः प्रजापतिः ॥ विहारार्थं स देवोऽसौ मानुषेष्वप्यजायत ॥ १३५ ॥ देवक्यां वसुदेवेन तपसा पुष्करेक्षणः ॥ चतुर्बाहुस्तु संजातो दिव्यरू
 पो जनाश्रयः ॥ १३६ ॥ श्रीवत्सलक्षणं देवं दृष्ट्वा देवैः सलक्षणम् ॥ उवाच वसुदेव स्तरूपं संहरवै प्रभो ॥ १३७ ॥ भीतोऽहं देवं कसाद्विततस्त्वेतद्वीमि ते ॥
 मम पुत्रा हतास्तेन श्रेष्ठाः षड्भीमविक्रमाः ॥ १३८ ॥ वसुदेव चः श्रुत्वा रूपं संहरदच्युतः ॥ अनुज्ञाप्य तु तं शौरिर्न दंगो पृष्ट्वा हेऽनयत् ॥ १३९ ॥ दत्त्वा
 तं न दंगो पाय रक्ष्यतामिति चाब्रवीत् ॥ अतस्तु सर्वकल्याणं यादवानां भविष्यति ॥ १४० ॥ अयं तु गभो देवक्या यावत्कंसं हनिष्यति ॥ तावत्पृथि
 न्यां भविता क्षेमो भारावहः परम् ॥ १४१ ॥ यं वै दुष्टास्तुराजानस्तांस्तु सर्वान्हनिष्यति ॥ कौरवाणां रणे भूते सर्वक्षत्रसमागमे ॥ १४२ ॥ सार
 थ्यमर्जुनस्य यं स्वयं देवः करिष्यति ॥ निःक्षत्रियां धरां कृत्वा मोक्षयते शेषतांगताम् ॥ १४३ ॥ सर्वयदुकुलं चैव देवलोकं नयिष्यति ॥ भीष्म उवा

च ॥ कण्वसुदेवस्तुदेवकीकायशस्विनी ॥ १४४ ॥ नंदगोपश्चकश्चैवयशोदाकामहाव्रता ॥ याविष्णुंपोषितं वतीयांसमातेत्यभाषत ॥ १४५ ॥
यागर्भजनयामासयाचैनंसमवर्द्धयत् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुरुषः कश्यपश्चासावदितिस्तत्प्रियास्मृता ॥ १४६ ॥ कश्यपोब्रह्मणोऽशस्तुपृथिव्याअ
दितिस्तथा ॥ नंदोद्रोणस्समाख्यातोयशोदाथधराभवत् ॥ १४७ ॥ अथकामान्महाबाहुर्देवक्याः समपूरयत् ॥ येतयाकांक्षिताः पूर्वमजात्तस्मा
न्महात्मनः ॥ १४८ ॥ अचिरंसमहादेवः प्रविष्टोमानुषांतनुम् ॥ मोहयन्सर्वभूतानियोगाद्योगीसमाययौ ॥ १४९ ॥ नष्टेधर्मेतथायज्ञेविष्णुर्वृ
ष्णिकुलेविभुः ॥ कतुधर्मव्यवस्थानमसुराणांप्रणाशनम् ॥ १५० ॥ रुक्मिणीसत्यभामाचंसत्यानाग्निजितीतथा ॥ सुमित्राचतथाशैव्यागांधा
रीलक्ष्मणातथा ॥ १५१ ॥ सुभीमाचतथामाद्रीकौसल्याविजयातथा ॥ एवमादीनिदेवीनांसहस्राणिचषोडश ॥ १५२ ॥ रुक्मिणीजनया
मासपुत्राञ्शृणुविशारदान् ॥ चारुदेष्णरणे शूरं प्रद्युम्नश्चमहाबलम् ॥ १५३ ॥ सुचारुं चारुभद्रश्चसदश्वं हस्वमेवच ॥ सप्तमश्चारुगुप्तश्चचारुभद्र
श्चचारुकम् ॥ १५४ ॥ चारुहासंकनिष्ठश्चकन्याश्चारुमतीतथा ॥ जज्ञिरेसत्यभामायाभानुर्भीमरथःक्षणः ॥ १५५ ॥ रोहितोदीप्तिमांश्चैवताम्रबं
धोजलंधमः ॥ चतस्रो जज्ञिरेतेषांस्वसारश्चयवीयसीः ॥ १५६ ॥ जांबवत्याः सुतो जज्ञेसांबश्चैवातिशोभनः ॥ सौरशास्त्रस्यकर्ता वैप्रतिमामंदि
रस्यच ॥ १५७ ॥ मूलस्थाने निवेशश्चकृतस्तेनमहात्मना ॥ तुष्टेन देवदेवेन कुष्ठरोगो विनाशितः ॥ १५८ ॥ सुमित्रं चारुमित्रं च मित्रविंदाव्यजाय
त ॥ मित्रबाहुः सुनीथश्चनाग्निजित्यांबभूवतुः ॥ १५९ ॥ एवमादीनिपुत्राणांसहस्राणिनिशामय ॥ अशीतिश्चसहस्राणांवासुदेवसुतास्तथा ॥
॥ १६० ॥ प्रद्युम्नस्य च दायादो वैदभ्यां बुद्धिसत्तमः ॥ अनिरुद्धो रणे योद्धा जज्ञेऽस्य मृगकेतनः ॥ १६१ ॥ काम्या सुपार्श्वतनया सांबालेभेतरस्विन
म् ॥ सत्त्वप्रकृतयो देवाः पराः पंच प्रकीर्तिताः ॥ १६२ ॥ तिस्रः कोटयः प्रवीराणां यादवानां महात्मनाम् ॥ षष्टिः शतसहस्राणि वीर्यवंतो महाबलाः ॥
॥ १६३ ॥ देवांशाः सर्वे एवेह उत्पन्नास्ते महौजसः ॥ देवासुरेह ता ये वा असुरास्तु महाबलाः ॥ १६४ ॥ इहोत्पन्ना मनुष्येषु बाधन्ते सर्वमानवान् ॥ तेषामुद्धर
णार्थाय उत्पन्ना यादवे कुले ॥ १६५ ॥ कलानां शतमेकं च यादवानां महात्मनाम् ॥ विष्णुस्तेषां प्रणेता च प्रभुत्वे च व्यवस्थितः ॥ १६६ ॥ निदेशस्थायिनस्तस्य
ऋद्धयन्ते सर्वयादवाः ॥ भीष्म उवाच ॥ सप्तर्षयः कुबेरश्च यक्षो मणिधरस्तथा ॥ १६७ ॥ सात्यकिर्नारदश्चैव शिवो धन्वन्तरिस्तथा ॥ आदिदेवस्तथा विष्णु
रेभिस्तु सहदैवतैः ॥ १६८ ॥ किमर्थं सहसंभूताः सुरसम्भूतयः क्षितौ ॥ भविष्याः कतिवाचास्य प्रादुर्भावामहात्मनः ॥ १६९ ॥ सर्वक्षेत्रेषु सर्वेषु किम
र्थमिह जायते ॥ यदर्थमिह संभूतो विष्णुर्वृष्ण्यंधके कुले ॥ १७० ॥ पुनः पुनर्मनुष्येषु तन्मे त्वं ब्रूहि पृच्छतः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शृणु भूपप्रवक्ष्यामिरह

स्यातिरहस्यकम् ॥ यथादिव्यतनुर्विष्णुर्मानुषेष्विहजायते ॥ १७१ ॥ युगांतेतुपरावृत्तेकालेप्रशिथिलेप्रभुः ॥ देवासुरमनुष्येषुजायतेहरिरीश्वरः ॥
 ॥१७२॥ हिरण्यकशिपुर्देत्यस्त्रैलोक्यस्यप्रशासिता ॥ बलिनाधिष्ठितेचैवपुनर्लोकत्रयेकमात् ॥ १७३ ॥ सख्यमासीत्परमकंदेवानामसुरैःसह ॥ यु
 गाख्यादशसंपूर्णाआसीदव्याकुलंजगत ॥१७४॥ निदेशस्थायिनश्चापितयोर्देवासुराःस्वयम् ॥ बद्धोवलिर्विमर्दोऽयंसुसंवृत्तःसुदारुणः ॥१७५॥ देवा
 नामसुराणांचघोरःक्षयकरोमहान् ॥ कर्तुंधर्मव्यवस्थांचजायतेमानुषेष्विह ॥१७६॥भृगोःशापनिमित्तंतुदेवासुरकृतेतदा ॥ भीष्मउवाच ॥ कथंदेवा
 सुरकृतेहरिर्देहमवाप्तवान् ॥ १७७ ॥ दैवासुरंयथावृत्तंतन्मेकथयसुव्रत ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तेषांजयनिमित्तंवैसंग्रामाःस्युःसुदारुणाः॥ १७८ ॥ अवता
 रादशद्रौचशुद्धामन्वंतरेस्मृताः ॥ नामधेयंसमासेनशृणुतेषांविवक्षितम् ॥१७९॥ प्रथमोनारसिंहस्तुद्वितीयश्चापिवामनः ॥ तृतीयस्तुवराहश्चतुर्थो
 ऽमृतमंथनः ॥१८०॥ संग्रामःपंचमश्चैवसुघोरस्तारकामयः ॥ षष्ठोह्याडीवकाख्यश्चसप्तमस्त्रैपुरस्तथा ॥१८१॥ अष्टमश्चांधकवधोनवमोवृत्रघातनः ॥
 ध्वजश्चदशमस्तेषांहालाहलस्ततःपरम् ॥ १८२ ॥ प्रथितोद्वादशस्तेषांघोरःकोलाहलस्तथा ॥ हिरण्यकशिपुर्देत्योनरसिंहेनसूदितः ॥१८३॥ वांमने
 नबलिर्बद्धस्त्रैलोक्याक्रमणेपुरा ॥ हिरण्याक्षोहतोद्वंद्वेप्रतिवादेतुदैवतैः ॥ १८४ ॥ दंष्ट्रयातुवराहेणसमुद्रस्थोद्विधाकृतः॥ प्रह्लादोनिर्जितोयुद्धइंद्रेणामृ
 तमंथने ॥१८५॥ विरोचनस्तुप्राह्लादिर्नित्यमिंद्रवधोद्यतः ॥ इंद्रेणैवचविक्रम्यनिहतस्तारकामये ॥१८६॥ अशक्नुवत्सुंदेवेषुत्रिपुरंसोढुमासुरम् ॥मो
 हयित्वाऽमृतेपीतेगोरूपेणासुरारिणा ॥ १८७ ॥ नासञ्जीवयितुंशक्याभूयोभूयोमृतासुराः ॥ निहतादानवाःसर्वेत्रैलोक्येऽयंबकेणतु ॥ १८८ ॥ अ
 सुराश्चपिशाचाश्चदानवाश्चांधकेवधे ॥ हंतादेवमनुष्यैस्तेपितृभिश्चैवसर्वशः ॥ १८९ ॥ संपृक्तोदानवैर्वृत्रोघोरेकोलाहलेहतः ॥ तदाविष्णुंसहायेनमं
 हेंद्रेणनिपातितः ॥ १९० ॥ हतस्ततोमहेंद्रेणमायाछन्नस्तुयोगवित् ॥ वज्रेणक्षणमाविश्यविप्रचित्तिःसहानुगः ॥ १९१ ॥ दैत्याश्चदानवाश्चैवसंयु
 ताःकृत्स्नशस्तुते ॥एतेदैवासुरावृत्तासंग्रामाद्वादशैवतु ॥१९२॥ देवासुरक्षयकराःप्रजानांचहितायवै ॥हिरण्यकशिपूराजावर्षाणामर्बुदंबभौ ॥ १९३ ॥
 द्विसप्ततितथान्यानिनियुतान्यधिकानितु ॥ अशीर्तिचसहस्राणित्रैलोक्यैश्वर्यवानभूत् ॥ १९४ ॥ पर्यायेण तुराजाभूद्वलिर्वर्षाबुदंपुनः ॥ षष्टिंचैव
 सहस्राणिनियुतानिचविंशतिम् ॥ १९५ ॥ बलिराज्याधिकारतेयावत्कालश्चकीर्तितः ॥ तावत्कालंतुप्रह्लादोनिर्वृतोह्यसुरैःसह ॥ १९६ ॥ जयार्थमेते
 विज्ञेयाअसुराणामहौजसः ॥ त्रैलोक्यमिदमव्यग्रं महेद्रेणानुपाल्यत ॥१९७ ॥ असम्पन्नमिदंसर्वयावद्वर्षायुतंपुनः ॥ पर्यायेणैवसम्प्राप्तेत्रैलोक्यंपा
 कशासने ॥ १९८ ॥ ततोऽसुरान्परित्यज्ययज्ञोदेवानगच्छत ॥ यज्ञेदेवानथगतेदितिजाःकाव्यमब्रुवन्॥ १९९ ॥ दैत्याऊचुः ॥ हतंमघवताराज्यंत्य

कस्वायन्नःसुरान्गतः ॥ स्थातुंनशक्नुमोद्यत्रप्रविशामोरसातलम् ॥ २०० ॥ एवमुक्तोऽब्रवीदेतान्विषण्णान्सांत्ववन्गिरा ॥ माभेष्टधारयिष्यामितेज
सास्वेनवोऽसुराः ॥ २०१ ॥ मत्राश्चौषधयश्चैवधरायांयत्तुवर्तते ॥ मयितिष्ठतितत्सर्वं पादमात्रंसुरेषुवै ॥ २०२ ॥ तत्सर्वंचप्रदास्यामिषुष्मदर्थेभृतं
मया ॥ ततोदेवास्तुतान्दृष्ट्वाधृतान्काव्येनधीमता ॥ २०३ ॥ अमंत्रयंतदेवावैसंविग्नास्तज्जिघृक्षया ॥ काव्योद्येषइदंसर्वव्यावर्तयतिनोबलात् ॥
॥ २०४ ॥ साधुगच्छामहेतूर्णयावन्नच्यावयेतवै ॥ प्रसह्यजित्वाशिष्टांस्तुपातालंप्रापयामहे ॥ २०५ ॥ ततोदेवास्तुसंरब्धादानवानुपसृत्यह ॥ त
तस्तेवध्यमानास्तैःकाव्यमेवाभिदुद्रुवुः ॥ २०६ ॥ ततःकाव्यस्तुतान्दृष्ट्वातूर्णदेवैरभिद्रुतान् ॥ रक्षाकार्येणसंहृत्यदेवेभ्यस्तान्सुरार्दितान् ॥ २०७ ॥
काव्यं दृष्ट्वास्थितंदेवानिर्विशंकास्तुतेजहुः ॥ ततःकाव्योऽनुचित्याथब्रह्मणोवचनंहितम् ॥ २०८ ॥ तानुवाचततःकाव्यः पूर्ववृत्तमनुस्मरन् ॥ त्रैलोक्यं
वोहतंसर्ववामनेनत्रिभिःक्रमैः ॥ २०९ ॥ बलिर्बद्धोहतोजंभोनिहतश्चविरोचनः ॥ महासुराद्वादशसुसंग्रामेषुसुरैर्हताः ॥ २१० ॥ तैस्तैरुपायैर्भूयिष्ठा
निहतास्तुप्रधानतः ॥ केचिच्छिष्टाश्चयूयंवेयुद्धंनस्तीर्त्तिमेमतम् ॥ २११ ॥ नीतयोवोविधातव्याउपासेकालपर्ययात् ॥ यास्याम्यंहमहादेवं
मन्त्रार्थविजयावहम् ॥ २१२ ॥ अप्रतीपांस्ततोदेवान्मंत्रान्प्राप्यमहेश्वरात् ॥ योत्स्यामहेपुनर्देवैस्ततःप्राप्स्यथवैजयम् ॥ २१३ ॥ ततस्तेकृत
संवादादेवानूचुस्तदासुराः ॥ न्यस्तशस्त्रावयंसर्वेनिःसन्नाहारथैर्विना ॥ २१४ ॥ वयंतपश्चरिष्यामःसंवृतावल्कलैस्तथा ॥ देवास्तेषां वचःश्रुत्वा
सत्याभिव्याहृतंततः ॥ २१५ ॥ ततोऽन्यवर्तयन्सर्वेविज्वरामुदिताश्चतः ॥ न्यस्तशस्त्रेषुदैत्येषुविनिवृत्तास्तदासुराः ॥ २१६ ॥ ततस्तानब्रवीत्काव्यउ
पाध्वंतपसिस्थिताः ॥ निरुत्सिक्तास्तपोयुक्ताःकालंकायार्थसाधकम् ॥ २१७ ॥ पितुराश्रमसंस्थावैमांप्रतीक्षथदानवाः ॥ तानुद्दिश्यासुरान्काव्योम
हादेवं प्रपद्यत ॥ २१८ ॥ शुक्रउवाच ॥ मन्त्रानिच्छाम्यहंदेवयेनसन्तिबृहस्पतौ ॥ पराभवायदेवानामसुराणांजयायच ॥ २१९ ॥ एवमुक्तोऽब्रवीद्दे
वोव्रतंतत्वंचरभार्गव ॥ पूर्णवर्षसहसंतुकणधूममधःशिराः ॥ २२० ॥ यदिपास्यसिभद्रंततोमन्त्रानवाप्स्यसि ॥ तथेतिसमनुज्ञाप्यशुक्रस्तुभृगुनन्द
नः ॥ २२१ ॥ पादौसंस्पृश्यदेवस्यबाढमित्यब्रीद्वचः ॥ व्रतंचराम्यहंदेवत्वयादिष्टोऽद्यवैप्रभो ॥ २२२ ॥ आदिष्टोदेवदेवेनकृतवान्भार्गवोमुनिः ॥
तदातस्मिन्गतेशुक्रेअसुराणांहितायवै ॥ २२३ ॥ मन्त्रार्थेतनुतेकाव्योब्रह्मचर्यमहेश्वरात् ॥ तद्बुद्धानीतिपूर्ववैराजन्यास्तुतदासुखम् ॥ २२४ ॥ अस्मि
च्छिद्रेतदामर्षिदेवास्तानभिदुद्रुवुः ॥ दंशिताःसायुधाःसर्वेबृहस्पतिपुरःसराः ॥ २२५ ॥ दृष्ट्वासुरगणादेवान्प्रगृहीतायुधान्पुनः ॥ उत्पेतुस्सहसास
र्वेसंप्रस्तास्तान्वचोऽब्रुवन् ॥ २२६ ॥ दैत्याऊचुः ॥ न्यस्तशस्त्रावयंदेवाआचार्येव्रतमास्थिते ॥ दत्त्वाभवंतस्त्वभयंसम्प्राप्तानोजिघांसया ॥ २२७ ॥ अनम

षावयंसर्वेत्यक्तशस्त्राश्चसंस्थिताः॥चीरकृष्णाजिनधरानिष्क्रियानिष्पस्त्रिहाः ॥२२८॥ रणेविजेतुं देवांश्चनशक्ष्यामः कथंचन॥अयुद्धेनप्रपत्स्यामःश
 रणंकाव्यमातरम् ॥ २२९ ॥ ज्ञापयामःकृच्छ्रमिदंयावन्नाभ्येतिनोगुरुः ॥ निवृत्तेचतथाशुक्रेयोत्स्यामोदंशितायुधाः ॥२३०॥ एमुक्त्वाचतेऽन्योन्यं
 शरणंकाव्यमातरम् ॥ प्रापद्यंतततोभीतास्तेभ्योऽदादभयंतुसा ॥२३१॥ नभेतव्यंनभेतव्यंभयंत्यजतदानवाः ॥ मत्सन्निधौवर्त्ततांवोनभीर्भवितुमर्ह
 ति ॥ २३२ तयाभिरक्षितांस्तांश्चदृष्ट्वादेवास्तदाऽसुरान् ॥ अभिजग्मुः प्रसह्यैतानविचार्यबलाबलम् ॥२३३॥ ततस्तान्वध्यमानास्तुदेवैर्दृष्ट्वासुरांस्त
 दा॥देवीकुद्धाऽब्रवीदेवान्निद्रयामोहयाम्यहम् ॥२३४॥ संभृत्यसर्वसंभारान्निद्रांसाव्यसृजत्तदा ॥ तस्तम्भदेवीचबलाद्योगयुक्तातपोधना ॥२३५॥ तत
 स्तंस्तमितं दृष्ट्वाइंद्रं देवाश्चमूढवत् ॥ प्राद्रवंतततोभीताइंद्रं दृष्ट्वावशीकृतम् ॥२३६॥ गतेषुसुरसंघेषुविष्णुरिंद्रमभाषत ॥ विष्णुरुवाच ॥ मांत्वंप्रविश
 भद्रंतेरक्षिष्येत्वांसुरोत्तम ॥ २३७॥ एवमुक्तस्ततोविष्णुंप्रविवेशपुरंदरः ॥ विष्णुसंरक्षितं दृष्ट्वादेवीकुद्धावचोऽब्रवीत् ॥२३८॥ एषत्वांविष्णुनासार्धं
 ह्रमिमघवन्बलात् ॥ मिषतांसर्वभूतानां दृश्यतांमेतपोबलम् ॥२३९॥ तयाभिभूतौतौदेवाविद्रविष्णुबभूवतुः ॥ कथमुच्येयसहितोविष्णुरिंद्रमभाषत
 ॥ २४० ॥ इंद्रोऽब्रवीजहिह्येनांयावन्नौनदहेत्प्रभो ॥ विशेषेणाभिभूतोऽस्मिजहीमांजहिमाचिरम् ॥ २४१ ॥ ततःसमीक्ष्यविष्णुस्तांस्त्रीवधे
 कृच्छ्रमास्थितः ॥ अभिध्यायततःशक्रमापन्नंसत्वरंप्रभुः ॥२४२॥ ततःसत्वरयायुक्तःशीघ्रकारीभयान्वितः ॥ ज्ञात्वाविष्णुस्ततस्तस्याःकूरंदेव्याश्चि
 कीर्षितम् ॥ २४३ ॥ कुद्धश्चक्रमादायशिरश्चिच्छेदवैभयात् ॥ तंदृष्ट्वास्त्रीवधंचोरंचुक्रोधमृगुरीश्वरः ॥२४४॥ ततोहिशप्तोभृगुणाविष्णुर्भार्यावधेकृ
 ते ॥ भृगुरुवाच ॥ यत्त्वयाजानंताधर्ममंव्यास्त्रीनिषूदिता ॥२४५॥ तस्मात्त्वंसप्तकृत्वोहिमानुषेषूपयास्यसि ॥ ततस्तेनाभिशापेनष्टेधर्मेपुनःपुनः
 ॥ २४६ ॥ लोकस्यचहितार्थायजायतेमानुषेष्विह ॥ अथव्याहृत्यविष्णुंसतदादायशिरः स्वयम् ॥ २४७ ॥ समानीयततःकार्यपाणौगृह्णेदमब्रवी
 त् ॥ भृगुरुवाच ॥ एषात्वंविष्णुनादेविहतासंजीवयाम्यहम् ॥२४८॥ यदिकृत्स्नोमयाधर्मोज्ञायतेचरितोऽपिवा ॥ तेनसत्येनजीवस्त्वयदिसत्यंब्रवीम्य
 हम् ॥ २४९ ॥ ततस्तांप्रोक्ष्यशीताद्भिर्जीवजीवेतिसोऽब्रवीत् ॥ ततोऽभिव्याहतेतस्मिन्देवीसंजीवितातदा ॥ २५० ॥ ततस्तांसर्वभूतानिदृष्ट्वासुप्तो
 स्थितामिव ॥ साधुसाध्वितिदृष्ट्वैवचस्तांसर्वतोऽब्रुवन् ॥२५१॥ एवंप्रत्याहृतातेनदेवीसाभृगुणातदा ॥ मिषतांदैवतानांहितदद्भुतमिवाभवत् ॥२५२॥
 असंभ्रान्तेनभृगुणापत्नीसंजीवितापुनः॥दृष्ट्वाचैंद्रोनालभतशर्मकाव्यभयात्पुनः ॥२५३॥ प्रजागरेततश्चेन्द्रोजयंतीमिदमब्रवीत् ॥ संधिकामोऽभ्यधा
 द्वाक्यंस्वाकन्यापाकशासनः ॥ २५४ ॥ इन्द्रउवाच॥ एषकाव्योह्यनिद्रायव्रतंचरतिदारुणम् ॥ तेनाहंव्याकुलः पुत्रिकृतोमतिमतादृढम् ॥ २५५ ॥

तैस्तैर्मनोऽनुकूलैश्चउपचारेतरंद्रिता ॥ आराधयतथापुत्रियथातुष्येतसद्विजः ॥ २५६ ॥ गच्छत्वंतस्यदत्तासिप्रयत्नंकुरुमत्कृते ॥ एवमुक्तांजयंतीसा
वचःसंगृह्यवैपितुः ॥ २५७ ॥ अगच्छद्यत्रघोरंसतपोद्धारभ्यतिष्ठति ॥ तंद्वाचपिबंतं साकणधूममधोमुखम् ॥ २५८ ॥ यक्षेणपात्यमानंचकुं
डधारेणपावनम् ॥ दृष्ट्वातंयतमानंतुदेवीकाव्यमवस्थितम् ॥ २५९ ॥ शत्रूपघातेश्राम्यन्तंदुर्बलस्थितिमास्थितम् ॥ पित्रायथोक्तंवाक्यंसाकाव्येकृतवतीत
दा ॥ २६० ॥ गीर्भिश्चैवानुकूलाभिःस्तुवंतीवल्गुभाषिणी ॥ गात्रसंवाहनैः कालेसेवमानात्वचः सुखैः ॥ २६१ ॥ व्रतचर्यानुकूलाभिरुपास्यबहु
लाः समाः ॥ पूर्णधूमव्रतेतस्मिन्घोरेवर्षसहस्रके ॥ २६२ ॥ वरेणच्छंदयामासशिवः प्रीतोऽभवत्तदा ॥ ॥ महेश्वरउवाच ॥ एतद्व्रतंत्वयैकेनचीर्णनान्येन
केनचित् ॥ २६३ ॥ तस्माद्वैतपसाबुद्ध्याश्रुतेनचबलेनच ॥ तेजसाचसुरान्सर्वास्त्वमेकोऽभिभविष्यसि ॥ २६४ ॥ यच्चकिंचिन्मयिब्रह्मन्विद्यतेभृगुनंदन ॥
प्रतिदास्यामितत्सर्वंत्वयावाच्यंनकस्यचित् ॥ २६५ ॥ किंभाषितेनबहुनाअवध्यस्त्वंभविष्यसि ॥ तान्दत्त्वातुवरांस्तस्मैभार्गवायपुनःपुनः ॥ २६६ ॥
प्रजेशत्वंधनेशत्वमवध्यत्वंचवैददौ ॥ एतांलब्ध्वावरान्क्रव्यः संप्रहृष्टतनूरुहः ॥ २६७ ॥ एवमाभाष्यदेवेशमीश्वरंनीललोहितम् ॥ प्रज्ञान्वितस्तत
स्तस्मैप्राञ्जलिःप्रणतोऽभवत् ॥ २६८ ॥ ततःसोऽर्हतेदेवेजयंतीमिदमब्रवीत् ॥ कस्यत्वंसुभगेकावाहुः खितेमयिदुःखिता ॥ २६९ ॥ महतातपसायुक्ता
किमर्थमांजिगीषसि ॥ अनयासंस्थिताभक्त्याप्रश्रयेणदमेनच ॥ २७० ॥ स्नेहेनचैवसुश्रोणिप्रीतोऽस्मिन्वरवर्णिनि ॥ किमिच्छसिवरारोहेकस्तेकामःस
मुद्यतः ॥ २७१ ॥ तंतेसंपादयाम्यद्यद्यपिस्यात्सुदुष्करम् ॥ एमुक्ताब्रवीदेनंतपसाज्ञातुमर्हसि ॥ २७२ ॥ चिकीर्षितंहिमेब्रह्मंस्त्वंवैवदयथातथम् ॥
एवमुक्तोऽब्रवीदेनांदृष्ट्वादिव्येनचक्षुषां ॥ २७३ ॥ मयासहत्वंसुश्रोणिशतवर्षाणिभामिनि ॥ सर्वभूतैरदृश्यांतः संप्रयोगमिहेच्छसि ॥ २७४ ॥ देविइंदी
वरश्यामेवग्राह्येवामलोचने ॥ एवंवृणोषिकामांस्त्वंददेवैवल्गुभाषिते ॥ २७५ ॥ एवंभवतुगच्छावगृहंमेमत्तकाशिनि ॥ ततःसगृहमागम्यजयंत्यासह
चोशना ॥ २७६ ॥ तयासहावसदेव्याशतवर्षाणिभार्गवः ॥ अदृश्यःसर्वभूतानां माययासंशितव्रतः ॥ २७७ ॥ कृतार्थमागतंज्ञात्वाशुक्रंसर्वेदितेःसु
ताः ॥ अभिजग्मुर्गृहंतस्यमुदितास्तोदिदृक्षवः ॥ २७८ ॥ गतायदानपश्यंतिमाययासंवृतंगुरुम् ॥ लक्षणंतस्यचाबुद्धानाद्यागच्छतिनोगुरुः ॥
२७९ ॥ एवतेस्वानिधिष्यानिगताःसर्वेयथागताः ॥ ततोदेवगणास्सर्वेगत्वांगिरसमब्रुवन् ॥ २८० ॥ दानवालयेतुभगवान्गत्वातत्रचतांचमृम् ॥ मोहयि
त्वात्मवशगांक्षिप्रमेवतथाकुरु ॥ २८१ ॥ धिषणस्तान्सुरानाहएवमेवब्रजाम्यहम् ॥ तेनगत्वादानवेद्रः प्रह्लादोवैवशीकृतः ॥ २८२ ॥
शुक्रोभूत्वास्थितस्तत्रपौरोहित्यंचकारसः ॥ स्थितोवर्षशतंसाप्रमुशनातावदागतः ॥ २८३ ॥ दनुपुत्रैस्ततोदृष्टः सभायांतुबृहस्पतिः ॥

उशनाएकएवात्रद्वितीयः किमिहागतः ॥ २८४ ॥ सुमहत्कौतुकंचात्रभविताविग्रहोदृढम् ॥ किंवदिष्यतिलोकोऽयंद्वारियोऽयंव्यवस्थितः ॥
 ॥ २८५ ॥ सभायामास्थितोयोऽयंगुरुः किंनोवदिष्यति ॥ एवंप्रजल्पतांतेषांदनूनांकविरागतः ॥ २८६ ॥ स्वरूपधारिणंतत्रदृष्ट्वासीनंबृहस्पतिम् ॥ उवा
 चवचनंकुद्धः किमर्थत्वमिहागतः ॥ २८७ ॥ शिष्यान्मोहयसेमेत्वंयुक्तंसुरगुरोस्तव ॥ मूढास्तेत्वांनजानंतित्वन्मायामोहिताध्रुवम् ॥ २८८ ॥ त
 त्रयुक्तंतवब्रह्मन्परशिष्यप्रधर्षणम् ॥ ब्रजत्वंदेवलोकंस्वंतिष्ठधर्ममवाप्स्यसि ॥ २८९ ॥ शिष्योहिमेकचः पूर्वहतोदानवपुंगवैः ॥ विद्यार्थीतनयोब्रह्मस्त
 वायोग्यागतिस्त्वह ॥ २९० ॥ श्रुत्वातुतस्यतद्वाक्यंस्मितंकृत्वावदद्गुरुः ॥ संतिचोराः पृथिव्यांयेपरद्रव्यापहारिणः ॥ २९१ ॥ एवंविधानदृष्टाश्चरू
 पदेहापहारिणः ॥ वृत्रघातेनचैद्रस्यब्रह्महत्यापुराभवत् ॥ २९२ ॥ लोकायतिकशास्त्रेणभवतासातिरस्कृता ॥ जानामित्वामांगिरसंदेवाचार्यंबृहस्प
 तिम् ॥ २९३ ॥ मद्रूपधारिणंप्राप्तंसर्वेष्यतदानवाः ॥ एषवोमोहनायालंप्राप्तोविष्णुविचेष्टितैः ॥ २९४ ॥ तदेनंशृंखलैर्बद्धाक्षिपेतलवणार्णवं ॥ पु
 नरेवाब्रवीच्छुक्रः पुरोधायं दिवौकसाम् ॥ २९५ ॥ मोहितानूनमेतेनक्षयंयास्यथदानवाः ॥ भोअहंदानवेंद्रेहंवंचितोऽस्मिदुरात्मना ॥ २९६ ॥ किमर्थंभ
 वतात्यक्तः कृतश्चान्यः पुरोहितः ॥ देवाचार्योऽगिरः पुत्रएषएवबृहस्पतिः ॥ २९७ ॥ वंचितोऽसिनसन्देहोहितार्थतुदिवौकसाम् ॥ त्यजस्वैनंमहाभागशत्रुपक्ष
 जयावहम् ॥ २९८ ॥ अनुशिष्यभयाद्यातः पूर्वमेवमहंप्रभो ॥ जलमध्येस्थितः पीतोमहादेवेनशम्भुना ॥ २९९ ॥ उदरस्थस्यमेजातंसाग्रंवर्षशतंकिल ॥ उदरा
 च्छुक्ररूपेणशिश्नेनाहं विसर्जितः ॥ ३०० ॥ वरदः प्राहमांदेवश्शुक्रेष्टंत्वंवरंवृणु ॥ मया वृतोवरंराजन्देवदेवः पिनाकधृत् ॥ ३०१ ॥ मनसात्रितिताह्य
 र्थामानसेयेस्थितावराः ॥ भवंतुमयितेसर्वेप्रसादात्तवशंकर ॥ ३०२ ॥ एवमस्त्वितिदेवेन प्रेषितोऽस्मितवांतिकम् ॥ तावदत्राभवच्चायंपुरोधास्तेबृह
 स्पतिः ॥ ३०३ ॥ दृष्टः सत्यंदानवेंद्रमयोक्तंत्वंनिशामय ॥ बृहस्पतिस्तदावाक्यंप्रह्लादंप्रत्यभाषत् ॥ ३०४ ॥ नाहमेतंप्रजानामिदेवंवादानवंनरम् ॥
 मद्रूपधारिणंराजन्वंचनार्थतवागतम् ॥ ३०५ ॥ ततस्तेदानवाः सर्वेसाधुसाध्वितिवादिनः ॥ पुरोधाः पौर्विको नोऽस्तुयो वाकोवाभवत्विति ॥ ३०६ ॥
 नानेनकार्यमस्माकंयातुह्येषयथागतः ॥ सक्रोधमशपत्काव्योदानवेंद्रान्समागतान् ॥ ३०७ ॥ त्यक्तोयथाहंयुष्माभिस्तथासर्वाश्चिरादिव ॥ गतश्री
 कान्गतप्राणान्पश्येयंदुःखजीविकान् ॥ ३०८ ॥ सुघोरामापदंप्राप्तानचिरादेवसर्वशः ॥ एवमुक्त्वागतः काव्योयदृच्छातस्तपोवनम् ॥ ३०९ ॥
 तस्मिन्गतेततः शुक्रेस्थितस्तत्रबृहस्पतिः ॥ पालयन्दानवांस्तत्रकिंचित्कालमतिष्ठत् ॥ ३१० ॥ ततोबहुतिथेकाले अतिकांतेनरेश्वरा ॥ संभूयदानवाः सर्वेपर्यपृ
 च्छंस्तदागुरुम् ॥ ३११ ॥ संसारेऽस्मिन्नसारेतुकिंचिज्ज्ञानंप्रयच्छनः ॥ येनमोक्षं ब्रजामश्चप्रसादात्तवसुव्रत ॥ ३१२ ॥ ततः सुरगुरुः प्राहकाव्यरूपीतदा

प० पु०
॥ ३४ ॥

गुरुः ॥ ममाप्येषामतिः पूर्वयायुष्माभिरुदाहता ॥ ३१३ ॥ क्षणकुर्वन्तुसहिताश्शुचीभूयसमाहिताः ॥ ज्ञानंक्षयामिवोदैत्याअहवैमोक्षदायियत
॥ ३१४ ॥ एषाश्रुतिर्वेदिकीयाऋग्यजुःसामसंज्ञिता ॥ वैश्वानरप्रसादात्तुदुःखदाप्राणिनामिह ॥ ३१५ ॥ यज्ञश्राद्धंकृतंक्षुद्रैरेहिकस्वार्थतत्परैः ॥ ये
त्वमीवैष्णवाधर्मायेचरुद्रकृतास्तथा ॥ ३१६ ॥ कुधर्मादारसहितैर्हिंसाप्रायाःकृताहितैः ॥ अर्द्धनारीश्वररुद्रःकथंमोक्षंगमिष्यति ॥ ३१७ ॥ वृतो
भूतगणैर्भूरिभूषितश्चास्थिभिस्तथा ॥ नस्वर्गो नैवमोक्षोऽत्रलोकाःक्लिश्यंतिवैतथा ॥ ३१८ ॥ हिंसायामास्थितोविष्णुःकथंमोक्षंगमिष्यति ॥ रजोगु
णात्मकोब्रह्मास्वांसृष्टिमुपजीवति ॥ ३१९ ॥ देवर्षयोऽथयेचान्येवैदिकंपक्षमाश्रिताः ॥ हिंसाप्रायाः सदाक्रूरामांसादाः पापकारिणः ॥ ३२० ॥
सुरास्तुमद्यपानेनमांसादाब्राह्मणास्त्वमी ॥ धर्मेणानेनकःस्वर्गंकथंमोक्षंगमिष्यति ॥ ३२१ ॥ यच्चयज्ञादिकं कर्म स्मार्तंश्राद्धादिकंतथा ॥ तत्रनैवापवर्गो
ऽस्तियत्रैषाश्रूयतेश्रुतिः ॥ ३२२ ॥ यज्ञंकृत्वापशुंहत्वाकृत्वारुधिरकर्दमम् ॥ यद्येवंगम्यतेस्वर्गोनरकःकेनगम्यते ॥ ३२३ ॥ यदिभुक्तमिहान्येनतृप्तिर
न्यस्यजायते ॥ दद्यात्प्रवसतः श्राद्धंन संभोजनमाहरेत् ॥ ३२४ ॥ आकाशगामिर्नोविप्राःपतितामांसभक्षणात् ॥ तेषां न विद्यतेस्वर्गोमोक्षो नैवेहदां
नवाः ॥ ३२५ ॥ जातस्यजीवितंजंतोरिष्टंसर्वस्यजायते ॥ आत्ममांसोपमंमांसंकथंखादेतपंडितः ॥ ३२६ ॥ योनिजास्तुकथंयोनिसेवते जंतवस्त्व
मी ॥ मेथुनेनकथंस्वर्गयास्यंतेदानवेश्वर ॥ मृद्रस्मनायत्रशुद्धिस्तत्रशुद्धिस्तुकामवेत् ॥ ३२७ ॥ विपरीततमंलोक्रंपश्यदानवयादृशम् ॥ विण्मूत्रस्य
कृतोत्सर्गेशिशनापानेतुशोधनम् ॥ ३२८ ॥ नसंभारोऽस्तिवदनेमृदातोयेनवापुनः ॥ भुक्तेवाभोजनेराजन्कथंनपानशिशनयोः ॥ ३२९ ॥ क्रियतेशोध
नंतद्रद्विपरीतास्थितिस्त्वयम् ॥ यत्रप्रक्षालनंप्रोक्तंतत्रतेनैवकुर्वते ॥ ३३० ॥ तारांबृहस्पतेर्भार्याहत्वासोमःपुरागतः ॥ तस्यांजातोबुधःपुत्रोऽगुरुर्जग्राहतांपुनः
॥ ३३१ ॥ गौतमस्यमुनेःपत्नीमहल्यांनामनामतः ॥ अगृह्णात्तांस्वयंशक्रःपश्यधर्मोयथाविधः ॥ ३३२ ॥ एतदन्यच्चजगतिदृश्यतेपापदायकम् ॥ एवंविधोयत्र
धर्मःपरमार्थोमतस्तुकः ॥ ३३३ ॥ वदस्वत्वंदानवैर्द्रवदभूयोवदामिते ॥ गुरोस्तुगदितंश्रुत्वापरमार्थान्वितंवचः ॥ ३३४ ॥ जातकौतूहलास्तत्रविविक्तास्तुभवा
र्णवात् ॥ दानवाऊचुः ॥ दीक्षयस्वगुरोसर्वान्प्रपन्नान्भक्तिःस्थितान् ॥ ३३५ ॥ येनवैनपुनर्मोहंजामस्तर्वशासनात् ॥ सुविरक्ताःस्मसंसारेशोकमोहप्रदायि
नि ॥ ३३६ ॥ उद्धरस्वगुरोसर्वान्केशाकर्षेणकूपतः ॥ कस्यदेवस्यशरणंगच्छामोब्राह्मणोत्तम ॥ ३३७ ॥ देवतंचप्रपन्नानांप्रकाशयमहामते ॥ स्मरणेनोप
वासेनध्यानधारणयातथा ॥ ३३८ ॥ पूजोपहारेचकृते अपवर्गस्तुलभ्यते ॥ विरक्तास्मकुटुंबेतुभूयोनात्रयतामहे ॥ ३३९ ॥ एवंचैवगुरुश्छत्रस्तैरुक्तोदनुपुंग
वैः ॥ चिंतयामासतत्कार्यंकथमेतत्करोम्यहम् ॥ ३४० ॥ कथमेतेमयापापाःकर्तव्यानरकौकसः ॥ विडंबनाच्छ्रुतेर्बाह्याह्निलोक्येहास्यकारिणः ॥ ३४१ ॥

प्र.सु.सं.
अ० १३

॥ ३४ ॥

इत्युक्त्वाधिषणोराजंश्चितयामासकेशवम् ॥ तस्यतच्चितितंज्ञात्वामायामोहंजनार्दनः ॥ ३४२ ॥ समुत्पाद्यदौतस्यग्राहचेदंबृहस्पतिम् ॥ मायामोहोऽय
 मखिलांस्तान्दैत्यान्मोहयिष्यति ॥ ३४३ ॥ भक्तासहितः सर्वान्वेदमार्गबहिष्कृतान् ॥ एवमादिश्यभगवानंतर्धानंजगामह ॥ ३४४ ॥ तपस्यभिरतान्सोऽथ
 मायामोहोगतोऽसुरान् ॥ तेषांसमीपमागत्यबृहस्पतिरुवाचह ॥ ३४५ ॥ अनुग्रहार्थयुष्माकंभक्त्याप्रीतस्त्वहागतः ॥ योगीदिगम्बरोमुण्डोबार्हिपत्रधरोद्वय
 म् ॥ ३४६ ॥ इत्युक्तेगुरुणापश्चान्मायामोहोऽब्रवीद्वचः ॥ भोभोदैत्याधिपतयःप्रब्रूततपसिस्थिताः ॥ ३४७ ॥ ऐहिकार्थतुपारक्यंतपसःफलमिच्छथ ॥
 दानवाञ्छुः ॥ पारक्यधर्मलाभायतपश्चर्याहिनोमता ॥ ३४८ ॥ अस्माभिरियमारब्धाकिंवातत्रविवक्षितम् ॥ दिगंबर उवाच ॥ कुरुध्वंममवाक्यानि
 यदिमुक्तिमभीप्सथ ॥ ३४९ ॥ आर्हतंसर्वमेतच्चमुक्तिद्वारमसंवृतम् ॥ धर्माद्विमुक्तेरहोऽयंनैतस्मादपरःपरः ॥ ३५० ॥ अत्रैवावस्थिताःस्वर्गमुक्तिचापिग
 मिष्यथ ॥ एवंप्रकारैर्बहुभिर्मुक्तिदर्शनवर्जितैः ॥ ३५१ ॥ मायामोहेनतेदैत्यावेदमार्गबहिष्कृताः ॥ धर्मायैतदधर्मायसदेतदसदित्यपि ॥ ३५२ ॥ विमु
 क्तयेत्विदंनैतद्विमुक्तिसंप्रयच्छति ॥ परमार्थोऽयमत्यर्थपरमार्थोनचाप्ययम् ॥ ३५३ ॥ कार्यमेतदकार्यंनैतदेतत्स्फुटंत्विदम् ॥ दिग्वाससामयंधर्मो
 मोऽयंबहुवाससाम् ॥ ३५४ ॥ इत्यनेकार्थवादांस्तुमायामोहेनतेयतः ॥ उक्तास्ततोऽखिलादैत्याःस्वधर्मास्त्याजितानृप ॥ ३५५ ॥ अर्हध्वंमामकंधर्म
 मायामोहेनतेयतः ॥ उक्तास्तमाश्रिताधर्ममार्हतास्तेनतेऽभवन् ॥ ३५६ ॥ त्रयीमार्गसमुत्सृज्यमायामोहेनतेऽसुराः ॥ कारितास्तन्मयाद्यासंस्तथान्ये
 तत्प्रबोधिताः ॥ ३५७ ॥ तैरप्यन्येपरेतैश्चतरन्योन्यैस्तथापरे ॥ नमोऽर्हतेचेतिसर्वेसंगमेस्थिरवादिनः ॥ ३५८ ॥ अल्पैरहोभिःसत्यक्तास्तैर्दैत्यैःप्रायश
 स्रयी ॥ पुनश्चरक्तांबरधृन्मायामोहोजितेक्षणः ॥ ३५९ ॥ सोऽन्यानप्यसुरान्गत्वाञ्छंन्यन्मधुराक्षरम् ॥ स्वर्गार्थयदिवोवाञ्छानिर्वाणार्थायवापुनः
 ॥ ३६० ॥ तदलंपशुघातादिदुष्टधर्मेर्निबोधत ॥ विज्ञानमयमेतद्वैत्वशेषमधिगच्छत ॥ ३६१ ॥ बुध्यध्वमेवचःसम्यग्बुधैरेवमिहोदितम् ॥ जगदेतदना
 धारंभ्रांतिज्ञानानुतत्परम् ॥ ३६२ ॥ रागादिदुष्टमत्यर्थभ्राम्यतेभवसंकटे ॥ नानाप्रकारंवचनंसतेषांमुक्तियोजितम् ॥ ३६३ ॥ तथातथाऽवदद्धर्मतत्यजुस्ते
 यथायथा ॥ केचिद्विनिन्दांवेदानांदेवानामपरेनृप ॥ ३६४ ॥ यज्ञकर्मकलापस्यतथाचान्येद्विजन्मनाम् ॥ नैतद्युक्तिसहंवाक्यंहिंसाधर्मायजायते ॥
 ॥ ३६५ ॥ हवींष्यनलदग्धानिफलान्यर्हतिकोविदाः ॥ निहतस्यपशोर्यज्ञेस्वर्गप्राप्तियदीष्यते ॥ ३६६ ॥ स्वपितायजमानेनकिंवातत्रनहन्यते ॥ तृप्तये
 जायतेपुंसोभुक्तमन्येनचेद्यदि ॥ ३६७ ॥ दद्याच्छ्राद्धंप्रवसतो नवहेयुःप्रवासिनः ॥ यज्ञैरनेकैर्देवत्वमवाप्येन्द्रेणभुज्यते ॥ ३६८ ॥ शम्यादियदिचेत्काष्ठं
 द्रंपत्रमुक्पशुः ॥ जनाश्रद्धेयमित्येतदगवम्यतुतद्वचः ॥ ३६९ ॥ उपेक्ष्यश्रयसेवाक्यंरोचतांयन्मयेरितम् ॥ नह्याप्तवादानभसोनिपतंतिमहासुराः ॥

पं पु०
॥ ३५ ॥

॥३७०॥ युक्तिमद्रचनं ग्राह्यं मयान्यैश्च भवं द्विधैः ॥ दानवा ऊचुः ॥ तत्त्ववादेवयं सर्वे प्रपन्नास्तव भक्तिः ॥३७१॥ कुरुष्वानुग्रहं चाद्यप्रसन्नोऽसियदिप्रभो ॥ संभारानाह गमोऽद्य दीक्षायोग्यांश्च सर्वशः ॥३७२॥ प्रसादात्तव येनाशुमोक्षो हस्तगतो भवेत् ॥ ततस्तान ब्रवीत्सर्वान्मायामोहोऽसुरास्तदा ॥३७३॥ प्रपन्नः शासनं ह्येष मदीयां गुरुरग्र्यधीः ॥ दीक्षां दास्यति युष्माकं निदेशान्मम सत्तमः ॥३७४॥ एतान् दीक्षय भो ब्रह्मन्वचनान्मम पुत्रकान् ॥ गंतमो हे दानवास्ते भार्गवं वाक्यमब्रुवन् ॥३७५॥ देहि दीक्षां महाभाग सर्वसंसारमोचनीम् ॥ तथेत्याहो शनादैत्यान्गच्छामो नर्मदामनु ॥३७६॥ भो भोस्त्यजतवासांसि दीक्षां कारयितास्मिवः ॥ एवं ते दानवा भीष्मभृगुरूपेण धीमता ॥३७७॥ आंगिरसेन ते तत्र कृतादि ग्वाससोऽसुराः ॥ बर्हिषिच्छध्वं जते पांगुजिकाचारुमालिकाम् ॥३७८॥ दत्वा च कारते पांतु शिरसोलुंचनंततः ॥ केशस्योत्पाटनं चैव परमं धर्मसाधनम् ॥३७९॥ धनानामीश्वरो देवो धनदः केशलुंचनात् ॥ सिद्धिं परमिकां प्राप्ताः सदा वै पस्य धारणात् ॥३८०॥ नित्यत्वं लभ्यते ह्येवं पुरा प्राहार्हतः स्वयम् ॥ वालोत्पाटेन देवत्वं मानुषैर्लभ्यते त्विह ॥३८१॥ किं न कुर्वीत तत्तस्मान्महापुण्यप्रदं यतः ॥ मनोरथो हि देवानां लोके वैमानुषेकदा ॥३८२॥ अस्मिन्स्याद्भारते वर्षे जन्मनः श्रावके कुले ॥ तपसा युज्महेऽस्मान्वै केशोत्पाटनपूर्वकम् ॥३८३॥ तीर्थं कराश्चतुर्विंशत्तथा तैस्तु पुरस्कृताः ॥ छायाकृतं फणीन्द्रेण ध्यानमार्गप्रदर्शकम् ॥३८४॥ स्तुवंन्तं मंत्रवादेन स्वर्गो हस्तगतोऽर्हतम् ॥ मोक्षो वा भविता नूनं विचारः कोऽत्र कथ्यते ॥३८५॥ कदास्यामर्पयाम्भूत्वां सूर्याग्निसमतेजसः ॥ जप्त्वा विराणिंश्चैव मनुष्यांगं कं तथा ॥३८६॥ तथा तपस्यतां मृत्युं गतानां कालपर्ययात् ॥ पाषाणेन शिरो भग्नं भवते पुण्यकर्मणाम् ॥३८७॥ अरण्ये निर्जने वासः कदा वै भविता हिनः ॥ कर्णजप्यं श्रावकाश्च करिष्यंति समाहिताः ॥३८८॥ भो भोऋषे न गंतव्यं मोक्षमार्गीयतो भवान् ॥ लब्धानि यानि स्थानानि भूयो वृत्तिकराणि च ॥३८९॥ त्याज्यानि तेन चैतानि सत्यमेव चो हिनः ॥ अस्मदीयेन तपसा नियमैर्विविधैस्तथा ॥३९०॥ ब्रजध्वं चोत्तमं स्थानं मोक्षमार्गचयं बुधाः ॥ विदंति भक्तिभावेन तपोयुक्तास्तपस्विनः ॥३९१॥ अक्षेषु निग्रहो यत्र दयाभूतेषु सर्वदा ॥ तत्तपो धर्ममित्युक्तं सर्वाचान्या विडम्बना ॥३९२॥ ज्ञात्वैतद्भवतासाध्यं गंतव्यं परमं पदम् ॥ यावैतीर्थं कराया तायां गतियोगिनो गताः ॥३९३॥ एवं वै देवताः पूर्वविद्याधरमहोरगाः ॥ मनोरथाभिलाषां स्तेचितयंतो दिवानिशम् ॥३९४॥ यद्येषणा वै युष्माकं संसारविरतौ कृता ॥ परित्यजध्वं दाराणि स्वर्गमार्गार्गला निच ॥३९५॥ यस्यां यानौ पितायातस्तां योनिं सेवसेकथम् ॥ आत्ममांसां पमं मांसं कथं खादंति जंतवः ॥३९६॥ ततस्ते दानवा भीष्म ऊचुः सर्वे गुरुवचः ॥ दीक्षस्वनो महाभाग भ्रूणकानग्रतः स्थितान् ॥३९७॥ तथा कृत्वा सतानाह समयेन पुरोहितः ॥ प्रणामो नान्यदेवेषु कर्तव्यो वः कदाचन ॥३९८॥ एकस्थाने यदा भक्तं भोक्तव्यं करसंपुटे ॥ तत्र स्थाने स्थितं तोयं केशकीटविवर्जितम् ॥३९९॥ तुल्यं प्रिया प्रि

प्र.सू.खं
अ० १३

॥ ३५ ॥

यंकार्यनान्यद्विहतंकचित् ॥ भोक्तव्यमेतेन विभो आचारेण तथा कुरु ॥ ४०० ॥ भवध्वंसहितायूयंते तथा मोक्षभागिनः ॥ एवमुक्त्वासनियमान्कृत्वा तान्द
 नुपुंगवान् ॥ ४०१ ॥ जगाम धिषणो राजन्देव लोकं दिवौकसाम् ॥ आचक्षे स तत्सर्वदानवानां चकारितम् ॥ ४०२ ॥ ततस्ते त्वसुरा जग्मुर्नर्मदामभितो वसन् ॥
 दृष्ट्वा तान्दानवांस्तत्र प्रह्लादेन विना कृतान् ॥ ४०३ ॥ देवराजस्तस्मै हृष्टो न मुचि प्राह वै वचः ॥ हिरण्याक्षं यज्ञहन्धर्मघ्नं वेदनिन्दकम् ॥ ४०४ ॥ राक्षसंकूरकर्माणं प्र
 घसं विघसंतथा ॥ मुचि चैव तथा वाणं विरोचनमथापि वा ॥ ४०५ ॥ महिषाक्षं बाष्पकलंच प्रचण्डं चण्डकं तथा ॥ रोचमानं तथा त्युग्रं सुषेणं दानवोत्तमम् ॥ ४०६ ॥
 एतान् दृष्ट्वा तथा चान्यान् दानवेन्द्रान् तथा ब्रवीत् ॥ ॥ इन्द्र उवाच ॥ दानवेन्द्राः पुरा जाताः कृतराज्यं त्रिविष्टपे ॥ ४०७ ॥ इदानीं कथमेवेदं व्रतं वेद विलोपकम् ॥ भव
 द्भिः कर्तुमारब्धं न ग्रमुंडिकमंडलु ॥ ४०८ ॥ मयूरध्वजधारित्वं कथंचैवेह तिष्ठथ ॥ दानवा उचुः ॥ त्यक्तः सर्वासुरभावः ऋषिधर्मे वयं स्थिताः ॥ ४०९ ॥ धर्मवृद्धि
 करं कर्म च रामः सर्वजंतुषु ॥ त्रैलोक्यराज्यमखिलं भुंक्ष्व शक्रव्रजस्व च ॥ ४१० ॥ तथेति चोक्त्वा मधवा पुनर्यातस्त्रिविष्टपम् ॥ एवमेव मोहिताः सर्वे भीष्म
 देवपुरोधसा ॥ ४११ ॥ नर्मदासरितं प्राप्य स्थिता दानवसत्तमाः ॥ ज्ञात्वा शुक्रेण ते सर्वे वृत्तांतमनुबोधिताः ॥ ४१२ ॥ तदा त्रैलोक्यहरणे चक्रुः क्रूरा पुनर्म
 तिम् ॥ ४१३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे अवतारचरितं नाम त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं त्रिपुरुषा ज्ञातो ह्यर्जुनः परवीर
 हा ॥ कथं कर्णस्तुकानीनः सूतजः परिकीर्त्यते ॥ १ ॥ वैरंतयोः कथं भूतं निसर्गादेव तद्ब्रह्म ॥ बृहत्कौतूहलं मद्भ्यं तद्ब्रह्म न्वक्तुमर्हति ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 छिन्ने वक्त्रे पुरा ब्रह्मा क्रोधेन महता वृतः ॥ ललाटे स्वेदमुत्पन्नं गृहीत्वाऽताडयद्भुवि ॥ ३ ॥ स्वेदतः कुंडली जज्ञे स धनुष्क्रोमहेषुधिः ॥ सहस्रकवचीवीरः किंकरो
 मीत्युवाच ह ॥ ४ ॥ तमुवाच विरिंचस्तु दर्शयन् रुद्रमोजसा ॥ हन्यतामेपदुर्बुद्धिर्जायते न यथा पुनः ॥ ५ ॥ ब्रह्मणो वचनं श्रुत्वा धनुरुद्यम्य पृष्ठतः ॥
 संप्रतस्थेमहेशस्य बाणहस्तोऽतिरौद्रदृक् ॥ ६ ॥ दृष्ट्वा पुरुषमत्युग्रं भीतस्तस्य त्रिलोचनः ॥ अपक्रांतस्ततो वेगाद्रिष्णोराश्रममभ्यगात् ॥ ७ ॥ ब्राह्मि
 हीति मां विष्णो नरादस्माच्च शत्रुहन् ॥ ब्रह्मणानिर्मितः पापो म्लेच्छरूपो भयंकरः ॥ ८ ॥ यथाहन्यान्न मां कुद्वस्तथा कुरु जगत्पते ॥ दुङ्कारध्वनिनाविष्णु
 मोहयित्वा तु तं नरम् ॥ ९ ॥ अदृश्यः सर्वभूतानां योगात्मा विश्वदृक् प्रभुः ॥ तत्र प्राप्तं विरूपाक्षं सांत्वयामास केशवः ॥ १० ॥ ततस्स प्रणतो भूमौ दृष्टो देवेन
 विष्णुना ॥ विष्णुरुवाच ॥ पौत्रो हि मे भवान् रुद्रकंते कामं करोम्यहम् ॥ ११ ॥ दृष्ट्वा नारायणं देवं भिक्षां देहीत्युवाच ह ॥ कपालं दर्शयित्वाग्नेप्रज्वलं स्तेज
 सोत्कटम् ॥ १२ ॥ कपालपाणिं संप्रेक्ष्य रुद्रं विष्णुरचिन्तयत् ॥ कोऽन्यो योग्यो भवेद्भिर्भुक्षान्नदानस्य सांप्रतम् ॥ १३ ॥ योग्योऽयमिति संकल्प्य दक्षिणं
 भुजमर्पयत् ॥ तद्भिभेदातितीक्ष्णेन शूलैर्न शशिशेखरः ॥ १४ ॥ प्रावर्तयन्तो धाराशोणितस्य विभोर्भुजात् ॥ जांबूनदरसाकारावह्निज्वालेव निर्मिता

प० पु०
॥ ३६ ॥

॥ १५ ॥ निपपातकपालांतशशम्भुनासांप्रमिशिता ॥ ऋज्वीवेगवतीतीव्रास्पृशंतीत्वंबरंजवात् ॥ १६ ॥ पंचाशद्योजनाद्दैर्घ्याद्विस्तारादशयोजना ॥ दिव्यवर्षसहस्रंसासमुवाहरेभुजात् ॥ १७ ॥ इयंतकालमीशोऽसौभिक्षांजग्राहभिक्षुकः ॥ दत्तानारायणेनाथकापालेपात्रउत्तमे ॥ १८ ॥ ततो नारायणः प्राहशंभुं परमिदं वचः ॥ संपूर्णवान्धापात्रंततो वै परमेश्वरः ॥ १९ ॥ सतोयांबुदनिर्घोषं श्रुत्वा वाक्यं हरेर्हरः ॥ शशिसूर्याग्निनयनः शशिशेखरशोभितः ॥ २० ॥ कपाले दृष्टिमावेश्य त्रिभिर्नेत्रैर्जनार्दनम् ॥ अंगुल्या घटयन् प्राह कपालं परिपूरितम् ॥ २१ ॥ श्रुत्वा शिवस्य तां वाणीं विष्णुर्धारां समाहरत् ॥ पश्यतोऽथ हरेरीशः स्वांगुल्यारुधिरंतदा ॥ २२ ॥ दिव्यवर्षसहस्रं च दृष्टिपातैर्मथसः ॥ मथ्यमाने ततो रक्ते कलिलं बुद्बुदं क्रमात् ॥ २३ ॥ बभूव च ततः पश्चात्किरीटी सशरासनः ॥ बद्धतूणीर्युगलो वृषस्कंधोऽङ्गुलित्रवान् ॥ २४ ॥ पुरुषो वह्निसंकाशः कपाले संप्रदृश्यत ॥ तं दृष्ट्वा भगवान् विष्णुः प्राहरुद्रमिदं वचः ॥ २५ ॥ कपाले भवको वायं प्रादुर्भूतोऽभवन्नरः ॥ वचः श्रुत्वा हरेरीशस्तमुवाच विभो शृणु ॥ २६ ॥ नरो नामैष पुरुषः परमास्त्रविदांवरः ॥ भवतोक्तो नर इति नरस्तस्माद्भविष्यति ॥ २७ ॥ नरनारायणौ चोभौ युगे ख्यातौ भविष्यतः ॥ संग्रामे देवकार्येषु लोकानां परिपालने ॥ २८ ॥ एष नारायणसखो नरस्तस्माद्भविष्यति ॥ अथासुरवधे साह्यंतव कर्त्ता महाद्युतिः ॥ २९ ॥ मुनिर्ज्ञानपरीक्षायां जेता लोके भविष्यति ॥ तेजोऽधिकमिदं दिव्यं ब्रह्मणः पंचमं शिरः ॥ ३० ॥ तेजसो ब्रह्मणो दीप्ताद्भुजस्य तव शोणितात् ॥ मम दृष्टिनिपाताच्च त्रीणितेजांसि यानितु ॥ ३१ ॥ तत्संयोगसमुत्पन्नः शत्रुं युद्धे विजेष्यति ॥ अवध्याये भविष्यंति दुर्जया अपि चापरे ॥ ३२ ॥ शक्रस्य चामराणां च तेषामेष भयंकरः ॥ एवमुक्त्वा स्थितः शंभुर्विस्मितश्च हरिस्तदा ॥ ३३ ॥ कपालस्थः स तत्रैव तुष्टावहरकेशवौ ॥ शिरस्यंजलिमाधाय तदा वीर उदारधीः ॥ ३४ ॥ किं करोमीति तौ प्राह इत्युक्त्वा प्रणतः स्थितः ॥ तमुवाच हरः श्रीमान् ब्रह्मणा स्वेन तं जसा ॥ ३५ ॥ सृष्टो नरो धनुष्पाणिस्त्वमेनं तु निषूदय ॥ इत्थमुक्त्वांजलिधरं स्तुवंतं शं करो नरम् ॥ ३६ ॥ तथैवांजलिसंबद्धं गृहीत्वा च करद्वयम् ॥ उद्धृत्याथ कपालात्तं पुनर्वचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ स एष पुरुषो रौद्रो यो मया वेदितस्तव ॥ विष्णुर्हुंकाररचितमोहनिद्रां प्रवेशितः ॥ ३८ ॥ विबोधयेनं त्वरितमित्युक्त्वान्तर्दधे हरः ॥ नारायणस्य प्रत्यक्षं नरेणानेनैव तदा ॥ ३९ ॥ वामपादहतः सोऽपि समुत्तस्थौ महाबलः ॥ ततो युद्धं समभवत्स्वेदरक्तजयोर्महत ॥ ४० ॥ विस्फारितधनुःशब्दं नादिताशेषभूतलम् ॥ कवचं स्वेदजस्यैकरक्तजेन त्वपाकृतम् ॥ ४१ ॥ एवं समेतयोर्युद्धे दिव्यवर्षद्वयंतयोः ॥ युध्यतोऽसमतीतं च स्वेदरक्तजयोर्नृप ॥ ४२ ॥ रक्तजं द्रिभुजं दृष्ट्वा स्वेदजं चैव संगतौ ॥ विचिन्त्य वासुदेवोऽग्राद्ब्रह्मणः सदनं परम् ॥ ४३ ॥ स संभ्रममुवाचे दं ब्रह्माणं मधुसूदनः ॥ रक्तजेनाद्यभो ब्रह्मन्स्वेदजोऽयं निपातितः ॥ ४४ ॥ श्रुत्वाैतदाकुलो ब्रह्मा बभाषे मधुसूदनम् ॥ हरेऽद्य जन्मनि नरो मदीयो जीवतादयम् ॥ ४५ ॥ तथा तुष्टोऽब्रवीत्तं च विष्णुरेवं भविष्यति ॥ गत्वा त

प्र.सू.खं.
अ० १४

॥ ३६ ॥

योरणमपिनिवार्याहचताबुभौ॥४६॥अन्यजन्मनिभवितांकलिद्रापरयोर्मिथः ॥ सधौमहारणेजातेतत्राहंयोजयामिवाम्॥४७॥विष्णुनातुसमाहूयग्रहे
 श्वरसुरेश्वरौ॥उक्ताविमौनरौभद्रौपालनीयौममाज्ञया॥४८॥सहस्रांशोस्वेदजोऽयंस्वकीयोऽशोधरातले॥द्रापरांतेऽवतार्योऽयंदेवानांकार्यसिद्धये॥४९॥
 यदूनांतुकुलेभावीशूरोनाममहाबलः ॥तस्यकन्यापृथानामरूपेणाप्रतिमाभुवि॥ ५०॥उत्पत्स्यतिमहाभागादेवानांकार्यसिद्धये ॥ दुर्वासास्तुवरंतस्यै
 मंत्रग्रामंप्रदास्यति ॥ ५१ ॥ मंत्रेणानेनयंदेवंभक्त्याआवाहयिष्यति ॥ देवितस्यप्रसादात्तुतवपुत्रोभविष्यति ॥ ५२ ॥ साचत्वामुदयेदृष्ट्वासा
 भिलाषारजस्वला ॥ चिंताभिपन्नातिष्ठंतीभजितव्याविभावसो ॥ ५३ ॥ तस्यागर्भेत्वयंभावीकानीनःकुंतिनंदनः ॥ भविष्यतिसुतोदेवदेवकार्यार्थ
 सिद्धये ॥ ५४ ॥ तथेतिचोक्त्वाप्रोवाचतजोराशिर्दिवाकरः ॥ पुत्रमुत्पादयिष्यामिकानीनंबलगर्वितम् ॥ ५५ ॥ यस्यकर्णेतिवैनामलोकःसर्वोव
 दिष्यति ॥ मत्प्रसादादस्यविष्णोविप्राणांभावितात्मनः ॥ ५६ ॥ अदेयंनास्तिवैलोकेवस्तुकिंचिच्चकेशव ॥ एषंप्रभावंचैवैनंजनयेवचनात्तव ॥
 ॥ ५७ ॥ एवमुक्त्वासहस्रांशुर्देवंदानंवधातिनम् ॥ नारायणंमहात्मानंतत्रैवांतर्दधेरविः ॥ ५८ ॥ अदर्शनंगतेदेवेभास्करेवारितस्करे ॥ वृद्धश्रवसंम
 न्येवमुवाचप्रीतमानसः ॥ ५९॥ सहस्रनेत्ररक्तोत्थोनरोऽयंमदनुग्रहात् ॥ स्वांशभूतोद्रापरांतियोक्तव्योभूतलेत्वया ॥६०॥ यदापांडुर्महाभागःपृथां
 भार्यमवाप्स्यति ॥ माद्रींचापिमहाभागतदारण्यंगमिष्यति ॥ ६१ ॥ तस्याप्यरण्यसंस्थस्यमृगःशापंप्रदास्यति ॥ तेनचोत्पन्नवैराग्यःशतशृंगं
 गमिष्यति ॥ ६२ ॥ पुत्रानभीप्सन्क्षेत्रोत्थान्भार्यासंप्रवदिष्यति ॥ अनीप्संतीतदाकुंतीभर्तास्सावदिष्यति ॥ ६३ ॥ नाहंमर्त्यस्यवैराजन्पुत्रानि
 च्छेकथंचन ॥ देवतेभ्यःप्रसादाच्चपुत्रानिच्छेनराधिप ॥ ६४ ॥ प्रार्थयंत्यैत्वयाशंक्रकुंत्यैदेयोनरस्ततः ॥ वचसाचमदीयेनएवंकुरुशचीपते ॥६५॥
 अथाब्रवीत्तदाविष्णुंदेशोदुःखितोवचः ॥ अस्मिन्मन्वंतरेऽतीतेचतुर्विंशतिकेयुगे ॥ ६६ ॥ अवतीर्यरघुकुलेगृहेदशरथस्यच ॥ रावणस्यवधार्थाय
 शांत्यर्थंचदिवौकसाम् ॥ ६७ ॥ रामरूपेणभवतासीतार्थमटतावने ॥ मत्पुत्रोहिंसितोदेवसूर्यपुत्रहितार्थिना ॥ ६८ ॥ वालिनामाप्लवंगेद्रःसुग्रीवार्थे
 त्वयायतः ॥ दुःखेनानेनतप्तोऽहंगृह्णामिजसुतंनरम् ॥ ६९ ॥ अगृह्णमानंदेवेंद्रंकारणांतरवादिनम् ॥ हरिःप्रोचेशुनासीरंभुवोभारावतारणे ॥ ७० ॥
 अवतारंकरिष्यामिमर्त्यलोकेत्वहंप्रभो ॥ सूर्यपुत्रस्यनाशार्थंजयार्थमात्मजस्यते ॥ ७१ ॥ सारथ्यंचकरिष्यामिनाशंकुरुकलस्यच ॥ ततोदृष्टो
 ऽभवच्छक्रोविष्णुवाक्येनतेनह ॥ ७२ ॥ प्रतिगृह्णनरंहृष्टःसत्यंचास्तुवचस्तव ॥ एवमुक्त्वावरंदेवःप्रेषयित्वाच्युतःस्वयम् ॥ ७३ ॥ गत्वातुपुंडरी
 काक्षोब्रह्माणंप्राहवैपुनः ॥ त्वयासृष्टमिदंसर्वत्रैलोक्यंसचरारम् ॥७४॥ आवांकार्यस्यकरणेसहायौचतवप्रभो ॥ स्वयंकृत्वापुनर्नाशंकर्तुंदेवनबुध्यसे

प० पु०

॥ ३७ ॥

॥७५॥ कृतं जुगुप्सितं कर्म शम्भुमेतं जिघांसता ॥ त्वया च देव देवस्य सृष्टः कोपेन वै पुमान् ॥७६॥ शुद्धार्थमस्य पापस्य प्रायश्चित्तं परं कुरु ॥ गृह्णन्वद्वित्रयं
देव अग्निहोत्रमुपाहर ॥७७॥ पुण्यतीर्थे तथा देशे वने वापि पितामह ॥ स्वपत्न्या सहितो यज्ञं कुरुष्व आस्मत्परिग्रहात् ॥७८॥ सर्वे देवास्तथादित्यारुद्रा
श्चापि जगत्पते ॥ आदेशं ते करिष्यंति यतोऽस्माकं भवान्प्रभुः ॥७९॥ एको हि गार्हपत्योऽग्निर्दक्षिणाग्निर्द्वितीयकः ॥ आहवनीयस्तृतीयस्तु त्रिकुण्डेषु प्रक
ल्पय ॥८०॥ वर्तुले त्वर्चयात्मानं मामंथो धनुराकृतौ ॥ चतुःकोणे हरं देवमृग्यजुः सामनामभिः ॥८१॥ अग्नीनुत्पाद्य तपसा परामृद्धिं मवाप्य च ॥
दिव्यं वर्षसहस्रं तु हुत्वा ग्रीष्मं यिष्यसि ॥८२॥ अग्निहोत्रात्परं नान्यत्पवित्रमिह पठ्यते ॥ सुकृतेनाग्निहोत्रेण प्रशुद्धयंति भुवि द्विजाः ॥८३॥ पंथानो देवलो
कस्य ब्राह्मणेर्दक्षितास्त्वमी ॥ एकोऽग्निः सर्वदा धार्यो गृहस्थेन द्विजन्मना ॥८४॥ विनाग्निना द्विजेनेह गार्हस्थ्यं न तुल्यते ॥ भीष्म उवाच ॥ योऽसौ कपालाद्
त्पन्नो नरो नाम धनुर्द्धरः ॥८५॥ किमेवमाधवाज्जात उता होस्वेन कर्मणा ॥ उतरुद्रेण जनि तो ह्यथ वा बुद्धिपूर्वकम् ॥८६॥ ब्रह्मन् हिरण्यगर्भोऽयमंडजात
श्चतुर्मुखः ॥ अद्भुतं पञ्चमंतस्य वक्रं तत्कथमुत्थितम् ॥८७॥ सत्त्वे रजो न दृश्येत न सत्त्वं रजसि क्वचित् ॥ सत्त्वस्थो भगवान्ब्रह्मा कथमुद्रेकमादधात् ॥८८॥
मृदात्मनानरो येन हंतुं हि प्रहितो हरम् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ महेश्वर हरी चैतौ द्वावेव सत्पथि स्थितौ ॥८९॥ तयोरविदितं नास्ति सिद्धा सिद्धं महात्मनोः ॥
ब्रह्मणः पञ्चमं वक्रमृद्धमासीन्महात्मनः ॥९०॥ ततो ब्रह्माऽभवन्मूढोरजसा चोपबृंहितः ॥ ततोऽयं तेजसा सृष्टिं मन्यतमया कृताम् ॥९१॥ मत्तोऽन्यो नास्ति
वै देवो येन सृष्टिः प्रवर्तिता ॥ सह देवाः स गंधर्वाः पशुपक्षिमृगाकुलाः ॥९२॥ एवं मूढः स पञ्चास्यो विरिंचिरभवत्पुनः ॥ प्राग्वक्क्रं मुखमेतस्य क्रग्वेदस्य प्रव
र्तकम् ॥९३॥ द्वितीयं वदनं तस्य यजुर्वेदप्रवर्तकम् ॥ तृतीयं सामवेदस्य अथर्वार्थचतुर्थकम् ॥९४॥ सांगोपांगेति हासांश्च सरहस्यान्सं संग्रहान् ॥ वेदा
नधीते वक्त्रेण पञ्चमेनोर्द्धचक्षुषा ॥९५॥ तस्यासुरसुराः सर्वे वक्त्रस्याद्भुतवर्चसः ॥ तेजसान् प्रकाशं ते दीपाः सूर्यो दयेयथा ॥९६॥ स्वपुरेष्वपि सोद्वेगा ह्यव
र्तत विचेतसः ॥ न कंचिद्गणयेच्चान्यं तेजसा क्षिपते परान् ॥९७॥ नाभिगंतुं न च द्रष्टुं पुरस्तात्त्रोपसर्पितम् ॥ शेकुलस्ताः सुरास्सर्वे पद्मयोनिमहाप्रभुम् ॥
॥९८॥ अभिभूतमिवात्मानं मन्यमाना हत त्विषः ॥ सर्वे ते मंत्रयामासुर्देवताहितमात्मनः ॥९९॥ गच्छामः शरणं शंभुं निस्तेजसोऽस्य तेजसा ॥ देवा ऊचुः ॥
नमस्ते सर्वसत्त्वेश महेश्वर नमोनमः ॥१००॥ जगद्योने परं ब्रह्मभूतानां त्वं सनातनः ॥ प्रतिष्ठा सर्वजगतां त्वं हेतुर्विष्णुना सह ॥१०१॥ एवं संस्तूयमानो
ऽसौ देवर्षिपितृदानवैः ॥ अंतर्हित उवाच देवैः प्रार्थयते प्सितम् ॥१०२॥ देवा ऊचुः ॥ प्रत्यक्षदर्शनं दत्त्वा देहि देवयथे प्सितम् ॥ कृत्वा कारुण्यमस्माकं
वरश्चापि प्रदीयताम् ॥१०३॥ यदस्माकं महद्दीर्यं तेजोजः पराक्रमः ॥ तत्सर्वं ब्रह्मणाग्रस्तं पञ्चमास्यस्य तेजसा ॥१०४॥ विनेशुः सर्वतेजांसित्वत्प्रसादा

प्र.सू.सं.

अ० १४

॥ ३७ ॥

त्पुनःप्रभो ॥ जायतेतुयथापूर्वतथाकुरुमहेश्वर ॥१०५॥ ततःप्रसन्नवदनोदेवैश्चापिनमस्कृतः ॥ जगामयत्रब्रह्मासौरजोऽहंकारमृदधीः ॥१०६॥ स्तुवं
 तोदेवदेवेशंपरिवार्यसमाविशन् ॥ ब्रह्मातमागतंरुद्रंनजज्ञेरजसावृतः ॥ १०७ ॥ सूर्यकोटिसहस्राणांतेजसारंजयअगत् ॥ तदादृश्यतविश्वात्माविश्वसृ
 ग्विश्वभावनः ॥१०८॥ सपितामहमासीनंसकलंदेवमंडलम् ॥अभिगम्यततोरुद्रोब्रह्माणंपरमेष्ठिनम् ॥१०९॥ अहांऽतितेजसावक्रमधिकंदेवराजते ॥
 एवमुक्त्वाट्टहासंतुमुमोचशशिशेखरः ॥११०॥ वामांगुष्ठनखाग्रंणब्रह्मणःपंचमंशिरः ॥चकर्तकदलीगुर्भनरःकररुहैरिव ॥१११॥ विच्छिन्नंतुशिरःपश्चा
 द्रवहस्तेस्थितंतदा ॥ ग्रहमंडलमध्यस्थोद्वितीयइवचंद्रमाः ॥११२॥ करोत्क्षिप्तकपालेनननर्तचमहेश्वरः ॥शिखरस्थेनसूर्येणकैलासइवपर्वतः ॥११३॥
 छिन्नेवक्रेततोदेवाहृष्टास्तंब्रुषभध्वजम् ॥तुष्टुबुर्विविधैःस्तोत्रैर्देवदेवंपार्दिनम् ॥ ११४ ॥ देवाउचुः ॥नमःकपालिनेनित्यंमहाकालस्यकालिने ॥ ऐश्वर्य
 ज्ञानयुक्तायसर्वभागप्रदायिने ॥ ११५ ॥ नमोहर्षविलासायसर्वदेवमयायच ॥ कलौसंहारकर्तात्वंमहाकालः स्मृतोह्यसि ॥ ११६ ॥ भक्तानामार्ति
 नाशस्त्वंदुःखांतस्तेनचोच्यसे ॥ शंकरोष्याशुभक्तानांतेनत्वंशंकरः स्मृतः ॥ ११७ ॥ छिन्नं ब्रह्मशिरोयस्मात्त्वंकपालंविभर्षिच ॥ तेनदेवकपालीत्वं
 स्तुतोह्यद्यप्रसीदनः ॥११८॥ एवंस्तुतःप्रसन्नात्मादेवान्प्रस्थाप्यशंकरः ॥स्वानिधिष्यानिभगवांस्तत्रैवासीन्मुदान्वितः ॥११९॥ विज्ञायब्रह्मणोभा
 वंतसोवीरस्यजन्मच ॥ शिरोनीरस्यवाक्यात्तुलोकानांकोपशांतये ॥१२०॥ शिरस्यञ्जलिमाधायतुष्टावाथप्रणम्यतम् ॥ तेजोनिधिपरंब्रह्मज्ञातुमित्थंप्र
 जापतिम् ॥१२१॥ निरुक्तसूक्तहस्यैर्ऋग्यजुःसामभाषितैः ॥ ॥रुद्रउवाच ॥ अप्रमेयनमस्तेऽस्तुपरमस्यपरात्मने ॥१२२॥ अद्भुतानांप्रसूतिस्त्वंतेज
 सांनिधिरक्षयः ॥विजयाद्विश्वभावंस्त्वंसृष्टिकर्तामहाद्युते ॥१२३॥ ऊर्ध्वंक्रनमस्तेऽस्तुसत्वात्मकधरात्मक ॥ जलशायिञ्जलोत्पन्नजलालयनमोऽस्तु
 ते ॥ १२४ ॥ जलजोत्फुल्लपत्राक्षजयदेवपितामह ॥ त्वयाह्युत्पादितः पूर्वसृष्ट्यर्थमहमीश्वर ॥१२५॥ यज्ञाहुतिसदाहारयज्ञांगेशनमोऽस्तुते ॥ स्वर्णग
 र्भपद्मगर्भदेवगर्भप्रजापते ॥१२६॥ त्वंयज्ञस्त्वंवषट्कारः स्वधात्वंपद्मसंभव ॥वचनेनतुदेवानांशिरश्छिन्नंमयाप्रभो ॥१२७॥ ब्रह्महत्याभिभूतोऽस्मिमां
 त्वंपाहिजगत्पते ॥इत्युक्तोदेवदेवेनब्रह्मावचनमब्रवीत् ॥१२८॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ सखानारायणोदेवः सत्त्वांपूतंकरिष्यति ॥ कीर्तनीयस्त्वयाधन्यःसमेपू
 ज्यःस्वयंविभुः ॥१२९॥ अनुध्यातोऽसिवैनूनंतेनदेवेनविष्णुना ॥येनतेभक्तिरुत्पन्नास्तोतुमांमतिरुत्थिता ॥१३०॥ शिरश्छेदात्कपालीत्वंसोमसिद्धांतका
 रकः ॥ कोटीःशतंचविप्राणामुद्धर्तासिमहाद्युते ॥१३१॥ ब्रह्महत्याव्रतंकुर्यान्नान्यत्किंचनविद्यते ॥अभाष्याः पापिनःक्रूराब्रह्मघ्नाःपापकारिणः ॥१३२॥
 वैतानिकाविकर्मस्थानतेभाष्याःकथंचन ॥तैस्तुदृष्टैस्तथाकार्यभास्करस्यावलोकनम् ॥१३३॥ अंगस्पर्शंकृतेरुद्रसंचैलोजलमाविशेत् ॥ एवंशुद्धिमवा

प० पु०
॥ ३८ ॥

प्रोतिपूर्वदृष्टांमनीषिभिः ॥ १३४ ॥ सभवान्ब्रह्महन्तासिशुद्धचर्यव्रतमाचर ॥ चीर्णेव्रतेपुनर्भूयः प्राप्स्यसित्वंवरान्बहून् ॥ १३५ ॥ एवमुक्त्वागतो ब्रह्मारुद्रस्त
त्राभिजज्ञिवान् ॥ अचित्तयत्तदाविष्णुं ध्यानगत्याततः स्वयम् ॥ १३६ ॥ लक्ष्मीसहायंवरदं देवदेवं सनातनम् ॥ अष्टांगप्रणिपातेन देवदेवस्त्रिलोचनः
॥ १३७ ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वाशंखचक्रगदाधरम् ॥ रुद्रउवाच ॥ परंपराणाममृतं पुराणं परात्परं विष्णुमनंतवीर्यम् ॥ १३८ ॥ स्मगमिनित्यम्पुरुषं वरेण्यं नारायणं
निष्प्रतिमं पुराणम् ॥ परात्परं पूर्वजमुग्रवेगं गंभीरगम्भीरधियां प्रधानम् ॥ १३९ ॥ नतोऽस्मि देवं हरिमीशितारं परात्परं धाम परंच धाम ॥ परापरंतत्परमंच धा
म परापरेशं पुरुषं विशालम् ॥ १४० ॥ नारायणं स्तोमिविशुद्धभावं परापरं सूक्ष्ममिदं ससर्ज ॥ सदास्थितत्वात्पुरुषं प्रधानं शांतं प्रधानं शरणं ममा
स्तु ॥ १४१ ॥ नारायणं वीतमलं पुराणं परात्परं विष्णुमपारपारम् ॥ पुरातनं नीतिमतां प्रधानं धृतिक्षमाशांतिपरं क्षितीशम् ॥ १४२ ॥ शुभं सदा
स्तोमिमहानुभावं सहस्रमूर्द्धानमनेकपादम् ॥ अनंतबाहुं शशिसूर्यनेत्रं क्षराक्षरं क्षीरसमुद्रनिद्रम् ॥ १४३ ॥ नारायणं स्तोमिपरम्परेशं परात्परं यत्रिदशैरग
म्यम् ॥ त्रिसर्गसंस्थं त्रिहुताशनेत्रं त्रितत्त्वलक्ष्यं त्रिलयं त्रिनेत्रम् ॥ १४४ ॥ नमामिनारायणमप्रमेयं कृतसितं द्वापरतश्चरत् ॥ कलौ च कृष्णंतमथोन
मामिससर्जयोवक्रतएव विप्रां ॥ १४५ ॥ भुजांतगत्क्षत्रमथोरुयुग्माद्विशः पदाग्राच्चतथैव शूद्रान् ॥ नमामितं विश्वतनुं पुराणं पगात्परं पारगमप्रमेयम्
॥ १४६ ॥ सूक्ष्ममूर्त्तिमहामूर्त्तिविद्यामूर्त्तिममूर्त्तिकम् ॥ कवचं सर्वदेवानां नमस्येवारिजेक्षणम् ॥ १४७ ॥ सहस्रशीषदेवं शंसहस्राक्षं महाभुजम् ॥ जग
त्संव्याप्यतिष्ठंतं नमस्येपरमेश्वरम् ॥ १४८ ॥ शरण्यं शरणं देवं विष्णुं जिष्णुं सनातनम् ॥ नीलमेघप्रतीकाशं नमस्ये शार्ङ्गपाणिनम् ॥ १४९ ॥ शुद्धं सर्वगतं नि
त्यं व्योमरूपं सनातनम् ॥ भावाभावविनिर्मुक्तं नमस्ये सर्वगं हरिम् ॥ १५० ॥ नचात्र किंचित्पश्यामिव्यतिरिक्तं वाच्युत ॥ त्वन्मयं च प्रपश्यामि सर्वमे
तच्चराचरम् ॥ १५१ ॥ एवमुक्त्वा दत्तस्तस्य रुद्रस्य परमेष्ठिनः ॥ इतीरितस्तेन सनातनः स्वयं परात्परस्तस्य बभूव दर्शने ॥ १५२ ॥ रथांगपाणिर्गरुडासनो गिरि
विदीपयन्भास्करवत्समुत्थितः ॥ वरंवृणीष्वेतिसनातनोऽब्रवीद्भरस्तवाहं वरदः समागतः ॥ १५३ ॥ इतीरितेरुद्रवरो जगादममातिशुद्धिर्भविता सुरेश ॥
नचास्यपापस्य हरं हि चान्यत्संदृश्यतेऽग्न्यञ्जकं भवं तम् ॥ १५४ ॥ ब्रह्महत्याभिभूतस्य तनुर्मेकृष्णतांगता ॥ शवगंधश्चमेगात्रेलोहस्याभरणानि मे ॥ १५५ ॥
कथं मे न भवेदेवमेतद्रूपं जनार्दन ॥ किंकरोमि महादेवयं न मे पूर्विकातनुः ॥ १५६ ॥ त्वत्प्रसादेन भविता तन्मे कथय चाच्युत ॥ विष्णुरुवाच ॥ ब्रह्मवध्या
पराचोग्रासर्वकष्टप्रदापरा ॥ १५७ ॥ मनसापि न कुर्वीत पापस्यास्य तु भावनाम् ॥ भवता देववाक्येन निष्ठा चैषानिबोधिता ॥ १५८ ॥ इदानीं त्वं महा
बाहो ब्रह्मणोक्तं समाचर ॥ भस्मसर्वाणि गात्राणि त्रिकालं धर्षयेस्तनौ ॥ १५९ ॥ शिखायां कर्णयोश्चैव करे चास्थीनि धारय ॥ एवं च कुर्वतोरुद्रकष्टं नैव भ

प्र.सू.खं
अ० १४

॥ ३८ ॥

विष्यति ॥१६०॥ संदिश्यैवंसभगवांस्ततोऽतर्धानमीश्वरः ॥ लक्ष्मीसहायोगतवाद्बुद्धस्तन्नाभिजज्ञिवान् ॥ १६१ ॥ कपालपाणिदेवेशः पर्य
 ष्वसुधामिमाम् ॥ हिमवंतंसमैनाकमेरुणाचसहैवतु ॥ १६२ ॥ कैलासंसकलंविध्यंनीलंचैवमहागिरिम् ॥ कांचीकाशीताम्रलितांगगधा
 माविलांतथा ॥ १६३ ॥ वत्सगुल्मचगोकर्णतथाचैवोत्तरान्कुरुन् ॥ भद्राश्वंकेतुमालंचवर्षहैरण्यकंतथा ॥ १६४ ॥ कामरूपप्रभासं
 चमहेन्द्रंचैवपर्वतम् ॥ ब्रह्महत्याभिभूतोऽसौभ्रमंस्त्राणंनविंदति ॥ १६५ ॥ त्रपान्वितःकपालंतुपश्यन्हस्तगतंसदा ॥ करौविधुन्वन्बहुशो
 विक्षिप्तश्चमुहुर्मुहुः ॥ १६६ ॥ यदास्यधुन्वतोहस्तौकपालंपततेनतु ॥ तदास्यबुद्धिरुत्पन्नाव्रतंचैतत्करोम्यहम् ॥ १६७ ॥ मदीयंनैवमार्गेण
 द्विजायास्यंतिसर्वतः ॥ ध्यात्वैवंसुचिरंदेवोवसुधांविचचारह ॥ १६८ ॥ पुष्करंतुसमासाद्यप्रविष्टोऽरण्यमुत्तमम् ॥ नानाद्रुमलताकीर्णनानामृगरवा
 कुलम् ॥ १६९ ॥ द्रुमपुष्पभरामोदवासितंयत्सुवायुना ॥ बुद्धिपूर्वमिवन्यस्तैःपुष्पैर्भूषितभूतलम् ॥ १७० ॥ नानागंधरसैरन्यैःपक्वापक्वैःफलैस्तथा ॥
 विवेशतरुवृंदेनपुष्पामोदाभिर्नंदितः ॥ ७१ ॥ अत्राराधयतोभक्त्याब्रह्मादास्यतिमैवरम् ॥ ब्रह्मप्रसादात्संप्राप्तंपौष्करंज्ञानमीप्सितम् ॥ ७२ ॥ पाप
 घ्नंदुष्टशमनंपुष्टिश्चीवलवर्द्धनम् ॥ एवंवैध्यायतस्तस्यरुद्रस्यामिततेजसः ॥ ७३ ॥ आजगामततोब्रह्माभक्तिप्रीतोऽथकंजजः ॥ उवाचप्रणतंरुद्रमुत्था
 प्यचंपुनर्गुरुः ॥ ७४ ॥ दिव्यव्रतोपचारेणसोऽहमाराधितस्त्वया ॥ भवताश्रद्धयात्यर्थंममदर्शनकांक्षया ॥ ७५ ॥ व्रतस्थामां हिपश्यंतिमनुष्यादेव
 तास्तथा ॥ तदिच्छयाप्रयच्छामिवरंयत्प्रवरंवरम् ॥ ७६ ॥ सर्वकामप्रसिद्धयर्थंव्रतंयस्मान्निषेवितम् ॥ मनोवाक्कायभावैश्चसंतुष्टेनांतरात्मना ॥ ७७ ॥
 कंददामिचवैकामंवदभोस्तेयथेप्सितम् ॥ रुद्रउवाच ॥ एषएवाद्यभगवन्सुपर्याप्तोमहावरः ॥ ७८ ॥ यदृष्टोऽसिजगद्वंद्यजगत्कर्तृर्नमोऽस्तुते ॥ महताय
 ज्ञसाध्येनबहुकालार्जितेनच ॥ ७९ ॥ प्राणव्ययकरेणत्वंतपसादेवदृश्यते ॥ इमंकपालंदेवेशनकरात्पतितंविभो ॥ १८० ॥ त्रपाकराऋषीणांचचयै
 षाकुत्सिताविभो ॥ त्वत्प्रसादाद्भूतंचेदंकृतंकापालिकंतुयत् ॥ ८१ ॥ सिद्धमेतत्प्रपन्नस्यमहाव्रतमिहोच्यताम् ॥ पुण्यप्रदेशेयस्मिस्तुक्षिपामीदंवदस्व
 मे ॥ ८२ ॥ पूतोभवामियेनाहंमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ ८३ ॥ अविमुक्तंभगवतःस्थानमस्तिपुरातनम् ॥ ८४ ॥ कपालमोचनंतीर्थंतव
 तत्रमविष्यति ॥ अहंचत्वंस्थितस्तत्रविष्णुश्चापिभविष्यति ॥ ८५ ॥ दर्शनेभवतस्तत्रमहापातकिनोऽपिये ॥ तेऽपिभोगान्समश्रंतिविशुद्धाभवनेमम ॥ ८६ ॥
 वरणापिअसीचापिद्वेनद्यौसुरवल्लभे ॥ अंतरालेतयोःक्षेत्रेवध्यानविशतिक्वचित् ॥ ८७ ॥ तीर्थानांप्रवरंतीर्थक्षेत्राणांप्रवरंतव ॥ आदेहपतनाद्येतुक्षेत्रं
 सेवंतिमानवाः ॥ ८८ ॥ तेमृताहंसयानेनदिव्यांत्यकुतोभयाः ॥ पंचक्रोशप्रमाणेनक्षेत्रंदत्तंमयातव ॥ ८९ ॥ क्षेत्रमध्याद्यदागंगागमिष्यतिसरित्प

५० पु०
॥ ३९ ॥

तिम् ॥ तदासामहतीपुण्यापुरीरुद्रभविष्यति ॥ ८९ ॥ पुण्याचोदङ्मुखीगंगाप्राचीचापिसरस्वती ॥ उदङ्मुखीयोजनेद्वेगच्छतेजाह्नवीनदी ॥ १९० ॥
तत्रवैविध्याः सर्वे मया सहसवासवाः ॥ आगतावासमेष्यतिकपालंतत्रमोचय ॥ ९१ ॥ तस्मिंस्तीर्थे तु ये गत्वा पिंडदानेन वै पितृन् ॥ श्राद्धैस्तु ग्रीण
यिष्यन्ति तेषां लोकोऽक्षयो दिवि ॥ ९२ ॥ वाराणस्यां महातीर्थे नरः स्नातो विमुच्यते ॥ सप्तजन्मकृतात्पापाद्गमनादेव मुच्यते ॥ ९३ ॥ तत्तीर्थं सर्वतीर्थानामुत्तमं
परिकीर्तितम् ॥ त्यजंतितत्रये प्राणान् प्राणिनः प्रणतास्तव ॥ ९४ ॥ रुद्रत्वं ते समासाद्य मोदंते भवता सह ॥ तत्रापि हितुयद्दत्तं दानं रुद्रयतात्मना ॥ ९५ ॥
स्यान्महच्चफलंतस्य भविता भावितात्मनः ॥ स्वांगस्फुटितसंस्कारंतत्र कुर्वन्तिये नराः ॥ ९६ ॥ ते रुद्रलोकमासाद्य मोदंते सुखिनः सदा ॥
तत्र पूजाजपो होमः कृतो भवति देहिनाम् ॥ ९७ ॥ अनंतफलदः स्वर्गो रुद्रभक्तियुतात्मनः ॥ तत्र दीपप्रदाने तु ज्ञानचक्षुर्भवेन्नरः ॥ ९८ ॥ अव्यंगंतरुणं
सौम्यं रूपवंतं तु गोसुतम् ॥ योऽङ्कयित्वा मोचयति स याति परमं पदम् ॥ ९९ ॥ पितृभिः सहितो मोक्षं गच्छते नात्र संशयः ॥ अथ किं बहुनोक्तेन यत्तत्र क्रि
यते नरैः ॥ २०० ॥ कर्मधर्मसमुद्दिश्य तदनंतफलं भवेत् ॥ स्वर्गापवर्गयोर्हेतुस्तद्धितीथ्यस्तं भुवि ॥ १ ॥ स्नानाज्जपात्तथा होमादनंतफलसाधनम् ॥
गत्वा वाराणसी तीर्थं भक्त्या रुद्रपरायणाः ॥ २ ॥ ये तत्र पंचतां प्राप्ता भक्तास्ते नात्र संशयः ॥ वसवः पितरो ज्ञेया रुद्राश्चैव पितामहाः ॥ ३ ॥ प्रपितामहा
त्रैः कार्यमादरात् ॥ ५ ॥ सुपुत्रास्ते पितृणां तु भवंति सुखदायकाः ॥ प्रोक्तं तीर्थं मया तु भ्यंदर्शनादपि मुक्तिदम् ॥ ६ ॥ स्नात्वा तु सलिले तत्र मुच्यते ज
न्मबंधनात् ॥ विमुक्तो ब्रह्महत्यायास्तत्र रुद्रयथा सुखम् ॥ ७ ॥ अविमुक्ते मया दत्ते तिष्ठत्वं भार्यया सह ॥ ८ ॥ रुद्र उवाच ॥ पृथिव्यां यानि तीर्थानि तेष्व
हं विष्णुना सह ॥ ८ ॥ तिष्ठामि भवतोक्तेन वरं षवृतो मया ॥ अहं देवो महादेव आराध्यो भवता सदा ॥ ९ ॥ वरं दास्यामि ते चाहं संतुष्टेनांतरात्मना ॥
ब्रह्मोवाच ॥ एवं करिष्येऽहं रुद्रयत्त्वयोक्तं वचः शुभम् ॥ नारायणश्च ते वाक्यं कर्ता सर्वं न संशयः ॥ १२ ॥ विसृज्यैवं तदारुद्रं ब्रह्मा चांतरधीयत ॥ वाराण
स्यां महादेवो गत्वा तीर्थं न्यवेशयत् ॥ १३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखंडे रुद्रस्य ब्रह्मवध्यानां शततुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ भीष्म उवाच ॥ किं कृ
तं ब्रह्मणा ब्रह्मन्प्रेष्य वाराणसीपुरीम् ॥ जनार्दनेन किं कर्म शंकरेण च यन्मुने ॥ १ ॥ कथं यज्ञः कृतस्तेन कस्मिंस्तीर्थे वदस्व मे ॥ के स दस्याः ऋत्विजश्च सर्वा
स्तान् प्रब्रवीहि मे ॥ २ ॥ के देवास्तर्पितास्तेन एतन्मे कौतुकं महत् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ श्रीनिधानं पुरं मेरोः शिखरे रत्नचित्रितम् ॥ ३ ॥ अनेकाश्चर्यानि

प्र.सु.सं.
अ० १५

॥ ३९ ॥

लयंबहुपादपसंकुलम् ॥ विचित्रधातुभिश्चित्रंस्वच्छस्फटिकनिर्मलम् ॥ ४ ॥ लतावितानशोभाढ्यंशिखिशब्दविनादितम् ॥ मृगेन्द्ररववित्रस्तगज
यूथसमाकुलम् ॥ ५ ॥ निर्झरांबुप्रपातोत्थशीकरासारशीतलम् ॥ वाताहततरुव्रातप्रसन्नापानचित्रितम् ॥ ६ ॥ मृगनाभिवरामोदवासिताशेषकाननम् ॥
लतागृहरतिश्रान्तसुप्तविद्याधराध्वगम् ॥ ७ ॥ प्रगीतकिन्नरव्रातमधुरध्वनिनादितम् ॥ तस्मिन्ननेकविन्यासशोभिताशेषभूमिकम् ॥ ८ ॥ वैराजं नामभवनं
ब्रह्मणः परमेष्ठिनः ॥ तत्र दिव्यांगनोद्गीतमधुरध्वनिनादिता ॥ ९ ॥ पारिजाततरुत्पन्नमंजरीदाममालिनी ॥ रत्नरश्मिसमूहोत्थबहुवर्णविचित्रिता ॥ १० ॥
विन्यस्तस्तंभकोटिस्तुनिर्मलादशशोभिता ॥ अप्सरोनृत्यविन्यासविलासोल्लासलासिता ॥ ११ ॥ बह्वातोद्यसमुत्पन्नसमूहस्वनं नादिता ॥ लयतालयुता
नेकगीतवादित्रशोभिता ॥ १२ ॥ सभाकांतिमतीनामदेवानां शर्मदायिका ॥ ऋषिसंघसमायुक्तामुनिवृंदनिषेविता ॥ १३ ॥ द्विजातिसामशब्देननादि
तानंददायिनी ॥ तस्यां निविष्टो देवेशः संध्यासक्तः पितामहः ॥ १४ ॥ ध्यायतिस्मपरंदेवयेनेदं निर्मितं जगत् ॥ ध्यायतो बुद्धिरुत्पन्ना कथं यज्ञं करोम्यहम्
॥ १५ ॥ कस्मिन्स्थाने मया यज्ञः कार्यः कुत्र धरातले ॥ काशीप्रयागस्तुंगाचनैर्मिश्रं तृखलं तथा ॥ १६ ॥ कांची भद्रा देविका च कुरुक्षेत्रं सरस्वती ॥
प्रभासादीनि तीर्थानि पृथिव्यामिह मध्यतः ॥ १७ ॥ क्षेत्राणि पुण्यतीर्थानि संति ग्रानीह सर्वशः ॥ मदादेशाच्च रुद्रेण कृतान्यन्यानि भूतले ॥ १८ ॥ यथा
हंसर्कदेवेषु आदिदेवो व्यवस्थितः ॥ तथा चैकं परं तीर्थमादिभूतं करोम्यहम् ॥ १९ ॥ अहं यत्र समुत्पन्नः पद्मं तद्रिष्णुना भिजम् ॥ पुष्करं प्रोच्यते तीर्थं मृषि
भिर्वेदपाठकैः ॥ २० ॥ एवं चिंतयतस्तस्य ब्रह्मणस्तु प्रजापतेः ॥ मतिरेपासमुत्पन्ना ब्रजाम्येष धरातले ॥ २१ ॥ प्राक्स्थानं स समासाद्य प्रविष्टस्तद्रनोत्त
मम् ॥ नानाद्रुमलताकीर्णं नानापुष्पोपशोभितम् ॥ २२ ॥ नानापक्षिरवाकीर्णं नानामृगगणकुलम् ॥ द्रुमपुष्पभरामोदैर्वासयद्यत्सुरासुरान् ॥
॥ २३ ॥ बुद्धिपूर्वमिव न्यस्तैः पुष्पैर्भूषितभूतलम् ॥ नानागंधरसैः पक्कः पक्वैश्च षड्रूढैः ॥ २४ ॥ फलैः सुवर्णरूपाढ्यैर्घ्राणदृष्टिमनोहरैः ॥ जीर्णपत्रं तृणं
यत्र शुष्ककाष्ठफलानि च ॥ २५ ॥ बहिः क्षिपति जातानि मारुतोऽनुग्रहादिव ॥ नानापुष्पसमूहानां गंधमादाय मारुतः ॥ २६ ॥ शीतलो वातिखंभूमिं
दिशो यत्राभिवासयन् ॥ हरितस्निग्धनिश्छिद्रैर्कीटकवनोत्कटैः ॥ २७ ॥ वृक्षरनेकसंज्ञैर्यद्भूषितं शिखरान्वितैः ॥ अरोगैर्दर्शनीयैश्च सुवृत्तैः कैश्चिदुज्ज्व
लैः ॥ २८ ॥ कुटुंबमिव विप्राणामृत्विग्भिर्भातिसर्वतः ॥ शोभंते धातुसंकाशैरंकुरैः प्रावृता द्रुमाः ॥ २९ ॥ कुलीनैरिव निश्छिद्रैः स्वगुणैः प्रावृता नराः ॥
पवनाविद्धशिखरैः स्पृशन्तीव परस्परम् ॥ ३० ॥ आजिघ्रंतीव चान्योन्यं पुष्पशाखावतंसकाः ॥ नागवृक्षाः क्वचित्पुष्पैर्द्रुमवानीरकेसरैः ॥ ३१ ॥
नयनैरिव शोभंते चंचलैः कृष्णतारकैः ॥ पुष्पसंपन्नशिखराः कर्णिकारद्रुमाः क्वचित् ॥ ३२ ॥ युग्मयुग्माद्विधाचेह शोभन्त इव दंपती ॥ सुपुष्पप्रभवाटो

प० पु०
॥ ४० ॥

पौर्णसिद्धवारद्रुपंक्तयः ॥ ३३ ॥ मूर्तिमन्त्यइवाभांतिपूजितावनदेवताः ॥ क्वचित्क्वचित्कुंदलताःसपुष्पाभरणोज्ज्वलाः ॥ ३४ ॥ दिक्षुवृक्षेषुशोभंतेबाल
चन्द्रावोच्छ्रिताः ॥ सर्जार्जुनाःक्वचिद्भ्रान्तिवनोद्देशेषुपुष्पिताः ॥ ३५ ॥ धौतकौशेयवासोभिःप्रावृताःपुरुषा इव ॥ अतिमुक्तकवल्लीभिःपुष्पिताभि
स्तथाद्रुमाः ॥ ३६ ॥ उपगूढाविराजंतेस्वनारीभिरिवप्रियाः ॥ अपरस्परसंसक्तैःसालाशोकाश्चपल्लवैः ॥ ३७ ॥ हस्तैर्हृतान्स्पृशंतीवसुहृदश्चिरसंग
ताः ॥ फलपुष्पभरानम्राःपनसाःसरलार्जुनाः ॥ ३८ ॥ अन्योन्यमर्चयन्तीवपुष्पैश्चैवफलेस्तथा ॥ मारुतावेगसंश्लिष्टैःपादपात्सालबाहुभिः ॥
३९ ॥ अभ्याशमागतंलोकंप्रतिभावैरिवोत्थिताः ॥ पुष्पाणामवरोधेनसुशोभार्थनिवेशिताः ॥ ४० ॥ वसन्तमहमासाद्यपुरुषान्स्पर्धयंतिहि ॥
पुष्पशोभाभरनुतैःशिखरैर्वायुकम्पितैः ॥ ४१ ॥ नृत्यंतीवनराःप्रीताःसगलंकृतशेखराः ॥ शृंगाग्रपवनक्षिताःपुष्पावलियुताद्रुमाः ॥ ४२ ॥ सवल्लीकाःप्रनृत्यं
तिमानवाइवसप्रियाः ॥ स्वपुष्पनतवल्लीभिःपादपाःक्वचिदावृताः ॥ ४३ ॥ भांतितारागणैश्चित्रैःशरदीवनभस्तलम् ॥ द्रुमाणामथवाग्रेषुपुष्पितामालती
लताः ॥ ४४ ॥ शेखराइवशोभंतेरचिताबुद्धिपूर्वकम् ॥ हरिताःकांचनच्छायाःफलिताःपुष्पिताद्रुमाः ॥ ४५ ॥ सौहृदंदर्शयंतीवनराः साधुसमागमे ॥
पुष्पकिंजल्ककपिलागताःसर्वदिशासुच ॥ ४६ ॥ कदंबपुष्पस्यजयंघोषयंतीव षट्पदाः ॥ क्वचित्पुष्पासवक्षीवाःसंपतंतिततस्ततः ॥ ४७ ॥ पुंस्को
किलगणावृक्षगहनेष्विवसप्रियाः ॥ शिरीषपुष्पसंकाशाःशुकामिथुनशःक्वचित् ॥ ४८ ॥ कीर्तयंतिगिरश्चित्राःपूजिताब्राह्मणायथा ॥ सहचारिसुसं
युक्तामयूराश्चित्रवर्हिणः ॥ ४९ ॥ वनांतेष्वपिनृत्यंतिशोभंतइवनर्तकाः ॥ कूजन्तःप्रक्षिसंघातानानारुतविराविणः ॥ ५० ॥ कुर्वन्तिरमणीयंवैरमणी
यतरंवनम् ॥ नानामृगगणाकीर्णनित्यंप्रमुदितांडजम् ॥ ५१ ॥ तद्वनंनन्दनसमं मनोदृष्टिविवर्धनम् ॥ पद्मयोनिस्तुभगवांस्तथारूपंवनोत्तमम् ॥
५२ ॥ ददर्शादर्शवदृष्ट्यासौम्ययापाययन्निव ॥ तावृक्षपंक्तयःसर्वादृष्टादेवंतथागतम् ॥ ५३ ॥ निवेद्यब्रह्मणेभक्त्यामुमुक्षुःपुष्पसंपदः ॥ पुष्पप्रतिग्रहंकृत्वापा
दपानांपितामहः ॥ ५४ ॥ वरंवृणीध्वंभद्रवःपादपानित्युवाचसः ॥ एवमुक्ताभगवता तरवोनिरवग्रहाः ॥ ५५ ॥ उचुःप्रांजलयःसर्वेनमस्कृत्वाविरिंचिनम् ॥
वरंददासिचेदेवप्रपन्नजनवत्सल ॥ ५६ ॥ इहैवभगवन्नित्यंवनेसंनिहितोभव ॥ एषनः परमःकामःपितामहनमोऽस्तुते ॥ ५७ ॥ त्वंचेद्वससिदेवेशवने
ऽस्मिन्विश्वभावन ॥ सर्वात्मनाप्रपन्नानांवाञ्छतामुत्तमंवरम् ॥ ५८ ॥ वरकोटिभिरन्याभिरलनो दीयतांवरम् ॥ सन्निधानेनतीर्थेभ्यइदंस्यात्प्रवरंमहत
॥ ५९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उत्तमंसर्वक्षेत्राणांपुण्यमेतद्भविष्यति ॥ नित्यंपुष्पफलोपेतानित्यंसुस्थिरयोवनाः ॥ ६० ॥ कामगाःकामरूपाश्चकामरूप
फलप्रदाः ॥ कामसंदर्शनाःपुंसांतपःसिद्धयुज्ज्वलानृणाम् ॥ ६१ ॥ श्रियापरमयायुक्तामत्प्रसादाद्भविष्यथ ॥ एवंसवरदोब्रह्माभनुजग्राहपादपान् ॥

प्र.सू.सं.
अ० १६

॥ ४० ॥

॥ ६२ ॥ स्थित्वावर्षसहस्रंतुपुष्करं प्राक्षिपद्भुवि ॥ क्षितिर्निपतिता तेन व्यकंपतरसा तलम् ॥ ६३ ॥ विवशास्तत्यजुर्वेलां सागराः क्षुभितोर्मयः ॥ शक्रा
 शनिहतानीव व्याघ्रव्यालावृतानि च ॥ ६४ ॥ शिखराण्यप्यशीर्यतपर्वतानां सहस्रशः ॥ देवसिद्धविमानानि गंधर्वनगराणि च ॥ ६५ ॥ प्रचेलुर्बभ्रमुः
 पेतुर्विविशुश्च धरा तलम् ॥ कपोत्प्लेघाः स्वात्पेतुः पुटसंवातदर्शिनः ॥ ६६ ॥ ज्योतिर्गणां शृङ्गादयंतो बभूवुस्तीव्रभास्कराः ॥ महता तस्य शब्देन मूका
 न्धवधिरीकृतम् ॥ ६७ ॥ बभूव व्याकुलं सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ सुरासुराणां सर्वेषां शरीराणि मनांसि च ॥ ६८ ॥ अवसेदुश्च किमिति किमित्येतन्न जज्ञिरे ॥
 धैर्यमालंब्य सर्वेऽथ ब्रह्माणं चाप्यलोकयन् ॥ ६९ ॥ न च ते तमपश्यंत कुत्र ब्रह्मागतो ह्यभूत् ॥ किमर्थं कं पिता भूमिर्निमित्तोत्पातदर्शनम् ॥ ७० ॥ ताव
 द्विष्णुर्गतस्तत्र यत्र देवा व्यवस्थिताः ॥ प्रणिपत्य इदं वाक्यमुक्तवन्तो दिवौकसः ॥ ७१ ॥ किमेतद्भगवन्ब्रूहि निमित्तोत्पातदर्शनम् ॥ त्रैलोक्यं कं पितं येन सं
 युक्तं कालधर्मणा ॥ ७२ ॥ जातकल्पावसानं तु भिन्नमर्यादसागरम् ॥ चत्वारो दिग्गजाः किंतु बभूवुरचलाश्चलाः ॥ ७३ ॥ समावृता धरा कस्मात्सप्तसा
 ग्रवारिणा ॥ उत्पत्तिर्नास्ति शब्दस्य भगवन्निष्प्रयोजना ॥ ७४ ॥ यादृशो वा स्मृतः शब्दो न भूतो न भविष्यति ॥ त्रैलोक्यमाकुलं येन चक्रे रौद्रेण चो
 द्यता ॥ ७५ ॥ शुभोऽशुभो वा शब्दोऽयं त्रैलोक्यस्य दिवौकसाम् ॥ भगवन् यदि जानासि किमेतत्कथयस्व नः ॥ ७६ ॥ एवमुक्तोऽब्रवीद्विष्णुः परमेणानुभा
 वितः ॥ मा भैष्टमरुतः सर्वे शृणुध्वं चात्र कारणम् ॥ ७७ ॥ निश्चयेनानुविज्ञाय वक्ष्याम्ये पृथग्विधम् ॥ पद्महस्तो हि भगवान्ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ७८ ॥
 भूप्रदेशे पुण्यराशौ यज्ञं कर्तुं व्यवस्थितः ॥ अवरोहे पर्वतानां व्रजे चातीव शोभने ॥ ७९ ॥ कमलं तस्य हस्तात्तु पतितं धरणी तले ॥ तस्य शब्दो महानेष्येन
 यूयं प्रकंपिताः ॥ ८० ॥ तत्रासौ तरुवृंदेन पुष्पामोदाभिर्नंदितः ॥ अनुगृह्याथ भगवान्ब्रह्मं तत्समृगां डजम् ॥ ८१ ॥ जगतोऽनुग्रहार्थाय वा संतत्रान्वरो
 चयत् ॥ पुष्करं नाम तत्तीर्थक्षेत्रं वृषभमेव च ॥ ८२ ॥ जनितं तद्भगवता लोकानां हितकारिणा ॥ ब्रह्माणं तत्र वैगत्वा तोषयध्वं मया सह ॥ ८३ ॥ आरा
 ध्यमानो भगवान्प्रदास्यति वरान्वरान् ॥ इत्युक्त्वा भगवान्विष्णुः सह तैर्देवदानवैः ॥ ८४ ॥ जगाम तद्ब्रह्म नो देशं यत्रास्ते स तु कंजजः ॥ प्रहृष्टास्तुष्टमनसः
 को किलालापलापिताः ॥ ८५ ॥ पुष्पोच्च योज्ज्वलं शस्तं विशुब्रह्मणो वनम् ॥ संप्राप्तं सर्वदेवैस्तु वनं नंदनं समितम् ॥ ८६ ॥ पद्मिनीमृगपुष्पादयं सु
 दृढं शुशुभे तदा ॥ प्रविश्याथ वनं देवाः सर्वपुष्पोपशोभितम् ॥ ८७ ॥ इह देवोऽस्तीति देवा बभ्रुश्च दिदृक्षुः ॥ मृगयंतस्ततस्तु सर्वे देवाः सवासवाः ॥ ८८ ॥
 अद्भुतस्य वनस्यांतं न ते ददृशुः राशुगाः ॥ विचिन्वद्भिस्तदा देवं देवैर्वायुर्विलोकितः ॥ ८९ ॥ सतानुवाच ब्रह्माणं न द्रक्ष्यथ तपोविना ॥ तदा खिन्ना विचिन्वं
 तस्तस्मिन्पर्वतरोधसि ॥ ९० ॥ दक्षिणे चोत्तरे चैव अंतरालेषु नः पुनः ॥ वायूक्तं हृदयं कृत्वा वायुस्तान्ब्रवीत्पुनः ॥ ९१ ॥ त्रिविधो दर्शनोपायो विरिंचे

रस्यसर्वदा ॥ श्रद्धाज्ञानेनतपसायोगेनचनिगद्यते ॥ ९२ ॥ सकलंनिष्कलंचैवदेवंपश्यंतियोगिनः ॥ तपस्विनस्तुसकलंज्ञानिनोनिष्कलंपरम् ॥
 ॥ ९३ ॥ समुत्पन्नेतुविज्ञानेनमदश्रद्धोनपश्यति ॥ भक्त्यापरमयाक्षिप्रंब्रह्मपश्यंतियोगिनः ॥ ९४ ॥ द्रष्टव्योनिर्विकारोऽसौप्रधानपुरुषेश्वरः ॥ कर्मणा
 नातिदातव्यंदर्शनंमया ॥ वायोस्तुवचनंश्रुत्वाहितमेतदवेत्यच ॥ ९७ ॥ ब्रह्मेच्छाविष्टमतयोवाक्पतिंचततोऽब्रुवन् ॥ प्रज्ञानविबुधास्माकंब्राह्मीदीक्षां
 विधत्स्वनः ॥ ९८ ॥ सदिदीक्षयिषुःक्षिप्रममरान्ब्रह्मदीक्षया ॥ वेदोक्तेनविधानेनदीक्षयामासतांगुरुः ॥ ९९ ॥ विनीतवेपाःप्रणताअंतेवासित्वमा
 ययुः ॥ ब्रह्मप्रसादंसंप्राप्ताःपौष्करंज्ञानमीरितम् ॥ १०० ॥ यज्ञचकारविधिनाधिषणोऽध्वर्युसत्तमः ॥ पद्मंकृत्वामृणालाढचंपद्मदीक्षाप्रयोगतः ॥ १ ॥
 अनुजग्राहदेवांस्तान्सुरेच्छाप्रेरितोमुनिः ॥ तेभ्योददौविवेकिभ्यःसवेदोक्तावधानवित् ॥ २ ॥ दीक्षावैविस्मयंत्यक्त्वाबृहस्पतिरुदारधीः ॥ एक
 मग्निचंसंस्कृत्यमहात्मात्रिदिवौकसाम् ॥ ३ ॥ प्रादादांगिरसस्तुष्टोजाप्यवदोदितंतुयत् ॥ त्रिसुपर्णत्रिमधुचपावमानीचपावनीम् ॥ ४ ॥ सहिजा
 प्यादिकंसर्वमशिक्षयदुदारधीः ॥ आपोहिष्टेत्यत्स्नानंब्राह्मंतत्परिपठ्यते ॥ ५ ॥ पापघ्नंदुष्टशमनंपुष्टिश्रीवलवर्धनम् ॥ सिद्धिदंकीर्तिदंचैवकलि
 कल्मषनाशनम् ॥ ६ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनब्राह्मंस्नानंसमाचरेत् ॥ कुर्वतोमौनिनोदांतादीक्षिताःक्षपितेंद्रियाः ॥ ७ ॥ सर्वैकमंडलुयुंतामुक्तकक्षाक्षमा
 लिनः ॥ दंडिनश्चीरवस्त्राश्चजटाभिरतिशोभिताः ॥ ८ ॥ स्नानाचारासनरताःप्रयत्नध्यानधारिणः ॥ मनोब्रह्मणिसंयोज्यनियताहारकाक्षिणः ॥
 ॥ ९ ॥ अतिष्ठन्दर्शनालापसंगध्यानविवर्जिताः ॥ एवंव्रतधराःसर्वैत्रिकालंस्नानकारिणः ॥ १० ॥ भक्त्यापरमयायुक्ताविधिनापरमेणच ॥ काले
 नमहताध्यानादेवज्ञानमनोगताः ॥ ११ ॥ ब्रह्मध्यानाग्निनिर्दग्धायदाशुद्धैकमानसाः ॥ आविर्बभूवभगवान्सर्वेषांष्टिगोचरः ॥ १२ ॥ तेजसाप्या
 यितास्तस्यबभूवुर्भ्रातचेतसः ॥ ततोऽवलंब्यतेधैर्यमिष्टदेवयथाविधि ॥ १३ ॥ षडंगवेदयोगेनहृष्टचित्तास्तुतत्पराः ॥ शिरोगतैरंजलिभिःशिरोभिश्च
 महींगताः ॥ १४ ॥ तुष्टुबुःसृष्टिकर्तारंस्थितिकर्तारमीश्वरम् ॥ देवाउचुः ॥ ब्रह्मणेब्रह्मदेहायब्रह्मण्यायाजितायच ॥ १५ ॥ नमस्कुर्मःसुनियताःक्रतु
 वेदप्रदायिने ॥ लोकानुकंपिनेदेवसृष्टिरूपायवैनमः ॥ १६ ॥ ॥ भक्तानुकंपिनेऽत्यर्थवैदजाप्यस्तुतायच ॥ बहुरूपस्वरूपायरूपाणांशतधारिणे ॥
 ॥ १७ ॥ सावित्रिपतयेदेवगायत्रीपतयेनमः ॥ पद्मासनायपद्मायपद्मवक्रायतेनमः ॥ १८ ॥ वरदायवरार्हायकूर्मायचमृगायच ॥ जटामुकुटयुक्ता
 यस्तुवस्तुचनिधारिणे ॥ १९ ॥ मृगांकमृगधर्मायधर्मनेत्रायतेनमः ॥ विश्वनाम्नेऽथविश्वायविश्वेशायनमोनमः ॥ १२० ॥ धर्मनेत्रत्राणमस्मादधिकंकर्तुमर्हसि ॥

वाङ्मनःकायभावैस्त्वांप्रपन्नास्मः पितामह ॥ २१ ॥ एवंस्तुतस्तदादेवैर्ब्रह्माब्रह्मविदां वरः ॥ प्रदास्यामिस्मृतोवाढममोघंदर्शनंहिवः ॥ २२ ॥
 ब्रुवंतुवांछितंपुत्राःप्रदास्यामिवरान्वरान् ॥ एवमुक्ताभगवतादेवावचनमब्रुवन् ॥ २३ ॥ एषएवाद्यभगवन्सुपर्याप्तोमहान्वरः ॥ जनितोनःसुश
 ष्ढोऽयंकमलक्षिपतात्वया ॥ २४ ॥ किमर्थंकंपिताभूमिलोकाश्चाकुलिताःकृताः ॥ नैतन्निरर्थकंदेवउच्यतामत्रकारणम् ॥ २५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 युष्मद्वितार्थमेतद्वैपद्मंविनिहितंमया ॥ देवतानांचरक्षार्थंश्रूयतामत्रकारणम् ॥ २६ ॥ असुरोवब्रनाभोऽयंबालजीवापहारकः ॥ अवस्थितस्त्वव
 ष्ठभ्यरसातलतलाश्रयम् ॥ २७ ॥ युष्मदागमनंज्ञात्वातपस्थान्निहितायुधान् ॥ हंतुकामोदुराचारःसैद्धानपिदिवौकसः ॥ २८ ॥ घातःकमलपा
 तेनमयातस्यविनिर्मितः ॥ सराज्यैश्वर्यदर्पिष्ठस्तेनासौनिहतोमया ॥ २९ ॥ लोकेऽस्मिन्समयेभक्ताब्राह्मणावेदपारगाः ॥ मैवतेदुर्गतिंयांतुल
 भंतांसुगतिंपुनः ॥ ३० ॥ देवानांदानवानांचमनुष्योरगरक्षसाम् ॥ भूतग्रामस्यसर्वस्यसमोऽस्मिन्निदिवौकसः ॥ ३१ ॥ युष्मद्वितार्थपा
 पोऽसौमयामंत्रेणघातितः ॥ प्राप्तःपुण्यकृताँल्लोकान्कमलस्यास्यदर्शनात् ॥ ३२ ॥ यन्मयापद्ममुक्तंतुतेनेदंपुष्करंभुवि ॥ ख्यातंभविष्यतेतीर्थपाव
 नंपुण्यदंमहत ॥ ३३ ॥ पृथिव्यांसर्वजंतूनाम्पुण्यदंपरिपठयन् ॥ कृतोह्यनुग्रहोदेवाभक्तानांभक्तिमिच्छताम् ॥ ३४ ॥ वनेऽस्मिन्नित्यवासेनवृक्षैरभ्य
 र्थितेनच ॥ महाकालोवनेऽत्रागादागतस्यममानघाः ॥ ३५ ॥ तपस्यतांचभवतांमहज्ज्ञानंप्रदर्शितम् ॥ कुरुध्वंहंदयंदेवाःस्वार्थंचैवपरार्थकम्
 ॥ ३६ ॥ भवद्विदर्शनीयंतुनानारूपधरेभुवि ॥ द्विषन्वैज्ञानिनंविप्रंपापेनैवार्दितोनरः ॥ ३७ ॥ नविमुच्येतपापेनजन्मकोटिशतैरपि ॥ वेदांग
 पारगंविप्रंनहन्यान्नचदूषयेत् ॥ ३८ ॥ एकस्मिन्निहनेयस्मात्कोटिर्भवतिघातिता ॥ एकंवेदांतगंविप्रंभोजयेच्छ्रद्धयान्वितः ॥ ३९ ॥ तस्यभुं
 क्ताभवंत्कोटिर्विप्राणानात्रसंशयः ॥ यःपात्रपूरणींभिक्षायतीनांतुप्रयच्छति ॥ ४० ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योनासौदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ यथाहंसर्व
 देवानांज्येष्ठःश्रेष्ठःपितामहः ॥ ४१ ॥ ॥ तथाज्ञानीसदापूज्योनिर्ममोनिष्परिग्रहः ॥ संसारबंधमोक्षार्थंब्रह्मणुत्तमिदंव्रतम् ॥ ४२ ॥ मयाप्रणीतंवि
 प्राणामपुनर्भवकारणम् ॥ अग्निहोत्रमुपादाययस्त्यजेदजितेन्द्रियः ॥ ४३ ॥ रौरवंसप्रयात्याशुप्रणीतोयमंकिकरैः ॥ लोकयात्रावितंडश्चक्षुद्रं
 कर्मकरोतियः ॥ ४४ ॥ सरागचित्तःशृंगारीनारीजनधनप्रियः ॥ एकभोजीसुमिष्टाशीकृपिवाणिज्यसेवकः ॥ ४५ ॥ अवेदोवेदनिन्दीचपरभार्या
 चसेवते ॥ इत्यादिदोषदुष्टोयस्तस्यसंभाषणादपि ॥ ४६ ॥ नरोनरकगामीस्याद्यश्चसद्व्रतदूषकः ॥ असंतुष्टंभिन्नचित्तंदुर्मतिपापकारिणम् ॥ ४७ ॥
 नस्पृशेदंगसंगेनस्पृष्टास्नानेनशुद्ध्यति ॥ एवमुक्त्वासभगवान्ब्रह्मातैरमरैःसह ॥ ४८ ॥ क्षेत्रंनिवेशयामासयथावत्कथयामिते ॥ उत्तरेचंद्रनद्यास्तुप्रा

प० पु०
॥ ४२ ॥

चीयावत्सरस्वती ॥ ४९ ॥ पूर्वतुनंदनात्कृत्स्नंयावत्कल्पंसपुष्करम् ॥ वेदीहोषाकृतायज्ञेब्रह्मणालोककारिणा ॥ १५० ॥ ज्येष्ठतुप्रथमंज्ञेयंतीर्थत्रैलो
क्यपावनम् ॥ ख्यातं तद्ब्रह्मदेवत्यं मध्यमं वैष्णवं तथा ॥ ५१ ॥ कनिष्ठं रुद्रदेवत्यं ब्रह्मा पूर्वमकारयत् ॥ आद्यमेतत्परं क्षेत्रं गुह्यं वेदेषु पठ्यते ॥ ५२ ॥
अरण्यं पुष्कराख्यं तु ब्रह्मा सन्निहितः प्रभुः ॥ अनुग्रहो भूमिभागे कृतो वै ब्रह्मणा स्वयम् ॥ ५३ ॥ अनुग्रहार्थं विप्राणां सर्वेषां भूमिचारिणाम् ॥ सुवर्णवज्रपर्यं
तावेदिकां कामहीकृता ॥ ५४ ॥ विचित्रकुट्टिमार्त्तैः कारिता सर्वशोभना ॥ रमते तत्र भगवान् ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ५५ ॥ विष्णुरुद्रौ तथा देवौ वस
वोऽप्यश्विनावपि ॥ मरुतश्च महेंद्रणरमं ते च दिवौ कसः ॥ ५६ ॥ एतत्ते तथ्यमाख्यातं लोकानुग्रहकारणम् ॥ संहितानुक्रमेणात्र मंत्रैश्च विधिपूर्वकम्
॥ ५७ ॥ वेदान्पठंतिये विप्रा गुरुशुश्रूषणे रताः ॥ वसंति ब्रह्मसामीप्ये सर्वे ते नानुभाविताः ॥ ५८ ॥ ॥ भीष्म उवाच ॥ भगवन् केन विधिना अर
ण्यं पुष्करे नरैः ॥ ब्रह्मलोकमभीप्सद्भिर्वस्तव्यं क्षेत्रवासिभिः ॥ ५९ ॥ किं नुष्यैरुत स्त्रीभिरुत वर्णाश्रमान्वितैः ॥ वसद्भिः किमनुष्ठेयमेतत्सर्वं ब्रवी
हि मे ॥ ॥ १६० ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ॥ नरैः स्त्रीभिश्च वस्तव्यं वर्णाश्रमनिवासिभिः ॥ स्वधर्माचारनिरतैर्दभमो ह विवर्जितैः ॥ ६१ ॥ कर्मणा मनसां
वाचा ब्रह्मभक्तैर्जितैर्द्रियैः ॥ अनसूयुभिरक्षुद्रैः सर्वभूतहिते रतैः ॥ ६२ ॥ भीष्म उवाच ॥ किं कुर्वाणो नरः कर्म ब्रह्मभक्तस्त्विहोच्यते ॥ कीदृशा ब्रह्म
भक्ताश्च स्मृतानृणां वदस्व मे ॥ ६३ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ त्रिविधा भक्तिरुद्दिष्टा मनोवाक्कायसंभवा ॥ लौकिकी वैदिकी चापि भवेदाध्यात्मिकी
तथा ॥ ६४ ॥ ध्यानधारणया बुद्ध्या वेदार्थस्मरणे हि यत् ॥ ब्रह्मप्रीतिकरी चैषामानसी भक्तिरुच्यते ॥ ६५ ॥ मंत्रवेदनमस्कारैरग्निश्राद्धादिचित्तनैः ॥
जाप्यैश्चावश्यकैश्चैव वाचिकी भक्तिरिष्यते ॥ ६६ ॥ व्रतोपवासनियतैश्चित्तैर्द्रियनिरोधिभिः ॥ कृच्छ्रैः सांतपनैश्चान्यैस्तथाचांद्रायणादिभिः
॥ ६७ ॥ ब्रह्मकृच्छ्रोपवासेश्च तथा चान्यैः शुभव्रतैः ॥ कायिकी भक्तिरख्याता त्रिविधा तु द्विजन्मनाम् ॥ ६८ ॥ गोघृतक्षीग्दधिभिः रत्नदीपकुशोदकैः ॥
गंधैर्माल्यैश्च विविधैर्धातुभिश्चोपपादितैः ॥ ६९ ॥ घृतगुग्गुलुधूपैश्च कृष्णागरुसुगंधिभिः ॥ भूषणैर्हर्मरत्नाब्जैश्चित्राभिः स्रग्भिरैव च ॥ १७० ॥
नृत्यवादित्रगीतैश्च सर्वरत्नोपहारकैः ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्च यापूजाक्रियते नरैः ॥ ७१ ॥ पितामहं समुद्दिश्य भक्तिस्सालौकिकी मता ॥
वेदमंत्रहवियोंगैर्भक्तिर्या वैदिकी मता ॥ ७२ ॥ दर्शोवापोर्णमास्यां वा कर्तव्यमग्निहोत्रकम् ॥ प्रशस्तं दक्षिणादानं पुरोडाशं च रुक्रिया ॥ ७३ ॥
इष्टिर्धृतिः सोमपानां यज्ञीयं कर्म सर्वशः ॥ ऋग्यजुः सामजाप्यानि संहिताध्ययनानि च ॥ ७४ ॥ क्रियंते विधिमुद्दिश्य सा भक्तिर्वैदिकी ष्यते ॥ अग्निभू
म्यनिलाकाशांबुनिशाकरभास्करम् ॥ ७५ ॥ समुद्दिश्य कृतं कर्म तत्सर्वं ब्रह्मदेवतम् ॥ आध्यात्मिकी तु द्विविधा ब्रह्मभक्तिः स्थितानृप ॥ ७६ ॥ संख्या

प्र.सू.ख.
अ० १५

॥ ४२ ॥

ख्यायोगजाचान्याविभागंतत्रमेशृणु ॥ चतुर्विंशतितत्त्वानिप्रधानादीनिसंख्यया ॥७७॥ अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपचविंशकः ॥ चेतनःपुरुषो
 भोक्तानकर्तातस्यकर्मणः ॥७८॥ आत्मानित्योऽव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ अव्यक्तःपुरुषोनित्यः कारणंचपितामहः ॥७९॥ तत्त्वसर्गोभावस
 र्गोभूतसर्गश्चतत्त्वतः ॥ संख्ययापरिसंख्यायप्रधानंचगुणात्मकम् ॥ १८०॥ साधर्म्यमानमैश्वर्यप्रधानंचविधर्मिच ॥ कारणत्वंचब्रह्मत्वंकाम्यत्वमि
 दमुच्यते ॥ ८१॥ प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृस्याद्ब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥८२॥ चेतनत्वंप्रधानेचसाधर्म्यमिदमुच्यते ॥
 तत्त्वांतरंचतत्त्वानांकर्मकारणमेवच ॥८३॥ प्रयोजनंचवैयोज्यमैश्वर्यतत्त्वसंख्यया ॥ संख्यास्तीत्युच्यतेप्राज्ञैर्विनिश्चित्यार्थंचितकः ॥८४॥ इतितत्त्व
 स्यसंभारंतत्त्वसंख्याचतत्त्वतः ॥ ब्रह्मतत्त्वाधिकंचापिश्रुत्वातत्त्वंविदुर्बुधाः ॥ ८५॥ सांख्यकृद्भक्तिरेषाचसद्भिराध्यात्मिकीकृता ॥ योगजामपिभक्ता
 नांशृणुभक्तिपितामहे ॥८६॥ प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतद्रियः ॥ भैक्ष्यभक्षीव्रतीवापिसर्वप्रत्याहर्तैर्द्रियः ॥८७॥ धारणंहृदयेकुर्याद्ध्यायमा
 नः प्रजेश्वरम् ॥ हृत्पद्मकर्णिकासीनंरक्तवक्त्रंसुलोचनम् ॥ ८८॥ परितोद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ चतुर्वक्त्रंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् ॥ ८९॥
 योगजामानसीसिद्धिर्ब्रह्मभक्तिःप्ररास्मृता ॥ यएवंभक्तिमान्देवेब्रह्मभक्तः सउच्यते ॥९०॥ वृत्तिंचशृणुरार्जेद्रयास्मृताक्षेत्रवासिनाम् ॥ स्वयंदेवेनवि
 प्राणंविष्णवादीनांसमागमे ॥ ९१॥ कथिताविस्तरात्पूर्वसर्वेषांतत्रसन्निधौ ॥ निर्ममानिरहंकारानिःसंगानिष्परिग्रहाः ॥ ९२॥ बंधुवर्गेचनिःस्ने
 हास्समलोष्टाश्मकांचनाः ॥ भूतानांकर्मभिर्नित्यैर्विविधैरभयप्रदाः ॥९३॥ प्राणायामपरानित्यंपरध्यानपरायणाः ॥ याजिनःशुचयोनित्यंयतिधर्मप
 यणाः ॥ ९४॥ सांख्ययोगविधिज्ञाश्चधर्मज्ञाश्छिन्नसंशयाः ॥ यजंतेविधिनानेनंयेविप्राः क्षेत्रवासिनः ॥९५॥ अरण्येपौष्करतेषांमृतानांसंतफलंशृ
 णु ॥ व्रजंतितेसुदुष्प्रापं ब्रह्मसायुज्यमक्षयम् ॥ ९६॥ यत्प्राप्यनपुनर्जन्मलभन्तेमृत्युदायकम् ॥ पुनरावर्तनंहित्वाब्राह्मींविद्यांसमाहितः ॥९७॥ पुन
 रावृत्तिरन्येषांप्रपंचाश्रमवासिनाम् ॥ गार्हस्थ्यविधिमाश्रित्यषट्कर्मनिरतःसदा ॥ ९८॥ जुहोतिविधिनासम्यङ्मत्रैर्यज्ञंनिमंत्रितः ॥ अधिकफलमा
 प्नोतिसर्वदुःखविवर्जितः ॥ ९९॥ सर्वलोकेषुचाप्यस्यगतिर्नप्रतिहन्यते ॥ दिव्येनैश्वर्ययोगेनस्वारूढःसपरिग्रहः ॥ २००॥ बालसूर्यप्रकाशेनविमा
 नेनसुवर्चसा ॥ वृतः स्त्रीणांसहस्रैस्तुस्वच्छंदगमनालयः ॥ १॥ विचरत्यानिवार्येणसर्वलोकान्यदृच्छया ॥ स्पृहणीयतमः पुंसांसर्वधर्मोत्तमोधनी
 ॥ २॥ स्वर्गच्युतः प्रजायेत कुलेमहतिरूपवान् ॥ धर्मज्ञोधर्मभक्तश्चसर्वविद्यार्थपारगः ॥ ३॥ तथैवब्रह्मचर्येणगुरुशुश्रूषणेनच ॥ वेदाध्ययनसंयुक्तो
 भैक्ष्यवृत्तिर्जितेन्द्रियः ॥ ४॥ नित्यंसत्यव्रतेयुक्तः स्वधर्मेष्वप्रमादवान् ॥ सर्वकामसमृद्धेनसर्वकामावलंबिना ॥ ५॥ सूर्येणैवद्वितीयेनविमानेनानि

प० पु०
॥ ४३ ॥

वारितः ॥ गुह्यकानामब्रह्माख्यगणाः परमसंमताः ॥ ६ ॥ अप्रमेयवलैश्वर्यादेवदानपूजिताः ॥ तेषांसमतायातितुल्यैश्वर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥ देवदानव
मर्त्येषुभवत्यनियतायुधः ॥ वर्षकोटिसहस्राणिवर्षकोटिशतानिच ॥ ८ ॥ एवमश्वर्यसंयुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ उपित्वासौविभूत्यैवंयदाप्रच्यवतेपुनः
॥ ९ ॥ विष्णुलोकात्स्वकृत्येनस्वर्गस्थानेषुजायते ॥ २१० ॥ पुष्करारण्यमासाद्यब्रह्मचर्याश्रमेथितः ॥ अभ्यासेनतुवेदानांवसतप्रियतेऽपिवा
॥ ११ ॥ मृतोऽसौयातिदिव्येनविमानेनस्वतेजसा ॥ पूर्णचंद्रप्रकाशेनशशिवत्प्रियदर्शनः ॥ १२ ॥ रुद्रलोकंसमासाद्यगुह्यकैः सहमोदते ॥ ऐश्वर्यमहदाप्नो
तिसर्वस्यजगतः प्रभुः ॥ १३ ॥ भुक्तायुगसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते ॥ प्रच्युतस्तुपुनस्तस्माद्रुद्रलोकात्कमेणतु ॥ १४ ॥ नित्यंप्रमुदितस्तत्रभुक्त्वा
सुखमनामयम् ॥ द्विजानांसदनेदिव्यं कुलेमहतिजायते ॥ १५ ॥ मानुषेषुसधर्मात्माहोपोवाक्पतिर्भवेत् ॥ स्पृहणीयवपुःस्त्रीणाम्महाभोगपति
र्बली ॥ १६ ॥ वानप्रस्थसमाचारोग्राम्योपाधिविवर्जितः ॥ सर्वलोकेषुचाप्यस्यगतिर्नप्रतिहन्यते ॥ १७ ॥ शीर्णपर्णफलाहारःपुष्पमूलांबुभोजनः ॥ कपो
तेनाश्मकुट्टेनदंतोलूखलिकेनच ॥ १८ ॥ वृत्त्युपायेनजीवेत्चीरवल्कलवाससा ॥ जटीत्रिषवणस्त्रायीत्यक्तदोषस्तुदंडवान् ॥ १९ ॥ कृच्छ्रव्रतपरोयस्तुश्वप
चोयदिवापरः ॥ जलशायीपंचतपावर्षास्वभ्रावगाहकः ॥ २२० ॥ कीटकंटकपाषाणभूम्यांतुशयनंतथा ॥ स्थानंवीरासनरतः संविभागीदृढव्रतः
॥ २१ ॥ अरण्यौषधिभोक्ताचसर्वभूताभयप्रदः ॥ नित्यंधर्माज्जनरतोजितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ २२ ॥ ब्रह्मभक्तःक्षेत्रवासीपुष्करेवसतेमुनिः ॥ सर्वसंगपरि
त्यागीस्वारामोविगतस्पृहः ॥ २३ ॥ यश्चात्रवसतेभीष्मशृणुतस्यापियागतिः ॥ तरुणार्कप्रकाशेनवेदिकास्तंभशोभिना ॥ २४ ॥ ब्रह्मभक्तोविमानेनया
सौ ॥ २५ ॥ यस्यकस्यापिदेवस्यलोकंयात्यनिवारितः ॥ ब्रह्मणोऽनुग्रहेणैवतत्रतत्रविराजते ॥ २६ ॥ ब्रह्मलोकाच्युतश्चापिविष्णुलोकंसगच्छति ॥
विष्णुलोकात्परिभ्रष्टोरुद्रलोकंसगच्छति ॥ २७ ॥ तस्मादपिच्युतः स्थानाद्विषेषुसहिजायते ॥ स्वर्गेषुचतथान्येषुभोगान्भुक्त्वायथोप्सितान् ॥ २८ ॥
भुक्त्वैश्वर्यततस्तेषुपुनर्मर्त्येषुजायते ॥ राजावाराजपुत्रोवाजायतेधनवान्सुखी ॥ २३० ॥ सुरूपःसुभगः कांतःकीर्तिमान्भक्तिभाविता ॥ ब्राह्मणाः
क्षत्रियावैश्याः शूद्रावाक्षेत्रवासिनः ॥ ३१ ॥ स्वधर्मनिरताराजन्सुवृत्ताश्चिरजीविनः ॥ सर्वात्मनाब्रह्मभक्ताभूतानुग्रहकारिणः ॥ ३२ ॥ पुष्करेतुमहा
क्षेत्रंयेवसंतिमुमुक्षवः ॥ मृतास्ते ब्रह्मभवनंविमानैर्यातिशोभनैः ॥ ३३ ॥ अप्सरोगणसंघुष्टैःकामगैःकामरूपिभिः ॥ अथवासंप्रदीप्ताग्नौस्वशरीरंजु
होतियः ॥ ३४ ॥ ब्रह्माध्यायीमहासत्त्वःसब्रह्मभवनंव्रजेत् ॥ ब्रह्मलोकोऽक्षयस्तस्यशाश्वतोविभवैःसह ॥ ३५ ॥ सर्वलोकोत्तमोरम्योभवतीष्टार्थसा

प्र.सू.सं.
अ० १५

॥ ४३ ॥

धकः ॥ पुष्करेतुमहापुण्ये प्राणान्येसलिलेऽत्यजन् ॥ ३६ ॥ तेषामप्यक्षयोभीष्मब्रह्मलोकोमहात्मनाम् ॥ साक्षात्पश्यंतिते देवं सर्वदुःखविनाशनम् ॥ ३७ ॥ सर्वामरयुतं देवं रुद्रविष्णुगणैर्युतम् ॥ अनाशकेमृताश्शूद्राः पुष्करेतुवनेनराः ॥ ३८ ॥ हंसयुक्तैस्ततोयांति विमानैर्कसप्रभैः ॥ नानारत्नसुवर्णाढ्यै
 र्दृढैर्गन्धाधिवासितैः ॥ ३९ ॥ अनौपम्यगुणैरन्यरप्सस्रोगीतनादितैः ॥ पताकाध्वजविन्यस्तैर्नानाघण्टानिनादितैः ॥ ४० ॥ बह्वाश्चर्यसमोपेतैः
 क्रीडाविज्ञानशालिभिः ॥ सुप्रभैर्गुणसंपन्नैर्मयूरवरवाहिभिः ॥ ४१ ॥ ब्रह्मलोकेनराधीरारमंतंऽनाशकेमृताः ॥ तत्रोषित्वाचिरंकालं भुक्त्वाभो
 गान्यथेप्सितान् ॥ ४२ ॥ धनीविप्रकुलेभोगीजायतेमर्त्यमागतः ॥ कारीषींसाधयेद्यस्तुपुष्करेतुवनेनरः ॥ ४३ ॥ सर्वलोकान्परित्य
 ज्यब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ ब्रह्मलोकेवसेत्तावद्यावत्कल्पक्षयोभवेत् ॥ ४४ ॥ नवपश्यतिमर्त्यहिक्लिश्यमानंस्वकर्मभिः ॥ गतिस्तस्याप्रतिह
 तानिर्गूर्ध्वमधस्तथा ॥ ४५ ॥ स पूज्यः सर्वलोकेषु यशोविस्तारयन्वशी ॥ सदाचारविधिप्रज्ञः सर्वेन्द्रियमनोहरः ॥ ४६ ॥ नृत्यवादित्र
 मीतज्ञः सुभगः प्रियदर्शनः ॥ नित्यमम्लानकुसुमां दिव्याभरणभूषितः ॥ ४७ ॥ नीलोत्पलदलश्यामां नीलकुञ्चितमूर्द्धजः ॥ अजघन्याः
 सुमध्याश्चसर्वसौभाग्यपूरिताः ॥ ४८ ॥ सर्वैश्चर्यगुणोपेतार्योवनेनातिगर्विताः ॥ स्रग्विःसेवंति तत्रस्थाः शयनेरमयंति च ॥ ४९ ॥ वीणावेणुनिनादै
 र्श्चसुप्तः संप्रतिबुध्यत ॥ महोत्सवं सुखं भुङ्क्ते दुष्प्राप्यमकृतात्मभिः ॥ ५० ॥ प्रसादाद्देवदेवस्य ब्रह्मणः शुभकारिणः ॥ भीष्मं उवाच ॥ आचाराः परमाध
 र्माः क्षेत्रधर्मपरायणाः ॥ ५१ ॥ स्वधर्माचारनिरताजितक्रोधाजितेंद्रियाः ॥ ब्रह्मलोकं व्रजंतीति नैताश्चित्रं मतं मम ॥ ५२ ॥ असंशयंच गच्छंति लोका
 नन्यानपि द्विजाः ॥ विनापद्मोपवासेन तथैवानियमेन च ॥ ५३ ॥ स्त्रियो म्लेच्छाश्च शूद्राश्च पक्षिणः पशवो मृगाः ॥ मूका जडान्धबधिरास्तपोनियमं वर्जिताः
 ॥ ५४ ॥ तेषां वदगतिं विप्रपुष्करेयेत्ववस्थिताः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ स्त्रियो म्लेच्छाश्च शूद्राश्च पशवः पक्षिणो मृगाः ॥ ५५ ॥ पुष्करेतुमृताभीष्मब्रह्म
 लोकं व्रजंति ॥ शरीरैर्दिव्यरूपैस्तु विमानैर्विसप्रभः ॥ ५६ ॥ दिव्यव्यूहसमायुक्तैः सुवर्णवरकेतनैः ॥ सुवर्णवज्रसोपानमणिस्तंभविभूषितैः ॥ ५७ ॥
 सर्वकामोपभोगाब्धैः कामगैः कामरूपिभिः ॥ नानारसाब्धंगच्छंति स्त्रीसहस्रसमाकुलाः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मलोकं महात्मानो लोकानन्यान्यथेप्सितान् ॥
 ब्रह्मलोकाच्च्युताश्चापि क्रमाद्वीपेषु यांति ॥ ५९ ॥ कुले महति विस्तीर्णे धनी भवति स द्विजः ॥ तिर्यग्योनिगतायेतु सर्पकीटपिपीलिकाः ॥ ॥ २६० ॥
 स्थलजा जलजाश्चैव स्वेदांडोद्भिज्जरायुजाः ॥ सकामावाप्य कामावापुष्करेतुवनेमृताः ॥ ६१ ॥ सूर्यप्रभविमानस्था ब्रह्मलोकं प्रयांति ॥ कलौ युगे महा
 घोरे प्रजाः पापसमीरिताः ॥ ६२ ॥ नान्येनास्मिन्नुपायेन धर्मः स्वर्गश्च लभ्यते ॥ वसंति पुष्करेयेतु ब्रह्मार्चनरतानराः ॥ ६३ ॥ कलौ युगे कृतार्थास्ते

प० पु०
४४ ॥

क्लिश्यन्त्यन्येनिरर्थकाः ॥ रात्रौकरोतियत्पापंनरःपंचभिर्निद्रियः ॥ ६४ ॥ कर्मणामनसावाचाकामकांधवशानुगः ॥ प्रातःसवनमासाद्यपुंकरेतुपि
तामहम् ॥ ६५ ॥ अभिगम्यशुचिर्भूत्वातस्मात्पापात्प्रमुच्यते ॥ अर्कस्योदयमारभ्ययावद्दर्शनमूर्ध्वगम् ॥ ६६ ॥ मानसाख्येप्रसंचित्यब्रह्मयोगेहरेदघ
म् ॥ दृष्ट्वाविर्निद्रिचिमध्याह्नेनरःपापात्प्रमुच्यते ॥ ६७ ॥ मध्याह्नास्तमयान्तंयदिन्द्रियैःपापमाचरेत् ॥ पितामहस्यसंध्यायांदर्शनादेवमुच्यते ॥ ६८ ॥
शब्दादीन्विषयान्सर्वान्भुंजानोऽपिसकांमतः ॥ यःपुष्करेब्रह्मभक्तोनिवसेत्तपसिस्थितः ॥ ६९ ॥ शीर्णपर्णाशनोपायः फलमूलाम्बुभोजनः ॥
वृक्षमूलेऽश्मकूटे वा सर्वदातपतेतपः ॥ ७० ॥ पुष्करारण्यमध्यस्थोमिष्टान्नास्वादभोजनः ॥ त्रिकालमपिभुंजानोवायुभक्षसमोमतः ॥ ७१ ॥
वसंतिपुष्करेयेतुनराःसुकृतकर्मिणः ॥ तलभंतेमहाभोगान्क्षेत्रस्यास्यप्रभावतः ॥ ७२ ॥ यथामहोदधेस्तुल्योनचान्योऽस्तिजलाशयः ॥
तथावैपुष्करस्यापिसमंतीर्थनविद्यते ॥ ७३ ॥ देवाधिकोयथाब्रह्मायथानान्योऽधिकोभवेत् ॥ पुष्करारण्यसदृशंतीर्थनास्त्यधिकंमुणैः ॥ ७४ ॥
अथतेऽन्यानप्रवक्ष्यामियेऽस्मिन्क्षेत्रेव्यवस्थिताः ॥ ७५ ॥ विष्णुनासहिताःसर्वेन्द्राद्याश्चादिवौकसः ॥ गजवक्त्रःकुमारश्चरेवंतःसदिवाकरः ॥ ७६ ॥
शिब्रदूतीतथादेवीकन्याक्षेमंकरीवरा ॥ स्थिताहितार्थजगतोब्रह्मणोनिलयसदा ॥ ७७ ॥ अलंतपोभिर्नियमैःसुकियार्चनकारिणाम् ॥ व्रतो
पवासकर्माणि कृत्वान्यत्रमहांत्यापि ॥ ७८ ॥ ज्येष्ठेतुपुष्करारण्येयस्तिष्ठतिनिरुद्धमः ॥ लभतेसर्वकामित्वंयोऽत्रैवास्तेद्विजःसदा ॥ ७९ ॥
पितामहसमंयातिस्थानंपरममव्ययम् ॥ कृतेद्वादशभिर्वर्षेस्त्रेतायांहायनेनतु ॥ मासेनद्वापरेभीष्मअहोरात्रेणतत्कलौ ॥ ८० ॥ फलं संप्राप्यते
लोकैःक्षेत्रेऽस्मिन्तीर्थवासिभिः ॥ इत्येवंदेवदेवेनपुरोक्तं ब्रह्मणामम ॥ ८१ ॥ नातःपरतरंकिंचित्क्षेत्रमस्तीहभूतले ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनारण्य
मेतत्समाश्रयेत् ॥ ८२ ॥ गृहस्थोब्रह्मचारीचवानप्रस्थोऽथभिक्षुकः ॥ यथोक्तकारिणःसर्वेगच्छंतिपरमांगतिम् ॥ ८३ ॥ एकस्मिन्नाश्रमेधर्म
योऽनुतिष्ठेद्यथाविधि ॥ अकामद्वेषसंयुक्तःसपरत्रमहीयते ॥ ८४ ॥ चतुष्पदाहिनिःश्रणीब्रह्मणैषाप्रतिष्ठिता ॥ एतामाश्रित्यानिःश्रणीब्रह्मलोकेम
हीयते ॥ ८५ ॥ आयुषोऽपिचतुर्भागंब्रह्मचार्यनसूयकः ॥ गुरौवागुरुपुत्रेवावसेद्धर्मार्थकोविदः ॥ ८६ ॥ कर्मातिरेकेणगुरोरध्येतव्यंबुभूषता ॥
दक्षिणानांप्रदायीस्यादाहूतो गुरुमाश्रयेत् ॥ ८७ ॥ जघन्यशायीपूर्वस्यादुत्थायीगुरुवेश्मनि ॥ यच्चाशीष्येणकर्त्तव्यंकार्यमासेवनादिकम् ॥ ८८ ॥
कृतमित्येवतत्सर्वकृत्वातिष्ठेत्तुपार्थतः ॥ किंकरःसर्वकारीचसर्वकर्मसुकोविदः ॥ ८९ ॥ शुचिर्दक्षोगुणोपेतोब्रूयादिष्टमथोत्तरम् ॥ चक्षुषागुरु
मव्यग्रोनिरीक्षेतजितेंद्रियः ॥ ९० ॥ नाभुक्तवतिचाशनीयादपीतवतिनोपिबेत् ॥ नतिष्ठतितथासीतनसुतेनैवसंविशेत् ॥ ९१ ॥ उत्तानाभ्यांच

प्र.सू.स्कं
अ० १६

॥ ४४ ॥

पाणिभ्यां पादावस्यमृदुस्पृशेत् ॥ दक्षिणं दक्षिणेनैव सव्यं सव्येन पीडयेत् ॥ ९२ ॥ अभिवाद्य गुरुं ब्रूयादभिधांस्वांश्च वन्निति ॥ इदं करिष्ये भगवन्निदं
चापि मया कृतम् ॥ ९३ ॥ इति सर्वं च विज्ञाप्य निवेद्य गुरवे धनम् ॥ कुर्यात्कृतं च तत्सर्वमाख्येयं गुरवे पुनः ॥ ९४ ॥ यांस्तु गंधात्रसान्वापि ब्रह्मचा-
रीनसेवते ॥ सेवेतान्समावृत्य इति धर्मे षु निश्चयः ॥ ९५ ॥ ये केचिद्विस्तरेणोक्तानि यमा ब्रह्मचारिणः ॥ तान्सर्वाननुगृहीयाद्भक्तशिशुष्यश्च वै गुरोः ॥
॥ ९६ ॥ स एव गुरवे प्रीतिमुपहृत्य यथा बलम् ॥ अग्राम्यं प्वाश्रमे ष्वेवं शिष्यो षर्तेत कर्मणा ॥ ९७ ॥ वेदं वेदौ तथा वेदान्वेदार्थाश्च तथा द्विजः ॥ भिक्षाभुगप्यधः
शायी समधीत्य गुरोर्मुखात् ॥ ९८ ॥ वेदव्रतोपयोगी च चतुर्थांशेन योगतः ॥ गुरवे दक्षिणां दत्त्वा समावर्तेद्यथा विधिः ॥ ९९ ॥ धर्मान्वितैर्युतोदारैरग्री-
नावाह्यपूजयेत् ॥ द्वितीयमायुषो भागं गृहमेधी समाचरेत् ॥ ३०० ॥ गृहस्थवृत्तयः पूर्वचतस्रो मुनिभिः कृताः ॥ कुशूलधान्याप्रथमा कुंभीधान्याद्वितीयका-
॥ १ ॥ अश्वस्तनी तृतीयोक्ता कापोत्यथ चतुर्थिका ॥ तासां परापरा श्रेष्ठा धर्मता लोकजित्तमा ॥ २ ॥ षट्कर्मवर्त्तकस्त्वेकं स्त्रिभिरन्यः प्रवर्तते ॥ द्वाभ्यां
चैव चतुर्थस्तु द्विजः स ब्रह्मणि स्थितः ॥ ३ ॥ गृहमेधि व्रतादन्यन्महतीर्थं न च क्षते ॥ नात्मार्ये पाचयेदन्नं वृथा घातयेत्पशुम् ॥ ४ ॥ प्राणी वायदिवा प्रा-
णी संस्काराद्यन्नमर्हति ॥ न दिवा प्रस्वपेज्जातु न पूर्वापररात्रयोः ॥ ५ ॥ न भुंजीतांतरा कालेनानृतं तु वदेदिह ॥ नास्यानश्नन्वसेद्विप्रां गृहे कश्चिदपूजितः ॥
॥ ६ ॥ तथा स्यातिथयः पूज्या हव्यकव्यवहाः स्मृताः ॥ वेदविद्यव्रतस्नाताः श्रोत्रिया वेदपारगाः ॥ ७ ॥ स्वकर्मजीविनो दांताः क्रियावंतस्तपस्विनः ॥ तेषां
हव्यं च कव्यं चाप्यर्हणार्थं विधीयते ॥ ८ ॥ न श्वरैस्संप्रयांतस्य स्वधर्मापगतस्य च ॥ अपविद्धाग्निहोत्रस्य गुरोर्वालीककारिणः ॥ ९ ॥ असत्याभिनि-
वेशस्य नाधिकारोऽस्ति कव्ययोः ॥ संविभागोऽब्रूतानां सर्वेषामेव शिष्यते ॥ १० ॥ तथवापचमानेभ्यः प्रदेयं गृहमेधिना ॥ विघसाशी भवेन्नित्यं
नित्यं चामृतभोजनः ॥ ११ ॥ अमृतं यज्ञशेषः स्याद्भोजनं हविषा समम् ॥ संभुक्तशेषोऽश्नाति तमाहुर्विघसाशिनम् ॥ १२ ॥ स्वदारनिरतो दांतो दक्षोऽत्य-
र्थजितेन्द्रियः ॥ ऋत्विक् पुरोहिताचार्यमातुलातिथि संहतः ॥ १३ ॥ वृद्धबालातुरैर्वैद्यैर्ज्ञातिसंबंधिवांधवैः ॥ मन्त्रापित्रा च जामात्रा भ्रात्रा पुत्रेण भार्यया
॥ १४ ॥ दुहित्रा दासवर्गेण विवादन समाचरेत् ॥ एतान्विमुच्य संवादान्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १५ ॥ एतैर्जितैस्तु जयति सर्वलोकान्न संशयः ॥ आचा-
र्यो ब्रह्मलोकेशः प्राजापत्यप्रभुः पिता ॥ १६ ॥ अतिथिः सर्वलोकेश ऋत्विग्वेदाश्रयः प्रभुः ॥ जामाताप्सरसां लोकेश जातयो वैश्वदेविकाः ॥ १७ ॥ संबं-
धिवांधवादिक्षुपृथिव्यामातुमातुलौ ॥ वृद्धबालातुराश्चैव आकाशे प्रभविष्णवः ॥ १८ ॥ पुरोधा ऋषिलोकेशः संहितास्साध्यलोकपाः ॥ अश्विलोकप-
तिवैद्यो भ्राता तु वसुलोकपः ॥ १९ ॥ चंद्रलोकेश्वरी भार्या दुहिताप्सरसां गृहे ॥ भ्राता ज्येष्ठः समः पित्रा भार्या पुत्रः स्वकांतनुः ॥ २० ॥ कायस्था दांसवर्गा

प० पु०

॥ ४५ ॥

अदुहिताकृपणंपरम् ॥ तस्मादेतैरधिशिस्तःसहेन्नित्यमसंज्वरः ॥ २१ ॥ गृहधर्मरतोविद्वान्धर्मनिष्ठोजितकुमः ॥ नारभेद्बहुकार्याणिधर्मवान्किंचिदा
रभेत् ॥ २२ ॥ गृहस्थवृत्तयस्तिष्ठस्तासांनिःश्रेयसंपरम् ॥ परस्परंतथैवाहुश्चातुराश्रम्यमेवच ॥ २३ ॥ येचोक्तानियमास्तेषांसर्वकार्यबुभूषुणा ॥ कुंभ
धान्यैरुच्छशिलैःकापोतीवृत्तिमाश्रिताः ॥ २४ ॥ यस्मिंश्चतवसंत्यर्थास्तद्राष्ट्रमभिवर्धते ॥ पूर्वापरान्दशपरान्पुनातिचपितामहान् ॥ २५ ॥ गृहस्थवृ
त्तिमप्येतांवर्ततेयोगतव्यथः ॥ सचक्रधरलोकानांसमानाम्प्राप्नुयाद्भूतिम् ॥ २६ ॥ जितद्रियाणामथवागतिरेषाविधीयते ॥ स्वर्गलोकोगृहस्थानांप्र
तिष्ठानियतात्मनाम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मणाभिहिताश्रेणीद्वेषायस्याःप्रमुच्यते ॥ द्वितीयाक्रमशःप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ २८ ॥ तृतीयामपिवक्ष्यामिवान
प्रस्थाश्रमंशृणु ॥ गृहस्थस्तुयदापश्येद्वलीपलितमात्मनः ॥ २९ ॥ अपत्यस्यैवचापत्यंवनमेवतदाश्रयेत् ॥ गृहस्थव्रतखिन्नानांवानप्रस्थाश्रमौकसाम्
॥ ३० ॥ श्रूयतांभीष्मभद्रंतेसर्वलोकाश्रयात्मनाम् ॥ दीक्षापूर्वनिवृत्तानांपुण्यदेशनिवासिनाम् ॥ ३१ ॥ प्रज्ञाबल्युजांपुसांसत्यशौचक्षमावताम् ॥ तृती
यमायुषोभागवानप्रस्थाश्रमेवसन् ॥ ३२ ॥ तानेवाग्नीन्परिचरेद्यजमानोदिवौकसः ॥ नियतोऽनियताहारोविष्णुभक्तिप्रसक्तिमान् ॥ ३३ ॥ तदाग्निहो
त्रमात्राणियज्ञांगानिचसर्वशः ॥ अकृष्टंवर्त्रीहियवनीवारंविधसानिच ॥ ३४ ॥ ग्रीष्मेहविष्यंप्रायच्छेत्समखेष्वापिपंचसु ॥ वानप्रस्थाश्रमेऽप्येताश्चत
स्रोवृत्तयःस्मृताः ॥ ३५ ॥ सद्यःप्रभक्षकाःकेचित्केचिन्मासिकसंचयान् ॥ वार्षिकान्संचयान्केचित्केचिद्वादशवार्षिकान् ॥ ३६ ॥ कुर्वन्त्यति
थिपूजार्थयज्ञतन्त्रार्थमेवच ॥ अंभ्रावकाशावर्षासुहेमंतेजलसंश्रयाः ॥ ३७ ॥ ग्रीष्मेपंचाग्नितपसःशरद्यमृतभोजनाः ॥ भूमौविपरिवर्ततेतिष्ठन्तिप्रपदैरपि
॥ ३८ ॥ स्थानासनेचवर्तन्तेवसनेष्वपिसंस्थिते ॥ दंतोलूखलिनःकेचिदश्मकुट्टास्तथापरे ॥ ३९ ॥ शुक्लपक्षेपिबन्त्येकेयवागृंक्रथितांक्रचित् ॥ कृष्ण
पक्षेपिबन्त्येकेभुंजतेचयथागमम् ॥ ४० ॥ मूलैरेकेफलैरेकेजलैरेकेदृढव्रताः ॥ वर्तयंतियथान्यायंवैखानसधृतव्रताः ॥ ४१ ॥ एताश्चान्याश्चविविधादी
क्षास्तेषांमनस्विनाम् ॥ चतुथश्चौपनिषदाधर्मःसाधारणोमतः ॥ ४२ ॥ वानप्रस्थोगृहस्थश्चसततोऽन्यःप्रवर्तते ॥ तस्मिन्नेवयुगेतातविप्रेःसर्वार्थदर्शि
भिः ॥ ४३ ॥ अगस्त्यश्चसप्तर्षयोमधुच्छंदोगवेषणः ॥ सांकृतिःसदिवोभांडिर्यवप्रोथोद्वथर्वणः ॥ ४४ ॥ अहोवीयस्तथाकाम्यःस्थानुर्मेधातिथिर्बु
धः ॥ मनोवाकःशिनीवाकःशून्यपालोऽकृतव्रणः ॥ ४५ ॥ एतेकर्मसुविद्वांसस्ततःस्वर्गमुपागमन् ॥ एतेप्रत्यक्षधर्माणस्तथायायावरागणाः ॥ ४६ ॥
ऋषीणामुग्रतपसांधर्मनैपुण्यदर्शिनाम् ॥ सुरेश्वरंसमाराध्यब्राह्मणावनमाश्रिताः ॥ ४७ ॥ अपास्योपरतामायांब्राह्मणावनमाश्रिताः ॥ अनक्षत्रास्त
थाऽधृष्यादृश्यन्तेज्योतिषंगणाः ॥ ४८ ॥ जरयातुपरिचूनाव्याधिनापरिपीडिताः ॥ चतुर्थत्वाश्रमंशेषवानप्रस्थाश्रमाद्ययुः ॥ ४९ ॥ सद्यस्कारीसुनि

प्र.सू.सं.

अ० १६

॥ ४५ ॥

वाप्यसर्ववेदसदक्षिणान् ॥ आत्मयाजीसौम्यमतिरात्मक्रीडात्मसंश्रयः ॥ ३५० ॥ आत्मन्यग्निसमाधायत्यक्कासर्वपरिग्रहम् ॥ सद्यस्कश्चय
 जेद्यज्ञानिष्टिचैवेहसर्वदा ॥ ५१ ॥ सदैवयाजिनायज्ञमात्मनीज्याप्रवर्तते ॥ त्रींश्चैवाग्नीन्यजेत्सम्यगात्मन्येवात्मनाक्षणात् ॥ ५२ ॥ प्राप्नुयाद्येनवा
 यच्चतत्प्राशनीयादकुत्सयन् ॥ केशलोमनखाद्यस्येद्वानप्रस्थाश्रमेरतः ॥ ५३ ॥ आश्रमादाश्रमंसद्यःपूतो गच्छतिकर्मभिः ॥ अभयंसर्वभूतेभ्यो योदत्वा
 प्रव्रजेद्विजः ॥ लोकास्तेजोमयास्तस्यप्रेत्यचानन्त्यमश्नुते ॥ ५४ ॥ सुशीलवृत्तोव्यपनीतकल्मषोनचेहनामुत्रचरन्त्यमीहते ॥ अरोषमोहोगतसंधिवि
 ग्रहः सचेदुदासीनवदात्मचितया ॥ ५५ ॥ यमेषु चैवान्यगतेषु न व्यथः स्वशास्त्रशून्यो हृदि नात्मविभ्रमः ॥ भवेद्यथेष्टागतिरात्मयाजिनिनिस्संशये धर्मपरे
 जितेन्द्रिये ॥ ५६ ॥ अतः परं श्रेष्ठमतीव सद्गुणैरधिष्ठितं त्रीनतिवर्त्य चाश्रमान् ॥ चतुर्थमुक्तं परमाश्रमं शृणु प्रकीर्त्यमानं परमंपरायणम् ॥ ५७ ॥ प्राप्य संस्कारमे
 ताभ्यामाश्रमाभ्यां ततः परम् ॥ यत्कार्यं परमात्मार्यं तत्त्वमेकमनाः शृणु ॥ ५८ ॥ काषायंधारयित्वा तु श्रेणीस्थानेषु च त्रिषु ॥ यो व्रजेच्च परं स्थानं पारिव्रा
 ज्यमनुत्तमम् ॥ ५९ ॥ तद्भावेनेन संन्यस्य वर्तनं श्रूयतां तथा ॥ ३६० ॥ एक एव चरेद्धर्मसिद्ध्यर्थमसहायवान् ॥ एकश्चरति यः पश्यन्न जहाति न हीयते ॥ ६१ ॥
 अनग्निरनिकेतस्तु ग्रामं भिक्षार्थमाश्रयेत् ॥ अश्वस्तनविधानः स्यान्मुनिर्भावसमन्वितः ॥ ६२ ॥ लघ्वाशीनियताहारः सकृदन्नं निषेवयेत् ॥ कपा
 लं वृक्षमूलानि कुचे लमसहायता ॥ उपेक्षा सर्वभूतानामेतावद्भिक्षुलक्षणम् ॥ ६३ ॥ यस्मिन्वाचः प्रविशंति कूपे प्राप्ता मृता इव ॥ न वक्ता
 रं पुनर्यातिसकैव ल्याश्रमे वसेत् ॥ ६४ ॥ नैव पश्येन्न शृणुयादवाच्यं जातुकस्यचित् ॥ ब्राह्मणानां विशेषेण नैतद्भूयात्कथंचन ॥ ६५ ॥ यद्ब्राह्मणस्यानु
 कूलं तदेव सततं वदेत् ॥ तूष्णीमासीत् निर्दायां कुर्वन् भैषज्यमात्मनः ॥ ६६ ॥ येन पूर्णमिवाकाशं भवत्येकेन सर्वदा ॥ शून्यं येन समाकीर्णं तं
 देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ६७ ॥ येन केनचिदाच्छन्नो येन केनचिदाशितः ॥ यत्र कचन शायी च तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ६८ ॥ अहेरिव जनाद्भीतः सुहृदो नरकादिव ॥
 कृपणादिव नारीभ्यस्तं देवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ६९ ॥ न हृष्येता विषीदेतमानितोऽमानितस्तथा ॥ सर्वभूतेष्वभयदस्तदेवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ३७० ॥ नाभिनं
 देत मरणं नाभिनंदेत् जीवितम् ॥ कालमेक निरीक्षेत् निर्देशं कृषको यथा ॥ ७१ ॥ अनभ्याहतचित्तश्च दांतश्चाहतधीस्तथा ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो न रोगच्छेत्त
 तो दिवम् ॥ ७२ ॥ अभयंसर्वभूतेभ्यो भूतानामभयं यतः ॥ तस्य देहविमुक्तस्य भयं नास्ति कुतश्चन ॥ ७३ ॥ यथानागपदेऽन्यानि पदानि पदगामिनाम् ॥
 सर्वाण्यं वावलीयं ते तथा ज्ञानानि चेत्तसि ॥ ७४ ॥ एवं सर्वमर्हिसायां धर्मोऽर्थश्च महीयते ॥ मृतः स नित्यं भवतियोर्हि सांप्रति पद्यते ॥ ७५ ॥ अर्हिसकस्ततः
 सम्यग्भूतिमान्नियतेन्द्रियः ॥ शरण्यस्सर्वभूतानां गतिमाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ ७६ ॥ एवं प्रज्ञानतृप्तस्य निर्भयस्य मनीषिणः ॥ न मृत्युरधिको भावः सोऽमृत

प० पु०
॥ ४६ ॥

त्वं च गच्छति ॥ ७७ ॥ विमुक्तः सर्वसंगेभ्यो मुनिराकाशवत्स्थितः ॥ विष्णुप्रियकरः शांतस्तंदेवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ७८ ॥ जीवितं यस्य धर्मार्थधर्मोस्त्यर्थमेव च ॥ अहोरात्रादिपुण्यार्थतंदेवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ७९ ॥ निवारितसमारंभं निर्नमस्कारमस्तुतिम् ॥ अक्षीणक्षीणकर्माणंतंदेवा ब्राह्मणं विदुः ॥ ८० ॥ सर्वाणि भूतानि सुखं रमंते सर्वाणि दुःखानि भृशं भवंति ॥ तेषां भवोत्पादनजातखेदः कुर्यात्तु कर्माणि च श्रद्धानः ॥ ८१ ॥ दानं हि भूताभयदक्षिणायाः सर्वाणि दानान्यधितिष्ठतीह ॥ तीक्ष्णंतनुं यः प्रथमं जुहोति सोऽनंतमाप्नोत्यभयं प्रजाभ्यः ॥ ८२ ॥ उत्तानमास्येन हविर्जुहोति अनंतमाप्नोत्यभितः प्रतिष्ठाम् ॥ तस्यांगसंगादभिनिष्कृतं च वैश्वानरं सर्वमिदं प्रपेदे ॥ ८३ ॥ प्रादेशमात्रे हृदि निःसृतं यत्तस्मिन् प्राणेनात्मया जीजुहोति ॥ तस्याग्निहोत्रं द्रुतमात्मसंस्थं सर्वेषु लोकेषु सदैव तेषु ॥ ८४ ॥ देवं विधातुं त्रिवृतं सुवर्णयेवै विदुस्तु परमार्थभूतम् ॥ तसर्वभूतेषु महीयमाना देवाः समर्था अमृतं व्रजंति ॥ ८५ ॥ वेदांश्च वेद्यं च विधिं च कृत्स्नमथो निरुक्तं परमार्थतां च ॥ सर्वशरीरात्मनियः प्रवेदतस्याभिसर्वे प्रचरंति नित्यम् ॥ ८६ ॥ भूमावसक्तं दिवि चाप्रमेयं हिरण्यं यंतं च समंडलांते ॥ प्रदक्षिणं दक्षिणमंतरिक्षे यो वेदनाप्यात्मनि दीप्तरश्मिः ॥ ८७ ॥ आवर्तमानं च विवतमानं षण्णे मियद्वादशारं त्रिपर्व ॥ यस्येदमास्यं परिधाति विश्वं तत्कालचक्रं निहितं गुहायाम् ॥ ८८ ॥ यतः प्रसादं जगतः शरीरं सर्वांश्च लोकानधिगच्छतीह ॥ तस्मिन्हि संतर्पयतीह देवान्सर्वे विमुक्तो भवतीह नित्यम् ॥ ८९ ॥ तेर्जामयो नित्यमतः पुराणो लोके भवत्यथ भयादुपैति ॥ भूतानि यस्मान्न भयं व्रजंति भूतेभ्यो यानो द्विजते कदाचित् ॥ ९० ॥ अगर्हणीयां न च गर्हतेऽन्यान्सर्वे विप्रः प्रवरं स्वात्मनीक्षेत् ॥ विनीतमोहोऽप्यपनीतकल्मषो न चेहनामुत्र च योऽर्थमृच्छति ॥ ९१ ॥ अरोषमोहः समलोष्टकांचनः प्रहीणशोको गतसंधिविग्रहः ॥ अपेतनिंदास्तुतिरप्रियाप्रियश्च रन्नुदासीनवदेव भिक्षुः ॥ ९२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे क्षेत्रवासमाहात्म्यं नाम पंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ भीष्म उवाच ॥ यदेतत्कथितं ब्रह्मं स्तीथमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ कमलस्याभिपातेन तीथजातं धरातले ॥ १ ॥ तत्र स्थेन भगवता विष्णुना शंकरेण च ॥ यत्कृतं सुनिशादूर्लतत्सर्वं परिकीर्तय ॥ २ ॥ कथं यज्ञोहि देवेन विभुना तत्र कारितः ॥ के स दस्याऋत्विजश्च ब्राह्मणाः के समागताः ॥ ३ ॥ के भागास्तस्य यज्ञस्य किं द्रव्यं काचदक्षिणा ॥ कावेदी किं प्रमाणं च कृतं तत्र विरिचिना ॥ ४ ॥ यो याज्यः सर्वदेवानां वैदेः सर्वत्र पठ्यते ॥ कंच काममभिध्यायन्वेधाय ब्रह्मं चकार ह ॥ ५ ॥ यथासौ देवदेवेशो ह्यजरश्चामरश्च ह ॥ तथा चैवाक्षयः स्वर्गस्तस्य देवस्य दृश्यते ॥ ६ ॥ अन्येषां चैव देवानां दत्तः स्वर्गो महात्मना ॥ अग्निहोत्रार्थमुत्पन्नावेदाओषधयस्तथा ॥ ७ ॥ यचान्येषां शवो भूमौ सर्वे ते यज्ञकारणात् ॥ सृष्टा भगवतानेन इत्येषा वैदिकी श्रुतिः ॥ ८ ॥ तदत्र कौतुकं मह्यं श्रुत्वेदं तव भाषितम् ॥ यं काममधिकृत्यैकं यत्फलं यांच भावनाम् ॥ ९ ॥ कृतश्चानेन वै यज्ञः सर्वशंसितुमर्हसि ॥ शतरूपा च यानारीसा वित्री सा त्विहोच्यते ॥ १० ॥ भार्या सा ब्रह्मणः प्रोक्ता

प्र.सू.खं.
अ० १६

॥ ४६ ॥

ऋषीणां जननी च सा ॥ पुलस्त्याद्यान्मुनीन्सप्तदक्षाद्यांस्तु प्रजापतीन् ॥ ११ ॥ स्वायंभुवादींश्च मनून्सावित्रीसमजीजनत् ॥ धर्मपत्नीं तु तां ब्रह्मा पुत्रिणीमात्म
 नः प्रियाम् ॥ १२ ॥ पतिव्रतां महाभार्गा सुव्रतां चारुहासिनीम् ॥ कथं सतीं परित्यज्य भार्यामन्यामविदत् ॥ १३ ॥ किं नाम्नी किं समाचाराकस्य सा तनया विमोः ॥
 क्व सा दृष्टा हि देवेन केन चास्य प्रदाशता ॥ १४ ॥ किं रूपा सा तु देवं शीदृष्टा चित्तविमोहिनी ॥ यां तु दृष्ट्वा स देवेशः कामस्य वशमेयिवान् ॥ १५ ॥ वर्ण तो रूप
 तश्चैव सा वित्र्यास्त्वधिकामुने ॥ यामोहितवती देवं सवलोके श्वरं विभुम् ॥ १६ ॥ यथा गृहीतवान् देवो नारीं तां लोकसुंदरीम् ॥ यथा प्रवृत्तो यज्ञोऽसौ तथा सर्वप्र
 कीर्तय ॥ १७ ॥ तां दृष्ट्वा ब्रह्मणः पार्श्वे सा वित्री कचकार ह ॥ सा वित्र्यां तु तदा ब्रह्मा कां तु वृत्तिमवत्तत ॥ १८ ॥ सन्निधौ कानि वाक्यानि सा वित्री ब्रह्मणा तदा ॥
 उक्ताप्युक्तवती भूयः सर्वशंसितुमर्हसि ॥ १९ ॥ किं कृतं तत्र युष्माभिः कोपो वाथ क्षमापि वा ॥ यत्कृतं तत्र यदृष्टं यत्तवोक्तं मया त्विह ॥ २० ॥ विस्तरेणेह स
 र्वाणि कर्माणि परमेष्ठिनः ॥ श्रोतुमिच्छाम्यशेषेण विधेर्यज्ञविधिं परम् ॥ २१ ॥ कर्मणामानुपूर्व्यं च प्रारंभो होत्रमेव च ॥ होतुर्भक्षो यथार्चापि प्रथमा कस्य का
 रिता ॥ २२ ॥ कथंच भगवान्विष्णुः साहाय्यं केन कीदृशम् ॥ अमरैर्विकृतं यच्च तद्ब्रह्मन्वक्तुमर्हति ॥ २३ ॥ देवलोकं परित्यज्य कथं मर्त्यमुपागतः ॥
 गार्हपत्यं च विधिना अन्वाहार्यं च दक्षिणम् ॥ २४ ॥ अग्निमाहवनीयं च वेदी चैव तथा स्रवम् ॥ प्रोक्षणीयं स्रव चैव आवभृथ्यंतथैव च ॥ २५ ॥ अग्नीं स्त्रींश्च
 यश्चैव क्रेहव्यभागवहान् हिव ॥ हव्यादांश्च सुरांश्च क्रकव्यादांश्च पितृनापि ॥ २६ ॥ भागार्थं यज्ञविधिना ये यज्ञायज्ञकर्मणि ॥ यूपान्समि
 त्कुशंसोमं पवित्रं परिधीनपि ॥ २७ ॥ यज्ञियानि च द्रव्याणि यथा ब्रह्मा चकार ह ॥ वित्रभ्राजपुरायश्च पारं मेष्टेन कर्मणा ॥ २८ ॥ क्षणानि मेपाः
 काष्ठाश्च कलास्त्रकाल्यमेव च ॥ मुहूर्तास्तिथयो मासादिनं संवत्सरस्तथा ॥ २९ ॥ ऋतवः कालयोगाश्च प्रमाणं त्रिविधं पुरा ॥ आयुः क्षेत्राण्यपचयं लक्षणं रू
 पसौष्ठवम् ॥ ३० ॥ त्रयोवणास्त्रयो लोकास्त्रविद्यं पावकास्त्रयः ॥ त्रैकाल्यं त्रीणि कर्माणि त्रयो वर्णास्त्रयोगुणाः ॥ ३१ ॥ सृष्टालोकाः पराः स्रष्ट्रा ये चान्ये
 ऽनल्पचेतसा ॥ यागतिर्धर्मयुक्तानां यागतिः पापकर्मणाम् ॥ ३२ ॥ चातुर्वर्ण्यस्य प्रभवश्चातुर्वर्ण्यस्य रक्षिता ॥ चातुर्विद्यस्य यो वेत्ता चतुराश्रमसंश्रयः ॥ ३३ ॥
 यः परं श्रूयते ज्योतिर्यः परं श्रूयते तपः ॥ यः परं परतः प्राह परं यः परमात्मवान् ॥ ३४ ॥ सेतुर्यो लोकसेतूनां मेध्यो यो मेध्यकर्मणाम् ॥ वेद्यो यो वेदविदुषां यः प्रभुः
 प्रभवात्मनाम् ॥ ३५ ॥ असुभूतश्च भूतानामग्निभूतोऽग्निवर्चसाम् ॥ मनुष्याणां मनोभूतस्तपोभूतस्तपस्विनाम् ॥ ३६ ॥ विनयो नयवृत्तीनां तेजस्तेज
 स्विनामपि ॥ इत्येतत्सर्वमखिलान्मृजन् लोकपितामहः ॥ ३७ ॥ यज्ञाद्भूतिं कामन्वैच्छत् कथं यज्ञमतिकृता ॥ एष मे संशयो ब्रह्मन्नेष मे संशयः परः ॥ ३८ ॥
 आश्चर्यः परमो ब्रह्मा देवैर्देत्यश्च पठ्यते ॥ कर्मणाश्चर्यभूतोऽपि तत्त्वतः स इहोच्यते ॥ ३९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रश्नमारो महानेष्ट्वयोक्तो ब्रह्मणश्चयः ॥

प० पु०
॥ ४७ ॥

यथाशक्तितु वक्ष्यामिश्रयतांतत्परंयशः ॥ ४० ॥ सहस्रास्यंसहस्राक्षंसहस्रचरणंचयम् ॥ सहस्रश्रवणंचैवसहस्रकरमव्ययम् ॥ ४१ ॥ सहस्रजिह्वा
हसंसहस्रपरमंप्रभुम् ॥ सहस्रदंसहस्रादिसहस्रभुजमव्ययम् ॥ ४२ ॥ हवनंसवनंचैवहव्यंहोतारमेवच ॥ पात्राणिचपवित्राणिवेदीदीक्षांचरुंक्षुवम् ॥ ४३ ॥
स्रक्सोममवभृच्चैवप्रोक्षणीदक्षिणाधनम् ॥ अद्धयुंसामगंविप्रंसदस्यान्सदनंसदः ॥ ४४ ॥ यूपंसमित्कुशंदर्वीचमसोलूखलानिच ॥ प्राग्वंशयज्ञभूमिं
चहोतारंबन्धनंचयत् ॥ ४५ ॥ ह्रस्वान्यतिप्रमाणानिप्रमाणस्थावराणिच ॥ प्रायश्चित्तानिवाजाश्चस्थंडिलानिकुशास्तथा ॥ ४६ ॥ मंत्रयज्ञंचहवनं
वह्निभागंभवंचमम् ॥ अग्रेभुजंहोमभुजंशुभार्चिषमुदायुधम् ॥ ४७ ॥ आहुर्वेदविदोविप्रायोयज्ञःशांश्वतःप्रभुः ॥ यापृच्छसिमहाराजपुण्यादिव्यामिमांक
थाम् ॥ ४८ ॥ यदर्थंभगवान्ब्रह्माभूमौ यज्ञमथाकरोत् ॥ हितार्थंसुरमर्त्यानांलोकानांप्रभवायच ॥ ४९ ॥ ब्रह्माथकपिलश्चैवपरमेष्ठीतथैवच ॥ देवाः
सप्तर्षयश्चैवत्र्यंबकश्चमहायशाः ॥ ५० ॥ सनत्कुमारश्चमहानुभावोमुर्महात्माभगवान्प्रजापतिः ॥ पुराणदेवोऽथतथाप्रचक्रेप्रदीप्तवैश्वानरतुल्यतेजाः
॥ ५१ ॥ पुराकमलजातस्यस्वपतस्तस्यकोटरे ॥ पुष्करेयत्रसंभूतादेवाःऋषिगणास्तथा ॥ ५२ ॥ एषपौष्करकोनामप्रादुर्भावोमहात्मनः ॥ पुरा
णंकथ्यतेयत्रवेदस्मृतिसुसंहितम् ॥ ५३ ॥ वराहस्तुथतिमुखःप्रादुर्भूतोविर्णिचिनः ॥ सहायार्थंसुरश्रेष्ठोवाराहरूपमास्थितः ॥ ५४ ॥ विस्तीर्णपुष्करेकृत्वा
तीर्थकोकामुखंहितु ॥ वेदपादोयूपदंष्ट्रःकतुहस्तश्चितीमुखः ॥ ५५ ॥ अग्निजिह्वोदर्भरोमाब्रह्मशीर्षोमहातपाः ॥ अहोरात्रेक्षणोदिव्योवेदांगःश्चतिभूष
णः ॥ ५६ ॥ आज्यनासः स्तुवतुडःसामघोषस्वनोमहान् ॥ सत्यधर्ममयः श्रीमान्कर्मविक्रमसत्कृतः ॥ ५७ ॥ प्रायश्चित्तनखोधीरःपशुजानुर्मखाकृ
तिः ॥ उद्गात्रोहोमलिंगोफलबीजमहौषधिः ॥ ५८ ॥ वाय्वंतरात्मा मंत्रास्थिरापःस्फिक्सोमशोणितः ॥ वेदस्कन्धोहविर्गंधोहव्यकव्यातिवेगवान् ॥ ५९ ॥
प्राग्वंशकायोद्युतिमान्नानादीक्षाभिरर्चितः ॥ दक्षिणाहृदयोयोगीमहासत्रमयोमहान् ॥ ६० ॥ उपाकर्मेष्टिरुचिरःप्रवर्ग्यावर्तभूषणः ॥ छायापत्नीसहायो
वैमणिशृंगमिवोच्छ्रितः ॥ ६१ ॥ सर्वलोकहितात्मायोदंष्ट्रयाभ्युज्जहारगाम् ॥ ततःस्वस्थानमानीयपृथिवीपृथिवीधरः ॥ ६२ ॥ ततो जगामपृथिवी
निर्वाणंधारणाद्धरेः ॥ एवमादिवराहेणधृत्वाब्रह्महितार्थिना ॥ ६३ ॥ उद्धृतापुष्करेपृथ्वीसागरांबुगतापुरा ॥ वृतःशमदमाभ्यांयोदिव्येकोकामुखे
स्थितः ॥ ६४ ॥ आदित्यैर्वसुभिःसाध्यैर्मरुद्भिर्देवतःसह ॥ रुद्रैर्विश्वसहायैश्चयक्षराक्षसकिन्नरैः ॥ ६५ ॥ दिग्भिर्विदिग्भिः पृथिवीनदीभिः सह सागरैः ॥ चरा
चरगुरुःश्रीमान्ब्रह्माब्रह्मविदांवरः ॥ ६६ ॥ उवाचवचनंकोकामुखंतीर्थत्वयाविभो ॥ पालनीयंसदागोप्यंरक्षाकार्यामखेत्विह ॥ ६७ ॥ एवंकरिष्येभगवंस्तदाब्र
ह्माणमुक्तवान् ॥ उवाच तंपुनर्ब्रह्माविष्णुदेवंपुरःस्थितम् ॥ ६८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ त्वंहिमेपरमोदेवस्त्वंहिमेपरमोगुरुः ॥ त्वंहिमेपरमंधामशक्रादीनांसुरोत्तम ॥ ६९ ॥

प्र.सू.खं.
अ० १६

॥ ४७ ॥

उत्फुल्लामलपद्माक्षशत्रुपक्षक्षयावह ॥ यथायज्ञेनमेध्वंसोदानवैश्चविधीयते ॥ ७० ॥ तथात्वयाविधातव्यंप्रणतस्यनमोऽस्तुते ॥ विष्णुरुवाच ॥ भयंत्यजस्व
 देवेशक्षयंनेष्यामिदानवान् ॥ ७१ ॥ येचान्येविघ्नकर्तारोयातुधानास्तथासुराः ॥ घातयिष्याम्यहंसर्वान्स्वस्तितेस्तुपितामह ॥ ७२ ॥ एवमुक्त्वास्थितस्त
 त्रसाहाय्येन कृतक्षणः ॥ प्रववुश्चशिवावाताः प्रसन्नाश्चदिशोदश ॥ ७३ ॥ सुप्रभाणिचज्योतींषिचंद्रं चक्रुः प्रदक्षिणम् ॥ नविग्रहंग्रहाश्चक्रुः प्रसेदुश्चापि सिंघ
 वः ॥ ७४ ॥ नीरजस्काभूमिरासीत्सकलाह्लाददास्त्वपः ॥ जग्मुः स्वमार्गसरितोनापिचुक्षुर्भुरर्णवाः ॥ ७५ ॥ आसञ्जुभानीन्द्रियाणिनराणामंतरा
 त्मनाम् ॥ महर्षयोवीतशोकावेदानुच्चैरवाचयन् ॥ ७६ ॥ यज्ञेतस्मिन्हविःपाकेशिवाआसंश्चपावकाः ॥ प्रवृत्तधर्मसदृत्तालोकासुदितमानसाः ॥ ७७ ॥
 विष्णोःसत्यप्रतिज्ञस्यश्रुत्वारिनिधनागिरः ॥ ततोदेवाःसमायातादानवाराक्षसैस्सह ॥ ७८ ॥ भूतप्रेतपिशाचाश्चसर्वेत्त्रागताःक्रमात् ॥ गन्धर्वाप्सर
 सश्चैवनागाविद्याधरागणाः ॥ ७९ ॥ वानस्पत्याश्चौषधयोयच्चेहद्यच्चेनेहति ॥ ब्रह्मादेशान्मारुतेनआनीताःसर्वतोदिशः ॥ ८० ॥ यज्ञपर्वतमासाद्यदक्षि
 णामभितोदिशम् ॥ सुराउत्तरतः सर्वैर्मर्यादापर्वतेस्थिताः ॥ ८१ ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैवमुनयोवेदपारगाः ॥ पश्चिमादिशमास्थायस्थितास्तत्रमहा
 क्रंतौ ॥ ८२ ॥ सर्वेदेवनिकायाश्चदानवाश्चासुरागणाः ॥ अमर्षपृष्ठतःकृत्वासुप्रीतास्तेपरस्परम् ॥ ८३ ॥ ऋषीन्पर्जन्यचरन्सर्वेऽशुश्रूषन्ब्राह्मणांस्तथा ॥ ऋष
 योब्रह्मर्षयश्चद्विजादेवर्षयस्तथा ॥ ८४ ॥ राजर्षयोमुख्यतमास्समायातास्समंततः ॥ कतमश्चसुरोऽप्यत्रक्रंतौयाज्योभविष्यति ॥ ८५ ॥ पंशवःपक्षिणश्चैवत
 त्रायातादिदृक्षवः ॥ ब्राह्मणाभोक्तुकामाश्चसर्वेवर्णानुपूर्वशः ॥ ८६ ॥ स्वयंचवरुणोरत्नंदक्षश्चात्रंस्वयंददौ ॥ आगत्यवरुणोलोकात्पक्वंचात्रंस्वतोऽपचत् ॥
 ८७ ॥ वायुर्भक्षविकारांश्चरसपाचीदिवाकरः ॥ अन्नपाचनकृत्सोमोमतिदाताबृहस्पतिः ॥ ८८ ॥ धनदानंधनाध्यक्षोवस्त्राणिविविधानिच ॥ सरस्वती
 नदाध्यक्षोगंगादेवीसनर्मदा ॥ ८९ ॥ याश्चान्याःसरितःपुण्याःकूपाश्चैवजलाशयाः ॥ पत्वलानितटाकानिकुंडानिविविधानिच ॥ ९० ॥ प्रस्रवाणि
 चमुख्यानिदेवखातान्यनेकशः ॥ जलाशयानिसर्वाणिसमुद्राःसप्तसंख्यकाः ॥ ९१ ॥ लवणेशुसुरासर्पिर्दधिदुग्धजलैःसमम् ॥ सप्तलोकाःसपातालाः
 सप्तद्वीपाःसपत्तनाः ॥ ९२ ॥ वृक्षावल्लयःसतृणानिशाकानिचफलानिच ॥ पृथिवीवायुराकाशमापोज्योतिश्चपंचमम् ॥ ९३ ॥ सविग्रहाणिभूतानिधर्मशास्त्रा
 णियानिच ॥ वेदभाष्याणिसूत्राणिब्रह्मणानिर्मितंचयत् ॥ ९४ ॥ अमूर्तमूर्तमत्यन्तमूर्तदृश्यंतथाखिलम् ॥ एवंकृतेतथास्मिस्तुयज्ञेपैतामहेतदा ॥
 ९५ ॥ देवानांसंनिधौतत्रऋषिभिश्चसमागमे ॥ ब्रह्मणोदक्षिणेपार्श्वेस्थितोविष्णुःसनातनः ॥ ९६ ॥ वामपार्श्वस्थितोरुद्रःपिनाकीवरदःप्रभुः ॥
 ऋत्विजांचापिवरणंकृतंतत्रमहात्मना ॥ ९७ ॥ भृगुर्होतावृत्तस्तत्रपुलस्त्योऽध्वर्युसत्तमः ॥ तत्रोद्गातामरीचिस्तुब्रह्मावैनारदःकृतः ॥ ९८ ॥ सनत्कु

प० पु०
॥ ४८ ॥

मारादयो ये सदस्यास्तत्र तेऽभवन् ॥ प्रजापतयो दक्षाद्यावर्णा ब्राह्मणपूर्वकाः ॥ ९९ ॥ ब्रह्मणश्च समीपे तु कृता ऋत्विग्विकल्पना ॥ वस्त्रैराभरणैर्युक्ताः कृता वै
श्रवणेन ते ॥ १०० ॥ अंगुलीयैः सकटकैः मुकुटैर्भूषिता द्विजाः ॥ चत्वारो द्वादशान्ये च ततस्ते षोडशर्त्विजः ॥ ११ ॥ ब्रह्मणा पूजिताः सर्वे प्रणिपातपुरःसरम् ॥
अनुग्राह्यो भवद्भिस्तु सर्वैरस्मिन्कृता विह ॥ २ ॥ पत्नीममेषासावित्रीयूयं मेशरणं द्विजाः ॥ विश्ववर्माणमाहूय ब्रह्मणः शीर्षमुंडनम् ॥ ३ ॥ यज्ञे तु विहितं त
स्य कारितं द्विजसत्तमैः ॥ आतसेयानिवस्त्राणि दंपत्यर्थे तथा द्विजैः ॥ ४ ॥ ब्रह्मघोषेण ते विप्रानाद्यानास्त्रिविष्टपम् ॥ पालयंतो जगच्चेदं क्षत्रियाः सायु
धाः स्थिताः ॥ ५ ॥ भक्ष्यप्रकारान्विविधान्वैश्यास्तत्र प्रचक्रिरे ॥ रसबाहुल्ययुक्तं च भक्ष्यं भोज्यं कृतं ततः ॥ ६ ॥ अश्रुतं प्रागदृष्टं च दृष्टा तुष्टः प्रजापतिः
॥ प्राग्वाटेति ददौ नाम वैश्यानां सृष्टिकृद्भिः ॥ ७ ॥ द्विजानां पादशुश्रूषाशूद्रैः कार्या सदा त्विह ॥ पादप्रक्षालनं भोज्यमुच्छिष्टस्य प्रमार्जनम् ॥ ८ ॥ ते
ऽपि च कुस्तदा तत्र तेभ्योभूयः पितामहः ॥ शुश्रूषार्थं मयायूयं तुरीये तु पदे कृताः ॥ ९ ॥ द्विजानां क्षत्रबन्धूनां वन्धूनां च भवद्भिधैः ॥ त्रिभ्यश्शुश्रूषणाकार्ये
त्युक्त्वा ब्रह्मा तथा करोत् ॥ १० ॥ द्वाराध्यक्षं तथा शक्रं रुणं रसदायकम् ॥ वित्तप्रदं वैश्रवणं पवनं गंधदायिनम् ॥ ११ ॥ उद्योतकारिणं सूर्यप्रभुत्वे
माध्रुवः स्थितः ॥ सोमः सोमप्रदस्तेषां वामपक्षपथाश्रितः ॥ १२ ॥ सुसत्कृता च पत्नी सा सावित्री च वरांगना ॥ अध्वर्युणा समाहूता एहि देवित्वरान्वि
ता ॥ १३ ॥ उत्थिताश्चाग्नयः सर्वे दीक्षाकाल उपागतः ॥ व्यग्रासा कार्यकरणे स्त्रीस्वभावेन नागता ॥ १४ ॥ इह वेन कृतं किंचिद्द्वारैर्वैमंडनं मया ॥
भित्त्यां वैचित्र्यकर्माणि स्वस्तिकप्रांगणेन तु ॥ १५ ॥ प्रक्षालनं च भांडानां न कृतं किमपि त्विह ॥ लक्ष्मीरद्यापि नायाता पत्नी नारायणस्य या ॥ १६ ॥ अग्नेः प
त्नी तथा स्वाहाधूभोर्णा तु यमस्य तु ॥ वारुणी वै तथा गौरी वायोर्वै सुप्रभा तथा ॥ १७ ॥ ऋद्धिर्वै श्रवणी भार्या शम्भोर्गौरी जगत्प्रिया ॥ मेधाश्रद्धा विभूति
श्च अनसूया धृतिः क्षमा ॥ १८ ॥ गंगा सरस्वती चैव नाद्यायाताश्च कन्यकाः ॥ इंद्राणी चंद्रपत्नी तुरोहिणी शशिनः प्रिया ॥ १९ ॥ अरुंधती वसिष्ठस्य सप्त
र्षीणां च याः स्त्रियः ॥ अनसूया त्रिपत्नी च तथा न्याः प्रमदा इह ॥ २० ॥ बध्वो दुहितरश्चैव सख्यो भगिनिकास्तथा ॥ नाद्यागतास्तुताः सर्वा अहंतावत्स्थि
ता चिरम् ॥ २१ ॥ नाहमेका किनीयास्ये यावन्नायांतिताः स्त्रियः ॥ ब्रूहि गत्वा विरंचितुं तिष्ठता वन्मुहूर्तकम् ॥ २२ ॥ सर्वाभिः सहिता चाहमागच्छामित्व
रान्विता ॥ सर्वैः परिवृतः शोभा देवैः सह महामते ॥ २३ ॥ भवान्प्राप्नोति परमां तथा हंतुन संशयः ॥ वदमानां तथा ध्वर्युस्त्यक्त्वा ब्रह्माणमागतः ॥
॥ २४ ॥ सावित्री व्याकुला देवप्रसक्ता गृहकर्मणि ॥ सख्यो नाभ्यागता यावत्तावन्नागमनं मम ॥ २५ ॥ एवमुक्तोऽस्मि वै देवकालश्चाप्यतिवर्तते ॥ यत्ते
ऽद्य रुचितं तावत्तत्कुरुष्व पितामह ॥ २६ ॥ एवमुक्तस्तदा ब्रह्मा किंचित्कोपसमन्वितः ॥ पत्नी चान्यो मदर्थे वैशीघ्रं शक्र इहानय ॥ २७ ॥ यथा

प्र.सू.खं.
अ० १६

॥ ४८ ॥

प्रवर्ततेयज्ञःकालहीनोनजायते ॥ तथाशीघ्रंविधत्स्वत्वंनार्गीकांचिदुपानय ॥ २८ ॥ यावद्यज्ञसमाप्तिर्मेवर्णेत्वंमाकृतामनः ॥ भूयोऽपितांप्रमो
 क्ष्यामिसमाप्तौतुक्रतोरिह ॥ २९ ॥ एवमुक्तस्तदाशक्रोगत्वासर्वधगतलम् ॥ स्त्रियोदृष्टास्तुयास्तनसर्वास्तास्सपरिग्रहाः ॥ १३० ॥ आभीरकन्या
 रूपाब्बासुनासाचारुलोचना ॥ नदेवीनचगन्धर्वीनासुरीनचपन्नगी ॥ ३१ ॥ नचास्तितादृशीकन्यायादृशीसावरांगना ॥ ददर्शतांसुचार्वर्गीश्रियं
 देवीमिवापराम् ॥ ३२ ॥ संक्षिपन्तीमनोवृत्तिविभवंरूपसंपदा ॥ यद्यत्तुवस्तुसौंदर्याद्विशिष्टंलभ्यतेकचित् ॥ ३३ ॥ तत्तच्छरीरसंलग्नतन्वंग्याददृशं
 वरम् ॥ तांदृष्ट्वाचितयामासयद्येषाकन्यकाभवेत् ॥ ३४ ॥ तन्मत्तःकृतपुण्योऽन्योनदेवोभुवि विद्यते ॥ अपिद्रुत्नमिदंसेयंसद्रान्यायांपितामहः ॥ ३५ ॥
 सरागोयदिवास्यात्तुसफलस्त्वेषमेश्रमः ॥ नीलाभ्रकनकांभोजविद्रुमाभांददर्शताम् ॥ ३६ ॥ त्विपंसंबिभ्रतीमंगैःकेशगंडेक्षणाधरैः ॥ मन्मथाशोक
 वृक्षस्यप्रोद्भिन्नांकलिकामिव ॥ ३७ ॥ प्रदग्धहृच्छयेनैवनेत्रवद्विशिखोत्करैः ॥ धात्राकथंहिसामृष्टाप्रतिरूपमपश्यता ॥ ३८ ॥ कल्पिताचंत्स्वयं
 बुद्धानैपुण्यस्यगतिःपरा ॥ उत्तुंगाग्राविमोसृष्टोयन्मेसंपश्यतःसुखम् ॥ ३९ ॥ पयोधरोनानिचित्रंकस्यसंजायतेहृदि ॥ गगोपहतदेहोऽयमधरो
 यद्यपिस्फुटम् ॥ १४० ॥ तथापिसेवमानस्यनिर्वाणंसंप्रयच्छति ॥ वहद्विगपिकौटिल्यमलकैःसुखमर्प्यते ॥ ४१ ॥ दापोऽपिगुणवद्भातिभूरिसौंदर्य
 माश्रितः ॥ नेत्रयोभूषितावंतावाकर्णाभ्याशमागतौ ॥ ४२ ॥ काष्णाद्भावचैतन्यंप्रवदंतिहितद्विदः ॥ कर्णयोर्भूषणनेत्रेनेत्रयोःश्रवणाविमौ ॥ ४३ ॥
 कुंडलांजनयोरग्रनावकाशोऽस्तिकश्चन ॥ नतद्युक्तकटाक्षाणांयद्विधाकरणंहृदि ॥ ४४ ॥ तवसंवंधिनोयेऽत्रकथंतेदुःखभागिनः ॥ सर्वसुन्दरता
 मेतिविकारःप्राकृतैर्गुणैः ॥ ४५ ॥ वृद्धेक्षणशतानांतुदृष्टमेषांमयाफलम् ॥ धात्राकौशल्यसीमेयंरूपोत्पत्तौसुदर्शिता ॥ ४६ ॥ करोत्येषामनोनृणां
 सस्नेहंकृतिविभ्रमैः ॥ एवंविमृशतस्तस्यतद्रूपापहतत्विषः ॥ ४७ ॥ निरंतरोद्गतेच्छन्नमभवत्पुलकैर्वपु ॥ तांवीक्ष्यतप्तहेमाभांपन्नपत्रायतेक्ष
 णाम् ॥ ४८ ॥ देवानामथयक्षाणांगन्धर्वोरगरक्षसाम् ॥ नानादृष्टामयानायोनेदृशीरूपसंपदा ॥ ४९ ॥ त्रैलोक्यांतर्गतंयद्यद्रस्तुतत्तत्प्रधा
 नतः ॥ समादायविधात्रास्याःकृत्तरूपस्यसंस्थितिः ॥ १५० ॥ इन्द्रउवाच ॥ कासिकस्यकुतश्चत्वमागतासुभुकथ्यताम् ॥ एकाकिनी
 किमर्थंचवीथीमध्येतुतिष्ठसि ॥ ५१ ॥ यान्येतान्यंगसंस्थानिभूषणानिबिभर्षिच ॥ नैतानितवभूषायैत्वमेतेपांहिभूषणम् ॥ ५२ ॥ नदेवी
 नचगन्धर्वीनासुरीनचपन्नगी ॥ किन्नरीदृष्टपूर्वावायादृशीत्वंसुलोचने ॥ ५३ ॥ उक्तामयाऽपिबहुशःकस्मादत्सेहिनोत्तरम् ॥ त्रपान्विता
 तुसाकन्याशक्रंप्रोवाचवेपती ॥ ५४ ॥ कन्योवाच ॥ गोपकन्यात्वहंवीरविक्रीणामीहगोरसम् ॥ नवनीतमिदंशुद्धंदधिवेदंविमण्डकम् ॥ ५५ ॥

दभाचैवात्रतकेणरसेनापिपरंतप ॥ अर्थीयेनासितद्बृहिप्रगृहीष्वयथेप्सितम् ॥ ५६ ॥ एवमुक्तस्तदाशक्रोगृहीत्वातांकरेदृढम् ॥ अनयत्तांविशा
 लाक्षीयत्रब्रह्माव्यवस्थितः ॥ ५७ ॥ नीयमानातुसातेनक्रोशन्तीपितृमातरौ ॥ हातातमातर्ह्रातर्नयत्येषनरोबलात् ॥ ५८ ॥ यदिनेऽस्ति
 मयाकार्यपितरंमेप्रयाचय ॥ सदास्यतिहिमांनूनंभवतःसत्यमुच्यते ॥ ५९ ॥ काहिनाभिलषेत्कन्याभर्तारंभक्तिवत्सलम् ॥ नादेयमस्तितेकिंचि
 त्पितुर्मेधर्मवत्सल ॥ १६० ॥ प्रसादयेत्वांशिरसामांसतुष्टःप्रदास्यति ॥ पितुश्चित्तमविज्ञाययद्वात्मानंददामिते ॥ ६१ ॥ धर्मोहिविपुलोऽनश्य
 तेनत्वांनप्रसादये ॥ भविष्यामिवशेतुभ्यंयदितातःप्रदास्यति ॥ ६२ ॥ इत्थमाभाष्यमाणस्तुतयाशक्रोऽनवच्चताम् ॥ ब्रह्मणःपुरतःस्थाप्यप्राहा
 स्यार्थेमयाऽबले ॥ ६३ ॥ आनीतासिविशालाक्षिमाशुचोवरवर्णिनि ॥ गोपकन्याचतंदृष्ट्वागौरवर्णमहाद्युतिम् ॥ ६४ ॥ कमलाक्षंसुबाह्वंसं
 पुंडरीकनिभेणम् ॥ तप्तकांचनसद्भित्तिसदृशापीनवक्षसम् ॥ ६५ ॥ मतेभहस्तवृत्तोऽरुंरक्तोत्तुंगनखत्वपम् ॥ प्राप्तंसाऽमन्यतात्मानंमन्मथस्ये
 षुगोचरे ॥ ६६ ॥ तत्प्राप्तिहेतुकधियागतचित्तेवलक्ष्यते ॥ प्रभुत्वमात्मनोदानेगोपकन्याऽप्यमन्यत ॥ ६७ ॥ यद्येपमांसुरूपत्वादिच्छ
 त्याद्वातुमाग्रहात् ॥ नास्तिसीमंतिनीकाचिन्मतोऽधन्यतराभुवि ॥ ६८ ॥ अनेनाहंसमानीतायच्चक्षुर्गोचरंगता ॥ अस्यत्यागेभवेन्मृत्युरत्यागे
 जीवितंसुखम् ॥ ६९ ॥ भवेयमपमानाच्चधिग्रूपादुःखदायिनी ॥ दृश्यतेचक्षुषानेनयाऽपियोषित्प्रसादतः ॥ १७० ॥ साऽपिधन्यानसन्देहः
 किंपुनर्यापरिष्वजेत् ॥ जगद्रूपमशेषंहिप्रथक्संचारमाश्रितम् ॥ ७१ ॥ लाक्ष्म्यंतदिहैकस्थंदर्शितंविश्वयोनिना ॥ अस्योपमास्मरःसाध्वी
 मन्मथस्योपमात्वयम् ॥ ७२ ॥ तिरस्कृतस्तुशोकोऽयंपितामातानकारणम् ॥ यदिमानैषआदत्तेस्वल्पंमयिनभाषते ॥ ७३ ॥
 अस्यानुस्मरणान्मृत्युःप्रभविष्यतिशोकजः ॥ अनागसिचपत्न्यांतुक्षिप्रयातयमीदृशी ॥ ७४ ॥ कुचयोर्मणिशोभायैशुद्धाम्बुजसमद्युतिः ॥ मुख
 मस्यप्रपश्यंत्यामनोमेध्यानमागतम् ॥ ७५ ॥ अस्यांगस्पर्शसंयोगंनवायोवहुमन्यसे ॥ स्पृशन्नटसियेनत्वंशरीरंप्राणिनांवरम् ॥ ७६ ॥ अ
 थवास्यनदोषोऽस्तियदृच्छाचारकोह्यसि ॥ मुपिनःस्मरनूनंत्वंसंरक्षस्वांप्रियारंतिम् ॥ ७७ ॥ त्वत्तोऽपिदृश्यतेयेनरूपेणायंस्मराधिकः ॥ ममानेन
 मनोरत्नसर्वस्वंचहृतंदृढम् ॥ ७८ ॥ शोभायादृश्यतेवक्रेसाकुतःशशलक्ष्मणि ॥ नोपमासकलंकस्यनिष्कलंकेनशस्यते ॥ १८९ ॥ समानभाव
 तांयातिपंकजंनस्यनेत्रयोः ॥ कोपमाजलशंखेनप्राप्ताश्रवणशङ्खयोः ॥ १८० ॥ विद्रुमोऽप्यधरस्यास्यलभतेनोपमांध्रुवम् ॥ आत्मस्थममृतंह्येषसं
 खंश्चेष्टेध्रुवम् ॥ ८१ ॥ यदिकिंचिच्छुभंकर्मजन्मांतरशतैःकृतम् ॥ तत्प्रसादात्पुमान्भर्ताभवत्वेषमयेप्सितः ॥ ८२ ॥ एवंचितापराधीनायाव

त्सागोपकन्यका ॥ तावद्ब्रह्माहरिप्राहयज्ञार्थसत्वरंचः ॥ ८३ ॥ देवीचैषामहाभागागायत्रीनामतःप्रभो ॥ एवमुक्तेतदाविष्णुर्ब्रह्माणं प्रोक्तवानिदम् ॥ ८४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ तदेनामुद्रहस्वाद्यमयादत्तांजगत्प्रभो ॥ गांधर्वेणविवाहेनविकल्पंमाकृथाश्चिरम् ॥ ८५ ॥ अमुंगृहाणदेवाद्यस्याःपाणिम
 नाकुलम् ॥ गांधर्वेणविवाहेनउपयेमेपितामहः ॥ ८६ ॥ तामवाप्यतदाब्रह्माजगादाध्वर्युसत्तमम् ॥ कृतापत्नीमयाह्येषासदनेमेनिवेशय ॥ ८७ ॥
 मृगशृंगधराबालाक्षौमवस्त्रावगुंठिता ॥ पत्नीशालांतदानीताऋत्विग्भिर्वेदपारगैः ॥ ८८ ॥ औदुंबरेणदंडेनप्रावृतोमृगचर्मणा ॥ महाध्वरेतदाब्रह्मा
 धाम्नास्वेनैव शोभते ॥ ८९ ॥ प्रारब्धंचततोहोत्रब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ भृगुणासहितैःकर्मवेदोक्तैःकृतंतदा ॥ तथायुगंसहसंतुसयज्ञःपुष्करेऽभ
 वत् ॥ ९० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेगायत्रीसंग्रहोनामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ भीष्मउवाच ॥ तस्मिन्नेकमाश्चर्यतदासीद्विजस
 त्तम ॥ कथंरुद्रःस्थितस्तत्रविष्णुश्चापिसुरोत्तमः ॥ १ ॥ गायत्र्याकिंकृतंतत्रपत्नीत्वेस्थितयातया ॥ आभीरैःकिंनुतत्त्वज्ञैर्ज्ञात्वातैश्चकृतंमुने ॥ २ ॥
 एतद्वृत्तंसमाचक्ष्वयथावृत्तंयथाकृतम् ॥ अभीरैर्ब्रह्मणाचापिममैतत्कौतुकंमहत् ॥ ३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तस्मिन्यज्ञेयदाश्चर्यवृत्तमासीन्नराधिप ॥ क
 थयिष्यामितत्सर्वंशृणुष्वैकमनानृप ॥ ४ ॥ रुद्रस्तुमहदाश्चर्यकृतवान्वैसदोगतः ॥ निर्द्यौरूपधरोदेवःस्थितोऽसौद्विजसन्निधौ ॥ ५ ॥ विष्णुनानकृतं
 किंचित्प्राधान्येसयतःस्थितः ॥ नाशंतुगोपकन्यायाज्ञात्वागोपकुमारकाः ॥ ६ ॥ गोप्यश्चतास्तथासर्वाआगताब्रह्मणोऽतिकम् ॥ दृष्ट्वातांमेखलाब
 द्वांयज्ञसीमव्यवस्थिताम् ॥ ७ ॥ हापुत्रीतितदामातापिताहापुत्रिकेतिच ॥ स्वसेतिबांधवाःसर्वेसख्यःसख्येनहासखि ॥ ८ ॥ केनत्वमिहचानीता
 केनकस्माच्चवेष्टिता ॥ मौञ्जीतुत्रिवृतांकृत्वाकेनयुक्ताचकंबली ॥ ९ ॥ केनचेयंजटापुत्रिरक्तमूत्रावकल्पिता ॥ एवंविधानिवाक्यानिश्रुत्वोवाच
 पुरंदरः ॥ १० ॥ प्रतिषिध्यतुतानेवंसर्वानेवप्रसादयन् ॥ इन्द्रउवाच ॥ इहचास्माभिरानीतापत्न्यर्थविनियोजिता ॥ ११ ॥ ब्रह्मणालंबिताबालाप्रलापं
 माकृथास्त्वह ॥ पुण्याचैषासुभाग्याचसर्वेषांकुलनंदिनी ॥ १२ ॥ पुण्याचेन्नभवत्येषाकथमागच्छतेसदः ॥ एवंज्ञात्वामहाभागनत्वंशोचितुमर्हसि
 ॥ १३ ॥ गोपांस्त्ववष्टभ्यतदाशक्रवाक्यादनन्तरम् ॥ उवाचस्निग्धयावाचाप्रतिनन्द्यहरिःपुनः ॥ १४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भोभोगोपसदाचारनत्वं
 शोचितुमर्हसि ॥ कन्यैषातेमहाभागाप्राप्तादेवंविरिञ्चिनम् ॥ १५ ॥ योगिनोयोगयुक्तायेब्राह्मणावेदपारगाः ॥ नलभन्तेप्रार्थयन्तस्तांगतिंदुहिता
 गता ॥ १६ ॥ धर्मवन्तंसदाचारंभवन्तंधर्मवत्सलम् ॥ मयाज्ञात्वाततःकन्यादत्ताचैषाविरंचये ॥ १७ ॥ अनयातारितोगच्छदिव्याल्लोकान्महोद

प० पु०
॥ ५० ॥

यान् ॥ युष्माकंचकुलेचापिदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ १८ ॥ अवतारंकरिष्येऽहंसाक्रीडातुभविष्यति ॥ यदानन्दप्रभृतयोह्यवतारंधरातले ॥ १९ ॥
करिष्यंतितदाचाहंवसिष्येतेषुमध्यतः ॥ युष्माकंकन्यकाःसर्वारमिष्यंतमयासह ॥ २० ॥ तत्रदोषोनभवितानद्वेपोनचमत्सरः ॥ करिष्यंतितदागोपाभ
यंचनमनुष्यकाः ॥ २१ ॥ नचासांभवितादोषःकर्मणानेनकहिंचित् ॥ श्रुत्वावाक्यन्तदाविष्णोरुचुर्गोपाःप्रणम्यतम् ॥ २२ ॥ गोपाउचुः ॥
एवमेषवरोदेवयोदत्तोभविताहिमे ॥ अवतारःकुलेऽस्माकंकर्तव्योधर्मसाधनः ॥ २३ ॥ भवतोदर्शनादेवभवामःस्वर्गवासिनः ॥ शुभदाकन्यकाचै
षातारिणीमेकुलैःसह ॥ २४ ॥ एवंभवतुदेवेशवग्दानंविभोतव ॥ अनुनीतामन्तदागोपाःस्वयंदेवेनविष्णुना ॥ २५ ॥ ब्रह्मणाप्येवमेवन्तुवामहस्तेन
भाषितम् ॥ त्रपान्वितादर्शनेतुबन्धूनांवग्वाणिनी ॥ २६ ॥ कैर्हंतुसमाख्यातायेनेमदेशमागताः ॥ दृष्ट्वातुतांस्ततःप्राहगायत्रीगोपकन्यका ॥ २७ ॥
वामहस्तेनतान्सर्वान्प्राणिपातपुरःसरम् ॥ गायत्र्युवाच ॥ अत्रचाहंस्थितामातब्रह्माणंसमुपागता ॥ २८ ॥ भर्तालब्धोमयादेवःसर्वस्याद्योजगत्पतिः ॥
नाहंशोच्याभवत्यातुनपित्रानचवांधवैः ॥ २९ ॥ सर्वाभ्यणश्चमेयातुभगिन्योदागैःसह ॥ सर्वेषांकुशलंवाच्यंस्थिताऽस्मिसहदैवतैः ॥ ३० ॥
गतेषुतेषुसर्वेषुगायत्रीसासुमध्यमा ॥ ब्रह्मणासहितारंजेयज्ञवाटंगतासती ॥ ३१ ॥ याचितोब्राह्मणैर्ब्रह्मावंगान्नोदेहिचेप्सितान् ॥ यथेप्सितंवर्तते
षांतदाब्रह्माऽप्ययच्छत ॥ ३२ ॥ तथादेव्याचगायत्र्यादत्तंतच्चानुमोदितम् ॥ सातुयज्ञेस्थितासाध्वीदेवतानांसमीपगा ॥ ३३ ॥ दिव्यंवर्ष
शतंसाग्रंसयज्ञोववृधेतदा ॥ यज्ञवाटकपदीतुभिक्षार्थंसमुपागतः ॥ ३४ ॥ बृहत्कपालंसंगृह्यपंचमुण्डैरलंकृतः ॥ ऋत्विग्भिश्चसदस्यैश्चदूरा
त्तिष्ठञ्जुगुप्सितः ॥ ३५ ॥ कथंत्वमिहसंप्राप्तोनिंदितोवंदवादिभिः ॥ एवंप्रोत्सायमाणोऽपिनिंद्यमानःसतैर्द्विजैः ॥ ३६ ॥ उवाचतान्द्विजान्सर्वा
न्स्मितंकृत्वामहेश्वरः ॥ महेश्वरउवाच ॥ अत्रपितामहेयज्ञेसर्वेषांतोषदायिनि ॥ ३७ ॥ कश्चिदुत्सायतेनैवऋतेमाद्विजसत्तमाः ॥ उक्तःसतैःकपदीतुभुक्त्वा
चान्नंततोब्रज ॥ ३८ ॥ कपर्दिनाचतेउक्ताभुक्त्वायास्यामिभोद्विजाः ॥ एवमुक्त्वानिषण्णःसकपालंन्यस्यचाग्रतः ॥ ३९ ॥ तेषांनिरीक्ष्यतत्कर्मच
क्रकौटिल्यमीश्वरः ॥ मुक्त्वाकपालंभूमौतुतान्द्विजानवलोकयन् ॥ ४० ॥ उवाचपुष्करंयामिस्नानार्थंद्विजसत्तमाः ॥ तूर्णंगच्छेतिरुक्तःसगतःपर
मेश्वरः ॥ ४१ ॥ वियत्स्थितःकौतुकेनमोहयित्वादिवौकसः ॥ स्नानार्थंपुष्करंयातेकपर्दिनिद्विजातयः ॥ ४२ ॥ कथंमोऽत्रक्रियतेकपालेसदसि
स्थिते ॥ कपालांतान्यशौचानिपुराप्राहप्रजापतिः ॥ ४३ ॥ विप्रोऽभ्यधात्सदस्येकःकपालमुत्क्षिपाम्यहम् ॥ उद्धृतंतुसदस्येनप्रक्षिप्तंपाणिनास्वयम् ॥
॥ ४४ ॥ तावदन्यत्स्थितंतत्रपुनरेवसमुद्धृतम् ॥ एवंद्वितीयंनृतीयंविंशतिस्त्रिंशदप्यहो ॥ ४५ ॥ पंचाशच्चशतंचैवसहस्रमयुतंतथा ॥ एवंनांक्षःक

प्र.सु.खं
अ०.१७

॥ ५० ॥

पालानाप्राप्यताद्वजसत्तमः ॥ ४६ ॥ नत्वा ददनदवशरणसमुपागताः ॥ पुष्करारण्यमासाद्यजप्यैश्वर्यैर्देवैर्भृशम् ॥ ४७ ॥ तुष्टुवुःसहिताः स
 वेतावत्तुष्टोहरः स्वयम् ॥ ततः सदृशनं प्रादाद्विजानां भक्तिः शिवः ॥ ४८ ॥ उवाच तांस्ततो देवो भक्तिनम्रान् द्विजोत्तमान् ॥ शिव उवाच ॥ पुरोडाशस्य
 निष्पत्तिः कपालं न विना भवेत् ॥ ४९ ॥ कुरुध्वं वचनं विप्राभागः स्विष्टकृतो मम ॥ एवं कृते कृतं सर्वमदीयं शासनं भवेत् ॥ ५० ॥ तथेत्युचुर्द्विजाश्शं
 भुंकुर्मो वै तव शासनम् ॥ कपालपाणि राहेशो भगवंतं पितामहम् ॥ ५१ ॥ वरं वरय भो ब्रह्मन् हृदयं ते प्रियं स्थितम् ॥ सर्वतव प्रदास्यामि अदेयं नास्ति मे
 प्रभो ॥ ५२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ न ते वरं ग्रहीष्यामि दीक्षितोऽहं सदः स्थितः ॥ सर्वकामप्रदश्चाहं यो मां प्रार्थयते त्विह ॥ ५३ ॥ एवं वदंतं वरदं कृतौ तस्मिन् पि
 तामहम् ॥ तथेति चोक्त्वारुद्रः सवरमस्मादयाचत ॥ ५४ ॥ ततो मन्वंतरेऽतीते पुनरेव प्रभुः स्वयम् ॥ ब्रह्मोत्तरं कृतं स्थानं स्वयं देवेन शंभुना ॥ ५५ ॥
 चतुर्ष्वपि हि वेदेषु परिनिष्ठांगतो हियः ॥ तस्मिन् काले तदा देवो नगरस्यावलोकने ॥ ५६ ॥ संभाषणे द्विजानां तु कौतुकेन स दोगतः ॥ तेनैवोन्मत्तवेषेण
 हुतशेषे महेश्वरः ॥ ५७ ॥ प्रविष्टो ब्रह्मणः स दृष्टो देवैर्द्विजोत्तमैः ॥ प्रहसंति च केऽप्येनं केचिन्निर्भर्त्सयंति च ॥ ५८ ॥ अपरं पांसुभिः सिञ्चन्त्युन्मत्तं तं
 तथा द्विजाः ॥ लोष्टैश्च लघुडैश्चान्येषुष्मिणो बलगविताः ॥ ५९ ॥ प्रहरन्ति स्मोपहासं कुर्वाणा हस्तसंविदम् ॥ ततोऽन्यवदवस्तत्र जटास्वागृह्य चांतिक
 म् ॥ ६० ॥ पृच्छंति व्रतचर्यां तां केनैषा ते निदर्शिता ॥ अत्र वामाः स्त्रियः संति तासां मथेत्त्वमागतः ॥ ६१ ॥ केनैषा दर्शिता चर्या गुरुणा पापदर्शना ॥
 येन चोन्मत्तवद्वाक्यं वदन्मध्ये प्रधावसि ॥ ६२ ॥ शिश्नं मे ब्रह्मणो रूपं भगं चापि जनार्दनः ॥ उप्यमानमिदं बीजं लोकः क्लिश्नाति चान्यथा ॥ ६३ ॥ म
 याऽयं जनितः पुत्रो जनितोऽनेन चाम्यहम् ॥ महादेव कृते सृष्टिः सृष्टा भार्या हिमालये ॥ ६४ ॥ उमादत्ता तुरुद्रस्य कस्य सा तनया वद ॥ मूढाय यं न जानीथ
 वदतां भगवांस्तु वः ॥ ६५ ॥ ब्रह्मणानकृता चर्या दर्शिता नैव विष्णुना ॥ गिरिशैनापि देवेन ब्रह्मवध्या कृतेन तु ॥ ६६ ॥ कथं स्विद्गर्हसे देवं वध्योऽस्माकं त्वमद्य वै ॥
 एवं तैर्हन्यमानस्तु ब्राह्मणैस्तत्र शंकरः ॥ ६७ ॥ स्मितं कृत्वाऽब्रवीत् सर्वान् ब्राह्मणां वृषसत्तम ॥ शिव उवाच ॥ किमां न वित्थ भो विप्रा उन्मत्तं नष्टचेतनम् ॥
 ॥ ६८ ॥ यूयं कारुणिकाः सर्वे मित्रभावे व्यवस्थिताः ॥ वदमानमिदं छद्मं ब्रह्मरूपधरं हरम् ॥ ६९ ॥ मायया तस्य देवस्य मोहितास्ते द्विजोत्तमाः ॥
 कपदिनं निजघ्नुस्ते पाणिपादैश्च मुष्टिभिः ॥ ७० ॥ दंडैश्चापि चर्किलैश्च उन्मत्तवेषधारिणम् ॥ पीड्यमानस्ततस्तेस्तु द्विजैः कोपमथागमत् ॥
 ॥ ७१ ॥ ततो देवेन तेशां त्रायुयं वेदविवर्जिताः ॥ ऊर्ध्वजटाः क्रतुभ्रष्टाः परदारोपसेविनः ॥ ७२ ॥ वेश्यायां तुरताद्युते पितृमातृविवर्जिताः ॥
 न पुत्रः पैतृकं वित्तं विद्यां वापि गमिष्यति ॥ ७३ ॥ सर्वे च मोहिताः संतु सर्वेन्द्रियविवर्जिताः ॥ रौद्रीभिर्क्षांसमश्नंतु परपिंडोपजीविनः ॥ ७४ ॥

५० पु०
॥ ५१ ॥

आत्मानं वर्तयंतश्च निर्ममाधर्मवर्जिताः ॥ कृपार्पिता तु यैर्विप्रैरुन्मत्ते मयि सांप्रतम् ॥ ७५ ॥ तेषां धनं च पुत्राश्च दासी दासमजा विक्रम् ॥ कुलो
त्पन्नाश्च वै नार्यो मयि तुष्टे भजिष्यथ ॥ ७६ ॥ एवं शापं वरं चैव दत्त्वा तर्द्धानमीश्वरः ॥ गतो द्विजागते देवे मत्वा तं शंकरं प्रभुम् ॥ ७७ ॥ अन्विष्यं
तोऽपियत्नेन न चापश्यंत ते यदा ॥ तदानियमसंपन्नाः पुष्करारण्यमागताः ॥ ७८ ॥ स्नात्वा ज्येष्ठसरोविप्राजेषु स्तेशतरुद्रियम् ॥ जाप्यावसाने देवस्ता
न शरीरगिरा ब्रवीत् ॥ ७९ ॥ शिव उवाच ॥ अनृतं न मया प्रोक्तं स्वैरेष्वपि कुतः पुनः ॥ आगते निग्रहेक्षेमं भूयोऽपि करवाण्यहम् ॥ ८० ॥ शांता दांता द्वि
जा ये तु भक्तिमंतो मयि स्थिराः ॥ न तेषां छिद्यते वेदो न धनं नापि संततिः ॥ ८१ ॥ अग्निहोत्ररता ये च भक्तिमंतो जनार्दने ॥ पूजयंति च ब्रह्माणं ते जोराशि
दिवाकरम् ॥ ८२ ॥ नाशुभं विद्यते तेषां येषां साम्ये स्थिता मतिः ॥ एतावदुक्ता वचनं तूष्णीं भूतस्तु सोऽभवत् ॥ ८३ ॥ लब्ध्वा वरं संप्रसादं देवदेवान्महे
श्वरात् ॥ आजग्मुः सहितास्सर्वे यत्र देवः पितामहः ॥ ८४ ॥ विरिञ्चिं संहिता जाप्यैस्तोषयंतोऽग्रतः स्थिताः ॥ तुष्टस्तान ब्रवीद्ब्रह्मा मत्तोऽपि व्रियतां
वरः ॥ ८५ ॥ ब्रह्मणस्तेन वाक्येन हृष्टाः सर्वे द्विजोत्तमाः ॥ को वरो याच्यतां विप्राः परितुष्टे पितामहे ॥ ८६ ॥ एके तत्राब्रुवन् विप्रा वेदान्वैवृण्वामहे
नेति चान्ये धनं चान्ये व्रियतामविशङ्कितैः ॥ ८७ ॥ किमस्माकं धनेनेह कार्यं तुष्टे पितामहे ॥ अग्निहोत्राणि वेदाश्च शास्त्राणि विविधानि च ॥ ८८ ॥
सांतानिकाश्च ये लोका वरदानाद्भवंतु नः ॥ एवं प्रजल्पतां तत्र विप्राणां कोपमाविशत् ॥ ८९ ॥ केयूर्यंकेऽत्र प्रवरा वयं श्रेष्ठास्तथापरे ॥ नेति नेति तथा विप्रा
द्विजांस्तांस्तत्र संस्थितान् ॥ ९० ॥ ब्रह्मोवाचाभिसंप्रेक्ष्य ब्राह्मणान्क्रोधपूरितान् ॥ धस्माद्ययं त्रिभिर्भागैः सभायां बाह्यतः स्थिताः ॥ ९१ ॥ तस्मा
दामूलिको गुल्मो ह्येको भवतु द्विजाः ॥ उदासीनाः स्थिता ये तु उदासीना भवंतु ते ॥ ९२ ॥ सायुधा वद्धनिस्त्रिंशोऽङ्गुलमाव्यवस्थिताः ॥ कौशिकी
तिगणो नाम तृतीयो भवतु द्विजाः ॥ ९३ ॥ त्रिधा वद्धमिदं स्थानं सर्वयुष्मद्भविष्यति ॥ बाह्यतो लोकः शब्देन प्रोच्यमानाः प्रजास्त्वह ॥ ९४ ॥ अवि
क्रेयं नास्ति वोऽत्र सर्वस्वं वः प्रणश्यति ॥ तृणानि भूमिरुदकं तथा वैदारुसंचयः ॥ ९५ ॥ प्रतिग्रहे चानुवृत्तिः कुपिताश्च परस्परम् ॥ अभिप्रपन्नविप्राणां क्ष
मावैनात्र काचन ॥ ९६ ॥ केवलं द्रव्यरुचयो लोभोपहतचेतसः ॥ एवं विधारुद्रशापाद्भविता रोनसंशयः ॥ ९७ ॥ युष्माकं स्थानमेतत्तु विष्णुः पा
लयिता ध्रुवम् ॥ मया दत्तं चिरस्थायि अभंगं च भविष्यति ॥ ९८ ॥ एममुक्ता तदा ब्रह्मा समाप्तिं तामवैक्षत ॥ ब्राह्मणाः सहितास्ते तु यज्ञार्थं विबुधैस्सह ॥
॥ ९९ ॥ अतिथिभोजयानाश्च वेदाभ्यासरतास्तुते ॥ एतच्च परमं क्षेत्रं पुष्करं ब्रह्म संज्ञितम् ॥ १०० ॥ तत्र स्थाये द्विजाः शांता वसंतिक्षेत्रवासिनः ॥ न ते
पांडुर्लभं किंचिद्ब्रह्मलोके भविष्यति ॥ १ ॥ कोकामुखे कुरुक्षेत्रे नैमिषेऽपि संगमे ॥ वाराणस्यां प्रभासे च तथा बदरिकाश्रमे ॥ २ ॥ गंगाद्वारे प्रया

प्र.सू.ख.
अ० १६

॥ ५१ ॥

गेचगंगासागरसंगमे ॥ रुद्रकोट्यां विरूपाक्षमित्रन्यापितथावने ॥ ३ ॥ तीर्थेष्वतेषु सर्वेषु सिद्धिर्याद्रादशाब्दिः ॥ प्राप्यते मानवैर्लोकैषमासाद्रा-
 जसत्तम ॥ ४ ॥ पुष्करे तु न संदेहो ब्रह्मचर्यमनायदि ॥ तीर्थानां परमं तीर्थं क्षेत्राणामपि चोत्तमम् ॥ ५ ॥ सदा तु पूजितं पूज्यैर्भक्तियुक्तैः पितामहे ॥
 अतः परं प्रवक्ष्यामि सावित्र्या ब्रह्मणा सह ॥ ६ ॥ वादो यथा नुभूतस्तु परिहासकृतो महान् ॥ सावित्री गमने सर्वा आगता देवयोषितः ॥ ७ ॥ भृगोः ख्यात्यां
 समुत्पन्ना विष्णुपत्नी यशस्विनी ॥ आमन्त्रिता तदा लक्ष्मीस्तत्रायाता त्वरान्विता ॥ ८ ॥ मदिरा च महाभागा योगनिद्रा विभूतिदा ॥ श्रीः कमलालया
 भूतिः कीर्तिः श्रद्धामनस्विनी ॥ ९ ॥ पुष्टिपुष्टिप्रदाया तु देव्य एताः समागताः ॥ सतीया दक्षतनया उमेति पार्वती शुभा ॥ १० ॥ त्रैलोक्यसुन्दरी देवी स्त्री
 णां सौभाग्यदायिनी ॥ जया च विजया चैव मधुच्छंदा मरावती ॥ ११ ॥ सुप्रिया जनकांता च सावित्र्या मंदिरे शुभे ॥ गौर्या सह समायाता सुवेपा भर-
 णान्विताः ॥ १२ ॥ पुलोमदुहिता चैव शक्राणी च सहाप्सराः ॥ स्वाहा चापि स्वधायाता धूमोर्णा च वरानना ॥ १३ ॥ यक्षी तु गक्षसी चैव गौरी चैव म-
 हाधना ॥ मनोजवा वायुपत्नी क्रुद्धिश्च धनदप्रिया ॥ १४ ॥ देवकन्यास्तथायाता दानव्योदनुवह्नुभाः ॥ सप्तर्षीणां महापत्न्यः ऋषीणां च वरांगनाः ॥
 १५ ॥ एवं भगिन्यो दुहिता विद्याधरी गणास्तथा ॥ राक्षस्यः पितृकन्याश्च तथा न्यालोकमातरः ॥ १६ ॥ वधूभिः सस्रुपाभिश्च सावित्री गंतुमि-
 च्छति ॥ अदित्याद्यास्तथा सर्वादक्षकन्यास्समागताः ॥ १७ ॥ ताभिः परिवृता सा ध्वी ब्रह्माणी कमलालया ॥ काञ्चिन्मोदकमादाय काचिच्छू-
 र्पवरानना ॥ १८ ॥ फलपूरितमादाय प्रयाता ब्रह्मणोऽतिक्रमम् ॥ आढकीः सह निष्पावा गृहीत्वान्यास्तथा परां ॥ १९ ॥ दाडिमानि विचित्राणि
 मातुलिंगानि शोभना ॥ करीराणितथा चान्या गृहीत्वा कमलानि च ॥ २० ॥ कौसुंभकं जीरकं च खर्जूरमपरा तथा ॥ उत्तमान्यपरादाय नीलिकेरा-
 णि सर्वशः ॥ २१ ॥ द्राक्षया पूरितं काचित्पात्रं शृगाटकं तथा ॥ कर्पूराणि विचित्राणि जंबूकानि शुभानि च ॥ २२ ॥ अक्षोटमलकान् गृह्य जंबीराणि
 तथा परा ॥ बिल्वानि परिपक्वानि च पिटानि वरानना ॥ २३ ॥ अतुल्यान्न विकाराणि बहूनि विविधानि च ॥ कार्पासतूलिकाश्चान्या वस्त्रं कौसुंभकं
 तथा ॥ २४ ॥ एवमाद्यानि चान्यानि कृत्वा शूर्पे वगननाः ॥ सावित्र्या सहिताः सर्वाः संप्राप्ताः सहसां शुभाः ॥ २५ ॥ सावित्री मागतां दृष्ट्वा भीतस्तत्र पुरंदरः ॥
 अधोमुखः स्थितो ब्रह्मा किमेवामां वदिष्यति ॥ २६ ॥ त्रपान्वितौ विष्णुरुद्रौ सर्वे चान्ये द्विजातयः ॥ सभासदस्तथा भीतास्तथा चान्ये दिवौकसः ॥ २७ ॥
 पुत्राः पौत्रा भागिने यामातुला भ्रातरस्तथा ॥ ऋभवो नाम ये देवा देवानामपि देवताः ॥ २८ ॥ वैलक्ष्ये तु स्थिताः सर्वे सावित्री किं वदिष्यति ॥ ब्रह्मपाशं

प० पु०
॥ ५२ ॥

स्थितानत्रकिंतुवैगोपकन्यका ॥ २९ ॥ मानीभूतातुष्टृणानासर्वेपावदनांगिरः ॥ अध्वर्युणासमाहूतानागतावर्ग्वर्णिनी ॥ १३० ॥ शक्रेष्वन्याहता
भीरीदत्तासाविष्णुनास्वयम् ॥ अनुमोदिताचरुद्रेणपित्राऽदत्तास्वयंतथा ॥ ३१ ॥ कथंमाभावितायज्ञसमाप्तिवात्रजेत्कथम् ॥ एवंचितयतांतेषांप्रविष्टाक
मलालया ॥ ३२ ॥ वृतोब्रह्मासदस्येस्तुऋत्विग्भिर्देवतैस्तथा ॥ हूयन्तेचाग्रयन्त्रब्राह्मणेर्वेदपारगैः ॥ ३३ ॥ पत्नीशालास्थितागोपीसैणशृंगासमेखला ॥
ओमवस्त्रपरीधानाध्यायंतीपरमपदम् ॥ ३४ ॥ पतिव्रतापतिप्राणाप्राधान्येचनिवेशिता ॥ रूपान्विताविशालाक्षीतेजसाभास्करोपमा ॥ ३५ ॥ द्योनयंती
सदस्तत्रमूर्यस्येवयथाप्रभा ॥ ज्वलमानंतथावह्निश्रयंतऋत्विजस्तथा ॥ ३६ ॥ पशूनामिहगृह्णानाभागस्वस्वचरोर्मुदा ॥ यज्ञभागार्थिनोदंवाविलंबा
दब्रुवतेतदा ॥ ३७ ॥ कालहीनंनकर्तव्यंकृतंनफलदंयतः ॥ वेदेष्वेवमधीकारोदृष्टःसर्वैर्मनीषिभिः ॥ ३८ ॥ प्रावर्येक्रियमाणेतुब्राह्मणेर्वेदपारगैः ॥ श्रीर
द्वयेनसंयुक्तश्रुतेनाध्वर्युणानथा ॥ ३९ ॥ उपहूतेनागतेनचाहूतेषुद्विजन्मसु ॥ क्रियमाणेतथामक्ष्येदृष्ट्वादेवीरूपान्विता ॥ १४० ॥ उवाचदेवीब्रह्माणं
सदोमध्येतुमौनिनम् ॥ सावित्र्युवाच ॥ किमेतद्युज्यतेदेवकर्तुमेतद्विचेष्टितम् ॥ ४१ ॥ मांपरित्यज्ययत्कामात्कृतवानमिकिल्वपम् ॥ नतुल्यापादर
जसाममेयंगोपकन्यका ॥ ४२ ॥ यद्वदंतिजनास्सर्वेसंगताःसदसिस्थिताः ॥ आज्ञामीश्वरभूतानांतांकुरुष्वयदीच्छामि ॥ ४३ ॥ भवतारूपलोभेनकृतं
लोकविगर्हितम् ॥ पुत्रेपुनकृतालज्जापौत्रेषुचनतेप्रभो ॥ ४४ ॥ कामकारकृतंमन्यएतत्कर्मविगर्हितम् ॥ पितामहोऽसिदेवानामृषीणांप्रपितामहः
॥ ४५ ॥ कथंनतेत्रपाजानाआत्मनभ्यश्यतस्तनुम् ॥ लोकमध्येकृतंहास्यमहंचापकृताप्रभो ॥ ४६ ॥ यद्येषतेस्थितेभावस्तिष्ठदेवनमोऽस्तुत ॥ अहं
कथंसखीनांतुदर्शयिष्यामिवैमुखम् ॥ ४७ ॥ भर्त्रामेविधृतापत्नीकथमेतदहंवद ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ऋत्विग्भिर्भस्वग्निश्चाहं दीक्षाकालादंनंतम् ॥ ४८ ॥
पत्नींविनानहोमोऽत्रशीघ्रपत्नीमिहानय ॥ शंक्रणेपासमानीतादत्तेयंममविष्णुना ॥ ४९ ॥ गृहीताचमयासुभ्रुक्षमस्वैतंमयाकृतम् ॥ नचापराधं
भूयोऽन्यंकरिष्येतवसुव्रते ॥ १५० ॥ ॥ पादयोःपतितस्तंऽहंक्षमस्वहनमोऽस्तुत ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्तातदाकुद्धाब्रह्माणंशप्तमुद्यता ॥ ५१ ॥
यदिमेऽस्तितपस्तप्तंगुर्वोयदितोपिताः ॥ सर्वब्रह्मसमूहेषुस्थानेषुविविधेषुच ॥ ५२ ॥ नैवतेब्राह्मणाःपूजांकरिष्यंतिकदाचन ॥ ऋतेतुकार्तिकीमेकां
पूजांसांवत्सरीतव ॥ ५३ ॥ करिष्यंतिद्रिजाःसर्वैर्मर्त्यानान्यत्रभूतले ॥ एतद्ब्रह्माणमुक्त्वाहशानक्रतुमुपस्थितम् ॥ ५४ ॥ भोभोःशक्रत्वयानीता
आभीरीब्रह्मणोऽतिकम् ॥ यस्मात्तेक्षुद्रकंकर्मतस्मात्त्वंलप्स्यसेफलम् ॥ ५५ ॥ यदासंग्राममध्येत्वंस्थाताशक्रमविष्यसि ॥ तदात्वंशत्रुभिर्वद्धो
नीतःपरमिकांदशाम् ॥ ५६ ॥ अकिंचनो नष्टमत्त्वःशत्रूणांनगरंस्थितः ॥ ५७ ॥ शक्रंशप्त्वातदादेवीविष्णुं

प्र.सू.खं.
अ० १७

॥ ५२ ॥

वाक्यमथाब्रवीत् ॥ भृगुवाक्येन ते जन्मयदामर्त्यं भविष्यति ॥ ५८ ॥ भार्यावियोगजदुःखं तदा त्वं तत्र भोक्ष्यसे ॥ हतातिशयुणा पत्नी परे पारे महीदधेः
 ॥ ५९ ॥ न च त्वं ज्ञास्यसे नीतांशो कोपहतचेतनः ॥ आत्रासहपङ्कगमपदं प्राप्य दुःखितः ॥ १६० ॥ यदा यदुक्कुले जातः कृष्णसंज्ञो भविष्यसि ॥ पशू
 नां पालको भूत्वा चिक्कालं भ्रमिष्यसि ॥ ६१ ॥ तदा हरुद्रं कुपिता यदा दारुवने स्थितः ॥ तदा ते क्रूरपयः क्रुद्धाः शापं दास्यंति वै हर ॥ ६२ ॥ भो भोः कापा
 लिकक्षुद्रस्त्री गम्माकं जिहीर्षसि ॥ तदेतद्वर्षितं तेऽद्य भूमौ लिंगं पतिष्यति ॥ ६३ ॥ विहीनः पौरुषेण त्वं मुनिशापाच्च पीडितः ॥ गङ्गाद्वारे स्थिता पत्नी सा
 त्वामाश्वसयिष्यति ॥ ६४ ॥ अग्ने त्वं सर्वभक्षोऽसि पूर्वं पुत्रेण मे कृतः ॥ भृगुणा धर्मनित्येन कथं दग्धं दहाम्यहम् ॥ ६५ ॥ जातं वेदस्सरुद्रस्त्वारं तसां प्राव
 यिष्यति ॥ अमेध्येषु च तं जिह्वा अधिकं प्रज्वलिष्यति ॥ ६६ ॥ ब्राह्मणान् नृत्विजः सर्वान् सा वित्री वैशशापह ॥ प्रतिग्रहार्थंऽग्निहोत्रे वृथा दद्यात् श्रयास्तथा
 ॥ ६७ ॥ सदा तीर्थानि क्षेत्राणि लोभादेव भजिष्यथ ॥ पगत्रं पुमदा तृप्ता अतृप्तान् स्वगृहेषु च ॥ ६८ ॥ अयाज्ययाजनं कृत्वा कुत्सितस्य प्रतिग्रहम् ॥ वृथा
 धनार्जनं कृत्वा व्ययं चैव तथा वृथा ॥ ६९ ॥ प्रतानां तेन प्रतत्त्वं भविष्यति न संशयः ॥ एवं शक्रं तथा विष्णुं रुद्रं वै पावकं तथा ॥ १७० ॥ ब्रह्माणं ब्राह्मणांश्चै
 व सर्वान् मानशपद्रुषा ॥ शापं देत्वा न तथा ते पां निष्क्रान्ता मम दमस्तथा ॥ ७१ ॥ ज्येष्ठं पुष्करमासाद्य तदा सा च व्यवस्थिता ॥ लक्ष्मीं प्राहसतीनां
 च शक्रभार्या वगननाम् ॥ ७२ ॥ युवती स्नात्वा स्नानं वाचनामन्त्रांस्तथा मिसंमदि ॥ तत्र चाहंगमिष्यामि यत्र श्रोष्ये न च ध्वनिम् ॥ ७३ ॥ पुलस्त्य
 उवाच ॥ ततस्नाः प्रमदाः सर्वाः प्रयाताः स्वनिकेतनम् ॥ सा वित्री कुपिता तामामपि शापाय चोद्यता ॥ ७४ ॥ अस्मान्मां तु परित्यज्य गतास्ता देवयो
 पितः ॥ मामामपि तथा शापं प्रदाम्ये कुपिता भृशम् ॥ ७५ ॥ सा विष्णुवाच ॥ नैकत्रयामो लक्ष्म्यास्तु भविष्यति कदाचन ॥ क्षुद्रा सा चलचित्ता च
 मूर्खेषु च वमिष्यति ॥ ७६ ॥ म्लच्छेषु पार्वतीयेषु कुत्सितेऽकुत्सिते तथा ॥ मूर्खेषु चावलितेषु अभिशप्तेषु गन्तुमि ॥ ७७ ॥ एवं विधेन रे स्यात्ते वसतिः
 शापकारिता ॥ शापं देत्वा ततस्तस्या इन्द्राणीमशपत्तदा ॥ ७८ ॥ ब्रह्महत्या गृहीतं द्रुपत्योते दुःखभागिनि ॥ नहुषापहते राज्ये दृष्ट्वा त्वां याचयिष्यति
 ॥ ७९ ॥ अहमिन्द्रः कथं चेषानोपस्थांस्वतिवालिशा ॥ सर्वान् देवान् हनिष्यामि न लप्स्येऽहं शची यदि ॥ १८० ॥ नष्टा त्वं च तदा त्रस्ता वाक्पतेर्दुःखिता
 गृहे ॥ वसिष्ठमेदुराचारे मम शापेन गविते ॥ ८१ ॥ देवभार्या सुमर्षा सुतदा शापमयच्छत ॥ न चापत्य कृतां प्रीतिमेताः सर्वालभिष्यथ ॥ ८२ ॥
 दह्यमाना दिवारात्रौ वंध्या शब्देन दूषिताः ॥ गौर्यप्येवं तदा शप्तामा वित्र्या वग्वर्णिनी ॥ ८३ ॥ रुदमाना तु मादृष्टा विष्णुना च प्रसादिता ॥ विष्णुरुवाच ॥
 मार्गदीप्स्वं विशालाग्निं दद्यात्तदा शुभे ॥ ८४ ॥ प्रविश्य च मभां देहि मे खलांशं मवाममी ॥ गृहा गदीशं ब्रह्माणि पादौ च प्रणमामि ते ॥ ८५ ॥

प० पु०
॥ ५३ ॥

एवमुक्ताऽब्रवीदेनंनकरोमिवचस्तव ॥ तत्रचाहंगमिष्यामियत्रश्रोष्यंनवैध्वनिम् ॥ ८६ ॥ एतावदुक्तासारुद्धतस्मात्स्थानाद्विरोस्थिता ॥ विष्णुस्तद
ग्रतःस्थित्वाबद्धाचकरसंपुटम् ॥ ८७ ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वाभक्त्यापगमयास्थितः ॥ विष्णुरुवाच ॥ सर्वंगासर्वभूतेषुद्रष्टव्यासर्वतोऽद्भुता ॥ ८८ ॥
मदमच्चैवयत्किंचिद्दृश्यतन्नविनात्वया ॥ तथापियेषुस्थानेषुद्रष्टव्यासिद्धिमीप्सुभिः ॥ ८९ ॥ स्मर्तव्याभूमिकामैर्वानत्प्रवक्ष्यामि तेऽग्रतः ॥ सावित्री
पुष्करेनामतीर्थानांप्रवरेशुभे ॥ ९० ॥ वाराणस्यां विशालाक्षी नैमिषेलिंगधारिणी ॥ प्रयागेललिता देवी कामुका गंधमादने ॥ ९१ ॥ मानसेकुमुदा
नाम विश्वकाया तथा वरे ॥ गोमते गोमती नाम मंदरे कामचारिणी ॥ ९२ ॥ मदोत्कटाचैत्ररथे जयंती हस्तिनापुरे ॥ कान्यकुब्जं तथा गौरीरंभामलयप
र्वते ॥ ९३ ॥ एकाग्रके कीर्तिमती विश्वा विश्वेश्वरी तथा ॥ कर्णिके पुरुहस्ते निकेदारं मार्गदायिका ॥ ९४ ॥ नंदाहिमवतः प्रुष्टगोकर्णभद्रकालिका ॥ स्थाण्वीश्वरे भवा
नी तु विल्वके विल्वपत्रिका ॥ ९५ ॥ धीशैले स्याधवी देवी भद्रा भद्रेश्वरी तथा ॥ जयावगहशैले तु कमला कमलालये ॥ ९६ ॥ रुद्रकोट्यां तु रुद्राणी काली कालंजरे त
था ॥ महालिङ्गे तु कपिला कर्कोटं मंगलेश्वरी ॥ ९७ ॥ शालग्रामे महादेवी शिवलिङ्गे जलप्रिया ॥ मायापुर्यां कुमारी तु संतानेललिता तथा ॥ ९८ ॥ उत्पलाक्षी सहस्रा
क्षे हि रण्याक्षे महोत्पला ॥ गयायां मंगलानाम विमला पुरोत्तमे ॥ ९९ ॥ विपाशाग्राममोघाक्षी पाटला पुण्यवर्द्धने ॥ नागयणी सुपाश्वेतुत्रिकूटभद्र
सुंदरी ॥ २०० ॥ विपुले विपुलानाम कल्याणी मलयाचले ॥ कोटवी कोटितीर्थे तु सुगंधामाधवी वने ॥ १ ॥ कुब्जाग्रके त्रिसंध्यातु गंगाद्वारे हरिप्रिया ॥
शिवकुंडेशिवानंदानंदिनी देविका तटे ॥ २ ॥ रुक्मिणी द्वारवत्यां तु गधावृंदावने तथा ॥ देवकी मथुरायां तु पाताले परमेश्वरी ॥ ३ ॥ चित्रकूटे तथा
सीता विन्ध्ये विन्ध्यनिवासिनी ॥ सद्माद्रावेकवीरा तु हरिश्चंद्रतु चंद्रिका ॥ ४ ॥ रमणारामतीर्थे तु यमुनायां मृगावती ॥ करवीरे महालक्ष्मी रुमा देवी
विनायके ॥ ५ ॥ अरोगा वैद्यनाथे तु महाकाले महेश्वरी ॥ अभया पुष्पतीर्थे तु अमृता विन्ध्यकंदरे ॥ ६ ॥ मांडव्ये मांडवी देवी स्वाहामाहेश्वरे पुं ॥
वेगले तु प्रचंडाथ चंडिका मरकटके ॥ ७ ॥ सोमेश्वरे वारोहा प्रभासे पुष्कगवती ॥ देवमाता सरस्वत्यां प्रागपारतटे स्थिता ॥ ८ ॥ महालये महापद्मा
पयोष्ण्यां पिंगलेश्वरी ॥ सिंहिकाकृतशोचतु कार्तिके ये तु शंकरा ॥ ९ ॥ उत्पलावर्तके लोला सुभद्रा सिंधुसंगमे ॥ उमा सिद्धवने लक्ष्मी रंंगा भगताश्रमे
॥ २१० ॥ जालंधरे विश्वमुखी तारा किष्किंधपर्वते ॥ देवदारुवने पुष्टिमेंधा काश्मीरमंडले ॥ ११ ॥ भीमा देवी हिमाद्रौ चतुर्ष्वे श्वरे तथा ॥ कपालमोच
ने श्रद्धामाता कायावरोहणे ॥ १२ ॥ शंखोद्धारे ध्वनिर्नाम धृतिः पिंडारके तथा ॥ काला तु चंद्रभागायामच्छोदे सिद्धिदायिनी ॥ १३ ॥ वेणायाम
मृता देवी बदर्यां मुर्वशी तथा ॥ औषधी चोत्तरकुरौ कुशार्द्रापे कुशोदका ॥ १४ ॥ मन्मथा हेमकूटे तु कुमुदे मत्स्यवादिनी ॥ अश्वत्थे वंदनीया तु निधिर्वैश्रवणा

प्र.सू.खं.
अ० १७

॥ ५३ ॥

लये ॥ १५ ॥ गायत्रीवेदवदनेपार्वतीशिवसन्निधौ ॥ देवलोकेतथेन्द्राणीब्रह्मास्येतुसरस्वती ॥ १६ ॥ सूर्यविंशप्रभानाममातृणां वैष्णवी तथा ॥
 अरुंधतीसतीनांतुगमासुचतिलोत्तमा ॥ १७ ॥ चित्रेब्रह्मकलानामशक्तिः सर्वशरीणिणाम् ॥ एतद्भक्त्यामयाप्रोक्तं नामाष्टशतमुत्तमम् ॥ १८ ॥
 अष्टोत्तरंचतीर्थानां शतमेतदुदाहृतम् ॥ योजयेच्छृणुयाद्वापि सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ १९ ॥ येषु तीर्थेषु यः कृत्वा स्नानं पश्येन्नरोत्तमः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः
 कल्पं ब्रह्मपुरे वसेत् ॥ २० ॥ नामाष्टकशतं यस्तु श्रावयेद्ब्रह्मसन्निधौ ॥ पौर्णमास्याममायां वा बहुपुत्रो भवेन्नरः ॥ २१ ॥ गोदाने श्राद्धदाने वा अहन्यहनि
 वा पुनः ॥ देवार्चनविधौ शृण्वन्परंब्रह्माधिगच्छति ॥ २२ ॥ एवंस्तु वतंसा वित्रीविष्णुं प्रोवाच सुव्रता ॥ सवित्र्युवाच ॥ सम्यक्स्तुता त्वया पुत्रत्वमजय्यो भ
 विष्यसि ॥ २३ ॥ अवतारे सदारस्त्वं पितृमातृपुत्रलभः ॥ इह चागत्य यो मातुस्तवे नानेन संस्तुयात् ॥ २४ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः परं स्थानं गमिष्यति ॥
 गच्छयज्ञं विरिञ्चस्य समाप्तिनयपुत्रक ॥ २५ ॥ कुरुक्षेत्रं प्रयागे च भविष्ये चाब्रुदायिनी ॥ समीपगा स्थिता भर्तुः करिष्ये तव भाषितम् ॥ २६ ॥
 पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्तो गतो विष्णुर्ब्रह्मणः सद उत्तमम् ॥ गतायामथ सा वित्र्या गायत्री वाक्यमब्रवीत् ॥ २७ ॥ गायत्र्युवाच ॥ शृण्वन्तु
 वाक्यमृषयो मदीयं भर्तृसन्निधौ ॥ यदिदं वच्म्यहं तुष्टा वरदानाय चोद्यता ॥ २८ ॥ ब्रह्माणं पूजयिष्यंति न गमिष्यन्ति ॥ तेषां वस्त्रं धनं धान्यं दाराः
 सौख्यं धनानि च ॥ २९ ॥ अविच्छिन्नं तथा सौख्यं गृहे वै पुत्रपौत्रकम् ॥ भुक्त्वा सौ सुचिं कालं ते मोक्षं गमिष्यति ॥ ३० ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 ब्रह्माणं च प्रतिष्ठाप्य सर्वयत्नैर्विधानतः ॥ यत्पुण्यफलमाप्नोति तदेकाग्रमनाः शृणु ॥ ३१ ॥ सर्वयज्ञतपोदानतीर्थवर्द्धेषु यत्फलम् ॥ तत्फलं कोटिगुणि
 तं लभेत्तत्प्रतिष्ठया ॥ ३२ ॥ पौर्णमास्युपवासं तु कृत्वा भक्त्या नराधिप ॥ अनेन विधिना यस्तु विरिञ्चिं पूजयेन्नरः ॥ ३३ ॥ प्रतिपदि महावाहो स याति
 ब्रह्मणः पदम् ॥ विरिञ्चिं वा सुदेवं तु ऋत्विग्भिश्च विशेषतः ॥ ३४ ॥ कार्तिके मासि देवस्य गथायात्रा प्रकीर्तिता ॥ यां कृत्वा मानवा भक्त्या संयाति ब्रह्मलोक
 ताम् ॥ ३५ ॥ कार्तिके मासि गजेन्द्रपौर्णमास्यां चतुर्मुखम् ॥ मार्गेण ब्रह्मणा सार्द्धं सा वित्र्या च परंतप ॥ ३६ ॥ भ्रामयेन्नगरं सर्वना नानावाद्यसमन्वितः ॥
 स्थापयेद्भ्रामयित्वा तु स लोकनगरं नृप ॥ ३७ ॥ ब्राह्मणान् भोजयित्वा ग्रेशां डिलेयं प्रपूज्य च ॥ आरोपयेद्द्रव्यं देवं पुण्यवादित्रनिःस्वनैः ॥ ३८ ॥ गथाग्रे
 शांडिलीपुत्रं पूजयित्वा विधानतः ॥ ब्राह्मणान् वाचयित्वा तु कृत्वा पुण्याहमङ्गलम् ॥ ३९ ॥ देवमारोपयित्वा च रथं कुर्यात्प्रजागरम् ॥ नानाविधैः प्रेक्षणि
 कैर्ब्रह्मघोषैश्च पुष्कलः ॥ ४० ॥ कृत्वा प्रजागरं देवं प्रभाते ब्राह्मणा नृप ॥ भोजयित्वा यथाशक्ति भक्ष्यं भोज्यै रनेकशः ॥ ४१ ॥ पूजयित्वा जनंधीरमंत्रेण
 विधिवन्नृप ॥ आज्येन तु महावाहोपयसापायमेन च ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणान् वाचयित्वा तु स्वस्त्या तु विधिवन्नृप ॥ कृत्वा पुण्याहशब्दं च तद्रथं भ्रामयेत्सुरे ॥ ४३ ॥

५० पु०
॥ ५४ ॥

विप्रैश्चतुर्वेदविद्विभ्रामयद्रहणोरथम् ॥ बहुचाथर्वणेर्वीरुदोगाध्वर्युभिस्तथा ॥ ४४ ॥ भ्रामयेद्देवदेवस्यसुरश्रेष्ठस्यतरथम् ॥ प्रदक्षिणंपुरंस
र्वमार्गेणमुममेनतु ॥ ४५ ॥ नवोदव्योग्थोवीरुद्रेणहितमिच्छता ॥ नचागेहेद्रथंप्राज्ञोमुक्त्वैकंभोजकंनृपः ॥ ४६ ॥ ब्रह्मणोदक्षिणेपार्श्वेगायत्रीस्थाप
येन्नृप ॥ भोजकंवामपार्श्वेतुपुनःपङ्कजन्यमेत् ॥ ४७ ॥ एवंपुर्यनिनादेस्तुशंखशब्दश्चपुष्कलः ॥ भ्रामयित्वाग्थंवीरुद्रंमर्वप्रदक्षिणम् ॥ ४८ ॥
स्वस्थानेस्थापयेद्देवंदत्वानीगजनंबुधः ॥ यएवंकुरुतेयात्रांयोवाभक्त्यापिपश्यति ॥ ४९ ॥ स्थंवाकर्पयद्यस्तुमगच्छेद्रहणःपदम् ॥ कार्तिकेमास्य
मावास्यांयश्चदीपप्रदीपनम् ॥ २५० ॥ शालायांब्रह्मणःकुर्यात्मगच्छेत्परमंपदम् ॥ गंधपुष्पैर्नर्वेवस्त्रेगत्मानंपूजयेत्तुयः ॥ ५१ ॥ तस्यांप्रतिपदायांतु
सगच्छेद्रहणःपदम् ॥ महापुण्यातिथिगिर्यंवल्लिगज्यप्रवर्तिनी ॥ ५२ ॥ ब्रह्मणःसुप्रियानित्यंवालेयीपगिकीतिता ॥ ब्रह्माणंपूजयेद्योऽस्यामात्मानंच
विशेषतः ॥ ५३ ॥ सयातिपरमंस्थानंविष्णोर्गमिततेजसः ॥ चैत्रमासिमहावाहोपुण्याप्रतिपदांवग ॥ ५४ ॥ तस्यांयःश्वपचंस्पृष्ट्वात्मानंकुर्यान्नृगेत्तमः
॥ नतस्यदुर्गितंकिंचिन्नाथयोव्याधयोन्नृप ॥ ५५ ॥ भवंतिकुरुशार्दूलतस्मात्स्नानंममाचरेत् ॥ दिव्यंनृगजनंनद्विमवर्गेगविनाशनम् ॥ ५६ ॥ गोमहिष्या
दियत्किंचित्तत्सर्वकर्पयेन्नृप ॥ तेनवस्त्रादिभिःसर्वेस्तोरणंवाह्यतोन्न्यसेत् ॥ ५७ ॥ ब्रह्मणानांतथाभोज्यंकुर्यात्कुरुकुलोद्भव ॥ तिस्रोद्वेताःपुराप्रोक्ता
स्तिथयःकुरुनंदन ॥ ५८ ॥ कार्तिकेऽयुजमासिचैत्रमासितथानृप ॥ स्नानंदानंशतगुणंकार्तिकेयातिथिर्नृप ॥ ५९ ॥ वल्लिगजस्तुशुभदा
पशूनांहिनकारिणी ॥ गायत्र्युवाच ॥ यदुक्तंतुतयावाक्यंमावित्र्याकमलोद्भव ॥ २६० ॥ नतुतंब्राह्मणाःपूजांकरिष्यंतिकदाचन ॥ मदीयंतुवचःश्रुत्वा
थेकरिष्यन्तिचार्चनम् ॥ ६१ ॥ इहभुक्त्वातुभोगांस्तेपरत्रमोक्षभागिनः ॥ एतांज्ञात्वापरांष्टष्टिवरंतुष्टःप्रयच्छति ॥ ६२ ॥ शक्राहंतवरंदास्येसंग्रामेश
त्रुनिग्रहे ॥ तदाब्रह्मामोचयितागत्वाशत्रुनिकेतनम् ॥ ६३ ॥ स्वपुंग्लप्स्यमेनष्टंशत्रुनाशात्परांमुदम् ॥ अकटकंमहद्राज्यंत्रैलोक्येतेभविष्यति ॥ ६४ ॥
मर्त्यलोकेयद्वाविष्णोअवतारंकरिष्यसि ॥ आत्रासहपंगुःखंस्वभार्याहरणादिजम् ॥ ६५ ॥ हत्वाशत्रुंपुनर्भार्याल्पस्यसेसुरमन्निर्धो ॥ गृहीत्वातांपुना
गज्यंकृत्वास्वर्गंगमिष्यसि ॥ ६६ ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणांचपुनर्दिवम् ॥ ख्यातिस्तेविपुलालोकेअनुगंगजनैस्सह ॥ ६७ ॥ सांतानिकानाम
तवैलोकाःस्थास्यन्तिभाविताः ॥ ६८ ॥ गायत्रीतुतदारुद्रंवर्गदांप्रत्यभाषत ॥ पतितेऽपिचतर्लिगेपूजांकुर्व
तियेनगः ॥ ६९ ॥ तेषूताःपुण्यकर्माणःस्वर्गलोकस्यभागिनः ॥ नतांगतिंचाग्निहोत्रेनकृतोहुतपावके ॥ २७० ॥ यांगतिमनुजायांतितवल्लिगस्य
पूजनात् ॥ गंगातीरेमदालिंगंवित्वपत्रेणयेनव ॥ ७१ ॥ पूजयिष्यन्तिसुप्रीतारुद्रलोकस्यभागिनः ॥ प्राप्यापिमर्वभक्षत्वमग्रेत्वंभवपावनः ॥ ७२ ॥

प्र.सू.खं.
अ० १७

॥ ५४ ॥

त्वयिप्रीतेसुराःसर्वेप्रीतावैनात्रसंशयः॥त्वन्मुखेनहविर्देवाःप्रीताःप्राप्यसदाधुवम् ॥७३॥भुंजतेनात्रसंदेहोवेदोक्तंवचनंयथा॥गायत्राब्राह्मणांस्तांश्च
 श्वैवाब्रवीदिदम् ॥ ७४ ॥ युष्माकंप्रीणनंकृत्वासर्वतीर्थेषुमानवाः ॥ पदंसर्वेगमिष्यंतिवैराजाख्यंनसंशयः ॥ ७५ ॥ अन्नप्रकारान्विविधान्दत्त्वादा
 नान्यनेकशः॥श्राद्धेषुप्रीणनंकृत्वादेवदेवाभवंतिते ॥ ७६ ॥ येचवैब्राह्मणश्रेष्ठास्तेषामास्येदिवौकसः ॥भुंजतेचहविःक्षिप्रंकव्यंचैवपितामहाः ॥७७॥
 यूयंहिधारणेशक्तास्त्रैलोक्यस्यनसंशयः ॥ प्राणायामेनचैकेनसर्वेपूताभविष्यथ ॥७८॥ विशेषात्पुष्करेस्नात्वामांजस्वावेदमातरम्॥ प्रतिग्रहकृतान्दो
 षान्नप्राप्स्यथद्विजोत्तमाः ॥७९॥पुष्करेचान्नदानेनप्रीताःस्युःसर्वदेवताः ॥एकस्मिन्भोजितंविप्रेकोट्याःफलमवाप्स्यते॥ २८०॥ब्रह्महत्यादिपापानिदु
 ष्कृतानिकृतानिच ॥तरिष्यन्तिनरास्सर्वेदत्त्वायुष्मत्करेधनम्॥ ८१ ॥ मदीयेनतुजाप्येनजन्मभिस्तुत्रिभिःकृतम् ॥ ब्रह्महत्यासमंपापंतत्क्षणादेवन
 श्यति ॥ ८२ ॥ दशभिर्जन्मभिर्जातंशतेनचपुराकृतम् ॥ त्रियुगेनसहस्रेणगायत्रीहंतिकित्विषम् ॥ ८३ ॥ एवंज्ञात्वासदापूताजप्येतुममवैकृतं
 ॥ भविष्यध्वंसंदेहोनात्रकार्याविचारणा ॥ ८४ ॥ प्रणवेनत्रिमात्रेणसार्द्धजप्त्वाविशेषतः ॥ पूताःसर्वेनसंदेहोजप्त्वामांशिरसासह ॥ ८५ ॥
 अष्टाक्षरास्थिताचाहंजगद्व्यातंमयात्विदम् ॥ माताहंसर्ववेदानांपदैःसर्वैरलंकृता ॥ ८६ ॥ जप्त्वामांभक्तिःसिद्धिर्थास्यंतिद्विजसत्तमाः ॥ प्राधान्यं
 ममजाप्येनसर्वेषांभविष्यति ॥ ८७ ॥ गायत्रीमात्रसारोऽपिवरंविप्रःसुसंयतः ॥ नायंत्रितश्चतुर्वेदीसर्वाशीसर्वविक्रयी ॥ ८८ ॥ यस्माद्विप्रेषु
 सावित्र्याशापोदत्तःसदस्यथ ॥ अत्रदत्तंहुतंचापिसर्वमक्षयकारकम् ॥ ८९ ॥ दत्तोवरोमयातेनयुष्माकंद्विजसत्तमाः ॥ अग्निहोत्रपराविप्रास्त्रिकालं
 होमदायिनः ॥ २९० ॥ स्वर्गतेतुगमिष्यंतिसेकविंशतिभिःकुलैः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवंशक्रस्यविष्णोश्चरुद्रस्यपावकस्यच ॥ ९१ ॥
 ब्रह्मणोब्राह्मणानांचगायत्रीवरमुत्तमम् ॥ तस्मिन्वैपुष्करेदत्त्वाब्रह्मणःपार्श्वगाभवत् ॥ ९२ ॥ चारणैस्तुतदाख्यातंलक्ष्म्यावैशापकारणम् ॥
 युवतीनांचसर्वासांशापाञ्ज्ञात्वापृथक्पृथक् ॥९३॥ लक्ष्म्याश्चैववरंप्रादाद्गायत्रीब्रह्मणःप्रिया॥गायत्र्युवाच॥अकुत्सितान्सदासर्वान्कुर्वतीधनशोभना
 ॥९४॥शोभिष्यसेनसंदेहःसर्वेभ्यःप्रीतिदायिनी ॥ यत्त्वयावीक्षिताःपुत्रिसर्वेतेपुण्यभाजनाः ॥९५॥ परित्यक्तास्त्वयायेतुसर्वेतेदुःखभागिनः ॥ तेषां
 जातिःकुलंशीलंधर्मश्चैववरानने ॥९६॥ सभायांतेचशोभंतेदृश्यंतेचैवपार्थिवैः ॥ अर्थित्वंचैवतेषांतुकरिष्यंतिद्विजोत्तमाः ॥९७॥ सौजन्यंतेषु कुर्वति
 त्वंनोभ्रातापितागुरुः ॥ बांधवोऽपिनसंदेहो नजीवियंत्वयाविना ॥९८॥ त्वयिदृष्टेप्रसन्नमेदृष्टिर्भवतिशोभना ॥ मनःप्रसीदतेत्यर्थसत्यंसत्यंवदामिते
 ॥९९॥ एवंविधानिवाक्यानित्वदृष्ट्यायेनिरीक्षिताः॥ सज्जनास्तेतुश्रोष्यंतिजनानांप्रीतिदायकाः ॥३००॥ इदंत्वंनहुषःप्राप्यदृष्ट्वात्वांयाचयिष्यति॥

प० पु०
॥ ५५ ॥

त्वदृष्ट्यातुहःपापोह्यगस्त्यवचनाद्धुवम् ॥ १ ॥ सर्पत्वंसमनुप्राप्यप्रार्थयिष्यतितंतुसः ॥ दर्पेणाहंविनष्टोऽस्मि शरणंमेमुनेभव ॥ २ ॥
वाक्येनतनतस्यासौनृपस्यभगवानृषिः ॥ कृत्वामनसिकारुण्यमिदंवाक्यंवदिष्यति ॥ ३ ॥ उत्पत्स्यतेकुलेराजात्वदीयेकुलनंदनः ॥ सर्परूप
धरंहृष्टासतेशापंहिभंत्स्यति ॥ ४ ॥ तदात्वंसपतांत्यक्त्वापुनःस्वर्गंगमिष्यसि ॥ अश्वमेधकृतेनत्वंभर्त्रासहपुनर्दिवम् ॥ ५ ॥ प्राप्स्यसेवरदाने
नमदीयेनसुलोचने ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ देवपत्न्यस्तदासर्वास्तुष्टयापरिभाषिताः ॥ ६ ॥ अपत्यैरपिहीनानानैवदुःखंभविष्यति ॥ गौरी
चैवतुगायत्र्यातदासापिविवोदिता ॥ ७ ॥ बृहितापरितोषेणवरान्दत्त्वामनस्विनी ॥ समासितस्ययज्ञस्यकांक्षतीब्रह्मणःप्रिया ॥ ८ ॥
वरदांतांतथादृष्ट्वागायत्रीवेदमातरम् ॥ प्रणिपत्यतदारुद्रःस्तुतिमेतांचकारह ॥ ९ ॥ रुद्रउवाच ॥ नमोऽस्तुतेवैदमातरष्टाक्षरविशो
धिते ॥ गायत्रीदुर्गतरणीवाणीसप्तविधातथा ॥ ३१० ॥ सर्वाणिस्तुतिशान्त्राणिगाथाश्चनिखिलास्तथा ॥ अक्षराणिचसर्वाणिलक्षणानि
तथैवच ॥ ११ ॥ भाष्यादिसर्वशास्त्राणियेचान्येनियमास्तथा ॥ अक्षराणिचसर्वाणित्वंतुदेविनमोऽस्तुते ॥ १२ ॥ श्वेतात्वंश्वेतरूपासिश
शांकेनसमानना ॥ विभ्रतीविपुलौवाहूकदलीगर्भकोमलौ ॥ १३ ॥ एणश्चुंगंकरेगृह्यपंकजंचसुनिर्मलम् ॥ वसानावसनेक्षौमेरक्तेनोत्तरवाससा ॥ १४ ॥
शशिरश्मिप्रकाशेनहारंणोरसिगजिता ॥ दिव्यकुंडलपूर्णाभ्यांकर्णाभ्यांसुविभूषिता ॥ १५ ॥ चन्द्रसापत्न्यभूतेनमुखेनत्वंविराजसे ॥ मुकुटेनातिशुद्धेन
केशबंधेनशोभिता ॥ १६ ॥ भुजगाभोगसदृशौभुजौतेभूषणंदिवः ॥ स्तनौतेरुचिरौदेविवर्तुलौसमचूचुर्को ॥ १७ ॥ जघनेनातिशुभ्रेणत्रिवलीभं
गदर्पिता ॥ सुमध्यवर्तिनीनाभिर्गभीराशुभदर्शिनी ॥ १८ ॥ विस्तीर्णजघनादेवीसुश्रोणीचवरानने ॥ सुजातवृत्तोरुयुगासुजानुचरणातथा ॥ १९ ॥
त्रैलोक्यधारिणीसात्वंभुविसत्योपयाचना ॥ भविष्यसिमहाभागेवरदावरवार्णिनी ॥ ३२० ॥ पुष्करेचकृतायात्रादृष्ट्वात्वांसंभविष्यति ॥ ज्येष्ठेमासेपौ
र्णमास्यामश्यांपूजांचलप्स्यसे ॥ २१ ॥ येचवात्वत्प्रभावज्ञाःपूजयिष्यन्तिमानवाः ॥ नंतर्षादुर्लभंकिंचित्पुत्रतोदनतोऽपिवा ॥ २२ ॥ कांतारे
षुनिमग्नानामटव्यांवामहार्णवे ॥ दस्युभिर्वानिरुद्धानांत्वंगतिःपरमानृणाम् ॥ २३ ॥ त्वंसिद्धिःश्रीर्धृतिःकीर्तिर्हीविद्यासन्नतिर्मतिः ॥ संध्यारात्रिःप्रभा
निद्राकालरात्रिस्त्वमेवच ॥ २४ ॥ अम्बाचकमलामातर्ब्रह्मणीब्रह्माचरिणी ॥ जननीसर्वदेवानांगायत्रीपरमांगना ॥ २५ ॥ जयाचविजयाचैवपु
ष्टिस्त्वंचक्षमादया ॥ सावित्र्यवरजाचासिसदाचेष्टापितुर्मम ॥ २६ ॥ बहुरूपाविश्वरूपासुनेत्राब्रह्मचारिणी ॥ सुरूपात्वंविशालाक्षीभक्तानांपरिर
क्षिणी ॥ २७ ॥ नगरेषुचपुण्येषुआश्रमेषुवरानने ॥ वासस्तवमहादेविवनेषूपवनेषुच ॥ २८ ॥ ब्रह्मस्थानेषुसर्वेषुब्रह्मणोवामतःस्थिता ॥ दक्षिणेनतु

प्र.सृ.खं.
अ० १७

॥ ५५ ॥

सावित्रीमध्येब्रह्मापितामहः ॥ २९ ॥ अन्तर्वेदीचयज्ञानामृत्विजांचापिदक्षिणा ॥ सिद्धिस्त्वंहि नृपाणांचवेलासागरजामता ॥ ३३० ॥ ब्रह्मचारि
 णियादीक्षाशोभाचपरमामता ॥ ज्योतिषांचप्रभादेवीलक्ष्मीनारायणेस्थिता ॥ ३१ ॥ क्षमासिद्धिर्मुनीनांचनक्षत्राणांचरोहिणी ॥ राजद्वारेषुतीर्थे
 षुनदीनांसंगमेषुच ॥ ३२ ॥ पूर्णिमापूर्णचन्द्रेचबुद्धिर्नीत्यांक्षमाधृतिः ॥ उमादेवीचनारीणांश्रूयसेवरवर्णिनी ॥ ३३ ॥ इन्द्रस्यचारुदृष्टिस्त्वंसहस्रन
 यनोपगा ॥ ऋषीणांधर्मबुद्धिस्त्वंदेवानांचपरायणा ॥ ३४ ॥ कर्षकाणांचसीतात्वंभूतानांधरणीतथा ॥ स्त्रीणामवैधव्यकरीधनधान्यप्रदासदा ॥
 ३५ ॥ व्याधिंमृत्युंभयंचैवपूजिताशमयिष्यसि ॥ तथातुकार्तिकेमासिपूर्णिमास्यांसुपूजिता ॥ ३६ ॥ सर्वकामप्रदादेवीभविष्यसिशुभप्रदे ॥
 यश्चेदंपठतेस्तोत्रंशृणुयाद्वाप्यभीक्ष्णशः ॥ ३७ ॥ सर्वार्थसिद्धिलभतेनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ गायत्र्युवाच ॥ भविष्यत्येवमेवंतुयत्त्वयापुत्रभाषि
 तम् ॥ ३८ ॥ विष्णुनासहितःसर्वस्थानेष्वेवभविष्यसि ॥ ३९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखंडेसावित्रीविवादगायत्रीवरप्रदानंनमसप्तद
 शोऽध्यायः ॥ १७ ॥ भीष्मउवाच ॥ अत्यद्भुतमिदं ब्रह्म श्रुतवानस्मितत्त्वतः ॥ अभिषेकंतुगायत्र्याःसदस्यत्रतथाकृतम् ॥ १ ॥ विरोधंचैवसा
 वित्र्याशापदानंतथाकृतम् ॥ विष्णुनाचयथादेवीसर्वस्थानेषुकीर्तिता ॥ २ ॥ गायत्रीचापिरुद्रेणस्तुताचवरवर्णिनी ॥ श्रुत्वेदंपूतमात्मानंमन्येऽहंतु
 महामुने ॥ ३ ॥ प्रहृष्टानिचरोमाणिप्रशांतंचमनोमम ॥ श्रुत्वामेपरमाप्रीतिःकौतूहलमथैवहि ॥ ४ ॥ नारायणस्तुभगवान्कृत्वातांपरमांचवै ॥
 ब्रह्मपत्न्याःस्तुतिंभक्त्यान्यस्यतांपर्वतोपरि ॥ ५ ॥ उवाचवचनंविष्णुस्तुष्टिपुष्टिप्रदायकम् ॥ श्रीमतीर्ह्यामतीचैवयाचदेवीश्वरीतथा ॥ ६ ॥ एतदे
 वश्रुतंब्रह्मस्तववक्त्राद्विनिःसृतम् ॥ उत्तरंतत्रयद्भूतंयच्चतस्मिन्स्थलेकृतम् ॥ ७ ॥ आनुपूर्व्यांचतत्सर्वंभगवान्वक्तुमर्हति ॥ श्रुतेनमेदेहशुद्धिर्भविष्यतिन
 संशयः ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ यजतःपुष्करेतस्यदेवस्यपरमेष्ठिनः ॥ शृणुराजन्निदंचित्रंपूर्वमेवयथाकृतम् ॥ ९ ॥ आदौकृतयुगेतस्मिन्यजमा
 नेपितामहे ॥ मरीचिरंगिराश्चैवपुलस्त्यःपुलहःऋतुः ॥ १० ॥ दक्षःप्रजापतिश्चैवनमस्कारंप्रचक्षिरे ॥ विद्योतमानाःपुरुषाःसर्वाभरणभूषिताः ॥
 ११ ॥ उपनृत्यंतिदेवेशंविष्णुमप्सरसांगणाः ॥ ततो गंधर्वतूर्यैस्तुप्रतिनंद्यविहायसि ॥ १२ ॥ बहुभिःसहगंधर्वैःप्रगायतिचतुर्बुरुः ॥ महाश्रुति
 श्चित्रसेनऊर्णायुरनघस्तथा ॥ १३ ॥ गोमायुस्सूर्यवर्चाश्चसोमवर्चाश्चकौरव ॥ युगपच्चतृणायुश्चनंदिश्चित्ररथस्तथा ॥ १४ ॥ त्रयोदशःशालिशि
 राःपर्जन्यश्चचतुर्दशः ॥ कलिःपंचदशश्चात्रतारकश्चात्रषोडशः ॥ १५ ॥ हाहाहूहूश्चगन्धर्वोहंसश्चैवमहाद्युतिः ॥ इत्यंतेदेवगंधर्वाउपगायंतितेविभु
 म् ॥ १६ ॥ तथैवाप्सरसोदिव्याउपनृत्यंतितविभुम् ॥ धातार्यमाचसवितावरुणोऽशोभगस्तथा ॥ १७ ॥ इन्द्रोविवस्त्रान्पूषाचत्वष्टापर्जन्यएवच ॥

५ प० पु०
॥ ५७ ॥

ण्डदः समरप्रियः ॥ गरिष्ठश्चरिष्ठश्चप्रलंबोनरकः पृथुः ॥ ७५ ॥ इंद्रतापनवातापीकेतुमान्वलदपितः ॥ असिलोमासुलोमाचबाष्कलिः प्रमदोमदः ॥ ७६ ॥ सृगालवदनश्चैवकेशीचशरदस्तथा ॥ एकाक्षश्चैवराहुश्चवृत्रः क्रोधविमोक्षणः ॥ ७७ ॥ एतेचान्यचबहवोदानवाबलदपिताः ॥ ब्रह्माणंपर्युपासंतवाक्यंचेदमथोचिरे ॥ ७८ ॥ त्वयासृष्टाः स्मभगवंस्त्रैलोक्यंभवताहिनः ॥ दत्तंसुरवरश्रेष्ठदेवेभ्यश्चाधिकाः कृताः ॥ ७९ ॥ भगवन्निहकिंकुर्मोयज्ञेतवपितामह ॥ यद्धितंतद्रदास्माकंसमर्थाः कार्यनिर्णये ॥ ८० ॥ किमेभिस्तेवराकैश्चअदितेर्गर्भसंभवैः ॥ देवतैर्निहतैः सर्वैः पराभूतैश्चसर्वदा ॥ ८१ ॥ पितामहोऽसिसर्वेषामस्माकंदैवतैः सह ॥ तवयज्ञसमाप्तौचपुनरस्मासुदैवतैः ॥ ८२ ॥ श्रियंप्रतिविरोधश्चभविष्यतिनसंशयः ॥ इदानींप्रक्षणंकुर्मः स हिताः सर्वदानवैः ॥ ८३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सगर्वंतुवचस्तेषांश्रुत्वादेवोजनार्दनः ॥ शक्रेणसहितः शंभुमिदमाहमहायशाः ॥ ८४ ॥ यज्ञंपैतामहेयंतुसम्प्राप्तादनुपुङ्गवाः ॥ ब्रह्मणामंत्रिताश्चेहविघ्नार्थंप्रयतंतिते ॥ ८५ ॥ अस्माभिस्तुक्षमाकार्यायावद्यज्ञः समाप्यते ॥ समाप्तेतुक्रतावस्मिन्युद्धंकार्यदिवौकसाम् ॥ ८६ ॥ यथानिर्दानवाभूमिस्तथाकार्यंत्वयाविभो ॥ जयार्थंचहशक्रस्यभवताचमयामह ॥ ८७ ॥ द्विजानांपरिविष्टारोमरुतः परिकल्पिताः ॥ दानवानांधनंयच्चगृहीत्वातद्यजामहे ॥ ८८ ॥ अत्रागतेषुविप्रेषुदुःखितेषुजनेष्विह ॥ व्ययंतस्यकरिष्यामोदामंभावेनिवेशिताः ॥ ८९ ॥ वदंतमेवंतंविष्णुंब्रह्मावचनमब्रवीत् ॥ एतेदेनुसुताः क्रुद्धायुष्माकमपिनेप्सिताः ॥ ९० ॥ भवताचक्षमाकार्यारुद्रेणसहदैवतैः ॥ कृतंयुगावसानेतुसमाप्तिंचक्रतौगते ॥ ९१ ॥ मयाचप्रेषितायूयमेतेचदनुपुंगवाः ॥ संधिर्वाविग्रहोवापिसर्वैः कार्यस्तदैवहि ॥ ९२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुनस्तान्दानवान्ब्रह्मावाक्यमाहस्वयंप्रभुः ॥ दानवैर्नैर्विरोधोऽत्रयज्ञेममकथंचन ॥ ९३ ॥ मैत्रभावस्थितायूयमस्मत्कार्यपरायणाः ॥ दानवाऊंचुः ॥ सर्वमेतत्करिष्यामः शासनंतेपितामह ॥ ९४ ॥ अस्माकमनुजादेवाभयंतेषांनविद्यते ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एतच्छत्वातदातेषांपरितुष्टः पितामहः ॥ ९५ ॥ मुहूर्ततिष्ठतांतेषामृषिकोटिरुपागता ॥ श्रुत्वापैतामहंयज्ञंतेषांपूजांतुकेशवः ॥ ९६ ॥ आसनानिददांतेषांतदादेवः पिनाकधृक् ॥ वसिष्ठोऽर्घददांतेषांब्रह्मणापरिचोदितः ॥ ९७ ॥ गामर्घंचततोदत्वापृष्ट्वाकुशलमव्ययम् ॥ निवेशंपुष्करेदत्वास्थीयतामितिचाब्रवीत् ॥ ९८ ॥ ततस्तऋषयः सर्वेजटाजिनधरास्तथा ॥ शोभयंतः सरःश्रेष्ठंगङ्गामिवदिवौकसः ॥ ९९ ॥ मुंडाः काषायिणाश्चैकेदीर्घश्मश्रुधराः परे ॥ विरलैर्दशनैः केचिचिपिटाक्षास्तथापरे ॥ १०० ॥ बृहत्तनूदराः केऽपिकेकराक्षास्तथापरे ॥ दीर्घकर्णाविकर्णाश्चकर्णेश्चत्रुटितास्तथा ॥ १ ॥ दीर्घफालाविफालाश्चस्त्रायुचर्मावगुंठिताः ॥ निर्गतंचोदरंतेषांमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ २ ॥ दृष्ट्वातेपुष्करंतीर्थदीप्यमानंसमंततः ॥ तीर्थं

प्र.सू.खं.
अ० १८

॥ ५७ ॥

लोभान्नरव्याघ्रतस्यतीरेव्यवस्थिताः ॥ ३ ॥ बालखिल्यामहात्मानोह्यश्मकुट्टास्तथापरे ॥ दंतोलूखलिनश्चान्येसंप्रक्षालास्तथापरे ॥ ४ ॥
 वायुभक्षजलाहाराःपर्णाहारास्तथापरे ॥ नानानियमयुक्ताश्चतथास्थंडिलशायिनः ॥ ५ ॥ सरस्यमिन्मुखं दृष्ट्वा सुरूपास्याः क्षणादनु ॥
 किमेतदिति चित्याथ निरीक्ष्य च परस्परम् ॥ ६ ॥ अस्मिंस्तीर्थे दर्शनेन मुखस्येह सुरूपता ॥ मुखदर्शनमित्येव नाम कृत्वा तु तापसाः ॥ ७ ॥
 स्नातानियमयुक्ताश्च सुरूपास्ते तदा भवन् ॥ देवपुत्रोपमा जाता अनौपम्यगुणान्विताः ॥ ८ ॥ शोभमानानरश्रेष्ठस्थिताः सर्वे वनौकसः ॥
 यज्ञोपवीतमात्रेण व्यभजंस्तीर्थमंजसा ॥ ९ ॥ जुह्वतश्चाग्निहोत्राणि चक्रुश्च विविधाः क्रियाः ॥ चितयंतो हिराजेंद्रतपसा दग्धकिल्बिषाः ॥ ११० ॥
 नयास्यामो परं तीर्थं ज्येष्ठभावो त्विदं सरः ॥ ज्येष्ठपुष्करमित्येव नाम च कुर्द्विजातयः ॥ १११ ॥ तत्र कुब्जान् बहून् दृष्ट्वा स्थितांस्तीर्थसमीपतः ॥ बभू-
 वुर्विस्मितास्तत्र जना ये च समागताः ॥ ११२ ॥ दत्त्वा दानं द्विजातिभ्यो भांडानि विविधानि च ॥ श्रुत्वा सरस्वतीं प्राचीं स्नातुकामा द्विजागताः ॥ ११३ ॥
 सरस्वती तीर्थं वरानाना द्विजगणैर्युता ॥ बदरेंगुदकाश्मर्यपुक्षाश्च तथ विभीतकैः ॥ ११४ ॥ पौलोमैश्च पलाशैश्च करीरैः पीलुभिस्तथा ॥ सर-
 स्वती तीर्थं रुद्धैर्धन्वनैः स्यंदनैस्तथा ॥ ११५ ॥ कपित्थैः करवीरैश्च बिल्वैराग्रातकैस्तथा ॥ अतिमुक्तकण्ठैश्च पारिजातैश्च शोभिता ॥ ११६ ॥ कदंब-
 वनभूयिष्ठा सर्वसत्त्वमनोरमा ॥ वाय्वंबुफलपर्णादैर्दंतोलूखलिकैरपि ॥ ११७ ॥ तथा श्मकुट्टमुख्यैश्च वरिष्ठैर्मुनिभिर्वृता ॥ स्वाध्यायघोषं
 घुष्टामृगयूथशताकुला ॥ ११८ ॥ अहिंसैर्धर्मपरमैस्तथा चातीव शोभिता ॥ सुप्रभाकांचनाख्या च प्राचीनं दाविशालका ॥ ११९ ॥ स्रोतोभिः
 पंचभिस्तत्र वर्तते पुष्करे नदी ॥ पितामहस्य स दसि वर्तमाने महीतले ॥ १२० ॥ वितते यज्ञवाटे तु स्वागतेषु द्विजादिषु ॥ पुण्याहघोषैर्विततैर्देवा-
 नानियमैस्तथा ॥ २१ ॥ देवेषु चैव व्यग्रेषु तस्मिन् यज्ञविधौ तथा ॥ तत्र चैव महाराज दीक्षिते च पितामहे ॥ २२ ॥ यजतस्तस्य स त्रेण सर्वकाम-
 समृद्धिना ॥ मनसा चिंतिता ह्यर्था धर्मार्थकुशलास्तथा ॥ २३ ॥ उपतिष्ठंति राजेंद्र द्विजातींस्तत्र तत्र ह ॥ जगुश्च देवगंधर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ २४ ॥
 वादित्राणि च दिव्यानि वा दयामासु गंजसा ॥ तस्य यज्ञस्य संपत्त्या तु तुषुर्देवता अपि ॥ २५ ॥ विस्मयं परमं जग्मुः किमु मानुष्योनयः ॥ वर्त-
 माने तथा यज्ञे पुष्करस्थे पितामहे ॥ २६ ॥ अब्रुवन् ऋषयो भीष्मतदा तुष्टास्सरस्वतीम् ॥ सुप्रभांनाम राजेंद्रनाम्ना चैव सरस्वतीम् ॥ २७ ॥ ते ह-
 द्वा मुनयः सर्वे वगयुक्तां सरस्वतीम् ॥ पितामहं भासयंतीं क्रतुं ते बहु मे निरे ॥ २८ ॥ एवमेपासरिच्छ्रेष्ठा पुष्करेषु सरस्वती ॥ पितामहार्थं पम्भूता तु-
 ष्ठयर्थं च मनीषिणाम् ॥ २९ ॥ पुण्यस्य पुण्यता कारि पंचस्रोतास्सरस्वती ॥ सुप्रभानाम राजेंद्रनाम्ना चैव सरस्वती ॥ १३० ॥ यत्र ते मुनयः शशा-

१ क० पु०
॥ ५८ ॥

न्तानानास्वाध्यायवादिनः ॥ तेसमांगत्यक्रषयस्सस्मर्ग्वैसरस्वतीम् ॥ ३१ ॥ साभिध्यातामहाभागाऋषिभिःसत्रयाजिभिः ॥ समास्थिता
दिशंपूर्वाभक्तिप्रीतामहानदी ॥ ३२ ॥ प्राचीपूर्ववहानाम्नामुनिवंद्यासरस्वती ॥ इदमन्यन्महाराजाशृण्वार्थवर्गभुवि ॥ ३३ ॥ क्षतोमंकणकोविप्रः
कुशाग्रेणेतिनःश्रुतम् ॥ क्षतात्किलकरेतस्यराजञ्चाकरसोऽस्रवत् ॥ ३४ ॥ सर्वेशाकरसंहृद्वाहर्षाविष्टःप्रनृत्तवान् ॥ ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेतुस्थावरंजंगमंच
यत् ॥ ३५ ॥ प्रानृत्यतजगत्सर्वेजसातस्यमोहितम् ॥ शक्रादिभिस्सुरैराजनृषिभिश्चतपोधनैः ॥ ३६ ॥ विज्ञप्तस्तत्रवैब्रह्मानायनृत्येत्तथाकुरु ॥
आदिष्टोब्रह्मणारुद्रऋषेरथेनराधिप ॥ ३७ ॥ नायनृत्येद्यथाभीमतथात्वंवक्तुमर्हसि ॥ गत्वारुद्रोमुनिहृद्वाहर्षाविष्टमतीवहि ॥ ३८ ॥ भोभोवि
प्रर्षभत्वंहिनृत्यसेकेनहेतुना ॥ नृत्यमानेनभवताजगत्सर्वंचनृत्यति ॥ ३९ ॥ तेनायंवारितःप्राहनृत्यन्वैमुनिसत्तमः ॥ मुनिरुवाच ॥ किं
नपश्यसिमेदेवकराच्छाकरसोऽस्रवत् ॥ १४० ॥ तंतुहृद्वाप्रनृत्तोऽहंहर्षेणमहतावृतः ॥ तंप्रहस्याब्रवीद्देवोमुनिरागेणमोहितम् ॥ ४१ ॥ अहंनविस्मयं
विप्रगच्छामीहप्रपश्यमाम् ॥ एवमुक्तोमुनिश्रेष्ठोमहादेवेनकौरव ॥ ४२ ॥ ध्यायमानस्तदाकोऽयंप्रतिपिद्धोऽस्मियेनहि ॥ अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वां
गुष्ठस्ताडितस्तथा ॥ ४३ ॥ ततोभस्मक्षताद्राजन्निर्गतंहिमपांडुरम् ॥ तद्वद्वाव्रीडितश्चासौप्राहतत्पादयोःपतन् ॥ ४४ ॥ नान्यदेवादहंमन्येरुद्रात्परतरं
महत् ॥ चराचरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृत् ॥ ४५ ॥ त्वयासृष्टमिदंसर्ववदंतीहमनीषिणः ॥ त्वामेवसर्वविशतिपुनरेवयुगक्षये ॥ ४६ ॥ देवैर
पिनशक्यस्त्वंपरिज्ञातुमयाकुतः ॥ त्वयिसर्वंचदृश्यंतंसुराब्रह्मादयोऽपिये ॥ ४७ ॥ सर्वस्त्वमसिदेवानांकर्ताकारयिताचयः ॥ त्वत्प्रसादात्सुराः
सर्वेभवतीहाकुतोभयाः ॥ ४८ ॥ एवंस्तुत्वामहादेवमृषिश्चप्रणतोऽब्रवीत् ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेनतपोनक्षीयतेत्विह ॥ ४९ ॥ ततोदेवःप्रीतमनास्तमृ
षिपुनरब्रवीत् ॥ तपस्तेवर्द्धतांविप्रमत्प्रसादात्सहस्रधा ॥ १५० ॥ प्राचीमेवेहवत्स्यामित्वयासार्द्धमहंसदा ॥ सरस्वतीमहापुण्याक्षेत्रेचात्मिन्विशे
षतः ॥ ५१ ॥ नतस्यदुर्लभंकिंचिदिहलोकेपरत्रच ॥ सरस्वत्युत्तरेतीरेयस्त्यजेदात्मनस्तनुम् ॥ ५२ ॥ प्राचीतटेजाप्यपरोनचेहप्रियतेपुनः ॥ अ
ल्पतोवाजिमेधस्यफलमाप्स्यतिपुष्कलम् ॥ ५३ ॥ नियमैश्चोपवासैश्चकर्शयन्देहमात्मनः ॥ जलाहारोवायुभक्षःपर्णाहारश्चतापसः ॥ ५४ ॥ तथा
स्थंडिलशायीचयेचान्येनियमाःपृथक् ॥ करोतियोद्विजश्रेष्ठोनियमास्तान्ब्रतानिच ॥ ५५ ॥ सयातिशुद्धदेहश्चब्रह्मणःपरमंपदम् ॥ तस्मिन्स्तीर्थेतुयेदं
तिलमात्रंतुकांचनम् ॥ ५६ ॥ मेरुदानसमंतत्स्यात्पुराप्राहप्रजापतिः ॥ तस्मिन्स्तीर्थेतुयेथाद्वंकरिष्यंतिहिमानवाः ॥ ५७ ॥ एकविंशकुलोपेताःस्वर्ग
यास्यंतितेनराः ॥ पितृणांचशुभंतीर्थपिंडेनैकेनतर्पिताः ॥ ५८ ॥ ब्रह्मलोकंगमिष्यंतिस्वपुत्रेणेहतारिताः ॥ भूयश्चान्नंचच्छंतिमोक्षमार्गव्रजंतिते ॥ ५९ ॥

प्र.सू.खं.
अ० १८

॥ ५८ ॥

प्राचीनत्वंसरस्वत्यायथाभूतंशृणुष्वतत् ॥ सरस्वतीपुराप्रोक्तादेवैःसर्वैःसंवासवैः ॥ १६० ॥ तटत्वयाप्रयातव्यंप्रतीच्यालवणोदधेः ॥ वडवाग्निमि
 मंनीत्वासमुद्रेनिक्षिपस्वह ॥ ६१ ॥ एवंकृतेसुराःसर्वेभवंतिभयवर्जिताः ॥ अन्यथावडवाग्निस्तुदहतेस्वेनतेजसा ॥ ६२ ॥ तस्माद्रक्षस्वविबुधानेत
 स्मादचिराद्भयात् ॥ मातंवभवसुश्रोणिसुगणामभयप्रदा ॥ ६३ ॥ एवमुक्तातुसादेवीविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ आहनाहंस्वतंत्रास्मिपितामेवियतां
 स्वराट् ॥ ६४ ॥ तदाज्ञाकारिणीनित्यंकुमारीहृदतत्रत ॥ पित्रादेशाद्विनानाहंपदमेकमपिक्वचित् ॥ ६५ ॥ गच्छामितस्मात्कोऽप्यन्यउपाय
 श्चिन्त्यतामहो ॥ तदाशयंविदित्वाहुस्तेसमेत्यपितामहम् ॥ ६६ ॥ नान्येनशक्यतेनेतुंवडवाग्निःपितामह ॥ अदृष्टदोषाम्मुक्त्वैकांकुमारीतनयांतव
 ॥ ६७ ॥ सरस्वतीसमानीयकृत्वाकेवरवर्णिनी ॥ शिरस्याग्रायसन्नहमुवाचाथसरस्वतीम् ॥ ६८ ॥ मांचदेवासुराःप्राहुःसत्वंब्रह्मियशस्विनीम् ॥
 नीत्वाविनिक्षिपेदेनंवाडवंलवणांबुनि ॥ ६९ ॥ पितुर्वाक्यंहितच्छ्रुत्वावियुक्ताकुररीयथा ॥ पित्रातदैवसाकन्यारुरुदेदीनमानसा ॥ १७० ॥ शोभते
 तन्मुखंतस्याःशोकबाष्पाविलेक्षणम् ॥ सितंविकसितंतद्वत्पद्मंतोयकणोक्षितम् ॥ ७१ ॥ तत्तथाविधमालोक्यपितामहपुरस्सराः ॥ विबुधाः
 शोकभावस्यसर्वेशमुपागताः ॥ ७२ ॥ संस्तभ्यहृदयंतस्याःशोकसंतापितंतदा ॥ पितामहस्तामुवाचमारोदीर्नास्तिभयम् ॥ ७३ ॥ मानलाभश्च
 भवितातवदेवानुभावतः ॥ नीत्वाक्षारोदमध्येतुक्षिपस्वज्वलनंसुते ॥ ७४ ॥ एवमुक्तातुसाबालाबाष्पाकुलितलोचना ॥ प्रणम्यपद्मजन्मानं
 गच्छाम्युक्तवतीतुसा ॥ ७५ ॥ माभैरुक्तापुनस्तैस्तुपित्राचापितथैवसा ॥ त्यक्त्वाभयंहृष्टमनाःप्रयातुंसमवंस्थिता ॥ ७६ ॥ तस्याःप्रयाणसमये
 शंखदुंदुभिनिस्वनैः ॥ मंगलानांचनिर्घोषैर्जगदापूरितंशुभः ॥ ७७ ॥ सितांबरधराधन्यासितचंदनमंडिता ॥ शरदंबुजसच्छायतारहारविभूषिता
 ॥ ७८ ॥ संपूर्णचंद्रवदनापद्मपत्रायतेक्षणा ॥ शुभांकीर्तिसुरेशस्यपूरयन्तीदिशोदश ॥ ७९ ॥ स्वतेजसातद्धृदयाग्निःसृताभासयज्जगत् ॥
 अनुव्रजन्तीतांगगातयोक्तावरणिनी ॥ १८० ॥ द्रक्ष्यामित्वांपुनरहंकुत्रयातासिमेसखि ॥ एवमुक्तातयागंगाप्रोवाचमधुरांगिरम् ॥ ८१ ॥
 यदेवायास्यसिप्राचीदिशंमांपश्यसेशुभे ॥ विबुधैस्त्वंपरिवृतादर्शनंतवसंश्रये ॥ ८२ ॥ उदङ्मुखीतदाभूत्वात्यजशोकंशुचिस्मिते ॥
 अहंचोदङ्मुखीपुण्यात्वंतुप्राचीसरस्वती ॥ ८३ ॥ तत्रक्रतुशतंपुण्यंस्नानदानेनसुव्रते ॥ श्राद्धदानेतथानित्यंपितृणांदत्तमक्षयम् ॥ ८४ ॥
 येकरिष्यन्तिमनुजाविमुक्तास्तऋणैस्त्रिभिः ॥ मोक्षमार्गं गमिष्यन्तिविचारोनात्रविद्यते ॥ ८५ ॥ तामुवाचततोगङ्गापुनर्दर्शनमस्तुते ॥ गच्छ
 स्वमालयंभद्रेस्मर्तव्याहंत्वयानघे ॥ ८६ ॥ यमुनापितथैवसागायत्रीचमनोरमा ॥ सावित्र्यासहिताःसर्वाःसखीसंप्रैषयंस्तथा ॥ ८७ ॥

प० पु०
॥ ५९ ॥

ततो विसृज्यतान्देवान्ब्रह्मासुरस्वती ॥ उत्तंकस्याश्रमपदउद्धृतासामनस्विनी ॥ ८८ ॥ अधस्तात्पुक्षवृक्षस्य अवरोप्यचतांतनुम् ॥ अवतीर्णा
महाभागादेवानां पश्यतांतदा ॥ ८९ ॥ विष्णुरूपस्तरुः सोऽत्र सर्वदेवैस्तु वन्दितः ॥ संसेव्यश्च द्विजैर्नित्यं फलहेतोर्महोदयः ॥ ९० ॥ अनेकशाखा
विततश्चतुर्मुख इवापरः ॥ तत्कोटरकुटीकोटिप्रविष्टानां द्विजन्मनाम् ॥ ९१ ॥ श्रूयंते विविधा वाचःसुराणां रक्तचेतसाम् ॥ वनस्पतिरपुष्पोऽ
पि पुष्पितश्चोपलक्ष्यते ॥ ९२ ॥ जातीचम्पकवत्पुष्पैः शाखालग्नैः शुक्लैः शुभैः ॥ केतकीववलाकाभिरशोभतसरिद्धरा ॥ ९३ ॥ कोकिला
भिस्समालेव फेनकैः पुष्पितेव सा ॥ हरेणैव यथा गङ्गाप्लक्ष्णेव हि सा तथा ॥ ९४ ॥ तत्रांभस्थातदा देवप्रोवाचाथ जनार्दनम् ॥ समर्पयस्व तं वह्निं
देवादेशं करोम्यहम् ॥ ९५ ॥ एवमुक्तेन सा तेन प्रत्युक्ता विष्णुना तदा ॥ न ते दाहभयं त्याज्यस्त्वया यं वह्निराट्स्वयम् ॥ ९६ ॥ पश्चिमं
सागरं नेतुं वाडवज्ज्वलनं शुभे ॥ एवं क्रमेण गच्छंत्या तदापंप्राप्स्यते शुभे ॥ ९७ ॥ ततस्तं शातकुंभस्थं कृत्वा सौवडवानलम् ॥ समर्पय तं गोविन्दः
सरस्वत्यामहोदरे ॥ ९८ ॥ सा तं गृहीत्वा सुश्रोणीप्रतीच्य भिमुखीययौ ॥ अंतर्द्धानेन संप्राप्ता पुष्करं सामहानदी ॥ ९९ ॥ मर्यादापर्वते तस्मिन्स
म्भूता विमला सरित् ॥ पुष्करारण्यं विपुलं सुरसिद्धनिषेवितम् ॥ २०० ॥ पितामहेन यत्रासीद्यज्ञसत्रं निषेवितम् ॥ सिद्धचर्थमुनिमुख्यानामा
गता सौमहानदी ॥ १ ॥ येषु तत्र कृतो होमः कुंडेष्वसीद्विर्दिष्टा ॥ तानि सर्वाणि संप्राप्य तोयेनाप्युद्धृता हिंसा ॥ २ ॥ तत्र क्षेत्रे महापुण्या
पुष्करे सा तथोत्थिता ॥ तेन तत्पूरणं प्रोक्तं वायुना जगदायुषा ॥ ३ ॥ सा पितृक्षेत्रमासाद्य पुण्यं पुण्यामहानदी ॥ सरस्वती स्थिता देवी मर्त्यानां
पापनाशिनी ॥ ४ ॥ तत्र ये शुभकर्माणः पुष्करस्थां सरस्वतीम् ॥ पश्यंति तेन पश्यंति सुघोरांतामधोगतिम् ॥ ५ ॥ यः पुनस्तत्र भावेन नरः स्नानं स
माचरेत् ॥ स ब्रह्मलोकमासाद्य ब्रह्मणा सह मोदते ॥ ६ ॥ यस्तु दद्यात्तत्र दधि ब्राह्मणाय मनोरमम् ॥ सोऽप्यग्निलोकमासाद्य भुंक्ते भोगान्सुशोभनान् ॥ ७ ॥
वरं प्रावरणं योऽपि भक्त्या दद्याद्विजातये ॥ सोऽपि सद्ब्रह्मदानस्य फलं दशगुणं लभेत् ॥ ८ ॥ ज्येष्ठकुंडे नरः स्नात्वा यः संतर्पयते पितृन् ॥ स तानुद्धरेत्
सर्वान्नरकादपिशुद्धधीः ॥ ९ ॥ क्षेत्रेपैतामहे पूते पुण्यां प्राप्य सरस्वतीम् ॥ नरः किंप्रार्थयेदन्यत्तीर्थं ब्रह्मसुतोऽब्रवीत् ॥ १० ॥ तस्मात्सर्वेषु तीर्थेषु
स्नातः प्राप्नोति यत्फलम् ॥ तत्सर्वं प्राप्नुयान्मर्त्यो ज्येष्ठकुंडे सकृत्प्लुतः ॥ ११ ॥ किमत्र बहुनोक्तेन क्षेत्रं तीर्थं गतिः शुभा ॥ येनैतन्नित्यं प्राप्तं प्राप्ता तेन गतिः
परा ॥ १२ ॥ काले क्षेत्रे तथा तीर्थं स्नात्वा हुत्वा पितृन् यः ॥ प्रयच्छते द्विजायार्थं सोऽनंतं सुखमश्नुते ॥ १३ ॥ कार्तिके मासि शुक्ले च वैशाखे शशिषू
षणे ॥ चंद्रसूर्योपरागे च काले च कुरुजांगले ॥ १४ ॥ क्षेत्रेष्वंतेषु तीर्थानि यान्युक्तानि मुनीश्वरैः ॥ तेषां पुण्यतमं तीर्थं मिदमाह पितामहः ॥ १५ ॥

प्र.सु.सं.
अ० १८

॥ ५९ ॥

कुण्डेतुमध्यमेस्नात्वाकार्तिव्यायः पुमान्द्विजे ॥ प्रयच्छतेचापिद्रव्यंसोऽश्वमेधमवाप्नुयात् ॥ १६ ॥ एवंकनिष्ठकेऽप्यत्रकुण्डेस्नात्वासमाधिना ॥ यः
 प्रयच्छतिविप्रायसुरूपामपिशालिकाम् ॥ १७ ॥ सप्रयातिनरःक्षिप्रमग्निलोकंमनोरमम् ॥ त्रिःसप्तकुलसंयुक्तोभुंक्तेतत्रमहाफलम् ॥ १८ ॥ त
 स्मात्सर्वप्रयत्नेनगमनायमतिःस्थिरा ॥ पुरुषेणतुकर्तव्यापुष्करावाप्तयेशुभा ॥ १९ ॥ पुष्करारण्यमासाद्यप्राचीयत्रसरस्वती ॥ मतिःस्मृतिः
 शुभाप्रज्ञामेधाबुद्धिर्दयापरा ॥ २० ॥ सरस्वत्यास्तुपर्यायाष्वडेतेसंप्रकीर्तिताः ॥ ततःप्रभृतियत्रासौप्राचीभूतासरस्वती ॥ २१ ॥ तत्रस्थंतज्जलंयेऽपि
 पश्यंतितटसंस्थिताः ॥ तेऽप्यश्वमेधस्यफलंलभंतेनात्रसंशयः ॥ २२ ॥ योऽवतीर्यपुनस्तत्रकश्चित्स्नानंसमाचरेत् ॥ नरःसमाधियुक्तोवैब्रह्मणोऽनु
 चरोभवेत् ॥ २३ ॥ शाकादिनापिहिपितृन्यस्तत्रार्चयतेनरः ॥ सोऽप्यतिविपुलान्भोगांस्तेषामेवानुभावतः ॥ २४ ॥ येषुनर्विधिनातत्रश्राद्धं
 कुर्वतिमानवाः ॥ तेनयंतिपितृन्स्वर्गनरकादपिदुःखदात् ॥ २५ ॥ तृप्यंतिपितरस्तस्ययस्तत्रकुशमिश्रितम् ॥ स्नात्वाप्रयच्छतेतोयंपूतंतेषांतिलान्वि
 तम् ॥ २६ ॥ तेऽपितुष्टाःपुनस्तस्यप्रयच्छन्त्यमितंफलम् ॥ सर्वेषामेवतीर्थानामिदमेवाधिकंस्मृतम् ॥ २७ ॥ आदितीर्थमिदंतस्मात्तीर्थानांभुवि
 विश्रुतम् ॥ धर्मापवर्गयोःक्रीडानिधिभूतमवस्थितम् ॥ २८ ॥ सरस्वत्यापुनश्चैवसमेतंगुणवत्तरम् ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांचतुर्णामपिदायकम् ॥
 ॥ २९ ॥ येऽप्यत्रमलनाशायपुमांसोविविशुर्जलम् ॥ गोप्रदानसमंतेषांसुखेनैवफलंभवेत् ॥ ३० ॥ सुवर्णदानेनसममेवमाहुर्मनीषिणः ॥ तर्पणात्पिण्ड
 दानाच्चनरकेष्वपिसंस्थिताः ॥ ३१ ॥ स्वर्गप्रयान्तिपितरस्तत्रपुत्रेणतारिताः ॥ पुष्करेऽपिसरस्वत्यांयेपिवंतिजलंजनाः ॥ ३२ ॥ तेलभन्तेऽक्ष
 याल्लोकान्ब्रह्मविश्वेशवंदितान् ॥ स्वर्गनिश्रेणिकाभूतापुष्करेचसरस्वती ॥ ३३ ॥ सांपुण्यवद्भिस्संप्राप्तुंपुंभिश्शक्यामहानदी ॥ मुनिभिर्धर्मतत्त्वज्ञैस्त
 तत्रतनिषेविता ॥ ३४ ॥ तस्मात्सर्वत्रसादेवीपवित्रासर्वतःस्थिता ॥ पुष्करेतुविशेषेणपूतात्पूततमाहिसा ॥ ३५ ॥ नदीसरस्वतीपुण्यासुलभाजगतिस्थिता ॥
 दुर्लभासाकुरुक्षेत्रेप्रभासेपुष्करेतथा ॥ ३६ ॥ तत्तीर्थंसर्वतीर्थानांप्रवरंविहितंभुवि ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांचतुर्णामपिसाधकम् ॥ ३७ ॥ प्राचीं
 रस्वतींप्राप्ययोऽन्यत्तीर्थंहिमार्गते ॥ सकरस्थंसमुत्सृज्यह्यमृतंविषमिच्छति ॥ ३८ ॥ ज्येष्ठेज्येष्ठाप्रयागस्यमध्यमेमध्यमास्मृता ॥ प्रदक्षिणंततोग
 च्छेत्कनीयांसंविचक्षणः ॥ ३९ ॥ त्रिष्वप्यंतेषुस्नायीतकुर्याच्चापिप्रदक्षिणम् ॥ प्रयच्छतिपितृभ्योयस्तोयंतेषांतिलान्वितम् ॥ ४० ॥ तेऽपितुष्टाःपु
 नस्तस्यप्रयच्छन्त्यमितंफलम् ॥ यःस्नात्वाप्रयतो नित्यंततःपश्येत्पितामहम् ॥ ४१ ॥ अनुलोमविलोमाभ्यांतथाव्यस्तसमस्तयोः ॥ स्नातव्यं
 पुष्करेनित्यंब्रह्मलोकमभीप्सता ॥ ४२ ॥ त्रीणिशृंगाणिशुभ्राणित्रीणिप्रस्रवणानिच ॥ पुष्कराणिप्रसिद्धानिनविद्वस्तत्रकारणम् ॥ ४३ ॥ कनी

॥ ५० पु० ॥
॥ ६० ॥

यांसमध्यमंचतृतीयं ज्येष्ठपुष्करम् ॥ शृंगशब्दाभिधानानिशुभप्रसवणानिच ॥ ४४ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांसंकल्पैरफलं नरः ॥ यस्तत्र संत्यजेद्देहं मोक्षं प्राप्नोत्यसंशयम् ॥ ४५ ॥ प्रयतः संयतस्तस्यां स्नात्वा दद्याद्विजेशुभाम् ॥ गामेकां मन्त्रपूतां च लोकानां प्नोतिसोऽक्षयान् ॥ ४६ ॥ किमत्र बहुनोक्ते नगत्रावपि हियोऽर्थिने ॥ अर्थप्रयच्छते स्नात्वा सोऽनन्तं सुखमश्नुते ॥ ४७ ॥ तत्र दानं प्रशंसंति तिलानां मुनिसत्तमाः ॥ कृष्णपक्षे च तुर्दश्यां स्नानं च विहितं सदा ॥ ४८ ॥ पिण्याकेन गुडेनापि पिण्डं योऽत्र प्रयच्छति ॥ पितॄणां प्रयतो भूत्वा पितृलोकं स यच्छति ॥ ४९ ॥ पुष्कगर्ण्यमासाद्य पुनस्तस्मात्सरस्वती ॥ अन्तर्धानं गता गन्तुं प्रवृत्ता पश्चिमामुखी ॥ ५० ॥ नातिदूरं ततस्तस्य पुष्करस्य सुशोभना ॥ खर्जूरवनमामाद्य फलपुष्पोपशोभितम् ॥ ५१ ॥ तत्रोषित्वा पुनर्देवीवने मुनिमनोरमे ॥ सर्वतु कुसुमाकीर्णैः सिद्धचारणसेविते ॥ ५२ ॥ नंदानामसरिच्छेष्टात्रिषु लोकेषु विश्रुता ॥ मीननक्रझपोपेता विमलोदकपूरिता ॥ ५३ ॥ सूत उवाच ॥ अथ देवव्रतः प्राह किमन्यासासरिद्धरा ॥ एतन्मे कौतुकं ब्रह्मब्रंदाशब्दासरस्वती ॥ ५४ ॥ यथाभूता येन कृता कारणेन सरिद्धरा ॥ एवमुक्तपुलस्त्यः समीष्मायै तत्पुरातनम् ॥ ५५ ॥ आख्यातुमुपचक्राम नंदानामयतस्मृता ॥ क्षत्रव्रतधरो नित्यमासीद्वाजाप्रभंजनः ॥ ५६ ॥ प्रवृत्तोऽसौ मृगान्हंतुर्वने तस्मिन्हावलः ॥ सददर्शतस्तस्मिन्मृगीं गुल्मांतरे स्थिताम् ॥ ५७ ॥ मां गणेन सुतीक्ष्णेन नां विव्याध पुरोगताम् ॥ सा विलोक्य दिशः सर्वास्तं दृष्ट्वा शरपाणिनम् ॥ ५८ ॥ आहर्कितं कृतं मूढत्वयै तत्कर्म दुष्करम् ॥ स्तनं तावत्प्रयच्छामि सुतस्याधोमुखी स्थिता ॥ ५९ ॥ मांसलोभेन विद्धाहं तरसा ह्यकुतोभया ॥ पिबंतं गुप्तवत्सं च गूढमैधुनमागतम् ॥ ६० ॥ एवं विधं मृगं राजब्रह्मन्यात्प्राह मया श्रुतम् ॥ स्तनं तु तनयस्यास्य प्रयच्छंती त्वया हता ॥ ६१ ॥ बाणनाशनिकल्पेन निर्दोषावनमागता ॥ तस्मात्त्वमपि दुर्बुद्धेः क्रव्यादत्त्वमवाप्स्यसि ॥ ६२ ॥ वनेऽस्मिन्कटकाकीर्णैर्व्याघ्ररूपं त्वमाप्नुहि ॥ शापप्रदानं श्रुत्वा वैवंसराजा पुरतः स्थितः ॥ ६३ ॥ प्रोवाच प्रांजलिभूत्वा तां मृगीं व्यथितेन्द्रियः ॥ स्तनं तु तनयस्येह प्रयच्छंती न मे मता ॥ ६४ ॥ अज्ञानेन हता भद्रे प्रसीद सुसमाधिना ॥ व्याघ्ररूपमहं त्यक्त्वा प्राप्स्यामि मानुषं कदा ॥ ६५ ॥ एवं विधस्य शापस्य विमोक्षं शंस मे मृगि ॥ एवमुक्ते मृगी तस्य प्रोवाच वचनं शुभम् ॥ ६६ ॥ राजब्रह्मशतांते तु शापस्यागतयागवा ॥ नंदया सह संवादमासाद्यां तोभविष्यति ॥ ६७ ॥ मृग्योक्ते वचने राजा व्याघ्र एवाभवत्तदा ॥ नखदंष्ट्रायुधोपेतो व्याघ्ररूपोऽतिभीषणः ॥ ६८ ॥ तत्रासौ भक्षयन्नास्ते मृगान् हत्वा चतुष्पदः ॥ द्विपदानपितत्र स्थान्कालेन क्रमयोजितान् ॥ ६९ ॥ एवंप्रवने तस्य संवत्सरशतं गतम् ॥ आत्मानं निंदमानस्य मृगमांसांस्त्वा दत्तः ॥ ७० ॥ कदाहं मानुषं भावं गमिष्यामीदृशं पुनः ॥ कुत्सितं न करिष्यामि वियोनिकरणं महत् ॥ ७१ ॥

प्र.सू.खं
अ० १८

॥ ६० ॥

कुवतामांसलाभनमृगयांपरिधावता ॥ आपदासहितंप्राप्तंमानुषाणांभयावहम् ॥७२॥ दर्शनंदुःखदंमह्यंमृगाणांमानुषैःसह ॥ पापेनपापतांनीतोह्य
 पापेऽपिसतांकुले ॥ ७३ ॥ उत्पन्नोविकृतिनीतःपश्यकालस्यपर्ययम् ॥ तस्मान्मेसुकृतंनास्तिहिंसाप्येकाविगर्हिता ॥ ७४ ॥ तयाप्राप्यतेदुःखं
 चमोक्षोभविष्यति ॥ कथंमेभवितामोक्षःकथंसत्यामृगीभवेत् ॥ ७५ ॥ गतेवर्षशतेतस्यवसतस्तद्वनेतदा ॥ आयातंगोकुलंकालेयवसोदककारणा
 त् ॥ ७६ ॥ गोवाटवाटीसंस्थानंतत्तत्रसमवस्थितम् ॥ वनोपकण्ठमंथानरवेणापूरितंचयत् ॥७७॥ क्षीवैर्गोपैःसमाकीर्णपादपैरपितद्वनम् ॥ निशि
 वंशरवोपेतंगोपीनांचशुभप्रदम् ॥७८॥ एवंपुनस्तस्यखर्जूरवनसंसदि ॥ हृष्टातुष्टाचपुष्टाचनंदावैनामनामतः ॥७९ ॥ गोमण्डलस्यसामुख्याहंस
 वर्णाघटस्रवा ॥ दीर्घघोणाविभक्तांगीबिंधुरांगीतनुत्वचा ॥८०॥ नीलकण्ठाशुभग्रीवाघण्टालीमधुरस्वना ॥ साचयूथस्यसर्वस्यपुरश्चरतिनिर्भया ॥
 ८१ ॥ घासस्थानंचरेच्छन्नंगत्वेकाचयथासुखम् ॥ यथेष्टकामासुरभिश्छन्नंचरतिवैतृणम् ॥ ८२ ॥ रोहितोनामततत्रान्यःपर्वतःसरितस्तटे ॥
 अनेककन्दरदरीगुहासत्त्वनिषंवितः ॥ ८३ ॥ तस्यपूर्वोत्तरंभागेधोरैतृणसमाकुले ॥ संकटेविषमेदुर्गेभैरवेलोमहर्षणे ॥ ८४ ॥ मृगसिंहसमाकीर्णैर्बहु
 ॥८५॥ नंदोनामसधर्मात्मासचगोपीहितेरतः ॥ अच्छिन्नाग्रैस्तृणैर्दीर्घैर्गोधनंपरिरक्षति ॥८७॥ तस्ययूथपरिभ्रष्टास्नानंदातृणलिप्सया ॥ चरंतीव्या
 ग्रपुरतःसाधेनुःप्रत्युपस्थिता ॥ ८८ ॥ अभ्यद्रवच्चतांद्रीपीतिष्ठतिष्ठतिचाब्रवीत् ॥ त्वमद्यविहितोभक्षःस्वयंप्राप्तासिधेनुके ॥ ८९ ॥ द्रीपिनुश्चवचः
 श्रुत्वानिष्टुरंगोमहर्षणम् ॥ शुक्ररूपान्वितंबालंभद्रमिंदुसमप्रभम् ॥९०॥ वत्संस्मरतिसाधेनुःस्नेहाक्तागद्वदाक्षरम् ॥दह्यंतीपुत्रशोकेननंदासापुत्रवत्स
 ला ॥ ९१ ॥ रुदंतीकरुणंचैवनिगशापुत्रदर्शने ॥ द्रीपीदृष्ट्वातुतांधेनुंकंदमानांसुदुःखिताम् ॥ ९२ ॥ उवाचवचनंधोरंधेनुकेकिंप्ररुद्यते ॥ देवात्सु
 द्यैववृथाकिमनुशोचसि ॥ पप्रच्छतांपुनर्द्रीपीकिमर्थंरुदितंत्वया ॥ ९५ ॥ कौतुकंचात्रमेजातंमहन्मेकथयस्ववै ॥ व्याघ्रस्यवचनंश्रुत्वानंदावाक्य
 मथाब्रवीत् ॥९६॥ क्षंतुमर्हसिमेनाथकामरूपिन्मोऽस्तुते ॥ त्वासमासाद्यलोकस्यपरित्राणंनविद्यते ॥९७॥ जीवितार्थंनशोचामिप्राप्तव्यंमरणंमया ॥जात
 स्यहिध्रुवोमृत्युर्ध्रुवंजन्ममृतस्यच ॥९८॥ तस्मादपरिहार्येऽर्थेनशोचामिमृगाधिप ॥देवैरपियथासर्वैर्मर्तव्यमवशैर्ध्रुवम् ॥९९॥ तस्मात्तुनाहमेवैकाव्या
 प्रशोचामिजीवितम् ॥किंतुस्नेहेनवैसाधोदुःखेनरुदितंमया ॥३००॥अस्तिमेहदिसंतापस्तंचत्वंश्रोतुमर्हसि ॥ प्रथमवयसिप्राप्तेप्रसूताहंमृगाधिप ॥१॥

प० पु०
॥ ६१ ॥

इष्टः प्रथमजातश्च सुतस्तु मम बालकः ॥ क्षीरपायी च मे वत्सस्तु गणाद्यापि जिघ्रति ॥ २ ॥ स च गोपकुले वद्धः क्षुधां तौ मामवेक्षते ॥ तमहं चा
नुशोचामि कथं जीविष्यते सुतः ॥ ३ ॥ तस्येच्छामि स्तनं दातुं पुत्रस्नेहवशांगता ॥ पाययित्वा स्तनं वत्समवलिह्य च मूर्द्धनि ॥ ४ ॥ सखीनामर्पयित्वा तु सं
दिश्य च हिताहितम् ॥ पुनः प्रत्यागमिष्यामि यथेष्टं भक्षयिष्यसि ॥ ५ ॥ स नंदाया वचः श्रुत्वा मृगेंद्रः पुनरब्रवीत् ॥ किं ते पुत्रेण कर्तव्यं मरणं किं न बुध्यसे
॥ ६ ॥ त्रस्यंति सवभूतानि म्रियंते मां निरीक्ष्य च ॥ त्वं पुनः कृपया विष्टा पुत्रपुत्रं तिभाषसे ॥ ७ ॥ न पुत्रानतपोदानं न मातानपितागुरुः ॥ शक्नुवंति परि
त्रातुं नरं कालप्रपीडितम् ॥ ८ ॥ कथं त्वं गोकुलं गत्वा गोपीजनसमाकुलम् ॥ वृषभैर्नादितं दिव्यं बालवत्सविभूषितम् ॥ ९ ॥ भूषणं देवलोकस्य स्वगतु
ल्यं न संशयः ॥ नित्यं प्रमुदितं दिव्यं सर्वदेवप्रपूजितम् ॥ ३१० ॥ यत्पवित्रं पवित्राणां मंगलानां च मंगलम् ॥ यत्तीर्थं सर्वतीर्थानां धन्यानां धन्यमुत्तमम्
॥ ११ ॥ समस्तगुणसंपन्नमीश्वराय तनम हत् ॥ यत्स्वयात् सर्वतीर्थानां भूमिस्वर्गमनुत्तमम् ॥ १२ ॥ गोपीमंथनशब्देन बालवत्सरवेण च ॥ गवां हुंकारश
ब्देन अलक्ष्मीः प्रतिहन्यते ॥ १३ ॥ यत्र वत्साश्च हुंकारं करुणं मातृकांक्षया ॥ यद्गोपैः पालितं शूरैर्बाहुयुद्धकृतश्रमैः ॥ १४ ॥ प्रगीतनृत्यसंलापं नंदि
तास्फोटनादितम् ॥ इतस्ततः स्थितैर्वत्सेर्नर्द्यमानं समंततः ॥ १५ ॥ सरोवद्राजतगोष्ठं चलद्भिरिव पंकजैः ॥ तं श्रीनिकेतनं सौम्यं हृष्टपुष्टजनाकुलम्
॥ १६ ॥ गोलोकप्रतिमं दृष्ट्वा कथं प्रत्यागमिष्यसि ॥ पंचभूतानि मे भद्रेऽपि बंतुरुधिरंतव ॥ १७ ॥ न निर्विण्णानि भूता मिवाङ्गमात्रेण करोम्यहम् ॥ नंदोवाच ॥
एवं प्रथमवत्सायामृगेंद्रशृणु मे वचः ॥ १८ ॥ दृष्ट्वा सखीं सुतं बालं गोपांश्च प्रतिपालकान् ॥ गोपीजनमुपामन्य जननीं च विशेषतः ॥ १९ ॥ शपथे रागमि
ष्यामि मन्यसे यदि मुञ्च माम् ॥ यत्पापं ब्रह्मवध्यायां मातापितृवधेषु च ॥ ३२० ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ यत्पापं लुब्धकानां तु म्लेच्छानां गरदा
यिनाम् ॥ २१ ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ गोषु विघ्नांश्च ये कुर्युः स्वपंतीं ताडयंति च ॥ २२ ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥
सकृद्दत्त्वा तु यः कन्यां द्वितीये दातुमिच्छति ॥ २३ ॥ तस्य पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ यस्त्वनर्हान् बलीवर्दान्विषमे वा हर्षेत्पुमान् ॥ २४ ॥ कथा
यां कथ्यमानायां विघ्नं कारयते तु यः ॥ तेन पापेन लिप्येऽहं यद्यहं नागमे पुनः ॥ २५ ॥ गृहे यस्यागतं मित्रं निराशं प्रतिगच्छति ॥ तस्य पापेन लिप्येऽहं यद्यहं
नागमे पुनः ॥ २६ ॥ इत्येतैः पातकैर्घोरैरागमिष्याम्यहं पुनः ॥ बुद्ध्या संप्रत्ययं द्वीपी पुनर्वचनमब्रवीत् ॥ २७ ॥ व्याघ्र उवाच ॥ संजातः प्रत्ययोऽस्माकं शपथै
र्धेनुकेतव ॥ कदाचिन्मन्यसे गत्वामूर्खोऽयं वञ्चितो मया ॥ २८ ॥ अत्रापि केचिद्दृश्यंति शपथेनास्ति पातकम् ॥ कामिनीषु विवाहेषु गवां
मुक्तौ तथैव च ॥ २९ ॥ प्राणत्यागे समुत्पन्ने श्रद्धातव्यं न च त्वया ॥ लोकेऽस्मिन्नास्तिकाः केचिन्मूर्खाः पंडितमानिनः ॥ ३३० ॥ भ्रामयिष्यंति ते चित्रं

प्र.सृ.सं.
अ० १८

॥ ६१ ॥

चक्रारूढमिवक्षणात् ॥ कुतर्कहेतुवृत्तांतैरज्ञानावृतचेतसः ॥ ३१ ॥ मोहयंतिनराःक्षुद्राआगमार्थविशारदाः ॥ अतथ्यान्यपितथ्यानिदर्शयंत्यति
 पेशलाः ॥ ३२ ॥ समेनिम्रोन्नतानीवचित्रकर्मविदोजनाः ॥ प्रायःकृतार्थोलोकोऽयमन्यतेनोपकारिणम् ॥ ३३ ॥ वत्सःक्षीरक्षयं दृष्ट्वापरित्यजतिमा
 तरम् ॥ नतंपश्यामिलोकेऽस्मिन्कृतेप्रतिकरोतियः ॥ ३४ ॥ सर्वस्यहिकृतार्थस्यमतिरन्याप्रवर्तते ॥ ऋषिदेवासुरनरैःशपथाःकार्यसिद्धये
 ॥ ३५ ॥ कृताःपरस्परंपूर्वतात्रमन्यामहेवयम् ॥ सत्येनापिशपेद्यस्तुदेवाग्निगुरुसन्निधौ ॥ ३६ ॥ तस्यैवैवस्वतोराजाधर्मस्यार्द्धनिकृन्तति ॥
 मातेबुद्धिर्भवेदेवंशपथैरेषंवंचितः ॥ ३७ ॥ त्वयैवदर्शितंसर्वयथेष्टंकुरुसांप्रतम् ॥ नंदोवाच ॥ एवमेवमहासाधोकस्त्वांवञ्चयितुंक्षमः ॥ ३८ ॥ आत्मेवव
 चितस्तेनयःपरंवञ्चयिष्यति ॥ द्वीप्युवाच ॥ धेनुकेपश्यगच्छत्वंपुत्रकंपुत्रवत्सले ॥ ३९ ॥ पाययित्वास्तनंवत्समवल्लिह्यचमूर्द्धनि ॥ मातरं
 भ्रातरंदृष्ट्वासखीस्वजनबांधवान् ॥ ४० ॥ सत्यमेवाग्रतःकृत्वाशीघ्रमागमनंकुरु ॥ एवंसाशपथंकृत्वाधेनुर्वैसत्यंवादिनी ॥ ४१ ॥ अनुज्ञा
 तामृगेंद्रेणप्रयातापुत्रवत्सला ॥ अश्रुपूर्णमुखीदीनावेपमानासुदुःखिता ॥ ४२ ॥ हुंभारैवंप्रमुंचंतीपतिताशोकसागरे ॥ करीवचरणग्राहंगृही
 तःसलिलाशये ॥ ४३ ॥ अशक्तास्वपरित्राणंविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ सातत्रगोकुलंप्राप्ताहरित्रद्यास्तटेस्थितम् ॥ ४४ ॥ श्रुत्वावत्संतुक्रो
 शंतंपर्यधावतसंमुखी ॥ उपसृप्यचतंबालंबाष्पपर्याकुलेक्षणम् ॥ ४५ ॥ संप्राप्यमातरंवत्सःशंकितःपरिपृच्छति ॥ नतेपश्याम्यहंस्वा
 स्थ्यंधैर्यनैवाद्यलक्षये ॥ ४६ ॥ उद्विग्नाचापितेदृष्टिर्भीताचार्तीवलक्ष्यसे ॥ नन्दोवाच ॥ पिबपुत्रस्तनमेऽद्यकारणयदिपृच्छसि ॥ ४७ ॥
 अशक्ताहंतवारूयातुंकुरुतृप्तिंयथेप्सिताम् ॥ अपश्चिमंतुतेपुत्रदुर्लभमातृदर्शनम् ॥ ४८ ॥ एकाहमद्यमेपीत्वाप्रभातेकस्यपास्यसि ॥ त्वांत्यक्कापुत्र
 गंतव्यंशपथैरागताद्यहम् ॥ ४९ ॥ क्षुत्क्षामस्यचव्याघ्रस्यदातव्यमात्मजीवितम् ॥ नंदायाश्चवचःश्रुत्वावत्सोवचनमब्रवीत् ॥ ५० ॥
 वत्सउवाच ॥ अहंतत्रगमिष्यामियत्रत्वंगंतुमिच्छसि ॥ श्लाघ्यंममापिमरणंत्वयासहनसंशयः ॥ ५१ ॥ एकाकिनापिमर्तेव्यंमयातेनत्व
 याविना ॥ यदिमांसंहितंमातर्वनेव्याघ्रोहनिष्यति ॥ ५२ ॥ यागतिर्मातृभक्तानांध्रुवंसामेभविष्यति ॥ तस्मादवश्यंयास्यामित्वयासहन
 संशयः ॥ ५३ ॥ अथवातिष्ठमातस्त्वंशपथाःसंतुतेमम ॥ जनन्याचवियुक्तस्यजीवितेकिंप्रयोजनम् ॥ ५४ ॥ भन्नाथस्यवनेनित्यंकोमेनाथो
 भविष्यति ॥ नास्तिमातृसमोबंधुर्बालानांक्षीरजीविनाम् ॥ ५५ ॥ नास्तिमातृसमोनाथोनास्तिमातृसमागतिः ॥ नास्तिमातृसमःस्नेहोनास्ति
 मातृसमंसुखम् ॥ ५६ ॥ नास्तिमातृसमोदेवइहलोकेपरत्रच ॥ एवंवैपरमोधर्मःप्रजापतिविनिर्मितः ॥ ५७ ॥ येतिष्ठतिसदापुत्रास्तेयांतिपरमांगतिम् ॥

प० पु०
॥ ६२ ॥

नंदोवाच ॥ ममेवविहितोमृत्युर्नत्वंपुत्रागमिष्यसि ॥ ५८ ॥ नचायमन्यर्जावानामृत्युः स्यादन्यमृत्युना ॥ अपश्चिममिमं पुत्रमातृसंदेशमुत्तमम् ॥ ५९ ॥
अत्रातिष्ठस्वमद्राक्यात्ततः शुश्रूषणं पुनः ॥ जलेस्थलेचविचरन्प्रमादंतातमाकुरु ॥ ६० ॥ प्रमादात्सर्वभूतानिविनश्यंतिनसंशयः ॥ नचलोभन
चर्तव्यं विपमस्थं तृणं क्वचित् ॥ ६१ ॥ लोभाद्विनाशः सर्वेषामिहलोके परत्र च ॥ समुद्रमटवीं पुत्रविशंतिलोभमोहिताः ॥ ६२ ॥ लोभादकार्यमत्यु
ग्रं विद्वानपि समाचरेत् ॥ लोभात्प्रमादाद्विस्मंभात्रिभिर्नाशो भवेन्नृणाम् ॥ ६३ ॥ तस्माद्धोभं न कुर्वीत न प्रमादं न विश्वसेत् ॥ आत्मा हि सततं पुत्ररक्षि
तव्यः प्रयत्नतः ॥ ६४ ॥ सर्वेभ्यः श्वापदेभ्यश्च म्लेच्छचोरादिसंकटात् ॥ तिग्मं पापयोनीनामेकत्र वसतामपि ॥ ६५ ॥ विपरीतानि चित्तानि वि
ज्ञायंते न पुत्रक ॥ नखिनां च न दीनां च शृंगिणां च स्रधारिणाम् ॥ ६६ ॥ न विश्वासस्त्वया कार्यः स्त्रीणां प्रिण्यजनस्य च ॥ न विश्वसेदविश्वस्ते विश्वस्ते
नाति विश्वसेत् ॥ ६७ ॥ विश्वासाद्भयमुत्पन्नं मूलान्यपि निवृणोति ॥ न विश्वसेत्स्वदेहेऽपि वलिष्ठे भीतचेतसि ॥ ६८ ॥ वक्ष्यंति गूढमत्यर्थं सुप्तं तं प्रमदतः ॥
॥ गंधः सर्वत्र सततमाघ्रातव्यः प्रयत्नतः ॥ ६९ ॥ गावः पश्यंति गंधेन गजानश्चारचक्षुषा ॥ नैकस्तिष्ठेद्दने घोरे धर्ममेकं च चिंतयन् ॥ ७० ॥ नचो
द्वेगस्त्वया कार्यः सर्वस्य मरणं ध्रुवम् ॥ यथा हि पथिकः कश्चिच्छायामाश्रित्य तिष्ठति ॥ ७१ ॥ विश्रम्य च पुनर्याति तद्बद्धूतं समागमः ॥ पुत्रनित्यं जगत्स
र्वत्रैकः शोचसे कथम् ॥ ७२ ॥ तावत्त्वं शोकमुत्सृज्य मद्राक्यमनुपालय ॥ शिरस्याघ्राय तं पुत्रमवल्लिह्य च मूर्द्धनि ॥ ७३ ॥ शोकेन महता विष्टावाष्प
व्याकुललोचना ॥ विनिःश्वसंतीना गीवदीर्घमुष्णं मुहुर्मुहुः ॥ ७४ ॥ पुत्रहीनं जगच्छून्यं प्रपश्यंती वसाभवत् ॥ महापंकनिमग्नेव तिष्ठन्ती चावसीदती ॥ ७५ ॥
विलप्य नंदिनी पुत्रमुवाचेदं पुनर्वचः ॥ नास्ति पुत्रसमः स्नेहो नास्ति पुत्रसमं सुखम् ॥ ७६ ॥ नास्ति पुत्रसमाप्रीतिर्नास्ति पुत्रसमागतिः ॥ अपुत्रस्य जगच्छू
न्यमपुत्रस्य गृहेऽसुखम् ॥ ७७ ॥ पुत्रेण लभते लोकमपुत्रो नरकं व्रजेत् ॥ लोको वदति वाक्यानि चंदनं किल शीतलम् ॥ ७८ ॥ पुत्रगात्रपरिष्वंगश्चंदनादति
शीतलः ॥ इति पुत्रगुणानुक्त्वानिरीक्ष्य च पुनः पुनः ॥ ७९ ॥ स्वमातरं सखीगोपीस्त्वरमाणा च पृच्छति ॥ यूथस्याग्रे चरंतीं मामाससादमृगाधिपः ॥
॥ ८० ॥ मुक्ताहं तेन शपथैः पुनर्यास्यामि तत्र वै ॥ सुतं च मातरं चैव सखीर्द्रुं च गोकुलम् ॥ ८१ ॥ आगता सत्यवाक्येन पुनर्यास्यामि तत्र वै ॥
मातः क्षमस्व तत्सर्वदौःशील्यादिकृतं मम ॥ ८२ ॥ बालस्तवायं दौहित्रः किमत्रान्यद्विमीक्ष्य हम् ॥ विपुले चंपके मातर्भद्रे सुरभिमानिनि ॥ ८३ ॥
वसुधारेप्रियानंदे महानंदे घटस्रवे ॥ अज्ञानाज्ज्ञानतो वापि यदुक्तं किंचिदप्रियम् ॥ ८४ ॥ तत्क्षमध्वं महाभागाय चान्यच्च कृतं मया ॥ सर्वाः सर्वगुणोपेताः
सर्वालोकस्य मातरः ॥ ८५ ॥ सर्वाः सर्वप्रदानित्यं रक्षध्वं मम बालकम् ॥ अनाथं विकलं दीनं रक्षध्वं मम पुत्रकम् ॥ ८६ ॥ मातृशोकाभिसंतप्तं भगिन्यः

प्र.सू.खं.
अ० १८

॥ ६२ ॥

पालयिष्यथ ॥ भगिनीनामयंपुत्रोद्धार्षितस्त्वसुतोमया ॥ ८७ ॥ पाल्योबालश्चसर्वाभिःपोष्यःपाल्यश्चपुत्रवत् ॥ तस्मादनाथमबलं
 पुत्रवत्पालयिष्यथ ॥ ८८ ॥ क्षमध्वंचमहाभागायास्येऽहंसत्यसंश्रया ॥ नचितामहतीकार्यासखीभिश्चकथंचन ॥ ८९ ॥ प्रथमस्यास्यजातस्य
 स्थितंमरणमग्रतः ॥ श्रुत्वातुनंदावचनंमातासख्यश्चदुःखिताः ॥ ९० ॥ विषादंपरमंजग्मुरिदमृचुश्चविस्मिताः ॥ अहोऽत्रमहदाश्चर्ययद्वचाप्रवचनं
 त्वया ॥ ९१ ॥ प्रकर्तुमुद्यतंभीमनंदात्वंसत्यवादिनी ॥ शपथैःसत्यवाक्येनवंचयित्वामहाभयम् ॥ ९२ ॥ नाशनीयंप्रयत्नेननगंतव्यंकथंचन ॥
 नंदेनचैवंगंतव्यमधर्मःक्रियतेत्वया ॥ ९३ ॥ यद्बालंस्वसुतंत्यक्त्वासत्यलोभेनगम्यते ॥ अत्रगाथापुराप्रोक्ताऋषिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ९४ ॥ प्राण
 त्यागेसमुत्पन्नेशपथैर्नास्तिपातकम् ॥ उक्त्वानृतंभवेद्यत्रप्राणिनांप्राणरक्षणम् ॥ ९५ ॥ अनृतंतत्रसत्यंस्यात्सत्यमप्यनृतंभवेत् ॥ कामिनीषुविवा
 हेषुगवांमुक्तौतथैवच ॥ ९६ ॥ ब्राह्मणानांविपत्तौचशपथैर्नास्तिपातकम् ॥ ॥ नंदोवाच ॥ ॥ परेषांप्राणरक्षार्थंवदाम्येवानृतंवचः ॥ ९७ ॥ ना
 त्मार्थमुत्सहेवकुंजीवितार्थंकथंचन ॥ एकःसंश्लिष्यतेगर्भेमरणेभरणंतथा ॥ ९८ ॥ भुंक्तचैकःसुखंदुःखमतःसत्यंवदाम्यहम् ॥ सत्येप्रतिष्ठितालोका
 धर्मःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ ९९ ॥ उदधिस्सत्यवाक्येनमर्यादांनविलंघते ॥ विष्णवेपृथिवींदत्त्वाबलिःपातालमाश्रितः ॥ १०० ॥ छद्मनापिबलिर्बद्धः
 सत्यवाक्यंनचात्यजत् ॥ प्रवर्धमानःशैलेन्द्रःशतशृंगःसमुत्थितः ॥ १ ॥ सत्येनसंस्थितोविंध्यःप्रबन्धंजातिवर्तते ॥ स्वर्गापवर्गनरकाःसत्यवा
 चिप्रतिष्ठिताः ॥ २ ॥ यस्तुलोपयतेवाचमशेषंतेनलोपितम् ॥ योऽन्यथासंतमात्मानमन्यथाप्रतिपद्यते ॥ ३ ॥ किंतेननकृतंपापंचोरेणात्मापहा
 रिणा ॥ यास्यामिनरकंधोरंविलोप्यात्मानमात्मना ॥ ४ ॥ तस्यवैवस्वतोराजाधर्मस्यार्धंनिकृंतति ॥ अगाधेसलिलेशुद्धेसत्यतीर्थेक्षमाह्वदे ॥ ५ ॥
 स्नात्वापापविनिर्मुक्तःप्रयातिपरमांगतिम् ॥ अश्वमेधसहस्रंचसत्यंचतुलयाधृतम् ॥ अश्वमेधसहस्राद्विसत्यमेवविशिष्यते ॥ ६ ॥ सत्यंसाधुफलं
 श्रुतंचपरमंक्लेशादिभिर्वर्जितं साधूनांनिकटंसतांकुलधनंसर्वाश्रमाणांफलम् ॥ स्वार्धीनंचसुदुर्लभंचजगतस्साधारणंभूषणं यन्मलेच्छोऽप्यभिधायग
 च्छतिदिवंतत्यज्यतेवाकथम् ॥ ७ ॥ सख्यउचुः ॥ नंदेसात्वंनमस्कार्यासर्वैरपिसुरासुरैः ॥ यात्वंपरमसत्त्वेनप्राणांसत्यजसिदुस्त्वजान् ॥ ८ ॥
 ब्रूमःकिंतत्रकल्याणियात्वंधर्मधुरंधरा ॥ त्यागेनानेननप्राप्यत्रैलोक्यंवस्तुकिंचन ॥ ९ ॥ अवियोगंचपश्यामस्त्यागादस्मात्सुतेनहि ॥ नार्याःकल्या
 णचित्तायानापदःसंतिकुत्रचित् ॥ १० ॥ दृष्ट्वागोपीजनंसर्वपरिक्रम्यचगोकुलम् ॥ नन्दासंप्रस्थितादेवान्वृक्षांश्चापृच्छचसापुनः ॥ ११ ॥ क्षितिं
 वरुणमग्निंचवायुंचापिनिशाकरम् ॥ दशदिग्देवतावृक्षान्नक्षत्राणिग्रहैःसह ॥ १२ ॥ सर्वान्विज्ञापयामासप्रणिपत्यमुहुर्मुहुः ॥ यंसंश्रितावनेसिद्धाःसर्वा

प० पु०
॥ ६३ ॥

श्ववनदेवताः ॥ १३ ॥ वनेचरंतंचतृणंतरिक्षतुसुतंमम ॥ चंपकाशोकपुन्नागास्सरलार्जुनकिंशुकाः ॥ १४ ॥ शृण्वंतुपादपाः सर्वे संदेशं मम विब्रुवम् ॥
वत्समेकाकिनंदीनंचरंतंविषमेवने ॥ १५ ॥ रक्षध्वंवत्सकंबालंस्नेहान्पुत्रमिवोरसम् ॥ मात्रापित्राविहीनंचअनाथदीनमानसम् ॥ १६ ॥ विचरंत
मिमांभूमिकंदमानंसुदुःखितम् ॥ तस्येहक्रंदमानस्यमतपुत्रस्यमहावने ॥ १७ ॥ महाशोकाभिभूतस्यक्षुत्पिपासातुरस्यच ॥ शून्यस्यैकाकिनः
सर्वजगच्छून्यंप्रपश्यतः ॥ १८ ॥ चरमाणस्यकर्तव्यंसानुकोशैस्तुरक्षणम् ॥ संदिश्यनंदाप्रीत्यैवंपुत्रस्नेहवशांगता ॥ १९ ॥ शोकाग्निनाचसन्दी
प्ताविच्छिन्नापुत्रदर्शने ॥ विद्युक्ताचक्रवाकीवलतेवपतितातरोः ॥ २० ॥ अन्धेवदृष्टिरहिताप्रस्खलंतीपदेपदे ॥ अगच्छत्सापुनस्तत्रयत्रासौपिशिता
शनः ॥ २१ ॥ आस्तेविस्फूर्जितमुखस्तीक्ष्णदंष्ट्रोभयावहः ॥ तावत्तस्याः सुतोवत्स ऊर्द्धपुच्छोऽतिवेगवान् ॥ २२ ॥ आगत्यमातुरग्रेऽसौमृगे
द्रस्याग्रतोऽभवत् ॥ आगतंतुसुतंहृद्भामृत्युंतमग्रतःस्थितम् ॥ २३ ॥ व्याघ्रं दृष्ट्वा तु सा धेनु रिदं वचनमब्रवीत् ॥ भोभोमृगेन्द्रागताहंसत्यधर्मव्रतेस्थिता
॥ २४ ॥ कुरुतृप्तियथाकाममस्मन्मांसेनसांप्रतम् ॥ संतर्पयस्वभूतानिपित्रत्वंशोणितंमम ॥ २५ ॥ मृतायांतुमयित्वंभोभक्षयेमतुवालकम् ॥ द्वीप्यु
वाच ॥ स्वागतंतवकल्याणिधेनुकेसत्यवादिनि ॥ २६ ॥ नहिसत्यवतां किंचिदशुभंभवतिक्रचित् ॥ त्वयोक्तंधेनुकेपूर्वसत्यंप्रत्यागमेपुनः ॥ २७ ॥
तेनमेकौतुकंप्राप्तंप्राप्तागच्छेत्कथंपुनः ॥ तवसत्यपरीक्षाथंप्रेषितासिमयापुनः ॥ २८ ॥ अन्यथामांसमासाद्यजीवंतीयास्यसेकथम् ॥ यच्चनःकौतुकं
जातंसत्यस्यान्वेषणंमम ॥ २९ ॥ तस्मादनेनसत्येनमुक्तासिचमयाधुना ॥ भगिनीभवतीमह्यंभागिनेयःसुतस्तव ॥ ३० ॥ दत्तोपदेशस्यशुभं
ममपापिष्ठकर्मणः ॥ सत्येप्रतिष्ठितालोकाधर्मःसत्येप्रतिष्ठितः ॥ ३१ ॥ सत्येनगौःक्षीरधारंप्रमुंचतिहविःप्रियाम् ॥ सर्वैधन्यतमो
गोपोयस्त्वत्क्षीरेणजीवति ॥ ३२ ॥ भूमिप्रदेशाधन्यास्तेसतृणावीरुधःशुभ ॥ तेधन्याश्चकृतार्थाश्चतैरेवसुकृतंकृतम् ॥ ३३ ॥ तैराप्तजन्मनःसारंये
पिबन्तिपयस्तव ॥ मृगेन्द्रःप्रत्ययंगत्वाविस्मयंपरमंगतः ॥ ३४ ॥ प्रत्यादेशोऽयमस्माकंसत्यंदेवैःप्रदर्शितः ॥ सत्यमिष्टंगवांहृद्धानमेवाञ्छास्तिजीवितुम्
॥ ३५ ॥ तत्करिष्याम्यहंकर्मयेनमुच्येयकिल्बिषात् ॥ मयाजीवसहस्राणिभक्षितानिशतानिच ॥ ३६ ॥ गतिकामिहगच्छामिहृद्वागोःसत्यमी
दृशम् ॥ अहंपापोदुराचारोनृशंसोजीवधातकः ॥ ३७ ॥ कांस्तुलोकान्गमिष्यामिकृत्वाकर्मसुदारुणम् ॥ गमिष्येपुण्यतीर्थानिकरिष्येपापशोधनम्
॥ ३८ ॥ पतिष्येगिरिमारुह्यप्रवेक्ष्येबाहुताशनम् ॥ धेनोऽद्ययन्मयाकार्यतपःपापाद्विशुद्धये ॥ ३९ ॥ तदादिशस्वसंक्षेपान्नकालोविस्तरस्यतु ॥
धेनुरुवाच ॥ तपःकृतेप्रशंसन्तित्रेतायांज्ञानमेवच ॥ ४० ॥ द्वापरेयज्ञमित्याहुर्दानमेकंकलौयुगे ॥ सर्वेषामेवदानानामिदमेवैकमुत्तमम् ॥ ४१ ॥

प्र.सु.खं.
अ० १८

॥ ६३ ॥

अभयसवभृतानानास्तदानमतःपरम् ॥ चराचराणांभृतानामभयंयःप्रयच्छति ॥ ४२ ॥ सचसर्वभयान्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ नास्त्यहिंसासमं
 दानंनास्त्यहिंसासमंतपः ॥ ४३ ॥ यथाहस्तिपदेष्वन्यत्पदंसर्वप्रलीयते ॥ सर्वधर्मास्तथाव्याघ्रप्रलीयंतेह्यहिंसया ॥ ४४ ॥ योगवृक्षस्यछायाया
 तापत्रयविनाशिनी ॥ धर्मज्ञानेचपुष्पाणिस्वर्गमोक्षौफलानिच ॥ ४५ ॥ दुःखत्रयाभितप्तस्यछायायोगतरोःस्मृता ॥ नबाध्यतेपुनर्दुःखःप्राप्यनिर्वा
 णमुत्तमम् ॥ ४६ ॥ इत्येतत्परमंश्रेयःकीर्तितंतेसमासतः ॥ ज्ञातंचैवत्वयासर्वकेवलंमांतुपृच्छसि ॥ ४७ ॥ द्रीप्युवाच ॥ अहंनृग्यापुराशतो
 व्याघ्ररूपेणसंस्थितः ॥ ततःप्राणिवधात्सर्वमशेषंममविस्मृतम् ॥ ४८ ॥ त्वत्संपर्कोपदेशाभ्यांसंजातंस्मरणंमम ॥ त्वंचाप्यनेनसत्येनगमिष्यसि
 पगंगतिम् ॥ ४९ ॥ तदहंत्वांपुनःपृच्छेप्रश्नमेकंहृदिस्थितम् ॥ साग्रंवर्षशतंजातंचितयानस्यमेशुभे ॥ ४५० ॥ भवत्याभाग्ययोगेनकदाचित्स्वर्गशोभने ॥
 कृतंधर्मस्यसंस्थानंसतांमार्गेप्रतिष्ठितम् ॥ ५१ ॥ किंतेऽभिधानंकल्याणिब्रूहिमेऽज्ञस्यसुव्रते ॥ नंदोवाच ॥ ममनंदेतिसंज्ञातुकृतानंदेनस्वामिना
 ॥ ५२ ॥ सांप्रतंभक्षयामीतिह्यतिष्ठःकेनहेतुना ॥ नंदेतिश्रुत्वातन्नाममुक्तशापप्रभंजनः ॥ ५३ ॥ पुनर्नृपत्वमापन्नोबलरूपसमन्वितः ॥ एतस्मिन्नंतरे
 धर्मस्तांज्ञात्वासत्यवादिनीम् ॥ ५४ ॥ द्रष्टुंसमागतस्तत्रप्राब्रवीच्चपयस्विनीम् ॥ तवसत्यव्रताद्धृष्टोधर्मोऽहमिहचागतः ॥ ५५ ॥ नंदेवृणीष्वभद्रंतेवरं
 वरतमंहियत् ॥ एवमुक्ताहिसादेवीनंदातंप्रार्थयद्भरम् ॥ ५६ ॥ तवानुभावात्समुतागच्छामिपदमुत्तमम् ॥ भवेदिदंशुभंतीर्थमुनीनांधर्मदायकम् ॥
 ॥ ५७ ॥ मन्नाम्नाचसरिदियंनंदानामसरस्वती ॥ वरप्रदानाद्देवेशतदेतत्प्रार्थितंमया ॥ ५८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सातत्क्षणाद्गतादेवीस्थानंसत्यव
 तांशुभम् ॥ प्रभंजनोऽपितद्राज्यंसंप्राप्तःप्रागुपार्जितम् ॥ ५९ ॥ नंदायेनगतास्वर्गनंदांप्राप्यसरस्वतीम् ॥ तेनाख्ययाबुधैस्तस्याःप्रोक्तानंदासर
 स्वती ॥ ४६० ॥ सरस्वतीपुनस्तस्माद्रनात्स्वर्जरसंज्ञितात् ॥ दक्षिणेनपुनर्याताप्लावयंतीधरातलम् ॥ ६१ ॥ आगच्छन्नपियस्तस्यानामगृह्णातिमानवः ॥
 जीवन्सुखंस आप्नोतिमृतोभवतिखेचरः ॥ ६२ ॥ तत्रयेशुभकर्माणस्त्यजंतिस्वांतनुंनराः ॥ तेविद्याधरराजानोभवंतिसुखिनोजनाः ॥ ६३ ॥ नराणां
 स्वर्गनिःश्रेणीस्नानात्पानात्सरस्वती ॥ तत्रस्नानंप्रकुर्वन्तियेऽष्टम्यांसुसमाहिताः ॥ ६४ ॥ तेमृताःस्वर्गमासाद्यमोदंतसुमनोरमाः ॥ सरस्वतीसदास्त्रीणां
 तत्रसौभाग्यदायिका ॥ ६५ ॥ उपोषितातृतीयायामपिसौभाग्यभाजना ॥ तत्रतद्दर्शनेनापिमुच्यंतपापसंचयात् ॥ ६६ ॥ स्पृशंतियेनराःकेचित्तेऽपि
 ज्ञायामुनीश्वराः ॥ रजतस्यप्रदानेनरूपवाञ्छायतेनरः ॥ ६७ ॥ पुण्यापुण्यजलोपेतानदीयंब्रह्मणःमुता ॥ नंदानामेतिविपुलाप्रवृत्तादक्षिणामुखी ॥
 ॥ ६८ ॥ गत्वाततोनातिदूरंपुनर्यातापगङ्मुखी ॥ ततःप्रभृतिसादेवीप्रसभप्रकटास्थिता ॥ ६९ ॥ तस्यास्तटेषुपुण्येषुतीर्थान्यायतनानिच ॥

५० पु०

॥ ६४ ॥

संसेवितानिमुनिभिःसिद्धैश्चापिममंततः ॥ ४७० ॥ तेषुसर्वेषुभवतिधर्महेतुस्सरस्वती ॥ स्नानात्पानात्प्रदानाद्वाहिरण्यस्यमहानदी ॥ ७१ ॥ हाटक
क्षितिर्गौरीणानंदतीर्थमहोदयम् ॥ दानंदत्तनरैःस्नातैर्जनयत्यक्षयफलम् ॥ ७२ ॥ धान्यप्रदानं प्रवदंति शस्तं वसुप्रदानं च तथा मुनीन्द्राः ॥ यैस्तेषु
तीर्थेषु नरैः प्रदत्तं तद्धर्महेतुः प्रवरं प्रदिष्टम् ॥ ७३ ॥ प्रायोपवेशं प्रयतः प्रयत्नाद्यस्तत्र कुर्यात्प्रमदापुमान्वा ॥ तीर्थेषु सायुज्यमवाप्य सोऽयं भुङ्क्ते फलं ब्रह्म
गृहेयथष्टम् ॥ ७४ ॥ तस्योपकण्ठं तु मृतांस्तु ये वै कर्मक्षयात्स्थावर्जंगमाश्च ॥ तैश्चापि सर्वैः सहसा प्रसह्य लभ्येत यज्ञस्य फलं दुर्गपम् ॥ ७५ ॥ ततस्तु सा
धर्मफलप्रदा भवेज्जन्मादिदुःखार्दितचेतसानृणाम् ॥ सर्वात्मना पुण्यफलासंस्वती सेव्या प्रयत्नात्पुरुषैर्महानदी ॥ ७६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणं प्रथमे सृष्टि
खंडे नंदाप्राचीमाहात्म्येऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ भीष्म उवाच ॥ पुष्करस्य च नंदायाः श्रुतं माहात्म्यमुत्तमम् ॥ ऋषिकोटिर्यदायाता पुष्करे मुखद
र्शनात् ॥ १ ॥ सर्वैः सुरूपतालब्धामर्षमेतन्मया श्रुतम् ॥ यज्ञोपवीतैर्भक्तानि यानितानि वदस्व मे ॥ २ ॥ कथं तीर्थविभागस्तु कृतस्तैः सुमहात्म्य
भिः ॥ आश्रमे यानि तीर्थानि कृतानि यपि महर्षिभिः ॥ ३ ॥ पदं न्यासः कृतः पूर्वं विष्णुना यज्ञपर्वते ॥ नागेस्तत्र पञ्च तीर्थं कृतं तैस्तु महाविषैः ॥ ४ ॥ पिंड
प्रदानवापी च केन पूर्वं विनिर्मिता ॥ उदङ्मुखी भूमिगता कथं गङ्गा सरस्वती ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैर्वेदविद्वद्भिः कथं यात्रा विष्णुं करे ॥ कर्तव्या यत्फलं तस्या जा
यते तद्वदस्व मे ॥ ६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रश्नभागे महानेष भवता परिकल्पितः ॥ तदेकाग्रमना भूत्वा शृणु तीर्थमहाफलम् ॥ ७ ॥ यस्य हस्तौ च पादौ
च मनश्चैव सुसंयतम् ॥ विद्यातपश्च कीर्तिश्च स तीर्थफलमश्नुते ॥ ८ ॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तः संतुष्टो येन केनचित् ॥ अहङ्कारनिवृत्तश्च स तीर्थफलमश्नुते ॥ ९ ॥ अक्रोधनश्च राजेन्द्र सत्यशीलो दृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्नते पुस तीर्थफलमश्नुते ॥ १० ॥ ऋषीणां परमं गुह्यमिदं भरतसत्तम ॥ पूर्वयत्र महारा
ज सत्रेपैतामहे तथा ॥ ११ ॥ यतीनामुग्रतपसां ये पांकोटिः समागता ॥ मुखदर्शनमाश्रित्य स्थितास्ते ज्येष्ठपुष्करे ॥ १२ ॥ सुरूपतां परां लब्ध्वा प्रीतास्ते
मुनिसत्तमाः ॥ हर्षेण महता विष्टा ब्रह्मदर्शनकां क्षिणः ॥ १३ ॥ यज्ञोपवीतेस्ते भूमिमाप्य सर्वे चतुर्दिशम् ॥ कृत्वा तीर्थविभागं च स्थिता भक्तिपराय
णाः ॥ १४ ॥ आसन्नश्च ततस्ते पातदातुष्टः पितामहः ॥ कोटिकृत्वा तदा ते पांमानं दृष्ट्वा मनीषिणाम् ॥ १५ ॥ अद्य प्रभृति युष्माकं धर्मवृद्धिर्भविष्य
ति ॥ इहागत्य नरो यो वियदंगं प्रथमं जले ॥ १६ ॥ श्रावयिष्यति रूपाथं रूपिता तीर्थकारिता ॥ भविष्यति न संदेहो योजनाय तमंडले ॥ १७ ॥
अर्धयोजनविस्तारं दीर्घं सार्धं हियोजनम् ॥ एतत्प्रमाणं तीर्थस्य ऋषिकोटिप्रवर्तिनम् ॥ १८ ॥ गमनादेव राजेन्द्र पुष्करस्य त्वरिदम् ॥ राजसूयाश्वमेधा
भ्यां फलमाप्नोति मानवः ॥ १९ ॥ सरस्वती महापुण्या प्रविष्टा ज्येष्ठपुष्करे ॥ तत्र ब्रह्मादयो देवाः ऋषयः सिद्धचारणाः ॥ २० ॥ अभिगच्छंति राजेन्द्र चै

प्र.सू.खं.

अ० १९

॥ ६४ ॥

त्रशुक्लचतुर्दशीम् ॥ तत्राभिषेकं कुर्वीत पितृदेवार्चनेः ॥ २१ ॥ गोमेधं च तदाप्नोति कुलं चैव समुद्धरेत् ॥ एवं तीर्थविभागस्तु कृतस्तेस्तु महर्षिभिः ॥ २२ ॥
 पितृदेवाश्च सन्तर्प्य विष्णुलोके महीयते ॥ तत्र स्नात्वा भवेन्मर्त्यो विमलश्चन्द्रमायथा ॥ २३ ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति गतिं च परमां व्रजे
 त् ॥ नृलोके देवदेवस्य तीर्थं त्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ २४ ॥ पुष्करं नाम विख्यातं महापातकनाशनम् ॥ दशकोटिसहस्राणि तीर्थानां वै महीप
 ते ॥ २५ ॥ सान्निध्यं पुष्करे येषां त्रिसन्ध्यं कुलनन्दनम् ॥ आदित्यावसवोरुद्रास्साध्याश्च समरुद्रणाः ॥ २६ ॥ गन्धर्वाप्सरसश्चैव नित्यं सन्निहिता वि
 भोः ॥ यत्र देवास्तपस्तप्त्वा दैत्या ब्रह्मर्षयस्तथा ॥ २७ ॥ दिव्ययोगामहाराजपुण्येन महतान्विताः ॥ मम साप्यभिकामस्य पुष्कराणि मनस्विनः ॥ २८ ॥
 पूयन्ते सर्वपापानि नाकपृष्ठे समोदते ॥ तस्मिन् स्तीर्थे महाराज नित्यमेव पितामहः ॥ २९ ॥ उवासपरमप्रीतो देवदानवसम्मतः ॥ पुष्करेषु महाराज देवाः सर्षि
 पुरोगमाः ॥ ३० ॥ सिद्धिचसमनुप्राप्ताः पुण्येन महतान्विताः ॥ तत्राभिषेकं यः कुर्यात्पितृदेवार्चने रतः ॥ ३१ ॥ अश्वमेधादशगुणं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ अ
 प्येकं भोजयेद्विप्रं पुष्करगण्यमाश्रितः ॥ ३२ ॥ अत्रेन तेन संप्रीता कोटिर्भवति पूजिता ॥ तेनासौ कर्मणा भीष्मप्रेत्य चेह च मोदते ॥ ३३ ॥ शाकैर्मूलैः फ
 लैर्वापियेन वा वर्तयेत्स्वयम् ॥ तद्वै दद्याद्ब्राह्मणाय श्रद्धावाननमूयकः ॥ ३४ ॥ तेनैव प्राप्नुयात्प्राज्ञो हयमेधफलनरः ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रो वाराजस
 त्तमः ॥ ३५ ॥ पैतामहं सरः पुण्यं पुष्करं नाम नामतः ॥ वैखानसानां सिद्धानां मुनीनां पुण्यदं हि यत् ॥ ३६ ॥ सरस्वती पुष्करं मायस्माद्याता महार्णवम् ॥
 आदिदेवो महायोगी यत्रास्ते मधुसूदनः ॥ ३७ ॥ ख्यात आदिवरा हेति नाम्ना त्रिदश पूजितः ॥ हीनवर्णाश्च ये वर्णास्तीर्थे पैतामहे गताः ॥ ३८ ॥ न विनोति त्र
 जन्त्येते स्नात्वा तीर्थे महात्मनः ॥ कार्तिक्यां च त्रिशोपे गयोऽभिगच्छेत्तु पुष्करम् ॥ ३९ ॥ फलं तत्राक्षयं तस्य भवतीत्यनुशुश्रुम् ॥ सायं प्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्करा
 णि कृतांजलिः ॥ ४० ॥ उपस्पृष्टं भवेत्तेन सर्वतीर्थं तु कौंभम् ॥ जन्मप्रभृतियत्पापं स्त्रियो वा पुरुषस्य वा ॥ ४१ ॥ पुष्करे स्नानमात्रेण सर्वमेतत्प्रणश्यति ॥
 यथासुराणां प्रवरः सर्वेषां तु पितामहः ॥ ४२ ॥ तथैव पुष्करं तीर्थं तीर्थानामादिरुच्यते ॥ तद्दृष्ट्वा दशवर्षाणि पुष्करे नियतः शुचिः ॥ ४३ ॥ ऋतून् सर्वानवा
 प्रोति ब्रह्मलोकं सगच्छति ॥ यस्तु वर्षशतं पूर्णमग्निहोत्रमुपासते ॥ ४४ ॥ कार्तिकीं वा वसेदेषां पुष्करे सममेव तु ॥ पुष्करे दुष्करो होमः पुष्करे दुष्करं तपः ॥
 ४५ ॥ पुष्करे दुष्करं दानं वा सधैव सुदुष्करं ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वांस्तु गत्वा वैज्येष्ठपुष्करम् ॥ ४६ ॥ स्नानाद्भवेन्मोक्षभागी श्राद्धेन पितृतारकः ॥ नाममात्रोऽ
 पियो विप्रोगत्वा संध्यामुपासते ॥ ४७ ॥ वर्षाणि द्वादशैवेतेन संध्याह्युपासिता ॥ भवेत्तु नात्र संदेहः पुरा प्रोक्तं स्वयं भुवा ॥ ४८ ॥ सावित्री कथितो दोषः कु
 ले तस्य न जायते ॥ यापत्नी ददते भर्तुः संध्योपास्तं करिष्यतः ॥ ४९ ॥ करकेण तु तां व्रणतोयं मुक्तादिवं व्रजेत् ॥ ब्रह्मलोकमनुप्राप्य तिष्ठति ब्रह्मणो दिनम् ॥

॥६०॥ एकाकिनागतेनापिसंध्यावंध्यायथाक्रमम् ॥ पौष्करेणाभतोयेनशृंगारेनिहितेनतु ॥६१॥ तेनापिद्वादशाब्दानिसंध्योपास्तानसंशयः ॥ भवेत्स
मीपगापत्नीकुर्वतःपितृतर्पणम् ॥ ६२ ॥ दक्षिणांदिशमास्थायगायत्र्याराजसत्तम ॥ पितृणांपरमातृप्तिःक्रियतेद्वादशाब्दिकी ॥६३॥ युगसहस्रपिण्ड
नश्राद्धेनानन्त्यमश्नुते ॥ एतदर्थंहिविद्वांसःकुर्वतेदारसंग्रहम् ॥६४॥ तीर्थेगत्वाप्रदास्यामःपिंडान्वैश्राद्धपूर्वकम् ॥ तेषांपुत्राधनंधान्यमविच्छिन्नाचसं
ततिः ॥६५॥ भवेद्वैनात्रसंदेहएतदाहपितामहः ॥ तर्पयित्वापितृन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत् ॥६६॥ आश्रमानपितेवचिमशृणुष्वैकमनानृप ॥ अगस्त्येन
कृतश्चात्रआश्रमोदेवसंमितः ॥६७॥ सप्तर्षीणांपुराचात्रआश्रमोदेवसंमतः ॥ ब्रह्मर्षीणांतथाचात्रमनूनांपरमस्तथा ॥६८॥ नागानांचपुरीरम्यायज्ञपर्वत
रोधसि ॥ अगस्त्यस्यमहाराजप्रभावममितात्मनः ॥६९॥ कथयामिसमासेनशृणुत्वंसुसमाहितः ॥ पूर्वकृतयुगेभीष्मदानवायुद्धदुर्मदाः ॥६०॥ कालेयाइ
तिविख्यातागणाःपरमदारुणाः ॥ तेतुवृत्रंसमाश्रित्यनानाप्रहरणोद्यताः ॥ ६१ ॥ समन्तात्पर्यधावन्तमहेन्द्रप्रमुखान्सुरान् ॥ ततोवृत्रवधंयत्नमकुर्व
स्त्रिदशाःपुरा ॥६२॥ पुगन्दरंपुरस्कृत्यब्रह्माणमुपतस्थिरे ॥ कृतञ्जलींस्तुतान्सर्वान्परमेष्ठीत्युवाचह ॥६३॥ विदितंमेसुराःसर्वयद्रःकार्यचिकीर्षितम् ॥
तमुपायंप्रवक्ष्यामियथावृत्रंवधिष्यथ ॥ ६४ ॥ दधीचिरिति विख्यातोमहानृपिरुदारधीः ॥ तंगत्वासहितास्सर्वेवरंचप्रतियाचत ॥ ६५ ॥ सवो
दास्यतिधर्मात्मासुप्रीतेनान्तरात्मना ॥ सवाच्यःसहितैःसर्वैर्भवद्भिर्जयकांक्षिभिः ॥ ६६ ॥ स्वान्यस्थीनिप्रयच्छस्वत्रैलोक्यहितकांक्षया ॥ सश
रीरंसमुत्सृज्यस्वान्यस्थीनिप्रदास्यति ॥६७॥ तस्यास्थिभिर्महाघोरंवृत्रंसंक्रियतांष्टब्धम् ॥ महच्छत्रुहनंदिव्यंतदस्त्रमशनिःस्मृतम् ॥ ६८ ॥ तेनवत्रे
णवैवृत्रंवधिष्यतिशतक्रतुः ॥ एतद्रःसर्वमाख्यातंतस्मात्सर्वविधीयताम् ॥६९॥ एवमुक्तास्ततोदेवाअनुज्ञाप्यपितामहम् ॥ शतक्रतुपुरस्कृत्यदधीचेरा
श्रमंययुः ॥ ७० ॥ सरंस्वत्याःपरेपारेनानाद्रुमलतावृतम् ॥ पट्पदोद्गीतनिनदैरुदघुष्टंसामगैरिव ॥ ७१ ॥ पुंस्कोकिलरवोन्मिश्रजीवजीवकनादि
तम् ॥ महिषैश्वराहैश्वरैश्चमरैश्चमरैरपि ॥ ७२ ॥ तत्रतत्रानुचरितैःशार्दूलभयवार्जितैः ॥ करेणुभिर्वारणैश्चप्रभित्रकरटामुखैः ॥ ७३ ॥ स्वरोद्गारैश्चक्री
डद्भिःसमेतादनुनादितम् ॥ सिंहव्याघ्रैर्महानादनदद्भिर्नुनादितम् ॥ ७४ ॥ मयूरैश्चापिसंलीनैर्गुहाकंदर्वासिभिः ॥ तेषुतेषुचकुंजेषुनादितंसुमनो
रमम् ॥७५॥ त्रिविष्टपसमप्रख्यंदधीच्याश्रममागमन् ॥ तत्रापश्यन्दधीचितंदिवाकरसमप्रभम् ॥७६॥ जाज्वल्यमानंवपुषायथालक्ष्म्याचतुर्भुजम् ॥
तस्यपादौसुराराजन्नभिवंद्यप्रणम्यच ॥ ७७ ॥ अयाचंतवरंसर्वेयथोक्तंपरमेष्ठिना ॥ ततोदधीचिःपरमप्रतीतश्चसुरोत्तमान् ॥ ७८ ॥ उवाचप्रणतो
भूत्वात्विदंकार्यकरंवचः ॥ दधीचिरुवाच ॥ इन्द्राद्यास्त्वागतादेवाःकिमर्थतद्ब्रून्तुमे ॥७९॥ पीडयमानानहंमन्येहतप्रभसुरोत्तमाः ॥ यदर्थपीडितात्मान

स्तद्वदन्तुनिराकुलम् ॥८०॥ देवा ऊचुः ॥ त्वदस्थिकृतशस्त्रेण देवास्सन्तुनिरामयाः ॥८१॥ दधीचिरुवाच ॥ करोमियद्गोहितमद्य देवाः स्वंवापि देहं त्वहमु
 त्सृजामि ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तानेव मुक्त्वा द्विपदां वरिष्ठः प्राणांस्ततोऽसौ सहसोत्ससर्ज ॥८२॥ सुरास्तदस्थीनि सवासवास्तं यथोपयोगं जगृहुः स्मतस्य ॥
 प्रहृष्टरूपाश्च जयाय देवास्त्वष्टारमासाद्य तमर्थमूचुः ॥८३॥ त्वष्टा तु तेषां वचनं निशम्य प्रहृष्टरूपः प्रयतः प्रयत्नात् ॥ चकार वज्रभृशमुग्रवीर्यकृत्वा च शस्त्रं
 तमुवाच हृष्टः ॥८४॥ अनेन शस्त्रप्रवरेण देवभस्मी कुरुष्वद्य सुरारिमुग्रम् ॥ ततो हतारिः सगणः सुखं त्वं प्रशाधिकृत्स्नं त्रिदिवं दिविष्टः ॥ त्वष्टा तथोक्तस्तु पुरंदर
 श्ववज्रं प्रहृष्टः प्रयतो ह्यगृह्णात् ॥८५॥ ततः सवज्रेण युतो देवतैरभिपूजितः ॥ आससाद ततो वृत्रं स्थितमावृत्य रोदसी ॥८६॥ कालकैर्यैर्महाकायैस्संमतादभिरक्षि
 तम् ॥ समुद्यतप्रहरणैः सशृंगैरिव पर्वतैः ॥८७॥ ततो युद्धं समभवद्देवानां सहदानवैः ॥ मुहूर्तं भरतश्रेष्ठ लोकत्रासकरं महत् ॥८८॥ उद्यतैः प्रतिसृष्टानां खड्गानां वी
 रबाहुभिः ॥ आसीत्सुतमुलः शब्दः शरीरैरभिपाटितैः ॥८९॥ शिरोभिः प्रपतद्भिश्चाप्यंतरिक्षान्महीतलम् ॥ तालैरिव महीपालवृत्तं तैरेव दृश्यते ॥९०॥ ते हेमक
 वचाभूत्वा कालेयाः परिघायुधाः ॥ त्रिदशानभ्यवर्तन्त दावदग्धा इव द्रुमाः ॥९१॥ तेषां वेगवतां विंगं सहितानां प्रधावताम् ॥ न शोकुः सहिताः सोढुं भग्रास्ते प्राद्र
 वन्भयात् ॥९२॥ तान् दृष्ट्वा द्रवतो भीतान्सहस्राक्षः पुरन्दरः ॥ वृत्रं च वर्द्धमानं तु कश्मलं महदा विशत् ॥९३॥ तं शक्रं कश्मलाविष्टं दृष्ट्वा विष्णुः सनातनः ॥ स्वतेजो
 व्यदधाच्छक्रं बलमस्य विवर्धयन् ॥९४॥ विष्णुनाप्यायितं शक्रं दृष्ट्वा देवगणास्तदा ॥ सर्वे ते जस्समादध्युस्तथा ब्रह्मर्षयोऽमलाः ॥९५॥ ससमाप्यायितः शक्रो
 विष्णुना देवतैः सह ॥ ऋषिभिश्च महाभागैर्वलवान्समपद्यत् ॥९६॥ ज्ञात्वा बलस्थं त्रिदशाधिपतं ननाद वृत्रस्सुमहानिनादम् ॥ तस्य प्रणादेन धरादिशश्च खं द्यौ
 र्नगाश्चेति च चाल सर्वम् ॥९७॥ ततो महेंद्रः परमाभितप्तः श्रुत्वा रवं घोरतरं महान्तम् ॥ भयं नमग्रस्त्वरितं मुमोच वज्रं महान्तं खलु तस्य शीर्षे ॥९८॥ स शक्रवज्राभि
 हतः पपात महास्वनः काञ्चनमाल्यधारी ॥ यथामहाशैलवरः पुरस्तात्समन्दरो विष्णुकरात्प्रमुक्तः ॥९९॥ तस्मिन्हतं दैत्यवरे भयार्तः शक्रः प्रदुद्राव सरः प्रवे
 ष्टुम् ॥ वज्रं च मेने स्वकरात्प्रमुक्तं वृत्रं भयाच्चैव हतं न पश्यति ॥१००॥ सर्वे च देवा मुदिताः प्रहृष्टाः सहर्षयश्चैनमथोस्तुवन्ति ॥ शेषांश्च दैत्यांस्त्वरितं समेत्य जघ्नुः
 सुरावृत्रवधाभितप्तान् ॥ १ ॥ तव ध्यमानास्त्रिदशैस्तदानीं महासुरावायुसमानवेगाः ॥ समुद्रमेवाविविशुर्भयार्ताः प्रविश्य चैवोदधिं प्रमेयम् ॥ २ ॥
 झपाकुलं रत्नसमाकुलं च तदा स्ममन्त्रं सहिताः प्रचक्रुः ॥ तत्र स्मकेचिन्मतिनिश्चयज्ञास्तांस्तानुपायान्परिचिन्तयन्तः ॥३॥ भयार्दिता देव निकायतप्तास्त्रैलो
 क्यनाशाय मतिं प्रचक्रुः ॥ तेषां तु तत्र क्षयकालयोगाद्गोरामतिश्चिन्तयतां बभूव ॥४॥ ये सन्ति विद्यातपसोपपन्नास्तेषां विनाशः प्रथमं च कार्यः ॥ लोकाश्च
 सर्वे तपसा ध्रियन्ते तस्मात्त्वरध्वं तपसा क्षयाय ॥५॥ ये सन्ति केचिद्भिवसुन्धरायां तपस्विनो धर्मविदश्च तज्ज्ञाः ॥ तेषां वधश्च क्रियतां हि क्षिप्रं तेषु प्रनष्टेषु जग

प० पु०
॥ ६६ ॥

द्रिनष्टम् ॥६॥ एवं हि सर्वे गतबुद्धिभावा जगद्रिनाशे परमप्रहृष्टाः ॥ दुर्गसमाश्रित्य महोर्मिमन्तरत्नाकं वारुणमालयं स्म ॥७॥ समुद्रं ते समासाद्य वारुणं
त्वम्भमानिधिम् ॥ काले यास्समपद्यन्त त्रैलोक्यस्य विनाशने ॥८॥ ते गत्रौ समभिकुद्धावभक्षुस्तांस्तदामुनीन् ॥ आश्रमेषु च ये सन्ति पुण्येष्वायतनेषु च ॥
॥ ९ ॥ वमिष्टस्याश्रमे विप्राभक्षितास्तैर्दुरात्मभिः ॥ अशीतिः शतमष्टौ च वने चान्यतपस्विनः ॥१०॥ च्यवनस्याश्रमं गत्वा पुण्यं द्विजनिषेवितम् ॥
फलमूलाशनानां हि मुनीनां भक्षितं शतम् ॥११॥ एवं गत्रौ स्मकुर्वन्तो विविशुश्चार्णवं दिवा ॥ भगद्वाजाश्रमं गत्वा नियता ब्रह्मचाग्निः ॥१२॥ वाताहागम्बुभ
क्षाश्च विंशतिश्च निषिदिताः ॥ एवं क्रमेण भक्षार्थं मुनीनां दानवास्तदा ॥१३॥ निशायां पर्यधावन्त शक्ता भुजवलाश्रयात् ॥ कालेन महतां वै जघ्नुर्मुनिगणा
न्बहून् ॥१४॥ न चैतानवबुध्यन्त मनुजामनुजाधिप ॥ निःस्वाध्यायवषट्कारं नष्टयज्ञोत्सवक्रियम् ॥१५॥ जगदासीन्निरुत्साहं काले यभयपीडितम् ॥
एवं प्रक्षीयमाणास्ते मानवामनुजेश्वर ॥ १६ ॥ आत्मत्राणपराभीताः प्राद्वन्तु दिशो दश ॥ केचिद्ब्रह्मां प्रविशुर्विकीर्णाश्चापरे द्विजाः ॥ १७ ॥ अप
रे च भयो द्विग्राभयात् प्राणान्समत्यजन् ॥ केचित्तत्र महेष्वासाः शूराः परमदर्पिताः ॥१८॥ मार्गमाणाः पश्यन्त दानवानां प्रचक्रिरे ॥ न चैताननुजं मुस्ते
समुद्रं समुपाश्रितान् ॥१९॥ शमं न जग्मुः परममाजग्मुः क्षयमेव च ॥ जगत्प्रशमने जातं नष्टयज्ञोत्सवक्रिये ॥२०॥ आजग्मुः परमो द्विग्रास्त्रिदशामनुजे
श्वर ॥ समेत्य समहेन्द्रास्तुभयान्मंत्रं प्रचक्रिरे ॥२१॥ नारायणं पुरस्कृत्य वैकुण्ठमपराजितम् ॥ ततो देवास्समेतास्ते तदोचुर्मधुसूदनम् ॥ २२ ॥ त्वनः
स्रष्टा च गोप्ता च भर्ता च जगतः प्रभो ॥ त्वया सृष्टं जगत्सर्वं यच्चैद्धं यच्च नेज्जति ॥२३॥ त्वया भूमिः पुरानष्टासमुद्रान्पुष्करेक्षण ॥ वाराहरूपमास्थाय जगदर्थे
समुद्धृता ॥ २४ ॥ आदिदैत्यो महावीर्यो हिरण्यकशिपुः पुग ॥ नारसिंहं वपुः कृत्वा मूढितः पुरुषोत्तम ॥२५॥ अवध्यः सर्वभूतानां बलिश्चापि महासुरः ॥
वामनं वपुरास्थाय त्रैलोक्याद्धं शितस्त्वया ॥२६॥ असुरः सुमहेश्वासो जंभइत्यभि विश्रुतः ॥ यज्ञक्षोभकरः क्रूरस्त्वया सर्वनिपातितः ॥ २७ ॥ एवमादी
निकर्माणियेषां संख्या न विद्यते ॥ अस्माकं भयभीतानां त्वंगतिर्मधुसूदन ॥२८॥ तस्मात्त्वां देवदेवेश लोकार्थं ज्ञापयामहे ॥ रक्ष लोकांश्च देवांश्च शक्रं च महतो
भयात् ॥२९॥ भवत्प्रसादाद्दुर्तन्ते प्रजाः सर्वाश्चतुर्विधाः ॥ स्वस्था भवन्ति मनुजा हव्यकव्यैर्दिवौकसः ॥३०॥ लोकाहो वं प्रवर्तन्ते अन्योन्यं च समाश्रिताः ॥
त्वत्प्रभावान्निरुद्धिग्रास्त्वयैव परिरक्षिताः ॥३१॥ इदं च समनुप्राप्तं लोकानां भयमुत्तमम् ॥ जानीमोन च केनैतवध्यन्ते ब्राह्मणानि शि ॥३२॥ ब्राह्मणेषु च क्षीणेषु
पृथीक्षयमेष्यति ॥ त्वत्प्रसादान्महाबाहो लोकास्सर्वे जगत्पते ॥३३॥ विनाशं नाधिगच्छेयुस्त्वया वै परिरक्षिताः ॥ विष्णुरुवाच ॥ विदितं मे सुरास्सर्वे
प्रजायाः क्षयकारणम् ॥३४॥ भवतां चापि वक्ष्यामि शृणु ध्वं विगतज्वराः ॥ कालकेया इति ख्याता गणाः परमदारुणाः ॥३५॥ ते वृत्रं निहतं दृष्ट्वा सहस्राक्षेण धी

प्र.सू.खं.
अ० १९

॥ ६६ ॥

मता॥ जीवितं परिरक्षन्तः प्रविष्टावरुणालयम् ॥ ३६ ॥ तत्र विश्वोदधिघोरं नानाग्राहसमाकुलम् ॥ उत्सादनार्थं लोकस्य रात्रौ घ्नन्ति मुनीनिह ॥ ३७ ॥
 न तु शक्याः क्षयं नेतुं समुद्रान्तर्हिताहिते ॥ समुद्रस्य क्षये बुद्धिर्भवद्भिः परिचिन्त्यताम् ॥ ३८ ॥ एतच्छ्रुत्वा वचो देवा विष्णुना समुदाहृतम् ॥ परमेष्ठिनमासाद्य अ-
 गस्त्यस्याश्रमं ययुः ॥ ३९ ॥ तत्रापश्यन् महात्मानं वारुणं दीप्ततेजसम् ॥ उपास्यमानं मृषिभिर्देवैरिव पितामहम् ॥ १४० ॥ तं ऽभिगम्य महात्मानं मैत्रावरुणि-
 मुत्तमम् ॥ अप्रमत्तं तपोराशिकर्मभिः स्वैरनुष्ठितैः ॥ ४१ ॥ देवा ऊचुः ॥ नहुषेणाभितप्तानां लोकानां त्वंगतिः पुरा ॥ भ्रंशितश्च सुरैश्चर्याल्लोकार्थं लोकक-
 ण्टकः ॥ ४२ ॥ क्रोधात्प्रवृद्धः समहान् भास्करस्य न गोत्तमः ॥ वचस्तवानतिक्रामन् विन्ध्यः शैलोनवर्धते ॥ ४३ ॥ तमसाच्छादिते लोके मृत्युना भ्यर्दिताः
 प्रजाः ॥ त्वामेव नाथ मागम्य निर्वृतिं परमांगताः ॥ ४४ ॥ अस्माकं भयभीतानां नित्यमेव भवान्गतिः ॥ ततस्त्वद्यप्रयाचामस्त्वां वरं वरदो ह्यसि ॥ ४५ ॥
 ॥ भीष्म उवाच ॥ किमर्थं सहसा विन्ध्यः प्रवृद्धः क्रोधमूर्छितः ॥ एतदिच्छाम्यहं श्रोतुं विस्तरेण महामुने ॥ ४६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अद्रिराजं महाशैलं मेरुक-
 नकपर्वतम् ॥ उदये ऽस्तमये भानुः प्रदक्षिणमवर्तत ॥ ४७ ॥ ते हृद्वा तु तदा विन्ध्यः शैलसूर्यमथाब्रवीत् ॥ यथा हि मेरुर्भवतानित्यशः परिगम्यते
 ॥ ४८ ॥ प्रदक्षिणं च क्रियते मामेवं कुरु भास्कर ॥ एवमुक्तस्ततः सूर्यः शैलं द्रं प्रत्यभाषत ॥ ४९ ॥ नाहमात्मेच्छया शैलं करोम्येनं प्रदक्षिणम् ॥
 सहितास्तु सर्वे सैद्राः समागम्य महाद्रिराजम् ॥ निवारयामासुरथोत्पतन्तं नवैसतेषां वचनं चकार ॥ ५० ॥ ततो हि जग्मुर्मुनिमाश्रमस्थं तपस्विनां धर्मवतां वरि-
 ष्ठम् ॥ अगस्त्यमत्यद्भुतदीप्तवीर्यतंचार्यमृचुः सहिताः सुरास्ते ॥ ५१ ॥ देवा ऊचुः ॥ सूर्याचन्द्रमसो मार्गं नक्षत्राणां गतिं तथा ॥ शैलराडावृणोत्येष-
 विन्ध्यः क्रोधवशानुगः ॥ ५२ ॥ तं निवारयितुं शक्तो नान्यः कश्चिन्मुनीश्वरः ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं विप्रः सुराणां शैलमभ्यगात् ॥ ५३ ॥ सो ऽभिगम्या ब्रवीद्विन्ध्यं साद-
 रं समुपस्थितम् ॥ मार्गमिच्छाम्यहं दत्तं भवता पर्वतोत्तम ॥ ५४ ॥ दक्षिणामभिगन्तास्मि दिशं कार्येण केनचित् ॥ यावदागमनं मे स्यात्तावत्त्वं प्रतिपालय
 ॥ ५५ ॥ निवृत्ते मयि शैलेन्द्र ततो वर्धस्व कामतः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अद्यापि दक्षिणादेशाद्धारुणिर्न निवर्तते ॥ ५६ ॥ एतत्ते सर्वमारूयातं यथा विन्ध्यो न वर्धते
 अगस्त्यस्य प्रभावेन यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ ५७ ॥ कालेयास्तु यथाराजन् सुरैः सवानपूदिताः ॥ अगस्त्यद्वारमासाद्य तन्मे निगदतः शृणु ॥ ५८ ॥
 त्रिदशानां वचः श्रुत्वा मैत्रावरुणिरब्रवीत् ॥ किमर्थं समुपायाता वरं मत्तः किमिच्छथ ॥ ५९ ॥ एवं मुक्तास्तदा तेन देवास्तं मुनिमब्रुवन् ॥ इच्छाम एकं वरमद्भुतं
 वयं पिबार्णवं देवमुने महात्मन् ॥ ६० ॥ एवं त्वयेच्छेम कृतं महर्षे महार्णवं पीयमानं समग्रम् ॥ ततो विहन्याम चसानुबन्धं कालेयसंज्ञं सुरविद्विषां बलम्

प० पु०
॥ ६७ ॥

॥ ६३ ॥ त्रिदशानां वचः श्रुत्वा तथेति मुनिर्ब्रवीत् ॥ करिष्ये भवतां कामं लोकानां सुखकारकम् ॥ ६४ ॥ एवमुक्त्वा ततोऽगच्छत् समुद्रं निधिमम्भसाम् ॥ तपःसिद्धेश्च मुनिभिः सार्धं देवैश्च सुव्रत ॥ ६५ ॥ मनुष्योरगंधर्वायक्षाः किंपुरुषास्तथा ॥ अनुजग्मुर्महात्मानं द्रष्टुकामास्तदद्भुतम् ॥ ६६ ॥ ततोऽभ्यपश्यत् सहितः समुद्रं भीमनिःस्वनम् ॥ नृत्यन्तमिव चोर्मीभिर्वल्गन्तमिव वायुना ॥ ६७ ॥ हसंतमिव फेनौघैः स्खलन्तं कन्दरेषु च ॥ नानाग्राहसमाकीर्णं नानाद्रिजगणैर्युतम् ॥ ६८ ॥ अगस्त्यसहिता देवाः सगंधर्वमहोरगाः ॥ ऋषयश्च महाभागाः समासेदुर्महोदधिम् ॥ ६९ ॥ समुद्रं समासाद्य वारुणिर्भगवानृषिः ॥ उवाच सहितान् देवानृषींस्तान्स्तु समागतान् ॥ १७० ॥ पातुकामः समुद्रं च अगस्त्यऋषिसत्तमः ॥ एष लोकहितार्थाय पिबामिव रुणालयम् ॥ ७१ ॥ भवतां यदनुष्ठेयं तच्छीघ्रं संविधीयताम् ॥ एतावदुक्त्वा वचनं मैत्रावरुणिरग्रतः ॥ ७२ ॥ समुद्रमपि वत्कुद्धः सर्वलोकस्य पश्यतः ॥ पीयमानं समुद्रं तु दृष्ट्वा देवाः सवासदाः ॥ ७३ ॥ विस्मयं परमं जग्मुस्तुतिभिश्चाप्यपूजयन् ॥ त्वं न स्यातां विधाता च लोकानां लोकभावनः ॥ त्वत्प्रसादात्समुत्सेधमुपगच्छेत्समं जगत् ॥ ७४ ॥ संपूज्यमानं स्त्रिदशैर्महात्मा गन्धर्वमुख्येषु न दत्सु चैव ॥ दिव्यैश्च पुष्पैर्वकीर्यमाणो महार्णवं निःसलिलं चकार ॥ ७५ ॥ दृष्ट्वा कृतं निःसलिलं महार्णवं सुराः समस्ताः परमप्रहृष्टाः ॥ प्रगृह्य दिव्यानि वरायुधानि तान्दानवाञ्जघ्नुरर्दानसत्त्वाः ॥ ७६ ॥ तं वध्यमानां स्त्रिदशैर्महात्मभिर्महावलैर्वेगयुतैर्नदद्भिः ॥ न सेहिरेव गवतां महात्मनां वेगं तदा धारयितुं दिवा कसाम् ॥ ७७ ॥ तं वध्यमानां स्त्रिदशैर्दानवाभीमनिःस्वनाः ॥ चक्रुः सुतुमुलं युद्धं मुहूर्तमिव भारत ॥ ७८ ॥ तेषु पूर्वतपसा दग्धामुनिभिर्भावितात्मभिः ॥ यतमानाः परं शक्त्या त्रिदशैर्विनिपूदिताः ॥ ७९ ॥ ते हेमनिष्काभरणाः कुण्डलाङ्गदधारिणः ॥ निहता बह्वशो भंतपुष्पिता इव किंशुकाः ॥ १८० ॥ हतशिष्टास्ततः केचित्काले यदनुजोत्तमाः ॥ विदार्य वसुधां देवीं पातालतलमाश्रिताः ॥ ८१ ॥ निहतान्दानवान् दृष्ट्वा त्रिदशामुनिपुङ्गवम् ॥ तुष्टुर्विविधैर्वाक्यैरिदं चैवाब्रुवन्वचः ॥ ८२ ॥ त्वत्प्रसादान् महाभागलोकैः प्राप्तं महत्सुखम् ॥ त्वत्तजसा च निहताः कालेयाभीमविक्रमाः ॥ ८३ ॥ पूरयस्व महाविप्रसमुद्रं लोकभावनम् ॥ यत्त्वया सलिलं पीतं तदस्मिन् पुनरुत्सृज ॥ ८४ ॥ एवमुक्तः प्रत्युवाच भगवान्मुनिपुङ्गवः ॥ जीर्णतद्विमया तोयमुपायोऽन्यः प्रचिन्त्यताम् ॥ ८५ ॥ पूरणार्थं समुद्रस्य भवद्भिर्यत्नमास्थितैः ॥ एवं श्रुत्वा तु वचनं महर्षेर्भावितात्मनः ॥ ८६ ॥ विस्मिताश्च विषण्णाश्च बभूवुः सहितास्तुराः ॥ परस्परमनुज्ञाप्य प्रणम्य मुनिपुङ्गवम् ॥ ८७ ॥ प्रजाः सर्वामहाराजविप्राजग्मुर्यथागतम् ॥ त्रिदशा विष्णुना सार्द्धं मनुजग्मुः पितामहम् ॥ ८८ ॥ पूरणार्थं समुद्रस्य मन्त्रयन्तः परस्परम् ॥ ऊचुः प्राञ्जलयस्सर्वे सागरस्य हि पूरणम् ॥ ८९ ॥ तानुवाच समेतांस्तु ब्रह्मालोकपितामहः ॥ गच्छध्वं विबुधास्सर्वे यथाकामं यथेप्सितम् ॥ १९० ॥

प्र.सृ खं.
अ० १९

॥ ६७ ॥

महताकालयोगेनप्रकृतियास्यतेऽर्णवः ॥ ज्ञातींस्तुकारणंकृत्वामहाराजोभगीरथः ॥ ९१ ॥ गंगौघेनसमुद्रंचपुनःसंपूरयिष्यति ॥ एवंब्रह्मणादेवाःप्रेषिता
ऋषिसत्तमाः ॥ ९२ ॥ उवाचभगवांस्तुष्टस्त्वगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ देवकार्यं तुभवतादानवानांविनाशनम् ॥ ९३ ॥ यतस्संतारितादेवास्तेनतुष्टोऽस्मि
वैमुने ॥ अभिप्रेतोवरोयस्तेयाचयस्वददामितम् ॥ ९४ ॥ एवमुक्तस्तदागस्त्यःप्रणिपातपुरःसरम् ॥ इहस्थेनमयादेवदेवकार्यमिदंकृतम् ॥ ९५ ॥
सर्वाश्रमाणांप्रवरोभवत्वेषममाश्रमः ॥ त्वयाचोक्तस्तुभगवन्भवितानात्रसंशयः ॥ ९६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यात्रांतुपुष्करेकृत्वाइहागत्यनरास्तुये ॥ इहकुण्डेषु
येस्नानंतर्पणंपितृदेवयोः ॥ ९७ ॥ अर्चनंचैवदेवेषुसर्वमक्षयकारकम् ॥ अर्घ्यंचोच्चावचंगृह्यशङ्कुलापूपकांस्ततः ॥ ९८ ॥ दास्यन्तिद्विजमुख्येभ्यस्तेषांवा
यज्ञपर्वतमारूढोद्वहागंगाविनिर्गमम् ॥ उदङ्मुखीदेवनदीनिर्गतापुष्करंप्रति ॥ १० ॥ अत्राभिषेकंयःकुर्यात्पितृदेवार्चनेरतः ॥ अश्वमेधफलंतस्यभवत्येव
नसंशयः ॥ २ ॥ यस्त्वेकंभोजयेद्विप्रंकोटिर्भवतिभोजिता ॥ अक्षयंत्वन्नपानंचअन्नदत्तंमुनीश्वर ॥ ३ ॥ योऽयमिच्छतिकामंतुसर्वतस्यभविष्यति ॥ नवियोनिं
ब्रजत्यत्रस्नातमात्रोनरोभुवि ॥ ४ ॥ स्थानानांपरमंस्थानंतीर्थानांतीर्थमुत्तमम् ॥ मयादत्तंमुनिश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः ॥ ५ ॥ जन्मप्रभृतियत्पापं
मम् ॥ ७ ॥ अगस्त्योऽपिस्थितस्तत्रआश्रमेस्वेपरंतप ॥ अगस्त्यस्याश्रमोत्पत्तिरेषातेपरिकीर्तिता ॥ ८ ॥ सप्तर्षीणामाश्रमांश्चकीर्तयिष्येकुरुद्वह ॥
अत्रिश्वेववसिष्ठोऽथपुलस्त्यःपुलहःक्रतुः ॥ ९ ॥ अंगिरागौतमश्चैवसुमतिःसुमुखस्तथा ॥ विश्वामित्रःस्थूलशिराःसंवर्तश्चप्रतर्दनः ॥ १० ॥ रैभ्योबृ
हस्पतिश्चैवच्यवनःकश्यपोभृगुः ॥ दुर्वासाजमदग्निश्चमार्कण्डेयोऽथगालवः ॥ ११ ॥ उशनाथभरद्वाजोयवक्रीतस्तथामुनिः ॥ स्थूलाक्षःसकलाक्षश्चक
ण्वोमेधातिथिःकृतः ॥ १२ ॥ नारदःपर्वतश्चैवस्वगन्धीच्यवनोद्विजः ॥ तृणाम्बुःशबलोधौम्यःशतानन्दोऽकृतव्रणः ॥ १३ ॥ जमदग्निस्तथागमोद्विष्टश्चैव
मादयः ॥ कृष्णद्वैपायनश्चैवपुत्रशिष्यैःसमन्वितः ॥ १४ ॥ एतेतुपुष्करंप्राप्यसप्तर्षीणामथाश्रमे ॥ वेष्टितानियमैश्चापिदयायुक्तास्तपस्विनः ॥ १५ ॥
आनृशंस्यंजयोर्धैर्यतपःसत्यंक्षमार्जवम् ॥ दयादानंजपश्चैवसर्वेषांतत्प्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ इहयत्क्रियतेकर्मतत्परत्रोपभुज्यते ॥ ज्ञात्वातदित्यंमुनयः
पर्मार्थपरायणाः ॥ १७ ॥ नतत्रनास्तिकायान्तिनस्तेनानाजितेन्द्रियाः ॥ ननृशंसानपिशुनानकृतघ्नानमानिनः ॥ १८ ॥ सत्यतेजस्विनःशूरादया
वंतःक्षमापराः ॥ यज्वानोयज्ञशीलाश्चनिरीहानिरुपद्रवाः ॥ १९ ॥ निर्ममानिरहङ्कारास्तत्रगच्छन्तिपुष्करे ॥ नरोगोनजरांमृत्युर्भवितात्रमहात्मनाम् ॥

प० पु०
॥ ६८ ॥

॥ २२० ॥ नतत्रमृढाविशन्तिपुरुषाविपयात्मकाः ॥ कामलोभमदद्रोहकोधमोहैरुपद्रुताः ॥ २१ ॥ तुल्यमानापमानाश्चनिर्द्वन्द्वास्संयतेन्द्रियाः ॥
ध्यानयोगपराश्चैवतेतुगच्छन्तिपुष्करम् ॥ २२ ॥ आश्रमेषुयथोक्तेषुयथोक्तं वैद्विजातयः ॥ येवर्तन्तेसमन्त्रास्तुतेषांलोकामहोदयाः ॥ २३ ॥ येनर्हिसन्ति
भूतानिकर्मणामनसागिरा ॥ अनृशंसतराः सन्तः सर्वदाचप्रियंवदाः ॥ २४ ॥ अग्निहोत्ररतानित्यंनित्यंचातिथिपूजकाः ॥ नित्यंस्वाध्यायवन्तश्चनित्यंस्ना
नपरायणाः ॥ २५ ॥ मातृवत्स्वसृवंचैवतथादुहितृवच्चह ॥ परदारान्प्रपश्यन्तिसततंविगतस्पृहाः ॥ २६ ॥ येऽधिक्षितानकुप्यन्तिनर्हिसन्तिचर्हिसिताः ॥
समदुःखसुखाः सन्तोमहात्मानोजितेन्द्रियाः ॥ २७ ॥ तेहिसर्वेप्रपश्यन्तिपुराचेरुर्महीमिमाम् ॥ समाधिनाचिन्तयन्तोब्रह्मलोकंसनातनम् ॥ २८ ॥ अथाभ
वदनावृष्टिः कदाचिन्महतीतदा ॥ कृच्छ्रंप्रायोद्वभूत्तत्रसर्वलोकः क्षुधादितः ॥ २९ ॥ ततोनिर्ब्रेलोकेऽस्मिंश्चात्मानंतेपरीप्सवः ॥ मृतंकुमारमादाय
कृच्छ्रंप्रायास्तदापचन् ॥ ३० ॥ अथपर्यत्तत्रत्तत्रक्षिप्यमानान्हितानृपीन् ॥ दृष्ट्वाराजाविषादार्तः प्रोवाचेदंवचस्तदा ॥ ३१ ॥ राजोवाच ॥
प्रतिग्रहोब्राह्मणानां दृष्टावृत्तिरनिन्दिता ॥ तस्मात्प्रतिग्रहान्मत्तो गृह्णीध्वं मुनिसत्तमाः ॥ ३२ ॥ वरान्ग्रामान्ग्रीहियवात्रसात्रत्नानिकाञ्चनम् ॥ गाश्च
धेनूश्चतत्सर्वमामांसंपचतद्विजाः ॥ ३३ ॥ ऋपयउचुः ॥ राजन्प्रतिग्रहोघोरोमध्वास्वादोविषोपमः ॥ तज्ज्ञानर्तानः कस्मात्त्वंकुरुपेसम्प्रलोभनम् ॥ ३४ ॥
दशसूनासमश्चक्रीदशचक्रिसमोध्वजी ॥ दशध्वजिसमावेश्यादशवंश्यासमोनृपः ॥ ३५ ॥ दशसूनासहस्राणियोवाहयतिशौण्डिकः ॥ तेनतुल्यस्ततो
राजाघोरस्तस्यप्रतिग्रहः ॥ ३६ ॥ योराज्ञः प्रतिगृह्णातिब्राह्मणोलोभमोहितः ॥ तामिस्त्रादिषुघोरेषुनरकेषुसपंच्यते ॥ ३७ ॥ तद्रच्छकुशलंतेऽस्तुसह
दानेनपार्थिव ॥ अन्येषां दीयतामेतदित्युक्त्वातेवनंययुः ॥ ३८ ॥ अथराज्ञः समादेशात्तत्रगत्वाथमन्त्रिणः ॥ उदुम्बराणिव्यकिरन्हेमगर्भाणिभू
तले ॥ ३९ ॥ ततोह्यत्रंविचिन्वन्तो गृह्णंश्चोदुम्बराण्यपि ॥ गुरुणिहिविदित्वातुनग्राह्याण्यत्रिरव्रीत् ॥ ४० ॥ अत्रिरुवाच ॥ नास्महेमृढवि
ज्ञानानास्महेमन्दबुद्धयः ॥ हेमानीमानिजानीमः प्रतिबुद्धाः स्मज्ञानिनः ॥ ४१ ॥ इहैवेदंवसुप्रीत्यैप्रेत्यैवेकुण्ठितोदयम् ॥ तस्मान्नग्राह्यमेवैतत्सुखमान
न्त्यमिच्छता ॥ ४२ ॥ शतेनगुणितंनिष्कंसहस्रेणसमन्वितम् ॥ यश्चान्यतः प्रतीच्छेत्सपापिष्ठांलभतेगतिम् ॥ ४३ ॥ यत्पृथिव्यांग्रीहियवंहिरण्यंपश
वःस्त्रियः ॥ नूनंनैकस्यपर्याप्तमितिमत्वाशमं व्रजेत् ॥ ४४ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ तपसासंचयोयस्यद्रव्याणांवस्यसंचयः ॥ तपःसंचयएवेहविशिष्टो धन
संचयात् ॥ ४५ ॥ त्यजतःसंचयान्सर्वान्यान्तिनाशमुपद्रवाः ॥ नहिसंचयवान्कश्चिदृश्यतेनिरुपद्रवः ॥ ४६ ॥ यथायथानगृह्णातिब्राह्मणोऽसत्प्र
तिग्रहम् ॥ तथातस्यहिसंतोषाद्वाह्यंतेजोविवर्द्धते ॥ ४७ ॥ अकिञ्चनत्वंराज्यंचतुल्यासमतो लयत् ॥ अकिञ्चनत्वमधिकंराज्यादपिहिता

प्र.सू.सं.
अ० १९

॥ ६८ ॥

त्मनः ॥ ४८ ॥ कश्यप उवाच ॥ अनर्थो ब्राह्मणस्यैष्यस्त्वर्थनिचयो महान् ॥ ४९ ॥ अर्थैश्चर्यविमूढो हि श्रेयसो भ्रश्यते द्विजः ॥ अर्थसंपद्विमोहाय
 विमोहो नरकाय च ॥ २५० ॥ तस्मादर्थमनर्थारूपं श्रेयोऽर्थी दूरतस्त्यजेत् ॥ यस्य धर्मार्थमर्थे हातस्यानीहा गरीयसी ॥ ५१ ॥ प्रक्षालनाद्विपंकस्य
 दूरादस्पर्शनं वरम् ॥ योऽर्थेन साध्यते धर्मः क्षयिष्णुः स प्रकीर्तितः ॥ ५२ ॥ यः परार्थे परित्यागः सोऽक्षयो मुक्तिलक्षणः ॥ भरद्वाज उवाच ॥ नीर्यति जीर्यतः
 केशादंता जीर्यन्ति जीर्यतः ॥ ५३ ॥ धनाशा जीविताशा च जीर्यतोऽपि न जीर्यति ॥ चक्षुःश्रोत्रे च जीर्येते तृष्णैकानिरुपद्रवा ॥ ५४ ॥ सूच्या सूत्रं यथा वस्त्रे
 समानयति सूचकः ॥ तद्वत्संसारसूत्रं हितृष्णा सूच्योपनीयते ॥ ५५ ॥ यथा शृंगं रुरोः काये वर्द्धमाने च वर्द्धते ॥ अनन्तपारा दुष्पूरा तृष्णा दुःखशतावहा
 ॥ ५६ ॥ अधर्मबहुला चैव तस्मात्तां परिर्वर्जयेत् ॥ गौतम उवाच ॥ संतुष्टः को न शक्नोति फलैश्चाप्यतिवर्तितुम् ॥ ५७ ॥ लुब्ध इन्द्रियलौल्येन संकटान्यवगाहते ॥
 सर्वत्र संपदस्तस्य संतुष्टस्य मानसम् ॥ ५८ ॥ उपानद्गूढपादस्य तस्य च मार्गवृत्ते बभूव ॥ संतोषा मृततृप्तानां यत्सुखं शातचेतसाम् ॥ ५९ ॥ कुतस्तद्धनं लुब्धा
 नामितश्चेतश्च धावताम् ॥ असंतोषः परंदुःखं सन्तोषः परमं सुखम् ॥ ६० ॥ सुखार्थी पुरुषस्तस्मात्संतुष्टः संततं भवेत् ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ कामं काम
 यमानस्य यदिकामः समृद्धयति ॥ ६१ ॥ अथैनमपरः कामो भूयो विध्यति बाणवत् ॥ न जातुकामः कामानामुपभोगेन शाम्यति ॥ ६२ ॥ हविषा कृष्णव
 र्त्मेन भूय एवाभिवर्द्धते ॥ कामानंभिलषन् मोहान्नरः सुखमेधते ॥ ६३ ॥ श्येनालयतरुच्छायां ब्रजन्निव कपिञ्जलः ॥ चतुस्सागरपर्यन्तां यो भुङ्क्ते पृथिवीमि
 माम् ॥ ६४ ॥ तुल्याश्मकाश्च नो यश्च सकृत्तार्थो न पार्थिवः ॥ जमदग्नि उवाच ॥ प्रतिग्रहसमर्थोऽपि नादत्तेयः प्रतिग्रहम् ॥ ६५ ॥ येलोकादानशीलानां स
 तानाप्नोति शाश्वतान् ॥ योऽर्थानिच्छन् वृषाद्विप्रः शोचितव्योमहर्षिभिः ॥ ६६ ॥ न स पश्यति मृदात्मानं रकं यातनाभयम् ॥ प्रतिग्रहसमर्थोऽपि न प्रसज्येत् प्रति
 ग्रहे ॥ ६७ ॥ प्रतिग्रहेण विप्राणां ब्राह्मणं तेजः प्रशाम्यति ॥ प्रतिग्रहसमर्थानां निवृत्तानां प्रतिग्रहात् ॥ ६८ ॥ य एवं ददातां लोकास्त एवाप्रतिगृह्णताम् ॥ ॥ अ
 ॥ २७० ॥ योऽसौ प्राणान्ति को रोगस्तां तृष्णां त्यजतः सुखम् ॥ चाण्डाल उवाच ॥ उग्रादितो भयाद्यस्माद्विभ्यर्ता मे महेश्वराः ॥ ७१ ॥ बलीयसो दुर्बलवत्
 स्माच्चैव विभेम्यहम् ॥ पशुसख उवाच ॥ यदा चरन्ति विद्रांसः सदा धर्मपरायणाः ॥ ७२ ॥ तदेव विदुषा कार्यमात्मनो हितमिच्छता ॥ इत्युक्त्वा हेमगर्भाणि
 त्यक्त्वा तानि फलानि वै ॥ ७३ ॥ ऋषयो जग्मुर्न्यत्र सर्व एव दृढव्रताः ॥ ततस्ते विचरन्तो वैमध्यमं पुष्करंगताः ॥ ७४ ॥ ददृशुः सहसा प्राप्तं परिव्राजं शुनः सख
 म् ॥ तेनेह सहितास्तत्र गत्वा किञ्चिद्वनान्तरम् ॥ ७५ ॥ सरः परमपश्यन्त वृत्तं पद्मैर्जलाशयम् ॥ निविष्टाः सरसस्तीरे चिन्तयन्तो गतिं शुभाम् ॥ ७६ ॥ शुनः सखो

प० पु०
॥ ६९ ॥

मुनीन्सर्वानुवाचक्षुधितास्तदा ॥ सर्वेवदन्तुसहिताःकीदृशीक्षुत्प्रवेदना ॥७७॥ तमूचुःसहितास्तेतुपरिव्राजंशुनःसखम् ॥ ऋषयउचुः ॥शक्तिखड्गग
दाभिश्चक्रतोमरसायकैः ॥ ७८ ॥ बाधितेवेदनायातुक्षुधयासापिनिर्जिता ॥ श्वासकुष्ठक्षयाष्ठीलीज्वरापस्मारशूलकैः ॥ ७९ ॥ व्याधिभिर्जनि
तासापिक्षुधायानाधिकाभवेत् ॥ हिरण्याङ्गदकेयूरमुकुटोज्ज्वलकुण्डलाः ॥२८०॥ क्षुधार्यानविराजन्तेतत्रयेसंस्थितानराः ॥ यथाभूमिगतंतोयंरवि
रश्मिर्विकर्षति ॥ ८१ ॥ तद्रच्छरीरजानांडयःशोष्यन्तेजठराग्निना ॥ नशृणोतिनचाप्रातिचक्षुषानैवपश्यति ॥८२॥ दह्यतेक्षीयतेमूढःशुष्यतेक्षुधया
दितः ॥ नपूर्वादक्षिणांचापिपाश्चिमांनोत्तरामपि ॥ ८३ ॥ नचाधोनेवचोर्द्ध्वक्षुधाविष्टोहिविन्दति ॥ मूकत्वंबधिरत्वंचजडत्वमथपडुता ॥८४॥भैर
वत्वममर्यादंक्षुधायांसंप्रवर्द्धते ॥ जनकंजननींपुत्रान्भार्यादुहितरंतथा ॥ ८५ ॥ भ्रातरंस्वजनंवापित्यजतिक्षुधयादितः ॥ नपितृन्पूजयेत्सम्यग्दे
वंचापिगुरुंतथा॥८६॥ ऋषीनुपगतांश्चापिक्षुधाविष्टोनविन्दति ॥ एवमन्नविहीनस्यभवन्त्येतानिदेहिनाम् ॥८७॥अन्नात्परमतोलोकनभूतंनभविष्य
ति ॥ अन्नमूलंजगत्सर्वमन्नेचैवप्रतिष्ठितम्॥८८॥ पितरोदेवदैत्याश्चयक्षराक्षसकिन्नराः ॥ मनुष्याश्चपिशाचाश्चसर्वेचान्नमयाःस्मृताः॥८९॥ कुंकुटा
वायसाःश्वानआसुर्विलेशयास्तथा ॥ मत्स्याःकीटाःपिपीलाश्चसर्वेचान्नाशयाःस्मृताः ॥ २९० ॥ तस्मात्सर्वंप्रयत्नेनअन्नंददजुपस्वच ॥ अन्नदस्तृ
प्तिमाप्नोतिशाश्वतींस्थितिमक्षयाम् ॥९१॥तपःसत्यंजपोहोमोध्यानंयोगःपरागतिः ॥ स्वर्गश्चैवसुखप्राप्तिःसर्वमन्नत्प्रवर्तते ॥९२॥चान्द्रोवारुणलोक
श्चयाम्यःकौबेरकस्तथा ॥ गोलोकोब्रह्मलोकोवासर्वेचान्नेप्रतिष्ठिताः ॥ ९३ ॥ चन्दनागरुधूपानिशिशिरेष्विन्धनानिच ॥ अन्नदानस्यवैराजन्कलां
नार्हन्तिषोडशीम् ॥ ९४ ॥ कूपारामवृषोत्सर्गवाप्यश्वायतनानिच ॥ अन्नदानस्यचैतानिकलांनार्हन्तिषोडशीम् ॥ ९५ ॥ पानीयंभूमिगा
वश्चअन्नंचतुलयाधृतम् ॥ देवैरपिपुराताततेषामन्नंविशिष्यते ॥ ९६ ॥ अन्नंप्राणोबलंतजोह्यन्नंचैवपराक्रमः ॥ अन्नात्संभवतेतेजोह्यन्नेवविवर्धते
॥ ९७ ॥ पौण्डरीकोऽश्वमेधश्चउक्थषोडशिकःऋतुः ॥ अग्निष्टोमस्त्रिरात्रश्चराजसूयोमहाधनः ॥ ९८ ॥ सौत्रामणिर्वाजपेयोमानुषोऽथपशुस्त
था ॥ अन्नमूलात्प्रवर्तन्तेसर्वेयज्ञाःसविस्तराः ॥ ९९ ॥ सपर्वतनदीवापिपृथिवीसर्वकानना ॥ विधिनातेनसादत्तायोऽन्नंददातिसर्वदा ॥३००॥ क्षुधि
तेनित्यमन्नंवेददच्छ्रद्धासमन्वितः ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंअन्नदश्चापकर्षति ॥ १ ॥ किमज्ञानंतुतेसौम्ययेनास्मान्परिपृच्छसि ॥ ब्राह्मणेभ्योमहाभाग
क्षुधितेभ्योविशेषतः ॥ २ ॥ सर्वदानानिदत्तानिसर्वेयज्ञाःसदक्षिणाः ॥ देवताःपूजिताःसवार्योऽन्नंददातिनित्यशः ॥३॥ सस्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वव्रत
पारगः ॥ तदेवंसंप्रयच्छेतअन्नंश्रद्धासमन्वितः ॥ ४ ॥ ब्रह्मभूतस्ततःसोऽथब्रह्मणासहमोदते ॥ सुसंस्कृतंचयोऽप्यन्नंदद्यादहरहर्दिजे ॥५॥ यःपठेदन्न

प्र.सू.सं.
अ० १९

॥ ६९ ॥

दानंतुश्राद्धं चैव विशिष्यतः ॥ एकाग्रमानसो भूत्वा अमावस्येन्दुसंक्षये ॥ ६ ॥ भूतोपघातसंपूर्णे श्राद्धे श्रावयते सदा ॥ पितरस्तस्य तुष्यन्ति यावज्जीवं
 न संशयः ॥ ७ ॥ देवद्विजसमीपस्थोऽन्नस्य दाता विमुच्यते ॥ प्रबुद्धो वा प्रमत्तो वा प्रसंगादागतोऽपि वा ॥ ८ ॥ भक्त्या विरहितो वा पिशृण्वन्पापा
 द्विमुच्यते ॥ दानेन संयुता विप्राः सुखिनो धर्मभागिनः ॥ ९ ॥ यमो दमो वै नियमः प्रोक्तस्तत्त्वार्थदर्शिभिः ॥ ब्राह्मणानां विशेषेण दमो धर्मः
 सनातनः ॥ ३१० ॥ दमस्तेजो वर्द्धयति पवित्रो दम उत्तमः ॥ विपाप्मा चैव तेजस्वी पुरुषो दमतो भवेत् ॥ ११ ॥ ये केचिन्नियमालोकयेच्च धर्माश्शु
 भान्वयाः ॥ सर्वयज्ञफलं चापि दमस्तेभ्यो विशिष्यते ॥ १२ ॥ तपो यज्ञस्तथा दानं दमा देव प्रवर्तते ॥ किमरण्ये त्वदान्तस्य दान्तस्यापि किमाश्रमे ॥ १३ ॥
 यत्र यत्र वसेद्वान्तस्तदरण्यं महाश्रमः ॥ शीलवृत्तसमेतस्य निगृहीतेन्द्रियस्य च ॥ आर्जवे वर्तमानस्य आश्रमैः किं प्रयोजनम् ॥ १४ ॥ वनेऽपि दोषाः प्रभव
 न्ति रागिणां गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः ॥ अकुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्तते निवृत्तरागस्य गृहं तपो वनम् ॥ १५ ॥ सुकर्म धर्माजितजीवितानां सदा च संतुष्य गृहे
 रतानाम् ॥ जितेन्द्रियाणामतिथिप्रियाणां गृहेऽपि धर्मो नियमस्थितानाम् ॥ १६ ॥ न शब्दशास्त्रं निरतस्य मोक्षो न चैव रम्या वसथप्रियस्य ॥ न भोजनाच्छादन
 तत्परस्य न लोकचित्तग्रहणे रतस्य ॥ १७ ॥ एकांतशीलस्य दृढव्रतस्य सर्वेन्द्रियप्रीतिनिवर्तकस्य ॥ अध्यात्मयोगे गतमानसस्य मोक्षो ध्रुवं नित्यमहिंसक
 स्य ॥ १८ ॥ सुखं च दान्तः स्वपितुः सुखेन प्रतिबुध्यते ॥ समः सर्वेषु भूतेषु मनो यस्य प्रबुध्यते ॥ १९ ॥ न रथेन सुखं याति न ह्यनेन दन्तिना ॥ यथात्म
 ना विनीतेन सुखं याति महापथे ॥ २० ॥ न तु कुर्याद्भरिः स्पृष्टः सर्पो वा प्यतिरोषितः ॥ अरिर्वा नित्यसंकुद्धो यथात्मा दमवर्जितः ॥ २१ ॥ न यमं
 यममित्याहुरात्मा वै यम उच्यते ॥ आत्मा वै यमितो येन स यमस्तु विशिष्यते ॥ २२ ॥ यमो यम इति प्रोक्तो बृथा तूद्विजते जनः ॥ आत्मा वै यमितो येन य
 मस्तस्य करोति किम् ॥ २३ ॥ ऋग्व्यादेभ्यश्च भूतेभ्योऽदान्तेभ्यश्च सदा भयम् ॥ तेषां विप्रतिषेधार्थं दण्डः सृष्टः स्वयं भुवा ॥ २४ ॥ दण्डो रक्षति भूतानि दण्डः
 पालयते प्रजाः ॥ निवारयति पापिष्ठान् दण्डो दुर्जय एव वा ॥ २५ ॥ श्यामो युवालो हिताक्षः सर्वभूतभयावहः ॥ दण्डः शास्ता मनुष्याणां यस्मिन् धर्मः प्रतिष्ठि
 तः ॥ २६ ॥ अथाश्रमेषु सर्वेषु दम एवोत्तमव्रतम् ॥ तानि लिङ्गानि वक्ष्यामि ये दान्त इति कीर्त्यते ॥ २७ ॥ अकार्पण्यमपारुष्यं संतोषः सुविधानता ॥ अन
 मृयागुरोः पूजा दया भूतेष्वपैशुनम् ॥ २८ ॥ षड्भिरेष दमः प्रोक्तः ऋषिभिः शान्तबुद्धिभिः ॥ दयाधीनो धर्ममोक्षौ तथा स्वर्गश्च पार्थिव ॥ २९ ॥ अपमानेन कुप्येत
 संमानेन प्रहृष्यति ॥ समदुःखसुखो धीरः स शान्त इति कीर्त्यते ॥ ३० ॥ शंते सुखं हि शान्तस्तु सुखं हि प्रतिबुध्यते ॥ श्रेयस्तरमतस्तिष्ठेदवमन्ता विनश्यति ॥ ३१ ॥
 अपमानितस्तु न ध्यायेत्तस्य पापं कदाचन ॥ स्वधर्ममपि चावेक्ष्य परधर्मं न दूषयेत् ॥ ३२ ॥ आत्मानमपि जानीयात्परं दोषैस्तु नाक्षिपेत् ॥ मन्त्रैर्हीनं क्रिया

५० पु०
॥ ७० ॥

भिर्वाजन्मनाप्यथवापुनः ॥ ३३ ॥ दमश्छादयतेसवहीनमंगपटोयथा ॥ अधीयतेनिरर्थतेनाभिजानन्ति ये दमम् ॥ ३४ ॥ श्रुतस्य हि दमो मूलं दमो धर्मः
सनातनः ॥ यो ह्यात्मनस्तुल्यते सुवर्णतुलया दमम् ॥ ३५ ॥ स तेन धृतिमान्ख्यातो न तु द्रव्येण मोहितः ॥ व्रतानामपि सर्वेषां दम एव परायणम् ॥ ३६ ॥
यद्यधीनं पडङ्गानि वेदतत्त्वार्थविद्विजः ॥ दमेन तु विहीनश्च पूज्यत्वं नेह गच्छति ॥ ३७ ॥ दमेन हीनं न पुनंति वेदाय द्यप्यधीताः सह पट्टभिरंगैः ॥ साहस्यं च
योगश्च कुलं च जन्मतीर्थाभिषेकश्च निरर्थकानि ॥ ३८ ॥ अमृतस्येव तृप्येन अपमानस्य योगवित् ॥ विपवच्च जुगुप्सेत संमानस्य सदा द्विजः ॥ ३९ ॥
अपमानात्तपोवृद्धिः संमानाच्च तपः क्षयः ॥ अर्चितः पूजितो विप्रो दुग्धागौरिव गच्छति ॥ ४० ॥ पुनराप्यायते धेनुः स तृणैः सलिलैर्यथा ॥ एवं जपैश्च हो
मैश्च पुनराप्यायते द्विजः ॥ ४१ ॥ आक्रोशकसमो लोके सुहृदन्यो न विद्यते ॥ यस्तु दुष्कृतमादाय सुकृतं स्वं प्रयच्छति ॥ ४२ ॥ आक्रोशमानानाक्रोशेन
न्युं स्वं विनिवर्तयेत् ॥ सन्नियम्य तदात्मानममृतेनामिषिञ्चति ॥ ४३ ॥ कपालं वृक्षमूलानि कुचेलमसहायता ॥ अनपेक्षा ब्रह्मचर्यं नयन्ति परमांगतिम्
॥ ४४ ॥ कामक्रोधौ विनिर्जित्य किमरण्ये करिष्यति ॥ अभ्यासेन तु वैशाखं कुलं शीलेन धार्यते ॥ ४५ ॥ गुणैर्मन्त्राविधार्यन्ते क्रोधस्सत्त्वेन धार्यते ॥
यस्तु क्रोधं समुत्पन्नं संधारयति चात्मनः ॥ ४६ ॥ अक्रोधेन जपेद्वीरः कस्तेन सदृशो भुवि ॥ यस्तु क्रोधं समुत्पन्नं सन्तं संयम्यतिष्ठति ॥ ४७ ॥ तं सत्सारत
ममन्यं नास्मिन्सीदतियः पुमान् ॥ एष पैतामहो गुह्यो ब्रह्मराशिस्सनातनः ॥ ४८ ॥ धर्मस्य नियमो यो हि मया ते कथितो भृशम् ॥ अन्ये च यज्वनां लो
का अन्ये चापितपस्विनाम् ॥ ४९ ॥ अन्ये दमवतां लोकास्तं वै परमपूजिताः ॥ एकः क्षमावतां दोषो द्वितीयो नोपपद्यते ॥ ५० ॥ यदिदं क्षमया युक्तमशक्त
मन्यतं जनः ॥ न चैष दोषो मन्तव्यः क्षमाप्रज्ञावतां बलम् ॥ ५१ ॥ प्रशमं योऽभिजानाति इष्टापूर्तं महीयते ॥ यत्क्रोधयुक्तो जपति जुहोति च यदर्चति ॥ ५२ ॥
सर्वक्षरतिवत्तस्य भिन्नकुम्भादिवोदकम् ॥ दमाध्यायमिमं पुण्यं प्रातरुत्थाय यः पठेत् ॥ ५३ ॥ स धर्मनावमारुह्य दुर्गाण्यतितरिष्यति ॥ दमाध्याय
मिमं पुण्यं सततं श्रावयेद्विजः ॥ ५४ ॥ स ब्रह्मलोकमाप्नोति तस्मान्न च्यवतं पुनः ॥ श्रूयतां धर्मसर्वस्वं श्रुत्वा चैतत्प्रधार्यताम् ॥ ५५ ॥ आत्मनः प्रतिकूला
निपरेषां न समाचरेत् ॥ मातृवत्परदारान्श्च परद्रव्याणिलोषवत् ॥ ५६ ॥ आत्मवत्सर्वभूतानियः पश्यति स पश्यति ॥ पचनं वै श्वदेवार्थं परार्थं यच्च जीवि
तम् ॥ ५७ ॥ पुत्रार्थं मैथुनं यस्य स्वर्गार्थं तस्य जीवितम् ॥ एतद्भवेच्च सर्वस्वं धातूनामिव काञ्चनम् ॥ ५८ ॥ सर्वभूतहितं राजन्नधीत्यामृतमश्नुते ॥ एवं वै धर्म
सर्वस्वमुक्ता ते तु शुनः सखम् ॥ ५९ ॥ ते नैव सहिताः सर्वे निविष्टास्सरसस्तटे ॥ सरोऽपश्यन्सुविस्तीर्णपद्मोत्पलजलावृतम् ॥ ६० ॥ तत्रावतारं कृत्वा
ते बिसानि च कलापशः ॥ तीरे निक्षिप्य सरसश्चक्रुः पुण्यां जलक्रियाम् ॥ ६१ ॥ अथोत्तीर्य जलात्तस्मात्ते समेत्य परस्परम् ॥ विसान्येतान्यपश्यन्त इदं वचनं

प्र.सू.खं.
अ० १३

॥ ७० ॥

मधुवन् ॥ ६२ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ केन क्षुधाभितप्तानामस्माकं पापकर्मणाम् ॥ नृशंसेनापनीतानि विसान्याहारकाङ्क्षिणा ॥ ६३ ॥ तेशङ्कमानास्त्वन्योन्यं
 पर्यपृच्छन्दिजोत्तमाः ॥ चक्रुश्च निश्चयं सर्वेशपथं प्रतिपार्थिव ॥ ६४ ॥ कश्यप उवाच ॥ सर्वत्र सर्वहरतु न्यासलोपं करोतु च ॥ कूटसाक्षित्वमभ्येतु वि-
 सस्तेन्यं करोति यः ॥ ६५ ॥ दम्भेन धर्मचरतुराजानं चोपसेवताम् ॥ मधुमांसं समश्नातु विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ६६ ॥ अनृतं भाषतु सदा विषयांश्चोपसे-
 वतु ॥ ददातु कन्यां शुल्केन विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ६७ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ अनृतौ मैथुनं यातु दिवा स्वप्नं निषेवतु ॥ अन्योन्यातिथितामेतु विसस्तेन्यं
 करोति यः ॥ ६८ ॥ एककूपे वसे द्रामे ब्राह्मणो वृषलीपतिः ॥ तस्य सालोक्यतां यातु विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ६९ ॥ भरद्वाज उवाच ॥ नृशंसस्सोऽस्तु सर्वेषु
 समृद्ध्या चाप्यहङ्कृतः ॥ मत्सरीपिशुनश्चैव विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ७० ॥ प्रत्याक्रोशत्ववाकुष्टाडयत्वन्यताडितः ॥ विक्रीणातुरसांश्चैव विसस्ते-
 न्यं करोति यः ॥ ७१ ॥ गौतम उवाच ॥ अतिथित्वागतं प्राप्य पाकभेदं करोतु सः ॥ शूद्रान्नं च सदा श्नातु विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ७२ ॥ दत्त्वादानं कीर्तयतु
 परभार्यासुतुष्यतु ॥ एकाकीमिष्टमश्नातु विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ७३ ॥ विश्वामित्र उवाच ॥ नित्यकामपरः सोऽस्तु दिवसे चैव मैथुनी ॥ नित्यं तु
 पातकी चैव विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ७४ ॥ परापवादं वदतु परदारांश्च सेवतु ॥ परनिन्दारतश्चास्तु विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ७५ ॥ मातरं पितरं चैव सोऽवमन्ये-
 तु दुर्मतिः ॥ समातर्य बुद्धिः स्याद्विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ७६ ॥ परपाकं सदा श्नातु परनारीं च सेवतु ॥ वेदविक्रयकृञ्चास्तु विसस्तेन्यं करोति यः
 ॥ ७७ ॥ जमदग्निरुवाच ॥ परस्य यातु प्रेष्यत्वं स तु जन्मनि जन्मनि ॥ सर्वधर्मक्रियाहीनो विसस्तेन्यं करोति यः ॥ ७८ ॥ शुनः सख उवाच ॥ न्यायेन वेदा-
 न्यं करोति यः ॥ ७९ ॥ अग्निं जुहोतु विधिवद्यज्ञं यजतु नित्यशः ॥ ब्रह्मणस्सदनं यातु विसस्ते-
 न्यं करोति यः ॥ ८० ॥ ऋषय ऊचुः ॥ इष्टमेव द्विजातीनां यदिदं शपथीकृतम् ॥ त्वया कृतं विसस्तेन्यं सर्वेषां नः शुनः सख ॥ ८१ ॥ शुनः सख उवाच ॥
 मया ह्यन्तर्हितान्यासन् विसानीमानिवो द्विजाः ॥ धर्मचश्रोतुकामेन जानीध्वं मां च वासवम् ॥ ८२ ॥ अलोभादक्षया लोकाजिता वो मुनिसत्तमाः ॥ विमान-
 मधितिष्ठध्वंगच्छामस्त्रिदशालयम् ॥ ८३ ॥ ततो महर्षयस्ते तु विज्ञायाथ पुरन्दरम् ॥ ऊचुः पुरन्दरं चेदं वाक्यं वाक्यविशारदाः ॥ ८४ ॥ इहागत्य नरो
 यस्तु मध्यमं पुष्करं विशेत् ॥ त्रिरात्रोपोषितो भूत्वा लभेदावश्यकं फलम् ॥ ८५ ॥ द्वादशे वार्षिकी दीक्षा स्मृता यातु वनौकसाम् ॥ तस्याः फलं समग्रं चल-
 भेदिह न संशयः ॥ ८६ ॥ नासौ दुर्गतिमाप्नोति स्वर्गणैः सह मोदते ॥ विरिञ्चिस्थानमासाद्य तिष्ठेद्ब्रह्मणो दिनम् ॥ ८७ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इन्द्रेण सह सं-
 प्रीतास्तदा जग्मुस्त्रिविष्टपम् ॥ एवं विलोभ्यमानास्ते लोभैर्बहुविधैरिह ॥ ८८ ॥ नैव लोभं तथा चक्रुस्तेन जग्मुस्त्रिविष्टपम् ॥ इदं यः शृणुयान्नित्यमृषीणां चरितं शु-

भम् ॥ ८९ ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यः स्वर्गलोके महीयते ॥ ३९० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे सप्तर्षिसंवादो नामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ भीष्म उवाच ॥
अत्याश्चर्यवती रम्या कथेयं पापनाशिनी ॥ विस्तरेण च मे ह्रियाथा तथ्येन पृच्छतः ॥ १ ॥ माहात्म्यं मध्यमस्यापि ऋषिभिः परिकीर्तितम् ॥ फलं चाग्नस्य कथितं
माहात्म्यं च दमस्य तु ॥ २ ॥ विष्णुना च पदन्यासः कृतो यत्र महामुने ॥ कनीयसस्तथोत्पत्तिर्यथा भूता वदस्व मे ॥ ३ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरा रथन्तरे कल्पे राजासी
त्पुष्पवाहनः ॥ नाम्ना लोकेषु विख्यातस्तेजसा सूर्यसन्निभः ॥ ४ ॥ तपसा तस्य तुष्टेन चतुर्वर्केण भारत ॥ कमलं काञ्चनं दत्तं यथा कामगमनृप ॥ ५ ॥ सप्त
द्वीपानि लोकं च यथेष्टं विचरत्सदा ॥ कल्पादौ तु समं द्वीपं तस्य पुष्करवासिना ॥ ६ ॥ लोकेन पूजितं तस्मात्पुष्करद्वीपमुच्यते ॥ तदेव ब्रह्मणा दत्तं यान
मस्य ततोऽम्बुजम् ॥ पुष्पवाहन इत्याहुस्तस्मात्तं देवदानवाः ॥ ७ ॥ नौपम्यमस्तीह जगत्त्रयेऽपि ब्रह्माम्बुजस्थस्य च तस्य गङ्गाः ॥ ८ ॥ तपोऽनुभावाद
थ तस्य राज्ञी नारी सहस्रैरभिवन्द्यमाना ॥ नाम्ना चलावण्यवती बभूव यापार्वती वेष्टमाभवस्य ॥ ९ ॥ तस्यात्मजानामयुतं बभूव धर्मात्मनामग्र्यधनुर्धरा
णाम् ॥ तदात्मजांस्तानभिर्वीक्ष्य गजामुहुर्मुहुर्विस्मयमाससाद ॥ १० ॥ सोऽभ्यागतं पूज्यमुनिप्रवीरं प्रचेत संवाक्यमिदं वभाषे ॥ कस्माद्विभूतिर
चंलामरमर्त्यपूजा जाता कथं कमलजा सदृशी सुराङ्गी ॥ ११ ॥ भार्यामया लपतपसा परितोषितेन दत्तं ममाम्बुजगृहं च मुनीन्द्रधात्रा ॥ यस्मिन्प्रविष्टमपि
कोटिशतं नृपाणां सामात्यकुञ्जररथो घजनावृतानाम् ॥ १२ ॥ नालक्ष्यते क्व गतमम्बरगामिभिश्च तारागणेन्दुरविरश्मिभिरप्यगम्यम् ॥ तस्मात्किमन्यज
ननीजठरोद्भवेन धर्मादिकं कृतमशेषजनातिगं यत् ॥ १३ ॥ सर्वैर्मया तनयैरथवानयापि सद्भार्यया तदखिलं कथय प्रचेतः ॥ सोऽप्यभ्यधादथ भ
वान्तरितं निरीक्ष्य पृथ्वीपते शृणु तदद्भुतं ते तु वृत्तम् ॥ १४ ॥ जन्माभवत्तव तुलुब्धकुलेऽपि घोरं जातस्त्वमप्यनुदिनं किल पापकारी ॥ वपुरप्यभूत्तव पुनः परुषा
ङ्गसन्धिदुर्गन्धिसत्त्वकुनखाभरणं समन्तात् ॥ १५ ॥ नो ते सुहृन्नुसुतबन्धुजनो न तादृङ् नैव स्वसानजननी च तदाभि शस्ता ॥ अतिसंमता परमभीष्टमाभि
मुखी जाता महीशतवयोषिदियं सुरूपा ॥ १६ ॥ अभूदनावृष्टि रतीव रौद्रा कदाचना हागनिमित्तमस्याम् ॥ क्षुत्पीडितेन भवता तु यदान किञ्चिदासादि
तं वन्यफलादिभक्ष्यम् ॥ १७ ॥ अथाभिदृष्टं महदम्बुजादयं सरोवरं पङ्कपरीतरोधः ॥ पद्मान्यथादाय ततो बहूनि गतः पुरं वैदिशनामधेयम् ॥ १८ ॥ तन्मृ
ल्यलाभाय पुरं समस्तं भ्रान्तं त्वया शेषमहस्तदासीत् ॥ क्रेतानकश्चित्कमलेषु जातः क्लान्तः परं क्षुत्परिपीडितश्च ॥ १९ ॥ उपविष्टस्त्वमेकस्मिन्सभायो
भवनाङ्गणे ॥ ततो रात्रौ भवांस्तत्र अश्रौषीन्मङ्गलध्वनिम् ॥ २० ॥ सभार्यस्तत्र गतवान्यत्रासौ मङ्गलध्वनिः ॥ तत्र मण्डलमध्यस्था विष्णोर्चा विलोकिता ॥
॥ २१ ॥ वेश्यानङ्गवतीनाम विभ्रती द्वादशी व्रतम् ॥ समाप्यमाघमासस्य द्वादश्यां लवणाचलम् ॥ २२ ॥ न्यवेदयत्तु गुरवेश्यां चोपस्करान्विताम् ॥

अलङ्कृत्यहृषीकेशंसौवर्णसममादरात् ॥ २३ ॥ सातुदृष्टाततस्ताभ्यामिदंचपरिचिन्तितम् ॥ किमेभिःकमलैःकार्यवरंविष्णुरलंकृतः ॥ २४ ॥ इति
 भक्तिस्तदाजातादम्पत्योस्तुनरेश्वर ॥ तत्प्रसङ्गात्समभ्यर्च्यकेशवंलवणाचलम् ॥ २५ ॥ शय्याचपुष्पप्रकरैःपूजिताभूच्चसर्वशः ॥ अथानङ्गवतीतुष्टा
 तयोर्धान्यशतत्रयम् ॥ २६ ॥ दीयतामादिदेशाथकलयौतपलत्रयम् ॥ नगृहीतंततस्ताभ्यामहासत्त्वावलम्बनात् ॥ २७ ॥ अनङ्गवत्याचपुनस्त
 योरन्नंचतुर्विधम् ॥ आनीयव्याहृतंचान्नंभुज्यतामितिभूपते ॥ २८ ॥ ताभ्यांचतदपित्यक्तंभोक्ष्यावःश्वोवरानने ॥ प्रसङ्गादुपवासोर्नौतवाद्यास्तुशु
 भावहः ॥ २९ ॥ जन्मप्रभृतिपापिष्ठावावांदेविदृढव्रतं ॥ त्वत्प्रसङ्गाद्भवद्देहेधर्मलेशोऽस्तुनाविह ॥ ३० ॥ इतिजागरणंताभ्यांतत्प्रसङ्गादनुष्ठितम् ॥
 प्रभातेचतयादत्ताशय्यासलवणाचला ॥ ३१ ॥ ग्रामश्चगुरवेभक्त्याविप्रेभ्योद्वादशैवतु ॥ वस्त्रालंकारसंयुक्तागावश्चकनकान्विताः ॥ ३२ ॥
 भोजनंचसुहृन्मित्रदीनान्धकृपणैःसह ॥ तच्चलुब्धकदाम्पत्यंपूजयित्वाविसार्जितम् ॥ ३३ ॥ संभवांल्लुब्धकोजातःसपत्नीकोनृपेश्वरः ॥ पुष्करप्र
 करात्तस्मात्केशवस्यतुपूजनात् ॥ ३४ ॥ विनष्टाशेषपापस्यतवपुष्करमन्दिरम् ॥ तस्यसत्यस्यमाहात्म्यादलोभतपसानृप ॥ ३५ ॥ प्रादात्कामग
 मंयानंलोकनाथश्चतुर्मुखः ॥ संतुष्टस्तवराजेन्द्रपुष्करंत्वंसमाश्रय ॥ ३६ ॥ कल्पसत्त्वंसमासाद्यविभूतिद्वादशीव्रतम् ॥ कुरुराजेन्द्रनिर्वाणमवश्यंसमवा
 प्स्यसि ॥ ३७ ॥ एतदुक्त्वातुसमुनिस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ राजायथोक्तंचपुनरकरोत्पुष्पवाहनः ॥ ३८ ॥ इदमाचस्तोराजन्नखण्डव्रतताभवेत् ॥
 यथाकथंचित्कालेनद्वादशद्वादशीर्नृप ॥ ३९ ॥ कर्तव्याशक्तितोदेवविप्रेभ्योदक्षिणानृप ॥ ज्येष्ठेगादःप्रदातव्यामध्यमेभूमिरुत्तमा ॥ ४० ॥
 कनिष्ठेकाञ्चनंदेयमित्येषादक्षिणास्मृता ॥ प्रथमंब्रह्मदैवत्यंद्वितीयंवैष्णवंतथा ॥ ४१ ॥ तृतीयंरुद्रदैवत्यंत्रयोदेवास्त्रिषुस्थिताः ॥ इतिकलुष
 विदारणंजनानांपठतिचयस्तुशृणोतिचापिभक्त्या ॥ ४२ ॥ मतिमपिचसयातिदेवलोकेवसतिचरोमसमानिवत्सराणि ॥ अथातःसंप्रव
 क्ष्यामिब्रतानामुत्तमंव्रतम् ॥ ४३ ॥ कथितंतेनरुद्रेणमहापातकनाशनम् ॥ नक्तमब्दंचरित्वातुगवासार्धकुटुम्बिने ॥ ४४ ॥ हैमं
 चक्रंत्रिशूलंचदद्याद्विप्रायवाससी ॥ एवंयःकुरुतेपुण्यंशिवलोकेसमोदते ॥ ४५ ॥ एतदेवव्रतंनाममहापातकनाशनम् ॥ यस्त्वेकभक्तेनक्षिपेद्धनुं
 वृषसमन्विताम् ॥ ४६ ॥ धेनुंतिलमयींदद्यात्सपदंयातिशांकरम् ॥ एतद्रुद्रव्रतंनामभयशोकविनाशनम् ॥ ४७ ॥ यश्चनीलो
 त्पलंहैमंशर्करापात्रसंयुतम् ॥ एकान्तरितनक्ताशीसमतिवृषसंयुतम् ॥ ४८ ॥ वैष्णवंसपदंयातिनीलव्रतमिदंस्मृतम् ॥ आपाढादिच
 तुर्मासमभ्यंगंवर्जयेन्नरः ॥ ४९ ॥ भोजनोपस्करंदद्यात्सयातिभवनंहरेः ॥ जनप्रीतिकरंनृणांप्रीतिव्रतमिहोच्यते ॥ ५० ॥

५०. पु०
॥ ७२ ॥

वर्जयित्वा मधौ यस्तु दधिशिरघृतैश्च वम् ॥ दद्याद्ब्रह्माणिसूक्ष्माणिसपात्रेण संयुतम् ॥ ५१ ॥ संपूज्य विप्रमिथुनं गौरी मे प्रीयतामिति ॥ एतद्गौरी
व्रतं नाम भवानी लोकदायकम् ॥ ५२ ॥ पुण्यादौ यस्त्रयोदश्यां कृत्वा नक्तमथोपुनः ॥ अशोकं काञ्चनं दद्यादिक्षुयुक्तं दशाङ्गुलम् ॥ ५३ ॥ विप्राय वस्त्रं संयुक्तं प्रदु-
शनम् ॥ ५५ ॥ चातुर्मास्ये निवृत्ते तु घटं सर्पिर्गुडान्वितम् ॥ कार्तिक्यां तत्पुनर्हैमं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ५६ ॥ सरुद्रलोकमाप्नोति शिवव्रतमिदं स्मृतम् ॥
वर्जयेद्यस्तु पुष्पाणि हेमन्तेशिशिरावृते ॥ ५७ ॥ पुष्पत्रयं च फाल्गुन्यां कृत्वा शक्त्या च काञ्चनम् ॥ दद्याद्विकालवेलायां प्रीयेतां शिवकेशवौ ॥ ५८ ॥ दत्त्वा
नी प्रीयतामिति ॥ ६० ॥ गौरीलोके वसेत्कल्पं सौभाग्यव्रतमुच्यते ॥ सन्ध्यामौ नरः कृत्वा समांते घृतकुम्भकम् ॥ ६१ ॥ वस्त्रयुग्मं निलान्वण्टं ब्राह्मणाय निवेद-
येत् ॥ लोकं सारस्वतं याति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ६२ ॥ एतत्सारस्वतं नाम रूपविद्याप्रदायकम् ॥ लक्ष्मीमभ्यर्च्य पञ्चम्यामुपवासी भवेन्नरः ॥ ६३ ॥
समांते हेमकमलं दद्याद्धेनुसमन्वितम् ॥ सर्वैर्विष्णुपदं याति लक्ष्मीः स्याज्जन्मजन्मनि ॥ ६४ ॥ एतल्लक्ष्मीव्रतं नाम दुःखशोकविनाशनम् ॥ कृत्योपलेप-
नं शम्भोरग्रतः केशवस्य च ॥ ६५ ॥ यावदब्दं पुनर्देया धेनुर्जलघटस्तथा ॥ जन्मायुतं सराजा स्यात्ततः शिवपुत्रं जेत ॥ ६६ ॥ एतदायुर्व्रतं नाम
सर्वकामप्रदायकम् ॥ अश्वस्थं भास्करं गङ्गां प्रणम्यैकाग्रमानसः ॥ ६७ ॥ एकभक्तं नरः कुर्यादब्दमेकं विमत्सरः ॥ व्रतांते विप्रमिथुनं पूज्यं धेनुत्रया-
न्वितम् ॥ ६८ ॥ वृक्षं हिरण्यं दद्यात्सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ एतत्कीर्तिव्रतं नाम भूतिकीर्तिफलप्रदम् ॥ ६९ ॥ घृतेन स्नपनं कृत्वा शम्भोर्वाकेशवस्य वा ॥ अ-
क्षताभिः सपुष्पाभिः कृत्वा गोमयमण्डलम् ॥ ७० ॥ समांते हेमकमलं तिलधेनुसमन्वितम् ॥ शूलमष्टाङ्गुलं दद्याच्छिवलोके महीयते ॥ ७१ ॥ सामगायनं कं-
जैव सामव्रतमिहोच्यते ॥ नवम्यामेकभक्तं तु कृत्वा कन्याश्च शक्तिः ॥ ७२ ॥ भोजयित्वा समं दद्याद्धेमे कंचुकवाससी ॥ हैमं सिंहं च विप्राय दद्याच्छिवपदं ब्र-
जैव सामव्रतमिहोच्यते ॥ नवम्यामेकभक्तं तु कृत्वा कन्याश्च शक्तिः ॥ ७३ ॥ भोजयित्वा समं दद्याद्धेमे कंचुकवाससी ॥ हैमं सिंहं च विप्राय दद्याच्छिवपदं ब्र-
मणिकंदद्याद्ब्रह्मसमन्वितम् ॥ ७५ ॥ तिलपात्रं हिरण्यं च ब्रह्मलोके महीयते ॥ कल्पान्ते भूतिजननमानं दद्रुतमुच्यते ॥ ७६ ॥ पंचामृतेन स्नपनं कृत्वा संव-
त्सरं विभोः ॥ वत्सरान्ते पुनर्दद्याद्धेनुं पञ्चामृतान्विताम् ॥ ७७ ॥ विप्राय दद्याच्छंखं च सपदं याति शांकरम् ॥ राजा भवति कल्पान्ते भूतिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ७८ ॥
वर्जयित्वा पुमान्मांसं व्रतान्ते गोप्रदो भवेत् ॥ तद्ब्रह्मे मृगं दद्यात्सोऽश्वमेधफलं लभेत् ॥ ७९ ॥ अहिंसाव्रतमित्युक्तं कल्पांते भूपतिर्भवेत् ॥ कल्यमुत्थाय वैश्वान-

प्र.सू.सं.
अ० २०

॥ ७२ ॥

कृत्वा दाम्पत्यमर्चयेत् ॥८०॥ भोजयित्वा यथाशक्ति माल्यवस्त्रविभूषणैः ॥ मूर्धलोके वसेत्कल्पसूर्यव्रतमिदं स्मृतम् ॥८१॥ आषाढादिचतुर्मासंप्रातः स्ना-
 यी भवेन्नरः ॥ विप्राय भोजनं दत्त्वा कार्तिक्या गोप्रदो भवेत् ॥८२॥ सर्वैष्णवपदं याति विष्णुव्रतमिदं स्मृतम् ॥ अयनादयनं यावद्वर्जयेत्पुष्पसर्पिणी ॥८३॥
 तदन्ते पुष्पमन्त्रानि घृतधेन्वासहेवतु ॥ दत्त्वा शिवपदं याति विप्राय घृतपायसम् ॥८४॥ एतच्छीलव्रतं नाम शीलारोग्यफलप्रदम् ॥ यावत्समं भवेद्यस्तु पञ्चद-
 श्यां पयोव्रतः ॥८५॥ समान्ते श्राद्धकृद् दद्याद्वा श्वपञ्चपयस्विनीः ॥ वासांसि च पिशङ्गानि जलकुम्भयुतानि च ॥८६॥ सयाति वैष्णवं लोकं पितृणां तारय-
 च्छतम् ॥ कल्पान्ते राजराजेन्द्रपितृव्रतमिदं स्मृतम् ॥८७॥ सन्ध्यादीपप्रदो यस्तु घृतैस्तैलं विवर्जयेत् ॥ समान्ते दीपकं दद्याच्चक्रं शूलं च काञ्चनम् ॥८८॥
 वस्त्रयुग्मं च विप्राय सतेजस्वी भवेन्नरः ॥ रुद्रलोकमवाप्नोति दीप्तिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ ८९ ॥ कार्तिकादि तृतीयायां प्राश्य गोमूत्रयावकम् ॥ नक्तं
 चरेद्दमेकमवदान्ते गोप्रदो भवेत् ॥ ९० ॥ गौरीलोके वसेत्कल्पंतो राजा भवेदिह ॥ एतद्रुद्रव्रतं नाम सदा कल्याणकारकम् ॥ ९१ ॥ वर्जयेच्चतुरो-
 मासान्यस्तु गन्धानुलेपनम् ॥ शुक्तिगन्धाक्षतान् दद्याद्विप्राय सितवाससी ॥ ९२ ॥ वारुणपदमाप्नोति दृढव्रतमिदं स्मृतम् ॥ वैशाखे पुष्पल-
 वणं वर्जयेदथ गोप्रदः ॥ ९३ ॥ भूत्वा विष्णुपदे कल्पं स्थित्वा राजा भवेदिह ॥ एतच्छान्तिव्रतं नाम कीर्तकामफलप्रदम् ॥ ९४ ॥ ब्रह्माण्डकाञ्चनं
 कृत्वा तिलराशिसमन्वितम् ॥ घृतनान्यप्रदो भूत्वा वह्निं संतप्य सद्रिजम् ॥ ९५ ॥ संपूज्य विप्रदाम्पत्यं माल्यवस्त्रविभूषणैः ॥ शक्तितस्त्रिप-
 लादूर्ध्वं विश्वात्मा प्रीयतामिति ॥ ९६ ॥ पुण्येऽह्नि दद्यादपरे ब्रह्मयात्य पुनर्भवम् ॥ एतद्ब्रह्मव्रतं नाम निर्वाणफलदं नृणाम् ॥ ९७ ॥ यश्चोभयमुखी दद्यात्प्रभृत-
 सकलान्विताम् ॥ दिनं पयोव्रतं तिष्ठेत्स याति परमं पदम् ॥ ९८ ॥ एतद्वैशुव्रतं नाम पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ त्र्यहं पयोव्रतः स्थित्वा काञ्चनं कल्पपा-
 दपम् ॥ ९९ ॥ पलादूर्ध्वं यथाशक्ति तण्डुलप्रस्थसंयुतम् ॥ दत्त्वा ब्रह्मपदं याति भीमव्रतमिदं स्मृतम् ॥ १०० ॥ मासोपवासी यो दद्याद्देनूं विप्राय शोभना-
 ते ॥ २ ॥ धनप्रदमिदं प्रोक्तं सप्तकल्पशतानुगम् ॥ माघे मास्यथ चैत्रे वा गुडधेनुप्रदो भवेत् ॥ ३ ॥ गुडव्रतं तृतीयायां गौरीलोके महीयते ॥ महा-
 स्यात्प्रभातमिदं स्मृतम् ॥ वत्सरं त्वेकभक्ताशीसभक्ष्यजलकुम्भदः ॥ ६ ॥ शिवलोके वसेत्कल्पं प्राप्तिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ नक्ताशी त्वष्टमी
 पुस्याद्दत्त्वरान्ते तु धेनुदः ॥ ७ ॥ पौरन्दरं पुरं याति सुगतिव्रतमुच्यते ॥ इन्धनं यो ददेद्दिप्रवर्षादींश्चतुरस्त्वृत्तून् ८ ॥ घृतधेनुप्रदोऽन्ते च स परं ब्रह्म गच्छति ॥

प० पु०
॥ ७३ ॥

वैश्वानरव्रतं नाम सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ९ ॥ एकादश्यां तु नक्ताशीयश्चक्रं विनिवेदयेत् ॥ कृत्वा समान्ते सौवर्णविष्णोः पदमवाप्नुयात् ॥ ११० ॥ एतत्कृष्णव्रतं
नाम कल्पान्ते राज्याभक्तम् ॥ पायसाशीसमान्ते तु दद्याद्दिप्रायगोयुगम् ॥ १११ ॥ लक्ष्मीलोके वसेत्कल्पमेतद्वीव्रतं स्मृतम् ॥ सप्तम्यां नक्तभुग्दद्यात्समाप्ते
गांपयस्विनीम् ॥ ११२ ॥ सूर्यलोकमवाप्नोति भानुव्रतमिदं स्मृतम् ॥ चतुर्थ्यां नक्तभुग्दद्याद्द्वैमन्ते गोयुगं तथा ॥ ११३ ॥ एतद्वैनायकं नाम शिवलोकफलप्र
दम् ॥ महाफलानियस्त्यक्त्वा चातुर्मास्यद्विजातये ॥ ११४ ॥ हैमानिकार्तिके दद्याद्द्वैमन्ते गोयुगं तथा ॥ एतत्सौरव्रतं नाम सूर्यलोकफलप्रदम् ॥ ११५ ॥
शीसमान्ते गोयुगप्रदः ॥ ११७ ॥ शैवंपदमवाप्नोति त्रैयम्बकमिदं स्मृतम् ॥ सप्तरात्रोपितो दद्याद्दृष्टकुम्भं द्विजातये ॥ ११८ ॥ वरव्रतमिदं प्राहुर्ब्रह्मलोकफल
प्रदम् ॥ असौ काशीसमासाद्य धेनुं दत्ते पयस्विनीम् ॥ ११९ ॥ शकलोके वसेत्कल्पमिदं मन्त्रव्रतं स्मृतम् ॥ मुखवासं परित्यज्य समातिगोप्रदो भवेत् ॥ १२० ॥
धेनुप्रदो दिवम् ॥ १२२ ॥ यात्यष्टमी चतुर्दश्योरुद्रव्रतमिदं स्मृतम् ॥ सकृद्विधानकं कुर्यात्तृतीयायां शिवालये ॥ १२३ ॥ समाप्ते धेनुदोयाति भवानीव्रतमुच्यते ॥
माघे निश्चार्द्रवासाः स्यात्सप्तम्यां गोप्रदो भवेत् ॥ १२४ ॥ दिविकल्पं वसित्वे हराजस्यात्पवनव्रतम् ॥ त्रिरात्रोपि दद्यात्फाल्गुन्यां भवनं शुभम् ॥ १२५ ॥
यायामिन्दौ लवणभाजनम् ॥ १२७ ॥ समाप्ते गोप्रदो याति विप्राय शिवमन्दिरम् ॥ कांस्यं सवस्त्रं राजेन्द्रदक्षिणा सहितं तथा ॥ १२८ ॥ समाप्ते गांचयो दद्यात्स
मिदं स्मृतम् ॥ १३० ॥ हैमं पलद्वयादूर्ध्वं रथमश्वयुगान्वितम् ॥ दद्यात्कृतोपवासः सदि विकल्पशतं वसेत् ॥ १३१ ॥ तदन्ते राजराजस्यादश्वव्रतमिदं स्मृतम् ॥
तद्वद्धमरथं दद्यात्करिभ्यां संयुतं पुनः ॥ १३२ ॥ सत्यलोके वसेत्कल्पं सहस्रमपि भूमिपः ॥ भवेदिहागतो भूम्यां करिव्रतमिदं स्मृतम् ॥ १३३ ॥ दशम्यां नक्त
कार्तिक्यां पुष्करेयः करिष्यति ॥ १३५ ॥ एकविंशदश्यां गोपेतो ब्रह्मलोकं गमिष्यति ॥ कन्यादानात्परं दानं नैव चास्त्यधिकं क्वचित् ॥ १३६ ॥ पुष्करे तु वि
शेषेण कार्तिक्यां तु विशेषतः ॥ विप्राय विधिवद्दन्ते पांलोकोऽक्षयो भवेत् ॥ १३७ ॥ तिलपिष्टमयं कृत्वा गजं रत्नसमन्वितम् ॥ विप्राय यं प्रयच्छन्ति

प्र.सू.खं.
अ० २०

॥ ७३ ॥

जलमध्येस्थितानराः ॥३८॥ तेषांचैवाक्षयो लोको भविता भूतसंप्लवम् ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि व्रतपश्चिमनुत्तमाम् ॥३९॥ मन्वन्तरशतंसोऽपि गन्धर्वाधि-
पतिर्भवेत् ॥ पश्चिमतं भारतपुण्यमेतत्तद्वोदितं विश्वजनीनमद्य ॥ १४० ॥ श्रोतुं यदीच्छातवराजराजशृणुद्विजातेः करणीयमेतत् ॥ नैर्मल्यं
भावशुद्धिश्च विना स्नानं न विद्यते ॥ ४१ ॥ तस्मान्मनोविशुद्धयर्थं स्नानमादौ विधीयते ॥ अनुद्धृतैरुद्धृतैर्वाजलैः स्नानं समाचरेत् ॥ ४२ ॥ तीर्थप्रक-
ल्पयेद्दिडान्मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ नमोनारायणायेति मूलमन्त्र उदाहृतः ॥ ४३ ॥ सदर्मपाणिर्विधिना आचान्तः प्रयतः शुचिः ॥ चतुर्हस्त-
सस्तस्मादाजन्ममरणान्तिकात् ॥ तिस्रः कोटयोऽर्धकोटी च तीर्थानां वायुरब्रवीत् ॥ ४४ ॥ दिविभुव्यंतरिक्षे च तानिते सन्ति जाह्नवि ॥ नन्दि-
नीत्येवं तेषां देवेषु नलिनीति च ॥ ४५ ॥ दक्षापृथ्वी च सुभगा विश्वकाया शिवासिता ॥ विद्याधरी सुप्रसन्ना तथा लोकप्रसादिनी ॥ ४६ ॥ क्षेमाचजाह्नवी
चैव शान्ता शान्तिप्रदायिनी ॥ एतानि पुण्यनामानि स्नानकाले प्रकीर्तयेत् ॥ ४७ ॥ भवेत्सन्निहिता तत्र गङ्गा त्रिपथगामिनी ॥ सप्तवाराभि-
जप्तेन करसंपुटयोजितम् ॥ ४८ ॥ मूर्ध्नि कुर्याज्जलं भूयस्त्रिचतुः पञ्चसप्तधा ॥ स्नानं कुर्यान्मृदा तद्रदामन्त्रयतु विधानतः ॥ ४९ ॥ अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते वि-
ष्णुक्रान्ते वसुन्धरे ॥ मृत्तिके हरमेपापं यन्मया दुष्कृतं कृतम् ॥ ५० ॥ उद्धृता सिवराहेण कृष्णेन शतबाहुना ॥ नमस्ते सर्वलोकानां प्रभवारणि-
सुव्रते ॥ ५१ ॥ एवं स्नात्वा ततः पश्चादाचम्यतु विधानतः ॥ उत्थाय वाससी शुभं शुद्धे तु परिधाय वै ॥ ५२ ॥ ततस्तु तर्पणं कुर्यात्त्रैलोक्याप्यायनाय वै ॥
ब्रह्माणं तर्पयन् पूर्वविष्णुं रुद्रं प्रजापतीन् ॥ ५३ ॥ देवाय क्षास्तथानागा गन्धर्वाः परसांगणाः ॥ क्रूरास्सर्पास्सुपर्णाश्च तर्गवो जम्भकादयः ॥ ५४ ॥
विद्याधरा जलधरास्तथैवाकाशगामिनः ॥ निगधाराश्च यंजीवापापधर्मगताश्च ये ॥ ५५ ॥ तपामाप्यायनायैतदीयते सलिलं मया ॥ कृतोपवी-
दुःपंचशिखस्तथा ॥ सर्वे तं तृप्तिमायान्तुमद्दत्तेनाम्बुना सदा ॥ ५६ ॥ मरीचिमत्र्यंगिरसौ पुलस्त्यं पुलहं क्रतुम् ॥ प्रचेतसं वसिष्ठं च
भृगुनाग्दमेव च ॥ ५७ ॥ देवब्रह्मऋषीन् सर्वास्तर्पयेत्साक्षतो दकैः ॥ अपसव्यं ततः कृत्वा सव्यं जानुचभूतले ॥ ५८ ॥ अग्निष्वात्तास्तथा सौम्यान् हवि-
ष्मन्तस्तथोष्मपान् ॥ सुकालिनो वह्निषदस्तथा चैवाज्यपान् पुनः ॥ ५९ ॥ संतर्पयेत्पितृन् भक्त्या सतिलोदकचन्दनैः ॥ सदर्मपाणिर्विधिना पितृ-
न्स्वांस्तर्पयेत्ततः ॥ ६० ॥ पित्रादीन्नाम गोत्रेण तथा मातामहानपि ॥ संतर्प्य विधिवद्भक्त्या इमं मन्त्रमुदीरेत् ॥ ६१ ॥ येऽबान्धवा बान्धवा ये येऽन्य-

५० पु०
७४ ॥

जन्मनिबान्धवाः ॥ तेतृप्तिमखिलायान्तुयेऽप्यस्मत्तोयकाङ्क्षिणः ॥६६॥ आचम्यविधिनासम्यगालिखेत्पद्मप्रतः ॥ साक्षताद्भिस्सपुष्पाभिः सति
लागरुचन्दनैः ॥६७॥ अर्घ्यं दद्यात्प्रयत्नेन सूर्यनामानुकीर्तनैः ॥ नमस्ते विश्वरूपाय नमस्ते विष्णुरूपिणे ॥६८॥ सर्वदेवनमस्तेऽस्तु प्रसीद मम भास्कर ॥
दिवा करनमस्तेऽस्तु प्रभाकरनमोऽस्तु ते ॥६९॥ एवं सूर्यनमस्कृत्य त्रिः कृत्वा च प्रदक्षिणम् ॥ द्विजंगांकाञ्चनं चैव दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा गृहं व्रजेत् ॥१७०॥ स्वगेहस्थांततः
पुण्यां प्रतिमां चापि पूजयेत् ॥ भोजनं च ततः पश्चाद्भिजपूर्वं च कारयेत् ॥७१॥ अनेन विधिना सर्वऋषयः सिद्धिमागताः ॥१७२॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टि
खण्डे स्नानविधिर्नाम विंशोऽध्यायः ॥२०॥ पुलस्त्य उवाच ॥ आसीत्पुरा बृहत्कल्पे धर्ममूर्तिर्जनाधिपः ॥ सुहृच्छक्रस्य निहतायेन दैत्यास्सहस्रशः ॥१॥
सोमसूर्यादयो यस्य तेजसा विगतप्रभाः ॥ भवन्ति शतशो येन दानवाश्च पराजिताः ॥२॥ यथेच्छरूपधारी च मानुषोऽप्यपराजितः ॥ तस्य भानुमती भा
र्या सती त्रैलोक्यसुन्दरी ॥३॥ लक्ष्मीसदृशरूपेण निर्जिता मरुसुन्दरी ॥ राज्ञस्तस्याग्रमहिषी प्राणभ्योऽपि गरीयसी ॥४॥ दशनारी सहस्राणां मध्यं श्रीरिव रा
जते ॥ नृपकोटिसहस्रेण न कदाचित्समुच्यते ॥५॥ कदाचिदास्थानगतः पप्रच्छ स्वपुरोहितम् ॥ विस्मयेनावृतो न त्वावसिष्टमृषिसत्तमम् ॥६॥ भग
वन्केन धर्मेण मम लक्ष्मीरनुत्तमा ॥ कस्माच्च विपुलं तेजो मच्छरीरे स दौत्तमम् ॥७॥ वसिष्ठ उवाच ॥ पुरालीलावतीनां मवेश्या शिवपरायणा ॥ तया दत्त
श्चतुर्दश्यां पुष्करे लवणाचलः ॥८॥ हेमवृक्षामरैः सार्द्धं यथावद्विधिपूर्वकम् ॥ शूद्रः सुवर्णकारश्च कर्मकृत् सोऽभवत्तदा ॥९॥ भृत्यो लीलावतीं गेहे तेन हर्षेण विनि
र्मिताः ॥ त्रयो हेमपुष्पाश्च त्रिद्विधैः युक्तेन पार्थिव ॥१०॥ अतिरूपेण संपन्ना घटितास्तु सुशोभनाः ॥ धर्मकार्यमिति ज्ञात्वा न गृहीतं च वेतनम् ॥११॥
उज्ज्वालिताश्च ते पत्न्या सुवर्णमयपादपाः ॥ लीलावती गृहे चापि परिचर्या च पार्थिव ॥१२॥ कृताताभ्यामशाठ्येन द्विजशुश्रूषणादिका ॥ साचली
लावती वेश्या कालेन महतानघ ॥१३॥ सर्वपापविनिर्मुक्ता जगाम शिवमन्दिरम् ॥ योऽसौ सुवर्णकारश्च दरिद्रोऽप्यतिसत्त्ववान् ॥१४॥ नमूल्यमा
दाद्रे श्यातः स भवानिह साम्प्रतम् ॥ सप्तद्वीपपतिर्जातः सूर्यायुतसमप्रभः ॥१५॥ यया सुवर्णकारस्य त्रयो हेमनिर्मिताः ॥ सम्यगुज्ज्वलिताः पत्न्यासैयं
भानुमती तव ॥१६॥ तस्मान्नृलोकेष्वपराजितस्त्वमारोग्यसौभाग्ययुताच लक्ष्मीः ॥ तस्मात्त्वमप्यत्र विधानपूर्वधान्याचलादीन् वृपतं कुरुष्व ॥१७॥
पुलस्त्य उवाच ॥ तथेति संपूज्य सुधर्ममूर्तिर्वचो वसिष्ठस्य ददौ च सर्वान् ॥ धान्याचलादीन् विधिना स्मरारे लोकां गतोऽसौ सुरपूज्यमानः ॥१८॥ पश्येद्य
दीमानुपनीयमानान् स्पृशेन्मनुष्यैरिह दीयमानान् ॥ शृणोति भक्त्या यमतिं ददाति विकल्मषः सोऽपि दिवं प्रयाति ॥१९॥ दुःस्वप्नप्रशममुपैति पठ्यमानैः
शैलेन्द्रैर्भवभयभेदनैर्मनुष्यैः ॥ यः कुर्यात्किमु नृपपुङ्गवे हसम्यक् शान्तात्मा सकलगिरीन्द्रसंप्रदानम् ॥२०॥ भीष्म उवाच ॥ किमभीष्टवियोगशोकसंधान

प्र.सू.खं.
अ० २३

॥ ७४ ॥

लमुद्धर्तुमुपोषणं व्रतं वा ॥ विभवध्रुवकारिभूतलेऽस्मिन्भवभीतेरपिसूदनंचपुंसः ॥२१॥ पुलस्त्यउवाच ॥ परिपृष्टमिदं जगत्प्रियं ते विबुधानामपि दुर्ल-
 भं महत्त्वात् ॥ तव भक्तिमतस्तथापि वक्ष्ये व्रतमिन्द्रासुरमानवेषु गुह्यम् ॥२२॥ पुण्यमाश्रयुजे मासि विशोकद्वादशी व्रतम् ॥ दशम्यां लघुभुग्विद्वान्प्रारभे-
 तयमेनतु ॥२३॥ उदङ्मुखः प्राङ्मुखो वा दन्तधावनपूर्वकम् ॥ एकादश्यां निराहारः सम्यग्भ्यर्च्य केशवम् ॥२४॥ श्रियं चाभ्यर्च्य विधिवद्भोक्ष्येऽहं चा-
 परेऽहनि ॥ एवं नियमकृत्सुप्त्वा प्रातरुत्थाय मानवः ॥२५॥ स्नानं सर्वौषधैः कुर्यात्पञ्चगव्यजलेन तु ॥ शुभ्रमाल्याम्बरधरः पूजयेच्छ्रीशमुत्पलैः ॥२६॥
 विशोकाय नमः पादौ जघं च वरदाय वै ॥ श्रीशायजानुनीतद्वद्वरूचजलशायिने ॥२७॥ कन्दर्पाय नमो गुह्यं माधवाय नमः कटिम् ॥ दामोदरायेत्युदरं पाश्वे च
 विपुलाय वै ॥ २८ ॥ नाभिं च पद्मनाभाय हृदयं मन्मथाय वै ॥ श्रीधराय विभोर्वक्षः करौ मधुभिर्देनमः ॥२९॥ वैकुण्ठाय नमः कण्ठमास्थं पद्मसुखाय वै ॥
 नासामशोकनिधये वासुदेवाय चाक्षिणी ॥३०॥ ललाटं वामनायेति हरयं च पुनर्भुवौ ॥ अलकं माधवायेति किरीटं विश्वरूपिणे ॥३१॥ नमः सर्वात्मने त-
 द्ब्रच्छिर इत्यभिपूजयेत् ॥ एवं सम्पूज्य गोविन्दं धूपमाल्यानुलेपनैः ॥३२॥ ततस्तु मण्डलं कृत्वा स्थण्डिलं कारयेन्मृदा ॥ चतुरस्रं समन्ताच्चारत्निमात्रमु-
 दकप्लवम् ॥३३॥ श्लक्ष्णं हृद्यं च परितो वप्रत्रयसमावृतम् ॥ त्रिरङ्गुलोच्छ्रितावप्रास्तद्विस्तारो द्विरङ्गुलः ॥ ३४ ॥ स्थण्डिलस्योपरिष्ठात्तु भित्तिरष्टांगु-
 ला भवेत् ॥ नदीवालुकया सूर्ये लक्ष्म्याः प्रतिकृतिं न्यसेत् ॥३५॥ स्थण्डिले सूर्यमध्यस्थलक्ष्मीमभ्यर्चयेद्बुधः ॥ नमो देव्यै नमः शान्त्यै नमो लक्ष्म्यै नमः
 श्रिये ॥३६॥ नमस्तुष्ट्यै नमः पुष्ट्यै सृष्ट्यै दृष्ट्यै नमो नमः ॥ विशोकादुःखनाशाय विशोकावरदास्तुते ॥३७॥ विशोकामेऽस्तु संपत्त्यै विशोका सर्वसिद्धये ॥
 ततः शुभ्राम्बरैः सूर्यवेष्ट्य सम्पूजयेत्फलैः ॥ ३८ ॥ भक्ष्यैर्नानाविधस्तद्वत्सुवर्णकमलेन च ॥ राजतीषु च पात्रीषु न्यसेद्भोदकं बुधः ॥ ३९ ॥ ततस्तु
 नृत्यगीतानि कारयेत्सकलानि शाम् ॥ यामत्रयं व्यतीते तु तत उत्थाय मानवः ॥४०॥ अभिगम्य च विप्राणां मिथुनानि च पूजयेत् ॥ शक्तितस्त्रीणि चैकं वा
 वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥४१॥ शयनस्थानि पूज्यानि नमोऽस्तु जलशायिने ॥ ततस्तु गीतवाद्येन रात्र्यां जागरणे कृते ॥ ४२ ॥ प्रभाते च ततः स्नानं कृत्वा
 दाम्पत्यमर्चयेत् ॥ भोजयेच्च यथाशक्ति वित्तशाठ्येन वर्जितः ॥४३॥ भक्त्या श्रुत्वा पुराणानि तद्दिनं चातिवाहयेत् ॥ अनेन विधिना सर्वमासि मासि स-
 माचरेत् ॥४४॥ व्रतान्ते शयनं दद्याद्बुधे नुसमन्वितम् ॥ सोपधानं सविश्रामं स्वास्तरावरणं शुभम् ॥४५॥ यथा लक्ष्मीर्नरेशत्वां न परित्यज्य गच्छति ॥
 तथा सुरूपतारोग्यमशोकं चास्तु मे सदा ॥४६॥ यथा देवे नरहितान लक्ष्मीर्जायते क्वचित् ॥ तथा विशोकतामेऽस्तु भक्तिरग्या च केशवं ॥ ४७ ॥ मन्त्रेणा-

प० पु०
॥ ७५ ॥

नेनशयनं गुडधेनुसमन्वितम् ॥ सूर्यश्चलक्ष्म्या सहितो दातव्यो भूतिमिच्छता ॥ ४८ ॥ उत्पलं करवीरं वाप्यम्लानं चैव कुङ्कुमम् ॥ केतकं सिन्धुवारं च मल्लिका
गन्धपाटला ॥ ४९ ॥ कदम्बं कुब्जकं जातीशस्तान्येतानि सर्वदा ॥ भीष्म उवाच ॥ गुडधेनुविधानं च समाचक्ष्व मुनीश्वर ॥ ५० ॥ किरूपाकेन मन्त्रेण दा
तव्या तदिहोच्यताम् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ गुडधेनुविधानस्य यद्रूपमिह यत्फलम् ॥ ५१ ॥ तदिदानीं प्रवक्ष्यामि सर्वपापविनाशनम् ॥ कृष्णाजिनं चतुर्हस्तं
प्राग्ग्रीवं विन्यसेद्भुवि ॥ ५२ ॥ गोमयेनानुलिप्तायां दर्भानास्तीर्य सर्वतः ॥ लघ्वेण काजिनं तद्भद्रत्सं च परिकल्पयेत् ॥ ५३ ॥ प्राङ्मुखीं कल्पयेद्देनुं मृदा वा
गांसवत्सकाम् ॥ उत्तमा गुडधेनुः स्यात्सदा भारचतुष्टयम् ॥ ५४ ॥ वत्सं भारेण कुर्वीत भाराभ्यां मध्यमा स्मृता ॥ अर्द्धभारेण वत्सं स्यात्कनिष्ठा भारकेण
तु ॥ ५५ ॥ चतुर्थांशेन वत्सः स्याद्गृहवित्तानुसारतः ॥ धेनुवत्सौ कृतां चोभौ सितमूक्षमांश्च वृतां ॥ ५६ ॥ शुक्तिकर्णा विशुपादौ शुचिमुक्ता फलेक्षणौ ॥ सित
सूत्रसिराजालौ सितकम्बलकम्बलौ ॥ ५७ ॥ ताम्रगण्डकपृष्ठौ द्रौ सितचामरलोमकौ ॥ विद्रुमभ्रयुगावेतौ नवनीतस्तनान्वितौ ॥ ५८ ॥ काञ्चनाक्षियुगो
पेताविन्द्रनीलकनीनिकौ ॥ क्षौमपुच्छौ कांस्यदोहौ शुभ्रातिकमनीयकौ ॥ ५९ ॥ सुवर्णशृङ्गाभरणौ राजताढ्यसुरौ चतौ ॥ नानाफलसमायुक्तौ घ्राण
गन्धकरण्डकौ ॥ ६० ॥ इत्येवं रचयित्वा तु धूपदीपैस्तथार्चयेत् ॥ यालक्ष्मीस्सर्वभूतानां यांच देवेष्ववस्थितां ॥ ६१ ॥ धेनुरूपेण सा देवी मम पापं व्य
पोहतु ॥ विष्णोर्वक्षसिया लक्ष्मीः स्वाहायाच विभावसौ ॥ ६२ ॥ चन्द्रार्कशक्रशक्तिर्यासा धेनुर्वरदास्तु मे ॥ स्वधात्वं पितृमुख्यानां स्वाहायज्ञभुजां यतः
॥ ६३ ॥ सर्वपापहरा धेनुस्तस्माद्भूतिं प्रयच्छ मे ॥ एवमामन्त्र्य तां धेनुं ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ ६४ ॥ विधानमेतद्धेनूनां सर्वासामपि पठ्यते ॥ यास्तु
पापविनाशिन्यः पठ्यन्ते दशधेनवः ॥ ६५ ॥ तासां स्वरूपं वक्ष्यामि नामानि च नराधिप ॥ प्रथमा गुडधेनुः स्याद्घृतधेनुरथापरा ॥ ६६ ॥ तिलधेनुस्तृतीया
च चतुर्थी जलनामिका ॥ क्षीरधेनुः पञ्चमी च मधुधेनुस्तथापरा ॥ ६७ ॥ सप्तमी शर्कराधेनुरष्टमी दधिकल्पिता ॥ रसधेनुश्च नवमी दशमी स्यात्स्वरूपतः ॥ ६८ ॥
कुम्भास्सूरसधेनूनामितरासां स्वराशयः ॥ सुवर्णधेनुं चाप्यत्र केचिदिच्छन्ति मानवाः ॥ ६९ ॥ नवनीतेन तैलैश्च तथान्येऽपि महर्षयः ॥ एतदेव विधानं स्यात्त
दिताः ॥ अशेषयज्ञफलदाः सर्वपापहराः शुभाः ॥ ७० ॥ व्रतानामुत्तमं यस्माद्विशोकद्वादशीव्रतम् ॥ तदङ्गत्वेन चैवात्र गुडधेनुः प्रशस्यते ॥ ७१ ॥
अयने विषुवे पुण्ये व्यतीपाते तथा पुनः ॥ गुडधेन्या दयो देया उपरागादिपर्वसु ॥ ७२ ॥ विशोकद्वादशी चैषा सर्वपापहरा शुभा ॥ यामुपोष्य नरो याति त
द्विष्णोः परमं पदम् ॥ ७३ ॥ इह लोके ससौभाग्यमायुरारोग्यमेव च ॥ वैष्णवं पुरमाप्नोति मरणे स्मरणं हरेः ॥ ७४ ॥ नवार्बुदसहस्राणि दशचाष्टौ च धर्म

प्र.सू.खं.
अ० २१

॥ ७५ ॥

वित् ॥ नशोकदुःखदोर्गत्यंतस्यसञ्जयतनृप ॥ ७७ ॥ नारीवाकुरुतेयातुविशोकद्वादशीमिमाम् ॥ नृत्यगीतपरानित्यंसापितत्फलमाप्नुयात् ॥
 यस्मादग्रेहरेर्नृत्यमनन्तंगीतवादनम् ॥ ७८ ॥ इतिपठतियइत्थंयःशृणोतीहसम्यङ्मधुमुरनरकारैरर्चनंवाथपश्येत् ॥ मतिमपिचजनानांयोददा
 तीन्द्रलोकेसवसतिविबुधौचैःपूज्यतेकल्पमंकम् ॥ ७९ ॥ भीष्मउवाच ॥ भगवञ्श्रोतुमिच्छामिदानमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ यदक्षयंपरेलोकेदेवर्षिगण
 पूजितम् ॥ ८० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ मेरोःप्रदानंवक्ष्यामिदशधानृपसत्तम ॥ ८१ ॥ यत्प्रदातानन्तलोकान्प्राप्नोतिसुरपूजितान् ॥ पुराणेषुचवेदेषुयज्ञ
 ष्वायतनेषुच ॥ ८२ ॥ नतत्फलमधीतेषुकृतेष्विहयदश्नुते ॥ तस्माद्दानंप्रवक्ष्यामिपर्वतानामनुक्रमात् ॥ ८३ ॥ प्रथमोधान्यशैलःस्याद्वितीयो
 लवणाचलः ॥ गुडाचलस्तृतीयस्तुचतुर्थोहिमपर्वतः ॥ ८४ ॥ पञ्चमस्तिलशैलस्स्यात्षष्ठःकार्पासपर्वतः ॥ सप्तमोघृतशैलःस्याद्रत्नशैलस्तथा
 ष्टमः ॥ ८५ ॥ राजतो नवमस्तद्दशमःशर्कराचलः ॥ वक्ष्येविधानमेतेषांयथावदनुपूर्वशः ॥ ८६ ॥ अयनेविषुवेपुण्येव्यतीपातेदिनक्षये ॥ शुक्लपक्षे
 तृतीयायामुपरागेशशिक्षये ॥ ८७ ॥ विवाहोत्सवयज्ञेषुद्वादश्यामथवापुनः ॥ शुक्लायांपञ्चदश्यांवापुण्यक्षेवाविधानतः ॥ ८८ ॥ धान्यशैलादयो
 देयाःकार्तिक्यांज्येष्ठपुष्करे ॥ तीर्थेष्वायतनेवापिगोष्ठेवाभवनाङ्गणे ॥ ८९ ॥ मण्डपंकारयेद्भक्त्याचतुरस्रमुदङ्मुखम् ॥ प्रागुदक्प्रवर्णपुण्यंप्रा
 ङ्मुखंवाविधानतः ॥ ९० ॥ गोमयेनानुलितायांभूमावास्तीर्यवैकुशान् ॥ तन्मध्येपर्वतंकुर्याद्विष्कम्भंपर्वतान्वितम् ॥ ९१ ॥ धान्यद्रोणसहस्रणभवे
 द्विगिरिहोत्तमः ॥ मध्यमःपञ्चशतकैःकनिष्ठश्चत्रिभिःशतैः ॥ ९२ ॥ मेरुर्महाव्रीहिमयस्तुमध्येसुवर्णवृक्षत्रयसंयुतःस्यात् ॥ मूर्धन्यवस्थानम्
 थाम्बरेणकार्यत्वेनेकंचपुनर्द्विजांयैः ॥ ९३ ॥ चत्वारिंशद्गणचराजतानिनितम्बभागाअपिराजतास्स्युः ॥ पूर्वेणमुक्ताफलवज्रयुक्तोयाम्येनगोमेदक
 पद्मरागैः ॥ ९४ ॥ पश्चाच्चगारुतमतनीलरत्नैःसौम्येनवैडूर्यकपुष्परागैः ॥ श्रीखण्डखण्डैरभितःप्रवालैर्लतान्वितोमौक्तिकप्रस्तराढ्यः ॥ ९५ ॥ ब्रह्माथ
 विष्णुर्भगवान्पुरारिर्दिवाकरोऽप्यत्रहिरण्मयःस्यात् ॥ तथेशुवंशावृतकन्दरस्तुघृतोदकप्रसवणोदिशासु ॥ ९६ ॥ शुभ्राम्बराण्यम्बुधरावलिःस्यात्पूर्वेण
 पीतानिचदक्षिणेन ॥ वासांसिपश्चादथकर्बुराणिरक्तानिचैवोत्तरतोघनानि ॥ ९७ ॥ रौप्यान्महेन्द्रप्रमुखांस्तथाऽष्टौसंस्थाप्यलोकाधिपतीन्क्रमेण ॥
 नानावनालीचसमन्ततःस्यान्मनोरमम्माल्यविलेपनंच ॥ ९८ ॥ वितानकंचोपरिपञ्चवर्णमम्लानपुष्पाभरणंसितंच ॥ इत्थंनिवेश्यामरशैलमग्र्यमेरो
 स्तुविष्कम्भगिरीन्क्रमेण ॥ ९९ ॥ तुगीयभागेनचतुर्दिशंचसंस्थापयेत्पुष्पविलेपनाढ्यम् ॥ पूर्वेणमन्दरमनेकफलैश्चयुक्तंकामेनकाञ्चनमयेनविराज
 मानम् ॥ १०० ॥ याम्येनगन्धमदनोविनिवेशनीयोगोधूमसंचयमयःकलधौतवांश्च ॥ हैमैनयज्ञपतिनाघृतमानसेनवस्त्रेणराजतवनैश्चसंसंयुतःस्यात्

प० पु०

॥ ७६ ॥

॥ १ ॥ पश्चात्तिलाचलमनेकसुगन्धपुष्पसौवर्णपिप्पलहिरण्यमयहंसयुक्तम् ॥ आकारयेद्भजतपुष्पवनेनतद्ब्रह्मान्वितंदधिसितोदसरस्तथाग्रे ॥ २ ॥
संस्थाप्यतंविपुलशैलमथोत्तरेणशैलसुपार्श्वमपिमाषमयंसवस्त्रम् ॥ पुष्पैश्चहेमवटपादपशेखरंतमाकारयेत्कनककेतुविराजमानम् ॥ ३ ॥ माक्षीकभद्रस
रमाचवनेनतद्द्रोप्येणभासुरवित्तनयुतंविधाय ॥ होमश्चतुर्भिरथवेदपुगणविद्विदान्तरनिन्द्यचरिताकृतिभिर्द्विजेन्द्रैः ॥ ४ ॥ पूर्वेणहस्तमितमत्रविधाय
कुण्डंकार्यस्तिलैर्यवघृतेनसमित्कुशैश्च ॥ रात्रौचजागरमनुद्धतगीतरूपैरावाहनंचकथयामिशिलोच्चयानाम् ॥ ५ ॥ त्वंसर्वदेवगणधामनिधेविरुद्ध
मस्मद्गृहेष्वमरपर्वतनाशयाशु ॥ क्षेमंविधत्स्वकुरुशान्तिमनुत्तमांचसंपूजितःपरमभक्तिमतामयांहि ॥ ६ ॥ त्वमेवभगवानीशोब्रह्माविष्णुर्दिवाकरः ॥
मूर्तामूर्तमयंबीजमतःपाहिसनातन ॥ ७ ॥ यस्मात्त्वलोकपालानांविश्वमूर्तेश्चमन्दिरम् ॥ रुद्रादित्यवसूनांचतस्माच्छान्तिप्रयच्छमे ॥ ८ ॥ यस्मादशून्यममरे
नारीभिश्चशिरस्तव ॥ तस्मान्मामुद्धरासुष्मादुःखसंसारसागरात् ॥ ९ ॥ एवमभ्यर्च्यतंमेरुमंदरंचाभिपूजयेत् ॥ यस्माच्चैत्ररथेनत्वंभद्राश्वेनचपर्वत ॥ १० ॥
शोभसेमन्दरक्षिप्रमतस्तुष्टिकरोभव ॥ यस्माच्चूडामणिर्जम्बूद्वीपेत्वंगन्धमादन ॥ ११ ॥ गन्धर्वगणशोभावांस्ततःकीर्तिर्दृढास्तुमे ॥ यस्मात्त्वंकेतु
मालेनवैभ्राजेनवनेनच ॥ १२ ॥ हिरण्ययाश्मशोभावांस्तस्मात्पुष्टिध्रुवास्तुमे ॥ उत्तरैःकुरुभिर्यस्मात्सावित्रेणवनेनच ॥ १३ ॥ सुपार्श्वरा
जसेनित्यमतःश्रीरक्षयास्तुमे ॥ एवमामन्त्रयतान्सर्वान्प्रभातेविमलेपुनः ॥ १४ ॥ स्नात्वातुगुरवेदद्यान्मध्यमंपर्वतोत्तमम् ॥ विष्कम्भपर्वतान्द
द्याद्वत्विग्भ्यःक्रमशोनृप ॥ १५ ॥ गावोदेयाश्चतुर्विंशदथवादशपार्थिव ॥ शक्तिःसप्तचाष्टौवापश्चदद्यादशक्तिमान् ॥ १६ ॥ एकापिगुरवेदेया
कपिलाथपयस्विनी ॥ पर्वतानामशेषाणामेवविधिःस्मृतः ॥ १७ ॥ तएवपूजनेमन्त्रास्तएवोपस्कराःस्मृताः ॥ ग्रहाणालोकपालानांब्रह्मादीनांचस
र्वतः ॥ १८ ॥ स्वमन्त्रेणैवसर्वेषुहोमःशैलेषुपठ्यते ॥ उपवासीभवेन्नित्यमशक्तौनक्तमिष्यते ॥ १९ ॥ विधानंसर्वशैलानांक्रमशःशृणुपार्थिव ॥
दानेषुचैवयेमन्त्राःपर्वतेषुयथाफलम् ॥ २० ॥ अन्नंब्रह्मयतःप्रोक्तमन्नंप्राणाःप्रकीर्तिताः ॥ अन्नाद्भवन्तिभूतानिजगदन्नेनवर्धते ॥ २१ ॥ अन्नमेवयतो
लक्ष्मीरन्नमेवजनार्दनः ॥ धान्यपर्वतरूपेणपाहितस्मान्नगोत्तम ॥ २२ ॥ अनेनविधिनायस्तुदद्याद्धान्यमयंगिरिम् ॥ मन्वन्तरशतंसाग्रंदेवलोकेमही
यते ॥ २३ ॥ अप्सरोगणगन्धर्वैराकीर्णेनविराजितः ॥ विमानेनदिवःपृष्ठमायातिनृपसत्तम ॥ २४ ॥ कर्मक्षयेराजराज्यमाप्नोतीहनसंशयः ॥ अ
थातःसंप्रवक्ष्यामिलवणाचलमुत्तमम् ॥ २५ ॥ यत्प्रदानान्नरोलोकमाप्नोतिशिवसंयुतम् ॥ उत्तमःषोडशद्रोणैःकर्तव्योलवणाचलः ॥ २६ ॥ मध्यम
श्चतुर्धेनचतुर्भिरधमस्मृतः ॥ वित्तहीनोयथाशक्तिद्रोणादूर्ध्वंचकारयेत् ॥ २७ ॥ चतुर्थांशेनविष्कम्भपर्वतान्कारयेत्पृथक् ॥ विधानंपूर्ववत्कुयां

प्र.सू.सं.

अ० २१

॥ ७६ ॥

ब्रह्मादीनांच सर्वदा ॥ २८ ॥ तद्वद्धेममयं सर्वलोकपालनिवशनम् ॥ सर्गसिवनवृक्षादितद्रचान्यान्निवेशयेत् ॥ २९ ॥ कुर्याज्जागरमत्रापि दानमन्त्रा
 निबोधत ॥ सौभाग्यरससंयुक्तो यतोऽयं लवणेरसः ॥ १३० ॥ तदात्मकत्वेन च मां पाह्यापन्नं न गतोत्तम ॥ यस्मादन्येरसाः सर्वे नोत्कटालवणं विना ॥
 ३१ ॥ प्रियश्च शिवयोर्नित्यं तस्माच्छान्तिप्रदो भव ॥ विष्णुदेहसमुद्भूतो यस्मादारोग्यवर्धनः ॥ ३२ ॥ तस्मात्पर्वतरूपेण पाहिसंसारसागरात् ॥
 अनेन विधिनायस्तु दद्याद्द्व्यवणपर्वतम् ॥ ३३ ॥ उमालोके वसेत्कल्पंतो याति परांगतिम् ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि गुडपर्वतमुत्तमम् ॥ ३४ ॥ यत्प्र
 दानान्नरः स्वर्गप्राप्नोति सुरपूजितः ॥ उत्तमो दशभिर्भारैर्मध्यमः पञ्चभिर्मतः ॥ ३५ ॥ त्रिभिर्भारैः कनिष्ठः स्यात्तदर्थेनाल्पवित्तवान् ॥ तद्वदामन्त्र
 णं पूजां हेमवृक्षान्सुरार्चनम् ॥ ३६ ॥ विष्कम्भपर्वतांस्तद्वत्सर्गसिवनदेवताः ॥ होमं जागरणं तद्रह्यलोकपालाधिवासनम् ॥ ३७ ॥ धान्यपर्वतवत्कुर्यादि
 ममन्त्रमुदीरयेत् ॥ यथा देवेषु विश्वात्मा प्रवरोऽयं जनार्दनः ॥ ३८ ॥ सामवेदस्तु वेदानां महादेवस्तु योगिनाम् ॥ प्रणवः सर्वमन्त्राणां नारीणां पार्वती यथा ॥
 ३९ ॥ तथारसानां प्रवरः स देवेश्वरसो मतः ॥ ममतस्मात्परां लक्ष्मीं ददातु गुडपर्वतः ॥ १४० ॥ यस्मात्सौभाग्यदायिन्या धामत्वं गुडपर्वतः ॥ निर्मितश्चा
 दि पार्वत्या तस्मान्मां पाहिसर्वदा ॥ ४१ ॥ अनेन विधिनायस्तु दद्याद्गुडमयं गिरिम् ॥ सम्पूज्यमानो गन्धर्वैर्गौरीलोके महीयते ॥ ४२ ॥ पुनः कल्पशता
 न्ते च सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ॥ आयुरारोग्यसंपन्नः शत्रुभिश्चापराजितः ॥ ४३ ॥ अथ पापहरं वक्ष्ये सुवर्णाचलमुत्तमम् ॥ यस्त्र्यप्रदानाद्भवनं वैरिभ्यश्चान्ति
 मानवाः ॥ ४४ ॥ उत्तमः पलसाहस्रो मध्यमः पञ्चभिः शतैः ॥ तदर्थेनाधमस्तद्वदल्पवित्तोऽपि मानवः ॥ ४५ ॥ दद्यादेकपलाद्दूर्ध्वं यथा शक्ति
 विमत्सरः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वविदध्याद्राजसत्तम ॥ ४६ ॥ विष्कम्भशैलांस्तद्वच्चक्रत्विग्भ्यः प्रतिपादयेत् ॥ नमस्ते सर्वबीजाय ब्रह्मगर्भाय वै नमः ॥
 ४७ ॥ यस्मादनन्तफलदस्तस्मात्पाहि शिलोच्चय ॥ यस्मादग्रपत्यं त्वं यस्मात्पुत्रो जगत्पतेः ॥ ४८ ॥ हेमपर्वतरूपेण तस्मात्पाहिन गतोत्तम ॥
 अनेन विधिनायस्तु दद्यात्कनकपर्वतम् ॥ ४९ ॥ स याति परमं ब्रह्मलोकमानन्दकारकम् ॥ तत्र कल्पशतं तिष्ठेत्ततो याति परांगतिम् ॥ १५० ॥ अ
 थातः संप्रवक्ष्यामि तिलशैलं विधानतः ॥ यत्प्रदानान्नरो याति विष्णुलोकमनुत्तमम् ॥ ५१ ॥ उत्तमो दशभिर्द्रोणैर्मध्यमः पञ्चभिः स्मृतः ॥ त्रिभिः
 कनिष्ठो राजेन्द्रतिलशैलः प्रकीर्तितः ॥ ५२ ॥ पूर्ववच्चापरं सर्वविष्कम्भपर्वतादिकम् ॥ दानमन्त्रं प्रवक्ष्यामि यथा च नृपपुङ्गव ॥ ५३ ॥ यस्मा
 न्मधुवधे विष्णोर्देहस्वेदसमुद्भवाः ॥ तिलाः कुशाश्च मापाश्च तस्माच्छान्तिप्रदो भव ॥ ५४ ॥ हव्यकव्येषु यस्माच्च तिला एव हिरक्षणम् ॥ लक्ष्मीं च कुरु
 शैलेन्द्रतिलाचलनमोऽस्तुते ॥ ५५ ॥ इत्यामन्त्र्य च यो दद्यात्तिलाचलमनुत्तमम् ॥ सर्वैष्णवं पदं याति पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ५६ ॥ कार्पासपर्व

प० पु०
॥ ७७ ॥

तथैवविंशद्भागैरिहोत्तमः ॥ दशभिर्मध्यमः प्रोक्तः कनिष्ठः पञ्चभिर्मतः ॥ ६७ ॥ भारेणाल्पधनोदद्याद्विंशताथविवर्जितः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमा
साद्यंराजसत्तम ॥ ६८ ॥ प्रभातायांचशर्व्यादद्यादिदमुदीरयेत् ॥ त्वमेवावरणंयस्माल्लोकानामिहसर्वदा ॥ ६९ ॥ कार्पासाद्रेनमस्त
स्मादघोषध्वंसनोभव ॥ इतिकर्पासशैलेन्द्रयोदद्याच्छर्वसंनिधौ ॥ ७० ॥ रुद्रलोकेवसेत्कल्पंतोराजाभवेदिह ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिघृता
चलमनुत्तमम् ॥ ६१ ॥ तेजोमयंघृतंपुण्यंमहापातकनाशनम् ॥ विंशत्याघतकुम्भानामुत्तमःस्याद्घृताचलः ॥ ६२ ॥ दशभिर्मध्य
मः प्रोक्तः पञ्चभिस्त्वधमः स्मृतः ॥ अल्पवित्तोऽपिकुर्वीतद्वाभ्यामिहविधानतः ॥ ६३ ॥ विष्कम्भपर्वतांस्तद्रच्चतुर्भागेनकल्पयेत् ॥ शा
लिनण्डुलपात्राणिकुम्भोपरिनिवशयेत् ॥ ६४ ॥ कारयेत्संहतानुच्चान्यथाशोभंविधानतः ॥ वेष्टयेच्छुक्लवासोभिरिक्षुदण्डफलादिकैः ॥ ६५ ॥
धान्यपर्वतवत्सर्वविधानमिहपठ्यते ॥ अधिवासःपूर्वहितद्रुहोमसुगार्चनम् ॥ ६६ ॥ प्रभातायांचशर्व्यांगुरवेविनिवदयेत् ॥ विष्कम्भपर्वतांस्तद्र
द्वत्विग्भ्यःशान्तमानसः ॥ ६७ ॥ संयोगाद्घृतमुत्पन्नंयस्मादमृततेजमि ॥ तस्माद्घृताचिर्विश्वात्माप्रीयतामत्रशंकरः ॥ ६८ ॥ यस्मात्तेजोमयंब्रह्मघृ
तेचैवव्यवस्थितम् ॥ घतपर्वतरूपेणतस्मान्नःपाहिभूधर ॥ ६९ ॥ अनेनविधिनादद्याद्घृताचलमनुत्तमम् ॥ महापातकयुक्तोऽपिलोकमायातिशाम्भव
म् ॥ ७० ॥ हंससारसयुक्तेनकिङ्किणीजालमालिना ॥ विमानेनाप्सरोभिश्चसिद्धविद्याधरैर्वृतः ॥ ७१ ॥ विचरेत्पितृभिःसार्धंयावदाभूतसम्पुवम् ॥
अथातःसंप्रवक्ष्यामिरत्नाचलमनुत्तमम् ॥ ७२ ॥ मुक्ताफलसहस्रेणपर्वतस्स्यादनुत्तमः ॥ मध्यमःपञ्चशतिकंस्त्रिंशतेनाधमः स्मृतः ॥ ७३ ॥ चतुर्था
शेनविष्कम्भपर्वताःस्युःसमन्ततः ॥ पूर्वेणवज्रगोमैर्दक्षिणेनेन्द्रनीलकैः ॥ ७४ ॥ पुष्परागैर्युतःकार्योविद्रद्भिर्गन्धमादनः ॥ वैडूर्यविद्रुमैःपश्चात्संमिश्रो
विपुलाचलः ॥ ७५ ॥ पद्मरागैःससौवर्णिरुत्तरेणापिविन्यसेत् ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमत्रापिपरिकल्पयेत् ॥ ७६ ॥ तद्गदावाहनंकृत्वावृक्षान्देवांश्च
काञ्चनान् ॥ पूजयेत्पुष्पगन्धाद्यैःप्रभातेस्याद्रिसर्जनम् ॥ ७७ ॥ पूर्ववद्गुरुकृत्विग्भ्यश्चमन्त्रमुदीरयेत् ॥ यथादेवगणाःसर्वेसर्वरत्नेष्ववस्थिताः ॥
॥ ७८ ॥ त्वंचरत्नमयोनित्यमतःपाहिमहाचल ॥ यस्माद्रत्नप्रदानेनतुष्टिमेतिजनार्दनः ॥ ७९ ॥ पूजामन्त्रप्रसादेनतस्मान्नःपाहिपर्वत ॥ अनेनविधि
नायस्तुदद्याद्रत्नमयंगिरिम् ॥ ८० ॥ सयातिवैष्णवंलोकममरेश्वरपूजितः ॥ यावत्कल्पशतंसाग्रंवसेत्तत्रनराधिप ॥ ८१ ॥ रूपारोग्यगुणोपेतःसप्त
द्वीपाधिपोभवेत् ॥ ब्रह्महत्यादिकंकिञ्चिदत्रामुत्राथवाकृतम् ॥ ८२ ॥ तत्सर्वनाशमायातिगिरिर्वब्राह्मणोयथा ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिरौप्याचल
मनुत्तमम् ॥ ८३ ॥ यत्प्रदानान्नरोयातिसोमलोकंनरोत्तम ॥ दशभिःपलसाहस्रैरुत्तमोरजताचलः ॥ ८४ ॥ पञ्चभिर्मध्यमः प्रोक्तस्तदधे

प्र.सू.खं.
अ० २१

॥ ७७ ॥

नाधमः स्मृतः ॥ अशक्तो विंशतेरुर्द्ध्वकारयेच्छक्तिः सदा ॥ ८५ ॥ विष्कंभपर्वतांस्तद्वत्तुरीयांशेन कल्पयेत् ॥ पूर्ववद्राजतान्कुर्यान्मन्दरादी
 न्विधानतः ॥ ८६ ॥ कलधौतमयांस्तद्वल्लोकेशान्कारयेद्बुधः ॥ ब्रह्मविष्णुर्वर्कवान्कार्यो नितम्बोऽत्र हिरण्मयः ॥ ८७ ॥ राजतं स्यात्तदन्ये
 षां पर्वतानां च काञ्चनम् ॥ शेषं च पूर्ववत्कुर्याद्धोमजागरणादिकम् ॥ ८८ ॥ दद्यात्तद्वत्प्रभाते तु गुरवे रौप्यपर्वतम् ॥ विष्कंभशैलानृत्विग्भ्यः
 पूज्यवस्त्रविभूषणैः ॥ ८९ ॥ इमं मन्त्रं पठन् दद्याद्दर्भपाणिर्विमत्सः ॥ पितृणां वल्लभं यस्मादिन्दोर्वाशङ्करस्य च ॥ १९० ॥ रजतं पाहित
 स्मान्नः शोकसंसारसागरात् ॥ इत्थं निवेश्य यो दद्याद्रजताचलमुत्तमम् ॥ ९१ ॥ गवामयुतसाहस्रफलमाप्नोति मानवः ॥ सोमलोके संगंधर्वैः किन्नरा
 ष्सरसांगणैः ॥ ९२ ॥ पूज्यमानो वसेद्बिद्वान्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ अथातः संप्रवक्ष्यामि शर्कराचलमुत्तमम् ॥ ९३ ॥ यस्य प्रदानाद्विष्णुर्वर्कद्रास्तुष्य
 न्ति सर्वदा ॥ अष्टभिः शर्कराभारैरुत्तमः स्यान्महाचलः ॥ ९४ ॥ चतुर्भिर्मध्यमः प्रोक्तो भाराभ्यामधमः स्मृतम् ॥ भारेण चार्द्धभारेण कुर्याद्यः स्वरूपवित्त
 वान् ॥ ९५ ॥ विष्कंभपर्वतान्कुर्यात्तुरीयांशेन मानवः ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वहैमाम्बरसुसंयुतम् ॥ ९६ ॥ मेरोरुपरितः स्थाप्यं हैमंतव्रतरुत्रयम् ॥ मंदारः पारि
 जातश्च तृतीयः कल्पपादपः ॥ ९७ ॥ एतद्वृक्षत्रयं मूर्ध्नि सर्वेष्वपि निवेशयेत् ॥ हरिचन्दनसंतानौ पूर्वपश्चिमभागयोः ॥ ९८ ॥ निवेश्यौ सर्वशैलेषु विशेषाच्छर्क
 राचले ॥ मन्दरे कामदेवस्तु प्रत्यग्वक्त्रः सदा भवेत् ॥ ९९ ॥ गंधमादनशृंगेतुधनदः स्यादुदङ्मुखः ॥ ग्राङ्मुखो वेदमूर्तिस्तु हंसः स्याद्विपुलाचले ॥ १०० ॥
 हैमी भवेत्सुपाश्वेतुसुरभीदक्षिणामुखी ॥ धान्यपर्वतवत्सर्वमावाहनमखादिकम् ॥ १ ॥ कृत्वाथ गुरवे दद्यान्मध्यमं पर्वतमुत्तमम् ॥ ऋत्विग्भ्यश्चतुरः
 शैलानि मान्मन्त्रानुदीरयेत् ॥ २ ॥ सौभाग्यामृतसारोऽयं परमः शर्कराचलः ॥ तस्मादानन्दकारीत्वं भवशैलेन्द्रसर्वदा ॥ ३ ॥ अमृतं पिबतां ये तु पतितां
 भुवि शीकराः ॥ देवानां तत्समुत्थस्त्वं पाहिनः शर्कराचल ॥ ४ ॥ मनोभवधनुर्मध्यादुद्धूता शर्करापुनः ॥ तन्मयोऽसि महाशैलपाहिसंसारसागरात् ॥
 ५ ॥ यो दद्याच्छर्कराशैलमनेन विधिनानरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः प्रयाति ब्रह्ममन्दिरम् ॥ ६ ॥ चन्द्रमूर्यप्रतीकाशमधिरुह्यानुजीविभिः ॥ सहै
 वयानमुत्तिष्ठेत्ततो विष्णुप्रभो दिवि ॥ ७ ॥ ततः कल्पशतान्ते तु सप्तद्वीपाधिपो भवेत् ॥ आयुरारोग्यसंपन्नो यावज्जन्मायुतत्रयम् ॥ ८ ॥ भोजनं श
 क्तिः कुर्यात्सर्वशैलेष्वमत्सरः ॥ स्वयं चाक्षग्लवणमश्नीयात्तदनुज्ञया ॥ ९ ॥ पर्वतोपस्करान्सर्वान्प्रापयेद्ब्राह्मणालयम् ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं
 शैलदानमनुत्तमम् ॥ १० ॥ यदन्यद्रोचते तु भ्यंतन्मां पृच्छस्व पार्थिव ॥ भीष्म उवाच ॥ भगवन् भवसंसारसागरोत्तारकारकम् ॥ ११ ॥ किञ्चि
 द्रतं समाचक्ष्व स्वर्गारोग्यफलप्रदम् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सौरधर्मप्रवक्ष्यामि नात्राकल्याणसप्तमीम् ॥ १२ ॥ विशोकसप्तमीं तद्वत्तृतीयां फलसप्तमी

५ पु०
॥ ७८ ॥

म् ॥ शर्कगमसमीकुर्यात्तथाकमलसप्तमीम् ॥ १३ ॥ मन्दारसप्तमीषष्ठौसप्तमीशुभसप्तमीम् ॥ सर्वाःपुण्यफलाःप्रोक्ताःसर्वादेवर्षिपूजिताः॥ १४ ॥
विधानमामांक्ष्यामियथावदनुपूर्वशः ॥ यदातुशुक्लसप्तम्यामादित्यस्यदिनंभवेत् ॥ १५ ॥ सातुकल्याणिनीनामविजयाचनिगद्यते ॥ प्रातर्ग
त्पेनपयसाम्भानंनद्यांसमाचरेत् ॥ १६ ॥ शुक्लाम्बरधरःपद्ममक्षतैःपरिकल्पयन्त ॥ प्राङ्मुखोऽष्टदलंमध्येतद्रुत्तांचकर्णिकाम् ॥ १७ ॥ पुष्पाक्षता
द्विर्देवेशंविन्यसेत्सर्वतःक्रमात् ॥ पूर्वेणतपनायेतिमार्तण्डायेतिवैततः ॥ १८ ॥ याम्येदिवाकगयेतिविधात्रइतिनेर्कते ॥ पश्चिमैवरुणायेतिभास्कराये
तिचानिले ॥ १९ ॥ सौम्येविकर्तनायेतिदेवायेत्यष्टमेदले ॥ आदावंतेचमध्येचनमोऽस्तुपरमात्मने॥ २० ॥ मन्त्रैरेतेस्ममभ्यर्च्येनमस्कागन्तदापितैः॥
शुक्लैर्वस्त्रैःफलैर्भक्ष्यैर्धूपमाल्यानुलेपनैः ॥ २१ ॥ स्थण्डिलेपूजयद्भक्त्यागुडेनलवणेनवै॥ततोव्याहृतिमन्त्रेणविमृज्यद्विजपुङ्गवान् ॥ २२ ॥ शक्तिनस्तप
येद्भक्त्यागुडक्षीरघृतादिभिः ॥ तिलपात्रंहिरण्यंचब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ २३ ॥ एवंनियमकृतसुखाप्रातरुत्थायमानवः ॥ कृतस्नानजपोविष्टैःमहेव
घृतपायसम् ॥ २४ ॥ भुक्त्वाचवेदविदुषिर्वैडालव्रतवर्जिते ॥ घृतपात्रंसकनकंसोदकुंभंनिवेदयेत् ॥ २५ ॥ प्रीयतामत्रभगवान्परमात्मादिवाकरः॥
अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥ २६ ॥ ततस्त्रयोदशमासिगाश्चदद्यात्रयोदश ॥ वस्त्रालंकारसंयुक्ताःस्वर्णशृंगाःपयःस्विनीः ॥ २७ ॥
एकामपिप्रदद्याच्चवित्तहीनोविमत्सरः ॥ नवित्तशाठ्यंकुर्वीतयतोमोहात्पतत्यधः ॥ २८ ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्कल्याणसप्तमीम् ॥ सर्वपापवि
निर्मुक्तःसूर्यलोकेमहीयते ॥ २९ ॥ आयुरागोग्यमैश्वर्यमनंतमिहजायते ॥ सर्वपापहरांचयंसर्वदेवतपूजिता ॥ ३० ॥ सर्वदुष्टोपशमनीस
दाकल्याणसप्तमी ॥ इमामनन्तफलदायस्तुकल्याणसप्तमीम् ॥ ३१ ॥ शृणोतियःपठेद्वापिसचपापैःप्रमुच्यते ॥ विशोकसप्तमीतद्रद्रक्ष्यामिनृपसत्तम
॥ ३२ ॥ यामुपोष्यनरःशोकंनकदाचिदिहाश्रुते ॥ माघेकृष्णतिलैःस्नातःपंचम्यांशुकुपक्षतः ॥ ३३ ॥ कृताहारःकृसरयादन्तधावनपूर्वकम् ॥
उपवासव्रतंकृत्वाब्रह्मचारीनिशिस्वपेत् ॥ ३४ ॥ ततःप्रभातउत्थायकृतस्नानजपःशुचिः ॥ कृत्वातुकाञ्चनपद्ममर्कायेतिप्रपूजयेत् ॥ ३५ ॥ कर
वीरेणरक्तेनरक्तवस्त्रयुगेनच ॥ यथाविशोकंभुवनंत्वयैवादित्यसर्वदा ॥ ३६ ॥ तथाविशोकतामेस्यात्त्वद्भक्तिःप्रतिजन्मच ॥ एवंसम्पूज्यषष्ठ्यांतुभ
क्त्यासम्पूजयेद्विजान् ॥ ३७ ॥ स्वयंसम्प्राश्यगोमूत्रमुत्थायकृतनैत्यकः ॥ सम्पूज्यविप्रान्यत्नेनगुडपात्रसमन्वितम् ॥ ३८ ॥ सद्रस्त्रयुग्मंपद्मंच
ब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ अतैललवणंभुक्त्वासप्तम्यामौनसंयुतः ॥ ३९ ॥ ततःपुराणश्रवणंकर्तव्यंभूतिमिच्छता ॥ अनेनविधिनासर्वमुभयोरपिपक्ष
योः ॥ ४० ॥ कुर्याद्यावत्पुनर्माघशुक्लपक्षसप्तमी॥व्रतांतैकलशंदद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ४१ ॥ शय्यांसोपस्करांदद्यात्कपिलांचपयस्विनीम् ॥

प्र.सू.खं.
अ० २९

॥ ७८ ॥

अनेनविधिनायस्तुवत्तशाठ्येनवर्जितः ॥ ४२ ॥ विशोकसप्तमीकुर्यात्सयातिपरमांगनिम् ॥ यावज्जन्मसहस्राणांसाग्रंकोटिशतंभवेत् ॥
 ॥ ४३ ॥ तावन्नशोकमाप्नोतिरोगदौर्गत्यवर्जितः ॥ ययंकामयतेकामतंतं प्राप्नोतिपुष्कलम् ॥ ४४ ॥ निष्कामंकुरुतेयस्तुसपरं ब्रह्मगच्छति ॥
 यःपठेच्छृणुयाद्वापिविशोकारूपांतुसप्तमीम् ॥ ४५ ॥ सोऽपीन्द्रलोकमासाद्यनदुःखीजायतंकचित् ॥ अन्यामपिप्रवक्ष्यामिनाम्नातुफलसप्तमीम् ॥ ४६ ॥
 यामुपोष्यनरःपापैर्विमुक्तःस्वर्गभागभवेत् ॥ मार्गशीर्षेशुभेमासिपञ्चम्यांनियतव्रतः ॥ ४७ ॥ पृष्ठीमुपोष्यकमलंकारयित्वातुकाञ्चनम् ॥ शर्करासंयुतं
 दद्याद्ब्राह्मणायकुटुम्बिने ॥ ४८ ॥ रूपंचकाञ्चनंकृत्वाफलस्यैकस्यधर्मवित् ॥ दद्याद्विकालवेलायांभानुर्मेप्रीयतामिति ॥ ४९ ॥ शक्त्यातुविप्रान्स
 म्पूज्यसप्तम्यांक्षीरभोजनम् ॥ कृत्वाकुर्यात्फलत्यागंयावत्स्यात्कृष्णसप्तमी ॥ ५० ॥ तामुपोष्याथविधिवदनेनैवक्रमेणतु ॥ तद्वद्धेमफलंदत्त्वासुवर्ण
 कमलान्वितम् ॥ ५१ ॥ शर्करापात्रसंयुक्तंवस्त्रमालासमन्वितम् ॥ संवत्सरमनेनैवविधिनोभयसप्तमीम् ॥ ५२ ॥ उपोष्यदद्यात्क्रमशःसूर्यमन्त्रमु
 दीरयेत् ॥ भानुरकोरविब्रह्मासूर्यःशक्रोहरिःशिवः ॥ ५३ ॥ श्रीमान्विभावसुस्त्वष्टावरुणःप्रीयतामिति ॥ प्रतिमासंचसप्तम्यामेकैकंनामकीर्तयेत्
 ॥ ५४ ॥ प्रतिपक्षंफलत्यागमेतत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ व्रतान्तेविप्रमिथुनंपूजयेद्ब्रह्मभूषणैः ॥ ५५ ॥ शर्कराकलशंदद्याद्धेमपद्मफलान्वितम् ॥ यथान
 विफलःकामस्त्वद्भक्तानांसदाभवेत् ॥ ५६ ॥ तथानन्तफलावाप्तिस्तुमेजन्मजन्मनि ॥ इमामनन्तफलादायःकुर्यात्फलसप्तमीम् ॥ ५७ ॥ भूतभ
 व्यांश्चपुरुषांस्तारयेदेकविंशतिम् ॥ यःशृणोतिपठेद्वापिसोऽपिकल्याणभागभवेत् ॥ ५८ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मासूर्यलोकेमहीयते ॥ सुगपानादिकंकि
 ञ्चिदत्रामुत्रचवाकृतम् ॥ ५९ ॥ तत्सर्वनाशमायातियःकुर्यात्फलसप्तमीम् ॥ शर्करासप्तमीवक्ष्येतद्रत्नकल्पनाशिनीम् ॥ २६० ॥ आयुरागीग्यमै
 श्वर्यययानन्तंप्रजायते॥माधवस्यसितेपक्षेसप्तम्यांनियतव्रतः॥ ६१ ॥ प्रातःस्नात्वातिलैःशुभ्रैःशुद्धमाल्यानुलेपनः ॥ स्थण्डिलेपद्ममालिख्यकुङ्कुमेन
 सकर्णिकम् ॥ ६२ ॥ तस्मिन्नमःसवित्रेतिगन्धपुष्पंनिबंदयेत् ॥ स्थापयेदुदकुम्भंचशर्करापात्रसंयुतम् ॥ ६३ ॥ शुक्लवस्त्रैरलङ्कृत्यशुक्लमाल्यानुलेपनैः॥
 स्वर्णपुष्पसमायुक्तंमन्त्रेणानेनपूजयेत् ॥ ६४ ॥ विश्ववेदमथोयस्मात्त्वंवेदेषुचपठयसे ॥ त्वमेवामृतसर्वस्वमतःशान्तिप्रयच्छमे ॥ ६५ ॥ पञ्चगव्यंततः
 पीत्वास्वपेत्तत्पार्श्वतःक्षितौ ॥ सौरमूक्तंजपन्नास्तेपुराणश्रवणेनच ॥ ६६ ॥ अहोरात्रेगतेपश्चादष्टम्यांकृतनैत्यकः ॥ तत्सर्ववेदविदुपेब्राह्मणायनिवे
 दयेत् ॥ ६७ ॥ भोजयेच्छक्तितोविप्रान्शर्कराघृतपायसैः ॥ भुञ्जीतातैललवणंस्वयमप्यथवाग्यतः ॥ ६८ ॥ अनेनविधिनासर्वमासिमासिसमाचरेत् ॥
 संवत्सरन्तेशयनंशर्कराकलशान्वितम् ॥ ६९ ॥ सर्वोपस्करसंयुक्ततथैकांगापयस्विनीम् ॥ गृहंचशक्तिमान्दद्यात्समस्तोपस्करान्वितम् ॥ २७० ॥

प० पु०
॥ ७९ ॥

सहस्रेणाथनिष्काणांकृत्वादद्याच्छतेनवा ॥ दशभिर्वात्रिभिर्वापिनिष्केणैकेनवापुनः ॥ ७१ ॥ पद्मस्वशक्तितोदद्यात्पूर्ववन्मन्त्रपाठनम् ॥ वित्तशाठ्यं
कुर्वीतकुर्वन्दोषान्समश्नुते ॥ ७२ ॥ अर्धतपितोवक्रात्सूर्यस्यामृतविन्दवः ॥ समुत्पेतुर्द्धरण्यांशालिमृद्वेक्षवस्तुते ॥ ७३ ॥ शर्करायारसस्तस्मादि
क्षुसारोऽमृतात्मवान् ॥ इष्टारवेरतःपुण्याशर्कराहव्यकव्ययोः ॥ ७४ ॥ शर्करासप्तमीचैयंवाजिमेधफलप्रदा ॥ सर्वदुष्टोपशमनीपुत्रपौत्रविवाधिनी ॥ ७५ ॥
यःकुर्यात्परयाभक्त्यासपरं ब्रह्मगच्छति ॥ कल्पमेकं वसेत्स्वर्गेततोयातिपरंपदम् ॥ ७६ ॥ इदमनघशृणोतियःस्मरेद्वापरिपठतीहसुरेश्वरस्यलोके
॥ मतिमपिचददातिसोऽपिदेवैरमरपुरेपरिपूज्यतेमुनीन्द्रैः ॥ ७७ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिदत्कमलसप्तमीम् ॥ यस्यास्संकीर्तनादेवतुष्यतीहदि
वाकरः ॥ ७८ ॥ वसन्तामलसप्तम्यांसुस्नातो गौरसर्षपैः ॥ तिलपात्रेचसौवर्णनिधायकमलं शुभम् ॥ ७९ ॥ वस्त्रयुग्मावृतंकृत्वागन्धपुष्पैश्चार्चये
त् ॥ नमस्तेपद्महस्तायनमस्तेविश्वधारिणे ॥ ८० ॥ दिवाकरनमऽस्तेस्तुप्रभाकरनमोऽस्तुते ॥ ततोद्विकालवेलायामुदकुम्भसमन्वितम् ॥
८१ ॥ विप्रायदद्यात्सम्पूज्यवस्त्रमाल्याविभूषणैः ॥ शक्तितःकपिलांदद्यादलङ्कृत्यविधानतः ॥ ८२ ॥ अहोरात्रेगतेपश्चादष्ट
म्यांभोजयेद्विजान् ॥ यथाशाक्तिचभुञ्जीतविमांसंतैलवर्जितम् ॥ ८३ ॥ अनेनविधिनाशुक्लसप्तम्यामासिमासिच ॥ सर्वसमाचरेद्भक्त्यावि
त्तशाठ्यविवर्जितः ॥ ८४ ॥ व्रतान्तेशयनंदद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ८५ ॥ गाश्चप्रदद्याच्छक्त्यातुसुवर्णस्यपयस्विनीः ॥ भाजना
सनदीपादीन्दद्यादिष्टानुपस्करान् ॥ ८६ ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यात्कमलसप्तमीम् ॥ लक्ष्मीमनन्तामभ्येतिसूर्यलोकेचमोदते ॥ ८७ ॥
कल्पेकल्पेततोलोकान्सप्तगत्वापृथक्पृथक् ॥ अप्सरोभिःपरिवृतस्ततोयातिपरांगतिम् ॥ ८८ ॥ पश्येदिमांयःशृणुयान्मुहूर्तेपठेच्चभक्त्या
थमर्तिददाति ॥ सोऽप्यत्रलक्ष्मीममलामवाप्यगन्धर्वविद्याधरलोकमेति ॥ ८९ ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ सर्वकाम
प्रदापुण्यानाम्रामन्दारसप्तमीम् ॥ ९० ॥ माघस्यामलपक्षेतुपञ्चम्यांलघुभुङ्गनरः ॥ दन्तकाष्ठततःकृत्वाषष्ठीमुपवसेदबुधः ॥ ९१ ॥
विप्रान्सम्पूजयित्वातुमन्दारंप्रार्थयेन्निशि ॥ ततःप्रभातउत्थायकृत्वास्नानंपुनर्द्विजान् ॥ ९२ ॥ भोजयेच्छक्तितःकुर्यान्मन्दारकुसुमाष्टकम् ॥
सौवर्णपुरुषंतद्वत्पद्महस्तंसुशोभनम् ॥ ९३ ॥ पद्मकृष्णतिलैःकृत्वाताम्रपात्रेऽष्टपत्रकम् ॥ हेममन्दारकुसुमैर्भास्कारायेतिपूर्वतः ॥ ९४ ॥
नमस्कारेणतद्वच्चसूर्यायेत्यमलेदले ॥ दक्षिणेतद्वदर्कायतथार्यम्णेचनैर्ऋते ॥ ९५ ॥ पश्चिमेवेदधाम्नेचवायव्येचण्डमानवे ॥ पूष्णेचोत्तर
तःपूज्यआनन्दायेतितत्परम् ॥ ९६ ॥ कर्णिकायांचपुरुषःस्थाप्यःसर्वात्मनेऽपिच ॥ शुक्लवस्त्रैःसमावेष्ट्यभक्ष्यैर्माल्यफलादिभिः ॥ ९७ ॥ एवमभ्य

प्र.सु.खं.
अ० २१

॥ ७९ ॥

चर्यतत्सर्वदद्याद्विदेपुनः ॥ भुञ्जीतातैललवणंवाग्यतःप्राङ्मुखोगृही ॥ ९८ ॥ अनेनविधिनासर्वसप्तम्यामासिमासिच ॥ कुर्यात्संवत्सरंया
 वद्विस्तशाठ्यविवर्जितः ॥ ९९ ॥ एतदेवव्रतान्तेतुनिधायकलशोपरि ॥ गोभिर्विभवतःसार्द्धंदातव्यंभूतिमिच्छता ॥ ३०० ॥ नमोमन्दारनाथायमन्दार
 भवनायच ॥ त्वंवेतारयस्वास्मानस्मात्संसारसागरात् ॥ १ ॥ अनेनविधिनायस्तुकुर्यान्मन्दारसप्तमीम् ॥ विपाप्माससुखीमर्त्यःकरुणंचदिविमोद
 ते ॥ २ ॥ इमामधौघपटलभीषणध्वान्तदीपिकाम् ॥ गच्छन्सङ्घसंसारशर्वर्यान्स्वलेन्नरः ॥ ३ ॥ मन्दारसप्तमीमेतामीप्सितार्थफलप्रदाम् ॥ यःपठे
 च्छुणुयाद्वापिसोऽपिपापैःप्रमुच्यते ॥ ४ ॥ अथान्यामपिवक्ष्यामिशोभनांशुभसप्तमीम् ॥ यामुपोष्यनरोरोगशोकौघान्तुप्रमुच्यते ॥ ५ ॥ पुण्य
 माश्वयुजेमासिकृतस्नानजपःशुचिः ॥ वाचयित्वाततोविप्रानारभेच्छुभसप्तमीम् ॥ ६ ॥ कपिलांपूजयेद्भक्तयागन्धमाल्यानुलेपनैः ॥ नमामिसूर्य
 सम्भूतामशेषभुवनालयाम् ॥ ७ ॥ त्वामहंशुभकल्याणिस्वशरीरविशुद्ध्ये ॥ अथकृत्वातिलप्रस्थंताम्रपात्रेणसंयुतम् ॥ ८ ॥ काञ्चनंवृषभंतद्वद्वस्त्रमा
 ल्यगुडान्वितम् ॥ सोपधानंचविश्रामभाजनासनसंयुतम् ॥ ९ ॥ फलैर्नानाविधैर्भक्ष्यैर्धृतपायससंयुतैः ॥ दद्याद्विकालवेलायामर्यमाप्री
 यतामिति ॥ ३१० ॥ पञ्चगव्यंचसंप्राश्यस्वपेद्रूमावसंस्तरे ॥ ततःप्रभातेसज्जातेभक्त्यासंतर्पयेद्विजान् ॥ ११ ॥ अनेनविधिनादद्यान्मासिमासिस
 दानरः ॥ वाससीवृषभंहैमंतद्वद्वांकाञ्चनोद्भवाम् ॥ १२ ॥ संवत्सरान्तेशयनमिश्रुदण्डगुडान्वितम् ॥ ताम्रपात्रेतिलप्रस्थसौवर्णवृषभंतथा ॥ १३ ॥ दद्याद्वा
 दविदेसर्वंविश्वात्माप्रीयतामिति ॥ अनेनविधिनाविद्वान्कुर्याद्यःशुभसप्तमीम् ॥ १४ ॥ तस्यश्रीर्विमलाकीर्तिर्भवेज्जन्मनिजन्मनि ॥ अप्सरोगण
 गन्धर्वैःपूज्यमानःसुरालयं ॥ १५ ॥ वसेद्गणाधिपोभूत्वायावदाभूतसम्प्लवम् ॥ कल्पादाववतीर्णश्चसप्तद्वीपाधिपोभवंत् ॥ १६ ॥ अणहत्यासहस्रस्यब्र
 ह्महत्याशतस्यच ॥ नाशालालमियंपुण्यापठयतेशुभसप्तमी ॥ १७ ॥ इमांपठेद्यःशृणुयान्मुहूर्तपश्येत्प्रसंगादपिदीयमानम् ॥ सोऽप्यत्रसर्वाघवि
 मुक्तदेहःप्राप्नोतिविद्याधरनायकत्वम् ॥ १८ ॥ यावत्समास्सप्तनरःकरोतियःसप्तमींसप्तविधानयुक्ताम् ॥ सप्तलोकाधिपतिःक्रमेणभूत्वापदंयातिपरंमुरारः
 ॥ ३१९ ॥ इतिथ्रीपात्रपुराणेप्रथमेष्टुष्टिखण्डेपुष्करमाहात्म्यएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ भीष्मउवाच ॥ भूलोकोऽथभुवर्लोकःस्वर्लोकोऽथमहर्ज
 नः ॥ तपःसत्यंचसत्तैतदेवलोकाःप्रकीर्तिताः ॥ १ ॥ पर्यायेणतुसर्वेषामाधिपत्यंकथंभवेत् ॥ इहलोकेशुभंरूपमायुरारोग्यमेवच ॥ २ ॥ लक्ष्मीश्चवि
 पुलाब्रह्मन्कथस्यात्सुरपूजित ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पुराहुताशनःसार्द्धमारुतेनमहीतले ॥ ३ ॥ आदिष्टःपुरुहूतेनविनाशायसुरद्विषाम् ॥ निर्दग्धे
 पुततन्तेनदानवेषुसहस्रशः ॥ ४ ॥ तारकःकमलाक्षश्चकालदंष्ट्रःपरावसुः ॥ विरोचनस्तुसंहादःप्रयातास्तेतदावसन् ॥ ५ ॥ अन्तःसमुद्रमा

प० पु०
॥ ८० ॥

विश्यसन्निवेशमकुर्वत ॥ अशक्ता इति तं ऽप्यग्निमारुताभ्यामुपेक्षिताः ॥ ६ ॥ ततः प्रभृतिवैदेवान्मानुषान्सभुजङ्गमान् ॥ सम्पीड्य च मुनीन्सर्वा
न्प्रविशन्ति पुनर्जलम् ॥ ७ ॥ एवं युभंसहस्राणिते वीराः सप्तपञ्च च ॥ जलदुर्गवलाद्राजन्पीडयन्ति जगत्रयम् ॥ ८ ॥ ततः पुनरथो वह्निमारुता
वमराधिपः ॥ आदिदेशाचिरादम्बुनिधिरेपविशोष्यताम् ॥ ९ ॥ यस्मादस्मद्विपांचैष शरणं वरुणालयः ॥ तस्माद्भवद्भ्यामद्येव शोषमेव प्रणीयताम्
॥ १० ॥ तावूचतुस्ततः शक्रं मय शम्बरं मूदनम् ॥ अधर्म एष देवेन्द्र सागरस्य विनाशनम् ॥ ११ ॥ यस्माज्जीवनि कायस्य महतः संक्षयो भवेत् ॥
तस्मादुपायमन्यंतु समाश्रयपुण्ड्र ॥ १२ ॥ यस्य यो जनमात्रेऽपि पि जीवकोटिशतानि च ॥ निवसन्ति सुरथ्रेष्ठ सकथं नाशमर्हति ॥ १३ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
एवमुक्तः सुरेन्द्रस्तु क्रोधसंरक्तलोचनः ॥ उवाचे दं वचो रोषादमरावग्निमारुतौ ॥ १४ ॥ इन्द्र उवाच ॥ न धर्मा धर्मसंयोगं प्राप्नुवन्त्यमगः क्वचित् ॥ भवन्तौ तु विशेषं
णमहात्मानौ च तिष्ठतः ॥ १५ ॥ ममाज्ञानकृता यस्मान्मारुतेन समं त्वया ॥ मुनिव्रतपरो भूत्वा परिगृह्य कलेवरम् ॥ १६ ॥ धर्मार्थशास्त्रगहितां यो निप्र
तिविभावसो ॥ तस्मादेकेन वपुषा मुनिरूपेण मानुषं ॥ १७ ॥ मारुतेन समं लोके तव जन्म भविष्यति ॥ यदा तु मानुषत्वेऽपि त्वया गण्डूषशोपितः ॥ १८ ॥
भविष्यत्युदधिर्वहंतदा देवत्वमाप्स्यसि ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इतीन्द्र शापात्पतितौ तत्क्षणात्तौ महीतले ॥ १९ ॥ अवाप्तवन्तौ देहं च कुम्भाज्जन्मततोऽभवत् ॥ मि
त्रावरुणयोर्वीर्याद्वसिष्ठश्चात्मजोऽभवत् ॥ २० ॥ ततोऽगस्त्य उग्रतपावभूवमुनिसत्तमः ॥ अस्माद्धातुः सवैभ्राता वसिष्ठस्यानुजो मुनिः ॥ २१ ॥ भीष्म उवाच ॥
कथंच मित्रावरुणौ पितरावस्यतौ स्मृतौ ॥ जन्मकुम्भादगस्त्यस्य यथाभूत्तद्वदाधुना ॥ २२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरापुराणपुरुषः कदाचिद्गन्धमादने ॥ भूत्वा
धर्मसुतो विष्णुश्च चारविपुलंतपः ॥ २३ ॥ तपसा चास्य भीतेन विघ्नार्थं प्रेषिता बुभौ ॥ शक्रेण माधवानङ्गावप्सरोगणसंयुतौ ॥ २४ ॥ यदा च गीतवाद्येन
भावहावादिना हरिः ॥ न काममाधवाभ्यांच मोहं नेतुमशक्यत ॥ २५ ॥ तदा काममधुस्त्रीणां विषादमभजद्गणः ॥ संक्षोभाय ततस्तेषामूरुदेशान्नराग्रजः
॥ २६ ॥ नारीमुत्पादयामास त्रैलोक्यस्यापि मोहिनीम् ॥ संमोहितास्तया देवास्तौ तु चैव सुराबुभौ ॥ २७ ॥ अप्सराणां समक्षं हि देवानामब्रवीद्भरिः ॥ उर्वशी
कीमिन्दीवरेक्षणा ॥ वरुणेन वृतापश्चाद्वचनं तमभाषत ॥ ३० ॥ मित्रेणाहं वृता पूर्वममसूर्यः पतिः प्रभो ॥ उवाच वरुणश्चित्तं मयि संन्यस्य गम्यताम् ॥
॥ ३१ ॥ गातायां बाढमित्युक्त्वा मित्रः शापमदादथ ॥ अद्यैव मानुषलोके गच्छ सोमसुतात्मजम् ॥ ३२ ॥ भजस्वेति यतो मिथ्या धर्म एष त्वया कृतः ॥
जलकुम्भे ततो वीर्यं मित्रेण वरुणेन च ॥ ३३ ॥ प्रक्षिप्तमथ सञ्जातौ द्रावेव मुनिमत्तमौ ॥ निमिर्नाम नृपः स्त्रीभिः पुरा द्यूतमदीव्यत ॥ ३४ ॥ तदन्तरेऽभ्याज

प्र.सु.खं.
अ० २२

॥ ८० ॥

गामवसिष्ठो ब्रह्मसम्भवः ॥ तस्य पूजामकुर्वाणं शशाप समुनिर्नृपम् ॥ ३५ ॥ विदेहस्त्वं भवस्वेति शप्तस्तेनाप्यसौ मुनिः ॥ अन्योन्यशपादुभयो
 विशरीरेतु तेजसी ॥ ३६ ॥ जग्मतु शशापनाशाय ब्रह्माणं जगतः पतिम् ॥ अथ ब्रह्मसमादेशाल्लोचनेष्ववसन्निमिः ॥ ३७ ॥ निमेषाः स्युश्च लोकानां
 तद्विश्रामाय पार्थिव ॥ वसिष्ठोऽप्यभवत्तस्मिञ्जलकुम्भे च पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ ततो जातश्चतुर्बाहुः साक्षसूत्रकमण्डलुः ॥ अगस्त्य इति शान्तात्मा बभूव क्र
 पिसत्तमः ॥ ३९ ॥ मलयस्यैकदेशे तु वैखानसविधानतः ॥ सभार्यः संवृतो विप्रैस्तपश्चक्रे सुदुष्करम् ॥ ४० ॥ ततः कालेन महता तारकादिनिपीडितम् ॥
 जगद्दीक्ष्य सकोपेन पीतवान्वरुणालयम् ॥ ४१ ॥ ततोऽस्य वरदास्सर्वे बभूवुः शङ्करादयः ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च भगवान्वरदानाय जग्मतुः ॥ ४२ ॥ वरं वृणी
 ष्वभद्रं ते यश्चाभीष्टोऽत्र वै मुने ॥ अगस्त्य उवाच ॥ यावद्ब्रह्मसहस्राणां पञ्चविंशतिकोटयः ॥ ४३ ॥ वैमानिको भविष्यामिदक्षिणाम्बरवर्त्मनि ॥ मद्भि
 मानो दयात्कुर्याद्यः कश्चित् पूजनं मम ॥ ४४ ॥ सप्तलोकाधिपतिः पर्यायेण भविष्यति ॥ यस्त्वाश्रमं पुष्करे तु मन्नाम्ना परिकीर्तयेत् ॥ ४५ ॥ स चैव
 पुण्यतां यातु वर एष्वृतो मया ॥ श्राद्धं येऽत्र करिष्यन्ति पिण्डपूर्वं तु भक्तितः ॥ ४६ ॥ तेषां पितृगणास्सर्वे मया सह दिवि स्थिताः ॥ एतत्कालं वसिष्ठ्यन्ति एष
 एव रोमम् ॥ ४७ ॥ एवमस्त्विति तंऽप्युक्त्वा जग्मुर्देवा यथागतम् ॥ तस्मादर्घ्यं प्रदातव्यं ह्यगस्त्याय सदा बुधैः ॥ ४८ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथ
 मर्घं प्रदानं च कर्तव्यं तस्य वै मुनेः ॥ विधानं यदगस्त्यस्य पूजने तद्वदस्व मे ॥ ४९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ प्रत्यूषसमये विद्वान्कुर्यादस्योदये निशि ॥ स्नानं
 शुक्लतिलैस्तद्द्रच्छुक्लमाल्याम्बरोगृही ॥ ५० ॥ स्थापयं दव्रणं कुम्भं माल्यवस्त्रविभूषितम् ॥ पञ्चरत्नसमायुक्तं घृतपात्रेण संयुतम् ॥ ५१ ॥ अद्भुष्टमात्रं पुरुषं
 तथैव सुवर्णमध्यायत बाहुदण्डम् ॥ चतुर्भुजं कुम्भमुखे निधाय धान्यानि सप्ताचलसंयुतानि ॥ ५२ ॥ सकांस्य पात्राक्षतशुक्लयुक्तं मन्त्रेण दद्याद्भिजपुद्गवाय ॥
 उत्क्षिप्य कुम्भोपरि दीर्घबाहुमनन्यचेतायमदिङ्मुखस्थम् ॥ ५३ ॥ श्वेतांच दद्याद्यदि शक्तिरस्ति रौप्यैः सुरैर्हेममुखीं सवत्साम् ॥ धेनुं नरः क्षीरवतीं प्रणम्य
 स्रग्वस्त्रघण्टाभरणां द्विजाय ॥ ५४ ॥ आसन्नरात्रादुदये नृपास्य दातव्यमेतत्सकलं नरेण ॥ यावत्समास्सप्तदशाथवास्युरथोर्ध्वमप्यत्र वदन्तिकेचित् ॥
 ५५ ॥ काशपुष्पप्रतीकाशअग्निमारुतसम्भव ॥ मित्रावरुणयोः पुत्रकुम्भयोनेन मोऽस्तुते ॥ ५६ ॥ प्रत्यब्दं च फलत्यागमेवं कुर्वन्नसीदति ॥ होमं
 कृत्वा ततः पश्चाद्भर्तयेन्मानवः फलम् ॥ ५७ ॥ अनेन विधिनायस्तु पुमानर्घ्यं निवेदयेत् ॥ इमं लोकमवाप्नोति रूपारोग्यफलप्रदम् ॥ ५८ ॥ द्वितीयेन
 भुवर्लोकं स्वर्लोकं च ततः परम् ॥ सप्तैव लोकानाप्नोति सतार्घ्यान्यः प्रयच्छति ॥ ५९ ॥ इति पठति शृणोति यो हि सम्यक् चरितमगस्त्यसमर्चनं च
 पश्येत् ॥ मतिमपि च ददाति सोऽपि विष्णोर्भवनगतः परिपूज्यतेऽमरौघैः ॥ ६० ॥ भीष्म उवाच ॥ सौभाग्यारोग्यफलदमभिन्नक्षयकारकम् ॥ भुक्ति

प० पु०
॥ ८१ ॥

मुक्तिप्रदं च तन्मे ब्रूहि महामते ॥ ६१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ यदुमायां पुरा देव उवाचान्धकसूदनः ॥ कथासुसम्प्रवृत्ता सुधर्म्या सुललिता सुच ॥ ६२ ॥
तदिदानीं प्रवक्ष्यामि भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ गौर्युवाच ॥ दत्तः शापो हि सा विन्याम ह्यलक्ष्म्यै सुरेश्वर ॥ ६३ ॥ यथा लक्ष्मी प्रधानत्वमहं यामि तथा वद ॥
शङ्क उवाच ॥ शृणुष्वावहिता देवित्थे वा न्यत्स्वयङ्कृतम् ॥ ६४ ॥ नराणामथ नारीणामाराधनमनुत्तमम् ॥ नभस्येवाथ वैशाखे पुण्ये मार्गशिरस्यथ
॥ ६५ ॥ शुक्लपक्षे तृतीयायां स्नातः स गौरसर्षपैः ॥ गोरोचनं स गोमूत्रं गोदुग्धं च घृतं तथा ॥ ६६ ॥ दधिचन्दनसंमिश्रं ललाटे तिलकं न्यसेत् ॥ सौभाग्यारो
ग्यकृद्यस्मात्सदा चललिता प्रियम् ॥ ६७ ॥ प्रतिपक्षं तृतीयायां पुमान्वापि सुवासिनी ॥ धारयद्रक्तवस्त्राणि कुसुमानि सितानि च ॥ ६८ ॥ विधवा
शुक्लवस्त्रं वै त्वेकमेव हि धारयेत् ॥ कुमारी शुक्लसूक्ष्मे च परिदध्यात्तु वाससी ॥ ६९ ॥ देवीं च पञ्चगव्येन ततः क्षीरेण केवलम् ॥ स्नापयेन्मधुना तद्वत्पुष्प
गन्धोदकेन तु ॥ ७० ॥ पूजयेच्छुक्लपुष्पैस्तु फलेनानाविधैरपि ॥ धान्यलाजादिलवणगुडक्षीरघृतान्वितैः ॥ ७१ ॥ शुक्लाक्षततिलैरर्चा कायादिवि
सदा त्वया ॥ पादयोरर्चनं कुर्यात्प्रतिपक्षं वरानने ॥ ७२ ॥ वरदायै नमः पादौ तथा गुल्फौ श्रियै नमः ॥ अशोकायै नमो जङ्घे पार्वत्यै जानुनी तथा ॥ ७३ ॥
ऊरूमाङ्गल्यकारिण्यै वामदेव्यै तथा कटिम् ॥ पद्मोदरायै जठरं नमः कण्ठे श्रियै नमः ॥ ७४ ॥ करौ सौभाग्यदायिन्यै बाहू च सुमुखश्रियै ॥ मुखं दर्पविनाशि
न्यै स्मरदायै स्मितं पुनः ॥ ७५ ॥ गौर्यै नमस्तथानासामुत्पलायै चलोचने ॥ तुष्टयै ललाटे मलकं कात्यायन्यै नमः शिरः ॥ ७६ ॥ नमो गौर्यै नमः
मुष्ट्यै नमः कान्त्यै नमः श्रियै ॥ रम्भायै ललितायै च वामदेव्यै नमो नमः ॥ ७७ ॥ एवं सम्पूज्य विधिवदग्रतः पद्ममालिखेत् ॥ पत्रैः षोडशभिर्युक्तं क्रमेणैव स
कर्णिकम् ॥ ७८ ॥ पूर्वेण विन्यसेद्गौरीमपर्णां च ततः परम् ॥ भवानीं दक्षिणे तद्बुद्धाणीं च ततः परम् ॥ ७९ ॥ विन्यसेत्पश्चिमे भागे सौम्यां मदनवासि
नीम् ॥ वायव्ये पाटला मुग्रा मुत्तरेण तथा उमाम् ॥ ८० ॥ साध्यां पथ्यां तथा सौम्यां मङ्गलां कुमुदां सतीम् ॥ भद्रां च मध्ये संस्थाप्य ललितां कर्णिको
परि ॥ ८१ ॥ कुसुमैरक्षताद्भिर्वानमस्कारेण विन्यसेत् ॥ गीतमङ्गलघोषं च कारयित्वा सुवासिनीम् ॥ ८२ ॥ पूजयेद्रक्तवासो भीरक्तमाल्यानुले
पनैः ॥ सिन्दूरं स्नानचूर्णं च तासां शिरसि पातयेत् ॥ ८३ ॥ सिन्दूरं कुङ्कुमं स्नानमतीवैष्टं यतस्ततः ॥ तथोपदेष्टारमपि पूजयेद्यत्नतोगुरुम् ॥ ८४ ॥
न पूज्यते गुरुर्यत्र सर्वास्तत्राफलाः क्रियाः ॥ जप्यैश्च पूजयेद्गौरीमुत्पलैरसितैः सदा ॥ ८५ ॥ बन्धुजीवैः प्रिये पूज्या कार्तिके मासियत्नतः ॥
जातीपुष्पैर्मार्गशिरेषौषपीतैः कुरण्टकैः ॥ ८६ ॥ कुन्दैः कुमुदपुष्पैश्च देवीं माघेऽपि पूजयेत् ॥ सिन्दुवारैर्जात्यावाफाल्गुनेऽप्यर्चयेन्न
रः ॥ ८७ ॥ चैत्रे तु मल्लिकाशोकैर्वैशाखे गन्धपाटलैः ॥ ज्येष्ठे कमलमन्दारैः राषाढे च जलाम्बुजैः ॥ ८८ ॥ मन्दारैश्च मालत्याश्रावणे पूजयेत्सदा ॥

प्र.सू.खं.
अ० २३

॥ ८१ ॥

गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ॥ ८९ ॥ बिल्वपत्रार्ककुसुमाम्बुजगोशृङ्गवारिच ॥ पञ्चगव्यंचबिल्वंचप्राशयेत्क्रमशःसदा ॥ ९० ॥ एतद्भाद्रप
 दादौतुप्राशनंसमुदाहृतम् ॥ प्रतिपक्षंचमिथुनंतृतीयायांवरानने ॥ ९१ ॥ भोजयित्वाचर्चयेद्भक्त्यावस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ पुंसःपीताम्बरेदद्यात्स्त्रि
 याःकौशेयवाससी ॥ ९२ ॥ निष्पावजीरलवणमिक्षुदण्डगुडान्वितम् ॥ स्त्रियैदद्यात्फलंपुंसःसुवर्णोत्पलसंयुतम् ॥ ९३ ॥ यथानदेविदेवस्त्वासम्परि
 त्यज्यगच्छति ॥ तथामामुद्धराशेषदुःखसंसारसागरात् ॥ ९४ ॥ कुमुदाविमलानंदाभवानीवसुधांशिवा ॥ ललिताकमलगौरीसतीरम्भाथपार्व
 ती ॥ ९५ ॥ नभस्यादिषुमासेषुप्रीयतामित्युदीरयेत् ॥ व्रतान्तेशयनन्दद्यात्सुवर्णकमलान्वितम् ॥ ९६ ॥ मिथुनानिचतुर्विंशद्वादशाथसमर्च
 येत् ॥ अष्टावष्टाथवाभूयश्चतुर्मासेऽथवाचर्चयेत् ॥ ९७ ॥ पूर्वदत्त्वाथगुरवेपश्चादन्यान्समर्चयेत् ॥ उक्तानन्ततृतीयैषासदानन्तफलप्रदा ॥ ९८ ॥ सर्व
 पापहरादेवीसौभाग्यारोग्यवर्धिनी ॥ नचैनान्वित्तशाठ्येनकदाचिदपिलङ्घयेत् ॥ ९९ ॥ नरोवायदिवानारीसोपक्वसव्रतंचरेत् ॥ गर्भिणीसूतिकान
 तंकुमारीवाथरोगिणी ॥ १०० ॥ यदाऽशुद्धातदान्येनकारयेत्प्रयतास्वयम् ॥ इमामनन्तफलदांयस्तृतीयांसमाचरेत् ॥ १ ॥ कल्पकोटिशतंसा
 ग्रंशिवलोकेमहीयते ॥ वित्तहीनोऽपिकुर्वीतयावद्रर्षमुपोषणम् ॥ २ ॥ पुष्पमन्त्रविधानेनसोऽपितत्फलमाप्नुयात् ॥ नारीवाकुरुतेयातुआत्मनःशुभ
 मिच्छती ॥ जन्मपौरुषमाप्नोतिगौर्यनुग्रहकारितम् ॥ ३ ॥ इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंगिरितनयाव्रतमिन्द्रलोकसंस्थः ॥ मतिमपिचद
 दातियोऽपिदेवैरमरवधूजनकिन्नरैःसपूज्यः ॥ ४ ॥ अन्यामपिप्रवक्ष्यामितृतीयांपापनाशिनीम् ॥ रसकल्याणिनीमेतांपुराकल्पभवाविदुः ॥ ५ ॥ माघे
 मासितुसम्प्राप्यतृतीयांशुकुपक्षतः ॥ प्रातर्गन्धेनपयसातिलैःस्नानंसमाचरेत् ॥ ६ ॥ स्नापयन्मधुनादेवीतथैवैश्वरसेनतु ॥ गन्धोदकेनचपुनः
 पूजनंकुङ्कुमेनतु ॥ ७ ॥ दक्षिणाङ्गानिसंपूज्यततोवामानिपूजयेत् ॥ ललितायैपदन्देव्यैवामगुल्फौततोऽर्चयेत् ॥ ८ ॥ जङ्घेजानुतथाशान्त्यैतथैवोरुश्रियै
 नमः ॥ ९ ॥ मदालसायैचकटिममलायैतथोदरम् ॥ स्तनौमदनवासिन्यैकुमुदायैचकन्धराम् ॥ ११० ॥ भुजंभुजाग्रंमाघव्यैकमलायैसुखस्मि
 ते ॥ भ्रूललाटंचरुद्राण्यैशङ्करायैतथालकम् ॥ ११ ॥ मदनायैललाटंतुमोहनायैपुनर्भुवौ ॥ नेत्रेचन्द्रार्धधारिण्यैतुष्ट्यैचवदनंपुनः ॥ १२ ॥ उत्क
 ण्ठिन्यैनमःकण्ठममृतायैनमस्तनुम् ॥ रम्भायैचमहाबाहूविशोकायैनमःकरौ ॥ १३ ॥ हृदयंमन्मथाह्वायैपाटलायैतथोदरम् ॥ कटिसुरतवासिन्यैतथो
 रूपङ्कजश्रियै ॥ १४ ॥ जानुजङ्घेनसोर्गौर्यैगुल्फौशान्त्यैतथार्चयेत् ॥ धराधरायैपादौतुविश्वकायैनमःशिरः ॥ १५ ॥ नमोभवान्यैकामिन्यैवासु
 देव्यैजगच्छ्रियै ॥ आनन्ददायैनन्दायैसुभद्रायैनमोनमः ॥ १६ ॥ एवंसम्पूज्यविधिवद्विजदाम्पत्यमर्चयेत् ॥ भोजयित्वातथान्नेनमधुरेणविमत्सरः ॥

७० पु०
॥ ८२ ॥

॥ १७ ॥ समोदकंवारिकुम्भंशुक्लाम्बरयुगद्वयम् ॥ दत्त्वासुवर्णकमलगन्धमाल्यैरथार्चयेत् ॥ १८ ॥ प्रीयतामत्रकुसुदागृहीयाल्लवणव्रतम् ॥ अनेन
विधिनादेवीमासिमासिसदार्चयेत् ॥ १९ ॥ लवणंवर्जयन्माघेफाल्गुनेचगुडंपुनः ॥ नवनीतंतथाचैत्रेवर्ज्यमधुचमाधवे ॥ १२० ॥ पानीयं
ज्येष्ठमामेतुतथापाठेचजीरकम् ॥ श्रावणेवर्जयेत्क्षीरंदधिभाद्रपदेतथा ॥ २१ ॥ घृतमाश्वयुजेतद्द्रुजैवर्ज्यंचमाशिकम् ॥ धान्माकंमार्ग
शीर्षेतुर्षोषेवर्ज्याचशर्करा ॥ २२ ॥ व्रतान्तेकरकंपूर्णमेतेषामासिमासिच ॥ दद्याद्विकालवेलायांभक्ष्यपात्रेणसंयुतम् ॥ २३ ॥
लड्डुकास्सेवकाश्चैवसंयावमथपूरिका ॥ नारिकाघृतपूर्णाश्चपिष्टपूर्णाचनन्दिनी ॥ २४ ॥ क्षीरशाकंचदध्यन्नंपिण्डशाकंतथैवच ॥ माघादौ
क्रमशोदद्यादेतानिकरकोपरि ॥ २५ ॥ कुमुदामाधवीरम्भासुभद्राचाशिवाजया ॥ ललिताकमलानङ्गमङ्गलारतिलालसा ॥ २६ ॥ क्रमा
न्माघादिमासेषुप्रीयतामितिकीर्तयेत् ॥ सर्वत्रपञ्चगव्यंचप्राशनंसमुदाहृतम् ॥ २७ ॥ उपवासीभवेन्नित्यमशक्तौनक्तमिष्यते ॥ कुर्यादेवमिदं
नारीरसकल्याणिनीव्रतम् ॥ २८ ॥ पुनर्माघेचसंप्राप्तेशर्कराकलशोपरि ॥ कृत्वातुकाञ्चनीगौरीपञ्चगव्यसमन्विताम् ॥ २९ ॥ स्वकीयाङ्गुष्ठ
मात्रंचसाक्षमूत्रकमण्डलुम् ॥ चतुर्भुजामिदुयुतांसितनेत्रपटावृताम् ॥ ३० ॥ तद्द्रोमिथुनंचैवसुवर्णस्यसिताम्बरम् ॥ सवस्त्रंभाजनंदद्याद्भवानीप्रीयतामि
ति ॥ ३१ ॥ अनेनविधिनायस्तुरसकल्याणिनीव्रतम् ॥ कुर्याच्चसर्वपापेभ्यस्तत्क्षणादेवमुच्यते ॥ ३२ ॥ भवानांचसहस्रतुनदुःखीजायतेकचित् ॥
अग्निष्टोमसहस्रेणयत्फलंतदवाप्नुयात् ॥ ३३ ॥ नारीवाकुरुतेयातुकुमारीवावगनने ॥ विधवाचवराकीवासापितत्फलभागिनी ॥ सौभाग्यारोग्यसंप
न्नागौरीलोकेमहीयते ॥ ३४ ॥ इतिपठतियद्विंशत्यःशृणोतिप्रसङ्गात्सकलकलुषमुक्तःपार्वतीलोकमेति ॥ मतिमपिचविधत्तेयोनराणांप्रियार्थविबुधपति
जनानांलोकगःस्यादमोघः ॥ ३५ ॥ तथैवान्यांप्रवक्ष्यामितीयांपापनाशिनीम् ॥ नाम्नाचलोकविख्यातामग्र्यानन्दकरीमिमाम् ॥ ३६ ॥ य
दाशुक्लतृतीयायामपाठक्षंभवेत्कचित् ॥ ३७ ॥ ब्रह्मक्षंवाचमचाहस्तोमूलमथापिवा ॥ दर्भगन्धोदकैःस्नानंतदासम्यक्समाचरेत् ॥ ३८ ॥
शुक्लमाल्याम्बरधरःशुक्लगन्धानुलेपनः ॥ भवानीमर्चयेद्भक्तयाशुक्लपुष्पैःसुगन्धिभिः ॥ ३९ ॥ महादेवंचसकलमुपविष्टमहासने ॥ वासुदे
व्यैनमःपादौशङ्करायैनमोहरेः ॥ १४० ॥ जङ्घशोकविनाशिन्यैमानदायैनमःप्रभोः ॥ रम्भयिपूजयेद्दूरुशिवायचपिनाकिने ॥ ४१ ॥
आनन्दिन्यैकटिदेव्याःशूलिनश्शूलपाणये ॥ माधव्यैचतथानाभिमथशम्भोर्भवायवे ॥ ४२ ॥ स्तनौचानन्दकारिण्यैशंकरस्येन्दुधारिणे ॥ उत्क
ण्ठिन्यैनमःकण्ठनीलकण्ठायवैहरेः ॥ ४३ ॥ करावुत्पलधारिण्यैरुद्रायजगतःप्रभोः ॥ बाहूचपरिरम्भिण्यैवृत्त्यप्रीतायवैहरेः ॥ ४४ ॥ देव्यामुखंवि

प्र.सू.खं.
अ० २२

॥ ८२ ॥

लासिन्यैवृषभायपुनर्विभोः ॥ स्मितंचस्मरणीयायैविश्वक्क्रायवैविभोः ॥ ४५ ॥ नेत्रेमन्दारवासिन्यैविश्वधाम्नेत्रिशूलिनः ॥ भ्रुवौनृत्यप्रियायैचशं
 भोर्वेपाशशूलिने ॥ ४६ ॥ देव्याललाटमिन्द्राण्यैवृषवाहायवैविभोः ॥ स्वाहायैमुकुटं देव्याविभोगङ्गाधरायवै ॥ ४७ ॥ विश्वकायौविश्वभुजौविश्वपदा
 मुखौशिवौ ॥ प्रसन्नवरदौवन्देपार्वतीपरमेश्वरौ ॥ ४८ ॥ एवंसम्पूज्यविधिवदग्रतःशिवयोःपुनः ॥ पद्मोत्पलानिरजसानानावर्णेनकारयेत् ॥ ४९ ॥
 शङ्खचक्रसकटकेस्वस्तिकंशुभकारकम् ॥ यावन्तःपांसवस्तत्ररजसःपतिताभुवि ॥ १५० ॥ तावद्दर्पसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ चत्वारिघृतपात्रा
 णिसहिरण्यानिशक्तितः ॥ ५१ ॥ दत्त्वाद्रिजायकरकमुदकेनसमन्वितम् ॥ प्रतिपक्षंचतुर्मासंयावदेतान्निवेदयेत् ॥ ५२ ॥ ततस्तुचतुरोमासान्पू
 र्ववत्करकोपरि ॥ चत्वारिघृतपात्राणितिलपात्राण्यनन्तरम् ॥ ५३ ॥ गन्धोदकंपुष्पवारिचन्दनंकुङ्कुमोदकम् ॥ अपक्वदधिदुग्धंचगोशृङ्गोदकमेवच ॥ ५४ ॥
 अब्दोदकं तथावारिकुष्ठचूर्णान्वितम्पुनः ॥ उशीरसलिलंचैवयवचूर्णोदकंपुनः ॥ ५५ ॥ तिलोदकंचसम्प्राश्यस्वपेन्मार्गशिरादिषु ॥ मासेषुपक्षद्वितयंप्राश
 नंसमुदाहृतम् ॥ ५६ ॥ सर्वत्रशुक्लपुष्पाणिप्रशस्तानिसदार्चने ॥ दानकालेचसर्वत्रमन्त्रमेतमुदीरयेत् ॥ ५७ ॥ गौरीमेप्रीयतांनित्यमघनाशाय
 मङ्गला ॥ सौभाग्यायास्तुललिताभवानीसर्वसिद्धये ॥ ५८ ॥ संवत्सरान्तेलवणंगुडकुङ्कुमसंयुतम् ॥ चन्दनेनयुतंकुम्भंसहस्वर्णाम्बुजेनच ॥ ५९ ॥
 उमायाःप्रीतयेहैमंतद्विदिक्षुर्लैर्युतम् ॥ सास्तगवर्णांशय्यांसविश्रामांनिवेदयेत् ॥ १६० ॥ सपत्नीकायविप्रायगौरीमेप्रीयतामिति ॥ आत्मान
 न्दकरींनामप्राप्नुयात्सम्पदंनरः ॥ ६१ ॥ आयुरानन्दसम्पन्नोनक्वचिच्छोकमाप्नुयात् ॥ नारीवाकुरुंतयातुकुमारीविधवांतथा ॥ ६२ ॥ सापितृफल
 माप्नोतिदेव्यनुग्रहलालिता ॥ प्रतिपक्षमुपोष्यैवंमन्त्रार्चनविधानतः ॥ ६३ ॥ रुद्राणांलोकमाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ इमांयःशृणुयान्नित्यंश्राव
 येद्वापिभक्तितः ॥ ६४ ॥ शक्रलोकंसगत्वातुपूज्यतेकल्पसंस्थितः ॥ शङ्करउवाच ॥ एवंविधाभवतिचेन्नारीव्रतपरायणा ॥ ६५ ॥ सावित्रीतुवरा
 कीसातस्याःशापस्तुर्कादृशः ॥ नकाचिद्व्रणनाचास्तियतस्त्रैलोक्यसुन्दरी ॥ ६६ ॥ सापूर्वस्यापिवन्ध्याचलक्ष्मीर्विष्णुप्रतिग्रहात् ॥ मयापूर्वन्तवा
 र्थायदक्षयज्ञस्तुनाशितः ॥ ६७ ॥ लक्ष्म्यर्थंविष्णुनाचापिवारिधिर्मथितः पुरा ॥ आज्ञाकरौभवत्योश्चमाकुरुष्वभयंकचित् ॥ ६८ ॥ सावित्र्यामान
 नाकार्याकुपितायाःप्रसादनम् ॥ मयात्रविष्णुनाचैवब्रह्मणामानमीप्सुना ॥ ६९ ॥ गमिष्यंब्रह्मसदनंत्वंचतिष्ठवरानने ॥ एवमुक्त्वागतोरुद्रोगौरी
 तत्रव्यवस्थिता ॥ १७० ॥ कृतंयुगंसमग्रंचयज्ञतस्मिन्हुताशनः ॥ वहंस्तुहव्यंदेवानांप्रीणयानोजगत्रयम् ॥ ७१ ॥ भोजनंद्विजमुख्येषुभो
 गान्विद्याधरेगणे ॥ कामावाप्तिमनुष्येषुमर्वमेवददौप्रभुः ॥ ७२ ॥ रुद्रेणोक्तस्तदाविष्णुर्धर्मास्तत्त्वंप्रकीर्तय ॥ गौरीधर्मान्सरस्वत्याव्रतं

प० पु०

॥ ८३ ॥

यत्परिकीर्तितम् ॥ ७३ ॥ इत्येवमुक्तेरुद्रेणविष्णुःप्रोवाचसादरम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ नाहं धर्मस्यापयिष्ये स्वकीयं शङ्कराधुना ॥ ७४ ॥ भवाना
ख्यातुमाहात्म्यं मदीयं सुरसत्तम ॥ त्वया वै कथितं पूर्वकृते वै पापसंक्षयः ॥ ७५ ॥ भविष्यति न सन्देहो भवान्पूतो भविष्यति ॥ भीष्म उवाच ॥
मधुगर्गी भवेत्केन व्रतेन मुनि सत्तम ॥ ७६ ॥ तथैव जनसौभाग्यं मतिर्विद्यासुकोशलम् ॥ अभेदश्चापि दाम्पत्ये सङ्गो बन्धुजनेन च ॥ ७७ ॥
आयुश्च विपुलं पुंसां तन्मे कथय सत्तम ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सम्यक् पृष्टं त्वया गजशृणु सारस्वतं व्रतम् ॥ ७८ ॥ यस्य संकीर्तनादेव देवी तुष्येत्सरस्वती ॥
यावद्भक्तः स्तवं कुर्यादेतद्व्रतमनुत्तमम् ॥ ७९ ॥ प्राग्वासरादौ सम्पूज्य दिव्यं स्तवं समारभेत् ॥ अथ वाग्धिवारेण ग्रहतागवलेन च ॥ ८० ॥ पाय
संभोजयेद्विप्रान् कुर्याद्ब्राह्मणवाचनम् ॥ शुक्लवस्त्राणि दत्त्वा च सहिष्यानि शक्तिः ॥ ८१ ॥ गायत्रीं पूजयेद्भक्त्या शुक्लमाल्यानुलेपनैः ॥ यथा
न देवि भगवान्ब्रह्मलोकपितामहः ॥ ८२ ॥ त्वां परित्यज्य तिष्ठेच्च तथा भववग्रदा ॥ वेदशास्त्राणि धर्माणि नृत्याङ्गीतादिकं च यत् ॥ ८३ ॥
न विहीनं त्वया देवितथा मे सन्तु सिद्धयः ॥ लक्ष्मीं मे धाधरापुष्टिर्गौरी तुष्टिर्जयामतिः ॥ ८४ ॥ एताभिः पाहि चाष्टाभिर्मूर्तिभिर्मांसगस्वति ॥ एवं
सम्पूज्य गायत्रीं वीणाकमलधारिणीम् ॥ ८५ ॥ शुक्लपुष्पाक्षतैर्भक्त्या सकमण्डलुपुस्तकाम् ॥ मौनव्रतेन भुञ्जीत सायं प्रातश्च धर्मवित ॥ ८६ ॥ पञ्च
भ्यां प्रतिपक्षं च गां च विप्राय शोभनाम् ॥ तथैव तण्डुलप्रस्थं घृतपात्रेण संयुतम् ॥ ८७ ॥ क्षीरं दद्याद्विष्णुं च गायत्रीं प्रीयतामिति ॥ सन्ध्यायां च तथा
मौनमेतत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ ८८ ॥ नराभ्यां भोजनं कुर्याद्वावन्मासास्त्रयोदश ॥ समासे तु व्रते दद्याद्भोजनं शुक्लतण्डुलैः ॥ ८९ ॥ पूर्णैः सद्भिर्युग्मं तु गां च
विप्राय शोभनाम् ॥ दिव्यां वितानं घण्टां च सितनेत्रपटान्विताम् ॥ ९० ॥ चन्दनं वस्त्रयुग्मं च दध्यन्नं सुगन्धपुनः ॥ अथोपदेशं गमपि भक्त्या संपूजयेद्गुरु
म् ॥ ९१ ॥ वित्तशाठ्येन रहितो वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ अनेन विधिना यस्तु कुर्यात्सारस्वतं व्रतम् ॥ ९२ ॥ सौभाग्यमति युक्तस्तु सूक्ष्मकण्ठश्च जा
यते ॥ सरस्वत्याः प्रसादेन ब्रह्मलोके महीयते ॥ ९३ ॥ नारी वा कुरुते या तु सापितृफलभागिनी ॥ ब्रह्मलोके वसेद्वा जन्यावत्कल्पायुतत्रयम् ॥
॥ ९४ ॥ सारस्वतं व्रतं यस्तु शृणुयादपि वा पठेत् ॥ विद्याधरपुरे सोऽपि वसेद्वा युतत्रयम् ॥ ९५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे व्रता
ध्यायो नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ भीष्म उवाच ॥ वैष्णवा ये तु वैधर्मा यान् रुद्रः प्रोक्तवानिह ॥ तान्मे कथय विप्रं नृकीदृशास्ते फलं तु किम् ॥ १ ॥
॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुरा रथन्तरे कल्पे परिपृष्टो महात्मना ॥ मन्दगस्थो महादेवः पिनाकी ब्रह्मणा स्वयम् ॥ २ ॥ कथमारोग्यमैश्वर्यमनन्तममरेश्वर ॥
अल्पेन तपसा देवभवेन्मोक्षः सदानृणाम् ॥ ३ ॥ किं ज्ञानं महादेव त्वत्प्रसादादधोक्षज ॥ अल्पकेनापि तपसा महाफलमिहोच्यते ॥ ४ ॥ इति पृष्टस्

प्र.सू.खं.

अ० २३

॥ ८३ ॥

विश्वात्माब्रह्मणालोकभावनः ॥ उमापतिरुवाचेंदंमनसःप्रीतिकारकम् ॥ ५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ अस्माद्रथन्तरात्कल्पाद्भूयोविंशतिमोयदा ॥ वाराहो
 भविताकल्पस्तदामन्वन्तरेशुभे ॥ ६ ॥ वैवस्वताख्यसंप्राप्तेसप्तमेसप्तलोकधृक् ॥ द्वापराख्ययुगंतस्मिन्सप्तविंशतिमयदा ॥ ७ ॥ तस्यान्तेतुमहातेजावासुदेवो
 जनार्दनः ॥ भारवतरणार्थायत्रिधाविष्णुर्भविष्यति ॥ ८ ॥ द्वैपायनऋषिस्तत्ररौहिणेयोऽथकेशवः ॥ कंसारिःकेशिमथनःकेशवःक्लेशनाशनः ॥
 ॥ ९ ॥ पुरींद्रारवतीनामसाम्प्रतंयाकुशस्थली ॥ दिव्यानुभावसंयुक्तामधिवासायशार्ङ्गिणः ॥ १० ॥ त्वष्टातदाज्ञयाब्रह्मन्करिष्यतिजगत्पतेः ॥ तस्यांक
 दाचिदासीनःसभायांसोऽमितद्युतिः ॥ ११ ॥ भार्याभिवृष्णिविद्वद्भिर्भूरिभिर्भूरिदक्षिणैः ॥ कुरुभिर्देवगन्धर्वैर्गन्वितःकैटभार्दनः ॥ १२ ॥ प्रवृत्तासुपुराणासु
 धर्मसम्बन्धिनीषुच ॥ कथासुभीमसेनेनपरिपृष्टःप्रतापवान् ॥ १३ ॥ त्वयापृष्टस्यधर्मस्यवक्ष्यत्यस्यचभेदकृत् ॥ भवितासतदाब्रह्मन्कर्ताचैववृकोदरः ॥
 ॥ १४ ॥ प्रवर्तकोऽस्यधर्मस्यपाण्डुसूनुर्महाबलः ॥ यस्यतीक्ष्णोवृकोनामजठरेहव्यवाहनः ॥ १५ ॥ संभाष्यतेसधर्मात्मातेनचासौवृकोदरः ॥
 अतीवस्वादशीलश्चनागायुतबलोमहान् ॥ १६ ॥ धार्मिकस्याप्यशक्तस्यतीव्राग्नित्वादुपोषणे ॥ इदंव्रतमशेषाणांव्रतानामधिकंयतः ॥ १७ ॥
 कथयिष्यतिविश्वात्मावासुदेवोजगद्गुरुः ॥ अशेषयज्ञफलदमशेषाघविनाशनम् ॥ १८ ॥ अशेषदुष्टशमनमशेषसुरपूजितम् ॥ पवित्राणांपवित्रंयन्मङ्गलानां
 चमङ्गलम् ॥ भविष्यंचभविष्याणांपुराणानांपुरातनम् ॥ १९ ॥ वासुदेवउवाच ॥ यद्यष्टमीचतुर्दश्योर्द्वादशीषुचभारत ॥ अन्येष्वपिदिनक्षे
 षुनशक्तस्त्वमुपोषितुम् ॥ २० ॥ ततस्त्वग्र्यामिमांभीमतिथिंपापप्रणाशिनीम् ॥ उपोष्यविधिनानेनगच्छविष्णोःपरंपदम् ॥ २१ ॥ माघ
 मासस्यदशमीयदाशुक्लाभवेत्तदा ॥ घृतेनाभ्यञ्जनंकृत्वातिलैःस्नानंसमाचरेत् ॥ २२ ॥ तथैवविष्णुमभ्यर्चेत्रमोनारायणायच ॥ कृष्णा
 यपादौसंपूज्यशिरःकृष्णात्मनेतिच ॥ २३ ॥ वैकुण्ठायेतिवैकण्ठमुरःश्रीवत्सधारिणं ॥ शङ्खिनेगदिनेचैवचक्रिणवरदायवै ॥ २४ ॥ सर्वनारायण
 न्त्वेवंसम्पूज्यावाहनक्रमात् ॥ दामोदगयत्युदरंकटिपञ्चजनायवै ॥ २५ ॥ ऊरुसौभाग्यनाथायजानुनीभूतधारिणे ॥ नमोनीलायवैजङ्घपादौविश्वभुजेपु
 नः ॥ २६ ॥ नमोदेव्यैनमःशान्त्यैनमोलक्ष्म्यैनमःश्रियै ॥ नमस्तुष्ट्यैनमःपुष्ट्यैधृत्यैव्युष्ट्यैनमोनमः ॥ २७ ॥ नमोविहङ्गनाथायवायुवेगायपक्षि
 णे ॥ विषप्रमथनायेतिगरुडंचाभिपूजयेत् ॥ २८ ॥ एवंसम्पूज्यगोविन्दमुमापतिविनायकौ ॥ गन्धैर्माल्यैस्तथाधूपैर्भक्ष्यैर्नानाविधैरपि ॥ २९ ॥
 गव्येनपयसासिक्तांकृसरामथपायसम् ॥ सर्पिषासहभुक्त्वातुगत्वास्थानान्तरंपुनः ॥ ३० ॥ नैयग्रोधंदन्तकाष्ठमथवाखादिरंबुधः ॥ गृहीत्वाधा
 वयेदन्तानाचांतःप्रागुदङ्मुखः ॥ ३१ ॥ ब्रूयात्सायन्तनीकृत्वासन्ध्यामस्तमितेर्गवौ ॥ नमोनागयणायेतित्वामहंशरणगतः ॥ ३२ ॥

एकादश्यांनिगहारःसमभ्यर्च्यचकेशवम् ॥ तारात्रिसकलांस्थित्वाशेषपर्यङ्कशायिनम् ॥ ३३ ॥ सर्पिषाविश्वदहनंहुत्वाब्राह्मणपुङ्गवैः ॥ सहैवपुण्डरीकाक्षंद्वादश्यांक्षीरभोजनम् ॥ ३४ ॥ करिष्यामियथात्मानंनिर्विघ्नेनास्तुतन्त्रमे ॥ एवमुक्त्वास्वपेद्रूमावितिहासकथांपुनः ॥ ३५ ॥ श्रुत्वाप्रभातेसंजातेनदीं गन्वाविशांपते ॥ स्नानंकृत्वामुदातद्रत्नापण्डानभिवर्जयेत् ॥ ३६ ॥ उपास्यसन्ध्यांविधिवत्कृत्वाचपितृ तर्पणम् ॥ प्रणम्यचहृषीकेशंशेषपर्यङ्कशायिनम् ॥ ३७ ॥ गृहस्यपुरतोभक्त्यामण्डपंकारयेद्बुधः ॥ चतुर्हस्तांशुभांकुर्याद्विदीमार्गेनपूदन ॥ ३८ ॥ चतुर्हस्तप्रमाणंतुविन्यसेत्तत्रतोरणम् ॥ मध्यंचकलशंतत्रमाषमात्रेणसंयुतम् ॥ ३९ ॥ छिद्रेणजलसम्पूर्णमधःकृष्णाजिनेस्थितः ॥ तस्यधारांचशिरसा धारयेत्सकलानिशाम् ॥ ४० ॥ धाराभिर्भूरिभिर्भूरिफलंवेदविदोविदुः ॥ यस्मात्तस्मात्कुरुश्रष्टकारयेत्प्रयतोद्विजः ॥ ४१ ॥ दक्षिणंचार्धचन्द्रन्तुपश्चि मेवर्तुलंतथा ॥ अश्वत्थपत्राकारंचउत्तरेणतुकारयेत् ॥ ४२ ॥ मध्येतुपद्माकारंचकारयेद्वैष्णवोद्विजः ॥ पूर्वतोवेदिकास्थानंस्थानंयाम्यंचकल्प येत् ॥ ४३ ॥ पानीयधारांशिरसिधारयेद्विष्णुतत्परः ॥ द्वितीयावेदीदेवस्यतत्रपद्मसकर्णिकम् ॥ ४४ ॥ तस्यमध्येस्थितंदेवंकुर्याद्वैपुरुषोत्तमम् ॥ हस्तमात्रंचतत्कुण्डंकृत्वातत्रत्रिमेखलम् ॥ ४५ ॥ योनिवक्रंततस्तस्मिन्ब्राह्मणैर्यक्सर्पिषी ॥ तिलांश्चविष्णुदेवत्थैर्मन्त्रैरेवानलेहुनेत् ॥ ४६ ॥ कृत्वातुवैष्णवंसम्यग्यागंतत्रप्रकल्पयेत् ॥ आज्यधारामध्यमेतुकुण्डंदद्यात्तुयत्नतः ॥ ४७ ॥ क्षीरधारांदेवदेवेबारिधारात्मनोपरि ॥ निष्पावार्धप्र माणांवैधारामाज्यस्यपातयेत् ॥ ४८ ॥ स्वेच्छयाक्षीरजलयोरविच्छिन्नांचशर्वरीम् ॥ जलकुम्भान्महावीर्यस्थापयित्वात्रयोदश ॥ ४९ ॥ भक्ष्यै र्नानाविधैर्युक्तान्सितवस्त्रैरलङ्कितान् ॥ प्रतानौदुम्बरैःपात्रैःपञ्चगव्यसमन्वितैः ॥ ५० ॥ चतुर्भिर्वह्निचैर्होमःकार्यस्तत्रउदङ्मुखैः ॥ रुद्रजाप्यश्चतु र्भिश्चयजुर्वेदपरायणैः ॥ ५१ ॥ वैष्णवानिचसामानिचतुर्भिःसामवेदिभिः ॥ अग्निवर्गसहितान्यभितःपरिपाठयेत् ॥ ५२ ॥ एवंद्वाद शवैविप्रान्वस्त्रमाल्यानुलेपनैः ॥ पूजयेदङ्गुलीयैश्चकटकैर्हेममूत्रकैः ॥ ५३ ॥ वासोभिःशयनीयैश्चवित्तशाठ्यविवर्जितः ॥ एवंक्षपातिवाह्यावै र्गीतमङ्गलनिःस्वनैः ॥ ५४ ॥ उपाध्यायस्यचपुनर्द्विगुणंसर्वमेवतु ॥ ततःप्रभातेविमलेसमुत्थायत्रयोदश ॥ ५५ ॥ गावोदेयाःकुरुश्रेष्ठसौ वर्णशृङ्गसंवृताः ॥ पयस्विन्यःशीलषट्यःकांस्यदोहसमन्विताः ॥ ५६ ॥ रौप्यस्रुगःसवत्साश्चचन्दनेनाभिभूषिताः ॥ तास्तुतेषांततोदत्त्वा भक्ष्यभोज्येननर्पितान् ॥ ५७ ॥ कृत्वावैब्राह्मणान्सर्वाञ्छत्रैर्नानाविधैस्तथा ॥ भुक्त्वाचाक्षारलवणमात्मनाचविसर्जयेत् ॥ ५८ ॥ अनुगम्य पदान्यष्टौपुत्रभार्यासमन्वितः ॥ प्रीयतामत्रदेवेशःकेशवःक्लेशनाशनः ॥ ५९ ॥ एवंगुर्वाज्ञयाकुम्भान्गाश्चैवशयनानिच ॥ वासांसिचैवसर्वेषां

गृहाणिप्रापयेद्बुधः ॥ ६० ॥ अभावेबहुशय्यानामेकामपिसुसंस्कृताम् ॥ शय्यांदद्याद्बहीभीमसर्वोपस्करसंयुताम् ॥ ६१ ॥ इतिहासपु
 राणानिवाचयित्वातुवाहयेत् ॥ तदिनंकुरुशार्दूलयइच्छेद्विपुलांश्रियम् ॥ ६२ ॥ तस्मात्त्वंसत्त्वमालम्ब्यभीमसेनविमत्सरः ॥ कुरुव्रत
 मिदंसम्यक्स्नेहाद्ब्रह्ममयोदितम् ॥ ६३ ॥ त्वयाकृतमिदंवीरत्वन्नाम्नाचभविष्यति ॥ साभीमद्वादशीद्दोषासर्वपाषहराशुभा ॥ या
 तुकल्याणिनीनामपुराकल्पेषुपठ्यत ॥ ६४ ॥ त्वंचादिकर्ताभवसौकरंऽस्मिन्कल्पेमहावीरवरप्रधान ॥ यस्याःस्मृतंकीर्तनतोऽप्यशेषपा
 नकपृष्ठे ॥ ६५ ॥ जाताथसावैश्यकुलोद्भवापिपुलोमकन्यापुरुहूतपत्नी ॥ आभीरकन्याहिकुतूहलेनसैवोर्वशीसम्प्रति
 कृतंपुरामङ्गलमेतदेवद्विजांत्मजावेदवतीबभूव ॥ ६६ ॥ अस्यांचकल्याणतिथौविवस्वान्सहस्रधारेणसहस्ररश्मिः ॥ स्नातःपुरामण्डलमेत्यत
 द्रत्तेजोमयंखेटपतिर्बभूव ॥ ६७ ॥ इदमेवकृतंमहेन्द्रमुख्यैर्वहुभिर्देवसुरारिकोटिभिश्च ॥ फलमस्येहनशक्यतेहिवक्तुंयदिजिह्वायुतकोटयोमुखेस्युः ॥ ७० ॥
 कलिकलुषविदारिणीमनन्तामपिकथयिष्यतियादवेन्द्रमूनुः ॥ अथनरकगतान्पितृनथैपाह्यलमुद्धर्तुमिहैवयःकरोति ॥ ७१ ॥ इदमनघशृणोतिवक्तिभ
 त्तयापरिपठतीहपरोपकारहेतोः ॥ इहपङ्कजनाभभक्तिमान्भवंदथशक्रस्यसंपूज्यतामुपैति ॥ ७२ ॥ कल्याणिनीनामपुराविसर्गेयाद्वादशीमाघसितंऽभिपू
 ज्या ॥ सापाण्डुपुत्रेणकृताभविष्यत्यनन्तपुण्यानघभीमपूर्वा ॥ ७३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वर्णाश्रमाणांप्रभवःपुराणेषुमयाश्रुतः ॥ सदाचारश्चभगवन्धर्मशास्त्राङ्ग
 विस्तरैः ॥ ७४ ॥ पण्यस्त्रीणांसमाचारंश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ईश्वरउवाच ॥ तस्मिन्ब्रह्मपुरेब्रह्मन्सहस्राणितुषोडश ॥ ७५ ॥ वासुदेवस्यनारीणांभविष्यत्य
 म्बुजोद्भव ॥ ताभिर्वसन्तसमयेकोकिलालिकुलाकुले ॥ ७६ ॥ पुष्पितोपवनेफुल्लकङ्कारसरसस्तटे ॥ निर्भरंसहपत्नीभिःप्रशस्ताभिरलङ्कितः ॥ ७७ ॥ रमयिष्य
 तिविश्वात्माकृष्णोयदुकुलोद्भवः ॥ कुरङ्गनयनःश्रीमान्मालतीकृतशेखरः ॥ ७८ ॥ गच्छन्समीपमार्गेणसाम्बोजाम्बवतोसुतः ॥ साक्षात्कन्दर्परूपेणसर्वा
 भरणभूषितः ॥ ७९ ॥ अनङ्गशरत्प्राभिःसाभिलाषमवेक्षितः ॥ प्रबुद्धोमन्मथस्तासांभविष्यतियदात्मनि ॥ ८० ॥ तदेक्ष्यजगन्नाथस्सर्वज्ञोऽध्यानचक्षुषा ॥
 स्वयंप्रभुर्वक्ष्यतितावोहरिष्यन्तिदस्यवः ॥ ८१ ॥ अपरोक्षंयतस्त्वेवंस्निग्धमेतद्विचिन्तितम् ॥ ततःप्रसादितोदेवइदंवक्ष्यतिशार्ङ्गभृत् ॥ ८२ ॥ ताभिः
 शापाभितप्ताभिर्भगवान्भूतभावनः ॥ उत्तराश्रितदाशानामुद्धर्ताब्राह्मणप्रियः ॥ ८३ ॥ उपदेक्ष्यत्यनन्तात्माभाविकल्याणकारकम् ॥ भवतीनामृषिर्दा
 ल्भ्योयद्वतंकथयिष्यति ॥ ८४ ॥ इत्युक्त्वाताःपरित्यज्यगतोऽन्तर्धानमीश्वरः ॥ ततःकालेनमहताभारावतरणेकृते ॥ ८५ ॥ निवृत्तेमौसलेतद्वत्केशवेदिव

प० पु०
॥ ८५ ॥

मागते ॥ शून्ये यदु कुले सर्वे चौरैरपि जितेऽर्जुने ॥ ८६ ॥ हतासुकृष्णपत्नीषु दाशभोग्यासु चार्जुने ॥ तिष्ठन्तीषु च दौगत्य सन्तप्तासु च तुरुमुखा ॥ ८७ ॥ आगमिष्य
तियोगात्मा दाल्भ्यो नाम महातपाः ॥ तस्मिन्मध्येण सम्पूज्य प्रणिपत्य पुनः पुनः ॥ ८८ ॥ लालप्यमाना बहुशो वाप्पपर्याकुलेक्षणाः ॥ स्मरन्त्यो विविधा
न्भोगान् दिव्यमाल्यानुलेपनान् ॥ ८९ ॥ भर्तारं जगतामीशमनन्तमपराजितम् ॥ दिव्यानुभावांच पुरीनानारत्नगृहाणि च ॥ ९० ॥ द्वारकावासिनः सर्वान् देव
पान्कुमारकान् ॥ प्रश्नमेतं करिष्यन्ति मुनेरभिमुखं स्थिताः ॥ ९१ ॥ दस्युभिर्भगवन्सर्वाः परिभुक्ता वयं वलात् ॥ स्वधर्मश्रया वितोऽस्माकमस्मिन्नः
शरणं भवान् ॥ ९२ ॥ आदिष्टोऽसि पुरा ब्रह्मन् केशवेन च र्धमता ॥ कस्मादीशेन संयोगं प्राप्य वेश्यात्वमागताः ॥ ९३ ॥ वेश्यानामपि यो धर्मस्तनो ब्रह्मिणो
धन ॥ कथयिष्येऽवदत्तासां यद्दाल्भ्यश्चैकितायनः ॥ ९४ ॥ दाल्भ्य उवाच ॥ जलक्रीडाविहारेषु पुरा सगसिमानसे ॥ भवतीनां सगर्वाणां नारदोऽभ्याश
मागतः ॥ ९५ ॥ हुताशनसुताः सर्वा भवत्योऽप्सस्सः पुरा ॥ अप्रणम्या वलेपेन परिपृष्टः संयोगवित् ॥ ९६ ॥ कथं नारायणोऽस्माकं भर्ता स्यादित्युपादि
यणो नूनं भविष्यत्यन्यजन्मनि ॥ यदकृत्वा प्रणामं मे रूपसौभाग्यमत्सरात् ॥ ९७ ॥ शय्याद्वयप्रदानेन मधुमाधवमासयोः ॥ सुवर्णोपस्करोत्सङ्गं द्वादश्यां शुक्लपक्षतः ॥ ९८ ॥ भर्तानारा
समवाप्स्यथ ॥ ९९ ॥ एवं नारदशापेन केशवस्य च शापतः ॥ वेश्यात्वमागताः सर्वा भवत्यः काममोहिताः ॥ १०० ॥ इदानीमपि यद्दक्ष्येत्
चक्षुण्ध्वं वराङ्गनाः ॥ पुरा देवासुरेभ्युद्धे हतेषु शतशः सुरैः ॥ २ ॥ दानवासुरदैत्येषु गक्षसेषु ततस्ततः ॥ तेषां दारसहस्राणि शतशोऽथ सहस्रशः ॥ ३ ॥
वरारोहास्तथा देवकुलेषु च ॥ ४ ॥ गजतः स्वामिनश्चापि जीविकां च प्रलप्स्यथ ॥ भविष्यति च सौभाग्यं सर्वासामपि शक्तितः ॥ ५ ॥ यः
कश्चिच्छुल्कमादाय गृहमेष्यति वः सदा ॥ निश्छिन्नैवोपचर्यः प्रीतिभावैर्दाम्भिकैः ॥ ६ ॥ देवतानां पितृणां च पुण्येऽहिसमुपस्थिते ॥ गोभूहिर
प्यधान्यानि प्रदेयानि च शक्तितः ॥ ७ ॥ यद्व्रतं चोपदेक्ष्यामि तत्कुरुध्वं च सर्वशः ॥ संसारोत्तारणायालम तद्वेदविदो विदुः ॥ ८ ॥ यदा सूर्य
दिने हस्तः पुष्यो वाथ पुनर्वसुः ॥ ९ ॥ भवेत्सर्वोपधिसनानं सम्यङ् नारी समाचरेत् ॥ १० ॥ तदा पञ्चशरात्मा तु हरिस्सन्निधिमेष्यति ॥ अर्चयेत्पु
ण्डरीकाक्षम नङ्गस्यानुकीर्तनैः ॥ ११ ॥ कामाय पादौ सम्पूज्य जङ्घे वै मोहकारिणे ॥ मेढ्रं कन्दर्पनिधये कटिं प्रीतिमतेन मः ॥ १२ ॥ नाभिसौख्य
समुद्राय वामनाय तथोदरम् ॥ हृदयं हृदये शायन् न नावाहादकारिणे ॥ १३ ॥ उत्कण्ठायेति वै कण्ठमास्यमानन्दकारिणे ॥ वामांसं पुष्पचापाय पुष्पवा

प्र.सू.खं.
अ० २३

॥ ८५ ॥

णायदक्षिणम् ॥ १४ ॥ मानसायेतिर्वैमौलिविलोलायेतिमूर्द्धजम् ॥ सर्वात्मनेशिरस्तद्देवदेवस्यपूजयन्तु ॥ १५ ॥ नमःशिवायशान्ताय
 पाशाङ्कुशधरायच ॥ गदिनेपीतवस्त्रायशङ्खचक्रधरायच ॥ १६ ॥ नमोनारायणायेतिकामदेवात्मनेनमः ॥ नमःशान्त्यैनमःप्रीत्यैनमोऽस्त्यै
 नमःश्रियै ॥ १७ ॥ नमःपुष्ट्यैनमस्तुष्ट्यैनमःसर्वार्थसम्पदे ॥ एवंसम्पूज्यगोविन्दमनङ्गात्मकमीश्वरम् ॥ १८ ॥ गन्धमाल्यैस्तथाधूपैर्नैवे
 द्येनचभामिनी ॥ ततआहूयधर्मज्ञब्राह्मणवेदपारगम् ॥ १९ ॥ अव्यङ्गमथसम्पूज्यगन्धपुष्पार्चनादिभिः ॥ शालेयतण्डुलप्रस्थंघृतपात्रेणसंयु
 तम् ॥ १२० ॥ तस्मैविप्रायवेदग्रन्थमाधवःप्रीयतामिति ॥ यथेष्टाहारसम्भुक्तमेनंद्रिजमनुत्तमम् ॥ २१ ॥ रत्यर्थकामदेवोऽयमितिचित्तेच
 ॥ २२ ॥ तण्डुलप्रस्थदानं चयावन्मासास्त्रयोदश ॥ ततस्त्रयोदशमासिसम्प्राप्तेचास्यभामिनी ॥ २३ ॥ विप्रस्योपस्करैर्युक्तांशय्यादद्याद्विचक्षणा ॥ सोपधानां
 सविन्यासांस्वास्तगावर्णांशुभाम् ॥ २४ ॥ दीपिकोपानहच्छत्रपादुकासनसंयुताम् ॥ सपत्नीकमलङ्कृत्यहेमसूत्राङ्गुलीयकैः ॥ २५ ॥ सूक्ष्मवस्त्रैःसकटैर्धूप
 ॥ २६ ॥ दद्यादनेनमन्त्रेणतथैकाङ्गापयस्विनीम् ॥ यथान्तरंनपश्यामिकामकेशवयोःसदा ॥ २७ ॥ तथैवसर्वकामाप्तिरस्तुविप्रसदामम ॥ तथाच
 काञ्चनंदेवंप्रतिगृह्यद्विजोत्तमः ॥ १३० ॥ कोऽदात्कामोऽदादिति वैदिकंमन्त्रमुदीरयेत् ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यविसृज्यद्विजपुङ्गवम् ॥ ३१ ॥ शय्यासना
 कंद्विजोत्तमम् ॥ ३२ ॥ तर्पयित्वायथाकामंप्रेषयञ्चैवमन्दिरम् ॥ तदनुज्ञयारूपवन्तंयावदस्यागमोभवेत् ॥ ३३ ॥ आत्मनोऽपियदाविघ्नंगर्भसूत
 कराजकम् ॥ दैवंवामानुषंवास्यादुपगणेणवाततः ॥ ३४ ॥ सावारानष्टपञ्चाशद्यथाशक्तिसमर्पयेत् ॥ एतद्विकथितंसम्यग्भवतीनांविशेषतः ॥ ३५ ॥
 स्वधर्मोऽयंयतोभाव्योवेश्यानामिहसर्वदा ॥ शय्ययात्यज्यतेदेवनकदाचिद्यथाभवान् ॥ ३६ ॥ शय्याममाप्यशून्येयंतथास्तुमधुसूदन ॥ गीतवा
 दित्रनिर्घोषंदेवदेवस्यकारयेत् ॥ ३७ ॥ एतद्विकथितंसर्ववेश्याधर्ममशेषतः ॥ पुरुहूतेनयत्प्रोक्तंदानवीपुषुरामया ॥ ३८ ॥ तदिदं साम्प्रतंसर्वभवती
 धवलोकसंस्था ॥ सापूजितादेवगणैरशोषैरानन्दकृत्स्थानमुपैतिविष्णोः ॥ ४१ ॥ तपोधनःसोऽप्यभिधायचैतदनङ्गदानव्रतमङ्गनानाम् ॥

प० पु०
॥ ८६ ॥

स्वस्थानमेष्यन्तिसमस्तमित्थं व्रतं करिष्यन्ति च देवयोने ॥ १४२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे वक्ष्याव्रतकथनं नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥
ब्रह्मोवाच ॥ भगवन्पुरुषस्येह स्त्रियाश्च वरदायकम् ॥ शोकव्याधिभयन्दुःखं न भवेद्येन तद्ब्रह्म ॥ १ ॥ शङ्कर उवाच ॥ श्रावणस्य द्वितीयायां कृष्णायां मधुसूदनः ॥ क्षीरार्णवेषपत्नीकः सदावसतिकेशवः ॥ २ ॥ तस्यां सम्पूज्य गोविन्दं सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ गोभूहरिण्यदाभादिसप्तकल्पशतानुगम् ॥ ३ ॥
आवाहनादिकाम्पूजां पूर्ववत्परिकल्पयेत् ॥ अशून्यशयनानामद्वितीयाऽसौ प्रकीर्तिता ॥ ४ ॥ तस्यां सम्पूजयेद्दिष्णुमेभिर्मन्त्रैर्विधानतः ॥ श्रीवत्सधारिः श्रीकान्तश्रीपतिश्रीधराव्यय ॥ ५ ॥ गार्हस्थ्यमाप्रणाशं मेयातु धर्मार्थकामदम् ॥ अग्नयोमाप्रणश्यन्तु देवताः पुरुषोत्तम ॥ ६ ॥ पितरोमाप्रणश्यन्तु मम दाम्पत्यभेदतः ॥ लक्ष्म्यावियुज्यते देवो न कदाचिद्यथा हरिः ॥ ७ ॥ तथा कलत्रसम्बन्धो देवग्रामे वियुज्यताम् ॥ लक्ष्म्या न शून्यं वरदयथा तेशयनं सदा ॥ ८ ॥ शय्याममाप्य शून्यास्तु तथैव मधुसूदन ॥ गीतवादित्रनिर्घोषान् देवदेवस्य कारयेत् ॥ ९ ॥ घण्टाभवे दशकृतस्य सर्ववद्यमयीयतः ॥ एवं सम्पूज्य गोविन्दमशनीयात्तैलवर्जितम् ॥ १० ॥ नक्तमक्षारलवणं यावत्तस्याञ्चतुष्टयम् ॥ ततः प्रभाते सजाते लक्ष्मीपतिसमन्विताम् ॥ ११ ॥
दीपान्नभाजनैर्युक्तां शय्यां दद्याद्रिलक्षणां ॥ पादुकोपानहच्छत्रचामरासनसंयुताम् ॥ १२ ॥ अभीष्टोपस्करैर्युक्तां शुक्लपुष्पांश्च वृताम् ॥ अव्यङ्गाय च विप्राय वैष्णवाय कुटुम्बिने ॥ १३ ॥ दातव्या वेदविदुषे न वन्ध्यापतयं क्वचित् ॥ तत्रोपवेश्य दाम्पत्यमलङ्कृत्य विधानतः ॥ १४ ॥ पत्न्यास्तु भाजनं दद्याद्भक्ष्यभोज्यसमन्वितम् ॥ ब्राह्मणस्यापि सौवर्णीमुपस्करसमन्विताम् ॥ १५ ॥ प्रतिमां देवदेवस्य सोदकुम्भानिवेदयेत् ॥ एवं यस्तु पुमान्कुर्यादशून्यशयनं हरेः ॥ १६ ॥ वित्तशाठ्येन रहितो नारायणपरायणः ॥ न तस्य पत्न्या विरहः कदाचिदपि जायते ॥ १७ ॥ नारी वा विधवा ब्रह्मन्यावच्चन्द्रार्कतारकम् ॥ न विरूपौ न शोकातौ दम्पती भवतः क्वचित् ॥ १८ ॥ न पुत्रपशुरन्तानि क्षययान्ति पितामह ॥ सप्तकल्पसहस्राणि सप्तकल्पशतानि च ॥ १९ ॥
कुर्वन् शून्यशयनं विष्णुलोके महीयते ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कथमारोग्यमैश्वर्यमतिर्धर्मस्थितिस्तदा ॥ २० ॥ अव्यङ्गाथ परे भक्तिर्विष्णौ चापि भवेत्कथम् ॥ ईश्वर उवाच ॥ साधुब्रह्मं स्त्वया पृष्टमिदानीं कथयामि ते ॥ २१ ॥ विरोचनस्य संवादं भार्गवस्य च धीमतः ॥ प्रह्लादस्य सुतं दृष्ट्वा द्विरष्टपरिवत्सरम् ॥ २२ ॥ तस्य रूपमिदं ब्रह्मन् सोऽहं सदभृगुनन्दनः ॥ साधुसाधु महाबाहो विरोचन शिवंतव ॥ २३ ॥ तत्तथा हसितं तस्य प्रच्छसुरसूदनः ॥ ब्रह्मन् किमर्थमेतत्ते हास्यं वै मामकं कृतम् ॥ २४ ॥ साधुसाध्विति मामेव मुक्तवांस्त्वं वदस्व मे ॥ तमेवंवादिनं युक्तमुवाच वदतांवरः ॥ २५ ॥ विस्मया द्रुतमाहात्म्याद्वास्यमेतत्कृतं मया ॥ पुरा दक्षविनाशाय कुपितस्य त्रिशूलिनः ॥ २६ ॥ अपतद्भीमवक्रस्य स्वेदबिन्दुर्ललाटजः ॥ भित्त्वाससप्तपाता

प्र.सू.खं
अ० २४

॥ ८६ ॥

लानदहत्सप्तसागरान् ॥ २७ ॥ अनेकवक्रनयनोऽज्ज्वलज्ज्वलनभीषणः ॥ वीरभद्रइतिख्यातःकरपादायुतैर्युतः ॥ २८ ॥ कृत्वासयज्ञमथनंपुनर्भूत
 स्यसंप्लवः ॥ त्रिजगद्दहनाद्भूयःशिवेनविनिवारितः ॥ २९ ॥ कृतंत्वयावीरभद्रदक्षयज्ञविनाशनम् ॥ इदानीमलमेतेनलोकदाहेनकर्मणा ॥ ३० ॥
 शान्तिप्रदानात्सर्वेषांग्रहाणांप्रथमोभव ॥ प्रहृष्टाभिजनाःपूजांकरिष्यन्तिकृतात्मनः ॥ ३१ ॥ अङ्गारकइतिख्यातिगमिष्यसिधरात्मज ॥ देवल्लोके
 द्वितीयंचतवरूपंभविष्यति ॥ ३२ ॥ येचत्वांपूजयिष्यन्तिचतुर्थ्यांतुदिनेनराः ॥ रूपमारोग्यमैश्वर्यतेष्वनन्तंभविष्यति ॥ ३३ ॥ एवमुक्तस्ततः
 शान्तिमगमत्कामरूपधृक् ॥ सजातस्तत्क्षणाद्राजन्प्रहृष्टमगमत्पुनः ॥ ३४ ॥ सकदाचिद्भवांस्तस्यपूजार्धादिकमुत्तमम् ॥ दृष्टवान्क्रियमा
 णंचशूद्रेणत्वंव्यवस्थितः ॥ ३५ ॥ तेनत्वंरूपवाज्जातोसुरःशत्रुकुलाशनिः ॥ विविधाचरुचिर्जातायस्मात्तवविदूरगः ॥ ३६ ॥ विरोचनइतिप्राहु
 स्तस्मात्त्वादेवदानवाः ॥ शूद्रेणक्रियमाणस्यव्रतस्यतवदर्शनात् ॥ ३७ ॥ ईदृशीरूपसंपत्तिरितिविस्मितवानहम् ॥ साधुसाध्वितितेनोक्तमहोमाहा
 त्म्यमुत्तमम् ॥ पश्यतोऽपिभवेद्रूपमैश्वर्यंकिमुकुर्वतः ॥ ३८ ॥ यस्माच्चभक्त्याधरणीसुतस्यविनिन्द्यमानेनगवादिदानम् ॥ आलोकितेन
 सुरारिर्भेसम्भूतिरेषातवदैत्यजांता ॥ ३९ ॥ अथतद्वचनंश्रुत्वाभार्गवस्यमहात्मनः ॥ प्रह्लादनन्दनोवीरःपुनःपप्रच्छभार्गवम् ॥ ४० ॥ विरोचन
 उवाच ॥ भगवंस्तद्वचनंश्रुत्वाविप्रःप्रोवाचसादरम् ॥ दीयमानंतुयद्दानंमयादृष्टंभवान्तरे ॥ ४१ ॥ माहात्म्यंचविधितस्ययथावद्
 कुमर्हसि ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वाविप्रःप्रोवाचसादरम् ॥ ४२ ॥ चतुर्थ्यङ्गारकदिनेयदाभवतिदानव ॥ मृदास्नानंतदाकुर्यात्पद्मरागविभूषितः ॥ ४३ ॥
 अग्निर्मूर्द्धादिवोमन्त्रंजपेत्स्नातुदंडंमुखः ॥ शूद्रस्तूष्णींस्मरन्भौममास्तांभोगविवर्जितः ॥ ४४ ॥ अथास्तमितआदित्येगोमयेनानुलेपयेत् ॥
 प्राङ्गणंपुष्पमालाभिर्क्षताद्भिःसमन्ततः ॥ ४५ ॥ तदभ्यर्च्यालिखेत्पद्मंकुङ्कुमेनाष्टपत्रकम् ॥ कुङ्कुमस्याप्यभावेनरक्तचन्दनमिष्यते ॥ ४६ ॥
 चत्वारःकरकाःकार्याभक्ष्यभोज्यसमन्विताः ॥ तण्डुलरक्तशालयःपद्मरागैश्चसंयुताः ॥ ४७ ॥ चतुष्कोणेषुतान्कृत्वाफलानिविविधानिच ॥ गन्ध
 माल्यादिकंसर्वतथैवविनिवेशयेत् ॥ ४८ ॥ सुवर्णशृङ्गांकपिलामथार्च्यरौप्यैःसुरैःकांस्यदोहांसवस्त्राम् ॥ धुरन्धरंरक्तसुरंचसौम्यधान्यानिसप्ताम्बर
 संयुतानि ॥ ४९ ॥ अङ्गुष्ठमात्रंपुरुषंतथैवसौवर्णमप्यायतवाहुदण्डम् ॥ चतुर्भुजंहेममयंचताम्रपात्रेणुडस्योपरिसर्पियुक्तम् ॥ ५० ॥ सामस्वरज्ञाय
 जितेन्द्रियायवायूपशीलान्वयसंयुताय ॥ दातव्यमेतत्सकलंद्विजायकुटुम्बिनेनैवतुदम्भयुक्ते ॥ ५१ ॥ भूमिपुत्रमहाभागस्वेदोद्भवपिनाकिनः ॥ रूपा
 र्थीत्वांप्रपन्नोऽहंगृहाणार्घ्यनमोऽस्तुते ॥ ५२ ॥ मन्त्रेणानेनदत्त्वाध्वरक्तचन्दनवारिणा ॥ ततोऽर्चयेद्विप्रवरंरक्तमाल्याम्बरादिभिः ॥ ५३ ॥ दद्यात्तनैव

प० पु०
॥ ८७ ॥

मन्त्रेणभौमंगोमिथुनान्वितम् ॥ शय्यांचशक्तिमान्दद्यात्सर्वोपस्करसंयुताम् ॥ ५४ ॥ यद्यदिष्टमंलोकेयच्चास्यदयितंगृहे ॥ तत्तद्गुणवतेदेयं दत्तस्या
क्षयमिच्छता ॥ ५५ ॥ ततःप्रदक्षिणं कृत्वा विसृज्य द्विजसत्तमम् ॥ नक्तंक्षीराशनंकुर्यादेवंचाङ्गारकाष्टकम् ॥ ५६ ॥ चतुरोवाथवातस्ययत्पुण्यं
तद्ददामिते ॥ रूपसौभाग्यसंपन्नः पुमाञ्जन्मनिजन्मनि ॥ ५७ ॥ विष्णोवाथशिवेभक्तः सप्तद्वीपाधिपोभवेत् ॥ सप्तकल्पसहस्राणिरुद्रलोकेमही
यते ॥ तस्मात्त्वमपिदैत्येन्द्रव्रतमेतत्समाचर ॥ ५८ ॥ इत्येवमुक्तोभृगुनन्दनेनचकारसर्वव्रतमेवदैत्यः ॥ त्वंचापिराजन्कुरुसर्वमेतद्यतोऽक्षयं
वेदविदोवदन्ति ॥ ५९ ॥ शृणोतियश्चैनमनन्यचेतास्तस्यापिसर्वंभगवन्विधत् ॥ ६० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणप्रथमेष्टखण्डेअङ्गारकचतुर्थीव्रतं नामचतु
र्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ भीष्मउवाच ॥ उपवासेष्वशक्तस्यतदेवफलमिच्छतः ॥ अनभ्यासेनरोगाद्राकिमिष्टं व्रतमुच्यताम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
उपवासेष्वशक्तानानक्तंभोजनमिष्यते ॥ यस्मिन्व्रतेतदप्यत्रश्रयतां वैव्रतंमहत् ॥ २ ॥ आदित्यशयनं नामयथावच्छङ्करार्चनम् ॥ येषुनक्षत्रयोगेषु
पुराणज्ञाः प्रचक्षते ॥ ३ ॥ यदाहस्तेनसप्तम्यामादित्यस्यदिनंभवेत् ॥ सूर्यस्यचापिसङ्क्रातिस्तिथिस्सासार्वकामिकी ॥ ४ ॥ उमामहेश्वरंस्याचो
मर्चयेत्सूर्यनामभिः ॥ सूर्यार्चाशिवलिङ्गंचउभयंपूजयेद्यतः ॥ ५ ॥ उमापतेरवेश्रापिनभंदः क्वचिदिष्यते ॥ यस्मात्तस्मान्नृपश्चेष्टगृहेभानुंसमर्च
येत् ॥ ६ ॥ हस्तेनसूर्यायनमोऽस्तुपादावर्कायचित्रासुचगुल्फदेशम् ॥ स्वातीषुजङ्घेपुरुषोत्तमायधात्रेविशाखासुचजानुदेशम् ॥ ७ ॥ तथानुराधासुन
मोऽभिपूज्यमूरुद्वयंचैवसहस्रभानोः ॥ ज्येष्ठास्वनङ्गायनमोऽस्तुगुह्यामिन्द्रायभीमायकटिचमूले ॥ ८ ॥ पूर्वोत्तरांषाढयुगेचनार्भित्वष्ट्रेनमःसप्ततुरङ्गमाय ॥
तीक्ष्णांशवेश्रवणेचाथकुक्षिपृष्ठंधनिष्ठासुविकर्तनाय ॥ ९ ॥ वक्षस्थलंध्वान्तविनाशनायजलाधिपक्षेप्रतिपूजनीयम् ॥ पूर्वोत्तराभाद्रपदद्वयेचबाह
तमश्चण्डकरायपूज्यौ ॥ १० ॥ साम्नामधीशायकरद्वयंचसम्पूजनीयंनृपरेवतीषु ॥ नखानिपूज्यानि तथाश्विनीषुनमोऽस्तुसप्ताश्वधुरन्धराय ॥ ११ ॥
कठोरधाम्नेभरणीषुकण्ठंदिवाकरायंत्यभिपूजनीयम् ॥ ग्रीवाग्निपक्षेऽधरसम्पुटेतुसम्पूजयेद्भारतरोहिणीषु ॥ १२ ॥ मृगेऽर्चनीयारसनापुरारेरौद्रेतुदन्ता
हरयेनमस्ते ॥ नमःसवित्रेइतिशङ्करस्यनासाभिपूज्याचपुनर्वसौच ॥ १३ ॥ ललाटमम्भोरुहवल्लभायपुण्येऽलकान्वेदशरीरधारिणे ॥ सापेच
मौलिविबुधप्रियायमघासुकर्णावितिपूजनीयौ ॥ १४ ॥ पूर्वसुगोब्राह्मणनन्दनायनेत्राणिसंपूज्यतमानिशम्भोः ॥ अथोत्तराफाल्गुनिभेषुवौचवि
श्वेश्वरायेतिचपूजनीये ॥ १५ ॥ नमोऽस्तुपाशाङ्कुशपद्मशूलकपालसर्पेन्दुधनुर्धराय ॥ गयासुरानङ्गपुरान्धकादिविनाशमूलायनमःशिवाय
॥ १६ ॥ इत्यादिकाङ्गानिचपूजयित्वाविश्वेश्वरायेतिशिरोऽभिपूज्यम् ॥ अत्रापिभोक्तव्यमतैलमन्नममांसमक्षारमभुक्तशेषम् ॥ १७ ॥ इत्येवं

प्र.सू.खं.
अ० २६

॥ ८७ ॥

पनक्तानिकृत्वाद्यात्पुनर्वसौ ॥ शालेयतण्डुलप्रस्थमौदुम्बरमथोघृतम् ॥ १८ ॥ संस्थाप्यपात्रेविप्रायसहिरण्यंनिवेदयेत् ॥ सप्तमेवस्रयुग्मंतुपारणे
 त्वधिकंभवेत् ॥ १९ ॥ चतुर्दशेतुसम्प्राप्तेपारणेभारतादिके ॥ ब्राह्मणंभोजयेद्भक्त्यागुडक्षीरघृतादिभिः ॥ २० ॥ कृत्वाचकाञ्चनंपद्ममष्टपत्रंसक
 णिकम् ॥ शुद्धमष्टाङ्गुलंतच्चपद्मरागदलान्वितम् ॥ २१ ॥ शय्यांसुलक्षणांकृत्वाविरुद्धग्रन्थिवर्जिताम् ॥ सोपधानवितानांचस्वास्तरावरणाश्रयाम्
 ॥ २२ ॥ पादुकोपानहच्छत्रचामरासनदर्पणैः ॥ भूषणैरपिसंयुक्तांफलवस्त्रानुलेपनैः ॥ २३ ॥ तस्यांविधायतत्पद्ममलङ्कृत्यगुणान्विताम् ॥ कपि
 लांवस्त्रसंयुक्तामतिशीलांपयस्विनीम् ॥ २४ ॥ रौप्यसुराहंमशृङ्गांसवत्सांकांस्यदोहनाम् ॥ दद्यान्मन्त्रेणतांधेतुंपूर्वाह्निनातिलङ्घयेत् ॥ २५ ॥
 यथैवादित्यशयनमशून्यंतवसर्वदा ॥ कान्त्याधृत्याश्रियापुष्ट्यातथामेसन्तुवृद्धयः ॥ २६ ॥ तथानदेवाःश्रेयांसंस्त्वदन्यमनघंविदुः ॥ तथामामुद्धरा
 शेषदुःखसंसारसागरात् ॥ २७ ॥ ततःप्रदक्षिणीकृत्यप्रणम्यचविसर्जयेत् ॥ शय्यांगवादित्सर्वद्विजस्यभवननयेत् ॥ २८ ॥ नैतद्विशीला
 यनदाम्भिकायप्रकाशनीयंव्रतमिन्दुमौलेः ॥ गोविप्रदेवर्षिर्विकर्मयोगिनांयश्चापिनिन्दामधिकांविधत्ते ॥ २९ ॥ भक्तायदान्तायचगुह्यमेतदाख्ये
 यमानन्दकरंशिवञ्च ॥ इदंमहापातकिनांगणांअघक्षयंवदविदोवदन्ति ॥ ३० ॥ नवन्धुपुत्रैर्नघनैर्वियुक्तःपत्नीभिरानन्दकरःसुगणाम् ॥ नाभ्ये
 तिरोगंगनचदुःखमोहयाचापिनागीकुरुतेऽथभक्त्या ॥ ३१ ॥ इदंवसिष्ठेनपुगार्जुनेनकृतंकुबेरेणपुरन्दरेण ॥ यत्कीर्तनादप्यखिलानिनाशमायान्ति
 पापानिनसंशयोऽत्र ॥ ३२ ॥ इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंरविशयनंपुरुहूतवल्लभःस्यात् ॥ अपिनरकंगतान्पितृनशेषानपिदिवमानयती
 हयःकरोति ॥ ३३ ॥ अश्वत्थंचवटंचैवोदुम्बरंवृक्षमेवच ॥ नन्दीशंजम्बुवृक्षंचविल्वंप्राहुर्महर्षयः ॥ ३४ ॥ मार्गशीर्षादिमासाभ्यांद्वाभ्यांद्वाभ्यामथ
 क्रमात् ॥ एकैकंदन्तधवनंवृक्षेष्वेतेषुकारयेत् ॥ ३५ ॥ दद्यात्समाप्तेदध्यन्नंवितानध्वजचामरम् ॥ द्विजानामुदकुम्भांश्चपञ्चरत्नसमन्वितान् ॥ ३६ ॥
 नवित्तशाठ्यंकुर्वीतकुर्वन्दोषानवाप्नुयात् ॥ ३७ ॥ इतिश्रीपाद्मपुगणेप्रथमेमृष्टिखण्डेआदित्यशयनव्रतंनामपञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ भीष्मउवाच ॥
 दीर्घायुगरोग्यकुलातिवृद्धिभिर्युक्तःपुमान् रूपकुलान्वितःस्यात् ॥ मुहुर्मुहुर्जन्मनियेनसम्यग्व्रतंसमाचक्ष्वचशीतरश्मेः ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
 त्वयापृष्टमिदंसम्यगक्षयस्वर्गकारकम् ॥ रहस्यंतुप्रवक्ष्यामियत्पुगणविदोविदुः ॥ २ ॥ रोहिणीचन्द्रशयनंनामव्रतमिहोच्यते ॥ तस्मिन्नारायणस्या
 चामर्चयेदिन्दुनामभिः ॥ ३ ॥ यदासोमदिनेशुक्लाभवेत्पञ्चदशीक्वचित् ॥ अथवाब्रह्मनक्षत्रपौर्णमास्यांप्रजायते ॥ ४ ॥ तदास्नानंनरःकुर्यात्प
 ञ्चगव्येनसर्षपैः ॥ आप्यायस्वेतिचजपेद्विद्वानष्टशतंपुनः ॥ ५ ॥ शूद्रोऽपिपरयाभक्त्यापापण्डालापवर्जितः ॥ सोमायवरदायाथविष्णवेचनमो

प० पु०

॥ ८८ ॥

नमः ॥ ६ ॥ कृतजप्यः स्वभवनमार्गत्यमधुसूदनम् ॥ पूजयेत्फलपुष्पैश्चसोमनामानि कीर्तयन् ॥ ७ ॥ सोमायशान्तायनमोऽस्तुपादावनन्तधा
मेतिचजानुजङ्घे ॥ ऊरुद्वयंचापिजलोदरायसम्पूजयेन्मेद्रमनङ्गधाम्ने ॥ ८ ॥ नमोनमः कामसुखप्रदायकटिः शशाङ्कस्यसदार्चनीयः ॥ तथोदरंचा
प्यमृतोदरायनाभिः शशाङ्कायनमोऽभिपूज्या ॥ ९ ॥ नमोऽस्तुचन्द्रायमुखंचनित्यंदन्ताद्विजानामधिपायपूज्याः ॥ हास्यंनमश्चन्द्रमसेऽभिपूज्य
मोष्ठौतुकौमोदवनप्रियाय ॥ १० ॥ नासाचनाथायवरौषधीनामानन्दवीजायपुनर्भुवौच ॥ नेत्रद्वयंपद्मनिभंतथेन्दोरिन्दीवरव्यासकरायशौरेः ॥
॥ ११ ॥ नमः समस्ताध्वरपूजितायकर्णद्वयंदेत्यनिषूदनाय ॥ ललाटमिन्दोरुदधिप्रियायकेशाः सुषुम्नाधिपतेः प्रपूज्याः ॥ १२ ॥ शिरः शशाङ्का
यनमोमुरारेर्विश्वेश्वरायाथनमः किरीटम् ॥ पद्मप्रियेरोहिणीनामलक्ष्मिसौभाग्यसौरुयामृतसागराय ॥ १३ ॥ देवींचसम्पूज्यसुगन्धिपुष्पैर्नैवद्य
धूपादिभिरिन्दुपत्नीम् ॥ सुप्तातुभूमौपुनरुत्थितोयः स्नात्वाचविप्रायहविष्यभुक्तः ॥ १४ ॥ देयः प्रभातेसहिरण्यवारिकुम्भोनमः पापविनाशना
य ॥ सम्प्राश्यगोमूत्रममांसमन्नमक्षारमष्टावथविंशतिंच ॥ १५ ॥ आसांश्चत्रीन्सर्पियुतानुपोष्यभुक्तेतिहासंशृणुयान्मुहूर्तम् ॥ कदम्बनीलोत्पलकेतका
निजातिः सरोजंशतपत्रिकाच ॥ १६ ॥ अम्लानपुष्पाण्यथसिन्दुवारंपुष्पंपुनर्भारतमल्लिकायाः ॥ शुक्लंचपुष्पंकरवीरपुष्पंश्रीचम्पकंचन्द्रमसेप्रदेय
म् ॥ १७ ॥ श्रावणादिषुमांसेषुकमादेतानिसर्वदा ॥ यस्मिन्मासेत्रतादिः स्यात्तत्पुष्पैरर्चयेद्धरिम् ॥ १८ ॥ एवंसंवत्सरंयावदुपोष्यविधि
वन्नरः ॥ व्रतान्ते शयनंदद्याच्छयनोपस्करान्वितम् ॥ १९ ॥ रोहिणीचन्द्रमिथुनंकारयित्वातुकाञ्चनम् ॥ चन्द्रः षडङ्गुलः कार्योरोहिणीचतुरङ्गुला ॥ २० ॥
मुक्ताफलाष्टकयुतांसितनेत्रसमन्विताम् ॥ क्षीरकुम्भोपरिपुनःकांस्यपात्राक्षतान्विताम् ॥ २१ ॥ दद्यान्मन्त्रेणपूर्वाह्निशालीक्षुफलसंयुताम् ॥ श्वे
तामथसुवर्णास्यांरौप्यसुरसमन्विताम् ॥ २२ ॥ सवस्त्रभाजनांधेनुंतथाशङ्खंचभाजनम् ॥ भूषणैर्द्विजदाम्पत्यमलङ्कृत्यगुणान्वितम् ॥ २३ ॥ चन्द्रोऽयं
विप्ररूपेणसभार्यइतिकल्पयेत् ॥ यथातेरोहिणीकृष्णशय्यांत्यक्त्वा नगच्छति ॥ २४ ॥ सोमरूपस्यवैतद्वन्नमेभेदोविभूतिभिः ॥ यथात्वमेवसर्वे
षांपरमानन्दमुक्तिदः ॥ २५ ॥ भुक्तिर्मुक्तिस्तथाभक्तिस्त्वयिचन्द्रइडास्नुमे ॥ इतिसंसारभीतस्यमुक्तिकामस्यचानघ ॥ २६ ॥ रूपारोग्यायुषा
मेतद्विधायकमनुत्तमम् ॥ इदमेवपितृणांचसर्वदावल्लभंनृप ॥ २७ ॥ ब्रह्माग्निधियतिर्भूत्वा सतल्लपशतत्रयम् ॥ चन्द्रलोकमवाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्
भम् ॥ २८ ॥ नारीवारोहिणीचन्द्रशयनंयासमाचरेत् ॥ सापितत्फलमाप्नोतिपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २९ ॥ इतिपठतिशृणोतिवायइत्थंमधुमथना
र्चनमिन्दुकीर्तनेन ॥ मतिमपिचददातिसोऽपिशौरेर्भवनगतःपरिपूज्यतेऽमरौघेः ॥ ३० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेरोहिणीचन्द्रशयनव्रतं नाम ष

प्र.सू. सं.

अ० २६

॥ ८८ ॥

द्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ भीष्मउवाच ॥ तटाकारामकूपेषुवापीषुनलिनीषुच ॥ विधिवदस्वमेब्रह्मन्देवतायतनेषुच ॥ १ ॥ केतत्रक्रात्विजोविप्रावे
 दीवाकीदृशीभवेत् ॥ दक्षिणाबलयःकालःस्थानमाचार्यएवच ॥ २ ॥ द्रव्याणिकानिशस्तानिसर्वमाचक्ष्वसुव्रत ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ शृणुराजन्महा
 बाहोतटाकादिषुयोविधिः ॥ ३ ॥ पुराणेष्वितिहासोऽयपठ्यतेराजसत्तम ॥ प्राप्यपक्षंशुभंशुक्लंसंप्राप्तेचोत्तरायणे ॥ ४ ॥ पुण्येऽह्निविप्रैःकथितेकृ
 त्वाब्राह्मणवाचनम् ॥ अशुभैर्वर्जितेदेशेतटाकस्यसमीपतः ॥ ५ ॥ चतुर्हस्तांसमावेदींचतुरस्रांचतुर्मुखीम् ॥ तथाषोडशहस्तःस्यान्मण्डपश्चतुर्मुखः ॥
 ॥ ६ ॥ वेद्यास्तुपरितोगतारन्निमात्रास्त्रिमेखलाः ॥ नवसप्ताथवापञ्चक्रजुवक्रानृपात्मज ॥ ७ ॥ वितस्तिमात्रायोनिःस्यात्पट्टसप्ताङ्गुलिविस्तृता ॥
 गतांश्चहस्तमात्रास्त्युस्त्रिपर्वोच्छ्रितमेखलाः ॥ ८ ॥ सर्वतस्तुसवर्णाःस्युःपताकाध्वजसंयुताः ॥ अश्वत्थोदुम्बरपुक्षवटशाखाकृतानितु ॥ ९ ॥ मण्ड
 पस्यप्रतिदिशंद्वागण्येतानिकाग्येत् ॥ शुभास्तत्राष्टहोतारोद्धारपालास्तथाष्टवै ॥ १० ॥ अष्टौतुजापकाःकार्याब्राह्मणावेदपारगाः ॥ सर्वलक्षणस
 म्पूर्णन्मन्त्रज्ञान्विजितेन्द्रियान् ॥ ११ ॥ कुलशीलसमायुक्तान्स्थापयेद्वैद्विजोत्तमान् ॥ प्रतिगतेषुकलशायज्ञोपकरणानिच ॥ १२ ॥ व्यजनेचा
 सनंशुभंताम्रपात्रंसुविस्तरम् ॥ ततस्त्वेकवर्णास्त्युर्वलयःप्रतिदेवतम् ॥ १३ ॥ आचार्यःप्रक्षिपेद्भूमावनुमन्त्यविचक्षणः ॥ अरत्निमात्रोयूपःस्या
 त्क्षीरवृक्षविनिर्मितः ॥ १४ ॥ यजमानप्रमाणोवासंस्थाप्योभूतिमिच्छता ॥ हेमालङ्कारिणःकार्याःपञ्चविंशतिःक्रात्विजः ॥ १५ ॥ कुण्डलानिचहैमानि
 केयूरकटकानिच ॥ तथाङ्गुलिपवित्राणिवासांसिविविधानिच ॥ १६ ॥ दद्यात्समानिसर्वेषामाचार्येन्द्रिगुणंस्मृतम् ॥ दद्याच्छयनसंयुक्तमात्मनश्चाप
 पियत्प्रियम् ॥ १७ ॥ सौवर्णैर्कर्ममकरैराजतौमत्स्यदुण्डुभौ ॥ ताम्रौकम्भीरमण्डूकावायसःशिशुमारकः ॥ १८ ॥ एवमासाद्यतत्सर्वमादावेवविशां
 ते ॥ शुक्लमाल्याम्बुधरःशुक्लगन्धानुलेपनः ॥ १९ ॥ सर्वोपध्युदकैःसर्वैःस्नापितोवेदपारगैः ॥ यजमानःसपत्नीकःपुत्रपौत्रसमन्वितः ॥ २० ॥ पश्चिमद्वार
 मासाद्यप्रविशेद्यागमण्डपम् ॥ ततोमङ्गलशब्देनभेरीणांनिःस्वनेनच ॥ २१ ॥ रजसामण्डलंकुर्यात्पञ्चवर्णेनतत्त्ववित् ॥ षोडशारंततश्चक्रपद्मगर्भ
 चतुर्मुखम् ॥ २२ ॥ चतुरस्रंतुपरितोवृत्तमध्यसुशोभनम् ॥ वेद्याश्चोपरितःकृत्वाग्रहलोकपतींस्ततः ॥ २३ ॥ संन्यसेन्मन्त्रतःसर्वान्प्रतिदिक्षुवि
 चक्षणः ॥ कलशंस्थापयेन्मध्येवारुणंमन्त्रमाश्रितम् ॥ २४ ॥ ब्रह्माणंचशिवंविष्णुंतत्रैवस्थापयेद्बुधः ॥ विनायकंचविन्यस्यकमलामम्बिकान्तथा
 ॥ २५ ॥ शान्त्यर्थंसर्वलोकानांभूतग्रामंन्यसेत्ततः ॥ पुष्पभक्ष्यफलैर्युक्तमेवंकृत्वाधिवासनम् ॥ २६ ॥ कुम्भांश्चरत्नगर्भास्तान्वासोभिःपरिविष्टयेत् ॥
 पुष्पगन्धैरलङ्कृत्यद्वारपालान्समन्ततः ॥ २७ ॥ यजध्वमितितान्ब्रूयादाचार्यमभिपूजयेत् ॥ बह्वचौपूर्वतःस्थाप्यौदक्षिणेनयजुर्विदौ ॥ २८ ॥

सामगौपश्चिमेस्थाप्यावुत्तरेणाप्यथर्वणौ ॥ उदङ्मुखोदक्षिणतोयजमानउपाविशेत् ॥ २९ ॥ यजध्वमितितान्ब्रूयाद्याजकान्पुनरेवतान् ॥
 उत्कृष्टमन्त्रजाप्येनतिष्ठध्वमितिजापकान् ॥ ३० ॥ एवमादिश्यतान्सर्वान्संधुष्याग्निसमन्त्रवित् ॥ जुहुयादाहुतीमन्त्रैराज्यंचसमिधस्तथा ॥ ३१ ॥
 ऋत्विग्भिश्चैवहोतव्यंवारुणैरेवसर्वतः ॥ ग्रहेभ्योविधिवद्भुत्वातथेन्द्रायेथ्वगयच ॥ ३२ ॥ मरुद्भ्योलोकपालेभ्योविधिवद्विश्वकर्मणे ॥ शान्तिसू
 क्तंचगौद्रंचपावमानंचमङ्गलम् ॥ ३३ ॥ जपेच्चपौरुपंमूक्तंप्रवतोवह्वचःपृथक् ॥ शाक्रंगौद्रंचसौम्यंचकोष्माण्डंजातवेदसम् ॥ ३४ ॥ सौम्यंमूक्तंजपेयुस्तेदक्षि
 णेनयजुर्विदः ॥ वैगजंपौरुपंमूक्तंसौपणंरुद्रसंहितम् ॥ ३५ ॥ शैशवंपञ्चनिधनंगायत्रंज्येष्ठसामच ॥ वामदेव्यंवृहत्सामगौरवंचरथन्तर्गम्
 ॥ ३६ ॥ गवांत्रतंविकीर्णंचरक्षोघ्नंचयमंतथा ॥ गाययुःसामगाजजन्पश्चिमद्राग्माश्रिताः ॥ ३७ ॥ आथर्वणाश्चोत्तरतःशान्तिकंपौष्टिकंतथा ॥
 जपेयुर्मनसादेवमाश्रितावरुणंप्रभुम् ॥ ३८ ॥ पूर्वैद्युरभितोगत्रावेवंकृत्वाधिवासनम् ॥ गजाश्चगन्धर्वल्मीकसंगमाद्वज्रगोकुलात् ॥ ३९ ॥
 मृदमादायकुम्भेषुप्रक्षिपेदोषधीस्तथा ॥ गेचनांचससिद्धार्थागन्धान्युगुलुमेवच ॥ ४० ॥ स्नापनंतस्यकर्तव्यंपञ्चगव्यममन्वितम् ॥ पूर्वक
 तुर्महामन्त्रैरेवंकृत्वाविधानतः ॥ ४१ ॥ अतिवाह्यक्षपामेवंविधियुक्तेनकर्मणा ॥ ततःप्रभातंविमलेसञ्जातेतुशतंगवाम् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणेभ्यःप्र
 दातव्यमष्टपष्टयथापुनः ॥ पञ्चाशद्वाथपद्विंशत्पञ्चविंशतिवापुनः ॥ ४३ ॥ ततश्चावसरप्रानेगुह्येलग्रेसुशोभने ॥ वेदशब्दैःसगन्धर्वैर्वाचैश्च
 विविधैःपुनः ॥ ४४ ॥ कनकालङ्कृतांकृत्वाजलेगामवतारयेत् ॥ सामगायचसादेयाब्राह्मणायविशांपते ॥ ४५ ॥ पात्रीमादायसौवर्णीपञ्च
 रत्नसमन्विताम् ॥ ततोनिक्षिप्यमकरान्मत्स्यादींश्चैवसर्वशः ॥ ४६ ॥ धृतांचतुर्भिर्विप्रैश्चवेदवेदाङ्गपारगैः ॥ महानदीजलोपेतांदध्यक्षतविभू
 पिताम् ॥ ४७ ॥ उत्तराभिमुखान्युज्जांजलमध्यंतुकारयेत् ॥ आथर्वणेनसुस्नातांपुनर्मायांतथैवच ॥ ४८ ॥ आपोहिष्टेतिमन्त्रेणक्षित्वागत्यचमण्डपम् ॥
 पूजयित्वासदस्यान्वैवल्लिदद्यात्समन्ततः ॥ ४९ ॥ पुनर्दिनानिहोतव्यंचत्वारिगजसत्तम ॥ चतुर्थीकर्मकर्तव्यंदेयंतत्रापिशक्तिः ॥ ५० ॥
 कृत्वातुयज्ञपात्राणियज्ञोपकरणानिच ॥ ऋत्विग्भ्यस्तुसमंदद्यान्मण्डपंविभजेत्पुनः ॥ ५१ ॥ हेमपात्रींचशय्यांचविप्रायचनिवेदयेत् ॥ ततः
 सहस्रंविप्राणामथवाऽष्टशतंतथा ॥ ५२ ॥ भोजनीयंयथाशक्तिपञ्चाशद्वाथविंशतिः ॥ एवमेषपुराणेषुतटाकविधिरुच्यते ॥ ५३ ॥ कूप
 वापीषुसर्वासुतथापुष्करिणीषुच ॥ एषएवविधिर्दृष्टःप्रतिष्ठासुतथैवच ॥ ५४ ॥ मन्त्रतस्तुविशेषःस्यात्प्रासादोद्यानभूमिषु ॥ अयंत्वशक्ताव
 धेनविधिर्दृष्टःस्वयंभुवा ॥ ५५ ॥ स्वल्पेष्वेकामिवत्कार्वावित्तशाठ्यविवर्जितैः ॥ प्रावृट्कालेस्थितंतोयमग्निष्टोमसमंस्मृतम् ॥ ५६ ॥

शरत्कालस्थितं तस्य तत्तदुक्तफलदायकम् ॥ वाजपेयातिगत्राभ्यां हेमन्तेशिशिरेस्थितम् ॥ ५७ ॥ अश्वमेधसमंप्रादुर्बसन्तसमये स्थितम् ॥
 ग्रीष्मेऽपि यत्स्थितं तोयं गजसूयाद्विशिष्यते ॥ ५८ ॥ एतान्महागजविशेषधर्मान्करोति चोर्व्यामतिशुद्धबुद्धिः ॥ सयातिब्रह्मालयमेव शुद्धः कल्पान-
 नेकान्दिवि मोदते च ॥ ५९ ॥ अनेकलोकान्विचरन्स्वर्गदीन्भुक्त्वा परार्घ्यमङ्गनाभिः ॥ सहैव विष्णोः परमं पदं यत्प्राप्नोति तद्योगवलेन भूयः
 ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे मृष्टिखण्डे तटाकप्रतिष्ठाविधिर्नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ भीष्म उवाच ॥ पादपानां विधिं ब्रह्म-
 न्यथा वदस्व तदा दद ॥ विधिनायनं कत्तव्यं पादपारोपणं बुधैः ॥ १ ॥ ये च लोकाः स्मृता ये पांता निदानीं वदस्व मे ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पादपानां
 विधिं वक्ष्ये तथैवोद्यानभूमिषु ॥ २ ॥ तटाकविधिवत्सर्वं ससाप्यजगतींश्च ॥ ऋत्विङ्मण्डपसंभारमाचार्यं चापि तद्विधम् ॥ ३ ॥ पूजयेद्ब्राह्म-
 णांस्तद्वद्वेदमवस्त्रानुलेपनैः ॥ सर्वोपधुदकैः सिक्तान्दध्यक्षतविभूषितान् ॥ ४ ॥ वृक्षान्माल्यैर्गुल्फ्य वा सोभिरभिवेष्टयेत् ॥ सूच्यासौवर्णया-
 र्कार्यं सर्वेषां कर्णवेधनम् ॥ ५ ॥ अन्नं चापि दातव्यं तद्वद्वेदमशलाकया ॥ फलानि सप्तचाष्टौ वा कालधौतानि कारयेत् ॥ ६ ॥ प्रत्येकं सर्ववृक्षाणां
 वेद्यां तान्यधिवासयेत् ॥ धूपोऽत्र गुग्गुलुः श्रेष्ठस्ताम्रपात्रेष्वधिष्ठितान् ॥ ७ ॥ सप्तधान्यस्थितान्कृत्वा वस्त्रगन्धानुलेपनैः ॥ कुम्भान्सर्वेषु वृक्षेषु स्थाप-
 यित्वा वनींश्च ॥ ८ ॥ पूजयित्वा दिनान्ते च कृत्वा वलिनिवेदनम् ॥ यथावल्लोकपालानामिन्द्रादीनां विधानतः ॥ ९ ॥ वनस्पतेरधिवास एव का-
 योऽद्रिजातिभिः ॥ ततः शुक्लाम्बुगंधं सौवर्णकृतमेखलाम् ॥ १० ॥ मकरान्मयोदोहां सौवर्णशृङ्गाभ्यामतिशालिनीम् ॥ पयस्विनीं वृक्षमध्यादुत्सृजेद्दामुद-
 इमुखीम् ॥ ११ ॥ ततोऽभिषेकमन्त्रेण वाद्यमङ्गलगीतकैः ॥ ऋग्यजुःसाममन्त्रैश्च वारुणैरभितस्तदा ॥ १२ ॥ तैरेव कुम्भैः स्नपनं कुर्याद्ब्राह्मणपुङ्गवाः
 स्नातः शुक्लाम्बुगंधरोयजमानोऽभिपूजयेत् ॥ १३ ॥ गोभिर्विभवतः सर्वानृत्विजः स समाहितान् ॥ हेममूत्रैः सकटकैर्गुलीयैः पवित्रकैः ॥ १४ ॥
 वासोभिः शयनीयैश्च तथोपस्कृत्पादुकैः ॥ क्षीरमभिषेकं कुर्याद्वा दिनचतुष्टयम् ॥ १५ ॥ होमश्च सर्पिपाकायां यवैः कृष्णतिलैरपि ॥ पलाशममिधः
 शस्ताश्चतुर्थेऽह्नि तथोत्सवः ॥ १६ ॥ दक्षिणाचपुनस्तद्वेद्यातत्रापि शक्तिः ॥ यद्यदिष्टमं किञ्चित्तत्तद्वेद्यादमत्सरी ॥ १७ ॥ आचार्येन्द्रिगुणं
 दत्त्वा प्रणिपत्य क्षमापयेत् ॥ अनेन विधिनायस्तु कुर्याद्दृशोत्सवं बुधः ॥ १८ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति पदं चानन्तमश्नुते ॥ यश्चैव मपिराजेन्द्र-
 वृक्षसंस्थापयेद्बुधः ॥ १९ ॥ सोऽपि स्वर्गं वमेद्राजन्त्यावदिन्द्रायुतत्रयम् ॥ भूतान्भव्यांश्च मनुजांस्तारयेद्द्रोमसम्मितान् ॥ २० ॥ परमांसिद्धिमा-
 प्नोति पुनरावृत्तिर्दुर्लभाम् ॥ यद्दंष्ट्रं पुनरित्यंश्रावयेद्वापि मानवः ॥ २१ ॥ सोऽपि ममृज्यते देवैर्ब्रह्मलोके महीयते ॥ अपुत्रस्य च पुत्रित्वं पादपाएव

प० पु०

॥ ९० ॥

कुर्वते ॥ २२ ॥ तीर्थेषु पिण्डदानादीन् प्रोपकाणां ददन्ति ते ॥ यत्नेनापि च गजेन्द्राश्वत्थारोपणं कुरु ॥ २३ ॥ सते पुत्रसहस्रस्य कृत्यमेकः करि
ष्यति ॥ धनीचाश्वस्थवृक्षेण अशोकः शोकनाशनः ॥ २४ ॥ प्लक्षोयज्ञप्रदः प्रोक्तः क्षीरीचायुः प्रदः स्मृतः ॥ जम्बुकी कन्बका वात्री भार्यादादाडि
मी तथा ॥ २५ ॥ अश्वत्थो रोगनाशाय पलाशो ब्रह्मदस्तथा ॥ प्रेतत्वं जायते पुंसो रोपयेद्यो विभीतकम् ॥ २६ ॥ अङ्गोले कुलवृद्धिस्तु खादिरेणापि
गे गिता ॥ निम्बप्ररोहकाणां तु नित्यं तुष्येद्दिवाकरः ॥ २७ ॥ श्रीवृक्षेशङ्करो देवः पाटलायां तु पार्वती ॥ शिशपायामप्सरसः कुन्दे गन्धर्वसत्तमाः ॥
॥ २८ ॥ तिन्त्रिडी केदासवर्गावञ्जुलेदस्य वस्तथा ॥ पुण्यप्रदः श्रीप्रदश्च चन्दनः पनसस्तथा ॥ २९ ॥ सौभाग्यदश्चम्पकश्च करीरः पारदारि
कः ॥ अपत्यनाशकस्तालो बकुलः कुलवर्द्धनः ॥ ३० ॥ बहुभार्या नारिकेलो द्राक्षा सर्वाङ्गसुन्दरी ॥ गतिप्रदा तथा काली कतकी शत्रुनाशिनी ॥
॥ ३१ ॥ एवमादिनगाश्चान्ये येनोक्तास्तेऽपि दायकाः ॥ प्रतिष्ठांते गमिष्यन्ति यैस्तु वृक्षाः प्ररोपिताः ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे वृ
क्षारोपणविधिर्नामाष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तथैवान्यत्प्रवक्ष्यामि सर्वकामफलप्रदम् ॥ सौभाग्यशयनं नाम यत्पुराणविदो
विदुः ॥ १ ॥ पुरादग्धेषु लोकेषु भूर्भुवः स्वर्गमहादिषु ॥ सौभाग्यं सर्वभूतानामेकस्थमभवत्तदा ॥ २ ॥ वैकुण्ठं सर्वमासाद्य विष्णोर्वक्षस्थले स्थित
म् ॥ ततः कालेन कियता पुनः सगविधौ नृप ॥ ३ ॥ अहङ्कारावृते लोके प्रधानपुरुषान्विते ॥ स्पर्द्धायां च प्रवृद्धायां कमलासनकृष्णयोः ॥ ४ ॥
पिङ्गाकागसमुद्भूता वह्निज्वालातिभीषणा ॥ तया भित्तस्य हरैर्वक्षसस्तद्भिनिःसृतम् ॥ ५ ॥ यद्वक्षस्थलमाश्रित्य विष्णोः सौभाग्यमास्थितम् ॥
रसरूपेण तद्यावदाप्नोति वसुधातले ॥ ६ ॥ उत्क्षिप्तमन्तरिक्षात्तु ब्रह्मपुत्रेण धीमता ॥ दक्षेण पीतमात्रं तद्रूपलावण्यकारकम् ॥ ७ ॥ बलं तं जोम
हन्ता तं दक्षस्य परमेष्ठिनः ॥ शंषयदपतद्भूमावष्टधा तद्वजायत ॥ ८ ॥ ततस्त्वोपधयोजाताः सप्त सौभाग्यदायिकाः ॥ इक्षवस्त रुराजश्च निष्पावाश्शालि
धान्यकम् ॥ ९ ॥ विकारवच्च गोक्षीरं कुसुमं कुसुमं तथा ॥ लवणं चाष्टमं तद्रसौ भाग्याष्टकमुच्यते ॥ १० ॥ पीतं यद्ब्रह्मपुत्रेण योगज्ञानविदापुरा ॥
दुहितासाऽभवत्तस्माद्यासतीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥ लोकानतीत्य लालित्याल्ललिता तेन चोच्यते ॥ त्रैलोक्यसुन्दरी देवी सुपयमेपि नाकधृक् ॥ १२ ॥
त्रिविश्वसौभाग्यमयी भुक्तिमुक्तिफलप्रदाम् ॥ तामाराध्य पुमान् भक्त्या नारीवा किं न विन्दति ॥ १३ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथमाराधनं तस्याललितायामु
नेवद ॥ यद्रिधानं च जगतः शान्तये तद्रदस्वमे ॥ १४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ वसन्तमासमासाद्य तृतीयायां जनप्रियः ॥ शुक्लपक्षस्य पूर्वाह्ने तिलैः स्नानं
समाचरेत् ॥ १५ ॥ तस्मिन् ब्रह्मनि सा देवी किल विश्वात्मना मती ॥ पाणिग्रहणिकैर्मन्त्रैरुद्धावरवर्णिनी ॥ १६ ॥ तया सहैव विश्वेशं तृतीयायामथार्चयेत् ॥

प्र.सू.सं.

अ० २८

॥ ९० ॥

फलेनानाविधैर्दीपैर्धूपैर्नैवेद्यसंयुतेः ॥ १७ ॥ प्रतिमांपञ्चगव्येन तथा गन्धोदकं न च ॥ स्नापयित्वा च यद्गौरीमिन्दुशेखरसंयुताम् ॥ १८ ॥ नमोऽस्तु पाट
 लायै तु पादौ देव्याः शिवस्य च ॥ शिवायैति च सङ्कीर्त्य जयायै गुल्फयोर्द्वयोः ॥ १९ ॥ त्र्यम्बकायैति रुद्रस्य भवान्यै जङ्घेयोर्युगम् ॥ शिरोरुद्रे श्वरायैति
 विजयायै च जानुनी ॥ २० ॥ सङ्कीर्त्य हरिकेशाय तथो रुरुवरदे नमः ॥ ईशायेति कटिं रत्यै शङ्करायैति शङ्करम् ॥ २१ ॥ कुक्षिद्वयं च कोट्यै शूलि
 नं शूलपाणये ॥ मङ्गलायै नमस्तुभ्यमुदरं चाभिभूजयेत् ॥ २२ ॥ सर्वात्मने नमो रुद्रमीशान्यै च कुचद्वयम् ॥ शिवं वेदात्मने तद्बुद्ध्याण्यै कण्ठम
 र्चयेत् ॥ २३ ॥ त्रिपुरघ्नाय विश्वेशमनन्तायै करद्वयम् ॥ त्रिलोचनायैति हरं वाहूकालानलप्रिये ॥ २४ ॥ सौभाग्यभवनायैति भूषणानि
 सदा र्चयेत् ॥ स्वाहास्वधायै च मुखमीश्वरायैति शूलिनम् ॥ २५ ॥ अशोकवनवासिन्यै पूज्यावोष्ठौ च भूतिदौ ॥ स्थाणवे च हरं तद्बुद्ध्यास्यं चन्द्र
 मुखप्रिये ॥ २६ ॥ नमोऽर्धनारीशहरमसिताङ्गेति नासिकाम् ॥ नम उग्राय लोके शंललितेति पुनर्भुवौ ॥ २७ ॥ शर्वाय पुरहर्तारं वासुदेव्यै तथालक
 म् ॥ नमः श्रीकण्ठनाथाय शिवकेशांस्तथार्चयेत् ॥ २८ ॥ भीमोऽभीमरूपिण्यै शिरः सर्वात्मने नमः ॥ हरमभ्यर्च्य विधिवत्सौभाग्याष्टकम्
 ग्रतः ॥ २९ ॥ स्थापयेत्स्निग्धनिष्पावान्कुसुम्भक्षीरजीरकम् ॥ तरुराजेषु लवणं कुस्तुम्बुरुमथाष्टमम् ॥ ३० ॥ दद्यात्सौभाग्यकृद्यस्मा
 त्सौभाग्याष्टकमित्युत ॥ एवं निवेद्य तत्सर्वमग्रतः शिवयोः पुनः ॥ ३१ ॥ चैत्रेशृङ्गाटकान्प्राश्य स्वपेद्रूमावरिन्दम् ॥ पुनः प्रभाते च तथा कृत
 स्नानजपः शुचिः ॥ ३२ ॥ सम्पूज्य द्विजदाम्पत्यं माल्यवस्त्रविभूषणैः ॥ सौभाग्याष्टकसंयुक्तं सौवर्णं प्रतिमाद्वयम् ॥ ३३ ॥ प्रीयतां मेऽत्र ललिता
 ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ एवं संवत्सरं यावत्तृतीयायां सदानृप ॥ ३४ ॥ प्राशने दानमन्त्रे च विशेषोऽयं निबोधमे ॥ गोशृङ्गाम्बुमधौ प्रोक्तं वैशाखे गो
 मयं पुनः ॥ ३५ ॥ ज्येष्ठे मन्दारकुसुमं विल्वपत्रं शुचौ स्मृतम् ॥ श्रावणे दधिसम्प्राश्य नमस्येतु कुशोदकम् ॥ ३६ ॥ क्षीरं चाश्वयुजे मासिकार्तिके पृष
 दाज्यकम् ॥ मार्गशीर्षे तु गोमूत्रं पौषे सम्प्राशयेद्घृतम् ॥ ३७ ॥ माघे कृष्णतिलांस्तद्वत्पञ्चगव्यं च फाल्गुने ॥ ललिता विजया भद्रा भवानी कुमुदा शिवा
 ॥ ३८ ॥ वासुदेवी तथा गौरी मङ्गला कमला सती ॥ उमा च दानकाले तु प्रीयतामिति कीर्तयेत् ॥ ३९ ॥ तस्मिन्स्तु द्वादशे मासि द्वादश्यां कृष्णमर्चयेत् ॥
 तथा लक्ष्मीं च तत्रैव भर्त्रा सार्धमथार्चयेत् ॥ ४० ॥ पौर्णमास्यां तत्तद्वत्सपत्नीकः पितामहः ॥ उपासनीयो विदुषा परत्राभीतिमिच्छता ॥ ४१ ॥
 सौभाग्याष्टकं तद्बुद्ध्या तदव्यं भूतिमिच्छता ॥ मल्लिकाशोककमलं कदम्बोत्पलचम्पकम् ॥ ४२ ॥ कुब्जकं करवीरं च वाणमल्लानपङ्कजम् ॥ सिन्दुवा
 रं च सर्वेषु मासेषु कुसुमं स्मृतम् ॥ ४३ ॥ जपाकुसुम्भकुसुमं मालतीशतपत्रिका ॥ यथालभं प्रशस्तानि करवीरं च सर्वदा ॥ ४४ ॥ एवं संवत्सरं यावदु

५० पु०

॥ ९१ ॥

पोष्यविधिवन्नरः ॥ स्त्रीचनक्तंकुमारीचशिवमभ्यर्च्यभक्तिः ॥ ४५ ॥ व्रतान्तेशयनंदद्यात्सर्वोपस्करसंयुतम् ॥ उमामहेश्वरौहैमौवृषभञ्जगवा
सह ॥ ४६ ॥ स्थापयित्वाचशयनंब्राह्मणायनिवेदयेत् ॥ द्वादश्यांवत्सरंत्वेकमहालक्ष्म्याचकेशवम् ॥ ४७ ॥ ब्राह्मणंसहसावित्र्यापूजयित्वानर
स्त्वह ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिमनसासमभीप्सितान् ॥ ४८ ॥ अन्यान्यपियथाशक्तिमिथुनान्यम्बरादिभिः ॥ धान्यालङ्कारगोदानैरन्यैश्चधनस
ञ्चयैः ॥ ४९ ॥ वित्तशाठ्येनरहितःपूजयेद्भूतविस्मयः ॥ एवंकरोतियःसम्यक्सौभाग्यशयनव्रतम् ॥ ५० ॥ सर्वान्कामानवाप्नोतिपदंवानित्यम
श्नुते ॥ फलस्यैकस्यचत्यागमेतत्कुर्वन्समाचरेत् ॥ ५१ ॥ यशःकीर्तिमवाप्नोतिप्रतिमासंनराधिप ॥ सौभाग्यारोग्यरूपैश्चवस्त्रालङ्कारभूषणैः
॥ ५२ ॥ नवियुक्तोभवेद्वाजन्सौभाग्यशयनप्रदः ॥ यस्तुद्वादशवर्षाणिसौभाग्यशयनव्रतम् ॥ ५३ ॥ करोतिसप्तचाष्टौवाब्रह्मलोकेमहीयत ॥ पूज्य
मानोवसेत्सम्यग्यावत्कल्पायुतंवरः ॥ ५४ ॥ विष्णोर्लोकमथासाद्यशिवलोकगतस्तथा ॥ नारीवाकुरुतेयातुकुमारीवानरेश्वर ॥ ५५ ॥ सापितृ
त्फलमाप्नोतिदेव्यनुग्रहलालिता ॥ शृणुयादपियश्चैवप्रदद्यादथवामतिम् ॥ ५६ ॥ सोऽपिविद्याधरोभूत्वास्वर्गलोकेचिरंवसेत् ॥ ५७ ॥ इदमिहमद
नेनपूर्वसृष्टंशतधनुषाचकृतंनरेणतद्वत् ॥ कृतमथपवनेननन्दिनाचकिमुज्जननाथमहाद्भुतंनवास्यात् ॥ ५८ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेव्रता
ध्यायोनामएकोनविंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ भीष्मउवाच ॥ यज्ञपर्वतमासाद्यविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ पदानिचेहदत्तानि किमर्थपदपद्धतिः ॥ १ ॥
कृतावैदेवदेवेनतन्मेवदमहामते ॥ कतमोदानवस्तेनविष्णुनादमितोऽत्रवै ॥ २ ॥ कृत्वावैपदविन्यासंतन्मेशंसमहामुने ॥ स्वलोकेवसतिर्विष्णोर्वै
कुण्ठेऽस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ सकथंमानुषलोकेपदन्यासंचकारह ॥ देवलोकेषुवैदवदेवाःसेन्द्रपुरोगमाः ॥ ४ ॥ तपसामहताब्रह्मन्मक्तायेसततंप्रभुम् ॥
श्रीवराहयवसंतिर्महल्लोकंप्रकीर्तिता ॥ ५ ॥ नृसिंहस्यतथाप्रोक्ताजनलोकेमहात्मनः ॥ त्रिविक्रमस्यवसतिस्तपोलोकेप्रकीर्तिता ॥ ६ ॥ लोकाने
तान्परित्यज्यकथंममौपदद्वयम् ॥ क्षत्रपैतांभैवास्मिन्पुष्करेयज्ञपर्वते ॥ ७ ॥ पदानिकृतवान्ब्रह्मन्विस्तरान्ममकीर्तय ॥ श्रुतेनसर्वपापस्यनाशो
वैभविताध्रुवम् ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सम्यक्पृच्छसिभोस्त्वंयत्संशृणुत्वंसमाहितः ॥ यथापूर्वपदन्यासःकृतोदेवेनविष्णुना ॥ ९ ॥ यज्ञ
पर्वतमासाद्यशिलापर्वतरोधसि ॥ पुराकृतयुगेभीष्मदेवकार्यार्थसिद्धये ॥ १० ॥ विष्णुनाचकृतंपूर्वपृथिव्यर्थेपरन्तप ॥ त्रिदिवंसर्वमानीतंदान
वैर्बलवत्तरैः ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यंवशमानीयजित्वादेवान्सवासवान् ॥ दानवायज्ञभोक्तारस्तत्रासन्बलवत्तराः ॥ १२ ॥ कृतावाष्कलिनासर्वेदानवे
नबलीयसा ॥ एवम्भूतेतदालोकेत्रैलोक्येसचराचरे ॥ १३ ॥ परमार्तिर्ययोशक्रोनिराशोजीवितेकृतः ॥ सबाष्कलिर्दानवेन्द्रोऽवध्योऽयंममसंयुगे

प्र.सू.खं.

अं०.३०

॥ ९१ ॥

॥ १४ ॥ ब्रह्मणोवरदानेनसर्वेषांतुदिवौकसाम् ॥ तदहंब्रह्मणोलोकवृतःसर्वोदिवौकसैः ॥ १५ ॥ ब्रजामिशरणंदेवंगतिरन्यानविद्यते ॥ एवं
 विचिन्त्यदेवेन्द्रोवृतःसर्वोदिवौकसैः ॥ १६ ॥ जगामत्वरितोभीष्मयत्रदेवःपितामहः ॥ ब्रह्मणःसपदंप्राप्यवृतस्तैश्चदिवौकसैः ॥ १७ ॥
 अब्रवीजगतःकार्यप्राप्तामापदमुत्तमाम् ॥ किंनजानासिवैदेवयतो नोभयमागतम् ॥ १८ ॥ दैत्यैर्यदाहृतंसर्ववरदानाच्चतेप्रभो ॥ कथितंवैमयासर्वं
 बाष्कलेश्चदुरात्मनः ॥ १९ ॥ कियतांचाविलम्बेनपितात्वंनःपितामहः ॥ तत्त्वंचिन्त्यदेवेशशान्त्यर्थजगतस्त्वह ॥ २० ॥ तेषांचपश्य
 तांकिञ्चिच्छ्रौतस्मार्तादिकाःक्रियाः ॥ नप्रावर्तन्तहानिस्तुतैरस्माकंदिनेदिने ॥ २१ ॥ यथाहिप्राकृतःकश्चित्स्वार्थमुद्दिश्यभाषते ॥ विज्ञा
 प्यसेतथास्माभिर्निरस्तोपकृतैःसदा ॥ २२ ॥ यद्येनोपकृतंयस्यसहस्रगुणितंपुनः ॥ योनतस्योपकारायतत्करोतिवृथामतिः ॥ २३ ॥ तस्यो
 पकारदग्धस्यनिस्त्रपस्यासतः पुनः ॥ नरकेष्वपिसंवासस्तस्यदुष्कृतकारिणः ॥ २४ ॥ नैतावतैवसाधुत्वंकृतेयातुप्रतिक्रिया ॥ स्वार्थेकनिष्ठ
 बुद्धीनामेतन्नापिप्रवर्तते ॥ २५ ॥ यद्यस्यनाभवत्स्थानंजगतोह्यत्रदुःखदम् ॥ शतधाहृदयदीर्णतत्रवृत्तिमुपागतम् ॥ २६ ॥ तत्रवायत्रगन्ता
 स्मिनिमग्नानुद्धरस्वनः ॥ उपायकथनेनास्ययेनतेजःप्रवर्तते ॥ २७ ॥ यथाऽऽरूपातंमयादृष्टंजगत्तत्स्थमवेक्ष्यताम् ॥ निस्स्वाध्यायवषट्कारं
 निवृत्तोत्सवमङ्गलम् ॥ २८ ॥ त्यक्ताध्ययनसंयोगंमुक्तवार्तापरिग्रहम् ॥ दण्डनीत्यापरित्यक्तंश्वासमात्रावशेषितम् ॥ २९ ॥ जगदार्ति
 मपिप्राप्तंपुनःकष्टतरांदशाम् ॥ एतावताहिकालेनवयंग्लानिमुपागताः ॥ ३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जानामिबाष्कलितंतुवरदानाच्चगर्वितम् ॥
 अजेयंभवतामन्येविष्णुसाध्योभविष्यति ॥ ३१ ॥ निरुध्यसंस्थितोब्रह्माभावंतत्त्वमयंतदा ॥ समाधिस्थस्यतस्यैवध्यानमात्राच्चतुर्भुजः
 ॥ ३२ ॥ स्तोकेनैवहिकालेनचिन्त्यमानःस्वयम्भुवा ॥ आजगाममुहूर्तेनसर्वेषामेवपश्यताम् ॥ ३३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भोभोब्रह्मन्निवर्त
 स्वध्यानादस्मान्निवारितः ॥ यदर्थमिष्यतेध्यानंसोऽहंत्वांसमुपागतः ॥ ३४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ महाप्रसादएषोऽत्रस्वामिनोहिप्रदर्शनम् ॥
 कस्यान्यस्यभवेच्चैषाचिन्तायाजगतःप्रभोः ॥ ३५ ॥ ममैवतावदुत्पत्तिर्जगदर्थेविनिर्मिता ॥ जगदेतत्त्वदर्थीयंतत्त्वतोनास्तिविस्मयः ॥ ३६ ॥
 भवतापालनंकार्यसंहरेद्दुष्टएवतु ॥ एवम्भूतेजगत्यस्मिञ्शक्रस्यास्यमहात्मनः ॥ ३७ ॥ हतंराज्यंबाष्कलिनात्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ भृत्यस्यक्रियतांसाहं
 मन्त्रदानेनकेशव ॥ ३८ ॥ वासुदेवउवाच ॥ भवतोवरदानेनअवध्यःसतुसांप्रतम् ॥ बुद्धिसाध्यःसर्वेकार्योबन्धनादिहदानवः ॥ ३९ ॥ वामनोऽहंभविष्या
 मिदानवानांविनाशकः ॥ मयासहब्रजत्वेपबाष्कलेस्तुनिवेशनम् ॥ ४० ॥ तत्रगत्वावरंत्वेपमदर्थेयाचतामिमम् ॥ वामनस्यास्यविप्रस्यभूमेराजन्पदत्रयम्

॥४१॥ प्रयच्छस्वमहाभागयाच्ञैषातुमवाकृता॥शक्रेणोक्तोदानवेन्द्रोदद्यात्स्वमपिजीवितम् ॥४२॥ गृह्यप्रतिग्रहंतस्यदानवस्यषितामह॥ तंबद्धाचत
तोयत्नात्कृत्वापातालवासिनम् ॥४३॥ सौकरंरूपमास्थायवधार्थंचदुरात्मनः ॥ भविष्यामिनसन्देहोव्रजशक्रत्वरांनितः ॥४४॥ विररामतमुक्त्वे
वमन्तर्द्धानंगतश्चै ॥ अथकालान्दरेविष्णावदितेर्गर्भतांगते ॥ ४५ ॥ निमित्तान्यतिघोराणिप्रादुर्भूतान्यनेकशः ॥ समस्तजगदाधारेविष्णौगर्भत्व
मागते ॥ ४६ ॥ शोभनंहितदाजातंनिमित्तंचैवमूर्जितम् ॥ मालतीकुसुमानांतुसुगन्धःसुरभिर्ववौ ॥ ४७ ॥ अथविहितविधानंकालमासाद्य
देवस्त्रिदशगणहितार्थंसर्वभूतानुकम्पी ॥ विमलविरलकेशश्चन्द्रशङ्खोदयश्रीरदितितनयभावंदेवदेवश्चकार ॥ ४८ ॥ अवतरतिचविष्णौसिद्धदे
वासुराणामनिमिपनयनानांविप्रसेदुर्मुखानि ॥ अतिविरतरजोभिर्वायुभिःसंवहद्भिर्दिनमपिचतदासीजन्मविष्णोःसुगर्भे ॥ ४९ ॥ अदितिरजन
गर्भासापिदेवीप्रयान्तीनतजघनभरार्तामन्दसंचाररम्या ॥ अलसवदनखेदंपाण्डुभावंवहन्तीगुरुतरमवगाढंगर्भमेवोद्वहन्ती ॥ ५० ॥ ततःप्रविष्टेख
लुगर्भवासनारायणेभूतभविष्ययोगात् ॥ विनापदंप्राप्तमनोरथानिभूतानिसर्वाणितदावभूवुः ॥ ५१ ॥ समीरणोवातिचमन्दमन्दम्पतत्सुवर्षेषुनगो
द्वेषु ॥ विविक्तमार्गेषुदिगन्तरेषुजनेषुवैसत्यमुपागतंषु ॥ ५२ ॥ विमुच्यमानेगगनेरजोभिःशनेश्शनैर्नश्यतिचान्धकारे ॥ ५३ ॥ उदरा
न्तर्गतेविष्णौद्रोहबुद्धिस्तदाभवत् ॥ तांनिशामयराजेंद्रदेवमातुर्यथाक्रमम् ॥ ५४ ॥ किमनुक्रमेणैवलङ्घयामिन्निविष्टम् ॥ वाष्कलिदानवे
न्द्रंतंकुर्यापातालवासिनम् ॥ ५५ ॥ शक्रस्यतुमयादत्तंधनंलावण्यमेवच ॥ दानवानांविनाशायएकैवप्रभवाम्यहम् ॥ ५६ ॥ क्षिपामिशर
जालानिचक्रयानान्यनेकशः ॥ गदाव्रातांश्चविविधान्दानवानांविनाशने ॥ ५७ ॥ विबुधान्देवलोकस्थानधोभूमेस्तुदानवान् ॥ करोमिकाल
योगेनतत्तुकार्यव्रतेनमे ॥ ५८ ॥ निस्सृतासहसावाणीवक्रमेवाभिसंस्थिता ॥ येनेदंचिन्त्यतेपूर्वयन्नदृष्टंनचश्रुतम् ॥ ५९ ॥ बन्धवैदनुमुख्य
स्यकृतंकोपेनपश्यमे ॥ कश्यपायपुरादत्तंधनंलावण्यमेवच ॥ ६० ॥ किमयंविगतोत्साहोवायवोऽथसमाकुलाः ॥ भ्रमतीवहिमेदृष्टिर्मेतद्रूपंप्रचि
न्तितम् ॥ ६१ ॥ आविष्टाकिमहंवच्चिकेनाप्यसदृशंवचः ॥ विकल्पवशमापन्नाभीक्ष्णहृदिममर्शसा ॥ ६२ ॥ दधारदिव्यंवर्षाणांसहस्रंदि
व्यमीश्वरम् ॥ ततःसमभवत्तस्यांवामनोभूतवामनः ॥ ६३ ॥ जातेनयेनचक्षुषिदानवानांहतानिवै ॥ जातमात्रेततस्तस्मिन्देवदेवेजनार्दने
॥ ६४ ॥ नद्यःस्वच्छाम्बुवाहिन्योववौगन्धवहोऽनिलः ॥ कश्यपोऽपिसुखंलेभेतेनपुत्रेणभास्वता ॥ ६५ ॥ सर्वेषांमानसोत्साहस्त्रैलोक्यान्त
रवासिनाम् ॥ सज्जातमात्रेतुतोजनाधिपजनार्दने ॥ स्वर्गलोकेदुन्दुभयोविनेदुस्तैश्चताडिताः ॥ ६६ ॥ अतिप्रहर्षात्तुजगत्रयस्यमोहश्चदुः

खानिचनाशमीयुः ॥ जगौचगन्धर्वगणोऽतिमात्रभावस्वरैर्भर्तृविमिश्रिताश्च ॥ ६७ ॥ सुराङ्गनाश्चापिचभावयुक्तानृत्यन्तितत्राप्सरसांस
 मूहाः ॥ तथैवविद्याधरसिद्धसङ्घाविमानयानैर्मुदिताभ्रमेन्ति ॥ ६८ ॥ वदन्तिसत्यानृतकार्यनिर्णयंतथाभिरङ्गप्रतिदर्शयन्ति ॥ गायन्ति
 गेयंविनिवृत्तरागामुर्मुहुर्दुःखसुखप्रभृताः ॥ ६९ ॥ सृत्यन्तिवैस्वर्गगताश्चतेतुधर्माजितंस्वर्गमितोव्रजन्ति ॥ ७० ॥ इतिविगतविषा
 देनिर्मलेजीवलोकेतिमिरनिकरमुक्तानिर्वृतिंप्राप्तुकामाः ॥ ७१ ॥ तत्रोचुःकेचिदुर्व्याजयजयभगवन्संप्रहृष्टाश्चकेचित्त्वेवंप्रोक्तप्रणादैरविरलमन
 सश्चानुवादैस्तथान्ये ॥ ध्यायन्तेऽन्येनिगूढंजननभयजरामृत्युविच्छेदहेतोरित्येवंकृत्स्नमासीजगदिदमखिलंसर्वतःसम्प्रहृष्टम् ॥ ७२ ॥ परमासाद्ययंवि
 ष्णुंब्रह्माहजगतःकृते ॥ जातोऽयंभवतामर्थेवामनोयदपीश्वरः ॥ ७३ ॥ एषब्रह्माचविष्णुश्चएषएवमहेश्वरः ॥ एषवेदाश्चयज्ञाश्चस्वर्गश्चैषनसंश
 यः ॥ ७४ ॥ विष्णुर्व्याप्तमिदंसर्वजगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ एकःसतुपृथक्त्वेनस्वयम्भूरिति विश्रुतः ॥ ७५ ॥ यथार्थवर्णकेस्थानेत्रिचित्रःस्फाटि
 कोमणिः ॥ ततोऽयुणवशात्तस्यस्वयम्भोरनुवर्त्तनम् ॥ ७६ ॥ यथाहिगार्हपत्योऽग्निरन्यसंज्ञांपुनर्व्रजेत् ॥ लभेतसंज्ञांभगवान्ब्राह्मा
 दिषुतथाह्यसौ ॥ ७७ ॥ सर्वथावामनोदेवोदेवकार्यकरिष्यति ॥ एवंचिन्तयतांतेषांभावितानांदिवौकसम् ॥ ७८ ॥ जगामशक्रसहितो
 वाष्कलेश्चनिवेशनम् ॥ दूरादेवचतांदृष्ट्वापुरींतस्यसमावृताम् ॥ ७९ ॥ पाण्डुरैःखगमागम्यैःसर्वरत्नोपशोभितैः ॥ शोभितांभवनैर्मुख्यैस्सुवि
 भक्तमहापथैः ॥ ८० ॥ नित्यप्रभिन्नैर्मातङ्गैरञ्जनाचलसन्निभैः ॥ देवनागकुलोत्पन्नैःशतसङ्ख्यैर्विराजिताम् ॥ ८१ ॥ निर्मासगात्रैस्तुरगैरल्पक
 स्रशः ॥ ८२ ॥ नतत्पुण्यंनसाविद्यानतच्छिल्पंनसाकला ॥ वाष्कलेर्नपुरेयत्तुनिवासंप्रतिगच्छति ॥ ८३ ॥ उद्यानशतसम्बाधेसमाजो
 त्सवमालिनि ॥ अन्वितेदनुमुख्यैश्चसर्वैरन्तकवर्जितैः ॥ ८४ ॥ वीणावेणुमृदङ्गानांशब्दैःसर्वत्रनादितं ॥ सदाप्रहृष्टादनुजाबहुरत्नोपशोभिताः
 ॥ ८५ ॥ क्रीडमानाःप्रहस्यन्तमेराविवयथामराः ॥ ब्रह्मघोषोमहांस्तत्रदनुवृद्धैरुदीरितः ॥ ८६ ॥ साज्यधूमेनचाग्नीनांवायुनानष्टकिल्विषे ॥
 सुगन्धधूपविक्षेपसुरभीकृतमारुते ॥ ८७ ॥ सुगन्धिदनुजार्कीर्णपुरेतस्मिस्तुवाष्कलिः ॥ त्रैलोक्यंतुवशंकृत्वासुखेनास्तेसदानवः ॥ ८८ ॥
 तत्रस्थःपालयन्नास्तेत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ धर्मज्ञश्चकृतज्ञश्चसत्यवादीजितेन्द्रियः ॥ ८९ ॥ सुदर्शःपूर्वदेवानांनयानयविचक्षणः ॥ ब्रह्मण्यश्चशरण्य
 श्चदीनानामनुकम्पकः ॥ ९० ॥ वंदमन्त्रप्रभृत्साहसर्वशक्तिसमन्वितः ॥ पाङ्गुण्यविषयोत्साहःस्मितपूर्वाभिभाषितः ॥ ९१ ॥ वेदवेदाङ्ग

प० पु०
॥ ९३ ॥

तत्त्वज्ञोयज्ञयाजीतपोरतः ॥ नचदुःशीलंनिरतःससर्वत्राविर्हिसकः ॥ ९३ ॥ मान्यमानयिताशुद्धःसुमुखःपूज्यपूजकः॥सुवार्थविदनाधृष्यःसुभगःप्रिय
दर्शनः ॥ ९४ ॥ बहुधान्योबहुधनोबहुयानश्चदानवः॥त्रिवर्गसाधकोनित्यत्रैलोक्येवरूपः ॥ ९५ ॥ स्वपुरीनिलयोनित्यंदेवदानवदर्पहा॥सचैवपालया
मासत्रैलोक्येसकलाःप्रजाः॥ ९६ ॥ नाधमःकश्चिदप्यास्ततस्मिन्नाजनिदानवे॥दीनोवाव्यधितोवापिरल्पायुर्वाथदुःखितः॥मूर्खोवामन्दरूपोवादुर्भगोवा
निराकृतः॥ ९७ ॥ एवंयुतंतंविमलैर्गुणैर्वैदृष्ट्याचमत्वाचनिविष्टबुद्धिम्॥प्रसादयन्दैत्यवरंमहात्मापुरन्दरस्तंतुदनुप्रधानम् ॥ ९८ ॥ तेजोयुक्तंदानवंतंतपन्त
मिवभास्करम्॥त्रैलोक्यधारणेशक्तंविस्मितःसोऽभवत्तदा ॥ ९९ ॥ इन्द्रंपुरागतंदृष्ट्वादानवेन्द्रायपार्थिव॥ इदमूचुस्तदागत्वादानवायुद्धदुर्मदाः ॥ १०० ॥
आश्चर्यमिति वैकृत्वाइन्द्रोऽभ्येतिपुरीतव ॥ एकाकीद्विजमुख्येनवामनेनसहप्रभो ॥ १०१ ॥ अस्माभिर्यदनुष्ठेयं साम्प्रतंनोवदस्वराट्॥दानवानब्रवीत्सर्वान्पु
रेतिष्ठतसङ्कुलम् ॥ प्रवेश्यतांदेवराजःपूज्यःसतुममाद्यवै ॥ १०२ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुदामनःसचवासवः ॥ आगतौदनुनाथेनप्रमृणाचैवावलोकितौ ॥ १०३ ॥
कृतार्थमन्यतात्मानंप्रणिपातपुरःसरम् ॥ उवाचवचनंराजादानवानांधुरन्धरः ॥ १०४ ॥ अद्यवैत्रिपुलोकेषुनास्तिधन्यतरोमया ॥ योऽहंश्रियावृत्तःशक्रं
पश्यामिगृहमागतम्॥ १०५ ॥ अर्थित्वकाम्ययायस्तुमामयंयाचयिष्यति ॥ गृहागतस्यतस्याहंदास्येप्राणानपिध्रुवम् ॥ १०६ ॥ दारान्पुत्रांस्तथागारंत्रैलोक्ये
काकथामम ॥ आगत्यसंमुखंतस्यअङ्गमनीयसादरम् ॥ १०७ ॥ परिष्वज्याभिनन्द्येनंगृहंप्रावंशयत्स्वकम् ॥ तस्यस्वागतमध्याद्यैःकृत्वापूजां
प्रयत्नतः ॥ १०८ ॥ अद्यमेसफलंजन्मपूर्णाःसर्वेमनोरथाः ॥ यस्त्वांपश्यामिशक्राद्यस्वयमेवगृहागतम् ॥ १०९ ॥ ख्याप्योऽहंदनुमुख्यानांदेवराजत्वयाकृतः ॥
आगच्छताममगृहंपुण्यतातुपराहिमे ॥ ११० ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैस्सम्यगिष्टेस्तुयत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्येतत्त्वयिदृष्टेपुरन्दर ॥ १११ ॥ यत्फलं
भूमिदानेनगवांदानेनऋत्विजे ॥ ममाद्यतत्फलंभूतमथवाराजसूयकम् ॥ ११२ ॥ नाल्पेनतपसालभ्यंदर्शनंतववासव ॥ एवंगेहेमयायत्तेप्रियंकार्यं
तदुच्यताम् ॥ ११३ ॥ विकल्पोऽन्योनभवताहृदिकार्यःकथञ्चन ॥ कृतंचतद्विजानीयायद्यपिस्त्यस्तुदुष्करम् ॥ ११४ ॥ पुण्योऽहंपुण्यतांप्राप्तोदर्शनात्तव
शत्रुहन् ॥ यत्तेदेववरैर्वन्द्यौवन्दितौचरणौमया ॥ ११५ ॥ किमागमनकृत्यंतवदसर्वमयिप्रभो ॥ अत्याश्चर्यमिदंमन्येतवागमनकारणम् ॥ ११६ ॥ इन्द्र
उवाच ॥ जानेऽहंदनुमुख्यानांप्रधानंत्वांतुवाष्कले॥नात्याश्चर्यमिदंभातित्वयिदृष्टेऽसुरोत्तम ॥ ११७ ॥ विमुखानार्थिनोयान्तिभवतोऽगृहमागताः ॥
अर्थिनांकल्पवृक्षोऽसिदाताचान्योनविद्यते ॥ ११८ ॥ प्रभायांसूर्यतुल्योऽसिगाम्भीर्येसागरोपमः ॥ सहिष्णुत्वंधराचैवश्रियानारायणोपमः ॥ ११९ ॥
ब्राह्मणःकश्यपकुलेजातोऽयंवामनःशुभे ॥ प्रार्थितोऽहमनेनैवभूमेर्देहिपदत्रयम् ॥ १२० ॥ ममाग्निशरणार्थाययत्रकुर्यामखंत्वहम् ॥ तदस्यकारणं

प्र.सू.सं.
अ० ३०

॥ ९३ ॥

कृत्वा अर्थितैषाममप्रभो ॥२१॥ लोकत्रयं मेऽपहृतन्त्वया विक्रम्य वाष्कले ॥ निर्वृत्तिको निर्धनोऽस्मि यद्विसेन तदस्ति मे ॥२२॥ भवन्तं याचयिष्यामि
 परार्थेनापि चात्मना ॥ अर्थित्वेन ममाप्यस्य यद्योग्यं तत्समाचर ॥ २३ ॥ जातोऽसिकाश्वपेचत्वं शोवंशविवर्द्धनः ॥ दित्यास्त्वं गर्भसम्भूतः
 पिता त्रैलोक्यपूजितः ॥२४॥ एवंभूतमहं ज्ञात्वा तेन त्वां याचयाम्यहम् ॥ अस्याग्निशरणार्थाय दीयतां भूपदत्रयम् ॥२५॥ अतीव ह्रस्वगात्रस्य वामनस्यास्य
 दानव ॥ भूमिभागे च पारक्ये दातुं न त्वहमुत्सहे ॥ २६ ॥ एतदेव मया दत्तं यद्भवानर्थितोऽसि मे ॥ गुरवो यदि मन्यन्ते मन्त्रिणो वा पदत्रयम् ॥ २७ ॥
 अर्थित्वेन मदीयेन स्वकुलेवान्धवेऽपि च ॥ गृहायाते मयि तथा यद्योग्यं तत्समाचर ॥ २८ ॥ यदितेरुचितं वीरदानवेन्द्रमहाद्युते ॥ तदस्मै दीयतां शीघ्रं
 वामनाय महत्माने ॥ २९ ॥ वाष्कलिरुवाच ॥ देवेन्द्रस्वागतं तेऽस्तु स्वस्ति प्राप्नुहि माचिरम् ॥ त्वं समीक्षस्व धात्मानं सर्वेषां च परायणम् ॥ १३० ॥
 त्वयि भारं समावेश्य सुखमास्ते पितामहः ॥ ध्यानधारणया युक्तश्चिन्तयानः परंपदम् ॥ ३१ ॥ सङ्ग्रामैर्बहुभिः खिन्नो जंगघ्निन्ता मपास्यतु ॥ क्षीराब्धि
 द्वीपमाश्रित्य सुखं स्वपितिकेशवः ॥ ३२ ॥ कैलासे पर्वतश्रेष्ठे कृत्वा सा उमापतिः ॥ रमतं भार्यया सार्धं भारं त्वयि निवेश्य वै ॥ ३३ ॥ अन्ये च दानवाः
 सर्वे बालिनः सायुधास्त्वया ॥ असहायेनैव शक्रसर्वेऽपि विनिपातिताः ॥ ३४ ॥ आदित्या द्वादशैवे हरुद्रास्त्वेकादशापि वा ॥ अश्विनौ वसवश्चैव धर्मश्चैव
 सनातनः ॥ ३५ ॥ त्वद्बाहुवलमाश्रित्य त्रिदिवे मखभागिनः ॥ त्वया क्रतुशतैरिष्टं समाप्तवरदक्षिणैः ॥ ३६ ॥ त्वया च घातितो वृत्रो न मुचिः पाक
 शासन ॥ त्वदाज्ञाकारिणा पूर्वं विष्णुना प्रभविष्णुना ॥ ३७ ॥ हिरण्यकशिपोर्भ्राता हिरण्याक्षोऽपि घातितः ॥ हिरण्यकशिपुर्योऽत्र जङ्घे चारोप्यघातितः
 ॥ ३८ ॥ वज्रपाणिनमायान्तमैरावणशिरो गतम् ॥ सङ्ग्रामभूमौ दृष्ट्वा त्वां सर्वे नश्यन्ति दानवाः ॥ ३९ ॥ ये त्वया विजिताः पूर्वं दानवा बलवत्तराः ॥
 सहस्रांशेन तत्तुल्यो न भवामि कथञ्चन ॥ १४० ॥ एवंविधोऽसि देवेन्द्र मम कागणना भवेत् ॥ मांसमुद्धर्तुं कामेन त्वयैवागमनं कृतम् ॥ ४१ ॥ करिष्यामि
 नसन्देहो दास्ये प्राणानपि ध्रुवम् ॥ किमर्थं देवराजोक्ता भूमिरेपा त्वया हि मे ॥ ४२ ॥ इमे दाराः सुतागावो यच्चान्यद्विद्यते वसु ॥ त्रैलोक्यराज्यमखिलं विप्र
 स्यास्य प्रदीयताम् ॥ ४३ ॥ अपकीर्तिर्भवन्मह्यं पूर्वेषां च न संशयः ॥ गृहायातस्य शक्रस्य दत्तं वाष्कलिनानतु ॥ ४४ ॥ अन्योऽपि योऽर्थी मे प्राप्तः समे
 प्रियतरः सदा ॥ भवानत्र विशेषेण विचारं मा कृथाः क्वचित् ॥ ४५ ॥ बृहत्त्रयपामे देवेन्द्रयद्भूमेस्तु पदत्रयम् ॥ ब्राह्मणस्य विशेषेण प्रार्थितं तु त्वया विभो
 ॥ ४६ ॥ दास्ये ग्रामवरानस्य भवतस्तु त्रिविष्टपम् ॥ अश्वान्गजान्भूमिधनं स्त्रियश्चोद्भिन्नचूकाः ॥ ४७ ॥ यासां दर्शनमात्रेण वृद्धोऽपि तरुणायते ॥
 ताः स्त्रियो वसुधांचैतां वामनस्य प्रतिग्रहम् ॥ ४८ ॥ प्रतिदास्यामि देवेन्द्र प्रसादः क्रियतां हि मे ॥ एतावदुक्ते वचने तदा वाष्कलिनानृप ॥ ४९ ॥ पुरोधा

५० पु०
॥ ९४ ॥

स्तूशनाप्राहदानवेन्द्रतदावचः ॥ भवाम्राजादानवेन्द्रेश्वर्येऽष्टविधेस्थितः ॥ १५० ॥ युक्तायुक्तंनजानासिदेयंकस्यमयाक्वचित् ॥ मन्त्रिभिःसुसमा
लोच्ययुक्तायुक्तंपरीक्ष्यच ॥ ५१ ॥ प्राप्तत्रैलोक्यराज्यत्वंजित्वादेवान्सवासवान् ॥ वाक्यस्यास्यावसानेचभवान्प्राप्स्यतिवन्धनम् ॥ ५२ ॥ यएष
वामनोराजन्विष्णुरेवसनातनः ॥ नास्यवैभवतादेयंपितातेधातितःस्वयम् ॥ ५३ ॥ अयंतेपितृहाप्राप्तोमातृहावन्धुघातकः ॥ वंशोच्छेदकर
स्तुभ्यंभूतश्चैवभविष्यति ॥ ५४ ॥ नचैषधर्मजानातिशक्रादीनांहितेः ॥ मायाविनादानवायेमाययायेननिर्जिताः ॥ ५५ ॥ माययाब्राह्मणंरूपं
वामनंचप्रदर्शितम् ॥ अत्रकिंबहुनोक्तेननास्यदेयंतुकिञ्चन ॥ ५६ ॥ मक्षिकापादमात्रंतुभूमिरस्यप्रतिग्रहः ॥ विनाशमेप्यसिद्धिं
सत्यंसत्यंमयाश्रुतम् ॥ ५७ ॥ गुरुणाप्येवमुक्तस्तुभूयोवाक्यमथाब्रवीत् ॥ धर्मार्थिनामयासर्वप्रतिज्ञातंगुरोस्त्विदम् ॥ ५८ ॥ प्रतिज्ञापालनं
कार्यंसतांधर्मःसनातनः ॥ यद्येषभगवान्विष्णुर्नास्तिधन्यतरोमया ॥ ५९ ॥ गृह्यप्रतिग्रहंमत्तोयदिदेवान्बुभूषति ॥ भूयोऽपिधन्यतां
नीतोदेवेनानेनवैगुरो ॥ १६० ॥ यंयोगिनोऽध्यानयुक्ताध्यायमानाहिदर्शनम् ॥ नलभन्तेतथाविप्रास्सोऽयंहृष्टोमयाद्यवै ॥ ६१ ॥ दानानि
येप्रयच्छन्तिसकुशोदकपाणिना ॥ प्रीयतांभगवान्विष्णुःपरमात्मासनातनः ॥ ६२ ॥ एवमुक्तंतुवचनंअपवर्गस्यभागिनः ॥ यदत्रकार्यकरणेविकल्पो
मेवभूवह ॥ ६३ ॥ उपदिष्टोऽस्मिभवतावालत्वेचावधारितम् ॥ शत्रावपिगृहायातोमास्त्वदेयंतुकिञ्चन ॥ ६४ ॥ एतदेवविचिन्त्याहंप्राणानपिस्वकान्गुरो ॥
वामनस्यप्रदास्यामिशक्रस्यापित्रिविष्टपम् ॥ ६५ ॥ अपीडाकारियद्दानंतद्दानमिहदीयते ॥ पीडाकारिचयद्दानंतद्दानंसमलंस्मृतम् ॥ ६६ ॥ पुलस्त्य
उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वागुरुस्तत्रत्रपयाधोमुखःस्थितः ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ अर्थिताभवतादेवदेयासर्वाधरामया ॥ ६७ ॥ त्रपाकरंभवेन्मह्यंदस्य
भूपदत्रयम् ॥ इन्द्रउवाच ॥ सत्यमेतद्दानवेन्द्रयदुक्तंभवताहिमे ॥ ६८ ॥ भूमेःपदत्रयार्थित्वंद्विजेनानेनमेकृतम् ॥ एतावतात्वयंचार्थीमयाप्यस्यकृ
तेभवान् ॥ ६९ ॥ दनुपुत्रोयाचितोऽसिवरमेतत्प्रदीयताम् ॥ बाष्कलिरुवाच ॥ पदत्रयंवामनायदेवराजप्रतीच्छमे ॥ १७० ॥ तत्रत्वंसुचिरंकालं
सुखीसुरपतेवस ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तवाबाष्कलिनावामनायपदत्रयम् ॥ ७१ ॥ तोयपूर्वतदादत्तंप्रीयतांमेहरिःस्वयम् ॥ दत्तेतुदानवेन्द्रेणत्य
क्त्वारूपंचवामनम् ॥ ७२ ॥ हरिराचक्रमेलोकान्देवानांहितकाम्यया ॥ यज्ञपर्वतमासाद्यगत्वाचैवउदङ्मुखः ॥ ७३ ॥ देवस्यवामचरणेनिविष्टो
दानवालयः ॥ तत्रक्रमंसप्रथमंददौसूर्येजगत्पतिः ॥ ७४ ॥ द्वितीयंचध्रुवेदेवस्तृतीयेनचपार्थिव ॥ ब्रह्माण्डस्ताडितस्तेनदेवेनाद्भुतकर्मणा ॥
॥ ७५ ॥ अद्भुष्टाग्नेणभिन्नेऽण्डेजलंभूरिविनिःसृतम् ॥ प्लावयित्वाब्रह्मलोकान्सर्वाँल्लोकाननुक्रमात् ॥ ७६ ॥ ध्रुवस्थानंसूर्यलोकंप्लावयंतंयज्ञपर्वतम् ॥

प्र.सृ खं.
अ० ३०

॥ ९४ ॥

प्रविष्टापुष्करंधाराधौत्वाविष्णुपदानिसा ॥ ७७ ॥ पदानियानिजातानिवैष्णवानिधरातले ॥ तत्राश्रमेतुयोगत्वास्नानंवाप्यांसमाचरेत् ॥
 ॥ ७८ ॥ अश्वमेधफलंतस्यदर्शनादेवजायते ॥ एकविंशकुलोपेतोवैकुण्ठेवासमाप्नुयात् ॥ ७९ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगान्कल्पानांतुशतत्रयम् ॥
 तदन्तेजायतेराजासार्वभौमःक्षिताविह ॥ १८० ॥ तोयधारातुसाभीष्मअद्भुष्टाग्राद्विनिःसृता ॥ नदीसावैष्णवीप्रोक्ताविष्णुपादसमुद्भवा ॥ ८१ ॥
 अनेनकारणेनाभूद्भङ्गाविष्णुपदीनृप ॥ ययासर्वमिदंव्याप्तंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ८२ ॥ अद्भुष्टाग्रक्षतादण्डाद्यत्प्रविष्टंजलंशुभम् ॥ प्राप्तंदेवनदीत्वं
 तुयातुविष्णुपदीनदी ॥ ८३ ॥ देवनद्यातयाव्याप्तंब्रह्माण्डंसचराचरम् ॥ विभूतिभिर्महाभागसर्वानुग्रहकाम्यया ॥ ८४ ॥ सवाष्कलिर्वामनेनउक्तः
 पूरयमेकमान् ॥ अधोमुखस्तदाजातउत्तरंनास्यविन्दति ॥ ८५ ॥ मौनीभूतंतुतंद्वापुरोधावाक्यमब्रवीत् ॥ शुक्रउवाच ॥ स्वाभाविकीदानशक्ति
 र्नेतुसंपुंवयंक्षमाः ॥ ८६ ॥ यावतीयंधरादेवसादत्तानेनतप्रभो ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ उक्तोवाष्कलिनाविष्णुर्यावन्मात्रावसुन्धरा ॥ ८७ ॥ यासृ
 ष्ठाभवतापूर्वसामयानचगोपिता ॥ अल्पाभूमिर्भवान्दीर्घानतुसृष्टेरहंक्षमः ॥ ८८ ॥ इच्छाशक्तिःप्रभवतिप्रभोस्तेदेवसर्वदा ॥ निरुत्तरस्तदावि
 ष्णुर्मत्वातंसत्यवादिनम् ॥ ८९ ॥ ब्रह्मिदानवमुख्यत्वंकंतेकामंकरोम्यहम् ॥ ममहस्तगतंतोयंत्वयादत्तंतुदानव ॥ ९० ॥ तेनत्वंवरयोग्योऽसि
 वराणांभाजनंशुभम् ॥ दास्येऽहंभवतःकाममर्थीयेनवृणुष्वह ॥ ९१ ॥ विज्ञप्तोहितदातेनदेवदेवोजनार्दनः ॥ वाष्कलिरूवाच ॥ भक्तिवृणोमिदे
 वेशत्वद्धस्तान्मरणंहिमे ॥ ९२ ॥ ब्रजामिश्वेतद्वीपंतदुर्लभंतुतपस्विनाम् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ आहैवमुक्तेविष्णुस्तांतिष्ठस्वैकंयुगान्तरम् ॥ ९३ ॥
 वाराहरूपीयदाहंप्रवक्ष्यामिधरातलम् ॥ तदाहनिष्येऽहंत्वांतुमदग्रंचयदैष्यसि ॥ ९४ ॥ उक्तोऽथदानवस्तनअपासर्पत्तदग्रतः ॥ वामनेनसमा
 क्रान्ताःसर्वलोकास्तदानृप ॥ ९५ ॥ असुरैस्तैस्तदात्यक्तंदेवानांसत्यरक्षणैः ॥ देवोहत्वातुत्रलोक्यंजगामादर्शनंविभुः ॥ ९६ ॥ पातालनि
 लयश्चापिसुखमास्तेसवाष्कलिः ॥ शक्रोऽपिपालयामासविपश्चिद्भुवनत्रयम् ॥ ९७ ॥ अयंत्रैविक्रमोनामप्रादुर्भावोजगद्गुरोः ॥ गङ्गासम्भवसं
 युक्तस्सर्वकल्मषनाशनः ॥ ९८ ॥ विष्णोःपदानामेषातउत्पत्तिःकथितानृप ॥ यांश्रुत्वातुनरोलोकेसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ९९ ॥ दुःस्वप्नं
 दुर्विचिन्त्यंचदुष्करंदुष्कृतानिच ॥ क्षिप्रंहिनाशमायान्तिदृष्टेविष्णुपदत्रये ॥ २०० ॥ युगानुक्रमशोदृष्ट्वापापिनोजन्तवस्तथा ॥ मूक्षमता
 दर्शिताभीष्मविष्णुनापददर्शने ॥ १ ॥ यस्त्वारोहतितस्मिस्तुमौनवान्मानवोभुवि ॥ कृत्वात्रिपुष्करीयात्रामश्वमेधफलंब्रजेत् ॥ २ ॥ मुच्य
 तेसर्वपापैश्चमृतोविष्णुपुरंब्रजेत् ॥ २६३ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेविष्णुपदोत्पत्तिर्नामत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ भीष्मउवाच ॥

भगवन्महदाश्चर्यवाष्कलेर्बन्धनंहियत् ॥ कृतंत्रिविक्रमंरूपंयदासंयमितोवलिः ॥ १ ॥ एतन्मयाश्रुतंपूर्वकथ्यमानंद्विजोत्तमैः ॥ पातालेवसतेऽ
 द्यापिवैरोचनसुतोवलिः ॥ २ ॥ नागतीर्थयथाभूतंपिशाचानांतुसम्भवम् ॥ शिवदूतीकथंचात्रकेनेयंमङ्गलीकृता ॥ ३ ॥ अन्तरिक्षेपुष्करंतु
 केननीतंमहामुने ॥ एतदाचक्ष्वमेसर्वयथावाष्कलिबन्धनम् ॥ ४ ॥ भूमिप्रक्रमणंपूर्वकृतंदेवेनविष्णुना ॥ द्वितीयेकारणंकिंचयेनदंश्चकारह ॥
 ॥ ५ ॥ तत्त्वतस्त्वंहितत्सर्वयथाभूतंतथावद ॥ पापक्षयकरंह्येतच्छ्रोतव्यंभूतिमिच्छता ॥ ६ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रश्नभारस्त्वयाराजन्कोतु
 कादेवकीर्तितः ॥ कथयामिहितत्सर्वयथाभूतंनृपोत्तम ॥ ७ ॥ विष्णोःपदानुषङ्गेणबन्धनंवाष्कलेरिह ॥ श्रुतन्तद्भवतासर्वमयातेपरिकीर्तित
 म् ॥ ८ ॥ भूयोऽपिविष्णुनाभीष्मप्राप्तेवैवस्वतेऽन्तरे ॥ त्रैलोक्यंवल्लिनाक्रान्तंविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ९ ॥ गत्वात्वेकाकिनायज्ञेतथासंयमितो
 बलिः ॥ भूयोऽपिदेवदेवेनभूमेःप्रक्रमणंकृतम् ॥ १० ॥ प्रादुर्भावोवामनस्यतथाभूतोनराधिप ॥ पुनस्त्रिविक्रमोभूत्वावामनोऽभूदवामनः ॥ ११ ॥
 उत्पत्तिरेषातेसर्वाकथिताकुरुनन्दन ॥ नागानांतुयथातीर्थतच्छृणुष्वमहाव्रत ॥ १२ ॥ अनन्तोवासुकिश्चैवतक्षकश्चमहाबलः ॥ कर्कोटकश्च
 नागेन्द्रःपद्मश्चान्यःसरीसृपः ॥ १३ ॥ -महापद्मस्तथाशङ्खःकुलिकश्चापराजितः ॥ एतेकश्यपदायादाएतैरापूरितंजगत् ॥ १४ ॥ एतेषांतु
 प्रसूत्यातुइदमापूरितंजगत् ॥ कुटिलाभीमकर्माणस्तीक्ष्णास्याश्चविषोल्बणाः ॥ १५ ॥ दद्वामन्दांश्चमनुजान्कुर्युर्भस्मक्षणात्तुते ॥ तद्दर्शनाद्भवेन्नाशो
 मनुष्याणांनराधिप ॥ १६ ॥ अहन्यहनिजायंतक्षयःपरमदारुणः ॥ आत्मनस्तुक्षयंदृष्ट्वाप्रजाःसर्वास्समन्ततः ॥ १७ ॥ जग्मुःशरण्यंशरणंब्रह्माणं
 परमेश्वरम् ॥ इममेवार्थमुद्दिश्यप्रजाःसर्वामहीपते ॥ १८ ॥ उचुःकमलजंदृष्ट्वापुराणंब्रह्मसंज्ञकम् ॥ प्रजाउचुः ॥ देवदेवेशलोकानांप्रसूतेपर
 मेश्वर ॥ १९ ॥ त्राहिनस्तीक्ष्णदंष्ट्राणांभुजगानांमहात्मनाम् ॥ दिनेदिनेभयंदेवपश्यामःकृपणाभृशम् ॥ २० ॥ मनुष्यपशुपक्ष्यादितत्सर्वं
 भस्मसाद्भवेत् ॥ त्वयासृष्टिःकृतादेवक्षीयतेतुभुजङ्गमैः ॥ २१ ॥ एतज्ज्ञात्वायदुचितंतत्कुरुष्वपितामहः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अहंरक्षांविधास्यामि
 भवतीनानसंशयः ॥ २२ ॥ ब्रजध्वंस्वनिकेतानिनीरुजोगतसाध्वसाः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तेप्रजाःसर्वाब्रह्मणाव्यक्तमूर्तिना ॥ २३ ॥
 आजग्मुःपरमप्रीताःस्तुत्वाचैवस्वयम्भुवम् ॥ प्रयातासुप्रजास्वेवंतानाहूयभुजङ्गमान् ॥ २४ ॥ शशापपरमक्रुद्धोवासुकिप्रमुखांस्तदा ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 अहन्यहनिभूतानिभक्ष्यन्तेवैदुरात्मभिः ॥ २५ ॥ नश्यन्तितूरगैर्दष्टामनुष्याःपशवस्तथा ॥ यस्मान्मत्प्रभवान्त्रित्यंक्षयंनयथमानुषान् ॥ २६ ॥
 अतोऽन्यस्मिन्भवेभूयान्ममकोपात्सुदारुणात् ॥ भवतांहिक्षयोघोगेभाविवैवस्वतेऽन्तरे ॥ २७ ॥ तथान्यःसोमवंशीयोराजावैजनमेजयः ॥ धक्ष्य

ते सर्वसत्रेण प्रदीप्ते हव्यवाहने ॥२८॥ मातृष्वसुश्च तनयांस्ताक्षर्यो बोभक्षयिष्यति ॥ एवमो भवितानाशः सर्वेषां दुष्टचेतसाम् ॥२९॥ शप्त्वा कुलसहस्रन्तु
 यावदेकं कुलं स्थितम् ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्ते तु वेपन्तो ब्रह्मणा भुजगोत्तमाः ॥३०॥ निपत्य पादयोस्तस्य इदमृचुर्वचस्तदा ॥ सर्पा उचुः ॥ भगवन्कुटि
 लाजातिरस्माकं भूतभावन ॥३१॥ विषो ल्वणत्वं कूरत्वं दन्दशूकत्वमेव च ॥ सम्पादितं त्वया देव इदानीं शपसे कथम् ॥३२॥ ब्रह्मोवाच ॥ यदि नाम मया सृ
 ष्टा भवन्तः कुटिलाशयाः ॥ ततः किं बहुनानित्यं भक्षयध्वंगतव्यथाः ॥३३॥ नागा उचुः ॥ मर्यादां कुरु देवेश स्थानं चैव पृथक् पृथक् ॥ मनुष्याणां
 तथास्माकं समयं देव कारय ॥३४॥ शापो यो भवतादत्तो मनुष्यो जनमेजयः ॥ नाशं नः सर्पसत्रेण उत्वणं च करिष्यति ॥३५॥ ब्रह्मोवाच ॥ जरत्का
 रुरिति ख्यातो भविता ब्रह्मवित्तमः ॥ जरत्कन्या तस्य देया तस्यामुत्पत्स्यते सुतः ॥३६॥ रक्षां कर्त्तासवो विप्रो भवतां कुलपावनः ॥ तथा करोमि ना
 गानां समयं मनुजैः सह ॥३७॥ तदेकमनसः सर्वे शृणुध्वं मम शासनम् ॥ सुतलं वितलं चैव तृतीयं च तलातलम् ॥३८॥ दत्तं च त्रिप्रकारं वो गृहं तत्र गमिष्यथ ॥
 तत्र भोगान् बहुविधान् भुञ्जानाममशासनात् ॥३९॥ तिष्ठध्वं सप्तमयावत्कालं तं तु पुनः पुनः ॥ ततो वै वस्वतस्यादोका श्यपेयो भविष्यति ॥४०॥
 दायादः सर्वदेवानां सुपर्णस्सर्पभक्षकः ॥ तदा प्रसूतिः सर्पाणां दग्धा वै चित्रभानुना ॥ भवतां चैव सर्वेषां भविष्यति न संशयः ॥४१॥ ये ये क्रूरा भो
 गिनो दुर्वर्त्तिनास्तेषामन्तो भविता नान्यथैतत् ॥ कालव्याप्तं भक्षयध्वं च सत्त्वं तथापकारे च कृतं मनुष्यम् ॥४२॥ मन्त्रौषधैर्गारुडैश्चैव तन्त्रैर्वन्धैर्जुष्टामा
 नवाये भवन्ति ॥ तेभ्यो भीतैर्वर्तितव्यं न चान्यच्चित्ते कार्यं चान्यथा बोविनाशः ॥४३॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इतीरिते ब्रह्मणा वै भुजङ्गा जग्मुः स्थानं सुतलाख्यं
 हिसर्वे ॥ तस्थुर्भोगान् भुञ्जमानाश्च सर्वे रसातले लीलया संस्थितास्ते ॥४४॥ एवं शोपंतु तेलब्ध्वा प्रसादं च चतुर्मुखात् ॥ तस्थुः पातालनिलये मुदिते
 नान्तरात्मना ॥४५॥ ततः कालान्तरे भूते पुनरेवं व्यचिन्तयन् ॥ भविता भरतोरजापाण्डवयो महायशाः ॥४६॥ अस्माकं तु क्षयकरो देवयोगे
 न केनचित् ॥ कथं त्रिभुवने नाथः सर्वेषां च पिता महः ॥४७॥ सृष्टिर्कर्त्ता जगद्वन्द्यः शापमस्मादुदत्तवान् ॥ देवं विरञ्चिनं त्यक्त्वा गतिरन्या
 स्यति ॥ एवं विचिन्त्य ते सर्वे नागा गत्वा च पुष्करम् ॥४८॥ यज्ञपर्वतमासाद्य शैलमिति मुपाश्रिताः ॥ दृष्ट्वा नागांस्तथा श्रान्तान् वारिधारांश्च शी
 तलाः ॥४९॥ उदङ्मुखा वै निष्क्रान्तास्सर्वेषां तु सुखप्रदाः ॥ नागतीर्थं ततो जातं पृथिव्यां भरतर्षभ ॥५०॥ नागकुण्डं च वै केचित्सरितं चापरेऽब्रु
 वन् ॥ पुण्यं तत्सर्वतीर्थानां सर्पाणां विषनक्षत्रम् ॥५१॥ मज्जन्ति तत्र ये मर्त्या अधिश्रावणपञ्चमि ॥ न तेषां तु कुले सर्पाः पीडां कुर्वन्ति कर्हिचित् ॥

॥ ५४ ॥ श्राद्धं पितृणां येतत्र करिष्यन्ति नराभुवि ॥ ब्रह्मातेषां परं स्थानं दास्यत नरात्र संशयः ॥ ५५ ॥ नागानां तु भयं ज्ञात्वा ब्रह्मालोकं पितामहः ॥ पूर्वोक्तं तु पुनर्वाक्यं नागानां श्रावयत्तदा ॥ ५६ ॥ पञ्चमी सा तिथिर्धन्या सर्वपापहरा शुभा ॥ यतोऽस्यामेव सुतिथौ नागानां कार्यमुद्धृतम् ॥ ५७ ॥ एतस्यां सर्वतोयस्तुकङ्कम्लं परिवर्जयेत् ॥ क्षीरेण स्नापयेन्नागास्तस्य ते यान्ति मित्रताम् ॥ ५८ ॥ भीष्म उवाच ॥ शिवदूतीयथा जाता येन चैव निवेशिता ॥ तन्मे सर्वयथा तत्त्वं भवान्शंसितुमर्हति ॥ ५९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शिवानीलं गिरिं प्राप्ता तपसे धृतमानसा ॥ रौद्रीजटोद्भवा शक्तिस्तस्याः शृणु नृप व्रतम् ॥ ६० ॥ तपः कृत्वा चिरं कालं ग्रसिष्याम्यखिलं जगत् ॥ एवमुद्दिश्य पञ्चाग्निं साधयामास भामिनी ॥ ६१ ॥ तस्याः कालान्तरे देव्यास्तपन्त्यास्तप उत्तमम् ॥ रुरुर्नाम महातेजा ब्रह्मदत्तवरोऽसुरः ॥ ६२ ॥ समुद्रमध्ये रत्नाख्यं पुरमस्ति महाधनम् ॥ तत्रातिष्ठत्सदैत्येन्द्रस्सर्वदेवभयङ्करः ॥ ६३ ॥ अनेकशतसाहस्रकोटिकोटिशतोत्तमैः ॥ असुरैरर्चितः श्रीमान् द्वितीयो नमुचिर्यथा ॥ ६४ ॥ कालेन महता सोऽथ लोकपालपुरं गतः ॥ जिगीषुः सैन्यसंवीतो देवैर्वैरमरोचयत् ॥ ६५ ॥ उत्तिष्ठ तस्तस्य महासुरस्य समुद्रमेयं ववृक्षेऽतिवेगात् ॥ अनेकनागग्रहमीनजुष्टमाप्तावयत्पर्वतसानुदेशान् ॥ ६६ ॥ अन्तस्थितानेकसुरारिसङ्घं विचित्रवर्मायुधचित्रशोभम् ॥ भीमं बलं चलितं चारुयोधं विनिर्ययौ सिन्धुजलाद्विशालम् ॥ ६७ ॥ तत्र द्विपादैत्यभटाभ्युपेताः सयानघण्टाश्च समृद्धियुक्ताः ॥ विनिर्ययुः स्वांकृतिभिर्ज्ञाणां समत्वमुच्चैः खलु दर्शयन्तः ॥ ६८ ॥ अथास्तथा काञ्चनसूत्रनद्धारोही तमत्स्याइव तेजलान्तं ॥ व्यवस्थितास्तैः सममेव तूर्णं विनिर्ययुर्लक्षशः कोटिशश्च ॥ ६९ ॥ तथारविस्स्यन्दनतुल्यवेगाः सचक्रदण्डाक्षतवेणुयुक्ताः ॥ रथाश्च यन्त्रोपरिपीडिताङ्गाश्च लत्पताकाः स्वनितं विचक्रुः ॥ ७० ॥ तथैव योधाः स्थगितास्तरिभिस्तितीर्षवस्ते प्रवरास्त्रपाणयः ॥ रणेरणेलब्धजयाः प्रहारिणो विरेजुरुच्चैरसुरानुगाभृशम् ॥ ७१ ॥ देवेषु वैरणेतेषु विद्रुतेषु विशेषतः ॥ असुरास्सर्वदेवानामन्वधावंस्ततस्ततः ॥ ७२ ॥ ततो देवगणाः सर्वे द्रवन्तो भयविह्वलाः ॥ नीलंगिरिव रंजं गमुर्यत्र देवी स्वयं स्थिता ॥ ७३ ॥ रौद्री तपोन्विता धन्या शाम्भवी शक्तिरुत्तमा ॥ संहारकारिणी देवी कालरात्री तियां विदुः ॥ ७४ ॥ सा तु हृद्वातदा देवान्भयत्रस्तान्विचेतसः ॥ पप्रच्छ विस्मया देवी प्रोत्फुल्लाम्बुजलोचना ॥ ७५ ॥ देव्युवाच ॥ पृष्ठतो वो न पश्यामि भयं किञ्चिदुपागतम् ॥ कथं तु विद्रुता देवाः सर्वे शक्रपुरःसराः ॥ ७६ ॥ देवा ऊचुः ॥ अयमायातिदैत्येन्द्रो रुरुर्भीमपराक्रमः ॥ चतुरङ्गेण सैन्येन महता परिवारितः ॥ ७७ ॥ तस्माद्दीनावयं देवी भवतीं शरणं गताः ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ देवानामिति वै श्रुत्वा वाक्यमुच्चैर्हससा ॥ ७८ ॥ तस्यां हसन्त्यां निश्चेरुर्वराङ्ग्यो वदनात्ततः ॥

पाशाङ्कुशधराः सर्वाः पीनोन्नतपयोधराः ॥ ७९ ॥ सर्वाश्शूलधराभीमाः सर्वादिष्टाङ्कुशाननाः ॥ आबद्धमुकुटाः सर्वाः सन्दष्टदशनच्छदाः ॥ ८० ॥
 फूत्काररावैरशिवैस्त्रासयन्त्यश्चराचरम् ॥ काश्चिच्छुक्लाम्बरधराः काश्चिच्चित्राम्बरास्तथा ॥ ८१ ॥ सुनीलवसनाः काश्चिद्रक्तपानातिलालसाः ॥ नाना
 रूपैर्मुखैस्तास्तुनानावेपवपुर्धराः ॥ ८२ ॥ ताभिरेवंवृतादेवीदेवानामभयङ्करी ॥ माभैष्टदेवाभद्रं वोयावद्भदतिदानवः ॥ ८३ ॥ चतुरङ्गबलोपेतोरुरु
 स्तावत्समागतः ॥ तं नीलपर्वतवरंदेवानां मार्गमार्गिणः ॥ ८४ ॥ देवानामग्रतः सैन्यं दृष्ट्वा देवीसमाकुलम् ॥ तिष्ठतिष्ठेति जल्पन्तो दैत्यास्ते समुपागताः
 ॥ ८५ ॥ ततः प्रवृत्ते युद्धं तासां तेषां महाभयम् ॥ नाराचैर्भिन्नदेहानां दैत्यानां भुविसर्पताम् ॥ ८६ ॥ रोषाद्दण्डप्रभग्नानां सर्पाणामिव सर्पताम् ॥
 शक्तिनिर्भिन्नहृदयांगदासञ्चूर्णितोरसः ॥ ८७ ॥ कुठारैर्भिन्नशिरसो मुसलैर्भिन्नमस्तकाः ॥ विद्धोदरास्त्रिशूलाग्रैश्छिन्नग्रीवावरासिभिः ॥ ८८ ॥
 क्षताश्वरथमातङ्गपादाताः पंतुराहवे ॥ रणभूमिं समासाद्य दैत्याः सर्वेरुरुविना ॥ ८९ ॥ ततो बलं हतं दृष्ट्वा रुरुमायां न्तदाददे ॥ तथा संमोहिता देव्यो
 देवाश्चापिरणाजिरे ॥ ९० ॥ तामस्यामायया देव्या सर्वमन्धन्तमोऽभवत् ॥ ततो देवीमहाशक्त्या तदैत्यं समताडयत् ॥ ९१ ॥ तथा तु ताडितस्या
 जौ दैत्यस्य प्रगतंतमः ॥ मायां यामथ नष्टायां तामस्यां दानवोरुरुः ॥ ९२ ॥ पातालमाविशत्तूर्णतत्रापि परमेश्वरी ॥ देवीभिः सहिता कुद्धा पुरतोऽभिमु
 ग्गिरिम् ॥ कन्यासैन्येन महता बहुरूपेण भास्वता ॥ ९३ ॥ देवैस्तु विस्मितैर्दृष्टा चर्ममुण्डधरारुरोः ॥ स्वकीयं तपसः स्थाने निविष्टा परमेश्वरी ॥ ९४ ॥
 ततो देव्यो महाभागाः परिवार्य व्यवस्थिताः ॥ याचयामासुरव्यग्रास्तां तु देवीं बुभुक्षिताः ॥ ९५ ॥ देव्य ऊचुः ॥ बुभुक्षिता वयं देवि देहि नो भोजनं वरम् ॥
 पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्ता ततो देवी दध्यौ तासां तु भोजनम् ॥ ९६ ॥ नाध्यगच्छत्तदा तासां भोजनं चिन्तितममहत् ॥ तदा दध्यौ महादेवं रुद्रं पशुपतिं वि
 भुम् ॥ ९७ ॥ सोऽपि ध्यानात्समुत्तस्थौ परमात्मा त्रिलोचनः ॥ उवाच रुद्रस्तां देवीं किं कार्यं विवक्षितम् ॥ १०० ॥ ब्रूहि देवि महामायेय त्ते मनसि
 वर्तते ॥ शिवदूत्युवाच ॥ छागमध्यं तु वै देव छागरूपेण वर्तसे ॥ १ ॥ एतास्त्वां भक्षयिष्यन्ति भक्ष्यमीप्सितमादरात् ॥ भक्षार्थमासां देवे
 शकिञ्चिदा तु मिहाहसि ॥ २ ॥ शूली कुर्वन्ति मामेता भक्षार्थिन्यो महाबलाः ॥ अन्यथामामपि बलाद्रक्षयेयुर्बुभुक्षिताः ॥ ३ ॥ एवं मां तु समालक्ष्य
 भक्ष्यं कल्पय सत्वरम् ॥ रुद्र उवाच ॥ शिवदूतिव्रवीम्येकं प्रवृत्तं यद्युगान्तरे ॥ ४ ॥ गङ्गाद्वारे दक्षयज्ञो गणैर्विध्वंसितो मम ॥ तत्र यज्ञो भृगो भूत्वा प्रदुद्रा
 वसुवेगवान् ॥ ५ ॥ मया बाणेन निर्विद्धो रुरिरेण प्रसेचितः ॥ अजगन्धस्तदा भूतो नाम देवैस्तु मेकृतम् ॥ ६ ॥ अजगन्धस्त्वमेवेति दास्ये चान्यत्तु

प० पु०
॥ ९७ ॥

भोजनम् ॥ एतासांशृणुमेदेविभक्ष्यमेकमयोचितम् ॥ ७ ॥ कथ्यमानंवरारोहेकालरात्रिमहाप्रभे ॥ यास्त्रीसगर्भादेवेशिअन्यस्त्रीपरिधान
कम् ॥ ८ ॥ परिधत्तेस्पृशेद्रापिपुरुषस्यविशेषतः ॥ सभागोऽस्तुवरारोहेकासाश्चित्पृथिवीतले ॥ ९ ॥ अध्येकवर्षंवालंतुगृहीत्वातत्रवैवलात् ॥
भुक्त्वातिष्ठन्तुसुप्रीताअपिवर्षशतान्वहून् ॥ १० ॥ अन्याःसूतिगृहेच्छिद्रं गृहीयुस्तुह्यपूजिताः ॥ निवसिष्यन्तिदेवेशितथावैजातहारिकाः
॥ ११ ॥ गृहक्षेत्रेतटाकेचवाप्युद्यानेषुचैवहि ॥ अन्येषुचरुदन्त्योयाःस्त्रियस्तिष्ठन्तिनित्यशः ॥ १२ ॥ तासांशरीरगाश्चान्याकाश्चित्ति
मवाप्नुयुः ॥ शिवदूत्युवाच ॥ कुत्सितंभवतादत्तंप्रजानांपरिपीडनम् ॥ १३ ॥ नचत्वंबुध्यसेदातुंशङ्करस्यविशेषतः ॥ त्रपाकरंयद्भवतिप्रजा
नांपरिपीडकम् ॥ १४ ॥ नतुतद्युज्यतेदातुंतासांभक्ष्यंतुशङ्कर ॥ रुद्रउवाच ॥ अवन्त्यांतुयदास्कन्दोमयापूर्वतुभद्रितः ॥ १५ ॥ चडा
कर्मणिवृत्तेतुकुमारस्यतदाशुभे ॥ आगत्यमानरोमक्ष्यमपूर्वतुप्रचकिरे ॥ १६ ॥ देवलोकदेवगणामातृणांभोक्तुमागताः ॥ तासांगृहेयदापूर्व
ब्रह्माद्यास्सुरसत्तमाः ॥ गन्धर्वाप्सरसश्चैवयक्षास्सर्वेचगुह्यकाः ॥ १७ ॥ मेवादयःशिखरिणोगङ्गाद्याःसरितस्तथा ॥ १८ ॥ सर्वेनागागजास्त्रिद्व्याः
पक्षिणोऽसुरसूदनाः ॥ डाकिन्यःसहवेतालैर्वृताःसर्वैर्ग्रहेस्तदा ॥ १९ ॥ किमुक्तेनामुनादेवियत्सृष्टं ब्रह्मणांतिवह ॥ तत्सर्वंभोजनंदत्तंस्वेच्छान्नं
चनभोगतम् ॥ २० ॥ शिवदूत्युवाच ॥ आसांकृतंदेहिभोज्यंदुर्लभंयत्त्रिविष्टपे ॥ स्नेहाक्तंसगुडंहृद्यंसुपक्वंपरिकल्पितम् ॥ २१ ॥
क्वचिन्नान्येनयद्रुक्तमपूर्वपरमेश्वरं ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तस्तदासोऽपिदेवदेवोमहेश्वरः ॥ २२ ॥ भक्ष्यार्थंतास्तदाप्राहपार्वत्याश्चैवमन्त्रिणौ ॥
शिवउवाच॥मयावैसाधितंचान्नंप्रकारैर्वहुभिःकृतम् ॥ २३ ॥ तत्सर्वंचव्ययंयातंनचान्यदिहदृश्यत ॥ भवतीष्वागतास्वद्यकिंमयादेयमुच्यताम् ॥ २४ ॥
अपूर्वभवतीनायन्मयादेयंविशेषतः ॥ आम्बादितंनचान्येनभक्ष्यार्थंचददाम्यहम् ॥ २५ ॥ अधोभागेचमेनाभेर्वर्तुलौफलसन्निभौ॥भक्ष्यध्वंहिरुहिता
लम्बौमेवृषणाविमौ॥ २६ ॥ अनेनचापिभोज्येनपगतृप्तिर्भविष्यति ॥ पुलस्त्यउवाच॥महाप्रसादंतालव्वादेव्यस्सर्वास्तदाशिवम्॥ २७ ॥ प्रणिपत्यस्थि
ताशशर्वइदंवचनमब्रवीत्॥करिष्यन्तिशुभाचारान्विनाहास्येनयेनराः॥ २८ ॥ तेपांथनेपशुःपुत्रादाराश्चैवगृहादिकम्॥ भविष्यतिमयादत्तंयच्चान्यन्मनसि
स्थितम् ॥ २९ ॥ हास्येनदीर्घदशनादरिद्राश्चभवन्ति॥तस्मान्ननिन्दाहास्यंचकर्तव्यमिहविजानता॥ ३० ॥ भवत्योमातरःकृयाताह्यस्मिल्लोकेभविष्यथ॥
उपहारेनरायंतुकरिष्यन्तिचकौमुदीम् ॥ ३१ ॥ चणकान्पूरिकाश्चैववृषणैःसहपूपकान् ॥ वन्धुभिःस्वजनैश्चैवतेषांवंशोनछिद्यते ॥ ३२ ॥ अणु
त्रोलभतेपुत्रंधनार्थीलभतेधनम् ॥ रूपवान्सुभगोभोगीसर्वशाल्वविशारदः ॥ ३३ ॥ हंसयुक्तनयानेनब्रह्मलोकेमहीयते ॥ शिवदूतिमयाप्यंवातासांदत्तंच

प्र.सु.खं.
अ० ३१

॥ ९७ ॥

भक्षणम् ॥ ३४ ॥ त्रपाकरं किं भवत्या उक्तोऽहं तन्निशामय ॥ जयस्व देवि चामुण्डे जयभूतापहारिणि ॥ ३५ ॥ जयसर्वगतं देविकालरात्रिनमोऽस्तुते ॥
 विश्वमूर्तियुतं शुद्धे विरूपाक्षि त्रिलोचने ॥ ३६ ॥ भीमरूपे शिवे विद्ये महामाये महोदरे ॥ मनोजये मनोदुर्गे भीमाक्षि क्षुभितक्षये ॥ ३७ ॥ महामारि वि
 चित्राङ्गि गीतनृत्यप्रिये शुभे ॥ विकरालि महाकालिकालिके पापहारिणि ॥ ३८ ॥ पाशहस्ते दण्डहस्ते भीमहस्ते भयानके ॥ चामुण्डे ज्वलमानास्येती
 क्ष्णदंष्ट्रे महाबले ॥ ३९ ॥ शिवयानप्रिये देवि प्रेतासनगतेशिवे ॥ भीमाक्षि भीषणे देवि सर्वभूतभयङ्करि ॥ १४० ॥ करालि विकराले च महाकालिक
 रालिनि ॥ कालिकरालविक्रान्ते कालरात्रिनमोऽस्तुते ॥ ४१ ॥ सर्वशस्त्रभृते देवि नमो देवनमस्कृते ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवं स्तुता शिवदूती रुद्रेण परमेष्ठिना
 ॥ ४२ ॥ तु तोष परमा देवी वाक्यं च वमुवाच ह ॥ वरं वृणीष्व देवेश यत्ते मनसि वर्तते ॥ ४३ ॥ रुद्र उवाच ॥ स्तोत्रेणानेन ये देवि स्तोष्यन्ति त्वां वरानने
 तं पातं वरदा देवि भव सर्वगता सती ॥ ४४ ॥ इमं पर्वतमारुह्य पूजयति भक्तिः ॥ स पुत्रपौत्रपशुमान्समृद्धिमुपगच्छतु ॥ ४५ ॥ यश्चैवं शृणुयाद्
 त्तयास्तवं देवि समुद्रवम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः परं निर्वाणमृच्छतु ॥ ४६ ॥ अष्टराज्यो यदाराजानवम्यानि यतः शुचिः ॥ अष्टम्यां च चतुर्दश्यां सोपवा
 सो नरोत्तम ॥ ४७ ॥ संवत्सरेण लभतां राज्यानि ष्णकण्टकं पुनः ॥ एषा ज्ञानान्विता शक्तिः शिवदूतीति चोच्यते ॥ ४८ ॥ य एवं शृणुयात् त्रित्यं भक्त्या परम
 यानृप ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः परं निर्वाणमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ यश्चैनं पठते भक्त्या स्नात्वा वै पुष्करजले ॥ सर्वमेतत्फलं प्राप्य ब्रह्मलोके महीयते ॥ १५० ॥
 यत्रैतल्लिखितं गेहे सदा तिष्ठति पार्थिव ॥ न तत्राभिभयं घोरं सर्वचोरादिसम्भवम् ॥ ५१ ॥ यश्चेदं पूजयद्भक्त्या पुस्तकेऽपि स्थितं बुधाः ॥ तेन चेष्टं भवेत्सर्वं
 त्रैलोक्यं स चराचरम् ॥ ५२ ॥ जायन्ते बहवः पुत्रा धनं धान्यं वरस्त्रियः ॥ रत्नान्यश्वा गजा भृत्यास्तेषामाशु भवन्ति च ॥ ५३ ॥ यत्रैतल्लिख्यते गेहे तत्राप्येवं ध्रुवं
 भवेत् ॥ १५४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे शिवदूतीचरितं नामैकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ भीष्म उवाच ॥ केन कर्मविपाकेन प्रेतत्वं जायते
 पुनः ॥ केन वा त्रप्रमुच्यत तन्मे ब्रूहि महामते ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अहं ते कथयिष्यामि सर्वमेतदशेषतः ॥ यच्छ्रुत्वा न पुनर्मोहं यास्यते नृप सत्तम ॥
 ॥ २ ॥ येन जायेत प्रेतत्वं येन चास्मात्प्रमुच्यते ॥ प्राप्नोति नरकं घोरं दुस्तरं त्रिदशैरपि ॥ ३ ॥ सतां सम्भाषणं चैव पुण्यतीर्थानुकीर्तने ॥ मानवास्तु प्रमुच्य
 न्ते आपन्नाः प्रेतयोनिषु ॥ ४ ॥ श्रूयते हि पुरो भीष्म ब्राह्मणः संशितव्रतः ॥ पृथुस्सर्वत्र विख्यातः सन्तोषे च सदा स्थितः ॥ ५ ॥ स्वाध्याययुक्तो गेहेषु
 नित्ययोगश्च योगवित् ॥ जपयज्ञविधानेन युक्तः कालं क्षिपेच्च सः ॥ ६ ॥ युक्तः क्षमा दयाभ्यां च क्षान्त्या युक्तश्च तत्त्ववित् ॥ अहिंसाहितचित्तश्च मार्दवं च
 तथा स्थितः ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्यसमायुक्तस्तपोयोगसमन्वितः ॥ युक्तः सपितृकार्येषु युक्तो वैदिककर्मसु ॥ ८ ॥ परलोकभये युक्तो यत्तस्सत्यवचः

प० पु०
१८॥

प्रति ॥ युक्तोमधुरवाक्येषु युक्तश्चातिथिपूजने ॥ ९ ॥ इष्टापूर्तसमायुक्तो युक्तो द्वन्द्वविवर्जने ॥ स्वकर्मविधिसंयुक्तो युक्तः स्वाध्यायकर्मसु ॥ १० ॥ एवं कर्माणि कुर्वतस्संसारविजिगीषया ॥ बहून्यब्दान्यतीतानि ब्राह्मणस्य गृहे सतः ॥ ११ ॥ तस्य बुद्धिरियं जाता तीर्थाभिगमनं प्रति ॥ पुण्यैस्तीर्थजलैरे तत्क्लृप्तं कुर्यात्कलेवरम् ॥ १२ ॥ प्रयतः पुष्करे स्नात्वा भास्करस्योदयं प्रति ॥ कृतजप्यनमस्कारोऽप्यद्भानं प्रत्यपद्यत ॥ १३ ॥ अग्रतः पञ्चपुरुषान पश्यत्सोऽतिभीषणान् ॥ वने कण्टकवृक्षादये निर्जने पक्षिवर्जिते ॥ १४ ॥ तान् दृष्ट्वा विकृताकारान्सुधोरा न्पापदर्शनान् ॥ ईषत्सन्त्रस्तहृदयो व्यतिष्ठ त्रिश्चलाकृतिः ॥ १५ ॥ अवलम्ब्य ततो धैर्यं भयमुत्सज्य दूरतः ॥ पप्रच्छ मधुराभाषी केयूर्यं विकृताः कुतः ॥ १६ ॥ किं वाचैव कृतं कर्म येन प्राप्ताश्च वैकृतम् ॥ कथमेवं विधाः सर्वे प्रस्थिताः कुत्र चाध्वनि ॥ १७ ॥ प्रता उचुः ॥ क्षुत्पिपासान्वितानित्यं महादुःखसमावृताः ॥ हतप्रज्ञा वयं सर्वे नष्टसञ्ज्ञा विचेतसः ॥ १८ ॥ न जानामीदिशं चापि प्रदिशं चापि काञ्चन ॥ नान्तस्किं महीं चापि न जानामीदिवन्तथा ॥ १९ ॥ यदेतद्दुःखमाख्यातं मे तदेव सुखं भवेत् ॥ प्रभातमिदमाभाति भास्करोदयदर्शनात् ॥ २० ॥ अहं पर्युषितो नाम सूचीमुखस्तथापरः ॥ शीघ्रगोरोहकश्चैव पञ्चमो लेखकस्तथा ॥ २१ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ प्रेतानां कर्मजा त्मानां नाम्नां वै सम्भवः कुतः ॥ कित्त्कारणमुद्दिश्य यतो यूयं सनामकाः ॥ २२ ॥ प्रता उचुः ॥ अहं स्वादु सदा भुञ्जेदद्यां पर्युषितं द्विजे ॥ एतत्कारणमासाद्य नाम पर्युषितो मम ॥ २३ ॥ सूचिता बहवोऽनेन विप्राश्चान्नाद्यकाङ्क्षिणः ॥ एतत्कारणमुद्दिश्य सूचीमुखाभि धोमतः ॥ २४ ॥ शीघ्रगतोऽस्मि विप्रं प्रणयाचितः क्षुधितेन च ॥ एतत्कारणमुद्दिश्य शीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ २५ ॥ गृहोपरि सदा स्वादु भुङ्क्ते द्विजभयेन हि ॥ उद्विग्नमानसस्तत्र तेनासौ रोहकः स्मृतः ॥ २६ ॥ मौने चापि स्थितो नित्यं याचितो विलिखन्महीम् ॥ अस्माकमपि पापिष्ठो लेखको नाम नामतः ॥ २७ ॥ कृच्छ्रेण लेखको याति रोहकस्तु अवाक्छिराः ॥ शीघ्रगः पद्भुतां प्राप्तः सूचीमुखोऽभवत् ॥ २८ ॥ पर्युषितो लम्बग्रीवो लम्बोदर उदाहृतः ॥ बृहद्वृषणलम्बोष्ठः पापादस्मादजायत ॥ २९ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातमात्मवृत्तं सहेतुकम् ॥ पृच्छस्व यदि तं श्रद्धापृष्टाश्च कथयामहे ॥ ३० ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ये जीवा भुवितिष्ठ न्तिसर्वेऽप्याहारमूलकाः ॥ युष्माकमपि चाहारं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ३१ ॥ प्रता उचुः ॥ शृणुष्व आहारमस्माकं सर्वसत्त्वविगर्हितम् ॥ यच्छ्रुत्वा निन्दसे विप्र भूयो भूयश्च नित्यशः ॥ ३२ ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषेण योषिदङ्गमलेन च ॥ गृहाणित्यक्तशौचानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ३३ ॥ स्त्रीभिर्दग्धानि कीर्णानि प्रकीर्णोच्छिष्ट कानि च ॥ मलेनापि जुगुप्स्यानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ३४ ॥ चित्तलज्जाविहीनानि होमहीनानि यानि च ॥ व्रतैश्चैव विहीनानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ३५ ॥ गुरवो नैव पूज्यन्ते स्त्रीजितानि गृहाणि च ॥ क्रोधलो भगृहीतानि प्रेता भुञ्जन्ति तत्र वै ॥ ३६ ॥ त्रपामे जायते तात कथ्यमाने स्वभोजने ॥ अस्मात्परतरं चान्यन्न

प्र.सु.खं।
अ० ३२

॥ १८ ॥

वक्तुमपिशक्यते ॥ ३७ ॥ निवृत्तिप्रेतभावस्यपृच्छामस्त्वां दृढव्रत ॥ यथानभवतिप्रेतस्तन्मेवदत्तपोधन ॥ ३८ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ एकरात्रद्विरात्रा
 दिक्पृच्छान्द्रायणादिभिः ॥ व्रतैरन्यैः कृतेर्नित्यं नप्रेतो जायतेनरः ॥ ३९ ॥ त्रीनग्नीन्पञ्चचैकं वायोऽह्न्यहनिसेवते ॥ सर्वभूतदयापन्नो नप्रेतो जायते
 नरः ॥ ४० ॥ तुल्योमानेऽपमाने च तुल्यः काश्चनलोष्टयोः ॥ तुल्यः शत्रौ च मित्रे च नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४१ ॥ देवतातिथिपूजासुगुरुपूजासु नित्यशः ॥
 रतो वै पितृपूजासु नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४२ ॥ शुक्लाङ्गारकसंयुक्ता च तुर्यी जायते यदा ॥ श्रद्धया श्राद्धकृत्तस्यां नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४३ ॥ जितक्रोधवि
 मर्शो यस्तृष्णासङ्गविवर्जितः ॥ क्षमावान्दानशीलश्च नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४४ ॥ गोब्राह्मणांश्च तीर्थानि पर्वतांश्च नदीस्तथा ॥ देवांश्चैव तु यो वन्द्या
 न्नप्रेतो जायतेनरः ॥ ४५ ॥ प्रेता ऊचुः ॥ श्रुताश्च विविधा धर्माः पृच्छामो दुःखिता मुने ॥ यनवै जायते प्रेतस्तन्नो वदमहामते ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
 शूद्राग्नेन तु भुक्तेन ब्राह्मणेन विशेषतः ॥ म्रियते ह्युदरस्थेन सर्वप्रेतो भवेन्नरः ॥ ४७ ॥ मातरं पितरं भ्रातृन् भगिनीं सुतमेव च ॥ अहृष्टदोषांस्त्यजति सप्रेतो
 जायतेनरः ॥ ४८ ॥ अयाज्ययाजनाच्चैव याज्यस्य च विवर्जनात् ॥ रतो वै शूद्रसेवासु सप्रेतो जायतेनरः ॥ ४९ ॥ न्यासापहर्ता मित्रधुक्छूद्रपाकरतः
 सदा ॥ विसम्भवाती कूटस्थः सप्रेतो जायतेनरः ॥ ५० ॥ ब्रह्महा गोघ्नकः स्तेनः सुरापो गुरुतल्पगः ॥ भूमिकन्यापहर्ता च सप्रेतो जायतेनरः ॥ ५१ ॥
 सामान्यां दक्षिणां लब्ध्वा एक एव निगूहति ॥ नास्ति की भावनिरतः सर्वप्रेतोऽभिजायते ॥ ५२ ॥ एवं ब्रुवाणे विप्रेन्द्र आकाशे दुन्दुभिस्त्वनः ॥ पुष्पवृष्टिः
 पपातो व्याद्वैर्वैमुक्ता सहस्रशः ॥ ५३ ॥ प्रेतानां तु विमानानि आगतानि समन्ततः ॥ अस्य विप्रस्य सम्भाषात् पुण्यसङ्कीर्तनेन च ॥ ५४ ॥ तस्मात्सर्व
 प्रयत्नेन सतां सम्भाषणं कुरु ॥ यदि तं श्रेयसाकार्यं गङ्गासुत अतन्द्रितः ॥ ५५ ॥ तिलकं सर्वधर्मस्य पञ्चप्रेतकथामिमाम् ॥ पठेच्छ्रद्धयोऽस्य कुले नप्रेतो जायं
 तेनरः ॥ ५६ ॥ शृणोति वाप्यभीक्ष्णं वा श्रद्धया परयाऽन्वितः ॥ भक्त्या समन्वितो वापि नप्रेतो जायतेनरः ॥ ५७ ॥ भीष्मउवाच ॥ अन्तरिक्षे किम
 र्थं तु पुष्करं परिकीर्त्यते ॥ मुनिभिर्धर्मशीलैश्च लभ्यते तत्कथं त्विह ॥ ५८ ॥ येन तल्लभ्यते लब्धं लब्धं चैव फलप्रदम् ॥ तन्मे सर्वसमाचक्ष्व कौतुकादेव पृच्छतः
 ॥ ५९ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ऋषिकोटिस्समायाता दक्षिणापथवासिनी ॥ स्नानार्थं पुष्करे राजन् पुष्करश्च वियद्गतम् ॥ ६० ॥ मत्वा ते मुनयः सर्वे
 प्राणायामपरायणाः ॥ ध्यायमानाः परं ब्रह्म स्थिता द्वादशवत्सरान् ॥ ६१ ॥ ब्रह्मामर्षयस्तत्र देवास्सेन्द्रास्समागताः ॥ ऋषयोऽन्तर्हिताः प्रोचुर्नियमां
 स्ते सुदुष्करान् ॥ ६२ ॥ आकारणं पुष्करस्य मन्त्रेण क्रियतां द्विजाः ॥ आपो हि ष्ठितितिसृभिर्ऋग्भिः सान्निध्यमेष्यति ॥ ६३ ॥ अधमर्षणजप्येन
 भवेद्वै फलदायकम् ॥ विप्रैर्वाक्यावसाने तु सर्वे स्तैस्तु तथाकृतम् ॥ ६४ ॥ कृतेन पुण्यतां प्राप्ताये निदेशाच्च ते द्विजाः ॥ गर्हिता धर्मशास्त्रेषु ते विप्रा दक्षि

प० पु०
॥ ९९ ॥

णोत्तराः ॥ ६५ ॥ येचान्येपार्वतीयाश्चधाद्धेनार्हन्तिकेतनम् ॥ एतस्मात्कारणाद्राजन्वित्येवंसमास्थितम् ॥ ६६ ॥ कार्तिक्यांपुष्करंस्नानात्पूत
तामिभयच्छति ॥ ब्रह्मणासहितंराजन्सर्वेषांपुण्यदायकम् ॥ ६७ ॥ तत्रागतास्तुयेवर्णाःसर्वेतेपुण्यभाजनाः ॥ द्विजैस्तुल्यानसन्देहोविना
मन्त्रेणतनृप ॥ ६८ ॥ आग्नेयंतुयदाऋक्षंकार्तिक्यांभवतिक्रचित् ॥ महतीसातिथिज्ञयास्नानेदानेतथोत्तमा ॥ ६९ ॥ यदायाम्यंतुभवतिऋक्षंत
स्यातिथौक्रचित् ॥ तिथिःसापिमहापुण्यायतिभिःपरिकीर्तिता ॥ ७० ॥ प्राजापत्यंयदाऋक्षंतिथौतस्यानराधिप ॥ सामहाकार्तिकीप्रोक्तादेवा
नामपिदुर्लभा ॥ ७१ ॥ यदाचाकेंगुरोसोमेवारेष्वेतेषुवैत्रिषु ॥ त्रीण्येतानिचऋक्षाणिस्वयंप्रोक्तानिब्रह्मणा ॥ ७२ ॥ अत्राश्वमेधिकंपुण्यंस्नातस्य
भवतिध्रुवम् ॥ दानमक्षयतांयातिपितृणांतर्पणंतथा ॥ ७३ ॥ विशाखासुयदाभानुःकृतिकासुचचन्द्रमाः ॥ सयोगःपुष्करोनामपुष्करंष्वतिदुर्लभः
॥ ७४ ॥ अन्तरिक्षावतीर्णेतुतीर्थेपैतामहेशुभे ॥ स्नानयेऽत्रकरिष्यन्तितेषांलोकामहोदयाः ॥ ७५ ॥ नस्पृहान्तेऽन्यपुण्यस्यकृतस्याप्यकृतस्यच ॥
करिष्यन्तिमहाराजसत्यमेतदुदाहृतम् ॥ ७६ ॥ तीर्थानांप्रवरंतीर्थपृथिव्यामिहपठ्यते ॥ नास्मात्परंपुण्यतीर्थलोकेषुनृपपठ्यते ॥ ७७ ॥ कार्ति
क्यांतुविशेषेणपुण्यापापहराशुभा ॥ उदुम्बरवनात्तस्मादागताचसरस्वती ॥ ७८ ॥ तयातत्पूरितंतीर्थपुष्करंमुनिसेवितम् ॥ दक्षिणंशिखरंभातिपर्वत
स्याविदूरतः ॥ ७९ ॥ नीलाञ्जमचयप्रख्यंवर्णतोनीलशाद्वलम् ॥ तयातच्छिखरंतस्यस्वस्थितंपुष्करंयथा ॥ ८० ॥ प्रावृट्कालेवित्पूर्णघनवृन्द
मिवोच्छ्रितम् ॥ कदम्बपुष्पगन्धाब्जकुटजार्जुनभूषितम् ॥ ८१ ॥ रथमार्गमिवारोदुरवंस्तच्छिखरंस्थितम् ॥ वृत्तैस्सपुलकैस्त्रिगर्धैःस्त्रीणामिवपयो
धरैः ॥ ८२ ॥ श्रीफलैःशिखरंभातिसमन्तात्सुमनोहरैः ॥ गुञ्जद्विःपदपदकुलैःसमन्तादुपशोभितम् ॥ ८३ ॥ कोकिलारावरुचिरंशिखिकेकारवा
कुलम् ॥ शृङ्गेमनोहरेतस्मिन्नुद्रतासुमनोरमा ॥ ८४ ॥ पुण्यापुण्यजलोपेतानदीयंब्रह्मणस्सुता ॥ वंशस्तम्बात्सुविपुलाप्रवृत्ताचोत्तरामुखी
॥ ८५ ॥ गत्वाततोनातिदूरात्पुनर्यातिपराङ्मुखी ॥ ततःप्रभृतिसादेवीप्रसन्नाप्रकटास्थिता ॥ ८६ ॥ अन्तर्धानंपरित्यज्यप्राणिनाम
नुकम्पया ॥ कनकासुप्रभाचैव नन्दाप्राचीसरस्वती ॥ ८७ ॥ पञ्चस्रोताःपुष्करेषुब्रह्मणापरिभाषिता ॥ तस्यास्तीरेसुरम्याणि
तीर्थान्यायतनानिच ॥ ८८ ॥ संसेवितानिमुनिभिःसिद्धैश्चापिसमन्ततः ॥ तेषुसर्वेषुभविताधर्महेतुःसरस्वती ॥ ८९ ॥ हाटकक्षिति
गौरीणांतत्तीर्थेषुमहोदयम् ॥ दानंदत्तनरैःस्नातैर्जनयत्यक्षयंफलम् ॥ ९० ॥ धान्यप्रदानंप्रवरंवदन्तितिलप्रदानंचतथामुनीन्द्राः ॥
॥ यैस्तेषुतीर्थेषुनरैःप्रदत्तंतद्धर्महेतुप्रवरंप्रदिष्टम् ॥ ९१ ॥ प्रायोपवेशंप्रयतःप्रयत्नाद्यस्तेषुकुर्यात्प्रमदापुमान्वा ॥ तीर्थेऽपिसंयोज्यमनोऽपिचेत्थं

प्र.सू.खं.
अ० ३२

॥ ९९ ॥

भुङ्क्तेफलं ब्रह्मगृहेयथेष्टम् ॥ ९२ ॥ तस्योपकण्ठे प्रियते हि यैस्तु कर्मक्षयात्स्थावरजङ्गमैश्च ॥ ते चापि सर्वे सकलं प्रसह्य लभन्ति यज्ञस्य फलं दुरापम् ॥ ९३ ॥ ततस्तु
 साधर्मफलारणीचजन्मादिदुःखार्दितचेतसां तु ॥ सर्वात्मना चारुफलासरस्वतीसेव्या प्रयत्नात्पुरुषैर्महानदी ॥ ९४ ॥ तत्र ये सलिलं पूतं पिबन्ति सत
 तन्नराः ॥ न ते मनुष्या देवास्ते जगत्या मिह संस्थिताः ॥ ९५ ॥ यज्ञैर्दानैस्तपोभिश्च यत्फलं प्राप्यते द्विजैः ॥ तदत्र स्नानभात्रेण शूद्रैरपि स्वभावजैः ॥
 ॥ ९६ ॥ दर्शनात्पुष्करस्यापि महापातकिनोऽपिये ॥ तेऽपि तत्पापनिर्मुक्ताः स्वर्गयान्ति तनुक्षयं ॥ ९७ ॥ तत्रोपवासी यज्ञस्य पुण्डरीकस्य यत्फ
 लम् ॥ तत्प्राप्नोति नरः क्षिप्रमल्पायासेन पुष्करे ॥ ९८ ॥ माघमासे तिलान्यस्तु प्रयच्छति च स द्विजे ॥ यथाशक्ति च भक्त्या च स विष्णु भवने वसेत् ॥ ९९ ॥
 तत्रोपवासं स्नानं च पञ्चगव्याशनं तथा ॥ यः करोति नरः सोऽपि देहान्ते स्वर्गमाप्नुयात् ॥ १०० ॥ वसन्ति तत्समीपस्थायेऽपि तस्करजातयः ॥ तेऽपि
 तस्यानुभावेन स्वयान्ति च न संशयः ॥ १ ॥ ये पुनः शूद्रवृत्तिस्थास्त्रिरात्रोपोषितानराः ॥ प्रयच्छन्ति द्विजेष्वर्थं ब्रह्मशक्तिसमन्विताः ॥ २ ॥ ते मृ
 ता यानमारूढाः पद्मासनचतुर्भुजाः ॥ ब्रह्मणा सह सायुज्यं प्राप्नुवन्त्यपुनर्भवम् ॥ ३ ॥ गङ्गोद्रेदं यत्र गङ्गा सम्प्राप्ता सरितांवराम् ॥ सरस्वतीं द्रष्टुकामा
 सान्त्वार्थे प्रोदताऽम्बरात् ॥ ४ ॥ तत्र गत्वा पयःपूतं सुरसिद्धिनिपेवितम् ॥ सारस्वतं च विमलं विद्याधरगणांचितम् ॥ ५ ॥ पीतमेकाञ्जलिमितं येनामं
 तेन तत्परम् ॥ अवलोक्य दिशं पूर्वा माह गङ्गेः स खित्वया ॥ ६ ॥ एकाकिनी विद्युक्तास्मि क्वयास्येऽहमबान्धवा ॥ तां विज्ञाय ततो गङ्गारुदन्तीं शोककंशि
 नाम् ॥ ७ ॥ पूर्वदेशात्समायाता द्रष्टुं तां दीनमानसाम् ॥ दृष्ट्वा च तां महाभागां परिष्वज्य तु पीडिताम् ॥ ८ ॥ नेत्रे प्रमृज्य चैतस्याः प्राह गङ्गा वचस्तदा ॥
 गङ्गोवाच ॥ मारो दीस्त्वं महाभागे दुष्करं ते कृतं सखि ॥ ९ ॥ देवकार्यं यदन्येन कर्तुं शक्येत नैव हि ॥ एतस्मात्ते महाभागे द्रष्टुं देवाः समागताः ॥ १० ॥ एषां च क्रि
 यतां पूजावाङ्मनःकायकर्मणा ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ सरस्वती सुरेन्द्राणां कृत्वा पूजाविधिक्रमम् ॥ ११ ॥ क्रमेण ब्रह्मजापश्चात्सङ्गता तु सखीजनम् ॥ ज्येष्ठ
 मध्यमयोर्मध्ये सङ्गमोलोकविश्रुतः ॥ १२ ॥ पश्चान्मुखी ब्रह्मसुता जाह्नवी तु उदङ्मुखी ॥ ततस्ते विबुधाः सर्वे पुष्करं ये समागताः ॥ १३ ॥ विदित्वा दुष्करं
 कर्म तस्यांस्तुतिमकारयन् ॥ देवा उचुः ॥ त्वंबुद्धिस्त्वं मतिर्लक्ष्मीस्त्वं विद्या त्वंगतिः परा ॥ १४ ॥ त्वं श्रद्धात्वं परा निष्ठा बुद्धिर्मे धारतिः क्षमा ॥ त्वंसिद्धि
 स्त्वं स्वधा स्वाहा त्वं पवित्रं मतं महत् ॥ १५ ॥ सन्ध्यारात्रिः प्रभाभूतिर्मे धा श्रद्धा सरस्वती ॥ यज्ञविद्या महाविद्या गुह्यविद्या च शोभना ॥ १६ ॥ आन्वीक्षीतु
 यावार्तादण्डनीतिश्च कथ्यते ॥ नमोऽस्तु ते पुण्यजले नमः सागरगामिनि ॥ १७ ॥ नमस्ते पापनिर्मोके नमो देवि जगत्प्रिये ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 एवंस्तु ताहि सा देवी दिव्या स्वार्थपरायणैः ॥ १८ ॥ एवं सा प्राङ्मुखी तत्र स्थिता देवी सरस्वती ॥ सर्वतीर्थमयी देवी सर्वा मरसमन्विता ॥ १९ ॥

प्राचीसेतिबुधैर्ज्ञेयाब्रह्मणोवचनन्तथा ॥ तत्रशुद्धावटं नामतीर्थपैतामहं स्मृतम् ॥ १२० ॥ दर्शनेनापिवैतस्यमहापातकिनोऽपिये ॥ भोगिभोगान्स
मश्नन्तिविशुद्धाब्रह्मणोऽन्तिके ॥ २१ ॥ प्रायोपवेशंयेतत्रप्रकुर्वन्तिनरोत्तमाः ॥ तेमृताब्रह्मयानेनदिव्यान्त्यकुतोभयाः ॥ २२ ॥ तत्राल्पमपिये
दानन्दत्तब्रह्मविदात्मनाम् ॥ जन्मान्तरशतंतेपातैर्दत्तंभावितात्मनाम् ॥ २३ ॥ खण्डस्फुटितसंस्कारंतत्रकुर्वन्तिथेनगः ॥ तंब्रह्मलोकमासाद्यमो
दन्तेसुखिनस्सदा ॥ २४ ॥ योऽत्रपूजाजपोहोमःकृतोभवतिदेहिनाम् ॥ अनन्तंतत्फलंसर्वब्रह्मभक्तिरतात्मनाम् ॥ २५ ॥ तत्रदीपप्रदानेनज्ञान
च ॥ २७ ॥ तनानाजपात्तथाहोमादनन्तफलसाधकम् ॥ रामेणागत्यवैतत्रपिण्डंशरथस्यच ॥ २८ ॥ दत्तंश्राद्धंतत्रतेनमार्कण्डेयेनदर्शिते ॥
ज्ञयज्ञविदांश्रेष्ठःसमाप्तवरदक्षिणम् ॥ वसवःपितरोज्ञेयारुद्राश्चैवपितामहाः ॥ ३१ ॥ आदित्याश्चतस्तेषांविहिताःप्रपितामहाः ॥ त्रिविधाअपिआ
हूयपुनरुक्ताविरिञ्चिना ॥ ३२ ॥ भवद्भिःपिण्डदानाद्यग्राह्यमत्रस्थितैस्सदा ॥ यत्कृतंपितृकार्यंचतदनन्तफलंभवेत् ॥ ३३ ॥ वृत्त्यर्थंपितरस्तेषां
वांश्चतर्पयेत् ॥ ३५ ॥ प्राचीनेश्वरदेवस्यपुरोभूतंप्रतिष्ठितम् ॥ आदितीथतदित्युक्तंदर्शनादपिमुक्तिदम् ॥ ३६ ॥ स्पृष्ट्वातुसलिलन्तत्रमुच्यतेजन्म
मुयात् ॥ ३८ ॥ यस्तत्रब्रह्मभक्तानांनरःस्नात्वाददेद्धनम् ॥ कृसरेणापिहेम्नाचसस्वर्गमोदतेसुखी ॥ ३९ ॥ प्राचीसरस्वतीतत्रनरैःकिंमृग्यंतप
वीत् ॥ ४१ ॥ सरस्वतींनदींप्राप्यनस्नानेनियमःकचित् ॥ भुक्तेवानचवाभुक्तेदिवावायदिवानिशि ॥ ४२ ॥ तत्तीर्थसर्वतीर्थानांप्राचीनप्रवरंस्मृ
पम् ॥ ४४ ॥ देवानांप्रवरोविष्णुस्तेनयत्रसरस्वती ॥ सेवितातत्परंतीर्थंशितौब्रह्मसुतोऽब्रवीत् ॥ ४५ ॥ ततस्तस्मान्महातीर्थमन्यमानामहो
दयम् ॥ मन्दाकिनीमुदीक्षन्तीस्थितातत्रसरस्वती ॥ ४६ ॥ तत्तीर्थसर्वतीर्थानांपरंस्वायम्भुवोऽब्रवीत् ॥ मन्दाकिन्यासमंयत्रप्राप्यपुण्यसमाग

मम् ॥४७॥ तत्रस्थानेस्थितादेवैःस्तुतादेवीसरस्वती ॥ मत्वाचैकाकिनीतांतुदीनास्यादीनमानसाम् ॥ ४८ ॥ सखीतदासृजद्ब्रह्मारूपिणीविमलेक्षणा
म् ॥ हरिणीहरिण्याशुजज्ञेकमललोचनाम् ॥ ४९ ॥ वज्रिणीमपिदेवेशोवज्रपाणिर्विमृष्टवान् ॥ सुकुरङ्गरुचिदेवोनीलकण्ठोवृषध्वजः ॥ १५० ॥
सखीसञ्जनयामाससरस्वत्यास्त्रिलोचनः ॥ विलोक्यमानासाराजन्सखीभिःसुरसुन्दरी ॥ ५१ ॥ प्रहृष्टायातुमारब्धादेवादंशान्महानदी ॥ ततःस
खीभिःसार्द्धसाप्राचीनागन्तुमुद्यता ॥ ५२ ॥ सरस्वतीसमस्तानांतासांश्रेष्ठतमास्मृता ॥ प्राचीसरस्वतीतोयंयेपिवन्तिमृगाभुवि ॥ ५३ ॥ तेऽपि
स्वर्गगमिष्यन्ति यज्ञैर्द्विजवरायथा ॥ चिन्तामणिरिवात्रैषाप्राचीज्ञेयासरस्वती ॥ ५४ ॥ तथाक्रमफलस्यंयहेतुभूतामहानदी ॥ दक्षिणांदिश
मालोक्यपुनःपश्चान्मुखीगता ॥ ५५ ॥ उक्तातयातथागङ्गादिशंप्राचीं व्रजस्वह ॥ विस्मर्तव्यानचाहंतेव्रजदेवियथागतम् ॥ १५६ ॥ इति
श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेतीर्थावतारोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ भीष्मउवाच ॥ मार्कण्डेयनवैरामःकथमत्रप्रबोधितः ॥ कथंसमागमो
भूतःकस्मिन्कालेक्रदामुने ॥ १ ॥ मार्कण्डेयःकस्यसुतःकथंजातोमहातपाः ॥ नात्रोऽस्यनिगमं ब्रूहियथाभूतंमहामुने ॥ २ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
अथतेसम्प्रवक्ष्यामिमार्कण्डेयोद्भवंपुनः ॥ पुराकल्पेमुनिःपूर्वमृकण्डुर्नामविश्रुतः ॥ ३ ॥ भृगोःपुत्रोमहाभागःसभार्यस्तप्तवांस्तपः ॥ तस्य
पुत्रस्तदाजातोवसतस्तुवनान्तरे ॥ ४ ॥ सपञ्चवार्पिकोभूतोवालएवगुणाधिकः ॥ ज्ञानिनासतदादृष्टोभ्रमन्वाल्स्तदाङ्गणे ॥ ५ ॥ स्थित्वाससु
चिरंकालंभाव्यर्थप्रत्यबुध्यत ॥ तस्यपित्रासवैष्टःकियदायुःसुतस्यमे ॥ ६ ॥ सङ्ख्यायाचक्ष्ववर्षाणितस्याल्पांन्यधिकानिवा ॥ मृकण्डुनैवमुक्त
स्तुसज्जानीवाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ षण्मासमायुःपुत्रस्यधात्रासृष्टमुनीश्वर ॥ नैवशोकस्त्वयाकार्यःसत्यमेतदुदाहृतम् ॥ ८ ॥ सतच्छ्रुत्वावचो
भीष्मज्ञानिनायदुदाहृतम् ॥ अथोपनयनंचक्रवालकस्यपितातदा ॥ ९ ॥ आहचैनंपितापुत्रमृषींस्त्वमभिवादय ॥ एवमुक्तःसवैपित्राप्रहृष्टश्चाभिवादन
॥ १० ॥ नवर्णावर्णतांवेत्तिसर्ववर्णाभिवादनः ॥ पञ्चमासास्त्वतिक्रान्तादिवसाःपञ्चविंशतिः ॥ ११ ॥ मार्गेणाथसमायाताऋषयस्तत्रसप्तवै ॥
वालेनतेनतेदृष्टाःसर्वेचाप्यभिवादिताः ॥ १२ ॥ आयुष्मान्भवतैरुक्तःसवालोदण्डमेखली ॥ उक्त्वैवंतेपुनर्बालमपश्यच्छीणजीवितम् ॥ १३ ॥ दि
नानिपञ्चतस्यायुर्ज्ञात्वाभीताश्चतेनृप ॥ तंगृहीत्वाबालकंचगतास्तेब्रह्मणोऽन्तिकम् ॥ १४ ॥ प्रतिमुच्यच्चतराजन्प्रणिपेतुःपितामहम् ॥ अयमावेदित
स्तैस्तुतेनब्रह्माभिवादितः ॥ १५ ॥ चिरायुर्ब्रह्मणावालःप्रोक्तःसऋषिसन्निधौ ॥ ततस्तेमुनयःप्रीताःश्रुत्वावाक्यंपितामहात् ॥ १६ ॥ पिता
महोऋषीन्दृष्ट्वाप्रोवाचविस्मयान्वितः ॥ कार्येणयेनचायातःकोऽयंवालोनिवद्यताम् ॥ १७ ॥ ततस्तऋषयोराजन्सर्वतस्मैन्यवेदयन् ॥ पुत्रोमृकण्डोः

प० पु०
॥ १०१ ॥

क्षीणायुःसायुषंकुरुबालकम् ॥ १८ ॥ अल्पायुपस्त्वस्यमुनिर्वद्धेमांचापिमेखलाम् ॥ यज्ञोपवीतंदण्डंचदत्त्वाचैनमंबोधयत् ॥ १९ ॥ यंकंचित्प
श्यसेवालभ्रमन्तंभूतलेजनम् ॥ तस्याभिवादःकर्तव्यएवमाहपितावचः ॥ २० ॥ अभिवादनशीलोऽयंक्षितौदृष्टःपरिभ्रमन् ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेनदेवयो
गात्पितामह ॥ २१ ॥ विगद्युर्भवपुत्रेतिप्रोक्तोऽसौतत्रबालकः ॥ कथंवचोभवेत्सत्यमस्माकंभवतासह ॥ २२ ॥ एवमुक्तस्तदातैस्तुब्रह्मालो
कपितामहः ॥ ऋतवाक्यादियंभूमिःसंस्थितासर्वतोभया ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मत्समश्चायुपाबालोमार्कण्डेयोभविष्यति ॥ ऋषीणांचापि
मुख्यश्चमत्सहायोभविष्यति ॥ २४ ॥ कल्पस्यादौतथाचान्तेमतोमेमुनिसत्तमः ॥ एवमेतमुनयोबालं ब्रह्मलोकेपितामहात् ॥ २५ ॥ संसाध्य
प्रेषयामासुभूयोऽप्येनंधरातलम् ॥ तीर्थयात्रांगताविप्रामार्कण्डेयोनिजंगृहम् ॥ २६ ॥ जगामतेषुयातेषुपितरंस्वमथाब्रवीत् ॥ ब्रह्मलोकमहंनीतो
मुनिभिर्ब्रह्मवादिभिः ॥ २७ ॥ दीर्घायुश्चकृतश्चास्मिवरानन्दत्वाविसर्जितः ॥ एतदन्यच्चमेदत्तंगतंचिन्ताकरंतव ॥ २८ ॥ कल्पस्यादौतथाचान्ते
भविष्येसमनन्तरे ॥ लोककर्तुर्ब्रह्मणोऽहंप्रसादात्तस्यवैपितः ॥ २९ ॥ पुष्करं वैगमिष्यामि तपस्तप्तुंसमुद्यतः ॥ तत्राहं देवदेवेशमुयासिष्येपिता
महम् ॥ ३० ॥ सर्वकामावाप्तिकरं सर्वरातिनिवर्हणम् ॥ सर्वसौख्यप्रदं देवमिन्द्रादीनांपरायणम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्माणंतोपयिष्यामि सर्वलोकपिताम
हम् ॥ मार्कण्डेयवचःश्रुत्वामृकण्डुर्मुनिसत्तमः ॥ ३२ ॥ जगामपरमंहपक्षणेकंसमुच्छ्वसन् ॥ धैर्यं सुमनसांस्थायइदं वचनमब्रवीत् ॥ ३३ ॥
अद्यमेसफलं जन्मं जीवितंच सुजीवितम् ॥ सर्वस्य जगतां स्रष्टा येन दृष्टः पितामहः ॥ ३४ ॥ त्वया दायादवानस्मि पुत्रेण वंशधारिणा ॥ त्वंगच्छ पश्य देवेशं पु
ष्करस्थं पितामहम् ॥ ३५ ॥ दृष्टे तस्मिञ्जगन्नाथेन जरा मृत्युरेव च ॥ नृणां भवति सौख्या नित्यैश्चर्यं तपोऽक्षयम् ॥ ३६ ॥ त्रीणि शृङ्गाणि शु
भ्राणि त्रीणि प्रस्रवणानि च ॥ पुष्कराणि तथा त्रीणि न विद्वस्तत्र कारणम् ॥ ३७ ॥ कनीयांसंमध्यमंचतृतीयं ज्येष्ठपुष्करम् ॥ शृङ्गशब्दाभिधानानि
शुभप्रस्रवणानि च ॥ ३८ ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथारुद्रो नित्यं सन्निहितास्त्रयः ॥ पुष्करेषु महागजानातः पुण्यं तमं भुवि ॥ ३९ ॥ विरजविमलंतोयं त्रिपुलोके
षु विश्रुतम् ॥ ब्रह्मलोकस्य पन्थानं धन्याः पश्यन्ति पुष्करम् ॥ ४० ॥ यस्तु वर्षशतं साग्रमग्निहोत्रमुपासिता ॥ कार्त्तिकीं वा वसेदेकां पुष्करे सममेव च ॥ ४१ ॥ कर्तु
म्या न शकितं कर्मणानैव माधिनम् ॥ तदयत्नात्त्वया तात मृत्युस्सर्वहरो जितः ॥ ४२ ॥ तत्र दृष्टस्स देवेशो ब्रह्मलोकपितामहः ॥ नान्यो मर्त्यस्त्वया तुल्यो
भविता जगतीतले ॥ ४३ ॥ अहं वै तोषितो येन पञ्चवार्षिकजन्मना ॥ वरेण त्वं मदीयेन उपमाचिरजीविनाम् ॥ ४४ ॥ गमिष्यसि न सन्देहस्तथा शीर्षचन
म्मम ॥ एवं वदन्ति ते सर्वे ब्रजलोकान्यथेप्सितान् ॥ ४५ ॥ एवं लब्धप्रसादेन मृकण्डुनयेन च ॥ आश्रमः स्थापितस्तेन मार्कण्डाश्रम इत्युत ॥ ४६ ॥

प्र.सू.खं.
अ० ३३

॥ १०१ ॥

तत्रसात्वाशुचिर्भूत्वावाजपेयफलंलभेत् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माचिरायुर्जायतेनरः ॥ ४७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तथान्यंतेप्रवक्ष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥
यथारामेणवतीर्थपुष्करंतुविनिर्मितम् ॥ ४८ ॥ चित्रकूटात्पुरारामोमैथिल्यालक्ष्मणेनच ॥ अत्रेरामश्रममासाद्यपप्रच्छमुनिसत्तमम् ॥ ४९ ॥
रामउवाच ॥ कानिपुण्यानितीर्थानिक्वाक्षेत्रंमहामुने ॥ यत्रगत्वानरोयोगिन्वियोगंसहवन्धुभिः ॥ ५० ॥ नैवप्राप्नोतिभगवन्स्तन्ममाचक्ष्वसुव्रत ॥
अनेनवनवासेनराज्ञस्तुमरणेनच ॥ ५१ ॥ भरतस्यवियोगेनपरिप्येह्यहंत्रिभिः ॥ तद्वाक्यंराघवेणोक्तंश्रुत्वाविप्रर्षभस्तदा ॥ ५२ ॥ ध्यात्वाचसुचि
रंकालमिदंवचनमब्रवीत् ॥ अत्रिरुवाच ॥ साधुपृष्टंत्वयावीरघूणांवंशवर्धन ॥ ५३ ॥ ममपित्राकृतंतीर्थपुष्करंनामविशु
द्धम् ॥ पर्वतौद्रौचविख्यातौमर्यादायज्ञपर्वतौ ॥ ५४ ॥ कुण्डत्रयंतयोर्मध्येज्येष्ठमध्यकनिष्ठकम् ॥ ५५ ॥ तेषुगत्वादशरथंपिण्डदानेनतर्पय ॥
तीर्थानां वरंतीर्थक्षेत्राणामपिचोत्तमम् ॥ अवियोगाचसुरसावापीरघुकुलोद्ग्रह ॥ ५६ ॥ तथासौभाग्यकूपोऽन्यःसुजलोरघुनन्दन ॥ तेषुपिण्डप्रदानेन
पितरोमोक्षमाप्नुयुः ॥ ५७ ॥ आभूतसम्पुवंकालमेतदाहपितामहः ॥ तत्रराघवगच्छस्वभूयोऽप्यागमनंक्रियाः ॥ ५८ ॥ तथेतिचोक्कारामोऽपिगमनाय
मनोदधे ॥ ऋक्षवन्तमभिक्रम्यनगरंवेदिशन्तथा ॥ ५९ ॥ चर्मपर्वतंसमुत्तीर्थप्राप्तोऽसौयज्ञपर्वतम् ॥ तमनिक्रम्यवेगेनमध्यमेपुष्करेस्थितः ॥ ६० ॥
पितृन्सन्तर्पयामासअद्रिदेवांश्चसर्वशः ॥ स्नानावसानेनगमेणमार्कण्डोमुनिपुङ्गवः ॥ ६१ ॥ आगच्छज्जिष्यसंयुक्तोदृष्टस्तत्रैवधीमता ॥ गत्वावैस
म्मुखंतस्यप्रणिपत्यचसादरम् ॥ ६२ ॥ पृष्टोऽवियोगदःकूपःकतमस्यादिशिप्रभो ॥ तुतोदशरथस्याहंरामौनामजनैःस्मृतः ॥ ६३ ॥ सौभान्यवापीं
तांद्रष्टुमहंप्राप्तोऽत्रिशासनान् ॥ नत्पथानंतौचवकूपौभगवान्प्रब्रवीतुमे ॥ ६४ ॥ एवंमुक्तश्चरामेणमार्कण्डःप्रत्युवाचह ॥ मार्कण्डेयउवाच ॥ साधुराघं
वभद्रतेसुकृतंभवताकृतम् ॥ ६५ ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेनयत्प्राप्तोऽसीहसाम्प्रतम् ॥ एह्यागच्छस्वपश्यस्ववापीनामवियोगदाम् ॥ ६६ ॥ अवियोगश्चसर्वै
श्चकूपएवात्रजायते ॥ आमुष्मिकेचहिकेचजीवनोऽपिमृत्नस्यवा ॥ ६७ ॥ एतद्वाक्यमुनीन्द्रम्यश्रुत्वालक्ष्मणपूर्वजः ॥ सस्मारामोराजानंतदादशर
थंनृप ॥ ६८ ॥ भरतंसहशत्रुघ्नंभ्रातृनन्यांश्चनागगन् ॥ एवंचिन्तयतस्तस्यसन्ध्याकालोव्यजायत ॥ ६९ ॥ उपास्यपश्चिमांसन्ध्यांमुनिभिःसहरा
घवः ॥ सुष्वापतांनिशांतत्रभ्रातृभार्यासमन्वितः ॥ ७० ॥ विभावर्यवसानेतुस्वप्नान्तेरघुनन्दनः ॥ पित्रामात्रातथाचान्यैरयोध्यायांस्थितःकिल
॥ ७१ ॥ विवाहमङ्गलेवृत्तेबहुभिर्वान्धवैःसह ॥ समासीनःसभार्योऽसावृषिभिःपरिवारितः ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणेनाप्येवमेवदृष्टोऽसौसीतयातथा ॥ प्रभाते
मुनीनांतत्सर्वमेवप्रकीर्तितम् ॥ ७३ ॥ ऋषिभिश्चतथेत्युक्तःसत्यमेतद्रघूत्तम ॥ मृतस्यदर्शनेश्राद्धंकार्यमावश्यकंस्मृतम् ॥ ७४ ॥ वृद्धिकामास्तु

पितरस्तथाचैवान्नकद्विणः ॥ ददन्तिदशनस्वप्नेभक्तियुक्तस्यराघव ॥ ७५ ॥ अवियोगस्तुतभ्रात्रापित्राचभगतेनच ॥ चतुर्दशानांवर्षाणांभविताराघव
 ध्रुवम् ॥ ७६ ॥ कुरुश्राद्धंतथावीरगजोदशरथस्यच ॥ अमीचक्रपयःसर्वेतवभक्ताःकृतक्षणाः ॥ ७७ ॥ अहंचजमदग्निश्चभारद्वाजश्चलोमशः ॥ देवरातः
 शमीकश्चपंडंतवैद्विजोत्तमाः ॥ ७८ ॥ श्राद्धेचतेमहाबाहोसंभारांस्त्वमुपाहर ॥ मुख्यंचेद्भुदिपिण्याकंवदगमलकैःसह ॥ ७९ ॥ श्रीफलानिचपक्वा
 निमूलंचोच्चावचंवहु ॥ मार्गेणचाथमांसेनधान्येनविविधेनच ॥ ८० ॥ तृप्तिप्रयच्छविप्राणांश्राद्धदानेनसुव्रत ॥ पुष्कराण्यमासाद्यनियतोनियता
 शनः ॥ ८१ ॥ पितृस्तर्पयंतयस्तुसोऽश्वमेधमवाप्नुयात् ॥ स्नानार्थंतुवयंगमगच्छामोज्येष्ठपुष्करम् ॥ ८२ ॥ इत्युक्तातेगताःसर्वमुनयोगधवंनृप ॥ लक्ष्मणं
 चाब्रवीद्रामोमेध्यमाहरमेमृगम् ॥ ८३ ॥ शुद्धेक्षणंचशशकंकृष्णशाकन्तथामधु ॥ जम्बीराणिचमुख्यानिमूलानिविविधानिच ॥ ८४ ॥ पक्वा
 निचकपित्थानिफलान्यन्यानियानिच ॥ तान्याहरस्ववैश्राद्धेक्षिप्रमेवास्तुलक्ष्मण ॥ ८५ ॥ तथातत्कृतवान्मर्वगमादेशाच्चराघवः ॥ वदरे
 ङ्गुदिशाकानिमूलानिविविधानिच ॥ ८६ ॥ तत्राहृत्यचरामेणकूटाकारःकृतोमहान् ॥ पण्पिक्वंचजानक्यासिद्धंगमेनिवेदितम् ॥ ८७ ॥ स्ना
 त्वारामोयोगवाप्यामुनींस्ताननुपालयन् ॥ मध्याह्नाच्चलितेसूर्येकालेकुतपकेतथा ॥ ८८ ॥ आयाताःक्रपयःसर्वेयेगमेणानुमन्त्रिताः ॥ तानाग
 तान्मुनीन्दृष्ट्वावैदेहीजनकात्मजां ॥ ८९ ॥ रामान्तकंपरित्यज्यव्रीडिताऽन्यत्रसंस्थिता ॥ विस्मयोन्फुल्लनयनाचिन्तयानाचवंपती ॥ ९० ॥
 ब्राह्मणानेहजानन्तिश्राद्धकालेह्युपस्थिताः ॥ रामेणभोजिताविप्राःस्मृत्युक्तेनयथाविधि ॥ ९१ ॥ वैदिक्यश्चकृतास्सर्वाःसत्क्रियायास्समीरिताः ॥
 पुराणोक्तोविधिश्चैवैश्वदेविकपूर्वकः ॥ ९२ ॥ भुक्तवत्सुचविप्रेषुदत्त्वापिण्डान्यथाक्रमम् ॥ प्रेषितेषुयथाशक्तिदत्त्वांतषुचदक्षिणाम् ॥ ९३ ॥
 गतेषुविप्रमुख्येषुप्रियांगमोऽब्रवीदिदम् ॥ किमर्थंसुभ्रुनष्टासिमुनीन्दृष्ट्वात्विहागतान् ॥ ९४ ॥ तत्सर्वत्वमिदंतत्त्वंकारणंवदमाचिरम् ॥ भवितव्यंका
 रणेनतच्चगोप्यंनमेकुरु ॥ ९५ ॥ शापितासिममप्राणैर्लक्ष्मणस्यशुचिस्मित ॥ एवमुक्तातदाभर्त्रात्रपयावाङ्मुखीस्थिता ॥ ९६ ॥
 विमुञ्चन्तीसाऽश्रुपातंराघवंवाक्यमब्रवीत् ॥ शृणुत्वंनाथयदृष्टमाश्चर्यमिहयादृशम् ॥ ९७ ॥ रामत्वयाचिन्त्यमानोराजन्द्रस्त्विहचागतः ॥
 सर्वाभरणसंयुक्तोद्वौघान्यौचतथाविधौ ॥ ९८ ॥ द्विजानांदेहसंयुक्तास्त्रयस्तेरघुनन्दन ॥ पितरस्तुमयादृष्टाब्राह्मणाङ्गेषुराघव ॥ ९९ ॥ दृष्ट्वात्रपान्वि
 ताचाहमपक्रान्तातवान्तिकात् ॥ त्वयावैभोजिताविप्राःकृतंश्राद्धंयथाविधि ॥ १०० ॥ बलकलाजिनसंवीताकथंराज्ञःपुरःसरा ॥ भवामिरिपुवीरघ्नमत्य
 मेतदुदाहृतम् ॥ १ ॥ कौशेयानिववस्त्राणिकैकेय्यापहृतानिच ॥ ततःप्रभृतिचैवाहंचीरिणीतुवनाश्रयम् ॥ २ ॥ ज्ञात्वाहंनवदेकिञ्चिन्माते

दुःखंभवत्विति ॥ नाहंस्मरामिवैमातुर्नपितुश्चपरन्तप ॥ ३ ॥ कदाभविष्यतीहान्तोवनवासस्यराघव ॥ एतदेवानिशंरामचिन्तयन्त्याः
 पुनःपुनः ॥ ४ ॥ ब्रजन्तिदिवसानाथतवपद्भ्यांशपाम्यहम् ॥ स्वहस्तेनकथंराज्ञोदास्येवैभोजनंत्विदम् ॥ ५ ॥ दासानामपियो
 दासोनोपभुञ्जीतयत्कचित् ॥ एतादृशीकथंत्वस्मैसम्प्रदातुंसमुत्सहे ॥ ६ ॥ याहंराज्ञापुरादृष्टासर्वालङ्कारभूषिता ॥ बालव्यजनहस्ताचवी
 जयन्तीनराधिपम् ॥ ७ ॥ सास्वेदमलदिग्धाङ्गीकथंपश्चामिभूमिपम् ॥ व्यक्तंत्रिविष्टपंप्राप्तस्त्वयापुत्रेणतारितः ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामांदुःखितां
 बालांवनेच्छिष्टामनागसम् ॥ शोकःस्यात्पार्थिवस्यास्यतेननष्टास्मिराघव ॥ ९ ॥ भवान्प्राणसमोरामनतेगोप्यंममत्विह ॥ सत्येनतेनचैवाथस्पृशा
 मिचरणौतव ॥ ११० ॥ तच्छत्वाराघवःप्रीतःप्रियांतांप्रियवादिनीम् ॥ अङ्कमानीयसुदृढंपरिष्वज्यचसादरम् ॥ ११ ॥ भुक्तौभोज्यंतदावीरौपश्चाद्भुक्ताच
 जानकी ॥ एवंस्थितौतदासांचतारारित्रितत्रराघवौ ॥ १२ ॥ उदितेचसहस्रांशौगमनायमनोदधुः ॥ प्रत्यङ्मुखंगतःक्रोशंज्येष्ठयावच्चपुष्करम् ॥ १३ ॥ पूर्व
 भागेपुष्करस्ययावत्तिष्ठतिराघवः ॥ शुश्रावचततोवाचंदेवदूतेनभाषितम् ॥ १४ ॥ भोभोराघवभद्रंतैतीर्थमेतत्सुदुर्लभम् ॥ अस्मिन्स्थाने
 स्थितोवीरआत्मनःपुण्यतांकुरु ॥ १५ ॥ देवकार्यंत्वयाकार्यंहन्तव्यादेवशत्रवः ॥ ततोदृष्टमनावीरोह्यब्रवील्लक्ष्मणंवचः ॥ १६ ॥ सौमि
 त्रेऽनुगृहीतोऽहंदेवदेवेनब्रह्मणा ॥ अत्राश्रमपदंकृत्वामासमेकंचल्लक्ष्मण ॥ १७ ॥ व्रतंचरितुमिच्छामिकायशोधनमुत्तमम् ॥ तथेतिलक्ष्मणे
 नोक्तेव्रतंपरिसमाप्यतु ॥ १८ ॥ पिण्डदानादिभिर्दानैःश्राद्धैश्चैवपितामहान् ॥ पुष्करंतुतदारामोऽतर्पयद्विधिवत्तदा ॥ १९ ॥ कनकप्रासु
 भाचैवनन्दाप्राचीसरस्वती ॥ पञ्चस्रोताःपुष्करेषुपितृणांतुष्टिदायिनी ॥ २० ॥ दैनन्दिनींपितृणांतुपूजांतांपितृपूर्विकाम् ॥ रचयित्वातदा
 रामोलक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ २१ ॥ एहिलक्ष्मणशीघ्रंत्वंपुष्कराजलमानय ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वाशयनंकुरुसंस्तरे ॥ २२ ॥ विभावर्या
 निवृत्तायास्यामोदशिणांदिशम् ॥ लक्ष्मणस्त्वब्रवीद्वाक्यंसीतयानीयतांपयः ॥ २३ ॥ नाहंरामसर्वकालेदासभावंकरोमिहे ॥ इयंपुष्टाच
 सुभृशंपीवरीचममाप्युत ॥ २४ ॥ किंत्वंकरिष्यस्यनयाभार्ययावदसाम्प्रतम् ॥ किंमृतस्यवैपृष्टइयंयास्यतितेप्रिया ॥ २५ ॥ रक्षसेत्वंस
 दाकालंसुपुष्टांचैवसर्वदा ॥ दृष्टाचैषाक्लेशयतिसततंमारघूत्तम ॥ २६ ॥ त्वंचक्लेशयसेरामपरत्रजायतेक्षतिः ॥ त्वत्कृतेचसदाचाहंपिपासांशु
 धयासह ॥ २७ ॥ संसहामिनसन्देहःपरत्रचनिशामय ॥ मृतानांपृष्टतःकश्चिद्भूतो नैवचदृश्यते ॥ २८ ॥ भार्यापुत्रौधनंचापि एवमाहुर्मनी
 षिणः ॥ मृतश्चतेपितारामत्यक्त्वाराज्यमकण्टकम् ॥ २९ ॥ विनिक्षिप्यवनेत्वांचकैकेय्याःप्रियकाम्यया ॥ इहस्थितासाकैकेयीधनंसर्वंचबान्धवाः ॥

प० पु०
॥ १०३ ॥

॥ १३० ॥ महाराजोदशरथएकएवगतोगतिम् ॥ मन्वेऽहंनत्वयासार्धसीतायास्यतिवैधुवम् ॥ ३१ ॥ करिष्यसेकिमनयावदराघवसाम्प्रतम् ॥ श्रुत्वाचाश्रुतपूर्वहिवाक्यंलक्ष्मणभाषितम् ॥ ३२ ॥ विमनाराघवस्तस्थौसीताचापिवरानना ॥ यदुक्तंलक्ष्मणेनाथसीतासर्वचकारह ॥ ३३ ॥ सात्वाभुक्त्वाततोर्वीरौपुष्करेपुष्करेक्षणौ ॥ नीत्वाविभावीरौतत्रगमनायमनोदधुः ॥ ३४ ॥ एह्यतिष्ठसौमित्रंव्रजामोदक्षिणांदिशम् ॥ सौमित्रि रब्रवीद्रामनाहंयास्येकथञ्चन ॥ ३५ ॥ ब्रजत्वमनयासार्धभार्ययाकमलेक्षण ॥ नान्यद्रनगमिष्यामिनेवायोध्यांचगध्व ॥ ३६ ॥ अस्मि न्वनेवसिष्यामिवर्षाणीहचतुर्दश ॥ मयाविनात्वयोध्यायांयदित्वंनगमिष्यसि ॥ ३७ ॥ अनेनवर्त्मनाभूषागन्तव्यंत्वयाविभो ॥ यदिजीवा मितत्कालंपुनर्यास्येपितुःपुरम् ॥ ३८ ॥ तपस्सम्भावयिष्यामिमयात्वंकिंकरिष्यसि ॥ ब्रजसौम्यशिवःपन्थामाचतेपरिपन्थिनः ॥ ३९ ॥ पश्यामि त्वांपुनःप्राप्तंसभार्यकमलेक्षणम् ॥ पितृपैतामहंराज्यमयोध्यायांनराधिप ॥ १४० ॥ शत्रुघ्नभरतौचोभौत्वदाज्ञाकरणेस्थितौ ॥ अहंतेप्रति-लस्तु वनवासेविशेषतः ॥ ४१ ॥ अनारतंदिवाचाहंरात्रौचैवपरन्तप ॥ कर्मकर्तुंनशक्नोमिब्रजसौम्ययथासखम् ॥ ४२ ॥ एवंब्रवाणंसौमित्रिमुवाचरघु नन्दनः ॥ कथंपूर्वमयोध्यायानिर्गतोऽस्मिमयासह ॥ ४३ ॥ वनेवत्स्याम्यहंरामनववर्षाणिपञ्च ॥ नतुत्वयाविरहितःस्वर्गेऽपिनिवसेकचित् ॥ ४४ ॥ यागतिस्त्वनरव्याघ्रममसापिभविष्यति ॥ प्रसादःक्रियतांमह्यनयमामपिराघव ॥ ४५ ॥ इदानीमर्धमार्गेत्वंकथंस्थास्यसिशत्रुहन् ॥ लक्ष्मणस्त्वब्र वीद्रामंनाहंगन्तावनेपुनः ॥ ४६ ॥ लक्ष्मणंसंस्थितंज्ञात्वारामोवचनमब्रवीत् ॥ मामनुब्रजसौमित्रएकोयास्यामिकाननम् ४७ ॥ द्वितीयामेत्वयंसी तारामेणोक्तस्तुलक्ष्मणः ॥ गृहीत्वाऽथसमुत्तस्थौरामवाक्यंसलक्ष्मणः ॥ ४८ ॥ मर्यादापर्वतंप्राप्तौक्षेत्रसीमांपरन्तपौ ॥ अजगन्धंचदेवेशंदेवदेवं पिनाकिनम् ॥ ४९ ॥ अष्टाङ्गप्रणिपातेननत्वारामस्त्रिलोचनम् ॥ तुष्टावप्रयतःस्थित्वाशङ्करंपार्वतीप्रियम् ॥ १५० ॥ कृतोञ्जलिपुटोभूत्वारो माञ्चितशरीरकः ॥ सात्त्विकंभावमापन्नोविनिर्धूतरजस्तमाः ॥ ५१ ॥ लोकानांकारणदेवंबुधेविबुधाधिपम् ॥ ५२ ॥ रामउवाच ॥ कृत्स्नस्ययोऽस्य जगतःसचराचरस्यकर्ताकृतस्यचपुनःसुखदुःखदश्च ॥ संहारहेतुरपियःपुनरन्तकालेतंशङ्करंशरणदंशरणंव्रजामि ॥ ५३ ॥ यंयोगिनोविगतमो हतमोरजस्काभक्त्यैकतानमनसोविनिवृत्तकामाः ॥ ध्यायन्तिनिश्चलधियोऽमितदिव्यभावंतंशङ्करंशरणदंशरणंव्रजामि ॥ ५४ ॥ यश्चेन्दुखण्डम मलंविलसन्मयूखंबद्धासदाप्रियतमांशिरसाविभर्ति ॥ यश्चार्धदेहमददाद्गिरिराजपुत्र्यैतंशङ्करंशरणदंशरणंव्रजामि ॥ ५५ ॥ योऽयंसकृद्रिमलचा रुविलोलतोयांगङ्गामहोमिविषमांगगनात्पतन्तीम् ॥ मूर्धादधेस्रजमिवप्रविलोलपुष्पांतंशङ्करंशरणदंशरणंव्रजामि ॥ ५६ ॥ कैलासशैलशिखरं

प्र.सू.खं.
अ० ३३

॥ १०३ ॥

परिकम्प्यमानं केलीसंश्लेषदृशेन दशाननेन ॥ यत्पादपद्मविधृतं स्थिरतां दधारतं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ५७ ॥ येनासकृदनुसुताः समरे निरस्ता
 विद्याधरो रगगणाश्च वरैः समग्रैः ॥ संयोजिता मुनिवराः फलमूलभक्षास्तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ५८ ॥ कलाध्वरे च नयने च तथा भगस्य पूष्णस्तथा द
 शनपङ्क्तिमपातयच्च ॥ तस्तम्भयः कुलिशयुक्तमथेन्द्रहस्तं तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ५९ ॥ एनः कृतोऽपि विषयेष्वपि सक्तचित्ताङ्गानान्वयश्रुत
 गुणैरपि नैव युक्ताः ॥ यंसंश्रिताः सुखभुजः पुरुषा भवन्ति तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६० ॥ अत्रिप्रसूतिरविकोटिसमानतेजाः सन्त्रासनं विबुधदानवस
 त्तमानाम् ॥ यः कालकूटमपि बत्प्रसभं सुदीप्तं तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६१ ॥ ब्रह्मेन्द्ररुद्रमरुतां च सपञ्चखानां दद्याद्वरं सुबहुशो भगवान्महेशः ॥
 नन्दिचमृत्युवदनात्पुनरुज्जहार तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६२ ॥ आराधितः सुतपसा हि मवन्निकुञ्जधूमव्रतेन मनसाऽपि परैरगम्ये ॥ सञ्जीवनी
 मकथयद्भृगवे महात्मा तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६३ ॥ नानाविधैर्गजविडालसमानवक्त्रैर्दक्षाध्वरप्रमथनैर्बलिभिर्गणेन्द्रैः ॥ योऽभ्यर्चितोऽमर
 गणैश्च स लोकपालैस्तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६४ ॥ क्रीडार्थमेव भगवान्भुवनानि सप्तनानानदीविहगपादपमण्डितानि ॥ स ब्रह्मकानि
 व्यसृजत्सुकृताहितानि तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६५ ॥ यस्याखिलं जगदिदं शर्वार्तिनित्यं योऽष्टाभिरेव तनुभिर्भुवनानि भुङ्क्ते ॥ यः कारणं सुम
 हतामपि कारणानां तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६६ ॥ शङ्खेन्दुकुन्दधवलं वृषभप्रवीरमारुह्य यः क्षितिधरेन्द्रसुतानुयातुः ॥ यात्यम्बरं प्रलयमेव
 विभूषितं च तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६७ ॥ शान्तिमुर्नियमनियोगपरायणे स्तैर्भीमैर्महोत्तमपुरुषैः प्रतिनीयमानम् ॥ भक्तयानतंस्तुति
 परंप्रसभं रक्षतं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६८ ॥ यः सव्यपाणिकमलाग्रनखेन देवस्तत्पञ्चमं प्रसभमेव पुरस्सुराणाम् ॥ ब्राह्मं शिरस्तैरुणपद्म
 निभञ्चकर्तुं तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ६९ ॥ यस्य प्रणम्य चरणौ वरदस्य भक्त्यास्तुत्वा च वाग्भिर्मलभिरतन्द्रितात्मा ॥ दीप्तस्तमांसि नुदते स्व
 करोर्विवस्वांस्तं शङ्करं शरणदं शरणं व्रजामि ॥ ७० ॥ येत्वांसुरोत्तमगुरुं पुरुषा विमूढा जानन्ति नास्य जगतः सचराचरस्य ॥ ऐश्वर्यमाननिगमानुशयेन
 पश्चात्तेयातनामनुभवन्त्यविशुद्धचित्ताः ॥ ७१ ॥ तस्यैवंस्तुवतोऽवोचच्छूलपाणिर्वृषध्वजः ॥ उवाच वचनं हृष्टो राघवं तुष्टमानसः ॥ ७२ ॥
 रुद्र उवाच ॥ राम हृष्टोऽस्मि भद्रं ते जातस्त्वं निर्मले कुले ॥ त्वं चापि जगतां बन्धोदं वोमानुषरूपधृक् ॥ ७३ ॥ त्वयानाथेन वै देवाः सुखिनः शाश्वतीः समाः ॥
 सेविष्यन्ते चिरं कालं गते वर्षे चतुर्दशे ॥ ७४ ॥ अयोध्यामागतं त्वां ये द्रक्ष्यन्ति भुवि मानवाः ॥ सुखं तेऽत्र भजिष्यन्ति स्वर्गे वा सं तथा क्षयम् ॥ ७५ ॥
 देवकार्यमहत्कृत्वा आगच्छेथाः पुनः पुरीम् ॥ राघवस्तु तथा देवं त्वां शीघ्रं विनिर्गतः ॥ ७६ ॥ इन्द्रमार्गान् दीप्राप्य जटाजटं नियम्य च ॥ अब्रवीच्छ

प० पु०
१०४ ॥

क्षमणंरामइदमर्पयमेधनुः ॥ ७७ ॥ रामवाक्यंतुतच्छ्रुत्वासीतावैलक्ष्मणोऽब्रवीत् ॥ किमर्थदेविरामेणत्यक्तोऽहंकारणंविना ॥ ७८ ॥ अपराधं
नजानामिकुपितोयन्महाभुजः ॥ रामेणाहंपरित्यक्तःप्राणांस्त्यक्ष्याम्यसंशयम् ॥ ७९ ॥ नैवमेजीवितेनार्थोधिग्धिइमांकुलपांसनम् ॥
आयस्ययंनवैमन्युर्जनितःपापकारिणा ॥ १८० ॥ कांस्तुलोकान्गमिष्यामिअपध्यातोमहात्मना ॥ उभौहस्तौमुखेकृत्वासाश्रुकण्ठोऽब्रवीदि
दम् ॥ ८१ ॥ नापराध्यामिरामस्यकर्मणामनसागिरा ॥ स्पृष्टौतेचरणौदेविममनान्यागतिर्भवेत् ॥ ८२ ॥ ततःसीताब्रवीद्रामंत्यक्तःकिमनुज
स्त्वया ॥ वैषम्यंत्यज्यतांबालेलक्ष्मणेल्क्ष्मिवर्धने ॥ ८३ ॥ राघवस्त्वब्रवीत्सीतांनाहंत्यक्ष्यामिलक्ष्मणम् ॥ नकदाचिदपिस्वप्नेलक्ष्मणस्य
मतंप्रिये ॥ ८४ ॥ श्रुतपूर्वचसुश्रोणिक्षेत्रस्यास्यविचेष्टितम् ॥ अत्रक्षेत्रेजनास्सत्यंसर्वेहिस्वार्थतत्पराः ॥ ८५ ॥ परस्परंनपश्यन्तिस्वात्मनश्च
हितंवचः ॥ नशृण्वन्तिपितुःपुत्राःपुत्राणांपितरस्तथा ॥ ८६ ॥ नशिष्याहिगुरोर्वाक्यंशिष्यस्यापितथागुरुः ॥ अर्थानुवन्धिनीप्रीतिर्नकश्चित्क
स्यचित्प्रियः ॥ ८७ ॥ इत्येवंकथयन्नेवप्राप्तोरेवांमहानदीम् ॥ चक्रेऽभिषेकंकाकुत्स्थःसानुजःसहसीतया ॥ ८८ ॥ तर्पयित्वाचसलिलैःस्वान्पितृ
न्दैवतान्यपि ॥ उदीक्ष्यचमुहुःसूर्यदेवताश्चसमाहितः ॥ ८९ ॥ कृताभिषेकस्तुरराजरामःसीताद्वितीयःसहलक्ष्मणेन ॥ कृताभिषेकःसहशैलपुत्र्यागुह
नसार्धभगवानिवेशः ॥ ९० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेमार्कण्डेयाश्रमदर्शनंनामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ भीष्मउवाच ॥ कस्मिन्का
लेभगवताब्रह्मणालोककारिणा ॥ यज्ञियैर्यष्टुमारब्धंतद्रवान्वक्तुमर्हति ॥ १ ॥ किंनामानोऽऋत्विजस्तेब्रह्मणायेप्रकल्पिताः ॥ काचवैदक्षिणातेषांदत्ता
तेनमहात्मना ॥ २ ॥ यथाभूतंयथावृत्तंतथात्वंमेप्रकीर्तय ॥ सुमहत्कौतुकंजातंयज्ञपैतामहंप्रति ॥ ३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ पूर्वमेवमयाख्यातंयदा
स्वायम्भुवोमनुः ॥ सृष्ट्वाप्रजापतीन्सर्वानुक्तःसृष्टिकुरुष्ववै ॥ ४ ॥ स्वयंतुपुष्करंगत्वायज्ञस्याहृत्यविस्तरम् ॥ ससम्भारान्समानाय्यवह्न्यगारेस्थि
तोऽभवत् ॥ ५ ॥ गायन्तिनित्यंगन्धर्वानृत्यन्त्यप्सरसांगणाः ॥ ब्रह्मोद्गाताहोताध्वर्युश्चत्वारोयज्ञवाहकाः ॥ ६ ॥ एकैकस्यत्रयश्चान्येपरिवाराःस्वय
ङ्गताः ॥ ब्रह्माचब्राह्मणाच्छंसीपोताचाम्रीध्रएवच ॥ ७ ॥ आन्वीक्षिकीसर्वविद्याब्राह्मीह्येषाचतुष्टयी ॥ उद्गाताचप्रत्युद्गाताप्रतिहर्तासुब्रह्मण्यः
॥ ८ ॥ चतुष्टयीद्वितीयेषातृद्गातुश्चप्रकीर्तिता ॥ होताचमैत्रावरुणस्तथाऽच्छावाकएवच ॥ ९ ॥ ग्रावस्तुच्चतुर्थोऽत्रतृतीयाचचतुष्टयी ॥
अध्वर्युश्चप्रतिष्ठातानेष्टोत्रेतातथैवच ॥ १० ॥ चतुष्टयीचतुर्थेषाप्रोक्ताशन्तनुनन्दन ॥ एतेवैषोडशप्रोक्ताऋत्विजोवेदचिन्तकैः ॥ ११ ॥
शतानित्रीणिषष्टिश्चयज्ञाःसृष्टाःस्वयम्भुवा ॥ एतांश्चेतेषुसर्वेषुप्रवदन्तिसदाद्विजान् ॥ १२ ॥ सदस्यंकेचिदिच्छन्तित्रिसामाध्वर्युमेवच ॥

प्र.सू.खं.
अ० ३४

॥ १०४ ॥

ब्रह्माणं नारदं च क्रेब्राह्मणाच्छंसि गौतमम् ॥ १३ ॥ देवगर्भं च पोतारमाग्रीध्रं चैव देवलम् ॥ उद्गाताङ्गिरसः प्रत्युद्गाता च पुलहस्तथा ॥ १४ ॥
 नारायणः प्रतिहर्ता सुब्रह्मण्योऽत्रिरुच्यते ॥ तस्मिन्यज्ञे भृगुर्होता वसिष्ठा मैत्र एव च ॥ १५ ॥ अच्छावाकः क्रतुः प्रोक्तो ग्रावस्तु च्यवनस्तथा ॥
 पुलस्त्योऽद्धर्युरेवासीत् प्रतिष्ठाता च वैशिबिः ॥ १६ ॥ बृहस्पतिस्तत्र नेष्टा उन्नेता शांशपायनः ॥ धर्मः सदस्यस्तत्रासीत् पुत्रपौत्रसहायवान् ॥ १७ ॥
 भरद्वाजः शमीकश्च पुरुकुत्सो युगन्धरः ॥ एकस्तीर्णकश्चैव केशः कुतप एव च ॥ १८ ॥ गगोर्वेदशिराश्चैव त्रिसामाध्वर्यवः कृताः ॥ कण्वादयस्तथा
 चान्ये मार्कण्डे गण्डिरेव च ॥ १९ ॥ पुत्रपौत्रसमेताश्च सशिष्याः सहबान्धवाः ॥ कर्माणितत्र कुर्वाणा दिवानि शमतन्द्रिताः ॥ २० ॥ मन्वन्तरे व्यतीते तु
 यज्ञस्यावभृथोऽभवत् ॥ दक्षिणा ब्रह्मणे दत्ता प्राची होतुस्तु दक्षिणा ॥ २१ ॥ अध्वर्यवे प्रतीची तु उद्गातुश्चोत्तरा तथा ॥ त्रैलोक्यं सकलं ब्रह्मा ददौ तेषां
 तु दक्षिणाम् ॥ २२ ॥ धेनूनां च शतं प्राज्ञैर्दातव्यं यज्ञसिद्धये ॥ अष्टौ तु यज्ञवाहेभ्यश्च त्वारिंशा धिकास्तथा ॥ २३ ॥ द्वितीयस्थानि नांचैव चतु
 र्विंशत्प्रकीर्तिताः ॥ षोडशैव तृतीयानां दया वै धेनवः शुभाः ॥ २४ ॥ द्वादशैव तथा चान्या आग्रीधादिषु दापयेत् ॥ अनया सङ्ख्यया चैव ग्रामान्दा
 सीरजा विकम् ॥ २५ ॥ सहस्रभोज्यं दातव्यं स्नात्वा चावभृथे कर्तौ ॥ यजमानेन सर्वस्वं देयं स्वायम्भुवोऽब्रवीत् ॥ २६ ॥ अध्वर्यूणां सदस्यानां
 स्वेच्छया दानमिष्यते ॥ विष्णुं चाहूय वै ब्रह्मा वाक्यमाह मुदान्वितः ॥ २७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अभिप्रसाद्य सावित्रीं त्वमिह मय सुव्रत ॥ त्वयि दृष्टेन
 साकोपं करिष्यति शुभानना ॥ २८ ॥ स्निग्धैः सानुनयैर्वाक्यैर्हेतुयुक्तैर्विशेषतः ॥ त्वंसदामधुराभाषी जिह्वाते स्रवतेऽमृतम् ॥ २९ ॥ यः करोति न ते वाक्यं
 त्रैलोक्येन सदृश्यते ॥ गन्धर्वैः सहितो गत्वा प्रियां मम समानय ॥ ३० ॥ त्वया प्रसादिता सा ध्वी तुष्टा सा त्वेप्यति ध्रुवम् ॥ विलम्बो न त्वया कार्यो ब्रजमाधव
 माचिरम् ॥ ३१ ॥ लक्ष्मीस्ते पुरतो यातु सा विद्याः सदनं शुभा ॥ तस्यास्त्वं पदवीं गच्छ सान्त्वय स्वप्रियां मम ॥ ३२ ॥ न च ते विप्रियं देवि विविक्तं कर्तुमी
 हते ॥ मुखं प्रेक्ष्य सदा कालं वर्तते तव सुन्दरि ॥ ३३ ॥ एवं विधानि वाक्यानि मधुराणि ब्रूहि न च ॥ देवी श्रावयितव्या सा यथा तुष्टाऽचिराद्भवेत् ॥ ३४ ॥
 पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्तस्तदा विष्णुर्ब्रह्मणालोककाङ्गिणा ॥ जगाम त्वरितो भूत्वा सावित्री यत्र निष्ठति ॥ ३५ ॥ दूरादेवा गच्छमानं पत्न्या सह च के
 शवम् ॥ उत्तस्थौ स त्वरा भूत्वा विष्णुना चाभिवन्दिता ॥ ३६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नमस्ते देव देवेशि ब्रह्मपत्नि नमोऽस्तुते ॥ त्वानमस्कृत्य सर्वो हि जनः
 पापात् प्रमुच्यते ॥ ३७ ॥ पतिव्रता महाभागा ब्रह्मणस्त्वं हृदि स्थिता ॥ अहर्निशं चिन्तयंस्त्वां प्रसादं तेऽभिकाङ्क्षति ॥ ३८ ॥ तस्यैवं दुःखतप्तस्य प्रसादं क
 र्तुमर्हसि ॥ सखी चैनां प्रियां पृच्छ लक्ष्मीं भृगुसुतां सतीम् ॥ ३९ ॥ यदि च श्रद्धा नानाऽसि वाक्यादस्मात्सुलोचने ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्त्वा ततः शौरिः

प० पु०
॥ १०५ ॥

सावित्र्याश्चरणद्वयम् ॥ ४० ॥ उभाभ्यांचैवहस्ताभ्यांक्षमदेविनमोऽस्तुते ॥ जगद्वन्द्वेजगन्मातरितिस्पृष्टाभ्यवन्दत ॥ ४१ ॥ सङ्कोच्यपादौसादेवीस्वकरेण
करौहरेः ॥ गृहीत्वोवाचतंविष्णुं सर्वक्षान्तंमयाऽच्युत ॥ ४२ ॥ सावित्र्युवाच ॥ इयंलक्ष्मीःसदावत्सहृदयेतेनिवत्स्यति ॥ विनात्वयानचान्यत्र
तियास्यनिकर्हिचित् ॥ ४३ ॥ भृगोःपत्न्यांसमुत्पन्नापत्न्येषातवसुव्रता ॥ देवदानवयत्नेनसम्भूताचोदधौपुनः ॥ ४४ ॥ भगवान्यत्रतत्रैषाअवतारंच
कुर्वती ॥ देवत्वेदेवदेहावैमानुषत्वेचमानुषी ॥ ४५ ॥ त्वत्सहायानसन्देहोदाम्पत्यव्रतिनीचिरम् ॥ यन्मयाचात्रकर्तव्यंप्रभोतन्मांवदस्ववै ॥ ४६ ॥
विष्णुरुवाच ॥ यज्ञावसानंसञ्जातंप्रेषितोऽहंतवान्तिकम् ॥ सावित्रीमानयक्षिप्रंमयास्नानंसमाचरेत् ॥ ४७ ॥ आगच्छत्वरितादेवियाहितत्रमुदा
न्विता ॥ पश्यस्वस्यपतिंगत्वादेवैःसर्वैस्समन्वितम् ॥ ४८ ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ आर्येउत्तिष्ठशीघ्रंत्वंयाहियत्रपितामहः ॥ विनात्वयानयास्यामिस्पृष्टौ
पादौमयातव ॥ ४९ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ उत्थाप्यसाग्रहीद्वस्तंदक्षिणादक्षिणेकरे ॥ चिरायमाणांसावित्रीज्ञात्वादेवःपितामहः ॥ ५० ॥ समीप
स्थंमहादेवमिदमाहतदावचः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ गच्छत्वमनयासार्द्धपार्वत्यासुरभूषण ॥ ५१ ॥ गौरीत्वदग्रतोयातुपश्चात्स्वंगच्छशङ्कर ॥ प्रतिबोध्यानय
यथाशीघ्रमायातितत्कुरु ॥ ५२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तोगतोरुद्रःपार्वत्याब्रह्मणःप्रियाम् ॥ तथाहृष्टौदम्पतीतौपार्वतीपरमेश्वरौ ॥ ५३ ॥ देवीसासम्मुखी
ताभ्यामुत्थितापरमेश्वरी ॥ दूरादेवतुरुद्रेणब्रह्माणीचाभिवादिता ॥ ५४ ॥ शिवउवाच ॥ ब्रह्माप्रतीक्षतेदेविमाविलम्बस्वशोभने ॥ बृहत्कृत्यंत्वयातत्र
करणीयंपतिव्रते ॥ ५५ ॥ पृच्छस्वेमांवरारोहांगौरीपर्वतनन्दिनीम् ॥ लक्ष्मींचैतांविशालाक्षीमिन्द्राणीवाशुभानने ॥ ५६ ॥ यासांवाश्रद्धासित्वं
पृच्छदेविनमोऽस्तुते ॥ आशीर्वादस्तयादत्तोदेवदेवस्यशूलिनः ॥ ५७ ॥ सावित्र्युवाच ॥ शरीरार्धेचतंगौरीसदास्थास्यतिशङ्कर ॥ अनयाशोभसेदेव
त्वंतुत्रैलोक्यसुन्दर ॥ ५८ ॥ सुखभागिजगत्सर्वत्वयानाथेनशत्रुहन् ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवंब्रुवन्तीसावित्रीगृहीताब्रह्मणःप्रिया ॥ ५९ ॥ गौर्याचवा
महस्तेतुलक्ष्म्यावैदक्षिणेकरे ॥ अभिवन्द्यतुतांदेवींशङ्करोवाक्यमब्रवीत् ॥ ६० ॥ शिवउवाच ॥ एह्यागच्छमहाभागेयत्रतिष्ठतितेपतिः ॥ तत्रगच्छवरारोहे
स्त्रीणांभर्तापरागतिः ॥ ६१ ॥ एषागौरीसमायाताभ्रातृभार्यातवानघा ॥ बृहदाग्रहेणदेविप्रणयाद्वन्तुमर्हसि ॥ ६२ ॥ लक्ष्मीसैषापार्वतीचस्थितादेवितवाग्रतः ॥
एतयोर्वचसादेविआवयोश्चशुभानने ॥ ६३ ॥ मानभङ्गोनतेकर्तुंयुज्यतेब्रह्मणःप्रिये ॥ अस्मदभ्यर्थितादेवितत्रयाहिमुदान्विता ॥ ६४ ॥ गौर्युवाच ॥
अहंचतेप्रियादेविसर्वदावदसिस्वयम् ॥ लक्ष्मीश्चतेकरेलग्रादक्षिणेचमयाधृता ॥ ६५ ॥ एह्यागच्छमहाभागेयत्रतिष्ठतितेपतिः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ नीता
सातुतदाताभ्यांदेवीसामध्यतःकृता ॥ ६६ ॥ पुरस्सरौविष्णुरुद्रौशक्राद्याश्चतथासुराः ॥ गन्धर्वाप्सरसश्चैवत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ६७ ॥ तत्रायाताच

प्र.सू.खं.
अ० ३३

॥ १०५ ॥

सादेवीसावित्रीब्रह्मणःप्रिया ॥ सावित्रीमुमुखीदृष्ट्वासर्वलोकपितामहः ॥ ६८ ॥ गायत्र्यासहितोब्रह्माइदं वचनमब्रवीत् ॥ एषादेवीकर्मकरीअहंतेवश
 गःस्थितः॥६९॥ समादिशवरारोहेयत्तेकार्यमयात्विह ॥ एवमुक्ताचसादेवीस्वयंदेवेनब्रह्मणा ॥ ७० ॥ त्रपयाऽधोमुखीदेवीनचकिञ्चिदवोचत् ॥ पादयोः
 यतितादेवीगायत्रीब्रह्मचोदिता ॥ ७१ ॥ कृतवत्यपराधंतेक्षमदेविनमोऽस्तुते ॥ पुलस्त्यउवाच॥आलिङ्ग्यसादरंकण्ठेसापरिष्वज्यपीडिताम् ॥ ७२ ॥
 गायत्रीसान्त्वयामासमान्यश्चेषपतिर्मम॥कर्त्तव्यंवचनंतस्यस्त्रीणांप्राणेश्वरःपतिः॥७३॥उक्तंभगवतापूर्वसृष्टिकालेविरिञ्चिना॥नचस्त्रीणांपृथग्यज्ञोनव्रतं
 नाप्युपोषणम् ॥ ७४ ॥ भर्तायद्वदतेवाक्यंतत्तुक्रुर्यादकुत्सया ॥ भर्तृनिन्दांयाकुरुतेस्वमृनिन्दांतथैवच ॥ ७५ ॥ परिवादंप्रलापंवानरकंसातु
 गच्छति ॥ पत्यौजीवितियानारीउपवासव्रतंचरेत् ॥ ७६ ॥ आयुष्यंहरतेभर्तुर्मृतानरकमृच्छति ॥ एवंज्ञात्वात्वयाभर्तुर्नकार्यविप्रियंसति
 ॥ ७७ ॥ नचास्यदक्षिणंत्वङ्गंत्वयासेव्यंकथञ्चन ॥ सर्वकार्येत्वंहंचास्यदक्षिणंपक्षमाश्रिता ॥ ७८ ॥ सव्यंत्वमाश्रयेस्साध्विपार्श्वेनारदपुष्करौ ॥
 ब्रह्मस्थानानिचान्यानिस्थितान्यायतनानिच ॥ ७९ ॥ लभेवैशोभमानेहयावत्सृष्टिःप्रजायते ॥ भवत्याचमयाचैवस्थातव्यंचनसंशयः ॥ ८० ॥
 पुष्करेब्रह्मणःपार्श्वेवामंचत्वंसमाश्रय ॥ अनेनचोपदेशेनसुखंतिष्ठमयान्विता ॥ ८१ ॥ गायत्र्युवाच ॥ एवमेतत्करिष्यामितवनिर्देशकारिका ॥
 तवैवाज्ञामयाकार्यात्वंमेप्राणसमासखी॥८२॥ अहंतेत्वनुजादेविसदामांपातुमर्हसि ॥पुलस्त्यउवाच॥देवदेवस्तदाब्रह्मापुष्करेविष्णुनासह॥८३॥स्नाना
 वसानेदेवानांसर्वेषांप्रददौवरान् ॥ देवानांचपतिंशक्रंज्योतिषांचदिवाकरम् ॥ ८४ ॥ नक्षत्राणांतथासोमंरसानांवरुणंतथा ॥ प्रजापतीनांदक्षंचनदीनां
 चैवसागरम् ॥ ८५ ॥ कुबेरंचधनाध्यक्षंतथाचक्रेचरक्षसाम् ॥ भूतानांचैवसर्वेषांगणानांचपिनाकिनम् ॥ ८६ ॥ मानवानांमनुंचैवपक्षिणांगरुडंतथा ॥
 ऋषीणांचवसिष्ठंचग्रहाणांचप्रभाकरम् ॥ ८७ ॥ एवमादीनिवैदत्त्वादेवदेवःपितामहः॥ विष्णंचशङ्करंचैवब्रह्माप्रोवाचसादरम्॥८८॥ब्रह्मोवाच॥पृथिव्याः
 सर्वतीर्थेषुभवन्तौपूज्यसत्तमौ ॥भवद्भूतानविनातीर्थपुण्यतामेतिकर्हिचित् ॥ ८९ ॥ लिङ्गंवाप्रतिमावापिदृश्यंतयत्रकुत्रचित् ॥ तत्तीर्थपुण्यतांयातिसर्वमे
 वफलप्रदम् ॥ ९० ॥ मानवाह्युपहारैश्चयेकरिष्यन्तिपूजनम् ॥ युष्माकंमांपुरस्कृत्यतेषारोगभयंकुतः ॥ ९१ ॥ येषुराष्ट्रेषुयुष्माकमुत्सवाःपूजनादिकाः॥
 प्रवत्स्यन्तिक्रियाःसर्वायत्फलतेषुतच्छृणु ॥ ९२ ॥ नाधयोव्याधयश्चैनोपसर्गानशुद्ध्यम् ॥ विप्रयोगोनचापीष्टैरनिष्टैर्नापिसङ्गतिः ॥ ९३ ॥ नाक्षिरोगः
 शिरोर्तिर्वापित्तशूलभगन्दराः॥नाभिचारंभयंतत्रापस्मारोनविषूचिका ॥ ९४ ॥ वृद्धिर्निकामतस्तस्मिन्सम्यग्बुद्धिरनुत्तमा ॥ आरोग्यंसर्वतश्चैवदीर्घायु
 श्चप्रजाधनम् ॥ ९५ ॥ नाकालेभवितामृत्युर्गावोनाल्पपयोमुचः ॥ नाकालफलितावृक्षानोत्पातभयमण्वपि ॥ ९६ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोविष्णुब्र

द्वाणंस्तोतुमुद्यतः ॥ ९७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नमोऽस्त्वनन्तायविशुद्धचेतसेस्वरूपरूपायसहस्रबाहवे ॥ सहस्ररश्मिप्रभवाग्रवेधसेविशालदेहायविशुद्धकर्म
 णे ॥ ९८ ॥ समस्तविश्वार्तिहरायशम्भवेसमस्तसूर्यानलतिग्मतेजसे ॥ नमोऽस्तुविद्याविततायचक्रिणेसमस्तधीस्थानकृतेसदानमः ॥ ९९ ॥
 अनादिदेवाच्युतशेखरप्रभोभाव्युद्भवद्भूतपतेमहेश्वर ॥ महत्पतेसर्वपतेजगत्पतेभुवःपतेभुवनपतेसदानमः ॥ १०० ॥ यज्ञेशनारायणजिष्णुशङ्करक्षिती
 शविश्वेश्वरविश्वलोचन ॥ शशाङ्कसूर्याच्युतवीरविश्वप्रवृत्तमूर्तेऽमृतमूर्तेअव्यय ॥ १ ॥ ज्वलद्भुताशार्चिनिरुद्धमण्डलप्रदेशनारायणविश्वतोमुख ॥ स
 मस्तदेवार्तिहरामृताव्ययप्रपाहिमांशरणगतंतथाविभो ॥ २ ॥ वक्राण्यनेकानिविभोतवाहंपश्यामियज्ञस्यगतिपुराणम् ॥ ब्रह्माणमीशजगतांप्रसू
 तिनमोऽस्तुतुभ्यंप्रपितामहाय ॥ ३ ॥ संसारचक्रक्रमणैरनेकैः कचिद्भवान्देववराधिदेवः ॥ तत्सर्वविज्ञानविशुद्धसत्त्वैरुपास्यसंकिंप्रणमाम्यहंत्वा
 म् ॥ ४ ॥ एवंभवन्तंप्रकृतेःपुरस्ताद्योवेत्यसौसर्वविदांवरिष्ठः ॥ गुणान्वितेषुप्रसभंविद्योविशालमूर्तिस्त्विहसूक्ष्मरूपः ॥ ५ ॥ वाक्पा
 णिपादैर्विगतेन्द्रियोऽपिकथंभवान्वैसुगतिस्सुकर्मा ॥ संसारबन्धेनिहितेन्द्रियोऽपिपुनःकथंदेववरोऽसिवद्यः ॥ ६ ॥ मूर्त्तादमूर्त्तनतुल्यतेपरंपरंवेपुर्देव
 विशुद्धभावैः ॥ संसारविच्छित्तिकरैर्यजद्भिरतोऽवसीयेतचतुर्मुखत्वम् ॥ ७ ॥ परंनजानन्तियतोवपुस्तेदेवादंयोऽप्यद्भुतरूपधारिन् ॥ विभोऽवतारेऽग्र
 तरंपुराणमाराधयेद्यत्कमलासनंस्थाम् ॥ ८ ॥ नतेतत्त्वंविश्वसृजोऽपियोनिमेकान्ततोवत्तिविशुद्धभावः ॥ परंत्वहंवन्निकथंपुराणंभवन्तमाद्यंतपसा
 विशुद्धम् ॥ ९ ॥ पद्मासनोवैजनकःप्रसिद्धएवंप्रसिद्धिर्ह्यसकृत्पुराणात् ॥ सञ्चिन्त्यतेनाथविभुंभवन्तंजानातिनैवंतपसाविहीनः ॥ १० ॥
 अस्मादृशैश्चप्रवरैर्विबोध्यंत्वादेवमूर्त्ताःस्वमतिविभज्य ॥ प्रबोद्धमिच्छन्तिनतेषुबुद्धिरुदारकीर्तिष्वपिवेदहीनाः ॥ ११ ॥ जन्मान्तरेवैदविवेकबुद्धिभि
 र्भवेद्यथावायदिवाप्रकाशः ॥ तल्लभलुब्धस्यनमानुषत्वंनदेवगन्धर्वपतिःशिवःस्यात् ॥ १२ ॥ नविष्णुरूपोभगवान्सुसूक्ष्मःस्थूलोऽसिदेवःकृतक
 त्यतायाः ॥ स्थूलोऽपिसूक्ष्मःसुलभोऽसिदेवत्वद्वाह्यकृत्यानरकेपतन्ति ॥ १३ ॥ विमुच्यतेवाभवतिस्थितेऽस्मिन्दसेन्दुबह्वचकर्मरुन्महीभिः ॥ तत्त्वैः
 स्वरूपैःसमरूपधारिभिरात्मस्वरूपेविततस्वभावः ॥ १४ ॥ इतिस्तुर्तिमेभगवन्ब्रह्मन्तजुषस्वभक्तस्यविशेषतश्च ॥ समाधियुक्तस्यविशुद्धचतस
 रस्त्वद्भावभावैकमनोऽनुगस्य ॥ १५ ॥ सदाहृदिस्थोभगवन्नमस्तेनमामिनिर्त्यभगवन्पुराण ॥ इतिप्रकाशंनवमेतदीहस्तवप्रयासवर्गतिप्रबुद्ध ॥ १६ ॥
 संसारचक्रेभ्रमणादियुक्तार्भर्तिपुनर्नःप्रतिपालयस्व ॥ १७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सर्वज्ञस्त्वंनसन्देहोप्रज्ञाराशिश्चकेशव ॥ देवानांप्रथमःपूज्यःसर्वदात्वंभ
 विष्यसि ॥ १८ ॥ नारायणादनन्तरंरुद्रोभक्त्याविरिञ्चनम् ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वाब्रह्माणंकमलोद्भवम् ॥ १९ ॥ नमःकमलपत्राक्षनमस्तेपद्मज

न्मने ॥ नमःसुरासुरगुरोकारिणेपरमात्मनः ॥ १२० ॥ नमस्तेसर्वदेवेशनमोवमोहनाशन ॥ विष्णोर्नाभिस्थितवतेकमलासनजन्मने ॥ २१ ॥
 नमोविद्रुमरक्ताङ्गपाणिपल्लवशोभिने ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोऽस्मिन्नाहिमांभवसंसृतेः ॥ २२ ॥ पूर्वनीलाम्बुदाकारंकुङ्कुलंतेपितामह ॥ दृष्ट्वा रक्तमु
 खंभूयःपत्रकेसरसंयुतम् ॥ २३ ॥ पद्मचानेकपत्रान्तमसङ्ख्यातंनिरञ्जनम् ॥ तत्रस्थितेनत्वयैषासृष्टिश्चैवप्रवर्तिता ॥ २४ ॥ त्वांमुक्त्वानान्यतस्त्राणंज
 गद्वन्द्यनमोऽस्तुते ॥ सावित्रीशापदग्धोऽहंलिङ्गमेपतितंशितौ ॥ २५ ॥ इदानींकुरुमेशान्तित्राहिमांसहभार्यया ॥ ब्रह्मावैपातुमेपादौजङ्घवैकमलासनः
 ॥ २६ ॥ विरिञ्चोमेकटिपातुसृष्टिकृद्ब्रह्ममेवच ॥ नाभिपद्मनिभःपातुजठरंचतुराननः ॥ २७ ॥ उरस्तुविश्वसृक्पातुहृदयंपातुपद्मजः ॥ सावित्रीप
 तिर्मेकण्ठंहृषीकेशोमुखंमम ॥ २८ ॥ पद्मवर्णश्चनयनेपरमात्माशिरोमम ॥ एवंन्यस्यगुरोर्नामशङ्करोनामशङ्करः ॥ २९ ॥ नमस्तेभगवन्ब्रह्मन्नि
 त्युक्त्वाविररामह ॥ ततस्तुष्टोहरंब्रह्मावाक्यमेतदुवाचह ॥ १३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कंतेकामं करोम्यद्यपृच्छमांयद्यदिच्छसि ॥ रुद्रउवाच ॥ यदिप्रसन्नो
 मेनाथवरदोयदिब्रामम ॥ ३१ ॥ तदेकमेवदविभोयस्मिन्स्थानेभवान्स्थितः ॥ केषुकेषुचस्थानेषुत्वांपश्यन्तिसदाद्विजाः ॥ ३२ ॥ नाम्ना
 चकेनतेस्थानंशोभतेधरणीतले ॥ तन्मेवदस्वसर्वेशतवभक्तिरतस्यच ॥ ३३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुष्करेऽहंसुरश्रेष्ठोगयायांचचतुर्मुखः ॥ कान्य
 कुब्जेदेवगर्भोभृगुकक्षेपितामहः ॥ ३४ ॥ कावेर्यांसृष्टिकर्ताचनन्दिपुर्यांबृहस्पतिः ॥ प्रभासेपद्मजन्माचवानर्याचसुरप्रियः ॥ ३५ ॥ द्वार
 वत्यांतुङ्गवेदीवैदिशेभुवनाधिपः ॥ पौण्ड्रकेपुण्डरीकाक्षःपिङ्गाक्षोहस्तिनापुरे ॥ ३६ ॥ जयन्त्यांविजयंश्चास्मिजयन्तःपुष्करावते ॥ उग्रेषु
 पद्महस्तोऽहंतमोनद्यांतमोनुदः ॥ ३७ ॥ अहिच्छत्रेजयानन्दीकाञ्चीपुर्यांजनप्रियः ॥ ब्रह्माहंपाटलीपुत्रऋषिकुण्डेमुनिस्तथा ॥ ३८ ॥ महि
 तारेमुकुन्दश्चश्रीकण्ठःश्रीनिवासितं ॥ कामरूपेशुभाकारोवाराणस्यांशिवप्रियः ॥ ३९ ॥ मल्लिकाक्षेतथाविष्णुर्महेन्द्रेभार्गवस्तथा ॥ गोनर्देस्थवि
 राकारञ्जयिन्यांपितामहः ॥ १४० ॥ कौशाम्ब्यांतुमहाबोधिरयोध्यायांचराघवः ॥ मुनीन्द्रश्चित्रकूटेतुवाराहोविन्ध्यपर्वते ॥ ४१ ॥ गङ्गाद्वारेपर
 मेष्ठीहिमवत्यपिशङ्करः ॥ देविकायांलुचाहस्तःसुवहस्तश्चतुर्वटे ॥ ४२ ॥ वृन्दावनेपद्मपाणिःकुशहस्तश्चनैमिषे ॥ गोपुक्षेत्रेचैवगोपीन्द्रःसचन्द्रोयमु
 नातटे ॥ ४३ ॥ भागीरथ्यांपद्मतनुर्जलानन्दोजलन्धरे ॥ कौङ्कणेचैवमद्राक्षःकाम्पिल्येकनकप्रियः ॥ ४४ ॥ वेङ्कटेचान्नदाताचश
 म्भुश्चैवऋतुस्थले ॥ लङ्कायांचपुलस्त्योऽहंकाश्मीरेहंसवाहनः ॥ ४५ ॥ वसिष्ठश्चार्बुदेचैवनारदश्चोत्पलावते ॥ मेलकेश्रुतिदाताहंप्र
 पातयादसांपतिः ॥ ४६ ॥ सामवेदस्तथायज्ञेमधुरेमधुरप्रियः ॥ अङ्गोटेयज्ञभोक्ताचब्रह्मवादेसुरप्रियः ॥ ४७ ॥ नारायणश्चगोमन्तेमा

प० पु०
१०७ ॥

यापुर्याद्विजप्रियः ॥ ऋषिवेदेदुराधर्षोदेवायांसुरमर्दनः ॥ ४८ ॥ विजयायांमहारूपःस्वरूपोराष्ट्रवर्द्धने ॥ पृथूदरस्तुमालव्यांशाकम्भयारस
प्रियः ॥ ४९ ॥ पिण्डारकेतुगोपालःशङ्खोद्धारोऽङ्गवर्द्धनः ॥ कादम्बकेप्रजाध्यक्षोदेवाध्यक्षःसमस्थले ॥ १५० ॥ गङ्गाधरोभद्रपीठेजलशाप्यहमर्षु
दे ॥ त्र्यम्बकेत्रिपुराधीशःश्रीपर्वतेत्रिलोचनः ॥ ५१ ॥ महादेवःपद्मपुरेकापालेवैधसस्तथा ॥ शृङ्गबेरपुरेशौरिर्नेमिषेचक्रपाणिकः ॥ ५२ ॥ दण्ड
पुर्याविरूपाक्षोगौतमोद्धूतपापके ॥ हंसनाथोमाल्यवतिद्विजेन्द्रोवलिकेतथा ॥ ५३ ॥ इन्द्रपुर्यादेवनाथोद्धूतपायांपुरन्दरः ॥ हंसवाहस्तुलम्बायांच
ण्डायांगरुडप्रियः ॥ ५४ ॥ महोदयेमहायज्ञःसुयज्ञोयज्ञकेतने ॥ सिद्धिस्मरेपद्मवर्णेविभायांपद्मबोधनः ॥ ५५ ॥ देवदारुवनेलिङ्गंमहापत्तौवि
नायकः ॥ त्र्यम्बकोमातृकास्थानेअलकायांकुलाधिपः ॥ ५६ ॥ त्रिकूटेचैवगोनर्दःपातालेवासुकिस्तथा ॥ पद्माध्यक्षश्चकेदारेकूष्माण्डेसुरतप्रि
यः ॥ ५७ ॥ कुण्डवाप्यांशुभाङ्गस्तुसारण्यांतक्षकस्तथा ॥ अक्षोटेपापहाचैवअम्बिकायांसदर्शनः ॥ ५८ ॥ वरदायांमहावीरःकान्तास्दुर्गना
शनः ॥ अनन्तश्चैवपर्णाटेप्रकाशायांदिवाकरः ॥ ५९ ॥ विराजायांपद्मनाभःस्वरुद्रश्चवृकस्थले ॥ मार्कण्डेवटकेचैववाहिन्यांभृगुकेतनः ॥ १६० ॥
पद्मावत्यांपद्मगृहोगगनेपद्मकेतनः ॥ अष्टोत्तरंस्थानशतंमयातेपरिकीर्तितम् ॥ ६१ ॥ यत्रवैममसान्निध्यंत्रिसन्ध्यंत्रिपुरान्तकं ॥ एतेषामपियस्त्वे
कंपश्यतेभक्तिमात्ररः ॥ ६२ ॥ स्थानंसुविरजंलब्ध्वामोदतेशाश्वतीःसमाः ॥ मानसंवाचिकंचैवकायिकेयच्चदुष्कृतम् ॥ ६३ ॥ तत्सर्वनाशमा
यातिनात्रकार्याविचारणा ॥ यस्त्वेतानिचसर्वाणिगत्वामापश्यतेनरः ॥ ६४ ॥ भवतेमोक्षभागीचयत्राहंतत्रवैस्थितः ॥ पुष्पोपहारैर्धूपैश्चब्राह्मणा
नांचतर्पणैः ॥ ६५ ॥ ध्यानेनचस्थिरेणाशुप्राप्यतेपरमेश्वरः ॥ तस्यपुण्यफलंचाग्र्यमन्तेमोक्षफलंतथा ॥ ६६ ॥ सब्रह्मलोकमासाद्यतत्कालंतत्र
तिष्ठति ॥ पुनःसृष्टौभवेदेवोवैराजानांमहातपाः ॥ ६७ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानिइहलोकेकृतान्यपि ॥ अकामतःकामतोवातानिनश्यन्तितत्क्ष
णात् ॥ ६८ ॥ इहलोकेदरिद्रोयोभ्रष्टराज्योऽथवापुनः ॥ स्थानेष्वेतेषुवैगत्वामापश्यतिसमाधिना ॥ ६९ ॥ कृत्वापूजोपहारंचस्नानंचपितृत
र्पणम् ॥ कृत्वापिण्डप्रदानंचसोऽचिराद्दुःखवर्जितः ॥ १७० ॥ एकच्छत्रोभवेद्राजासत्यमेतन्नसंशयः ॥ इहराज्यानिसौभाग्यंधनंधान्यंवरस्त्रियः
॥ ७१ ॥ भवन्तिविविधास्तस्ययैर्यात्रापुष्करेकृता ॥ इदंयात्राविधानंयःकुरुतेकारयेतवा ॥ ७२ ॥ शृणोतिवासपापैस्तुसर्वैरेवप्रमुच्यते ॥ अग
म्यागमनंयेनकृतंजानातिमानवः ॥ ७३ ॥ ब्रह्मक्रियायालोपेनबहुवर्षकृतेनच ॥ यात्रांचेमांसकृत्कृत्वावंदसंस्कारमाप्नुयात् ॥ ७४ ॥ किम
त्रबहुनोक्तेनइदमस्तीहशङ्कर ॥ अप्राप्यंप्राप्यतेतेनपापंचापिविनश्यति ॥ ७५ ॥ सर्वयज्ञफलेस्तुत्यंसर्वतीर्थफलप्रदम् ॥ सर्वेषांचैववेदानांसमाप्तिस्ते

प्र.सू. खं.
अ० ३४

॥ १०७ ॥

नवैकृता ॥ ७६ ॥ यः कृत्वा पुष्करे सन्ध्यां सावित्रीं समुपासिता ॥ स्वपत्नी हस्तदत्तेन पौष्करेण जलेन तु ॥ ७७ ॥ भृङ्गारेण वरेणैव
मृन्मयेनापिशङ्कर ॥ आनीय तज्जलं पुण्यं सन्ध्यां पास्तिर्दिनक्षये ॥ ७८ ॥ समाधिना समाधेया सप्राणायामपूर्विका ॥ तस्यां कृतायां यत्पुण्यं तच्छृणुष्व ह
राद्यमे ॥ ७९ ॥ तेन द्वादशवर्षाणि भवेत्सन्ध्यासुवन्दिता ॥ अश्वमेधफलं स्नाने दाने दशगुणं तथा ॥ १८० ॥ उपवासेऽप्यनन्तं च स्वयं प्रोक्तं मयाऽनघ ॥
सावित्र्याः पुरतो यस्तु दम्पत्योर्भोजनं ददेत् ॥ ८१ ॥ तेनाहं भोजितस्तत्र भवामीह न संशयः ॥ द्वितीयं भोजयेद्यस्तु भोजितस्तेन केशवः ॥ ८२ ॥
लक्ष्मीसहायो वरदो वरांस्तस्य प्रयच्छति ॥ उमासहायस्तार्त्तिये भोजितोऽसिन संशयः ॥ ८३ ॥ अथवा या कुमारीणां भक्त्या दद्याच्च भोजनम् ॥ तस्याः
कुले भवेद्ब्रह्मन् ध्यानकदाचिच्च दुर्भगा ॥ ८४ ॥ न कन्या जननी कापि न भर्तुर्या न वल्लभा ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सावित्र्यं भुञ्जतु भोजनम्
॥ ८५ ॥ पारत्रयै हि कंवापि कामयद्भिर्नरैः सदा ॥ दातव्यं सर्वदा भीष्मकदुतैलविवर्जितम् ॥ ८६ ॥ न चाम्लं न च वैक्षारं स्त्रीणां भोज्यं कदाचन ॥
भक्ष्यं पञ्चप्रकारं च रसैः सर्वैः सुसंस्कृतम् ॥ ८७ ॥ घृतपूर्यः सुपक्वाश्च बहुक्षीरसमन्विताः ॥ शिखरिणी तथा पेया दधिक्षीरसमन्विता ॥ ८८ ॥
आह्लादकारिणी पुंसां स्त्रीणां चातीव वल्लभा ॥ धनधान्याञ्जनोपेतनारीणां च शताकुलम् ॥ ८९ ॥ पूषकं शङ्कुलं तस्यां जायते नात्र संशयः ॥ न ज्वरो न
च सन्तापो न दुःखं न वियोगिता ॥ ९० ॥ असौ तारयते स्वानां कुलानामेकं विशतिम् ॥ बन्धुभिश्च सुतैश्चैव दासीदासे रनन्तकैः ॥ ९१ ॥ पूरितं
च कुलं तस्याः पूरिकां या प्रदास्यति ॥ एधते च चिरं कालं पुत्रपौत्रसमन्वितम् ॥ ९२ ॥ कुलं च सकलं तस्य शङ्कुलं यः प्रयच्छति ॥ पुत्रिण्यो वै दुहि
तरो बन्धुभिः सहितं कुलम् ॥ ९३ ॥ शिखरिणी प्रदात्रीणां युवतीनां न संशयः ॥ मोदते तु कुलं तस्याः सर्वसिद्धिप्रपूरितम् ॥ ९४ ॥ मोदकानां
प्रदानेन एव माह प्रजापतिः ॥ एतदेव तु गौरीणां भोजनं हरशस्यते ॥ ९५ ॥ सुभगा पुत्रिणी सा ध्वी धनऋद्धिसमन्विता ॥ सहस्रभोजिनी शम्भो
जन्मजन्म भविष्यति ॥ ९६ ॥ पूषानि चैव पुण्यानि कृतानि मधुराणि च ॥ द्वाक्षारसप्रधानं च गुडखण्डसमन्वितम् ॥ ९७ ॥ शारदेन तु धान्येन
कृत्वा खण्डं विमिश्रितम् ॥ स्त्रीणां चैव तु पेयानि भक्ष्याणि च द्विजन्मनाम् ॥ ९८ ॥ इह चाविकवासां सिवर्षायोग्यानि सर्वशः ॥ यानि यानि च
पेयानि तानि योग्यानि दापयेत् ॥ ९९ ॥ प्रतिपूज्य विधानेन वसुदानैः सकञ्चुकैः ॥ कुङ्कुमेनानुलिप्ताङ्ग्याः स्रग्दामभिरलङ्किताः ॥ २०० ॥
दत्त्वा तूपा न हावङ्घ्र्योर्नारिकेलं करे तथा ॥ अक्ष्णोश्चैवाञ्जनं दत्त्वा सिन्दूरं चैव मस्तके ॥ १ ॥ गुडं फलानि हृद्यानि वाञ्छितानि मृदूनि च ॥ हस्ते दत्त्वा
सपात्राणि प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ २ ॥ स्वयं भुञ्जीत वै पश्चात्स बन्धुबालकैः सह ॥ अथवा नेव सम्पत्तिस्तीर्थे दानं च भाजनम् ॥ ३ ॥

गृहेगतः प्रदास्यामि दृष्टो देव प्रसीद मे ॥ एवमेव पितृणां च आगत्य स्वीयमन्दिरे ॥ ४ ॥ पिण्डप्रदानपूर्वतु श्राद्धं कुर्याद्विधानतः ॥
 पितरस्तस्यैतृपा भवन्ति ब्रह्मणो दितम् ॥ ५ ॥ तीर्थादष्टगुणं पुण्यं स्वगृहे ददातां शिव ॥ न च पश्यन्ति वै नीचाः श्राद्धं द्विजातिभिः कृतम् ॥ ६ ॥
 एकान्ते तु गृहे गुप्ते पितृणां श्राद्धमिष्वते ॥ नीचदृष्ट्या हतं तच्च पितृभैवोपतिष्ठति ॥ ७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन श्राद्धं गुप्तं च कारयेत् ॥
 पितृणां तृप्तिदं प्रोक्तं स्वयमेव स्वयम्भुवा ॥ ८ ॥ गौरीभक्त्या धिकाया तु शस्ता ज्ञातक्रिया तु सा ॥ राजसीमनमाज्ञाता जनानां कीर्तिदायिनी ॥
 १ ॥ गुप्तं दानं सदा देयमात्मनो हितमिच्छता ॥ पक्वान्नं दृश्यतामेति दीयमानं जनैर्भुवि ॥ २१० ॥ दृश्यमानं तु तत्तुष्ट्यै दृश्यते नेह क
 र्हिचित् ॥ एकस्मिन् भोजिते विप्रे कोटिर्भवति भोजिता ॥ ११ ॥ भवनेनात्र सन्देहः सत्यं पौराणिकं च ॥ तीर्थे तु ब्राह्मणं नैव परीक्षेत कथञ्चन ॥
 १२ ॥ अन्नार्थिनमनुप्राप्तं भोज्यं तं मनुरबवीत् ॥ सक्तुभिः पिण्डदानं च संयावैः पायसेन वा ॥ १३ ॥ कर्तव्यमृषिभिर्दृष्टं पिण्या केनैद्धुदेन वा ॥
 तिलपिण्या कर्कैर्देयं भक्तिमद्भिर्नरैः सदा ॥ १४ ॥ श्राद्धं तत्र तु कर्तव्यमर्घ्यावाहनवर्जितम् ॥ स्वधां तु गृध्राः काका वानैव दृष्ट्या हरन्ति ते ॥ १५ ॥ श्रा
 द्धं तत्तैर्धिकं प्रोक्तं पितृणां तृप्तिदं परम् ॥ कर्तव्यं तत्प्रयत्नेन भक्तिरेवात्र कारणम् ॥ १६ ॥ भक्त्या तुष्यन्ति पितरस्तुष्टाः कामान्दिशन्ति ते ॥ पुत्रपौत्र
 धनधान्यं कामान्यान्मनसेच्छति ॥ १७ ॥ भक्त्या चाराधितो दद्यान्नृणां प्रीतिः पितामहः ॥ अकालेऽप्यथ काले वा तीर्थे श्राद्धं सदानरैः ॥ १८ ॥ प्राप्तैरे
 व सदा स्नानं कर्तव्यं पितृतर्पणम् ॥ पिण्डदानं च कर्तव्यं पितृणां चातिवल्लभम् ॥ १९ ॥ पितरो हि निरीक्षन्ते गोत्रजं समुपागतम् ॥ आशया परया यु
 क्ताः काङ्क्षन्तस्सलिलं च ते ॥ २२० ॥ विलम्बो नैव कर्तव्यो नैव विघ्नं समाचरेत् ॥ अच्छिन्ना सन्ततिस्तेषां सदा कालं भविष्यति ॥ २१ ॥ पितरः पुत्रदा
 तारो वृद्धिश्चाद्धा भिकाङ्क्षिणः ॥ तेन ते सन्ततिच्छेदं न कुर्वन्ति हि कर्हिचित् ॥ २२ ॥ अतः श्राद्धं पुरा प्रोक्तं स्वयमेव स्वयम्भुवा ॥ गुणोत्तरं तु यत्कार्यं द्विजैः
 पितृपरायणैः ॥ २३ ॥ तीर्थक्षेत्रे गृहे वापि सङ्क्रान्तौ ग्रहणेऽपि वा ॥ विषुवे अयने चापि जन्मक्षेत्रं प्रपीडितं ॥ २४ ॥ एतान्वै श्राद्धकालांस्तु पुरा
 स्वायम्भुवोऽब्रवीत् ॥ कृते श्राद्धेन वै पुंसां पीडा भवति देहजा ॥ २५ ॥ तदा पुत्रकृतं वापि सर्वत्यजति दुष्कृतम् ॥ यथानभविता पीडा ग्रहचोरनृपादिकात्
 ॥ २६ ॥ दुष्कृतं नश्यते सर्वपरत्र च गतिं शुभाम् ॥ लभते नात्र सन्देहः प्रजापतिवचो यथा ॥ २७ ॥ कृते युगे पुष्कराणि त्रेतायां नैमिषं स्मृतम् ॥
 द्वापरे च कुरुक्षेत्रं कलौ गङ्गा समाश्रयत् ॥ २८ ॥ दुष्करः पुष्करे वा सो दुष्करं पुष्करे तपः ॥ दुष्करं पुष्करे दानं दुष्करः पुष्करे जपः ॥ २९ ॥ य
 दन्यत्र कृतं पापं तीर्थे तद्याति लाघवम् ॥ न तीर्थकृतमन्यत्र क्वचित्पापं व्यपोहति ॥ २३० ॥ सायं प्रातः स्मरेद्यस्तु पुष्कराणि कृताञ्जलिः ॥

उपस्पृष्टं भवेत्तनसर्वतीर्थेषु भारन ॥ ३१ ॥ सायम्प्रातरुपस्पृश्यपुष्करेनियतन्द्रियः ॥ कनून्सर्वानवाप्नोति ब्रह्मलोकं च गच्छति ॥ ३२ ॥ द्वा
 दशाब्दं द्वादशाहं मासं मासार्धमेव च ॥ यो वसेत्पुष्करे नित्यं स गच्छेत्परमां गतिम् ॥ ३३ ॥ सर्वेषामेव लोकानां ब्रह्मलोकोपरिस्थितः ॥ य इच्छेत्पु
 ष्करं गन्तुं सोऽनुसेवेत्तपुष्करम् ॥ ३४ ॥ यथा लोमविलोमाभ्यां तथा व्यस्तसमस्तयोः ॥ स्नातस्तुपुष्करे सम्यक्कोट्याश्च फलमश्नुते ॥ ३५ ॥
 विधिवन्क्रियमाणेषु सर्वतीर्थेषु यत्फलम् ॥ पुष्करालोकनादेवनरः प्राप्नोति तत्फलम् ॥ ३६ ॥ दशकोटिसहस्राणि तीर्थानां वैमहीतले ॥
 सान्निध्यं पुष्करेतेषां त्रिसन्ध्यं कुरुनन्दन ॥ ३७ ॥ यावत्तिष्ठन्ति गिरयो यावत्तिष्ठन्ति सागराः ॥ तावत्पुष्करमृत्यूनां ब्रह्मलोको न संशयः
 ॥ ३८ ॥ जन्मान्तरसहस्रैश्च आजन्ममरणान्तिकम् ॥ निदहेद्दुष्कृतं सर्वं सकृत्स्नात्वा तु पुष्करे ॥ पुष्करं दुष्करं क्षेत्रं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३९ ॥
 पुष्करे वाऽजगन्धं ये प्रपश्यन्ति स्म मानवाः ॥ तंऽप्यशेषाद्यनिर्मुक्तायान्ति रुद्रसलोकताम् ॥ ४० ॥ तत्रोष्य रजनीमेकां भवस्य स दने शुचिः ॥
 अम्बुभक्षो वायुभक्षः शिवसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ४१ ॥ अजकण्ठे द्वे सन्नात्वा दृष्ट्वा माहेश्वरं पदम् ॥ सुवर्णमौलिमालोक्य किंपुनः परितप्यते ॥ ४२ ॥
 एकहंसं कुरुक्षेत्रे गङ्गाभेदं च नैमिषं ॥ पुष्करे तु अजं दृष्ट्वा मुक्तिरं पाविशिष्यते ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे ब्रह्मयज्ञवर्णनं नाम चतुर्विंशत्तमो
 ऽध्यायः ॥ ४४ ॥ भीष्म उवाच ॥ क्षेमङ्करी तु या देवी स्थिता पुष्करपर्वते ॥ तस्या उत्पत्तिमा चक्ष्वपरं कौतूहलं हि मे ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 या सा क्षेमङ्करी देवी सर्वसत्त्वबलोत्कटा ॥ सा त्वि कीपरमाशक्तिः पुष्करं प्रापकारणे ॥ २ ॥ शुभवक्राम्बुजा देवी नीलायतविलोचना ॥ तस्यास्तपन्त्याः
 कालेन महत्त्वात्कुपितं मनः ॥ ३ ॥ तस्य क्रोधात्समुत्तस्थुः कुमार्यस्तसौम्यलोचनाः ॥ नीलकुञ्चितकेशान्ताविम्बोष्ठाः पद्मलोचनाः ॥ ४ ॥
 नितम्बरशनादामनूराढ्याः सुवर्चसः ॥ एवंविधाः स्त्रियो देव्याः क्षुभितं मनसि द्रुतम् ॥ ५ ॥ सहस्रशः समुत्तस्थुः कोटिशो विविधामलाः ॥
 सृष्ट्वा कुमारीस्ता देवीस्तस्मिन्नेव गिरौ शुभाः ॥ ६ ॥ तपसानिर्मितं देव्या पुरमाकाशगमं हत् ॥ विशालरथसौवर्णप्राकारेणोपशोभितम् ॥ ७ ॥
 अन्तर्जलानिवंश्मानि मणिसोपानवन्ति च ॥ रत्नजालगवाक्षाणि आसन्नोपवनानि च ॥ ८ ॥ प्राधान्येन प्रवक्ष्यामि कन्यानामानि तेऽनघ ॥
 विद्युत्प्रभाचन्द्रकान्तिस्मूर्यकान्तिस्तथापरा ॥ ९ ॥ गम्भीरादारुकेशी च सुकेशी चापि सुन्दरी ॥ नीलकेशी घृताची च उर्वशी शीलमण्डना ॥ १० ॥ चारु
 कर्णा विशालाक्षी वन्यापीनपयोधरा ॥ चन्द्रप्रभा गिरिसुता तथा सूर्यप्रभानना ॥ ११ ॥ स्वयम्प्रभा चारुमुखी सर्वदूती विभावरी ॥ जया च विजया
 चैतथा चैवापरा जिता ॥ १२ ॥ एताश्चान्याश्च शतशः कन्यास्तस्मिन्पुगेत्तमे ॥ देव्या अनुचर्यः सर्वाः पाशाङ्कुशधराः शुभाः ॥ १३ ॥ ताभिः परिवृता

प० पु०
॥ १०९ ॥

देवीसिंहासनगतास्थिता ॥ यौवनस्थामहाभागापीनोन्नतपयोधरा ॥ १४ ॥ चम्पकाशोकपुन्नागनागकेसरदामभिः ॥ सचामरार्चितादेवी
यावदास्तेतपोऽन्विता ॥ १५ ॥ तावदागतवांस्तत्रनारदोब्रह्मणःसुतः ॥ तं दृष्ट्वासहसाऽऽयातं ब्रह्मपुत्रं तपोनिधिम् ॥ १६ ॥ विद्युत्प्रभामुवाचेद
मासनंदीयतामिति ॥ पाद्यमाचमनीयंचक्षिप्रमस्मैप्रदीयताम् ॥ १७ ॥ एवमुक्तातदादेवीकन्याविद्युत्प्रभाशुभा ॥ आसनं पाद्यमर्घ्यंचनारदाय
न्यवेदयत् ॥ १८ ॥ ततःकृतासनंदं दृष्ट्वा प्रणतं नारदं मुनिम् ॥ उवाच वचनं देवी हर्षेण महताऽन्विता ॥ १९ ॥ देव्युवाच ॥ स्वागतं ते मुनिश्रेष्ठ
कस्माल्लोकादिहागतः ॥ किं कार्यं देवयत्कृत्यं मानः कालात्ययो भवेत् ॥ २० ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्यवमुक्तः समुनिर्नारदः प्राह लोकवित् ॥ २१ ॥
नारद उवाच ॥ ब्रह्मलोकादिन्द्रलोकं तस्माद्रौद्रमथाचलम् ॥ इहस्थांत्वांच वै देवि द्रष्टुमभ्यागतो ह्यहम् ॥ २२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्त्वा
मुनिवरस्तां देवीं सन्निरीक्ष्य च ॥ अहोऽभयमहोर्ध्वमहो कान्तिरहो वयः ॥ २३ ॥ अहो निष्कामता देव्या इति खेदमुपाययौ ॥ देवगन्धर्वसिद्धानां
यक्षकिन्नररक्षसाम् ॥ २४ ॥ न रूपमीदृशं कापि स्त्रीष्वन्यास्विह दृश्यते ॥ एवं सञ्चिन्त्य मनसानारदो विस्मयान्वितः ॥ २५ ॥ प्रणम्य देवीं
वरदामुत्पपात नभस्तलम् ॥ गतश्च त्वरया युक्तः पुरीदैत्येन्द्रपालिताम् ॥ २६ ॥ महिषाख्येन याभीष्मसमुद्रान्तःस्थिता तदा ॥ तत्राससादभ
गवान्महिषदानवाकृतिम् ॥ २७ ॥ दृष्ट्वालब्धवरं वीरं देवसैन्यान्तकं महत् ॥ स तेन पूजितो भक्त्या नारदो मुनिपुङ्गवः ॥ २८ ॥ प्रीतात्मा
नारदस्तस्मै देव्यारूपमनुत्तमम् ॥ आचख्यौ तद्यथान्यायं यद्दृष्टं पुष्करे तथा ॥ २९ ॥ नारद उवाच ॥ असुग्रेन्द्रशृणुष्वैकं कन्यारत्नसमन्वितम् ॥
येन लब्धेन लब्धं स्यान्नैलोक्यं सचराचरम् ॥ ३० ॥ ब्रह्मलोकादहं दैत्यपुष्करारण्यमागतः ॥ तत्र देवी पुरंदरकुमारी शतसङ्कुलम् ॥ ३१ ॥
तत्र प्रधानाया कन्या तापसी व्रतधारिणी ॥ आदेव दैत्ययक्षाणामध्ये काचिन्न दृश्यते ॥ ३२ ॥ तादृशी तु शुभा दैत्यतादृग्ब्रह्माण्डमध्यतः ॥
तादृशी भ्रमता दृष्टान कदाचिन्मया सती ॥ ३३ ॥ तस्याश्च देवगन्धर्वाः सिद्धकिन्नरचारणाः ॥ उपासाञ्च क्रिरे सर्वे ये चान्ये देवनायकाः ॥ ३४ ॥
तां दृष्ट्वा च शुभा देवीं त्वां द्रष्टुं समुपागतः ॥ अजित्वा देवताः सर्वान्तालंभेत कर्हि वित् ॥ ३५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्त्वा क्षणं स्थित्वा तमनु
ज्ञाप्य नारदः ॥ यथागतं ययौ धीमानन्तर्धानेन तत्क्षणात् ॥ ३६ ॥ गते तु नारदे दैत्यश्चिन्तयामास तां शुभाम् ॥ श्रुताया नारदमुखात् स्मृत्वा विस्मि
तमानसः ॥ ३७ ॥ तामेव चिन्तयञ्छर्मनलेभे दैत्यसत्तमः ॥ तत्त्वज्ञानं सर्वमन्त्राणामन्त्रिणः समुपाह्वयत् ॥ ३८ ॥ तस्याष्टौ मन्त्रिणो वीरा
नीतिमन्तो बहुश्रुताः ॥ प्रघसो विघसश्चैव शङ्कुकर्णो विभावसुः ॥ ३९ ॥ विद्युन्माली सुमाली च पर्जन्योऽक्रूर एव च ॥ एते मन्त्रिवराः सर्वे प्राधान्ये

प्र.सू.खं.
अ०.३५

॥ १०९ ॥

नप्रकीर्तिताः ॥ ४० ॥ तेदानवेन्द्रमासाद्यञ्जुःकृत्यंविधीयताम् ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वादानवेन्द्रोमहाबलः ॥ ४१ ॥ उवाचकन्यालाभाय
नारदावातनिश्चयः ॥ ४२ ॥ महिषासुरउवाच ॥ मह्यंहिकथितावालानारदेनसुरर्षिणा ॥ बिम्बोष्ठीचारुसर्वाङ्गीचन्द्रकान्ततराहिसा ॥ ४३ ॥
स्तनौचपीनौकठिनौसंहतौचारुदर्शनौ ॥ मृणालकोमलौबाहूनयनेचसुतारके ॥ ४४ ॥ गम्भीरावर्तुलानाभिस्त्रिवलीशोभनोदरा ॥ विस्तीर्ण
जघनाचैवसुश्रोणीमृदुगामिनी ॥ ४५ ॥ कदलीगर्भसङ्काशमूरुयुग्मंचशोभनम् ॥ चरणौसुप्रभौतस्याधरण्यांसुप्रतिष्ठितौ ॥ ४६ ॥
परोपकारिणातेनमुनिनाभावितात्मना ॥ एवंविधामेकथिताश्रुतायावीर्यहारिणी ॥ ४७ ॥ पुंसांवैश्रावितंलिङ्गेदृष्टाप्राणहराहिसा ॥ अवश्यं
सामयाग्राह्यायुष्माकंसन्निर्घोणं ॥ ४८ ॥ सावाऽजित्वासुगान्यक्षान्नलभ्येतकिलाङ्गना ॥ एतदर्थंभवन्तोमेकथयन्तुविनिश्चयम् ॥ ४९ ॥
कथंसालभ्यतेबालाकथंदेवाश्चनिर्जिताः ॥ भवेयुरितितेसर्वेमन्त्रिणोदानवेश्वरम् ॥ ५० ॥ ऊचुःसम्मन्त्रिताःसर्वेकथयामोवयंतव ॥ एवमुक्त्वा
वचोऽवोचत्प्रघसोदानवेश्वरम् ॥ ५१ ॥ प्रघसउवाच ॥ यासातेकथितादैत्यनारदेनमहासती ॥ साशक्तिःपरमादेवीवष्णवीलोकधारिणी ॥ ५२ ॥
गुरुपत्नीभृत्यपत्नीतथासामन्तयोषितः ॥ जिघृक्षन्प्रियतेराजन्नगम्यागमनेनच ॥ ५३ ॥ साग्निज्वालादृणंत्वंचसाचत्वांनिर्दहिष्यति ॥
एवंज्ञात्वानभावंतुकर्तुमर्हसिदानव ॥ ५४ ॥ सुरर्षिणासुरकार्यकर्तुकामेनकीर्तिता ॥ ५५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रघसेनैवमुक्तेतुतद्देवीप्रतिपा
थिव ॥ दैत्येश्वरमथाहेदंविघसोनयकोविदः ॥ ५६ ॥ विघसउवाच ॥ वारणीयाकदाचित्सर्वदाविजिगीषुभिः ॥ अन्यतन्त्रेणकन्यायाःकार्यंकापिप्रधर्पणम्
॥ ५७ ॥ यदितेगेचतेवाक्यंमदीयंराजसत्तम ॥ इदानींतांशुभांदेवींगत्वायाचतुकश्चन ॥ ५८ ॥ योमहात्माभवेत्तस्यबन्धुस्तंयाचयामहे ॥ साग्नैवादौततेःपञ्चा
त्करिष्यामःप्रयाणकम् ॥ ५९ ॥ ततोभेदंकरिष्यामस्ततोदण्डंक्रमेणवै ॥ अनेनक्रमयोगेनयदिसानैवलभ्यते ॥ ६० ॥ ततःसन्नह्यगच्छामवलाद्ब्रह्ममतां
तदा ॥ महिषासुरउवाच ॥ साधूक्तोविघसेनैपयत्नःप्रतिव्रजननाम् ॥ ६१ ॥ तदेवक्रियतांशीघ्रंदूतस्तत्रविसृज्यताम् ॥ यःसर्वशास्त्रनीतिज्ञःशुचिःशौच
समन्वितः ॥ ६२ ॥ सत्यंज्ञात्वातुतांदेवींवरणतोरूपतोऽगुणः ॥ पराक्रमेणशौर्येणवयसाचबलेनच ॥ ६३ ॥ बन्धुवर्गेणसामग्र्यामानेना
भरणेन च ॥ एवंज्ञात्वातुतांदेवींततःकार्यंविधीयताम् ॥ ६४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रशस्यतस्यतद्वाक्यंविघसंमन्त्रिसत्तमम् ॥ प्रशस्य
सर्वतंदूतंसन्देष्टुमुपचक्रमुः ॥ ६५ ॥ विद्युत्प्रभंमहाभागंबहुमायाविदंशुभम् ॥ विसर्जयित्वातंदूतंविघसोवाक्यमब्रवीत् ॥ ६६ ॥ विघसउवाच ॥
सन्नह्यतांदानवेन्द्रचतुरङ्गबलेनच ॥ क्रियतांविजयंतावदेवसैन्यंप्रतिप्रभो ॥ ६७ ॥ असुरेन्द्रसुरैर्भग्नैस्त्वत्पराक्रमभीषितः ॥ साकन्या

प० पु०
११० ॥

वश्यतामेतित्वयि शक्रत्वमागते ॥ ६८ ॥ लोकपालैर्जितैः सर्वैस्तथैव मरुतांगणैः ॥ नागैर्विद्याधरैः सिद्धैर्गन्धर्वैः सर्वतो जितैः ॥ ६९ ॥
रुद्रैर्वसुभिरादित्यैस्त्वमेवेन्द्रो भविष्यसि ॥ इन्द्रस्य ते सतः कन्या देवगन्धर्वयोषितः ॥ वशमेवागमिष्यन्ति सर्वदा भयपीडिताः ॥ ७० ॥ पुल-
स्त्य उवाच ॥ एवमुक्तस्तदा दैत्यैः सेनापतिमुवाच ह ॥ विरूपाक्षं महाभयं नीलाञ्जनसमप्रभम् ॥ ७१ ॥ महिषासुर उवाच ॥ आनीयतां द्रुतं
सैन्यं हस्त्यश्वरथपतिमत् ॥ येन देवांश्च गन्धर्वाञ्जयामोयुधिदुर्जयान् ॥ ७२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्तो विरूपाक्षस्तं गृहीत्वा समूर्धनि ॥ उवाच
तं दानवेन्द्रं प्रणिपत्य प्रशस्य च ॥ ७३ ॥ विरूपाक्ष उवाच ॥ अविरोधेन देवानां तिष्ठ राजञ्छतं समाः ॥ जीवद्भिः प्राप्य तं राज्यं भोगाः सौख्यं धना-
नि च ॥ ७४ ॥ एतन्मत्त्वानविरोधं सुरैर्गच्छ महाद्युते ॥ ब्रह्मणा ते वरो दत्तस्त्वजेयस्त्वं दिवौकसाम् ॥ ७५ ॥ अनेनैव वरेण त्वं स्वस्थाने तिष्ठ वै-
सुखम् ॥ देवानां दानवानां च कन्यायारूपतोऽधिकाः ॥ ७६ ॥ पतिस्तासां दानवेन्द्रस्य कर्तास्मि ते वचः ॥ अतीव स्पर्धने लोको जेतुं स्वेन बलेन
च ॥ ७७ ॥ तेषां प्रधानभूतानां कोटयस्त्वर्बुदानि च ॥ येषां स्वबलमायातिशतकोट्या युताधिकम् ॥ ७८ ॥ तेषां दैत्यसहस्राणि दानवानां
महात्मनाम् ॥ संमतं च कुरव्यग्रास्तदा दैत्याः प्रहारिणः ॥ प्रधानं रोचयामास देवसैन्यजिघांसया ॥ ७९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ततो महिष दैत्यस्तु
कामरूपी महाबलः ॥ मत्तं नागं समाहूढो यियासुर्मेरुपर्वतम् ॥ ८० ॥ तत्रेन्द्रपुरमासाद्य देवैः सह शतक्रतुम् ॥ अभिदुद्राव दैत्येन्द्रस्ततो देवाः क्रुधा-
न्विताः ॥ ८१ ॥ शितान्यादाय शस्त्राणि वाहनानि विशेषतः ॥ अधिष्ठाय सुरानाजौ दुद्रुवुर्मुदिताभृशम् ॥ ८२ ॥ तेषां प्रवृत्ते युद्धं महतां भीमविक्रमम् ॥
घोरं प्रचण्डयोधानामन्योन्यमतिगर्जताम् ॥ ८३ ॥ तत्राञ्जनो नीलकुक्षिर्मेघवर्णो बलाहकः ॥ उदराक्षो ललाटाक्षो महाक्षो भीमविक्रमः ॥ ८४ ॥ स्वर्भानुर्वसुर-
द्यौघः सर्वे दुद्रुवुराहवे ॥ ८५ ॥ यथा सङ्ख्येन तद्वच्च दैत्या द्वादश चापरे ॥ आदित्यान्दैत्यसङ्घास्ते तेषां प्रधान्यतः शृणु ॥ ८६ ॥ भीमाक्षो गजकर्ण-
श्च शङ्खकर्णस्तथैव च ॥ रक्ताक्षो भीमदंष्ट्रश्च विद्युजिह्वस्तथैव च ॥ ८७ ॥ अतिकायो महाकायो दीर्घबाहुः कृतान्तकृत् ॥ एते द्वादश दैत्येन्द्रा आदित्या-
नभिदुद्रुवुः ॥ ८८ ॥ स्वं स्वं बलमुपादाय तद्वदन्येऽपि दानवाः ॥ यथा सङ्ख्येन रुद्रास्तु दुद्रुवुर्भीमविक्रमाः ॥ ८९ ॥ शेषान् देवान् शेष दैत्या यथा योग्य-
मुपाद्रवन् ॥ स्वयं महिष दैत्यस्तु इन्द्रं दुद्राववेगतः ॥ ९० ॥ सचातिबलवान् दैत्यो ब्रह्मणो वरदपितः ॥ अवध्यः पुरुषेणाजौ यद्यपि स्यात्पि नाकधृक् ॥ ९१ ॥
आदित्यैर्वसुभिः सर्वैरुद्रैश्चापि महद्भृशम् ॥ असुराया तु धानाश्च सङ्घा पूरणकेवलाः ॥ ९२ ॥ देवानामपि सैन्यानि निहतान्य सुरैर्युधि ॥ एवम्भूते तदा भग्ने देवे-
न्द्रे विद्रुताः सुराः ॥ ९३ ॥ अर्दिता विविधैः शस्त्रैः शूलपट्टिशमुद्गरैः ॥ गतवन्तो ब्रह्मलोकमसुरैर्दिताः सुराः ॥ ९४ ॥ अथ विद्युत्प्रभो दैत्यस्तदा दूतो विसर्जितः ॥

प्र.सु.सं.
अ० ३६

॥ ११० ॥

देव्याः सकाशंगत्वा तु उवाच तनुमध्यमाम् ॥ ९५ ॥ प्रणम्य प्रणतो भूत्वा कुमारी शतसङ्कुलाम् ॥ आस्थाने विनयाय तत्तथा वचनमब्रवीत् ॥ ९६ ॥ देवि
 पूर्वमृषिस्त्वासीदादिसर्गेषु सम्भवः ॥ संवत्सरशताब्जातः सुपाश्वो नाम वैभुवि ॥ ९७ ॥ तस्या भवन्महातेजाः सिन्धुद्वीपः प्रतापवान् ॥ सहितीव्रतपस्तेपे
 माहिष्मत्यां सुरोत्तमे ॥ ९८ ॥ कुर्वन्स्थितस्तपोघोरं निराहारस्त्वशोभने ॥ दैत्यस्य विप्रचित्तेस्तु सुता सुरम्यतोपमा ॥ ९९ ॥ माहिष्मतीति विख्या
 तारूपेणा सदृशी भुवि ॥ सखीभिः सापरिवृता विहरन्ती यदृच्छया ॥ १०० ॥ आगतामन्दरद्रोणीं तत्रापश्यत्तपोवनम् ॥ मुनेरम्बरसंसक्तविविधद्रुम
 मालिकम् ॥ १ ॥ लतागृहैः सुविहितैर्बकुलैराग्रतिन्दुकैः ॥ चन्दनैर्बदरैः शालैः सरलैरुपशोभितम् ॥ २ ॥ विचित्रवनखण्डैश्च भूषितं तन्महात्मभिः ॥
 दृष्ट्वा तमं वनं रम्यमासुरीकन्यकाशुभा ॥ ३ ॥ माहिष्मतीवरारोहा चिन्तयामास भामिनी ॥ भीषयित्वाऽहमेतांस्तुतापसानाश्रमे स्वयम् ॥ ४ ॥ तिष्ठा
 मिक्रीडती सार्धं सखिभिः परमार्चिता ॥ एवं संचिन्त्य सा दवीमहिषी सम्बभूव ह ॥ ५ ॥ महिषीभिः सहान्याभिस्तीक्ष्णशृङ्गाग्रधारिणी ॥ तमृषिभीषितुं
 ताभिर्महानादंननादसा ॥ ६ ॥ असौ च भीषितस्ताभिस्तां ज्ञात्वा ज्ञानचक्षुषा ॥ आसुरीं क्रोधसम्पन्नः शशाप च सुलोचनाम् ॥ ७ ॥ यस्माद्भीषयसे मां
 त्वं महिषी रूपधारिणी ॥ अतो भवमहिष्येव पापकर्मेशतंसमाः ॥ ८ ॥ एवमुक्ता तदा सा तसखीभिः सह वेपती ॥ पादयोरपतत्तस्य शापान्तं कुरु जल्पती ॥ ९ ॥
 तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा समुनिः करुणान्वितः ॥ शापान्तमकरोत्तस्या वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ १० ॥ मुनिरुवाच ॥ अनेनैव तुरूपेण पुत्रमेकं प्रसूयसे ॥
 शापान्तो भविता भद्रे मद्वाक्यं न मृषा भवेत् ॥ ११ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्ता गता सा तु नर्मदातीरमुत्तमम् ॥ यत्र तेपेतपोघोरं सिन्धुद्वीपः प्रतापवान् ॥ १२ ॥
 तत्र विद्युन्मतीनामदैत्यकन्याऽतिरूपिणी ॥ सा दृष्टा तेन मुनिना विवस्त्रामञ्जतीजले ॥ १३ ॥ चस्कन्दचमुनिः शुक्रं शिलाद्रोण्यां महातपाः ॥ तच्च मा
 हिष्मती दृष्ट्वा दिव्यगन्धिसुगन्धिच ॥ १४ ॥ निजां सखीमुवाचेदं पिबामि च जलं शुभम् ॥ एवमुक्त्वा तु सा पीत्वा तच्छुक्रं मुनिसम्भवम् ॥ १५ ॥ प्राप
 गर्भं मुनेर्वीर्याद्वत्सरंजठरे धृतम् ॥ तस्याः पुत्रोऽभवच्छ्रीमान्महाबलपराक्रमः ॥ १६ ॥ महिषेति स्मृतो नामा ब्रह्मवंशविवर्धनः ॥ सुराणामपहृत्या जौत्रैलो
 क्यं सम्मतोऽनघे ॥ १७ ॥ आगम्य दास्यते सुभ्रुतवदे विमहासुरः ॥ तस्यात्मनः प्रदानेन कुरु देवि महत्कृतम् ॥ आत्मना स्वयमात्मानं शोचमाना सुखी भव
 ॥ १८ ॥ वृथा त्वं यौवनं प्राप्तापीनौ चेमौ पयौ धरौ ॥ यदि तस्याङ्गसंलग्नौ सफलं जीवितं भवेत् ॥ १९ ॥ भवत्यानतु सन्देहः प्राप्तं वै जन्मनः फलम् ॥ मा
 क्लेशय वृथा देवि वयश्चेदं स यौवनम् ॥ २० ॥ सभाग्या भवसुश्रोणिपतिं प्राप्नुहि दानवम् ॥ किमनेन तु वक्त्रेण यन्मुखे तस्य नार्प्यते ॥ २१ ॥
 सुधारसस्याभ्यधिकमास्वादं लभशोभनम् ॥ २२ ॥ एवमुक्ता तदा देवी तेन दूतेन शोभना ॥ जहास परमा देवी वाचं नो वाचकिञ्चना ॥ २२ ॥

तस्याहसन्त्याः सहितं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ ददर्श कुक्षौ सम्भ्रान्तः तत्क्षणात्समपद्यत ॥ २३ ॥ ततो देव्याः प्रतीहारीजयानामासितेक्षणा ॥ देव्या
 हृदि स्थितं वाक्यमुवाच तनुमध्यमा ॥ २४ ॥ कन्यार्थं यत्स्वयादूतवचनं समुदीरितम् ॥ इदं नाम व्रतं वास्याः कौमारं सार्वकालिकम् ॥ २५ ॥
 अन्या अपि कुमार्योऽत्र सन्ति देव्याः पदानुगाः ॥ तासामेकापि नालभ्या किमु देवीस्वयं शुभा ॥ २६ ॥ या हि दूतत्वं रावांस्त्वं किञ्चिदन्यद्भविष्यति ॥
 एवमुक्तस्ततो दूतस्तावद्वयोऽभिमहामुनिः ॥ २७ ॥ आयातो नारदस्तूर्णमेतदूचे महातपाः ॥ देवि देवैर्गृहीत्याप्रेषितोऽस्मितवान्तिकम् ॥ २८ ॥
 देवाः सर्वे जिता मेरुविहाय ब्रह्मणोऽन्तिकम् ॥ २८ ॥ विगता देवि दैत्येन महिषा ख्येन निर्जिताः ॥ २९ ॥ त्वां ग्रहीतुं हियत्नं सकृत् वान्देवि दैत्यराट् ॥
 एवमुक्ता सिदेवित्वं यो धयस्व वरानने ॥ १३० ॥ स्थिरीभूत्वा महादेवित् दैत्यं प्रतिघातय ॥ उक्तैवान्तर्हितः सद्यो नारदः स्वेच्छया ययौ ॥ ३१ ॥
 देवी च कन्या कोट्यस्ताः सन्नहन्तममुवाच ह ॥ ततः कन्या महाभागाः सर्वास्ता देवि शासनात् ॥ ३२ ॥ बभूवुर्गौररूपिण्यः खड्गचर्मधनुर्धराः ॥
 सङ्ग्रामहेतोः सन्तस्थुः सैन्यविध्वंसनाय वै ॥ ३३ ॥ तच्च देव बलं त्यक्त्वा सावै दैत्यचमूद्रुतम् ॥ आगता यत्र सा देवी सनं द्रस्त्री बलं महत् ॥ ३४ ॥
 ततस्ता युयुधुः कन्यादानवैः सह दर्पिताः ॥ क्षणेन तद्रलंताभिश्चतुरङ्गं निपातितम् ॥ ३५ ॥ शिरांसितत्रकेषाञ्चिच्छिन्नानि पतितानि च ॥
 इतरेषां विदार्यांशुकन्यादाः शोणितं पपुः ॥ ३६ ॥ अन्ये कबन्धभूतास्तु न नृतुस्तत्र दानवाः ॥ एवं क्षणेन ते सर्वे विध्वस्ताः पापचेतसः ॥ ३७ ॥
 अपरे विद्रुताः सर्वे यत्रासौ महिषासुरः ॥ ततो हाहाकृतं सवतदा दैत्यबलं महत् ॥ ३८ ॥ एवं तदा कुलं दृष्ट्वा महिषो वाक्यमब्रवीत् ॥
 सेनापते किमेतद्विबलं भग्नं ममाग्रतः ॥ ३९ ॥ ततो यज्ञहतो नाम दैत्यो हस्तिस्वरूपवान् ॥ उवाच हतमेतद्विकुमारीभिः समन्ततः ॥ १४० ॥
 भवान्पूर्वकन्यार्थी कथितं नारदेन ते ॥ तया हतमिदं सर्वं मन्येत्वा तु हनिष्यति ॥ ४१ ॥ ततो दुद्राव महिषस्तां कन्यां शुभलोचनाम् ॥ गदामुसलह
 स्तश्च कन्यां दुद्रावतां बलात् ॥ ४२ ॥ यत्र तिष्ठति सा देवी देवगन्धर्वपूजिता ॥ तत्रैव सोऽसुरः प्रापयन्न देवीं व्यवस्थिता ॥ ४३ ॥ सा तु दृष्ट्वा तमायान्तं
 विंशत्पाणिर्बभूव ह ॥ धनुःखड्गं तथा शक्तिः शरः शूलं तथा गदा ॥ ४४ ॥ सहस्रारं तथा चक्रं मुसलं भिण्डिपालकम् ॥ परशुर्दमरुश्चैव तथा घण्टा विशालिनी
 ॥ ४५ ॥ शतघ्नी मुद्गरो घोरो भुशुण्डी कुन्तमेव च ॥ दण्डपाशौ ध्वजश्च वपुश्चैव तीर्हविंशतिः ॥ ४६ ॥ भूत्वा विशद्भुजा देवी सिंहमास्थाय दंशिता ॥
 सस्मार रुद्रं देवेशं रौद्रं संहारकारिणम् ॥ ४७ ॥ ततो वृषध्वजः साक्षाद्भुद्रस्तत्रैव संययौ ॥ तया प्रणम्य विज्ञप्तः सर्वान् दैत्याञ्जयाम्यहम् ॥ ४८ ॥
 त्वयि सन्निहिते देवे विष्णो चापि परन्तप ॥ युष्मत्सन्निधिमात्रे तु पश्य देवसनातन ॥ ४९ ॥ एवमुक्त्वाऽसुरान्सर्वाञ्जिघांसुः परमेश्वरी ॥ मुक्त्वा तमेकं

महिषं वधार्थं सातमभ्यगात् ॥ १५० ॥ तथा दंवीततः सोऽपि दृष्ट्वा दुद्राव चेश्वरीम् ॥ क्वचिद्युध्यति दैत्येन्द्रः क्वचिन्नैव पलायते ॥ ५१ ॥ क्वचित्पुन
र्भृशं चक्रे क्वचित्पुनरुपागमत् ॥ एवं वर्षसहस्राणि दशतस्य तथा सह ॥ ५२ ॥ देव्या विनिगता निस्त्युर्गुध्यतस्तस्य शोभने ॥ वभ्राम सकलन्त्वाजौ
ब्रह्माण्डं भीतमानसम् ॥ ५३ ॥ ततः कालेन महता शतशृङ्गे महागिरौ ॥ दैत्येश्वरं च तं दृष्ट्वा देवी वचनमब्रवीत् ॥ ५४ ॥ रूपलोभात्त्वयानीच दूतो योऽसौ म
मान्तिकम् ॥ प्रेषितो यत्त्वया तस्य सन्दिग्धं तद्वदस्व मे ॥ ५५ ॥ नमयातच्छृतपूर्वमिदानीं त्वन्मुखात्पुनः ॥ श्रोतुमिच्छामि तद्वाक्यं भवाननुभविष्यति
॥ ५६ ॥ पद्मचामाक्रम्य शूलेन निहतो दैत्यसत्तमः ॥ छिन्ने शिरसि खड्गे न तत्कण्ठादुत्थितः पुमान् ॥ रौद्रोऽपि सगतः स्वर्गं देव्या शस्त्रनिपा
तितः ॥ ५७ ॥ ततो देवगणाः सर्वे महिषं वीक्ष्य निर्जितम् ॥ सेन्द्राद्यास्तु स्तुतिं च कुर्देव्यास्तुष्टेन चेतसा ॥ ५८ ॥ देवा ऊचुः ॥ नमो देवि महाभागे गम्भीरे भीमदर्शने ॥
नयस्थं स्थितिं सिद्धान्ते त्रिनेत्रे विश्वतो मुखे ॥ ५९ ॥ विद्याविद्येजपेजाप्ये महिषासुरमर्दिनि ॥ सर्वगे सर्वविद्येशि विश्वरूपिणिवैष्णवि ॥ ६० ॥ वीतशोके
ध्रुवे देवि पद्मपद्माय तेक्षणे ॥ शुद्धसत्त्वव्रतस्थे च चण्डरूपे विभावरी ॥ ६१ ॥ ऋद्धिसिद्धिप्रदे देवि सर्वसत्त्वमये ध्रुवे ॥ विद्यापुराणशिल्पानां जननिभूत
धारिणि ॥ ६२ ॥ सर्वदेवरहस्यानां सर्वसत्त्ववतां शुभे ॥ नमोऽस्तु ते महादेवि नमोऽस्तु परमेश्वरि ॥ ६३ ॥ नमोऽस्तु सर्वभूतानां मातर्नित्येऽक्षयेऽव्यये
॥ न ते पांजायते किञ्चिदशुभं रणसङ्कटे ॥ ६४ ॥ ये तु व्याघ्रभये घोरे चौरराजभये तथा ॥ सर्वभूताभया देवी क्षेम्या क्षेमङ्करीति च ॥ ६५ ॥ विभावरी भा
वरी च सर्वस्थितिकरी तथा ॥ सर्वासां भगवान् रूद्रः सर्वगत्वात्पतिः स्मृतः ॥ ६६ ॥ यावत्पुनस्तु महाशक्त्यस्तावद्रूपस्तु शङ्करः ॥ निगडस्थोऽपि यो देवि
त्वांस्मरिष्यति मानवः ॥ सोऽपि बन्धात्प्रमुच्येत स सुखं वसते सुखी ॥ ६७ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवंस्तु नासुरैर्देवी प्रणिपातपुरस्कृता ॥ उवाच देवी सु
श्रोणीवृणु ध्वं वरमुत्तमम् ॥ ६८ ॥ देवा ऊचुः ॥ देवि पुष्करसंस्थां त्वांस्तु वन्त्यनेन भक्तिः ॥ ते सर्वकामसम्पन्ना भवन्तु वरपणवै ॥ ६९ ॥ पुलस्त्य
उवाच ॥ एवमस्त्विति तान् देवानुक्त्वा देवी परावरान् ॥ विसर्जयित्वा तान् देवी स्वयंतत्रैव संस्थिता ॥ ७० ॥ एवं यः शृणुते जन्म देव्याः
कुरुकुलोद्भूतः ॥ सदा सेवेत विरज इदं प्राप्नोत्यनामयम् ॥ ७१ ॥ यः क्षेमङ्करिवृत्तान्तं ब्रह्मशक्तिसमुद्भवम् ॥ स पुत्रपौत्रपशुमान्समृ
द्धिमुपगच्छति ॥ ७२ ॥ यश्चेदं शृणुयाद्रक्त्या देवीस्तोत्रमनुत्तमम् ॥ सर्वबाधाविनिर्मुक्तं पदं निर्वाणमृच्छति ॥ ७३ ॥ य एतां वेद
वेदेव्या उत्पत्तिं त्रिविधां स्थिताम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः पदं निर्वाणमृच्छति ॥ ७४ ॥ ॥ अष्टगज्यपदो राजा सप्तम्यां नियतः शुचिः ॥ अष्टम्यां
च नवम्यां च उपवासी नरोत्तमः ॥ ७५ ॥ संवत्सरेण लभते राज्यं निष्कण्टकं नृपः ॥ यासां त्रिवेदसम्भूता वेदशक्तिभ्यरावरा ॥ ७६ ॥ एषा ज्ञाना

प० पु०
॥ ११२ ॥

त्मिकासर्वासात्त्विकीब्रह्मसंज्ञिता ॥ एषैवरक्ताराजसीवैष्णवीपरिकीर्तिता ॥ ७७ ॥ एषैवकृष्णातामसीरौद्रीदेवीप्रकीर्तिता ॥ परमात्मायथा
देवएकएवत्रिधास्थितः ॥ ७८ ॥ अपराचपराचैवतथैवान्यापरावरा ॥ त्रिधाव्यवस्थिताशक्तिरेकैकात्रिविधाभवेत् ॥ ७९ ॥ य एवं
शृणुयात्सर्वक्षेम्यायाः परमंशिवम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः पदं निर्वाणमाप्नुयात् ॥ १८० ॥ यश्चैवंपठतेभक्त्यानवम्यांनियतः शुचिः ॥ सरा
ज्यापत्यलाभेनभयेभ्यःपरिमुच्यते ॥ ८१ ॥ यत्रैवल्लिखितागेहेसदातिष्ठतिधारिता ॥ नतत्राग्निभयधोरंचौर्यसर्पादिकंनृप ॥ ८२ ॥ यश्चै
तत्पूजयेद्भक्त्यापुस्तकेलिखितंबुधः ॥ तेनचेष्टंभवेत्सर्वत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ८३ ॥ जायन्तेपशवःपुत्रास्तथाधान्यंवरस्त्रियः ॥ रत्नान्य
श्वागजाभृत्याग्रामाश्चाशुभवन्त्युत ॥ ८४ ॥ यस्येदंतिष्ठतेगेहेतस्याप्येतद्ध्रुवंभवेत् ॥ एतदेवरहस्यंमेकीर्तितंनृपसत्तम ॥ ८५ ॥ क्षेमङ्करी
भवन्तेतुसर्वक्षेमङ्करंशुभम् ॥ क्षेम्याक्षेमङ्करीदेवीसर्वेषांभयनाशिनी ॥ ८६ ॥ रुद्रस्यखलुमाहात्म्यंदेवीनांसम्भवस्तथा ॥ नवकोट्यस्तुचा
मुण्डाभेदभिन्नाव्यवस्थिताः ॥ ८७ ॥ यारौद्रीतामसीशक्तिःसाचामुण्डाप्रकीर्तिता ॥ अष्टादशतथाकोट्योवैष्णव्याभेदउच्यते ॥ ८८ ॥ यासातु
राजसीशक्तिःपालनेचैववैष्णवी ॥ याब्राह्मीशक्तिःसत्त्वस्थासाचानन्ताप्रकीर्तिता ॥ ८९ ॥ क्षेमङ्कूर्यांसङ्ख्यातुब्राह्मीशक्तिःपरावरा ॥ ब्रह्माणी
सामुविज्ञेयासृष्टिरूपाजगत्स्थिता ॥ १९० ॥ एतासांसर्वभेदेषुपृथगेकैकशोभनाः ॥ सर्वासांभगवान् रुद्रःसर्वगत्वात्पतिःस्मृतः ॥ ९१ ॥ यावत्यस्ता
महाशक्त्यस्तावद्रूपाणिशङ्करः ॥ कृत्तिवासास्तुभजतेपतिरूपेणसर्वदा ॥ ९२ ॥ यश्चाराधयतेतास्तुतस्यरुद्रोऽपितुष्यति ॥ सिध्यन्तेतास्तदादेव्यो
मन्त्रिणोनात्रसंशयः ॥ १९३ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेक्षेमङ्कूर्युत्पत्तिर्नामपञ्चत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ भीष्मउवाच ॥ यासम्भूता
शरीरात्तुब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः ॥ गायत्र्यष्टभुजाभूत्वाख्यातार्विशभुजातथा ॥ १ ॥ सैवचान्याभवद्देवीदेवकार्यचिकीर्षया ॥ महिषाख्यासुरवचंकु
र्वतीब्रह्मणोरता ॥ २ ॥ वैष्णव्यानिहतोदैत्यःकतमोयोमहाबलः ॥ चामुण्डयारुद्रशक्त्याकतमोदानवोहतः ॥ ३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इदंजग
त्स्थितंभीष्मगङ्गासिकतसङ्ख्यया ॥ यत्किञ्चिद्भवतेवृत्तंतत्सववेदसर्ववित् ॥ ४ ॥ स्वायम्भुवोहतोदैत्योवैष्णव्यामन्दरेगिरौ ॥ महिषाख्योऽभि
भाष्यश्चसचवैवस्वतेपुनः ॥ ५ ॥ नन्दयानिहतोविन्ध्येमहाबलपराक्रमः ॥ अथवाज्ञानशक्तिश्चमहिषोऽज्ञानमूर्तिमान् ॥ ६ ॥ अज्ञानंज्ञानसाध्यं
तुभवतीह्नसंशयः ॥ मूर्तिपक्षेचेतिहासोमन्मूर्तिःस्वेनबाध्यत ॥ ७ ॥ ख्याप्यतेवेदवादैस्तुअहन्तैर्वेदवादिभिः ॥ ८ ॥
इदानींशृणुमेराजन्यञ्चपातकनाशनम् ॥ यजनंदेवदेवस्यब्रह्मपुत्रवसुप्रदम् ॥ ९ ॥ इहजन्मनिदारिद्र्यव्याधिकुष्टादिपीडितः ॥ अलक्ष्मीवानपुत्रस्तु

प्र.सू. सं.
अ० ३६

॥ ११२ ॥

यो भवेत्पुरुषो भुवि ॥ १० ॥ तस्य सद्यो भवेत्क्ष्मीरायुः पूर्णसुतास्सुखम् ॥ कृत्वा तु मण्डलगतं लोकपालसमन्वितम् ॥ ११ ॥ ब्रह्माण्तु परदेवं यः पश्य
 तिविधानतः ॥ पूजितं नवनाभेन मन्त्रमूर्तिमयो निजम् ॥ १२ ॥ कार्तिकेमासि शुक्लायां पौर्णमास्यां विशेषतः ॥ सर्वासु वायजे देवपूणिमासु विधानतः
 ॥ १३ ॥ सङ्क्रान्तौ च महाबाहो चन्द्रमूर्यग्रहेऽपि वा ॥ यः पश्यति विभुं देवं पूजितं गुरुणानृप ॥ १४ ॥ तस्य सद्यो भवेत्तुष्टिः पापध्वंसश्च जायते ॥ समान्यो
 देवतानां च भवतीह नराधिप ॥ १५ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांभक्तानां तु परीक्षणम् ॥ संवत्सरं गुरुः कुर्याज्जातिशौचक्रियादिभिः ॥ १६ ॥ उपपन्नमिति
 ज्ञात्वा हृदयेनावधारयेत् ॥ तेऽपि भक्तियुता ध्यात्वा त्वाचार्यपरमेश्वरम् ॥ १७ ॥ संवत्सरं गुरौ भक्तिं कुर्युर्विष्णौ यथा तथा ॥ प्रसादयेद्युश्च ततः पूर्णं सं
 वत्सरं गुरुम् ॥ १८ ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादेन संसारार्णवतारणम् ॥ परब्रह्मोपासनेन विरिञ्च्याराधनेन च ॥ १९ ॥ सहस्रशीर्षजप्येन मण्डलब्राह्मणेन च ॥
 ध्यानेन स्यात्तथास्माकमुपदेशः प्रदीयताम् ॥ २० ॥ इच्छामो वैदिकीं लक्ष्मीं विशेषेण प्रसद्यताम् ॥ अभ्यर्थितो गुरुस्त्वेवं मे धावी तैस्तदा ततः ॥ २१ ॥
 यथाविधिसमभ्यर्च्येद्ब्रह्माणं विष्णुमग्रतः ॥ तं बद्धनेत्राः स्वाध्यास्तु कार्तिकस्य चतुर्दशीम् ॥ २२ ॥ ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय वद्धपद्मासनास्तुते ॥ ध्यात्वा
 गुरुं सहस्रारेश्वेतवं स्त्रोपवीतकम् ॥ २३ ॥ श्वेतमाल्याम्बरधरं श्वेतगन्धानुलेपनम् ॥ निर्गम्य च बर्हिर्नद्यां कुर्युर्नित्यमतन्द्रिताः ॥ २४ ॥ क्षीरवृक्षोत्थ
 माचार्यो दापयेद्दन्तधावनम् ॥ ते च तं भक्षयेयुर्हि नदीं गत्वा समुद्रगाम् ॥ २५ ॥ इतरद्वा तटाकं वा गृहे वापि विधानतः ॥ तद्भक्षयेयुर्मन्त्रेण मन्त्रितं परमेष्ठिनः
 ॥ २६ ॥ आपो हि ष्ठेति मन्त्रेण सप्तकृतवोऽभिमन्त्रितम् ॥ देवस्य त्वेति वैजम्बायुज्जानेति करेन्यसेत् ॥ २७ ॥ इरावत्येति प्रक्षाल्य ब्रह्मोदनेति वैमुखे ॥ भक्ष
 यित्वा क्षिपेद्दूरं पतितं च निरीक्षयेत् ॥ २८ ॥ सम्मुखं प्राङ्मुखं वापि विदिशं चापि वागनम् ॥ संमुखे देवतालविधर्मन्त्रसिद्धिश्च जायते ॥ २९ ॥ पराङ्मु
 मुखे दन्तकाष्ठे सर्वे देवाः पराङ्मुखाः ॥ उत्तरेण गते तस्मिन्सिद्धिर्भवति वानवा ॥ ३० ॥ दक्षिणेन भवेन्मृत्युर्गुरोस्तस्य न संशयः ॥ प्रेक्ष्या शुभं स्वपेद्भूमौ
 देवदेवस्य सन्निधौ ॥ ३१ ॥ स्वप्नान्दृष्ट्वा गुरोरग्रे श्रावयेयुर्विचक्षणाः ॥ ततः शुभाशुभं तत्र लक्षयेत्परमो गुरुः ॥ ३२ ॥ पौर्णमास्यामथ स्नात्वा ततो देवा
 लयं व्रजेत् ॥ गुरुश्च मण्डलं भूमौ कल्पितायां तु वर्तयेत् ॥ ३३ ॥ लक्षणैर्विविधैर्भूमिलक्षयित्वा विधानतः ॥ षोडशारं लिखेत्पद्मं नवधारमथापि वा ॥ ३४ ॥ अष्ट
 पत्रमथो वापि लिखित्वा दर्शयेद्बुधः ॥ नेत्रबन्धं तु कुर्वीत सितवस्त्रेण यत्नतः ॥ ३५ ॥ वर्णानुक्रमतः शिष्यान् पुष्पहस्तान् प्रवेशयेत् ॥ नवनाभं यदा कुर्यान्मण्ड
 लं वर्णकैर्बुधः ॥ ३६ ॥ इन्द्राणी पूर्वं कं देवमिन्द्रमैन्द्र्यां तु पूजयेत् ॥ लोकपालैः समंतद्दग्धिसम्पूजयेन्नृपः ॥ ३७ ॥ दिशिवह्नेर्यमं याम्यां नैऋत्यां चैव निर्ऋतिम् ॥
 वरुणं वारुणाशायं वायुं वायव्यगोचरे ॥ ३८ ॥ धनदं चोत्तरेन्यस्य रुद्रमीशानगोचरे ॥ कमण्डलुं पूर्वतो हि सुचं वैदक्षिणे तथा ॥ ३९ ॥ हंसं वै पश्चिमायां तु उत्तरा

प० पु०
११३ ॥

यांसुवन्तथा ॥ आग्नेय्यांचवृसींदद्यान्नेर्ऋत्यां पादुके तथा ॥ ४० ॥ वायव्यांयोगपट्टंचऐशान्यांचगन्तिकाम् ॥ विष्णुस्तुपूर्वतः पूज्योदक्षिणे
चापिशङ्करः ॥ ४१ ॥ पश्चिमेतुरविर्देवऋषयश्चोत्तरे तथा ॥ मध्ये स्वयंपद्मजन्मासावित्रीदक्षिणे तथा ॥ ४२ ॥ उत्तरे चैव गायत्रीदेवी पद्मदलेक्षणा ॥ ऋ
ग्वेदं पूर्वतो न्यस्य यजुर्वेदं च दक्षिणे ॥ ४३ ॥ पश्चिमे सामवेदं च अथर्वचोत्तरे तथा ॥ इति हासपुराणानिच्छन्दो ज्योतिषमेव च ॥ ४४ ॥ धर्मशा
स्त्राणि चान्यानि इन्द्रादिदिक्षु विन्यसेत् ॥ पूर्वपत्रं वलं पूज्यप्रद्युम्नं दक्षिणे दले ॥ ४५ ॥ पश्चिमे चानिरुद्धं च वासुदेवमथोत्तरे ॥ पूर्वतो वामदेवं च सद्योजा
तं तु दक्षिणे ॥ ४६ ॥ ईशानं पश्चिमे स्थाप्य तत्पुरुषं चोत्तरे तथा ॥ अधोरस्सर्वतः पूज्य एषा पूजा तु मण्डले ॥ ४७ ॥ पूर्वतो भास्करं पूज्य दक्षिणे न
दिवाकरम् ॥ प्रभाकरं पश्चिमे तु ग्रहराजमथोत्तरे ॥ ४८ ॥ एवं पूज्यविधानेन ब्रह्माणं परमेश्वरम् ॥ दिङ्मण्डले तु विन्यस्य अष्टौ कुम्भान्विधानतः ॥ ४९ ॥
ब्राह्मंतु कलशं मध्येन वमन्तत्र कल्पयेत् ॥ स्नापयेन्मुक्तिकामं तु ब्रह्मणो वैघटेन तु ॥ ५० ॥ श्रीकामं वैष्णवेनेह कलशेन तु पार्थिव ॥ राज्यार्थिनं स्कन्धमे
व ऐन्द्रेण कलशेन तु ॥ ५१ ॥ द्रव्यप्रतापकामं तु आग्नेयघटवारिणा ॥ मृत्युञ्जयविधानाय याम्येन स्नापयेन्नरम् ॥ ५२ ॥ दुष्टप्रध्वंसनाया
लं नैर्ऋतेन विधीयते ॥ स्नापयेद्धारुणेनाशुपापनाशाय मानवम् ॥ ५३ ॥ शरीररोग्यकामं तु वायव्येनाभिषेचयेत् ॥ द्रव्यसम्पत्तिकामस्य कौवे
रेण विधीयते ॥ ५४ ॥ रौद्रेण ज्ञानकामस्य लोकपालघटास्त्वमे ॥ एकैकेन नरः स्नात्वा सर्वदोषविवर्जितः ॥ ५५ ॥ जायते ब्रह्ममहशोगजास
द्योऽथवानरः ॥ अथवा दिक्षु सर्वासु यथासङ्ख्येन लोकपान् ॥ ५६ ॥ पूजयन्तु स्वनाम्ना तु कुम्भैरेव विधानतः ॥ एवं सम्पूज्य देवांस्तु लोकपालान् प्रसन्नधीः
॥ ५७ ॥ पश्चात्परीक्षिताञ्जिष्यान्वद्धनेत्रान् प्रवेशयेत् ॥ दग्ध्वाग्नेय्याधारणया वायुना विधुनेत्ततः ॥ ५८ ॥ सोमेनाप्यायितान्कृत्वा श्रावयेत्समयां
स्ततः ॥ तन्निन्द्याद्ब्राह्मणान् देवान् विष्णुं ब्राह्मणमेव च ॥ ५९ ॥ इन्द्रमादित्यमग्निं च लोकपालान् ग्रहांस्तथा ॥ गुरुं च ब्राह्मणं वापि मुनीन्द्रं पूर्वदीक्षितम्
॥ ६० ॥ एवं तु समयाञ्श्राव्य पश्चाद्धोमं तु कारयेत् ॥ ६१ ॥ अन्नमो भगवते ब्रह्मणे सर्वरूपिणे हुंफट्स्वाहा ॥ ६२ ॥ षोडशाक्षरमन्त्रेण होमयेज्ज्वलितेऽनले ॥ गर्भा
धानादिकास्सर्वा आहुतीस्सम्प्रदापयेत् ॥ ६३ ॥ तिसृभिस्तु व्याहृतिभिर्देवदेवस्य सन्निधौ ॥ होमान्ते दीक्षितः पश्चाद्दापयेद्गुरुदक्षिणाम् ॥ ६४ ॥
हस्त्यश्वयानशकटहेमधान्यादिकं नृप ॥ दापयेद्गुरुवे प्राज्ञो मध्यमे मध्यमं तथा ॥ ६५ ॥ दापयेदपरे युग्मं स हिरण्यन्तु तद्गुरोः ॥ एवं कृते तु यत्पु
ण्यं महत्सञ्जायते तथा ॥ ६६ ॥ तत्र शक्यं निगदितुमपि वर्षशतैरपि ॥ दीक्षितोऽथ पुराभूत्वा पाद्मवैशृणुयाद्यदि ॥ ६७ ॥ तेन वेदाः पुराणा
निसर्वमन्त्रास्स सङ्ग्रहाः ॥ जप्तास्स्युः पुष्करे तीर्थे प्रयागे सिन्धुसागरे ॥ ६८ ॥ देवद्वन्द्वकुरुक्षेत्रे वाराणस्यां विशेषतः ॥ ग्रहणे विषुवे चैव यत्फलं

प्र.सू.खं
अ० ३६

॥ ११३ ॥

जपतां भवेत् ॥ ६८ ॥ फलं शतगुणं तच्च पुष्करस्थं पितामहम् ॥ दृष्ट्वा प्राप्नोति विविधान् कामान् कामयते यदि ॥ ६९ ॥ पूजां वैधानि कींकृत्वा दीक्षितो
यः शृणोति च ॥ देवा अपितपः कृत्वा ध्यायन्ति च वदन्ति च ॥ ७० ॥ कदा मे भार्गवे त्वर्पे जन्म स्यादिति पार्थिव ॥ दीक्षिताश्च भविष्यामः पाञ्चश्रोण्याम
हे कदा ॥ ७१ ॥ पाञ्चतुषोऽशात्मानं न्यस्य देहे कदा वयम् ॥ यास्यामस्तु परं स्थानं यद्भवान् पुनर्भवेत् ॥ ७२ ॥ एवं जल्पन्ति विबुधा मनसा चिन्तय
न्ति च ॥ ब्रह्मयज्ञं च कार्त्तिक्यां कदा द्रक्ष्यामहे नृप ॥ ७३ ॥ एवं ते विधिरुद्दिष्टो मया यं कुरु सत्तम ॥ देवगन्धर्वयक्षाणां सर्वदा दुर्लभो ह्यसौ ॥ ७४ ॥
एवं यो वेत्ति तत्त्वेन यश्च पश्यति मण्डलम् ॥ यश्च मंशृणुयाच्चैव सर्वमुक्ता इति श्रुतिः ॥ ७५ ॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि रहस्यमिदमुत्तमम् ॥ येन लक्ष्मीर्भृ
तिस्तुष्टिः पुष्टिश्चापि भवेत्तृणाम् ॥ ७६ ॥ सर्वे ग्रहास्सदा सौम्या जायन्ते येन पार्थिव ॥ आदित्यवारं हस्तेन पूर्वमादाय भक्तिः ॥ ७७ ॥ भक्तैकेन
क्षिपेत्तावद्यावत्सप्तचक्रं सूर्यया ॥ ततस्तु सप्तमे पूर्णे कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ ७८ ॥ आदित्यं चैव सौवर्णं कृत्वा यत्नेन मानवः ॥ रक्तवस्त्रयुगच्छत्रं च त्रिकां
पादुके तथा ॥ ७९ ॥ उपानहौ च दातव्यं स्थापयेत्ताम्रभाजने ॥ घृतेन स्रपनं कृत्वा सम्पूर्णाङ्गं द्विजातये ॥ ८० ॥ दापयेत्कृत्य विदुषे ब्राह्मणाय
विशेषतः ॥ एवं कृतौ फलं न स्य भवेदारोग्यमुत्तमम् ॥ ८१ ॥ द्रव्यसम्पत्समग्राप्तिरिति पौराणिकी क्रिया ॥ अविस्वादिनी च यं शान्तिपुष्टिप्रदानृणाम्
॥ ८२ ॥ तद्वच्चित्रासु सङ्गृह्य सोमवारं विचक्षणः ॥ रात्रिभक्षः क्षिपेदष्टौ सोमवारान् प्रयत्नतः ॥ ८३ ॥ प्रत्येकं ब्राह्मणभोज्यायथा शक्तिविचक्षणाः ॥
नवमेतु ततः पूर्णे कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ ८४ ॥ वस्त्रयुग्मं च दातव्यं ततः सोमं प्रदापयेत् ॥ कांस्यभाजनं संस्थं तु क्षीरसम्पूरितं ततः ॥ ८५ ॥
तद्वच्छत्रं पादुके च तथोपानत्समन्वितम् ॥ सम्पूर्णाङ्गाय दातव्यं ब्राह्मणाय विशेषतः ॥ ८६ ॥ स्वात्स्यामङ्गारकं पूज्यक्षपयेन्नक्तभोजनैः ॥ अस्त्रे
व च यावच्च कुर्याद्ब्राह्मणभोजनम् ॥ ८७ ॥ अङ्गारकं च सौवर्णं स्थापितं ताम्रभाजने ॥ दापयेद्ब्राह्मणायथ सम्पूर्णाङ्गाय चैव हि ॥ ८८ ॥ नक्षत्रानु
क्रमेणैव क्षिपेन्नक्तानि सप्त वै ॥ अष्टमे तु क्रमात्वेदांस्सौवर्णान् दायेत्पदबुधः ॥ ८९ ॥ अग्निकार्यं च कुर्वीत यथा दृष्टं विधानतः ॥ एवं कृते भवेद्यद्वैतत्रिवोधनरा
धिप ॥ ९० ॥ असौम्याश्च ग्रहास्सर्वे सौम्यरूपा भवन्ति च ॥ सर्वे रोगा विनश्यन्ति तुष्टिमायान्ति देवताः ॥ ९१ ॥ न विरुन्धन्ति तं नागाः पितरस्तर्पितास्त
था ॥ दुस्स्वप्ननाशो भवति शृण्वतां पठतां तथा ॥ ९२ ॥ यदि भौमो रवि सुतो भास्करो राहुणा सह ॥ केतुश्च मूर्ध्नि तिष्ठन्ति रौद्राः पीडाकरा ग्रहाः ॥ ९३ ॥ अनेन
कृतमात्रेण सौभाग्या भवन्ति हि ॥ य एवं कुरुते राजन्सदा भक्तिसमन्वितः ॥ ९४ ॥ तस्य सात्त्वग्रहाः सर्वे शान्तिं गच्छन्ति नान्यथा ॥ शनैश्च रंगदुके तूलो
हपात्रेषु विन्यसेत् ॥ ९५ ॥ लोहेन कारयेच्चैवान् ब्राह्मणेभ्यश्च दापयेत् ॥ कृष्णवस्त्रयुगं देयमेतं पापघ्नीं नय वै ॥ ९६ ॥ सौवर्णं च दातव्यं शान्तिश्रीविज

प० पु०
११४ ॥

अप्सुभिः॥व्रतान्तेसर्वएतेहिग्रहास्सौवर्गकानृप ॥९७॥ दातव्याःशान्तिमिच्छद्भिर्व्रतान्तेद्रिजभोजनम्॥यथाशक्तिदक्षिणाचग्रहाणांप्रीतयेतथा ॥९८॥
अल्पायासेनराजन्द्रसर्वान्कामानवाप्नुयात्॥ शङ्कराज्ज्ञानमन्विच्छेदारोग्यंभास्करात्तथा ॥९९॥ हुताशनाद्धनंहीच्छेद्विद्वतिमिच्छेन्नार्दनात् ॥ ब्राह्म-
पितामहाच्चैवसर्वजन्तुप्रशान्तिदम्॥१००॥भीष्मउवाच॥यस्त्वयाकथितोयज्ञोयज्वनांतुफलमहत् ॥तथायुपस्स्वल्पतयाअन्यैःप्राप्तुंनशक्यते॥१॥
स्वल्पायासेनयत्पुण्यंसंवत्सरमुपोषणम् ॥ भवेत्तन्मेमुनिश्रेष्ठकथयस्वमहाफलम् ॥ २ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इदमर्थमहाराजश्वेतोराजामहायशाः ॥
वसिष्ठं पृष्टवान्प्रश्नंक्षुधयापीडितोभृशम् ॥ ३ ॥ आसीदिलावृतेवर्षंश्वेतोराजामहाबलः ॥ समर्हीसकलांजिग्येसप्तद्रीपांसपत्तनाम् ॥ ४ ॥ ब्रह्म-
पुत्रोवसिष्ठश्चआसीत्तस्यपुरोहितः ॥ सकदाचिन्नृपश्रेष्ठोजित्वापरमधार्मिकः ॥ ५ ॥ पुरोहितमुवाचेदंवसिष्ठंजपतांवरम् ॥ श्वेतउवाच ॥ भगवन्न-
श्वमेधानांसहस्रंकर्तुमुत्सहे ॥ ६ ॥ सुवर्णरूप्यरत्नानांदानंकर्तुंद्रिजातिषु ॥ पृथिव्यामन्नदानंतुदातुन्नेच्छामिवैगुरो ॥ ७ ॥ नात्रेनकिंचिद्दत्तेनदत्तेहमिद्विजे-
प्रभो ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ नकिंचिद्रस्त्वितिज्ञात्वानदत्तंतत्कदाचन ॥ ८ ॥ रक्तवस्त्रमलङ्कारंग्रामांश्चनगराणिच ॥ अददाद्ब्राह्मणेभ्योऽसौश्वेतोराजो-
महायशाः ॥ ९ ॥ नात्रंजलंतेनराज्ञादत्तमासीत्कदाचन ॥ ततोऽश्वमेधैर्वहुभिर्यज्वासांनृपसत्तम ॥ १० ॥ स्वर्गगतःपुण्यजितंतपस्तत्स्वार्बुदत्र-
यम् ॥ ब्राह्मीसलोकतांप्राप्तःसर्वालङ्कारभूषितः ॥ ११ ॥ नृत्यन्त्यप्सरस्तत्रगायन्तेसिद्धयोपितः ॥ तुम्बुरुर्नारदस्तत्रद्रावप्यनुगतौसदा ॥ १२ ॥
अगायेतांमहाप्राज्ञौमुनयश्चतपोऽन्विताः ॥ वेदोक्तमन्त्रैःस्तुन्वन्तिअनेकक्रतुयाजिनम् ॥ १३ ॥ एवंविभवयुक्तस्यराज्ञस्तस्यमहात्मनः ॥ क्षुधयापी-
ड्यतेदेहंतृष्णयाचविशेषतः ॥ १४ ॥ सतयापीड्यमानस्तुक्षुधयाराजसत्तमः ॥ विमानेनाप्यसौस्वर्गंत्यक्त्वागादक्षपर्वतम् ॥ १५ ॥ यत्रात्ममूर्तिस्त-
त्रागात्पुरादग्धामहावने ॥ तत्रास्थीनिस्वयंगृह्यल्लिहन्नास्तेसपार्थिवः ॥ १६ ॥ पुनर्विमानमारुह्यययौनाकंनराधिपः ॥ अथकालेनमहतासराजासं-
शितव्रतः ॥ १७ ॥ स्वान्यस्थीनिलिहन्द्दष्टोवसिष्ठेनपुरोधसा ॥ उक्तश्चकिन्नुराजेन्द्रस्वास्थिभक्षोनराधिप ॥ १८ ॥ एवमुक्तस्ततोराजावसिष्ठेनम-
हर्षिणा ॥ उवाचवचनंचेदंश्वेतोराजायतंमुनिम् ॥ १९ ॥ भगवंस्तृदक्षुधातोऽहमन्नदानंपुरामया ॥ नदत्तंमुनिशार्दूलतेनमांक्षुत्प्रबाधते ॥ २० ॥
एवमुक्तस्तदाराज्ञावसिष्ठोमुनिपुङ्गवः ॥ उवाचतंनृपंभूयोवाक्यमेतन्महामुनिः ॥ २१ ॥ किंतेकरोमिराजेन्द्रक्षुधितस्यविशेषतः ॥ वस्तुकस्यापि-
किञ्चिद्विनादत्तमुपतिष्ठति ॥ रत्नहेमप्रदानेनभोगवाञ्छायतेनरः ॥ २२ ॥ अन्नदानप्रदानेनसर्वकामैःप्रदीपितः ॥ तन्नदत्तंत्वयाराजन्स्तोकंमत्त्वान-
राधिप ॥ २३ ॥ श्वेतउवाच ॥ अदत्तस्यचसम्भृतिर्यथाभवतिमेगुरो ॥ वसिष्ठत्वत्प्रसादेनतन्ममाचक्ष्वपृच्छतः ॥ २४ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ अस्त्ये-

प्र.सू.सं.
अ० २६

॥ ११४ ॥

कंकारण्येन जायते नात्र संशयः ॥ तच्छृणुष्व न ख्यात्रकथ्यमानं मया तव ॥ २५ ॥ आसीद्राजापुराकल्पे विनीताश्वेतिकीर्तितः ॥ सचाश्वमेधमारे
 भयज्ञं कर्तुं वरं नृपः ॥ २६ ॥ यजनान्तीदृजेन्द्रेभ्यो दत्तं गोऽश्वादि याचितम् ॥ नात्र दत्तं तेन किञ्चित्स्वल्पं मत्वा यथा त्वया ॥ २७ ॥ ततः कालेन महता मृ
 तोऽसौ जाह्नवी तटे ॥ मायापुर्या विनीताश्वः सार्वभौमोऽभवन्नृपः ॥ २८ ॥ स्वर्गं च गतवान्सोऽपि यथाराजा भवान्प्रभो ॥ असावपि क्षुधा विष्ट एव मेवा
 गतोऽभवत् ॥ २९ ॥ मर्त्यलोके न दीर्तीरे गङ्गायां नीलपर्वते ॥ विमाने नार्कवर्णेन भास्वता देववृष ॥ १३० ॥ ददर्श तत्स्वकं देहं तथा स्वं च पुरोहितम् ॥
 होतारं ब्राह्मणं नाम यजन्तं जाह्नवी तटे ॥ ३१ ॥ तं दृष्ट्वा सावपि पुनः पर्यपृच्छ द्विजोत्तमम् ॥ क्षुधायाः कारणं राजन्स होता तमुवाच ह ॥ ३२ ॥ तिलधेनुं
 च वैराजन्धृतधेनुं च सत्तम ॥ जलधेनुं च धेनुं च रसधेनुं च पार्थिव ॥ ३३ ॥ देहिशीघ्रं येन भवांस्तृदक्षुधा वंजितो दिवि ॥ रमेतया वददित्यस्तपते दिवि च
 न्द्रमाः ॥ ३४ ॥ एवमुक्तस्ततो राजा तं पुनः पृष्टवानिदम् ॥ तिलधेनुस्थितिं ब्रूहि तथा कृत्वा ददाम्यहम् ॥ ३५ ॥ पुरोहित उवाच ॥ विधानं तिलधेनो
 स्तुतच्छृणुष्व नराधिप ॥ धेनुस्स्यात्पोडशाढक्या चतुर्भिर्वत्सको भवेत् ॥ ३६ ॥ इक्षुदण्डमयाः पादादन्ताः पुष्पमयाः शुभाः ॥ नासागन्धमयी
 तस्या जिह्वा गुडमयी तथा ॥ ३७ ॥ पुच्छे सक्कल्पनीया स्याद्वष्टा भरणभूषिता ॥ ईदृशी कल्पयित्वा तु स्वर्णशृङ्गी तु कल्पयेत् ॥ ३८ ॥ रौप्यसुरांकांस्त्य
 दोहां पूर्वधेनुविधानतः ॥ कृत्वा तां ब्राह्मणाया शुदापयेन्मन्त्रतो नप ॥ ३९ ॥ स्थितां कृष्णाजिने धेनुं वा सोभिगोपितां शुभाम् ॥ सूत्रेणासूत्रितां कृत्वा
 पञ्चरत्नसमन्विताम् ॥ १४० ॥ सर्वौषधिसमायुक्तां मन्त्रपूतां तु दापयेत् ॥ अन्नं मे जायतां सद्यः पानं सर्वरसास्तथा ॥ ४१ ॥ कामान्सम्पा
 दयास्माकं तिलधेनोद्विजेऽर्पिता ॥ गृह्णामि देवित्वां भक्त्या कुटुम्बार्थे विशेषतः ॥ ४२ ॥ देहिकामान्वितान्सर्वांस्तिलधेनो नमोऽस्तुते ॥ एवं विष्मन्
 तो दत्ता तिलधेनुं नृपोत्तम ॥ ४३ ॥ सर्वकामसमावाप्तिं कुरुते नात्र संशयः ॥ जलधेनुस्तथैव हे कुम्भैरेव प्रकल्पिता ॥ ४४ ॥ दत्ता तु विधिना कामा
 न्सद्यः सर्वान्प्रयच्छति ॥ धेनुशतं तथा दत्तं पूर्णिमानियमेन हि ॥ ४५ ॥ सा वित्री इव वै स्वर्गं सर्वकामप्रदा भवेत् ॥ धृतधेनुस्तथा दत्ता विधानेन विचक्षणैः ॥ ४६ ॥
 सर्वकामसमावाप्तिं कुरुते कान्तिदा भवेत् ॥ रसधेनुस्तथा दत्ता कार्तिकेमासि पार्थिव ॥ ४७ ॥ सर्वान्कामान्प्रयच्छेत्तुं नित्यं सा गतिदा भवेत् ॥ एतत्ते स
 र्वमाख्यातं समासाद्बहुविस्तरम् ॥ ४८ ॥ अपारं फलमुद्दिष्टं ब्राह्मणा सर्वकर्मणा ॥ तृणयाक्षुधया यद्वापीडितो राजसत्तम ॥ ४९ ॥ तद्दानं कार्तिकेदेयं पूर्वं
 देहिनराधिप ॥ ब्रह्माण्डं सर्वसम्पन्नं भूतरत्नौषधीयुतम् ॥ १५० ॥ देवदानवयक्षैश्च युक्तमेतत्सदा विभो ॥ एतत्तु सकलं कृत्वा सर्वतो रजतान्वितम् ॥ ५१ ॥ सुरत्न
 सूर्यचन्द्रादयः कार्तिके द्वादशी दिने ॥ अथवा पञ्चदश्यां तु कार्तिकस्यैव नान्यतः ॥ ५२ ॥ पुरोहिताय गुरवे दापयेद्भक्तिमाब्रः ॥ ब्रह्माण्डोदरवर्तीनियानि

प० पु०
११५ ॥

भूतानिपार्थिव ॥५३॥ तानिदत्तानिवैतेनसमासात्कथितंतव ॥ यद्यज्ञैर्यजतोरजन्समाप्तवरदक्षिणैः ॥५४॥ सर्वफलंतत्त्वण्डस्यब्रह्माण्डस्यविशेषतः ॥
यः पुनः सकलंचेदंब्रह्माण्डंप्रदिशेन्नरः ॥५५॥ तेनजप्तंहुतंदत्तंपठितंकीर्तितंभवेत् ॥ राजोवाच ॥ विधिब्रह्माण्डदानस्यकृत्वातन्मोक्षभागभवेत् ॥५६॥
कालंदेशंविप्रतीर्थसर्वत्वंवदमेऽनघ ॥ कृतेनयेनसर्वस्यफलभागीभवाम्यहम् ॥५७॥ कुत्सितस्यास्यभावस्यक्षमस्मास्यादचिराच्चमे ॥ वसिष्ठउवाच ॥
एवंश्रुत्वाततोरजन्पुरोधास्तस्यसद्विजः ॥ ५८ ॥ ब्रह्माण्डंकारयामाससौवर्णसर्वधातुभिः ॥ युतंनिष्कसहस्रेणपद्मंतत्रह्यकल्पयत् ॥ ५९ ॥ तत्रब्रह्मा
तस्यमध्येपद्मरागैरलङ्कितः ॥ सावित्र्याचैवगायत्र्याऋषिभिर्मुनिभिःसह ॥ १६० ॥ नारदाद्याःसुताःसर्वेइन्द्राद्याश्चदिवौकसः ॥ सौवर्णविग्रहाः
सर्वेब्रह्मणस्तुपुरःसराः ॥६१॥ वराहरूपीभगवाँल्लक्ष्म्यासहसनातनः ॥ नीलंमरकतंचैवभूषायांतस्यकारयेत् ॥६२॥ गोमेदैस्तस्यवैशोभांकारयेतच
बुद्धिमान् ॥ मौक्तिकैश्चापिसोमस्यशोभांवज्रैर्दिवाकरे ॥६३॥ ग्रहाणांचैवसर्वेषांसुवर्णानिचदापयेत् ॥ स्वर्णात्सप्तगुणंरौप्यंरौप्यात्ताम्रंतथाविधम् ॥६४॥
ततःसप्तगुणंकायकांस्यंसप्तगुणंतथा ॥ कांस्यात्सप्तगुणंकार्यत्रपुचैवनगाधिप ॥६५॥ त्रपुसप्तगुणंसीसंसीसाहोहंचकारयेत् ॥ सप्तद्वीपास्समुद्राश्चसप्त
वैकुलपर्वताः ॥ ६६ ॥ अनयासङ्ख्ययाकृत्वानिपुणैःशिल्पिभिस्ततः ॥ पादपादीनिभूतानिराजतान्येवकारयेत् ॥ ६७ ॥ आरण्यानिचसत्त्वानि
सौवर्णानिचकारयेत् ॥ वृक्षान्वनस्पतीन्गुल्मतृणपर्णानिवीरुधः ॥ ६८ ॥ सर्वप्रकल्प्यविधिवत्तीर्थेदेयंविचक्षणः ॥ कुरुक्षेत्रेगयायांचप्रयागेऽमरक
ण्टके ॥ ६९ ॥ द्वारवत्यांप्रभासेचगङ्गाद्वारेचपुष्करे ॥ तीर्थेष्वेतेषुवैदेयंग्रहणंशशिर्मूर्ययोः ॥ १७० ॥ दिनच्छिद्रेषुसर्वेषुअयनेदक्षिणोत्तरे ॥
व्यतीपातेबहुगुणंविषुवेचविशेषतः ॥ ७१ ॥ दातव्यमेतद्वाजेन्द्रविचारनैवकारयेत् ॥ शालाग्रिहोत्रिणंकृत्वासुरूपंचगुणान्वितम् ॥ ७२ ॥ सपत्नी
कंचसम्पूज्यभूषयित्वाचभूषणैः ॥ पुरोहितंसुख्यतमंकृत्वान्येचतथाद्विजाः ॥ ७३ ॥ चतुर्विंशद्गुणोपताःसपत्नीकानिमन्त्रिताः ॥ अङ्गुलीयानि
चतथाकर्णवेष्टंचदापयेत् ॥ ७४ ॥ एवंविधास्तुतान्पूज्यतेषामग्रेसुसंस्थितः ॥ अष्टाङ्गप्रणिपातेनप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ ७५ ॥ पुरोहितायपुरतःकृत्वा
वैकरसम्पुटम् ॥ गूयंवैब्राह्मणाःप्रीतामैत्रत्वेनानुगृह्यत ॥ ७६ ॥ सौमुख्येनद्विजश्रेष्ठाभूयःपूततरस्त्वह ॥ भवतांप्रीतियोगेनस्वयंप्रीतःपितामहः
॥ ७७ ॥ ब्रह्माण्डेनतुदत्तेनतोषयातुजनार्दनः ॥ पिनाकपाणिभगवाञ्शक्रश्चत्रिदशेश्वरः ॥ ७८ ॥ एततोषंसमायान्तुअनुध्यानाद्विजोत्तमाः ॥
एवंस्तुत्वाततोराजाब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ७९ ॥ ब्रह्माण्डंतुगुरोःप्रादात्सविधानंपुनःक्षणात् ॥ सर्वकामैस्ततस्तप्तोययौस्वर्गनराधिपः ॥ १८० ॥
तेनैवगुरुणातच्चविभक्तंब्राह्मणैःसह ॥ दत्तंतेनापिचान्यभ्योब्रह्माण्डंचनगाधिप ॥ ८१ ॥ ब्रह्माण्डेभूमिदानेचग्राहीचैकोनवैभवेत् ॥ गृह्णन्दोषमवाप्नो

प्र.सू.खं.
अ० ३६

॥ ११५ ॥

तिब्रह्महत्यांनसंशयः ॥ ८२ ॥ सर्वेषांचैवप्रत्यक्षंदातव्यंपरिकीर्त्यवे ॥ दीयमानंचपश्यन्तितेऽपिपूताभवन्तिहि ॥ ८३ ॥ दशनादेवते
 मुक्ताभवन्त्येवनसंशयः ॥ याभीमद्वादशीप्रोक्तास्वणतोयंमृगाजिनम् ॥ ८४ ॥ एतानिकृत्वापश्यन्तुदृष्टैरेतैःक्रियाफलम् ॥ अयन्नादेव
 लभ्येतकर्तुश्चैवसलोकता ॥ ८५ ॥ सदागावःप्रणम्याश्चमन्त्रेणानेनपार्थिव ॥ नमोगोभ्यःश्रीमतीभ्यःसौरभेयीभ्यएवच ॥ ८६ ॥ नमो
 ब्रह्मसुताभ्यश्चपवित्राभ्योनमोनमः ॥ मन्त्रस्यचास्यस्मरणाद्गोदानफलमाप्नुयात् ॥ ८७ ॥ तस्मात्त्वमपिराजेन्द्रपुष्करेतीर्थउत्तमे॥कार्तिक्यांतु
 विशेषेणगोदानफलमाप्स्यसि ॥ ८८ ॥ यत्किञ्चिद्विद्यतेपापंस्त्रियोवापुरुषस्यवा ॥ पुष्करेस्नानमात्रेणतदशेषंप्रणश्यति ॥ ८९ ॥ पृथिव्यांया
 नितीर्थानिआसमुद्रात्तुभारत ॥ पुष्करेतान्युपायान्तिकार्तिक्यांतुविशेषतः ॥ ९० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेमृष्टिखण्डेब्रह्माण्डदानंनामषड्विंश
 त्तमोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ भीष्मउवाच ॥ उक्तंभगवतासवपुराणाश्रयसंयुतम् ॥ तथाश्चेतेनब्रह्माण्डंगुरवेप्रतिपादितम् ॥ १ ॥ श्रुत्वैतत्कौतुकंजा
 तंयथातेनास्थिलेह्नम् ॥ कृतंक्षुधापनोदार्थेअन्नदानाद्रिनाद्विज ॥ २ ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिपृथिव्यायेचपार्थिवाः ॥ अन्नदानादिवंप्राप्ताःकृतवश्चा
 न्नमूलकाः ॥ ३ ॥ कथंतस्यमतिर्नष्टाश्वेतस्यचमहात्मनः ॥ नदत्तंतेनान्नदानमृषिभिर्वानदर्शितम् ॥ ४ ॥ अहोमाहात्म्यमन्नस्यइहदत्तस्यय
 त्फलम् ॥ परत्रभुज्यतेपुम्भिःस्वर्गश्चाक्षयतांन्रजेत् ॥ ५ ॥ अन्नदानंपरंविप्राःकीर्तयन्तिसदोत्थिताः ॥ अन्नदानात्सुरेन्द्रेणत्रैलोक्यमिहभुज्यते
 ॥ ६ ॥ शतक्रतुरितिप्रोक्तःसर्वैरेवद्विजोत्तमैः ॥ तेनावस्थांतत्सदृशींप्राप्तवांस्त्रिदशेश्वरः ॥ ७ ॥ दानादेवगतःस्वर्गत्वत्तःसर्वश्रुतंमया ॥ अप
 रंचपुरावृत्तंनिवृत्तंयदिकर्हिचित् ॥ ८ ॥ श्रूयोऽपिश्रोतुमिच्छामितन्मेवदमहामत ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एतदाख्यानकंपूर्वमगस्त्येनमहात्मनी
 ॥ ९ ॥ रामायकथितंराजंस्तत्तेवक्ष्यामिसाम्प्रतम् ॥ भीष्मउवाच ॥ कस्मिन्वंशेसमुत्पन्नोरामोऽसौनृपसत्तमः ॥ १० ॥ यस्यागस्त्येनकथित
 श्वेतिहासःपुरातनः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ रघुवंशेसमुत्पन्नोरामोनाममहाबलः ॥ ११ ॥ देवकार्यकृतंतेनलङ्कायांरावणोहतः ॥ पृथिवीराज्यसंस्थ
 स्यऋषयोऽभ्यागतागृहे ॥ १२ ॥ प्राप्तास्तंतुमहात्मानोराघवस्यनिवेशनम् ॥ प्रतीहारस्ततोराममगस्त्यवचनाद्भुतम् ॥ १३ ॥ आवेदया
 मासऋषीन्प्राप्तांस्तांश्चत्वरान्वितः ॥ दृष्ट्वारामंद्धारपालःपूर्णचन्द्रमिवोदितम् ॥ १४ ॥ द्वारपालउवाच ॥ कौसल्यासुतभद्रंतेसुप्रभाताद्यशर्वरी ॥
 द्रष्टुमभ्युदयन्तेऽद्यसम्प्राप्तोरघुनन्दन ॥ १५ ॥ अगस्त्योमुनिभिःसार्धंद्वारितिष्ठतितेनृप ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ श्रुत्वाप्राप्तान्मुनीन्रामस्तान्भास्कर
 समद्युतीन् ॥ १६ ॥ प्राहवाक्यंतदाद्वाःस्थंप्रवेशयत्वरान्वितः ॥ किमर्थंतुत्वयाद्वारिनिरुद्धामुनिसत्तमाः ॥ १७ ॥ रामवाक्यान्मुनींस्तांस्तु

प० पु०
११६ ॥

प्रावेशयद्यथासुखम् ॥ दृष्ट्वा तु तान्मुनीन्प्राप्तान्प्रत्युवाच कृताञ्जलिः ॥ १८ ॥ रामोऽभिवाद्य प्रणत आसनेषु न्यवेशयत् ॥ तेषु काञ्चनचित्रेषु स्वा-
स्तीर्णेषु सुखेषु च ॥ १९ ॥ कुशोत्तरेषु चासीनाः समन्तान्मुनिपुङ्गवाः ॥ पाद्यमाचमनीयं च ददौ चार्घ्यं पुरोहितः ॥ २० ॥ रामेण कुशलं पृष्ट्वा ऋषयः
सर्व एव ते ॥ महर्षयो वेदविद इदं वचनमब्रुवन् ॥ २१ ॥ ऋषय उचुः ॥ कुशलं नो महाबाहो सर्वत्र रघुनन्दन ॥ त्वां तु दिष्ट्या कुशलिनं पश्यामो ह त-
विद्विषम् ॥ २२ ॥ हतासीताऽतिपापेन रावणेन दुरात्मना ॥ पत्नीतेरघुशार्दूलतस्या एवौजसा हतः ॥ २३ ॥ असहायेन चैकेन त्वया
रामरणे हतः ॥ यादृशं तं कृतं कर्म तस्य कर्तान् विद्यते ॥ २४ ॥ इह सम्भाषितुं प्राप्ता दृष्ट्वा पूताः स्मसाम्प्रतम् ॥ दर्शनात्तव राजेन्द्र सर्वे जातास्तप-
स्विनः ॥ २५ ॥ रावणस्य वधात्तं द्रव्यकृतमश्रुप्रमार्जनम् ॥ दत्त्वा पुण्यामिमां वीरजगत्यभयदक्षिणाम् ॥ २६ ॥ दिष्ट्या वर्धसिका
कुत्स्थजयेनामितविक्रम ॥ दृष्ट्वा सम्भाषितश्चासियास्यामश्चाश्रमान्स्वकान् ॥ २७ ॥ अरण्यं ते प्रविष्टस्य मया चेन्द्रशरासनम् ॥ अर्पितं चाक्षयौ तु
गौकवचं च परन्तप ॥ २८ ॥ भूयोऽप्यागमनं कार्यमाश्रमे मे रघूद्वह ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्त्वा तु ते सर्वे मुनयोऽन्तर्हिता भवन् ॥ २९ ॥ गतेषु सु-
निमुख्येषु रामो धर्मभृतां वरः ॥ चिन्तयामास तत्कार्यं किं स्यान्मे मुनिनोदितम् ॥ ३० ॥ भूयोऽप्यागमनं कार्यमाश्रमे रघुनन्दन ॥ अवश्यमेव गन्त-
व्यं मया गस्त्यस्य सन्निधौ ॥ ३१ ॥ श्रोतव्यं देवगुह्यं तु कार्यमन्यच्च यद्वदेत् ॥ एवं चिन्तयतस्तस्य रामस्यामितवेजसः ॥ ३२ ॥ करिष्ये नियतं
धर्मधर्मोहिपरमा गतिः ॥ स तु वर्षसहस्राणि दशराज्यमकारयत् ॥ ३३ ॥ ददतो जुह्वतश्चैव जग्मुस्तान्येकवर्षवत् ॥ प्रजाः पालयतस्तस्य राघव-
स्य महात्मनः ॥ ३४ ॥ एतस्मिन्नेव दिवसे वृद्धो जानपदो द्विजः ॥ मृतं पुत्रमुपादाय राजद्वारमुपागतः ॥ ३५ ॥ उवाच विविधं वाक्यं स्नेहाक्षर-
समन्वितम् ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ दुष्कृतं किन्तु मे पुत्रपूर्वदेहान्तरे कृतम् ॥ ३६ ॥ त्वामेकपुत्रं यदहं पश्यामि निधनगतम् ॥ अप्राप्तयौवनं वालं पञ्चवर्ष-
गतायुषम् ॥ ३७ ॥ अकाले कालमापन्नं दुःखाय मम पुत्रक ॥ अकृत्वा पितृकार्याणि गतो वै वस्वतक्षत्रम् ॥ ३८ ॥ रामस्य दुष्कृतं व्यक्तं येन ते मृ-
त्युरागतः ॥ बालवध्या ब्रह्मवध्या स्त्रीवध्या चैव राघवम् ॥ ३९ ॥ प्रवेक्ष्य तिनसन्देहः स भार्येतु मृते मयि ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शुश्राव राघवः सर्वं
दुःखशोकसमन्वितम् ॥ ४० ॥ निवारयतं द्विजं रामो वसिष्ठं वाक्यमब्रवीत् ॥ राम उवाच ॥ किं मया द्यवकर्तव्यं कार्यमेवं विधे स्थिते ॥ ४१ ॥ प्रा-
णानहं जुहोम्यग्नौ पर्वताद्रापते ह्यहम् ॥ कथं शुद्धिमहं यामिश्रुत्वा ब्राह्मणभाषितम् ॥ ४२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ वसिष्ठस्याग्रतः स्थित्वा राज्ञो दीनस्य नार-
दः ॥ प्रत्युवाच श्रुतं वाक्यमृषीणां सन्निधौ तदा ॥ ४३ ॥ नारद उवाच ॥ शृणु राम यथाऽकाले प्राप्नो वै बालसंक्षयः ॥ पुरा कृतयुगे रामसर्वत्र ब्राह्मणोत्त-

प्र.सू.सं.
अ० ३७

॥ ११६ ॥

रम् ॥ ४४ ॥ अब्राह्मणो न वै कश्चित्तपस्तपतिराधव ॥ अमृत्यवस्तदा सर्वे जायन्ते चिरजीविनः ॥ ४५ ॥ त्रेतायुगे पुनः प्राप्ते ब्रह्मक्षत्रमनुत्तमम् ॥ अध
 मोद्रापरतेषां वैश्याञ्छूद्रांस्तथा विशत् ॥ ४६ ॥ एवं निरन्तरं जुष्टमुद्धूतमनृतपुनः ॥ अधर्मस्य त्रयः पादा एको धर्मस्य चागतः ॥ ४७ ॥ ततः सर्वे भृशं
 त्रस्ता वर्णा ब्राह्मणपूर्वकाः ॥ भूयः पादस्तु धर्मस्य द्वितीयः समपद्यत ॥ ४८ ॥ तस्मिन् द्वापरसंज्ञेतु तपो वैश्यं समा विशत् ॥ युगत्रयस्य वै धर्म्यधर्मस्य प्रतिति
 ष्ठति ॥ ४९ ॥ कलिसंज्ञेत तः प्राप्तं वतमाने युगेऽन्तिमे ॥ अधर्मश्चानृतं चैव वृथा तेन रर्षभ ॥ ५० ॥ न शूद्रो लभते कर्तुं तप उग्रं न रर्षभ ॥ भविता शूद्रयो
 न्यां तु तपश्चर्या कलौ यगे ॥ ५१ ॥ स ते विषयपर्यन्ते राजन्नुग्रतरन्तपः ॥ शूद्रस्तपति दुर्बुद्धिस्तेन बालवधः कृतः ॥ ५२ ॥ यस्याधर्ममकार्यवा विषये पा
 र्थिवस्य हि ॥ पुरे वाराजशार्दूलकुरुते दुर्मतिर्नरः ॥ ५३ ॥ क्षिप्रं स नरकं याति यावदाभूतसम्पुवम् ॥ चतुर्थं तस्य पापस्य भागमश्नाति पार्थिवः ॥ ५४ ॥
 सत्त्वं पुरुषशार्दूलगच्छस्व विषयं स्वकम् ॥ दुष्कृतं यत्र पश्येथास्तत्र यत्नं समाचर ॥ ५५ ॥ एव ते धर्मवृद्धिश्च बलस्य वर्धनं तथा ॥ भविष्यति नरश्च
 ष्ठबालस्यास्य च जीवनम् ॥ ५६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ नारदे नैव मुक्तस्तु साश्चर्यो रघुनन्दनः ॥ प्रहर्षमतुलं लेभे लक्ष्मणं चेदमब्रवीत् ॥ ५७ ॥ राम
 उवाच ॥ गच्छ सौम्य द्विजश्रेष्ठं समाश्वासय लक्ष्मण ॥ बालस्य च शरीरं त्वं तैलद्रोण्यां निधापय ॥ ५८ ॥ गन्धैश्च परमोदारैस्तैलैश्चैव सुगन्धिभिः ॥
 यथानशीयते बालस्तथा सौम्यविधीयताम् ॥ ५९ ॥ यथा शरीरं गुप्तं स्याद्बालस्या क्लिष्टकर्मणः ॥ विपत्तिः परिभेदो वानभवेत्तत्तथा कुरु ॥ ६० ॥
 पुलस्त्य उवाच ॥ तथा सन्दिश्य सौमित्रि लक्ष्मणं शुभलक्षणम् ॥ मनसा पुष्पकं दध्यावागच्छेति महायशाः ॥ ६१ ॥ इङ्गितं तत्तु विज्ञाय कामगं हेमभूषितम् ॥
 आजगाम मुहूर्तात्तु सर्मापराधवस्य हि ॥ ६२ ॥ सोऽब्रवीत्प्राञ्जलिर्वाक्यमहमस्मि नराधिप ॥ अग्रे तव महाबाहो किङ्करः समुपस्थितः ॥ ६३ ॥
 भाषितं सुचिरं श्रुत्वा पुष्पकस्य नराधिप ॥ अभिवाद्य महर्षींस्तान् विमानं सोऽध्यरोहत ॥ ६४ ॥ धनुर्गृहीत्वा तूणौ च खड्गं चापि महाप्रभम् ॥ नि
 क्षिप्य नगरे वीरौ सौमित्रि भरतावुभौ ॥ ६५ ॥ प्रायात्प्रतीचीं त्वरितो विचिन्वन्सु समाहितः ॥ उत्तरामगमत्पश्चादिशं हिमवदाश्रिताम् ॥ ६६ ॥
 पूर्वामपि दिशां गत्वा तथा पश्यन्नराधिपः ॥ सर्वां शुद्धसमाचारामादर्शमिव निर्मलाम् ॥ ६७ ॥ ततो दिशं समाक्राम ह क्षिणारघुनन्दनः ॥ शैल
 स्य चोत्तरे पार्श्वे ददर्श सुमहत्सरः ॥ ६८ ॥ तस्मिन्सरसितप्यन्तं तापसं सुमहत्तपः ॥ ददर्श राघवो भीमं लम्बमानमधोमुखम् ॥ ६९ ॥ तमुपा
 गम्य काकुत्स्थस्तप्यमानं तु तापसम् ॥ उवाच राघवो वाक्यं धन्यस्त्वममरप्रभ ॥ ७० ॥ कस्यां यो नौ तपो वृद्धिर्वर्तते दृढनिश्चय ॥ अहं दाश
 रथी रामः पृच्छामित्वां कुतूहलात् ॥ ७१ ॥ कोऽर्थो व्यवसितस्तुभ्यं स्वर्गलोकोऽथ वेतरः ॥ किमर्थं तप्यसे वा त्वं श्रोतुमिच्छामि तापस ॥ ७२ ॥

प० पु०
११७ ॥

ब्राह्मणोवासिभद्रंतेक्षत्रियोवाथदुर्जयः ॥ वैश्यस्तृतीयवर्णोवाशूद्रोवासत्यमुच्यताम् ॥ ७३ ॥ तपःसत्यात्मकंनित्यंस्वर्गलोकपरिग्रहे ॥
सात्विकंराजसंचैवतच्चसत्यात्मकंतपः ॥ ७४ ॥ जगदुपकारहेतुर्हिसृष्टंतद्वैविरिञ्चिना ॥ रौद्रंक्षत्रियतेजोजंततुराजसमुच्यते ॥ ७५ ॥ पर
स्योत्सादनार्थायतच्चासुरमुदाहृतम् ॥ अङ्गानिनिहुतेयोवाअसृग्दिग्धानिभागशः ॥ ७६ ॥ पञ्चाग्निसाधयेद्वापिसिद्धिंवाभृत्युमेववा ॥ आ
सुरोद्वेपतेभावोनचमेत्वंद्विजोमतः ॥ ७७ ॥ सत्यंतवदतःसिद्धिरनृतेनास्तिजीवितम् ॥ तस्यतद्भाषितंश्रुत्वागमस्यात्किष्टकर्मणः ॥ ७८ ॥
अवाक्छिरास्तथाभूतोवाक्यमेतदुवाचह ॥ शूद्रतापसउवाच ॥ स्वागतंतंनृपश्रेष्ठचिराद्दृष्टोऽसिगधव ॥ ७९ ॥ पुत्रभूतोऽस्मितेचाहंपितृभूतोऽ
सिमेऽनघ ॥ अथवानैतदेवंहिसर्वेषांनृपतिःपिता ॥ ८० ॥ सत्त्वमचर्योऽसिभोराजन्वयंतंविपयेतपः ॥ चरामस्तत्रभागोऽस्तिपूर्वसृष्टःस्वय
म्भुवा ॥ ८१ ॥ नधन्याःस्मोवयंरामधन्यस्त्वमसिपार्थिव ॥ यस्यतेविपयंद्देवंसिद्धिमिच्छन्तितापसाः ॥ ८२ ॥ तपसात्वंमदीयेनसिद्धिमाप्नुहि
राघव ॥ यदेतद्भवताप्रोक्तंयोनौकस्यांतुतेतपः ॥ ८३ ॥ शूद्रयोनिप्रसूतोऽहंतपउग्रंसमास्थितः ॥ देवत्वंप्रार्थयंरामस्वशरीरेणसुव्रत ॥ ८४ ॥ नमिच्छ्या
हंवदेभूपदेवलोकजिगीषया ॥ शूद्रमांविद्धिकाकुत्स्थशम्बूकंनामनामतः ॥ ८५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ भाषतस्तस्यकाकुत्स्थःखड्गंतुरुचिरप्रभम् ॥ निष्कृष्यको
शाद्विमलंशिरश्चिच्छेदराघवः ॥ ८६ ॥ तस्मिञ्शूद्रेहतेदेवाःसेन्द्राश्चाग्निपुरोगमाः ॥ साधुसाध्वितिकाकुत्स्थंप्रशशंसुर्मुहुर्मुहुः ॥ ८७ ॥ पुष्प
वृष्टिश्चमहतीदेवानांसुसुगन्धिनी ॥ आकाशाद्विप्रमुक्तातुराघवंसर्वतोऽकिरत् ॥ ८८ ॥ सुप्रीताश्चाब्रुवन्देवारांमवाक्यविदांवरम् ॥ देवाऽब्रुः ॥
सुरकार्यमिदंसौम्यकृतंतेरघुनन्दन ॥ ८९ ॥ गृहाणचवरंरामयमिच्छसिमहाव्रत ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ देवानांभाषितंश्रुत्वाराघवःसुसमाहितः
॥ ९० ॥ उवाचप्राञ्जलिर्वाक्यंसहस्राक्षंपुरन्दरम् ॥ रामउवाच ॥ यदिदेवाःप्रसन्नामेवराहोयदिवाप्यहम् ॥ ९१ ॥ कर्मणायदिमेप्रीताद्रिजपुत्रः
सजीवतु ॥ वरमेतद्विभवतांकाङ्क्षितंपरमंहिमे ॥ ९२ ॥ ममापराधाद्बालोऽसौब्राह्मणस्यैकपुत्रकः ॥ अप्राप्तकालःकालेननीतोवैवस्वतक्षयम्
॥ ९३ ॥ तंजीवयतभद्रंवोनानृतीस्यामहंगुरोः ॥ द्विजस्यसंश्रुतोद्व्यर्थोजीवयिष्यामितेसुतम् ॥ ९४ ॥ मदीयेनायुषाबालंपादेनार्द्धेनवा
सुराः ॥ जीवेदयंवरोमह्यंवरकोट्यधिकोवृतः ॥ ९५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ राघवस्यतुतदाद्राक्यंश्रुत्वाविवुधसत्तमाः ॥ प्रत्यूचुस्तेमहात्मानं
प्रीताःप्रीतिसमन्विताः ॥ ९६ ॥ देवाऽब्रुः ॥ निर्वृतोभवकाकुत्स्थब्राह्मणस्यैकपुत्रकः ॥ जीवितंप्राप्तवान्भूयःसमेतश्चापिवन्धुभिः ॥ ९७ ॥
यस्मिन्मुहूर्तेकाकुत्स्थशूद्रोऽयंविनिपातितः ॥ तस्मिन्मुहूर्तेसहसार्जीवेनसमयुज्यत ॥ ९८ ॥ स्वस्तिप्राप्नुहिभद्रंतेसाधयामःपरंतपः ॥ अग-

प्र.सू.सं.
अ० ३७

॥ ११७ ॥

स्तयस्याश्रमपदेद्वारःस्ममहामुनिम् ॥ ९९ ॥ सतथेनिप्रतिज्ञायदेवानारघुनन्दनः ॥ आरुरोहविमानंतपुष्पकंहेमभूषितम् ॥ १०० ॥ इति
 श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेशूद्रतापसवधोनामसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ततोदेवाःप्रयातास्तेविमानैर्बहुभिस्तदा ॥
 रामोऽप्यनुजगामाशुकुम्भयोनेस्तपोवनम् ॥ १ ॥ उक्तंभगवतातेनभूयोऽप्यागमनंकृथाः ॥ पूर्वमेवसभायांचयोमांद्रष्टुंसमागतः ॥ २ ॥ तदहंदेवता
 देशात्तत्कार्यार्थेमहामुनिम् ॥ पश्यामितंमुनिंगत्वादेवदानवपूजितम् ॥ ३ ॥ उपदेशंचमेतुष्टःस्वयंदास्यतिसत्तमः ॥ दुःस्वीयेनपुनर्म
 त्येनभवामिकदाचन ॥ ४ ॥ पितादशरथोमह्यंकौसल्याजननीतथा ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नस्तथाप्यवंसुदुःखितः ॥ ५ ॥ राज्यकालेवनेवासो
 भार्ययाचानुजेनच ॥ हरणंचापिभार्यायारावणेनकृतंमम ॥ ६ ॥ असहायेनतुमयातीर्त्वासागरमुत्तमम् ॥ रुद्धातुतांपुरींसर्वाकृत्वातस्यकुलक्षयम्
 ॥ ७ ॥ दृष्टासीतामयात्यक्तादेवानांतुपुरस्तदा ॥ शुद्धांतांमांनथोचुस्तमयासीतातथागृहम् ॥ ८ ॥ समानीताप्रीतिमतालोकवाक्याद्विसर्जिता ॥ वनेव
 सतिसादेवीपुरेचाहंवसामिवै ॥ ९ ॥ जातोऽहमुत्तमेवंशउत्तमोऽहंधनुष्मताम् ॥ उत्तमंदुःखमापन्नोहृदयंनैवभिद्यते ॥ १० ॥ वज्रसारस्य
 सारेणधात्राहंनिर्मितोध्रुवम् ॥ इदानींब्राह्मणादेशाद्धमामिधग्णीतले ॥ ११ ॥ तपःस्थितस्तुशूद्रोऽसौमयापापोनिपातितः ॥ देववाक्यात्तु
 मेभूयःप्राणोमेहदिसंस्थितः ॥ १२ ॥ पश्यामितंमुनिंवन्द्यंजगतोऽस्यहितेरतम् ॥ दृष्टेनमेतथादुःखंनाशमेष्यतिसत्वरम् ॥ १३ ॥ उदयेन
 सहस्रांशोर्हिमंयद्रद्विलीयते ॥ तद्रन्मेदुःखसम्प्राप्तिःसर्वथानाशमेष्यति ॥ १४ ॥ दृष्ट्वाचदेवान्सम्प्राप्तानगस्त्योभगवानृषिः ॥ अर्घ्य
 मादायसुप्रीतःसर्वास्तानभ्यपूजयत् ॥ १५ ॥ ततुगृह्यततःपूजांसम्भाष्यचमहामुनिम् ॥ जग्मुस्तेत्रिदशाहृष्टानाकपृष्ठंसहानुगाः ॥ १६ ॥
 गतेषुतेषुकाकुत्स्थःपुष्पकादवरुह्यच ॥ अभिवादयितुंप्राप्तःसोऽगस्त्यमृषिमुत्तमम् ॥ १७ ॥ रामउवाच ॥ सुतोदशरथस्याहंभवन्तम
 भिवादितुम् ॥ आगतोवैमुनिश्रेष्ठसौम्येनेक्षस्वचक्षुषा ॥ १८ ॥ निर्धूतपापस्त्वांहृष्टाभवामीहनसंशयः ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एतावदुक्त्वासमुनिमभि
 वाद्यपुनःपुनः ॥ १९ ॥ कुशलंभृत्यवर्गस्यमृगाणांतनयस्यच ॥ भगवद्दर्शनाकाङ्क्षीशूद्रंहत्वात्विहागतः ॥ २० ॥ अगस्त्यउवाच ॥ स्वागतंते
 रघुश्रेष्ठजगद्रन्ध्रसनातन ॥ दर्शनात्तवकाकुत्स्थपूतोऽहंमुनिभिःसह ॥ २१ ॥ त्वत्कृतेरघुशार्दूलगृहाणार्चमहाद्युते ॥ स्वागतंनरशार्दूलदिष्ट्या
 प्राप्तोऽसिशत्रुहन् ॥ २२ ॥ त्वंहि नित्यंबहुमतोगुणैर्बहुभिरुत्तमैः ॥ अतस्त्वंपूजनीयोवैममनित्यंहृदिस्थितः ॥ २३ ॥ सुराहिकथयन्ति त्वांशूद्र
 चातिनमागतम् ॥ ब्राह्मणस्यचधर्मेणत्वयावैजीवितःसुतः ॥ २४ ॥ उष्यतांचेहभगवन्सकाशेममराघव ॥ प्रभातेपुष्पकेणामिगन्तायोध्यां

प० पु०
॥ ११८ ॥

महामते ॥ २५ ॥ इदं चाभरणं सौम्यसुकृतं विश्वकर्मणा ॥ दिव्यं दिव्येन वपुषा दीप्यमानं स्वतेजसा ॥ २६ ॥ प्रतिगृहीष्वराजेन्द्रमत्प्रियंकुरु
राघव ॥ लब्धस्य हि पुनर्दाने सुमहत्फलमुच्यते ॥ २७ ॥ त्वं हि शक्तः परित्रातुं सेन्द्रानपि सुरोत्तमान् ॥ तस्मात्प्रदास्ये विधिवत्प्रतीच्छस्वनरर्षभ
॥ २८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अथोवाच महाबाहु रिक्त्वा कृणां महारथः ॥ कृताञ्जलिर्मुनिश्रेष्ठस्त्वं च धर्ममनुस्मरन् ॥ २९ ॥ श्रीराम उवाच ॥ प्रति
ग्रहो वै भगवंस्तव मेऽत्र विगर्हितः ॥ क्षत्रियेण कथं विप्रप्रतिग्राह्यं विजानता ॥ ३० ॥ ब्राह्मणेन तु यदत्तं तन्मे त्वं वक्तुमर्हसि ॥ सपुत्रो गृहवान्
स्मि स मर्थोऽस्मि महा मुने ॥ ३१ ॥ आपदा च न चाक्रान्तः कथं ग्राह्यः प्रतिग्रहः ॥ भार्या मे सुचिरं नष्टान चान्यामम विद्यते ॥ ३२ ॥
केवलं दोषभागी च भवामीह न संशयः ॥ कष्टां चैव दशां प्राप्य क्षत्रियोऽपि प्रतिग्रहम् ॥ ३३ ॥ कुर्वन्न दोषमाप्नोति मनुरेवात्र कारणम् ॥
वृद्धौ च मातापितरौ साध्वी भार्या शिशुः सुतः ॥ ३४ ॥ अप्यकार्यं शतं कृत्वा भर्तव्यामनुगृहीत् ॥ नाहं प्रतीच्छे विप्रं त्वया दत्तं प्रतिग्रहम्
॥ ३५ ॥ न च मे भवता कोपः कार्यो वै मुसुरं पूजित ॥ ३६ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ न च प्रतिग्रहे दोषो गृहीतपार्थिवैर्नृप ॥ भवान्वेतारणे शक्तस्त्रैलो
क्यस्यापि राघव ॥ ३७ ॥ तारय ब्राह्मणं राम विशेषेण तपस्विनम् ॥ तस्मात्प्रदास्य विधिवत्प्रतीच्छस्वनराधिप ॥ ३८ ॥ राम उवाच ॥
क्षत्रियेण कथं विप्रप्रतिग्राह्यं विजानता ॥ ब्राह्मणेन यथा दत्तं तन्मे त्वं वक्तुमर्हसि ॥ ३९ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ आसन्कृतयुगे राम ब्रह्मभूते पुरा
तने ॥ अपार्थिवाः प्रजाः सर्वाः पुराणां च चतुर्मुखम् ॥ ४० ॥ ताः प्रजादेव देवेश राजार्थं समुपागमन् ॥ सुराणां विद्यते राजा देवदेवः शतक्रतुः
॥ ४१ ॥ श्रेयसेऽस्मात्सु लोकेश पार्थिवं कुरु साम्प्रतम् ॥ यस्मिन्पूजां प्रयुञ्जानाः पुरुषा भुञ्जते महीम् ॥ ४२ ॥ ततो ब्रह्मा सुरश्रेष्ठो लोकपालान्सवास
वान् ॥ समाहूया ब्रवीत्सर्वास्ते जोभागोऽत्र युज्यताम् ॥ ४३ ॥ ततो दुर्लोकपालाश्चतुर्भागेऽस्वतेजसा ॥ अक्षयश्च ततो ब्रह्मा यतो जातोऽक्षयो नृप
॥ ४४ ॥ तं ब्रह्मालोकपालानामंशं पुंसामयोजयत् ॥ ततो नृपस्तदा तासां प्रजानां क्षेमपण्डितः ॥ ४५ ॥ तत्रैन्द्रेण तु भागेन सर्वानाज्ञा
पये नृपः ॥ वारुणेन च भागेन सर्वान्पुष्णाति देहिनः ॥ ४६ ॥ क्रौंचेरेण तथांशेन त्वर्थान्दिशति पार्थिवः ॥ यश्च याम्यो नृपे भागस्तेन शास्ति
च वै प्रजाः ॥ ४७ ॥ तत्रैन्द्रेण भागेन नरेन्द्रोऽसिरघूतम ॥ प्रतिगृहीष्वराभरणं तारणार्थं मम प्रभो ॥ ४८ ॥ पुलस्त्य उवाच ततो रामः प्रजाग्राहमुनेर्ह
स्तान्महात्मनः ॥ दिव्यमाभरणं चित्रं प्रदीप्तमिव भास्करम् ॥ ४९ ॥ प्रतिगृह्य ततोऽगस्त्या द्राघवः परं वीरहा ॥ निरीक्ष्य सुचिरं कालं विचार्य च
पुनः पुनः ॥ ५० ॥ मौक्तिकानि विचित्राणि धात्रीफलसमानि च ॥ जाम्बूनदनिवद्धानि वज्रविद्रुमनीलकैः ॥ ५१ ॥ पद्मरागैः सगोमेधैर्वैडूर्यैः

प्र.सु.सं
अ० ३८

॥ ११८

पुष्परागकैः ॥ सुनिबद्धं सुविभक्तं सुकृतं विश्वकर्मणा ॥ ५२ ॥ दृष्ट्वा प्रीतिसमायुक्तो भूयश्चेदव्यचिन्तयत् ॥ नेह शानिचरन्नानिमया दृष्टानि कानि
 चित् ॥ ५३ ॥ उपशोभानि बद्धानि पृथ्वीमूल्यसमानि च ॥ विभीषणस्य लङ्कायां न दृष्टानि मया पुरा ॥ ५४ ॥ इति सञ्चिन्त्य मनसाराधव
 स्तमृषिपुनः ॥ आगमन्तस्य दिव्यस्य प्रष्टुं समुपचक्रमे ॥ ५५ ॥ राम उवाच ॥ अत्यद्भुतमिदं ब्रह्म त्रैप्राप्यं च महीक्षिताम् ॥ कथं भगवता प्राप्तं कुतो वा
 केन निर्मितम् ॥ ५६ ॥ कुतूहलवशाच्चैव पृच्छामित्वां महामते ॥ करतले स्थिते रत्ने कर्मध्यं प्रकाशते ॥ ५७ ॥ अधमन्तद्विजानीयात् सर्वशा
 स्त्रेषु गृहीतम् ॥ दिशः प्रकाशयेद्यत्तन्मध्यमं मुनिसत्तम ॥ ५८ ॥ ऊर्ध्वगं त्रिशिखं यत्स्यादुत्तमं तदुदाहृतम् ॥ एतान्युत्तमजातीनि ऋषिभिः
 कीर्तितानि तु ॥ ५९ ॥ आश्चर्याणां बहूनां हि दिव्यानां भगवान्निधिः ॥ एवं वदतिकाकुत्स्थे मुनिर्वाक्यमथाब्रवीत् ॥ ६० ॥ अगस्त्य उवाच ॥
 शृणुराम पुरावृत्तं पुरात्रेतायुगे महत् ॥ द्वापरे समनुप्राप्ते वने यद्दृष्टवानहम् ॥ ६१ ॥ आश्चर्यं सुमहाबाहो निबोध रघुनन्दन ॥ पुरात्रेतायुगे ह्य
 सीदरण्यं बहुविस्तरम् ॥ ६२ ॥ समन्ताद्योजनशतं मृगव्याघ्रविवर्जितम् ॥ तस्मिन्निष्पुरुषेऽरण्ये चिकीर्षुस्तप उत्तमम् ॥ ६३ ॥ अहमाक्रमितुं
 सौम्यतदरण्यमुपागतः ॥ तस्यारण्यस्य मध्यं तु युक्तं मूलफलैः सदा ॥ ६४ ॥ शार्कैर्बहुविधाकारैर्नानारूपैः सुकाननैः ॥ तस्यारण्यस्य मध्यं तु पञ्चयो
 जनमायतम् ॥ ६५ ॥ हंसकारण्डवाकीर्णचक्रवाकोपशोभितम् ॥ तत्राश्चर्यं मया दृष्टं सगरः परमशोभितम् ॥ ६६ ॥ विसारिकच्छपाकीर्णवक्रप
 ङ्क्तिगणैर्युतम् ॥ समीपे तस्य सरस्तपस्तप्तुंगतः पुरा ॥ ६७ ॥ देशं पुण्यमुपेत्यैवं मर्वहिंसा विवर्जितम् ॥ तत्राहमवसंरात्रिर्नैदाधीं पुरुषर्षभ ॥
 ॥ ६८ ॥ प्रभाते पुनरुत्थाय सरस्तदुपचक्रमे ॥ अथापश्यं शवमहमस्पृष्टजरसं क्वचित् ॥ ६९ ॥ तिष्ठन्तं परयालक्ष्म्या सरसो नातिदूरतः ॥ तदर्थं
 चिन्तयानोऽहं मुहूर्तमिव राघव ॥ ७० ॥ अस्य तीरे न वै प्राणी को वाप्येष सुरर्षभः ॥ मुनिर्वापार्थिबोवापि क्रमुनिः पार्थिवोऽपि वा ॥ ७१ ॥ अथवा पार्थिव सुत
 स्तस्यैवं सम्भवः कृतः ॥ अतीतेऽहनि रात्रौ वा प्रातर्वापि नृतो यदि ॥ ७२ ॥ अवश्यं तु मया ज्ञेया सरसोऽस्य विनिष्क्रिया ॥ यावदेवं स्थितश्चाहं
 चिन्तयानो रघूत्तम ॥ ७३ ॥ अथापश्यं मुहूर्तात्तु दिव्यमद्भुतदर्शनम् ॥ विमानं परमोदारं हंसयुक्तं मनोजवम् ॥ ७४ ॥ पुरस्तत्र सहस्रं तु विमानेऽ
 प्सरसानृप ॥ गन्धर्वाश्चैव तत्संख्या रमयन्ति वरं नरम् ॥ ७५ ॥ गायन्ति दिव्यगेयानि वादयन्ति तथापरे ॥ अथापश्यं नरं तस्माद्विमानादवरोह्य तु
 ॥ ७६ ॥ शवमांसं भक्षयन्तं स्नात्वा रघुकुलोद्भव ॥ ततो मुक्त्वा यथाकामं समांसं बहुपीवम् ॥ ७७ ॥ अवतीर्य सरः शीघ्रमारुरोह दिवं पुनः ॥ तमहं
 देवसङ्काशं श्रिया परमयान्वितम् ॥ ७८ ॥ भो भो स्वर्गिन् महाभाग पृच्छामित्वा कथं त्विदम् ॥ जुगुप्सितस्तवाहारोगतिश्चैवं तवोत्तमा ॥ ७९ ॥

प० पु०
॥ ११९ ॥

यदिगुह्यं न चैतत्ते कथयत्वद्यमेभवान् ॥ कामतः श्रोतुमिच्छामि किमेतत्परमं वचः ॥ ८० ॥ को भवान्वदसन्देहमाहारश्च विगर्हितः ॥ त्वये
दंभुज्यते सौम्य किमर्थं क्वचवर्तसे ॥ ८१ ॥ कस्यायमैश्वरो भावः शवत्वेन विनिर्मितः ॥ आहारं च कथं निन्द्यं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ८२ ॥ श्रुत्वा
च भाषितं तत्र मम रामस तां वर ॥ प्राञ्जलिः प्रत्युवाच दंसस्वर्गीर्युनन्दन ॥ ८३ ॥ श्वेत उवाच ॥ शृणुष्व अद्य यथा वृत्तं ममेदं सुखदुःखजम् ॥ कामो
हि दुरतिक्रम्यः शृणुयत् पृच्छसे द्विज ॥ ८४ ॥ पुरा वैदर्भको गजापिता मे हि महायशाः ॥ वासुदेव इति ख्यातस्त्रिषु लोकेषु धार्मिकः ॥ ८५ ॥ तस्य पुत्रद्वयं ब्रह्मन् द्वा
भ्यां स्त्रीभ्यामजायत ॥ अहं श्वेत इति ख्यातो यवीयान् सुरथोऽभवत् ॥ ८६ ॥ पितर्युपरते तस्मिन् पौरामाभ्यपेचयन् ॥ तत्राहं कारयन् राज्यं धर्मे चासं समाहितः
॥ ८७ ॥ एवं वर्षसहस्राणि बहूनि समुपाव्रजन् ॥ मम राज्यं कारयतः परिपालयतः प्रजाः ॥ ८८ ॥ सोऽहं निमित्ते कस्मिंश्चिद्वैराग्येण द्विजोत्तम ॥ मरणं हृदये
कृत्वा तपो वनमुपागमम् ॥ ८९ ॥ सोऽहं वनमिदं रम्यं भृशं पक्षिविवर्जितम् ॥ प्रविष्टस्तप आस्थातुमस्यैव सगसोऽन्तिके ॥ ९० ॥ राज्येऽभिषिच्य सुरथं भ्रातरं
तं नराधिपम् ॥ इदं सरः समासाद्य तपस्तप्तं सुदारुणम् ॥ ९१ ॥ दशवर्षसहस्राणि तपस्तप्त्वा महावने ॥ शुभं तु भवं न प्राप्तो ब्रह्मलोकमनामयम् ॥ ९२ ॥ स्व
र्गस्थमपि मां ब्रह्मन् क्षुत्पिपासे द्विजोत्तम ॥ अवाधेतां भृशं चाहमभवं व्यथितेन्द्रियः ॥ ९३ ॥ ततस्त्रिभुवनं श्रेष्ठमवोचं वै पितामहम् ॥ भगवन् स्वर्गलोकोऽ
यं क्षुत्पिपासा विवर्जितः ॥ ९४ ॥ कस्येयं कर्मणः पक्तिः क्षुत्पिपासे यतो हि मे ॥ आहारः कश्च मे देव ब्रूहि त्वं श्रीपितामह ॥ ९५ ॥ ततः पितामहः सम्यक् चिरंध्या
त्वामहामुने ॥ मामुवाच ततो वाक्यं नास्ति भोज्यं स्वदेहजम् ॥ ९६ ॥ ऋते स्वानितुमांसा निभक्षयत्वं तु नित्यशः ॥ स्वशरीरं त्वया पुष्टं कुर्वता तप उत्तमम् ॥ ९७ ॥
नादत्तं जायते तात श्वेत पश्य महीतले ॥ आग्रहाद्विक्षमाणा यभिक्षापि प्राणिने पुरा ॥ ९८ ॥ न हि दत्ता गृहे भ्रान्त्या मोहादतिथयेतदा ॥ तेन स्वर्गगतस्या
पि क्षुत्पिपासे तवाधुना ॥ ९९ ॥ सत्त्वं प्रपुष्टमाहारैः स्वशरीरमनुत्तमम् ॥ भक्षयस्व च राजेन्द्र साते नृत्तिर्भविष्यति ॥ १०० ॥ एवमुक्तस्ततो देवं ब्रह्माणमह
मुक्तवान् ॥ भक्षिते च स्वके देहे पुनरन्यन्नमे विभो ॥ १ ॥ क्षुधानि वारणनवदेहस्यास्य विनौदनम् ॥ खादां मिह भक्षयं देव प्रियं मे न हि जायते ॥ २ ॥ ततोऽब्र
वीत् पुनर्ब्रह्मा तव देहोऽक्षयः कृतः ॥ दिने दिने ते पुष्टात्मा शवः श्वेत भविष्यति ॥ ३ ॥ यावद्दर्पशतं पूर्णं स्वमांसं खादभोनृप ॥ यदा गच्छति चागस्त्यः
श्वेतारण्यं महातपाः ॥ ४ ॥ भगवानतिदुर्धर्षस्तदा कृच्छ्राद्विमोक्ष्यसे ॥ सहितारयितुं शक्तः सेन्द्रानपि सुरासुरान् ॥ ५ ॥ आहारं कुत्सितं चे मं राजर्षे किं पुन
स्तव ॥ सुरकार्यं महत्तेन सुकृतं तु महात्मना ॥ ६ ॥ उर्ध्वं निर्जलं कृत्वा दानवाश्च निपातिताः ॥ विन्ध्यश्चादित्यविद्रेषाद्दर्धमानो निवारितः
॥ ७ ॥ लम्बमाना महीचैषा गुरुत्वेनाधिवासिता ॥ दक्षिणादि दिवं याता त्रैलोक्यं विषमं स्थितम् ॥ ८ ॥ मया गत्वा सुरैः सार्द्धं प्रेषितो दक्षिणां

प्र.सू.सं
अ० ३८

॥ ११९ ॥

दिशम् ॥ समांकुरुमहाभागश्रुत्वेन जगत्समम् ॥ ११ ॥ एवं च तेन मुनिना स्थित्वा सर्वाधरासमा ॥ कृताराजेन्द्रमुनिना एव मद्यापि दृश्यते ॥ ११० ॥
 सोऽहं भगवतः श्रुत्वा देवदेवस्य भाषितम् ॥ भुञ्जेच्च कुत्सिताहारं स्वशरीरमनुत्तमम् ॥ ११ ॥ पूर्णवर्षशतं चाद्यभोजनं कुत्सितं च मे ॥ क्षयं नाभ्येति
 तद्विप्रतृप्तिश्चापि ममोत्तमा ॥ १२ ॥ तं मुनिं कृच्छ्रसन्तप्तश्चिन्तयामि दिवानिशम् ॥ कदा वै दर्शनं मद्द्वयं समुनिर्दास्यते वने ॥ १३ ॥ एवं मे चि
 न्तयानस्य गतं वर्षशतन्त्विह ॥ सोऽगस्त्यो हि गतिर्ब्रह्मन्मुनिर्मे भविता ध्रुवम् ॥ १४ ॥ न गतिर्भविता मद्द्वयं कुम्भयोनिमृते द्विजम् ॥ श्रुत्वेत्थं भाषितं
 रामदृष्ट्वाहारं च कुत्सितम् ॥ १५ ॥ कृपया परया युक्तस्तं नृपं स्वर्गगामिनम् ॥ करोम्यहं सुधाभोज्यं नाशयामि च कुत्सितम् ॥ १६ ॥ चिन्तयन्नित्य
 वोचंतमगस्त्यः किं करिष्यति ॥ अहमेतत्कुत्सितं तेनाशयामि महामते ॥ १७ ॥ ईप्सितं प्रार्थय स्वास्मान्मनः प्रीतिकरं परम् ॥ सस्वर्गीमां ततः प्राह क
 थं ब्रह्मवचोऽन्यथा ॥ १८ ॥ कर्तुमुने मया शक्यं न चान्यस्तारयिष्यति ॥ ऋते वै कुम्भयोनिं तं मैत्रावरुणसम्भवम् ॥ १९ ॥ अपृष्टोऽपि मया ब्रह्मन्नेव मूचे पिता
 महः ॥ एवं ब्रुवाणं तं श्वेतमुक्तवानहमस्मि सः ॥ १२० ॥ आगतस्तव भाग्येन दृष्टोऽहं नात्र संशयः ॥ ततः स्वर्गीसमां ज्ञात्वा दण्डवत्पतितो भुवि ॥ २१ ॥
 तमुत्थाप्य ततो रामा ब्रवं किते करोम्यहम् ॥ राजोवाच ॥ आहारात्कुत्सिता ब्रह्मंस्तारय स्वाद्यदुष्कृतात् ॥ २२ ॥ येन लोकोऽक्षयः स्वर्गो भवि
 ता त्वत्कृतेन मे ॥ ततः प्रतिग्रहो दत्तो जगद्वन्धनपेण हि ॥ २३ ॥ भवान्मामनुगृह्णातु प्रतीच्छस्व प्रतिग्रहम् ॥ इदमाभरणं सौम्यतारणार्थं द्विजोत्तम
 ॥ २४ ॥ ब्रह्मर्षे प्रतिगृहीष्व प्रसादं कर्तुमर्हसि ॥ इह गाश्च सुवर्णं च धनं वस्त्रसमन्वितम् ॥ २५ ॥ भक्ष्यं भोज्यं च विप्रर्षे ददाम्याभरणं त्वहम् ॥
 सर्वकामप्रदं तुभ्यं सर्वान्भोगांश्च वेद्विज ॥ २६ ॥ तारणे तु भवान्मद्द्वयं प्रसादं कर्तुमर्हति ॥ तस्याहं स्वर्गिणो वाक्यं श्रुत्वा दुःखसमन्वितम् ॥ २७ ॥
 कृतामतिस्तारणाय न लोभाद्गुणनन्दन ॥ गृहीते भूषणे रामममहस्तगते तदा ॥ २८ ॥ मानुषः पौर्विको देहस्तदानष्टोऽस्य भूपते ॥ प्रनष्टे तु शरीरे च राजर्षिः
 परया मुदा ॥ २९ ॥ मयोक्तोऽसौ विमानेन जगाम त्रिदिवं पुनः ॥ तेन मे शक्रतुल्येन दत्तमाभरणं शुभम् ॥ ३० ॥ तस्मिन्निमित्ते का कुत्स्थ दत्तमद्भुतकर्मणा
 श्वेतो वैदर्भको राजा तदा भूद्वतकल्मषः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे रामागस्त्यसंवादो नामाष्टात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 तदद्भुततमं वाक्यं श्रुत्वा च रघुनन्दनः ॥ गौगवाद्रिस्मया चापि भूयः प्रष्टुं प्रचक्रमे ॥ १ ॥ राम उवाच ॥ भगवंस्तद्वनं घोग्यं त्रासौ तत्तवांस्तपः ॥ श्वेतो वैदर्भ
 को राजा तदद्भुतमभूत्कथम् ॥ २ ॥ विषमं तद्वनं राजा शून्यं मृगविवर्जितम् ॥ प्रविष्टस्तप आस्थातुं कथं वदमहामुने ॥ ३ ॥ समन्ताद्योजनशतं निर्म
 नुष्यमभूत्कथम् ॥ भवान्कथं प्रविष्टस्तद्येन कार्येण तद्वद ॥ ४ ॥ अगस्त्य उवाच ॥ पुरा कृतयुगे राजामनुर्दण्डधरः प्रभुः ॥ तस्य पुत्रोऽथ ना

प० पु०
१२० ॥

प्रासीदिश्वाकुरमितद्युनिः ॥ ५ ॥ तं पुत्रं पूर्वजं राज्ये निक्षिप्य भुविसंमतम् ॥ पृथिव्यां राजवंशानां भवराजेत्युवाच ह ॥ ६ ॥ तथेति च प्रतिज्ञातं पितुः
पुत्रेण राघव ॥ ततः परमसंहृष्टः पुनस्तं प्रत्यभाषत ॥ ७ ॥ मनुखा च ॥ प्रीतोऽस्मि परमोक्षरकर्मणा तेन संशयः ॥ दण्डेन च प्रजारक्षनच दण्डमकारणम्
॥ ८ ॥ अपराधिपुयो दण्डः पात्स्यते मानवैरिह ॥ सदण्डो विधिवन्मुक्तः स्वर्गं नयति पार्थिवम् ॥ ९ ॥ तस्मादण्डे महाबाहो यत्नवान्भवपुत्रक ॥
धर्मस्ते परमोलोके कृतं एवं भविष्यति ॥ १० ॥ अगस्त्य उवाच ॥ इति तं बहुसंदिश्य मनुपुत्रं समाधिना ॥ जगाम त्रिदिवं हृष्टो ब्रह्मलोकमनुत्तमम्
॥ ११ ॥ जनयिष्ये कथं पुत्रानिति चिन्ता परोऽभवत् ॥ कर्मभिर्वहुभिस्तैस्तैस्सुतैस्संयुतोऽभवत् ॥ १२ ॥ तोषयामास पुत्रैस्स पितृन्देवसुतोपमैः ॥
सर्वेषामुत्तमस्तेषां कनीयान् रघुनन्दन ॥ १३ ॥ शूरश्च कृतविद्यश्च गुरुश्च जनपूजया ॥ नाम तस्याथ दण्डेति पिता चक्रे स बुद्धिमान् ॥ १४ ॥ भवि
ष्यदण्डपतनं शरीरे तस्य वीक्ष्य च ॥ सम्पश्यमानस्तं दोषघोरं पुत्रस्य राघव ॥ १५ ॥ स विन्ध्यनीलयोर्मध्ये राज्यमस्य ददौ प्रभुः ॥ सदण्डस्तत्र
राजा भूद्रम्ये पर्वतमूर्धनि ॥ १६ ॥ पुरं चाप्रतिमं तेन निवेशय तथाकृतम् ॥ नाम तस्य पुरस्याथ मधुमत्तमिति स्वयम् ॥ १७ ॥ तथा देशेन सम्पन्नः
शूरो वासमथाकरोत् ॥ एवं राजा स तद्राज्यं चकार स पुरोहितः ॥ १८ ॥ प्रहृष्टः सुप्रजाकीर्णं देवराजो यथादिवि ॥ ततः सदण्डः काकुत्स्थबहुवर्षगणा
युतम् ॥ १९ ॥ अकारयत्तु धर्मात्मा राज्यं निहतकण्टकम् ॥ अथ काले तु कस्मिंश्चिद्राजा भार्गवमाश्रमम् ॥ २० ॥ रमणीयमुपाक्राम चैत्रमासे मनोरमे ॥
तत्र भार्गवकन्यां तुरूपेणाप्रतिमां भुवि ॥ २१ ॥ विचरन्ती वनोद्देशे दण्डोऽपश्यदनुत्तमाम् ॥ उत्तुङ्गपीवरीं श्यामां चन्द्राभवदनां शुभाम् ॥ २२ ॥
सुनासां चारुसर्वाङ्गीं पीनोन्नतपयोधराम् ॥ मध्येक्षामां च विस्तीर्णां दृष्ट्वा तां कुरुते मुदम् ॥ २३ ॥ एकवस्त्रावने चैकाग्रं प्रथमे यौवने स्थिताम् ॥ सतां दृष्ट्वा
त्वधर्मेण अनङ्गशरपीडितः ॥ २४ ॥ अभिगम्य सुविश्रान्तां कन्यां वचनमब्रवीत् ॥ दण्ड उवाच ॥ कुतस्त्वमसि सुश्रोणिकस्य चासि सुशोभने ॥ २५ ॥
पीडितोऽहमनङ्गेन पृच्छामित्वां सुशोभने ॥ त्वयामेऽपहृतं चित्तं दर्शनादेव सुन्दरि ॥ २६ ॥ इदं ते वदनं रम्यं मुनीनां चित्तहारकम् ॥ यद्यहं न लभे भोक्तुं
मृतं मामवधारय ॥ २७ ॥ त्वया हताममप्राणामां जीवय सुलोचने ॥ दासोऽस्मि ते वरारोहे भक्तं मां भजशोभने ॥ २८ ॥ अगस्त्य उवाच ॥
तस्यैवं तु ब्रुवाणस्य मदोन्मत्तस्य कामिनः ॥ भार्गवी प्रत्युवाचैदं वचः स विनयं नृपम् ॥ २९ ॥ अरजो वाच ॥ भार्गवस्य सुतां विद्धि शुक्रस्याक्लिष्टक
र्मणः ॥ अरजानां मराजेन्द्रज्येष्ठामाश्रमवासिनः ॥ ३० ॥ शुक्रः पिता मे राजेन्द्र त्वं च शिष्यो महात्मनः ॥ धर्मतो भगिनी चाहं भवामि
नृपनन्दन ॥ ३१ ॥ एवं विधं वचो वक्तुं न त्वमर्हसि पार्थिव ॥ अन्येभ्योऽपि सुदुष्टेभ्योरक्षया चाहं सदा त्वया ॥ ३२ ॥ क्रोधनो मे पितारौ द्रो

प्र.सु.सं.
अ० ३९

१२०

भस्मत्वंत्वांसमानयेत् ॥ अथवाराजधर्मेणासम्बन्धंकुरुषेबलात् ॥ ३३ ॥ पितरंयाचयस्वत्वंधर्मदृष्टेनकर्मणा ॥ वरयस्वनृपश्रेष्ठपितरं
 मेमहाद्युतिम् ॥ ३४ ॥ अन्यथाविपुलंदुःखंतवघोरंभवेद्भुवम् ॥ कुद्धोहिमेपितासर्वत्रैलोक्यमभिनिर्दहेत् ॥ ३५ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ततोऽशुभंमहा
 घोरंश्रुत्वादण्डःसुदारुणम् ॥ प्रत्युवाचमदोन्मत्तःशिरसाभिनतःपुनः ॥ ३६ ॥ दण्डउवाच ॥ प्रसादंकुरुसुश्रोणिकामोन्मत्तस्यकामिनि ॥ त्वयारुद्धां
 ममप्राणाविशीर्यन्तेशुभानने ॥ ३७ ॥ त्वांप्राप्यवैरंमेऽत्रास्तुवधोवापिमहत्तरः ॥ भक्तंभजस्वमांभीरुत्वयिभक्तिर्हिमेपरा ॥ ३८ ॥ अग
 स्त्यउवाच ॥ एवमुक्त्वातुतांकन्यांबलात्सङ्गृह्णद्बाहुना ॥ अन्येनराज्ञाहस्तंनविवस्त्रासातथाकृता ॥ ३९ ॥ अङ्गमङ्गेसमाश्लिष्यमुखेचैवमुखं
 कृतम् ॥ विस्फुरन्तीयथाकामंमैथुनायोपचक्रमे ॥ ४० ॥ तमनर्थमहाघोरंदण्डःकृत्वासुदारुणम् ॥ नगरंस्वंगगामाशुमदोन्मत्तइवद्विपः
 ॥ ४१ ॥ भार्गवीरुदतीदीनाआश्रमस्याविदूरतः ॥ प्रत्यपालयदुद्विग्नापितरंदेवसम्मितम् ॥ ४२ ॥ समुहूर्तादुपस्पृश्यदेवर्षिरमितद्युतिः ॥
 स्वमाश्रमंशिष्यवृत्तंशुधार्तःसन्न्यवर्तत ॥ ४३ ॥ सोऽपश्यदरजादीनारजसासमभिप्लुताम् ॥ चन्द्रस्यघनसंयुक्तांज्योत्स्नामिवपराजिताम्
 ॥ ४४ ॥ तस्यरोषःसमभक्तशुधार्तस्यमहात्मनः ॥ निर्दहन्निवलोकांस्त्रींस्ताञ्शिष्यान्समुवाचह ॥ ४५ ॥ भार्गवउवाच ॥ पश्यध्वंविपरीत
 स्यदण्डस्यादीर्घदर्शिनः ॥ विपत्तिंघोरसङ्काशादीप्तामग्निशिखामिव ॥ ४६ ॥ यन्नाशंदुर्गतिंप्राप्तस्सानुगश्चनसंशयः ॥ यस्तुदीप्तहुताश
 स्यअर्चिःसंस्पृष्टवानिह ॥ ४७ ॥ यस्मात्सकृतवान्पापमीदृशंघोरसम्मितम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यतिदुर्मेधांपांसुवर्षमनुत्तमम् ॥ ४८ ॥ कुराजा
 देशसंयुक्तःसभृत्यबलवाहनः ॥ पापकर्मसमाचारोवधंप्राप्स्यतिदुर्मतिः ॥ ४९ ॥ समन्ताद्योजनशतंविषयंचास्यदुर्मतेः ॥ धुनोतुपांसुवर्षेण
 महतापाकशासनः ॥ ५० ॥ सर्वसत्त्वानियानीहजङ्गमस्थावराणिवै ॥ सर्वेषांपांसुवर्षेणक्षयःक्षिप्रंभविष्यति ॥ ५१ ॥ दण्डस्यविषयोयाव
 तावत्सवनमाश्रमम् ॥ पांसुवर्षमिवाकस्मात्सप्तरात्रंभविष्यति ॥ ५२ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ इत्युक्त्वाक्रोधसन्तप्तस्तमाश्रमनिवासिनम् ॥ जनं
 जनपदस्यान्तेस्थीयतामित्युवाचह ॥ ५३ ॥ उक्तमात्रेउशनसाआश्रमावसथोजनः ॥ क्षिप्रंतुविषयात्तस्मात्स्थानंचक्रेचबाह्यतः ॥ ५४ ॥
 तंतथोक्तामुनिजनमरजामिदमब्रवीत् ॥ भार्गवउवाच ॥ आश्रमेत्वंसुदुर्मेधेवसचेहसमाहिता ॥ ५५ ॥ इदं योजनपर्यन्तमाश्रमंरुचिरप्रभम् ॥
 अरजेविरजास्तिष्ठकालमत्रसमाश्रितम् ॥ ५६ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ श्रुत्वानियोगंविप्रर्षेररजाभार्गवीतदा ॥ तथेतिपितरंप्राहभार्गवंभृशदुःखिता ॥
 ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वाभार्गवोवासंतस्मादन्यमुपाक्रमत् ॥ सप्ताहेभस्मसाद्भूतंयथोक्तंब्रह्मवादिना ॥ ५८ ॥ तस्माद्दण्डस्यविषयोविन्ध्यशैलस्य

मानुष ॥ शप्तोद्युशनसारामतदाभूद्धर्षणेकृते ॥ ६९ ॥ ततःप्रभृतिकाकुत्स्थदण्डकारण्यमुच्यते ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांपृच्छसिराधव
 ॥ ६० ॥ सन्ध्यामुपासितुंवीरसमयोद्यतिवर्तते ॥ एतेमहर्षयोरामपूर्णकुम्भाःसमन्ततः ॥ ६१ ॥ कृतोदकानरव्याग्रपूजयन्तिदिवाकरम् ॥
 सर्वैर्ऋषिभिरभ्यस्तैःस्तोत्रैर्ब्रह्मादिभिःकृतैः ॥ ६२ ॥ रविरस्तंगतो रामगत्वोदकमुपस्पृश ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ऋपेर्वचनमादायरामःसन्ध्यामुपासितुम्
 ॥ ६३ ॥ उपचक्रामतत्पुण्यंससरोरघुनन्दनः ॥ अथतस्मिन्वनोद्देशे रम्येपादपशोभिते ॥ ६४ ॥ नदीपुण्येगिरिवरेकोकिलाशतमण्डिते ॥ नाना
 पक्षिरवोद्यानेनानामृगसमाकुले ॥ ६५ ॥ सिंहव्याग्रसमाकीर्णैर्नानाद्विजसमावृते ॥ गृध्रोलूकौप्रवसितौवहून्वर्षगणानपि ॥ ६६ ॥ अथो
 लूकस्यभवनंगृध्रःपापविनिश्चयः ॥ ममेदमितिकृत्वासौकलहन्तेनचाकरोत् ॥ ६७ ॥ राजासर्वस्यलोकस्यरामोराजीवलोचनः ॥ तंप्रपद्यावहै
 शीघ्रंकस्यैतद्भवनंभवेत् ॥ ६८ ॥ गृध्रोलूकौप्रपद्येतांजातकोपावमर्षिणौ ॥ रामंप्रपद्यतौशीघ्रंकलिव्याकुलचेतसौ ॥ ६९ ॥ तौपरस्प
 रविद्वेषौस्पृशतश्चरणौतथा ॥ अथदृष्ट्वाराधवेन्द्रंगृध्रोवचनमब्रवीत् ॥ ७० ॥ गृध्रउवाच ॥ सुराणामसुराणांचत्वंप्रधानोमतोमम ॥ बृहस्पतेश्च
 शुक्राच्चत्वंविशिष्टोमहामतिः ॥ ७१ ॥ परावरज्ञोभूतानांमर्त्येशःक्रड्वापरः ॥ दुर्निरीक्षोयथासूर्योहिमवानिवगौरवे ॥ ७२ ॥ सागर
 आसिगाम्भीर्येलोकपालोयमोद्भसि ॥ क्षान्त्याधरण्यातुल्योऽसिशीघ्रत्वेह्यनिलोपमः ॥ ७३ ॥ गुरुस्त्वंसर्वसम्पन्नोविष्णुरूपोऽसिराधव ॥
 अमर्षीदुर्जयोजेतासर्वास्त्रविधिपारगः ॥ ७४ ॥ शृणुत्वंममदेवेशविज्ञाप्यनरपुङ्गव ॥ ममालयंपूर्वकृतंबाहुवीर्येणवैप्रभो ॥ ७५ ॥ उलूको
 हरतेराजंस्त्वत्समीपेविशेषतः ॥ ईदृशोऽयंदुराचारस्त्वदाज्ञालङ्घकोनृप ॥ ७६ ॥ प्राणान्तिकेनदण्डेनरामशासितुमर्हसि ॥ एवमुक्तेतु
 गृध्रेणउलूकोवाक्यमब्रवीत् ॥ ७७ ॥ शृणुदेवममज्ञाप्यमेकचित्तोनराधिप ॥ सोमाच्छक्राच्चसूर्याच्चधनदाच्चयमात्तथा ॥ ७८ ॥ जायतेवै
 नृपोरामकिञ्चिद्भवतिमानुषः ॥ त्वंतुसर्वमयोदेवोनारायणपरायणः ॥ ७९ ॥ प्रोच्यतेसोमताराजन्सम्यक्कार्येविचारिते ॥ सम्यग्रक्षसि
 तापेभ्यस्तमोघ्नोहियतोभवान् ॥ ८० ॥ दोषेदण्डात्प्रजानांत्वंयतःपापभयापहः ॥ दाताप्रहर्तागोप्ताचतेनेन्द्रइवनोभवान् ॥ ८१ ॥ अधृ
 ष्यःसर्वभूतेषुतेजसाचानलोमतः ॥ अभीक्ष्णंतपसेपापांस्तेनत्वंरामभास्करः ॥ ८२ ॥ साक्षाद्वित्तेशतुल्यस्त्वमथवाधनदाधिकः ॥ चित्ता
 यत्तातुपत्नीश्रीर्नित्यंतैराजसत्तम ॥ ८३ ॥ धनदस्यतुकोशेनधनदस्तेनवैभवान् ॥ समःसर्वेषुभूतेषुस्थावरेषुचरेषुच ॥ ८४ ॥ शत्रौमित्रेचतेदृष्टिः
 समन्ताद्यातिराधव ॥ धर्मेणशासनंनित्यंव्यवहारविधिक्रमैः ॥ ८५ ॥ यस्यरुण्यसिवैराममृत्युस्तस्याभिधीयते ॥ गीयसेतेनवैराजन्यम

इत्यभिविश्रुतः ॥ ८६ ॥ यश्चासौमानुषोभावोभवतो नृपसत्तम ॥ आनृशंस्यपरोराजासर्वेषुकृपयान्वितः ॥ ८७ ॥ दुर्बलस्यत्वनाथस्य
राजाभवतिवैबलम् ॥ अचक्षुषोभवेच्चक्षुरमतेषुमतिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ अस्माकमपिनाथस्त्वं श्रूयतांममधार्मिक ॥ भवतातत्रमन्तव्यंयथैते
किलपक्षिणः ॥ ८९ ॥ योऽस्मन्नाथः सपक्षीन्द्रोभवतो विनियोज्यकः ॥ अस्वाम्यं देवनास्माकंसन्निधौभवतः प्रभो ॥ ९० ॥ भवतैवकृतं पूवभूतग्रामंचतु
र्विधम् ॥ ममालयप्रविष्टुगृध्रोमांवाधतेनृप ॥ ९१ ॥ भवान्देवमनुष्येषुशास्तावैनरपुङ्गव ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुवैरामः सचिवानाह्वय
त्स्वयम् ॥ ९२ ॥ विष्टिर्जयन्तोविजयः सिद्धार्थोराष्ट्रवर्धनः ॥ अशोकोधर्मपालश्चसुमन्त्रश्चमहाबलः ॥ ९३ ॥ एतेरामस्यसचिवाराज्ञोदश
रथस्यच ॥ नीतियुक्तामहात्मानः सर्वशास्त्रविशारदाः ॥ ९४ ॥ सुशान्ताश्चकुलीनाश्चनयेमन्त्रेचकोविदाः ॥ तानाह्वयसधर्मात्मापुष्पकादव
रुह्यच ॥ ९५ ॥ गृध्रोलूकौविवदन्तौपृच्छतिस्मरघूत्तमः ॥ रामउवाच ॥ कतिवर्षाणिभोगृध्रतवेदनिलयंकृतम् ॥ ९६ ॥ एतन्मेकौतुकं
हियदिजानासितत्त्वनः ॥ एतच्छ्रुत्वावचोगृध्रोवभाषेराघवंस्थितम् ॥ ९७ ॥ गृध्रउवाच ॥ इयंवसुमतीराममानुषैर्वहुबाहुभिः ॥ उच्छ्रितैरा
चितासर्वातदाप्रभृतिमद्वहम् ॥ ९८ ॥ उलूकस्त्वब्रवीद्रामंपादपैरुपशोभिता ॥ यदैवपृथिवीराजंस्तदाप्रभृतिमेगृहम् ॥ ९९ ॥ एतच्छ्रुत्वातु
रामोवैसभासदउवाचह ॥ १०० ॥ रामउवाच ॥ नसासभायत्रनसन्तिवृद्धाः कृद्धानतेयेनवदन्तिधर्मम् ॥ नासौधर्मोयत्रनचास्तिसत्यंनतत्स
त्यंयच्छलमभ्युपैति ॥ १ ॥ येतुसभ्याः सभागत्वातूष्णींध्यायन्तआसते ॥ यथाप्राप्तंननुवतेसर्वेतेऽनृतंवादिनः ॥ २ ॥ नवक्तिचश्रुतंयश्चका
मक्रोधात्तथाभयात् ॥ सहस्रंवारुणाः पाशाः प्रतिमुञ्चन्तितनरम् ॥ ३ ॥ तेषांसंवत्सरेपूर्णेपाशैः एकः प्रमुच्यते ॥ तस्मात्सत्यंतुवक्तव्यंजानतास
त्यमञ्जसा ॥ ४ ॥ एतच्छ्रुत्वातुसचिवाराममेवाबुवंस्तदा ॥ उलूकः शोभतेराजत्रतुगृध्रोमहामते ॥ ५ ॥ त्वंप्रमाणंमहाराजराजाहिपरमागतिः ॥
राजमूलाः प्रजाः सर्वाराजाधर्मः सनातनः ॥ ६ ॥ शास्ताराजानृणांयेषानंतेगच्छन्तिदुर्गतिम् ॥ वैवस्वतेनमुक्ताश्चभवन्तिपुरुषोत्तमाः ॥ ७ ॥ सचि
वानांवचः श्रुत्वारामोवचनमब्रवीत् ॥ श्रूयतामभिधास्यामिपुराणंयदुदाहृतम् ॥ ८ ॥ द्यौः सचन्द्रार्कनक्षत्रासपर्वतमहीद्रुमम् ॥ सलिलार्णवसं
मग्नंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ९ ॥ एकमेवतदाह्यासीत्सर्वमेकमिवाम्बरम् ॥ पुनर्भूः सहलक्ष्म्याचविष्णोर्जठरमाविशत् ॥ ११० ॥ तांनिगृह्यमहा
तेजाः प्रविश्यसलिलार्णवम् ॥ सुष्वापहिकृतात्मासबहुवर्षशतान्यपि ॥ ११ ॥ विष्णोसुप्तेततोब्रह्माविवेशजठरंततः ॥ बहुस्रोतंचतंज्ञात्वामहा
योगीसमाविशत् ॥ १२ ॥ नाभ्यांविष्णोः समुद्रूतंपद्मंहेमविभूषितम् ॥ सतुनिर्गम्यवैब्रह्मायोगीभूत्वामहाप्रभुः ॥ १३ ॥ सिसृक्षुः पृथिवींवायुं

प० पु०
१२२ ॥

वतांश्चमहीरुहान् ॥ तदन्तराः प्रजाः सर्वा मानुषांश्च सरीसृपान् ॥ १४ ॥ जरायुजाण्डजान्सर्वान्ससर्जसमहातपाः ॥ तस्य गात्रसमुत्पन्नः कैटभो
मधुना सह ॥ १५ ॥ दानवौ तौ महावीर्यौ घोरौ लब्धवरो तदा ॥ दृष्ट्वा प्रजापतितत्र कोधाविष्टावुभौ नृप ॥ १६ ॥ वेगेन महता भोक्तुं स्वयम्भु
वमधावताम् ॥ दृष्ट्वा सत्त्वानि सर्वाणि निस्सरन्ति पृथक् पृथक् ॥ १७ ॥ ब्रह्मणा संस्तुतो विष्णुर्हत्वा तौ मधुकैटभौ ॥ पृथिवीं वर्धयामास स्थित्य
र्थमेदसातयोः ॥ १८ ॥ मेदो गन्धातुधरणीमेदिनीत्यभिधांगता ॥ तस्मान्न गृध्रस्य गृहमुलूकस्य तदाऽभवत् ॥ १९ ॥ तस्माद्गृध्रस्त्वसत्यो वै
पापकर्मापरालयम् ॥ स्वीयं करोति पापात्मा दण्डनीयोन संशयः ॥ १२० ॥ ततोऽशरीरिणी वाणी अन्तरिक्षात् प्रभापते ॥ मावधीराम गृध्रं त्वं पू
र्वं दग्धं तपो बलात् ॥ २१ ॥ पुरा गौतम दग्धोऽयं प्रजानाथोजनेश्वर ॥ ब्रह्मदत्तस्तु नामैष शूरः सत्यव्रतः शुचिः ॥ २२ ॥ गृहमागत्य विप्रोऽस्य
भोजनं प्रत्ययाचत ॥ साग्रं वर्षशतं चैव भुक्त्वा नृपसत्तम ॥ २३ ॥ ब्रह्मदत्तस्तु वै तस्य पाद्यमर्घ्यं स्वयंततः ॥ आत्मनैवाकरोत्सम्यग्भोजनार्थमह
द्युते ॥ २४ ॥ समाविश्य गृहं तस्य आहारे तु महात्मनः ॥ नारीं पूर्णस्तनीं दृष्ट्वा हस्तेनाथ परामृशत् ॥ २५ ॥ अथ क्रुद्धेन मुनिना शापो दत्तः सुदारुणः ॥
गृध्रं त्वंगच्छ वै मृदराजामुनिमथ ब्रवीत् ॥ २६ ॥ कृपां कुरु महाभाग शापोद्धारो भविष्यति ॥ दयालुस्तद्वचः श्रुत्वा पुनराह नराधिप ॥ २७ ॥
उत्पत्स्यते रघुकुले रामो नाम महायशाः ॥ इक्ष्वाकूणां महाभागो राजा राजीवलोचनः ॥ २८ ॥ तनदृष्टो विपीपस्त्वं भवितानरपुङ्गव ॥ दृष्टो रा
मेण तच्छ्रुत्वा बभूवं पृथिवीपतिः ॥ २९ ॥ गृध्रं त्वं त्यज्य वै शीघ्रं दिव्यगन्धानुलेपनः ॥ पुरुषो दिव्यरूपोऽसौ बभूव तनराधिपम् ॥ ३० ॥
साधुराघवधर्मज्ञत्वत्प्रसादादहं विभो ॥ विमुक्तो नरकाद्धोरादपापस्तु त्वया कृतः ॥ ३१ ॥ विसर्जितं मया गार्ध्र्यनररूपी महीपतिः ॥ उलूकं प्रा
ह धर्मज्ञस्व गृहं विशकौशिक ॥ ३२ ॥ अहं सन्ध्यामुपासित्वा गमिष्ये यत्र वै मुनिः ॥ अथोदकमुपस्पृश्य सन्ध्यामन्वास्य पश्चिमाम् ॥ ३३ ॥
आश्रमं प्राविश द्रामः कुम्भयोनेर्महात्मनः ॥ तस्यागस्त्यो बहुगुणं फलमूलं च सादरम् ॥ ३४ ॥ रसवन्ति च शाकानि भोजनार्थमुपाहरत् ॥
सभुक्त्वा त्रय्याग्रस्तदन्नममृतोपमम् ॥ ३५ ॥ प्रीतश्च परितुष्टश्च तारात्रिसमुपावसत् ॥ प्रभाते काल्यमुत्थाय कृत्वा द्विकमरिन्दमम् ॥ ३६ ॥
ऋषिसमभिचक्राम गमनाय रघूत्तमः ॥ अभिवाद्या ब्रवीद्रामो महर्षि कुम्भसम्भवम् ॥ ३७ ॥ आपृच्छेसाधये ब्रह्मन्नुज्ञातुं त्वमर्हसि ॥ धन्योऽ
स्म्यनुगृहीतोऽस्मि दर्शनेन महामुने ॥ ३८ ॥ दिष्ट्या चाहं भविष्यामि पावितात्मा महात्मनः ॥ एवं ब्रुवतिकाकुत्स्थे वाक्यमद्भुतदर्शनम् ॥ ३९ ॥
उवाच परमप्रीतो बाष्पनेत्रस्तपोधनः ॥ अत्यद्भुतमिदं वाक्यं तव रामशुभाक्षरम् ॥ १४० ॥ पावनं सर्वभूतानां त्वयोक्तं रघुनन्दन ॥ मुहूर्तमपि रा

प्र.सू.सं.
अ० ३९

॥ १२२ ॥

मत्वांमैत्रेणेशन्तियेनराः ॥ ४१ ॥ पावितास्सर्वसूक्तैस्तेकथ्यन्तेत्रिदिवौकसः ॥ यचत्वांधोरचक्षुर्भिरीक्षन्तेप्राणिनोभुवि ॥ ४२ ॥ तेहताब्रह्म
 दण्डेनसद्योनरकगामिनः ॥ ईदृशस्त्वंरघुश्रेष्ठपावनःसर्वदेहिनाम् ॥ ४३ ॥ कथयन्तश्चलोकास्त्वासिद्धिमेष्यन्तिराघव ॥ गच्छस्वानातुरोऽविघ्नं
 पन्थानमकुतोभयः ॥ ४४ ॥ प्रशाधिराज्यंधर्मेणगतिस्तुजगतांभवान् ॥ एवमुक्तस्तुमुनिनाप्राञ्जलिप्रप्रहो नृपः ॥ ४५ ॥ अभिवादयितुंच
 क्रेसोऽगस्त्यमृषिसत्तमम् ॥ अभिवाद्यमुनिश्रेष्ठांस्तांश्चसवास्तपोऽधिकान् ॥ ४६ ॥ अथारोहत्तदाव्यग्रःपुष्पकंहेमभूषितम् ॥ तंप्रयान्तंमुनिगणा
 आशीर्वादैस्समन्ततः ॥ ४७ ॥ अपूपुजन्नरेन्द्रंतंसहस्राक्षमिवामराः ॥ ततोऽर्धदिवसेप्राप्तेरामःसर्वार्थकोविदः ॥ ४८ ॥ अयोध्यांप्राप्यकाकु
 त्स्थःपद्भ्यांकक्षामवातरत् ॥ ततोविसृज्यरुचिरंपुष्पकंकामवाहितम् ॥ ४९ ॥ कक्षान्तराद्रिनिष्क्रम्यद्रास्थान्राजाब्रवीदिदम् ॥ लक्ष्म
 णंभरतंचैवगच्छध्वंलघुविक्रमाः ॥ ५० ॥ ममागमनमाख्यायसमानयतमाचिरम् ॥ श्रुत्वाथभांपितंद्राःस्थारामस्याक्लिष्टकर्मणः
 ॥ ५१ ॥ गत्वाकुमारावाह्यराघवायन्यवदेयन् ॥ द्वास्थैःकुमारावानीतौराघवस्यनिदेशतः ॥ ५२ ॥ दृष्ट्वातुराघवःप्राप्तौप्रियौभरतलक्ष्मणौ ॥
 समालिङ्ग्यतुरामस्तौवाक्यंचेदमुवाचह ॥ ५३ ॥ कृतमयायथातथ्यंद्विजकार्यमनुत्तमम् ॥ धर्महेतुमतोभूयःकर्तुमिच्छामिराघवौ ॥ ५४ ॥ भवद्भ्यामा
 त्मभूताभ्यांराजसूयंकृतमम् ॥ सहितोयष्टुमिच्छामियत्रधर्मश्चशाश्वतः ॥ ५५ ॥ पुष्करस्थेनवैपूवब्रह्मणालोककारिणा ॥ शतत्रयेणयज्ञानामिष्टंषष्ट्यधि
 केनच ॥ ५६ ॥ इद्धाहिराजसूयेनसोमोधर्मेणधर्मवित् ॥ प्राप्तःसर्वेपुलोकेषुकीर्तिस्थानमनुत्तमम् ॥ ५७ ॥ इद्धाहिराजसूयेनमित्रःशत्रुनिवर्द्ध
 णः ॥ मुहुर्तेनसुशुद्धेनवरुणत्वमुपागतः ॥ ५८ ॥ तस्माद्भवन्तौसञ्चिन्त्यकार्येऽस्मिन्वदंतंहितम् ॥ भरतउवाच ॥ त्वंधर्मःपरमःसाधोत्वयि
 सर्वावसुन्धरा ॥ ५९ ॥ प्रतिष्ठितामहावाहोयशश्चामितविक्रम ॥ महीपालाश्चसर्वेत्वांप्रजापतिमिवामराः ॥ ६० ॥ निरीक्षन्तेमहात्मा
 नोलोकनाथतथावयम् ॥ प्रजाश्चपितृवद्राजन्पश्यन्तित्वांमहामते ॥ ६१ ॥ पृथिव्यांगतिभूतोऽसिप्राणिनामिहराघव ॥ सत्वमेवंविधंयज्ञाना
 हर्तासिपरन्तप ॥ ६२ ॥ पृथिव्यांसर्वभूतानांविनाशोदृश्यतेयतः ॥ श्रूयतेराजशार्दूलसोमस्यमनुजेश्वर ॥ ६३ ॥ ज्योतिषांसुमहद्युद्धं
 सङ्ग्रामेतारकामये ॥ ताराबृहस्पतेर्भार्याहतासोमेनकामतः ॥ ६४ ॥ तत्रयुद्धमहद्वृत्तंदेवदानवनाशनम् ॥ वरुणस्यक्रतौघोरेसङ्ग्रामेमत्स्य
 कच्छपाः ॥ ६५ ॥ निवृत्तेराजशार्दूलसर्वेनष्टाजलेचराः ॥ हरिश्चन्द्रस्ययज्ञान्तोराजसूयस्यराघव ॥ ६६ ॥ आडीबकमहद्युद्धंस
 र्वलोकविनाशनम् ॥ पृथिव्यांयानिसत्त्वानितिर्यग्योनिगतानिवै ॥ ६७ ॥ दिव्यानांपार्थिवानांचराजसूयेक्षयःश्रुतः ॥ सत्त्वंपुरुषशार्दूल

प० पु०
१२३ ॥

बुद्ध्यासञ्चिन्त्यपार्थिव ॥ ६८ ॥ प्राणिनांच हितसौम्यपूर्णधर्मसमाचर ॥ भरतस्य वचः श्रुत्वा राघवः प्राह सादरम् ॥ ६९ ॥ राम उवाच ॥
प्रीतोऽस्मितवधर्मज्ञवाक्येनानेन शत्रुहन् ॥ निवर्तितराजसूयान्मतिर्मेधर्मवत्सल ॥ १७० ॥ पूर्णधर्मकरिष्यामि कान्यकुब्जे च वामनम् ॥ स्थापयि
ष्याम्यहं वीरसामेख्यातिर्दिवंगता ॥ ७१ ॥ भविष्यति न सन्देहो यथा गङ्गा भगीरथात् ॥ १७२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे यज्ञनि
वारणनामैकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ भीष्म उवाच ॥ कथं रामेण विप्रर्षे कान्यकुब्जे तु वामनः ॥ स्थापितः क्वचलब्धोऽसौ विस्तरान्मम की
र्तय ॥ १ ॥ तथा हि मधुरा चैषा या वाणी रामकीर्तने ॥ कीर्तिता भगवन्मह्यमनःकर्णसुखावहा ॥ २ ॥ अनुरागेण तं लोकाः स्नेहात्पश्यन्ति राघवम् ॥
धर्मज्ञश्च कृतज्ञश्च बुद्ध्या च परिनिष्ठितः ॥ ३ ॥ प्रशास्ति पृथिवीं सर्वाधर्मेण सुसमाहितः ॥ तस्मिञ्शासति वैराज्यं सर्वकामफलाद्रुमाः
॥ ४ ॥ रसवन्तः प्रभूताश्च वासांसि विविधानि च ॥ अकृष्टपच्या पृथिवीनिःसपत्नमहात्मनः ॥ ५ ॥ देवकार्यकृतं तेन रावणो लोककण्टकः ॥
स पुत्रोऽमात्यसहितो लीलयेव निपातितः ॥ ६ ॥ तस्य बुद्धिस्समुत्पन्ना पूर्णे धर्मे द्विजोत्तम ॥ तस्याहं च स्तिसर्वं श्रोतुं च्छामि वै मुने ॥ ७ ॥ पुल
स्त्य उवाच ॥ कस्यचित्त्वथ कालस्य रामो धर्मपथे स्थितः ॥ यच्च कारमहाबाहो शृणुष्वैकमना नृप ॥ ८ ॥ सस्मार राघवेन्द्रस्तु कथं राजा विभीषणः ॥
लङ्कायां संस्थितो राज्यं करिष्यति च राक्षसः ॥ ९ ॥ गीर्वाणेषु प्रातिकूल्यं विनाशस्य तु लक्षणम् ॥ मया तस्य तु तदत्तराज्यं चन्द्रार्ककालिकम् ॥
॥ १० ॥ तस्या विनाशतः कीर्तिः स्थिरामेशाश्च तीभवेत् ॥ रावणेन तपस्तप्तं विनाशायात्मनस्त्वह ॥ ११ ॥ विध्वस्तः स च पापिष्ठो दे
वकार्ये मया धुना ॥ तदिदानीं मयान्वेष्यः स्वयंगत्वा विभीषणः ॥ १२ ॥ सन्देष्टव्यं हितं तस्य येन तिष्ठेत्स शाश्वतम् ॥ एवं चिन्तय तस्तस्य रामस्या
मिततेजसः ॥ १३ ॥ आजगामाथ भरतोरारामं दृष्ट्वा ब्रवीदिदम् ॥ किं त्वंचिन्तयसे देवनरहस्यं वदस्व मे ॥ १४ ॥ देवकार्ये धरायां वा स्व
कार्ये वानरोत्तम ॥ एवं ब्रुवन्तं भरतं ध्यायमानमवस्थितम् ॥ १५ ॥ ॥ अब्रवीद्राघवो वाक्यं रहस्यं तु न वै तव ॥ भवान्वहिश्चरः प्राणो लक्ष्म
णश्च महायशाः ॥ १६ ॥ अवेद्यं भवतो नास्ति मम सत्यं विधारय ॥ एषामे महती चिन्ता कथं देवैर्विभीषणः ॥ १७ ॥ वर्तते यद्विदितार्थं वै
दशग्रीवो निपातितः ॥ गमिष्ये तदहं लङ्कां यत्र चासौ विभीषणः ॥ १८ ॥ तं च दृष्ट्वा पुरीं तां तु कार्यमुक्त्वा च राक्षसम् ॥ आलोक्य सर्ववसुधां सुग्री
वं वानरेश्वरम् ॥ १९ ॥ महाराजं च शत्रुघ्नं भ्रातृपुत्रांश्च सर्वशः ॥ एवं वदतिकाकुत्स्थे भरतः पुरतः स्थितः ॥ २० ॥ उवाच राघवं वाक्यं गमिष्ये भवता
सह ॥ एवं कुरु महाबाहो सौमित्रि रिहतिष्ठतु ॥ २१ ॥ इत्युक्त्वा भरतं रामस्सौमित्रिचाह वै पुरे ॥ रक्षाकार्या त्वया वीरया वदागमनं हि नौ ॥

प्र.सू.खं.
अ०.४०

॥ १२३ ॥

॥ २२ ॥ एवंलक्ष्मणमादिश्यध्यात्वावैपुष्पकंनृप ॥ आरुरोहसवेयानंकौसल्यानन्दवर्धनः ॥ २३ ॥ पुष्पकंतुततःप्राप्तंगान्धारविषयोय
 तः ॥ भरतस्यसुतौदृष्ट्वाजगन्नीतिनिरीक्ष्यच ॥ २४ ॥ पूर्वादिशंतोगत्वालक्ष्मणस्यसुतौयतः ॥ पुरेषुतेषुषड्रात्रमुषित्वारघुनन्दनौ ॥ २५ ॥
 गतौतेनविमानेनदक्षिणामभितोदिशम् ॥ गङ्गायामुनसम्भेदंप्रयागमृषिसेवितम् ॥ २६ ॥ अभिवाद्यभरद्वाजमत्रैराश्रममीयतुः ॥ सम्भाष्यचमु
 नीस्तत्रजनस्थानमुपागतौ ॥ २७ ॥ रामउवाच ॥ अत्रपूर्वहतासीतारावणेनदुरात्मना ॥ हत्वाजटायुषंगृध्रयोऽसौपितृसखोहिनौ ॥ २८ ॥
 अत्रास्माकंमहद्युद्धंकवन्धेनकुबुद्धिना ॥ हतेनतेनदग्धेनसीतास्तेरावणालये ॥ २९ ॥ ऋष्यमूकेगिरिवरेसुग्रीवोनामवानरः ॥ सतेकरिष्यतेसाहं
 पम्पांत्रजसंहानुजः ॥ ३० ॥ पम्पासरःसमासाद्यशबरींगच्छतापसीम् ॥ इत्युक्तोदुःखितोवीरनिराशोजीवितेस्थितः ॥ ३१ ॥ इयंसान
 लिनीवीर्यस्यावैलक्ष्मणोऽवदत् ॥ माकृथाःपुरुषव्याघ्रशोकंशत्रुविनाशन ॥ ३२ ॥ आज्ञाकारिणिभृत्येचमयिप्राप्स्यसिमेथिलीम्
 अत्रमेवार्षिकामासागतावर्षशतोपमाः ॥ ३३ ॥ अत्रैवनिहतोवालीसुग्रीवार्थेपरन्तप ॥ एषासादृश्यतेनूनंकिष्किन्धावालिपालिता
 ॥ ३४ ॥ यस्यावैसहिधर्मात्मासुग्रीवोवानरेश्वरः ॥ वानरैःसहितोवीरतावदास्तेसमाःशतम् ॥ ३५ ॥ वानरैस्सहसुग्रीवोयावदास्तेसभाग
 तः ॥ तावत्तत्रागतौवीरौपुंर्याभरतराघवौ ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वासभ्रातरौप्राप्तौप्रणिपत्याब्रवीदिदम् ॥ क्युवांप्रस्थितौवीरौकार्यंकिंतुकरिष्यथः
 ॥ ३७ ॥ विनिवेश्यासनेतौचददावर्घ्यस्वयंतदा ॥ एवंसभास्थितेतत्रधर्मिष्ठेरघुनन्दने ॥ ३८ ॥ अङ्गदोऽध्वह्नूमांश्चनलोनीलश्चपाटलः ॥ गजो
 गवाक्षोगवयःपनसश्चमहायशाः ॥ ३९ ॥ पुरोधसोमन्त्रिणश्चदेवज्ञोदधिवक्त्रकः ॥ नीलशशतवलिर्मैन्दोद्विविदोगन्धमादनः ॥ ४० ॥ वीरबाहु
 स्सुबाहुश्चवीरसेनोविनायकः ॥ सूर्याभःकुमुदश्चैवसुषेणोहरियूथपः ॥ ४१ ॥ ऋषभोविनतश्चैवगवाख्योभीमविक्रमः ॥ ऋक्षराजश्चधूम्रश्च
 सहसैन्यैरुपागताः ॥ ४२ ॥ अन्तःपुराणिसर्वाणिरूमातारातथैवच ॥ अवरोधोऽङ्गदस्यापितथान्याःपरिचारिकाः ॥ ४३ ॥
 प्रहर्षमतुलंप्राप्यसाधुसाध्वितिचाब्रुवन् ॥ वानराश्चमहात्मानःसुग्रीवसहितास्तदा ॥ ४४ ॥ वानर्यश्चमहाभागास्ताराद्यास्तत्रराघवम् ॥
 अभिप्रेक्ष्याश्रुकण्ठ्यश्चप्रणिपत्येदमब्रुवन् ॥ ४५ ॥ कसादेवीत्वयादेवयाविनिर्जित्यरावणम् ॥ शुद्धिकृत्वाहितेवह्नौपितुरग्रउमापतेः ॥ ४६ ॥
 त्वयानीतांपुरीरामनतांपश्यामितंऽग्रतः ॥ नविनात्वंतयादेवशोभसेरघुनन्दन ॥ ४७ ॥ त्वयाविनापिसाध्वीसाकनुतिष्ठतिजानकी ॥
 अन्यांभार्यान्तेवेद्मिभार्याहीनोनशोभसे ॥ ४८ ॥ क्रौञ्चयुग्ममिथोयद्वच्चक्रवाकयुगंयथा ॥ एवंवदन्तीतांतारांताराधिपसमाजनाम् ॥ ४९ ॥ प्राहप्रवच

प० पु०
॥ १२४ ॥

सत्रिष्ठोरा मोराजीवलोचनः ॥ चारुदंष्ट्रे विशालाक्षिकालोहिदुरतिक्रमः ॥ ५० ॥ सर्वकालकृतं विद्विजगदेतच्चराचरम् ॥ विसृज्यताः स्त्रियः सर्वाः
सुग्रीवोऽभिमुखः स्थितः ॥ ५१ ॥ सुग्रीव उवाच ॥ भवन्तोऽप्येनकार्येण इहायातौ नरेश्वरौ ॥ तच्चापि कथ्यतां शीघ्रं कृत्य कालो हि वर्तते ॥ ५२ ॥ ब्रुवाण
मेवं सुग्रीवं भरतोरामचोदितः ॥ आचक्षे च गमनं लङ्कायां राघवस्य तु ॥ तौ चाब्रवीच्च सुग्रीवो भवद्भ्यां सहितः पुरीम् ॥ ५३ ॥ गमिष्ये राक्षसं देवद्रष्टुं तत्र
विभीषणम् ॥ सुग्रीवेणैव मुक्ते तु गच्छस्वेत्याहराघवः ॥ ५४ ॥ सुग्रीवो राघवौ तौ च पुष्पकेतुस्थितास्त्रयः ॥ तावत्प्राप्ते विमानं तु समुद्रस्योत्तरं तटम् ॥ ५५ ॥
अब्रवीद्भरतं रामो ह्यत्र मे राक्षसेश्वरः ॥ चतुर्भिः सचिवैः सार्धं जीवितार्थे विभीषणः ॥ ५६ ॥ प्राप्तस्ततो लक्ष्मणेन लङ्काराज्येऽभिपेक्षितः ॥ अत्र चाहंस
मुद्रस्य परे पारे स्थितस्त्यहम् ॥ ५७ ॥ दर्शनं दास्यते मेऽसौ ज्ञाति कार्यं भविष्यति ॥ तावन्न दर्शनं मद्दत्तमेतेन शत्रुहन् ॥ ५८ ॥ ततः कोपः समुद्रतश्चतुर्थेऽ
हनिराघवः ॥ धनुरायम्य वेगेन दिव्यमस्त्रं करे धृतम् ॥ ५९ ॥ दृष्ट्वा मां शरणान्वेषीभीतो लक्ष्मणमश्रितः ॥ स ग्रीवेणानुनीतोऽस्मि क्षम्यतां राघवत्वया ॥ ६० ॥
ततो मयोत्क्षिप्तशरो मरुदेशद्वयापांकृतः ॥ ततस्समुद्रराजेन भृशं विनयशालिना ॥ ६१ ॥ उक्तोऽहं सेतुवन्धेन लङ्कां त्वं व्रज राघव ॥ लङ्कयित्वानरव्याघ्रे
वारिपूर्णमहोदधिम् ॥ ६२ ॥ एष सेतुर्मया बद्धः समुद्रे वरुणालये ॥ त्रिभिर्दिनैः समाप्तिर्वेनीतो वानरसत्तमैः ॥ ६३ ॥ प्रथमे दिवसे बद्धो यो जना
निचतुर्दश ॥ द्वितीयेऽहनि षट्त्रिंशत्तृतीयेऽर्धशतं तथा ॥ ६४ ॥ इयं सा दृश्यते लङ्का स्वर्णप्राकारतोरणा ॥ अवरोधो महानत्र कृतो वानरसत्तमैः ॥ ६५ ॥
चैत्रशुक्लचतुर्दश्यां महद्युद्धमभूदिह ॥ अष्टचत्वारिंशद्दिनं यत्रासौ रावणो हतः ॥ ६६ ॥ अत्र प्रहस्तो नीलेन हतोरक्षसपुङ्गवः ॥ हनूमता च धूम्रा
क्षो ह्यत्रैव विनिपातितः ॥ ६७ ॥ महोदरा तिका यौ च सुग्रीवं गमहात्मना ॥ हतो मया कुम्भकर्णो लक्ष्मणेनैन्द्रजित् तथा ॥ ६८ ॥ मया चात्र दशग्री
वो हतोरक्षसपुङ्गवः ॥ अत्र सम्भाषितुं प्राप्तो ब्रह्मालोकपितामहः ॥ ६९ ॥ पार्वत्या सहितो देवः शूलपाणिर्वृषध्वजः ॥ महेन्द्राद्याः सुरगणाः सगन्धर्वाः
सकिन्नराः ॥ ७० ॥ पितामेव समायातो महाराजस्त्रिविष्टपात् ॥ वृत्तश्चाप्सरसां सङ्घोर्विद्याधरगणैस्तथा ॥ ७१ ॥ तेषां समक्षं सर्वेषां जानकीशुद्धि
मिच्छता ॥ उक्ता सीता हव्यवाहं प्रविष्टा शुद्धिमागता ॥ ७२ ॥ असुरैश्च सुरैर्दृष्टा गृहीता पितृशासनात् ॥ अथाप्युक्तोऽथ राजा हमयोऽध्यागच्छ
पुत्रक ॥ ७३ ॥ न मे स्वर्गो बहुमतस्त्वया हीनस्य राघव ॥ तारितोऽहं त्वया पुत्रप्राप्तोऽस्मीन्द्रसलोकताम् ॥ ७४ ॥ लक्ष्मणं चाब्रवीद्राजा पुत्र
पुण्यं त्वयार्जितम् ॥ भ्रात्रा सममथो दिव्यां लोकान् प्राप्स्यसि चोत्तमान् ॥ ७५ ॥ आहूय जानकीं राजा वाक्यं चेदमुवाच ह ॥ न च मन्युस्त्वया कार्यो
भर्तारं प्रति सुव्रते ॥ ७६ ॥ ख्यातिर्भविष्यत्येवाग्याभर्तुस्ते शुभलोचने ॥ एवं दतिरामे तु पुष्पके च व्यवस्थिते ॥ ७७ ॥ तत्र ये राक्षसवरास्ते गत्वा

प्र.सु.सं.
अ० ४०

॥ १२४ ॥

शुविभीषणम् ॥ प्राप्नोरागमःससुग्रीवश्चाराइत्यंतदाऽवदन् ॥ ७८ ॥ विभीषणस्तुतच्छ्रुत्वारामागमनमन्तिके ॥ चारांस्तान्पूजयामाससंवकाम
 धनादिभिः ॥ ७९ ॥ अलङ्कृत्यपुरींतांतुनिष्क्रान्तःसचिवैःसह ॥ दृष्ट्वारामंविमानस्थंमेराविवदिवाकरम् ॥ ८० ॥ अष्टाङ्गप्रणिपातेननत्वा
 राघवमब्रवीत् ॥ अद्यमेसफलंजन्मप्राप्ताःसर्वेमनोरथाः ॥ ८१ ॥ यदृष्टौदेवचरणौजगद्वन्द्यावनिन्दितौ ॥ कृतःश्लाघ्योऽस्म्यहंदेवशक्रादीनांदि
 वौकसाम् ॥ ८२ ॥ आत्मानमधिकंमन्येत्रिदेशात्पुरन्दरात् ॥ देवस्यदर्शनात्तेऽद्यस्पृहणीयोदिवौकसाम् ॥ ८३ ॥ अभिवन्द्यसरामंतुआ
 लिङ्गचभरतंहरिम् ॥ लङ्कां प्रवेशयामासविशिष्टायात्रिविष्टपात् ॥ ८४ ॥ रावणस्यगृहेदीप्तेसर्वरत्नोपशोभिने ॥ उपविष्टेनुकाकुत्स्थेअर्घदत्त्वाविभीषणः
 ॥ ८५ ॥ उवाचप्राञ्जलिर्भूत्वासुग्रीवंभरतंतथा ॥ इहागतस्यरामस्ययद्दास्येनतदस्तिमे ॥ ८६ ॥ इत्थंचलङ्कारामेणरिपुत्रैलोक्यकण्टकम् ॥ हत्वातु
 पापकर्माणंदत्तापूर्वपुरीमम ॥ ८७ ॥ इयंपुरीइमेदाराअमीपुत्रास्तथाह्वहम् ॥ सर्वमेतन्मयादत्तंसर्वमक्षयमस्तुते ॥ ८८ ॥ ततःप्रकृतयःसर्वालङ्का
 वासिजनाश्चये ॥ आजग्मूराघवंद्रुंकोतृहलसमन्विताः ॥ ८९ ॥ उक्तोविभीषणस्तैस्तुरामंदर्शयनःप्रभो ॥ विभीषणेनकथिताराघवायमहा
 त्मने ॥ ९० ॥ तेषामुपायनंसर्वभरतोरामचोदितः ॥ जग्राहवानरेन्द्रश्चधनरत्नौघसञ्चयम् ॥ ९१ ॥ एवंचत्रयंहंरामोह्यवसद्राक्षसालये ॥ चतुर्थेऽ
 हनिसम्प्राप्तेरामेचापिसभास्थिते ॥ ९२ ॥ केकसीपुत्रमाहेदंरामंद्रक्ष्यामिपुत्रक ॥ वधूभिस्सहितागत्वात्वंविज्ञापयपुत्रक ॥ ९३ ॥ दृष्टेतस्मिन्मह
 त्पुण्यंप्राप्यतेमुनिसत्तमैः ॥ विष्णुरेपमहाभागश्चतुर्मूर्तिस्सनातनः ॥ ९४ ॥ सीतालक्ष्मीर्महाभागनबुद्धःसाग्रजेनते ॥ पित्रातेपूर्वमाख्यातंदेवानां
 दिविसङ्गमे ॥ ९५ ॥ कुलेरघूणां वैविष्णुःपुत्रोदशरथस्यतु ॥ भविष्यतिविनाशायदशग्रीवस्यरक्षसः ॥ ९६ ॥ विभीषणउवाच ॥ एवंकुरुष्व
 वैमातृगृहाणनवमम्बरम् ॥ पात्रंचन्दनसंयुक्तं दधिक्षौद्राक्षतैःसह ॥ ९७ ॥ दूर्वयार्घसहकुरुराजपुत्रस्यदर्शनम् ॥ सरमामग्रतःकृत्वायाश्चान्या
 देवकन्यकाः ॥ ९८ ॥ ब्रजस्वराघवाभ्याशंतस्मादग्रेब्रजाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वागंतरक्षोयत्ररामोव्यवस्थितः ॥ ९९ ॥ उत्सार्यदानवान्सर्वात्रामं
 द्रष्टुंसमागतान् ॥ सभांतांविमलांकृत्वारामंस्वाभिमुखेस्थितम् ॥ १०० ॥ विभीषणउवाच ॥ विज्ञाप्यंशृणुमेदेववदतश्चविशांपते ॥ दशग्रीवं
 कुम्भकर्णयाचमांचाप्यजीजनत् ॥ १ ॥ इयंसांदेवमातानःपादौतेद्रुमिच्छति ॥ तस्यास्तुत्वंकृपांकृत्वादर्शनंदातुमर्हसि ॥ २ ॥ राम
 उवाच ॥ अहंतस्याःसमीपंतुमातृदर्शनकाङ्क्षया ॥ गमिष्येराक्षसेन्द्रत्वंशीघ्रंयाहिममाग्रतः ॥ ३ ॥ प्रतिज्ञायतुतंवाक्यमुत्तस्थौचवरास
 नात् ॥ मूर्ध्निचाञ्जलिमाधायप्रणाममकरोद्विभुः ॥ ४ ॥ अभिवादयेऽहंभवतींमाताभवसिधर्मतः ॥ महतातपसाचापिपुण्येनविविधेनच ॥ ५ ॥ इमौ

प० पु०
१२५ ॥

तेचरणौदेविमानवोयदिपश्यति ॥ पूर्णस्स्यात्तदहंप्रीतोदृष्ट्वैमौपुत्रवत्सले ॥ ६ ॥ कौसल्यामेयथामाताभवतीचतथामम ॥ केकसीचाब्रवीद्रामं
चिगंजीवसुखीभव ॥ ७ ॥ भर्त्रामेकथितंवीरविष्णुर्मानुषरूपधृत ॥ अवतीर्णोऽरघुकुलेहितार्थेत्रिदिवौकसाम् ॥ ८ ॥ दशग्रीवविनाशायभूति
दातुंविभीषणे ॥ वालिनोनिधनंचवसेतुवन्धंचसागरे ॥ ९ ॥ पुत्रोदशरथस्यैवसर्वसचकरिष्यति ॥ इदानींत्वंमयाज्ञार्तेःस्मृत्वातद्रर्तुभाषितम् ॥
॥ ११० ॥ सीतालक्ष्मीर्भवान्विष्णुर्देवावैवानरास्तथा ॥ गृहंपुत्रगमिष्यामिस्थिरकीर्तिमवाप्नुहि ॥ ११ ॥ सरमोवाच ॥ इहैववत्सरंपूर्णमशो
कवनिकास्थिता ॥ सेविताजानकीदेवीसुखंतिष्ठतितेप्रिया ॥ १२ ॥ नित्यंस्मरामिवैपादौसीतायास्तुपरन्तप ॥ कदाद्रक्ष्यामितांदेवींचिन्तयाना
त्वहर्निशम् ॥ १३ ॥ किमर्थंदेवदेवेननानीताजानकीत्वह ॥ एकाकीनेवशोभेथायोपिताचतयाविना ॥ १४ ॥ समीपेशोभतेसीतात्वंच
तस्याःपरन्तप ॥ एवंब्रुवन्त्यांनरनःकेयमित्यब्रवीद्वचः ॥ १५ ॥ ततश्चेद्भितविद्रामोभरतंप्राहसत्वरम् ॥ विभीषणस्यभार्यावैसरमानामनामतः
॥ १६ ॥ प्रियासखीमहाभागासीतायास्सुदृढमता ॥ सर्वकालकृतं पश्यनजानेकिंकरिष्यति ॥ १७ ॥ गच्छत्वंसुभगेभर्तृगेहंपालयशोभने ॥
मांत्यक्त्वाहिगतादेवीभाग्यहीनंगतिर्यथा ॥ १८ ॥ तयाविरहितःसुधुर्तिविन्देनकहिंचित् ॥ शून्याएवदिशःसर्वाःपश्यामीहपुनर्भ्रमन्
॥ १९ ॥ विसृज्यतांचसरमांसीतायास्तुप्रियांसखीम् ॥ गतायामथकेकस्यांरामःप्राहविभीषणम् ॥ १२० ॥ दैवतेभ्यःप्रियंकार्यनापराध्या
स्त्वयासुराः ॥ आज्ञयाराजराजस्यवर्तितव्यंत्वयानघ ॥ २१ ॥ लङ्कायांमानुषोयोवैसमागच्छेत्कथञ्चन ॥ राक्षसैर्नचहन्तव्योद्रष्टव्योऽसौ
यथात्वहम् ॥ २२ ॥ विभीषणउवाच ॥ आज्ञयाहंनरव्याघ्रकरिष्येसर्वमेवतु ॥ विभीषणेहिवदतिवायूराममुवाचह ॥ २३ ॥ इहास्तिवैष्णवी
मूर्तिःपूर्ववद्धोवलिर्यया ॥ तांनयस्वमहाभागकान्यकुब्जेप्रतिष्ठय ॥ २४ ॥ विदित्वातदभिप्रायंवायुनासमुदाहृतम् ॥ विभीषणस्त्वलङ्कृत्यरत्नैः
सर्वैश्चवामनम् ॥ २५ ॥ आनीयचार्पयद्रामेवाक्यंचेदमुवाचह ॥ यदावैनिर्जितःशक्रोमेघनादेनराघव ॥ २६ ॥ तदावैवामनस्त्वेषआनीतो
जलजेक्षण ॥ नयस्वतमिमंदेवदेवदेवंप्रतिष्ठय ॥ २७ ॥ तथेतिराघवःकृत्वापुष्पकंचसमारुहत् ॥ धनंरत्नमसङ्ख्येयंवामनंचसुरोत्तमम् ॥ २८ ॥
गृह्यसुग्रीवभरतावारूढौवामनादनु ॥ ब्रजन्नेवाम्बरेरामस्तिष्ठत्याहविभीषणम् ॥ २९ ॥ राघवस्यवचःश्रुत्वाभूयोऽप्याहसराघवम् ॥ करिष्येसर्व
मेतद्वियदाज्ञप्तंविभोत्वया ॥ १३० ॥ सेतुनानेनराजेन्द्रपृथिव्यांसर्वमानवाः ॥ आगत्यप्रतिवाधेरन्नाज्ञाभङ्गोभवेत्तव ॥ ३१ ॥ कोऽत्रमेनियमो
देवकिन्नुकार्यमयाविभो ॥ श्रुत्वैतद्राघवोवाक्यंराक्षसोत्तमभाषितम् ॥ ३२ ॥ कार्मुकंगृह्यहस्तेनरामःसेतुंदिधाच्छिनत् ॥ त्रिविभज्यचवेगेन

प्र.सु.खं-
अ० ३०

॥ १२५ ॥

मध्येवैदशयोजनम् ॥ ३३ ॥ छित्वातुयोजनंचैकमेकंखण्डत्रयंकृतम् ॥ वेलावनंसमासाद्यरामःपूजारमापतः ॥ ३४ ॥ कृत्वारामेश्वरंनाम्नादेवदेवं
 जनार्दनम् ॥ अभिषिच्याथसंगृह्यवामनंरघुनन्दनः ॥ ३५ ॥ दक्षिणादुदधेश्चैवनिर्जगामत्वरान्वितः ॥ अन्तरिक्षादभूद्वाणीमेघगम्भीरनिःस्वना ॥
 ॥ ३६ ॥ रुद्रउवाच ॥ भोभोरामास्तुभद्रंतस्थितोऽहमिहसाम्प्रतम् ॥ यावज्जगदिदंरामयावदेषाधरास्थिता ॥ ३७ ॥ तावदेवचतेसेतुतीर्थ
 स्थास्यतिराघव ॥ श्रुत्वैवंदेवदेवस्यगिरंताममृतोपमाम् ॥ ३८ ॥ रामउवाच ॥ नमस्तेदेवदेवेशभक्तानामभयङ्कर ॥ गौरीकान्तनमस्तुभ्यंदक्षय
 ज्ञविनाशन ॥ ३९ ॥ नमोभवायशर्वायरुद्रायवरदायच ॥ पशूनांपतयेनित्यंचोग्रायचकपर्दिने ॥ १४० ॥ महादेवायभीमायत्र्यम्बकाय
 दिशांपते ॥ ईशानायभगघ्रायनमोऽस्त्वन्धकघातिने ॥ ४१ ॥ नीलग्रीवायघोगयंवधसेवेधसास्तुत ॥ कुमारशत्रुनिघ्रायकुमारजननायच ॥
 ॥ ४२ ॥ विलोहितायधूम्रायशिवायक्रथनायच ॥ नमोनीलशिखण्डायशूलिनेदैत्यनाशिने ॥ ४३ ॥ उग्रायचत्रिनेत्रायहिरण्यवसुरेतसे ॥
 अनिन्द्यायाम्बिकाभर्त्रेसर्वदेवस्तुतायच ॥ ४४ ॥ अभिगम्यायकाम्यायसद्योजातायवैनमः ॥ वृषध्वजायमुण्डायजटिनेब्रह्मचारिणे ॥ ४५ ॥
 तप्यमानायतप्यायब्रह्मण्यायजग्रायच ॥ विश्वात्मनेविश्वसृजेविश्वमावृत्यतिष्ठते ॥ ४६ ॥ नमोनमोऽस्तुद्रिव्यायप्रपन्नातिहरायच ॥ भक्ता
 नुकम्पिनेदेवविश्वतेजोमनोगते ॥ ४७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवंसंस्तूयमानस्त्वदेवदेवोहरोनृप ॥ उवाचराघवंवाक्यंभक्तिनम्रपुरःस्थितम् ॥
 ॥ ४८ ॥ रुद्रउवाच ॥ भोभोगाघवभद्रंतवृहियत्तेमनोगतम् ॥ यावदेवप्रयच्छामिनास्त्यदेयंमयाहिते ॥ ४९ ॥ पुष्कराक्षमहादेवदेवदेवस्स
 नातनः ॥ भवान्नारायणोनूनंगृढोमानुपयोनिषु ॥ १५० ॥ अवतीर्णोदेवकार्यंकृतंतच्चानघत्वया ॥ इदानींस्वंब्रजस्थानंकृतकार्योऽसि
 शत्रुहन् ॥ ५१ ॥ त्वयाकृतंपरंतीर्थसेत्वाख्यंरघुनन्दन ॥ आगत्यमानवाराजन्पश्यंयुरिहसागरे ॥ ५२ ॥ महापातकयुक्तायेतेपांपापंविलीयते ॥ ब्रह्मव
 ध्यादिपापानियानिकष्टानिकानिचित् ॥ ५३ ॥ दर्शनादेवनश्यन्तिनात्रकार्याविचारणा ॥ गच्छत्वंवामनंस्थाप्यगङ्गातीरैरघूतम् ॥ ५४ ॥ पृथिव्यांसर्वशः
 कृत्वाभागानष्टौपरन्तप ॥ श्वेतद्वीपंस्वकंस्थानंब्रजदेवनमोऽस्तुते ॥ ५५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रणिपत्यततोरामस्तीर्थप्राप्तश्चपुष्करम् ॥ विमानंतुनयात्पूध्वं
 वेष्टितंतत्तुराघवः ॥ ५६ ॥ किमिदंवेष्टितंयानंनिरालम्बेऽम्बरस्थितम् ॥ भवितव्यंकारणेनपश्येत्याहस्मवानरम् ॥ ५७ ॥ सुग्रीवोरामवचनादवतीर्थधरातले ॥ स
 चपश्यतिब्रह्माणंसुरसिद्धसमन्वितम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मर्षिसङ्घमहितंचतुर्वेदसमन्वितम् ॥ दृष्ट्वागत्याब्रवीद्रामंसर्वलोकपितामहः ॥ ५९ ॥ सहितोलोकपालैश्चवस्वा

प० पु०
१२६ ॥

दित्यमरुद्गणैः ॥ तं देवमुष्पकं नैवलङ्घयेद्विपितामहम् ॥ १६० ॥ अवतीर्य ततो रामः पुष्पकाद्वमभूषितात् ॥ नत्वा विरिञ्चनदेवं गायत्र्या सह संस्थितम् ॥ ६१ ॥
अष्टाङ्गप्रणिपातेन पञ्चाङ्गालिङ्गितावनिः ॥ तुष्टावप्रणतो भूत्वा देवदेवं विरिञ्चनम् ॥ ६२ ॥ राम उवाच ॥ न मामिलोककर्तारं प्रजापतिपुरार्चितम् ॥ देवनाथं लो-
कनाथं प्रजानाथं जगत्पतिम् ॥ ६३ ॥ नमस्ते देवदेवेश सुगसुरनमस्कृत ॥ भूतभव्यभवननाथ हरिपिङ्गललोचन ॥ ६४ ॥ बालमृत्वं वृद्धरूपी च मृगचर्मसनाम्बरः ॥
तारणश्चासि देवस्त्वं त्रैलोक्यप्रभुरीश्वरः ॥ ६५ ॥ हिण्यगर्भपद्मगर्भवेदगर्भस्मृतिप्रद ॥ महासिद्धो महापद्मी महादण्डी च मेखली ॥ ६६ ॥ काल-
श्च कालरूपी च नीलग्रीवो विदांवरः ॥ वदकर्तारं को नित्यः पशूनां पतिरव्ययः ॥ ६७ ॥ दर्भपाणिर्हंसकेतुः कर्ता हर्ता हरो हरिः ॥ जटीमुण्डी शिखी-
दण्डी लङ्गुडी च महायशः ॥ ६८ ॥ भूतेश्वरः सुराध्यक्षः सर्वात्मा सर्वभावनः ॥ सर्वगः सर्वहारी च स्रष्टा च गुरुर्व्ययः ॥ ६९ ॥ कमण्डलुधरो देवः सुक-
सुवादिधरस्तथा ॥ हवनीयोऽर्चनीयश्च ओंकारो ज्येष्ठसामगः ॥ १७० ॥ मृत्युश्चैवामृतश्चैव पारियात्रश्च सुव्रतः ॥ ब्रह्मचारी व्रतधरो गुहावासी सुप-
ङ्कजः ॥ ७१ ॥ अमरो दर्शनीयश्च बालसूर्यनिभस्तथा ॥ पद्मवासी च भगवान्सावित्रीपतिरच्युतः ॥ ७२ ॥ वरप्रदो दानवानां विष्णोर्लब्धवर-
स्तथा ॥ कर्मकर्ताऽधर्महर्ता अभयहस्त एव च ॥ ७३ ॥ अग्निमुखो ह्यग्निकेतुर्मुनिरूपो दिशां पतिः ॥ उत्सवो वेदस्रष्टा स चतुर्वर्गाधिपस्तथा ॥ ७४ ॥
दक्षिणे वामतश्चापि पत्नीभ्यामुपसेवितः ॥ भिक्षुश्च भिक्षुरूपश्च त्रिजटीलब्धनिश्चयः ॥ ७५ ॥ चित्तवृत्तिकरः कामो मधुर्मधुकरस्तथा ॥ वानप्र-
स्थो वनगत आश्रमी पूजितस्तथा ॥ ७६ ॥ जगद्धाता च कर्ता च पुरुषः शाश्वतो ध्रुवः ॥ धर्माध्यक्षो विरूपाक्षश्चिधर्मो भूतभावनः ॥ ७७ ॥
त्रिवेदो बहुरूपश्च सूर्यायुतसमप्रभः ॥ मोहको वन्धकश्चैव दानवानां विशेषतः ॥ ७८ ॥ देवदेवश्च पद्माङ्गस्त्रिनेत्रोऽब्जजटस्तथा ॥ हरिश्च श्रुधनुर्धारी-
भीमो धर्मपराक्रमः ॥ ७९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवं स्तुतस्तुरामेण ब्रह्मा ब्रह्मविदांवरः ॥ उवाच प्रणतं रामं करेण ह्यपितामहः ॥ १८० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विष्णुस्त्वं मा-
नुषे देहेऽवन्तीर्णो वसुधातले ॥ कृतं तद्भवता सर्वदेवकार्यं महाविभो ॥ ८१ ॥ संस्थाप्य वामनं देवं जाह्नव्या दक्षिणे तटे ॥ अयोध्यां स्वपुरीं गत्वा-
सुरलोकं व्रजस्व च ॥ ८२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ विसृष्टो ब्रह्मणारामः प्रणिपत्य पितामहम् ॥ आरूढः पुष्पकं यानं सम्प्राप्तो मधुरां पुरीम् ॥ ८३ ॥
समीक्ष्य पुत्रसहितं शत्रुघ्नं शत्रुघातिनम् ॥ तुतो पराधवः श्रीमान् भरतः सहरीश्वरः ॥ ८४ ॥ शत्रुघ्नो भ्रातरौ प्राप्तौ शक्रो पेन्द्रा विवागतौ ॥ प्रणिपत्य-
ततो मूर्ध्ना पञ्चाङ्गालिङ्गितावनिः ॥ ८५ ॥ उत्थाप्य चाङ्गमारोप्य रामो भ्रातरमञ्जसा ॥ भरतश्च ततः पश्चात्सुग्रीवस्तदनन्तरम् ॥ ८६ ॥ उपविष्टोऽ-
थ रामाय सोऽर्घ्यमादाय सत्वरम् ॥ राज्यं निवेदयामास चाष्टाङ्गं राघवे तदा ॥ ८७ ॥ श्रुत्वा प्राप्तं ततो रामं सवो विमाथुरोजनः ॥ वर्णा ब्राह्मणभूयिष्ठ

प्र.स.सं.
म० ४०

॥ १२६ ॥

द्रष्टुमेनसमागताः ॥ ८८ ॥ सम्भाष्यप्रकृतीःसर्वानैगमान्ब्राह्मणैःसह ॥ दिनानिपञ्चोषित्वाऽत्ररामोगन्तुमनोदधे ॥ ८९ ॥ शत्रुघ्नश्च
 ततो रामेवाजिनोऽथगजास्तथा ॥ कृताकृतंचकनकंतत्रोपायनमाहरत् ॥ ९० ॥ रामस्त्वाहततःप्रीतःसर्वमेतन्मयातव ॥ दत्तंपुत्रौतेऽभिषि
 च्चराजानौमाथुरेजने ॥ ९१ ॥ एवमुक्त्वाततोगमःप्राप्तोमध्यन्दिनेरवौ ॥ महोदयंसमासाद्यगङ्गातीरेसवामनम् ॥ ९२ ॥ प्रतिष्ठाप्यद्विजा
 नाहभाविनःपार्थिवास्तथा ॥ मयाकृतोऽयधर्मस्यसेतुर्भूतिविवर्धनः ॥ ९३ ॥ प्राप्तेकालेपालनीयोनचलोप्यःकथञ्चन ॥ प्रसारितकरेणै प्रा
 र्थनेषामयाकृता ॥ ९४ ॥ नृपाःकृतेमयार्थित्वेयत्क्षेमंक्रियतामिह ॥ नित्यंदैनन्दिनीपूजाकार्यासर्वैरतन्द्रितैः ॥ ९५ ॥ ग्रामान्दत्त्वाधनंत
 च्चलङ्कायांआहृतंचयत् ॥ प्रेषयित्वाचकिष्किन्धांसुग्रीवंवानरेश्वरम् ॥ ९६ ॥ अयोध्यामागतोरामःपुष्पकंतमथाब्रवीत् ॥ नागन्तव्यंत्वं
 याभूयस्तिष्ठयत्रधनेश्वरः ॥ कृतकृत्यस्ततोरामःकर्तव्यंनाप्यमन्यत ॥ ९७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवंचभीष्मरामस्यकथायोगेनपार्थिव ॥
 उत्पत्तिर्वामनस्योक्ताकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ९८ ॥ कथयामितुत्सर्वयत्रकौतूहलंनृप ॥ सर्वंतेकीर्तयिष्यामियेनार्थीनृपनन्दन ॥ ९९ ॥
 इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेवामनप्रतिष्ठानामचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ १०० ॥ भीष्मउवाच ॥ कथितंवामनस्यैवमाहात्म्यंविस्तरेणवै ॥
 पुनस्तस्यैवमाहात्म्यमन्यद्विष्णोस्तोवद ॥ १ ॥ पद्मंकथमभूदेवनाभौयेनाभवज्जगत् ॥ कथंचवैष्णवीसृष्टिःपद्ममध्येऽभवत्पुरा ॥ २ ॥ कथंपा
 द्मेमहाकल्पेऽभवत्पद्ममयंजगत् ॥ जलार्णवगतस्येहनाभौजातंजलानुगम् ॥ ३ ॥ प्रभावंपद्मनाभस्यस्वपतःस्रगराम्भसि ॥ पुष्करेतुकथंजातादेवाऋषि
 गणाःपुरा ॥ ४ ॥ एतदाख्याहिनिखिलंयोगयोगविदांवर ॥ शृण्वतस्तस्यमेकीर्तनंनृपिरुपजायते ॥ ५ ॥ कियताचैवकालेनशोभतेपुरुषोत्तमः ॥
 कियन्तवैस्वपितिचकतिकालस्यसम्भवाः ॥ ६ ॥ कियतावाथकालेनप्रोत्तिष्ठतिमहायशः ॥ कथंचोत्थायभगवान्मृजतेनिखिलंजगत् ॥ ७ ॥
 केप्रजापतयस्तावदासन्पूर्वमहामुने ॥ कथंनिर्मितवांस्तत्रचैतंलोकंसनातनम् ॥ ८ ॥ कथमेकार्णवेशून्येनष्टेस्थावरजङ्गमे ॥ भूगोलकेप्रदग्धेतुप्रनष्टोरग
 राक्षसे ॥ ९ ॥ नष्टानलानिलाकाशेनष्टधर्मेमहीतले ॥ केवलेगह्वरीभूतेमहाभूतविपर्यये ॥ १० ॥ किंनुविश्वपतिःसाक्षान्महातेजामहाद्युतिः ॥ आस्ते
 यथाध्याननिष्ठोविधिमास्थाययोगवित् ॥ ११ ॥ शृण्वतःपरयाभक्त्याब्रह्मन्नेतदशेषतः ॥ वक्तुमर्हसिधर्मज्ञयशोनारायणात्मकम् ॥ १२ ॥
 श्रद्धिनःसूपविष्टस्यभगवन्वक्तुमर्हसि ॥ १३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ नारायणस्ययशसःश्रवणेयातवस्पृहा ॥ सद्दंशान्वयपूतस्यन्याय्यंकुरुकु
 लोद्ग्रह ॥ १४ ॥ शृणुष्वदिपुराणेषुदेवेभ्यश्चयथाश्रुति ॥ ब्राह्मणानांचवदतांश्रुत्वावैसुमहात्मनाम् ॥ १५ ॥ यथाचतपसादृष्ट्वाबृहस्पतिसमद्युतिः ॥

प० पु०
॥ १२७ ॥

पराशरसुतः श्रीमान्गुरुर्देवाय नोऽब्रवीत् ॥ १६ ॥ तत्तेऽहंकथयिष्यामि यथाभक्तियथाश्रुति ॥ यद्विज्ञातं मया सम्यगृषि मार्गेण सत्तम ॥ १७ ॥
कः ममुत्सहते ज्ञातुं परं नारायणात्मकम् ॥ विश्वावितारं ब्रह्माय न वेदयति तत्त्वतः ॥ १८ ॥ तत्कर्म विश्वदेवानां तद्ब्रह्मस्य महर्षिषु ॥ स इज्यस्सर्व
यज्ञानां मनस्त्वं तत्त्वदर्शिनाम् ॥ १९ ॥ अध्यात्ममध्यात्मविदानं कंच विकर्मिणाम् ॥ अधिदेवं च तद्देवमधिदेवतं संज्ञितम् ॥ २० ॥
अधिभूतं च तद्भूतं परं च परमार्थिनाम् ॥ स यज्ञो वेद निर्दिष्टस्तत्तपः कवयो विदुः ॥ २१ ॥ यः कर्त्ता कारको बुद्धिर्यतः क्षेत्रज्ञ एव च ॥ प्रणवः
पुरुषः शास्ता एकश्चेति विभाव्यते ॥ २२ ॥ प्राणः पञ्चविधश्चैव ध्रुवमक्षरमेव च ॥ कालः पाकश्च यज्ञश्च यष्टा चार्थात्तमेव च ॥ २३ ॥ उच्यते विविधैर्भावैः
स एवायं तु तत्परम् ॥ स एव भगवान्सर्वं करोति न करोति च ॥ २४ ॥ सोऽस्मिन्कारयते सर्वं स्थानिनां च कृतिः कृता ॥ यजामहे तमेवाग्रं स एवोन्थाननि
र्वृतः ॥ २५ ॥ यो वक्ता यच्च वक्तव्यं यश्चाहं तद्ब्रवीमि ते ॥ श्रूयते यच्च वै श्राव्यं यच्चान्यत्परिजल्पितम् ॥ २६ ॥ या कथा याश्च श्रुतयो यो धर्मा धर्मतत्परः ॥
विश्वं विश्वपतिर्यश्च स तु नारायणः स्मृतः ॥ २७ ॥ यत्सत्यं यदनुत्तमादिमध्यभूतं यच्चान्त्यं निरवधिकं च यद्ब्रविष्यम् ॥ यत्किञ्चिच्चरमचरं यदस्ति चान्य
त्सर्वं तत्पुरुषवरः प्रधानभूतः ॥ २८ ॥ चत्वार्यर्थादुःसहस्राणि वर्षाणां तत्कृतं युगम् ॥ तस्य तावच्छतीस न्ध्याद्विगुणा कुरुनन्दन ॥ २९ ॥ यत्र धर्मश्चतुष्पादस्त्व
धर्मः पादविग्रहः ॥ स्वधर्मनिरताः शान्ता जायन्ते यत्र मानवाः ॥ ३० ॥ विप्राः स्थिता धर्मपरा गजवृत्तिस्थिता नृपाः ॥ कृष्यामभिरता वैश्याः शूद्राः शुश्रूषव
स्तथा ॥ ३१ ॥ तदा सत्यं च सत्त्वं च धर्मश्चैव विवर्धत ॥ सद्भिराचरितो धर्मोऽयं न लोकः प्रवर्तते ॥ ३२ ॥ एतत्कृतयुगे वृत्तं सर्वेषामेव पार्थिव ॥ प्राणिनां धर्मसं
ज्ञानां नराणां नीचजन्मनाम् ॥ ३३ ॥ त्रीणि वर्षसहस्राणि त्रेतायुगमिहोच्यते ॥ तस्य तावच्छतीस न्ध्याद्विगुणा परिकीर्तिता ॥ ३४ ॥ द्वाभ्याम
धर्मः पादाभ्यां त्रिभिर्धर्मो व्यवस्थितः ॥ यत्र सत्यं च सत्त्वं च क्रियाधर्मो विधीयते ॥ ३५ ॥ त्रेतायां विकृतिर्यान्ति वर्णलोभेन संयुताः ॥ चातुर्वर्ण्यस्य
वैकृत्यं क्षान्तिर्दौर्बल्यमेव च ॥ ३६ ॥ एषा त्रेतायुगगतिर्विचित्रा देवनिर्मिता ॥ द्वापरं द्विसहस्रं तु वर्षाणां कुरुनन्दन ॥ ३७ ॥ तस्य तावच्छतीस
न्ध्याद्विगुणं युगमुच्यते ॥ तत्राप्यतीवार्थपराः प्राणिनो रजसाहताः ॥ ३८ ॥ शठानैष्कृतिकाः क्षुद्रा जायन्ते कुरुनन्दन ॥ द्वाभ्यां धर्मः स्थितः पद्मचाम
धर्मस्त्रिभिरुत्थितः ॥ ३९ ॥ विपर्ययशतैर्धर्मः क्षयमेति कलौ युगे ॥ ब्रह्मण्यभावश्च्यवते तथा स्ति कयं विवर्ज्यते ॥ ४० ॥ व्रतोपवासास्त्यज्यन्ते कलौ वैयु
गपर्यये ॥ तदा वर्षसहस्रं तु वर्षाणां द्विशते तथा ॥ ४१ ॥ सन्ध्यया सहस्रं दृश्यातः क्रूरः कलियुगस्तथा ॥ यत्राधर्मश्चतुष्पादो धर्मः पादपरिग्रहः ॥ ४२ ॥
कामिनस्तापसाः क्षुद्रा जायन्ते यत्र मानवाः ॥ न चावसायिकः कश्चिन्नसाधुर्न च सत्यवाक् ॥ ४३ ॥ नास्तिका ब्राह्मणा भक्ता जायन्ते तत्र मानवाः ॥ अहङ्कार

प्र.सू.खं.
अ०-४१

॥ १२७ ॥

गृहीताश्चप्रक्षीणस्नेहबन्धनाः ॥४४॥ विप्राःशूद्रसमाचारास्सन्तिसर्वेकलौयुगे ॥ आश्रमाणांविपर्यासःकलौसम्प्रतिवर्तते ॥४५॥ वर्णानांचैवसन्देहो
 युगान्तंकुरुनन्दन ॥ एषाद्वादशसाहस्रीयुगाख्यापूर्वनिर्मिता ॥ ४६ ॥ सहस्रयुगपर्यन्ततदहर्ब्राह्ममुच्यते ॥ ततोऽहनिगतेतस्मिन्सर्वेषामेवजीविनाम् ॥
 ॥ ४७ ॥ शरीरनिर्वृतिदृष्टाकालःसंहारबुद्धिमान् ॥ देवतानांचसर्वेषांब्राह्मणानांमहीपते ॥ ४८ ॥ दैत्यानांदानवानांचयक्षराक्षसपक्षिणाम् ॥
 गन्धर्वाणामप्सरसांभुजङ्गानांचपार्थिव ॥ ४९ ॥ पर्वतानांनदीनांचपशूनांचैवसत्तम ॥ तिर्यग्योनिगतानांचकिमीणांदंशिनांतथा ॥ ५० ॥
 सर्वभूतपतिःपञ्चभूतभूतानिभूतकृत् ॥ जगत्संहरणार्थायकुरुतेवैशंसंहत् ॥ ५१ ॥ भूत्वासूर्यश्चक्षुषीआददानोभूत्वावायुःप्राणिनांप्राणिजातम् ॥
 भूत्वाविनिर्दहन्सर्वलोकान्भूत्वामेवोभूयउग्रोऽभ्यवर्षत् ॥ ५२ ॥ भूत्वानारायणोयोगीसर्वमूर्तिविभावसुः ॥ गभस्तिभिःप्रदीप्ताभिःसंशोषयतिसा
 गगन् ॥ ५३ ॥ ततःपीत्वार्णवान्सर्वान्नदीकृपांश्चसर्वतः ॥ पर्वतानांचसलिलंसर्वमादाययोगवित् ॥ ५४ ॥ भूत्वाचैवसहस्रार्चिर्महीभित्त्वारसातले ॥
 रमतेजलमादायपिवत्रसमनुत्तमम् ॥ ५५ ॥ मूर्त्तामूर्त्तेतदन्यच्चयदस्तिप्राणिषुध्रुवम् ॥ तत्सर्वमरविन्दाक्षआदत्तेपुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥ वायुश्चवलवा
 न्भूत्वाविधुन्वानोऽखिलंजगत् ॥ प्राणापानंसमासाद्यवायुनाक्रमतेहरिः ॥ ५७ ॥ ततोदेवगणानांचसर्वेषांचैवदेहिनाम् ॥ पञ्चेन्द्रियगुणास्सर्वेभूतान्येवचया
 निच ॥ ५८ ॥ घ्रेयंघ्राणंशरीरंचपृथिवीसंश्रितागुणाः ॥ लोकयात्राभगवतामुहूर्तेनविनाशिता ॥ ५९ ॥ जिह्वारसश्चस्नेहश्चसंश्रिताःसलिलेगुणाः ॥ रूपं
 चक्षुर्विभागश्चनेत्रंज्योतिःश्रितागुणाः ॥ ६० ॥ स्पर्शःप्राणश्चचेष्टाचपवनंसंश्रितागुणाः ॥ शब्दःश्रोत्रंचश्रवणंगगनंसंश्रितागुणाः ॥ ६१ ॥ मनो
 बुद्धिश्चचित्तंचक्षेत्रज्ञंचेतिसंश्रिताः ॥ परेणपरमेष्ठीचहृषीकेशमुपाश्रिताः ॥ ६२ ॥ ततोभगवतस्तस्यरश्मिभिःपरिवारिताः ॥ वायुनापरिनुन्नांश्च
 भूमिशिखामपाश्रिताः ॥ ६३ ॥ तेषांसंहरणोद्धूतःपावकःशतधाज्वलन् ॥ प्रदहन्नखिलंविश्वंवृत्तःसंवर्त्तकोऽनलः ॥ ६४ ॥ सपर्वतद्रुमान्गुल्माह्लं
 तावल्लीस्तृणानिच ॥ विमानानिचदिव्यानिपुराणिविविधानिच ॥ ६५ ॥ यानिचाश्रयणीयानिसर्वाण्यप्यदहद्भृशम् ॥ भस्मीकृत्यतुतान्सर्वाह्लो
 काह्लोकगुरोर्गुरुः ॥ ६६ ॥ सभृतिधारयामासयुगान्तेलोकसंभवाम् ॥ सहस्रवृष्टिःशतधाभूत्वाकृष्णोमहाघनः ॥ ६७ ॥ दिव्यतोयेनहविपातर्पयामास
 मेदिनीम् ॥ ततःक्षीरनिकाशेनस्वादुनापरमांभसा ॥ ६८ ॥ शिशिरेणचपुण्येनमहीनिर्वाणमागमत् ॥ तेनतोयेनसम्पृक्तापयस्साधर्म्यतोधरा
 ॥ ६९ ॥ एकार्णवजलीभूतासर्वसत्त्वविवर्जिता ॥ महासत्त्वान्यपिबिभ्रुंप्रविष्टान्यमितौजसम् ॥ ७० ॥ नष्टार्कपवनाकाशेमूक्ष्मेजगतिसंवृते ॥
 संशोपमात्मनाकृत्वासमुद्राणांचदेहिनः ॥ ७१ ॥ दग्ध्वासङ्कोच्यचतथास्वपित्येकःसनातनः ॥ पौगणारूपमास्थायस्वपित्यमितविक्रमः ॥ ७२ ॥

प० पु०
॥ १२८ ॥

एकार्णवजलेव्यापीयोगीयोगमुपासितः ॥ अनेकानिसहस्राणियुगान्येकार्णवाम्भसि ॥ ७३ ॥ नचैवकश्चिदव्यक्तं व्यक्तो वेदितुमर्हति ॥ कश्चैपपुरु
पोनामर्कियोगः कश्चयोगवान् ॥ ७४ ॥ नष्टेनैवमभितो नैवपाश्वेनचाग्रतः ॥ कश्चिद्विज्ञायते तस्य दृश्यते देवसत्तमः ॥ ७५ ॥ नभःक्षितिपव
नमपः प्रकाशनं प्रजापतिभुवनधरं सुरेश्वरम् ॥ पितामहं श्रुतिनिलयं मुनिं प्रभुं समापयच्छयनमरोचयत्प्रभुः ॥ ७६ ॥ एवमेकार्णवीभूतेशोतेलोके
महाद्युतिः ॥ प्रच्छाद्यसलिलेनोर्वहंसो नारायणायते ॥ ७७ ॥ महतोरजसोमध्ये महार्णवसमस्यव ॥ वारिजाक्षो महाबाहुरक्षयं ब्रह्मयद्विदुः ॥ ७८ ॥
आत्मरूपसरूपेण तमसा संवृतः प्रभुः ॥ मनःसात्विकमादाय यत्र तत्सत्त्वमाहितम् ॥ ७९ ॥ याथातथ्यं परं ज्ञानं भूताय ब्रह्मणे ततः ॥ रहस्यं च तथोदि
ष्टं यथोपनिषदां स्मृतम् ॥ ८० ॥ पुरुषो यज्ञ इत्येतत्परमं परिकीर्तितम् ॥ यश्चान्यः पुरुषाख्यः स्यात्स एव पुरुषोत्तमः ॥ ८१ ॥ ये च यज्ञकरा
विप्राय ऋत्विज इति स्मृताः ॥ अस्मादेव पुराभूता वक्रेभ्यः श्रूयते तथा ॥ ८२ ॥ ब्रह्माणं प्रथमं वक्रादुद्गातारं च सामगम् ॥ होतारं च तथा द्युर्वाहु
भ्यामसृजत्प्रभुः ॥ ८३ ॥ ब्रह्माणं ब्राह्मणाच्छंसिस्तोतारौ चैव सर्वशः ॥ मेढ्राच्च मैत्रावरुणं प्रतिष्ठातारमेव च ॥ ८४ ॥ उदरात्प्रतिहतरिपोतारं चैव
पार्थिव ॥ पाणिभ्यामथ चाग्नीध्रमुन्नेतारं च याजुषम् ॥ ८५ ॥ अच्छावाकमथोरुभ्यां सुब्रह्मण्यं च सामगम् ॥ एवमेवं स भगवान्पो
डशैताञ्जगत्पतिः ॥ ८६ ॥ स्वयम्भूः सर्वयज्ञानामृत्विजोऽसृजदुत्तमान् ॥ तदा चैपमहायोगी पुरुषो यज्ञसंज्ञितः ॥ ८७ ॥
वेदाश्चैव तथा सर्वे सहाङ्गोपनिषत्क्रियाः ॥ स्वपित्येकार्णवे चैव यदाश्चर्यमभूत्पुरा ॥ ८८ ॥ श्रूयतां तु तदा विप्रो मार्कण्डेयः कुतूहलात् ॥
गीर्णो भगवता तेन कुक्षावासीन्महामुनिः ॥ ८९ ॥ बहुवर्षसहस्रायुस्तस्यैव वरतेजसः ॥ अटंस्तीर्थप्रसङ्गेन पृथिवीतीर्थगोचरः ॥ ९० ॥
आश्रमाणि च पुण्यानि देवतायतनानि च ॥ देशात्राणां चित्राणि पुराणि विविधानि च ॥ ९१ ॥ जपहोमपराः शान्तास्तपोभिरमलाः स्मृताः ॥
मार्कण्डेयस्ततस्तस्य शनैर्वक्राद्विनिर्गतः ॥ ९२ ॥ निष्क्रामन्तं न चात्मानं जानीते देवमायया ॥ निष्क्रम्य तस्य उदरादे कार्णवमथो जगत् ॥ ९३ ॥ सर्वतस्तमसा
च्छन्नं मार्कण्डेयोऽन्ववैक्षत ॥ तस्योत्पन्नं भयं तीव्रं व्यत्ययं चात्मजीवितम् ॥ ९४ ॥ देवदर्शनसंहृष्टो विस्मयं परमंगतः ॥ सोऽचिन्तय दमोघात्मा
मार्कण्डेयोऽथ शङ्कितः ॥ ९५ ॥ किं नु स्याच्चित्तसंमोहः किं नु स्वप्नोऽनुभूयते ॥ व्यक्तमन्यतरो भाव एतयोर्भवितामम ॥ ९६ ॥ न हि स्वप्नो ह्य
यं सत्ययुक्तं यत्सत्यमर्हति ॥ नष्टचन्द्रार्कपवनो नष्टपर्वतभूतलः ॥ ९७ ॥ कतमः स्यादयं लोक इति शोकमुपागतः ॥ ददर्श चापि पुरुषं स्वपन्तं पर्वतो
पमम् ॥ ९८ ॥ सलिलेऽर्धमथो मग्नं जीमूतमिव सागरे ॥ तपन्तमिव तेजोभिरामुक्तशशिभास्करम् ॥ ९९ ॥ गाम्भीर्यात्सागरमिव भासमानममहौ

प्र.सु.सं.
अ० ४१

॥ १२८ ॥

जसा ॥ देवंद्रष्टुमिहायातःकोभवानिति विस्मयात् ॥ १०० ॥ तथैवचमुनिःकुक्षिपुनरेवप्रवशितः ॥ सप्रविष्टःपुनःकुक्षिमार्कण्डेयःसविस्मयम् ॥ १०१ ॥
तथैवचपुनर्भूयोविजानन्स्वप्नदर्शनम् ॥ सतथैवयथापूर्वपृथिवीमटतेवनम् ॥ २ ॥ पुण्यतीर्थजलोपेतंविविधान्याश्रमाणिच ॥ क्रतुभिर्यजमानां
श्चसमाप्तगुरुदक्षिणैः ॥ ३ ॥ अपश्यद्देवकुक्षिस्थान्यज्ञस्थान्यशतशोद्विजान् ॥ सदृत्तमाश्रिताःसर्ववर्णाब्राह्मणपूर्वकाः ॥ ४ ॥ चत्वारआश्रमाः
सम्यग्यथापूर्वविलोकिताः ॥ एवंवर्षशतंसाग्रमार्कण्डेयेनधीमता ॥ ५ ॥ चरतापृथिवीसर्वातत्कुक्षौहिसमीक्ष्यते ॥ ततःकदाचिदधवैपुनः
कुक्षेर्विनिर्गतः ॥ ६ ॥ सुप्तंन्यग्रोधशाखायांवालमेकंनिरीक्ष्यच ॥ तथैवैकार्णवजलेनीहारेणावृतान्तरे ॥ ७ ॥ अव्यक्तक्रीडितेलोकेसर्वभूतविव
र्जिते ॥ समुनिर्विस्मयाविष्टःकौतूहलसमन्वितः ॥ ८ ॥ बालमादित्यसङ्काशनशक्नोत्यभिवीक्षितुम् ॥ सोऽप्यचिन्तयदेकान्तेस्थित्वास
लिलसन्निधौ ॥ ९ ॥ पूर्वदृष्टमिदंमेनेशङ्कितोदेवमायया ॥ अगाधेसलिलेशेतेमार्कण्डेयःसविस्मयः ॥ ११० ॥ पूर्ववत्तमथोद्रष्टुमब्रजत्रस्तलोचनः ॥
सतस्मैभगवानाहस्वागतंवालभोइति ॥ ११ ॥ वभापेमेघतुल्येनस्वरेणपुरुषोत्तमः ॥ मार्कण्डेयनभेतव्यमागच्छस्वममान्तिकम् ॥ १२ ॥
मार्कण्डेयउवाच ॥ कोनाम्नाकीर्तयतिमांकुर्वन्परिभवंमम ॥ दिव्यवर्षसहस्राख्यंधर्षयंश्चैवमेवयः ॥ १३ ॥ नह्येषचसदाचारोदेवेष्वपिममो
चितः ॥ मां ब्रह्मापिहिसस्नेहोदीर्घायुरितिभाषते ॥ १४ ॥ कस्तपोघोरमासांद्यममाद्यत्यक्तजीवितः ॥ मार्कण्डेयेतिमामुक्त्वामृत्युमीक्षितु
मर्हसि ॥ १५ ॥ एवंप्रक्षुभितःक्रोधान्मार्कण्डेयोमहामुनिः ॥ तदैर्नभगवान्भूयोवभापेमधुसूदनः ॥ १६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहंते
जनकोवत्सहृषीकेशःपितागुरुः ॥ आयुःप्रदातापौराणःकिमांत्वंनोपसर्पसि ॥ १७ ॥ मांपुत्रकामःप्रथमंत्वत्पिताङ्गिरसोमुनिः ॥ पूर्वमाराधया
मासतपस्तीव्रसमाश्रितः ॥ १८ ॥ तंदृष्ट्वाघोरतपसं त्रिदशोत्तमतेजसम् ॥ दत्तवांस्त्वामहंपुत्रंमहर्षिममितौजसम् ॥ १९ ॥ कस्समुत्सहतेचा
न्योयोगिभूतात्मगात्मकम् ॥ द्रष्टुमेकार्णवगतं क्रीडन्तंयोगमायया ॥ १२० ॥ ततःप्रहृष्टहृदयोविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ मूर्ध्निबद्धाञ्जलिपुटो
मार्कण्डेयोमहातपाः ॥ २१ ॥ नामगोत्रेतुसम्प्रोच्यदीर्घायुर्लोकपूजितः ॥ तस्मैभगवतेभक्त्यानमस्कारमथाकरोत् ॥ २२ ॥ मार्कण्डेय
उवाच ॥ इच्छामितत्त्वतोज्ञातुमिमांसायांतवानघ ॥ यदेकार्णवमध्यस्थःशेषेत्वंवालरूपवान् ॥ २३ ॥ किंसंज्ञश्चैवभगवाँल्लोकेविज्ञायसे
प्रभो ॥ तर्कयेऽहंमहात्मानंकोह्यन्यःस्थातुमर्हसि ॥ २४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अहंनारायणोब्रह्मन्सर्वभूतविनाशनः ॥ अहंसहस्रशी
र्षास्यःसहस्रपदसंयुतः ॥ २५ ॥ आदित्यवर्णःपुरुषोमुखेब्रह्ममयोह्यहम् ॥ अहमग्निर्हव्यवहःसप्तसन्निभिरन्वितः ॥ २६ ॥ अहमिन्द्रपदः

प० पु०
॥ १२९ ॥

शक्रऋतूनां परिवत्सरः ॥ अहयोगिषु साङ्ख्योयुगान्तावर्त एव च ॥ २७ ॥ अहं सर्वाणिसत्त्वानि देवतान्यखिलानि च ॥ भुजगानामहं शेष
स्ताक्ष्योऽहं सर्वपक्षिणाम् ॥ २८ ॥ कृतान्तः सर्वभूतानां विज्ञेयः कालसंज्ञितः ॥ अहं धर्मस्तपश्चाहं सर्वाश्रमनिवासिनाम् ॥ २९ ॥ अहं दया
परो धर्मः क्षीरोदोऽहं महार्णवः ॥ यत्सत्यं तत्परं त्वेकं अहमेव प्रजापतिः ॥ ३० ॥ अहं साङ्ख्यमहं योगो ह्यहं तत्परमं पदम् ॥ अहमिज्याक्रियाचाहमहं
विद्याधिपः स्मृतः ॥ ३१ ॥ अहं ज्योतिरहं वायुरहं भूमिरहं जलम् ॥ आकाशोऽहं समुद्राश्च नक्षत्राणि दिशो दश ॥ ३२ ॥ अहं वर्षमहं सोमः पर्जन्योऽहमहं
रविः ॥ अहं पुराणं परमं तथैवाहं परायणम् ॥ ३३ ॥ भविष्ये चापि सर्वत्र भविष्यत्सर्वसङ्ग्रहः ॥ यत्किञ्चित्पश्यसे विप्रयच्छृणोषि च किञ्चन ॥ ३४ ॥
यच्चातुभवसे लोके तत्सर्वमामनुस्मर ॥ विश्वं सृष्टं मया पूर्वं सृजेऽद्यापि च पश्य माम् ॥ ३५ ॥ युगे युगे च रक्षामि मार्कण्डेया खिलं जगत् ॥ तदेतत्कथितं सर्वं
मार्कण्डेया वधारय ॥ ३६ ॥ शुश्रूषुरपि धर्मे षुकुक्षौ चरसुखं मम ॥ मम ब्रह्मा शरीरस्थो देवाश्च ऋषिभिः सह ॥ ३७ ॥ व्यक्तमव्यक्तयोगं मामवगच्छ मुर
द्विषम् ॥ अहमेकाक्षरो मन्त्ररूपश्चरश्च पितामहः ॥ ३८ ॥ परस्त्रिवर्गोऽङ्कारः परमात्मप्रदर्शनः ॥ एवमादिपुराणं च वदते मामहमते ॥ ३९ ॥
पुलस्त्य उवाच ॥ वक्रमाहृतवानीशो मार्कण्डेयमथो हरिः ॥ ततो भगवतः कुक्षिप्रविष्टो मुनिसत्तमः ॥ ४० ॥ यदक्षयं विविधमुपाश्रितं तु तन्महार्णवे
व्यपगतचन्द्रभास्करे ॥ शनैश्चरन् प्रभुरथ हंससंज्ञितः सृजन्नगद्विहरतिकालपर्यये ॥ ४१ ॥ अथ चैवं शुचिर्भूत्वा च चारसतु वैतपः ॥ छादयित्वाऽत्मनो
देहं पयसाम्बुजसम्भवः ॥ ४२ ॥ ततो महात्मा तिबलो मर्त्यलोकविसजने ॥ महतां चैव भूतानां विश्वो विश्वमचिन्तयत् ॥ ४३ ॥
तस्य चिन्तयमानस्य नियते संस्थितेऽर्णवे ॥ निराकाशतोयमये सूक्ष्मे जगति संक्षये ॥ ४४ ॥ ईशः संक्षोभयामास सोऽर्णवं सलिलं गतः ॥ अथान्त
रादपां सूक्ष्ममथच्छिद्रमभूत्पुरा ॥ ४५ ॥ शब्दं प्रति ततो भूतो मारुतश्छिद्रसम्भवः ॥ संलब्ध्वान्तरसंक्षोभं व्यवर्धत समीरणः ॥ ४६ ॥ नभस्वताव
लवतावेगाद्विक्षोभितोऽर्णवः ॥ तस्यार्णवस्य शुब्धस्य तस्मिन् नभसि मथ्यतः ॥ ४७ ॥ कृष्णवर्त्मा समभवत्प्रभुर्वैश्वानरो महान् ॥ ततः संशोपया
मास पावकः सलिलं बहु ॥ ४८ ॥ समस्तजलविच्छिद्रमभवद्विमृतं नभः ॥ आत्मतेजो भवाः पुण्या आपोऽमृततरसोपमाः ॥ ४९ ॥ आकाशं छिद्र
सम्भूतं वायुराकाशसम्भवः ॥ अथ सङ्घर्षसम्भूतं पावकं चास्य सम्भवम् ॥ ५० ॥ दृष्ट्वा पितामहो देवो महाभूतविभावनः ॥ दृष्ट्वा भूतानि भग
वाँल्लोकसृष्ट्यर्थमुत्तमम् ॥ ५१ ॥ ब्रह्मणो जन्म सहितं बहु रूपो ह्यचिन्तयत् ॥ चतुर्युगानां संख्यातं सहस्रं युगपर्यये ॥ ५२ ॥ यत्पृथिव्यां द्विजे
न्द्राणां तपसा भावितात्मनाम् ॥ बहुजन्म विशुद्धात्मा ब्रह्मणो हरिरुच्यते ॥ ५३ ॥ ज्ञानं दृष्ट्वा तु विश्वात्मा योगिनां यातियोग्यताम् ॥ तं योगवन्तं

प्र.सू.खं.
अ० ४१

॥ १२९

विज्ञायसम्पूर्णेश्वर्यमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ पदेब्रह्मणिविश्वम्यन्ययोजयतयोगवित् ॥ ततस्तस्मिन्महातोयेमहेशोहरिच्युतः ॥ ५५ ॥ जलक्री
 डांचविधिवत्सचक्रेसर्वलोककृत् ॥ पद्मनाभ्युद्भवंचैकंसमुत्पादितवांस्ततः ॥ ५६ ॥ सहस्रवर्णविरजंभास्कराभंहरिणमयम् ॥ ५७ ॥ हुताश
 नज्वलितशिखोज्ज्वलप्रभंसमुत्थितंशरदमलार्कतेजसम् ॥ विराजतेकमलमुदारवर्चसंमहात्मनस्तनुरुहचारुशैवलम् ॥ १५८ ॥ इतिश्रीपाद्म
 पुराणप्रथमेसृष्टिखण्डेपद्मप्रादुर्भावोनामैकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ अथयोगवतांश्रेष्ठमसृजद्वारिवर्चसम् ॥ स्रष्टारंसर्व
 लोकानांब्रह्माणंसर्वतोमुखम् ॥ १ ॥ तस्मिन्हिरण्यमयेपद्मेबहुयोजनविस्तृते ॥ सर्वतेजोगुणमयेपार्थिवैर्लक्षणैर्वृते ॥ २ ॥ तच्चपद्मपुराभूतंपृथिवी
 रूपमुत्तमम् ॥ नारायणसमुद्भूतंप्रवदन्तिमहर्षयः ॥ ३ ॥ यत्पद्मसारसादेवीपृथिवीपरिकथ्यते ॥ येपद्मकेशरामुख्यास्तान्दिव्यान्पर्वतान्वि
 दुः ॥ ४ ॥ हिमवन्तंचनीलंचमेरुनिषधमेवच ॥ कैलासंशृङ्गवन्तंचतथाद्रिगन्धमादनम् ॥ ५ ॥ पुण्यंत्रिशिखरंचैवकान्तंमन्दरमेवच ॥
 उदारंपिञ्जरंचैवविन्ध्यमस्तंचपर्वतम् ॥ ६ ॥ एतएवगणानांचसिद्धानांचमहात्मनाम् ॥ आश्रयाःपुण्यशीलानांसर्वकामफलप्रदाः ॥ ७ ॥
 एतेषामन्तरेद्वीपोजम्बूद्वीपइतिस्मृतः ॥ जम्बूद्वीपस्यसंस्थानंयज्ञियायत्रचक्रियाः ॥ ८ ॥ तेभ्योयद्वतेतोयंदिव्यामृतरसोपमम् ॥ दिव्यतीर्थ
 शताधाराःसरस्यःसर्वतःस्मृताः ॥ ९ ॥ यान्येतानीहपद्मस्यकेसराणिसमन्ततः ॥ असङ्ख्येयाःपृथिव्यांतेविविधाश्चैवपर्वताः ॥ १० ॥
 यानिपर्णानिपद्मस्यभूरिपूर्वाणिपार्थिव ॥ तेदुर्गमाःशलचिताम्लेच्छदेशाःप्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥ यान्यधोभागपत्राणितानिवासास्तुभागशः ॥
 दैत्यानामसुराणांचपन्नगानांचपार्थिव ॥ १२ ॥ तेषांमध्येऽन्तरंयत्तुतद्रसातलसंज्ञितम् ॥ महापातककर्माणोमज्जन्तेयत्रमानवाः ॥ १३ ॥ पद्म
 स्यचान्तरेपद्मएकार्णवगतामही ॥ चतुर्दिशासुसङ्ख्याताश्चत्वारःसलिलाकराः ॥ १४ ॥ एवंनारायणस्यार्थेमहीपुष्करसम्भवा ॥ प्रादुर्भावोऽ
 ध्ययंतस्मान्नाम्नापुष्करसंज्ञितः ॥ १५ ॥ एतस्मात्कारणाद्यज्ञेपुराणःपरमर्षिभिः ॥ यज्ञियैर्वेददृष्टान्तैर्यज्ञैर्यूपचितिःकृता ॥ १६ ॥ एवंभगवता
 तेनविश्वंव्याप्यधराचिता ॥ पर्वतानांनदीनांचरचनाचैवनिर्मिता ॥ १७ ॥ विश्वस्ययश्चाप्रतिमप्रभावःप्रभाकराभोवरुणोऽमितद्युतिः ॥ शनैःस्वय
 म्भूर्व्यसृजत्सुषुप्तंजगन्मयःपद्मनिधिमहार्णवे ॥ १८ ॥ विघ्नस्तपसिसम्भूतोमधुर्नाममहासुरः ॥ तेनैवचसहोद्भूतोह्यसुरोनामकैटभः ॥ १९ ॥ तौर
 जस्तमसोर्भूतौसम्भूतौतामसौगणौ ॥ एकार्णवंजगत्सर्वक्षोभयेतामहाबलौ ॥ २० ॥ दिव्यरक्ताम्बरधरौश्वेतदीप्तोदंष्ट्रिणौ ॥ किरीटमकुटोदग्रौकेयू
 रवल्योज्ज्वलौ ॥ २१ ॥ महाविवृतताम्राक्षौपीनोरस्कौमहाभुजौ ॥ महागिरेःसंहननौजङ्गमाविवपर्वतौ ॥ २२ ॥ नवमेघप्रतीकाशावादित्यप्रतिमा

प० पु०
॥ १३० ॥

ननौ ॥ विपुलाभोगकेयूरकराभ्यामतिभीषणौ ॥ २३ ॥ पादसञ्चारविन्यासेर्विक्षिपन्ताविवर्णवम् ॥ कम्पयन्तौहरिमिवशयानंमधुसूदनम् ॥ २४ ॥
तौतत्रविचरन्तौतुपुष्करेविश्वतोमुखौ ॥ योगिनांश्रेष्ठमत्यन्तदीप्तददशतुस्तदा ॥ २५ ॥ ॥ नारायणसमाज्ञातंसृजन्तमखिलाःप्रजाः ॥ देवतानिच
विश्वानिमानसांश्चसुतानृषीन् ॥ २६ ॥ ततस्तावूचतुस्तत्रब्रह्माणमसुरोत्तमौ ॥ दुष्टौयुयुत्सुसङ्कुद्धौकोधव्याकुलितेक्षणौ ॥ २७ ॥ कस्त्वंपु
ष्करमध्यस्थःसितोष्णीषश्चतुर्भुजः ॥ आवामगणयन्मोहादास्सेत्वंविगतस्पृहः ॥ २८ ॥ एह्यागच्छावयोर्युद्धंदेहित्वंकमलोद्भव ॥ आवाभ्यांपरमे
शाभ्यामशक्तःस्थातुमर्णवे ॥ २९ ॥ तत्रकश्चभवेत्तुभ्यंयेनचात्रनियोजितः ॥ कःस्रष्टाकश्चेतोगोप्ताकेननाम्नाभिधीयत ॥ ३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ईश्व
रःप्रोच्यतेलोकेविष्णुश्चानन्तशक्तिधृत् ॥ ॥ तत्सकाशात्तुजातंमांसपारमवगच्छतम् ॥ ३१ ॥ मधुकैटभावूचतुः ॥ नावयोःपरमलोकेकिंचिदस्तिम
हामुने ॥ आवाभ्यांछाद्यतेक्श्चित्तमसारजसाचवै ॥ ३२ ॥ रजस्तमोमयावावामृषीणामतिलङ्घिनौ ॥ धर्मशीलंछादयन्तौनाशकौसर्वदेहि
नाम् ॥ ३३ ॥ आवाभ्यांयुज्यतेलोकोदुस्तराभ्यांयुगेयुगे ॥ आवामर्थश्चकामश्चयज्ञस्सर्वपरिग्रहः ॥ ३४ ॥ सुखंयत्रमदोयत्रयत्रश्रीःकीर्तिरेवच ॥
येषांयत्काङ्क्षितंकिञ्चित्तत्तदावांविचिन्तय ॥ ३५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आवाभ्यांसंहतौदृष्ट्वायुवांपूर्वपराजितौ ॥ तंसमाधायगुणिनंसत्वंचास्मि
माश्रितः ॥ ३६ ॥ यःपरोयोगयुक्तात्मायोऽक्षरःसत्त्वमेवच ॥ रजस्तमसश्चैवयःस्रष्टाविश्वसम्भवः ॥ ३७ ॥ ततोभूतानिजायन्तेसात्विका
नीतराणिच ॥ सएवयुवयोर्नाशंवासदेवःकरिष्यति ॥ ३८ ॥ स्वप्नेवततोदेवोबहुयोजनविस्तृतौ ॥ बाहूनारायणोब्रह्मकृतवानात्ममायया ॥ ३९ ॥
कृष्यमाणौततस्तस्यबाहुभ्यांबाहुशालिनौ ॥ चेतुस्तौविगलितौशकुनाविवर्णीवरौ ॥ ४० ॥ ततस्तावाहतुर्गत्वावासुदेवंसनातनम् ॥ पद्मनाभं
पीकेशंप्रणिपत्यनतावुभौ ॥ ४१ ॥ जानीवस्त्वांविश्वयोनिंत्वामेकंपुरुषोत्तमम् ॥ आवयोश्चैवहेतुंत्वांजानन्तौबुद्धिकारणम् ॥ ४२ ॥ अमोघ
दर्शनंसत्यंयतस्त्वांविद्वद्दशाश्वतम् ॥ ततस्त्वामभितोदेवकाङ्क्षावःप्रसमीक्षितुम् ॥ ४३ ॥ अमोघदर्शनोऽसित्वंनमस्तेसमिति
अय ॥ तमिच्छावोवरंदेवत्वयाहितमरिन्दम ॥ ४४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ किमर्थमामनुब्रूथयुवामसुरसत्तमौ ॥ गतायुष्कौयुवांभूयस्त्वहोजीवितुमि
च्छथः ॥ ४५ ॥ मधुकैटभावूचतुः ॥ यस्मिन्नकश्चिन्मृतवान्देवतस्मिन्वधंप्रभो ॥ इच्छावःपुत्रतांचैवभवतःसुमहातपः ॥ ४६ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ युवयोर्वाढमेतत्स्याद्भविष्येकलिसम्भवे ॥ भविष्यथोनसन्देहःसत्यमेतद्वीमिवाम् ॥ ४७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ वरंप्रदा
याथमहासुराभ्यांसनातनोविश्वधरःसुरोत्तमः ॥ रजस्तमोजौतुतदाजनोपमौममर्दतावूरुतलेऽमरप्रभुः ॥ ४८ ॥ स्थित्वातस्मिस्तुकमलेब्रह्माब्रह्म

प्र.सू.खं
अ० ४२

॥ १३० ॥

विदांवरः ॥ ऊर्ध्वबाहुर्महातेजास्तपोघोरंसमाश्रितः ॥ ४९ ॥ प्रज्वलन्निवतेजोभिर्भाभिःस्वाभिस्तमोनुदः ॥ बभासेसतुधर्मात्मासहस्रांशुरि
 वांशुभिः ॥ ५० ॥ अथान्यद्रूपमास्थायप्रभुर्नारायणोऽव्ययः ॥ आजगाममहातेजायोगाचार्योमहायशाः ॥ ५१ ॥ साङ्ग्याचार्यश्चमति
 मान्कपिलोब्रह्मणांवरः ॥ उभावपिमहात्मानोपूजितौतत्रतत्परौ ॥ ५२ ॥ तौप्राप्तावूचतुस्तत्रब्रह्माणममितौजसम् ॥ परावरविशेषज्ञौपूजितौ
 चमहर्षिभिः ॥ ५३ ॥ ब्रह्मसम्परिवेद्यन्तेविशालंजगदास्थितौ ॥ ग्रामणीस्सर्वभूतानांब्रह्मात्रैलोक्यपूजितः ॥ ५४ ॥ तयोस्तद्वचनंश्रुत्वा
 विबोध्यगतयोःपरम् ॥ त्रीनिमान्कृतवाङ्मोकान्यथेयंब्रह्मणःश्रुतिः ॥ ५५ ॥ पुत्रंस्वसम्भवंचैकंसमुत्पादितवान्भुवम् ॥ तदाग्रेचागतस्तस्यब्रह्म
 मानससम्भवः ॥ ५६ ॥ उत्पन्नमात्रोब्रह्माणमुक्तवान्मानसःसुतः ॥ किंकुर्मस्तवसाहाय्यंब्रवीतुंभगवानिति ॥ ५७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यदे
 पकपिलोनामब्रह्मनारायणस्तथा ॥ वदतोभवतस्त्वंतुतत्कुरुष्वमहामते ॥ ५८ ॥ ब्रह्मणासतथोक्तस्तौप्राहभूपसमुत्थितः ॥ शुश्रूषुरस्मिद्यु
 वयोःकिंकरोमिकृताञ्जलिः ॥ ५९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ यत्सत्यमक्षरंब्रह्मअष्टादशविधंचतत् ॥ यत्सत्यममृतंतत्तुपरंपदमनुस्मर ॥ ६० ॥
 एतद्वचोनिशम्यैवंसययौदिशमुत्तराम् ॥ गत्वाचतत्रसब्रह्मअगमज्ज्ञानचक्षुषा ॥ ६१ ॥ ततोब्रह्माभवर्नामद्वितीयमसृजत्प्रभुः ॥ सङ्कल्पयित्वा मन
 सातमेवचमहामनाः ॥ ६२ ॥ ततःसोऽप्यब्रवीद्वाक्यंकिंकरोमिपितामह ॥ पितामहसमाज्ञातोब्रह्माणंसमुपस्थितः ॥ ६३ ॥ ब्राह्मणस्यामृतरसोऽनु
 भूतस्तेनवैततः ॥ प्राप्तःसपरमंस्थानंसतयोःपार्श्वमागतः ॥ ६४ ॥ तस्मिन्नपिगतेसोऽथतृतीयमसृजत्प्रभुः ॥ मोक्षप्रवृत्तिकुशलंसुवर्नामयुतंप्रभुः ॥
 ॥ ६५ ॥ सोऽपितंधर्ममास्थायतयोरेवागमद्रतिम् ॥ एवंपुत्रास्त्रयोऽप्येतेगताःशम्भोर्महात्मनः ॥ ६६ ॥ तान्गृहीत्वासुतांस्तस्यतौगतावूर्जितांगतिम् ॥
 नारायणश्चभगवान्कपिलश्चयतीश्वरः ॥ ६७ ॥ यंकालंतेगताब्रह्मब्रह्मातंकालमेवच ॥ तपोघोरतरंभूयःसंश्रितःपरमंपदम् ॥ ६८ ॥ नचशक्त
 स्ततोब्रह्माप्रभुरेकस्तपश्चरन् ॥ शरीरार्थात्ततोभार्यामुत्पादयतितच्छुभाम् ॥ ६९ ॥ आत्मनःसहशान्पुत्रानसृजद्वैपितामहः ॥ विश्वेप्रजानापतयो
 येभ्योलोकाविनिःसृताः ॥ ७० ॥ विश्वेशंप्रथमंतावन्महात्मातपसात्मजम् ॥ सर्वत्रसंहतंपुण्यंनान्नाधर्मससृष्टवान् ॥ ७१ ॥ दक्षंमरीचिमंत्रिचपु
 लस्त्यंपुलहंक्रतुम् ॥ वसिष्ठंगौतमंचैवभृगुमद्भिरसंमुनिम् ॥ ७२ ॥ अत्यद्भुतास्त्वकृत्येनज्ञेयास्तेतुमहर्षयः ॥ त्रयोदशगुणारम्भायेवंशास्तुमहर्षि
 णाम् ॥ ७३ ॥ अदितिर्दितिर्दनुःकालाअनायुःसिंहिकाखसा ॥ प्रार्चीक्रोधाचसुरसाविनताकद्रुवेच ॥ ७४ ॥ दक्षस्यापत्यमेतद्वैकन्यद्वादशपार्थि
 व ॥ नक्षत्राणिचचन्द्रस्यविंशतिस्सप्तचोर्जिताः ॥ ७५ ॥ मरीचेःकश्यपःपुत्रस्तपसानिर्मितःकिल ॥ तस्मैद्वादशकन्याश्चदक्षस्ताश्चान्वमन्यत ॥

६० पु०
१३१ ॥

॥ ७६ ॥ नक्षत्राणि च सोमाय तथैव दत्तवानृषिः ॥ रोहिण्यादीनि सर्वाणि पुण्यानि कुरुनन्दन ॥ ७७ ॥ तथैव दशधर्माय दत्ताश्चापि मनोरमाः ॥ लक्ष्मी
स्सरस्वती सन्ध्या विश्वेशा च महायशाः ॥ देवी सरस्वती चैव ब्रह्मणानिर्मिताः पुरा ॥ ७८ ॥ एताः पञ्चवरिष्ठा वै सुरश्रेष्ठा यथार्थिव ॥ दत्ताधर्माय भद्रं ते ब्र
ह्मणा ददृकर्मणा ॥ ७९ ॥ यारूपार्धवती पत्नी ब्रह्मणः कामरूपिणी ॥ सुरभिः सह सा भूत्वा ब्रह्माणं समुपस्थिता ॥ ८० ॥ ततस्ताम गमद्ब्रह्मैश्वर्येने लोक
पूजितः ॥ लोकसर्जनहेतुज्ञो गवामर्थाय सत्तम ॥ ८१ ॥ जज्ञे चैकादशसुतान्विपुलान् धर्मसंज्ञितान् ॥ रक्तसन्ध्या ब्रह्मसङ्काशान् महतस्तिग्मतेजसः ॥
८२ ॥ ते रुदन्तो द्रवन्तश्च गतवन्तः पितामहम् ॥ रोदनाद्ब्रह्मणा चैव रुद्रा एवेति ते स्मृताः ॥ ८३ ॥ निर्हतिश्चैव सन्ध्याश्च तृतीयश्चाप्ययोनिजः ॥ मृग
वसुरभ्यां च गावो जाताः सुराश्च ये ॥ अजश्चैव तुहंसश्च तथैव नृपसत्तम ॥ ८४ ॥ ओषध्यः प्रवरायाश्च मरभ्यास्तास्समुत्थिताः ॥ धर्मा लक्ष्मीस्तथा का
मसाध्यान्साध्याव्यजायत ॥ ८५ ॥ भवं च प्रभवं च वक्रशाश्वं मवहंतथा ॥ अरुणं वरुणं चैव विश्वामित्रचलध्रुवौ ॥ ८६ ॥ हविष्मन्तं तनूजं च विधानाभि
मतावपि ॥ वत्सरं चैव भर्ति च सर्वासुरनिषूदनम् ॥ ८७ ॥ सुपर्वाणं बृहत्कान्तिं महालोकनमस्कृतम् ॥ वासवानुगता देवी जनयामास वै सुरान् ॥ ८८ ॥ धरं वै
प्रथमं देवं द्वितीयं ध्रुवमव्ययम् ॥ विश्वावसुं तृतीयं च चतुर्थं सोममीश्वरम् ॥ ८९ ॥ ततोऽनुरूपमायं च यमं तस्मादनन्तरम् ॥ सप्तमं च तथा वायुमष्टमं निर्हति
तथा ॥ ९० ॥ यमस्यापत्यमेतद्वै सुरभ्यां तदजायत ॥ विश्वे देवाश्च विश्वायां धर्मा जाता इति स्मृताः ॥ ९१ ॥ दक्षश्चैव महाबाहुः पुष्करस्तम एव च ॥
चाक्षुषश्च ततोऽत्रिश्च तथा भद्रमहोरगौ ॥ ९२ ॥ विश्वान्तकवसुर्बालो निकुम्भश्च महायशाः ॥ रुरुदुश्चाति सिद्धौ जाभास्करप्रमितद्युतिः ॥ ९३ ॥ विश्वा
न्देवान् देवमाता विश्वेषां जनयत्सुतान् ॥ मरुत्वती मरुत्वतो देवान् जनयत्सुतान् ॥ ९४ ॥ अग्निश्च शूरविज्योतिः सा वित्री मित्रमेव च ॥ अमरं शरवृष्टिं च
सुकर्षं च महत्तरम् ॥ ९५ ॥ विराजं चैव राजं च विश्वायुं सुमतिं तथा ॥ अश्वं चित्ररश्मिं च तथा च निषधं नृपम् ॥ ९६ ॥ भूय एवं चात्मविधिं चारित्र्यं पादमात्रगम् ॥
बृहन्तं वै बृहद्दूषंतं चैव सनाभिगम् ॥ ९७ ॥ मरुत्वती प्रजाजज्ञ्येष्टान्तं मरुतां गणम् ॥ अदितिः कश्यपाजज्ञे आदित्यान् द्वादशैव हि ॥ ९८ ॥ इन्द्रो विष्णु
र्भगस्त्वष्टा वरुणोऽशोऽर्यमारविः ॥ पूषामित्रश्च वरदो धाता पर्जन्य एव हि ॥ ९९ ॥ इत्येते द्वादशादित्या वरिष्ठास्त्रिदिवौकसाम् ॥ आदित्यस्य सरस्वत्यां जज्ञाते
द्रौसुतौ वरौ ॥ १०० ॥ तपःश्रेष्ठौ गुणश्रेष्ठौ त्रिदिवस्यातिसंमतौ ॥ दनुस्तु दानवाज्जज्ञे दितिर्देत्यान् व्यजायत ॥ १०१ ॥ काला तु कालकेयांस्तान् सुरान् राक्षसांस्तथा ॥
अनायुषायास्तनया व्याधयश्च महाबलाः ॥ १०२ ॥ सिंहिकाग्रहमाता च गन्धर्वजननी मुनिः ॥ प्राची त्वप्सरसां माता पुण्यानां भारतेतरा ॥ १०३ ॥

प्र.सू.सं.
अ०-४२

॥ १३१ ॥

क्रोधाद्याः सर्वभूतानि पिशाचायाश्च पार्थिव ॥ जज्ञेयक्षगणांश्चैव राक्षसांश्च विशांपते ॥ ६ ॥ चतुष्पदानि सत्त्वानि एतागाश्चैव सौरभी ॥ पुरा
 णपुरुषश्चैव मायां विष्णुर्हरिः प्रभुः ॥ ७ ॥ कथितस्तेऽनुपूर्वेण संस्तुतश्च महर्षिभिः ॥ ८ ॥ यश्चेदमग्र्यं शृणुयात्पुराणं सदानरः पर्वसु चेत्पठेत् ॥ अवाप्यलो
 कं सहिवीतरागः परत्र च स्वर्गफलानि भुङ्क्ते ॥ ९ ॥ चक्षुषामनसा वाचा कर्मणा च चतुर्विधम् ॥ प्रसादयति यः कृष्णं तस्य कृष्णः प्रसीदति ॥ ११० ॥ राज्यं
 चलभते राजानिर्धनश्चोत्तमं धनम् ॥ क्षीणायुर्लभतं चायुः पुत्रकामोऽथ सन्ततिम् ॥ ११ ॥ यज्ञार्थिनस्तथा कामांस्तपांसि विविधानि च ॥ यं यं कामयते
 कामंतं तं लोकेश्वराल्लभेत् ॥ १२ ॥ सर्वविहाय यद्दमं पठेद्द्रौपौष्करं हरेः ॥ प्रादुर्भावं नरश्रेष्ठं तस्य ह्यशुभं भवेत् ॥ १३ ॥ एष पौष्करकोनाम प्रादुर्भा
 वो महात्मनः ॥ कीर्तितस्तु महाराज व्यासश्रुतिनिदर्शनात् ॥ १४ ॥ विष्णुत्वं शृणु मे विष्णोर्हरित्वं च कृते युगे ॥ वैकुण्ठत्वं च देवेषु कृष्णत्वं मानुषेषु च ॥ १५ ॥
 ईश्वरस्य हितस्यैषा कर्मणां गहना गतिः ॥ साम्प्रतं भूतभवं च शृणुराज न्यथा तथम् ॥ १६ ॥ अव्यक्तो व्यक्तलिङ्गस्थो य एष भगवान्प्रभुः ॥ नारायणो ह्यनन्ता
 त्मा प्रभवोऽप्यय एव च ॥ १७ ॥ एष नारायणो भत्वा हरिरासीत्सनातनः ॥ ब्रह्मा वायुश्च सोमश्च धर्मः शक्रो बृहस्पतिः ॥ १८ ॥ अदितेरपि पुत्रत्वमेत्यजः
 कुरुनन्दन ॥ एष विष्णुरिति ख्यात इन्द्रस्यावरजो विभुः ॥ १९ ॥ प्रसादनं तस्य विभोरदित्याः पुत्रकारणम् ॥ वधार्थं सुरशत्रूणां दैत्यदानवरक्षसाम् ॥ १२० ॥
 प्रधानात्मा पुरा ह्येष ब्रह्माणमसृजत्प्रभुः ॥ स सर्जाथ सुराण्यं कल्पे ब्रह्माणं च प्रजापतीन् ॥ २१ ॥ असृजन्मानसांस्तत्र ब्रह्मवंशाननुत्तमान् ॥ तेभ्योऽभवन्महा
 त्मभ्यः परं ब्रह्मसनातनम् ॥ २२ ॥ एतदाश्चर्यं भूतस्य विष्णोः कर्मानुकीर्तितम् ॥ कीर्तनीयस्य लोकेषु कीर्त्यमानं निबोध मे ॥ २३ ॥ वृत्ते वृत्रवधे भीष्मवर्तमा
 ने कृते युगे ॥ आसीत्त्रैलोक्यविख्यातः सङ्ग्रामस्तारकामयः ॥ २४ ॥ यत्र ते दानवा घोराः सर्वे सङ्ग्रामदुर्जयाः ॥ प्रन्ति देवा सुरा न्सर्वान्सयक्षोरगराक्ष
 सान् ॥ २५ ॥ ते वध्यमाना विमुखाश्छिन्नप्रहरणारणे ॥ ज्ञातां मनसा जग्मुर्देवं नारायणं प्रभुम् ॥ २६ ॥ एतस्मिन्नन्तरे मेघानिर्वाणाङ्गारवर्चसः ॥ सार्क
 चन्द्रग्रहगणच्छादयन्तो नभस्तलम् ॥ २७ ॥ चण्डविद्युद्गणोपेता घोरा निर्द्वादकारिणः ॥ अन्योन्यवेगाभिहताः प्रववुः सप्तमारुताः ॥ २८ ॥ दीप्ततोयाः सनि
 र्घातैः सह वज्रानलानिलैः ॥ रवेस्मधोरेरुत्पातैर्दह्यमानमिवाम्बरम् ॥ २९ ॥ पेतुरुल्कासहस्राणि निपेतुः खचराण्यपि ॥ दैवानि च विमानानि प्रपतन्त्युत्प
 नन्ति च ॥ ३० ॥ चतुर्थ्युगान्तसमये लोकानां यद्भयं भवेत् ॥ अरूपवतिरूपाणि तस्मिन्नुत्पानलक्षणे ॥ ३१ ॥ तस्मादुत्प्रथितं सर्वं न प्राज्ञायत किंचन ॥
 तिमिरौघपरिक्षिप्तानरेजुश्च दिशो दश ॥ ३२ ॥ विवेश रूपिणी काली कालमेघावगुणिता ॥ द्यौर्नभान्यभिभूता कार्धोरेण तमसा वृता ॥ ३३ ॥
 तान्वनौघान्सतिमिरान्दोभ्यामाच्छिद्य सप्रभुः ॥ वपुःस्वं दर्शयामास दिव्यं कृष्णवपुर्हरिः ॥ ३४ ॥ बलाहकाञ्जननिभं बलाहकतनूहम् ॥ तेजसावपु

॥ ५० पु०

॥ १३२ ॥

पाचैवकृष्णकृष्णमिवाचलम् ॥ ३५ ॥ दीप्तपीताम्बरधरंतसकाञ्चनभूषणम् ॥ धूम्रान्धकारवपुषंयुगान्ताग्निमिवोत्थितम् ॥ ३६ ॥ वृत्तद्विगुणपीनांसंकिरीटाच्छ
न्नमूर्धजम् ॥ वभौचामीकरप्रख्यैरायुधैरुपशोभितम् ॥ ३७ ॥ चन्द्रार्ककिङ्गोद्योतंगिरिकूटमिवोच्छ्रितम् ॥ नन्दकानन्दितकरंकोस्तुभोद्भासितोरसम् ॥ ३८ ॥
शक्तिचित्रफलोदग्रंशङ्खचक्रगदाधरम् ॥ विष्णुशैलक्षमाशीलश्रीवत्संशार्ङ्गपाणिनम् ॥ ३९ ॥ त्रिदशोदागफलदंस्वर्गस्त्रीचारुवल्लभम् ॥ सर्वलोकमनः
कान्तंसर्वसत्त्वमनोहरम् ॥ १४० ॥ मायाविशालविटपंतोयदौघसमप्रभम् ॥ विद्याहङ्कारमानाढ्यमहाभूतप्ररोहणम् ॥ ४१ ॥ विशेषपत्रैर्निचितं
ग्रहनक्षत्रपुष्पितम् ॥ दैत्यलोकमहास्कन्धंमर्त्यलोकप्रकाशितम् ॥ ४२ ॥ सागराकारनिर्द्वादंसातलतलाश्रयम् ॥ नागेन्द्रपाशैर्विततं पक्षिजन्तुसम
न्वितम् ॥ ४३ ॥ शीलानाहार्यगन्धाढ्यं सर्वलोकमहाद्रुमम् ॥ अव्यक्तानन्दसलिलं व्यक्ताहङ्कारफेनिलम् ॥ ४४ ॥ महाभूतकरोदौघग्रहनक्षत्रबुद्बुदम् ॥
विमानवाहनैर्व्याप्तंतोयदाडम्बराकुलम् ॥ ४५ ॥ जन्तुमत्स्यगणाकीर्णशैलशङ्खकुलैर्युतम् ॥ त्रैगुण्यविपयावर्तं सर्वलोकतिमिङ्गिलम् ॥ ४६ ॥
वीरवृक्षलतागुल्मंभुजगोत्सृष्टशैवलम् ॥ द्वादशार्कमहाद्वीपंरुद्रैकादशपत्तनम् ॥ ४७ ॥ वस्वष्टपर्वतोपेतं त्रैलोक्याम्भोमहोदधिम् ॥ सन्ध्यासन्ध्योर्मिस
लिलमापूर्णानिलशोभितम् ॥ ४८ ॥ दैत्ययक्षगणग्रामंरक्षोगणझपाकुलम् ॥ पितामहमहावीर्यस्वर्गस्त्रीरत्नसङ्कुलम् ॥ ४९ ॥ श्रीकीर्तिकान्तिलक्ष्मीभिर्नदीभि
श्चसमाकुलम् ॥ कालयोगमहावर्षप्रलयोत्पत्तिवेगितम् ॥ १५० ॥ सत्संयोगमहापारं नागयणमहार्णवम् ॥ देवातिदेवंवरदंभक्तानांभक्तवत्सलम् ॥ ५१ ॥
अनुग्रहकरंदेवंप्रशान्तिकरणंशुभम् ॥ हर्यश्वरथसंयुक्तसुपर्णध्वजशोभिते ॥ ५२ ॥ चन्द्रार्कचक्ररचितउदाराक्षवृत्तान्तरे ॥ अनन्तरश्मिसंयुक्तेदु
र्दशेमेरुकूबरे ॥ ५३ ॥ तारकाचित्रकुसुमेग्रहनक्षत्रबन्धुरे ॥ भयेष्वभयदेव्योमिदेवदैत्यापराजिते ॥ ५४ ॥ हर्यश्वरथसंयुक्तमुक्ताशो
भासमन्वितम् ॥ ददृशुस्तेस्थितंदेवंदिव्यलोकमयेरथे ॥ ५५ ॥ तेकृताञ्जलयःसर्वदेवाइन्द्रपुरोगमाः ॥ जयशब्दपुरस्कृत्यशरण्यंशरणंगताः
॥ ५६ ॥ एतेपांचगिरिःश्रुत्वासविष्णुर्देवदैवतः ॥ मनश्चक्रेविनाशायदानवानांमहामृधे ॥ ५७ ॥ आकाशेतुस्थितोविष्णुरुत्तमं वपुराश्रितः ॥
उवाचदेवताःसर्वाःसप्रतिज्ञमिदं वचः ॥ ५८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ शान्तिं व्रजत भद्रं वो मा भैष्टमरुतांगणाः ॥ जिता मे दानवाः सर्वे त्रैलोक्यं परिगृह्यताम्
॥ ५९ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ततोऽस्य सत्यसन्धस्य विष्णोर्वाक्यं न तोषिताः ॥ देवाः प्रीतिं परां जग्मुः प्राश्यामृतमिवोत्तमम् ॥ १६० ॥ ततस्तमश्चसंहृत्य वि
नेशुश्चबलाहकाः ॥ प्रववुश्चशिवावाताः प्रसन्नाश्चदिशोदश ॥ ६१ ॥ शुद्धप्रायाणि ज्योतींषि सोमं चक्रुः प्रदक्षिणम् ॥ न विग्रहं द्वाश्चक्रुः प्रसन्नाश्चापि
सिन्धवः ॥ ६२ ॥ विरजा अभवन् मार्गलोकाः स्वर्गादयस्त्रयः ॥ यथार्थमूढुस्सरितश्चुक्षुभेन तथार्णवः ॥ ६३ ॥ आसञ्जुभानीन्द्रियाणि

प्र. मृ. सं.
अ० ४२

॥ १३२ ॥

नराणामन्तरात्मसु ॥ महर्षयोवीतशोकावेदानुच्चैरधीक्षत ॥ ६४ ॥ यज्ञेषुचहविःपाकंशिवमापचपावकः ॥ प्रवृत्तधर्मसंवृत्तालोकासुदितमा
नसाः ॥ ६५ ॥ विष्णोःसत्यप्रतिज्ञस्यश्रुत्वारिनिधनागिरः ॥ ततोऽभयंविष्णुमुखाच्छ्रुत्वोदैतेयदानवाः ॥ ६६ ॥ उद्योगंविपुलंचक्रुर्युद्धायविजया
यच ॥ मयस्तुकाञ्चनमयंत्रिनत्वान्तरमव्ययम् ॥ ६७ ॥ चतुश्चक्रंसुविपुलंसुकल्पितमहायुधम् ॥ किङ्किणीजालनिघोषंद्रीपिचर्मपरिष्कृतम् ॥ ६८ ॥
रुचिरंरश्मिजालैश्चहैमजालैश्चशोभितम् ॥ ईहामृगगणाकीर्णपक्षिसङ्घविराजितम् ॥ ६९ ॥ दिव्यास्त्रशस्त्ररुचिरंपयोधरनिनादितम् ॥ स्वक्षरथवरो
दारंसूपस्थंगगनोपमम् ॥ १७० ॥ गदापरिघसम्पूर्णमूर्तिमन्तमिवार्णवम् ॥ हेमकेयूरवल्यंचन्द्रमण्डलकूबरम् ॥ ७१ ॥ सपताकंध्वजोपेतंसादि
त्यमिवमन्दरम् ॥ गजेन्द्राभोगवपुषंकचित्केसरवर्चसम् ॥ ७२ ॥ युक्तमृक्षसहस्रेणसुधाराम्बुदनादितम् ॥ दीप्तमाकाशगंदिव्यंरथंपररथारुजम्
॥ ७३ ॥ अध्यतिष्ठद्रणाकाङ्क्षीमेरुंदीप्तमिवांशुमान् ॥ तारस्तुक्रोशविस्तारमायामेचतथाविधम् ॥ ७४ ॥ शैलकूबरसङ्काशंनीलाञ्जनचयोपमम् ॥
काललोहस्यरत्नानांसमूहावद्धकूबरम् ॥ ७५ ॥ तिमिरोद्गारकिरणंगर्जन्तमिवतोयदम् ॥ लोहजालेनमहतासगवाक्षेणदंशितम् ॥ ७६ ॥ आयसैःपरि
घैःपूर्णक्षेपणीयैश्चमुद्गैः ॥ प्रासैःपाशैश्चविततैरसंयुक्तैश्चकण्टकैः ॥ ७७ ॥ शोभितंत्रासनीयैश्चतोमरैःसपरश्वधैः ॥ उद्यतंद्विषतांहेतोर्द्वितीयमिव
मन्दरम् ॥ ७८ ॥ युक्तंखरसहस्रेणसोऽध्यारोहद्रथोत्तमम् ॥ विरोचनस्तुसङ्क्रुद्धोगदापाणिरवस्थितः ॥ ७९ ॥ प्रमुखेतस्यसैन्यस्यदीप्तशृङ्गइवा
चलः ॥ युक्तंहयसहस्रेणहयग्रीवस्तुदानवः ॥ १८० ॥ व्यूहितंदानवव्यूहंपरिचक्रामवीर्यवान् ॥ विप्रचित्सुतःश्वेतःश्वेतकुण्डलभूषणः ॥ ८१ ॥
स्यन्दनंवाहयामासपराणीकस्यमर्दनः ॥ व्यायतंकिष्कुसाहस्रंधनुर्विस्फारयन्महत् ॥ ८२ ॥ सचाहवमुखेतस्थौसप्ररोहइवाचलः ॥ खरस्तु
विकिरन्क्रोधान्नेत्राभ्यांरोषजंजलम् ॥ ८३ ॥ स्फुरद्दन्तोष्ठनयनःसङ्ग्रामंसोऽभ्यकाङ्क्षत ॥ त्वष्टात्वष्टादशहयंयानमास्थायदानवः ॥ ८४ ॥
श्वेतमेघप्रतीकाशोयुद्धायाभिमुखःस्थितः ॥ अरिष्टोवलिपुत्रश्चवरिष्टोदुर्धरायुधः ॥ ८५ ॥ युद्धायाभिमुखस्तस्थौधराधरविकम्पनः ॥
किशोरस्त्वतिसंहर्षात्किशोरइवचोदितः ॥ ८६ ॥ अभवदैत्यमध्येसग्रहमध्येयथारविः ॥ लम्बस्तुनवमेघाभःप्रलम्बाम्बरभूषणः ॥ ८७ ॥ दैत्य
व्यूहगतोभातिसनीर्हारइवांशुमान् ॥ वसुन्धराभस्तदनुदशनोष्टेक्षणायुधः ॥ ८८ ॥ हसंस्तिष्ठतिदैत्यानामंध्येक्रमहाग्रहः ॥ अन्येहयगता
स्तत्रमत्तेभेन्द्रगताःपरे ॥ ८९ ॥ सिंहव्याघ्रगताश्चान्येवराहक्षेपुचापरे ॥ केचित्खरोष्ट्रयातारःकेचित्तोयदवाहनाः ॥ १९० ॥ पत्तयश्चापरे
दैत्याभीषणाविकृताननाः ॥ एकपादास्त्वपादाश्चननृतुर्युद्धकाङ्क्षिणः ॥ १९१ ॥ आस्फोटयन्तोबहवःस्वनन्तश्चतथापरे ॥ दृप्तशार्दूलनिघो

॥ प० पु०
॥ १३३ ॥

पानेदुर्दानवपुङ्गवाः ॥ ९२ ॥ तेगदापग्निवोरैःशिलासुद्वरपाणयः ॥ बाहुभिःपरिधाकारैस्तर्जयन्तिस्मदेवताः ॥ ९३ ॥ प्रासैःखड्गैश्च
पाशैश्चतोमगङ्गापट्टिशैः ॥ चिक्रीडुस्तेशतघ्नीभिःशतधारैश्चमुद्गरैः ॥ ९४ ॥ खड्गैःशूलैश्चशैलैश्चपग्निवैश्चोद्यतायुधैः ॥ युक्तं बलाहकगणैः
सर्वतःसंवृतं नभः ॥ ९५ ॥ एवं नदान्वमैर्न्यसर्वसत्त्वमदोत्कटम् ॥ देवताभिमुखं तस्थौ मेघानीकमिवोदितम् ॥ ९६ ॥ रजं च तदैत्यस
हस्रगाढं वाय्वग्निशैलाम्बुदतोयकल्पम् ॥ बलं बलौघाकुलमभ्युदीर्णयुयुत्सयोन्मत्तमिवावभासे ॥ ९७ ॥ श्रुतं नन्दैर्न्यसैर्न्यस्य विस्तारः
कुरुनन्दन ॥ सुराणामपि सैर्न्यस्य विस्तरं वैष्णवं शृणु ॥ ९८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे दैत्यसेनावर्णनं नाम द्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः
॥ ४२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ आदित्यावसवोरुद्रा अश्विनौ च महाबलौ ॥ सवलाः सानुगाश्चैव समनह्यन्यथाक्रमम् ॥ १ ॥ पुरुहूतश्च पुगतो
लोकपालः सहस्रदह्क् ॥ ग्रामणीः सर्वदेवानामारुगे हवरद्विपम् ॥ २ ॥ सव्ये चास्य रथः पार्श्वे पक्षिप्रवरकेतनः ॥ सुचारुचक्रचरणो ह्येव च त्रपरि
ष्कृतः ॥ ३ ॥ देवगन्धर्वयक्षौघैर्गुयातः सहस्रशः ॥ दीप्तिमद्भिश्च स्वर्गस्थैर्ब्रह्मर्षिभिरभिष्टुतः ॥ ४ ॥ वज्रविस्फाग्नितोद्भूतैर्विद्युदिन्द्रायुध
प्रभैः ॥ युक्तं बलाहकगणैः पर्वतैरिव कामगैः ॥ ५ ॥ यमारूढः स भगवान्पर्येतिसकलं जगत् ॥ हविर्दाने पुगायन्ति विप्रामखमुखे स्थिताः
॥ ६ ॥ स्वर्गसङ्ग्रामयातेषु देवतूर्यनिनादिषु ॥ सदायमुपनृत्यन्ति शतशो ह्यप्सरोगणाः ॥ ७ ॥ केतुनानागराजेन राजमानो यथारविः ॥
युक्तो हयसहस्रेण भनोमारुतरंहसा ॥ ८ ॥ सम्यग्रथवरो भाति युक्तो मातलिना तदा ॥ कृत्स्नः परिवृतो मेरुर्भास्करस्यैव तेजसा ॥ ९ ॥ यमस्तु
दण्डमुद्यम्य कालयुक्तं च मुद्गरम् ॥ तस्थौ सुरगणानीके दैत्यानां चैव दर्शयन् ॥ १० ॥ चतुर्भिः सागरैर्युक्तो लेलिहानैश्च पन्नगैः ॥ शङ्खमुक्ताङ्गदधरो
विभ्रतो यमयं वपुः ॥ ११ ॥ कालपाशान्समाविध्य हयैः शशिकरोपमैः ॥ वाय्वीरितजलाकारैः कुर्वन्नीलाः सहस्रशः ॥ १२ ॥ पाण्डुरो
द्धूतवसनः प्रवालरुचिराङ्गदः ॥ मणिश्यामोत्तमवपुर्हारकंणार्चिनोदरः ॥ १३ ॥ वरुणः पाशधृन्मध्ये देवानीकस्य तस्थिवान् ॥ युद्धवेला
मभिलषन् भिन्नवेले इवार्णवः ॥ १४ ॥ यक्षराक्षससैन्येन गुह्यकानां गणैरपि ॥ युक्तश्च शङ्खपद्माभ्यां निर्धनामधिपः प्रभुः ॥ १५ ॥
राजराजेश्वरः श्रीमान्गदापाणिरदृश्यत ॥ विमानयोधीधनदो विमानेषुष्पके स्थितः ॥ १६ ॥ सराजराजः शुशुभे यक्षेशो नरवाहनः ॥ ईक्षमाणः
स्वसङ्ग्रामं साक्षादिव शिवः स्थितः ॥ १७ ॥ पूर्वपक्षे सहस्राक्षः पितृगजश्च दक्षिणे ॥ वरुणः पश्चिमे पक्षे उत्तरे नरवाहनः ॥ १८ ॥ चतुष्पक्षाश्च चत्वारो
लोकपाला महाबलाः ॥ आत्मदिक्षु चरन्तश्च तस्य देवबलस्यते ॥ १९ ॥ सूर्यः सप्ताश्वयुक्तेन रथेनानिलगामिना ॥ श्रिया जाज्वल्यमानेन दीप्यमानेन च

प्र.सू.खं.
अ० ४३

॥ १३३ ॥

रश्मिभिः ॥ २० ॥ उदयास्तमयौ चक्रमेरुपर्यन्तगामिना ॥ त्रिदिवद्वारचक्रं तपसालोकमव्ययम् ॥ २१ ॥ सहस्ररश्मियुक्तेन भ्राजमानेन तेजसा ॥
 चचारमध्ये देवानां द्वादशत्मा दिवाकरः ॥ २२ ॥ सोमः श्वेतहयोभातिस्त्यन्दने शीतरश्मिमान् ॥ हिमतो यप्रपूर्णाभिर्भाभिराद्वादयज्जगत् ॥ २३ ॥ तमृक्ष
 योगानुगतं शिशिरांशुं द्विजेश्वरम् ॥ शशच्छायाङ्किततनुं नैशस्य तमसः क्षयम् ॥ २४ ॥ ज्योतिषामीश्वरं व्योम्निरसदं प्रभुमव्ययम् ॥ ओषधीनां पवित्राणां
 निधानममृतस्य च ॥ २५ ॥ जगतः परमं भागं सौम्यं सर्वमयं रसम् ॥ ददृशुर्दानवाः सोमं हिमप्रहरणं स्थितम् ॥ २६ ॥ यः प्राणः सर्वभूतानां पञ्चधा भिद्यते
 नृषु ॥ सप्तस्कन्धगतोलोकां स्त्रीन्दधारचकार च ॥ २७ ॥ यमाहुरग्निकर्तारं सर्वप्रभवमीश्वरम् ॥ सप्तस्वरगतायस्य यो निर्गीर्भिरुदीर्यते ॥ २८ ॥ यं व
 दन्ति चलं भूतं यं वदन्त्यशरीरिणम् ॥ यमाहुराकाशगमं शीघ्रगं शब्दयोनिजम् ॥ २९ ॥ सवायुः सर्वभूतायुरुद्धतः स्वेन तेजसा ॥ ववौ प्रव्यथयन्दै
 त्यान्प्रतिलोमं सतो यदः ॥ ३० ॥ मारुतो देवगन्धर्वैर्विद्याधरगणैः सह ॥ चिक्रीड रश्मिभिश्शुभ्रैर्निर्मुक्तैरिव पन्नगैः ॥ ३१ ॥ सृजन्तः सर्पपतय
 स्तीव्रं रोषमयं विप्रम् ॥ शरभूता विलग्राश्च चेरुर्व्यात्ताननादिवि ॥ ३२ ॥ पर्वताश्च शिलाश्च द्भैः शतशाखैश्च पादपैः ॥ उपतस्थुः सुरगणान् प्रहर्तुं दा
 नवं बलम् ॥ ३३ ॥ यः स देवो हृषीकेशः पद्मनाभस्त्रिविक्रमः ॥ युगान्ते कृष्णवर्त्मा च विश्वस्य जगतः प्रभुः ॥ ३४ ॥ सर्वयोनिः समधुहाहव्यभुक् क्रतु
 मंस्थितः ॥ भूम्यम्बुव्योमभूतात्मा श्यामः शान्तिकरोऽग्निहा ॥ ३५ ॥ सोमार्काग्निमबंचक्रमुद्यम्योत्तमं तेजसम् ॥ अविघ्नममरादीनां चक्रे चक्रगदाधरः
 ॥ ३६ ॥ सव्येनालम्ब्य महतीं सर्वायुधविनाशिनीम् ॥ करेण कालीं वपुषा शत्रुकालप्रदां गदाम् ॥ ३७ ॥ शेषैर्भुजैः प्रदीप्ताभैर्भुजगारिध्वजः प्रभुः ॥
 दधारायुधजालानि शार्ङ्गार्दीनि महाबलः ॥ ३८ ॥ सकश्यपस्यात्मभवं द्विजं भुजगभोजनम् ॥ भुजगेन्द्रेण वदने निविष्टेन विराजितम् ॥ ३९ ॥
 अमृतारम्भसंयुक्तं मन्दगाद्रिमिवोच्छ्रितम् ॥ देवासुरविमर्देषु बहुशो दृष्टविक्रमम् ॥ ४० ॥ महेन्द्रेणामृतस्यार्थे वज्रेण कृतलक्षणम् ॥ विचित्रपत्रव
 सनं धातुमन्तमिवाचलम् ॥ ४१ ॥ स्फीतक्रोधावलम्बेन शीतांशुसमं तेजसा ॥ भोगिभोगावसक्तेन मणिरत्नेन भास्वता ॥ ४२ ॥ पक्षाभ्यां चारुप
 त्राभ्यामावृतं दिविलीलया ॥ युगान्ते सेन्द्रचापाभ्यां तोयदाभ्यामिवाम्बरम् ॥ ४३ ॥ नीललोहितपीताभिः पताकाभिरलङ्कितम् ॥ अरुणावरजं श्री
 मानारुह्य समरे प्रभुः ॥ ४४ ॥ सुवर्णवर्णवपुः सुपर्णखेचरोत्तमम् ॥ तमन्वयुः सुरगणामुनयश्च समाहिताः ॥ ४५ ॥ गीर्भिः परममन्त्राभिस्तुष्टुबुध
 गदाधरम् ॥ तद्वैश्रवणसंश्लिष्टं वैवस्वतपुरःसरम् ॥ ४६ ॥ वारिगजपरिश्रितं देवराजविराजितम् ॥ पवनावद्वनिघोषं सम्प्रदीप्तहुताशनम् ॥ ४७ ॥
 विष्णोर्जिष्णोः सहिष्णोश्च भ्राजिष्णोस्तं जसावृतम् ॥ बलं बलवदुद्विक्तेषु द्वायसमवर्तत ॥ ४८ ॥ स्वस्त्यस्तु देवेभ्य इति बृहस्पतिरभाषत ॥ स्वस्त्यस्तु

प० पु०
१३४ ॥

दैत्येभ्य इति उशनावाक्यमादद ॥ ४९ ॥ ताभ्यां बलाभ्यां सञ्ज्ञेतुमुलो विग्रहस्तथा ॥ सुराणामसुराणां च परस्परजयैषिणाम् ॥ ५० ॥ दानवा
दैवतैः सार्द्धं नानाप्रहरणोद्यमाः ॥ समीयुर्युध्यमाना वैपर्वता इव पर्वतैः ॥ ५१ ॥ तत्सुरासुरसंयुक्तं युद्धमत्यद्भुतं बभौ ॥ धर्माधर्मसमायुक्तं दर्पेण विनये
न च ॥ ५२ ॥ ततो ह्येयैः प्रजवितैर्वारुणैश्च प्रचोदितैः ॥ उत्पतद्भिश्च गगने सासिहस्तैः समन्ततः ॥ ५३ ॥ क्षिप्यमाणैश्च मुसलैः सम्पतद्भिश्च सायकैः ॥
चापैर्विस्फार्यमाणैश्च पात्यमानैः सुदारुणैः ॥ ५४ ॥ तद्युद्धमभवद्द्वोरं देवदानवसंकुलम् ॥ जगतस्त्रासजननं युगसंवर्तकोपमम् ॥ ५५ ॥ स्वहस्तमुक्तैः
परिघैर्मुद्गरैश्चैव पर्वतैः ॥ दानवास्समरे जघ्नुर्देवानिन्द्रपुरोगमान् ॥ ५६ ॥ तं वध्यमाना बलिभिर्दानवैर्जितकाशिभिः ॥ विषण्णवदना देवाजग्मुर्गतिं
परां मृधे ॥ ५७ ॥ तेषां शूलमथिताः परिघैर्भिन्नमस्तकाः ॥ भिन्नोरस्कादिति सुतैः स्रवद्रक्ताग्नेव हु ॥ ५८ ॥ सूदिताः शरजालैश्च निर्यत्नाश्च शरैः
कृताः ॥ प्रविष्टा दानवीं मायां न शोकुस्ते विचेष्टितुम् ॥ ५९ ॥ उत्तम्भितमिवाभाति निष्प्राण सदृशकृति ॥ बलं सुराणामसुरैर्निष्प्रयत्नायुधं कृतम्
॥ ६० ॥ दैत्यचापच्युतान्घोरांश्छित्त्वा वज्रेण ताञ्शरान् ॥ शक्रो दैत्यबलं घोरं विवेश बहुलोचनः ॥ ६१ ॥ स दैत्यप्रमुखान्सर्वान्हत्वा दैत्यबलं महत् ॥
तामसेनास्त्रजालेन तमोभूतमथाकरोत् ॥ ६२ ॥ तेऽन्योन्यं नान्वबुध्यन्त दैत्यानां वाहनानि च ॥ घोरेण तमसा विष्टाः पुरुहूतस्य तेजसा ॥ ६३ ॥
मायापाशैर्विमुक्तास्तु यत्नवन्तः सुरोत्तमाः ॥ शिरांसि दैत्यसङ्घानां तमोभूतान्यपतायन् ॥ ६४ ॥ अपध्वस्ता विसंज्ञाश्च तमसानीलवर्चसा ॥ पेतु
स्ते दानवास्सद्यच्छिन्नपक्षा इवाद्रयः ॥ ६५ ॥ तत्राभिभूत दैत्येन्द्रमन्धकारमिवान्तरम् ॥ दानवं देहसदनं तमोभूतमिवाभवत् ॥ ६६ ॥ तथा सृजन् महा
मायां मयस्तां तामसीं दहन् ॥ युगान्तोद्योतजननीं सृष्टामौर्वेण वह्निना ॥ ६७ ॥ सा ददाह च तां शाक्रीं मायामयविकल्पिता ॥ दैत्याश्चादित्यवपुषा सद्य
उत्तस्थुराहवे ॥ ६८ ॥ मायामौर्वीसमासाद्य दह्यमाना दिवौ कसः ॥ भेजिरे चन्द्रविषयं शीतांशुसलिलहृदम् ॥ ६९ ॥ ते दह्यमाना और्वेण वह्निना नष्ट
चेतसः ॥ शशंसुर्वज्रिण देवाः सन्तप्ताः शरणैषिणः ॥ ७० ॥ सन्तप्ते मायया सैन्येहन्यमाने च दानवैः ॥ चोदितो देवराजेन वरुणो वाक्यमब्रवीत् ॥ ७१ ॥
वरुण उवाच ॥ पुरा ब्रह्मर्षिजः शक्रतपस्तेपे सुदारुणम् ॥ उर्वः सपूर्वतेजस्वी सदृशो ब्रह्मणो गुणैः ॥ ७२ ॥ तं तपन्तमिवादित्यं तपसा जगदव्ययम् ॥ उपत
स्थुर्मुनिगणा देवा देवर्षिभिः सह ॥ ७३ ॥ हिरण्यकशिपुश्चैव दानवो दानवेश्वरः ॥ ऋषिर्विज्ञापयामास पुरा परमतेजसम् ॥ ७४ ॥ ऊचुर्ब्रह्मर्षयस्ते तु व
चनं धर्मसंहितम् ॥ ऋषिवंशेषु भगवंश्छिन्नमूलमिदं कुलम् ॥ ७५ ॥ एकस्त्वमनपत्यश्च गोत्रायान्योनविद्यते ॥ कौमारं व्रतमास्थाय क्लेशमेवानुवर्तसे
॥ ७६ ॥ बहूनि विप्रगोत्राणि मुनीनां भावितात्मनाम् ॥ एकदेहानितिष्ठन्ति विविक्तानि विना प्रजाः ॥ ७७ ॥ एवम्भूतेषु सर्वेषु पुत्रैर्मेनास्ति

प्र.सू.सं.
अ० ४३

॥ १३४ ॥

कारणम् ॥ भवांश्चतापसश्रेष्ठः प्रजापतिसमद्युतिः ॥ ७८ ॥ तत्प्रवर्तस्ववंशायवर्धयात्मानमात्मना ॥ समाधत्स्वोर्जितं ते जो द्वितीयांकुर्वैतनुम् ॥ ७९ ॥ स एव मुक्तो मुनिभिर्मुनिर्मनसिताडितः ॥ जगर्हता नृषिगणान्वचनं चेदमब्रवीत् ॥ ८० ॥ यथा हि विहितो धर्मो मुनीनां शाश्वतः पुरा ॥ आर्षहिकेवलं कर्मवन्मूलफलाशिनः ॥ ८१ ॥ ब्रह्मयोनौ प्रसूतस्य ब्राह्मणस्यात्मवर्तिनः ॥ ब्रह्मचर्यं सुचरितं ब्रह्माणमपि चालयेत् ॥ ८२ ॥ जनानां वृत्तयस्ति स्रोतये गृहाश्रमवासिनः ॥ अस्माकं च वने वृत्तिर्वनाश्रमनिवासिनाम् ॥ ८३ ॥ अब्रह्मक्षेत्रावायुभक्षश्च दन्तोलूखलिनस्तथा ॥ अश्मकुट्टादयो यत्र पञ्चाश्रितपसश्च ये ॥ ८४ ॥ एते तपसि तिष्ठन्तो ब्रह्मैरपि सुदुश्चरैः ॥ ब्रह्मचर्यं पुरस्कृत्य प्रार्थयन्ति परांगतिम् ॥ ८५ ॥ ब्रह्मचर्या ब्राह्मणस्य ब्राह्मणत्वं विधीयते ॥ एवमाहुः परे लोके ब्रह्मचर्यं विदो जनाः ॥ ८६ ॥ ब्रह्मचर्ये स्थितो धर्मो ब्रह्मचर्ये स्थितं तपः ॥ ये स्थिता ब्रह्मचर्ये तु ब्राह्मणादिवि ते स्थिताः ॥ ८७ ॥ नास्तियोगं विना सिद्धिर्नास्तियोगं विना यशः ॥ नास्ति लोके यशो मूलं ब्रह्मचर्यात्परन्तपः ॥ ८८ ॥ यो निगृह्येन्द्रियग्रामं भूतग्रामं च पञ्चकम् ॥ ब्रह्मचर्यं समाधत्ते किम तः परमं तपः ॥ ८९ ॥ अयोगकेशधरणमसङ्कल्पव्रतक्रिया ॥ अब्रह्मचर्या चर्या च त्रयं स्याद्दम्भसंज्ञितम् ॥ ९० ॥ कदाराः क्वचसंयोगः क्वचभावविपर्ययः ॥ नन्वियं ब्रह्मणा सृष्टमनसामानसी प्रजा ॥ ९१ ॥ यद्यस्ति तपसो वीर्यं युष्माकं विजितात्मनाम् ॥ सृजध्वं मानसान् पुत्रान् प्राजापत्येन कर्मणा ॥ ९२ ॥ मनसानि निर्मिता यो निराधातव्या तपस्विभिः ॥ नोदारयोगं वीजं च व्रतमुक्तं तपस्विनाम् ॥ ९३ ॥ यदि दंष्ट्रं धर्माख्यं युष्माभिरिह निर्भयैः ॥ व्याहृतं सद्भिरत्यथमसद्भिरिव संमतम् ॥ ९४ ॥ वपुर्दीप्तान्तरात्मानमेष कृत्वा मनोमयम् ॥ दारयोगं विना सक्ष्ये पुत्रमात्मतनूरुहम् ॥ ९५ ॥ एवमात्मानमात्मानमे द्वितीयं जनयिष्यति ॥ प्राजापत्येन विधिना दिधक्षन्तमिव प्रजाः ॥ ९६ ॥ वरुण उवाच ॥ उर्वस्तु तपसा विष्टो निवेश्यो रूढताशने ॥ ममन्त्येकेन दर्भेण पुत्रस्य प्रसवारणिम् ॥ ९७ ॥ तस्योरुं सहसा भित्त्वा वरोऽसौ ह्यग्निरुत्थितः ॥ जगतो दहना काङ्क्षी पुत्रोऽग्निस्समपद्यत ॥ ९८ ॥ उवस्योरुं विनिर्भेद्य और्वो नामान्तकोऽनलः ॥ दिधक्षु रिव लोकां स्त्रीं ज्ञेयं परमकोपनः ॥ ९९ ॥ उत्पद्यमानश्चोवाच पितरं दीनयागिरा ॥ क्षुधामेवाधते तात जगद्भक्षेत्यजस्वमाम् ॥ १०० ॥ त्रिदिवारो हि भिज्ज्वाले र्जृम्भमाणो दिशो दश ॥ निर्दहन् सर्वभूतानि वृधे सोऽन्तकोपमः ॥ १ ॥ एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्मामुनिमुवसमागतः ॥ उवाच वार्यतां पुत्रो जगतस्त्वं दयां कुरु ॥ २ ॥ अस्यापत्यस्य ते विप्रकरिष्ये साह्यमुत्तमम् ॥ तथ्यमेतद्वचः पुत्रशृणु त्वं वदतां वर ॥ ३ ॥ और्व उवाच ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यन्मे त्वं भगवज्जिशोः ॥ मतिमेतां ददासीह परमात्मनिहताय वै ॥ ४ ॥ प्रभातकाले सम्प्राप्ते काङ्क्षितव्ये समागमे ॥ भगवंस्तर्पितः पुत्रः कैर्हव्यैः प्राप्स्यते सु

प० पु०
॥ १३५ ॥

खम् ॥ ५ ॥ कुत्रचास्यनिवासः स्याद्भोजनंतुकिमात्मकम् ॥ विधास्यतीह भगवान्वीर्यतुल्यं महौजसः ॥ ६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वडवामुखे च वसतिः समुद्रे वै
भविष्यति ॥ ममयोनिर्जलं विप्रतच्चा मेयं ब्रजत्वयम् ॥ ७ ॥ तत्रायमास्तेनियतं पिबन्वारिमयं हविः ॥ तद्धारिविस्तरं विप्रविसृजाम्यालयं च तम् ॥
॥ ८ ॥ ततोयुगान्ते भूतानामेष चाहं च पुत्रक ॥ सहितो विचरिष्यावो निष्पुराणकरा विह ॥ ९ ॥ एषोऽग्निरन्तकाले तु सलिलाशीमया कृतः ॥
दहनः सर्वभूतानां स देवो सुररक्षसाम् ॥ ११० ॥ एवमस्त्वितितं सोऽग्निः संवृतज्वालमण्डलः ॥ प्रविवेशार्णवमुखं न त्वोर्वपितरं प्रभुम् ॥ ११ ॥
प्रतियातस्ततो ब्रह्मा ते च सर्वे महर्षयः ॥ और्वस्याग्नेः प्रभावज्ञाः स्वां स्वांगतिमुपागताः ॥ १२ ॥ हिरण्यकशिपुर्दृष्ट्वा तदा तन्महदद्भुतम् ॥ उर्वप्रणत
सर्वाङ्गो वाक्यमेतदुवाच ह ॥ १३ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ भगवन्नद्भुतमिदं संवृत्तं लोकसाक्षिकम् ॥ तपसा ते मुनिश्चेष्टपरितुष्टः पितामहः ॥ १४ ॥
अहंतु तव पुत्रस्य तव चैव महाव्रत ॥ भृत्य इत्यवगन्तव्यः श्लाघ्यस्त्वमिह कर्मणा ॥ १५ ॥ तन्मां पश्य समापन्नं तवैवाराधने रतम् ॥ यदि सीदेन्मुनिश्चेष्ट
वैवस्यात्पराजयः ॥ १६ ॥ उर्व उवाच ॥ धन्योऽस्म्यनुगृहीतोऽस्मि यस्य तेऽहं गुरुर्मतः ॥ नास्तिते तपसानेन भयं चैव ह सुव्रत ॥ १७ ॥ तामेव मां
यां गृहीष्वममपुत्रेण निर्मिताम् ॥ निरिन्धनामग्निमयीं दुःस्पर्शापावकैरपि ॥ १८ ॥ एषा ते स्वस्य वंशस्य वशगारि विनिग्रहे ॥ रक्षिष्यत्यात्मपक्षं च वि
पक्षं च प्रधक्ष्यति ॥ १९ ॥ वरुण उवाच ॥ एषा दुर्विषहामाया देवैरपि दुरासदा ॥ और्वेण निर्मिता पूर्वपावकेनोर्वसूनुना ॥ १२० ॥ तस्मिन्स्तु व्यथिते
दैत्ये निवार्यैषानसंशयः ॥ शापो ह्यस्याः पुरादत्तः सृष्टायै नैव तेजसा ॥ २१ ॥ यद्येषा प्रतिहन्तव्या कर्तव्यो भगवान्सुखी ॥ दीयतां मे सखा शक्रतो ययो
निर्निशाकरः ॥ २२ ॥ तेनाहं सह सङ्गम्ययादोभिश्च समावृतः ॥ मायामेतां ह निष्यामित्वत्प्रसादान्न संशयः ॥ २३ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमस्त्वितिसंतुष्टः
शक्रस्त्रिदशवर्धनः ॥ सन्दिदेशाग्रतः सोमं युद्धाय शिशिरायुधम् ॥ २४ ॥ इन्द्र उवाच ॥ गच्छ सोम सहायस्त्वं भव पाशधरस्य वै ॥ असुराणां विनाशाय
जयार्थं त्रिदिवौकसाम् ॥ २५ ॥ त्वं मतः प्रतिवीर्यश्च ज्योतिषामपि चेश्वरः ॥ त्वन्मयान्सर्वलोकेषु रसान्वेद विदो विदुः ॥ २६ ॥ त्वया सोमो न लोकेऽ
स्मिन् विद्यते शिशिरायुधः ॥ क्षयवृद्धीतवा व्यक्ते सागरे चैव चाम्बरे ॥ २७ ॥ प्रवर्तयस्य होरात्रात्कालं संमोहयज्जगत् ॥ लोकच्छायामयं लक्ष्मत
वाङ्कः शशविग्रहः ॥ २८ ॥ न विदुः सोम ते मायां ये च न क्षत्रयो न यः ॥ त्वमादित्यपथादूर्ध्वज्योतिषां चोपरि स्थितः ॥ २९ ॥ तमः प्रोत्सार्य सहसा भा
सयस्य खिलं जगत् ॥ शीतभानुर्हिमतनुज्योतिषामधिपः शशी ॥ १३० ॥ अपितत्कालयोगात्मा इज्यो यज्ञरथोऽव्ययः ॥ ओषधीशः क्रियायो निर
पां यो निरनुष्णगुः ॥ ३१ ॥ शीतांशुरमृताधारश्च पलः श्वेतवाहनः ॥ त्वंकान्तिः कान्तवपुषां त्वंसोमः सोमपायिनाम् ॥ ३२ ॥ सौम्यस्त्वं

प्र.सु.खं.
अ० ४३

॥ १३५ ॥

सर्वभूतानांतिमिरघ्नस्त्वमृक्षराट् ॥ तद्गच्छत्वंमहासेनवरुणेनवरूथिना ॥ ३३ ॥ शमयस्वासुरीमायांययादह्यामहेरणे ॥ ३४ ॥ सोमउवाच ॥
 यन्मांवदसियुद्धार्थंदेवराजवरप्रद ॥ एषवर्षामिशिशिरंदैत्यमायापकर्षणम् ॥ ३५ ॥ एतान्मेशीतनिर्दग्धान्पश्यस्वहिमवेष्टितान् ॥ विमायान्विम
 दांश्चैवदैत्यसङ्घान्महाहवे ॥ ३६ ॥ तथाहिमकरोत्मृष्टाःसपाशाहिमवृष्टयः ॥ वेष्टयन्तिचतान्दैत्यान्वायुर्मेघगणानिव ॥ ३७ ॥ तौपाशशीतांशुघ
 रौवरुणेन्द्रमहाबलौ ॥ जघ्नतुर्हिमपातैश्चपाशपातैश्चदानवान् ॥ ३८ ॥ द्वावम्बुनाथौसमरेतौपाशहिमयोधिनौ ॥ मृधेचेरतुरम्भोभिःक्षुब्धाविवमहाणवौ
 ॥ ३९ ॥ ताभ्यामापरितंसंवतहानवबलमहत ॥ जगत्संवर्त्तकाम्भोदैःप्रवर्षैरिवसंवृतम् ॥ १४० ॥ ताबुध्यतावम्बुनाथौशशाङ्कवरुणा
 बुभौ ॥ शमयामासतुस्तांनुमायांदैत्येन्द्रनिर्मिताम् ॥ ४१ ॥ शीतांशुजालनिर्दग्धाःपाशैश्चास्कन्दितारणे ॥ नशेकुञ्चलितुंदैत्याविशिरस्काह
 वाद्रयः ॥ ४२ ॥ शीतांशुनिहतास्तेतुंदैत्यास्सर्वेनिपातिताः ॥ हिमप्लावितसर्वाङ्गानिरूष्माणइवाग्रयः ॥ ४३ ॥ तेषांतुदिविदैत्यानां
 निपतन्तिशुभान्वै ॥ विमानानिविचित्राणिनिपतन्त्युत्पतन्तिच ॥ ४४ ॥ तान्पाशहस्तग्रथितांश्छादिताञ्शीतरश्मिभिः ॥ मयोददर्शमा
 यावीदानवान्दिविदानवः ॥ ४५ ॥ सशैलजालाविततांखड्गपट्टिशहासिनीम् ॥ पादपोत्करकूटस्थांकन्दरार्कर्णकाननाम् ॥ ४६ ॥ सिंह
 व्याघ्रगणाकीर्णानदद्भिर्देवयूथैः ॥ इहामृगगणाकीर्णापवनाघूर्णितद्रुमाम् ॥ ४७ ॥ निर्मितांस्वेनपुत्रेणकूजन्तींदिविकामगाम् ॥ प्रथितांपार्व
 तीमायांससृजेससमन्ततः ॥ ४८ ॥ सासिशब्दैश्शिलारवैःसम्पतद्भिश्चपादपैः ॥ जघानदेवसङ्घांस्तान्दानवानभ्यजीवयत् ॥ ४९ ॥ नैशाकरीवारु
 णीचमायेअन्तर्हिततदा ॥ अभवद्वोरसश्चारापृथिवीपर्वतैरिव ॥ १५० ॥ अश्मप्रहरणेनापिनशिलाभिर्वशीकृतः ॥ नचारुद्धोद्रुमगणैर्देवोऽदृश्यतकं
 श्वन ॥ ५१ ॥ तदपध्वस्तधनुपंभग्नप्रहरणाविलम् ॥ निष्प्रयत्नंसुरानीकंवर्जयित्वागदाधरम् ॥ ५२ ॥ सहियुद्धगतःश्रीमानीशोनस्मव्यकम्पत ॥
 सहिष्णुत्वाज्जगत्स्वामीनचुक्रोधगदाधरः ॥ ५३ ॥ कालज्ञःकालमेघाभःसमीक्षन्कालमाहवे ॥ देवासुरविमर्दचद्रष्टुकामस्तदाहरिः ॥ ५४ ॥ ततोभ
 गवतादिष्टौरणेपावकमारुतौ ॥ चोदितौविष्णुवाक्येनततोमायांव्यकर्षताम् ॥ ५५ ॥ ताभ्यामुद्धान्तवंगाभ्यांप्रबुद्धाभ्यामहाहवे ॥ दग्धासापार्वती
 मायाभस्मीभूताननाशह ॥ ५६ ॥ सोऽनिलोऽनलसंयुक्तस्सोऽनलश्चानिलाकुलः ॥ दैत्यसेनांददहतुर्युगान्तेष्विवमूर्च्छितौ ॥ ५७ ॥ वायुःप्रजवित
 स्तत्रपश्चादग्निश्चमारुतात् ॥ चेरतुर्दावनानीकेक्रीडन्तावनलानिलौ ॥ ५८ ॥ भस्मीभूतेषुभूतेषुप्रपतत्सूतपतत्सुच ॥ दानवानांविमानेषुनिपतत्सुसमन्ततः
 ॥ ५९ ॥ वातस्कन्धापविद्धेषुकृतकर्मणिपावके ॥ मायावधेप्रवृत्तेतुस्तूयमानेगदाधरे ॥ १६० ॥ निष्प्रयत्नेषुदैत्येषुत्रैलोक्येमुक्तबन्धने ॥ प्रहृष्टेषुच

प० पु०
॥ १३६ ॥

देवेषु साधुसाध्विति जल्पिषु ॥ ६१ ॥ जयेदशशताक्षस्य दैत्यानां च पराजये ॥ दिक्षु सर्वासु शुद्धासु प्रवृत्ते धर्मविस्तरे ॥ ६२ ॥ अपावृत्ते चन्द्रपथे स्व
स्थानस्थे दिवाकरे ॥ प्रवृत्तिस्थेषु भूतेषु नृषु चारित्रवत्सु च ॥ ६३ ॥ अभिन्नबन्धने मृत्यौ ह्ययमाने हुताशने ॥ यज्ञशोभिषु देवेषु स्वर्गमार्गदिशत्सु च ॥
॥ ६४ ॥ लोकपालेषु सर्वेषु दिक्षु सन्धानवर्तिषु ॥ भावे तपसि सिद्धानामभावे पापकर्मणाम् ॥ ६५ ॥ देवपक्षे प्रमुदिते दैत्यपक्षे विषीदति ॥ त्रिपादविग्र
हे धर्मेऽधर्मे पादपरिग्रहे ॥ ६६ ॥ अपावृत्ते महाद्वारे वर्तमाने च सत्पथे ॥ लोकेषु धर्मवृत्तेषु प्रवृत्तेष्वाश्रमेषु च ॥ ६७ ॥ प्रजारक्षणयुक्तेषु राजमानेषु राजसु ॥
प्रशान्तेषु च लोकेषु शान्ते तमसि दानवे ॥ ६८ ॥ अग्निमारुतयोस्तस्मिन् वृत्ते सङ्ग्रामकर्मणि ॥ तन्मया विमलालोकास्ताभ्यां जयकृतक्रियाः ॥ ६९ ॥
तीव्रदैत्यभयं श्रुत्वामारुतामि कृतं महत् ॥ कालनेमीति विख्यातो दानवः प्रत्यदृश्यत ॥ ७० ॥ भास्कराकारमुकुटः शिञ्जिताभरणाङ्गदः ॥ मन्दरा
दाघइव पावकः ॥ धूम्रकेशो हरिश्चम्रुर्दन्तुरो विकटाननः ॥ ७१ ॥ शतप्रहरणो द्रुमः शतबाहुः शताननः ॥ शतशीर्षः स्थितः श्रीमाञ्छतशृङ्ग इवाचलः ॥ ७२ ॥ कक्षे महति संवृद्धो नि
हीधरान् ॥ ७३ ॥ ईर्यन्मुखनिश्वासेर्वृष्टिकारान्बलाहकान् ॥ तिर्यगायतरक्ताक्षं मन्दरोदग्रवर्चसम् ॥ ७४ ॥ दिधक्षन्तमिवायान्तं सर्वान् देगणान्
धे ॥ तर्जयन्तं सुरगणांश्छादयन्तं दिशो दश ॥ ७५ ॥ संवर्तकाले हृषितं दृष्टं मृत्युमिवोत्थितम् ॥ सुतलेनोच्छ्रयवता विपुलाङ्गुलिपर्वणा ॥ ७६ ॥
लम्बाभरणपूर्णैर्न किञ्चिच्चलितकर्मणा ॥ उच्छ्रितेनाग्रहस्तेन दक्षिणेन वपुष्मता ॥ ७७ ॥ दानवान् देवनिहतान्ब्रुवन्तं तिष्ठतेति च ॥ तं कालनेमिं समरे द्वि
षतां कालनेमिनाम् ॥ ७८ ॥ वीक्षन्ते स्म सुराः सर्वे भयविह्वललोचनाः ॥ तं वीक्षन्ते स्म भूतानि ग्रसन्तं कालनेमिनम् ॥ ७९ ॥ त्रिविक्रमं विक्रमन्तं
नारायणमिवापरम् ॥ सोऽभ्युच्छयं पुनः प्राप्तो मारुताघूर्णिताम्बरः ॥ ८० ॥ प्राकामदसुरो योद्धुं त्रासयन् सर्वदेवताः ॥ समेयिवान्सुरेन्द्रेण परिष्वक्तो
भ्रमत्रणे ॥ ८१ ॥ कालनेमिर्बभौ दैत्यः स विष्णुरिव मन्दरः ॥ अथ विव्यथिरे देवाः सर्वे शक्रपुरोगमाः ॥ ८२ ॥ कालनेमिनमायान्तं दृष्ट्वा कालमि
वापरम् ॥ दानवाननुपि प्रीषुः कालनेमिर्महासुरः ॥ ८३ ॥ व्यवर्धत महातेजास्तपान्ते जलदो यथा ॥ तं त्रैलोक्यान्तरगतं दृष्ट्वा ते दानवेश्वराः ॥ ८४ ॥ उत्त
स्थुरपरिश्रान्ताः पीत्वं त्रामृतमुत्तमम् ॥ तं वीतभयसन्त्रासामयतारपुरोगमाः ॥ ८५ ॥ तारकामयसङ्ग्रामे सततं जितकाशिनः ॥ रेजुरायोधनगता
दानवा युद्धकाङ्क्षिणः ॥ ८६ ॥ मन्त्रमभ्यसतां तेषां व्यूहं च परिधावताम् ॥ प्रेक्षतां चाभवत्प्रीतिर्दानवं कालनेमिनम् ॥ ८७ ॥ ये तु तत्र मयस्यास
न्मुख्या युद्धपुरस्सराः ॥ ते तु सर्वे भयं त्यक्त्वा हृष्टा योद्धुमुपस्थिताः ॥ ८८ ॥ मयस्तारो वराहश्च हयग्रीवश्च दानवः ॥ विप्रचित्तिमुतः श्वेतः खरलम्बावु

प्र.सु.सं.
अ० ३३

॥ १३६ ॥

भावपि ॥१९०॥ अरिष्टोबलिपुत्रश्चकिशोराख्यस्तथैवच ॥ स्वर्भानुश्चामरप्रख्यश्चक्रयोधोमहासुरः ॥ ११ ॥ एतेऽस्त्रवेदिनःसर्वेसर्वतपसिसुस्थिताः॥
 दानवाःकृतिनोजग्मुःकालनेमिनमुद्धतम् ॥ १२ ॥ तंगदाभिस्सुगुर्वीभिश्चक्रैरथपरश्वधैः ॥ कालकल्पैश्चमुसलैःक्षेपणीयैश्चमुद्गरैः ॥ १३ ॥ अश्वभि
 श्चाद्रिसदृशैस्तथाशैलैश्चदारुणैः ॥ पट्टिशैर्भिण्डिपालैश्चपरिघैश्चोत्तमायसैः ॥ १४ ॥ घातिनीभिश्चगुर्वीभिःशतघ्नीभिस्तथैवच ॥ युगैर्यन्त्रैश्चनिर्मुक्तै
 र्लाङ्गलैरुग्रताडितैः ॥ १५ ॥ दोर्भिरायतमानैश्चपाशैश्चपरिघादिभिः ॥ भुजङ्गवक्रैर्लेलिहानैर्विसर्पद्रिश्चसायकैः ॥ १७ ॥ वज्रैःप्रहरणीयैश्चदीप्य
 मानैश्चतोमरैः ॥ विकोशैरसिभिस्तीक्ष्णैःशूलैश्चशितनिर्मलैः ॥ १८ ॥ दैत्यैःसन्दीप्यमानैश्चप्रगृहीतशरासनैः ॥ ततःपुरस्कृत्यतदाकालने
 मिनमाहवे ॥ १९ ॥ सादीप्तशस्त्रप्रवरादेत्यानारुरुचेचमूः ॥ यैर्निमीलितसर्वाङ्गावनालीवाम्बुदागमे ॥ २० ॥ देवतानामपिचमूर्मुद्देशक्रपालि
 ता ॥ उपेताशिशिरोष्णाभ्यांतेजोभ्यांचन्द्रसूर्ययोः ॥ १ ॥ वायुवेगवतीसौम्यातारागणपताकिनी ॥ तोयदाबद्धवसनाग्रहनक्षत्रहासिनी ॥ २ ॥
 यमेन्द्रधनदैर्गुप्तावरुणेनचधीमता ॥ साप्रदीप्ताग्निपवनानारायणपरायणा ॥ ३ ॥ सासमुद्रौघसदृशीदीप्यमानामहाचमूः ॥ रराजास्त्रवतीभी
 मायक्षगन्धर्वशालिनी ॥ ४ ॥ तयोश्चम्बोस्तदानींतुबभूवससमागमः ॥ द्यावापृथिव्योःसंयोगोयथास्याद्युगपर्यये ॥ ५ ॥ तद्युद्धमभवद्धोरंदेव
 दानवसङ्कुलम् ॥ क्षमापराक्रमपरंसदर्पविनयस्यदम् ॥ ६ ॥ निश्चक्रमुर्वलाभ्यांतुभीमाभ्यांचसुरासुराः ॥ पूर्वापराभ्यांसंरब्धाःसागराभ्यामि
 वाम्बुदाः ॥ ७ ॥ ताभ्यांबलाभ्यांसंहृष्टाश्चेरुस्तेदेवदानवाः ॥ वनाभ्यांपार्वतीयाभ्यांपुष्पिताभ्यांयथानगाः ॥ ८ ॥ समाजघ्नस्तथाभेरीः
 शङ्खान्दध्मुरनेकशः ॥ ॥ ब्रह्माण्डंचभुवंचैवदिशश्चसमपूरयन् ॥९॥ ज्याघाततलनिर्घोषोधनुषांकूजितानिच ॥ दुन्दुभीनांचनिर्द्वादौदैत्यमन्तर्दधुः
 स्वनम्॥२१०॥तेऽन्योन्यमभिसम्पेतुर्यातयन्तःपरस्परम्॥वभञ्जुर्बाहुभिर्बाहुद्रन्द्रमन्येयुयुत्सवः॥११॥ देवानामशनीर्घोराःपरिघांश्चोत्तमायुधान् ॥
 निस्त्रिशान्ससृजुःसङ्ख्येगदागुर्वीश्चदानवाः ॥ १२ ॥ गदानिपातैर्भग्राङ्गबाणैश्चशकलीकृताः ॥ परिपेतुर्भृशंकेचित्पुनःकेचित्तुजघ्निरे ॥१३॥ ततो
 रथैश्चतुरगेर्विमानैश्चगजादिभिः ॥ समीयुस्तेऽतिसंरब्धारोषादन्योन्यमाहवे ॥१४॥ संवर्त्तमानास्समरेसन्दष्टौष्ठपुटाननाः ॥ रथारथैर्नियुध्यन्तेपादा
 ताश्चपदातिभिः ॥ १५ ॥ तेषांस्थानांतुमुलःसशब्दःशब्दवाहिनाम् ॥ नभोनिदद्धानयथानभस्येजलदस्वनैः ॥ १६ ॥ बभञ्जिरेरथान्केचित्केचि
 त्संसृदितारथैः ॥ सम्बाधमन्येसम्प्राप्तानशोकुश्चलितुंरथाः ॥ १७ ॥ अन्योन्यमध्येसमरेदोर्भ्यामुत्क्षिप्यदंशिताः ॥ संह्वादमाणास्सबलाजघ्नस्तत्रा
 सिचर्मिणः ॥ १८ ॥ अस्त्रैरन्येविनिर्भिन्नारक्तंवमुर्हतायुधि ॥ क्षरज्जलानांसदृशाजलदानांसमागताः ॥ १९ ॥ तदस्त्रशस्त्रप्रथितंक्षिप्ताक्षिप्तगदावि

ष० पु०
१३७ ॥

लम् ॥ देवदानवसङ्घुष्टसङ्कुलं युद्धमाबभौ ॥ २२० ॥ तद्दानवमहामेघं देवायुधविराजितम् ॥ अन्योन्यबाणवर्षेण युद्धदुर्दिनमाबभौ ॥ २१ ॥ एत
स्मिन्नन्तरे क्रुद्धः कालनेमिस्सदानवः ॥ अवर्धत समुद्रौघैः पूर्यमाण इवाम्बुदः ॥ २२ ॥ तस्य विद्युल्लतापीडाः प्रदीप्ताशनिवर्षिणः ॥ गात्रैर्नगगिरिप्रख्ये
र्विनिपेतुर्वलाहकाः ॥ २३ ॥ क्रोधान्निश्वसतस्तस्य भूभेदस्वेदवर्षिणः ॥ साग्निस्फुलिङ्गाः प्रततामुखान्निश्चेरुर्गर्चिपः ॥ २४ ॥ तिर्यगूर्ध्वचगगने ववृधु
स्तस्य बाहवः ॥ पर्वतादिवनिष्कान्ताः पञ्चास्या इव पन्नगाः ॥ २५ ॥ सोऽस्रजालैर्बहुविधैर्धनुभिः परिघैरपि ॥ दिव्यमाकाशमावब्रेपर्वतैरुच्छ्रितैरिव
॥ २६ ॥ सोऽनिलोद्भूतवसनस्तस्थौ सङ्ग्रामलालसः ॥ सन्ध्यातपप्रस्तशिलः साक्षान्मेरुरिवाचलः ॥ २७ ॥ ऊरुवेगप्रमथितैः शृङ्गशैलाग्रपादपैः ॥
अपातयद्देवगणान्वज्रेण वमहागिरीन् ॥ २८ ॥ बाहुभिश्च सनिर्घ्निशैश्चिन्नभिन्नशिरोरुहाः ॥ नशोकुञ्चलितुं देवाः कालनेमिहतायुधि ॥ २९ ॥ मुष्टिभि
र्निहताः केचित्केचिच्चद्रिदलीकृताः ॥ यक्षगन्धर्वपतगाः समहोरगकिन्नराः ॥ ३० ॥ तेन वित्रासिताः पेतुः समरे कालनेमिना ॥ नशोकुर्यन्नवन्तोऽपियत्नं
कर्तुं विचेतसः ॥ ३१ ॥ तेन शक्रः सहस्राक्षोऽस्पन्दितः शरबन्धनैः ॥ निष्प्रयत्नः कृतः सङ्कुचे चलितुं न शक्यह ॥ ३२ ॥ निर्जलाम्भोदसदृशो निर्जला
र्णवसप्रभः ॥ निर्व्यापारः कृतस्तेन विपाशो वरुणो मृधे ॥ ३३ ॥ रणे वै श्रवणस्तेन परीतः कालरूपिणा ॥ विलपल्लोकपालेशस्त्याजितो धनदः क्रियाम्
॥ ३४ ॥ यमः सर्वहरस्तेन मृत्युप्रहरणो रणे ॥ याम्यामवस्थांसन्त्यज्यभीतः स्वादिशमाविशत् ॥ ३५ ॥ सलोकपालानुत्सार्य हत्वा तेषां च कर्मतत् ॥
दिक्षु सर्वासु देहं स्वं चतुर्धा विदधे तदा ॥ ३६ ॥ सनक्षत्रपथं गत्वा दिव्यं स्वर्भानुदर्शितम् ॥ जहार लक्ष्मीं सोमस्य यज्ञास्य विषयं महत् ॥ ३७ ॥ चालया
मासदीप्तां शुं धर्मद्वारा सभास्करम् ॥ शासनं चास्य विषयं जहार दिनकर्म च ॥ ३८ ॥ सोऽग्निदेवमुखं जित्वा चकारात्ममुखाश्रयम् ॥ बाहुं चतरसाजित्वा
चकारात्मवशानुगम् ॥ ३९ ॥ स समुद्रात्समानीय समस्ताः सरितो बलात् ॥ चकाराभिमुखा वीर्यादेव भूताश्च सिन्धवः ॥ ४० ॥ अपः स्ववशगाः
कृत्वा दिवि जायाश्च भूमिजाः ॥ छादयामास जगतीं सुगुप्तां धरणीधरैः ॥ ४१ ॥ स स्वयम्भूरिवाभाति महाभूतपतिर्महान् ॥ सर्वलोकमयो दैत्यः सर्वलो
कभया वहः ॥ ४२ ॥ सलोकपालैकवपुश्चन्द्रसूर्यग्रहात्मवान् ॥ पावकानिलसम्भूतोरराजयुधि दानवः ॥ ४३ ॥ पारमेष्ठ्ये स्थितः स्थाने लोकानां प्रभ
वोपमे ॥ तंतुषु बुद्धेर्देत्यगणा देवा इव पितामहम् ॥ ४४ ॥ पञ्चतनाभ्यवर्तन्त विपरीतेन कर्मणा ॥ वेदो धर्मः क्षमा सत्यं श्रीश्च नारायणाश्रया ॥ ४५ ॥ स ते
षामनुपस्थानात्सक्रोधो दानवेष्वरः ॥ वैष्णवं पदमन्विच्छन्सगतो देवतायतः ॥ ४६ ॥ सददर्शसुपर्णस्थं शङ्खचक्रगदाधरम् ॥ दानवानां विनाशाय भ्रा
मयन्तंगदां शुभाम् ॥ ४७ ॥ स जलाम्भोदसदृशं विद्युत्सदृशं वाससम् ॥ आरूढं स्वर्णपत्राढ्यं खेचरं काश्यपं खगम् ॥ ४८ ॥ दुष्टदैत्यविनाशाय दृष्ट्वा स्वस्थ

प्र.सु.सं.
अ० ४३

॥ १३७ ॥

मिवस्थितम् ॥ दानवोविष्णुमक्षोभ्यं बभाषेक्षुब्धमानसः ॥ ४९ ॥ कालनेमिरुवाच ॥ अयंसरिपुरस्माकंपूर्वेषांप्राणनाशनः ॥ अर्णवावासिनश्चैवम
 धोश्चकैटभस्यच ॥ २५० ॥ अयंसरिपुरस्माकमसमः किलकथ्यते ॥ अनेकसंयुगेऽनेन दानवा बहवो हताः ॥ ५१ ॥ अयंसनिर्घृणोलोके स्त्रीबालनि
 रपत्रपः ॥ येन दानवनारीणां सीमन्तोद्धरणंकृतम् ॥ ५२ ॥ अयंसविष्णुर्देवानां वैकुण्ठश्च दिवौकसाम् ॥ अनन्तो भोगिनां मध्ये स्वयम्भूश्च स्वयम्भुवः ॥
 ५३ ॥ अयंसनाथो देवानां स्माभिर्विप्रकृष्यते ॥ अस्य क्रोधं समासाद्य हिरण्यकशिपुर्हृतः ॥ ५४ ॥ अस्य च्छायामुपाश्रित्य देवामस्वमुखे स्थिताः ॥
 आज्यं महर्षिभिर्दत्तमश्नुवन्ति त्रिधा हुतम् ॥ ५५ ॥ अयंसनिधने हेतुः सर्वेषाममरद्विषाम् ॥ अस्य चक्रप्रविष्टानि कुलान्यस्माकमाहवे ॥ ५६ ॥
 अयंसकिल युद्धेषु सुरार्थे त्यक्तजीवितः ॥ सविभुस्तेजसा युक्तं चक्रं क्षिपति शत्रुषु ॥ ५७ ॥ अयंसकालो दैत्यानां कालभूते मयि स्थिते ॥ अतिक्रान्त
 स्य कालस्य फलं प्राप्स्यति केशवः ॥ ५८ ॥ दिष्ट्येदानीं समक्षं मे विष्णुरेष समागतः ॥ निष्पिष्टो बहुना सङ्ख्ये मय्येव प्रणशिष्यति ॥ ५९ ॥ या
 स्याम्यपचितिं दिष्ट्या पूर्वेषामद्य संयुगे ॥ इमं नारायणं हत्वा दानवानां भयावहम् ॥ २६० ॥ क्षिप्रमेव हनिष्यामिरणेऽमरगणानहम् ॥ जात्यन्तर
 गतोऽप्येष बाधते दानवान्मृधे ॥ ६१ ॥ एषोऽनन्तः पुराभूत्वा पद्मनाभ इति श्रुतः ॥ जघानैकार्णवे घोरे तावुभौ मधुकैटभौ ॥ ६२ ॥ द्विधाभूतं
 वपुः कृत्वा सिंहस्यार्द्धनरस्य च ॥ पितरं मे जघानैको हिरण्यकशिपुं पुरा ॥ ६३ ॥ यंसुतं गर्भमाधत्त ह्यदिति देवतारणिः ॥ त्रीँल्लोकानां जहारैकः क्रममाण
 स्त्रिभिः क्रमैः ॥ ६४ ॥ भूयस्त्विदानीं सम्प्राप्ते सङ्ग्रामे तारकामये ॥ मया सह समागम्य स देवो विनशिष्यति ॥ ६५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्त्वा बहुविधं
 क्षिप्रं नारायणं रणे ॥ वाग्भिरप्रतिरूपाभिर्युद्धमेवाभ्यरोचयत् ॥ ६६ ॥ क्षिप्यमाणोऽसुरेन्द्रं ननु कोपगदाधरः ॥ क्षमाबलेन महता सस्मि
 तं चेदमब्रवीत् ॥ ६७ ॥ नारायण उवाच ॥ अल्पं दर्पं बलं दैत्यस्थिरमक्रोधजं बलम् ॥ हतस्त्वं दर्पजैर्दोषैर्हित्वा यो भाषसे क्षमाम् ॥ ६८ ॥ अधमस्त्वं मम तोधिगे
 तत्तव वाग्बलम् ॥ केतवः पुरुषाः सन्ति यत्र गर्जन्ति योषितः ॥ ६९ ॥ अहं त्वां दैत्यपश्यामि पूर्वेषां मार्गगामिनम् ॥ प्रजापतिकृतं सेतुं त्यक्त्वा कः स्वस्ति
 मान्भवेत् ॥ २७० ॥ अद्य त्वां नाशयिष्यामि देवव्यापारघातकम् ॥ स्वेषु स्वेषु च स्थानेषु स्थापयिष्यामि देवताः ॥ ७१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवं ब्रु
 वति वाक्यं तु मृधे श्रीवत्सधारिणि ॥ जहास दानवः क्रोधाद्धस्तांश्चक्रे च सायुधान् ॥ ७२ ॥ सत्ताड्य शतमुद्यम्य सर्वायुधगणाव्रणे ॥ क्रोधाद्दिगुणरक्ताक्षो
 विष्णोर्वक्षस्य पातयत् ॥ ७३ ॥ दानवाश्चापि समरे मयतारपुरोगमाः ॥ उद्यतायुधनिस्त्रिंशो विष्णुमभ्यद्रवव्रणे ॥ ७४ ॥ सताड्यमानोऽतिबलैर्दैत्यैः
 सर्वायुधोद्यतैः ॥ न च चालत तोयुद्धे कम्प्यमान इवाचलः ॥ ७५ ॥ संयुक्तश्च सुपर्णेन कालनेमिर्महासुरः ॥ सर्वप्राणेन महतीं गदामुद्यम्य बाहुभिः ॥ ७६ ॥

प० पु०
१३८ ॥

घोरांज्वलन्तींमुमुचेसंरब्धोगरुडोपरि ॥ कर्मणातेनदैत्यस्यविष्णुर्विस्मयमागमत् ॥ ७७ ॥ तदातेनसुपर्णस्यपातितामूर्ध्निसागदा ॥ सुपर्णव्यथितं
दृष्ट्वाक्षतंचवपुरात्मनः ॥ ७८ ॥ क्रोधसंरक्तनयनोवैकुण्ठश्चक्रमाददे ॥ व्यवर्द्धतचवेगेनसुपर्णेनसमंविभुः ॥ ७९ ॥ भुजाश्चास्यव्यवर्धन्तव्याप्तवन्तो
दिशोदश ॥ विविशश्चैवखंचापिगांचैवप्रत्यपूरयन् ॥ ८० ॥ ववृधेसपुनलोकान्क्रान्तुकामइवौजसा ॥ तंजयायसुरेन्द्राणांवर्द्धमानंनभस्तले
॥ ८१ ॥ ऋषयःसहगन्धर्वास्तुष्टुबुधमुदनम् ॥ सद्यःकिरीटेनलिखञ्छिरसाभास्वरेणच ॥ ८२ ॥ पद्भ्यामाक्रम्यवसुधांदिशःप्रच्छाद्यबाहुभिः ॥
सहस्रकरतुल्याभंसहस्रारमरिक्षयम् ॥ ८३ ॥ दीप्ताग्निसदृशंघोरंदर्शनेनसुदर्शनम् ॥ सुवर्णरेणुपर्यन्तंवज्रनाभंभयावहम् ॥ ८४ ॥ मेदोऽस्थिम
जारुधिरैःसिक्तंदानवसम्भवैः ॥ अद्वितीयंप्रहरणंक्षुरपर्यन्तमण्डलम् ॥ ८५ ॥ खग्दाममालानिचितंकामगंकामरूपिणम् ॥ स्वयंस्वयम्भुवासृष्टंभय
दंसर्वविद्विषाम् ॥ ८६ ॥ दधाररोषेणाविष्टंनित्यमाहवदर्पितम् ॥ क्षपणाद्यस्यमुह्यन्तिलोकाःसस्थाणुजङ्गमाः ॥ ८७ ॥ क्रव्यादानिचभूतानितृप्ति
यान्तिमहामृधे ॥ तमप्रतिमकर्माणंसमानंसूर्यवर्चसा ॥ ८८ ॥ चक्रमुद्यम्यसमरेकोपदीप्तोगदाधरः ॥ प्रनष्टंदानवंतेजःकुर्वाणंस्वेनतेजसा ॥ ८९ ॥
चिच्छेदबाहुंस्तेनैवसमरेकालनेमिनः ॥ तच्चवक्रशतंघोरंसाग्नितूर्णादृहासिवै ॥ ९० ॥ तस्यदैत्यस्यचक्रेणप्रमथयलाद्धरिः ॥ सच्छिन्नबाहुर्विशिरानप्राक
म्पतदानवः ॥ ९१ ॥ कबन्धावस्थितःसङ्घेविशाखइवपादपः ॥ तंवितत्यमहापक्षौवायोःकृत्वासमंजवम् ॥ ९२ ॥ उरसस्ताडयामासगरुडःकालनेमिनम् ॥
सतस्यदेहोऽभिखोविबाहुःखात्परिभ्रमन् ॥ ९३ ॥ निपपातदिवंत्यक्त्वाक्षोभयन्धरणीतलम् ॥ तस्मिन्निपतितेदैत्येदेवाःसर्षिगणास्तथा ॥ ९४ ॥
साधुसाध्वितिवैकुण्ठसमेताःप्रत्यपूजयन् ॥ अपरेयेतुदैत्यावैयुद्धेदृष्टपराक्रमाः ॥ ९५ ॥ तेसर्वेबाहुभिव्याप्तानशेकुश्चलितुरणे ॥ कांश्चित्केशेषुजग्राह
कांश्चित्कण्ठेष्वपीडयत् ॥ ९६ ॥ चकर्तकस्यचिद्वक्रमध्येऽगृह्णात्तथापरम् ॥ तेगदाचक्रनिर्दग्धागतसत्त्वागतासवः ॥ ९७ ॥ गगनाद्द्रष्टुंसर्वाङ्गानिपेतुर्धरणी
तले ॥ तेषुसर्वेषुदैत्येषुहतेषुपुरुषोत्तमः ॥ ९८ ॥ शक्रप्रियंततःकृत्वाकृतकर्मागदाधरः ॥ तस्मिन्विमर्देसंवृत्तेसङ्ग्रामेतारकामये ॥ ९९ ॥ तंचदेशंजगामाशु
ब्रह्मालोकपितामहः ॥ सर्वैर्ब्रह्मर्षिभिःसार्द्धगन्धर्वाप्सरसांगणैः ॥ १०० ॥ देवदेवंहरिंदेवःपूजयन्वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कृतदेवमहत्कर्म
सुराणांशल्यमुद्धृतम् ॥ निधनेनचदैत्यानांवयंचपरितोषिताः ॥ २ ॥ योऽयंत्वयाहतोविष्णोकालनेमिर्महासुरः ॥ त्वामेतस्यऋतेह्यस्मिञ्शास्ताक
श्चित्रविद्यते ॥ ३ ॥ एषदेवान्परिभवल्लोकांश्चसचराचरान् ॥ ऋषीणांकदनंकृत्वामामपिप्रतिगर्जति ॥ ४ ॥ तदनेनत्वदीयेनपरितुष्टोऽस्मिन्कर्मणा ॥
यदयंकालकल्पस्तेकालनेमिर्निपातितः ॥ ५ ॥ तदागच्छस्वभद्रंतेगच्छामदिवसुत्तमाम् ॥ ब्रह्मर्षयस्त्वांतत्रस्थाःप्रतीक्षन्तेसदोगताः ॥ ६ ॥ कंचाहं

प्र.सु.खं
अ० १३३

॥ १३८ ॥

तवदास्यामिवरंवरभृतांवर॥स्वस्थानस्थेषुदेवेषुतेषांचवरदोभवान् ॥७॥ निर्यातमेतत्रैलोक्यंस्फीतंनिहतकण्टकम् ॥ अस्मिन्नेवमृधेविष्णोशक्रायसुम
 हात्मने ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तोभगवताब्रह्मणाहरिव्ययः ॥ देवाञ्शक्रमुखान्सर्वानुवाचशुभयागिरा ॥ ९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रूयतां
 त्रिदशास्सर्वेयावन्तोऽत्रसमागताः॥सुपर्णसहितैस्तत्रपुरस्कृत्यपुरन्दरम् ॥ ३१० ॥ अस्माभिःसमरेसर्वैःकालनेमिमुखाहताः ॥ दानवाविक्रमोपेताःश
 क्रादपिमहत्तराः ॥ ११॥ अस्मिन्महत्तिसङ्ग्रामेद्वावेतुविनिस्सृतौ ॥ विरोचनस्तुदैतेयःस्वर्भानुश्चमहाबलः ॥ १२ ॥ स्वांदिशंभजतांशक्रोदिशंवह
 णएवच ॥ याम्यायमःपालयतामुत्तरांचधनाधिपः ॥ १३ ॥ ऋक्षैःसहसदायोगंगच्छतांचन्द्रमास्तथा ॥ अयमृतुमुखंमूर्योभजतामयनैःसह ॥ १४॥
 आज्यभांगाःप्रवर्तन्तांसदस्यैरभिपूजिताः ॥ हूयन्तामग्नयोविप्रैर्वेददृष्टेनकर्मणा ॥ १५॥ देवाश्चबलिहोमेनस्वाध्यायेनमहर्षयः ॥ श्राद्धेनपितरश्चैवतु
 ष्ठियान्तुयथासुखम् ॥ १६ ॥ वायुश्चरतुमार्गस्थस्त्रिधादीप्यतुपावकः ॥ त्रयोवर्णाश्चलोकांस्त्रींस्तर्पयन्त्वात्मजैर्गुणैः ॥ १७ ॥ क्रतवःसम्प्रवर्तन्तांदी
 क्षणीर्यैर्द्विजातिभिः ॥ दक्षिणाश्चोपपद्यन्तांयाज्ञिकैश्चपृथक्पृथक् ॥ १८ ॥ गाश्चमूर्योरसान्सोमोवायुःप्राणांश्चप्राणिषु ॥ तर्पयन्तःप्रवर्तन्तामेतेसौ
 म्यैःस्वकर्मभिः ॥ १९ ॥ यथावदनुपूर्वेणमहेन्द्रमलयोद्भवाः ॥ त्रैलोक्यमातरःसर्वाःसमुद्रंयान्तुसिन्धवः ॥ ३२० ॥ दैत्येभ्यस्त्यज्यतांभीश्चशान्ति
 ब्रजतदेवताः ॥ स्वस्तिवोऽस्तुगमिष्यामिब्रह्मलोकंसनातनम् ॥ २१ ॥ स्वगृहेस्वर्गलोकेवासङ्ग्रामेवाविशेषतः ॥ विश्वस्तैश्चनगन्तव्यंनित्यंक्षुद्रा
 हिदानवाः ॥ २२ ॥ छिद्रेषुप्रहरन्त्येतेनतेषांसंस्थितिर्ध्रुवा ॥ सौम्यानांनिजभावानांभवतामार्जवेमनः ॥ २३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तासुरगणा
 न्विष्णुस्सत्यपराक्रमः ॥ जगासब्रह्मणासार्द्धब्रह्मलोकंमहायशाः ॥ २४ ॥ देवानांमहतींप्रीतिमुत्पाद्यभगवान्प्रभुः ॥ २५ ॥ एतदाश्चर्यमभवत्सं
 ङ्ग्रामेतारकामये ॥ दानवानांचविष्णोश्चयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ ३२६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणंप्रथमेसष्टिखण्डेपद्मोद्भवदेवासुरयुद्धोनामत्रिचत्वारिंश
 त्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ भीष्मउवाच ॥ श्रुतःपद्मोद्भवोब्रह्मन्विस्तरेणत्वंयेरितः ॥ समासाद्भवमाहात्म्यमुत्पत्तिंचगुहस्यच ॥ १ ॥ श्रोतुमिच्छामि
 तेब्रह्मन्यथाभूतःकृतंचयत् ॥ तारकश्चकथम्भूतोदानवोबलवत्तरः ॥ २ ॥ कार्तिकेयेनसब्रह्मन्कथंध्वस्तोमहासुरः ॥ कथंरुद्रेणमुनयः
 प्रेषितामन्दरंगिरिम् ॥ ३ ॥ कथंलब्धाउमातत्ररुद्रेणपरमेष्ठिना ॥ एतदाख्याहिमेसर्वयथाभूतंमहामुने ॥ ४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
 कश्यपेनपुराप्रोक्तादितिदैत्यारणिःशुभा ॥ वज्रसारमयश्चाङ्गैःपुत्रोदेविभविष्यति ॥ ५ ॥ वज्राङ्गोनामपुत्रस्तुभविताधर्मवत्सलः ॥ माचलब्धवरा
 देवीपुषुवेवज्रदुश्छिदम् ॥ ६ ॥ सजातमात्रएवाभूत्सर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ उवाचमातरंभक्त्यामातःकिंकरवाण्यहम् ॥ ७ ॥ तस्योवाचनतोदृष्टादिति

प० पु०
॥ १३९ ॥

दैत्याधिपस्यतु ॥ बहवोमेहताः पुत्राः सहस्राक्षेण पुत्रक ॥ ८ ॥ तपामपचितिकर्तुगच्छशक्रवधायतु ॥ बाढमित्यवतांचोक्ताजगाम त्रिदिवं बलात् ॥ ९ ॥ वद्धाततः सहस्राक्षं पाशेनामोघवर्चसा ॥ मातुरन्तिकमागच्छद्वाधः क्षुद्रमृगं यथा ॥ १० ॥ एतस्मिन्नन्तरे ब्रह्माकश्यपश्चमहातपाः ॥ आगतौ तत्र यत्रास्तां माता पुत्रां वभीतकौ ॥ ११ ॥ दृष्ट्वा तु तावुवाचे दं ब्रह्माकश्यप एव च ॥ मुञ्चैनं पुत्रदेवेन्द्रं किमनेन प्रयोजनम् ॥ १२ ॥ अवमानो बधः प्रोक्तः पुत्रसम्भावितस्य तु ॥ अस्मद्वाक्यं न यो मुक्तस्त्वद्धस्तान्मृत एव सः ॥ १३ ॥ परम्यगो गवान्मुक्तः शत्रूणां शत्रुगहवे ॥ स जीवन्नेव हि मृतो दिवसे दिवसे पुनः ॥ १४ ॥ एतच्छत्वा तु वज्राङ्गः प्रणतो वाक्यमब्रवीत् ॥ न मे कृत्यमनेनास्ति मातुराज्ञा कृता हि मे ॥ १५ ॥ त्वंसुरासुरनाथो विमान्यश्च प्रपितामहः ॥ करिष्ये त्वद्वचो देव एष मुक्तः तत्क्रतुः ॥ १६ ॥ तपसे मे रतिर्देवानिर्विघ्नं तच्च मे भवेत् ॥ त्वत्प्रसादेन भगवन्नित्यक्त्वा विरगमह ॥ १७ ॥ तस्मिंस्तूष्णीं स्थितं दैत्ये प्रोवाचेदं पितामहः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तपस्त्वं कुरु मापन्नः सोऽस्मच्छासनसंस्थितः ॥ १८ ॥ अनया चित्तशुद्ध्या हि पर्याप्तिं जन्मनः फलम् ॥ इत्युक्त्वा पद्मजः कन्यांससर्जाय तलोचनाम् ॥ १९ ॥ तामस्मै प्रददौ देवः पत्न्यर्थे पद्मसम्भवः ॥ वराङ्गीति च नामास्याः कृत्वा यातः पितामहः ॥ २० ॥ वज्राङ्गोऽपितया सार्द्धं जगाम तपसेवनम् ॥ उर्ध्वबाहुस्स दैत्येन्द्रोऽचरद्वर्षसहस्रकम् ॥ २१ ॥ कालं कमलपत्राक्षः शुद्धबुद्धिर्महातपाः ॥ तावच्चाधोमुखः कालं तावत्पश्चाग्निमध्यगः ॥ २२ ॥ निराहासे घोरतपास्तपो गशिरजायत ॥ ततः सोऽन्तर्जले च क्रेवासं वर्षसहस्रकम् ॥ २३ ॥ जलान्तरं प्रविष्टस्य तस्य पत्नी महाव्रता ॥ तस्यैव तीरे सरसः स्थिता सौमौ नमाश्रिता ॥ २४ ॥ निराहारं तपो घोरं प्रविवेश महाद्युतिः ॥ तस्यां तपसि वर्तन्त्या मिन्द्रश्चक्रं विभीषिकाम् ॥ २५ ॥ गत्वा तु मर्कटाकारस्तदाश्रमपदं महत् ॥ वृसींच कर्षवल्बान्गन्धाद्यर्चाकरण्डकम् ॥ २६ ॥ ततस्तु सिंहरूपेण भीषयामास भामिनीम् ॥ ततो भुजङ्गरूपेणाप्यदशच्चरणद्वयम् ॥ २७ ॥ तपो बलवशात्सातु न वध्यत्वं जगाम ह ॥ भीषिकाभिरनेकाभिः क्लेशयन्पाकशासनः ॥ २८ ॥ विरराम यदा नैव वज्राङ्गमहिषी तदा ॥ शैलस्य दुष्टतां मत्वा शापं दातुं समुद्यता ॥ २९ ॥ तां शापाभिमुखीं दृष्ट्वा शैलः पुरुषविग्रहः ॥ उवाच तां वरारोहां वराङ्गीं भीतलोचनः ॥ ३० ॥ शैल उवाच ॥ नाहं महाव्रते दुष्टः सेव्योऽहं सर्वदेहिनाम् ॥ विप्रियेतं करोत्येष रुषितः पाकशासनः ॥ ३१ ॥ एतस्मिन्नन्तरे जातः कालो वर्षसहस्रकः ॥ तस्मिञ्ज्ञात्वा तु भगवान्काले कमलसम्भवः ॥ ३२ ॥ तुष्टः प्रोवाच वज्राङ्गं तदागत्य जलाशयम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ददामि सर्वकामं त उत्तिष्ठदिति नन्दन ॥ ३३ ॥ एवमुक्तस्तदोत्थाय स दैत्येन्द्रस्तपोनिधिः ॥ उवाच प्राञ्जलिर्वाक्यं सर्वलोकपितामहम् ॥ ३४ ॥ वज्राङ्गवाच ॥ आसुरो मास्तु मे भावः सन्तु लोकाममाक्षयाः ॥ तपस्यभिरति मेऽस्तु शरीरस्यास्य वर्तनम् ॥ ३५ ॥ एवमस्त्वितितं देवो जगाम स्वकमालयम् ॥ वज्राङ्गोऽपि समाप्ते तु तपसि

प्र.सू.खं.
अ०-४४

॥ १३९ ॥

स्थिरसंयमः ॥ ३६ ॥ सङ्गन्तुमिच्छन्स्वाभार्यान्ददर्शाश्रमेस्वके ॥ क्षुधाविष्टः सशैलस्यगहनं प्रविवेशह ॥ ३७ ॥ आदातुं फलमूलानि सच
 तस्मिन्व्यलोकयत् ॥ रुदन्तीं स्वां प्रियां दीनां तरुप्रच्छादिताननाम् ॥ ३८ ॥ तां विलोक्य ततो दत्यः प्रोवाच परिसान्त्वयन् ॥ वज्राङ्ग उवाच ॥ केन तेऽ
 पकृतं भद्रेयमलोकं यियासुना ॥ ३९ ॥ कंवाकामं प्रयच्छामि शीघ्रं ब्रह्मिण्यनि ॥ वराङ्ग उवाच ॥ त्रासितास्म्यपविद्धास्मिताडितापीडितास्मि च
 ॥ ४० ॥ रौद्रेण दवराजेन नष्टनाथेव भूरिशः ॥ दुःखस्यान्तमपश्यन्ती प्राणांस्त्यक्तुं व्यवस्थिता ॥ ४१ ॥ पुत्रं मे तारकं देहितस्मादुःखमहार्णवात् ॥
 एवमुक्तस्तु दैत्येन्द्रः कोपव्याकुललोचनः ॥ ४२ ॥ शक्तोऽपि देवराजस्य प्रतिकर्तुं महासुरः ॥ तप एव पुनश्चर्तुं व्यवस्यत महाबलः ॥ ४३ ॥ ज्ञात्वा तस्य तु सङ्क
 ल्पं ब्रह्माक्रूरतरं पुनः ॥ आजगाम त्वरायुक्तो यत्रासौ दितिनन्दनः ॥ ४४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ किमर्थं पुत्रभूयस्त्वं कर्तुं नियममुद्यतः ॥ तदहं ते पुनर्दास्यं काङ्क्षितं
 पुत्रमोजसा ॥ ४५ ॥ वज्राङ्ग उवाच ॥ उत्थितेन मया दृष्टा समाधानात् त्वदाज्ञया ॥ त्रासितेन्द्रेण मामाहसा वराङ्गी सुतार्थिनी ॥ ४६ ॥ पुत्रं मे तारकं
 देहितुं मे त्वं पितामह ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अलं ते तपसा वीरमाक्लेशे दुस्तरे विश ॥ ४७ ॥ पुत्रस्तु तारको नाम भविष्यति महाबलः ॥ देवसीमन्तिनीनां तु धम्मि
 ल्लकविमोक्षकः ॥ ४८ ॥ इत्युक्तो दत्यनाथस्तु प्रणम्य प्रपितामहम् ॥ गत्वा तानन्दयामास महिषीं कर्शितान्तराम् ॥ ४९ ॥ तौ दम्पती कृतार्थौ तु जग्मतुः स्वाश्रमं
 तदा ॥ आहितं तु तदा गभं वराङ्गी वग्वर्णिनी ॥ ५० ॥ पूणवर्षसहस्रं तु दधारोदर एव हि ॥ ततो वर्षसहस्रान्ते वराङ्गी सा त्वसूयत ॥ ५१ ॥ जायमाने तु
 दैत्ये तु तस्मिं लोकभयङ्करे ॥ च चालसर्वा पृथिवी प्रोद्धृताश्च महार्णवाः ॥ ५२ ॥ चेलुर्धरा धराश्चापिव बुर्वाताश्च भीषणाः ॥ जेपुर्जप्यं मुनिवराने दुर्व्याल
 मृगा अपि ॥ ५३ ॥ जहौ कान्तिश्चन्द्रसूर्यौ नीहारच्छादितादिशः ॥ जाते महासुरे तस्मिन् सर्वे चापि महासुराः ॥ ५४ ॥ आजग्मुर्हर्षितास्तत्र तत्रा
 चासुरयोषितः ॥ जगुर्हर्षसमाविष्टान नृत्वाप्सरोगणाः ॥ ५५ ॥ ततो महोत्सवे जाते दानवानां महाद्युते ॥ विषण्णमनसो देवाः सहेन्द्रा अभवंस्तदा
 ॥ ५६ ॥ वराङ्गी तु सुतं दृष्ट्वा हर्षेणापूरिता तदा ॥ बहुमेने च दैत्येन्द्रो विजातं तं तदा तथा ॥ ५७ ॥ जातमात्रस्तु दैत्येन्द्रस्तारकश्चो ग्रविक्रमः ॥
 अभिषिक्तोऽसुरैर्मुखैः कुजम्भमहिषादिभिः ॥ ५८ ॥ सर्वासु गमहाराज्ये पृथिवी तु लक्ष्मे ॥ स तु प्राप्तमहाराज्यस्तारको नृपसत्तम ॥ ५९ ॥
 उवाच दानवश्रेष्ठो युक्तियुक्तमिदं वचः ॥ तारक उवाच ॥ शृणु ध्वमसुराः सर्वे वाक्यं मम महाबलाः ॥ ६० ॥ वंशक्षयकरा देवाः सर्वेषामेव दानवाः ॥ अस्मा
 कं जातिधर्मेण विरूढं वैरमक्षयम् ॥ ६१ ॥ वयं तपश्चरिष्यामः सुराणां निग्रहाय तु ॥ स्वबाहुबलमाश्रित्य सर्व एव न संशयः ॥ ६२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ तच्छ्रुत्वा सं
 मतं कृत्वा पारियात्रं ययौ गिरिम् ॥ निराहारः पञ्चतपाः पत्रभुग्वारिभोजनः ॥ ६३ ॥ शतं शतं समानां तु तपां स्येतान्यथ करोत् ॥ एवं तु कर्शिते देहे तपोरा

प० पु०
१४० ॥

शित्वमागते ॥ ६४ ॥ ब्रह्मागत्याहदैत्येन्द्रं वरं वरस्य सुव्रत ॥ सवब्रे सर्वभूतेभ्यो न मे मृत्युर्भवेदिति ॥ ६५ ॥ तमुवाच ततो ब्रह्मा देहिनां मरणं ध्रुवम् ॥ यत
स्नतोऽपि वरस्य मृत्युं यस्मात्प्रशङ्कसे ॥ ६६ ॥ ततः सञ्चिन्त्य दैत्येन्द्रः शिशोर्वै स न वासरात् ॥ वब्रे महासुरो मृत्युं मोहितो ह्यवलपतः ॥ ६७ ॥ जगामो
मित्युदाहृत्य ब्रह्मा दैत्यो निजं गृहम् ॥ अथाहमन्त्रिणस्तूर्णवलं मे सम्प्रयुज्यताम् ॥ ६८ ॥ यदिवो मत्प्रियं कार्यं निग्राह्याः सुगमत्तमाः ॥ निगृहीतेषु मे
प्रीतिर्जायते चातुलाऽसुगः ॥ ६९ ॥ तावकस्य वचः श्रुत्वा ग्रसनो नाम दानवः ॥ सेनानीर्दैत्यराजस्य मञ्चं चक्रे वलं चतत् ॥ ७० ॥ आहत्य भेरीं ग
म्भीरां दैत्यानां हूय सत्वरः ॥ दशकोटीश्वरा दैत्या दैत्यानां चण्डविक्रमाः ॥ ७१ ॥ तेषामग्रेसरो जम्भः कुजम्भोऽनन्तगोऽसुरः ॥ महिषः कुञ्जगे मेघः काल
नेमिर्निमिस्तथा ॥ ७२ ॥ मन्थनो जम्भकः शुम्भो दैत्येन्द्रादशनायकाः ॥ अन्ये च शतशस्तत्र पृथिवी तुलनक्षमाः ॥ ७३ ॥ गरुडानां सहस्रेण चक्रा
टकविभूषितः ॥ सकूवरपरीवारश्चतुर्योजनविस्तृतः ॥ ७४ ॥ स्यन्दनस्तारकस्यासीद्व्याघ्रसिंहखरावभिः ॥ युक्ता रथास्तु ग्रसनजम्भकौ जम्भ
कुम्भिनौ ॥ ७५ ॥ मेघस्य द्वीपिभिर्युक्तः कूष्माण्डैः कालनेमिनः ॥ पर्वताभश्चतुदष्टौ निमेषैश्चैव महागजः ॥ ७६ ॥ शतहस्ततुरङ्गस्थो मन्थनो नाम
दैत्यराट् ॥ जम्भकस्तूष्मारूढो गिरीन्द्राभं महाबलः ॥ ७७ ॥ शुम्भो मेघं समारूढोऽन्येऽप्येवं चित्रवाहनाः ॥ प्रचण्डाश्चित्रवर्माणः कुण्डलोष्णीषभूषि
ताः ॥ ७८ ॥ तद्वलं दैत्यसिंहस्य भीमरूपं व्यजायत ॥ प्रमत्तमत्तमातङ्गतुरङ्गरथसङ्कुलम् ॥ ७९ ॥ प्रतस्थेऽमरं युद्धाय बहुपत्तिपताकिकम् ॥ एत
स्मिन्नन्तरे वायुर्देवदूतोऽसुगलये ॥ ८० ॥ दृष्ट्वा तद्दानववलं जगामेन्द्रस्य शंसितुम् ॥ सगत्वा तु सभां दिव्यां महेन्द्रस्य महात्मनः ॥ ८१ ॥ शशंसम
ध्ये देवानां तत्कार्यं समुपस्थितम् ॥ तच्छ्रुत्वा देवराजस्तु निमीलितविलोचनः ॥ ८२ ॥ बृहस्पतिमुवाच ॥ वाक्यं काले महाभुजः ॥ इन्द्र उवाच ॥ स
म्प्राप्नो निविमर्दोऽयं देवानां दानवैः सह ॥ ८३ ॥ कार्यं किमत्र तद्ब्रूहि नीत्युपायोपबृंहितम् ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनं महेन्द्रस्य गिरांपतिः ॥ ८४ ॥ इत्यु
वाच महाभागो बृहस्पतिरुदारधीः ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ सामपूर्वाश्रुतानीति श्वतुरङ्गापताकिनी ॥ ८५ ॥ जिगीषतां सुरश्रेष्ठ स्थितिरेपासनादनी ॥
सामभेदस्तथा दानं दण्डश्चाङ्गचतुष्टयम् ॥ ८६ ॥ न सान्त्वगोचरे लब्धानभेद्यास्त्वकधर्मिणः ॥ न दानमत्र संसिद्धयै प्रसह्यै वापहारिणाम् ॥ ८७ ॥
एकोऽभ्युपायो दण्डोऽत्र भवतां यद्विरोचते ॥ एवमुक्तः सहस्राक्ष एव मेतदुवाच ह ॥ ८८ ॥ कर्तव्यतां च सञ्चिन्त्य प्रोवाचामरसंसदि ॥ इन्द्र उवाच ॥
अवधानेन मेवाचं शृणु ध्वं नाकवासिनः ॥ ८९ ॥ भवन्तो यज्ञभोक्ता गेदिव्यात्मानो हि सान्वयाः ॥ म्वेमहिमि स्थितानित्यं जगतः पालने रताः ॥ ९० ॥
क्रियतां समरोद्योगः सैन्यं संयोज्यतां मम ॥ आह्वयन्तां च शस्त्राणि पूज्यन्तां शस्त्रदेवताः ॥ ९१ ॥ वाहनानि विमानानि योजयध्वं ममेश्वराः ॥ यमं से

प्र.सु.खं
अ० ४४

॥ १४० ॥

नापतिकृत्वाशीघ्रमेवदिवौकसः ॥ ९२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तास्समनह्यन्तदेवानांयप्रधानतः॥वाजिनामयुतेनाजौहेमघण्टापरिष्कृतम् ॥९३॥
 नानाश्चर्यगुणोपेतंसम्प्राप्तं देवदानवैः ॥ रथमातलिनायुक्तं देवराजस्य दुर्जयम् ॥ ९४ ॥ यमोमहिषमास्थाय सेनाग्रेसमवत्तत ॥ चण्डकिङ्करवृन्देन स
 र्वतःपरिवारितः ॥ ९५ ॥ कल्पकालोद्गतज्वालापूगितोऽम्बरगोचरः ॥ हुताशनस्त्वजारूढःशक्तिहस्तोव्यवस्थितः ॥ ९६ ॥ पवनोऽङ्कुशहस्तश्चवि
 स्तारितमहाजवः ॥ भुजगेन्द्रसमारूढोजलेशोभगवान्स्वयम् ॥ ९७ ॥ नरयुक्तेरथे देवोराक्षमेशोवियच्चरः ॥ तीक्ष्णखड्गयुतोभीमःसमरेसमवस्थि
 तः ॥ ९८ ॥ महासिंहरथे देवोधनाध्यक्षो गदायधः ॥ चन्द्रादित्यावश्चिन्नोचचतुरङ्गवल्ग्वान्विताः ॥ ९९ ॥ सेनान्यो देवराजस्य दुर्जयाभुवनत्रये ॥
 क्रांष्टयस्तास्त्रयस्त्रिंशद्देवदेवनिकायिनाम् ॥ १०० ॥ हिमाचलाभेसितचारुचामरे सुवर्णपद्मामलमुन्दरं सजि ॥ कृताभिरामोज्ज्वलकुङ्कुमाङ्कुरेकपोल
 लीलालिकदम्बसङ्कुले ॥ १ ॥ स्थितस्तदैरावणनामकुञ्जरे महामनाश्चित्रविभूषणाम्बरः ॥ विशालवज्रःसुवितानभूषितःप्रकीर्णकेयूरभुजङ्गमण्डलः
 ॥ २ ॥ सहस्रदम्बन्दिनपादपल्लवस्त्रिविष्टपेशोभनपाकशासनः ॥ तुरङ्गमातङ्गकुलौघसङ्कुलासितातपत्रध्वजशालिनीच ॥ ३ ॥ वभूवसादुर्जयपत्ति
 मन्तताविभातिनानायुधयोधदुस्तरा ॥ ४ ॥ ततोऽश्विर्नोचमरुतःससाध्याःसपुरन्दराः ॥ यक्षगक्षसगन्धर्वादिव्यनानास्त्रपाणयः ॥ ५ ॥ जघ्नुर्दे
 त्येश्वरं सर्वे सम्भूयतु महाबलाः ॥ नचैवास्त्राण्यसज्जन्तगात्रेव ब्राचलोपमे ॥ ६ ॥ अथो रथादवप्लुत्य तारकोदानवाधिपः ॥ जघानकोटिशो देवा
 न्करपाणिभिरेव च ॥ ७ ॥ हतशेषाणि सैन्यानि देवानां विप्रदुद्रुवुः ॥ दिशोभीतानि सन्त्यज्यरणोपकरणानि च ॥ ८ ॥ दृष्ट्वा तान्विद्रुतान् देवांस्तार
 कोवाक् प्रमव्रवीत् ॥ ९ ॥ तारकउवाच ॥ मावधिष्टुगन्दैत्याव ब्राह्मणाय च मन्दिरे ॥ शीघ्रमानीय दर्शयन्ताम्बद्धान् पश्यत्वयं सुरान् ॥ ११० ॥ पुल
 स्तयउवाच॥लोकपालांस्ततोदत्योवद्धाचेन्द्रमुखात्रणे ॥ सरुद्रांसुहृदैःपाशैःपशुपालःपशूनिव ॥ ११ ॥ सभूयोरथमास्थाय जगाम स्वकमालयम् ॥
 सिद्धगन्धर्वसङ्घुष्टं विपुलाचलमस्तकम् ॥ १२ ॥ स्तूयमानोदितिसुतैरप्सरोग्भिःसुसेवितः ॥ ११३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे देवासुरसङ्ग्रामे
 तारकजयोनाम चतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रादुगसीत्प्रतीहारःशुभ्रचीनांशुकाम्बरः ॥ सजानुभ्यामर्हीगत्वा
 पिहितास्यश्चपाणिना ॥ १ ॥ उवाचानाविलंवाक्यमल्पाक्षरपरिष्कृतम् ॥ दैत्येन्द्रमर्कवृन्दाभं विभ्रतं भास्वग्वपुः ॥ २ ॥ कालनेमिः
 सुरान्वद्धा प्रादाय द्वारिणिष्ठति ॥ सविज्ञापयति स्थेयं क्वचिन्दिनिचयैः प्रभो ॥ ३ ॥ 'तन्निशम्याव्रवीदैत्यःप्रतीहारस्य भाषितम् ॥ यथेष्टं स्थी
 यतामेभिर्गृह्मेभुवनत्रयम् ॥ ४ ॥ केवलं वासवं त्वेकं मुण्डयित्वा विमुच्यताम् ॥ सितवस्त्रपरिच्छन्नं शुनःपादेन चिह्नितम् ॥ ५ ॥

प० पु०
॥ १४१ ॥

एवंकृतेततोदेवाद्यमानेनचेतसा ॥ जग्मुर्जगद्गुरुद्रष्टुंशरणंकमलोद्भवम् ॥ ६ ॥ विनिर्विण्णास्तमासाद्यशिरोभिर्द्धरणींगताः ॥ तुष्टुबुःसुष्टुवर्णा
द्वयैर्वचोभिःकमलासनम् ॥ ७ ॥ देवाऊचुः ॥ नमस्त्वोङ्काराङ्कुरादिप्रसूत्यैविश्वस्थानानन्तभेदस्यपूर्वम् ॥ सम्भूतस्यानन्तरंसत्त्वमृ
लेसंहारेच्छोस्तेनमःसत्त्वमूर्ते ॥ ८ ॥ व्यक्तीनांत्वामादिभूतंमहिम्नाचास्मादस्मानभिधानाद्विचिन्त्य ॥ द्यावापृथ्व्योरुर्द्धलोकांस्तथाधश्चाण्डाद
स्मात्त्वंविभागंचकर्थ ॥ ९ ॥ व्यक्तंमेरुर्यज्जरायस्तवाभूदेवंविद्यस्त्वत्प्रणीतोऽवकाशः ॥ व्यक्तंदेवाज्जिरेयस्यदेहादेहस्यान्तश्चारिणोदेहभाजः
॥ १० ॥ द्यौस्तेमूर्द्धालोचनेचन्द्रसूर्योव्यालाःकेशाःश्रोत्ररन्ध्रेदिशस्ते ॥ गात्रयज्ञःसिन्धवःसन्धयोवैपादौभूमिस्तूदरंतंसमुद्राः ॥ ११ ॥ माया
कारःकारणंत्वंप्रसिद्धोवेदैःशान्तोज्योतिरकस्त्वमुक्तः ॥ वेदार्थेनत्वांविंवृण्वन्तिबुद्ध्याहृतपद्मान्तःसंनिविष्टंपुगणम् ॥ १२ ॥ त्वांचात्मानंलब्धयोगा
गृणन्तिसाङ्ख्यैर्यास्ताःसप्तसूक्ष्माःप्रणीताः ॥ तासांहेतुर्याष्टमीचापिगीतातास्वन्तस्थोजीवभूतस्त्वमेव ॥ १३ ॥ दृष्ट्वामूर्तिस्थूलसूक्ष्मांचकारयेवैभावाः
कारणेकेचिदुक्ताः ॥ सम्भूतास्तेत्वत्तएवादिसर्गेभूयस्तास्त्वांवासनान्तेऽभ्युपेयुः ॥ १४ ॥ त्वत्सङ्कृतस्त्वन्तगयोनिगूढःकालोमेयोध्वस्तसङ्कृचाविकल्पः ॥
भावाभावाव्यक्तिसंहारहेतुःसोऽनन्तस्त्वंतस्यकर्तानिधानम् ॥ १५ ॥ स्थूलस्सर्वोऽनर्थभूतस्ततोऽन्यस्सोऽर्थस्मूक्ष्मोयोहितेभ्योऽपिगीतः ॥ स्थूला
भावाश्चावृतायैश्चतेषांतेभ्यःस्थूलस्त्वंपुसणेप्रणीतः ॥ १६ ॥ भूतंभूतंभूतिमद्भूतभावंभावेभावंभावितंत्वंयुनक्षि ॥ युक्तंयुक्तंव्यक्तिभावान्निरस्यस्थानेस्थाने
व्यक्तिवृत्तिकरोषि ॥ १७ ॥ इत्थदेवोव्यक्तिभाजांशरण्यस्त्रातागोप्ताभावितोऽनन्तमूर्तिः ॥ १८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ विरेमुरमराःस्तुत्वाब्रह्माणमिति
कारणम् ॥ तस्थुर्मनोभिरिष्टार्थसम्प्राप्तिप्रार्थनास्ततः ॥ १९ ॥ एवंस्तुतोविरिञ्चिस्तुप्रसादंपरमंगतः ॥ अमरान्वरदोऽप्याहवामहस्तेननिर्दिशन्
॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ नारीवाभर्तृकाकस्माद्धस्तसन्त्यक्तभूषणा ॥ नराजसेकुतश्शक्रम्लानवक्रसरोरुहः ॥ २१ ॥ हुताशनवियुक्तोऽपिधूमेनन
विराजसे ॥ तृणौघेनप्रतिच्छन्नोदग्धदावश्चिरोपितः ॥ २२ ॥ यमामयशरीरेणक्लिष्टोनाद्यविराजसे ॥ दण्डेनालम्बनेनेवकृष्टोयेनपदेपदे ॥ २३ ॥
रजनीचरजाथत्वंकिंभीतइवभाषसे ॥ राक्षसेन्द्रकृतादानेत्वमरातिक्षतोयथा ॥ २४ ॥ तनुस्तेवरुणोच्छुष्कापरीतस्येववह्निना ॥ विमुक्तरुधिरंचाय
पदंत्वंप्रविलोकय ॥ २५ ॥ वायोभवान्विचेतस्कःखद्गाग्रैरिवनिष्कृतः ॥ किंत्वंनतोऽसिधनदसन्त्यज्येवकुबेरताम् ॥ २६ ॥ रुद्रास्त्रिशूलिनः
सन्तोऽविन्दध्वं बहुशूरताम् ॥ भवतांकेनचाक्षितातीव्रतानस्तदुच्यताम् ॥ २७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्ताःसुरास्तेनब्रह्मणाब्रह्मवर्तिना ॥ वाचां
प्रधानभूतत्वात्तेमारुतमचोदयन् ॥ २८ ॥ अथशक्रमुखैर्देवःपवनःप्रतिचोदितः ॥ प्राहदेवंचतुर्वक्रंभवान्वेत्तिचराचरम् ॥ २९ ॥ वायुरुवाच ॥

प्र.सू.खं.
अ० ४५

॥ १४१ ॥

पुरुहूतमुखाःसबलानिमिषाविजिताःप्रसभंकिलदैत्यशतैः ॥ क्रतवोविहिताभवतास्थितयेजगतांचमहाद्भुतचित्रगुणाः ॥ ३० ॥ अपियज्ञकृतःश्रुत
 कामफलाविहिताऋषयस्ततएवपुरः ॥ अपिनाकमभूत्किलयज्ञभुजांभवतोविनियोगवशात्सततम् ॥ ३१ ॥ अपहृत्यविमानगणंसकृतोदनुजेन
 महाकरभूमिसमः ॥ कृतवानसिसर्वगुणातिशयंयमशेषमहीधरराजतया ॥ ३२ ॥ मखभूषितमंशुमतामवधिसुरधामगिरिगगनेऽपिसदा ॥ अधि
 वासविहारविधानुचितोदनुजेनपरिष्कृतशृङ्गतटः ॥ ३३ ॥ प्रविलम्बितरत्नगुहानिवहोबहुदैत्यसमाश्रयतांगमितः ॥ असुरस्यचतस्यभयेनगतंसवि
 पादशरीरनिमित्ततया ॥ ३४ ॥ उपभोग्यतयाधिकृतंसुचिरंविमलद्युतिप्रितदिग्वदनम् ॥ भवतैवविनिर्मितमादियुगेसुरहेतिसमूहवरंकुलिशम् ॥ ३५ ॥
 दितिजस्यंशरीरमवाप्यगतंशतधामतिभेदमिवाल्पविदः ॥ ३६ ॥ वाणश्चयुधिविद्धाङ्गाद्गारिद्रास्थैर्निर्दिशिताः ॥ लब्धप्रवेशाःकृच्छ्रेणवबंतस्यामरद्विषः
 ॥ ३७ ॥ सभायाममरादेवप्रकृष्योपनिवेशिताः ॥ वेत्रहस्तैरजल्पन्तस्तथोपहसिताःपरैः ॥ ३८ ॥ महार्थाःसिद्धसर्वार्थाभवन्तःस्वलपभाषिणः ॥
 शास्त्रयुक्तमथब्रूतममराबहुभाषिणः ॥ ३९ ॥ सभेयंदत्यसिंहस्यनशक्रस्यविशृङ्खला ॥ वदद्गिरितिदैत्यस्यप्रेष्यैर्वहसिताबहु ॥ ४० ॥ ऋतवोमूर्ति
 मन्तश्चाप्यहर्निशमुपासते ॥ कृतापराधंसत्रासंनत्यजन्तिकथञ्चन ॥ ४१ ॥ तन्त्रीलयनयोपेतंसिद्धगन्धर्वकिन्नरैः ॥ सुरागमुपधाविष्टंगीयतेतस्य
 वेश्मसु ॥ ४२ ॥ कृताकृतोपकरणैर्मित्रादिगुरुलाघवः ॥ शरणागतसन्त्यागीत्यक्तसत्यप्रतिश्रयः ॥ ४३ ॥ इतिनिश्शेषमथवानिश्शेषकेनशक्यते ॥ वस्या
 विनयमाख्यातुंस्त्रयात्रपरायणम् ॥ ४४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्त्वाव्यरमद्वायुःशनैर्देवविचेष्टितम् ॥ सुरानुवाचभगवांस्ततःस्मितमुखाम्बुजः
 ॥ ४५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अवध्यस्तारकोदैत्यःसर्वैरपिसुरासुरैः ॥ यस्यवध्यस्सनाद्यापिजातस्त्रिभुवनेषुमान् ॥ ४६ ॥ मयासवरदानेनछन्दयित्वानि
 वारितः ॥ तपसःसाम्प्रतंराजात्रैलोक्यदहनात्मकः ॥ ४७ ॥ सतुवब्रेवधंदैत्यश्शिशुतःसप्तवासरात् ॥ सतुसप्तदिनोबालःशङ्कराद्योभविष्यति ॥ ४८ ॥
 तारकस्यनिहन्तासभास्कराभोभविष्यति ॥ साम्प्रतंचाप्यपत्नीकःशङ्करोभगवान्प्रभुः ॥ ४९ ॥ हिमाचलस्यदुहितायाचदेवीभविष्यति ॥ तस्याः
 सकाशाद्यःसूनुररण्याःप्रावकोयथा ॥ ५० ॥ जनिष्यतिसतंप्राप्यतारकोनभविष्यति ॥ मयाऽभ्युपायःकथितोयथैषहिभविष्यति ॥ ५१ ॥ शेषं
 चाप्यस्यविभवंविभजध्वमनन्तरम् ॥ स्तोककालंप्रीतिक्षध्वंनिर्विशङ्केनचेतसा ॥ ५२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तास्त्रिदशास्तेनसाक्षात्कमलयोनिना ॥
 जग्मुस्तेप्रणिपत्येशंयथायोगंदिवौकसः ॥ ५३ ॥ ततोयातेषुदेवेषुब्रह्मालोकपितामहः ॥ निशांसस्मारभगवांस्तांदेवींपूर्वसम्भवाम् ॥ ५४ ॥ ततो
 भगवतीरात्रिरुपतस्थेपितामहम् ॥ तांविहितेसमालोक्यब्रह्मोवाचविभावरीम् ॥ ५५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ विभावरिमहेत्कार्यदेवानांसमुपस्थितम् ॥

प० पु०
॥ १४२ ॥

तत्कर्तव्यं त्वया देवि शृणु कार्यस्य निश्चयम् ॥ ५६ ॥ तारको नाम दैत्येन्द्रः सुरशत्रुर्निर्जितः ॥ तस्या भवाय भगवान् जनयिष्यति चेश्वरः ॥ ५७ ॥
सुतं सभविता तस्य तारकस्यान्तकः किल ॥ शङ्करस्या भवत्पत्नी सती दक्षसुता तु या ॥ ५८ ॥ सापितुः कुपिता देवी कस्मिंश्चित्कारणान्तरे ॥ भवित्री हि
मशैलस्य दुहितालोकभाविनी ॥ ५९ ॥ विरहेण हस्तस्या मत्वा शून्यं जगत्रयम् ॥ स तस्य हिमशैलस्य कन्दरे सिद्धसेविते ॥ ६० ॥ प्रतीक्षमाणस्तज्जन्म
किञ्चित्कालं निवत्स्यति ॥ तयोः सुतस्य तपसोर्भविता यो महान्सुतः ॥ ६१ ॥ भविष्यति स दैत्यस्य तारकस्य विनाशकः ॥ जातमात्रा च सा देवी स्वल्प
संज्ञेव भामिनी ॥ ६२ ॥ विरहोत्कण्ठिता गाढं हरसङ्गमलालसा ॥ तयोः सुतस्य तपसोः संयोगः स्याच्छुभावहः ॥ ६३ ॥ ततस्ताभ्यां तु जनितः स्वल्पो वा
क्लहो भवेत् ॥ ततस्तु संशयो भूयस्तारकस्य च दृश्यते ॥ ६४ ॥ तयोः संयुक्तयोस्तस्मात्सुरतासक्ति कारणे ॥ विघ्नं त्वया विधातव्यं यथा ताभ्यां तथा
शृणु ॥ ६५ ॥ गर्भस्थमेव तन्मातुः स्वनरूपेण संज्ञया ॥ ततो विहस्य शर्वस्तां विपण्णो नर्मपूर्वकम् ॥ ६६ ॥ भर्त्सयिष्यति तां देवीं ततः सा कुपिता सती ॥
प्रयास्यति तपश्चर्तुं ततः सा तपसा युता ॥ ६७ ॥ जनयिष्यति तं शर्वादमितद्युतिमण्डलम् ॥ सम्भविष्यति हन्ता सौ सुरारीणामसंशयम् ॥ ६८ ॥ त्वं
यापि दानवा देवि हन्तव्या लोकदुर्जयाः ॥ यावत्सुरेश्वरी देहसङ्क्रान्तगुणसञ्चया ॥ ६९ ॥ तत्सङ्गमेन तावत्त्वं दैत्या न हन्तुं न शक्यसे ॥ एवं कृते तपस्तप्त्वा
त्वया सर्वं करिष्यति ॥ ७० ॥ संमाप्तनियमा देवियदा चो मा भविष्यति ॥ तदा स्वमेव सारूपं शैलजा प्रतिपत्स्यते ॥ ७१ ॥ तदा त्वयापि सहिता भवानी
सा भविष्यति ॥ रूपांशेन तु संयुक्ता उमायास्त्वं भविष्यसि ॥ ७२ ॥ एकोऽनंशेति लोकस्त्वांवरदे पूजयिष्यति ॥ भेदैर्बहुविधाकारैः सर्वगां कामसाधि
नीम् ॥ ७३ ॥ ओंकारवक्रा गायत्री त्वमिति ब्रह्मवादिभिः ॥ आक्रान्ते रूर्जिता काराराजभिश्च महाभुजैः ॥ ७४ ॥ त्वं भूरिति विशां माता शूद्रैश्शैवेति
पूजिता ॥ क्षान्तिर्मुनीनामक्षोभ्यादयानियमिनामपि ॥ ७५ ॥ त्वं महोपायसन्देहोनीतिर्नयविसर्पिणाम् ॥ परिचितिस्त्वमर्थानां त्वमीहा प्राणिह
च्छया ॥ ७६ ॥ त्वं मुक्तिस्सर्वभूतानां त्वंगतिः सर्वदेहिनाम् ॥ रतिस्त्वं रतचित्तानां प्रीतिस्त्वं हृदि देहिनाम् ॥ ७७ ॥ त्वं कीर्तिः सत्यभूतानां त्वं शान्ति
र्दुष्टकर्मणाम् ॥ त्वं भ्रान्तिः सर्वभूतानां त्वंगतिः क्रतुयाजिनाम् ॥ ७८ ॥ जलधीनां महावेला त्वंचलीला विलासिनी ॥ प्रियकण्ठग्रहानन्ददायिनी त्वं वि
भावरी ॥ ७९ ॥ इत्यनेकविधैर्देवीरूपैर्लोके त्वमर्चिता ॥ ये त्वां स्तोष्यन्ति वरदं पूजयिष्यन्ति चापिये ॥ ८० ॥ ते सर्वकामान् आप्यन्ति नियतानां त्रसं
शयः ॥ ८१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्ता तु निशा देवी तथेत्युक्त्वा कृताञ्जलिः ॥ जगाम त्वरिता तूर्णं गृहं हिमगिरेर्नहत् ॥ ८२ ॥ तत्रासीनां महाह
र्षैरत्नभित्तिसमाश्रयाम् ॥ ददर्श मेनामा पाण्डुच्छविवक्रसरोरुहाम् ॥ किञ्चित्क्षामां मुखोदग्रस्तनभारावनामिताम् ॥ ८३ ॥ महौषधिगणावद्धमन्त्रा

प्र.सू.खं.
अ०-४६

॥ १४२ ॥

जनिषेविताम् ॥ उदूढकनकोव्रद्धजीवरक्षामनोरमाम् ॥ ८४ ॥ मणिदीपगणज्योतिर्महालोकप्रकाशिते ॥ प्रकीर्णबहुसिद्धार्थमनोज्ञपरिचारके ॥ ८५ ॥ शुद्धचीर्णाशुकच्छत्रभूशय्यास्तरणोज्ज्वले ॥ धूपामोदमनोरम्येसज्जसर्वोपयोगिके ॥ ८६ ॥ ततःक्रमेणदिवसेगतेदूरंविभावरी ॥ विजृम्भितसुखोदकैततोमेनामहागृहे ॥ ८७ ॥ प्रसुप्तप्रायपुरुषेनिद्राभूतोपचारके ॥ स्फुटालोकेशशभृतिभ्रान्तरात्रिविहङ्गमे ॥ ८८ ॥ रजनीचरसञ्चारभूतेरावृतचत्वरे ॥ गाढकण्ठग्रहालग्नेशुभगोष्ठजनेततः ॥ ८९ ॥ किञ्चिदाकुलतांप्राप्तेमेनानेत्राम्बुजद्वये ॥ आविवेशमुखेरात्रिःसुखमद्भुतसङ्गमा ॥ ९० ॥ उन्मादायजगन्मातुःक्रमेणजठरान्तरे ॥ आविवेशातुलंजन्ममन्यमानाकदातुवै ॥ ९१ ॥ अरञ्जयद्बृहद्व्यागुहारण्येविभावरी ॥ ततो जगत्यानिर्वाणहेतुहिमगिरिप्रिया ॥ ९२ ॥ ब्राह्मेमुहूर्तेसुभगेप्रासूयतगुहारणिम् ॥ तस्यांतुजायमानायांजन्तवःस्थाणुजङ्गमाः ॥ ९३ ॥ अभवन्सुखिनःसर्वेसर्वलोकनिवासिनः ॥ नारकाणामपितदासुखंस्वर्गसमंमहत् ॥ ९४ ॥ अभवत्क्रूरसत्त्वानांचेतःशान्तंचदेहिनाम् ॥ ज्योतिषामपितेजस्तुसुतरांचाभवत्तदा ॥ ९५ ॥ वनाश्रिताश्चौषधयःस्वादवन्तिफलानिच ॥ गन्धवन्तिचमाल्यानिविमलंचनभोऽभवत् ॥ ९६ ॥ मारुतश्चसुखस्पर्शोदिशश्चसुमनोहराः ॥ ऋतुद्रूतफलायोगपरिपाकगुणोज्ज्वला ॥ ९७ ॥ अभवत्पृथिवीदेवीशालिमालाकुलापिच ॥ तपांसिदीर्घचीर्णानिमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ ९८ ॥ तस्मिन्गतानिसाफल्यंकालेनिर्मलचेतसाम् ॥ विस्मृतानिचशास्त्राणिप्रादुर्भावंप्रपेदिरे ॥ ९९ ॥ प्रभावस्तीर्थमुख्यानांतदापुण्यतमस्त्वभूत् ॥ अन्तरिक्षेऽमराश्चासन्विमानेषुसहस्रशः ॥ १०० ॥ समहेन्द्रजलार्थीशवायुवह्निपुरोगमाः ॥ पुष्पवृष्टिंप्रमुमुचुस्तस्मिस्तुहिनभूधरे ॥ १ ॥ जगुर्गन्धर्वमुख्याश्चननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ मेरुप्रभृतयश्चापिमूर्तिमन्तोमहाचलाः ॥ २ ॥ तस्मिन्महोत्सवेप्राप्तेदिव्याःप्रसृतपाणयः ॥ सागरास्सरितश्चैवसमाजग्मुश्चसर्वशः ॥ ३ ॥ हिमशैलोऽभवलोकेतदासर्वेश्वराचरैः ॥ संसेव्यश्चाधिगम्यश्चाश्रयश्चाचलोत्तमः ॥ ४ ॥ अनुभूयोत्सवंदेवाजग्मुःस्वान्निलयांस्तदा ॥ देवनागेन्द्रगन्धर्वशैललीलावतीगणैः ॥ ५ ॥ हिमशैलसुतादेवीत्वहम्पूर्विकयानतः ॥ क्रमेणबुद्धिमान्नीताविद्याश्चानलसैर्बुधैः ॥ ६ ॥ क्रमेणरूपसौभाग्यप्रबोधैर्भुवनत्रये ॥ सम्पूर्णलक्षणाजाताहिमालयसुतानथा ॥ ७ ॥ एतस्मिन्नन्तरेऽक्रोनारदंदेवसंमतम् ॥ देवर्षिमथसस्मारकार्यसाधनतत्परः ॥ ८ ॥ संतुशंक्रस्यविज्ञायकाङ्क्षितंभगवांस्तदा ॥ आजगाममुदायुक्तोमहेन्द्रस्यभिवेशनम् ॥ ९ ॥ तंतुदृष्ट्वासहस्राक्षःसमुत्थायमहासनात् ॥ यथार्हेणतुपाद्येनपूजयामासवासवः ॥ ११० ॥ शक्रप्रणिहितांपूजांप्रतिगृह्ययथाविधि ॥ नारदःकुशलदेवमपृच्छत्पाकशासनम् ॥ ११ ॥ पृष्टेचकुशलेशक्रःप्रोवाचवचनंप्रभुः ॥ १२ ॥ इन्द्रउवाच ॥ कुशलस्याङ्कुरस्तावत्संवृत्तोभुवनत्रये ॥ तत्फलोद्भवसम्पत्तौत्वंमयाविदितोमुने ॥ १३ ॥ वेत्स्येव

प० पु०
१४३ ॥

तत्समस्तं त्वं तथापि परिचोदितः ॥ निर्वृतिं परमां याति निवेद्यार्थमुद्भजे ॥ १४ ॥ तद्यथा शैलजा देवी योगं यायात्पि नाकिना ॥ शीघ्रं तथोद्यमः सर्वैर-
स्मत्पक्षैर्विधीयताम् ॥ १५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अवगम्यार्थमखिलं तत आमन्त्र्य नारदः ॥ शीघ्रं जगाम भगवान्हिमशैलनिकेतनम् ॥ १६ ॥ तत्र द्वारे-
सविप्रेन्द्रश्चित्रवेत्रलताकुले ॥ बन्दितो हिमशैलेन निर्गतेन पुरोमुनिः ॥ १७ ॥ सहप्रविश्य भवं न भुवो भूषणतांगतम् ॥ निवेदिते स्वयं हे मे हिमशैलेन विस्तृ-
ते ॥ १८ ॥ महासने मुनिवरो निषसादा तुल्यतिः ॥ यथार्हमर्घ्यपाद्यं च शैलस्तस्मै न्यवेदयत् ॥ १९ ॥ मुनिः स प्रतिजग्राह तमर्घ्यं विधिवत्तदा ॥ गृही-
तार्घ्यमुनिश्चेष्टमपृच्छच्छृण्वयागिरा ॥ १२० ॥ कुशलं तपसः शैलः शनैः फुल्लाननाम्बुजः ॥ मुनिरप्यद्रिराजानमपृच्छत्कुशलं तदा ॥ २१ ॥
नारद उवाच ॥ अहो धर्मोचितस्तेऽस्ति संनिवशो महागिरि ॥ पृथुत्वं मनसा तुल्यं कन्दराणां तवान च ॥ २२ ॥ गुरुत्वं ते गुणौघानां स्थावराद-
तिरिच्यते ॥ प्रसन्नता च तोयस्य मुनिभ्यश्चाधिका तव ॥ २३ ॥ नलक्षयामः शैलेन्द्रकुत्रा विनयता स्थिता ॥ नाना तपोभिर्मुनिभिर्ज्वलनार्कसमप्रभैः ॥
॥ २४ ॥ पावनैः पावितो नित्यं त्वं कन्दरसमाश्रयैः ॥ अवमत्य विमानानि स्वर्गवासविरागिणः ॥ २५ ॥ पितुर्गृह इवासीना देवगन्धर्वकिन्नराः ॥ अहो-
धन्योऽसि शैलेन्द्र्यस्य ते कन्दरं ह्रः ॥ २६ ॥ अध्यास्ते लोकनाथो हिरामध्या न परायणः ॥ २७ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्तवति देवर्षौ नारदे सादरंगिरा ॥
हिमशैलस्य महिषी मेना मुनिदिदृक्षया ॥ २८ ॥ अनुयाता दुहित्रा तु स्वल्पालिपरिचारिका ॥ लज्जा प्रणयनम्राङ्गी प्रविवेश निकेतनम् ॥ २९ ॥ यत्र
स्थितो मुनिवरः शैलेन सहितो वशी ॥ तदृष्ट्वा तेजसो राशिमुनिं शैलप्रिया तदा ॥ ३० ॥ ववन्दे गूढवदना पाणिपद्मकृताञ्जलिः ॥ तां विलोक्य महाभागां
देवर्षि रमितद्युतिः ॥ ३१ ॥ आशीर्भिरमृतोद्गाररूपाभिस्तां व्यवर्द्धयत् ॥ ततो विस्मितचित्ता तु हिमवद्भिरिषुत्रिका ॥ ३२ ॥ ऐक्षिष्ट नारदं देवी मुनिम-
द्भुतरूपिणम् ॥ एहिवत्सेतिसाप्युक्ता ऋषिणा स्निग्धया गिरा ॥ ३३ ॥ कण्ठे गृहीत्वा पितरमङ्गैसा तु समाविशत् ॥ उवाच माता तां देवीमभिवन्दय पुत्रिके-
न ॥ ३४ ॥ भगवन्तं तपोधन्यं पतिमाप्स्यसि सम्मतम् ॥ इत्युक्ता तु ततो मात्रावस्त्रेण पिहितानना ॥ ३५ ॥ किंचित्कम्पितमूर्ध्ना तु वाक्यं नो वाच किंच-
साततो वेगादुद्गत्य चरणौ तदा ॥ ववन्दे मूर्ध्नि सन्धाय पाणिपद्मजकुड्मलम् ॥ ३६ ॥ कृतं तु वन्दने तस्या माता सखिमुखेन तु ॥ चोदयामास शनैः तस्याः
सौभाग्यदर्शिनाम् ॥ ३७ ॥ शरीरलक्षणानां च परिज्ञानाय कौतुकात् ॥ स्त्रीस्वभावात्स्वदुहितुश्चिन्तां हृदिसमुद्बहन् ॥ ३८ ॥ ज्ञात्वा तदिदं शैलो

१ 'यम' इति पा० ।

प्र.सू.सं.
अ० ४६

॥ १४३ ॥

महिष्याहृदयेनतु ॥ अनुदीर्णाकृतिर्मेनेरम्यमेतदुपस्थितम् ॥ ४१ ॥ चोदितःशैलमहिषीसख्यामुनिवरस्ततः ॥ स्मिताननोमहाभागोवाक्यंप्रोवाच
नारदः ॥ ४२ ॥ नारदउवाच ॥ नजातोऽस्याःपतिर्भद्रेलक्षणैश्चविवर्जितः ॥ उत्तानहस्तासततंचरणैर्व्यभिचारिभिः ॥ ४३ ॥ सुच्छायास्याभवि
ष्येयंकिमन्यद्बहुभाष्यते ॥ श्रुत्वैतत्सम्भ्रमाविष्टोऽध्वस्तधैर्योहिमाचलः ॥ ४४ ॥ नारदंप्रत्युवाचाथसाश्रुकण्ठोमहागिरिः ॥ ४५ ॥ हिमवानुवाच ॥
संसारस्यातिदोषस्यदुर्विज्ञेयागतिर्यतः ॥ सृष्ट्याचावश्यभाविन्याकेनाप्यतिशयात्मना ॥ ४६ ॥ कर्त्राप्रणीतामर्यादास्थितासंसारिणामियम् ॥ योजा
यंतंहियद्वीजाज्जनितुःसोऽर्थसाधकः ॥ ४७ ॥ जनिताचापिजातस्यनकश्चिदितिचस्फुटम् ॥ स्वकर्मणैवजायन्तेविविधाभूतजातयः ॥ ४८ ॥ अण्ड
जोह्यण्डजाज्जातःपुनर्जायेतमानवः ॥ मानुषोऽपिसरीसृप्यांमानुपत्वेनजायते ॥ ४९ ॥ तत्रापिजातौश्रेष्ठयांधर्मस्योत्कर्षणेनतु ॥ अपुत्रजन्मनः
शेषाःप्राणिनःसमवस्थिताः ॥ १५० ॥ मनुजास्तत्रसुतरानयेनसहधर्मिणः ॥ क्रमेणाश्रमसम्प्राप्तिर्ब्रह्मचारिव्रतादनु ॥ ५१ ॥ तस्यकर्तुर्नियोगेनसं
सारोयेनवर्धितः ॥ संसारस्यहिनोत्पत्तिःसर्वेस्युयदिनिर्गृहाः ॥ ५२ ॥ कर्त्रातुशास्त्रेषुसदासुतलाभःप्रशंसितः ॥ प्राणिनांमोहनार्थायनरकत्राणकार
णात् ॥ ५३ ॥ स्त्रियाविरहितासृष्टिर्जन्तूनांनोपपद्यते ॥ स्त्रीजातिस्तुप्रकृत्यैवकृपणादैर्न्यभागिनी ॥ ५४ ॥ शास्त्रालोचनसामर्थ्याद्दूषितंतासुकर्तृ
णा ॥ तस्यांनोपरिभावज्ञाभवेदितिचवेधसा ॥ ५५ ॥ शास्त्रेषूक्तमसन्दिग्धं बहुवारंमहाफलम् ॥ दशपुत्रसमाकन्यायापिस्याच्छीलवर्जिता ॥ ५६ ॥
वाक्यमेतत्फलभ्रष्टंसांग्लानिकरंफलम् ॥ कन्याहिकृपणाशोच्यापितुर्दुःखविवर्द्धिनी ॥ ५७ ॥ यापिस्यात्पूर्णसर्वार्थापतिपुत्रसमन्विता ॥ किंपु
नर्दुर्भगाहीनापतिपुत्रधनादिभिः ॥ ५८ ॥ त्वंचोक्तवान्सुतायामेशरीरेदोषसङ्ग्रहम् ॥ अहोमुह्यामिशुष्यामिष्ट्यामिसीदामिनारद ॥ ५९ ॥ अयुक्त
मपिवक्तव्यमप्राप्यमपिसाम्प्रतम् ॥ अनुग्रहायमेच्छिन्धिदुःखंकन्याश्रयंमुने ॥ १६० ॥ परिच्छिन्नेऽप्यसन्दिग्धमनःपरिभवाश्रयात् ॥ तृष्णामुष्णा
तिनिष्णातंफललोभाश्रयात्पुनः ॥ ६१ ॥ स्त्रीणांहिपरमंजन्मकुलानामुभयात्मनाम् ॥ इहामुत्रसुखायोक्तंसत्पतिप्राप्तिसंज्ञितम् ॥ ६२ ॥ दुर्लभत्वा
त्सतःस्त्रीणांविगुणोऽपिपतिःकिल ॥ नप्राप्यतेविनापुण्यैःपतिर्नार्याःकदाचन ॥ ६३ ॥ यतोनिस्साधनोधर्मःपरिणामोत्थितारतिः ॥ धनंजीवितपर्य
न्तंपत्यौनार्याःप्रतिष्ठितम् ॥ ६४ ॥ निद्धनोदुर्मुखोमूर्खःसर्वलक्षणवर्जितः ॥ देवतंपरमंनार्याःपतिरुक्तःसदैवहि ॥ ६५ ॥ त्वयादेवर्षिणाप्रोक्तंनजा
तोऽस्याःपतिःकिल ॥ एतदौर्भाग्यमतुलमसङ्ख्यंचदुरुद्वहम् ॥ ६६ ॥ चराचरेभूतसर्गेचिन्तासाव्यापिनीमुने ॥ सनजातइतिश्रुत्वाममेदंव्याकुलंमनः ॥
॥ ६७ ॥ मनुष्यदेवजातीनांशुभाशुभनिवेदकम् ॥ लक्षणंहस्तपादाभ्यांलक्षणंविहितंकिल ॥ ६८ ॥ सेयमुत्तानहस्तेतित्वयोक्तामुनिपुङ्गव ॥ उत्तान

प० पु०
॥ १४४ ॥

हस्तताप्रोक्तायाचनामवनित्यका ॥ ६९ ॥ शुभोदयानां धन्यानां न कदाचित्प्रयच्छताम् ॥ सुच्छाययास्याश्चरणौ त्वयोक्तौ व्यभिचारिणौ ॥ १७० ॥
तत्रापिश्रेयसीद्याशामुनेन प्रतिभातिनः ॥ शरीरलक्षणाश्चान्ये पृथक्फलनिवेदिनः ॥ ७१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्त्वा विरतेशैले महादुःखविचारि
णि ॥ स्मितपूर्वमुवाचे दं नारदो देवपूजितः ॥ ७२ ॥ नारद उवाच ॥ हर्षस्थाने च महति त्वया दुःखं निरुच्यते ॥ अपगच्छिन्नवाक्यार्थो मोहयासि महा
गिरे ॥ ७३ ॥ इमां शृणु गिरं मत्तो गृहस्य परिनिष्ठिताम् ॥ समाहितो महाशैलमयोक्तस्य विचारणाम् ॥ ७४ ॥ न जातोऽस्याः पतिर्देव्याय नमयोक्तं
हिमाचल ॥ स न जातो महादेवो भूतभव्यभवोद्भवः ॥ ७५ ॥ शरण्यः शाश्वतः शास्ता शङ्करः परमेश्वरः ॥ ब्रह्मरुद्रेन्द्रमुनयो गर्भजन्मजरार्दिताः ॥ ७६ ॥
तस्य ते परमेशस्य सर्वे क्रीडनका गिरे ॥ ब्रह्माण्डतस्तदिच्छातः सम्भूतो भुवनप्रभुः ॥ ७७ ॥ विष्णुर्धुगेयुगे जातो नानाजातिर्महातनुः ॥ मन्यसे मायया
जातं विष्णुं चापियुगेयुगे ॥ ७८ ॥ आत्मनो न विनाशोऽस्ति स्थावरान्तोऽपि भूधर ॥ संसारे जायमानस्य म्रियमाणस्य देहिनः ॥ ७९ ॥ नश्यते देह ए
वात्र नात्मनो नाश उच्यते ॥ ब्रह्मादिस्थावरान्तोऽयं संसारो यः प्रकीर्तितः ॥ १८० ॥ स जन्ममृत्युदुःखार्तो ह्यनिशं परिवर्तते ॥ महादेवोऽचलः स्थाणुर्न जातो ज
नकोऽजरः ॥ ८१ ॥ भविष्यति पतिः सोऽस्या जगन्नाथो निरामयः ॥ यदुक्तं च मया देवी लक्षणैर्वर्जितं तव ॥ ८२ ॥ शृणु तस्यापि वाक्यस्य सम्यक्त्वेन
विचारणम् ॥ लक्षणं देविको ह्यङ्कः शरीरावयवाश्च यः ॥ ८३ ॥ स चायुर्धनसौभाग्यपरिणामप्रकाशकः ॥ अनन्तस्याप्रमेयस्य सौभाग्यस्य तु भूधर ॥
८४ ॥ नैवाङ्गोलक्षणाकारः शरीरे संविधीयते ॥ अतोऽस्या लक्षणं गात्रेशैलनास्ति महामते ॥ ८५ ॥ यच्चाह मुक्तवानस्या उत्तानकरता सदा ॥ उता
नो वरदः पाणिरेष देव्याः सदैव तु ॥ ८६ ॥ सुरासुरमुनिव्रातवरदा त्रीभविष्यति ॥ यच्च प्रोक्तं मया पादौ सुच्छायौ व्यभिचारिणौ ॥ ८७ ॥ मत्तः शृणु
त्वमस्यापि व्याख्योक्तिं शैलसत्तम ॥ चरणौ पद्मसङ्काशौ स्वच्छावस्थानखोज्ज्वलौ ॥ ८८ ॥ सुरासुराणां न मतां किरीटमणिकान्तिभिः ॥ विचित्रव
र्णैः पश्यद्भिः सुच्छायौ प्रतिविम्बितौ ॥ ८९ ॥ एषा भार्या जगद्भर्तुर्वृषाङ्कस्य महीधर ॥ जननी सर्वलोकस्य सम्भूता भूतभाविनी ॥ १९० ॥ शिवेयं पाव
नायैव त्वत्क्षेत्रे पावनद्युतिः ॥ तद्यथाशीघ्रमेवैषा योगयायात्पि नाकिनः ॥ ९१ ॥ तथा विधेयं विधिवत्त्वया शैलेन्द्र सत्तम ॥ अस्त्यत्र हि महत्कार्यं दे
वानां हिमभूधर ॥ ९२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवं श्रुत्वा तु शैलेन्द्रो नारदात्सर्वमेव हि ॥ स्वमात्मानं पुनर्जातं मे ने मेनापतिस्तदा ॥ ९३ ॥ उवाच चा
पि संहृष्टो नारदं तु हिमाचलः ॥ ९४ ॥ हिमाचल उवाच ॥ दुस्तरा न्नरकाद्वोरादुद्धृतोऽस्मि त्वया विभो ॥ पातालादहमुद्धृत्य सप्तलोकाधिपः कृतः ॥
॥ ९५ ॥ हिमाचलोऽस्मि विख्यातस्त्वया मुनिवराधुना ॥ हिमाचलाच्छतगुणं प्रापितोऽस्मि स मुन्नतिम् ॥ ९६ ॥ आनन्दादेव चाहारिहृदयं मे महामुने ॥

प्र.सु. सं.
अ०. ४६

॥ १४४ ॥

नाध्यवस्यतिकृत्यानांविभागप्रविचारणम् ॥ ९७ ॥ भवद्विधानानिनियतममोघंदर्शनंमुने ॥ भवद्विरेवहिप्रोक्तंनिवासायात्मरूपिणाम् ॥ ९८ ॥ मुनी
 नांदेवतानांचस्वयंकर्तास्मिकल्मषम् ॥ तथापिवस्तुन्येकस्मिन्नाज्ञामेसम्प्रदीयताम् ॥ ९९ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तवतिशैलेन्द्रेसतदाहर्षनिर्भरः ॥
 उवाचनारदोवाक्यंकृतंसर्वमितिप्रभो ॥ २०० ॥ सुरकार्येसएवार्थस्तवापिसुमहत्तरः ॥ इत्युक्त्वानारदःशीघ्रंजगामत्रिदिवंततः ॥ १ ॥ सगत्वादे
 वभवनंमहेन्द्रंसन्ददर्शह ॥ ततोऽनुरूपेसमुनिरुपविष्टोमहासने ॥ २ ॥ पृष्टःशक्रेणप्रोवाचगिरिजासंश्रयांकथाम् ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ यन्मद्भु
 त्तंकर्तव्यंतन्मयाकृतमेवहि ॥ किंतुपञ्चशरस्येषुगोचरत्वमपेक्षितम् ॥ ४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तोदेवराजस्तुमुनिनाकार्यदर्शिना ॥ चूताङ्कुरा
 स्त्रंसस्मारंभगवान्पाकशासनः ॥ ५ ॥ सस्मृतस्तुतदाक्षिप्रंसहस्राक्षेणधीमता ॥ उपतस्थेरतियुतःसंविलासोझषध्वजः ॥ ६ ॥ प्रादुर्भूतंचतंदृष्ट्वा
 शक्रःप्रोवाचमन्मथम् ॥ ७ ॥ शक्रउवाच ॥ उपदेशेनबहुनाकिंत्वांप्रतिरतिप्रिय ॥ मनोभवोऽसितेनत्वंवेत्तिभूतमनोगतम् ॥ ८ ॥ तद्यथानु
 क्रमंतुत्वंकुरुनाकसदांप्रियम् ॥ शङ्करंयोजयक्षिप्रंगिरिपुत्र्यामनोभव ॥ ९ ॥ संयुक्तोमधुनानेनगच्छरत्यासहायवान् ॥ इत्युक्तोमदनस्तेनशक्रे
 णस्वार्थसिद्धये ॥ २१० ॥ प्रोवाचपञ्चबाणोऽथवाक्यंभीतःशतक्रतुम् ॥ ११ ॥ कामउवाच ॥ अनयादेवसामग्र्यामुनिदानवभीमया ॥ दुःसा
 ध्यश्शङ्करोदेवःकिंवेत्तिजगत्प्रभो ॥ १२ ॥ तस्यदेवस्यवेत्थत्वंकारणंपदमव्ययम् ॥ प्रायःप्रसादेकोपेऽपिसर्वहिमहतांमहत् ॥ १३ ॥ सर्वोपभोग
 सारंहिसौन्दर्यस्वर्गसम्भवम् ॥ विशेषंकाङ्क्षतांशक्रसामान्याद्भ्रंशंनफलात् ॥ १४ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंशक्रस्तमुवाचामरैर्युतः ॥ १५ ॥ शक्रउवाच ॥
 वयंप्रमाणंतैतत्ररतिकान्तनसंशयः ॥ सन्दंशेनविनाशक्तिरयस्कारस्यनेष्यते ॥ १६ ॥ कस्यचिच्चक्रचिद्वृष्टंसामर्थ्यंनतुसर्वतः ॥ १७ ॥ पुलं
 स्त्यउवाच ॥ इत्युक्तःप्रययौकामःसखायंमधुमाश्रितः ॥ रतियुक्तोजगामाशुप्रस्थंतुहिनभूभृतः ॥ १८ ॥ सतुप्राप्याकरोच्चिन्तांकार्यस्योपायपू
 र्विकाम् ॥ महात्मानोहिनिष्कम्पामनस्तेषांसुदुर्जयम् ॥ १९ ॥ तदादावेवसंक्षोभ्यनेत्थंतस्यजयोभवेत् ॥ संसिद्धिःप्रायशश्चैवपूर्वसंशोध्यमानसम्
 ॥ २२० ॥ कथमेवंविधैर्भावैर्द्वेषानुगमनंविना ॥ क्रोधःक्रूरतरात्सङ्गाद्भीषणेषामहासखी ॥ २१ ॥ चापल्यान्मूर्ध्निविध्वस्तधैर्याधारमहाबला ॥ ताम
 स्यविनियोक्ष्यामिम्नसोविकृतिपुरः ॥ २२ ॥ पिधायधैर्यद्वाराणिसन्तोषमपकृष्यच ॥ अवगन्तुंहिमांतत्रनकश्चिदिहपण्डितः ॥ २३ ॥ विक
 ल्पमात्रसंस्थानंविहृपाक्षमनोभवम् ॥ प्रविश्याथक्रियारम्भीगम्भीरावर्तदुस्तरः ॥ २४ ॥ भविष्यामिहरस्याहंतपःस्थस्यस्थिरात्मनः ॥ इन्द्रि
 यग्राममावृत्यरम्यसाधनसंविधिः ॥ २५ ॥ चिन्तयित्वेतिमदनोभूतभर्तुस्तदाश्रमम् ॥ जगामजगतीसारंसरलद्रुमवेदिकम् ॥ २६ ॥ शान्तस

प० पु०
१४५ ॥

त्वसमाकीर्णमचलंप्राणिसङ्कुलम् ॥ नानापुष्पलताजालंसानुसंस्थगणेश्वरम् ॥ २७ ॥ निर्व्यग्रवृषभोद्गुष्टनीलशाद्वलसानुकम् ॥ तत्रापश्यन्निनेत्रस्य
रम्यंकञ्चिद्वितीयकम् ॥ २८ ॥ वीरकंवीरलोकेशमीशानसदृशद्युतिम् ॥ पक्कुकुङ्कुमकिञ्जल्कपुञ्जपिङ्गजटासटम् ॥ २९ ॥ वेत्रपाणितमव्य
ग्रमुग्रं चाभद्रभूषणम् ॥ ततोनिमीलितोन्निद्रपद्मपत्रान्तलोचनम् ॥ ३० ॥ प्रेक्षमाणमृजुस्थानं नासावंशाग्रगोचरम् ॥ अतीवरम्यसिंहेन्द्रचर्म
लम्बोत्तरीयकम् ॥ ३१ ॥ श्रवणाहिफणोन्मुक्तनिश्वासानलपिङ्गलम् ॥ प्रङ्क्तपोलपर्यन्तचुम्बिलम्बिजटाचयम् ॥ ३२ ॥ कृतवासुकि
पर्यन्तनाभिमूलनिवेशितम् ॥ ब्रह्माञ्जलिस्थनासाग्रनिबद्धोरगभूषणम् ॥ ३३ ॥ ददर्शशङ्करकामः क्रमप्राप्तान्तिकः शनैः ॥ ततोभ्रमरझङ्कारमाल
म्ब्यद्रुमसानुगम् ॥ ३४ ॥ प्रविष्टः कर्णरन्ध्रेण भवस्यमदनो मनः ॥ शङ्करस्तमथाकर्ण्यमधुरं मदनाश्रयम् ॥ ३५ ॥ सस्मारदक्षतनयादयितां
रन्तुमानसः ॥ ततः शिवस्य शनकैस्तिरोधायातिनिर्मला ॥ ३६ ॥ समाधिभावनातस्थौ लक्ष्यप्रत्यक्षरूपिणी ॥ ततस्तन्मयतायातः प्रत्यूह
पिहिताशयः ॥ ३७ ॥ विवेशविबुधाधीशो विकृतिमदनात्मिकाम् ॥ ईषत्क्रोधसमाविष्टो धर्ममालम्ब्य धूर्जटिः ॥ ३८ ॥ निरस्यमदनं स्थि
त्वा योगमाया समावृतः ॥ सतयामाययाविष्टो ज्वालमदनस्ततः ॥ ३९ ॥ इच्छाशरीरो दुर्ज्ञेयो दोषावासो महाशयः ॥ हृदयाग्निर्गतः सोऽथवासना
व्यसनात्मकः ॥ ४० ॥ बहिस्थलं समासाद्य उपतस्थे झषध्वजः ॥ अनुयातो हि साद्येन मित्रेण मधुना सह ॥ ४१ ॥ सहकारतरोर्द्वामन्दमारु
तनिर्धुतम् ॥ स्तेबकं मदनोरम्यं हरवक्षसि सत्वरम् ॥ मुमोच मोहनं नाम मार्गणं मकरध्वजः ॥ ४२ ॥ सतस्य हृदये शुद्धे नाम शाली महाशरः ॥
पपात परुषः प्रांशुः पुष्पबाणो विमोहनः ॥ ४३ ॥ ततः करणसन्दोहे विद्धेतु हृदये भवः ॥ बभूव भूतपोऽकम्प्यधैर्योऽपि मदनोन्मुखः ॥ ४४ ॥ ततः प्रभु
त्वाद्भावानामावशं स्वमपश्यत ॥ वाक्यं बहुवभाषेऽथ प्रत्यूहप्रसवात्मकम् ॥ ४५ ॥ ततः कोपानलोद्भूतघोरहुङ्कारभीषणे ॥ बभूव वदनेनेत्रं तृतीयमन
लाकुलम् ॥ ४६ ॥ रुद्रस्य रौद्रवपुषो जगत्संहारभैरवम् ॥ तदन्तिकस्थे मदने व्यस्फारयत धूर्जटिः ॥ ४७ ॥ तत्रेव विस्फुलिङ्गेन क्रोशतां नाकवासिनाम् ॥ गमितो
भस्मतां तूर्णकन्दर्पः कामदर्पकः ॥ ४८ ॥ सतुतं भस्मसात्कृत्वा हरनेत्रोद्भवोऽनलः ॥ व्यजृम्भत जगद्गुणं ज्ञात्वा हुङ्कारघस्मरम् ॥ ४९ ॥ ततो भवो जगद्धेतोर्व्यभ
जज्जातवेदसम् ॥ सहकारे मधौ चन्द्रे सुमनस्स्वपरेष्वपि ॥ ५० ॥ भृङ्गेषु को किलास्ये च विभागेन स्मरानलम् ॥ सबाह्याभ्यन्तरे विद्धो हरोऽथ स्मरमार्गणैः
॥ ५१ ॥ भागेष्वेतेषु संविष्टं वीक्षन्ती विदुताशनम् ॥ विभक्तं लोकसंक्षोभकरं दुर्वारजृम्भितम् ॥ ५२ ॥ तत्प्राप्तिस्नेहसम्पूर्णकामेन हृदये किल ॥ ज्वलन्न
हर्निशं भीमोदुःखस्य वशगोऽभवत् ॥ ५३ ॥ विलोक्य हरहुङ्कारज्वालाभस्मीकृतं स्मरम् ॥ विललापरतिः कूरं बन्धुना मधुना सह ॥ ५४ ॥ ततो

प्र.सु.खं.
अ० ४५

॥ १४५ ॥

विलप्यबहुशोमधुनापरिसान्त्विता ॥ जगामशरणंदेवमिन्दुमौलित्रिलोचनम् ॥ ५५ ॥ भृङ्गानुयातांसङ्गह्यपुष्पितांसहकारजाम् ॥ लतांपत्र
 दुमच्छन्नांजातांपरभृतांसखीम् ॥ ५६ ॥ निबध्यतुजटाजटकुटिलैरलकैरतिः ॥ उद्वर्त्यगात्रंशुभ्रेणहृद्येनस्मरभस्मना ॥ ५७ ॥ जानुभ्यामवनिगत्वा
 प्रोवाचेन्दुविभूषणम् ॥ ५८ ॥ रतिरुवाच ॥ नमःशिवायास्तुमनोमयायजगन्मयायाद्भुतवर्त्मनेनमः ॥ नमःशिवायास्तुसुरार्चितायतुभ्यंसदाभक्त
 कृपापराय ॥ ५९ ॥ नमोभवायास्तुभवोद्भवायनमोऽस्तुतेध्वस्तमनोभवाय ॥ नमोऽस्तुमायामदनाश्रयायनमोनिर्गमलभूषिताय ॥ ६० ॥ नमोऽ
 स्त्वमेयायगुणायनायनमोऽस्तुसिद्धायपुरातनाय ॥ नमःशरण्यायनमोगुणायनमोऽस्तुतेभीमगणानुगाय ॥ ६१ ॥ नमोऽस्तुनानाभुवनार्द्धिकर्त्रेनमोऽस्तु
 भक्ताभिमतप्रदाय ॥ नमोऽथकर्मप्रसुवेनमःसदाअनन्तरूपायसदैवतुभ्यम् ॥ ६२ ॥ असह्यकोपायंसदैवतुभ्यंशशाङ्गचिह्नायनमोऽस्तुतुभ्यम् ॥
 असीमलीलापरमस्तुतायवृषेन्द्रयानायपुरान्तकाय ॥ ६३ ॥ नमःप्रसिद्धायमहौषधायनमोऽस्तुनानाविधरूपकाय ॥ नमोऽस्तुकालायनमःकलाय
 नमोऽस्तुतेकालकलातिगाय ॥ ६४ ॥ चराचराचार्यविचार्यवर्यमाचार्यमुत्प्रेक्षितभूतसर्गम् ॥ त्वामिन्दुमौलिंशरणंप्रपन्नाप्रियाप्तयेऽहंसहसामहेशम् ॥ ६५ ॥
 प्रयच्छमेकामयशःसमृद्धिपतिंविनातंभगवेवन्नजी ॥ प्रियःप्रियायाःपुरुषेशनित्यस्ततोऽपरःकोभुवनेष्विहास्ति ॥ ६६ ॥ प्रभुःप्रभावीप्रभवःप्रियाणां
 प्रवीणपर्यायपरापरन्तपः ॥ त्वमेवनाथोभुवनस्यगोप्तादयालुरुन्मूलितभक्तभीतिः ॥ ६७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्थंस्तुतःशङ्करइन्दुमौलिर्वृषाकपिर्म
 न्मथकान्तयातु ॥ तुतोषदोषाकरखण्डधारीउवाचचैनामधुरंनिरीक्ष्य ॥ ६८ ॥ शङ्करउवाच ॥ भविष्यतिचकामोऽयंकालेकान्तेऽचिरादथ ॥ अनङ्गइति
 लोकेषुसविख्यानिगमिष्यति ॥ ६९ ॥ इत्युक्ताशिरसावन्द्यगिरीशंकामवल्लभा ॥ जगामोपवनंचान्यद्रतिस्तुहिनपर्वते ॥ ७० ॥ रुरोदचापि
 बहुशोदीनारम्यस्थलेस्थले ॥ मरणव्यवसायापिनिवृत्ताचशिवाज्ञया ॥ ७१ ॥ अथनारदवाक्येनचोदितोहिमभूधरः ॥ कृताभरणसंस्कारांकृतकौतुक
 मङ्गलाम् ॥ ७२ ॥ स्वर्गपुष्पकृतापीडांशुभ्रचीनांशुकाम्बराम् ॥ सखीभ्यांसंयुतांशैलगृहीत्वास्वसुतांततः ॥ ७३ ॥ जगामसुभगेयोगेतदासम्पूर्ण
 मानसः ॥ सकाननान्युपाक्रम्यवनान्युपवनानिच ॥ ७४ ॥ ददर्शरुदतींनारीमप्रतर्क्यामहौजसम् ॥ नरूपेणेदृशीलोकेरम्येषुवनसानुषु ॥ ७५ ॥
 कौतुकेनपरामृष्टस्तांष्ट्वारुदतींगिरिः ॥ उपसृप्यततस्तस्यानिकटंसोऽप्यपृच्छत ॥ ७६ ॥ हिमवानुवाच ॥ कासिकस्यासिकल्याणिकिमर्थचापि
 रोदिषि ॥ नैतदल्पमहंमन्येकारणंलोकसुन्दरि ॥ ७७ ॥ सातस्यवचनंश्रुत्वाउवाचमधुनासह ॥ रुदन्तीशोकवचनंश्वसन्तीदैन्यवर्धनम् ॥ ७८ ॥
 रतिरुवाच ॥ कामस्यदयितांभार्यारतिमांविद्धिसुव्रत ॥ गिरावस्मिंश्चभगवान्गिरिशस्तपसिस्थितः ॥ ७९ ॥ तेनप्रत्यूहरूपेनक्रोधाद्रिस्फार्यलोचनम् ॥

प० पु०
१४६ ॥

विमुच्याग्निशिखाज्वालाकामोभस्मावशेषितः ॥ २८० ॥ अहंतुशरणंयातातंदेवंभयविह्वला ॥ स्तुतवत्यथसन्तुष्टस्ततोमांगिरिशोब्रवीत् ॥ ८१ ॥
तुष्टोऽहंकामदयितेकामोत्पत्तिर्भविष्यति ॥ त्वत्स्तुतिंचाप्यधीयानोनरोभक्त्यामदाश्रयः ॥ ८२ ॥ लप्स्यतेकाङ्क्षितंकामंनिवर्तमरणादपि ॥
प्रतीक्षमाणातद्वाक्यमाशावंशवशादहम् ॥ ८३ ॥ शरीरंपरिरक्षिष्येकिञ्चित्कालंमहाद्युते ॥ इत्युक्तस्तुतयारत्याशैलःसम्भ्रमभीषणः ॥ ८४ ॥
पाणावादायतनयांगन्तुमेच्छत्स्वकंपुरम् ॥ भाविनोऽवश्यभावित्वाद्भवित्रीभूतभाविनी ॥ ८५ ॥ लज्जमानासखिमुखैरुवाचपितरंगिरिम् ॥
॥ ८६ ॥ शैलपुत्र्युवाच ॥ दुर्भगेनशरीरेणकिंममानेनकारणम् ॥ कथंचतांदाशांप्राप्तशशङ्करोमेपतिर्भवेत् ॥ ८७ ॥ तपोभिःप्राप्यतेऽभीष्टं
साध्यन्तुतपस्यतः ॥ दुर्भगत्वंवृथालोकेविहितेसतिसाधने ॥ ८८ ॥ तपसिभ्रष्टसन्देहाततःस्वार्थजिगीषया ॥ एवन्तपःकरिष्येऽहंया
मीत्युक्तवतींसुताम् ॥ ८९ ॥ उवाचवाचाशैलेन्द्रोगद्वदस्वरवर्णया ॥ २९० ॥ हिमवानुवाच ॥ उमेतिचापलंपुत्रिनक्षमंतावकंव
पुः ॥ सोढुंक्लेशानुरूपस्यतपसःसौम्यदर्शने ॥ ९१ ॥ भावीन्यपिचकार्याणिपदार्थानिसदैवतु ॥ भाविनोऽर्थाभवन्त्येवबहवोऽनिच्छ
तोऽपिहि ॥ ९२ ॥ तस्मान्नतपसातेऽस्तिबालेकिञ्चित्प्रयोजनम् ॥ भवनंचैवगच्छामिचिन्तयिष्यामितत्रवे ॥ ९३ ॥ इत्यक्तातुयदाने
वगृहमन्वेतिशैलजा ॥ ततोऽद्रिश्चिन्तयाविष्टःस्वसुतांप्रशशंसच ॥ ९४ ॥ ततोऽन्तरिक्षेदिव्याचवागभूद्वनत्रये ॥ उमेतिचापलंपुत्रित्वयोक्तातन
यायतः ॥ ९५ ॥ उमेतिनामतेनास्याभुवनेषुभविष्यति ॥ सिद्धिर्मूर्तिमतीत्वेषासाधयिष्यतिचिन्तितम् ॥ ९६ ॥ इतिश्रुत्वातुवचनंसतदाकाश
मण्डले ॥ अनुज्ञायसुतांशैलोजगामाशुस्वमन्दिरम् ॥ ९७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ शैलजापिययौशैलमगम्यमपिदैवतैः ॥ सखीभ्यामनुयातातुनि
यतानगराजजा ॥ ९८ ॥ शृङ्गंहिमवतःपुण्यंनानाधातुविभूषितम् ॥ दिव्यपुष्पलताकीर्णभ्रमरोद्गुष्टपादपम् ॥ ९९ ॥ दिव्यप्रस्रवणोपेतंमनोर
थशतोज्ज्वलम् ॥ नानापक्षिसमायुक्तंचक्रवाकोपशोभितम् ॥ ३०० ॥ जलजस्थलजैःपुण्यैःप्रफुल्लैरुपशोभितम् ॥ चित्रकन्दरसङ्घंदिव्यगेहसम
न्वितम् ॥ १ ॥ विहङ्गसङ्घसङ्घुष्टकल्पपादपसङ्घटम् ॥ तत्रापश्यन्महाशाखंशाखिनंहरितच्छदम् ॥ २ ॥ सर्वर्तुकुसुमोपेतंचक्रवाकोपशोभितम् ॥
नानापुष्पशताकीर्णनानाविधफलान्वितम् ॥ ३ ॥ त्यक्तंसूर्यस्यरुचिभिर्भिन्नसंहतपल्लवम् ॥ तत्राम्बराणिसन्त्यज्यभूषणानिचशैलजा ॥ ४ ॥
संवीतावल्कलैर्दिव्यैर्दर्भनिर्मितमेखला ॥ त्रिःस्नातापाटलाहाराबभूवशरदांशतम् ॥ ५ ॥ शतमेकेनजीर्णेनपर्णेनावर्तयत्तदा ॥ निराहाराशतंसा
भूत्समानांतपसोनिधिः ॥ ६ ॥ ततउद्वेजिताःसर्वेप्राणिनस्तपसोऽग्निना ॥ ततःसस्मारभगवान्मुनीन्सप्तशतक्रतुः ॥ ७ ॥ तेसमागम्यमुदिताःस

प्र.सू.खं
अ० ४५

॥ १४६ ॥

वेंसमुदितास्तथा ॥ पूजितास्तेमहेन्द्रेणप्रच्छुस्तत्प्रयोजनम् ॥ ८ ॥ ऋषयञ्जुः॥किमर्थं हि सुरश्रेष्ठसंस्मृतास्तुवयं त्वया ॥ ९ ॥ शक्रः प्रोवाच
 शृण्वन्तु भगवन्तः प्रयोजनम् ॥ शक्र उवाच ॥ हिमाचले तपोधोरंतप्यते भूधरात्मजा ॥ ३१० ॥ तस्याभिमतयोगेन भवन्तः कर्तुमर्हथ ॥ तपः समापनं देव्या
 जगदर्थं त्वरान्विताः ॥ तथेत्युक्त्वा ततः शैलं सिद्धसङ्घातसेवितम् ॥ ११ ॥ ऊचुरागम्य मुनयस्तामथोमधुराक्षरम् ॥ पुत्रिकस्ते व्यवसितः कामः कमल
 लोचने ॥ १२ ॥ तानुवाच ततो देवी सा दरंगौरवान्मुनीन् ॥ १३ ॥ देव्युवाच ॥ तपस्यन्तो महाभागाः प्रोह्यमौनं भवादृशम् ॥ वन्दनाय नियुक्ता
 धीर्याचयत्यविकल्पितम् ॥ १४ ॥ सुप्रसन्नमुखा यूयं गृहीत्वा सनमादितः ॥ उपविष्टाः श्रमं मुक्त्वा ततः प्रक्ष्यथ मामनु ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वा स्ते ततश्च
 कुस्तत्रासनपरिग्रहम् ॥ सा च तान्विधिवत्पूर्वपूजयित्वा विधानतः ॥ १६ ॥ उवाचादित्यसङ्काशान्मुनीन् सप्तऋषीञ्शनैः ॥ त्यक्त्वा ब्रतात्मकं मौ
 नं नत्वा च विधिवन्मुनीन् ॥ १७ ॥ भगवन्तोऽपि मौनान्ते तस्याः सप्तर्षयोऽप्यथ ॥ गौरवाधारतां प्राप्तां प्रच्छुस्तां पुनस्तथा ॥ १८ ॥ सापि गौर
 वगर्भेण मनसा चारुहासिनी ॥ मुनीन् सर्वास्तथा लोक्य प्रोवाच प्रोह्य वाग्यमम् ॥ १९ ॥ भगवन्तो विजानीथ प्राणिनां मनसेऽपि स्तम् ॥ शरीरादिभि
 रत्यर्थं कदर्थ्यन्ते हि देहिनाः ॥ ३२० ॥ केचित्तु निपुणास्तत्र घटन्ते विविधोद्यमैः ॥ उपायैर्दुर्लभान्भावान्प्राप्नुवन्ति ह्यतन्द्रिताः ॥ २१ ॥ अपरे तु
 परिच्छिद्य नानाकारानुपक्रमान् ॥ देहान्तरार्थं सारम्भमाश्रयन्ति हितद्वयम् ॥ २२ ॥ ममत्वाकाशसम्भूतकुसुमस्रग्विभूषितम् ॥ विन्ध्यशृङ्गं स्प
 ष्टकामोहस्तः प्रसरते मुहुः ॥ २३ ॥ अहंकिल भवं देवं पतिं प्राप्तुं समुद्यता ॥ प्रकृत्यैव दुराराध्यं तपस्यन्तं च सम्प्रति ॥ २४ ॥ सुरासुरैरनिर्णी
 तं परमार्थक्रियाश्रयम् ॥ साम्प्रतं चापि निदग्धो मदनो वीतरागिणा ॥ २५ ॥ कथमाराधये दीशं मादृशीतादृशं शिवम् ॥ २६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 इत्युक्त्वा मुनयस्ते तु स्थिरतां मनसस्ततः ॥ ज्ञातुमस्यावचः प्रोचुः प्रक्रमात्प्रकृतार्थकम् ॥ २७ ॥ मुनयञ्जुः ॥ द्विविधं तु सुखं तावत्पुत्रिलोके विभा
 व्यते ॥ शरीरस्यास्य संयोगश्चेतसश्चापि निर्वृतिः ॥ २८ ॥ प्रकृत्या तु सदिग्वासाभीमो भस्मास्थिभूषणः ॥ कपालीभिक्षुको नम्रो विरूपाक्षोऽस्थिर
 क्रियः ॥ २९ ॥ प्रमत्तो न्मत्तकाकारो बीभत्सो कृतसङ्ग्रहः ॥ पत्यानतेन चास्त्यर्थो मूर्तार्थेन काङ्क्षितः ॥ ३३० ॥ यदि स्वस्य शरीरस्य सुखमिच्छ
 सिशाश्वतम् ॥ तत्कर्तुं ते महादेवाद्भूतभाजोऽनुगुप्सितात् ॥ ३१ ॥ स्रवन्नरवसासास्थिकपालकृतभूषणात् ॥ श्वसदुग्रभुजङ्गेन्द्रकृतभूषणभूषितात् ॥ ३२ ॥
 श्मशानवासिनो रौद्रप्रमथानुगतादपि ॥ सुरेन्द्रमुकुटव्रतनिघृष्टचरणोऽरिहा ॥ ३३ ॥ हरिरस्ति जगद्धाता श्रीकान्तोऽनन्तमूर्तिमान् ॥ जप्यो य
 ज्ञभुजामस्ति तथेन्द्रः पाकशासनः ॥ ३४ ॥ देवतानां निधिश्चास्ति ज्वलनस्सर्वकामधुक् ॥ वायुरस्ति जगद्धातायः प्राणस्सर्वदेहिनाम् ॥ ३५ ॥

प० पु०
१४७ ॥

तथावैश्रवणो राजा सर्वार्थमहिमाप्रभुः ॥ एभ्य एकतमं कस्मान्न त्वं सम्प्राप्तुमिच्छसि ॥ ३६ ॥ उतान्यस्मादिह प्राप्य सुखं ते मनसे हितम् ॥ एवमेतत्त
थापुत्रिप्रभावो लोकसम्पदाम् ॥ ३७ ॥ अस्मिन्देहे परे वापि कल्याणप्राप्तये तव ॥ पितुरेवास्तिते सवसुरेभ्यो यन्निवेदितम् ॥ ३८ ॥ वरस्य प्राप्तये
क्लेशस्स चाप्यत्राफलस्तरुः ॥ प्रायेण प्रार्थितो ह्यर्थस्स मर्थो ह्यति दुर्लभः ॥ ३९ ॥ स्वस्थानविनियोगित्वात्पुत्रितत्रापि लभ्यते ॥ ३४० ॥ पुलस्त्य
उवाच ॥ इत्युक्तवत्सुकुपितामुनिवर्येषु शैलजा ॥ उदाचक्रोधरक्ताक्षी विस्फुरद्दशनच्छदा ॥ ४१ ॥ देव्युवाच ॥ असद्ब्रह्मस्य कानीति व्यसनस्य क
यन्त्रणा ॥ विपरीतार्थबोद्धारः सत्पथे केन योजिताः ॥ ४२ ॥ एवं मां वित्थदुष्प्रज्ञामस्थानासद्ब्रह्मप्रियाम् ॥ न मां प्रतिविचारोऽस्तियदहङ्कारमानिनी
॥ ४३ ॥ प्रजापतिसमाः सर्वे भवन्तः सर्वदर्शिनः ॥ न नूनं वित्थतंदेवंशांश्च तं जगतः प्रभुम् ॥ ४४ ॥ अजमीशानमव्यक्तममेयमहिमोदयम् ॥ आ
स्तांतत्कर्मसद्भावं सम्बोधंतावदावृतम् ॥ ४५ ॥ विदुस्तं न हरिब्रह्मसुखा अपि सुरेश्वराः ॥ यत्तस्य विभवं स्वोत्थं भुवनेषु विजृम्भितम् ॥ ४६ ॥ प्रकटं सर्व
भूतानां तदप्यथ न वित्थकिम् ॥ कस्यैतद्गगनं मूर्तिः कस्याग्निः कस्य मारुतः ॥ ४७ ॥ कस्य भूः कस्य वरुणः कश्चन्द्रार्कविलोचनः ॥ कस्यार्चयन्ति लोके
षु लिङ्गं भक्त्या सुरासुराः ॥ ४८ ॥ यच्च ब्रह्मेश्वरा देवा विष्ण्वन्द्राद्या महर्षयः ॥ प्रभावं प्रभवन्वापितेषामपि न वित्थकिम् ॥ ४९ ॥ अदितेः कश्य
पाज्जाता देवानां नारायणादयः ॥ मरीचेः कश्यपः पुत्रो ह्यदितिर्दक्षपुत्रिका ॥ ५० ॥ मरीचिश्चापि दक्षश्च पुत्रौ तौ ब्रह्मणः किल ॥ ब्रह्माहिरण्मया दण्डा
देवसिद्धविभूतिकः ॥ ५१ ॥ कस्य प्रादुरभूद्भयानात्प्राकृतः प्राकृतांशकः ॥ अथ नारायणे नैव स्वकीयच्छासमाश्रयात् ॥ ५२ ॥ तत्प्रेरितः
प्रयात्वे षजन्म नारायणत्मकम् ॥ सापिकर्मण एवोक्ता प्रेरणा विवशात्मनाम् ॥ ५३ ॥ यथोन्मादादिदुष्टस्य मतिरेव हि सा भवेत् ॥ इष्टानेव पदार्थान्वै
विपरीतान् हि मन्यते ॥ ५४ ॥ लोकस्य व्यवहारेषु दृष्टेषु हसते सदा ॥ धर्माधमफलप्राप्तौ विष्णुमेव निबोधत ॥ ५५ ॥ विदध्वमित्थं मुनयोऽसकृ
च्च मे गिरिगिरीश श्रुतिभूमि सन्निधौ ॥ उत्कृष्टकेदारइवावनीतले सुबीजमुष्टिसुफलाय कर्षकाः ॥ ५६ ॥ तेषां श्रुत्वा हितारम्भ्यां प्रक्रमात्प्रक्रमक्रियाम् ॥
॥ ५८ ॥ सत्यमुत्कण्ठिताः सर्वे ये ये कार्यार्थमुद्यताः ॥ तेषां त्वरन्ते चेतांसि किन्तु नाम महात्मनाम् ॥ ५९ ॥ लोकयात्रानुगन्तव्या विशोषेण विवक्षि
तैः ॥ यतस्तद्धर्ममेधन्ते तत्प्रामाण्यं परे धृताः ॥ ६० ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्त्वा मुनयोजग्मुस्त्वरिता तु हि नाचलम् ॥ तत्र ते पूजितास्ते न हि मशैलेन सा
दरम् ॥ ६१ ॥ ऊचुर्मुनिवराः प्रीताः स्वल्पकं तु त्वरान्विताः ॥ ६२ ॥ मुनय ऊचुः ॥ देवो दुहितरं साक्षात्पिनाकीतवमार्गते ॥ तच्छीघ्रं पावयात्मानमाहुत्ये

प्र.सू.ख.
अ०. ४५

॥ १४७ ॥

वानलेदुतम् ॥ ६३ ॥ कार्यहितच्चदेवानां सुचिरं परिवर्तते ॥ जगदुद्धारणायैष विधातव्यः समुद्यमः ॥ ६४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्तस्तु तदा शैलो हर्षावेशव
 शान्मुनीन् ॥ असमर्थोऽभवद्वक्तुमुत्तरं प्रार्थयन्निव ॥ ६५ ॥ ततो मेनामुनीन् वन्द्य प्रोवाच स्नेहविक्रवा ॥ दुहितुस्तान्मुनींश्चैव वचनं स्वयमर्थवत् ॥ ६६ ॥
 मेनोवाच ॥ यदर्थं दुहितुर्जन्म चेच्छन्त्यपि महाफलम् ॥ तदेवोपस्थितं सर्वप्रक्रमेणैव साम्प्रतम् ॥ ६७ ॥ कुलजन्मवयोरूपविभुत्वैस्सहितोऽपियः ॥
 वरस्तस्यापि नाहूय सुता देया ह्ययाचतः ॥ ६८ ॥ दिग्वासा जटिलः शूलीदग्धकामोऽपि कामदः ॥ स तु मत्सुतया घोरः कथं नाम उपास्यते ॥ ६९ ॥
 मुनय ऊचुः ॥ ऐश्वर्यमवगच्छस्व शङ्करस्य सुरासुराः ॥ आराध्यमानपादाब्जयुगलाश्च सुनिर्वृताः ॥ ७० ॥ यस्योपयोगियद्रूपं तेन तत्प्रार्थ्यते चिरम् ॥
 घोरं तपस्यते बालातेन रूपेण निर्वृता ॥ ७१ ॥ यत्साव्रतानि दिव्यानि नयिष्यति समापनम् ॥ तदत्रावहिता तावदस्मास्वेव भविष्यति ॥ ७२ ॥ पुलस्त्य
 उवाच ॥ इत्युक्त्वा गिरिणा सार्द्धं युयुत्रास्ति शैलजा ॥ जितार्कज्वलनज्वाला तपस्तेजो मयी ह्युमा ॥ ७३ ॥ प्रोक्ता सामुनिभिः स्निग्धं मानिन्याह
 वचोऽर्थवत् ॥ ७४ ॥ उमोवाच ॥ नाहं क्षुद्रात्किलेच्छामि क्रुतेशर्वात्पि नाकिनः ॥ स्थितं च तारतम्येन प्राणिनां परमर्द्धिदम् ॥ ७५ ॥ धीरतैश्चर्य
 कार्याणि प्रमाणम तुलं महत् ॥ यस्मान्न किञ्चिदहं परं यच्च यस्मात्प्रवर्तते ॥ ७६ ॥ यस्यैश्वर्यमनाद्यन्तं तमहं शरणं यता ॥ समः सव्यवसायश्च दीर्घेण
 विपरीतकः ॥ ७७ ॥ एवं निशम्य ते वाचं देव्या मुनिवरास्तदा ॥ आनन्दाश्रुपरीताक्षाः सस्वजुस्तां तपस्विनीम् ॥ ७८ ॥ ऊचुश्च परमप्रीताः शलजां
 मधुरं वचः ॥ ७९ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ अत्यद्भुतमहो पुत्रिज्ञानमूर्तिरिवामला ॥ प्रसादयसि नो भावं भवभावप्रतिश्रयात् ॥ ८० ॥ ननु विद्मो वयं तस्य
 देवस्यैश्वर्यमद्भुतम् ॥ त्वन्निश्चयस्य दृढतां वितुं वयमिहा गताः ॥ ८१ ॥ अचिरादेव तन्वद्भिकामस्त्वेव भविष्यति ॥ आदित्यस्स प्रभो याति रत्नेभ्यः
 काद्युतिः पृथक् ॥ ८२ ॥ कोऽर्थो वर्णान्स्वकांस्त्यक्त्वा तथा त्वंगिरिशं विना ॥ यामोऽनेकाभ्युपायेन तमभ्यर्थयितुं वयम् ॥ ८३ ॥ अस्माकमपि
 चैषोऽर्थः सुतरां हृदि वर्तते ॥ अतस्त्वमेव सा बुद्धिर्यतो नीतिस्त्वमेव हि ॥ ८४ ॥ अतो निःसंशयं कार्यं शङ्करोऽपि विधास्यति ॥ ८५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
 इत्युक्त्वा पूजितास्सर्वे मुनयो गिरिकन्यया ॥ प्रययुर्गिरिशं द्रष्टुं प्रस्थं हिमवतो महत् ॥ ८६ ॥ गङ्गाम्भःप्लावितात्मानः पिङ्गाबद्धजटासटाः ॥ भृङ्गानुया
 तपाणि स्थमन्दारकुसुमस्रजः ॥ ८७ ॥ सम्प्राप्य तु गिरेः प्रस्थं ददृशुः शङ्कराश्रमम् ॥ प्रशांता शेषसत्त्वौघं पर्यस्तमितकाननम् ॥ ८८ ॥ निःशब्दक्षोभ
 सलिलप्रयातं सर्वतो दिशम् ॥ तत्रापश्यंस्ततो द्वा रिवीरकं वेत्रपाणिनम् ॥ ८९ ॥ तमेते मुनयः पूज्यविनीताः कार्यगौरवात् ॥ ऊचुर्मधुरभाषाभिस्ते
 वाचं वाग्मिनां वराः ॥ ९० ॥ ऋषय ऊचुः ॥ द्रष्टुं वयमिहा याताः शङ्करं गुणनायकम् ॥ त्रिलोचनं विजानीहि सुरकार्यप्रचोदिताः ॥ ९१ ॥ त्वमेवनोगति

प० पु०
॥ १४८ ॥

स्तत्रयथाकालानतिक्रमः ॥ स्यात्प्रार्थनैषांप्रायेणप्रतीहारमयीप्रभो ॥ ९२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तोमुनिभिःसोऽथगौरवात्तानुवाचह ॥ वीरक
उवाच ॥ सवनस्यापरांसन्ध्यांकर्तुमन्दाकिनीगतः ॥ ९३ ॥ क्षणेनभाविताविप्रास्ततोद्रक्ष्यथशूलिनम् ॥ ९४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तामुनय
स्तस्थुर्यत्नात्कार्यविचक्षणाः ॥ गम्भीराम्बुधरंप्रावृट्पिताश्चातकायथा ॥ ९५ ॥ तथक्षणेननिष्पन्नसमाचारक्रियाविधिम् ॥ वीरासनकृतोद्देशं
मृगचर्मनियामितम् ॥ ९६ ॥ ततोविनीतोजानुभ्यामवलम्ब्यमहीमुदा ॥ उवाचवीरकीदेवंप्रणयैकसमाश्रयम् ॥ ९७ ॥ वीरकउवाच ॥ सम्प्रा
प्तामुनयःसप्तद्रष्टृत्वादीसतेजसम् ॥ विभोसमादिशद्रष्टृततोऽध्यानमिहार्हसि ॥ ९८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तोधूर्जटिस्तेनवीरकेणमहात्मना ॥ भ्रमङ्ग
संज्ञयातेषांप्रवेशाज्ञांददौतदा ॥ ९९ ॥ मूर्द्धकम्पेनतान्सप्तवीरकोऽपिमहामुनीन् ॥ आजुहावविदूरस्थान्दर्शनायपिनाकिनः ॥ १०० ॥ त्वरावद्ध
जटास्तेचलम्बकृष्णाजिनाम्बराः ॥ विविशुर्वेदिकांदिव्यांगिरीशस्यविभोस्ततः ॥ १ ॥ वद्धपाणिपुटाक्षितनाकपुष्पोत्करास्ततः ॥ पिनाकिपाद
युगलंवन्धनाकनिवासिनः ॥ २ ॥ ततःस्निग्धेक्षिताःसन्तोमुनयःशूलपाणिना ॥ गिरीशंतुततोदृष्ट्वातेसमंतुष्टुबुर्मुदा ॥ ३ ॥ मुनयऊचुः ॥ अहो
कृतार्थावयमेवसाम्प्रतंसुरेश्वरैर्वन्दितपादपल्लवम् ॥ विलोकयामोगुणगौरवर्द्धिभिःसमादिशेःकार्यमशेषरक्षणम् ॥ ४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ ततःप्रह
स्यसर्वज्ञउवाचमुनिसत्तमान् ॥ ५ ॥ शङ्करउवाच ॥ भवतांयद्धृदिगतंकार्यंतत्कुरुताधुना ॥ ६ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तामुनयस्तूर्णययुर्यत्रच
शैलजा॥बभाषिरेविभागज्ञागिरिजांगिरिगह्वरे ॥ ७ ॥ ऋषयऊचुः॥रम्यंप्रियमनोहारिमारूपंतपसादह॥प्रीतस्तेशङ्करःपाणिमेषप्रतिग्रहीष्यति॥८॥वय
मर्थितवन्तस्तेपितरंपूर्वमागताः ॥ पित्रासहगृहंगच्छवयंयामःस्वमन्दिरम् ॥ ९ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तातपसःसत्यंफलमस्तीतिचिन्त्यसा ॥
त्वरमाणाययौवेशमपितुर्दिव्यंसुशोभितम् ॥ १० ॥ सातत्ररजनीमेनेवर्षायुतसर्मासती ॥ हरदर्शनसञ्जातसमुत्कण्ठाहिमाद्रिजा ॥ ११ ॥
ततोमुदूतैर्ब्राह्मेतुतस्याश्चक्रुःसुहृत्क्रियाम् ॥ नानामङ्गलसन्दोहान्यथावत्क्रमपूर्वकम् ॥ १२ ॥ दिव्यमङ्गलसंयोगान्मन्दिरेवहुमङ्गले ॥ उपासत
गिरिमूर्त्ताऋतवःसर्वकामिकाः ॥ १३ ॥ वायवःसुखदाश्चासन्समार्जनविधौगिरेः ॥ हर्म्येषुश्रीःस्वयंदेवीकृतनानाप्रसाधना ॥ १४ ॥ कान्तिःसर्वे
पुभावेपुङ्गवश्चभरणाकुला ॥ चिन्तामणिप्रभृतयोरन्नाशैलंसमन्ततः ॥ १५ ॥ उपतस्थुर्लताश्चापिकल्पकाद्यामहाद्रुमाः ॥ ओषधयोमूर्तिमत्यश्च
दिव्यौषधिसमन्विताः ॥ १६ ॥ रसाश्चातवश्चैवसर्वेशैलस्यकिङ्कराः ॥ किङ्करास्तस्यशैलस्यव्यग्राश्चाश्रमवर्तिनः ॥ १७ ॥ नद्यःसमुद्रा
निखिलाःस्थावरंजङ्गमंचयत् ॥ तसर्वेहिमशैलस्यमहिमानमवर्द्धयन् ॥ १८ ॥ अभवन्मुनयोनागाप्यक्षागन्धर्वकिन्नराः ॥ शङ्करस्या

प्र.सू.खं
अ० ४५

॥ १४८ ॥

पिबिबुधागन्धमादनपर्वते ॥ १९ ॥ सज्जमण्डनसम्भारास्तस्थुर्निर्मलमूर्तयः ॥ शर्वस्याथजटाजूटेचन्द्रखण्डं पितामहः ॥ ४२० ॥ ब
 बन्धप्रणयोदारविस्फारितविलोचनः ॥ कपालमालांविपुलांचामुण्डामूर्ध्विबध्नी ॥ २१ ॥ उवाचगिरिशंकालीपुत्रंजनयशङ्कर ॥ योदैत्येन्द्रकुलं
 हत्वामारक्तैस्तर्पयिष्यति ॥ २२ ॥ शौरिर्वतंसिकारत्नकण्ठाभरणमुज्ज्वलम् ॥ भुजङ्गाभरणंगृह्यसज्जःशम्भोःपुरोऽभवत् ॥ २३ ॥ शक्रोगजाजि
 नंतस्यवसाभ्यक्ताग्रपल्लवम् ॥ दध्रेसरभसंस्विद्यद्विस्तीर्णमुखपङ्कजम् ॥ २४ ॥ वायवश्चवबुस्तीक्ष्णास्तीक्ष्णं हिमगिरिप्रभम् ॥ वृषंविभूषयामासुर्हरयानंमनो
 जवम् ॥ २५ ॥ विरेजुर्नयनान्तस्थाःशम्भोःसूर्यानलेन्दवः ॥ स्वाद्युतिलोकनाथस्यजगतःकर्मसाक्षिणः ॥ २६ ॥ चिताभस्मसमाधत्तकपालेरजतप्र
 भम् ॥ मनुजास्थिमयीमालांनिबबन्धचपाणिना ॥ २७ ॥ प्रेताधिपःपुरेदूरेसभयःसमवर्तत ॥ नानाकारमहारत्नभूषणंधनदाहृतम् ॥ २८ ॥ विहा
 योद्दीप्तसर्पेन्द्रकटकेनस्वपाणिना ॥ कर्णोत्तंसंचकारेशोद्धमलंतक्षकंस्वयम् ॥ २९ ॥ निष्पन्नाभरणंचैवप्रसाध्येशंप्रसाधनैः ॥ तत्राप्येषांनियमतोद्य
 भवन्व्यग्रमूर्तयः ॥ ४३० ॥ मुमोचाभिनवान्सर्वरम्यशालिरसौषधीन् ॥ व्यग्रातुपृथिवीदेवीसर्वभावान्मनोरमा ॥ ३१ ॥ गृहीत्वावरुणःसाक्षाद्रत्नाढ्याभर
 णानिच ॥ पुष्पाणिचविचित्राणिनानारत्नमयानितु ॥ ३२ ॥ तस्थौसाभरणोदेवःसर्वज्ञःसर्वदेहिनाम् ॥ ज्वलनश्चापिदिव्यानिहैमान्याभरणानिच
 ॥ ३३ ॥ जातरूपपवित्राणिप्रयतःसमुपस्थितः ॥ वायुर्ववौचसुरभिःसुखसंस्पर्शनोन्निभुम् ॥ ३४ ॥ छत्रंचन्द्रकरोद्दामंहासितंचशतक्रतुः ॥ जग्राहसु
 दितःश्रीमान्बाहुभिर्वज्रभूषणः ॥ ३५ ॥ जगुर्गन्धर्वमुख्याश्चननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ वादयन्तोऽतिमधुरंजगुर्गन्धर्वकिन्नराः ॥ ३६ ॥ मुहूर्तादृतवस्त
 त्रजगुश्चननृतुश्चैव ॥ चपलाश्चगणास्तस्थुर्लोडयन्तोहिमाचलम् ॥ ३७ ॥ उपविष्टःक्रमाद्धाताविश्वकृद्भगनेत्रहा ॥ चकारौद्राहिकंकृत्यंपत्न्यास
 हयथोदितम् ॥ ३८ ॥ दत्ताघ्योंगिरिराजेनसुखवृन्दैर्विनोदितः ॥ अवसत्तांक्षपांतत्रपत्न्यासहपुरान्तकः ॥ ३९ ॥ ततो गन्धर्वगीतेननृत्येनाप्सरसामपि
 स्तुतिभिर्देवदैत्यानांविबुद्धोविबुधाधिपः ॥ ४४० ॥ आमन्त्र्यहिमशैलेन्द्रं प्रभातेजाययासह ॥ जगाममन्दरगिरिंवायुवेगेनशृङ्गिणा ॥ ४१ ॥ ततो
 गतेभगवतिनीललोहितेसहोमयारतिमनुभूतभधरः ॥ सबान्धवोभवतिहिकस्यनोमनोविशृङ्खलंजगतिहिकन्यकापितुः ॥ ४२ ॥ पुरोद्यानेषुरम्येषुविविक्ते
 षुवनेषुच ॥ सुरक्तहृदयोदेव्याविजहारभगाक्षिहा ॥ ४३ ॥ ततोबहुतिथेकालेपुत्रनाम्नागिरेःसुता ॥ सखीभिःसहिताक्रीडांचक्रेकृत्रिमपुत्रकैः ॥ ४४ ॥
 कदाचिद्गन्धतेलेनगात्रमभ्यज्यशैलजा ॥ चूर्णेरुद्धर्तयामासमलेनापूरितांतनुम् ॥ ४५ ॥ तदुद्धर्तनंकं गृह्यनरंचक्रेगजाननम् ॥ पुरुषंक्रीडतीदेवीतच्चाप्यक्षिपद
 म्भसि ॥ ४६ ॥ जाह्नव्याशिवयासख्याततःसोभूद्बृहत्तनुः ॥ कायेनातिविशालेनजगदापूरयत्तदा ॥ ४७ ॥ पुत्रेत्युवाचतंदेवीपुत्रेत्युचेचजाह्नवी ॥

प० पु०
१४९ ॥

गाङ्गेयइतिदेवैस्तुपूजितोऽभद्रजाननः ॥४८॥ विनायकाधिपत्यंचददावस्यपितामहः ॥ पुनःसाक्रीडतीचक्रेतरुंचवरवर्णिनी ॥ ४९ ॥ मनोज्ञमङ्क
रंरूढमशोकस्यशुभानना ॥वर्द्धयामासतंचापिकृतसंस्कारमङ्गलम् ॥४९०॥ बृहस्पतिमुखैर्विप्रैर्दिवस्पतिपुरोहितैः॥ततोदेवैःसमुनिभिःप्रोक्तादेवीत्व
दंवचः ॥ ५१ ॥ मुनिदेवाञ्जुः ॥ अधुनादर्शितेमार्गेमर्यादांकर्तुमर्हसि ॥ फलंकिंभवितादेविकल्पितैस्तरुपुत्रकैः ॥ ५२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्ता
हर्षपूर्णाङ्गिप्रोवाचातिशुभांगिरम् ॥ ५३ ॥ पार्वत्युवाच ॥ एकंनिरुदकेग्रामेयःकूपंकारयेदबुधः ॥ विन्दौविन्दौचतोयस्यसवसेद्रत्सरंदिवि ॥ ५४ ॥
दशकूपसमावापीदशवापीसमोद्वदः॥दशह्रदसमाकन्यादशकन्यासमोद्गमः॥५५॥एषावैशुभमर्यादानियतालोकभाविनी॥५६॥पुलस्त्यउवाच ॥इत्यु
क्तास्तुततोविप्राबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ जग्मुःस्वमन्दिराण्येवभवानींवन्द्यमातरम् ॥५७॥ गतेषुतेषुदेवोऽपिशङ्करःपर्वतात्मजाम्॥पाणिनालम्ब्यपादेन
स्वमावासमगच्छत ॥५८॥ चित्तप्रसादजननंप्रासादाद्दालगोपुरम् ॥ लम्बमौक्तिकदामानंमालिकाकुलवेदिकम् ॥५९॥ सुनद्धकलधौतंचक्रीडागृहम
नोगतम्॥प्रकीर्णकुसुमामोदमत्तालिकुलकूजितम् ॥६०॥ किन्नरोद्गीतसङ्गीतगृहान्तरितभित्तिकम् ॥ सुगन्धिधूपसङ्घातंमनःप्राप्यमलक्षितम् ॥६१॥
क्रीडामयूरनारीभिरभितोरभसार्पितम् ॥ हंससङ्घातसन्दिष्टस्फटिकस्तम्भतोरणम् ॥६२॥ अनाविलमसम्भ्रान्त्यावदुशःकिन्नराकुलम्॥शुकैर्यत्राभिदृ
श्यन्तेपद्मरागविनिर्मिताः॥६३॥भित्तयोजातिसम्भ्रान्त्याप्रतिबिम्बितमौक्तिकाः॥तत्राक्षैःप्रिययादेवोविहर्तुमुपचक्रमे॥६४॥स्वच्छेन्द्रनीलभूभागेक्रीड
न्तौयत्रसंस्थितौ ॥ वपुःसहायतांप्राप्तौविनोदरसनिर्वृतौ ॥६५॥ एवंप्रक्रीडतोस्तत्रदेवीशङ्करयोस्तदा ॥ प्रादुर्भूतोमहाशब्दःपतिताम्बरगोचरः ॥६६॥
तच्छत्वाकौतुकाद्देवीकिमेतदितिशङ्करम् ॥पर्यपृच्छत्सुरवरंहरंविस्मितपूर्वकम्॥६७॥उवाचदेवोनतत्तेदृष्टपूर्वशुचिस्मिते ॥एतेगणेशाःक्रीडन्तेशैलेऽस्मि
न्मत्प्रियाःसदा ॥ ६८ ॥ तपसाब्रह्मचर्येणनामभिःक्षेत्रसेवनैः ॥ यैरहंतोषितःपूर्वतएतेमनुजोत्तमाः ॥ ६९ ॥ मत्समीपमनुप्राप्ताममहद्याःशुभानने ॥
कामरूपामहोत्साहामहारूपगुणान्विताः॥४७०॥कर्मभिर्विस्मयंतषांप्रयामिबलशालिनाम्॥सामरस्यास्यजगतःसृष्टिसंहरणक्षमाः ॥७१॥ब्रह्मचन्द्रेन्द्र
गन्धर्वैस्सकिन्नरमहोरगैः ॥ विवर्जितोऽप्यहंनित्यनैर्भिर्विरहितोरमे ॥७२॥ हृद्यामेचारुसर्वाङ्गितएतक्रीडितागिरौ ॥ इत्युक्तातुतदादेवीत्यक्त्वातंविस्म
याकुला॥७३॥गवाक्षान्तरमासाद्यप्रेक्षतेचकितानना॥यावन्तस्तेकृशादीर्घाह्रस्वाःस्थूलामहोदराः॥७४॥ व्याघ्रेभवदनाःकेचित्केचिन्मेषाजरूपिणः ॥
अनेकप्राणिरूपाश्चज्वालास्याःकृष्णपिङ्गलाः॥७५॥सौम्याभीमाःस्मितमुखाःकृष्णपिङ्गजटास्सदा ॥ नानाविहङ्गवदनानानाविधसुराननाः ॥७६॥
कौशेयचर्मवसनानग्राश्चान्येविरूपिणः ॥ गोकर्णागजकर्णाश्चबहुवक्त्रेक्षणोदराः ॥ ७७ ॥ बहुपादाबहुभुजादिव्यनानास्रपाणयः॥अनेककुसुमापी

प्र.सू.खं.
अ० ४५

॥ १४९ ॥

डानानाव्याकुलभीषणाः ॥७८॥ कृतनानायुधधरानानाकवचभूषणाः॥विचित्रवाहनारूढादिव्यरूपावियञ्चराः ॥७९॥वीणावाद्यरवोदधुष्टानानास्था
 नकनर्तकाः ॥ गणेशांस्तांस्तथाहृद्देवीप्रोवाचशङ्करम् ॥ ४८० ॥ देव्युवाच ॥ गणेशाःकतिसङ्ख्याताःकिंनामानःकिमात्मकाः ॥ एकैकशोमम
 ब्रह्मनिष्ठितायेपृथक्पृथक् ॥ ८१ ॥ शङ्करउवाच ॥ कोटिकोटिश्चसङ्ख्यातानानाविख्यातपौरुषाः ॥ जगदापूरितंसर्वमेभिर्भीमैर्महाबलैः ॥ ८२ ॥
 सिद्धक्षेत्रेपुरथ्यासुजीर्णोद्यानेषुवेश्मसु ॥ दानवानांशरीरेषुबालेषून्मत्तकेषुच ॥ ८३ ॥ एतेविशन्तिमुदितानानाहारविहारिणः ॥ उष्मपाःफेनपाश्चै
 वधूमपामधुपायिनः ॥ ८४ ॥ मेदाहारारुधिरपास्सर्वभक्षाद्यभोजनाः ॥ देवादास्तापसाहारानानावाद्यरतिप्रियाः ॥ ८५ ॥ नहिवक्तुमनन्तत्वा
 च्छक्यन्तेहिगणाःपृथक् ॥ ८६ ॥ देव्युवाच ॥ नागत्वगुत्तरासङ्गःशुद्धाङ्गोमुज्जमेखली ॥ मनःशिलेनकल्पेनचपलोरञ्जिताननः ॥ ८७ ॥ भृङ्ग
 दद्योत्पलानांचस्रग्दामामधुराकृतिः ॥ पाषाणशकलोत्तानकांस्यतालप्रवर्तकः ॥ ८८ ॥ असौगणेश्वरोदेवकिंनामाकिन्नरानुगः ॥ यएषगणगीतेषुदत्त
 कर्णोमुदुर्मुहुः ॥ ८९ ॥ शर्वउवाच ॥ सएषवीरकोदेविसदामेहृदयप्रियः ॥ नानाश्चर्यगुणाधारोगणेश्वरगणांचितः ॥ ९० ॥ देव्युवाच ॥ ईदृश
 स्यसुतस्यास्तिममोत्कण्ठापुरान्तक ॥ कदाहमीदृशंपुत्रंद्रक्ष्याम्यानन्ददायकम् ॥ ९१ ॥ शर्वउवाच ॥ एषएवसुतस्तेऽस्तुनयनानन्दकारकः ॥ त्व
 यामात्राकृतार्थोहिवीरकोऽपिसुमध्यमे ॥ ९२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्ताप्रेषयामासविजयांहर्षणोत्सुकाम् ॥ वीरकानयनायाशुदुहिताभूभृतःस
 खीम् ॥ ९३ ॥ साऽवरुह्यत्वरायुक्ताप्रासादादम्बरस्पृशः ॥ गणपंगणमध्यस्थंसूर्यकोटिप्रवर्तनम् ॥ ९४ ॥ विजयोवाच ॥ एहिवीरकचापल्यात्त्वया
 देवीप्रतोषिता ॥ त्वामाह्वयतिचेत्युक्तस्त्यक्त्वापाषाणखण्डनम् ॥ ९५ ॥ देव्याःसमीपमागच्छद्विजयानुगतःशनैः ॥ प्रासादशिखरोत्फुल्लरक्त
 म्बुजनिभद्युतिः ॥ ९६ ॥ तंहृद्वाप्रस्थितानल्पस्वादुक्षीरपयोधरा ॥ ९७ ॥ गिरिजोवाच ॥ पिबक्षीरमिदंवत्सस्रुतंपिबयथेच्छकम् ॥ ९८ ॥ पुल
 स्त्यउवाच ॥ उवाचदेवीसस्नेहंगिरामधुरवर्णया ॥ ९९ ॥ गिरिजोवाच ॥ एहिसद्योहिजातोऽसिमेपुत्रकोदेवदेवेनदत्तोऽधुनावीरक ॥
 उक्तवत्यङ्कआधायपर्यष्वजतंकपोलेचुचुम्बागराणनन्दिनी ॥५००॥ मूर्ध्निपात्रायसंमार्ज्यगात्राणिचाभूषयामासदिव्यैःस्वयंभूषणैः ॥ किङ्किणीमेख
 लानूपुरैःसम्मणिप्रोक्तकेयूरहारैरमूल्यैर्गुणैः ॥ १ ॥ कोमलैःपल्लवैश्चित्रितश्चारुभिर्मङ्गलैःकङ्कणैर्दिव्यमन्त्रोद्भवैः ॥ तस्यशुद्धैस्ततोभूरिभिश्चाकरो
 न्मिश्रसिद्धार्थकैरङ्गरक्षाविधिम् ॥ २ ॥ एवमादायचोवाचकृत्वास्रजंमूर्ध्निगोरोचनापत्रभङ्गोज्ज्वलैः ॥ वत्सवत्साधुनाक्रीडसार्द्धगणैरप्रमत्तोव्रजश्च
 भ्रवर्जशनैः ॥ ३ ॥ व्यालमालाकुलाःशैलसानुद्रुमादन्तिभिर्भग्नशाखापरंभङ्गिनः ॥ जाह्नवीमण्डलक्षुब्धतोयाकुलंमाविशेथावहुव्याघ्रजुष्टेवने ॥४॥

५० पु०
१५० ॥

वत्ससङ्ख्येषु दुर्गेषु यद्भीरकपुत्रभावाय तां स्वच्छचित्तोजनः ॥ प्रार्थितं भव्यमायातिभाविन्यसौ भाव्यतां सोऽपि निर्वर्त्य सर्वैर्गुणैः ॥ ५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥
एवमुक्तोऽनया वीरकोमातरं सस्मयन्नाहलीलावशाविष्टधीः ॥ एष मात्रास्वयं मे कृतः कङ्कणः पत्रकश्चित्रितः पाटलैर्विन्दुभिः ॥ ६ ॥ चारुपुष्पैरियं मालती
भिः कृता मालिकामेशिस्तस्याहिता कोमला ॥ तोषयामीश्वरीमित्ययं सत्वरं चिन्तयित्वाऽब्रजद्वाह्यतः क्रीडनम् ॥ ७ ॥ स्वैर्गुणैः संयुतो वीरको हर्षितो
दक्षिणात्पश्चिमं पश्चिमादुत्तरम् ॥ उत्तरात्पूर्वमभ्येत्य सख्यायुता प्रेक्षते तं गवाक्षान्तराद्भीरकम् ॥ ८ ॥ शैलपुत्री वहिः क्रीडितारं जगत्स्नेहतः पुत्रलुब्धा
यतस्सोऽत्रकः ॥ मोहमायातियः स्वल्पवेत्ता जडो मांसविष्मूत्रसङ्घातदेहोद्बहः ॥ ९ ॥ द्रष्टुमभ्यन्तरं नाकवासे श्वरेष्विन्दुमौलिं प्रविष्टेषु कक्षान्तरम् ॥ वाह
नान्येवमारोहमाणास्ततो लोकपालास्त्रपूगं मुहूर्तावधि ॥ १० ॥ खड्गएषोऽविखड्गाकरो निर्मलः कृन्तकः कस्य केनाह तो ब्रूतनः ॥ नो भवेद्वस्तदण्डेन किं
ब्रूमहे भीममूर्त्यङ्गणेनास्ति कृत्यंगिरौ ॥ ११ ॥ पाशएषोऽस्ति तेनात्रको वध्यते मावृथालोकपालानुगास्तिष्ठत ॥ एवमेवैतदित्यब्रुवंस्ते तदा वीक्ष्य देवा
नुगं वीरकं रक्षकम् ॥ १२ ॥ ग्राहदेवी वने पर्वते निर्जराध्यग्निशालामुखे भूतले भूतपाः ॥ निर्झराम्भोनिपातेषु नो मज्जतात्पुष्पजालावनद्धेषु धामस्वपि ॥
॥ १३ ॥ प्रोच्चनानाद्रिकुञ्ज आवगाहेष्वथोमारुतास्फोटसंरक्षणे कामतः ॥ काञ्चनोत्तुङ्गशृङ्गावरो हक्षितौ हैमरेणूत्करासङ्गपिङ्गद्युतिः ॥ १४ ॥ खेचराणां वने
चापिरम्येव भौरूपसम्पत्प्रकारो गणो वासितुम् ॥ मन्दरे कन्दरे चारुवापी तटे कुन्दमन्दारपुष्पप्रवालाम्बुजे ॥ १५ ॥ सिद्धनारीभिरापीतरूपामृतं विस्तृते
नेत्रमात्रैरनुमेषिभिः ॥ वीरकं शैलपुत्रीनिमेषान्तरादस्मरत्पुत्रगृध्रुर्विनोदार्थिनी ॥ १६ ॥ सोऽपि तादृक्क्षणावाप्तपुण्यो दयो यो हि जन्मान्तरेऽस्यात्मजत्व
न्ततः ॥ क्रीडतस्तस्य तृप्तिः कथं जायते योऽपि भावाज्जगद्धेधसा तेजसा ॥ १७ ॥ कल्पितः प्रेक्षणं दिव्यगीतक्षणं नृत्यलोलैर्गणेशैः प्रवृत्त्यक्षणम् ॥ सिंहनादा
कुले गण्डशैले ज्वलद्रत्नजाले बृहत्सालतालेक्षणम् ॥ १८ ॥ फुल्लनानातमालालिकालेक्षणं वृक्षमूले विलोलो मरालेक्षणम् ॥ स्वल्पपङ्केजले पङ्कजाङ्केक्षणं
मातुरङ्गेशु भेनिष्कलङ्केक्षणम् ॥ १९ ॥ परिक्रीडिते बाललीलाविसारी गणेशाधिपो देवतानन्दकारी ॥ निकुञ्जेषु विद्याधरो द्वीतशीलपिनाकी वलीला
विलासैः सलीलः ॥ २० ॥ प्रकाश्यभुवनं गोभिस्ततो दिनकरे गते ॥ देशान्तरं तदा पश्चाद्दूरस्थो धरणीधरः ॥ २१ ॥ मित्रत्वमस्य सुदृढं हृदये द्योतयन्नि
व ॥ नित्यमाराधितो विप्रैः श्रीमान्विखनसः सुतः ॥ २२ ॥ नाकरोत्सवितुर्मेरुरूपकारं पतिष्यतः ॥ जनेष्वेषाव्यवस्थेति श्रूयते स्वलितोद्भासः ॥ २३ ॥
दिनेनानुगतो भानुः स्वजनं परिपूरयन् ॥ सन्ध्यावद्धाञ्जलिपुटामुनयोऽभिमुखारविम् ॥ २४ ॥ यावदध्यासतेशीघ्रं निवार्योष्णाभिभाविताम् ॥ व्यजृम्भता
थलोकेऽस्मिन् क्रमाद्वै भावरंतमः ॥ २५ ॥ कुटिलस्येव हृदये कालुष्यं दूषयन् मनः ॥ ज्वलत्फणिफणारत्नदीपो ह्योतिता भित्तिके ॥ २६ ॥ शयने शशिसङ्घात

प्र.सु.खं.
अ० ३५

॥ १५० ॥

रत्नवस्त्रोत्तरच्छदे ॥ नानारत्नद्युतिलसच्छक्रचापविडम्बके ॥ २७ ॥ रत्नैःकिङ्किणिजालेनलसन्मुक्ताकलापके ॥ कमनीयचलछीलावितानाच्छादिता
 म्वरे ॥ २८ ॥ मन्दरेमन्दसञ्चारंगतेगिरिसुतायुतः ॥ तस्थौगिरिसुताबाहुलतामिलितकन्धरः ॥ २९ ॥ शशिमौलिःसितज्योत्स्नास्फारपूरितगोचरः ॥ गिरि
 जाप्यसितापाङ्गीनीलोत्पलदलच्छविः ॥ ५३० ॥ विभावर्याचसम्पृक्ताबभूवातीवगोमयी ॥ तामुवाचततोदेवःक्रीडाकेलिकलायुताम् ॥ ३१ ॥ इतिश्रीपा
 दपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेगौरीविवाहवर्णनं नामपञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ शर्व उवाच ॥ शरीरेममतन्वङ्गिसितेभास्यसितद्युतिः ॥ भुजङ्गीवासितागुभ्रे
 संश्लिष्टाचन्दनेतरौ ॥ १ ॥ चन्द्रातपेनसम्पृक्तारुधिराम्बरसंवृता ॥ रजनीवासितेपक्षेदृष्टिदोषंददासिमे ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्तागिरिजाते
 नमुक्तकण्ठापिनाकिनम् ॥ उवाचकोपरक्ताक्षीभ्रुकुटीविकृतानना ॥ ३ ॥ देव्युवाच ॥ स्वकृतेनजनःसर्वो जाडचेनपरिभूयते ॥ अवश्यमर्थीप्राप्नोति
 खण्डनंशशिमण्डन ॥ ४ ॥ तपोभिर्दीर्घचरितैर्यात्वांप्रार्थितवत्यहम् ॥ तस्यामेनियतस्त्वेषह्यवमानःपदेपदे ॥ ५ ॥ नैवास्मि कुटिलाशर्वविषमान
 चधूर्जटे ॥ सविषस्त्वंजगत्ख्यातोव्यक्तदोषाकराश्रयः ॥ ६ ॥ त्वंहिमुष्णासिदशानात्रेव्रह्मन्ताभगस्यच ॥ आदित्यस्त्वांविजानातिभगवान्द्वादशा
 त्मकः ॥ ७ ॥ मूर्ध्निशूलंजनयसिस्वैर्दोषैर्मामधिक्षिपन् ॥ यस्त्वंमामात्थकृष्णेतिमहाकालोऽसिविश्रुतः ॥ ८ ॥ यास्याम्यहंपरित्यक्तुमात्मानंतपसा
 गिरिम् ॥ जीवन्त्यानमयाकृत्यंधूर्तेनपरिभूतया ॥ ९ ॥ कापालिकेनक्षुद्रेणश्मशानेनित्यवासिना ॥ भूत्याविलिप्तस्वाङ्गेनमातृमध्यस्थचारिणा ॥
 ॥ १० ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ निशम्यतस्यावचनकोपतीक्ष्णाक्षरंहरः ॥ उवाचानिष्टसम्भ्रान्तःप्रचलेनेन्दुमौलिना ॥ ११ ॥ शर्व उवाच ॥ अग्य
 त्मजासिगिरिजेनाहंनिन्दापरस्तव ॥ चाद्रुक्तिबुद्धयातुमयाकृतउन्मादसंश्रयः ॥ १२ ॥ विकल्पःस्वस्थचित्तेतुगिरिजेनममक्रमात् ॥ यद्येवंकुपिताभीरु
 तत्तवाहंनवैपुनः ॥ १३ ॥ नर्मवादीभविष्यामिजहिकोपंशुचिस्मिते ॥ शिरसाप्रणतंनैपरचितस्तेमयाञ्जलिः ॥ १४ ॥ विहीनोह्यपमानेननिन्दिते
 नेतिविक्रियाम् ॥ असतांतुसतानस्यान्मर्मस्पृष्टोनरःकिल ॥ १५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ अनेकैश्चादुभिर्देवीदेवेनप्रतिबोधिता ॥ कोपंतीब्रंनतत्याजसती
 मर्मणिघटिता ॥ १६ ॥ अवष्टब्धमथाच्छिद्यवासःशङ्करबाणिना ॥ विपर्यस्तालकावेगाद्गन्तुमैच्छच्चशैलजा ॥ १७ ॥ तस्याब्रजन्त्याःकोपेनपुनराह
 पुरान्तकः ॥ १८ ॥ शर्व उवाच ॥ सत्यंसर्वैरवयवैस्तनोषिसदृशंपितुः ॥ हिमाचलस्यशृङ्गस्थमेघजालाकुलमनः ॥ १९ ॥ तथादुरवगाह्येभ्यो
 गहनोहितवाशयः ॥ काठिन्यमश्मसारेभ्योवनेभ्योबहुलंगता ॥ २० ॥ कुटिलत्वंनिम्नगाभ्योदुःसेव्यत्वंहिमादपि ॥ सङ्क्रान्तंसर्वमेवैतत्तन्वङ्गिहिमभूधरा
 त् ॥ २१ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्तासापुनःप्राहगिरिशंशैलकन्यका ॥ कोपकम्पितमूर्द्धासाप्रस्फुरद्दशनच्छदा ॥ २२ ॥ उमोवाच ॥ स्याःसर्व

प० पु०
॥ १५१ ॥

दोषदानेननिन्दायांगुणिनोबलात् ॥ तवापिदुष्टसम्पर्कात्सङ्क्रान्तंसर्वमेवहि ॥ २३ ॥ व्यालेभ्योऽनेकजिह्वत्वंभस्मनोऽस्नेहवृत्तिता ॥ हृत्कालुष्यं
शशाङ्कोत्थदुर्बाधत्वंविषादपि ॥ २४ ॥ किंचात्रबहुनोक्तेनअलंवाचांश्रमेणते ॥ श्मशानत्रासात्रिर्भीस्त्वंनग्नत्वात्तवनत्रपा ॥ निर्घृणत्वंकपालित्वाद्
यातेविगताचिरम् ॥ २५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्त्वामन्दिरात्तस्मान्निर्जगामहिमाद्रिज्ञा ॥ तस्यांत्रजन्त्यादेवेश्यांगणैःकिलकिलाकृता ॥ २६ ॥
क्रमातर्गच्छसीत्युक्त्वारुदद्रिर्धाचितंपुनः ॥ विष्टभ्यचर्णोदेव्यावीरकोवाष्पगद्गदः ॥ २७ ॥ प्रोवाचमातःकिन्वेतत्कयासिकुपितातुरा ॥ अहंत्वाम
नुयास्यामित्रजन्तीस्नेहवर्जिताम् ॥ २८ ॥ नोचेत्पतिष्येशिखराद्विरेरस्यत्वयोज्झितः ॥ उन्नम्यवदनंदेवीदक्षिणेनतुपाणिना ॥ २९ ॥ उवाचवीरकं
मातात्वंशोकंपुत्रमाकृथाः ॥ शैलाग्रात्पतितुंनैवनचगन्तुंमयासह ॥ ३० ॥ युक्तेपुत्रगच्छामियेनकार्येणतच्छृणु ॥ कृष्णेत्युक्ताहरेणाहंस्तम्भिता
स्म्यवमानिता ॥ ३१ ॥ साहंतपःकरिष्यामियेनगौरीत्वमाप्नुयाम् ॥ एषस्त्रीलम्पटोदेवोयातायांमय्यनन्तरम् ॥ ३२ ॥ द्वाररक्षात्वयाकार्यान्त्यंर
न्ध्रान्ववेक्षणम् ॥ यथानकाचित्प्रविशेद्योषित्त्रहरान्तिकम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वापरस्त्रियंचापिवदेथाममपुत्रक ॥ शीघ्रमेवकरिष्यामियथायुक्तमनन्तरम् ॥
॥ ३४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमस्त्वितिदेवेशीवीरकोवाचसाम्प्रतम् ॥ मातुराज्ञामृताहारप्लाविताङ्गोगतज्वरः ॥ ३५ ॥ जगामरक्षांसद्रष्टुंप्रणिपत्यतु
मातरम् ॥ देवीचापश्यदायान्तीसखीमातुर्विभूषिताम् ॥ ३६ ॥ कुसुमामोदिनीनामतस्यशैलस्यदेवताम् ॥ सापिदृष्ट्वागिरिसुतांस्नेहविक्रवमानसा ॥
॥ ३७ ॥ कपुत्रिगच्छसीत्युच्चैरालिङ्ग्योवाचदेवता ॥ सातस्याःसर्वमाचख्यौशङ्करात्कोपकारणम् ॥ ३८ ॥ पुनश्चोवाचगिरिजादेवतामातृसंमि
ताम् ॥ ३९ ॥ उमोवाच ॥ नित्यशंलाधिराजस्यदेवतात्वमनिन्दिते ॥ सर्वतःसन्निधानंतेमनसातीववत्सला ॥ ४० ॥ अतस्तुतेप्रवक्ष्यामियद्विधेयं
त्वयाम्बिके ॥ अन्यस्त्रीसम्प्रवेशस्तुत्वयारक्ष्यःप्रयत्नतः ॥ ४१ ॥ सरहस्येप्रयत्नेननिषेव्यःसततंमिरौ ॥ पिनाकिनःप्रविष्टायांवक्तव्यमेत्वयानघे ॥
ततोऽहंसंविधास्यामियत्क्षमंतदनन्तरम् ॥ ४२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तातांतथेत्युक्त्वाजगामसागिरिंशुभा ॥ उमापिपितुरुद्यानंजगामाद्रिसुता
द्भुतम् ॥ ४३ ॥ अन्तरिक्षंसमाविश्यमेघमालाविलप्रभम् ॥ भूषणानितोन्यस्यवृक्षवल्कलधारिणी ॥ ४४ ॥ ग्रीष्मेपञ्चाग्निसन्तप्तावर्षासुचजलोषि
ता ॥ वन्याहारानिराहाराशुष्कस्थण्डिलशायिनी ॥ ४५ ॥ एवंसाधयतीतत्रतपःसाचव्यवस्थिता ॥ ज्ञात्वागतांगिरिसुतादैत्यस्तत्रान्तरेवली ॥ ४६ ॥
अन्धकस्यसुतोदृष्टःपितुर्वधमनुस्मरन् ॥ देवान्सर्वान्विजित्याजौबक्रातारणोत्कटः ॥ ४७ ॥ आडिर्नामान्तरप्रक्षीसततंचन्द्रमौलिनः ॥ आजगामाम
रिपुःपुरंत्रिपुरघातिनः ॥ ४८ ॥ सतत्रागत्यददृशेवीरकंद्वार्यवस्थितम् ॥ विचिन्त्यसोऽपिचवरंदत्तंकमलयोनिना ॥ ४९ ॥ हतेकिलान्धकेदैत्येगिरिशे

प्र.सू.ख.
अ० ४६

॥ १५१ ॥

नासुरद्विषा॥आडिश्वकारविपुलंतपःपरमदारुणम्॥५०॥ समागत्याब्रवीद्ब्रह्मातपसापरितोषितः॥किमाडेदानवश्रेष्ठतपसाप्राप्तुमिच्छसि॥५१॥ब्रह्माण
 माहदैत्यस्तुनिर्मृत्युत्वमहंवृणे॥५२॥ब्रह्मोवाच॥जातानामिहसंसारेविनामृत्युंनयुज्यते॥यतस्ततोऽपिदैत्येन्द्रमृत्युःप्राप्यशरीरिभिः॥५३॥पुलस्त्य
 उवाच॥इत्युक्तोदैत्यसिंहस्तुप्रोवाचाम्बुजसम्भवम्॥५४॥आडिरुवाच॥रूपस्यपरिवर्तोमेयदास्यात्पद्मसम्भव॥तदामृत्युर्ममभवेदन्यथात्वमरोऽस्म्य
 हम्॥५५॥पुलस्त्यउवाच॥इत्युक्तस्तुतथोवाचतुष्टःकमलसम्भवः॥यदाद्वितीयोरूपस्यविवर्तस्तेभविष्यति॥५६॥तदातेभवितामृत्युरन्यथानभवि
 ष्यति॥इत्युक्तोऽमरतामेनेदैत्यसूनुर्महाबलः॥५७॥तस्मिन्कालेत्वसंस्मृत्यतद्वधोपायमात्मनः॥प्रतिहर्तुर्दृष्टिथेवीरकस्याभवंस्तदा॥५८॥भुजङ्गरूपी
 रन्ध्रेणप्रविवेशदृशःपथम्॥परिहृत्यगणेशस्यदानवोरौद्रदुर्जयः॥५९॥अलक्षितोगणेशेनप्रविश्याथपरीतनुम्॥भुजङ्गरूपंसन्त्यज्यजग्राहाथम
 हासुरः॥६०॥उमारूपंरमयितुंगिरिशंमूढचेतनः॥कृत्वामायामयंरूपमप्रतर्क्यमनोहरम्॥६१॥सर्वैरवयवैःपूर्णसर्वाभिज्ञानबृंहितम्॥कृत्वाभगा
 न्तरेदन्तदैत्योक्त्रमयंदृढम्॥६२॥तीक्ष्णाग्रंबुद्धिमोहेनगिरिशंहन्तुमुद्यतः॥कृत्वोमारूपसंस्थानंगतोदैत्योहरान्तिकम्॥६३॥पापोरम्याकृतिश्चित्र
 भूषणाम्बरसंयुतः॥तंदृष्ट्वागिरिशस्तुष्टस्तमालिङ्ग्यमहासुरम्॥६४॥मन्यमानोगिरिसुतांसर्वैरवयवान्तरैः॥अपृच्छत्साधुभावंतगिरिपु
 त्रिनकृत्रिमम्॥६५॥यात्वंमदाशयंज्ञात्वाप्राप्तेहवरवर्णिनी॥त्वयाविरहितंशून्यंममस्थानंजगन्नयम्॥६६॥प्राप्ताप्रसन्नवदनेयुक्तमेव
 विधत्स्वयि॥इत्युक्तोदानवेन्द्रस्तुतंवभाषेस्मयञ्शनैः॥६७॥सचाबुध्यदभिज्ञानैःप्राहत्रिपुरघातिनम्॥६८॥दैत्यउवाच॥या
 तास्मितपसःकामाद्वरंलब्धुंहिमाचलम्॥रतिश्चतत्रमेनाभूततःप्राप्तात्वदन्तिकम्॥६९॥पुलस्त्यउवाच॥इत्युक्तःशङ्करःशङ्कांचित्तेप्राप्तोविचारयन्॥
 हृदयेनसमाधायदेवःप्रहसिताननः॥७०॥कुपिताकुपितंबुद्धाप्रकृत्याचदृढव्रता॥अप्राप्तकामासंप्राप्ताकिमेतत्संविजानती॥७१॥
 इतिचिन्त्यहरस्तस्याअभिज्ञानंविचारयन्॥नापश्यद्वामपाश्वेतुतदङ्गपद्मलक्षणम्॥७२॥लोमामावर्तरचितंततोदेवःपिनाकधृत्॥बुद्धा
 तांदानवीमायामाकारंगूहयंस्ततः॥७३॥मेढूदंष्ट्रास्त्रमादायदानवंतमसादयत्॥नचाबुध्यततद्वृत्तंवीरकोद्वाररक्षकः॥७४॥कुसुमामोदि
 नंदृष्ट्वास्त्रीरूपंदानवेश्वरम्॥दूतेनमारुतेनाशुवोधिताहिमशैलजा॥७५॥श्रुत्वावायुमुखादेवीकोधरक्ताविलेक्षणा॥अपश्यवीरकंपुत्रंहृदयंनेव
 दूयता॥७६॥द्व्युवाच॥मातरंमांपरित्यज्ययस्मात्त्वंस्नेहविक्रुवाम्॥विहितावसरःस्त्रीणांशङ्करस्यरहोविधौ॥७७॥तस्मात्तेमा
 नुषेरूक्षाजडाहृदयवर्जिता॥गणेशाकारसदृशीशिलामाताभविष्यति॥७८॥निमित्तएषविरुयातोवीरकस्यसुतादरात्॥सम्भवेप्रक्रमे

प० पु०
१५२ ॥

चैवविचित्राख्यानसंशयः ॥७९॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुत्सृष्टशापायांगिरिपुत्र्यामनन्तरम् ॥ निर्जगाममुखात्क्रोधःसिंहरूपीमहाबलः ॥ ८० ॥
सतुसिंहःकरालास्यःसटाजटिलकन्धरः ॥ ऊर्ध्वप्रोद्धूतलाङ्गूलोदंष्ट्रोत्कटमुखावटः ॥ ८१ ॥ व्यादितास्योलम्बजिह्वःक्षामःकुक्षिवलादिषु ॥ अ
स्यास्येवर्तितुंदेवीव्यवस्थितवतीतदा ॥ ८२ ॥ ज्ञात्वामनोगतंतस्याभगवांश्चतुराननः ॥ आजगामाश्रमपदंसम्पदामाश्रयंततः ॥ आगम्यो
वाचदेवेशोगिरिजांस्पष्टयागिरा ॥ ८३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ किंपुनःप्राप्तुकामासिकिमलभ्यंददामित ॥ विरम्यतामतिक्लेशात्तपसोऽस्मान्मदाज्ञया ॥
॥ ८४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तच्छ्रुत्वोवाचगिरिजागुरोर्गौरवयन्त्रितम् ॥ वाक्यंवाचाहरोद्वीर्णवर्णनिर्गमवाञ्छितम् ॥ ८५ ॥ देव्युवाच ॥ तपसादुष्क
रेणाप्तःपतिर्वेशङ्करोमया ॥ समांश्यामलवर्णेतिवहुशःप्रोक्तवान्हः ॥ ८६ ॥ तस्मादहंकाञ्चनाभवर्णातन्नामसंयुता ॥ भर्तुर्भूतपतेरङ्गमेकतोऽनिर्विषंभ
वेत् ॥ ८७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तस्यास्तद्भाषितंश्रुत्वाप्रोवाचजगदीश्वरः ॥ ८८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवंभवत्वंभूयश्चभर्तुर्देहार्द्धचारिणी ॥ ८९ ॥
पुलस्त्यउवाच ॥ ततस्तत्याजतांकृष्णांफुल्लनीलोत्पलत्वचम् ॥ त्वक्चसाप्यभवद्भीमाघण्टाहस्तात्रिलोचना ॥ ९० ॥ नानाभरणसम्पूर्णापीतकौ
शेयधारिणी ॥ तामब्रवीत्ततोब्रह्मादेवीनीलाम्बुजत्विषम् ॥ ९१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ निशेभूधरजादेहसम्पर्कात्त्वमदाज्ञया ॥ सम्प्राप्ताकृतकृत्यत्वमेकानं
शापुरोद्भसि ॥ ९२ ॥ यएषसिंहःप्रोद्धूतोदेव्याःक्रोधाद्वरानने ॥ सतेऽस्तुवाहनंदेविकेतौचास्तुमहाबलः ॥ ९३ ॥ गच्छविन्ध्याचलंतत्रसुरकार्यकरि
ष्यसि ॥ पञ्चालोनामयक्षोऽयंयक्षलक्षपदानुगः ॥ दत्तस्तेकिङ्करोदंविमयामायाशतैर्युतः ॥ ९४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्ताकौशिकीदेवीविन्ध्यशैलंज
गामह ॥ उमापिप्राप्तसङ्कल्पाजगामागिरिशान्तिकम् ॥ ९५ ॥ प्रविशन्तींतुतांद्वारादपहत्यसमाहितः ॥ रुरोधवीरकोदवीहिमवेत्रलताधरः ॥ तामुवा
चचकोपेनरूपेतुव्यभिचारिणीम् ॥ ९६ ॥ वीरकउवाच ॥ प्रयोजनंनतेऽत्रास्तिगच्छयावन्नभक्ष्यसे ॥ देव्यारूपधरोदेत्योदेवंवञ्चितुमागतः ॥ ९७ ॥
प्रविष्टो नचदृष्टोऽसौसचदेवेनघातितः ॥ घातितेचाहमाज्ञतोनीलकण्ठेनकोपिना ॥ ९८ ॥ दारंत्वनवधानंतंयस्मात्पश्यामिवैततः ॥ भविष्यसिनमेद्राः
स्थोवर्षपूगाननेकशः ॥ ९९ ॥ अतस्तेनात्रदास्यामिप्रवेशंगम्यतांद्रुतम् ॥ एकांमुत्तवागिरिसुतांमातरंस्नेहवत्सलाम् ॥ प्रवेशंलभतेनान्यानारीकम
ललोचने ॥ १०० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तातुतदादेवीचिन्तयामासचेतसा ॥ नारीनैवसदैतेयोवायुर्मेयामभाषत ॥ १ ॥ वृथैववीरकश्शप्तो
मयाक्रोधपरीतया ॥ अकार्यंक्रियतेमूढैःप्रायःक्रोधसमन्वितैः ॥ २ ॥ क्रोधेननश्यतेकीर्तिःक्रोधोहन्तिस्थिरांश्रियम् ॥ अपरिच्छिन्नतत्त्वार्थापु
त्रंशापितवत्यहम् ॥ ३ ॥ विपरीतार्थबुद्धीनांसुलभोविपदागमः ॥ सञ्चिन्त्यैवमुवाचेदंवीरकंप्रतिशैलजा ॥ सज्जलजाविकारेणवदनेनाम्बुजत्वि

प्र.सु.सं.
अ० ४६

॥ १५३ ॥

षा ॥ ४ ॥ देव्युवाच ॥ अहंवीरकतेमातानतेऽस्तुमनसोभ्रमः ॥ शङ्करस्यास्मिदयितासुतातुहिनभूतः ॥ ५ ॥ ममगात्रच्छविभ्रान्त्या
 माशङ्कांपुत्रधारय ॥ तुष्टेनगौरतादत्ताममेयंपद्मजन्मना ॥ ६ ॥ मयाशतोऽस्यविदितेवृत्तान्तेदैत्यनिमिते ॥ ज्ञात्वानारीप्रवेशंतुशङ्करेरहसि
 स्थिते ॥ ७ ॥ ननिवर्तयितुंशक्यःशापःकिन्तुब्रवीमिमे ॥ शीघ्रमेष्ट्यसिमानुष्यात्सर्वकामसमन्वितः ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ शिरसातु
 ततोवन्द्यमातरंपूर्णमानसः ॥ उवाचसाध्वीपूर्णैन्दुद्युतितुहिनशैलजाम् ॥ ९ ॥ वीरकउवाच ॥ नतसुरासुरमौलिलसन्मणिप्रवरकान्तिकरालि
 नखाङ्गप्रिके ॥ नगसुतेशरणागतवत्सलेतवनमोऽवनतात्तिविनाशिनि ॥ ११० ॥ तपनमण्डलमण्डितकन्धरेपृथुसुवर्णनगद्युतिहारिके ॥ विषम
 भङ्गविषङ्गमभीषितोगिरिसुतेभवतीमहमाश्रये ॥ ११ ॥ जगतिकाप्रणताभिमतंददौझटितिसिद्धिमृतेभवतीयथा ॥ जगतिकांप्रणमेच्छशि
 शेखरोभुवनभृन्मुनयोभवतीयथा ॥ १२ ॥ विमलयोगविनिर्मितदुर्जयेसुतनुतुल्यमहेश्वरमण्डली ॥ विदलितान्धकबान्धवसंहतिःसुरवरैःप्रथमं
 त्वमभिष्टुता ॥ १३ ॥ सितसटापटलोद्धतकन्धराभवमहामृगराजरयस्थिता ॥ विमलशक्तिमुखानलपिङ्गलायतभुजौघनिपिष्टमहासुरा ॥ १४ ॥
 निगदिताभुवनैरतिचण्डिकाजननिशुम्भनिशुम्भनिषूदिनी ॥ प्रणतचिन्तितदाभवदानवप्रशमनैकरतिस्तरसाभुवि ॥ १५ ॥ वियतिवायुपथेज्वलनाकुलेऽ
 वनितलेतवदेविचयद्वयः ॥ तदजितेप्रतिमेप्रणमाम्यहंभुवनभाविनितेभववल्लभे ॥ १६ ॥ जलधयोललितोद्धतवीचयोद्भुतवहोद्युतिदग्धचराचरः ॥
 फणसहस्रभृतश्चभुजङ्गमास्त्वमभिधास्यसिमामभयङ्करा ॥ १७ ॥ भगवतिस्थिरभक्तजनाश्रयेप्रतिगतोभवतीचरणाश्रयम् ॥ करणजातमिहास्तुम
 माद्यवेतवविलासमुत्तानुभवास्पदम् ॥ १८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सुप्रसन्नाततोदेवीवीरकस्येतिसंस्तुता ॥ प्रविवेशशुभंभर्तुर्भवनंभूधरात्मजा ॥ १९ ॥ द्वाःस्थोऽ
 पिवीरकोदेवान्हरदर्शनकाङ्क्षिणः ॥ व्यसर्जयत्स्वकानेवगृहानादरपूर्वकम् ॥ २० ॥ नास्त्यत्रावसरोदेवादेव्यासहवृषाकपिः ॥ निभृतःक्रीडतीत्यु
 क्ताययुस्तेचयथागतम् ॥ २१ ॥ गतेवर्षसहस्रेतुदेवास्त्वरितमानसाः ॥ ज्वलनंचोदयामासुर्जातुंशङ्करचेष्टितम् ॥ २२ ॥ प्रविश्यपक्षिरन्ध्रेणशुक
 रूपीद्भुताशनः ॥ ददर्शशयनेसर्वरतोगिरिजयासह ॥ २३ ॥ ददर्शतंचदेवेशोद्भुताशंशुकरूपिणम् ॥ तमुवाचमहादेवःकिञ्चित्कोपसमन्वितः
 ॥ २४ ॥ शर्वउवाच ॥ निषिक्तमर्धदेव्यामेवीर्यचशुकविग्रह ॥ लज्जयाविरतिश्चास्यत्वमर्धपिबपावक ॥ २५ ॥ यस्मात्तुत्वत्कृतेविघ्नंतस्मात्त्व
 य्युपपद्यते ॥ २६ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इत्युक्तःप्राञ्जलिर्वह्निरपिबद्ध्यमाहितम् ॥ तेनाप्लुतास्ततोदेवास्तन्मुखाक्रभवोयतः ॥ २७ ॥ विपाट्यजठरंतेषां
 वीर्यमाहेश्वरंततः ॥ निष्क्रान्तंतप्तहेमाभं वितंतेशङ्कराश्रमे ॥ २८ ॥ तस्मिन्सरोमहज्जातंविमलंबहुयोजनम् ॥ प्रोत्फुल्लहेमकमलंनानाविहगनादितम्

प० पु०
॥ १५३ ॥

॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वा तु सरोदेवी जातं हेममहाम्बुजम् ॥ जगाम कौतुकाविष्टा तत्सरः कञ्चुकाम्बुजम् ॥ १३० ॥ तत्र कृत्वा जलक्रीडां तदब्जकृतशे-
खरा ॥ उपविष्टा ततस्तस्य तीरे देवी सखीवृता ॥ ३१ ॥ पातुकामा च ततो यं स्वादु निर्मलपङ्कजम् ॥ अपश्यत् कृत्तिकास्तास्स पङ्कजसन्निभाः
॥ ३२ ॥ पद्मपत्रे तु तद्वारि गृहीत्वा प्रस्थिता गृहम् ॥ हर्षात् सो वाचपास्यामि पद्मपत्रे स्थितं पयः ॥ ३३ ॥ ततस्ता उचुरखिलाः कृत्तिका हिमशैलजाम् ॥ ३४ ॥
कृत्तिका उचुः ॥ दांस्यामो दयिते गर्भे सम्भूतो यो भविष्यति ॥ सोऽस्माकमपि पुत्रः स्यादस्मन्नाता च वृत्तिमान् ॥ त्रिषु लोकेषु विख्यातः सर्वेष्वपि शुभानने
॥ ३५ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्तो वाचगिरिजा कथं मद्रात्र सम्भवैः ॥ सर्वैरवयवैर्युक्तो भवतीभ्यः सुतो भवत् ॥ ३६ ॥ ततस्तां कृत्तिका उचुर्विधास्यामोऽस्य वै-
वयम् ॥ उत्तमान्युत्तमाङ्गानियद्यं वं तु भविष्यति ॥ ३७ ॥ उक्ता वै शैलजा प्राह भवत्वेवमनिन्दिताः ॥ ततस्तु हर्षसम्पूर्णाः पद्मपत्रस्थितं पयः ॥ तस्य ददुस्तया-
चापितत्पीतं क्रमशोजलम् ॥ ३८ ॥ पीते तु सलिले चैव तस्मिन्नेव क्षणे वरः ॥ विपाट्य देव्याश्च ततो दक्षिणं कुक्षिमुद्रतः ॥ ३९ ॥ निश्चक्रामाद्रुतो बालो रो-
गशोकविनाशनः ॥ प्रभाकरकरवातप्रकारप्रकरप्रभुः ॥ १४० ॥ गृहीतनिमलोदग्रशक्तिशूलाङ्कुशोऽनलः ॥ दीप्तो मारयितुं देत्यानुत्थितः कनकच्छविः
॥ ४१ ॥ एतस्मात्कारणा देवकुमारश्चापि सोऽभवत् ॥ वामं विदार्य निष्क्रान्तस्ततो देव्याः पुनः शिशुः ॥ ४२ ॥ स्कन्दोऽथ वदनाद्ब्रह्मे शुभ्रात्पङ्कजद्वारिहा ॥
कृत्तिकासलिला देवशाखाभिः सविशेषतः ॥ ४३ ॥ शाखाः शिवाः समाख्याताः पट्टसुवक्त्रेषु विस्तृताः ॥ यतस्ततो विशाखोऽसौ ख्यातो लोकेषु पण्मुखः
॥ ४४ ॥ स्कन्दो विशाखः पङ्कजः कार्तिकेयश्च विश्रुतः ॥ पक्षे चैत्रस्य बहुले पञ्चदश्यां महाबलौ ॥ ४५ ॥ सम्भूतावकं सदृशौ विशालेशरकानने ॥ सिते पक्षे-
तु पञ्चम्यां तथैतौ पावकानलौ ॥ ४६ ॥ बालकाभ्यां च कारैकं सन्ध्यायामेव भूतये ॥ तस्यामेव ततः पष्ठ्यामभिषिक्तो गुहः प्रभुः ॥ ४७ ॥ सर्वैरमरसङ्घाते-
र्ब्रह्मोपेन्द्रेन्द्रभास्करैः ॥ गन्धमाल्यैः शुभैर्धूपैस्तथा क्रीडनकैरपि ॥ ४८ ॥ छत्रैश्चामरजालैश्च भूषणैश्च विलेपनैः ॥ अभिषिक्तो विधानेन यथावत्पण्मुखः
प्रभुः ॥ ४९ ॥ सुतामस्मै ददौ शक्रो देवसेनेति विश्रुताम् ॥ पत्न्यर्थं देवदेवेशो ददौ विष्णुरथा युधम् ॥ १५० ॥ यक्षाणां दशलक्षाणि ददावस्य धनाधिपः ॥
ददौ हुताशनस्तेजो ददौ वायुश्च वाहनम् ॥ ५१ ॥ ददौ क्रीडनकं त्वष्टा कुक्कुटं कामरूपिणम् ॥ एवं सुरास्तु ते सर्वे परिवारमनन्तकम् ॥ ५२ ॥ ददु-
र्मुदितचेतस्काः स्कन्दायादित्यवर्चसे ॥ जानुभ्यामवर्नो स्थित्वा सुरसङ्घास्तमस्तुवन् ॥ ५३ ॥ स्तोत्रेणानेन वरदं पण्मुखं मुख्यशः सुराः ॥ ५४ ॥ देवा-
उचुः ॥ नमः कुमाराय महाप्रभाय स्कन्दाय चास्कन्दितदानवाय ॥ नवार्कबिम्बाप्रतिमप्रभाय नमोऽस्तु गुह्याय गुहाय तुभ्यम् ॥ ५५ ॥ नमोऽस्तु
तलोकभयापहाय नमोऽस्तु तलोककृपापराय ॥ नमो विशालामललोचनाय नमो विशाखाय महाव्रताय ॥ ५६ ॥ नमो नमस्तेऽस्तुरणोत्कटाय नमो मयूरो

प्र.सू.खं.
अ० ४६

॥ १५३ ॥

ज्वलवाहनाय ॥ नमोऽस्तुकेयूरधरायतुभ्यंनमोऽधृतोदग्रपताकिनेते ॥५७॥ नमःप्रभावप्रणतायतेऽस्तुनमोऽस्तुघण्टाधरधैर्यशालिने ॥ ५८ ॥ कुमा
रउवाच ॥ ॥ कंवःकामंप्रयच्छामिभवन्तोब्रूतनिर्वृताः॥ यद्यप्यसाध्यंकृत्यंनोहृदयेचिन्तितंचिरम् ॥ ५९ ॥ पुलस्त्यउवाच॥इत्युक्तास्तुसुरास्तेनप्रोचुः
प्रणतमौलयः ॥ सर्वएवमहात्मानंगुहंमुदितमानसाः ॥१६०॥ देवाउचुः॥दैत्येन्द्रस्तारकोनामसर्वांमरकुलान्तकृत् ॥वलवान्दुर्जयस्तीक्ष्णोदुराचारोऽ
तिकोपनः ॥ ६१ ॥ तमेवजहिदुर्धर्पदैत्यंसर्वविनाशनम्॥ उपस्थितःकृत्यशेषोह्यस्माकंचभयावहः ॥६२॥ हिरण्यकशिपुश्चोग्रोह्यवध्योदेवतागणैः ॥
यज्ञघ्नःपापकर्मावैथेनब्रह्मापितापितः ॥ एतौहरस्वभद्रंतेतावकंचमहाबलम्॥पुलस्त्यउवाच॥६३॥एवमुक्तस्तथेत्युक्त्वासर्वांमरपदानुगः ॥ जगामजग
तांनाथःस्तूयमानोऽमरेश्वरैः ॥६४॥ तारकस्यवधार्थायजगतांकण्टकम्यच ॥ ततश्चप्रेषयामासशक्रोलब्धसमाश्रयः ॥ दूतंदानवसिंहस्यपरुषाक्षरवा
दिनम् ॥ ६५ ॥ सतुगत्वाब्रवीदैत्यमभयोभीमदर्शनम् ॥६६॥ दूतउवाच ॥ शक्रस्त्वामाहदेवशोदैत्यकेतुंदिवस्पतिः ॥ तारकासुरतच्छत्तयाघटयस्व
यथेच्छया॥६७॥यज्जगज्ज्वलनोदीप्तंकित्विषंचत्वयाकृतम्॥तस्याहंसादकस्तेऽद्यराजास्मिभुवनत्रये ॥६८॥पुलस्त्यउवाच॥श्रुत्वैतदद्भुतंवाक्यंकोपसं
रक्तलोचनः ॥ उवाचदूतंदुष्टात्मानष्टप्रायविभूतिकः ॥ ६९ ॥ तारकउवाच ॥ दृष्टंतेपौरुषंशक्रशतशोऽथमहारणं ॥ निस्त्रपत्वान्नतेशान्तिर्विद्यते
शक्रदुर्मते ॥ १७० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्तेगतेदूतेचिन्तयामासदानवः ॥ नालब्धसंश्रयश्शक्रोवक्तमेवमिहार्हति ॥ ७१ ॥ जातःस्कन्दोऽधुना
शर्वाज्ज्ञायतेसमुपाश्रयः ॥ निमित्तौघांस्तदादुष्टान्सोऽपश्यन्नाशवेदिनः ॥ ७२ ॥ पांसुवर्षमसृक्पातंगगनादवनीतले ॥ वामनेत्रप्रकम्पंचवक्रशोषं
मनोभयम् ॥ ७३ ॥ स्वकानांवक्रपद्मानांम्लानतांचव्यलोकयत् ॥ दुष्टांश्चप्राणिनोरौद्रान्सोऽपश्यदुष्टवादिनः ॥ ७४ ॥ तदचिन्त्यैवदितिजो
न्यस्तचित्तोऽभवत्क्षणात् ॥ यावद्भजघटाघण्टाघनत्कारगवोत्कटाम् ॥ ७५ ॥ तद्वत्तुरङ्गसङ्घातहेपोत्साहविभूषिताम् ॥ सैन्यैस्सेनान्तरोदग्रध्वजरा
जैर्विराजिताम् ॥ ७६ ॥ विमानैश्चाद्भुताकारैश्चलितामलचामरैः ॥ विभूषणपिनद्धांचकिन्नरोद्गीतनादिताम् ॥ ७७ ॥ नानानाकतरूत्फुल्लकुसुमा
पीडधारिणीम् ॥ विशोकास्त्रपरिस्फारचर्मनिर्मलदर्शिनीम् ॥ ७८ ॥ विद्युत्पुष्टद्युतिधरांनानावाद्यविनादिताम् ॥ सेनांनाकसदादैत्यःप्रासादस्थोव्य
लोकयत् ॥७९॥सचिन्तयामासतदाकिञ्चिद्विभ्रान्तमानसः ॥ अपूर्वःकोभवेद्योद्धायोमयानविनिर्जितः ॥१८०॥ ततश्चिन्ताकुलोदैत्यःशुश्रावकटुका
क्षरम् ॥ सिद्धबन्दिभिरुद्घुष्टमिदंहृदयदारुणम् ॥ ८१ ॥ बन्दिनउचुः ॥ जयातुलशक्तिर्दीधितिपञ्चभुजदण्डप्रचण्डतररभससुरवदनकुमुदविका
सनविलासनेत्रकुमारवर ॥ ८२ ॥ जयदितिजकुलमहोदधिवडवानलमधुरमयूररथसुरमुकुटकोटिकुञ्चितचरणनखाङ्गमहासेन ॥ ८३ ॥ जयचलि

५० पु०
॥ १५४ ॥

तललितचूडाकलापनवविमलकमलदण्डकान्तदैत्येशवंशदुःसहदावानल ॥ ८४ ॥ जयविशाखविभोजयबालसप्तवासरभुवनालिशोकशमनजय
सकललोकदितिसुतधुरन्धरनाशकस्कन्द ॥ ८५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ श्रुत्वैतत्तारकःसर्वमुद्घुष्टदेवबन्दिभिः ॥ सस्मारब्रह्मणोवाक्यं वधं बालादुप
स्थितम् ॥ ८६ ॥ स्मृत्वाधर्मौघविध्वंसीसदावीरपदानुगः ॥ मन्दिरात्रिर्जगामाशुशोकप्रस्तेनचेतसा ॥ ८७ ॥ कालनेमिमुखादैत्याःसन्त्रस्ता
भ्रान्तचेतसः ॥ स्वेष्णीकेषुचतदात्वरविस्मितचेतसः ॥ हिरण्यकशिपुंप्राहदानवानांधुरन्धरः ॥ ८८ ॥ तारकउवाच ॥ त्रपाकरंभवेन्मह्यंबलाद
स्मात्पलायनम् ॥ यद्यहं हन्ते वेयामिसोऽपि वैकमलाश्रितः ॥ ८९ ॥ हत्वाहं बालकं चैनं दुस्पर्शः स्यामकारणम् ॥ यातधावतगृहीतयोजयध्वं वरू
थिनीम् ॥ ९० ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ कुमारंतारकोदृष्ट्वा बभाषे भीषणाकृतिः ॥ ९१ ॥ तारकउवाच ॥ किं बालयोद्धकामोऽसि क्रीडकन्दुकलीलया ॥
यैरसित्वं विमृष्टोऽत्र सङ्गरे ते हि भीरवः ॥ ९२ ॥ बालत्वादथ ते बुद्धिरेवं स्वल्पार्थदर्शिनी ॥ कुमारोऽपितमग्रस्थं बभाषे हर्षवत्तमम् ॥ ९३ ॥ कुमार
उवाच ॥ शृणु तारकशास्त्रार्थं इह नैव निरूप्यते ॥ शस्त्रैरर्थान दृश्यन्ते समरे निर्भरं भवे ॥ ९४ ॥ शिशुत्वं मा वमं स्थामे शिशुः कष्टो भुजङ्गमः ॥ दुष्प्रेक्षो भास्करो
बालस्तथा हं दुर्जयः शिशुः ॥ अल्पाक्षरो न मन्त्रः किं स स्फुरो दैत्य दृश्यते ॥ ९५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ कुमारं प्रोक्तवत्येवं दैत्यश्चिक्षेप मुद्गरम् ॥ कुमारस्तंतु चिच्छेद
चक्रेणामोघवर्चसा ॥ ९६ ॥ ततश्चिक्षेप दैत्येन्द्रो भिन्दिपालमयो मयम् ॥ करेण तंच जग्राह कार्तिकेयोऽमरारिहा ॥ ९७ ॥ गदां सुमोच दैत्याय स सु
त्थाय खरस्वनाम् ॥ तथा हतस्ततो दैत्यश्चकम्पेऽचलराडिव ॥ ९८ ॥ मेने च दुर्जय दैत्यस्तदा बालं सुदुःसहम् ॥ चिन्तयामास बुद्ध्या वै प्रापः कालो न
संशयः ॥ ९९ ॥ कम्पितंच समालोक्य कालनेमि पुरोगमाः ॥ सर्वे दैत्यैश्च राजधनुः कुमारं रणदारुणम् ॥ १०० ॥ सतैः प्रहारैरस्पृष्टस्तथा कुशैर्महाद्युतिः ॥
सबालो बलिभिर्वैरयुध्य हानवैरण ॥ १ ॥ रणशौण्डाश्च दैत्येन्द्राः पुनर्जघ्नुः शिलीमुखैः ॥ कुमारं समरे दैत्या बलिनो देवकण्टकाः ॥ २ ॥ कुमार
स्य व्यथानाभूद्वैत्यास्त्रनिहतस्य तु ॥ प्राणान्तकरणं जातं देवानां दानवाहवम् ॥ ३ ॥ देवात्रिपीडितान् दृष्ट्वा कुमारः कोपमाविशत् ॥ ततोऽस्त्रैर्दारया
मासदानावानामनीकिनीम् ॥ ४ ॥ तैरस्त्रैर्निष्प्रतीकारैस्ताडितास्सुरकण्टकाः ॥ कालनेमिमुखाः सर्वे रणे ह्यासन्पराङ्मुखाः ॥ ५ ॥ विदुतेषु च
दैत्येषु प्रहतेषु समन्ततः ॥ किन्नरोद्धारगीतैश्च हास्यसंन्यस्तचेतनः ॥ ६ ॥ जघ्ने कुमारं गदयानिष्टकनकत्विषा ॥ शरैर्मयूरचित्रैश्च कारविमुखं रणे
॥ ७ ॥ दृष्ट्वा पराङ्मुखो देवो मुत्तरक्तं स्ववाहनम् ॥ जग्राह शक्तिविमलारणे कनकभूषणाम् ॥ ८ ॥ बहुना हेमकेयूररुचिरेण षडाननः ॥ ततोऽब्रवीन्महा
सेनस्तारकं दानवाधिपम् ॥ ९ ॥ महासेनउवाच ॥ तिष्ठतिष्ठ सुदुर्बुद्धेयमलोकं विलोकय ॥ हतो ह्यसिमया शक्त्या स्मरस्वं दैत्यचेष्टितम् ॥ १० ॥ पुलस्त्य

प्र.सू.सं.
अ० ४६

॥ १५४ ॥

उवाच ॥ इत्युक्त्वा तु ततः शक्तिमुमोच दितिजं प्रति ॥ साकुमारभुजोत्सृष्टा तत्केयूररवानुगा ॥ ११ ॥ विभेददैत्यहृदयं वज्रशैलेन्द्रकर्कशम् ॥
 गतासुः सपपातोर्व्याप्रलये भूधरो यथा ॥ १२ ॥ विकीर्णमुकुटोष्णीषो विस्रस्ताखिलभूषणः ॥ तस्मिन्विनिहते दैत्ये दानवानां धुरन्धरं ॥ १३ ॥ नाभूत्क
 श्चित्तादुःखी न रेकेष्वपि पापकृत् ॥ स्तुवन्तः षण्मुखं देवाः प्राक्रीडन्नागतस्मिताः ॥ १४ ॥ जग्मुः स्वानेव भुवनान्निरस्यासंस्तथोत्सुकाः ॥ ददुश्चापिवरं
 सर्वे देवास्ते षण्मुखा यतु ॥ १५ ॥ तुष्टाः सम्प्राप्तसर्वार्थास्सहसिद्धैस्तपोधनैः ॥ १६ ॥ देवा ऊचुः ॥ यः पठेत्स्कन्दसम्बन्धां कथामेतां महायतिः ॥ शृणुयाच्छ्रावये
 द्रापि स भवेत्कीर्तिमान्नरः ॥ १७ ॥ ब्रह्मायुः सुभगः श्रीमान्कीर्तिमाञ्जु भदर्शनः ॥ भूतेभ्यो निर्भयश्चापि सर्वदुःखविवर्जितः ॥ १८ ॥ सन्ध्या
 मुपास्य यः पूर्वांस्कन्दस्य चरितं पठेत् ॥ स युक्तः किन्नरैः सर्वैर्महाधनपतिर्भवेत् ॥ १९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे कुमारसंभवतारकवधो नाम
 षट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ भीष्म उवाच ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामि हिरण्यकशिपोर्वधम् ॥ नरसिंहस्य माहात्म्यं तथा पापविनाशनम्
 ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ पुराकृतयुगे राजन्हिरण्यकशिपुः प्रभुः ॥ दैत्यानामादिपुरुषश्चकार समहत्तपः ॥ २ ॥ दशवर्षसहस्राणि दशवर्षशता
 नि च ॥ जलवासी समभवत्स्नानमौनधृतव्रतः ॥ ३ ॥ वृतः शमदमाभ्यां च ब्रह्मचर्येण चैव हि ॥ ब्रह्माप्रीतोऽभवत्तस्य तपसानियमेन च ॥ ४ ॥ ततः
 स्वयम्भूर्भगवान्स्वयमागत्य तत्र हि ॥ विमानेनार्कवर्णेन हंसयुक्तेन भास्वता ॥ ५ ॥ आदित्यैर्वसुभिः साध्यैर्मरुद्भिर्देवतैस्सह ॥ रुद्रैर्विश्वसहायैश्च यक्ष
 राक्षसपन्नगैः ॥ ६ ॥ दिग्भिश्चैव विदिग्भिश्च नदीभिः सागरैस्तथा ॥ नक्षत्रैश्च मुहूर्तैश्च खचरैश्च महाग्रहैः ॥ ७ ॥ देवैर्ब्रह्मर्षिभिः सार्द्धसिद्धैः सप्त
 र्षिभिस्तथा ॥ राजर्षिभिः पुण्यकृद्भिर्गन्धर्वाप्सरसांगणैः ॥ ८ ॥ चराचरगुरुः श्रीमान्वृतः सर्वैर्दिवौकसेः ॥ ब्रह्मा ब्रह्मविदां श्रेष्ठो दैत्यं वचनमब्र
 वीत् ॥ ९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ प्रीतोऽस्मितवभक्तस्य तपसानेन सुव्रतः ॥ वरं वरय भद्रं ते यथेष्टं काममाप्नुहि ॥ १० ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ न देवाः सुरगन्धर्वा
 न यक्षो रगराक्षसाः ॥ न मानुषाः पिशाचाश्च हन्युर्मादेव सत्तम ॥ ११ ॥ ऋषयो मानवाः शापैर्न शपेयुः पितामह ॥ यदि मे भगवान्प्रीतो वर एष वृत्तो मया
 ॥ १२ ॥ न शस्त्रेण न चास्त्रेण गिरिणा पादपेन वा ॥ न शुष्केण न चार्द्रेण न स्याच्चान्येन मे वधः ॥ १३ ॥ भवेयमहमेवार्कः सोमो वायुर्दुताशनः ॥ सलिलं चा
 न्तरिक्षं च नक्षत्राणि दिशो दश ॥ १४ ॥ अहं क्रोधश्च कामश्च वरुणो वासवो यमः ॥ धनदश्च धनाध्यक्षो यक्षः किम्पुरुषाधिपः ॥ १५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एष दिव्यो वर
 स्तातमया दत्तस्तवाद्भुतः ॥ सर्वकामप्रदो वत्सप्राप्त्यसित्वं न संशयः ॥ १६ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एवमुक्त्वा स भगवाञ्जगामाकाशमेव हि ॥ वैराजं ब्रह्म स
 दनं ब्रह्मर्षिगणसेवितम् ॥ १७ ॥ ततो देवाश्च गन्धर्वाः ऋषिभिः सह चारणाः ॥ वरप्रदानं श्रुत्वा विपितामहमुपस्थिताः ॥ १८ ॥ देवा ऊचुः ॥ वरप्रदानाद्

प० पु०
१५५ ॥

गवन्वधिष्यतिसनोऽसुरः ॥ तत्प्रसादश्चभगवन्वधोऽप्यस्यविचिन्त्यताम् ॥ १९ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ भगवान्सर्वभूतानामादिकर्तास्वयंप्रभुः ॥
स्रष्टाचहव्यकव्यानामव्यक्तप्रकृतिःपरः ॥ २० ॥ सर्वलोकहितंवाक्यंश्रुत्वादेवःप्रजापतिः ॥ आश्वासयामासतदासुशीतैर्वचनाम्बुभिः ॥ २१ ॥ ब्रह्मो
वाच ॥ अवश्यंत्रिदशस्तेनप्राप्तव्यंतपसःफलम् ॥ तपसोऽन्तेऽस्यभगवान्वधंविष्णुःकरिष्यति ॥ २२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तच्छ्रुत्वाविबुधावाक्यं
सर्वेपङ्कजजाननात् ॥ स्वानिस्थानानिदिव्यानिविप्रजग्मुर्मुदान्विताः ॥ २३ ॥ लब्धमात्रेवरेसोऽथप्रजास्सर्वाअवाधत ॥ हिरण्यकशिपुर्देत्योवर
दानेनगर्वितः ॥ २४ ॥ आश्रमेषुमहाभागान्मुनीन्वैशंसितव्रतान् ॥ सत्यधर्मपरान्दान्तान्धर्पयामासदानवः ॥ २५ ॥ देवांसिभुवनस्थांश्चपराजि
त्यमहासुरः ॥ त्रैलोक्यंवशमानीयस्वर्गेवसतिदानवः ॥ २६ ॥ यदावरमदोत्सिक्तश्चोदितःकालधर्मेणा ॥ यज्ञियानकरोद्देत्यानयज्ञियांश्चदेवतान्
॥ २७ ॥ तदादैत्याश्चसाध्याश्चविश्वेचवसवस्तथा ॥ रुद्रादेवगणायक्षादेवद्विजमहर्षयः ॥ २८ ॥ शरण्यंशरणंविष्णुमुपतस्थुर्महाबलम् ॥ देवदेवं
यज्ञमयंवासुदेवंसभातनम् ॥ २९ ॥ देवाउचुः ॥ नारायणमहाभागदेवास्त्वांशरणंगताः ॥ त्रायस्वजहिदैत्येन्द्रंहिरण्यकशिपुंप्रभो ॥ ३० ॥ त्वंहि
नःपरमोदातात्वंहिनःपरमोगुरुः ॥ त्वंहिनःपरमोदेवोब्रह्मादीनांमरोत्तमः ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भयंत्यजध्वममराअभयंवोददाम्यहम् ॥ तथैव
त्रिदिवंदेवाःप्रतिपद्यतमाचिरम् ॥ ३२ ॥ एनंहिसगणंदैत्यंवरदानेनगर्वितम् ॥ अवध्यममरेन्द्राणांदानवेन्द्रंनिहन्म्यहम् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
एवमुक्त्वातुभगवान्विश्वपोविष्णुरव्ययः ॥ हिरण्यकशिपुस्थानंजगामहरिरीश्वरः ॥ ३४ ॥ तेजसाभास्कराकारःशशीकान्त्येवचापरः ॥ नरस्यकृत्वा
धृतनुंसिंहस्यार्द्धतनुंतथा ॥ ३५ ॥ नारसिंहेनवपुषापाणिसङ्ग्रह्यपाणिना ॥ ततोददर्शविस्तीर्णादिव्यांरम्यामनोरमाम् ॥ ३६ ॥ सर्वकामयुतांशुभ्रांहिर
ण्यकशिपोःसभाम् ॥ विस्तीर्णांयोजनशतंशतमध्यर्द्धमायताम् ॥ ३७ ॥ वैहायसींकामगमांपञ्चयोजनमुच्छ्रिताम् ॥ जराशोकक्षमापेतानिष्प्रक
म्यांशिवांसुखाम् ॥ ३८ ॥ वेश्मासनवतींरम्यांज्वलन्तीमिवतंजसा ॥ अन्तःसलिलसंयुक्तांविहितांविश्वकर्मणा ॥ ३९ ॥ दिव्यवर्णमयैर्वृक्षैःफलपुष्पप्रदेयु
ताम् ॥ नीलपीतासितश्यामैःश्वेतैर्लोहितकैरपि ॥ ४० ॥ अवदातैस्तथागुल्मेरक्तमञ्जरिधारिभिः ॥ सिताभ्रघनसङ्काशांप्रवन्तींचददर्शसः ॥ ४१ ॥
रश्मिमतीस्वभावेनदिव्यगन्धमनोरमा ॥ सुसुखानचदुःखासानशीतानचघर्मदा ॥ ४२ ॥ नक्षुत्पिपासेष्टानिवाप्राप्यतांप्राप्नुवन्तिते ॥ नानारूपैरुपकृता
सुचित्रैश्चसुभास्वरैः ॥ ४३ ॥ अतिचन्द्रातिसूर्यातिशिखिकान्तिस्वयम्प्रभा ॥ दीप्यतेनाकपृष्ठस्थाभासयन्तीविभासुरा ॥ ४४ ॥ सर्वेचकाशिरेतस्यांसुदि
ताश्चैवेमानुषाः ॥ रसवच्चप्रभूतंचभक्ष्यभोज्यान्नमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ पुण्यगन्धाःस्रजश्चापिनित्यकालफलाद्रुमाः ॥ उष्णेशीतानितोयानिशीतेचोष्णानि

प्र.सु.सं.
अ० ४७

॥ १५५ ॥

सन्तिवै ॥ ४६ ॥ पुष्पिताग्रांमहाशाखान्प्रवालाङ्कुरधारिणः ॥ लतावितानसंछन्नाङ्कलग्नैक्षिप्तप्रभुः ॥ ४७ ॥ गन्धवन्तिचपुष्पाणिस्सवन्ति
 फलानिच ॥ तानिशीतानिचोष्णानितत्रतत्रसरांसिच ॥ ४८ ॥ अपश्यद्भूपतीर्थानिसभायांतस्यसप्रभुः ॥ नलिनैःपुण्डरीकैश्चशतपत्रैःसुगन्धिभिः ॥
 ४९ ॥ रक्तैःकुवलयैश्चैवकह्लारैरुत्पलैस्तथा ॥ नानाश्चर्यसमोऽनैःपुष्पैरन्यैश्चसुप्रियैः ॥ ५० ॥ कारण्डवैश्चक्रवाकैःसारसैःकुररैरपि ॥ विमलस्फ
 टिकाभानिपाण्डुरच्छदनैर्द्विजैः ॥ ५१ ॥ बहुहंसोपगीतानिसार ॥ नानारुतानिच ॥ गन्धयुक्तालतास्तत्रपुष्पमञ्जरिधारिणीः ॥ ५२ ॥ दृष्टवान्भग
 वान्दृष्टःखदिरान्वेतसार्जुनान् ॥ चूतानिम्बानागवृक्षाःकदम्बावकुलाधवाः ॥ ५३ ॥ प्रियङ्गवःपाटलाख्याःशाल्मल्यस्सहरिद्रवाः ॥ शालास्ताला
 स्तमालाश्चचम्पकाश्चमनोरमाः ॥ ५४ ॥ तथैवान्येव्यराजन्तसभायांपुष्पिताद्रुमाः ॥ एलाककुम्भकङ्कोललवलीकर्णपूरकाः ॥ ५५ ॥ मधुकाःको
 विदाराश्चबहुतालसमुच्छ्रयाः ॥ अञ्जनाशोकपर्णासावहवश्चित्रकाद्रुमाः ॥ ५६ ॥ वरुणाश्चपलाशाश्चपनसास्सहचन्दनैः ॥ नीलास्सुमनसश्चैवनी
 पाश्चाश्चत्थतिन्दुकाः ॥ ५७ ॥ पारिजाताश्चतत्त्वोमल्लिकाभद्रदारवः ॥ अटरूपाःपीलुकाश्चतथाचैवैलवालुकाः ॥ ५८ ॥ मन्दारकाःकुरवकाःपुत्रा
 गाःकुटजास्तथा ॥ रक्ताःकुरवकाश्चैवनीलाश्चागरुभिःसह ॥ ५९ ॥ किंशुकाश्चैवभव्याश्चदाडिमावीजपूरकाः ॥ कालेयकादुकूलाश्चहिङ्गवस्तै
 लवर्तिकाः ॥ ६० ॥ खर्जूरानालिकेराश्चहरीतकमधूककाः ॥ सप्तपर्णाश्चविल्वाश्चसयावाश्चशरावताः ॥ ६१ ॥ असनाश्चतमालाश्चनानागुल्मसमावृताः ॥
 लताश्चविविधाकाराःपुष्पपत्रफलोपगाः ॥ ६२ ॥ एतेचान्येचबहवस्तत्रकाननजाद्रुमाः ॥ नानापुष्पफलोपेताव्यराजन्तसमन्ततः ॥ ६३ ॥ चकोराः
 शतपत्राश्चमत्तकोकिलशारिकाः ॥ पुष्पितान्पुष्पिताग्रांश्चसम्पतन्तिमहाद्रुमान् ॥ ६४ ॥ रक्तपीतारुणास्तत्रपादपाग्रगताःखगाः ॥ परस्परम
 वैक्षन्तप्रहृष्टाजीवजीवकाः ॥ ६५ ॥ तस्यांसभायादैत्यन्द्रोहिरण्यकशिपुस्तदा ॥ आसीनआसनेचित्रदशनत्वेप्रमाणतः ॥ ६६ ॥ दिवाकरनिभे
 दिव्येदिव्यास्तरणसंस्तृते ॥ हिरण्यकशिपुर्देत्यआस्तेज्वलितकुण्डलः ॥ ६७ ॥ उपचेरुर्महादैत्याहिरण्यकशिपुस्तदा ॥ दिव्यतालानिगीता
 निजगुर्गन्धर्वसत्तमाः ॥ ६८ ॥ विश्वार्चासहजन्याचप्रम्लोचतिचपूजिता ॥ दिव्याथसौरभेयीचसमीचीपुञ्जिकस्थली ॥ ६९ ॥ मिश्रकेशी
 चरम्भाचचित्रभाश्रुतिभिभ्रमा ॥ चारुनेत्राघृताचीचमेनकाचोर्वशीतथा ॥ ७० ॥ एतास्सहस्रशश्चान्यानृत्यगीतविशारदाः ॥ उपातिष्ठन्तरा
 जानंहिरण्यकशिपुंप्रभुम् ॥ ७१ ॥ उपासतेऽदितेःपुत्राःसर्वेलब्धवरास्तथा ॥ बलिर्विरोचनस्तत्रनरकःपृथिवीसुतः ॥ ७२ ॥ प्रह्लादोविप्रचित्ति
 श्रगविष्ठश्चमहामरः ॥ सुरहन्तादुःखकर्तासुमनास्सुमतिस्तथा ॥ ७३ ॥ यदोदरोमहापार्श्वःऋथनःपिठरस्तथा ॥ विश्वरूपस्सुरूपश्चविश्व

४० पु०
१५६ ॥

कायोमहाबलः ॥ ७४ ॥ दशग्रीवश्चवालीचमेघवासामहासुरः ॥ घटाभोविटरूपश्चज्वलनश्चन्द्रतापनः ॥ ७५ ॥ दैत्यदानवसङ्घास्तेसर्वेज्व
लितकुण्डलाः ॥ स्रग्विणोवार्मिणःसर्वेसर्वेचचरितव्रताः ॥ ७६ ॥ सर्वेलब्धवराःशूरास्सर्वेविहितमृत्यवः ॥ एतेचान्येचबहवोहिरण्यकशिपुंप्रभुम् ॥
॥ ७७ ॥ उपासतेमहात्मानंसर्वेदिव्यपरिच्छदाः ॥ विमानैर्विविधाकारैर्भ्राजमानैरिवाग्निभिः ॥ ७८ ॥ महेन्द्रवपुषःसर्वेविचित्राङ्गदबाहवः ॥
भूषिताङ्गादितेऽयुत्रास्तमुपासतसर्वतः ॥ ७९ ॥ ऐश्वर्यदैत्यसिंहस्ययथातस्यमहात्मनः ॥ नश्रुतंनैवदृष्टंचकस्यापिभुवनत्रये ॥ ८० ॥ रज
तकनकचित्रवेदिकायांपरिकृतरत्नविचित्रवीथिकायाम् ॥ सददर्शमृगाधिपःसभायांसुरुचिरजालगवाक्षशोभितायाम् ॥ ८१ ॥ कनकवलय
हारभूषिताङ्गंदितितनयंसमृगाधिपोददर्श ॥ दिवसकरकरप्रभंज्वलन्तंदितिजसहस्रशतैर्निषेव्यमाणम् ॥ ८२ ॥ ततोदृष्ट्वामहाभागंकालचक्रमि
वागतम् ॥ नारसिंहवपुश्छन्नंभस्मच्छन्नमिवानलम् ॥ ८३ ॥ हिरण्यकशिपोःपुत्रःप्रह्लादोनामवीर्यवान् ॥ दिव्येनवपुषासिंहमपश्यद्देवमागतम् ॥
॥ ८४ ॥ तंदृष्ट्वा रुक्मशैलामामपूर्वातनुमाश्रितम् ॥ विस्मितादानवाःसर्वेहिरण्यकशिपुश्चसः ॥ ८५ ॥ प्रह्लादउवाच ॥ महाराजमहाबा
होदैत्यानामादिसम्भव ॥ नश्रुतंनैवमेदृष्टंनारसिंहमिदंवपुः ॥ ८६ ॥ अव्यक्तंपरमंदिव्यंकिमिदंरूपमागतम् ॥ दैत्यान्तकरणंघोरंशंसतीवमनो
मम ॥ ८७ ॥ अस्यदेवाःशरीरस्थाःसागराःसरितस्तथा ॥ हिमवान्वारियात्रश्च्येचान्येकुलपर्वताः ॥ ८८ ॥ चन्द्रमास्सहनक्षत्रैरादित्योरग्निभिःसह ॥
धनदोवरुणश्चैवयमःशक्रःशचीपतिः ॥ ८९ ॥ मरुतोदेवगन्धर्वाऋषयश्चतपोधनाः ॥ नागायक्षाःपिशाचाश्चराक्षसाभीमविक्रमाः ॥ ९० ॥
ब्रह्मादेवाःपशुपतिर्ललाटस्थाभ्रमन्तिहि ॥ स्थावराणिचसर्वाणिजङ्गमानितथैवच ॥ ९१ ॥ भवांश्चसहितोऽत्माभिःसर्वेदैत्यगणैर्वृतः ॥ विमान
शतसङ्कीर्णासर्वायाभवतःसभा ॥ ९२ ॥ सर्वत्रिभुवनंराजलोकधर्मश्चशाश्वतः ॥ दृश्यतेनरसिंहेऽस्मिन्स्तथेदंनिखिलंजगत् ॥ ९३ ॥
प्रजापतिश्चात्रमनुर्महात्माग्रहाश्चयोगाश्चमहीनभश्च ॥ उत्पातकालश्चधृतिर्मतिश्चरतिश्चसत्यंचतपोदमश्च ॥ ९४ ॥ सनत्कुमारश्चमहानुभावोविश्वे
चदेवाऋषयश्चसर्वे ॥ क्रोधश्चकामश्चतथैवहर्षोदर्पश्चमोहःपितरश्चसर्वे ॥ ९५ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ प्रह्लादस्यवचःश्रुत्वाहिरण्यकशिपुःप्रभुः ॥ उवाच
दोनवान्सर्वान्गणांश्चसगणाधिपः ॥ ९६ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ मृगेन्द्रो गृह्यतामेषअपूर्वातनुमास्थितः ॥ यदिवासंशयःकश्चिद्व्यतावनगोचरः
॥ ९७ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तेदानवगणास्सर्वेमृगेन्द्रंभीमविक्रमम् ॥ परिक्षिपन्तोमुदितास्त्रासयामासुरोजसा ॥ ९८ ॥ सिंहनादंविमुच्याथनरसिंहोमहा
बलः ॥ बभञ्जतांसभांसर्वाव्यादितास्यइवान्तकः ॥ ९९ ॥ सभायांभज्यमानायांहिरण्यकशिपुःस्वयम् ॥ चिक्षेपास्त्राणिसिंहस्यरोषव्याकुल

प्र.सु.सं.
अ० ४७

॥ १५६ ॥

लोचनः ॥ १०० ॥ सर्वास्त्राणामथश्रेष्ठदण्डमस्त्रं सुदारुणम् ॥ कालचक्रंतथाघोरं विष्णुचक्रंतथापरम् ॥ १ ॥ पैतामहं महात्युग्रं त्रैलोक्यनिर्मि-
तं महत् ॥ विचित्रामशनिचक्रं वज्रशूलं चक्रं चालं मुसलं तथा ॥ अस्त्रं ब्रह्मशिरश्चैव ब्राह्ममस्त्रं तथैव च ॥ ३ ॥
नारायणास्त्रं मेन्द्रं च आग्नेयं शैशिरं तथा ॥ वायव्यं मथनं चैव कपालमथ किङ्करम् ॥ ४ ॥ तथा प्रतिहतां शक्तिं क्रौञ्चमस्त्रं तथैव च ॥ मोहनशोषणं चैव
सन्तापनविलापने ॥ ५ ॥ कम्पनं शातनं चैव महास्त्रं चैव रोधनम् ॥ कालमुद्गरमक्षोभ्यं तापनं च महाबलम् ॥ ६ ॥ संवर्तनं मोहनं च तथा मायाधंवर-
म् ॥ गान्धर्वमस्त्रं दयितमसिरत्नं च नन्दकम् ॥ ७ ॥ प्रस्वापनं प्रमथनं वारुणं चास्त्रमुत्तमम् ॥ अस्त्रं पाशुपतं चैव यस्याप्रतिहता गतिः ॥ ८ ॥
एतान्यस्त्राणि दिव्यानि हिरण्यकशिपुस्तदा ॥ असृजन्नरसिंहस्य दीप्तस्याग्नेरिवाद्भुतिम् ॥ ९ ॥ अस्त्रैः प्रज्वलितैः सिंहमावृणोदसुरोत्तमः ॥ वि-
वस्वान्धर्मसमये हिमवन्तमिवांशुभिः ॥ ११० ॥ सद्यमर्षानिलोद्भूतो दैत्यानां सैन्यसागरः ॥ क्षणेनाप्लावयत्सर्वमैनाकमिव सागरः ॥ १११ ॥ प्रा-
सैः पार्श्वैश्च खड्गैश्च गदाभिर्मुसलेस्तथा ॥ वज्रैरशनिभिश्चैव बहुशास्त्रैर्महाद्भुतैः ॥ १२ ॥ मुद्गरैः कूटपाशैश्च शिलोलूखलपर्वतैः ॥ शतघ्नीभि-
श्च दीप्ताभिर्दण्डैरपि सुदारुणैः ॥ १३ ॥ ते दानवाः पाशगृहीतहस्तामहेन्द्रतुल्याशनितुल्यवेगाः ॥ समन्ततोऽभ्युद्यतबाहुकायाः स्थिताः सशी-
र्षा इव नागपोताः ॥ १४ ॥ सवर्णमालाकुलभूषिताङ्गाः सुतीक्ष्णदंष्ट्राकुलवक्रगर्ताः ॥ स्फुरत्प्रभास्ते च सशृङ्गदेहाश्चीनां शुकाभान्ति यथैव हं-
साः ॥ १५ ॥ सोऽसृजद्दानवो मायामग्निवायुसमीरितम् ॥ तमिन्द्रस्तोयदैः सार्धं सहस्राक्षो महाद्भुतः ॥ १६ ॥ महता तोयवर्षेण श-
मयामास पावकम् ॥ तस्यां प्रतिहतायां तु मायायां युधिदानवः ॥ १७ ॥ असृजद्द्वोरसङ्काशं तमस्तीव्रं समन्ततः ॥ तमसा संवृते लोके दैत्ये-
ष्वात्तायुधेषु च ॥ १८ ॥ स्वतेजसा परिवृतो दिवाकर इवोद्भूतः ॥ त्रिशिखांशुकुटीमस्य ददृशुर्दानवारणे ॥ १९ ॥ ललाटस्थां त्रिकू-
टस्थां गङ्गां त्रिपथगामिव ॥ ततः सर्वासु मायासु हतासु दितिनन्दनाः ॥ १२० ॥ हिरण्यकशिपुं दैत्या विषण्णाश्शरणं ययुः ॥ ततः प्रज्व-
लितः क्रोधात्प्रदहन्निव त्रेजसा ॥ २१ ॥ तस्मिन्कुद्रे तु दैत्येन्द्रे तमोभूतमभूजगत ॥ आवहः प्रवहश्चैव विवहोऽथ समीरणः ॥ २२ ॥ परावह-
स्संवहश्च उदहश्च महाबलः ॥ तथा परिवहः श्रीमानुत्पातभयशंसिनः ॥ २३ ॥ इत्येवं क्षुभिताः सप्तमरुतो गगने चराः ॥ ये ग्रहास्सर्वलोकस्य क्षये प्रा-
दुर्भवन्ति हि ॥ २४ ॥ ते सर्वे गगने दृष्टाव्यचरंश्च यथा सुखम् ॥ अयोगतश्चाप्यचरद्योगं निशि निशाचरः ॥ २५ ॥ सग्रहः सह नक्षत्रैस्तारापतिरिदम-
॥ विवर्णतां च भगवान्गतो दिवि दिवाकरः ॥ २६ ॥ कृष्णः कबन्धश्च तदालक्ष्यते सुमहान् दिवि ॥ असृजच्चासितां सूर्यो धूमवत्तां विभावसुः ॥ २७ ॥

प० पु०

१५७ ॥

गगनस्थश्चभगवानभीक्ष्णपरिविष्यते ॥ सप्तधूमनिभाघोराःसूर्यादिविसमुत्थिताः ॥ २८ ॥ सोमस्यगगनस्थस्यग्रहास्तिष्ठन्तिशृङ्गाः ॥
वामेचदक्षिणेचैवस्थितौशुक्रवृहस्पती ॥ २९ ॥ शनैश्चरोलोहिताङ्गोलोहिताङ्गसमद्युतिः ॥ समंसमधिरोहन्तसर्वेवैगगनेचराः ॥ १३० ॥ शृङ्गा
णिशानकैर्घोरायुगान्तावर्त्तनग्रहाः ॥ चन्द्रमाश्चसनक्षत्रोग्रहैःसहतमोनुदः ॥ ३१ ॥ चराचरविनाशायरोहिणीनाभ्यनन्दत ॥ गृहीतोराहुणाचन्द्र
उल्काभिरभिहन्यते ॥ ३२ ॥ उल्काःप्रज्वलिताश्चन्द्रेव्यचरन्त्यथासुखम् ॥ देवानामधिर्षोदेवःसोऽप्यवर्षतशोणितम् ॥ ३३ ॥ अपतद्गगनादुल्कावि
द्युद्रूपामहास्वना ॥ अकालेचद्रुमास्सर्वेषुष्यन्तिचफलन्तिच ॥ ३४ ॥ लताश्चसफलाःसर्वायाआहुर्देत्यनाशिकाः ॥ फलेफलान्यजायन्तपुष्पेषु
ष्पन्तैवच ॥ ३५ ॥ उन्मीलन्तिनिर्मीलन्तिहसन्तिप्ररुदन्तिच ॥ विक्रोशन्तिचगम्भीरधृमायन्तेज्वलन्तिच ॥ ३६ ॥ प्रतिमास्सर्वदेवानां
कथयन्त्योमहद्भयम् ॥ आरण्यैःसहसंसृष्टाग्राम्याश्चमृगपक्षिणः ॥ ३७ ॥ चुक्रुशुर्भैरवंतत्रमृगयुद्धउपस्थिते ॥ नद्यश्चप्रतिकूलाःप्रवहन्तिकलुपो
दकाः ॥ ३८ ॥ नप्राकाशन्तचदिशोरक्तरेणुसमाकुलाः ॥ वानस्पत्यानपूज्यन्तेपूजनार्हाःकथञ्चन ॥ ३९ ॥ वायुवेगेनहन्यन्तेभज्यन्तेप्रणमन्तिच ॥
तथाचसर्वभूतानांछायानपरिवर्त्तते ॥ १४० ॥ अपरेणगतेसूर्येसलोकानांयुगक्षय ॥ तदाहिरण्यकशिपोर्देत्यस्योपरिवेश्मनः ॥ ४१ ॥ भाण्डा
गारायुधागारेनिविष्टमभवन्मधु ॥ असुराणांविनाशायसुराणांविजयायच ॥ ४२ ॥ दृश्यन्तेविविधोत्पाताघोगघोरनिदर्शनाः ॥ एतेचान्यचवहवो
घोररूपाःसमुत्थिताः ॥ ४३ ॥ देत्येन्द्रस्यविनाशायदृश्यन्तेरणशंसिनः ॥ मेदिन्यांकम्पमानायादैत्येन्द्रेणमहात्मना ॥ ४४ ॥ महीधरानागगणा
निपेतुरमितोजसः ॥ विषज्वालाकुलैर्वक्त्रैर्विमुञ्चन्तोहुताशनम् ॥ ४५ ॥ चतुःशीर्षाःपञ्चशीर्षाःसप्तशीर्षाश्चपन्नगाः ॥ वासुकिस्तक्षकश्चैवकार्कोटकधनञ्जयौ
॥ ४६ ॥ एलामुखःकालियश्चमहापद्मश्चवीर्यवान् ॥ सहस्रशीर्षश्शुद्धाङ्गोहेमतालध्वजःप्रभुः ॥ ४७ ॥ शेषोऽनन्तोमहानागोह्यप्रकम्प्यश्चकम्पिताः ॥
दीप्यन्तेऽन्तर्जलस्थानिपृथिवीविवराणिव ॥ ४८ ॥ सप्तदैत्येन्द्रकोपेनकम्पितानिसमन्ततः ॥ नानातेजोधराश्चापिपातालतलचारिणः ॥ ४९ ॥
पातालेसहसाक्षुब्धेदुष्टप्रकम्प्याःप्रकम्पिताः ॥ हिरण्यकशिपुर्देत्यस्तदासंसृष्टवान्महीम् ॥ १५० ॥ सन्दष्टौष्टुटःक्रुद्धोवराहइवपूर्वजः ॥ गङ्गाभा
गीरर्थाचैवकौशिकीसरयूरपि ॥ ५१ ॥ यमुनाचाथकावेरीकृष्णावेणीचनिम्नगा ॥ तुङ्गाभद्रामहावेगानर्दागोदावरीतथा ॥ ५२ ॥ चर्मण्वतीचसिन्धुश्च
तथानदनदीपतिः ॥ मेलकप्रभवश्चैवशोणोमणिनिभोदकः ॥ ५३ ॥ नर्मदाचशुभस्रोतास्तथावेनवतीनदी ॥ गोमतीगोकुलाकीर्णातथापूर्वासरस्वती
॥ ५४ ॥ महाकालमहीचैवतमसापुष्पवाहिनी ॥ जम्बूद्वीपंरत्नवच्चसर्वरत्नोपशोभितम् ॥ ५५ ॥ सुवर्णपुटकंचैवसुवर्णाकरमण्डितम् ॥ महानदश्च

प्र.सु.खं.

अ० ४७

॥ १५७ ॥

लौहित्यशैलःकाञ्चनशोभितः ॥ ५६ ॥ पत्तनंकोशकाराणांकिञ्चिजताकरम् ॥ मगधाश्चमहाग्रामाःपुण्ड्राउग्रास्तथवच ॥ ५७ ॥ सुग्रामल्ला
विदेहाश्चमालवाःकाशिकोसलाः ॥ भवनंवैनतेयस्यदैत्येन्द्रेणाभिकम्पितम् ॥ ५८ ॥ कैलासशिखराकारंयत्कृतंविश्वकर्मणा ॥ रत्नतोयोमहाभीमो
लौहित्योनामसागरः ॥ ५९ ॥ उदयश्चमहाशैलउच्छ्रितःशतयोजनम् ॥ सुवर्णवेदिकःश्रीमान्मेघपङ्क्तिनिषेवितः ॥ १६० ॥ भ्राजमानोऽर्कसदृशैर्जा
तरूपमयैर्द्रुमः ॥ सालैस्तालैस्तमालैश्चकार्णिकैश्चपुष्पितैः ॥ ६१ ॥ अयोमुखश्चविख्यातःसर्वतोधातुमण्डितः ॥ तमालवनगन्धश्चपर्वतोमलयः
शुभः ॥ ६२ ॥ सुराष्ट्राश्चसवाहीकाश्शूद्राभीरास्तथैवच ॥ भोजाःपाण्ड्याश्चवङ्गाश्चकलिङ्गास्ताम्रलितकाः ॥ ६३ ॥ तथवपौण्ड्राःशुभ्राश्चवामचूडास्सकेर
लाः ॥ क्षोभितास्तेनदैत्येनदेवाश्चाप्सरसाङ्गणाः ॥ ६४ ॥ अगस्त्यभवनंचवयदगस्त्यकृतंपुरा ॥ सिद्धचारणसङ्घैश्चविप्रकीर्णमनोहरम् ॥ ६५ ॥
विचित्रनानाविहगंसुपुष्पितमहाद्रुमम् ॥ जातरूपमयैःशृङ्गेरप्सरोगणसेवितम् ॥ ६६ ॥ गिरिःपुष्पितकश्चैवलक्ष्मीवान्प्रियदर्शनः ॥ उत्थितःसागरंभि
त्त्वाविश्रामश्चन्द्रसूर्ययोः ॥ ६७ ॥ रराजसमहाशृङ्गेर्गगनंविलिखन्निवा ॥ चन्द्रसूर्यांशुसङ्काशैःसागराम्बुसमावृतैः ॥ ६८ ॥ विद्युत्त्वान्पर्वतःश्रीमानायतःशत
योजनम् ॥ विद्युतायत्रसम्पातानिपात्यन्तेनगोत्तमे ॥ ६९ ॥ ऋषभःपर्वतश्चैवश्रीमानृषभसंस्थितः ॥ कुञ्जरःपर्वतःश्रीमानगस्त्यस्यगृहंशुभम् ॥ १७० ॥
विमलाख्याचदुर्द्धर्षासर्पाणांमालतीपुरी ॥ तथाभोगवतीचापिदैत्येन्द्रेणाभिकम्पिता ॥ ७१ ॥ महासेनगिरिश्चैवपारियात्रश्चपर्वतः ॥ चक्रवांश्चगिरिश्चैव
राहश्चैवपर्वतः ॥ ७२ ॥ प्राग्ज्योतिषपुरंचापिजातरूपमयंशुभम् ॥ यस्मिन्नुवासदुष्टात्मानरकोनामदानवः ॥ ७३ ॥ मेघश्चपर्वतश्चष्टोमेघगम्भीरनिस्स्वनः ॥
पटिस्तत्रसहस्राणिपर्वतानांविशांपते ॥ ७४ ॥ तरुणादित्यसङ्काशोमेरुश्चैवमहान्गिरिः ॥ यक्षराक्षसगन्धर्वैर्नित्यंसेवितकन्दरः ॥ ७५ ॥
हेमगर्भोमहासेनस्तथामेघसखोगिरिः ॥ कैलासश्चैवशैलेन्द्रोदंनवेन्द्रेणकम्पितः ॥ ७६ ॥ हेमपुष्करसञ्छन्नंतेनवैखानसंसरः ॥ कम्पितमानसं
चैवहंसकारण्डवाकुलम् ॥ ७७ ॥ त्रिशृङ्गःपर्वतश्चैवकुमारीचसरिद्रा ॥ तुषारचयसञ्छन्नोमन्दरश्चापिपर्वतः ॥ ७८ ॥ उशीरबीजश्च
गिरिर्भद्रप्रस्थस्तथाद्रिश्च ॥ प्रजापतिगिरिश्चैवतथापुष्करपर्वतः ॥ ७९ ॥ देवाभःपर्वतश्चैवतथावैवालुकागिरिः ॥ क्रौञ्चसप्तर्षिशैलरूध्रवर्ण
श्चपर्वतः ॥ १८० ॥ एतेचान्येचगिरयोदेशाजनपदास्तथा ॥ नद्यःससागराःसर्वादानवेनाभिकम्पिताः ॥ ८१ ॥ कपिलश्चमहीपुत्रोव्याघ्रवांश्च
प्रकम्पितः ॥ खेचराश्चनिशापुत्राःपातालतलवासिनः ॥ ८२ ॥ गणस्तथापरोरोद्रोमेघनामाङ्कुशायुधः ॥ ऊर्ध्वगोभीमवेगश्चसर्वएतंऽभिकम्पिताः ॥ ८३ ॥
गदीशूलीकरालश्चहिरण्यकशिपुस्तथा ॥ जीमूतवननिर्घोषोजीमूतइववेगवान् ॥ ८४ ॥ देवारिर्दितिजोदतोन्सिंहसमुपाद्रवत् ॥ सतुतेनतस्तीक्ष्णै

प० पु०
१५८ ॥

मृगेन्द्रेणमहानखैः ॥ तदोङ्कारसहायेनविदार्यनिहतोयुधि ॥ ८५ ॥ महीचकालश्चशशीनभश्चग्रहाश्चसूर्याश्चदिशश्चसर्वाः ॥ नद्यश्चशैलाश्चमहार्णवाश्च
गताःप्रसादंदिदिपुत्रनाशात् ॥ ८६ ॥ ततःप्रमुदितादेवाक्रपयश्चतपोधनाः ॥ तुष्टुवुर्नामभिर्दिव्यैरादिदेवंसनातनम् ॥ ८७ ॥ यत्त्वयाविधृतंदेवना
रसिंहमिदं वपुः ॥ एतदेवार्चयिष्यन्तिपरापरविदोजनाः ॥ ८८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ भवान्ब्रह्माचरुद्रश्चमहेन्द्रोदेवसत्तमः ॥ भवान्कर्त्ताविकर्त्ताचलोका
नांप्रभवोऽव्ययः ॥ ८९ ॥ परांचसिद्धिचपरंचसत्त्वंपरंरहस्यंपरमंहविश्च ॥ परंचधर्मपरमंयशश्चत्वामाहुरग्यंपरमंपुराणम् ॥ ९० ॥ परंचसत्यंप
रमंतपश्चपरंपवित्रंपरमंचमार्गम् ॥ परंचयज्ञपरमंचहोत्रंत्वामाहुरग्यंपरमंपुराणम् ॥ ९१ ॥ परंशरीरंपरमंचब्रह्मपरंचयोगंपरमांचवाणीम् ॥ परंरहस्यंप
रमांगतिंचत्वामाहुरग्यंपरमंपुराणम् ॥ ९२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एवमुक्त्वातुभगवान्सर्वलोकपितामहः ॥ स्तुत्वानारायणंदेवंब्रह्मलोकंगतःप्रभुः ॥
॥ ९३ ॥ ततो नदत्सुतूयेषुनृत्यन्तीष्वप्सरःसुच ॥ क्षीरोदस्योत्तरंकूलंजगामहरिरीश्वरः ॥ ९४ ॥ नारसिंहं वपुर्देवःस्थापयित्वासुदीप्तिमान् ॥ पौराणं
रूपमास्थायप्रययौगरुडध्वजः ॥ ९५ ॥ अष्टचक्रेणयानेनभूतियुक्तेनभास्वता ॥ अव्यक्तप्रकृतिर्देवःस्वस्थानंगतवान्प्रभुः ॥ ९६ ॥ इतिश्रीपाद्मपु
राणेप्रथमेसृष्टिखण्डेनरसिंहप्रादुर्भावोनामसप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ श्रीभीष्मउवाच ॥ नरसिंहस्यमाहात्म्यंविस्तरेणत्वयेरितम् ॥
तथाभवस्यमाहात्म्यंभैरवस्याभिधीयताम् ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तस्यापिदेवदेवस्यशृणुत्वंकर्मचोत्तमम् ॥ आसीद्वैत्योऽन्धकोनामभिन्नाञ्जन
चयोपमः ॥ २ ॥ तपसामहतायुक्तोह्यवध्यस्त्रिदिवौकसाम् ॥ सकदाचिन्महादेवंपार्वत्यासहितंविभुम् ॥ ३ ॥ क्रीडमानंतदादृष्ट्वाहर्तुंदेवींप्रचक्रमे ॥
एतांदेवोहराम्यद्यवियोगेमृत्युमेष्यति ॥ ४ ॥ ततःस्थिराभवित्रीमेभार्यैपालोकसुन्दरी ॥ विम्वोष्ठंचारुवदनंचारुकान्ततरंमुखम् ॥ ५ ॥ यद्येषान
भवेद्भार्याजीवितेकिंप्रयोजनम् ॥ एतांमतिमथास्थायमन्त्रिभिःसहमन्त्र्यच ॥ ६ ॥ चक्रेयोगंससैन्यस्यसेनापतिमभाषत ॥ ७ ॥ अन्धकउवाच ॥
आनयस्वरथंमह्यंजैत्रंदेवनिपातनम् ॥ जयिष्येत्रिदशान्सर्वान्विष्णुरुद्रपुरोगमान् ॥ हरिष्येपर्वतसुतांतयामेऽपहृतंमनः ॥ ८ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥
मन्त्रिणातस्थचारुयातःकनकस्यवधस्सुरैः ॥ परभार्यानुरक्तस्यकृतोदेवःसवासवैः ॥ ९ ॥ श्रुत्वाकोपपरीतात्माबभूवासुरसत्तमः ॥ हत्वातुकनकं
शक्रोभयादन्धासुरस्यच ॥ १० ॥ जगामशरणान्वर्षीकैलासंशङ्करालयम् ॥ दृष्ट्वाप्रणम्यदेवेशंचन्द्रार्द्धकृतशेखरम् ॥ ११ ॥ भीतोविज्ञापयामासधृत
साहस्रलोचनः ॥ १२ ॥ इन्द्रउवाच ॥ अभयंदेहिमेदेवदानवादन्धकादहम् ॥ विभेमितस्यपुत्रोऽद्यमयायुधिनिपातितः ॥ १३ ॥ तद्यावन्नसजाना
तिहतंपुत्रंमहासुरः ॥ तावत्तत्रस्थएवाशुहन्त्यतांमद्रयावहः ॥ १४ ॥ स्त्रीलौल्यादानवःकरःपरभार्यापहारकः ॥ सर्वथाघातनीयस्तेभवतासुरसत्तम

प्र.सु.खं
अ० ४८

॥ १५८ ॥

॥ १५ ॥ पुलस्त्यउवाच॥शक्रस्यैवंवचःश्रुत्वाशरण्यःशङ्करस्तदा ॥ ददावभयमेवासौमाभरितिशतक्रतोः ॥ १६ ॥ दत्ताभयोऽथकैलासादाजगामकुश
 स्थलीम् ॥ वृतोभूतगणैरीशोवधार्थचान्धकस्यतु ॥ १७ ॥ कृत्वारूपमहाकायंविश्वरूपंसुभैरवम् ॥ सपैर्ज्वलद्भिर्धोवद्भिर्भीमंभीमभुजङ्गवत् ॥ १८ ॥
 जटासटाभिराकाशंफणिरत्नशिखार्चिषा ॥ दहन्नतीवतजोभिःकालाग्निरिवसंक्षेपे ॥ १९ ॥ मुखैर्दंष्ट्राङ्कुराङ्गैश्चद्वितीयेन्दुकलोज्ज्वलैः ॥ पातालोदर
 रूपाभैर्भैरवरावनादिभिः ॥ २० ॥ भुजैरनेकसाहसैर्वहुशस्त्रकृतग्रहः ॥ बह्वाभरणभूषाढ्यैरेणेघोरनिनादिभिः ॥ २१ ॥ सिंहचर्मपरीधानंव्याघ्रत्वगुत्त
 रीयकम् ॥ गजाजिनकृताटोपंपतद्भृङ्गरवाकुलम् ॥ २२ ॥ ईदृग्रूपंविधायेशोदनुदैत्यभयावहम् ॥ अवातरन्महीभीमोदनूनाक्षयकारकः ॥ २३ ॥ अ
 न्धासुरोऽपिदनुजःपुत्रंश्रुत्वाहतंयुधि॥क्रोधनतमसाविष्टोरणतूर्याण्यचोदयत् ॥ २४ ॥ संहत्यावहितःप्राप्तोयत्रतेत्रिदशाःस्थिताः ॥ महत्यासेनयासार्द्ध
 रथवारणयुक्तया ॥ २५ ॥ तेदेवादानवान्वीक्ष्यमहाहवकृतादरान् ॥ व्यपयाततनुत्राणाःशम्भुंशरणमन्वयुः ॥ २६ ॥ माभैष्टेतिचतान्देवोदेवानुक्त्वा
 त्रिलोचनः ॥ गृहीत्वाशूलमातिष्ठदंष्ट्रारवधोरुषा ॥ २७ ॥ अन्धकेनाथरुष्टेनशतकोटिशरैर्गणाः ॥ निहताश्चापिदेवानांबहूनामेकताकृता ॥ २८ ॥
 सस्फुलिङ्गार्चिषोवह्नेर्मुञ्चमानःपिनाकधृत् ॥ शरैःसमावृतंचक्रेअन्धकरंथगततः ॥ २९ ॥ दनुनाथोरथस्थोऽथशिथिलःशिथिलायुधः ॥ निमन्त्र्यदानवा
 न्सर्वान्सयोद्धुमुपचक्रमे ॥ ३० ॥ बहुधातद्वलंभग्नंविविधायुधयोधिभिः ॥ युधिर्वीरैर्हतंदेवैःस्थाणुनासख्यमाश्रितैः ॥ ३१ ॥ दानवश्चान्धकःसैन्यंभिन्नं
 दृष्ट्वाकृतंसुरैः ॥ आत्मानंचमहेशेननिरुद्धंबाणकोटिभिः ॥ ३२ ॥ विह्वलीभूतदेहोऽसौधयमालम्ब्यकेवलम् ॥ पिनाकंचैवरुद्रस्यगृह्यरुद्रमताडयत्
 ॥ ३३ ॥ पिनाकस्याभिघातेनरुद्रोभूमिमथागमत् ॥ भूमौनिपातितेदेवेचलितंभुवनत्रयम् ॥ ३४ ॥ तत्पुत्रःसागरावेलांपर्वताःशिखराणिच ॥
 नक्षत्राणिवियोगीनिजग्मुर्मुक्तान्यनेकशः ॥ ३५ ॥ पतितेभुविदेवेशेअन्धकोगदयापुनः ॥ जघानरुषितोनागंहत्वातंपातयद्भुवि ॥ ३६ ॥
 शिवंत्यक्तानागराजःप्रपलाय्यान्यतोगतः ॥ मुहूर्त्तचित्तनालब्ध्वाउत्थितःपरमेश्वरः ॥ ३७ ॥ गृहीत्वापरशुंदिव्यंदानवंनेवपश्यति ॥
 कृत्वातुतामसीमायामायाशतविशारदः ॥ ३८ ॥ तयाविमोहितेदेवेकनुवैदानवोगतः ॥ शम्भोर्भयमथोप्राप्यकिनुपापःकरिष्यति ॥
 ॥ ३९ ॥ तमसाच्छादितायावद्देवाव्याकुलतांगताः ॥ सम्भ्रान्तमानसानीकास्तदोचुःकार्यगौरवात् ॥ ४० ॥ एतस्मिन्नन्तरेसूर्यस्ते
 जोरूपोव्यवस्थितः ॥ उत्तस्थौनरूपेणकुर्वन्वितिमिरादिशः ॥ ४१ ॥ नष्टेमसिहृष्टाङ्गेस्वद्योतेप्रकटस्थिते ॥ देवामुदमवापुस्तेस्पष्टानन
 विलोचनाः ॥ ४२ ॥ उद्दीप्तास्तुसुराःसर्वेगणाःस्कन्दपुरोगमाः ॥ स्तुवन्तिविविधैःस्तोत्रैर्नररूपंदिवाकरम् ॥ ४३ ॥ अनौपम्यंजगद्वापिब्रह्मविष्णुशिवा

प० पु०
१५९ ॥

त्परम् ॥ स्निग्धविद्रुमसच्छायं सिन्दूरारुणसप्रभम् ॥ ४४ ॥ प्रभासन्ततदा दृष्ट्वा पञ्चाङ्गालिङ्गितावनिः ॥ पुनः प्रणामप्रवणं प्रणिधानपुरःसरम् ॥ ४५ ॥ आ
लोक्य स्निग्धया दृष्ट्वा देवदेवं त्रिलोचनः ॥ उवाच स्निग्धगम्भीरवाचा देवं शर्नो हरः ॥ ४६ ॥ हर उवाच ॥ पूरयन्निवते जोभिर्भगवान्भुवनत्रयम् ॥ दैत्यमा
याभिपन्नानां दर्शनाकुलचेतसाम् ॥ प्राणिनामिदमेवैकमविसंवादिदेवतम् ॥ ४७ ॥ अयमेव च संसारसागगत्मकलादपि ॥ सत्त्वानुत्तारग्यन्देवः कर्ण
धारायते प्रभुः ॥ ४८ ॥ यजन्तो जन्तवो भक्त्या यं देवं विविधाः सदा ॥ निःश्रेयसाय कल्पन्ते तं न तो भाम्कं विभुम् ॥ ४९ ॥ यस्तूदयाद्रिशिखरे मुकुटाय
मानलीलागमस्तिभिरलंकुसुमप्रकाशैः ॥ व्याप्य स्वदीधितिगणैः प्रदिशो दिशश्च देदीप्यते स सविता विभवाय लोके ॥ ५० ॥ ब्रह्मेन्द्र रुद्र मरुदच्युतव
ह्निपाथो नाथ प्रयोगनिपुणैश्च ऋषीन्द्रसङ्घैः ॥ श्रेयोऽर्थिभिः प्रतिदिनं हिमसाङ्गगौर्दिव्याङ्गरागपरिलिप्तसमस्तदेहैः ॥ ५१ ॥ पूज्यं वपुस्तव सदा प्रलये
हिवेदैर्गोभिर्विचित्रपदमण्डलमण्डिताभिः ॥ ये त्वां स्तुवन्ति परसन्निसन्नहीनानित्यं प्रसारितकगभुविते भवन्ति ॥ ५२ ॥ ये दद्रुकुष्ठपिष्टिकादिभिर
दिताङ्गाः शीर्णत्वचः कुनखिनश्च्युतकेशपाशाः ॥ देवेश तेऽपि तव पादना भवन्ति सद्यो द्रिष्टुं शरदाकृतयो मनुष्याः ॥ ५३ ॥ सामतिसामगगणा हि म
खार्थकं त्वामध्वर्यवस्त्वृगिति वहुचमुख्यपूगाः ॥ त्वामेव मार्थमितिकायविदोऽधिगन्तुनागाश्च वतिपितरोऽप्यथ सर्वगन्धम् ॥ ५४ ॥ मायेति चोपनि
षदकषण्डे वदेवामर्त्यास्तथावयमिवेह उपासतेऽमी ॥ गन्धर्वकिन्नरगणाः सहचारणैस्तु रूपं तथा च भगवन्प्रतिपद्यसे त्वम् ॥ ५५ ॥ येनार्चयन्ति सत
तं भवतोऽर्च्यमार्च्यं स्तेऽर्चिष्प्रतापितदिगम्बरवित्तहीनाः ॥ क्षुत्क्षामकण्ठजठराघटखर्पणैर्भिक्षामटन्ति परवेश्मं सुतेऽर्थहीनाः ॥ ५६ ॥ उत्फुल्लकोकन
दकोशविशालनेत्रमीपद्विलासलुलिताश्चितपिङ्गतारम् ॥ कामप्रशस्ततरसुन्दरहाररम्यमुत्तुङ्गपीवरपयोधरभारखिन्नम् ॥ ५७ ॥ रम्भोपमोरुपृथुपीननि
तम्बविम्बानद्धक्कणन्मणिरणद्रशनाकलापम् ॥ वृन्दं ललाटतटकोटिपटान्तलम्बिहेमाञ्चलाश्चितमुखकुलपालिकानाम् ॥ ५८ ॥ कान्तं गृहेषु कलगद्गद
भापितानां झङ्कारनूपुररवेण विरावितानाम् ॥ तेषां कृशानुकरमिन्दुसमानकान्तं यैरर्चितोऽसि भगवन्भवमोचनस्त्वम् ॥ ५९ ॥ ब्रह्मात्वमेव हरिरस्य
निलोऽनलोऽसिरुद्रोऽन्तकोऽसिवरुणोऽस्य मराधिपोऽसि ॥ सोमोऽसि वायुरसि भूरसि चेश्वरोऽसि यज्ञोऽसि वित्तपतिरस्य पराजितोऽसि ॥ ६० ॥
ये सप्तसप्तिसुरवाहरणेन मुक्ताभूमावथंति तरसोरुतरं तरीताः ॥ व्योमैतदन्तरहितं परितो हि गत्वा गच्छन्ति न श्रमपदं हिमनागपीमे ॥ ६१ ॥ ध्यानैकयोग
निरताश्च समाधिभावाद्ध्यात्वा पदं तव तुरीयमनन्तमूर्ते ॥ मुक्तामयास्तनुभृतो न भियाभियुक्तास्तद्ब्रह्मशाश्वतमचिन्त्यमनाद्यनन्तम् ॥ ६२ ॥
जन्मादि रोगरहितं परमं पुण्यममीशं जगमरणशोकभयातिरिक्तम् ॥ स्थूलानुभावनगणागणितं विशुद्धं वेदान्तवादिभिरलंपरिमन्यते यत् ॥ ६३ ॥

प्र.सू.ख.
अ० ४८

॥ १५९ ॥

त्वामग्निपुञ्जवपुपंतपसांनिवासंयातादिवंसुचिरकालमुपास्यभक्ताः ॥ भानोसुरासुरसमूहशिगेनिघृष्टपादारविन्दयुगलामलचारुमूर्ते ॥ ६४ ॥
 भूतेशभूतवरदासकृदव्ययात्मन्व्योमाट्टहाससविनर्भुवनैकदीप ॥ ऋक्साममन्त्रयजुषामधिवासनामसृष्टिस्थितिप्रलयकारणलोकपाल ॥ ६५ ॥
 दीनस्यदेवकृपणस्यभवेभवेमेमग्रस्यचारुदविचारमनोरथानि ॥ शश्वद्यतीश्वरशशीकरकङ्कयोरोत्पातोजरामरणशोकरुगान्तरस्य ॥ ६६ ॥
 यःप्रातःसायमिदंमध्याह्नेवापठच्चदीप्तांशोः ॥ सालोक्ययातिरवेःप्राप्नोतिधर्मार्थकामांश्च ॥ ६७ ॥ नित्यंतस्माच्चमूर्याच्चमनसोऽभिहितंच
 यत् ॥ नमस्तदेवदेवेशभक्तानामभयङ्कर ॥ ६८ ॥ सुब्रह्मण्यनमस्तेऽस्तुसर्वदेवनमस्कृत ॥ तिग्मांशोवैनमस्तुभ्यंजगतश्चक्षुषेनमः ॥ ६९ ॥
 प्रभाकरनमस्तेऽस्तुभानोजयजगत्पत ॥ अनेनदनुमुख्येनपीडितोऽहंजगत्पते ॥ ७० ॥ किंकरोमिकथंचैनंघातयामिदिवाकर ॥ ७१ ॥ सूर्यउवाच ॥
 जयशूलेनपापिष्ठमायाशतविशारदम् ॥ जयंप्राप्नुहिदेवेशहत्वाशूलेनचान्धकम् ॥ ७२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ गृह्यशूलंततोदूरमाक्षिपत्तेजसाहरः ॥ ततोऽन्धक
 म्निशूलेनाताडयत्पापकर्मकृत् ॥ ७३ ॥ तस्मिन्युद्धेतथारुद्रोह्यन्धकेनाभिषोडितः ॥ मुमोचवाणमत्युग्रंनान्नापाशुपतंहियत् ॥ पिनाकमानम्यदोभ्यां
 पिनाकीशङ्करःस्वयम् ॥ ७४ ॥ रुद्रवाणविनिर्भेदाद्गुधिरादन्धकस्यतु ॥ अन्धकाश्चसमुत्पन्नाश्शतशोऽथसहस्रशः ॥ ७५ ॥ तेषांविदार्यमाणानांरुधिरा
 दपरेपुनः ॥ वभूवुरन्धकाघोरायैव्याप्तमखिलंजगत् ॥ ७६ ॥ तंतुमायाविनंदंद्वादेवदेवस्तदान्धकम् ॥ पानार्थमन्धकस्यास्यससृजेमातृकास्तदा
 ॥ ७७ ॥ माहेश्वरीतथाब्राह्मीशोरीवावाडवीतथा ॥ सौपर्णीमथवायव्यांशङ्खिनीतैत्तिरीतथा ॥ ७८ ॥ मौरीसौम्यांशिवदूतींचामुण्डामथवारुणीम् ॥
 वाराहीनारसिंहींचवेष्णवींचविभावरीम् ॥ ७९ ॥ शतानन्दांभगानन्दांपिच्छिलांभगमालिनीम् ॥ बालामतिवलारक्तांसुरभीमुखमण्डिताम् ॥ ८० ॥
 मातृनन्दांसुनन्दांचविडालींशकुनींतथा ॥ रेवतींचमहापुण्यांतथैवशिखिपट्टिकाम् ॥ ८१ ॥ शूलेनचततोदैत्यंविभेदत्रिपुरान्तकः ॥ निर्गतंरुधिरंत
 स्मात्पुस्तामातरस्तदा ॥ ८२ ॥ नीरक्तोहितदादैत्यश्शुष्कतांप्रापभूपते ॥ शूलेप्रोतस्तदादैत्योदिव्यवर्षसहस्रकम् ॥ ८३ ॥ महावलेनरुद्रेणविधृतोऽ
 पिमृतोनहि ॥ स्तुतस्तंनतदाशम्भुर्भक्त्यादत्येनसुव्रत ॥ ८४ ॥ अन्धकउवाच ॥ नमोऽस्तुशम्भोभवनाशहेतो नमोऽस्तुतेदेववरप्रसीद ॥ त्वंभूजलाग्नी
 रनभोऽर्कसोमयज्वाष्टमूर्तिर्भवभावनोऽलम् ॥ ८५ ॥ त्वांवैवाणोबहुवाद्येनतोप्यप्राप्तश्चैश्वर्यंस्वेपुरेतत्स्वरक्ष्यम् ॥ रक्षोऽधीशोबाहुभिस्तोत्यशैल्युष्मत्का
 न्तक्लिष्टरूपोह्यनोपीत् ॥ ८६ ॥ प्राप्तोऽप्यैश्वर्यंसर्वरक्षोगणानांपुत्रंचापिप्रोजितंशक्रवन्धम् ॥ ८७ ॥ भवभयहृहरपरमउदारममसुखकरणनिखिलसुरसार ॥
 जितमरुदभिमतवितरणपारतवपदकमलमिहारणसार ॥ ८८ ॥ तवेशपादपङ्कजंकरोतियोनरोहदिसदेशतस्यवाञ्छितंददासिभक्तिभाविनः ॥ मुनी

प० पु०
॥ १६० ॥

श्वराःपुराहरंभवन्तमेवमादरात्प्रपूज्यलिङ्गरूपिणंसमापितामनोग्थान् ॥ ८९ ॥ भवोद्भवैकरूपिणंप्रपञ्चपञ्चकाकृतिविचिन्त्यवृक्षकोटरस्थएषजीवजीव
नम् ॥ भवेद्भवाङ्घ्रिचिन्तनाप्तसर्वकामईश्वरत्वदीयकिङ्करान्वितेपदेपदेसमागतः ॥ ९० ॥ मूढोऽहंनाभिजानामित्वांस्तोतुंभक्तवत्सल ॥ सदीश्वरेणमन
साऽप्यनुकम्प्योरणंगतः ॥ ९१ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इतिस्तुतोमहेशस्तुभक्त्यादैत्येनसादरम् ॥ गणेशतांददौतस्मेनामभृङ्गीरिटीतिच ॥ ९२ ॥
एषतेमहिमाभूपहरस्यभवहारिणः ॥ कथितोविघ्नविघ्नाख्यस्तत्पराणांसुखावहः ॥ ९३ ॥ भीष्मउवाच ॥ मनुष्यस्यापिदेवत्वंसुखंराज्यंधनंयशः ॥
जयंभोग्यंतथारोग्यमायुर्विद्यांश्रियंसुतम् ॥ बन्धुवर्गशिवंसर्वब्रह्मिमेविप्रसत्तम् ॥ ९४ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ एभिर्गुणैर्युतःश्रीमान्सदैवब्राह्मणोभुवि ॥
त्रैलोक्येतुसदामेध्योविप्रदेवोयुगेयुगे ॥ ९५ ॥ पूजयित्वाद्विजान्देवाःस्वर्गभुञ्जन्तिचाक्षयम् ॥ धरामवन्तिराजानोलोकावित्तंसुखंशिवम् ॥ ९६ ॥
लोकेविप्रसमोनास्तिदेवानामपिदेवतम् ॥ सचधर्ममयःसाक्षाद्भुविमुक्तिप्रदोभृशम् ॥ ९७ ॥ लोकानांसगुरुःपूज्यस्तीर्थभूतोऽनघोजनः ॥ सर्वदेवालयः
सत्वोनिर्मितोब्रह्मणापुरा ॥ ९८ ॥ इममर्थपुरापृष्टोनारदेनपितामहः ॥ कस्मिंस्तुपूजितेब्रह्मन्प्रसन्नोमाधवोभवेत् ॥ ९९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ यस्य
विप्राःप्रसीदन्तितस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ तस्माद्ब्राह्मणशुश्रूषुःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ १०० ॥ विष्णुर्ब्राह्मणदेहेषुसदावसतिनान्यथा ॥ तस्माद्ब्राह्मण
पूजायांविष्णुस्तुष्यतितत्क्षणात् ॥ १ ॥ विप्रान्यःपूजयेन्नित्यंदानमानार्चनादिभिः ॥ कृतंक्रतुशतंतेनविध्युक्तंप्रियदक्षिणम् ॥ २ ॥ ब्राह्मणस्यमुखं
क्षेत्रमनूपरमकण्टकम् ॥ वापयेत्सर्वबीजानिसाकृषिस्सार्वकालिकी ॥ ३ ॥ अभिगम्यतुयद्दत्तंयच्चदानंमनोरमम् ॥ विद्यतेसागरस्यान्तोदानस्यान्तो न
विद्यते ॥ ४ ॥ मनसापिनर्हिसन्तिभूदेवमाततायिनम् ॥ मनोऽनुकूलतांयान्तिदेवैरपिचदुर्लभम् ॥ ५ ॥ गृहेयस्यागतोविद्वान्नैराश्रयंनोपगच्छति ॥
सर्वपापक्षयस्तस्यचाक्षयंस्वर्गमश्नुते ॥ ६ ॥ कालेदेशेचपात्रेचविप्रेयच्चार्येद्वसु ॥ तद्धनंचाक्षयंनिद्विजन्मजन्मनितिष्ठति ॥ ७ ॥ नचदारिद्र्य
तामेतिनातुरोनचकातरः ॥ मनोऽनुकूलंप्रमदामर्चयित्वाद्विजाल्लभेत् ॥ ८ ॥ कृत्वासाहसकमार्गिणदद्याद्विप्रायपर्वसु ॥ तद्दानंसुगुणंप्रोक्तमभयंलाभ
एवच ॥ ९ ॥ विप्रपादतलोद्दृष्टिश्चक्षुर्भवेतिःकरः ॥ सकरःश्रीकरोनामअन्यःकर्मकरःकरः ॥ ११० ॥ विप्रपादरजःपूताःपूतास्तज्जलविन्दुभिः ॥
विपद्भिश्चसदापापैर्मुक्तायान्तित्रिविष्टपम् ॥ ११ ॥ विप्रपादरजःपूताःशुचयोगृहचत्वरः ॥ पुण्यक्षेत्रसमास्तेस्युःप्रशस्तायज्ञकर्मसु ॥ १२ ॥ आदौ
ब्रह्ममुखाद्विप्रःसमुद्भूतःपुरानघः ॥ वेदास्तत्रैवसञ्जाताःसृष्टिसंस्थितिहेतवः ॥ १३ ॥ तस्माद्विप्रमुखेवेदाश्चार्षिताःपुरुषेणहि ॥ पूजार्थंसर्वलोकानां
सर्वयज्ञार्थतोभुवम् ॥ १४ ॥ पितृयज्ञेविवाहेचवह्निकार्येषुशान्तिषु ॥ प्रशस्ताब्राह्मणानित्यंसर्वस्वस्त्ययनेषुच ॥ १५ ॥ देवाभुञ्जन्तिहव्यानि

प्र.सु.खं.
अ० ४८

॥ १६०

बलिप्रेतादयोऽसुराः ॥ पितरश्चैव कव्यानि विप्रस्यैव मुखाद्भुवम् ॥ १६ ॥ देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च यो दद्याद्यज्ञकर्मसु ॥ दानं होमं बलिं चैव विना विप्रेण
 निष्फलम् ॥ १७ ॥ भुञ्जन्ति चासुरास्तत्र प्रेता दैत्याश्च राक्षसाः ॥ तस्माद्ब्राह्मणमाहूय तेषु कर्माणि कारयेत् ॥ १८ ॥ काले देशे च पात्रे च लक्षकोटिगुणं
 भवेत् ॥ श्रद्धया च द्विजं दृष्ट्वा प्रकुर्यादभिवादनम् ॥ १९ ॥ दीर्घायुस्तस्य वाक्येन चिरजीवी भवेन्नरः ॥ अनभिवादनाद्विप्रद्वेषादश्रद्धयापि च ॥ १२० ॥
 आयुः क्षीणं भवेत्पुंसां भूतिनाशश्च दुर्गतिः ॥ आयुर्वृद्धिर्यशो वृद्धिर्वृद्धिर्विद्याधनस्य च ॥ पूजयित्वा द्विजान् श्रेष्ठो भवेन्नास्त्यत्र संशयः ॥ २१ ॥ न विप्र
 पादोदककर्दमानि न वेदशास्त्रप्रतिघोषितानि ॥ स्वाहास्वधास्वस्तिविवर्जितानि श्मशानतुल्यानि गृहाणितानि ॥ २२ ॥ नारद उवाच ॥ कश्च पूज्यतमो वि
 स्तीर्थभूतोजनोऽनघः ॥ २४ ॥ नारद उवाच ॥ जातः कः श्रोत्रियस्तात सत्कुले वाप्यसत्कुले ॥ सदसत्कर्मकर्ता वा कः पूज्यो भुवि वा डवः ॥ २५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 सच्छ्रोत्रियकुले जातो ह्यक्रियो नैव पूजितः ॥ असत्क्षेत्रकुले पूज्यो व्यासवैभाण्डकौ यथा ॥ २६ ॥ क्षत्रियाणां कुले जातो विश्वामित्रोऽस्ति मत्समः ॥ वैश्या
 पुत्रो वसिष्ठश्च अन्ये सिद्धा द्विजादयः ॥ २७ ॥ तस्मात्सच्छ्रोत्रियादीनां शृणु पुत्रकलक्षणम् ॥ धरायां तीर्थभूतानां सर्वपापहराय च ॥ २८ ॥ जन्मना ब्राह्मणो
 ज्ञेयः संस्कारैर्द्विज उच्यते ॥ विद्यया याति विप्रत्वं त्रिभिः श्रोत्रियलक्षणम् ॥ २९ ॥ विद्यापूतो मन्त्रपूतो वेदपूतस्तथैव च ॥ तीर्थस्नानादिभिर्मध्यो विप्रः पूज्य
 तमः स्मृतः ॥ ३० ॥ नारायणे सदा भक्तः शुद्धान्तकरणस्तथा ॥ जितेन्द्रियो जितक्रोधस्समः सर्वजनेषु च ॥ ३१ ॥ गुरुदेवातिथेर्भक्तः पित्रोः शुश्रूषणे
 रतः ॥ परदारमनो यस्य कदाचिन्नैव मोदत ॥ ३२ ॥ पुराणकथको नित्यं धर्माख्यानस्य सन्ततिः ॥ अस्यैव दर्शनान्नित्यमश्वमेधादिजं फलम् ॥ ३३ ॥
 संलापे गतिमेत्यस्य भागीरथ्यापुवस्य च ॥ व्रतैश्च विविधः पूतो नित्यस्नानद्विजार्चनैः ॥ ३४ ॥ मित्रामित्रे दयालुः स्यात्समः सर्वजनेषु च ॥ परस्त्वं न हरेद्य
 स्तुतृणमप्यटवीगतम् ॥ ३५ ॥ कामक्रोधादिनिर्मुक्त इन्द्रियैरजितः पुमान् ॥ परदारान्न गृह्णाति मनसापि गृहागतान् ॥ ३६ ॥ नारद उवाच ॥ गायत्र्या लक्षणं
 किं वा प्रत्येकाक्षरजं गुणम् ॥ कुक्षिचरणगोत्राणां तस्या ब्रह्मिणु निश्चयम् ॥ ३७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ छन्दोगायत्री गायत्र्याः सविता देवता भुवम् ॥ शुक्लवर्णा त्वग्रिमु
 खा विश्वामित्रऋषिस्तथा ॥ ३८ ॥ ब्रह्मणश्शिर आरूढारुद्रविष्णु हृदि स्थिता ॥ उपनयने नियोगः स्यात्साङ्ख्यायनसगोत्रजा ॥ ३९ ॥ त्रैलोक्यचरणाज्ञेया पृथि
 वी कुक्षिसंस्थिता ॥ चतुर्विंशतिस्थाने च पादादौ मस्तकान्तके ॥ ४० ॥ चतुर्विंशत्यक्षरं न्यस्य ब्रह्मलोकं स विन्दति ॥ प्रत्यर्ण देवतां ज्ञात्वा विष्णुसायुज्यमाप्नु
 यात् ॥ ४१ ॥ अपरं च प्रवक्ष्यामि गायत्र्या लक्षणं भुवम् ॥ सप्तपञ्च तथा ब्रह्मयजुरष्टादशाक्षरम् ॥ ४२ ॥ ज्वलनादिहकारान्तं जले स्थित्वा शतं जपेत् ॥ उपपातक

प० पु०
१६१ ॥

कोट्यातुतथातिपातकैरपि ॥४३॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुक्तायान्तिममालयम् ॥ ॐ अग्नेर्वाक्पुंसियजुर्वेदेननुष्टात्सोमं पिवस्वाहा ॥४४॥ विष्णुमन्त्रं
हामन्त्रं तथामाहेश्वरस्य च ॥ देवीसूर्यगणेशानां तथा क्रतुभुजां सुत ॥ ४५ ॥ यस्य कस्य कुले जातो गुणवानेव तेर्गुणैः ॥ साक्षाद्ब्रह्ममयो विप्रः पूजनीयः
प्रयत्नतः ॥ ४६ ॥ दानं दद्याच्च विधिवत्सदा पर्वणि पर्वणि ॥ अक्षयं लभते दाता जन्मकोटिशतान् प्रति ॥ ४७ ॥ स्वाध्यायनिरतो विप्रो यः पठेत्पा
ठयेत्परान् ॥ धर्मचक्रं आवयेच्छोके सदा चारं श्रुतिं स्मृतिम् ॥ ४८ ॥ पुराणसंहितां नूनं तथैव धर्मसंहिताम् ॥ श्रावयित्वा तु लोकेषु श्रावयित्वा द्विजातिषु
॥ ४९ ॥ उर्व्यां विष्णुसमः सोऽपि पूजनीयो नरैः सुरैः ॥ १५० ॥ यद्रुद्रं चाक्षयं तस्य तीर्थभूतानवस्य च ॥ समानमर्चनं कृत्वा नरो यात्यच्युतालयम्
॥ ५१ ॥ कदाचित्क्रियते पापं विप्रः पापैर्न लिप्यते ॥ चाण्डालस्य गृहे निष्ठो भास्करज्वलनो यथा ॥ ५२ ॥ याजनाध्यापनाद्यौ नात्तथ वा सत्प्रतिग्रहात्
विप्राणां न भवेद्दोषो ज्वलनार्कसमा द्विजाः ॥ ५३ ॥ तान् प्रतिग्रहजान् दोषान् प्राणायामव्यवस्थिताः ॥ नाशयन्तीह पापानि वायुर्मेघमिवाम्बरे ॥ ५४ ॥
गायत्रीं योजयेन्नित्यं प्राणायामसमन्विताम् ॥ प्रत्यक्षरामरैर्युक्तां स्वाङ्गे विन्यस्यतामपि ॥ ५५ ॥ सर्वपापाद्भिर्निर्मुक्तो जन्मकोटिकृतादपि ॥ ब्रह्मणः
पदवीं प्राप्य स गच्छेत्प्रकृतेः परम् ॥ ५६ ॥ प्राणायामयुतां तस्माद्गायत्रीं जपनारद ॥ ५७ ॥ नारद उवाच ॥ प्राणायामाः कथं ब्रह्मन् प्रत्येकाक्षरदेवताः ॥
तेषां न्यासं तथाङ्गेषु वदता तयथाक्रमम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ गुह्यं देवेश त्वपानः स्याद्ब्रह्मदिप्राणोऽस्ति देहिनः ॥ तस्माद्ब्रह्मदं समाकुञ्च्य प्राणेन सह योजयेत्
॥ ५९ ॥ पूरकेण तदा पुत्रकृत्वा कुम्भकमुत्तमम् ॥ प्राणायामत्रयं कृत्वा गायत्रीं सञ्जपेद्विजः ॥ १६० ॥ अनेनैव जपेद्यस्तु महापातकसञ्चयः ॥ सकृ
दुच्चारितेनैव क्षयं यात्युपपातकम् ॥ ६१ ॥ प्रतिवर्णस्वरं ज्ञात्वा विन्यसेद्यः कलेवरे ॥ सजनो ब्रह्मतामेति फलं वक्तुं न शक्नुमः ॥ ६२ ॥ प्रत्यक्षरस्य यद्देवं शृ
णु पुत्रवदाम्यहम् ॥ यजस्वाच पुनर्मातुः स्तनं न पिवति द्विजः ॥ ६३ ॥ आग्नेयं प्रथमं ज्ञेयं वायव्यं तु द्वितीयकम् ॥ तृतीयसूर्यदेवत्यं चतुर्थं वैयंत तथा
॥ ६४ ॥ पञ्चमं यमदेवत्यं वारुणं षष्ठमुच्यते ॥ सप्तमं वारहस्पत्यं तु पार्जन्यं चाष्टमं विदुः ॥ ६५ ॥ ऐन्द्रं च नवमं ज्ञेयं गान्धर्वं दशमं तथा ॥ पौष्णमेकादशं
विद्धि मैत्रं द्वादशकं स्मृतम् ॥ ६६ ॥ त्वाष्ट्रं त्रयोदशं ज्ञेयं वासवं तु चतुर्दशम् ॥ मारुतं पञ्चदशकं सौम्यं षोडशकं स्मृतम् ॥ ६७ ॥ आङ्गिरसं सप्तदशं वैश्वदेवमतः
परम् ॥ आश्विनं चैकोनविंशं प्राजापत्यं तु विंशकम् ॥ ६८ ॥ सर्वदेवमयं ज्ञेयमेकविंशकमक्षरम् ॥ रौद्रं द्वाविंशकं ज्ञेयं ब्राह्मं ज्ञेयमतः परम् ॥ ६९ ॥
वैष्णवं तु चतुर्विंशमेता अक्षरदेवताः ॥ जपकाले तु सञ्चिन्त्यतामुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ १७० ॥ ज्ञात्वा तु देवतास्तस्य वाङ्मयं विदितं भवेत् ॥ सर्वपा
पविनिर्मुक्तो ब्रह्मणः पदवीं व्रजेत् ॥ ७१ ॥ गायत्रीं विन्यसेत्पूर्वशरीरे चात्मनो बुधः ॥ चतुर्विंशतिस्थानेषु आपादमस्तकेषु च ॥ ७२ ॥ तत्का

प्र.सू.सं.
अ० ४८

॥ १६१ ॥

रंविन्यसेद्योगीपादाङ्गुष्ठेविचक्षणः॥ सकारंगुल्फदेशेतुविकारंजङ्घयोर्न्यसेत् ॥ ७३ ॥ तुकारंजानुमध्येचवकारंचोरुदेशतः ॥ रेकारंगुह्यदेशेतुणिकारंवृष
 णेन्यसेत् ॥ ७४ ॥ यङ्कारंकटिदेशेतुभकारंनाभिमण्डले॥ गौकारंजठरेन्यस्यदेकारंस्तनयोर्न्यसेत् ॥ ७५ ॥ वकारंहृदयेन्यस्यस्यकारंकरदेशतः ॥ धीका
 रंवदनेन्यस्यमकारंतालुकेन्यसेत् ॥ ७६ ॥ हिकारंनासिकाग्रेचधिकारंचक्षुषोर्न्यसेत् ॥ योकारंतुभ्रुवोर्मध्येयोकारंचललाटके ॥ ७७ ॥ नःकारंतुमुखेपू
 र्वप्रकारंदक्षिणेमुखे ॥ चोकारंपश्चिमेन्यस्यदकारंचोत्तरेन्यसेत् ॥ ७८ ॥ यात्कारंमूर्ध्निविन्यस्यसर्वव्यापीव्यवस्थितः ॥ एतान्विन्यस्यधर्मात्माब्र
 ह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ७९ ॥ महायोगीमहाज्ञानीपरंनिर्वाणकं व्रजेत् ॥ सन्ध्याकालेपुनर्न्यासंशृणुत्वंतद्यथार्थतः ॥ १८० ॥ ॐभूरितिहृदयेन्यस्य ॐ
 भुवश्शिरसिन्यसेत् ॥ ॐस्वःशिखायैतत्सवितुर्वरेण्यमितिकलेवरे ॥ ८१ ॥ ॐभर्गोदेवस्यधीमहीतिनेत्रयोः ॥ ओंधियोयोनःप्रचोदयादितिकर
 योर्न्यसेत् ॥ ८२ ॥ ॐआपोज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् ॥ इत्युदकस्पर्शमात्रेणपापात्पूतोव्रजेद्धरिम् ॥ ८३ ॥ ॐभूः ॐभुवः ॐस्वः ॐमहः ॐजनः
 ॐतपः ॐसत्यम् ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ ॐआपोज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्मभूर्भुवःस्वरोम् ॥ इतिसव्याहृतिसप्रणवां
 दशोङ्कारांसन्ध्याकालेकुम्भकेनवारत्रयंजप्त्वासूर्योपस्थानेसावित्रीचतुर्विंशत्यक्षरांजप्त्वा महाविद्याधिकोभवति ॥ ब्रह्मत्वंलभते ॥ षट्कुशिलक्षणांपुत्रगाय
 त्रींशृणुयन्ततः ॥ यांज्ञात्वातुपरंब्रह्मस्थानंगच्छतिवैद्विजः ॥ ८४ ॥ ओंतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ ८५ ॥
 अथगायत्रीपञ्चशीर्षलक्षणम् ॥ ॐभूः ॥ ॐभुवः ॥ ॐस्वः ॥ ॐमहः ॥ ॐजनः ॥ ॐतपः ॥ ॐसत्यम् ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यंभर्गोदेवस्यधीमहिधि
 योयोनःप्रचोदयात् ॥ ८६ ॥ सव्याहृतितुगायत्रीपुनर्न्यासंतुकारयेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोविष्णुसायुज्यतांव्रजेत् ॥ ८७ ॥ ॐभूःपादाभ्याम् ॥
 ॐभुवःजानुभ्याम् ॥ ॐस्वःकट्याम् ॥ ॐमहःनाभौ ॥ ॐजनःहृदयेन्यसेत् ॥ ॐतपःकरयोः ॥ ॐसत्यंललाटे ॥ ॐतत्सवितुर्वरेण्यं
 भर्गोदेवस्यधीमहिधियोयोनःप्रचोदयात् ॥ इतिशिखायाम् ॥ ८८ ॥ एवंविप्रोनजानातिसएवब्राह्मणाधमः ॥ नतस्यक्षीयतेपाप्माभवेद्भूरिति
 ग्रहः ॥ ८९ ॥ इमांयोवेत्तिगायत्रीसववीजसमन्विताम् ॥ सवेत्तिचतुरोवेदान्योगज्ञानंजपत्रयम् ॥ १९० ॥ यएनानैवजानातिसशूद्रात्परतःस्मृतः ॥
 तस्यापूतस्यविप्रस्यनदेयंपितृपार्वणम् ॥ ९१ ॥ नस्नानफलदःकश्चित्सर्वचनिष्फलंभवत् ॥ विद्यावित्तंतथाजन्मद्विजत्वंकारणंयतः ॥ ९२ ॥ निष्फलं
 सकलंतस्यमेध्यंपुष्पंयथाऽशुचौ ॥ चतुर्वेदाश्चगायत्रीपुरावैतुलितामया ॥ ९३ ॥ चतुर्वेदात्परागुर्वीगायत्रीमोक्षदास्मृता ॥ दशभिर्जन्मजनितंशते
 नचपुराकृतम् ॥ ९४ ॥ त्रियुगंतुसहस्रेणगायत्रीहन्तिकिल्बिषम् ॥ गायत्रीमक्षमालायांसायंप्रातश्चयोजपेत् ॥ ९५ ॥ चतुर्णामपिवेदानांफलंप्राप्नोत्यसं

५० पु०
॥ १६२ ॥

शयम् ॥ त्रिसन्ध्यं योजयेन्नित्यं गायत्रीं हायनं द्विजः ॥ ९६ ॥ तस्य पापं क्षयं याति जन्मकोटि समुद्रवम् ॥ गायत्र्युच्चारमात्रेण पापकूटात्पुना-
ति च ॥ ९७ ॥ स्वर्गापूर्वर्गमाप्नोति जन्वानित्यं द्विजोत्तमः ॥ वासुदेवस्य मन्त्राणि जपेद्यस्तु दिने दिने ॥ ९८ ॥ प्रणमेच्च हरेः पादौ सगच्छेदपवर्गिताम् ॥
वासुदेवस्य स्तोत्राणि मुखे चापि कथेत्तमा ॥ ९९ ॥ पङ्कस्य लवमात्रं तु तस्य देहेन तिष्ठति ॥ वेदशास्त्रावगाहेन त्रिमोतः स्नानजं फलम् ॥ २०० ॥ धर्मपाठ-
कृतां लोके यज्ञकोटिफलं लभेत् ॥ एवं विप्रगुणान्वक्तुं न शक्नोमि द्विजोत्तम ॥ १ ॥ विश्वरूपश्च को देही समूतो हरिरेव च ॥ यस्य शापाद्भिनाशः स्यादायुर्वि-
द्याय शोधनम् ॥ २ ॥ वरदानात्समायान्ति सर्वाः सम्पत्तयस्तथा ॥ विष्णुर्ब्रह्मण्यतामेति सदा विप्रप्रसादतः ॥ ३ ॥ नमो ब्रह्मण्य देवाय गोब्राह्मणहिताय
च ॥ जगद्धिताय कृष्णाय गोविन्दाय नमोनमः ॥ ४ ॥ मन्त्रेणैवं हरिं यस्तु पूजयेत्स ततनरः ॥ प्रसादी च हरिस्तस्य विष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ५ ॥ य इ-
दं शृणुयात्पुण्यमाख्यानं धर्मविग्रहम् ॥ तस्य पापं क्षयं याति जन्मजन्मकृतं च यत् ॥ ६ ॥ यः पठेत्पाठयेद्वापि उपदेष्टा जनस्य च ॥ न तस्य पुनरावृत्तिः
स्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ ७ ॥ धनं धान्यं लभेदत्र राज्यभोगानरोगिताम् ॥ सत्सुतं च शुभां कीर्तिं देववद्रमते दिवि ॥ २०८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टि-
खण्डे ब्राह्मणसंस्कारो नामाष्टचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ नारद उवाच ॥ त्वत्प्रसादतो ज्ञातो विप्रः पुण्यतमश्च यः ॥ यथा जानामि देवेश क्रि-
यया ब्राह्मणाधमम् ॥ १ ॥ ब्रह्मिणीं सुरश्रेष्ठ्यदि प्रीतिं मयीच्छसि ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ स्नानेर्दशविधैर्मुक्तस्तथैव तर्पणादिभिः ॥ सन्ध्यासंयमहीनश्च
स एव ब्राह्मणाधमः ॥ ३ ॥ देवपूजाव्रतैर्मुक्तो वेदविद्यादिभिस्तथा ॥ सत्यशौचादिभिश्चैव योगज्ञानाग्निर्तर्पणैः ॥ ४ ॥ पञ्चस्नानानि विप्राणां कीर्तिता-
नि महर्षिभिः ॥ आग्नेयं वारुणं ब्राह्मं वायव्यं दिव्यमेव च ॥ ५ ॥ आग्नेयं भस्मना स्नानमद्भिर्वारुणमुच्यते ॥ आपो हिष्ठेति वै ब्राह्मं वायव्यं गोरजः स्मृतम् ॥
॥ ६ ॥ अद्भिरातपवर्षाभिर्दिव्यं स्नानमुदाहृतम् ॥ एतैस्तु मन्वतः स्नानात्तीर्थानां फलमाप्नुयात् ॥ ७ ॥ तुलसीपत्रसंलग्नं शालग्रामशिलाम्बु च ॥ ग-
वां शृङ्गोदकं चैव विप्रपादोदकं च यत् ॥ गुरुणा मेव मुख्यानां पूतात्पूतमिति स्मृतिः ॥ ८ ॥ त्यागतीर्थादिभिर्यज्ञैर्ब्रतहोमादिभिस्तथा ॥ यत्फलं लभते धीरः स्ना-
ने रेतैस्तु तत्फलम् ॥ ९ ॥ तर्पणेश्च विनिर्मुक्तः पितृणामेव नित्यशः ॥ पितृहानरकं याति सन्ध्याहीनस्तु विप्रहा ॥ १० ॥ मन्त्रव्रतविहीनश्च वेदविद्यागु-
णैरपि ॥ यज्ञदानादिभिर्मुक्तो ब्राह्मणश्चाधमाधमः ॥ ११ ॥ यज्ञार्थका देवलकानाक्षत्राग्रामयाजकाः ॥ परदाररतानित्यं पञ्चैते ब्राह्मणाधमाः ॥ १२ ॥
मन्त्रसंस्कारहीनाश्च शुचिसंयमवर्जिताः ॥ मोघाशिनो दुरात्मानो ब्राह्मणाश्चार्धमाधमाः ॥ १३ ॥ अपि स्तेयरता मृदाः सर्वधर्मविवर्जिताः ॥ उन्मा-
र्गगामिनो नित्यं ब्राह्मणाश्चाधमाधमाः ॥ १४ ॥ श्राद्धादिकर्मरहिता गुरुसेवाविवर्जिताः ॥ अमन्त्राभिन्नमर्यादा एते सर्वाधमाधमाः ॥ १५ ॥

प्र.सू.खं.
अ० ४९

॥ १६२ ॥

असम्भाष्याइमेदुष्टास्सर्वेनिरयगामिनः॥अमेध्यास्तेदुराचाराअपूज्याश्चसमन्ततः ॥१६॥खड्गोपजीविकाःप्रेष्यागोवाहनरताद्विजाः॥कारुवृत्त्युपजी
 वाश्चगणवार्द्धुषिकाश्चये ॥१७॥ बालापण्याभिचाराश्चअन्त्यजाश्रयमाश्रिताः ॥ कृतघ्नाश्चगुरुघ्नाश्चएतेसर्वाधमाःस्मृताः ॥ १८ ॥ येचैवान्येहता
 चाराःपाषण्डाधर्मनिन्दकाः॥दूषकादेवभेदानामेतेब्रह्माद्विषोद्विजाः॥१९॥ तथापिब्राह्मणश्चैवहन्तव्यःकदाचन॥एनंहत्वाद्विजश्चेष्टब्रह्महापुरुषोभवेत्॥
 ॥ २० ॥ अन्त्यजातिषुम्लेच्छेषुतथाचाण्डालजातिषु ॥ पतितोवात्रयोनिभ्यांनहन्तव्यःकथञ्चन ॥ २१ ॥ सर्वजातिस्त्रियंगत्वासर्वाभक्ष्यस्यभक्ष
 णात् ॥ द्विजत्वंनविनश्येत्पुण्याद्विप्रोभवेत्पुनः ॥ २२ ॥ नारदउवाच ॥ ईदृशंदुष्कृतंकृत्वापश्चात्पुण्यंसमाचरेत् ॥ कांगतिंयात्यसौविप्रःसर्व
 लोकपितामहः ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कृत्वासर्वाणिपापानिपश्चाद्यस्तुजितेन्द्रियः ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःपुनर्ब्रह्मत्वमर्हति ॥ २४ ॥ शृणुपुत्रकथारम्यां
 विचित्रांचपुरातनीम् ॥ कस्यचिद्ब्राह्मणस्यापिर्यौवनाढ्यःसुतोऽभवत् ॥ २५ ॥ ततोयौवनसम्पत्तेर्मोहाच्चपूर्वकर्मणः ॥ चाण्डालीमगमत्सद्यस्तस्याः
 प्रियतरोऽभवत् ॥ २६ ॥ तस्यामुत्पादितास्तेनपुत्रादुहितरस्तथा ॥ स्वकुटुम्बंपरित्यज्यगृहेतस्याश्चिरंस्थितः ॥ २७ ॥ अन्याभक्ष्यंनचाश्नातिष्ट
 ण्याचसुरांत्यजेत् ॥ तमुवाचसदासाचभक्ष्यान्यतरांसुराम् ॥ २८ ॥ तामुवाचतदाशौचंगदितुंनार्हसिप्रिये ॥ उत्कारोजायतेतस्याःश्रवणात्स
 तंतमम ॥ २९ ॥ एकदासमृगान्वेषाच्छ्रांतःसुतोऽगृहेदिवा ॥ गृहीत्वासासुरांतस्यहसित्वाचमुखेददौ ॥ ३० ॥ ततोविप्रमुखादग्निःप्रजज्वालस
 मन्ततः ॥ ज्वालातुसकुटुम्बांतामदहच्चगृहंवसु ॥ ३१ ॥ हाहाकृत्वासमुत्थायविललापतदाद्विजः ॥ विलापान्तेचजिज्ञासासमारब्धाचतेनहि ॥
 ॥ ३२ ॥ कुतश्चाग्निःसमुद्भूतोऽगृहेदाहःकथंमम ॥ ततःखेतमुवाचेदंतेजस्तेब्राह्मणस्यच ॥ ३३ ॥ कथितेतद्यथावृत्तेब्राह्मणोविस्मयंगतः ॥ वि
 मृशयार्थमुवाचेदंपुनःखेऽस्यहितंवचः ॥ ३४ ॥ विप्रनष्टसुतेजस्तेतस्माद्धर्मचरोभव ॥ ततोमुनिवरान्गत्वापप्रच्छात्महितंद्विजः ॥ ३५ ॥ तमृ
 चुर्मुनयःसर्वेदानधर्मसमाचर ॥ ३६ ॥ ऋषयउचुः ॥ पूयन्तेसर्वपापेभ्योब्राह्मणानियमैर्व्रतैः ॥ नियमाञ्छास्त्रदृष्टांश्चपूतत्वार्थमुपाचर ॥ ३७ ॥
 चान्द्रायणांश्चकृच्छ्रांश्चतप्तकृच्छ्रान्पुनःपुनः ॥ प्राजापत्यांश्चदिव्यांश्चदोषशोषायसत्वरम् ॥ ३८ ॥ गच्छतीर्थानिपूतानिगोविन्दाराधनंकुरु ॥
 क्षयमेष्यन्तिपापानिब्रह्मचिरेणसमन्ततः ॥ ३९ ॥ पुण्यतीर्थप्रभावाच्चगोविन्दस्यप्रभावतः ॥ क्षयमेष्यन्तिपापानिब्रह्मत्वंप्राप्स्यतेभवान् ॥ ४० ॥
 शृणुतातयथावृत्तंकथयामःपुरातनम् ॥ आहारार्थीपुरावत्सगरुडोविनतासुतः ॥ ४१ ॥ पतङ्गोऽपिवहिःसाक्षादण्डान्निस्सृत्यशावकः ॥
 क्षुधार्थीमातरंप्राहभक्ष्यमेदीयतामिति ॥ ४२ ॥ ततःपर्वतसङ्काशंगरुडंचमहावलम् ॥ दृष्ट्वामातामहाभागाननयंहृष्टमानसा ॥ ४३ ॥

प० पु०
१६३ ॥

विनतोवाच ॥ क्षुधांतेबाधितुं पुत्रनशक्नोमिसमन्ततः ॥ तवतातस्तपस्तेपेलौहित्यस्योत्तरेतटे ॥ ४४ ॥ कश्यपोनामधर्मात्मासाक्षा
ल्लोकपितामहः ॥ तत्रगच्छस्वपितरंपृच्छकामंयथातव ॥ अस्योपदेशतस्तातक्षुधातेशममेष्यति ॥ ४५ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ ततोमातुर्वचःश्रुत्वावे
नतेयोमहाबलः ॥ अगमत्पितुरभ्यश्शंसमुहूर्तान्मनोजवः ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातातंमुनिश्रेष्ठंज्वलन्तमिवपावकम् ॥ प्रणम्यशिरसावाक्यमुवाचपितरंखगः ॥
॥ ४७ ॥ वैनतेयउवाच ॥ भक्षार्थीसमनुप्राप्तःसुतोऽहंतेमहात्मनः ॥ क्षुधयापीडितोनाथभक्ष्यमेदीयतांप्रभो ॥ ४८ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ ततोध्या
नंसमालम्ब्यज्ञात्वातंविनतासुतम् ॥ पुत्रस्नेहाद्वचश्चेदंप्रोवाचमुनिसत्तमः ॥ ४९ ॥ कश्यपउवाच ॥ अनेकशतसाहस्रानिपादाःसरितांपतेः ॥ तीरेतिष्ठ
न्तिपापिष्ठास्तान्सम्भक्ष्यमुखीभव ॥ ५० ॥ तीर्थमुत्सादयन्तिस्मतीर्थकाकादुरासदाः ॥ विनाविप्रंनिषादेषुभक्षयत्वमलक्षितम् ॥ ५१ ॥ ऋषयञ्जुः ॥
इत्युक्तःप्रययौपक्षीभक्षयामासतांस्ततः ॥ अलक्ष्यभावोविप्रोऽपिगिलितस्तेनपक्षिणा ॥ ५२ ॥ सतस्यगलकेगाढंलालगीतिद्विजस्तदा ॥ व
मितुंगिलितुंचापिनशशाकद्विजोत्तमम् ॥ ५३ ॥ गत्वाथपितरंप्राहकिमेतदितिमेपितः ॥ लग्नमेगलकेसत्त्वंप्रतिकर्तुंनशक्नुयाम् ॥ ५४ ॥
ऋषयञ्जुः ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाकश्यपस्तमुवाचह ॥ ५५ ॥ कश्यपउवाच ॥ मयोक्तंतेपुरावत्सब्राह्मणोऽयंनबुध्यसे ॥ ५६ ॥ ऋषयञ्जुः ॥
इत्युक्त्वाचमुनिर्धीमान्द्विजंप्राहसधार्मिकः ॥ ५७ ॥ कश्यपउवाच ॥ आगच्छत्वंममासन्नंहितंतेप्रवदाम्यहम् ॥ ५८ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ तमुवा
चतदाविप्रःकश्यपमुनिपुङ्गवम् ॥ ५९ ॥ विप्रउवाच ॥ ममैतेसुहृदो नित्यंसर्वेसम्बन्धिनःप्रियाः ॥ श्वशुराःश्यालकाश्चाप्तास्सबालाश्चतथापरे ॥ ६० ॥
एतैःसहप्रयास्यामिनिरयंचापिवाशिवम् ॥ ६१ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाविस्मितःकश्यपोऽब्रवीत् ॥ ६२ ॥ कश्यपउवाच ॥ द्विजानांचकुले
जातश्चाण्डालैःपतितोभवान् ॥ पुरुषास्तेप्रतिष्ठन्तेघोरेचनिलयेध्रुवम् ॥ ६३ ॥ चिरायनिष्कृतिस्तेषांवेवास्तीहकथञ्चन ॥ सर्वाश्चैवदुराचारांश्चाण्डा
लान्पापकारिणः ॥ ६४ ॥ दोषांस्त्यक्तानरःपश्चात्सुखीभवतिनान्यथा ॥ ६५ ॥ अज्ञानाद्यदिवामोहात्कृत्वापापंसुदारुणम् ॥ ततोधर्मचरे
द्यस्तुसगच्छेत्परमांगतिम् ॥ ६६ ॥ पापकृन्नचरेद्धर्मपापेकुर्यान्मतिपुनः ॥ शिलानावंयथारूढःसागरेसंनिमज्जति ॥ ६७ ॥ कृत्वासर्वाणि
पापानितथादुर्गतिसञ्चयम् ॥ उपशान्तोभवेत्पश्चात्तदोषंशमयिष्यति ॥ ६८ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ तमुवाचमहाप्राज्ञद्विजमुनिवरोत्तमम् ॥ ६९ ॥ विप्र
उवाच ॥ यदिमानंजहातीहखगःसर्वाश्चवान्धवान् ॥ ततःप्राणंचत्यक्ष्यामिखगेमर्मावघातिनि ॥ ७० ॥ नोचेत्यजतुमेबन्धून्प्रतिज्ञामेदृढात्मनः ॥ ७१ ॥
ऋषयञ्जुः ॥ ततस्ताक्षर्यमुवाचेदंमुनिर्ब्रह्मवधेभयात् ॥ ७२ ॥ कश्यपउवाच ॥ उद्वमैतान्सविप्रांश्चम्लेच्छानेतान्समन्ततः ॥ वनेषुपर्वतान्तेषुदिक्षुतान्प

प्र.सू.खं.
अ० ४९

॥ १६३ ॥

तगेश्वर ॥ ७३ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ उद्वामततःशीघ्रंदोषज्ञःपितुराज्ञया ॥ ततःसर्वेऽभवन्व्यक्ताअकेशाःश्मश्रुवर्जिताः ॥ ७४ ॥ यवनाभोजन
 प्रीताःकिञ्चिच्छ्रुयुताश्चये ॥ अमौचनग्रकाःपापादक्षिणस्यामवाचकाः ॥ ७५ ॥ घोराःप्राणिवधेप्रीतादुरात्मानोगवाशिनः ॥ नैऋतेकुवदाः
 पापागोब्राह्मणवधोद्यताः ॥ ७६ ॥ स्वर्पराःपश्चिमेपूर्वेनिवसन्तिचदारुणाः ॥ वायव्यांचतुरुष्काश्चश्मश्रुपूर्णागवाशिनः ॥ ७७ ॥ अश्व
 पृष्ठसमारूढाःप्रयुद्धेष्वनिवर्तिनः ॥ उत्तरस्यांचगिरयोम्लेच्छाःपर्वतवासिनः ॥ ७८ ॥ सर्वभक्षादुराचारावधवन्धरताःकिल ॥ ऐशान्यानि
 रयाःसन्तिकर्तृणांवृक्षवासिनः ॥ ७९ ॥ एतेम्लेच्छास्थितादिक्षुघोरास्तेशस्त्रपाणयः ॥ येषांचस्पर्शमात्रेणसचैलोजलमाविशेत् ॥ ८० ॥ ए
 तेषांचकलौदेशेऽप्यकालेधर्मवर्जिते ॥ संस्पर्शंचप्रकुर्वन्तिवित्तलोभात्समन्ततः ॥ ८१ ॥ म्लेच्छांस्तान्मोचयित्वातुक्षुधयापरिपीडितः ॥ पुन
 राहद्विजस्तातक्षुधामेवाधतेतराम् ॥ अवदद्गुरुदंतत्रकश्यपःकृपयाद्रुतम् ॥ ८२ ॥ कश्यपउवाच ॥ तिष्ठन्तौविपुलौतत्रजिघांसूगजकच्छ
 पौ ॥ अप्रमेयोमहासत्त्वौसागरस्यैकदेशतः ॥ तावप्सुचद्रुतंवत्सक्षुधांतेवारयिष्यतः ॥ ८३ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ सपितुर्वचनंश्रुत्वातत्रगत्वा
 भिपद्यतौ ॥ नखैर्भित्त्वाकूर्मगजौमहासत्त्वौमहाजवः ॥ ८४ ॥ खमुत्पपाततौधृत्वाविद्युद्वेगोमहाबलः ॥ आधारतानगच्छन्तिनगाश्चमन्दरा
 दयः ॥ ८५ ॥ ततोयोजनलक्षेद्रेगत्वामारुतरंहसा ॥ महत्यांजम्बुशाखायांनिपपातमहाबलः ॥ ८६ ॥ भग्नसासहसाशाखातांपतन्तींस्वगेश्वरः ॥
 गोब्राह्मणवधाद्गीतोदधारतरसाबली ॥ ८७ ॥ धृत्वातारुचिरंवेगाद्भवन्तंस्वेमहाबलम् ॥ गत्वाविष्णुरुवाचेदंनररूपधरोहरिः ॥ ८८ ॥ विष्णुरुवाच ॥
 कस्त्वंभ्रमसिचाकाशेकिमर्थपतगेश्वर ॥ विधृत्यमहतींशाखांमहान्तौगजकच्छपौ ॥ ८९ ॥ तमुवाचद्विजस्तस्मिन्नररूपधरंहरिम् ॥ गरुडोऽहंमहाबा
 होखगरूपःस्वकर्मणा ॥ ९० ॥ कश्यपस्यमुनेस्सूनुर्विन्तागर्भसम्भवः ॥ पश्यैतौचमहासत्त्वौभक्षणार्थमयाधृतौ ॥ ९१ ॥ नधराचममाधारोनवृक्षानचप
 र्वताः ॥ अनेकयोजनान्यूर्ध्वं दृष्ट्वाजम्बूमहीरुहम् ॥ ९२ ॥ अपतंतस्यशाखायांसहेमौपरिभक्षितुम् ॥ भग्नसासहसाशाखातांचधृत्वाभ्रमाम्यहम् ॥ ९३ ॥
 कोटिकोटिसहस्राणांब्राह्मणानांगवांधात् ॥ भयंतत्रविपादोमेसहसाप्राविशद्बुध ॥ किंकरोमिकथंयामिकोमेवेगंसहिष्यति ॥ ९४ ॥ ऋषयञ्जुः ॥
 इत्युक्त्वापतगश्रेष्ठंप्रोवाजेदंहरिस्तदा ॥ ९५ ॥ विष्णुरुवाच ॥ अस्मद्बाहुंसमारुह्यभक्षेमौगजकच्छपौ ॥ ९६ ॥ गरुडउवाच ॥ ॥ मम वारंनगच्छ
 न्तिसागराश्चनगोत्तमाः ॥ अथचैवंमहासत्त्वंकथंत्वंधारयिष्यसि ॥ ९७ ॥ ऋतेनारायणादन्यःकोमांधारयितुंक्षमः ॥ त्रैलोक्येकःपुमांस्तिष्ठेद्योवेगंमे
 सहिष्यति ॥ ९८ ॥ हरिरुवाच ॥ स्वकार्यमुद्धरेत्प्राज्ञःस्वकार्यंकुरुसाम्प्रतम् ॥ कृत्वाकार्यंखगश्रेष्ठविजानीषेचमांध्रुवम् ॥ ९९ ॥ ऋषयञ्जुः ॥ महा

प० पु०
॥ १६४ ॥

सत्त्वं च तं दृष्ट्वा विमृश्य मनसा खगः ॥ एवमस्त्विति चोक्त्वा सपपात ह महाभुजे ॥ १०० ॥ न च चालभुजस्तस्य सन्निपात खगेशितुः ॥ तत्र स्थित्वा सतांशा
खां मुमोच पर्वतालये ॥ १०१ ॥ शाखापतनमात्रेण सचराचरकानना ॥ च चालवसुधाचैव सागराः प्रचकम्पिरे ॥ १०२ ॥ ततश्च खादितौ सत्त्वौ सहसा गजकच्छपौ ॥
तृप्तिन प्राप्तवान्सोऽपि धुधातस्य न शम्यति ॥ १०३ ॥ एतज्ज्ञात्वा तु गोविन्दस्तमुवाच खगेश्वरम् ॥ १०४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भुजस्य मम मांसं तु भक्षयित्वा सुखी भव
॥ १०५ ॥ ऋषय उचुः ॥ इत्युक्ते प्रचुरं मांसं भुजस्य तस्य तेन हि ॥ खादितं क्षुधया पुत्रव्रणं तस्य न विद्यते ॥ तमुवाच महाप्राज्ञश्चराचरगुरुं हरिम् ॥ १०६ ॥ वै न ते य उवाच ॥
कस्त्वं किं वा प्रियं तेऽद्य करिष्यामि च साम्प्रतम् ॥ १०७ ॥ नारायण उवाच ॥ विद्धि नारायणं मां हित्व त्प्रियाथ समागतम् ॥ १०८ ॥ ऋषय उचुः ॥ रूपं स्वं
दर्शयामास प्रत्ययार्थं च तस्य वै ॥ पीतवस्त्रं धनश्यामं चतुर्भुजमनोहरम् ॥ १०९ ॥ शङ्खचक्रगदापद्मधरं सर्वसुरेश्वरम् ॥ तं च दृष्ट्वा गरुत्मांश्च प्रणम्य शिरसा हरिम्
॥ ११० ॥ वै न ते य उवाच ॥ प्रियं किं ते करिष्यामि वदनः पुरुषोत्तम ॥ १११ ॥ ऋषय उचुः ॥ तमब्रवीन्महातेजा देवदेवेश्वरो हरिः ॥ ११२ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भवमेवाहनं
शूरसखे त्वं सार्वकालिकम् ॥ ११३ ॥ ऋषय उचुः ॥ तमुवाच खगश्चेष्टो धन्योऽहं विबुधेश्वर ॥ सफलं जन्म मेनाथत्वां च दृष्ट्वा द्यमे प्रभो ॥ ११४ ॥ प्रार्थयित्वा च पित
रा वागमिष्यामि तेऽन्तिकम् ॥ प्रीतो विष्णुरुवाच दंभवत्वमजरामर ॥ ११५ ॥ अवध्यः सर्वभूतेभ्यः कर्मतेजश्च मत्समम् ॥ सर्वत्र ते गतिश्चास्तु निखिलं तु सुखं
ध्रुवम् ॥ ११६ ॥ संमिलतु द्रुतं सर्वयत्ते मनसि वर्तते ॥ यथेष्टं प्रीतिमाहारमकष्टेन प्रलप्स्यसे ॥ ११७ ॥ व्यसनान्मातरं सद्यो मोचयिष्यसि नान्यथा ॥ एव
मुक्त्वा हरिः सद्यस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ११८ ॥ ताक्ष्योऽपि पितरं गत्वा कथयन्नाखिलं ततः ॥ स तच्छ्रुत्वा प्रहृष्टात्मा तनयं पुनरब्रवीत् ॥ ११९ ॥ कश्यप उवाच ॥
धन्योऽहं च खगश्चेष्ट धन्या ते जननी शिवा ॥ धन्यं क्षेत्रं कुलं चैव यस्य पुत्रस्त्वमीदृशः ॥ १२० ॥ यस्य पुत्रः कुले जातो वैष्णवः पुरुषोत्तमः ॥ कुलकोटिं
समुद्धृत्य विष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ १२१ ॥ विष्णुं यः पूजयेन्नित्यं विष्णुं ध्यायेत्त गायति ॥ जपेन्मन्त्रं सदा विष्णोः स्तोत्रं तस्य पठिष्यति ॥ १२२ ॥
प्रसादं च भजेन्नित्यमुपवासं हरेर्दिने ॥ क्षयाच्च सर्वपापानां मुच्यते नात्र संशयः ॥ १२३ ॥ यस्य तिष्ठति गोविन्दो मानसे च सदैव हि ॥ स एव नरशार्दूलो विष्णु
लोके महीयते ॥ १२४ ॥ जले विष्णुः स्थितो नित्यं रम्यस्थाने च सत्पथं ॥ गविविप्रे सदा स्वर्गे ब्रह्मागारे शुचिर्गृहे ॥ १२५ ॥ एतेषु च जपेद्यस्तु स पुण्यः पुरु
षोत्तमः ॥ जन्मकोटि सहस्रेभ्यः कृत्वा सत्कर्मसञ्चयम् ॥ १२६ ॥ क्षयाच्च सर्वपापानां विष्णोः किङ्कर्तव्यं व्रजेत् ॥ धन्योऽसौ मानवो लोके विष्णोः स्सादृश्य
मा व्रजेत् ॥ १२७ ॥ नित्यः सुखरैः पूज्यो लोकनाथोऽच्युतोऽव्ययः ॥ सुप्रसन्नो भवेद्यस्य स एव पुरुषोत्तमः ॥ १२८ ॥ तपोभिर्बहुभिर्धर्मैर्मखैर्नानाविधैरपि ॥
विष्णुर्न लभ्यते देवैस्त्वयाऽसौ विप्रलभ्यते ॥ १२९ ॥ सपत्नीव्यसनाद्गोरान्मातरं ते प्रमोचय ॥ ततो यास्यसि देवेशं कृत्वा मातुः प्रतिक्रियाम् ॥ १३० ॥

प्र.सू.खं
अ० ४९

॥ १६४ ॥

ऋषय ऊचुः ॥ गृहीत्वा जनकस्याज्ञां लब्ध्वा विष्णोर्वरं महत् ॥ अम्बा पार्श्वगतो हृष्टस्तं प्रणम्याग्रतः स्थितः ॥ ३१ ॥ विनतो वाच ॥ अभवद्भोजनं तेऽद्य
 पुत्रदृष्टः पितापि च ॥ किमर्थं वा विलम्बस्ते चिन्तयाव्यथिता ह्यहम् ॥ ३२ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ समातुर्वचनं श्रुत्वा गरुडः प्रहसन्निव ॥ कथयामास वृत्तान्तं सा
 श्रुत्वा विस्मिता भवत् ॥ ३३ ॥ विनतो वाच ॥ कथंच दुष्करं कर्म शिशुभावात्त्वया कृतम् ॥ धन्याहं मे कुलं धन्यं यस्त्वं विष्णुसखोऽभवः ॥ ३४ ॥ लब्ध्वा
 वरं महात्मानं दृष्ट्वा मे हृष्यते मनः ॥ पौरुषेण त्वया वत्स उद्धृतं मे कुलद्वयम् ॥ ३५ ॥ सुपर्ण उवाच ॥ मातः किं ते करिष्यामि प्रिय मे वत दुच्यताम् ॥ कार्यं
 कृत्वा त्वया स्यामि पार्श्वनारायणस्य च ॥ ३६ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ एतच्छ्रुत्वा तु सा प्राह गरुडं विनतासती ॥ महद्दुःखं च मे चास्ति कुरुतात प्रतिक्रियाम् ॥ ३७ ॥
 भगिनी मे सपत्नी सा पणिता हंतया पुरा ॥ तस्या दास्यमहं प्राप्ता कस्तारयति मामितः ॥ ३८ ॥ कृष्णं कृत्वा विषैरश्वं तस्याः पुत्रैर्महोरगैः ॥ उषः कालेऽवद
 त्सा च अंश्वोऽयं कृष्णतां व्रजेत् ॥ ३९ ॥ ततोऽहमवदंत व्रसदाचारं रुचासितः ॥ मिथ्या ते वचनं मातः प्रतिज्ञां सा करोत्तदा ॥ १४० ॥ ततोऽहमब्रवं कद्रुं
 शपथं नागमातरम् ॥ यदीमं कृष्णताभ्येति हरेश्चमहंतदा ॥ कृता भवामिते दासीत्यहमेतत्तदाऽवदम् ॥ ४१ ॥ ततस्तस्मिन् हरेरश्वे कृते कृष्णे च कृत्रिमैः ॥
 तस्याः पुत्रैश्च धूर्तैश्च दासीत्वमगमंतदा ॥ ४२ ॥ यस्मिन् काले ह्यभीष्टं तस्याद्रव्यं ददाम्यहम् ॥ तस्मिन् काले ह्यदासीत्वं या स्यामि कुलनन्दन ॥ ४३ ॥
 गरुड उवाच ॥ पृच्छ शीघ्रं च मातस्तां करिष्यामि प्रतिक्रियाम् ॥ भक्षयिष्यामि तान्नागान् प्रतिज्ञामेयथार्थतः ॥ ४४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ततः कद्रुमुवाचेदं
 विनता दुःखितासती ॥ ४५ ॥ विनतो वाच ॥ अभीष्टं वद कल्याणियेन मुच्येय कच्छूतः ॥ ४६ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ अब्रवीत्सा दुराचारा पीयूषं दीयतामिति ॥ एतच्छ्रु
 त्वा तु वचनमभवत्सा च निष्प्रभा ॥ ततः शनैरुपागम्य तनयं प्राह दुःखिता ॥ ४७ ॥ विनतो वाच ॥ अमृतं प्रार्थय त्पापातात किं वा करिष्यसि ॥ ४८ ॥ ऋषय ऊचुः ॥
 श्रुत्वा वाक्यं गरुत्मांश्च महाक्रोधसमन्वितः ॥ ४९ ॥ गरुड उवाच ॥ अमृतं चानयिष्यामि मातर्मा विमुखी भव ॥ १५० ॥ ऋषय ऊचुः ॥ एवमुक्त्वा तु तुरसागतः
 पितुरन्तिकम् ॥ ५१ ॥ गरुड उवाच ॥ अमृतं चानयिष्यामि मातुरर्थेऽधुनाऽनघ ॥ ५२ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सतस्य वचनं श्रुत्वा मुनिः प्राह खगेश्वरम् ॥ ५३ ॥ कश्यप
 उवाच ॥ सत्यलोकस्य वै चोर्ध्वं विश्वकर्म विनिर्मिता ॥ पुरीचास्ति सभारम्या देवानां हितहेतवे ॥ ५४ ॥ वह्निप्राकारदुर्लभ्या दुर्धर्षा चासुरैः सुरैः ॥ रक्षार्थं निर्मितो
 देवः सुरैस्तत्र महाबलः ॥ ५५ ॥ यं यं पश्यति वीरः स स एव भस्मतां व्रजेत् ॥ ५६ ॥ सुपर्ण उवाच ॥ नारायणाद्रोलब्धो मया च मुनिसत्तम ॥ भयं नास्तीह मे
 तात सुरासुरगणादपि ॥ ५७ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ एवमुक्त्वा गरुत्मान्स उद्धृत्य सागराज्जलम् ॥ जगामाकाशमाविश्य खगश्चोर्ध्वमनोजवः ॥ ५८ ॥ पक्षवा
 तेन तस्यैव रजः समुद्रतं बहु ॥ तस्यान्तिकं न च त्यक्तमगमत्तस्य तच्चयः ॥ ५९ ॥ गत्वा चञ्चूजलेनापि वह्निं निर्वापयद्बली ॥ रजोभिः परिपूर्णां क्षोनसुरस्तं च प

य० पु०
॥ १६५ ॥

श्यति ॥ १६० ॥ जघानरक्षिवर्गास्तानमृतं चाहरद्वली ॥ आनयन्तं च पीयूषं खगं त्वाशतक्रतुः ॥ ६१ ॥ ऐरावतं समारूढो वाक्यमेतदुवाच ह ॥
॥ ६२ ॥ इन्द्र उवाच ॥ खगरूपधरः कस्त्वं पीयूषं हरसे बलात् ॥ अप्रियं सर्वदेवानां कृत्वा जीवेरितः कथम् ॥ ६३ ॥ विशिखैरग्निसङ्काशैर्नयामियममन्दि
रम् ॥ ६४ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ श्रुत्वा वाक्यं हरेः कोपादुवाच समहाबलः ॥ ६५ ॥ गरुड उवाच ॥ नयामितव पीयूषं दर्शय स्वपराक्रमम् ॥ ६६ ॥ ऋषय
ऊचुः ॥ एतच्छ्रुत्वा महाबाहुर्जघान विशिखैः शितैः ॥ ग्रथामेरुगिरेः शृङ्गं तोयवर्षेण तोयदः ॥ ६७ ॥ नखैरशानिसङ्काशैर्विभेदगरुडोगजम् ॥ मात
लिं चरथं चक्रन्तथा देवान् पुरस्सरान् ॥ ६८ ॥ व्यथितोऽसौ महाबाहुर्मातलिर्गजपुङ्गवः ॥ विमुखाः पक्षवातेन सर्वदेवगणास्तदा ॥ ६९ ॥
ततस्तु कोपितो जिष्णुर्जघान कुलिशेन तम् ॥ कुलिशस्यावपातेन न च क्षुब्धो महाखगः ॥ १७० ॥ स्वं मोघं भिदुरं दृष्ट्वा हरिर्भीतोऽभवत्तदा ॥
संनिवृत्य ततो युद्धात्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ७१ ॥ सुतरामपि गच्छन्तं वेगाद्भूतलमागतः ॥ अब्रवीत्समुद्रेष्ठः सर्वदेवगणाग्रतः ॥ ७२ ॥
शक्र उवाच ॥ यदि दास्यसि पीयूषमिदानीं नागमातरि ॥ भुजगाश्चामराः सर्वे क्रियन्ते हि ध्रुवंतया ॥ ७३ ॥ प्रतिज्ञाते भवेन्नष्टानफलं जी
वितस्य ते ॥ तस्मादिदं हरिष्यामि संमतेन तवानघ ॥ ७४ ॥ गरुट्मानुवाच ॥ यस्मिन्काले ह्यदासीसामाता मे दुःखिता सती ॥ विदिता स
र्वलोकेषु हरेऽमृतं हरिष्यसि ॥ ७५ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ एवमुक्त्वा महावीर्यो गत्वोवाच प्रसूतदा ॥ ७६ ॥ गरुड उवाच ॥ आनीतममृतं मातस्तस्या एव
प्रदीयताम् ॥ ७७ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ प्रोत्फुल्लहृदया सा च दृष्ट्वा पुत्रं सहामृतम् ॥ तामाहूया मृतं दत्त्वा चादासीत्वंतदा गता ॥ ७८ ॥ तृणकाष्ठानि भूतानि प
शवश्च सरीसृपाः ॥ दृष्ट्वा सविस्मया स्सर्वे देवा महर्षयस्तदा ॥ ७९ ॥ मोचयित्वा तु तामम्बां गरुडः सुष्ठु तां गतः ॥ एतस्मिन्नन्तरेशक्रोजहार सहस्रासु
धाम् ॥ १८० ॥ निधाय गरलं तत्र तया चानुपलक्षितः ॥ प्रहृष्टहृदया कद्रुः पुत्रानाहूय सम्भ्रमात् ॥ ८१ ॥ तेषां मुखे ददौ दृष्ट्वा क्ष्वेदं चामृतलक्षणम् ॥
तानुवाच प्रसूः पुत्रान्युष्माकं च कुले सदा ॥ ८२ ॥ मुखेतिष्ठन्त्वमीदैवा विन्दवस्तेन निर्वृताः ॥ महर्षयस्ततो देवाः सिद्धगन्धर्वमानुषाः ॥ ८३ ॥ ऊचुः
सन्तु कुले मातरस्माकं च प्रसादतः ॥ नागैर्विसर्जिता देवाः स सिद्धा मुनयस्तथा ॥ ८४ ॥ जग्मुः स्वमालयं दृष्ट्वा नागाः प्रमुदिताः स्थिताः ॥ एतस्मिन्नन्तरे
नागांश्च खाद गरुडो बलात् ॥ ८५ ॥ दिक्षु पलायिताः शेषाः पर्वतेषु वनेषु च ॥ सागरेषु च पाताले विलेपु तरुकोटरे ॥ ८६ ॥ निभृतेषु निकुञ्जेषु स्थिताः सर्पा
श्च निर्वृताः ॥ भुजगास्तस्य भक्ष्याश्च सदैव विधिनिर्मिताः ॥ ८७ ॥ सखा दयित्वानागांश्च सम्भाष्य पितरावथ ॥ विबुधान् पूजयित्वा तु जगाम हरिम् व्य
यम् ॥ ८८ ॥ यः पठेच्छृणुयाद्वापि सुपर्णचरितं शुभम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः सुरलोके महीयते ॥ १८९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे गरुडोत्प

प्र.सु.खं.
अ० ४९

॥ १६५ ॥

त्तिर्नामैकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतःपरंतुविप्रैश्चाण्डालपतितोद्विजः ॥ प्रलप्यचवहूञ्शोकाञ्जगामकश्यपमुनिम् ॥ १ ॥
 गत्वोवाचमुनिश्रेष्ठवदास्माकंहितंवचः ॥ यथापापाद्विमुच्येऽहंमुनिश्रेष्ठतथाकुरु ॥ २ ॥ ऋषयउचुः ॥ तमुवाचमहातेजाईषद्धास्यःसमन्ततः ॥ ३ ॥
 कश्यपउवाच ॥ सन्दर्शनाच्चम्लेच्छानामुपशान्तोऽसिवैस्वयम् ॥ गायत्र्याश्चजपैर्होमैर्ब्रतैश्चान्द्रायणादिभिः ॥ स्मरनित्यंहरेःपादमुपोष्यहरिवा
 सरम् ॥ ४ ॥ अहर्निशंहरेर्ध्यानं प्रणामं कुरुतं प्रभुम् ॥ तीर्थस्नानेन मन्त्रेण पङ्कस्यान्तंगमिष्यसि ॥ ५ ॥ ततःपापक्षया देवब्राह्मणत्वंचलप्स्यसे ॥ ब्रतैर्वृ
 षाधिकैर्मोक्षं नाशयन्कल्मषं द्विज ॥ ६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मुनेस्तस्यवचःश्रुत्वाकृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ पुण्यंसविविधंकृत्वा पुनर्ब्रह्मत्वमाप्तवान् ॥ ७ ॥
 ततस्तत्त्वातपस्तीव्रस्वर्लोकांचिरमभ्यगात् ॥ सद्रुतस्याखिलपापंक्षयंयातिदिनेदिने ॥ ८ ॥ असद्रुतस्यपुण्यंहिक्षयंयात्यञ्जनोपमम् ॥ अनाचारा
 द्धतोविप्रआचारात्सुरतां व्रजेत् ॥ ९ ॥ ततःकण्ठगतैःप्राणैराचारंकुरुतेद्विजः ॥ कर्मणामनसाङ्गेन सदाचारंसदाकुरु ॥ १० ॥ कश्यपस्योपदेशेनस
 विनीतोऽभवद्विजः ॥ आचारंतुपुनःकृत्वातपस्तत्त्वादिवंगतः ॥ ११ ॥ अनाचारीहतोविप्रःस्वर्गलोकेषुगर्हितः ॥ आचारंतुपुनःकृत्वासुरलोके
 महीयते ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ प्राप्नुवन्तिगर्तिलोकाःपूजयित्वाद्विजोत्तमान् ॥ द्विजानांपीडनंकृत्वागर्तिगच्छन्तिकांप्रभो ॥ १३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥
 क्षुधासन्तप्तदेहानांब्राह्मणानांमहात्मनाम् ॥ नार्चयेच्छक्तितोभक्त्यासयातिनरकंनरः ॥ १४ ॥ परुषेणक्रोशयित्वाक्रोधाद्यस्तुविसर्जयेत् ॥
 सयातिनरकंघोरंमहारौरवकृच्छ्रकम् ॥ १५ ॥ सन्निवृत्तस्ततःकीटाद्यन्त्यजातिषुजायते ॥ ततोरोगीदरिद्रस्तुक्षुधयापरिपीडितः ॥ १६ ॥
 नावमन्येततोविप्रंक्षुधयागृहमागतम् ॥ नददामीतियोद्ध्याद्देवाग्निब्राह्मणेषुसः ॥ १७ ॥ तिर्यग्योनिशतंगत्वाचाण्डाल्यमुपगच्छति ॥
 पादमुद्यम्ययोविप्रंहन्तिगांपितरौगुरुम् ॥ १८ ॥ रौरवेनियतोवासस्तस्यनास्तीहनिष्कृतिः ॥ यदिपुण्याद्भवेजन्मसएवपण्डुतां व्रजेत् ॥ १९ ॥
 अतिदीनोविषादीचदुःखशोकाभिपीडितः ॥ एवंजन्मत्रयंप्राप्यभवेत्तस्यचनिष्कृतिः ॥ २० ॥ मुष्टिचपेटकीलैश्चहन्याद्विप्रंतुयःपुमान् ॥
 तापनेरौरवेघोरेकल्पान्तंसोऽपितिष्ठति ॥ २१ ॥ अथजन्मसमासाद्यकुक्कुरःक्रूरचण्डकः ॥ अन्त्यजातिषुजातोऽपिदरिद्रःकुक्षिशूलवान् ॥ २२ ॥
 पादमुद्यच्छेतेवायस्तस्थपादेशिलीपदः ॥ खञ्जोवामन्दजङ्घोवाखण्डपादोभवेन्नरः ॥ २३ ॥ पक्षवातेनचाङ्गानिप्रकम्पन्तेसदैवहि ॥ मातरंपितरंविप्रं
 स्नातकंचतपस्विनम् ॥ २४ ॥ हत्वागुरुगणंक्रोधात्कुम्भीपाकेचिरंभवेत् ॥ उषित्वाचैवजायेतकीटजातिषुतत्परम् ॥ २५ ॥ विरुद्धंपरुषंवाक्यंयोवदे
 द्विद्विजातिषु ॥ अष्टौकुष्ठाःप्रजायन्तेतस्यदेहेदृढंसुत ॥ २६ ॥ विचर्चिकाथदद्रूश्चमण्डलःशुक्तिसिध्मकौ ॥ कालकुष्ठस्तथाशुक्रस्तरुणश्चातिदारुणः

प० पु०
॥ १६६ ॥

॥ २७ ॥ ततोभिषक्प्रयोगेचपापात्पुण्यं पलायते ॥ अपुण्याजलरेखेवतेनैवनिधनं ब्रजेत् ॥ २८ ॥ एषामध्येमहाकुष्ठास्त्रयएवप्रकीर्तिताः ॥ काल
कुष्ठस्तथाशुक्लस्त्वरुणश्चातिदारुणः ॥ २९ ॥ महापातकभावानांज्ञानात्संसर्गतोऽपिवा ॥ अतिपातकिनामेवत्रयोदेहेभवन्तिवै ॥ ३० ॥ संसर्गात्सह
सम्बन्धाद्गोगःसञ्चरतेनृणाम् ॥ दूरात्परित्यजेद्धीरःस्पृष्ट्वास्नानंसमाचरेत् ॥ ३१ ॥ पतितंकुष्ठसंयुक्तंचाण्डालंचगवाशिनम् ॥ श्वानंरजस्वलांभिहंस्यपृष्ट्वा
स्नानंसमाचरेत् ॥ ३२ ॥ दुरितस्यानुरूपेणदेहेकुष्ठव्यवस्थिताः ॥ इहलोकेपरत्रैवाप्यत्रनास्तितुसंशयः ॥ ३३ ॥ न्यायेनोपार्जितांवृत्तिब्रह्मस्वंहरते
तुयः ॥ अक्षयंनरकंप्राप्यपुनर्जन्मनविद्यते ॥ ३४ ॥ पिशुनोयस्तुविप्राणारंभ्रान्वेषणतत्परः ॥ तं दृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वासचैलोजलमाविशेत्
॥ ३५ ॥ ब्रह्मस्वंप्रणयाद्भुक्तंदहत्यासप्तमंकुलम् ॥ विक्रमेणतुभुज्जानेदशपूर्वान्दशापरां ॥ ३६ ॥ नविषंविषमित्याहुर्ब्रह्मस्वंपिषमुच्यते ॥
विषमेकाकिनंहन्तिब्रह्मस्वंपुत्रपौत्रकम् ॥ ३७ ॥ मोहाच्चमातरंगत्वाब्राह्मणींचगुरोःस्त्रियम् ॥ पतित्वारौरवेघोरंपुनरुत्पत्तिदुर्लभः ॥ ३८ ॥
पतन्तिपितरस्तस्यकुम्भीपाकेऽथतापने ॥ अवीचिकालसूत्रंचमहारौरवरौरवे ॥ ३९ ॥ कदाचिदपिवातेषांनिष्कृतिनानुमेनिरे ॥ प्राणंहत्वाद्दि
जातीनांस्वयंयात्यपुनर्भवम् ॥ पतन्तिपुरुषास्तस्यरौरवेचसहस्रशः ॥ ४० ॥ नारदउवाच ॥ सर्वेषामेवविप्राणांवधेचपातकंसमम् ॥ विषमंवा
कुतस्तिष्ठेत्तत्त्वतोवक्तुमर्हसि ॥ ४१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हत्वाविप्रंभुवंपुत्रपातकंयदुदाहृतम् ॥ लभतेब्रह्महाघोरंवक्तव्यंचापरंशृणु ॥ ४२ ॥ लक्षकोटिसहस्राणां
ब्राह्मणानांवधंभजेत् ॥ वेदशास्त्रयुतंहत्वाश्रोत्रियंविजितेन्द्रियम् ॥ ४३ ॥ विप्रंचवैष्णवंहत्वातस्मादशगुणोत्तरम् ॥ स्ववंशान्पातयित्वातुपुनर्जन्मन
विन्दते ॥ ४४ ॥ त्रिवेदंस्नातकंहत्वावधस्यान्तंनविन्दते ॥ ४५ ॥ श्रोत्रियंचसदाचारंतीर्थमन्त्रप्रपूतकम् ॥ ईदृशंब्राह्मणंहन्तुःपापस्यान्तो नविद्यते
॥ ४६ ॥ अपकारंसमुद्दिश्यद्विजःप्राणान्परित्यजेत् ॥ दृश्यतेयेनचान्येनब्रह्महासभवेन्नरः ॥ ४७ ॥ वचोभिःपरुषैर्वृत्तैःपीडितस्ताडितोद्विजः ॥
यमुद्दिश्यत्यजेत्प्राणांस्तमाहुर्ब्रह्मघातिनम् ॥ ४८ ॥ ऋषयोमुनयोदेवाःसर्वेब्रह्मविदस्तथा ॥ देशानांपार्थिवानांचसाचवध्याभवेदिह ॥ ४९ ॥
अतोब्रह्मवधंप्राप्यपितृभिःसहपच्यते ॥ प्रायोपवंशकंविप्रंभुधःसंमानयेद्भुवम् ॥ ५० ॥ दोषैश्चापिविनिर्मुक्तमुद्दिश्यप्राणमुत्सृजेत् ॥ सप्रलितोवधे
घोरैर्नेतुयंपरिकीर्तयेत् ॥ ५१ ॥ आत्मघातंद्रुमारोहंकोटरैरुपजीवनम् ॥ यःकुर्यादात्मनोघातंस्ववंशेब्रह्महाभवेत् ॥ ५२ ॥ भ्रूणंचघातयेद्यस्तुशि
शुंवाआतुरंगुरुम् ॥ ब्रह्महास्वयमेवस्यान्नतुयंपरिकीर्तयेत् ॥ ५३ ॥ मारयेच्चसगोत्रंब्राह्मणंब्राह्मणाधमः ॥ तस्यैवतद्भवेत्पापंनतुयंपरिकीर्तयेत्
॥ ५४ ॥ पीडयित्वाद्विजंशूद्रःस्वकार्यंचापिसाधयत् ॥ तत्रापपेचशूद्रस्यपातकंनान्यथाभवेत् ॥ ५५ ॥ तात्कालिकवधंहत्वाहन्तारमातता

प्र.सु.सं
अ० ५०

॥ १६६ ॥

यिनम् ॥ नचहन्ताचतत्पापैर्लिप्यतेद्विजसत्तम ॥ ५६ ॥ आततायिनमायान्तमपिवेदान्तगंगणे ॥ जिघांसन्तंजिघांसेच्चनतेनब्रह्महाभवेत् ॥ ५७ ॥
 अग्निदोगरदश्चैवधनहारीचसुप्रघः ॥ क्षेत्रदारापहारीचपडेतेह्याततायिनः ॥ ५८ ॥ खलोराजवधोद्योगीपितृणांचवधेरतः ॥ अनुयायीनृपोराज्ञश्च
 त्वारश्चाततायिनः ॥ ५९ ॥ तत्क्षणाब्रमृतंविप्रंपुनर्हन्तुंनयुज्यते ॥ पुनर्हत्वावधंघोरंज्ञानात्प्राप्नोतिनिश्चितम् ॥ ६० ॥ लोकेविप्रसमोनास्तिपू
 जनीयोजगद्गुरुः ॥ हत्वातंयद्भवेत्पापंतत्परंचनविद्यते ॥ ६१ ॥ देवत्वपूजनीयोऽसौदेवासुरगणैर्नरैः ॥ ब्राह्मणस्यसमोनास्तित्रिषुलोकेषुनिश्चितम्
 ॥ ६२ ॥ नारदउवाच ॥ कांवृत्तिसमुपाश्रित्यजीवितव्यंद्विजेनहि ॥ अपापेनसुरश्रेष्ठतत्त्वतोवक्तुमर्हसि ॥ ६३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अयाचिताचयाभि
 क्षाप्रशस्तासाप्रकीर्तिता ॥ उच्छ्वृत्तिस्ततोभद्रासुभद्रासर्ववृत्तिषु ॥ ६४ ॥ यामाश्रित्यमुनिश्रेष्ठागच्छन्तिब्रह्मणःपदम् ॥ दक्षिणायज्ञशेषाणांग्राह्या
 यज्ञगतेनहि ॥ ६५ ॥ पाठनंयाजनंकृत्वाग्रहीतव्यंधनंद्विजैः ॥ पाठयित्वापठित्वाचकृत्वास्वस्त्ययनंशुभम् ॥ ६६ ॥ ब्राह्मणानामिदंजीव्यंशि
 ष्टावृत्तिःप्रतिग्रहः ॥ शास्त्रोपजीविनोधन्याधन्यावृक्षोपजीविनः ॥ ६७ ॥ धन्यावृक्षलताजीव्यावाटीसस्योपजीविनः ॥ अब्रजन्तुवधेपापंतस्य
 दोषोपशान्तये ॥ ६८ ॥ नवधान्यानिशस्तानिविप्रेभ्यःसम्प्रदापयेत् ॥ नचेत्प्राणिवधेह्यत्रक्षीयन्तेचायुषोध्रुवम् ॥ ६९ ॥ तस्माद्द्यात्सुबहूनि
 पितृदेवद्विजातिषु ॥ अभावात्क्षत्रियावृत्तिर्ब्राह्मणैरुपजीव्यते ॥ ७० ॥ न्याययुद्धेषुयोद्धव्यंचरेद्वीरव्रतंशुभम् ॥ सतयाचद्विजोवृत्त्यायद्धनंलभ
 तेनृपात् ॥ ७१ ॥ पितृयज्ञादिदानेषुमेध्यंतद्धनमुच्यते ॥ समभ्यसेद्धनुर्विद्यावेदयुक्तांसदानघः ॥ ७२ ॥ शक्तिकुन्तगदाखड्गपरिघाणांसमन्ततः॥
 अश्वारोहंगजारोहमैन्द्रजालममानकम् ॥ ७३ ॥ रथभूमिगतंयुद्धंयुक्तंसर्वत्रकारयेत् ॥ द्विजदेवध्रुवाणांचमन्त्रीणांवृत्तंतपस्विनाम् ॥ ७४ ॥ साधुसा
 ध्वीगुरूणांचनृपाणांरक्षणाद्ध्रुवम् ॥ यत्पुण्यंलभ्यतेशूरैःकथंतद्रह्मवादिभिः ॥ ७५ ॥ सर्वपापक्षयंकृत्वासोऽक्षयंस्वर्गमश्नुते ॥ संमुखेन्याययु
 द्धेचपतन्तिब्राह्मणारणे ॥ ७६ ॥ तेव्रजन्तिपरंस्थानंनगम्यंब्रह्मवादिनाम् ॥ धर्मयुद्धस्ययद्धृत्तंशृणुपुण्यंयथार्थतः ॥ ७७ ॥ संमुखेनप्रयुध्यन्तेनचग
 च्छन्तिकातरम् ॥ नृभग्नंपृष्ठतोघ्नन्तिनिःशस्त्रंप्रपलायितम् ॥ ७८ ॥ अयुध्यमानंभीरुंचपतितंगतकल्मषम् ॥ असच्छृद्रंस्तुतिप्रीतमाहवेशरणा
 गतम् ॥ ७९ ॥ हत्वाचनरकंयान्तिदुर्वृत्ताजयकाङ्क्षिणः ॥ एषाचक्षत्रियावृत्तिःसदाचारैस्तुगीयते ॥ ८० ॥ यामाश्रित्यदिवंयान्तिर्वक्षत्रियकुञ्जराः॥
 धर्मयुद्धेशुभोमृत्युःसंमुखेक्षत्रियस्यच ॥ ८१ ॥ अत्रपूतोभवेत्सोऽपिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ सतिष्टेत्स्वर्गलोकेचप्रासादेरन्नभूषिते ॥ ८२ ॥ जाम्बून
 दमयस्तम्भेरन्नभूषितभूतले ॥ इष्टद्रव्यैःसुसम्पूर्णैर्दिव्यवस्त्रोपशोभिते ॥ ८३ ॥ पुरतःकल्पवृक्षाश्चतिष्ठन्तिर्वदायिनः ॥ वापीकूपतटाकाद्यैरुद्या

प० पु०
१६७ ॥

नैरुपशोभिते ॥ ८४ ॥ यौवनाढ्याश्चसेवन्तेतदेवपुरकन्यकाः ॥ तस्याग्रतोमुदानित्यंनृत्यन्त्यप्सरसांगणाः ॥ ८५ ॥ गीतमायन्तिगन्धर्वादि
वाश्चस्तुतिपाठकाः ॥ एवंक्रमेणकरूपान्तेसार्वभौमोभवेन्नृपः ॥ ८६ ॥ सर्वभोगैककर्ताचनीरुड्मन्मथविग्रहः ॥ तस्यपत्न्यःप्ररूपाढ्याःसदैवयौ
वनान्विताः ॥ ८७ ॥ धर्मशीलाःसुताःशुभ्राःसमृद्धाःपितृसंमताः ॥ एवंक्रमेणभुजन्तिसप्तजन्मसुक्षत्रियाः ॥ ८८ ॥ अन्यायेनतुयोद्धारस्तिष्ठ
न्तिनरकेचिरम् ॥ एवंचक्षत्रियावृत्तिर्ब्राह्मणैरुपजीव्यते ॥ ८९ ॥ वैश्यःशूद्रैस्तथान्यैश्चअन्त्यजैर्मल्लेच्छजातिभिः ॥ यंचयोधाःप्रयुध्यन्तेन्याययु
द्धेनसर्वदा ॥ ९० ॥ तेऽपियान्तिपरंस्थानंसर्वेवर्णाद्विजातयः ॥ नशूरोयोद्विजोभीरुरस्त्रशस्त्रविवर्जितः ॥ ९१ ॥ विपत्तौवैश्यवृत्तिचकारयेद्विज
सत्तमः ॥ वैश्यवृत्तिवणिग्भावंकृषिचैवतथापरैः ॥ ९२ ॥ कारयेत्कृषिवाणिज्यंविप्रकर्मनचत्यजेत् ॥ वणिग्भावान्मृपात्युक्तौदुर्गतिंप्राप्नुयाद्विजः
॥ ९३ ॥ आर्द्रद्रव्यंपरित्यज्यब्राह्मणोलभतेशिवम् ॥ समुत्पाद्यन्तवृत्तिदद्याद्विप्रायसर्वशः ॥ ९४ ॥ पितृयज्ञेतथाचाग्रौजुहुयाद्विधिवद्विजः ॥
तुलेऽसत्यंनकर्तव्यंतुलाधर्मप्रतिष्ठिता ॥ ९५ ॥ छलभावंतुलेकृत्वानरकंप्रतिपद्यते ॥ अतुलंचापियद्रव्यंतत्रमिथ्यापरित्यजेत् ॥ ९६ ॥ एवं
मिथ्यानकर्तव्यामृषापपप्रसूतिका ॥ नास्ति सत्यात्परोधर्मो नानृतात्पातकंपरम् ॥ ९७ ॥ अतःसर्वेषुकार्येषुसत्यमेवविशिष्यते ॥ अश्वमेधसहस्रं
तुसत्यंचतुलयाधृतम् ॥ ९८ ॥ अश्वमेधसहस्राद्विसत्यमेवविशिष्यते ॥ योवदेत्सर्वकार्येषुसत्यंमिथ्यापरित्यजेत् ॥ ९९ ॥ सनिस्तरतिदुर्गाणि
स्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ वाणिज्यंकारयेद्विप्रोमिथ्याऽवश्यंपरित्यजेत् ॥ १०० ॥ वृद्धिचनिक्षिपेत्तीर्थेस्वयंशेषंतुभोजयेत् ॥ देहकृशात्तत्सहस्रगुणंभव
तिसर्वदा ॥ १ ॥ अर्थार्जनविधौमर्त्याविशन्तिविषमेजले ॥ कान्तारमटवींचैवश्वापदैःसेवितांतथा ॥ २ ॥ गिरिगिरिगुहांदुर्गाम्लेच्छानां
शस्त्रपातिनाम् ॥ गृहंप्रतिभयंस्थानंधनलोभात्समन्ततः ॥ ३ ॥ सुतदारान्परित्यज्यदूरंगच्छन्तिलोभिनः ॥ स्कन्धेभारंवहन्त्यन्येतयांचक्रे
निपातनैः ॥ ४ ॥ क्षेपणीभिर्महादुःखैस्सदाप्राणव्ययेनच ॥ अर्थस्यसञ्चयःपुत्रप्राणात्प्रियतरोमहान् ॥ ५ ॥ एभिर्न्यायार्जितंवित्तं
वणिग्भावेनयत्नतः ॥ पितृदेवद्विजातिभ्योदत्तंचाक्षयमश्नुते ॥ ६ ॥ एतौदोषौमहान्तौचवाणिज्येलाभकर्मणि ॥ लोभानामपरित्यागो
मृषाग्राह्यश्चविक्रयः ॥ ७ ॥ एतौदोषौपरित्यज्यकुर्यादर्थार्जनंबुधः ॥ अक्षयंलभतेदानाद्वणिग्दोषैर्नलिप्यते ॥ ८ ॥ पुण्यकर्मरतोविप्रः
कृषिहिपरिकारयेत् ॥ वाहयेद्विवसस्यार्धबलीवर्दचतुष्टयम् ॥ ९ ॥ अभावात्त्रितयंचैवअविश्रामंनकारयेत् ॥ चारयेच्चतुणेऽच्छिन्नेचोरव्याघ्रवि
वर्जिते ॥ ११० ॥ दद्याद्वासंयथेष्टंचनित्यमातर्पयेत्स्वयम् ॥ गोष्ठंचकारयेत्तस्यकिञ्चिद्विघ्नविवर्जितम् ॥ १११ ॥ सदागोमयमूत्राभ्यांविघ्नसैवविवर्जि

प्र.सु.सं.
म० ५०

॥ १६७ ॥

तम् ॥ नमलंनिक्षिपेद्गोष्ठेसर्वदेवनिकेतने ॥१२॥ आत्मनःशयनीयस्यसदृशंकारयेद्बुधः ॥ समंनिर्वापयेद्यत्नाच्छीतवातरजस्तथा ॥१३॥ प्राणस्यस
 दृशंपश्येद्वाचसामान्यविग्रहम् ॥ अस्यदेहेसुखंदुःखंतथातस्यैवकल्पते ॥१४॥ अनेनविधिनायस्तुकृषिकर्माणिकारयेत् ॥ सचगोवाहनैर्दोषैर्नलि
 प्येतधनीभवेत् ॥१५॥ दुर्बलंपीडयेद्यस्तुतथैवगदसंयुतम् ॥ अतिबालातिवृद्धंचसगोहत्यांसमालभेत् ॥१६॥ विषमंवाहयेद्यस्तुदुर्बलंसबलंतथा ॥
 सगोहत्यासमंपापंप्राप्नोतीह्नसंशयः ॥१७॥ योवाहयेद्दिनासस्यंखादन्तंगांनिवारयेत् ॥ मोहात्तृणंजलंवापिसगोहत्यासमंलभेत् ॥१८॥
 सङ्क्रान्त्यांपौर्णमास्यांचामावास्यायांतथैवच ॥ हलस्यवाहनात्पापंगवामयुतहत्यया ॥१९॥ अमृषुपूजयेद्यस्तुसितैश्चित्रादिभिर्नरः ॥ कज्जलैः
 कुसुमैस्तैलैःसोऽक्षयंस्वर्गमश्नुते ॥१२०॥ घासमुष्टिपरगवेयोददातिसदाद्विकम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यस्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥२१॥ यथाविप्रस्तथा
 गौश्चद्वयोःपूजाफलंसमम् ॥ विचारेब्राह्मणोमुख्योनृणांगावःपशौतथा ॥२२॥ नारदउवाच ॥ विप्रोब्रह्ममुखेजातःकथितोमेत्वयानघ ॥ कथंगो
 भिःसमोनाथविस्मयोमेविधेध्रुवम् ॥२३॥ ब्रह्मोवाच ॥ शृणुचात्रयथातथ्यंब्राह्मणानांगवांयथा ॥ एकपिण्डक्रियैक्यंतुपुरुषैर्निर्मितंपुरा ॥२४॥ पुरा
 ब्रह्ममुखोद्धूतंकूटंतेजोमयमहत् ॥ चतुर्भागप्रजातंतद्वेदोऽग्निर्गौर्द्विजस्तथा ॥२५॥ प्राक्तेजःसंभवोवेदोवह्निरेवतथैवच ॥ परतोगौस्तथाविप्रो
 जातश्चैवपृथक्पृथक् ॥२६॥ तत्रसृष्टामयाचादौवेदाश्चत्वारएकशः ॥ स्थित्यर्थंसर्वलोकानांभुवनानांसमन्ततः ॥२७॥ अग्निर्हव्यानिभु
 ओतदेवहेतोस्तथाद्विजः ॥ आज्यंगोप्रभवंविद्धितस्मादेतेप्रसृतकाः ॥२८॥ नसन्तिदिलोकेषुचत्वारोऽमीमहत्तराः ॥ तदाखिलंचभुवनंनष्टंस्थाव
 रजङ्गमम् ॥२९॥ एभिर्धृताःसदालोकाःप्रतिष्ठन्तिस्वभावतः ॥ स्वभावोब्रह्मरूपोऽसावेतेब्रह्ममयाःस्मृताः ॥१३०॥ तस्माद्गौःपूजनीयोऽसौविप्रदे
 वासुरैरपि ॥ उदारःसर्वकार्येषुजातस्तथ्योगुणाकरः ॥३१॥ सर्वदेवमयःसाक्षात्सर्वसत्त्वानुकम्पकः ॥ अस्यकार्यमयासृष्टंपुरैवपोषणंप्रति
 ॥३२॥ अतएवमयादत्तंवरांचातिसुशोभनम् ॥ एकजन्मनितेमोक्षस्तवांस्त्वितिनिश्चितम् ॥३३॥ अत्रैवयेमृतागावस्त्वागच्छन्तिममालयम् ॥
 पापस्यकणमात्रंतुतेषांदेहेनतिष्ठति ॥३४॥ देवीगौर्धेनुकादेवाश्चादिदेवीत्रिशक्तिका ॥ प्रसादाद्यस्ययज्ञानांप्रभवोहिविनिश्चितः ॥३५॥ गवां
 सर्वपवित्राणिपुनन्तिस्सकलंजगत् ॥ मूत्रंगोगोमयंक्षीरंदधिसर्पिस्तथैवच ॥३६॥ अमीपांभक्षणेपापंनतिष्ठतिकलेवरे ॥ तस्मादघृतंदधिक्षीरंनित्यं
 खादन्तिधार्मिकाः ॥३७॥ विशिष्टंसर्वद्रव्येषुगव्यमिष्टंपरंशुभम् ॥ यस्यास्येभोजनंनास्तितस्यमूर्तिस्तुपूतिका ॥३८॥ अब्राह्मणपञ्चरात्रेणसप्त
 रात्रेणवैपयः ॥ दधिर्विंशतिरात्रेणघृतंस्यान्मासमेककम् ॥३९॥ अगव्यैर्यस्तुभुङ्क्तेवैमासमेकंनिरन्तरम् ॥ भोजनेतस्यमर्त्यस्यप्रेताःखादन्तिचैवहि

॥ १४० ॥ परमान्नं परं शुद्धं स्विन्नं चातपतण्डुलैः ॥ भुक्त्वा तु यत्कृतं पुण्यं कोटिकोटिगुणं भवेत् ॥ ४१ ॥ अन्यच्चापि चयद्रव्यं हविष्यं शास्त्रनिर्मितम् ॥ तद्भुक्त्वा यत्कृतं कर्म सर्वलक्षणं भवेत् ॥ ४२ ॥ निरामिषं च यत्किञ्चित्स्माद्यद्यत्फलं लभेत् ॥ तस्माद्गौः सर्वकार्येषु शस्ता चैकायुगेयुगे ॥ सर्वदा सर्वकामेषु धर्मकामार्थं मोक्षदा ॥ ४३ ॥ नारद उवाच ॥ केषु किं वा प्रयोगेण परं पुण्यं प्रकीर्तितम् ॥ वदतस्सर्वलोकेशयथा जानामितत्त्वतः ॥ ४४ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सकृत्प्रदक्षिणं कृत्वा गोधनं चाभिवन्दयेत् ॥ सर्वपापावनिर्मुक्तः स्वर्गं चाक्षयमश्नुते ॥ ४५ ॥ सुराचार्यो यथा वन्द्यः पूज्योऽसौ माधवो यथा ॥ सप्तप्रदक्षिणं कृत्वा चैश्वर्यात्पाकशासनः ॥ ४६ ॥ कल्युत्थाय गोमध्ये पात्रं गृह्य स होदकम् ॥ निषिञ्चेद्योगवांश्शृङ्गमस्तकेनैव नज्जलम् ॥ ४७ ॥ प्रतीच्छेत् निराहारस्तस्य पुण्यं निबोधम ॥ श्रूयन्ते यानि तीर्थानि त्रिषु लोकेषु नारद ॥ ४८ ॥ सिद्धचारणयुक्तानि सेवितानि महर्षिभिः ॥ अभिषेकस्समस्तेषां गवांश्शृङ्गोदकस्य च ॥ ४९ ॥ प्रातरुत्थाय यो मर्त्यः स्पृशेद्गान् च घृतं मधु ॥ सर्वपांश्च प्रियङ्गुं च कल्मषात्प्रतिमुच्यते ॥ ५० ॥ घृतक्षीरप्रदा गावो घृतयोन्यो घृतोद्भवाः ॥ घृतनद्यो घृतावर्तास्तामे सन्तु सदा गृहे ॥ ५१ ॥ घृतमे सर्वगात्रेषु घृतं मे मनसि स्थितम् ॥ गावो ममाग्रतो नित्यं गावः पृष्ठत एव च ॥ ५२ ॥ गावश्च सर्वगात्रेषु गवांमध्ये वसाम्यहम् ॥ इत्याचम्य जपेन्मन्त्रं सायं प्रातरिदं शुचिः ॥ ५३ ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य स्वलोके पूजितो भवेत् ॥ यथा गौश्च तथा विप्रो यथा विप्रस्तथा हरिः ॥ ५४ ॥ हरिर्यथा तथा गङ्गा एतेन ह्यवृषाः स्मृताः ॥ गावो बन्धुर्मनुष्याणां मनुष्या बान्धवा गवाम् ॥ ५५ ॥ गौश्च यस्मिन् गृहे नास्ति तद्वन्धुरहितं गृहम् ॥ गोमुखे चाश्रिता वेदाः सपडङ्गपदकमाः ॥ ५६ ॥ शृङ्गयोश्च स्थितौ नित्यं सहैव हरिकेशवौ ॥ उदरेऽवस्थितः स्कन्दः शीर्षे ब्रह्मा स्थितः सदा ॥ ५७ ॥ वृषध्वजोललाटे च शृङ्गाग्र इन्द्र एव च ॥ कणयोगश्चिनौ देवौ च क्षुपोऽशिशिभास्करो ॥ ५८ ॥ दन्तेषु गरुडो देवो जिह्वायां च सरस्वती ॥ अपाने सर्वतीर्थानि प्रस्नावे चैव जाह्नवी ॥ ५९ ॥ ऋषयो रोमकूपेषु मुखतः पृष्ठतो यमः ॥ धनदो वरुणश्चैव दक्षिणं पार्श्वमाश्रितौ ॥ ६० ॥ वामपार्श्वे स्थितायक्षास्ते जस्वन्तो महाबलाः ॥ मुखमध्ये च गन्धर्वानासाश्चैव त्रिगणास्तथा ॥ ६१ ॥ सुराणां पश्चिमे पार्श्वेऽप्सरसश्च समाश्रिताः ॥ गोमये वसते लक्ष्मीर्गोमूत्रे सर्वमङ्गला ॥ ६२ ॥ पादाग्रे खेचरा वेद्याहम्भाशब्दे प्रजापतिः ॥ चत्वारः सागराः पूर्णाधेनूनां च स्तनं पुवै ॥ ६३ ॥ गांश्च स्पृशति यो नित्यं स्नातो भवति नित्यशः ॥ अतो मर्त्यः प्रपुष्टैस्तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ६४ ॥ गवां रजःसुरोद्धूतं शिरसायस्तु धारयेत् ॥ स च तीर्थजले स्नातः सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ नारद उवाच ॥ गवांश्च दशवर्णानां कस्य दाने च किं फलम् ॥ ब्रह्मोवाच ॥ श्वेतां गान् ब्राह्मणे दत्त्वा मानवश्चैश्वरो भवेत् ॥ प्रासादे वसते नित्यं भोगी च सुखमेधते ॥

॥ ६७ ॥ धूम्रातुस्वर्गकान्तारसंसारेपापमोक्षिणी ॥ अक्षयंकपिलादानंकृष्णादत्त्वानसीदति ॥ ६८ ॥ पाण्डुरादुर्लभालोकेगौरीचकुलनन्दिनी ॥
 रक्ताक्षीरूपकामस्यधनकामस्यनीलिका ॥ ६९ ॥ एकांचकपिलादत्त्वासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ यत्तुबाल्यकृतंपापंयौवनेवार्धकेकृतम् ॥ १७० ॥ वा
 चाकृतंकर्मकृतंमनसायत्प्रचिन्तितम् ॥ अगम्यागमनंचैवमित्रद्रोहेचपातकम् ॥ ७१ ॥ मानकृतंतुलाकृतंकन्यानृतंगवानृतम् ॥ सर्वचनाशयेत्क्षिप्रंक
 पिलांयःप्रच्छति ॥ ७२ ॥ दशयोजनविस्तीर्णामहापारामहानदी ॥ नाराचजलकान्तारेप्रसृतेचोदकार्णवे ॥ ७३ ॥ यावद्वत्सस्यद्वौपादौमुखंया
 वन्नजायते ॥ तावद्वौःपृथिवीज्ञेयायावद्भूमनुञ्चति ॥ ७४ ॥ सुवर्णशृङ्गीवस्त्राब्द्यांसर्वालङ्कारभूषिताम् ॥ ताम्रपृष्ठीरौप्यसुरांतथाकांस्योपदोहना
 म् ॥ ७५ ॥ शोभितांगन्धपुष्पैश्चसर्वालङ्कारभूषिताम् ॥ ईदृशींकपिलादद्याद्विजातौवेदपारगे ॥ ७६ ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यविष्णुलोकेऽच्युतोभवे
 त् ॥ ७७ ॥ तस्यांतुदुह्यमानायांभूमौपतन्तिविन्दवः ॥ आरामादिविजायन्तेबहुपुष्पफलोत्तमाः ॥ ७८ ॥ यत्रकामफलावृक्षानद्यःपायसकर्दमाः ॥
 प्रासादाश्चापिसौवर्णास्तत्रगच्छन्तिगोप्रदाः ॥ ७९ ॥ दशधेनूश्चयोदद्यादेकंचैवधुरन्धरम् ॥ समानंतुफलं प्रोक्तं ब्रह्मणा समुदाहृतम् ॥ १८० ॥ ए
 कंचदशभिर्दद्यात्सहस्राणांशतंफलम् ॥ तस्यानुसारतोवेद्यंफलंनारदयत्नतः ॥ ८१ ॥ पितृनुद्दिश्ययःपुत्रोवृषंचमोक्षयेद्भुवि ॥ पितरोविष्णुलोकेषुम
 हीयन्तेयथेप्सितम् ॥ ८२ ॥ चतस्रोवत्सतर्थाश्चैकस्यैववृषस्यच ॥ मोक्षयन्तेसर्वतःपुत्रविधिरेषसनातनः ॥ ८३ ॥ यावन्तिचैवरोमाणितस्यता
 सांचसर्वशः ॥ तावद्दर्शसहस्राणिस्वर्गभुञ्जन्तिमानवाः ॥ ८४ ॥ लाङ्गूलेनवृषोयच्चजलंचोत्क्षिपतिध्रुवम् ॥ ततोयंतुसहस्राब्दंपितृणाममृतंभवेत्
 ॥ ८५ ॥ सुरेणकर्षयेद्भूमिततोलोष्टंचकर्दमः ॥ पितृभ्यश्चस्वधातत्रलक्षकोटिगुणंभवेत् ॥ ८६ ॥ विद्यमानेचजनकेयदिमाताविनश्यति ॥ चन्दने
 नाङ्किताधेनुस्तस्याःस्वर्गायदीयते ॥ ८७ ॥ दाताचैवपितृणांचक्रणंचैवप्रमुञ्चति ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गपूजितोमघवायथा ॥ ८८ ॥ सर्वलक्षणसं
 युक्तातरुणीगौःपयस्विनी ॥ समाप्रसूतिकाभद्रासाचगौःपृथिवीस्मृता ॥ ८९ ॥ तस्यदानेनमन्त्रस्यपृथ्वीदानसमंफलम् ॥ शतक्रतुसमोमर्त्यःकु
 लमुद्धरतेशतम् ॥ १९० ॥ गवांचहरणंकृत्वामृतेगोरथव्रत्सके ॥ कृमिपूर्णेसकूपेचतिष्ठेदाभूतसम्प्लवम् ॥ १९१ ॥ गवांचैववधंकृत्वापितृभिःसहपच्य
 ते ॥ रौरवेनरकेघोरेत्पावत्कालंप्रतिक्रिया ॥ १९२ ॥ गोप्रचारप्रभग्रश्चण्डवाहनबन्धनः ॥ अक्षयंनरकंप्रायात्पुनर्जन्मनिजन्मनि ॥ १९३ ॥ सकृच्चश्रा
 वयेद्यस्तुकथांपुण्यतमामिमाम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यदेवैश्चसहमोदते ॥ १९४ ॥ यइदंशृणुयाद्वापिपरंपुण्यतममहत् ॥ सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते
 तत्क्षणेनहि ॥ १९५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेगोमाहात्म्यं नामपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ नारद उवाच ॥ केनाचारेणविप्रस्यब्रह्मते

जोविवर्धते ॥ केनाचारेणतस्यैवब्रह्मतेजोविनश्यति ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शयनीयात्समुत्थायरात्र्यंशेद्विजसत्तमः ॥ देवांश्चैवस्मरेन्नित्यंतथापुण्य
वतोध्रुवम् ॥ २ ॥ गोविन्दंमाधवंकृष्णंहरिंदामोदरंतथा ॥ नारायणंजगन्नाथंवासुदेवमजंविभुम् ॥ ३ ॥ सरस्वतींमहालक्ष्मींसावित्रींवेदमातर
म् ॥ ब्रह्मणंभास्करंचन्द्रंदिक्पालंश्चग्रहांस्तथा ॥ ४ ॥ शङ्करंचशिवंशम्भुमीश्वरंचमहेश्वरम् ॥ गणेशंचतथास्कन्दंगौरींभागीरथींशिवाम् ॥ ५ ॥
पुण्यश्लोकोनलोराजापुण्यश्लोकोजनार्दनः ॥ पुण्यश्लोकाचवेदेहीपुण्यश्लोकोयुधिष्ठिरः ॥ ६ ॥ अश्वत्थामावलिष्यासोहनूमांश्चविभीषणः ॥ कृपः
परशुरामश्चसप्तैतेचिरजीविनः ॥ ७ ॥ एतान्यस्तुस्मरेन्नित्यंप्रातरुत्थायमानवः ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ ८ ॥ सकृदुच्चरि
तेतातसर्वयज्ञफलंलभेत् ॥ गवांशतसहस्राणांदानस्यफलमश्नुते ॥ ९ ॥ ततश्चापिशुचौदेशेमलमृत्रंपरित्यजेत् ॥ दक्षिणाभिमुखोरात्रौदिवाकुर्या
दुदङ्मुखः ॥ १० ॥ परतोदन्तकाष्ठंचतृणेरुदुम्बरादिभिः ॥ अतःपरंचसन्ध्यायांसंयतश्चद्विजोभवेत् ॥ ११ ॥ पूर्वाह्नेरक्तवर्णातुमध्याह्नेशुकुवर्णि
काम् ॥ सायंसरस्वतींकृष्णांद्विजोध्यायंद्यथाविधि ॥ १२ ॥ ततःसमाचरेत्स्नानंयथाज्ञानेनयत्नतः ॥ अङ्गंप्रक्षालयित्वातुमृद्भिःसंलेपयेत्ततः ॥
॥ १३ ॥ शिरोदेशेललाटेचनासिकायांहृदिशुबोः ॥ बाह्वोःपार्श्वेतथानाभौजान्वोरङ्घ्रिद्वयेतथा ॥ १४ ॥ एकालिङ्गेगुदेतिसस्तथावामकरेदश ॥
उभयोःसप्तदातव्यामृदःशुद्धिमभीप्सता ॥ १५ ॥ अश्वक्रान्तेरथक्रान्तेविष्णुक्रान्तेवसुन्धरे ॥ मृत्तिकेहरमेपार्पयन्मयादुष्कृतंकृतम् ॥ १६ ॥
अनेनैवतुमन्त्रेणमृत्तिकांयस्तनौक्षिपेत् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यशुचिर्भवतिमानवः ॥ १७ ॥ ततस्तुवेदपूर्वेणस्नानंकुर्याद्विचक्षणः ॥ नदेनद्यां
तथाकूपेषुष्करिण्यांतटाकके ॥ १८ ॥ जलराशौचवप्रेचघटस्नानंतथोत्तरम् ॥ कारयेद्विधिवन्मर्त्यःसर्वपापक्षयायच ॥ १९ ॥ प्रातः
स्नानंमहापुण्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ यःकुर्यात्सततंविप्रोविष्णुलोकेमहीयते ॥ २० ॥ प्रातःसन्ध्यासमीपेचयावहण्डचतुष्टयम् ॥ तावत्पा
नीयममृतंपितृणामुपतिष्ठते ॥ २१ ॥ परतोघटिकायुग्मंयावद्यामैकमाह्निकम् ॥ मधुतुल्यंजलंतस्मिन्पितृणांप्रीतिवर्धनम् ॥ २२ ॥ ततस्तुसा
र्द्धयामैकंजलंक्षीरमयंस्मृतम् ॥ क्षीरमिश्रंजलंतावद्यावहण्डचतुष्टयम् ॥ २३ ॥ अतःपरंचपानीयंयावद्विप्रहरत्रयम् ॥ तत्परलोहितप्रोक्तंयावदस्तं
गतोरविः ॥ २४ ॥ चतुर्थप्रहरेस्नानेरात्रौवातर्पयेत्पितृन् ॥ तत्तोयंरक्षसामेवग्रहणेनविनाशितम् ॥ २५ ॥ पानीयंसर्वसिद्धयर्थपुरेव
निर्मितंमया ॥ रक्षार्थंतस्यतोयस्ययक्षाश्चैवधुरन्धराः ॥ २६ ॥ नग्राप्नुवन्तिपितरोयेचलोकान्तरंगताः ॥ दुष्प्राप्यंसलिलंतेषामृतेस्वान्मर्त्यवा
सिनः ॥ २७ ॥ तस्माच्छिष्यैश्चपुत्रैश्चपौत्रदौहित्रकादिभिः ॥ बन्धुवर्गेस्तथाचान्यैस्तर्पणीयंपितृव्रतैः ॥ २८ ॥ नारदउवाच ॥ जलस्यदे

वतं ब्रूहि तर्पणस्य विधिं मयि ॥ यथा जानामि देवेश तत्त्वतो वक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ जलस्य देवता विष्णुः सर्वलोकेषु गीयते ॥ जल
 पूतो भवेद्यस्तु विष्णुस्तच्छङ्करो भवेत् ॥ ३० ॥ जलं गण्डूषमात्रं तु पीत्वा पूतो भवेन्नरः ॥ विशेषात् कुशसंसर्गात् पीयूषादधिकं जलम् ॥ ३१ ॥ सर्वदे
 वालो दर्भो मयाऽयं निर्मितः पुरा ॥ कुशमूले भवेद्ब्रह्मा कुशमध्ये तु केशवः ॥ ३२ ॥ कुशाग्नेशङ्करं विद्धि कुशं ते प्रतिष्ठिताः ॥ कुशहस्तः स दामेध्यः
 स्तोत्रं मन्त्रं पठेद्यदि ॥ ३३ ॥ सर्वशतगुणं प्रोक्तं तीर्थे साहस्रमुच्यते ॥ कुशाः काशास्तथा दूर्वायवपत्राणि व्रीहयः ॥ ३४ ॥ वल्वजाः पुण्डरीकाश्च
 कुशास्सप्त प्रकीर्तिताः ॥ आनुपूर्व्येण मेध्याः स्युः कुशालोके प्रतिष्ठिताः ॥ ३५ ॥ विनामन्त्रेण यत्स्नानं सर्वतन्निष्फलं भवेत् ॥ अमृतात्स्वादुतामेति
 संस्पर्शाच्च तिलस्य च ॥ ३६ ॥ तस्माच्च तर्पयेन्नित्यं पितृंस्तिलजलैर्बुधः ॥ दशभिश्च तिलैस्तावत्पितॄणां प्रीतिरुत्तमा ॥ ३७ ॥ अग्निस्तम्भभयाद्देवा
 न चेच्छन्त्यतिविस्तरम् ॥ स्नात्वा यस्तर्पयेन्नित्यं तिलमिश्रोदकैः पितॄन् ॥ ३८ ॥ सयाति ब्रह्मणः स्थानं समुद्रत्योभयंकुलम् ॥ विशेषेण युगाद्या सुत्वमा
 वस्यांतथैव च ॥ ३९ ॥ अक्षयं स्वर्गमाप्नोति तर्पयित्वा तिलैः पितॄन् ॥ नीलषण्डविमोक्षेण त्वमावास्या तिलोदकैः ॥ ४० ॥ वर्षासु दीपदानेन पितॄणामनृणो
 भवेत् ॥ वत्सरैकमायां तु तर्पयेद्यस्तिलैः पितॄन् ॥ ४१ ॥ विनायकत्वमाप्नोति सर्वदेवैः प्रपूज्यते ॥ युगाद्या सुचसर्दासु यस्तिलैस्तर्पयेत्पितॄन् ॥ ४२ ॥
 उक्तं यद्वाप्यमायां तु तस्माच्छतगुणाधिकम् ॥ अयने विषुवे चैव राकामायांतथैव च ॥ ४३ ॥ तर्पयित्वा पितॄन् व्यूहं स्वर्गलोके महीयते ॥ तथामन्वन्तरा
 ख्यायामन्यस्यां पुण्यसंस्थितौ ॥ ४४ ॥ ग्रहणे चन्द्रसूर्यस्य पुण्यतीर्थे गयादिषु ॥ तर्पयित्वा पितॄन् याति माधवस्य निकेतनम् ॥ ४५ ॥ तस्मात्पुण्याहकंप्रा
 प्य तर्पयेत्पितॄंसञ्चयम् ॥ तर्पणं देवतानां च पूर्वकृत्वा समाहितः ॥ ४६ ॥ अधिकारी भवेत्पश्चात्पितॄणां तर्पणे बुधः ॥ श्राद्धे भोजनकाले च पाणिनैकेन दापये
 त् ॥ ४७ ॥ उभाभ्यां तर्पणे दद्याद्विधिरेष सनातनः ॥ दक्षिणाभिमुखो भूत्वा शुचिर्वै तर्पयेत्पितॄन् ॥ ४८ ॥ तृप्यतामिति वाक्येन नाम गोत्रेण वैपु
 नः ॥ अकृष्णैर्यत्तिलैर्मोहात्तर्पयेत्पितॄंसञ्चयम् ॥ ४९ ॥ भूम्यां ददाति यदपो दाता चैव जले स्थितः ॥ वृथा तद्दीयते दानं नोपतिष्ठति कस्यचित् ॥
 ५० ॥ स्थले स्थित्वा जले यस्तु प्रयच्छेदुदकं नरः ॥ नोपतिष्ठेत्पितॄणां तु सलिलं तन्निरर्थकम् ॥ ५१ ॥ आर्द्रवासा जले यस्तु कुर्यादुदकतर्पणम् ॥
 पितरस्तस्य तृप्यन्ति सह देवैस्सदानघ ॥ ५२ ॥ रजकैः क्षालितं वस्त्रमशुद्धं कवयो विदुः ॥ हस्तप्रक्षालने च वपुनर्वस्त्रं तु शुध्यति ॥ ५३ ॥ शुष्क
 वासाः शुचौ देशे स्थाने यत्तर्पयेत्पितॄन् ॥ ततो दशगुणेनैव तुप्यन्ति पितरो ध्रुवम् ॥ ५४ ॥ स्नानं सन्ध्यां च पाषाणे खड्गे वा ताम्रभाजने ॥ तर्पणं कुरुते
 यस्तु प्रत्येकं च शताधिकम् ॥ ५५ ॥ रौप्याङ्गुलीयं तर्जन्यां धृत्वा यत्तर्पयेत्पितॄन् ॥ सर्वं च शतसाहस्रगुणं भवति नान्यथा ॥ ५६ ॥ तथैवाना

५० पु०
१७० ॥

मिकायांतुधृत्वास्वर्णाङ्गुलींबुधः ॥ तर्पयेत्पितृसन्दोहं लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ ५७ ॥ अङ्गुष्ठदेशिनीमध्ये सव्यहस्तस्य खड्गकम् ॥ धृत्वानामिकया
रत्नमञ्जलरक्षयं फलम् ॥ ५८ ॥ स्नानार्थमभिगच्छन्तं देवाः पितृगणैः सह ॥ वायुभूतानुगच्छन्ति तृपार्ताः सलिलार्थिनः ॥ ५९ ॥ निराशा
स्ते निवर्तन्ते वस्त्रनिष्पीडनेन च ॥ तस्मान्नपीडयेद्ब्रह्म कृत्वा पितृतर्पणम् ॥ ६० ॥ तिस्रः कोटयोऽर्धकोटी च यानिलोमानिमानुषे ॥ स्रवन्ति सर्व
तीर्थानितस्मान्नपरिपीडयेत् ॥ ६१ ॥ देवाः पिवन्ति शिरसि श्मश्रुतः पितरस्तथा ॥ चक्षुषोरपि गन्धर्वा अधस्तात् सर्वजन्तवः ॥ ६२ ॥ देवाः पि
तृगणाः सर्वे गन्धर्वा जन्तवस्तथा ॥ स्नानमात्रेण तुष्यन्ति स्नानात्पापं न विद्यते ॥ ६३ ॥ नित्यस्नानं च यः कुर्यात्स नरः पुरुषोत्तमः ॥ सर्वपापैर्विनिर्मु
क्तो नाकलोके महीयते ॥ ६४ ॥ स्नानं तर्पणं पर्यन्तं देवामहर्षयो विदुः ॥ अतः परं च देवानां पूजनं कारयेद्बुधः ॥ ६५ ॥ गणेशं पूजयेद्यस्तु विघ्नस्त
स्य न जायते ॥ आरोग्यार्थं च सूर्यचर्ममोक्षाय माधवम् ॥ ६६ ॥ शिवं च कृत्य कामार्थं सर्वकामाय चण्डिकाम् ॥ देवांस्तु पूजयित्वा तु वैश्वदेववर्लिचरन्तु ॥
॥ ६७ ॥ वह्निकार्यं ततः कृत्वा यज्ञं ब्राह्मणतर्पणम् ॥ देवानां सर्वसत्त्वानां पुनस्त्रिविष्टपं व्रजेत् ॥ ६८ ॥ गतागतं स्थिरं कृत्वा कामान्मोक्षं सुखं दिवम् ॥
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन नित्यं कर्माणि कारयेत् ॥ ६९ ॥ नारद उवाच ॥ किमथ च जलं तात देवाः पितृगणैः सह ॥ न प्राप्नुवन्ति सर्वज्ञलभन्ते
मानवा यथा ॥ ७० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पुरा सृष्टं मया तोयं सर्वदेवमयामृतम् ॥ तस्यैव रक्षणार्थं च रक्षोयक्षाधनुधराः ॥ ७१ ॥ भ्रन्ति ते पितरं देवमस्मद्वा
क्यान्नमानुषम् ॥ पशवः पक्षिणः कीटामर्त्यलोके व्यवस्थिताः ॥ ७२ ॥ मर्त्यजाताश्च देवा ये तथैव मानुषाध्रुवम् ॥ तर्पयित्वा गुरुं नित्यं सुरलोके प्रतिष्ठि
ताः ॥ ७३ ॥ अस्नायी च मलं भुङ्क्ते अजपी पूयशोणितम् ॥ अकृत्वा तर्पणं नित्यं पितृहाचोपजायत ॥ ७४ ॥ ब्रह्म हत्यासं पापं देवानामप्यपृ
जने ॥ सन्ध्याकृत्यमकृत्वा च सूर्यं हन्ति च पापकृत् ॥ ७५ ॥ नारद उवाच ॥ ब्राह्मणस्य सदाचारक्रमं ब्रूहि च कर्मणाम् ॥ इतरेषां च वर्णानां प्रवृत्त
मखिलं वद ॥ ७६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आचारा लभते चायुराचारा लभते सुखम् ॥ आचारात्स्वर्गमोक्षं च आचारो हन्त्यलक्षणम् ॥ ७७ ॥ अनाचारो
हि पुरुषो लोके भवति निन्दितः ॥ दुःखभागी च स ततं व्याधितोऽल्पायुरेव च ॥ ७८ ॥ नरके नियतं वा सोऽह्यनाचारान्नरस्य च ॥ आचाराच्च परं लो
कमाचारं शृणु तत्त्वतः ॥ ७९ ॥ गोमयेन गृहे नित्यं प्रकुर्यादुपलेपनम् ॥ प्रक्षालयेत्ततः पीठं काष्ठपात्रं शिलातलम् ॥ ८० ॥ भस्मना कांस्यपा
त्रं तु ताम्रमलेन शुद्ध्यति ॥ शिलापात्रं तु तैलेन फालं गोवालकेन तु ॥ ८१ ॥ स्वर्णरौप्यादिपात्रं तु जलमात्रेण शुद्ध्यति ॥ अग्निना लोहपात्रं तु
पाकप्रक्षालनेन तु ॥ ८२ ॥ खननाद्वाहनाच्चैव उपलेपनधावनात् ॥ पर्जन्यवर्षणाच्चैव भूरमेध्याविशुद्ध्यति ॥ ८३ ॥ तैजसानां मणीनां च

प्र.सु.सं.
अ० ५१

॥ १७० ॥

सर्वस्याश्ममयस्यच ॥ भस्मभिर्मृत्तिकाभिश्च शुद्धिरुक्तामयापुरा ॥ ८४ ॥ शय्याभार्याशिशुर्वस्त्रमुपवीतंकमण्डलुः ॥ आत्मनः कथिताशुद्धा
 नपरेषांकदाचन ॥ ८५ ॥ नभुञ्जीतैकवस्त्रेण न स्नायादेकवाससा ॥ नधारयेत्परस्यैवं स्नानवस्त्रंकदाचन ॥ ८६ ॥ संस्कारं केशदन्तानां
 प्रातरेव समाचरेत् ॥ गुरुणांचनमस्कारं नित्यमेव समाचरेत् ॥ ८७ ॥ हस्तपादे मुखे चैव पञ्चाद्रो भोजनं चरेत् ॥ पञ्चाद्रकस्तुभुञ्जानः शतं वर्षाणि जीवति
 ॥ ८८ ॥ देवतानां गुरोराज्ञां स्नातकाचार्ययोरपि ॥ नाक्रामेत्कामतश्छायां विप्रस्य दीक्षितस्य च ॥ ८९ ॥ गोगणं दैवतं विप्रं घृतं मधुचतुष्पथम् ॥
 प्रदक्षिणं प्रकुर्वीत प्रख्यातांश्च वनस्पतीन् ॥ ९० ॥ गोविं प्रावृषि विप्रौ च विप्रौ द्वौ दम्पती तथा ॥ तयोर्मध्ये न गच्छेत्स्वर्गस्थोऽपि पतेद्भुवम् ॥ ९१ ॥ उच्छिष्टेन
 स्पृशेद्गन्निब्राह्मणं दैवतं गुरुम् ॥ स्वशीर्षं पुष्पवृक्षं च यज्ञवृक्षमधार्मिकम् ॥ ९२ ॥ त्रीणितेजांसिनोच्छिष्टं उदीक्षेत कदाचन ॥ सूर्याचन्द्रमसावेवं नक्षत्रा
 णि च सर्वशः ॥ ९३ ॥ नेक्षेद्भिप्रं गुरुं देवं राजानं यतिनां वरम् ॥ योगिनं देवकर्माणं धर्माणां कथकं द्विजम् ॥ ९४ ॥ नदीनां च प्रतीरे च पत्युश्च सरितां तथा ॥
 यज्ञवृक्षस्य मूले च उद्याने पुष्पवाटके ॥ ९५ ॥ शरीरस्य मलत्यागं न कुर्याज्जीवने तथा ॥ विप्रस्यायतने गोष्ठे रम्ये राजपथेषु च ॥ ९६ ॥ नक्षौरं कारये
 दनम् ॥ ९८ ॥ न हरेच्छ्रोत्रियस्त्वं च देवस्यापि गुरोरपि ॥ राज्ञस्तपस्विनां च वपङ्गोरन्धस्य यो पितः ॥ ९९ ॥ पन्थादेयो ब्राह्मणाय गोभ्यो राजभ्य एव च ॥
 रोगिणे भारतप्ताय गुर्विण्यै दुर्बलाय च ॥ १०० ॥ विवादं न च कुर्वीत नृपविप्रचिकित्सकैः ॥ ब्राह्मणं गुरुपत्नीं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १ ॥ पतितं कुष्ठसंयुक्तं
 चाण्डालं च गवाशिनम् ॥ निर्धूतं ज्ञानहीनं च दूरतः परिवर्जयेत् ॥ २ ॥ स्त्रियं दुष्टां च दुर्वृत्तामपवादप्रदायिनीम् ॥ कुकर्मकारिणीं दुष्टां सदैव कलहप्रियाम्
 ॥ ३ ॥ प्रमत्तामधिकाङ्क्षींश्च निर्लज्जां वाह्यचारिणीम् ॥ व्ययशीलामनाचारां दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ४ ॥ मलिनानां भिवन्देत गुरुपत्नीं कदाचन ॥ न स्पृ
 शेत्तांच मेधावी स्पृष्ट्वा स्नानेन शुद्ध्यति ॥ ५ ॥ सतया सह केलिं च वर्जयेच्च सदैव हि ॥ शृणुयाच्च वचो नृनं पश्येच्च गुरोः स्त्रियम् ॥ ६ ॥ वधूं पुत्रस्य भ्रातुश्च
 स्वपुत्रीं युवतीं ध्रुवम् ॥ ७ ॥ अन्यां च गुरुपत्नीं च नेक्षेत्स्पर्शनं कारयेत् ॥ ८ ॥ ताभिः सह कथालापं तथा भ्रूभङ्गदर्शनम् ॥ कलहं निस्त्रपां वाणीं सदैव परिवर्ज
 येत् ॥ ८ ॥ न दद्याच्च सदा पादं तु पाङ्गारास्थिभस्मसु ॥ कार्पासास्थिषु निर्माल्योचितिकाष्ठे चितौ गुरौ ॥ ९ ॥ शुष्कं मीनं न भक्षेत पूतिगन्धिममे
 ध्यकम् ॥ विघसंचान्यदुच्छिष्टं पाकार्थं च परस्य च ॥ ११ ॥ न स्थातव्यं न गन्तव्यं क्षणमप्यसता सह ॥ न तिष्ठंश्च क्षणं धीरो दीपच्छाये कलिद्रुमे ॥ ११ ॥
 अस्पृश्यैस्सह चालापं पतितैः कुपितैः सह ॥ न कुर्यात्क्षणमात्रं तु कृत्वा गच्छेच्च रौरवम् ॥ १२ ॥ कनिष्ठं नाभिवन्देत पितृव्यं मातुलं तथा ॥ उत्थाय चासनं

प० पु०
१७१ ॥

दद्यात्कृताञ्जल्यग्रतःस्थितः ॥१३॥ तैलाभ्यक्तंतथोच्छिष्टमार्द्रवस्त्रं चरोगिणम् ॥ पारावारगतोद्विग्नं वहन्तं नाभिवादयत् ॥१४॥ यज्ञस्यान्तर्गतं नष्टं क्रीडं
न्तं स्त्रीजनैः सह ॥ बालक्रीडागतं चापि पुष्पयुक्तं कुशैर्युतम् ॥ १५ ॥ शिरःप्रावृत्य कर्णौ वा अप्सु मुक्तशिखोऽपि वा ॥ अकृत्वा पादयोः पूजां नाचामे
दक्षिणामुखः ॥ १६ ॥ उपवीतविहीनश्च नग्नकोमुक्तकच्छकः ॥ एकवस्त्रपिधानश्च आचान्तो नैव शुद्ध्यति ॥ १७ ॥ मध्यमाभिर्मुखं पूर्वतिष्ठति स मु
पस्पृशेत् ॥ अङ्गुष्ठदेशिनीभ्यां च नासां च तदनन्तरम् ॥ १८ ॥ अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां च चक्षुषीसमुपस्पृशेत् ॥ कनिष्ठाङ्गुष्ठतश्चोत्रेनाभिमाङ्गुष्ठकेन तु ॥ १९ ॥
तलेन हृदयं न्यस्य सर्वाभिर्मस्तकोपरि ॥ बाहू चाग्रं संपृश्य ततः शुद्धो भवेन्नरः ॥ २० ॥ अनेनाचमनं कृत्वा मानवः प्रयतो भवेत् ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तः
स्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ २१ ॥ प्राणस्त्रिपुटशृङ्ग्या च व्यानोऽपानश्च मुद्रया ॥ समानस्तु समस्ताभिरुदानस्तर्जनीं विना ॥ २२ ॥ नागः कूर्मश्च कृकरो देव
दत्तो धनञ्जयः ॥ उपप्रीणन्तु तेषां प्रीता येभ्यो भूमौ प्रदीयते ॥ २३ ॥ शयनं चार्द्रपादेन शुष्कपादेन भोजनम् ॥ नान्धकारे च शयनं भोजनं नैव कारयेत्
॥ २४ ॥ पश्चिमे दक्षिणे चैव न कुर्याद्दिन्तधावनम् ॥ उत्तरे पश्चिमे च वनस्वपेद्विकंदाचन ॥ २५ ॥ स्वप्नादायुः क्षयं याति ब्रह्महापुरुषो भवेत् ॥ न कुर्वी
त ततः स्वप्नं शस्तं च पूर्वदक्षिणम् ॥ २६ ॥ आयुष्यं प्राङ्मुखो भुङ्क्ष्ये शस्यं दक्षिणामुखः ॥ श्रियं प्रत्यङ्मुखो भुङ्क्ष्ये शोभुङ्क्ष्ये उदङ्मुखः ॥ २७ ॥ प्राच्यां
नरो लभेदायुः पर्याप्तं प्रेतत्वमश्नुते ॥ वारुणे च भवेद्दोगी आयुर्वित्तंतथोत्तरे ॥ २८ ॥ देवानां मेकभुक्तं तु द्विभुक्तं स्यान्नरस्य च ॥ त्रिभुक्तं प्रेतदैत्यस्य च तृथं कौण
पस्यतु ॥ २९ ॥ निरामिषं हविर्देवामस्त्यमांसादिमानुषाः ॥ पूतिपर्युषितं दुष्टमन्ये भुञ्जन्त्यनावृताः ॥ ३० ॥ स्वर्गस्थितानां मिह जीवलोके च त्वारि
तेषां हृदये वसन्ति ॥ दानं प्रशस्तं मधुरा च वाणी देवार्चनं ब्राह्मणतर्पणं च ॥ ३१ ॥ कापण्यवृत्तिः स्वजनेषु निन्दा कुचेलतानी च जनेषु भक्तिः ॥ अतीव
रोषः कटुका च वाणी नरस्य चिह्नं नरकागतस्य ॥ ३२ ॥ नवनीतोपमा वाणी करुणा कोमलमनः ॥ धर्मबीजप्रसूतानां मेतत्प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ ३३ ॥
दयादरिद्रहृदयं वचः क्रकचकर्कशम् ॥ पापबीजप्रसूतानां मेतत्प्रत्यक्षलक्षणम् ॥ ३४ ॥ श्रावयेच्छृणुयाद्वापि सदा चारादिकं नरः ॥ आचारादेः फलं
लब्ध्वा पापात्पूतोऽच्युतो दिवि ॥ ३५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे सदाचारवर्णनं नामैकपञ्चाशोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ भीष्म उवाच ॥
यत्पुण्यमधिकं लोके सर्वदा सर्वसंमतम् ॥ तद्ब्रह्मस्वेच्छया विप्रयत्कृतं पूर्वपूर्वकैः ॥ १ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एकदा तु द्विजाः सर्वे व्यासशिष्यास्सहा दरात् ॥
व्यासं प्रणम्य पप्रच्छुर्धर्ममाचयथाभवान् ॥ २ ॥ द्विजा उचुः ॥ पुण्यात्पुण्यतमं लोके सर्वधर्मेषु चोत्तमम् ॥ किं कृत्वा मानवाः स्वर्गं भुञ्जते चाक्षयं वद
॥ ३ ॥ लभ्यं चाकष्टं शुद्धं वर्णानां मर्त्यवासिनाम् ॥ गुरूणां चलघूनां च साध्यमेककृतं वद ॥ ४ ॥ यद्यत्कृत्वा च देवानां पूज्यो नाके भवेन्नरः ॥ तत्तद्ब्रह्म

प्र.सू.ख.
अ० ५२

॥ १७१ ॥

चनोब्रह्मन्प्रसादीभवधर्मतः ॥५॥ व्यासउवाच ॥ पञ्चाख्यानं वदिष्यामिशृणुध्वंतत्रपूर्वतः ॥ पञ्चानामेककंकृत्वा विन्दन्मोक्षदिव्यशः ॥६॥ पित्रोरर्चो
 ऽथपत्युश्चसाम्यंसर्वजनेषु च ॥ मित्राद्रोहो विष्णुभक्तिरेते पञ्चमहामखाः ॥ ७ ॥ प्राक्पित्रोरर्चया विप्रायद्धर्मसाधयन्नरः ॥ नतत्क्रतुशतैरेव तीर्थयात्रादि
 भिर्भुवि ॥ ८ ॥ पिता धर्मः पिता स्वर्गः पिता हि परमंतपः ॥ पितरि प्रीतिमापन्ने प्रीयन्ते सर्वदेवताः ॥ ९ ॥ पितरो यस्य तृप्यन्ति सेवया च गुणेन
 च ॥ तस्य भागीरथी स्नानमहन्यहनि वर्तते ॥ १० ॥ सर्वतीर्थमयी माता सर्वदेवमयः पिता ॥ मातरं पितरं तस्मात्सर्वयत्नेन पूजयेत् ॥ ११ ॥ मातरं
 पितरं चैव यस्तु कुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥ प्रदक्षिणीकृता तेन सप्तद्वीपावसुन्धरा ॥ १२ ॥ जानुनीचकरो यस्य पित्रोः प्रणमतः शिरः ॥ निपतन्ति पृथिव्यां च
 सोऽक्षयां लभते दिवम् ॥ १३ ॥ तयोश्चरणयो र्यावद्रजश्चिह्नानि मस्तके ॥ प्रतीके च विलग्नानि तावत्पूतः सुतस्तयोः ॥ १४ ॥ पादारविन्दसलिलं यः
 पित्रोः पिबते सुतः ॥ तस्य पापं क्षयं याति जन्मकोटिशतार्जितम् ॥ १५ ॥ धन्योऽसौ मानवो लोके पूतोऽसौ सर्वकल्मषात् ॥ विनायकत्वमाप्नोति जन्म
 नैकेन मानवः ॥ १६ ॥ पितरौ लङ्घयेद्यस्तु वचोभिः पुरुषा धमः ॥ निरये च वसेत्तावद्यावदाभूतसम्प्लवम् ॥ १७ ॥ पित्रोरनर्चनं कृत्वा भुङ्क्ते यस्तु सुता धमः ॥
 कृमिकूपेऽथ नरके कल्पान्तमुपतिष्ठति ॥ १८ ॥ रोगिणं चापि वृद्धं च पितरं वृत्तिकर्षितम् ॥ विकलं नेत्रकर्णाभ्यां त्र्यक्त्वा गच्छेच्चरौ रवम् ॥ १९ ॥
 अन्त्यजातिषु म्लेच्छेषु चाण्डलैश्च पिजायते ॥ पित्रोरपोषणं कृत्वा सर्वपुण्यक्षयो भवेत् ॥ २० ॥ नाराध्य पितरौ पुत्रस्तीर्थदेवान् भजन्नपि ॥ तयोर्न
 फलमाप्नोति कीटवद्रमते महीम् ॥ २१ ॥ कथयामि पुरावृत्तं विप्राः शृणुत यत्नतः ॥ यं श्रुत्वा न पुनर्मोहं प्रयास्यथ पुनर्भुवि ॥ २२ ॥ पुरासीच्च द्विजः
 कश्चिन्नरोत्तम इति स्मृतः ॥ स्वपितरावनादृत्य गतोऽसौ तीर्थसेवया ॥ २३ ॥ ततः सर्वाणि तीर्थानि गच्छतो ब्राह्मणस्य च ॥ आकाशे स्नानचैलानि प्रशु
 ष्यन्ति दिने दिने ॥ २४ ॥ अहङ्कारोऽविशत्तस्य मानसे ब्राह्मणस्य च ॥ मत्समो नास्ति वै कश्चित्पुण्यकर्मा महायशाः ॥ २५ ॥ इत्युक्ते चानने तस्य अह
 दञ्च वक्तदा ॥ क्रोधाच्चैवेरितस्तस्य सशशापद्विजो वकम् ॥ २६ ॥ पपात च वक्रः पृथ्व्यां स भस्मीभूतविग्रहः ॥ भीर्द्धिजेन्द्रं महामोहः प्राविशच्चान्तक
 र्मणि ॥ २७ ॥ ततः पापाच्च विप्रस्य चेलं खेचन गच्छति ॥ विषादमगमत्सद्यस्ततः खेतमुवाह ॥ २८ ॥ देववाण्युवाच ॥ गच्छ वाडवचाण्डालं मूकं पर
 मधार्मिकम् ॥ तत्र धर्मं च जानीषे क्षेमं तं तद्वचो भवेत् ॥ २९ ॥ व्यासउवाच ॥ खाञ्चतद्वचनं श्रुत्वा गतोऽसौ मूकमन्दिरम् ॥ शुश्रूषन्तं च पितरौ सर्वारम्भा
 न्ददर्शसः ॥ ३० ॥ ददतं शीतकाले च सम्यगुष्णं जलं तयोः ॥ तैलतापनताम्बूलं तथा तूलवतीं पटीम् ॥ ३१ ॥ नित्याशनं च मिष्टान्नं दुग्धखण्डं तथैव च ॥
 दापयन्तं वसन्ते च मधुमालां सुगन्धिकाम् ॥ ३२ ॥ अन्यानि यानि भोग्यानि कृत्यानि विविधानि च ॥ उष्णे चावीजयत्सोऽपि नित्यं च पितरावपि

प० पु०
॥ १७२ ॥

॥ ३३ ॥ ततस्तयोः प्रचर्याचकृत्वाभुङ्क्तेऽथ सर्वदा ॥ श्रमस्य वारणं कुर्यात्सन्तापस्य तथैव च ॥ ३४ ॥ एभिः पुण्यैः स्थितो विष्णुस्तस्य गेहोदरे चिरम् ॥
अन्तरिक्षे च क्रीडन्तमाधारस्तम्भवर्जिते ॥ ३५ ॥ तस्यापि भवने नित्यं स्थितं त्रिभुवने श्वरम् ॥ विप्ररूपधरं कान्तं नान्यैर्भूतं च सत्परम् ॥ ३६ ॥ तेजो
मयं महासत्त्वं शोभयन्तं च मन्दिरम् ॥ दृष्ट्वा विस्मयमापन्नो विप्रः प्रोवाच मूककम् ॥ ३७ ॥ विप्र उवाच ॥ आसन्नं च ममागच्छत्वयैवेच्छामि शाश्वतम् ॥
हितं मे सर्वलोकानां तत्त्वतो वक्तुमर्हसि ॥ ३८ ॥ मूक उवाच ॥ पित्रो रर्चां करोम्यद्य कथमांयामितेऽन्तिकम् ॥ अर्चयित्वा तु पितरौ कृत्यं ते करवाणि
वै ॥ ३९ ॥ तिष्ठ मे द्वारदेशे च आतिथ्यं ते करोम्यहम् ॥ ४० ॥ व्यास उवाच ॥ इत्युक्ते चैव चाण्डाले च कोपब्राह्मणस्तदा ॥ ४१ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥
ब्राह्मणं मां परित्यज्य किं कार्यमधिकं तव ॥ ४२ ॥ मूक उवाच ॥ किंकुप्यसि वृथा विप्र नवकोऽहं तवाधुना ॥ कोपस्सिद्धयति ते तावद्वकेनान्यत्र किंचन
॥ ४३ ॥ गगने स्नानशार्दीतेन शुष्यति न तिष्ठति ॥ वचनं खात्ततः श्रुत्वा मद्गृहं चागतो भवान् ॥ ४४ ॥ तिष्ठतिष्ठ वदिष्यामि नो चेद्ब्रूच्छयति व्रताम् ॥
तां च दृष्ट्वा द्विजश्चेष्टदयितं ते फलिष्यति ॥ ४५ ॥ व्यास उवाच ॥ ततस्तस्य गृहाद्विष्णुर्द्विज रूपधरो विभुः ॥ विनिस्तृत्य द्विजं प्राह गेहं तस्याः प्रयाम्य
हम् ॥ ४६ ॥ स विमृश्य द्विजश्चेष्टेन सार्धं च चालह ॥ गच्छन्तं तु वाचे दं हरिं विप्रोऽतिविस्मितः ॥ ४७ ॥ विप्र उवाच ॥ किमर्थं च त्वया विप्र चाण्डा
लस्य गृहोदरे ॥ सदा संस्थीयते तात योषा जनवृते मुदा ॥ ४८ ॥ हरि उवाच ॥ इदानीं मानसं शुद्धं न भूतं भवतो ध्रुवम् ॥ पतिव्रतादिकं दृष्ट्वा पश्चाज्ज्ञास्यसि
मां किल ॥ ४९ ॥ विप्र उवाच ॥ पतिव्रता च काता तर्किवा तस्याश्श्रुतं महत् ॥ येनाहं तत्र गच्छामि कारणं वद मे द्विज ॥ ५० ॥ हरि उवाच ॥ नदीनां
जाह्नवी श्रेष्ठा प्रमदानां पतिव्रता ॥ मनुष्याणां प्रजापालो देवानां च जनार्दनः ॥ ५१ ॥ पतिव्रता च यानारी पत्युर्नित्यं हिते रता ॥ कुलद्वयस्य पुरुषानुद्धरे
त्साशतं शतम् ॥ ५२ ॥ स्वर्गभुनक्ति तावच्च यावदाभूत सम्प्लवम् ॥ स्वर्गाद्धृष्टो भवेद्वास्याः सार्वभौमो नृपः पतिः ॥ ५३ ॥ अस्यैव महिषी भूत्वा सुखं विन्दे
दनन्तरम् ॥ पुनः पुनः स्वर्गराज्यं तस्य तस्यानसंशयः ॥ ५४ ॥ एवं जन्मशतं प्राप्य अन्ते मोक्षो भवेद् ध्रुवम् ॥ ५५ ॥ विप्र उवाच ॥ पतिव्रता भवेत्कावा
तस्याः किं वाचलक्षणम् ॥ ब्रूहि मे द्विज शार्दूलयथा जानामि तत्त्वतः ॥ ५६ ॥ हरि उवाच ॥ पुत्राच्छतगुणं स्नेहाद्राजानं च भयादथ ॥ आराधयेत्पतिं
शौरियापश्येत्सा पतिव्रता ॥ ५७ ॥ कार्ये दासी रतौ वैश्याभोजने जननी समा ॥ विपत्सु मन्त्रिणी भर्तुः सा च भार्या पतिव्रता ॥ ५८ ॥ भर्तुराज्ञानलङ्घ्या
मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ भुक्ते पत्यौ सदा चात्ति सा च भार्या पतिव्रता ॥ ५९ ॥ यस्यां यस्यां तु शय्यायां पतिः स्वपितियन्नतः ॥ तत्र तत्र च सा भर्तुरर्चां करो
ति नित्यशः ॥ ६० ॥ नैव मत्सरमायाति न कार्पण्यं न मानिनी ॥ मानेऽमाने समानं च यापश्येत्सा पतिव्रता ॥ ६१ ॥ सुवेषं यानरं दृष्ट्वा भ्रा

प्र.सू.खं.
अ० ५२

॥ १७२ ॥

तरंपितरंसुतम् ॥ मन्यतेचपरंसाध्वीसाचभार्यापतिव्रता ॥ ६२ ॥ तांगच्छद्विजशार्दूलवदकामंयथातव ॥ तस्यपत्न्योऽष्टतिष्ठन्तितन्मध्ये
 वरवर्णिनी ॥ ६३ ॥ रूपयौवनसम्पन्नादयायुक्तायशस्विनी ॥ शुभानामेतिविख्यातागत्वातांपृच्छतेहितम् ॥ ६४ ॥ व्यासउवाच ॥
 एवमुक्त्वातुभगवांस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ तस्यैवादृश्यतांदृष्ट्वाविस्मितोऽभूद्विजस्तदा ॥ ६५ ॥ सचसाध्वीगृहंगत्वापप्रच्छाथपतिव्रताम् ॥ अति
 थेर्वचनंश्रुत्वागृहान्निःसृत्यसम्भ्रमात् ॥ ६६ ॥ दृष्ट्वाद्विजंसतीतत्रद्वारदेशस्थिताभवत् ॥ तांचदृष्ट्वाद्विजश्रेष्ठउवाचवचनंमुदा ॥ ६७ ॥ विप्रउवाच॥
 प्रियंममहितंब्रूहियथादृष्टंत्वमेवहि ॥ ६८ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ साम्प्रतंपत्न्युरर्चास्तिनचास्माकंस्वतन्त्रता ॥ पश्चात्कायकरिष्यामिगृहाणातिथ्य
 मद्यवे ॥ ६९ ॥ विप्रउवाच ॥ ममदेहेक्षुधानास्तिपिपासाद्यनचश्रमः ॥ अभीष्टंवदकल्याणिनोचेच्छापंददामिते ॥ ७० ॥
 व्यासउवाच ॥ तमुवाचतदासापिनबकोऽहं द्विजोत्तम ॥ गच्छधर्मतुलाधारंपृच्छतंतेहितंद्विज ॥ ७१ ॥ इत्युक्त्वासामहाभागाप्रययौचगृहोदरम् ॥ तत्रा
 पश्यद्विजोविप्रंयथाचाण्डालवेश्मनि ॥ ७२ ॥ विमृश्यविस्मयापन्नस्तेनसार्धंययौद्विजः ॥ तिष्ठन्तंचद्विजंतंचसोऽपश्यद्वृष्टमानसम् ॥ ७३ ॥
 सचोवाचमुदाविप्रंदृष्ट्वातंतांसतींचसः ॥ विप्रउवाच ॥ ७४ ॥ देशान्तरेचयद्वृत्तंतयाचकथितंकिल ॥ कथंजानातिमद्वृत्तंचाण्डालोऽपिपतिव्रता ॥
 अतोमेविस्मयस्तात्किमाश्चर्यंपरंमहत् ॥ ७५ ॥ हरिरुवाच ॥ ज्ञायतेकारणंतातसर्वेषांभूतभावनः ॥ अतिपुण्यात्सदाचाराद्यतस्त्वंविस्मयंगतः ॥
 किमुक्तश्चतयात्वंचवदतत्साम्प्रतंमुने ॥ ७६ ॥ विप्रउवाच ॥ प्रष्टुंधर्मतुलाधारंसाचमांसमुपादिशत् ॥ ७७ ॥ हरिरुवाच ॥ आगच्छमुनिशा
 र्दूलअहंगच्छामितंप्रति ॥ गच्छन्तंचहरिंप्राहतुलाधारःकतिष्ठति ॥ ७८ ॥ हरिरुवाच ॥ जनानांनिकरोयत्रबहुद्रव्यसुविक्रये ॥ विक्रीणाति
 चक्रीणातितुलाधारस्ततस्ततः ॥ ७९ ॥ जनोयवात्रसंस्नेहंकूटमन्नस्यसञ्चयम् ॥ सर्वतस्यमुखादेवगृह्णातिचददात्यपि ॥ ८० ॥ सत्यंत्यक्त्वानृतंकिं
 चित्प्राणान्तेसमुपस्थिते ॥ नोक्तंनरवरश्रेष्ठस्तेनधर्मतुलाधरः ॥ ८१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तेतुतमद्राक्षीद्विक्रीणन्तरसान्वहन् ॥ मलपङ्कधरंमर्त्यं
 न्तकुङ्कलपङ्किलम् ॥ ८२ ॥ तत्रवस्तुधनोत्थांचभपन्तंविविधांगिरम् ॥ वृत्तंबहुविधैर्मर्त्यैःस्त्रीभिःपुग्भिश्चसर्वतः ॥ कथंकथमितिप्राहसतंमधु
 रयागिरा ॥ ८३ ॥ विप्रउवाच ॥ धर्मस्यमेसमुद्देशंवदप्राप्तोऽन्तिकंहिते ॥ ८४ ॥ तुलाधारउवाच ॥ यावज्जनाःप्रतिष्ठन्तिममैवसन्निधौद्विज ॥
 तावन्मेस्वस्थतानास्तियावच्चरात्रियामकः ॥ ८५ ॥ तच्चोपदेशमादायगच्छधर्माकरंप्रति ॥ वकस्यमरणेदोषंखेचवस्त्राविशोषणम् ॥ ८६ ॥ सर्वत
 त्रचजानीषेसज्जनाद्रोहकंव्रज ॥ तत्रतस्योपदेशेनतवकामःफलिष्यति॥ ८७ ॥ व्यासउवाच॥ इत्युक्त्वातंतुलाधारःकरोतिक्रयविक्रयौ॥ ८८ ॥ विप्रउवाच॥

प० पु०
१७३ ॥

तथातातगमिष्यामिसज्जनाद्रोहकंप्रति ॥ तुलाधारसमुद्देशात्रजानामितदालयम् ॥ ८९ ॥ हरिरुवाच ॥ एह्यागच्छगमिष्यामित्वयासार्द्धचतद्वहम् ॥
अथवर्त्मनिगच्छन्तमुवाचब्राह्मणोहरिम् ॥ ९० ॥ विप्रउवाच ॥ तुलाधारस्यनस्नानंनदेवपितृतर्पणम् ॥ मलदिग्धंचगात्रंतुसर्वचैलमलक्षणम् ॥
॥ ९१ ॥ कथंजानातिमद्वृत्तंदेशान्तरसमुद्रवम् ॥ अतोमेविस्मयस्तातसर्वत्वंवदकारणम् ॥ ९२ ॥ हरिरुवाच ॥ सत्येनसमभावेनजितंतेनजगन्नयम् ॥
तेनात्प्यन्तपितरोदेवासुनिगणैःसह ॥ ९३ ॥ भूतभव्यप्रवृत्तंचतेनजानातिधार्मिकः ॥ नास्तिसत्यात्परोधर्मोनानृतात्पातकंपरम् ॥ ९४ ॥
विशेषेसमभावस्यपुरुषस्यानघस्यच ॥ अरौमित्रेऽप्युदासीनेमनोयस्यसमं व्रजेत् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यविष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ ९५ ॥ एवंयोवर्तते
नित्यंकुलकोटिसमुद्धरेत् ॥ समोधर्मःसमःस्वर्गःसमंहिपरमंतपः ॥ यस्यैवमानसेनित्यंसमःसपुरुषोत्तमः ॥ ९६ ॥ सत्यंदमःशमश्चैवधै
र्यस्थैर्यमलोभता ॥ अनाश्चर्यमनालस्यंतस्मिन्सर्वप्रतिष्ठितम् ॥ ९७ ॥ तेनवैदेवलोकस्यनरलोकस्यसर्वशः ॥ वृत्तंजानातिधर्मज्ञस्तस्यदेहेस्थितो
हरिः ॥ ९८ ॥ लोकेतस्यसमोनास्तिसमःसत्याज्वेषुच ॥ सचधर्ममयःसाक्षात्तेनैवधारितंजगत् ॥ ९९ ॥ द्विजउवाच ॥ ज्ञातंमेत्वत्प्रसादाच्चतुलाधारस्यकार
णम् ॥ अद्रोहकस्ययद्वृत्तंतद्ब्रूहिद्वयदीच्छसि ॥ १०० ॥ हरिरुवाच ॥ पुरैवगजपुत्रस्यकुलस्त्रीनवयौवना ॥ पत्नीवकामदेवस्यशचीववासवस्य
च ॥ १ ॥ तस्यप्राणसमाभार्यासुन्दरीनामसुन्दरी ॥ अकस्मात्पार्थिवश्चकार्येगन्तुंसमुद्यतः ॥ २ ॥ मनसालोचितंतेनप्राणेभ्योऽपिगरी
यसीम् ॥ कस्मिन्स्थानेस्थापयामियतोरक्षाभवेद्भुवम् ॥ ३ ॥ इत्यालोच्यैवसहसात्वागतोऽस्यगृहंप्रति ॥ उक्तंचतादृशंवाक्यंश्रुत्वासविस्मयं
गतः ॥ ४ ॥ अद्रोहकउवाच ॥ नतातस्तेनचभ्रातानचाहंतवबान्धवः ॥ पितृमातृकुलस्यैवतस्यानहिसुहृज्जनः ॥ कथंचमद्वृहेतातस्थित्यास्वस्थोभवि
ष्यसि ॥ ५ ॥ हरिरुवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरेतेनचोक्तंवाक्यंयथोचितम् ॥ ६ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ लोकेत्वत्सदृशोनास्तिधर्मज्ञोविजितेन्द्रियः ॥ ७ ॥
हरिरुवाच ॥ सचाहंतंचसर्वज्ञंवकुंनार्हसिदूषणम् ॥ त्रैलोक्यमोहिनींभार्याकःपुमात्रक्षितुंक्षमः ॥ ८ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ धरण्यांपरिविज्ञायत्वागतोऽहं
तवान्तिकम् ॥ एपातिष्ठतुतेऽगारेव्रजामिनिजमन्दिरम् ॥ ९ ॥ हरिरुवाच ॥ इत्युक्तेमपुनःप्राहनगरेऽस्मिन्प्रशोभने ॥ बहुकामुकसम्पूर्णंकथंरक्षाभवे
त्त्रियाः ॥ ११० ॥ सचोवाचपुनस्तंचकुरुरक्षां व्रजाम्यहम् ॥ गृहस्थःसङ्कटादाहधर्मस्यराजपुत्रकम् ॥ ११ ॥ अद्रोहकउवाच ॥ करोम्यनुचितंकार्यं
स्वदास्यमुचितंहितम् ॥ सदाचैवेदशीभार्यास्थातव्यामद्वृहेपितः ॥ १२ ॥ अरक्षाक्षणेदेववदाभीष्टंकुरुप्रियम् ॥ ममतल्पेमयासार्धशयाना
भार्ययासह ॥ मन्यसेदेवतंस्वंचेत्तिष्ठेन्नोचेत्तुगच्छतु ॥ १३ ॥ हरिरुवाच ॥ क्षणंविमृश्यतंप्राहगजपुत्रःपुनस्तदा ॥ १४ ॥ राजपुत्रउवाच ॥ बाढ

प्र.सू.खं.
अ०-५२

॥ १७३ ॥

मेतद्वचस्तातयथाभीष्टं तथा कुरु ॥ १५ ॥ हरिरुवाच ॥ ततो भार्या जगादाथ अस्य वाक्याच्छिवः शिवम् ॥ कर्तव्यं च न ते दोष आज्ञायाममसुन्दरि ॥ १६ ॥
 एतदुक्त्वा गतः सोऽपि भूपतेः शासनात्पितुः ॥ अनन्तरं क्षपार्या च यदुक्तं च तथा कृतम् ॥ १७ ॥ योषितोर्मध्यगः सोऽपि नित्यं स्वपिति धार्मिकः ॥ धर्मा
 ब्रचलते सोऽपि स्वभार्या परभार्ययोः ॥ १८ ॥ संस्पर्शात्स्वस्त्रियश्चास्य कामाभिलषितं मनः ॥ तस्याः संसर्गतश्चैव दुहितैव प्रमन्यते ॥ १९ ॥
 स्तनौ तस्यास्तु पृष्ठे चलगन्तौ च पुनः पुनः ॥ बालकस्येव पुत्रस्य स्तनौ मातुः समन्यते ॥ २० ॥ तस्या अङ्गानि चाङ्गेषु लगन्ति च पुनः पुनः ॥ ततो मातु
 र्मुतस्येव सोऽमन्यत दिने दिने ॥ २१ ॥ तस्य योपासु संसर्गो निवृत्तस्त्वभवत्ततः ॥ एवं संवत्सरस्यार्द्धे तत्पतिश्चागतः पुरम् ॥ २२ ॥ अपृच्छत्तं च लोकेषु
 तस्या वृत्तं मथोदितम् ॥ केचिद्भद्रं बोधयन्तो युवानोऽपि सुविस्मिताः ॥ २३ ॥ केचिदाहुस्त्वया दत्ता तया सार्द्धं स्वपित्यसौ ॥ स्त्रीपुंसोरेकसंसर्गा
 च्छान्ततातु कथं भवेत् ॥ २४ ॥ तस्यां यस्याभिलषोऽस्ति न पृष्ठस्स वदेद्यवा ॥ लोकानां कुश्रुतिर्वाता तेन पुण्यबलाच्छ्रुता ॥ २५ ॥ जनापवादमोक्षार्थं
 बुद्धिस्तस्या भवच्छ्रुता ॥ दारुणिस्वयमाहृत्या जिज्वलत्समहानलम् ॥ २६ ॥ एतस्मिन्नन्तरे तात राजपुत्रः प्रतापवान् ॥ आगमत्तद्गृहं सद्यः सोऽपश्यत्तां
 च योषितम् ॥ २७ ॥ प्रोत्फुल्लवदनानां प्रविषादगतं नरम् ॥ अनयोर्मानसं ज्ञात्वा राजपुत्रोऽवदद्वचः ॥ २८ ॥ राजपुत्र उवाच ॥ किं न सम्भाषसे मां
 च मित्रकं चिरमागतम् ॥ २९ ॥ हरिरुवाच ॥ अब्रवीत्सोऽपि धर्मात्पिता राजपुत्रमनृषीः ॥ ३० ॥ अद्रोहक उवाच ॥ यत्कृतं दुष्करं कर्म मया त्वद्धितकारणात् ॥
 सर्वव्यर्थमहं मन्ये जनानां च प्रवादतः ॥ अद्य वदस्मि मया स्ये प्रपश्यन्तु नरास्तुराः ॥ ३१ ॥ हरिरुवाच ॥ इत्युक्त्वा समहाभागः प्रविवेश दुताशनम् ॥ विश
 तस्तस्य वद्वानकुसुमं चिकुरालये ॥ ३२ ॥ नाङ्गमस्यानलोऽधाक्षी ब्रचवद्वानकुन्तलम् ॥ खेच देवामुदासर्वे साधुसाध्विति चाब्रुवन् ॥ ३३ ॥ अपतन्पुष्पवर्षा
 णितस्य मूर्ध्नि समन्ततः ॥ यैर्यैश्च दुष्कृतं वाक्यं गदितं तावुभौ प्रति ॥ ३४ ॥ तेषां मुखे प्रजायन्ते कुष्माण्डानि विविधानि च ॥ तत्रागत्य च देवाश्च वहेराकृष्यन्तं मुदा
 ॥ ३५ ॥ अपूजयन्सुपुष्पैश्च मुनयो विस्मयंगताः ॥ सर्वे मुनिवरेरेवं मुन्यैर्विविधैस्तदा ॥ ३६ ॥ अर्च्येते तु महातेजाः स च सर्वानपूजयत् ॥ स जनाद्रोहकं नाम कृ
 तं देवासुरैर्नृभिः ॥ ३७ ॥ तस्य पादरजः पूता सस्य पूर्णा धसंभवत् ॥ सुराश्चाहुश्च तं त्रभार्याते सम्प्रगृह्यताम् ॥ ३८ ॥ एतस्य सदृशलोकेन भूतो न भविष्यति ॥
 नास्तीति साम्प्रतं पृथ्वां कामलोभाजितः पुमान् ॥ ३९ ॥ देवासुरमनुष्याणां रक्षसां मृगपक्षिणाम् ॥ कीटादीनां च सर्वेषां काम एष सुदुर्जयः ॥ ४० ॥
 कामलोभात्तथा क्रोधा न्नित्यं सत्त्वेषु जायते ॥ संसास्वन्यकः कामो ह्यकामो न कचिद्भवेत् ॥ ४१ ॥ अनेनैव जितं सर्वं भुवनानि च तुर्दश ॥ अमुष्य हृदये
 नित्यं वासुदेवो मुदा स्थितः ॥ ४२ ॥ एवं स्पृष्ट्वा तद्वद्वत्तं मनुष्याः सर्वकल्मषात् ॥ पूयन्ते ह्यनघाश्चैव लभन्ते चाक्षयां दिवम् ॥ ४३ ॥ एवमुक्त्वा गता देवा

प० पु०
॥ १७४ ॥

विमानैश्चदिवमुदा ॥ मनुष्याः प्रययुस्तुष्टादम्पतीस्वगृहंतथा ॥ ४४ ॥ दिव्यं चक्षुस्तदा तस्य चासीद्देवान्सपश्यति ॥ त्रैलोक्यस्य च वार्तां च जानाति
लीलयाभृशम् ॥ ४५ ॥ ततस्तस्य च वीथ्यां च दृष्टस्तनसहैव सः ॥ सपप्रच्छमुदा तं च धर्मोद्देशं हितं वद ॥ ४६ ॥ सज्जनाद्रोह उवाच ॥ गच्छ वा
डवधर्मज्ञवैष्णवं पुरुषोत्तमम् ॥ तं च दृष्ट्वा त्वभीष्टं ते साम्प्रतं च फलिष्यति ॥ ४७ ॥ बकस्य निधनं यद्वा वस्त्रस्याशोपणं तथा ॥ जानीषे चापरो यश्च कामस्तेऽस्ति
हृदि स्थितः ॥ ४८ ॥ व्यास उवाच ॥ एतच्छ्रुत्वा तु वचनमागतो वैष्णवं प्रति ॥ विष्णु रूपद्रिजे नैव सार्द्धं तेन मुदा ययौ ॥ ४९ ॥ अपश्यत्पुरुषं शुद्धं ज्वलन्तं च पुरः
स्थितम् ॥ सर्वलक्षणसम्पूर्णदीप्यमानं स्वतेजसा ॥ ५० ॥ अब्रवीत्स च धर्मात्मा ध्यानस्थं च हरेः प्रियम् ॥ ५१ ॥ विप्र उवाच ॥ वदनो यद्यद्वृत्तं वै दूरात्त्वां चाग
तो ह्यहम् ॥ ५२ ॥ वैष्णव उवाच ॥ प्रसन्नस्ते सुरश्रेष्ठो दानवारीश्वरः सदा ॥ दृष्ट्वा त्वां च मनोऽस्माकं दृश्यती वाधुना द्विज ॥ ५३ ॥ कल्याणं चातुल्यं तेऽद्य फलिष्यति
मनोरथः ॥ सुरवर्त्मनिते नित्यं चैलं शुष्यति नान्यथा ॥ दृष्ट्वा देवं सुरश्रेष्ठं मम गेहे हरिं स्थितम् ॥ ५४ ॥ व्यास उवाच ॥ इत्युक्तं वैष्णवेनाथ स तु तं पुनरब्रवीत् ॥ ५५ ॥
विप्र उवाच ॥ कासौ विष्णुः स्थितो नित्यं दर्शयाद्य प्रसादतः ॥ ५६ ॥ वैष्णव उवाच ॥ अस्मिन्देव गृहं रम्यं प्रविश्य परमेश्वरम् ॥ तं दृष्ट्वा किं लिखामि दूरात्तु च्यसे ज
न्मबन्धनात् ॥ ५७ ॥ व्यास उवाच ॥ तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रविश्य सदनं प्रति ॥ अपश्यत्तं द्विजं विष्णुं तिष्ठन्तं पद्म तल्पके ॥ ५८ ॥ शिरसैव प्रवन्द्याथ जग्राह च र
णौ मुदा ॥ प्रसादीभव देवेश न ज्ञातस्त्वं पुरामया ॥ ५९ ॥ इहामुत्र च देवेश तवाहं किङ्करः प्रभो ॥ अनुग्रहश्च मे दृष्टो भवतो मधुसूदन ॥ ६० ॥ रूपं ते द्रष्टुमि
च्छामि यदि चास्ति कृपामयि ॥ ६१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ अस्ति मे त्वयि भूदेव प्रियत्वं च सदैव हि ॥ स्नेहात्पुण्यवता मे वदर्शनं कारितं मया ॥ ६२ ॥ दर्शना
त्स्पर्शनाद्दयानात्कीर्तनाद्भाषणात्तथा ॥ सकृत्पुण्यवता मे वस्वर्गं चाक्षयमश्नुते ॥ ६३ ॥ नित्यमेव तु संसर्गात्सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ भुक्त्वा सुखमन
न्तं च मद्देहे प्रविलीयते ॥ ६४ ॥ स्नात्वा च पुण्यतीथेषु दृष्ट्वा मां चैव सर्वतः ॥ दृष्ट्वा पुण्यवतां देशान्मम देहे विलीयते ॥ ६५ ॥ कथयित्वा कथां पुण्यालोका
नामग्रतः सदा ॥ स चैव नरशार्दूल मद्देहे प्रविलीयते ॥ ६६ ॥ उपोष्य वासरेऽस्माकं श्रुत्वा मच्चरितं ध्रुवम् ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा मद्देहे प्रविलीयते ॥ ६७ ॥
अत्यन्तघोषणो नृत्यगीतवाद्यादिकैस्सदा ॥ नामस्मरन् द्विजश्रेष्ठ मद्देहे प्रविलीयते ॥ ६८ ॥ मद्भक्तस्तीर्थभूतश्च त्वमेव बकमारणात् ॥ यत्पापं तस्य मो
क्षाय सखे स्थित्वा उवाच ह ॥ ६९ ॥ गच्छ मूकं महात्मानं तीथपुण्यवतां वरम् ॥ मूकस्य दर्शनात्तात सर्वे दृष्ट्वा महाजनाः ॥ ७० ॥ तेषां च दर्शनादे
व तथा सम्भाषणान्मम ॥ मम सम्पर्कभावाच्च मद्गृहं चागतो भवान् ॥ ७१ ॥ जन्मकोटि सहस्रेभ्यो यस्य पापक्षयो भवेत् ॥ समापश्यति धर्मज्ञो यथा
तेन प्रसन्नता ॥ ७२ ॥ ममेवानुग्रहाद्वत्स अहं दृष्ट्वा नय ॥ तस्माद्वरं गृह्णाण त्वयं ते मनसि वर्तते ॥ ७३ ॥ विप्र उवाच ॥ अस्माकं सर्वथानाथ

प्र.सु.खं.
अ० ५२

॥ १७४ ॥

मानसंत्वयितिष्ठतु ॥ त्वद्वत्तेसर्वलोकेशकदाचिन्नतुरोचताम् ॥७४॥ माधवउवाच ॥ यस्मादेतादृशीबुद्धिःस्फुरतेतेसदानघ ॥ तस्मान्मत्सदृशान्भोगा
 न्मद्देहेसंप्रलप्स्यसे ॥७५॥ किंतुतेपितरौपूजामाप्नुतोन्त्वयानघ ॥ पूजयित्वातुपितरौपश्चाद्यास्यसिमत्तनुम् ॥ ७६ ॥ तयोर्निश्वासावातेनमन्युनाच
 भृशंपुनः ॥ तपःक्षरतितेनित्यंतस्मात्पूजयतौद्विज ॥७७॥ मन्युर्निपततेयस्मिन्पुत्रेपित्रोश्चनित्यशः ॥ तन्निरयंनबाधेऽहंनधातानचशङ्करः ॥ ७८ ॥
 तस्मात्त्वंपितरौगच्छकुरुपूजांप्रयत्नतः ॥ ततस्त्वंहितयोरेवप्रसादान्मत्पदं व्रज ॥७९॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्तेतुद्विजश्रेष्ठःपुनराहजगद्गुरुम् ॥१८०॥
 विप्रउवाच ॥ प्रसन्नोयदिमेनाथरूपंस्वंदर्शयाच्युत ॥८१॥ व्यासउवाच ॥ ततोद्विजप्रणयतःप्रसन्नहृदयोवशी॥रूपंस्वंदर्शयामासब्रह्मण्योब्रह्मकर्मणे
 ॥८२॥ शङ्खचक्रगदापद्मधारिणंपुरुषोत्तमम् ॥ कारणंसर्वलोकस्यतेजसापूरयज्जगत् ॥८३॥ प्रणम्यदण्डवद्विप्रउवाचपुनरच्युतम् ॥ अद्यमेसफलंजन्म
 अद्यमेचक्षुषीशिवे ॥ ८४ ॥ अद्यमेचकरौश्लाघ्यौधन्योऽहंजगदीश्वर ॥ अद्यमेपुरुषायान्तिब्रह्मलोकंसनातनम् ॥ ८५ ॥ नन्दन्तिबान्धवामेऽद्यत्वत्प्र
 सादाब्जनार्दन ॥ इदानींचप्रसिद्धामेसर्वेचैवमनोरथाः ॥ ८६ ॥ किंतुमेविस्मयोनाथमूकादिज्ञानिनोभृशम् ॥ कथंजानन्तिमद्वृत्तं
 देशान्तरउपस्थितं ॥ ८७ ॥ तस्यगेहोदराकाशेस्थितोविप्रोऽतिशोभनः ॥ तथापतिव्रतागेहेतुलाधारशिरस्यपि ॥ ८८ ॥ तथा
 मित्राद्रोहकस्यत्वंचवैष्णवमन्दिरे ॥ अनुग्रहाच्चमेविप्रतत्त्वतोवक्तुमर्हसि ॥ ८९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पित्रोर्भक्तःसदामृकःपति
 व्रताशुभाचसा ॥ सत्यवादीतुलाधारःसमःसर्वजनेषुच ॥ ९० ॥ लोभकामजिद्वोहोमद्भक्तोवैष्णवःस्मृतः ॥ सम्प्रीतोऽहंगुणैरेषांतिष्ठा
 म्यावसथेमुदा ॥ भारतीकमलाभ्यांचसहितोद्विजसत्तम ॥ ९१ ॥ विप्रउवाच ॥ महापातकिसंसर्गान्नराश्चैवातिपातकाः ॥ इतिजल्पन्तिधर्मज्ञाः
 स्मृतिशास्त्रेषुसर्वदा ॥ पुराणागमवेदेषुकथंत्वंतिष्ठसेगृहे ॥ ९२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कल्याणानांचसर्वेषांकर्तामृकोजगत्रये ॥ वृत्तस्थोयोऽपिचण्डा
 लस्तंदेवाब्राह्मणंविदुः ॥ ९३ ॥ मूकस्यसदृशोनास्तिलोकेषुपुण्यकर्मतः ॥ पित्रोर्भक्तिपरोनित्यजितंतेनजगत्रयम् ॥ ९४ ॥ तयोर्भक्त्यात्वहंतुष्टः
 सर्वदेवगणैःसह ॥ तिष्ठामिद्विजरूपेणतस्यगेहोदरेचखे ॥ ९५ ॥ तथापतिव्रतागेहेतुलाधारस्यमन्दिरे ॥ अद्रोहकस्यभवनेवैष्णवस्यचवेश्मनि
 ॥ ९६ ॥ सदातिष्ठामिधर्मज्ञमुहूर्तनत्यजाम्यहम् ॥ तेनपश्यन्तिमांनित्यंयेत्वन्येपापकृज्जनाः ॥ ९७ ॥ पुण्यत्वाच्चत्वयादृष्टोममानुग्रहकारणात् ॥
 पित्रोर्भक्तिपरःशुद्धश्चाण्डालोदेवतांगतः ॥ ९८ ॥ तस्मात्तेनसहप्रीत्यातिष्ठामितस्यमन्दिरे ॥ पुनःपुनःकथालापंकरोमिद्विजनन्दन ॥ ९९ ॥ तस्य
 वैमानसेनित्यंवर्तेऽहंभूतभावनः ॥ सतज्जानातित्वद्वृत्ततथापतिव्रतादयः ॥ २०० ॥ तेषांवृत्तंवदिष्यामिशृणुत्वंचानुपूर्वशः ॥ यच्छ्रुत्वासर्वथामर्त्यो

प० पु०
१७५ ॥

मुच्यतेजन्मबन्धनात् ॥ १ ॥ पितुर्मातुःपरंतीथदेवदेवेषुनैवहि ॥ पित्रोर्चाकृतायेनसएवपुरुषोत्तमः ॥२॥ पित्रोराज्ञाचदेवस्यगुरोराज्ञासमंफलम् ॥
आराधनादिवोराज्यंबाधयारौरवंब्रजेत् ॥ ३ ॥ सचास्माकंहृदिस्थोऽपितस्याहंत्वेदंस्थितः ॥ आवयोरन्तरंनास्तिपरत्रेहचमत्समः ॥ ४ ॥
मदग्रेमत्पुरेरम्येसर्वेऽश्वान्धवैःसह ॥ सभुञ्जीताक्षयंभोगमन्तेमयिचलीयते ॥ ५ ॥ अतएवहिमूकोऽसौवात्तात्रैलोक्यसम्भवाम् ॥ जानातिनरशार्दूल
एषतेविस्मयःकुतः ॥ ६ ॥ द्विजउवाच ॥ मोहादज्ञानतोवापिनकृत्वापितुर्चनम् ॥ ज्ञात्वावार्किचकर्तव्यंसदसज्जगदीश्वर ॥ ७ ॥ श्रीभगवानु
वाच ॥ दिनैकमासपक्षौवापक्षार्धवाथवत्सरम् ॥ पित्रोर्भक्तिःकृतायेनसचगच्छेन्ममालयम् ॥८॥ कारयित्वामनःकष्टमवश्यंनरकंब्रजेत् ॥ नकृतावा
कृतावास्यात्पित्रोर्चापरंपुरा ॥ वृषोत्सर्गनरःकृत्वापितृभक्तिफलंलभेत् ॥ ९ ॥ अन्नं वस्त्रं तथागव्यंमधुमांसादिसत्कृतम् ॥ दद्यादकुत्सितंश्राद्धेवृषोत्स
र्गफलंलभेत् ॥ १० ॥ श्राद्धं दद्याद्विजाग्रयायवेदशास्त्रानुभाविने ॥ शान्तायवीतरागायवृषोत्सर्गफलंलभेत् ॥ ११ ॥ अन्नं वस्त्रं तथागव्यंसामिषं
चनिरामिषम् ॥ सर्वलक्षगुणंप्रोक्तंज्ञातिभ्योयत्प्रदीयते ॥ १२ ॥ सर्वस्वेनकृतंश्राद्धेनपुत्रेणधीमता ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिपितृभक्तिफलंलभेत्
॥ १३ ॥ श्राद्धात्परोमहायज्ञस्त्रैलोक्येतुर्नविद्यते ॥ अत्रयदीयतेकिंचित्सर्वचाक्षयमश्नुते ॥ १४ ॥ अन्यस्मिंश्चायुतंविद्धिज्ञातिभ्योलक्षमुच्यते ॥
पिण्डेकोटिगुणंप्रोक्तंद्विजायानन्तमुच्यते ॥१५॥ गङ्गाजलेगयायांचप्रयागेपुष्करेतथा ॥ वाराणस्यांसिद्धकुण्डेगङ्गासागरसङ्गमे ॥ १६ ॥ अन्नपिण्डं
प्रदद्याद्यस्तस्यमुक्तिर्भवेद्भुवम् ॥ पितरश्चाक्षयंस्वर्गलभन्तेजन्मनःफलम् ॥१७॥ भार्गीरथ्यांविशेषेणयस्तुदद्यात्तिलोदकम् ॥ मुक्तिमार्गसचाप्नोतिपिण्ड
दानेतुर्किंपुनः ॥१८॥ नदीतीरेषुसाहस्रंनदेत्वयुतमिष्यते ॥ सामान्यफलसंसर्गाच्छ्राद्धंशतगुणंभवेत् ॥१९॥ अमायांचयुगाद्यायांग्रहणेसूर्यचन्द्रयोः ॥
पार्वणिकुरुतेयस्तुसोऽक्षयंलोकमश्नुते ॥ २० ॥ पितरस्तस्यतुष्यन्तिसर्वेसमायुतंप्रति ॥ आशिषंदयितंदत्त्वाभोग्यंचानन्तमात्मजे ॥ २१ ॥ ततः
पर्वणिपुत्रैश्चकर्तव्यंपार्वणमुदा ॥ पित्रोर्यज्ञमिमंकृत्वासुच्यतेजन्मबन्धनात् ॥ २२ ॥ अहन्यहनियच्छ्राद्धंनित्यश्राद्धमितिस्मृतम् ॥ श्रद्धयाकारये
द्यस्तुसोऽक्षयंलोकमश्नुते ॥ २३ ॥ तथैवापरपक्षेचकाम्यश्राद्धंविधानतः ॥ कृत्वाकामंसचाप्नोतियद्दामनसिवर्तते ॥ २४ ॥ आपाढीमवधिकृत्वा
यस्तुपक्षस्तुपञ्चमः ॥ तत्रश्राद्धंप्रकुर्वीतकन्यांगच्छतुवानवा ॥ २५ ॥ कन्यांगतंसवितरियान्यहानितुषोडश ॥ क्रतुभिस्तानितुल्यानिसमाप्तवरद
क्षिणैः ॥ २६ ॥ काम्यश्राद्धंमहापुण्यमिदंतस्यागतंशिवम् ॥ अभावात्कृष्णपक्षादौतुलायांकर्तुमर्हति ॥ २७ ॥ अमावृश्चिकमायातिनैराश्यंपितरो
गताः ॥ पुनःस्वभवनंयान्तिशापंदत्त्वासुदारुणम् ॥ २८ ॥ पितृशापेनपुत्रस्यनष्टंसर्वमितिस्मृतम् ॥ धनंपुत्रायशःकाम्यमभीष्टमायुरेवच ॥ २९ ॥

प्र.सू.खं.
अ० ५२

॥ १७५ ॥

सर्वाण्येतानिलभ्यन्तेजन्मजन्मसुमानवैः ॥ पितृणांचवरेणैवतस्मान्मैनंपरित्यजेत् ॥ ३० ॥ विवाहव्रतयज्ञादौकृत्वानान्दीमुखंद्विजः ॥ अक्षयंलभ
 तेपुण्यंगोत्रंतस्यप्रवर्द्धते ॥ ३१ ॥ एतद्विपर्ययोयस्यसयातिनरकंनरः ॥ कुलक्षयोभवेत्तस्यसजीवोदुःखितोभवेत् ॥ ३२ ॥ ततस्तुपूजयेदग्रेगणेशं
 शम्भुनन्दनम् ॥ परंपोडशमातृश्चतत्पश्चात्पितृसञ्चयम् ॥ ३३ ॥ नान्दीमुखेषुसर्वेषुप्रपितामहपूर्वकम् ॥ नान्दीमुखेद्विजान्सर्वान्स्थापयेत्प्राङ्मुखान्
 न्मुधीः ॥ ३४ ॥ उच्चारयेन्नमोवाक्यंस्वधाचान्यत्रयोजयेत् ॥ ग्रहणेचन्द्रसूर्यस्यदत्त्वापिण्डोदकंनरः ॥ ३५ ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गं पितृणांपुष्टिवर्द्धनम् ॥
 तत्रस्नानंनकुर्याद्यःशक्त्यापिण्डोदकंनरः ॥ ३६ ॥ नददातिपितृणांतुचाण्डालत्वंसगच्छति ॥ ३७ ॥ सर्वभूमिसमंदानं सर्वव्याससमाद्विजाः ॥
 सर्वगङ्गासमतोयंराहुग्रस्तेनिशाकरे ॥ ३८ ॥ इन्दोर्लक्षगुणंप्रोक्तं दशलक्षंतुभास्करे ॥ गङ्गातोयेतुसम्प्राप्तइन्दोःकोटीखेदश ॥ ३९ ॥
 गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम् ॥ तत्फलंजाह्नवीस्नानेराहुग्रस्तेनिशाकरे ॥ ४० ॥ चन्द्रसूर्यग्रहेचैवअवगाहतिजाह्नवीम् ॥
 सस्नातस्सर्वतीर्थेषुकिमर्थमटतेमहीम् ॥ ४१ ॥ सूर्यग्रहःसूर्यवारेसोमसोमग्रहतस्था ॥ चूडामणिरितिख्यातस्तत्रानन्तफलंस्मृतम् ॥ ४२ ॥
 समुपोष्यतयोःपूर्वेषुपुण्यतीर्थेतुयःपुमान् ॥ दत्त्वापिण्डोदकंदानंसत्यलोकेप्रतिष्ठितः ॥ ४३ ॥ द्विजउवाच ॥ पितुरेवमहायज्ञः
 श्राद्धंचभवतेरितम् ॥ तातापश्चिमकालादौकिंकर्तव्यंसुतेनहि ॥ ४४ ॥ किंकृत्वाचपरंश्रेयोजन्मजन्मसुलभ्यते ॥ पुत्रेणधीमतादेवय
 त्नतोवक्तुमर्हसि ॥ ४५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पूर्वैवयसिसम्प्राप्तं पितापुत्रइतिस्मृतः ॥ उत्तरेचसुतस्तातःपालनान्नतुपूजनात् ॥ ४६ ॥
 देववत्पूजयेत्तातंस्नेहंकुर्याच्चपुत्रवत् ॥ नलङ्घयेद्द्रव्यस्तस्यमनसापिकदाचन ॥ ४७ ॥ आतुरस्यपितुःपुत्रोयस्तुकुर्यात्प्रतिक्रियाम् ॥ सोऽक्षयं
 लभतेस्वर्गंसदादेवैःप्रपूज्यते ॥ ४८ ॥ सुमूर्षोरपितातस्यपश्यतोमृत्युलक्षणम् ॥ कृत्वाचयजनंपुत्रोदेवानांतुल्यतां व्रजेत् ॥ ४९ ॥ विधि
 नाऽनशनेनैवपितुःस्वर्गं ददाति यः ॥ पुत्रस्यतस्यधीरस्यशृणुवक्ष्यामियद्गुणम् ॥ ५० ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ भवेदनशनेपु
 ण्यंतीर्थेकोटिगुणंतयोः ॥ ५१ ॥ भार्गीरध्याजलेऽवयोमृतः पुरुषोत्तमः ॥ पयोधरसंमातुर्नपिवेन्मुक्ततां व्रजेत् ॥ ५२ ॥ वाराणस्यांत्यजेद्य
 स्तुप्राणांश्चैवयदृच्छया ॥ अभीष्टंचफलंभुक्त्वामद्देहंप्रविलीयते ॥ ५३ ॥ यागतिर्योगयुक्तानांमुनीनामृद्धैरेतसाम् ॥ सागतिस्त्यजतःप्राणान्ब्रह्म
 पुत्रेषुसप्तसु ॥ ५४ ॥ लोहितस्यविशेषेणतीरोत्तरसमाश्रितः ॥ विधिनायस्त्यजेत्प्राणान्सचमत्समतं व्रजेत् ॥ ५५ ॥ तस्यैवचोर्वशीकेशेषुपुण्यती
 र्थेद्विजोत्तम ॥ मृतोत्पन्नःसमाप्नोतिसर्वदोषैर्नलिप्यते ॥ ५६ ॥ गृहस्याभ्यन्तरेयस्यप्राणत्यागोभवेद्भुवम् ॥ यावद्वन्धिर्गृहेतिष्ठेत्तावद्वन्धोभवे

५० पु०
॥ १७६ ॥

तनौ ॥ ५७ ॥ हायनेहायनेचापि एकैकं परिहीयते ॥ पश्यतां पुत्रबन्धूनां बन्धनेनास्ति निष्कृतिः ॥ ५८ ॥ पर्वते कानने दुर्गे स्थाने वा जलवर्जिते ॥
मृतो दुर्गतिमाप्नोति कीटादौ जायते पुनः ॥ ५९ ॥ संस्कारश्च भवेद्यस्य मृतस्य परवासरे ॥ षष्टिर्वर्षसहस्राणि कुम्भीपाके प्रतिष्ठति ॥ २६० ॥ अस्पृश्य
स्पर्शनादेव उच्छिष्टः प्रतितो मृतः ॥ सुचिरं नरके स्थित्वा म्लेच्छजातिषु जायते ॥ ६१ ॥ तथैव बहुकीटेषु जायते सत्त्वजातिषु ॥ तस्मान्न चिरकालेषु जा
नीयात् पुण्यपातकम् ॥ ६२ ॥ पुण्यात् पुण्यप्रयोगैश्च सर्वेषां मर्त्यवासिनाम् ॥ मरणे या गतिः पुंसां गतिर्भवति तादृशी ॥ ६३ ॥ पुण्यतीर्थे मृतो यस्तु
विष्णोर्नामानि चिन्तयन् ॥ पापात्पूतो ब्रजे त्वर्गसर्वदोषैर्न लिप्यते ॥ ६४ ॥ पितुर्मृतस्य देहं तु वहेद्यस्तु सुतो वली ॥ पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोत्यसं
शयम् ॥ ६५ ॥ प्राक्चितौ च पितुर्देहे मुखार्गिकारयेत्सुतः ॥ विधिना मन्त्रपूतेन पश्चाद्देहं दहेत्पुनः ॥ ६६ ॥ लोभमोहसमायुक्तं पापपुण्यसमावृतम् ॥
दहेयं सर्वगात्राणि दिव्याँल्लोकान्सगच्छतु ॥ ६७ ॥ दग्ध्वा च लङ्घयेत्पुत्रोऽप्यस्थिसञ्चयनं प्रति ॥ दशाहेसमनुप्राप्ते चार्द्रवस्त्रं परित्यजेत् ॥ ६८ ॥
छित्त्वा च लोहितं चैलं वह्नीचाथ जले क्षिपेत् ॥ ततश्चैकादशाहे च श्राद्धं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ६९ ॥ प्रेतस्य देहपुष्ट्यर्थं ब्राह्मणैकं तु भोजयेत् ॥ दानं दद्याच्च विधि
वद्वस्त्रं पीठं च पादुकाम् ॥ २७० ॥ सर्वोपकरणैस्तुल्यं धरादिगजवाजिकम् ॥ कृष्णां गां च प्रदद्यात्तु सर्वपापविमुक्तये ॥ ७१ ॥ चतुर्थाहे त्रिपक्षे च षण्मासे
चाब्दिके तथा ॥ द्वादशप्रतिमास्यानि श्राद्धान्येतानि षोडश ॥ ७२ ॥ यस्यैतानि न सन्तीह यथा शक्तिश्च श्रद्धया ॥ पिशाचत्वं स्थिरं तस्य दत्तैः श्राद्धशतैरपि
॥ ७३ ॥ अब्दमम्बुघटं दद्यादन्नं चामिषसंयुतम् ॥ नित्या नित्यमभावाच्च क्षपन्मासं समापयेत् ॥ ७४ ॥ सपिण्डीकरणश्राद्धं गते संवत्सरे बुधः ॥ पार्व
णस्य विधानेन कारयेद्भिजसत्तमः ॥ ७५ ॥ पितुरब्दमशौचं स्यान्मातुः षण्मासमेव च ॥ त्रिमासं तु स्त्रियश्चैव तदद्भ्रातृपुत्रयोः ॥ ७६ ॥ सपिण्डा
नामशौचं स्याद्वावद्देहे सतिष्ठति ॥ पुत्रस्य यन्निषिद्धं तृणुता तव दाम्यहम् ॥ ७७ ॥ ब्रह्मचारी सदाचारी न गच्छेच्च स्त्रियं क्वचित् ॥ ७८ ॥ सप्तघट्याः
परं चैव न वघट्याश्च पूर्वतः ॥ सकालः कुतपो ज्ञेयः पितृणां दत्तमक्षयम् ॥ ७९ ॥ श्राद्धे त्रीणि पवित्राणि दौहित्रः कुतपस्तिलाः ॥ त्रीणि चात्र प्रशंसन्ति सत्यम
क्रोधमत्वराम् ॥ २८० ॥ सायं सन्ध्यां परान्नं च पुनर्भोजनमैथुनम् ॥ दानं प्रतिग्रहं चैव श्राद्धं कृत्वा विवर्जयेत् ॥ ८१ ॥ अकर्तव्यशतं कृत्वा कार्यं कुर्याद्विचक्षणः ॥
तच्च कर्तव्यतामेति स्वयमुक्तं विरिञ्चिना ॥ ८२ ॥ शृणु पुत्रपुरावृत्तं बहूनां च वदाम्यहम् ॥ गुरोर्गोहननं कृत्वा ददुःश्राद्धं ययुर्दिवम् ॥ ८३ ॥ तेषां च कीर्तनादेव
श्राद्धं भवति चाक्षयम् ॥ वसिष्ठस्य मुनेः शिष्या ब्राह्मणास्सप्तसुव्रताः ॥ ८४ ॥ पितृश्राद्धे समायाते होमधेनुं गुरोः प्रियाम् ॥ प्रार्थयित्वा गृहं नीत्वा सप्त
भिर्भ्रातृभिर्मुदा ॥ ८५ ॥ गव्यार्थं पितृयज्ञेतां धेनुं हत्वा विमृश्य च ॥ ददुर्मांसं च विप्रे च शेषं विप्रांस्त्वभोजयन् ॥ ८६ ॥ समाप्य पितृकर्माणि वत्सं सद्ब्रह्मते

प्र.सु.खं
अ० ५२

॥ १७६ ॥

द्विजाः ॥ गुरौ समर्पयामासुर्धेनुर्व्याघ्रेण भक्षिता ॥ ८७ ॥ ततस्तपोबलादेव ज्ञात्वा तेषां च कारणम् ॥ सशशाप ततः शिष्यांश्चाण्डालाश्च भविष्यथ ॥ ८८ ॥
 वेपमानास्ततो विप्राः कृताञ्जलिपुटाः स्थिताः ॥ ८९ ॥ शिष्या ऊचुः ॥ धेनोर्मांसप्रदातारः पितृकृत्ये सदानघ ॥ अकर्तव्यसहस्राणि महान्तिपातकानि च ॥
 कुर्वन्तः पितृकार्येषु पापात्पूता दिवंगताः ॥ ९० ॥ श्रुतं बहुविधं नाथ मुखात्ते च पुरातनम् ॥ क्षन्तुमर्हसि धर्मज्ञशापस्यान्तो विधीयताम् ॥ ९१ ॥
 वसिष्ठ उवाच ॥ शापो वोऽथ यथा पाप्मानो धर्मविचारणात् ॥ चाण्डालादौ समुत्पन्नाः पुरावृत्तं स्मरिष्यथ ॥ ९२ ॥ न च बो ज्ञानलोपश्च स्मृतिशास्त्र
 मनष्टकम् ॥ पापयोर्निसमुत्तीर्य पश्चान्मोक्षं गमिष्यथ ॥ ९३ ॥ ततः प्राणान्परित्यज्य गुरुशापात्तुते द्विजाः ॥ जाताश्चाण्डालयो नौ तु सर्वे ज्ञानस
 मन्विताः ॥ ९४ ॥ स्तन्यं ते स्तुनपीतं वै स्मरद्भिः पूर्वजन्मतत् ॥ मृता जाता मृगाः सर्वे च क्रवाकाः पुनर्वने ॥ ९५ ॥ हंसास्तु मानसे तीर्थे शुक्ला जाताः पुन
 र्द्विजाः ॥ मुमूर्षवो महाभागामृतास्ते खेदकारणात् ॥ ९६ ॥ तस्मिन्काले महाराजो धर्मकेतुरिति स्मृतः ॥ ययौ स्नातुं ततस्तीर्थसदारः सपरिच्छदः
 ॥ ९७ ॥ ततो हंसास्त्रयो मोहाद्वाज्यं भोग्यं तु योषितः ॥ भक्ष्याणि चिन्तयन्तश्च लोकान्तरमयुस्तदा ॥ ९८ ॥ ज्ञात्वा वेदं च वेदाङ्गं मोक्षं यास्यामहे वयम् ॥
 चिन्तयन्तो गता अन्येतो लोकान्तरं प्रति ॥ ९९ ॥ अथ त्रयो नृपा जाताश्च त्वारो विप्रसत्तमाः ॥ कुरुक्षेत्रे ततो वेदान्वेदाङ्गानि समन्ततः ॥ ३०० ॥ तपो
 बलाद्विदन्ति स्म वार्तां चामुत्र चेह च ॥ त्रयो राजकुले जाता राजानो मदमोहिताः ॥ १ ॥ ज्ञानलोपात्परं लोकं न जानन्ति हिताहितम् ॥ ते च विप्राश्च सन्दे
 हादाहूय चेदं कंस्वकम् ॥ २ ॥ विप्रा ऊचुः ॥ राज्ञो गच्छस्व कर्पण्यात्पत्रं देहि च सम्भ्रमात् ॥ ३ ॥ सप्तव्याधादशार्णेषु मृगाः कालञ्जरे गिरौ ॥ चक्रवाकाः शर
 द्रीपे हंसाः सरसि मानसे ॥ ४ ॥ तेऽपि जाताः कुरुक्षेत्रे ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ प्रस्थिता दूरं मध्वानं यूयं किमवसीदथ ॥ ५ ॥ भगवानुवाच ॥ गृहीत्वा चेदं कोले खं राज्ञ
 स्तु समदर्शयत् ॥ दृष्ट्वा लेखं तु राजानो राज्यं त्यक्त्वा ययुर्द्विजान् ॥ ६ ॥ श्रुत्वा वाक्यं ततस्ते पांगतास्ते च तपोधनाः ॥ अचिरेणैव काले न मोक्षं याताश्च तैस्सह
 ॥ ७ ॥ यद्वदं शृणुयाच्छ्राद्धे सप्तव्याधादिकं द्विज ॥ अक्षयं चान्नपानं च पितृणामुपतिष्ठति ॥ ८ ॥ द्विज उवाच ॥ वित्तहीनस्य विप्रस्य पितृकार्यं कथं भवेत् ॥ तपस्वि
 नो वनस्थस्य गृहस्थस्य च केशव ॥ ९ ॥ भगवानुवाच ॥ तृणकाष्ठार्जनं कृत्वा प्रार्थयित्वा वराटकम् ॥ करोति पितृकार्याणि ततो लक्षगुणं भवेत् ॥ ३१० ॥ अक
 र्तव्यं शतं कृत्वा पितृश्राद्धं करोति यः ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य स्वर्गं याति च मानवः ॥ ११ ॥ सर्वाभावे पितृतिथौ गोभ्यो घासं ददाति यः ॥ फलं च पिण्ड
 दानस्य सम्प्राप्नोत्यधिकं नरः ॥ १२ ॥ पुरा वैराटविषये रुरो दाती वदीनकः ॥ पितृतिथौ स्वयं प्राप्ते सर्वाभावाच्चरोदिति ॥ १३ ॥ रुदित्वा सु
 चिरं सोऽपि प्रच्छको विदं द्विजम् ॥ १४ ॥ दीन उवाच ॥ ब्रह्मन्पितृतिथावद्यकिं स्वित्कृत्वा हितं भवेत् ॥ १५ ॥ वराटकश्च मेनास्ति धनं ब्रह्मविदां वर ॥

प० पु०
१७७ ॥

उपदेशंचमेदेहियेनधर्मेस्थितोद्बहम् ॥ १६ ॥ द्विजउवाच ॥ गच्छशीघ्रं वनेतातमुहूर्तेकुतपेऽधुना ॥ वासपितरमुद्दिश्यगवेदेहीतिसत्वरम् ॥ १७ ॥
॥ भगवानुवाच ॥ ततस्तस्योपदेशेनगृहीत्वाघासपूलकम् ॥ गवेदत्वायथाहृष्टःपुष्ट्यर्थपितुरेवच ॥ १८ ॥ एतत्पुण्यप्रसादेनगतोऽसौसुरमन्दिरम् ॥ स्वर्गचसुचिरंभुक्त्वाउत्पन्नोधनिनांकुले ॥ १९ ॥ धनवान्सपुरापुण्यात्पितृयज्ञस्यकारणात् ॥ सददातिपितुःपिण्डंसर्वस्वेनधनेनच ॥ २० ॥
तत्रैकजन्मनोऽभ्यासाद्गतोऽसौविष्णुमन्दिरम् ॥ भुक्त्वानन्तसुखंतत्रसावभौमोऽभवन्नृपः ॥ २१ ॥ पितृयज्ञात्परोयस्माद्धर्मोनास्तिकथञ्चन ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनशक्त्याकुर्यादमत्सरः ॥ २२ ॥ यःपठेद्धर्मसन्तानंजनानामग्रतो नरः ॥ विष्णुपद्याजलेस्नानंप्रतिलोकंचलभ्यते ॥ २३ ॥ जन्मजन्मकृतोयेनमहापातकसञ्चयः ॥ तत्सर्वंप्रलयंयातिसकृदुच्चरितेश्रुत ॥ २४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणप्रथमेसृष्टिखण्डेपञ्चाख्यानेपितृभक्तिनिरूपणं नाम द्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ नरोत्तमउवाच ॥ त्रिदशानांचदेवानामन्येषांजगदीश्वरः ॥ प्रभुःकर्ताचहर्ताचगोप्ताभर्तापिताप्रसूः ॥ १ ॥ अस्माकंवाक्छमोविष्णोःकथनेनैवयुज्यते ॥ किंतुकौतूहलंमेऽस्तिपिपासावाक्षुधाऽपिवा ॥ २ ॥ कृतंपृच्छतियेनैववक्तव्यंतत्प्रियेणहि ॥ अतीतंचैवजानाति कथंनाथपतिव्रता ॥ ३ ॥ किंवातस्याःप्रभावंचवक्तुमर्हस्यशेषतः ॥ ४ ॥ भगवानुवाच ॥ कथितंमेपुरावत्सपुनःकौतूहलंद्विज ॥ कथयिष्यामितत्सर्वयत्तेमनसि वर्तते ॥ ५ ॥ पतिव्रतापतिप्राणासदापत्युर्हिते रता ॥ देवानापिसाराध्यामुनीनांब्रह्मवादिनाम् ॥ ६ ॥ धवस्यैकस्ययानारीलोकेपूज्यतमास्मृता ॥ तस्यासंमाननेशुर्वीनिभृतानभविष्यति ॥ ७ ॥ मध्यदेशेपुरातातनगरीचातिशोभना ॥ तस्यांचब्रह्मजातीयासेव्यानाम्रीपतिव्रता ॥ ८ ॥ तस्याधवोऽभवत्कुष्ठीपूर्वकर्मविरोधतः ॥ गलद्रणस्यपत्युश्चनित्यंचर्यापरायणा ॥ ९ ॥ यद्यन्मनोरथंतस्यशक्त्यासाकुरुतेभृशम् ॥ अर्चयेद्देववन्नित्यंस्नेहंकुर्यादमत्सरा ॥ १० ॥ कदाचित्पथिगच्छन्तीविश्यांपरमसुन्दरीम् ॥ दृष्ट्वातीवाभवन्मोहान्मन्मथाविष्टचेतनः ॥ ११ ॥ निश्चस्यसुतरांदीर्घततस्तुविमनाभवत् ॥ श्रुत्वागृहाद्विनिःसृत्यसाध्वीपप्रच्छतंपतिम् ॥ १२ ॥ साध्युवाच ॥ उन्मनास्त्वंकथंनाथनिःश्वासस्तेकथंविभो ॥ ब्रूहिमेयच्चकर्तव्यमकर्तव्यंचयत्प्रियम् ॥ १३ ॥ दयितंतेकरिप्यामित्वमेकोमेगुरुःप्रियः ॥ अर्भाष्टवदमेनाथयथाशक्तिकरोम्यहम् ॥ १४ ॥ भगवानुवाच ॥ इत्युक्तेतामुवाचेदंवृथाकिंभापसेप्रिये ॥ नशक्तात्त्वंनचैवाहंमोघंवक्तुंनयुज्यते ॥ १५ ॥ प्रष्टुनाधिकरोषीतियथादीर्घतरोःफलम् ॥ भूमौस्थित्वातुखर्वात्मासमुद्धर्तुंप्रवाञ्छति ॥ १६ ॥ तथामेरमणीलोभान्मोहाद्यदभिवाञ्छितम् ॥ दम्पत्योरपिदुःसाध्यमपयानंवदाम्यहम् ॥ १७ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ ॥ ज्ञात्वातुत्वंनमोवृत्तंशक्ताहंकार्यसाधने ॥ आदेशंकुरुमेनाथकर्तव्यंयेनकेनचित् ॥ १८ ॥ यदितेदुर्लभंकार्यकर्तुंशक्नोमियत्नतः ॥ तदामेत्वतिक

प्र.सू.ख.
अ० ५३

॥ १७७ ॥

ल्याणंफलिष्यतिपरेत्विह ॥ १९ ॥ भगवानुवाच ॥ इत्युक्तेपरमप्रीतःस्थितोवचनमब्रवीत् ॥ पापाभ्यासाच्चपाप्मानंप्रेच्छतीतिविनिश्चयः ॥
 ॥ २० ॥ कुष्ठयुवाच ॥ पथ्यस्मिन्सम्प्रगच्छन्तीविश्यापग्मसुन्दरीम् ॥ सर्वतश्चानवद्याङ्गीदृष्टामेदह्यतेमनः ॥ २१ ॥ यदितांत्वत्प्रसादाच्चप्राप्नोमिन
 वयौवनाम् ॥ तदामेसफलंजन्मकुरुसाध्विहितंमम ॥ २२ ॥ यदिमांकुष्ठिनंदीनंपूतिगन्धनवव्रणम् ॥ नगच्छतिवरारोहातदामेनिधनंहितम् ॥ २३ ॥
 ॥ भगवानुवाच ॥ श्रुत्वातेनेरितंवाक्यंसाध्वीवचनमब्रवीत् ॥ २४ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ यथाशक्तिकरिष्यामिस्थिरीभवप्रभोऽधुना ॥ २५ ॥
 ॥ भगवानुवाच ॥ मनसाथसमालोच्यक्षपान्तेह्युपसिद्रुतम् ॥ गोमयंसहशोधन्यागृहीत्वासाययौमुदा ॥ २६ ॥ सम्प्राप्यगणिकागेहंशोधयित्वा
 चचत्वरम् ॥ प्रतोलींवीथिकांचैवगोमयंप्रददौमुदा ॥ २७ ॥ सातूर्णमागतागेहेजनस्यालोकनेभयात् ॥ एवंक्रमेणसासाध्वीचरतिस्मदिनत्रयम् ॥
 ॥ २८ ॥ अथसावारमुख्याचचेटिकाश्चेटकानपि ॥ अपृच्छत्कस्यकर्माणिशोभनानिचचत्वरे ॥ २९ ॥ मयानोक्तेऽप्युषःकालेकस्यमत्प्रियकार
 णात् ॥ रुच्यकर्मणिदीप्यन्तेरथ्याचत्वरवीथिकाः ॥ ३० ॥ परस्परेणसञ्चिन्त्यवारमुख्यांचतेऽब्रुवन् ॥ ३१ ॥ चेटकाऊचुः ॥ अस्माभिर्नकृ
 तंभद्रेकर्मचैतत्प्रमार्जनम् ॥ ३२ ॥ भगवानुवाच ॥ अथसाविस्मयंगत्वासञ्चिन्त्यरजनीक्षये ॥ तयाचदृश्यतेस्मचतथैवपुनरागता ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वा
 तांमहतींसाध्वींब्राह्मणींचपतिव्रताम् ॥ दधारचरणेतस्याहाक्षमस्वेतिभाषिणी ॥ ३४ ॥ गणिकोवाच ॥ आयुर्देहंचसम्पित्त्यशोऽर्थःकीर्तिरेवच ॥
 एतासांमेविनाशायस्फुरसीवपतिव्रते ॥ ३५ ॥ यद्यत्प्रार्थयसेसाध्विनित्यंदास्यामितदृढम् ॥ सुवर्णमणिरत्नवाचैलंवायन्मनोरथम् ॥ ३६ ॥ भग
 वानुवाच ॥ तामुवाचततःसाध्वीनमेचार्थेप्रयोजनम् ॥ अस्तिकार्यंचतेकिञ्चिद्रदामिकुरुष्वेयदि ॥ तदामेहृदिसन्तोषःकृतंसर्वत्वयाधुना ॥ ३७ ॥
 ॥ गणिकोवाच ॥ सत्यंसत्यंकरिष्यामिद्रुतंवदपतिव्रते ॥ कुरुमेरक्षणंमातर्द्रुतंकृत्यंचमेवद ॥ ३८ ॥ भगवानुवाच ॥ त्रपयानिकृतंवाच्यंतस्यामुक्तं
 रंप्रियम् ॥ क्षणंविमृश्यसावेश्याकृत्वाक्षान्तिमुवाचच ॥ ३९ ॥ कुष्ठिनःपूतिगन्धस्यसम्पर्केदुःखिताभृशम् ॥ दिनैकंचकरिष्यामियद्यागच्छतिम
 द्रुहम् ॥ ४० ॥ पतिव्रतोवाच ॥ आगमिष्यामि तेगेहमद्यगत्रौचसुन्दरि ॥ भुक्तभोग्यंपतिहृष्टंपुनर्नेष्यामिमद्रुहम् ॥ ४१ ॥ गणिकोवाच ॥ गच्छशी
 ब्रंमहाभागेस्वगृहंचपतिव्रते ॥ पतिस्तेचार्द्धरात्रंसआगच्छतुचमद्रुहम् ॥ ४२ ॥ बहवोमेप्रियास्सन्तिराजानस्तत्समाश्रये ॥ एकैकोमद्रुहेनित्यंतिष्ठती
 हनिरन्तरम् ॥ ४३ ॥ अद्याहंगृहंमेशून्यंकरिष्यामिचच्चद्रयात् ॥ सचागच्छतुतेभर्तासचास्मान्प्राप्यगच्छतु ॥ ४४ ॥ भगवानुवाच ॥ एतच्छुं
 त्वातुसासाध्वीगतासौस्वगृहेतथा ॥ पत्यौनिवेदयामासकृत्यंतेफलितंप्रभो ॥ ४५ ॥ अद्यगत्रौचतद्देहंगन्तुंख्यातिकरोतिसा ॥ प्रभूताःपतयस्तस्यास्तव

प० पु०
१७८ ॥

कालोनविद्यते ॥ ४६ ॥ विप्रउवाच ॥ कथंयास्यामितद्वेहंमयागन्तुंनशक्यते ॥ एतज्ज्ञात्वाकुतःक्षान्तिःकृतंकार्यकथंभवेत् ॥ ४७ ॥ पतिव्र
तोवाच ॥ स्वपृष्ठस्थमहंकृत्वानेष्मामितद्वेहंप्रति ॥ सिद्धं ह्यर्थेनयिष्यामिपुनस्तेनैववर्त्मना ॥ ४८ ॥ द्विजउवाच ॥ कल्याणित्वत्कृतेनैवसर्वमे
कृत्यमेष्यति ॥ इदानींयत्कृतं कर्मस्त्रीजनैरपिदुःसहम् ॥ ४९ ॥ भगवानुवाच ॥ तस्मिन्श्चनगरेरम्येनित्यंचधनिनोगृहे ॥ चौरैश्चप्रचुरंवित्तंहतरा
ज्ञाश्रुतंतदा ॥ श्रुत्वासर्वान्निशाचारानाहूयनृपतीरुषा ॥ ५० ॥ नृपतिरुवाच ॥ जीवितुंयदिवोवाञ्छाचोरंममाद्यदास्यथ ॥ ५१ ॥ भगवानुवाच ॥
गृहीत्वातुनृपस्याज्ञायतैर्जिघृक्षयाकुलैः ॥ चारैश्चोरोगृहीतस्तैर्बलाच्चैवनृपाज्ञया ॥ ५२ ॥ नगरोपान्तदेशेचवृक्षमूलेघनेवने ॥ समाधिस्थोमहा
तेजामाण्डव्योमुनिपुङ्गवः ॥ ५३ ॥ व्यतिष्ठद्वह्निस्झाशोयोगिनांप्रवरोमुनिः ॥ अन्तर्नाडीगतोवायुःकिञ्चिन्नप्रतिभातिच ॥ ५४ ॥ तंब्रह्मतुल्यं
तिष्ठन्तंहृद्वाद्गुह्यमहामुनिम् ॥ चोरोऽयमद्भुताकारोधूर्तस्तिष्ठतिकानने ॥ ५५ ॥ एवमुक्त्वातुतंपापाबन्धुर्मुनिसत्तमम् ॥ नोक्ताश्चनेक्षितास्तेन
पुरुषाअतिदारुणाः ॥ ५६ ॥ ततोराजाउवाचेदंसम्प्राप्तस्तस्करोमया ॥ उपान्तेचपथिद्वारेकुरुध्वंघोरदण्डनम् ॥ ५७ ॥ माण्डव्यश्चमुनि
स्तत्रपथिशूलेचकीलितः ॥ प्रायुदेशेचतैर्दत्तंशूलंयावच्चमस्तकम् ॥ ५८ ॥ व्यथांसचनजानातिशूलेविद्धतनुर्यमात् ॥ अन्यैरपिकृतोदण्डःकृ
तस्तैस्तुमनोहितः ॥ ५९ ॥ एतस्मिन्नन्तरेरात्रावन्धकारेघनोन्नते ॥ स्वपतिंपृष्ठतःकृत्वाप्रययौसापतिव्रता ॥ ६० ॥ माण्डव्यस्यतनौतत्रकुष्ठि
नोऽङ्गललागतत् ॥ भग्नःसमाधिस्तस्यैवंकुष्ठिसंसर्गतोऽध्रुवम् ॥ ६१ ॥ माण्डव्यउवाच ॥ एवंयेनाधुनाकृच्छंकारितंगात्रवेदनम् ॥ सएवभस्म
तांयातुप्रोदितेचविरोचने ॥ ६२ ॥ भगवानुवाच ॥ माण्डव्येनैवमुक्तस्सपपातधरणीतले ॥ ततःपतिव्रताचाहब्रध्नोदयतुध्रुवम् ॥ ६३ ॥
दिनत्रयंगृह्णीत्वाशापाद्वेश्मगताततः ॥ शयनीयेस्थितंरम्येधृत्वाऽतिष्ठत्पतिव्रता ॥ ६४ ॥ शप्त्वातंचमुनिश्रेष्ठोगतोदेशमभीष्टकम् ॥ सूरोनोद
यतेलोकेयावच्चैवदिनत्रयम् ॥ ६५ ॥ निखिलंव्यथितंहृद्वात्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ शतक्रतुंपुरस्कृत्यगतादेवाःपितामहम् ॥ ६६ ॥ वृत्तंन्यवे
दयन्सर्वपद्मयोनीदिवौकसः ॥ कारणंचनजानीमस्त्वंतुयोग्यंविधेहिनः ॥ ६७ ॥ पतिव्रतायायद्वृत्तंमाण्डव्यस्यमुनेश्चयत् ॥ यथानोदयतेब्रध्नो
घातादेवेष्ववेदयत् ॥ ६८ ॥ ततोदेवाविमानैश्चपुरस्कृत्यप्रजापतिम् ॥ गतास्तदन्तिकंविप्रतूर्णसर्वेचभूतलम् ६९ ॥ तेषांश्रियाविमानानां
मुनीनांकिरणेस्तथा ॥ शतसूर्यमिवाभातिनान्यत्रचगृहोदरे ॥ ७० ॥ पतिव्रतोवाच ॥ हाहतास्मिकथंसूरोमद्ब्रह्मेसमुपस्थितः ॥ ७१ ॥ भगवानुवा
च ॥ अदृश्यन्ततयादेवाविमानैर्हंससन्निभैः ॥ एतस्मिन्नन्तरेब्रह्मातामुवाचपतिव्रताम् ॥ ७२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अखिलानांचदेवानांद्विजानांचग

प.सू.सं.
अ० ५३

॥ १७८ ॥

वांतथा ॥ यथैवनिधनंतेषांकथंतेपरिरोचते ॥ मातःक्रोधंत्यजस्वाद्यसूर्यस्योदयनंप्रति ॥ ७३ ॥ पतिव्रतोवाच ॥ सर्वलोकानतिक्रम्यपति
 रेकोगुरुर्मम ॥ अस्यमृत्युर्मुनेश्शापादुदितेचविरोचने ॥ ७४ ॥ तेनैवकारणेनैषमयाशतोदिवाकरः ॥ नकोपान्नचमोहाच्चलोभात्कामात्रमत्सरात्
 ॥ ७५ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एकस्यनिधनेनैवत्रैलोक्यस्यहितंभवेत् ॥ ततस्तेचाधिकंपुण्यंमातरेवंभविष्यति ॥ ७६ ॥ साचोवाचविधितव्रदेवा
 नामग्रतःसती ॥ पतित्यक्त्वाचमेसत्यंशिवंमेनानुरोचते ॥ ७७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ उदितेचखगेसौम्येपत्यौतेभस्मतांगते ॥ स्वस्थीभूतेचत्रैलोक्ये
 करिष्यामिहितंतव ॥ ७८ ॥ भस्मनःपुरुषोभाव्यःकामदेवसमप्रभः ॥ गुणःसर्वैर्युतोभर्तारतिवत्त्वंचसर्वदा ॥ ७९ ॥ यथापूज्योहरिर्देवैर्यथा
 क्ष्मीश्चपूजिता ॥ तथैवदम्पतीस्वर्गेतस्मान्मद्वचनंकुरु ॥ ८० ॥ पतिव्रतोवाच ॥ पत्युर्मेनिधनेब्रह्मन्विधवालोकनिन्दिता ॥ कांस्तुलोका
 न्गमिष्यामिभग्नचारांमलीमसा ॥ ८१ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ अतस्तेनास्तिदोषोवैनमृतस्तेधवोऽधुना ॥ अस्माकंवचनेनैवकुण्ठीमन्मथतांव्रजेत् ॥
 ॥ ८२ ॥ भगवानुवाच ॥ वदत्येवंविधौसाचविमृश्यक्षणमेवच ॥ बाढमुक्तवतीसाचततस्सूर्योदयोऽभवत् ॥ ८३ ॥ अभवद्भस्मरूपोऽसौ
 मुनिशापप्रपीडितः ॥ भस्मनोमध्यतोजातोद्विजोमन्मथपीडितः ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापन्नाःसर्वेतेपुरवासिनः ॥ मुदितादेवसङ्घाश्चजनः
 स्वस्थतरोऽभवत् ॥ ८५ ॥ विमानेनार्कवर्णेनस्वलोकादागतेनच ॥ पतिनासहसासाध्वीसुरैःसार्द्धंगतादिवम् ॥ ८६ ॥ एवंपतिव्रतायस्माच्छुभाचै
 वतुमत्समा ॥ तेनवृत्तंचजानातिभूतंभव्यंप्रवर्तनम् ॥ ८७ ॥ यइदंश्रावयेल्लोकेपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ तस्यपापंक्षयंयातिजन्मजन्मकृतंचयत् ॥
 ॥ ८८ ॥ अक्षयंलभतेस्वर्गविबुधैःसम्प्रयुज्यते ॥ ब्राह्मणोलभतंवेदंजन्मजन्मसुवाडव ॥ ८९ ॥ सकृच्छृणोतियःपूतोदुष्कृतौघाद्विमुच्यते ॥
 सुरालयमवाप्नोतिस्वर्गाद्भ्योधनीभवेत् ॥ ९० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेसृष्टिखण्डेपतिव्रतोपाख्यानंनानामत्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ द्विज
 उवाच ॥ माण्डव्यस्यमुनेर्विष्णोःशूलाघातःकथंतनौ ॥ पत्यौपतिव्रतायाश्चकथंकुष्ठंकलेवरे ॥ १ ॥ हरिरुवाच ॥ शिशुभावाच्चमाण्डव्यो
 झिल्लिकायामभानतः ॥ वस्तिदेशेनृणंदत्त्वामोहात्सञ्चमुमोचताम् ॥ २ ॥ तेनापक्वददोषेणधर्मस्याज्ञातुरेवच ॥ अहोरात्रंव्यथाकृच्छ्राभुक्ता
 तेनद्विजन्मना ॥ ३ ॥ किन्तुसमाधिनातेननज्ञातंशूलसम्भवम् ॥ कृच्छ्रंचमुनिनाकृत्स्नंयोगाभ्यासाद्भृशादपि ॥ ४ ॥ कुष्ठिनोब्रह्मणोघाताद
 जितेन्द्रियकारणात् ॥ पूतिगन्धंतनौकुष्ठंसञ्जातंद्विजसन्म ॥ ५ ॥ पुराविप्रायतेनैवदत्तंगौरीचतुष्टयम् ॥ कन्यकात्रितयंविप्रतेनतस्यपतिव्रता ॥
 ॥ ६ ॥ अस्यास्तुकारणादेवसचमत्समतांव्रजेत् ॥ अत्रतेविस्मयःकुत्रवेदकर्मपुरातनम् ॥ ७ ॥ द्विजउवाच ॥ कृत्यानारीनयस्यैवतस्यस्व

प० पु०
१७९ ॥

गोभवेद्भुवम् ॥ यथैतच्चरितं नाथ सर्वेषां शिवमिष्यते ॥ ८ ॥ हरिरुवाच ॥ सन्तिकृत्याः स्त्रियः काश्चित्पुंसः सर्वस्वदस्य च ॥ तत्राप्यरक्षणी
यांचमनसापिनधारयेत् ॥ ९ ॥ नस्त्रीणामप्रियः कश्चित्प्रियोवापिनविद्यते ॥ गावस्तृणमिवारण्येप्रार्थयन्तिनवंनवम् ॥ १० ॥ पुमांसं
वित्तहीनंचविरूपं गुणवर्जितम् ॥ अकुलीनंचभृत्यंचकामिनीभजतेभुवम् ॥ ११ ॥ भर्तारंचगुणोपेतंकुलीनंचमहाधनम् ॥ सुन्दरंरतिदक्षंचत्यक्त्वा
नीचंभजेद्बधूः ॥ १२ ॥ उमानारदसंवादमाख्यानंविद्धिभूसुर ॥ येनविद्याः स्त्रियाश्चैष्टाविविधाः कृत्स्नशोद्विज ॥ १३ ॥ स्वभावान्नारदोविप्र
विश्वजिज्ञासकोमुनिः ॥ स्वान्तेविमृश्याथगतः कैलासंगिरिमुत्तमम् ॥ १४ ॥ वृषकेतुसदारुयानसप्रतिष्ठेहिमेगिरी ॥ प्रणिपत्यमहात्मावैपप्रच्छपा
र्वतीमुनिः ॥ १५ ॥ नारदउवाच ॥ देविसीमन्तिनीनांतुदुश्चैष्टांज्ञातुमुत्सहे ॥ कौतुकेनत्वयाचर्यावधूनांसम्प्रयुज्यते ॥ १६ ॥ सर्वासामपिनारी
णांस्वान्तंजानासितत्त्वतः ॥ तन्मांकथयसर्वेषुविनीतमज्ञमेवच ॥ १७ ॥ देव्युवाच ॥ युवतीनांसदाचित्तंपुंसुतिष्ठत्यसंशयम् ॥ अस्मिन्योनौसु
संयोग्येसङ्गतेवाप्यसङ्गते ॥ १८ ॥ सुवेषंपुरुषं दृष्ट्वाभ्रातरंयदिवासुतम् ॥ योनिः क्लिद्यतिनारीणांसत्यंसत्यंहिनारद ॥ १९ ॥ स्थानंनस्तिक्षणंनस्तिनास्तिप्रा
र्थयितानरः ॥ तेननारदनारीणांसतीत्वमुपजायते ॥ २० ॥ घृतकुम्भसमानारीतप्ताङ्गारसमःपुमान् ॥ तस्मादघृतंचवह्निंचनैकस्थानेचधारयेत्
॥ २१ ॥ यथैवमत्तमातङ्गंसृणिमुद्गरयोगतः ॥ स्ववशंकुरुतेयन्नातथास्त्रीणांप्ररक्षकः ॥ २२ ॥ पितारक्षतिकौमारेभर्तारक्षतियौवने ॥ पुत्राश्चस्थाविरे
भावेनस्त्रीस्वातन्त्र्यमर्हति ॥ २३ ॥ ततःस्वातन्त्र्यभावाच्चस्वेच्छयाचनराङ्गना ॥ पुरुषेणार्थिताधीराप्रेरणादिचरीभवेत् ॥ २४ ॥ अरक्षणा
द्यथापाकः श्वकाकवशगोभवेत् ॥ तथैवयुवतीनारीस्वेच्छन्दादुष्टांत्रजेत् ॥ २५ ॥ पुनरेवकुलंदुष्टंतस्यास्संसर्गतोभवेत् ॥ परबीजेनयोजातःसचस्या
द्वर्णसङ्करः ॥ २६ ॥ जारजःसङ्करःपापोनरकेनियतंवसेत् ॥ कीटजातौगताजाताःपुनःसर्वेमहीतले ॥ २७ ॥ ततोम्लेच्छमुपानीतंकुलंस्याद्विजन
न्दन ॥ कुलक्षयोभवेद्यस्मात्तस्मादुष्टांनधारयेत् ॥ २८ ॥ ज्ञात्वैवयोपितांदोषंक्षमतयोनिराधमः ॥ सतिष्ठेन्निरयेघोरेरौरेवेपितृभिःसह ॥ २९ ॥
काचित्पातयतेनारीकाचिदुद्धरतेकुलम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनकुलजामुद्गहेद्बुधः ॥ ३० ॥ कुलद्वयंसमानारीसमयित्वातुतिष्ठति ॥ साध्वीतारयते
वंशान्दुष्टापातयतिभुवम् ॥ ३१ ॥ दारेष्वधीनंस्वर्गंचकुलंपङ्क्यशोऽयशः ॥ पुत्रदुहितरंमित्रंसंसारेकथयन्तिच ॥ ३२ ॥ तस्मादेकाद्वितीयांवावामा
मुद्गाहयेद्बुधः ॥ सन्तानार्थात्तुकामाच्चबहुदोषाश्रिताचसा ॥ ३३ ॥ रजस्वलांचवनितांनावगच्छतियःपतिः ॥ ब्रह्महाभ्रणहासोऽपिदुर्गतिंचाधिगच्छ
ति ॥ ३४ ॥ योमोहादुर्भगांकृत्वासाध्वीत्यजतिपापकृत् ॥ तस्यावधेनयत्पापंतद्रुक्त्वानरकंत्रजेत् ॥ ३५ ॥ परदारान्बलाद्वत्त्वाधनैर्वासंप्रलो

प्र.सू.खं.
अ० ५४

॥ १७९ ॥

भयेत् ॥ सयातिनरकंघोरं प्रेत्येहचकलत्रहा ॥ ३६ ॥ वनिताहरणंकृत्वाचाण्डालकुलनां व्रजेत् ॥ तथैव वनिताहानात्पतितो जायते नरः ॥ ३७ ॥ रामां
 विन्यस्यस्कन्धे च चिरं यमपुरे वसेत् ॥ मलमूत्रं शिरोदेशे नित्यं तस्य च सम्पतेत् ॥ ३८ ॥ एवं वर्षसहस्राणि भारं वहति दुर्मतिः ॥ पुनर्यावन्तिलोमानि
 तावत्सरोरवं व्रजेत् ॥ ३९ ॥ पुनः कीटेषु सन्तीर्णस्तदामानुपतां व्रजेत् ॥ ततश्च कलहं शोकं प्राप्नोति पूर्वकल्मषात् ॥ ४० ॥ एवं जन्मत्रयं प्राप्य मुच्यते
 पातकान्नरः ॥ तत्कालं नरकं भुक्त्वा सातुका कीतुवञ्चकी ॥ ४१ ॥ उच्छिष्टं नरकं भुक्त्वा मानुषे विधवा भवेत् ॥ यः पुनश्चान्त्यजां गच्छेन्मलेच्छां वा पुल्कसां
 नरः ॥ ४२ ॥ द्वित्रिचतुर्गुणं भुक्त्वा तत्र सञ्जीर्णवञ्चकः ॥ मातरं गुरुभार्या च ब्राह्मणीं महिषीं तथा ॥ ४३ ॥ अन्यां वा प्रभुपत्नीं च गत्वा यात्य पुनर्भवम् ॥ भगि
 नीं तत्पुत्रभार्यां तथा दुहितरं स्नुषाम् ॥ ४४ ॥ पितृव्यां मातुलानीं तु तथैव च पितृष्वसाम् ॥ मातृष्वस्रादिकामन्यां गत्वानास्ति च निष्कृतिः ॥ ४५ ॥
 ब्रह्महासं भवेदन्धो वचसा जडतां व्रजेत् ॥ कर्णयोर्वधिरोजातश्च्यवते नास्ति निष्कृतिः ॥ ४६ ॥ उक्त्वा अश्लीलमत्यर्थमखिलं स्त्रीकृतेन हि ॥ ४७ ॥
 ॥ द्विज उवाच ॥ एवं दुष्कृतमासाद्य कथं मोक्षो भवेत् पुनः ॥ तत्समाचक्ष्व भगवञ्श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ४८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तासां च गमनं कृत्वा
 तप्तालोहस्य पुत्तलीम् ॥ समालिङ्ग्य त्यजेत् प्राणं शुचिलोकान्तरं व्रजेत् ॥ ४९ ॥ यो वै गृहाश्रमं त्यक्त्वा मच्चित्तो जायते नरः ॥ नित्यं स्मरति गोविन्दं
 सर्वपापक्षयो भवेत् ॥ ५० ॥ ब्रह्महत्यायुतं तेन कृतं गुर्वङ्गनागमात् ॥ शतं शतसहस्रं च पैष्टीमद्यस्य भक्षणात् ॥ ५१ ॥ स्वर्णादेर्हरणंकृत्वा ते पांसुसर्ग
 कंचिरम् ॥ एतान्यन्यानि पापानि महान्ति पातकानि च ॥ ५२ ॥ अग्निं प्राप्य यथा तूलं नृणं शुष्कं प्रगश्यति ॥ तस्मान्मन्त्रां गोविन्दं स्मृत्वा पूतो भवे
 न्नरः ॥ ५३ ॥ यो वा गृहाश्रमे तिष्ठेन्नित्यं गोविन्दचोषणम् ॥ कृत्वा च पूजयित्वा च स पापात् सन्तरो भवेत् ॥ ५४ ॥ भागीरथी तटे रम्ये खगस्य ग्रहणेशि
 वे ॥ गवां कोटिप्रदानेन यत्फलं लभते नरः ॥ ५५ ॥ तत्फलं समवाप्नोति सहस्रं चाधिकं च यत् ॥ गोविन्दकीर्तने तात मत्पुरे चाक्षयं वसेत् ॥ ५६ ॥
 कामात्संभवने स्थित्वा सार्वभौमो भवेत् वृषः ॥ पुराणे मत्कथां श्रुत्वा मत्सादृश्यं लभेन्नरः ॥ ५७ ॥ कथयित्वा पुराणं च विष्णुसायुज्यतां व्रजेत् ॥ तस्मा
 न्नित्यं च श्रोतव्यं पुराणं धर्मसञ्चयम् ॥ ५८ ॥ श्रावितव्यं प्रयत्नेन लोके विष्णुननु व्रजेत् ॥ अन्यद्वा स्त्रीकृते दोषे यथायोगं भवेद् ध्रुवम् ॥ ५९ ॥
 निशामय प्रवक्ष्यामि लत्त्वतो द्विज नन्दन ॥ सर्वबीजस्य दानेन साम्बु कुम्भं महाफलम् ॥ ६० ॥ दद्याद्दिप्राय पुण्याहे सद्यः पूतो भवेत् क्षणात् ॥ सर्वधा
 न्यादिकं बीजकाले दद्याद्दिजातये ॥ ६१ ॥ सर्वपापक्षयं कृत्वा अक्षयं स्वर्गमश्नुते ॥ गुणं वक्ष्यामि विप्रप्रेसीनां यादृशं दृढम् ॥ ६२ ॥ शुद्धवंशो भवेत्
 स्यान्नित्यं लक्ष्मीः प्रवर्तते ॥ उभयोर्वंशयोः स्वर्गो भर्तुरात्मन एव च ॥ ६३ ॥ पतिव्रता गुणो विप्रविस्मृतः पृच्छतस्तव ॥ पुनर्वक्ष्यामि यो पाणां सर्वलोकं ति

५० पु०
१८० ॥

शुभम् ॥ ६४ ॥ उषित्वापूर्वकालंचपुण्यापुण्येनयोषितः ॥ पश्चात्पतिव्रतायाश्चताश्चगच्छन्तिमद्वितिम् ॥ ६५ ॥ पण्मासंवाथवर्षंवाअविकंच
प्रशस्यते ॥ पतिव्रताभवेद्याचयावत्पूताव्रजेदिवम् ॥ ६६ ॥ सुरापंविप्रहन्तारंसर्वपापयुतंपतिम् ॥ पङ्कात्पूतंनयेत्स्वर्गंभर्तारंयानुगच्छति ॥ ६७ ॥
तिस्रःकोटयोऽर्धकोटीचयावल्लोमानिमानुषे ॥ तावत्कालंसेत्स्वर्गंभर्तारंयानुगच्छति ॥ ६८ ॥ कन्दर्पसदृशोभर्तासारतीवमनोरमा ॥ जिष्णोरे
वचिरंलोकेभुङ्क्तेऽनन्तमयंसुखम् ॥ ६९ ॥ पतिव्रतांवालाद्याचविदूरेस्वामिपातने ॥ चिह्नंलब्ध्वामृतावह्नौपापादुद्धरतेपतिम् ॥ ७० ॥ पति
व्रताचयानारीदेशान्तरमृतेपतौ ॥ साभर्तुश्चिह्नमादायवह्नौसुप्त्वादिवं व्रजेत् ॥ ७१ ॥ यास्त्रीब्राह्मणजातीयामृतंपतिमनुव्रजेत् ॥ सास्वर्गमात्मघाते
ननात्मानंनपतिनयेत् ॥ ७२ ॥ नम्रियेतसमंगत्वाब्राह्मणीब्रह्मशासनात् ॥ प्रव्रज्यागतिमाप्नोतिमरणादात्मघातिनी ॥ ७३ ॥ ॥
॥ नरोत्तमउवाच ॥ सर्वासामपिजातीनांब्राह्मणःशस्यइष्यते ॥ पुण्यंचद्विजमुख्येनअत्रकिंवाविपर्ययः ॥ ७४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
ब्राह्मण्यास्साहसंकर्मनैवयुक्तंकदाचन ॥ निःशेषेऽस्यावधंकृत्वासनरोब्रह्महाभवेत् ॥ ७५ ॥ तस्माद्ब्राह्मणजातीयाविप्रयाचव्रतंच
रेत् ॥ प्रवक्ष्यामियथातथ्यंशृणुविप्रयथार्थतः ॥ ७६ ॥ आपणान्तरमामिष्यंभक्षयेन्नकदाचन ॥ अश्वमेधसहस्राणांहायनेफलमाप्नुयात् ॥ ७७ ॥
अर्हणंचष्टदेवस्यहरेर्व्रतमनुत्तमम् ॥ स्वामिनोऽपिजलंपिण्डंसम्प्रदद्यादमत्सरात् ॥ ७८ ॥ युगकोटिसहस्राणियुगकोटिशतानिच ॥ पतिनास
हसासाध्वीविष्णुलोकेयुताभवत् ॥ ७९ ॥ ततोमहाव्रतंप्राप्यनिरयेब्राह्मणीवधूः ॥ उद्धरेदुभयोर्वंशाञ्छतशोऽथसहस्रशः ॥ ८० ॥ अतोबन्धुज
नैरेवपुत्रैर्भ्रात्रादिभिर्बुधैः ॥ विनियम्यसदातस्याव्रतलोपनकारयेत् ॥ ८१ ॥ हरेश्चेद्रासरंप्राप्यविधवानव्रतंचरेत् ॥ पुनर्वैधव्यमायातिजन्मजन्मनि
दुर्भगा ॥ ८२ ॥ भोजनान्मत्स्यमांसस्यव्रतानांविप्रयोगतः ॥ चिरंनिरयमासाद्यशुनीभवतिनिश्चितम् ॥ ८३ ॥ दुष्टायामेयुनंगच्छेद्विधवाकुलना
शिनी ॥ नरकाननुभूयाथगृध्रिणीदशजन्मसु ॥ ८४ ॥ द्विजन्मफेरवाभूत्वाततोमानुषतांव्रजेत् ॥ तथैवबालवैधव्यादासीत्वमुपगच्छति ॥ ८५ ॥
द्विजउवाच ॥ कन्यादानफलंब्रूहिददास्याःफलंचयत् ॥ विधानंचयथोक्तंचयदिमेऽनुग्रहःप्रभो ॥ ८६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ रूपाढ्येषुणसम्पन्नेकु
लीनेयौवनान्विते ॥ समृद्धेवित्तसम्पूर्णेकन्यादानफलंशृणु ॥ ८७ ॥ सर्वाभरणसंयुक्तांकन्यकांयोददातिच ॥ तेनदत्ताधरासर्वासैलवनकानना ॥ ८८ ॥
अर्द्धाभरणदानेनफलंदातुर्भवेद्ध्युवम् ॥ अनाभरणकन्यायाःपादैकस्यफलंभवेत् ॥ ८९ ॥ यःपुनःशुल्कमश्रातिसयातिनरकेनरः ॥ विक्रीयचात्मजां
मूढोनरकान्ननिवर्तते ॥ ९० ॥ लोभादसदृशेषुमिकन्यायस्तुप्रयच्छति ॥ रौरवंनरकंप्राप्यचाण्डालत्वंचगच्छति ॥ ९१ ॥ अतएवहिशुल्कंच

प्र.सू.सं.
अ० ५४

॥ १८० ॥

जामातुर्नकदाचन ॥ गृह्णातिमनसाप्राज्ञोयदत्तंतस्यचाक्षयम् ॥९२॥ भूमिगांचहिरण्यंचधनंवस्त्रंचधान्यकम् ॥ जामातुर्यौतकंदत्त्वासवभवतिचाक्षयम् ॥ ९३ ॥ विवाहसमयेवत्ससगोत्रपरगोत्रजैः ॥ यौतकंदीयतेकिंचित्तत्सवचाक्षयंभवेत् ॥ ९४ ॥ दातानस्मरतेदानंप्रतिग्राहीनयाचते ॥ उभौतौन रकंयातश्छिन्नरज्जुर्घटोयथा ॥ ९५ ॥ अवश्यंयौतकंदानंदातव्यंसात्त्विकेनहि ॥ अदत्त्वानरकंप्राप्यदासीत्वमुपगच्छति ॥ ९६ ॥ अत्यासन्नेऽतिदूर स्थेचात्याढ्येचातिदुर्गते ॥ कुलहीनेचमूर्खेचषट्सुकन्यानदीयते ॥ ९७ ॥ अतिवृद्धेचातिदीनेरोगिष्ठेदेशवासिनि ॥ अतिक्रुद्धेऽप्यसन्तुष्टेषट्सुकन्यानदीय ते ॥ ९८ ॥ एतेभ्यःकन्यकांदत्त्वानरकंचाधिगच्छति ॥ लोभात्संमानलाभाच्चकन्यकापरिवर्तनात् ॥ ९९ ॥ मुनीनांप्रेयसीनारीयुवतीरूपशालिनीम् ॥ सालङ्कारांसशय्यांचदत्त्वाऽनन्तफलंलभेत् ॥ १०० ॥ अनयोश्चफलंतुल्यंयुवतीकन्ययोरपि ॥ एकावरायदातव्याअपराब्राह्मणायतु ॥ १ ॥ क्रीनादे वायदात्रव्याधीरेणाकष्टकर्मणा ॥ कल्पकालंभवेत्स्वगेनृपोवाकौमहाधनी ॥ २ ॥ प्रतिजन्मलभेतैषसुपत्नीवरवर्णिनीम् ॥ यइदंशृणुयान्नि त्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यसर्वशास्त्रार्थपारगः ॥ लभेतसोऽक्षयंस्वर्गनारीणांवह्मभोभवेत् ॥ ४ ॥ क्षत्रियोविजयीचा थलोकनाथोभवेद्भुवम् ॥ श्रुतंहरतिपापानिजन्मजन्मकृतानिच ॥ सौभाग्यंलभतेलोकेतथवचवराङ्गनाः ॥ १०५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टि खण्डेपञ्चाख्यानेस्त्रीणामाख्यानंनामचतुष्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ द्विजउवाच ॥ तुलाधारस्यचरितंप्रभावमतुलंप्रभो ॥ वक्तुमर्हस्यशेषेणयदि मय्यस्त्यनुग्रहः ॥ १ ॥ भगवानुवाच ॥ सत्यभावादलोभाच्चदद्याद्योवैत्वमत्सरात् ॥ नित्यंयज्ञशतंतस्यसुनिष्पन्नंसुदक्षिणम् ॥ २ ॥ सत्येनोदयते सूरौवातिवातस्तथैवच ॥ नसिन्धुर्लङ्घयेद्रेलांधत्तेकूर्मोधरांतथा ॥ ३ ॥ सत्येनलोकास्तिष्ठन्तिसर्वेचवसुधाधराः ॥ सत्याद्धृष्टोऽथयःसत्त्वोऽप्यधो वासीभवेद्भुवम् ॥ ४ ॥ सत्यवाचिरतोयस्तुसत्यकार्यरतःसदा ॥ सशरीरेणस्वर्लोकमागत्याच्युततांब्रजेत् ॥ ५ ॥ सत्येनमुनयःसर्वेमांचगत्वास्थिरा स्स्थिताः ॥ सत्याद्युधिष्ठिरोराजासशरीरोदिवंगतः ॥ ६ ॥ सर्वशत्रुगणंजित्वालोकोधर्मेणपालितः ॥ अकरोच्चमखंशुद्धंराजसूयंसुदुर्लभम् ॥ ७ ॥ चतुरशीतिसहस्राणिब्राह्मणानांचनित्यशः ॥ भोजयेद्भुक्मपात्रेषुराजोपकरणेषुच ॥ ८ ॥ भोजयित्वोपकरणांस्तेभ्योदत्त्वाविसर्जयेत् ॥ यदभीष्टंदि जातीनामतोऽन्यद्वापयेद्धनम् ॥ ९ ॥ अदरिद्रंततोज्ञात्वाद्विजव्यूहंपरित्यजेत् ॥ तथैवस्नातकानांतुसहस्राणितुषोडश ॥ १० ॥ नित्यंसम्भोजयेद्रा जासत्येनैवविमत्सरः ॥ अतिष्ठंस्तेगृहेपूर्वचिरंतस्यजिगीषया ॥ ११ ॥ जितंतेनजगत्सर्वंप्राणानुग्रहकारणात् ॥ सत्येनचासुरोराजाबलिरिन्द्रोभ विष्यति ॥ १२ ॥ पातालस्थस्यतस्यैवभूयस्तिष्ठामिवेश्मनि ॥ निरन्तरंचतिष्ठामिस्वान्तेपुण्यैककर्मणः ॥ १३ ॥ यद्वापुरामयाबद्धोदैत्ययो

नेर्विमोक्षणात् ॥ तलंचैवामरत्वं हि शक्यत्वं प्रददाम्यहम् ॥ १४ ॥ हरिश्चन्द्रो नृपस्तत्यात्सवाहनपरिच्छदः ॥ स्वशरीरेण शुद्धेन सत्यलोके प्रतिष्ठितः ॥ १५ ॥ राजानो बहवश्चान्ये ये च सिद्धामहर्षयः ॥ ज्ञानिनो यतयश्चैव सर्वे सत्येऽच्युता भवन् ॥ १६ ॥ तस्मात्सत्यरतो लोके संसारोद्धरणक्षमः ॥ तुलाधारो महात्मा वै सत्यवाक्ये प्रतिष्ठितः ॥ १७ ॥ लोके तत्सदृशो नास्ति सत्यवाक्यस्य कारणात् ॥ अश्वमेधसहस्रेण सत्यं तु तुलया धृतम् ॥ १८ ॥ अश्वमेधसहस्राद्वि सत्यमेव विशिष्यते ॥ सर्वसत्याद्भवेत्साध्यं सत्यो हि दुरतिक्रमः ॥ १९ ॥ सत्यवाक्येन साधेनुर्बहुला स्वर्गगामिनी ॥ सर्वराष्ट्रसमाधाय पुनरावृत्तिदुर्लभा ॥ २० ॥ तथायं सर्वदा साक्षी मृषा नास्ति कदाचन ॥ बह्वर्धमल्पमर्धं च क्रयविक्रयणेषु धीः ॥ २१ ॥ सत्यवाक्यं प्रशस्तं च विशेषात् साक्षिणो भवेत् ॥ साक्षिणः सत्यमुक्त्वा च अक्षयं स्वर्गमाययुः ॥ २२ ॥ वावदूकः सभां प्राप्य सत्यं वदति वाक्पतिः ॥ सयाति ब्रह्मणो गेहं यज्ञैरन्यैश्च दुर्लभम् ॥ २३ ॥ सभायां यो वदेत् सत्यमश्वमेधफलं लभेत् ॥ लोभाद्वेषान्मृषोक्त्वा च रौरवनरकं व्रजेत् ॥ २४ ॥ सर्वसाक्षी तुलाधारो जनानां शूर एव च ॥ विशेषाद्लोभसन्त्यागा न्नो के निर्जरतां व्रजेत् ॥ २५ ॥ कश्चिच्छूद्रो महाभागो न लोभे वर्तते क्वचित् ॥ वृत्तिशशाकेन दुःखेन तथा शिलोच्छतो भृशम् ॥ २६ ॥ जर्जरं वस्त्रं युग्मं च कटौ गात्रे च सर्वदा ॥ सदापि लोभविरहो न परस्वंगृहीतवान् ॥ २७ ॥ तस्य जिज्ञासयैवाहंगृहीत्वा वस्त्रं युग्मकम् ॥ अवकोटेन दीतीरे स्थितस्संस्थान्यसादरम् ॥ २८ ॥ सदृष्ट्वा वस्त्रं युग्मं तत्र लोभे कुरुते मनः ॥ इतरस्य परिज्ञाय तत्क्षान्त्या स्वगृहं ययौ ॥ २९ ॥ ततो विचिन्तयित्वा तु हृदा स्वल्पमिति द्विज ॥ उदुम्बरं हेमगर्भं मया तत्रैव पातितम् ॥ ३० ॥ कीकटे च न दीतीरे विकोणे जनवर्जिते ॥ तस्य या तस्य देशे तु दृष्टं तेन तदद्भुतम् ॥ ३१ ॥ अलं विधानमेतत्तु कृत्रिमं चोपलक्ष्यत ॥ ग्रहणे वा धुना चास्य अलोभं नष्टमेव मे ॥ ३२ ॥ अस्यैव रक्षणे कष्टमहङ्कारपदं त्विदम् ॥ यतो लोभस्ततो लाभो लाभो लोभः प्रवर्तते ॥ ३३ ॥ लोभग्रस्तस्य पुंसश्चाश्वतो निरयो भवेत् ॥ यद्दिनो विगुणं वित्तं यदावेशमिति प्रतिष्ठति ॥ ३४ ॥ तदामेदारपुत्राणामुन्मादो ह्युपपद्यते ॥ उन्मादात्कामसञ्जातविकारान्मतिविभ्रमः ॥ ३५ ॥ भ्रमान्मोहोऽप्यहङ्कारः क्रोधलोभावतः परम् ॥ एषां प्रचुरभावाच्च तपःक्षयंगमिष्यति ॥ ३६ ॥ क्षीणे तपसि वर्तन्ते पङ्काश्चित्प्रमोहकाः ॥ तैश्च शृङ्खलयोगैश्च बद्धो न वोद्धति व्रजेत् ॥ ३७ ॥ एतद्विमृश्य शूद्रोऽसौ परित्यज्य गृहं गतः ॥ स्वस्था देवामुदात्तसाधुसाध्विति चाब्रुवन् ॥ ३८ ॥ निर्ग्रन्थिरूपमादाय तस्यान्तिकं गृहं तथा ॥ गत्वा हं देवसंवादमवदं भूतवर्तनम् ॥ ३९ ॥ ततोऽभ्यासप्रसङ्गाच्च जनानां च परिप्लवात् ॥ तस्य योषा तदागत्य प्रच्छदैव कारणम् ॥ ४० ॥ ततोऽहमवदं तस्य यद्वाचे तो गतं द्रुतम् ॥ निभृतोऽथ निनादस्य कारणं कथितं मया ॥ ४१ ॥ हृदयं तपति नातेऽद्य विधिना दत्तमज्ञवत् ॥ परित्यक्तं महाभागे पुनर्नास्तीह तेव सु ॥ ४२ ॥ याव

जीवतिदौर्विध्यंतस्यभोक्तानसंशयः ॥ गच्छमातृहंशून्यमलब्धंतत्प्रपृच्छतम् ॥ ४३ ॥ श्रुत्वातद्वैशिवंसाचवचनंपत्युरन्तिके ॥ गत्वाप्रोवाचदुर्वृ
 त्तंतच्छत्वाविस्मयंगतः ॥ ४४ ॥ सविचिन्त्यतयासार्धमागतोऽसौममान्तिकम् ॥ निभृतंमासुवाचेदंक्षपणत्वंचकीर्तय ॥ ४५ ॥ क्षपणकउवाच ॥
 चाक्षुषंचिरसंशुद्धंहेलयातृणवत्कथम् ॥ त्वयात्यक्तंयतस्तातनास्तिभाग्यमकण्टकम् ॥ ४६ ॥ ऐश्वर्यमतुलंशौर्यंशीर्यतेभावुकंपुनः ॥ स्वबन्धूनां
 हृदुःखमाजन्ममरणान्तिकम् ॥ ४७ ॥ द्रक्ष्यसेचात्मनानित्यंमृतानांयागतिर्ध्रुवम् ॥ तस्मात्तद्ब्रह्मतातूर्णंभुङ्क्ष्वभोग्यमकण्टकम् ॥ ऐश्वर्यमतुलंशौर्यलोक
 नांविस्मयंवरम् ॥ ४८ ॥ शूद्रउवाच ॥ नमेवित्तेस्पृहाचास्तिधनंसंसारवागुरा ॥ तद्विधौपतितोमर्त्यानपुनर्मोक्षकं व्रजेत् ॥ ४९ ॥ शृणुवित्तस्ययदोष
 मिहलोकेपरत्रच ॥ भयंचोराच्चज्ञातिभ्योराजभ्यस्तस्करादपि ॥ ५० ॥ सर्वेजिघांसवोमर्त्याःपशुमत्स्यविविष्किराः ॥ तथाधनवतानित्यंकथमर्था
 स्सुखावहाः ॥ ५१ ॥ प्राणस्यान्तकरोह्यर्थस्साधकोदुरितस्यच ॥ कालादीनांप्रियंगेहंनिदानंदुर्गतेःपरम् ॥ ५२ ॥ क्षपणकउवाच ॥ यस्यार्थास्त
 स्यमित्राणियस्यार्थास्तस्यबान्धवाः ॥ कुलंशीलंचपाण्डित्यंरूपभोग्यंयशःसुखम् ॥ ५३ ॥ धनेनतुविहीनस्यपुत्रदारोज्झितस्यच ॥ कथंमित्रंकथं
 धर्मोदीनानांजन्मनःकथम् ॥ ५४ ॥ सत्त्वादिऋतुकायचपुष्करिण्युपकारकम् ॥ दानंनाकस्यसोपानंनिःस्वस्यचनसिद्धयति ॥ ५५ ॥ व्रतकार्यस्यरक्षा
 चधर्मादिश्रवणंभृशम् ॥ पितृयज्ञादितीर्थचनिर्वित्तस्यनसिद्धयति ॥ ५६ ॥ तथारोगंप्रतीकारःपथ्यमौषधसञ्चयः ॥ रक्षणंविग्रहस्यैवशत्रूणांविजयोधु
 वम् ॥ ५७ ॥ स्त्रीणांचजन्मनावार्तावसुयोगेनलभ्यते ॥ भूतभव्यप्रवृत्तानांसुकृतंदुष्कृतंचयत् ॥ ५८ ॥ तस्माद्बहुधनंयस्यतस्यभोग्यंयदृच्छया ॥
 स्वर्गवितरणादेवलप्स्यसेह्यचिरादितः ॥ ५९ ॥ शूद्रउवाच ॥ अकामाच्चव्रतंसर्वमक्रोधात्तीर्थसेवनम् ॥ दयाजप्यसमाशुद्धंसन्तोषोधनमेवच ॥ ६० ॥
 अहिंसापरमासिद्धिःशिलोच्छ्रुतिरुत्तमा ॥ शाकाहारःसुधातुल्यउपवासःपरन्तप ॥ ६१ ॥ सन्तोषोमेमहाभोग्यंमहादानंवराटकम् ॥ मातृवत्परदाराश्च
 परद्रव्याणिलोष्टवत् ॥ ६२ ॥ परदाराभुजङ्गाभाःसर्वेयज्ञाइदंमम ॥ तस्मादेनंनगृह्णामिसत्यंसत्यंगुणाकर ॥ ६३ ॥ प्रक्षालनाद्विपङ्कस्यदूरादस्पर्शनंव
 रम् ॥ ६४ ॥ भगवानुवाच ॥ इत्युक्तेतुनरश्रेष्ठपुष्पवर्षपपातह ॥ मूर्ध्निदंशेतनौतस्यसर्वदेवेरितंद्विज ॥ ६५ ॥ देवदुन्दुभयोनेदुर्नृत्यन्त्यप्सरसांगणाः ॥
 जगुर्गन्धर्वपतयोविमानंचापतद्विहः ॥ ६६ ॥ ऊर्चुर्देवगणास्तत्रविमानमिदमारुह ॥ सत्यलोकंसमासाद्यभुङ्क्ष्वभोग्यंमहेन्द्रवत् ॥ ६७ ॥ सङ्ख्यातेनापिव
 तैतभोग्यकालस्यधार्मिक ॥ इत्युक्तेषुचदेवेषुशूद्रोवचनमब्रवीत् ॥ ६८ ॥ शूद्रउवाच ॥ कथंनिर्ग्रन्थकस्यास्यज्ञानंचेष्टास्यभाषणम् ॥ किंवाहरिहरौब्रह्माकिंवा
 शक्रोबृहस्पतिः ॥ ६९ ॥ किंवा मच्छलनार्थायसाक्षाद्धर्मइहागतः ॥ ७० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ इत्युक्तेक्षपणश्चासौस्मितोवचनमब्रवीत् ॥ ७१ ॥ क्षपणकउवाच ॥

प० पु०
१८२ ॥

विज्ञातुंचैवो धर्ममहं विष्णुरिहागतः ॥ विमानेन दिवंगच्छसकुटुम्बो महासुने ॥ ७२ ॥ मत्प्रसादाच्च युष्माकंसदैव न वयौ वनम् ॥ भविष्यति महाप्राज्ञ
भाग्यानन्त्यं प्रलप्स्यथ ॥ ७३ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ दिव्याभरणसंयुक्ता दिव्यवस्त्रोपशोभिताः ॥ गतास्ते सहस्रानाकंसर्वे बन्धुजनैर्वृताः ॥ ७४ ॥ एवं द्विज
वरश्रेष्ठ लोभत्यागाद्युर्दिवम् ॥ तुलाधारस्तथाधीमानस्त्यधर्मप्रतिष्ठितः ॥ ७५ ॥ येन जानाति तद्दृष्टं देशान्तरसमुद्भवम् ॥ तुलाधारसमो नास्ति सु
रलोके प्रतिष्ठितः ॥ तस्मात्त्वमपि भूदेव समंगत्वा दिवं व्रज ॥ ७६ ॥ यद्दंशुण्यान्मर्त्यः सर्वधर्मप्रतिष्ठितः ॥ जन्मजन्मार्जितं पापं तत्क्षणात्तस्य नश्यति
॥ ७७ ॥ सकृत्पठनमात्रेण सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ लोकानां पुरतो विप्रदेवानां मर्च्यतां व्रजेत् ॥ ७८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे शूद्रस्या
लोभाख्यानां नाम पञ्चपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अद्रोहकस्य चाख्यातो महिमा लोकदुःसहः ॥ एकतल्पगतां वा
मांक्षान्त्वा सर्वजितोऽभवत् ॥ १ ॥ ज्ञानिनामपि दुःसाध्यं मुनीनां ब्रह्मचारिणाम् ॥ सुरासुरमनुष्याणां विषमं तत्समंगतः ॥ २ ॥ स्वभावाद्दिषमं कामं
जेतुं कः पुरुषः क्षमः ॥ अद्रोहकमृते विप्रसृण्वभवजित्पुमान् ॥ ३ ॥ अहल्याहरणादेव सुरेशस्य भगाङ्गता ॥ पुनर्देव्याः प्रसादाच्च सहस्राक्षेति वि
श्रुतः ॥ ४ ॥ विदितं सर्वलोके च त्रैलोक्ये स चराचरे ॥ ५ ॥ द्विज उवाच ॥ कथंच देव देवस्य अहल्याहरणं प्रभो ॥ भगाङ्गत्वं च सम्प्राप्य सहस्राक्षः सु
राधिपः ॥ ६ ॥ नगाङ्कोऽपि भगाङ्गत्वं सम्प्राप्तस्सुरराट् कथम् ॥ दुःश्रुतं सुरवैकल्यं श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ ७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पुरास्वान्तोद्भवां क
न्यां लोकेशश्च महामनाः ॥ गौतमाय ददौ धाता लोकपालाग्रतो मुदा ॥ ८ ॥ ततस्तु लोकपालानां मन्मथाविष्टचेतसाम् ॥ शचीपतेस्तु संमोहो हृदि
शल्य इव स्थितः ॥ ९ ॥ लोकपालानतिक्रम्य सुवेपावरवर्णिनी ॥ द्विजाय रत्नभूतैषा दत्ता किं वा करोम्यहम् ॥ १० ॥ इति सञ्चिन्त्य तस्यास्तुवर्तमाने च
यौवने ॥ पुनश्च मायया दृष्टं रूपं तस्यास्सुशोभनम् ॥ ११ ॥ पुनश्चिन्त्यमानोऽसौ गौतमाध्यासनंगतः ॥ पश्चात्तु तस्य गमनाद्यद्दृष्टं तच्छृणुष्व मे ॥ १२ ॥
एकदा गौतमः स्नातुंगतोऽसौ पुष्करं प्रति ॥ साध्वी च गृहशौचे च गृहवस्तुनितत्परा ॥ १३ ॥ प्रवृत्ता देववास्तूनां बलिकर्तुं च तत्परा ॥ इन्धनं वह्निकार्यं च
नित्यं कर्मानुसञ्चयम् ॥ १४ ॥ एतस्मिन्नन्तरे शक्रो मुनेस्तस्य महात्मनः ॥ रूपमास्थाय गात्रेण प्रविवेशोऽजमुदा ॥ १५ ॥ पतिव्रतापतिं दृष्ट्वा श्रद्धया
परयासती ॥ देवस्थाने च वस्तूनां सञ्चयं कर्तुमुद्यता ॥ १६ ॥ ततस्तामब्रवीदार्तो मुनिवेषधरो हरिः ॥ १७ ॥ इन्द्र उवाच ॥ प्रद्युम्नवश गोवामे देहि मे च
म्बनादिकम् ॥ १८ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरे सा च त्रपायुक्ता ब्रवीद्वचः ॥ १९ ॥ अहल्योवाच ॥ देवकार्यादिकं त्यक्त्वा वक्तुं नार्हसि मे प्रभो ॥
सर्वजानां सिधर्मज्ञपुण्यानां निश्चयं मुने ॥ २० ॥ अयमर्थो हि वेलायामधुनैव न युज्यते ॥ २१ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ततस्तां चारुसर्वाङ्गीं दृष्ट्वा मन्मथ

प्र.सू.खं।
अ० ५६

॥ १८२ ॥

पीडितः ॥ २२ ॥ इन्द्र उवाच ॥ अलंप्रियेन वक्तव्यं हृच्छयो मे प्रजायते ॥ कर्तव्यं चाप्यकर्तव्यं पत्युर्वचनसंमतम् ॥ २३ ॥ करोतिसततं याचसा
 चनारीपतिव्रता ॥ लङ्घयेद्याचतस्याज्ञासुरते च विशेषतः ॥ पुण्यं तस्या भवेन्नष्टं दुर्गतिं चाधिगच्छति ॥ २४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ सा ब्रवीद्देव वस्तूनि
 सन्ति देवार्थतो मुने ॥ नित्यकर्माणि चान्यानि किंवातेषु विपर्ययः ॥ २५ ॥ स चोवाच सतीतत्र देह्यालिङ्गादिकं मम ॥ मनसा भयमुत्सृज्य मया दत्ता
 नितानि च ॥ २६ ॥ इत्युक्त्वा तां परिष्वज्य कृतस्तेन मनोरथः ॥ एतस्मिन्नन्तरे विप्रमुनेर्हृद्या सकल्मषम् ॥ २७ ॥ ततो ध्यानं समाख्याजाना दृत्तं शची
 पतेः ॥ तूर्णमेव द्वारदेशे गत्वा च समुपस्थितः ॥ २८ ॥ शक्रो मुनिं तु संलक्ष्य चोतु देहं विवेश ह ॥ गच्छतो वृषदंशस्य पद्धतौ प्रचचाल ह ॥ २९ ॥
 मुनिस्तत्रावदत्तं वै कस्त्वं मार्जाररूपधृक् ॥ भयात्तस्य मुनेरग्रे शक्रः प्राञ्जलिरास्थितः ॥ ३० ॥ मधवन्तं पुरो दृष्ट्वा चुकोप मुनिपुङ्गवः ॥ ३१ ॥ मुनि
 रुवाच ॥ यत्त्वया चेदृशं कर्म भगार्थं छलसाहसम् ॥ कृतं तस्मात्तवाङ्गेषु सहस्रभगमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ भवत्विहतुपापिष्ठलिङ्गं ते निपतिष्यति ॥ गच्छ मे
 पुरतो मृदसुरस्थानं दिवौकसः ॥ ३३ ॥ पश्यन्ति मुनिशार्दूलानराः सिद्धास्सहो रगाः ॥ ३४ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवमुक्त्वा मुनिश्रेष्ठो रुदन्तीं तां पति
 व्रताम् ॥ प्रच्छकिमिदानीं ते कर्मदारुणमागतम् ॥ इत्युक्त्वा वेपमाना सा भीता पतिमुवाच ह ॥ ३५ ॥ अहल्यो वाच ॥ अज्ञानाद्यत्कृतं कर्म क्षन्तुमर्हसि वै
 प्रभो ॥ ३६ ॥ मुनिरुवाच ॥ परेणाभिगता सित्व ममेध्यापापचारिणी ॥ अस्थिचर्म समाविष्टा निर्मासानखवर्जिता ॥ चिरंस्थास्यसि चैकापित्वां
 पश्यन्तु जनाः स्त्रियः ॥ ३७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ दुःखिता तमुवाचे दंशापस्यान्तो विधीयताम् ॥ इत्युक्ते करुणाविष्टो मन्युनापि परिप्लुतः ॥ ३८ ॥
 जगाद गौतमो वाक्यं रामो दाशरथिर्यदा ॥ वनमभ्यागतो विष्णुः स विश्वामित्रलक्ष्मणः ॥ ३९ ॥ दृष्ट्वा त्वां दुःखितां शुष्कां निर्देहां पथि संस्थिताम् ॥
 गदिष्यति च वैरामः कौशिकस्याग्रतो ह सन् ॥ ४० ॥ किमियं शुष्करूपा च प्रतिमा स्थिमयी शुभा ॥ न हृष्टं मे पुरा ब्रह्मरूपलोकविपर्ययम् ॥ ४१ ॥ ततो रामं
 महाभागं विष्णुं मानुषविग्रहम् ॥ यद्वृत्तमासीत् पूर्वतः कौशिकः कथयिष्यति ॥ ४२ ॥ कौशिकस्य वचः श्रुत्वा रामो वक्ष्यति धर्मवित् ॥ अस्यादोषो न चै
 वास्ति दोषोऽयं पाकशासने ॥ ४३ ॥ एवमुक्ते तुरामेण त्यक्त्वा रूपं जुगुप्सितम् ॥ दिव्यं रूपं समास्थाय मद्ब्रह्म चागमिष्यसि ॥ ४४ ॥ शप्त्वा तु
 गौतमस्तां हितपस्तर्तुं गतो वनम् ॥ ततोऽत्यन्तं शुष्करूपा तथैव पथि संस्थिता ॥ ४५ ॥ रामस्य वचनादेव गौतमं पुनरागता ॥ गौतमोऽपि तया सार्द्धम
 द्येवंदिवितिष्ठति ॥ ४६ ॥ इन्द्रोऽपि त्रपयायुक्तः स्थितश्चान्तर्जले चिरम् ॥ स्थित्वा चान्तर्जले देवीमस्तौ दिन्द्राक्षि संज्ञिताम् ॥ ४७ ॥ सुप्रसन्ना ततो देवी
 स्तोत्रेण परितोषिता ॥ गत्वोवाच ततः सा च वरोऽस्मत्तो विगृह्यताम् ॥ ४८ ॥ ततो देवीमुवाचे दंशक्रः परपुरञ्जयः ॥ ४९ ॥ शक्र उवाच ॥

प० पु०
॥ १८३ ॥

त्वत्प्रसादाच्चमेदेविवैरूप्यमुनिशापजम् ॥ नश्येच्चदेवराज्यंचलभेऽहंतुपुरायथा ॥ ५० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तमुवाचततोदेवीपापंतन्मुनिशापजम् ॥ हन्तुं
ब्रह्मादयोदेवाश्शक्तानाहंसुरेश्वर ॥ ५१ ॥ किंतुबुद्धिर्मृजाम्यद्येनलोकेर्नलक्ष्यते ॥ योनिमध्यगतं दृष्टिसहस्रं ते भविष्यति ॥ ५२ ॥ सहस्राक्षइतिख्यातस्सु
रराज्यं करिष्यसि ॥ मेषाण्डंतवशिश्नंच भविष्यति चमद्वरात् ॥ ५३ ॥ इत्युक्त्वा सा जगन्माता तत्रैवान्तरधीयत ॥ शक्रो देववरैः पूज्यो ह्यद्यापि दिविवर्तते
॥ ५४ ॥ इन्द्रस्यैतादृशी कामादवस्था द्विजसत्तम ॥ ५५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे अहल्याहरणं नाम षट्षाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ श्रीभग
वानुवाच ॥ अपरंच प्रवक्ष्यामि कामेनाधिष्ठितस्य च ॥ पुराभागीरथीतीरे द्विजः परमहंसकः ॥ १ ॥ उपदेष्टा सहस्राणां द्विजानां शान्तिदः परः ॥ एकदण्ड
धरः साक्षात्कूर्मवद्धरणीस्थितः ॥ २ ॥ एकाकिनः सतस्तस्य देवागारे विनिष्कृते ॥ पत्युर्गृहात्परंगे हंगन्तुं सायं समुद्यता ॥ ३ ॥ अकस्माद्ब्रुवती नारी मिलि
तारूपधारिणी ॥ दृष्ट्वा तां भगवान्विप्रो मन्मथस्य भयार्दितः ॥ ४ ॥ अगारजठरे कृत्वा सचैनां प्राक्षिपत्क्षपाम् ॥ अगलं सा दृढं कृत्वा देवागारे सुशोभने ॥ ५ ॥
कदाचिदपितं द्वारादागन्तुं न ददाति ह ॥ एवंभूतः समाधिस्थः क्षपां क्षिप्त्वा विलप्य सः ॥ ६ ॥ चिन्तयंस्तं वारोहां द्वारि किं वा कृतं मम ॥ एवं सञ्चिन्त्य तामाह
द्वारं देही हनः प्रिये ॥ ७ ॥ पतिश्च वशगः कान्ते दयितस्ते भविष्यति ॥ ततस्तं प्राह सा विप्रं वृद्धं कामप्रलालसम् ॥ ८ ॥ नार्युवाच ॥ अनन्विता गिर
स्तातवक्तुं त्वं नार्हसि प्रभो ॥ ९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ अथासौ भगवान्प्राह प्रचुरं चास्ति मे वसु ॥ तव दास्यामि कल्याणि प्रस्फोटय कपाटिकाम् ॥ १० ॥
विप्रमाह पुनः सा च त्वं वै मे धर्मतः पिता ॥ मागच्छ पुत्रिकां मां च परयोषां च धार्मिक ॥ ११ ॥ मनसा स समालोच्य सुषिरेण पथा गृहान् ॥ बाहुनो
द्घाटयते नैव गन्तुं चैव समुद्यतः ॥ १२ ॥ गच्छतश्चार्द्धमररुत्तमाङ्गं सुसङ्कटे ॥ प्रविष्टं न पुनश्चेति पञ्चत्वमगमत्तदा ॥ १३ ॥ उषःकाले
समायातारक्षिणो ये च किङ्कराः ॥ अद्भुतं तं शवं दृष्ट्वा तामूचुस्ते च विस्मिताः ॥ १४ ॥ रक्षिण उचुः ॥ कथंच निधनं त्वस्य सम्भृतं ब्रह्मसुन्दरि
॥ १५ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कथयित्वा तु तद्भूतमभीष्टं देशमागता ॥ एवं कामस्य महिमा दुर्निवारो जनेषु च ॥ १६ ॥ सर्वेषामपि ज
न्तूनां सुरासुरनृणां भवेत् ॥ दृष्ट्वाऽमोघां वारोहां सर्वलोकपितामहः ॥ १७ ॥ च्युतबीजोऽभवत्तत्र लौहित्यसम्भवः स्मृतः ॥ पुनातिसकला लोकांस्त
वतीर्थमयो हि सः ॥ १८ ॥ यमाश्रित्य नरो याति ब्रह्मलोकमनामयम् ॥ १९ ॥ द्विज उवाच ॥ ॥ कथंच ब्रह्मणो मोहो ह्यमोघाकावराङ्गना ॥ उद्भ
वतीर्थराजस्य श्रोतुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ २० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मुनिर्देवैः समाराध्यः पद्मयोनिः समप्रभः ॥ शन्तनुश्चेति विख्यातः पत्नी तस्य पतिव्र
ता ॥ २१ ॥ अमोघेति समाख्यातारूपयौवनशालिनी ॥ अस्याश्च पतिमन्वेष्टुं यातो ब्रह्मा च तद्गृहम् ॥ २२ ॥ तस्मिन्काले मुनिश्रेष्ठः पुष्पाद्यर्थं

प्र.सु.स्व.
अ० ५७

॥ १८३ ॥

वनंगतः ॥ सातंहृद्वासुरश्रेष्ठमर्घ्यपाद्यादिकंददौ ॥ २३ ॥ दूरेऽभिवादनंकृत्वासागृहंप्रविंशह ॥ तांचदृष्ट्वाऽनवद्याङ्गीधाताकामवशंगतः ॥ २४ ॥
 स्रष्टात्मानंसमाधायाचिन्तयत्तांपुरोगताम् ॥ बीजंपपातखट्वायांब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ २५ ॥ ततोब्रह्मागतस्त्रस्तस्त्वरयापरिपीडितः ॥ अथायातो
 मुनिर्गेहंशुक्रंपीठेददर्शह ॥ २६ ॥ तामपृच्छद्वारोहांकश्चाप्यत्रागतःपुमान् ॥ तमुवाचततोऽमोचाब्रह्माद्यत्रागतःपते ॥ २७ ॥ त्वामेवान्वेषितुंनाथ
 मयादत्तोऽत्रपीठकः ॥ शुक्रस्यकारणंचात्रतपसाज्ञातुमर्हसि ॥ २८ ॥ ततोध्यानात्परिज्ञातंतेनैवचद्विजन्मना ॥ २९ ॥ शन्तनुरुवाच ॥ ब्रह्मरे
 तःपरंसाध्विपालयस्वममाज्ञया ॥ उत्पद्यतेसुतस्तेतुसर्वलोकैकपावनः ॥ आवयोःसर्वकल्याणंफलिष्यतिमनोगतम् ॥ ३० ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
 ततःपतिव्रतातस्यआज्ञामागृह्यसम्भवात् ॥ पपौरेतोमहाभागाब्रह्मणःपरमात्मनः ॥ ३१ ॥ आवर्तइवसञ्ज्ञेरोद्रगर्भइतिस्फुरन् ॥ प्रसोढुंनैव
 शक्तासाशन्तनुंचाब्रवीत्ततः ॥ ३२ ॥ अमोघोवाच ॥ गर्भधारयितुंनाथनशक्नोम्यधुनाप्रभो ॥ किंकरिष्यामिधर्मज्ञप्राणोमेसञ्चलत्यपि ॥ आ
 ज्ञापयमहाभागगर्भंत्यक्ष्यामियत्रच ॥ ३३ ॥ पत्युराज्ञांसमादायमुक्तोगर्भोयगन्धरे ॥ पयस्तजोमयंशुद्धंसर्वधर्मप्रतिष्ठितम् ॥ ३४ ॥ तन्म
 ध्येपुरुषःशुद्धःकिरीटीनीलवाससा ॥ रत्नदाम्नाचविद्धाङ्गोदुष्प्रेक्ष्योज्योतिषांगणः ॥ ३५ ॥ ततोदेवगणाःस्वर्गात्पुष्पवर्षमवाकिरन् ॥ प्रमूतःसर्वतीर्थे
 शुतीर्थराजइतिस्मतः ॥ ३६ ॥ ततोरामइतिख्यातःप्रजातोऽहंभृगोःकुले ॥ क्षत्रियान्पितृहन्तृस्तुससैन्यबलवाहनान् ॥ ३७ ॥ हत्वायु
 द्धगतान्भीतान्पङ्क्तैःसर्वैर्युतोह्यहम् ॥ ब्रह्महत्यासमंघोरंमद्रेहेसमुपस्थितम् ॥ ३८ ॥ पङ्क्त्युक्तकुठारमेक्षालितंनैवशुद्ध्यति ॥ ततःखेचाभवद्वा
 णीराममद्वचनंकुरु ॥ ३९ ॥ देववागुवाच ॥ यत्रतीर्थेकुठारंतेनिर्मलंचभवेदिह ॥ तत्रतेसर्वपापानांजातानांचक्षयोभवेत् ॥ ४० ॥ जनानांतत्र
 सर्वेषांहितार्थंतिष्ठमानद ॥ चपलंगच्छतीर्थानिसर्वाणिमुमहान्तिच ॥ ४१ ॥ तेषांमध्येमहातीथपर्शुःशुद्धोभवद्यदि ॥ तंचजानीहितीर्थेषुमुक्ति
 दंपरिकीर्तितम् ॥ ४२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तच्छ्रुत्वाजामदभ्यस्तुतीर्थानिप्रययौतदा ॥ गङ्गांसरस्वतींशुभ्रांकावेरींसरयूंतथा ॥ ४३ ॥ गो
 दावरींचयमुनांकट्वांचवसुदांतथा ॥ अन्यांचपुण्यदांरम्यांगौरींपूर्वांस्थितांशुभाम् ॥ ४४ ॥ गच्छतस्तस्यधीरस्यसदागतिसमस्यच ॥ क्षालि
 तःसर्वतीर्थेषुनपुनर्निर्मलोऽभवत् ॥ ४५ ॥ ततोगिरिगुहांदुर्गामहारण्यंचपर्वतम् ॥ गिरिकूटचदुर्लभ्यययौतीर्थमसौहरिः ॥ ४६ ॥ ॥ नचनिर्मल
 तामेतिकुठारस्तस्यतेनच ॥ विषादमगमत्तत्ररामःपरपरञ्जयः ॥ ४७ ॥ हाहेतिविविधंकृत्वाचोपविश्यधरातले ॥ प्रचिन्तामगमद्रीरस्तमुवाचपुन
 स्तथा ॥ ४८ ॥ देववागुवाच ॥ पूर्वस्यांदिशिदेवेशतीर्थंचास्तिगुहोदरे ॥ ४९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तच्छ्रुत्वा नरंशार्दूलोगत्वाकुण्डंददर्शसः ॥

प० पु०
॥ १८४ ॥

प्रदक्षिणंजलावर्तंशुभ्रं पापहरं शुभम् ॥ ५० ॥ तज्जलस्पर्शमात्रेणकुठारः शुद्धतांगतः ॥ ततो रामोऽभिषेकं तु कृतवान्प्रमुदान्वितः ॥ ५१ ॥ शुद्धात्म
नस्त्वपापस्य बुद्धिर्जाता प्रपाविनी ॥ सरामः सुचिरं स्थित्वा तीर्थराजं प्रसाद्यतम् ॥ ५२ ॥ ततस्ततोऽचलात्प्राप्य पुरं वेगसमन्वितः ॥ ख्यातं कृत्वा
ततश्चोव्यागतोऽसौ लवणार्णवम् ॥ ५३ ॥ अयं तीर्थवरः साक्षात्पितामहकृतो भुवि ॥ सुखदः सर्वतः शुद्धो मुक्तिमार्गप्रदः किल ॥ ५४ ॥ एवं कामप्र
भावं च विद्धि दुर्वारदुःसहम् ॥ कामाज्जातं वृषं पापं पुण्यं पुण्यप्रयोगतः ॥ ५५ ॥ सजातश्चैवलौहित्यो विरिञ्चैव चौरसः ॥ शन्तनोः क्षेत्रसञ्जातस्त्व
पुण्याख्यानमिदं शिवम् ॥ शृणुयाद्रामुदापृथ्व्यां मुक्तिमार्गसगच्छति ॥ ५६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पञ्चाख्याने लौहित्योत्पत्तिर्नाम सप्त
पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ पुराशर्वः स्त्रियो दृष्ट्वा युवतीरूपशालिनीः ॥ गन्धर्वकिन्नराणां च मनुष्याणां च सर्वतः ॥ १ ॥ मन्त्रेण
ताः समाकृष्य त्वतिदूरे विहायसि ॥ तपोव्याजपरो देवस्तासु सङ्गतमानसः ॥ २ ॥ अतिरम्यां कुटो कृत्वा ताभिः सह महेश्वरः ॥ क्रीडां चकार सहसाम
नो भवपराभवः ॥ ३ ॥ एतस्मिन् न्तरे गौर्याश्चित्तमुद्रान्ततांगतम् ॥ अपश्यद्व्यानयोगेन क्रीडन्तं जगदीश्वरम् ॥ ४ ॥ स्त्रीभिरन्तर्गतं ज्ञात्वारोषस्य व
शगाभवत् ॥ ततः क्षेमङ्करीरूपा भूत्वा च प्रविवेश सा ॥ ५ ॥ व्योमैकान्तेऽतिदूरे च कामदेवसमप्रभम् ॥ वामातिमध्यगं शुभ्रं पुरुषं पुरुषोत्तमम् ॥ ६ ॥
स्त्रीभिः सह समालिङ्ग्य प्रक्रीडन्तं मुहुर्मुहुः ॥ चुम्बन्तं निर्भरं देवं हरं रागप्रपीडितम् ॥ ७ ॥ वृत्तं क्षेमङ्करी दृष्ट्वा निपपाताग्रतस्तदा ॥ तासां केशेषु चाकृष्य चकार
चरणाहतिम् ॥ ८ ॥ त्रपयापीडितश्शर्वः पराङ्मुखमवस्थितः ॥ केशेष्व्वाकृष्य रोषात्ताः पातयामास भूतले ॥ ९ ॥ स्त्रियः सर्वा धरां प्राप्य सहसा विकृतान
नाः ॥ उमाशापप्रदग्धाङ्गाम्लेच्छानां वशमागताः ॥ १० ॥ ताश्चाण्डालस्त्रियः ख्याता अधवाधवसंयुताः ॥ अद्याप्युमाकृतं शापं सर्वास्ताश्च समश्नु
युः ॥ ११ ॥ अथो माशतधारूपं कृत्वे शंसङ्गता तदा ॥ एवं प्रभावं जानीहिकामस्य सततं द्विज ॥ १२ ॥ ततश्चिरात्तया सार्द्धं गतः कैलासमन्दि
रम् ॥ अतः क्षेमङ्करी दृष्ट्वा येऽभिनन्दन्ति मानवाः ॥ १३ ॥ तेषां वित्तद्धि विभवा भवन्ती हरप्रवच ॥ कुङ्कुमारक्तसर्वाङ्गि कुन्देन्दुधवलानने ॥ १४ ॥
सर्वमङ्गलदेदे विक्षेमङ्करि नमोऽस्तुते ॥ योगिनी साम्यं ते नैव सम्मुखा विमुखापि वा ॥ १५ ॥ दृष्ट्वा तां नाभिवन्देद्यस्तस्य युद्धे पराजयः ॥ राजगृहेषु
विद्यायां नमस्काराज्जयो भवेत् ॥ १६ ॥ एवं कामस्य माहात्म्यं भवो मोहवशंगतः ॥ ममेव यादृशो मोहः सर्वलोकैः प्रगीयते ॥ १७ ॥ परस्त्रीहरणे
दोषान्मम दुर्गतिसञ्चयम् ॥ यथोद्धूतं प्रवक्ष्यामि जनेषु विदितं द्विज ॥ १८ ॥ गोपीपति हिताकाचित्काचिद्बालातपस्विनी ॥ प्रौढाकात्यायनी वृद्धा

प्र.सु.खं
अ० ५८

॥ १८४ ॥

काचित्सम्बन्धिनीवधूः ॥ १९ ॥ आसांहरणदोषाच्चयदृत्ततच्छृणुष्वमे ॥ रणेपराजयंदैन्यंशोकंपुत्रविनाशनम् ॥ २० ॥ सारथ्यंस्त्रीजनेपापंचण्डा
 लादेवविप्लवम् ॥ शुक्लाङ्गक्षयवृद्धिचकल्पेशाश्वतमाप्नुयाम् ॥ २१ ॥ अयंदेवासुराणांचक्षमयाप्रभुतांगतः ॥ अस्यैवसदृशोलोकेनभूतो
 नभविष्यति ॥ २२ ॥ रामामङ्गस्थितारम्याक्षमातल्पगतेनच ॥ त्यक्त्वैवसाधितालोकास्सुरासुरसुदुर्लभाः ॥ २३ ॥ एवंवैष्णवमुख्यश्चसुरासुरगणा
 चितः ॥ योनोददातिभुक्त्यग्र्यंशेषंचस्वयमश्नुते ॥ २४ ॥ एवमभ्यासधैर्येणदीर्घकालेसुखंगते ॥ प्राक्सङ्गमात्स्वभार्यांचदृष्ट्वामांप्रददौमुदा ॥ २५ ॥
 द्वादशाब्दंप्रसङ्गल्यप्राग्भोगोमयिवेशितः ॥ तेनतस्यगृहेनित्यंतिष्ठामिगृहरक्षणात् ॥ २६ ॥ तथाधात्रीफलस्यापिसदास्वरसमीहते ॥ तस्मा
 दुक्तोमयान्येषांवैष्णवानांचवैष्णवः ॥ २७ ॥ पुरायेविप्रमेभक्तास्सुरामत्पथगामिनः ॥ तैरेवनकृतंयच्चतदनेनकृतंपरम् ॥ २८ ॥ तस्माद्वैष्णवसर्वस्वंनाम
 रम्यंमयाकृतम् ॥ अस्यवेशमितिष्ठामिसुदूर्तनचलाम्यहम् ॥ २९ ॥ अतोयेचैवमद्रक्तास्तेष्वहंसुलभोद्विज ॥ अस्माकंपदवीतेभ्योह्यद्यदन्नि
 स्वकारणम् ॥ ३० ॥ आवयोवप्रसौजन्यंस्वप्रभोज्यादिकंसमम् ॥ सायुज्यंचसखित्वंचपश्यभूदेवनान्तरम् ॥ ३१ ॥ व्यासउवाच॥ततोमूका
 दयस्सर्वेस्वागताहरिमीश्वरम् ॥ गन्तुकामादिवंपुण्यास्सदाराःसपरिच्छदाः ॥ ३२ ॥ येचतेषांगृहाभ्याशेऽप्यात्मनोगृहगोधिकाः ॥ नानाकीटादयो
 येचतेषामनुययुःसुराः ॥ ३३ ॥ एतस्मिन्नन्तरेदेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ प्रचक्रुःपुष्पवर्षाणिसाधुसाध्वित्यनादयन् ॥ ३४ ॥ देवदुन्दुभयोनेदुर्वि
 मानेषुवनेषुच ॥ समारुह्यरथंस्वंस्वंहरिवीथीपुरंययुः ॥ ३५ ॥ तदद्भुतंसमालोक्यविप्रोऽवोचज्जनार्दनम् ॥ उपदेशंचदेवेशब्रह्मिमेमधुसूदन
 ॥ ३६ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ गच्छस्वपितरौतातशोकविक्रवमानसौ ॥ समाराध्यप्रयत्नेनमद्ब्रह्मंप्राप्स्यसेऽचिरात् ॥ ३७ ॥ पितृमातृसमादेवानति
 ष्ठन्तिसुरालये ॥ याभ्यांसुगर्हितंदेहंशिशुत्वेपालितंसदा ॥ ३८ ॥ अज्ञानदोषसहितंप्रपुष्टंचापिवर्धितम् ॥ याभ्यांतयोस्समंनस्तित्रैलोक्येसचराचरे
 ॥ ३९ ॥ व्यासउवाच॥ततोदेवगणास्सर्वेपञ्चभिस्तैर्मुदान्विताः॥माधवंसंस्तुवन्तश्चगतास्तेहरिमन्दिरम् ॥ ४० ॥ खचितांचपुरींरम्यांविश्वकर्मविनिर्मि
 ताम्॥रत्नाढ्यामिष्टसम्पूर्णांकल्पवृक्षादिभिर्युताम् ॥ ४१ ॥ शातकुम्भमयैर्गेहैस्सर्वरत्नैस्सकर्बुराम्॥वज्रवैडूर्यसोपानांस्वर्णदीतोयसंयुताम् ॥ ४२ ॥
 गीतवाद्यादिसम्पूर्णांसर्वदुर्गसमाकुलाम् ॥ कोकिलालापबहुलांसिद्धगन्धर्वसेविताम् ॥ ४३ ॥ रूपाढ्यैःसुजनैःपूर्णांप्रयान्तीमिवखेपुरीम् ॥ ततःस्थि
 त्वाऽच्युताःसर्वेसर्वलोकोर्ध्वतोभृशम् ॥ ४४ ॥ द्विजोऽपिपितरौगत्वासमाराध्यप्रयत्नतः ॥ अचिरेणैवकालेनसकुटुम्बोहरिययौ ॥ ४५ ॥ पञ्चारूयान
 मिदंपुण्यंमयातेसमुदाहृतम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापितस्यनास्तीहदुर्गतिः ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्नलिप्येतकदाचन ॥ ४६ ॥ गवांकोटिप्रदानेनयत्फलं

प० पु०
१८५ ॥

लभतेनरः ॥ तत्फलं समवाप्नोति पञ्चाख्यानावगाहनात् ॥ ४७ ॥ स्नानेन पुष्करे नित्यं भागीरथ्यां च सर्वदा ॥ यत्फलं तदवाप्नोति सकृच्छ्रवणगोचरात् ॥ ४८ ॥ दुःस्वप्ननाशयेत्क्षिप्रं तत्पारोग्यं प्रयच्छति ॥ लक्ष्म्यारोग्यकरं चैव तस्माच्छ्रोतव्यमेव हि ॥ ४९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पञ्चाख्यानां नामाष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ ॥ द्विजा ऊचुः ॥ कीर्तिर्धर्मोऽथ लोकेषु सर्वाणि प्रवराणि च ॥ वदनो मुनिशार्दूलयदिनोऽस्तित्वनुग्रहः ॥ १ ॥ व्यास उवाच ॥ यस्य स्वाते वने गावस्तृप्यन्ति मासमेव च ॥ यद्वासप्तदिनात्पूतैः सर्वदेवैः स पूजितः ॥ २ ॥ पुष्करिण्या विशेषेण पूता यायज्ञकर्मणा ॥ यत्फलं जलदानेन सर्वमत्रास्तितच्छृणु ॥ ३ ॥ हायने हायने चैव कल्पं कल्पं विधीयते ॥ दानात्स्वर्गमवाप्नोति तोयदः सर्वदोभुवि ॥ ४ ॥ मेघे वर्षति स्वाते च जायन्ते ये तु शीकराः ॥ तावद् वर्षसहस्राणि दिवमश्नाति मानवः ॥ ५ ॥ तोयैरन्नादिपाकैश्च प्रसन्नो मानवो भवेत् ॥ प्राणा नां च विना त्रैश्वधारणं नैव जायते ॥ ६ ॥ पितृणां तर्पणं शौचं रूपं वै गन्धनाशनम् ॥ बीजं त्विहार्जितं सर्वसर्वतो ये प्रतिष्ठितम् ॥ ७ ॥ वस्त्रस्य धावनं रुच्यं भाजनानां तथैव च ॥ तेनैव सर्वकार्यं च पानीयं मेध्यमेव च ॥ ८ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वापीकूपतटाककम् ॥ कारयेच्च बलैः सर्वैस्तथा सर्वधनेन च ॥ ९ ॥ ततो विनिर्जले देशे यो ददाति जलाशयम् ॥ वासरे वासरे तस्य कल्पं स्वर्गं विनिर्दिशेत् ॥ १० ॥ त्रिविष्टपाच्युतो विप्रो वेदशास्त्रार्थपारगः ॥ लोकबन्धुः स धर्मात्मा तपस्तप्त्वा दिवं व्रजेत् ॥ ११ ॥ एवं जन्मा एकं प्राप्य एकस्याक्षयमिष्यते ॥ क्षत्रियाणां कुले जातः सार्वभौमोऽभवन्नृपः ॥ १२ ॥ विशोऽक्षयं धनं विद्याजन्मजन्मसुयत्प्रियम् ॥ शूद्रादयोऽन्त्यजाश्चान्ये लभन्ते स्वर्गं तिसुहुः ॥ १३ ॥ चतुर्हस्तप्रमाणं तु कूपं खनयितुं पुमान् ॥ परोपकारकं नित्यं कल्पं स्वर्गं तु हायने ॥ १४ ॥ द्विगुणे द्विगुणं विद्याच्छतं चैव चतुर्गुणे ॥ विंशत्किष्कुप्रमाणां तु दद्यात्पुष्करिणीं तु यः ॥ १५ ॥ विष्णोर्धामलभे त्सोऽपि दिव्यभोगं तथैव च ॥ अनन्तरं नृपो जातो धनी वागीश्वरो भवेत् ॥ १६ ॥ एवं द्विस्त्रिश्चतुर्वापि गुणतो भोग्यमिष्यते ॥ विस्तीर्णे प्रचुरं विद्धि सहस्रेणाच्युतो दिवः ॥ १७ ॥ सहस्रा द्विगुणे नैव सुरपूज्यो भवेन्नरः ॥ जन्तवस्तत्र ये सन्ति यावन्तो जीवन्त्ययुः ॥ १८ ॥ तत्सङ्ख्याका जनास्तस्य किङ्कराः पृष्ठलग्नकाः ॥ भवन्ति सततं गेहे पुरे जनपदेषु च ॥ १९ ॥ विहाय पितरं भोग्या धने शीणे यथा वनम् ॥ पक्षिणस्मृकरश्चैव महिषी करिणी तथा ॥ २० ॥ उपदेष्टा च कर्ता च षडेते स्वर्गगामिनः ॥ दिव्यं च पक्षिणां चैव शतं स्वर्गं विनिर्दिशेत् ॥ २१ ॥ क्रोडो वर्षसहस्रं तु महिष्ययुतहायनम् ॥ देवरूपं समास्थाय करिण्यालक्षमुच्यते ॥ २२ ॥ कोट्येकमुपदेष्टुश्च कर्तुं रक्षयमेव च ॥ पुराधनिसुतेनैव कृतः ख्यातो जलाशयः ॥ २३ ॥ अयुतधनव्ययेनैव प्राणेनैव बलेन च ॥ सर्वसत्त्वोपकाराय शिवश्च द्रायुतेन च ॥ २४ ॥ कालेन क्रियता चापि क्षीणवित्तोऽभवत्किल ॥ कश्चिदर्थी धनी तस्य मूल्यदानाय चो

प्र.सु.सं.
अ०-५९

॥ १८५ ॥

यतः ॥ २५ ॥ विमृश्य धनिना चोक्तं व्याहारं शृणुताधुना ॥ दीनारस्यायुतं वा ते दास्याम्यस्याश्च कारणात् ॥ २६ ॥ लब्धं ते पुष्करिण्याश्च पुण्यं लाभात्प्र
 मन्यसे ॥ शक्त्या दत्त्वाथ मूल्यं तां स्वीयां कर्तुं व्यवस्थितः ॥ २७ ॥ एवमुक्ते स तं प्राह वासरेऽप्ययुतं पुनः ॥ फलं भवति वै नित्यं पुण्यं पुण्यविदो विदुः ॥ २८ ॥
 एतस्मिन्निर्जले देशे शिवं स्वातं कृतं च मे ॥ स्नानपानादिकं कर्म सर्वं कुर्वन्त्यभीष्टतः ॥ २९ ॥ तस्मान्मेऽप्ययुतार्थस्य नैत्यं फलमिष्यते ॥ ततस्तस्याभव
 द्भास्यं तथैव च स भासदाम् ॥ ३० ॥ द्विधा च पीडितः सोऽपि वाक्यमेतदुवाच ह ॥ सत्यमेतद्वचोऽस्माकं परीक्षां कुरु धर्मतः ॥ ३१ ॥ मत्सरात्स तु तं प्राह शृ
 णु मे वचनं पितः ॥ दीनारायुतमेतत्ते दत्त्वा चानीय प्रस्तरम् ॥ ३२ ॥ पातयिष्यामि तं खानेयथा योगं प्रमज्जतु ॥ उन्मज्जति च यत्काले प्रस्तरः सन्तरत्यपि
 ॥ ३३ ॥ क्षयं यास्यति नो वित्तं नो चेन्मे धर्मतो हि सा ॥ बाढमुक्त्वा युतं तस्य गृहीत्वा स्वगृहं गतः ॥ ३४ ॥ साक्षिणामग्रतस्तेन प्रस्तरः पातितस्तथा ॥ पुष्क
 रिण्यां महत्यां च दृष्टं नरसुरासुरैः ॥ ३५ ॥ ततो धर्मतुलायां तु तुलिनं धर्मसाक्षिणा ॥ दीनारायुतदानस्य पुष्करिण्या जलस्य तु ॥ ३६ ॥ न समंतुदिनैकं
 तु जलस्य धर्मतो भृशम् ॥ धनिनो मानसं दुःखमोघार्थं च परेऽहनि ॥ ३७ ॥ शिलोच्चयोऽभवत्तीर्णोऽद्रीपवच्च जलोपरि ॥ ततः कोलाहलः शब्दो जनानां समु
 पस्थितः ॥ ३८ ॥ तच्छ्रुत्वा द्रुतवाक्यं च मुदा तौ चागतौ ततः ॥ दृष्ट्वा शैलं तथा भूतं कृतं तेनायुतं तथा ॥ ३९ ॥ ततः स्वाताधिपे नैव शैलं दूरे निपातितम् ॥
 पुण्यं स्वातस्य चोत्खाते प्रलुप्तस्य सुतेन हि ॥ ४० ॥ सोऽपि नाकं समारुह्य जन्मजन्मसु निर्वृतः ॥ गोत्रमातृगणानां च नृपाणां सुहृदां तथा ॥ ४१ ॥ सखीनां चो
 पकर्तृणां स्वातं खात्वाऽक्षयं फलम् ॥ तपस्विनामनाथानां ब्राह्मणानां विशेषतः ॥ ४२ ॥ स्वातं तु जनयित्वा तु स्वगचाक्षयमश्नुते ॥ तस्मात्स्वातादिकं विप्राः श
 क्तिर्तोयः करिष्यति ॥ ४३ ॥ सर्वपापक्षयात् पुण्यं मोक्षयायात्र संशयः ॥ यद्दं श्रावयेल्लोके धर्माख्यानां महोत्कटम् ॥ ४४ ॥ सर्वस्वातप्रदानस्य फलम
 श्नाति धार्मिकः ॥ अहणे भास्करस्यैव भागीरथ्यां तटे वरे ॥ ४५ ॥ गवां कोटिप्रदानस्य फलं श्रुत्वा लभेन्नरः ॥ न च दरिद्रतामेति न शोकं व्याधिसञ्चयम्
 ॥ ४६ ॥ असमानं महद्दुःखमुभयोर्नाधिगच्छति ॥ ४७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे स्वातादिकीर्तननामैकोनषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥
 ॥ व्यास उवाच ॥ शाखिनामेव सर्वेषां फलं वक्ष्यामि यादृशम् ॥ तच्छृणु ध्वं महाभागारोपणे च पृथक् पृथक् ॥ १ ॥ यस्तुरोपयते तीरे पुण्यवृक्षान्समन्ततः ॥
 तस्य पुण्यफलं ज्ञातुं कथितुं नैव शक्यते ॥ २ ॥ अन्यत्र रोपणं कृत्वा शाखिनां यत्फलं लभेत् ॥ ततो जलसमीपे तु लक्षकोटिगुणं भवेत् ॥ ३ ॥ स्वयं पुष्क
 रिणी तीरे त्वनन्तं फलमश्नुते ॥ तस्माच्छतगुणं ब्रूमः शाखिनां पुण्यकारिणाम् ॥ ४ ॥ अश्वत्थरोपणं कृत्वा जलाशयसमीपतः ॥ यत्फलं लभते मर्त्यो न त
 त्र तु शतैरपि ॥ ५ ॥ पतन्ति यानि पत्राणि जले पर्वणि पर्वणि ॥ तानि पिण्डसमानीह पितृणामक्षयं ययुः ॥ ६ ॥ खादन्ति पतगास्तत्र फलानि कामतो

प० पु०
१८६ ॥

ध्रुवम् ॥ ब्रह्मभक्ष्यसमेतस्य पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ ७ ॥ अश्वत्थेनैव भक्ष्यणरोपणं नैव यत्फलम् ॥ तद्वै कतुशतैर्नैव पुत्रैरवशतैरपि ॥ ८ ॥ उष्णेच्छाय
प्रगृह्णन्ति गावो देवद्विजातयः ॥ कर्तुः पितृगणानां च स्वर्गो भवति चाक्षयः ॥ ९ ॥ कतुस्वस्थस्य वै विघ्नमक्षयत्वात् न शक्यते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन रोप
येद्वृक्षमाधवम् ॥ १० ॥ एकं वृक्षं समारोप्य नरः स्वर्गान्नहीयते ॥ तस्मादेव महावृक्षरोपयध्वं द्विजोत्तमाः ॥ ११ ॥ जलानां निकटे रम्ये रसानां क्रयवि
क्रये ॥ मार्गे जलाशयं वृक्षात्रोपयेद्यो महाशयः ॥ १२ ॥ अश्वत्थादीन् समारोप्य स्वर्गं याति मनोरमम् ॥ अर्चयित्वा तु यत्पुण्यं प्रवक्ष्यामि द्विजातयः ॥ १३ ॥
स्नात्वा श्वत्थं स्पृशेद्यस्तु सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ अस्नातो यः स्पृशेन्मर्त्यो लभते स्नानजं फलम् ॥ १४ ॥ दृष्ट्वा च नाशयेत्पापं स्पृष्ट्वा लक्ष्मीं प्रपद्यते ॥ प्रद
क्षिणे भवेदायुः सदा श्वत्थनमोऽस्तुते ॥ १५ ॥ चलद्वलाय वृक्षाय सदा विष्णुस्थिताय च ॥ बोधिसत्त्वाय योग्याय सदा श्वत्थनमोऽस्तुते ॥ १६ ॥ अश्व
त्थाय तु हव्यं तु पयो नैवेद्यमेव च ॥ पुष्पं धूपं दीपकं च दत्त्वा स्वर्गान्नहीयते ॥ १७ ॥ स पुत्रं चाक्षयं विद्धि धनवृद्धिं यशस्करम् ॥ विजयं मानदं भद्रमश्वत्थ
स्य प्रपूजनम् ॥ १८ ॥ यज्जतं च हुतं स्तोत्रं यन्त्रमन्त्रादिकं च यत् ॥ सर्वकोटिगुणं प्रोक्तं मूले चलदलस्य च ॥ १९ ॥ यस्य मूले स्थितो विष्णुर्मध्ये तिष्ठति
शङ्करः ॥ अग्रभागे स्थितो ब्रह्मा कस्तं जगति नार्चयेत् ॥ २० ॥ सोमवारे त्वमायां च स्नानं यन्मौनिना कृतम् ॥ दानस्य गोसहस्रस्य फलं चाश्वत्थवन्दने
॥ २१ ॥ सप्तप्रदक्षिणे नैव गवामयुतजं फलम् ॥ प्रचुराल्लक्षकोटिश्च तस्मात्कार्या हि सा सदा ॥ २२ ॥ यत्किञ्चिद्दीयते तत्र फलमूलजलादिकम् ॥ सर्वतश्चाक्ष
यफलं जन्मजन्मसु जायते ॥ २३ ॥ अहोऽश्वत्थसमो नास्ति वृक्षरूपी हरिर्भुवि ॥ यथा पूज्यो द्विजो लोके यथा गावो यथा मराः ॥ २४ ॥ तथा श्वत्थवृक्ष
रूपो देवः पूज्यतमः स्मृतः ॥ रोपणे रक्षणे स्पर्शे पूजा कर्मणि वै सदा ॥ २५ ॥ ददाति वित्तं पुत्रांश्च स्वर्गमोक्षं पुनः क्रमात् ॥ किञ्चिच्छेदं तु यः कुर्यादश्वत्थस्य
तनौ नरः ॥ २६ ॥ कल्पैकं निरयं भुक्त्वा चाण्डालादौ प्रजायते ॥ मूलच्छेदेन तस्यैव स च यात्यपुनर्भवम् ॥ २७ ॥ पुरुषास्तस्य तिष्ठन्ति रौरवे चोरदर्श
ने ॥ अश्वत्थस्यैकवृक्षस्य रोपणं यत्फलं भवेत् ॥ २८ ॥ तथैव चम्पकेऽर्के च त्रयाणामरोपणेऽपि च ॥ अष्टौ बिल्वस्य वृक्षाश्चान्यत्रोधाश्चैव सप्त च ॥ २९ ॥
निम्बस्य दशवृक्षाश्च फलं चैषां समं भवेत् ॥ एकैकस्य फलं चोक्तं वृक्षाणामरोपणे द्विजाः ॥ ३० ॥ एवं बुद्ध्वा तु धर्मात्मा यः कुर्यात्कृत्रिमं वनम् ॥ कल्पकोटि सह
स्राणिकल्पकोटि शतानि च ॥ ३१ ॥ नाकमेति स चूतस्य समारोप्य सहस्रकम् ॥ ततो द्वित्रिगुणे नैव न्यूनैवा प्रचुरेऽपि वा ॥ ३२ ॥ भुङ्क्ते भुक्त्वा पुनः कुर्यान्नृपो
वाथ स दीश्वरः ॥ स्वर्गं भोग्यं ततो राज्यं कल्याणं मङ्गलं शुभम् ॥ ३३ ॥ आरोग्यं शौर्यं सम्पन्नमारा मा देव जायते ॥ फलानियस्य स्वादन्ति जन्तवोऽथ सहस्रशः
॥ ३४ ॥ आश्रिता विहगाः कीटाः पतगाः शलभादयः ॥ छायाश्रिताश्च ये सत्त्वास्तत्संख्याताः पृथग्जनाः ॥ ३५ ॥ तस्य किङ्करतां यान्ति शतशो देवतार्चिताः ॥

प्र.सू.सू.
अ० ६०

॥ १८३ ॥

येचवृक्षामहासत्त्वास्सर्वेतेदेवरूपिणः ॥ ३६ ॥ तदर्चापितृवत्कार्याशुश्रूषाजलपिण्डकम् ॥ मर्त्यलोकेचतेपुत्रास्तस्यजन्मनिजन्मनि ॥ ३७ ॥ सुरूपाः
 सुविनीताश्चसदापुण्यक्रियाःशुभाः ॥ एवंगणेशतांयान्तिजन्तवश्चूतलग्नकाः ॥ ३८ ॥ धात्रीहरीतकीचान्येकद्वित्काम्लसम्भवाः ॥ सर्वेचारामतःशुद्धाः
 फलदाःशिवदाःसदा ॥ ३९ ॥ प्रासादायत्रसौवर्णाःसर्वरत्नविभूषिताः ॥ सर्वाभरणसंयुक्ताविमानाश्चानिलोपमाः ॥ ४० ॥ शातकुम्भमयावृक्षाःसदैवसर्वदा
 यिनः ॥ सर्वर्तुसुखदाःसौम्यकन्यकाअप्सरस्समाः ॥ ४१ ॥ गीतनृत्यपराधीरास्तत्रतिष्ठन्तिवृक्षदाः ॥ पुष्करिण्योविशेषेणस्वातान्यन्यानियानिच ॥ ४२ ॥
 शुद्धोपलान्तरचितानद्यःपायसकर्दमाः ॥ पुनर्दुग्धसफेनाश्चअन्नादिषड्सान्विताः ॥ ४३ ॥ मर्त्यलोकेयथाभोग्यंपुनःस्वर्गेपुनर्भुवि ॥ पुनरेवतद
 भ्यासात्स्वातमारामकंपुनः ॥ ४४ ॥ यथापुण्यादिकंकृत्वास्वर्गमर्त्याधिपःपुमान् ॥ अशक्तस्तुप्रपांकृत्वापुष्करिण्याःफलंलभेत् ॥ ४५ ॥ प्रपाया
 लक्षणंचात्रसर्वपापहरंपरम् ॥ सर्वभोगप्रदंशुद्धंस्वर्गोपवर्गदंस्थिरम् ॥ ४६ ॥ लक्षणंचप्रवक्ष्यामिप्रपायाःकीर्तिवर्धनम् ॥ निर्जलेऽध्वनिपृक्तेच
 स्थानेकृत्वाचमण्डपम् ॥ ४७ ॥ बहुपान्थेसमायातेग्रीष्मवर्षाशरत्स्वपि ॥ अगुरुकादिसौगन्ध्यंजलंपूगंसचन्द्रकम् ॥ ४८ ॥ आसनंचैवताम्बूलं
 दत्त्वास्वर्गान्नहीयते ॥ एवंवर्षत्रयेणैवपुष्करिण्याःफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ स्वर्गाच्चैवाच्युतोमर्त्योदेवैरपिप्रपूज्यते ॥ मासमेकंतुयोदद्यात्प्रपांग्रीष्मेऽथ
 निर्जले ॥ ५० ॥ कल्पैकंतुवसेत्स्वर्गंस्वर्गाद्ग्रहोमहीयते ॥ प्रपादास्तत्रतिष्ठन्तियत्रपुष्करिणीप्रदाः ॥ ५१ ॥ नोचंद्धर्मघटोदेयःपुण्यःपापक्षया
 यच ॥ एषधर्मघटोज्ञेयोब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ५२ ॥ तवप्रसादात्सफलांममसन्तुमनोरथाः ॥ स्वर्णमाषंचतुर्भागंदक्षिणार्थघटस्यच ॥ ५३ ॥
 एवंवर्षत्रयेणैवप्रपादानफलंलभेत् ॥ यःपठेच्छ्रावयेद्वापिपुष्करिण्यादिजंफलम् ॥ ५४ ॥ साक्षात्पापाद्भवेन्मुक्तस्तत्प्रसादात्तुसद्गतिः ॥ जनेषुश्चा
 वयेद्यस्तुपुण्याख्यानमिदंशुभम् ॥ ५५ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिसुरलोकेसतिष्ठति ॥ ५६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेपुष्करिण्यादिधर्म
 कीर्तनंनामषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ व्यासउवाच ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामिकीर्तिधर्मपरंशुभम् ॥ सेतुबन्धफलंपुण्यंब्रह्मणाभाषितंतथा ॥ १ ॥
 कान्तारेदुस्तरेपङ्कपुरुशङ्कुसमाकुलम् ॥ आलोकित्वाभवेत्पूतोदेवत्वंयातिमानवः ॥ २ ॥ वितस्तौतुलमेत्स्वर्गदिव्यंवर्षशतंसमम् ॥ एवंसङ्ख्याविधाने
 ननरःस्वर्गान्नहीयते ॥ ३ ॥ कदाचित्पङ्कयोगाच्चस्वर्गाद्भुवि विजायते ॥ तदाभट्टारकःश्रीमात्रोगशोकविवर्जितः ॥ ४ ॥ पङ्कादौसङ्क्रमांश्चैवकृत्वा
 स्वर्गान्नहीयते ॥ सर्वपापंक्षयंतस्यसम्प्रयातिदिनेदिने ॥ ५ ॥ तथालिसङ्क्रमाणांचफलंतुल्यंप्रकीर्तितम् ॥ धनप्राणाद्ययेनैवधीमताक्रियतेसदा
 ॥ ६ ॥ श्रूयतांयत्पुरावृत्तमाख्यानंवृद्धसम्मतम् ॥ कश्चिच्चोरोमहाभीष्मेस्तेयकर्मणिचोद्यतः ॥ ७ ॥ कान्तारेगोशिरःस्थाप्यकान्त्वास्तेयंगतो

प० पु०
१८७ ॥

ह्यसौ ॥ धनापहरणंकृत्वागृहस्थस्यचतेनहि ॥ ८ ॥ गतःस्वमन्दिरंतत्रजनागच्छन्तिवर्त्मनि ॥ सर्वेषामेकपादस्यसुखंभवतिनिश्चितम् ॥ ९ ॥
एकपादेद्वेदुर्गेतारकंगोशिरःपरम् ॥ चान्द्रायणंचतत्तस्यकान्तारेसंस्थितंशिरः ॥ १० ॥ ततश्चोरस्यनिधनेचित्रगुप्तप्रणीतके ॥ ११ ॥ चित्रगुप्त
उवाच ॥ धर्मस्यफलमात्रं तु एतस्यचनविद्यते ॥ नदैवंपैतृककार्यतीर्थस्नानंद्विजार्चनम् ॥ १२ ॥ दानंशुरुजनेमानंज्ञानंपरहितंशुभम् ॥ मनसानकृतं
तेनक्रिययाचकथंपुनः ॥ १३ ॥ कृतंसाहसिकंस्तेयंपरदाराभिमर्शनम् ॥ भूतमिथ्यापवादंचसाधुनिन्दापरंतथा ॥ एवंशतसहस्रंतुतथागोहरणंकृतम्
॥ १४ ॥ व्यासउवाच ॥ तत्राहधर्मराजस्तुकालानलसमप्रभः ॥ १५ ॥ धर्मराजउवाच ॥ नयतेनफलंशूरादुर्गतिंचापुनर्भवम् ॥ १६ ॥ व्यास
उवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरेऽवोचचित्रगुप्तोऽनुकम्पकः ॥ १७ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ अस्त्यस्यगोशिरःपुण्यंकिंचित्राथक्षमाधुना ॥ १८ ॥ अस्यपुनर्भवोनास्तिश
र्मचात्रलवंनहि ॥ चिन्तयित्वोच्यतां देवतत्पापस्यक्षयायवै ॥ १९ ॥ व्यासउवाच ॥ नृपोद्वादशवार्षिक्यंलभेत्पुण्योदयंक्षितौ ॥ तथाहधर्म
राजस्तंगच्छमर्त्यदूरात्मक ॥ २० ॥ अंकण्टकंचराज्यंचभुङ्क्तेद्वादशवत्सरम् ॥ यद्धृतंगोशिरोमागमुक्तस्तस्यैवकारणात् ॥ २१ ॥ पुनरत्रसमाग
म्यसङ्गन्तांचापुनर्भवम् ॥ ततःकृताञ्जलिर्देवमुवाचदुःखपीडितः ॥ २२ ॥ चोरउवाच ॥ धर्मराजानुकम्पांचमय्येवंपापकारिणि ॥ कुरुनाथत्वनाथे
चजानामिप्रीतिपूर्वकम् ॥ २३ ॥ व्यासउवाच ॥ धर्मराजस्तुतंचाहवाढमेवमितोव्रज ॥ स्मरिष्यसिस्ववृत्तान्तंमत्प्रसादात्सुदुःखितः ॥ २४ ॥ एत
स्मिन्नन्तरेचैवमोचितःकिङ्करेणहि ॥ तस्यजन्माभवत्कौचदुर्विधेचातिवाणिके ॥ २५ ॥ आजन्मविविधंदुःखंभुक्तंपूर्वविकर्मतः ॥ भुक्त्वाक्लेशंमहान्तं
चएकविंशतिहायनम् ॥ २६ ॥ तस्मिन्नाष्ट्रेमृतोभूतःस्वकर्मपरिपीडितः ॥ एतस्मिन्नन्तरेऽमात्यैःसमालोक्यसुमन्त्रिभिः ॥ २७ ॥ अनेक
परिमर्शैस्तुपृथिव्यांभ्रमणंकृतम् ॥ तमावृण्वंश्चतस्रःसर्वेषांपुरतोदृढम् ॥ २८ ॥ ततोराज्याभिषेकश्चकृतस्तेस्तुविमत्सरैः ॥ सचराज्यंचसंश्रित्य
धर्मराजवरेणच ॥ २९ ॥ अकरोदालिकंकर्मशिलाबद्धंचमृन्मयम् ॥ सङ्क्रमंजलदुर्गेचतरणिंचतथापरे ॥ ३० ॥ वापीकूपतटाकानिप्रपाराममही
रुहम् ॥ कृतवान्विविधंयज्ञदानपुण्यमतःपरम् ॥ ३१ ॥ स्मरंश्चपूर्वकम्माणिसर्वपापक्षयायवै ॥ कृतंबहुविधंधर्मव्रतानिविविधानिच ॥ ३२ ॥
सुराणांब्राह्मणानांचगुरूणांचैवतर्पणात् ॥ पापात्पूतोययौगेहंधर्मराजस्यधीमतः ॥ ३३ ॥ सयानस्थंततोदृष्ट्वाक्रोधरक्तेक्षणोऽभवत् ॥ सचतं
प्राञ्जलिःप्राहभोधर्मकुरुतारणम् ॥ ३४ ॥ चित्रगुप्तोऽब्रवीद्वाक्यंधर्मराजसमीपतः ॥ ३५ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ कर्मणामनसापूतोविष्णुलोकंसगच्छतु
॥ ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ सतच्छ्रुत्वापुनश्चाहृतस्यविज्ञायकारणम् ॥ स्मितःप्रीत्याप्रसन्नात्मागच्छगच्छाच्युतालयम् ॥ ३७ ॥ विमानंसुरलोकाच्च

प्र.सू.सौ.
अ० ६३

॥ १८७

स्वागतं वर्णकर्तुम् ॥ समारुह्य गतः स्वर्गं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ३८ ॥ तस्मात्किष्कुप्रमाणं हि दत्तं येनालिकंपुरा ॥ सतुराज्यान्वयं स्वर्गमहान्तं चानु
 गच्छति ॥ ३९ ॥ तथैव गोप्रचारं तु दत्त्वा स्वर्गान्नहीयते ॥ यागतिर्गोप्रदस्यैव ध्रुवं तस्य भविष्यति ॥ ४० ॥ व्यामैकं गोप्रचारं तु मुक्तं यनसुधीमता ॥
 तस्य स्वर्गं भवेदिष्टं किमन्यैः पुरुभाषितैः ॥ ४१ ॥ गोप्रचारं यथाशक्त्यो वैत्यजतिहेतुना ॥ दिनेदिने ब्रह्मभोज्यं पुण्यं तस्य शताधिकम् ॥ ४२ ॥
 ॥ ४२ ॥ तस्माद्गवां प्रचारं तु मुक्त्वा स्वर्गान्नहीयते ॥ यश्छिनत्ति द्रुमं पुण्यं गोप्रचारं छिनत्यपि ॥ ४३ ॥ तस्यैकविंशपुरुषाः पच्यन्ते रौरवे
 पुच ॥ गोचारघ्नं ग्रामगोपः शक्तो ज्ञात्वा तु दण्डयेत् ॥ ४४ ॥ छेत्तारं धर्मवृक्षाणां विशेषाद्गोप्रचारघ्नम् ॥ तस्य दण्डसुखं तस्य तस्मात्तदण्डयेत्तु सः
 ॥ ४५ ॥ प्रासादं कुरुते यस्तु विष्णुलिङ्गस्य मानवः ॥ त्रिकाण्डं पञ्चकाण्डं च सुशोभं सुघटान्वितम् ॥ ४६ ॥ इतोऽधिकं तु यो दद्यान्मृन्मयं वा
 दृषन्मयम् ॥ वसुवृत्तिं सुपूर्णं च सुरम्यं दिव्यभूतलम् ॥ ४७ ॥ प्रतिष्ठाकर्म सम्पन्नं किङ्करादिभिरावृतम् ॥ सुलिङ्गमिष्टदेवस्य विष्णोरेव विशेषतः
 ॥ ४८ ॥ कृत्वा च विष्णुसायुज्यं समाप्नोति नरोत्तमः ॥ तथैव प्रतिमां कृत्वा हरेरन्यतरस्य च ॥ ४९ ॥ कृत्वा देवकुलं रम्यं यत्फलं लभते नरः ॥
 नतन्मखसहस्रैस्तु दानैर्भुवि व्रतादिभिः ॥ ५० ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानि च ॥ प्रासादे रत्नसंयुक्ते सम्पूर्णद्रव्यसङ्कुले ॥ ५१ ॥
 सवसेत्कामगेयाने सर्वलोकमनोहरे ॥ स्वर्गाच्युतो भवेद्वाजासार्वभौमो गुणैर्वशी ॥ ५२ ॥ शिवलिङ्गे तु प्रासादं कारयित्वा स्वशक्तिः ॥ यदुक्तं विष्णु
 लिङ्गे तु तज्ज्ञेयं शिववेश्मनि ॥ ५३ ॥ भुङ्क्ते भोगं महाभागो मनःशर्मकरं परम् ॥ रामाभिरामसम्पूर्णं सर्वतः सुखदं दिवि ॥ ५४ ॥ उर्व्यामक्षयभोग्यानि नृ
 पोवाथ महाधनी ॥ हरस्य प्रतिमां यश्च कृत्वा देवगृहे नरः ॥ ५५ ॥ सुलिङ्गां वा सुहृपां वा कल्पकोटिं वसेद्वि ॥ स्वर्गाद्भ्रष्टो भवेद्वाजाधनी पूज्यतमोऽपि
 वा ॥ ५६ ॥ देवीलिङ्गेषु सर्वेषु कृत्वा देवगृहं नरः ॥ सुरत्वं प्राप्नुयाद्भोके देव्यास्सर्वसुखोद्भवे ॥ ५७ ॥ भृशमच्युततामेति सुखमेति निरामयम् ॥ रत्नसंसृष्टप्रा
 सादे मणिकर्तुर्भूतले ॥ ५८ ॥ रामायुतप्रसम्भोग्ये देवीसंसृष्टनिर्भये ॥ नृत्यगीतपरं रम्ये सर्वेन्द्रियमनोरमे ॥ ५९ ॥ रत्नमर्दलतालाढ्ये सर्वदा स्त्रीजनेरिते ॥
 निर्मले सुखदे रम्ये रत्नानां सुशुभे गृहे ॥ ६० ॥ तथैव प्रतिमायाश्च देव्याः प्रासादमुत्तमम् ॥ नियुतं कल्पकोटीनां स्वर्लोकमेति मानवः ॥ ६१ ॥ स्वर्गाद्भि
 ष्टो भवेद्भूपो देवीभक्तिपरायणः ॥ एवं च जन्मसाहस्रं स्मरेन्न भवेद्भुवि ॥ ६२ ॥ प्रासादं गाणपत्यं च देव्यावाप्रीतिमात्रं ॥ कृत्वा सुरगणानां च पूजितो
 दिवि जायते ॥ ६३ ॥ तथैव राजतामेति भोग्यान् देवीपुरे तथा ॥ अविघ्नं सर्वकार्येषु सदैव गणपोयथा ॥ ६४ ॥ आज्ञानस्खलिता तस्य सुरासुरनरेषु च ॥
 तथैव सौरप्रासादे फलमेति नरोत्तमः ॥ ६५ ॥ अरोगी सुप्रसन्नात्मा कामदेवसमप्रभः ॥ वरदः सर्वलोकेषु यथाव्रतस्तथा हिंसः ॥ ६६ ॥ सूरस्य प्रतिमा

प० पु०
॥ १८८ ॥

यांचगृहं कृत्वा शिलामयम् ॥ कल्पकोटिशतं भुक्त्वा स्वर्गमुर्वीश्वरो भवेत् ॥ ६७ ॥ विष्ण्वादिमर्वदेवानामर्चनं यत्पृथक्पृथक् ॥ प्रत्येकं सम्प्रवक्ष्यामि न
राणां हितहेतवे ॥ ६८ ॥ घृतप्रदीपं चोदद्यान्मासमेकमहर्निशम् ॥ दिव्यवर्षायुतं स्वर्गे पूजितो देव स त्तमैः ॥ ६९ ॥ घृतस्नानं तथा लिङ्गे यः कुर्याद्भुवि मा
नवः ॥ कल्पकोटिसहस्राणि मासेके लभते नरः ॥ ७० ॥ तिलतैलप्रदीपस्य तथान्यस्यार्द्धकं फलम् ॥ मासेकं जलदानस्य फलेनेश्वरतां व्रजेत् ॥ ७१ ॥ धूपदा
नेन गन्धर्वचन्दने द्विगुणं भवेत् ॥ मृगमदागरुसत्त्वस्य दाने बहु फलं भवेत् ॥ ७२ ॥ मालापुष्पप्रदानेन नरः स्यात्त्रिदशेश्वरः ॥ शीतेतूलपटीं दत्त्वा सर्वदुःखा
त्प्रमुच्यते ॥ ७३ ॥ जन्मजन्मसु लभ्येत उष्णे च शीतलां पटीम् ॥ दत्त्वा च नैव सीदेत शक्त्या वस्त्रं ददाति यः ॥ ७४ ॥ चतुर्हस्तप्रमाणं च वर्ष्म वेष्टुं शुभेन
म् ॥ पिधानं चरणानां च दत्त्वा स्वर्गात् नृहीयते ॥ ७५ ॥ शक्त्या स्वर्णप्रदानेन स्वर्गे पूज्यो भवेन्नरः ॥ दशयोजनविस्तीर्णे मण्डपे रूपभाग् भवेत् ॥ ७६ ॥ सुव
र्णरत्नसंयुक्तं दत्त्वा दशगुणं लभेत् ॥ वज्रवैडूर्यगारुत्ममाणिक्यादीन नर्धतः ॥ ७७ ॥ दत्त्वा लिङ्गे विधानाच्च ब्राह्मणे वा यशस्विनि ॥ शतयोजनविस्तीर्ण
मण्डलेऽधिपतिर्भवेत् ॥ ७८ ॥ तथैव भुवि जातोऽपि सवलोकप्रञ्जनः ॥ सुरभिद्रव्यदानेन वा वदूकश्च सुन्दरः ॥ ७९ ॥ रक्तामृतसुकण्ठश्च पूगदानात्तरो
भवेत् ॥ वरदासीप्रदानेन नरः कल्पंवसेद्वि ॥ ८० ॥ वरदासीप्रदानेन उर्व्यां जातो धनेश्वरः ॥ तथैव भृत्यदानेन बहुभृत्यो भवेद्वि ॥ ८१ ॥ धरायामक्षयाऋद्धि
र्जन्मजन्मसु जायते ॥ सर्वतूर्यप्रदानेन गुणवाङ्मोकसम्मतः ॥ ८२ ॥ नृत्यगीतादिशास्त्रेण गन्धर्वाणां पतिर्भवेत् ॥ दासीदासयुतः स्वर्गे धनैः स्त्रीभिर्वरैर्यु
तः ॥ ८३ ॥ तथैव गोप्रदानेन तावत्कालं वसेद्वि ॥ लिङ्गे दुग्धप्रदानाच्च नरः कल्पंवसेद्वि ॥ ८४ ॥ दध्नास्नानेन द्विगुणं घृतेन तु शताधिकम् ॥ अन्नपट्ट
संयुक्तं दत्त्वा क्षितिपतिर्भवेत् ॥ ८५ ॥ तथैव पायसं दत्त्वा मुनीनां प्रवरो भुवि ॥ हविष्यान्नमुदादत्त्वा वेदशास्त्रार्थपारगः ॥ ८६ ॥ निरामिषप्रदानाच्च ब्र
ह्मचारी व्रती भवेत् ॥ मधुदानाच्च सौभाग्यं गुडेन लवणेन च ॥ ८७ ॥ शर्करादिभिर्लावण्यं सर्वलोकेषु गीयते ॥ देवानां शम्भुलिङ्गानामर्चा कृत्वा विधानतः ॥
॥ ८८ ॥ अनुक्रमेण स्वर्गादीं लोकानां सपतिर्भवेत् ॥ लोकानां च हितार्थाय देवास्तिष्ठन्ति सम्मुखाः ॥ ८९ ॥ सकृत्प्रदक्षिणं कृत्वा शम्भुलिङ्गेषु पण्ड
ितः ॥ दिव्यवर्षशतं पूर्णस्वर्गमेति नरोत्तमः ॥ ९० ॥ एवमेव क्रमेणैव नमस्कारैः स्वयम्भुवः ॥ लोकवन्द्यो व्रजेत् स्वर्गं तस्मान्नित्यं समाचरेत् ॥ ९१ ॥ लिङ्ग
रूपस्य देवस्य यो धनं हरते नरः ॥ स चरौ रवमासाद्य हरणात्कीटतां व्रजेत् ॥ ९२ ॥ दातुः पूजां च लिङ्गार्थे हरेश्चाप्याददाति यः ॥ कुलकोटिसहस्रेण न
रकान्ननिवर्तते ॥ ९३ ॥ जलपुष्पादिदीपार्थे वसुचान्यद्गृहीतवान् ॥ पश्चान्नदीयतलोभादक्षयं नरकं व्रजेत् ॥ ९४ ॥ दासीं हत्वा तु लिङ्गस्य नर
कान्ननिवर्तते ॥ कामार्तो मातरंगच्छेन्न गच्छेच्छिवचेटिकाम् ॥ ९५ ॥ शिवदासीं ततो गत्वा शिवस्वहरणे तथा ॥ भक्षणादन्नपानानां नरो दुर्गतिमाप्नुयात् ॥

प्र.सू.सं.
अ० ६३

॥ १८८ ॥

॥ ९६ ॥ अतोदेवलविप्रोयोनरकान्ननिवर्तते ॥ तस्माद्वेश्याजनानांचदौष्ट्यमेवहितंभवेत् ॥ ९७ ॥ अतस्तुगणिकांस्पृष्ट्वानरःस्नानाद्विशुध्य
 ति ॥ मलिनांदुर्गतिंयातिबहुपूरुषसंश्रयात् ॥ ९८ ॥ वेश्यातपस्विनीयाचदेवार्चनरतासदा ॥ पतिव्रतपराशुद्धास्वर्गचाक्षयमश्नुते ॥ ९९ ॥
 गणिकांमातृवद्यस्तुसदासन्नांप्रपश्यति ॥ देववत्सुरलोकेषुनिखिलंभोगमश्नुते ॥ १०० ॥ सुरासुरनराणांचवन्दनीयोयथाहरिः ॥ तथाहोऽयंसर्व
 लोकेसर्वभूतैकपावनः ॥ १ ॥ देवदासःसदायस्तुदेवकृत्येषुलोलुपः ॥ सचगच्छतिलोकेशोदेवलोकेमहीयते ॥ २ ॥ एतेषामेवलिङ्गानिकार
 यित्वाचमण्डपम् ॥ शक्त्यायंलभतेनाकंकालस्यनिश्चयंशृणु ॥ ३ ॥ हायनैकंतृणेनैवशरकाण्डेनतच्छतम् ॥ अयुतंत्वन्यकाष्टेनलक्षं
 खादिरदारुणा ॥ ४ ॥ कोटिकोटिचपाषाणैःसुदृढैर्यत्नसंयुतैः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमण्डपंकारयेद्बुधः ॥ ५ ॥ यावत्कालं
 सेत्स्वर्गेनरोमण्डपकारकः ॥ तावत्कालंचहरणेनरोदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ६ ॥ जनानांचियेरम्येवस्तूनांकयविक्रये ॥ आश्रयेचाध्वगा
 नांचनदीनदसमागमे ॥ ७ ॥ देवानांमण्डपंकृत्वायत्फलंलभतेनरः ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिद्विगुणंविप्रमन्दिरे ॥ ८ ॥ अनाथस्य
 चदीनस्यश्रोत्रियस्यविशेषतः ॥ कारयित्वागृहंरम्यंनरःस्वर्गावर्हीयते ॥ ९ ॥ यद्दंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ अक्ष
 यंलभतेस्वर्गप्रासादादेःफलंलभेत् ॥ १० ॥ धनिनांचेश्वराणांचतथापुण्यवतांपुनः ॥ पाठयित्वापठित्वातुनरःस्वर्गावर्हीयते ॥ ११ ॥ देवानांदासदा
 सीनांसदादेवालयेषुच ॥ पठेद्यस्तुसदाविप्रोमोक्षमार्गसगच्छति ॥ १२ ॥ नृपाणामीश्वराणांचधनिनांगुणिनांपुरः ॥ पठित्वामोक्षमाप्नोतिश्रवणात्तत्फ
 लंलभेत् ॥ १३ ॥ द्विजाञ्जुः ॥ सामान्येकःपरःपुण्योमर्त्यलोकेद्विजोत्तम ॥ सुलभोमर्त्यपूज्यस्तुमुनीनांचतपस्विनाम् ॥ १४ ॥ चातु
 र्वर्ण्याश्रमाणांचपापपुण्यवतानृणाम् ॥ गुणागुणवतांचैववर्णावर्णवतांतथा ॥ १५ ॥ व्यासउवाच ॥ सर्वेषामेवभूतानारुद्राक्षेणयुतोवरः ॥ दर्शनाद्य
 स्यलोकानांपापराशिःप्रलीयते ॥ १६ ॥ स्पर्शनादिवमश्नातिधारणाद्बुद्धतांव्रजेत् ॥ शिरस्युरसिवाहौचरुद्राक्षंधारयेत्तुयः ॥ १७ ॥ सचेशानस
 मोलोकेमखेसर्वत्रगोचरः ॥ यत्रतिष्ठत्यसौविप्रस्सदेशःपुण्यवान्भवेत् ॥ १८ ॥ तंद्दृष्ट्वाप्यथवास्पृष्ट्वानरःपूयेतकल्मषात् ॥ यज्जप्यंतर्पणंदानंस्नान
 मर्चाप्रदक्षिणम् ॥ १९ ॥ यत्किञ्चित्कुरुतेपुण्यंनिखिलेददन्तकम् ॥ तीर्थानांचमहर्त्तीरुद्राक्षस्यफलंद्विजाः ॥ २० ॥ अस्यैवधारणादेही
 पापात्पूतोऽतिपुण्यभीक् ॥ गृहीत्वाचाक्षमालांचब्रह्मग्रन्थियुतांशिवाम् ॥ २१ ॥ यज्जपंचकृतदानंस्तोत्रमन्त्रंसुरार्चनम् ॥ सर्वचाक्षयतामेतिपा
 पंचक्षयमाव्रजेत् ॥ २२ ॥ मालायालक्षणंभूमःश्रूयतांद्विजसत्तमाः ॥ तस्यास्तुलक्षणंज्ञात्वाशैवमार्गंप्रलप्स्यथ ॥ २३ ॥ निर्योनिकीटविद्धंचभग्न

लिङ्गयथाक्रमम् ॥ अन्योन्यबीजलग्नचमालायां परिवर्जयेत् ॥ २४ ॥ स्वयंचप्रथितायाचश्लथान्योन्यप्रसजिता ॥ शुद्धादिप्रथिताऽशुद्धादूरातां
परिवर्जयेत् ॥ २५ ॥ मध्यमालग्नकबीजं जप्तव्यंचयथाक्रमम् ॥ हस्तसम्भ्रमणं नैव मेर्वा मर्शं पुनः पुनः ॥ २६ ॥ सङ्ख्यातं यज्जपेन्मन्त्रमसङ्ख्यातं च नि
ष्फलम् ॥ सर्वेषामेव देवानां जपेन्मन्त्रं स्वमालया ॥ २७ ॥ प्रयतः सकले तीर्थे कोटिकोटिगुणं भवेत् ॥ शुद्धायामेव भूम्यां तु मेध्यके वृक्षमूलके ॥ २८ ॥
गोष्ठे च तुष्पथागारे विष्णोर्मन्त्रं शिवस्य च ॥ गणपतेऽश्वसूरस्य लिङ्गेऽनन्तफलं लभेत् ॥ २९ ॥ शून्यागारे शिवस्याग्रे श्मशाने च चतुष्पथे ॥ देवीमन्त्रं
जपेद्यस्तु सद्यस्सिद्धयति साधकः ॥ ३० ॥ यावच्चावैदिकं मन्त्रं पौराणं चागमोद्भवम् ॥ सर्वरुद्राक्षमालायामीप्सितार्थप्रदायकम् ॥ ३१ ॥ रुद्राक्ष
स्रवजं शुद्धं जलं शिरसि धारयेत् ॥ सर्वस्मात्कल्मषात्पूतः पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ ३२ ॥ रुद्राक्षस्य च प्रत्येकं बीजं प्रत्येकं निर्जरम् ॥ धारयेद्यस्तनो
मर्त्यः सुराणां सत्तमो भवेत् ॥ ३३ ॥ द्विजाञ्जुः ॥ रुद्राक्षस्तु कुतो जातः कुतो वा मेध्यतां गतः ॥ किमर्थं स्थावरो भूमौ केनैव च प्रचारितः ॥ ३४ ॥
व्यास उवाच ॥ पुराकृतयुगे विप्रास्त्रिपुरो नाम दानवः ॥ सुराणां च वधं कृत्वा अन्तरिक्षपुरे हि सः ॥ ३५ ॥ प्रणाशे सर्वलोकानां स्थिरो ब्रह्मवरेण
च ॥ शुश्राव शङ्करो भीमदेवैरीशो निवेदितम् ॥ ३६ ॥ ततोऽजगवमास ज्यबाणमन्तकसन्निभम् ॥ धृत्वा तं च जघानाथ दृष्टं दिव्येन चक्षुषा ॥ ३७ ॥
सपपात महीपृष्ठे मद्गोले वच्युतो दिवः ॥ घटनव्याकुलाद्रुद्रात्पतिताः स्वेदविन्दवः ॥ ३८ ॥ तत्राश्रुविन्दुतो जातो महारुद्राक्षकः क्षितौ ॥ अस्यैव
च फलं जीवानां जानन्त्यतिगुह्यतः ॥ ३९ ॥ ततः कैलासशिखरे देवदेवं महेश्वरम् ॥ प्रणम्य शिरसा भूमौ स्कन्दो वचनमब्रवीत् ॥ ४० ॥ स्कन्द उवाच ॥
रुद्राक्षस्य फलं नाथ ज्ञातुमिच्छामि तत्त्वतः ॥ जप्येऽथ धारणे चैव दर्शने स्पर्शनेऽपि वा ॥ ४१ ॥ ईश्वर उवाच ॥ लक्षं तु दर्शनात् पुण्यं कोटिर्वै स्पर्शनेन च ॥ दश
कोटिफलं पुण्यं धारणाद्भूतेनरः ॥ ४२ ॥ लक्षकोटि सहस्राणि लक्षकोटि शतानि च ॥ जप्त्वा स्य लभते पुण्यं नात्र कार्या विचारणा ॥ ४३ ॥ उच्छि
ष्टो वा विकर्मस्थो युक्तो वा सर्वपातकैः ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो रुद्राक्षधारणेन वै ॥ ४४ ॥ कण्ठेरुद्राक्षमादाय श्वापदो म्रियते यदि ॥ सोऽपि रुद्रत्वमाप्नो
ति किं पुनर्मानुषादयः ॥ ४५ ॥ ध्यानधारणहीनोऽपि रुद्राक्षं यदि धारयेत् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः स याति परमां गतिम् ॥ ४६ ॥ कार्तिकेय उवाच ॥
एकवक्त्रं द्वित्रिचतुःपञ्चषड्वक्त्रमेव च ॥ सप्ताष्टनववक्त्रं च दशैकादशवक्त्रकम् ॥ ४७ ॥ रुद्राक्षं द्वादशास्यं च त्रयोदशमुखं तथा ॥ चतुर्दशास्यं संयुक्तं स्वय
मुक्तं च शङ्करम् ॥ ४८ ॥ तेषां च तन्मुखानां च देवताः काश्च तद्दद ॥ गुणो वा कीदृशस्तेषां दोषो वा जगदीश्वर ॥ ४९ ॥ यदि मेऽनुग्रहो वास्तिकथय स्वय
मर्थतः ॥ ५० ॥ ईश्वर उवाच ॥ एकवक्त्रः शिवः साक्षाद्ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ तस्मात्तु धारयेद्देहे सर्वपापक्षयाय च ॥ ५१ ॥ शिवलोकं

सगच्छेच्चशिवेनसहमोदते ॥ महतापुण्ययोगेनहरानुग्रहकारणात् ॥ ५२ ॥ एकवक्त्रलभन्मृत्युःकैलासचपडानन ॥ देवदेवोद्विवक्त्रं चयस्तुधा
 रयतेनरः ॥ ५३ ॥ सर्वपापंक्षयंयानियद्ब्रह्मं गोवाधादिकम् ॥ स्वर्गचाक्षयमाप्नोतिद्विवक्त्रधारणात्ततः ॥ ५४ ॥ त्रिवक्त्रमनलभस
 क्षाद्यस्यदेहेप्रतिष्ठति ॥ तस्यजन्मार्जितं पापं दहत्यग्निरिवेन्धनम् ॥ ५५ ॥ स्त्रीहत्याब्रह्महत्याभ्यां बहुनां चैव हत्यया ॥ यत्पापं स्ला
 तेमर्त्यः सर्वं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ५६ ॥ यत्फलं ब्रह्मि पूजायामग्निकार्ये घृताहुतौ ॥ तत्फलं लभते धीरः स्वर्गचानन्तमश्नुते ॥ ५७ ॥
 त्रिवक्त्रं धारयेद्यस्तु स च ब्रह्मसमो भुवि ॥ निश्चितं दुष्कृतं सर्वं दहेज्जन्मनि जन्मनि ॥ ५८ ॥ नचोदरे भवेद्रोगो न चैवापटुत्वां व्रजेत् ॥ पराजयं न
 लभते नमग्निना दह्यते गृहम् ॥ ५९ ॥ एतान्यन्यानि सर्वाणि वज्रादेश्च निवारणम् ॥ नाशुभं विद्वते किञ्चिद्विवक्त्रस्य तु धारणात् ॥ १६० ॥
 चतुर्वक्त्रः स्वयं ब्रह्मायस्य देहे प्रतिष्ठति ॥ स भवेत्सर्वशास्त्रज्ञो द्विजो वेदविदां वरः ॥ ६१ ॥ सर्वधर्मार्थतत्त्वज्ञः स्मार्तः पौराणिको भवेत् ॥
 यत्पापं नरहत्यायां बहु सत्त्वेषु वैश्वसु ॥ ६२ ॥ तत्सर्वं दहतेशीघ्रं चतुर्वक्त्रस्य धारणात् ॥ महेशस्तुष्यते नित्यं भूतानामधिपो भवेत् ॥ ६३ ॥
 सद्योजातस्तथेशानस्तत्पुरुषोऽघोर एव च ॥ वामे देवदं देवावक्त्रैः पञ्चभिराश्रिताः ॥ ६४ ॥ अतः सर्वत्र भूयिष्ठाः पञ्चवक्त्रा धरातले ॥
 रुद्रस्यात्मजरूपोऽयं तस्मात्तं धारयेद्बुधः ॥ ६५ ॥ कल्पकोटि सहस्राणिकल्पकोटि शतानि च ॥ तावत्कालं शिवस्याग्रे पूजनीयः सुरासुरैः ॥
 ॥ ६६ ॥ सार्वभौमो भवेद्भूमौ शर्वतेजाः शिवा लये ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पञ्चवक्त्रं तु धारयेत् ॥ ६७ ॥ षड्वक्त्रं कार्तिकेयन्तु धारय
 न्दक्षिणे भुजे ॥ ब्रह्महत्यादिभिः पापैर्मुच्यते नात्र संशयः ॥ ६८ ॥ स्कन्दस्य सदृशः शूरः कल्पान्ते समुपस्थिते ॥ नात्र पराजयं चैति गुणानामाक
 रो भुवि ॥ ६९ ॥ कुमारत्वमवाप्नोति यथा गौरी शनन्दनः ॥ ब्राह्मणो भूपूज्यश्च क्षत्रियो लभते जयम् ॥ १७० ॥ वैश्याः शूद्रादयो वर्णाः सदैश्वर्यं प्रपूरि
 ताः ॥ तस्यैव वरदा गौरी मातेव सुलभा भवेत् ॥ ७१ ॥ ततो भुजवलादेव विश्वतेजा भवेन्नरः ॥ वाग्मी धीरस्सभायां च नृपवैश्वमनिसंसदि ॥ ७२ ॥ नच
 कातरतामेति नैव भङ्गो भवेद्भुवम् ॥ एतान्यन्यानि सर्वाणि षड्वक्त्रस्यैव धारणात् ॥ ७३ ॥ सप्तवक्त्रो महासेनस्त्वनन्तो नाम नागराट् ॥ अस्य प्रत्ये
 कवक्त्रे तु प्रतिनागाव्यवस्थिताः ॥ ७४ ॥ अनन्तः कर्कटश्चैव पुण्डरीकोऽथ तक्षकः ॥ विषो लवणश्च कारीपः शङ्खचूडश्च सप्तमः ॥ ७५ ॥ एते नागामहा
 वीर्याः सप्तवक्त्रे व्यवस्थिताः ॥ अस्य धारणमात्रे तु विपनं क्रमेत नौ ॥ ७६ ॥ हरश्च परमप्रीतो भवेन्नागेश्वरे यथा ॥ प्रीत्यास्य सर्वपापानि क्षयं यान्ति दिने दिने
 ॥ ७७ ॥ ब्रह्महत्यासुरापानं स्तेयादिगुरुतल्पजम् ॥ यत्पापं लभते मर्त्यः सर्वं नश्यति तत्क्षणात् ॥ ७८ ॥ देवस्य सदृशं भोग्यं त्रैलोक्ये निश्चितं लभेत् ॥

प० पु०
॥ १९० ॥

अष्टवक्रो महासेनः साक्षादेवो विनायकः ॥ ७९ ॥ अस्यैव धारणा देवयत्पुण्यं तच्छृणुष्व मे ॥ जन्मजन्मनमूर्खः स्यान्नातुरो न च नष्टधीः ॥ १८० ॥
अविघ्नं सर्वकार्येषु तस्यैव सततं भवेत् ॥ नैपुण्यं लिपिकार्येषु महाकार्येषु कौशलम् ॥ ८१ ॥ सर्वारम्भादिकार्येषु क्षमं तस्य दिने दिने ॥ अर्धकूटं तुलाकू
टं सर्वकूटं तथैव च ॥ ८२ ॥ शिशुनोदरकरेणैव संपृशेद्वागुरुस्त्रियम् ॥ एवमादीनि सर्वाणि हन्ति पापानि सर्वथा ॥ ८३ ॥ अक्षयं त्रिदिवं भुक्त्वा मुक्तो या
ति परांगतिम् ॥ गुणान्येतानि सर्वाणि अष्टवक्रस्य धारणात् ॥ ८४ ॥ न वास्यं भैरवं प्रोक्तं धारयेद्यस्तु बाहुतः ॥ कपिलं मुक्तिदं धृत्वा प्रतुल्य बलो भ
वेत् ॥ ८५ ॥ लक्षकोटि सहस्राणि ब्रह्महत्याः करोति यः ॥ ताः सर्वा दहते शीघ्रं न वक्रस्य धारणात् ॥ ८६ ॥ सुरलोके सदा देवैः पूजितो यथा यथा ॥
हरवद्वरेश्मस्थो गणेशो नात्र संशयः ॥ ८७ ॥ पन्नगाश्च विनश्यन्ति दशवक्रस्य धारणात् ॥ वक्रैश्चैकादशैव त्स रुद्राश्चैकादशस्मृताः ॥ ८८ ॥
शिखायां धारयेन्नित्यं तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ अश्वमेधसहस्राण्यज्ञकोटिशतानि च ॥ ८९ ॥ गवांशतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ तत्फलं शीघ्र
माप्नोति वक्रैकादश धारणात् ॥ १९० ॥ हरस्य सदृशो लोके पुनर्जन्म न विद्यते ॥ रुद्राक्षं द्वादशास्यं यः कण्ठदेशे तु धारयेत् ॥ ९१ ॥ आदित्यस्तु पुण्यते नि
त्यं द्वादशास्यं व्यवस्थितः ॥ गोमेधं नरमेधं च कृत्वा यत्फलमश्नुते ॥ ९२ ॥ तत्फलं शीघ्रमाप्नोति वक्रादेश्च निवारणम् ॥ नैव वहेर्भयं चैव न च व्याधिः
प्रवर्तते ॥ ९३ ॥ अर्थलाभं सुखं भुङ्क्ते ईश्वरो न दरिद्रता ॥ हस्त्यश्च नरमार्जारमूपकाञ्छकास्तथा ॥ ९४ ॥ व्यालदंष्ट्रिशृगालादीन् हत्वा व्याघातयत्य
पि ॥ मुच्यते नात्र सन्देहो वक्राद्वादश धारणात् ॥ ९५ ॥ वक्रत्रयोदशोरुद्रोरुद्राक्षः प्राप्यते यदि ॥ शन्तमः स तु विज्ञेयः सर्वकामफलप्रदः ॥ ९६ ॥ सुधारसा
यनं चैव धातुवादश्च पादुका ॥ सिध्यन्ति तस्य वै सर्वे भाग्ययुक्तस्य षण्मुख ॥ ९७ ॥ मातृपितृस्वमृत्रात् गुरुन्वाथ निहत्य च ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यस्त्रयोद
शास्य धारणात् ॥ ९८ ॥ अक्षयं लभते स्वर्गं यथा देवो महेश्वरः ॥ चतुर्दशमुखं वत्सरुद्राक्षं यदि धारयेत् ॥ ९९ ॥ सततं मूर्ध्नि बाहौ वा शक्तिपिण्डं शिव
स्य च ॥ किंपुनर्बहुनोक्तेन वर्णितेन पुनः पुनः ॥ पूज्यते सततं देवैः प्राप्यते पुण्यगौरवात् ॥ २०० ॥ कार्तिकेय उवाच ॥ भगवन् श्रोतुमिच्छामि वक्रैश्चैव यथा विधि ॥
अमन्त्रोच्चारणादेव गुणा ह्येते प्रकीर्तिताः ॥ २ ॥ यः पुनर्मन्त्रसंयुक्तं धारयेद्भुवि मानवः ॥ गुणास्तस्य महत्त्वं च कथितुं नैव शक्यते ॥ ३ ॥ इदानीं मन्त्रा आदिश्यन्ते ॥ ॐ रुद्रैकवक्रस्य ॥ ॐ खंद्वि
वक्रस्य ॥ ॐ त्रिवक्रस्य ॥ ॐ चतुर्वक्रस्य ॥ ॐ पञ्चवक्रस्य ॥ ॐ षड्वक्रस्य ॥ ॐ सप्तवक्रस्य ॥ ॐ अष्टवक्रस्य ॥ ॐ नववक्रस्य ॥ ॐ दशवक्रस्य ॥ ॐ शी
एकादशवक्रस्य ॥ ॐ द्वादशवक्रस्य ॥ ॐ त्रयोदशवक्रस्य ॥ ॐ चतुर्दशवक्रस्य ॥ एवं मन्त्रा यथाक्रमं न्यस्तव्याः ॥ शिरस्युरसि मालां च गृहीत्वा यो ब्रजे

प्र.सु.खं
अ० ६१

॥ १९० ॥

रः॥पदेपदेऽश्वमेधस्यफलमाप्नोतिनान्यथा॥४॥सर्वेषामपिवक्राणांधारणेमत्समोभवेत् ॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनरुद्राक्षंपुत्रधारय॥५॥ धारयित्वातुरुद्राक्षं
 प्रियतेयःक्षितौनरः ॥ सयातिमत्पुरंरम्यंसर्वदेवैःप्रपूजितः ॥ ६ ॥ मरुदेशेपुरावत्सवाणिज्यायकिलस्थले ॥ गच्छन्वणिकसुतस्ताततरोप्रेताप्रपी
 डितः ॥ ७ ॥ नरीनर्तिततःप्रेताद्विजेनपरमैक्षिच ॥ ८ ॥ द्विजउवाच॥कात्वंनृत्यसिदीनासिसंवृताजीर्णवाससा ॥९॥ ईश्वरउवाच ॥ अथसाचद्विजं
 प्राहदेवदूतान्मयाश्रुतम् ॥ अस्यचारुनरस्यैववज्रपातेनसाम्प्रतम् ॥ २१०॥निश्चितंनिधनंविप्रमद्भर्तातुभविष्यति॥एतस्मिन्नन्तरेनाकाद्वज्रंतस्यशिरो
 परि ॥ ११ ॥ अपतत्सपपातोव्यारुद्राक्षस्यार्धखण्डके ॥ ततोममपुरात्पुत्रविमानंचापतद्भुतम् ॥ १२ ॥ समारुह्यततःश्रीमांस्तत्रतिष्ठतिस
 श्विरम् ॥ ममांशकंसमासाद्यईश्वरःकौधनीभवेत् ॥ १३ ॥ एवरुद्राक्षखण्डेचमृतस्यसुगतिःसुत ॥ ज्ञानेनधारिणःपुंसःफलंवक्तुंनशक्नुमः ॥ १४ ॥
 सशैवोवाभवेच्छाक्तोगाणपत्योऽथसौरकः ॥ योदधातिमृतोमालामेकरुद्राक्षकंतुवा ॥ १५ ॥ यःपठेत्पाठयेद्वापिश्रावयेच्छृणुतेऽपिवा ॥
 सर्वपापात्प्रमुक्तात्मासुखंस्वर्गलभेत्कमात् ॥ २१६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेरुद्राक्षमाहात्म्यंनामैकषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥
 स्कन्दउवाच ॥ अपरस्यापिपृच्छामिफलस्यपूततांतरोः ॥ सर्वलोकहितार्थायवदनोजगदीश्वर ॥ १ ॥ ईश्वरउवाच ॥ धात्रीफलंपरं
 पूतंसर्वलोकेषुविश्रुतम् ॥ यस्यरोपान्नरोनारीमुच्यतेजन्मबन्धनात् ॥ २ ॥ पावनंवासुदेवस्यफलंप्रीतिकरंशुभम् ॥ अस्यभक्षणमात्रेणमुच्यते
 सर्वकल्मषात् ॥ ३ ॥ भक्षणेचभवेदायुःपानेवैधर्मसञ्चयः ॥ अलक्ष्मीनाशनंस्नानेसर्वैश्वर्यमवामुयात् ॥४॥ यस्मिन्गृहेमहासेनधात्रीतिष्ठतिसर्वदा ॥
 तस्मिन्गृहेनगच्छन्तिप्रेतादैतेयराक्षसाः ॥ ५ ॥ नगङ्गानगयाचैवनकाशीनचपुष्करम् ॥ एकैवहिनृणांधात्रीसम्प्राप्तहरिवासरे ॥६॥ एकादश्यांपक्षयुगे
 धात्रीस्नानंकरोतियः ॥ सर्वपापंक्षयंयातिविष्णुलोकेमहीयते ॥ ७ ॥ धात्रीफलंसदासेव्यंभक्षणेस्नानएवच ॥ नियतंपारणेविष्णोःस्नानमात्रेहरेर्दिने
 ॥८॥संयतेपारणेचैवाधात्र्येकस्पर्शनेनरः॥भुक्तातुल्येद्यस्तुएकादश्यांसिवासिते॥९॥एकेनैवोपवासेनकृतेनतुपडानन॥सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते
 नात्रसंशयः॥१०॥अक्षयंलभतेस्वर्गविष्णुसायुज्यमाव्रजेत्॥तस्मात्सर्वप्रयत्नेनधात्रीव्रतंसमाचर॥११॥धात्रीद्रवेणसततंयस्यकेशाःसुरजिताः॥नपिबे
 त्सपुनर्मातुःस्तनंकश्चित्पडानन ॥ १२ ॥ धात्रीदर्शनसंस्पर्शात्राम्रउच्चारणेऽपिवा ॥ वरदःसम्मुखोविष्णुःसन्तुष्टोभवतिप्रियः ॥ १३ ॥ धात्री
 फलंचयत्रास्तेतत्रतिष्ठतिकेशवः ॥ तत्रब्रह्मास्थिरापद्मातस्मात्तांतुगृहेन्यसेत् ॥ १४ ॥ अलक्ष्मीर्नश्यंतत्रयत्रधात्रीप्रतिष्ठति ॥ सन्तुष्टास्सर्वदेवा
 श्रनत्यजन्तिक्षणमुदा ॥ १५ ॥ धात्रीफलेनैवेद्यंयोददातिमहाधनम् ॥ तस्यतुष्टोभवेद्विष्णुर्नान्यैःऋतुशतैरपि ॥ १६ ॥ स्नात्वाधात्रीद्रवेणैव

प० पु०

१९१ ॥

पूजयेद्यस्तुमाधवम् ॥ सोऽभीष्टफलमाप्नोति यद्वा मनसि वर्तते ॥ १७ ॥ तथैवलक्षणं स्मृत्वा पूजयित्वा फलेन तु ॥ सुवर्णशतसाहस्रं फलमेति नरोत्तमः ॥ १८ ॥ यागतिर्ज्ञानिनां स्कन्दमुनीनां योगसेविनाम् ॥ गतितां समवाप्नोति धात्रीसेवारतो नरः ॥ १९ ॥ तीर्थसेवाभिगमने ब्रतैश्च विविधैस्तथा ॥ सागतिर्लभ्यते पुंसां धात्रीफलमुसेवया ॥ २० ॥ प्रीतिश्च सर्वदेवानां देवीनां नो गणस्य च ॥ सम्मुखा वरदा स्नाने धात्रीफलनिषेवणे ॥ २१ ॥ ग्रहादुष्टाश्च ये केचिदुग्राश्च दैत्यराक्षसाः ॥ सर्वे न दुष्टतां यान्ति धात्रीफलमुसेवनात् ॥ २२ ॥ सर्वयज्ञेषु कार्येषु शस्तं चामलकीफलम् ॥ सर्वदेवस्य पूजायां वर्जयित्वा रविं सुत ॥ २३ ॥ तस्माद्रविदिने तात सप्तम्यां च विशेषतः ॥ धात्रीफलानि सततं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ २४ ॥ यस्तु स्नाति तथाऽश्नाति धात्रीं चरविवासरे ॥ आयुर्वित्तं कलत्रं च सर्वतस्तस्य विनश्यति ॥ २५ ॥ सङ्क्रान्तौ च भृगोर्वारिषष्ठ्यां प्रतिपदि ध्रुवम् ॥ नवम्यां चाप्यमायां च धात्रीं दूरात् परित्यजेत् ॥ २६ ॥ सङ्क्रान्त्यां तु भवेद्भोगी अलक्ष्मीर्भृगुवासरे ॥ अनपत्यं यदालक्ष्म्यां नवम्यामायुषः क्षयः ॥ दशधात्रीसमायोगात् सर्वनाशं विनिर्दिशेत् ॥ २७ ॥ नासिकाकर्णतुण्डेषु मृतस्य चिकुरेषु वा ॥ तिष्ठेद्धात्रीफलं यस्य स याति विष्णुमन्दिरम् ॥ २८ ॥ धात्रीसम्पर्कमात्रेण मृतो यात्यच्युतालयम् ॥ सर्वपापक्षयस्तस्य स्वर्गयातिरथेन तु ॥ २९ ॥ धात्रीद्रवन्तरोलिध्वायस्तु स्नानं समाचरेत् ॥ पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति धर्मिकः ॥ ३० ॥ अस्य दर्शनमात्रेण ये वै पापिष्ठजन्तवः ॥ सर्वे ते प्रपलायन्ते ग्रहादुष्टाश्च दारुणाः ॥ ३१ ॥ पुरैकः पुलकसः स्कन्दमृगयार्थं वनंगतः ॥ मृगपक्षिगणान् हत्वा तृषया परिपीडितः ॥ ३२ ॥ क्षुधयाऽमलकीवृक्षं पुरःपीनफलान्वितम् ॥ दृष्ट्वा संरुद्धसहसा च खादफलमुत्तमम् ॥ ३३ ॥ ततो दैवात्स वृक्षाग्रां निपपात महीतले ॥ वेदना गाढा संविद्धः पञ्चत्वमगमत्तदा ॥ ३४ ॥ ततः प्रेतगणाः सर्वे रक्षोभूतगणास्तथा ॥ तनुवो दुर्मुदा सर्वे ये वै शमनसेवकाः ॥ ३५ ॥ न शक्नुवन्ति चाण्डालं मृतं द्रष्टुं महाबलाः ॥ अन्योन्यं विग्रहस्तेषां ममायमिति भाषताम् ॥ ३६ ॥ ग्रहीतुं चाग्निनेतुं च न शक्तास्ते परस्परम् ॥ ततस्ते तु समालोक्य गतां मुनिगणान् प्रति ॥ ३७ ॥ प्रेता उचुः ॥ किमर्थं मुनयो र्धागश्चाण्डालं पापकारिणम् ॥ प्रक्षितुं न वयं शक्तान् चापियमसेवकाः ॥ ३८ ॥ प्रियन्ते पातिताये च स्थिरैर्युद्धपराङ्मुखाः ॥ साहसैः पातिताभीता व ब्राह्मिकाष्टपीडिताः ॥ ३९ ॥ सिंहव्याग्रहतामर्त्या व्याघ्रैर्वा जलजन्तुभिः ॥ जलस्थलस्थिताः प्रेता वृक्षपर्वतपातिताः ॥ ४० ॥ पशुपक्षिहता ये च कारागारे गरे मृताः ॥ आत्मघातमृता ये च श्राद्धादिकर्मवर्जिताः ॥ ४१ ॥ गृहकर्ममृता धूर्ता गुरुविप्रनृपद्विषः ॥ पाषण्डाः कौलिकाः क्रूरा गरीषाः कूटसाक्षिणः ॥ ४२ ॥ आशौचात्रस्य भोक्तारः प्रेतभोग्यान संशयः ॥ ममायमिति भाषन्तो नेतुं तं च न शक्नुमः ॥ ४३ ॥ आदित्य इव दुष्प्रेक्ष्यः किं वा कस्य प्रभावतः ॥ ४४ ॥ मुनय उचुः ॥ अनेन भक्षितं प्रेताः पक्वं चामलकीफलम् ॥ तत्सङ्गं या

प्र.सु.सं.

अ० ६३

॥ १९१ ॥

न्तितस्यैवफलानिप्रचुराणिच ॥ ४५ ॥ तेनैवकारणेनायंदुष्प्रेक्ष्योभवतांध्रुवम् ॥ वृक्षाग्रपतितस्याथप्राणःस्नेहात्रचत्यजेत् ॥ ४६ ॥ नायंवारंणसूर्य
 स्यनचान्येपापकारिणः ॥ धात्रीभक्षणमात्रेणपापात्पूतोव्रजेदिवम् ॥ ४७ ॥ प्रेताउचुः ॥ पृच्छामोवोह्यविज्ञानाव्रवयंनिन्दकाःकचित् ॥ विष्णुलोका
 द्विमानंतुयावन्नैवात्रगच्छति ॥ ४८ ॥ उच्यतांमुनिशार्दूलवोद्रुतंमनसिस्थितम् ॥ यावद्विजानघोपन्तिवेदमन्त्रादिकल्पितम् ॥ ४९ ॥ घोष्यन्तेयत्र
 वेदाश्चमन्त्राणिविविधानिच ॥ पुराणस्मृतयोयत्रक्षणेस्थातुंनशक्नुमः ॥ ५० ॥ यज्ञहोमजपस्थानदेवतार्चनकर्मणाम् ॥ पुगतोवैनतिष्ठामस्तस्मा
 दृत्तंसमुच्यताम् ॥ ५१ ॥ किंवैकृत्वाप्रेतयोर्निलभन्तेहिनराद्विजाः ॥ श्रोतुमिच्छामहेसम्यक्कथं वैविकृतं वपुः ॥ ५२ ॥ द्विजाउचुः ॥ शीतवातात
 पक्वैःक्षुत्पिपासाविशेषकैः ॥ अन्यैरपिचदुःखैर्येपीडिताःकूटसाक्षिणः ॥ ५३ ॥ वधवन्धप्रमीताश्चप्रेतास्तेनिरयंगताः ॥ छिद्रान्वेषपरायेचद्विजानां
 कर्मघातिनः ॥ ५४ ॥ तथैवचगुरुणांचतेप्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ दीयमानेद्विजाग्रेयुदातारंप्रतिषिध्यति ॥ ५५ ॥ चिरंप्रेतत्वमाश्रित्यनरकान्ननिवर्तते ॥
 परस्यवाऽत्मनोवागांकृत्वापीडनवाहने ॥ ५६ ॥ नपालयन्तियेमूढास्तेप्रेताःकर्मजाभुवि ॥ हीनप्रतिज्ञकाःसत्यास्तथाभग्नव्रतानराः ॥ ५७ ॥ नलि
 नीदलभुक्ताश्चतेप्रेताःकर्मजाभुवि ॥ विक्रीणन्तिसुतांशुद्धांस्त्रियंसाध्वीमकण्टकाम् ॥ ५८ ॥ पितृव्यमातुलादेश्वतेप्रेताःकर्मजाभुवि ॥ एतेचान्येचबहवः
 प्रेताजाताःस्वकर्मभिः ॥ ५९ ॥ प्रेताउचुः ॥ नभवन्तिकथंप्रेताःकर्मणाकेनवाद्विजाः ॥ हितायतूर्णवदनःसर्वलोकहितंपरम् ॥ ६० ॥ द्विजाउचुः ॥
 येनचैवकृतंस्नानंजलेतीर्थस्यधीमता ॥ नमस्कृतंपरंलिङ्गंनप्रेतोजायतेनरः ॥ ६१ ॥ एकादश्यामुपोष्यैवद्वादश्यांचविशेषतः ॥ पूजयित्वाहरिम
 त्प्राःप्रेतत्वंनव्रजन्तिवै ॥ ६२ ॥ वेदाक्षरप्रसूक्तैश्चस्तोत्रमन्त्रादिभिस्तथा ॥ देवानांपूजनेरक्तानवैप्रेताभवन्ति ॥ ६३ ॥ श्रुत्वापौराणिकंवाक्यं
 दिव्यंचधर्मसंहितम् ॥ पाठयित्वापठित्वाचपिशाचत्वंनगच्छति ॥ ६४ ॥ व्रतैश्चविविधैःपूताःपद्माक्षधारणैस्तथा ॥ जप्त्वापद्माक्षमालायांप्रेतत्वं
 नैवगच्छति ॥ ६५ ॥ धात्रीफलद्रवैःस्नात्वानित्यंतद्रक्षणेस्ताः ॥ तेनविष्णुंसुसम्पूज्यनगच्छन्तिपिशाचताम् ॥ ६६ ॥ प्रेताउचुः ॥ सतांसन्द
 र्शनात्पुण्यमितिपौराणिकाविदुः ॥ तस्माद्बोदर्शनंजातंहितंनःकर्तुमर्हथ ॥ ६७ ॥ प्रेतभावाद्यथामुक्तिःसर्वेषांनोभविष्यति ॥ ब्रूतोपदेशकंधीरायुष्माकं
 शरणागताः ॥ ६८ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ततोदयालवःसर्वेतानृचुर्द्विजसत्तमाः ॥ ६९ ॥ द्विजाउचुः ॥ धात्रीणांभक्षणंशीघ्रकुर्वतामुक्तिहेतवे ॥ ७० ॥ प्रेताउचुः ॥ धात्री
 णांदर्शनेविप्रावयंस्थातुंनशक्नुमः ॥ कथंतेषांफलानांचशक्तावैभक्षणेऽधुना ॥ ७१ ॥ द्विजाउचुः ॥ अस्माकंवचनेनात्रधात्रीणांभक्षणंशिवम् ॥ फलि
 व्यतिपरंलोकंतस्माद्गन्तुंसमर्हथ ॥ ७२ ॥ ईश्वरउवाच ॥ अथतेभ्योवरंलब्ध्वाधात्रीवृक्षंपिशाचकैः ॥ समारुह्यफलंप्राप्यभक्षितंलीलयातदा ॥ ७३ ॥ ततोदेवा

५० पु०
॥ १९२ ॥

लयात्तूर्णरथःपीनःसुशोभनः ॥ आगतस्तंसमारुह्यसचाण्डालपिशाचकाः ॥ गतास्तेत्रिदिवंपुत्रव्रतैर्यज्ञैःसुदुर्लभम् ॥ १७४ ॥ स्कन्दउवाच ॥ धात्रीभ
क्षणमात्रेणपुण्यलब्धादिवंगताः ॥ तद्भक्षिणःकथंस्वर्गनगच्छन्तिनरादयः ॥ ७५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ पूर्वतेजानलोपाचनजानन्तिहिताहितम् ॥ उ
च्छिष्टंश्वभिरुत्स्पृष्टंश्लेष्ममूत्रंशकृत्तुवा ॥ ७६ ॥ मत्वाचमोहिताःश्रेष्ठप्रेतादन्तिसदैवहि ॥ शकृच्छौचजलवान्तंवलिसूकरकुक्कुटैः ॥ ७७ ॥ मृतकेमृतके
जप्यनत्यक्तयेनकेनचित् ॥ तस्यान्नंचजलंप्रेताःखादन्तितुसदैवहि ॥ ७८ ॥ दुर्दान्तागृहिणीयस्यशुचिसंयमवर्जिता ॥ गुरुनिःसारितादुष्टासन्तिप्रे
ताश्चतत्रवै ॥ ७९ ॥ अपुङ्गवाःकुलैर्जात्याबलोत्साहविवर्जिताः ॥ बधिराश्चकृशादीनाःपिशाचाःकर्मजातयः ॥ ८० ॥ क्षणंचमद्गलंनास्तिदुः
खेर्देहयुताभृशम् ॥ तेनैवविकृताकाराःसर्वभोगविवर्जिताः ॥ ८१ ॥ नम्रकारोगसन्ततामृतारूक्षामलीमसाः ॥ एतेचान्यंचदुःखार्ताःसदैवप्रेतजातयः
॥ ८२ ॥ तेनकर्मविपाकेनजायन्तेकाममीदृशाः ॥ पितृमातृगुरूणांचदेवनिन्दापराश्रये ॥ ८३ ॥ पापण्डाःकौलिकाःपापास्तेप्रेताःकर्मजाभुवि ॥
गलपाशैर्जलैःशस्त्रैर्गर्गलैरात्मघातकाः ॥ ८४ ॥ इहलोकेचतेप्रेताश्चाण्डालादिषुसम्भवाः ॥ अन्त्यजाःपतिताश्चैवपापरोगमृताश्चये ॥ ८५ ॥ अन्त्य
जैर्घातितायुद्धेतेप्रेतानिश्चिताभुवि ॥ महापातकसंयुक्ताविवाहेचबहिष्कृताः ॥ ८६ ॥ शौर्यात्साहसिकायंचतेप्रेताःकर्मजाभुवि ॥ राजद्रोहकरायेच
पितृणाद्रोहचिन्तकाः ॥ ८७ ॥ ध्यानाध्ययनहीनाश्चव्रतैर्देवार्चनादिभिः ॥ अमन्त्राःस्नानहीनाश्चगुरुस्त्रीगमनेरताः ॥ ८८ ॥ तथैवचान्त्यजस्त्रीषुदुर्गतासु
चसङ्गताः ॥ मृताःकूरोपवासेनम्लेच्छदेशस्थितामृताः ॥ ८९ ॥ म्लेच्छभाषायुताःशुद्धास्तथाम्लेच्छोपजीविनः ॥ अनुवर्तन्तियेम्लेच्छान्स्त्रीधनैरुप
जीवकाः ॥ ९० ॥ स्त्रियोयैश्चनरक्ष्यन्तेतेप्रेतानात्रसंशयः ॥ क्षुधासन्तसदेहतुश्चान्तंविप्रंगृहागतम् ॥ ९१ ॥ गुणपुण्यातिथित्यक्त्वापिशाचत्वंव्रज
न्तिते ॥ विक्रीणन्तिचवैगाश्चम्लेच्छेषुचगवाशिषु ॥ ९२ ॥ प्रेतलोकेसुखंस्थित्वातेचयान्त्यपुनर्भवम् ॥ अशौचाभ्यन्तरेयेचजाताश्चपशवोमृताः ॥
॥ ९३ ॥ चिरंप्रेताःपिशाचाश्चमृताजाताःपुनःपुनः ॥ जातकर्ममुखैश्चैवसंस्कारैर्यैविवर्जिताः ॥ ९४ ॥ एकैकस्मिंश्चसंस्कारंप्रेतत्वंपरिहीयते ॥ स्ना
नसन्ध्यासुरार्चाभिर्वेदयज्ञव्रताक्षरैः ॥ ९५ ॥ आजन्मवर्जिताःपापास्तेप्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ भोजनोच्छिष्टपात्राणियानिदेहमलानिच ॥ ९६ ॥
निपातयन्तियेतीर्थेतेप्रेतानात्रसंशयः ॥ दानमानार्चनैर्नैवयैर्विप्राभुवितर्पिताः ॥ ९७ ॥ पितरोगुरवश्चैवप्रेतास्तेकर्मजाभृशम् ॥ पतित्यक्त्वाच
यानार्योवसन्तिचेतरेर्जनैः ॥ ९८ ॥ प्रेतलोकेचिरंस्थित्वाजायन्तेचान्त्ययोनिषु ॥ पतिंचवञ्चित्वायाविषयेन्द्रियमोहिताः ॥ ९९ ॥
मिष्टंचादन्तियाःपापास्तास्तुप्रेताश्चिंभुवि ॥ विण्मूत्रभक्षकायेचब्रह्मस्वभक्षणेरताः ॥ १०० ॥ अभक्ष्यभक्षकाश्चान्येतेप्रेताश्चापुनर्भवाः ॥ बलाद्ये

प्र.सु.ख.
अ. ६२

॥ १९२

परवस्तुनिगृह्णन्तिनददत्यपि ॥ १ ॥ अतिथीनवमन्यन्तेप्रेतानिरयमास्थिताः ॥ तस्मादामलकीभुक्त्वास्नात्वातस्यद्रवेणच ॥ २ ॥
 सर्वपापादिनिर्मुक्तोविष्णुलोकेमहीयते ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसेवयामलकींशिवाम् ॥ ३ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमिदंशुभम् ॥ सर्व
 पापप्रपूतात्माविष्णुलोकेमहीयते ॥ ४ ॥ श्रावयेत्सततंलोकेवैष्णवेषुविशेषतः ॥ सयातिविष्णुसायुज्यमितिपौराणिकाविदुः ॥ ५ ॥
 स्कन्दउवाच ॥ महीरुहफलंज्ञातंप्रपूतंद्विविधंप्रभो ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिपत्रपुष्पंसुमोक्षदम् ॥ ६ ॥ ईश्वरउवाच ॥ सर्वेभ्यःपत्र
 पुष्पेभ्यःसत्तमातुलसीशिवा ॥ सर्वकामप्रदाशुद्धावैष्णवीविष्णुसुप्रिया ॥ ७ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदामुख्यासर्वलोकपराशुभा ॥ यामाश्रित्यगताः
 स्वर्गमक्षयंमुनिसत्तमाः ॥ ८ ॥ हितार्थंसर्वलोकानांविष्णुनारोपितापुरा ॥ तुलसीपत्रपुष्पंचसर्वधर्मप्रतिष्ठितम् ॥ ९ ॥ यथाविष्णोःप्रि
 यालक्ष्मीर्यथाहंप्रियएवच ॥ तथेयंतुलसीदेवीचतुर्थोनोपपद्यते ॥ १० ॥ तुलसीपत्रमेकंतुशतहेमफलप्रदम् ॥ नान्यैःपुष्पैस्तथापत्रैर्नान्यैर्गन्धा
 नुलेपनैः ॥ ११ ॥ तुष्यतेदैत्यहाविष्णुस्तुलस्याश्चदलैर्विना ॥ अनेनपूजितोयेनहरिर्नित्यंपराशया ॥ १२ ॥ तेनदत्तंहुतंज्ञातंकृतंयज्ञव्रतादिकम् ॥
 जन्मजन्मनिभासित्वंसुखंभाग्यंयशःश्रियम् ॥ १३ ॥ कुलंशीलंकलत्रंचपुत्रंदुहितरंतथा ॥ धनंराज्यमरोगत्वंज्ञानंविज्ञानमेवच ॥ १४ ॥ वेदवेदाङ्ग
 शास्त्रंचपुराणागमसंहिताः ॥ सर्वकरगतंमन्येतुलस्याभ्यर्चनेहरेः ॥ १५ ॥ यथागङ्गापवित्राङ्गीसुरलोकेविमोक्षदा ॥ यथाभागीरथीपुण्यातथेयंतुल
 सीशिवा ॥ १६ ॥ किंचगङ्गाजलेनैवकिंचपुष्करसेवया ॥ तुलसीदलमिश्रेणजलेनैवप्रमोद्यते ॥ १७ ॥ माधवःसम्मुखोयस्यजन्मजन्मसुधीमतः॥
 तस्यश्रद्धाभवेच्छ्रुत्वातुलस्याहरिमर्चितुम् ॥ १८ ॥ योमञ्जरीदलैरेवतुलस्याविष्णुमर्चयेत् ॥ तस्यपुण्यफलंस्कन्दकथितुंनैवशक्यते ॥ १९ ॥
 तत्रकेशवसान्निध्यंयत्रास्तितुलसीवनम् ॥ तत्रब्रह्माचकमलासर्वदेवगणैःसह ॥ २० ॥ तस्मात्तांसंनिकृष्टेतुसदादेवींप्रपूजयेत् ॥ स्तोत्रम
 न्त्रादिकंयद्वासर्वमानन्त्यमश्नुते ॥ २१ ॥ येचप्रेताश्चकूष्माण्डाःपिशाचाब्रह्मराक्षसाः ॥ भूतदैत्यादयस्तत्रपलायन्तेसदैवहि ॥ २२ ॥
 अलक्ष्मीर्नाशिनीघूर्णायाडाकिन्यादिमातरः ॥ सर्वाःसङ्क्रुचितायान्तिहृष्टातुलसीदलम् ॥ २३ ॥ ब्रह्महत्यादयःपापव्याधयःपापसम्भवाः ॥ कुम
 न्त्रिणाकृतायेचसर्वेनश्यन्तित्रयै ॥ २४ ॥ भूतलेत्रापितयेनहर्यर्थंतुलसीवनम् ॥ कृतंकृतुशतंतेनविधिवत्प्रियदक्षिणम् ॥ २५ ॥ हरि
 लिङ्गेषुचान्येषुशालग्रामशिलासुच ॥ तुलसीग्रहणंकृत्वाविष्णोःसायुज्यमाव्रजेत् ॥ २६ ॥ नन्दन्तिपुरुषास्तस्यमाधवार्थेक्षितौतु
 यः ॥ तुलसीरोपयेद्धीरःसयातिमाधवालयम् ॥ २७ ॥ पूजयित्वाहरिर्देवंनिर्माल्यंतुलसीदलम् ॥ धारयेद्यःस्वशीर्षेतुपापात्पूतो

५० पु०

१९३ ॥

दिवं व्रजेत् ॥ २८ ॥ पूजने कीर्तने ध्याने रोपणे धारणे कलौ ॥ तुलसीदहते पापं स्वर्गमोक्षं ददाति च ॥ २९ ॥ उपदेशं दिशेदस्याः स्वयमा-
चरते पुनः ॥ सयाति परमं स्थानं माधवस्य निकेतनम् ॥ ३० ॥ हरेः प्रियकरं यच्च तन्मे प्रियतरं भवेत् ॥ सर्वेषामपि देवानां देवीनां च समन्ततः ॥ ३१ ॥
श्राद्धेषु यज्ञकार्येषु पर्णमेकं षडानन ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तुलसीसेवनं कुरु ॥ ३२ ॥ तुलसीसेविता येन तेन सर्वतु सेवितम् ॥ गुरुं विप्रं देवतीर्थं तस्मात्से-
वयिष्यमुख ॥ ३३ ॥ शिखायां तुलसीं कृत्वा यस्तु प्राणान्परित्यजेत् ॥ दुष्कृतौ घाद्विनिर्मुक्तः स्वर्गमेति निरामयम् ॥ ३४ ॥ राजसूयादिभिर्यज्ञैर्व्रतैश्च
विविधैर्यमैः ॥ यागतिः प्राप्यते धीरैस्तुलसीसेविनां भवेत् ॥ ३५ ॥ तुलसीदलेन चैकेन पूजयित्वा हरिं नरः ॥ वैष्णवत्वमवाप्नोति किमन्यैः शास्त्रवि-
स्तरैः ॥ ३६ ॥ नपि वेत्सपयो मातुस्तुलस्याः कोटिसङ्ख्यकैः ॥ अर्चितः केशवो येन शाखामृदुलपल्लवैः ॥ ३७ ॥ भावयेत्पुरुषान्मर्त्यैः शतशोऽथ स-
हस्रशः ॥ पूजयित्वा हरिं नित्यं कोमलैस्तुलसीदलैः ॥ ३८ ॥ प्रधानतो गुणास्तातुलस्यागदिता मया ॥ निखिलं पुरुकालेन गुणं वक्तुं न शक्नुमः ॥ ३९ ॥
यस्त्विदं शृणुयान्नित्यमाख्यानं पुण्यसञ्चयम् ॥ पूर्वजन्मकृतात्पापान्मुच्यते जन्मबन्धनात् ॥ ४० ॥ सकृत्पठनमात्रेण वह्निष्टोमफलं लभेत् ॥ नत-
स्य व्याधयः पुत्रमूर्खत्वं न कदाचन ॥ ४१ ॥ सर्वदा जयमाप्नोति न गच्छेत्सपराजयम् ॥ लेखस्तिष्ठेद्ब्रह्मेयस्य तस्य लक्ष्मीः प्रवर्तते ॥ ४२ ॥ नचा-
धयो न च प्रेतान शोकानावमानना ॥ न तिष्ठन्ति क्षणं तत्र यत्रैव वर्तते लिपिः ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे तुलसीमाहात्म्यं नाम द्विषष्टि-
तमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ द्विजा ऊचुः ॥ तुलसीपुष्पमाहात्म्यं श्रुतं त्वत्तो हरेः शुभम् ॥ तस्याः स्तोत्रं कृतं पुण्यं श्रोतुमिच्छामहे वयम् ॥ १ ॥ व्यास उवाच ॥
पुरास्कन्दपुराणे च यन्मया कीर्तितं द्विजाः ॥ कथयामि पुराणं च पुरतो मोक्षहेतवे ॥ २ ॥ शतानन्दमुनेः शिष्याः सर्वे ते संशितव्रताः ॥ प्रणिपत्य गुरुं
विप्राः प्रच्छुः पुण्यतो हितम् ॥ ३ ॥ शिष्या ऊचुः ॥ पूर्वब्रह्मसुखान्नाथयच्छुतं तुलसीस्तवम् ॥ तद्वयं श्रोतुमिच्छामस्त्वत्तो ब्रह्मविदां वर ॥ ४ ॥ शतानन्द उवाच ॥
नामोच्चारणे कृतं तस्याः प्रीणात्यसुरदर्पहा ॥ पापानि विलयन्ति पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ ५ ॥ साकथं तुलसीलोकैः पूज्यते वन्द्यते न हि ॥ दर्शनादेव
यस्यास्तुदानं कोटिगवां भवेत् ॥ ६ ॥ धन्यास्ते मानवा लोके यद्ब्रह्मे विद्यते कलौ ॥ शालग्रामशिलार्थं तुलसीप्रत्यहं क्षितौ ॥ ७ ॥ तुलसीये विचि-
न्वन्ति धन्यास्ते करपल्लवाः ॥ केशवार्थं कलौ यंच रोपयन्ती ह भूतले ॥ ८ ॥ किं करिष्यति सरुष्टो यमोऽपि सह किङ्करैः ॥ तुलसीदलेन देवेशः पूजितो येन
दुःखहा ॥ ९ ॥ तीर्थयात्रादिगमनैः फलैः सिध्यति किन्नरः ॥ स्नाने दाने तथा ध्याने प्राशने केशवार्चने ॥ १० ॥ तुलसीदहते पापं कीर्तने रोपणे कलौ ॥
तुलस्यमृतजन्मासि सदा त्वं केशवप्रिये ॥ ११ ॥ केशवार्थं चिनोमि त्वां वरदाभवशोभने ॥ त्वदङ्गसम्भवैर्नित्यं पूजयामि यथा हरिम् ॥ १२ ॥ तथा कु-

प्र.सू.सू.

अ० ६३

॥ १९३ ॥

रूपवित्राङ्गिकलौमलविनाशिनि॥मन्त्रेणानेनयःकुर्याद्विचित्यतुलसीदलम् ॥ १३ ॥ पूजनंवासुदेवस्यलक्षकोटिगुणंभवेत्॥ प्रभावंतवदेवेशिगायन्ति
 सुरसत्तमाः ॥ १४ ॥ मुनयःसिद्धगन्धर्वाःपातालेनागरादस्वयम् ॥ नतेप्रभावंजानन्तिदेवताःकेशवाहते ॥ १५ ॥ गुणानांपरिमाणंतुकल्पकोटि
 शतैरपि ॥ कृष्णानन्दात्समुद्भूताक्षीरोदमथनोद्यमे ॥ १६ ॥ उत्तमाङ्गेपुरायेनतुलसीविष्णुनाधृता ॥ प्राप्यैतानित्वयादेविविष्णोरङ्गानिसर्वशः॥१७॥
 पवित्रतात्वंयाप्राप्तातुलसीत्वांनमाम्यहम् ॥ त्वदङ्गसम्भवैःपत्रैःपूजयामियथाहरिम् ॥ १८ ॥ तथाकुरुष्वमेऽविघ्नंयतोयामिपरांगतिम् ॥ रोपिता
 गोमतीतीरेस्वयंकृष्णेनपालिता ॥ १९ ॥ जगद्धितायतुलसीगोपीनांहितहेतवे ॥ वृन्दावनेविचरतासेविताविष्णुनास्वयम् ॥ २० ॥ गोकुलस्यवि
 बृद्धचर्थकंसस्यनिधनायच ॥ वसिष्ठवचनात्पूर्वरामेणसरयूतटे ॥ २१ ॥ राक्षसानांवधार्थायरोपितात्वंजगत्प्रिये ॥ रोपितातपसोवृद्धैतुलसीत्वांन
 माम्यहम् ॥ २२ ॥ वियोगेवासुदेवस्यध्यात्वात्वांजनकात्मजा ॥ अशोकवनमध्येतुप्रियेणसहसङ्गता ॥ २३ ॥ शङ्करार्थपुरादेविपार्वत्यात्वंहिमालये ॥
 रोपितातपसोवृद्धैतुलसीत्वांनमाम्यहम् ॥ २४ ॥ सर्वाभिर्देवपत्नीभिःकिन्नरैश्चापिनन्दने ॥ दुःस्वप्ननाशनार्थायसेवितात्वंनमोऽस्तुते ॥ २५ ॥
 धर्मोरण्येगयायांचसेवितापितृभिःस्वयम् ॥ सेवितातुलसीपुण्याआत्मनोहितमिच्छता ॥ २६ ॥ रोपितारामचन्द्रेणसेवितालक्ष्मणेनच ॥ पालिता
 सीतयाभक्त्यातुलसीदण्डकेवने ॥ २७ ॥ त्रैलोक्यव्यापिनीगङ्गायथाशास्त्रेषुगीयते ॥ तथैवतुलसीदेवीदृश्यतेसचराचरे ॥ २८ ॥ ऋष्यमूकेचव
 सताकपिराजेनसेविता ॥ तुलसीवालिनाशायतारासङ्गमहेतवे ॥ २९ ॥ प्रणम्यतुलसीदेवींसागरोत्क्रमणंकृतम् ॥ कृतकार्यःप्रहृष्टश्चहनुमान्पुनरागतः
 ॥ ३० ॥ तुलसीग्रहणंकृत्वाविमुक्तोयातिपातकैः ॥ अथवासुनिशार्दूलाब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ ३१ ॥ तुलसीपत्रगलितंयस्तोयंशिरसावहेत् ॥ गङ्गा
 स्नानमवाप्नोतिदशधेनुफलप्रदम् ॥ ३२ ॥ प्रसीददेविदेवेशिप्रसीदहस्विल्लभे ॥ क्षीरोदमथनोद्भूतेतुलसित्वांनमाम्यहम् ॥ ३३ ॥ द्वादश्यांजागरेरात्रौ
 यःपठेत्तुलसीस्तवम् ॥ द्वात्रिंशदपराधांश्चक्षमतेतस्यकेशवः ॥ ३४ ॥ यत्पापंयौवनेबाल्येकौमारेवार्द्धकेकृतम् ॥ तत्सर्वविलयंयातितुलसीस्तवपाठतः
 ॥ ३५ ॥ प्रीतिमायातिदेवेशस्तुष्टोलक्ष्मींप्रयच्छति ॥ कुरुतेशत्रुनाशंचसुखंविद्यांप्रयच्छति ॥ ३६ ॥ तुलसीनाममात्रेणदेवायच्छन्तिवाञ्छितम् ॥
 गङ्गाणामपिदेवेशोमुक्तिंयच्छतिदेहिनाम् ॥ ३७ ॥ तुलसीस्तवसन्तुष्टस्सुखंवृद्धिददातिच ॥ उद्धतंहेलयाविद्धिपापंयमपथेस्थितम् ॥ ३८ ॥ यस्मि
 न्गृहेचलिखितोविद्यतेतुलसीस्तवः ॥ नाशुभंविद्यतेतस्यशुभमाप्नोतिनिश्चितम् ॥ ३९ ॥ सर्वचमङ्गलंतस्यनास्तिकिश्चिदमङ्गलम् ॥ सुभिक्षंसर्व
 दातस्यधनंधान्यंचपुष्कलम् ॥ ४० ॥ निश्चलाकेशवेभक्तिर्नवियोगश्चवैष्णवैः॥ जीवतिव्याधिनिर्मुक्तोनाधर्मेजायतेमतिः॥४१॥द्वादश्यांजागरेरात्रौयः

प० पु०
१९४ ॥

पठेत्तुलसीस्तवम् ॥ तीर्थकोटिसहस्रेस्तु यत्फलं लक्षकोटिभिः ॥ ४२ ॥ तत्फलं समवाप्नोति पठित्वा तुलसीस्तवम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे
सृष्टिखण्डे तुलसीस्तवमाहात्म्यं नाम त्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ द्विजाञ्जुः ॥ मज्जनादखिलं पापं क्षयं याति सुनिश्चितम् ॥ महापातकमन्यच्च तदादेशं
वदस्वनः ॥ १ ॥ पाषात्पूतोऽक्षयं नाकमश्नुते दिवि शक्रवत् ॥ सुरयोनेर्नहानिः स्यादुपदेशं वदस्वनः ॥ २ ॥ अत्र भोग्यं परं सर्वमृते स्वर्गे सुरोत्तमः ॥
कलिपापहतानां च स्वर्गसोपानमुच्यते ॥ ३ ॥ व्यास उवाच ॥ गतिं चिन्तयतां विप्रास्तूर्णसामान्यजन्मनाम् ॥ स्त्रीपुंसामीक्षणाद्यस्माद्गङ्गापापं व्यपोह
ति ॥ ४ ॥ गङ्गेति स्मरणादेव क्षयं याति च पातकम् ॥ कीर्तनादतिपापानि दर्शनाद्भूरुक्लमषम् ॥ ५ ॥ स्नानात्पानाच्च जाह्नव्यां पितृणामंतर्पणात्तथा ॥
महापातकवृन्दानि क्षयं यान्ति दिने दिने ॥ ६ ॥ अग्निना दह्यते तूलं तृणं शुष्कं क्षणाद्यथा ॥ तथा गङ्गाजलस्पर्शात्पुंसां पापं दहेत्क्षणात् ॥ ७ ॥ सम्प्राप्नो
त्यक्षयं स्वर्गं गङ्गास्नानेन केशवम् ॥ यशोराज्यं लभेत्पुण्यं स्वर्गमन्ते परांगतिम् ॥ ८ ॥ पितृनुद्दिश्य गङ्गायां यस्तु पिण्डं प्रयच्छति ॥ विधिना वाक्यपू
र्वेण तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ९ ॥ अत्रैकेन तु साहस्रं वर्षं पूज्यः सुरालये ॥ तिलेन द्विगुणं विद्धितथामेध्यफलेन च ॥ १० ॥ गव्येन विधिना विप्राः स्वर्गस्या
न्तो न विद्यते ॥ एवं पिण्डप्रदानेन नित्यं क्रतुशतं भवेत् ॥ ११ ॥ पितरे निरयस्था ये धन्यास्ते मर्त्यवासिनः ॥ धनपुत्रयुतारोग्यं सुखसम्मानपूजिताः ॥
॥ १२ ॥ रसातलगता ये च ये च कीटामहीतले ॥ स्थावरे पक्षिसङ्घादौ ते मर्त्या धनिनो नृपाः ॥ १३ ॥ तत्तत्पुत्रैश्च पौत्रैश्च गोत्रैर्दौहित्रैश्चैस्तथा ॥ जामा
तृभागिनेयैश्च सुहृन्मित्रैः प्रियाप्रियैः ॥ १४ ॥ प्रदीयते जलं पिण्डं यथोपकरणान्वितम् ॥ गङ्गातोयेषु तीरेषु तेषां स्वर्गोऽक्षयो भवेत् ॥ १५ ॥ पिण्डाद्
ध्वं स्थित्तये च पितरो मातृगोत्रजाः ॥ भवन्ति सुखिनः सर्वे मर्त्या शतसहस्रशः ॥ १६ ॥ स्वर्गे तस्य स्थिताः सत्त्वा अधः स्थामध्यवासिनः ॥ नित्यं वाञ्छ
न्ति सद्गङ्गां गच्छन्तु सुरनिम्नगाम् ॥ १७ ॥ एको गच्छति गङ्गां यः पूयन्ते तस्य पुरुषाः ॥ एतदेव महापुण्यं तरेतारयत्यपि ॥ १८ ॥ गङ्गाकृतं स्रगुणं व
कुं न शक्तं चतुराननः ॥ अतः किञ्चिद्दाम्यत्र भागीरथ्या द्विजागुणम् ॥ १९ ॥ मुनयः सिद्धगन्धर्वा ये चान्ये सुरसत्तमाः ॥ गङ्गातीरे तपस्तप्त्वा स्वर्गलोकेऽच्यु
ता भवन् ॥ २० ॥ दिव्येन वपुषा सर्वे कामगेन रथेन च ॥ अद्यापि न निवर्तन्ते रत्नपूर्णक्षयेषु वै ॥ २१ ॥ प्रासादाय त्रिसौवर्णास्स वलोकोर्ध्वगाश्शिवाः ॥
इष्टद्रव्यैः सुसम्पूर्णाः स्त्रियो यत्र मनोरमाः ॥ २२ ॥ पारिजातसमाः पुष्पवृक्षाः कल्पद्रुमोपमाः ॥ गङ्गातीरे तपस्तप्त्वा तत्रैश्वर्यं लभन्ति हि ॥ २३ ॥ तपो
भिर्बहुभिर्यज्ञैर्व्रतैर्नानाविधैस्तथा ॥ पुरुदानैर्गतिर्याच गङ्गां संसेवतां च सा ॥ २४ ॥ जारजं पतितं दुष्टमन्त्यजं गुरुघातिनम् ॥ सर्वद्रोहेण संयुक्तं सर्वपात
कं संयुतम् ॥ २५ ॥ त्यजन्ति पितरं पुत्राः प्रियं पत्न्यः सुहृद्गणाः ॥ अन्ये च बान्धवाः सर्वे गङ्गातुन परित्यजेत ॥ २६ ॥ यथामाता स्वयं जन्ममलशौचं

प्र.सु.सं.
अ० ६४

॥ १९४ ॥

चकारयेत् ॥ क्रोडीकृत्यतथातेषांगङ्गाप्रक्षालयेन्मलम् ॥ २७ ॥ भवन्तितेसुविख्याताभोग्यालङ्कारपूजिताः ॥ दर्शनेक्रियतेगङ्गासकृद्रत्नयानरेस्तु
 येः ॥ २८ ॥ तेषांकुलानालक्षंतुभवात्तारयतेशिवा ॥ स्मृतार्तिहर्त्रीयैर्ध्यातासंस्तुतासाधुमोदिता ॥ २९ ॥ गङ्गातारयतेनृणामुभौवंशौभवार्णवात् ॥
 सङ्क्रान्तिषुव्यतीपातेग्रहणेचन्द्रमूर्ययोः ॥ ३० ॥ पुण्येस्नात्वातुगङ्गायांकुलकोटिसमुद्धरेत् ॥ शुक्लपक्षेदिवामर्त्यागङ्गायामुत्तरायणे ॥ ३१ ॥ धन्यादेहं
 विमुञ्चन्तिहृदिस्थेचजनार्दने ॥ अनेनविधिनायस्तुभागीरथ्याजलेशुभे ॥ ३२ ॥ प्राणांस्त्यक्त्वाव्रजेत्स्वर्गपुनरावृत्तिवर्जितम् ॥ योगङ्गानुगतोनि
 त्यंसर्वदेवानुगोहिसः ॥ ३३ ॥ सर्वदेवमयोविष्णुर्गङ्गाविष्णुमयीयतः ॥ गङ्गायांपिण्डदानेनपितृणांवैतिलोदकैः ॥ ३४ ॥ नरकस्थादिवंयान्तिस्वर्ग
 स्थामोक्षमाप्नुयुः ॥ परदारपरद्रव्यवाधाद्रोहपरस्यच ॥ ३५ ॥ गतिर्मनुष्यमात्रस्यगङ्गैवपरमागतिः ॥ वेदशास्त्रविहीनस्यगुरुनिन्दापरस्यच ॥ ३६ ॥
 समयाचारहीनस्यनास्तिगङ्गासमागतिः ॥ कियन्नैर्बहुवित्ताढ्यैः कितपोभिः सुदुष्करैः ॥ ३७ ॥ स्वर्गमोक्षप्रदागङ्गासुखसौभाग्यपूजिता ॥ निय
 मैः परमैर्नित्यं कियो गैश्चित्तरोधकैः ॥ ३८ ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदागङ्गासुखमोक्षाग्रतः स्थिता ॥ अनेकजन्मसङ्घातपापपुंसांविनश्यति ॥ ३९ ॥ स्नानमा
 त्रेणगङ्गायांसद्यः स्यात्पुण्यभाङ्गरः ॥ प्रभासेगोसहस्रस्यराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ ४० ॥ लभतेयत्फलंदानेगङ्गास्नानाद्दिनेदिने ॥ दृष्ट्वातुहरतेपापं
 स्पृष्ट्वातुलभतेदिवम् ॥ ४१ ॥ प्रसङ्गादपिसागङ्गामोक्षदात्ववगाहिता ॥ सर्वेन्द्रियाणांचापल्यंवासनाशक्तिसम्भवम् ॥ ४२ ॥ निर्घृणत्वंततो गङ्गा
 दर्शनात्प्रविनश्यति ॥ परद्रव्याभिकाङ्क्षित्वंपरदाराभिलाषिता ॥ ४३ ॥ परधर्मैरुचिश्चैवदर्शनादेवनश्यति ॥ यदृच्छालाभसन्तोषस्त्वधर्मेषुप्रव
 र्तते ॥ ४४ ॥ सर्वभूतसमत्वंचगङ्गायामज्जनाद्रवेत् ॥ यस्तुगङ्गांसमाश्रित्यसुखंतिष्ठतिमानवः ॥ ४५ ॥ जीवन्मुक्तस्स एवेहसर्वेषामुत्तमोत्तमः ॥
 गङ्गांसंश्रित्ययस्तिष्ठेत्तस्यकार्यंनविद्यते ॥ ४६ ॥ कृतकृत्यस्स वैमुक्तो जीवन्मुक्तश्च मानवः ॥ यज्ञोदानंतपोजप्यंश्राद्धंचसुरपूजनम् ॥ ४७ ॥ गङ्गा
 यांतुकृतंनित्यंकोटिकोटिगुणंभवेत् ॥ अन्यस्थानेकृतंपापंगङ्गातीरेविनश्यति ॥ ४८ ॥ गङ्गातीरेकृतंपापंगङ्गास्नानेननश्यति ॥ आत्मनोजन्मनक्ष
 त्रेजाह्नवीसङ्गतेदिने ॥ ४९ ॥ नरःस्नात्वातुगङ्गायांस्वकुलंचसमुद्धरेत् ॥ आदरेणयथास्तौतिधनवन्तंसदानरः ॥ ५० ॥ सकृद्गङ्गांतथास्तुत्वाभवेत्स्व
 र्गस्यभाजनम् ॥ अश्रद्धयापिगङ्गायायोऽसौनामानुकीर्तनम् ॥ ५१ ॥ करोतिपुण्यवाहिन्यास्स वैस्वर्गस्यभाजनम् ॥ क्षितौभावयतोमर्त्यान्नागां
 स्तारयतेऽप्यधः ॥ ५२ ॥ दिवितारयतेदेवान्गङ्गात्रिपथगास्मृता ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतोवापिकामतोऽकामतोऽपिवा ॥ ५३ ॥ गङ्गायांचमृतोमर्त्यःस्वर्ग
 मोक्षंचविन्दति ॥ यागतियोग्युक्तस्यसत्त्वस्थस्यमनीषिणः ॥ ५४ ॥ सागतिस्त्यजतःप्राणान्गङ्गायांतुशरीरिणः ॥ चान्द्रायणसहस्राणियश्चरे

प० पु०
१९५ ॥

त्कायशोधनम् ॥ ५५ ॥ पानंकुर्याद्यथेच्छं च गङ्गाम्भःसविशिष्यते ॥ तावत्प्रभावस्तीर्थानां देवानां तु विशेषतः ॥ ५६ ॥ तावत्प्रभावो वेदानां यावन्ना
प्नोति जाह्नवीम् ॥ तिस्रः कोटयोऽर्धकोटी च तीर्थानां वायुरब्रवीत् ॥ ५७ ॥ दिवि भुव्यन्तरिक्षे च तानितं सन्ति जाह्नवि ॥ विष्णुपादाब्जसम्भूते गङ्गे त्रिपथगा
मिनि ॥ ५८ ॥ धर्मद्रवेति विख्याते पापं मे हर जाह्नवि ॥ विष्णुपादप्रसूता सिवैष्णवी विष्णुपूजिता ॥ ५९ ॥ ब्राह्मिणामेन सस्तस्मादाजन्ममरणान्तिका
त् ॥ श्रद्धया धर्मसम्पूर्णे श्रीमतारजसा च ते ॥ ६० ॥ अमृतेन महादेवि भागीरथि पुनीहि माम् ॥ त्रिभिः श्लोकवरैरेभिर्यः स्नायाज्जाह्नवीजले ॥ ६१ ॥ जन्म
कोटिकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ मूलमन्त्रं प्रवक्ष्यामि जाह्नव्या हरिभाषितम् ॥ ६२ ॥ सकृज्जपान्नरः पूतो विष्णुदेहे प्रतिष्ठति ॥ ६३ ॥ मन्त्रश्चायम् ॥ ॐ
नमो गङ्गायै विश्वरूपिण्यै नारायण्यै नमो नमः ॥ ६४ ॥ जाह्नवीतीरसम्भूतां मृदं मृधां विभार्तीयः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो गङ्गास्नानं विनानरः ॥ ६५ ॥
गङ्गाजलोर्मिनिर्धूतपवनं स्पृशते यदि ॥ स पूतः कल्मषाद्दोरात्स्वर्गं चाक्षयमश्नुते ॥ ६६ ॥ यावदस्थिमनुष्यस्य गङ्गातोये प्रतिष्ठति ॥ तावद्वर्षसहस्राणि
स्वर्गलोके महीयते ॥ ६७ ॥ पित्रोर्बन्धुजनानां च अनाथानां गुरोरपि ॥ गङ्गायामस्थिपातेन नरः स्वर्गान्नहीयते ॥ ६८ ॥ गङ्गां प्रतिवहेद्यस्तु पितृ
णामस्थिखण्डकम् ॥ पदे पदेऽश्वमेधस्य फलं प्राप्नोति मानवः ॥ ६९ ॥ धन्या जानपदाये च पशवः पक्षिकीटकाः ॥ स्थावरा जङ्गमाश्चान्ये गङ्गातीरसमा
श्रिताः ॥ ७० ॥ क्रोशान्तरमृताये च जाह्नव्या द्विजसत्तमाः ॥ मानवा देवतास्सन्ति इतरे मानवा भुवि ॥ ७१ ॥ गङ्गास्नानाय सङ्गच्छन्पथिसंश्रियते
यदि ॥ स च स्वर्गमवाप्नोति गङ्गास्नानफलं लभेत् ॥ ७२ ॥ गङ्गाजले प्रयास्यन्ति तं जीवाः पथियेमृताः ॥ कीटाः पतङ्गाश्शलभाः पादाघातेन गच्छताम्
॥ ७३ ॥ ये वदन्ति समुद्देशं गङ्गां प्रतिजनं द्विजाः ॥ ते च यान्ति परं पुण्यं गङ्गास्नानफलं नराः ॥ ७४ ॥ जाह्नवीये च निन्दन्ति पाषण्डैर्हतचेतसः ॥ ते यान्ति
नरकं घोरं पुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ ७५ ॥ दुःस्थो वापि स्मरन्नित्यं गङ्गेति परिकीर्तयन् ॥ पठन्स्वर्गमवाप्नोति किमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ७६ ॥ गङ्गागङ्गेतियो ब्रूया
द्योजनानां शतैरपि ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ७७ ॥ अन्धाश्च पङ्गवस्ते च वृथा भवसंमुद्भवाः ॥ गर्भपाताद्विपद्यन्ते ये गङ्गानगता नराः
॥ ७८ ॥ न कीर्तयन्ति ये गङ्गां जलतुल्या नराधमाः ॥ परान्नोपदिशन्ति स्म वातूलाश्चित्तविभ्रमाः ॥ ७९ ॥ न पठन्ति जना ये च तेषां शास्त्रं विनिष्फलम् ॥ गङ्गापुण्य
फलं विप्राः कुधियः पतिताधमाः ॥ ८० ॥ पाठयन्ति जना ये च श्रद्धयानि पठन्ति च ॥ गच्छन्ति ते दिवं धीरास्तारयन्ति पितृन्गुरून् ॥ ८१ ॥ पाथेयकं गच्छतां
यो वसुशक्त्या प्रयच्छति ॥ भागीरथ्यालभेत्स्नानं यः परान्नोपदिशति ॥ ८२ ॥ कर्तुः स्नानफलं विद्याद्विगुणं प्रेरकस्य च ॥ इच्छयानिच्छया चापि प्रेरणेना
न्यसेवया ॥ ८३ ॥ जाह्नवीयोगतः पुण्यां स गच्छेन्निरालयम् ॥ ८४ ॥ द्विजा ऊचुः ॥ गङ्गायाः कीर्तनं व्यासश्रुतं त्वत्तो विनिर्मलम् ॥ गङ्गाकस्मा

प्र.सू.सू.
अ० ६६

॥ १९५

त्किमाकाराकुतःसाह्यतिपावनी ॥ ८५ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुध्वंकथयाम्यद्यकथांपुण्यांपुरातनीम् ॥ यांश्रुत्वामोऽमार्गचप्राप्नोतिनरसत्तमः ॥ ८६ ॥ ब्रह्मलोकंपुरागत्वानारदोमुनिपुङ्गवः ॥ नत्वाविधिचपप्रच्छतूतंत्रैलोक्यपावनम् ॥ ८७ ॥ किंसृष्टेचत्वयानातसंमतंशम्भुकृष्णयोः ॥ सर्वलोकहितार्थायभुवःस्थानेसमीहितम् ॥ ८८ ॥ देवीवादेवताकावासर्वासामुत्तमोत्तमा ॥ यांसमासाद्यदेवाश्चदैत्यमानुषपन्नगाः ॥ ८९ ॥ अण्डजाःस्वेदजावृक्षायेचान्यउद्भिजादयः ॥ सर्वेयान्तिशिवंब्रह्मन्समग्रंविभवंध्रुवम् ॥ ९० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ सृजताचपुराप्रोक्तामायाप्रकृतिरूपिणी ॥ आद्याभवस्वलोकानांत्वत्तोभवंसृजाम्यहम् ॥ ९१ ॥ एतच्छ्रुत्वापरासाचसप्तधाचाभवत्तदा ॥ गायत्रीवाक्चस्वर्लक्ष्मीस्सर्वसस्यवसुप्रदा ॥ ९२ ॥ ज्ञानविद्याउमादेवीशक्तिबीजातपस्विनी ॥ वर्णिकाधर्मद्रवाचएतास्सप्तप्रकीर्तिताः ॥ ९३ ॥ गायत्रीप्रभावेदावेदात्सर्वस्थितंजगत् ॥ स्वस्ति स्वाहास्वधादीक्षाएतागायत्रिजाःस्मृताः ॥ ९४ ॥ उच्चारयेत्सदायज्ञंगायत्रीमातृकादिभिः ॥ क्रतौदेवाःस्वधांप्राप्यभवेयुरजरामराः ॥ ९५ ॥ ततस्तुधारसंदेवामुमुचुर्धरणीतले ॥ अथसस्यवतीपृथ्वीओषधीनांपराशुभा ॥ ९६ ॥ फलमूलैरसैर्भक्ष्यैर्जनाःसुस्थतराभवन् ॥ भारतीसर्वलोकानांचाननेमानसेस्थिता ॥ ९७ ॥ तथैवसर्वशास्त्रेषुधर्मोद्देशंकरोतिसा ॥ विज्ञानंकलहंशोकंमोहामोहंशिवाशिवम् ॥ ९८ ॥ तयाविनाजगत्सर्वयात्यतत्त्वमितिस्मृतम् ॥ कमलासम्भवश्चैववस्त्रभूषणसञ्चयः ॥ ९९ ॥ सुखंराज्यंत्रिलीकेतुततःसाहरिवल्लभा ॥ उमयाहेतुनाशम्भोज्ञानंलोकेषुसन्ततम् ॥ १०० ॥ ज्ञानमाताचसाज्ञेयाशम्भोरर्धाङ्गवासिनी ॥ वर्णिकाशक्तिरत्युग्रासर्वलोकप्रमोहिनी ॥ १ ॥ सर्वलोकेषुलोकानांस्थितिसंहारकारिणी॥देव्याचनिहतौपूर्वमसुरौमधुकैटभौ ॥ २ ॥ रुरुश्चापिहतोघोरःसवलोकपंरिश्रुतः ॥ सर्वदेवैकजेतारंसाजघ्नेमहिषासुरम् ॥ ३ ॥ निहतालीलयादेव्यायेऽसुरादैत्यपुङ्गवाः ॥ एवंवलानिदैत्यानांनिहत्यसर्वदातया ॥ ४ ॥ पालितंमोदितंचैवकृत्स्नमेतज्जगत्रयम् ॥ धर्मद्रवस्वरूपाचसर्वधर्मप्रतिष्ठिता ॥ ५ ॥ महतींतांसमालोक्यमयाकमण्डलौधृता ॥ विष्णुपादाब्जसम्भूताशम्भुनाशिरसाधृता ॥ ६ ॥ अस्माभिश्चत्रिभिर्युक्ताब्रह्मविष्णुमहेश्वरैः॥धर्मद्रवापरिख्याताजलरूपाकमण्डलौ॥७॥ वलियज्ञेषुसम्भूताविष्णुनाप्रभविष्णुना॥ छद्मनाछलितःपूर्ववलिर्बलवतांवरः॥८॥ ततःपादद्वयेनैवक्रान्तंसर्वमहीतलम् ॥ नभःपादश्चब्रह्माण्डंभित्त्वाममपुरःस्थितः ॥ ९ ॥ मयासम्पूजितःपादःकमण्डलुजलेनवै ॥ प्रक्षाल्यैवार्चितात्पादाद्धेमकूटेऽपतज्जलम् ॥ ११० ॥ तत्कूटाच्छङ्करंप्राप्यभ्रमतेसाजटास्थिता ॥ ततोभगीरथेनैवसमाराध्यशिवंभुवि ॥ १११ ॥ आनीयाराधितोऽनित्यंतपसागजपुङ्गवः ॥ तेनभित्त्वानगंवीर्यात्रिभिर्दन्तैःकृतंबिलम् ॥ ११२ ॥ ततस्त्रिविलगायस्मात्रिस्रोतालोकविश्रुता ॥ हरिब्रह्महरयोगात्पूतालोकस्यपावनी ॥ ११३ ॥ समासाद्यच

प० पु०
॥ १९६ ॥

तां देवीं सर्वधर्मफलं लभेत् ॥ पाठयज्ञपरैः सर्वैर्मन्त्रहोमसुरार्चनैः ॥ १४ ॥ सागतिर्न भवेन्नन्तोर्गङ्गासंसेवया च या ॥ धर्मस्य साधनोपायो ह्यतः परो न विद्यते ॥ १५ ॥ त्रैलोक्यपुण्यसंयोगात्तस्मात्तां ब्रजनारद ॥ १६ ॥ गङ्गातोयास्थिसंयोगात्सुतास्ते सगरस्य च ॥ स्वर्गताः पितृभिश्चैवं स्वपूर्वापरजैः सह ॥ १७ ॥ व्यास उवाच ॥ ततो ब्रह्मसुखाच्छ्रुत्वानारदो मुनिपुङ्गवः ॥ गङ्गाद्वारे तपः कृत्वा ब्रह्मणा सदृशोऽभवत् ॥ १८ ॥ सर्वत्र सुलभा गङ्गा त्रिषु स्थानेषु दुर्लभा ॥ गङ्गाद्वारे प्रयागे च गङ्गा सागरसङ्गमे ॥ १९ ॥ त्रिरात्रेणैकरात्रेण नरो याति प्रांगतिम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन सद्यो मुक्तिं विचिन्तयेत् ॥ २० ॥ ततो गच्छत धर्मज्ञाः ॥ विवां भागी रथीमिह ॥ अचिरेणैव कालेन स्वर्गमोक्षं प्रगच्छथ ॥ २१ ॥ विशेषात्कलिकाले च गङ्गामोक्षप्रदानृणाम् ॥ कृच्छ्राच्च क्षीणसत्त्वानामनन्तः पुण्यसम्भवः ॥ २२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ ततस्ते ब्राह्मणा हृष्टाः श्रुत्वा व्यासाद्विरंशुभाम् ॥ गङ्गायां तु तपस्तप्त्वा मोक्षमार्गं ययुस्तदा ॥ २३ ॥ यद्दं शृणुयान्मर्त्यैः पुण्याख्यानं नुत्तमम् ॥ सर्वतरति दुःखौघं गङ्गास्नानफलं लभेत् ॥ २४ ॥ सकृदुच्चारिते चैवं सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ दानं जप्यं तथा ध्यानं स्तोत्रं मन्त्रसुरार्चनम् ॥ २५ ॥ तत्रैव कारयेद्यस्तु स चानन्तफलं लभेत् ॥ तस्मात्तत्रैव कर्तव्यं जपहोमादिकं नरैः ॥ २६ ॥ अनन्तं च फलं प्रोक्तं जन्मजन्मसुलभ्यते ॥ २७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमेऽष्टोत्तरशतिकाध्याये गङ्गामाहात्म्यं नाम चतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरे पूर्वव्यासशिष्यो महासुनिः ॥ नमस्कृत्य गुरुं भीष्मसञ्जयः परिपृच्छति ॥ १ ॥ सञ्जय उवाच ॥ देवानां पूजनोपायं क्रमं ब्रूहि सुनिश्चितम् ॥ अग्रे पूज्यतमः कोऽसौ को मध्ये नित्यपूजने ॥ २ ॥ अन्ते च पूजा कस्यैव कस्य को वा प्रभावकः ॥ किं वा कंच फलं ब्रह्मन् पूजयित्वा लभेन्नरः ॥ ३ ॥ व्यास उवाच ॥ गणेशं पूजयेदग्रे त्वविघ्नार्थं परे त्विह ॥ विनायकत्वं मा प्रोतियथा गौरीसुतो हिसः ॥ ४ ॥ पार्वत्यजनयत्पूर्वसुतौ महेश्वरादिभौ ॥ सर्वलोकधरौ शूरो देवौ स्कन्दगणाधिपौ ॥ ५ ॥ तौ हृद्वा तु सुरास्सर्वे श्रद्धया परयान्विताः ॥ रुधयोत्पादितं दिव्यं तस्यै प्रादुस्तु मोदकम् ॥ ६ ॥ हृद्वा तु मोदकं ताभ्यामर्थिता जननी तदा ॥ ततस्तु विस्मिता देवी सुता वैवमभाषत ॥ ७ ॥ पार्वत्युवाच ॥ इदं तु मोदकं पुत्रौ देवैर्दत्तं मुदान्वितैः ॥ महाबुद्धीति विख्यातं रुधया परिनिर्मितम् ॥ ८ ॥ गुणं चास्य प्रवक्ष्यामि शृणु तं तु समाहितौ ॥ अस्यैवाग्राणमात्रेण अमरत्वं लभेद्भुवम् ॥ ९ ॥ सर्वशास्त्रार्थतत्त्वज्ञः सर्वशास्त्रास्त्रकोविदः ॥ निपुणः सर्वतन्त्रेषु लेखकश्चित्रकृत् सुधीः ॥ १० ॥ ज्ञानविज्ञानतत्त्वज्ञः सर्वज्ञो नात्र संशयः ॥ पुत्रौ धर्मादधिकतां प्राप्य सिद्धिं शतं व्रजेत् ॥ ११ ॥ यस्तस्य वै प्रदास्यामि पितुस्ते सम्मतं त्विदम् ॥ १२ ॥ व्यास उवाच ॥ श्रुत्वा मातृमुखा देवं वचः परमकोविदः ॥ स्कन्दस्तीर्थययौ सद्यः सर्वत्रिभुवनस्थितम् ॥ १३ ॥ बर्हिणं स्वं समारुह्य त्वभिषेकः कृतः क्षणात् ॥ पितरौ प्रदक्षिणं कृत्वा लम्बोदरधरसुधीः ॥ १४ ॥ तत एव मुदा युक्तः पित्रोरेवाग्रतः स्थितः ॥ पुरतश्च तथा स्क

प्र.सू.सं.
अ. ६६

॥ १९६ ॥

न्दोमेदेहीतिब्रुवन्स्थितः ॥ १५ ॥ ततस्तुतौसमीक्ष्याथपार्वतीविस्मिताब्रवीत् ॥ १६ ॥ पार्वत्युवाच ॥ सर्वतीर्थाभिषंकेस्तुसर्वदेवैर्नैस्तथा ॥
 सर्वयज्ञव्रतैर्मन्त्रैर्योगैरन्यैर्यमैस्तथा ॥ १७ ॥ पित्रोरर्चापरस्यैवकलांनार्हतिषोडशीम् ॥ तस्मात्सुतशतादेषोऽधिकःशतगुणैरपि ॥ १८ ॥ अतोद
 दामिहेरम्बेमोदकंदेवनिर्मितम् ॥ अस्यैवकारणादस्यअग्रेपूजामखेषुच ॥ वेदशास्त्रस्तवादौचनित्यंपूजाविधासुच ॥ १९ ॥ पार्वत्यासहभूते
 शोददौतस्मैवरंमहत् ॥ २० ॥ महादेवउवाच ॥ अस्यैवपूजनादग्रेदेवास्तुष्टाभवन्तुच ॥ २१ ॥ सर्वासामपिदेवानांपितॄणांचसमन्ततः ॥
 तोषोभवतुनित्यंचपूजितेऽग्रेगणेश्वरे ॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥ ततःसर्वेषुयज्ञेषुपूजयेद्गणपंद्भिजः ॥ कोटिकोटिगुणंतेषुदेवदेवीवचोयथा ॥
 ॥ २३ ॥ दत्त्वासर्वगुणंपुण्यंदेवदेव्यातथामुदा ॥ कृतंगणाधिपत्यंचसर्वदेवाग्रतस्तदा ॥ २४ ॥ तस्मात्प्राज्येषुयज्ञेषुस्तोत्रेषुनित्यपूजने ॥
 गणेशंपूजयित्वातुसर्वसिद्धिलभेन्नरः ॥ २५ ॥ एवंज्ञात्वातुदेवैस्तुदयितप्राप्तिकाम्यया ॥ पूजितश्चाथसर्वैस्तुस्वर्गमोक्षार्थतोभ्रुवम् ॥ २६ ॥ नक्ता
 हारश्चतुर्थ्यातुपूजयित्वागणाधिपम् ॥ लिङ्गेवाप्रतिमाचित्रेदेवःपूज्योभवेद्यदि ॥ २७ ॥ गणाधिपनमस्तुभ्यंसर्वविघ्नप्रशान्तिद ॥ उमा
 नन्दप्रदप्राज्ञत्राहिमांभवसागरात् ॥ २८ ॥ हरानन्दकरध्यानज्ञानविज्ञानदप्रभो ॥ विघ्नराजनमस्तुभ्यंप्रसन्नोभवसर्वदा ॥ २९ ॥ कृतोपवासो
 गणपंपूजयेद्योनरोमुदा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःसुरलोकेमहीयते ॥ ३० ॥ स्तोत्रंतस्यप्रवक्ष्यामिनामद्वादशकंशुभम् ॥ ओंनमोगणपतयेमन्त्रणपउ
 दाहृतः ॥ ३१ ॥ गणपतिर्विघ्नराजोलम्बतुण्डोगजाननः ॥ द्वैमातुरश्चहेरम्बएकदन्तोगणाधिपः ॥ ३२ ॥ विनायकश्चारुकर्णःपशुपालोभवात्म
 जः ॥ द्वादशैतानिनामानिप्रातरुत्थाययःपठेत् ॥ ३३ ॥ विश्वंतस्यभवेद्दृश्यंनचविघ्नंभवेत्क्वचित् ॥ महाप्रेताश्शमयान्तिपीड्यतेव्याधिभि
 र्नच ॥ ३४ ॥ सर्वपापाद्विनिर्मुक्तोह्यक्षयंस्वर्गमश्नुते ॥ ३५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेगणपतिस्तोत्रंनामपञ्चषष्ठितमोऽध्यायः ॥
 ॥ ६५ ॥ व्यासउवाच ॥ पुनरन्यत्प्रवक्ष्यामिस्तोत्रंगणाधिपस्यच ॥ सर्वसिद्धिकरंपूतंसर्वाभीष्टफलप्रदम् ॥ १ ॥ एकदन्तंमहाकायंतप्तका
 श्रनसन्निभम् ॥ लम्बोदरंविशालाक्षंवन्देऽहंगणनायकम् ॥ २ ॥ मुञ्जकृष्णाजिनधरंनागयज्ञोपवीतकम् ॥ बालेन्दुकलिकामौलिवन्देऽहंगणनायकम्
 ॥ ३ ॥ सर्वविघ्नहरंदेवसर्वविघ्नविवर्जितम् ॥ मृषकोत्तममारुह्यदेवासुरमहाहव ॥ योद्धुकामंमहाबाहुंवन्देऽहंगणनायकम् ॥ ४ ॥ अम्बिकाह
 दयानन्दंमातृकापरिवेष्टितम् ॥ भक्तिप्रियंमदोन्मत्तंवन्देऽहंगणनायकम् ॥ ५ ॥ चित्ररत्नविचित्राङ्गंचित्रमालाविभूषणम् ॥ कामरूपधरंदेवव
 न्देऽहंगणनायकम् ॥ ६ ॥ गजवक्त्रंसुरश्रेष्ठंचारुकर्णविभूषितम् ॥ पाशाङ्कुशधरंदेवंवन्देऽहंगणनायकम् ॥ ७ ॥ यक्षकिन्नरगन्धर्वैःसिद्धविद्याधरैस्सदा॥

प० पु०
१९७ ॥

स्तूयमानं महादेवं वन्देऽहं गणनायकम् ॥ ८ ॥ गणाष्टकमिदं पुण्यं भक्तितोयः पठेन्नरः ॥ सर्वसिद्धिमवाप्नोति रुद्रलोके महीयते ॥ ९ ॥ ननिः
स्वतां तथाभ्येतिसप्तजन्मसु मानवः ॥ यद्दं पठते नित्यं महाराजो भवेन्नरः ॥ १० ॥ वश्यं करोति त्रैलोक्यं पठनाच्छ्रवणादपि ॥ स्तोत्रं परं महा
पुण्यं गणपस्य महात्मनः ॥ ११ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे गणपतिस्तोत्रं नाम पट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ व्यास उवाच ॥
नान्दीमुखेषु सर्वेषु पूजयेद्योगाधिपम् ॥ तस्य सर्वो भवेद्दृश्यः पुण्यं भवति चाक्षयम् ॥ १ ॥ गणानां त्वेति मन्त्रेण सर्वयज्ञघटेषु च ॥ सर्वसिद्धिमवाप्नो
ति स्वर्गमोक्षलभेन्नरः ॥ २ ॥ मृन्मये प्रतिमायां च चित्रे चाथ दृष्टमये ॥ द्वारदारुणि पात्रे च हेरम्बं लेखयेद्बुधः ॥ ३ ॥ अन्यस्मिन्नपि देशे
तु सततं दृष्टिगोचरे ॥ स्थापयित्वा तु हेरम्बं शक्त्या यः पूजयेद्बुधः ॥ ४ ॥ तस्य कार्याणि सिद्ध्यन्ति दयितानि समन्ततः ॥ न विघ्नं जायते
किञ्चित्त्रैलोक्यं वशमानयेत् ॥ ५ ॥ विद्यार्थी लभते विद्यां वेदशास्त्रसमुद्भवाम् ॥ अन्यांश्च शिल्पिविद्यां च विजयां स्वर्गदायिनीम् ॥ ६ ॥ धनार्थी वि
पुलं वित्तं कन्यां साध्वीं मनोरमाम् ॥ ऐश्वर्यधर्मसाध्यं च तनयं कुलमोक्षदम् ॥ ७ ॥ नरोगैः पीड्यते कश्चिन्नरः प्रेतयोनिभिः ॥ शृङ्गिभिर्नापिरक्षोभिर्वि
द्युद्भिर्वनतस्करैः ॥ ८ ॥ न गजाकुप्यति गृहे न च मारी प्रवर्तते ॥ न दौर्भिक्षं न दौर्बल्यं पूजयित्वा विनायकम् ॥ ९ ॥ अभिप्रेतार्थसिद्धयर्थं पूजितो यस्सु
रेपि ॥ सर्वविघ्नच्छिदेतस्मै गणाधिपतये नमः ॥ १० ॥ मन्त्रश्चायम् ॥ ॐ नमो गणपतये ॥ नारायणप्रियैः पुष्पैरन्यैश्चापि सुगन्धिभिः ॥ मोदकैः
फलमूलैश्च द्रव्यैः कालोद्भवैस्तथा ॥ ११ ॥ दधिदुग्धैः प्रियैर्वाद्यैरपि धूपसुगन्धिभिः ॥ पूजयेद्गणपतं यस्तु सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १२ ॥ विशेषात्तस्य लिङ्गे
तु यो ददाति वसुप्रियम् ॥ पूजोपकरणं वस्त्रं सर्वलक्षणं भवेत् ॥ १३ ॥ देशे च भारते वर्षे वनिता पूर्वसन्निधौ ॥ लौहित्यदक्षिणे तीरे लिङ्गरूपो विनायकः
॥ १४ ॥ हरगौरी समादेशाद्देवानां सम्मतेन च ॥ स्थितो लोकप्रशान्त्यर्थं सर्वविघ्नविनाशनात् ॥ १५ ॥ पूजयित्वा तु तं देवं शक्तितो द्रव्यसञ्चयैः ॥
विनायकत्वमाप्नोति वेदशास्त्रार्थपारगः ॥ १६ ॥ सकृत्प्रदक्षिणं कृत्वा दृष्ट्वा स्पृष्ट्वा तु मानवः ॥ अक्षयं लभते स्वर्गसदा देवैः प्रपूज्यते ॥ १७ ॥ संस
र्गिणां च म्लेच्छानां गत्यर्थं सुतपस्विनाम् ॥ पुत्रार्थं सर्वलोकानां तत्र शम्भुर्विनायकः ॥ १८ ॥ कृत्वा भिषेकं लौहित्ये स्पृशेद्यस्तु गणाधिपम् ॥ सप्तजन्मकृ
तात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः ॥ १९ ॥ न वै ध्वनं कार्पण्यं न शोकं न तु मत्सरम् ॥ विनायकं समासाद्य जन्मजन्मनिसंलभेत् ॥ २० ॥ पुनः सिद्धिं पुन
र्भोग्यं पुनः कीर्तिं पुनर्बलम् ॥ पूजयित्वा तु गणपतं नरस्य नात्र संशयः ॥ २१ ॥ अस्य पूजाम कृत्वा च सर्वाभीष्टं विनश्यति ॥ तत्र देवाश्च सुप्रीता ब्रह्मविष्णुह
रादयः ॥ २२ ॥ मोहाद्भ्रान्त्या च न कृतं हरिणा स्यात्तर्चनं पुनः ॥ ततो विघ्नं समुत्पन्नं देवगजस्य धीमतः ॥ २३ ॥ मघोनो गणपस्यैव पूजा विरहि

प्र.सू.सं.
अ० ६७

॥ १९७ ॥

तस्यच ॥ अथासुरैर्महावीर्यैर्हिरण्याक्षमुखैरेण ॥ २४ ॥ मघवातुजितोवीर्याद्विरण्याक्षेणवैतदा ॥ ततस्सुराश्चनिर्वीर्यायावद्वर्षशतंपुरा ॥ २५ ॥
 देवासुरैर्महायुद्धेसुराणांचपराजयः ॥ ततोदेवाधिदेवेतुशिवेदेवैर्निवेदितम् ॥ २६ ॥ देवाउचुः ॥ भगवन्नसुरैर्नोहिजितंराज्यंगतामखाः ॥ २७ ॥ व्यास
 उवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरेशम्भुर्देवान्वचनमब्रवीत् ॥ २८ ॥ शम्भुरुवाच ॥ हेरम्बायवरोदत्तउमयाप्रीतयामया ॥ पूजयातेपरासिद्धिर्देवादीनांभवत्विति
 ॥ २९ ॥ अवजानातियोमोहात्पुरुषस्तुमहोत्सवे ॥ नभवेत्तस्यसिद्धिश्चरणेचापिपराजयः ॥ ३० ॥ महामखेनयुष्माभिःपूजागणपतेःकृता ॥ हेल
 यानकृतामोहात्तस्मात्प्राप्तःपराजयः ॥ ३१ ॥ शीघ्रंगच्छतवैपुण्यांगणपस्यमहात्मनः ॥ पूजांकुरुतधर्मज्ञाजयस्तूर्णभविष्यति ॥ ३२ ॥ व्यासउवाच ॥
 ततोहरमुखाच्छ्रुत्वावचःक्षेमपरंहितम् ॥ प्रहृष्टाविबुधास्सर्वेगणपस्यपुरःस्थिताः ॥ ३३ ॥ देवाउचुः ॥ गणाधिपनमस्तुभ्यंसर्वदेवैकपालक ॥ स्व
 र्गभोगप्रदप्रीत्याहेरम्बत्वानताःस्मह ॥ ३४ ॥ जयदंसर्वयुद्धेषुसिद्धिदंसर्वकर्मसु ॥ महामायंमहाकायंहेरम्बत्वानताःस्मह ॥ ३५ ॥ एकदन्तंम
 हाप्राज्ञंलम्बतुण्डंविनायकम् ॥ देवंमहर्षिदेवानामिन्द्रस्यचनताःस्मह ॥ ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ एताःश्रुत्वागिरस्तेषांत्रिदशानांमहात्मनाम् ॥ विस्मितो
 गणपोदेवानिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ गणेशउवाच ॥ कुतोमेतरसास्तोत्रंपूजांकुरुथसाम्प्रतम् ॥ करिष्यामिंहितार्थंवेतूर्णकामंसमुच्यताम् ॥ ३८ ॥
 व्यासउवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरेसूरिःसुराणांयाजकःसुधीः ॥ उवाचवचनंस्मेरंबृहस्पतिर्विनायकम् ॥ ३९ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ दोषंमहर्षिदेवानामि
 न्द्रस्यचविनायक ॥ यत्तेपुरार्चनंयज्ञनकृतंतत्क्षमस्वनः ॥ ४० ॥ व्यासउवाच ॥ सुराचार्यगिरःश्रुत्वागणपोवाक्यमब्रवीत् ॥ ४१ ॥ गणेशउवाच ॥
 युष्माभिर्व्रियतांदेवावरोमत्तोहिवाञ्छितः ॥ ४२ ॥ व्यासउवाच ॥ ततःशक्रादयःसर्वेबृहस्पतिपुरोगमाः ॥ उचुर्गणपतिर्देवाजयोऽस्माकंभवत्विति
 ॥ ४३ ॥ देवानांवचनंश्रुत्वागणेशोऽवाक्यमब्रवीत् ॥ ४४ ॥ गणेशउवाच ॥ बाढमेवसुरश्रेष्ठाजयोवोभवतुद्रुतम् ॥ ४५ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोदेवगणा
 स्सर्वेहर्षनिर्भरमानसाः ॥ गणेशंपूजयामासुर्गन्धसारैस्तुमण्डनैः ॥ ४६ ॥ दिव्यधूपैःसुवस्त्रैश्चकुसुमैर्नन्दनोद्भवैः ॥ पारिजातादिभिःपुष्पैरन्यैर्देव
 मनोहरैः ॥ ४७ ॥ पूजितोगणपोदेवैरुवाचसुरसत्तमान् ॥ ४८ ॥ गणेशउवाच ॥ गच्छन्विबुधादेवंविष्णुमद्भुतसाहसम् ॥ सविधास्यतिवःका
 मंवाञ्छितंचततःसुराः ॥ ४९ ॥ व्यासउवाच ॥ स्वंस्वंरथंसमारुह्यगतास्तेहरिमव्ययम् ॥ पीताम्बरंनमस्कृत्यउचुर्देवगणामुदा ॥ ५० ॥ देवाउ
 चुः ॥ हरात्मजंतुसम्प्राप्यपूजयित्वागणाधिपम् ॥ आगतास्त्वत्सकाशंवैमहात्मन्नयकेशव ॥ ५१ ॥ व्यासउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुदेवानांवचनंहरिरव्य
 यः ॥ यथातथ्यमुवाचेदंहनिष्येदैत्यपुङ्गवान् ॥ ५२ ॥ श्रुत्वावागमृतंदेवानारायणमुखाच्च्युतम् ॥ हृष्टाश्चतमुदाविष्टांश्चैरिष्टैःसमर्चयन् ॥ ५३ ॥

पुनर्विष्णुवाचदेवानिन्द्रेपुरोगमान् ॥ ५४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ स्वस्वंबलंसमाहृत्यसजीभवतविज्वराः॥हनिष्येतान्दुराचारान्वलंचैवसमन्ततः॥
 अस्रवृन्दंतुसंगृह्ययंतिष्ठतनिर्भयाः ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच ॥ माधवस्यवचःश्रुत्वाप्रगताःसुरपुङ्गवाः ॥ विमानानिसमारुह्यसर्वेदिव्यासधारिणः
 ॥ ५६ ॥ देवानांहर्षवाक्यानिदैत्यचाराःश्रुतानिवै ॥ राजानंकथयामासुर्हिरण्याक्षमहाबलम् ॥ ५७ ॥ श्रुत्वादैत्यपतिस्तत्रचुकोपातिमहाबलः॥
 सचिवास्तुसमाहूयक्रुद्धोवचनमब्रवीत् ॥ ५८ ॥ दैत्यराजउवाच ॥ अधुनेन्द्रादिदेवाश्चनिखिलाःक्रूरबुद्धयः ॥ माधवंचपरीप्सन्तःशम्भो
 सर्वन्यवेदयन् ॥ ५९ ॥ कथंजयंचलप्स्यामोदैत्यवृन्देऽतिदारुणे ॥ त्रिपुरारिरुवाचेदंगणेशंयजतामगः ॥ ६० ॥ पूजयित्वातुतं देवंजेष्यथासुर
 दानवान् ॥ ततोदेवगणैर्हृष्टैःपूजितोगणनायकः ॥ ६१ ॥ गणाधिपेनतुष्टेनक्रूरोदत्तोवरोमहान् ॥ जेष्यथाद्यासुरान्सर्वास्ततोदेवामुदान्विताः ॥ ६२ ॥
 हरिंनिवेदयामासुरस्मद्वधपरीप्सवः ॥ हरेर्बाढमुपश्रुत्यरथिनःशस्त्रपाणयः ॥ ६३ ॥ युद्धार्थमधितिष्ठन्तिनिर्जरास्त्वभयामयि ॥ यस्ययाशक्ति
 रस्तीहदेवाज्जेतुंवदत्वलम् ॥ ६४ ॥ व्यासउवाच॥ततोराज्ञोवचःश्रुत्वामधुर्वचनमब्रवीत् ॥ ६५ ॥ मधुरुवाच ॥ जेष्यामिचहरिराजन्सहायंमेनियोजय ॥
 जितेनारायणेदेवाःसभयास्त्रिदशाधुवम् ॥ तस्मान्नारायणोऽस्माकंभागःसर्वपुरञ्जयः ॥ ६६ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोधुन्धुश्चसुन्दश्चकालकेयोमहा
 बलः॥सहायाश्चमधोस्तस्यजेष्यामोमाधवंनृप ॥ ६७ ॥ सर्वदैत्यबलेमुख्याश्चत्वारोदृढविक्रमाः॥कालमृत्युसमावीराःसर्वास्त्रिविधिपारगाः॥ ६८ ॥ बलस्त
 त्राब्रवीद्राक्यंयस्मिञ्जयउपस्थितः ॥ तंचजेष्यामिजिष्णुंचप्रतिज्ञामेदद्वानृप ॥ ६९ ॥ नमुचिश्चमुचिश्चैवभ्रातरौबलदर्पितौ ॥ उचतुस्तौनृपंद्वावां
 जेष्यावोवैबलाद्बलौ॥ ७० ॥ जम्भश्चैवाब्रवीद्राक्यमिन्द्रमिन्द्रपुरोगमान्॥जेष्यामिनात्रसन्देहोदैत्याभवतविज्वराः॥ ७१ ॥ त्रिपुरश्चाब्रवीद्राक्यंजेष्यामि
 चविनायकम्॥तावदूचेऽथसेनानीर्मयोदेवान्तकोबली॥ ७२ ॥ कुबेरंप्रतिरक्षोभिःसर्वाश्चैवहिरण्यकान्॥एतस्मिन्नन्तरेतन्नारदोमुनिसत्तमः ॥ ७३ ॥ गत्वो
 वाचहिरण्याक्षंजिष्णुदूतोऽहमागतः॥राज्यंत्यजस्ववाचानःप्राणेषुयदितेहितम् ॥ ७४ ॥ नचेद्युध्यस्वमामद्यनवागच्छरसातलम्॥ततःकोपादुवाचेदंनार
 दमुनिसत्तमम्॥ ७५ ॥ दैत्यराजउवाच ॥ अहिस्यस्त्वंब्राह्मणाद्यगच्छतूर्णममाग्रतः॥देवानांचविपत्तिंचकदनंनिधनंपुरः॥पश्यविप्रक्षणेनान्तंप्राप्तंहरिहरा
 दिकम्॥ ७६ ॥ व्यासउवाच॥एवमुक्त्वासदैत्येन्द्रोबलाध्यक्षानुवाचह॥ ७७ ॥ दैत्यराजउवाच॥सजीकृत्यबलंसर्वात्रथांश्चानयतद्रुतम्॥ ७८ ॥ व्यासउवाच॥
 दैत्यराजवचःश्रुत्वाबलाध्यक्षाःसमन्ततः॥बलान्याहूयसहसासन्त्रस्तास्तूर्णमागताः॥ ७९ ॥ कोटिकोटिसहस्राणिअक्षौहिण्योबलानिच ॥ एकैकस्यचवी
 रस्यवाहनानिमहान्तिच ॥ ८० ॥ स्यन्दनानिविचित्राणिगजोघ्राश्चखरानपि॥सिंहव्याघ्रलुलायांश्चसमारुह्ययुस्तदा ॥ ८१ ॥ वाद्यैःसर्वैश्चभूयिष्ठैः

सिंहनादैर्भयानकैः ॥ दिशस्तुपूरयामासुस्सिन्धुवेलाचलाधराः ॥ ८२ ॥ सर्वलोकाश्चवित्रेसुःसमुद्राश्चकम्पिरे ॥ देवदुन्दुभयोनेदुःसर्वदेवैःस
 मीरिताः ॥ ८३ ॥ वाद्यैश्चविविधैरन्यैर्वायुपूर्णैर्वनस्वनैः ॥ सर्वलोकाभयत्रस्तायेचत्रैलोक्यवासिनः ॥ ८४ ॥ भ्रष्टकामागताकाशंधोरंतीब्रंमहा
 हवम् ॥ परिवैःपाशशूलैश्चखड्गयष्टिपरश्वधैः ॥ ८५ ॥ शरैश्चनिशितैर्वोरैर्जघ्नुरन्योन्यमाहवे ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्दिशःसर्वानिरन्तरम् ॥ ८६ ॥
 विगृहेषुधरण्यांचपर्वतेषुजलेषुच ॥ देवस्थानेतथाकाशेपर्वताग्रेषुसानुषु ॥ ८७ ॥ गह्वरेषुमहारण्येतयोर्युद्धमवर्तत ॥ पुष्कलादिघनानांचवर्षधाराजलं
 यथा ॥ ८८ ॥ पतन्त्यस्त्राणिसेन्येषुशतशोऽथसहस्रशः ॥ केचित्पेतुःपृथिव्यांतुशरैःसम्भिन्नविग्रहाः ॥ ८९ ॥ शक्तिभिर्मुसलैश्चान्यैश्चक्रशूलपर
 श्वधैः ॥ पतिताःसम्मुखेशूरायुद्धेषुन्यायवर्तिनः ॥ ९० ॥ गच्छन्तिसुरसङ्घानिस्वाम्यर्थेयेत्वभीरवः ॥ येचान्येकातराःपापाहन्तारोविमुखात्रणे
 ॥ ९१ ॥ अन्यायेयेचयोद्धारस्तेयान्तियममन्दिरम् ॥ त्रिदिवस्थागजारोहाःसैन्धवस्थास्तथापरान् ॥ ९२ ॥ रथस्थांश्चरथारोहाःपदगांश्चपदा
 तयः ॥ परस्परंविनिघ्नन्तिशूरायुद्धाभिकाङ्क्षिणः ॥ ९३ ॥ मुदिताःसत्त्वसम्पन्नाधर्मिष्ठाबलसंवृताः ॥ केषांचिद्वाहवच्छिन्नामुसलेभिर्भ्रमस्तकाः
 ॥ ९४ ॥ केशाशिशरांसिवस्त्राणिनिपेतुर्धरणीतले ॥ मध्यच्छिन्नास्तथाभिन्नाःपेतुरुर्व्यामहाबलाः ॥ ९५ ॥ खड्गपातेस्तथाचोग्रैश्छिन्नभिन्नाःपर
 श्वधैः ॥ गामेवपतिताधीरादिव्यालङ्कारभूषिताः ॥ ९६ ॥ प्रदीप्तोऽभूद्धरादेशोवीरैर्नागैर्हयैरथैः ॥ विविधाभरणैर्नष्टैःपताकाभिश्चकेतुभिः ॥ ९७ ॥
 ततोवसुन्धरासर्वासशैलवनकानना ॥ रुधिरौघप्लुतातत्रविबुधासुरयोर्युधि ॥ ९८ ॥ क्रव्यादैर्बहुभिस्तत्रखादितोद्रव्यसञ्चयः ॥ लोहितंप्रचुरंपीतं
 रक्षोभिश्चवृकादिभिः ॥ ९९ ॥ अन्यैर्महागणैरेवक्षतजंपवनान्वितम् ॥ खादितंप्रीतिमद्भिश्चफेरुगृध्रगणैर्मुदा ॥ १०० ॥ एतस्मिन्नन्तरेसूरिःसुर
 पूज्योबृहस्पतिः ॥ मृतसञ्जीवनीविद्यांसुराणांसञ्जपाह ॥ १ ॥ विशाल्यकरणींदिव्यांब्रह्मविद्यामहाबलाम् ॥ ततोधन्वन्तरिर्विद्वान्सुरवैद्योमनो
 जवः ॥ २ ॥ औषधैस्तत्प्रयोगैश्चरणेपर्यटतेमुदा ॥ तत्रदेवाश्चजीवन्तियेमृताश्चमहाहवे ॥ ३ ॥ अत्रणावलसपन्नाःप्रयुध्यन्तिभृशंपुनः ॥ एवंशत
 सहस्रंतुगणंदैत्यस्यचोद्धतम् ॥ ४ ॥ पतितंपुण्ययोमाञ्चशरैर्निर्भिन्नकन्धरम् ॥ ततस्तुजयशब्देननन्दन्तिसिद्धचारणाः ॥ ५ ॥ ऋषयःखेचराश्चा
 न्येयेचैवाप्सरसांगणाः ॥ गीर्तिगायन्तिगन्धर्वाःशशंसुःपरमर्षयः ॥ ६ ॥ अथकूटोमहातेजादैत्यमुख्योमहाबलः ॥ कालकेयइतिख्यातःसेनानीर्दे
 त्यपस्यच ॥ ७ ॥ स्यन्दनस्थोमहावीर्योधनुरादायतत्रच ॥ जघानसुरसङ्घांस्तान्त्रतयामासभूतले ॥ ८ ॥ निरन्तरशरौघेनच्छादितंगगनंतदा ॥ निप
 तन्तिशराःसैन्येकोटिकोटिसहस्रशः ॥ ९ ॥ निपतन्तिततोदेवाःसंयुगेष्वनिवर्तिनः ॥ रुधिसेद्धारिणस्सर्वेसिद्धगन्धर्वकिन्नराः ॥ ११० ॥ विशिखैः

प० पु०
१९९ ॥

पीडितादेवानिपेतुर्धरणीतले ॥ केचिच्छरशतैर्भिन्नास्सहस्रैर्युतैस्तथा ॥ ११ ॥ पेतुर्व्यामहावीर्यायेरणेसुरपुङ्गवाः ॥ व्यथिताश्चाभवन्सर्वेस्यन्दनस्था
दिवौकसः ॥ १२ ॥ शरैःप्रव्यथितास्तेतुस्थातुंशक्तानसम्मुखे ॥ तेनावगाहितंसेन्यंगजेनेवसरोवनम् ॥ १३ ॥ शरैस्तस्यार्दितादेवावघ्नानलसम
प्रभैः ॥ नशेकुःसमरेस्थातुंमघवन्तययुस्तदा ॥ १४ ॥ चित्ररथइतिख्यातोदेवश्शस्त्रभृतांवरः ॥ ययौस्यन्दनमारुह्ययुद्धंप्रतिधनुर्धरः ॥ १५ ॥ अब्र
वीद्वचनंसोऽपिसेनान्यंतुमहासुरम् ॥ १६ ॥ चित्ररथउवाच ॥ यथाहंसिमहाशूरसुरसेनामुदांन्वितः ॥ सत्वंप्रशंसनीयश्चशूरोऽसिसुरसंमतः ॥ १७ ॥
हिरण्याक्षप्रियंकर्मकृतंयुद्धेत्वयाधुना ॥ इदानींममबाणैश्चगच्छस्वयममन्दिरम् ॥ १८ ॥ व्यासउवाच ॥ ततश्चकालकेयस्तुस्मितोवचनमब्रवीत् ॥
॥ १९ ॥ कालकेयउवाच ॥ पुरैवविजितोदेवगणःसर्वःप्रलीलया ॥ इदानींतुस्थितंयुद्धेबलंसर्वतुहेलया ॥ १२० ॥ यदितेनिधनेप्रीतिरस्तीहसुरपु
ङ्गव ॥ एभिस्त्वांनिशितैर्बाणैर्नयामियममन्दिरम् ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वापरमक्रुद्धोबाणमन्तकसन्निभम् ॥ जघानसमरेवीरस्त्रिभिश्चि
च्छेदसोऽम्बरे ॥ २२ ॥ पुनर्बाणांश्चसमरेयोजयित्वाद्भुतंरुपा ॥ जघानप्रचुरान्दैत्यास्तांश्चकर्त्तसलाघवात् ॥ २३ ॥ ततोऽन्योन्यंशरैस्तीक्ष्णैःका
लानलसमप्रभैः ॥ युद्धेधनुष्मतांश्चेष्टश्चिच्छेदभुविवेगतः ॥ २४ ॥ तद्युद्धमभवद्देवदैत्ययोर्धर्मतोभृशम् ॥ द्रष्टुकामागताःपार्श्वमृषिदेवाःसुरोरगाः
॥ २५ ॥ एवंशतसहस्राणिबाणानांविधृतानिच ॥ अन्योन्यंसमरेवीरौविजयायविरजतुः ॥ २६ ॥ अथक्रुद्धोमहातेजागन्धर्वाणांपतिस्तदा ॥ त्रि
भिर्बिभेदबाणैश्चलंलाटेहृदिपञ्चभिः ॥ २७ ॥ सप्तभिर्जठरेनाभौवस्तौतस्यसपञ्चभिः ॥ शरैःसम्पातितोदैत्योमुग्धःकश्मलतांगतः ॥ २८ ॥ शिथि
लीकृतचापश्चलेभेसंज्ञांचिराद्वली ॥ लब्धसंज्ञस्त्रिभिर्बाणैस्सविभेदसुरोत्तमम् ॥ २९ ॥ चकर्त्तधनुरस्त्रैश्चदैत्यराजस्यपश्यतः ॥ ततोबाणसहस्रैस्तुका
लान्तकसमप्रभैः ॥ १३० ॥ बिभेददैत्यसिंहंतुसुराणामुत्तमोबली ॥ हतचेताःसदैत्येन्द्रोबहुशोणितसंखवः ॥ ३१ ॥ विह्वलोबहुबाणार्तःशूलंज
ग्राहदानवः ॥ शूलहस्तस्यतस्यैवचतुर्भिस्तुरगाञ्शरैः ॥ ३२ ॥ हत्वाचपातयामासत्रिभिर्न्यन्तारमेवच ॥ जघानशूलमुर्वीस्थस्तोगन्धर्वसत्तमम्
॥ ३३ ॥ विचकर्त्तत्रिभिर्बाणैःशूलंचित्ररथोबली ॥ शूलंचनष्टकंदद्वाहतभोगमिवोरगम् ॥ ३४ ॥ गृहीत्वामुद्गरंघोरंप्रदुद्रावसुरंबली ॥ समुद्गरंसमा
यातंदैत्यसेनाधिपंतदा ॥ ३५ ॥ विचकर्त्तशिरोदेहादर्धचन्द्रेणसम्भ्रमात् ॥ सपपातमहीपृष्ठेसञ्चालवसुन्धरा ॥ ३६ ॥ ततोदैत्यगणाः
सर्वेविमुखाविप्रदुद्रुवुः ॥ १३७ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेकालकेयवधोनामसप्तषष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ व्यासउवाच ॥
भ्रातरंनिहतंदृष्ट्वाकालेयोनामदानवः ॥ चित्ररथंप्रदुद्रावधृत्वाबाणंसकार्मुकम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वाऽसुरंविधावन्तंकालमृत्युसमप्रभम् ॥ अरौत्सीतंमहावीर्यं

प्र.सू. लो.
अ०

॥ १९९ ॥

जयन्तःपाकशासनिः॥२॥ अब्रवीच्चमहातेजादैतेयंसुरसत्तमः ॥ तथ्यंधर्माभिसंयुक्तंलोकद्वयहितंध्रुवम् ॥३॥ जयन्तउवाच॥ शस्त्राभिघातदुःखार्तकश्म
लंचान्यसंयुतम्॥ प्रभग्रंचनिरस्तंचयोहन्तिसचबालिशः॥४॥ सुचिरंरौखंभुक्त्वातस्यदासोभवेच्चिरम्॥ तस्मान्माऽमुं प्रयुध्यस्वयुद्धधर्मस्थितोभव ॥५॥
व्यासउवाच ॥ जयन्तमब्रवीद्राक्ष्यंकालेयःक्रोधमुच्छ्रितः ॥६॥ कालेयउवाच॥ निहत्यभ्रातृहन्तारमथत्वांहन्मिसाम्प्रतम् ॥ ७ ॥ व्यासउवाच॥ ततस्तं
चासुरश्चेष्टकांलानलसमप्रभम् ॥ जयन्तोनिशितैर्बाणैर्जघानसुरसत्तमः ॥ ८ ॥ निचकर्त्तशरान्सोऽपित्रिभिर्विव्याधचासुरः ॥ ततःकोपसमाविष्टो
नाराचैर्दशभिस्तथा ॥ ९ ॥ शरांश्चिच्छिदतुस्तत्रविभिदतुश्चपरस्परम् ॥ स्यन्दनाच्चतयोरेवबहुसुखावशोणितम् ॥ १० ॥ यथावृष्टिगणंप्राप्यनदी
गैरिकवाहिनी ॥ तथातौचमहावीर्यौनक्षीणौनचकातरौ ॥ ११ ॥ नशर्मपरिलेभातेपरस्परजयेषिणौ ॥ अथतस्यचदैत्यस्यधनुश्चिच्छेदचेष्टुणा ॥
॥ १२ ॥ यन्तारंपञ्चभिर्बाणैःपातयामासभूतले ॥ अष्टाभिर्निशितैर्बाणैश्चतुरोऽश्वानपातयत् ॥ १३ ॥ शक्तिसद्गुह्यभूमिष्ठःकुमारंचजघानह ॥
आयान्तीवह्निकूटभांशरैश्चिच्छेदपञ्चभिः ॥१४॥ गदामादायवेगाच्चजयन्तंसजघानह ॥ गदयापीडितंसाश्वंसवरूथंसकूबरम् ॥ १५ ॥ पातयित्वा
धरण्यांचसिहनादंननादह ॥ लाघवात्सधरांगत्वागदापाणिरुपस्थितः ॥ १६ ॥ वज्रपाताद्यथाशब्दोलोकानांदुःसहोभवेत् ॥ तथातयोर्गदापातेश
ब्दःस्यात्तुमुहुर्मुहुः ॥ १७ ॥ एवंतयोर्गदायुद्धंयावदब्दचतुष्टयम् ॥ प्रभग्नेतेगदेस्वस्थौखड्गचर्मधराबुभौ ॥ १८ ॥ तदापदातिनोर्युद्धमद्भुतंलोमहर्ष
णम् ॥ दृष्ट्वाचविस्मयंजग्मुर्देवासुरमहोरगाः ॥ १९ ॥ खड्गपातैर्मुहूर्तान्तेतयोश्चिन्नेतुवर्मणी ॥ अभवत्खड्गयुद्धंचतयोर्युद्धातिशीलिनोः ॥ २० ॥
द्वाश्चदिशःसर्वाःप्रदुद्रुवुः ॥ २१ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेकालेयवधोनामाष्टपटितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ व्यासउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातु
दैत्येन्द्रोहिरण्याक्षोमहाबलः ॥ सरोषश्चातिताम्राक्षोह्यसुरानादिदेशह ॥ १ ॥ हिरण्याक्षउवाच ॥ स्वयंगच्छामियुद्धायदेवानांविजिघांसया ॥ नाग
अधिकंपूर्वसैन्याच्चतथ्शतगुणैरपि ॥ निरन्तरं तथाकाशंप्रययुर्युद्धकाङ्क्षिणः ॥ ४ ॥ ततोरुद्रास्ससाध्याश्चविश्वेचवसवस्तथा ॥ स्कन्दश्चगणपश्चैववि
ष्णुजिष्णुपुरोगमाः ॥ ५ ॥ सर्वेयोद्धुंगतास्तेचहृष्टारणसमुत्सुकाः ॥ एतस्मिन्नन्तरेयुद्धंदेवदानवयोरपि ॥ ६ ॥ नभूतंनश्रुतंपूर्वसर्वलोकभयङ्करम् ॥
शस्त्रास्त्रैर्बहुधायुक्तंशिशिरेणेवकाननम् ॥७॥ धरांस्वर्गौकआकाशंसंरुध्ययुद्धमाबभौ ॥ अन्योन्यंजघ्नुराकाशेतथान्योन्यमहीतले ॥८॥ शक्तिभिर्मु

प० पु०
२०० ॥

सलेर्भल्लैर्बहुभिःशरवृष्टिभिः ॥ दारुणैःखड्गपातैश्चतथाचक्रपरश्वधैः ॥ ९ ॥ अन्यायुधैश्चविविधैर्निर्जघ्नुस्तेपरस्पस्म ॥ अभवन्धोररूपाणिधरा
काशोऽव्ययानिच ॥ १० ॥ शस्त्रैःशरैरसृक्पातैःकङ्कवायसजम्बुकैः ॥ यथामुसलधाराभिर्घनावर्षन्तिलोहितम् ॥ ११ ॥ तथैवक्षतजैःस्रस्तैस्वाङ्गा
च्चदेवदानवाः ॥ केचित्पतन्तिमुह्यन्तिस्खलन्तिचहसन्तिच ॥ १२ ॥ मुञ्चन्तिचार्तनादांश्चसिंहनादंमुहुर्मुहुः ॥ केषांचिद्वाहवश्छिन्नाश्छिन्नपादास्त
थापरे ॥ १३ ॥ छिन्नपाश्वोदराःकेचिन्निपेतुःशतश्रेभुवि ॥ कोटिकोटिसहस्राणिगजवाज्यसुराणिच ॥ १४ ॥ अपतन्धरणीपृष्ठेरक्तौघेबहु
धाभुवि ॥ ततस्तुधरणीपृष्ठेत्वभवल्लोहितार्णवः ॥ १५ ॥ विपरीतास्तातो नद्यःसद्यस्तत्रविसुखुवुः ॥ तृणकाष्ठपरास्तत्रशक्तयोदारुसञ्चयाः ॥ १६ ॥
मुद्गरामुसलाःशूलामकराद्याभवन्तिच ॥ जयन्तिकाध्वजामीनाःकमठाश्चर्मकायकाः ॥ १७ ॥ शरादिभिर्महोष्टैश्चनिरुद्धाःप्रचुरैस्तथा ॥ केशचा
मरशैवालाःसम्पूर्णास्तास्ततस्ततः ॥ १८ ॥ पतद्भिश्चतथान्यैश्चविविधैःक्षतजार्णवः ॥ तदावसुन्धरासर्वासशैलवनकानना ॥ १९ ॥ रुधिरौघामहाघोरास
र्वलोकभयङ्करा ॥ स्कन्दस्यशक्तिपातेनगतादैत्यायमक्षयम् ॥ २० ॥ पर्शुनापरमेणैवअग्निनाग्निशिखैःशरैः ॥ वरुणस्यचपाशेनबद्धामग्रायमक्षये ॥
॥ २१ ॥ येषांपुत्रैश्चपौत्रैश्चपुरोगैःसचिवैस्तथा ॥ निपातिताश्चदैतेयाःशरशक्त्यष्टिवृष्टिभिः ॥ २२ ॥ ग्रहैश्चश्वसनैरेवयक्षगन्धर्वकिन्नरैःमहत्यागदया
चैवकुबेरेणचधीमता ॥ २३ ॥ घनानानिकरैर्वज्रैस्तुषारैर्विधुनेरितैः ॥ पन्नगानांविषधोरिदैत्याःपेतुर्धरातले ॥ २४ ॥ अन्यैश्चविविधैर्दैवैःकोटिकोटिस
हस्रशः ॥ पातिताःप्रययुस्सर्वेधरण्यांतुगतासवः ॥ २५ ॥ देहांस्त्यक्त्वादिव्यान्तिकेचिच्चयममन्दिरम् ॥ केचिद्गच्छन्तिपातालंपुण्यापुण्यप्रयोगतः ॥
॥ २६ ॥ एतस्मिन्नन्तरेवेदाञ्जलपुःपरमर्षयः ॥ स्वस्त्यस्तुब्राह्मणेभ्यश्चगोभ्यःस्त्रीभ्यस्तपस्विषु ॥ २७ ॥ प्रयुध्यमानेष्वन्येषुसाम्प्रतंसर्वजन्तुषु ॥ वि
बुधैरदितादैत्याःशेषाःपर्वतमाश्रिताः ॥ २८ ॥ प्रजग्मुश्चदिशःसर्वाःकातरारणभीरवः ॥ दैत्यव्यूहेप्रभग्नेत्रबलोनाममहाबलः ॥ २९ ॥ अर्दयामासदेवां
श्चसंयम्याग्निसमैःशरैः ॥ तस्यबाणार्दितादेवाबहवोबलदर्पिताः ॥ ३० ॥ पतिताधरणीपृष्ठेकेचिद्भग्नारणाजिरे ॥ दृष्ट्वातस्यमहत्कर्मदारुणलोकभीषणम्
॥ ३१ ॥ शशंसुर्कृषयोदेवास्तत्रशिष्टाःप्रचुक्रुशुः ॥ अथकुद्धोमहातेजाशशतक्रतुररिन्दमः ॥ ३२ ॥ जघानशरसन्दोर्हैर्बलंबलवतावरम् ॥ सोऽपि
कुद्धोबलौघे तथाशक्रंससम्भ्रमः ॥ ३३ ॥ रुधिरणावसित्काङ्गैर्प्रसृतेनमहाबलौ ॥ तौयथामाधवेमासिपुष्पितौकिंशुकद्रुमौ ॥ ३४ ॥ चक्राणिच
सहस्राणिशूलानिमुसलानिच ॥ निचखानरणेशक्रेचपलेचासुरोत्तमः ॥ ३५ ॥ तानिचक्राणिशूलानिनिचकर्त्तशरोत्तमैः ॥ सुरराट्सहस्राभ्रान्तोली
लयासमरेबली ॥ ३६ ॥ सचदैत्योमहातेजाःशक्त्याचैवपुरन्दरम् ॥ निजघानतदातूर्णगजस्थंचस्तनान्तरं ॥ ३७ ॥ तयाविनिहतःशक्रःप्रचचालग

प्र.सू.सं.
अ० ६४

॥ २०० ॥

जोपरि ॥ लब्धसंज्ञोगलेजिष्णुर्विभेददनुजक्षणात् ॥ ३८ ॥ रथसंस्थस्यहस्तौचधनुश्चिच्छेदचेषुणा ॥ चर्मतीक्ष्णध्वजंतस्यशरेणैकेनवीरहा ॥
 ॥ ३९ ॥ चतुर्भिर्निशितैर्बाणैर्विव्याधचतुरोहयान् ॥ शरेणैकेनसूतस्यशिरश्चिच्छेदतत्क्षणात् ॥ ४० ॥ छिन्नधन्वाहतरथोदताश्वोदतसारथिः ॥
 निपत्यमूर्च्छितःपृथ्व्यांसुहृतांमृत्युमापसः ॥ ४१ ॥ अथकुद्धोमहादैत्योनमुचिःसुरदर्पहा ॥ गदामादायसहसासजघानमहागजम् ॥ ४२ ॥
 यथामेरुगिरेःशृङ्गेवज्रपातोभवेद्ध्रुवम् ॥ तथैवचमहाशब्दोद्भवलोमहर्षणः ॥ ४३ ॥ प्रहारेणार्दितःपद्मीसञ्चालसविह्वलः ॥ रुधिरेणावसिक्ता
 ज्ञोविमुखोवेदनातुरः ॥ ४४ ॥ शतक्रतुंविधावन्तिशतशोऽथसहस्रशः ॥ अर्धचन्द्रैःक्षुरप्रैश्चचिच्छेदपाकशासनः ॥ ४५ ॥ जन्तुभिस्तस्यमायाभि
 रदितास्सुरपुङ्गवाः ॥ भूमौनिपतिताःकेचित्केचित्सुतारथोपरि ॥ ४६ ॥ दृष्ट्वातस्यमहत्कर्ममाधवोविशिखांस्तथा ॥ जन्तुभूतान्सचक्रेणचिच्छेददेह
 लग्नकान् ॥ ४७ ॥ ततोजिष्णुस्त्रिभिर्बाणैःपातयामासभूतले ॥ पृथिव्यांपतितोदैत्योमूर्च्छितःस्खलितःपुनः ॥ ४८ ॥ दधारमुद्गरंघोरंशक्रंहन्तुस
 मुद्यतः ॥ ततोजघानमघवाकुलिशेनमहासुरम् ॥ ४९ ॥ सपपातमहीपृष्ठेक्षतवक्षामहाबलः ॥ साधुसाध्वितिदेवाश्चसिद्धाश्चैवमहर्षयः ॥ ५० ॥
 अपूजयंस्तदाशक्रं बहुभिःपुष्पवृष्टिभिः ॥ ततोदैत्यगणाःसर्वेभीतास्तत्रप्रदुदुबुः ॥ ५१ ॥ गीतंगायन्तिगन्धर्वाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ५२ ॥ इति
 श्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेवलनमुचिवधोनामैकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ व्यासउवाच ॥ बलंचनिहतंदृष्ट्वानमुचिचस्वकाग्रजम् ॥
 मुचिस्तत्राब्रवीद्वाक्यंन्येष्टोमेसूदितस्त्वया ॥ १ ॥ परोक्षेणाधुनात्वांचशरेनेष्यामिभास्करिम् ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ तमब्रवीन्महातंजाःशक्रः
 सर्वसुरार्चितः ॥ ३ ॥ शक्रउवाच ॥ भ्रातुस्तेधर्मपन्थानमिदानींलप्स्यसेध्रुवम् ॥ वद्वेरुष्णमविज्ञायप्रमोहाच्छलभायथा ॥ सहसाप्रविशन्त्यग्नि
 तथामांयोद्धुमिच्छसि ॥ ४ ॥ व्यासउवाच ॥ एवंब्रुवाणमिन्द्रंचजघानविशिखैस्त्रिभिः ॥ सचिच्छेदत्रिभिर्बाणैःशक्रःपरपुरञ्जयः ॥ ५ ॥ ततोजघानदश
 भिरिन्द्रमैरावणंत्रिभिः ॥ सप्तभिर्मार्तलिछित्वानादैरुच्चैर्ननादह ॥ ६ ॥ शक्रंप्रतिपुनर्दैत्योभ्रामयामाससम्भ्रमात् ॥ आयसीतांगदांकोपान्महा
 बलपराक्रमः ॥ ७ ॥ ततस्तुलाघवाच्छक्रोजघानकुलिशेनहि ॥ भिदुरस्यावपातेनगतासुर्निपपातह ॥ ८ ॥ दनुजस्यप्रपातेनसञ्चालवसुन्धरा ॥
 देवाःप्रचकुर्नृत्यानिद्यनवाविप्रदुदुबुः ॥ ९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेमुचिवधोनामसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ व्यासउवाच ॥
 तारेयोबलसम्पन्नःशक्रतुल्यपराक्रमः ॥ जघानविशिखैस्स्कन्दंपितृधातिनमाहवे ॥ १ ॥ ततस्स्कन्दोमहाबाहुर्हरितुल्यपराक्रमः ॥ विचकर्त
 शरांस्तांस्तान्निर्बिभेदशरोत्तमैः ॥ २ ॥ सदैत्यस्सहसास्कन्दंछादयामासमार्गणैः ॥ असम्भ्रान्तःप्रचिच्छेदविशाखोविशिखैस्तदा ॥ ३ ॥ तारे

प० पु०
२०१ ॥

योऽग्निशरैःस्कन्दंजघानरणमूर्धनि ॥ विशिखंभिदुरप्रख्यं चखानहरनन्दने ॥ ४ ॥ वैश्वानरेणसेनानीस्तत्रसम्पर्यवारयत् ॥ रौद्रमस्रं पुनर्देत्यः प्रेषया
मासतंप्रति ॥ ५ ॥ तन्निरस्तंकृतंतेनबाणेनास्फालितेनच ॥ अघोरंप्राक्षिपदैत्योघोररूपसुदारुणम् ॥ ६ ॥ भूधराविटपार्सिहास्तथासर्पादयः
शराः ॥ धावन्तिपार्वतीपुत्रंकोटिकोटिसहस्रशः ॥ ७ ॥ छित्त्वातांस्तुशरान्स्कन्दोविभेददैत्यपुङ्गवम् ॥ आपादंशीर्षपर्यन्तंशरैरभ्यर्कसन्निभैः
॥ ८ ॥ स्वर्णपुङ्खाःशरालग्नादेहेदैत्यपतेर्भृशम् ॥ रेजुस्तेस्वर्णशकलायथाकृष्णशिलोच्चये ॥ ९ ॥ तस्यदेहात्ततश्चैवबहुसुखावशोणितम् ॥ यथाच
माधवेमासिपुरुषपुष्पशमीतरुः ॥ १० ॥ स्यन्दनाधश्चराश्चाश्चशिशियरेभूमिलग्नकाः ॥ अथकुद्धोमहादैत्यःशूलभीमंचदारुणम् ॥ ११ ॥ धृत्वातं
प्रतिचिक्षेपकालमृत्युसमप्रभम् ॥ पार्वतीनन्दनेनापिशूलंपाशुपतेनह ॥ १२ ॥ क्षिप्तंतेनकृतंदग्धंमुहूर्तेनरणाजिरे ॥ पुनःशक्तिमुमोचाथब्रह्मदत्तान्तु
दानवः ॥ १३ ॥ शूलंप्रतिजघानाथशतकूटसमप्रभम् ॥ ततोऽस्त्रेवब्रसङ्काशेजघंटातेवियत्यपि ॥ १४ ॥ तयोस्सवीर्ययोरस्त्रेधरण्यांप्रणिपेततुः ॥
ततोदैत्यपतिःस्कन्दंशरैरग्निशिखोपमैः ॥ १५ ॥ अर्दयामाससहसाधनधारेवपर्वतम् ॥ तांस्तुच्छित्त्वामहाबाहुःसेनानीश्चापमस्यवै ॥ १६ ॥
विचकर्तार्धचन्द्रेणतथायन्तुःशिरोमहत ॥ तथाश्चान्वहुभिर्बाणःपातयामासभूतले ॥ १७ ॥ गृहीत्वामुसलंवेगात्सदुद्रावस्थलेगुहम् ॥ जघानतेन
दैत्येन्द्रःशिखिनंशिखिवाहनम् ॥ १८ ॥ ततोमोहंगतोवर्हीप्रचकम्पेमुहुर्मुहुः ॥ ततःस्कन्दःपुनस्तंचजघानासुरपुङ्गवम् ॥ १९ ॥ प्रचिच्छेदासिना
वेगान्मुसलंचातिदारुणम् ॥ तारेयःशक्तिमादायजघानक्रौञ्चदारणम् ॥ २० ॥ सोऽपिशक्तिमुमोचाथअमोघांदुष्टघातिनीम् ॥ ततःसन्दह्यसा
शक्तिर्विश्वप्रलयकारिणी ॥ २१ ॥ यमदण्डसमातंचभित्त्वापुनर्गुहंगता ॥ सगतासुःपपातोव्यांचालयंश्चवसुन्धराम् ॥ २२ ॥ पुष्पधूपादिभिःस्कन्दः
सर्वदेवैःप्रपूजितः ॥ २३ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणप्रथमेसृष्टिखण्डेतारेयवधोनामैकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोदेवान्तकोदैत्योव्य
नदत्समरंप्रति ॥ रणंचकारधर्मेणसन्दष्टौष्टपुटोबली ॥ १ ॥ सगत्वाचाब्रवीद्वाक्यंसर्वलोकविगार्हितम् ॥ २ ॥ देवान्तकउवाच ॥ नजानासिमहद्धर्मदुष्ट
मोहाद्यथाक्रमम् ॥ पापपुण्यप्रयोगेणनिग्रहानुग्रहेप्रभुः ॥ ३ ॥ अहंचनिर्मितोधात्राकरोमितवशासनम् ॥ नजानासियतोधर्मकालमृत्युपुरःसरः ॥ ४ ॥
नरोगोनजराकालोनमृत्युर्नचकिङ्करः ॥ धर्मात्प्रचलितःकर्मीकष्टयातिदिवानिशम् ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ उक्त्वाचैवंमहावीर्ययमंधर्मेकसाक्षिकम् ॥
सजघानत्रिभिर्बाणैःकालमृत्युसमप्रभैः ॥ ६ ॥ प्रचिच्छेदसधर्मात्मातेत्वन्त्यैर्विशिखैस्त्रिभिः ॥ ततस्तृच्चैःशरैःप्राज्यैर्युगान्तानलसप्रभैः ॥ ७ ॥ निजघा
नयमंसङ्ख्येसचिच्छेदशरैःशरान् ॥ एतस्मिन्नन्तरेकुद्वौपरस्परजयैषिणौ ॥ ८ ॥ जघ्नतुःसमरेऽन्योन्यंमहाबलपराक्रमौ ॥ अहोरात्रंतयोर्युद्धमवर्ततसु

प्र.सू.ख.
अ० ७२

॥ २०१ ॥

दारुणम् ॥ ९ ॥ एतस्मिन्नन्तरेऽकुद्धः शक्त्या प्रशमनं रुषा ॥ बिभेद दैत्यशार्दूलो ह्यहङ्कारयुतो बली ॥ १० ॥ तामेवाथ रुषाधर्मो गृहीत्वा शक्तिकां द्रुतम् ॥
 निजघान तथैवामुंस्तनयोरन्तरेभृशम् ॥ ११ ॥ सविह्वलितसर्वाङ्गो मुखादागतशोणितः ॥ ततः कुद्धो महातेजा धृत्वा दण्डं सुदारुणम् ॥ १२ ॥ अमोघं पात
 यामास तस्य दैत्यस्य विग्रहे ॥ साश्वरथं तथा सूतं योद्धारं शस्त्रसञ्चयम् ॥ १३ ॥ चकार भस्मसात्तं च शमनः क्रोधमूर्च्छितः ॥ पतिते च तथा दैत्ये दुर्धर्षो नाम
 दानवः ॥ १४ ॥ शमनं शूलहस्तस्तु प्रदुद्राव जिघांसया ॥ शूलहस्तं समायान्तं वडवानलसन्निभम् ॥ १५ ॥ आससादरणे मृत्युः शक्तिहस्तोऽतिनिर्भयः ॥
 स च दृष्ट्वाऽसुरो मृत्युं शूलेनैव जघान ह ॥ १६ ॥ शक्तिं चैव ततो मृत्युः प्रचिक्षेप रणाजिरे ॥ संदह्य सहसा शूलं वद्विकूटसमप्रभम् ॥ १७ ॥ दैत्यस्य हृद
 यं भित्त्वा गतासा च धरा तलम् ॥ सरथः स पपातो व्यां शक्तिजर्जरविग्रहः ॥ १८ ॥ अथान्यो दुर्मुखो मृत्युं कृष्ट्वा पोमहाबलः ॥ खड्गचर्मधरः कालो रथ एव
 गतोऽभवत् ॥ १९ ॥ दृष्ट्वा तं विशिखैः प्राज्यैर्जघान स यमं रणे ॥ स चाप्लुत्य रथादेवो ह्यसिना च सकुण्डलम् ॥ २० ॥ शिरश्चिच्छेद सहसा पातयित्वा च भूतले ॥
 हतशेषं बलं सर्वं प्रदुद्राव दिशो दश ॥ २१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे देवान्तक दुर्धर्ष दुर्मुखवधो नाम द्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ व्यास उवाच ॥
 अथान्योनमुचिः कुद्धः स्यन्दनस्थो दिवौकसः ॥ विशिखैर्दयामास घोरैराशीविषोपमैः ॥ १ ॥ ततस्तु संयुगे देवाः सिद्धकिन्नरपन्नगाः ॥ न शक्नुव
 न्ति बाणानां वेगं सोढुं समन्ततः ॥ २ ॥ रथमुच्चैश्श्रवोऽश्वेन युक्तं मातलिने रितम् ॥ पुंरुहूतः समास्थाय प्रागमत्तं महाबलम् ॥ ३ ॥ दृष्ट्वा शक्रं महावीर्यं
 नमुचिर्दैत्यपुङ्गवः ॥ अब्रवीद्वासवं संख्येव च नसानुगे तदा ॥ ४ ॥ नमुचिरुवाच ॥ प्राकृतं निर्जरं हत्वा नयशोऽस्ति न च प्रियम् ॥ नलाभकृतकं वापि न जयस्तु पुर
 न्दर ॥ ५ ॥ तस्मात्त्वयि हतेऽत्रैव सर्वं भवति शाश्वतम् ॥ देवराज्यं प्रलप्स्यामि सुखं भोग्यं सुरालये ॥ ६ ॥ व्यास उवाच ॥ तमब्रवीन्महातेजाः शक्रः परपु
 ञ्रयः ॥ ७ ॥ इन्द्र उवाच ॥ शूरता वाक्यमात्रेण सर्वत्र सुलभां भवेत् ॥ महापराक्रमं यद्वा अस्तिते दानवा धम ॥ ८ ॥ दर्शय स्वाहवे वीर्यं पुरं नेष्यामि
 भास्करे ॥ ९ ॥ व्यास उवाच ॥ एतच्छृत्वा महातेजाश्चुकोप दैत्यपुङ्गवः ॥ पञ्चभिर्निशितैर्बाणैर्जघान सुरसत्तमम् ॥ १० ॥ तांस्तु चिच्छेद मघवाक्षु
 रप्रेः पञ्चभिर्दुतम् ॥ जग्मतुस्तौ महावीर्यौ समरे विजयैषिणौ ॥ ११ ॥ अन्योन्यं सहसा वगाच्छरैश्चिच्छिदतुः शरान् ॥ विभिदातेऽथ गात्राणि विशिखै
 र्भिदुरोपमैः ॥ १२ ॥ अत्यपूर्वकृतं कर्म ताभ्यामेवररणेभृशम् ॥ लाघवं शरसन्धानग्रहमोक्षेषु दुर्लभम् ॥ १३ ॥ दृष्ट्वा तु विस्मयं जग्मुर्देवा सुरगणा
 स्तदा ॥ एतस्मिन्नन्तरं दैत्यो मायास्त्रं प्रमुचोच ह ॥ १४ ॥ विशिखाः शतशस्तत्र विनिश्चेरुस्समन्ततः ॥ शक्रः कोपात्पुनः शीघ्रं धनुरुद्यम्य वीर्यवान्
 ॥ १५ ॥ जघान विशिखैरुग्रैः सर्वगात्रेषु सञ्ज्वलन् ॥ ततो मार्गणसाहस्रैरष्टभिस्त्वधिकं तथा ॥ १६ ॥ विभिदाते ततोऽन्योन्यं चिच्छिदाते परस्परम् ॥

ब० पु०
॥ २०२ ॥

शरीर्निरन्तराकाशंददृशुस्तत्रसंयुगे ॥ १७ ॥ निपतन्तिधरापृष्ठेखड्गपातैःसहस्रशः ॥ एवंसुदीर्घकालेतुगतेतस्मिन्महाहवे ॥ १८ ॥ मायासंदर्श
यामासकूरकृन्नमुचिस्तदा ॥ तामसंविषुलोकेषुकृतंस्यात्तुनिरन्तरम् ॥ १९ ॥ परस्परंनपश्यन्तिदेवासुरगणाभृशम् ॥ सूर्यचन्द्रग्रहाणांचवद्वीनांचदि
वौकसाम् ॥ २० ॥ तस्मिन्स्तमसिदुष्पारेगभस्तिर्नैवदृश्यते ॥ दैत्यस्यचततस्तूर्णशरीरग्निशिखोपमैः ॥ २१ ॥ विभग्नाःसर्वदेवाश्चशक्रधरणसंमु
खे ॥ शरीर्विभिन्नदेहास्तुनिपेतुर्धरणीतले ॥ २२ ॥ प्रभग्नाश्चापरेशूरास्संयान्तिचदिशोदश ॥ कूटंतस्यपरिज्ञायसर्वदेवार्चितोहरिः ॥ २३ ॥ सौम्य
मस्त्रंमुमोचाथदिविसूर्यशतप्रभम् ॥ विलम्बितंसमालोक्यशक्त्याचबहुघण्टया ॥ २४ ॥ जघानोरसिदैत्यस्यसपपातव्यथान्वितः ॥ चिरात्संलभ्य
संज्ञांचदैतेयःक्रोधमूर्च्छितः ॥ २५ ॥ गत्वावेगात्सुरश्रेष्ठमैरावतंदधारह ॥ त्रासयामाससुतरामिन्द्रस्यद्विरंदरुषा ॥ २६ ॥ धृत्वासतुगजंसेन्द्रंमुमोच
धरणीतले ॥ ततोभूमिगतःशक्रःकश्मलंचक्षणंगतः ॥ २७ ॥ अवप्लुत्यसदैत्येन्द्रो गजदन्तान्तरस्थितः ॥ शक्रंग्रहीतुकामस्यवधार्थयूथपस्वसः ॥
॥ २८ ॥ असिनाऽसुरमुख्यस्यशिरश्छित्त्वान्प्रपातयत् ॥ सर्वेप्रजहृषुर्देवागन्धर्वाललितंजगुः ॥ २९ ॥ मुदितास्तेचमुनयःस्तुवन्तिसुरसत्तमम्
॥ ३० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेद्वितीयनमुचिवधोनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ व्यासउवाच ॥ दिव्यंरथंसमास्थायधनुर्हस्तोव
लैर्युतः ॥ गत्वाचमाधवंसङ्ख्येदेवासुरगणाग्रतः ॥ १ ॥ क्रोधेनमहताविष्टोमधुर्निर्जरमर्दनः ॥ अत्रवीत्परुषंवाक्यमव्ययंहरिमीश्वरम् ॥ २ ॥ नाराय
णनजानासियुद्धधर्ममितःकथम् ॥ अन्यायादुर्वधोपायंकृत्वानष्टोनशोचसि ॥ ३ ॥ अनेनपङ्कयोगेनव्यवहारेकृतस्यच ॥ सुरत्वंचोपनष्टस्यादन्यसृष्टिं
करोम्यहम् ॥ ४ ॥ त्वामेवनिहनिष्यामिसहदेवगणैरिह ॥ इत्युक्त्वाधनुगदायजघानविशिलैर्विभुम् ॥ ५ ॥ माधवस्तान्बिभेदाथशरीर्वज्रसमप्रभैः ॥
बहुभिस्सर्वगात्रेषुजघानचमधुंततः ॥ ६ ॥ माययाच्छादितःसोऽभूदैत्यस्तंसुरसत्तमाः ॥ येवैशूराश्चरुद्राद्यास्त्रिदशास्सत्त्वधारिणः ॥ ७ ॥ देव्योना
नाविधाश्चापिसायुधावाहनान्विताः ॥ सेनान्योगणपादेवालोकेशहरविष्णवः ॥ ८ ॥ अन्येग्रहादयोदेवाःसर्वेयुध्यन्तिसङ्गताः ॥ विनष्टाश्चतदादेवा
मधोर्वैमाययाध्रुवम् ॥ ९ ॥ संमुखेविमुखेचैवशरशक्तवृष्टिवृष्टिभिः ॥ पतन्तिसहसादेवाभूमौशस्त्राभिपीडिताः ॥ १० ॥ एतस्मिन्नन्तरेविष्णुर्गृहीत्वाच
सुदर्शनम् ॥ असुरान्माययादेवाजघानरणमूर्धनि ॥ ११ ॥ अथतेपांशिरांस्येपच्छित्त्वाचैवसहस्रशः ॥ पातयामासदेवेशोदैत्यानांचदुरात्मनाम्
॥ १२ ॥ एवमन्यान्विभुर्दैत्यान्द्रावयामाससङ्गरात् ॥ तंदृष्ट्वा मुनयोदेवाःसर्वेविस्मयमाययुः ॥ १३ ॥ कर्णेकणेप्रजल्पन्तेदेवामुनिगणास्तथा ॥ १४ ॥
मुनिदेवाञ्जुः ॥ सदादेवैकगोप्ताचहरिरव्ययईश्वरः ॥ सर्वसाक्षीत्वयंदेवोदैत्यजिष्णुर्युगेयुगे ॥ १५ ॥ कथंहन्तिसुरान्सर्वान्कल्पान्तइहजायते ॥

प्र.सू.सं.
अ० ७४

॥ २०२ ॥

॥ १६ ॥ व्यासउवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरेदूरेमधुर्मायांप्रयोजिता ॥ हररूपधरोभूत्वाअब्रवीद्धरिमव्ययम् ॥ १७ ॥ मधुरुवाच ॥ दैत्यानामग्रतःपापरणे
 देवान्समन्ततः ॥ हत्वाकितेशिवंचाद्यधर्मकीर्तियशोगुणाः ॥ १८ ॥ महतोन्मत्तभावेननजानासिपरान्स्वकान् ॥ अतस्त्वानिशितैर्बाणैर्नयामियम
 सादनम् ॥ १९ ॥ व्यासउवाच ॥ एवमुक्त्वाशरैरुपैर्जघानकेशव्रणे ॥ निचकर्तेशरांस्तांस्तुमाधवोवाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥ माधवउवाच ॥ जानामि
 त्वारणेदैत्यंहंरूपधरंप्रियम् ॥ शूरंशूरविकर्माणंमधुंमायानियोजितम् ॥ २१ ॥ मिथ्यालोकंप्रदास्यामिपातयित्वारणाजिरे ॥ २२ ॥ व्यासउवाच ॥
 एतस्मिन्नन्तरेतीक्ष्णैःशरैर्विव्याधसंयुगे ॥ जटिलंवृषकेतुंचवृषभस्थंमहेश्वरम् ॥ २३ ॥ तयोर्युद्धमतीवासीद्देवदानवयोस्तदा ॥ परस्परंभिन्दतोश्चप्रा
 तान्प्राप्ताञ्शराञ्शरैः ॥ २४ ॥ क्षुरप्रेणधनुस्तस्यचिच्छेदहरिरव्ययः ॥ ततश्चपातयामासघोटकंवृषरूपिणम् ॥ २५ ॥ सदैत्यश्शूलहस्तोऽधप्रदुद्रावजग
 त्पतिम् ॥ भ्रामयित्वाततःशूलंजघानपरमेश्वरम् ॥ २६ ॥ त्रिभिश्चिच्छेदवाणैश्चशूलंकालानलप्रभम् ॥ ततःक्रूरोमहाबाहुर्मधुर्मायातिमायिकः
 ॥ २७ ॥ देवीरूपंसमास्थायसिंहस्थःप्रययौहरिम् ॥ शरैर्वहुविधैर्विष्णुंजघानैवाब्रवीद्वचः ॥ २८ ॥ मधुरुवाच ॥ स्वामीतुमेसुरश्रेष्ठत्वयैवपातितो
 युधि ॥ अहंत्वांचहनिष्यामिसुतौस्कन्दविनायकौ ॥ २९ ॥ व्यासउवाच ॥ उक्तवन्तंचदैतेयंजघानबहुमार्गणैः ॥ सपपातमहीपृष्ठेगतासुलोहितोद्गिरः
 ॥ ३० ॥ पितरौनिहतौदृष्ट्वामायाबद्धोमहाबलः ॥ स्कन्दःशक्तिसमादायप्रायाद्योधयितुंहरिम् ॥ ३१ ॥ ततोधाताऽब्रवीद्वाक्यंस्कन्दंमोहप्रपीडितम्
 ॥ ३२ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पश्यतेपितरौदूरेपश्यन्तौयुद्धमीदृशम् ॥ अन्तरिक्षेभ्रमन्तौचसंस्थितौलोकसाक्षिणौ ॥ ३३ ॥ व्यासउवाच ॥
 एतच्छ्रुत्वाततोदृष्ट्वातत्रैवान्तरधीयत ॥ ततोधुन्धुश्चसुन्धुश्चातरावतिदपितौ ॥ ३४ ॥ वधंप्रतिहरेर्युद्धेपेततुर्गरुडोपरि ॥ खड्गहस्तंचधुन्धुंच
 सगदंसुन्धुमेवच ॥ ३५ ॥ चिच्छेदनन्दकेनैकंगदयाऽसादयत्परम् ॥ पेततुस्तौधरापृष्ठेप्रवीरौक्षतविक्षतौ ॥ ३६ ॥ मधुस्तदागतस्तूर्णम
 न्तर्धानंतमोवृतः ॥ पातयामासविष्णौचमाययाशतपर्वतान् ॥ ३७ ॥ ततस्तान्पर्वतांश्छित्त्वातमसोऽन्तर्गतोयुधि ॥ क्रोधात्सुदर्शनेनैवशिरश्छि
 त्तवानिपातितः ॥ ३८ ॥ ततोब्रह्मादिभिर्देवैश्शम्भुनात्रिदशैरपि ॥ मधुमूदनइतिख्यातिर्विष्णोर्लोकेषुकारिता ॥ ३९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टि
 खण्डेमधुवधोनामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोवृत्रोमहातेजादैत्यानांप्रवरोयुधि ॥ दिग्गजाढ्यंसमारूढःप्राद्रवद्बलमूदनम्
 ॥ १ ॥ आगच्छन्तंततोवृत्रंशरैःकालानलप्रभैः ॥ विव्याधसर्वगात्रेषुद्विरदस्थोमहाहवे ॥ २ ॥ ततोवृत्रस्तुशीर्षंचजिष्णोरेवपतत्रिणा ॥ विव्याधसह
 सातेनसचचालमहाबलः ॥ ३ ॥ आत्मानंचसमाश्वास्यधनुरुद्यम्यवीर्यवान् ॥ ववर्षशरवर्षेणतस्यदैत्यस्यविग्रहे ॥ ४ ॥ शरांश्छित्त्वाविभेदाशु

पृ० पु०
॥ २०३ ॥

शरैराशीविषोपमैः ॥ शतक्रतुमहावीर्यः सर्वदेवाधिपंयुधि ॥ ५ ॥ ततः शरसहस्रेस्तुदैत्यं विव्याध देवराट् ॥ परस्परं शरायान्तिहेमरत्नविभूषिताः ॥ ६ ॥
सञ्चरन्ति यथावातावृत्ताश्शतसहस्रशः ॥ वियत्पथिशरायान्ति यथासप्ताश्वरश्मयः ॥ ७ ॥ एवं शरसहस्रेस्तु विभिदाते परस्परम् ॥ मनोजवसमाः शीघ्रा
गाढाः शिखरिणो यथा ॥ ८ ॥ बडवानलसंस्पर्शाः खगावचारभेदकाः ॥ तयोर्धनुष्मतोर्युद्धेशरास्तुल्यगुणान्विताः ॥ ९ ॥ एवं क्रमेण युद्धे च अहोरा
त्रमवर्तत ॥ महेन्द्रोद्भिरदंतस्य शूलेनैव जघान ह ॥ १० ॥ सनिपत्य महीपृष्ठे लाघवात्स्वरथं ययौ ॥ रथस्थस्तस्य देवस्य शक्त्या चैरावणं दृढम् ॥ ११ ॥
विभेदलाघवेनाशुवज्रेणैव महागिरिम् ॥ शुशुभे कम्पमानस्तु सेन्द्रः सचमहागजः ॥ १२ ॥ ततः शक्तिसमादाय आविध्यमघवाऽसुरम् ॥ विभेदोरसि
दैत्यस्य सपपातरथोपरि ॥ १३ ॥ क्षणात्संज्ञां समालम्ब्य सविनद्यपतत्रिणा ॥ विभेदसमरेशक्तं सततः कश्मलंगतः ॥ १४ ॥ इन्द्रः संज्ञां पुनः प्राप्य जघान
विशिखैः शितैः ॥ शतकोटिसमैर्बाणैरर्दितो व्यथयान्वितः ॥ १५ ॥ ततो वृत्रो महाशूलं प्राक्षिपन्निर्जरं श्वरे ॥ शाम्भवास्त्रेण देवेशो वैष्णवास्त्रं मुमोच ह
॥ १६ ॥ उभयोरम्बरे चास्त्रेव द्विकूटसमप्रभे ॥ अन्योन्यं जघनतुस्तत्र स्फुलिङ्गानि विमुञ्चती ॥ १७ ॥ स्पर्शने च स्फुलिङ्गानामुभयोः सेनयोर्भटाः ॥ न
शक्ताः सम्मुखे स्थातुं शलभाज्ज्वलने यथा ॥ १८ ॥ दग्धाः पेतुः पृथिव्यां च दिशस्सर्वाः प्रदुद्बुधुः ॥ देवदानवयोर्वीराः शून्यस्तत्राभवद्रणः ॥ १९ ॥ स्वस्व
मस्त्रं समाहूय चक्रतुः सुभृशं तथा ॥ अस्त्रं निरस्तकं दृष्ट्वा सदैत्यः क्रोधमूर्च्छितः ॥ २० ॥ मायया शैलसन्दोहमस्त्रं शक्रमुमोच ह ॥ बाणौघैः शैलसङ्घातं प्र
चिच्छेदरणे हरिः ॥ २१ ॥ अघोरं प्रासृज्य दैत्यः पुरुहूते महाबले ॥ कोटिकोटिसहस्राणि जन्तूनां प्रवराणि च ॥ २२ ॥ सिंहशार्दूलभल्लूकवृकव्याघ्रमहा
गजाः ॥ दन्दशूकादयः सत्त्वाः प्रधावन्ति सुरेश्वरम् ॥ २३ ॥ क्षुरप्रैरर्धचन्द्रैश्च भल्लैः शिलीमुखैस्तथा ॥ असम्प्राप्तान् प्रचिच्छेदमघवापरवीरहा ॥ २४ ॥
ततो वृत्रो महाबाहुर्धनुरुद्यम्य वीर्यवान् ॥ विभेदशरसाहसैर्वज्रकल्पैः शतक्रतुम् ॥ २५ ॥ छित्त्वा क्षुरप्रैश्शकश्च धनुस्तस्य च कर्तव्यम् ॥ मृतं चाश्वान् पृथिव्यां च
पातयामास सतत्क्षणात् ॥ २६ ॥ सकण्टकाङ्गदां भीमां सम्पूज्यासुरसत्तमः ॥ जघान पद्मिनः शीर्षं मोहादन्तीक्षितिययौ ॥ २७ ॥ सगदः सर्वदेवेशो धरणीं
समुपस्थितः ॥ ततस्तयोर्गदायुद्धमवर्तत मुहुर्मुहुः ॥ २८ ॥ तयोः प्रहरतोः शब्दो गदापातोद्भवो ध्रुवम् ॥ आवर्तपरिवर्तचक्रतुस्तौ पुनः पुनः ॥ २९ ॥
अधोर्ध्वं प्रहारं च पार्श्वयोरतिभीषणम् ॥ बभूवैवं तयोर्युद्धं लोकालोकभयङ्करम् ॥ ३० ॥ दृष्ट्वा देवगणाः सिद्धादानवा विस्मयंगताः ॥ युद्धचमानौ तुतौ
वीरौ मृत्युसंशयमागतौ ॥ ३१ ॥ देवदानववीराश्च द्रुपुनैव तदीशरे ॥ ईशब्रह्मादयः खेतुस्थिता द्रुपुतदद्भुतम् ॥ ३२ ॥ तयोर्दुर्कारशब्देन गदापातस्वनेन
च ॥ ऊर्ध्वोर्ध्वमगमच्छब्दोद्भवेन शनेऽपजायत ॥ ३३ ॥ भग्नगदे द्वयोरेव करः सम्पुटितस्तयोः ॥ एवं चैवार्धयामेन तयोरस्त्रे निपेततुः ॥ ३४ ॥ एतस्मि

प्र सृ खं
अ० ७५

॥ २०३ ॥

व्रन्तरेवीरौखङ्गचर्मधरौतदा ॥ प्रतियोद्धुंमहाघोरमाहवेसम्प्रचेरतुः ॥ ३५ ॥ निखिंशौविद्वुदुल्काभौतयोर्गात्रेचचर्मणी ॥ दृश्यंतेसर्वलोकैश्चलाघवा
 द्विस्मयंगतैः ॥ ३६ ॥ चिच्छिदातेतयोरेवचर्मणीबहुवर्णके ॥ भीष्मकंबलयुद्धंचतयोरेवंप्रवर्तते ॥ ३७ ॥ मण्डलंचक्रधन्वंचलाघवंचपरिप्लुतम् ॥
 वृत्रवासवयोर्युद्धंवृत्रवासवयोरिव ॥ ३८ ॥ केशान्वृत्रस्यउत्प्लुत्यसम्प्रधृत्यासिनाद्रुतम् ॥ शिरश्चिच्छेदसहसामघवारणमूर्धनि ॥ ३९ ॥ जयशब्द
 स्ततस्त्वासीद्देवानांचसमन्ततः ॥ प्रोत्फुल्लहृदयादेवामघवन्तमपूजयन् ॥ ४० ॥ देवदुन्दुभयोनेदुर्ननुतुश्चाप्सरोगणाः ॥ गीतंगायन्तिगन्धर्वाभुनयः
 स्तुतिपाठकाः ॥ ४१ ॥ भीताःपलायिताःसर्वेदैत्यास्त्यक्तायुधादिशः ॥ ४२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणंप्रथमेसृष्टिखण्डेवृत्रासुरवधोनामपञ्चसप्ततित
 मोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ व्यासउवाच ॥ चतुर्भिस्तुरगैर्जुष्टंरथंसूर्यसमप्रभम् ॥ त्रैपुरिःसंरुहोहाथाब्रवीद्वाक्यंगणाधिपम् ॥ १ ॥ त्रैपुरिरुवाच ॥ पिता
 मेनिहतःपित्रातवयस्माद्गणाधिप ॥ तस्मात्त्वामद्यविशिखैर्नयामियमसादनम् ॥ २ ॥ व्यासउवाच ॥ ततस्तमब्रवीद्देवोगणेशस्त्रिपुरात्मजम् ॥ ३ ॥
 गणेशउवाच ॥ तवतातेनदुष्टेनसुराणामहितंपुरा ॥ कृतंकर्ममहत्पापंश्रुतंनोजनकेनहि ॥ ४ ॥ पापकर्मरतंदुष्टंज्ञात्वाज्ञानबलेनच ॥ अवधीतंशरैकेन
 पितरंतंबलेनच ॥ ५ ॥ पङ्कात्प्रतारितोमोहात्प्रेषितोयममन्दिरम् ॥ त्वांचाहतत्पथंदैत्यप्रेषयामिक्षणादिह ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ उक्तवन्तंमहाप्राज्ञं
 सुराणांचगणाधिपम् ॥ विव्याधदशभिस्तीक्ष्णैःकालानलसमप्रभैः ॥ ७ ॥ ततःशरसहसैस्तुदैत्यंविव्याधसाहसात् ॥ यमदण्डसमैर्बाणैःशुरप्रैश्च
 शिलीमुखैः ॥ ८ ॥ कङ्कपत्रैर्महातीक्ष्णैर्वज्रानलसमप्रभैः ॥ विचकर्तशरांश्चास्यलम्बोदरःसुरार्चितः ॥ ९ ॥ पुनर्विव्याधविशिखैःसहसाभिदुरोपमैः ॥
 शरैर्दितसर्वाङ्गोमूर्च्छितस्त्वपतद्भुवि ॥ १० ॥ ततोभद्रश्चसौभद्रोभीषणोनिर्जरान्तकः ॥ स्वांस्वांगदांसमादायदुद्रुवुस्तंविनायकम् ॥ ११ ॥ युग
 पत्तेगदापातैर्निजघ्नुर्गणनायकम् ॥ लघवात्तुवृथाकृत्वागदास्तेषांमहाबलः ॥ १२ ॥ भद्रकस्यतुशीर्षेचाहनत्परशुनातदा ॥ सौभद्रस्योत्तमाङ्गंच
 असिनाग्रंनिपातितम् ॥ १३ ॥ भीषणस्यकुठारेणखड्गेननिर्जरान्तकम् ॥ मातयित्वाचहेरम्बोमहागिरिसमांस्तदा ॥ १४ ॥ चतुरोगणमुख्यांश्चअन्यां
 श्चापातयद्विषः ॥ ततःसंज्ञांसमालभ्यत्रैपुरिश्चासुरोत्तमः ॥ १५ ॥ समारुह्यरथंस्वंचजघानसुरसत्तमम् ॥ विशिखैरधर्चन्द्रैश्चक्षुरप्रैर्भल्लकैस्तथा ॥ १६ ॥ तांस्तु
 चिच्छेदधर्मात्मापुनर्विव्याधतंशरैः ॥ चतुर्भिःसैन्धवांश्चैवशरैकेनचसारथिम् ॥ १७ ॥ शरैःसम्पातयामासधरण्यांगणनायकान् ॥ लाघवात्तुरथंचान्यं
 गत्वात्रिपुरनन्दनः ॥ १८ ॥ विशिखैर्वज्रसङ्काशैःसंविभेदगणाधिपम् ॥ रुधिरेणावसिक्ताङ्गोरुषाघोरयमप्रभः ॥ १९ ॥ ललाटेचत्रिभिर्बाणैस्सप्तभिश्चस्तना
 न्तरे ॥ चतुर्भिर्नाभिदेशेचपञ्चभिर्मुष्टिमस्तके ॥ २० ॥ संविभेदमहाक्रोधोबलिनंशम्भुनन्दनः ॥ शरैर्दितसर्वाङ्गःसदैत्योरणमूर्धनि ॥ २१ ॥ कश्मलं

ब० पु०
२०४ ॥

परमंगत्वासम्पपातरथोपरि ॥ ततःसूतेनधीरेणअपनीतोरणाजिरात् ॥ २२ ॥ विमुखंनाहनच्छूरोविनायकःसुरार्चितः ॥ चिरात्संज्ञांसमालभ्यय
न्तारंचाब्रवीद्वचः ॥ २३ ॥ त्रैपुरिरुवाच ॥ गच्छसूतरणेभीरुंविनायकंहरात्मजम् ॥ २४ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोयन्ताब्रवीद्वाक्यंसत्पथ्यंचको
मलम् ॥ २५ ॥ सारथिरुवाच ॥ हरात्मजशरान्सोढुंकस्समर्थोरणाजिरे ॥ तस्मान्मोहगतस्त्वंचमयानीतःप्रभासुत ॥ २६ ॥ एतज्ज्ञात्वात्विदानींभो
यद्युक्तंतद्विधीयताम् ॥ २७ ॥ व्यासउवाच ॥ एतस्मिन्नन्तरेराज्ञाप्रेरितःकविसत्तमः ॥ औषधादिप्रयोगेणगजःसंज्ञामबोधयत् ॥ २८ ॥ अकारयच्छत
गुणप्राणंचजयमादिशत् ॥ प्राग्जलंमन्त्रितंदत्त्वारुरोधास्याङ्गकव्रणान् ॥ २९ ॥ सगजोदशनैरेवस्फोटयामासवैगिरिम् ॥ एवंशतसहस्राणिसैन्या
निसैन्यपालकान् ॥ ३० ॥ पातयामाससमितौगजःपरमदुर्जयः ॥ सदैत्यस्तस्यपृष्ठस्थःशरैःकालानलप्रभैः ॥ ३१ ॥ हत्वात्वपातयच्चोर्व्यामुख्य
मुख्यान्सुराधिपान् ॥ शरैस्तस्यतदादेवायमदण्डसमप्रभैः ॥ ३२ ॥ निपतन्त्विमहावीर्यारुधिरौघपरिप्लुताः ॥ यस्मिन्यस्मिन्मार्गेतुसदैत्यःसग
जोगतः ॥ ३३ ॥ तत्रतत्रचकाराशुभीषणंसञ्चितंशरैः ॥ गजेनपातिताःकेचिद्गजारोहेणचापरे ॥ ३४ ॥ वेगेनभ्रमणेनैवसुराःकेचित्प्रतापिताः ॥
एवंसुरगणाध्यक्षाःशस्त्रास्त्रैर्विविधैश्चतम् ॥ ३५ ॥ सगजंयुद्धनिर्भीतानिजघ्नुर्बहुभिःशरैः ॥ तथापितद्गजयोद्धुंनशक्तास्तेमहाबलाः ॥ ३६ ॥ क्षि
प्रंतांस्तुगजोदन्तैस्त्रैपुरोऽपातयच्छरैः ॥ नगतायेधरण्यांचदेवाजर्जरविग्रहाः ॥ ३७ ॥ शरण्यंगणपंजग्मुर्भीतास्तेवेदनानुराः ॥ देवानांकदनदृष्ट्वा
गणाधीशःप्रतापवान् ॥ ३८ ॥ सगजताडयामासवज्रानलस्रभैःशरैः ॥ सगजोवेगसरुद्धःशरेणचसमुत्थितः ॥ ३९ ॥ अथोतौद्रौशरैरेवविभिदा
तेपरस्पस्म ॥ उभौतौनर्दमानौचअन्योन्यंजयमैच्छताम् ॥ ४० ॥ शोणितैर्लिप्तसर्वाङ्गौवीरमुख्यौसुरासुरौ ॥ अथाखुंसगजोमत्तोविभेददशनैःस्वकैः
॥ ४१ ॥ आसुनाभिद्रुतोनागोघोरयुद्धंतयोःपरम् ॥ अधोर्ध्वंसविभागेचचतुर्भिर्बुद्धमद्भुतम् ॥ ४२ ॥ सशब्दंतुमुलंयुद्धंसर्वलोकभयङ्करम् ॥
दशनैर्दशनैरेवशरैरेवशरोत्तमैः ॥ ४३ ॥ तद्गोरमभवद्युद्धंदेवदानवसङ्गरे ॥ आसुकोभेदयाश्चक्रमहानांगमहाबलम् ॥ ४४ ॥ पर्शुनापृष्ठवंशाग्रेस्थित्वाते
नाहनत्पुनः ॥ दैत्यस्यदशनद्वारेहृदिस्कन्धेऽथलाघवात् ॥ ४५ ॥ सगजःसपपातोर्व्यागतासुलोहितवमन् ॥ शशंसुर्मुनयोदेवास्साधुसाध्वितिचाब्रु
वन् ॥ ४६ ॥ गणपंपुष्पगन्धैश्चगन्धधूपैरपूजयन् ॥ दुद्रुवुर्दैत्यसङ्घाश्चभीताश्चप्राणकातराः ॥ ४७ ॥ तथैवसहपार्वत्यासुरानाहमहेश्वरः ॥ ४८ ॥
महेश्वरउवाच ॥ अत्रान्येऽस्त्रैरमोघैश्चदैत्यानाजघ्मुराहवे ॥ यावत्तुसेनयोर्नैवजययुद्धंसमापयेत् ॥ ४९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेत्रैपुरिवि
मर्दोनामषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ व्यासउवाच ॥ श्रुत्वामहेश्वराद्वाक्यंदेवाःशक्रपुरोगमाः ॥ दुद्रुवुर्दैत्यसङ्घांस्तान्सर्वेसर्वान्समन्ततः ॥ १ ॥

त्र.सू.ख
अ०-७७

॥ २०४ ॥

आजगाममहाबाहुःकुम्भोनाममहासुरः॥नैर्ऋतोयक्षराजानंगदयाचाह्नदभृशम् ॥ २ ॥ गुह्यकेशोगदापातैर्जघानभृशमुत्तमम् ॥ ततोऽन्योन्यंगदायुद्ध
 मभवद्भीषणंतयोः ॥ ३ ॥ चक्रबन्धंमहाबन्धंपुरोवध्यनिबन्धनम् ॥ प्राचुरंभीषणंयानंस्फोटतैलाभिवास्तिकम् ॥ ४ ॥ तेनकृत्वामहायुद्धमवसाने
 धनेश्वरः ॥ पातयामासतंस्फोटंतस्यकुम्भस्यचोरसि ॥ ५ ॥ भग्नदंष्ट्रस्ततःकुम्भोनिपपातमहीतले ॥ स्यन्दनस्थोमहावीर्योजम्भोहरिहयंतदा
 ॥ ६ ॥ जघानशरसङ्घैश्चतथैवैरावणंभृशम् ॥ वासवोभिदुरेणैवसम्बिभेदासुरोत्तमम् ॥ ७ ॥ सपपातधरापृष्ठेगतासुलोहितोक्षितः ॥ तथारण्यंसु
 घोरंचअघोरंघोरमेवच ॥ ८ ॥ चतुरोगणमुख्यांश्चशक्त्याविभेदसंयुगे ॥ सेनानीश्चैवप्रत्येकंपातयामासलाघवात् ॥ ९ ॥ सौरभंशरसङ्घैश्चजय
 न्तोवशमानयत् ॥ शक्तिहस्तंचसंह्रादंयमदण्डंनरान्तकम् ॥ १० ॥ हत्वाचपातयामाससभस्मीकृतविग्रहः ॥ कालश्चखड्गपातेनपातयामासबा
 भ्रवम् ॥ ११ ॥ शक्त्यामृत्युर्विभेदाश्चतथानिर्घृणकरंणे ॥ अग्निनादह्यमानाश्चसप्तैतेचमहाबलाः ॥ १२ ॥ भद्रबाहुर्महाबाहुःसुगन्धोगन्धएवच॥
 भौरिकोवल्लिकोभीमएतेसेनाग्रगामिनः ॥ १३ ॥ रणेसन्दग्धदेहाश्चपेतुरुर्व्यागतासवः ॥ पाशबद्धामहावीर्यावरुणस्यमहात्मनः ॥ १४ ॥ पेतु
 रुर्व्यामिहसत्त्वाःशूराःशूरभयानकाः ॥ शूरस्यरश्मिजालेननिहताःपञ्चदानवाः ॥ १५ ॥ तुरुतुम्बुरुदुर्मेधस्साधकासाधकाभिधाः ॥ क्रूरकौश्वरणे
 शानमोदसम्मोदषण्मुखाः ॥ १६ ॥ शरैर्निपातितादैत्याःसंयुगेमातरिश्वना ॥ नैर्ऋतोगदयाभीमंपातयामासभूंतले ॥ १७ ॥ शूलपातैश्चरुद्राणां
 शतशोदैत्यदानवाः ॥ निपेतुःसंयुगेभीताःसंमुखारणपण्डिताः ॥ १८ ॥ वसूनांशरपातैश्चशूराणांरश्मिमालिनाम् ॥ मेघानांकरकाभिश्चवज्रपा
 तैस्सुदारुणैः ॥ १९ ॥ निपातितारणेदैत्याःशतशोबलशालिनः ॥ कुबेरस्यगदापातैर्निपतन्तिसहस्रशः ॥ २० ॥ शक्रस्यभिदुरेणैवभेदितादैत्यपु
 त्रवाः ॥ असङ्ख्याताःपन्तत्युर्व्यास्कन्दशक्त्यातथाहताः ॥ २१ ॥ गणेशपशुपातेनपतन्तिमुख्यमुख्यकाः ॥ वैकुण्ठकरमुक्तेनचक्रेणतीव्रकर्मणा
 ॥ २२ ॥ दैत्यानांप्रवराणांचशिंरांसिनिपतन्तिकौ ॥ शमनोयमदण्डेनकोटिकोटिसहस्रशः ॥ २३ ॥ अपातयत्तदाभूम्यांकालःखड्गेनदानवान् ॥
 मृत्युश्शक्त्यातथादैत्यान्पाशीपाशेनचापरान् ॥ २४ ॥ पातेनतक्षकादीनांसुधांशोःशिशिरेणच ॥ अश्वारोहीखरोमन्योहनिपाशस्तथागजान्
 ॥ २५ ॥ परिघेणगजंकुम्भेदैत्यानांनाशयत्ततः ॥ एवमश्वान्गजांश्चैवलाघवात्सन्यपातयत् ॥ २६ ॥ एवंसिद्धैश्चगन्धर्वैरप्सरोभिर्महाबलैः ॥
 अन्याभिर्देवताभिश्चसमातृगणनायकैः ॥ २७ ॥ निपातितामहोघोरायंतैप्रलयदानवाः ॥ शरैश्चखड्गपातैश्चशूलशक्तिपरश्वधैः ॥ २८ ॥ यष्टि
 परिघकुन्तैश्चपातयन्त्यसुरान्सुराः ॥ एवंसंक्षीयमाणेषुदैत्यराट्समपद्यत ॥ २९ ॥ आदित्यरथसङ्काशंरथंनविभूषितम् ॥ शान्तकुम्भमयंदि-यं

प० पु०
२०५ ॥

घण्टाचामरभूषितम् ॥ ३० ॥ पताकाध्वजसम्पूर्णरम्यंशकरथोपमम् ॥ समारुह्यमहावीरोहिरण्याक्षोऽसुराधिपः ॥ ३१ ॥ जघानशरजालैश्चदुर्नि
वार्यःसुरासुरैः ॥ ससैन्यानिगजान्वीरोरथांश्चसहसैन्धवान् ॥ ३२ ॥ पातयामासभूमौचशतशोऽथसहस्रशः ॥ एवंचरन्सवृन्देषुनिखिलेषुदिवौकसाम्
॥ ३३ ॥ पातयामासदैत्येन्द्रःशरौघान्मृत्युसन्निभान् ॥ क्रमेणसमरेचाथदेवसैन्यान्यमन्थत ॥ ३४ ॥ यथापुष्करिणीवृन्देगजःकञ्चनंशितैः ॥
शरपातैरथोवेगात्सिहनादैःपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ धरण्यापतितावेगात्तदादैत्येश्वरस्यच ॥ दशभिश्चसुतीक्ष्णाग्रैर्जयन्तंसजघानह ॥ ३६ ॥ रेमन्तं
पञ्चभिर्बाणैःशक्रं पञ्चदशेनतु ॥ चित्ररथंविंशतिभिःपञ्चविंशतिभिर्गुहम् ॥ ३७ ॥ हेरम्बंत्रिशरेणैवचत्वारिंशच्छरैर्यमम् ॥ तथैवकालंमृत्युंचपाणिनाद्विगुणे
नच ॥ ३८ ॥ गुह्यकेशंजगत्प्राणंदशभिर्दशभिःशरैः ॥ षड्विंशसप्तभिश्चैवरुद्रान्सर्वान्पृथक्पृथक् ॥ ३९ ॥ वसून्सर्वाश्चसशरैःसिद्धगन्धर्वपन्न
गान् ॥ दशाष्टदशभिःषड्विंशदैदेवान्भिनत्त्यसौ ॥ ४० ॥ ओजौघादतिवीर्यात्तुशीघ्रलाघवदर्शनान् ॥ आपत्प्राप्ताःसुराभीत्याप्रतिकर्तुनचेश्व
राः ॥ ४१ ॥ महेशशूलसङ्काशैःशरैर्मर्मविभेदिभिः ॥ ताडितानिर्जरायुद्धंमूर्च्छिताधरणीययुः ॥ ४२ ॥ तस्यैवसंमुखेस्थातुंनशेकुःप्रवरास्सु
राः ॥ ततोदेवाविनिर्धूतास्त्रिविवेशेनसंयुताः ॥ ४३ ॥ शरण्यंतेहरितत्रशरणंताडिताययुः ॥ एतस्मिन्नन्तरेविष्णुःप्राहजिष्णुंस्वगेश्वरम् ॥ ४४ ॥
विष्णुरुवाच ॥ अधुनागच्छदैत्यस्यसंमुखंरणमूर्धनि ॥ ४५ ॥ व्यासउवाच ॥ नाशायसततस्तूर्णगतस्तस्यान्तिकंजवात् ॥ सरथंमार्गणैर्भि
त्त्वाविष्णुमारोधयज्जवम् ॥ ४६ ॥ रथस्यसंमुखेदैत्यउवाचविष्णुमव्ययम् ॥ ४७ ॥ दैत्यराजउवाच ॥ अन्यसृष्टिकरोम्यद्यहत्वात्त्वांचसनि
र्जरम् ॥ ४८ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोविष्णुरुवाचेदंगर्जन्तंदैत्यपुङ्गवम् ॥ ४९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ शक्तस्त्वंस्पृष्टनेपापयदियुद्धेस्थिरोभव ॥
॥ ५० ॥ व्यासउवाच ॥ ततःशरशतैरेवजघानविष्णुमव्ययम् ॥ असम्भ्रान्तःसचिच्छेदयमदण्डनिभाञ्शरान् ॥ ५१ ॥ पुनःशरसहस्राणिप्रेरया
मासंतरणे ॥ तांश्चच्छित्त्वाशरैःशौरिस्तंचविव्याधमार्गणैः ॥ ५२ ॥ प्रगौरवादहार्याभैःसंस्पर्शाद्वाडवानलैः ॥ शरैश्चभेदैकैस्तीक्ष्णैःस्वगमैश्चम
नोजवेः ॥ ५३ ॥ लाघवात्केशवास्रस्यतूलशुष्कतृणोपमैः ॥ हैमैःशरसहस्रैस्तुताडितोदैत्यपुङ्गवः ॥ ५४ ॥ बाधयाभ्यर्दितःकुद्धोद्धृत्वाशि
खरिणंरणे ॥ जघानमाधवंवेगाद्धिरण्याक्षोमहाबलः ॥ ५५ ॥ तंचसञ्चूर्णयामासगदयालीलयाहरिः ॥ एवंपर्वतसाहसंपातितंतुक्रमेणहि ॥
॥ ५६ ॥ तथैवलाघवाच्चूर्णहरिणादानवारिणा ॥ पुनर्बाहुसहस्राणिकृत्वाऽसौदानवोत्तमः ॥ ५७ ॥ शरैःशक्तिभिरत्युग्रैःशूलैःपरशुकादिभिः ॥
ववर्षबहुभिर्विष्णुंक्रोधाविष्टेनचेतसा ॥ ५८ ॥ तांस्तुतेनैवप्रहितांश्चिच्छेदसुरसत्तमः ॥ शरैर्दीप्तैर्महाघोरैरसुराणांभयङ्करैः ॥ ५९ ॥ विव्याधसर्व

प्र.सू.खं.
अ० ७७

॥ २०५ ॥

गात्रेषुशम्भुशूलोपमैश्वरैः ॥ दानवाधिपतिसङ्ख्येह्यव्ययोहरिरीश्वरः ॥ ६० ॥ सचकश्मल्लांगत्वासर्वशक्तिमनुत्तमाम् ॥ कालजिह्वोपमांधोराम
 ष्टघण्टासमन्विताम् ॥ ६१ ॥ हरैरुसिपीनेचविद्रुत्यापातयद्भुतम् ॥ शुशुभेससुरश्रेष्ठस्तडित्वत्सान्द्रमेववत् ॥ ६२ ॥ ततश्चकुशुर्देत्याजये
 तिसाधुवादिनः ॥ ततश्चक्रंदैत्यसैन्येदानवारिव्यसर्जयत् ॥ ६३ ॥ तेषांशिरांसिसञ्छिद्यमाधवंपुनरागमत् ॥ सदैत्यंशक्तिपातेनपातयामासवेर
 णे ॥ ६४ ॥ चिरात्संज्ञांसमालम्ब्यवद्विबाणेनकेशवम् ॥ निजघानरणेकुद्धोहरिःकौबेरमाक्षिपत् ॥ ६५ ॥ ततोमुमोचमायास्त्रंचासुरंचातिदारु
 णम् ॥ सिंहव्याघ्रलुलायांश्चतद्विपसरीसृपान् ॥ ६६ ॥ जघानसमरेविष्णुं हिरण्याक्षःप्रतापवान् ॥ ततोमायास्त्रसम्भृताञ्छस्त्रास्त्रौघात्रणेहरिः ॥
 ॥ ६७ ॥ प्रचिच्छेदशरैरेवशूलेनैवमताडयत् ॥ सविह्वलितसर्वाङ्गस्तत्क्षणलोहितोक्षितः ॥ ६८ ॥ विचकर्षहरन्विष्णुरसृग्विप्लुतविग्रहः ॥ त
 च्छूलंचत्रिभिर्बाणैःप्रविश्याधसुराधिपः ॥ ६९ ॥ वरूथंसध्वजंकेतुरथंचैवातपत्रकम् ॥ यन्तारंचप्रचिच्छेददशभिश्चहरिःशरैः ॥ ७० ॥ पातितेचरथे
 दैत्यःसम्प्लुत्याथरथंपरम् ॥ आरुरोहसदैत्येन्द्रःसम्मुखंचाकरोद्वली ॥ ७१ ॥ ततोयुद्धंमहाघोरमभवल्लोमहर्षणम् ॥ हिरण्याक्षस्यचहरेलोकविस्मा
 पनंमहत् ॥ ७२ ॥ अस्त्रयुद्धंतथान्योन्यंकृतप्रतिकृतंचतत् ॥ ततोनियुद्धेसततंदिव्यवर्षशतंगतम् ॥ ७३ ॥ ततोदैत्योमहासत्त्वोववृधेवामनोयथा ॥
 मुखेनजग्राहरुषात्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ७४ ॥ भूमण्डलंसमुद्धृत्यविवेशचरसातलम् ॥ शेषाश्चविविशुर्देत्यास्तमनुप्रीतिसंयुताः ॥ ७५ ॥ ततो
 विष्णुर्महातेजाज्ञात्वादैत्यबलंमहत् ॥ दधाररूपंवाराहंदैत्यराजजिघांसया ॥ ७६ ॥ धृत्वाक्रोडतनुंविष्णुर्विवेशतमनुद्भुतम् ॥ तत्रगत्वारसामूले
 रसातलगतामहीम् ॥ ७७ ॥ दृष्ट्वास्वदंष्ट्रयोर्दधेलोकाधारांवसुन्धराम् ॥ तार्धृत्वागच्छतस्तस्यविष्णोरमिततेजसः ॥ ७८ ॥ समाजगामदैत्येन्द्रो
 धृष्टंवाग्भिस्तुदन्ननु ॥ मायाक्रोडतनुंविष्णुर्दुर्वचांसिसहस्रुषा ॥ ७९ ॥ जलोपरिदधारेमांधरांभूधरएवच ॥ तस्यान्यस्यस्वसत्त्वंचसचकारतदा
 ऽचलाम् ॥ ८० ॥ ततःपश्चात्ससंलग्नोदैत्यराट्समुपस्थितः ॥ क्रोधेनमहताविष्टोजघानगदयाहरिम् ॥ ८१ ॥ माययासूकरोविष्णुस्तांगदांसरुव
 श्रयत् ॥ योगयुक्तोयथामृत्युकौमोदक्याहनञ्चतम् ॥ ८२ ॥ ततःपुनारुषाविष्टोहिरण्याक्षोमहाबलः ॥ मुष्टिनाप्राहरदेवंदक्षिणेतुभुजेप्रभोः ॥
 ॥ ८३ ॥ एवंयुद्धंमहाघोरंस्यासव्यंगतागतम् ॥ परिभ्रमणविक्षेपंकृतानुकरणंतथा ॥ ८४ ॥ ततोब्रह्मादयोदेवायुद्धंपश्यन्तिखेस्थिताः ॥ स्वस्ति
 प्रजाभ्योदेवेभ्यःऋषिभ्यश्चेतिचाब्रुवन् ॥ ८५ ॥ उचुश्चदेवदेवेशंविष्णुंवाराहरूपिणम् ॥ ८६ ॥ ब्रह्मादयउचुः ॥ माक्रीडबालवदेवजह्यमुंदेव
 कण्टकम् ॥ ८७ ॥ व्यासउवाच ॥ ततोविष्णुर्महातेजामायावाराहरूपधृक् ॥ ब्रह्माद्यनुमर्तिप्राप्यचक्रंप्राक्षिपदुल्बणम् ॥ ८८ ॥ सहस्रसु

प० पु०
२०६ ॥

र्यसङ्काशंसहस्रारंमहाप्रभम् ॥ दैत्यान्तकरणरौद्रं प्रलयाग्निसमप्रभम् ॥ ८९ ॥ तच्चक्रं विष्णुनामुक्तं हिरण्याक्षं महाबलम् ॥ चकार भस्मसात्सद्यो ब्रह्मादीनां च पश्यताम् ॥ ९० ॥ दैत्यान्तकरणरौद्रं चक्रं चागमदच्युतम् ॥ ततो ब्रह्मादयो देवाः शक्रमुख्याश्च लोकपाः ॥ दृष्ट्वा च विजयं विष्णोः स्तुवन्ति स्म समागताः ॥ ९१ ॥ देवा उचुः ॥ न ताः स्म विष्णुं जगदादिभूतं सुरासुरेन्द्रं जगतां प्रपालकम् ॥ यन्नाभिपद्मात्किल पद्मयोनिर्भवतं वै शरणं गताः स्मः ॥ ९२ ॥ नमो नमो मत्स्यवपुर्द्धराय नमोऽस्तु ते कच्छप रूपधारिणे ॥ नमः प्रकुर्मश्च नृसिंहरूपिणे तथा पुनर्वा मनरूपिणे नमः ॥ ९३ ॥ नमोऽस्तु ते क्षत्रविनाशनाय रामाय रामाय दशास्यनाशिने ॥ प्रलम्बहन्त्रे शितिवाससे नमो नमोऽस्तु बुद्धाय च दैत्यमोहिने ॥ ९४ ॥ म्लेच्छान्तकायापि च कल्किनाग्ने नमः पुनः क्रोडवपुर्द्धराय ॥ जगद्धितार्थं च युगे युगे भवान्विभर्ति रूपं त्वसुराभवाय ॥ ९५ ॥ निपूदितोऽयं ह्यधुना किल त्वया दैत्यो हिरण्याक्ष इति प्रगल्भः ॥ यश्चेन्द्रमुख्यान्किल लोकपालान्संहेलया चैव तिरश्चकार ॥ ९६ ॥ स वै त्वया देवहितार्थमेव निपातितो देववरप्रसीद ॥ त्वमस्य विश्वस्य विसर्गकर्ता ब्राह्मेण रूपेण च देवदेव ॥ ९७ ॥ प्राता त्वमेवास्य युगे युगे च रूपाणि धत्से सुमनोहराणि ॥ त्वमेव कालाग्निहरश्च भूत्वा विश्वं क्षयं नेष्यसि चान्तकाले ॥ ९८ ॥ अतो भवानेव च विश्वकारणं न तेऽपरं जीवमजीवमीश ॥ यत्किंच भूतं च भविष्य रूपं प्रवर्त्तमानं च तथैव रूपम् ॥ ९९ ॥ सर्वं त्वमेवासि चराचराख्यं न भाति विश्वं त्वदृते च किंचित् ॥ अस्तीति नास्तीति च भेदनिष्ठं त्वय्यं वभातंसदस्त्वरूपम् ॥ १०० ॥ ततो भवन्तं कतमोऽपि देव न ज्ञातुमर्हत्य विपक्वबुद्धिः ॥ ऋते भवत्पादपरायणं जने ते नागताः स्म शरणं शरण्यम् ॥ १ ॥ ॥ व्यास उवाच ॥ ततो विष्णुः प्रसन्नात्मा उवाच त्रिदिवौकसः ॥ २ ॥ विष्णुरुवाच ॥ तुष्टोऽस्मि देवा भद्रं वोयुष्मत्स्तोत्रेण साम्प्रतम् ॥ ३ ॥ यद्दं प्रपठेद्भक्त्या विजयस्तोत्रमादरात् ॥ न तस्य दुर्लभं देवास्त्रिषु लोकेषु किंचन ॥ ४ ॥ गवांशतसहस्रस्य सम्यग्दत्तस्य यत्फलम् ॥ तत्फलं समवाप्नोति कीर्तनाच्छ्रवणात्तरः ॥ ५ ॥ सर्वकामप्रदं नित्यं देवदेवस्य कीर्तनम् ॥ अतः परं महाज्ञानं न भूतं न भविष्यति ॥ १०६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सूष्टिखण्डे देवासुरसंग्रामसमाप्तौ विजयस्तोत्रं नाम सप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ संजय उवाच ॥ येऽसुराश्च मृता युद्धे सन्मुखे विमुखेऽपि वा ॥ गतितेषामहं ब्रह्मज्ज्योतिर्मिच्छामि तत्त्वतः ॥ १ ॥ असङ्ख्याता इमे दैत्यास्त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ अद्याप्यासन्गताः कुत्र एतन्मेशं सभोगुरो ॥ २ ॥ व्यास उवाच ॥ ये मृतास्संमुखे शूरा दैत्यानां प्रवरारणे ॥ स्वयं प्राप्य च देवत्वं भोग्यमश्रन्ति शाश्वतम् ॥ ३ ॥ प्रासादाय त्रसौ वर्णानां नारत्नविभूषिताः ॥ सर्वकामप्रदा वृक्षाः स्वर्णदीप्तोयसंयुताः ॥ ४ ॥ पद्मोत्पलसुकहारेर्गन्धाढ्यैरन्यपुष्पकैः ॥ दधिदुग्धाज्यखण्डैश्च युता पुष्करिणी शुभा ॥ ५ ॥

प्र.सु.खं.
अ० ७८

॥ २०६ ॥

अतीवरूपसम्पन्नाःसदैवनवयौवनाः ॥ यत्रसन्तिस्त्रियोदिव्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ ६ ॥ तत्रराज्यंप्रकुर्वन्तितथैववसुधातले ॥ एवंजन्माष्टकंप्रा
 प्यधनिनोऽध्यक्षमन्त्रिणः ॥ ७ ॥ अर्धसंमुखगात्रेणदिवमश्नन्तिशाश्वतम् ॥ विमुखाःकातराभीतायेचमायाविनोरणे ॥ ८ ॥ तेयान्तिनिरयंचो
 रंयेचदेवद्विजद्विषः ॥ पतितंमूर्च्छितंभग्नमन्ययोद्धारमाहवे ॥ ९ ॥ हन्तारोनिरयंयान्तितेचम्लेच्छाःकुवाचकाः ॥ परन्यासापहर्तारोविमुखास्स
 न्तितत्त्वतः ॥ १० ॥ रात्रौवाविपिनेनष्टेचोरास्साहसकारिणः ॥ सर्वभक्षरतामूढाम्लेच्छागोब्रह्मघातकाः ॥ ११ ॥ कुवाचकाःपरम्लेच्छाएतेयेक
 ट्योनयः ॥ तेषापैशाचिकीभाषालोकाचारोनविद्यते ॥ १२ ॥ नास्तिशौचंतपोज्ञानंनदेवपितृतर्पणम् ॥ दानश्राद्धादिकंयज्ञेसुराणांचप्रपूजनम्
 ॥ १३ ॥ पितृणांचनशुश्रूषाद्विजदेवतपस्विनाम् ॥ ज्ञानलोपादतस्तेषांमलशौचंनविद्यते ॥ १४ ॥ मातरंभगिनींचान्यांगृहिणींकामयन्तिच ॥ सर्वो
 विपर्ययोलोकात्सदाचारोमलीमसः ॥ १५ ॥ ताक्ष्यस्योद्भ्रमनानांचअन्येषांगोत्रवासिनाम् ॥ कुलजातास्सदादैत्यायेषांपुण्यमकारणम् ॥ १६ ॥
 दुर्गतिंचमृतायान्तिद्विजस्त्रीशिशुघातिनः ॥ गवाशिनोदुरात्मानोद्व्यभक्ष्यभक्षणेरताः ॥ १७ ॥ कीटयोर्निब्रजन्त्यंततरवश्चपिपीलिकाः ॥ नमन्त्रे
 षुनदेवेषुकल्पन्तेतेसुरद्विषः ॥ १८ ॥ अग्रजःसहजस्तेषांसदृङ्गोग्राम्यवृत्तयः ॥ लोमकेशप्रणेतारःक्रव्यभक्षरताभुवि ॥ १९ ॥ साहसंचव्रतंदानंस्ना
 नंयज्ञादिकंचयत् ॥ मत्स्यमांसादिषुप्रीतामृषावचनभाषिणः ॥ २० ॥ सदाकामास्सदालोभास्सदाक्रोधमदान्विताः ॥ वधवन्धरतोद्वेगाद्व्रतसङ्गी
 तसम्प्रियाः ॥ २१ ॥ कुभृत्याःकुजनप्रीताःपूतिगन्धरतानराः ॥ नदेवेषुनविज्ञेषुनधर्मश्रवणेषुच ॥ २२ ॥ स्तोत्रमन्त्रादिकेषुण्येयथाकार्येष्वनि
 श्रयाः ॥ बहुरोगाधिरोषाश्चबहुरूपपरिच्छदाः ॥ २३ ॥ नरजातिषुदैत्यानांचिह्नान्येतानिभूतले ॥ नजानन्तिपरंलोकंनगुरुंस्वंनचापरम् ॥ २४ ॥
 गर्भपूरणमिच्छन्तिनातिथिनगुरुन्दिजान् ॥ नदेवंनसुतंगोत्रंनमित्रंनचबान्धवम् ॥ २५ ॥ स्वप्नेदानंनजानन्तिभक्षणात्रपरिच्छदम् ॥ गोपायन्तिध
 नंयस्मात्तेयक्षानरूपिणः ॥ २६ ॥ प्राणान्तेऽपिधनंकिंचिन्नदिशन्तिचराजनि ॥ तेयक्षादुर्गतिस्थाश्चपरार्थेभारवाहकाः ॥ २७ ॥ प्रेतानांलक्षणंयद्वा
 सर्वलोकविगर्हितम् ॥ स्त्रीणांचपुरुषाणांचशृणुष्वैकमनामम ॥ २८ ॥ मलपङ्कधरानित्यंसत्यंशौचविवर्जिताः ॥ दन्तकुन्तलवस्त्राणांवपुषोमलसञ्चयाः
 ॥ २९ ॥ गृहपीठादिपात्राणांसकृच्छौचंनरोचते ॥ नपश्यन्तिसुखंस्त्रीणांविशन्तिकाननेद्रुतम् ॥ ३० ॥ विघसोच्छिष्टपूतीनांभक्षणेऽभिरताभुवि ॥
 अन्नपानंचशयनमन्धकारेषुरोचते ॥ ३१ ॥ कदाचित्स्वस्थतानास्तिक्वचिद्राशुचितातनौ ॥ लक्षणंनरलोकेषुप्रेतानामीदृशंकिल ॥ ३२ ॥ हिता
 हितंनजानन्तिमित्रामित्रंशुणाशुणम् ॥ पापपुण्यादिकंस्थानंस्नानंदेवद्विजार्चनम् ॥ ३३ ॥ अरिमित्रमुदासीनंनविदन्तिस्वभावतः ॥ मर्त्यस्थाःपशवस्ते

प० पु०
२०७ ॥

चज्ञायन्तेबुद्धिसंमतैः ॥ ३४ ॥ बुद्धयानानात्वभावाश्चभ्रमन्तिचमृषाभुवि ॥ यक्षरूपानरास्तेचसर्वकर्मबहिष्कृताः ॥ ३५ ॥ एषांभेदंप्रवक्ष्यामि
लक्षणधरणीतले ॥ विजातामत्यल्लोकेषुपापस्यैवानुरूपतः ॥ ३६ ॥ मलीमसभुविप्रस्थं नागरंछद्गरूपिणम् ॥ विघंसादिप्रभोक्तारंकाकमाहुर्मनी
पिणः ॥ ३७ ॥ अभक्ष्येनिरतःपापःकुक्कुरःपूतिसंप्रियः ॥ प्रवृत्तस्सर्वगुह्येषुभक्ष्याभक्ष्यसजीवनः ॥ ३८ ॥ भूम्यांपश्वादियोनीनांकुलेषुप्राप्त
सम्भवाः ॥ शुनोविगृह्यहस्तेनम्लेच्छानांभक्षणप्रियाः ॥ ३९ ॥ विशेषात्सूकराणांचतथाचरणयोधिनाम् ॥ पोषणेभक्षणेप्रीताःपूतिगर्ह्येष्वसा
धुषु ॥ ४० ॥ पर्वतेकरणाद्वह्नेःकाष्ठसञ्चयसङ्ग्रहे ॥ विज्ञेयास्तेसदाम्लेच्छाःक्षत्रियाणांभयाकुलाः ॥ ४१ ॥ लोकानांनष्टधर्मेचसदाशौचवि
वर्जिते ॥ कुलीनानांतदाम्लेच्छाभविष्यन्तिचदस्यवः ॥ ४२ ॥ तेषांसंसर्गतोऽन्येचसम्बन्धादन्नभोजनात् ॥ मैथुनात्तस्ययोषासुतद्भावंतुव्र
जन्ति ॥ ४३ ॥ तस्मिन्कालेजनास्सर्वेदुःखरोगप्रतापिताः ॥ दुर्भिक्षात्रपरामृढाःसदाराजप्रपीडिताः ॥ ४४ ॥ तत्रासत्येरतामर्त्याःसर्व
शौचविवर्जिताः ॥ नश्रूयन्तेजनैरेवपुराणागमसंहिताः ॥ ४५ ॥ मद्यमांसप्रियाःपापास्सर्वभक्षास्सुदारुणाः ॥ दारुणाचारनिरतानित्यंछ
लपरायणाः ॥ ४६ ॥ नपुष्णन्तिसुतास्तातंप्रसुवंचगुरूनपि ॥ नशुश्रूषन्तिवैभृत्याःस्वामिनंगुणशालिनम् ॥ ४७ ॥ भर्तारंनस्त्रियःकाश्चि
च्छुश्रूचस्वमातरः ॥ नित्यकष्टानरास्तत्रकलहश्चगृहेगृहे ॥ ४८ ॥ नृपाम्लेच्छाःसुरापाश्चतथामन्त्रिपुरोहिताः ॥ मनुष्यैश्चबलिस्तेषांमत्स्ये
र्मांसैर्निरामिषः ॥ ४९ ॥ पाषण्डायासयोगेभ्यःप्रधानागुणवार्तयोः ॥ धनिकैःकोकिलैर्मन्दैर्व्याप्तैस्तुमहीतलम् ॥ ५० ॥ ततोऽन्यो
न्यंप्रियामृढावनेवानगरेषुच ॥ भक्ष्याभक्ष्यंसमभ्रन्तिमत्स्यमांसादिकंनराः ॥ ५१ ॥ वनेद्विजातयश्चान्येभुञ्जतेचानुपापकम् ॥ भक्तिमन्तंप
शुंचान्यत्सर्वेयान्त्यपुनर्भवम् ॥ ५२ ॥ पातयन्तिपितृन्पापाःसर्वेतेपूर्वदेवकाः ॥ ॥ पिशाचाराक्षसायेचमर्त्यकागुह्यकाध्रुवम् ॥ ५३ ॥ एतेचाविनय
प्रीतानदेवानचमानुषाः ॥ ५४ ॥ संजयउवाच ॥ कथंचमर्त्यभावेषुलक्षंजानन्तितात्त्विकाः ॥ एतमेसंशयंनाथदूरीकुरुतस्ततः ॥ ५५ ॥ व्यासउवाच ॥
कृतपापानुरूपास्तुद्विजातिष्वन्यजातिषु ॥ असुराराक्षसाःप्रेताःस्वभावंनत्यजन्ति ॥ ५६ ॥ जातायेचासुरामर्त्येसदातेकलहोत्सुकाः ॥ कु
हकाःकच्चराःक्रूराःविज्ञेयाराक्षसाभुवि ॥ ५७ ॥ जनोद्विग्नादिकंदानंतथादेवार्चनंभुवि ॥ उग्रभावाद्धनंलब्ध्वाराज्यंभुञ्जन्तिशाश्वतम् ॥ ५८ ॥ जयं
शौर्यादिकंपुण्यंपुनःपापक्षयंव्रजेत् ॥ एवमुर्व्यातथानाकेनागलोकेयमालये ॥ ५९ ॥ उग्रेणतपसाकश्चित्सुरत्वंलभतेदिवि ॥ वासुदेवंसमाराध्य
प्रहादःसुरपूजितः ॥ ६० ॥ हरंतथान्धकांदैत्यःस्तुत्वातत्सभ्यकोऽभवत् ॥ तस्यैवगणमुख्यत्वंलेभेभृङ्गीमहाबलः ॥ ६१ ॥ एतेचान्येचबहवो

प्र.सू.सं.
अ० ७८

॥ २०७

बलिरिन्द्रोभविष्यति ॥ गच्छन्तिसद्गतितातइहामुत्रचसर्वदा ॥ ६२ ॥ केचिदैत्यकुलेजाताःपृथिव्यांसुरसतमाः ॥ भावयन्तिपितृन्सर्वाञ्शत
 शोऽथसहस्रशः ॥ ६३ ॥ एकेनापिसुपुत्रेणकुलत्राणंचर्धामता ॥ एकोऽपिवैष्णवःपुत्रःकुलकोटिसमुद्धरेत् ॥ ६४ ॥ प्रियन्तेपुण्यतीर्थेषुमुक्तिक्षेत्रेच
 ज्ञानतः ॥ ब्रह्मज्ञानविदोयेतेतारयन्तितरन्तिच ॥ ६५ ॥ एकापतिव्रतानारीकुलकोटिसमुद्धरेत् ॥ जितेन्द्रियोऽपिधर्मात्माद्विजदेवार्चनेरतः ॥ ६६ ॥
 क्षयेधर्मेकलौशेषेपुरेजनपदेषुच ॥ एकोरक्षतिधर्मात्मापुरेग्रामंजनंकुलम् ॥ ६७ ॥ विज्ञातृमेदुरंचासीद्ब्राह्मणानांपुरंमहत् ॥ तत्रसर्वेद्विजाःशश्व
 त्सन्ध्योपासनतत्पराः ॥ ६८ ॥ वेदपाठरताधीरादेवातिथिद्विजार्चकाः ॥ यज्ञव्रताग्निकर्माणःपट्कर्मपरिनिश्चयाः ॥ ६९ ॥ अतिकृच्छ्रेचतेषांवेन
 पापेवर्ततेमनः ॥ कुर्वन्तिसततंवीराव्रतंयज्ञंसनातनम् ॥ ७० ॥ कदाचिदैवयोगाच्चगृहस्थश्चसकोविदः ॥ बह्वौजुहोतिविप्रर्षिराज्यंमन्त्रेणमन्त्रवित
 ॥ ७१ ॥ तस्मिन्कालेचतस्यैवमूत्रकृच्छ्रंमुदारुणम् ॥ तत्प्रोज्झितुंगतःसोऽपिरक्षार्थस्थाप्यचेटिकाम् ॥ ७२ ॥ तस्यास्त्वनवधानेनशुनाचाज्यं
 चभक्षितम् ॥ भियातयाततःपात्रंस्वीयमूत्रेणसम्भृतम् ॥ ७३ ॥ असंलक्ष्याजुहोदग्नौसविप्रस्त्वरयाततः ॥ आश्चर्यंचततोवह्नौलक्षितंतेनतत्क्षणात्
 ॥ ७४ ॥ कूटंहेममयंसाक्षात्स्वर्णजाम्बूनदप्रभम् ॥ गृहीत्वातन्मुदाविप्रःपापयोगंचकारह ॥ ७५ ॥ पप्रच्छविस्मयाद्दासींकथमेतद्वदप्रिये ॥
 मुदातत्रयथावृत्तंकथितंतुतयाद्विज ॥ ७६ ॥ ततो नित्यंयथाकालंतच्चतस्यप्रवर्तते ॥ समृद्धिरद्भुतागेहेलोकविस्मयकारिणी ॥ ७७ ॥ ततःपरस्परा
 च्छुत्वासर्वैरेवचतत्पुरे ॥ कृतंकर्मदुराचारंश्रुत्वालोभादसाधुभिः ॥ ७८ ॥ गुरुलोभाच्चसुमहत्स्वान्तेपङ्कविशत्यपि ॥ पङ्कादेवभयान्मोहान्मतिभ्रं
 शोऽभवत्ततः ॥ ७९ ॥ अथकिल्बिषकूटेनदग्धमेवपुरंचतत् ॥ स्त्रियोदुष्टाजनादुष्टाःसर्वेपापबलात्तदा ॥ ८० ॥ वृद्धोज्ञाताद्विजस्तत्रतत्कार्येनमर्ति
 दधौ ॥ तस्यभार्यातदासाध्वीपुरुदुःखेनसंयुता ॥ ८१ ॥ भर्तारंकृच्छ्रसन्तप्तापुरकार्यजगादसा ॥ ८२ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ कष्टमेवर्ततेनाथदृष्ट्वा
 त्वांदुःखसंयुतम् ॥ ग्रामाचारमिमंयद्वाऽप्यपरंकर्तुमर्हसि ॥ ८३ ॥ व्यासउवाच ॥ ततस्तत्रसदोषज्ञःस्मित्वावचनमब्रवीत् ॥ ८४ ॥ द्विजउवाच ॥
 यस्तुजीवतिपापेनत्यक्त्वाधर्मपरंहितम् ॥ सवैधेयोमहाभागेप्रगच्छत्यपुनर्भवम् ॥ ८५ ॥ एतेविप्रादुराचाराःसदारास्सपरिच्छदाः ॥ अतिपात
 कयोगाच्चमहापातकसंमताः ॥ ८६ ॥ सहपापेनमहताप्रयास्यन्तिरसातलम् ॥ अन्तेऽपुनर्भवंप्राप्यापराधान्तोनविद्यते ॥ ८७ ॥ अहमेकोऽत्रति
 घ्रामिस्वपुण्यपरिरक्षणात् ॥ ८८ ॥ व्यासउवाच ॥ ततस्सातमुवाचेदंलोकहास्यंचवस्तव ॥ वक्तुमर्हसिनश्चाग्नेनपुरोऽन्यस्यकस्यचित् ॥ ८९ ॥
 द्विजउवाच ॥ यदियास्यामिचान्यत्रइतोऽहंतत्क्षणात्प्रिये ॥ सवितैःस्वजनेरेवपुरीयास्यत्यधोगतिम् ॥ ९० ॥ व्यासउवाच ॥ इत्युक्त्वापरम

प० पु०
॥ २०८ ॥

प्रीतःसङ्गद्यधनंस्वकम् ॥ क्षिप्रं सचतयासार्धययौसीमान्तरं द्विजः ॥ ९१ ॥ स्थित्वाऽपश्यत्पुरीतावत्स्थिरातिष्ठतिपूर्ववत् ॥ साचाहतं पतिसाध्वी
पुरीचेयं न नश्यति ॥ ९२ ॥ विमृश्यतामुवाचेदं विप्रवर्यस्सुविस्मितः ॥ किं नुतिष्ठति तत्रैव द्रव्यमस्मद्गृहाद्गृहिः ॥ ९३ ॥ विचार्यसाधवं प्राहमया
भ्रान्त्या उपानहौ ॥ नानीतेतिष्ठतस्तत्र धारयिष्यामि किं नु वै ॥ ९४ ॥ एवमुक्त्वा पतिसाध्वी गृहीत्वा तं उपागता ॥ पत्युरभ्याशतो दृष्टं पुरं निर्व्यथनं
गतम् ॥ ९५ ॥ ततो विप्रादयो वर्णाः कच्चराः पुरवासिनः ॥ तिष्ठन्ति नरके घोरे दुःखिताश्चाप्नु नर्भवे ॥ ९६ ॥ कृच्छ्राद्यमपुरं यान्ति नास्ति तेषां च नि
ष्कृतिः ॥ पूतिगन्धं ततोऽमेध्यं वर्जनीयं प्रकीर्तितम् ॥ ९७ ॥ पूर्ववद्भक्षणे प्रीतो ह्यद्यपापं करोति च ॥ स्तेयशीलो निशाचारी बुधैर्ज्ञेयस्सवञ्चकः ॥ ९८ ॥
अबुधः सर्वकार्येषु अज्ञातः सर्वकर्मसु ॥ समयाचारहीनस्तु पशुरेव स वालिशः ॥ ९९ ॥ एवमुष्ठादयस्सन्ति भक्षादिनकुलादयः ॥ हिंस्रो ज्ञातिज
नो द्वे गीरते युद्धे च कातरः ॥ १०० ॥ विघसादिप्रियो नित्यं नरः श्वाकीर्तितो बुधैः ॥ चौर्यकर्मरतो नित्यं बहु मित्रप्रवञ्चकः ॥ १ ॥ मिथुने कलहो नित्यं
मर्त्यस्तु परिकीर्तितः ॥ प्रकृत्या च पलो नित्यं सदा भोजनचञ्चलः ॥ २ ॥ पुवगः काननप्रीतो नरः शाखामृगो भुवि ॥ सूचको भाषया बुद्ध्या स्वजनेऽन्य
जनेषु च ॥ ३ ॥ उद्वेगजनकत्वाच्च स पुमानु रगः स्मृतः ॥ बलवान्क्रान्तशीलश्च स ततं चानपत्रपः ॥ ४ ॥ पूतिमांसप्रियो भोगी नृसिहस्समुदाहृतः ॥
तत्स्वनादेव सीदन्ति भीता अन्यवृकादयः ॥ ५ ॥ द्विरदादिनरा ये च ज्ञायन्ते दूरदर्शिनः ॥ एवमादिक्रमेणैव विजानीयान्नरेषु च ॥ ६ ॥ सुराणां लक्षणं
ब्रूमोनररूपं व्यवस्थितम् ॥ द्विजदेवातिथीनां च गुरुसाधुतपस्विनाम् ॥ ७ ॥ पूजातपोरतो नित्यं धर्मशास्त्रेषु नीतिषु ॥ क्षमाशीलो जितक्रोधः सत्यवादी
जितेन्द्रियः ॥ ८ ॥ अलुब्धः प्रियवाक्शान्तो धर्मशास्त्रार्थसंप्रियः ॥ दयालुर्दयितो लोके रूपवान्मधुरस्वरः ॥ ९ ॥ वागीशः सर्वकार्येषु गुणी दक्षो
महाबलः ॥ साक्षरश्चापि विद्वांश्च गीतनृत्यार्थतत्त्ववित् ॥ १० ॥ आत्मविद्यादिकार्येषु सर्वतन्त्रीस्वरेषु च ॥ हविष्येषु च सर्वेषु गव्येषु च निरामिषे
॥ ११ ॥ सद्योगास्वादद्रव्येषु च प्रत्यग्रेवातिशोगने ॥ गन्धमाल्येषु च स्त्रेषु शास्त्रेषु च भरणेषु च ॥ १२ ॥ सम्प्रीतश्चातिथौ दाने पार्वणादिषु कर्मसु ॥ स्नानदाना
दिभिः कार्यैर्ब्रतैर्यज्ञैः सुरार्चनैः ॥ १३ ॥ कालो गच्छति पाठैश्च न क्लीबं वासरं भवेत् ॥ अयमेव मनुष्याणां सदाचारो निरन्तरम् ॥ १४ ॥ देववन्मानवाचारो गी
यते मुनिसत्तमैः ॥ किन्तु सत्त्वाधिको देवो मनुष्यो भीत एव च ॥ १५ ॥ गम्भीरः सर्वदा देवः सदैव मानवो मृदुः ॥ द्वयोस्तु ल्याच सम्प्रीतिर्न देत्यादौ भवेत् किल
॥ १६ ॥ प्रीतिभावं परं सौख्यं सौहृदं सुकृतं शुभम् ॥ दैवमानुषयोरेव दैत्यराक्षसयोस्तथा ॥ १७ ॥ प्रेतादीनां च प्रेतेषु पशौ प्रीतिः पशोरपि ॥ काकादयः स्वजातौ च
तथान्ये च स्वजातिषु ॥ १८ ॥ प्रीता भवन्ति चाप्रीता विद्यातेषां च लक्षणम् ॥ एवं पुण्यविशेषेण सविशेषा सुजातिषु ॥ १९ ॥ प्रियाप्रियं विजानीयात् पुण्यापुण्यं

प्र.सू.सं.
अ० ७८

॥ २०८

गुणगुणम् ॥ दम्पत्योर्न सुखं किंचिज्जातिभेदावृणां भुवि ॥ १२० ॥ स्वजातिषु भवेत्प्रीतिर्मुक्तौवानिरयेऽपि वा ॥ अतिपुण्याल्लभेदायुःशोभनाः पुण्यकारिणः ॥ १२१ ॥ पापात्मानो लभन्तेऽन्तये च दैत्यादयो नराः ॥ कृते जाताः सुराभूमौ न दैत्याश्चान्यजातयः ॥ १२२ ॥ त्रेतायामेकपादं च द्विपदं द्वापरयुगे ॥ सन्ध्यायां च कलेरेव सर्वपादं च सङ्कुलम् ॥ १२३ ॥ देवादीनां भवेज्जातं भारतं यत्प्रवर्तितम् ॥ ये ते दुर्योधनस्यैव योधाः सैन्यादयस्तथा ॥ १२४ ॥ ते च दैत्यादयः सर्वे ये च कर्णादयो भुवि ॥ गाङ्गे यो वसुमुख्यश्च द्रोणो देवमुनिः प्रभुः ॥ १२५ ॥ अश्वत्थामा हरः साक्षाद्भरिर्नन्दकुलोद्भवः ॥ पञ्चचेन्द्राः पाण्डवा जाता विदुरो धर्म एव च ॥ १२६ ॥ गान्धारीद्रौ पदीकुन्ती चैता देव्यो धरातले ॥ देवदैत्याः कलेर्मध्ये दैत्याश्शेषे च मानवाः ॥ १२७ ॥ उत्पत्स्यन्ते सदा प्रेताः क्रव्यादाः पशुपक्षिणः ॥ तेषां च कुलटादासीनित्यकष्टाय वीयसी ॥ १२८ ॥ नित्यं द्वन्द्वेषु सम्प्रीत्या तेषां माचारभाषिणी ॥ किल्बिषेषु च सर्वेषु कलहेऽन्यायकर्मणि ॥ रता दैत्यादयो ये ते सर्वे निरयगामिनः ॥ १२९ ॥ वैशम्पायन उवाच ॥ दैत्यादीनां मृषाभावात्सुरत्वं न सुरालयम् ॥ कथं भोग्यं कथं सौख्यमारोग्यं बलसञ्चयम् ॥ १३० ॥ राज्यमायुस्तथा कीर्तिरभीष्टं द्रव्यं तं बलम् ॥ नीतिविद्यादिकं भाव्यं जन्मवृद्धं सनातनम् ॥ १३१ ॥ दानाध्ययनकर्माणि यज्ञादि च कथं प्रभो ॥ एतदाप्ताय शिष्याय मङ्गं भो वक्तुमर्हसि ॥ १३२ ॥ व्यास उवाच ॥ दैत्यानां साहसा देवतापो भवति निश्चितम् ॥ व्रतं यज्ञादिकं चैव सम्प्रीतिः स्वजनस्य च ॥ १३३ ॥ यो दान्तो विगुणैर्मुक्तो नीतिशास्त्रार्थतत्त्वगः ॥ एतैश्च विविधैः पूतः स भवेत्सुरलक्षणः ॥ १३४ ॥ पुराणागमकर्माणि नाकेष्वत्र च वै द्विज ॥ स्वयमाचरते पुण्यं स धरोद्धरणक्षमः ॥ १३५ ॥ यः शैवो वैष्णवश्चाण्डः सौरो गणप एव च ॥ तारयित्वा पितृन् सर्वान्सधरोद्धरणक्षमः ॥ १३६ ॥ विशेषाद्वैष्णवं हृद्वा प्रीयते पूजयेच्च यः ॥ विमुक्तस्सर्वपापेभ्यस्स धरोद्धरणक्षमः ॥ १३७ ॥ षट्कर्म निरतो विप्रः सर्वयज्ञरतस्सदा ॥ धर्माख्यानप्रियो नित्यं स धरोद्धरणक्षमः ॥ १३८ ॥ विश्वासघातिनो ये च कृतघ्ना व्रतलोपिनः ॥ द्विजदेवेषु विद्विष्टाश्शातयन्ति धरां नराः ॥ १३९ ॥ ये च मथुरताः पापाद्युतकर्मरतास्तथा ॥ पापण्डपतितालापाः शातयन्ति धरां नराः ॥ १४० ॥ सुकर्मगहिता ये च नित्योद्वेगाश्च निर्भयाः ॥ स्मृतिशास्त्रार्थको द्विग्राश्शातयन्ति धरां नराः ॥ १४१ ॥ निजवृत्तिपरित्यज्य कुर्वन्ति चाधमां च ये ॥ गुरुनिन्दागताद्वेषाच्छातयन्ति धरां नराः ॥ १४२ ॥ दातारं ये रोधयन्ति पातके प्रेरयन्ति च ॥ दीनानाथान्पीडयन्ति शातयन्ति धरां नराः ॥ १४३ ॥ एते चान्ये च बहवः पापकर्मकृतो नराः ॥ पुरुषान्पातयित्वा तु शातयन्ति धरां नराः ॥ १४४ ॥ य इदं शृणुयाद्रम्यं गुह्यं ह्यहं परं हि तम् ॥ न तस्य दुर्गतिर्दुःखदौर्भाग्यं दीनता भुवि ॥ १४५ ॥ न दैत्यादौ भवेज्जन्मस्वलोकेशाश्वतं सुखम् ॥ नाकाले मरणं तस्य न च पापैः प्रलिप्यते ॥ १४६ ॥ इह सर्वजनाध्यक्षस्त्रिदिवं त्रिदिवेश्वरः ॥ कल्पं कल्पं दिवं भुक्ता मोक्षमार्गं व्रजत्यसौ ॥ १४७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे पुण्यव्यक्ति

पु. पु.
२०९ ॥

नामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ वैशम्पायन उवाच ॥ प्रभवत्ययमाकाशे नित्यं द्विजवरप्रभो ॥ कोऽयं को वा प्रभावोऽस्य कुत्र जातो घृणीश्वरः ॥ १ ॥
किं करोति हि कार्यं वैयतोरश्मिमयोभृशम् ॥ देवैर्मुनिवरैस्सिद्धैश्चारणैर्देत्यराक्षसैः ॥ २ ॥ निखिलैर्मानुषैः पूज्यः सदैव ब्राह्मणादिभिः ॥ ३ ॥ व्यास
उवाच ॥ परमं ब्रह्मणस्तेजो ब्रह्म देहाद्विनिस्सृतम् ॥ साक्षाद्ब्रह्म मयं विद्धि धर्मकामार्थमोक्षदम् ॥ ४ ॥ मयूखैर्निर्मलैः कूटमतिचण्डंसुदुःसहम् ॥ दृष्ट्वा
प्रदुद्रुबुल्लोकाः करैश्चण्डैः प्रपीडिताः ॥ ५ ॥ ततश्च सागराः सर्वे वरनद्योनदादयः ॥ शुष्यन्ति जन्तवस्तत्र प्रियन्ते चातुराजनाः ॥ ६ ॥ अथ शक्रादयो
देवा ब्रह्माणं समुपागताः ॥ इममर्थं तदा प्रोचुर्देवांश्च विधिरब्रवीत् ॥ ७ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ आदिर्ब्रह्मतनो देवाः सत्त्वगोजनकः प्रभुः ॥ अयं रजोमयः साक्षा
त्सुधांशुस्तनुमध्यगः ॥ ८ ॥ एताभ्यां पालिता लोकाश्चैलोक्ये स चराचराः ॥ दिव्योपपादका देवा ये वात्रैव जरायुजाः ॥ ९ ॥ अण्डजास्त्वेदजाश्चैव
ये वात्रैवोद्भिजादयः ॥ सूर्यस्यास्य प्रभावं तु वक्तुमेव न शक्नुमः ॥ १० ॥ अनेन रक्षिता लोका जनिता पालिता ध्रुवम् ॥ अस्यैव सदृशो नास्ति सर्वेषां परि
रक्षणात् ॥ ११ ॥ यंच दृष्ट्वा पृथुः काले पापराशिः प्रलीयते ॥ तमाराध्य जना मोक्षं साधयन्ति द्विजातयः ॥ १२ ॥ सन्ध्योपासन काले तु विप्रा ब्रह्म वि
दः किल ॥ उद्गाहवो भवन्त्येव ते च देव प्रपूजिताः ॥ १३ ॥ अस्यैव मण्डलस्थांच देवीं सन्ध्यास्वरूपिणीम् ॥ समुपास्य द्विजास्सर्वे लभन्ते स्वर्गमोक्षकौ ॥
॥ १४ ॥ धरायां पतितोच्छिष्टाः पूतास्ते चास्य रश्मिभिः ॥ सन्ध्योपासनमात्रेण कल्मषात्पूततां व्रजेत् ॥ १५ ॥ दृष्ट्वा चाण्डालकंगोघ्नपतितं कुष्ठस
ङ्गतम् ॥ महापातकसङ्कीर्णमुपपातकसंवृतम् ॥ १६ ॥ पश्यन्ति ये नरास्सूरंते पूता गुरुकिल्बिषात् ॥ अस्योपासनमात्रेण सर्वरोगात्प्रमुच्यते ॥ १७ ॥
नान्धत्वं न च दारिद्र्यं न दुःखं न च शोच्यताम् ॥ लभते च इहामुत्र समुपास्य विरोचनम् ॥ १८ ॥ प्रदृष्टानेव लोकैश्च देवा हरिहरादयः ॥ ध्यानरूपप्रगम्या
स्ते हृष्टो देवो ह्ययं स्मृतः ॥ १९ ॥ देवा ऊचुः ॥ अस्तु प्रसाद नाराध्यश्चास्तूपासनपूजनम् ॥ अस्यैव दर्शनं ब्रह्मन् प्रलयानलसंमितम् ॥ २० ॥ सर्वे न
रादयस्सत्त्वा मृतावस्थांगता भुवि ॥ अस्य तेजः प्रभावेण प्रनष्टास्सागरादयः ॥ २१ ॥ न समर्था वयसो दुर्गन्धमन्ये पृथग्जनाः ॥ तस्मात्तव प्रसादाच्च प्र
जयामो यथारविम् ॥ यजन्ति च नरा भक्त्या तदुपायो विधीयताम् ॥ २२ ॥ व्यास उवाच ॥ देवानां वचनं श्रुत्वागतो ब्रह्मा स्वगेश्वरम् ॥ गत्वा स्तोतुं समारे
भे सर्वलोकहिताय वै ॥ २३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ देवत्वं सर्वलोकस्य च क्षुर्भूतो निरामयः ॥ ब्रह्मरूपधरः साक्षाद्दुष्प्रेक्ष्यः प्रलयानलः ॥ २४ ॥ सर्वदेवस्थितस्त्वं हि सदा वा
युसखस्तनौ ॥ अन्नादिपाचनं त्वत्तो जीवनं च भवेद्भुवम् ॥ २५ ॥ उत्पत्तिप्रलयौ देवत्वमेको भुवनेश्वरः ॥ त्वदृते सर्वलोकानां दिनेकं नास्ति जीवनम् ॥
॥ २६ ॥ प्रभुस्त्वं सर्वलोकानां त्राता गोप्ता पिता प्रभूः ॥ चराचराणां सर्वेषां त्वत्प्रसादाद्भूतं जगत् ॥ २७ ॥ देवेषु त्वत्समो नास्ति भगवंस्त्वत्खिलेषु च ॥

प्र. सु. सं.
अ. ७९

॥ २०९

अन्तर्देहेषु बाह्येषु सर्वेषु भुवनेषु च ॥ २८ ॥ सर्वत्र तेऽस्ति सद्भावस्त्वयैतद्वारितं जगत् ॥ रूपगन्धादिकारी त्वं रसानां स्वादुतात्वया ॥ २९ ॥ एवं
 विश्वेश्वरः सूर्यो निखिलस्थितिकारकः ॥ तीर्थानां पुण्यक्षेत्राणां मखानां जगतः प्रभोः ॥ ३० ॥ त्वमेकः प्रयतो हेतुस्सर्वसाक्षी गुणाकरः ॥ सर्वज्ञः सर्व
 कर्ता च हर्ता पातासदोत्सुकः ॥ ३१ ॥ ध्वान्तपङ्कामयघ्नश्च दारिद्र्यदुःखनाशनः ॥ प्रेत्येह च परो बन्धुः सर्वज्ञः सर्वलोचनः ॥ ३२ ॥ त्वद्वत्ते सर्वलो
 कानामुपकारी न विद्यते ॥ ३३ ॥ आदित्य उवाच ॥ पितामह महाप्राज्ञ विश्वेन्द्र विश्वभावक ॥ ब्रह्मिशीं प्रपश्यते करिष्यामि मतं विधे ॥ ३४ ॥ ब्रह्मो
 वाच ॥ मयूखस्तेऽतिचण्डश्च लोकानामतिदुःसहः ॥ यथैव मृदुतामेति तथा कुरु सुरेश्वर ॥ ३५ ॥ आदित्य उवाच ॥ किरणाः कोटि कोटि मे लोक
 नाशकराः पराः ॥ न चाभीष्ट करालो मे प्रयोगाच्छिन्धितान् प्रभो ॥ ३६ ॥ व्यास उवाच ॥ ततो विरिञ्चिना तूर्णं रविवाक्यवशाद्भुवम् ॥ आहूय
 विश्वकर्माणं कृत्वा वज्रमयीं भ्रमिम् ॥ ३७ ॥ चिच्छेद च रवेर्भानून् प्रलयानलसन्निभान् ॥ तैरेवरचितं तत्र विष्णोश्चक्रं सुदर्शनम् ॥ ३८ ॥ अमोघं
 यमदण्डं च शूलं पशुपतेस्तथा ॥ कालस्य च परः खड्गश्शक्तिर्गुरुप्रमोदिनी ॥ ३९ ॥ चण्डिकायाः परं शस्त्रं विचित्रं शूलकं तथा ॥ चक्रे ब्रह्माज्ञया शीघ्रं
 विश्वकर्मा तु तेन वै ॥ ४० ॥ सहस्रकिरणं शिष्टमन्यच्चैव प्रशातितम् ॥ अजनो पापभावेन पुनश्च कश्यपान्मुनेः ॥ ४१ ॥ अदितेर्गर्भसंजात आदित्य इति वै
 स्मृतः ॥ अयं चरति विश्वान्ते मेरुशृङ्गं भ्रमत्यपि ॥ ४२ ॥ सदोर्ध्वं दिनरात्रं च धरण्यालक्ष्यो जने ॥ ग्रहाश्चन्द्रादयस्तत्र चरन्ति विधिनोदिताः ॥ ४३ ॥
 सूरः सञ्चरते मासान् द्वादश द्वादशात्मकः ॥ सङ्क्रमादस्य सङ्क्रान्तिः सर्वैरेव प्रतीयते ॥ ४४ ॥ तासु यद्वा फलं ब्रूमो लोकानां निखिलं मुने ॥ धनुर्मिथुनमीने
 शुक्रन्यायां षडशीतयः ॥ ४५ ॥ वृषवृश्चिककुम्भेषु सिंहे विष्णुपदी स्मृता ॥ तर्पणं चाक्षयं विद्धि दानं देवार्चनं तथा ॥ ४६ ॥ षडशीति सहस्राणि षडशीतौ
 फलं भवेत् ॥ विष्णुपद्यां तुलक्षं तु अयने कोटिकोटिकम् ॥ ४७ ॥ विष्णुपद्यां तु यद्दानमक्षयं परिकीर्तितम् ॥ दातुर्वदामि सान्निध्यं सदा जन्मनि जन्मनि
 ॥ ४८ ॥ शीतिं तु लपटी दानान्न दुःखं जायते तनौ ॥ तुलादाने तल्पदाने द्वयोरेवाक्षयं फलम् ॥ ४९ ॥ सर्वोपकरणां शय्यां यो ददाति विमत्सरः ॥ वर्णमु
 ख्याय विप्राय सराजपदवीं लभेत् ॥ ५० ॥ तथैवाग्निजलदत्त्वा नदीतीरे पथि प्रगे ॥ दत्त्वा ज्वलन्तं लताम्बूलमुर्व्यां अधिपतिर्भवेत् ॥ ५१ ॥ सत्यभावाद्भिजं
 नत्वा धनी चाक्षयतां न्रजेत् ॥ माघे मास्यसिते पक्षे पञ्चदश्यामहर्मुखे ॥ ५२ ॥ पितृंस्ति लज्जैरेव तर्पयित्वा क्षयो दिवि ॥ सुलक्षणां च गां दत्त्वा हेमशृङ्गां मणि
 प्रभाम् ॥ ५३ ॥ रौप्यसुरप्रदेशां च तथा कांस्यसुदोहनाम् ॥ एतां दत्त्वा द्विजाग्र्याय सार्वभौमो भवेन्नृपः ॥ ५४ ॥ दत्त्वान्नाभरणं राजामण्डलेशोधने
 श्वरः ॥ तिलधेनुं तु यो दद्यात्सर्वोपस्करणां न्विताम् ॥ ५५ ॥ सप्तजन्मार्जितात्पापान्मुक्तो नाकेऽक्षयो भवेत् ॥ भोज्यान्निब्राह्मणे दत्त्वा अक्षयं स्वर्गमश्नुते

५० पु०
॥ २१० ॥

॥ ८६ ॥ धान्यं वस्त्रं तथा भृत्यं गृहपीठादिकं च यत् ॥ यो ददाति द्विजाध्यायं च लक्ष्मीर्न मुञ्चति ॥ ८७ ॥ यत्किञ्चिदीयते दानं स्वल्पवायुदिवान्बहु ॥
अक्षयं परलोकेषु युगाद्यासु तथैव च ॥ ८८ ॥ यद्वा देवार्चनं स्तोत्रं धर्माख्यानं प्रतिश्रवः ॥ पुनाति सर्वपापेभ्यो दिवि पूज्यो भवत्यसौ ॥ ८९ ॥ तृतीयामाघमास
स्य सितामन्वन्तरा स्मृता ॥ तस्यां यदीयते दानं सर्वं क्षयमुच्यते ॥ ९० ॥ धनं भोग्यं तथा राज्यं नाकं कल्पान्तरस्थितम् ॥ तस्माद्दानं सतां पूजाप्रेत्यान
न्तफलप्रदा ॥ ९१ ॥ मन्वन्तरा तु माघस्यात्सप्तमी यासिततरा ॥ तिथिः पुण्यतमा प्रोक्ता पुराणैरभिरक्षिता ॥ ९२ ॥ माघमासे सिते पक्षे सप्तमी कोटिभा
स्करा ॥ तामुपोष्य नरः पुण्यां मुच्यते नात्र संशयः ॥ ९३ ॥ सूर्यग्रहणतुल्या हि शुक्लमाघस्य सप्तमी ॥ अरुणोदयवेलायां तस्यां स्नानं महाफलम् ॥
॥ ९४ ॥ यच्च तत्र कृतं पापं मया सप्तमुजन्मसु ॥ तन्मे रोगं च शोकं च भास्करीहन्तु सप्तमी ॥ ९५ ॥ जननी सर्वभूतानां सप्तमी सप्तसप्तिके ॥ सप्तम्या मुदिते दे
वि नमस्ते रविमण्डले ॥ ९६ ॥ अर्कपत्रं यवाः पुष्पं सुगन्धवदरीफलम् ॥ तत्पत्रेताम्रपात्रे वा युक्तमानीय तण्डुलम् ॥ ९७ ॥ यज्ञसूत्रं ससिन्दूरं
दत्त्वा चार्घ्यं शुशोभनम् ॥ सर्वपापं क्षयं याति सप्तजन्मकृतं च यत् ॥ ९८ ॥ नरकैः पीड्यते तावद्भोगैः पापैश्च दुःखदैः ॥ हविष्यं भोजयेदन्नं शुद्धमात
पतण्डुलैः ॥ ९९ ॥ वर्जयेच्च शिलाघृष्टं शृङ्गवेरं तु शाककम् ॥ कोरदूपकपत्रं च रम्भाच्छागीघृतं तथा ॥ १०० ॥ केशकीटादिकं वर्ज्यं मुष्णोदस्ना
नमेव च ॥ अल्पबीजादिकं सर्वत्र ते मूरस्य वर्जयेत् ॥ १०१ ॥ अन्यच्च नाचरेत्तत्र धर्मचिन्तां विना व्रती ॥ सौरव्रतं महापुण्यं पुराणैरभिनन्दितम्
॥ १०२ ॥ वर्षकोटि सहस्राणि वर्षकोटि शतानि च ॥ आदित्यस्य समं भोग्यं लभते दिवि शाश्वतम् ॥ १०३ ॥ एवं स्वर्गक्षया देवराजा भूमौ महाधनी ॥ मर्त्य
लोके पुत्राभ्यासात्करोति भास्करव्रतम् ॥ १०४ ॥ तथा स्वयं सुखं भोग्यं लभते दिवि शाश्वतम् ॥ आरोग्यं सम्पदं जन्मी भास्करस्य प्रसादतः ॥ १०५ ॥ रवि
वारे भवेद्याच सप्तमी माघशुक्ले ॥ महाजयेति विख्याता अन्यत्र विजया स्मृता ॥ १०६ ॥ विजया कोटिलक्षं स्याद नन्तं स्यान्महाजया ॥ तत्रैकेन व्रतेनैव
मुच्यते जन्मबन्धनात् ॥ १०७ ॥ अश्वत्थं सुवर्णं च रक्तवस्त्रं च धान्यकम् ॥ ददाति भास्करप्रीत्या स्वर्गमर्त्यपतिः क्रमात् ॥ १०८ ॥ एषां भिदं प्रवक्ष्यामि शृणु
विप्रयथार्थवत् ॥ उत्तमाभरणैर्युक्तं सद्वाहं यो ददाति ह ॥ १०९ ॥ समुद्रैस्सप्तभिर्जुष्टां भूमिमेत्यरिर्विजिताम् ॥ लभेद्भवान्तरे मर्त्यमेकेनैकाधिपो भवेत् ॥ ११० ॥
अश्वहीनं च पत्राङ्गं वृषभैर्वाप्यलङ्कृतम् ॥ हेममाषं द्विमाषं वा दक्षिणा विहिता बुधैः ॥ १११ ॥ रत्नभाण्डं महार्घं च हेमैरेव कृतं च यत् ॥ स्वर्णवाके वलं दत्त्वा त्रिवि
ष्टपधने श्वरः ॥ ११२ ॥ रक्तवस्त्रं च धान्यं च शक्तितोयः प्रयच्छति ॥ स्वर्गोऽप्योरीशतामेति न तं लक्ष्मीर्विमुञ्चति ॥ ११३ ॥ अरोगी सुप्रसन्नात्मा दस्युजता प्र
तापवान् ॥ यावत्प्रभासते भानुस्तावत्पूज्यतमो हिमः ॥ ११४ ॥ माघादौ द्वादशी मायां सप्तमीं कारयेत्सतु ॥ इहाभीष्टफलं भुक्त्वा सुरैश्चैव प्रपूज्यते ॥ ११५ ॥

प्र.सू.सू.
अ० ७९

॥ २१० ॥

अर्काङ्गसप्तमीव्रतकृत्वाचविधिवद्बुधः ॥ पापात्पूतइहाभीष्टं सम्प्राप्य मुक्तिमाप्नुयात् ॥ ८६ ॥ लक्षणंचप्रवक्ष्यामिमासिमासिचयोविधिः ॥
 व्रतस्यास्यप्रसादाच्चसुराणामर्चितोदिवि ॥ ८७ ॥ शुक्लपक्षेरेविदिनेप्रवृत्तेचोत्तरायणे ॥ पुंनामधेयनक्षत्रेगृहीयात्सप्तमीव्रतम् ॥ ८८ ॥ हस्तोमेव्रतथापुष्यः
 श्रवोमृगपुनर्वसू ॥ पुंनामधेयनक्षत्राण्येतान्याहुर्मनीषिणः ॥ ८९ ॥ पञ्चम्यामेकभक्तंतुषष्ट्यांनक्तंप्रकीर्तितम् ॥ सप्तम्यामुपवासंचअष्टम्यांपारणंभ
 वेत् ॥ ९० ॥ अर्काग्रंशुचिगोमयंसुमरिचंतोयंफलंचाश्रुतेमूलंनक्तमुपोषणंचविधिवत्कृत्वैकभक्तंतथा ॥ क्षीरंवाप्यशनंघृताक्तमितिचप्रोक्ताःक्रमेणासुना
 कृत्वावासरसप्तमींदिनकृतःप्राप्नोत्यभीष्टंफलम् ॥ ९१ ॥ अर्काग्रंग्रामात्पूर्वोत्तरदिग्गतार्कविटपस्यशाखाग्रस्थितंविशिष्टंसूक्ष्मपत्रद्वयंसतोयंदन्तैरस्पृष्टं
 पातव्यम् ॥ शुचिगोमयंभूमावपतितंमध्याह्नुष्टाभ्यांपलमात्रंदन्तैरस्पृष्टंसतोयंपातव्यम् ॥ सुमरिचमव्रणमपुरातनंस्थूलमवशुष्कमेकंदन्तैरस्पृष्टंसतोयं
 पातव्यम् ॥ तोयंब्रह्मपित्रङ्गुलीमूलप्रसरंपातव्यम् ॥ फलंखर्जूरनारिकेलानामन्यतमंदन्तैरस्पृष्टंपातव्यम् ॥ घृताक्तमितिचाहारंमयूरडिम्भपरिमाणम् ॥
 घृतमपितत्परिमाणम् ॥ ९२ ॥ आत्मनोद्विगुणांछायांयदाकुर्वीतभास्करः ॥ तदानक्तंविजानीयाव्रनक्तंनिशिभोजनम् ॥ ९३ ॥ प्रथमंपूजयेद्देवंफ
 लपुष्पादिमन्त्रकैः ॥ अब्रदानंततःकुर्याद्विध्युक्तपरिमाणकम् ॥ ९४ ॥ ततोध्यानम् ॥ सर्वलक्षणम्पूर्णसर्वाभरणभूषितम् ॥ द्विभुजंरक्तव
 र्णचरक्तपङ्कजधृत्करम् ॥ ९५ ॥ तेजोबिम्बंबहुजलमध्यस्थंसपरिच्छदम् ॥ पद्मासनगतंदेवंरक्तगन्धानुलेपनम् ॥ आदित्यंचिन्त
 येद्देवंपूजाकालेविशेषतः ॥ ९६ ॥ मन्त्रश्चायम् ॥ भास्करायविद्महेसहस्ररश्मयेधीमहितव्रःसूर्यःप्रचोदयात् ॥ ९७ ॥ जप्येषपरःप्रोक्तःसप्तम्यांविजया
 वहः ॥ करवीरैःकरजैश्चरक्तकुङ्कुमसन्निभैः ॥ ९८ ॥ पश्चाच्चपारणाकार्यातथाष्टम्यांविशेषतः ॥ अष्टम्यामेवकर्तव्यंनवम्यांनैवपारणम् ॥ ९९ ॥
 व्रतेफलंनचाप्नोतिनवम्यांपारणेकृते ॥ पारणंत्वपराह्नेतुकटुतिक्ताम्लवर्जितम् ॥ १०० ॥ तण्डुलंशोधयेद्यत्नात्तृणबीजादिकंत्यजेत् ॥ मुद्गमाष
 तिलादीनिघृतंचपरिवर्जयेत् ॥ १ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्याशक्तःक्षीरादिहव्यकैः ॥ यथाशक्त्यन्नपानैश्चव्यञ्जनैश्चनिरामिषैः ॥ २ ॥ विप्रायदक्षि
 णांदद्याद्विभज्यचानुरूपतः ॥ इमामनन्तफलदायःकुर्यात्सप्तमीनरः ॥ ३ ॥ सर्वपापप्रशमनीधनपुत्रविवर्धनीम् ॥ मासिमासिद्विजश्रेष्ठव्रतंकृ
 त्वार्कतुष्टये ॥ ४ ॥ यःकुर्यात्पारणंभक्त्यासूर्यलोकंसगच्छति ॥ कल्पकोटिं वसेत्स्वर्गेततोयातिपरांगतिम् ॥ ५ ॥ इदमेवपरंगुह्यंभाषितंशम्भुना
 पुरा ॥ श्रवणात्सततंतस्यव्रतस्यपरिपालनात् ॥ श्रावयेद्वापिलोकस्यफलंतुल्यंप्रकीर्तितम् ॥ १०६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेअर्काङ्ग-
 सप्तमीव्रतंनार्कानांशानितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ वैशम्पायनउवाच ॥ भगवंस्त्वत्प्रसादाच्चश्रुतंमेपावनंव्रतम् ॥ अंपरंश्रोतुमिच्छामिब्रह्मस्यचप्रि

५० पु०
२११ ॥

यंचयत् ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ कैलासशिखरेरम्येसुखासीनमहेश्वरम् ॥ प्रणम्यशिरसाभूमौस्कन्दोवचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ अर्काङ्गाख्यविधिस्त्व
तोमयेवंविस्तराच्छ्रुतः ॥ वारादेर्यत्फलं नाथश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः ॥ ३ ॥ ईश्वरउवाच ॥ रक्तपुष्पैरवेर्वारेत्वर्घ्यं दद्याद्ब्रतीनरः ॥ नक्ताहारंहविष्यान्नं
कृत्वास्वर्गान्नहीयते ॥ ४ ॥ सप्तम्याश्चसदाचारं सर्वमेवार्कवासरे ॥ कुर्वतः प्रीतिमाप्नोतिसमणः परमेश्वरः ॥ ५ ॥ सुस्वसदृशं याति तिथिवारस्य
पालनात् ॥ एकेन गाणपत्यस्य यावत्सूरो न भस्तले ॥ ६ ॥ सर्वकामप्रदं पुण्यमैश्वर्यं रोगनाशनम् ॥ स्वर्गदं मोक्षदं पुण्यं रवेर्वारे ब्रतं हितम् ॥ ७ ॥
रविवारेण सङ्क्रान्त्या सप्तम्या तद्दिने शिवे ॥ ब्रतपूजादिकं जप्यं सर्वं चाक्षयतां व्रजेत् ॥ ८ ॥ आदित्यवासरे शुभे ग्रहाधिपप्रपूजनम् ॥ प्राणादहतवक्त्रे
ण निःसार्य मण्डले न्यसेत् ॥ ९ ॥ द्विभुजं रक्तपद्मस्थं सुगलं रक्तवासं सर्वरक्ताभरणं ध्यात्वा हस्ताभ्यां पुष्पं विधृतं सङ्घ्राये शान्त्यां क्षिपेत् ॥ १० ॥
आदित्याय विद्महे भास्क गायधीमहि ॥ तन्नो भानुः प्रचोदयात् ॥ ११ ॥ ततो गुरूपदिष्टेन विधिना च विलेपनम् ॥ विलेपनान्ते सङ्घ्रपंधूपान्ते च प्रदीपक
म् ॥ १२ ॥ प्रदीपान्ते च नैवेद्यं ततो वारिनिवेदयेत् ॥ ततो जप्यं स्तुतिं मुद्रां नमस्कारं तु कारयेत् ॥ १३ ॥ अञ्जलिः प्रथमा मुद्रा द्विती
या धेनुका स्मृता ॥ एवं यः पूजयेदं रवि सायुज्यमा व्रजेत् ॥ १४ ॥ मम ब्रह्मवधाद्वोरं कपालं करलग्नकम् ॥ रवेस्तस्य प्रसादात्तुमुक्तं वाराणसीत
टे ॥ १५ ॥ रवेः परतरं देवैर्लोक्येतु न विद्यते ॥ यस्य प्रसादतो घोरा न्मुक्तोऽहं गुरुकिल्बिषात् ॥ १६ ॥ स्कन्दउवाच ॥ श्रुत्वा त्वत्तो गिरं नाथ वि
स्मयो मेऽभवत्प्रभो ॥ त्वदन्योऽस्ति न को देवः कथं ब्रह्मवधस्त्वयि ॥ १७ ॥ त्वंच ज्ञानी श्वरो योगी लोके भोक्ताऽक्षरोऽव्ययः ॥ देवानां गुरुरेकस्त्वं व्यास
रूपी महेश्वरः ॥ १८ ॥ सर्वज्ञो वरदो नित्यं सर्वेषां प्राणिनां प्रभुः ॥ दुष्कृतं ते कुतो नाथ तथा क्रोधो विशेषतः ॥ १९ ॥ शिवउवाच ॥ लोकानां
च हितार्थाय पृथग्भूता युगे युगे ॥ सर्वकुर्मो वयं पुत्रब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २० ॥ नास्माकं बन्धमोक्षौ च नाकार्यं कार्यमेव वा ॥ तथालोकस्य रक्षार्थं च
रामो विधिपूर्वकम् ॥ २१ ॥ सर्वच परमं चैव सर्वविघ्नविनाशनम् ॥ सर्वरोगप्रशमनं सर्वार्थप्रतिसाधकम् ॥ २२ ॥ एकोऽसौ बहुधा भूत्वा कालभे
दाद निन्दितः ॥ मासे मासे तु तपति एको द्वादशतां व्रजेत् ॥ २३ ॥ मित्रो मार्गशिरमासि पौषे विष्णुः सनातनः ॥ वरुणो माघमासे तु सूर्यो वैफाल्युने
तथा ॥ २४ ॥ चैत्रमासि तपेद्भानुर्वैशाखे तापनः स्मृतः ॥ ज्येष्ठमासे तपेद्दिन्द्राषाढे तपते रविः ॥ २५ ॥ गभस्तिः श्रावणे मासि यमो भाद्रपदे त
था ॥ हिरण्यरेता श्वयुजि कार्तिके तु दिवाकरः ॥ २६ ॥ इत्येते द्वादशादित्या मासि मासि प्रकीर्तिताः ॥ उरुरूपामहातं जायु गान्तानलवर्चसः ॥
॥ २७ ॥ यद्दं पठते नित्यं तस्य पापं न विद्यते ॥ नरोगो न च दारिद्र्यं नावमानो भवेत्कचित् ॥ २८ ॥ अक्षयं लभते स्वर्गसुखं राज्यं यशः क्रमात् ॥ महा

प्र सृ.खं.
अ० ८०

॥ २११ ॥

मन्त्रंप्रवक्ष्यामिसर्वप्रीतिकरंपरम् ॥ २९ ॥ ॐ नमः सहस्रबाहवे आदित्याय नमो नमः ॥ नमस्ते पद्महस्ताय वरुणाय नमो नमः ॥ ३० ॥ नमस्तिमिर
नाशाय श्रीसूर्याय नमो नमः ॥ नमः सहस्रजिह्वाय भानवे च नमो नमः ॥ ३१ ॥ त्वंच ब्रह्मा त्वंच विष्णु रूद्रस्त्वं च नमो नमः ॥ त्वमग्निः सर्वभूतेषु वायु
स्त्वं च नमो नमः ॥ ३२ ॥ सर्वगः सर्वभूतेषु नहि किंचित्त्वया विना ॥ चराचरे जगत्यस्मिन् सर्वदेहे व्यवस्थितः ॥ ३३ ॥ इति जस्वालभेत्कामं
स्वर्गभोग्यादिकं कृत्वा ॥ आदित्यो भास्करः सूर्यो अर्को भानुर्दिवाकरः ॥ ३४ ॥ सुवर्णरेतामित्रश्च पृष्ठात्पश्चात्ते दश ॥ स्वयम्भूस्तिमिराशश्च द्वा
दशः परिकीर्तितः ॥ ३५ ॥ नामान्येतानि सूर्यस्य शुचिर्यस्तु पठेन्नरः ॥ सर्वपापाच्च रोगाच्च मुक्तो याति परांगतिम् ॥ ३६ ॥ पुनरन्यत्र
वक्ष्यामि भास्करस्य महात्मनः ॥ रक्ताख्याये रक्तनिभास्सिन्दूरारुणविग्रहाः ॥ ३७ ॥ यानि नामानि मुख्यानि तच्छृणुष्व षडानन ॥ तपनस्तापनश्चैव
कर्त्ता हर्ता ग्रिहेश्वरः ॥ ३८ ॥ लोकसाक्षी त्रिलोकेषु व्योमाधिपो दिवाकरः ॥ अग्निर्गर्भो महाविप्रः स्वर्गः सप्ताश्ववाहनः ॥ ३९ ॥ पद्महस्तस्तमोभेदी
ऋग्वेदो यजुस्सामगः ॥ कालप्रियं पुण्डरीकं मूलस्थानं च भावितम् ॥ ४० ॥ यः स्मरेच्च सदा भक्त्या तस्य रोगभयं कुतः ॥ शृणु कार्तिकयत्नेन सर्वपाप
हरं शुभम् ॥ ४१ ॥ न सन्देहो मनाः कार्य आदित्यस्य महामते ॥ ॐ इन्द्राय नमः ॥ ॐ विष्णवे नमः ॥ ४२ ॥ एष जप्यश्च होमश्च सन्ध्योपासनमेव
च ॥ सर्वशान्तिकरश्चैव सर्वविघ्नविनाशनः ॥ ४३ ॥ नाशयेत्सर्वरोगांश्च लूता विस्फोटकादिकान् ॥ कामलादिकरोगांश्च ये रोगाश्चैव दारुणाः ॥ ४४ ॥
ऐकाहिकं त्र्याहिकं च ज्वरं चातुर्थिकं तथा ॥ कुष्ठरोगं क्षयरोगं कुक्षिरोगं ज्वरं तथा ॥ ४५ ॥ अश्मरी मूत्रकृच्छ्रांश्च नानारोगामयांस्तथा ॥ ये वातप्रभवारो
गाय रोगा गर्भसम्भवाः ॥ ४६ ॥ मर्दयन्तो महारोगा मर्दिता वेदनात्मकाः ॥ विलयं यान्तिते सर्व आदित्योच्चारणेन तु ॥ ४७ ॥ रक्षमां देवदेवेश प्र
हरो गभयेषु च ॥ प्रशमं यान्तिते सर्वे कीर्तिते तु दिवाकरे ॥ ४८ ॥ मूलमन्त्रं प्रवक्ष्यामि सर्वकामार्थसाधकम् ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदं नित्यं भास्करस्य म
हात्मनः ॥ ४९ ॥ मन्त्रश्चायम् ॥ ॐ ह्रीं ह्रीं सः सूर्याय नमः ॥ अनेन मन्त्रेण सदा सर्वसिद्धिर्भवेद्भुवम् ॥ ५० ॥ व्याधयो वै न बाधन्ते न चा
निष्टभयं भवेत् ॥ सूर्यावर्तोदकं यस्तु गृहीत्वा तु क्रमेण तु ॥ ५१ ॥ तस्य प्राशनमात्रेण न रोगात्प्रमुच्यते ॥ न दातव्यं न ख्यातव्यं न जप्तव्यं च प्रय
त्नतः ॥ ५२ ॥ अभक्तेष्वनपत्येषु पाषण्डलोकिकेषु च ॥ कटुतैलसमायुक्तं न स्येपाने च दापयेत् ॥ ५३ ॥ सूर्यावर्तजलं पुत्रसर्वरोगादिमुच्य
ते ॥ मूलमन्त्रस्तु जप्तव्यः सन्ध्यायां होमकर्मसु ॥ ५४ ॥ जप्यमाने तु नश्यन्ति रोगाः क्रूरग्रहास्तथा ॥ किमन्यैर्बहुभिः शास्त्रैर्मन्त्रैर्वा बहुविस्तरैः
॥ ५५ ॥ सर्वशान्तिरियं वत्स सर्वार्थप्रतिसाधिका ॥ नास्तिकाय न दातव्या देवब्राह्मणनिन्दके ॥ ५६ ॥ गुरुभक्ताय दातव्या नान्येभ्योऽपि कदा

ष० पु०
२१२ ॥

चन ॥ प्रातरुत्थाययोनित्यंकीर्तयिष्यतिमानवः ॥ ५७ ॥ गोघ्नःकृतघ्नकश्चैवमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ शरीरारोग्यकृच्चैवधनवृद्धियशस्करः ॥ ५८ ॥
जायतेनात्रसन्देहोयस्यतुष्येद्दिवाकरः ॥ एककालंद्विकालंवात्रिकालंनित्यमेवच ॥ ५९ ॥ यःपठेद्रविसान्निध्येसोऽभीष्टंफलमाप्नुयात् ॥ पुत्रा
र्थीलभंतपुत्रंकन्यार्थीकन्यकालभेत् ॥ ६० ॥ विद्यार्थीलभतेविद्यांधनार्थीलभतेधनम् ॥ शृणुयात्संयुतोभक्त्याशुद्धाचारसमन्वितः ॥ ६१ ॥
सर्वपापविनिर्मुक्तस्सूर्यलोकं व्रजत्यपि ॥ भास्करस्यव्रतेयच्चव्रताचारमखेषुच ॥ ६२ ॥ गुण्यस्थानेषुतीर्थेषुपठेत्कोटिशुभंभवेत् ॥ ग्रहेभोज्येषुपूजा
यांब्रह्मभोज्येद्विजाग्रतः ॥ ६३ ॥ यद्दं पठतेविप्रस्तस्यानन्तफलंभवेत् ॥ तपस्विनांचविप्राणां देवानामग्रतःसुधीः ॥ ६४ ॥ यःपठेत्पाठयेद्वापिसुर
लोकेमहीयते ॥ ६५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेसूर्यशान्तिर्नामाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ व्यासउवाच ॥ मध्यदेशेस्वराट्सम्राट्भद्रेश्वर
इतिश्रुतः ॥ तपोभिर्बहुभिःपूतोव्रतैर्नानाविधैरपि ॥ १ ॥ देवांस्तुपूजयेन्नित्यंसुभावेनसदाखलु ॥ तस्यसव्येऽभवत्कुष्ठंकरेश्वेतमजायत ॥ २ ॥ ततोभि
षक्प्रयोगाच्चलक्षणंदृश्यतेपुरा ॥ आहूयद्विजमुख्यांश्चमन्त्रिणःसोऽब्रवीद्वचः ॥ ३ ॥ राजोवाच ॥ किलिबपंमेकरेविप्रादुःसहलोकगर्हितम् ॥ तस्मात्पु
ण्यंमहाक्षेत्रंयत्रत्यक्ष्यामिविग्रहम् ॥ ४ ॥ आज्ञापयतधर्मज्ञाःपरलोकहितायवे ॥ वंशहीनस्यमेवीराःप्रेत्यामुत्रहितंचयत् ॥ ५ ॥ तद्ब्रूतसुप्रसन्नम
उद्दिष्टंयत्करोम्यहम् ॥ ६ ॥ द्विजाञ्जुः ॥ परित्यक्तेत्वयाराष्ट्रेधर्मशीलेनधीमता ॥ नष्टंजगदिदंराजंस्तस्मान्नोवक्तुमर्हसि ॥ ७ ॥ अयमस्यप्रतीका
रोह्यस्माभिरवगम्यते ॥ सूरंमन्त्रैर्महादेवंयन्नादाराधयप्रभो ॥ ८ ॥ राजोवाच ॥ केनोपायेनविप्रेन्द्रास्तोषयिष्यामिभास्करम् ॥ अमेध्येनाथकु
ष्ठेनलोकानांगर्हितेनच ॥ ९ ॥ अदृश्यःसर्वभूतानांगर्हितोऽस्मिद्विजातयः ॥ किंकरिष्यामिराज्यंचकिंस्यादाराधनेनतु ॥ १० ॥ द्विजाञ्जुः ॥
अत्रस्थित्वास्वराज्येतुसमुपास्यविरोचनम् ॥ प्रमुच्यकिल्बिषाद्दोरात्स्वर्गमोक्षंचलप्स्यसे ॥ ११ ॥ व्यासउवाच ॥ एतच्छ्रुत्वातुराजेन्द्रःप्रणिपत्य
द्विजोत्तमान् ॥ अकार्षीत्तस्यसूर्यस्यपरमाराधनंचयत् ॥ १२ ॥ नित्यपूजांतथामन्त्रैरुपहारैर्विलेपनैः ॥ फलैर्नानाविधैरर्घ्यैरक्षतातपतण्डुलैः
॥ १३ ॥ जपापुष्पाकर्पणैश्चकरवीरकरञ्जकैः ॥ रक्तकुङ्कुमसिन्दूरैस्तथावासन्तिकादिभिः ॥ १४ ॥ सुगन्धकदलीपत्रैस्तत्फलैःसुमनोहरैः ॥ अर्घ्य
मौदुम्बरेकृत्वासदासूर्यायपार्थिवः ॥ १५ ॥ आदित्यसंमुखोदत्तेसदामन्त्रिपुरोहितैः ॥ महिषीभिस्तथाचार्यभोगिनीभिःसमन्ततः ॥ १६ ॥ सर्वैर
न्तःपुरस्थैश्चसपत्नीकैश्चरक्षिभिः ॥ चेटवर्गैस्तथाऽन्यैश्चदीयतेऽर्घ्योदिनेदिने ॥ १७ ॥ अर्कशान्तिभिरत्युग्रैःस्तोत्रमन्त्रादिभिःपरैः ॥ मूलमन्त्रान्यमन्त्रैश्चय
जन्तिस्मदिवाकरम् ॥ १८ ॥ तथार्काङ्गव्रतंचान्यत्कृततैःसुसमाहितैः ॥ क्रमात्समांसमासाद्यरोगस्यान्तंगतो नृपः ॥ १९ ॥ बाधितेचामयेधोरेसरा

प्र.सू.सं.
अ० ८२

॥ २१२ ॥

जानिखिलंजगत् ॥ नियम्यकारयामासकल्येचयाजनव्रतम् ॥ २० ॥ एवमेवजपापुष्पंसुगन्धंकदलीफलम् ॥ बाणैर्जायाभिरालभ्यमर्कपर्णान्य
पुष्पकम् ॥ २१ ॥ एवमेवमहापुण्यंकृत्वासर्वजनप्रियम् ॥ हविष्यान्नोनिराहारोजनोयजतिभास्करम् ॥ २२ ॥ एवमेवत्रिभिर्वर्गैरर्चितस्तैर्विभा
करः ॥ सन्तुष्टोभूपभागम्यकृपयाचब्रवीद्वचः ॥ २३ ॥ सूर्यउवाच ॥ वरंवरयचाभीष्टंयस्तेमनसिवर्तते ॥ सर्वेषांवोहितार्थायसानुगःपुर
वासिनाम् ॥ २४ ॥ राजोवाच ॥ यदीच्छसिवरंदातुंसर्वलोचनमत्प्रियम् ॥ सर्वेषांनःपरंस्वगत्वत्सकाशेभवत्विति ॥ २५ ॥ सूर्यउवाच ॥ अ
मात्यास्तेद्विजाविप्राःसदारास्सपरिच्छदाः ॥ नवीनयौवनाःशुद्धायावदाभूतसम्प्लवम् ॥ २६ ॥ तिष्ठन्तुमत्पुरेरम्येसर्वभोगैर्निरामयाः ॥ सुरद्रुमैः
सुसम्पूर्णैःप्रासादैर्द्रुमकल्पकैः ॥ २७ ॥ प्रमदाभिर्महाभागनृत्यगीतादिभिःपरैः ॥ पञ्चकल्पान्तरेराजामन्वादौत्वंभविष्यसि ॥ २८ ॥ अमीतेमनु
जाभूपपुरस्थाश्चपुरोधसः ॥ तथाजनपदस्थाश्चविद्वांसोधनिनोनराः॥२९॥तत्रमत्तोवरंलब्ध्वासुखंस्वर्गमवाप्स्यथ ॥३०॥व्यासउवाच॥एवमुक्त्वाज
गच्चक्षुस्तत्रैवान्तरधीयत ॥ ततोभद्रेश्वरोराजासपुरोदिविमोदते ॥ ३१ ॥ तत्रकीटादयोयेचतेऽपीताःससुतादयः ॥ स्वर्गेदेवद्रुमेभोग्यंकुर्वन्तिमह
दद्भुतम् ॥ ३२ ॥ एवमेवनृपाविप्रासुनयश्शंसितव्रताः ॥ येचक्षत्रादयोवर्णास्सूरस्वर्गययुर्द्रुतम् ॥ ३३ ॥ कैश्चिदभ्यर्थितंवित्तंपुत्रदारास्तथापरैः ॥ सु
खंस्वर्गतथारोग्यंभास्करस्यप्रसादतः ॥ ३४ ॥ पुण्यकूटमिदंभद्रंयःपठेन्मानवःशुचिः ॥ सर्वपापक्षयस्तस्यरुद्रवत्पूजितोभुवि ॥ ३५ ॥ सर्वसाक्षीभ
वेत्स्वर्गेवरदोभास्करप्रियः ॥ शृणोतिसंयतोमर्त्यःसोऽभीष्टफलमाप्नुयात् ॥ ३६ ॥ पारगःसर्वपापानांभास्करस्यैवसंसदि ॥ वावदूकोभवेन्नित्यंश्र
वणात्पुण्यवान्धनी ॥ ३७ ॥ इदंगुह्यातिगुह्यंचभास्करेणप्रचारितम् ॥ इदंयमायकथितंक्षितौव्यासेनकीर्तितम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टि
खण्डेभद्रेश्वराख्यानंनानैकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ वैशम्पायनउवाच ॥ श्रुतोग्रहेश्वरस्यैषप्रभावस्त्वत्प्रसादतः ॥ रव्यादीनांग्रहाणांचसाधनं
नोवदद्विज ॥ १ ॥ केतेरव्यादयस्तेषांकथंतोषःकथंप्रियम्॥कालेदेशेतुसम्प्राप्तेदर्शनंतच्छिवाशिवम् ॥२॥ व्यासउवाच ॥ ग्रहादयोयेलोकेतुभुञ्जन्तिपु
ण्यपातकम्॥शिवाशिवंचकुर्वन्तिविश्वकर्मक्षयायवै ॥ ३ ॥ सूरःकालोऽन्तकोज्ञेयोजनेषुचग्रहेषुच ॥ तिग्मसौम्याच्चयोगात्सनिग्रहानुग्रहेप्रभुः ॥४॥
ग्रहभावाच्चतस्यैवसन्तोषंनिगदाम्यहम्॥उदुम्बरपलाशाभ्यांपल्लवाभ्यांजुहोतियः॥५॥ आकृष्णेनेतिमन्त्रेणमूलकेनाथशान्तये॥जुहुयादाज्ययुक्ताभ्या
मभीष्टफलहेतवे ॥६॥ शान्तयेसर्वरोगाणांविधबन्धविमोचने ॥ एकैकेनतुमन्त्रेणहोतव्यंचशतंशतम्॥७॥ शितंचच्छागलंदद्यात्सूरायादित्यवासरे॥भो
जयेद्वाह्मणाञ्छत्त्याहव्यकव्यैर्मनोहरैः ॥ ८ ॥ सप्तम्यांचसितेपक्षेपञ्चदश्यांतथैवच ॥ रोगाद्विमुच्यतेरोगीनरोगात्कृच्छ्रमेष्यति॥९॥परमंचामरंसत्त्व

प० पु०
॥ २१३ ॥

मात्रहस्तम्बमात्रके ॥ ब्रह्माण्डेचाणुमात्रेचसूरःसम्भावयिष्यते ॥ १० ॥ संहारान्तंक्रमात्सर्वमुत्पत्तिस्थितिकारणात् ॥ प्राणसर्गेजनानांसपाताविश्व
चरस्तनौ ॥ ११ ॥ मृत्युकालेतनोर्मध्यात्प्राणेनसहगच्छति ॥ शीर्षान्तस्थःसदाचन्द्रोद्विष्टकलयायुतः ॥ १२ ॥ अहर्निशंसुधावृष्टिदेहेवर्षत्यधोमुखः ॥
जन्तवम्बेनजीवन्तिमहासत्त्वानुमात्रकाः ॥ १३ ॥ उर्व्यासस्यानिपुष्पातितास्थावरजङ्गमान् ॥ एताभ्यांपुष्पवज्यांचधारितंजनितंजगत् ॥ १४ ॥
तयोराराधनात्पुष्टिःसदापुण्यापराद्विका ॥ साधयेत्सर्वकार्याणिसाधकःसर्वदाशुचिः ॥ १५ ॥ नपूजयतियोमोहात्सुधांशुमानवाधमः ॥ आयुस्तस्यक्षयं
यातिनरकंचाधिगच्छति ॥ १६ ॥ निष्कलङ्ककलाधारगङ्गाधरशिरोमणे ॥ द्वितीयायांजगन्नाथतुभ्यंचन्द्रनमोऽस्तुते ॥ १७ ॥ तिथिमन्यामनुप्राप्यनमस्कारं
विधोगपि ॥ प्रकरोतिनरोयस्तुसोऽभीष्टंफलमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ अत्रिनेत्रोद्भवश्रीमन्क्षीरोदमथनोद्भव ॥ महेशमुकुटावासतुभ्यंचन्द्रनमोऽस्तुते ॥ १९ ॥
दिव्यरूपनमस्तुभ्यंसुधाकरजगत्पते ॥ शुक्लपक्षेतथाकृष्णेत्रियामायांविदुर्बुधाः ॥ २० ॥ ॐह्रांहींसोमायनमःइतिजप्यमन्त्रः ॥ प्रभातेजपनीयः ॥
एवंयःपूजयन्त्सोमंश्रावयेच्चशृणोतिवा ॥ सपीयूषसमोलोकेभवेजन्मनिजन्मनि ॥ २१ ॥ एवंसहस्रनाम्नायःस्तौतिपूजयतेभुवि ॥ सोऽक्षयंलभतेस्व
र्गपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ २२ ॥ इतिसोमपूजा ॥ पित्तलेभाजनेकांस्येदधिपूर्णेघृतेशिवे ॥ न्यूनोऽधिकस्तुविभवाच्छत्वाकर्मविमत्सरः ॥ २३ ॥
स्वर्णंवागजतेवारेसौम्येकृष्णभवेबुधम् ॥ संस्थाप्यसर्वसंस्थानेदद्याद्बहुसुतायच ॥ २४ ॥ परंभवतिसौभाग्यंपीयूषादधिकंभृशम् ॥ स्त्रीणांचपुरुषा
णांचनदौर्भाग्यंकदाचन ॥ २५ ॥ रूपसौभाग्यकामोऽहंदधिपूर्णचभाजनम् ॥ ददामिकांस्यपात्रस्थंदेहिसौभाग्यरूपकम् ॥ २६ ॥ द्विजायवा
क्यपूर्वेणदद्याद्विमत्सरोनरः ॥ शक्तितोदक्षिणादेयातथावस्त्रादिकंनवम् ॥ २७ ॥ भोज्यान्नंसर्वसंपूर्णताम्बूलंसुमनोहरम् ॥ पुष्पमालादिकंदद्याद्रूप
सौभाग्यहेतवे ॥ २८ ॥ एवंयःकुरुतेदानंसोमोद्विष्टद्विजातये ॥ स्वर्लोकेनरलोकेवारूपसौभाग्यभुग्भवेत् ॥ २९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टि
खण्डेसोमार्चनंनामद्व्यंशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ वैशम्पायनउवाच ॥ उद्भवलोहिताङ्गस्यसन्तोषंतुजनेषुच ॥ प्रभावंवैभवंतेजःश्रोतुमिच्छामितत्त्वतः
॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ हरांशसम्भवोदेवःकुजातःपृथिवीसुतः ॥ सत्त्वस्थस्सत्त्वसंपूर्णश्शूरःशक्तिधरोभुवि ॥ २ ॥ तीक्ष्णःक्रूरग्रहोदेवोलोहि
ताङ्गःप्रतापवान् ॥ कुमारोरूपसंपन्नोविद्युत्पातमयःप्रभुः ॥ ३ ॥ अनेनभर्जितादैत्याःक्रव्यादायेसुरद्विषः ॥ दशायोगाच्चमनुजाउद्भिज्जाःपशुप
क्षिणः ॥ ४ ॥ वैशम्पायनउवाच ॥ शम्भोरेषकथंजातःकथंजातोमहीसुतः ॥ ग्रहोदेवःकथंक्रूरएतदिच्छामिवेदितुम् ॥ ५ ॥ कथमस्यभवेत्तुष्टिः
सर्वलोकेषुसर्वदा ॥ गुरोमय्याप्रभावेतुवदनिस्संशयमुखात् ॥ ६ ॥ व्यासउवाच ॥ हिरण्याक्षकुलेधीमानसुराणांचपार्थिवः ॥ अन्धकेतिसमारूया

प्र.सू.खं.
अ० ८३

॥ २१३ ॥

तोदैत्यः सर्वसुरान्तकृत् ॥ ७ ॥ जातो विष्णुवरादेव जातो विष्णुपराक्रमः ॥ तेनैव निर्जिता देवास्सेन्द्राः क्रतुभुजः क्रमात् ॥ ८ ॥ ततो देवा विधिं
 त्वावचनं चेदमब्रुवन् ॥ अन्धकेनैव चास्माकं हतं राज्यं सुखं मखः ॥ ९ ॥ तस्मात्तस्य वधोपाय उच्यतां तद्विधीयताम् ॥ अथ धाता ब्रवीद्वाक्यं देवानस्य
 चनेधनम् ॥ १० ॥ नास्ति विष्णुवरादेव पीयूषस्य च भक्षणात् ॥ किन्तु तस्यासुरत्वं स्य यथा परिभवो भ्रुवम् ॥ ११ ॥ कुर्वेलोकहितार्थाय श्रद्धां काम
 समन्विताम् ॥ विचिकित्सा तु तत्रैव सर्वास्त्रीरतिगच्छति ॥ १२ ॥ त्यक्त्वैकां पार्वतीं दुर्गानतस्य मानसं स्थिरम् ॥ ततः क्रुद्धो जगत्स्वामी तं च वै रूप्य
 तां नयेत् ॥ १३ ॥ ततोऽसुरत्वं सन्त्यज्य गणस्तस्य भविष्यति ॥ एवमुक्त्वा प्रजाध्यक्षः श्रद्धां कामसमन्विताम् ॥ १४ ॥ विचिकित्सां स्वमायां च
 प्रेषयामास तं प्रति ॥ ततो विचेष्टितः कामाद्योषान्वेषणतत्परः ॥ १५ ॥ स्वदारान्परयोषां च नापश्यद्विचिकित्सया ॥ ततो माया प्रयुक्तोऽसौ त्रैलोक्यं
 विचचार ह ॥ १६ ॥ दृष्टं च हि मत्पृष्ठे स्त्रीरत्नं चातिशोभनम् ॥ दृष्ट्वा च पार्वतीं दैत्यः कामस्य वशगोऽभवत् ॥ १७ ॥ ज्ञानलोपात्ततो दुर्गां ग्रहीतुं तां स चे
 च्छति ॥ उमा च कोटवीरूपं कृत्वा देहस्य चात्मनः ॥ १८ ॥ ईश्वरस्यान्तिकस्था च ग्रहीतुं तां ससारसः ॥ ततः कामविचेताश्च उन्मत्तीकृतचेतनः
 ॥ १९ ॥ न जहाति शिवां धात्रीं पार्वतीं दैत्यपुङ्गवः ॥ ततो ध्यानात्समागम्य मिलितः पार्वतीं धवः ॥ २० ॥ दृष्ट्वा तं च स दैत्येन्द्रः प्रगतस्तु स्वमालयम् ॥
 सजीकृत्य स्वयोधांश्च शम्भुं जेतुं समुत्सुकः ॥ २१ ॥ गौरीमेव समानेतुं काममोहादचेतनः ॥ एतच्छ्रुत्वा तु त्रिदशा गत्वा तं नन्दिने रिताः ॥ २२ ॥
 अकुर्वन्श्च महद्युद्धं घोरं लोकभयङ्करम् ॥ दैत्या ब्रणे मृतांस्तत्र दैत्याचार्यो ह्यजीवयत् ॥ २३ ॥ एतद्वृत्तं तु कैलासे सर्वे चैव न्यवेदयन् ॥ क्रोधाच्छम्भु
 स्तदा वाक्यं नन्दिनं निजगाद ह ॥ २४ ॥ शम्भुरुवाच ॥ गच्छ दैत्यालयं वीरद्वन्द्वं तमेव ममाज्ञया ॥ पश्यतां सर्वे दैत्यानां दैत्येन्द्रस्य च संसदि ॥ २५ ॥
 गृहीत्वा चिकुरेऽत्यर्थं भार्गवं तं दुरात्मकम् ॥ लब्ध्वा चास्मत्सकांशं वै विह्वलं चानयत्क्षणात् ॥ २६ ॥ व्यास उवाच ॥ ततो नन्दीश्वरः श्रीमान्पार्वतीप
 तिनेरितः ॥ काव्यं तं कुन्तले धृत्वा दैत्यानां पुरतो बलात् ॥ २७ ॥ आनयन्तं च तं दैत्या जघ्नुः प्रहरणैः शरैः ॥ न शो कुस्ते रुजां कर्तुं नन्दिनो बलशालिनः
 ॥ २८ ॥ देवानामग्रतो नन्दी गृहीत्वा तं च कुन्तले ॥ हरस्य पुरतो दृष्टः सहतेन समाययौ ॥ २९ ॥ गृहीत्वा भार्गवं शम्भुरसुराणां गुरु रूपा ॥ अगिलद्रो
 द्रमृतोऽसौऽकालान्तकस्मः प्रभुः ॥ ३० ॥ ततो दैत्यपतिः क्रुद्धः सर्वसैन्यवृत्तो बली ॥ दुद्राव शङ्करं तत्र घोरैः प्रहरणादिभिः ॥ ३१ ॥ त्रिदशाश्च तथा क्रुद्धा
 स्ततो विद्याधरादयः ॥ प्रययुः समरं तत्र दैत्यानां च भृशं रूपा ॥ ३२ ॥ एतस्मिन्नन्तरे घोरं युद्धं भीष्मं समुत्थितम् ॥ देवदानवयोरेवं सर्वलोकभयङ्क
 रम् ॥ ३३ ॥ ततः प्रत्ययिताश्च देवानिघ्नन्ति दानवान् ॥ दनुजानिर्जरांस्तत्र विनिघ्नन्ति महाहवे ॥ ३४ ॥ शातकुम्भमयाङ्गैस्ते शरैर्वर्त्रममानकैः ॥

प० पु०
॥ २१४ ॥

विभिदूरतपुङ्खेऽथपरस्परजयैषिणः ॥ ३५ ॥ दीपयन्तिभृशंकान्तेस्तद्वात्राणिनभांसिच ॥ वीर्यवन्तोमहादैत्यानमोवैरघ्नसञ्चयैः ॥ ३६ ॥
हत्वाचपातयामासुःकाश्यपाःसुरसत्तमाः ॥ जगद्वचाप्तमहासैन्यं बलायुधसुसंवृतम् ॥ ३७ ॥ नीतंक्षयं सुरैः सर्वैः शस्त्रैः प्रत्ययितैः क्षणात् ॥ स्वयंच
युध्यमानेनमहादेवेनयत्नतः ॥ ३८ ॥ शूलोद्धृतोऽपिसुचिरमविनष्टोऽथनम्रधीः ॥ अन्धको गणतानीत्वाकृतोभृङ्गीरिदिद्रिज ॥ ३९ ॥ ततो देवा
न्समाभाष्यशुक्रमुद्गीर्णवाञ्छिवः ॥ भूमौ निपतितो गर्भस्ततोभौम इति स्मृतः ॥ ४० ॥ शुक्रश्च शिवं समाभाष्यगतोदैत्यान्मुदान्वितः ॥ एवंभौमस्स
मुत्पन्नोहरांशोभूसमुद्भवः ॥ ४१ ॥ तस्य पूजाचतुर्थ्या तु भौमवारेच सुव्रतैः ॥ दशाद्यरिष्टचतथागोचरेऽनिष्टराशिगे ॥ ४२ ॥ त्रिकोणे मण्डले चैव र
क्तपुष्पानुलेपनैः ॥ एवं वै पूजितो भौमः प्रयच्छति मतिं धनम् ॥ ४३ ॥ पुत्रान्सुखं यशश्चैव किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ एतद्वः कथितं शिष्याधर्माख्यानं
शुभावहम् ॥ ४४ ॥ यच्छ्रुत्वा न पुनर्भूयोजायते प्रियतेऽपि ना ॥ द्विजातीनां पुण्यदंच संसेव्यं च शुभेऽप्युभिः ॥ ४५ ॥ यथा सुखं च गच्छध्वं कृतकृत्या
ममाज्ञया ॥ ४६ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवं विश्राव्य भगवान्यासः सत्यवती सुतः ॥ निर्णयधर्मं विविधं शम्या प्रासमगात्सुत ॥ ४७ ॥ त्वमपि श्रद्धया वत्स
ज्ञात्वा तत्त्वं यथा सुखम् ॥ विहरस्व यथा कालं गायमानो हरिं मुदा ॥ लोकान्धर्मचोपदिशन् प्रीणयन् जगतां गुरुम् ॥ ४८ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ इत्युक्तः प्रययौ
भूप नारदो गन्धमादनम् ॥ नारायणं मुनिवरं द्रष्टुं बरिकाश्रमे ॥ ४९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे भौमोत्पत्तिपूजनं नाम त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥
भीष्म उवाच ॥ चण्डिकानुग्रहादैत्यागताश्चिष्टारसातलम् ॥ तद्वदस्व महाप्राज्ञ चण्डिका पूजने फलम् ॥ १ ॥ यथा सम्पूज्यते देवी तुष्टाय च्छतियत्फ
लम् ॥ श्रोतुं कौतूहलं मेऽद्य तद्वदस्व सविस्तरम् ॥ २ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ शृणुष्व नृप शार्दूल चण्डिका पूजने फलम् ॥ यत्कृत्वा स्वर्गं भुङ्क्ष्व मर्त्यः पश्चान्मोक्षं
लभेद्भुवम् ॥ ३ ॥ यत्पूजने फलं देव्या न तत्कृतुं शतैरपि ॥ लभ्यते नितरां तात तीर्थदानव्रतादिभिः ॥ ४ ॥ चण्डिकां पूजयेद्भक्त्या यो नरः प्रत्यहं नृप ॥
नक्षमस्तत्फलं वक्तुं साक्षाद्देवः पितामहः ॥ ५ ॥ मातुर्देव्याः प्रसादेन सुलभं सर्वमेव हि ॥ अश्वमेधसहस्राणि वाजपेयशतानि च ॥ ६ ॥ चण्डिकाभ्य
र्चनस्यैते लक्षांशेनापि नो समाः ॥ सदा तासमु निर्यष्टासतपस्वी सतीर्थगः ॥ ७ ॥ यः सदा पूजयेद्गुर्गानाना पुष्पानुलेपनैः ॥ धूपैर्दीपैस्तथा भोज्यैः प्रणमेद्वापि
भाविनीम् ॥ ८ ॥ स योगी स मुनिः श्रीमांस्तस्य मुक्तिः करे स्थिता ॥ वर्षमेकं तु यो दुर्गा पूजयेद्द्विजितेन्द्रियः ॥ ९ ॥ एकाहारो महाबाहो सोऽग्निष्टोम
फलं लभेत् ॥ पौर्णमास्यां नवम्यां च क्षीरेण वनराधिप ॥ १० ॥ स्नापयित्वा शुभां दुर्गां वाजपेयफलं लभेत् ॥ शुक्लपक्षे नवम्यां तु अष्टम्यां परमेश्वरीम् ॥ ११ ॥
त्रिकालं पूजयेद्यस्तु चतुर्दश्यां नराधिप ॥ स गच्छति परं स्थानं यत्र देवी व्यवस्थिता ॥ १२ ॥ क्रीडयित्वा चिरं कालं राजा भवति भूतले ॥ नवम्यां सोपवासस्तु

प्र.सू.सं.
अ० ८३

॥ २१४

यः पूजयति चण्डिकाम् ॥ १३ ॥ दशानामश्वमेधानां फलं प्राप्नोति मानवः ॥ जितेन्द्रियो ब्रह्मचारी शुचिर्भूत्वा तु यो नरः ॥ १४ ॥ चण्डिकां पूजयेद्भक्त्या स याति
 परमांगतिम् ॥ स्नानोपवासनियमैः पूजा जागरमार्जनैः ॥ १५ ॥ पर्वकालेषु सर्वेषु चण्डिकायः प्रपूजयेत् ॥ विमानं वरमारुह्य ध्वजमालाकुलं नृप ॥ १६ ॥ ब्रह्मलो
 केन रोगत्वा मोदते शाश्वतीः समाः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन यथा विभवविस्तरैः ॥ १७ ॥ पूजयेत्सततं दुर्गामहापुण्यफलेच्छया ॥ अयने विषुवच्चैव
 षडशीतिमुखेनृप ॥ १८ ॥ मासेश्चतुर्भिर्यत्पुण्यं विधिना पूज्य चण्डिकाम् ॥ तत्फलं लभते वीरनवम्यां कार्तिकस्य तु ॥ १९ ॥ मासि चाश्वयुजे वीरशुक्ले
 पक्षे त्रिंशुलिनीम् ॥ नवम्यां पूजयेद्यस्तु तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ २० ॥ अश्वमेधसहस्रस्य राजसूयशतस्य च ॥ यत्फलं तल्लभेद्दीरदिविदेवगणैर्वृ
 तः ॥ २१ ॥ मासि मासिनरो भक्त्या पूजयेद्यस्तु चण्डिकाम् ॥ लभेत्षाण्मासिकं पुण्यं नवम्यां तु न संशयः ॥ २२ ॥ मेरुपर्वततुल्योऽपि राशिः पाम
 स्य कर्मणः ॥ चण्डिकां वैद्यमासाद्य क्षीयते दुष्टरोगवत् ॥ २३ ॥ दुर्गार्चने रतो नित्यं महापातकसम्भवैः ॥ दोषैर्न लिप्यते वीरपद्मपत्रमिवाम्भसा ॥ २४ ॥
 छित्त्वा भित्त्वा च भूतानि हत्वा सर्वमिदं जगत् ॥ प्रणम्य शिरसा देवीं न पापैर्भुविलिप्यते ॥ २५ ॥ सर्वावस्थांगतो वा प्रियुक्तो वा सर्वपातकैः ॥ दुर्गादृष्ट्वा
 नरः सोऽपि प्रयाति परमपदम् ॥ २६ ॥ स्वपंस्तिष्ठन् व्रजन् मार्गे प्रलपन् भोजने रतः ॥ स्मरते सततं दुर्गासचमुंच्येत बन्धनात् ॥ २७ ॥ तद्देशेन च दु
 र्भिक्षं च दुःखं प्रवर्तते ॥ न कश्चिन्म्रियते राजन् पूज्यते यत्र चण्डिका ॥ २८ ॥ यो दुर्गां पूजयेन्नित्यं श्वपचो वा जितेन्द्रियः ॥ भावेन च समा युक्तः सोऽपि या
 ति परांगतिम् ॥ २९ ॥ पूजयित्वा तु तां भक्त्या श्रद्धया सर्वमङ्गलम् ॥ प्रयाति परमं स्थानं यत्र सा सर्वमङ्गला ॥ ३० ॥ घृताभिषेकं यः कुर्यादहोरात्रं न रा
 धिप ॥ सूक्ष्मधारेण तां मेण भगवत्या विचक्षणः ॥ ३१ ॥ मासि चाश्वयुजे वीरसर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ कार्तिके पौर्णमास्यां यः सोमवारेऽर्चयेदुमाम् ॥ ३२ ॥
 सोऽग्निष्टोमफलं विन्देत्सूर्यलोकं च गच्छति ॥ आपाटे पौर्णमास्यां तु योऽर्चयेदम्बिकां नरः ॥ ३३ ॥ सोपवासो महाभाग स याति परमांगतिम् ॥ पौर्णमास्यां
 तु यो माघे पूजयेद्द्विधिवच्छिवाम् ॥ ३४ ॥ सोऽश्वमेधमवाप्नोति विष्णुलोके महीयते ॥ अयने दक्षिणे यस्तु पूजयेदम्बिकां नृप ॥ ३५ ॥ सकृद्गन्धो
 दकैः पुण्यैर्गन्धर्वसदचे वसेत् ॥ पञ्चगव्यं ततः क्षित्वा पञ्चूडा च लेवसेत् ॥ ३६ ॥ आपः क्षीरं कुशाग्राणि तण्डुला हविरक्षताः ॥ सहा सिद्धार्थका दूर्वाः कु
 ङ्कुमं रोचनामधु ॥ ३७ ॥ अर्घोऽयं कुरुशार्दूल द्वादशाङ्ग उदाहृतः ॥ अनेन पूजयेद्यस्तु स याति परमपदम् ॥ ३८ ॥ दारवेणार्घ्यपात्रेण दत्त्वा र्घ्यं विधिव
 नृप ॥ देव्यै तदामहाराज अग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ ३९ ॥ अब्दमेकशतं दिव्यं शक्रलोके महीयते ॥ गन्धानुलेपनं कृत्वा ज्योतिष्टोमफलं लभेत् ॥ ४० ॥
 चन्दनेनावलिप्यार्यामग्निष्टोमफलं लभेत् ॥ विलिप्य कृष्णागरुणा वाजपेयफलं लभेत् ॥ ४१ ॥ कुङ्कुमेन विलिप्यार्यांगो सहस्रफलं लभेत् ॥ चन्दना

प० पु०
२१५ ॥

गरुकस्तुरैःसूक्ष्मपत्रैःसकुङ्कुमैः ॥ ४२ ॥ दुर्गामालिप्यविधिवत्कल्पकोटिवसेदिवि ॥ अग्निहोत्रपरेविप्रवेदवेदाङ्गपारगे ॥ ४३ ॥ सुवर्णानांसुवर्णानां
शतेदत्तेतुयत्फलम् ॥ तत्फलंलभतेराजन्पूजयित्वातुचाम्बिकाम् ॥ ४४ ॥ मालयाबिल्वपत्राणानवम्यांगुगुलेनच ॥ मालाद्रयेनसम्पूज्यदुर्गादेवो
नराधिपः ॥ ४५ ॥ बिल्ववृक्षस्यपत्रैर्वाराजसूयफलंलभेत् ॥ करवीरस्यचस्रग्भिःपूजयेद्यस्तुचण्डिकाम् ॥ ४६ ॥ वाजपेयस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नो
तिमानव ॥द्रोणपुष्पस्यचस्रग्भिःपूजयेद्यस्तुचण्डिकाम् ॥ ४७ ॥ राजसूयफलंप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ पूजयित्वातुराजेन्द्रश्रद्धयाविधिपूर्वकम् ॥
॥ ४८ ॥ वन्यपुष्पस्यमालाभिःपितृलोकेमहीयते ॥ शमीपुष्पस्यचस्रग्भिरार्यासम्पूज्यभक्तितः ॥ ४९ ॥ गोसहस्रफलंलब्ध्वाविष्णुलोके
महीयते ॥ सर्वेषामेवपुष्पाणांप्रवरंनीलमुत्पलम् ॥ ५० ॥ नीलोत्पलसहस्रेणयस्तुमालांप्रयच्छति ॥ दुर्गायैविधिवद्भीरतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ५१ ॥
वर्षकोटिसहस्राणिवर्षकोटिशतानिच ॥ दिव्यमूर्तिधरोभूत्वारुद्रलोकेमहीयते ॥ ५२ ॥ सर्वासांपुष्पजातीनांयत्फलंपरिकीर्तितम् ॥ तस्माच्छतगुणं
प्राप्यदुर्गालोकेमहीयते ॥ ५३ ॥ नीलोत्पलसहस्रेस्तुपूजयेद्यस्तुचण्डिकाम् ॥ वाजपेयफलंप्राप्यरुद्रलोकेमहीयते ॥ ५४ ॥ अलाभेपुष्पजातीनांपत्रा
ण्यपिनिवेदयेत् ॥ पत्राणामप्यलाभेतुओषधीस्तुनिवेदयेत् ॥ ५५ ॥ ओषधीनामभावंतुभक्त्याभगवतीजिता ॥ प्रत्येकमुक्तपुष्पेषुकुशेष्वपिफलं
नृप ॥ ५६ ॥ आङ्गिरसेषुतेष्वेवद्रिगुणंकाञ्चनस्यतु ॥ मल्लिकामुत्पलंपत्रंशमीपुत्रागचम्पकम् ॥ ५७ ॥ कर्णिकारमशोकंचद्रोणपुष्पंविशेषतः ॥
चन्दनंचजपापुष्पंनागकेसरमेवच ॥ ५८ ॥ यःप्रयच्छतिपुण्यात्मापुष्पाण्येतानिभावतः ॥ चण्डिकायैनरश्रेष्ठसचप्राक्तफलंलभेत् ॥ ५९ ॥ सम्प्रा
प्यकालाद्राजत्वंचण्डिकानुचरोभवेत् ॥ अथपुष्पविशेषाणांफलंवक्ष्येऽम्बिकार्चने ॥ ६० ॥ ऋतुकालोद्भवैःपुष्पैर्मल्लिकजातिकुङ्कुमैः ॥ सितरक्तै
स्तथापुष्पैर्नीलपुष्पैस्तुपाण्डुरैः ॥ ६१ ॥ किंशुकैःकरवीरैश्चविकङ्कतसुचम्पकैः ॥ वकुलैश्चैवमन्दारैःकुन्दपुष्पैःकुरण्टकैः ॥ ६२ ॥ कर्णिकारार्क
पुष्पैश्चनिम्बजैश्चापराजितैः ॥ धत्तूरकातिमुक्तैश्चब्रह्मकागस्तिसम्भवैः ॥ ६३ ॥ दमनैःसिन्दुवारैश्चसुरभीमार्कवैस्तथा ॥ लताभिर्ब्रह्मवृक्षस्यदूर्वा
ङ्कुरैश्चकोमलैः ॥ ६४ ॥ मञ्जरीभिःकुशानांचबिल्वपत्रैःसुशोभनैः ॥ भक्त्यायुक्तस्तथानुक्तेर्जलजःस्थलसम्भवैः ॥ ६५ ॥ पत्रैःपुष्पैर्यथालाभंस
र्वौषधिमयैःशुभैः ॥ वन्यानांसर्वपत्रैश्चपुष्पैश्चैवप्रपूजयेत् ॥ ६६ ॥ पद्माकृतिचयःकुर्यान्मण्डलंचण्डिकागृहे ॥ सब्रह्मणःपुरंगत्वामोदतेब्रह्मणासह ॥
॥ ६७ ॥ शङ्खवर्णतुयःकुर्यान्मण्डलंचिधिवनृप ॥ सदिव्यंयानमारुह्यचन्द्रलोकमवाप्नुयात् ॥ ६८ ॥ नानावर्णेनचूर्णेनकृत्वामण्डलमुत्तमम् ॥
गत्वामादेश्वरीलोकंमोदतेशाश्वतीःसमाः ॥ ६९ ॥ वज्राकृतिवज्रचूर्णैःकुर्यान्मण्डलंचनृप ॥ ऐरावतसमारूढइन्द्राणीलोकमाप्नुयात् ॥ ७० ॥

प्र स खं
अ० ८४

॥ २१५

यःकरोतिनरोभक्त्यादुर्गायाःपुरतोमदत् ॥श्वेतकृष्णैःसितैर्वर्णैःश्रीवत्साङ्कितमुत्तमम् ॥ ७१ ॥ मण्डलंसनरोवीरविमानवरमाश्रितः ॥ सेव्यमानोऽप्स
 रोव्रातेर्ब्रजेच्छ्रीलोकमुत्तमम् ॥ ७२ ॥ यःकरोतिनरोभक्त्यामण्डलं ह्यम्बिकागृहे ॥ रमतेकिन्नरैःसार्धयावदाभूतसम्प्लवम् ॥ ७३ ॥ घृतपिष्टप्रदीपादौघृतमिश्रित
 पल्लवैः ॥ ओषधीभिश्चमेध्याभिःसर्वबीजैर्यवादिभिः ॥ ७४ ॥ नवम्यांसर्वकालेतुयात्राकालेविशेषतः ॥ यःकुर्याच्छ्रद्धयावीरदिव्यनीराजननरः ॥ ७५ ॥
 शङ्खभेर्यादिभिर्घोषैर्महद्भिर्देववादितैः ॥ नताशेषविनिर्घोषैर्जयशब्दैश्चपुष्कलैः ॥ ७६ ॥ यावन्तोदिवसादेव्याःपूजनेयान्तिवैनृणाम् ॥ तावत्क
 ल्पसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ७७ ॥ यस्तुकुर्यात्प्रदीपेनशिवलोकंसगच्छति ॥ लवणेनाक्षतैःकृत्वादेव्यानीराजनंशुभम् ॥ ७८ ॥ तावत्कल्पसहस्राणि
 विष्णुलोकेमहीयते ॥ सुवर्णरौप्यवर्णैश्चकृत्वानीराजननरः ॥ ७९ ॥ भगवत्यैमहाराजब्रह्मलोकेमहीयते ॥ त्रिकालंयोनरःकुर्यादुर्गायाःपुरतो नृप ॥ ८० ॥ नृत्यं
 गीतंचवादित्रंतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ यावन्त्यब्दानिकुरुतेनृत्यंगीतंचवादितम् ॥ ८१ ॥ तावत्कल्पानिराजेन्द्रदेवीलोकेसुखं वसेत् ॥ एकाहमपियोभक्त्यापञ्च
 गव्येनचण्डिकाम् ॥ ८२ ॥ स्नापयेन्नृपशार्दूलसगच्छेत्सुरभीपुरम् ॥ कपिलापञ्चगव्येनघृतक्षीरयुतेनच ॥ ८३ ॥ स्नानंशतगुणंप्रोक्तमितरेभ्योनराधिप ॥ वर्षे
 श्वषट्सहस्राणांपापानांसमुपार्जनम् ॥ ८४ ॥ तत्सर्वविलयंयातितोयेनलवणंयथा ॥ घृताभ्यङ्गेनदेव्यास्तुकृतेनविधिवन्नृप ॥ ८५ ॥ तस्मादभ्यञ्जयेद्भक्त्या
 नित्यंभगवर्तानृप ॥ नवम्यांशुकूपक्षेतुविधिवच्चण्डिकांनप ॥ ८६ ॥ घृतेनस्नापयेद्यस्तुतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ दशपूर्वान्दशपरानात्मानंचविशेषतः
 ॥ ८७ ॥ भवार्णवात्समुद्रत्यदुर्गालोकेमहीयते ॥ क्षीरद्वैःस्नापयेद्यस्तुश्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ८८ ॥ चण्डिकांसनरोयातिगोलोकंतमसःपरम् ॥
 चण्डिकांस्नापयेद्यस्तुनरश्चक्षुरसेनच ॥ ८९ ॥ सौपर्णकेनयानेनविष्णुनासहमोदते ॥ योनरःस्नापयेदुर्गाश्रद्धयाहेमवारिणा ॥ ९० ॥ सौवर्ण
 यानमारूढोमोदतेपुरुषैर्दिवि ॥ रत्नोदकेनविधिवत्स्नापयेच्छ्रद्धयान्वितः ॥ ९१ ॥ चण्डिकांसनरैःपूर्वैर्विष्णुलोकेमहीयते ॥ स्नापयेद्यउमादेवींनरः
 कर्पूरवारिणा ॥ ९२ ॥ सौवर्णयानमारूढो गच्छतेयन्त्रचण्डिका ॥ चण्डिकांस्नापयित्वातुश्रद्धयागरुवारिणा ॥ ९३ ॥ इन्द्रलोकंसमासाद्यक्रीडते
 सहकिन्नरैः ॥ पितृनुद्दिश्योदुर्गामधुनापायसेनच ॥ ९४ ॥ स्नापयेद्विधिवद्भक्त्यातस्यपुण्यफलंशृणु ॥ नृप्ताभवन्तिपितरस्तस्यवर्षशतद्वयम् ॥ ९५ ॥
 यएवंस्नापयेन्नित्यंस्नानद्रव्यैर्नराधिप ॥ युगपद्विधिवद्दीरतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ९६ ॥ अश्वमेधसहस्रस्यराजमूयशतस्यच ॥ अग्निष्टोमस्ययज्ञ
 स्यसफलंविन्दतेनरः ॥ ९७ ॥ स्नापयित्वानरस्तात्रैर्वाजपेयफलंलभेत् ॥ सौवर्णैःस्नापयित्वातुचण्डिकांकलशैर्नृप ॥ ९८ ॥ अश्वमेधफलंप्राप्य
 ब्रह्मलोकेमहीयते ॥ घृतघ्नातांतथादुर्गांसमुद्धर्तयतेतुयः ॥ ९९ ॥ यवगोधूमजैश्चूर्णैर्घर्मयेच्छार्करेणच ॥ घृतेनपयसादध्नास्नापयेच्चण्डिकांततः ॥ १०० ॥

ब० पु०
॥ २१६ ॥

वित्वपत्रैः सुगन्धाढ्यैर्वर्षयेद्यत्नतः पुमान् ॥ गोसहस्रशतेदत्तेयत्फलं पुष्करे स्मृतम् ॥ १ ॥ तत्फलं लभते वीरदेव्या उद्धर्तने कृते ॥ दत्त्वा च विविद्वक्त्या दुर्गायै
पद्मवारिणा ॥ २ ॥ सम्पूज्य मा भोगन्धर्वैरमते दिवि देववत् ॥ कृत्वोपवासं विधिवत् सुभोगी पुत्रवान् भवेत् ॥ ३ ॥ उत्तरे त्वयनेयस्तु सोपवासो यजे-
च्छिवाम् ॥ बहुपुत्रो बहुधनः सनरः कीर्तिमान् भवेत् ॥ ४ ॥ कृत्वोपवासं विधिवद्विषुवेयोऽर्चयेच्छिवाम् ॥ शक्तिमान् बहुपुत्रश्च स भवेद्बलवान्नरः ॥ ५ ॥
योऽर्चयेद्विधिवद्गुणग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः ॥ कृत्वोपवासं विधिवत् स भवेत् पुत्रवान्नरः ॥ ६ ॥ शान्तिकामो नरो यस्तुराहुग्रस्ते दिवाकरे ॥ सोपवासोऽर्च-
येद्देवीं सगच्छेत्परमं पदम् ॥ ७ ॥ इत्येते कथिता वीरपूजा कालामनीषिभिः ॥ दुर्गायाः कुरुशार्दूल्येषु पूज्य दिवत्रजेत् ॥ ८ ॥ दुर्गायादर्शनं पुण्यं
दर्शनादभिवन्दनम् ॥ वन्दनात्स्पर्शनं पुण्यं स्पर्शनादभिपूजनम् ॥ ९ ॥ पूजनाल्लेपनं श्रेष्ठं लेपनात्तर्पणं स्मृतम् ॥ तर्पणान्मांसदानं तु महिषाजनि-
घातनम् ॥ १० ॥ अहन्यह नियो दुर्गापूजयेद्बुधिरादिभिः ॥ कुलानां शतमुद्धृत्य ब्रह्मलोके महीयते ॥ ११ ॥ वरंप्राणपरित्यागः शिरसः कर्तनं वरम् ॥
नचा (नाना) पूज्ये ह भुञ्जीत चण्डिकां चण्डरूपिणीम् ॥ १२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे देवीपूजा कथनं नाम चतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥
पुलस्त्य उवाच ॥ देवैः पुराजगत्कर्ता पृष्ठो देवः पितामहः ॥ ब्रह्मिदुर्गार्चनं देवयेन तुष्यति चण्डिका ॥ १ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ शम्भुः पूजयते देवीं मन्त्रशक्ति-
मयीं शुभाम् ॥ अक्षमालां करेन्यस्य तेनासौ विभवोद्भवः ॥ २ ॥ दुर्गारत्नमयी देवाः पूजयामि सदा ह्यहम् ॥ तेन प्राप्तं मया चैव ब्रह्मत्वं च सुदुर्लभम् ॥ ३ ॥
इन्द्रनीलमयीं देवीं विष्णुः पूजयते सदा ॥ विष्णुत्वं प्राप्तवांस्तेन अद्भुतैकं सनातनम् ॥ ४ ॥ देवीं हेममयीं दुर्गाधनदोऽर्चयते सदा ॥ तेनासौ धनदो देवो धने-
शत्वमवाप्तवान् ॥ ५ ॥ विश्वे देवामहात्मानो रौप्यां देवीं मनोरमाम् ॥ यजन्ति विधिवत् तेन विश्वे देवत्वमागताः ॥ ६ ॥ वायुः पूजयते भक्त्या देवीं
पित्तलसम्भवाम् ॥ वायुत्वं तेन सम्प्राप्तं अनौपम्यगुणावहम् ॥ ७ ॥ वसवः कांस्यकां देवीं पूजयन्ति विधानतः ॥ प्राप्तास्ततो महात्मानो वसुत्वं तन्महोद-
यम् ॥ ८ ॥ अश्विनौ पार्थिवीं देवीं पूजयन्तौ विधानतः ॥ तेन तावदश्विनौ देवौ स्वर्वेद्यौ सम्बभूवतुः ॥ ९ ॥ स्फाटिकीं शोभनां देवीं विरुणः पूजयेत् सदा ॥
वरुणत्वं च सम्प्राप्तं तेन च धर्मासमन्वितम् ॥ १० ॥ देवीं रत्नमयीं पुण्यामग्निर्यजति भावितः ॥ अग्नित्वं प्राप्तवांस्तेन ते जोरूपसमन्वितम् ॥ ११ ॥
ताम्रां देवीं सदा कालं भक्त्या देवो दिवाकरः ॥ अर्चयेत् तेन सम्प्राप्तं सूर्यत्वं शुभमुत्तमम् ॥ १२ ॥ मुक्ताफलमयीं देवीं सोमः पूजयते सदा ॥ तेन सोमेन
सम्प्राप्तं सोमत्वं सततो ज्ज्वलम् ॥ १३ ॥ प्रवालकमयीं देवीं पूजयन्ति विधानतः ॥ तेन ते ग्रहतां प्राप्ताः ग्रहाः सूर्यादयोऽनिशम् ॥ १४ ॥ वारिजां शोभनां
देवीं पूजयन्त्यसुरोत्तमाः ॥ वारिजाश्च महात्मानस्तेन तेऽमितविक्रमाः ॥ १५ ॥ त्रपुसी समयीं देवीं यजन्ते पितरः सदा ॥ पितृत्वं प्राप्यते सर्वे सम्पूज्याश्च

प्र.सु.सं.
अ० ८५

॥ २१६ ॥

जगत्रयं ॥ १६ ॥ तथालोहमयीं देवीं पिशाचाः पूजयन्तिताम् ॥ तेन सिद्धिबलोपेताः प्रयान्ति परमं पदम् ॥ १७ ॥ त्रिलोहिनीं सदा देवीं यजन्ते गुह्य
कादयः ॥ तेन भोगबलोपेताः प्रयान्तीं श्वरमन्दिरम् ॥ १८ ॥ वज्रलोहमयीं देवीं यजन्ते भूतयोनयः ॥ तेन मुक्ताः सुरत्वं चलन्ते सततं दिवि ॥ १९ ॥
देवास्तथायूयमपि यदीच्छथ परांगतिम् ॥ शिवां मणिमयीं पूज्य लभध्वं मनसेप्सितम् ॥ २० ॥ यश्च देव्या गृहं नित्यं संमार्जयति भक्तिः ॥ स भवेद्बल
वान् देवाः सर्वसम्पत्ति संयुतः ॥ २१ ॥ देव्या गृहं तु यो देवा गोमयेनानुलेपयेत् ॥ स्त्रीपुमान्वायथा वच्चाषण्मासाभ्यन्तरेततः ॥ स लभेदीप्सितान् कामा
न्देवी लोकं च गच्छति ॥ २२ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ स्नानकाले महाराजनानावादित्रमङ्गलैः ॥ जयशब्दैश्च यो दुर्गां स्नाप्यमानां जलादिभिः ॥ २३ ॥ सम्पूजयति
भक्त्या च गन्धपुष्पादिभिस्तथा ॥ सक्रीडते दिवं गत्वा गन्धर्वाप्सरसांगणैः ॥ २४ ॥ चक्रैर्वा शतसङ्ख्यैस्तु शीरवृक्षसमुद्भवैः ॥ हेमजैश्चापि कलशैर्जलक्षीरघृता
न्वितैः ॥ २५ ॥ अनेकवर्णसंयुक्तैरक्षतैर्नीरतण्डुलैः ॥ यः करोति नरो भक्त्या चक्राकारं तु मण्डलम् ॥ २६ ॥ चण्डिकायाः पुरोराजंश्चण्डिकायाश्च मन्दिरं ॥ स दि
व्ययानगो भूत्वारमते वैष्णवेपुरे ॥ २७ ॥ शुभं वाप्यशुभं वापि फलं पुष्पं निवेदयेत् ॥ भक्त्या युक्तो नरः स वस च देवत्वमाप्नुयात् ॥ २८ ॥ नानाकुसुममालाभि
र्मण्डपं चण्डिकोपरि ॥ यः कुर्याद्विधिवद्भक्त्या विष्णुलोकं महीयते ॥ २९ ॥ कुर्यात्पुष्पगृहं भक्त्या विधिवच्चण्डिकोपरि ॥ नवम्यां पर्वकाले वा विचित्रकुसुमो
ज्ज्वलम् ॥ ३० ॥ विमानं वरमारुह्य पुष्पदामोपशोभितम् ॥ अक्षयं मोदते कालं चण्डिकालयमाश्रितः ॥ ३१ ॥ पूजाविभक्तविन्यासरचनादिषु सर्वतः ॥ फ
लमेवं समासेन ज्ञेयं वित्तानुसारतः ॥ ३२ ॥ कृष्णागरुसक्रूरं रोचनं चन्दनं तथा ॥ भगवत्यनरो भूयः पङ्कदत्वा नराधिपः ॥ ३३ ॥ इह कामानवाप्याथ
शिवलोके महीयते ॥ गुग्गुलुं सघृतं दत्त्वा दुर्गायै च नरर्षभ ॥ ३४ ॥ वर्षार्धविधिवद्भक्त्या गोसहस्रफलं लभेत् ॥ अगुरुधूपमावेद्य सर्वयज्ञफलं लभेत् ॥ ३५ ॥
सितागरुं नरोदत्वा गोसहस्रफलं लभेत् ॥ सर्वेषामेव धूपानां दुर्गायां गुग्गुलुः प्रियः ॥ ३६ ॥ घृतयुक्तो विशेषेण सततं प्रीतिवर्धनः ॥ द्वे सहस्रे पलानां तु तथा
पलशतद्वयम् ॥ ३७ ॥ दत्त्वा शुक्लवर्म्यां तु चण्डिकावल्लभो भवेत् ॥ महिषाक्षं घृताक्तं तु दत्त्वा बिल्वमथापि वा ॥ ३८ ॥ वाजपेयफलं प्राप्य सूर्यलोके मही
यते ॥ सकृच्चागरुधूपेन प्रीतिदा सर्वमङ्गला ॥ ३९ ॥ शोधयेत्पापकलिलं काञ्चनं दहनोयथा ॥ वस्त्राणि सुविचित्राणि सूक्ष्माणि सुमृदूनि च ॥ ४० ॥
यः प्रयच्छति दुर्गायै स गच्छति शिवालयम् ॥ यावन्तस्तन्तवो वीरतेषु वस्त्रेषु कीर्तिताः ॥ ४१ ॥ तावद्दर्शसहस्राणि शोभते चण्डिकालये ॥ सुवर्णतिलके यस्तु भग
वत्यै प्रयच्छति ॥ ४२ ॥ स गच्छति परं स्थानं यत्र सा परमा कला ॥ सुवर्णघटितं वस्त्रं यो दुर्गायै प्रयच्छति ॥ ४३ ॥ गोसहस्रफलं प्राप्य सूर्यलोके मही
यते ॥ वित्तानुसरणेनैव फलं ज्ञेयं समासतः ॥ ४४ ॥ सन्ध्याकालेन वर्म्यां यो वलिं कुर्यान्नराधिप ॥ चण्डिकायतने भक्त्या महिषाजनिपातनैः ॥

प० पु०
२१७ ॥

॥ ४५ ॥ सगच्छतिपरंस्थानंयत्रसाचण्डिकास्थिता ॥ गुडखण्डाज्यसम्मिश्रमन्त्रंदद्यान्नराधिप ॥ ४६ ॥ देव्यैयःसकुलोऽथासौसूर्यलोकेमहीयते ॥
गुडखण्डघृतानांचतथाशर्करयानृप ॥ ४७ ॥ दत्तेचोद्वर्तनंदेव्यैसयातिब्रह्मणःपदम् ॥ शाल्योदनरसानांचप्रपानंविरजंतथा ॥ ४८ ॥ यःप्रयच्छति
दुर्गायैसचगच्छेच्छिंवालयम् ॥ दुर्गामुद्दिश्यपानीयंकेतकीगन्धवासितम् ॥ ४९ ॥ यःप्रयच्छतिराजेन्द्रसगणाधिपतिर्भवेत् ॥ आम्रचनारिकेलंचख
जूरंबीजपूरकम् ॥ ५० ॥ यःप्रयच्छतिदुर्गायैसगच्छेत्परमंपदम् ॥ घृतदीपप्रदानेनयोऽर्चयेच्चण्डिकानरः ॥ ५१ ॥ सोऽश्वमेधफलंप्राप्यचण्डिकाऽनुच
रोभवेत् ॥ तैलदीपंचयोदद्यात्पूजयित्वातुचण्डिकाम् ॥ ५२ ॥ नागलोकंसमासाद्यकीडतेसहकिन्नरैः ॥ आत्मदेहवसादीपंप्रज्वाल्यचण्डिकाग्रतः ॥
॥ ५३ ॥ निवेदयेन्नरोभक्त्यामोदतेसोऽम्बिकालये ॥ यःकुर्यात्कार्तिकेमासिशोभनादीपमालिकाम् ॥ ५४ ॥ चण्डिकायतनेभक्त्यासमूर्यालयमात्र
जेत् ॥ घृतेनकुरुशार्दूलअमायांचस्वशक्तितः ॥ ५५ ॥ विशेषतो नवम्यांचभक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ५६ ॥
अश्मसारमयंकृत्वानानादीपसमन्वितम् ॥ दीपवृन्दंसमुद्रोध्यदुर्गायाःपुरतो नृप ॥ ५७ ॥ नरःकल्पायुतंसाग्रंदुर्गालोकेमहीयते ॥ चन्द्रांशुनिर्मलंछत्रं
मणिमाणिक्यभूषितम् ॥ ५८ ॥ सर्वतःशोभनंकृत्वानानापुष्पानुलेपनैः ॥ दुर्गायाःपुरतो धत्ते सयातिपरमांगतिम् ॥ ५९ ॥ चामरेश्रद्धया देव्यै दत्त्वा
चश्रद्धयान्वितः ॥ राजसूयफलंप्राप्यहंसलोकेमहीयते ॥ ६० ॥ सम्प्रसारितदेहोयोदण्डवत्पतितोभुवि ॥ चण्डिकापुरतोवीरसयातिपरमां
गतिम् ॥ ६१ ॥ जपसन्ध्योपवासेषुसर्वतीर्थेषुयत्फलम् ॥ तत्फलंलभतेवीरप्रणम्यशिरसाशिवाम् ॥ ६२ ॥ दुर्गापूजोपकरणंस्वरूपंवायदिवाबहु ॥
कृत्वावित्तानुसारेणरुद्रलोकेमहीयते ॥ ६३ ॥ चण्डिकांपूजयित्वातुप्रहृष्टेनान्तरात्मना ॥ कृताञ्जलिपुटोभूत्वाइदंस्तोत्रमुदीरयेत् ॥ ६४ ॥
दुर्गाशिवांशान्तिकरीं ब्रह्माणीं ब्रह्मणः प्रियाम् ॥ सर्वलोकप्रणेत्रींचप्रणमामिसदाम्बिकाम् ॥ ६५ ॥ मङ्गलांशोभनांशुद्धां निष्कलां परमांकलाम् ॥
विश्वेश्वरीं विश्ववन्द्यांचण्डिकांप्रणमाम्यहम् ॥ ६६ ॥ सर्वदेवमयीं देवीं सर्वदेवनमस्कृताम् ॥ ब्रह्मेशविष्णुनमितांप्रणमामिसदाप्सुमाम् ॥ ६७ ॥
विन्ध्यस्थां विन्ध्यनिलयां दिव्यस्थाननिवासिनीम् ॥ योगिनीं योगविद्यांचचण्डिकांप्रणमाम्यहम् ॥ ६८ ॥ ईशानमातरं देवीमीश्वरीमी
श्वरप्रियाम् ॥ प्रणतोऽस्मि सदा दुर्गासंसारार्णवतारिणीम् ॥ ६९ ॥ इदं यः पठते नित्यं शृणुयाद्वापि भक्तितः ॥ समुक्तः सर्वपापेभ्यो दुर्गा
लोकेमहीयते ॥ ७० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे प्रथमे सृष्टिखण्डे दुर्गार्चनस्तोत्रकथनं नाम पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ भीष्मउवाच ॥
श्रुतंसूर्यस्य चन्द्रस्य भौमस्यापि प्रपूजनम् ॥ बुधस्य सोमसूनोश्च पूजनं कथयाधुना ॥ १ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ तारागर्भसमुद्भूतो बुध

प्र.सं.खं।
अ० ८६

॥ २१७ ॥

श्रन्द्रकुमारकः ॥ सौम्यः क्रूरोग्रहोज्ञेयः शुभाशुभप्रदो नृणाम् ॥ २ ॥ शराकारं मण्डलं तु बुधस्य परिकीर्तितम् ॥ हरिन्मणिसमै
 वर्णैश्चूर्णैः कुर्यात्तु मण्डलम् ॥ ३ ॥ पूजयेत्तत्र गन्धाद्यैः पुष्पैर्धूपैस्सुशोभनैः ॥ दानं च विधिवत्कुर्याद्दशारिष्टे च गोचरे ॥ ४ ॥ कर्पूराश्चैव मुद्राश्च हरि
 द्रस्त्रं हरिन्मणिः ॥ सुवर्णचयथाशक्तिदद्याद्बोधनतुष्टये ॥ ५ ॥ सोमपुत्रमहाप्राज्ञवेदवेदाङ्गपारग ॥ नमस्तेग्रहमध्यस्थप्रसन्नो भव मे सदा ॥ ६ ॥
 इति स्तुत्वा महाराजबुधं भक्त्या समाहितः ॥ प्राप्नुयात्त्रिखिलान्कामान्सोमसूनुप्रसादतः ॥ ७ ॥ गुरोश्च पूजनं प्रोक्तं पट्टसाकारमण्डले ॥ पीतवर्णैः सु
 निष्पन्नैश्चूर्णैराजन्सुशोभनैः ॥ ८ ॥ पीतैर्गन्धयुतैः पुष्पैर्वस्त्रैर्हैर्भाच पूजयेत् ॥ दशागोचरयोर्दोष्टे दानं दद्याच्च शक्तितः ॥ ९ ॥ चणकद्विदलं चैव पीत
 वस्त्रं सुवर्णकम् ॥ पुष्परङ्गं तु विप्राय दद्याच्चारिष्टशान्तये ॥ १० ॥ बृहस्पते सुराचार्य सर्वशास्त्रविशारद ॥ दानेनानेन संतुष्टो भव सौम्यो ममाधुना ॥ ११ ॥
 एवं कृते तुराजेन्द्रस्वानुकूलो भवेद्गुरुः ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति नरोगुरुसमर्चनात् ॥ १२ ॥ भार्गवस्यापि वक्ष्यामि पूजनं नृपतेऽधुना ॥ यत्कृत्वा सर्व
 कामाप्तिः सम्यक् पुंसां प्रजायते ॥ १३ ॥ पञ्चकोणं समुद्दिष्टं मण्डलं भार्गवस्य तु ॥ चूर्णकैः श्वेतवर्णैश्च विधिना सुधिया कृतम् ॥ १४ ॥ श्वेतगन्धैश्च पु
 ष्पैश्च वस्त्रैश्चापि सितैस्तथा ॥ पूजयेद्भार्गवं भक्त्या नरः श्रद्धासमन्वितः ॥ १५ ॥ रौप्यं च दक्षिणादानं यथाशक्ति प्रकीर्तितम् ॥ दशाद्यरिष्टे चोत्पन्ने सि
 तमश्वं प्रदापयेत् ॥ १६ ॥ तण्डुलाः श्वेतवस्त्रं च रौप्यं च नन्दनमेव च ॥ कर्पूरं च सुगन्धाढ्यं च देयं दानं द्विजातये ॥ १७ ॥ भृगुपुत्रमहाभाग दानवानां पुरो
 हित ॥ दानेनानेन संतुष्टो भव सर्वसुरार्चित ॥ १८ ॥ इति मन्त्रं समुच्चार्य दद्याद्दानं यथोदितम् ॥ तस्य तुष्टो भवत्याशु भार्गवः कुरु नन्दन ॥ १९ ॥ शनै
 श्चरस्य पूजार्थं मण्डलं च नराकृति ॥ कृत्वा चूर्णैः कृष्णवर्णैः पूजयेत्तत्र भक्तिः ॥ २० ॥ कृष्णैर्गन्धैश्च पुष्पैश्च वस्त्रैश्चापि तथा विधैः ॥ लोहं च दक्षिणादा
 नं पिण्याकं च तिलस्य च ॥ २१ ॥ दानं शनैश्चरारिष्टे कृष्णाङ्गां कृष्णवस्त्रकम् ॥ सुवर्णचयथाशक्तिदद्यान्नीलमणितथा ॥ २२ ॥ सूर्यसूनु महाभाग
 छायापुत्रमहाबल ॥ अधोदृष्टे भव शनैः प्रसन्नोऽस्मात्प्रदानतः ॥ २३ ॥ एवं स्तुत्वा शनिं भक्त्या यश्च दद्याद्द्विजातये ॥ स्वानुकूलो भवेत्तस्य शनिः पापे
 च गोचरे ॥ २४ ॥ राहोर्वर्णादिकं सर्वं शनिवन्मण्डलं तथा ॥ सूर्याकारं समुद्दिष्टं तत्र पूजार्कसूनुवत् ॥ २५ ॥ गोमेदं सर्षपाश्चैव तिलमाषाश्च कृष्णकाः ॥
 महिषी च तथा च्छागोदानं राहोः प्रकीर्तितम् ॥ २६ ॥ सिंहिकासुतदैत्येन्द्रराहोचन्द्रार्कमर्दन ॥ भवतुष्टो महाभाग दानेनानेन सुव्रत ॥ २७ ॥ केतो
 र्मण्डलं कंकुर्याद्धिजाकृतिसुशोभनम् ॥ शनिवत्सकलं ज्ञेयं पूजावर्णादिकं नृप ॥ २८ ॥ सप्तधान्यं समुद्दिष्टं सस्वर्णकेतुदानकम् ॥ एवं कृते स्वानुकूलो
 भवेतां च नृणानृप ॥ २९ ॥ प्रदद्यात्तानं पुत्रान्सुखं सौभाग्यमेव च ॥ आकृष्णेति रवेर्मन्त्रं इमं देवास्तथा विधोः ॥ ३० ॥ अग्निर्मूर्द्धेति भौमस्य मन्त्रो ज

प० पु०
॥ २१८ ॥

प्येऽर्हणेतथा ॥ उद्बुध्यस्वतीन्दुसुनोर्वृहस्पतेगुरोस्तथा ॥ ३१ ॥ अत्रात्परीतिशुक्रस्यशत्रोदेवीरयंशनेः ॥ कयानइतिराहोश्चकेतोःकेतुमितिस्मृतः ॥ ३२ ॥ एतेमन्त्रास्समुद्दिष्टाग्रहाणांपूजनेजपे ॥ एवंकृतेनृपश्रेष्ठानुकूलाअखिलाग्रहाः ॥ ३३ ॥ भवन्तिपुंसांसततंयच्छन्तिचसुसम्पदः ॥ ३४ ॥ एतन्महाराजमयासमस्तंतुभ्यंसमुद्दिष्टमिहक्रमेण ॥ श्रुत्वानरःसर्वश्रुतार्थसारमेतीश्वरस्यैवचसन्निधानम् ॥ ३५ ॥ इदंपवित्रयशसोनिधानमिदंपितृ
णामतिवह्मभस्यात् ॥ इदंचदेवेष्वमृतायकल्पतेपुण्यावहंपातकिनांचपुंसाम् ॥ ३६ ॥ इतिपठतियशस्यंयःशृणोतीहभक्त्यामधुमुरनरकारेरर्चनंवाथ
पश्येत् ॥ मतिमपिचजनानांयोददातीन्द्रलोकेविधिशिवविवुधेन्द्रैःपूज्यतेकल्पमेकम् ॥ ३७ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यमृषीणांचरितंशुभम् ॥ विमुक्त
स्सर्वपापेभ्यःस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ३८ ॥ तपःकृतेप्रशंसन्तित्रेतायांज्ञानमेवच ॥ द्वापरेयज्ञमित्याहुर्दानमेकंकलयुगे ॥ ३९ ॥ सर्वेषामेवदानाना
मिदमेवैकमुत्तमम् ॥ अभयंसर्वभूतानांनास्तिदानमतःपरम् ॥ ४० ॥ दानंप्रधानंशूद्रस्यत्वित्याहभगवान्प्रभुः ॥ दानेनसर्वकामाप्तिस्तस्यसंजाय
तेतपः ॥ ४१ ॥ पुण्यंपवित्रमायुष्यंसर्वपापविनाशनम् ॥ पुराणमेतत्कथितंतीर्थश्राद्धानुवर्णनम् ॥ ४२ ॥ शृणोतियःपठेद्वापिश्रीमान्संजायतेनरः
सर्वपापविनिर्मुक्तःसलक्ष्मीकंहरिर्लभेत् ॥ ४३ ॥ इदंमहाराजअगादितुभ्यंपुण्यंमहापातकनाशनंच ॥ ब्रह्मार्करुद्रैश्चसुपूजितंचश्रोतव्यमेतत्प्रवद
न्तितज्ज्ञाः ॥ ४४ ॥ सृष्टिखण्डमिदंराजन्मयातुभ्यंप्रकीर्तितम् ॥ पुराणस्यादिभूतंचनवधासृष्टिपौष्करम् ॥ ४५ ॥ द्विजेभ्यःश्रावयेद्विद्वान्य
श्चवैशृणुयात्पठेत् ॥ कल्पकोटिशतंसाग्रं ब्रह्मलोकेसमोदते ॥ ४६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेप्रथमेसृष्टिखण्डेपुराणावतारेग्रहार्चनवर्णनं नामषडशीतित
मोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ इतिसृष्टिखण्डंसमाप्तम् ॥ शुभंभवतु ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

प्र.स.खं॥
अ० ८६

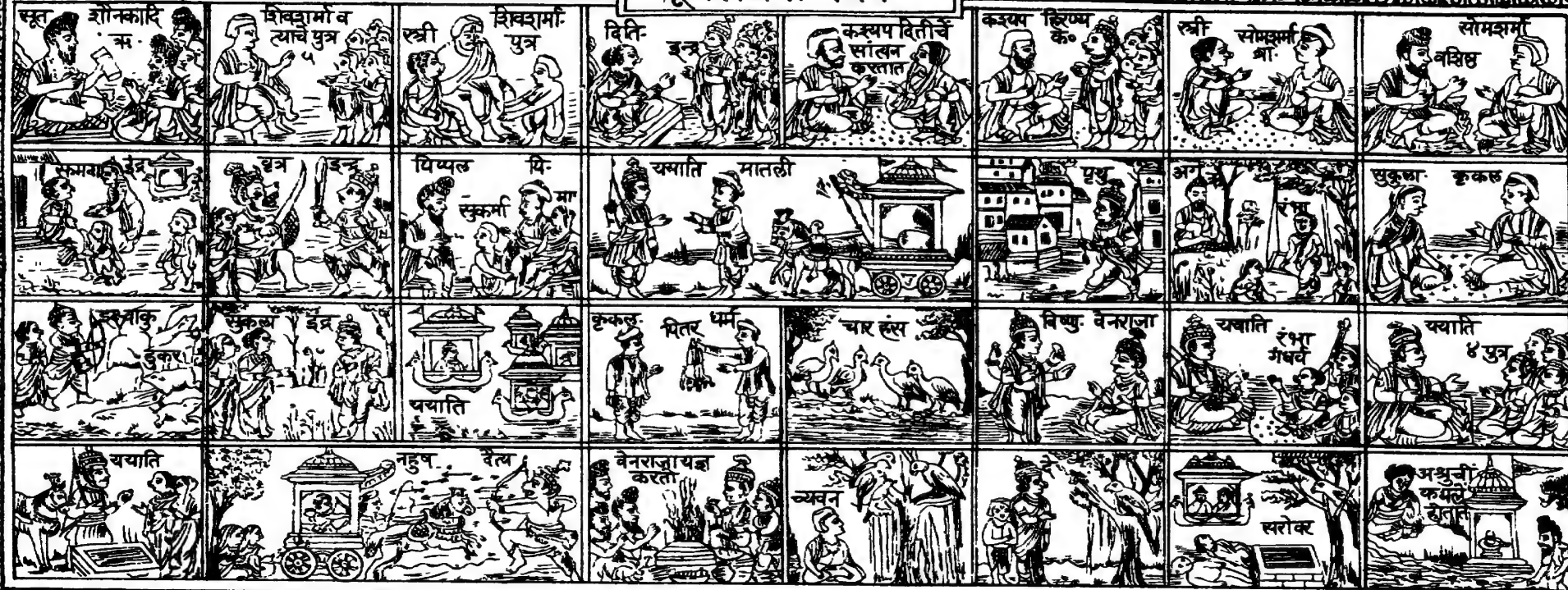
॥ २१८ ॥

२५२५ folio - 1-120

॥ अथ श्रीपाद्म महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं प्रारभ्यते ॥

भूमिखंडाची चित्रे.

ॐ श्रीगणेशायनमः ॥ ऋपय ऊचुः ॥ शृणुसूतमहाभागसर्वतत्त्वार्थकोविद ॥ सन्देहमागतं विद्वन्दारुणं बुद्धिनाशनम् ॥ १ ॥ केचित्पठन्ति प्रह्ला
 दपुराणेषु द्विजोत्तमाः ॥ पञ्चवर्षान्वितेनापिकेशवः परितोषितः ॥ २ ॥ देवासुरेकथं प्राप्ते हरिणा सह युध्यति ॥ निहतो वासुदेवेन प्रविष्टो वैष्णवीत
 नुम् ॥ ३ ॥ सूत उवाच ॥ कश्यपेन पुराज्ञातं कृतं व्यासेन धीमता ॥ ब्रह्मणा कथितं पूर्वं व्यासस्याग्रे स्वयं प्रभोः ॥ ४ ॥ तमेवं हि प्रवक्ष्यामि भवतामग्रतो द्वि
 जाः ॥ सन्देहकारणं जातं छिन्नं देवेन बंधसा ॥ ५ ॥ व्यास उवाच ॥ शृणुसूतमहाभाग ब्रह्मणा परिभाषितम् ॥ प्रह्लादस्य यथा जन्म पुराणेऽप्यन्यथा
 श्रुतम् ॥ ६ ॥ जातमात्रः सर्वसुखं वैष्णवं माङ्गमाश्रितः ॥ महाभाग वत श्रेष्ठः प्रह्लादो देवपूजितः ॥ ७ ॥ विष्णुना सह युद्धाय स पुत्रः सङ्गरंगतः ॥ नि
 हतो वासुदेवेन प्रविष्टो वैष्णवीतनुम् ॥ ८ ॥ सृष्टिभावं शृणुष्व त्वमस्यैव च महात्मनः ॥ सङ्करं प्राप्य पुत्राद्यैर्विष्णुना सह वीर्यवान् ॥ ९ ॥ प्रविष्टो
 वैष्णवं तेजस्सम्प्राप्य स्वेन तेजसा ॥ महाभाग वत श्रेष्ठः प्रह्लादो देवपूजितः ॥ १० ॥ पुरा कल्पे महाभाग यथा जातः स वीर्यवान् ॥ वृत्तान्तं तस्य वीरस्य प्रव
 क्ष्यामि समासतः ॥ ११ ॥ पश्चिमे सागरस्यान्ते द्वारकानामवैपुरी ॥ सर्वऋद्धिसमायुक्ता सर्वसिद्धिसमन्विता ॥ १२ ॥ तस्यामास्ते सदा देवो यो
 गज्ञो योगवित्तमः ॥ शिवशर्मेति विख्यातो वेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ १३ ॥ तस्यापि पञ्चपुत्रास्तु बभूवुः शास्त्रकोविदाः ॥ यज्ञशर्मा वेदशर्मा धर्मशर्मा
 तथैव च ॥ १४ ॥ विष्णुशर्मा महाभागो नूनं तत्कर्मकोविदः ॥ पञ्चमः सोमशर्मेति पितृभक्तिपरायणः ॥ १५ ॥ पितृभक्तिं विना चैव धर्ममन्यं
 द्विजोत्तमाः ॥ न विदन्ति महात्मानस्तद्भावेन तु भाविताः ॥ १६ ॥ तेषां तु भक्तिसंपश्यन् छिवशर्मा द्विजोत्तमः ॥ चिन्तयामास मेधावी निष्कर्षिष्ये
 सुरोत्तमान् ॥ १७ ॥ पितृभक्तेषु यो भावो नैतेषां मनसि स्थितः ॥ यथा जानाम्यहं चाथ करिष्ये बुद्धिपूर्वकम् ॥ १८ ॥ विष्णोश्चैव प्रसादात्सर्वसि
 द्धिर्बभूव ह ॥ सद्भावं चिन्तयामास अज्ञानार्थं द्विजोत्तमाः ॥ १९ ॥ उपायं ब्राह्मणश्रेष्ठस्तपसस्तेजसः किल ॥ चकार सोऽप्युपायज्ञो मायया ब्रह्मवि
 त्तमः ॥ २० ॥ तेषामग्रेततो व्याजं शिवशर्मा व्यदर्शयत् ॥ महता ज्वररोगेण मृता माता विदर्शिता ॥ २१ ॥ तैस्तु दृष्टा मृता माता पितरं वाक्यमब्रुव
 न् ॥ २२ ॥ यर्यावयं महाभाग गर्भोदरे प्रवर्द्धिताः ॥ कलेवरं परित्यज्य स्वयमेव गताक्षयम् ॥ २३ ॥ अपहाय गतासेयं स्वर्गे तात किमुच्यते ॥ २४ ॥
 शिवशर्मोपरि भवंपुत्रं भक्तिपरायणम् ॥ यज्ञशर्माणमाहूय इत्युवाच द्विजोत्तमः ॥ २५ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ अनेनापि सुतीक्ष्णेन शस्त्रेण निशितेन

१ 'स्तुवन्ति' इ० पा० । २ 'प्रह्लादस्य च संवादमृषेर्नारायणस्य च' इ० पा० । 'प्रह्लादस्य यथा कर्मपुराणे खान्दव्याश्रुतम्' इ० पा० । ३ 'सर्वसुधौ' इ० पा० । ४ 'भावम्' इ० पा० ।
 ५ 'युयुधे' इ० पा० । ६ 'निष्कर्षिष्ये द्विजोत्तमान्' इ० पा० । ७ 'सर्वसिद्धौ' इ० पा० । ८ 'अस्या' इ० पा० ।

प० पु०
॥ १ ॥

वे ॥ विच्छिद्याङ्गानिसर्वाणियत्रतत्रक्षिपस्वह ॥ २६ ॥ तत्कृतंतेनपुत्रेणयथादेशःश्रुतःपितुः ॥ समायातःपुनःपश्चात्पितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २७ ॥
यथादिष्टंत्वयाताततत्सर्वकृतवानहम् ॥ समादिशममान्यच्चकार्यकारणमद्यच ॥ तच्चसर्वकरिष्यामिदुर्जयंदुर्लभंपितः ॥ २८ ॥ तमाज्ञायमहाभा
गंपितृभक्तंसचद्विजः ॥ निश्चयंपरमंज्ञात्वाद्वितीयस्यविचिन्तयन् ॥ २९ ॥ वेदशर्माणमाहूयगच्छत्वंममशासनात् ॥ स्त्रियाविनानशक्नोमि
स्थातुंकन्दर्पमोहितः ॥ ३० ॥ माययादर्शितानरीसर्वसौभाग्यसम्पदा ॥ एनामानग्रवत्सत्वंममार्थेकृतनिश्चयः ॥ ३१ ॥ एवमुक्तस्तथाप्रा
हकरिष्येतवसुप्रियम् ॥ पितरंतंनमस्कृत्यतामुवाचगतस्ततः ॥ ३२ ॥ त्वांदेवियाचतेतातःकामवाणप्रपीडितः ॥ अतस्त्वंजरयायुक्तेप्रसादसुमुखीभ
व ॥ ३३ ॥ भजत्वंचारुसर्वाङ्गीपितरंममसुन्दरि ॥ एवमाकर्णितंतस्यमाययावेदशर्मणः ॥ ३४ ॥ रुयुवाच ॥ जरयापीडितस्यापिनैवेच्छामि
कदाचन॥संश्लेष्ममुखरोगस्यव्याधिग्रस्तस्यसाम्प्रतम् ॥ ३५ ॥ शिथिलस्यापिचार्तस्यतस्यवृद्धस्यसङ्गमम् ॥ भवन्तरन्तुमिच्छामिकरिष्येतवसुप्रि
यम् ॥ ३६ ॥ भवन्तरूपसौभाग्यैर्गुणरत्नैरलङ्कृतम् ॥ दिव्यलक्षणसम्पन्नंदिव्यरूपमहौजसम् ॥ ३७ ॥ किंकरिष्यसितातेनवृद्धेनशृणुमान
द ॥ ममाङ्गभोगभावेनसर्वप्राप्त्यसिदुर्लभम् ॥ ३८ ॥ यद्यत्त्वमिच्छसेविप्रतद्ददामिनसंशयः ॥ एतद्वाक्यमहच्छत्वाअप्रियंपापसङ्कुलम् ॥
॥ ३९ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ अधर्मयुक्तंतेवाक्यमयुक्तंपापमिश्रितम् ॥ नेदृशंमांवदेदेविपितृभक्तमनागसम् ॥ ४० ॥ पितुरर्थसमायातस्त्वा
महंप्रार्थयेशुभे ॥ अन्यदेवंनवक्तव्यंभजत्वंपितरंमम ॥ ४१ ॥ यद्यत्त्वमिच्छसेदेवित्रैलोक्येसचराचरम् ॥ तत्तद्विनिनसन्देहोदेवराज्याधिकंशुभे ॥
॥ ४२ ॥ रुयुवाच ॥ एवंसमर्थोदातुंमेपितुरर्थेयदाभवान् ॥ तदामेदर्शयाद्यैवसेन्द्रांस्त्वंसमहेश्वरान् ॥ ४३ ॥ दातुमेवंसमर्थोऽसिदुर्लभंसाम्प्र
तंकिल ॥ कितेबलंमहाभागदर्शयस्वत्वमात्मनः ॥ ४४ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ पश्यपश्यबलंदेविप्रभावंतपसोमम ॥ मयाहूताःसमायाताइन्द्रा
द्याःसुरसत्तमाः ॥ ४५ ॥ वेदशर्माणमूचुस्तेकिंकुर्मोहिद्विजोत्तम ॥ यमेवमिच्छसेविप्रतददामोनसंशयः ॥ ४६ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ य
दिदेवाःप्रसन्नामेप्रसादसुमुखायदि ॥ ददतुविमलांभक्तिपादयोःपितुरेवमे ॥ ४७ ॥ एवमस्तुसुराःसर्वेयथायातास्तथागताः ॥ त
मुवाचतेथादृष्ट्वादृष्टंतेतपसोबलम् ॥ ४८ ॥ देवैस्तुनास्तिमेकार्ययदिदातुमिहेच्छसि ॥ यन्मानयसिगुर्वर्थतत्कुरुष्वममप्रियम् ॥ देहि
त्वंस्वंशिरोविप्रस्वहस्तेननिकृत्यवै ॥ ४९ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ धन्योऽहमद्यसञ्जातोमुक्तश्चैवऋणत्रयात् ॥ स्वशिरोदेविदास्यामिगृ

भू.ख.दि.
अ० १

॥ १ ॥

द्यतां गृह्यतां शुभे ॥ ५० ॥ शितेन तीक्ष्णधारेण शस्त्रेण द्विजसत्तमः ॥ निकृत्य स्वं शिरश्चाथ ददौ तस्यै प्रहस्य च ॥ रुधिरेण प्लुतं सा च
 परिगृह्य गता मुनिम् ॥ ५१ ॥ रुधुवाच ॥ तवार्थे प्रेषितं विप्रपुत्रेण वेदशर्मणा ॥ एतच्छिरः सङ्गृह्णानि कृतं चात्मनात्मनः ॥ ५२ ॥ उत्तमाङ्गं प्रद-
 त्तं मे पितृभक्तेन तेन ते ॥ तवार्थे द्विजशार्दूलमामेवं परिभुङ्क्ष्व वै ॥ ५३ ॥ तस्यै तैर्भ्रातृभिर्दृष्टं साहसं वेदशर्मणः ॥ वेपिनाङ्गत्वं मापन्नास्ते बभू-
 वुः परस्परम् ॥ ५४ ॥ मृतानो धर्मसाध्वीसामातासत्यसमाधिना ॥ अयमेव महाभागः पितुरर्थे मृतः शुभः ॥ ५५ ॥ धन्योऽयं धन्यतां प्राप्तः पितुरर्थे कृतं शु-
 भम् ॥ एवं सम्भाषितं तैस्तु भ्रातृभिः पुण्यचारिमिः ॥ ५६ ॥ समाकर्ण्य द्विजो वाक्यं ज्ञात्वा भक्तिपरायणम् ॥ निकृत्य च शिरस्तेन पुत्रेण वेदशर्म-
 णा ॥ ५७ ॥ धर्मशर्माणमाहाथ शिर एतत्प्रगृह्यताम् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे शिवशर्मचरिते प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥
 तदा दायमहात्मा सौ निर्जगाम त्वरान्वितः ॥ पितृभक्त्या तपोभिश्च सत्यार्जववलेन सः ॥ १ ॥ धर्ममाकृष्ट्वांश्चैव धर्मशर्मा ततस्तदा ॥ समाकृष्टस्तु वै-
 धर्मस्तपसा तस्य धीमतः ॥ २ ॥ धर्मशर्माणमागत्य इदं वचनमब्रवीत् ॥ कस्मात्त्वया समाहृतो धर्मशर्मन्समागतः ॥ तन्मे कथय कार्यं त्वत्करोमि-
 न संशयः ॥ ३ ॥ धर्मशर्मो वाच ॥ यद्यस्ति गुरुशुश्रूषायदिनिष्ठाऽचलं तपः ॥ तेन सत्येन मे धर्मवेदशर्मा सजीवतु ॥ ४ ॥ धर्म उवाच ॥ दमशौ-
 चेन सत्येन तपसा तव सुव्रत ॥ पितृभक्त्या तव भ्राता वेदशर्मा महाभुजः ॥ ५ ॥ पुनरेव महात्मा सौ जीवनं चलभिष्यति ॥ ६ ॥ तपसानेन तुष्टोऽस्मि-
 पितृभक्त्या महामते ॥ वरं वर्यभद्रं ते दुर्लभं धर्मवित्तमैः ॥ ७ ॥ एवमाकर्णितं तेन सुवाक्यं धर्मशर्मणा ॥ वैवस्वतं महात्मानं तमुवाच महायशाः ॥ ८ ॥
 देहि मे त्वचलां भक्तिं पितुः पादार्हणे पुनः ॥ धर्मे रतितथामोक्षं सुप्रसन्नो यदा मम ॥ ९ ॥ तमुवाच ततो धर्मो मत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ एवमुक्ते महावाक्ये वेद-
 शर्मा तदोत्थितः ॥ १० ॥ प्रसुप्तवन् महाप्राज्ञो धर्मशर्माणमब्रवीत् ॥ कसा देवी गता भ्रातः कसतातो भवंदिति ॥ ११ ॥ समासेन समाख्यातं यथापित्रानियोजि-
 तः ॥ समाज्ञाय ततो हृष्टो धर्मशर्माणमब्रवीत् ॥ १२ ॥ ममाद्यैव महाभाग शिरसा जीवितेन च ॥ संमुखीभव वै भ्रातः कोऽन्यो मे त्वाद्दृशो भुवि ॥ १३ ॥
 भ्रातरं चैव माभाष्य उत्सुकः पितरं प्रति ॥ गमनाय मतिं च क्रेत्रात्रा च धर्मशर्मणा ॥ १४ ॥ द्वावेतौ तु गतौ तत्र पितरं हृष्टमानसौ ॥ द्वाभ्यां तत्र समास्थाय
 शिवशर्माणमुत्तमम् ॥ १५ ॥ धर्मशर्मा तदोवाच पितरं दीप्तिं संयुतम् ॥ ममाद्यैव महाभाग तपसा जीवितेन च ॥ १६ ॥ वेदशर्मा समानीतस्तं पुत्रं प्रगृह्णान-
 भोः ॥ शिवशर्मा ततो हृष्टो भक्तिं विज्ञाय तस्य च ॥ १७ ॥ न किञ्चिदब्रवीत्तं तु पुनश्चिन्तामुपैयिवान् ॥ पुरतो विनयेनापि वर्तमानं महाप्रतिम् ॥ १८ ॥

प० पु०
॥ २ ॥

विष्णुशर्माणमाभाषीद्वत्समेवचनंकुरु ॥ इन्द्रलोकं ब्रजस्वाद्यतस्मादानयचामृतम् ॥ १९ ॥ अनयाकान्तयासार्द्धंस्थातुमिच्छामिसाम्प्रतम् ॥ सागरा
द्यत्समुत्पन्नममृतं व्याधिनाशनम् ॥ २० ॥ साधुनेच्छतिमामेषायथनांतुलभाम्यहम् ॥ तथाकुरुष्वशीघ्रं त्वमन्यथान्यं प्रयास्यति ॥ २१ ॥ वृद्धं ज्ञात्वा
वमन्येत इयं बालासुरूपिणी ॥ अद्य देव्याऽनयासार्द्धं प्रियया भुवनत्रये ॥ २२ ॥ निर्दोषो व्याधिनिर्मुक्तो यथा तात भवाम्यहम् ॥ तथा कुरुष्वमेव त्सम
द्रक्तोऽसियदाभुवि ॥ २३ ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं पितुस्तस्य महात्मनः ॥ विष्णुशर्मा तदोवाच पितरं दीप्ततेजसम् ॥ २४ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामि भव
तः सुखमुत्तमम् ॥ एवमाभाष्य धर्मात्मा विष्णुशर्मा महामतिः ॥ २५ ॥ पितरं तं नमस्कृत्य पुनः कृत्वा प्रदक्षिणम् ॥ बलेन महता सोऽपि तपसानियमेन
च ॥ २६ ॥ अन्तरिक्षगतश्चोसीद्वच्छमानस्य धीमतः ॥ समहावयुवेगेन ऐन्द्रं सम्प्रतिगच्छति ॥ २७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे शिवशर्मचरि
ते द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ प्रस्थितस्तेन मार्गेण प्रविष्टो गगनान्तरे ॥ सदृष्टो देवदेवेन सह स्वाक्षेण धीमता ॥ १ ॥ उद्यमं तस्य वै ज्ञात्वा च
केविघ्नं सुराधिराट् ॥ मेनकां तां सुवाचे दंगच्छत्वं मम शासनात् ॥ २ ॥ समाचरस्वास्थ्यं शीघ्रं गत्वा विघ्नं सुमध्यमे ॥ अस्यैव विप्रवर्धस्य पुत्रस्य शिव
शर्मणः ॥ ३ ॥ तथा कुरुष्व भद्रं ते यथानायाति मे गृहम् ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं मेनका प्रस्थिता त्वरात् ॥ ४ ॥ (॥ सूत उवाच ॥) रूपौदार्यगुणोपेता
सर्वालङ्कारभूषिता ॥ नन्दनस्य वनस्यान्ते दोलायां समुपस्थिता ॥ ५ ॥ सुस्वरेण प्रगायन्ती गीतं वीणां स्वरोपमम् ॥ तेन दृष्टा विशालाक्षी च तुराचारुलोच
ना ॥ ६ ॥ व्यवसायं ततो ज्ञात्वा तस्या विघ्नमनुत्तमम् ॥ इन्द्रेण प्रेषिता चैषान च भद्रकरा भवेत् ॥ ७ ॥ एवं ज्ञात्वा जगामार्थसत्त्वरेण द्विजोत्तमः ॥ तया दृष्टस्त
था पृष्ठः क्रयास्यसि महामते ॥ ८ ॥ विष्णुशर्मा तदोवाच मेनकां कामचारिणीम् ॥ इन्द्रलोकं प्रयास्यामि पितुरर्थं त्वरान्वितः ॥ ९ ॥ मेनका विष्णुश
र्माणं प्रत्युवाच प्रियं पुनः ॥ कामबाणैः प्रभिन्ना हं त्वामद्य शरणं गता ॥ १० ॥ रक्षस्व द्विजशार्दूलयदि धर्ममिहेच्छसि ॥ यावद्वित्वं मया दृष्टः कामाकुलि
तचेतसा ॥ ११ ॥ कामानलेन सन्दग्धा तावदेव न संशयः ॥ सम्भ्रान्ता कामसंतप्ता प्रसादसुमुखो भव ॥ १२ ॥ विष्णुशर्मोवाच ॥ चरित्रं देवदेवस्य विदि
तं मे वरानने ॥ भवत्याश्च प्रजानामिनाहं चैतादृशः शुभे ॥ १३ ॥ भवत्यास्ते जसारूपैरन्ये मुह्यन्ति शोभने ॥ विश्वामित्रादयो देवि पुत्रोऽहं शिव
शर्मणः ॥ १४ ॥ योगसिद्धिं गतस्यापि तपः सिद्धस्य चाबले ॥ कामादयो महादोषा आदाविव विनिर्जिताः ॥ १५ ॥ अन्यं भज विशालाक्षि इन्द्रलोकं ब्र

धृ.सं.दि.
अ० ३

॥ २ ॥

१ 'पादुम्' इ० पा० । २ 'नाशं याति जरा मेऽद्य यथा नो ह भवत्यहम्' । इ० पा० । ३ 'वायुवेगः' इति शेषः । वायुवेगः तस्मात् गच्छमानस्य धीमतः अन्तरिक्षगत आसीत् । येन महता वायुवेगेन सुतरां च द्रव्यतिः । ४ इदमधिकं पुस्तकान्तरस्यम् । ५ 'वाणीश्वरोपम' इ० पा० ।

जाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वा जगामाथ त्वरितो द्विजसत्तमः ॥ १६ ॥ निष्फलमेनका जाता पृष्टा देवेन वज्रिणा ॥ विभीषां दर्शयामास नाना रूपां पुनः पुनः ॥ १७ ॥ यथाऽनलेन सन्दग्धास्तृणानां सञ्चयाद्विजाः ॥ भस्मीभूता भवन्त्येव तथा तास्ता विभीषिकाः ॥ १८ ॥ विप्रस्य ते जसा तस्य पितृभक्तस्य सत्तमाः ॥ प्रलयंगतास्तु घोरास्तादारुणा भीषिका द्विजाः ॥ १९ ॥ सविघ्नान्दर्शयामास सहस्राक्षः पुनः पुनः ॥ ते जसाऽनाशयद्विप्रः स्वकीयेन महायशाः ॥ २० ॥ एवं विघ्नान्बहूस्तस्य इन्द्रस्यापि महात्मनः ॥ नाशयामास मेधावीतपसस्तेजसापि वा ॥ २१ ॥ नष्टेषु तेषु विघ्नेषु दारुणेषु महत्सु च ॥ ज्ञात्वा तस्य कृतान् विघ्नान् दारुणान् भीषणाकृतीन् ॥ २२ ॥ अथ क्रुद्धो महातेजा विष्णुशर्मा द्विजोत्तमः ॥ इन्द्रं प्रति महाभागो रागरक्तान्तलोचनः ॥ २३ ॥ इन्द्रलोकादहं चेन्द्रपातयिष्यामि नान्यथा ॥ निजधर्मे रतस्याद्यो विघ्नं तु समाचरेत् ॥ २४ ॥ तस्य दण्डं प्रदास्यामि यो वै हन्यात्सहन्यते ॥ एवमन्यं करिष्यामि देवानां पालकं पुनः ॥ २५ ॥ एवं समुद्यतो विप्र इन्द्रनाशाय सत्तमः ॥ तावदेव समायातो देवेन्द्रः पाकशासनः ॥ २६ ॥ भो भो विप्र महाप्राज्ञ तपसानियमेन च ॥ दमेन सत्यशौचाभ्यां त्वत्समो नास्ति चापरः ॥ २७ ॥ अनया पितृभक्त्या तेजितोऽहं देवतैः सह ॥ ममापराधं त्वं सर्वं क्षन्तुमर्हसि सत्तम ॥ २८ ॥ वरं वरय भद्रं ते दुर्लभं च ददाम्यहम् ॥ विष्णुशर्मा तदोवाच देवराजं तथागतम् ॥ २९ ॥ विप्रतेजो महेन्द्रेन्द्र असह्यं देवदेवतैः ॥ पितृभक्तस्य देवेश दुःसहं सर्वथा विभो ॥ ३० ॥ तेजो भङ्गो न कर्तव्यो ब्राह्मणानां महात्मनाम् ॥ पुत्रपौत्रैः समस्तैस्तु ब्रह्मविष्णुहरान् पुनः ॥ ३१ ॥ नाशयन्तेन सन्देहो यदि रुष्टा द्विजोत्तमाः ॥ नागच्छेद्यद्भवानद्यत दाराज्यमनुत्तमम् ॥ ३२ ॥ आत्मतपःप्रभावेण अन्यस्मै तु महात्मने ॥ दातुकामस्तु सञ्जातो रोषपूर्णेन चक्षुषा ॥ ३३ ॥ भवानद्य समायातो वरं दातुमिहेच्छसि ॥ अमृतं देहि देवेन्द्र पितृभक्तितथाचलाम् ॥ ३४ ॥ एवं विधं वरं देहि यदि तुष्टोऽसि शत्रुहन् ॥ एवं ददामि पुण्यं ते वरं चामृतसंयुतम् ॥ ३५ ॥ एवमाभाष्य तं विप्रं ममृतं दत्तवान् स्वयम् ॥ सकुम्भं दत्तवांस्तस्मै प्रीयमाणेन चात्मना ॥ ३६ ॥ अचलाते भवेद्विप्रभक्तिः पितरि सर्वदा ॥ एवमाभाष्य तं विप्रं विमृतं दत्तवान् स्वयम् ॥ ३७ ॥ प्रसन्नोऽभूच्च तद्दत्त्वा विप्रतेजः सुदुःसहम् ॥ विष्णुशर्मा ततो गत्वा पितरं वाक्यमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ तात इन्द्रात्समानीतममृतं व्याधिनाशनम् ॥ अनेनापि महाभाग नीरुजो भव सर्वदा ॥ ३९ ॥ अमृतेन त्वमद्यैव परां तृप्तिमवाप्नुहि ॥ एतद्वाक्यं महच्छ्रुत्वा शिवशर्मा सुतस्य हि ॥ ४० ॥ सुतान्सर्वान्समाहूय प्रीयमाणेन चेतसा ॥ पितृभक्ताः सुता यूयं मद्राक्यपरिपालकाः ॥ ४१ ॥ वरं वृणुध्वं सुप्रीताः पुत्रकादुर्लभं भुवि ॥ एवमाभाषितं तस्य शुश्रुवुः सर्वसम्मताः ॥ ४२ ॥ ते सर्वे तु समालोच्य पितरं प्रत्यश्चाब्रुवन् ॥ अस्माकं जीवतान्मा

तागतायायममन्दिरम् ॥ ४३ ॥ नीरुजाभवतादेवीप्रसादात्तवसुव्रता ॥ भवान्पिताइयंमाताजन्मजन्मान्तरेपितः ॥ वयंसुताभवेमेतिसर्वेपुण्यकृत
स्तथा ॥ ४४ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ अद्यैवापिमृतामाताभवतांपुत्रवत्सला ॥ जीवमानासुहृष्टासाण्यतेनात्रसंशयः ॥ ४५ ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्ये
ऋषिणाशिवशर्मणा ॥ तेषामातासमायाताप्रहृष्टावाक्यमब्रवीत् ॥ ४६ ॥ एतदर्थसमुत्पन्नसुवीर्यतनयंसुतम् ॥ नराः सत्पुत्रमिच्छन्तिकुलवंशप्रभावकम्
॥ ४७ ॥ स्त्रियोलोकेमहाभागाः सपुण्याः पुण्यवत्सलाः ॥ सुतमिच्छन्तिसर्वत्रपुण्याङ्गपुण्यसाधकम् ॥ ४८ ॥ कुक्षियस्यागतो गर्भः सपुण्यः परिवर्त
ते ॥ पुण्यान्पुत्रान्प्रसूयेतसानारीपुण्यभागिनी ॥ ४९ ॥ कुलाचारंकुलाधरंपितृमातृप्रतारकम् ॥ विनापुण्यैः कथंनारीसम्प्राप्नोति सुतोत्तमम् ॥ ५० ॥
नजानेकीदृशैः पुण्यैरेषभर्तासुपुण्यभाक् ॥ सजातो धर्मवीर्योऽपि धर्मात्मा धर्मवत्सलः ॥ ५१ ॥ यस्य वीर्यान्मयाप्राप्तायूयं पुत्रास्ततोऽधिकाः ॥ एवं
पुण्यप्रभावोऽयं भवन्तः पुण्यवत्सलाः ॥ ५२ ॥ मम पुत्रास्तु सजाताः पितृभक्तिपरायणाः ॥ अहो लोकेषु पुण्यैश्च सुपुत्रः परिलभ्यते ॥ ५३ ॥ एकैक
शोऽधिकाः पञ्चमयाप्राप्तमहाशयाः ॥ यज्वानः पुण्यशीलाश्च तपस्तेजः पराक्रमाः ॥ ५४ ॥ एवं संवर्धितास्ते तु तयामात्रा पुनः पुनः ॥ हर्षेण महता विष्टाः प्रणे
मुर्मातरंसुताः ॥ ५५ ॥ पुत्रा ऊचुः ॥ सुपुण्यैः प्राप्यते माता सन्माता सुपिता किल ॥ भवती पुण्यकृन्मातानो भाग्यैस्तु प्रवर्तिता ॥ ५६ ॥ यस्यागर्भोदरं
प्राप्य सुपुण्यैश्च प्रवर्द्धिताः ॥ जन्मजन्मनित्वं मातापिता चैव भविष्यथः ॥ ५७ ॥ पितो वाच ॥ शृणु ध्वं मामकाः पुत्राः सुवरं पुण्यदायकम् ॥ मयि
तुष्टे सुताभोगाननुभुञ्जन्तु चाक्षयान् ॥ ५८ ॥ पुत्रा ऊचुः ॥ यदितान् प्रसन्नोऽसि वरं दातुमिहेच्छसि ॥ अस्मान्प्रेषय गोलोकं वैष्णवं दाहवर्जितम् ॥ ५९ ॥
पितो वाच ॥ गच्छ ध्वं वैष्णवं लोकं यूयं विगतकल्मषाः ॥ मत्प्रसादात्तपोभिश्च पितृभक्त्या नयास्वया ॥ ६० ॥ एवमुक्ते तु तेनापि सुवाक्ये ऋषिणा ततः ॥
शङ्खचक्रगदापाणिर्गरुडारूढ आगतः ॥ ६१ ॥ सपुत्रं शिवशर्माणमित्युवाच पुनः पुनः ॥ सपुत्रेण त्वया दैवजितो भक्त्या स्मि वै द्विज ॥ ६२ ॥ पुत्रैः सार्द्धं
समागच्छ चतुर्भिः पुण्यकारिभिः ॥ अनया भार्यया सार्द्धं पुण्यया पतिकाम्यया ॥ ६३ ॥ शिवशर्मो वाच ॥ अमी गच्छन्तु पुत्रामे वैष्णवं लोकमुत्त
मम् ॥ कश्चित्कालं तु नेष्यामि भूमौ वै भार्यया सह ॥ ६४ ॥ अनेनापि सुपुत्रेण अन्त्येन सोमशर्मणा ॥ एवमुक्ते शुभेवाक्ये ऋषिणा सत्यभाषिणा ॥ ६५ ॥
तानुवाचाथ देवेशः सुपुत्राञ्छिवशर्मणः ॥ गच्छन्तु मोक्षदं लोकं दाहप्रलयवर्जितम् ॥ ६६ ॥ एवमुक्ते ततो विप्राश्चत्वारः सत्यचेतसः ॥ विष्णुरूप
धराः सर्वे बभूवुस्तत्क्षणादपि ॥ ६७ ॥ इन्द्रनीलसमावर्णैः शङ्खचक्रगदाधराः ॥ सर्वाभरणसौभाग्याविष्णुरूपामहौजसः ॥ ६८ ॥ हारकङ्कणशोभा

ढ्यारत्नमालाभिशोभिताः ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशास्तेजोज्वालाभिगवृताः ॥ ६९ ॥ प्रविष्टावैष्णवंकार्यं पश्यतः शिवशर्मणः ॥ दीपंदीपायथा
 यान्तितद्वल्लीनामहामते ॥ ७० ॥ गतास्तेवैष्णवंधामपितृभक्त्याद्विजोत्तमाः ॥ प्रभावंतुप्रवक्ष्यामिसुसत्यंसोमशर्मणः ॥ ७१ ॥ इति श्रीपाद्म
 पुराणेभूमिखण्डेशिवशर्मोपाख्यानेतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥ गतेषुतेषुगोलोकवैष्णवंतमसः परम् ॥ शिवशर्मामहाप्राज्ञः कनिष्ठवाक्यम
 ब्रवीत् ॥ १ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ सोमशर्मन्महाप्राज्ञत्वंपितुर्भक्तितत्परः ॥ अमृतस्यमहाकुम्भंरक्षदत्तंमयाधुना ॥ २ ॥ तीर्थयात्राप्रयास्यां
 मिअनयाभार्ययासह ॥ एवमस्तुमहाभागकरिष्येरक्षणंशुभम् ॥ ३ ॥ कुम्भंदत्त्वासमेधावीतस्यहस्तेमहात्मनः ॥ दशवर्षप्रमाणंतुतपस्ते
 पेनिरन्तरम् ॥ ४ ॥ कुम्भंरक्षतिधर्मात्मादिवारात्रमतन्द्रितः ॥ पुनःसहिसमायातःशिवशर्मामहायशाः ॥ ५ ॥ मायांकृत्वामहाप्राज्ञोभार्ययासह
 तंसुतम् ॥ कुष्ठरोगातुरोभूत्वातस्यभार्याचतादृशी ॥ ६ ॥ मांसपिण्डोपमौजातौद्रावेतौमाययाकृतौ ॥ सन्निधितस्यघोरस्यविप्रस्यसोमशर्मणः ॥ ७ ॥
 समागतौहितौदृष्ट्वा सर्वतोहिमुदुःखितौ ॥ कृपयापरयाविष्टःसोमशर्मामहायशाः ॥ ८ ॥ तयोःपादौनमस्कृत्यभक्त्यानमितकन्धरः ॥ भवादृशौन
 पश्यामितपसाभिसमन्वितम् ॥ ९ ॥ गुणव्रातैःसुपुण्यैश्चकिमिदंवर्तितंत्वयि ॥ दासवद्देवताःसर्वावर्तन्तेसर्वदातव ॥ १० ॥ आदेशंप्राप्यविप्रेन्द्रआ
 कृष्टास्तेजसातव ॥ तवाङ्गेकेनपापेनगदोऽयंवेदनान्वितः ॥ ११ ॥ सञ्जातोब्राह्मणश्रेष्ठतन्मेकथयकारणम् ॥ इयंपुण्यवतीमातामहापुण्यापतिव्रता ॥
 १२ ॥ याहिभर्तृप्रसादेनत्रैलोक्यंकर्तुमिच्छति ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकिंनास्तितपसःफलम् ॥ १३ ॥ रागद्वेषौपरित्यज्यविविधेनापिकर्मणा ॥
 याचशुश्रूषतेकान्तंदेववद्भूवत्सला ॥ १४ ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकुष्ठरोगंसुदुःखदम् ॥ १५ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ माशुचस्त्वंमहाभागभुज्यतेक
 र्मजंफलम् ॥ नरेणकर्मयुक्तेनपापपुण्यमयेनहि ॥ १६ ॥ शोधनंचकुरुष्वत्वमुभयोरोगयुक्तयोः ॥ शुश्रूषणंमहाभागयदिपुण्यमिहेच्छसि ॥ १७ ॥
 एवमुक्तेशुभेवाक्येसोमशर्मामहायशाः ॥ शुश्रूषांवाकरिष्यामियुवयोःपुण्ययुक्तयोः ॥ १८ ॥ मयापापेनदुष्टेनकृपणेनद्विजोत्तम ॥ किंकर्तव्यमिहा
 द्यैवयोगुरुंनहिपूजयेत् ॥ १९ ॥ एवमाभाष्यदुःखाद्वातयोर्दुःखेनदुःखितः ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषंचउभयोःपर्यशोधयत् ॥ २० ॥ पादप्राक्षालनंचक्रेअ
 ङ्गसंवाहनंतथा ॥ स्नानस्थानादिकंसोऽपितयोर्भक्त्यान्वितःस्वयम् ॥ २१ ॥ द्रावेतौहिणुरूपविप्रःसोमशर्मामहायशाः ॥ तीर्थनयतिधर्मात्मास्कन्ध
 मारोप्यसत्तमः ॥ २२ ॥ द्रावेतौहिस्वहस्तेनस्नापयित्वातुमङ्गलैः ॥ सुमन्त्रैर्वेदविज्ञैवस्नानस्यविधिपूर्वकम् ॥ २३ ॥ तर्पणंचपितॄणांतुदेवतानांतु

पु० पु०
॥ ४ ॥

पूजनम् ॥ द्वाभ्यामपि च धर्मात्मासकारयति नित्यशः ॥ २४ ॥ स्वयं होमं ददात्यग्नौ पचत्यन्नमनुत्तमम् ॥ संज्ञापयति सुप्रीतौ द्वावेतौ च महागुरु ॥
॥ २५ ॥ शय्यासने च तौ विप्रः प्रस्वापयति नित्यशः ॥ वस्त्रपुष्पादिकं सर्वं ताभ्यां नित्यं प्रयच्छति ॥ २६ ॥ ताम्बूलं बहु गन्धाब्जमुभयोरर्पयेत्स तु ॥
मशर्मा महाभाग इताभ्यामपि च पूरयेत् ॥ २७ ॥ मूलं पयः सुभक्ष्याद्यं नित्यमेव ददात्यसौ ॥ तयोस्तु वाञ्छितं नित्यं सोमशर्मा महायशः ॥ २८ ॥
अनेन क्रमयोगेण नित्यमेव प्रसादयेत् ॥ सोमशर्मा सुधर्मात्मा पितरौ परिपूजयेत् ॥ २९ ॥ सोमशर्माणमाहूय पिताकुत्सति निधुरः ॥ निन्दितौर्निधुरै
र्वाक्यैस्ताडयेन्मुष्टिभिस्तदा ॥ ३० ॥ कृतकार्ये कृते पुण्ये नित्यमेव सुते पुनः ॥ न कृतं शोभनं महांत्वं ये व कुलपांसन ॥ ३१ ॥ एवं नानाविधैर्वाक्यैर्निधु
रैर्दुःखदायकैः ॥ अताडयद्दण्डघातैः शिवशर्मा सदा तुरः ॥ ३२ ॥ एवं कृतेऽपि धर्मात्मानैव कुप्यति कर्हिचित् ॥ मनसा वचसा चैव कर्मणा त्रिविधेन
च ॥ ३३ ॥ सन्तुष्टः सर्वदा सोऽपि पितरं पस्मिजयेत् ॥ तद्वत्ससोमशर्मा वै मातरं च दिने दिने ॥ ३४ ॥ यज्ज्ञात्वा शिवशर्मा च चरितं स्वीयमीक्षते ॥ अमृतं
मत्कृते चापि आनीतं विष्णुशर्मणा ॥ ३५ ॥ पुण्ययुक्तः स धर्मात्मा पितृभक्तिपरः सदा ॥ एवं बहुतिथे कालेशतसङ्केचगते सति ॥ ३६ ॥ शिवशर्मा पित
स्यैव भक्तिदृष्ट्वा विचिन्त्य वै ॥ मया वै पूर्वमित्युक्तं सुपुत्रं यज्ञसंज्ञकम् ॥ ३७ ॥ मातृखण्डानि मान् पुत्रयत्र तत्र क्षिपस्व हि ॥ मद्राक्यं पालितं तेन कृता मा
तरि नो कृपा ॥ ३८ ॥ एतत्स्वरूपतरुंदुःखं निर्जीविघातमिच्छतः ॥ साहसं तु कृतं तेन पुत्रेण वेदशर्मणा ॥ ३९ ॥ अस्याधिकमहं मन्येयतोऽयं चलतेन च ॥
निमेषमात्रमेवापि साहसं कारयेत्पुनः ॥ ४० ॥ अपरं सत्यसम्पन्नं प्रभावं तपसः पुनः ॥ नित्यं समाराधनेऽपि अधिकं चास्य दृश्यते ॥ ४१ ॥ तस्माद
स्य परीक्षा च समये तपसः कृता ॥ भक्तिभावात्तथा सत्यान्नैव पुत्रः प्रणश्यति ॥ ४२ ॥ मायया च निजाङ्गेऽपि कुष्ठरोगो निदर्शितः ॥ श्लेष्ममूत्रमलानां
च घृणानैव करोति च ॥ ४३ ॥ व्रणान्विशोधयेन्नित्यं स्वहस्तेन महायशः ॥ पादसंवाहनं दद्याच्छौचं चैव महामतिः ॥ ४४ ॥ दुःसहं वचनं महांदारुणं स
हते सदा ॥ भर्त्सने ताडने चैव सदा भीष्टप्रवाचकः ॥ ४५ ॥ एवं दुःखसमाचारो मम पुत्रो महामतिः ॥ दुःखानां सागरं मन्ये बहुकुशेस्तुक्लेशितः ॥ ४६ ॥
अपनेष्याम्यहं दुःखं विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ विचार्य मनसा विप्रः शिवशर्मा महामतिः ॥ ४७ ॥ पुनर्मायां च काराथकुम्भादपहृतं पयः ॥ पश्चात्तच्च समाहूय
सोमशर्माणं ब्रवीत् ॥ ४८ ॥ तव हस्ते मया दत्तममृतं व्याधिनाशनम् ॥ तन्मेशीघ्रं प्रयच्छस्व यथापानं करोम्यहम् ॥ ४९ ॥ येन नीरुग्भवाम्यद्य प्रसादा
द्विष्णुशर्मणः ॥ एवमुक्ते तदा वाक्यैर्ऋषिणा शिवशर्मणा ॥ ५० ॥ समुत्थाय त्वरायुक्तः सोमशर्मा कमण्डलुम् ॥ तं चरितं ततो दृष्ट्वा ह्यमृतेन विनाकृतम् ॥ ५१ ॥

पृ. खं. दि.
अ- ४

॥ ४ ॥

कस्यपापस्यवैकर्मकेनमेविप्रियंकृतम् ॥ इतिचिन्तापरोभूत्वासोमशर्मासुदुःखितः ॥ ५२ ॥ पितुरग्रेचवृत्तान्तंकथयिष्याम्यहंयदा ॥ ततःको
 पंप्रयास्येतगुरुर्मेव्याधिपीडितः ॥ ५३ ॥ सुचिरंचिन्तयित्वातुसोमशर्माहममतिः ॥ यदिमेसत्यमस्तीतिगुरुशुश्रूषणंयदि ॥ ५४ ॥ तपस्तप्तंमयापूर्वनि
 र्व्यलीकेनचेतसा ॥ दमशौचादिभिःसत्यधर्ममेवप्रपालितम् ॥ ५५ ॥ तदाघटोऽमृतयुतोभवत्वेपनसंशयः ॥ यावदेवमहाभागश्चिन्तयित्वाविलोकयेत् ॥
 ॥ ५६ ॥ तावच्चामृतपूर्णस्तुपुनरेवाभवद्वटः ॥ तदृष्ट्वाहर्षसंयुक्तःसोमशर्माहमायशाः ॥ ५७ ॥ गत्वागुरुंनमस्कृत्यकुम्भमादायसत्वरम् ॥ गृहा
 णत्वंपितश्चेमंपयःकुम्भंसमागतम् ॥ ५८ ॥ पानंकुरुमहाभागगदान्मुक्तोभवाचिरम् ॥ एतद्राक्यंमहापुण्यंसत्यधर्मार्थकंपुनः ॥ ५९ ॥ शिवशर्मा
 सुतस्यापिश्रुत्वाचमधुराक्षरम् ॥ हर्षेणमहताविष्टइदंवचनमब्रवीत् ॥ ६० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेशिवशर्मोपाख्यानेचतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥
 शिवशर्मोवाच ॥ तपसादमशौचाभ्यांगुरुशुश्रूषयातथा ॥ भक्त्याभावेनतुष्टोऽस्मितवाद्यचसुपुत्रक ॥ १ ॥ त्यंजामिवैकृतंरूपमत्तःसुखमवाप्नु
 हि ॥ एवमुक्त्वासुतंविप्रोदर्शयामासतांतनुम् ॥ २ ॥ यथापूर्वस्थितौतौतुतथासदृष्टवान्गुरु ॥ दीप्तिमन्तौमहात्मानौसूर्यबिम्बोपमाबुभौ ॥ ३ ॥ नना
 मपादौसद्भक्त्याउभयोस्तुमहात्मनोः ॥ ततःसुतंसमामन्त्र्यहर्षेणमहतान्वितः ॥ ४ ॥ विष्णोःप्रसादाद्धर्मात्माभार्ययासहकेशवम् ॥ जगामनिजपु
 ण्यैश्चयोगाभ्यासेनसत्तमः ॥ ५ ॥ प्रविष्टोवैष्णवंधामसमुनिर्दुर्लभंपदम् ॥ नत्वन्यैःप्राप्यतेपुण्यैस्तपोभिर्भुक्तिदंपदम् ॥ ६ ॥ विष्णोस्तुचिन्तनैर्न्या
 सध्यानज्ञानैःस्तवैस्तथा ॥ नदानैस्तीर्थयात्राभिर्दृश्यतेमधुसूदनः ॥ ७ ॥ समाधिज्ञानयोगेनदृश्यतेपरमंपदम् ॥ महायोगैर्यथाविप्रःप्रविष्टोवैष्णवीं
 तनुम् ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ ततस्तत्रतपस्तेपेसोमशर्माहमाद्युतिः ॥ अश्मलोष्टसंमंमेनेकाञ्चनंभूषणंपुनः ॥ ९ ॥ जिताहारःसधर्मात्मानिद्रयापरिव
 र्जितः ॥ ससर्वान्विषयास्त्यक्त्वाएकान्तमपिसेवते ॥ १० ॥ योगासनसमारूढोनिराशोनिष्परिग्रहः ॥ तस्यवेलासुसम्प्राप्तामृत्युकालस्यवैतदा ॥
 ॥ ११ ॥ आगतादानवाविप्रंसोमशर्माणमन्तिके ॥ मृत्युकालेतुसम्प्राप्तेप्राणयात्राप्रवर्तिनः ॥ १२ ॥ शालग्रामेमहाक्षेत्रेऋषीणांमानवर्द्धने ॥ केचिद्र
 दन्तिवैदैत्याःकेचिद्रदन्तिदोनवाः ॥ १३ ॥ एवंविधोमहाशब्दःकर्णरन्ध्रंगतस्तदा ॥ तस्यैवविप्रवर्यस्यसुचिरात्सोमशर्मणः ॥ १४ ॥ ज्ञानध्यानवि
 लग्नस्यप्रविष्टदैत्यजंभयम् ॥ तेनध्यानेनतस्यापिदैत्यभीत्यैववैतदा ॥ १५ ॥ सत्वरंचैवतत्प्राणागतास्तस्यमहात्मनः ॥ दैत्यभयेनसंयुक्तःसहिमृत्यु
 वशंगतः ॥ १६ ॥ तस्मादैत्यगृहेजातोहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ देवासुरेमहायुद्धेनिहतश्चक्रपाणिना ॥ १७ ॥ युद्धयमानेननेनापिप्रह्लादेनमहा

१ 'गृहाणवैष्णवं सूक्तं' इ० पा० । 'त्यजस्व वैकृतं रूपम्' इति पाठस्त्वनर्थकः । २ 'विक्रियापरिवर्जितः' इ० पा० । ३ 'मानवाः' इ० पा० ।

प० पु०
॥ ५ ॥

त्मना ॥ सुदृष्टं वासुदेवत्वं विश्वरूपसमन्वितम् ॥ १८ ॥ योगाभ्यासेन पूर्वेण ज्ञानमासीन्महात्मनः ॥ सस्मारपूर्वकं सर्वचरितं शिवशर्मणः ॥
॥ १९ ॥ प्रागहंसो मशर्माख्यः प्रविष्टो दानवीतनुम् ॥ अस्मात्कायात्कदापुण्यं केवलं धाम उत्तमम् ॥ २० ॥ प्रयास्यामि महापुण्यैर्ज्ञानाख्यैर्मो-
क्षदायकैः ॥ समरे प्रियमाणेन प्रह्लादेन महात्मना ॥ २१ ॥ एवं चिन्ताकृता पूर्वश्रूयतां द्विजसत्तमाः ॥ एवं तु च समाख्यातं सर्वसन्देहनाशनम् ॥
॥ २२ ॥ सूत उवाच ॥ प्रह्लादे निहते सङ्ख्ये देवदेवेन चक्रिणा ॥ रुरुदेकमलासातुहतपुत्रा च कामिनी ॥ २३ ॥ प्रह्लादस्य तु यामाता हिरण्यकशो-
पोः प्रिया ॥ प्रह्लादस्य महाशोकैर्दिवारात्रौ प्रशोचति ॥ २४ ॥ पतिव्रता महाभागा कमलानामतत्प्रिया ॥ रोदमानां दिवारात्रौ नारदस्तामु-
वाच ह ॥ २५ ॥ मा शुचस्त्वं महाभागे पुत्रार्थपुण्यभागिनि ॥ निहतो वासुदेवेन तव पुत्रः समेष्यति ॥ २६ ॥ भूयः स्वलक्षणोपेतस्त्वत्सुत-
श्च महामतिः ॥ प्रह्लादेति च वै नाम पुनरस्य भविष्यति ॥ २७ ॥ विहीनश्चासुरैर्भावैर्देवत्वेन समन्वितः ॥ इन्द्रत्वे मोदते भद्रे सर्व-
देवैर्नमस्कृतः ॥ २८ ॥ सुखी भव महाभागे तेन पुत्रेण वै सदा ॥ न प्रकाश्यात्वया देवि सुवार्तेयं च कस्यचित् ॥ २९ ॥ वक्तव्यं ज्ञानभावैस्तत्सुगोप्यं कुरु त्वं-
सदा ॥ एवमुक्त्वा गतो विप्रो नारदो मुनिसत्तमः ॥ ३० ॥ कमलायाश्चोदरे तु जन्मास्यानुत्तमं पुनः ॥ प्रह्लादेति च वै नाम तस्याख्यानं महात्मनः ॥ ३१ ॥
बाल्यं भावं गतो विप्राः कृष्णमेव व्यचिन्तयत् ॥ नरसिंहप्रसादेन देवराजोऽभवद्दिवि ॥ ३२ ॥ देवत्वं लभ्य चैवासावैन्द्रं पदमनुत्तमम् ॥ मोक्षं यास्यति ज्ञा-
नात्मा वैष्णवं धाम चोत्तमम् ॥ ३३ ॥ असङ्ख्यता महाभागाः सृष्टेर्भावाद्भने कशः ॥ मोह एवं कर्तव्यो ज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ॥ ३४ ॥ एतद्भः सर्वमा-
ख्यातं यथा पृष्टं द्विजोत्तमाः ॥ अन्यं पृच्छत वै प्रश्नं सन्देहं बोधिन इयम् ॥ ३५ ॥ विजयं देवतानां तु दानवानां महत्क्षयम् ॥ कृतं हि देवदेवेन स्थापितं-
भुवनत्रयम् ॥ ३६ ॥ ऋषय उचुः ॥ इन्द्रत्वं कस्य स ज्ञातं देवानां शब्दधारकम् ॥ केन दत्तं त्वमाचक्ष्विस्तराद्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ सूत उवाच ॥ वि-
स्तरेण प्रवक्ष्यामि इन्द्रत्वेन सत्तमः ॥ प्राप्त एष महाभागो यथा पुण्यतमेन च ॥ ३८ ॥ हतेषु तेषु दैत्येषु समस्तेषु महाहवे ॥ अतिनष्टेषु पापेषु गोविन्देन महा-
त्मना ॥ ३९ ॥ ततो देवाः सगन्धर्वानागा विद्याधरास्तथा ॥ सम्प्रोचुर्माधवं सर्वे बद्धप्राञ्जलयस्ततः ॥ ४० ॥ भगवन् देवदेवेश हृषीकेश नमोऽस्तुते ॥
विज्ञापयामहे त्वत्सर्वमवधार्यताम् ॥ ४१ ॥ शास्ता गोप्ता च पुण्यात्मा अस्माकं कुरु केशव ॥ राजानं पुण्यधर्माणं त्वमिन्द्रं लोकशासनम् ॥ ४२ ॥
त्रैलोक्यस्य प्रजादेव यमाश्रित्य सुखं लभेत् ॥ ४३ ॥ वासुदेव उवाच ॥ मम लोके महाभागा वैष्णवेन समन्वितः ॥ तेजसा ब्राह्मणश्रेष्ठश्चिरकालं नि-

१ च यः समित्यभ्यास्य तं राजानं कुर्यादिति शब्दार्थसंगतिः ।

भू. खं. द्वि
अ० ५

॥ ५ ॥

वासितः ॥ ४४ ॥ तस्यकालःप्रपूर्णश्चममलोकेमहात्मनः ॥ वसतस्तस्यविप्रस्यमद्रक्तस्यशुरोत्तमाः ॥ ४५ ॥ तेजसावैष्णवेनैवभवतां
 पालकोहिसः ॥ भविष्यतिसधर्मात्मासचधमानुरञ्जकः ॥ ४६ ॥ पालकोधारकश्चैवसचब्राह्मणसत्तमः ॥ भविष्यतिसधर्मात्माभवतां
 त्राणकारणात् ॥ ४७ ॥ अदित्यास्तनयश्चैवसुव्रताख्योमहामनाः ॥ महाबलोमहावीर्यःसवइन्द्रोभविष्यति ॥ ४८ ॥ सूतउवाच ॥ एवंवरा
 न्सदेवेशोदंत्वादेवेभ्यउत्तमान् ॥ देवाविजयिनःसर्वेविष्णुनासहसत्तमाः ॥ ४९ ॥ कश्यपंपितरंद्रष्टुमातरंचततोगताः॥प्रणेमुस्तेमहात्मानाबुभावतौसु
 खासर्नौ ॥ ५० ॥ ऊचुःप्राञ्जलयःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः ॥ युवयोश्चप्रसादेनदेवत्वंहिगतावयम् ॥ हर्षेणमहताविष्टोदेवान्वाक्यमुवाचसः ॥ ५१ ॥
 कश्यपउवाच ॥ यूयंवैसत्यधर्मेणवर्तमानाःसदैवहि ॥ आवयोश्चप्रसादेनतपसश्चप्रभावतः ॥ ५२ ॥ प्राप्तवन्तोभवन्तस्तुदेवत्वंचाक्षयंपदम् ॥
 वरमेवददाम्येषबहुप्रीतिसमन्वितः ॥ ५३ ॥ अमरानिर्जराश्चैवअक्षयाश्चभविष्यथ ॥ सर्वकामसमृद्धार्थाःसर्वसिद्धिसमन्विताः ॥ ५४ ॥
 देवानागाश्चगन्धर्वामित्रसादान्महासुराः ॥ ५५ ॥ विष्णुरुवाच ॥ वरंव्रयभद्रंतेदेवमातर्यशस्विनि ॥ मनसाचेप्सितंसर्वतत्तेदमि
 सुनिश्चितम् ॥ ५६ ॥ अदितिरुवाच ॥ पूर्वपुत्रवतीभूताप्रसादात्तवमाधव ॥ अमरानिर्जराःसर्वअक्षयाःपुण्यवत्सलाः ॥ अमीपु
 त्रामयालब्धाःश्रूयतांमधुसूदन ॥ ५७ ॥ सुतरांत्वंचगोविन्दसर्वकामसमृद्धिदः ॥ ममगर्भेवसंश्चैवभवांश्चममनन्दनः ॥ ५८ ॥ त्वयापुत्रेणनित्यंचयथा
 नन्दामिकेशव ॥ एवंमहोदयंनाथपूरयस्वमनोरथम् ॥ ५९ ॥ वासुदेवउवाच ॥ भवत्यादेवकार्यार्थगन्तव्यंमानुषंवपुः ॥ तदाहंतवगर्भेवैवासं
 यास्यामिनिश्चितम् ॥ ६० ॥ युगेद्वादशकेप्राप्तेभूभारहरणायवै ॥ जमदग्निसुतोदेविरामोनामद्विजोत्तमः ॥ ६१ ॥ प्रतापीतेजसायुक्तःसर्वक्षत्रव
 धायच ॥ तवपुत्रोभविष्यामिसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ६२ ॥ सप्तविंशतिकेप्राप्तेत्रेताख्येतुतथायुगे ॥ रामोनामभविष्यामितवपुत्रःपतिव्रते ॥
 ॥ ६३ ॥ पुनःपुत्रोभविष्यामितवैवशृणुपुण्यधेः ॥ अष्टाविंशतिकेप्राप्तेद्रापराण्तेयुगेतदा ॥ ६४ ॥ सर्वदैत्यविनाशार्थेभूभारहरणायच ॥ वा
 सुदेवाख्यस्तेपुत्रोभविष्यामिनसंशयः ॥ ६५ ॥ इदानींकुरुकल्याणिमद्राक्यंधर्मसंबुतम् ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नंसत्यधर्मसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ स
 र्वज्ञसर्वदन्देविपुत्रमुत्पाद्यसुन्दरम् ॥ इन्द्रत्वंतस्यदास्यामिइन्द्रःसोऽपिभविष्यति ॥ ६७ ॥ एवंसम्भाषितंश्रुत्वामहाहर्षसमन्विता ॥ देवदेवप्रसा
 देनइन्द्रःपुत्रोभविष्यति ॥ ६८ ॥ एवमस्तुमहाभागतववाक्यंकरोम्यहम् ॥ ततस्तादेवताःसर्वाजग्मुःस्वस्थानमेवहि ॥ ६९ ॥ हरिणासहतेसर्वे

प० पु०
॥ ६ ॥

निरातङ्गमुदान्विताः ॥ ७० ॥ सूतउवाच ॥ अदितिः कश्यपं प्राहृत्तुं प्राप्य मनस्विनी ॥ भगवन्दीयतां पुत्रः सुरेन्द्रपदभोजकः ॥ ७१ ॥ चिन्तयित्वा क्षणं विप्रस्तामुवाच मनस्विनीम् ॥ एवमस्तु महाभागे तव पुत्रो भविष्यति ॥ ७२ ॥ त्रैलोक्यस्यापि कर्ता स यज्ञभीक्ता स एव च ॥ तस्याः शिरसि संन्यस्य स्वहस्तं च द्विजोत्तमः ॥ ७३ ॥ तपश्च चारते जस्वी सत्यधर्मसमन्वितः ॥ सुव्रतो नाम ते जस्वी विष्णुलोके वसेत्सदा ॥ ७४ ॥ तस्य पुण्यक्षये जाते विष्णुलोका द्विजोत्तमाः ॥ पतनं कर्म वशतस्तस्तस्य द्विजोत्तमाः ॥ ७५ ॥ पुण्यगर्भगतो विप्रः अदित्यास्तु महातपाः ॥ इन्द्रत्वं भोक्तुकामार्थं सत्यपुण्येन कर्मणा ॥ ७६ ॥ गर्भधारसा देवी पुण्येन तपसा किल ॥ तपस्ते पे निरालस्या वनवासंगता सती ॥ ७७ ॥ दिव्यं वर्षशतं यातं तपन्त्या देवमातारि ॥ तपन्त्यथ तपस्ती व्रंदुष्करं देवतासुरैः ॥ ७८ ॥ तंतः सा तपसा तेन ते जसा च प्रभान्विता ॥ सूर्यतेजः प्रतीका शाद्रितीय इव भास्करः ॥ ७९ ॥ शुशुभे सा यथा दीप्ता परमं ध्यानमास्थिता ॥ रूपेणाधिकं तां याता तपसस्ते जसा तदा ॥ ८० ॥ तपो ध्यानपरासा च वायुभक्षा तपस्विनी ॥ अधिकं शुशुभे देवी दक्षस्य तनया तदा ॥ ८१ ॥ सिद्धाश्च ऋषयः सर्वे देवाश्चापि महौजसः ॥ स्तुवन्ति तामहाभागं रक्षन्ति च सुतत्पराः ॥ ८२ ॥ पूर्णवर्षशते तस्या विष्णुस्तत्र समागतः ॥ तामुवाच महाभागामदितिं तपसान्विताम् ॥ ८३ ॥ देवि गर्भः सुसम्पूर्णः सूतिकालः प्रवर्तते ॥ तवैव तपसा पुष्टं ते जसा च प्रवर्द्धितः ॥ ८४ ॥ अद्यैव गर्भमेतत्त्वं मुञ्च मुञ्च यशस्विनी ॥ एवमाभाष्य देवेशः स जगाम स्वकं गृहम् ॥ ८५ ॥ असूत पुत्रं सा देवी काले प्राप्ते महोदये ॥ सा पुत्रं दीप्तिं संयुक्तं द्वितीयमिव भास्करम् ॥ ८६ ॥ सुभगं चारुसर्वाङ्गं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ चतुर्बाहुं महाकायं लोकपालं सुरेश्वरम् ॥ ८७ ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णचक्रपद्मसुहस्तकम् ॥ चन्द्रबिम्बानुकारेण वदनेन महामतिः ॥ ८८ ॥ राजमानं महाप्राज्ञं तेजसा वैष्णवेन च ॥ अन्यैश्च लक्षणैर्दिव्यैर्दिव्यभावे रलङ्कृतम् ॥ ८९ ॥ सर्वलक्षणसम्पूर्णं चन्द्रास्यं कमलेक्षणम् ॥ आजग्मुस्ते त्रयो देवा ऋषयो वेदपारगाः ॥ ९० ॥ गन्धर्वाश्च ततो नागाः सिद्धा विद्याधरास्तथा ॥ ऋषयः सप्त ते दिव्याः पूर्वापरमहौजसः ॥ ९१ ॥ अन्ये च मुनयः पुण्याः पुण्यमङ्गलदायिनः ॥ आजग्मुस्ते महात्मानो हर्षनिर्भरमानसाः ॥ ९२ ॥ तस्मिन् जाते महाभागे भगवन्तो महौजसि ॥ आजग्मुर्देवताः सर्वे पर्वतास्तु तपस्विनः ॥ ९३ ॥ क्षीराद्याः सागराः सर्वे नद्यश्चैव तथामलाः ॥ प्रीतिमन्तस्ततः सर्वे ये चान्ये हि चराचराः ॥ ९४ ॥ मङ्गलैस्तु महोत्साहं चक्रुः सर्वे सुरेश्वराः ॥ न नृतुश्चाप्सरः सङ्गा गन्धर्वाललितं जगुः ॥ ९५ ॥ वेदमन्त्रैस्ततो देवा ब्राह्मणा वेदपारगाः ॥ स्तुवन्ति तं महात्मानं सुतं वै कश्यपस्य च ॥ ९६ ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च वेदाश्चैव समागताः ॥ अङ्गोपाङ्गैश्च संयु

१ 'नरेश्वरम्' इ० पा० । २ 'तत्र ते देवाः' इ० पा० । ३ 'पूर्वाचार्याः' इ० पा० ।

भू. खं. दि.
अ० ६

॥ ६ ॥

क्तास्तस्मिन्नातेमहौजसि ॥ ९७ ॥ त्रैलोक्येयानिसत्त्वानिपुण्ययुक्तानिसत्तम ॥ समागतानितत्रैवतस्मिन्नातेमहौजसि ॥ ९८ ॥ मङ्गलंचक्रिरेसर्वेगी
 तपुण्यैर्महोत्सवैः ॥ हर्षेणनिर्भराःसर्वेपूजयन्तोमहौजसः ॥ ९९ ॥ ब्रह्माद्याश्चत्रयोदेवाःकश्यपोऽथबृहस्पतिः ॥ चक्रिरेनामकर्माणितस्यैवहिमहान्म
 नः ॥ १०० ॥ वसुदत्तेतिविख्यातोवसुदेतिपुनस्तव ॥ आखण्डलेतितन्नाममरुत्वात्रामतेपुनः ॥ १ ॥ मघवांश्चविडौजास्त्वंपाकशासनइत्यपि ॥ शक्र
 श्वेवहिविख्यातइन्द्रश्चैवेतितेसुतः ॥ २ ॥ इत्येतानिचनामानितस्यैवचमहात्मनः ॥ चक्रुश्चदेवताःसर्वाःसन्तुष्टाहृष्टमानसाः ॥ ३ ॥ स्नानंतुका
 रयामासुःसंस्काराणिमहासुरः ॥ विश्वकर्माणमाहूयददुराभरणानिच ॥ ४ ॥ तानिपुण्यानिदिव्यानितस्मैतेतुमहात्मने ॥ जातेतस्मिन्महाभागेदेव
 राजेमहात्मनि ॥ ५ ॥ एवंमुदंततःप्रापुःसर्वेदेवामहौजसः ॥ पुण्येतिथौतथाऋक्षेसुमुहूर्तेमहात्मभिः ॥ ६ ॥ इन्द्रत्वेस्थापितोदेवैरभिषिक्तःसुमङ्गलैः ॥ प्राप्तमे
 न्द्रंपदंतेनप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ ७ ॥ तपश्चकारतेजस्वीवसुदत्तःसुरेश्वरः ॥ उग्रेणतेजसायुक्तोवज्रपाशाङ्कुशायुधः ॥ ८ ॥ मृतउवाच ॥ उग्रंसमस्तंतपसःप्रभावं
 विलोक्यशुक्रोनिजगादगाथाम् ॥ लोकेषुचाऽन्योनभविष्यतीतिथयाहिचायंचसुदर्शनीयः ॥ ९ ॥ विष्णोःप्रसादान्नपरोमहात्मासम्प्राप्तमैश्वर्यमिहैवदिव्य
 म् ॥ अनेनतुल्योनभविष्यतीतिलोकेषुचान्यस्तपसोऽग्रवीर्यः ॥ १० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेदेवासुरेन्द्राभिषेकोनामपञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ सूतउ
 वाच ॥ कश्यपस्यचभार्यान्यादनुर्नामतपस्विनी ॥ पुत्रशोकेनसन्तप्तसम्प्राप्तादितिमन्दिरम् ॥ १ ॥ रोदमानाप्राणम्यैवपादपद्मयुगंतदा ॥ दुःखेनमहता
 प्राप्तादितिस्तांप्रत्यबोधयत् ॥ २ ॥ दितिरुवाच ॥ तवैवहिमहाभागेकिमिदंरोदकारणम् ॥ पुत्रिण्यश्चैकपुत्रेणलोकेनार्योभवन्तिवै ॥ ३ ॥ भवतीशतपुत्राणांशु
 णिनामपिभामिनि ॥ मातात्वमसिकल्याणिशुम्भादीनामहात्मनाम् ॥ ४ ॥ कस्मादुःखंत्वयाप्राप्तमेतन्मेकारणंवद ॥ हिरण्यकशिपूराजाहिरण्याक्षो
 महाबलः ॥ ५ ॥ यस्याःपुत्रौमहात्मानौमहाबलपराक्रमौ ॥ कस्मादुःखंमहजातंतस्माच्चैवसखेवद ॥ ६ ॥ आख्याहिकारणंसर्वयस्माद्रोदिपिसा
 म्प्रतम् ॥ एवमाभाष्यतांदेवीं विरराममनस्विनी ॥ ७ ॥ दनुरुवाच ॥ पश्यपश्यमहाभागेसपत्न्याश्चमनोरथम् ॥ परिपूर्णकृतंतेनदेवदेवेनच
 क्रिणा ॥ ८ ॥ यथापूर्ववरोदत्तोह्यदित्यैदेविविष्णुना ॥ तथेदानींचपुत्रायतस्यादत्तोवरीमहान् ॥ ९ ॥ कश्यपाद्विश्रुतोजातस्त्रैलोक्यपालकःसुतः ॥
 इन्द्रत्वंतस्यवैदत्तंवपुत्राद्विहृत्यच ॥ १० ॥ मनोरथैस्तुसम्पूर्णादितिःसुखवर्द्धिनी ॥ कनीयान्वसुदत्तश्चतस्याःपुत्रश्चसम्प्रति ॥ ११ ॥ ऐन्द्रं
 पदंसुदुष्प्राप्यंदेवैःसार्द्धंभुनक्तिच ॥ १२ ॥ दितिरुवाच ॥ कस्मात्पदात्परिभ्रष्टोममपुत्रोमहामतिः ॥ अन्येचदानवादैत्यास्तेजोभ्रष्टाःकथंसखे

प० पु०
॥ ७ ॥

॥ १३ ॥ तस्यत्वंकारणं ब्रह्मविस्तरेण यशस्विनि ॥ तामाभाष्यदिति वाक्यं विररामसुदुःखिता ॥ १४ ॥ दनुरुवाच ॥ देवाश्च दानवाः सर्वे सक्रोधाः
सद्गन्गताः ॥ तत्र युद्धं महज्जातं दैत्यसंक्षयकारकम् ॥ १५ ॥ देवैश्च विष्णुना युद्धे मम पुत्रानि पातिताः ॥ तथ वतव पुत्रास्ते देवदेवेन च क्रिणा ॥ १६ ॥
वने गतान्यथा सिंहो द्रावयेत्स्वेन तेजसा ॥ तथा ते मामकाः पुत्रानि हताः शङ्खपाणिना ॥ १७ ॥ कालनेमिमुखं सैन्यं दुर्जयं ससुरासुरैः ॥ नाशितं मर्दितं सर्वं द्रावितं
विकलीकृतम् ॥ १८ ॥ स्वैरर्चिभिर्यथा वद्विस्तृणानि ज्वालेदने ॥ तथा दैत्यगणान्सर्वान्निर्दहत्येव केशवः ॥ १९ ॥ मम पुत्रा मृता देवि बहुशस्तवनन्दनाः ॥ वद्वि
प्राप्य यथा सर्वे शलभा यान्ति संक्षयम् ॥ २० ॥ तथा ते दानवाः सर्वे हरिं प्राप्य क्षयं गताः ॥ एवमेतं हिवृत्तान्तं दितिः शुश्राव दारुणम् ॥ २१ ॥ दितिरुवाच ॥
वज्रपातोपमं भद्रं वदस्येवं कथं मम ॥ एवमाभाष्यतां देवी मूर्च्छितानि पपात ह ॥ २२ ॥ हा हा कष्टमिदं जातं बहु दुःखं प्रतापकम् ॥ रुरोद करुणं सा
थ पुत्रशोकमुपीडिता ॥ २३ ॥ तां दृष्ट्वा समुनि श्रेष्ठ उवाच वचनं शुभम् ॥ मारोदिषि च भद्रं ते नैवं शोचन्ति त्वद्विधाः ॥ २४ ॥ सत्त्वन्तो महाभा
गेलो भमो हेनवर्जिताः ॥ कस्य पुत्रा हि संसारे कस्य देवी सुबान्धवाः ॥ २५ ॥ नास्ति कस्येह केनापि तत्सर्वं श्रूयतां प्रिये ॥ दक्षस्यापि सुता यूयं सुन्दर्य
श्चैव मामकाः ॥ २६ ॥ भवतीनामहं भर्ता कामना पूरकः शुभे ॥ योजकः पालकश्चैव रक्षकोऽस्मि वरानने ॥ २७ ॥ कस्माद्वैरंकृतं क्रूरैरसुरैर
जितात्मभिः ॥ तव पुत्रा महाभागे सत्यधर्मविवर्जिताः ॥ २८ ॥ तेन दोषेण ते सर्वे तव दोषेण वै शुभे ॥ निहता वासुदेवेन देवैस्तु निपातिताः
॥ २९ ॥ तस्माच्छोको न कर्तव्यः सत्यमोक्षविनाशनः ॥ शोको हि नाशयेत्पुण्यं क्षयात्पुण्यस्य नश्यति ॥ ३० ॥ तस्माच्छोकं परित्यज विघ्नरूपं वरान
ने ॥ आत्मदोषप्रभावेन दानवामरणं गताः ॥ ३१ ॥ देवानि मित्तभूताश्च नाशिताः स्वेन कर्मणा ॥ एवञ्ज्ञात्वा महाभागे समागच्छ सुखं
प्रति ॥ ३२ ॥ एवमुक्त्वा महायोगीतां प्रियां दुःखभागिनीम् ॥ विषादाच्च निवृत्तोऽसौ विरराम महामतिः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे
देवासुरेदिति विलापो नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ दितिरुवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वयानाथ सर्वमेव न संशयः ॥ भर्तृस्नेहं परित्यज्य गता सा पत्न्यजं द्विज ॥ १ ॥
अभिमानेन दुःखेन मानभङ्गेन सत्तम ॥ महादुःखेन सन्तप्ता करिष्ये प्राणमोचनम् ॥ २ ॥ कश्यप उवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामि यथा शान्तिर्भ
विष्यति ॥ न कः कस्य भवेत्पुत्रो न माता न पिता शुभे ॥ ३ ॥ न भ्राता बान्धवः कस्य न च स्वजन बान्धवाः ॥ एवं संसारसम्बन्धो मायामोहमन्वितः ॥ ४ ॥
स्वयमेव पिता देवि स्वयं माताऽथ बान्धवाः ॥ स्वयं स्वजनवर्गश्च स्वयं धर्मः सनातनः ॥ ५ ॥ आचारेण नरो देवि सुखित्वमुपजायते ॥ अनाचारेण

भू.ख.दि.
अ० ७

॥ ७ ॥

पापेननाशंयातितथाध्रुवम् ॥ ६ ॥ क्रूरयोनिप्रयात्येवंनरोदेविनसंशयः ॥ कर्मणासत्यहीनेनमहापापेनमोहितः ॥ ७ ॥ रिपुत्वेवर्ततेमर्त्यः
 प्राणिनानित्यसंस्थितः ॥ रिपवस्तस्यवर्तन्तेयत्रतत्रनसंशयः ॥ ८ ॥ ॥ मैत्रेणवर्ततेमर्त्योयदालोकेप्रियंशुभे ॥ तदातस्यभवन्त्येवमित्राः
 सर्वत्रभामिनि ॥ ९ ॥ कृषिकारोयदादेविच्छब्रंबीजंसुसंस्थितम् ॥ यादृशंतुभवत्येवतादृशंफलमश्नुते ॥ १० ॥ तथातवचपुत्रैश्चसाधुभिः
 स्पर्धितंसह ॥ कर्मणस्तस्यतत्प्राप्तंफलंभुङ्क्षुसुसंस्थितम् ॥ ११ ॥ तवपुत्रामहाभागेतपःशान्तिविवर्जिताः ॥ तेनपापेनतेसर्वेपतितावैमह
 त्पदात् ॥ १२ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छमुञ्चदुःखंसुखंतथा ॥ कस्यपुत्राश्चमित्राणिकस्यस्वजनबान्धवाः ॥ १३ ॥ आत्मकर्मानुसारेणसुखं
 जीवन्तिजन्तवः ॥ परार्थेचिन्तनंदेवितत्त्वज्ञानेनपण्डिताः ॥ १४ ॥ नकुर्वन्तिमहात्मानोव्यर्थमेवसंशयः ॥ पञ्चभूतात्मकंकायंकेवलंसन्धि
 जर्जरम् ॥ १५ ॥ आत्मा मित्रं कृतं तेन सर्वदेवि सुखाशया ॥ आत्मानाममहापुण्यः सर्वगः सर्वदर्शकः ॥ १६ ॥ सर्वसिद्धिस्तु सर्वात्मा सात्त्विकः
 सर्वसिद्धिदः ॥ एवं सर्वमयोदेवि भ्रमत्येको निरञ्जनः ॥ १७ ॥ भ्रमतानिर्जनेयेन मूर्तिमन्तो द्विजोत्तमाः ॥ चत्वारो दर्शिताः पुण्या मूर्तिमन्तो महौजसः
 ॥ १८ ॥ पञ्चमः श्वसनश्चैव पूर्वाणां मित्रमेव च ॥ अथो आत्मा समायातो ज्ञानसाहाय्यमेव वा ॥ १९ ॥ सतान्दृष्ट्वा महात्मा वै ज्ञानमात्मा समब्रवीत् ॥ ज्ञानप
 श्यामी पञ्चमन्त्रयन्तः परस्परम् ॥ २० ॥ एतान्गत्वा ब्रवीहि त्वं यूयं कइति पृच्छह ॥ ज्ञानं वाक्यं परं श्रुत्वा सार्थं तस्य महात्मनः ॥ २१ ॥ तदा हात्मानमारा
 ध्यमेतैः किं ते प्रयोजनम् ॥ तत्त्वतो ब्रूहि मे देव सदा शुद्धोऽसि सर्वदा ॥ २२ ॥ आत्मोवाच ॥ एते पञ्च महाभारूपवन्तो मनस्विनः ॥ गत्वा सन्दर्शया
 म्येनानाभाष्ये ज्ञानश्रूयताम् ॥ २३ ॥ भव्यानेतान्प्रवक्ष्यामि पञ्चमीं गतिमागतान् ॥ दूतत्वं गच्छ भो ज्ञानकुशलो दूतकर्मणि ॥ २४ ॥
 ॥ ज्ञानमुवाच ॥ त्वमात्मच्छृणु मे वाक्यं सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ एतेषां सङ्गतिस्तान् कार्या नैव त्वया कदा ॥ २५ ॥ पञ्चानामपिशुद्धात्मव्रका
 र्यं शुभमिच्छता ॥ भवतः सङ्गतिं मोहइच्छत्येवमहामते ॥ २६ ॥ आत्मोवाच ॥ एतेषां सङ्गतिं ज्ञानकस्माद्वारयते भवान् ॥ तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि
 याथातथ्येन पण्डित ॥ २७ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ एतेषां सङ्गमात्रात्तुमहदुःखं भविष्यति ॥ दुःखमूला हि पञ्चैव शोकसन्तापकारकाः ॥ २८ ॥ एवम
 स्तुमहाप्राज्ञ करिष्ये वचनं तव ॥ ज्ञानमाभाष्य स ह्यात्मा ध्यानेन सहसङ्गतः ॥ २९ ॥ कश्यप उवाच ॥ ततः पञ्चैव ते तत्राद्राक्षुरात्मानमेव तम् ॥ बुद्धि
 मूत्रुः समाहूय सङ्गच्छात्मानमेव हि ॥ ३० ॥ दूतत्वं कुरु कल्याणि अस्माकमात्मना सह ॥ पञ्च तत्त्वामहात्मानो विश्वस्य धारकाः शुभाः ॥ ३१ ॥

प० पु०
॥ ८ ॥

भवत्यामैत्रमिच्छन्तिइत्याभाष्यमहामतिम् ॥ गत्वांबुद्धेत्वयाकार्यकर्तव्यंनइतोव्रज ॥ ३२ ॥ एवमस्तुमहाभागाकरिष्येकार्यमुत्तमम् ॥ एवमाभाषितं
तेपांगत्वाऽऽहात्मानमेवतम् ॥ ३३ ॥ अहंबुद्धिर्महाभागभवन्तंसमुपागता ॥ दूतत्वेमहतांपाश्वान्तेपांत्वंवचनंशृणु ॥ ३४ ॥ भवन्मैत्रीसमिच्छन्ति
अक्षयांपञ्चआत्मकाः ॥ कुरुमैत्रीमहाप्राज्ञजहिध्यानंसुदूरतः ॥ ३५ ॥ ध्यानमुवाच ॥ नकर्तव्यस्त्वयाचात्मन्नेतेपावैसमागमः ॥ एपांसंसर्गमात्रेण
महदुःखंभविष्यति ॥ ३६ ॥ मयाज्ञानेनहीनस्त्वंकथंकर्मकरिष्यसि ॥ एवमेवनकर्तव्यस्तंपांचैवसमागमः ॥ ३७ ॥ गर्भवासंनयिष्यन्ति
भवन्तंनान्यथाविभो ॥ ज्ञानेनैवमयाहीनोअज्ञानंयास्यसिध्रुवम् ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वातमात्मानंविरराममहामतिम् ॥ ततस्तामागतांबुद्धिमात्मा
प्रोवाचनिश्चितः ॥ ३९ ॥ ज्ञानध्यानौमहात्मानौमन्त्रिणौममशोभनौ ॥ तत्रयानंनमेयुक्तंतद्बुद्धेकिंकरोम्यहम् ॥ ४० ॥ एवंश्रुत्वाततोबुद्धिस्तेपां
पाश्वेयशस्विनी ॥ समाचष्टसमग्रंतत्कथनंज्ञानध्यानयोः ॥ ४१ ॥ ततस्तेपञ्चकाःसर्वेआत्मानंप्रतिजग्मिरे ॥ मैत्रीमेवप्रतीच्छामोभवतोनिन्यमेव
हि ॥ ४२ ॥ यस्माच्छुद्धोऽसिलोकेशतस्मात्त्वांसमुपागताः ॥ स्वयमेवविचार्यैवउत्तरंनःप्रदीयताम् ॥ ४३ ॥ आत्मोवाच ॥ यूयंपञ्चैवसम्प्राप्ता
मममैत्रंसमिच्छथ ॥ स्वीयंगुणंप्रभावंचकथयन्तुममाग्रतः ॥ ४४ ॥ भूमिरुवाच ॥ सर्वकार्यस्यसंस्थानंचर्ममांससमन्वितम् ॥ अस्थिमूलदृढत्वं
मेनखलोमसमन्वितम् ॥ ४५ ॥ प्रभावोहिमहाप्राज्ञकायमध्येममैवहि ॥ नासिकागमनोगन्धस्समेभृत्योमहामनाः ॥ ४६ ॥ आकाश
उवाच ॥ अहमाकीशकःप्रातोममकायेप्रभावकम् ॥ श्रयतामभिधास्यामिपरब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ४७ ॥ बाह्यान्तरावकाशश्चशून्यस्थानेवमाम्य
हम् ॥ तत्रामात्यौतुकर्णौमेश्रवणार्थंप्रतिष्ठितौ ॥ ४८ ॥ वायुरुवाच ॥ पञ्चरूपेणतिष्ठामिकरोम्येवंशुभाशुभम् ॥ चर्मकायेस्थितोऽमात्यःस्पर्शसंश्र
यतेगुणम् ॥ ४९ ॥ तेजउवाच ॥ कायेसंस्थःसदानित्यंपाकयोगंकरोम्यहम् ॥ सबाह्याभ्यन्तरंसर्वद्रव्याद्रव्यंप्रदर्शये ॥ ५० ॥ तत्रनेत्रावमात्यौमेद्र
व्यलब्धिप्रसाधकौ ॥ एवमयात्मव्यापारस्तवाप्रेकथितःपरः ॥ ५१ ॥ आपउचुः ॥ शुक्रमंजातथालालाएवंत्वक्संन्धिसंस्थितम् ॥ रुधिरंप्रेषयामो
वैकायमध्येस्थितावयम् ॥ ५२ ॥ सुपोषयामोऽहर्निशममृतेनकलेवरम् ॥ एवममयस्सुव्यापारःकायपत्तनकेप्रिये ॥ ५३ ॥ अमात्यंरसनांविद्धिरसास्वाद
करीपरां ॥ ५४ ॥ नासिकोवाच ॥ सुगन्धेनपरांपुष्टिकायस्यापिकरोम्यहम् ॥ दुर्गन्धंतुपरित्यज्यकायेगन्धंप्रदर्शये ॥ ५५ ॥ बुद्धियुक्तामहाभाग
तस्याभावेनभाविता ॥ स्वामिकार्यायकायेऽस्मिन्नहंतिष्ठामिनिश्चला ॥ गन्धंममगुणंविद्धिद्विविधंयत्प्रवर्तितम् ॥ ५६ ॥ श्रवणेऊचतुः ॥ कार्या
कार्यादिकंशब्दंलोकैरुक्तंशुभाशुभम् ॥ शृणुयावःस्वकायस्थौसत्यासत्येप्रियाप्रिये ॥ ५७ ॥ शब्दोह्यस्मद्गुणःप्रोक्तोव्यापारोऽपितथैवहि ॥ योज

भू.सं.दि.
अ० ७

॥ ८ ॥

यावोनसन्देहोयदाबुद्धिःप्रपूरयेत् ॥ ५८ ॥ त्वगुवाच ॥ पञ्चरूपात्मकोवायुःशरीरेऽस्मिन्व्यवस्थितः ॥ सबाह्याभ्यन्तरांचिष्टांतेषांजानामितत्त्वतः
 ॥ ५९ ॥ शीतोष्णमातपंवर्षवायोःस्फुरणमेवच ॥ सर्वजानामिसंस्पर्शादङ्गुष्ठादिकंनृणाम् ॥ ६० ॥ स्पर्शएवगुणोमह्यमेतत्सत्यंवदाम्यहम् ॥
 एवंहितेसमाख्यातोमयाव्यापारएवहि ॥ ६१ ॥ नेत्रेऊचतुः॥संसारेयानिरूपाणिभव्या भव्यानिसत्तम ॥ यदाप्ररयतेबुद्धिस्तदापश्यावनान्यथा॥६२॥
 वसावःकायमध्येवैरूपंगुणमिहावयोः ॥ एवंव्यापारसम्बन्धःकायमध्येमहामते ॥ ६३ ॥ जिह्वोवाच ॥ बुद्धियुक्ताअहंतातरसभेदान्विचारये ॥
 क्षारमम्लादिकंसर्वनीरसंस्वादुचिन्तये ॥ ६४ ॥ व्यापारेणह्यनेनापिनित्ययुक्तावसाम्यहम् ॥ इन्द्रियाणांहिसर्वेषांबुद्धिरेषाप्रणायिका ॥ ६५ ॥ एवं
 पञ्चसमायातानीन्द्रियाणिप्रियेशृणु ॥ स्वीयानियानिकर्माणिकथयन्तिपुनःपुनः ॥ ६६ ॥ अथबुद्धिःसमायातातमुवाचमहामतिम् ॥ मद्विहीनो
 यदाकायस्तदानश्यतिनान्यथा ॥ ६७ ॥ तस्मात्त्वंमांसमास्थायवर्तयस्वमहामते ॥ अथकर्मसमायातमात्मानमिदमब्रवीत् ॥ ६८ ॥ अहंकर्ममहा
 प्राज्ञतवपार्श्वसमागतम् ॥ त्वांप्रेषयाम्यहंतेनपथायंनेहगच्छसि ॥ ६९ ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वमात्माप्रोवाचतान्प्रति॥यूयंपञ्चात्मकैर्युक्ताःसर्वसाधारणाः
 किल ॥ ७० ॥ कस्मान्मैत्रंसमिच्छन्तितत्रपञ्चात्मकंप्रति ॥ ब्रुवन्तुकारणंसर्वममाग्रेसर्वमेवतत् ॥ ७१ ॥ पञ्चात्मकाऊचुः ॥ अस्मत्सङ्गप्रसङ्गेनपिण्डमेव
 प्रजायते ॥ तस्मिन्पिण्डेमहाबुद्धेर्भवान्वसतिसुव्रतः ॥ ७२ ॥ तिष्ठामोहिवयंसर्वेप्रसादात्तवतत्रहि ॥ एतस्मात्कारणान्मैत्रमिच्छामस्तवनित्यशः
 ॥ ७३ ॥ आत्मोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागाभवतांप्रियमेवच ॥ करिष्येनात्रसन्देहोमैत्रंहिप्रीतिकारणात् ॥ ७४ ॥ वार्यमाणोमहाभागोज्ञानेनापि
 महात्मना ॥ ध्यानेनचमहात्मासौतेषांसङ्गतिमागतः ॥ ७५ ॥ सतैःप्रमोहितस्तत्ररागद्वेषादिभिस्तदा ॥ पञ्चतत्त्वसमायुक्तःकायित्वद्भक्त
 वान्प्रभुः ॥ ७६ ॥ यदागर्भसमायातोविष्टामूत्रसमाकुले ॥ दुर्गन्धेपिच्छिलावर्तेपतितस्तैःसंसंयुतः ॥ ७७ ॥ अङ्गेनव्याकुलीभूतः पञ्चात्मका
 नुवाचसः ॥ भोभोःपञ्चात्मकाःसर्वेशृणुध्वंवचनंमम ॥ ७८ ॥ भवतांसप्रसङ्गेनमहादुःखेनमोहितः ॥ नत्वस्मिन्पिच्छिलेघोरेपतितोहिमहा
 भये ॥ ७९ ॥ पञ्चात्मकाऊचुः ॥ तावत्संस्थीयतांराजन्यावद्गर्भःप्रपूरयेत् ॥ पश्चान्निर्गमनंतेवैभविष्यतिनसंशयः ॥ ८० ॥ अस्माकंहि
 भवान्स्वामीकायदेशेव्यवस्थितः ॥ राज्यमेवंप्रकर्तव्यंसुखभोक्ताभविष्यति ॥ ८१ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाआत्मादुःखेनपीडितः ॥ गन्तुमिच्छन्नसौ
 तस्मात्पलायनपरोऽभवत् ॥ ८२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेदेवासुरेशरीरकथनं नामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ कश्यपउवाच ॥ सगर्भेव्याकुलोजा
 तःखिद्यमानोदिनेदिने ॥ दुःखाक्रान्तोहिधर्मात्मावर्षपीडाभिपीडितः॥१॥ अधोमुखस्तुगर्भस्थोमोहजालेनबन्धितः ॥ आधिव्याधिसमाक्रान्तोहा

प० पु०
॥ ९ ॥

हाभूतोविचेतनः ॥ दुःखेनमहताविष्टो ज्ञानमाहप्रपीडितः ॥ २ ॥ आत्मोवाच ॥ तववाक्यंमहाप्राज्ञनकृतंतुमयातदा ॥ ध्यानेनवार्यमाणोऽपिपतितो
गर्भसङ्कटे ॥ ३ ॥ तस्माद्रक्षमहाप्राज्ञगर्भवासात्सुदारुणात् ॥ ४ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ मयात्वंवारितोह्यात्मन्कृतंवाक्यंनचैवमे ॥ पश्चात्मकैर्महाक्रूरैःपा
तितोगर्भसङ्कटे ॥ ५ ॥ इदानींगच्छत्वंध्यानंतस्मात्सम्प्राप्त्यसेसुखम् ॥ गर्भवासाद्रविष्यस्तेमोक्षएवनसंशयः ॥ ६ ॥ तस्यतद्रचनंश्रुत्वाज्ञात्वा
ज्ञानस्यतत्त्वताम् ॥ ध्यानमाहूयप्रोवाचश्रूयतांवचनंमम ॥ ७ ॥ त्वामहंशरणंप्राप्तो ध्यानमारक्षनित्यशः ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञध्यानमाहमहामतिम्
॥ ८ ॥ एतद्राक्यंततःश्रुत्वाआत्मावैध्यानमागतः ॥ ध्यानेनहिसमंगर्भेसंस्थितोमोहवर्जितः ॥ ९ ॥ यदाध्यानंगतोह्यात्माविस्मृतंगर्भजंभयम् ॥
सद्भाभ्यांसहितस्तत्रआत्मा मोहविनाकृतः ॥ १० ॥ चिन्तयन्नेवै नित्यमात्मकंसुखमेवहि ॥ इतोनिष्क्रान्तमात्रस्तुत्यजेपश्चात्मकंवपुः ॥ ११ ॥
एवंचिन्तयतेनित्यंगर्भवासगतःप्रभुः ॥ सूतिकालेतुसम्प्राप्तेप्राजापत्येवरानने ॥ १२ ॥ वायुनाचलितोगर्भःप्राणेनापिवलीयसा ॥ योनिर्विकासमा
यातिचतुर्विंशद्भुलंतदा ॥ १३ ॥ पञ्चविंशद्भुलोगर्भस्तेनपीडाविजायते ॥ एवंसम्पीड्यमानस्तुमूर्च्छयामूर्च्छितःप्रिये ॥ १४ ॥ पतितोभूमिभागे
तुज्ञानध्यानसमन्वितः ॥ प्राजापत्येनदिव्येनवायुनासपृथक्कृतः ॥ १५ ॥ भूमिसंस्पर्शमात्रेणज्ञानध्यानेतुविस्मृते ॥ संसारबन्धसन्दिग्धआत्मा
प्रियतयास्थितः ॥ १६ ॥ गुणदोषसमाक्रान्तोमहामोहसमन्वितः ॥ स्नानपानादिकंसर्वमिच्छत्येवदिनेदिने ॥ १७ ॥ एवंसम्पुण्यमाणस्तुआत्मा
पश्चात्मकैःसह॥व्याप्यतेहीन्द्रियैःसर्वैर्विषयैःपापकारिभिः॥१८॥ बान्धवानांसमोहेनभार्यादीनांतथैवच ॥ आकुलव्याकुलोदेविजायतेचदिनेदिने ॥
॥ १९ ॥ महामोहेनसन्दिग्धोमोहजालगतःप्रभुः ॥ कैवर्तेनयथावद्धःशकुलोजालबन्धनैः ॥ २० ॥ चलितुंनैवशक्तोऽस्तितथात्मासीत्प्रबन्धि
तः ॥ मोहजालैस्तुतैःसर्वैर्दृढबन्धैस्तुबन्धितः ॥ २१ ॥ एवमादिप्रपञ्चनव्याप्तोऽसौव्यापकेनहि ॥ ज्ञानविज्ञानविभ्रष्टोरागद्वेषादिभिर्हतः
॥ २२ ॥ कामेनपीड्यमानस्तुकोधेनैवतथैवच ॥ प्रकृत्याकर्मणाबद्धोमहामूढोव्यजायत ॥ २३ ॥ एवंमूढोयदात्मासौकामकोधवशं
गतः ॥ लोभरागादिभिःसर्वैर्व्यापृतस्तैर्दुरात्मभिः ॥ २४ ॥ इयंभार्याह्यंपुत्रइदंमित्रमिदंगृहम् ॥ एवंसंसारजालेनमहामोहेनबन्धितः ॥ २५ ॥
पुत्रशोकादिभिर्दुःखैर्विविधैराकुलस्तदा॥जरयाव्याधिभिश्चैवसङ्ग्रस्तश्चाधिभिस्तथा ॥२६॥ एवमात्मासम्प्रतप्तोदुःखमोहैःसुदारुणैः ॥ अभिमाने
मानभङ्गेनानादुःखैश्चखण्डितः ॥ २७ ॥ वृद्धत्वेनतथादेविशबलत्वेनपीडितः ॥ दुःखंचिन्तयतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥ २८ ॥ रात्रौस्व
प्नान्प्रपश्येत्तदिवाचैतन्यवर्जितः ॥ वैकल्येनतथाज्ञानांव्याप्तोदेविदिनेदिने ॥ २९ ॥ संसारेभ्रममाणेनवैराग्यंतत्रदर्शितम् ॥ निःशङ्कबन्धुहीनंचप्रशा

भू.ख.दि.
अ० ८

॥ ९ ॥

न्तुष्टमेव च ॥ ३० ॥ तमुवाचतदात्मावैकामक्रोधविवर्जितम् ॥ कोभवान्नग्रूपेणकथंमित्रैर्नलज्जसे ॥ ३१ ॥ यत्रलोकाःस्त्रियोवृद्धायुवत्योमातर
 स्तथा ॥ एतासांहिगतोमध्येनविभेषिह्यनावृतः ॥ ३२ ॥ वीतरागउवाच ॥ कोह्यत्रनम्रोदश्येतननग्नोऽस्मीतिवैकदा ॥ सुसम्बद्धस्त्वमेवापिपरिधानस
 मन्वितः ॥ ३३ ॥ ननग्नोऽस्मिकदादिव्यभवान्नग्रःप्रदृश्यते ॥ इन्द्रियार्थवशेवर्तीमर्यादापरिवर्जितः ॥ ३४ ॥ आत्मोवाच ॥ पुरुषस्यकाहिमर्यादा
 तामाचक्ष्वचसुव्रत ॥ विस्तरेणमहाप्राज्ञयदिजानासिनिश्चितम् ॥ ३५ ॥ कश्यपउवाच ॥ वीतरागोमहाप्राज्ञस्तमुवाचमहामतिः ॥ ३६ ॥ वीतराग
 उवाच ॥ सुस्थैर्यंभजतेचित्तसुखदुःखेषुनित्यशः ॥ क्लेशितंसर्वभावैश्चतेषुतेषुपरित्यजेत् ॥ ३७ ॥ अथलज्जांप्रवक्ष्यामिमनोयानिर्विशत्यलम् ॥ मया
 द्यौवनकर्तव्यंनग्नःस्थानविवर्जितः ॥ ३८ ॥ पश्चात्तापेसुसंलीनःसालज्जापरिकथ्यते ॥ कस्यलज्जाप्रकर्तव्याद्वितीयोनास्तिसर्वदा ॥ ३९ ॥ एकश्चपुरु
 षोदिव्यःकस्यकिंचिन्ननाशयेत् ॥ अथलोकान्प्रवक्ष्यामियेतवयापरिकीर्तिताः ॥ ४० ॥ यथाकुलालकश्चक्रेमृत्पिण्डंचनिधापयेत् ॥ भ्रामयित्वातु
 सूत्रेणनानाभेदान्प्रकाशयेत् ॥ ४१ ॥ भाण्डानांतुसहस्राणिस्वेच्छ्यामतिसंस्थितः ॥ तथायंसृजंतधातानानारूपाणिनान्यथा ॥ ४२ ॥
 पश्चाद्विनाशमायान्तियेनकेनापिहेतुना ॥ सर्वदैवस्थितायेचयेलोकाश्चसनातानाः ॥ ४३ ॥ तेषालज्जांप्रकर्तव्यानावर्तन्तेहितेभुवि ॥ आका
 शावायुतेजांसिपृथ्वीचापश्चपञ्चमः ॥ ४४ ॥ अमीलोकाःप्रकाशन्तेयेचसर्वत्रसंस्थिताः ॥ सत्त्वानामङ्गदेशेषुपञ्चैतेषुसुसंस्थिताः ॥ ४५ ॥
 सर्वत्रैवचवर्तन्तेकस्यलज्जाविधीयते ॥ स्त्रीणारूपंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांतातसाम्प्रतम् ॥ ४६ ॥ यथाघटसहस्रेषुसोदकेषुविराजते ॥ एकश्चन्द्रोहि
 सर्वत्रभवांस्तद्वद्विराजते ॥ ४७ ॥ गतेजन्तुसहस्रेषुमोहचक्रेमहात्मवान् ॥ स्थावरेषुचसर्वेषुजङ्गमेषुतथाभवान् ॥ ४८ ॥ योनिद्वारेणपापे
 नमायामोहमयेनवै ॥ कुचाभ्यांचनितम्बाभ्यांवयसाचविराजते ॥ ४९ ॥ हन्मांसस्याधिकावृद्धिर्दृष्टाचात्रनसंशयः ॥ पतनायचलोकानांमो
 हरूपंविदर्शितम् ॥ ५० ॥ नभवत्येवसानारीयात्वयापरिकीर्तिता ॥ लीलयाकुरुतेधाताविनोदायसदात्मनः ॥ ५१ ॥ यथानार्यास्तथापुंसोजीवः
 सर्वत्रसंस्थितः ॥ कुचयोनिविहीनायेजीवन्मुक्ताःसदैवहि ॥ ५२ ॥ नरस्तुपुरुषःप्रोक्तोनारीप्रकृतिरुच्यते ॥ रमतेतेनवैसार्द्धनमुक्ताहिक
 दाचन ॥ ५३ ॥ भवान्प्रकृतिसंयुक्तःपुरुषेषुप्रदृश्यते ॥ कःकस्यकुरुतेलज्जामेवंज्ञात्वासुखं व्रज ॥ ५४ ॥ वृद्धांस्त्रियंप्रवक्ष्यामिसदावृद्धांवरा
 न ॥ त्वचाजर्जरतांयातायास्वाङ्गेवैवरानना ॥ ५५ ॥ श्रुतैश्चैवतथाकेशैःपलितैश्चसमाकुला ॥ बलहीनाथदीनापिव्यापितावल्लिनातदा ॥ ५६ ॥
 नेयंवृद्धाभवेन्नारीपरंवृद्धाचकथ्यते ॥ एतस्यालक्षणंप्रोक्तयुवतींप्रवदाम्यहम् ॥ ५७ ॥ ज्ञानेनवर्द्धतेनित्यंजीवपाश्वेसमाश्रिता ॥ सुमतिर्नामसम्प्रोक्ता

प० पु०
॥ १० ॥

सावृद्धायुवतीति च ॥ ५८ ॥ नारीपुरुषलोकेषु सर्वदेवप्रतिष्ठिता ॥ लज्जातस्याः प्रकर्तव्या अन्यच्चैव वदाम्यहम् ॥ ५९ ॥ मातरैर्वै प्रवक्ष्यामि यास्त्वया
परिकीर्तिता ॥ प्राणिनामङ्गदेशेषु सदैव चेतनास्थिता ॥ ६० ॥ परज्ञानप्रदाया च सा प्रज्ञा परिकथ्यते ॥ प्रज्ञामाता समाख्याता प्राणिनां पालनाय सा ॥ ६१ ॥
संस्थिता सर्वलोकेषु पोषणाय हिताय वा ॥ सुमतिर्नामया प्रोक्ता सामाता परिकथ्यते ॥ ६२ ॥ संसारद्वारमार्गाणि यानि रूपाणि नित्यशः ॥ भवन्ति मातरो ह्ये
ता बहुदुःखप्रदर्शिकाः ॥ मातृरूपं समाख्यातमन्यत्किं ते वदाम्यहम् ॥ ६३ ॥ आत्मोवाच ॥ भवान्को हि समायातो मम सन्तापनाशकः ॥ विस्तरेण समाख्या
हि स्वरूपमात्मनः स्वयम् ॥ ६४ ॥ वीतराग उवाच ॥ यस्मात्कामानि वर्तन्ते निराशाः सर्व एव ते ॥ यंदुष्टत्वात् न पश्यन्ति कर्माण्येतानि नान्यथा ॥ ६५ ॥
यत्समीपं हि नायाति आशा चैव कदाचन ॥ क्रोधो लोभस्तथा मोहो यद्भयात्प्रलयंगता ॥ ६६ ॥ वीतरागोऽस्मि भद्रं ते विवेको मम बान्धवः ॥ ६७ ॥
आत्मोवाच ॥ कीदृशोऽसौ तव भ्राता विवेको नाम नामतः ॥ तस्य त्वं लक्षणं ब्रूहि भ्रातुरात्मन एव च ॥ ६८ ॥ वीतराग उवाच ॥ तस्यैव लक्षणं रूपं न वदा
मित वाग्रतः ॥ भ्रातुस्तस्य महाभाग आह्वानं च करोम्यहम् ॥ ६९ ॥ भो भो विवेक मे भ्रातरावयोस्त्वं वचः शृणु ॥ एद्वे हि सुमहाभाग मम स्नेहान्महामतं
॥ ७० ॥ कश्यप उवाच ॥ शान्तिक्षमाभ्यां संयुक्तो भार्याभ्यां च समागतः ॥ सर्वदृक् सर्वगो व्यापी सर्वतत्त्व परायणः ॥ ७१ ॥ सन्देहानां च सर्वेषां योरपि
ज्ञानवत्सलः ॥ धारणाधीश्च द्रेषु तस्यैव हि महात्मनः ॥ ७२ ॥ तस्य योगः सुतो ज्येष्ठो मोक्षो यस्य महागुरुः ॥ निर्मलो निरहङ्कारो निराशो निष्परि
ग्रहः ॥ ७३ ॥ सर्ववेलाप्रसन्नात्मा गतद्वन्द्वो महामतिः ॥ स विवेकः समायातो गुणरत्नेर्विभूषितः ॥ ७४ ॥ यस्यां मात्यौ महात्मानौ धर्मसत्यौ महामती ॥
क्षमा शान्तिः समायुक्तः स विवेकः समागतः ॥ ७५ ॥ वीतरागमुवाचे दमादृतोऽहं समागतः ॥ तद्भातः कारणं सर्वं कथ्यतां हि ममाग्रतः ॥ यमाश्रित्य
त्वया चैव कृतमाह्वानमेव मे ॥ ७६ ॥ वीतराग उवाच ॥ पुमान्स्थितो यः पुरतो महापाशैर्नियन्त्रितः ॥ मोहस्य बाणैः सम्भ्रान्तः संसारस्य च बन्धनैः ॥ ७७ ॥
सर्वस्य व्यापकः स्वामी अयमात्मा ममैव च ॥ पञ्चतत्त्वेऽसमाविष्टो ज्ञानध्यानविवर्जितः ॥ ७८ ॥ पृच्छतामेनमात्मानं भवांस्तत्त्वेषु पण्डितः ॥ वीतराग वचः
श्रुत्वा विवेको वाक्यमब्रवीत् ॥ ७९ ॥ विवेक उवाच ॥ सुखेन स्थीयते देव भवता विश्वनायक ॥ आगते त्वयि संसारे किं किं भुक्तं सुखं स्वयम् ॥ ८० ॥
आत्मोवाच ॥ गर्भवासो महदुःखमसह्यं दारुणं मया ॥ भुक्तमेव महाप्राज्ञ ज्ञानहीनेन वै सदा ॥ ८१ ॥ देहेऽपि ज्ञानविभ्रष्टः सोऽहं जातो ह्यनेकधा ॥ बाल्याव
स्थांगतेनाथकृत्या कृत्यं कृतं मया ॥ ८२ ॥ तारुण्येन कृता क्रीडा भुक्ता भार्या ह्यनेकशः ॥ वार्धक्यं प्राप्य संतप्तः पुत्रशोकादिभिस्तथा ॥ ८३ ॥ भार्या
दीनां वियोगेस्तु दुग्धोऽस्म्यहमहर्निशम् ॥ दुःखैरनेकसंवर्णैः संतप्तोऽस्मि दिने दिने ॥ ८४ ॥ दिवारात्रौ महाप्राज्ञ न विन्दामि सुखं क्वचित् ॥ एवं दुःखैः

मृ. खं दि.
अ० ८

॥ १० ॥

सुसंततः किं करोमि महामते ॥ ८५ ॥ तमुपायं वदस्वैव सुखं विन्दा मियेन वै ॥ अस्मात्संसारजालौघान्मोचयाद्य सुबन्धनात् ॥ ८६ ॥ विवेक उवाच ॥
 भवाञ्छुद्धोऽसि निर्द्वन्द्वो ह्यपापोऽसि जगत्पते ॥ एनं गच्छ महात्मानं वीतरागं सुखप्रदम् ॥ ८७ ॥ निःसंशयं त्वया दृष्टं नम्राचारवर्जितम् ॥ सुखप्रदर्श
 को ह्येष सर्वसंतापनाशकः ॥ ८८ ॥ एवमाकर्ण्य शुद्धात्मा वीतरागं गतः पुनः ॥ तमुवाच श्वसन्दीनः श्रयतां वचनं मम ॥ ८९ ॥ सुखं विन्दा मियेनाहं तं
 मार्गं मम दर्शय ॥ एवमस्तु महाप्राज्ञ करिष्ये वचनं तव ॥ ९० ॥ पुनर्गच्छ विवेकं हि सुखवार्ताकृता त्वया ॥ सुखमार्गस्यैवैव क्ता तव चैष भविष्यति ॥ ९१ ॥
 वीतरागेण पुण्येन प्रेषितो गतवान् प्रभुः ॥ तमुवाच महात्मानं विवेकं शुद्धसत्तमम् ॥ ९२ ॥ सुखं मे दर्शय त्वं हि वीतरागेण प्रेषितः ॥ भवच्छरणमापन्नो
 रक्ष संसारदारुणात् ॥ ९३ ॥ विवेक उवाच ॥ ज्ञानं गच्छ महाप्राज्ञ स ते सर्वं वदिष्यति ॥ आत्मा तथोक्तः सम्प्राप्तो यत्र ज्ञानं प्रतिष्ठितम् ॥ ९४ ॥ भो भोज्ञा
 न महातेजः सर्वभावप्रदर्शक ॥ शरणं त्वामहं प्राप्तः सुखमार्गं प्रदर्शय ॥ ९५ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ भृत्योऽहं तव लोके शतत्वं मां वेत्ति स न सुव्रत ॥ मया ध्यानेन वै
 पूर्ववारितस्त्वं पुनः पुनः ॥ ९६ ॥ पञ्चात्मकानां सङ्गन आपदं प्राप्तवान् भवान् ॥ ध्यानं गच्छ महाप्राज्ञ स ते दाता सुखस्य च ॥ ९७ ॥ ज्ञानेन प्रेषितो ह्या
 त्मा ध्यानमाश्रित्य संस्थितः ॥ सुखमत्यन्तसिद्धं च ध्यानं मे दर्शय स्वह ॥ ९८ ॥ भवच्छरणमायातं मामेव परिरक्षय ॥ एवं सम्भाषितं तस्य ध्यानमाक
 र्ण्यत द्वचः ॥ ९९ ॥ समुवाच पुनश्चापित मात्मानं प्रहृष्टवान् ॥ नैव त्याज्योऽस्म्यहं तात सर्वकर्मसु निश्चितः ॥ १०० ॥ त्वयैव वीतरागेण विवेकेन स दे
 वहि ॥ ध्यानयुक्तो भवस्व त्वमात्मानमवलोकय ॥ १ ॥ आत्मवांस्त्वं स्थिरो भूत्वा निरातङ्गो विकल्पितः ॥ यथा दीपो निवातस्थः कज्ज
 लं वमते स्थिरः ॥ २ ॥ तथा दोषान् प्रज्वलित्वा निर्वाणं हि प्रयास्यति ॥ एकान्तस्थो निराहारो मिताशी भव सर्वदा ॥ ३ ॥ निर्द्वन्द्वः शब्दसंही
 नो निश्चलो ह्यासने स्थितः ॥ आत्मानमात्मना ध्यायन्ममैव स्थिरं बुद्धिना ॥ ४ ॥ प्राप्स्यसे परमं स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ १०५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे
 भूमिखण्डेऽध्यात्मवर्णनेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ कश्यप उवाच ॥ एवं बोधितस्तत्र आत्मा ध्यानादिकैस्तदा ॥ त्यक्तुकामः स तत्कार्यं पञ्चात्मकं स बुद्धिमा
 न् ॥ १ ॥ निमित्तान्येव पश्यन्वै प्राप्य तांस्तान् प्रयातिसः ॥ विहाय कायं निर्लक्ष्यं पतितं नैव पश्यति ॥ २ ॥ सहवर्द्धितयोर्नास्ति सम्बन्धः प्राणदेहयोः ॥ धनपु
 त्रकलत्रैश्च सम्बन्धः केन हेतुना ॥ ३ ॥ एवं ज्ञात्वा शमं गच्छेत्केवलं मा भज सुप्रिये ॥ अयमेव परं ब्रह्म अयमेव सनातनः ॥ ४ ॥ अयमात्मस्वरूपेण दैत्यदेवेषु संस्थि
 तः ॥ अयं ब्रह्मा ह्ययं रुद्रो ह्ययं विष्णुः सनातनः ॥ ५ ॥ अयं सृजति विश्वानि अयं पालयते प्रजाः ॥ संहरत्येष धर्मात्मा धर्मरूपी जनार्दनः ॥ ६ ॥ अने
 नोत्पत्तिस्तदेवादान्वाभ्येव सुप्रिये ॥ देवाश्चाधर्मनिर्मुक्ता धर्महीनाः सुतास्तव ॥ ७ ॥ धर्मोऽयं माधवस्याङ्गं सर्वदेवैश्च पालितम् ॥ धमच चिन्तयेद्देवि ध

प० पु०
॥ ११ ॥

मंचैवतुपालयेत् ॥ ८ ॥ तस्यविष्णुःसधर्मात्मासर्वदैवप्रसादवान् ॥ धर्मेणवर्तितादेवाःसत्येनतपसाकिल ॥ ९ ॥ येषांविष्णुःप्रसन्नोवैधर्मस्तेरि
हपालितः ॥ विष्णोःकायमिदंधर्मसत्यंहृदयमेवच ॥ १० ॥ यस्तौपालयतेनित्यंतस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ दूषयंघःसत्यधर्मोपापमेवप्रपालयेत्
॥ ११ ॥ तस्यविष्णुःप्रकुप्येतनाशयेदतिवीर्यवान् ॥ वैष्णवैःपालितंधर्मतपःसत्येनसंस्थितैः ॥ १२ ॥ तेषांप्रसन्नोधर्मात्मारक्षामेवंकरोतिच ॥
तवपुत्रादनोःपुत्राःसैहिकेयास्तथैवच ॥ १३ ॥ अधर्मेणापिपापेनवर्तिताःपापचेतसः ॥ सूदितावासुदेवेनसमरेचक्रपाणिना ॥ १४ ॥ योऽसावा
त्मा मयाप्रोक्तःपूर्वमेवतवाग्रतः ॥ सोऽयंविष्णुर्नसन्देहोधर्मात्मासर्वपालकः ॥ १५ ॥ दैत्यकायेषुयःस्वस्थःपापमेवसमास्थितः ॥ जघ्निवान्दा
नवान्देविसचक्रुद्धोमहामतिः ॥ १६ ॥ सबाह्याभ्यन्तरेभूत्वातवपुत्रानिपातिताः ॥ येनचोत्पादितादेवितेनैवविनिपातिताः ॥ १७ ॥ नैषांमोह
स्तुकर्तव्योभवत्यावचनंशृणु ॥ पापेनवर्ततयोऽसौसएवनिधनंव्रजेत् ॥ १८ ॥ तस्मान्मोहंपरित्यज्यसदाधर्मसमाश्रय ॥ १९ ॥ दितिरुवाच ॥ एव
मस्तुमहाभागकरिष्येवचनंतव ॥ कश्यपंचमुनिश्रेष्ठमेवमाभाष्यदुःखिता ॥ २० ॥ सम्बोधितासामुनिनादुःखंसन्त्यज्यसंस्थिता ॥ २१ ॥ इतिश्रीपा
द्मपुराणेभूमिखण्डेदेवासुरेदितिसम्बोधनंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ऋषयउचुः ॥ ततस्तेदानवाःसर्वेहिरण्यकशिपूत्तराः ॥ युद्धाद्ग्रास्तुकिंचक्रु
र्व्यवसायंमहामते ॥ १ ॥ विस्तरेणापिनोब्रूहितेषांवृत्तमनुत्तमम् ॥ श्रोतुमिच्छामहेसर्वेत्वत्तोवैसाम्प्रतंद्रिज ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ भग्नारणात्तुतेस
र्वेबलहीनास्तुवैतदां ॥ गतदर्पाःसुदुःखार्तादैत्यास्तेपितरंगताः ॥ ३ ॥ भक्त्याप्रणम्यतेसर्वेसमूचुःकश्यपंतदा ॥ ४ ॥ दानवाउचुः ॥ भवद्वीर्या
त्समुत्पत्तिरस्माकंद्रिजसत्तम ॥ देवतानांमहाभागदानवानांतथैवच ॥ ५ ॥ वयंचदानवाःसर्वेबलवीर्यपराक्रमाः ॥ उपायज्ञाःसुधीराश्चउद्यमेनस
मन्विताः ॥ ६ ॥ वयंतुबहवस्तातदेवास्त्वल्पास्तथैवच ॥ कथंजयन्तितेसर्वेवयंभग्नमहाहवात् ॥ ७ ॥ तत्किंवैकारणंतातबलतेजःसमन्विताः ॥ ८ ॥
मत्तनागसहस्राणामेकैकस्यमहामत ॥ ८ ॥ बलमस्तिचदैत्यस्यनास्तिदेवेषुतादृशम् ॥ जयश्चदृश्यतेतातदेवेष्वेवमहाहवे ॥ तत्सर्वकथयस्वैवसंश
यंछेतुमर्हसि ॥ ९ ॥ कश्यपउवाच ॥ शृणुध्वंपुत्रकाःसर्वेजयस्यापिचकारणम् ॥ यस्माद्विदेवताःसर्वेसमरेजयिनोऽभवन् ॥ १० ॥ वीर्य
निर्वापकस्तातोमाताक्षेत्रमिदंसदा ॥ धारणेपालनेचैवपोषणेचयथैवहि ॥ ११ ॥ किंकुर्याद्विषमार्थेतुपितापुत्रेचवैतथा ॥ अत्रप्रधानंकर्मैवमामेवंबु
द्धिराश्रिता ॥ १२ ॥ द्वैविध्यंकर्मसम्बन्धंपापपुण्यसमुद्भवम् ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेधर्मउत्तमः ॥ १३ ॥ तपोध्यानसमायुक्तंतारणायहितं
सुताः ॥ पातकंषतनायोक्तंसर्वदैवनसंशयः ॥ १४ ॥ बलेनपरिवारेणआभिजात्येनपुत्रकाः ॥ पुण्यहीनस्यपुंसोवैतद्वलंविकलायते ॥ १५ ॥

भू.ख.दि.
अ० १०

॥ ११ ॥

उन्नतागिरिदुर्गेषु वृक्षाः सन्ति सुपुत्रकाः ॥ पतन्ति वातवेगेन समूलास्तु घनास्तथा ॥ १६ ॥ सत्यधर्मविहीनास्ते तथा यान्ति यमक्षयम् ॥ साधारणः
 प्राणिनां च धर्मेषु पुत्रकाः ॥ १७ ॥ येन सन्तरते जन्तुरिहैव परत्र च ॥ तद्युष्माभिः परित्यक्तं सत्यं धर्मसमन्वितम् ॥ १८ ॥ अधर्ममास्थितं पु
 त्रायुष्माभिः सत्यवर्जितैः ॥ सत्यधर्मतपो भ्रष्टाः पतिता दुःखसागरे ॥ १९ ॥ देवाश्च सत्यसम्पन्नाः श्रेयसाश्च समन्विताः ॥ तपःशान्तिदमोपेताः
 सुपुण्याः पापवर्जिताः ॥ २० ॥ यत्र सत्यं च धर्मश्च तपः पुण्यं तथैव च ॥ यत्र विष्णुर्हृषीकेशो जयस्तत्र प्रदृश्यते ॥ २१ ॥ तेषां सहायः सम्भूतो वासुदेवः
 सनातनः ॥ तस्माज्जयन्ति ते देवाः सत्यधर्मसमन्विताः ॥ २२ ॥ सहायेन बलेनैव पौरुषेण तथैव च ॥ भवन्तः किल वै पुत्रास्तपःसत्यविवर्जिताः ॥ २३ ॥
 यस्य विष्णुः सहायश्च तपश्चैव बलं तथा ॥ तस्यैव च जयो दृष्ट इति धर्मविदो विदुः ॥ २४ ॥ यूयं धर्मविहीनास्तु तपःसत्यविवर्जिताः ॥ ऐन्द्रं पदं बलेनै
 व प्राप्तवन्तश्च पूर्वतः ॥ २५ ॥ तपो विना महाप्राज्ञा धर्मेण यशसा विना ॥ बलदर्पगुणैः पुत्रानप्राप्य मैन्द्रं पदम् ॥ २६ ॥ प्राप्याप्यैन्द्रं पदं पुत्रास्ततो
 भ्रष्टा भवन्ति हि ॥ तस्माद्युयं प्रकुर्वन्तु तपःपुत्राः समन्विताः ॥ २७ ॥ अविरोधेन संयुक्ता ज्ञानध्यानसमन्विताः ॥ वैरं चैव न कर्तव्यं केशवेन समं कदा
 ॥ २८ ॥ एवं विधाय दापुत्रा यूयं धन्या भविष्यथ ॥ परांसिद्धिं दासवै प्रयास्यथ न संशयः ॥ २९ ॥ एवं सम्भाषितास्ते तु कश्यपेन महात्मना ॥
 समाकर्ण्य पितुर्वाक्यं दानवास्ते महौजसः ॥ ३० ॥ प्रणम्य कश्यपं भक्त्या समुत्थाय त्वरान्विताः ॥ सुमन्त्रं च क्रिरेदैत्याः परस्परसमाहिताः ॥ ३१ ॥
 हिरण्यकशिपूरा जातानुवाचाथ दानवान् ॥ तपश्चैव करिष्यामो दुष्करं सर्वदायकम् ॥ ३२ ॥ हिरण्याक्षस्तदोवाच करिष्ये दारुणं तपः ॥ ततो बलेन त्रै
 लोकीयं ग्रहीष्ये नात्र संशयः ॥ ३३ ॥ रणे निर्जित्य गोविन्दं तमिमं पापचेतसम् ॥ व्यापाद्य देवताः सर्वाः पदमैन्द्रं ब्रजाम्यहम् ॥ ३४ ॥ बलिरुवाच ॥
 एवं न युज्यते कर्तुं युष्माभिर्दिति जेश्वराः ॥ विष्णुना सह यद्वैरं तद्वैरं नाशकारणम् ॥ ३५ ॥ दानधर्मेस्तथा पुण्यैस्तपो भिर्यज्ञयाजनैः ॥ तमाराध्य
 हृषीकेशं सुखं गच्छन्ति मानवाः ॥ ३६ ॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ अहमेवं न करिष्ये हरैराराधनं कदा ॥ स्वभावं तु परित्यज्य शत्रुसेवा प्रचर्यते
 ॥ ३७ ॥ मरणादधिकं तं तु मानयन्ति हि पण्डिताः ॥ विष्णोः सेवानवैकार्या मया चान्यैश्च दानवः ॥ ३८ ॥ तमुवाच महात्मानं बलिः पितामहं
 पुनः ॥ धर्मशास्त्रेषु यद्वृष्टं मुनिभिस्तन्त्रवेदिभिः ॥ ३९ ॥ राजनीतियुतं मन्त्रं शत्रोश्चैव प्रधानतः ॥ हीनमात्मानमाज्ञाय रिपुं तं बलिनं तथा
 ॥ ४० ॥ तस्य पार्श्वे प्रगत्त्वैव जयकालं प्रतीक्ष्येत् ॥ दीपच्छायां समाश्रित्य तमो वसति सर्वदा ॥ ४१ ॥ स्नेहं दशागतं प्रेक्ष्य दीपस्यापि महाब
 लम् ॥ प्रकाशं याति वेगेन तमश्च वर्द्धते पुनः ॥ ४२ ॥ तथा प्रसादयेच्छत्रः स्नेहं निर्दिश्य तत्त्वतः ॥ स्नेहं कृत्वा सुरैः सार्द्धं धर्मभावैः सुरद्विपः

प० पु०
॥ १२ ॥

॥ ४३ ॥ पूर्वमुक्तं सुमन्त्रं तु मुनिना कश्यपेन हि ॥ तेन मन्त्रेण राजेन्द्र कुरु कार्यं स्वमात्मवन् ॥ ४४ ॥ तस्मै तद्वचनं श्रुत्वा प्राह दैत्यः प्रताप-
वान् ॥ पौत्रं नैवं करिष्येऽहं मानभङ्गं तथात्मनः ॥ ४५ ॥ अन्ये च बान्धवाः सर्वे तमृचुर्नयपण्डितम् ॥ बलिनोक्तं च यत्पुण्यं देवतानां प्रियङ्करम् ॥ ४६ ॥
शक्रमानकरं प्रोक्तं दानवानां भयङ्करम् ॥ करिष्यामो वयं सर्वे तप एवमनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ तपसानिर्जित्य देवान्हरिष्यामः स्वकंपदम् ॥ एवमामन्त्र्य
ते सर्वे निराकृत्य बलिं तदा ॥ ४८ ॥ विष्णोः सार्द्धं महावैरं हृदिकृत्वा महासुराः ॥ तपश्चक्रुस्ततः सर्वे गिरिदुर्गेषु सानुषु ॥ ४९ ॥ एवमेतानवाः स-
र्वे त्यक्तरागाः सुनिश्चिताः ॥ कामक्रोधविहीनाश्च निराहारा जितकृमाः ॥ ५० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे दैत्यतपश्चर्यावर्णनं नाम दशमोऽध्यायः
॥ १० ॥ ऋषय ऊचुः ॥ सर्वज्ञेन त्वया प्रोक्तं दैत्यदानवसङ्गरम् ॥ इदानीं श्रोतुमिच्छामः सुव्रतस्य महात्मनः ॥ १ ॥ कस्य पुत्रो महाप्राज्ञः कस्य गो-
त्रसमुद्भवः ॥ किं तपस्तस्य विप्रस्य कथमाराधितो हरिः ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ कथाप्रज्ञाप्रभावेन पूर्वमेव यथा श्रुता ॥ तथा विप्राः प्रवक्ष्यामि सुव्रत-
स्य महात्मनः ॥ ३ ॥ चरितं पावनं दिव्यं वैष्णवं श्रेय आकहम् ॥ भवतामग्रतः सर्वं विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ ४ ॥ पूर्वकल्पे महाभागाः सुक्षेत्रे पापनाशने
रेवातीरे सुपुण्ये च तीर्थे वामनैः सङ्गते ॥ ५ ॥ कौशिकस्य कुले जातः सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ स तु पुत्रविहीनस्तु बहुदुःखसमन्वितः ॥ ६ ॥ दारिद्र्येण
स दुःखेन सर्वदैवप्रपीडितः ॥ पुत्रोपायं धनस्यापि दिवारात्रौ प्रचिन्तयेत् ॥ ७ ॥ एकदा तु प्रियातस्य सुमनानामसुव्रता ॥ भर्तारं चिन्तयोपेतमधोमु-
खमलक्षयत् ॥ ८ ॥ समालोक्य तदा कान्तं तमुवाच तपस्विनी ॥ दुःखजालैरसङ्ख्यैस्तु तव चित्तं प्रघर्षितम् ॥ ९ ॥ व्यामोहेन प्रमूढोऽसित्यजचिन्तां महा-
मते ॥ मम दुःखं समाचक्ष्वस्वस्थो भव सुखं व्रज ॥ १० ॥ नास्ति चिन्ता समदुःखं कायशोषणमेव हि ॥ यश्चिन्तां त्यज्य वर्तेत स सुखेन प्रमोदते ॥ ११ ॥
चिन्तायाः कारणं विप्रकथयस्व ममाग्रतः ॥ प्रियावाक्यं समाकर्ण्य सोमशर्मा ब्रवीत्प्रियाम् ॥ १२ ॥ सोमशर्मो वाच ॥ इच्छया चिन्तितं भद्रे चिन्ता दुः-
खस्य कारणम् ॥ तत्सर्वं तु प्रवक्ष्यामि श्रुत्वा चैवावधार्यताम् ॥ १३ ॥ न जाने केन पापेन धनहीनोऽस्मि सुव्रते ॥ तथा पुत्रविहीनश्च एत दुःखस्य कार-
णम् ॥ १४ ॥ ॥ सुमनो वाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामि सर्वसन्देहनाशनम् ॥ स्वरूपमुपदेशस्य सर्वविज्ञानदर्शनम् ॥ १५ ॥ लोभः पाप-
स्य बीजं हि मोहो मूलं च तस्य हि ॥ असत्यं तस्य वैस्कन्धो माया शाखा सुविस्तरा ॥ १६ ॥ दम्भकौटिल्यपत्राणि कुबुद्ध्या पुष्पितः सदा ॥ अनृतं त-
स्य सौगन्ध्यं फलमज्ञानमेव च ॥ १७ ॥ छद्मपाखण्डचौर्येभ्यः क्रूराः कूटाश्च पापिनः ॥ पक्षिणो मोहवृक्षस्य मायाशाखा समाश्रिताः ॥ १८ ॥

१ 'चारिभित्तिलेखः' इ० पा० । २ 'आमरकण्टके' इ० पा० । ३ 'हवनं' इति 'नृसिंह' इ० च पाठभेदौ ।

भू.खं.दि।
अ० ११

॥ १२ ॥

अज्ञानं सुफलं तस्य रसोऽधर्मः फलस्य हि ॥ तृष्णोदकेन संवृद्धाऽश्रद्धा तस्य द्रवः प्रिय ॥ १९ ॥ अधर्मस्तुरसस्तस्य उत्कटो मधुरायते ॥ यादृशैश्च
 फलैश्चैव सुफलोलोभपादपः ॥ २० ॥ अस्य च्छायां समाश्रित्य यो नरः परितुष्यते ॥ फलानितस्य चाश्नाति सुपक्वानि दिने दिने ॥ २१ ॥ फलानां
 तुरसेनापि अधर्मेण तु पालितः ॥ स सन्तुष्टो भवेन्मर्त्यः पतनायाभिगच्छति ॥ २२ ॥ तस्माच्चिन्तां परित्यज्य पुमाँल्लोभं न कारयेत् ॥ धनपुत्रकल
 त्राणां चिन्ता मेकां न कारयेत् ॥ २३ ॥ यो हि विद्वान्भवेत्कान्तमूर्खाणां पथमेति हि ॥ मूर्खश्चिन्तयते नित्यं कथमर्थं ममैव हि ॥ २४ ॥ सुभार्या मिह विन्दा
 मि कथं पुत्रानहं लभे ॥ एवं चिन्तयते नित्यं दिवारात्रौ विमोहितः ॥ २५ ॥ क्षणमेकं प्रपश्येत् चिन्ता मध्ये महत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायाति महादुः
 खेन पीडयते ॥ २६ ॥ चिन्ता मोहौ परित्यज्य अनुवर्तस्व च द्विज ॥ संसारे नास्ति सम्बन्धः केन सार्धं महामते ॥ २७ ॥ मित्राणि बान्धवाः पुत्राः पितृ
 मातृसभृत्यकाः ॥ सम्बन्धिनो भवन्त्येव कलत्राणि तथैव च ॥ २८ ॥ सोमशर्मो वाच ॥ सम्बन्धः कीदृशो भद्रं तथा विस्तरतो वद ॥ येन सम्बन्धि
 नः सर्वे धनपुत्रादि बान्धवाः ॥ २९ ॥ सुमनो वाच ॥ ऋणसम्बन्धिनः केचित्केचि न्यासापहारकाः ॥ लाभप्रदा भवन्त्येके उदासीनास्तथापरे
 ॥ ३० ॥ भेदैश्च तुर्भिर्जायन्ते पुत्रमित्रस्त्रियस्तथा ॥ भार्या पिता च माता च भृत्याः स्वजन बान्धवाः ॥ ३१ ॥ स्वेन स्वेन हि जायन्ते सम्बन्धेन महीतले ॥
 न्यासापहारभावेन यस्य येन कृतं भुवि ॥ ३२ ॥ न्यासस्वामी भवेत्पुत्रो गुणवान् रूपवान् भुवि ॥ येनैवापहतं न्यासं तस्य गेहेन संशयः ॥ ३३ ॥ न्या
 सापहरणाद्दुःखं स दत्त्वा दारुणं गतः ॥ न्यासस्वामी सुपुत्रोऽभूत् न्यासापहारकस्य च ॥ ३४ ॥ गुणवान् रूपवान् चैव सर्वलक्षणसंयुतः ॥ भक्तिर्दुर्दर्शयस्तस्य पु
 त्रो भूत्वा दिने दिने ॥ ३५ ॥ प्रियवाङ्मधुरो रोगी बहुस्नेहं विदर्शयन् ॥ स्वीयं द्रव्यं समुद्रद्वीप्रीतिमुत्पाद्य चोत्तमाम् ॥ ३६ ॥ यथा येन प्रदत्तं स्यान्न्यासस्य
 हरणात्पुरा ॥ दुःखमेव महाभाग दारुणं प्राणनाशनम् ॥ ३७ ॥ तादृशं तस्य सौहृद्यात्पुत्रो भूत्वा महागुणैः ॥ अल्पायुश्च तथा भूत्वा मरणं चोपगच्छति ॥ ३८ ॥
 दुःखं दत्त्वा प्रयात्येवं भूत्वा भूत्वा पुनः पुनः ॥ यदाहा पुत्रपुत्रेति प्रलापं हिकरोति सः ॥ ३९ ॥ तदा हास्यं करोत्येव कस्य पुत्रो हिकः पिता ॥ अनेनापहतं न्यासं
 मदीयस्योपकारणम् ॥ ४० ॥ द्रव्यापहरणे नापि न मे प्राणा गताः किल ॥ दुःखेन महता चैव असह्येन च वै पुरा ॥ ४१ ॥ तथा दुःखं प्रदत्त्वा हं द्रव्यमुद्रद्वीप्री
 त्तमम् ॥ गन्तास्मि सुभृशं चाद्य कस्याहं सुत ईदृशः ॥ ४२ ॥ न चैष मे पिता पुत्रः पूर्वमेव न कस्य चित् ॥ पिशाचत्वं मया दत्तमस्यैवेति दुरात्मनः ॥ ४३ ॥ एवमु
 क्त्वा प्रयात्येवं तं प्रहस्य पुनः पुनः ॥ प्रयात्यनेन मार्गेण दुःखं दत्त्वा सुदारुणम् ॥ ४४ ॥ एवं न्यासं समुद्धर्तुः पुत्राः कान्ता भवन्ति वै ॥ संसारे दुःखबहुला दृश्यन्ते
 यत्र तत्र च ॥ ४५ ॥ ऋणसम्बन्धिनः पुत्रान् प्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ॥ ४६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे सुव्रतोपाख्यानं एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ सुमनो वाच ॥

प० पु०
॥ १३ ॥

ऋणमम्बन्धिनं पुत्रं प्रवक्ष्यामि तवाग्रतः ॥ ऋणं यस्य गृहीत्वा यः प्रयाति मरणं किल ॥ १॥ अर्थदाता सुतो भूत्वा भ्राता चाथ पिता प्रिया ॥ मित्ररूपेण वर्तेत अति
दुष्टः सदैव सः ॥ २॥ गुणं नैव प्रपश्येत् सकरो निष्ठुराकृतिः ॥ जल्पते निष्ठुरं वाक्यं सदैव स्वजनेषु च ॥ ३ ॥ मिष्टं मिष्टं समं भ्राता भोगान् भुङ्क्ते च नित्यशः ॥
द्यूतकर्मन्तो नित्यं चौरकर्मणि सस्पृहः ॥ ४॥ गृहद्रव्यं बलाद्भुङ्क्ते वायमाणः सकुप्यति ॥ पितरं मातरं चैव कुत्सते च दिने दिने ॥ ५॥ द्रावकस्त्रासकश्चैव बहु निष्ठुरज
ल्पकः ॥ एवं भुक्त्वाऽथ तद्रव्यं सुखेन परित्यजति ॥ ६ ॥ जातकर्मादिभिर्बाल्ये द्रव्यं गृह्णाति दारुणः ॥ पुनर्विवाहसम्बन्धान्नानाभेदैरनेकधा ॥ ७ ॥
एवं स जायते द्रव्यमेव मेतद्ददात्यपि ॥ गृहक्षेत्रादिकं सवममैव हिनसंशयः ॥ ८ ॥ पितरं मातरं चैव हिनस्त्येव दिने दिने ॥ भुसुण्डैर्मुसलैश्चैव सर्वघातैः
सुदारुणैः ॥ ९ ॥ मृते तु तस्मिन् पितरि मातर्यैवातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहो निष्ठुरश्चैव जायतनात्र संशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकर्माणि दानानि न करोति क
दैवसः ॥ एवं विधाश्चैव पुत्राः प्रभवन्ति महीतले ॥ ११ ॥ रिपुं पुत्रं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे द्विजपुङ्गव ॥ बाल्ये वयसि सम्प्राप्ते रिपुत्वे वर्तते सदा ॥ १२ ॥
पितरं मातरं चैव क्रीडमानो हिताडयेत् ॥ ताडयित्वा प्रयात्येव प्रहस्यैव पुनः पुनः ॥ १३ ॥ पुनरायाति सन्त्रस्तः पितरं मातरं प्रति ॥ सक्रोधो वर्तते नित्यं
कुत्सते च पुनः पुनः ॥ १४ ॥ एवं स वत नित्यं वैरकर्मणि सर्वदा ॥ पितरं मारयित्वा च मातरं च ततः पुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवं सदुष्टात्मा पूर्ववैरानुभा
वतः ॥ अथातः सम्प्रवक्ष्यामि यस्माद्भ्यं भवेत्प्रियम् ॥ १६ ॥ जातमात्रः प्रियं कुर्याद्बाल्ये लालनक्रीडनैः ॥ वयः प्राप्य प्रियं कुर्यान्मातापित्रोरन
न्तरम् ॥ १७ ॥ भक्त्या सन्तोषयेन्नित्यं तावुर्भौपरितोषयेत् ॥ स्नेहेन वचसा चैव प्रियसम्भाषणेन च ॥ १८ ॥ मृते गुरौ समाज्ञाय स्नेहेन रुदते पुनः ॥
श्राद्धकर्माणि सर्वाणि पिण्डदानादिकां क्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येव सुदुःखार्तस्तेभ्यो यात्रां प्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितः स्नेहाद्भुजापयति नित्यशः ॥ २० ॥
यस्माद्भ्यं भवेत्कान्तप्रयच्छति न संशयः ॥ पुत्रो भूत्वा महाप्राज्ञः अनेन विधिना किल ॥ २१ ॥ उदासीनं प्रवक्ष्यामि तवाग्रे प्रियसाम्प्रतम् ॥ उदा
सीनेन भावेन सदैव परिवर्तते ॥ २२ ॥ ददाति नैव गृह्णाति न च कुप्यति तुष्यति ॥ नो वा ददाति सन्त्यज्य उदासीनो द्विजोत्तम ॥ २३ ॥ तवाग्रे
कथितं सर्वं पुत्राणां गतिरीदृशी ॥ यथा पुत्रस्तथा भार्या पिता माताऽथ बान्धवाः ॥ २४ ॥ भृत्याश्चान्ये समाख्याताः पशवस्तुरगास्तथा ॥ गजामहिष्यो
दासाश्च ऋणसम्बन्धिनस्त्वमी ॥ २५ ॥ गृहीतं न ऋणं तेन आवाभ्यां तु न कस्यचित् ॥ न्यासमेवं न कस्यापि कृतं वै पूर्वजन्मनि ॥ २६ ॥ धारयावो न
कस्यापि ऋणं कान्तशृणुष्वहि ॥ न वैरमस्ति केनापि पूर्वजन्मनि वैकृतम् ॥ २७ ॥ आवाभ्यां हि न विप्रेन्द्र न त्यक्तं हितं थापते ॥ एवं ज्ञात्वा शमं गच्छत्य
जचिन्तामनर्थकीम् ॥ २८ ॥ कस्य पुत्राः प्रिया भार्या कस्य स्वजनबान्धवाः ॥ हृतं न चैव कस्यापि नैव दत्तं त्वया पुनः ॥ २९ ॥ कथं हि धनमायाति

भू.ख.दि.
अ० १२

॥ १३ ॥

विस्मयं ब्रजमाधव ॥ प्राप्तव्यमेव यत्रैव भवेद्रव्यं द्विजोत्तम ॥ ३० ॥ अनायासेन हस्ते हितस्यैव परिजायते ॥ यत्नेन महता चैव द्रव्यं रक्षति मानवः ॥ ३१ ॥
 ब्रजमानो ब्रजत्येव धनं तत्रैव तिष्ठति ॥ एवं ज्ञात्वा शमं गच्छ जहि चिन्तामनर्थकीम् ॥ ३२ ॥ कस्य पुत्राः प्रिया भार्या कस्य स्वजनबान्धवाः ॥ कः कस्य
 नास्ति संसारे असम्बन्धा द्विजोत्तम ॥ ३३ ॥ महामोहेन संमूढा मानवाः पापं च तसः ॥ इदं गृहमयं पुत्रइमानार्यो ममैव हि ॥ ३४ ॥ अनृतं दृश्यते का
 न्तसंसारस्य हिवन्धनम् ॥ एवं सम्बोधितो देव्या भार्याया प्रियया तदा ॥ ३५ ॥ पुनः प्राह प्रिया भार्या सुमनां ज्ञानवादिनीम् ॥ ३६ ॥ सोमश
 र्मोवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भद्रे सर्वसन्देहनाशनम् ॥ तथापि वंशमिच्छन्ति साधवः सत्यपण्डिताः ॥ ३७ ॥ यथा पुत्रस्य मे चिन्ता धनस्य च तथा
 प्रिये ॥ येन केनाप्युपायेन पुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ ३८ ॥ सुमनोवाच ॥ पुत्रेण लोकाञ्जयति पुत्रस्तास्य ते कुलम् ॥ सत्पुत्रेण महाभाग पिता माता च
 जन्तवः ॥ ३९ ॥ एकः पुत्रो वरो विद्वान्बहुभिर्निर्गुणैस्तु किम् ॥ एकस्तारयते वंशमन्ये सन्तापकारकाः ॥ ४० ॥ पूर्वमेव मया प्रोक्तमन्ये सम्बन्धगा
 मिनिः ॥ पुण्येन प्राप्यते पुत्रः पुण्येन प्राप्यते कुलम् ॥ ४१ ॥ सुगर्भः प्राप्यते पुण्यैस्तस्मात्पुण्यं समाचार ॥ जातस्य मृतिरेवास्ति जन्म एव मृतस्य च
 ॥ ४२ ॥ सुजन्म प्राप्यते पुण्यैर्मरणं तु तथैव च ॥ सुखं धनं च यः कान्तं भुज्यते पुण्यकर्मभिः ॥ ४३ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ पुण्यस्याचरणं ब्रूहि तथा जन्मा
 न्यपि प्रिये ॥ सुपुण्यः कीदृशो भद्रे वद पुण्यस्य लक्षणम् ॥ ४४ ॥ सुमनोवाच ॥ आदौ पुण्यं प्रवक्ष्यामि यथा पुण्यं श्रुतं मया ॥ पुरुषो वाथवानारी यथा
 नित्यं च वर्तते ॥ ४५ ॥ यथा पुण्यैः समाप्नोति कीर्तिं पुत्रान् प्रियान् धनम् ॥ पुण्यस्य लक्षणं कान्तं सर्वमेव वदाम्यहम् ॥ ४६ ॥ ब्रह्मचर्येण सत्येन मख
 पञ्चकवर्तनैः ॥ दानेन नियमैश्चापि क्षमाशौचेन वल्लभ ॥ ४७ ॥ अहिंसाया सुशक्त्या च अस्तेयेनापि वर्तनैः ॥ एतदशभिर्द्वैस्तु धर्मैर्विप्रपूरयेत्
 ॥ ४८ ॥ सम्पूर्णो जायते धर्मो ग्रासैर्भोगो बन्धोदरे ॥ धर्मसृजति धर्मात्मा त्रिविधेनैव कर्मणा ॥ ४९ ॥ तस्य धर्मः प्रसन्नात्मा पुण्यमेवं तु प्रापयेत् ॥ यं यं चि
 न्तयते प्राज्ञस्तं तं प्राप्नोति दुर्लभम् ॥ ५० ॥ सोमशर्मोवाच ॥ कीदृङ्मूर्तिस्तु धर्मस्य कान्यङ्गानि च भामिनि ॥ प्रीत्या कथय मे कान्ते श्रोतुं श्रद्धाप्रवर्तते
 ॥ ५१ ॥ सुमनोवाच ॥ लोके धर्मस्य वै मूर्तिः कैदृष्टान् द्विजोत्तम ॥ अदृश्यवर्त्मा सत्यात्मान दृष्टो देवदानवैः ॥ ५२ ॥ अत्रिंशे स मुत्पन्नो अनसूयात्मजो द्विजः ॥
 तेन दृष्टो महाधर्मो दत्तात्रेयेण वै सदा ॥ ५३ ॥ द्वावतौ तु महात्मानौ कुर्वाणौ तप उत्तमम् ॥ धर्मेण वर्तमानौ तौ तपसा च वलेन च ॥ ५४ ॥ इन्द्राधिकेन रूपेण प्रशस्तेन
 भविष्यतः ॥ दशवर्षसहस्रं तौ यावत्तु वनसंस्थितौ ॥ ५५ ॥ त्रायुभसौ निराहारौ स आतौ शुभदर्शनौ ॥ दशवर्षसहस्रं तु तावत्कालं तपोऽर्जितम् ॥ ५६ ॥ सुसा
 ध्यमानयोश्चैव तत्र धर्मः प्रदृश्यत ॥ पञ्चाग्निः साध्यते द्वाभ्यां तावत्कालं द्विजोत्तम ॥ ५७ ॥ त्रिकालं साधितं तावन्निराहारं कृतं तथा ॥ जलमध्ये स्थितौ तावद्

प० पु०
॥ १४ ॥

त्तात्रेयोयतिस्तथा ॥ ५८ ॥ दुर्वासास्तुमुनिश्रेष्ठस्तपसाचैवकर्षितः ॥ धर्मप्रतिसधर्मात्माचुक्रोधमुनिपुङ्गवः ॥ ५९ ॥ कुर्द्धेसतिमहाभागतस्मिन्मुनि
वरेतदा ॥ अथधर्मःसमायातःस्वरूपेणचवेतदा ॥ ६० ॥ ब्रह्मचर्यादिभिर्युक्तस्तपोभिश्चसबुद्धिमान् ॥ सत्यंब्राह्मणरूपेणब्रह्मचर्यंतथैवच
॥ ६१ ॥ तपस्तुद्विजवर्योऽस्तिदमःप्राज्ञोद्विजोत्तमः ॥ नियमस्तुमहाप्राज्ञोदानमेवतथैवच ॥ ६२ ॥ अग्निहोत्रिस्वरूपेणह्यात्रेयंहिसमागताः ॥
क्षमाशान्तिस्तथालज्जाचाहिंसाचह्यकल्पना ॥ ६३ ॥ एताःसर्वाःसमायाताःस्त्रीरूपास्तुद्विजोत्तम ॥ बुद्धिःप्रज्ञादयाश्रद्धामेधासत्कृतिशान्तयः
॥ ६४ ॥ पञ्चयज्ञास्तथापुण्याःसाङ्गवेदास्तुतेतदा ॥ स्वस्वरूपधराश्चैवतेसर्वेसिद्धिमागताः ॥ ६५ ॥ अग्न्याधानादयःपुण्याअश्वमेधादयस्तथा ॥ रूपला
वण्यसंयुक्ताःसर्वाभरणभूषिताः ॥ ६६ ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरादिव्यगन्धानुलेपनाः ॥ किरीटकुण्डलोपेतादिव्याभरणभूषिताः ॥ दीप्तिमन्तःसुरूपा
स्तेतेजोज्वालाभिरावृताः ॥ ६७ ॥ एवंधर्मःसमायातःपरिवारसमन्वितः ॥ यत्रतिष्ठतिदुर्वासाःक्रोधनःकालवत्तथा ॥ ६८ ॥ धर्मउवाच ॥ क
स्मात्क्रोपःकृतोविप्रभवांस्तपस्समन्वितः ॥ क्रोधोहिनाशयेच्छ्रेयस्तपएव न संशयः ॥ ६९ ॥ सर्वनाशकरन्तस्मात्क्रोधंतत्रविवर्जयेत् ॥ स्वस्थोभव
द्विजश्रेष्ठउत्कृष्टतपसःफलम् ॥ ७० ॥ दुर्वासाउवाच ॥ भवान्कोहिसमायातएतैर्द्विजवरैःसह ॥ एतानार्यःप्रतिष्ठन्तिसुरूपाःसमलङ्कृताः ॥ ७१ ॥
कथयस्वममाग्रेत्वंविस्तरेणमहामते ॥ ७२ ॥ धर्मउवाच ॥ अयंब्राह्मणरूपेणसर्वतेजःसमन्वितः ॥ दण्डहस्तःसुप्रसन्नःकमण्डलुधरस्तथा ॥ ७३ ॥
तवाग्रेब्रह्मचर्यारव्यस्सोऽयंपश्यसमागतः ॥ अन्यंपश्यत्वमेवंचदीप्तिमन्तंद्विजोत्तम ॥ ७४ ॥ कपिलंपिङ्गलाक्षचसत्यमेनेद्विजोत्तम ॥ तादृशंप
श्यधर्मात्मन्वैश्वदेवसमप्रभम् ॥ ७५ ॥ यत्तपोहित्वयाविप्रसर्वदेवसमाश्रितम् ॥ एतंपश्यमहाभागतवपार्श्वसमागतम् ॥ ७६ ॥ प्रसन्नवाग्दीप्तियुक्तः
सर्वजीवदयापरः ॥ दमएषतथाऽऽयातोयःपोषयतिसर्वदा ॥ ७७ ॥ जटिलःकर्कशःपिङ्गोह्यतितीव्रोमहाप्रभुः ॥ नाशकोहिसपापानांखद्गहस्तोद्विजोत्तम
॥ ७८ ॥ अभिशान्तोमहापुण्योनित्यक्रियासमन्वितः ॥ नियमस्तुसमायातस्तवपार्श्वेद्विजोत्तम ॥ ७९ ॥ अनिर्मुक्तोमहादीप्तःशुद्धस्फटिकसंनिभः ॥ पयः
कमण्डलुकरोदन्तकाष्ठधरोद्विजः ॥ ८० ॥ शौचएषसमायातोभवतःसन्निधाविह ॥ अतिसाध्वीमहाभागासत्यभूषणभूषिता ॥ ८१ ॥ सर्वभूषणशोभाङ्गीशु
श्रूषेयंसमागता ॥ अतिधीराप्रसन्नाङ्गीगौरीप्रहसितानना ॥ ८२ ॥ पद्महस्ताइयंधात्रीपद्मनेत्रासुपद्मिनी ॥ दिव्यराभरणैर्युक्ताक्षमाप्राप्ताद्विजोत्तम ॥ ८३ ॥
अतिशान्तासुप्रतिष्ठाबहुमङ्गलसंयुता ॥ दिव्यरत्नकृताशोभादिव्याभरणभूषिता ॥ ८४ ॥ तवशान्तिर्महाप्राज्ञज्ञानरूपासमागता ॥ परोपकारकरणा
बहुसत्यसमाकुला ॥ ८५ ॥ मितभाषासदैवासौअकल्पातेसमागता ॥ प्रसन्नासाक्षमायुक्तासर्वाभरणभूषिता ॥ ८६ ॥ पद्मासनासुरूपासाश्यामव

भू.सं.दि.
अ० १२

॥ १४ ॥

णायशस्विनी ॥ अहिंसेयं महाभागा भवन्तं तु समागता ॥ ८७ ॥ तत्तकाञ्चनवर्णाङ्गीरक्ताम्बरविलासिनी ॥ सुप्रसन्ना सुमन्त्राचयत्रतत्रनपश्यति ॥ ८८ ॥
 ज्ञानभावसमाक्रान्ता पुण्यहस्ता तपस्विनी ॥ मुक्ताभरणशोभाढ्या निर्मला चारुहासिनी ॥ ८९ ॥ इयं श्रद्धामहाभागपश्यपश्य समागता ॥ बहुबुद्धिसमा-
 क्रान्ता बहुज्ञानसमाकुला ॥ ९० ॥ सुभोगा सक्तरूपा सा सुस्थिता चारुमङ्गला ॥ सर्वेष्टु ध्यानसंयुक्ता लोकोन्माता यशस्विनी ॥ ९१ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्या पीन-
 श्रोणिपयोधरा ॥ गौरवर्णा समायाता माल्यवस्त्रविभूषिता ॥ ९२ ॥ इयं मेघामहाप्राज्ञतवैव परिसंस्थिता ॥ हंसचन्द्रप्रतीकाशा मुक्ताहारविलम्बिनी ॥
 ॥ ९३ ॥ सर्वाभरणसम्भूषा सुप्रसन्ना मनस्विनी ॥ श्वेतवस्त्रेण संवीता शतपत्रं शयेकृतम् ॥ ९४ ॥ पुस्तककरापङ्कजस्थाराजमाना सदैव हि ॥ एषा प्रज्ञा-
 महाभागभाग्यवन्तं समागता ॥ ९५ ॥ लाक्षारससमावर्णा सुप्रसन्ना सदैव हि ॥ पीतपुष्पकृतमालाहारकेयूरभूषणा ॥ ९६ ॥ मुद्रिकाकङ्कणोपेता क-
 र्णकुण्डलमण्डिता ॥ पीतेन वाससा देवी सदैव परिराजते ॥ ९७ ॥ त्रैलोक्यस्योपकाराय पोषणाया द्वितीयका ॥ यस्याः शीलं द्विजश्रेष्ठ सदैव परिकीर्ति-
 तम् ॥ ९८ ॥ सेयं दयासुसम्प्राप्ता तव पार्श्वे द्विजोत्तमा ॥ इयं वृद्धामहाप्राज्ञा भावभार्या तपस्विनी ॥ ९९ ॥ मम माता द्विजश्रेष्ठ धर्मोऽहं तव सुव्रत ॥ इति
 ज्ञात्वा शमंगच्छामा मेव परिपालय ॥ १०० ॥ दुर्वासा उवाच ॥ यदि धर्मः समायातो मत्समीपं तु साम्प्रतम् ॥ एतन्मे कारणं ब्रूहि किं ते धर्मकरोम्यहम् ॥
 ॥ १ ॥ धर्म उवाच ॥ कस्मात्कुद्धोऽसि विप्रन्द्र किमेतैर्विप्रियं कृतम् ॥ तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि दुर्वासा सोऽयं दिमन्यसे ॥ २ ॥ दुर्वासा उवाच ॥ येनाहं कुपितो
 देवतदिदं कारणं शृणु ॥ दमशौचैः सुसंक्लेशैः शोधितं कायमात्मनः ॥ ३ ॥ लक्षवर्षप्रमाणं वै तपश्चर्यामया कृता ॥ एवं पश्यसि मामेवं दयातेन प्रवर्तते ॥
 ॥ ४ ॥ तस्मात्कुद्धोऽस्मितेऽद्यैव शापमेवं ददाम्यहम् ॥ एवं श्रुत्वा तदा तस्य तमुवाच महामतिः ॥ ५ ॥ धर्म उवाच ॥ मयि नष्टे महाप्राज्ञ लोको
 नाशं समेष्यति ॥ दुःखमूलमहंता तनिकशां मिभृशं द्विज ॥ ६ ॥ सौख्यं पश्चादहं ददामि यदि सत्यं न मुञ्चति ॥ पापोऽयं सुखमूलस्तु पुण्यं दुःखेन लभ्यते ॥
 ॥ ७ ॥ पुण्यमेवं प्रकुर्वाणः प्राणी प्राणान्विमुञ्चति ॥ महत्सौख्यं ददाम्येवं परत्र च न संशयः ॥ ८ ॥ दुर्वासा उवाच ॥ सुखं येनाप्यते तेन परं दुःखं प्रप-
 द्यते ॥ तत्तु मर्त्यः परित्यज्य अन्येनापि प्रभुज्यते ॥ ९ ॥ तत्सुखं को विजानाति निश्चयं नैव पश्यति ॥ तच्छ्रेयो नैव पश्यामि अन्याय्यं हि कृतं तव ॥
 ॥ ११० ॥ येन कायेन क्रियते भुज्यते नैव तत्सुखम् ॥ अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि प्रभुज्यते ॥ ११ ॥ तत्सुखं को विजानाति चान्यायं धर्ममेव वा ॥
 अन्येन क्रियते क्लेशमन्येनापि सुखं पुनः ॥ १२ ॥ भुर्नाति पुरुषो धर्मतत्सर्वं श्रेयसायुतम् ॥ पुण्यं चैव अनेनापि अनेन फलमश्नुते ॥ १३ ॥ क्रिय-
 माणं पुनः पुण्यमन्येन परिभुज्यते ॥ तत्सव हि सुखं प्रोक्तं यत्तथा यस्य लक्षणम् ॥ १४ ॥ धर्मशास्त्रोदितं चैव कृतं सर्वत्र नान्यथा ॥ येन कायेन कुर्वन्ति

प० पु०

॥ १५ ॥

तेन दुःखं सहन्ति ते ॥ १५ ॥ परत्र तेन भुञ्जन्ति अनेनापि तथैव च ॥ इति ज्ञात्वा सधर्मात्मा भवान्समवलोकयेत् ॥ १६ ॥ यथा चौरा महापापाः
स्वकायेन सहन्ति ते ॥ दुःखेन दारुणं तीव्रं तथा सुखं कथं न हि ॥ १७ ॥ धर्म उवाच ॥ येन कायेन पापाश्च सञ्चरन्ति हि पातकम् ॥ तेन पीडां सहन्त्ये
व पातकस्य हितं फलम् ॥ १८ ॥ दण्डमेकं परं दृष्टं धर्मशास्त्रेषु पण्डितैः ॥ तं धर्मपूर्वकं विद्वि एते न्यायैस्त्वमेव हि ॥ १९ ॥ दुर्वासा उवाच ॥ एवं न्यायं न म
न्येऽहं तथैव शृणु धर्मराट् ॥ शापत्रयं प्रदास्यामि क्रुद्धोऽहं तव नान्यथा ॥ २० ॥ धर्म उवाच ॥ यदा क्रुद्धो महाप्राज्ञ मामेव हि क्षमस्व च ॥ नैव क्षमसि विप्रेन्द्र
दासी पुत्रं हि मां क्रुह ॥ २१ ॥ राजा हंतुं प्रकर्तव्यश्चाण्डालश्च महामुने ॥ प्रसादमुमुखो विप्रप्रणतस्य स देव हि ॥ २२ ॥ दुर्वासाश्च ततः क्रुद्धो धर्मं चैव शशाप ह ॥ २३ ॥
दुर्वासा उवाच ॥ राजा भवत्वं धर्माद्यदासी पुत्रश्च नान्यथा ॥ गच्छ चाण्डालयोनिं च धर्मत्वं स्वेच्छया व्रज ॥ २४ ॥ एवं शापत्रयं दत्त्वागतोऽसौ द्विजस
त्तमः ॥ अनेनापि सङ्गेन दृष्टो धर्मः पुरा किल ॥ २५ ॥ सोमशर्मो वाच ॥ धर्मस्तु कीदृशो जातस्तेन शतो महात्मना ॥ तद्रूपं तस्य मे ब्रूहि यदि जानासि
भामिनी ॥ २६ ॥ सुमनो वाच ॥ भरतानां कुले जातो धर्मो भूत्वा युधिष्ठिरः ॥ विदुरो दासीपुत्रस्तु अन्यं चैव वदाम्यहम् ॥ २७ ॥ यदा राजा हरिश्च
न्द्रो विश्वामित्रेण कर्षितः ॥ तदा चाण्डालतां प्रातः सहि धर्मो महामतिः ॥ २८ ॥ एवं कर्मफलं भुक्तं धर्मेणापि महात्मना ॥ दुर्वाससो हि शापाद्वै सत्यमुक्तं
तवाग्रतः ॥ २९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे सोमशर्माख्याने सोमशर्मसुमनासंवादे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ सोमशर्मो वाच ॥ लक्षणं ब्रह्मचर्यं
स्य तन्मे विस्तरतो वद ॥ कीदृशं ब्रह्मचर्यं यदि जानासि भामिनी ॥ १ ॥ सुमनो वाच ॥ नित्यं सत्ये रतिर्यस्य पुण्यात्मा तुष्टतां व्रजेत् ॥ ऋतां प्राप्ते
व्रजेन्नारीं स्वीयां दोषविवर्जितः ॥ २ ॥ स्वकुलस्य सदाचारं कदानैव विमुञ्चति ॥ एतदेव समाख्यातं गृहस्थस्य द्विजोत्तम ॥ ३ ॥ ब्रह्मचर्यं मया प्रोक्तं
गृहिणामुत्तमं किल ॥ यतीनां तु प्रवक्ष्यामि तन्मया गदिनं शृणु ॥ ४ ॥ दस सत्यं समायुक्तं पापाद्भीतस्तु सर्वदा ॥ भार्यासङ्गं वर्जयित्वा ध्यानज्ञानप्रतिष्ठितः
॥ ५ ॥ यतीनां ब्रह्मचर्यं च समाख्यातं तवाग्रतः ॥ तप एव प्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ ६ ॥ आचारेण प्रवर्तेत कामक्रोधविवर्जितः ॥ प्राणिना
मुपकाराय संस्थित उद्यमावृतः ॥ ७ ॥ तप एवं समाख्यातं सत्यमेवं वदाम्यहम् ॥ परद्रव्येष्वलोलुप्त्वं परस्त्रीषु तथैव च ॥ ८ ॥ दृष्ट्वा मतिर्नयस्य स्यात्स
सत्यः परिकीर्तितः ॥ दानमेव प्रवक्ष्यामि येन जीवन्ति मानवाः ॥ ९ ॥ आत्मसौख्यं प्रतीच्छेद्यः स इहैव परत्र वा ॥ अन्नस्यापि महादानं सुखस्यैव ध्रुव
स्य वा ॥ १० ॥ ग्रासमात्रं तथा देयं क्षुधार्ताय न संशयः ॥ दत्ते सति महत्पुण्यं ममृतं सोऽश्नुते सदा ॥ ११ ॥ दिने दिने प्रदातव्यं यथा विभवसम्भवम् ॥
तृणं शय्यां च वचनं गृहच्छायां सुशीतलाम् ॥ १२ ॥ भूमिपस्तथा चान्नं प्रियवाक्यं मनुत्तमम् ॥ आसनं वचनालापकौटिल्येन विवर्जितम् ॥ १३ ॥

मू.सं.दि.

अ० १३

॥ १५ ॥

आत्मनोजीवनार्थानित्यमेवकरोतियः ॥ देवान्पितृन्समभ्यर्च्यएवंदानंददातियः ॥ १४ ॥ इहैवमोदनेऽसौवैपरत्रहितथैवच ॥ अवन्ध्यंदिवसं
 योवैदानाध्ययनकर्मभिः ॥ १५ ॥ प्रकुर्यान्मानुषोभूत्वासदेवोनात्रसंशयः ॥ नियमंचप्रवक्ष्यामिधर्मसाधनमुत्तमम् ॥ १६ ॥ देवानांब्राह्मणा
 नांचपूजास्वभिरतोहियः ॥ नित्यंनियमसंयुक्तोदानत्रतेषुसुव्रत ॥ १७ ॥ उपकारेषुपुण्येषुनियमोऽयंप्रकीर्तितः ॥ क्षमारूपंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांद्रि
 जसत्तम ॥ १८ ॥ पराक्रोशंहिसंश्रुत्यताडितेसतिकेनचित् ॥ क्रोधंनचैवगच्छेत्तुताडितोनहिताडयेत् ॥ १९ ॥ सहिष्णुःस्यात्सधर्मात्मानहिरागं
 प्रयातिच ॥ समश्नातिपरंसौख्यमिहचासुव्रवापिच ॥ २० ॥ एवंक्षमासमाख्याताशौचमेवंवदाम्यहम् ॥ सवाह्याभ्यन्तरेयोवैशुद्धोरागविवर्जितः
 ॥ २१ ॥ स्नानाचमनकैरेवव्यवहारेणवर्तते ॥ शौचमेवंसमाख्यातमर्हिसांतुवदाम्यहम् ॥ २२ ॥ तृणमपिविनाकार्यंछेत्तव्यंनविजानता ॥
 अर्हिसानिरतोभूयाद्यथात्मनितथापरे ॥ २३ ॥ शान्तिमेवप्रवक्ष्यामिशान्त्यासुखंसमश्नुते ॥ शान्तिरेवप्रकर्तव्याक्लेशात्रैवपरित्यजेत् ॥ २४ ॥
 भूतवैरंविसृज्यैवमनएवंप्रकारयेत् ॥ एवंशान्तिःसमाख्याताअस्तेयंतुवदाम्यहम् ॥ २५ ॥ परस्वन्नैवहर्तव्यंपरजायातथैवच ॥ मनोभिर्वचनैःकायै
 र्मनएवंप्रकारयेत् ॥ २६ ॥ दममेवप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजसत्तम ॥ दमनादिन्द्रियाणांविमनसोऽपिविकारिणः ॥ २७ ॥ औद्धत्यंनाशयेत्तेषांसचैत
 न्योवशीतदा ॥ शुश्रूषांतुप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रेषुयादृशी ॥ २८ ॥ पूर्वाचार्यैर्यथाप्रोक्तातामेवंप्रवदाम्यहम् ॥ वांचादेहेनमनसागुरुकार्यंप्रसाधयेत्
 ॥ २९ ॥ जायतेऽनुग्रहोयत्रशुश्रूषासानिगद्यते ॥ साङ्गयेधर्मःसमाख्यातस्तवाग्रेद्विजसत्तम ॥ ३० ॥ अन्यच्चनेप्रवक्ष्यामिश्रोतुमिच्छसियत्पते ॥
 ईदृशेचापिधर्मेतुवर्ततेयोनरःसदा ॥ ३१ ॥ संसारेतस्यसम्भूतिःपुनरेवंनजायते ॥ स्वर्गंगच्छतिधर्मेणसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ३२ ॥ एवंज्ञात्वाम
 हाप्राज्ञधर्ममंत्रजस्वहि ॥ सर्वहिप्राप्यतेकान्तयदसाध्यंमहीतले ॥ ३३ ॥ धर्मप्रसादनस्तस्मात्कुरुवाक्यंममैवहि ॥ भार्यायास्तुवचःश्रुत्वासो
 मशर्मासुबुद्धिमान् ॥ ३४ ॥ पुनःप्रोवाचतांभार्यासुमनांधर्मवादिनीम् ॥ ३५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेपञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेऐन्द्रेसुम
 नोपाख्यानेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ एवंविधंमहापुण्यंधर्मव्याख्यानमुत्तमम् ॥ कथंजानासिभद्रेत्वंकस्माच्चैवत्वयाश्रुतम्
 ॥ १ ॥ सुमनोवाच ॥ भार्गवाणांकुलेजातःपितामममहामते ॥ च्यवनोनामविरूपानःसर्वज्ञानविशारदः ॥ २ ॥ तस्याहंप्रियकन्यावैप्राणादपि
 चवल्लभा ॥ यत्रयत्रव्रजत्येपतीर्थारामेषुसुव्रत ॥ ३ ॥ सभासुचमुनीनांतुदेवतायतनेषुच ॥ तेनसार्द्धंव्रजाम्येकाक्रीडमानासदैवहि ॥ ४ ॥ कौशिका
 न्वयसम्भूतोवेदशर्माहममतिः ॥ पितुर्ममसखादैवादृष्टमानःसमागतः ॥ ५ ॥ दुःखेनमहनाविष्टश्चिन्तयानोमुदुर्मुहुः ॥ समागतंमहात्मानंनमु

प० पु०
॥ १६ ॥

वाचपितामम ॥ ६ ॥ भवन्तं दुःखसन्तप्तमिति जानामि सुव्रत ॥ कस्मादुःखी भवात्तस्मात्त्वं कारणं वद ॥ ७ ॥ एतद्वाक्यं ततः श्रुत्वा च्यवनस्य म
हात्मनः ॥ तमुवाच महात्मानं पितॄन्मम सुव्रत ॥ ८ ॥ षडशर्मा महाप्राज्ञः सर्वदुःखस्य कारणम् ॥ मम भार्या महासाध्वी पातिव्रत्यपरायणा ॥ ९ ॥
अपुत्रा सा हि सञ्जाता मम वंशो न विद्यते ॥ एतत्ते कारणं प्रोक्तं प्रशिनतोऽस्मि यत्तस्त्वया ॥ १० ॥ एतस्मिन्नन्तरे प्रातः कश्चित्सिद्धः समागतः ॥ मम पित्रा
तथा तेन ह्युत्थाय वेदशर्मणा ॥ ११ ॥ द्वाभ्यामपि च सिद्धोऽसौ पृजितो भक्तिपूर्वकैः ॥ उपहारे स्स भोज्यान्नेर्वचनैर्मधुगक्षरैः ॥ १२ ॥ द्वाभ्यामन्तर्गतं
पृष्टं पूर्वोक्तं च यथा त्वया ॥ उभौ तौ प्राह धर्मात्मा सखायं पितरं मम ॥ १३ ॥ धर्मस्य कारणं सर्वमयोक्तं ते तथा किल ॥ धर्मेण प्राप्यते पुत्रो धनं धान्यं
तथा स्त्रियः ॥ १४ ॥ ततस्तेन कृतो धर्मः सम्पूर्णवेदशर्मणा ॥ तस्माद्धर्मान्सु सञ्जातं महत्सौख्यं स पुत्रकम् ॥ १५ ॥ तेन सङ्गप्रसङ्गेन ममैष मति
निश्चयः ॥ यथा कान्ततव प्रोक्तं मयैव च परं शुभम् ॥ १६ ॥ तस्माच्छ्रुतं महासिद्धात्सर्वसन्देहनाशनम् ॥ विप्रधर्मसमाश्रित्य अनुवर्तस्व
सर्वदा ॥ १७ ॥ सोमशर्मो वाच ॥ धर्मेण कीदृशो मृत्युर्जन्मचैत्रवदस्व मे ॥ उभयोर्लक्षणं कान्ते तत्सर्वं हि वदस्व मे ॥ १८ ॥ सुमनो
वाच ॥ सत्यशौचक्षमाशान्तितीर्थपुण्यादिकैस्तथा ॥ धर्मश्च पालितो येन तस्य मृत्युर्वदाम्यहम् ॥ १९ ॥ रोगो न जायते तस्य न च पीडा
कलेवरे ॥ न श्रमो वै न च ग्लानिर्न च स्वेदो भ्रमस्तथा ॥ २० ॥ दिव्यरूपधरा भूत्वा गन्धर्वा ब्राह्मणास्तथा ॥ वेदपाठसमायुक्ता गीतज्ञानवि
शारदाः ॥ २१ ॥ तस्य पार्श्वं समायान्ति स्तुतिं कुर्वन्ति चातुलाम् ॥ स्वस्थो हि आसने युक्तो देवपूजार्तः किल ॥ २२ ॥ तीर्थचलभते प्राज्ञः स्नानाथधर्म
तत्परः ॥ अग्न्यगारे च गोस्थाने देवतायतनेषु च ॥ २३ ॥ आरामे च तडागे च यत्राश्वत्थो वटस्तथा ॥ ब्रह्मवृक्षसमाश्रित्य श्रीवृक्षं च तथा पुनः ॥ २४ ॥ अश्वस्थानं स
माश्रित्य गजस्थानं गतोनरः ॥ अशोकं चूतवृक्षं च समाश्रित्य यदा स्थितः ॥ २५ ॥ सन्निधौ ब्राह्मणानां च राजवेश्मगतोऽथवा ॥ रणभूमिं समाश्रित्य पूर्वयत्र
मृतो भवेत् ॥ २६ ॥ मृत्युस्थानानि पुण्यानि केवलं धर्मकारणम् ॥ गोशृङ्गं तु सुसम्प्राप्य तथा चामरकण्टकम् ॥ २७ ॥ शुद्धधर्मकरो नित्यं धर्मतो धर्मव
त्सलः ॥ एवं स्थानं समाप्नोति यदा मृत्युं समाश्रितः ॥ २८ ॥ मातरं पश्यते पुण्यं पितरं च नरोत्तमः ॥ भ्रातरं श्रेयसायुक्तमन्यस्वजनबान्धवम् ॥ २९ ॥
बन्दिभिस्तु तथा पुण्यैः स्तूयमानं पुनः पुनः ॥ पापिष्ठं नैव पश्येत्मातापित्रादिकं पुनः ॥ ३० ॥ गीतं गायन्ति गन्धर्वाः स्तुवन्ति स्तावकाः स्तवैः ॥ मन्त्रपा
ठैस्तथा विप्रामातास्नेहेन पूजयेत् ॥ ३१ ॥ पिता स्वजनव्रगांश्च धर्मात्मानं महामतिम् ॥ एवं दूताः समाख्याताः पुण्यस्थानानि ते विभो ॥ ३२ ॥ प्रत्यक्षा
न्यपश्यते दूतान्हास्यस्नेहसमाविलान् ॥ न च स्वप्नेन मोहेन क्लेदयुक्तेनैव सः ॥ ३३ ॥ धर्मराजो महाप्राज्ञो भवन्तं तु समाह्वयेत् ॥ एहो हित्वं महाभाग यत्र धर्मः

मृ.सं.दि.
अ० १४

॥ १६ ॥

सतिष्ठति ॥ ३४ ॥ तस्यमोहोनचभ्रान्तिर्नग्लानिःस्मृतिविभ्रमः ॥ जायतेनात्रसन्देहःप्रसन्नात्मासतिष्ठति ॥ ३५ ॥ ज्ञानविज्ञानसम्पन्नःस्मरन्देवं
 जनार्दनम् ॥ तैःसार्द्धतुप्रयात्येवंसन्तुष्टोहृष्टमानसः ॥ ३६ ॥ एकत्वंजायतेतत्रत्यजतःस्वंकलेवरम् ॥ दशमद्वारमाश्रित्यआत्मातस्यसगच्छति ॥
 ॥ ३७ ॥ शिविकातस्यचायातिहंसयानंमनोहरम् ॥ विमानमेवचायातिहयोवागजउत्तमः ॥ ३८ ॥ छत्रेणध्रियमाणेनचामरैर्व्यजनेस्तथा ॥
 वीज्यमानःसपुण्यात्मापुण्यैरेवंसमन्ततः ॥ ३९ ॥ गीयमानस्तुधर्मात्मास्तूयमानस्तुपण्डितैः ॥ वन्दिभिश्चारणैर्दिव्यैर्ब्राह्मणैर्वेदपा
 र्गैः ॥ ४० ॥ साधुभिःस्तूयमानस्तुसर्वसौख्यसमन्वितः ॥ यथादानप्रभावेनफलमाप्नोतित्रयसः ॥ ४१ ॥ आरामवाटिकामध्येसप्र
 यातिसुखेनवै ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णोदिव्याभिर्मङ्गलयुतः ॥ ४२ ॥ देवैःसंस्तूयमानस्तधर्मगजंप्रपश्यति ॥ देवाश्चधर्मसंयुक्ताजग्मुः
 संमुखमेवतम् ॥ ४३ ॥ एहंहिवैमहाभागभुङ्क्ष्वभोगान्मनोऽनुगान् ॥ एवंसपश्यतेधर्मसौम्यरूपंमहामतिम् ॥ ४४ ॥ स्वस्यपुण्यप्रभावेन
 भुङ्क्तेचस्वर्गमेवसः ॥ भोगक्षयात्सधर्मात्मापुनजन्मप्रयातिवै ॥ ४५ ॥ निजधर्मप्रसादात्सकुलंपुण्यंप्रयातिवै ॥ ब्राह्मणस्यसुपुण्यस्यक्षत्रि
 यस्यतथैवच ॥ ४६ ॥ धनाढ्यस्यसुपुण्यस्यवश्यस्यैवमहामत ॥ धर्मेणमोदतेतत्रपुनःपुण्यंकरोतिसः ॥ ४७ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेपञ्च
 पञ्चाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेऐन्द्रेसुमनोपाख्यानेचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ सोमेशमोवाच ॥ पापिनांमरणंभद्रेकीदृशैर्लक्षणैर्युतम् ॥ तन्मेत्वंवि
 स्तगद्वह्नियदिजानासिभामिनि ॥ १ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामितस्मान्सिद्धाच्छतंमया ॥ पापिनांमरणेकान्तयादृशंलिङ्गमेवच
 ॥ २ ॥ महापातकिनांचैवस्थानंचेष्टांवदाम्यहम् ॥ विष्णूत्रामेध्यसंयुक्तांभूमिंपापसमन्विताम् ॥ ३ ॥ सतांप्राप्यसुदुष्टात्माप्राणान्दुःखेनमुञ्च
 ति ॥ चाण्डालभूमिसम्प्राप्यमरणंयातिदुःस्थितः ॥ ४ ॥ गर्दभाचरितांभूमिवेश्यागेहंसमाश्रितः ॥ चर्मकारगृहंगत्वानिधनायोपगच्छति
 ॥ ५ ॥ अस्थिचर्मनखैःपूर्णमाश्रितंपापकिल्बिषैः ॥ तांप्राप्यचसदुष्टात्माभृत्युयातिसुनिश्चितम् ॥ ६ ॥ अन्यांपापसमाचारांप्राप्यभृत्युंसग
 च्छति ॥ अथचेष्टांप्रवक्ष्यामिदूतानांतुतमिच्छताम् ॥ ७ ॥ भैरवान्दारुणान्धोगननिकृष्णान्महोदरान् ॥ पिङ्गाक्षान्पीतनीलांश्चअति
 श्वेतान्महोदरान् ॥ ८ ॥ अत्युच्चान्विकरालांश्चशुष्कमांसवसोपमान् ॥ रौद्रदंष्ट्रान्करालांश्चसिंहास्यान्सर्पहस्तकान् ॥ ९ ॥ सतान्दृष्ट्वाप्रक
 म्पेतखिद्यतेचमुहुर्मुहुः ॥ शिवामंनादवद्भोगन्महारावान्महामते ॥ १० ॥ मुञ्चन्तिदूतकाःसर्वेकर्णमूलेतुतस्यहि ॥ गलेपाशैःप्रबद्धावेकटिबद्धातथोदरे
 ॥ ११ ॥ समापृष्यनिपातन्त्येताहेतिवदन्तेमुहुः ॥ प्रियमाणस्ययाचेष्टातामेवंप्रवदाम्यहम् ॥ १२ ॥ परंद्वायहरणंपरभार्याविडम्बन

प० पु०
॥ १७ ॥

म् ॥ ऋणंपरस्यसर्वस्वंगृहीतंयत्तुपापिभिः ॥ १३ ॥ पुनर्नैवप्रदत्तंहिलोभास्वादविमोहतः ॥ अन्यदेवंमहापापंकुंप्रतिग्रहमेवच ॥ १४ ॥
कण्टमायान्तितेसर्वेप्रियमाणस्यतस्यच ॥ यानिकानिचपापानिपूर्वमेवकृतानिच ॥ १५ ॥ आयान्तिकण्टमूलंतेमहापापस्यनान्यथा ॥
दुःखमुत्पादयन्त्यतेकफवन्धेनदारुणम् ॥ १६ ॥ पीडाभिर्दारुणाभिस्तुकण्ठोष्ठुरघुरायतं ॥ रोदतेकम्पतेऽत्यर्थमातरंपितरंपुनः ॥ १७ ॥ स्म
रतेभ्रातरंतत्रभार्यापुत्रान्पुनःपुनः ॥ पुनर्विस्मरणंयातिमहापापेनमोहितः ॥ १८ ॥ तस्यप्राणानगच्छन्तिबहुपीडासमाकुलाः ॥ पततेकम्पतेचैवमृ
च्छतेचपुनःपुनः ॥ १९ ॥ एवंपीडासमायुक्तोदुःखंभुङ्क्तेऽतिमोहितः ॥ तस्यप्राणाःसुदुःखेनमहाकष्टैःप्रचालिताः ॥ २० ॥ अपानमार्गमाश्रित्यशृ
णुकान्तप्रयान्तिते ॥ एवंप्राणीमहामुग्धोलोभमोहसमन्वितः ॥ २१ ॥ नीयतेयमदूतैस्तुतस्यदुःखंवदाम्यहम् ॥ २२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डे
न्द्रेसुमनोपाख्यानेपापमरणविवक्षानामपञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ सुमनोवाच॥अङ्गारसञ्चयेमार्गेघृण्यमाणोहिनीयते॥दह्यमानःसदुष्टात्माचंष्टमानः
पुनःपुनः ॥ १ ॥ यत्रातपोमहातीव्रोद्रादशादित्यतापितः ॥ नीयतेतेनमार्गेणसन्तप्तःसूर्यरश्मिभिः ॥ २ ॥ पर्वतेष्वेवदुर्गेषुछायाहीनेषुदुर्मतिः ॥ नी
यतेतेनमार्गेणक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ॥ ३ ॥ सदूतैर्हन्यमानस्तुगदाखड्गैःपरश्वधैः ॥ कशाभिस्ताड्यमानस्तुनिन्द्यमानस्तुदूतकैः॥४॥ततःशीतमयेमार्गे
वायुनासेव्यतेपुनः॥तेनशीतेनदुःखीसभृत्वायातिनसंशयः॥५॥ आकृष्यमाणोदूतैस्तुनानादुर्गेषुनीयते॥ एवंपापीसदुष्टात्मादेवब्राह्मणनिन्दकः॥६॥
सर्वपापसमाचारोनीयतेयमकिङ्करैः ॥ यमंपश्यतिदुष्टात्माकृष्णाञ्जनचयोपमम् ॥ ७ ॥ तमुग्रदारुणंभीमंभीमदूतैःसमावृतम् ॥ सर्वव्याधिसमाकीर्णं
चित्रगुप्तसमन्वितम् ॥८॥ आरूढंमहिषंदेवंधर्मराजंद्विजोत्तम ॥ दंष्ट्राकरालमत्युग्रंतस्यास्यंकालसंनिभम् ॥९॥ पीतवासंगदाहस्तरक्तगन्धानुलेपनम्
रक्तमाल्यकृताभूषंगदाहस्तंभयङ्करम् ॥ १० ॥ एवंविधंमहाकायंयमंपश्यतिदुर्मतिः ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंसर्वधर्मबहिष्कृतम् ॥११॥ यमःपश्यतितंदुष्टं
पापिष्ठंधर्मकण्टकम्॥शासयेत्तुमहादुःखैःपीडाभिर्दारुमुद्गरैः॥१२॥यावद्युगसहस्रान्तंतावत्कालंप्रपच्यते॥नानाविधेचनरकेपच्यतेचपुनःपुनः ॥१३॥
नारकीयातिवैयोनिंकुमिकोटिषुपापकृत्॥अमेध्येपच्यतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥१४॥ मरणंचसपापात्माएवंयातिसुनिश्चितम् ॥ एवंपापस्यसंयो
गंभुङ्क्तेचैवसुदुर्मतिः ॥ १५ ॥ पुनर्जन्मप्रवक्ष्यामियासुयोनिषुयातिच ॥ शुनांयोनिशतंप्राप्यभुङ्क्तेवैपातकंपुनः ॥ १६ ॥ व्याघ्रोभवतिदुष्टात्मारस
भीयातिवैपुनः ॥ मार्जारशूकरीयोनिंसर्पयोनिंतथैवच ॥१७॥ नानाभेदासुसर्वासुतिर्यक्षुचपुनःपुनः ॥ पापपक्षिषुसंयातिअन्यासुमहतीषुच ॥१८॥
चाण्डालभिल्लयोनिंचपुलिन्दीयातिपापकृत्॥एतत्तेसर्वमारुप्रातंपापिनांजन्मचैवहि ॥१९॥ मरणंचैवकान्ताद्यचेष्टातेषांसुदारुणा ॥ पापपुण्यसमाचा

भू.ख.दि.
अ०१६

॥ १७ ॥

रस्तवाग्रेकथितोमया ॥ २० ॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामि यदि पृच्छसि मानद ॥ २१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे पञ्चापञ्चाशत्सहस्रसंहितायामेन्द्रे सुमनो
 पाख्याने पापपुण्यविवक्षानामषोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ सर्वदेविसमाख्यातं धर्मसंस्थानमुत्तमम् ॥ कथं पुत्रमहं विद्यां सर्वज्ञं पुण्यसयुत
 म् ॥ १७ ॥ वदस्व मे महाभागे यदि जानासि सुव्रते ॥ दानधर्मादिकं भद्रे परत्रेह न संशयः ॥ २॥ सुमनोवाच ॥ वसिष्ठं गच्छ धर्मज्ञं तं प्रार्थय महाशुनिम् ॥ तस्मा
 त्प्राप्स्यसि वै पुत्रं धर्मज्ञं धर्मवत्सलम् ॥ ३॥ सूत उवाच ॥ एवमुक्ते तथा वाक्ये सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ एवं करिष्ये कल्याणितव वाक्यं न संशयः ॥ ४ ॥ एव
 मुक्त्वा जगामाशु सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठं सर्ववेत्तारं दिव्यं तं तपतांवरम् ॥ ५ ॥ गङ्गातीरे स्थितं पुण्यमाश्रमस्थं द्विजोत्तमम् ॥ तेजो ज्वाला समाकीर्णं दि
 तीयमिव भास्करम् ॥ ६ ॥ राजमानं महात्मानं ब्रह्मण्यं च द्विजोत्तमम् ॥ भक्त्या प्रणम्य विप्रं शदण्डवच्च पुनः पुनः ॥ ७ ॥ तमुवाच महातेजा ब्रह्मसूनु रक्ष्मणः ॥
 उपाविशासने पुण्ये सुखेन सुमहामते ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वा स योगीन्द्रः पुनः प्राह तपोधनम् ॥ गृहे पुत्रेषु ते वत्सदारभृत्येषु सर्वदा ॥ ९ ॥ क्षेममस्ति महाभाग पुण्यकर्म
 सुचाग्रिषु ॥ निरामयोऽसि चाङ्गेषु धर्मपालयसे सदा ॥ १० ॥ एवमुक्त्वा महाप्राज्ञः पुनः प्राह सुशर्मणम् ॥ किं करोमि प्रियं कार्यं सुप्रियं ते द्विजोत्तम
 ॥ ११ ॥ एवं सम्भाष्य तं विप्रं विरराम महाशुनिः ॥ एवमुक्तो माहाप्राज्ञस्सोमशर्मा शुनिस्तदा ॥ तमुवाच माहात्मानं वसिष्ठं तपतांवरम् ॥ १२ ॥ सोमशर्मो
 वाच ॥ भागवच्छ्रूयतां वाक्यं सुप्रसन्नेन चेतसा ॥ १३ ॥ यदि मे सुप्रियं कार्यं त्वय व मुनिपुङ्गव ॥ मम प्रश्रुतार्थसन्देहं विच्छेदय द्विजोत्तम ॥ १४ ॥ दारिद्र्यं केन पापेन
 पुत्रसौख्यं कथं न हि ॥ एष मे संशयस्ततः कस्मात्पापाद्बद्धस्वमे ॥ १५ ॥ महामोहेन संमुग्धः प्रियया बोधितो द्विज ॥ तथा हं प्रेषितस्तात तव पार्श्वं समातुरः
 ॥ १६ ॥ तत्सर्वं हि समाचक्ष्व सर्वसन्देहनाशकम् ॥ मुक्तिदाता भवस्व त्वं मम संसारबन्धनात् ॥ १७ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ पुत्रा मित्राण्यथ भ्राता भार्या स्वज
 नवान्धवाः ॥ पञ्चभेदास्तु सम्बन्धात्पुरुषस्य भवन्ति ते ॥ १८ ॥ ते ते सुमनया प्रोक्ताः पूर्वमेव तवाग्रतः ॥ ऋणसम्बन्धिनः सर्वे ते कुपुत्रा द्विजोत्तम ॥ १९ ॥
 पुत्रस्य लक्षणं पुण्यं तवाग्रे प्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तो यस्यात्मा सत्यधर्मरतः सदा ॥ २० ॥ शुद्धिविज्ञानसम्पन्नस्तपस्वी वाग्विदांवरः ॥ सर्वकर्म
 सुधीर्धीरो वेदाध्ययनतत्परः ॥ २१ ॥ स सर्वशास्त्रवेत्ता च देवब्राह्मणपूजकः ॥ याजकः सर्वयज्ञानां दाता त्यागी प्रियंवदः ॥ २२ ॥ विष्णुध्यानपरो नित्यं शा
 न्तो दान्तो जपी सदा ॥ पितृमातृपरो नित्यं सर्वस्वजनवत्सलः ॥ २३ ॥ कुलस्य तारको विद्वान्कुलस्य परिपोषकः ॥ एवं गुणैश्च संयुक्तः स पुत्रः सुखदायकः
 ॥ २४ ॥ अन्ये सम्बन्धसंयुक्ताः शोकसन्तापदायकाः ॥ प्रतादृशेन किं कार्यं फलहीने न तेन च ॥ २५ ॥ आयान्ति यान्ति ते सर्वे तापं दत्त्वा सुदारुणम् ॥ पुत्र
 रूपेण ते सर्वे संसारे द्विजसत्तम ॥ २६ ॥ पूर्वजन्मकृतं पुण्यं यत्त्वया परिपालितम् ॥ तत्सर्वं हि प्रवक्ष्यामि श्रूयतामद्भुतं पुनः ॥ २७ ॥ भवाञ्छूद्रो माहाप्राज्ञ

प० पु०
॥ १८ ॥

पूर्वजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ॥ २८ ॥ एकभार्यःसदाद्रेपीबहुपुत्रोदत्तवान् ॥ धर्मवैषविजानासिसत्यंनैवपरिश्रुतम् ॥ २९ ॥ दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवप्रतिश्रुतम् ॥ कृतानैवत्वयातीर्थेयात्राचैवमहामते ॥ ३० ॥ एवंकृतंत्वयाविप्रकृषिंमार्गपुनःपुनः ॥ पशूनांपालनं सर्वगवांचैवद्विजोत्तमं ॥ ३१ ॥ महिषीणांतथाश्वानांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वकृतंकर्मत्वयैवद्विजसत्तम ॥ ३२ ॥ विपुलंचधनंतद्वल्लोभेनपरिसञ्चि तम् ॥ तस्यव्ययंसुपुण्येननकृतंतुत्वयाकदा ॥ ३३ ॥ पात्रेदानंनदत्तंतुदृष्ट्वादुर्वलमेवच ॥ कृपांकृत्वानदत्तंतुभवताधनमेवच ॥ ३४ ॥ गोमहिष्यादिकंसर्वप शूनांसञ्चितंत्वया ॥ विक्रीयचधनंविप्रसञ्चितंविपुलंत्वया ॥ ३५ ॥ तक्रघृतंतथाक्षीरंविक्रयित्वाततोदधि ॥ दुष्कालंचिन्तितंविप्रमोहितोविष्णु मायया ॥ ३६ ॥ कृतंमहार्घमेवात्रअन्नंवाह्यणसत्तम ॥ निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुकदाचन ॥ ३७ ॥ देवानांपूजनंविप्रभवतानकृतंकदा ॥ प्राप्यपर्वाणिविप्रेभ्योद्रव्यंनचसमर्पितम् ॥ ३८ ॥ श्राद्धकालंतुसम्प्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदतितेसाध्वीदिनमेनंसमागतम् ॥ ३९ ॥ श्वशुरस्यश्राद्धकालःश्वश्वश्चैवमहामते ॥ त्वंश्रुत्वातद्रचस्तस्यागृहंत्यक्त्वापलायसे ॥ ४० ॥ धर्ममार्गंनदृष्टंतेश्रुतंनैवकदात्वया ॥ लो भोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनवान्धवाः ॥ ४१ ॥ पालितंलोभमेवैकंत्यक्त्वाधर्मसद्वहि ॥ तस्मादुःखीभवाज्जातोदारिद्र्येणातिपीडितः ॥ ४२ ॥ दिनेदिनेमहातृष्णाहृदयेतेप्रवर्द्धते ॥ यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेतदा ॥ ४३ ॥ तृष्णयादह्यमानस्तुतयात्वंवद्विरूपया ॥ रात्रौवासुप्रसुप्तस्तुनि श्रितोहिप्रचिन्तसिं ॥ ४४ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोऽसिसदैवहि ॥ सहस्रलक्षमेकांटीःकदावार्तुदमेवच ॥ ४५ ॥ भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्वश्चा थमेगृहे ॥ एवंसहस्रलक्षचकोटिर्बुदमेवच ॥ ४६ ॥ खर्वोनिखर्वःसज्जातस्तृष्णानैवप्रगच्छति ॥ तवकायंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ॥ ४७ ॥ नैवदत्तंतुविप्रभुक्तंनैवकदात्वया ॥ खनितंभूमिमध्येतुक्षितंपुत्रानजानते ॥ ४८ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुषेसर्वदाविप्रलो कल्पान्सिद्धिप्रदायकान् ॥ प्रवेशंविष्णुणांतुचिन्तमानःसुपृच्छसि ॥ ४९ ॥ तृष्णानलेनदग्धेनसुखंनैवप्रगच्छसि ॥ तृष्णानलेनसन्दीतोहाहाभूतोविचेतनः ॥ ५० ॥ स्पर्शंचिन्तयसेनित्यं ॥ ५१ ॥ एवंमुग्धोऽसिविप्रेन्द्रगतस्त्वंकालवश्यताम् ॥ दारपुत्रेषुतद्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ५२ ॥ कथितंनैववृत्तान्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वम याऽऽख्यातंवृत्तान्तंतवपूर्वकम् ॥ ५३ ॥ अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोऽसिदरिद्रवान् ॥ संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिमन्तःसदैवहि ॥ ५४ ॥ सुशीलाज्ञानसम्पन्नाः सत्यधर्मरताःसदा ॥ सम्भवन्तिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ ५५ ॥ धनधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनन्तकम् ॥ सभुङ्केमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान्

भू.सं.दि.
अ० १७

॥ १८ ॥

॥ ५७ ॥ विनाविष्णोः प्रसादेनदारान्पुत्रान्नचाप्नुयात् ॥ सुजन्मचकुलं विप्रतद्विष्णोः परमंपदम् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे ऐन्द्रे सुमनो
 पाख्याने सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ पूर्वजन्मकृतं पापं त्वया ख्यातं च मे मुने ॥ शूद्रत्वेन तु विप्रेन्द्रमयैव परिवर्जितम् ॥ १ ॥ विप्र
 त्वं हि मया प्राप्तं तत्कथं द्विजसत्तम ॥ तत्सर्वकारणं ब्रूहि ज्ञानविज्ञानपण्डित ॥ २ ॥ वसिष्ठ उवाच ॥ यत्त्वया चेष्टितं पूर्वकर्म धर्माश्रितं द्विज ॥ तदहं
 सम्प्रवक्ष्यामि श्रूयतां यदि मन्यसे ॥ ३ ॥ ब्राह्मणः कश्चिदनघः सदाचारः सुपण्डितः ॥ विष्णुभक्तस्तु धर्मात्मानित्यं विष्णुपरायणः ॥ ४ ॥ यात्रा
 व्याजेन तीर्थानां भ्रमत्येकः समेदिनीम् ॥ अटमानः समायातस्तव गेहं महामतिः ॥ ५ ॥ याचितं स्थानमेकं वै वासार्थं द्विजसत्तम ॥ तवैव भार्यया दत्तं त्व
 याचसहपुत्रकैः ॥ ६ ॥ एयतामेयतां ब्रह्मन्सुखेन सुगृहे मम ॥ वैष्णवं ब्राह्मणं पुण्यमित्युवाच पुनः पुनः ॥ ७ ॥ सुखेन स्थीयतामत्र गृहोऽयं तव सुव्रत ॥
 अद्य धन्योऽस्म्यहं पुण्यमद्य तीर्थमहंगतः ॥ ८ ॥ अद्य तीर्थफलं प्राप्तं तवाङ्घ्रिद्वयदर्शनात् ॥ गवांस्थानं वरं पुण्यं निवासाय निवेदितम् ॥ ९ ॥ अङ्गसंवा
 हनं कृत्वा पादौ चैव प्रमदितौ ॥ क्षालितौ च पुनस्तोयैः स्नातः पादोदकेन हि ॥ १० ॥ सद्यो घृतं दधिक्षीरमन्नं तं क्रमं प्रदत्तवान् ॥ तस्मै च ब्राह्मणायैव भवानित्यं
 महात्मने ॥ ११ ॥ एवं सन्तोषितो विप्रस्त्वयाचसह भार्यया ॥ पुत्रैः सार्धं महाभागो वैष्णवो ज्ञानपण्डितः ॥ १२ ॥ अथ प्रभाते सम्प्राप्ते दिने पुण्ये
 सुभाग्यदे ॥ आषाढस्य तु शुद्धस्यैकादशी पापनाशिनी ॥ १३ ॥ तस्मिन् दिने सुसम्प्राप्ता सर्वपातकनाशिनी ॥ यस्यां देवो हृषीकेशो योगनिद्रां प्रग
 च्छति ॥ १४ ॥ तां प्राप्य च ततो लोकास्तत्यजुर्बुद्धिपण्डिताः ॥ गृहस्य सर्वकर्माणि विष्णुध्यानरता द्विज ॥ १५ ॥ उत्सवं परमं च कुर्गीतमङ्गल
 वादनैः ॥ स्तुवन्ति ब्राह्मणाः सर्वे वेदैः स्तोत्रैः सुमङ्गलैः ॥ १६ ॥ एवं महोत्सवं प्राप्य स च ब्राह्मणसत्तमः ॥ तस्मिन् दिने स्थितस्तत्र सम्प्राप्तं समुपोषणम् ॥
 ॥ १७ ॥ एकादश्यास्तु माहात्म्यं पठितं ब्राह्मणेन वै ॥ भार्यापुत्रैस्त्वया सार्द्धं श्रुतं धर्ममनुत्तमम् ॥ १८ ॥ श्रुते तस्मिन् महापुण्ये भार्यापुत्रैस्तु प्रेरितः ॥ संसर्गाद
 स्य विप्रस्य व्रतमेतत्समाचर ॥ १९ ॥ तदा कर्ण्यमहद्वाक्यं सर्वपुण्यप्रदायकम् ॥ व्रतमेतत्करिष्यामि इति निश्चितमानसः ॥ २० ॥ भार्यापुत्रैः समंगत्वा
 नद्यां स्नानं कृतं त्वया ॥ हृष्टेन मनसा विप्रपूजितो मधुसूदनः ॥ २१ ॥ सर्वोपहारैः पुण्यैश्च गन्धधूपादिभिस्तथा ॥ रात्रौ जागरणं कृत्वा नृत्यगीतादिभिस्तथा ॥
 ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्वप्रसङ्गेन नद्यां स्नानं पुनः कृतम् ॥ पूजितो देवदेवेशः पुष्पधूपादिमङ्गलैः ॥ २३ ॥ भक्त्या प्रणम्य गोविन्दं स्नापयित्वा पुनः पुनः ॥
 निर्वापं तादृशं दत्तं ब्राह्मणाय महात्मने ॥ २४ ॥ भक्त्या प्रणम्य तं विप्रं दत्ता तस्मै सुदक्षिणा ॥ कृतवान्पारणं विप्रपुत्रैर्भार्यादिभिः समम् ॥ २५ ॥ प्रेषि
 तो भक्तिपूर्वेण सद्भावेन त्वयैव सः ॥ एवं व्रतं समाचीर्णं त्वया वै द्विजसत्तम ॥ २६ ॥ सङ्गत्या ब्राह्मणस्यैव विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ भवान्ब्राह्मणतां प्राप्तः

प० पु०
॥ १९ ॥

सत्यधर्मसमन्वितः ॥ २७ ॥ तेन व्रतप्रभावेन त्वया प्राप्तं महत्कुलम् ॥ भूसुराणां महाप्राज्ञसत्यधर्मसमाविलम् ॥ २८ ॥ तस्मै तु ब्राह्मणा ये वै वैष्णवा
यमहात्मने ॥ श्रद्धया सत्यभावेन दत्तमन्नं सुसंस्कृतम् ॥ २९ ॥ तेन दानप्रभावेन मिष्टान्नमुपतिष्ठति ॥ महामोहैः प्रमुग्धो हितृष्णया व्यापितं मनः
॥ ३० ॥ पूर्वजन्मनिते विप्रार्थमेव प्रसञ्चितम् ॥ न दत्तं ब्राह्मणेभ्यो हि दीनेष्वन्येषु वै त्वया ॥ ३१ ॥ दारेषु पुत्रलोभेन श्रियमाणेन वै तदा ॥ तस्य पापस्य भावे
न दारिद्र्यं त्वामुपाविशत् ॥ ३२ ॥ पुत्रलोभं परित्यज्य स्नेहं त्यक्त्वा प्रदूरतः ॥ अपुत्रवान् भवात्ता तस्तस्य पापस्य वै फलम् ॥ ३३ ॥ सुपुत्रं च कुलं विप्रधनं धान्यं च
रास्त्रियः ॥ सुजन्ममरणं चैव सुभोगाः सुखमेव च ॥ ३४ ॥ राज्यं स्वर्गश्च मोक्षश्च यद्दुर्लभमेव च ॥ प्रसादात्तस्य देवस्य विष्णोश्चैव महात्मनः ॥ ३५ ॥ तस्मादारा
ध्यगोविन्दं नारायणमनामयम् ॥ प्राप्स्यसि त्वं परं स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ३६ ॥ सुपुत्रत्वं धनं धान्यं सुभोगान् सुखमेव च ॥ पूर्वजन्मकृतं सर्वं यत्त्वया परि
चेष्टितम् ॥ ३७ ॥ तन्मया कथितं विप्रतवाग्रे परिनिष्ठितम् ॥ एवं ज्ञात्वा महाभाग नारायणपरो भव ॥ ३८ ॥ ब्रह्मात्मजेनापि महानुभावः स विप्रवर्यः परिवोधि
तो हि ॥ हर्षेण युक्तः समहानुभावो भक्त्या वसिष्ठं प्रणिपत्य तत्र ॥ ३९ ॥ आमन्त्र्य विप्रं सजगाम गेहं तां प्राप्य भार्यां सुमनां प्रहर्षः ॥ सर्वं हि वृत्तं मम पूर्वचेष्टितं तेनैव
विप्रेण तव प्रसादात् ॥ ४० ॥ भद्रे वसिष्ठेन विकाशनीतमद्यैव मोहं परिनाशितं मे ॥ आराधयिष्ये मधुसूदनं हि यास्यामि मोक्षं परमं पदं तत् ॥ ४१ ॥ आ
कर्ण्य वाक्यं परमं महत्तत्सुमङ्गलं मङ्गलदायकं हि ॥ हर्षेण युक्ता तमुवाच कान्तं पुण्योऽसि विप्रेण विबोधितोऽसि ॥ ४२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाश
त्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे ऐन्द्रे सुमनोपाख्याने अष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ सुत उवाच ॥ सोमशर्मा महाप्राज्ञः सुमनसा सहसत्तमः ॥ कपिलासङ्गमे
पुण्ये रेवातीरे सुपुण्यदे ॥ १ ॥ स्नात्वा तत्र समेधावीतर्पयित्वा सुरान्पितॄन् ॥ तपस्तेपे सुशान्तात्मा जपन्नारायणं शिवम् ॥ २ ॥ द्वादशाक्षरमन्त्रेण ध्या
नयुक्तो महामनाः ॥ तस्यैव देवदेवस्य वासुदेवस्य सुव्रतः ॥ ३ ॥ आसने शयने याने स्वप्नं पश्यति केशवम् ॥ स देवनिश्चलो भूत्वा कामकोपविवर्जितः ॥ ४ ॥
सा च साध्वी महाभागा पतिव्रतपरायणा ॥ सुमना कान्तमेवापि शुश्रूषति तपोऽन्वितम् ॥ ५ ॥ ध्यायमानस्य तस्यापि विघ्नैः सन्दर्शितं भयम् ॥ सर्पा वि
षे लब्ध्वाः कृष्णास्तत्र यान्ति महात्मनः ॥ ६ ॥ पार्श्वे ते तप्यमानस्य तस्य ते सोमशर्मणः ॥ सिंहव्याघ्रगजादृष्टा भयमेवं प्रचक्रिरे ॥ ७ ॥ वेतालाराक्षसा
भूताः कूष्माण्डाः प्रेतभैरवाः ॥ भयं विदर्शयन्त्येते दारुणं प्राणनाशनम् ॥ ८ ॥ नानाविधामहामीमाः सिंहास्तत्र समागताः ॥ दंष्ट्राकरालवक्त्राश्च जगज्जु
श्चतिभैरवम् ॥ ९ ॥ विष्णोर्ध्यानात् सधर्मात्मानच चालमहामतिः ॥ महाविघ्नैः सुसंरुढैश्चालितो मुनिपुङ्गवः ॥ १० ॥ एवं च लते ध्यानात् सोमशर्मा
द्रिजोत्तमः ॥ झञ्झावातैश्च शीतेन महावृष्ट्या सुपीडितः ॥ ११ ॥ भम्भारावमहामीमः सिंहस्तत्र समागतः ॥ तं दृष्ट्वा भयवित्रस्तः स स्मारन् नृहरिं द्विजः ॥

भू. ख. द्वि.
अ० १९

॥ १९ ॥

॥ १२ ॥ इन्द्रनीलप्रतीकाशं पीतवस्त्रं महौजसम् ॥ शङ्खचक्रधरं देवं मदापङ्कजधारिणम् ॥ १३ ॥ महामौक्तिकहारेण इन्दुवर्णानुकारिणा ॥ को
 स्तुमेनापिरत्नेन द्योतमानं जनार्दनम् ॥ १४ ॥ श्रीवत्साङ्गेन दिव्येन हृदयं यस्य राजते ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गं शतपत्रनिभेक्षणम् ॥ १५ ॥ सुस्मि
 तस्य सुप्रसन्नं रत्नदामाभि शोभितम् ॥ भ्राजमानं हृषीकेशं ध्यानं तेन कृतं ध्रुवम् ॥ १६ ॥ त्वमेव शरणं कृष्णशरणागतवत्सल ॥ नमोऽस्तु देवदेवाय किमेभयं
 करिष्यति ॥ १७ ॥ यस्योदरे त्रयो लोकाः सप्त चान्ये महात्मनः ॥ शरणं तं प्रपन्नोऽस्मि क्वास्ते भयं ममैव हि ॥ १८ ॥ यस्माद्भयाः प्रवर्तन्ते कृत्यादिकम्
 हाबलाः ॥ सर्वभयप्रहर्तारं तमस्मि शरणं गतः ॥ १९ ॥ पातकानां तु सर्वेषां दानवानां महाभयम् ॥ रक्षको विष्णुभक्तानां तमस्मि शरणं गतः ॥ २० ॥
 वृन्दारकाणां सर्वेषां दानवानां महात्मनाम् ॥ योगतिः कृष्णभक्तानां तमस्मि शरणं गतः ॥ २१ ॥ अभयोभयनाशाय पापनाशाय ज्ञानवान् ॥ एकश्च
 ब्रह्मरूपेण तमस्मि शरणं गतः ॥ २२ ॥ व्याधीनां नाशकायैव यं औषधस्वरूपवान् ॥ निरामयो निरानन्दस्तमस्मि शरणं गतः ॥ २३ ॥ अचलश्चा
 लयल्लोकानपापो ज्ञानमेव च ॥ तमस्मि शरणं प्राप्तो भयं किमेकरिष्यति ॥ २४ ॥ साधूनां चापि सर्वेषां पालको बोद्धव्यनामयः ॥ पाति विश्वं च विश्वात्मा त
 मस्मि शरणं गतः ॥ २५ ॥ यो मे मृगेन्द्ररूपेण भयं दर्शयतेऽग्रतः ॥ तमहं शरणं प्राप्तो नरसिंहं भयापहम् ॥ २६ ॥ मदमत्तो महाकायो वनहस्ती समाग
 तः ॥ गजलीलागतिं देवं शरणागतवत्सलम् ॥ २७ ॥ गजास्थं ज्ञानं सम्पन्नं स पाशाङ्कुशधारिणम् ॥ कालास्यं गजतुण्डं च शरणं सुगतोऽस्म्यहम् ॥
 ॥ २८ ॥ हिरण्याक्षप्रहर्तारं वाराहं शरणं गतः ॥ वामनं तं प्रपन्नोऽस्मि शरणागतवत्सलम् ॥ २९ ॥ ह्रस्वास्तु वामनाः कुब्जाः प्रताः कूष्माण्डकादयः ॥
 मृत्युरूपधराः सर्वे दर्शयन्ति भयं मम ॥ ३० ॥ अमृतं तं प्रपन्नोऽस्मि किं भयं मे करिष्यति ॥ ३१ ॥ ब्रह्मण्यो ब्रह्मदो ब्रह्मा ब्रह्मज्ञानमयो हरिः ॥ शरणं तं प्रपन्नोऽस्मि
 भयं किमेकरिष्यति ॥ ३२ ॥ अभयो यो हि जगतो भीतिघ्नो भीतिदायकः ॥ भयरूपं प्रपन्नोऽस्मि भयं किमेकरिष्यति ॥ ३३ ॥ तारकः सर्वलोकानां ना
 शकः सर्वपापिनाम् ॥ तमहं शरणं प्राप्तो धर्मरूपं जनार्दनम् ॥ ३४ ॥ सुरारण्यो हिरण्यवपुर्द्धारयतेऽद्भुतम् ॥ शरणं तस्य गन्तास्मि सदा गतिरयं मम ॥
 ॥ ३५ ॥ झञ्झावातो महाचण्डो वपुर्द्धयति मे भृशम् ॥ शरणं तं प्रपन्नोऽस्मि सदा गतिरयं मम ॥ ३६ ॥ अतिशीतं चातिवर्षा आतपस्तापदायकः ॥ ए
 षां रूपेण यो देवस्तस्याहं शरणं गतः ॥ ३७ ॥ कालरूपा अभीप्राप्ता भयदाममचालकाः ॥ एषां शरणं प्रपन्नोऽस्मि हरेः स्वरूपिणां सदा ॥ ३८ ॥ यं स
 र्वदेवं परमेश्वरं हि निष्केवलं ज्ञानमयं प्रदीपम् ॥ वदन्ति नारायणमादिसिद्धं सिद्धेश्वरं तं शरणं प्रपद्ये ॥ ३९ ॥ इति ध्यायन्स्तु वन्नित्यं केशवं क्लेशनाशनम् ॥
 भक्त्या तेन समानीतस्तदात्महृदये हरिः ॥ ४० ॥ उद्यमं विक्रमं तस्य सदृष्ट्वा सोमशर्मणः ॥ आविर्भूय हृषीकेशस्तु वाचप्रहृष्टवान् ॥ ४१ ॥ सोमशर्म

पु० पु०
॥ २० ॥

नमहाप्राज्ञश्रुयतांभार्ययासह ॥ वासुदेवोऽस्मिन्विप्रेन्द्रवरंयाचयसुव्रत ॥ ४२ ॥ तेनोक्तोहिसविप्रेन्द्रउन्मीलनयनद्वयम् ॥ दृष्ट्वाविश्वेश्वरंदेवं
घनश्यामंमहोदयम् ॥ ४३ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यंसर्वायुधसमन्वितम् ॥ दिव्यलक्षणसम्पन्नंपुण्डरीकनिभेक्षणम् ॥ ४४ ॥ पीतेनवाससायुक्तं
राजमानंसुरेश्वरम् ॥ वेनेनेयसमारूढंशङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मादीनांसुधातारंजगतोऽस्यमहायशः ॥ विश्वस्यास्यसदातीतंरूपातीतंजगद्ग
रुम् ॥ ४६ ॥ हर्षेणमहताविष्टोदण्डवत्प्रणिपत्यतम् ॥ श्रियायुक्तंभासमानंमूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ४७ ॥ बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वातयासुमनया सह ॥ जय
जयेत्युवाचैनंजयमाधवमानद ॥ ४८ ॥ जययोगीशयोगीन्द्रजययज्ञपतेहरे ॥ यज्ञप्रजययज्ञशजयशाश्वतसर्वग ॥ ४९ ॥ जयसर्वेश्वरानन्तद्वज्ररूपनमो
ऽस्तुते ॥ जयज्ञानवतांश्रेष्ठजयत्वंज्ञाननायक ॥ ५० ॥ जयसर्वदसर्वज्ञजयत्वंसर्वभावन ॥ जयजीवस्वरूपेशमहाजीवनमोऽस्तुते ॥ ५१ ॥ जयज्ञादप्रज्ञा
ज्ञजयप्राणप्रदायक ॥ जयपापघ्नपुण्येशजघ्नपुण्यपतेहरे ॥ ५२ ॥ जयज्ञानस्वरूपेशज्ञानगम्यायतेनमः ॥ जयपद्मपलाशाक्षपद्मनाभायतेनमः ॥ ५३ ॥
जयगोविन्दगोपालजयशङ्खधरामल ॥ जयचक्रधराव्यक्तव्यक्तरूपायतेनमः ॥ ५४ ॥ जयविक्रमशोभाङ्गजयविक्रमनायक ॥ जयलक्ष्मीविलासाङ्गनमोवेद
मयायते ॥ ५५ ॥ जयविक्रमशोभाङ्गजयउद्यमदायक ॥ जयउद्यमकालायउद्यमायनमोनमः ॥ ५६ ॥ जयउद्यमशक्तायउद्यमत्रयधारक ॥
युद्धोद्यमप्रवृत्तायतस्मैधर्मायतेनमः ॥ ५७ ॥ नमोहिरण्यरेतस्कृतस्मैतेजयतेनमः ॥ अतितेजःस्वरूपायसर्वतेजोमयायच ॥ ५८ ॥ दैत्यतेजोवि
नाशायपापतेजोहरायच ॥ गोब्राह्मणहितार्थायनमोऽस्तुपरमात्मने ॥ ५९ ॥ नमोऽस्तुहुतभोक्त्रेचनमोहव्यवहायते ॥ नमःकव्यवहायैवस्वधारूपाय
तेनमः ॥ ६० ॥ स्वाहारूपाययज्ञायपावनायनमोनमः ॥ नमस्तेशाङ्गहस्तायहरयेपापहारिणे ॥ ६१ ॥ सदसच्चोदनायैवनमोविज्ञानशालिने ॥
नमोवेदस्वरूपायपावनायनमोनमः ॥ ६२ ॥ नमोऽस्तुहरिकेशायसर्वक्लेशहरायते ॥ केशवायपरायैवनमस्तेविश्वधारिणे ॥ ६३ ॥ नमःकृपाकरायैवनमो
हर्षमयायते ॥ अनन्तायनमोनित्यंशुद्धायक्लेशनाशिने ॥ ६४ ॥ आनन्दायनमोनित्यंदिव्यायदिव्यरूपिणे ॥ रुद्रेर्नमितपादायविरिञ्चिनमितायते
॥ ६५ ॥ सुरासुरेन्द्रनमितपादपद्मायतेनमः ॥ नमोनमःपरेशायअजितायामृतात्मने ॥ ६६ ॥ क्षीरसागरवासायनमःपद्माप्रियायते ॥ अकारायचशु
द्धायअचलायनमोनमः ॥ ६७ ॥ व्यापिनेव्यापकायैवसर्वव्यसनहारिणे ॥ नमोनमोवराहायमहाकूर्मायतेनमः ॥ ६८ ॥ नमोवामनरूपायनृसिंहाय
महात्मने ॥ नमोरामायदिव्यायसर्वक्षत्रवधायच ॥ ६९ ॥ सर्वज्ञानायमत्स्यायनमोरामायतेनमः ॥ नमःकृष्णायबुद्धायनमोम्लेच्छप्रणाशिने
॥ ७० ॥ नमःकपिलविप्रायहयप्रीवायतेनमः ॥ नमोव्यासस्वरूपायनमःसर्वमयायते ॥ ७१ ॥ एवंस्तुत्वाहृषीकेशंतमुवाचजनार्दनम् ॥ गुणानां

भू.सं.दि.
अ० १९

॥ २० ॥

तुपरंपारं ब्रह्मावेत्ति न पावन ॥ ७२ ॥ न चैव स्तोतुं सर्वज्ञस्तथारुद्रः सहस्रदृक् ॥ वक्तुं को हि समर्थस्तु कीदृशी मे मतिर्विभो ॥ ७३ ॥ निर्गुणं सगुणं स्तोत्रं म
 यैव तव केशव ॥ क्षमशब्दापशब्दं मे तव दासोऽस्मि सुव्रत ॥ ७४ ॥ जन्मजन्मनिलोकेश दयामे कुरु पावन ॥ ७५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सह
 स्रसंहितायां भूमिखण्डे ऐन्द्रे सुमनोपाख्याने एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ हरिरुवाच ॥ तपसानेन पुण्येन सत्येनानेन ते द्विज ॥ स्तोत्रेण पावनेनापि तु
 ष्ठोऽस्मिन्नियतांवरः ॥ ११ ॥ वरं दन्निमहाभाग यत्ते मनसि वर्तते ॥ यं यमिच्छसि कामं त्वं तं तं तं पूरयाम्यहम् ॥ १२ ॥ सोमशर्मा उवाच ॥ प्रथमं देहि मे कृष्णवरमे
 कं सुवाञ्छितम् ॥ सुप्रसन्नेन मनसा यद्यस्ति सुदयामयि ॥ ३ ॥ जन्मजन्मान्तरं प्राप्य तव भक्तिकरोम्यहम् ॥ दर्शयस्व परं स्थानमचलं मोक्षदायकम्
 ॥ ४ ॥ स्ववंशतारकं पुत्रं दिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ विष्णुभक्तिपरं नित्यं मम वंशप्रधारकम् ॥ ५ ॥ सर्वज्ञं सर्वदं दान्तं तपस्तेजस्समन्वितम् ॥ देवब्राह्मण
 लोकानां पालकं पूजकं सदा ॥ ६ ॥ देवमित्रं पुण्यभावं दातारं ज्ञानमण्डितम् ॥ देहि मे ईदृशं पुत्रं दारिद्र्यं हर केशव ॥ ७ ॥ भवत्वेवं न सन्देहो वरमेनं वृणोम्यह
 म् ॥ ८ ॥ हरिरुवाच ॥ एवमस्तु द्विज श्रेष्ठ भविष्यति न संशयः ॥ मत्प्रसादात्सु पुत्रस्तु तव वंशप्रतारकः ॥ ९ ॥ भोक्ष्यसि त्वं वरान् भोगान् दिव्यांश्च मा
 नुषानिह ॥ समालोक्य परं सौख्यं पुत्रसम्भवजं शुभम् ॥ १० ॥ यावज्जीवसि विप्र त्वं तावद्दुःखं न पश्यसि ॥ दाता भोक्ता गुणग्राही भव विष्यसि न सं
 शयः ॥ ११ ॥ सुतीर्थे मरणं चापियास्यसि त्वं परांगतिम् ॥ एवं वरं हरिर्दत्त्वा सप्रियाय द्विजाय सः ॥ १२ ॥ अन्तर्धानं गतो देवः स्वप्नवत्परिदृश्यते ॥
 तदा सुमनसा युक्तः सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ १३ ॥ सुतीर्थे पावने तस्मिन्नेवातीरे सुपुण्यदे ॥ अमरकण्ठके विप्रो दानं पुण्यं करोति सः ॥ १४ ॥ गतं व
 हुतरे काले तस्य वै सोमशर्मणः ॥ कपिलारवयोः सङ्गे स्नानं कृत्वा स निर्गतः ॥ १५ ॥ दृष्ट्वा न्पुरतो विप्रः श्वेतमेकं हि कुञ्जरम् ॥ सुप्रभं सुन्दरं दिव्यं
 सुमदं चारुलक्षणम् ॥ १६ ॥ नानाभरणशोभाढ्यं बहुलक्ष्म्या समन्वितम् ॥ सिन्दूरैः कुङ्कुमैस्तस्य कुम्भस्थले विराजिते ॥ १७ ॥ कर्णनीलोत्पलयु
 तं पताकादण्डसंयुतम् ॥ नागोपरिस्थितो दिव्यः पुरुषो दृढसुप्रभः ॥ १८ ॥ दिव्यलक्षणसम्पन्नः सर्वाभरणभूषितः ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरो दिव्यग
 न्धानुलेपनः ॥ १९ ॥ सुसौम्यं सोमवत्पूर्णच्छत्रचामरसंयुतम् ॥ नागारूढं प्रयान्तं तं पुनः पश्यति सत्तमः ॥ २० ॥ सिद्धचारणगन्धर्वैः
 स्तूयमानं सुमङ्गलम् ॥ सगजं सुन्दरं दृष्ट्वा पुरुषं दिव्यलक्षणम् ॥ २१ ॥ व्यतर्कयत् सोमशर्मा विस्मया विष्टमानसः ॥ कोऽयं प्रयाति दिव्याङ्गः
 पन्थानप्राप्य सुव्रतः ॥ २२ ॥ एवं चिन्तयत् तस्मिन् यावद्दृष्टं समाप्तवान् ॥ प्रविशन्तं गृहद्वारं देवरूपं मनोहरम् ॥ २३ ॥ हर्षेण महता विष्टः
 सोमशर्मा द्विजोत्तमः ॥ स्वगृहं प्रति धर्मात्मा त्वरमाणः प्रयाति च ॥ २४ ॥ गृहद्वारं गतो यावत्तावत्तं न पश्यति ॥ पतितान्येव पुष्पां

प० पु०
॥ २१ ॥

णिसौहृद्यानिमहामतिः ॥ २५ ॥ दिव्यानिवासयुक्तानिप्राङ्गणेद्विजसत्तमः ॥ चन्दनेःकुङ्कुमैःपुण्यैःसुगन्धैस्तुविलेपितम् ॥ २६ ॥
स्वकीयंप्राङ्गणेद्विजसत्तमः ॥ सएवंविस्मयाविष्टश्चिन्तयानःपुनःपुनः ॥ २७ ॥ ददर्शसुमनांप्राज्ञोदिव्यमङ्गलसम्पदम् ॥ २८ ॥
सोमशर्मोवाच ॥ केनदत्तानिदिव्यानिषतान्याभरणानिच ॥ शृङ्गाररूपसौभाग्यंवल्लालङ्कारभूषणम् ॥ २९ ॥ तन्मेत्वंकारणंभद्रेकथयस्वाविशङ्कि
ता ॥ एवंसम्भाष्यतंभार्याविररामद्विजोत्तमः ॥ ३० ॥ सुमनोवाच ॥ शृणुकान्तसमायातःकश्चिदेववरोत्तमः ॥ श्वेतनागसमारूढोदिव्याभरण
भूषितः ॥ ३१ ॥ दिव्यगन्धानुलिताङ्गोदिव्याश्चर्यसमन्वितः ॥ नजानेकोहिदेवोऽसौविप्रगन्धर्वसेवितः ॥ ३२ ॥ स्तूयमानःसमायातोदेवगन्धर्व
चारणैः ॥ योषितःपुण्यरूपाढ्यारूपशृङ्गारसंयुताः ॥ ३३ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्याःसर्वाःपूर्णमनोरथाः॥ताभिःसहसमक्षमेपुरुषेणमहात्मना ॥ ३४ ॥
चतुष्कंपूरितंरत्नैःसर्वशोभासमन्वितम्॥तत्राहमासनेपुण्येस्थापितास्त्रीगणैःकिल॥३५॥वल्लालङ्कारभूषांमेददुस्तेसर्वएवहि ॥वेदमङ्गलगीतैस्तुशास्त्रगी
तैश्चपुण्यदैः ॥३६॥अभिषिक्तास्मितैःसर्वैरन्तर्धानंपुनर्गताः॥मामेवंपरितःसर्वेपुनरुचुर्द्विजोत्तम॥३७॥तवगेहेवयंसर्वेवसिष्यामःसदैवहि ॥ शुचिर्भव
सुकल्याणिभर्त्रासार्द्धसदैवहि ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वागताःसर्वेएवंदृष्टमयैवहि ॥ तयायत्कथितंवृत्तंसमाकर्ण्यमहामतिः ॥ ३९ ॥ पुनश्चिन्तांप्रपन्नोऽसौ
किमिदंदेवनिर्मितम् ॥ विचिन्तयित्वाथतदासोमशर्मामहामतिः॥४०॥ब्रह्मकर्मणिसंयुक्तःसाधर्म्यधर्ममुत्तमम् ॥ तस्माद्ब्रह्ममहाभागादधारव्रतशालि
नी ॥ ४१ ॥ तेनगर्भेणसादेवीअधिकंशुशुभेतदा ॥ सन्दीप्तपुत्रसंयुक्ततेजोज्वालासमन्विता ॥४२॥साहिजज्ञेचतपसातनयंदेवसन्निभम् ॥ अन्तरि
क्षेतबोनेदुर्देवदुन्दुभयस्तदा ॥ ४३ ॥ शङ्खगन्धधुर्महादेवागन्धर्वाललितंजगुः ॥ अप्सरसस्तथासर्वाननृतुस्तास्तदाकिल ॥ ४४ ॥ अथब्रह्मासुरैःसा
र्द्धसमायातोद्विजोत्तमम्॥चकारनामतस्यैवसुव्रतेतिसमाहितः ॥ ४५ ॥ नामकृत्वाततोदेवाजगमुःसर्वेमहौजसः ॥ गतेषुतेषुदेवेषुसोमशर्मासुतस्यच
॥ ४६ ॥ जातकर्मादिकंकर्मचकारद्विजसत्तमः ॥ जातेपुत्रेमहाभागेसुव्रतेदेवनिर्मिते ॥ ४७ ॥ तस्यगेहेमहालक्ष्मीर्धनधान्यसमाकुला ॥ गजाश्वम
हिषीगावःकाञ्चनरत्नमेवच ॥ ४८ ॥ यथाकुबेरभवनंशुशुभेधनसञ्चयैः ॥ तत्सोमशर्मणोगेहंतथैवपरिराजते ॥ ४९ ॥ ध्यानपुण्यादिकंकर्मचकारद्वि
जसत्तमः ॥ तीर्थयात्रांगतोविप्रोनानापुण्यसमाकुलः ॥ ५० ॥ अन्यानियानिपुण्यानिदानानिद्विजसत्तमः ॥ चकारतत्रमेधावीज्ञानपुण्यसमन्वितः
॥ ५१ ॥ एवंसाधयतेधर्मपालयेच्चपुनःपुनः ॥ पुत्रस्यजातकर्मादिकर्माणिद्विजसत्तमः ॥ ५२ ॥ विवाहंकारयामासहर्षेणमहताकिल ॥ पुत्रस्यपुत्राः
सजाताःसयुणालक्ष्णान्विताः ॥ ५३ ॥ सत्यधर्मतपोपेतादानधर्मरताःसदा ॥ सतेषांपुण्यकर्माणिसोमशर्माचकारह ॥ ५४ ॥ पौत्राणांतुमहा

भू.ख.दि.
अ० २०

॥ २१ ॥

भागस्तेषां सुखेन मोदते ॥ सर्वसौख्यं स बुभुजे ते जसाराजराजवत् ॥ ५५ ॥ पञ्चविंशब्दिको यद्वत्तद्वत्कायस्तु तस्य हि ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशः सोमश-
 र्मा महामतिः ॥ ५६ ॥ साचापिशुशुभे देवी सुमना पुण्यमङ्गलैः ॥ पुत्रपोत्रैर्महाभागादानव्रतैश्च संयमैः ॥ ५७ ॥ अतिभाति विशालाक्षी पुण्यैः पतिव्रता-
 दिभिः ॥ तारुण्येन समायुक्ता यथा षोडशवार्षिकी ॥ ५८ ॥ मोदमानौ महात्मानौ दम्पती चारुमङ्गलौ ॥ हर्षेण च समायुक्तौ पुण्यात्मानौ मोदयौ ॥ ५९ ॥
 एवं तयोस्तु वृत्तान्तं पुण्याचारसमन्वितम् ॥ सुव्रतस्य प्रवक्ष्यामि व्रतचर्याद्विजोत्तमाः ॥ ६० ॥ यथा तेन समाराध्य नारायणमनामयम् ॥ ६१ ॥
 इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे ऐन्द्रे सुमनोपाख्याने सुव्रतोत्पत्तिर्नाम विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूत उवाच ॥ एकदा व्यासदेवो
 ऽसौ ब्रह्माणं जगतः पतिम् ॥ सुव्रताख्यानकं सर्वपप्रच्छातीव विस्मितः ॥ १ ॥ व्यास उवाच ॥ लोकात्मल्लोकविन्यासदेवदेव महाप्रभो ॥ सुव्रतस्या-
 थ चरितं श्रोतुमिच्छामि साम्प्रतम् ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पाराशर्यमहाभाग श्रूयतां पुण्यमुत्तमम् ॥ सुव्रतस्य सुविप्रस्य तपश्चर्या समन्वितम् ॥ ३ ॥
 सुव्रतो नाम मेधावी बाल्यादपि स चिन्तयन् ॥ गर्भे नारायणं देवं दृष्ट्वा न पुरुषोत्तमम् ॥ ४ ॥ स पूर्वकर्माभ्यासेन हरेर्ध्यानं गतस्तदा ॥ शङ्खचक्रधरं दे-
 वं पद्मनाभं सुपुण्यदम् ॥ ५ ॥ ध्यायते चिन्तयेत्सो हि गीते ज्ञाने प्रपाठने ॥ एवं देवं हरिं ध्यायन्सदैव द्विजसत्तमः ॥ ६ ॥ क्रीडत्येवं सदा डिम्भैः
 सार्द्धं च बालकोत्तमः ॥ बालकानां स्वकं नाम हरेश्चैव महात्मनः ॥ ७ ॥ चकार सहि मेधावी पुण्यात्मा पुण्यवत्सलः ॥ संमाह्वयति वै मित्रं हरेर्नाम्ना महामतिः
 ॥ ८ ॥ भो भोः केशव एह हि एहि माधव चक्रधृक् ॥ क्रीडस्व च मया सार्द्धं त्वमेव पुरुषोत्तम ॥ ९ ॥ सममेवं प्रगन्तव्यमावाभ्यां मधुसूदन ॥ एव-
 मेव समाह्वानं नाम भिश्च हरेर्द्विजः ॥ १० ॥ क्रीडने पठने हास्ये शयने गीतप्रेक्षणे ॥ याने च ह्यासने ध्याने मन्त्रे ज्ञाने सुकर्मसु ॥ ११ ॥ पश्यत्येवं
 वदत्येवं जगन्नाथं जनार्दनम् ॥ स ध्यायते तमेकं हि विश्वनाथं महेश्वरम् ॥ १२ ॥ तृणकाष्ठे च पाषाणे शुष्के सार्द्धे हि केशवम् ॥ पश्यत्येवं स धर्मात्मा
 गोविन्दं कमलेक्षणम् ॥ १३ ॥ आकाशे भूमि मध्ये तु पर्वतेषु वनेषु च ॥ जले स्थले च पाषाणे जीवेष्वेव महामतिः ॥ १४ ॥ नृसिंहं पश्यते विप्रः सुव्रतः
 सुमना सुतः ॥ बालक्रीडां समासाद्य रमत्येवं दिने दिने ॥ १५ ॥ गीतैश्च गायते कृष्णं सुरागैर्मधुराक्षरैः ॥ तालैर्लयसमायुक्तैः सुस्वरैर्मूर्च्छनान्वि-
 तैः ॥ १६ ॥ सुव्रत उवाच ॥ ध्यायन्ति वेदविदुषः सततं मुरारिं यस्याङ्गमध्ये सकलं हि विश्वम् ॥ योगेश्वरं सकलपापविनाशनं च पादं ब्रजामिशरणं मधुसूदन-
 स्य ॥ १७ ॥ लोकेषु यो हि सकलेष्वनुवर्तते थो लोकाश्च यत्र सततं निवसन्ति सर्वे ॥ दोषैर्विहीनमखिलैः परमेश्वरं ततस्यैव पादयुगलं सततं नमामि ॥ १८ ॥
 नारायणं गुणनिधानमनन्तवीर्यवेदान्तशुद्धमतयः प्रपठन्ति नित्यम् ॥ संसारसागरमनन्तमगाधदुर्गमुत्तारणार्थमखिलं शरणं प्रपद्ये ॥ १९ ॥ यो

५ पु०
॥ २२ ॥

गीन्द्रमानससरोवरराजहंसंशुद्धं प्रभावमखिलं सततं हियस्य ॥ तस्यैव पादयुगलं विमलं विशालं दीनस्य मेऽसुररिपो कुरुतस्य रक्षाम् ॥ २० ॥ ध्याये
ऽखिलस्य भुवनं स्वपतिं च देवेदुःखान्धकारदलनार्थमिहैव चन्द्रम् ॥ लोकस्य पालनकृते परिणीतधर्मसत्यान्वितं सकललोकमुत्सुरेशम् ॥ २१ ॥ गायाम्यहं सुरसगीतकतालमानैः श्रीरङ्गमेकमनिशं भुवनस्य देवम् ॥ अज्ञाननाशकमलं च दिनेशतुल्यमानन्दकन्दमखिलं महिमा समेतम् ॥ २२ ॥ सम्पूर्णमेवममृतस्य कलानिधानं तं गीतकौशलमनन्यरसैः प्रगाये ॥ युक्तं स्वयोगकरणैः परमार्थदृष्टिं विश्वं सपश्यति चराचरमेव नित्यम् ॥ २३ ॥ पश्यन्ति नैव यमिहाथ सुपापलोकास्तं केशवं शरणमेव मुपैति नित्यम् ॥ २४ ॥ कराभ्यां वाद्यमानस्तुतालं तालसमन्वितम् ॥ गीतेन गायते कृष्णं बालकैः सह मोदते ॥ २५ ॥ एवं क्रीडारतो नित्यं बालभावेन वै तदा ॥ सुव्रतः सुमना पुत्रो विष्णुध्यानपरायणः ॥ २६ ॥ क्रीडमानं प्राह माता सुव्रतं चारुलक्षणम् ॥ भोजनं कुरु मे वत्स क्षुधात्वां परिपीडयेत् ॥ २७ ॥ तामुवाच पुनः प्राज्ञः सुमनां मातरं पुनः ॥ महामृतेन तृप्तोऽस्मि हरिध्यानरसेन वै ॥ २८ ॥ भोजनासनमारूढो मिष्टमन्नं प्रपश्यति ॥ इदमन्नं स्वयं विष्णुरात्मा ह्यन्नं समाश्रितः ॥ २९ ॥ आत्मरूपेण यो विष्णुरनेनान्नं न तृप्यतु ॥ क्षीरसागरसंवासो यस्यैव परिसंस्थितः ॥ ३० ॥ जलेनानेन पुण्येन तृप्तिमाया तु केशवः ॥ ताम्बूलचन्दनैर्गन्धैरभिः पुष्पैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ आत्मस्वरूपेण तृप्तस्तृप्तिमाया तु केशवः ॥ शयने याति धर्मात्मा तदा कृष्णं प्रचिन्तयेत् ॥ ३२ ॥ योगनिद्रान्वितं कृष्णं तमहं शरणं गतः ॥ भोजनाच्छादनेष्वेव मासने शयने द्विजः ॥ ३३ ॥ चिन्तयेद्वासुदेवं तं तस्मै सर्वं प्रकल्पयेत् ॥ तारुण्यं प्राप्य धर्मात्मा कामभोगान्विहाय वै ॥ ३४ ॥ संयुक्तः केशवध्याने वै दूर्यपर्वतोत्तमे ॥ यत्र सिद्धेश्वरं लिङ्गं वैष्णवं पापनाशनम् ॥ ३५ ॥ रुद्रमोहकारसंज्ञं च ध्यात्वा चैव महेश्वरम् ॥ ब्रह्मणा वर्द्धितं देवं नर्मदादक्षिणे तटे ॥ ३६ ॥ सिद्धेश्वरं समाश्रित्य तपोभावं व्यचिन्तयत् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे ऐन्द्रे सुमनोपाख्याने एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ व्यास उवाच ॥ प्रश्नमेकं महाभाग करिष्ये सां प्रतंवद ॥ त्वयैव पूर्वमुक्तं हि सुव्रतं च प्रतीश्वरम् ॥ १ ॥ पूर्वाभ्यासेन सन्ध्यायन्नारायणमनामयम् ॥ कस्यां ज्ञात्यां स मुत्पन्नः सुव्रतः पूर्वजन्मनि ॥ २ ॥ तन्मे त्वं साम्प्रतं ब्रूहि कथमाराधितो हरिः ॥ अनेनापि स देवेश कोऽयं पुण्यसमाविलः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वैदिशेनगरे पुण्ये सर्वऋद्धिः समाकुले ॥ तत्र राजा महातेजाऋतध्वजसुतो बली ॥ ४ ॥ तस्यात्मजो महाप्राज्ञो रुक्मभूषणविश्रुतः ॥ सन्ध्यावलीतस्य भार्या धर्मपत्नी यशस्विनी ॥ ५ ॥ तस्यां पुत्रं समुत्पाद्य स आत्मसदृशं ततः ॥ तस्य धर्माद्भद्रं नाम चकार नृपनन्दनः ॥ ६ ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नः पितृभक्तिपरायणः ॥ रुक्माद्भद्रस्य तनयो योऽयं भगवतां वरः ॥ ७ ॥ पितुः सौख्याय येनापि मोहिन्यै तु शिरोददे ॥ वैष्णवेन च धर्मेण पितृभक्त्या तु तस्य हि ॥ ८ ॥ सुप्रसन्नो दृष्टीकेशः सका यो वैष्णवं पदम् ॥

भू.खं.दि.
अ० २२

॥ २२ ॥

नीतस्तुसर्वधर्मज्ञोवैष्णवःसात्वतावरः ॥ १ ॥ धर्माङ्गदोमहाप्राज्ञःप्रज्ञाज्ञानविशारदः ॥ तत्रस्थोवैमहाप्राज्ञोधर्मोऽसौधर्मभूषणः ॥ १० ॥ दिव्यान्म
 नोऽनुगान्भोगान्मोदमानःप्रभुञ्जति ॥ पूर्णयुगसहस्रान्तोधर्मोवैधर्मभूषणः ॥ ११ ॥ तस्मात्पदात्परिभ्रष्टोविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ सुव्रतोनाममेधावीसुम
 नानन्दवर्द्धनः ॥ १२ ॥ सोमशर्माख्यतनयःश्रेष्ठोभगवतावरः॥तपश्चचारमेधावीविष्णुध्यानपरोऽभवत् ॥ १३ ॥ कामक्रोधादिकान्दोषान्परित्यज्य
 द्विजोत्तमः ॥ संयम्यचैन्द्रियवर्गतपस्तोपेनिरन्तरम् ॥ १४ ॥ वैदूर्यपर्वतश्रेष्ठेसिद्धेश्वरस्यसन्निधौ ॥ एकीकृत्यमनश्चायंसंयोज्यविष्णुनासह ॥ १५ ॥
 एवंवर्षशतंस्थित्वाध्यानेनास्यमहात्मनः॥सुप्रसन्नोजगन्नाथःशङ्खचक्रगदाधरः॥ १६ ॥ तस्मैवरन्ददौचाथसलक्ष्म्यासहकेशवः॥भोभोःसुव्रतधर्मात्मन्बु
 ध्यस्वविबुधावर ॥ १७ ॥ वरंवरयभद्रंतेकृष्णोऽहंतेसमागतः ॥ एवमाकर्ण्यमेधावीविष्णोर्वाक्यमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ हर्षेणमहताविष्टोदृष्ट्वादेवंजनार्दनम् ॥
 बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा॥ १९ ॥ सुव्रतउवाच ॥ संसारसागरमतीवमहासुदुःखजालोर्मिभिर्विविधमोहचयैस्तरङ्गैः ॥ सम्पूर्णमस्तिनिजदो
 षयुगेस्तुप्राप्तं तस्मात्समुद्धरजनार्दनमाऽऽशुदीनम् ॥ २० ॥ कर्मांशुदेमहतिगर्जतिवर्षतीवविद्युल्लतोल्लसतिपातकसञ्चयैर्मे॥मोहान्धकारपटलैर्ममनास्ति
 दृष्टिर्दीनस्यतस्यमधुसूदनदेहिहस्तम् ॥ २१ ॥ संसारकाननघनंबहुदुःखवृक्षैःसंसेव्यमानमपिमोहमयैश्चसिंहैः ॥ सन्दीप्तमस्तिकरुणाबहुवह्निजः
 सन्तप्यमानमनिशंपरिपाहिकृष्ण ॥ २२ ॥ संसारवृक्षमतिजीर्णमपीहउच्चमायासुकन्दंकरुणाबहुदुःखशाखम् ॥ जायादिसङ्गच्छदंफलितंमुरारेत
 त्राधिरूढपतितंगभगवन्निहक्ष ॥ २३ ॥ दुःखानलैर्विविधमोहमयैःसुधूमैःशोकैर्वियोगमरणान्तिकसन्निभैश्च ॥ दग्धोऽस्मि कृष्णसततंममदेहिमोक्षज्ञा
 नाम्बुदैःसमभिषिञ्चसदैवमांत्वम् ॥ २४ ॥ घोरान्धकारपटलेमहतीवगतेसंसारनाम्निपतितंसततंहिकृष्ण ॥ त्वंसत्कृपोममहिदीनभयातुरस्यतस्मा
 द्विरज्यशरणंतवआगतोऽस्मि ॥ २५ ॥ त्वामेवयेनियतमानसभावयुक्ताध्यायन्तिज्ञानमनसापदवींलभन्ते ॥ नत्वेवपादयुगलंचमहासुपुण्यंयद्देवकिन्न
 रगणाःपरिचिन्तयन्ति ॥ २६ ॥ नान्यंवदामिनभजामिनचिन्तयामित्वत्पादपद्मयुगलंसततंनमामि ॥ कामंत्वमेवममपूरयमेऽद्यकृष्णदूरेणयातुमम
 पातकसञ्चयस्ते ॥ २७ ॥ दासोऽस्मिदेवतवकिङ्करजन्मजन्मत्वत्पादपद्मयुगलंसततंस्मरामि ॥ २८ ॥ यदिकृष्णप्रसन्नोऽसिदेहिमेसुवरंप्रभो ॥
 मन्मातापितरौकृष्णसकायोमन्दिरेनय ॥ आत्मनश्चमहादेवमयासहनसंशयः ॥ २९ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ एवंतेपरमंकार्यमविष्यतिनसंशयः
 ॥ ३० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ तस्यतुष्टोहृषीकेशोभक्त्यातस्यप्रत्नेषितः ॥ प्रयातौवैष्णवलोकंदाहप्रलयवर्जितौ ॥ ३१ ॥ सुव्रतेनसमतौद्वौसुमनासोमश

प० पु०
॥ २३ ॥

मिकौ ॥ यावत्कल्पद्रयंप्राप्तं तावत्समुद्रतो द्विजः ॥ ३२ ॥ बुभुजे बुभुजे दिव्यां लोकांश्चैव महामते ॥ देवकायार्थमत्रैव काश्यपस्य गृहं पुनः ॥ ३३ ॥
अवतीर्णो महाप्राज्ञो वचनात्तस्य चक्रिणः ॥ ऐन्द्रं पदं हियो भुङ्क्ते विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ ३४ ॥ वसुदेवो विख्यातः सर्वदेवैर्नमस्कृतः ॥ ऐन्द्रं पदं हियो
भुङ्क्ते साम्प्रतं वासवो दिवि ॥ ३५ ॥ एतत्तत्सर्वमाख्यातं सृष्टिः सन्धकारणम् ॥ अन्यदवंप्रवक्ष्यामि देवपरिपृच्छसि ॥ ३६ ॥ व्यास उवाच ॥ धर्मा
द्भदो महाप्राज्ञो रुक्माङ्गदसुतो वली ॥ आद्ये कृतयुगे जातः सृष्टिकाले स वासवः ॥ ३७ ॥ तत्कथं देवदेवेश अन्यो धर्माद्भदो भुवि ॥ अन्यो रुक्माङ्गदो
राजा किंचायं त्रिदशाधिपः ॥ ३८ ॥ एतन्मे संशयं जातं तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हन्त ते कथयिष्यामि सर्वसन्देहनाशनम् ॥ ३९ ॥ देवस्य लीला
सृष्टयर्थे वर्तते द्विजसत्तम ॥ यथा वाराश्च पक्षाश्च मासाश्च ऋतवो यथा ॥ ४० ॥ संवत्सरा इमनवस्तथा यान्ति युगाः पुनः ॥ पश्चात्कल्पः समायाति ब्रजाम्य
वं जनार्दनम् ॥ ४१ ॥ अहमेव महाप्राज्ञमयि यान्ति चराचराः ॥ पुनः सृजनियोगात्मा पूर्ववद्विधमेव हि ॥ ४२ ॥ पुनरहं पुनर्वेदाः पुनस्ते देवता द्विजाः ॥
तथा भूपाश्च ते सर्वे स्वचरित्रसमाविलाः ॥ ४३ ॥ प्रभवन्ति महाभाग विद्वांस्तत्र न मुह्यति ॥ पूर्वकल्पे महाभागो यथा रुक्माङ्गदो नृपः ॥ ४४ ॥ तथा धर्माङ्ग
दश्चायं संजातः ख्यातिमान् द्विजः ॥ रामादयो महाप्राज्ञा यान्ति न ह्युपस्तथा ॥ ४५ ॥ मन्वादयो महात्मानः प्रभवन्ति लयन्ति च ॥ ऐन्द्रं पदं प्रभुञ्जन्ति राजा
नो धर्मतत्पराः ॥ ४६ ॥ यथा धर्माङ्गदो वीरः प्रभुञ्जति महत्पदम् ॥ एवं वेदाश्च देवाश्च पुराणाः स्मृतिपूर्वकाः ॥ ४७ ॥ एतत्सर्वमाख्यातं तवाग्रे द्विजसत्तम ॥ चरितं
सुव्रतस्याथ पुण्यं सुगतिदायकम् ॥ ४८ ॥ अव्यक्तं तु महाभाग प्रवर्त्तमानं तवाग्रतः ॥ ४९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे ऐन्द्रे सु
व्रतोपाख्यानं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ विचित्रेयं कथापुण्या धन्या यशोविधायिनी ॥ सर्वपापहरा प्रोक्ता भवता वदतां वर ॥ १ ॥
सृष्टिः सन्धमेतन्नस्तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ पूर्वमेव यथा सृष्टिर्विस्तरात्सूतनन्दन ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ विस्तरेण प्रवक्ष्यामि सृष्टिसंहाकारणम् ॥ श्रुत
मात्रेण यस्यापि नरः सर्वज्ञतां व्रजेत् ॥ ३ ॥ हिरण्यकशिपुर्योहितेन व्याप्तं जगत्त्रयम् ॥ तपसाराध्य ब्रह्माणं वरं प्राप्तं सुदुर्लभम् ॥ ४ ॥ तस्माद्देवान् महाभा
गादमरत्वं तथैव च ॥ देवां लोकां न संव्याप्य प्रभुत्वं स्वयमर्जितम् ॥ ५ ॥ ततो देवाः सगन्धर्वा मुनयो वेदपारगाः ॥ नागाश्च किन्नराः सिद्धा यक्षाश्चैव तथा परे
॥ ६ ॥ ब्रह्माणं तु पुरस्कृत्य जग्मुर्नारायणं प्रभुम् ॥ क्षीरसागरं संसृतं योगनिद्रां गतं प्रभुम् ॥ ७ ॥ तं सम्बोध्य महास्तोत्रैर्देवाः प्राञ्जलयस्तथा ॥ सम्बुद्धे स
ति देवेशे वृत्तं तस्य दुरात्मनः ॥ ८ ॥ आचक्षुर्महाप्राज्ञसमाकर्ण्य जगत्पतिः ॥ नृसिंहरूपमास्थाय हिरण्यकशिपुं व्यहन ॥ ९ ॥ पुनर्वारा हरूपेण हि

१ 'धर्माङ्गदः' इ० पा० ।

बृ.सं.दि.
अ० २३

॥ २३ ॥

रण्याः शोमहावलः ॥ उद्धृतावसुधापुण्या असुरोघातितस्तदा ॥ १० ॥ अन्यांश्चघातयामासदानवान्धोरदर्शनान् ॥ एवंचैतेपुनष्टेषुदानवेषुमहत्सुच
 ॥ ११ ॥ अन्येषुतेषुनष्टेषुदितिपुत्रेषुवैतदा ॥ पुनःस्थानेषुप्राप्तेपुदेवेषुचमहत्सुच ॥ १२ ॥ यज्ञेष्वेवप्रवृत्तेषुसर्वेषुधर्मकर्मसु ॥ सुस्थेषुसर्वलोकेषुसा
 दितिर्दुःखपीडिता ॥ १३ ॥ पुत्रशोकेनसन्तप्ताहाहाभृताविचेतना ॥ भर्तारंसूर्यसङ्काशंतपस्तेजःसमन्वितम् ॥ १४ ॥ दातारंचमहात्मानंभर्तारंक
 श्यपंतदा ॥ भक्त्याप्रणम्यविप्रंन्द्रतमुवाचमहामतिम् ॥ १५ ॥ भगवन्नष्टपुत्राहंकृतादेवेनचक्रिणा ॥ दैतेयादानवाःसर्वेदेवैश्वेवनिपातिताः॥१६॥पुत्र
 शोकानलेनाहंसन्तप्तामुनिसत्तम ॥ ममानन्दकरंपुत्रंसर्वतेजोहरंविभो॥१७॥सुवलंचारुसर्वाङ्गदेवराजसमप्रभम्॥ बुद्धिमन्तंसुसर्वज्ञंज्ञातारंसर्वपण्डितम्
 ॥ १८॥ तपस्तेजःसमायुक्तंसवलंचारुलक्षणम् ॥ ब्रह्मण्यंज्ञानवेत्तारंदेवब्राह्मणपूजकम्॥१९ ॥ जेतारंसर्वलोकानांममानन्दकरंद्विज॥सर्वलक्षणसम्पन्नं
 पुत्रमेदेहित्वंविभो ॥ २०॥ एवमाकर्ण्यवैतस्याःकश्यपोवाक्यमुत्तमम्॥ कृपाविष्टमनास्तुष्टोदुःखितायाद्विजोत्तम ॥२१॥ तामुवाचमहाभागःकृपणां
 दीनमानसाम् ॥तस्याःशिरसिसंन्यस्यस्वहस्तंभावतत्परः॥२२॥भविष्यतिमहाभागेयादृशोवाञ्छितःसुतः॥ एवमुक्त्वाजगामासौमेरुगिरिवरोत्तमम्
 ॥२३॥ तपस्तेपेनिगलन्वःसाधयन्परमव्रतः॥एतस्मिन्नन्तरंसातुदधारगर्भमुत्तमम् ॥२४॥ सादितिःसर्वधर्मज्ञाचारुकर्मात्मनस्विनी॥शतवर्षप्रमाणंसा
 शुचिस्वान्तावभूवह॥२५॥तयावैजनितःपुत्रोब्रह्मतेजःसमन्वितः॥अथकश्यपआयातोहर्षेणमहतान्वितः॥२६॥चकारनाममेधावीतस्यपुत्रस्यसत्तमः॥
 वलमित्यब्रवीत्पुत्रंनामतःमहशोप्रहान् ॥२७॥ एवंनामचकाराथव्रतदम्भंचकारसः॥प्राहपुत्रमहाभागब्रह्मचर्यप्रसाधय ॥२८॥ पुत्रउवाच॥ एवमेवंकरि
 ष्यामिनववाक्यंद्विजोत्तम ॥ वेदस्याध्ययनंकुर्यान्नृपचर्येणसत्तम ॥२९॥ सूतउवाच ॥ एवंवर्षशतंसाग्रंततस्यतपस्यतः ॥ मातुःसमक्षमायातस्तप
 स्तेजःसमन्वितः॥३०॥ तपोवीर्यमयंदिव्यंब्रह्मचर्यमहात्मनः॥ दितिःपश्यतिपुत्रस्यहर्षेणमहतान्विता ॥३१॥ तमुवाचमहत्मानंवलंपुत्रंतपस्विनम् ॥
 मेधाविनंमहात्मानंप्रज्ञाज्ञानविशारदम् ॥३२॥ त्वयिजीवतिमेधाविन्प्रजीवन्तिसुतामम्॥ हिरण्यकशिप्वाद्यास्तयेहताश्चक्रपाणिना ॥३३॥ वैरंसाध
 यमेवत्सजहिदेवात्रिपृक्त्रणे ॥ सादनुस्तमुवाचेदंदलंपुत्रंमहावलम् ॥ ३४ ॥ आदाविन्द्रंहिदेवेन्द्रंद्रुतंसूदयपुत्रक ॥ पश्चाद्देवानिपात्यन्तांतोगरुड
 वाहनः ॥ ३५ ॥ तयोगकर्ण्यसादेवीअदितिःपतिदेवता ॥ दुःखेनमहताविष्टापुत्रमिन्द्रमभापत ॥ ३६ ॥ दितिपुत्रोमहाकायोवर्द्धतेब्रह्मतेजसा ॥
 देवानांहिवधार्थायतपस्तेपेनिग्नने ॥ ३७ ॥ एवंजानीहिदेवेशयदिक्षेममिहेच्छसि ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंसमातुःपाकशासनः ॥ ३८ ॥ चिन्ताम
 वापदुःखेनमहतीदेवराट्तदा ॥ महाभयेनसन्नस्तश्चिन्तयामासवैततः ॥ ३९ ॥ कथमेनंहनिष्यामिदेवधर्मविदूषकम् ॥ इतिनिश्चित्यदेवेशोबलस्य

प० पु०
॥ २४ ॥

निधनं प्रति ॥ ४० ॥ एकदा हिवलः सोऽपि सन्ध्या र्थं सिन्धुमाश्रितः ॥ कृष्णाजिनेन दिव्येन दण्डकाष्ठेन राजितः ॥ ४१ ॥ अमलेनापि पुण्येन ब्रह्मचर्ये
ण तेन सः ॥ सागरस्योपकण्ठे तं सन्ध्यासनमुपागतम् ॥ ४२ ॥ जपमानं सुशान्तं तं दृष्ट्वा कशासनः ॥ वज्रेण तेन दिव्येन ताडितो दितिनन्दनः ॥ ४३ ॥ बलं
निपतितं दृष्ट्वा गतसत्त्वं गतं भुवि ॥ हर्षेण महता विष्टो देवराणमुमुदेत दा ॥ ४४ ॥ एवं निपात्य तं दैत्यं दितिनन्दनमेव च ॥ राज्यं चकार धर्मात्मा सुखेन पाक
शासनः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे बलदैत्यवधो नाम त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ सूत उवाच ॥ हतं श्रुत्वा दितिः
पुत्रं सुवलं बलमेव च ॥ रुदितं करुणं कृत्वा हाहा कष्टं भृशं मम ॥ १ ॥ एवं सुकरुणं कृत्वा बहुकालं तपस्विनी ॥ सागता कश्यपं कान्तं तमुवाच यशस्विनी ॥ २ ॥
तव पुत्रो महापाप इन्द्रः सुरगणेश्वरः ॥ सागरोपागतं दृष्ट्वा बलं मे ब्रह्मलक्षणम् ॥ ३ ॥ वज्रेण घातयामास सन्ध्यामास्यन्तमेव हि ॥ एवं श्रुत्वा ततः क्रुद्धो मरी
चितनयस्तदा ॥ ४ ॥ क्रोधेन महता विष्टः प्रज्ज्वालेव वह्निना ॥ अवलुच्य जटामेकां शुच्यग्नौ सद्रिजोत्तमः ॥ ५ ॥ इन्द्रस्यैव वधार्थाय पुत्रमुत्पादयाम्य
हम् ॥ तस्मात्कुण्डात्समुत्पन्नो हुताशनमुखादपि ॥ ६ ॥ कृष्णाञ्जनचयोपेतः पिङ्गाक्षो भीषणाकृतिः ॥ दंष्ट्राकरालवक्रान्तो जगतां भयदायकः ॥ ७ ॥ महा
चर्वरिको घोरः खड्गचर्मधरस्तथा ॥ सर्वाङ्गतेजसा दीप्तो महामेघोपमो वली ॥ ८ ॥ उवाच कश्यपं विप्रमादेशो मम दीयताम् ॥ कस्मादुत्पादितो विप्रभवता
कारणं वद ॥ ९ ॥ तमहं साधयिष्यामि प्रसादात्तव सुव्रत ॥ १० ॥ कश्यप उवाच ॥ अस्यामनोरथं पुत्रपूरयस्व ममैव हि ॥ आदित्याख्यं महाप्राज्ञजहि
इन्द्रं दुरात्मकम् ॥ ११ ॥ निहतं देवराजं हि ऐन्द्रं पदं प्रभुङ्क्ष्व च ॥ एव तेन समादिष्टः कश्यपेन महात्मना ॥ १२ ॥ वृत्रस्तु उद्यमं चक्रे तस्येन्द्रस्य वधाय च ॥
धनुर्वेदस्य चाभ्यासं सचक्रे पौरुषान्वितः ॥ १३ ॥ बलं वीर्यं तथा क्षात्रं तेजो धैर्यं समन्वितम् ॥ दृष्ट्वा हितस्य दैत्यस्य सहस्राक्षो भयातुरः ॥ १४ ॥ उपायश्चिन्ति
तस्तस्य वृत्रस्यापि दुरात्मनः ॥ वधार्थं देवदेवेन समाहूय महासुनीम् ॥ १५ ॥ सप्तर्षीन् प्रेषयामास वृत्रदैत्येश्वरं प्रति ॥ भवन्तस्तत्र गच्छन्तु यत्र वृत्रः सतिष्ठति
॥ १६ ॥ सन्धि कुर्वन्तु वै तेन सार्द्धं मम सुनीश्वराः ॥ एव तेन समादिष्टा मुनयः सप्त ते तदा ॥ १७ ॥ वृत्रासुरं ततः प्रोचुः सहस्राक्षप्रचालिताः ॥ सख्यं कर्तुं प्रयच्छे
त्सक्रियतां दैत्यसत्तम ॥ १८ ॥ ऋषयः सप्त तत्त्वज्ञा ऊचुर्वृत्रं महाबलम् ॥ सहस्राक्षो महाप्राज्ञो भवता सहसत्तम ॥ १९ ॥ मैत्रमिच्छति वै कर्तुं तत्कथं न
करोषि किम् ॥ अर्धमैन्द्रं पदं वीरसत्त्वं भुङ्क्ष्व सुखेन वै ॥ २० ॥ वक्तित्वामेव मिन्द्रोऽपि असुरा देवतास्तथा ॥ कुरु मैत्रीन्तु तैस्सर्वैर्वैरं चैव विसृज्य वै ॥ २१ ॥
वृत्र उवाच ॥ यदि सत्येन देवेन्द्रो मैत्रमिच्छति सत्तमः ॥ २२ ॥ सत्यमाश्रित्य चैवाहं करिष्ये नात्र संशयः ॥ छद्मचैवं पुरस्कृत्य इन्द्रो द्रोहं समाचरेत् ॥
तदा किं क्रियते विप्रा इत्यर्थे प्रत्ययं हि किम् ॥ २३ ॥ ऋषयस्त्विन्द्रमाचख्युरित्यर्थे प्रत्ययं वद ॥ तत्र स्त्वं सत्यतां ब्रूहि यदि सख्यमिहेच्छसि ॥ २४ ॥

भू.सं.दि.
अ० २४

॥ २४ ॥

इन्द्रउवाच ॥ यद्यसत्येनवर्तेऽहंभवद्भिःसहछद्मना ॥ ब्रह्महत्यादिकैःपापैर्लिप्येऽहंनावसंशयः ॥ २५ ॥ तेवृत्रंदेत्यनाथतंपुनरुचुर्महोजसः ॥ ब्रह्मह
 त्यादिकैःपापैर्लिप्येऽहंनावसंशयः ॥ २६ ॥ इत्युवाचमहाप्राज्ञत्वामेवंसपुरन्दरः ॥ एतेनप्रत्ययेनापिसख्यंकुरुमहामतं ॥ २७ ॥ वृत्रउवाच ॥ भवतांशि
 ष्टमार्गेणसत्येनानेनतस्यच ॥ मैत्रमेवंकरिष्यामितेनसार्द्धद्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ वृत्रइन्द्रस्यसंस्थानंनीतोब्राह्मणपुङ्गवैः ॥ इन्द्रस्तमागतंदृष्ट्वावृत्रमित्रा
 र्थमुद्यतः ॥ २९ ॥ सिंहासनात्समुत्थायअर्धमादायसत्वरः ॥ ददौतस्मैसधर्मात्मावृत्रायद्विजसत्तमाः ॥ ३० ॥ अर्धमुङ्क्ष्वमहाप्राज्ञेन्द्रमेतन्महत्प
 दम् ॥ वर्तितव्यंसुखेनापिआवाभ्यादैत्यसत्तम ॥ ३१ ॥ सूतउवाच ॥ एवंविश्वासयन्देत्यंवृत्रमैत्रेणवैतदा ॥ गतेषुतेषुविप्रेषुस्वस्थानंद्विजसत्तमाः
 ॥ ३२ ॥ छिद्रंपश्यतिदुष्टात्मावृत्रस्यापिसदैवहि ॥ सावधानत्वमिन्द्रोऽपिदिवारात्रौप्रचिन्तयेत् ॥ ३३ ॥ तस्यच्छिद्रंनपश्येतवृत्रस्यापिमहात्मनः ॥
 उपायंचिन्तयामासतस्यैववधहेतवे ॥ ३४ ॥ रम्भासम्प्रेपितातेनमोहयस्वमहासुरम् ॥ येनकेनाप्युपायेनयथाहत्वालभेसुखम् ॥ ३५ ॥ तथाकुरु
 ष्वकल्याणिसंमोहायसुरद्विपः ॥ वनंपुण्यंमहादिव्यंपुण्यपादपसेवितम् ॥ ३६ ॥ बहुवृक्षफलोपेतंनृगपक्षिसमाकुलम् ॥ विमानमन्दिरोर्दिव्यैःसर्व
 त्रपरिशोभितम् ॥ ३७ ॥ दिव्यगन्धर्वसङ्गीतंभ्रमराकुलितंसदा ॥ कोकिलानारुतैःपुण्यैःसर्वत्रमधुरायतैः ॥ ३८ ॥ शिखिसारङ्गनादैश्चस
 र्वत्रसुसमाकुलम् ॥ दिव्यैस्तुचन्दनैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलङ्कृतम् ॥ ३९ ॥ वापीकुण्डतडागैश्चजलपूर्णैर्मनोहरैः ॥ कमलैःशतपत्रैश्चपुष्पितैःसमलङ्कृतम् ॥ ४० ॥
 देवगन्धर्वसंसिद्धैश्चाणैश्चैवकिन्नरैः ॥ मुनिभिःशुशुभेदिव्योर्दिव्योद्यानवरेणच ॥ ४१ ॥ अप्सरोगणसङ्कीर्णानानाकौतुकमङ्गलैः ॥ हेमप्रासादस
 म्बाधंदण्डच्छत्रैश्चामरैः ॥ ४२ ॥ कलशैश्चपताकाभिःसर्वत्रसमलङ्कृतम् ॥ वेदध्वनिसमाकीर्णगीतध्वनिसमाकुलम् ॥ ४३ ॥ एवंनन्दनमासाद्यसार
 म्भाचारुहासिनी ॥ अप्सरोभिःसमंतत्रक्रीडत्येवंविलासिनी ॥ ४४ ॥ एकदातुसवृत्रोवैकालाकृष्टोगतोवनम् ॥ कतिभिर्दानवैःसार्द्धमुदयापरया
 युतः ॥ ४५ ॥ अलक्ष्येभ्रमतेपार्श्वतस्यैवचमहात्मनः ॥ देवराजोऽपिविप्रेन्द्रश्छिद्रान्वेषीद्विषांकिल ॥ ४६ ॥ सहिवृत्रोमहाप्राज्ञोविश्वस्तःसर्व
 कर्मसु ॥ इन्द्रमित्रंपरंजानन्भयंचक्रेनतस्यसः ॥ ४७ ॥ भ्रममाणोवनंपश्येत्सर्वत्रपरमंशुभम् ॥ सुगम्यंकौतुकवनंनित्यागणसङ्कुलम् ॥ ४८ ॥
 चन्दनस्यापिवृक्षस्यछायांशीतांसुपुण्यदाम् ॥ समाश्रित्यविशालाक्षीरम्भातत्रप्रदीव्यति ॥ ४९ ॥ सखीभिस्तुमहाभागादोलारूढायशस्विनी ॥
 गायतेसुस्वरंगीतंसर्वविश्वप्रमोहनम् ॥ ५० ॥ तत्रवृत्रःसमायातःकामाकुलितमानसः ॥ दोलारूढांसमालोकयन्मन्त्राचारुसुलोचनाम् ॥ ५१ ॥
 इतिश्रीपाद्मपुराणेपञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेवृत्रवधश्चनंनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ सूतउवाच ॥ इयंहिकागायतिचारुलोचनावि

लासभावैःपरिविश्वमेव ॥ अतीवबालाशुशुभेमनोहरासम्पूर्णभावैःपरिमोहयेजनम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वासम्भ्रांकमलायताक्षीपीनस्तनींचर्चितकुङ्कुमा
 ज्जीम ॥ पद्माननांकामगृहंममैषानोत्तारतिश्चारुमनोहरेयम् ॥ २ ॥ सम्पूर्णभावांपरिरूपयुक्तांकामाङ्गशीलामतिलीलंभावाम् ॥ पश्यामिचैनांचसु
 काममोहितांयास्यामिपृच्छामिचकाभवेत्सा ॥ ३ ॥ इतीवदैत्यःसुविचिन्तयान्वितःकामेनमुग्धोबहुकालनोदितः ॥ समातुरस्तत्रजगामसत्त्व
 रमुवाचतांदीनमनाःसुलोचनाम् ॥ ४ ॥ कस्यासिवासुन्दरिकेनप्रेषिताकिंनामतेपुण्यतमंवदस्वमे ॥ तवैवरूपेणमहातितेजसामुग्धोऽस्मिवालेममव
 श्यतां व्रज ॥ ५ ॥ एवमुक्ताविशालाक्षीप्राहकामाकुलंप्रति ॥ अहंरम्भामहाभागक्रीडार्थंवनमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सखीभिस्सहितायातानन्दनंवनमुत्तमम् ॥
 त्वंतुकोवाकिमर्थंहिममपार्श्वसमागतः ॥ ७ ॥ वृत्रउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामियोऽहंवालेसमागतः ॥ हुताशनात्समुत्पन्नःकश्यपस्यसुतःशुभे
 ॥ ८ ॥ सखाहंदेवदेवस्यइन्द्रस्यापिवरानने ॥ ऐन्द्रंपदंवरारोहेअर्धमेभुक्तिमागतम् ॥ ९ ॥ अहंवृत्रःकथंदेविमामेवंनतुविन्दसि ॥ त्रैलोक्यंवश
 मायातंयस्यैववरवर्णिनि ॥ १० ॥ अहंशरणमायातःक्यमाद्रक्षवरानने ॥ भजस्वमांविशालाक्षिकामेनाकुलितंप्रिये ॥ ११ ॥ रम्भोवाच ॥ वृश
 गाहंतवैवाद्यभविष्यामिनसंशयः ॥ यद्यद्रदाम्यहंवीरतत्तत्कार्यंत्वयैवहि ॥ १२ ॥ एवमस्तुमहाभागेतत्तत्सर्वकरोम्यहम् ॥ एवंसम्भाषणंकृत्वा
 तयासहमहाबलः ॥ १३ ॥ तस्मिन्वनेमहापुण्येरेमेदानवसत्तमः ॥ तस्यागीतेननृत्येनहास्येनललितेनच ॥ १४ ॥ अतिमुग्धोमहादैत्यः
 सतस्याःसुरतेनच ॥ तमुवाचमहाभागेदानवंसावरानना ॥ १५ ॥ सुरापानंकुरुष्वेहपित्रस्वमधुमाधवीम् ॥ तामुवाचविशालाक्षीरम्भांशशि
 निभाननाम् ॥ १६ ॥ पुत्रोऽहंब्राह्मणस्यापिवेदेदाङ्गपारगः ॥ सुरापानंकथंभद्रेकरिष्यामिविनिन्दितम् ॥ १७ ॥ तयातुरम्भयादेव्याप्रीत्यादत्तासुरा
 हठात् ॥ तस्यादाक्षिण्यभावेनसुरापानंकृतंतदा ॥ १८ ॥ अतीवमुग्धःसुरयाज्ञानभ्रष्टोयदाऽभवत् ॥ तदन्तरेसुरेन्द्रेणवज्रेणनिहतस्तदा ॥ १९ ॥
 ब्रह्महत्यादिकैःपापैःसलिलोवृत्रहाततः ॥ ब्राह्मणास्तुततःप्रोचुरिन्द्रपापंकृतंत्वया ॥ २० ॥ अस्मद्राक्यात्तुविश्वस्तोवृत्रोनाममहाबलः ॥ इतो
 विश्वासभावेनएवंपापंत्वयाकृतम् ॥ २१ ॥ इन्द्रउवाच ॥ येनकेनाप्युपायेनहन्तव्योऽरिःसदैवहि ॥ देवब्राह्मणहन्ताचयज्ञधर्मस्यकण्टकः ॥ २२ ॥
 निहतोदानवोदुष्टस्त्रैलोक्यस्यापिनाशकः ॥ तदर्थंकुपितायूयमेतन्न्यायस्यलक्षणम् ॥ २३ ॥ विचारश्चापिकर्तव्योभवद्भिर्द्विजसत्तमाः ॥ पश्चा
 त्कोपःप्रकर्तव्योन्याय्यान्याय्यंविचिन्त्यताम् ॥ २४ ॥ एवंसम्बोधिताविप्राइन्द्रेणापिमहात्मना ॥ ब्रह्मादिभिःसुरैःसर्वैर्बोधितास्तेचसत्तमाः
 ॥ २५ ॥ जग्मुःरवस्थानमेवंहिनिहतेधर्मकण्टके ॥ २६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवृत्रासुरवधोनामपञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ सूतउवाच ॥ तंपुत्रं

निहतश्रुत्वासादितिर्दुःखपीडिता ॥ पुत्रशोकेन तेनैव सन्दग्धा द्विजसत्तमाः ॥ १ ॥ पुनरुचेमहात्मानं कश्यपं मुनिपुङ्गवम् ॥ इन्द्रस्यापि सुदुष्टस्य वधार्थं
 द्विजसत्तम ॥ २ ॥ ब्रह्मतेजोमयं तीव्रं दुःसहं सर्वदेवतैः ॥ पुत्रैकं दीयतां कान्तसुप्रिया हं यदा विभो ॥ ३ ॥ कश्यप उवाच ॥ निहतौ बलवृत्रौ च मम पुत्रौ महा-
 वलौ ॥ अघमाश्रित्य देवेन इन्द्रेणापि दुरात्मना ॥ ४ ॥ तस्यैव च वधार्थाय पुत्रमेकं ददाम्यहम् ॥ वर्षाणां तु शतैकं त्वं शुचिर्भवय शस्विनि ॥ ५ ॥
 एवमुक्त्वा स योगीन्द्रो हस्तं शिरसि वैतदा ॥ दत्त्वा दित्यासहैवासौ गतो मेरुं न पोवनम् ॥ ६ ॥ तपस्तपापसा देवी तपोवननिवासिनी ॥ शुचिष्मती सदा
 भूत्वा पुत्रार्था द्विजसत्तम ॥ ७ ॥ ततो देवः सहस्राक्षो ज्ञात्वा उद्यममेव च ॥ दित्याश्चैव महाभाग अन्तरप्रेक्षकोऽभवत् ॥ ८ ॥ पञ्चविंशब्दिको
 भूत्वा देवराट् देवतोपमः ॥ ब्राह्मणस्य च रूपेण तस्याश्चान्तिकमागतः ॥ ९ ॥ सतां प्रणम्य धर्मोत्तमा मातरं तपसान्विताम् ॥ तयोक्तस्तु सहस्राक्षो
 भवान्को द्विजसत्तम ॥ १० ॥ तामुवाच सहस्राक्षः पुत्रोऽहं तव शोभने ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वांश्च धर्मजानामि भामिनि ॥ ११ ॥ तपस्तपस्तपसा हाय प्रकरि-
 ष्ये नात्र संशयः ॥ शुश्रूषतिसतां देवीं मातरं तपसान्विताम् ॥ १२ ॥ तमिन्द्रं सानजानाति आगतं दुष्टकारिणम् ॥ धर्मपुत्रं विजानाति शुश्रूषन्तं दिने
 दिने ॥ १३ ॥ अङ्गं संवाहयेद्व्यापादौ प्रक्षालयेत्ततः ॥ पत्रं मूलं फलं तत्र वल्कलाजिनमेव च ॥ १४ ॥ ददात्येवं स धर्मोत्तमा तस्यै दित्यै सदैव हि ॥
 भक्त्या सन्तोषिता तस्य सन्तुष्टा तमभाषत ॥ १५ ॥ पुत्रे जाते महापुण्ये इन्द्रे च निहते सति ॥ कुरुराज्यं महाभाग पुत्रेण मम देवकम् ॥ १६ ॥ एवमस्तु
 महाभागे ते प्रसादाद्भविष्यति ॥ तस्याश्चैवान्तरप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः ॥ १७ ॥ उने वर्षशते चास्या ददर्शान्तरमच्युतः ॥ अकृत्वा पादयोः शौचं दितिः
 शयनमाविशत् ॥ १८ ॥ शय्यान्ते सा शिरःकृत्वा मुक्तकेशातिविह्वला ॥ निद्रामाहारयामास तस्याः कुक्षिं प्रविश्य ह ॥ १९ ॥ वज्रपाणिस्ततो
 गर्भसप्तधा तं न्यकुन्तत ॥ वज्रेण तीक्ष्णधारेण रुरोद उदरे स्थितः ॥ २० ॥ स गर्भस्तत्र विप्रेन्द्रा इन्द्रहस्तगतेन वै ॥ रोदमानं महागर्भं तमुवाच पुनः पुनः
 ॥ २१ ॥ शतक्रतुर्महातेजामारोदीरित्यभाषत ॥ सप्तधा कृतवाञ्छक्रस्तं गर्भं दितिजं पुनः ॥ २२ ॥ एकैकं सप्तधा च्छित्त्वारुदमानं स देवराट् ॥ एवं
 वै मरुतो जातास्ते तु देवामहौजसः ॥ २३ ॥ यथा इन्द्रेण ते प्रोक्ता वभूवुर्नामभिस्ततः ॥ अतिवीर्यमहाकायास्तीव्रतेजः पराक्रमाः ॥ २४ ॥ एको नावैव
 भूवुस्ते पञ्चाशन्मरुतस्ततः ॥ मरुतो नाम ते ख्याता इन्द्रमेव समाश्रिताः ॥ २५ ॥ भूतानामेव सर्वे पारोचयन्ति गणं महत् ॥ निकयेषु निकयेषु हरिः
 प्रादात्प्रजापतिः ॥ २६ ॥ क्रमशस्तानिराज्यानि पृथुपूर्वाणि तानिवै ॥ स देवः पुरुषः कृष्णः सर्वव्यापी जगद्गुरुः ॥ २७ ॥ तपो जिष्णुर्महातेजाः

प० पु०
॥ २६ ॥

सर्वे एकः प्रजापतिः ॥ पर्जन्यः पावकः पुण्यः सर्वात्मा सर्व एव हि ॥ २८ ॥ तस्य सर्वमिदं पुण्यं जगत्स्थावरजङ्गमम् ॥ भूतसर्गमिमं सम्यग्जानतो द्वि-
जसत्तम ॥ २९ ॥ नावृत्तिभयमस्तीह परलोकभयंकुतः ॥ इमां सृष्टिं महापुण्यां सर्वपापहरां शुभाम् ॥ ३० ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या सर्वपापैः प्रमुच्य-
ते ॥ सहिधन्यश्च पुण्यश्च सहित्य समन्वितः ॥ ३१ ॥ यः शृणोति इमां सृष्टिं स याति परमां गतिम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकं स गच्छति
॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे मरुदुत्पत्तिर्नाम प्रह्वविंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सूत उवाच ॥ स प्रभुः सर्वलोकेशो ह्यभिषिच्य ततो वृषम् ॥ पृथुवेनस्य
तनयं सर्वराज्ये महाप्रभुम् ॥ १ ॥ महाबाहुं महाकायं यथेन्द्रं च सुरेश्वरम् ॥ क्रमेणापिततो ब्रह्माराज्यानि च विचार्य वै ॥ २ ॥ यद्यस्यापि भवेद्योग्यं दातुं त-
दुपचक्रमे ॥ वृक्षाणां ब्राह्मणानां च ग्रहर्क्षाणां तथैव च ॥ ३ ॥ सोमं राज्ये सोऽभ्यषिञ्चत्तपसां च महामतिः ॥ धर्माणां धर्मयज्ञानां पुण्यानां पुण्यतेजसाम्
॥ ४ ॥ अपां मध्ये तथा देवतीर्थानां हितं तथैव च ॥ वरुणं सोऽभिषिच्यैव रत्नानां च द्विजोत्तम ॥ ५ ॥ अन्येषां सर्वयक्षाणां राज्ये वै श्रवणं पुनः ॥ विष्णुमेव
महाप्राज्ञमादित्यानां पितामहः ॥ ६ ॥ राज्ये संस्थापयामास जनताहितहेतवे ॥ सर्वेषामेव पुण्यानां दक्षमेव प्रजापतिम् ॥ ७ ॥ समर्थं सर्वधर्मज्ञं प्रजापति-
गणेश्वरम् ॥ प्रह्लादं सर्वधर्मज्ञं सहिराज्ये न्यरूपयत् ॥ ८ ॥ दैत्यानां दानवानां च विष्णुतेजः समन्वितम् ॥ यमं वैवस्वतं धर्मप्रेये राज्येऽभिषिच्य च ॥ ९ ॥ यक्षराक्ष-
सभूतानां पिशाचोरगसर्पिणाम् ॥ योगिनीनां च सर्वासां वैतालानां महात्मनाम् ॥ १० ॥ कङ्कालानां हि सर्वेषां कूष्माण्डानां तथैव च ॥ पार्थिवानां च सर्वेषां गिरि-
शंशूलपाणिनाम् ॥ ११ ॥ पर्वतानां हि सर्वेषां हिमवन्तं महागिरिम् ॥ नदीनां च तडागानां वापिकानां तथैव च ॥ १२ ॥ कुण्डानां कूपराज्ये हि दिव्येषु च सुरेश्वरः ॥
सागरं स्थापितं पुण्यं सर्वतीर्थमनुत्तमम् ॥ १३ ॥ गन्धर्वाणां तु सर्वेषां राज्ये पुण्ये तथैव च ॥ चित्ररथं ततो ब्रह्मा अभिषिच्य सुरेश्वरः ॥ १४ ॥ नागानां पुण्यवीर्याणां
वासुकिं च तनुमुखः ॥ सर्पाणां तु तथाराज्ये अभिषिच्य स तक्षकम् ॥ १५ ॥ वारणानां ततो राज्ये ऐरावणमभिषिञ्चत् ॥ अश्वानां चैव सर्वेषां सुचैः श्रवसमेव च ॥ १६ ॥
पक्षिणां चैव सर्वेषां वै न ते यमथापि सः ॥ मृगाणां च ततो राज्ये ब्रह्मा सिंहमथादिशत् ॥ १७ ॥ गोवृषंतु गवामध्ये अभिषिच्य प्रजापतिः ॥ वनस्पतीनां सर्व-
ेषां पुक्ष्मेव पितामहः ॥ १८ ॥ एवं राज्यानि सर्वाणि संस्थाप्य च पितामहः ॥ दिशापालांस्ततो ब्रह्मा स्थापयामास सत्तमः ॥ १९ ॥ वैराजस्य तथा पुत्रं पूर्वस्यां
दिशि सत्तमः ॥ सुधन्वानं दिशः पालं राजानं सोऽभ्यषिञ्चत् ॥ २० ॥ दक्षिणस्यां महात्मानं कर्दमस्य प्रजापतेः ॥ पुत्रं शङ्खपदं नाम राजानं सोऽभ्यषिञ्चत्
॥ २१ ॥ पश्चिमायां तथा ब्रह्मावरुणस्य प्रजापतेः ॥ पुत्रं च पुष्करं नाम सोऽभ्यषिञ्चत् प्रजापतिः ॥ २२ ॥ उत्तरस्यां दिशि ब्रह्मानलकूबरमेव च ॥ एवं चैवा-
भ्यषिञ्चत् दिक्पालान्समहौजसः ॥ २३ ॥ यैरियं पृथिवी सर्वा सप्तद्वीपा सप्ततना ॥ यथा प्रदेशमद्यापि धर्मेण प्रतिपाल्यते ॥ २४ ॥ पृथुश्चैव महाभागः

श्रु.सं.दि.
अ० २७

॥ २६ ॥

सोऽभिषिक्तो नराधिपः ॥ राजसूयादिभिः सर्वैरभिषिक्तो महामखैः ॥ २५ ॥ विधिनावेददृष्टेन राजराज्ये महीपतिः ॥ चाक्षुषेनाग्निसम्पुण्ये अतीते च म
 हौजसि ॥ २६ ॥ मन्वन्तरे महाभागदेवपुण्यहितैषिणि ॥ ततो वैवस्वतायैव मनवे राज्यामादिशत् ॥ २७ ॥ विस्तरं चापि व्याख्यास्ये पृथोऽश्वमहात्मनः ॥
 यदि मामेव विप्रेन्द्र शुश्रूषसि अतन्द्रितः ॥ २८ ॥ एतदेवमधिष्ठानं महत्पुण्यं प्रकीर्तितम् ॥ सर्वेष्वेव पुराणेषु एतद्विनिश्चितं सदा ॥ २९ ॥ पुण्यं यशस्यमायु
 ष्यं स्वर्गवासकरं शुभम् ॥ धन्यं पवित्रमायुष्यं पुत्रदं वृद्धिदायकम् ॥ ३० ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या भावध्यानसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलं तस्य जायते ना
 त्र संशयः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे राज्याभिषेको नाम सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ विस्तरेण समा
 ख्याहि जन्मतस्य महात्मनः ॥ पृथोऽश्वमहाभागश्रोतुकामा वयं पुनः ॥ १ ॥ राज्ञा तेन यथा दुग्धा इयं धात्री महात्मना ॥ पुनर्देवैश्च पितृभिर्मुनिभिस्तत्त्व
 वेदिभिः ॥ २ ॥ यथा देतैश्च नागैश्च यथा यक्षैर्यथा द्रुमैः ॥ शैलैश्चैव पिशाचैश्च गन्धर्वैः पुण्यकर्मभिः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणैश्च तथा सिद्धैराक्षसैर्भीमविक्रमैः ॥ पूर्वमे
 व यथा दुग्धा अन्यैश्च सुमहात्मभिः ॥ ४ ॥ तेषामेव हि सर्वेषां विशेषं पात्रधारणम् ॥ क्षीरस्यापि विधिं ब्रूहि विशेषं च महामते ॥ ५ ॥ वेनस्यापि नृपस्यैव पाणि
 रेव महात्मनः ॥ ऋषिभिर्मथितः पूर्वसकस्मादिह कारणात् ॥ ६ ॥ क्रुद्धैश्चैव महापुण्यैः सूतपुत्रवदस्वनः ॥ विचित्रेयं कथापुण्या सर्वपापप्रणाशिनी ॥ ७ ॥
 श्रोतुकामा महाभाग तृप्तिर्नैव प्रजायते ॥ ८ ॥ सूत उवाच ॥ वैन्यस्य हि पृथोऽश्वतस्य विस्तरमेव च ॥ जन्मवीर्यं तथा क्षेत्रं पौरुषं द्विजसत्तमाः ॥ ९ ॥
 प्रवक्ष्यामि यथा सर्वं चरितं तस्य धीमतः ॥ शुश्रूषध्वं महाभाग मामेवं द्विजसत्तमाः ॥ १० ॥ अभक्ताय न वक्तव्यमश्रद्धाय शठाय च ॥ सुमूर्खाय सुमोहा
 य कुशिष्याय तथैव च ॥ ११ ॥ श्रद्धाहीनाय कूटाय सर्वनाशाय माद्विजाः ॥ अन्यथा पठते यो हि निरयं च प्रयाति हि ॥ १२ ॥ भवन्तो भावसंयुक्ताः स
 त्यधर्मपरायणाः ॥ भवतामग्रतः सर्वं चरित्रं पापनाशनम् ॥ १३ ॥ सम्प्रवक्ष्याम्यशेषेण शृणुध्वं द्विजसत्तमाः ॥ स्वर्ग्ययशस्यमायुष्यं धन्यं वेदैश्च सम्मितम् ॥
 १४ ॥ रहस्यमृषिभिः प्रोक्तं प्रवक्ष्यामि द्विजोत्तमाः ॥ यश्चैनं कीर्तयेन्नित्यं पृथो वै न्यस्य विस्तरम् ॥ १५ ॥ ब्राह्मणेभ्यो नमस्कृत्य न स शोचेत्कृता
 कृतम् ॥ सप्तजन्मार्जितं पापं श्रुतमात्रेण नश्यति ॥ १६ ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वांश्च क्षत्रियो विजयी भवेत् ॥ वैश्यो धनसमृद्धः स्याच्छूद्रः सुखमवाप्नुयात् ॥
 १७ ॥ एवं फलं समाप्नोति पठनाच्छ्रवणादपि ॥ पृथोर्जन्मचरित्रं च पवित्रं पापनाशनम् ॥ १८ ॥ धर्मगोता महाप्राज्ञो वेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ अत्रिंशत्स
 मुत्पन्नः पूर्वमत्रिसप्तः प्रभुः ॥ १९ ॥ स्रष्टा सर्वस्य धर्मस्य अङ्गो नाम प्रजापतिः ॥ य आसीत्तस्य पुत्रो वैवेनो नाम प्रजापतिः ॥ २० ॥ धर्ममेव परित्यज्य
 सर्वदेवप्रवर्तते ॥ मृत्योः कन्या महाभाग सुनीथानामनामतः ॥ २१ ॥ तांतु अङ्गो महाभागः सुनीथामुपयेमिवान् ॥ तस्यामुत्पादयामास वेनं धर्मप्र

प० पु०
॥ २७ ॥

णाशनम् ॥ २२ ॥ मातामहस्यदोषेणवेनःकालात्मजात्मजः ॥ निजधर्मपरित्यज्यअधर्मनिरतोऽभवत् ॥ २३ ॥ कामाहोभान्महामोहात्पापमेवस
माचरत् ॥ वेदाचारमयंधर्मपरित्यज्यनराधिपः ॥ २४ ॥ अन्ववर्ततपापेनमदमत्सरमोहितः ॥ वेदाध्यायंविनालोकैप्रावर्तन्ततदाजनाः ॥ २५ ॥
निःस्वाध्यायवषट्काराःप्रजास्तस्मिन्प्रजापतौ ॥ प्रवृत्तंनपपुःसोमंहुतंयज्ञेषुदेवताः ॥ २६ ॥ इत्युवाचसदुष्टात्माब्राह्मणान्प्रतिनित्यशः ॥ नाध्येतव्यं
नहोतव्यंनदेयंदानमेवच ॥ २७ ॥ नयष्टव्यंनहोतव्यमितितस्यप्रजापतेः ॥ आसीत्प्रतिज्ञाकूरेयंविनाशेप्रत्युपस्थिते ॥ २८ ॥ अहमिज्यश्चयष्टाचयज्ञश्चेति
पुनःपुनः ॥ मयियज्ञाविधातव्यामयिहोतव्यमित्यपि ॥ २९ ॥ इत्यब्रवीत्सदावेनोह्यहंविष्णुःसनातनः ॥ अहंब्रह्माहंरुद्रोमित्रइन्द्रःसदागतिः
॥ ३० ॥ अहमेवप्रभोक्ताचहव्यंकव्यंनसंशयः ॥ अथतेमुनयःकुद्धावेनंप्रतिमहाबलाः ॥ उचुस्तेसङ्गताःसर्वेराजानंपापचेतनम् ॥ ३१ ॥ ऋप
यउचुः ॥ राजाहिपृथिवीनाथःप्रजापालयतेसदा ॥ धर्ममूर्तिःसराजेन्द्रतस्माद्धर्महिरक्षयेत् ॥ ३२ ॥ वयंदीक्षांप्रवेक्ष्यामोयज्ञेद्वादशवार्षिकी
म् ॥ अधर्मंकुरुमायागेनैपधर्मःसतांगतिः ॥ ३३ ॥ कुरुधर्ममहाराजसत्यंपुण्यंसमाचर ॥ राजाहंपालयिष्यामिइतितेसमयःकृतः ॥ ३४ ॥
तांस्तथाब्रुवतःसर्वान्महर्षीन्ब्रवीत्तदा ॥ वेनःप्रहस्यदुर्बुद्धिरिममर्थमनर्थकम् ॥ ३५ ॥ वेनउवाच ॥ स्रष्टाधर्मस्यकश्चान्यःश्रोतव्यंकस्यवामया ॥
श्रुतवीर्यतपःसत्योमयावाकःसमोभुवि ॥ ३६ ॥ प्रभवंसर्वभूतानांधर्माणांचविशेषतः ॥ सम्मूढानविदुर्नूनाभवन्तोमांविचेतसः ॥ ३७ ॥
इच्छन्दहेयंपृथिवींज्ञावयेयंजलैस्तथा ॥ द्यांभुवंचैवरुन्धेयंनात्रकार्याविचारणा ॥ ३८ ॥ यदानशक्यतेमोहादवलेपाच्चपार्थिवः ॥ अपनेतुंतदावे
नंततःकुद्धामहर्षयः ॥ ३९ ॥ विस्फुरन्तंतदावेनंवलाद्ब्रह्मतोरुपा ॥ वेनस्यनस्यसव्योरुममन्थुर्जातमन्यवः ॥ ४० ॥ कृष्णाञ्जनचयोपेतम
तिह्रस्वंविलक्षणम् ॥ दीर्घास्यंचविरूपाक्षनीलकञ्चुकवर्चसम् ॥ ४१ ॥ लम्बोदरंव्यूढकर्णमतिभीतिदुरोदरम् ॥ ददृशुस्तेमहात्मानोनिपीदित्यब्रुव
स्ततः ॥ ४२ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वानिपसादभयातुरः ॥ पर्वतेषुवनेष्वेवतस्यवंशःप्रतिष्ठितः ॥ ४३ ॥ निपादाश्चकिराताश्चभिच्छानाहलकास्तथा ॥ अ
मराश्चपुलिन्दाश्चयेचान्येऽप्येच्छजातयः ॥ ४४ ॥ पापाचारास्तुतेसर्वेत्स्मादङ्गात्प्रजज्ञिरे ॥ अथतेऋषयःसर्वेप्रसन्नमनसस्ततः ॥ ४५ ॥ गतकल्मष
मेवंतंजातंवेनंनृपोत्तमम् ॥ ममन्थुर्दक्षिणपाणिंतस्यैवचमहात्मनः ॥ ४६ ॥ मथितेतस्यपाणौतुसञ्जातंस्वेदमेवहि ॥ पुनर्ममन्थुस्तेविप्रादक्षिणपाणि
मेवच ॥ ४७ ॥ सुकरात्पुरुषोजज्ञेद्वादशादित्यसन्निभः ॥ तप्तकाञ्चनवणार्द्धोदिव्यमाल्याम्बरावृतः ॥ ४८ ॥ दिव्याभरणशोभाङ्गोदिव्यगन्धानुले
पनः ॥ मुकुटेनार्कवर्णेनकुण्डलाभ्यांविराजते ॥ ४९ ॥ महाकायोमहाबाहूरूपेणाप्रतिमोभुवि ॥ खड्गबाणधरोधन्वीकवचीचमहाप्रभुः ॥ ५० ॥

भू.खं.दि.
अ० २८

॥ २७ ॥

सर्वलक्षणसम्पन्नः सर्वालङ्कारभूषणः ॥ तेजसारूपभावेन सुवर्णैश्च महाभूतिः ॥ ५१ ॥ दिवि इन्द्रो यथा भाति भुविवेनात्मजस्तथा ॥ तस्मिन्नाते महाभागे
 देवाश्चक्रवर्णयोऽमलाः ॥ ५२ ॥ उत्सवं चक्रिरे सर्वे वेनस्य तनयं प्रति ॥ दीप्यमानः स्ववपुषा साक्षादग्निरिवोज्ज्वलः ॥ ५३ ॥ आद्यमाजगवं नाम धनुर्गृ
 ह्यमहावरम् ॥ शरान् दिव्यांश्च रक्षार्थं कवचं च महाप्रभम् ॥ ५४ ॥ जाते सति महाभागे पृथो वीरे महात्मनि ॥ सम्प्रहृतानि भूतानि समस्तानि द्विजोत्तम
 ॥ ५५ ॥ सर्वतीर्थानि तोयानि पुण्यानि विविधानि च ॥ तस्याभिषेके विप्रेन्द्राः सर्वे एव प्रतस्थिरे ॥ ५६ ॥ पिता महाद्या देवास्तु भूतानि विविधानि च ॥
 स्थावराणि चराण्येव अभ्यषिञ्चन् राधिपम् ॥ ५७ ॥ महावीरं प्रजापालं पृथुमेव द्विजोत्तम ॥ पृथुर्वैन्योगजराज्ये अभिगम्य चराचरैः ॥ ५८ ॥ देवैर्वि
 प्रैस्तथा सर्वैरभिषिक्तो महामनाः ॥ राज्ञां समधिराज्ये वै पृथुर्वैन्यः प्रतापवान् ॥ ५९ ॥ तस्य पित्रा प्रजाः सर्वाः कदानैवानुरजिताः ॥ तेनानुगजिताः
 सर्वासु सुदिरे सुखेन वै ॥ ६० ॥ तस्यानुरागाद्रीरस्य नाम स जेत्यजायत ॥ प्रयातस्य सुवीरस्य समुद्रस्य द्विजोत्तम ॥ ६१ ॥ आपस्तस्तम्भिरे
 सर्वाभियात्तस्य महात्मनः ॥ दुर्गमार्गं विलोप्यैव सुमार्गं पर्वताद्दुः ॥ ६२ ॥ आज्ञाभङ्गं न च कुस्ते गिरयः सर्वे एव ते ॥ अकृष्टपच्या पृथिवी सर्वत्र कामवे
 नवः ॥ ६३ ॥ पर्जन्यः कामवर्षा च वेदयज्ञान्महोत्सवान् ॥ कुर्वन्ति ब्राह्मणाः सर्वे क्षत्रियाश्च तथापरे ॥ ६४ ॥ सर्वकामफलावृक्षास्तस्मिञ्छासनिपार्थि
 वे ॥ न दुर्भिक्षं न च व्याधिर्ना कालमरणं नृणाम् ॥ ६५ ॥ सर्वे सुखेन जीवन्ति लोका धर्मपरायणाः ॥ तस्मिञ्छासति दुर्धर्पे राजराजे महात्मनि ॥ ६६ ॥
 एतस्मिन्नेव काले तु यज्ञोपैतामहे शुभे ॥ मृतः सूर्यासमुत्पन्नः सौम्यं ऽहनि महाभूतिः ॥ ६७ ॥ तस्मिन्नेव महायज्ञे जज्ञे प्राज्ञोऽथ मागधः ॥ पृथोऽस्तवार्थं
 तौ तत्र समाहूतौ महर्षिभिः ॥ ६८ ॥ मृतस्य लक्षणं वक्ष्ये महापुण्यं द्विजोत्तमाः ॥ शिखासूत्रेण संयुक्तो वेदाध्ययनतत्परः ॥ ६९ ॥ सर्वशास्त्रार्थवेत्ताऽसाव
 ग्निहोत्रमुपासिता ॥ दानाध्ययनसम्पन्नो ब्रह्माचारपरायणः ॥ ७० ॥ देवानां ब्राह्मणानां च पूजनाभिरतः सदा ॥ याचकः स्तावकैः पुण्यैर्वेदमन्त्रैर्यजेत्किल
 ॥ ७१ ॥ सदाचारपरो नित्यं सम्बन्धो ब्राह्मणैः सह ॥ एवं समागधो जज्ञे वेदाध्ययनवर्जितः ॥ ७२ ॥ वन्दिनश्चारणाः सर्वे ब्रह्माचारविवर्जिताः ॥ ज्ञेयास्ते च
 महाभागाः स्तावकाः प्रभवन्ति ते ॥ ७३ ॥ स्तवनार्थमुमौ सृष्टौ निपुणौ मृतमागधौ ॥ तावूचुर्ऋषयः सर्वे मृत्युतामेपपार्थिवः ॥ ७४ ॥ कर्मैतदनुरूपं च या
 दृशोऽयं नराधिपः ॥ तावूचतुस्तदा सर्वास्तान् नृषीन् वन्दिमागधौ ॥ ७५ ॥ आवां देवान् नृषींश्चैव प्रीणयावः स्वकर्मभिः ॥ न चास्य विद्रोवैर्कर्मनतया लक्षणं
 यशः ॥ ७६ ॥ कर्मणा येन कुर्यावस्तोत्रमस्य महात्मनः ॥ जानीवस्तन्न विप्रेन्द्रा अविज्ञातगुणस्य हि ॥ ७७ ॥ भविष्यैस्तैर्गुणैः पुण्यैः स्तोतव्योऽयं नरो
 त्तमः ॥ कृतवान्यानि कर्माणि पृथुरेव महायशः ॥ ७८ ॥ ऊचुस्ते मुनयः सर्वे गुणान् दिव्यान् महात्मनः ॥ सत्यवाञ्छानं सम्पन्नो बुद्धिमान् व्यातविक्रमः

प० पु०
॥ २८ ॥

॥७९॥ सदाशूरो गुणग्राही पुण्यवांस्त्यागवान्गुणी ॥ धार्मिकः सत्यवादी च यज्ञानां याजकोत्तमः ॥ ८० ॥ प्रियवाकः सत्यवादी च धान्यवान्धनवान्गुणी ॥
गुणज्ञः सगुणग्राही धर्मज्ञः सत्यवत्सलः ॥ ८१ ॥ सर्वगः सर्ववेत्ता च ब्रह्मण्यो वेदवित्सुधीः ॥ प्रज्ञावान्सुस्वरश्चैव वेदेदाङ्गपारगः ॥ ८२ ॥ धाता गोप्ता प्र-
जानां सविजयी समराङ्गणे ॥ राजसूयादिकानां तु यज्ञानां राजसत्तमः ॥ ८३ ॥ आहर्ता भूतले चैकः सर्वधर्मसमन्वितः ॥ एते गुणा अस्य चाग्नेभ्य विष्यन्ति
महात्मनः ॥ ८४ ॥ ऋषिभिस्तौ नियुक्तौ तु कुर्वाणौ सूतमागधौ ॥ गुणैश्चैव भविष्यैश्च स्तोत्रं तस्य महात्मनः ॥ ८५ ॥ तदा प्रभृतिवैलोकाः स्तवैस्तुष्टाम-
हामते ॥ पुरतश्च भविष्यन्ति दातारः स्तावन्गुणैः ॥ ८६ ॥ ततः प्रभृतिलोकेऽस्मिन्स्त्वेषु द्विजसत्तमाः ॥ आशीर्वादाः प्रयुज्यन्ते तेषां द्विजमुत्तमम्
॥ ८७ ॥ सूताय मागधायैव बन्दिने च महोदयम् ॥ चारुणाय ततः प्रादात्कलिङ्गदेशमुत्तमम् ॥ ८८ ॥ पृथुः प्रसादाद्धर्मात्मा हैहयं देशमेव च ॥ रेवातीरे पुरं
कृत्वा स्वनाम्नानृपनन्दनः ॥ ८९ ॥ ब्राह्मणभ्यो द्विजश्रेष्ठयजन्दाता पृथुः पुरा ॥ सर्वज्ञं सर्वदातारं धर्मवीर्यनरोत्तमम् ॥ ९० ॥ तददृशुः प्रजाः सर्वा मुनयश्च
तपोऽमलाः ॥ उचुः परस्परं पुण्या एष राजा महामतिः ॥ ९१ ॥ देवादीनां वृत्तिदाता अस्माकं च विशेषतः ॥ प्राजानां पालकश्चैव वृत्तिदो हि भविष्य-
ति ॥ ९२ ॥ इयं धात्री महाप्राज्ञा उत्तं बीजं पुरा किल ॥ जीवनाथं प्रजाभिस्तु ग्रासयित्वा स्थिराऽभवत् ॥ ९३ ॥ ततः पृथुं द्विजश्रेष्ठप्रजाः समभिदुद्रुवुः ॥
विधत्स्वेति सुवृत्तिनो मुनीनां वचनं तदा ॥ ९४ ॥ ग्रासयित्वा तदान्नानि पृथ्वीजाता सुनिश्चला ॥ भयं प्रजानां सुमहत्सदृशं राजसत्तमः ॥ ९५ ॥ मह-
र्षिं वचनात्सोऽपि प्रहृष्टसशरंधनुः ॥ अभ्यधावत्तवेगेन पृथ्वीं क्रुद्धो नराधिपः ॥ ९६ ॥ कौञ्जरूपमास्थाय भयात्तस्य तु मेदिनी ॥ वनेषु दुर्गदेशे
पुण्यताभूत्वा चचार सा ॥ ९७ ॥ न पश्यति महाप्राज्ञः कुरूपं द्विजसत्तमाः ॥ आचक्षुर्महाप्राज्ञं कुरूपमास्थिता ॥ ९८ ॥ ततः कुरूपं समास्थाय अभिदुद्रावपार्थिवः ॥ ९९ ॥
दुद्रावपार्थिवः ॥ ताव्यमाना च सा तेन निशितैर्मार्गणैस्ततः ॥ १०० ॥ हरिरूपं समास्थाय पलायनपराऽभवत् ॥ हरेरूपं समास्थाय अभिदुद्रावपार्थिवः ॥ १०० ॥
सोऽतिक्रुद्धो महाप्राज्ञो रोषारुणसुलोचनः ॥ सुबाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैराजधानसमेदिनीम् ॥ १ ॥ आकुलव्याकुला जाता बाणाघातहता तदा ॥ माहिषं
रूपमास्थाय पलायनपराऽभवत् ॥ २ ॥ अभ्यधावत्तवेगेन बाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सागौर्भूत्वा द्विजश्रेष्ठाः स्वर्गमेव गता ध्रुवम् ॥ ३ ॥ ब्रह्मणः शरणं प्राप्ता
विष्णोश्चैव महात्मनः ॥ रुद्रादीनां च देवानां त्राणस्थानं न विन्दति ॥ ४ ॥ अलभन्ती भृशं त्राणं वै न्यमेवान्वविन्दत ॥ तस्य पार्श्वं पुनः प्राप्ता बाणघात-
समाकुला ॥ ५ ॥ बद्धाञ्जलिपुटाभूत्वा तं पृथुं वाक्यमब्रवीत् ॥ त्राहि त्राही तिराजेन्द्रसाराजानमभापत ॥ ६ ॥ अहं धात्री महाभाग सर्वाधारा
वसुन्धरा ॥ निहतायामयि नृपनिहतं लोकसप्तकम् ॥ ७ ॥ कृताञ्जलिपुटाभूत्वा पूज्या लोकैस्त्रिभिः सदा ॥ उवाच चैनं राजानमवध्यास्त्रीमदानृप ॥ ८ ॥

शु. खं. दि.
अ० २८

॥ २८ ॥

स्त्रीणांवधेमहत्पापं दृष्टमस्ति द्विजोत्तमैः ॥ गवांवधेमहत्पापं दृष्टमस्ति द्विजोत्तमैः ॥ ९ ॥ मया विनामहाराजकथंधारयसे प्रजाः ॥ अहं यदा
 स्थिराराजंस्तदालोकाश्चराचराः ॥ ११० ॥ स्थिरत्वं यान्तिते सर्वे स्थिरीभूता यदा ह्यहम् ॥ मां विना तु इमे लोका विनश्येयुश्चराचराः ॥ ११ ॥
 ततः प्रजा विनश्येयुर्ममनाशे समागते ॥ कथंधारयिता चासि प्रजाराजन्मया विना ॥ १२ ॥ मयि लोकाः स्थिराराजन्मये दंधार्यते जगत् ॥ मद्विनाशे
 विनश्येयुः प्रजाः सर्वानसंशयः ॥ १३ ॥ नमामर्हसि वै हन्तुं श्रेयश्चेत्त्वं चिकीर्षसि ॥ प्रजानां पृथिवीपालशृणु देववचो मम ॥ १४ ॥ उपायैश्च महाभाग
 सुसिद्धियान्त्युपक्रमाः ॥ समालोक्य ह्युपायं त्वं प्रजायेन धरिष्यसि ॥ १५ ॥ मां हत्वा त्वं महाराज धारणे पालने सदा ॥ पोषणे च महाप्राज्ञ मद्विना
 हिकथं नृप ॥ १६ ॥ धरिष्यसि प्रजां चे मां कोपयच्छ त्वमात्मनः ॥ अब्रमयी भविष्यामि धरिष्यामि प्रजामिमाम् ॥ १७ ॥ अहं नारी अवध्या च प्रा
 यश्चित्ती भविष्यसि ॥ अवध्यां तु स्त्रियं प्रादुस्तिर्यग्योनिगतामपि ॥ १८ ॥ विचार्यैवं महागजन धर्मं त्यक्तुमर्हसि ॥ एवं नानाविधैर्वाक्यैरुक्तो धा
 त्र्यानराधिपः ॥ १९ ॥ कोपमेनं महाराज त्यजदारुणमेव हि ॥ प्रसन्ने त्वयिराजेन्द्र तदा स्वस्था भवाम्यहम् ॥ १२० ॥ एवमुक्तस्तयाराजा पृथुर्वै
 न्यः प्रजापतिः ॥ तामुवाच महाभागां धरित्रीं द्विजसत्तमाः ॥ १२१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे पृथुपाख्याने ऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥ पृथुरु
 वाच ॥ हते चैव महापापे एकस्मिन्पापचारिणि ॥ लोकाः सुखेन जीवन्ति साधवः पुण्यदर्शिनः ॥ १ ॥ तस्मादेकः प्रहर्तव्यः पापिष्ठः पापचेतनः ॥ तस्मा
 त्त्वां हि हनिष्यामि सर्वसत्त्वप्रणाशिनीम् ॥ २ ॥ त्वया बीजानि सर्वाणि लुप्तान्येतानि साम्प्रतम् ॥ ग्रासं कृत्वा स्थिरीभूत्वा प्रजाहत्वा क्रयास्यसि ॥ ३ ॥
 हते पापे दुराचारे सुखं जीवन्ति साधवः ॥ तस्मात्पापाप्रहन्तव्या सत्यमेवं संशयः ॥ ४ ॥ पालितव्यः प्रयत्नेन यस्माद्धर्मः प्रवर्द्धते ॥ भवत्या तु महत्पा
 पं प्रजासंक्षयकारकम् ॥ ५ ॥ एकस्यार्थेन यो हन्यादात्मनो वा परस्य वा ॥ लोकोपतापकं हत्वा न भवेत्तस्य पातकम् ॥ ६ ॥ यस्मिंस्तु निहते पापे एक
 ॥ ८ ॥ जगतोऽस्य हितार्थाय साधुचैव वसुन्धरे ॥ हनिष्ये त्वां शितैर्बाणैर्मद्राक्यात्तु पराङ्मुखीम् ॥ ९ ॥ स्वीयं न ते जसा चैव पुण्यास्त्रैर्लोक्यवासिनीः ॥
 प्रजाश्चाहं धरिष्यामि धर्मेणापि संशयः ॥ १० ॥ मच्छासनं समास्थाय धर्मयुक्तं वसुन्धरे ॥ इमाः प्रजा आज्ञायामे स जीवयस देव हि ॥ ११ ॥
 एवं मे शासनं भद्रे अद्यार्हिकरिष्यसि ॥ ततः प्रीतोऽस्मि ते नित्यं गोपायिष्यामि सर्वदा ॥ १२ ॥ त्वामेव हि न सन्देहान्ने चैव नृपोत्तमाः ॥ धेनुरूपेण सा
 पृथ्वी बाणाश्चितकलेवरा ॥ १३ ॥ उवाचे दंपृथुर्वैन्यं धर्माधारं महामतिम् ॥ १४ ॥ धरण्युवाच ॥ तवादेशं महाराज सत्यं पुण्यार्थसंयुतम् ॥ प्रजानि मि

तस्यैतत्पर्यविधास्यामिनसंशयः ॥ १५ ॥ उद्यमेनापि पुण्येन उपायेन नरेश्वर ॥ समास्मभाः प्रसिद्धयन्ति पुण्याश्चैवाप्युपक्रमाः ॥ १६ ॥ उपायं यश्च सजे
 न्द्रयेन त्वं सत्यवान् भवेः ॥ धारयेत् प्रजाश्चैवायेन सर्वाः प्रवर्द्धयेः ॥ १७ ॥ संलग्नाश्चोत्तमावाणाममाङ्गे तैश्च शिलाशिताः ॥ समुद्धरस्व यं राजं छल्यन्नि
 शृत्येषमे ॥ समाङ्कुरं महाराजतिष्ठेन्मयि यथापयः ॥ १८ ॥ सूत उवाच ॥ धनुषोऽग्रेण ताच्छेलात्रानां रूपान्गुहंस्तथा ॥ उत्सारयंस्ततः सर्वां समरू
 पाञ्चकार सः ॥ १९ ॥ तदा प्रभृति तैश्चैवावृद्धिमापुर्द्विजोत्तमाः ॥ तस्या अङ्गत्स्वयं वाणान्स्वकीया नृप नन्दनः ॥ २० ॥ समुद्धृत्य ततो वै न्यः प्रीतेन म
 नसतदा ॥ गताश्च कन्दराश्चैवावाणाघातैः समीकृताः ॥ २१ ॥ एवं पृथ्वीं समां सर्वाञ्चकार पुण्यवर्द्धनः ॥ समीकृत्य महाभागो वत्स तस्या व्यकल्पयत् ॥
 २२ ॥ मनुस्वायम्भुवं पूर्वपरिचिन्त्य पुनः पुनः ॥ अतीतेष्वथ सर्वेषु मन्वन्तरेषु सत्तमाः ॥ २३ ॥ विषमत्वं गता भूमिः पन्थानासीच्च कुप्रचित् ॥ समानि
 विषमाण्येवं स्वयमासन् द्विजोत्तमाः ॥ २४ ॥ पूर्वमनोश्चाक्षुषस्य प्राप्ते चैवान्तरे तदा ॥ जाते पूर्वविसर्गे च विषमे च धरातले ॥ २५ ॥ ग्रामाणाञ्च पुराणाञ्च
 वत्सन्तस्तथैव च ॥ देशानां क्षेत्रपन्नानां मर्यादानि हि दृश्यते ॥ २६ ॥ कृषिर्नैव न वाणिज्यं न गोरक्षा प्रवर्तते ॥ नानृतं भाषते कश्चिन्नलोभो न च मत्सरः ॥
 २७ ॥ न भिमानं च वै पापं न करोति कदा किल ॥ वैवस्वतस्य सम्प्राप्ते अन्तरे द्विजसत्तमा ॥ २८ ॥ वै न्यस्य सम्भवात् पूर्वप्रजानामेव सम्भवः ॥ इमाः
 प्रजा द्विजाः सर्वा निवासं समरोचयन् ॥ २९ ॥ क्वचिद्भूमौ गिरौ कापि नदीतीरेषु वै तदा ॥ कुजेषु सर्वतीर्थेषु सागरस्य तटेषु च ॥ ३० ॥ निवासं च क्रिरे सर्वाः
 प्रजाः पुण्येन वै तदा ॥ तासामाहारः सज्जातः फलं मूलं तथा मधु ॥ ३१ ॥ महता कृच्छ्रेण तासामाहारश्च द्विजोत्तमाः ॥ पृथुर्वै न्यः समालोक्य प्रजानां कष्टमेव हि
 ३२ ॥ स्वायम्भुवो मनुर्वत्सः कल्पितस्तेन भूभुजा ॥ स्वपाणिः कल्पितस्तेन पात्रमेवं महामते ॥ ३३ ॥ स पृथुः पुरुषस्याग्रो दुदोहवसुधा तदा ॥ सर्वसस्य
 मयं क्षीरं स सर्वाङ्गुणान्वितम् ॥ ३४ ॥ तेन पुण्येन चात्रेन सुधा कल्पेन ताः प्रजाः ॥ तृप्तिं नयन्ति देवान् वै प्रजाः पितृस्तथाऽपरान् ॥ ३५ ॥ प्रसादात्तस्य
 वै न्यस्य सुखं जीवन्ति ताः प्रजाः ॥ देवेभ्यश्च पितृभ्यश्च दत्त्वा चात्रं प्रजास्ततः ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणेभ्यो विशेषेण अतिथिभ्यस्तथैव च ॥ पुण्यास्ताभुञ्जते पश्चात्प्र
 जाः सर्वा द्विजोत्तमाः ॥ ३७ ॥ यज्ञैश्चान्ये यजन्त्येव तर्पयन्ति जनार्दनम् ॥ तेन चात्रेन देवेशं तृप्तिं गच्छन्ति देवताः ॥ ३८ ॥ पुनर्वर्षति पर्जन्यः प्रेषितो मा
 धवेन च ॥ तस्मात्पुण्या महौषधः सम्भवन्ति सुपुण्यदाः ॥ ३९ ॥ सस्य जाता नि सर्वाणि पृथोः प्रभृति नान्यथा ॥ तेनात्रेन प्रजाः सर्वा वर्तन्तेऽद्यापि नित्यशः
 ४० ॥ त्रिभिर्भैव मिलितं दुग्धाच्चैव सुन्धरा ॥ पुनर्विर्भेदं महाभाग्यैः सत्यवद्भिः सुरैस्तथा ॥ ४१ ॥ सोमो वत्सस्वरूपोऽभूद्दुग्धादेव गुरुः स्वयम् ॥ उर्जक्षीरं
 पयः कल्पेन जीवन्ति चामराः ॥ ४२ ॥ तेषामत्रेन पुण्येन सर्वे जीवन्ति जन्तवः ॥ सत्यपुण्ये प्रवर्तन्तेऽपि दुग्धावसुन्धरा ॥ ४३ ॥ अथातः सम्प्रवक्ष्यामि यथा

दुग्धाइयंधरा॥पितृभिश्चपुरावत्सविधिनायेनवैतदा ॥४४॥सुपात्रंराजतंकृत्वास्वधाक्षीरंसुधान्वितम्॥परिकल्प्ययमंवत्संदोग्धाचान्तकएवसः ॥४५॥
 नार्भेःसर्पेस्ततोदुग्धातक्षकवत्समेवच॥अलाबुपात्रमादायविषंक्षीरंद्रिजोत्तमाः ॥४६॥नागानांतुतथादोग्धाधृतराष्ट्रःप्रतापवान्॥सर्पानागाद्रिजश्रेष्ठास्ते
 नवर्तन्तिचातुलाः॥४७॥नागावर्तन्तितेनापिह्यत्युग्रेणद्रिजोत्तमाः॥विषेणघोररूपेणसर्पाश्चैवभयानकाः॥४८॥तेनैववर्तयन्त्युग्रामहाकायामहाबलाः॥
 तदाहारास्तंदाचारास्तद्वीर्यास्तत्पराक्रमाः ॥४९॥अथातःसम्प्रवक्ष्यामियथादुग्धावसुन्धरा ॥असुरैर्दानवैःसर्वैःकल्पयित्वाद्रिजोत्तमाः ॥५०॥पात्र
 मत्रान्नसदृशमायसंसर्वकामिकम् ॥क्षीरमायामयंकृत्वासर्वारातिविनाशनम् ॥५१॥तेषामभूत्सर्वैवत्सोविरोचनःप्रतापवान् ॥ऋत्विग्निमूर्धादैत्या
 नामधुर्दोग्धामहाबलः ॥५२॥तयाहिमाययादैत्याःप्रवर्तन्तेमहाबलाः ॥महाप्रज्ञामहाकायामहातेजःपराक्रमाः ॥५३॥तद्वलंपौरुषंतेषांतेनजीवन्तिदा
 नवाः ॥तयैतेमाययाद्यापिसर्वमायाद्रिजोत्तमाः ॥५४॥प्रवर्तन्तेऽमितप्रज्ञास्तेतदेषामिदंबलम् ॥तथातुदुग्धायक्षैःसासर्वाधारासुमेदिनी ॥५५॥
 इतिशुश्रुमविप्रेन्द्राःपुराकल्पेमहात्मभिः ॥अन्तर्धानमयंक्षीरमयस्पात्रेसुविस्तरे ॥५६॥वैश्रवणोमहाप्राज्ञस्तदावत्सःप्रकल्पितः ॥मणिधरस्य
 पितापुण्यःप्राज्ञोबुद्धिमतांवरः ॥५७॥दोग्धारजतनाभस्तुतस्याश्चासीन्महामतिः ॥सर्वज्ञःसर्वधर्मज्ञोयक्षराजसुतोवली ॥५८॥अष्टबाहुर्म
 हातेजाद्रिशीर्षःसुमहातपाः ॥यक्षावर्तन्तितेनापिसर्वदैवद्रिजोत्तमाः ॥५९॥पुनर्दुग्धाइयंपृथ्वीराक्षसैश्चमहाबलैः ॥तथाचैषापिशाचैश्चसातुरैर्द
 ग्धवारिभिः ॥६०॥उत्प्लुतंनृकपालंतंशावपात्रमयस्कृतम् ॥सुप्रजांभोक्तुकामास्तेतीव्रकोपपराक्रमाः ॥६१॥दोग्धारजतनाभस्तुतेषामा
 सीन्महाबलः ॥सुमालीनामवत्सश्चशोणितंक्षीरमेवच ॥६२॥रक्षांसियातुधानाश्चपिशाचाश्चमहाबलाः ॥यक्षास्तेनचजीवन्तिभूतसङ्घाश्च
 दारुणाः ॥६३॥गन्धर्वैरप्सरोभिश्चपुनर्दुग्धावसुन्धरा ॥कृत्वावत्संसुविद्वांसंतैश्चचित्ररथंपुनः ॥६४॥दुदुहुःपद्मपात्रेतुगान्धर्वगीतसङ्कुलम् ॥
 सुरुचिर्नामगन्धर्वस्तेषामासीन्महामतिः ॥६५॥दोग्धापुण्यतमश्चैवतस्याश्चद्रिजसत्तमाः ॥शुचिगीतंमहात्मानःसुक्षीरंदुदुहुस्तदा ॥६६॥
 गन्धर्वास्तेनजीवन्तियंक्षाश्चाप्सरसस्तथा ॥पर्वतैश्चमहापुण्यैर्दुग्धाचेयंवसुन्धरा ॥६७॥रत्नानिविविधान्येवओषधीश्चामृतोपमाः ॥
 वत्सश्चैवमहाभागोहिमवान्परिकल्पितः ॥६८॥मेरुर्दोग्धाचसञ्जातःपात्रंकृत्वातुशैलजम् ॥तेनक्षीरेणसंवृद्धाःशैलाःसर्वेमहोच्छ्रयाः ॥६९॥पु
 नर्दुग्धामहावृक्षैःपुण्यैःकल्पद्रुमादिभिः ॥पालाशंपात्रमानिन्युच्छिन्नदग्धप्ररोहणम् ॥७०॥शालोदुदोहपुण्याङ्गःपृक्षीवत्सोऽभवत्तदा ॥गुह्यकैश्चा
 रणैःसिद्धैर्विद्याधरगणैस्तदा ॥७१॥दुग्धाचेयंसर्वधात्रीसर्वकामप्रदायिनी ॥यंमिच्छन्तियेलोकाःपात्रवत्सविशेषणैः ॥७२॥तैस्तेस्ते

४० पु०
॥ ३० ॥

पाददात्येवक्षीरंसद्रावमीदृशम् ॥ इयं धात्री विधात्री तु इयं श्रेष्ठा वसुन्धरा ॥ ७३ ॥ सर्वकामदुग्धाधेनुरियं पुण्यैरलङ्कृता ॥ इयं ज्येष्ठा प्रतिष्ठा तु इयं सृष्टि
रियं प्रजा ॥ ७४ ॥ पावनी पुण्यदा पुण्या सर्वस्य प्ररोहिणी ॥ चराचरस्य सर्वस्य प्रतिष्ठा यो निरेव च ॥ ७५ ॥ महालक्ष्मीरियं विद्या सर्वविश्वमयी
सदा ॥ सर्वकामदुग्धादोग्ध्री सर्वबीजप्ररोहिणी ॥ ७६ ॥ सर्वेषां श्रेयसां माता सर्वलोकधरा त्वियम् ॥ पञ्चानामपि भूतानां प्रकाशोरूपमेव च ॥ ७७ ॥
आसीदियं समुद्रान्ता मेदिनीति परिश्रुता ॥ मधुकैटभयोः कृत्स्ना मेदसा समभिप्लुता ॥ ७८ ॥ तेनेयं मेदिनी नाम प्रोच्यते ब्रह्मवादिभिः ॥ ततोऽभ्युपग
मान् प्राज्ञपृथोर्वैन्यस्य सत्तमाः ॥ ७९ ॥ दुहितृत्वमनुप्राप्ता देवी पृथ्वीति चोच्यते ॥ तेन राज्ञा द्विजश्रेष्ठाः पालिते यं वसुन्धरा ॥ ८० ॥
ग्रामाधारा गृहाढ्या च पुरपत्तनमालिनी ॥ सस्याकरवती स्फीता सर्वतीर्थमयी द्विजाः ॥ ८१ ॥ एवं वसुमती देवी सर्वलोकमयी सदा ॥ एवं प्रभावोग
जेन्द्रः पुराणे परिपठ्यते ॥ ८२ ॥ पृथुर्वैन्यो महाभागः सर्वकर्मप्रकाशकः ॥ यथा विष्णुर्यथा ब्रह्मा यथा रुद्रः सनातनः ॥ ८३ ॥ नमस्कार्यास्त्र
यो देवा देवाद्यैर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ब्राह्मणैर्ऋषिभिः सर्वैर्नमस्कार्यो नृपोत्तमः ॥ ८४ ॥ वर्णानामाश्रमाणां यः स्थापकः सर्वलोकधृक् ॥ पार्थिवैश्च महा
भागैः पार्थिवत्वमिहेप्सुभिः ॥ ८५ ॥ आदिराजो नमस्कार्यः पृथुर्वैन्यः प्रतापवान् ॥ धनुर्वेदार्थिभिर्यो धैः सदैव जयकाङ्क्षिभिः ॥ ८६ ॥ नमस्कार्यो
महाराजो वृत्तिदाता महीभृताम् ॥ एवं पात्रविशेषाश्च मया ख्याता द्विजोत्तमाः ॥ ८७ ॥ वत्सानां सुविशेषाश्च दोग्धृणां भवदग्रतः ॥ क्षीरस्यापि विशेषं तु
यथोद्दिष्टं हि भूभुजा ॥ ८८ ॥ समाख्यातं तथा श्रेयं भवतां वैयथार्थतः ॥ धन्यं यशस्यमारोग्यं पुण्यं पापप्रणाशनम् ॥ ८९ ॥ पृथोर्वैन्यस्य चरितं यः
शृणोति द्विजोत्तमाः ॥ तस्य भागीरथी स्नानमहन्यहनि जायते ॥ ९० ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा विष्णुलोकं प्रयातिसः ॥ ९१ ॥ इति श्रीपाद्मपु
राणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे पृथूपाख्याने एकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ योऽसौ वेनस्त्वयाऽख्यातः पापाचारे
ण वर्तितः ॥ तस्य पापस्य कावृत्तिः किं फलं प्राप्तवान् द्विज ॥ १ ॥ चरित्रं तस्य वेनस्य समाख्या हियथापुरा ॥ विस्तरेण विदं श्रेष्ठत्वं न एतन्महामते
॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ चरित्रं तस्य वेनस्य वै न्यस्यापि महात्मनः ॥ प्रवक्ष्यामि सुपुण्यं च यथान्यायं श्रुतं पुरा ॥ ३ ॥ जाते पुत्रे महाभागे तस्मिन् पृथौ
महात्मनि ॥ विमलत्वं गतो राजा धर्मत्वं गतवान् पुनः ॥ ४ ॥ महापापानि सर्वाणि अर्जितानि नराधमैः ॥ तीर्थसङ्गप्रसङ्गेन तेषां पापं प्रयाति च
॥ ५ ॥ सतां सङ्गात् प्रजायेत पुण्यमेव न संशयः ॥ पापानां तु प्रसङ्गेन पापमेव प्रजायते ॥ ६ ॥ सम्भाषादर्शनात्स्पर्शादासनाद्भोजनात्किल ॥
पापिनां सम्भवाच्चैव किल्बिषं परिसञ्चरेत् ॥ ७ ॥ तथा पुण्यात्मकानां च पुण्यमेव प्रसञ्चरेत् ॥ महातीर्थप्रसङ्गेन पापाः शुद्ध्यन्ति नान्यथा ॥ ८ ॥ पुण्यांगतिप्रया

भू.खं.दि.
अ० ३०

॥ ३० ॥

न्त्येतेनिर्द्धृताशेषकल्मषाः ॥ ९ ॥ ऋषयऊचुः ॥ तत्कथयान्तितेपापाःपरांसिद्धिद्विजोत्तम ॥ तन्नोविस्तरतोब्रूहिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ १० ॥ सूत
 उवाच ॥ लुब्धकाश्चमहापापाःसञ्जातादासधीवराः ॥ रेवाचयमुनागङ्गातासामम्भसिसंस्थिताः ॥ ११ ॥ ज्ञानतोऽज्ञानतःस्नात्वासङ्कीडन्तेतच
 वैजले ॥ महानद्याःप्रसङ्गेनतेयान्तिपरमांगतिम् ॥ १२ ॥ दासत्वंपापसङ्घातंपरित्यज्यव्रजन्ति ॥ पुण्यतोयप्रसङ्गाच्चद्वाप्लुताःसर्वएवते ॥ १३ ॥
 महानद्याःप्रसङ्गाच्चअन्यासानैवसत्तमाः ॥ महापुण्यजनस्यापिपापंनश्यतिपापिनाम् ॥ १४ ॥ प्रसङ्गादर्शनात्स्पर्शान्नात्रकार्याविचारणा ॥ अत्रा
 र्थेश्रूयतेविप्राइतिहासोऽघनाशनः ॥ १५ ॥ तंवोद्वद्यप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ कश्चिदस्तिमृगव्याधःसुलोभाख्योमहावने ॥ १६ ॥ श्वभि
 नंविन्ध्यस्यवैगतः ॥ १८ ॥ मृगान्खरून्वराहांश्चभीतान्सूदितवान्वहून् ॥ रेवातीरंसमासाद्यकश्चिच्छफरघातकः ॥ १९ ॥ शफरान्सूदयित्वासनि
 र्जगामबहिर्जलात् ॥ मृगव्याधस्यलोभस्यभयत्रस्ताततोमृगी ॥ २० ॥ जीवत्राणपरासाऽर्ताभीताचलितचेतना ॥ त्वरमाणापलायन्तीरेवातीरंसमा
 श्रिता ॥ २१ ॥ श्वभिश्चचालितासातुवाणघातक्षतातुरा ॥ श्वसनस्यापिवेगेनसुलोभोमृगघातकः ॥ २२ ॥ पृष्ठएवसमायातिपुरतोयानिसामृगी ॥
 दृष्ट्वांस्तांशफरहावाणपाणिःसमुद्यतः ॥ २३ ॥ धनुरानम्यवेगेनअनुरुध्यचतामृगीम् ॥ तावल्लुब्धकलोभाख्यःश्वभिःसाद्धसमागतः ॥ २४ ॥
 नहन्तव्यामदीयेयंमृगयामेसमागता ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यमीनहार्मांसलम्पटः ॥ २५ ॥ बाणंमुमोचदुष्टात्मातामुदिश्यमहाबलः ॥ निहतामृग
 ण्येरेवायाःपापनाशने ॥ श्वानश्चत्वरमाणास्तेपनिताविमलेहृदे ॥ २८ ॥ मृगव्याधोवदत्येवंधीवरंक्रोधमूर्च्छितः ॥ मदीयेयंमृगीदुष्टकस्माद्वा
 णैर्हतात्वया ॥ २९ ॥ तमुवाचपुनःसोऽपिमीनहामृगघातकम् ॥ मदीयेयंसन्देहश्चावलितःप्रभापसे ॥ ३० ॥ युध्यमानोततस्तौतुद्वावेतौतु
 दम् ॥ ३२ ॥ वेलायांपतिताःसर्वेपर्वणस्तस्यसत्तमाः ॥ जपध्यानविहीनास्तेभावसत्यविवर्जिताः ॥ ३३ ॥ तीर्थस्नानप्रसङ्गेनमृगीश्वाचसलुब्ध
 कः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेगताःपरमांगतिम् ॥ ३४ ॥ तीर्थानांचप्रभावेनसतांसङ्गाद्विजोत्तमाः ॥ नाशयेत्पापिनांपापंदहेदग्निरिवेन्धनम् ॥ ३५ ॥
 तेषामेवंहिसंसर्गाद्विपीणांचमहात्मनाम् ॥ सम्भाषादर्शनान्नष्टंस्पर्शच्चैव नृपस्यच ॥ ३६ ॥ वेनस्यकल्मषंनष्टंसतांसङ्गात्पुराकिल ॥ अत्युग्रपुण्य

५० पु०
॥ ३१ ॥

संसर्गात्पापं नश्यति पापिनाम् ॥ ३७ ॥ अत्युग्रपापिनां सङ्गात्पापं मेव प्रसञ्चरेत् ॥ मातामहस्य दोषेण संलितो वेन एव सः ॥ ३८ ॥ ऋपय ऊचुः ॥ मा
तामहस्य को दोषस्तं नो विस्तरतो वद ॥ समृत्युः स च वै कालः स यमो धर्म एव ॥ ३९ ॥ न हि स को हि कस्यापि पदे तस्मिन् प्रतिष्ठितः ॥ चराचराश्च ये लोकाः
स्वकर्मवशवर्तिनः ॥ ४० ॥ जीवन्ति च म्रियन्ते च भुञ्जन्त्येवं स्वकर्मभिः ॥ पापाः पश्यन्ति तं घोरं तेषां कर्मविपाकतः ॥ ४१ ॥ निरयेषु च सर्वेषु कर्मणैव सु
पुण्यवान् ॥ योजयेत्ताडयेत्सूतयम एष दिने दिने ॥ ४२ ॥ सर्वेष्वेव सुपुण्येषु कर्मस्वेवं सुपुण्यवान् ॥ योजयत्येव धर्मात्मा तस्य दोषो न दृश्यते ॥
समृत्योः केन दोषेण पापीवेन स्त्वजायत ॥ ४३ ॥ सूत उवाच ॥ समृत्युः शास्त्रको नित्यं पापानां दुष्टचेतसाम् ॥ ४४ ॥ वर्तते कालरूपेण तेषां कर्मविमृश्य
ति ॥ दुष्कृतं कर्म यस्यापि कर्मणा तेन घातयेत् ॥ ४५ ॥ तस्य पापं विदित्वा सौ न यत्येवं हितं यमः ॥ सुकृतात्मा लभेत्स्वर्गकर्मणा सुकृतेन वै ॥ ४६ ॥
योजयत्येष तान्सर्वान् मृत्युरेव सुदूतकैः ॥ महता सौख्यभावेन गीतमङ्गलकारिणा ॥ ४७ ॥ दानभोगादिभिश्चैव योजयेच्च कृतात्मकान् ॥ पीडाभिर्विवि
धाभिश्च क्लेशैः काष्ठैश्च दारुणैः ॥ ४८ ॥ त्रासयेत्ताडयेद्विप्रांस्तस्को धो मृत्युरेव तान् ॥ कर्मण्येवं हितम्यापि व्यापारः परिवर्तते ॥ ४९ ॥ मृत्योश्चा
पि महाभाग लोभात् पुण्यात् प्रजायते ॥ सुनीथानामवैकन्यासज्जातैषामहात्मनः ॥ ५० ॥ पितुः कर्मविमृश्यैव क्रीडमाना सदैव सा ॥ प्रजानां शास्ति
कतारं पुण्यपापनिरीक्षणम् ॥ ५१ ॥ सा तु कन्या महाभागा सुनीथानामतस्य सा ॥ रममाणानं प्राप्ता सखीभिः परिवारिता ॥ ५२ ॥ तत्रापश्य
न्महाभागं गन्धर्वतनयं वरम् ॥ गीतकोलाहलस्यापि सुशङ्खनामसा तदा ॥ ५३ ॥ ददर्श चारुसर्वाङ्गं तप्यन्तं सुमहत्तपः ॥ गीतविद्यासु सिद्धयर्थं
ध्यायमानं सरस्वतीम् ॥ ५४ ॥ तस्योपघातमेवासौ सा चकार दिने दिने ॥ सुशङ्खः क्षमते नित्यं गच्छ गच्छेति सोऽब्रवीत् ॥ ५५ ॥ प्रेषितानैव गच्छे
त्सा विघ्नमेव समाचरेत् ॥ तेनैव मुक्ता सा कुद्धाऽताडयत्तपसि स्थितम् ॥ ५६ ॥ तामुवाच ततः कुद्धः सुशङ्खः क्रोधमूर्च्छितः ॥ दुष्टे पापसमाचारे कस्मा
द्विघ्नस्त्वया कृतः ॥ ५७ ॥ ताडनात्ताडनं दुष्टेन कुर्वन्ति महाजनाः ॥ आकुष्टानैव कुप्यन्ति इति धर्मस्य संस्थितिः ॥ ५८ ॥ त्वया हं घातितः पापे निदोष
स्तपसान्वितः ॥ एवमुक्त्वा स धर्मात्मा सुनीथां पापचारिणीम् ॥ ५९ ॥ विरगममहाक्रोधाज्ज्ञात्वानारीं निवर्तितः ॥ ततः सा पापमोहाद्वाल्याद्वा तमि
हैव च ॥ ६० ॥ समुवाच महात्मानं सुशङ्खं तपसि स्थितम् ॥ त्रैलोक्यवासिनां तातो ममैव परिघातकः ॥ ६१ ॥ असतो घातयेन्नित्यं सत्यान्सपरिपालयेत् ॥
नैव दोषो भवेत्तस्य महापुण्यं न वर्तयेत् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वा गता सा तु पितरं वाक्यमब्रवीत् ॥ मया हि नादितस्तात गन्धर्वतनयो वने ॥ ६३ ॥ तपस्तपन्सदैकान्ते
कामक्रोधविवर्जितः ॥ समामुवाच धर्मात्मा क्रोधरागसमन्वितः ॥ ६४ ॥ नाताडयेत्ताडयन्तं क्रोशन्तं नैव क्रोशयेत् ॥ इत्युवाच समांता ततन्मे त्वं कारणं वद

भू.खं.दि.
अ० ३०.

॥ ३१ ॥

॥६६॥ एवमुक्तः सर्वमृत्युः सुनीथां द्विजसत्तमाः ॥ किञ्चिन्नोवाच धर्मात्मा प्रभृत्पुत्ररंततः ॥६६॥ वनं प्रातापुनः साहिसुशङ्को यत्र संस्थितः ॥ कशाघाते
 स्ततो दौष्ट्याजघान तपतांवरम् ॥६७॥ सुशङ्खस्ताडितो विप्रामृत्योश्चैव हिकन्यया ॥ ततः क्रुद्धो महातेजाः शशाप तनुमध्यमा ॥६८॥ निर्दोषो हियतो दुष्टत्वं
 यैव परिताडितः ॥ अहमत्र वने संस्थस्तस्माच्छापं ददाम्यम् ॥६९॥ गार्हस्थ्यं च समास्थाय सहभर्त्राय दाशृणु ॥ पापाचारमयः पुत्रो देवब्राह्मणनिन्दकः
 ॥ ७० ॥ सर्वपापरतो दुष्टे तव गर्भे भविष्यति ॥ एवं शस्त्रागतः सोऽपि तप एव समाश्रितः ॥ ७१ ॥ गते तस्मिन् महाभागे सा सुनीथा गृहं गता ॥ समाचष्ट
 महात्मानं पितरंतत्तमानसा ॥ ७२ ॥ यथा शप्तातदा तेन गन्धर्वतनयेन सा ॥ तत्सर्वं संश्रुतं तेन मृत्युना परिभाषितम् ॥ ७३ ॥ कस्मात्त्वया ताडितोऽसौ
 तपस्वी दोषवर्जितः ॥ युक्तं नैव कृतं पुत्रितपस्तस्य ताडनम् ॥ ७४ ॥ एवमाभाष्य धर्मात्मा मृत्युः परमदुःखितः ॥ वभूव सहितस्तस्यादिष्टमेव विचिन्त
 यन् ॥ ७५ ॥ मृत उवाच ॥ अत्रिपुत्रो महातेजा अङ्गो नाम प्रतापवान् ॥ एकदा तु गतो विप्रानन्दनं प्रति स द्विजः ॥ ७६ ॥ तत्र दृष्ट्वा देवराजं तमिन्द्रं पाक
 शासनम् ॥ अप्सरसांगणैर्युक्तं गन्धर्वैः किन्नरैस्तथा ॥ ७७ ॥ गीयमानं गीतगैश्च सुस्वरैः सप्तकैस्तथा ॥ वीज्यमानं सुगन्धैश्च व्यजनैः सर्वतोऽपि तम्
 ॥ ७८ ॥ योषिर्द्वारूपयुक्ताभिश्चामरैर्हंसगामिभिः ॥ छत्रेण हंसवर्णेन चन्द्रविम्बानुकारिणा ॥ ७९ ॥ राजमानं सहस्राक्षं सर्वाभरणभूषितम् ॥
 कामक्रीडागतं देवं दृष्ट्वा नमितौजसम् ॥ ८० ॥ तस्य पाश्वर्षे महाभागां पौलोमीं चारुमङ्गलाम् ॥ रूपेण तेजसा चैवं तपसा च यशस्विनीम् ॥ ८१ ॥
 सौभाग्येन विराजन्तीं पातिव्रत्येन तां सतीम् ॥ तया सह सहस्राक्षः सरमेनन्दनेवने ॥ ८२ ॥ तस्य लीलां समालोक्य अङ्गश्चैव द्विजोत्तमः ॥ धन्यो वै देव
 राजोऽयमीदृशैः परिवारितः ॥ ८३ ॥ अहोऽस्य तपसो वीर्ययेन प्राप्तं महत्पदम् ॥ यदाममेदृशः पुत्रः सवलोकप्रधारकः ॥ ८४ ॥ भवेत्तदामहत्सौख्यं
 प्राप्स्यामीह न संशयः ॥ इति चिन्तापरो भूत्वा त्वरमाणो गृहं गतः ॥ ८५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वनोपाख्याने त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ सूत
 उवाच ॥ अथ त्वङ्गो महातेजा दृष्ट्वेन्द्रस्य सम्पदम् ॥ भोगं चैव विलासं च लीलां तस्य महात्मनः ॥ १ ॥ कथं मे इन्द्रसदृशः पुत्रः स्याद्धर्मसंयुतः ॥
 चिन्तयित्वा क्षणं चैव अङ्गो धर्मभृतांवरः ॥ २ ॥ स्वकं गेहं समायातः मत्तुङ्गः सत्यतत्परः ॥ अत्रिप्रच्छ पितरं प्रणतो नम्रकन्धरः ॥ ३ ॥ कोऽयं पुण्य
 समाचारो भुङ्क्तेन्द्रपदं महत् ॥ कस्य पुण्यस्य वै पुष्टिः किं कृतं कर्म कीदृशम् ॥ ४ ॥ कीदृशं तप एतस्य कमाराधितवान् पुरा ॥ एतन्मे विस्तरेण त्वं ब्रूहि सत्य
 वतांवर ॥ ५ ॥ अत्रि उवाच ॥ साधुसाधु महाभाग यद्येवं पृच्छसे मयि ॥ चरित्रमिन्द्रस्य वत्सतन्मे निगदतः शृणु ॥ ६ ॥ सुव्रतो नाम मेधावी पुरा ब्राह्म
 णसत्तमः ॥ तेन कृष्णो हृषीकेशस्तपसा चैव तोषितः ॥ ७ ॥ पुण्यं गर्भपुनः प्रातो ह्यदित्याः कथ्यपान्किल ॥ विष्णोश्चैव प्रसादेन सुरराजो बभूव ह

५० पु०
॥ ३२ ॥

॥८॥ अङ्गुवाच ॥ कथमिन्द्रसमः पुत्रो मम स्यात्पुत्रवत्सल ॥ तदुपायं समाचक्ष्वत्वं हि ज्ञानवतां वरः ॥ ९ ॥ अत्रि उवाच ॥ समासेनैव तस्यैव सुव्रतस्य महा-
त्मनः ॥ चरित्रमखिलं पुण्यं निशामय महामते ॥ १० ॥ यथा सुव्रतमेधावी पुराराधितवान्हरिम् ॥ तस्य भावं च भक्तिचिन्तनं चैव महात्मनः ॥ ११ ॥
समालोक्य जगन्नाथो दत्तवान्वै महत्पदम् ॥ स एन्द्रसर्वभोगाढ्यत्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १२ ॥ विष्णोश्चैव प्रसादाच्च पदं भुङ्क्ते त्रिलोकधृक् ॥ एवमेतस्य
माख्या तमिन्द्रस्यापि विचेष्टितम् ॥ १३ ॥ भक्त्या तुष्यति गोविन्दो भावध्यानेन सत्तम ॥ सर्वददाति तुष्टात्मा भक्त्या सन्तोषितो हरिः ॥ १४ ॥ तस्मा
दाराध्य गोविन्दं सर्वदं सर्वसम्भवम् ॥ सर्वज्ञं सर्ववत्तारं सर्वेषां पुरुषं वरम् ॥ १५ ॥ तस्मात्प्राप्स्यसि सर्वं त्वं यद्यदिच्छसि नन्दन ॥ १६ ॥ सुखस्य
दाता परमार्थदाता मोक्षस्य दाता जगतां हि नाथः ॥ तस्मात्तमाराधय गच्छ पुत्रसम्प्राप्स्यसे इन्द्रसमं हि पुत्रम् ॥ १७ ॥ आकर्ण्य वाक्यं परमार्थयुक्तमुक्तं महा-
त्मा ऋषिणा हितेन ॥ सङ्गृह्य तत्त्वं च न स्य तस्य प्रणम्य तं शाश्वतमभ्ययात्सः ॥ १८ ॥ आमन्त्र्य चाङ्गः पितरं महात्मा ब्रह्मात्मजं ब्रह्मसमानमेव ॥ सम्प्राप्त
वान्मेरुगिरेस्तु शृङ्गं तं काञ्चनैरत्नमयैः समेतम् ॥ १९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे वेनोपाख्याने एकत्रिंशोऽध्यायः
॥ ३१ ॥ सूत उवाच ॥ नाना रत्नैः सुदीप्ताङ्गो हाटकेनापि सर्वतः ॥ राजमानो गिरि श्रेष्ठो यथा सूर्यः स्वरश्मिभिः ॥ १ ॥ छाया मशोकां सम्प्राप्य
शीतलां सुखदायिनीम् ॥ ध्यायन्ति योगिनः सर्वे उपविष्टा दृढासने ॥ २ ॥ क्वचित्तपन्ति मुनयः क्वचिद्वायन्ति किन्नराः ॥ सन्तुष्टा ऋषिगन्धर्वा वीणाताल
करा विलाः ॥ ३ ॥ तालमानलयेलीनाः स्वरैः सप्तभिरन्वितैः ॥ मूर्च्छनारक्तिसंयुक्तैर्व्यक्तैर्गीतं मनोहरम् ॥ ४ ॥ तस्मिन्वै पर्वतश्रेष्ठे चन्दनच्छाय
संश्रिताः ॥ गन्धर्वा गीततत्त्वज्ञा गीतं गायन्ति तत्पराः ॥ ५ ॥ नृत्यन्ति यो पितस्तत्र देवानां पर्वतोत्तमे ॥ पापहा पुण्यदोदिव्यः सुश्रेयसां प्रदायकः
॥ ६ ॥ वेदध्वनिः सुमधुरः श्रूयते पर्वतोत्तमे ॥ चन्दनाशोकपुत्रागैः शालैस्तालैस्तमालकैः ॥ ७ ॥ वटैस्तु मेघसङ्काशैराजते पर्वतोत्तमः ॥ सन्तानकैः
कल्पवृक्षैरम्भापादपसङ्कुलैः ॥ ८ ॥ नगेन्द्रो भाति सर्वत्र नाकवृक्षैः सुपुष्पितैः ॥ नानाधातुसमाकीर्णो नाना रत्नचयों गिरिः ॥ ९ ॥ नाना कौतुक
संयुक्तो नाना मङ्गलसंयुतः ॥ वेदवृन्दैः सुसज्जुष्टो ह्यप्सरोगणसङ्कुलः ॥ १० ॥ ऋषिभिर्मुनिभिः सिद्धैर्गन्धर्वैः परिभातिसः ॥ गजैश्चाचलसङ्काशैः
सिंहनादैर्विराजते ॥ ११ ॥ शरभैर्मत्तशार्दूलैर्मृगधूर्तैरलङ्कृतः ॥ वापीकूपतडागैश्च सम्पूर्णैर्विमलोदकैः ॥ १२ ॥ हंसकारण्डवाकीर्णैः सर्वत्र
परिशोभते ॥ कनकोत्पलैश्च श्वेतैश्च रक्तोत्पलैर्विराजते ॥ १३ ॥ नदीसवणसङ्घातैर्विमलैश्चोदकैस्तथा ॥ शालतालैश्च रूपैश्च सगजैः स्फाटिकै
स्तथा ॥ १४ ॥ विस्तीर्णैः काञ्चनैर्दिव्यैः मूर्यवद्भिः समप्रभैः ॥ शिलानलैश्च सम्पूर्णैः शैलराजो विराजते ॥ १५ ॥ विमानैर्देवतानां च प्रासा

श्रु.स.दि.
अ० ३२

॥ ३२ ॥

दैःपर्वतोत्तमैः ॥ हंसचन्द्रप्रतीकाशैर्हंसदण्डैरलङ्कृतः ॥ १६ ॥ कलशैश्चामरैर्युक्तैःप्रासादैःपरिशोभितः ॥ नानागुणप्रमुदितदेववृन्दैश्चशोभितः ॥ १७ ॥ देववृन्दैरनेकैश्चगन्धर्वैश्चारणैस्तथा ॥ सर्वत्रराजतेपुण्योमेरुर्गिरिवरोत्तमः ॥ १८ ॥ तस्माद्भङ्गामहापुण्यापुण्यतोयामहानदी ॥ प्रसृतापुण्यतीर्थाढ्याहंसपद्मैःसमाकुला ॥ १९ ॥ मुनिभिःसेव्यमानासाक्षिपिसङ्घैर्महानदी ॥ एवंगुणगिरिश्रेष्ठंपुण्यकौतुकमङ्गलम् ॥ २० ॥ अङ्गशमनोगतम् ॥ २२ ॥ ध्यायमानःसधर्मात्माकृष्णकेशापहंप्रभुम् ॥ आसनेशयनेयानेध्यानेचमधुसूदनम् ॥ २३ ॥ नित्यंपश्यतियुक्तात्मायोगयुक्तोजितेन्द्रियः ॥ चगचरेषुर्जीविषुतेषुपश्यतिकेशवम् ॥ २४ ॥ आर्द्रेषुचैवशुष्केषुसर्वेष्वन्येषुसद्भिजः ॥ एवंवर्षशतंजातंतप्यमानस्यतस्यच ॥ २५ ॥ समालोक्यजगन्नाथश्चक्रपाणिर्द्रिजोत्तमम् ॥ बहुविघ्नान्सुघोरांश्चदर्शयत्येव नित्यशः ॥ २६ ॥ तेजसातस्यदेवस्यनृसिंहस्यमहात्मनः ॥ निरातङ्कःसधर्मात्मादहत्यग्निरिवेन्धनम् ॥ २७ ॥ नियमैःसंयमैश्चान्यैरुपवासैर्द्रिजोत्तमः ॥ क्षीयमाणस्तुसञ्जातोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ २८ ॥ सूर्यपावकसङ्काशस्त्वङ्गएवंप्रदृश्यते ॥ एवंपःसुनिरतंध्यायमानंजनार्दनम् ॥ २९ ॥ आविर्भूयाब्रवीद्देवोवरंवरयमानदं ॥ तंचदृष्ट्वाहृषीकेशमङ्गःपरमभ्यंगुणात्मने ॥ ३० ॥ तुष्टावप्रणतोभूत्वावासुदेवंप्रसन्नधीः ॥ ३१ ॥ अङ्गउवाच ॥ त्वंगनिःसर्वभूतानांभूतभावनपावन ॥ भूतात्मासर्वभूतेशनमस्तु ॥ ३२ ॥ गुणरूपायगुह्यायगुणातीतायतेनमः ॥ गुण्यायगुणकर्त्रेचगुणाढ्यायगुणात्मने ॥ ३३ ॥ भवायभवकर्त्रेचभक्तानांभवहारिण्यायनमोरथाङ्गधारिणे ॥ सत्यायसत्यभावायसर्वसत्यमयायच ॥ ३४ ॥ धर्मायधर्मकर्त्रेचसर्वकर्त्रेचतेनमः ॥ धर्माङ्गायसुवीरायधर्माधारायतेनमः ॥ ३५ ॥ नमोनमोहिरण्यनायनमोहविनाशायसर्वमायाकरायते ॥ ३६ ॥ मायाधरायमूर्तायत्वमूर्तायनमोनमः ॥ सर्वमूर्तिधरायैवशङ्कराय ॥ ३७ ॥ क्षीरसागरवासायचामृतायचतेनमः ॥ ३८ ॥ महीपथायघोरायमहाप्रज्ञापरायच ॥ अकूरायप्रमेध्यायमेध्यानांपतयेनमः ॥ ३९ ॥ अनन्तायह्यशेषायचानघायनमोनमः ॥ आकाशस्यप्रकाशायपक्षिरूपायतेनमः ॥ ४० ॥ हुतायहुतभोक्त्रेचहवीरूपायतेनमः ॥ बुद्धायबुधरूपायसदाबुद्धायतेनमः ॥ ४१ ॥ नमोहव्यायकव्यायस्वधाकारायतेनमः ॥ स्वाहाकायशुद्धायह्यव्यक्तायमहात्मने ॥ ४२ ॥ व्यासायत्रासवायैववसुहूपायतेनमः ॥

५० पु०
॥ ३३ ॥

वासुदेवाय विश्वाय वह्निरूपाय ते नमः ॥ ४६ ॥ हरये केवलायैव वामनाय नमो नमः ॥ नमो नृसिंहदेवाय सत्त्वपालाय ते नमः ॥ ४७ ॥ नमो गोविन्द
गोपाय नम एकाक्षराय च ॥ नमः सर्वाक्षरायैव हंसरूपाय ते नमः ॥ ४८ ॥ त्रितत्त्वाय नमस्तुभ्यं पञ्चतत्त्वाय ते नमः ॥ पञ्चविंशतितत्त्वाय तत्त्वाधाराय
वैनमः ॥ ४९ ॥ कृष्णाय कृष्णरूपाय लक्ष्मीनाथाय ते नमः ॥ नमः पद्मपलाशाक्ष आनन्दाय पराय च ॥ ५० ॥ नमो विश्वम्भरायैव पापनाशाय वै नमः ॥
नमः पुण्यसुपुण्याय सत्यधर्माय ते नमः ॥ ५१ ॥ नमो नमः शाश्वत अव्ययाय नमो नमः सर्व नमो मयाय ॥ श्रीपद्मनाभाय महेश्वराय नमामि ते केश
वपादपद्मम् ॥ ५२ ॥ आनन्दकन्दकमलाप्रियवासुदेव सर्वेश ईशमधुसूदन देहि दास्यम् ॥ पादौ नमामि तव केशव जन्मजन्मकृपां कुरुष्व मम शान्तिं द
शङ्कपाणे ॥ ५३ ॥ संसारदारुणदुताशनतापदग्धं पुत्रादिबन्धुमरणैर्वहुशोकतापैः ॥ ज्ञानाम्बुदेन मम प्रावय पद्मनाभ दीनस्य मच्छरणरूप भवस्व नाथ
॥ ५४ ॥ एवं स्तोत्रं समाकर्ण्य त्वङ्गस्यापि महात्मनः ॥ दर्शयित्वा स्वकं रूपं घनश्यामं महौजसम् ॥ ५५ ॥ शङ्खचक्रगदापाणिपद्महस्तं महाप्रभुम् ॥
वैन ते यस्माद्रूढमात्मरूपं प्रदर्शितम् ॥ ५६ ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गहारकङ्कणकुण्डलैः ॥ राजमानं परं दिव्यं निर्मलं वनमालया ॥ ५७ ॥ अङ्गस्याग्रे
हृषीकेशः शोभमानमहत्प्रभः ॥ श्रीवत्साङ्गेन पुण्येन कौस्तुभेन जनार्दनः ॥ ५८ ॥ दर्शयित्वा स्वकं देहं सर्वदेवमयो हरिः ॥ स उवाच महात्मानं तमङ्ग
मृषिसत्तमम् ॥ ५९ ॥ भो भो विप्र महाभाग श्रूयतां वचनं शुभम् ॥ मेघगम्भीरघोषेण समाभाष्य द्विजोत्तमम् ॥ ६० ॥ तपसानेन तुष्टोऽस्मि वरं वरय
शोभनम् ॥ तुष्ट्यर्माणं हृषीकेशं तं दृष्ट्वा कमलापतिम् ॥ ६१ ॥ दीप्यमानं विराजन्तं विश्वरूपं जनेश्वरम् ॥ पादाम्बुजद्वयं तस्य प्रणम्य च पुनः पुनः ॥ ६२ ॥
हर्षेण महता विष्टुस्तमुवाच जनार्दनम् ॥ दासोऽहं तव देवेश शङ्खचक्रगदाधर ॥ ६३ ॥ वरं मे दातुकामोऽसि देहित्वं वंशजं सुतम् ॥ दिवि शक्रो यथाऽऽशा
तिसर्व तेजः समन्वितः ॥ ६४ ॥ तादृशं देहि मे पुत्रं सर्वलोकस्य रक्षकम् ॥ सर्वदेवप्रियं देवब्रह्मण्यं धर्मपण्डितम् ॥ ६५ ॥ दातारं ज्ञानसम्पन्नं धर्मतेजः सम
न्वितम् ॥ त्रैलोक्यरक्षकं कृष्णसत्यधर्मानुपालकम् ॥ ६६ ॥ यज्वनामुत्तमं चैकं शूरं त्रैलोक्यभूषणम् ॥ ब्रह्मण्यं वेदविद्रांसं सत्यसन्धं जितेन्द्रियम्
॥ ६७ ॥ अजितं सर्वजे तारं विष्णुतेजः समप्रभम् ॥ वैष्णवं पुण्यकर्तारं पुण्यजं पुण्यलक्षणम् ॥ ६८ ॥ शान्तं तु तपसोपेतं सर्वशास्त्रविशारदम् ॥ वेद
ज्ञयोगिनां श्रेष्ठं भवतु गुणसंनिभम् ॥ ६९ ॥ ईदृशं देहि मे पुत्रं दातुकामो यदा वरम् ॥ ७० ॥ श्रीवासुदेव उवाच ॥ एभिर्गुणैः समोपेतस्तव पुत्रो भ
विष्यति ॥ अत्रिवंशस्य वैधर्ता विश्वस्यास्य महामते ॥ ७१ ॥ तेजसाय शसापुण्यैः पितरं चोद्धरिष्यति ॥ उद्धरिष्यति यः सत्यैः पितरं च पितृमहम्
॥ ७२ ॥ भवान्यास्यति मे स्थानं तद्विष्णोः परमं पदम् ॥ इत्युक्त्वा देवदेवेशस्तमङ्गं प्रतिसद्विज ॥ ७३ ॥ कस्यचित्पुण्यवीर्यस्य पुण्यां कस्यां निवा

श्रु.सं.दि.
अ० ३२

॥ ३३ ॥

इय ॥ तस्यासुत्पादयसुतंशुभं पुण्यावहप्रियम् ॥ ७४ ॥ सभविष्यतिधर्मात्मा मत्प्रसादान्महामते ॥ सर्वज्ञः सर्ववेत्ता च यादृशो वाञ्छितं स्वप्नं
 ॥ एवं वरं ततो दत्त्वा अन्तर्धानं गतो हरिः ॥ ७५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने अङ्गवरप्रदानं नाम द्वाविंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥
 ऋषय उचुः ॥ शप्तागन्धर्वपुत्रेण सुशङ्केन महात्मना ॥ तस्य शापात्कथं जाता किं किं कर्मकृतं तथा ॥ १ ॥ सलेभे कीदृशं पुत्रं तस्य शापादिजोत्तम ॥ सु
 नीथायाश्च चरितं त्वं नो विस्तस्तो वद ॥ २ ॥ सूत उवाच ॥ सुशङ्केनापितं नैव सा शप्तातनुमध्यमा ॥ पितुः स्थानं गता सा तु सुनीथा दुःस्वपीडिता ॥ ३ ॥
 पितरं चात्मनश्चैव चरितं च प्रकाशितम् ॥ श्रुतवान्सोऽपि धर्मात्मा मृत्युः सत्यवतां वरः ॥ ४ ॥ तामुवाच सुनीथा तु सुतां शप्तां महात्मना ॥ यवत्यापु
 ष्कृतं पापं धर्मतेजः प्रणाशनम् ॥ ५ ॥ कस्मात्कृतं महाभागे सुशान्तस्य हि त्राडनम् ॥ विरुद्धं सर्वलोकस्य भवत्तदापरिकल्पितम् ॥ ६ ॥ कामक्रोधं
 विहीनं तं सुशान्तं धर्मवत्सलम् ॥ तपोमार्गे विलीनं च परब्रह्मणिसंस्थितम् ॥ ७ ॥ तमेव घातयेद्यो वै तस्य पापं शृणुष्व हि ॥ पापत्वाज्जायते पुत्रः किं त्विदं
 लभते बहु ॥ ८ ॥ त्राडयन्तं ताडयेद्यः क्रोशन्तं क्रोशयेत्पुनः ॥ तस्य पापं सर्वे भुङ्क्ते ताडितस्य न संशयः ॥ ९ ॥ सर्वे शान्तोजितात्मा च त्राडयन्तं कृतद्वयेन ॥
 निर्दोषं प्रति येनापि ताडनं च कृतं सुते ॥ १० ॥ पश्चान्मोहेन पापेन निर्दोषेऽपि च त्राडयेत् ॥ निर्दोषं प्रति येनापि ह्यदोगः क्रियते वृथा ॥ ११ ॥ निर्दोषं ता
 डयेत्पश्चान्मोहात्पापेन केनचित् ॥ स पापी पापमाप्नोति निर्दोषस्य शरीरजम् ॥ १२ ॥ निर्दोषो घातयेत्तं वै ताडन्तं पापचेतसम् ॥ पुनरुत्थाय वेगेन सा
 हसात्पापचेतनम् ॥ १३ ॥ पापकर्तुश्च यत्पापं निर्दोषं प्रति गच्छति ॥ ताडनं नैव तस्माद्वै कार्यं दोषवतोऽपि च ॥ १४ ॥ दुष्कृतं च महत्पुत्रित्वयेव शिष्या
 लितम् ॥ शप्तातेनापि याद्वै तस्मात्पुण्यं समाचर ॥ १५ ॥ सतां सङ्गं समासाद्य सदैव परिवर्तय ॥ योगध्यानेन ज्ञानेन परिवर्तय नन्दिनि ॥ १६ ॥ सतां
 सङ्गो महापुण्यो बहुश्रेयो विधायकः ॥ बाले पश्य सुदृष्टान्तं सतां सङ्गस्य यद्वृणम् ॥ १७ ॥ अपां संस्पर्शनात्पानात्पानात्तत्र महाधियः ॥ मुनयः सिद्धि
 मायान्तिवाद्वाभ्यन्तरक्षालिताः ॥ १८ ॥ आयुष्मन्तो भवन्त्येते लोकाः सर्वे चराचराः ॥ आपः शान्ताः सुशीताश्च मृदुगात्राः प्रियङ्गवाः ॥ १९ ॥ निर्मल्यार
 त्यजति मानवः ॥ २० ॥ सत्यवह्निः प्रदीप्तश्च प्रज्वलेत्पुण्यतेजसा ॥ सत्येन दीप्ततेजास्तु ज्ञानेनापि सुनिर्मलः ॥ २१ ॥ अत्युष्णो ध्यानभावेन अस्पृश्यः
 पापजैर्नरैः ॥ सत्यवह्निः प्रसङ्गाच्च पापं सर्वं विनश्यति ॥ २२ ॥ तस्मात्सत्यस्य संसर्गः कर्तव्यः सर्वथा त्वया ॥ पापभारं परित्यज्य पुण्यमेवं समाश्रय
 ॥ २३ ॥ सूत उवाच ॥ एवं पित्रा सुनीथा सा दुःखिता प्रतिबोधिता ॥ नमस्कृत्य पितुः पादौ गता सा निर्जनवनम् ॥ २४ ॥ कामक्रोधं परित्यज्य बाल

५० पु०
॥ ३४ ॥

भावंतपस्विनी ॥ मोहद्रोहौचमायांचत्यक्त्वाएकान्तमास्थिता ॥ २६ ॥ तस्याःसख्यःसमाजमूरम्भाद्यास्तास्तपोऽन्विताः ॥ तांददृशुर्विशाला
क्ष्यःसुनीथादुःखभागिनीम् ॥ २७ ॥ ध्यायन्तींचिन्तयान्तामृचुश्चिन्तापरायणाः ॥ कस्माच्चिन्तयसेभद्रेकयावाचिन्तयान्विता ॥ २८ ॥ तन्नोवेका
रणंरूहिचिन्तादुःखप्रदायिनी ॥ एकैवसार्थकाचिन्ताधर्मस्यार्थेविचिन्त्यते ॥ २९ ॥ द्वितीयासार्थकाचिन्तायोगिनांधर्मनन्दिनी ॥ अन्यानि
र्थिकाचिन्तातानैवपरिकल्पयेत् ॥ ३० ॥ कायनाशकरीचिन्ताबलतेजःप्रणाशिनी ॥ नाशयेत्सर्वसौख्यंतुरूपहानिनिदर्शयेत् ॥ ३१ ॥ तृष्णांमोहं
तथालोभमेतांचिन्ताहिंप्रापयेत् ॥ पापमुत्पादयेच्चिन्ताचिन्तिताचदिनेदिने ॥ ३२ ॥ चिन्ताव्याधिप्रकाशायनरकायप्रकल्पयेत् ॥ तस्माच्चिन्तांप
रित्यज्यचानुवर्तस्वशोभने ॥ ३३ ॥ अर्जितकर्मणापूर्वस्वयमेव नरेणतु ॥ तदेवभुङ्क्तेऽसौजन्तुर्ज्ञानवान्नविचिन्तयेत् ॥ ३४ ॥ तस्माच्चिन्तांपरित्यज्य
सुखदुःखादिकंवद ॥ तासांतद्वचनंश्रुत्वासुनीथावाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेष्वपञ्चाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुनीथा
चरितं नामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३३ ॥ मृतंउवाच ॥ यथाशप्तावनेपूर्वमुशङ्केनमहात्मना ॥ तासुसर्वसमाख्यातंसखीष्वेवविचेष्टितम् ॥ आत्मनश्चम
हाभागादुःखेनातिप्रपीडिता ॥ १ ॥ सुनीथोवाच ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिसख्यःशृण्वन्तुसाम्प्रतम् ॥ २ ॥ मदीयरूपसम्पत्तिवयःसुगुणसम्पदः ॥
विलोक्यमांपितुश्चिन्तासज्जाताममकारणात् ॥ ३ ॥ देवेभ्योदातुकामोऽसौमुनिभ्यस्तुमहायशाः ॥ मांचहस्तेविगृह्यैवसर्वान्वाक्यमुदाहरत् ॥ ४ ॥ गुणयुक्ता
सुताबालाममेयंचारुलोचना ॥ दातुकामोऽस्मिभद्रंवोगुणिनेसुमहात्मने ॥ ५ ॥ मृत्योर्वाक्यंततोदेवाऋषयःशुश्रुवुस्तदा ॥ तमृचुर्भाषमाणंतेदेवाइन्द्र
पुरोगमाः ॥ ६ ॥ तवकन्यागुणाढ्यंयंशालानांपरमोनिधिः ॥ क्षेपेणैकेनसन्दुष्टाऋषिशापेनतेनवै ॥ ७ ॥ अस्यामुत्पत्स्यतेपुत्रोयस्यवीर्यात्पुमान्किल ॥
भवितासमहापापीपुण्यवंशविनाशकः ॥ ८ ॥ गङ्गातोयेनसम्पूर्णःकुम्भएवप्रदृश्यते ॥ सुरायाविन्दुनालिप्तोमद्यकुम्भःप्रजायते ॥ ९ ॥ पापस्यपाप
संसर्गात्कुलंपापिप्रजायते ॥ आरनालस्यवैविन्दुःक्षीरमध्येप्रयातिचेत् ॥ १० ॥ पश्चान्नाशयनेक्षीरमात्मरूपंप्रकाशयेत् ॥ तद्वद्विनाशयेद्वंशंपापःपुत्रो
नसंशयः ॥ ११ ॥ अनेनापिहिदोषेणतवेयंपापभागिनी ॥ अन्यस्मैदीयतांगच्छदेवैरुक्तःपितामम ॥ १२ ॥ देवैश्चापिसगन्धर्वैर्ऋषिभिश्चमहात्मभिः ॥
तैश्चापिसम्परित्यक्तःपितामेदुःखपीडितः ॥ १३ ॥ ममान्येचापिस्वीकारंनकुर्वन्तिहिसज्जनाः ॥ एवंपापमयंकर्ममयाचैवपुराकृतम् ॥ १४ ॥ सन्तप्ता
दुःखशोकेनवनमेवसमाश्रिता ॥ तपएवचरिष्यामिकरिष्येकायशोषणम् ॥ १५ ॥ भवतीभिःसुपृष्टाहंकार्यकारणमेवहि ॥ ममचिन्तानुगंकर्ममयात
द्वःप्रकाशितम् ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वासुनीथासामृत्योःकन्यायशस्विनी ॥ विररामचदुःखार्ताकिञ्चिन्नोवाचवैपुनः ॥ १७ ॥ सख्यरुचुः ॥ दुःखमेव

श्रु.खं.द्वि.
अ० ३४

॥ ३४ ॥

महाभागेत्यजकायविनाशनम् ॥ नास्तिकस्यकुलेदोषोदेवैः पापंसमाश्रितम् ॥ १८ ॥ जिह्ममुक्तं पुरातेन ब्रह्मणा हरसन्निधौ ॥ देवैश्चापि सहित्यक्तो ब्रह्मापूज्य
तमोऽभवत् ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्याप्रथुक्तोऽसौ देवराजोऽपि पश्यभोः ॥ देवैः सार्धं महाभागो भुङ्क्ते लोकत्रयं महान् ॥ २० ॥ गौतमस्य प्रियां भार्यामहत्यां ग
तवान्पुरा ॥ परदाराभिगामी स देवत्वे परिवर्तते ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्योपमं कर्मदारुणं कृतवान्हरः ॥ ब्रह्मणस्तुकपालेन चाद्यापि परिवर्तते ॥ २२ ॥ देवा
नमन्ति तं देवमृषयो वेदपारगाः ॥ आदित्यः कुष्ठसंयुक्तस्त्रैलोक्यं च प्रकाशयेत् ॥ २३ ॥ लोकानमन्ति तं देवं देवाद्याः सचराचराः ॥ कृष्णो भुङ्क्ते महाशोभा
गवेण कृतं पुरा ॥ २४ ॥ गुरुभार्यागतश्चन्द्रः क्षयीतेन प्रजायते ॥ भविष्यति महातेजाराजराजः प्रतापवान् ॥ २५ ॥ पाण्डुपुत्रो महाप्राज्ञो धर्मात्मा स
युधिष्ठिरः ॥ गुरोश्चैव वधार्थाय अनृतं स वदिष्यति ॥ २६ ॥ एतेष्वेव महत्पापं वर्तते च महत्सुच ॥ वैगुण्यं कस्य वै नास्तिकस्य नास्ति चलाञ्छनम् ॥
२७ ॥ भवतीस्त्वल्पदोषेण विलिप्ता सिवरानने ॥ उपकारं करिष्यामस्तवैव वरवर्णिनि ॥ २८ ॥ तवाङ्गे ये गुणाः सन्ति सत्यस्त्रीणां यथा शुभ ॥ अन्य
त्रापि न पश्यामस्तान्गुणांश्चारुलोचने ॥ २९ ॥ रूपमेव गुणः स्त्रीणां प्रथमं भूषणं शुभे ॥ शीलमेव द्वितीयं च तृतीयं सत्यमेव च ॥ ३० ॥ आर्जवत्वं चतुर्थं च पञ्चमं धर्म
मेव हि ॥ मधुरत्वं ततः प्रोक्तं षष्ठमेव वरानने ॥ ३१ ॥ शुद्धत्वं सप्तमं बाले अन्तर्वाह्येषु योऽपि ताम् ॥ अष्टमं हि पितुर्भावः शुश्रूषानवमं किल ॥ ३२ ॥ सहिष्णु
र्दशमं प्रोक्तं रतिश्चैकादशं तथा ॥ पातिव्रत्यं ततः प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि ॥ ३३ ॥ तैस्त्वं सम्भूषिता बाले माविभेषि वरानने ॥ येनोपायेन ते भर्ता भविष्य
तिसु धर्मधृक् ॥ ३४ ॥ तमुपायं प्रपश्यामस्तवार्थं वयमेव हि ॥ स्वस्था भव महाभागे मा त्वं वैसाहसं कुरु ॥ ३५ ॥ सूत उवाच ॥ एवमुक्ता सुनीथा सा पुन
रूचे सखीस्तुताः ॥ कथयध्वं ममोपायं येन भर्ता भविष्यति ॥ ३६ ॥ तामृचुस्तावरानार्यो रम्भाद्याश्चारुलोचनाः ॥ रूपमाधुर्यसंयुक्ता भवती भूतिवर्द्धि
नी ॥ ३७ ॥ ब्रह्मशापेन सम्भीता वयमत्र समागताः ॥ विद्यामेकां प्रदास्यामः पुरुषाणां प्रमोहिनीम् ॥ ३८ ॥ सर्वमायाविदां भद्रे सर्वभद्रप्रदायिनीम् ॥
विद्याबलं ततो दद्युस्तस्यैताः सुखदायकम् ॥ ३९ ॥ यं यं मोहयितुं भद्रं इच्छस्येवं सुरादिकम् ॥ तं तं सद्यो मोहयावदित्युक्ता सा तथा करोत् ॥ ४० ॥ विद्या
यां हि सुसिद्धायां सा सुनीथा सुनन्दिता ॥ अमत्येवं सखीभिस्तु पुरुषान्सा विपश्यति ॥ ४१ ॥ अटमानागता पुण्यं नन्दनं वनमुत्तमम् ॥ गङ्गातीरे ततो दृष्ट्वा
ब्राह्मणं रूपसंयुतम् ॥ ४२ ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नं सूर्यतेजः समप्रभम् ॥ रूपेणाप्रतिमं लोके द्वितीयमिव मनमथम् ॥ ४३ ॥ देवरूपं महाभागं भाग्यवन्तं सु

१. षष्ठं सतीत्वं दृढता समं सादृश्योऽष्टमम् ॥ नवमं मङ्गलं गानं दशमं व्यवसायिता ॥ एकादशं तथा स्त्रीणां कामाधिक्यं प्रकीर्तितम् ॥ मधुरं वचनं प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि ॥ इति णटः पुस्तकम् ॥
४३

प० पु०
॥ ३५ ॥

भाग्यदम् ॥ अनौपम्यमहात्मानं विष्णुतेजःसमप्रभम् ॥ ४४ ॥ वैष्णवं सर्वपापघ्नं विष्णुतुल्यपराक्रमम् ॥ कामक्रोधं वेहीनं तमत्रिवंशविभूषणम् ॥
॥ ४५ ॥ दृष्ट्वा सुरूपं तपसां स्वरूपं दिव्यप्रभावं परितप्यमानं ॥ पप्रच्छ रम्भां सुसखीं सरागाकोऽयं दिविष्टः प्रवरो महात्मा ॥ ४६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे
भूमिखण्डे वेनोपाख्याने चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ रम्भोवाच ॥ ब्रह्मा अव्यक्तसम्भूतस्तस्माज्ज्ञे प्रजापतिः ॥ अत्रिर्नाम स धर्मात्मा तस्य पुत्रो महामनाः
॥ १ ॥ अङ्गो नाम अयं भद्रे नन्दनं वनमागतः ॥ इन्द्रस्य सम्पदं दृष्ट्वा नानातेजस्समन्विताम् ॥ २ ॥ कृतास्पृहा अनेनापि इन्द्रस्य सदृशं पदे ॥ ईदृशो हियदा
पुत्रो मम स्याद्धर्मसंयुतः ॥ ३ ॥ सुश्रेयो मे भवेज्जन्म यशः कीर्तिसमन्वितम् ॥ आराधितो हृषीकेशस्तपोभिर्नयैस्तथा ॥ ४ ॥ सुप्रसन्ने हृषीकेशे वरं या
चितवानयम् ॥ इन्द्रस्य सदृशं पुत्रं विष्णुतेजःपराक्रमम् ॥ ५ ॥ वैष्णवं सर्वपापघ्नं देहि मे मधुसूदन ॥ दत्तवान्सतदा पुत्रमीदृशं सर्वधारकम् ॥ ६ ॥ तदा
प्रभृतिविप्रेन्द्रः पुण्यां कन्यां प्रपश्यति ॥ यथा त्वं चारुसर्वाङ्गी तथा यं परिपश्यति ॥ ७ ॥ एनं गच्छ वरारोहे अस्मात्पुत्रो भविष्यति ॥ पुण्यात्मा पुण्यधर्म
भविष्यति ॥ अस्माज्जाते महाभागे पुत्रे धर्मप्रचारिणि ॥ १० ॥ भविष्यसि सुखी भद्रे सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ सुक्षेत्रे कृषिकारस्तु बीजं वपति तत्परः ॥
॥ ११ ॥ स तथा भुञ्जते देवियथा बीजं तथा फलम् ॥ अन्यथानैव जायेत तत्सर्वं सदृशं भवेत् ॥ १२ ॥ अयमेव महाभागस्तपस्वी पुण्यवीर्यवान् ॥ अस्य
वीर्यात्समुत्पन्नो अस्यैव गुणसम्पदा ॥ १३ ॥ युक्तः पुत्रो महातेजाः सर्वदेहभृतां वरः ॥ भविष्यति महाभाग्यो युक्तात्मा योगतत्त्ववित् ॥ १४ ॥ एवं हि
वाक्यं तु निशम्य बालारम्भाप्रियोक्तं शिवदायकं तत् ॥ विचिन्त्य बुद्धयेह सुनीथया तदा तत्त्वार्थमेतत्परिसत्यमेव हि ॥ १५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे
वेनोपाख्याने पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ सुनीथोवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भद्रे एवमेतत्करोम्यहम् ॥ अनया विद्यया विप्रमोहयिष्यामि नान्यथा ॥
॥ १ ॥ साहाय्यं देहि मे पुण्यं येन गच्छामि साम्प्रतम् ॥ एवमुक्ता तयारम्भातामुवाच मनस्विनीम् ॥ २ ॥ कीदृग्ददामि साहाय्यं तत्त्वं कथय मामिनि ॥
दूतत्वं गच्छ मे भद्रे एतं प्रति सुसाम्प्रतम् ॥ ३ ॥ एवमुक्तं तया तां तुरम्भां प्रति सुलोचनाम् ॥ एवमेव प्रतिज्ञातं रम्भया देवयोषिता ॥ ४ ॥ करिष्ये तव साहाय्य
मादेशो मम दीयताम् ॥ सद्भावं विशालाक्षीरूपयौवनशालिनी ॥ ५ ॥ मायया दिव्यरूपा सा सम्बभूव वरानना ॥ रूपेणाप्रतिमालोके मोहयन्ती जगत्र
यम् ॥ ६ ॥ मेरोश्चैव महापुण्येशिखरे चारुकन्दरे ॥ नानाधातुसमाकीर्णे नानारत्नोपशोभिते ॥ ७ ॥ देववृक्षैः समाकीर्णैः बहुपुष्पोपशोभिते ॥ देववृन्दसमा

भू. खं. द्वि.
अ० ३६

॥ ३५ ॥

कीर्णेगन्धर्वाप्सरसेविते ॥ ८ ॥ मनोहरेसुरस्येचशीतच्छायासमाकुले ॥ चन्दनानामशोकानांतरूपाचारुहासिनी ॥ ९ ॥ दोलायांसासमारूढासर्वशृङ्गारशो-
 भिता ॥ कौशेयेनसुनीलेनराजमानावरानना ॥ १० ॥ बन्धूकपुष्पवर्णेनकञ्चुकेनद्विजोत्तमाः ॥ सर्वाङ्गसुन्दरीबालावीणातालकराविला ॥ ११ ॥ गायमाना
 वरंगीतंसुस्वरंविश्वमोहनम् ॥ ताभिःपरिवृताबालासखीभिःसुमनोहरा ॥ १२ ॥ अङ्गस्तुकन्दरेपुण्येएकान्तेध्यानमास्थितः ॥ कामक्रोधविहीनस्तुध्यायमा-
 नोजनार्दनम् ॥ १३ ॥ सश्रत्वासुस्वरंगीतमधुरंसुमनोहरम् ॥ तालमानक्रियोपेतंसर्वसत्त्वविकर्षणम् ॥ १४ ॥ ध्यानाच्चालतेजस्वीमायागी-
 तेनमोहितः ॥ समुत्थायासनात्तूर्णवीक्षमाणोमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ जगामतत्रवेगेनमायाचलितमानसः ॥ दोलासंस्थां विलोक्यववीणादण्डकरा-
 विलाम् ॥ १६ ॥ हसमानांसुगायन्तींपूर्णचन्द्रनिभाननाम् ॥ मोहितस्तेनगीतिनरूपेणापिमहायशाः ॥ १७ ॥ तस्यालावण्यभावेनमन्मथस्य
 शराहतः ॥ आकुलव्याकुलज्ञानऋषिपुत्रोद्विजोत्तमः ॥ १८ ॥ प्रलपत्यतिमोहेनजृम्भतेचपुनःपुनः ॥ स्वेदःकम्पोऽथसन्तापस्तस्याजायततत्क्षणात्
 ॥ १९ ॥ मुह्यन्निवमहामोहैर्हानश्चलितमानसः ॥ वेपमानस्ततस्त्वङ्गोद्वयमानःसमागतः ॥ २० ॥ तामालोक्यविशालाक्षीमृत्युकन्यांयशस्विनीम् ॥
 अथोवाचमहात्मासुनीथांचारुहासिनीम् ॥ २१ ॥ कात्वंकस्यवरारोहेसखीभिःपरिवारिता ॥ केनकार्येणसम्प्राप्ताकेनत्वंप्रेषितावनम्
 ॥ २२ ॥ तवाङ्गसुन्दरंसर्वमत्रभातिमहावने ॥ समाचक्ष्वममाद्यैवप्रसादसुमुखीभूव ॥ २३ ॥ मायामोहेनसम्मुग्धस्तस्याःकर्मनविन्दति ॥
 मार्गणैर्मन्मथस्यापिपरिविद्धोमहामुनिः ॥ २४ ॥ एवंविधमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामतेः ॥ नोवाचकिञ्चित्साविप्रसमालोक्यसखीमुखम् ॥ २५ ॥
 रम्भांचप्रेरयामाससुनीथासंज्ञयासखीम् ॥ समुवाचततोर्म्भासादरंतद्विजंप्रति ॥ २६ ॥ इयंकन्यामहाभागामृत्योश्चापिमहात्मनः ॥ सुनीथारूपा
 प्रसिद्धेयंसर्वलक्षणसम्पदा ॥ २७ ॥ पतिमन्विच्छतीबालाधर्मवन्तंतपोनिधिम् ॥ शान्तदान्तमहाप्राज्ञंवेदविद्याविशारदम् ॥ २८ ॥
 एवंविधमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामुनिः ॥ तामुवाचततस्त्वङ्गोर्म्भामप्सरसांवराम् ॥ २९ ॥ मयाचाराधितोविष्णुःसर्वविश्वमयोहरिः ॥ तेन
 दत्तोवरोमह्यपुत्रारूपःसर्वसिद्धिदः ॥ ३० ॥ तन्निमित्तमहंभद्रेसुतार्थनित्यमेवच ॥ कस्यचित्पुण्यवीर्यस्यकन्यामेकांप्रचिन्तय ॥ ३१ ॥
 सदैवाहंनपश्यामिमुंभार्यासत्यमीदृशीम् ॥ इयंधर्मस्यवैकन्याधर्माचारावरानना ॥ ३२ ॥ मामेवंहिभजत्वेपायदिकान्तमिहेच्छति ॥ यंयमिच्छे-
 दियंबालातंददामिनसंशयः ॥ ३३ ॥ अदेयंदेयमित्याहअस्याःसङ्गमकारणात् ॥ एकमेवत्वयादेयंरम्भोवाचद्विजोत्तमम् ॥ ३४ ॥ विप्रेन्द्रत्वंशृणु-

प० पु०
॥ ३६ ॥

ष्वहप्रतिज्ञावच्चिसाम्प्रतम् ॥ एषानैवत्वयात्याज्याधर्मपत्नीतवैवहि ॥ ३५ ॥ अस्यादोषोगुणोनैवग्राह्यएवत्वयाकदा ॥ इत्यर्थेप्रत्ययंविप्रप्रत्यक्षं
परिदर्शय ॥ ३६ ॥ स्वहस्तं देहि विप्रेन्द्रसत्यप्रत्ययकारकम् ॥ एवमस्तुमयादत्तो ह्यस्याहस्तोनसंशयः ॥ ३७ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ एवंसम्ब
न्धकंकृत्वा सत्यप्रत्ययकारकम् ॥ गान्धर्वेण विवाहेन सुनीथा सुपयेमिवान् ॥ ३८ ॥ तस्मै दत्त्वा सुनीथां तारम्भादृष्टेन चेतसा ॥ सातां चामन्त्रयि
त्वा वै गतागेहं स्वकंपुनः ॥ ३९ ॥ प्रहृष्टचेतसः सख्यः स्वस्थानं परिजग्मिरे ॥ गता सुता सुसर्वासु सखीषु द्विजसत्तमः ॥ ४० ॥ रमेत्वङ्गस्तया सार्धं
प्रियया भार्यया सह ॥ तस्यामुत्पाद्य तनयं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ४१ ॥ चकार नाम तस्यैव वेनाख्यं तनयस्य हि ॥ ववृधे समहाते जाः सुनीथा तनय
स्तदा ॥ ४२ ॥ वेदशास्त्रमधीत्यैव धनुर्वेदं गुणान्वितम् ॥ सर्वासामपि मेधावी विद्यानां पारमेयिवान् ॥ ४३ ॥ अङ्गस्य तनयो वेनः शिष्टाचारे
ण वर्तते ॥ सर्वे नो ब्राह्मणश्रेष्ठः क्षत्राचारपरोऽभवत् ॥ ४४ ॥ दिवि चन्द्रो यथा भाति सर्वतेजः समन्वितः ॥ भात्येवं तु महाप्राज्ञः स्वबलेन पराक्रमैः
॥ ४५ ॥ चाक्षुषस्यान्तरे प्राप्ते वैवस्वतसमागते ॥ प्रजापालं विना लोके प्रजाः सीदन्ति सर्वदा ॥ ४६ ॥ ऋषयो धर्मतत्त्वज्ञाः प्रजाहेतोस्तपोधनाः ॥
व्यचिन्तयन्महीपालं धर्मज्ञं सत्यपण्डितम् ॥ ४७ ॥ तं वेनमेव ददं शुः सम्पन्नं लक्षणैर्युतम् ॥ प्राजापत्ये पदेषु ण्ये अभ्यपिञ्चन्द्रिजोत्तमाः ॥ ४८ ॥
अभिषिक्ते महाभागे त्वङ्गपुत्रे तदानृपे ॥ ते प्रजापतयः सर्वे जग्मुश्चैव तपोवनम् ॥ ४९ ॥ गतेषु तेषु सर्वेषु वेनो राज्ञ्यमकारयत् ॥ सा सुनीथा सुतं
दृष्ट्वा सर्वराज्यप्रसाधकम् ॥ ५० ॥ विशङ्कते प्रभावं न शापात्तस्य महात्मनः ॥ मम पुत्रो महाभागो धर्मत्राता भविष्यति ॥ ५१ ॥ इत्येवं चिन्त
येन्नित्यं पूर्वपापाद्विशङ्किता ॥ धर्माङ्गानि सुपुण्यानि सुताग्रं परिदर्शयेत् ॥ ५२ ॥ सत्यभावादिकान् पुण्यान् गुणान् सा वै प्रकाशयेत् ॥ इत्युवाच
सुतं सा हि अहं धर्मसुता सुत ॥ ५३ ॥ पिता ते धर्मतत्त्वज्ञस्तस्माद्धर्मसमाचर ॥ इत्येवं बोधयेन्नित्यं पुत्रं वेनं तदा सती ॥ ५४ ॥ मातापित्रोस्तयो
र्वर्क्यं प्रजायुक्तं प्रपालयेत् ॥ एवं वेनः प्रजापालः स ज्ञातः क्षितिमण्डले ॥ ५५ ॥ सुखेन जीवते लोकः प्रजाधर्मेण रञ्जिताः ॥ एवं राज्यप्रभावं तु
वेनस्यापि महात्मनः ॥ ५६ ॥ धर्मभावाः प्रवर्तन्ते तस्मिञ्छासति पार्थिवे ॥ ५७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने षट्त्रिंशोऽध्यायः
॥ ३६ ॥ ऋषय उचुः ॥ एवं वेनस्य चैवासीत् सृष्टिरेव महात्मनः ॥ धर्माचारं परित्यज्य कथं पापमतिर्भवेत् ॥ १ ॥ सूत उवाच ॥ ज्ञानविज्ञानसंप
न्नामुनयस्तत्त्ववेदिनः ॥ शुभाशुभं वदन्त्येवं तन्नस्यादिह चान्यथा ॥ २ ॥ तप्यमानेन तेनापि सुशङ्केन महात्मना ॥ दत्तः शापः कथं विप्रानयथावच्च जाय

भू.खं.दि.
अ० ३७

॥ ३६ ॥

ते॥३॥वेनस्यपातकाचारंसर्वमेववदाम्यहम् ॥ तस्मिञ्छासतिधर्मज्ञेप्रजापालेमहात्मनि ॥४॥ पुरुषःकश्चिदायातश्छद्मलिङ्गधरस्तदा ॥ नम्ररूपोमहा
 कायःशिरोमुण्डोमहाप्रभः ॥५॥ मार्जनींशिखिपत्राणांकक्षायांसहिधारयन् ॥ गृहीतंपानपात्रंतुनालिकेरमयंकरे ॥६॥ पठमानोद्वेगसच्छास्त्रवेदधर्म
 विदूषकम् ॥ यत्रवेनोमहाराजस्तत्रायातस्त्वरान्वितः ॥ ७ ॥ सभायांतस्यवेनस्यप्रविवेशसपापवान् ॥ तं दृष्ट्वासमनुप्राप्तंवेनःप्रश्नंतदाकरोत् ॥८॥
 भवान्कोहिसमायातईदृग्रूपधरोमम ॥ सभायांवर्तमानस्यपुरःकस्मात्समागतः ॥ ९ ॥ कोवेषःकिंतुतनामकोधर्मःकर्मतेवद ॥ कोवेदस्तेकआचारः
 किंतपःकाप्रभावना ॥१०॥ किंज्ञानंकःप्रभावस्तेकिसत्यंधर्मलक्षणम् ॥ तत्त्वंसर्वसमाचक्ष्वममाग्रेसत्यमेवच ॥११॥ श्रुत्वावेनस्यतद्वाक्यंपापोवाक्य
 मुदाहरत् ॥ करोष्येवंवृथाराज्यमहामूढोनसंशयः ॥ १२ ॥ अहंधर्मस्यसर्वस्वमहंपूज्यतमस्सुरैः ॥ अहंज्ञानमहंसत्यमहंधाज्ञासनातनः ॥ १३ ॥
 अहंधर्मअहंमोक्षःसर्वदेवमयोद्वहम् ॥ ब्रह्मदेहात्समुद्भूतःसत्यसन्धोऽस्मि नान्यथा ॥ १४ ॥ जिनरूपंविजात्रीहिसत्यधर्मकलेवरम् ॥ मामेवहिप्रधा
 वन्तियोगिनोज्ञानतत्पराः ॥ १५ ॥ वेनउवाच ॥ तवैवकीदृशंकर्मकिंतेदर्शनमेवच ॥ किमाचारोवदस्वैहिइत्युक्तंतेनभूभुजा ॥१६॥ पातकउवाच ॥
 अहन्तोदेवतायत्रनिर्ग्रन्थोदृश्यतेगुरुः ॥ दयाचैवपरोधर्मस्तत्रमोक्षःप्रदृश्यते ॥ १७ ॥ दर्शनेऽस्मिन्नसन्देहआचारान्प्रवदाम्यहम् ॥ यजनंयाजनं
 स्तिवेदाध्ययनमेवच ॥ १८ ॥ नास्तिसन्ध्यातपोदानंस्वधास्वाहाधिवर्जितम् ॥ हव्यकव्यादिकंनास्तिनैवयज्ञादिकाक्रिया ॥ १९ ॥ पितृणांतर्पणं
 नास्तिनातिथिवैश्वदेविकम् ॥ क्षपणस्यवरापूजाअर्हतोऽध्यानमुत्तमम् ॥ २० ॥ अयंधर्मसमाचारोजैनमार्गेप्रदृश्यते ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंनिजधर्मस्य
 लक्षणम् ॥ २१ ॥ वेनउवाच ॥ वेदप्रोक्तोयथाधर्मोयत्रयज्ञादिकाःक्रियाः ॥ पितृणांतर्पणंश्राद्धंवैश्वदेवंनदृश्यते ॥ २२ ॥ नदानंतपएवास्तिकास्तेध
 र्मस्यलक्षणम् ॥ वदसत्यंममाग्रेतुदयाधर्मश्चकीदृशः ॥ २३ ॥ पातकउवाच ॥ पञ्चतत्त्वप्रवृद्धोऽयंप्राणिनांकायएवच ॥ आत्मावायुस्वरूपोऽयंते
 पांनास्तिप्रसङ्गता ॥२४॥ यथाजलेपुभूतानामपिसङ्गमवहितत् ॥ जायतेबुद्बुदाकारंतद्बुद्धतसमागमः ॥ २५ ॥ पृथ्वीभावोरजःस्थस्तुचापस्तत्रैवसं
 स्थिताः ॥ ज्योतिस्तत्रप्रदृश्येतसुवायुर्वर्ततेत्रिषु ॥ २६ ॥ आकाशमावृणोत्पश्चाद्बुद्धदत्तंप्रजायते ॥ अप्सुमध्येप्रभात्येवसुतेजोवर्तुलंवरम् ॥२७॥क्षण
 मात्रंप्रदृश्येतक्षणात्रैवंचदृश्यते ॥ तद्बुद्धतसमायोगःसर्वत्रपरिदृश्यते ॥ २८ ॥ अन्तकालेप्रयात्यात्मापञ्चपञ्चसुयान्तिते ॥ मोहमुग्धास्ततोमर्त्यावर्त
 न्तेचपरस्परम् ॥ २९ ॥ श्राद्धंकुर्वन्तिमोहेनक्षयाहेमितृत्तर्पणम् ॥ कास्तेमृतःसमश्नातिर्कीदृशोऽसौनृपोत्तम ॥ ३० ॥ किंज्ञानंकीदृशंकार्यकेनदृष्टं

१ 'ब्रह्मलिङ्गधर' इति, 'पद्मलिङ्गधर' इति च पा० । २ 'को देवस्ते' इ० पा० । ३ 'अहं पूज्यतमस्सुरैः' इ० पा० । ४ 'मम रूपं हि ध्यायन्ति' इ० पा० । ५ 'कीदृशो धर्मः' इ० पा० ।

प० पु०
॥ ३७ ॥

वदस्वनः ॥ मिष्टान्नभोजयित्वाचतुर्मायान्तिचब्राह्मणाः ॥ ३१ ॥ कस्यश्चाद्धंप्रदीयेतसातुश्रद्धानिरर्थिका ॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिवेदानां कर्मदारुणम् ॥ ३२ ॥ यदाऽतिथिर्गृहेयातिमहोक्षपचतेद्विजः ॥ अजं वराजराजेन्द्रातिथिपरिभोजयेत् ॥ ३३ ॥ अश्वमेधमखेअश्वंगोमेधेवृषमेवच ॥ नरमेधेनराजन्वाजपेयेतथाह्यजान् ॥ ३४ ॥ राजसूयेमहाराजप्राणिनांघातनंबहु ॥ पुण्डरीकेगजंहन्याद्रजमेधेऽथकुञ्जरम् ॥ ३५ ॥ सौत्रामण्यांपशुमेध्यमेधमेवप्रदृश्यते ॥ नानारूपेषुसर्वेषुश्रूयतांनृपनन्दन ॥ ३६ ॥ नानाजातिविशेषाणांपशूनांघातनंस्मृतम् ॥ यच्चापिदीयतेदानंकिंतदानस्यलक्षणम् ॥ ३७ ॥ ज्ञेयंतदन्नमुच्छिष्टंक्रियतेभूरिभोजनम् ॥ अत्यन्तदोषहीनांस्तान्हिसन्तियन्महामखे ॥ ३८ ॥ तत्रकिंदिश्यतेधर्मःकिंफलंतत्रभूपते ॥ पशुनांमारण्यत्रनिर्दिष्टंवदपण्डितैः ॥ ३९ ॥ तस्माद्विनष्टधर्मचनपुण्यमोक्षदायकम् ॥ दयांविनाहियोधर्मःसधर्मोविफलायते ॥ ४० ॥ जीवानांपालविद्यते ॥ ४१ ॥ दयादानपरोनित्यंजीवमेवप्ररक्षयेत् ॥ चाण्डालोऽप्यथशूद्रोवासवैब्राह्मणउच्यते ॥ ४२ ॥ दयाहीनंचापलंस्यान्नास्तिधर्मस्तुतत्रहि ॥ एतेवेदानवेदाःस्युर्दयायत्रनवेसुनिर्दयःपापीकठिनःक्रूरचेतनः ॥ ४३ ॥ वश्वकैःकथितोवेदोयोवेदोज्ञानवर्जितः ॥ यत्रज्ञानंभवेन्नित्यंतत्रवेदःप्रतिष्ठते ॥ ४४ ॥ दयाहीनेषुवेदेषुविप्रेषुचमहामते ॥ नास्ति सत्यंक्रियातत्रवेदविप्रेषुवैतदा ॥ ४५ ॥ वेदानवेदाराजेन्द्रब्राह्मणाःसत्यवर्जिताः ॥ दानस्यापिफलं नास्ति तस्माद्दानं न दीयते ॥ ४६ ॥ यथाश्चाद्धस्यवैचिह्नंतथादानस्यलक्षणम् ॥ जिनस्यापिचयद्धर्मभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ४७ ॥ तवाग्रेऽहंप्रवक्ष्यामिवहुपुण्यप्रदायकम् ॥ आदौदयाप्रकर्तव्याशान्तभूतेनचेतसा ॥ ४८ ॥ आराधयेद्धदादेवंजितयेनचराचरम् ॥ मनसाशुद्धभावेनाजिनभैकंप्रपूजयेत् ॥ ४९ ॥ वेनउवाच ॥ एतेविप्राश्चआचार्यागङ्गाद्याःसरितस्तथा ॥ वदन्तिपुण्यतीर्थानिबहुपुण्यप्रदानिच ॥ ५० ॥ अन्येषामपिकावार्ताश्रूयताराजसत्तम ॥ ५१ ॥ पातकउवाच ॥ आकाशाद्वैमहाराजमेघावर्षन्तिवैजलम् ॥ भूमौहिपर्वतेष्वेवंसर्वत्रपततेजलम् ॥ ५२ ॥ यांसर्वत्रभावयेत् ॥ नद्यःपापप्रवाहास्तुतासुतीर्थश्रुतंकथम् ॥ ५३ ॥ जलाशयामहाराजतडागाःसागरास्तथा ॥ पृथिव्याधारकाश्चैवगिरयो ॥ ५४ ॥ अश्मराशयः ॥ ५५ ॥ नास्त्येतेषुचवैतीर्थजलैर्जलदमुत्तमम् ॥ स्नानेयदामहत्पुण्यंकस्मान्मत्स्येषुवैनहि ॥ ५६ ॥ दृष्टास्नानेनवैसिद्धिर्भी

भू.खं.दि.
अ० ३७

॥ ३७ ॥

१ 'कर्म हारणम्' इ० प० । २ हन्यादित्यत्र संबन्धः । प्रदृश्यते इत्यस्य सर्वकर्मसु इतीत्यव्याहारेण संबन्धः । ३ 'जलप्रवाहास्तु' इ० पा० ।

नाः शुद्धयन्ति नान्यथा ॥ यत्र जिनस्तत्र तीर्थं तत्र धर्मः सनातनः ॥ ५८ ॥ तपोदानादिकं सर्वं पुण्यं तत्र प्रतिष्ठितम् ॥ ५९ ॥ एको जिनः सर्वमयो नृ
 पेन्द्रनास्त्येव धर्मः परमं हि तीर्थम् ॥ अयं तुलाभः परमस्तु तस्माद्दद्यात्स्व नित्यं सुसुखो भविष्यति ॥ ६० ॥ विनिन्द्य धर्मं सकलं स वेदं दानं स पुण्यं
 परयज्ञरूपम् ॥ पापस्वभावेर्बहुबोधितो नृपस्त्वङ्गस्य पुत्रो भुवितेन पापिना ॥ ६१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे वेनो
 पाख्याने सप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ सूत उवाच ॥ एवं सम्बोधितो वेनः पापभावं गतः किल ॥ पुरुषेण तेन जनेन महापापेन मोहितः ॥ १ ॥
 नमस्कृत्य ततः पादौ तस्यैव च दुरात्मनः ॥ वेदधर्मपरित्यज्य सत्यधर्मादिकां क्रियाम् ॥ २ ॥ सुयज्ञानां निवृत्तिः स्याद्वेदानां हितैव च ॥
 पुण्यशास्त्रमयो धर्मस्तदानैव प्रवर्तितः ॥ ३ ॥ सर्वपापमयो लोकः स ज्ञातस्तस्य शासनात् ॥ नैव यागाश्च वेदाश्च धर्मशास्त्रार्थमुत्तमम् ॥ ४ ॥
 न दानां धनं विप्रास्तस्मिञ्छासति पार्थिवे ॥ एवं धर्मप्रलोपोऽधून्महत्पापं प्रवर्तितम् ॥ ५ ॥ अङ्गनवार्यमाणस्तु अन्यथा कुरुते भृशम् ॥ न ननाम
 पितुः पादौ मातुश्चैव दुरात्मवान् ॥ ६ ॥ स न कस्यापि विप्रस्य अहमेकः प्रतापवान् ॥ पित्रा निवार्यमाणश्च मात्रा चैव दुरात्मवान् ॥ ७ ॥ न करोति शुभं
 पुण्यं तीर्थदानादिकं कदा ॥ आत्मभावानुरूपं च बहुकालं महायशाः ॥ ८ ॥ पुनः सर्वैर्विचार्यैवं कस्मात्पापी व्यजावत ॥ अङ्गप्रजापतेः पुत्रो वंशलाञ्छ
 नमागतः ॥ ९ ॥ पुनः प्रच्छधर्मात्मा सुतां मृत्योर्महात्मनः ॥ कस्य दीपात्समुत्पन्नो वद्सत्यं मम प्रिये ॥ १० ॥ सुनीथो वाच ॥ पूर्वमेव स्ववृत्तान्तमा
 त्मपुण्यं च नन्दिनी ॥ समाचष्ट च अङ्गाय मम दोषान्महामते ॥ ११ ॥ वाल्यकृतं मया पापं सुशङ्क्य महात्मनः ॥ तपसि संस्थितस्यापि नान्यत्कि
 ञ्चित्कृतं मया ॥ १२ ॥ शप्ताहं कुप्यता तेन दुष्टा ते सन्ततिर्भवेत् ॥ इति जाने महाभागे तनायं दुष्टांगतः ॥ १३ ॥ समाकर्ण्य महातेजास्तया सह वनं ययौ ॥
 गते तस्मिन् महाभागे सभार्ये च वने तदा ॥ १४ ॥ सप्तैते ऋषयस्तत्र वेन पार्श्वं गतास्तथा ॥ समाहूय ततः प्रोचुरङ्गस्य तनयं प्रति ॥ १५ ॥ मावेन साहसं
 कार्षीः प्रजापालो भवानिह ॥ त्वया सर्वमिदं लोकत्रैलोक्यं स चराचरम् ॥ १६ ॥ धर्मे चैव महाभाग सकलं हि प्रतिष्ठितम् ॥ पापकर्मपरित्यज्य पुण्यं कर्म
 समाचर ॥ १७ ॥ एवमुक्ते पुतेष्वेव प्रहसन्वाक्यमब्रवीत् ॥ अहमेव परो धर्मोऽहमेवार्हः सनातनः ॥ १८ ॥ अहं धाता अहं गोप्ता अहं वेदार्थ एव च ॥ अहं
 धर्मो महापुण्यो जैनधर्मः सनातनः ॥ १९ ॥ मामेव कर्मणा विप्राभजन्ध्वं धर्मरूपिणम् ॥ २० ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्यास्त्रयो वर्णाद्रिजातयः ॥
 सर्वेषामेव वर्णानां श्रुतिरेषा सनातनी ॥ २१ ॥ वेदाचारेण वर्तन्ते तेन जीवन्ति जन्तवः ॥ ब्रह्मवंशात्समुद्भूतो भवान् ब्राह्मण एव च ॥ २२ ॥ पश्चाद्वाजापृथिव्या
 श्वसज्जातः कृतविक्रमः ॥ राजपुण्येन राजेन्द्र सुखं जीवन्ति वैद्विजाः ॥ २३ ॥ राज्ञः पापेन नश्यन्ति तस्मात्पुण्यं समाचर ॥ समाहूतस्त्वया धर्मः कृतश्चापि नरा

प० पु०

॥ ३८ ॥

धिपा॥२४॥त्रेतायुगस्यकर्मापिद्वापरस्यतथानहि ॥ कलेश्चैवप्रवेशंतुवर्त्तयिष्यन्तिमानवाः॥२५॥ जैनधर्मसमाश्रित्यसर्वपापप्रमोहिताः ॥ वेदाचारं
रित्यज्यपापंयास्यन्तिमानवाः ॥२६॥ पापस्यमूलमेवैजैनधर्मो न संशयः ॥ अनेनमुग्धाराजेन्द्रमहामोहेनपातिताः ॥२७॥ मानवाःपापसङ्घातास्ते
पांनाशायनान्यथा ॥ भविष्यत्येवगोविन्दःसर्वपापापहारकः ॥ २८ ॥ स्वेच्छारूपं समासाद्यसंहरिष्यतिपातकात् ॥ पापेषुसङ्गतेष्वेवंम्लेच्छ
नाशायवैपुनः ॥ कल्किरेवस्वयंदेवोभविष्यतिनसंशयः ॥ २९ ॥ व्यवहारंकलेश्चैवत्यजपुण्यं समाश्रय ॥ वर्तयस्वहिसत्येनप्रजापालोभवस्वहि
॥ ३० ॥ वेनउवाच ॥ अहंज्ञानवतांश्रेष्ठःसर्वज्ञातमयाइह ॥ योऽन्यथावर्ततेचैवसदण्डोभवतिध्रुवम् ॥ ३१ ॥ अत्यर्थभाषमाणंतं
राजानंपापचेतनम् ॥ कुपितास्तेमहात्मानःसर्वेवैब्रह्मणःसुताः ॥ ३२ ॥ कुपितेष्वेवविप्रेषुवनोराजामहात्मसु ॥ ब्रह्मशापभयात्तेपांवलमीकं
प्रविवेशह ॥ ३३ ॥ अथतेमुनयःकुद्धावेनंपश्यन्ति सर्वतः ॥ ज्ञात्वाप्रनष्टभूतंवलमीकस्थंसुसाम्प्रतम् ॥ ३४ ॥ बलादानिन्युस्तंविप्राःक्रूतं
पापचेतनम् ॥ दृष्ट्वाचपापकर्माणमुनयःसुसमाहिताः॥३५॥सर्वपापिणममन्थुस्तंभूपस्यजातमन्यवः॥तस्माज्जातोमहाह्रस्वोनीलवर्णोभयङ्करः॥३६॥
बर्बरोरक्तनेत्रस्तुबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सर्वेषामेवपापानांनिपादानांबभूवह ॥ ३७ ॥ धातापालयिताराजाम्लेच्छानांतुविशेषतः ॥ तं दृष्ट्वापापकर्मा
णमृषयस्तुमहामते ॥३८॥ममन्थुर्दक्षिणं पाणिंवेनस्यापिमहात्मनः ॥ तस्माज्जातोमहात्मासयेनदुग्धावसुन्धरा ॥ ३९ ॥ पृथुर्नाममहाप्राज्ञोराजराजो
महाबलः ॥ तस्यपुण्यप्रसादाच्चवेनोधर्मार्थकोविदः ॥ ४० ॥ चक्रवर्तिपदंभुक्त्वाप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ जगामवैष्णवलोकंतद्विष्णोःपरमंपदम्
॥ ४१ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेऽष्टात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ऋषयश्च ॥ कथंवेनोगतःस्वर्गपापंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ तन्नोविस्तर
पश्चाद्वेनःसपुण्यात्माज्ञानंलेभेचशाश्वतम् ॥ रेवायादक्षिणेकलेतपश्चचारसद्विजाः ॥ ३ ॥ तृणविन्दोर्ऋषेश्चैवआश्रमेपापनाशने ॥ वर्षाणांतुशतं
साग्रं कामक्रोधविवर्जितः ॥ ४ ॥ तस्योग्रतपसादेवःशङ्खचक्रगदाधरः ॥ प्रसन्नोऽभून्महाभागोनिष्पापस्यनृपस्यवै ॥ उवाचचप्रसन्नोऽस्मिन्नियतांवर
सुरेश्वर ॥ तवैवतेजसादेवतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ७ ॥ श्रीवासुदेवउवाच ॥ क्वगतोऽसौमहामोहोयनत्वंमोहितो नृप ॥ लोभेनमोहयुक्तेनतमोमार्गेनि

१ 'जातुं' इ० पा० ।

श्रु.सं.दि.
अ० ३९

॥ ३८ ॥

पातितः ॥ ८ ॥ वेनउवाच ॥ यन्मेपूर्वकृतं पापं तेनाहं मोहितो विभो ॥ अतो मा मुद्धरास्मात्त्वं पापाच्चैव सुदारुणात् ॥ ९ ॥ प्रजप्तव्यमथोपाठ्यं तद्
दानुग्रहाद्विभो ॥ १० ॥ भगवानुवाच ॥ साधुभूपमहाभाग पापं तेनाशमागतम् ॥ शुद्धोऽसितपसा च त्वं ततः पुण्यं वदाम्यहम् ॥ ११ ॥ पुरा
वैब्रह्मणा तात पृष्ठोऽहं भवता यथा ॥ तस्मै यदुदितं वत्स तत्ते सर्वं वदाम्यहम् ॥ १२ ॥ एकदा ब्रह्मणा ध्यानस्थितेन नाभिपङ्कजे ॥ प्रादुरासत दात
स्य वरदानाय सुव्रत ॥ १३ ॥ तेन पृष्ठं महत्पुण्यं स्तोत्रं पापप्रणाशनम् ॥ वासुदेवाभिधानं च सुगतिप्रदमिच्छता ॥ १४ ॥ स्तोत्राणां परमं तस्मै वा
सुदेवाभिधं महत् ॥ सर्वसौख्यप्रदं नृणां पठतां जपतां सदा ॥ उपादिशं महाभाग विष्णुप्रीतिकरं परम् ॥ १५ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एतत्सर्वजग
द्रचाप्तं मया त्वं व्यक्तमूर्तिना ॥ अतो मां मुनयः प्राहुर्विष्णुं विष्णुपरायणाः ॥ १६ ॥ वसन्ति यत्र भूतानि वसत्येषु च यो विभुः ॥ स वासुदेवो विज्ञेयो विद्वद्भि
रहमादरात् ॥ १७ ॥ सङ्कर्षति प्रजाश्चान्ते ह्यव्यक्ता ययनो विभुः ॥ ततः सङ्कर्षणो नाम्ना विज्ञेयः शरणागतैः ॥ १८ ॥ इङ्गिते कामरूपोऽहं बहुस्यामितिका
म्यया ॥ प्रद्युम्नोऽहं बुधैस्तस्माद्विज्ञेयोऽस्मि सुतार्थिभिः ॥ १९ ॥ अत्र लोके विना च शौसर्वं शौहरकेशवौ ॥ निरुद्धोऽहं योगबलान्नकेनातोऽनिरुद्धवत्
॥ २० ॥ विश्वाख्योऽहं प्रतिजगज्ज्ञानविज्ञानसंयुतः ॥ अहमित्यभिमानी च जाग्रच्चिन्तासमाकुलः ॥ २१ ॥ तैजसोऽहं जगच्चेष्टामयश्चेन्द्रियरूपवान् ॥
ज्ञानकर्मसमुद्रिक्तः स्वप्नावस्थांगतो ह्यहम् ॥ २२ ॥ प्राज्ञोऽहमधिदेवात्मा विश्वाधिष्ठानगोचरः ॥ सुषुप्तावास्थितो लोकादुदासीनो विकल्पितः ॥ २३ ॥
तुरीयोऽहं निर्विकारी गुणावस्थाविवर्जितः ॥ निर्लिप्तः साक्षिवद्विश्वप्रतिविम्बितविग्रहः ॥ २४ ॥ चिदाभासश्चिदानन्दश्चिन्मयश्चित्स्वरूपवान् ॥ नि
त्योऽक्षरो ब्रह्मरूपो ब्रह्मन्नेवमवेहि माम् ॥ २५ ॥ भगवानुवाच ॥ इत्युक्त्वान्तर्दधे विष्णुः स्वरूपं ब्रह्मणे पुरा ॥ सोऽपि ज्ञान्वाजगद्रचाप्तिकृतात्मा समभूत्क्ष
णात् ॥ २६ ॥ राजंस्त्वमपि शुद्धात्मा पृथोर्जन्मन एव च ॥ तथाप्याराधय विभुं स्तोत्रेणानेन सुव्रत ॥ २७ ॥ तुष्टो विष्णुस्तमभ्याह्वयं वरयमानदा ॥ २८ ॥
वेनउवाच ॥ सुगतिं देहि मे विष्णो दुष्कृतात्तारय स्वमाम् ॥ शरणं त्वां प्रपन्नोऽस्मि कारणं वद सद्गतः ॥ २९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ पूर्वमेव महाभाग त्वङ्गेना
पिमहात्मना ॥ अहमाराधितस्तेन तस्मै दत्तो वरो मया ॥ ३० ॥ प्रयास्यसि महाभाग वैष्णवं लोकमुत्तमम् ॥ कर्मणास्वेन विप्रेन्द्रपुण्येन नृपनन्दन
॥ ३१ ॥ आत्मार्यं त्वं महाभाग वरमेव प्रयाचय ॥ शृणु वेन महाभाग वृत्तान्तं पूर्वसम्भवम् ॥ ३२ ॥ तव मात्रे पुरा दत्तः शापः क्रुद्धेन भूपते ॥ सुशङ्केन
सुनीथायै बाल्ये पूर्वमहात्मना ॥ ३३ ॥ तनस्त्वङ्गे वरो दत्तो मयैव विदितात्मना ॥ त्वांसमुद्धर्तुं कामेन सुपुत्रस्ते भविष्यति ॥ ३४ ॥ एवमुक्त्वा तु
पितरं तवाहं गुणवत्सल ॥ भवदङ्गात्समुद्धूतः करिष्ये लोकपालनम् ॥ ३५ ॥ दिवीन्द्रो हियथाभाति तथाहं भूतले स्थितः ॥ आत्मा वै जायते पुत्र इति सत्य

प० पु०
॥ ३९ ॥

वतीश्रुतिः॥३६॥ अतस्त्वंसुगतिवत्सलभिष्यसिवरान्मम ॥ गत्यर्थमात्मनोगजन्दानमेकं समाचर ॥३७॥ यस्त्वापातकरूपोऽहं सुनीथायाः परन्तप ॥
अब्रुवं नग्ररूपेण कर्तुं त्वां तु विधर्मगम् ॥ ३८ ॥ अन्यथा तु सुशङ्कस्य वाक्यमेवान्यथा भवेत् ॥ अतो विधिर्निषेधश्च ह्यहमेव नृपोत्तम ॥ ३९ ॥ कर्मानुरूप
फलदो बुद्धयतीतो गुणाग्रहः ॥ दानमेव परं श्रेष्ठं दानं सर्वप्रभावकम् ॥ ४० ॥ तस्माद्दानं ददस्व त्वं दानात् पुण्यं प्रवर्तते ॥ दानेन नश्यते पापं तस्माद्दानं ददस्व हि
॥ ४१ ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्यजस्व नृपसत्तम ॥ भूमिदानादिकं दानं ब्राह्मणेभ्यो ददस्व वै ॥ ४२ ॥ सुदानात् प्राप्य तं भोगः सुदानात् प्राप्य ते यशः ॥ सुदा
नाज्जायते कीर्तिः सुदानात् प्राप्य ते सुखम् ॥ ४३ ॥ दानेन स्वर्गमाप्नोति फलं तत्र भुनक्ति च ॥ दत्तस्यापि सुदानस्य श्रद्धायुक्तस्य सत्तम ॥ ४४ ॥ काले प्रा
प्ते व्रजे तीर्थपुण्यस्यापि फलं त्विदम् ॥ पात्रभूताय विप्राय श्रद्धापूतेन चेतसा ॥ ४५ ॥ यो ददाति महादानं मयि भावं निवेश्य च ॥ तस्याहं सकलं ददामि न
सायं यमिच्छति ॥ ४६ ॥ वेन उवाच ॥ कालं दानस्य मे ब्रूहि कीदृक्कालस्य लक्षणम् ॥ तीर्थस्यापि च यद्रूपं पात्रस्यापि सुलक्षणम् ॥ ४७ ॥ दानस्यापि जग
न्नाथ विधिविस्तरतो वद ॥ प्रसादमुमुखो भूत्वा दयामेयं दिवर्त्तते ॥ ४८ ॥ श्रीकृष्ण उवाच ॥ दानकालं प्रवक्ष्यामि नित्यं नैमित्तिकं नृप ॥ काम्यं
चान्यं महाराज चतुर्थं प्रायिकं पुनः ॥ ४९ ॥ सूर्योदयस्य वेलायां पापं नश्यति सर्वतः ॥ अन्धकारादिकानां च घोरानां नाशकारकः ॥ ५० ॥ दिवि सूर्यो
ममांशोऽयं तेजसां कल्पितो निधिः ॥ तस्यैव तेजसा दग्धा भस्मतां यान्ति किल्बिषाः ॥ ५१ ॥ उदयन्तं ममांशं यो दृष्ट्वा दत्तेतु वार्यपि ॥ तस्य किं कथ्यते भू
प नित्यं पुण्यविवर्द्धनम् ॥ ५२ ॥ सम्प्राप्तायां सुवेलायां तस्यां पुण्यकरो नरः ॥ स्नात्वाभ्यर्च्य पितृन् देवान् दानं दाता भवेत् पुनः ॥ ५३ ॥ यथाशक्ति प्रभा
वेन श्रद्धापूतेन चेतसा ॥ अन्नपयःफलं पुष्पं वस्त्रं ताम्बूलभूषणम् ॥ ५४ ॥ हेमरत्नादिकं चैव तस्य पुण्यमनन्तकम् ॥ मध्याह्ने तु ते तोराजन्नपराह्णे तथैव च
॥ ५५ ॥ सायुद्दिश्य च यो दद्यात्तस्य पुण्यमनन्तकम् ॥ खाद्यपानादिकं मिष्टं लेपनं गन्धकुङ्कुमम् ॥ ५६ ॥ कर्पूरादिकमेवापि वस्त्रालङ्कारसंयुतम् ॥ अवि
च्छिन्नं ददात्येवं भोगसौख्यप्रदायकम् ॥ ५७ ॥ नित्यकालो मयारूपा तो दानपूजार्थिनां शुभः ॥ अथातः सम्प्रवक्ष्यामि नैमित्तिकमनुत्तमम् ॥ ५८ ॥
त्रिकालेष्वपि दातव्यं दानमेवं न संशयः ॥ शून्यं दिनं न कर्तव्यमात्मनो हितमिच्छता ॥ ५९ ॥ यस्मिन्काले प्रदत्तं हि किंचिद्दानं नराधिप ॥ तत्प्रभावान्म
हाप्राज्ञो बहुसामर्थ्यसंयुतः ॥ ६० ॥ धनाढ्यो गुणवान्प्राज्ञः पण्डितोऽपि विचक्षणः ॥ पक्षमासं दिनं यावन्न दत्तं वै यदाशनम् ॥ ६१ ॥ तावद्वै वारयाम्येनं भ
क्ष्याच्चैव नरोत्तमम् ॥ स्वमलं भक्षितं चैव अदत्त्वा दानमुत्तमम् ॥ ६२ ॥ उत्पादयाम्यहं रोगं सवभोगनिवारणम् ॥ तेषां कायेष्वमन्तुष्टो बहुपीडाप्रदायकम्

भू.खं.दि.
अ० ३९

॥ ३९ ॥

॥ ६३ ॥ मन्दानलेनसंयुक्तंज्वरं सन्तापकारकम् ॥ त्रिकालेषुनदत्तयैर्ब्राह्मणेषुसुरेषुच ॥ ६४ ॥ स्वयमश्नातिमिष्टं तुतेनपापंमहत्कृतम् ॥ प्रायश्चित्ते
 नरौद्रेणतमेवंपरिशोधयेत् ॥ ६५ ॥ उपवासैर्महाराजकायशोषकरादिकैः ॥ चर्मकारोयथाचर्मकुण्डस्योपरिनिर्घृणः ॥ ६६ ॥ शोधयेच्चकषायैश्चतच्चर्मस्फोटय
 त्यथ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥ ६७ ॥ ओषधीनांसुयोगाच्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥ उष्णोदकैश्चसन्तापैर्वैद्यरूपेणनान्यथा ॥ ६८ ॥
 सुखंभुङ्केततस्सोऽग्रभोगान्पुण्यान्मनोऽनुगान् ॥ नकरोतिसमर्थस्सन्सर्वदानमनुत्तमम् ॥ ६९ ॥ महतापापरूपेणतमेवंपरितापये ॥ नित्यकालस्ययदा
 नमात्मार्यपापिभिर्यथा ॥ ७० ॥ नदत्तराजराजेन्द्रश्रद्धापूतेनचेतसा ॥ तथाताञ्जारयाम्येतानुपायैर्दारुणैःकिल ॥ ७१ ॥ नैमित्तिकंतथाकालंपुण्यं
 चैवतवाग्रतः ॥ प्रवक्ष्यामिनरश्रेष्ठसुबुद्ध्याशृणुतत्परः ॥ ७२ ॥ अमावास्यामहाराजपौर्णमासीतथैवच ॥ यदाभवतिसङ्क्रान्तिर्व्यतीपातो नरेश्वर
 ॥ ७३ ॥ वैधृतिश्चयदाप्रोक्तायदाचैकादशीभवेत् ॥ महामाघीतथापाढीवैशाखीकार्तिकीतथा ॥ ७४ ॥ अमासोमसमायोगेऽश्रन्वादिषुयुगादिषु ॥
 गजच्छायातथाप्रोक्तापितृक्षयतिथिस्तथा ॥ ७५ ॥ एतेनैमित्तिकाःख्यातास्तवाग्रेनृपसत्तम ॥ एतेषुदीयतेदानंतस्यदानस्ययत्फलम् ॥ ७६ ॥
 तत्फलंतुप्रवक्ष्यामिश्रूयतानृपसत्तम ॥ मामुद्दिश्यनरोभक्त्याब्राह्मणायप्रयच्छति ॥ ७७ ॥ तस्याहंनिर्विकल्पेनप्रयच्छामिनसंशयः ॥ गृहंसौर्यंम
 हाराजस्वर्गमोक्षादिकंबहु ॥ ७८ ॥ काम्यकालंप्रवक्ष्यामिदानस्यफलदायकम् ॥ व्रतानामेवसर्वेषां देवादीनांतथैवच ॥ ७९ ॥ दानस्यपुण्यकालंतुस
 म्प्रोक्तं द्विजसत्तमैः ॥ आभ्युदयिकमेवापिकालंवक्ष्यामितेनृप ॥ ८० ॥ शुभानामेवसर्वेषांवैवाहिकमनुत्तमम् ॥ पुत्रस्यजातमात्रस्यचौलमौज्यादि
 कंतथा ॥ ८१ ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठादिककर्मणि ॥ वापीकूपतडागानामारामस्यगृहस्यच ॥ ८२ ॥ तदाभ्युदयिकंप्रोक्तंमातृणांयत्रपूजनम् ॥
 तस्मिन्कालेददेदानंसर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ ८३ ॥ त्रिविधोऽयंतुतेकालःप्रोक्तश्चैवनृपोत्तम ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिपापपीडानिवारणम् ॥ ८४ ॥ मृत्यु
 कालेचसम्प्राप्तेश्यंज्ञात्वानरोत्तम ॥ तत्रदानंप्रदातव्यंयममार्गसुखप्रदम् ॥ ८५ ॥ नित्यनैमित्तिकात्कालात्काम्याभ्युदयिकास्तथा ॥ अन्त्यःकालोम
 हाराजसमाख्यातस्तवाग्रतः ॥ ८६ ॥ एतेकालाःसमाख्याताःस्वकर्मफलदायकाः ॥ तीर्थस्यलक्षणंराजन्प्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ८७ ॥ सुतीर्थाना
 मियंगङ्गाभातिपुण्यासरस्वती ॥ रेवाचयमुनातापीनथाचर्जण्वतीनदी ॥ ८८ ॥ सरयूर्धर्धरावेणासर्वपापप्रणाशिनी ॥ कावेर्गङ्गपिलाचान्याविशाला
 विश्वतारिणी ॥ ८९ ॥ गोदावरीसमाख्यातातुङ्गभद्रानरोत्तम ॥ पापानांभीतिदानित्यंभीमरथीप्रपठयने ॥ ९० ॥ देविकाकृष्णगङ्गाचअन्याःसरि
 द्रोत्तमाः ॥ एतासांपुण्यकालेषुसन्तितीर्थान्यनेकशः ॥ ९१ ॥ ग्रामेवायदिवाऽरण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः ॥ तत्रतत्रप्रकर्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः

प० पु०

॥ ४० ॥

॥ ९२ ॥ यदानज्ञायतेनामतासांतीर्थस्यसत्तम ॥ नामोच्चारं प्रकुर्वीतविष्णुतीर्थमिदं नृप ॥ ९३ ॥ तीर्थस्य देवतातद्वदहमेवन संशयः ॥ मामेवमुच्चरेद्यो
वैतीर्थे देवेषु साधकः ॥ ९४ ॥ तस्य पुण्यफलं जातं मन्नाम्रानृपनन्दन ॥ अज्ञातानां सुतीर्थानां देवानां नृपसत्तम ॥ ९५ ॥ स्नाने दाने महाराज मन्नाम्रमहि
मुच्चरेत् ॥ तीर्थानामेव राजेन्द्र धात्रा धात्र्य इमाः कृताः ॥ ९६ ॥ सिन्धवः सर्वपुण्यानां सर्वस्थाः क्षितिमण्डले ॥ यत्र तत्र प्रकर्तव्यं स्नानदानादिकं नृप ॥ ९७ ॥
अक्षयं फलमाप्नोति सुतीर्थानां प्रसादतः ॥ तीर्थरूपामहापुण्याः सागराः सप्त एव च ॥ ९८ ॥ मानसाद्यास्तथाराजन्सरस्यश्च प्रकीर्तिताः ॥ निर्झराः पल्व
लाः प्रोक्तास्तीर्थरूपानसंशयः ॥ ९९ ॥ स्वल्पानद्यो महाराजतासु तीर्थं प्रतिष्ठितम् ॥ खातेष्वेवं च सर्वेषु वर्जयित्वा च कूपकम् ॥ १०० ॥ पर्वतास्तीर्थरू
पाश्च मेर्वाद्याश्च महीतले ॥ यज्ञभूमिश्च यज्ञश्च अग्निहोत्रेयथास्थितः ॥ १ ॥ श्राद्धभूमिस्तथा शुद्धा देवशाला तथा पुनः ॥ होमशाला तथा प्रोक्ता वे
दाध्ययनवेश्म च ॥ २ ॥ गृहेषु पुण्यसंयुक्तं गोस्थानं वरमुत्तमम् ॥ सोमपायी भवेद्यत्र तीर्थं तत्र प्रतिष्ठितम् ॥ ३ ॥ आरामायत्रवैपुण्या अश्वत्थो
यत्र तिष्ठति ॥ ब्रह्मवृक्षो भवेद्यत्र वटवृक्षस्तथैव च ॥ ४ ॥ अन्ये च वन्यसंस्थाने तत्र तीर्थं प्रतिष्ठितम् ॥ एते तीर्थाः समाख्याताः पितामाता तथैव च ॥ ५ ॥
पुराणं पठ्यते यत्र गुरुर्यत्र स्वयं स्थितः ॥ सुभार्या तिष्ठते यत्र तत्र तीर्थं न संशयः ॥ ६ ॥ सुपुत्रस्तिष्ठते यत्र तत्र तीर्थं न संशयः ॥ एतान्यपि च तीर्थानि
राजवेश्मतथैव च ॥ ७ ॥ वेन उवाच ॥ पात्रस्य लक्षणं ब्रूहि यस्मै देयं सुरोत्तम ॥ प्रसादसुमुखो भूत्वा कूपयामममाधव ॥ ८ ॥ वासुदेव उवाच ॥ शृणु राजन्म
हाप्राज्ञपात्रस्यापि सुलक्षणम् ॥ यस्मै देयं सुदानं च श्रद्धापूर्तैर्महात्मभिः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणं सुकुलोपेतं वेदाध्ययनतत्परम् ॥ शान्तं दान्तं तपोयुक्तं
शुक्लमेव विशेषतः ॥ १० ॥ प्रज्ञावन्तं ज्ञानवन्तं देवपूजनतत्परम् ॥ सत्यवन्तं महापुण्यं वैष्णवं ज्ञानपण्डितम् ॥ ११ ॥ धर्मज्ञं मुक्तलौल्यं च पाखण्डैस्तु विवर्जि
तम् ॥ एवं पात्रं समाख्यातमन्यदेवं दाम्यहम् ॥ १२ ॥ एवमेतैर्गुणैर्युक्तं स्वसृष्टपुत्रं नरोत्तमम् ॥ एतं पात्रं विजानीहि दुहितुस्तनयंततः ॥ १३ ॥ जामा
गच्छति ॥ १४ ॥ वर्जयेत्किल तं विप्रं तथा काणं सुधूर्तकम् ॥ अतिकृष्णं महाराज कपिलं परिवर्जयेत् ॥ १५ ॥ कर्कटांशुनीलं च श्यावदन्तं विवर्जयेत् ॥ नील
दन्तं तथा राजन्पीतदन्तं तथैव च ॥ १६ ॥ गोदन्तं कृष्णदन्तं च बर्बरं चातिपांसुलम् ॥ हीनाङ्गमधिकाङ्गं च कुष्ठिन्कुनखं तथा ॥ १७ ॥ दुश्चर्मणं महा
राज खल्वाटं परिवर्जयेत् ॥ अन्यायेषु रतायस्य जाया विप्रस्य कस्य च ॥ १८ ॥ तस्मै दानं न दातव्यं यदि ब्रह्मसमो भवेत् ॥ स्त्रीजिताय न दातव्यं शाखोरण्डे

१ स्वशास्त्रां परित्यज्यान् यशास्त्रीयकर्मकर्ता शास्त्रारण्डः ।

भू.खं.दि.
अ० ३९

॥ ४० ॥

महामते ॥ १२० ॥ व्याधितायनदातव्यमृतभोजिभूषते ॥ चोरायचनदातव्यंसयद्यत्रिसमोभवेत् ॥ २१ ॥ अतृप्तायनदातव्यंशावंतुपरिव
 र्जयेत् ॥ अतिस्तब्धायनोदेयंशठायचविशेषतः ॥ २२ ॥ वेदशास्त्रसमायुक्तः सदाचारेणवर्जितः ॥ श्राद्धेदानेचराजेन्द्रनैवयुक्तः कदाभवेत् ॥ २३ ॥
 अथदानं प्रवक्ष्यामिसफलं पुण्यदायकम् ॥ कालतीर्थसुपात्राणां श्रद्धायोगात्प्रजायते ॥ २४ ॥ नास्ति श्रद्धासमं पुण्यं नास्ति श्रद्धासमं सुखम् ॥ नास्ति
 श्रद्धासमं तीर्थसंसारं प्राणिनानृप ॥ २५ ॥ श्रद्धाभावेन संयुक्तो मामेवं परिसंस्मरेत् ॥ पात्रहस्ते प्रदातव्यं स्वल्पमेव नृपोत्तम ॥ २६ ॥ एवंविधस्य दानस्य वि
 धियुक्तस्य यत्फलम् ॥ अनन्तं तदवाप्नोति मत्प्रसादात्सुखी भवेत् ॥ १२७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने एकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ३९ ॥
 वेन उवाच ॥ नित्यदानफलं देवत्वत्तः पूर्वमया श्रुतम् ॥ नैमित्तिकस्य दानस्य दत्तस्यापि हि यत्फलम् ॥ १ ॥ तत्फलं मे समाचक्ष्व त्वत्प्रसादात्प्रयत्नतः ॥ शृण्वं
 स्तृप्तिं न गच्छामि श्रोतुं श्रद्धाप्रवर्तते ॥ २ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नैमित्तिकं प्रवक्ष्यामि दानमेव नृपोत्तम ॥ महापर्वणिसम्प्राप्ते येन दानान्निश्रद्धया ॥ ३ ॥ सत्पा
 त्रेभ्यः प्रदत्तानितस्य पुण्यफलं शृणु ॥ गजं रथं प्रदत्तं यो ह्यश्वं चापि नृपोत्तम ॥ ४ ॥ स च भृत्यैस्तु संयुक्तः पुण्यदेशेन पोत्तमः ॥ जायते हि महाराज मत्प्रसा
 दान्न संशयः ॥ ५ ॥ राजा भवति धर्मात्मा ज्ञानवान्बलवान्सुधीः ॥ अजेयः सर्वभूतानां महातेजाः प्रजायते ॥ ६ ॥ महापर्वणिसम्प्राप्ते भूमिदानं ददा
 तियः ॥ गोदानं वामहाराज सर्वभोगपतिर्भवेत् ॥ ७ ॥ ब्राह्मणाय सुपुण्याय दानं दद्यात्प्रयत्नतः ॥ महादानानियोदद्यात्तीर्थपर्वणि पात्रवित् ॥ ८ ॥
 तेषां चिह्नं प्रवक्ष्यामि भूपति त्वं प्रजायते ॥ तीर्थपर्वणिसम्प्राप्ते गुप्तदानं ददातियः ॥ ९ ॥ निर्धनामा शुसम्प्राप्तिरक्षरापरिजायते ॥ महापर्वणिसम्प्राप्ते ती
 र्थेषु ब्राह्मणाय च ॥ १० ॥ सुचैलं च महादानं काञ्चनेन समन्वितम् ॥ पुण्यफलं प्रवक्ष्यामि तस्य दानस्य भूपते ॥ ११ ॥ जायन्ते बहवः पुत्राः सुगुणावेद
 पारगाः ॥ आयुष्मन्तः प्रजावन्तो यशः पुण्यसमन्विताः ॥ १२ ॥ विपुलाश्चैव जायन्ते स्फीता लक्ष्मीर्महामते ॥ सौख्यं चलभते पुण्यं धर्मवान्परिजायते
 ॥ १३ ॥ महापर्वणिसम्प्राप्ते तीर्थं गत्वा प्रयत्नतः ॥ कपिलांकाञ्चनीं दद्याद्ब्राह्मणाय महात्मने ॥ १४ ॥ तस्य पुण्यं प्रवक्ष्यामि दानस्य च महामते ॥ क
 पिलादो महाराज सर्वसौख्यान्प्रभुञ्जति ॥ १५ ॥ यावद्ब्रह्मा प्रजीवेत्स तावत्तिष्ठति तत्र सः ॥ महापर्वणिसम्प्राप्ते अलङ्कृत्य च गां तदा ॥ १६ ॥ का
 ञ्चनेनापि संयुक्तां वस्त्रालङ्कारभूषणैः ॥ तस्य दानस्य राजेन्द्र फलभोगं वदाम्यहम् ॥ १७ ॥ विपुला जायते लक्ष्मीर्दानभोगसमाकुला ॥ सर्वविद्यापति
 भूत्वा विष्णुभक्तो भवति किल ॥ १८ ॥ विष्णुलोके वसेन्मत्यां यावत्तिष्ठति मेदिनी ॥ तीर्थं गत्वा तु यो दद्याद्ब्राह्मणाय विभूषणम् ॥ १९ ॥ भुक्त्वा तु विपु
 लान्भोगानिन्द्रेण कीडते सह ॥ महापर्वणिसम्प्राप्ते वस्त्रं च द्विजपुङ्गवे ॥ २० ॥ दत्त्वा त्रैभूमि संयुक्तं पात्रं श्रद्धासमन्वितः ॥ मोदते स तु वैकुण्ठे विष्णुतु

प० पु०
॥ ४१ ॥

ल्यपराक्रमः ॥ २१ ॥ सवस्त्रकाञ्चनदत्त्वादिजायपरिशीलिने ॥ स्वेच्छयाअग्निसदृशोवैकुण्ठेसवसेत्सुखी ॥ २२ ॥ सुवर्णस्यसुकुम्भंचघृतेनपरि
पूरयेत् ॥ पिधानंरौप्यंकर्तव्यंवस्त्रहारैरलङ्कृतम् ॥ २३ ॥ पुष्पमालान्वितंकुर्याद्ब्रह्मसूत्रेणशोभितम् ॥ प्रतिष्ठितंवेदमन्त्रैस्तंसम्पूज्यमहामते
॥ २४ ॥ उपचारैःपवित्रैश्चषोडशैःपरिपूजयेत् ॥ स्वलङ्कृत्यततोदद्याद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ २५ ॥ षोडशैवततोगावःसवस्त्राःकांस्यदोहनाः ॥
कुम्भयुक्ताश्चचत्वारोदक्षिणांचसकाञ्चनाम् ॥ २६ ॥ तथाद्वादशकागावोवस्त्रालङ्कारभूषणाः ॥ पृथग्भूतायविप्रायदातव्यानात्रसंशयः ॥ २७ ॥
एवमादीनिदानानिअन्यानिनृपनन्दन ॥ तीर्थकालंसुसम्प्राप्यपात्रसम्पत्तिमेवच ॥ २८ ॥ श्रद्धाभावेनदातव्यंबहुपुण्यकरंभवेत् ॥ विष्णुमुद्दि
श्ययद्दानंकामनापरिकल्पितम् ॥ २९ ॥ तस्यदानस्यभावेनभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसमश्नातिमानुषोनात्रसंशयः ॥ ३० ॥ आभ्यु
दयंप्रवक्ष्यामियज्ञादिषुप्रवर्तते ॥ तेनदानेनतस्यापिश्रद्धयाचद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ प्रज्ञावृद्धिसमाप्नोतिनचदुःखंप्रविन्दति ॥ भोगान्भुनक्तिधर्मा
त्माजीवमानस्तुसाम्प्रतम् ॥ ३२ ॥ ऐन्द्रास्तुभुङ्क्तेभोगान्सदातादिव्यांगतिंगतः ॥ स्वकुलंनयतेस्वर्गकल्पानांचसहस्रकम् ॥ ३३ ॥ एवमाभ्युद
यंप्रोक्तमथान्यत्तेवदाम्यहम् ॥ कायस्यचक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः ॥ ३४ ॥ दानंतेनप्रदातव्यमाशांकस्यनकारयेत् ॥ मृतेचमयिमेपुत्राअ
न्यैस्वजनबान्धवाः ॥ ३५ ॥ कथमेतेभविष्यन्तिमांविनासुहृदोमम ॥ तेषांमोहात्प्रमुग्धोवैनददातिसकिंचन ॥ ३६ ॥ मृत्युंप्रयातिमोहात्मारु
दन्तिमित्रबान्धवाः ॥ दुःखेनपीडिताःसर्वेमायामोहेनपीडिताः ॥ ३७ ॥ सङ्कल्पयन्तिदानानिमोक्षवैचिन्त्यन्तिच ॥ तस्मिन्मृतेमहाराजमा
यामोहेगतेसति ॥ ३८ ॥ विस्मरन्तिचदानानिलोभात्मानोदिशन्तिन ॥ योऽसौमृतोमहाराजयमपथंसुदुःखितः ॥ ३९ ॥ तृषाक्षुधासमाक्रान्तो
बहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः ॥ ४० ॥ कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्वानृपोत्तम ॥ संसारेनास्तिकःकस्यतस्माद्दानं
प्रदीयते ॥ ४१ ॥ ज्ञानवताप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः ॥ अन्नपानंचताम्बूलमुदकंकाञ्चनंतथा ॥ ४२ ॥ सुगांसवत्सांभूमिचफलानिविविधा
नच ॥ जलपात्राण्यनेकानिसोदकानिनृपोत्तम ॥ ४३ ॥ वाहनानिविचित्राणियानान्येवमहामते ॥ नानागन्धंसकर्पूरंपादयोर्वैसुखप्रदे ॥ ४४ ॥
उपानहौप्रदातव्येयदीच्छेद्विपुलंसुखम् ॥ एतैर्दानैर्महाराजयममार्गसुखेनवै ॥ ४५ ॥ प्रयातिमानवोराजन्यमदूतैरलङ्कृतम् ॥ ४६ ॥ इति
श्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४० ॥ वेनउवाच ॥ पुत्रोभार्याकथंतीर्थपितामाताकथंवद ॥ गुरुश्चैवकथंतीर्थतन्मेवि
स्तरतोवद ॥ १ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ अस्तिवाराणसीरम्यागङ्गायुक्तामहापुरी ॥ तस्यांवसतिवैश्योहिक्कल्लोनामनामतः ॥ २ ॥ तस्यभा

भू.खं.दि.
अ० ४१

॥ ४१ ॥

र्यामहासाध्वीपतिव्रतपरायणा ॥ धर्माचारपरानित्यंसावैपतिपरायणा ॥ ३ ॥ सुकलानामपुण्याङ्गीसुपुत्राचारुमङ्गला ॥ सत्यंवदासदाशुद्धाप्रि
 याकाराप्रियप्रिया ॥ ४ ॥ एवंगुणैःसमायुक्तासुभगाचारुकारिणी ॥ सवैश्यउत्तमोनानाधर्मज्ञोज्ञानवान्गुणी ॥ ५ ॥ पुराणेश्रोतधर्मेचसदाश्रवणत
 त्परः ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेनबहुपुण्यप्रदायिकाम् ॥ ६ ॥ श्रद्धयानिर्गतोयात्रातीर्थानांपुण्यमङ्गलाम् ॥ ब्राह्मणानांप्रसङ्गेनसार्थवाहेनतेनच ॥ ७ ॥
 प्रस्थितोधर्ममार्गतुतमुवाचपतिव्रता ॥ पतिस्नेहेनसंसुग्धाभर्तारंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ अहंतेधर्मतःपत्नीसहपुण्यकरीप्रिय ॥
 पतिमार्गप्रतीक्ष्याहंपतिदेवंयजाम्यहम् ॥ ९ ॥ कदानैवमयात्याज्यंसामीप्यंतेद्विजोत्तम ॥ तवच्छायांसमाश्रित्यकरिष्येधर्ममुत्तमम् ॥ १० ॥
 पतिव्रताख्यंपापघ्ननारीणांगतिदायकम् ॥ पुण्यस्त्रीकथ्यतेलोकेयास्यात्पतिपरायणा ॥ ११ ॥ युवतीनांपृथक्तीर्थविनाभर्तुर्नशोभते ॥ सुखदंनस्ति
 वैलोकेस्वर्गमोक्षप्रदायकम् ॥ १२ ॥ सव्यंपादंचभर्तुश्चप्रयागंविद्विषत्तम ॥ वामंचपुष्करंतस्ययानारीपरिकल्पयेत् ॥ १३ ॥ तस्यपादोदकस्नानात्तत्पुण्यं
 परिजायते ॥ प्रयागपुष्करसमंस्नानंस्त्रीणांसंशयः ॥ १४ ॥ सर्वतीर्थमयोभर्तासर्वपुण्यमयःपतिः ॥ मखानांयजनात्पुण्यंयद्वैभवतिदीक्षिते
 ॥ १५ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिसेवयाभर्तुरेवहि ॥ गयादीनांसुतीर्थानांयात्रांकृत्वाहियद्भवेत् ॥ १६ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिभर्तुःशुश्रूषणादपि ॥
 समासेनप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १७ ॥ नास्त्यासांहिपृथग्धर्मःपतिशुश्रूषणंविना ॥ तस्मात्कान्तसहायतेकुर्वाणासुखदायिनी ॥ १८ ॥
 तवच्छायांसमाश्रित्यआगमिष्यामिनान्यथा ॥ रूपंशीलंगुणंभक्तिसंमालोक्यवयस्तथा ॥ १९ ॥ सौकुमार्यंविचार्यैवंकृकलःसपुनःपुनः ॥ यद्येवंहिनयि
 ष्यामिदुर्गमार्गसुदुःखदम् ॥ २० ॥ रूपनाशोभवेच्चास्याःशीतातपविलोडनात् ॥ पद्मगर्भप्रतीकाशमस्याश्चाङ्गप्रवर्णकम् ॥ २१ ॥
 झञ्झावातेनशीतेनकृष्णवर्णंभविष्यति ॥ पन्थाःकर्कशसुग्रावापादौचास्याःसुकोमलौ ॥ २२ ॥ एष्यतेवेदनातीव्रामथोगन्तुंनचक्षमा ॥ क्षुत्तृष्णा
 भिपरीताङ्गीकीदृशीयंभविष्यति ॥ २३ ॥ वामाङ्गीममचस्थानंसुखस्थानंवरानना ॥ ममप्राणप्रियानित्यंनित्यंधर्मस्यचाश्रयः ॥ २४ ॥
 नाशमेतियदाबालममनाशोभवेदिह ॥ इयंमेजीविकानित्यमियंप्राणस्यचेश्वरी ॥ २५ ॥ ननयिष्येवनतीर्थमेकश्चैवाप्यहं व्रजे ॥ चिन्तयित्वा
 क्षणंनूनंकृकलेनमहात्मना ॥ २६ ॥ तस्यचित्तानुगोभावस्तयाज्ञातो नृपोत्तम ॥ पुनरूचेमहाभागाभर्तारंप्रस्थितंतदा ॥ २७ ॥ अनघा
 नैववैत्याज्यापुरुषैःशृणुसत्तम ॥ मूलमेवंहिधर्मस्यपुरुषस्यमहामते ॥ २८ ॥ एवंज्ञात्वामहाभागमामेवंनयसाम्प्रतम् ॥ श्रुत्वासर्वहितेना
 पिप्रियायाभाषितंबहु ॥ २९ ॥ प्रहस्यैववचोब्रूतेतामेवंकृकलःपुनः ॥ नैवत्याज्याभवेद्भार्याप्राप्ताधर्मेणवैप्रिये ॥ ३० ॥ येनभार्यापरि

त्यक्तासुनीताधर्मचारिणी ॥ दशाङ्गधर्मस्तेनापिपरित्यक्तोवरानने ॥ ३१ ॥ तस्मात्त्वामेवभद्रंतेनैवत्यक्ष्येकदाप्रिये ॥ एवमाभाष्यतांभार्या
सम्बोध्यचपुनःपुनः ॥ ३२ ॥ तस्याअज्ञातमात्रेणससार्थेनसमंगतः ॥ गतेतस्मिन्महाभागेकृकलेपुण्यकर्मणि ॥ ३३ ॥ देवकर्मसुवेलायां
कालेपुण्येशुभानना ॥ नैवपश्यतिभर्तारंकृकलंनिजमन्दिरे ॥ ३४ ॥ समुत्थायत्वरायुक्तारुदमानासुदुःखिता ॥ वयस्यानृच्छतेभर्तुर्दुःखशो
काधिपीडिता ॥ ३५ ॥ युष्माभिर्वामहाभागादृष्टोऽसौकृकलोमम ॥ प्राणेश्वरोगतःकापिभवन्तोममवान्धवाः ॥ ३६ ॥ यदिदृष्टो
महाभागाःकृकलोममसाम्प्रतम् ॥ भर्तारंपुण्यकर्तारंसर्वज्ञंसत्यपण्डितम् ॥ ३७ ॥ कथयन्तुमहात्मानंयदिदृष्टोमहामतिः ॥ तस्यास्तद्भाषितं
श्रुत्वातामृचुस्तेमहामतिम् ॥ ३८ ॥ धर्मयात्राप्रसङ्गेननाथस्तेकृकलःशुभे ॥ तीर्थयात्रांचकारासौकस्माच्छोचसिसुव्रते ॥ ३९ ॥ साधयि
त्वामहातीर्थपुनरेष्यतिशोभने ॥ एवमाश्वासितासाचपुरुषैराप्तकारिभिः ॥ ४० ॥ पुनर्गेहंगताराजन्सुकलाचारुभाषिणी ॥ रुरोदकरुणंदुःखं
सुकलापिपरायणा ॥ ४१ ॥ यावदायानिमेभर्ताभूमौस्वप्स्यामिसंस्तरे ॥ घृतंतैलंनभोक्ष्येऽहंदधिक्षीरंतथैवच ॥ ४२ ॥ लवणंचपरित्यक्तं
तथाताम्रबूलमेवच ॥ मधुरंचतथाराजंस्त्यक्तंगुडादिकंतथा ॥ ४३ ॥ एकाहारानिराहारातावत्स्थास्येनसंशयः ॥ यावच्चागमनंभर्तुःपुनरेवभविष्य
ति ॥ ४४ ॥ एवंदुःखान्विताभूत्वाएकवेणीधरापुनः ॥ एककञ्चुकसंवीतामलिनाचवभूवसा ॥ ४५ ॥ मलिनेनापिवस्त्रेणएकेनैवस्थिता
पुनः ॥ हाहाकारंप्रमुञ्चन्तीनिःश्वसन्तीसुदुःखिता ॥ ४६ ॥ वियोगानलसन्दग्धाकृष्णाङ्गीमलधारिणी ॥ एवंदुःखसमाचारासुकृशाविह्वलातदा ॥ ४७ ॥
रोदमानादिवारात्रंनिद्रालेभेनवैनिशि ॥ क्षुधांनविन्दतेराजन्दुःखेनविदलीकृता ॥ ४८ ॥ अथसख्यःसमाधाताःपप्रच्छुःसुकलांतदा ॥ ४९ ॥
सख्यञ्जुः ॥ सुकलेचारुसर्वाङ्गिकस्माद्रोदिपिसम्प्रति ॥ ततस्त्वंकारणंब्रहिदुःखस्यास्यवरानने ॥ ५० ॥ सुकलोवाच ॥ समांत्यक्त्वागतोभर्ताधर्मा
र्थधर्मतत्परः ॥ तीर्थयात्राप्रसङ्गेनअटतेमेदिनोततः ॥ ५१ ॥ मांत्यक्त्वासगतःस्वामीनिर्दोषांपापवर्जिताम् ॥ अहंसाध्वीसमाचारासदापुण्या
पतिव्रता ॥ ५२ ॥ मांत्यक्त्वासगतोभर्तातीर्थसाधनतत्परः ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनातिपीडिता ॥ ५३ ॥ जीवनाशोवरंश्रेष्ठोवरंवे
विषमक्षणम् ॥ वरमग्निप्रवेशश्चवरंकायविनाशनम् ॥ ५४ ॥ नारींप्रियांपरित्यज्यभर्तायातिसुनिष्ठुरः ॥ भर्तृत्यागोवरंनैवप्राणत्या
गोवरंसखि ॥ ५५ ॥ वियोगंसमर्थाहंसहितुनित्यदारुणम् ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनापिनित्यशः ॥ ५६ ॥ सख्यञ्जुः ॥ तीर्थया
त्रांगतोभर्तापुनरेष्यतितेपतिः ॥ वृथाशोषयसेकायंवृथाशोकंकरोषिवै ॥ ५७ ॥ वृथात्वंतप्यसेवालेवृथाभोगान्परित्यजेः ॥ पिवस्वपानंभुङ्क्ष्व

त्वंस्वप्रदत्तं हि पूर्वकम् ॥ ५८ ॥ कस्य भर्ता सुताः कस्य कस्य स्वजनवान्धवाः ॥ कः कस्य नास्ति संसारे सम्बन्धः केन च वहि ॥ ५९ ॥ भक्ष्यते भुज्यते वा
 ले संसारस्य हितं तत्फलम् ॥ मृते प्राणिनिकोऽश्नातिको हि पश्यति तत्फलम् ॥ पीयते भुज्यते बाले एतत्संसारतः फलम् ॥ ६० ॥ सुकलो वाच ॥ भव
 तीभिः प्रयुक्तं यत्तन्नस्याद्वेदसंमतम् ॥ यातु भर्तुः पृथग्भूतातिष्ठत्येका सदैव हि ॥ ६१ ॥ पापभूता भवेन्नारीतानमन्यन्ति सज्जनाः ॥ भर्तुः सार्धं सदा स
 ख्यो दृष्टो विदेषु सर्वदा ॥ ६२ ॥ सम्बन्धः पुण्यसंसर्गाज्जायते नात्र संशयः ॥ नारीणां च सदा तीर्थभर्ता शास्त्रेषु पठ्यते ॥ ६३ ॥ तमेवावाहयेन्नि
 त्यं वाचा कायेन कर्मभिः ॥ मनसा पूजयेन्नित्यं भावसत्येन तत्परा ॥ ६४ ॥ भर्तुः पार्श्वं महतीर्थं दक्षिणाङ्गं सदैव हि ॥ तमाश्रित्य यदा
 नारी गृहस्था परिवर्तयेत् ॥ ६५ ॥ यजते दानपुण्यैश्च तस्य दानस्य तत्फलम् ॥ वाराणस्यां च गङ्गायां यत्फलं न च पुष्करे ॥ ६६ ॥ द्वारकायां
 नचावन्त्यां केदारेशशिभूषणे ॥ लभते नैव सानारीयजमाना सदा किल ॥ ६७ ॥ तादृशं फलमेवं सानप्राप्नोति कदा सखि ॥ सुमुखं पुत्रसौभाग्यं
 स्नानं दानं च भूषणम् ॥ ६८ ॥ वस्त्रालङ्कारसौभाग्यं रूपं तेजः फलं सदा ॥ यशः कीर्तिमवाप्नोति गुणं च वरवर्णिनी ॥ ६९ ॥ भर्तुः प्रसादात्सर्वं
 चलभते नात्र संशयः ॥ विद्यमाने यदा कान्ते अन्यधर्मकरोति या ॥ ७० ॥ निष्फलं जायते तस्याः पुंश्चली परिकथ्यते ॥ नारीणां यौवनं रूपम
 वतारं स्मृतं ध्रुवम् ॥ ७१ ॥ एकस्यापि हि भर्तुश्च तस्यार्थं भूमिमण्डले ॥ सुपुत्रा सुयशानारी परिकथ्येत वै सदा ॥ ७२ ॥ तुष्टे भर्तुरि संसारे दृश्या नारी
 न संशयः ॥ पतिहीना भवेन्नारी भवेत्सा भूमिमण्डले ॥ ७३ ॥ कुतस्तस्याः सुखं रूपं यशः कीर्तिः सुताभुवि ॥ सुदौर्भाग्यं महदुःखं संसारे परिभुज्यते ॥
 ७४ ॥ पापभागा भवेत्सा च दुःखाचारा सदैव हि ॥ तुष्टे भर्तुरितस्यास्तु तुष्टाः सर्वाश्च देवताः ॥ ७५ ॥ तुष्टे भर्तुरितुष्यन्ति ऋषयो देवमानवाः ॥
 भर्तानाथो गुरुर्भर्ता देवता देवतः सह ॥ ७६ ॥ भर्तार्तीर्थश्च पुण्यश्च नारीणां न पनन्दन ॥ शृङ्गारं भूषणं रूपं वर्णं सौगन्ध्यमेव च ॥ ७७ ॥ कृत्वा
 सातिष्ठते नित्यं वर्जयित्वा सुपर्वसु ॥ शृङ्गारैर्भूषणैः सा तु शुशुभंसा यदा पतिः ॥ ७८ ॥ पत्या विना भवत्येव क्षीरं सर्पमुखे यथा ॥ भर्तुरर्थं महाभागा सुव्रता
 चारुमङ्गला ॥ ७९ ॥ गते भर्तरियानारी शृङ्गारं कुरुते यदि ॥ रूपं वर्णं च तत्सर्वं शर्वरूपेण जायते ॥ ८० ॥ वदन्ति भूतले लोकाः पुंश्चलीयं न संशयः ॥ त
 स्माद्भर्तुर्वियुक्तायानार्याः शृणुत भूतले ॥ ८१ ॥ इच्छन्त्या वै महासौख्यं भवितव्यं कदाचन ॥ सुजायायाः परोधर्मो भर्ता शास्त्रेषु गीयते ॥ ८२ ॥ तस्मा
 द्वैशाश्वतो धर्मो न त्याज्यो भार्यया किल ॥ एवं धर्मविज्ञाना मि कथं भर्ता परित्यजत् ॥ ८३ ॥ इत्यर्थे श्रूयते सख्य इति हासः पुरातनः ॥ सुदेवायाश्च चरितं
 सुपुण्यं पापनाशनम् ॥ ८४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डवनोपाख्याने सुकलाचरिते एकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ सख्यञ्जुः ॥ सुदेवाकात्वया

प० पु०

॥ ४३ ॥

प्रोक्ताकिमाचारावदस्वनः ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाभागेवदन्ःसत्यमेवच ॥ १ ॥ सुकलोवाच ॥ अयोध्यायामहाराजःसआसीद्धर्मकोविदः ॥ मनुपुत्रोम
हाभागःसर्वधर्मार्थतत्परः ॥ २ ॥ इक्ष्वाकुर्नामसर्वज्ञोदेवब्राह्मणपूजकः ॥ तस्यभार्यासदापुण्यापतिव्रतपरायणा ॥ ३ ॥ तयासार्द्धयजेद्यज्ञंतीर्था
निविविधानिच ॥ वेदराजस्यवीरस्यकाशीशस्यमहात्मनः ॥ ४ ॥ सुदेवानामवैकन्यासत्याचारपरायणा ॥ उपयमेमहाराजइक्ष्वाकुस्तामहीपतिः
॥ ५ ॥ सुदेवाचारुसर्वाङ्गीसत्यव्रतपरायणाम् ॥ तयासार्द्धयजेद्यज्ञान्सुपुण्यान्पुण्यनायकः ॥ ६ ॥ सरेमेनृपशार्दूलो नित्यंचप्रिययातया ॥ एकदातु
महाराजस्तयासार्द्धवनंययौ ॥ ७ ॥ गङ्गारण्यंसमासद्यामृगयांक्रीडतेसदा ॥ सिंहान्हत्वावराहांश्चगजांश्चमहिषांस्तथा ॥ ८ ॥ क्रीडमानस्यतस्याग्रेवरा
हश्चसमागतः ॥ बहुशूकरयुथेनपुत्रपौत्रैरलङ्कृतः ॥ ९ ॥ एकाचशूकरीतस्यप्रियापाश्वर्षेप्रतिष्ठिता ॥ दृष्ट्वाचराजराजेन्द्रंदुर्जयमृगयारतम् ॥ १० ॥
पर्वताधारमाश्रित्यभार्ययासहशूकरः ॥ तिष्ठत्येकःपरिवृतःपुत्रपौत्रादिभिस्तुसः ॥ ११ ॥ महाराजकृतंतेषांज्ञात्वातुकदनंमहत् ॥ तानुवाच
सुतान्पौत्रान्भार्यातांचसशूकरः ॥ १२ ॥ कोशलाधिपतिर्वीरोमनुपुत्रोमहाबलः ॥ क्रीडतेमृगयांकान्तेमृगान्संहरतेबहून् ॥ १३ ॥ समादृष्ट्वामहाराजए
ष्यतेनात्रसंशयः ॥ अन्येषालुब्धकानांमेनास्तिप्राणभयंध्रुवम् ॥ १४ ॥ ममरूपंनृपोदृष्ट्वाक्षमानैवकरिष्यति ॥ हर्षेणमहताविष्टोबाणपाणिर्धनुर्द्ध
रः ॥ १५ ॥ श्वभिर्युक्तोमहातेजालुब्धकैःपरिवारितः ॥ प्रियेकरिष्यतेघातंममाप्येवंनसंशयः ॥ १६ ॥ शूकयुवाच ॥ यदायदापश्यसिलुब्धका
न्बहून्महावनेकान्तसमायुधान्बहून् ॥ एतैस्तुपुत्रैर्ममपौत्रकैःसमदूरंनुभोयासिपलायमानः ॥ १७ ॥ त्यक्त्वासुधैर्यंबलपौरुषंमहन्महाभयेनापि
विषण्णचेतनः ॥ दृष्ट्वा नृपेन्द्रं पुरुषोत्तमोत्तमंकरोषिकिकान्तवदस्वकारणम् ॥ १८ ॥ तस्यास्तुवाक्यंसनिशम्यकोलउवाचतांशूकरराजउत्तरम् ॥ यदर्थ
भीतोऽस्मिसुलुब्धकात्प्रियेदृष्ट्वागतोदूरनिशम्यशूकरान् ॥ १९ ॥ सुलुब्धकाःपापकराःशठाःप्रियेकुर्वन्तिपापंगिरिदुर्गकन्दरे ॥ सदैवदुष्टाबहुपापचि
न्तकाजाताश्चसर्वेपरिपापिनांकुले ॥ २० ॥ तेषांहिहस्तान्मरणाद्विभेमिमृतोऽपियास्यामिपुनश्चपापम् ॥ दूरंगिरिपर्वतकन्दरंचव्रजामिकान्तेअपमृ
त्युभीतः ॥ २१ ॥ अयंहिपुण्योनरनाथआगतोविश्वाधिकःकेशवरूपभूषः ॥ युद्धंकरिष्येसमरेमहात्मनासार्द्धंप्रियेपौरुषविक्रमेण ॥ २२ ॥ जेष्या
मिभूषंयदिस्वेनतेजसाभोक्ष्यामिकीर्तित्वतुलांपृथिव्याम् ॥ तेनाहतोवीरवरेणसङ्गरेयास्यामिलोकंमधुसूदनस्य ॥ २३ ॥ ममाङ्गभूतेनपलेनमेदसात्
प्तिपरायास्यतिभूमिनाथः॥तृप्ताभविष्यन्तिसुलोकदेवताअस्मादयंचागतोवज्रपाणिः॥२४॥अस्यैवहस्तान्मरणंयदाभवेलाभश्चमेसुन्दरिर्कीर्तिरुत्तमा॥
तत्त्माद्यशोभूमितलेजगत्रयेव्रजामिलोकंमधुसूदनस्य ॥ २५ ॥ नैवंभीतोऽस्मिभुब्धोऽस्मिगतोऽहंगिरिसानुषु ॥ पापाद्भीतोगतःकान्तेधर्मदृष्ट्वा

भू.खं.दि.

अ० १२

॥ ४३ ॥

स्थितोऽहम् ॥ २६ ॥ नजानेपातकं पूर्वमन्यजन्मनि चार्जितम् ॥ यनाहं शौकरीं योनिं गतोऽहं पापसञ्चयात् ॥ २७ ॥ क्षालयिष्याम्यहं चोरं
 पूर्वपातकसञ्चयम् ॥ बाणोदकैर्महाघोरैः सुतीक्ष्णैर्निशितैः शतैः ॥ २८ ॥ पुत्रान्पौत्रान्पुत्रान्कन्याकुटुम्बं बालवृद्धकम् ॥ गिरिगच्छन् गृहीत्वा तु मम
 मोहमिमं त्यज ॥ २९ ॥ मम स्नेहं परित्यज्य हरिरेष समागतः ॥ अस्य हस्तात्प्रयास्यामितद्विष्णोः परमं पदम् ॥ ३० ॥ दैवेनापि ममाद्येव स्वर्गद्वारम्
 नुत्तमम् ॥ उद्धाटितकपाटं तु यास्यामि सुमहादिवम् ॥ ३१ ॥ सुकलोवाच ॥ तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य शूकरस्य महात्मनः ॥ उवाच तत्प्रियास
 ख्यः सीदमानान्तरातदा ॥ ३२ ॥ शूकयुवाच ॥ यस्मिन्मृत्युभवान्स्वामी पुत्रपौत्रैरलङ्कृतः ॥ मित्रैश्च भ्रातृभिश्चैव अन्यैः स्वजनबान्धवैः ॥ ३३ ॥ त्वयैवा
 लङ्कतो यूथो भवता परिशोभते ॥ त्वां विनायं महाभाग कीदृग्यूथो भविष्यति ॥ ३४ ॥ तवैव स्वबलेनापि गर्जमानाश्च शूकराः ॥ विचरन्ति गिरौ कान्तत
 नयाममबालकाः ॥ ३५ ॥ कन्दान्मूलान्सुभक्षन्ति निर्भयास्तव तेजसा ॥ दुर्गेषु वनकुञ्जेषु ग्रामेषु नगरेषु च ॥ ३६ ॥ न कुर्वन्ति भयं तीव्रसिंहानामि
 ह पर्वते ॥ मनुष्याणां महाबाहो पालितास्तव तेजसा ॥ ३७ ॥ त्वया त्यक्ता अमी सर्वे बालकाममदारकाः ॥ दीनाश्चैवाकुलाश्चैव भविष्यन्ति विचेतनाः ॥ ३८ ॥
 नित्यमेव सुखं वर्त्मगत्वा पश्यन्ति बालकाः ॥ पतिहीना यथानारीशो भते नैव शोभना ॥ ३९ ॥ अलङ्कृता यथादिन्यैरलङ्कारैः सकाञ्चनैः ॥ परिच्छदेर
 त्रवस्त्रैः पितृमातृसहोदरैः ॥ ४० ॥ श्वश्रुश्च शुरकैश्चान्यैः पतिहीनान्भातिसा ॥ चन्द्रहीना यथारात्रिः पुत्रहीनं यथा कुलम् ॥ ४१ ॥ दीपहीनं यथा गेहं नैव
 भातिकदाचन ॥ त्वां विनाऽयं तथा यूथो नैव शोभेत मानद ॥ ४२ ॥ आचारेण विना मर्त्यो ज्ञानहीनो यतिर्यथा ॥ मन्त्रहीनो यथाराजा तथा नैव शोभते
 ॥ ४३ ॥ कैवर्तेन विना नौर्वासम्पूर्णा परिसागरे ॥ न भात्येवं यथा सार्थः सार्थवाहेन वै विना ॥ ४४ ॥ सेनाध्यक्षेण च विना यथा सैन्यं न भाति च ॥ त्वां
 विनावैतथा सैन्यं शूकराणां महामते ॥ ४५ ॥ दीनो भविष्यति तथा वेदहीनो यथा द्विजः ॥ मयि भारं कुटुम्बस्य विनिवेश्य प्रगच्छसि ॥ ४६ ॥ मरणं
 सुलभं ज्ञात्वा का प्रतिज्ञा तवेदशी ॥ त्वां विना हं न शक्नोमि धर्तुं प्राणान्प्रियेश्वर ॥ ४७ ॥ त्वयैव सहिता स्वर्गं भूमिं वाथ महामते ॥ नरकं वापि भोक्ष्यामि
 सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ४८ ॥ त्वं वा पुत्रांस्तु पौत्रांस्तु गृहीत्वा यूथमुत्तमम् ॥ आवां ब्रजावयूथेश दुर्गमेवं सुकन्दरम् ॥ ४९ ॥ जीवितव्यं परित्यज्य मरणाया
 भिगम्यते ॥ तत्र को दृश्यते लाभो मरणं वदसाम्प्रतम् ॥ ५० ॥ वाराह उवाच ॥ वीराणां त्वं न जानासि सुधर्मशृणु साम्प्रतम् ॥ युद्धार्थिना हि वीरेण
 वीरं गत्वा प्रयाचितम् ॥ ५१ ॥ देहि मे यो धनं सङ्ख्येयुद्धार्थं हंसमागतः ॥ परेण याचितं युद्धं न ददोति यदानरः ॥ ५२ ॥ कामाहो भाद्रयाद्रापि मोहाद्वा शृ
 णु वल्लभे ॥ कुम्भीपाके तु नरकं वसेद्युगसहस्रकम् ॥ ५३ ॥ क्षत्रियाणां परो धर्मो युद्धं देयं न संशयः ॥ तद्युद्धं दीयमाने नरणं भूमिगते न वै ॥ ५४ ॥ निर्जितं

प० पु०
॥ ४४ ॥

तुपरंतत्रयशःकीर्त्तिप्रभुञ्जते ॥ सवाहतोयुध्यमानःपौरुषेणातिनिर्भयः ॥ ५५ ॥ वीरलोकमवाप्नोतिदिव्यान्भोगान्प्रभुञ्जते ॥ यावद्वर्षसहस्राणांविंश
त्येकांप्रियेशृणु ॥ ५६ ॥ वीरलोकेवसेत्तावद्देवाचारैर्महीयते ॥ मनुपुत्रःसमायातअयंवीरोनसंशयः ॥ ५७ ॥ सङ्ग्रामंयाचमानस्तुयुद्धंदेयंमयाध्रुवम् ॥
युद्धातिथिःसमायातोविष्णुरूपःसनातनः ॥ ५८ ॥ सत्कारोयुद्धरूपेणकर्तव्यश्चमयाशुभे ॥ ५९ ॥ शूक्युवाच ॥ यदायुद्धंत्वयादेयंराज्ञेचैवमहा
त्मने ॥ ततोऽहंपौरुषकान्तपश्यामितवकीदृशम् ॥ ६० ॥ सुकलोवाच ॥ एवमुक्त्वाप्रियान्पुत्रान्समाहूयत्वरान्विता ॥ उवाचपुत्रकायूयंशृणुध्वं
वचनंमम ॥ ६१ ॥ युद्धातिथिःसमायातोविष्णुरूपःसनातनः ॥ मयातत्रप्रगन्तव्यंयत्रायंहिगमिष्यति ॥ ६२ ॥ यावत्तिष्ठतिवैनाथोभवतांप्रति
पालकः ॥ यूयंगच्छतवैदूरंदुर्गगिरिगुहामुखम् ॥ ६३ ॥ सुखंजीवतमेवत्सावर्जयित्वासुलुब्धकान् ॥ मयातत्रैवगन्तव्यंयत्रैपहिगमिष्यति
॥ ६४ ॥ भवतांश्रेष्ठोऽयंभ्रातायूथरक्षांकरिष्यति ॥ एतेपितृव्यकाःसर्वेभवतांत्राणकारकाः ॥ ६५ ॥ दूरंप्रयातवैसर्वेमांविहायसुपुत्रकाः ॥ ६६ ॥
पुत्राऊचुः ॥ अयंहिपर्वतश्रेष्ठोबहुमूलफलोदकः ॥ भयंतुकस्यवैनास्तिमुखंजीवनमस्तिवै ॥ ६७ ॥ युवाभ्यांहिअकस्माद्वैइदमुक्तंभयङ्करम् ॥ तन्नोहि
कारणमातर्वदसत्यमिहैवहि ॥ ६८ ॥ शूक्युवाच ॥ अयंराजामहारौद्रःकालरूपःसमागतः ॥ क्रीडतेमृगयालुब्धोमृगान्हत्वावहृन्वने ॥ ६९ ॥
इक्ष्वाकुर्नामदुर्धर्षोमनुपुत्रोमहाबलः ॥ संहरिष्यतिकालोऽयंदूरंयातसुपुत्रकाः ॥ ७० ॥ पुत्राऊचुः ॥ मातरंपितरंत्यक्त्वायःप्रयातिसपापधीः ॥ महा
रौद्रंसुघोरंतुनरकंप्रतिपद्यते ॥ ७१ ॥ मातुःपुण्यंपयःपीत्वापुष्टोभवतिनिर्घृणः ॥ मातरंपितरंत्यक्त्वायःप्रयातिसुदुर्बलः ॥ ७२ ॥ यूयंनरकमेतीहकृमि
दुर्गन्धसङ्कुलम् ॥ मातस्तस्मान्नयास्यामोगुरुंत्यक्त्वाइहैवच ॥ ७३ ॥ एवंविषादःसज्जातस्तेषांधर्मार्थसंयुतः ॥ व्यूहंकृत्वास्थिताःसर्वेबलतेजः
समाकुलाः ॥ ७४ ॥ साहसोत्साहसम्पन्नाःपश्यन्तिनृपनन्दनम् ॥ नदन्तःपौरुषैर्युक्ताःक्रीडमानावनेतदा ॥ ७५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनो
पाख्यानसुकलाचरित्रेद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ सुकलोवाच ॥ एवंतेशूकराःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ पुरःस्थितस्यतेराज्ञोद्भवतस्थुश्च
लुब्धकाः ॥ १ ॥ महावराहोराजेन्द्रगिरिसानुंसमाश्रितः ॥ महतायूथभावेनव्यूहंकृत्वाप्रतिष्ठति ॥ २ ॥ कपिलःस्थूलपीनाङ्गोमहादंष्ट्रोम
हामुखः ॥ दुःसहःशूकरोराजन्गर्जतेचातिभैरवम् ॥ ३ ॥ तानपश्यन्महाराजःशालतालवनाश्रयान् ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वामनुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४ ॥
मृदातांशूरवाराहोविध्यतांबलदर्पितः ॥ एवमाभाष्यतान्वीरोमनुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ५ ॥ अथतेलुब्धकाःसर्वेमृगयामदमोहिताः ॥
संनद्धादंशिताःसर्वेश्वभिःसार्द्धंप्रजग्मिरे ॥ ६ ॥ हर्षेणमहताविष्टोराजराजोमहाबलः ॥ अश्वारूढःसुसैन्येनचतुरङ्गेणसंयतः ॥ ७ ॥ गङ्गा

श्रु.सं.दि.
अ० ४३

॥ ४४ ॥

तीरंसमायातोमेरौगिरिवोत्तमे ॥ रत्नधातुसमाकीर्णेनानावृक्षैरलङ्किते ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ योवलधाममरीचिचयकरनिकरमयप्रोत्तुङ्गोऽत्यु-
 च्चंगगनमेवसम्प्राप्तोनानानगाचरितशोभोगिरिराजोभाति ॥ ९ ॥ योजनवहलविमलगङ्गाप्रवाहसमुच्चरत्तीरवीचीतरङ्गभङ्गैर्मुक्ताफलसदृशैर्निर्मलाम्बु-
 कणैःसर्वत्रप्रक्षालितधवलतलशिलातलोगिरीन्द्रःसुश्रियायुक्तः ॥ १० ॥ देवेश्वारणकिन्नरैःपरिवृतोगन्धर्वविद्याधरैःसिद्धैरप्सरसांगणैर्मुनिजनैर्नागेन्द्र-
 विद्याधरैः ॥ श्रीखण्डैर्बहुचन्दनैस्ससरलैःशालैस्तमालैर्गिरिरुद्राक्षैर्वरसिद्धिदायकघनैःकल्पद्रुमैःशोभते ॥ ११ ॥ नानाधातुविचित्रोवैनानारत्न-
 विचित्रितैः ॥ विमानैःकाञ्चनैर्दण्डैःकलत्रैरुपशोभते ॥ १२ ॥ नालिकेरवनैर्दिव्यैःपूगवृक्षैर्विराजते ॥ दिव्यपुन्नागवकुलैःकदलीखण्डमण्डितैः
 ॥ १३ ॥ पुष्पकैश्चम्पकैर्गन्धर्वाःपाटलैःकेतकैस्तथा ॥ नानावल्लीवितानैश्चपुष्पितैःपद्मकैस्तथा ॥ १४ ॥ नानावर्णैःसुपुष्पैश्चनानावृक्षैरलङ्कितः ॥
 दिव्यवृक्षैःसमाकीर्णःस्फाटिकस्यशिलातलैः ॥ १५ ॥ योगियोगीन्द्रसंसिद्धैःकन्दरान्तर्निवासिभिः ॥ निर्झरैश्चवरम्यैश्चबहुप्रसवणैर्गिरिः ॥ १६ ॥
 नदीप्रवाहसदृष्टैःसङ्गमैरुपशोभते ॥ ह्रदैश्चपल्वलैःकुण्डैर्निर्मलोदकधारिभिः ॥ १७ ॥ गिरिराजोविभात्येकःसानुभिःसहसंस्थितैः ॥
 शरभैश्चेशार्दूलैर्मृगयूथैरलङ्कितः ॥ १८ ॥ महामतैश्चमातङ्गैर्महिषैरुरुभिःसदा ॥ अनेकैर्दिव्यभावैश्चगिरिराजोविभातिसः ॥ १९ ॥ अयोध्याधिप-
 तिर्वीरइक्ष्वाकुर्मनुनन्दनः ॥ तयासुभार्ययायुक्तश्चतुरङ्गवलेनच ॥ २० ॥ पुरतोलुब्धकायान्तिशूराःश्वानश्चशीघ्रगाः ॥ यत्रास्तेशूकरःशूरोभार्ययासहि-
 तोवली ॥ २१ ॥ बहुभिःशूकरैर्गुप्तोयुरुभिःशिशुभिस्ततः ॥ मेरुभूमिसमाश्रित्यगङ्गातीरंसमन्ततः ॥ २२ ॥ सुकलोवाच ॥ तामुवाचवराहस्तुमुप्रि-
 यांहर्षसंयुतः ॥ प्रियेपश्यसमायातःकोसलाधिपतिर्वली ॥ २३ ॥ मामुद्दिश्यमहाप्राज्ञोमृगयांक्रीडन्तेनृपः ॥ युद्धमेवकरिष्यामिसुरासुरप्रहर्षकम्
 ॥ २४ ॥ अथभूपोमहातेजावाणपाणिर्धनुर्वरः ॥ सुदेवांसत्यधर्माङ्गीतामुवाचप्रहर्षितः ॥ २५ ॥ पश्यप्रियेमहाकोलंगर्जमानंमहाबलम् ॥ परिवारस-
 मायुक्तदुःसहंमृगघातिभिः ॥ २६ ॥ अद्यैवाहंनृप्यामिसुवाणैर्निशितैःप्रिये ॥ मामेवहिमहाशूरोयुद्धायसमुपाश्रयेत् ॥ २७ ॥ एवमुक्त्वाप्रियोभार्या-
 लुब्धकान्वाक्यमब्रवीत् ॥ यथाशूरोमहाशूराःप्रेषयध्वं हिशूकरम् ॥ २८ ॥ अथतेप्रेषिताःशूरावलतेजःपराक्रमाः ॥ गर्जमानाःप्रधावन्तिवलतेजःप-
 राक्रमाः ॥ २९ ॥ क्रोलंप्रतिगताःसर्वेवायुवेगेनसाम्प्रतम् ॥ विध्यन्तिवाणजालैस्तेनिशितैर्वनचारकाः ॥ ३० ॥ नानाशस्त्रैरथास्त्रैश्चवाराहवीररूपि-
 णम् ॥ ३१ ॥ सुकलोवाच ॥ पतन्तिवाणतोमराविमुक्तलुब्धकैःशराघनागिरिंप्रवर्षिणोयथातथाधरान्तरे ॥ हतोदृढप्रहारिभिःसर्निजितस्तस्तथाश-
 तैस्तुयूथपालकःसकोलःसङ्गरंगतः ॥ ३२ ॥ स्वपुत्रपौत्रवान्धवैःपरांश्चसंहरेत्सवैपतन्तितेस्वदंष्ट्रयाहताहवेऽवलुब्धकाः ॥ पतन्तिपादहस्तकाःस्थितं

प० पु०

॥ ४५ ॥

स्यवेगभ्रामणैःसलुब्धगर्जमेवतंवराहोऽपश्यदागतम् ॥ ३३ ॥ स्वतेजसाविनाशितंमुखाग्रदंष्ट्राहंतगतःसयत्रभूपतिःसवाञ्छतेनसङ्गरम् ॥ ३४ ॥
इक्ष्वाकुनाथंसुमहत्प्रसह्यसन्त्रास्यक्रुद्धःसहिशूकरेशः ॥ युद्धंवनेवाञ्छतितेनसार्द्धमिक्ष्वाकुणासङ्गरहर्षयुक्तः ॥ ३५ ॥ वाराहःपुनरेवयुद्धकुशलःसंवा
ञ्छतेसङ्गरंतुण्डाग्रेणसुतीक्ष्णदन्तनखरैःक्रुद्धोधरांक्षोभयन् ॥ दुङ्कारोच्चारगर्वात्प्रहरतिविमलंभूपतितंचराजञ्ज्ञात्वाविष्णुपराक्रममनुसुतस्त्वानन्दरोमा
ञ्चितः ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वाशूकरपौरुषंयमतुलंमेनेपतिर्देवराड्देवारिमनसाविचिन्त्यसहसावराहरूपेणवै ॥ सम्प्रेक्ष्यैवमहाबलंबहुतरंयुक्तंत्वरेर्वारणंसे
न्यंकोलविनाशनायसहसासङ्क्रुद्धसङ्क्रुद्धताम् ॥ ३७ ॥ प्रेषिताश्चवारणारथाश्चवेगवतराःसुबाणखड्गधारिणोभुशुण्डिभिश्चमुद्गरेः ॥ सपाशपाणिलुब्ध
कानदन्तितत्रतत्परानिवारितोनतिष्ठतेहयागजाश्चयद्गताः ॥ ३८ ॥ कंचित्क्वचिन्नदृश्यतेकचित्क्वचित्प्रदृश्यतेकचिद्भयंप्रदर्शयेत्कचिद्भयान्प्रमर्दयेत
॥ ३९ ॥ मर्दयित्वाभटान्वीरान्वाराहोरणदुर्जयः ॥ शब्दंचकारदुर्धर्षक्रोधारुणविलोचनः ॥ ४० ॥ कोसलाधिपतिर्वीरस्तंहृद्धारणदुर्जय
म् ॥ युध्यमानंमहाकायंसुञ्चन्तमेघवत्स्वनम् ॥ ४१ ॥ गर्जतिसमरंविचरतिविलसतिवीरान्स्वतेजसाधीरः ॥ तडिदिवमुखेषुदंष्ट्रातस्यविभात्युल्लसत्येव
॥ ४२ ॥ मनुपुत्रस्तथादृष्ट्वाकोलंचनिशितैःशरैः ॥ प्रतिभिन्नमेकैकंशस्त्राहतंचवन्धुभिः ॥ ४३ ॥ नरपतिरुवाचसैन्याःकिमिह नगृह्णन्तुओजसाशूराः ॥
युध्यध्वंतत्रनिशितैर्बाणैस्तीक्ष्णैरनेनापि ॥ ४४ ॥ समाकर्ण्यततोवाक्यंकुद्धस्यापिमहात्मनः ॥ ततस्तेसैनिकाःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ ४५ ॥
अनेकैर्भटसाहसैर्वनेतंसमरेस्थितम् ॥ दिक्षुसर्वासुसंहत्यविभिदुःशूकररणे ॥ ४६ ॥ विद्धश्चैश्चित्तदाबाणजालैःसुयोधैश्चसङ्ग्रामभूमौविशालैः ॥
कचिच्चक्रघातैःकचिद्वज्रपातैर्हतंदुर्जयंसङ्गरेतमहान्तैः ॥ ४७ ॥ ततःपौरुषैःक्रोधयुक्तःसकोलःसुविच्छिद्यपाशात्रणेप्रस्थितःसः ॥ महाशूकरैःसार्धमेवप्र
यातस्ततःशोणितस्यापिधाराभिषिक्तः ॥ ४८ ॥ करोतिप्रहारंचतुण्डेनवीरहयानांद्रिपानांचविच्छेदवीरः ॥ स्वदंष्ट्राग्रभागेनतीक्ष्णेनवीरान्पदातीन्हि
सम्पातयंद्रोषभावैः ॥ ४९ ॥ जघानास्यशुण्डंगजस्यापिरुष्टोभटान्दहतान्पादनखैस्तुहृष्टः ॥ ५० ॥ ततस्तेशूकराःसर्वेलुब्धकाश्चपरस्परम् ॥ युयु
धुःसङ्गरंकृत्वाक्रोधारुणविलोचनाः ॥ ५१ ॥ लुब्धकैश्चहताःकोलाःकोलैश्चापिसुलुब्धकाः ॥ निहताःपतिताभूमौक्षतजेनापिसारुणाः ॥ ५२ ॥ जीवंत्य
क्त्वाहताःकोलैर्लुब्धकाःपतितारणे ॥ मृताश्चशूकरास्तत्रश्चानःप्राणांश्चतत्यजुः ॥ ५३ ॥ यत्रयत्रमृताभूमौपतितामृगघातकाः ॥ बहवःशूकराराज्ञासङ्गपा
तौर्निपातिताः ॥ ५४ ॥ कतिनष्टाहताःकोलाभीतादुर्गेषुसंस्थिताः ॥ कुञ्जेषुकन्दरान्तेषुगुहान्तेषुनृपोत्तम ॥ ५५ ॥ लुब्धकाश्चमृताःकेचिच्छिन्नादंष्ट्राग्रसु
करैः ॥ प्राणांस्त्यक्त्वागताःस्वर्गखण्डशोविदलीकृताः ॥ ५६ ॥ वायुराःपाशजालाश्चकुटकाःपञ्जरास्तथा ॥ नाड्यश्चपतिताभूमौयत्रतत्रसमन्ततः

भू.सं.दि.
अ० ४३

॥ ४५ ॥

॥ ५७ ॥ एकोदयितयासार्धवाराहःपरितिष्ठति ॥ पौत्रकैःपञ्चसप्तभिर्युद्धार्थंवलदपितः ॥ ५८ ॥ तमुवाचतदाकान्तंशूकरंशूकरीपुनः ॥ गच्छकान्तम
 यासार्द्धमेभिस्तुबालकैःसह ॥ ५९ ॥ प्राहप्रीतोवराहस्तांविवस्तांसुप्रियामिति ॥ क्वगच्छामिप्रभग्नोऽहंस्थानंनान्तिमहीतले ॥ ६० ॥ मयिनष्टेम
 हाभागेकोलयुथंविनङ्क्ष्यति ॥ द्वयोश्चसिंहयोर्मध्येजलंपिबतिशूकरः ॥ ६१ ॥ द्वयोःशूकरयोर्मध्येसिंहो नैवपिबत्यपः ॥ एवंशूकरजाति
 षुदृश्यतेबलमुत्तमम् ॥ ६२ ॥ तदहंनाशयाम्येवयदाभग्नोव्रजाम्यहम् ॥ जानेधर्ममहाभागेबहुश्रेयोविधायकम् ॥ ६३ ॥ कस्माल्लोभाद्रयाद्रापियु
 ध्यमानःप्रणश्यति॥रणतीर्थंपरित्यज्यसस्यात्पापीनसंशयः ॥ ६४ ॥ निशितंशस्त्रसंव्यूहंदृष्ट्वाहर्षप्रगच्छति ॥ अवगाह्यामरींसिन्धुतीर्थपारंप्रगच्छति
 ॥ ६५ ॥ सयातिवैष्णवलोकंपुरुषांश्चसमुद्धरेत् ॥ समायान्तंचतदहंकथंभग्नोव्रजामिवै ॥ ६६ ॥ योवनंशस्त्रसङ्कीर्णंप्रवीरानन्ददायकम् ॥
 दृष्ट्वाप्रयातिसंहृष्टस्तस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ६७ ॥ पदेपदेमहत्स्नानंभागीरथ्याःप्रजायते ॥ रणाद्भग्नोऽहंयातियोलोभाच्चप्रियेशृणु ॥ ६८ ॥ मा
 तृदोषंप्रकाशेतस्त्रीजातःपरिकथ्यते ॥ अत्रयज्ञाश्चतीर्थाश्चअत्रदेवामहौजसः ॥ ६९ ॥ पश्यन्तिकौतुकंकान्तेमुनयःसिद्धचारणाः ॥ त्रैलो
 क्यंवर्ततेतत्रयत्रवीरप्रकाशनम् ॥ ७० ॥ समराद्भग्नंप्रपश्यन्तिसर्वेत्रैलोक्यवासिनः ॥ शपन्तिनिर्घृणंपापंप्रहसन्तिपुनःपुनः ॥ ७१ ॥ दुर्गार्तिदर्शये
 त्तस्यधर्मराजोनसंशयः ॥ सम्मुखःसमरेयुद्धेस्वशिरःशोणितंपिबेत् ॥ ७२ ॥ अश्वमेधफलंभुङ्क्तेइन्द्रलोकंप्रगच्छति ॥ यदाजयतिसङ्ग्रामेशत्रूञ्छूरो
 वरानने ॥ ७३ ॥ तदाप्रभुञ्जतेलक्ष्मीनानाभोगात्रसंशयः ॥ यदातत्रत्यजेत्प्राणांसम्मुखःसन्निराश्रयः ॥ ७४ ॥ सगच्छेत्परमंस्थानंदेवक
 न्यांप्रभुञ्जते ॥ एवंधर्मविज्ञानामिकथंभग्नोव्रजाम्यहम् ॥ ७५ ॥ अनेनसमरेयुद्धंकरिष्येनात्रसंशयः ॥ मनोःपुत्रेणधीरेणराज्ञाइक्ष्वाकुणासह ॥
 ॥ ७६ ॥ डिम्भान्मृहीत्वायाहित्वंसुखंजीववरानने ॥ तस्यश्रुत्वावचःप्राहबद्धाहंतवबन्धनैः ॥ ७७ ॥ स्नेहमानरसारूप्यैश्चरतिक्रीडनकैःप्रिय ॥ पुर
 तस्तेमुतैःसार्द्धंप्राणांस्त्यक्ष्यामिमानद ॥ ७८ ॥ एवमेतौसुसम्भाष्यपरस्परहितैषिणौ ॥ युद्धायनिश्चितौभूत्वासमालोकयतोरिपून् ॥ ७९ ॥ कोश
 लाधिपतिंवीरंतमिक्ष्वांकुमहामतिम् ॥ ८० ॥ यथैवमेघःपरिगर्जतेदिविप्रावृट्सुकालेषुतडित्प्रकाशैः ॥ तथैवसङ्गर्जतिकान्तयासमंसमाह्वयेद्राजवरं
 सुराग्रैः ॥ ८१ ॥ तंगर्जमानंददृशेमहात्मावाराहमेकंपुरुषार्थयुक्तम् ॥ ससारअश्वस्यजवेनयुक्तःससम्मुखंतस्यनृवीरधीरः ॥ ८२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणे
 भूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेत्रयश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ सुकलोवाच ॥ स्वसैन्यंदुर्धरंदृष्ट्वा निर्जितंदुर्धरेणतत् ॥ चुकोपभूपतिः
 क्रूरंदुःसहंशूकरंप्रति ॥ १ ॥ धनुरादायवेगेनबाणंकालानलोपमम् ॥ तस्याभिमुखमेवासौहयेनाभिससारसः ॥ २ ॥ सयदानृपतिहयपृष्ठगतंवरपौरुषयुक्त

प० पु०
॥ ४६ ॥

ममित्रहणम् ॥ परिपश्यतिशूकरयूथपतिःप्रगतोऽभिमुखंरणभूमितले ॥३॥ निशितेनशरेणहतोहियदानृपतेर्हयपादतलेप्रगतः ॥ तमिहैवविलङ्घ्यच
वेगमनाःप्रखरेणजवेनचकोलवरः ॥४॥ व्यथितस्तुरगःसकिरिःकिटिनानहियातिक्षितौसहिविद्धगतिः ॥ तुरगःपतितोभुवितुण्डहतोलघुस्यन्दनमेव
गतोनृपतिः ॥५॥ सहिगर्जतिशूकरजातिरवैरथसंस्थितकोशलपेनजवात् ॥ गदयानिहतःकिलभूपतिनारणमध्यगतःसहियूथपतिः ॥६॥ परित्यज्य
तनुंचस्वकांहितदागतएवहरेर्गृहमेववरम् ॥ ७ ॥ कृत्वाहियुद्धंसमरेहितेनराज्ञासमंशूकरराजराजः ॥ पपातभूमौचहतोयदातुववर्षिरेदेववराःसु
पुष्पैः ॥ ८ ॥ तस्योर्ध्वगःपुष्पचयःसुजातःसन्तानकानामिवसौरभश्च ॥ सकुङ्कुमैश्चन्दनवृष्टिमेवकुर्वन्तिदेवाःपरितुष्यमाणाः ॥ ९ ॥ विमृश्य
मानःसहितेनराज्ञाचतुर्भुजःसोऽपिबभूवराजन् ॥ दिव्याम्बरोभूषणदिव्यरूपःस्वतेजसाभातिदिवाकरोयथा ॥ १० ॥ दिव्येनयानेनदिवंगतो
यदासुपूज्यमानःसुरराजदेवैः ॥ गन्धर्वराजःसबभूवभूयःपूर्वस्वकंकायमिहैवहित्वा ॥ ११ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकला
चरित्रेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ अथवेलुब्धकाःसर्वेशूकरीप्रतिजग्मिरे ॥ शूराश्चदारुणाःप्राप्ताःपाशहस्ताश्चभीषणाः
॥ १ ॥ चतुरश्रततोडिम्भान्वृत्वास्थित्वाचशूकरी ॥ कुटुम्बेनसमंकान्तंहतंहृद्गमहाहवे ॥ २ ॥ भर्तुर्मेचिन्तितंप्राप्तमृषिदेवैश्चपूजितः ॥
गतःस्वर्गमहात्मासौवीर्येणानेनकर्मणा ॥ ३ ॥ अनेनापिपथायास्येस्वर्गभर्तासतिष्ठति ॥ तथासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रतिविचिन्तितम् ॥ ४ ॥
यदाजीवन्तिमेबालाश्चत्वारोवंशधारकाः ॥ भवत्यस्यसुवीरस्यकोलस्यापिमहात्मनः ॥ ५ ॥ केनोपायेनपुत्रान्वैरक्षायुक्तान्करोम्यहम् ॥ इति
चिन्तापराभूत्वाहृद्वापर्वतसङ्कटम् ॥ ६ ॥ तत्रमार्गसुविस्तीर्णनिष्कासायप्रयास्यते ॥ तथासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रतिविचिन्तितम् ॥ ७ ॥ तानु
वाचमहाराजपुत्रान्प्रतिसुमोहितान् ॥ यावत्तिष्ठाम्यहंपुत्रास्तावद्गच्छतशीघ्रगाः ॥ ८ ॥ तेषांमध्येसुतो ज्येष्ठःकथंयास्यामिमातरम् ॥ संत्य
ज्यजीवलोभाच्चधिङ्मेमातःसुजीवितम् ॥ ९ ॥ पितृवैरंकरिष्यामिसाधयिष्येरणेरिपून् ॥ गृहीत्वात्वंकनीयसोभ्रातृन्स्त्रीन्दुर्गकन्दरम् ॥ १० ॥
पितरंमातरंत्यक्त्वायोयातिहिसपापधीः ॥ नरकंचप्रयात्येवकृमिकोटिसमाकुलम् ॥ ११ ॥ तमुवाचसुदुःखार्तात्वांत्यक्त्वाहंकथंसुत ॥ संया
स्यामिमहापापात्रयोगच्छन्तुमेसुताः ॥ १२ ॥ कनीयसस्त्रयस्त्वेवगतागिरिवनान्तरम् ॥ तौजग्मतूरणभुवन्तेषामेवसुपश्यताम् ॥ १३ ॥
तेजसासुबलेनापिगर्जन्तौचपुनःपुनः ॥ अथतेलुब्धकाःशूराःसम्प्राप्तावातरंहसः ॥ १४ ॥ पथानेनापिदुर्गेणत्रयस्तेप्रेषितानृप ॥ तिष्ठतःस्मपथंरुद्धा
द्रावेतौजननीसुतौ ॥ १५ ॥ लुब्धकाश्चततःप्राप्ताःखड्गबाणधनुर्धराः ॥ प्रजघ्नुस्तोमरैस्तीक्ष्णैश्चकैश्चमुसलैस्ततः ॥ १६ ॥ मातरंपृष्ठतःकृत्वातनयो

मू.ख.द्वि.
अ० ४२

॥ ४६ ॥

युध्यतेसतैः ॥ दंष्ट्र्यानिहताःकेचित्केचिचुण्डेनघातिताः ॥१७॥ सञ्जघानसुराग्रैश्चशूराश्चपतितारणे ॥ युयुधेशूकरःसङ्घेदघोराज्ञामहात्मना ॥१८॥
 पितुःसकाशाच्छूरोऽयमितिज्ञात्वाससम्मुखः ॥ बाणपाणिर्महातेजामनुसूनुःप्रतापवान् ॥१९॥ निशितेनापिबाणेनअर्द्धचन्द्रानुकारिणा ॥ राज्ञाहतः
 पपातोव्याविद्धोरस्कोमहात्मना ॥२०॥ ममारसहस्राभूमौपपातसहिशूकरः ॥ पुत्रमोहंपरंप्राप्तातस्योपरिगतास्वयम् ॥२१॥ तयाचनिहताःशूरास्तु
 ण्डघातैर्महीतले ॥ निपेतुर्लुब्धकाःशूराःकतिनष्टामृतानृप ॥२२॥ द्रावयन्तीमहत्सैन्यंदंष्ट्र्यासूकरीततः ॥ यथाकृत्यासमुद्रतामहाभयविधायिका
 ॥२३॥ तमुवाचततोराज्ञादेवराजसुतोपमम् ॥ अनयानिहतंराजन्महत्सैन्यंतवैवहि ॥२४॥ कस्मादुपेक्षसेकान्ततन्मेत्वंकारणंवद ॥ तामुवाचमहारा
 जोनाहंहन्मिहमांस्त्रियम् ॥२५॥ महादोषंप्रियेदृष्टंस्त्रीवधेदैवतैःकिल ॥ तस्मान्नघातयेन्नारींप्रेषयेऽहंनर्कचन ॥२६॥ अस्यावधनिमित्तार्थेपापाद्विभेमि
 सुन्दरि ॥ एवमुक्त्वातदाराराजाविरराममहीपतिः ॥२७॥ लुब्धकोझार्झरोनामददृशेसतुसूकरीम् ॥ कुर्वन्तींकदनंतेपांडुःसहांसुभटैरपि ॥२८॥ आवि
 व्याधसुवेगेनबाणेननिशितेनहि ॥संलग्नेनतुबाणेनशोणितेनपरिप्लुता ॥२९॥ शोभमानात्वंरांप्राप्तावीरश्रियासमाकुला ॥तुण्डेनापिहतःसङ्घेदशूराःस
 तयापुनः ॥३०॥पतमानेनतेनापिझार्झरेणतदाहता ॥ खड्गेननिशितेनापिपपातविदलीकृता ॥३१॥ श्वसमानारणेनापिमूर्च्छनाभिपरिप्लुता ॥ दुःखे
 नमहताविष्टाजीवमानामहीतले ॥३२॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसंकलाचरित्रेपञ्चचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ सुकलोवाच ॥
 श्वसन्तींशूकरींदृष्ट्वापतितांपुत्रवत्सलाम् ॥ सुदेवाकृपयाविष्टागत्वातांदुःखितांप्रति ॥ १ ॥ अभिषिच्यमुखंतस्याःशीतलेनोदकेनच ॥ पुनःसर्वाङ्गमे
 वापिदुःखितारणशालिनीम् ॥ २ ॥ पुण्येनशीततोयेनसाउवाज्ञाभिषिञ्चतीम् ॥ उवाचमानुषोवाचंसुस्वरंनृपतिप्रियाम् ॥ ३ ॥ सुखंभवतुतेदेविअ
 भिषिक्तात्वयायदि ॥ सम्पर्कादर्शनात्तेऽद्यगतोमेपापसञ्चयः ॥४॥तदाकर्ण्यमहद्राक्यमद्भुताकारसंयुतम् ॥ चित्रमेतन्मयादृष्टंकृतंतेऽनामयंवचः ॥५॥
 पशुजातिमतीचेयंसौष्टवंभाषतेस्फुटम् ॥ स्वरव्यञ्जनसम्पन्नंसंस्कृतमुत्तमंमम ॥ ६ ॥ हर्षेणविस्मयेनापिकृत्वासाहसमुत्तमम् ॥ तत्रस्थासामहाभा
 गातंपतिवाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ पश्यराजन्नपूर्वेयंसंस्कृतंभाषतेमहत् ॥ पशुयोनिगताचेयंयथावैमानुषोवदेत् ॥ ८ ॥ तदाकर्ण्यततोराजासर्वज्ञान
 वतावरः ॥ अद्भुतमद्भुताकारंयन्नदृष्टंश्रुतंमया ॥ ९ ॥ तमुवाचततोराजासुदेवांसुप्रियांतदा ॥ पृच्छचैनांशुभांकान्तेकाचेयंतुभविष्यति ॥ १० ॥
 श्रुत्वातुनृपतेर्वाक्यंसापप्रच्छचसूकरीम् ॥ काभविष्यसिस्त्वंभद्रेचित्रंतेदृश्यतेबहु ॥ ११ ॥ पशुयोनिगतात्वंवैभाषसेमानुषंवचः ॥ सौष्टवंज्ञानसम्प
 न्नंवदमेपूर्वचेष्टितम् ॥ १२ ॥ भर्तुश्चापिमहाराजभट्टस्यास्यमहात्मनः ॥ कोऽयंधर्मोमहावीर्योगतःस्वर्गपराक्रमैः ॥ १३ ॥ आत्मनश्चस्वभर्तुश्च

प० पु०
॥ ४७ ॥

सर्वपूर्वानुगंवद ॥ एवमुक्त्वामहाभागाविरामनृपप्रिया ॥ १४ ॥ शुक्युवाच ॥ यदिपृच्छसिमांभद्रेममास्यचमहात्मनः ॥ तत्सर्वतेप्रवक्ष्यामिच
रितपूर्वचेष्टितम् ॥ १५ ॥ अयमेषमहाप्राज्ञोगन्धर्वोगीतपण्डितः ॥ रङ्गविद्याधरोनामसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ १६ ॥ मेरुगिग्विरश्रेष्ठचारुकन्द
रनिर्झरम् ॥ तमाश्रित्यमहातंजाःपुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ १७ ॥ तपश्चचारतेजस्वीनिर्व्यलीकेनचेनसा ॥ विद्याधरस्तत्रगतःस्वेच्छयासमहाप्रभो
॥ १८ ॥ तमाश्रित्यगिरिश्रेष्ठगीतमभ्यसतेतदा ॥ स्वर्नालसमोपेतंसुस्वरंचारुहासिनी ॥ १९ ॥ गीतंश्रुत्वामुनिस्तस्यध्यानाच्चलितमानसः ॥
गायन्तंतमुवाचेदंगीतविद्याधरंप्रति ॥ २० ॥ भवद्गीतेनदिव्येनदेवामुह्यन्तिनान्यथा ॥ सुस्वरेणसुपुण्येनतालमानेनपण्डित ॥ २१ ॥ लययुक्ते
नभावेनमूच्छनासहितेनच ॥ मेमनश्चलितंध्यानाद्गीतेनानेनसुव्रत ॥ २२ ॥ इदंस्थानंपरित्यज्यअन्यस्थानंव्रजस्वतत् ॥ २३ ॥ गीतविद्याधर
उवाच ॥ आत्मज्ञानसमंगीतमहमत्रप्रसाधये ॥ दुःखंदेनकस्यापिसुखदोनृषुसर्वदा ॥ २४ ॥ गीतेनानेनदिव्येनसर्वास्तुष्यन्तिदेवताः ॥ शम्भु
श्चापिसमानीतोगीतध्वनिरतोद्विज ॥ २५ ॥ गीतंसर्वरसंप्रोक्तंगीतमानन्ददायकम् ॥ शृङ्गाराद्यारसाःसर्वेगीतेनापिप्रतिष्ठिताः ॥ २६ ॥
शोभामायान्तिगीतेनवेदाश्चत्वारउत्तमाः ॥ गीतेनदेवताःसर्वास्तोपमायान्तिनान्यथा ॥ २७ ॥ तदेवंनिन्दसेगीतंमामेवंपरिचालये ॥ अन्यायोऽयं
महाभागतवैवइहदृश्यते ॥ २८ ॥ पुलस्त्यउवाच॥सत्यमुक्तंत्वयाद्यैवगीतार्थंबहुपुण्यदम् ॥ शृणुत्वंमामकंवाक्यंमानंत्यजमहामते ॥ २९ ॥ नाहंगीतं
प्रकुत्सामिगीतंवन्दामिनान्यथा ॥ विद्याश्चतुर्दशैवैताएकीभावेनभावदाः ॥ ३० ॥ प्राणिनांसिद्धिमायान्तिमनसानिश्चलेनच ॥ तपश्चतद्वन्मन्त्रा
श्चसुसिद्ध्यन्त्येकचिन्तया ॥ ३१ ॥ हृषीकाणामहावर्गश्चपलोममसंमतः ॥ विषयेष्वेवसर्वेषुनयत्यात्मानमुच्चकैः ॥ ३२ ॥ चालयित्वामनस्त
स्माद्ध्यानादेवनसंशयः ॥ यत्रशब्दनरूपंचयुवतीनैवतिष्ठति ॥ ३३ ॥ मुनयस्तत्रगच्छन्तितपःसिद्धयर्थमेवहि ॥ अयंगीतःपवित्रस्तेबहुसौख्यप्रदा
यकः ॥ ३४ ॥ नपश्येमवयंवीरतिष्ठाभोवनसंस्थिताः ॥ अन्यत्स्थानंप्रयाहित्वंनोवावयंव्रजामहे ॥ ३५ ॥ गीतविद्याधरउवाच ॥ इन्द्रियाणांब
लवर्गजितंयेनमहात्मना ॥ सजयीकथ्यतेयोगीसचवीरःससाधकः ॥ ३६ ॥ शब्दंश्रुत्वाथवाट्टट्टारूपमेवंमहामते ॥ चलतेनैवयोध्यानात्सधीरस्त
पसाधकः ॥ ३७ ॥ भवांस्तुतेजसाहीनइन्द्रियैर्विजितोचतः ॥ स्वर्गेऽपिनास्तिसामर्थ्यममगीतस्यधर्षणे ॥ ३८ ॥ वर्जयन्तिवनंसर्वेहीनवीर्यान्
संशयः ॥ अयंसाधारणोविप्रवनदेशोनसंशयः ॥ ३९ ॥ देवानांसर्वजीवानांयथाममतथातव ॥ कथंगच्छाम्यहंत्यक्त्वावनमेवमनुत्तमम् ॥ ४० ॥
यूयंगच्छन्तुतिष्ठन्तुयद्भव्यंतत्तुनान्यथा ॥ एवमाभाष्यतंविप्रंगीतविद्याधरस्तदा ॥ ४१ ॥ समाकर्ण्यततस्तेनमुनिनातस्यउत्तरम् ॥ चिन्तयामास

भू.खं.दि.
अ० ४६

॥ ४७ ॥

मेधावीकिंकृत्वासुकृतंभवेत् ॥ ४२ ॥ क्षमांकृत्वाजगामाथअन्यत्स्थानंद्विजोत्तमः ॥ तपश्चचारधर्मात्मायोगासनगतःसदा ॥ ४३ ॥ कामंक्रो
 धंपरित्यज्यमोहंलोभंतथैवच ॥ सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यमनसासममेवच ॥ एवंस्थितस्तदायोगीपुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ गतेत
 स्मिन्महाभागेपुलस्त्येमुनिपुङ्गवे ॥ कालादिष्टेनतेनापिगीतविद्याधरेणच ॥ ४५ ॥ चिन्तितंसुचिरंकालंनदृष्टोऽयंभयान्मम ॥ क्वगतस्तिष्ठतेवापि
 कुरुतेकिंकर्थचसः ॥ ४६ ॥ ज्ञात्वापद्मात्मजसुतमेकान्तवनशालिनम् ॥ गतोवराहरूपेणतस्याश्रममनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ आसनस्थं
 महात्मानंतंजोज्वालासमाविलम् ॥ दृष्ट्वाचकारवैशोभंतस्यविप्रस्यभामिनि ॥ ४८ ॥ धर्षयेन्नियतंविप्रंतुण्डाग्रेणकुचेष्टया ॥ पशुंज्ञात्वा
 महाराजक्षमतेतस्यदुष्कृतम् ॥ ४९ ॥ मृत्रयेत्पुरतःकृत्वाविष्टांचकुरुतेततः ॥ नृत्यतेक्रीडतेतत्रपततिप्रोच्चलेत्पुनः ॥ ५० ॥ पशुंज्ञात्वा
 परित्यक्तोमुनिनातेनभूपते ॥ एकदातुतथाऽऽयातेनरूपेणवैपुनः ॥ ५१ ॥ अट्टाट्टहासेनपुनर्हास्यमेवंकृतंतदा ॥ रोदनंचकृतंतत्रगीतगाय
 तिसुस्वरम् ॥ ५२ ॥ तथातमागतंविप्रोगीतविद्याधरंनृप ॥ चेष्टितंतस्यवैदृष्ट्वाघोणीद्येपभवंन्नहि ॥ ५३ ॥ ज्ञात्वातस्यतुवृत्तान्तंमामेवं
 परिचालयेत् ॥ पशुंज्ञात्वामयात्यक्तोदुष्टएषमुनिर्घृणः ॥ ५४ ॥ एवंज्ञात्वामहात्मानंगन्धर्वाधममेवहि ॥ चुकोपमुनिशार्दूलस्तंशशा
 पमहामतिः ॥ ५५ ॥ यस्मात्सूकररूपेणमामेवंपरिचालयेः ॥ तस्माद्वज्रमहापापपापयोर्नितुशौकरीम् ॥ ५६ ॥ शप्तस्तेनापिविप्रेणगतोदेवंपुरन्द
 रम् ॥ तमुवांचमहात्मानंकम्पमानोवरानने ॥ ५७ ॥ शृणुवाक्यंसहस्राक्षतवकार्यंकृतंमया ॥ तपएवहिकुर्वन्सन्दारुणंमुनिपुङ्गवः ॥ ५८ ॥ तस्मा
 त्तपःप्रभावात्तुचालितःक्षोभितोमया ॥ शप्तस्तेनास्मिन्विप्रेणदेवरूपंप्रणाशितम् ॥ ५९ ॥ पशुयोर्निगतंशक्रमामेवंपरिरक्षय ॥ ज्ञात्वातस्यसवृत्तान्तं
 गीतविद्याधरस्यच ॥ ६० ॥ तेनसार्धंगतश्चेन्द्रस्तंमुनिपर्यभापत ॥ दीयतामनुग्रहोनाथसिद्धिज्ञोऽसिद्धिजोत्तम ॥ ६१ ॥ क्षम्यतांमुनिवर्यास्मिन्क्रि
 यतांशापमोक्षणम् ॥ ६२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ इतिसम्प्रार्थितोविप्रोमहेन्द्रेणाहदृष्टधीः ॥ वचनात्तवदेवेशक्षन्तव्यंचमयापिहि ॥ भविष्यतिमहारा
 जमनुपुत्रोमहाबलः ॥ ६३ ॥ इक्ष्वाकुर्नामधर्मात्मासर्वधर्मानुपालकः ॥ तस्यहस्ताद्यदामृत्युरस्यैवचभविष्यति ॥ ६४ ॥ तदैपवैस्वकंदेहंप्राप्स्यते
 नात्रसंशयः ॥ एतत्तेसर्ववृत्तान्तंशूकरस्यनिवेदितम् ॥ ६५ ॥ आत्मनश्चप्रवक्ष्यामिपत्यासार्धंशृणुष्वहि ॥ मयाचपातकघोरंकृतंयत्पापयापुरा ॥
 ॥ ६६ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलान्तरित्रपट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ सुकलोवाच ॥ सुदेवाचारुसर्वाङ्गीतामुवाचाथसूक
 रीम् ॥ पशुयोर्निगतात्वंहिकथंवदसिसंस्कृतम् ॥ १ ॥ एवंविधंमहाज्ञानंकस्माद्धृतंवदस्वमे ॥ कथंजानासिवैभर्तुश्चरित्रंमात्मनःशुभे ॥ २ ॥ शूकरं

प० पु०
॥ ४८ ॥

वाच ॥ पशोर्भावेनमोहेनमुष्टाहंवरवर्णिनि ॥ निहताखङ्गवाणैश्चपंतितारणमूर्धनि ॥ ३ ॥ मूर्च्छयाभिपरिक्लिब्राज्ञानहीनावरानने ॥ त्वयाभिषिक्ताये
नाहंपुण्यहस्तेनसुन्दरि ॥ ४ ॥ पुण्यौदकेनशीतेनतवहस्तमतेनवै ॥ अभिषिक्तेहिमेकायमोहोनष्टोविहायमाम् ॥ ५ ॥ यथाविनाशंतेजोभिरन्धकारः
प्रयातिसः ॥ तथातवाभिषेकेनममपापंगतंशुभे ॥ ६ ॥ प्रसादात्तवचार्वाङ्गिलब्धंज्ञानंपुरातनम् ॥ पुण्यांगतिप्रयास्यामिइतिज्ञातंमयाशुभे ॥ ७ ॥
श्रूयतामभिधास्यामिपूर्ववृत्तान्तमात्मनः ॥ यत्कृतंतुमयाभद्रेपापयादुष्कृतं बहु ॥ ८ ॥ कलिङ्गाख्यमहादेशेथ्रीपुरंनामपत्तनम् ॥ सर्वसिद्धिसमाकी
र्णचतुर्वर्णनिषेवितम् ॥ ९ ॥ वसतिस्मद्विजःकोऽपिवसुदत्तइतिश्रुतः ॥ ब्रह्मचारपरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः ॥ १० ॥ वेदवेत्ताज्ञानवेत्ताशुचिमा
न्गुणवान्धनी ॥ धनधान्यसमाकीर्णःपुत्रपौत्रैरलङ्कृतः ॥ ११ ॥ तस्याहंतनयाभद्रेसोदरैःस्वजनवान्धवैः ॥ अलङ्कारैस्तुशृङ्गारैर्भूषितास्मिवरानने ॥
॥ १२ ॥ सुदेवानाममेतातश्चकारसमहामतिः ॥ तस्याहंदयितांनित्यंपितुश्चापिमहामते ॥ १३ ॥ रूपेणाप्रतिमाजातासंसारेनास्तितादृशी ॥ रूपयौव
नगर्वेणमत्ताहंचारुहासिनी ॥ १४ ॥ अहंकन्यासुरूपावैसर्वालङ्कारशोभिता ॥ मांचदृष्टाततोलोकाःसर्वस्वजनवर्गकाः ॥ १५ ॥ मामेवंयाचमानास्ते
विवाहार्थेवरानने ॥ याचिताहंद्विजैःसर्वैर्नददातिपितामम ॥ १६ ॥ स्नेहाच्चैवमहाभागेमुमोहसमहामतिः ॥ नदत्ताहंतदातेनपित्राचैवमहात्मना ॥ १७ ॥
सम्प्राप्तयौवनंबालेमयिभावसमन्वितम् ॥ रूपमेतादृशंदृष्ट्वामममातासुदुःखिता ॥ १८ ॥ पितरंमउवाचाथकस्मात्कन्यानदीयते ॥ त्वंकस्मैसुद्विजायैव
ब्राह्मणायमहात्मने ॥ १९ ॥ देहिकन्यामहाभागसम्प्राप्तयौवनंत्वयम् ॥ वसुदत्तोद्विजश्रेष्ठःप्रत्युवाचद्विजोत्तमः ॥ २० ॥ मातरंमेमहाभागेश्रूयतांव
चनंमम ॥ महामोहेनमुग्धोऽस्मिसुतायावरवर्णिनी ॥ २१ ॥ योमेगृहस्थोविप्रोवैभविष्यतिशुभेशृणु ॥ तस्मैकन्यांप्रदास्यामिजामात्रेतुनसंशयः ॥
॥ २२ ॥ ममप्राणप्रियाचैषासुदेवानात्रसंशयः ॥ एवमूचेमदर्थेसवसुदत्तःपितामम ॥ २३ ॥ कौशिकस्यकुलेजातःसर्वविद्याविशारदः ॥ ब्राह्मणानांगु
णैर्युक्तःशीलवान्गुणवाञ्छुचिः ॥ २४ ॥ वेदाध्ययनसम्पन्नपठमानंहिसुस्वरम् ॥ भिक्षार्थंभारमायान्तंपितृमातृविवर्जितम् ॥ २५ ॥ तदृष्ट्वासमनुप्राप्तं
रूपवीक्ष्यमहामतिः ॥ तंप्रोवाचपिताएवंकोभवान्वैभविष्यति ॥ २६ ॥ किंतेनामकुलगोत्रमाचारंवदसाम्प्रतम् ॥ समाकर्ण्यपितुर्वाक्यंवसुदत्तमुवाच
सः ॥ २७ ॥ कौशिकस्यान्वयेजातोवेदवेदाङ्गपारगः ॥ शिवशर्मेतिमेनामपितृमातृविवर्जितः ॥ २८ ॥ सन्तिमेभ्रातरश्चान्येचत्वारोवेदपारगाः ॥
एवंकुलंसमाख्यातमाचारःकुलसम्भवः ॥ २९ ॥ एवंसर्वसमाख्यातंपितरंशिवशर्मणा ॥ शुभेलग्रेतिथौप्राप्तेनक्षत्रेभगदैवते ॥ ३० ॥ पित्रादत्तास्मि
सुभगेतस्मैविप्रायवैतदा ॥ पितृगेहेवसाम्येकातेनसार्धमहात्मना ॥ ३१ ॥ नैवशुश्रूषितोभर्तामयासपापयातदा ॥ पितृमातृसुद्रव्येणगर्वेणापिप्रमोहि

भू.खं.दि.
अ० ४७

॥ ४८ ॥

ता ॥ ३२ ॥ अङ्गसंवाहनंतस्यनकृतंहिमयाकदा ॥ रतिभावेनस्नेहेनवचनेनमयाशुभे ॥ ३३ ॥ क्रूरबुद्ध्याहिदृष्टोऽसौसर्वदापापयामया ॥ पुंश्चलीनांप्र
 सङ्गेनतद्भावंहिगताशुभे ॥ ३४ ॥ मातापित्रोश्चभर्तुश्चभ्रातृणांहिनमेवच ॥ नकरोम्यहमेवापियत्रयत्रजाम्यहम् ॥ ३५ ॥ एवंमेदुष्कृतं दृष्ट्वाशिवशर्मा
 पतिर्मम ॥ स्नेहाङ्गशुरवर्गस्यममभर्तामहामतिः ॥ ३६ ॥ नकिंचिद्रक्तिमांसोऽपिक्षमतेदुष्कृतंमम ॥ वार्यमाणाकुटुम्बेनअहमेवसुपापिनी ॥ ३७ ॥
 तस्यशीलंविदित्वातेसाधुत्वंशिवशर्मणः ॥ पितामाताचमेसर्वंममपापेनदुःखिताः ॥ ३८ ॥ भर्तामेदुष्कृतं दृष्ट्वास्वगृहान्निर्गतोबहिः ॥ तंदेशंग्राममे
 नंचपरित्यज्यगतस्ततः ॥ ३९ ॥ गतेभर्तारिमेतातःसञ्जातश्चिन्तयान्वितः ॥ ममदुःखेनदुःखात्मायथारोगेणपीडितः ॥ ४० ॥ मममाताउवाचैनं
 भर्तारंदुःखपीडितम् ॥ कस्माच्चिन्तयसेकान्तवददुःखंममाग्रतः ॥ ४१ ॥ वसुदत्तउवाचैनांमातरंममनन्दने ॥ सुतांत्यक्त्वागतोविप्रोजामाताशृणु
 वल्लभे ॥ ४२ ॥ इयंपापसमाचारानिर्घृणापापचारिणी ॥ अनयाहिपरित्यक्तःशिवशर्माहमतिः ॥ ४३ ॥ समस्तस्यकुटुम्बस्यदाक्षि
 ण्येनमहामतिः ॥ ममायंसद्विजःकान्तेसुदेवानैवभापते ॥ ४४ ॥ वसतेसौम्यभावेननैवनिन्दतिकुत्सति ॥ सुदेवांपापसञ्चारांसवैपण्डितबुद्धि
 मान् ॥ ४५ ॥ भविष्यतित्वियंदुष्टासुदेवाकुलनाशिनी ॥ अहमेनांपरित्यज्यत्रजामिगृहवासिनि ॥ ४६ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अद्यज्ञातंत्वया
 कान्तसुतायागुणदूषणम् ॥ तवमोहेनस्नेहेननष्टेयंशृणुसाम्प्रतम् ॥ ४७ ॥ तावद्विलाडयेत्पुत्रंयावत्स्यात्पञ्चवार्षिकः ॥ शिक्षाबुद्ध्यासदाकान्तपुनर्मो
 हेनपोषयेत् ॥ ४८ ॥ स्नानाच्छादनकैर्भक्ष्यैर्भोज्यैःपैयैर्नसंशयः ॥ गुणेषुयोजयेत्कान्तसद्विद्यासुचतंसुतम् ॥ ४९ ॥ गुणशिक्षार्थनिर्मोहः
 पिताभवतिसर्वदा ॥ पालनेपोषणेकान्तसंमोहःपरिजायते ॥ ५० ॥ सगुणंनवदेत्पुत्रंकुत्सयेच्चदिनेदिने ॥ काठिन्यंचवदेन्नित्यंवचनैःपरिपी
 डयेत् ॥ ५१ ॥ यथाहिसाधयेन्नित्यंसुविद्यांज्ञानतत्परः ॥ अभिमानेच्छलेनापिपापंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ ५२ ॥ नैपुण्यंजायतेनित्यंविद्यासुचगुणे
 षुच ॥ माताचताडयेत्कन्यांस्तुषांश्वश्रुर्विताडयेत् ॥ ५३ ॥ गुरुश्चताडयेच्छिष्यंततःसिध्यन्तिनान्यथा ॥ भार्याचताडयेत्कान्तअमात्यंनृप
 तिस्तथा ॥ ५४ ॥ हयंचताडयेद्धीरोगजंमात्रोदिनेदिने ॥ शिक्षाबुद्ध्याप्रसिध्यन्तिताडनात्पालनाद्विभो ॥ ५५ ॥ त्वयेयंनशितानाथसर्व
 दैवनसंशयः ॥ सार्थंसुब्राह्मणेनापिभवताशिवशर्मणा ॥ ५६ ॥ निरङ्कुशाकृतागेहेतननष्टमहामते ॥ तावद्विधारयेत्कन्यांगृहेकान्तवचःशृणु
 ॥ ५७ ॥ अष्टवर्षान्वितायावत्प्रवलांनैवधारयेत् ॥ पितुर्गेहस्थितापुत्रीयत्पापंहिप्रकुर्वती ॥ ५८ ॥ उभाभ्यामपित्रत्पापंपितृभ्यामपिविन्दति ॥
 तस्मान्नधार्यतेकन्यासमर्थानिजमन्दिरे ॥ ५९ ॥ यस्यदत्ताभवेत्साचतस्यगेहेप्रपोषयेत् ॥ तत्रस्थासाधयेत्कान्तंसगुणंभक्तिपूर्वकम् ॥ ६० ॥ कुलस्य

प० पु०
॥ ४९ ॥

जायतेकीर्तिःपितासुखेनजीवति ॥ तत्रस्थाकुरुतेपापंतत्पापंभुञ्जतेपतिः ॥ ६१ ॥ तत्रस्थावर्द्धतेनित्यंपुत्रैःपौत्रैःसदैवसा ॥ पिताकीर्तिमवाप्नोति
सुतायाःसुगुणैःप्रिय ॥ ६२ ॥ तस्मान्नधारयेत्कान्तगहेपुत्रींसमर्तुकाम् ॥ इत्यर्थेऽथयतेकान्तइतिहासोभविष्यति ॥ ६३ ॥ अष्टाविंशतिकेप्राप्तेयुगेद्राप
रकेमहान् ॥ उग्रसेनस्यवीरस्ययदुज्येष्ठस्ययत्प्रभो ॥ ६४ ॥ चरित्रंतेप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकमनाद्विज ॥ ६५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्या
नेसुकलाचरित्रेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ माथुरेविषयेरम्येमथुरायांनृपोत्तमः ॥ उग्रसेनेतिविख्यातोयादवःपरर्वरहा ॥ १ ॥
सर्वधर्मार्थतत्त्वज्ञोवदज्ञःश्रुतवान्वली ॥ दाताभोक्तागुणग्राहीसद्गुणान्वेत्तिभूपतिः ॥ २ ॥ राज्यंचकारमेधावीप्रजाधर्मेणपालयेत् ॥ एवंसचमहातेजा
उग्रसेनःप्रतापवान् ॥ ३ ॥ वैदर्भेविषयेपुण्येसत्यकेतुःप्रतापवान् ॥ तस्यकन्यामहाभागापद्माक्षीकमलानना ॥ ४ ॥ नाम्नापद्मावतीनामसत्यधर्मप
रायणा ॥ सातुस्त्रीणांगुणैर्युक्ताद्वितीयवसमुद्रजा ॥ ५ ॥ वैदर्भीशुशुभेराजन्स्वगुणैःसत्यकारणैः ॥ माथुरउग्रसेनस्तुउपयेमेसुलोचनाम् ॥ ६ ॥ तया
सहमहाभागसुखंरेमेप्रतापवान् ॥ अतिप्रीतोऽगुणैस्तस्यास्तयासहसुखीभवेत् ॥ ७ ॥ तस्याःस्नेहेनप्रीत्याचसंमुग्धोमाथुरेश्वरः ॥ पद्मावतीमहाभागात
स्यप्राणप्रियाऽभवत् ॥ ८ ॥ तयाविनानबुभुजेतयासहप्रक्रीडयेत् ॥ तयाविनानसेवेतपरमंसुखमेवसः ॥ ९ ॥ एवंप्रीतिकरौजातौपरस्परमनुत्तमौ ॥
स्नेहवन्तौद्विजश्रेष्ठसुखसम्प्रीतिदायकौ ॥ १० ॥ सत्यकेतुश्चराजेन्द्रःसस्मारसपद्मावतीम् ॥ स्वसुतांतांमहाभागोमातातस्याःसुदुःखिता ॥ ११ ॥
सदूतान्प्रेषयामासवैदर्भोमथुरांप्रति ॥ उग्रसेनंनृवीरेन्द्रंसादरेणद्विजोत्तम ॥ १२ ॥ उग्रसेनंमहाराजंसदूतोवाक्यमब्रवीत् ॥ विदर्भाधिपतिर्वीरोभक्त्या
स्नेहेननन्दयन् ॥ १३ ॥ आत्मनःकुशलंब्रूतेभवतांपरिपृच्छति ॥ सत्यकेतुर्महाराजत्वामेवंपरिपृष्टवान् ॥ १४ ॥ दर्शनायप्रेषयस्वसुतांपद्मावतींमम ॥
यदित्वमन्यसेनाथप्रीतिस्नेहंहितस्यच ॥ १५ ॥ प्रेषयस्वमहाभागांप्रियांप्रीतिकरांतव ॥ औत्कण्ठ्येनमहाराजसशोकेनानुवर्तते ॥ १६ ॥ समाकर्ण्य
ततोवाक्यमुग्रसेनोऽनृपोत्तमः ॥ प्रीत्यास्नेहेनतस्यापिसत्यकेतौर्महात्मनः ॥ १७ ॥ दाक्षिण्येनचविप्रेन्द्रप्रेषयामासभूपतिः ॥ पद्मावतींप्रियांभार्यामु
ग्रसेनःप्रतापवान् ॥ १८ ॥ प्रेषितानेनराजेन्द्रगतापद्मावतीस्वकम् ॥ पूर्वगृहंसतीसातुमहाहर्षेणसङ्कुला ॥ १९ ॥ पितृपूर्वकुटुम्बंतुददृशेचारुमङ्गला ॥
पितुःपादौनंनामाथशिरसासत्यतत्परा ॥ २० ॥ आगतायांमहाराजःपद्मावत्यांद्विजोत्तम ॥ हर्षेणमहताविष्टोविदर्भाधिपतिर्नृपः ॥ २१ ॥ वर्द्धिता
दानमानैश्चवस्त्रालङ्कारभूषणैः ॥ पद्मावतीसुखेनापिपितुर्गेहप्रवर्तते ॥ २२ ॥ सखीभिःसहितासातुनिःशङ्कापरिवर्तते ॥ रमतेसातदातत्रयथापूर्वतथै
वच ॥ २३ ॥ गृहेवनेतडागेपुप्रासादेचतथैवसा ॥ पुनर्वालेवभृतासानिर्लजासम्प्रवर्तते ॥ २४ ॥ निःशङ्कावर्ततेविप्रसखीभिःसहसर्वदा ॥ पतिव्रता

भू.ख.दि.
अ० ४८

॥ ४९ ॥

महाभागाहर्षेणमहतान्विता ॥ २५ ॥ सुखंतुपितृगेहस्यदुर्लभंश्चाशुरेगृहे ॥ एवंज्ञात्वातदारमेकदाईदृग्भविष्यति ॥ २६ ॥ अनेनमोहभावेनक्रीडालु
ब्धावरानना ॥ सखीभिःसहितानित्यं वनेषूपवनेतदा ॥ २७ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥
ब्राह्मण्युवाच ॥ एकदातुमहाभागगतासापर्वतोत्तमे ॥ रमणीयं वनं दृष्ट्वा कदलीखण्डमण्डितम् ॥ १ ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्च नालिकेरैस्तथोत्कटैः ॥
पूगीफलैर्मातुलिङ्गैर्नारङ्गैश्चारुजम्बुकैः ॥ २ ॥ चम्पकैः पाटलैः पुण्यैः पुष्पितैः कुटैर्कुटैः ॥ अशोकवकुलोपेतं नानावृक्षैरलङ्कितम् ॥ ३ ॥ पर्वतं पुण्यव
न्तं तं पुष्पितैश्च न गोत्तमैः ॥ सर्वत्र दृश्यते रम्यो नानाधातुसमाकुलः ॥ ४ ॥ तडागं सर्वतोभद्रं पुण्यतोयेन पूरितम् ॥ कमलैः पुष्पितैश्चान्यैः सुगन्धैः कन
कोत्पलैः ॥ ५ ॥ श्वेतोत्पलैर्विभासन्तरक्तोत्पलसुपुष्पितैः ॥ मीलोत्पलैश्च कङ्कहारैर्हंसैश्च जलकुवकुटैः ॥ ६ ॥ पक्षिभिर्जलजैश्चान्यैर्नानाधातुसमाकुलः ॥
तडागं सर्वतः शुभ्रं नानापक्षिगणैर्युतम् ॥ ७ ॥ कोकिलानां रूतैः पुण्यैः सुस्वरैः परिशोभितः ॥ मधुराणां तथा शब्दैः सर्वत्र मधुरायते ॥ ८ ॥ षट्पदानां सु
नादेन सर्वत्र परिशोभते ॥ एवं विधं गिरि रम्यं तदेव वनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ तडागं सर्वतोभद्रं ददृशे नृप नन्दिनी ॥ वैदर्भी क्रीडमानां सा सखीभिः सहिता तदा
॥ १० ॥ समालोक्य वनं पुण्यं सर्वत्र कुसुमाकुलम् ॥ चापल्येन प्रभावेन स्त्रीभावेन च लीलया ॥ ११ ॥ पद्मावती सरस्तीरे सखीभिः सहिता तदा ॥ जल
क्रीडा समालीना हसते गायते पुनः ॥ १२ ॥ सुखेन रममाणा सा तस्मिन्सगसिभाभिनी ॥ एवं विप्रदासा तु सुखेन परिवर्तयेत् ॥ १३ ॥ गोभि
लोनामवैदेत्योभृत्योवैश्रवणस्य च ॥ दिव्येनापि विमानेन सर्वभोगपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ याति चाकाशमार्गेण गोभिलोदैत्यसत्तमः ॥ तेन दृष्टा विशा
लाक्षी वैदर्भी निर्भया तदा ॥ १५ ॥ सर्वयोषिद्रासा हि उग्रसेनस्य वै प्रिया ॥ रूपेणाप्रतिमालोके सर्वाङ्गेषु विराजते ॥ १६ ॥ रतिर्वैमन्मथस्यापि किं वा
पीयं हरिप्रिया ॥ किं वापि पार्वती देवी शर्ची किं वा भविष्यति ॥ १७ ॥ यादृशी दृश्यते चेयं नारीणां प्रवरोत्तमा ॥ अन्यापि ईदृशी नास्ति द्वितीया क्षिति
मण्डले ॥ १८ ॥ नक्षत्रपुयथा चन्द्रः सम्पूर्णो भाति शोभनः ॥ गुणरूपकलाभिस्तु तथा भाति वरानना ॥ १९ ॥ पुष्करे पुयथा हंसस्तथेयं चारुहा
सिनी ॥ अहोरूपमहोभावस्यास्तु परिदृश्यते ॥ २० ॥ काकस्य शोभनां चालाचारुवृत्तपयोधरा ॥ व्यमृशद्गोभिलोदैत्यः पद्मावती वराननाम्
॥ २१ ॥ चिन्तयित्वा क्षणं विप्रकाकस्यापि भविष्यति ॥ ज्ञानेन महता ज्ञात्वा वैदर्भीतिन संशयः ॥ २२ ॥ दयिता उग्रसेनस्य पतिव्रतपरायणा ॥
आत्मबलेन तिष्ठन्ती दुष्प्राप्या पुरुषैरपि ॥ २३ ॥ उग्रसेनो भ्रामृखः प्रेषिता येन वैवरा ॥ पितुर्गेहमियं चालासतु भाग्येन वर्जितः ॥ २४ ॥ अनया विना
सर्जविच्चकथं कूटमतिः सदा ॥ किं वा न पुंसको गजा एनां यो हि पन्ति यजेत् ॥ २५ ॥ तां दृष्ट्वा सतु कामात्मा स आत्मनस्तत्क्षणादपि ॥ इयं पतिव्रता चाला

प० पु०
॥ ५० ॥

दुष्प्राप्यापुरुषैरपि ॥ २६ ॥ कथंभोक्ष्याम्यहंगत्वाकामोमामतिपीडयेत् ॥ अभुक्त्वैनायदायास्येतत्स्यान्मृत्युर्ममैवहि ॥ २७ ॥ अद्यैवहिनसन्देहो
यतःकामोमहाबलः ॥ इतिचिन्ताप्ररोभूत्वागोभिलोमनसैक्षत ॥ २८ ॥ कृत्वामायामयंरूपमुग्रसेनस्यभूपतेः ॥ यादृशंस्तूग्रसेनश्चसाङ्गोपाङ्गोमहानृपः
॥ २९ ॥ गोभिलस्तादृशोभूत्वागत्याचस्वरभापया ॥ यथावस्त्रोयथावेशोवयसाचतथापुनः ॥ ३० ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरोदिव्यगन्धानुलेपनः ॥
सर्वाभरणशोभाङ्गोयादृशोमाधुरेश्वरः ॥ ३१ ॥ भूत्वाऽथतादृशोदैत्यउग्रसेनमयस्तदा ॥ माययापरयायुक्तोरूपलावण्यसम्पदा ॥ ३२ ॥ पर्वताग्रे
अशोकस्यच्छायामाश्रित्यसंस्थितः ॥ शिलातलस्थोदुष्टात्मावीणादण्डेनवीरकः ॥ ३३ ॥ सुस्वरंगायमानस्तुगीतंविश्वप्रमोहनम् ॥ तालमान
क्रियोपेतंसप्तस्वरविभूषितम् ॥ ३४ ॥ गीतंगायतिदुष्टात्मातस्यारूपेणमोहितः ॥ पर्वताग्रेस्थितोविप्रहर्षेणमहतान्वितः ॥ ३५ ॥ सखीमध्यगता
सातुपद्मावतीवरानना ॥ शुश्रुवसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ॥ ३६ ॥ कोऽयंगायतिधर्मात्मामहत्सौख्यप्रदायकम् ॥ गीतंहिसत्क्रियोपेतंसर्व
भावसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ सखीभिःसहितागत्वाऔत्सुक्येननृपात्मजा ॥ अशोकच्छायामाश्रित्यविमलेसुशिलातले ॥ ३८ ॥ ददर्शभूपवेषेणगो
भिलंदानवाधमम् ॥ पुष्पमालाम्बरधरंदिव्यगन्धानुलेपनम् ॥ ३९ ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गपद्मावतीपतिव्रता ॥ मधुरेशःसमायातःकदाधर्मपरा
यणः ॥ ४० ॥ ममनाथोमहात्मावैराज्यंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ यावद्विचिन्तयेत्साचतावत्पापेनतेनसा ॥ ४१ ॥ समाहूताऽऽतुरीभूयएहित्वंहिप्रिये
मम ॥ चकिताशङ्कितासाचकथंभर्त्तासमागतः ॥ ४२ ॥ लज्जितादुःखिताजाताअधःकृत्वाततोमुखम् ॥ अहंपापादुराचारानिःशङ्कापरिवर्तिता
॥ ४३ ॥ कोपमेवंमहाभागःकरिष्यतिनसंशयः ॥ यावद्विचिन्तयेत्साचतावत्तेनापिपापिना ॥ ४४ ॥ समाहूताऽऽतुरीभूयएहित्वंममप्रिये ॥ त्वया
विनाकृतोदेविप्राणान्धर्तुवरानने ॥ ४५ ॥ नहिशक्नोम्यहंकान्तेजीवितंप्रियमेवच ॥ तवस्नेहेनलुब्धोऽस्मित्वांत्यक्त्वानोत्सहेभृशम् ॥ ४६ ॥
ब्राह्मण्युवाच ॥ एवमुक्तागताऽपश्यत्सुमुखंलज्जयान्विता ॥ समालिङ्ग्यततोदैत्यःसतीपद्मावतीतदा ॥ ४७ ॥ एकान्तंतुसमानीतासुभुक्ताइच्छयाततः ॥
ह्यभूत् ॥ ४८ ॥ सासक्रोधावचःप्राहगोभिलंदानवाधमम् ॥ कस्त्वंपापसमाचारोनिर्घृणोदानवाकृतिः ॥ ५० ॥ शप्तुकामासमुद्युक्तादुःखेनाकुलि
तेक्षणा ॥ वेपमानातदाराजन्दुःखभारेणपीडिता ॥ ५१ ॥ ममकान्तच्छलेनैवत्वयाऽगत्यदुरात्मवन् ॥ नाशितंधर्ममेवाग्र्यंपातिव्रत्यमनुत्तमम्
॥ ५२ ॥ सुस्वरंरुदितंकृत्वाममजन्मत्वयाहृतम् ॥ पश्यमेवलमत्रैवशापंदास्येसुदारुणम् ॥ ५३ ॥ एवंसम्भाषमाणातंशप्तुकामातुगोभिलम्

श्रु.सं.दि.
अ० ४९

॥ ५० ॥

॥ ५४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे एकोनपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ सुकलोवाच ॥ तस्यास्तु वचनं श्रुत्वा गोभिलो
 वाक्यमब्रवीत् ॥ भवती शप्तुकामासि कस्मान्मेकारणं वद ॥ १ ॥ केन दोषेण लिप्तोऽस्मि यस्मात्त्वशप्तुमुद्यता ॥ गोभिलो नाम दैत्योऽस्मि पौलस्त्य
 स्य भटः शुभे ॥ २ ॥ दैत्याचारेण वर्तामि जाने विद्यामनुत्तमाम् ॥ वेदशास्त्रार्थवेत्ता स्मि कलासु निपुणः पुनः ॥ ३ ॥ एवं सर्वविजानामि दैत्याचारं शृणु
 ष्व मे ॥ परस्वंपरदारांश्च बलाद्ब्रूयामि नान्यथा ॥ ४ ॥ वयं दैत्याः समाकर्ण्य दैत्याचारेण साम्प्रतम् ॥ वर्तामो ज्ञातिभावेन सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ५ ॥
 ब्राह्मणानां हि च्छिद्राणि विपश्यामो दिने दिने ॥ तेषां हितपसोनाशं विघ्नेः कुर्मो न संशयः ॥ ६ ॥ छिद्रं प्राप्य वयं देवि नाशयामो न संशयः ॥ ब्राह्मणाञ्छ्र-
 यतां भद्रं देवयज्ञं वरानने ॥ ७ ॥ नाशयामो वयं यज्ञान् धर्मव्यज्जनं संशयः ॥ सुब्राह्मणान्परित्यज्य देवं नारायणं प्रभुम् ॥ ८ ॥ पतिव्रतां महाभा-
 गां सुमर्तिभर्तृ तत्पराम् ॥ दूरेणापि परित्यज्य तिष्ठामो नात्र संशयः ॥ ९ ॥ तेजो देवि सुविप्रस्य हरे श्वैव महात्मनः ॥ नार्याः पतिव्रतायाश्च सोढुं दै-
 त्याश्च न क्षमाः ॥ १० ॥ पतिव्रताभयेनापि विघ्णोः सुब्राह्मणस्य च ॥ नश्यन्ति दानवाः सर्वे दूरं राक्षसपुङ्गवाः ॥ ११ ॥ अहं दानवधर्मेण वि-
 चरामि महीतलम् ॥ कस्मात्त्वं शप्तुकामासि मम दोषो विचार्यताम् ॥ १२ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ मम धर्मः सुकायश्च त्वयैव परिनाशितः ॥ अहं प-
 ति व्रतासाध्वी पतिकामा तपस्विनी ॥ १३ ॥ स्वमार्गं संस्थिता प्रापमायया परिनाशिता ॥ तस्मात्त्वामप्यहं दुष्टा धक्ष्यामि न संशयः ॥ १४ ॥
 गोभिल उवाच ॥ धर्ममेव प्रवक्ष्यामि भवती यदि मन्यते ॥ अग्निं चिद्राह्मणस्यापि श्रूयतां नृप नन्दिनि ॥ १५ ॥ जुह्वन् देवं द्विकालं योनित्यजे द-
 ग्निमन्दिरम् ॥ स चाग्निहोत्री भवति यजत्येव दिने दिने ॥ १६ ॥ अन्यच्चैवं प्रवक्ष्यामि भृत्यधर्मं वरानने ॥ मनसा कर्मणा वाचा विशुद्धो योऽपि नित्य-
 शः ॥ १७ ॥ नित्यमादेशकारीयः पश्चात्तिष्ठति चाग्रतः ॥ स भृत्यः कथ्यते देवि पुण्यभागी न संशयः ॥ १८ ॥ यः पुत्रो गुणवाञ्छता पितरं पालयेच्छुभः ॥
 मातरं च विशेषेण मनसा कायकर्मभिः ॥ १९ ॥ तस्य भागी रथी स्नानमहं न्यहनि जायते ॥ अन्यथा कुरुते यो हि स पापी स्यान्न संशयः ॥ २० ॥ अन्यच्चै-
 वं प्रवक्ष्यामि पतिव्रतमनुत्तमम् ॥ वाचा सुमनसा चैव कर्मणा शृणु भामिनि ॥ २१ ॥ शुश्रूषां कुरुते या हि भर्तुः श्वैव दिने दिने ॥ तुष्टे भर्तुरिया प्रीतानत्यजेत्को-
 धनं पुनः ॥ २२ ॥ तस्य दोषं न गृह्णाति ताडिता तुप्यते पुनः ॥ भर्तुः कर्मसु सर्वेषु पुरतस्तिष्ठते सदा ॥ २३ ॥ सा चापि कथ्यते नारी पतिव्रतपरायणा ॥
 पतितोऽपि पिता पुत्रैर्वहुदोषसमन्वितः ॥ २४ ॥ कस्मादपि च न त्याज्यः कुष्ठितः कुधितोऽपि वा ॥ एवं पुत्राः शुश्रूषन्ति पितरं मातरं किल ॥ २५ ॥ ते या-
 न्ति परमं लोकं तद्दिग्गोः परमं धदम् ॥ एवं हि स्वामिनं ये वै उपाचरन्ति भृत्यकाः ॥ २६ ॥ पत्युर्लोकं प्रयान्त्येते प्रसादात्स्वामिनस्तदा ॥ अग्निं नैव त्यजे-

द्विप्रोब्रह्मलोकं प्रयातिसः ॥ २७ ॥ अग्रित्यागकरो विप्रो वृषलीपतिरुच्यते ॥ स्वामिद्रोही भवेद्भृत्यः स्वामित्यागात्रसंशयः ॥ २८ ॥ अग्रिचपितरंचैव न
 त्यजत्स्वामिनं शुभे ॥ सदा विप्रः सुतो भृत्यः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ २९ ॥ परित्यज्य प्रगच्छन्ति ते यान्ति नरकार्णवम् ॥ पतितं व्याधितं देवि विकलं कु
 ष्ठिन्तथा ॥ ३० ॥ सर्वकर्मविहीनं च गतवित्तादिसञ्चयम् ॥ भर्तारं न त्यजेन्नारीयदि श्रेय इहेच्छति ॥ ३१ ॥ त्यक्त्वा कान्तं ब्रजेन्नारी अन्यत्कार्यमिहेच्छति
 ॥ सामंतापुंश्चलीलोके सर्वधर्मवहिष्कृता ॥ ३२ ॥ गते भर्तरि याग्रामं भोगं शृङ्गारमेव च ॥ लौल्याच्च कुरुते नारी पुंश्चलीव दते जनः ॥ ३३ ॥ एवं धर्म
 विजानामिवेदशास्त्रैश्च संमतम् ॥ दानवाराक्षसाः प्रेताधात्रासृष्टाय दादितः ॥ ३४ ॥ तत्रेह कारणं सर्वप्रवक्ष्यामि न संशयः ॥ ब्राह्मणादानवाश्चैव पिशाचा
 श्वेवाराक्षसाः ॥ ३५ ॥ धर्मार्थसकलं प्रोक्तमधीतं तैस्तु सुन्दरि ॥ विन्दन्ति सकलं मर्वे आचरन्ति न दानवाः ॥ ३६ ॥ विधिहीनं प्रकुर्वन्ति दानवा ज्ञानव
 र्जिताः ॥ अन्यायेन ब्रजन्त्येते मानवा विधिवर्जिताः ॥ ३७ ॥ तेषां शासनहेतुर्वथ कृता एतेऽपि नान्यथा ॥ विधिहीनं प्रकुर्वन्ति ये हि धर्मनरा धमाः ॥ ३८ ॥
 तान्वयं शासयामो वै दण्डेन महता किल ॥ भवत्यादारुणं कर्म कृतमेव सुनिर्घृणम् ॥ ३९ ॥ गार्हस्थ्यं च परित्यज्य अत्रायाता किमर्थतः ॥ वदस्येवं मुखे
 नापि अहं हि पतिदेवता ॥ ४० ॥ कर्मणानास्ति तद्वृष्टं पतिदेवत्यमेव ते ॥ भर्तारं तं परित्यज्य किमर्थं त्वमिहा गता ॥ ४१ ॥ शृङ्गारं भूषणं वेषं कृत्वा तिष्ठसि नि
 चारिणी दुष्टा पतित्यक्त्वा समागता ॥ कास्ते तत्पतिदेवत्वं दर्शयस्व त्वं ममाग्रतः ॥ ४२ ॥ भवती पुंश्चलीनामययात्यक्तः स्वकः पतिः ॥ पृथक्छय्याय दानारी
 तदा सा पुंश्चलीमता ॥ ४३ ॥ योजनानां शतैकस्य सोऽन्तरेण प्रवर्तते ॥ कास्ति ते पतिदेवत्यं पुंश्चल्याचारचारिणी ॥ ४४ ॥ निर्लज्जे निर्घृणे दुष्टे किमेव दसि संमु
 खी ॥ तपसः कास्ति ते भावः कते जो वलमेव च ॥ ४५ ॥ दर्शयस्व ममाद्यैव वलवीर्यपराक्रमम् ॥ ४६ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ स्नेहेनापि समानीता श्रूयता
 मसुराधम ॥ भर्तुर्गेहादहं पित्रा कास्ते तत्र च पातकम् ॥ ४७ ॥ नैव कामात्रलोभाच्च न मोहाच्च न मत्सरात् ॥ आगताऽहं पतित्यक्त्वा पतिभावेन संस्थिता
 ॥ ४८ ॥ भर्तृरूपच्छलेनापित्वयैव परिवञ्चिता ॥ भवन्तं माधुरं ज्ञात्वा गताऽहं सम्मुखं तव ॥ ४९ ॥ मायाविनयदाजाने त्वामेवं दानवाधम ॥ ए
 ॥ ५० ॥ यदा ते भाव उत्पन्नः पितुर्गेहं प्रति शृणु ॥ पतिध्यानं परित्यज्य मुक्ताध्यानेन त्वं तदा ॥ ५१ ॥ ज्ञाननेत्रं तदानं स्फुटं च हृदये तव ॥ कथं मां त्वं वि
 जानासि ज्ञानचक्षुर्हता भुवि ॥ ५२ ॥ कस्यामाता पिता भ्राता कस्याः स्वजनबान्धवाः ॥ सर्वस्थाने पतिर्ह्येको भार्या यास्तु न संशयः ॥ ५३ ॥

इत्युक्त्वा हि प्रहस्यैव गोभिलो दानवाधमः ॥ नभयं विद्यते तेऽद्य ममापिशृणु पुंश्चलि ॥ ५७ ॥ किं भवेत्तव शापेन वृथैव परिकम्पसे ॥ मम गेहं समाश्रित्य
 भुङ्क्ष्व भोगान् मनोऽनुगान् ॥ ५८ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ गच्छ पाप समाचारं किं त्वं वदसि निर्वृणः ॥ सतीभावेन संस्थास्मि पतिव्रतपरायणा ॥ ५९ ॥
 धक्ष्यामि त्वां महापापयद्येवं तु वदिष्यसि ॥ एवमुक्त्वा तथैकान्ते निपसादमहीतले ॥ ६० ॥ दुःखेन महता विष्टांतामुवाच स गोभिलः ॥ तवोदरे मया
 न्यस्तं स्ववीर्यं सुकृतं शुभे ॥ ६१ ॥ तस्मादुत्पत्स्यते पुत्रस्त्रैलोक्यशोभकारकः ॥ एवमुक्त्वा जगामाथ गोभिलो दानवस्तदा ॥ ६२ ॥ गते तस्मि
 न्दुराचारे दानवे पापचारिणि ॥ दुःखेन महता विष्टानृपकन्यारुरोदह ॥ ६३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वनोपाख्याने सुकलाचरिते पञ्चाशत्तमो
 ऽध्यायः ॥ ५० ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ गते तस्मिन्दुराचारे गोभिले पापचेतसि ॥ पद्मावतीरुरोदाथ दुःखेन महतान्विता ॥ १ ॥ तस्यास्तुरुदितं श्रुत्वा
 सख्यः सर्वाद्विजोत्तम ॥ पप्रच्छुस्तां राजकन्यां तां मर्वाश्वराननाः ॥ २ ॥ कस्माद्रोदिषि भद्रं ते कथयस्व हि च पितम् ॥ क्व गतोऽसौ महाराजो माथुरा
 धिपतिस्तव ॥ ३ ॥ येन त्वं हि समाहूता प्रियेत्युक्त्वा वदस्वनः ॥ ता उवाच सुदुःखेन रोदमाना पुनः पुनः ॥ ४ ॥ तया आवेदितं सर्वं यज्जातं दोषसम्भवम् ॥
 वाभिनीं तापितुं गेहं वेपमाना सुदुःखिता ॥ ५ ॥ मातुः समक्षं तस्यास्तु आचक्षुस्तदा स्त्रियः ॥ समाकर्ण्य ततो देवी गता सा भर्तृमन्दिरम् ॥ ६ ॥
 भर्तारं श्रावयामास सुता वृत्तान्तमेव हि ॥ समाकर्ण्य ततो राजा महादुःखी व्यजायत ॥ ७ ॥ यानाच्छादनं कंदत्वा परिवारसमन्विताम् ॥ मथुरां प्रेषयामा
 स गता सा प्रियं मन्दिरम् ॥ ८ ॥ सुता दोषं समाच्छाद्य पिता माता द्विजोत्तम ॥ उग्रसेनस्तु धर्मात्मा पद्मावतीं समागताम् ॥ ९ ॥ सह द्वाभ्यामुदेचाशु उवाचे दं
 वचः पुनः ॥ त्वया विनानशक्तोऽस्मि जीवितुं हि वरानने ॥ १० ॥ बहुप्रभासि मे प्रीता गुणशीलैस्तु सर्वदा ॥ भक्त्या सत्येन ते कान्ते पतिदेवत्यैर्गुणैः ॥ ११ ॥ समा
 भाष्य प्रियां भार्या पद्मावतीं नरेश्वरः ॥ तया सार्धं सर्वैरेमे उग्रसेनो नृपोत्तमः ॥ १२ ॥ ववृधे दारुणो गर्भः सर्वलोकभयप्रदः ॥ पद्मावती विजानाति तस्य गर्भस्य
 कारणम् ॥ १३ ॥ स्वोदरे वर्द्धमानस्य चिन्तयन्ती दिवानिशम् ॥ अनेन किमु जातेन लोकनाशकरेण वै ॥ १४ ॥ अनेनापि न मे कार्यं दुष्टपुत्रेण साम्प्रतम् ॥
 ओषधीं पृच्छते सा तु गर्भपातस्य सर्वतः ॥ १५ ॥ नारी महौषधीं सा हि विन्दन्ती च दिने दिने ॥ गर्भस्य पातनायैव उपाया बहुशः कृताः ॥ १६ ॥ ववृधे
 दारुणो गर्भः सर्वलोकभयङ्करः ॥ तामुवाच ततो गर्भः पद्मावतीं च मातरम् ॥ १७ ॥ कस्मात्त्वं व्यथसे मातरोषधीभिर्दिने दिने ॥ पुण्येन वर्द्धते चायुः पापेना
 लपंतु जीवितम् ॥ १८ ॥ आत्मकर्म विपाकेन जीवन्ति च म्रियन्ति च ॥ आमगर्भाः प्रयान्त्यन्ये अपक्वास्तु महीतले ॥ १९ ॥ जातमात्रा म्रियन्तेऽन्ये
 कतिते यौवनान्विताः ॥ बालवृद्धाश्च तरुणा आयुषो वशांगताः ॥ २० ॥ सर्वे कर्मविपाकेन जीवन्ति च म्रियन्ति च ॥ ओषध्यो मन्त्रदेवाश्च निमित्ताः

स्युर्नसंशयः ॥ २१ ॥ मामेवहिनजानासिभवतीयादशोद्वहम् ॥ दृष्टः श्रुतस्त्वया पूर्वकालनेमिमहाबलः ॥ २२ ॥ दानवानां महावीर्यस्य लोक्यस्य भ
 यप्रदः ॥ देवासुरे महायुद्धं हतोऽहं विष्णुना पुरा ॥ २३ ॥ साधयितुं चतद्वैरमागतोऽस्मितवोदरम् ॥ साहसं च त्रयं मातर्मा कुरुष्व दिने दिने ॥ २४ ॥ एव
 मुक्त्वा द्विजश्रेष्ठ मातरं विररामसः ॥ मातोद्यमं परित्यज्य महादुःखादभूत्तदा ॥ २५ ॥ दशाब्दाश्च गतायावत्तावद्बुद्धिमवाप्तवान् ॥ पश्चाज्ज्ञे महातेजाः
 कंसोऽभूत्समहाबलः ॥ २६ ॥ येन सन्त्रासिता लोकास्त्रैलोक्यस्य निवासिनः ॥ योहतो वासुदेवेन गतो मोक्षं न संशयः ॥ २७ ॥ एवं श्रुतं मया कान्त भविष्यंतु
 भविष्यति ॥ पुराणेष्वेवं सर्वेषु निश्चितं कथितं तव ॥ २८ ॥ पितृगेहे स्थिता कन्यानां शमेवं प्रयातिसा ॥ गृहावासाय मे कान्त कन्या मोहं न कारयेत् ॥ २९ ॥
 इमां दुष्टां महापापां परित्यज्य स्थिरो भव ॥ प्राप्तव्यं तु महापापं दुःखं दारुणमेव च ॥ ३० ॥ लोके श्रेयस्कं कान्त तद्बुद्धिं स्वत्वं मया सह ॥ ३१ ॥ शूक्युवाच ॥
 एतद्वाक्यं सुमन्त्रं तु श्रुत्वा सहिद्विजोत्तमः ॥ त्वागेमतिं चकारासौ समाहूता द्युहंतदा ॥ ३२ ॥ सकलं वस्त्रं शृङ्गारं मम दत्तं शुभे शृणु ॥ तवैव दुर्नयं विप्रः शिवशर्मा
 द्विजोत्तमः ॥ ३३ ॥ गतो वै मतिमान् दुष्टे कुलं दुष्टप्रचारिणि ॥ यत्र ते तिष्ठते भर्ता तत्र गच्छ न संशयः ॥ ३४ ॥ तव यद्रोचते स्थानं यथादिष्टं तथा कुरु ॥ एव
 मुक्त्वा महाभागे पितृमातृकुटुम्बकैः ॥ ३५ ॥ परित्यक्ता गताशीघ्रं निर्लज्जा हं वरानने ॥ नलभाम्यहमेवापि वासस्थानं सुखं शुभे ॥ ३६ ॥ भर्त्सयन्ति
 च मां लोकाः पुंश्चलीयं समागता ॥ अटमाना गता देशात्कुलमानेन वर्जिता ॥ ३७ ॥ देशे गुर्जरके पुण्ये सौराष्ट्रे शिवमन्दिरे ॥ वनस्थलेति विख्यातं नगरं
 वृद्धिसङ्कुलम् ॥ ३८ ॥ अतीव पीडिता देवि क्षुधया हंतदा शृणु ॥ कर्परं हिकरे गृह्य भिक्षार्थमुपचक्रमे ॥ ३९ ॥ गृहिणां द्वारदेशेषु प्रविशामि सुदुःखिता ॥ एव
 मम रूपं विपश्यन्ति लोकाः कुत्सन्ति मामिनि ॥ ४० ॥ न ददते च मे भिक्षां पापाचेयं समागता ॥ एवं दुःखसमाहारादरिद्रपरिपीडिता ॥ ४१ ॥ अट
 न्त्याचमया दृष्टं गृहमेकमनुत्तमम् ॥ तुङ्गप्राकारसंवेष्टं वेदशालासमन्वितम् ॥ ४२ ॥ वेदध्वनिसमाकीर्णं बहुविप्रसमाकुलम् ॥ धनधान्यसमाकीर्णं दासीदा
 सेरलङ्कृतम् ॥ ४३ ॥ प्रविवेश गृहं रम्यं लक्ष्मीमुदितमेव तत् ॥ तद्गृहं सर्वतो भद्रं तस्यैव शिवशर्मणः ॥ ४४ ॥ भिक्षां देहीत्युवाचाथ सुदेवा दुःखपीडिता ॥
 शिवशर्माथ शुश्राव भिक्षाशब्दं द्विजोत्तमः ॥ ४५ ॥ मङ्गलानां भवैर्भार्या लक्ष्मीरूपां वराननाम् ॥ तां हसन्प्राह धर्मात्मा शिवशर्मा महामतिः ॥ ४६ ॥
 इयं हि दुर्बला प्राप्ता भिक्षार्थं द्वारमागता ॥ समाहूय प्रिये चैनां देहित्वं भोजनं शुभे ॥ ४७ ॥ कृपया परयाऽऽविष्टा ज्ञात्वा मातुसमागताम् ॥ प्रोवाच मङ्गला
 कान्तं दास्यामि प्रिय भोजनम् ॥ ४८ ॥ एवमुक्त्वा च भर्तारं मङ्गलामङ्गलान्विता ॥ पुनर्मा भोजयामास मिष्टान्नेन सुदुर्बलाम् ॥ ४९ ॥ मासुवाच स धर्मा
 त्मा शिवशर्मा महामुनिः ॥ कात्वमत्र समायाता कस्य वा भ्रमसे जगत् ॥ ५० ॥ केन कार्येण सर्वत्र कथयस्व ममाग्रतः ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं भर्तुश्चैव

महात्मनः ॥५१॥ स्वरेणलक्षितःकान्तोमयावैपापयातदा ॥ ब्रीडयाधोमुखीजातादृष्टोभर्तायदामया ॥५२॥ मङ्गलाचारुसर्वाङ्गीभर्तारमिदमब्रवीत् ॥
 काचेयंहिसमाचक्षत्वांष्ट्रहाहिविलज्जति ॥ ५३ ॥ कथयस्वप्रसादेनकाचेषाभविष्यति ॥ ५४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुक
 लाचरित्रएकपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ मङ्गलेश्रूयतांवाक्यंयदिपृच्छसिसाम्प्रतम् ॥ यदर्थहित्वयापृष्टंतन्निबोधवरानने ॥१॥
 इयंहिसाम्प्रतंप्राप्तावराकीभिक्षुरूपिणी ॥ वसुदत्तस्यविप्रस्यसुतेयंचारुलोचने ॥ २ ॥ सुदेवानामभद्रेयंममजायाप्रियासदा ॥ केनापिकारणेनैवदेशं
 त्यक्त्वासमागता ॥ ३ ॥ ममदुःखेनदग्धेयंवियोगेनवरानने ॥ मांज्ञात्वातुसमायाताभिक्षुरूपेणतेगृहम् ॥ ४ ॥ एवंज्ञात्वात्वयाभद्रेआतिथ्यंपरि
 शोभितम् ॥ कर्तव्यंनचसन्देहइच्छन्त्याममसुप्रियम् ॥ ५ ॥ भर्तुर्वाक्यंनिशम्यैवमङ्गलापतिदेवता ॥ हर्षेणमहताविष्टास्वयमेवसुमङ्गला ॥ ६ ॥
 स्नानाच्छादनभोज्यंचममचक्रवरानने ॥ रत्नकाञ्चनयुक्तैश्चाभरणैश्चपतिव्रता ॥ ७ ॥ अहंभिषिताभद्रेतथैवपतिकाम्यया ॥ तयाहंभूषितादेविमानस्मा
 नैश्चभोजनैः ॥८॥ भर्त्राहंमानितादेविजातंदुःखमनन्तकम् ॥ ममोरसिमहातीव्रंसर्वप्राणिविनाशनम् ॥९॥ तस्यामानोमयादृष्टोदुःखमात्मगतंतथा ॥
 चिन्तामेदारुणाजाताययाप्राणाव्रजन्तिमे ॥१०॥ कदापिवचनंदत्तंनमयापापयाशुभम् ॥ अस्यैवविप्रवर्यस्यआचरन्त्याचदुष्कृतम् ॥ ११ ॥ पाद
 प्रक्षालनंनैवअङ्गसंवाहनंनहि ॥ एकान्तंनमयादत्तंतस्यैवहिमहात्मनः ॥ १२ ॥ सम्भाषांकथमस्यैवकरिष्येपापनिश्चया ॥ रात्रौचैवतदातत्रपतिता
 दुःखसागरे ॥१३॥ एवंहिचिन्तमानायाःस्फुटितंहृदयंमम ॥ गताःप्राणास्तदाकार्यंफरित्यज्यवरानने ॥१४॥ तत्रदूताःसमायाताधर्मराजस्यवैतदा ॥
 वीराश्चदारुणाःक्रूरागदाचक्रासिधारिणः ॥१५॥ तैस्तुबद्धामहाभागेशृङ्खलैर्दृढबन्धनैः ॥ नीतायमपुरंतैस्तुरुदमानासुदुःखिता ॥१६॥ मुद्गरैस्ताड्यमा
 नाहंदुर्गमार्गेणपीडिता ॥ भर्त्स्यमानायमस्याग्रेतैस्तत्राहंप्रवेशिता ॥१७॥ दृष्टाहंयमराजेनसक्रोधेनमहात्मना ॥ अङ्गारसञ्चयेश्चक्षिताक्षितानरकसञ्चये
 ॥ १८ ॥ लोहस्यपुरुषंकृत्वाअग्निनापरितापितः ॥ ममोरसिसमुत्क्षिप्तोनिजभर्तुश्चवञ्चनात् ॥ १९ ॥ नानापीडातिसन्तप्तानरकाग्निप्रतापिता ॥ तैल
 द्रोण्यांपरिक्षिताकरम्भेवालुकोपरि ॥ २० ॥ असिपत्रैश्चसंच्छिन्नाजलयन्त्रेणवाहिता ॥ कूटशाल्मलिवृक्षेषुक्षितातेनमहात्मना ॥ २१ ॥ पूयशोणि
 तविष्टायांपतिताकृमिसङ्कुले ॥ सर्वेषुनरकेष्वेवंक्षिताहंनृपनन्दिनि ॥ २२ ॥ पीडायुक्तेषुतीव्रेषुतेनैवापिमहात्मना ॥ करपत्रैःपाटिताहंशक्तिभिस्ता
 ङिताभृशम् ॥ २३ ॥ अन्येष्वेवनरकेषुपातितानृपनन्दिनि ॥ योनिगतेषुक्षितास्मिपतितादुःखसङ्कटे ॥ २४ ॥ धर्मराजेनतेनाहंनरकेषुनिपातिता ॥
 वल्युलीयोनिमासाद्यभुक्तंदुःखंसुदारुणम् ॥२५॥ गताहंकौष्टुकींयोनिंशुनीयोनिंपुनर्गता ॥ सकुक्कुटींचमार्जारीमाखुयोनिंगताह्वहम् ॥२६॥ एवंयो

प० पु०
॥ ५३ ॥

निविशेषेषुपापयोनिषुतेनच ॥ क्षिप्तास्मिधर्मराजेनपीडितासर्वयोनिषु ॥ २७ ॥ तेनैवाहंकृताभूमौशूकरीनृपनन्दिनि ॥ तवहस्तेमहाभागेसन्तिती
र्थान्यनेकशः ॥ २८ ॥ तेनोदकेनसिक्तास्मित्वयैववरवर्णिनि ॥ ममपापंगतंदेविप्रसादात्तवसुन्दरि ॥ २९ ॥ तवैवंतेजःपुण्येनजातंज्ञानंवरानने ॥
इदानींमामुद्धरस्वपतितानरकसङ्कटे ॥ ३० ॥ यदानोद्धरसेदेविपुनर्यास्यामिदारुणम् ॥ नरकंचमहाभागेत्राहिमांदुःखभागिनीम् ॥ ३१ ॥ गताहं
पापभावेनदीनाहंचनिराश्रया ॥ ३२ ॥ सुदेवोवाच ॥ किंकृतंहिमयाभद्रेसुकृतंपुण्यसम्भवम् ॥ येनाहमुद्धरेत्वावैतन्मेत्वंवदसाम्प्रतम् ॥ ३३ ॥ शू
क्युवाच ॥ अयंराजामहाभागइक्ष्वाकुर्मनुनन्दनः ॥ विष्णुरेपमहाप्राज्ञोभवतीश्रीर्हिनान्यथा ॥ ३४ ॥ पतिव्रतामहाभागापतिव्रतपरायणा ॥ त्वंस
तीसर्वदाभद्रेसर्वतीर्थमयीप्रिया ॥ ३५ ॥ देविसर्वमयीनित्यंसर्वदेवमयीसदा ॥ महापतिव्रतालोकएकात्वंनृपतेःप्रिया ॥ ३६ ॥ ययाशुश्रूषितोभर्ताभव
त्याहिअहर्निशम् ॥ एकस्यदिवसस्यापिपुण्यंदेहिवरानने ॥ ३७ ॥ पतिशुश्रूषणस्यापियदिमेकुरुपेप्रियम् ॥ मममातापितात्वंवैत्वंमेगुरुःसनातनः ॥
॥ ३८ ॥ अहंपापादुराचाराअसत्याज्ञानवर्जिता ॥ मामुद्धरमहाभागेभीताहंयमताडनैः ॥ ३९ ॥ सुकलोवाच ॥ एवंश्रुत्वातयाप्रोक्तंसमालोक्यनृपं
तदा ॥ किंकरोमिमहाराजएषकिंवदतेपशुः ॥ ४० ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ एनांदुःखांवरकीवैपापयोनिगतांशुभे ॥ समुद्धरस्वपुण्यैस्त्वंमहच्छ्रेयोभवि
ष्यति ॥ ४१ ॥ एवमुक्तावरानारीसुदेवाचारुमङ्गला ॥ उवाचैकाब्दपुण्यंतेमयादत्तंवरानने ॥ ४२ ॥ एवमुक्तैनवाक्येनतयादेव्याहितक्षणात् ॥
रूपयौवनसम्पन्नदिव्यमालाविभूषिता ॥ ४३ ॥ दिव्यदेहाचसम्भूतातेजोज्वालासमावृता ॥ सर्वभूषणशोभाभ्यानानारत्नैश्चशोभिता ॥ ४४ ॥
सञ्जातमदिव्यरूपासादिव्यगन्धानुलेपना ॥ दिव्यंविमानमारूढाअन्तरिक्षंगतासती ॥ ४५ ॥ तामुवाचततोराज्ञीप्रणतानंतकन्धरा ॥ स्वस्त्यस्तु
तेमहाभागेप्रसादात्तवसुन्दरि ॥ ४६ ॥ ब्रजामिपातकान्मुक्तास्वर्गपुण्यतमंशुभम् ॥ प्रणम्यैवंगतास्वर्गसुदेवाश्रयुसत्तम ॥ ४७ ॥ एतत्ते
सर्वमारूपांसुकलायानिवेदितम् ॥ ४८ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसुदेवास्वर्गारोहणंनामद्विपञ्चाशत्तमोऽध्यायः
॥ ५२ ॥ सुकलोवाच ॥ एवंधर्मश्रुतंपूर्वपुराणेषुतदामया ॥ पतिहीनाकथंभोगंकरिष्येपापनिश्चया ॥ १ ॥ कान्तेनतुविनातेनजीवकायेनधारये ॥ २ ॥
विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वापरंधर्मपतिव्रतमनुत्तमम् ॥ तास्तुसख्योवरानार्योहर्षेणमहतान्विताः ॥ ३ ॥ श्रुत्वाधर्मपरंपुण्यंनारीणांगतिदायकम् ॥ स्तु
वन्तितामहाभागांसुकलाधर्मवत्सलाम् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणाश्चसुराःसर्वेपुण्यस्त्रियोनरोत्तम ॥ तस्याध्यानंप्रकुर्वन्तिपतिकामप्रभावतः ॥ ५ ॥ अत्यर्थंदृढ
तामिन्द्रःसुविचिन्त्यसुरेश्वरः ॥ सुकलायाःपरंभावंसुविचार्यामरेश्वरः ॥ ६ ॥ चालयेधैर्यमस्याश्चपतिस्नेहंनसंशयः ॥ सस्मारमन्मथंदेवंत्वरमा

भू.खं.दि.
अ० ५३

॥ ५३ ॥

णःसुराधिपः ॥७॥ पुष्पचापंससङ्गह्यमीनकेतुःसमागतः ॥ प्रिययाचतयायुक्तोरत्यादृष्टोमहाबलः ॥ ८ ॥ वद्धाञ्जलिपुटोभूत्वासहस्राक्षमुवाचसः ॥
 कस्मादहंत्वयानाथअधुनासंस्मृतोविभो ॥ आदेशोदीयतामिदं सर्वभावेनमानद ॥ ९ ॥ इन्द्रउवाच ॥ सुकलेयंमहाभागापतिव्रतपरायणा ॥ शृ
 णुष्वकामदेवत्वंकुरुसाहाय्यमुत्तमम् ॥ १० ॥ निष्कर्षयमहाभागांसुकलांपुण्यमङ्गलाम् ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशक्रस्यतमथाब्रवीत् ॥ ११ ॥ एवम
 स्तुसहस्राक्षंकरिष्यामिनसंशयः ॥ साहाय्यंदेवदंवेशतवकौतुककारणात् ॥ १२ ॥ एवमुक्त्वामहातेजाःकन्दर्पोमुनिदुर्जयः ॥ देवाञ्जेतुंसमर्थोऽहंसमु
 नीनृषिसत्तमान् ॥ १३ ॥ किंपुनःकामिनींदेवयस्याअङ्गेनवैबलम् ॥ कामिनीनामहंदेवअङ्गेषुनिवसाम्यहम् ॥ १४ ॥ भालेकुचेषुनेत्रेषुकचाग्रेषुचस
 र्वदा ॥ नाभौकट्यांपृष्ठदेशेजघनेयोनिमण्डले ॥ १५ ॥ अधरेदन्तभागेषुकक्षायांहिनसंशयः ॥ अङ्गेष्वेवंप्रत्यङ्गेषुसर्वत्रनिवसाम्यहम् ॥ १६ ॥ नारी
 ममगृहंदेवसदातत्रवसाम्यहम् ॥ तत्रस्थःपुरुषान्सर्वान्मारयामिनसंशयः ॥ १७ ॥ स्वभावेनावलादेवसन्तप्तमममार्गणैः ॥ पितरंमातरंहृद्वाअन्यंस्व
 जनवान्धवम् ॥ १८ ॥ सुरूपंसुगुणंदेवममवाणाहतासती ॥ चलतेनात्रसन्देहोविपाकंनैवचिन्तयेत् ॥ १९ ॥ योनिःस्पन्देतनारीणांस्तनाग्रौचसुरे
 श्वर ॥ नास्तिधैर्यंसुरेशानसुकलांनाशयाम्यहम् ॥ २० ॥ इन्द्रउवाच ॥ पुरुषोऽहंभविष्यामिरूपवान्गुणवान्धनी ॥ कौतुकार्थमिमानारींचालयामि
 मनोभव ॥ २१ ॥ नैवकामात्रसन्त्रासान्नवालोभात्रकारणात् ॥ नवैमोहात्रवैक्रोधात्सत्यंसत्यंरतिप्रिय ॥ २२ ॥ कथंमेदृश्यतेतस्यामहत्सत्यंपतिव्रत
 म् ॥ निष्कर्षिष्यइतो गत्वाभवन्मोहोऽत्रकारणम् ॥ २३ ॥ एवंकामंचसन्दिश्यजगामसुरराट्स्वयम् ॥ आत्मविकृतिसम्भूतोरूपवान्गुणवान्स्वयम्
 ॥ २४ ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गःसर्वभोगसमन्वितः ॥ भोगलील्यसमाकीर्णःसर्वदौद्रार्यसंयुतः ॥ २५ ॥ यत्रसातिष्ठतेदेवीकृकलस्यप्रियानृप ॥ आत्म
 लीलांस्वरूपंचगुणंभावंप्रदर्शयेत् ॥ २६ ॥ नैवपश्यतिसातंतुपुरुषंरूपसम्पदम् ॥ यत्रयत्रव्रजेत्साहितव्रतांपश्यतेनप ॥ २७ ॥ साभिलाषेणमनसाता
 मेवंपरिपश्यति॥कामचेष्टांसहस्राक्षोऽदर्शयत्सर्वभावकैः ॥ २८ ॥ चतुष्पथेपथेतीर्थेयत्रदेवीप्रयातिसा ॥ तत्रतत्रसहस्राक्षस्तामेवपरिपश्यति ॥ २९ ॥
 इन्द्रेणप्रेषितादूतीसुकलांप्रतिसागता ॥ सुकलांसुमहाभागांप्रत्युवाचप्रहस्यैव ॥ ३० ॥ अहोसत्यमहोधैर्यमहोकान्तिरहोक्षमा ॥ अस्यारूपेणसं
 सारेनास्तिनारीवरानना ॥ ३१ ॥ कात्वंभवसिकल्याणिकस्यभार्याभविष्यसि ॥ यस्यत्वंसगुणाभार्यासधन्यःपुण्यभागभुवि ॥ ३२ ॥ तस्यास्तु
 वचनंश्रुत्वातामुवाचमनस्विनी ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोवर्मात्मासत्यवत्सलः ॥ ३३ ॥ तस्याहंहिप्रियाभार्यासत्यसन्धस्यधीमतः ॥ कृकलस्यापि
 वैश्यस्यसत्यमेववदामिते ॥ ३४ ॥ ममभर्तासधर्मात्मातीर्थयात्रांगतःसुधीः ॥ तस्मिन्गतेमहाभागेममभर्तरिसम्प्रति ॥ ३५ ॥ अतिक्रान्ताःशृणु

प० पु०
॥ ५४ ॥

ध्वत्वंत्रयश्चैवापिवत्सराः ॥ ततोऽद्भुतः खिताजाताविनातेनमहात्मना ॥ ३६ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातमात्मवृत्तान्तमेवते ॥ भवतीपृच्छतेमोकाभवि
ष्यतिवदस्वमे ॥ ३७ ॥ सुकलायावचः श्रुत्वा दूत्या आभाषितं पुनः ॥ मामेवं पृच्छसे भद्रे तत्ते सर्वं वदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ अहं त्वान्तिकं प्राप्ताकार्यार्थं वर
वर्णिनि ॥ श्रूयतामभिधास्यामिश्रुत्वा चैवावधार्यताम् ॥ ३९ ॥ गतस्ते निर्घृणो भर्ता त्वांत्यक्त्वा तु वरानने ॥ किं करिष्यसितेनापि प्रियाघातकरेण च
॥ ४० ॥ यस्त्वांत्यक्त्वा गतः पापी साध्याचारसमन्विताम् ॥ किं वासते गतोवाले तत्र जीवति वै मृतः ॥ ४१ ॥ किं करिष्यति तेनैवं भवती खिद्यते वृ
था ॥ कस्मान्नाशयते चाङ्गं दिव्यं हेमसमप्रभम् ॥ ४२ ॥ बाल्ये वयसि सम्प्राप्ते मानवो न च विन्दति ॥ एकं सुखं महाभागे वालक्रीडां विना शुभे ॥ ४३ ॥
वार्द्धके दुःखसम्प्राप्तिर्जराकार्यं प्रहिंसयेत् ॥ तारुण्ये भुज्यते भोगः सुखात्सर्वो वरानने ॥ ४४ ॥ यावत्तिष्ठति तारुण्यं तावद्भुञ्जन्ति मानवाः ॥ सुखभोगा
दिकं सर्वं स्वेच्छयारमते नरः ॥ ४५ ॥ यावत्तिष्ठति तारुण्यं तावद्भोगान् प्रभुञ्जते ॥ वयस्यपि गते भद्रे तारुण्ये किं करिष्यति ॥ ४६ ॥ सम्प्राप्ते वार्द्धके देवि
किंचित्कार्यं न सिध्यति ॥ स्थविरश्चिन्तयन् त्रित्यं सुखकार्यं न गच्छति ॥ ४७ ॥ पयस्यपि गतेवाले क्रियते सेतुबन्धनम् ॥ तादृशोऽयं भवेत्कायस्ता
रुण्ये तु गते शुभे ॥ ४८ ॥ तस्माद्भुङ्क्ष्वसुखेनापि पिवस्व मधुमाधवीम् ॥ कामबाणादहन्त्यङ्गं तव मे चारुलोचने ॥ ४९ ॥ अयमेकः समायातः पुरुषो
रूपवान्गुणी ॥ अयं हि पुरुषव्याघ्रः सर्वज्ञो गुणवान्धनी ॥ ५० ॥ तवार्थे नित्यसंयुक्तः स्नेहेन वरवर्णिनि ॥ ५१ ॥ सुकलो वाच ॥ बाल्यं नास्त्यपि जी
वस्य तारुण्यं नास्ति जीविते ॥ वृद्धत्वं नास्ति चैवास्य स्वयं सिद्धः सुसिद्धिदः ॥ ५२ ॥ अमरो निर्जरो व्यापी सुसिद्धः सर्ववित्तमः ॥ अकामः कामदो
लोकेऽन्तरूपेण वर्तते ॥ ५३ ॥ यथागेहस्य संस्थानं तथाकायस्य दृश्यते ॥ यथावार्द्धकिनाकायस्तथासूत्रेण मन्दिरम् ॥ ५४ ॥ अनेककाष्ठसङ्घातेर्ना
नादारुसमुच्चयैः ॥ मृत्तिकयोदकेनापि समन्तात्परिणामयेत् ॥ ५५ ॥ विलिप्तलेपकैः काष्ठचित्रं भवति चित्रकैः ॥ प्रथमं रूपमायाति गृहं सूत्रेण सूत्रितम्
॥ ५६ ॥ पुष्पान्तिचस्वयंतत्तुलेपनाद्वैदिनेदिने ॥ वायुनादोलितं नित्यं गृहं च मलिनायते ॥ ५७ ॥ मध्यमो वर्तुतः कालो गृहस्य परिकथ्यते ॥ रूप
हानिर्भवेत्तस्य गृहस्वामी विलेपयेत् ॥ ५८ ॥ स्वेच्छया च गृहस्वामी रूपवत्त्वं नयेद्बहम् ॥ तारुण्यं तस्य गेहस्य दूतिके परिकथ्यते ॥ ५९ ॥ काष्ठसङ्घे
श्च जीर्णत्वं बहुकालैः प्रयातिसः ॥ स्थानप्रष्टाः प्रजायन्ते मूलाग्रैः प्रचलन्ति ते ॥ ६० ॥ न सहेच्छेपनाभारमाधारेण प्रतिष्ठति ॥ एतद्गृहस्य वार्द्धक्यं कथितं
शृणु दूतिके ॥ ६१ ॥ पतमानं गृहं दृष्ट्वा गृहस्वामी परित्यजेत् ॥ गृहमन्यं प्रवेशाय प्रयात्येव हि सत्वरम् ॥ ६२ ॥ तथा बाल्यं च तारुण्यं नृणां वृद्धत्वमेव च ॥
स बाल्ये बालरूपश्च ज्ञानहीनं प्रकारयेत् ॥ ६३ ॥ चित्रयेत्कायमेवापि वस्त्रालङ्कारभूषणैः ॥ लेपनैश्चन्दनैश्चान्यैस्ताम्बूलप्रभवादिभिः ॥ ६४ ॥ काय

भू.खं.दि.
अ० ५३

॥ ५४ ॥

स्तरुणतांयातिअतिरूपोविजायते ॥ बाह्याभ्यन्तरमेवापिरसैःसर्वैःप्रपोषयेत् ॥ ६५ ॥ तेनपोषणभावेनपरिपुष्टःप्रजायते ॥ जायतेमांसवृद्धिस्तुर
 सैश्चापिनवोत्तमा ॥ ६६ ॥ यान्तिविस्तरतराजन्नङ्गान्याप्यायितान्यपि ॥ प्रत्यङ्गानिरसैश्चैवस्वंस्वरूपंप्रयान्तिवै ॥ ६७ ॥ दन्ताधरौस्तनौबाहू
 कटिपृष्ठमुखमे ॥ हस्तपादतलौतद्वृद्धत्वंप्रतिपेदिरे ॥ ६८ ॥ उभाभ्यामपितान्येववृद्धिमायान्तितानिवै ॥ अङ्गानिरसमांसाभ्यांसुरूपाणिभवन्ति
 ॥ ६९ ॥ तैःस्वरूपैर्भवेन्मर्त्योःसवद्धश्चदूतिके ॥ सुरूपःकथ्यतेमर्त्योलोकेकेनप्रियोभवेत् ॥ ७० ॥ विष्टामूत्रस्यवैकोशःकायएषचदूतिके ॥ अप
 वित्रशरीरोऽयंसदास्रवतिनिर्घृणः ॥ ७१ ॥ तस्यकिंवर्ण्यतेरूपंजलबुद्बुदवच्छुभे ॥ यावत्पश्चाद्वर्णाणितावत्तिष्ठतिवैदृढः ॥ ७२ ॥ पश्चाच्च
 जायतेहानिस्तस्यैवापिदिनेदिने ॥ दन्ताःशिथिलायांनितंथालालायतेमुखम् ॥ ७३ ॥ चक्षुर्भ्यामपिपश्येन्नकर्णाभ्यांनशृणोतिच ॥ गतिं
 कर्तुंनशक्नोतिहस्तपादैश्चदूतिके ॥ ७४ ॥ अक्षमोजायतेकायोजराकालेनपीडितः ॥ तद्रसःशोषमायातिजराग्रितापशोषितः ॥ ७५ ॥ अक्ष
 मोजायतेदूतिकेनरूपत्वमिष्यते ॥ यथाजीर्णगृहंयातिक्षयमेवंनसंशयः ॥ ७६ ॥ तथासंक्षयमायातिवार्द्धकेतुकलेवरम् ॥ ममरूपंसमायातंवर्ण
 स्येवंदिनेदिने ॥ ७७ ॥ केनाहंरूपसंयुक्ताकेनरूपत्वमिष्यते ॥ यथाजीर्णगृहंयातिकेनासौपुरुषोबली ॥ ७८ ॥ यस्यार्थमागतादूतिभवतीकेनशं
 सति ॥ किमुचैवत्वयादृष्टंममाङ्गेवदसाम्प्रतम् ॥ ७९ ॥ तस्याङ्गादिहहीनंचदूतिनास्त्यधिकंतथा ॥ यथात्वंचतथाऽसौवैतथाहंनान्नसंशयः
 ॥ ८० ॥ कस्यरूपंनविद्येतरूपवान्नास्तिभूतले ॥ उच्छ्रायाःपतनान्ताश्चनगास्तुगिरयःशुभे ॥ ८१ ॥ कालेनपीडितायान्तितद्वृद्धतांश्चनान्यथा ॥
 अरूपोरूपवान्दिव्यआत्मासर्वगतःशुचिः ॥ ८२ ॥ स्थावरेष्वेवसर्वेषुजङ्गमेषुचदूतिके ॥ एकोनिवसतेशुद्धोघटेष्वेकंयथोदकम् ॥ ८३ ॥
 घटनाशात्प्रयात्येकमेकत्वंत्वंनबुध्यसे ॥ पिण्डनाशादयंचात्माएकरूपोविजायते ॥ ८४ ॥ एकरूपंमयादृष्टंसंसारवत्ततांसदा ॥ एवंवदस्वतंज्ञात्वा
 यस्यार्थमिहचागता ॥ ८५ ॥ दर्शयस्वअपूर्वमेयदिभोक्तुमिहेच्छसि ॥ व्याधिनापीड्यमानस्यकफेनापिवृतस्यच ॥ ८६ ॥ अङ्गाद्विचलते
 शोणःस्थानभ्रष्टोऽभिजायते ॥ अङ्गसन्धिषुसर्वासुपलत्वंचान्तरङ्गतः ॥ ८७ ॥ एकतोनाशमायातिस्वंहिरूपंपरित्यजेत् ॥ विष्टात्वंजायतेशी
 ग्रंक्रमिभिश्चभवेत्किल ॥ ८८ ॥ तद्वद्दुःखकरंवापिनिजरूपंपरित्यजेत् ॥ श्रूयतांजायतेपश्चात्कृमिदुर्गन्धसङ्कुलम् ॥ ८९ ॥ जायन्तेतत्रवैयूकाः
 कृमयोवानसंशयः ॥ सकृमिःकुरुतेस्फोटंकण्डूंचपरिदारुणम् ॥ ९० ॥ व्यथामुत्पादयेद्यूकासर्वाङ्गंपरिचालयेत् ॥ नखाग्रैर्घृष्यमाणासाकण्डूःशा
 न्ताप्रजायते ॥ ९१ ॥ तद्वत्तैश्चशृण्वैवसुरतस्यनसंशयः ॥ भुनक्त्येवरसान्मर्त्यःसुभक्षान्निवतेषुनः ॥ ९२ ॥ वायुनातेनप्राणेनपाकस्थानंप्रणीय

प० पु०
॥ ५५ ॥

ते ॥ यद्भुक्तप्राणिभिर्दूतिपाकस्थानंगतपुनः ॥ ९३ ॥ सवतत्पिहिततत्रवायुर्वैपातयेन्मलम् ॥ सारभूतोरसस्तत्रतद्रक्तश्चप्रजायते ॥ ९४ ॥ निर्मलः शु-
द्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानंप्रयातिच ॥ आकृष्टः ससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥ ९५ ॥ स्थानंनलभतेवीर्यंचञ्चलत्वेनवर्तते ॥ प्राणिनांहिकपालेषुकृमयः
सन्तिपञ्चवे ॥ ९६ ॥ द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥ कनिष्ठाङ्गुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चदूतिके ॥ ९७ ॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ॥
तेषांनामापिभद्रेत्वंमत्तोनिगदितंशृणु ॥ ९८ ॥ पिङ्गलीशृङ्गलीनामद्वौकृमीकर्णमूलयोः ॥ चपलःपिप्पलश्चैवद्वावेतौनासिकाग्रयोः ॥ ९९ ॥ शृङ्ग-
लीजङ्गलीचान्यौनेत्रयोरन्तरस्थितौ ॥ कृमीणांशतपञ्चाशत्तादृग्भूतानसंशयः ॥ १०० ॥ भालान्तेऽवस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमाणतः ॥ कपालरो-
गिणःसर्वेविकुर्वन्तिनसंशयः ॥ १ ॥ केशद्वयंमुखेतस्यविद्यतेशृणुदूतिके ॥ प्राणिनांसंक्षयंविद्धितक्षणेहिनसंशयः ॥ २ ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापि
प्राजापत्यस्यैवमुखे ॥ तद्वीर्यंरसरूपेणपततेनात्रसंशयः ॥ ३ ॥ मुखेनपिवतेवीर्यतेनमत्तःप्रजायते ॥ तालुमध्यप्रदेशेचञ्चलत्वेनवर्तते ॥ ४ ॥
इडाचपिङ्गलानाडीसुषुम्नाख्याचसंस्थिता ॥ सुवलेनापितस्यैवनाडिकाजालपञ्जरे ॥ ५ ॥ कामकण्डूर्भवेद्दूतिसर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ पुंसश्चस्फुरतेलि-
ङ्गनार्यायोनिश्चदूतिके ॥ ६ ॥ स्त्रीपुंसौसम्प्रमत्तौतुव्रजतःसङ्गमततः ॥ कायेनकायसङ्घट्टिर्मेथुनेनहिजायते ॥ ७ ॥ क्षणमात्रंसुखंकायेपुनःकण्डूश्च
तादृशी ॥ सर्वत्रदृश्यतेदूतिभावएवंविधःकिल ॥ ८ ॥ व्रजत्वमात्मनःस्थानंनैवास्त्यत्रअपूर्वता ॥ अपूर्वनास्तिमेकिंचित्करोम्येवनसंशयः ॥ १०९ ॥
इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेत्रिपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्तागतादूतीतयासुकलयातदा ॥ समा-
सेनसुसम्प्रोक्तमवधार्यपुरन्दरः ॥ १ ॥ तदथभाषितंतस्याःसत्यधर्मसमन्वितम् ॥ आलोच्यसाहसंधयंज्ञानमेवपुरन्दरः ॥ २ ॥ ईदृशंहिवदेत्काहि-
नारीभूत्वामहीतले ॥ योगरूपंसुसंशिष्टंन्यायोदैःक्षालितंवचः ॥ ३ ॥ पवित्रयमहाभागासत्यरूपानसंशयः ॥ त्रैलोक्यस्यसमस्तस्यधुरंधतुभवेत्क्षमा
॥ ४ ॥ एतदर्थंविचार्यैवजिष्णुःकन्दर्पमब्रवीत् ॥ त्वयासहगमिष्यामिद्रष्टुंतांकृकलप्रियाम् ॥ ५ ॥ प्रत्युवाचसहस्राक्षंमन्मथोबलदर्पितः ॥ गम्यतां
तत्रदेवेशयत्रास्तेसापतिव्रता ॥ ६ ॥ मानंवीर्यबलंधयतस्याःसत्यंपतिव्रतम् ॥ गत्वाहंनाशयिष्यामिकियन्मात्रासुरेश्वर ॥ ७ ॥ समाकर्ण्यसहस्राक्षो-
वचनंमन्मथस्यच ॥ भोभोऽनङ्गशृणुष्वत्वमधिकंभाषितंमुधा ॥ ८ ॥ सुहृदासत्यवीर्येणसुस्थिराधर्मकर्मभिः ॥ सुकलेयमजेयावेतत्रतेपौरुषेनहि
॥ ९ ॥ इत्याकर्ण्यततःकुद्धोमन्मथस्त्विन्द्रमब्रवीत् ॥ ऋषीणांदेवतानांचवलंमयाप्रणाशितम् ॥ १० ॥ अस्याबलंकियन्मात्रंभवताममकथ्यते ॥

१ 'जतलीपुष्पवर्णेन' ५० पा० । २ 'योगरूपं सुसिद्धं च ज्ञानोदकेन क्षालितम्' । ५० पा० ।

भू.खं.दि.
अ० ५४

॥ ५५ ॥

पश्यतस्तवदेवेशनाशयिष्यामितांस्त्रियम् ॥ ११ ॥ नवनीतंयथाचाग्रेस्तेजोदृष्ट्वाद्रवंब्रजेत् ॥ तथेमांद्रावयिष्यामिस्वेनरूपेणतेजसा ॥ १२ ॥ गच्छ
 तत्रमहत्कार्यमुत्पाद्यंसांमप्रतंध्रुवम् ॥ कस्मात्कुत्ससिमेतेजस्त्रेलोक्यस्यविनाशनम् ॥ १३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ आकर्ण्यवाक्यंतुमनोभवस्यएतामसां
 ध्यांतवकामजाने ॥ धैर्यसमुद्यम्यचपुण्यदेहांपुण्येनपुण्यांबहुपुण्यचाराम् ॥ १४ ॥ पश्यामितेपौरुषमुग्रवीर्यमितोहिगत्वातुधनुष्मतावै ॥ तेनापि
 सार्धंप्रजगामभूयोरत्याचदूत्याचपतिव्रतांताम् ॥ १५ ॥ एकांसुपुण्यांस्वगृहस्थितांतांध्यानेनपत्युश्चरणेनियुक्ताम् ॥ यथासुयोगीप्रविधायचित्तंविक
 ल्पहीनंनचकल्पयेत् ॥ १६ ॥ अत्यद्भुतरूपमनन्ततेजोयुतंचकाराथसतीप्रमोहम् ॥ नीलाश्वितंभोगयुतंमहात्माज्ञषध्वजश्चैवपुरन्दरश्च ॥ १७ ॥ दृष्ट्वासु
 लीलंपुरुषंमहान्तंचरन्तमेवंपरिकामभावम् ॥ जायाहिवैश्यस्यमहात्मनस्तुमेनेनसारूपयुतंगुणज्ञम् ॥ १८ ॥ अम्भोयथापद्मदलेगतंवैप्रयातिमुक्ताफ
 लकस्यकीर्तिम् ॥ तद्वत्स्वभावःपरिसत्ययुक्तोज्ज्ञेचतस्यास्तुपंतिव्रतायाः ॥ १९ ॥ अनेनदूतीपरिप्रिपितापुरायामांयुवत्याहगुणज्ञमेनम् ॥ लीलास्व
 रूपंबहुधात्मभावंममैषसर्वपरिदर्शयेच्च ॥ २० ॥ ममैवकालंप्रबलंविचिन्त्यागतोहिमेकान्तगुणैश्चसत्त्वलः ॥ रत्यासमेतस्तुकथंचजीवेत्सत्याश्मभारे
 णप्रमर्दितश्च ॥ २१ ॥ ममापिभावंपरिगृह्यकान्तोजीवेत्कियान्वापिसुबुद्धियुक्तः ॥ शून्योहिकायोममचास्ति सद्यश्चैष्टाविहीनोमृतकल्पएव ॥ २२ ॥ का
 यस्यग्रामस्यप्रजाःप्रनष्टाःसुविक्रियाख्यंपरिगृह्यकर्म ॥ ममाधिकेनापिसमंसुकान्तसुर्द्धशोभामनयञ्चकामः ॥ २३ ॥ यदामृतोबलवान्हर्षयुक्तःस्वयंदृशा
 वैपरिन्त्यमानः ॥ तथाअनेनापिप्रभाषयेऽद्भुतंयोमांहिवाञ्छत्यपिभोक्तुकामः ॥ २४ ॥ एवंविचार्यैवतदामहासतीसत्याख्यरज्ज्वादृढबद्धचे
 तना ॥ गृहंस्वकीयंप्रविवेशसातदातत्तस्यभावंनियमेनवेत्तुम् ॥ २५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेचतुःपञ्चाशत्त
 मोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भावंविदित्वासुरगट्चतस्याःप्रोवाचकामंपुरतःस्थितंसः ॥ नचास्तिशक्यास्मरतेजयायसत्यात्मक
 ध्यानसुदंशितासती ॥ १ ॥ धर्माख्यचापंस्वकरेगृहीत्वाज्ञानाभिधानंवरमेववाणम् ॥ योद्धुरणेसम्प्रतिसंस्थितासतीवीरोयथादर्पितवीर्यभावः
 ॥ २ ॥ जिगीषयेयंपुरुषार्थमेवत्वमात्मनःकुरूपैरुपंतु ॥ त्वामद्यजेतुंसमरेसमर्थायद्राव्यमेवंतदिहैवचिन्त्यम् ॥ ३ ॥ दग्धोऽसिपूर्वत्व
 मिहैवशम्भुनामहात्मनातेनसमंविरोधम् ॥ कृत्वाफलंतस्यविकर्मणश्चजातोऽस्यनङ्गःस्मरसत्यमेव ॥ ४ ॥ यथात्वयाकर्मकृतंपुरास्मरफलंतु
 प्राप्तंतुतथैवतीव्रम् ॥ सुकुत्सिनांयोनिमवाप्स्यसिध्रुवंसाध्यानयासार्धमिहैवकथ्यसे ॥ ५ ॥ येज्ञानवन्तःपुरुषाजगत्रयेवैरंप्रकुर्वन्तिमहा

त्मभिःसमम् ॥ भुञ्जन्ति ते दुष्कृतमेव तत्फलं दुःखान्वितं रूपविनाशनं च ॥ ६ ॥ व्याघ्रपुत्र आवां तु ब्रजावका मणानां परित्यज्य सतीं प्रयुज्य ॥
 सत्याः प्रसङ्गेन पुरामया तुल्यं फलं पापमयं त्वसह्यम् ॥ ७ ॥ त्वमेव जानासि चरित्रमेतच्छ्रोऽस्मि तेनापि च नौ तसेन ॥ जातं त्वमेष वृषणः सदा
 ह्यहं भवान्गतो मां तु विहाय तत्र ॥ ८ ॥ तेजः प्रभावो ह्यतुलः सतीनां धाता समर्थः सहितुं सूर्यः ॥ सुकुत्सितं रूपमिदं तुरक्षेत् पुरानसूया मुनिना हि शप्त
 म् ॥ ९ ॥ निरुध्य सूर्यं परिवेगवन्तमुद्यन्तमेवं प्रभया सुदीप्तम् ॥ भर्तुश्च मृत्युं परिबाधमानं माण्डव्यशापस्य च कौण्डिनस्य ॥ १० ॥ अत्रेः प्रिया सत्यप
 ति व्रता तया स्वपुत्रतां देवत्रयं हिनीतम् ॥ न किं पुरामन्मथं ते श्रुतं सदा संस्कारं युक्ताः प्रभवन्ति संत्यः ॥ ११ ॥ सावित्री नामा मीढुमत्सेनपुत्री नीतं प्रियं सा पुन
 रानिनाय ॥ यमादिहैवाश्वपतेः सुपुत्रं सती त्वमेव परिसंश्रुतं च ॥ १२ ॥ अग्नेः शिखां कः परिसंस्पृशेद्वै तरेद्विकः सागरमेव मूढः ॥ गले तु बद्धा सुशिलां भुजा
 भ्यां को वा सतीं वश्यति वीतरागाम् ॥ १३ ॥ उक्ते तु वाक्ये बहुनीतियुक्ते इन्द्रेण कामस्य सुशिक्षणार्थम् ॥ आकर्ण्य वाक्यं मकरध्वजस्तु उवाच देवेन्द्रमथैन
 मेव ॥ १४ ॥ तवातिदेशादहमागतो वै धैर्यं सुहृत्त्वं पुरुषार्थमेव ॥ त्यक्त्वा तदर्थं परिभाषे मां निःसत्त्वरूपं बहुभीतियुक्तम् ॥ १५ ॥ व्याबुद्धिया स्या
 मियदा सुरेश स्याल्लोकमध्ये मम कीर्तिनाशः ॥ उद्विद्धो मानविहीन एव सर्वे वदिष्यन्त्यनया जितं माम् ॥ १६ ॥ ये वै जिता देवगणाश्च दानवाः पूवमु
 नीन्द्रास्तपसा प्रयुक्ताः ॥ हास्यं करिष्यन्ति ममापि सद्यो नार्याजितो मन्मथ एष भीमः ॥ १७ ॥ तस्मात्प्रयास्यामित्वं यैव सार्धं मस्याबलं मानमतः सुरेश ॥
 तेजश्च धैर्यं परिणाशयिष्ये कस्माद्भवानत्र विभेति शक्र ॥ १८ ॥ सम्बोध्य चैवं सुराधिनाथं चापंगृहीतं सशरं सुपुष्पम् ॥ उवाच क्रीडां पुरतः स्थितां तां विधा
 यमायां भवती प्रयातु ॥ १९ ॥ वैश्यस्य भार्या सुकलां सुपुण्यां सत्ये स्थितां धर्मविदां गुणज्ञाम् ॥ इतो हि गत्वा कुरुकार्यमुक्तं सांहाय्यरूपं च प्रिये सखे शृ
 णु ॥ २० ॥ क्रीडां समाभाष्य ततो मनोभवस्त्वन्ते स्थितां प्रीतिमथाह्वयत्पुनः ॥ कार्यं भवत्या मम कार्यमुत्तममेतां सुस्नेहैः परिभावयत्वम् ॥ २१ ॥
 इन्द्रं हि दृष्ट्वा सुकला यथा भवेत्स्नेहानुगाचारुविलोचनेयम् ॥ तैस्तैः प्रभावैर्गुणवाक्ययुक्तैर्नयस्व वश्यं च प्रिये सखे शृणु ॥ २२ ॥ भोभोः सखे सांघयग
 च्छशीघ्रं मायामयं नन्दनरूपयुक्तम् ॥ पुष्पोपयुक्तं च फलप्रधानं धुष्टरुतैः कोकिलपट्पदानाम् ॥ २३ ॥ आहूय वीरं मकरन्दमेवरसायनं स्वादुगुणैरुपे
 तम् ॥ सहानिलाद्यैर्निजकर्मयुक्तैः सम्प्रेषयित्वा पुनरं वकामम् ॥ २४ ॥ एवं समादिश्य महत्ससैन्यं त्रैलोक्यसमो ह करंतु कामः ॥ चक्रे प्रयाणं सुरराज
 सार्धं समोहनायैव महासतीताम् ॥ २५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ विष्णुरुवाच ॥

तस्याः सत्यविनाशाय मन्मथः ससुराधिपः ॥ प्रस्थितः सुकलां तर्हि सत्यो धर्ममथाब्रवीत् ॥ १ ॥ पश्य धर्ममहाप्राज्ञ मन्मथस्य विचेष्टितम् ॥
 तवार्थमात्मनश्चैव पुण्यस्यापि महात्मनः ॥ २ ॥ विमृजामि महास्थानं वास्तुरूपं सुखोदयम् ॥ सत्याख्यं सच विप्राख्यं सुदेवाख्यं गृहोत्तमम् ॥ ३ ॥
 तमेव नाशयेद्भूत्वा काम एष प्रमत्तधीः ॥ रिपुरूपः सुदुष्टात्मा अस्माकं हिनसंशयः ॥ ४ ॥ पतिस्तपो धनो विप्रः सुसतीयापतिव्रता ॥ सुसत्यो भूपति
 धर्मममगेहानं संशयः ॥ ५ ॥ यत्राहं वृद्धिं सम्पुष्टं तत्र वासो हिते भवेत् ॥ तत्र पुण्यं समायाति श्रद्धया सह क्रीडते ॥ ६ ॥ क्षमाशान्तिः समायुक्ता आयाति मम
 मन्दिरम् ॥ यथा सत्यो दमश्चैव दया सौहृदमेव च ॥ ७ ॥ प्रज्ञायुक्तः स निर्लोभो यत्राहं तत्र संस्थितः ॥ शुचिः स्वभावस्तत्रैव अमीचममबान्धवाः ॥ ८ ॥
 अस्ते यमप्यर्हिसा च तितिक्षा वृद्धिरेव च ॥ ममगेहे समायाता धन्यतां शृणु धर्मराट् ॥ ९ ॥ गुरूणां चापि शुश्रूषा विष्णुर्लक्ष्म्या समावृतः ॥ मद्देहं तु समाया
 न्ति देवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १० ॥ मोक्षमार्गं प्रकाशेद्यो ज्ञानी दीप्त्या समन्वितः ॥ एतैः सार्धं वसाम्येव सतीषु धर्मवत्सु च ॥ ११ ॥ साधुष्वेतेषु सर्वेषु गृह
 रूपेषु मे सदा ॥ उक्तेनापि कुटुम्बेन वसाम्येव त्वया सह ॥ १२ ॥ ससत्त्वाः साधुरूपास्ते वेधसामे गृहीकृताः ॥ सञ्चरामि महाभाग स्वच्छन्देन च लीलया ॥
 ॥ १३ ॥ ईश्वरश्च जगत्स्वामी त्रिनेत्रो वृषवाहनः ॥ ममगेहे स्वरूपेण वर्तते शिवया युतः ॥ १४ ॥ तदिदं संसृतेः सारं गृहरूपं महेश्वरम् ॥ सदनं शङ्करे
 त्याख्यं नाशितं मन्मथेन वै ॥ १५ ॥ विश्वामित्रं महात्मानं तपन्तं तप उत्तमम् ॥ मेनकां हि समाश्रित्य कामोऽयं जितवान्पुरा ॥ १६ ॥ सतीपतिव्रता हल्या
 गौतमस्य प्रिया शुभा ॥ सुसत्याञ्चालिता तेन मन्मथेन दुरात्मना ॥ १७ ॥ मुनयः सत्यधर्मज्ञानानास्त्रियः पतिव्रताः ॥ मद्देहास्ता इमाः सर्वा दीपिताः काम
 वह्निना ॥ १८ ॥ दुर्धरो दुःसहो व्यापी योऽति सत्येषु निष्ठुरः ॥ मामेवं पश्यते नित्यं क्रुद्धः सत्यः परितिष्ठति ॥ १९ ॥ समांज्ञात्वा समायाति त्राणपाणिर्ध
 नुर्धरः ॥ नाशयेन्मद्देहं पापो वीतिहो त्रैश्वनामकैः ॥ २० ॥ पापलेशाश्च ये कूरा अन्ये पापण्डसंश्रयाः ॥ ते तु बुद्ध्याऽहिताः सर्वे सत्यगेहं विशन्ति हि ॥
 ॥ २१ ॥ सेनाध्यक्षैरसत्यैस्तुच्छघ्नानां तेन साधितः ॥ पातयेददं येद्देहं पापः शस्त्रैर्दुरात्मभिः ॥ २२ ॥ मामेवं ताडयेत्पापो महाबलमनोभवः ॥ अस्य
 धाम्ना प्रदग्धोऽहं शून्यतां हि त्रजामिवै ॥ २३ ॥ नूतनं गृहमिच्छामि स्त्रियाख्यं पतिभूपतिम् ॥ कृकलस्यापि पुण्यस्य प्रियेयं शिवमङ्गला ॥ २४ ॥
 तद्देहं सुकलाख्यं मे दग्धं पापः समुद्यतः ॥ अयमेव सहस्राक्षः कामेन सहितो वली ॥ २५ ॥ कामस्य कारणात्कस्मात्पूर्ववृत्तं न विन्दति ॥ अहल्यायाः
 प्रसङ्गेन मेषोपस्थो व्यजायत ॥ २६ ॥ पौरुषं हि मुनेर्दृष्ट्वा सत्याश्चैव प्रधर्षणात् ॥ नष्टः कामस्य दोषेण सुरराट् तत्र संस्थितः ॥ २७ ॥ भुक्तवान्दारुणं
 शापं दुःखेन महतान्वितः ॥ कृकलस्य प्रियामेनां सुकलां पुण्यचारिणीम् ॥ २८ ॥ एष हन्तुं सहस्राक्ष उद्यतः कामसंयुतः ॥ यथा चेन्द्रेण नायाति काम एष

प० पु०
॥ ५७ ॥

तथाकुरु ॥ २९ ॥ धर्मराजमहाप्राज्ञभवान्मतिमतांवरः ॥ ३० ॥ धर्मराजउवाच ॥ ऊनतेजःकरिष्यामिकामस्यमरणं तथा ॥ एकोपायोमया
दृष्टस्तमिहैवप्रपश्यतु ॥ ३१ ॥ प्रज्ञाचैषामहाप्राज्ञाशकुनीरूपचारिणी ॥ भर्तुरागमनं पुण्यं शब्देनाख्यातुख्यतः ॥ ३२ ॥ शकुनस्यप्रभावेनभर्तु
श्चागमनेनच ॥ दुष्टैर्नष्टानभूयेतस्वस्थचित्तानसंशयः ॥ ३३ ॥ प्रज्ञासंप्रेषितातेनगतासासुकलागृहम् ॥ प्रकुर्वतीमहच्छब्दं दृष्टदेवेवसावभौ ॥ ३४ ॥
पूजितामानिताप्रज्ञाधूपदीपादिभिस्तदा ॥ ब्राह्मणंसुकलाऽपृच्छत्किमेषाचवदेन्मम ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ भर्तुश्चागमनं ब्रूतेतवैवसुभगेस्थिरा ॥
दिनसप्तकमध्येसआगमिष्यतिनान्यथा ॥ ३६ ॥ इत्येवमाकर्ण्यसुमङ्गलं वचः प्रहर्षयुक्तासहसाबभूव ॥ धर्मज्ञमेकं सगुणं हिकान्तं शकुनात्प्रदिष्टं हि स
मागतं तम् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे पट्पञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ क्रीडासतीरूपधराप्र
भूत्वागेहंगताचारुपतिव्रतायाः ॥ तामागतांसत्यस्वरूपयुक्तासांसादरं वाक्यमुवाच धन्या ॥ १ ॥ वाक्यैः सुपुण्यैः परिपूजितासाउवाच क्रीडासुकलां
विहस्य ॥ मायानुगं विश्वविमोहनं सतीप्रत्युत्तरं सत्यप्रमेययुक्तम् ॥ २ ॥ ममापि भर्ता प्रबलोगुणज्ञो धीरः सविद्यो महिमाप्रयुक्तः ॥ त्यक्त्वागतः पापत
रांसुपुण्यो मामेव नाथः शृणु पुण्यकीर्तिः ॥ ३ ॥ वाक्यैस्तु पुण्यैरवलास्वभावादाकर्ण्य सर्वं सुकलासमुक्तम् ॥ संशुद्धभावांच विचिन्त्य चाह कस्माद्गतः
सुन्दरितेऽद्य नाथः ॥ ४ ॥ विहाय ते रूपमतीव सत्यमाचक्ष्व सर्वं भवती सुभर्तुः ॥ ध्यानोपयुक्ता सकलं करोति सखीस्वरूपा गृहमागता मे ॥ ५ ॥ क्रीडा
बभूव शृणु सत्यमेतंच रित्रभावं मम भर्तुरस्य ॥ अहं प्रियेयस्य सदैव युक्ताय मिच्छते तं प्रतिसान्त्वयामि ॥ ६ ॥ कर्तुः सुपुण्यं वचनं सुभर्तुर्ध्यानोपयुक्ता स
कलं करोमि ॥ एकान्तशीला सगुणानुरूपा शुश्रूषयैकस्तमिहैव देवि ॥ ७ ॥ मम पूर्वविपाकोऽयं सम्प्रत्येवं प्रवर्तते ॥ यतस्त्यक्त्वागतो भर्ता मामेवं मन्द
भागिनीम् ॥ ८ ॥ सखेन धारये जीवं स्वकीयं कायमेव च ॥ एत्याहो नाः कथं नार्यः सुजीवन्ति च निर्घृणाः ॥ ९ ॥ रूपशृङ्गारसौभाग्यं सुखं सम्पत्तिरे
व च ॥ नारीणां हि महाभागो भर्ता शास्त्रेषु गीयते ॥ १० ॥ तया सर्वसमाकर्ण्य यदुक्तं क्रीडया तदा ॥ सत्यभूवं विदित्वा सामेने सम्भाषितं तदा ॥ ११ ॥
विश्वस्तासामहाभागासुकलापतिदेवता ॥ तामुवाच पुनः सर्वमात्मचेष्टानुगं वचः ॥ १२ ॥ समासेन समाख्यातं पूर्ववृत्तान्तमात्मनः ॥ यथा भर्तागतो
यात्रां पुण्यसाधनतत्परः ॥ १३ ॥ आत्मदुःखं सुसत्यं च तप एव मनस्विनि ॥ बोधिता क्रीडया सा तु समाश्वास्य पतिव्रता ॥ १४ ॥ एकदा तु तया प्रोक्तं
क्रीडया सुकलां प्रति ॥ सखे पश्य वनं सौम्यं दिव्यवृक्षैरलङ्कृतम् ॥ १५ ॥ तत्र तीर्थं परं पुण्यमस्ति पातकनाशनम् ॥ नानावल्लीवितानैश्च सुपुण्यैः परिशो

भू.खं.दि.
अ० ५७

॥ ५७ ॥

भितम् ॥ १६ ॥ आवाभ्यामपिगन्तव्यं पुण्यहेतोर्विरानने ॥ समाकर्ण्यतयासार्द्धसुकलामाययातदा ॥ १७ ॥ प्रविवेशवनंदिव्यनन्दनोपममेवसा ॥
 सर्वतुकुसुमोपेतं कोकिलाशतनादितम् ॥ १८ ॥ गीयमानं सुमधुरैर्नादैर्मधुरैरपि ॥ कूजद्भिः पक्षिभिः पुण्यैः पुण्यध्वनिसमाकुलम् ॥ १९ ॥ चन्दनादि
 कवक्षैश्चसौरभैश्चविराजितम् ॥ सर्वभोगैः सुसम्पूर्णमाधव्यामाधवेनवै ॥ २० ॥ रचितं मोहनायैवसुकलायाश्चकारणात् ॥ तयासाधंप्रविष्टासातद्वनं
 सर्वभावनम् ॥ २१ ॥ ददर्शसौख्यदं पुण्यं मायाभावनं विन्दति ॥ वीक्षमाणावनंदिव्यंतया सहजनेश्वर ॥ २२ ॥ शक्रोऽपिचाभ्ययात्तत्रदेवमूर्तिविरा
 जितः ॥ तयादूत्यासमंप्राप्तः कामस्तत्रसमागतः ॥ २३ ॥ सर्वभोगपतिर्भूत्वाकामलीलासमाकुलः ॥ काममाहसमाभाष्यएषासासुकुलाऽऽगता ॥
 ॥ २४ ॥ प्रहरस्वमहाभागक्रीडायाः पुरतः स्थिताम् ॥ मायांकृत्वासमानीतांक्रीडयातवसन्निधौ ॥ २५ ॥ पौरुषंदर्शयाद्यैवयद्यस्तिकुरुनिश्चितम् ॥
 ॥ २६ ॥ कामउवाच ॥ आत्मरूपंदर्शयस्वचतुरं लीलया न्वितम् ॥ येनाहंप्रहराम्येतांपञ्चबाणैः सहस्रदृक् ॥ २७ ॥ इन्द्रउवाच ॥ क्वास्तेते पौरुषं मूढ
 येनलोकं विडम्बसे ॥ ममाधारपरोभूत्वायोद्धुमिच्छसि साम्प्रतम् ॥ २८ ॥ कामउवाच ॥ तेनापि देवदेवेन महादेवेन शूलिना ॥ पूर्वमेव हतं रूपं ममाकायो न
 विद्यते ॥ २९ ॥ इच्छाम्यहं यदानारीं हन्तुं शृणुष्व साम्प्रतम् ॥ पुंसां कायं समाश्रित्य आत्मरूपं प्रदर्शये ॥ ३० ॥ पुमांसं वा सहस्राक्षनार्याः कायं समाश्रये ॥
 पूर्वदृष्टाय दानारीतामेव परिचिन्तयेत् ॥ ३१ ॥ चिन्त्यमानस्य पुंसस्तु नार्यारूपं पुनः पुनः ॥ अदृष्टं तु समाश्रित्य पुंसमुन्मादयाम्यहम् ॥ ३२ ॥ तथा
 पुन्मादयाम्येवं नारीरूपं न संशयः ॥ संस्मरणात् स्मरो नाम मम जातं सुरेश्वर ॥ ३३ ॥ तां दृष्ट्वा तादृशो रङ्गवस्तु रूपं समाश्रये ॥ आत्मतेजः प्रकाशेन बाध्य
 बाधकर्ता व्रजेत् ॥ ३४ ॥ नारीरूपं समाश्रित्य धीरं पुरुषं प्रमोहयेत् ॥ पुरुषं तु समाश्रित्य भावयामि सुयोषितम् ॥ ३५ ॥ रूपहीनोऽस्मि हे इन्द्र अस्मद्रूपं
 समाश्रयेत् ॥ तवरूपं समाश्रित्य तां साधयेयथेप्सिताम् ॥ ३६ ॥ एवमुक्त्वास देवेन्द्रं कायं तस्य महात्मनः ॥ सखाऽसौ माधवस्यापि समाश्रित्य सुमा
 युधः ॥ ३७ ॥ तामेव हन्तुं कुसुमायुधोऽपि साध्वी सुपुण्यांकुलस्य भार्याम् ॥ समुत्सुकस्तिष्ठति वाणलक्ष्यं तस्याश्च कायं नयनैर्विलोक्य ॥ ३८ ॥ इति
 श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे नोपाख्याने सुकलाचरित्रे सप्तपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ क्रीडाप्रयुक्ता सुवनं प्रविष्टा वैश्यस्य भार्या सुकला सु
 तन्वी ॥ ददर्श सर्वगहनं मनोरमं तामेव प्रच्छ सखीं सतीसा ॥ १ ॥ अरण्यमेतत्प्रवरं सुपुण्यं दिव्यं सखे कस्य मनोभिरामम् ॥ सिद्धं सुकामैः प्रवरैः समस्तैः
 प्रच्छ हर्षात्सुकला सखीताम् ॥ २ ॥ क्रीडोवाच ॥ एतद्वनं दिव्यगुणैः प्रयुक्तं सिद्धस्वभावैः परिभावेन ॥ पुष्पाकुलं कामफलोपयुक्तं विपश्य सर्वमकर
 ध्वजस्य ॥ ३ ॥ एवं वाक्यं ततः श्रुत्वा हर्षेण महतान्विता ॥ समालोक्य महद्वृत्तं कामस्य च दुरात्मनः ॥ ४ ॥ वायुनानीयमानं तं समाग्राति

प० पु०
॥ ५८ ॥

नसौरभम् ॥ वातिवायुःस्वभावेनसौरभेणसमन्वितः ॥ ५ ॥ तद्वाणोविशतेनासांयथातथासुलीलया ॥ सागन्धंनैवगृह्णातिपुष्पाणांचवरानना
॥ ६ ॥ नचास्वादयतेसातुसुरसान्सामहासती ॥ सस्रवाकामदेवस्यरममाणोविनिर्जितः ॥ ७ ॥ लज्जितःपराङ्मुखोभूत्वाभूपालवचन
च्छदेः ॥ फलेभ्योहिसुपकेभ्यःपुष्पमञ्जरिसंस्कृतः ॥ ८ ॥ लवरूपोऽपतद्भूमौरसस्त्वेषतयाजितः ॥ मकरन्दःसुदीनात्माफलाद्भूमिततःपुनः
॥ ९ ॥ भक्ष्यतेमक्षिकाभिश्चयथामृतोरणेतथा ॥ मक्षिकाभक्ष्यमाणस्तुप्रवाहेनप्रयातिसः ॥ १० ॥ मन्दंमन्दंप्रयात्येवतंहसन्तिचप
क्षिणः ॥ नानारुतैःप्रचलन्तिसुखमानन्दनिर्भरैः ॥ ११ ॥ प्रीत्याशकुनयस्तत्रवनमंध्यनगस्थितः ॥ सुकलयाजितोद्येषनिर्ग्रन्थानमा
श्रिनः ॥ १२ ॥ प्रीत्यासमेतारतिःकामभार्यागत्वाब्रवीत्सासुकलांविहस्य ॥ स्वस्त्यस्तुतेस्वागतमेवभद्रेरमस्वप्रीत्यानयनाभिरामम् ॥ १३ ॥ तेह
पमिष्टममलमिन्द्रस्यापिमहात्मनः ॥ यदेष्टेतेतदाब्रुहिसमानेष्ट्येनसंशयः ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ वदन्त्यौतेस्त्रियौदृष्ट्वाश्रुत्वोवाचसुभाषितम् ॥ रति
प्रतिगृहीत्वामेगतोभर्तामहामतिः ॥ १५ ॥ यत्रमेतिष्ठतेभर्तातत्राहंपतिसंयुता ॥ तत्रकामश्चमेप्रीतिरयंकायोनिराश्रयः ॥ १६ ॥ द्वेअप्युक्तंसमाका
र्ण्यरतिप्रीतीविलज्जिते ॥ ब्रीडमानेगतेतेद्वेयत्रकामोमहाबलः ॥ १७ ॥ ऊचतुस्तंमहावीरमिन्द्रकायसमाश्रितम् ॥ चापमाकर्षमाणंतनेत्रलक्ष्यंमहाब
लम् ॥ १८ ॥ दुर्जयेयंमहाप्राज्ञत्यजपौरुषमात्मनः ॥ पतिकामामहाभागापतिव्रतासदैवसा ॥ १९ ॥ कामउवाच ॥ अनयालोक्यतेरूपमिन्द्रस्या
स्यमहात्मनः ॥ यदिदेवितदाचाहंहनिष्यामिनसंशयः ॥ २० ॥ अथवेषधरोदेवोमहारूपःसुराधिपः ॥ सतयानुगतस्तूर्णपरयालीलयातदा ॥ २१ ॥
सर्वभोगसमाकीर्णःसर्वाभरणशोभितः ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरोदिव्यगन्धानुलेपनः ॥ २२ ॥ तयारत्यासमायातोयत्रास्तेपतिदेवता ॥ प्रत्युवाच
महाभागांसुकलांसत्यचारिणीम् ॥ २३ ॥ पूर्वदूतीसमक्षंतेप्रीत्याचप्रहितामया ॥ कस्मान्नमन्यसेभद्रंभजन्तंत्वामिहागतम् ॥ २४ ॥ सुकलोवाच ॥
रक्षायुक्तास्मिभद्रंतेभर्तुःपुत्रैर्महात्मभिः ॥ एकाकिनीसहायैश्चनैवकस्यभयंमम ॥ २५ ॥ शूरैश्चपुरुषाकारैःसर्वत्रपरिरक्षिता ॥ नातिप्रस्तावयेवकुंव्य
प्राकर्मणितस्यच ॥ २६ ॥ यावत्प्रस्पन्दतेनेत्रंतावत्कालंमहामते ॥ भवान्नलज्जतेकस्माद्रममाणोमयासह ॥ भवान्कोहिसमायातोनिर्मयोम
रणादपि ॥ २७ ॥ इन्द्रउवाच ॥ त्वामेवंहिप्रपश्यामिवनमध्येसमागताम् ॥ समाख्यातास्त्वयाशूराभर्तुश्चतनयाःपुनः ॥ २८ ॥ कथंपश्याम्यहंतावद्दर्शय
स्वममाग्रतः ॥ २९ ॥ सुकलोवाच ॥ सनिजसकलवर्गस्याधिपत्येनिवेश्यधृतिमतिगतिबुद्ध्याख्यैस्तुसंन्यस्यसत्यम् ॥ अचलसकलधर्मो नित्ययु
क्तोमहात्मा मदनसबलधर्मात्मासदा मांजुगोप ॥ ३० ॥ मामेवंपरिरक्षतेदमगुणैःशौचैस्तुधर्मःसदासत्यंपश्यसमागतंममपुरःशान्तिक्षमाभ्यांयुतम् ॥

मू.खं.टि.
अ० ५८

॥ ५८ ॥

बोधश्चातिमहाबलः पृथुयशायोर्मानसु श्वेतकदाबद्धाहंढबन्धनैः स्वगुणजः सान्निध्यमेवंगतः ॥ ३१ ॥ रक्षायुक्ताः कृताः सर्वे सत्याद्याममसाम्प्रतम् ॥
 धर्मलाभादिकाः सर्वे दमबुद्धिपराक्रमाः ॥ ३२ ॥ मामेवं हि प्ररक्षन्ति किं मां प्रार्थयसे बलात् ॥ को भवान्निर्भयो भूत्वा दूत्या सार्धं समागतः ॥ ३३ ॥ सत्यं
 धर्मस्तथा पुण्यं ज्ञानाद्याः प्रबलास्तथा ॥ मम भर्तुः सहायाश्च ते मां रक्षन्ति वेश्मनि ॥ ३४ ॥ अहं रक्षायुतानित्यं दमशान्तिपरायणा ॥ न मां जेतुं समर्थश्च
 अपि साक्षाच्छचीपतिः ॥ ३५ ॥ यदि वामन्मथो वापि समागच्छति वीर्यवान् ॥ दंशिताहं सदा सत्यं सत्यकेनैव नान्यथा ॥ ३६ ॥ निरर्थकास्तस्य वा
 ना भविष्यन्ति न संशयः ॥ त्वामेवं हि हि निष्यन्ति धर्मादयो महाभटाः ॥ ३७ ॥ दूरं गच्छ पलायत्वमत्र मातिष्ठ साम्प्रतम् ॥ वार्यमाणो यदा तिष्ठेर्भस्पी भू
 तो भविष्यसि ॥ ३८ ॥ भर्त्रा विना निरीक्षेत मम रूपं यदा भवान् ॥ यथा दारुदहेदग्निस्तथा धक्ष्यामि नान्यथा ॥ ३९ ॥ एवं श्रुत्वा सहस्राक्षो मन्मथस्या
 पिसंमुखम् ॥ पश्य पौरुषमेतस्या युध्यस्व निजपौरुषैः ॥ ४० ॥ यथा गतास्तथा सर्वे महाशापभयातुराः ॥ स्वं स्वं स्थानं महाराज इन्द्राद्याः प्रययुस्त
 दा ॥ ४१ ॥ गतेषु तेषु सर्वेषु सुकलासापतिव्रता ॥ स्वगृहं पुण्यसंयुक्तापतिध्यानेन चागता ॥ ४२ ॥ स्वगृहं पुण्यसंयुक्तं सर्वतीर्थमयं तदा ॥ सर्वयज्ञम
 यं राजन्सम्प्राप्तापतिदेवता ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वैनोपाख्याने सुकलाचरित्रे ऽष्टपञ्चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कृक
 लः सर्वतीर्थानि साधयित्वा गृहं प्रति ॥ प्रस्थितः सार्थवाहेन महानन्दसंयन्वितः ॥ १ ॥ एवं चिन्तयते नित्यं संसारः सफलो मम ॥ तृप्ताः स्वर्गं प्रयास्यन्ति
 पितरो मम नान्यथा ॥ २ ॥ तावत्प्रत्यक्षरूपेण बद्धा तस्य पिता महान् ॥ पुरतस्तस्य सम्भ्रूतेन हिते पुण्यमुत्तमम् ॥ ३ ॥ दिव्यरूपो महाकायः कृकलं वा
 क्यमब्रवीत् ॥ तव तीर्थफलं नास्ति श्रममेव वृथा कृथाः ॥ ४ ॥ स्वयं सन्तोषमाप्नोषि न हिते पुण्यमुत्तमम् ॥ एवं श्रुत्वा ततो वैश्यः कृकलो दुःखपीडितः
 ॥ ५ ॥ भवान्कः संवदस्येवं कस्माद्बद्धाः पिता महाः ॥ केन दोषप्रभावेन तन्मे त्वं कारणं वद ॥ ६ ॥ कस्मात्तीर्थफलं नास्ति मम यात्रा कथं न हि ॥ सर्वमेव
 समाचक्ष्व यदि जानासि संस्फुटम् ॥ ७ ॥ धर्म उवाच ॥ पूतां पुण्यतमां स्वीयां भार्यां त्यक्त्वा प्रयातियः ॥ तस्य पुण्यफलं सर्वं वृथा भवति नान्यथा ॥ ८ ॥
 धर्माचारपरां पुण्यां साधुव्रतपरायणाम् ॥ पतिव्रतरतां भार्यां सुगुणां पुण्यवत्सलाम् ॥ ९ ॥ तामेवापि परित्यज्य धर्मकार्यं प्रयातियः ॥ वृथा तस्य कृतः
 पूर्वो धर्मो भवति नान्यथा ॥ १० ॥ सर्वाचारपरा भव्या धर्मसाधनतत्परा ॥ पतिव्रतरतानित्यं सर्वदा ज्ञानवत्सला ॥ ११ ॥ एवं गुणा भवेद्भार्या यस्य पु

१ 'ज्ञानाख्यश्च' इ० 'सत्याख्यश्च' इति च पा० । २ 'धर्मः' इत्यध्याहार्यम् प्रकरणभावेन । एतदर्थमप्यधिकमेव । प्रक्षिप्तमिति प्रतिभाति । उत्तरवाक्येऽन्वयसाद्भ्यात् । ३ 'विनीतां विनलां
 पुण्याम्' इ० पा० ।

प० पु०
॥ ५९ ॥

प्यामहासती ॥ तस्यगेहेसदादेवास्तिष्ठन्तिचमहौजसः ॥ १२ ॥ पितरोगेहमध्यस्थाःश्रेयोवाञ्छन्तितस्यच ॥ गङ्गाद्याःपुण्यनद्यश्चसगरास्त
त्रनान्यथा ॥ १३ ॥ पुण्यासतीयस्यगेहेवर्ततेसत्यतत्परा ॥ तत्रयज्ञाश्चगावश्चऋषयस्तत्रनान्यथा ॥ १४ ॥ तत्रसर्वाणितीर्थानिपुण्यानि
विविधानिच ॥ भार्यायोगेनतिष्ठन्तिसर्वाण्येतानिनान्यथा ॥ १५ ॥ पुण्यभार्याप्रयोगेणगार्हस्थ्यंसम्प्रजायते ॥ गार्हस्थ्यंवात्परमोधर्मोद्विती
योनास्तिभूतले ॥ १६ ॥ गृहस्थस्यगृहंपुण्यंसत्यपुण्यसमन्वितम् ॥ सर्वतीर्थमयंवैश्यसर्वदेवसमन्वितम् ॥ १७ ॥ गार्हस्थ्यंचसमाश्रित्य
सर्वेजीवन्तिजन्तवः ॥ तादृशंनैवपश्यामिअन्यमाश्रममुत्तमम् ॥ १८ ॥ मन्त्राग्निहोत्रंदेवाश्चसर्वधर्माःसनातनाः ॥ दानाचाराःप्रवर्तन्तेयस्यपुंस
श्चैवगृहे ॥ १९ ॥ एवंयोभार्याहीनस्तस्यगेहंवनायते ॥ यज्ञाश्चैवैनसिध्यन्तिदानानिविविधानिच ॥ २० ॥ भार्याहीनस्यपुंसोऽपिनसिध्यतिम
हाव्रतम् ॥ धर्मकर्माणिसर्वाणिपुण्यानिविविधानिच ॥ २१ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थधर्मसाधनहेतवे ॥ शृणुष्वत्वंगृहस्थस्यनान्योधर्मोजगत्रये॥२२॥
यत्रभार्यागृहंतत्रपुरुषस्यापिनान्यथा ॥ ग्रामेवाप्यथवारण्येसर्वधर्मस्यसाधनम् ॥ २३ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थनास्तिभार्यासमंसुखम् ॥ नास्तिभा
र्यासमंपुण्यंतारणायहितायच ॥ २४ ॥ धर्मयुक्तांसतींभार्यांत्यक्त्वायासिनगधम ॥ गृहंधर्मपरित्यज्यक्वास्तेधर्मस्यतेफलम् ॥ २५ ॥ तयाविनाय
दातीर्थेऽश्राद्धदानंकृतंत्वया ॥ तेनदोषेणवैबद्धास्तवपूर्वपितामहाः ॥ २६ ॥ भवांश्चौरोह्यमीचौरायैस्तुभुक्तंसुलोलुपैः ॥ त्वयादत्तस्यश्राद्धस्यअन्नमेव
तयाविना ॥ २७॥ सुपुत्रःश्रद्धयायुक्तःश्राद्धदानंददातियः ॥ भार्यादत्तेनपिण्डेनतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ २८ ॥ यथाऽमृतस्यपानेननृणांतृप्ति
र्हिजायते ॥ तथापितृणांश्राद्धेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ २९॥ गार्हस्थ्यस्यचधर्मस्यभार्याभवतिस्वामिनी॥त्वयैपावञ्चितामूढंचौरकर्मकृतंवृथा॥३०॥
अमीपितामहाश्चौरायैर्भुक्तंतुतयाविना ॥ भार्यापचतिचेदन्नंस्वहस्तेनामृतोपमम् ॥ ३१॥ तदन्नमेवभुञ्जन्तिपितरोहृष्टमानसाः ॥ तेनैवतृप्तिमायान्तिस
न्तुष्टाश्चभवन्ति ॥ ३२ ॥ तस्माद्भार्याविनाधर्मःपुरुषस्यनसिध्यति ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थपुंसांसुगतिदायकम् ॥ ३३ ॥ भार्याविनाचयोधर्मःसए
वविफलोभवेत् ॥ ३४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ कृकलउवाच ॥ कथंमेजायतेसि
द्धिःकथंपितृविमोचनम् ॥ एतन्मेविस्तरेणापिधर्मराजवदाधुना ॥ १॥ धर्मउवाच ॥ गच्छगेहंमहाभागत्वाविनादुःखमाचरत् ॥ सम्बोधयत्वंसुकलां
स्वपत्नीधर्मचारिणीम् ॥ २ ॥ श्राद्धदानंगृहंगत्वातस्याहस्तेनवैकुरु ॥ स्मृत्वापुण्यानितीर्थानियजस्वत्वंसुगेतमान् ॥ ३ ॥ तीर्थयात्राकृतासिद्धि
स्तवचैवभविष्यति ॥ भार्याविनातुयोलोकेधर्मसाधितुमिच्छति ॥ ४ ॥ सगार्हस्थ्यंविलोप्यैवएकाकीविचरेद्भनम् ॥ विफलोजायतेलोकेतं

भू.खं.दि।
अ० ६०

॥ ५९ ॥

नमन्यन्ति देवताः ॥५॥ यज्ञाः सिद्धिं ददायान्तियदा स्याद्दृहिणी गृहे ॥ एकाकी ससमर्थो न धर्मार्थसाधनाय च ॥६॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वा च तं वैश्यं
 गतो धर्मो यथागतम् ॥ कृकलोऽपि स धर्मात्मा स्वगृहं प्रति प्रस्थितः ॥ ७ ॥ स्वगृहं प्राप्य मेधावी दृष्ट्वा तां च पतिव्रताम् ॥ सार्थवाहेन तेनापि स्वस्थानं प्राप्य
 बुद्धिमान् ॥८॥ तया समागतं दृष्ट्वा भर्तारं धर्मकोविदम् ॥ कृतं सुमङ्गलं पुण्यं भर्तुरागमने तदा ॥९॥ समाचष्ट स धर्मात्मा धर्मस्यापि विचेष्टितम् ॥ समाक
 ण्य महाभागां भर्तुर्वर्क्यं मुदा ब्रुवन् ॥ १० ॥ धर्मवाक्यं प्रशस्याथ अनुमेने च तं तथा ॥ अथो सकृकलो वैश्यस्तया सार्धं सुपुण्यकम् ॥ ११ ॥ चकार श्रद्ध
 या श्रद्धां देवता गृहं संस्थितः ॥ पितरो देवगन्धर्वा विमानैश्च समागताः ॥ १२ ॥ तुष्टुवुस्तौ महात्मानौ दम्पती मुनयस्तथा ॥ अहं चाऽपि तथा ब्रह्मा देव्या
 युक्तो महेश्वरः ॥ १३ ॥ सर्वे देवाः सगन्धर्वा विमानैश्च समागताः ॥ अहमेव ततो ब्रह्मा देव्या युक्तो महेश्वरः ॥ १४ ॥ सर्वे देवाः सगन्धर्वास्तस्याः सत्येन
 तोषिताः ॥ ऊचुश्च तौ महात्मानौ धर्मज्ञौ सत्यपण्डितौ ॥ १५ ॥ भार्यया सह ब्रूते वरं वरय सुव्रत ॥ १६ ॥ कृकल उवाच ॥ कस्य पुण्यप्रसङ्गेन त
 पसश्च सुरोत्तमाः ॥ सभार्या यवरं दातुं भवन्तो हि समागताः ॥ १७ ॥ इन्द्र उवाच ॥ एपासती महाभागा सुकला चारुमङ्गला ॥ अस्याः सत्येन तुष्टाः स्म
 दा तु कामावरं तव ॥ १८ ॥ समासेन तु तत्प्रोक्तं पूर्ववृत्तान्तमेव च ॥ तस्याश्चरितं माहात्म्यं श्रुत्वा भर्ता सहर्षितः ॥ १९ ॥ तया सह स धर्मात्मा हर्ष
 व्याकुललोचनः ॥ ननाम देवताः सर्वा उवाच च पुनः पुनः ॥ २० ॥ यदि तुष्टा महाभाग त्रियो देवाः सनातनाः ॥ अन्ये च क्रपयः पुण्याः कृपां कृत्वा ममो
 परि ॥ २१ ॥ जन्मजन्मनि देवानां भक्तिमेवं करोम्यहम् ॥ धर्मसत्यरतिः स्यान्मे भवतां हि प्रसादतः ॥ २२ ॥ पश्चाद्विवैष्णवं लोकं सभार्यश्च पितामहैः ॥
 गन्तुमिच्छाम्यहं देवाय दिदृष्टामहौजसः ॥ २३ ॥ देवा ऊचुः ॥ एवमस्तु महाभाग सर्वमेव भविष्यति ॥ सुकलेयं महापुण्या तव पत्नी यशस्विनी ॥ २४ ॥
 विष्णुरुवाच ॥ पुष्पवृष्टिततश्चक्रुस्तयोरुपरिभूपते ॥ जगुर्गीतं महापुण्यं ललितं सुस्वरंततः ॥ २५ ॥ गन्धर्वा गीततत्त्वज्ञाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ततो दे
 वाः सगन्धर्वाः स्वस्वस्थानं नृपोत्तम ॥ २६ ॥ वरं दत्त्वा प्रजग्मुस्ते स्तूयमानाः पतिव्रताम् ॥ नारी तीर्थं समाख्यातमन्यत्किंचिद्ब्रुवामि ते ॥ २७ ॥ एतत्ते सर्व
 माख्यातं पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ यः शृणोति नरो राजन्सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २८ ॥ श्रद्धया शृणुते नारी सुकलाख्यानमुत्तमम् ॥ सौभाग्येन तु सत्येन पुत्र
 पौत्रैर्न मुच्यते ॥ २९ ॥ मोदते धनधान्येन सह भर्त्रा सुखी भवेत् ॥ पतिव्रता भवेत्सा च जन्मजन्मनि नान्यथा ॥ ३० ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वांश्च क्षत्रियो विजयी भ
 वेत् ॥ धनधान्यं भवेच्चैव वैश्यगेहेन संशयः ॥ ३१ ॥ धर्मज्ञो जायते राजन्सदाचारः सुखी भवेत् ॥ शूद्रः सुखमवाप्नोति पुत्रपौत्रैः प्रवर्धते ॥ ३२ ॥ विपुला जा

प० पु०
॥ ६० ॥

यतेलक्ष्मीर्धनधान्यैरलङ्कृता ॥ ३३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां भूमिखण्डे वेनोपाख्याने सुकलाचरित्रे षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥
वेन उवाच ॥ भार्यातीर्थसमाख्यातं सर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ पितृतीर्थसमाख्या हि पुत्राणां तारणं परम् ॥ १ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुरुक्षेत्रे महाक्षेत्रे कुण्डलोनाम
ब्राह्मणः ॥ सुकर्मानामसत्पुत्रः कुण्डलस्य महात्मनः ॥ २ ॥ गुरुतस्य महावृद्धौ धर्मज्ञौ शास्त्रकोविदौ ॥ द्वावेतौ तु महात्मानौ जरया परिपीडितौ ॥ ३ ॥
तयोः शुश्रूषणं च क्रेभक्त्या च परया ततः ॥ धर्मज्ञो भावसंयुक्तो अहर्निश मनारतम् ॥ ४ ॥ तस्माद्देवानधीते स पितुः शास्त्राण्यनेकशः ॥ सर्वाचार
परोदक्षो धर्मज्ञो ज्ञानवत्सलः ॥ ५ ॥ अङ्गसंवाहनं च क्रौर्वोऽश्वस्वयमेव सः ॥ पादप्रक्षालनं चैव स्नानभोजनकांक्रियाम् ॥ ६ ॥ भक्त्या चैव स्वभावेन त
द्व्याने तन्मयो भवेत् ॥ मातापित्रोश्च राजेन्द्र उपचर्यां प्रकारयेत् ॥ ७ ॥ तद्दर्तमानकाले तु बभूव नृपसत्तम ॥ पिप्पलो नाम वै विप्रः कश्यपस्य महात्मनः
॥ ८ ॥ तपस्तेपे निराहारो जितात्मा जितमत्सरः ॥ दयादानदमोपेतः कामक्रोधं विजित्य सः ॥ ९ ॥ दशारण्यगतो धीमान् ज्ञानशान्तिपरायणः ॥ सर्वे
न्द्रियाणिसंयम्य तपस्तेपे महामनाः ॥ १० ॥ तपःप्रभावतस्तस्य जन्तवो गतविग्रहाः ॥ वसन्ति सुयुगे तत्र एकोदरगता इव ॥ ११ ॥ तत्तपस्तस्य मुनयो
दृष्ट्वा विस्मयमांययुः ॥ नेदृशं केनचित्तप्तं यथासौ तप्यते मुनिः ॥ १२ ॥ देवाश्च इन्द्रप्रमुखाः परं विस्मयमाययुः ॥ अहो अस्य तपस्तीव्रं शमश्चेन्द्रियसं
यमः ॥ १३ ॥ निर्विकारो निरुद्वेगः कामक्रोधविवर्जितः ॥ शीतवाता तपसो धराधर इव स्थितः ॥ १४ ॥ विषये विमुखो धीरो मनसोऽतीतसङ्ग्रहम् ॥
न शृणोति यथाशब्दं कस्यचिद्विजसत्तमः ॥ १५ ॥ संस्थानं तादृशं गत्वा स्थित्वा एकाग्रमानसः ॥ ब्रह्मध्यानमयो भूत्वा सा नन्दमुखपङ्कजः ॥ १६ ॥
अश्मकाद्युभयो भूत्वानि श्रेष्ठौ गिरिवत्स्थितः ॥ स्थाणुवदृश्यते चासौ सुस्थिरो धर्मवत्सलः ॥ १७ ॥ तपःक्लिष्टशरीरोऽतिश्रद्धावाननसूयकः ॥ एवं वर्षस
हस्रैकं सञ्जातं तस्य धीमतः ॥ १८ ॥ पिपीलिकाभिर्बह्वीभिः कृतं मृद्धारसञ्चयम् ॥ तस्योपरि महाकायं वल्मीकं निजमन्दिरम् ॥ १९ ॥ वल्मीकोदरमध्य
स्थो जडीभूत इव स्थितः ॥ स एव पिप्पलो विप्रस्तपते सुमहत्तपः ॥ २० ॥ कृष्णसर्पेस्तु सर्वत्र वेष्टितो द्विजसत्तमः ॥ तमुग्रतेजसं विप्रं प्रदशन्ति विषोल्बणाः
॥ २१ ॥ सम्प्राप्य गात्रमर्माणिविषं तस्य न भेदयेत् ॥ तेजसा तस्य विप्रस्य नागाः शान्तिमथागमन् ॥ २२ ॥ तस्य कायात्समुद्भूता अचिपो दीप्ततेजसाः ॥
नानारूपाः सुबहुशो दृश्यन्ते च पृथक् पृथक् ॥ २३ ॥ यथा वह्नेः स्वरतरास्तथा विधानरोत्तम ॥ यथा मेघोदरे सूर्यः प्रविष्टो भाति रश्मिभिः ॥ २४ ॥ वल्मीक
स्थस्तथा विप्रः पिप्पलो भाति तेजसा ॥ सर्पादशन्ति विप्रं तं सक्रोधादशनैरपि ॥ २५ ॥ न भिन्दन्ति च दंष्ट्राग्रान् चर्मभित्त्वानृपोत्तम ॥ एवं वर्षसहस्रैकं तप आ
चरतस्ततः ॥ २६ ॥ गतं तुराजराजेन्द्रमुनेस्तस्य महात्मनः ॥ त्रिकालं साध्यमानस्य शीतवर्षातपान्वितः ॥ २७ ॥ गतः कालो महाराज पिप्पलस्य महा

भू.खं.दि.
अ० ६१

॥ ६० ॥

त्मनः ॥ तद्वच्चवायुभक्षंतुकृतं तनमहात्मना ॥ २८ ॥ त्रीणि वर्षसहस्राणि गतानि तस्य तप्यतः ॥ तस्य मूर्ध्नि ततो देवैः पुष्पवृष्टिः कृतापुरा ॥ २९ ॥ ब्रह्मज्ञो
 ऽसि महाभाग धर्मज्ञो ऽसि न संशयः ॥ सर्वज्ञानमयो ऽसित्वं स आतःस्वेन कर्मणा ॥ ३० ॥ यं यं त्वं वाञ्छसे कामं तं तं प्राप्स्यसि नान्यथा ॥ सर्वकामप्रसिद्ध
 स्त्वं स्वतएव भविष्यसि ॥ ३१ ॥ समाकर्ण्य महद्वाक्यं पिप्पलो ऽपि महामनाः ॥ प्रणम्य देवताः सर्वा भक्त्या नमितकन्धरः ॥ ३२ ॥ हर्षेण महता विष्टो वचनं
 प्रत्युवाच सः ॥ इदं विश्वं जगत्सर्वमवश्यं यथा भवेत् ॥ ३३ ॥ तथा कुरुध्वं देवेन्द्रा विद्याधरो भवाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वा समेधावी विरराम नृपोत्तम ॥ ३४ ॥
 एवमस्त्विति प्रोचुर्द्विजश्रेष्ठं सुरास्तदा ॥ दत्त्वा वरं महाभाग जग्मुस्तस्मै महात्मने ॥ ३५ ॥ गतेषु ते देवेषु पिप्पलो द्विजसत्तमः ॥ ब्रह्मण्यं साधयेन्नित्यं वि
 श्ववश्यं प्रचिन्तयेत् ॥ ३६ ॥ तदा प्रभृतिराजेन्द्र पिप्पलो द्विजसत्तमः ॥ विद्याधरपदं लब्ध्वा कामगामी महीयते ॥ ३७ ॥ एवं स पिप्पलो विप्रो विद्याधरप
 दंगतः ॥ स आतो देवलोकेशः सर्वशास्त्रविशारदः ॥ ३८ ॥ एकदा तु महातेजाः पिप्पलः पर्यचिन्तयत् ॥ विश्वं वश्यं भवेत्सर्वममदत्तो वरोत्तमः ॥ ३९ ॥
 तदर्थं प्रत्ययं कर्तुमुद्यतो द्विजपुङ्गवः ॥ यं यं चिन्तयते कर्तुं तं हि वशमानयेत् ॥ ४० ॥ एवं स प्रत्यये जाते मनसा पर्यकल्पयत् ॥ द्वितीयो नास्ति वै लोके मत्स
 मभ्युपेतमः ॥ ४१ ॥ एवं हि कल्पमानस्य पिप्पलस्य महात्मनः ॥ ज्ञात्वा मानसिकं भावं सारसस्तमुवाच ह ॥ ४२ ॥ सरस्तीरगतो राजन् सुस्वरं व्यञ्ज
 नान्वितम् ॥ स्वनं सौष्ठवं संयुक्तमुक्तवान् पिप्पलं प्रति ॥ ४३ ॥ कस्माद्बुद्धहर्षेण गर्वमेवं त्वं परमात्मकम् ॥ सर्ववश्यात्मिकीं सिद्धिं नाहं मन्येत वै वहि ॥ ४४ ॥
 वश्यावश्यमिदं कर्म अर्वाचीनं प्रशस्यते ॥ पराचीनं न जानासि पिप्पल त्वं हि मूढधीः ॥ ४५ ॥ वर्षाणां तु सहस्राणि यावन्नी णित्वया तपः ॥ समाचीर्णततो
 गर्वं कुरुषे किमु धा द्विज ॥ ४६ ॥ कुण्डलस्य सुतो धीरः सुकर्मानामयः सुधीः ॥ वश्यं वश्यं जगत्सर्वं तस्यासीच्छृणु साम्प्रतम् ॥ ४७ ॥ अर्वाचीनं पराची
 नं स वै जानाति बुद्धिमान् ॥ लोके नास्ति महाज्ञानी तत्समः शृणु पिप्पल ॥ ४८ ॥ न कुण्डलस्य पुत्रेण सदृशस्त्वं सुकर्मणा ॥ न दत्तं तेन वैदानं न ज्ञानं परिचि
 न्तितम् ॥ ४९ ॥ हुतयज्ञादिकं कर्म न कृतं तेन वै कदा ॥ न गतस्तीर्थयात्रायां न च बह्वैरुपासनम् ॥ ५० ॥ सकदा कृतवान्विप्रधर्मसेवार्थमुत्तमम् ॥ स्व
 च्छन्दचारी ज्ञानात्मा पितृमातृसुहृत्सदा ॥ ५१ ॥ वेदाध्ययनसम्पन्नः सर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ यादृशं तस्य वै ज्ञानं बालस्यापि सुकर्मणः ॥ ५२ ॥
 तादृशं नास्ति ते ज्ञानं वृथा त्वं गर्वमुद्वहे ॥ ५३ ॥ पिप्पल उवाच ॥ को भवान्पक्षिरूपेण मामेवं परिकुत्सयेत् ॥ कस्मान्निन्दति मे ज्ञानं पराचीनं तु कीदृशम्
 ॥ ५४ ॥ तन्मे विस्तरतो ब्रूहि त्वयि ज्ञानं कथं भवेत् ॥ अर्वाचीनगतिं सर्वा पराचीनस्य साम्प्रतम् ॥ ५५ ॥ वदत्वमण्डजश्रेष्ठ ज्ञानपूर्वं सुविस्तरम् ॥ किं वा

प० पु०
॥ ६१ ॥

ब्रह्माचविष्णुश्चकिंवारुद्रोभविष्यसि ॥ ५६ ॥ सारसउवाच ॥ नास्ति ते तपसोभावः फलं नास्ति च तस्य तु ॥ त्वयानपरितप्तस्य तपसः साम्प्रतं शृणु ॥ ५७ ॥ कुण्डलस्यापि पुत्रस्य वालस्यापि यथा गुणः ॥ तथा तेनास्ति वै ज्ञानं परिज्ञातं न तत्पदम् ॥ ५८ ॥ इतो गत्वा पिप्लवम् मम रूपं द्विजोत्तम ॥ सवदिष्यति धर्मात्मा सर्वज्ञानं तवैव हि ॥ ५९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमाकर्ण्य तत्सर्वं सारसेन प्रभाषितम् ॥ निर्जगाम स वेगेन दशारण्यं महाश्रमम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने एकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुण्डलस्याश्रमं गत्वा सत्यधर्मसमाकुलम् ॥ सुकर्माणं ततो दृष्ट्वापि तृमातृपरायणम् ॥ १ ॥ शुश्रूषन्तं महात्मानं गुरुसत्यपराक्रमम् ॥ महारूपं महातेजं महाज्ञानं समाकुलम् ॥ २ ॥ मातापित्रोः पदान्ते तमुपविष्टं दर्शयः ॥ महाभक्त्या न्वितं शान्तं सर्वज्ञानमहानिधिम् ॥ ३ ॥ कुण्डलस्यापि पुत्रेण सुकर्मणामहात्मना ॥ आगतं पिप्पलं दृष्ट्वा द्वारदेशे महामतिम् ॥ ४ ॥ आसनात् पूर्णमुत्थाय अभ्युत्थानं कृतं पुनः ॥ आगच्छ त्वं महाभाग विद्याधर महामते ॥ ५ ॥ आसनं पाद्यमर्घ्यं च ददौ तस्मै महामतिः ॥ निर्विघ्नोऽसि महाप्राज्ञकुशलेन प्रवर्तसे ॥ ६ ॥ निरामयं च प्रच्छ पिप्पलं तं समागतम् ॥ यस्मादागमनं तेऽद्य तत्सर्वं प्रवदाम्यहम् ॥ ७ ॥ वर्षाणां च सहस्राणि त्रीणि यावत्त्वया तपः ॥ तप्तमेव महाभाग सुरेभ्यः प्राप्तवान्वरम् ॥ ८ ॥ वश्यत्वं च त्वया प्राप्तं कामचारस्तथैव च ॥ तेन मत्तो न जानासि गर्वमुद्रहसे वृथा ॥ ९ ॥ दृष्ट्वा ते चेष्टितं सर्वसारसेन महात्मना ॥ ममाभिधानं कथितं मम ज्ञानमनुत्तमम् ॥ १० ॥ पिप्पलउवाच ॥ योऽसौ मां सारसो विप्रं सरितीरे प्रयुक्तवान् ॥ सर्वज्ञानं वदेन्मां हि स तु कः प्रभुरीश्वरः ॥ ११ ॥ सुकर्मो वाच ॥ भवन्तमुक्तवान्यो वै सरितीरे तु सारसः ॥ ब्रह्माणत्वं महाज्ञानं तं विद्धि परमेश्वरम् ॥ १२ ॥ अन्यत्किं पृच्छसे ब्रूहि तमेवं प्रवदाम्यहम् ॥ एवमुक्तः स धर्मात्मा सुकर्मानुपबन्दन ॥ १३ ॥ पिप्पलउवाच ॥ त्वयिवश्यं जगत्सर्वमिति शुश्रुम भूतले ॥ तन्मे त्वंकौतुकं विप्रदर्शयस्व प्रयत्नतः ॥ १४ ॥ पश्य कौतुकमेवाद्यत्वं वश्यावश्यकारणम् ॥ तमुवाच स धर्मात्मा सुकर्मापिप्पलं प्रति ॥ १५ ॥ अथ स स्मारवेदेवान् सुकर्माप्रत्ययाय वै ॥ इन्द्राद्या लोकपालाश्च देवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १६ ॥ समागताः समाहूतानां विद्याधरास्तथा ॥ सुकर्माणं ततः प्रोचुर्देवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १७ ॥ कस्मात्स्मृतास्त्वया विप्रततोऽर्थकारणं वद ॥ १८ ॥ सुकर्मो वाच ॥ अयमेष सुसम्प्राप्तो विद्याधरो हि पिप्पलः ॥ मामेवं भाषते विप्रं वश्यावश्यत्वकारणम् ॥ १९ ॥ प्रत्ययार्थं समाहूता अस्त्यैव च महात्मनः ॥ स्वं स्वं स्थानं प्रगच्छन्मित्युवाच सुरान् प्रति ॥ २० ॥ तमूचुस्ते ततो देवाः सुकर्माणं महामतिम् ॥ अस्माकं दर्शनं विप्रनमो घञाय ते वरम् ॥ २१ ॥ वरं वरय भद्रं ते मनसा यद्विरोचते ॥ तत्ते दद्वीन संदेहस्त्वेवमूचुः सु

१ 'पराधीनस्य तत्पदम्' इ० पा० । २ 'तं जगाम स वेगेन ब्रह्मात्मानं नृपोत्तम' इ० पा० । ३ 'ब्राह्मणम्' इ० पा० ।

भू.ख.दि.
अ० ६२

॥ ६१ ॥

रोत्तमाः ॥ २२ ॥ भक्त्याप्रणम्यतान्देवान्ययाचेसद्विजोत्तमः ॥ अचलादत्तदेवेन्द्राःसुभक्तिभावसंयुताम् ॥ २३ ॥ मातापित्रोश्चमेनित्यंतद्वैरमनु
 त्तमम् ॥ पितामेवैष्णवंलोकंप्रयात्वेतद्रोत्तमम् ॥ तद्वन्माताचदेवशावरमन्यनयाचये ॥ २४ ॥ ॥ देवाउचुः ॥ पितृभक्तोऽसिविप्रेन्द्राभक्त्यातव
 यंद्विज ॥ सुकर्मज्ज्यतांवाक्यंप्रीत्यायुक्ताःसदैवते ॥ २५ ॥ एवमुक्त्वागतादेवाःस्वलोकंनृपनन्दन॥सर्वमैश्वर्यमेतेनतस्याग्रेपरिदर्शितम्॥२६॥दृष्टुं
 प्लेनापिकौतुकंचमहाद्भुतम् ॥ तमुवाचसधर्मात्मापिप्पलंकुण्डलात्मजम् ॥ २७ ॥ अर्वाचीनंत्विदंरूपंपराचीनंचकीदृशम् ॥ प्रभावमुभयोश्चैववदस्व
 वदतांवर ॥ २८ ॥ सुकर्मावाच ॥ पराचीनस्यरूपस्यलिङ्गमेववदामिते ॥ येनलोकाःप्रमोदन्तेइन्द्राद्याःसचराचराः ॥ २९ ॥ अयमेवजगन्नाथःसर्वगो
 व्यापकःप्रभुः ॥ अस्यरूपंनदृष्टंहिकेनाप्येवहियोगिना ॥ ३० ॥ श्रुतिरेववदत्येवंतंवक्तुंशङ्कितेवसा ॥ अपाणिपादनासश्चअकर्णोमुखवर्जितः ॥ ३१ ॥
 सर्वपश्वतिवैकर्मकृतत्रैलोक्यवासिनाम् ॥ तेषामुक्तमकर्णश्चसशृणोतिसुसाक्ष्यदः ॥ ३२ ॥ गतिहीनोब्रजेत्सोऽपिसहिसर्वत्रदृश्यते ॥ पाणिहीनोऽपि
 ह्नातिपादहीनःप्रधमवति ॥ ३३ ॥ सर्वत्रदृश्यतेविप्रव्यापकःपादवर्जितः ॥ यंनपश्यन्तिदेवेन्द्रामुनयस्तत्त्वदर्शिनः ॥ ३४ ॥ सचपश्यतितान्सर्वा
 न्सत्यासत्यपदेस्थितान् ॥ व्यापकंविमलंसिद्धंसिद्धिदंसर्वनायकम् ॥ ३५ ॥ यंजानातिमहायोगीव्यासोधर्मार्थकांविदः ॥ तेजोमूर्तिःसचाकाशमेक
 वर्णमनन्तकम् ॥ ३६ ॥ तदेतन्निर्मलंरूपंश्रुतिराख्यातिनिश्चितम् ॥ व्यासश्चैवहिजानातिमार्कण्डेयश्चतत्पदम् ॥ ३७ ॥ अर्वाचीनंप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैका
 प्रमानसः ॥ यदासंहृत्यभूतात्मास्वयमेकःप्रगच्छति ॥ ३८ ॥ अप्सुशय्यांसप्तास्थायशेषभोगासनस्थितः ॥ तमाश्रित्यस्वपित्येकोबहुकालंजनार्द
 नः ॥ ३९ ॥ जलान्धकारसन्तप्तोमार्कण्डेयोमहामुनिः ॥ स्थानमिच्छन्सयोगात्मानिर्विण्णोभ्रमणेनसः ॥ ४० ॥ भ्रममाणःसदृशशेषपर्यङ्कशायि
 नम् ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशंदिव्याभरणभूषितम् ॥ ४१ ॥ दिव्यमाल्याम्बरधरंसर्वव्यापिनमीश्वरम् ॥ योगनिद्रांगतंकान्तंशङ्खचक्रगदाधरम् ॥ ४२ ॥
 एकानारीमहाभागाकृष्णाञ्जनचयोपमा ॥ दंष्ट्राकरालवदनाभीमरूपाद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ तयोक्तोऽसौमुनिश्रेष्ठोमाभैरितिमहामुनिः ॥ पद्मपत्रंसुवि
 स्तीर्णपञ्चयोजनमायतम् ॥ ४४ ॥ तस्मिन्पत्रेमहादेव्यामार्कण्डेयोनिवेशितः ॥ केशवेसतिसुप्तेऽपिनास्त्यत्रचभयंतव ॥ ४५ ॥ तामुवाचसयोगीन्द्रः
 कात्वंभवसिभामिनि ॥ अस्मिन्विनिर्जितेचैकाभवतीपरिवृंहिता ॥ ४६ ॥ पृष्ट्वंसुनिनादेवीसादरंप्राहभूसुर ॥ नागभोगाङ्कपर्यङ्केसयःस्वपितिकेशवः
 ॥ ४७ ॥ अस्याहंवैष्णवीशक्तिःकालरात्रिरिहोच्यते ॥ मामेवंविद्विविप्रेन्द्रसर्वमायासमन्वितम् ॥ ४८ ॥ महामायापुराणेषुजगन्मोहायकथ्यते ॥
 इत्युक्त्वासागतादेवीअन्तर्धानंहिपिप्पल ॥ ४९ ॥ देव्यामनुगतायांतुमार्कण्डेयस्यपश्यतः ॥ तस्यनाभ्यांसमुत्पन्नंपङ्कजंहाटकप्रभम् ॥ ५० ॥

प० पु०
॥ ६२ ॥

तस्माज्ज्ञेयमहातेजा ब्रह्मालोकपितामहः ॥ तस्माद्विजज्ञिरेलोकाः सर्वे स्थावरजङ्गमाः ॥ ५१ ॥ इन्द्राद्यालोकपालाश्च देवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ अर्वाचीनं
स्वरूपं तु दर्शितं हिमयानृप ॥ ५२ ॥ अर्वाचीनस्वरूपोऽयं पराचीनो निराश्रयः ॥ यदा सदृश्येत्कायं कायरूपा भवन्ति ते ॥ ५३ ॥ ब्रह्माद्याः सर्वलोका
श्च अर्वाचीना हि पिप्पल ॥ अर्वाचीना अमी लोका ये भवन्ति जगत्रये ॥ ५४ ॥ पराचीनः स भूतात्मा यं सुपश्यन्ति योगिनः ॥ मोक्षरूपं परं स्थानं परं
ब्रह्म स्वरूपकम् ॥ ५५ ॥ अव्यक्तमक्षरं हंसं शुद्धं सिद्धिं समन्वितम् ॥ पराचीनस्य यद्रूपं विद्याधरस्तवाग्रतः ॥ ५६ ॥ सर्वमेव मया ख्यातमन्यत्किं ते वदाम्यहम् ॥ ५७ ॥ पिप्पल उवाच ॥ कस्मादेतन्महाज्ञानमुद्धृतं तव सुव्रत ॥ अर्वाचीनमतिविद्वान्पराचीनगतिं तथा ॥ ५८ ॥ त्रैलोक्यस्य परं
ज्ञानं त्वय्येवं परिवर्तते ॥ तपसो नैव पश्यामि परां निष्ठां हि सुव्रत ॥ ५९ ॥ यजनं याजनं तीर्थं तपो वा कृतवानसि ॥ तत्प्रभावं वदस्वैवं केन ज्ञानं
तवाखिलम् ॥ ६० ॥ सुकर्मो वाच ॥ तप एव न जानामि न कृतं कायशोषणम् ॥ यजनं याजनं वापि न जाने तीर्थसाधनम् ॥ ६१ ॥ नम
यासाधितं ध्यानं पुण्यकालं सुकर्मजम् ॥ स्फुटमेकं प्रजानामि पितृमातृप्रपूजनम् ॥ ६२ ॥ उभयोरपि हस्तेन मातापित्रोस्तु नित्यशः ॥ पाद
प्रक्षालनं पुण्यं स्वयमेव करोम्यहम् ॥ ६३ ॥ अङ्गसंवाहनं स्नानं भोजनादिकमेव च ॥ त्रिकाले ध्यानं संलीनः साधयामि दिने दिने ॥ ६४ ॥ पादोदकं
तयोश्चैव मातापित्रोर्दिने दिने ॥ भक्तिभावेन विन्दामि पूजयामि सुभावतः ॥ ६५ ॥ गुरुमेव जीवमानौ तु यावत्कालं हि पिप्पल ॥ तावत्कालं हि मेलाभो ह्यतुल्यं प्र
जायते ॥ ६६ ॥ त्रिकालं पूजयाम्येतौ शुद्धभावेन चेतसा ॥ स्वच्छन्दलीलासञ्चारी वर्ताम्येव हि पिप्पल ॥ ६७ ॥ किमेवान्येन तपसा किमेकायस्य शो
षणेः ॥ किमेसु तीर्थयात्राभिरन्यैः पुण्यैश्च साम्प्रतम् ॥ ६८ ॥ मत्त्वानामेव सर्वेषां यत्फलं प्राप्यते द्विज ॥ तत्फलं तु मया दृष्टं पितुः शुश्रूषणादपि ॥ ६९ ॥
मातुः शुश्रूषणं तद्वत्पुत्राणां गतिदायकम् ॥ सर्वकर्मसु सर्वस्वं सारभूतं जगत्रये ॥ ७० ॥ पुत्रस्य जायते लोको मातुः शुश्रूषणादपि ॥ पितुः शुश्रूषणे तद्वन्म
हत्पुण्यं प्रजायते ॥ ७१ ॥ तत्र गङ्गा गया तीर्थतत्र पुष्करमेव च ॥ यत्र मातापिता तिष्ठेत्पुत्रस्यापि न संशयः ॥ ७२ ॥ अन्यानि तत्र तीर्थानि पुण्यानि विवि
धानि च ॥ भवन्त्येतानि पुत्रस्य पितुः शुश्रूषणादपि ॥ ७३ ॥ पितुः शुश्रूषणात्तस्य दानस्य तपसः फलम् ॥ सत्पुत्रस्य भवेद्विप्रः अन्यधर्मः श्रमायते ॥ ७४ ॥
पितुः शुश्रूषणात्पुण्यं पुत्रः प्राप्नोत्यनुत्तमम् ॥ स्वकर्मणस्तु सर्वस्वमिहैव च परत्र च ॥ ७५ ॥ जीवमानौ गुरुत्वे तौ स्वमातापितरौ तथा ॥ शुश्रूषते सुतो भू
त्वा तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ७६ ॥ देवास्तस्यापि तुष्यन्ति ऋषयः पुण्यवत्सलाः ॥ त्रयो लोकास्तु तुष्यन्ति पितुः शुश्रूषणादिह ॥ ७७ ॥ मातापित्रोस्तु

श्रु.सं.दि.
अ० ६२

॥ ६२ ॥

प० पु०
॥ ६३ ॥

फलं शुभम् ॥ एष पुत्रस्य वैयज्ञोदानमेव न संशयः ॥ २२ ॥ पितरं पूजयेन्नित्यं भक्त्या भावेन तत्परः ॥ तस्य जातं समस्तं तद्वदुक्तं पूर्वमेव हि ॥ २३ ॥
दानस्यापि फलं तेन तीर्थस्यापि न संशयः ॥ यज्ञस्यापि फलं प्राप्तं मातां यनाप्युपासिता ॥ २४ ॥ पिता येन सुभक्त्या च नित्यमेवाप्युपासितः ॥ तस्य
सर्वास्तु संसिद्धा यज्ञाद्याः पुण्यदाः क्रियाः ॥ २५ ॥ एतदर्थं समाज्ञातं धर्मशास्त्रं श्रुतं मया ॥ पितृभक्तिपरो नित्यं भवेत्पुत्रो हि पिप्पल ॥ २६ ॥ तुष्टे पितरि
सम्प्राप्तं यदुराज्ञापुरा सुखम् ॥ रुष्टे पितरि च प्राप्तं महत्पापं पुरा शृणु ॥ २७ ॥ रुरुणा पौरुषेणापि पित्रा शप्तेन भूतले ॥ एवं ज्ञानं मया चाप्तं द्रावेतौ यदुपासितौ
॥ २८ ॥ एतयोश्च प्रसादेन प्राप्तं फलमनुत्तमम् ॥ २९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थमाहात्म्ये त्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥
पिप्पल उवाच ॥ पितुः प्रसादभावाद्द्वेयदुना सुखमुत्तमम् ॥ कथं प्राप्तं सुभुक्तं च तन्मे विस्तरतो वद ॥ १ ॥ कस्मात्पापप्रभावं च रुरुर्भुङ्क्ते द्विजोत्तम ॥
सकलं विस्तरेणापि वद मे कुण्डलात्मज ॥ २ ॥ सुकर्मो वाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामि चरित्रं पापनाशनम् ॥ नहुषस्य सुपुण्यस्य ययातेऽश्महात्मनः ॥
॥ ३ ॥ सोमवंशात्प्रभूतो हि नहुषो मेदिनीपतिः ॥ दानधर्माननेकांश्चकार ह्यतुलानपि ॥ ४ ॥ मखानामश्वमेधानामियाजशतमुत्तमम् ॥ वाजपेय
शतं चापि अन्यान्यज्ञाननेकधा ॥ ५ ॥ आत्मनः पुण्यभावेन इन्द्रलोकमवाप सः ॥ पुत्रं धर्मगुणोपेतं प्रजापालं चकार सः ॥ ६ ॥ ययार्तिसत्यसम्पन्नं धर्मवीर्यं
हामतिम् ॥ ऐन्द्रं पदंगतो राजा तस्य पुत्रः पदे स्वके ॥ ७ ॥ ययातिः सत्यसम्पन्नः प्रजाधर्मेण पालयत् ॥ स्वयमेव प्रपश्येत्स प्रजाकर्माणितान्यपि ॥ ८ ॥
याजयामास धर्मज्ञः श्रुत्वा धर्ममनुत्तमम् ॥ यज्ञतीर्थादिकं सर्वदानपुण्यं चकार सः ॥ ९ ॥ राज्यं चकार मेधावी सत्यधर्मेण वैतदा ॥ यावदशीतिसहस्रा
णिवर्षाणां नृप नन्दनः ॥ १० ॥ तावत्कालं गतं तस्य ययातेस्तु महात्मनः ॥ तस्य पुत्राश्च चत्वारस्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥ ११ ॥ तेषां नामानि वक्ष्या
मिशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ तस्यासीज्येष्ठपुत्रस्तुरुर्नाम महाबलः ॥ १२ ॥ पुरुर्नाम द्वितीयोऽभूत्कुरुश्वान्यस्तृतीयकः ॥ यदुर्नाम सधर्मात्मा चतुर्थो
नृपतेः सुतः ॥ १३ ॥ एवं चत्वारः पुत्राश्च ययातेस्तु महात्मनः ॥ तेजसा पौरुषेणापि पितृतुल्यपराक्रमाः ॥ १४ ॥ एवं राज्यं कृतं तेन धर्मेणापि ययाति
ना ॥ तस्य कीर्तिर्यशोभावश्चैलोक्ये प्रचुरोऽभवत् ॥ १५ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एकदा तु द्विजश्रेष्ठो नारदो ब्रह्मनन्दनः ॥ ऐन्द्रलोकं गतो राजन्द्रं घृणुं चैव पुरन्द
रम् ॥ १६ ॥ सहस्राक्षस्ततोऽपश्यद्भुताशनसमप्रभम् ॥ देवो विप्रसमायान्तं सर्वज्ञं ज्ञानपण्डितम् ॥ १७ ॥ पूजितं मधुपर्काद्यैर्भक्त्या नमितकन्धरः ॥
निवेश्य चासने पुण्ये पप्रच्छ मुनिपुङ्गवम् ॥ १८ ॥ इन्द्र उवाच ॥ कस्मादागमनं तंऽद्य किमर्थमिह चागतः ॥ किं त्वं हि सुप्रियं विप्रकरोम्यद्यमहामुने ॥ १९ ॥
॥ नारद उवाच ॥ देवराजकृतं सर्वभक्त्या यच्च प्रभाषितम् ॥ सन्तुष्टोऽस्मि महाप्राज्ञप्रश्नोत्तरं वदाम्यहम् ॥ २० ॥ महीलोकात्सु सम्प्राप्तः साम्प्रतं तव म

श्रु.खं.दि.
अ० ६४

॥ ६३ ॥

न्दिरम् ॥ त्वामन्वेष्टुं समायातो दृष्ट्वा नाहुपमेव च ॥ २१ ॥ इन्द्र उवाच ॥ सत्यधर्मेण को राजा प्रजाः पालयते सदा ॥ सर्वधर्मसमायुक्तः श्रुतवाञ्छानवा
 न्गुणी ॥ २२ ॥ पृथिव्यामस्ति को राजा वेदज्ञो ब्राह्मणप्रियः ॥ ब्रह्मण्यो वेदविच्छूरो यज्वादाता सुभक्तिमान् ॥ २३ ॥ नारद उवाच ॥ एभिर्गुणैस्तु संयु
 क्तो नहुषस्यात्मजो वली ॥ यस्य सत्येन वीर्येण सर्वलोकाः प्रतिष्ठिताः ॥ २४ ॥ भवादृशो हि भूलोके ययातिर्नहुषात्मजः ॥ भवान्स्वर्गं सचैवास्ति भूतले भू
 तिवर्धनः ॥ २५ ॥ पितुः श्रेष्ठो महाराज ह्यश्वमेधशतं तथा ॥ वाजपेयशतं च क्रेययातिः पृथिवीपतिः ॥ २६ ॥ दत्तान्यनेकरूपाणि दानानि तेन भक्तिः ॥
 गवां लक्षसहस्राणि गवां कोटिशतानि च ॥ २७ ॥ कोटिहोमांश्च काराथलक्षहोमांस्तथैव च ॥ भूमिदानादिदानानि ब्राह्मणेभ्योऽददाच्च यः ॥ २८ ॥ सर्व
 येन स्वरूपं हि धर्मस्य परिपालितम् ॥ एवं गुणैः समायुक्तो ययातिर्नहुषात्मजः ॥ २९ ॥ वर्षाणां तु सहस्राणि अशीतिर्नृपसत्तमः ॥ राज्यं च कारसत्येन
 यथा दिवि भवानिह ॥ ३० ॥ सुकर्मो वाच ॥ एवमाकर्ण्य देवेन्द्रे नारदात्समुनीश्वरात् ॥ समालोच्य समेधा वीसम्भीतो धर्मपालनात् ॥ ३१ ॥ शत
 यज्ञप्रभावेन नहुषो हि पुरामम ॥ ऐन्द्रं पदं गतो वीरो देवराजोऽभवत्पुरा ॥ ३२ ॥ शचीबुद्धिप्रभावेन पदभ्रष्टो व्यजायत ॥ तादृशोऽयं महाराजः पितुस्तुल्यप
 राक्रमः ॥ ३३ ॥ प्राप्स्यते नात्र सन्देहः पदमैन्द्रं न संशयः ॥ येन केनाप्युपायेन तं भूपं दिवमानये ॥ ३४ ॥ इत्येवं चिन्तयामास तस्माद्भीतः सुरेश्वरः ॥
 भूपालस्य नृपश्रेष्ठययातेः सुमहद्भयात् ॥ ३५ ॥ तमानेतुं ततो दूतं प्रेषयामास देवराट् ॥ नहुषस्य विमानं तु सर्वकामसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ सारथिमा तर्लिनाम
 विमानेन समन्वितम् ॥ गतो हि मातलिस्तत्र यत्रास्ते नहुषात्मजः ॥ ३७ ॥ प्रहितः सुरराजेन समानेतुं महामतिम् ॥ सभायां वर्तमानस्तु यथा इन्द्रः प्रशोभते
 ॥ ३८ ॥ तथा ययातिर्धर्मात्मा स्वसभायां विराजते ॥ तमुवाच महात्मानं राजानं सत्यभूषणम् ॥ ३९ ॥ सारथिर्देवराजस्य शृणुराजन्वचो मम ॥ प्रहितो दे
 वराजेन सकाशं तव साम्प्रतम् ॥ ४० ॥ यद्ब्रूते देवराजस्तु तत्सर्वं सुमनाः कुरु ॥ आगन्तव्यं त्वया देव ऐन्द्रं लोकं हि नान्यथा ॥ ४१ ॥ पुत्रे राज्यं विमृज्यैव
 कृत्वा चान्त्येष्टिमुत्तमाम् ॥ इलो राजामहातेजावसंतं नहुषात्मजम् ॥ ४२ ॥ पुरुरं वामहावीर्यो विप्रचित्तिर्महामनाः ॥ शिर्विर्वसतितत्रैव मनु रिक्ष्वाकुभूपतिः
 ॥ ४३ ॥ सगरो नाम मेधावी नहुषश्च पिता तव ॥ ऋतवीर्यः कृतज्ञश्च शन्तनुश्च महामनाः ॥ ४४ ॥ भरतो युवनाश्वश्च कर्तवीर्यो नरेश्वरः ॥ यज्ञानाहृत्य बहुधामो
 दन्ते दिवि भूभृतः ॥ ४५ ॥ अन्ये चैव तुराजानो यज्ञकर्मसु तत्पराः ॥ सर्वे ते दिवि चेन्द्रेण मोदन्ते स्वेन कर्मणा ॥ ४६ ॥ त्वं पुनः सर्वधर्मज्ञः सर्वधर्मेषु संस्थितः ॥
 शक्रेण सह मोदस्व स्वर्गलोके महीपते ॥ ४७ ॥ ययातिरुवाच ॥ किं मया तत्कृतं कर्म येन मय्यर्थिता तव ॥ इन्द्रस्य देवराजस्य तत्सर्वमेव दस्व च ॥ ४८ ॥

प० पु०
॥ ६४ ॥

मातलिरुवाच ॥ यदशीतिसहस्राणिवर्षाणांहित्वयानृप ॥ दानपुण्यादिककर्मयज्ञैस्तुपरिसाधितम् ॥ ४९ ॥ दिवंगच्छमहाराजकर्मणास्वेनभू
पते ॥ सखित्वं देवराजेन कुरुगच्छसुरालयम् ॥ ५० ॥ पञ्चात्मकं शरीरं च भूमौ त्यजमहामते ॥ दिव्यरूपं समास्थाय भुङ्क्ष्वभोगान् मनोऽनुगान् ॥ ५१ ॥
यथा यथा कृता भूमौ यज्ञादानंतपश्चते ॥ तथा तथा स्वर्गभोगाः प्रार्थयन्ते नरेश्वर ॥ ५२ ॥ ययातिरुवाच ॥ येन कायेन सिध्येत सुकृतं दुष्कृतं
भुवि ॥ मातले तत्कथं त्यक्त्वा गच्छेह लोकमुपार्जितम् ॥ ५३ ॥ मातलिरुवाच ॥ यत्रैवोपार्जितं कायं पञ्चात्मकमिदं नृप ॥ तत्तत्रैव परित्यज्यदि
व्येनैव व्रजन्तितम् ॥ ५४ ॥ इतरे मानवाः सर्वे पापपुण्यप्रसाधकाः ॥ तेऽपि कायं परित्यज्य अध ऊर्ध्वं व्रजन्ति वै ॥ ५५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पञ्चा
त्मकेन कायेन सुकृतं दुष्कृतं नराः ॥ उत्पाद्यैव प्रयान्त्येव अध ऊर्ध्वं तु मातले ॥ ५६ ॥ कोविशेषो हि धर्मज्ञ भूमौ कायं परित्यजेत् ॥ पापपुण्यप्रभावा
द्वैकायस्य पतनं भवेत् ॥ ५७ ॥ दृष्टान्तो दृश्यते सूतप्रत्यक्षमर्त्यमण्डले ॥ विशेषेणैव पश्यामि पापपुण्यस्य चाधिकम् ॥ ५८ ॥ सत्यधर्मादिकं क
र्म येन कायेन मानवः ॥ समर्जयति वै मर्त्यं स्तं कस्माद्विप्रसर्जयेत् ॥ ५९ ॥ आत्मा कायश्च द्वावेतौ मित्ररूपावुभावपि ॥ कायं मित्रं परित्यज्य आ
त्मा याति सुनिश्चितः ॥ ६० ॥ मातलिरुवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वयाराजन्कायं त्यक्त्वा प्रयातिसः ॥ सम्बन्धो नास्ति तेनापि समं कायेन चात्मनः ॥ ६१ ॥ यस्मा
त्पञ्चत्वरूपोऽयं सन्धिर्जर्जरितः सदा ॥ जरया पीड्यमानस्तु व्याधिभिर्दूषितः सदा ॥ ६२ ॥ जरादोषैः प्रभग्नोऽसौ अत्र स्थातुं सनेच्छति ॥ आकुलव्याकुलो
भूत्वा जीवस्त्यक्त्वा प्रयातिसः ॥ ६३ ॥ सत्येन धर्मपुण्यैश्च दानैर्नियमसंयमैः ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैस्तीर्थैः संयमनैस्तथा ॥ ६४ ॥ सुपुण्यैः सुकृ
तैश्चान्यैर्जरानैव प्रधार्यते ॥ पातकैश्च महाराज द्रवते कायमेव सा ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ कस्माज्जरासमुत्पन्ना कस्मात्कायं प्रपीडयेत् ॥ मम वि
स्तरतस्त्वं च वक्तुमर्हसि सत्तम ॥ ६६ ॥ मातलिरुवाच ॥ हन्त ते वर्णयिष्यामि जरायाः परिकारणम् ॥ यस्माच्चेयं समुद्भूता कायमध्ये नृपोत्तम ॥ ६७ ॥
पञ्चभूतात्मकः कायो विषयैः पञ्चभिः श्रितः ॥ यदा त्मात्यजते राजन्सकायः परिधक्ष्यते ॥ ६८ ॥ वह्निना दीप्यमानस्तु सरसो ज्वलते नृप ॥ तस्माद्वि
जायते धूमो धूमान्मेघाश्च जज्ञिरे ॥ ६९ ॥ मेघादापः प्रवर्तन्ते अद्भ्यः पृथ्वी प्रकल्पते ॥ जलमायातिसाध्वी सा यथानारी रजस्वला ॥ ७० ॥ तस्मा
त्प्रजायते गन्धोगन्धाद्रसो नृपोत्तम ॥ रसात्प्रभवते चान्नमन्नाच्छुक्रं न संशयः ॥ ७१ ॥ शुक्राद्विजायते कायः कुरूपः काय एव च ॥ यथा पृथ्वी सृजेद्र
न्धात्रसैश्चरति भूतले ॥ ७२ ॥ तथा कायश्चरेन्नित्यं रसाधारो हि सर्वशः ॥ गन्धश्च जायते तस्माद्गन्धाद्रसो भवेत्पुनः ॥ ७३ ॥ तस्माज्ज्ञेयमहावह्निर्द
ष्टान्तं पश्य भूपते ॥ यथा काष्ठाद्भवेद्बह्निः पुनः काष्ठं प्रकाशयेत् ॥ ७४ ॥ कायमध्ये रसादग्निस्तद्भवेत्प्रजायते ॥ तत्र सञ्चरते नित्यं कायं पुष्णाति भूपते ॥ ७५ ॥

मृ खं डि
अ० ६४

॥ ६४ ॥

यावद्रसस्यचाधिक्यं तावज्जीवः प्रशान्तिमान् ॥ चरित्वा तादृशं वह्निः क्षुधारूपेण वर्तते ॥ ७६ ॥ अन्नमिच्छत्यसौ तीव्रः पयसा च समन्वितम् ॥
 प्रदानं लभते चान्नमुदकं चापि भूपते ॥ ७७ ॥ शोणितं चरते वह्निस्तद्वद्वीर्यनसंशयः ॥ यक्ष्मरोगो भवेत्तस्मात्सर्वकायप्रणाशकः ॥ ७८ ॥ रसा
 धिक्यं भवेद्वाजन्नथ वह्निः प्रशाम्यति ॥ रसेन पीड्यमानस्तु ज्वररूपोऽभिजायते ॥ ७९ ॥ ग्रीवापृष्ठं कटिपायुं सर्वास्वेव तु सन्धिषु ॥ आरुध्यतिष्ठते वह्निः
 काये वह्निः प्रवर्तते ॥ ८० ॥ तस्याऽधिक्यं चरेन्नित्यं कायं पुष्णाति सर्वतः ॥ रसस्तु बन्धमायाति बलरूपो भवेत्तदा ॥ ८१ ॥ अतिरिक्तो बलेनैव वी
 र्यान्मर्माणि चालयेत् ॥ तेनैव जायते कामः शल्यरूपो भवेन्नृप ॥ ८२ ॥ सकामाग्निः समाख्यातो बलनाशकरो नृप ॥ मैथुनस्य प्रसङ्गेन विनाशत्वं कले
 वरे ॥ ८३ ॥ नारी च संश्रयेत्प्राणी पीडितः कामवह्निना ॥ मैथुनस्य प्रसङ्गेन मूर्छितः कामकर्षितः ॥ ८४ ॥ तेजोहीनो भवेत्कायो बलहानिश्च जायते
 ॥ बलहीनो यदा स्याद्वै दुर्बलो वह्निनेरितः ॥ ८५ ॥ स वह्निः प्रचरेत्काये शोणितं शुक्रमेव च ॥ शुक्रशोणितयोर्नाशाच्छून्यदेहोऽभिजायते ॥ ८६ ॥
 अतीव जायते वायुः प्रचण्डो दारुणा कृतिः ॥ विवर्णोऽदुःखसन्तप्तः शून्यबुद्धिस्ततो भवेत् ॥ ८७ ॥ दृष्टाश्रुता तु ग्रानारी तच्चित्तो भ्रमते सदा ॥ तृप्तिर्न जा
 यते काये लोलुपे चित्तवर्त्मनि ॥ ८८ ॥ विरूपश्च सु रूपश्च ध्यानान्मध्यं प्रजायते ॥ बलहीनो यदा कामी मांसशोणितसंक्षयात् ॥ ८९ ॥ पलितं जा
 यते काये नाशितं कामवह्निना ॥ तस्मात्सञ्जायते कामी वृद्धो भूत्वा दिने दिने ॥ ९० ॥ सुरते चिन्तते नारी यथा वार्द्धुषिको नरः ॥ तथा तथा भवेद्भानि
 स्तेजसोऽस्य नरेश्वर ॥ ९१ ॥ तस्मात्प्रजायते कायो नाशरूपं समृच्छति ॥ अग्निः प्रजायते भूयोजरारूपो न संशयः ॥ ९२ ॥ प्राणिनां क्षयरूपेण ज्व
 रो भवति दारुणः ॥ स्थावरा जङ्गमाः सर्वे ज्वरेण परिपीडिताः ॥ ९३ ॥ नाशमांयान्ति ते सर्वे बहुपीडाप्रपीडिताः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातमन्यत्किं ते वदा
 म्यहम् ॥ ९४ ॥ एवमुक्तो महाराजो मातलिं वाक्यमब्रवीत् ॥ ९५ ॥ इति श्रीषाट्टपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थकथने चतुःषष्टितमो
 ऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ययातिरुवाच ॥ धर्मस्य रक्षकः कायो मातले चात्मना सह ॥ नाकमेपन प्रयाति तन्मे त्वं कारणं वद ॥ १ ॥ मातलिरुवाच ॥ पञ्चा
 नामपि भूतानां सङ्गतिर्नास्ति भूपते ॥ आत्मना सह वर्तन्ते सङ्गत्या नैव पञ्चते ॥ २ ॥ सर्वेषां तत्र सङ्घातः कायग्रामे प्रवर्तते ॥ जरया पीडितः सर्वे स्वं स्वं
 स्थानं प्रयान्ति ते ॥ ३ ॥ यथा रसाधिका पृथ्वी महाराज प्रकल्पिता ॥ रसैः क्लिन्ना ततः पृथ्वी मृदुत्वं याति भूपते ॥ ४ ॥ भिद्यते पि पीलिका भिमृषिका
 मिस्तथैव च ॥ छिद्राण्येव प्रजायन्ते वल्मीकाश्च महोदराः ॥ ५ ॥ तद्वत्काये प्रजायन्ते गण्डमालाविचर्चिकाः ॥ कृमिभिर्भिद्यमानश्च काय एष नरोत्तम
 ॥ ६ ॥ गुल्मास्तत्र प्रजायन्ते सद्यः पीडाकरास्तदा ॥ एभिर्दोषैः समायुक्तः कायोऽयं नहुषात्मज ॥ ७ ॥ कथं प्राणसमायोगादिवं याति नरेश्वर ॥ काय

प० पु०
॥ ६५ ॥

पार्थिवभागोऽयं समानार्थं प्रतिष्ठितः ॥ ८ ॥ नकायः स्वर्गमायातियथा पृथ्वी तथा स्थितः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं दोषौ चैः पार्थिवस्य यः ॥ ९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थमाहात्म्ये पञ्चषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पापं तपतः तिकायोऽयं धर्माच्च शृणु मातले ॥ विशेषं न च पश्यामि पुण्यस्यापि महीतले ॥ १ ॥ पुनः प्रजायते कायो यथा हि पतनं पुरा ॥ कथमुत्पद्यते देहस्तन्मे विस्तरतो वद ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथ नाराकिणां पुंसामधमं दिवके वलात् ॥ क्षणमात्रेण भूतेभ्यः शरीरमुपजायते ॥ ३ ॥ तद्ब्रह्म मेणचैकेन देवानामौपपादिकम् ॥ सद्यः प्रजायते दिव्यं शरीरं भूतसारतः ॥ ४ ॥ कर्मणा व्यतिमिश्रेण यच्छरीरं महात्मनाम् ॥ तद्रूपपरिणामेन विज्ञेयं हि चतुर्विधम् ॥ ५ ॥ उद्भिजाः स्थावरा ज्ञेयास्तृणगुल्मादिरूपिणः ॥ कृमिकीटपतङ्गाद्याः स्वेदजानामदेहिनः ॥ ६ ॥ अण्डजाः पक्षिणः सर्वे सर्पा नकाश्च भूपते ॥ जरायुजाश्च विज्ञेया मानुषाश्च चतुष्पदाः ॥ ७ ॥ तत्र सित्ताजलैर्भूमिर्कस्थोष्मविपाचिता ॥ वायुना धम्यमाना च क्षेत्रांतु प्रपद्यते ॥ ८ ॥ तत्र चोत्तानि बीजानि संसित्कान्यम्भसा पुनः ॥ उपगम्य मृदुत्वं च मूलभावं व्रजन्ति च ॥ ९ ॥ तन्मूलादङ्कुरोत्पत्तिरङ्कुरात्पर्णसम्भवः ॥ पर्णात्रालं ततः काण्डं काण्डाच्च प्रभवः पुनः ॥ १० ॥ प्रभवाच्च भवेत्क्षीरं क्षीरात्तण्डुलसम्भवः ॥ तण्डुलाच्च ततः पक्का भवन्त्योषधयस्तथा ॥ ११ ॥ यवाद्याः शालिपर्यन्ताः श्रेष्ठास्तप्तदशस्मृताः ॥ ओषध्यः फलसाराढ्याः शेषाः क्षुद्राः प्रकीर्तिताः ॥ १२ ॥ एतालूनामर्दिताश्च मुनिभिः पूर्वसंस्कृताः ॥ शूर्पोलूखलपात्राद्यैः स्थालिकोदकवह्निभिः ॥ १३ ॥ षड्विधा हि स्वभेदेन परिणामं व्रजन्ति ताः ॥ अन्योन्यरससंयोगादनेकस्वादतांगताः ॥ १४ ॥ भक्ष्यं भोज्यं पेयं लेह्यं चोष्यं स्वाद्यं च भूपते ॥ तासां भेदाः षडङ्गाश्च मधुराद्याश्च षड्गुणाः ॥ १५ ॥ तदन्नं पिण्डकवल्लैर्ग्रासैर्भुक्तं च देहिभिः ॥ अन्तःस्थूलाशये सर्वप्राणान्स्थापयति क्रमात् ॥ १६ ॥ अपक्वं भुक्तमाहारं संवायुः कुरुते द्विधा ॥ संप्रविश्यान्नमध्ये च पक्वं कृत्वा पृथग्गुणम् ॥ १७ ॥ अग्रे रूध्वं जलं स्थाप्य तदन्नं च जलोपरि ॥ जलस्याधः स्वयं प्राणः स्थित्वाग्निधमतेशनैः ॥ १८ ॥ वायुना धम्यमानोऽग्निरत्युष्णं कुरुते जलम् ॥ तदन्नमुष्णयोगेन समन्तात्पच्यते पुनः ॥ १९ ॥ द्विधा भवति तत्पक्वं पृथक्किट्टं पृथग्रसः ॥ मलैर्द्वादशभिः किट्टैर्भिन्नं देहाद्भिर्व्रजेत् ॥ २० ॥ कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादन्तोष्ठप्रेजनङ्गुदम् ॥ मलान्स्त्रवेदथ स्वेदो विष्णुमूत्रं द्वादशस्मृताः ॥ २१ ॥ हृत्पद्मे प्रतिबद्धाश्च सर्वनाड्यः समन्ततः ॥ तासां मुखेषु तं सूक्ष्मं प्राणः स्थापयते रसम् ॥ २२ ॥ रसेन तेन तानाडीः प्राणः पूरयते पुनः ॥ सन्तर्पयन्ति तानाडयः पूर्णादेहं समन्ततः ॥ २३ ॥ ततः सनाडीमध्यस्थः शरीरेणोष्मणारसः ॥ पच्यते पच्यमानश्च भवेत्पाकद्वयं पुनः ॥ २४ ॥ त्वग्मांसास्थिमज्जामेदोरुधिरं च प्रजायते ॥ रक्ताल्लोमा

१ 'वदनं' इ० पा० ।

भू.खं.दि.
अ० ६६

॥ ६५ ॥

निमांसचकेशाः स्रायुश्चमांसतः ॥ २५ ॥ स्रायोर्मजातथास्थीनिवसामजास्थिसम्भवा ॥ मजाकारेणवैकल्यंशुक्रंचप्रसवात्मकम् ॥ २६ ॥ इतिद्वाद
 शचान्नस्यपरिणामाः प्रकीर्तिताः ॥ शुक्रंतस्यपरीणामः शुक्राद्देहस्यसम्भवः ॥ २७ ॥ ऋतुकालेयदाशुक्रंनिर्दोषयोनिंसंस्थितम् ॥ तदातद्वायुसंसृष्टं
 स्त्रीरक्तेनैकतां व्रजेत् ॥ २८ ॥ विसर्गकालेशुक्रस्यजीवः कारणसंयुतः ॥ नित्यंप्रविशतेयोनिकर्मभिः स्वैर्नियन्त्रितः ॥ २९ ॥ शुक्रस्यसहरक्तस्यएका
 हात्कललंभवेत् ॥ पञ्चरात्रेणकललेबुद्बुदत्वंततोभवेत् ॥ ३० ॥ मांसत्वंमांसमात्रेणपञ्चधाजायतेपुनः ॥ ग्रीवाशिरश्चस्कन्धश्चपृष्ठवंशस्तथोदरम् ॥
 ॥ ३१ ॥ पाणीपादौतथापाश्वौकटिर्गात्रंतथैवच ॥ मांसद्वयेनपर्वाणिक्रमशःसम्भवन्तिच ॥ ३२ ॥ त्रिभिर्मांसैःप्रजायन्तेशतशोऽङ्गुरसन्धयः ॥ मांसै
 श्चतुर्भिर्जायन्तेअङ्गुल्यादियथाक्रमम् ॥ ३३ ॥ मुखंनासाचकण्ठौचमांसैर्जायन्तिपञ्चभिः ॥ दन्तपङ्क्तिस्तथाजिह्वाजायतेतुनखाःपुनः ॥ ३४ ॥ कर्णयो
 श्चभवेच्छिद्रंषण्मासाभ्यन्तरेपुनः ॥ पायुर्मेढ्रमुपस्थंचशिश्नश्चाप्युपजायते ॥ ३५ ॥ सन्धयोयेचगात्रेषुमांसैर्जायन्तिसप्तभिः ॥ अङ्गप्रत्यङ्गसम्पूर्णशिरः
 केशसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ विभक्तावयवस्पष्टंपुनर्मासेऽष्टमेभवेत् ॥ पञ्चात्मकसमायुक्तःपरिपक्वःसतिष्ठति ॥ ३७ ॥ मतुराहारवीर्येणषड्विधेनरसेनच ॥
 नाभिसूत्रनिबद्धेनवर्द्धतेसदिनेदिने ॥ ३८ ॥ ततःस्मृतिलभेजीवःसम्पूर्णोऽस्मिच्छरीरके ॥ सुखंदुःखंविजानातिनिद्रांस्वप्नंपुराकृतम् ॥ ३९ ॥ मृतश्चा
 हंपुनर्जातोजातश्चाहंपुनर्मृतः ॥ नानायोनिंसहस्राणिमयादृष्टान्यनेकधा ॥ ४० ॥ अधुनाजातमात्रोऽहंप्राप्तसंस्कारएवच ॥ ततःश्रेयःकरिष्यामियेनग
 र्भेनसम्भवः ॥ ४१ ॥ गर्भस्थश्चिन्तयत्येवमहंगर्भाद्विनिःसृतः ॥ अध्येष्यामिपरंज्ञानंसंसारविनिवर्तकम् ॥ ४२ ॥ अवश्यंगर्भदुःखेनमहतापरिपी
 डितः ॥ जीवःकर्मवशादास्तंमोक्षोपायंविचिन्तयेत् ॥ ४३ ॥ यथागिरिवराक्रान्तःकश्चिदुःखेनतिष्ठति ॥ तथाजरायुणादेहीदुःखंतिष्ठतिदुःखितः
 ॥ ४४ ॥ पतितःसागरेयद्वदुःखमास्तेसमाकुलः ॥ गर्भोदकेनसिक्ताङ्गस्तथास्तेव्याकुलात्मकः ॥ ४५ ॥ लोहकुम्भेयथान्यस्तःपच्यतेकश्चिदग्निना ॥
 गर्भकुम्भेतथाक्षितःपच्यतेजठराग्निना ॥ ४६ ॥ सूचीभिरग्निवर्णाभिर्भिन्नगात्रोनिरन्तरम् ॥ यदुःखंजायतेतस्यतद्गर्भेऽष्टगुणंभवेत् ॥ ४७ ॥ गर्भवासा
 त्परंवासंकष्टंनैवास्तिकुत्रचित् ॥ देहिनांदुःखमतुलंसुघोरमपिसङ्कटम् ॥ ४८ ॥ इत्येतद्गर्भदुःखं हिप्राणिनांपरिकीर्तितम् ॥ चरस्थिराणांसर्वेषामात्मगर्भानुरूप
 पतः ॥ ४९ ॥ गर्भात्कोटिगुणापीडायोनियन्त्रनिपीडनात् ॥ संमृच्छितस्यजायेतजायमानस्यदेहिनः ॥ ५० ॥ इक्षुवत्पीडयमानस्यपापमुद्गरपेपणा
 त् ॥ गर्भान्निष्कममाणस्यप्रबलैःमृतिवायुभिः ॥ ५१ ॥ जायतेसुमहदुःखंपरित्राणंनविन्दति ॥ यन्त्रेणपीडयमानाःस्युर्निसाराश्चयथेक्षवः ॥ ५२ ॥
 तथाशरीरंयोनिस्थंपात्यंतयन्त्रंपीडनात् ॥ अस्थिमद्वर्तुलाकारंस्रायुबन्धनवेष्टितम् ॥ ५३ ॥ रक्तमांसवसालितंविण्मूत्रद्रव्यभाजनम् ॥ केशलोमनख

प० पु०
॥ ६६ ॥

च्छत्ररोगायतनमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ वदनैकमहाद्वारंगवाक्षाष्टकभूषितम् ॥ ओष्ठद्वयकपाटंतुदन्तजिह्वागलान्वितम् ॥ ५५ ॥ नाडीस्वेदप्रवाहचक्रफपित्तप
रिप्लुतम् ॥ जराशोकसमाविष्टकालवक्रानलेस्थितम् ॥ ५६ ॥ कामक्रोधसमाक्रान्तंश्वसनैश्चोपमर्दितम् ॥ भोगतृष्णातुरंगुदरागद्वेषशानुगम् ॥ ५७ ॥
सवर्णिताङ्गप्रत्यङ्गजरायुपरिवेष्टितम् ॥ सङ्कटेनाविविक्तेनयोनिमार्गेणनिर्गतम् ॥ ५८ ॥ विष्मृत्ररक्तसिक्ताङ्गपट्कौशिकसमुद्भवम् ॥ अस्थिपञ्जरस
ङ्घातज्ञयमस्मिन्कलेवरे ॥ ५९ ॥ शतत्रयंषष्ट्यधिकंषष्ट्यपेशीशतानिच ॥ सार्धाभिस्तिष्ठमिच्छन्नसमन्ताद्रोमकोटिभिः ॥ ६० ॥ शरीरंस्थूलसूक्ष्मा
भिर्दृश्यादृश्याभिरन्ततः ॥ एताभिर्मांसनाडीभिःकोटिभिस्तत्समन्वितम् ॥ ६१ ॥ प्रस्वेदमशुचिताभिरन्तरस्थंचतेनहि ॥ द्वात्रिंशदशनाःप्रोक्तावि
शतिश्चनखाःस्मृताः ॥ ६२ ॥ पित्तस्यकुडवंज्ञेयंकफस्यार्धाढकंतथा ॥ वसायाश्चपलत्रिशतदर्थकललस्यवा ॥ ६३ ॥ वातार्बुदपलंज्ञेयंपला
निदशमेदसः ॥ पलत्रयंमहारक्तंमज्जारक्ताच्चतुर्गुणा ॥ ६४ ॥ शुक्रार्धकुडवंज्ञेयंतदर्थदेहिनांबलम् ॥ मांसस्यचैकंमिण्डेनपलसाहस्रमुच्यते ॥ ६५ ॥
रक्तंपलशतंज्ञेयंविष्मृत्रंचाप्रमाणतः ॥ इतिदेहगृहेराजन्वासःस्यान्नित्यमात्मनः ॥ ६६ ॥ अशुद्धंचविशुद्धस्यकर्मबन्धविनिर्मितम् ॥ शुक्रशोणितसं
योगादेहःसञ्जायतेकचित् ॥ ६७ ॥ नित्यंविष्मृत्रसंयुक्तस्तेनायमशुचिःस्मृतः ॥ यथावैविष्ट्यापूर्णःशुचिःसान्तर्बहिर्घटः ॥ ६८ ॥ शौचेनशोध्यमानो
ऽपिदेहोऽयमशुचिर्भवेत् ॥ यंप्राप्यातिपवित्राणिपञ्चगव्यहवींषिच ॥ ६९ ॥ अशुचित्वंप्रयान्त्याशुदेहोऽयमशुचिस्ततः ॥ हृद्यान्यप्यन्नपानानियंप्रा
प्यसुरभीणिच ॥ ७० ॥ अशुचित्वंप्रयान्त्याशुकोऽन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ हेजनाःकिंनपश्यध्वंयन्निर्यातिदिनेदिने ॥ ७१ ॥ देहानुगोमलःपूतिस्त
दाधारःकथंशुचिः ॥ देहःसंशोध्यमानोऽपिपञ्चगव्यकुशाम्बुभिः ॥ ७२ ॥ घृण्यमाणइवाङ्गारोनिर्मलत्वंनगच्छति ॥ स्रोतांसियस्यसततंप्रवहन्तिगिरेरि
व ॥ ७३ ॥ कफमृत्राद्यमशुचिःसदेहःशुध्यतेकथम् ॥ सर्वाशुचिनिधानस्यशरीरस्यनविद्यते ॥ ७४ ॥ शुचिरेकप्रदेशोऽपिशुचिर्नस्यादृतेऽपिवा ॥
दिवावायदिदारात्रौमृतोयैःशोध्यतेकरः ॥ ७५ ॥ तथापिशुचिभाङ्नस्यान्नविरज्यन्तितेनराः ॥ कायोऽयमग्न्यधूपाद्यैर्यत्नेनापिसुसंस्कृतः ॥ ७६ ॥
नजहातिस्वभावंहिश्चपुच्छमिवनामितम् ॥ तथाजात्यैवकृष्णोर्णानशुक्लाजातुजायते ॥ ७७ ॥ संशोध्यमानापितथाभवेन्मूर्तिर्ननिर्मला ॥ जिघ्रन्नपिस्वदु
र्गन्धंपश्यन्नपिमलंस्वकम् ॥ ७८ ॥ नविरज्यतिलोकोऽयंपीडयन्नपिनासिकाम् ॥ अहोमोहस्यमाहात्म्येनव्यामोहितंजगत् ॥ ७९ ॥ जिघ्रन्नपश्य
न्स्वकान्दोषान्कायस्यनविरज्यते ॥ स्वदेहस्यविगन्धेनविरज्येतनयोनरः ॥ ८० ॥ विरागकारणंतस्यकिमन्यदुपदिश्यते ॥ सर्वमेवजगत्पूतंदेहमे
वाशुचिःपरम् ॥ ८१ ॥ यन्मलावयवस्पर्शाच्छुचिरप्यशुचिर्भवेत् ॥ गन्धलेपापनोदायशौचंदेहस्यकीर्तितम् ॥ ८२ ॥ द्वयस्यापगमात्पश्चाद्वावशु

भू.खं.दि.
अ० ६६

॥ ६६ ॥

दृष्याविशुद्धयति ॥ गङ्गातोयेनसर्वेणमृद्धारैर्गात्रलेपनैः ॥ ८३ ॥ मर्त्योदुर्गन्धदेहोऽसौभावदुष्टेनशुध्यति ॥ तीर्थस्नानैस्तपोभिश्चदुष्टात्मानचशुध्यति ॥ ८४ ॥ स्वमूर्तिःक्षालितातीर्थेनशुद्धिमधिगच्छति ॥ अन्तर्भावप्रदुष्टस्यविशतोऽपिहुताशनम् ॥ ८५ ॥ नस्वर्गोनापवर्गश्चदेहनिर्दहनं परम् ॥ भावशुद्धिःपरंशौचंप्रमाणंसर्वकर्मसु ॥ ८६ ॥ अन्यथालिङ्ग्यतेकान्ताभावेनदुहितान्यथा ॥ मनसाभिद्यतेवृत्तिरभिन्नेष्वपिवस्तुषु ॥ ८७ ॥ अन्यथैवसतीपुत्रंचिन्तयेदन्यथापतिम् ॥ यथायथास्वभावस्यमहाभागउदाहृतम् ॥ ८८ ॥ परिष्वक्तोऽपियद्भार्याभावहीनानंकारयेत् ॥ नाद्याद्विविधमन्नाद्यंरस्यानिसुरभीणिच ॥ ८९ ॥ अभावेननरस्तस्माद्भावःसर्वत्रकारणम् ॥ चित्तंशोधययत्नेनकिमन्यैर्बाह्यशोधनैः ॥ ९० ॥ भावतःशुचिशुद्धात्मास्वर्गमोक्षंचविन्दति ॥ ज्ञानामलाम्भसापुंसःसर्वैराग्यमृदापुनः ॥ ९१ ॥ अविद्यारागविष्णुमूत्रलेपोनश्येद्विशोधनैः ॥ एवमेतच्छरीरंहिनिसर्गादशुचिविदुः ॥ ९२ ॥ विद्यादसारनिःसारंकदलीसारसन्निभम् ॥ ज्ञात्वाैवदोषवद्देहंयःप्राज्ञःशिथिलीभवेत् ॥ ९३ ॥ सोऽतिक्रामतिसंसारंदृढग्राहोऽवतिष्ठति ॥ एवमेतन्महाकष्टंजन्मदुःखंप्रकीर्तितम् ॥ ९४ ॥ पुंसामज्ञानदोषेणनानाकर्मवशेनच ॥ गर्भस्थस्यमतिर्यासीत्साजातस्यप्रणश्यति ॥ ९५ ॥ सुमूर्च्छितस्यदुःखेनयोनियन्त्रनिपीडनात् ॥ बाह्येनवायुनाचास्यमोहसङ्गेनदेहिनाम् ॥ ९६ ॥ स्पृष्टमात्रस्यघोरेणज्वरःसमुपजायते ॥ तेनज्वरेणमहतामहामोहःप्रजायते ॥ ९७ ॥ संमूढस्यस्मृतिभ्रंशःशीघ्रंसञ्जायतेपुनः ॥ स्मृतिभ्रंशात्तत्तस्तस्यपूर्वकर्मवशेनच ॥ ९८ ॥ रतिःसञ्जायतेतस्यजन्तोस्तत्रैवजन्मनि ॥ रक्तोमूढश्चलोकोऽयमकार्येसम्प्रवर्तते ॥ ९९ ॥ नचात्मानंविजानातिनपरंनचदेवतम् ॥ नशृणोतिपरंश्रयःसचक्षुरपिनेक्षते ॥ १०० ॥ समेपथिशनैर्गच्छन्स्वलतीवपदेपदे ॥ सत्यांबुद्धौनजानातिषोध्यमानोबुधैरपि ॥ १ ॥ संसारेक्लिश्यतेतेननरोलोभवशानुगः ॥ गर्भस्मृतेरभावेचशास्त्रमुक्तंशिवेनच ॥ २ ॥ तदुःखकथनार्थायस्वर्गमोक्षप्रसाधकम् ॥ येनतस्मिञ्छिवेज्ञातेधर्मकामार्थसाधने ॥ ३ ॥ नकुर्वन्त्यात्मनःश्रेयस्तदत्रमहदद्भुतम् ॥ अव्यक्तेन्द्रियवृत्तित्वाद्बाल्येदुःखंमहत्पुनः ॥ ४ ॥ इच्छन्नपिनशक्नोतिवक्तुंकर्तुंनसत्कृती ॥ दन्तजन्ममहदुःखंलौल्येनवायुनातथा ॥ ५ ॥ बालरोगैश्चविविधैःपीडाबालप्रदैरपि ॥ तद्बुभुक्षापरीताङ्गःक्वचित्तिष्ठतिगच्छति ॥ ६ ॥ विष्णुमूत्रभक्षणाद्यंचमोहाद्बालःसमाचरेत् ॥ कौमारःकर्णवेधेनमातापित्रोश्चताडनैः ॥ ७ ॥ अक्षराध्ययनाद्यैश्चदुःखंगुर्वादिशासनात् ॥ प्रमत्तेन्द्रियवृत्तेश्चकामरागप्रपीडिनः ॥ ८ ॥ रोगादितस्यसततंकुतःसौख्यंहियौवने ॥ ईर्ष्यासुमहदुःखमोहादुःखंप्रजायते ॥ ९ ॥ तत्रस्यात्कुपितस्यैवरागोदुःखायकेवलम् ॥ रात्रौनविन्दतेनिद्रांकामाग्निपरिखेदितः ॥ ११० ॥ दिवावापिकुतःसौख्यमर्थोपार्जनचिन्तया ॥ व्यवायाश्रितदेहस्ययेपुंसःशुक्रबिन्दवः

प० पु०
॥ ६७ ॥

॥ ११ ॥ नतेसुखायमन्तव्याःस्वेदजाइवविन्दवः॥ कृमिभिःपीड्यमानस्यकुष्ठिनःपामरस्यच ॥१२॥ कण्डूयनाग्रितापेनयत्सुखंस्त्रीषुतद्विदुः॥ यादृ
शमन्यतेसौख्यमर्थोपार्जनचिन्तया ॥१३॥ तादृशंस्त्रीषुमन्तव्यमधिकंनैवविद्यते ॥ मर्त्यस्यवेदनासैवयांविनाचित्तनिर्वृतिः॥१४॥ततोऽन्योन्यंपुराप्रा
प्तमन्तेसैवान्यथाभवेत् ॥ तदेवंजरयाग्रस्तमामयाव्यपिनप्रियम् ॥१५॥ अपूर्ववत्स्वमात्मानंजरयापरिपीडितम् ॥ यःपश्यन्नविरज्येतकोऽन्यस्तस्मा
दचेतनः॥ १६ ॥ जराभिभूतोऽपिजन्तुःपत्नीपुत्रादिबान्धवैः॥अशक्तत्वादुराचारैर्भृत्यैश्चपरिभूयते॥१७॥ नधर्ममर्थकामंचमोक्षंचजरयायुतः॥शक्तः
साधयितुंतस्माद्युवाधर्मसमाचरेत् ॥ १८ ॥ वातपित्तकफादीनांविषम्यं व्याधिरुच्यते ॥ वातादीनांसमूहेनदेहोऽयंपरिकीर्तितः ॥ १९ ॥ तस्माद्व्याधि
मयंज्ञेयंशरीरमिदमात्मनः ॥ वाताद्यव्यतिरिक्तत्वाद्व्याधीनांपञ्जरस्यच॥१२०॥ रोगानांविधेर्यातिदेहीदुःखान्यनेकधा ॥ तानिचस्वात्मवेद्यानिकि
मन्यत्कथयाम्यहम् ॥ २१ ॥ एकोत्तरमृत्युशतमस्मिन्देहेप्रतिष्ठितम् ॥ तत्रैकःकालसंयुक्तःशेषाश्चागन्तवःस्मृताः ॥ २२ ॥ येत्विहागन्तवःप्रोक्तास्तेप्र
शाम्यन्तिभेषजैः ॥ जपहोमप्रदानैश्चकालमृत्युर्नशाम्यति ॥ २३ ॥ यदिवाऽपमृत्युर्नस्याद्विषास्वादादशङ्कितः ॥ नचात्तिपुरुषस्तस्मादपमृत्योर्विभे
तिसः॥ २४ ॥ विविधाव्याधयस्तत्रसर्पाद्याःप्राणिनस्तथा ॥ विषाणिचाभिचाराश्चमृत्योर्द्वाराणिदेहिनाम् ॥२५॥ पीडितंसर्वरोगाद्यैरपिधन्वन्तरिः
स्वयम् ॥ स्वस्थीकर्तुंनशक्नोतिकालप्राप्तंनचान्यथा ॥ २६ ॥ नौपधंनतपोदानंनमातानचबान्धवाः॥शक्नुवन्तिपरित्रातुंनरंकालेनपीडितम्॥२७॥
रसायनतपोजाप्ययोगसिद्धैर्महात्मभिः ॥ अवान्तरितशान्तिःस्यात्कालमृत्युमवाप्नुयात् ॥ २८ ॥ जायतेयोनिर्काटेषुमृतःकर्मवशात्पुनः ॥ देहभेदे
नयःपश्येद्वियोगंकर्मसंक्षयात् ॥२९॥ मरणंतद्विनिर्दिष्टंननाशःपरमार्थतः ॥ महातमःप्रविष्टस्यछिद्यमानेषुमर्मसु ॥१३०॥ यदुःखंमरणेजन्तोर्नतस्ये
होपमाक्वचित् ॥ हातातमातःकान्तेतिकन्दत्येवंसुदुःखितः ॥ ३१ ॥ मण्डूकइवसर्पेणग्रस्यतेमृत्युनाजगत् ॥ बान्धवैःसपरित्यक्तःप्रियैश्चपरिवारितः
॥ ३२ ॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचमुखेनपरिशुष्यता ॥ खट्वायांपरिवृत्तोहिमुह्यतेचमुहुर्मुहुः ॥३३॥ समूढःक्षिपतेऽत्यर्थंहस्तपादावितस्ततः ॥ खट्वातो
वाञ्छतेभूमिभूमेःखट्वांपुनर्महीम् ॥ ३४ ॥ विवशस्त्यक्तलज्जश्चमूत्रविष्टानुलेपितः ॥ याचमानश्चसलिलंशुष्ककण्ठोष्ठतालुकः ॥ ३५ ॥ चिन्त
मानःस्ववित्तानिकस्येतानिमृतेमयि ॥ यमदूतैर्नीयमानःकालपाशेनकर्षितः ॥ ३६ ॥ प्रियतेपश्यतामेवंगलधुरधुरायते ॥ जीवस्तृणजलौकेवदेहा
देहंविशेत्क्रमात् ॥ ३७ ॥ प्राप्नोत्युत्तरमङ्गंचदेहंत्यजतिपूर्वकम् ॥ मरणात्प्रार्थनादुःखमधिकंहिविवेकिनाम् ॥ ३८ ॥ क्षणिकंमरणेदुःखमनन्तं
प्रार्थनाकृतम् ॥ जगतांपतिरर्थित्वाद्विष्णुर्वामनतांगतः ॥ ३९ ॥ अधिकःकोऽपरस्तस्माद्योनयास्यतिलाघवम् ॥ ज्ञातंमयेदमधुनामृत्योर्भवति

भू.ख.दि.
अ० ६६

॥ ६७ ॥

यद्गुरुः ॥१४०॥ नपरंप्रार्थयेद्द्वयस्तृष्णालाघवकारणम् ॥ आदौदुःखंतथामध्येदुःखमन्तेचदारुणम् ॥४१॥ निसर्गात्सर्वभूतानामितिदुःखपरम्परा ॥
 वर्तमानान्यतीतानिदुःखान्येतानियानितु ॥४२॥ ननरःशोचयेज्जन्मनविरज्यतितेनवै ॥ आत्याहारान्महदुःखमल्पाहारात्तदन्तरम् ॥ ४३ ॥ ब्रुट
 तेभोजनेकण्ठोभोजनेचकुतःसुखम् ॥ क्षुधाहिसर्वरोगाणांव्याधिःश्रेष्ठतमःस्मृतः ॥ ४४ ॥ सकाम्यौषधलेपेनक्षणमात्रप्रशाम्यति ॥ क्षुब्धाधिवेदना
 तीव्रानिःशेषंबलकृन्तनी ॥ ४५ ॥ तयाभिभूतोऽप्यित्येतथान्येव्याधिभिर्नरः ॥ तद्रसेऽपिहि किंसौख्यंजिह्वाग्रपरिवर्तिनि ॥ ४६ ॥ तत्क्षणादर्धका
 लेनकण्ठप्राप्यनिवर्तते ॥ इतिक्षुब्धाधितप्तानामन्नमौषधवत्स्मृतम् ॥ ४७ ॥ नतत्सुखायमन्तव्यंपरमार्थेनपण्डितैः ॥ मृतोपमश्चयःशेतेसर्वकार्य
 विवर्जितः ॥ ४८ ॥ तत्रापिचकुतःसौख्यंतमसाचोदितात्मनः ॥ प्रबोधेऽपिकुतःसौख्यंकार्येपूषहतात्मनः ॥ ४९ ॥ कृषिवाणिज्यसेवाद्यगोरक्षा
 दिपरिश्रमैः ॥ प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यामध्याह्नेक्षुत्पिपासया ॥ १५० ॥ तृप्ताःकाम्येनवाध्यन्तेनिद्रयानिशिजन्तवः ॥ अर्थस्योपार्जनेदुःखंदुःखमर्जि
 तरक्षणे ॥ ५१ ॥ नाशेदुःखंव्ययेदुःखमर्थस्यैवकुतःसुखम् ॥ चौरैर्भ्यःसलिलेभ्योऽग्नेःस्वजनात्पार्थिवादपि ॥ ५२ ॥ भयमर्थवतानित्यंमृत्योर्देह
 भूतामिव ॥ खेयथापक्षिभिर्मांसंभक्ष्यतेश्चापदैर्भुवि ॥ ५३ ॥ जलेचभक्ष्यतेमत्स्यैस्तथासर्वत्रवितवान् ॥ विमोहयन्तिसम्पत्सुवारयन्तिविपत्सुच
 ॥ ५४ ॥ खेदयन्त्यर्जनेकालेकदार्थाःस्युःसुखावहाः ॥ प्रागर्थपतिरुद्विग्नःपश्चात्सर्वार्थनिःस्पृहः ॥ ५५ ॥ तयोरर्थपतिर्दुःखीसुखीमन्येविरक्तधीः
 हेमन्तेशैशिरंदुःखंग्रीष्मेतापस्यदारुणम् ॥ ५६ ॥ प्रावृष्यत्यल्पवृष्टिभ्यांकालेऽप्येवंकुतःसुखम् ॥ विवाहविस्तरेदुःखंतद्भोद्वहनेपुनः ॥ ५७ ॥
 सूतिवैषम्यदुःखैश्चदुःखंविष्टादिकर्मभिः ॥ दन्ताक्षिरोगेपुत्रस्यहाकंष्टंकिंकरोम्यहम् ॥ ५८ ॥ गावोनष्टाःकृषिर्भग्नाभार्याचप्रपलायिता ॥ अमीप्राघृणि
 काःप्राप्ताभयंमेशंसिनोऽगृहान् ॥ ५९ ॥ बालापत्याचमेभार्याकःकरिष्यतिरन्धनेम् ॥ विवाहकालेकन्यायाःकीदृशश्चवरोभवेत् ॥ १६० ॥ एतच्चिन्ता
 भिभूतानांकुतःसौख्यंकुटुम्बिनाम् ॥ ६१ ॥ कुटुम्बचिन्ताकुलितस्यपुंसःश्रुतंचर्शलंचगुणाश्चसर्वे ॥ अपक्वकुम्भेनिहिताइवापःप्रयान्तिदेहेनसमंवि
 नाशम् ॥ ६२ ॥ राज्येऽपिहिकुतःसौख्यंसन्धिविग्रहचिन्तया ॥ पुत्रादपिभयंयत्रतत्रसौख्यंहिकीदृशम् ॥ ६३ ॥ स्वजातीयाद्रयंप्रायःसर्वेषामे
 वदेहिनाम् ॥ एकद्रव्याभिलाषित्वाच्छुनामिवपरस्परम् ॥ ६४ ॥ नप्रविश्यवनंकश्चिद्वृषःख्यातोऽस्तिभूतले ॥ निखिलंयस्तिरस्कृत्यसुखंतिष्ठतिनि
 र्भयः ॥ ६५ ॥ युद्धेबाहुसहस्रंहिपातयामासभूतले ॥ श्रीमतःकार्तवीर्यस्यऋषिपुत्रःप्रतापवान् ॥ ६६ ॥ ऋषिपुत्रस्यरामस्यरामोदशरथात्मजः ॥ जघान
 वीर्यमतुलमूर्ध्वगंसुमहात्मनः ॥ ६७ ॥ जरासन्धेनरामस्यतेजसानाशितंयशः ॥ जरासन्धस्यभीमेनतस्यापिपवनात्मजः ॥ ६८ ॥ हनुमानपि

प० पु०
॥ ६८ ॥

सूर्येणविक्षिप्तःपतितःक्षितौ ॥ निवातकवचान्सर्वदानवान्बलदर्पितान् ॥ ६९ ॥ हतधानर्जुनःश्रीमान्गोपालैःसविनिर्जितः ॥ सूर्यःप्रतापयुक्तोऽपि
मेघैःसंछाद्यतेकचित् ॥ १७० ॥ क्षिप्यतेवायुनामेघोवायोर्वीर्यनगैर्जितम् ॥ दह्यन्तेवह्निनाशैलाःसवह्निःशाम्यतेजलैः ॥ ७१ ॥ तज्जलंशोष्यते
सूर्येस्तेसूर्याःसहवारिणा ॥ त्रैलोक्येनसमस्ताश्चनश्यन्तिब्रह्मणोदिने ॥ ७२ ॥ ब्रह्मापित्रिदशैःसार्धमुपसंह्रियतेपुनः ॥ परार्धद्वयकालान्तेशिवेन
परमात्मना ॥ ७३ ॥ एवंनेवास्तिसंसारयज्ञसर्वोत्तमंबलम् ॥ विहायैकंजगन्नाथंपरमात्मानमव्ययम् ॥ ७४ ॥ ज्ञात्वासातिशयंसर्वमतिमानंविव
र्जयेत् ॥ एवंभूतेजगत्यस्मिन्कःसुरःपण्डितोऽपिवा ॥ ७५ ॥ नह्यस्तिसर्ववित्कश्चिन्नवाम्मुखोऽपिसर्वतः ॥ यावद्यस्तुविजानातितावत्तत्रसपण्डितः
॥ ७६ ॥ समाधानेतुसर्वत्रप्रभावःसदृशःस्मृतः ॥ वित्तस्यातिशयत्वेनप्रभावःकस्यचित्कचित् ॥ ७७ ॥ दानवैर्निर्जितादेवास्तेदेवैर्निजिताःपुनः ॥
इत्यन्योन्यंश्रितोलोकोभाग्यैर्जयपराजयैः ॥ ७८ ॥ एवंवस्त्रयुगंराज्ञांप्रस्थमात्राम्बुभोजनम् ॥ यानंशय्यासनंचैवशेषंदुःखायकेवलम् ॥ ७९ ॥ सप्त
मेचापिभवनेखट्वामात्रपरिग्रहः ॥ उदकुम्भसहस्रेभ्यःकृशायासप्रविस्तरः ॥ ८० ॥ प्रत्यूषेतूर्यनिर्घोषःसमंपुरनिवासिभिः ॥ राज्येऽभिमानमात्रंहिममेदं
वाद्यतेगृहे ॥ ८१ ॥ सर्वमाभरणंभारःसर्वमालेपनंमलम् ॥ सर्वंप्रलपितंगीतंनृत्यमुन्मत्तचेष्टितम् ॥ ८२ ॥ इत्येवंराज्यसम्भोगैःकुतःसौख्यंविचा
रतः ॥ नृपाणांविग्रहेचिन्तावान्योन्यविजिगीषया ॥ ८३ ॥ प्रायेणश्रीमदालेपांनृपाद्यामहानृपाः ॥ स्वर्गप्राप्तानिपतिताःकःश्रियाविन्दते
सुखम् ॥ ८४ ॥ स्वर्गेऽपिचकुतःसौख्यंदृष्ट्वादीप्तांपरश्रियम् ॥ उपर्युपरिदेवानामन्योन्यातिशयस्थिताम् ॥ ८५ ॥ नरैःपुण्यफलंस्वर्गमूलच्छेदे
नभुज्यते ॥ नचान्यत्क्रियतेकर्मसोऽत्रदोषःसुदारुणः ॥ ८६ ॥ छिन्नमूलतरुर्यद्द्विदिवसैःपततिक्षितौ ॥ पुण्यस्यसंक्षयात्तद्वन्निपतन्तिदिवौकसः
॥ ८७ ॥ सुखाभिलाषनिष्ठानांसुखभोगादिसम्प्लुवैः ॥ अकस्मात्पतितंदुःखंकष्टंस्वर्गेदिवौकसाम् ॥ ८८ ॥ इतिस्वर्गेऽपिदेवानांनास्तिसौख्यंवि
चारतः ॥ क्षयश्चविषयासिद्धौस्वर्गेभोगायकर्मणाम् ॥ ८९ ॥ तत्रदुःखमहत्कष्टंनरकाग्निषुदेहिनाम् ॥ घोरैश्चविविधैर्भावेर्वाङ्मनःकायसम्भवेः
॥ १९० ॥ कुठारच्छेदनंतीव्रवल्कलानांचतक्षणम् ॥ पर्णशाखाफलानांचपातश्चण्डेनवायुना ॥ ९१ ॥ उन्मूलनान्नदीभिश्चगजैरन्यैश्चदेहिभिः ॥
दावाग्निहिमशोषैश्चदुःखंस्थावरजातिषु ॥ ९२ ॥ तद्रुजङ्गसर्पाणांक्रोधेदुःखंचदारुणम् ॥ दुष्टानांघातनंलोकेपाशेनचनिबन्धनम् ॥ ९३ ॥ अकस्मा
जन्ममरणंकीटानांचमुदुर्मुदुः ॥ सरीसृपनिकायानामेवदुःखान्यनेकधा ॥ ९४ ॥ पशूनामात्मशमनंदण्डताडनमेवच ॥ नासावेधेनसन्त्रासःप्रतोदेन

मू.सं.दि.
अ० ६६

॥ ६८ ॥

१ 'यस्य' इ० पा० । २ 'कालं यान्ति सुराः सर्वे प्रतिमानेन वर्जिताः' इ० पा० । ३ 'सर्वभौमोऽपि भवति ब्रह्मात्रपरिग्रहः' । इ० पा० ।

सुताडनम् ॥ ९५ ॥ वेत्रकाष्ठादिनिगडेरङ्कुशेनाङ्गबन्धनम् ॥ भावेनमनसाक्लेशैर्भिक्षायुवादिपीडनम् ॥ ९६ ॥ आत्मयुथवियोगैश्चबलान्नयनबन्धने ॥
 पशूनांसन्तिकायानामेवंदुःखान्यनेकशः ॥ ९७ ॥ वर्षाशीतातपाद्दुःखंसुकष्टग्रहपक्षिणाम् ॥ क्लेशमानातिकायानामेवंदुःखान्यनेकधा ॥ ९८ ॥
 गर्भवासेमहद्दुःखंजन्मदुःखंतथानृणाम् ॥ सुबाल्यदुःखंचाज्ञानंकौमारेगुरुशासनम् ॥ ९९ ॥ यौवनेकामरागाभ्यांदुःखंचैवेर्ष्यापुनः ॥ कृषिवाणि
 ज्यसेवाद्यैर्गौरक्षादिककर्मभिः ॥ २०० ॥ बृद्धभावेचजरयाव्याधिभिश्चप्रपीडनात् ॥ मरणेचमहद्दुःखंप्रार्थनायांततोऽधिकम् ॥ १ ॥ राजाभिजलदा
 घातचौरशत्रुभयंमहत् ॥ अर्थस्यार्जनरक्षार्याभयंनारोव्ययेपुनः ॥ २ ॥ कार्पण्यंमत्सरोदम्भोभनाधिक्येभयंमहत् ॥ अकार्येसम्प्रवृत्तिश्चदुःखानिध
 निनांसदा ॥ ३ ॥ भृत्यवृत्तिःकुसीदंचदासत्वंपरतन्त्रता ॥ इष्टानिष्टाभियोगश्चसंयोगाश्चसहस्रशः ॥ ४ ॥ दुर्भिक्षंदुर्भगत्वंचमूर्खत्वंचदरिद्रता ॥
 अधरोत्तरभागश्चनारकंराजविक्रमम् ॥ ५ ॥ अन्योन्याभिभवंदुःखमन्योन्यतोभयंमहत् ॥ अन्योन्याच्चप्रकोपश्चराज्ञोदुःखंमहीभृताम् ॥ ६ ॥
 अनित्यतात्रभावानांकृतकाम्यस्यदेहिनः ॥ अन्योन्यमर्मभेदाच्चान्योन्यकरपीडनात् ॥ ७ ॥ लुब्धाश्चपापभेदेनान्योन्यस्यचभक्षणम् ॥ इत्ये
 वमादिभिर्दुःखैर्यस्माद्भीतिंचराचरम् ॥ ८ ॥ निर्यादिमनुष्यान्तंतस्मात्सर्वत्यजेद्बुधः ॥ स्कन्धात्स्कन्धेनयन्भारंविश्रामंमन्यतेयथा ॥ ९ ॥ तद्
 त्सर्वमिदंलोकेदुःखंदुःखेनशाम्यति ॥ अन्योन्यातिशयोपेताःसर्वदाभोगसम्प्लवाः ॥ २१० ॥ धर्मक्षयाच्चदेवानांदिविदुःखमवस्थितम् ॥ नानायोनिसह
 स्त्रेषुसम्भवःपुण्यसंक्षयात् ॥ ११ ॥ रोगाश्चविविधाकारादेवलोकेऽपिसंस्मृताः ॥ यज्ञस्यहिशिरश्छिन्नमश्विभ्यांसंहितंपुनः ॥ १२ ॥ तेनदोषेणयज्ञ
 स्यशिरोरोगःसदैवहि ॥ मार्तण्डभानोःकुष्ठंचवरुणस्यजलोदरम् ॥ १३ ॥ पूष्णोदशनवैकल्यंभुजस्तम्भःशचीपतेः ॥ सुमहान्क्षयरोगश्चसोमस्यपरि
 कीर्तितः ॥ १४ ॥ ज्वरश्चसुमहानासीदक्षस्यापिप्रजापतेः ॥ कल्पेकल्पेचदेवानांमहतामपिसंक्षयः ॥ १५ ॥ परार्धद्वयकालान्तेब्रह्मणश्चाप्यनित्य
 ता ॥ दक्षस्यदुहितांपौत्रीं ब्रह्माकामितवान्पुनः ॥ १६ ॥ क्रोधेनचजयांदेवीयोगज्ञांशप्तवान्प्रभुः ॥ कामक्रोधौस्थितौयत्रतत्रदोषास्तदात्मकाः ॥ १७ ॥
 दुःखानिचसमस्तानिसंस्थितानिनसंशयः ॥ विशीर्णंजन्ममरणंसर्वाशित्वंहविर्भुजः ॥ १८ ॥ स्त्रीवधःकामसक्तिश्चसारथ्यंपाण्डवेबले ॥ रुद्रेणत्रिपु
 रंदग्धंदक्षयज्ञोविनाशितः ॥ १९ ॥ स्कन्दस्यजन्मवैशुक्रात्कीडादीनांसहस्रशः ॥ एवंत्रयोऽपिरागाद्यैर्दोषैर्देवाःसमन्विताः ॥ २२० ॥ एभ्यःपरःप्रभुः
 शान्तःपरिपूर्णःसमुक्तिदः ॥ एवमेतजगत्सर्वमन्योन्यातिशयेस्थितम् ॥ २१ ॥ दुःखैराकुलितंज्ञात्वानिवेदंपरमं व्रजेत् ॥ निवेदाच्चविरागःस्याद्विषा
 गाज्ज्ञानसम्भवः ॥ २२ ॥ ज्ञानेनतत्परंज्ञानंशिवंसुक्तिमवाप्नुयात् ॥ समस्तदुःखनिर्मुक्तःस्वस्थात्मासुखीतदा ॥ सर्वज्ञःपरिपूर्णश्चमुक्तइत्यभिधी

प० पु०
॥ ६९ ॥

यते ॥ २३ ॥ मातलिरुवाच ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यत्त्वया परिपृच्छितम् ॥ धर्माधर्मविवेको हि सर्वज्ञानसमुद्भवः ॥ २४ ॥ इन्द्रलोके प्रगन्तव्यं देवरा-
जस्य शासनात् ॥ २२५ ॥ इति श्रीपाञ्चपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने पितृमातृतीर्थमाहात्म्ये षट्षष्ठितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ययातिरुवाच ॥ अस्मद्भाग्यप्र-
सङ्गेन भवतो दर्शनं मम ॥ सञ्जातं शक्रसंवाह एतच्छ्रेयो ममा तुलम् ॥ १ ॥ मानवामर्त्यलोके च पापं कुर्वन्ति दारुणम् ॥ तेषां कर्मविपाकं च मातले वद साम्प्र-
तम् ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामि पापाचारस्य लक्षणम् ॥ श्रुते सति महज्ज्ञानमत्र लोके प्रजायते ॥ ३ ॥ वेदनिन्दां प्रकुर्वन्ति ब्रह्माचा-
रस्य कुत्सनम् ॥ महापातकमेवापि ज्ञातव्यं ज्ञानपण्डितैः ॥ ४ ॥ साधूनामपि सर्वेषां यः पीडां हि स माचरेत् ॥ महापातकमेवापि प्रायश्चित्तेन हि
ब्रजेत् ॥ ५ ॥ कुलाचारं परित्यज्य अन्याचारं ब्रजन्ति च ॥ एतच्च पातकं घोरं कथितं कृत्यवेदिभिः ॥ ६ ॥ मातापित्रोश्च यानिन्दाताडनं भगि-
नीषु च ॥ पितृष्वसुर्निन्दनं च तदेव पातकं ध्रुवम् ॥ ७ ॥ सम्प्राप्ते श्राद्धकालेऽपि पञ्चक्रोशान्तरे स्थितम् ॥ जामातरं परित्यज्य तथा च दुहितुः सुतम्
॥ ८ ॥ स्वसारं चैव स्वस्त्रीयं परित्यज्य प्रवर्तते ॥ कामात्क्रोधाद्भयाद्वापि अन्यं भोजयते यदा ॥ ९ ॥ पितरो नैव भुञ्जन्ति देवाश्चैव न भुञ्जते ॥
एतच्च पातकं तस्य पितृघातसमं कृतम् ॥ १० ॥ दानकालेऽपि सम्प्राप्तं आगते ब्राह्मणे किल ॥ भूरिदानं परित्यज्य कतिभ्यो हि प्रदीयते ॥ ११ ॥
एकस्मै दीयते दानमन्येभ्योऽपि न दीयते ॥ एतच्च पातकं घोरं दानभ्रंशकरं स्मृतम् ॥ १२ ॥ यजमानगृहे सेवासंस्थितान् ब्राह्मणान् विजान् ॥
परित्यज्य हियदानं न दानस्य चलक्षणम् ॥ १३ ॥ समाश्रितं हियं विप्रं धर्माचारसमन्वितम् ॥ सर्वोपायैः सुपुण्ये तं सुदानैर्बहुभिर्नृप ॥ १४ ॥ तं सम-
भ्यर्च्य विद्वांसं प्राप्तं विप्रं सदा हरेत् ॥ तं हित्य क्त्वाददेद्दानमन्यस्मै ब्राह्मणाय वै ॥ १५ ॥ दत्तं हुतं भवेत्तस्य निष्फलं नात्र संशयः ॥ ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यः
शूद्रश्चापि चतुर्थकः ॥ १६ ॥ पुण्यकालेषु सर्वेषु संश्रितं पूजयेद्ब्रिजम् ॥ मूर्खवापि हि विद्वांसं तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ १७ ॥ अश्वमेधस्य यज्ञस्य फलं त-
स्य प्रजायते ॥ कस्माद्विकारणाद्राजञ्छक्यं प्राप्य न कारयेत् ॥ १८ ॥ अन्यो विप्रः समायातस्तत्कालं श्राद्धकर्मणि ॥ उभौ तौ पूजयेत्तत्र भोजनाच्छाद-
नैस्ततः ॥ १९ ॥ ताम्बूलदक्षिणाभिश्च पितरस्तस्य हर्षिताः ॥ श्राद्धभुक्ता यदा तव्यं सदा दानं च दक्षिणा ॥ २० ॥ न ददेच्छ्राद्धकर्ता योगो हत्यादिस-
मं भवेत् ॥ द्रावेतौ पूजयेत्तस्माच्छ्राद्धयानृपसत्तम ॥ २१ ॥ निर्द्धनत्वप्रभावाद्भैरमेकं हि प्रपूजयेत् ॥ व्यतीपातेऽपिऽसम्प्राप्ते वैधृतौ च नृपोत्तम ॥ २२ ॥
अमावास्यां तथाराजन्क्षयाहेऽपरपक्षके ॥ श्राद्धमेवं प्रकर्तव्यं ब्राह्मणादित्रिवर्णकैः ॥ २३ ॥ यज्ञेतथामहाराज ऋत्विजश्च प्रकारयेत् ॥ तथा विप्राः प्रक-
र्तव्याः श्राद्धदानाय सर्वदा ॥ २४ ॥ अविज्ञातः प्रकर्तव्यो ब्राह्मणो नैव जानता ॥ यस्यापि ज्ञायते वंशः कुलं त्रिपुरुषं तथा ॥ २५ ॥ आचारश्च तथाराजं

मू.स.दि.
अ० ६७

॥ ६९ ॥

स्तंविप्रंसन्निमन्त्रयेत् ॥ कुलंनज्ञायतेयस्यआचारेणविचारयेत् ॥ २६ ॥ श्राद्धदानेप्रकर्तव्येविशुद्धोमूर्खएवहि ॥ अविज्ञातोभवेद्विप्रोवेदवेदाङ्गपार
 गः ॥ २७ ॥ श्राद्धदानंप्रकर्तव्यंतस्माद्विप्रंनिमन्त्रयेत् ॥ आतिथ्यंतुप्रकर्तव्यमपूर्वनृपसत्तम ॥ २८ ॥ अन्यथाकुरुतेपापीसयातिनरकंध्रुवम् ॥ त
 स्माद्विप्रःप्रकर्तव्योदानेश्राद्धेचपर्वसु ॥ २९ ॥ आदौपरीक्षयेद्विप्रंश्राद्धेदानेप्रकारयेत् ॥ नाश्नन्तितस्यवैगेहेपितरोविप्रवर्जिताः ॥ ३० ॥ शापंदत्त्वा
 ततोयान्तिश्राद्धाद्विप्रविवर्जितात् ॥ महापापीभवेत्सोऽपिब्रह्महासचकथ्यते ॥ ३१ ॥ पैत्राचारंपरित्यज्ययोवर्तेतनरोत्तम ॥ महापापीसविज्ञेयःसर्व
 धर्मबहिष्कृतः ॥ ३२ ॥ येत्यजन्तिशिवाचारवैष्णवंभोगदायकम् ॥ निन्दन्तिब्राह्मणंधर्मविज्ञेयाःपापवर्द्धनाः ॥ ३३ ॥ येत्यजन्तिशिवाचारंशि
 वभक्तान्द्रिषन्तिच ॥ हरिंनिन्दन्तियेपापाब्रह्मद्वेषकराःसदा ॥ ३४ ॥ आचारनिन्दकायेतेमहापातककृत्तमाः ॥ आद्यपूज्यंपरंज्ञानंपुण्यंभागवतंत
 था ॥ ३५ ॥ वैष्णवंहरिवंशंवामत्स्यंवाकूर्ममेवच ॥ पाद्मवायेपूजयन्तितेषांश्रेयोवदाम्यहम् ॥ ३६ ॥ प्रत्यक्षंतेनवैदेवःपूजितोमधुसूदनः ॥ तस्मात्प्रपू
 जयेज्ज्ञानंवैष्णवंविष्णुवल्लभम् ॥ ३७ ॥ देवस्थानेचनित्यं वैष्णवंपुस्तकंनृप ॥ तस्मिन्प्रपूजितेविप्रपूजितःकमलापतिः ॥ ३८ ॥ असम्पूज्यहरेर्ज्ञा
 नंयेऽधीयतेलिखन्तिच ॥ अज्ञायतत्प्रयच्छन्तिशृण्वन्त्युच्चारयन्तिच ॥ ३९ ॥ विक्रीडन्तिचलोभेनकुज्ञाननियमेनच ॥ असंस्कृतप्रदेशेषुयथेष्टं
 स्थापयन्तिच ॥ ४० ॥ हरिज्ञानंयथाक्षेमंप्रत्यक्षाच्चप्रकाशयेत् ॥ अधीतेचसमर्थश्चयःप्रमादंकरोतिच ॥ ४१ ॥ अशुचिश्चाशुचौस्थानेयःप्रवक्ति
 शृणोतिच ॥ इतिसर्वसमासेनज्ञाननिन्दासमंस्मृतम् ॥ ४२ ॥ गुरुपूजामकृत्वैवयःशास्त्रंश्रोतुमिच्छति ॥ नकरोतिचशुश्रूषामाज्ञाभङ्गंचभावतः ॥ ४३ ॥
 नाभिनन्दतितद्वाक्यमुत्तरंसम्प्रयच्छति ॥ गुरुकर्मणिसाध्येचतदुपेक्षांकरोतिच ॥ ४४ ॥ गुरुमार्तमशक्तंचविदेशंप्रस्थितंतथा ॥ अरिभिःपरिभूतंवा
 यःसन्त्यजतिपापकृत् ॥ ४५ ॥ पठमानंपुराणंतुतस्यपापंवदाम्यहम् ॥ कुम्भीपाकेवसेत्तावद्यावदिन्द्राश्चतुर्दश ॥ ४६ ॥ पठमानंगुरुंयोहिउपेक्ष
 यतिपापधीः ॥ तस्यापिपातकंधोरंचिरंनरकदायकम् ॥ ४७ ॥ भार्यापुत्रेषुमित्रेषुयश्चावज्ञांकरोतिच ॥ इत्येतत्पातकंज्ञेयंगुरुनिन्दासममहत् ॥ ४८ ॥
 ब्रह्महास्वर्णस्तेयीचसुरापीगुरुतल्पगः ॥ महापातकिनश्चैतेतत्संयोगीचपञ्चमः ॥ ४९ ॥ क्रोधाद्वेपाद्गयाल्लोभाद्ब्राह्मणस्यविशेषतः ॥ मर्मातिकृन्त
 क्रोयश्चब्रह्मघ्नःसप्रकीर्तितः ॥ ५० ॥ ब्राह्मणंयःसमाहूययाचमानमकिञ्चनम् ॥ पश्चात्नास्तीतियोब्रूयात्सचवैब्रह्महानृप ॥ ५१ ॥ यस्तुविद्याभिमा
 नेननिस्तेजयतिवैद्विजम् ॥ उदासीनंसभामध्येब्रह्महासप्रकीर्तितः ॥ ५२ ॥ मिथ्यागुणैरथात्मानंनयत्युत्कर्षतांपुनः ॥ गुरुंविरोधयेद्यस्तुसचवैब्रह्महा

५० पु०
॥ ७० ॥

स्मृतः ॥ ५३ ॥ क्षुत्पातसदेहानामन्नभोजनमिच्छताम् ॥ यः समाचरते विघ्नंतमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५४ ॥ पिशुनः सर्वलोकानां रन्धान्वेषणतत्परः ॥
उद्वेजनकरः क्रूरः सच वै ब्रह्महा स्मृतः ॥ ५५ ॥ देवद्विजगवां भूमिपूर्वदत्तां हरेत्तु यः ॥ प्रणशामपि कालेन तमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५६ ॥ द्विजवित्तापहरणं न्या
सेनसमुपार्जितम् ॥ ब्रह्महत्या समज्ञेयं तस्य पातकमुत्तमम् ॥ ५७ ॥ अग्निहोत्रं परित्यज्य पञ्चयज्ञादिकर्म च ॥ मातापित्रोर्गुरुणां च कूटसाक्ष्यं च यश्च
रेत् ॥ ५८ ॥ अप्रियं शिवभक्तानामभक्ष्याणां च भक्षणम् ॥ वने निरपराधानां प्राणिनां च प्रमारणम् ॥ ५९ ॥ गवां गोष्ठे वने चाग्नेः पुरे ग्रामे च दीपनम् ॥
इति पापानि घोरानि सुरापानसमानितु ॥ ६० ॥ दीनसर्वस्वहरणं परस्त्रीगजवाजिनाम् ॥ गोभूरजतवस्त्राणामोषधीनां रसस्य च ॥ ६१ ॥ च
न्दनागुरुकर्पूरकस्तूरीपट्टवाससाम् ॥ परन्यासापहरणं रुक्मस्तेयं समं स्मृतम् ॥ ६२ ॥ कन्यायावरयोग्याया अदानं सदृशे वरे ॥ पुत्रमित्रकल
त्रेषु गमनं भगिनीषु च ॥ ६३ ॥ कुमारीसाहसं घोरमन्त्यजस्त्रीनिषेवणम् ॥ सवर्णायाश्च गमनं गुरुतल्पसमं स्मृतम् ॥ ६४ ॥ महापातकतुल्या
निपापान्युक्तानियानितु ॥ तानि पातकसंज्ञानितान्यूनमुपपातकम् ॥ ६५ ॥ द्विजायार्थं प्रतिज्ञाय न प्रयच्छति यः पुनः ॥ तत्र विस्मरते विप्रस्तु
ल्यंतदुपपातकम् ॥ ६६ ॥ द्विजद्रव्यापहरणं मर्यादाया व्यतिक्रमम् ॥ अतिमानातिकोपश्च दाम्भिकत्वं कृतघ्नता ॥ ६७ ॥ अन्यत्र विषया
सक्तिः कार्पण्यं शाठ्यं मत्सरम् ॥ परदाराभिगमनं साध्वीकन्याभिदूषणम् ॥ ६८ ॥ परिवित्तिः परिवेत्ता यया च परिविद्यते ॥ तयोर्दानं च कन्यायास्तयो
रेव च याजनम् ॥ ६९ ॥ पुत्रमित्रकलत्राणामभावे स्वामिनस्तथा ॥ भार्याणां च परित्यागः साधूनां च तपस्विनाम् ॥ ७० ॥ गवां क्षत्रियवैश्यानां स्त्री
शूद्राणां च घातनम् ॥ शिवाय तनवृक्षाणां पुष्पारामविनाशनम् ॥ ७१ ॥ यः पीडामाश्रमस्थानामाचरेदल्पिकामपि ॥ तद्भृत्यपरिवर्गस्य पशुधान्यवन
स्य च ॥ ७२ ॥ वस्त्रधान्यपशुस्तेयमयाज्यानां च याजनम् ॥ यज्ञारामतडागानां दारापत्यस्य विक्रयः ॥ ७३ ॥ तीर्थयात्रोपवासानां व्रतानां च सुकर्म
णाम् ॥ स्त्रीधनान्युपजीवन्ति स्त्रीभवाद्यन्नजीविताः ॥ ७४ ॥ स्वधर्मविद्वयाद्यस्तु अधर्मवर्णिते नरः ॥ परदोषप्रवादी च परच्छिद्रावलोककः ॥ ७५ ॥ परद्रव्या
भिलाषी च परदारावलोककः ॥ एते गोघ्नसमानाश्च ज्ञातव्या नृपनन्दन ॥ ७६ ॥ यः कर्ता सर्वशास्त्राणां गोहर्ता गोश्च विक्रयी ॥ निर्दयोऽतीव भृत्येषु पशूनां
दमकश्च यः ॥ ७७ ॥ मिथ्याप्रवदते वाचमाकर्णयति यः परैः ॥ स्वामिद्रोही गुरुद्रोही मायावी च पलः शठः ॥ ७८ ॥ यो भार्यापुत्रमित्राणि बालवृद्धकृशा
तुरान् ॥ भृत्यानतिथिबन्धुंश्च त्यक्त्वाऽश्रातिबुभुक्षितान् ॥ ७९ ॥ यस्तु मृष्टं समश्रातिनो वाप्यन्नं ददाति च ॥ पृथक्पाकी स विज्ञेयो ब्रह्मवादिषु गर्हितः ॥
॥ ८० ॥ नियमान्स्वयमादाय येत्यजन्त्यजितेन्द्रियाः ॥ प्रव्रज्यागमिता ये च संयुक्ता ये च मद्यपेः ॥ ८१ ॥ ये चापि क्षयरोगातां गां पिपासाक्षुधातुराम् ॥

भू. ख. दि.
अ. ६७

॥ ७० ॥

नपालयन्तियत्नेनतगेग्नानारकाःस्मृताः ॥ ८२ ॥ सर्वपापरतायेचचतुष्पात्क्षेत्रभेदकाः ॥ साधून्विप्रान्गुहंश्चैवयश्चगांहिप्रताडयेत् ॥ ८३ ॥
 येताडयन्त्यदोषांचनारीसाधुपदेस्थिताम् ॥ आलस्यबद्धसर्वाङ्गोयःस्वपितिमुहुर्मुहुः ॥ ८४ ॥ दुर्बलांश्चनपुष्पान्तिनष्टान्नावेषयन्तिच ॥ पीडयन्त्य
 तिभारेणसक्षतान्वाहयन्तिच ॥ ८५ ॥ सर्वपापरतायेचसंयुक्तायचभुञ्जते ॥ भग्नाङ्गीक्षतरोगातांगोरूपांचक्षुधातुराम् ॥ ८६ ॥ नपालयन्तियत्नेन
 तेजनानारकाःस्मृताः ॥ वृषाणांवृषणौयेचपापिष्ठाघातयन्तिच ॥ ८७ ॥ बाधयन्तिचगोवत्सान्महानारकिणोनराः ॥ आशयासमनुप्राप्तंक्षुत्तृषाश्रम
 पीडितम् ॥ ८८ ॥ यचातिथिनमन्यन्तेतेवैनिरयगामिनः ॥ अनाथंविकलंदीनंवालंबृद्धंभृशतुरम् ॥ ८९ ॥ नानुकम्पन्तियेमूढास्तेयान्तिनरकार्ण
 वम् ॥ अजाविकोमाहिषिकोयःशूद्रावृषलीपतिः ॥ ९० ॥ शूद्रोविप्रस्यक्षत्रस्ययआचारेणवर्तते ॥ शिल्पिनःकारवोवैद्यास्तथादेवलकानराः ॥
 ॥ ९१ ॥ भृतकामात्यकर्माणःसर्वेनिरयगामिनः ॥ यश्चोदितमतिक्रम्यस्वेच्छयाआहरेत्करम् ॥ ९२ ॥ नरकेषुसपच्येतयश्चदण्डंवृथानयेत् ॥
 उत्कोचकैरधिकृतैस्तस्करैश्चप्रपीड्यते ॥ ९३ ॥ यस्यराज्ञःप्रजाराज्येपच्यतेनरकेषुसः ॥ येद्विजाःप्रतिगृह्णन्तिनृपस्यान्यायवर्तिनः ॥ ९४ ॥ प्रया
 न्तितेऽपिघोरेषुनरकेषुनसंशयः ॥ पारदारिकचौराणांयत्पापंपार्थिवस्यच ॥ ९५ ॥ भवत्यरक्षतोघोरोराज्ञस्तस्यपरिग्रहः ॥ अचौरंचौरवद्यश्चचौरं
 चाचौरवत्पुनः ॥ ९६ ॥ अविचार्यनृपःकुर्यात्सोऽपिवेनरकंजरेत् ॥ घृततैलान्नपानादिमधुमांससुरासवम् ॥ ९७ ॥ गुडेषुक्षीरशाकादिदधिमूलफ
 लानिच ॥ तृणकाष्ठंपुष्पपत्रंकांस्यंरजतमेवच ॥ ९८ ॥ उपानच्छत्रकटकशिबिकामासनंमृदु ॥ ताम्रंसीसंत्रपुकांस्यंशङ्खाद्यंचजलोद्भवम् ॥ ९९ ॥
 वादित्रंवेणुवंशाद्यंगृहोपस्करणानिच ॥ ऊर्णाकार्पासकौशेयरङ्गपद्मोद्भवानिच ॥ १०० ॥ तूलंसूक्ष्माणिवस्त्राणियेलोभेनहरन्तिच ॥ एवमादीनिचान्या
 निद्रव्याणिविविधानिच ॥ १०१ ॥ नरकेषुद्रुतंगच्छेदपहृत्याल्पकान्यपि ॥ यद्वातद्रोणैरद्रव्यमपिसर्षपमात्रकम् ॥ २ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंश
 यः ॥ बह्वल्पकाद्यपितथापरस्यममताकृतम् ॥ ३ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः ॥ एवमाद्यैर्नरःपापैरुत्क्रान्तिसमनन्तरम् ॥ ४ ॥ शरीर
 घातनार्थायपूर्वाकारमवाप्नुयात् ॥ यमलोकंजन्त्येतेशरीरस्थायमाज्ञया ॥ ५ ॥ यमदूतैर्महाघोरैर्नीयमानाःसुदुःखिताः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणाम
 धर्मनियतात्मनाम् ॥ ६ ॥ धर्मराजःस्मृतःशास्तासुघोरैर्विविधैर्वधैः ॥ विनयाचारयुक्तानांप्रमादान्मलिनात्मनाम् ॥ ७ ॥ प्रायश्चित्तैर्गुरुःशास्ता
 नचतैरीक्ष्यतेयमः ॥ पारदारिकचौराणामन्यायव्यवहारिणाम् ॥ ८ ॥ नृपतिःशासकःप्रोक्तःप्रच्छन्नानांचधर्मराट् ॥ तस्मात्कृतस्यपापस्य
 प्रायश्चित्तंसमाचरेत् ॥ ९ ॥ नाभुक्तस्यान्यथानाशःकल्पकोटिशतैरपि ॥ यःकरोतिस्वयंकर्मकारयेद्भानुमोदयेत् ॥ ११० ॥ कायेनमनसा

॥ ७७ ॥

भू.खं.दि.
अ० ६८

11 934

धनम् ॥ ५ ॥ अथव्यस्तैः समस्तैर्वाशिवधर्मैरनुष्ठितैः ॥ शिवैकरस्यसम्प्राप्तैर्गतिरेकैवकल्पिता ॥ ६ ॥ यथाभूः सर्वभूतानां स्थानं साधारणं स्मृतम् ॥
 तत्तथाशिवभक्तानां तुल्यं शिवपुरं स्मृतम् ॥ ७ ॥ यथेह सर्वभूतानां भोगाः सातिशयाः स्मृताः ॥ नानापुण्यविशेषेण भोगाः शिवपुरे तथा ॥ ८ ॥ शुभाशुभ
 फलं चापि भुज्यते सर्वदेहिभिः ॥ शिवधर्मस्य चैकस्य फलं तत्रोपभुज्यते ॥ ९ ॥ यस्य यादृग्भवेत्पुण्यं श्रद्धापात्रविशेषतः ॥ भोगाः शिवपुरे तस्य ज्ञेयाः
 सातिशयाः शुभाः ॥ १० ॥ स्थानप्राप्तिः परंतुल्या भोगाः शान्तिमयाः स्थिताः ॥ कुर्यात्पुण्यं महत्तस्मान्महाभोगजिगीषया ॥ ११ ॥ सर्वातिशयमेवैकं
 भावितं च सुरोत्तमैः ॥ आत्मभोगाधिपत्यं स्याच्छिवः सर्वजगत्पतिः ॥ १२ ॥ केचित्तत्रैव मुच्यन्ते ज्ञानयोगरतानराः ॥ आवर्तन्ते पुनश्चान्ये संसारभो
 गतत्पराः ॥ १३ ॥ तस्माद्विमुक्तिमिच्छंस्तु भोगासक्तिं च वर्जयेत् ॥ विरक्तः शान्तिचित्तात्मा शिवज्ञानमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ ये चापीशान्यद्दद्यायज
 न्तीशं प्रसङ्गतः ॥ तेषामपि ददातीशः स्थानं भावानुरूपतः ॥ १५ ॥ तत्रार्चयन्ति ये रुद्रं सकृदुच्छिन्नकल्मषाः ॥ तेषां पिशाचलोकेषु भोगानीशः प्रयच्छति
 ॥ १६ ॥ सन्तप्ता दुःखभारेण प्रियन्ते सर्वदेहिनः ॥ अन्नदः पुण्यदः प्रोक्तः प्राणदश्चापि सर्वदः ॥ १७ ॥ तस्मादन्नप्रदानेन सर्वदानफलं लभेत् ॥ त्रैलोक्ये
 यानिरत्नानि भोगस्त्रीवाहनानि च ॥ १८ ॥ अन्नदानप्रदः सर्वमिहामुत्रफलं लभेत् ॥ यस्यान्नपानपुष्टाङ्गः कुरुते पुण्यसञ्चयम् ॥ १९ ॥ अन्नप्रदा तुस्त
 स्यार्धकर्तुश्चार्धनसंशयः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां देहः परमसाधनम् ॥ २० ॥ स्थितिस्तस्यान्नपानाभ्यामतस्तत्सर्वसाधनम् ॥ अन्नं प्रजापतिः साक्षा
 दन्नं विष्णुः शिवः स्वयम् ॥ २१ ॥ तस्मादन्नसमं दानं न भूतं न विष्यति ॥ त्रयाणामपि लोकानामुदकजीवनं स्मृतम् ॥ २२ ॥ पवित्रमुदकं दिव्यं शुद्धं सर्व
 रसायनम् ॥ अन्नपानाश्च गोवस्त्रशय्यासूत्रासनानि च ॥ २३ ॥ प्रेतलोके प्रशस्तानि दानान्यष्टौ विशेषतः ॥ एवं दानविशेषेण धर्मराजपुरं नरः ॥ २४ ॥
 यस्माद्याति सुखेनैव तस्माद्धर्मसमाचरेत् ॥ येषु नः कूरकर्मणः पापादानविवाजिताः ॥ २५ ॥ भुञ्जते दारुणं दुःखं नरके नृपनन्दन ॥ तथा सुखं प्रभुञ्जन्ति
 दानकर्तार एव तु ॥ २६ ॥ तेषां तु सम्भवेत्सौख्यं कर्मयोगरतात्मनाम् ॥ अप्रमेयगुणैर्दिव्यैर्विमानैः सर्वकामकैः ॥ २७ ॥ असङ्ख्यैस्तत्पुरं व्याप्तं प्राणि
 नामुपकारकैः ॥ सहस्रसोमदिव्यवासुर्यतेजःसमप्रभम् ॥ २८ ॥ रुद्रलोकमिति प्रोक्तं शेषगुणसंयुतम् ॥ सर्वेषां शिवभक्तानां तत्पुरं परिकीर्तितम् ॥ २९ ॥
 रुद्रक्षेत्रे भूतानां च जङ्गमस्थावरात्मनाम् ॥ अप्येकदिवसं भक्त्यायः पूजयति शङ्करम् ॥ ३० ॥ सोऽपि याति शिवस्थानं किंपुनर्बहुशोऽर्चयन् ॥ वैष्णवावि
 ष्णुभक्ताश्च विष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३१ ॥ तेऽपि गच्छन्ति वैकुण्ठे समीपं देवचक्रिणः ॥ ब्रह्मवादी च धर्मात्मा ब्रह्मलोकं प्रयातिसः ॥ ३२ ॥ पुण्यकर्ता सुपु
 ण्येन पुण्यलोकं प्रयाति च ॥ तस्मादीशो सदा भक्तिभावयेदात्मनात्मनि ॥ ३३ ॥ हरौ वापि महाराज युक्तात्मा ज्ञानवान् स्वयम् ॥ तस्मात्सर्वविचारेण भा

प० पु०
॥ ७३ ॥

कम् ॥ ११ ॥ जन्मप्रभृतिमेकायः शतार्थाब्दं प्रयाति च ॥ तथापि नूतनो भावः कायस्यापि प्रजायते ॥ १२ ॥ मम कालो गतो दूतं अब्दानां शतमुत्तमम् ॥ यथा षोडशवर्षस्य कायः पुंसः प्रशोभते ॥ १३ ॥ यथामेशो भते देहो बलवीर्यसमन्वितः ॥ नैव ह्यनिर्नमेहानिर्नश्रमो व्याधयोजरा ॥ १४ ॥ मातले मम कायोऽपि धर्मोत्साहेन वर्द्धते ॥ सर्वभृतमयं दिव्यमौषधं परमौषधम् ॥ १५ ॥ पापव्याधिप्रणाशार्थं धर्माख्यं हि कृतम्पुरा ॥ तेन मेशो धितः कायो गतदोषस्तु जायते ॥ १६ ॥ हृषीकेशस्य सन्ध्या नानामोक्षारणमुत्तमम् ॥ एतद्रसायनं दूतनित्यमेवं करोम्यहम् ॥ १७ ॥ तेन मे व्याधयो दोषाः पापाद्याः प्रलयंगताः ॥ विद्यमाने हि संसारे कृष्णनाम्नि महौषधे ॥ १८ ॥ मानवामरणं यान्ति पापव्याधिप्रपीडिताः ॥ न पिबन्ति महामूढाः कृष्णनामरसायनम् ॥ १९ ॥ तेन ध्यानेन ज्ञानेन पूजाभावेन मातले ॥ सत्येन दानपुण्येन मम कायो निरामयः ॥ २० ॥ पापद्वैरामयाः पीडाः प्रभवन्ति शरीरिणः ॥ पीडाभ्यो जायते मृत्युः प्राणिनां नात्र संशयः ॥ २१ ॥ तस्माद्धर्मः प्रकर्तव्यः पुण्यसत्याश्रये नरे ॥ पञ्चभूतात्मकः कायः शिरासन्धि विजर्जरः ॥ २२ ॥ एवं सन्धीकृतो मर्त्यो हि मकारी वटङ्कुणेः ॥ तत्र भाति महानग्निर्द्धातुरेव चरः सदा ॥ २३ ॥ शतखण्डमये विप्रयः संधत्ते स बुद्धिमान् ॥ हरेर्नाम्ना च दिव्येन सौभाग्येनापि पिप्पल ॥ २४ ॥ पञ्चात्मका हि ये खण्डाः शतसन्धि विजर्जराः ॥ तेन सन्धारिताः सर्वे कायो धातुसमो भवेत् ॥ २५ ॥ हरेः पूजोपचारेण ध्यानेन नियमेन च ॥ सत्यभावे भवेत्सूतप्रसादात्तस्य चक्रिणः ॥ नाहं स्वर्गगमिष्यामि स्वर्गमत्र करोम्यहम् ॥ २६ ॥ तपसा चैव भावेन स्वधर्मेण महीतलम् ॥ स्वर्गरूपं करिष्यामि प्रसारमिन्द्राथ ॥ आमन्त्र्य नृपतिं गतः ॥ २७ ॥ सर्वनिवेद्या मास इन्द्राय च महात्मने ॥ समाकर्ण्य सहस्राक्षो ययाते स्तुमहात्मनः ॥ २८ ॥ तस्याथ चिन्त उवाच ॥ मते तस्मिन् महाभागे दूत इन्द्रस्य वै पुनः ॥ किंच कारसधर्मात्मा ययाति नरिण्डुषात्मजः ॥ २९ ॥ सुकर्मो वाच ॥ तस्मिन् गते देववरस्य दूते स चिन्त यामासनरेन्द्रसूतः ॥ आहूय दूतान् प्रवरान्ससत्वरं धर्मार्थयुक्तं वच आदिदेश ॥ ३० ॥ गच्छन्तु दूताः प्रवराः पुरोत्तमे देशेषु द्रुपेष्वखिलेषु लोके ॥ कुर्वन्तु वाक्यं मम धर्मयुक्तं व्रजन्तु लोकाः सुपथां हरेश्च ॥ ३१ ॥ भावेः सुपुण्यैरमृतोपमानैर्ध्यानैश्च ज्ञानैर्यजनैस्तपोभिः ॥ यज्ञैश्च दानैर्मधुसूदनैकमर्चन्तु लोकाः

१ 'गददोषो न जायते' इ० पा० । २ 'धातुरेव कलेवरम्' । इ० पा० ।

भू.सं.दि.
अ० ७३

॥ ७३ ॥

विषयान्विहाय ॥ ४ ॥ सर्वत्रपश्यन्त्वसुरारिमेकशृङ्गेषु चार्द्रेष्वपि स्थावरेषु ॥ अभेषु भूमौ सचराचरेषु स्वीयेषु कायेष्वपि जीवरूपम् ॥ ५ ॥ देवं
 तमुद्दिश्य दिशन्तु दानमातिथ्यभावैः परिपैत्रिकैश्च ॥ नारायणं देववरं यजध्वदोषैर्विमुक्ता अचिराद्भविष्यथ ॥ ६ ॥ यो मामकं वाक्यमिहैव मानवो लोभा
 द्विमोहादपि नैव कारयेत् ॥ स शास्यतां यास्यति निर्घृणो ध्रुवं ममापि चोरो हियथानि कृष्टः ॥ ७ ॥ आकर्ण्य वाक्यं नृपते श्वदूताः संहृष्टभावाः सकलां च
 पृथ्वीम् ॥ आचख्युरेवं नृपतेः प्रणीतमादेशभावं सकलं प्रजासु ॥ ८ ॥ विप्रादिमर्त्या अमृतं सुपुण्यमानीतमेवं भुवितेन राज्ञा ॥ पिबन्तु पुण्यं परिवेष्ण
 वाख्यं दोषैर्विहीनं परिणाममिष्टम् ॥ ९ ॥ श्रीकेशवं क्लेशहरं वरेण्यमानन्दरूपं परमार्थमेवम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबन्तु लोकाः
 ॥ १० ॥ सखङ्गपाणिमधुसूदनख्यं तं श्रीनिवासं सगुणं सुरेशम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबन्तु लोकाः ॥ ११ ॥ श्रीपद्मनाभं कमले
 क्षणं च आधाररूपं जगतां महेशम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबन्तु लोकाः ॥ १२ ॥ पापापहं व्याधिविनाशरूपमानन्ददं दानवदैत्य
 नाशनम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबन्तु लोकाः ॥ १३ ॥ यज्ञाङ्गरूपं चरथाङ्गपाणिपुण्याकरं सौख्यमनन्तरूपम् ॥ नामामृतं दोष
 हरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबन्तु लोकाः ॥ १४ ॥ विश्वाधिवासं विमलं विरामं रामाभिधानं रमणं सुरारिम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव
 पिबन्तु लोकाः ॥ १५ ॥ आदित्यरूपं तमसां विनाशं बन्धस्य नाशं मतिपङ्कजानाम् ॥ नामामृतं दोषहरं सुराज्ञा आनीतमस्त्येव पिबन्तु लोकाः ॥ १६ ॥
 नामामृतं सत्यमिदं सुपुण्यमधीत्यो मानवविष्णुभक्तः ॥ प्रभातकाले नियतो महत्त्मा स याति मुक्तिं न हिकारणं च ॥ १७ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमि
 खण्डे वेनोपाख्याने पितृतीर्थवर्णने ययातिचरिते त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ सकर्मो वाच ॥ दूतास्तु ग्रामेषु वदन्ति सर्वे द्वीपेषु देशेष्वथ पत्तनेषु ॥ लोकाः
 शृण्वन् नृपतेस्तदाज्ञां सर्वप्रभावैर्हरिर्मर्चयन्तु ॥ १ ॥ दानैश्च यज्ञैर्बहुभिस्तं पोषिर्वर्माभिलाषैर्यजनैर्मनोभिः ॥ ध्यायन्तु लोकामधुसूदनं तु आदेशमेवं नृ
 पतेस्तु तस्य ॥ २ ॥ एवं सुघुष्टं सकलं तु पुण्यमाकर्ण्य तं भूमि तलेषु लोके ॥ तदा प्रभृत्येव यजन्ति विष्णुं ध्यायन्ति गायन्ति जपन्ति मर्त्याः ॥ ३ ॥ वेदप्रणीतैश्च
 सुसूक्तमन्त्रैः स्तोत्रैः सुपुण्यैर्मृतोपमानैः ॥ श्रीकेशवं तद्गतमानसास्ते ब्रतोपवासेर्नियमैश्च दानैः ॥ ४ ॥ विहाय दोषान्निजकायचित्तवागुद्भवान्प्रेमरताः
 समस्ताः ॥ लक्ष्मीनिवासं जगतां निवासं श्रीवासुदेवं परिपूजयन्ति ॥ ५ ॥ इत्याज्ञातस्य भूपत्यवर्तते क्षितिमण्डले ॥ वैष्णवेनापि भावेन जनाः सर्वे ज
 यन्ति ते ॥ ६ ॥ नामभिः कर्मभिर्विष्णुं यजन्ते ज्ञानक्रोविदाः ॥ तद्धयानास्तद्वचसिता विष्णुपूजापरायणाः ॥ ७ ॥ यावद्भूमण्डलं सर्वयावत्तपति

प० पु०
॥ ७४ ॥

भास्करः ॥ तावद्धिमानवालोकाः सर्वे भागवतावभुः ॥ ८ ॥ विष्णोर्ध्यानप्रभावेन पूजास्तोत्रेण नामतः ॥ आधिष्ठाधिविहीनास्ते सञ्जातामानवा
स्तदा ॥ ९ ॥ वीतशोकाश्च पुण्याश्च सर्वे चैव तपोधनाः ॥ सञ्जाता वैष्णवा विप्रप्रसादात्तस्य च क्रिणः ॥ १० ॥ आमयैश्च विहीनास्ते दोषैरो वैश्च वर्जिताः ॥
सर्वैश्चर्यसमापन्नाः सर्वरोगविवर्जिताः ॥ ११ ॥ प्रसादात्तस्य देवस्य सञ्जाता मानवास्तदा ॥ अमरानिर्जराः सर्वे धनधान्यसमन्विताः ॥ १२ ॥
मर्त्या विष्णुप्रसादेन पुत्रपौत्ररलङ्कृताः ॥ तेषामेव महाभाग गृहद्वारेषु नित्यशः ॥ १३ ॥ कल्पद्रुमाः सुपुण्यास्ते सर्वकामफलप्रदाः ॥ सर्वकामदुघा
गावः सचिन्तामणयस्तथा ॥ १४ ॥ सन्ति तेषां गृहे पुण्याः सर्वकामप्रदायकाः ॥ अमरमानवा जाताः पुत्रपौत्रैरलङ्कृताः ॥ १५ ॥ सर्वदोष
विहीनास्ते विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ सर्वसौभाग्यसम्पन्नाः पुण्यमङ्गलसंयुताः ॥ १६ ॥ सुपुण्यादानसम्पन्ना ज्ञानध्यानपरायणाः ॥ न दुर्भिक्षं
च व्याधिर्ना कालमरणं नृणाम् ॥ १७ ॥ तस्मिञ्चासति धर्मज्ञेययातौ नृपतौ तदा ॥ वैष्णवामानवाः सर्वे विष्णुव्रतपरायणाः ॥ १८ ॥ तद्व्याना
स्तद्गताः सर्वे सञ्जाता भावतत्पराः ॥ तेषां गृहाणि दिव्यानि पुण्यानि द्विजसत्तम ॥ १९ ॥ पताकाभिः सुशुक्लाभिः शङ्खयुक्तानितानिवै ॥ गदाङ्कित
ध्वजाभिश्च नित्यं चक्राङ्कितानि च ॥ २० ॥ पद्माङ्कितानि भासन्ते विमानप्रतिमानि च ॥ गृहाणि भित्तिभागेषु चित्रितानि सुचित्रकैः ॥ २१ ॥ सर्वत्र
गृहद्वारेषु पुण्यस्थानेषु सत्तमाः ॥ वनानि सन्ति दिव्यानि शाद्वलानि शुभानि च ॥ २२ ॥ तुलस्या च द्विजश्रेष्ठेषु केशवमन्दिरैः ॥ भासन्ते पुण्यदि
व्यानि गृहाणि प्राणिनां सदा ॥ २३ ॥ सर्वत्र वैष्णवोभावो मङ्गलो बहु दृश्यते ॥ शङ्खशब्दाश्च भूलोके मिथः स्फोटयैस्सखे ॥ २४ ॥ श्रूयन्ते तत्र विप्रे
न्द्रदोषपापविनाशकाः ॥ शङ्खस्वस्तिकपद्मानि गृहद्वारेषु भित्तिषु ॥ २५ ॥ विष्णुभक्त्या च नारीभिरलिखितानि द्विजोत्तम ॥ गीतरागसुवर्णैश्च
मूर्च्छनातानसुस्वरैः ॥ २६ ॥ गायन्तिकेशवल्लोका विष्णुध्यानपरायणाः ॥ २७ ॥ हरिं मुरारिं प्रवदन्तिकेशवप्रीत्या जितं माधवमेव चान्ये ॥ श्रीनार
सिंहकमलेक्षणं तं गोविन्दमेकं कमलापतिं च ॥ २८ ॥ कृष्णं शरण्यं शरणं जपन्ति रामं च जप्यैः परिपूजयन्ति ॥ दण्डप्रणामैः प्रणमन्ति विष्णुं तद्व्यानयुक्ताः
परिवैष्णवास्ते ॥ २९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रे चतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ सुकर्मोवाच ॥
विष्णुं कृष्णं हरिं रामं मुकुन्दं मधुसूदनम् ॥ नारायणं विष्णुं रूपं नारसिंहं तमच्युतम् ॥ १ ॥ केशवं पद्मनाभं च वासुदेवं च वामनम् ॥ वाराहं कमठं
तस्यैवैषीकेशं सुराधिपम् ॥ २ ॥ विश्वेशं विश्वरूपं च अनन्तमनघं शुचिम् ॥ पुरुषं पुष्कराक्षं च श्रीधरं श्रीपतिं हरिम् ॥ ३ ॥ श्रीदं श्रीशं श्रीनिवासं माध

यू.सं.दि.
अ० ७५

॥ ७४ ॥

वंमोक्षदंप्रभुम् ॥ इत्येवंहिसमुच्चारं नामभिर्मानवाः सदा ॥ ४ ॥ प्रकुर्वन्ति नराः सर्वे बालवृद्धाः कुमारिकाः ॥ स्त्रियो हरिं सुगायन्ति गृहकर्मरताः सदा
 ॥ ५ ॥ आसने शयने याने ध्याने च सिमाधवम् ॥ क्रीडमानास्तथावाला गोविन्दं प्रणमन्ति ते ॥ ६ ॥ दिवारात्रौ समधुरं ब्रुवन्ति हरिनाम च ॥ विष्णु
 चारो हि सर्वत्र श्रूयते द्विजसत्तम ॥ ७ ॥ वैष्णवेन प्रभावेन मर्त्या वर्तन्ति भूतले ॥ प्रासादकलशाग्रेषु देवतायतनेषु च ॥ ८ ॥ यथा सूर्यस्य बिम्बानि तथा
 चक्राणि भान्ति च ॥ वैकुण्ठे दृश्यते भावस्तद्भावं जगतीतले ॥ ९ ॥ तेन राज्ञा कृतं विप्रपुण्यं चापि महात्मना ॥ विष्णुलोकस्य समतां तथानीतं महीतलम्
 ॥ १० ॥ नहुषस्यापि पुत्रेण वैष्णवेन ययातिना ॥ उभयोर्लोकयोर्भावमेकीभूतं महीतलम् ॥ ११ ॥ भूतलस्यापि विष्णोश्च अन्तरं नैव दृश्यते ॥ वि
 ष्णुच्चारंतु वैकुण्ठे यथा कुर्वन्ति वैष्णवाः ॥ १२ ॥ भूतले तादृशोच्चारं प्रकुर्वन्ति च मानवाः ॥ उभयोर्लोकयोर्विप्र एकभावः प्रदृश्यते ॥ १३ ॥ जरारो
 गभयं नास्ति मृत्युहीनानरावभुः ॥ दानभोगप्रभावश्च अधिको दृश्यते भुवि ॥ १४ ॥ पुत्राणां तु सुखं पुण्यमधिकं पौत्रजं नराः ॥ प्रभुञ्जन्ति सुखेनापि मा
 नवाभुविसत्तम ॥ १५ ॥ विष्णोः प्रसाददानेन उपदेशेन तस्य च ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्ता मानवा वैष्णवाः सदा ॥ १६ ॥ स्वर्गलोकप्रभावो हि कृतो राज्ञा
 महीतले ॥ पञ्चविंशप्रमाणेन वर्षाणि नृपसत्तम ॥ १७ ॥ वेदविज्ञानराः सर्वे ज्ञानध्यानपरायणाः ॥ यज्ञदानपराः सर्वे दयाभावाश्च मानवाः ॥ १८ ॥
 उपकाररताः पुण्याधन्यास्ते कीर्तिभाजनाः ॥ सर्वधर्मपरा विप्रविष्णुध्यानपरायणाः ॥ १९ ॥ राज्ञा तेनोपदिष्टास्ते सज्जाता वैष्णवा भुवि ॥ श्रूयतां नृप
 शार्दूलचरित्रं तस्य भूपते ॥ २० ॥ सर्वधर्मपरो नित्यं विष्णुभक्तश्च नाहुषि ॥ अब्दानां तत्र लक्षितस्याप्येवं गतं भुवि ॥ २१ ॥ नूतनो दृश्यते कायः
 पञ्चविंशाब्दिको यथा ॥ पञ्चविंशाब्दिको भाति रूपेण वयसा तदा ॥ २२ ॥ प्रबलः प्रोढि सम्पन्नः प्रसादात्तस्य चक्रिणः ॥ मानुषा भुवमास्थाय यमनै
 व प्रयान्ति ते ॥ २३ ॥ रागद्वेषविनिर्मुक्ताः क्लेशपाशविर्वर्जिताः ॥ सुखिनो दानपुण्यैश्च सर्वधर्मपरायणाः ॥ २४ ॥ विस्तारं ते जनाः सर्वे सन्त त्यापि गता
 नृप ॥ यथा दूर्वावटाश्चैव विस्तारं यान्ति भूतले ॥ २५ ॥ तथा ते मानवाः सर्वे पुत्रपौत्रैः प्रविस्तृताः ॥ मृत्युदोषविहीनास्ते चिरं जीवन्ति वैजनाः ॥ २६ ॥
 स्थिरकायाश्च सुखिनो जरारोगविर्वर्जिताः ॥ पञ्चविंशाब्दिकाः सर्वे नरा दृश्यन्ति भूतले ॥ २७ ॥ सत्याचारपराः सर्वे विष्णुध्यानपरायणाः ॥ एवं सर्वे
 च मर्त्यास्ते प्रसादात्तस्य चक्रिणः ॥ २८ ॥ सज्जाता मानवाः सर्वे दानभोगपरायणाः ॥ मृतो न श्रूयते लोके मर्त्यः कोऽपि नरोत्तम ॥ २९ ॥ शोकं नैव प्र
 पश्यन्ति दोषं नैव प्रयान्ति ते ॥ यद्रूपं स्वर्गलोकस्य तद्रूपं भूतलस्य च ॥ ३० ॥ सज्जातं मानवश्रेष्ठप्रसादात्तस्य चक्रिणः ॥ विभ्रष्टाय मद्रूतास्ते विष्णुदूतैश्च

५० पु०
॥ ७५ ॥

ताडिताः ॥ ३१ ॥ रुदमानागताः सर्वे धर्मराजं परस्परम् ॥ तत्सर्वं कथितं दूतैश्चष्टितं भूपतेस्तुतैः ॥ ३२ ॥ अमृत्युभूतलं जातं दानभोगेन भास्करे ॥ नहु
पस्यात्मजेनापि कृतं देवययातिना ॥ ३३ ॥ विष्णुभक्तेन पुण्येन स्वर्गरूपं प्रदर्शितम् ॥ एवमाकर्णितं सर्वधर्मराजेन वैतदा ॥ ३४ ॥ धर्मराजस्तदा तत्र दूते
भ्यः श्रुतविस्तरः ॥ चिन्तयामास सर्वार्थं श्रुत्वा नृपचेष्टितम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रे पञ्च
सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ सुकर्मोवाच ॥ सौरिर्दूतैस्तथा सर्वैः सह स्वर्गजगाम सः ॥ द्रष्टुं तत्र सहस्राक्षं देववृन्दैः समावृतम् ॥ १ ॥ धर्मराजं समायान्तं
ददर्श सुरराट् तदा ॥ समुत्थाय त्वरायुक्तो दत्त्वा चार्धमनुत्तमम् ॥ २ ॥ पप्रच्छागमनं तस्य कथयस्व ममाग्रतः ॥ समाकर्ण्य महद्वाक्यं देवराजस्य भाषितम्
॥ ३ ॥ धर्मराजोऽब्रवीत्सर्वययातेश्चरितं महत् ॥ श्रूयतां देवदेवेशयस्मादाममनं मम ॥ ४ ॥ कथयाम्यहमत्रापियेनाहमागतस्तव ॥ नहु पस्यात्मजेना
पिवैष्णवेन महात्मना ॥ ५ ॥ वैष्णवाश्च कृतमर्त्या ये वसन्ति महीतले ॥ वैकुण्ठस्य समं रूपं मर्त्यलोकस्य वैकृतम् ॥ ६ ॥ अमरामानवाजाताजरारोग
विवर्जिताः ॥ पापमेव न कुर्वन्ति असत्यं न वदन्ति ते ॥ ७ ॥ कामक्रोधविहीनास्ते लोभमोहविवर्जिताः ॥ दानशीलामहात्मानः सर्वधर्मपरायणाः ॥ ८ ॥
सर्वधर्मेः समर्चन्ति नारायणमनायमम् ॥ तेन वैष्णवधर्मेण मानवा जगतीतले ॥ ९ ॥ निरामया वीतशोकाः सर्वे च स्थिरयौवनाः ॥ दूर्वावटायथा देवविस्तारं या
न्ति भूतले ॥ १० ॥ तथा ते विस्तरं प्राप्ताः पुत्रपौत्रैः प्रपौत्रकैः ॥ तेषां पुत्रैः प्रपौत्रैश्च वंशाद्वंशान्तरंगताः ॥ ११ ॥ एवं हि वैष्णवः सर्वो जरामृत्युविवर्जितः ॥ मर्त्यलोकः
कृतस्तेन नहु पस्यात्मजेन वै ॥ १२ ॥ पदभ्रष्टोऽस्मि स आतो व्यापारेण विवर्जितः ॥ एतत्सर्वं समाख्यातं मम कर्म विनाशनम् ॥ १३ ॥ एवं ज्ञात्वा सहस्राक्षलो
कस्यास्य हितं कुरु ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यथा पृष्टोऽस्मि वै त्वया ॥ १४ ॥ एतस्मात्कारणादिन्द्र आगतस्तव सन्निधौ ॥ १५ ॥ इन्द्र उवाच ॥ पूर्वमेव मया दूत आ
गमाय महात्मनः ॥ प्रेषितो धर्मराजेन्द्र दूतेनास्यापि भाषितम् ॥ १६ ॥ नाहं स्वर्गसुखस्यार्थी नागमिष्ये दिवं पुनः ॥ स्वर्गरूपं करिष्यामि सर्वतद्भूमिमण्डलम्
॥ १७ ॥ इत्याच चक्षे भूपालः प्रजापाल्यं करोति सः ॥ तस्य धर्मप्रभावेन भीतस्तिष्ठामि सर्वदा ॥ १८ ॥ धर्म उवाच ॥ येन केनाप्युपायेन तमानय सुभूपतिम् ॥
देवराजमहाभागयदीच्छसि मम प्रियम् ॥ १९ ॥ इत्याकर्ण्य वचस्तस्य धर्मस्यापि सुराधिपः ॥ चिन्तयामास मेधावी सर्वतत्त्वेन भूपते ॥ २० ॥ कामदेवं
समाहूय गन्धर्वाश्च पुरन्दरः ॥ मकरन्दरतिं देव आनिनाय महामनाः ॥ २१ ॥ तथा कुरुत वै यूयं यथाऽऽगच्छति भूपतिः ॥ यूयं गच्छन्तु भूलोकं मया दिष्टा
नसंशयः ॥ २२ ॥ काम उवाच ॥ युवयोस्तु प्रियं पुण्यं करिष्यामि न संशयः ॥ राजानं पश्य मां चैव स्थितं चैव समायुधि ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वा गताः

यू.सं.दि.
अ० ७५

॥ ७५ ॥

सर्वेयत्रराजासनाहुषिः ॥ नटरूपेणतेसर्वेकामाद्याःकर्मणाद्विज ॥ २४ ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैवतेचऊचुःसुनाटकम् ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाययातिःपृथि
 वीपतिः ॥ २५ ॥ सभांचकारमेधावीदेवरूपांसुपण्डितैः ॥ समायातःस्वयंभूपोज्ञानविज्ञानकोविदः ॥ २६ ॥ तेषांतुनाटकंराजापश्यमानःसनाहुषिः ॥
 चरितंवामनस्यापिउत्पत्तिविप्ररूपिणः ॥ २७ ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसुस्वरंगीतमुत्तमम् ॥ गायमानाजराराजन्नार्यारूपेणवैतदा ॥ २८ ॥ तस्यागी
 तविलासेनहास्येनललितेनच ॥ मधुरालापतस्तस्यकन्दर्पस्यचमायया ॥ २९ ॥ मोहितस्तेनभावेनदिव्येनचरितेनच ॥ बलेश्चैवयथारूपंविन्ध्याव
 ल्यायथापुरा ॥ ३० ॥ वामनस्ययथारूपंचक्रेमारोऽथतादृशम् ॥ सूत्रधारःस्वयंकामोवसन्तःपारिपार्श्वकः ॥ ३१ ॥ नटीवेषधराजातासारतिर्हृष्टव
 ल्लभा ॥ नेपथ्यान्तश्चरीराजन्सातस्मिन्नृत्यकर्मणि ॥ ३२ ॥ मकरन्दोमहाप्राज्ञःक्षोभयामासभूपतिम् ॥ ३३ ॥ यथायथापश्यतिनृत्यमुत्तमंगीतंसमा
 कर्णतिसक्षितीशः ॥ तथातथामोहितवान्सभूपतिंनटीप्रणीतेनमहानुभावः ॥ ३४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेषूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थेययाति
 चरितेषद्रसप्रतितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ सुकर्मावाच ॥ कामस्यगीतलास्येनहास्येनललितेनच ॥ मोहितोराजराजेन्द्रो नटरूपेणपिप्पल ॥ १ ॥
 कृत्वामृत्रंपुरीषंचसराजानहुषात्मजः ॥ अकृत्वापादयोःशौचमासनेउपविष्टवान् ॥ २ ॥ तदन्तरंतुसम्प्राप्यसञ्चारजरानृपम् ॥ कामेनापिनृपश्चेष्ट
 इन्द्रकार्यंकृतंहितम् ॥ ३ ॥ निवृत्तेनाटकेतस्मिन्गतेषुतेषुभूपतिः ॥ जराभिभूतोधर्मात्माकामसंसक्तमानसः ॥ ४ ॥ मोहितःकाममोहेनविह्वलोवि
 कलेन्द्रियः ॥ अतीवमुग्धोधर्मात्माविषयैश्चापवाहितः ॥ ५ ॥ एकदातुगतोराजामृगयाव्यसनातुरः ॥ वनेचक्रीडतेसोऽपिमोहरागवशंगतः ॥ ६ ॥
 सरसंक्लीडमानस्यनृपतेश्चमहात्मनः ॥ मृगश्चैकःसमायातश्चतुःशृङ्गोद्वयनौपमः ॥ ७ ॥ सर्वाङ्गसुन्दरोराजन्हेमरूपतनूरुहः ॥ रत्नज्योतिःसुचित्राङ्गोद
 र्शनीयोमनोहरः ॥ ८ ॥ अभ्यधावत्सवेगेनवाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ इत्यमन्यतमेधावीकोऽपिदैत्यःसमागतः ॥ ९ ॥ मृगेणचसतेनापिदूरमाकर्षितो
 नृपः ॥ गतःसरथवेगेनश्रमेणपरिखेदितः ॥ १० ॥ वीक्षमाणस्यतस्याप्रिमृगश्चान्तरधीयत ॥ सपश्यतिवनंतत्रनन्दनोपममद्भुतम् ॥ ११ ॥ चारुवृ
 क्षसमाकीर्णभूतपञ्चकशमेभितम् ॥ गुरुभिश्चन्दनैःपुण्यैःकदलीखण्डमण्डितैः ॥ १२ ॥ वकुलाशोकपुन्नगैर्नालिकैरैश्वतिन्दुकैः ॥ पूगीफलैश्चखर्जूरैःकुमु
 दैःसप्तपर्णकैः ॥ १३ ॥ पुष्पितैःकर्णिकारैश्चनानावृक्षैःसदाफलेः ॥ पुष्पितामोदसंयुक्तैःकेतकैःपाटलैस्ततः ॥ १४ ॥ वीक्षमाणोमहाराजोददर्शसरउ
 त्तमम् ॥ पुण्योदकेनसम्पूर्णविस्तीर्णपञ्चयोजनम् ॥ १५ ॥ हंसकारण्डवाकीर्णजलपक्षिविनादितम् ॥ कमलैश्चापिमुदितैश्चेतोत्पलविराजितम् ॥ १६ ॥

प० पु०
॥ ७६ ॥

रक्तोत्पलैःशोभमानंहाटकोत्पलमण्डितम् ॥ नीलोत्पलैःप्रकाशितंकह्लारैरतिशोभितम् ॥ १७ ॥ मत्तैर्मधुकरैश्चापिसर्वत्रपरिनादितम् ॥ एवंसर्वगुणो
पेतंददर्शसरउत्तमम् ॥ १८ ॥ पञ्चयोजनविस्तीर्णदशयोजनदीर्घकम् ॥ तडागंसर्वतोभद्रंदिव्यभावरलङ्घ्यम् ॥ १९ ॥ रथवेगेनसंखिन्नःकिंचिच्छ्रम
निर्पीडितः ॥ निषसादतटेतस्यचूतच्छायांसुशीतलाम् ॥ २० ॥ स्नात्वापीत्वाजलंशीतंपद्मसौगन्ध्यवासितम् ॥ सर्वश्रमोपशमनममृतोपममेवतत्
॥ २१ ॥ वृक्षच्छायेतत्स्तस्मिन्नपविष्टेनभूभृता ॥ गीतध्वनिःसमाकर्णिगीयमानोयथातथा ॥ २२ ॥ यथास्त्रीगायतेदिव्यातथायंश्रूयतेध्वनिः ॥ गी
तप्रियोमहाराजएवंचिन्तांपरांगतः ॥ २३ ॥ चिन्ताकुलस्तुधर्मात्मायावच्चिन्तयतेक्षणम् ॥ तावन्नारीवराकाचित्पीनश्रोणीपयोधरा ॥ २४ ॥ नृपतेः
पश्यतस्तस्यवनेतस्मिन्समागता ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गीशीललक्षणसम्पदा ॥ २५ ॥ तस्मिन्वनेसमायातानृपतेःपुरतःस्थिता ॥ तामुवाचमहाराजःका
हिकस्यभविष्यसि ॥ २६ ॥ किमर्थंहिसमायातातन्मेत्वंकारणंवद ॥ पृष्टासतीतदातेननकिंचिदपिपिप्पल ॥ २७ ॥ शुभाशुभंचभूपालंप्रत्यवोचद्वरान
ना ॥ प्रहस्यैवगताशीघ्रंवीणादण्डकराऽवला ॥ २८ ॥ विस्मयेनापिराजेन्द्रोमहताव्यापितस्तदा ॥ मयासम्भाषिताचेयंमानवतेस्मसोत्तरम् ॥ २९ ॥
पुनश्चिन्तांसमापेदेययातिःपृथिवीपतिः॥योवैमृगोमयादृष्टश्चतुःशृङ्गःसुवर्णकः ॥ ३० ॥ तस्मान्नारीसमुद्भूतातत्सत्यंप्रतिभातिमे ॥ मायारूपमिदंसत्यं
दानवानांभविष्यति ॥ ३१ ॥ चिन्तयित्वाक्षणंराजाययातिर्नहुपात्मजः ॥ यावच्चिन्तयतेराजातावन्नारीमहावने ॥ ३२ ॥ अन्तर्धानंगताविप्रप्रहस्यनृपनन्द
नम् ॥ एतस्मिन्नन्तरेगीतंसुस्वरंपुनरेवतत् ॥ ३३ ॥ शुश्रुवेपरमंदिव्यमूर्च्छनातानसंयुतम् ॥ जगामसत्वरंराजायत्रगीतध्वनिर्महान् ॥ ३४ ॥ जलान्तेपुष्क
रंचैवसहस्रदलमुत्तमम् ॥ तस्योपरिवरानारीशीलरूपगुणान्विता ॥ ३५ ॥ दिव्यलक्षणसम्पन्नादिव्याभरणभूषिता ॥ दिव्यैर्भावेःप्रभात्येकावीणादण्ड
कराविला ॥ ३६ ॥ गायन्तीसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ॥ तेनगीतप्रभावेनमोहयन्तीचराचरान् ॥ ३७ ॥ देवान्मुनिगणान्सर्वान्देत्यान्गन्धर्व
किन्नरान् ॥ तांदृष्ट्वासविशालाक्षींरूपतेजोपशालिनीम् ॥ ३८ ॥ संसारेनास्तिचैवान्यानारीदृशीचराचरे ॥ पुरानटोजरायुक्तोनृपतेःकायमेवहि ॥ ३९ ॥
सञ्चारितोमहाकामस्तदासौप्रकटोऽभवत् ॥ घृतंस्पृष्ट्वायथावह्नीरश्मिवान्सम्प्रजायते ॥ ४० ॥ तांचदृष्ट्वातथाकामस्तत्कायात्प्रकटोऽभवत् ॥
मन्मथाविष्टचित्तोऽसौतांदृष्ट्वाचारुलोचनाम् ॥ ४१ ॥ ईदृशूपानदृष्टामेयुवतीविश्वमोहिनी ॥ चिन्तयित्वाक्षणंराजाकामसंसक्तमानसः ॥ ४२ ॥
तस्याःसविरहेणापिलुब्धोऽभून्नृपतिस्तदा ॥ कामाग्निनादह्यमानःकामज्वरेणपीडितः ॥ ४३ ॥ कथंस्यान्ममचैवेयंकथंभावोभविष्यति ॥ यदामां

१ 'जलान्ते पुष्कले चैव महत्सदनमुत्तमम्' इ० पा० ।

मृ.सं.दि.
अ० ७७

॥ ७६ ॥

गृहतेवालापद्मास्यापद्मलोचना ॥ ४४ ॥ यदीयंप्राप्यतेतर्हिसफलंजीवितंभवेत् ॥ एवंविचिन्त्यधर्मात्माययातिःपृथिवीपतिः ॥ ४५ ॥ तामुवाच
 वरारोहांकात्वंकस्यापिवाशुभे ॥ पूर्वदृष्टातुयानारीसादृष्टापुनरेवच ॥ ४६ ॥ तांप्रच्छसधर्मात्माकाचेयंतवपार्श्वगा ॥ सर्वकथयकल्याणिअहंहि
 नहुषात्मजः ॥ ४७ ॥ सोमवंशप्रसूतोऽहंसप्तद्वीपाधिपःशुभे ॥ ययातिर्नाममेदेविख्यातोऽहंभुवनत्रये ॥ ४८ ॥ तवसङ्गमनेचेतोभावमेवंप्रवाञ्छते ॥ दे
 हिमेसङ्गमंभद्रैकुरुसुप्रियमेवहि ॥ ४९ ॥ ययंहिवाञ्छसेभद्रेतद्ददामिनसंशयः ॥ दुर्जयेनापिकामेनहतोऽहंवरवर्णिनि ॥ ५० ॥ तस्मात्राहिसुदीनंमां
 प्रपन्नंशरणंतव ॥ राज्यंचसकलामुर्वीशरीरमपिचात्मनः ॥ ५१ ॥ सङ्गमेतवदास्यामित्रैलोक्यमिदमेवते ॥ तस्यराज्ञोवचःश्रुत्वासास्त्रीपद्मनिभान
 ना ॥ ५२ ॥ विशालांस्वसखींप्राहब्रह्मिराजानमागतम् ॥ नामचोत्पत्तिस्थानंचपितरंमातरंशुभे ॥ ५३ ॥ ममापिभावमेकाग्रमस्याग्रेचनिवेदय ॥ तस्या
 श्रवाञ्छितंज्ञात्वाविशालाभूपतिंतदा ॥ ५४ ॥ उवाचमधुरालापैःश्रूयतानृपनन्दन ॥ ५५ ॥ विशालोवाच ॥ कामएषपुरादग्धोदेवदेवेनशम्भुना ॥ रु
 रोदसारतिर्दुःखाद्ब्रह्महीनाऽपिसुस्वरम् ॥ ५६ ॥ अस्मिन्सरसिराजेन्द्रसागतिर्न्यवसत्तदा ॥ तस्यप्रलापमेत्रंसासुस्वरंकरुणान्वितम् ॥ ५७ ॥ स
 माकर्ण्यततोदेवाःकृपयापरयान्विताः ॥ सज्जाताराजराजेन्द्रशङ्कवाक्यमब्रुवन् ॥ ५८ ॥ जीवयस्वमहादेवपुनरेवमनोभवम् ॥ वराकीयंमहाभागभर्तृही
 नाहिकीदृशी ॥ ५९ ॥ कामेनापिसमायुक्तामस्मत्स्नेहात्कुरुष्वहि ॥ तच्छ्रुत्वाचवचःप्राहजीवयामिमनोभवम् ॥ ६० ॥ कायेनापिविहीनोऽयंपञ्चवा
 णोमनोभवः ॥ भविष्यतिनसन्देहोमाधवस्यसखापुनः ॥ ६१ ॥ दिव्येनापिशरीरेणवर्तयिष्यतिनान्यथा ॥ महादेवप्रसादाच्चमीनकेतुःसजीवितः
 ॥ ६२ ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैवंदेव्याःकामंनरोत्तम ॥ गच्छकामप्रवर्तस्वप्रिययासहनित्यशः ॥ ६३ ॥ एवमाहमहातेजाःस्थितिसंहाकरकः ॥ पुनः
 कामःसरःप्राप्तोयत्रास्तेदुःखितारतिः ॥ ६४ ॥ इदंकामसरोराजनरतिरप्रसुसंस्थिता ॥ दग्धेसतिमहाभागेमन्मथेदुःखधर्षिता ॥ ६५ ॥ रत्याःको
 पात्समुत्पन्नःपावकोदारुणाकृतिः ॥ अतीवदग्धातेनापिसारतिर्मोहमूर्छितां ॥ ६६ ॥ अश्रुपातंसुमोचाथभर्तृहीनानरोत्तम ॥ नेत्राभ्यांहिजलेतस्याः
 पतिताअश्रुविन्दवः ॥ ६७ ॥ तेभ्योजातोमहाशोकःसर्वसौख्यप्रणाशकः ॥ जरापश्चात्समुपन्नाअश्रुभ्योनृपसत्तम ॥ ६८ ॥ वियोगोनामदुर्मे
 धास्तेभ्योजज्ञेप्रणाशकः ॥ दुःखसन्तापकौचोभौजज्ञेदादरुणोतदा ॥ ६९ ॥ मूर्छानामततोजज्ञेदारुणासुखनाशिनी ॥ शोकाज्ज्ञेमहाराजकामज्व
 रोऽथविभ्रमः ॥ ७० ॥ प्रलापोविह्वलश्चैवउन्मादोमृत्युरेवच ॥ तस्याश्चअश्रुविन्दुभ्योजज्ञिरेविश्वनाशकाः ॥ ७१ ॥ रत्याःपार्श्वेसमुत्पन्नाःसर्वेता
 पाङ्गधारिणः ॥ मूर्तिमन्तोमहाराजसद्भावगुणसंयुताः ॥ ७२ ॥ कामएषसमायातःकेनाप्युक्तंतदानृप ॥ महानन्देनसंयुक्तादृष्ट्वाकामंसमागत

प० पु०
॥ ७७ ॥

म् ॥ ७३ ॥ नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांपतिताअश्रुविन्दवः ॥ अप्सुमध्यमहाराजचापल्याज्जिरेप्रजाः ॥ ७४ ॥ प्रीतिर्नामतदाजज्ञेख्यातिर्लज्जानरोत्तम ॥
तेभ्योजज्ञेमहानन्दःशान्तिश्चान्यानपोत्तम ॥ ७५ ॥ जज्ञातेद्वेदशुभेकन्येसुखसम्भोगदायिके ॥ लीलाक्रीडामनोभावसंयोगस्तुमहावृष ॥ ७६ ॥
रत्यास्तुवामनेत्राद्वैआनन्दादश्रुविन्दवः ॥ जलान्तेपतिताराजंस्तस्माज्जज्ञेसुपङ्कजम् ॥ ७७ ॥ तस्मात्सुपङ्कजाज्जाताइयंनारीवरानना ॥ अश्रुविन्दुमती
नामरतिपुत्रीनरोत्तम ॥ ७८ ॥ तस्याःप्रीत्यासुखंकृत्वानित्यंवर्त्तैसमीपगा ॥ सखीभावस्वभावेनसंहृष्टासर्वदाशुभा ॥ ७९ ॥ विशालानाममेख्यातंवरु
णस्यसुतानृत्य ॥ अस्याश्चान्तेप्रवर्तामिस्नेहास्तिग्धास्मि सर्वदा ॥ ८० ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमस्याश्चात्मनएवते ॥ तपश्चचारराजेन्द्रपतिकामावरान
ना ॥ ८१ ॥ राजोवाच ॥ सर्वमेवत्वयाऽऽख्यातंमयाज्ञातंशुभेशृणु ॥ मामेवंहिभजत्वेषारतिपुत्रीवरानना ॥ ८२ ॥ यमेपावाञ्छतेबालातत्सर्वंतुददा
म्यहम् ॥ तथाकुरुष्वकल्याणियथामेवश्यतांज्रेजत् ॥ ८३ ॥ विशालोवाच ॥ अस्याव्रतंप्रवक्ष्यामि तदाकर्णयभूपते ॥ पुरुषंयौवनोपेतंसर्वज्ञंवीरलक्ष
णम् ८४ ॥ देवराजसमंराजन्धर्माचारसमन्वितम् ॥ तेजस्विनंमहाप्राज्ञंदातारंयज्विनांवरम् ॥ ८५ ॥ गुणानांधर्मभावस्यज्ञातारंपुण्यभाजनम् ॥ लोक
इन्द्रसमंराजन्सुयज्ञैर्धर्मतत्परम् ॥ ८६ ॥ सर्वैश्वर्यसमोपेतंनारायणमिवापरम् ॥ देवानांसुप्रियंनित्यं ब्राह्मणानामतिप्रियम् ॥ ८७ ॥ ब्रह्मग्यंवेदतत्त्वज्ञं
त्रैलोक्येख्यातविक्रमम् ॥ एवंगुणैःसमुपेतंत्रैलोक्येनप्रपूजितम् ॥ ८८ ॥ सुमर्तिसुप्रियंकान्तंमनसावरमीप्सति ॥ ८९ ॥ ययातिरुवाच ॥
एवंगुणैःसमुपेतंविद्धिमामिहचागतम् ॥ अस्यानुरूपोभर्ताहंसृष्टोधात्रानसंशयः ॥ ९० ॥ विशालोवाच ॥ भवन्तंपुण्यसंवृद्धंजानेराजअंग
त्रये ॥ पूर्वोक्तायेगुणाःसर्वेमयोक्ताःसन्तितंत्वयि ॥ ९१ ॥ एकेनापिचदोषेणत्वामेषाहिनमन्यते ॥ एषमेसंशयोजातोभवान्विष्णु
मयो नप ॥ ९२ ॥ ययातिरुवाच ॥ समाचक्ष्वमहादोषंयमेषानानुमन्यते ॥ तत्त्वेनचारुसर्वाङ्गीप्रसादसुमुखीभव ॥ ९३ ॥ विशालो
वाच ॥ आत्मदोषंनजानासिकस्मात्त्वंजगतीपते ॥ जरयाव्याप्तकायस्त्वमनेनेयंनमन्यते ॥ ९४ ॥ एवंश्रुत्वामहद्वाक्यमप्रियंजगतीपतिः ॥
दुःखेनमहताविष्टस्तामुवाचपुनर्नृपः ॥ ९५ ॥ जरादोषो नमेभद्रेसंसर्गात्कस्यचित्कदा ॥ समुद्धूतंममाङ्गैर्वैतंनजानेजरागमम् ॥ ९६ ॥ यंयं
हिवाञ्छतेचैषात्रैलोक्येदुर्लभंशुभे ॥ तमस्यैदातुकामोऽहं ब्रियतांवरउत्तमः ॥ ९७ ॥ विशालोवाच ॥ जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवे
त् ॥ एतद्विनिश्चितंराजन्सत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ९८ ॥ श्रुतिरेवंवदेद्राजन्पुत्रेभ्रातरिभृत्यके ॥ जरासङ्क्रम्यतेयस्यतस्याङ्गेपरिसञ्चरेत् ॥ ९९ ॥ ता

१ 'अस्याः प्रीत्या सुखीहादादहं वर्त्तै हि सर्वदा' इ० पा० । २ 'सर्वभावस्य' इ० पा० ।

भू.खं.दि.
अ० ७७

॥ ७७ ॥

रुण्यंतस्यवैगृह्यतस्मैदत्त्वाजरांपुनः ॥ उभयोःप्रीतिसंवादःसुरुच्याजायतेशुभः ॥ १०० ॥ यथात्मदानपुण्यस्यकृपयायोददातिच ॥ फलंराज
 न्दितत्तस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ १ ॥ दुःखेनोपार्जितंपुण्यमन्यस्मैहिप्रदीयते ॥ सुपुण्यंतद्भवेत्तस्यपुण्यस्यफलमश्नुते ॥ २ ॥ पुत्राय
 दीयतांराजंस्तस्मात्तारुण्यमेवच ॥ प्रगृह्यैवसमागच्छसुन्दरत्वेनभूपते ॥ ३ ॥ यदात्वमिच्छसेभोक्तुंदात्वंकुरुभूपते ॥ एवमाभाष्यसाभूपंविशाला
 विररामह ॥ ४ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवमाकर्ण्यराजेन्द्रोविशालामवदत्तदा ॥ ५ ॥ राजोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागेकरिष्येवचनंतव ॥ कामासक्तःस
 मूढस्तुययातिःपृथिवीपतिः ॥ ६ ॥ गृहंगत्वासमाहूयसुतान्वाक्यमुवाचह ॥ तुरुंपूरुंकुरुंराजायदुंचपितृवत्सलम् ॥ ७ ॥ कुरुध्वंपुत्रकाःसौख्यंयूयं
 हिममशासनात् ॥ ८ ॥ पुत्राऊचुः ॥ पितृवाक्यंप्रकर्तव्यंपुत्रैश्चापिशुभाशुभम् ॥ उच्यतांताततच्छीघ्रंकृतंविद्धिनसंशयः ॥ ९ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वा
 क्यंपुत्राणांपृथिवीपतिः॥आचक्षेपुनस्तेषुहर्षेणाकुलमानसः ॥ ११० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेसप्त
 सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ययातिरुवाच ॥ एकेनगृह्यतांपुत्राजरामेदुःखदायिनी॥धीरेणभवतांमध्येतारुण्यंममदीयताम् ॥ १॥स्वकीयंहिमहाभागः
 स्वरूपमिदमुत्तमम् ॥ सन्तप्तमानसंमेऽद्यस्त्रियांसक्तंसुचञ्चलम् ॥ २ ॥ भाजनस्थायथापश्चआवर्तयतिपावकः ॥तथामेमानसंपुत्राःकामानलमुचालित
 म् ॥ ३ ॥ एकोगृह्णातुमेपुत्राजरांदुःखप्रदायिनीम् ॥ स्वकंददातुतारुण्यंयथाकामंचराम्यहम् ॥ ४ ॥ योमेजरापसरणंकरिष्यतिसुतोत्तमः ॥ सचमेभो
 क्ष्यतेराज्यंधनुर्वशंधरिष्यति ॥ ५ ॥ तस्यसौख्यंसुसम्पत्तिर्धनंधान्यंभविष्यति ॥ विपुलासन्ततिस्तस्ययशःकीर्तिर्भविष्यति ॥ ६ ॥ पुत्राऊचुः॥भवा
 न्धर्मपरोराजन्प्रजाःसत्येनपालकः ॥ कस्मात्तेहीदृशोभावोजातःप्रकृतिचापलः ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥ आगतानर्तकाःपूर्वंपुरंमेहिप्रनर्तकाः॥तेभ्योमेकाम
 संमोहेजातोमोहश्चैदृशः ॥ ८ ॥ जरयाव्यापितःकायोमन्मथाविष्टमानसः ॥ सम्भवसुतश्रेष्ठाःकामेनचसमाकुलः ॥ ९ ॥ काचिदृष्टामयानारीदिव्यरू
 पावरानना ॥ मयासम्भाषितापुत्राःकिंचिन्नोवाचमांसती ॥ १० ॥ विशालानामततस्याश्चसखीचारुविचक्षणा ॥ सामामाहशुभंवाक्यंममसौख्यप्रदायक
 म् ॥ ११ ॥ जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवेत् ॥ एवमङ्गीकृतंवाक्यंतयोक्तंगृहमागतः ॥ १२ ॥ मयाजरापनोदार्थंतदेवंसमुदाहृतम् ॥ एवंज्ञान्वा
 प्रकर्तव्यंमत्सुखंहिसुपुत्रकाः ॥ १३ ॥ तुरुरुवाच ॥ शरीरंप्राप्यतेपुत्रैःपितुर्मातुःप्रसादतः ॥ धर्मश्चक्रियतेराजच्छरीरेणविपश्चिता ॥ १४ ॥ पित्रोःशुश्रू
 षणंकार्यंपुत्रैश्चापिविशेषतः ॥ नचयौवनदानस्यकालोऽयंमेनराधिप ॥ १५ ॥ प्रथमेवयसिभोक्तव्यंविषयंमानवैर्नृप ॥ इदानींतन्नकालोऽयंवर्ततेतवसाम्प्र
 तम् ॥ १६ ॥ जरांतातप्रदत्त्वावैपुत्रेतातमहद्गताम् ॥ पश्चात्सुखंप्रभोक्तव्यंनतुस्यात्तवजीवितम् ॥ १७ ॥ तस्माद्वाक्यंमहाराजंकरिष्येनैवतेपुनः॥एवमा

प० पु०
॥ ७८ ॥

भापतनृपंतुरुज्येष्ठसुतस्तदा ॥ १८ ॥ तुरोर्वाक्यंतुतच्छ्रुत्वाकुद्धोराजावभूवसः ॥ तुरुंशशापधर्मात्माक्रोधेनारुणलोचः ॥ १९ ॥ अपध्वस्तस्त्वया
ऽऽदेशोममायं पापचेतन ॥ तस्मात्पापीभवस्वत्वं सर्वधर्मवहिष्कृतः ॥ २० ॥ शिखयात्वं विहीनश्च वेदशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वाचारविहीनस्त्वं भविष्यसि
न संशयः ॥ २१ ॥ ब्रह्मप्रस्त्वं देवदुष्टः सुरापः सत्यवर्जितः ॥ चण्डकर्मप्रकर्ता त्वं भविष्यसि नराधमः ॥ २२ ॥ सुगलीनः क्षुधीपापी गोघ्नश्च त्वं भविष्य
सि ॥ दुश्चर्मा मुक्तकच्छश्च ब्रह्मद्वेषा निगकृतिः ॥ २३ ॥ परदारगभिगामी त्वं महाचण्डः प्रलम्पटः ॥ सर्वभक्षश्च दुर्मेधाः सदा त्वं च भविष्यसि ॥ २४ ॥ स
गोत्रारमसेनारी सर्वधर्मप्रणाशकः ॥ पुण्यज्ञानविहीनात्मा कुष्ठवांश्च भविष्यसि ॥ २५ ॥ तव पुत्राश्च पौत्राश्च भविष्यन्ति न संशयः ॥ ईदृशाः सर्वपुण्यघ्ना
म्लेच्छाः सुकलुषीकृताः ॥ २६ ॥ एवंपुत्रसुशस्त्रैर्वयदुं पुत्रमथाब्रवीत् ॥ जराविधारयस्व ह भुङ्क्ष्व गज्यमकण्टकम् ॥ २७ ॥ वद्धाञ्जलिपुटो भूत्वा यदूराजा
नमब्रवीत् ॥ जराभारं न शक्नोमि वोढुं तात कृपां कुरु ॥ २८ ॥ शीतमध्वाकदन्नं च वयोऽतीताश्च योपितः ॥ मनसः प्रातिकूल्यं च जरायाः पञ्चहेतवः ॥ २९ ॥
जरादुःखं न शक्नोमि न वेवयसि भूपते ॥ कः समर्थो हि वै धर्तुं क्षमस्व त्वं ममाधुना ॥ ३० ॥ यदुं कुद्धो महा राजः शशाप द्विजनन्दन ॥ राज्याहो न च तेवंशः क
दाचिद्वै भविष्यति ॥ ३१ ॥ बलनेजः क्षमाहीनः क्षात्रधर्मविवर्जितः ॥ भविष्यति न सन्देहो मच्छासनपगङ्मुखः ॥ ३२ ॥ यदुरुवाच ॥ निर्दोषोऽहं महारा
जः कस्माच्छतस्त्वयाधुना ॥ कृपां कुरु प्वदीनस्य प्रसादसुमुखो भव ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ महादेवः कुले ते वै स्वांशेनापि हि पुत्रक ॥ करिष्यति विमृष्टिं च
तदा पूतं कुलं तव ॥ ३४ ॥ यदुरुवाच ॥ अहं पुत्रो महा राज निर्दोषः शापितस्त्वया ॥ अनुग्रहो दीयतां मे यदि मे वर्तते दया ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ यो भवेज्ज्ये
ष्ठ पुत्रस्तु पितुर्दुःखापहारकः ॥ राज्यदायं स भुङ्क्ष्व भारवोढा भवेत्स हि ॥ ३६ ॥ त्वया धर्मन प्रवृत्तमभाष्योऽसि न संशयः ॥ भवतानाशिताज्ञामे
महादण्डेन घातिनः ॥ ३७ ॥ तस्मादनुग्रहो नास्ति यथेष्टं च तथा कुरु ॥ ३८ ॥ यदुरुवाच ॥ यस्मान्मेनाशितं राज्यं कुलं रूपं त्वयानृप ॥ तस्माद्दु
ष्टो भविष्यामि तव वंशपतिर्नृप ॥ ३९ ॥ तव वंशो भविष्यन्ति नानाभेदास्तु क्षत्रियाः ॥ तेषां ग्रामान्सुदेशांश्च स्त्रियोरन्नानि यानिवै ॥ ४० ॥ भोक्ष्यन्ति च न
सन्देहो अतिचण्डा महाबलाः ॥ मम वंशात्समुत्पन्नास्तुरुष्काम्लेच्छरूपिणः ॥ ४१ ॥ त्वया येनाशिताः सर्वे शप्ताः शापैः सुदारुणैः ॥ एवंप्रभा
षेराजानं यदुःकुद्धो नृपोत्तम ॥ ४२ ॥ अथ कुद्धो महा राजः पुनश्चैवं शशाप ह ॥ मत्प्रजानाशकाः सर्वे वंशजास्ते शृणुष्व हि ॥ ४३ ॥ यावच्चन्द्रश्च सूर्यश्च
पृथ्वी नक्षत्रतारकाः ॥ तावन्म्लेच्छाः प्रपक्ष्यन्ते कुम्भीपाके च रौरवे ॥ ४४ ॥ कुरु दृष्ट्वा ततो बालं क्रीडमानं सुलक्षणम् ॥ समाह्वयति तं राजानसु

१. मच्छापकलुषीकृताः १० पा० ।

भू.खं.दि.
अ० ७८

॥ ७८ ॥

तनूपनन्दनम् ॥ ४५ ॥ शिशुं ज्ञात्वा परित्यक्तः सकुरुस्तेन वै तदा ॥ शर्मिष्ठायाः सुतं पुण्यं तं पूरुं जगदीश्वरः ॥ ४६ ॥ समाहूय बभाषे च जरा मे गृह्यतां
 पुनः ॥ भुङ्क्ष्व राज्यं मया दत्तं सुपुण्यं हव कण्टकम् ॥ ४७ ॥ पूरुवाच ॥ राज्यं देवेन भोक्तव्यं पित्रा भूक्तं यथा तव ॥ त्वदादेशं करिष्यामि जरा मे
 दीयतां नृप ॥ ४८ ॥ तारुण्येन ममाद्यैव भूत्वा सुन्दररूपदृक् ॥ भुङ्क्ष्व भोगान्सुकर्माणि विषयासक्तचेतनः ॥ ४९ ॥ यावदिच्छामहाभाग
 विहरस्व तया सह ॥ यावज्जीवाम्यहं तात जरां तावद्धराम्यहम् ॥ ५० ॥ एवमुक्तस्तु तेनापि पूरुणा जगती पतिः ॥ हर्षेण महता विष्टुस्तं पुत्रं प्रत्युवाच सः
 ॥ ५१ ॥ यस्माद्वत्सममाज्ञावैनहनाकृतवानिह ॥ तस्मादहं विधास्यामि बहुसौख्यप्रदायकम् ॥ ५२ ॥ यस्माज्जरा गृहीता मे दत्तं तारुण्यकं स्वकम् ॥
 तेन राज्यं प्रभुङ्क्ष्व त्वं मया दत्तं महामते ॥ ५३ ॥ एवमुक्तः स पूरुश्च तेन राज्ञामहीपते ॥ तारुण्यं दत्तवानस्मै जगन्नाम जरां नृप ॥ ५४ ॥ ततः कृते विनिमये वयसो
 स्तात पुत्रयोः ॥ तस्माद्दृढतरः पूरुः सर्वाङ्गेषु व्यदृश्यत ॥ ५५ ॥ नूतनत्वं गतो राजायथा षोडशवार्षिकः ॥ रूपेण महता विष्टो द्वितीय इव मन्मथः ॥ ५६ ॥
 धनूराज्यं च छत्रं च व्यजनं चासनं गजम् ॥ कोशं देशं वलं सवचामरं स्यन्दनं तथा ॥ ५७ ॥ ददौ तस्य महाराजः पूरुश्चैव महात्मनः ॥ कामासक्तश्च
 धर्मात्मा तानां गीमनुचिन्तयन् ॥ ५८ ॥ तत्सरः सागरप्रख्यं कामाख्यं नहुपात्मजः ॥ अश्रुविन्दुमतीयत्र जगाम लघुविक्रमः ॥ ५९ ॥ तां दृष्ट्वा तु विशालाक्षीं
 चारुपीनपयोधराम् ॥ विशालाक्षं महाराजः कन्दर्पाकृष्टमानसः ॥ ६० ॥ राजोवाच ॥ आगतोऽस्मि महाभागे विशाले चारुलोचने ॥ जरात्यागः
 कृतो भद्रे तारुण्येन समन्वितः ॥ ६१ ॥ युवाभूत्वा समायातो भवत्वेपां ममाधुना ॥ यं यं हि वाञ्छते चैपातं तं दद्मि न संशयः ॥ ६२ ॥ विशालोवाच
 ॥ यदा भवान्समायातो जरां दुष्टां विहाय च ॥ दोषेणैकेन लिप्तोऽसि भवन्तं नैव मन्यत ॥ ६३ ॥ राजोवाच ॥ मम दोषं वदस्व त्वं यदि जानासि निश्चि
 तम् ॥ तं तु दोषं परित्यक्ष्ये गुणरूपं न संशयः ॥ ६४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वैजोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरितेऽष्टसप्ततितमोऽध्यायः
 ॥ ७८ ॥ विशालोवाच ॥ शर्मिष्ठा यस्य वैभायदेवयानी वरानना ॥ सौभाग्यं तत्र वैदृष्टमन्यथानास्ति भूपते ॥ १ ॥ तत्कथं त्वं महाभाग अस्याः कार्य
 वशो भवेः ॥ सपत्नजेन भावेन भवान्भर्ता प्रतिष्ठितः ॥ २ ॥ ससर्पोऽसि महाराज भूतले चन्दनं यथा ॥ सर्पेऽश्वेष्टितो राजन् महाचन्दन एव हि ॥ ३ ॥ तथा
 त्वं वेष्टितः सर्पैः सपत्नीसंज्ञकैर्नृप ॥ वरमग्निप्रवेशश्च शिखाग्रात्पतनं वरम् ॥ ४ ॥ रूपतेजःसमायुक्तं सपत्नीसहितं प्रियम् ॥ नवरं तादृशं कान्तं सपत्नी
 विषसंयुतम् ॥ ५ ॥ तस्मान्न मन्यते कान्तं भवन्तं गुणसागरम् ॥ ६ ॥ राजोवाच ॥ देवयान्या न मे कार्यं शर्मिष्ठा वरानने ॥ इत्यर्थं पश्य मे कोशं सत्त्वध

प० पु०
॥ ७९ ॥

र्मसमन्वितम् ॥ ७ ॥ अश्रुविन्दुमत्युवाच ॥ अहंराज्यस्यभोक्त्रीचतवकायस्यभूपते ॥ यद्यद्रदाम्यहंभूपतत्तत्कार्यत्वयाधुवम् ॥ ८ ॥ इत्यर्थेममदे
हिस्विकरंत्वंधर्मवत्सल ॥ बहुधर्मसमोपेतंचारुलक्षणसंयुतम् ॥ ९ ॥ राजोवाच ॥ अन्यभार्यानिविन्दामित्वांविनावरवर्णिनि ॥ राज्यंचसंकलामुं
र्वीममकायंवरावने ॥ १० ॥ सकोशंभुङ्क्ष्वचार्वाङ्गिणेषंदत्तःकरस्तव ॥ यदेवभाषसेभद्रेतदेवंतुकरोम्यहम् ॥ ११ ॥ अश्रुविन्दुमत्युवाच ॥ अनेना
पिमहाभागतवभार्याभ्रवाम्यहम् ॥ एवमाकर्ण्यराजेन्द्रोहर्षव्याकुललोचनः ॥ १२ ॥ गान्धर्वेणविवाहेनययातिःपृथिवीपतिः ॥ उपयेमेसुतांपुण्यांमन्म
थस्यनरोत्तम ॥ १३ ॥ तयासार्द्धमहात्मावैरमतेनृपनन्दनः ॥ सागरस्यचतीरेषुवनेषूपवनेषुच ॥ १४ ॥ पर्वतेषुचरम्येषुसरित्सुचतयासह ॥ रमते
राजराजेन्द्रस्तारुण्येनमहीपतिः ॥ १५ ॥ एवंविंशत्सहस्राणिगतानिनिरतस्यच ॥ भूपस्यतस्यराजेन्द्रययातेस्तुमहात्मनः ॥ १६ ॥ विष्णुरुवाच ॥
एवंतयामहाराजोययातिर्मोहितस्तदा ॥ कन्दर्पस्यप्रपञ्चेनइन्द्रस्यार्थेमहामते ॥ १७ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवंपिप्पलराजासौययातिःपृथिवीपतिः ॥ तस्यामो
हेनकामेनरतेनललितेनच ॥ १८ ॥ नजानातिदिनंरात्रिमुग्धःकामस्यकन्यया ॥ एकदामोहितंभूपंययातिकामनन्दिनी ॥ उवाचप्रणतंनम्रंवागंचा
रुलोचना ॥ १९ ॥ अश्रुविन्दुमत्युवाच ॥ सञ्जातंदोहदंकान्ततन्मेकुरुमनोरथम् ॥ अश्वमेधंमखश्रेष्ठयजस्वपृथिवीपते ॥ २० ॥ राजोवाच ॥
एवमस्तुमहाभागेकरोमितवसुप्रियम् ॥ समाहूयसुतश्रेष्ठंराज्यभोगेविनिःस्पृहम् ॥ २१ ॥ समाहूतःसमायातोभक्त्यानमितकन्धरः ॥ बद्धाञ्जलिपुटो
भूत्वाप्रणाममकरोत्तदा ॥ २२ ॥ तस्याःपादौननामाथभक्त्यानमितकन्धरः ॥ आदेशोदीयताराजन्येनाहूतःसमागतः ॥ २३ ॥ किंकरोमिमहाभां
गदासस्तेप्रणतोऽस्मिच ॥ २४ ॥ राजोवाच ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यसम्भारंकुरुपुत्रक ॥ समाहूयद्विजान्पुण्यानृत्विजोभूमिपालकान् ॥ २५ ॥ एवमु
क्तोमहातेजाःपूरुःपरमधार्मिकः ॥ सर्वचकारसम्पूर्णयथोक्तंतुमहात्मना ॥ २६ ॥ तयासार्द्धसजग्राहसुदीक्षांकामकन्यया ॥ अश्वमेधयज्ञवाटेदत्त्वादा
नान्यनेकधा ॥ २७ ॥ ब्राह्मणेभ्योमहाराजभूरिदानमनन्तकम् ॥ दीनेषुचविशेषेणययातिःपृथिवीपतिः ॥ २८ ॥ यज्ञान्तेचमहाराजस्तामुवाचवरा
ननाम् ॥ अन्यत्तेसुप्रियंबालेकिंकरोमिवदस्वमे ॥ तत्सर्वदेविकर्तास्मिसाध्यासाध्यंवरावने ॥ २९ ॥ सुकर्मोवाच ॥ इत्युक्तातेनसाराज्ञाभूपालंप्रत्युवा
चह ॥ जातोमेदोहदोराजंस्तत्कुरुष्वममानघ ॥ ३० ॥ इन्द्रलोकंब्रह्मलोकंशिवलोकंतथैवच ॥ विष्णुलोकंमहाराजद्रष्टुमिच्छामिसुप्रियम् ॥ ३१ ॥ दर्शय
स्वमहाभागयदहंसुप्रियातव ॥ एवमुक्तस्तयाराजातामुवाचससुप्रियाम् ॥ ३२ ॥ साधुसाधुवरारोहेपुण्यमेवप्रभाषसे ॥ स्त्रीस्वभावाच्चचापल्यात्कौतुकाच्च

भू.खं.दि.
अ० ७९

॥ ७९ ॥

वरानने ॥ ३३ ॥ यत्तवोक्तं महाभागे तदसाध्यं विभाति मे ॥ तत्साध्यं पुण्यदानेन यज्ञेन तपसापि च ॥ ३४ ॥ अन्यथान भवेत्साध्यं यत्त्वयोक्तं वरानने ॥ असाध्यं तु भवत्यावैभाषितं पुण्यमिश्रितम् ॥ ३५ ॥ मर्त्यलोकाच्छरीरेण अनेनापि च मानवः ॥ श्रुतो दृष्टो न मेऽद्यापि गतः स्वर्गं सुपुण्यकृतम् ॥ ३६ ॥ ततोऽसाध्यं वरारोहेयत्त्वया भाषितं मम ॥ अन्यदेव करिष्यामि प्रियं ते तद्वदप्रियं ॥ ३७ ॥ देव्युवाच ॥ अन्यैश्च मानुषैराज त्रसाध्यं स्यान्न संशयः ॥ त्वयि साध्यं महाराज सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ तपसायशसाक्षाद्देवानैर्यज्ञैश्च भूपते ॥ नास्ति भवादृशश्चान्यो मर्त्यलोके च मानवः ॥ ३९ ॥ क्षात्रं बलं सुतेजश्च त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥ तस्मादेवं प्रकर्तव्यं मत्प्रियं नहुषात्मज ॥ ४० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने यातिचरित्रे एकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ पिप्पल उवाच ॥ कामकन्यां यदाराजा उपये मे द्विजोत्तम ॥ किंचक्राते तदा ते द्वे पूर्वभार्ये सुपुण्यके ॥ १ ॥ देवयानी महाभागा शर्मिष्ठा वार्षपर्वणी ॥ तयोश्चरित्रं तत्सर्वं कथयस्व ममाग्रतः ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ यदानीता कामकन्या स्वगृहं तेन भूभुजा ॥ अत्यर्थं स्पर्धते मातु देवयानीमनस्विनी ॥ ३ ॥ तस्यार्थं तु सुतौ शतौ क्रोधेन कुलितात्मना ॥ शर्मिष्ठां च समाहूय शब्दं चक्रे यशस्विनी ॥ ४ ॥ रूपेण तेजसा दानैः सत्यपुण्यव्रतैस्तथा ॥ शर्मिष्ठा देवयानी च स्पर्धते स्मतया सह ॥ ५ ॥ दुष्टभावं तयोश्चापि साऽज्ञासीत् कामजा तदा ॥ राज्ञे सर्वतया विप्रकथितं तत्क्षणादिह ॥ ६ ॥ अथ क्रुद्धो महाराजः समाहूया ब्रवीद्यदुम् ॥ शर्मिष्ठा वध्यतां गत्वा शुक्रपुत्री तथा पुनः ॥ ७ ॥ सुप्रियं कुरु मे वत्स यदि श्रेयो हि मन्यसे ॥ एवमाकर्ण्य तत्तस्य पितुर्वाक्यं यदुस्तदा ॥ ८ ॥ प्रत्युवाच नृपेन्द्रं तं पितरं प्रतिमानदं ॥ नाहं तु घातयेतां मातरौ दोषवर्जिते ॥ ९ ॥ मातृघाते महादोषः कथितो वेदपण्डितैः ॥ तस्माद्घातं महाराज एतयोर्न करोम्यहम् ॥ १० ॥ दोषाणां तु सहस्रेण मातालिप्ता यदा भवेत् ॥ भगिनी च महाराज दुहिता च तथा पुनः ॥ ११ ॥ पुत्रैर्वा भ्रातृभिश्चैव नैव वध्या भवेत्कदा ॥ एवं ज्ञात्वा महाराज मातरौ नैव घातये ॥ १२ ॥ यदोर्वाक्यं तदा श्रुत्वा राजा क्रुद्धो बभूव ह ॥ शशाप तं सुतं पश्चाद्ययातिः पृथिवीपतिः ॥ १३ ॥ यस्मादाज्ञाहता त्वद्यत्त्वया पापि समोऽपि हि ॥ मां तु रंशं भजस्व त्वं मच्छापकलुषीकृतः ॥ १४ ॥ एवमुक्त्वा यदुं पुत्रं ययातिः पृथिवीपतिः ॥ पुत्रं शस्त्वा महाराजस्तया सार्द्धं महीयशाः ॥ १५ ॥ रमते सुखभोगेन विष्णोर्ध्यानैर्न तत्परः ॥ अश्रुबिन्दुमती सा च तेन सार्द्धं सुलोचना ॥ १६ ॥ बुभुजे चारुसर्वाङ्गी पुण्यान्भोगान्मनोऽनुगान् ॥ एवं कालो गतस्तस्य ययाते स्तुमहात्मनः ॥ १७ ॥ अक्षयानिर्जराः सर्वा अपरास्तु प्रजास्तथा ॥ सर्वे लोकमहाभाग विष्णुर्ध्यानपरायणाः ॥ १८ ॥ तपसा सत्यभावेन विष्णोर्ध्यानैर्न पिप्पल ॥ सर्वे लोकमहाभाग सुखिनः साधुसेवकाः

प० पु०
॥ ८० ॥

॥ १९ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने मातापितृतीर्थवर्णने ययातिचरित्रेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ सुकर्मोवाच ॥ यथेन्द्रोऽसौ महा-
प्राज्ञः सदाभीतो महात्मनः ॥ ययातेर्विक्रमं दृष्ट्वा दानपुण्यादिकं बहु ॥ १ ॥ मेनकां प्रेषयामास अप्सरां दूतकर्मणि ॥ गच्छ भद्रे महाभागे ममादेशं वदस्व
हि ॥ २ ॥ कामकन्यामितो गत्वा देवराजवचो वद ॥ येन केनाप्युपायेन राजानं त्वमिहानय ॥ ३ ॥ एवं श्रुत्वा गता सा च मेनका तत्र प्रेषिता ॥ समाचष्ट
तु तत्सर्वं देवराजस्य भाषितम् ॥ ४ ॥ एवमुक्ता गता सा च मेनका तत्प्रचोदिता ॥ गता यामेनका यां तुरतिपुत्री मनस्विनी ॥ ५ ॥ राजानं धर्मसङ्केतं प्रत्यु-
वाच यशस्विनी ॥ राजंस्त्वया ह मानीता सत्यवाक्येन वै पुरा ॥ ६ ॥ स्वकरश्चान्तरे दत्तो भवन्नंच समाहृता ॥ यद्यद्रदाम्यहं राजंस्तत्तत्कार्यं हि वै त्वया
॥ ७ ॥ तदेवं हित्व यावीरनकृतं भाषितं मम ॥ त्वामेवं तु परित्यक्ष्ये यास्यामि पितृमन्दिरम् ॥ ८ ॥ राजोवाच ॥ यथोक्तं हित्व या भद्रे तत्ते कर्तानसं-
शयः ॥ असाध्यं तु परित्यज्य साध्यं देवि वदस्व मे ॥ ९ ॥ अश्रुषिन्दुमत्युवाच ॥ एतदर्थं महीकान्त भवानिह मया वृतः ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नः सर्वधर्मस-
मन्वितः ॥ १० ॥ सर्वसाध्यमिति ज्ञात्वा सर्वधर्तारमेव च ॥ कर्तारि सर्वधर्माणाम् सप्तारं पुण्यकर्मणाम् ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसाधकं ज्ञात्वा त्रैलोक्येऽप्रतिमं
च वै ॥ विष्णुभक्तमहं जाने वैष्णवानां महावरम् ॥ १२ ॥ इत्याशयामया भर्ता भवानङ्गीकृतः पुरा ॥ यस्य विष्णुप्रसादोऽस्ति स सर्वत्र परित्रजेत् ॥ १३ ॥
दुर्लभं नास्ति राजेन्द्र त्रैलोक्ये सचराचरे ॥ सर्वेष्वेव सुलोकेषु विद्यते तव सुव्रत ॥ १४ ॥ विष्णोश्चैव प्रसादेन गगने गतिरुत्तमा ॥ मर्त्यलोकं समासाद्य त्व-
यैव सुधाधिप ॥ १५ ॥ जरापलितहीनास्तु मृत्युहीना जनाः कृताः ॥ गृहद्वारेषु सर्वेषु मर्त्यानां च नरर्षभ ॥ १६ ॥ कल्पद्रुमा अनेकाश्च त्वयैव परिकल्पि-
ताः ॥ येषां गृहेषु मर्त्यानां सुनयः कामधेनवः ॥ १७ ॥ त्वयैव प्रेषिताराजन् स्थिरीभूताः सदाकृताः ॥ सुखिनः सर्वकामैश्च मानवाश्च त्वया कृताः ॥ १८ ॥
गृहे कमध्ये साहसं कुलीनानां प्रदृश्यते ॥ एवं वंशविवृद्धिश्च मानवानां त्वया कृता ॥ १९ ॥ यमस्यापि विरोधेन इन्द्रस्य च नरोत्तम ॥ व्याधिपापविहीनस्तु
मर्त्यलोकस्त्वया कृतः ॥ २० ॥ स्वतेजसाऽहङ्कारेण स्वर्गरूपं तु भूतलम् ॥ दर्शितं हि महाराज त्वत्समो नास्ति भूपतिः ॥ २१ ॥ नरो नैव प्रसूतो हि नोत्प-
त्स्यति भवादृशः ॥ भवन्तमित्यहं जाने सर्वधर्मप्रभाकरम् ॥ २२ ॥ तस्मान्मया कृतो भर्ता विदस्वैवं ममाग्रतः ॥ नर्ममुक्त्वानृपेन्द्र त्वं वदसत्यं ममाग्रतः
॥ २३ ॥ यदि ते सत्यमस्तीह धर्मश्चास्ति नराधिप ॥ देवलोकेषु मेनास्ति गगने गतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ सत्यं त्यक्त्वा यदा च त्वं नैव स्वर्गं गमिष्यसि ॥ तदा
कूटं तव वचो भविष्यति न संशयः ॥ २५ ॥ पूर्वकृतं हि यच्छ्रयो भस्मीभूतं भविष्यति ॥ २६ ॥ राजोवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भद्रे साध्यासाध्यं न चास्ति मे ॥
सर्वसाध्यं सुलोकं मे सुप्रसादाज्जगत्पते ॥ २७ ॥ स्वर्गदेवियतो नैमित्तमेकारणं शृणु ॥ भागं तु तेन दास्यन्ति मम मृत्युश्च देवताः ॥ २८ ॥ ततो मे मानवाः

मृ.स.दि.
अ० ८१

॥ ८० ॥

सर्वेप्रजाःसर्वावरानने ॥ मृत्युयुक्ताभविष्यन्तिमयाहीनानसंशयः ॥ २९ ॥ गन्तुंस्वर्गनवाञ्छामिसत्यमुक्तंवरानने ॥ ३० ॥ देव्युवाच ॥
 लोकान्दृष्ट्वा महाराज आगमिष्यसि वैपुनः ॥ पूरयस्व ममाद्यत्वंजातांश्रद्धां महातुलाम् ॥ ३१ ॥ राजोवाच ॥ सर्वमेवंकरिष्यामि
 यत्त्वयोक्तंनसंशयः ॥ समालोक्य महातेजाययातिर्नहुषात्मजः ॥ ३२ ॥ एवमुक्त्वा प्रियां राजाचिन्तयामास वैतदा ॥ अन्तर्जलचरो
 मत्स्यः सोऽपि जालेन बध्यते ॥ ३३ ॥ मरुत्समानवेगोऽपि मृगः प्राप्नोति बन्धनम् ॥ योजनानां सहस्रस्थमामिषं वीक्षते खगः ॥ ३४ ॥ सकण्ठ
 लग्नपाशं च न पश्येद्दैवमोहितः ॥ सर्वेष्वभ्यकरः कालः कालः सम्मानहानिदः ॥ ३५ ॥ परिभावकरः कालो यत्र कुत्रापि तिष्ठतः ॥ नरं करोति दातारं याचि
 तारं च वैपुनः ॥ ३६ ॥ भूतानि स्थावरादीनि दिवि वायु दिवा भुवि ॥ सर्वं कलयते कालः कालो ह्येक इदं जगत् ॥ ३७ ॥ अनादिनिधनो धाता जगतः कार
 णं परम् ॥ लोकान्कालः स पचति वृक्षे फलमिवाहितम् ॥ ३८ ॥ नमन्त्रानतपोदानं न मित्राणि न बान्धवाः ॥ शक्नुवन्ति परित्वा तु नरं कालेन पीडितम्
 ॥ ३९ ॥ त्रयः कालकृताः पाशाः शक्यन्ते नातिवर्तितुम् ॥ विवाहो जन्म मरणं यदा यत्र तु येन च ॥ ४० ॥ यथा जलधरा व्योम्नि भ्राम्यन्ते मातरि श्वना ॥
 तथेदं कर्म युक्तेन कालेन भ्राम्यते जगत् ॥ ४१ ॥ सुकर्मो वाच ॥ कालोऽयं कर्मयुक्तस्तु योनैः समुपासितः ॥ कालस्तु प्रेरयेत्कर्मतंतं कालः करोति सः ॥ ४२ ॥
 उपद्रवाघातदोषाः सर्पाश्च व्याधयस्ततः ॥ सर्वे कर्मनियुक्तास्ते प्रचरन्ति च मानुषे ॥ ४३ ॥ सुखस्य हेतवो ये च उपायाः पुण्यमिश्रिताः ॥ ते सर्वे कर्मसंयु
 क्तानपश्येयुः शुभाशुभम् ॥ ४४ ॥ कर्मदाय दिवा लोके कर्मसम्बन्धिवान्धवाः ॥ कर्माणि चोदयन्ती ह पुरुषं सुखदुःखयोः ॥ ४५ ॥ सुवर्णं रजतं वापि यथा
 रूपं विनिश्चितम् ॥ तथानिवध्यते जन्तुः स्वकर्मणिवशानुगः ॥ ४६ ॥ पञ्चैतानीह सृज्यन्ते गर्भस्थस्यैव देहिनः ॥ आयुः कर्म च वित्तं च विद्यानिधनमेव च
 ॥ ४७ ॥ यथा मृत्पिण्डतः कर्ता कुरुते यद्यदिच्छति ॥ तथा पूर्वकृतं कर्म कर्तारं ननु गच्छति ॥ ४८ ॥ देवत्वमथ मानुष्यं पशुत्वं पक्षिता तथा ॥ तिर्यक्त्वं
 स्थावरत्वं च प्राप्यते च स्वकर्मभिः ॥ ४९ ॥ स एव तत्तथा भुङ्क्ते नित्यं विहितमात्मना ॥ आत्मनाविहितं दुःखं चात्मनाविहितं सुखम् ॥ ५० ॥ गर्भशय्या
 मुपादाय भुञ्जते पूर्वं देहिकम् ॥ सन्त्यजन्ति स्वकं कर्म न क्वचित् पुरुषा भुवि ॥ ५१ ॥ बलेन प्रज्ञया वापि समर्थाः कर्तुमन्यथा ॥ सुकृतान्युपभुञ्जन्ति दुःखानि
 च सुखानि च ॥ ५२ ॥ हेतुं प्राप्य नरो नित्यं कर्मवन्धेस्तु बध्यते ॥ यथा धेनुसहस्रेषु वत्सो विन्दति मातरम् ॥ ५३ ॥ तथा शुभाशुभं कर्म कर्तारं ननु गच्छति ॥
 उपभोगादृते यस्य नाश एव न विद्यते ॥ ५४ ॥ प्राक्तनं बन्धनं कर्म कोऽन्यथा कर्तुमर्हति ॥ सुशीघ्रमपि धावन्तं विधानमनुधावति ॥ ५५ ॥ शते सहशया

प० पु०
॥ ८१ ॥

नेनपुराकर्मयथाकृतम् ॥ उपतिष्ठतितिष्ठन्तंगच्छन्तमनुगच्छति ॥ ५६ ॥ करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुविधीयते ॥ यथाद्यायातपौनित्यंसुसम्बद्धौप
रस्परम् ॥ ५७ ॥ तद्वत्कर्मचकर्ताचसुसम्बद्धौपरस्परम् ॥ ग्रहारोगाविषाःसर्पाःशाकिन्योराक्षसास्तथा ॥ ५८ ॥ पीडयन्तिनरंपश्चात्पीडितपूर्वकर्मणा ॥
येनयत्रोपभोक्तव्यंसुखंवादुःखमेववा ॥ ५९ ॥ सतत्रवद्धारज्ज्वावैवलाहैवेननीयते ॥ देवःप्रभुर्हिभूतानांसुखदुःखोपपादने ॥ ६० ॥ अन्यथाचिन्त्यतेकर्म
जाग्रतास्वपतापिवा ॥ अन्यथासतथाप्राज्ञदेवएवंजिघांसति ॥ ६१ ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंचरक्षति ॥ अरक्षितंभवेत्सत्यंतदेवदेवरक्षितम्
॥ ६२ ॥ दैवैननाशितंयत्तुतस्यरक्षानदृश्यते ॥ यथापृथिव्यांवीजानिउत्तानिचधनानिच ॥ ६३ ॥ तथैवात्मनिकर्माणिपिष्ठन्तिप्रभवन्तिच ॥ तैल
क्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति ॥ ६४ ॥ कर्मक्षयात्तथाजन्तुःशरीरान्नाशमृच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्त्वविद्भिरुदाहृतः ॥ ६५ ॥ विविधाः
प्राणिनस्तस्यमृत्योरोगाश्चेतवः ॥ तथाममविपाकोऽयंपूवकृतस्यनान्यथा ॥ ६६ ॥ सम्प्राप्तोनात्रसन्देहःस्त्रीरूपोऽयंनसंशयः ॥ क्रमेगेहंसमायाता
नाटकानटनर्तकाः ॥ ६७ ॥ तेषांसङ्गप्रसङ्गेनजरादेहंसमाश्रिता ॥ सर्वकर्मकृतंमन्येयन्मेसम्भावितंध्रुवम् ॥ ६८ ॥ तस्मात्कर्मप्रधानंचउपायाश्चनिर
र्थकाः ॥ पुरावैदेवराजेनमदर्थेदूतसत्तमः ॥ ६९ ॥ प्रेषितोमातलिर्नामिनकृतंतस्यतद्वचः ॥ तस्यकर्मविपाकोऽयंदृश्यतेसाम्प्रतंमम ॥ ७० ॥ इति
चिन्तापरोभूत्वादुःखेनमहतान्वितः ॥ यद्यस्याहिवचःप्रीत्यानकरोमिहिसर्वथा ॥ ७१ ॥ सत्यधर्माबुभावेतौयास्यतस्तौनसंशयः ॥ सहैशंचसमाया
तंयदृष्टंममकर्मणा ॥ ७२ ॥ भविष्यतिनसन्देहोदेवोहिदुरतिक्रमः ॥ एवंचिन्तापरोभूत्वाययातिःपृथिवीपतिः ॥ ७३ ॥ कृष्णंकुशापहंदेवंजगामशर
णंहरिम् ॥ ध्यात्वानत्वाततःस्तुत्वामनसामधुसूदनम् ॥ ७४ ॥ त्राहिमांशरणंप्राप्तस्त्वामहंकमलाग्रिय ॥ ७५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपा
ख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ सुकर्मावाच ॥ एवंचिन्तयतेयावद्राजापरमधार्मिकः ॥ तावत्प्रोवाचसादे
वीरतिपुत्रीवरानना ॥ १ ॥ किमुचिन्तयसेराजंस्त्वमिहैवमहामते ॥ प्रायेणापिस्त्रियःसर्वाश्चपलाःस्युर्नसंशयः ॥ २ ॥ नाहंचापत्यभावेनत्वामेवंप्रविचा
लये ॥ नाहंहिकारयाम्यद्यभवत्पाश्वनृपोत्तम ॥ ३ ॥ अन्यस्त्रियोयथालोकेचपलत्वाद्वदन्तिच ॥ अकार्यंराजराजेन्द्रलोभान्मोहाच्चलम्पटाः ॥ ४ ॥ लोका
नांदर्शनायैवजाताश्रद्धाममोरसि ॥ देवानांदर्शनंपुण्यंदुर्लभंहिसुमानुषैः ॥ ५ ॥ तेषांचदर्शनंराजन्कारयामिवदस्वमे ॥ दोषंपापकरंयत्तुमत्सङ्गादिहचेद्भ
वेत् ॥ ६ ॥ कथंचिन्तयसेदुःखंयथान्यःप्राकृतोजनः ॥ महाभयाद्यथाभीतोमोहगतेगतोयथा ॥ ७ ॥ त्यजचिन्तांमहाराजनगन्तव्यंत्वयादिवि ॥ येनते

१ 'अन्नानि च धनानि च' इ० पा० । २ 'देवसंज्ञकः' इ० पा० । ३ 'साध्यं चैव समायातम्' इ० पा० ।

भु.ख.दि.
अ० ८१

॥ ८१ ॥

जायतेदुःखंतन्नकार्यमयाकदा ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तथाराजातामुवाचवराननाम् ॥ चिन्तितंयन्मयादेवितच्छृणुष्वहिसाम्प्रतम् ॥ ९ ॥ मानभङ्गोमयादृष्टो
 नैवस्वस्यमनःप्रिये ॥ मयिस्वर्गगतेकान्तेप्रजादीनाभविष्यति ॥ १० ॥ त्रासयिष्यतिदुष्टात्मायमस्तुव्याधिभिःप्रजाः ॥ त्वयासार्धप्रयास्यामिस्वर्ग
 लोकंव्रानने ॥ ११ ॥ एवमाभाष्यताराजासमाहूयसुतोत्तमम् ॥ पूरुतंसर्वधर्मज्ञंजरायुक्तमहामतिम् ॥ १२ ॥ एहोहिसर्वधर्मज्ञधर्मजानासिनिश्चितम् ॥ ममा
 ज्ञयाहिधर्मात्मन्धर्मःसम्पालितस्त्वया ॥ १३ ॥ जरा मेदीयतांताततारुण्यं गृह्यतांपुनः ॥ राज्यंकुरुममेदंत्वंसकोशवलवाहनम् ॥ १४ ॥ आसमुद्रांप्रभुङ्क्ष्व
 त्वंरत्नपूर्णावसुन्धराम् ॥ मयादत्तांमहाभागसग्राभवनपत्तनाम् ॥ १५ ॥ प्रजानांपालनं पुण्यं कर्तव्यंचसदानघ ॥ दुष्टानांशासनंनित्यंसाधूनांपरिपाल
 नम् ॥ १६ ॥ कर्तव्यंचत्वयावत्सधर्मशास्त्रप्रमाणतः ॥ ब्राह्मणानांमहाभागविधिनापिस्वकर्मणा ॥ १७ ॥ भक्त्याचपालनंकार्ययस्मात्पूज्याजग
 त्रये ॥ पञ्चमेसप्तमेघस्त्रेकोशंपश्यविपश्चितः ॥ १८ ॥ वलंचनित्यंसम्पूज्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ चारचक्षुर्भवस्वत्वंनित्यंदानपरोभव ॥ १९ ॥ भवस्व
 नियतोमन्त्रेसदागोम्यःसुपण्डितैः ॥ नियतात्माभवस्वत्वंमागच्छमृगयांसुत ॥ २० ॥ विश्वासःकस्यनोकार्यःस्त्रीषुकोशेमहाबले ॥ पात्राणांत्वंतु
 सर्वेषांकलानांकुरुसङ्ग्रहम् ॥ २१ ॥ यजयज्ञैर्हृषीकेशंपुण्यात्माभवसर्वदा ॥ प्रजानांकण्टकान्सर्वान्मर्दयस्वदिनेदिने ॥ २२ ॥ प्रजानांवाञ्छितंसर्व
 मर्पयस्वदिनेदिने ॥ प्रजासौख्यंप्रकर्तव्यंप्रजाःपोषयपुत्रक ॥ २३ ॥ स्वकोवंशःप्रकर्तव्यःपरदारेषुमाकृथाः ॥ मर्तिदुष्टांपरस्वेषुपूर्वानन्वेहिसर्वदा ॥
 ॥ २४ ॥ वेदानांहिसदाचिन्ताशास्त्राणांहिचसर्वदा ॥ कुरुष्वैवंसदावत्सशस्त्राभ्यासरतोभव ॥ २५ ॥ सन्तुष्टःसर्वदावत्सस्वशय्यानिरतोभव ॥
 गजस्यवाजिनोऽभ्यासंस्यन्दनस्यचसर्वदा ॥ २६ ॥ एवमादिश्यतंपुत्रमाशीर्भिरभिनन्द्यच ॥ स्वहस्तेनचसंस्थाप्यकरेदत्तंस्वमायुधम् ॥ २७ ॥
 स्वांजरांतुसमागृह्यदत्त्वातारुण्यमस्यच ॥ गन्तुकामस्ततःस्वर्गंययातिःपृथिवीपतिः ॥ २८ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवनोपाख्यानेमातापितृतीर्थ
 वर्णनेययातिचरित्रेद्वयशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ सुकर्मोवाच ॥ समाहूयंप्रजाःसर्वाद्रीपानांवसुधाधिपः ॥ हर्षेणमहताविष्टइदंचनमब्रवीत् ॥ १ ॥
 इन्द्रलोकं ब्रह्मलोकंरुद्रलोकमतःपरम् ॥ वैष्णवंसर्वपापघ्नंप्राणिनांगतिदायकम् ॥ २ ॥ ब्रजाम्यहंनसन्देहोह्यनयासहसत्तमाः ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावै
 श्याःसशूद्राश्चप्रजामम ॥ ३ ॥ सुखेनापिसकुटुम्बैःस्थातव्यंतुमहीतले ॥ पूरुरेपमहाभागोभवतांपालकस्त्वह ॥ ४ ॥ स्थापितोऽस्तिमयालोकाराजा
 धीरःसदण्डकः ॥ एवमुक्तास्तुताःसर्वाःप्रजाराजानमब्रुवन् ॥ ५ ॥ श्रूयतेसर्वेदेषुपुराणेषुनृपोत्तम ॥ धर्मएवंयतो लोकेनदृष्टःकेनैवपुरा ॥ ६ ॥ दृष्टो

प० पु०
॥ ८२ ॥

ऽस्माभिरसौधर्मोदशाङ्गः सत्यवल्लभः ॥ सोमवंशसमुत्पन्नो नहुपस्य महागृहे ॥ ७ ॥ हस्तपादमुखैर्युक्तः सर्वाचारप्रचारकः ॥ ज्ञानविज्ञानसम्पन्नः
पुण्यानां च महानिधिः ॥ ८ ॥ गुणानां हि महाराज आकरः सत्यपण्डितः ॥ कुर्वन्ति च महाधर्मसत्यवन्तो महौजसः ॥ ९ ॥ तं धर्मं दृष्टवन्तः स्मभवन्तं
कामरूपिणम् ॥ भवन्तं कामकर्तारमीदृशं सत्यवादिनम् ॥ १० ॥ कर्मणा त्रिविधेनापि त्रयं त्यक्तुं न शक्नुमः ॥ यत्र त्वं तत्र गच्छामः सुसुखं पुण्यमेव च ॥
॥ ११ ॥ नरकेऽपि भवान्यत्र वयं तत्र न संशयः ॥ किं दारैर्धनभोगैश्च किं जीवैर्जीवितेन च ॥ १२ ॥ त्वां विना सुमहाराज तेन नास्त्यत्र कारणम् ॥ त्वयैव
सहराजेन्द्र वयं यास्यामं नान्यथा ॥ १३ ॥ एवं श्रुत्वा वचस्तासां प्रजानां पृथिवीपतिः ॥ हर्षेण महता विष्टः प्रजावाक्यमुवाच ह ॥ १४ ॥ आगच्छन्तु म
या सार्द्धं सर्वे लोकाः सुपुण्यकाः ॥ नृपो रथं समारुह्य तया वै कामकन्यया ॥ १५ ॥ रथेन हं सर्वर्णेन चन्द्रबिम्बानुकारिणा ॥ चामरेर्व्यजनैश्चापिवीज्य
मानो गतव्यथः ॥ १६ ॥ केतुना तेन पुण्येन शुभ्रेणापि महीयसा ॥ शोभमानो यथा देवो देवराजः पुरन्दरः ॥ १७ ॥ ऋषिभिः स्तूयमानस्तु बन्दिभिश्चारणै
स्तथा ॥ प्रजाभिः स्तूयमानश्च ययातिर्नहुपात्मजः ॥ १८ ॥ प्रजाः सर्वास्ततो यानैः समायातानरेश्वरम् ॥ गजैरश्वैरथैश्चान्यैः प्रस्थिताश्च दिवं प्रति ॥
॥ १९ ॥ ब्राह्मणाः क्षत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्ये पृथग्जनाः ॥ सर्वे च वैष्णवा लोका विष्णुध्यानपरायणाः ॥ २० ॥ तेषां तु केतवः शुक्ला हेमदण्डैरलङ्कृताः ॥
शङ्खचक्राङ्किताः सर्वे स दण्डाः स पताकिनः ॥ २१ ॥ प्रजावृन्देषु भासन्ते पताकामास्ते रिताः ॥ दिव्यमालाधरास्सर्वे शोभितास्तुलसीदलैः ॥ २२ ॥
दिव्यचन्दनदिग्धाङ्गा दिव्यगन्धानुलेपनाः ॥ दिव्यवस्त्रकृता शोभा दिव्याभरणभूषिताः ॥ २३ ॥ सर्वे लोकाः सुहृपास्ते राजानमुपजग्मिरे ॥ प्रजाश
तसहस्राणि लक्षकोटिशतानि च ॥ २४ ॥ अर्वस्वर्वसहस्राणि तेजनाः प्रतिजग्मिरे ॥ ते तुराज्ञासमं सर्वे वैष्णवाः पुण्यकारिणः ॥ २५ ॥ विष्णुध्यानपराः
सर्वे जपदानपरायणाः ॥ २६ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवं ते प्रस्थिताः सर्वे हर्षेण महतान्विताः ॥ पूरुपुत्रं महासजस्वराज्ये परिषिच्यतम् ॥ २७ ॥ ऐन्द्रं लोकं
जगामाथ ययातिः पृथिवीपतिः ॥ तेजसा तस्य पुण्येन धर्मेण तपसा तदा ॥ २८ ॥ तेजनाः प्रस्थिताः सर्वे वैष्णवं लोकमुत्तमम् ॥ ततो देवाः संगन्धर्वाः
किन्नराश्चारणास्तथा ॥ २९ ॥ सहिता देवराजेन आगताः संमुखं तदा ॥ तस्यैवापि नृपेन्द्रस्य पूजयन्तो नृपोत्तम ॥ ३० ॥ इन्द्र उवाच ॥ स्वागतं ते महा
राजममगेहं समाविश ॥ अत्र भोगान् प्रभुङ्क्ष्वत्वं दिव्यान् कामान् मनोऽनुगान् ॥ ३१ ॥ राजोवाच ॥ सहस्राक्षमहाप्राज्ञतव पादाम्बुजद्वयम् ॥ नमस्क
रोम्यहं देव ब्रह्मलोकं ब्रजाम्यहम् ॥ ३२ ॥ देवैः संस्तूयमानश्च ब्रह्मलोकं जगाम ह ॥ पद्मयोनिर्महातेजाः सार्धं मुनिवरेस्तदा ॥ ३३ ॥ आतिथ्यं च

मृ.ख.दि.
अ० ८३

॥ ८२ ॥

१ ' नाथिकं दृष्टमस्माभिर्भवतः कामरूपिणः ' इ० पा० । २ ' सरामास्ते ' इ० पा० । ३ तस्य नृपेन्द्रस्य पूजयन्तस्तं नृपेन्द्रं पूजयन्त इति कर्मणि षष्ठी ।

चकारास्यपाद्यार्घादिसुविष्टरेः ॥ उवाचविष्णुलोकंहिप्रयाहित्वंस्वकर्मणा ॥ ३४ ॥ एवमाभाषितेधात्राजगामशिवमन्दिरम् ॥ चक्रेआतिथ्यपूजांच
 उमयासहशङ्करः ॥ ३५ ॥ तस्यैवापिनृपेन्द्रस्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ कृष्णभक्तोऽसिराजेन्द्रममापिसुप्रियोभवान् ॥ ३६ ॥ ततोययातेराजेन्द्रवसत्वंमम
 न्दिरे ॥ सर्वान्भोगान्प्रभुङ्क्ष्वत्वंदुःखप्राप्यान्हिमानुषैः ॥ ३७ ॥ अन्तरंनास्तिराजेन्द्रमविष्णोर्नसंशयः ॥ योऽसौविष्णुस्वरूपेणसवैरुद्रोनसंशयः
 ॥ ३८ ॥ योरुद्रोविद्यतेराजन्सचविष्णुःसनातनः ॥ उभयोरन्तरंनास्ति तस्माच्चैववदाम्यहम् ॥ ३९ ॥ विष्णुभक्तस्यपुण्यस्यस्थानमेवददाम्यहम् ॥ तस्माद
 त्रमहाराजस्थातव्यंहित्वयानघ ॥ ४० ॥ एवमुक्तःशिवेनापिययातिर्ह्रिवल्लभः ॥ भक्त्याप्रणम्यदेवेशंशङ्करंनतकन्धरः ॥ ४१ ॥ एतत्सर्वमहादेवत्वयोक्त
 मिहसाम्प्रतम् ॥ युवयोरन्तरंनास्ति एकामूर्तिर्द्विधाभवत् ॥ ४२ ॥ वैष्णवंगन्तुमिच्छामिपादौतवनमाम्यहम् ॥ एवमस्तुमहाराजगच्छलोकंतुवैष्णवम्
 ॥ ४३ ॥ समादिष्टःशिवेनापिप्रतस्थेवसुधाधिपः ॥ पृथ्वीशस्तैर्महापुण्यैर्वैष्णवैर्विष्णुवल्लभैः ॥ ४४ ॥ नृत्यमानैस्ततस्तैस्तुपुरतस्तस्यभूपतेः ॥ शङ्ख
 शब्दैःसुपापघ्नेःसिंहनादैःसुपुष्कलैः ॥ ४५ ॥ जगामनिःस्वनैराजापूज्यमानःसुचारणैः ॥ सुस्वरेर्गीयमानस्तुपाठकैःशास्त्रकोविदैः ॥ ४६ ॥ गाय
 त्तिपुरतस्तस्यगन्धवार्गीततत्पराः ॥ ऋषिभिःस्तूयमानश्चदेववृन्दःसमन्वितैः ॥ ४७ ॥ अप्सरोभिःसुरूपाभिःसेव्यमानःसनाहुषिः ॥ गन्धर्वैःकिन्नरैः
 सिद्धैश्चारणैःपुण्यमङ्गलैः ॥ ४८ ॥ सार्धैर्विद्याधरैराजामरुद्रैर्वसुभिस्तथा ॥ रुद्रैश्चादित्यवर्गैश्चलोकपालैर्दिगीश्वरैः ॥ ४९ ॥ स्तूयमानोमहाराज
 स्त्रैलोक्येनसमन्ततः ॥ ददृशेवैष्णवंलोकमनौपम्यमनामयम् ॥ ५० ॥ विमानैःकाञ्चनैराजासर्वशोभासमाविलैः ॥ हंसकुन्देन्दुधवलैर्विमानैरुपशोभितैः
 ॥ ५१ ॥ प्रासादैःशतभौमैश्चमेरुमन्दरसन्निभैः ॥ शिखरैरुल्लिखद्भिश्चस्वव्योमहाटकान्वितैः ॥ ५२ ॥ जाज्वल्यमानैःकलशैःशोभतेसुपुरोत्तमम् ॥
 तारागणैर्यथाऽकाशंतेजःश्रियाप्रकाशते ॥ ५३ ॥ प्रज्वलत्तेजोज्वालाभिलोचनैरिवलोकते ॥ नानारत्नैर्हरैर्लोकःप्रहसदृशनैरिव ॥ ५४ ॥ समाह्वय
 तितान्पुण्यान्वैष्णवान्विष्णुवल्लभान् ॥ ध्वजव्याजेनराजेन्द्रंचलिताग्रैःसुपल्लवैः ॥ ५५ ॥ श्वसनान्दोलितैस्तैश्चध्वजाग्रैश्चमनोहरैः ॥ हेमदण्डैश्च
 घण्टाभिःसर्वत्रसमलङ्कृतम् ॥ ५६ ॥ सूर्यतेजःप्रकाशैश्चगोपुराट्टालकैस्ततः ॥ गवाक्षैर्जालमालैश्चवातायनमनोहरैः ॥ ५७ ॥ प्रतोलीनांप्रकाशैश्च
 प्राकारैर्हेमरूपकैः ॥ तोरणैःसुपताकाभिर्नानाशब्दैःसुमङ्गलैः ॥ ५८ ॥ कलशाग्रैश्चक्रंविम्बैरिविविम्बसमप्रभैः ॥ सुभोगैःशतकक्षैश्चनिर्जलाम्बुदस
 न्निभैः ॥ ५९ ॥ दण्डच्छत्रसमाकीर्णैःकलशैरुपशोभितैः ॥ प्रावृट्कालाम्बुदाकारैर्मन्दिरैरुपशोभितैः ॥ ६० ॥ कलशैःशोभमानैस्तैर्ऋक्षैर्द्यौरिवभूतलम् ॥

प० पु०
॥ ८३ ॥

दण्डजालपताकाभिर्ऋक्षजालसमप्रभैः ॥ ६१ ॥ तादृशैः स्फाटिकाकारैः कान्तिशङ्खेन्दुसन्निभैः ॥ हेमप्रासादसम्बाधैर्नानाधातुमयेस्ततः ॥ ६२ ॥ विमानै
र्खुदसङ्ख्यैः शतकोटिसहस्रकैः ॥ सर्वभोगयुतैश्चैव शोभते हरिपत्तनम् ॥ ६३ ॥ येऽसमाराधितो देवः शङ्खचक्रगदाधरः ॥ ते प्रसादात्तस्य तेषु निवसन्ति
गृहेषु च ॥ ६४ ॥ सर्वपुण्येषु दिव्येषु भोगादेषु च मानवाः ॥ वैष्णवाः पुण्यकर्माणो निर्धृता शेषकल्मषाः ॥ ६५ ॥ एवं विधेर्गृहैः पुण्यैः शोभितं विष्णु
मन्दिरम् ॥ नानावृक्षैः समाकीर्णवनेऽनन्दनशोभितैः ॥ ६६ ॥ सर्वकामफलैराजन्सर्वत्र समलङ्कृतम् ॥ वापीकुण्डतडागैश्च सारसैरुपशोभितैः ॥ ६७ ॥
हंसकारण्डवाकीर्णैः कल्हारैरुपशोभितैः ॥ शतपत्रैर्महापद्मैः पद्मोत्पलविराजितैः ॥ ६८ ॥ कनकोत्पलवर्णैश्च सरोभिश्च विराजते ॥ वैकुण्ठं सर्वशोभा
ढ्यं देवोद्यानैरलङ्कृतम् ॥ ६९ ॥ दिव्यशोभा समाकीर्णवैष्णवैरुपशोभितम् ॥ वैकुण्ठं ददृशे राजामोक्षस्थानमनुत्तमम् ॥ ७० ॥ देववृन्दैः समाकीर्णय
यातिर्नहुपात्मजः ॥ प्रविवेश पुरं रम्यं सर्वदा हविर्वर्जितम् ॥ ७१ ॥ ददृशे सर्वक्लेशघ्नं नागयणमनामयम् ॥ विमानैरुपशोभन्तं सर्वाभरणशालिनम्
॥ ७२ ॥ पीतवस्त्रजगन्नाथं श्रीवत्साङ्गं महाद्युतिम् ॥ वैनतं यस्माद्दृष्ट्वा श्रिया युक्तं परात्परम् ॥ ७३ ॥ सर्वपां देवलोकानां योगतिः परमेश्वरः ॥ परमानन्द
रूपेण कैवल्येन विराजते ॥ ७४ ॥ सेव्यमानं महालोकैः सुपुण्यैर्वैष्णवैर्हरिम् ॥ देववृन्दैः समाकीर्णगन्धर्वगणसेवितम् ॥ ७५ ॥ अप्सरोभिर्महात्मानं
दुःखक्लेशापहं हरिम् ॥ नारायणं नानामाथस्वपत्न्या सह भूपतिः ॥ ७६ ॥ प्रणेमुर्मानवाः सर्वे वैष्णवामधुसूदनम् ॥ गताये वैष्णवाः सर्वे सह राज्ञा महा
मते ॥ ७७ ॥ पादाम्बुजद्वयं तस्य नेमुर्भक्त्या महामते ॥ प्रणमन्तं महात्मानं राजानं दीप्ततेजसम् ॥ ७८ ॥ तमुवाच हृषीकेशस्तुष्टोऽहं तव सुव्रत ॥ वस्व
र्यराजेन्द्रयत्ते मनसि वर्तते ॥ तत्ते ददाम्यसन्देहं मद्भक्तोऽसि महामते ॥ ७९ ॥ राजोवाच ॥ यदित्वं देव देवेश तुष्टोऽसि मधुसूदन ॥ दासत्वं देहि स त
मात्मनश्च जगत्पते ॥ ८० ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमस्तु महाभाग मम भक्तो न संशयः ॥ लोके मम महाराज स्थातव्यमनया सह ॥ ८१ ॥ एवमुक्तो महारा
जो ययातिः पृथिवीपतिः ॥ प्रसादात्तस्य देवस्य विष्णुलोकं प्रसाधितम् ॥ ८२ ॥ निवसत्येष भूपालो वैष्णवं लोकमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे
भूमिखण्डे वेनोपाख्याने पितृतीर्थवर्णने यातिचरित्रे ययातेः स्वगारोहणं नाम त्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ सुकर्मावाच ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं चरित्रं
पापनाशनम् ॥ पुत्राणां तारकं दिव्यं बहुपुण्यप्रदायकम् ॥ १ ॥ प्रत्यक्षं दृश्यते लोके ययातिचरितं श्रुतम् ॥ पूरुणां तमहद्राज्यं दुर्गतिगतवांस्तुरुः ॥ २ ॥
पितृप्रसादात्कोपाच्च यथाजातं तथा पुनः ॥ पुत्राणां तारकं पुण्यं यशस्यं धनधान्यदम् ॥ ३ ॥ शापयुक्ता विमौ चोभौ तुरुश्च यदुरेव च ॥ पितृमातृसमं नो
स्ति अभीष्टफलदायकम् ॥ ४ ॥ साभिलाषेण भावेन पिता पुत्रं समाह्वयेत् ॥ माता च पुत्रपुत्रेति तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ ५ ॥ समाहूतो यथा पुत्रः प्रयाति

भू.खं.दि.
अ० ८४

॥ ८३ ॥

मातरंप्रति ॥ योयातिहर्षसंयुक्तोगङ्गास्नानफलंलभेत् ॥ ६ ॥ पादप्रक्षालनंयस्तु कुरुतेचमहायशः ॥ सर्वतीर्थफलंभुङ्क्तेप्रसादात्तुतयोःसुतः ॥
 ॥ ७ ॥ अन्नसंवाहनाच्चान्यदश्वमेधफलंलभेत् ॥ भोजनाच्छादनस्नानैर्गुरुयःपोषयेत्सुतः ॥ ८ ॥ पृथ्वीदानसमंपुण्यंतत्पुत्रेहिप्रजायते ॥ सर्वतीर्थम
 यीगङ्गातथामातानसंशयः ॥ ९ ॥ बहुपुण्यमयःसिन्धुर्यथालोकेप्रतिष्ठितः ॥ अस्मिँल्लोकेपितातद्वत्पुराणकवयोविदुः ॥ १० ॥ अंशतेक्रोशते
 यस्तुपितरंमातरंपुनः ॥ सपुत्रोनरकंयातिरौरवाख्यंनसंशयः ॥ ११ ॥ मातरंपितरंवृद्धौगृहस्थोयोनपोषयेत् ॥ सपुत्रोनरकंयातिवेदनांप्राप्नुयाद्ध्रुवम्
 ॥ १२ ॥ कुत्सतेपापकर्तायोगुरुंपुत्रःसुदुर्मतिः ॥ निष्कृतिर्नैवदृष्टावैपुराणैःकविभिःकदा ॥ १३ ॥ एवञ्ज्ञात्वाह्यहंविप्रपूजयामिदिनेदिने ॥ मातरं
 पितरंनित्यंभक्त्यानमितकन्धरः ॥ १४ ॥ कृत्याकृत्यंवदेच्चैवसमाह्वयगुरुर्मम ॥ तत्करोम्यविचारेणशक्त्यास्वस्यचपिप्पल ॥ १५ ॥ तेनमेपरमंज्ञानं
 सञ्जातंगतिदायकम् ॥ एतयोश्चप्रसादेनसंसारंपरिवर्तते ॥ १६ ॥ यच्चकिंचित्प्रकुर्वन्तिमानवाभुविसंस्थिताः ॥ गृहस्थस्तदहंजानेयच्चस्वर्गेप्रवर्तते ॥ १७ ॥ ना
 गानांचइहस्थोऽपिचारंजानामिपिप्पल ॥ एतयोश्चप्रसादेनज्ञानंमेजातमुत्तमम् ॥ १८ ॥ गच्छविद्याधरश्रेष्ठभवानर्चतुमाधवम् ॥ १९ ॥ विष्णुरु
 वाच ॥ एवंसञ्चोदितस्तेनपिप्पलोहिस्वकर्मणा ॥ आनम्यतंद्रिजश्रेष्ठंलजितोऽपिदिव्ययो ॥ २० ॥ सुकर्मासोऽपिधर्मात्मागुरुंशुश्रूषतेनृप ॥ एत
 तेसर्वमाख्यातंपितृतीर्थानुगमया ॥ २१ ॥ अन्यत्किंचित्प्रवक्ष्यामिवद्वेनमहामते ॥ २२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमा
 हात्म्यवर्णनंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ वेनउवाच ॥ भगवन्देवदेवेशप्रसादांचममत्वया ॥ भार्यातीर्थसमाख्यातंपितृतीर्थमनुत्तमम् ॥ १ ॥
 मातृतीर्थंहृषीकेशबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वागुरुतीर्थंवदस्वमे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कथयिष्याम्यहंराजन्गुरुतीर्थमनुत्तमम् ॥
 सर्वपापहरंप्रोक्तंशिष्याणांगतिदायकम् ॥ ३ ॥ शिष्याणांपरमंपुण्यंधर्मरूपंसनातनम् ॥ परंतीर्थंपरंज्ञानंप्रत्यक्षफलदायकम् ॥ ४ ॥ यस्यप्रसादाद्रा
 जेन्द्रइहैवफलमश्नुते ॥ परलोकेसुखंभुङ्क्तेयशःकीर्तिमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ प्रसादाद्यस्यराजेन्द्रगुरोश्चैवमहात्मनः ॥ प्रत्यक्षंहश्यतेशिष्यैस्त्रैलोक्यंसचराचरम्
 ॥ ६ ॥ व्यवहारंचलोकानामाचारंनृपनन्दन ॥ विज्ञानंविन्दतेशिष्योमोक्षंचैवप्रयातिच ॥ ७ ॥ सर्वेषामेवलोकानांयथासूर्यःप्रकाशकः ॥ गुरुःप्र
 काशकस्तद्वच्छिष्याणांबुद्धिदानतः ॥ ८ ॥ रात्रावेवप्रकाशेच्चसोमोराजानृपोत्तम ॥ तेजसानाशयेत्सर्वमन्धकारंचराचरे ॥ ९ ॥ गृहेप्रकाशयेद्दीपः
 समूहंनृपसत्तम ॥ तेजसानाशयेत्सर्वमन्धकारंचनाविलम् ॥ १० ॥ अज्ञानतमसाव्याप्तंशिष्यंद्योतयतेगुरुः ॥ शिष्यंप्रकाशउद्दह्येतैरुपदेशैर्महामते
 ॥ ११ ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्यःशशीरात्रौप्रकाशकः ॥ गृहप्रकाशकोदीपस्तमोनाशकरःसदा ॥ १२ ॥ रात्रौदिवागृहस्थान्तगुरुःशिष्यंसदेवहि ॥ अ

प० पु०
॥ ८४ ॥

ज्ञाना यंतमस्तस्यगुरुःसर्वप्रणाशयेत् ॥ १३ ॥ तस्माद्गुरुःपस्तीर्थशिष्याणामवनीपते ॥ एवंज्ञत्वाततःशिष्यःसर्वदातंप्रपूजयेत् ॥ १४ ॥ गुरुं पु-
ण्यमयंज्ञात्वात्रिविधेनापिकर्मणा ॥ इत्यर्थेथ्यतेराजंनितिहासःपुरातनः ॥ १५ ॥ सर्वपापहरःप्रोक्तश्च्यवनस्यमहात्मनः ॥ भार्गवस्यकुलेजातश्च्यवनोमु-
निसत्तमः ॥ १६ ॥ तस्यचिन्तासमुत्पन्नाएकदातुनपोत्तम ॥ कदाहंज्ञानसम्पन्नोभविष्यामिमहीतले ॥ १७ ॥ दिवारात्रौचिन्तयन्सज्ञानार्थीमुनिस-
त्तमः ॥ एवंतुचिन्तमानस्यमतिरासीन्महात्मनः ॥ १८ ॥ तीर्थयात्रांप्रयास्यामिअभीष्टफलदायिनीम् ॥ गृहक्षेत्रादिसन्त्यज्यभार्यापुत्रंधनंततः ॥ १९ ॥
तीर्थयात्राप्रसङ्गेनअटतेमेदिनीतदा ॥ लोमानुलोमयात्रांसगङ्गायाःकृतवानृष ॥ २० ॥ सतद्वन्नर्मदायाश्चसरस्वत्यामुनीश्वरः ॥ गोदावर्यादिसर्वासां-
नदीनांसांगरस्यच ॥ २१ ॥ अन्येषांसर्वतीर्थानांक्षेत्राणांचनपोत्तम ॥ देवानांपुण्यलिङ्गानांयात्राव्याजेनसोऽब्रमत् ॥ २२ ॥ ब्रममाणस्यतस्यापि
तीर्थेषुपरमेषुच ॥ कायश्चनिर्मलोजातःसूर्यतेजःसमप्रभः ॥ २३ ॥ च्यवनःकाशतेदीप्त्यापूतात्मानेनकर्मणा ॥ ब्रममाणःसमायातःक्षेत्राणामुत्तमतदा
॥ २४ ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेनाग्राअमरकण्टकम् ॥ ददर्शसुमहालिङ्गंसर्वेषांगतिदायकम् ॥ २५ ॥ नत्वास्तुत्वातुसम्पूज्यसिद्धनाथंमहेश्वरम् ॥
ज्वालेश्वरंततोदृष्ट्वादृष्ट्वाचाप्यमरेश्वरम् ॥ २६ ॥ ब्रह्मेशंकपिलेशंचमार्कण्डेश्वरमुत्तमम् ॥ एवंयात्रांततःकृत्वाओङ्कारंसमुपागतः ॥ २७ ॥ व-
टञ्छायांसमाश्रित्यशीतलांश्रमनाशिनीम् ॥ सुखेनसंस्थितोविप्रश्च्यवनोभृगुनन्दनः ॥ २८ ॥ तत्रस्वनंसशुश्रावसमुक्तंपक्षिणातदा ॥ दिव्य-
भाषासमायुक्तंज्ञानविज्ञानसंयुतम् ॥ २९ ॥ शुकश्चएकस्तत्रास्तेबहुकालप्रजीवकः ॥ कुञ्जलोनामधर्मात्माचतुष्पुत्रःसभार्यकः ॥ ३० ॥ आं-
संस्तस्यहिपुत्राश्चत्वारःपितृनन्दनाः ॥ तेषांनामानिराजेन्द्रकथयिष्येतवाग्रतः ॥ ३१ ॥ ज्येष्ठस्तुउज्ज्वलोनामद्वितीयस्तुसमुज्ज्वलः ॥
तृतीयोविज्वलोनामचतुर्थश्चकपिञ्जलः ॥ ३२ ॥ एवंपुत्रास्तुचत्वारःकुञ्जलस्यमहामते ॥ शुकस्यतस्यपुण्यस्यपितृमातृपरायणाः ॥ ३३ ॥
ब्रमन्तिगिरिकुञ्जेषुद्वीपेषुचसमाहिताः ॥ भोजनार्थंतुसंशुब्धाःशुधयापरिपीडिताः ॥ ३४ ॥ स्वोदरस्थांशुधांसौम्यफलैरमृतसन्निभैः ॥ अमृ-
तस्वादुतोयेनशमयन्तिनृपोत्तम ॥ ३५ ॥ नित्यंचैवरसाढ्यानिआहारार्थंसुपुत्रकाः ॥ नीत्वाफलानिदम्पत्योर्निक्षिपन्तिप्रयत्नतः ॥ ३६ ॥
मातुरर्थेमहाभागाभक्तिभावसमन्विताः ॥ तुष्टाआहारमुत्पाद्यभक्षयन्तिपठन्तिच ॥ ३७ ॥ तत्रक्रीडारताःसर्वेविलसन्तिरमन्तिच ॥ सन्ध्याका-
लंसमाज्ञायपितुरन्तिकमुत्तमम् ॥ ३८ ॥ आयान्तिभक्ष्यमादायगुर्वर्थंतुप्रयत्नतः ॥ पश्यतस्तस्यविप्रस्यच्यवनस्यमहात्मनः ॥ ३९ ॥ आ-
गतास्त्वण्डजाःसर्वेपितुर्नीडंसुशोभनम् ॥ पितरंमातरंचोभौप्रणमुस्तेमहामते ॥ ४० ॥ ताभ्यांभक्ष्यंसमासाद्यउपतस्थुस्तयोःपुरः ॥ सर्वेसम्भाषिताः

भू.खं.दि.
अ० ८५

॥ ८४ ॥

पित्रामानितास्तेसुतोत्तमाः ॥ ४१ ॥ मात्राचकृपयाराजन्वचनैः प्रीतिसंमितैः ॥ पक्षवातनशीतिनमातापित्रोश्चतेतदा ॥ ४२ ॥ तेषामाप्यायनंतौद्वौच
 क्रातेपक्षिणौनृप ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैवद्राभ्यामपिसुपुत्रकान् ॥ ४३ ॥ तैश्चदत्तंसुसम्पुष्टमाहारममृतोपमम् ॥ तावेवहिसुसम्प्रीतिचक्रातेद्विजसत्त
 म ॥ ४४ ॥ पिबतोनिर्मलंतोयंतीर्थकोटिसमुद्रवम् ॥ स्वस्थानंतुसमाश्रित्यसुखसन्तुष्टमानसौ ॥ ४५ ॥ चक्रातेचकथांदिव्यांसुपुण्यांपापनाशिनी
 म् ॥ पित्रातुकुञ्जलेनापिपृष्टउज्ज्वलआत्मजः ॥ ४६ ॥ क्वगतोऽस्यद्यपुत्रत्वंकिमपूर्वत्वयापुनः ॥ तत्रदृष्टंश्रुतंपुण्यंतन्मेकथयनन्दन
 ॥ ४७ ॥ कुञ्जलस्यपितुर्वाक्यंसमाकर्ण्यसउज्ज्वलः ॥ पितरंप्रत्युवाचाथभक्त्यानमितकन्धरः ॥ ४८ ॥ प्रणाममकरोन्मूर्धाकथांचक्रेमनोहराम् ॥ ४९ ॥
 उज्ज्वलउवाच ॥ पुक्षद्वीपमहाभागनित्यमेवव्रजाम्यहम् ॥ महताउद्यमेनापिआराहार्थमहामते ॥ ५० ॥ पुक्षेद्वीपेमहाराजसन्तिदेशानेकशः ॥
 पर्वताःसरिदुद्यानवनानिचसरांसिच ॥ ५१ ॥ ग्रामाश्चपत्तनाश्चान्येसुप्रजाभिःप्रमोदिताः ॥ सदासुखेनसन्तुष्टालोकादृष्टावसन्ति ॥ ५२ ॥ द्रा
 नपुण्यजपोपताःश्रद्धाभावसमन्विताः ॥ पुक्षद्वीपेमहाराजआसीत्पुण्यमतिःसदा ॥ ५३ ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्मातत्सुतासीदनूपमा ॥ गुणरूपस
 मायुक्तासुशीलाचारुमङ्गला ॥ ५४ ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ पित्राविलोकितासातुरूपलावण्यसंयुता ॥ ५५ ॥ प्रथमेवयसि
 साचवर्त्ततेचारुमङ्गला ॥ सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यादेवींसुतांतदा ॥ ५६ ॥ कस्मैप्रदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ इतिचिन्तापरोभूत्वासमालो
 क्यनरोत्तमः ॥ ५७ ॥ रूपदेशस्यराजानंसमालोक्यमहीपतिः ॥ चित्रसेनमहात्मानंसमाहूयनरोत्तमः ॥ ५८ ॥ कन्यांददौमहात्मासौचित्र
 सेनायधीमते ॥ तस्याविवाहकालेतुसम्प्राप्तेसमयेनृप ॥ ५९ ॥ नृतोऽसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्माचिन्तयामासभूष
 तिः ॥ ६० ॥ सुब्राह्मणान्समाहूयपप्रच्छनृपनन्दनः ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥ ६१ ॥ अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिवदन्तुमे ॥ ६२ ॥
 ॥ ब्राह्मणाउचुः ॥ विवाहोदृश्यतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्यस्यानोचेत्सङ्गंकरोतिच ॥ ६३ ॥ महाधिव्याधिनाग्रस्तस्त्यागंकृत्वा
 प्रयातिच ॥ प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ ६४ ॥ अनुद्राहितायाःकन्यायाउद्राहःक्रियतेबुधैः ॥ नस्याद्रजस्वलायावदन्यःपतिर्विधीय
 ते ॥ ६५ ॥ विवाहंतुविधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः ॥ एवैराजन्समादिष्टधर्मशास्त्रंबुधैर्जनैः ॥ ६६ ॥ विवाहःक्रियतामस्याइत्युचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥
 दिवोदासस्तुधर्मात्माद्विजवाक्यप्रणोदितः ॥ ६७ ॥ विवाहार्थमहाराजउद्यमंकृतवानृप ॥ पुनर्दत्तातुदानेनदिव्यादेवीद्विजोत्तम ॥ ६८ ॥ रूपसेना
 यपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥ मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहेतुमहीपतिः ॥ ६९ ॥ यदायदामहाभागदिव्यादेव्याश्चभूपतिः ॥ भर्ताचम्रियतेकालेप्राप्तेल

४० पु०
॥ ८५ ॥

अस्यसर्वदा ॥७०॥ एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृताःपितः ॥ ततोराजामहादुःखीसञ्जातःख्यातविक्रमः ॥ ७१ ॥ समालोच्यसमाहूयसमामन्त्र्यस
मन्त्रिभिः ॥ स्वयंवरमहाबुद्धिचकारपृथिवीपतिः ॥७२ ॥ पुक्ष्मीपस्यराजानःसमाहूतामहात्मना ॥ स्वयंवरार्थमाहूतास्तथातेधर्मतत्पराः ॥७३॥
तस्यास्तुरूपसंमुग्धाराजानोमृत्युनोदिताः ॥ सङ्ग्रामंचकिरेमृदास्तेमृताःसमराङ्गणे ॥ ७४ ॥ एवंतातक्षयोजातःक्षत्रियाणामहात्मनाम् ॥ दिव्या
देवीसुदुःखार्तागतासावनकन्दरम् ॥ ७५ ॥ रुरोदकरुणंवालादिव्यादेवीमनस्विनी ॥ एवंतातमयादृष्टमपूर्वतत्रवैतदा ॥ ७६ ॥ तन्मेसुविस्तरंतात
तस्याःकथयकारणम् ॥ ७७ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनोपाख्यानेपञ्चाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ कुञ्जलउवाच॥
तस्यास्तुचेष्टितंवत्सदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वतन्मेनिगदतःशृणु ॥ १ ॥ अस्तिवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्ते
महाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ २ ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोवधनधान्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविश्रुता ॥ ३ ॥ कुलाचारंपरि
त्यज्यअनाचारेणवर्तते॥नमन्यतेहिभर्तारंस्वैरवृत्त्याप्रवर्तते ॥४॥ धर्मपुण्यविहीनातुपापमेवसमाचरेत्॥भर्तारंकुत्सतेनित्यंनित्यंचकलहप्रिया ॥५॥
नित्यंपरगृहेवासोभ्रमतेसागृहेगृहे ॥ परच्छिद्रंसमापश्येत्सदादुष्टाचप्राणिषु ॥ ६ ॥ साधुनिन्दापरादुष्टासदाहास्यकरीचसा ॥ अनाचारांमहापापांज्ञा
त्वावीरोऽपिनन्दनः ॥७॥ सतांत्यक्त्वामहाप्राज्ञउपयेमेमहामतिः॥अन्यवैश्यस्यवैकन्यांतयासहप्रवर्तते ॥८॥ धर्माचारेणपुण्यात्मासत्यधर्ममतिःस
दा॥निरस्तातेनसाचित्राप्रचण्डाभ्रमतेमहीम् ॥९॥ दुष्टानांसङ्कतिप्राप्तानराणांपापिनांसदा ॥ दूतीकर्मचकाराथसातेषांपापनिश्चया ॥ १० ॥ गृहभङ्गं
चकाराथसाधूनांपापकारिणी ॥ साध्वीनारींसमाहूयपापवाक्यैःसुलोभयेत् ॥११॥ धर्मभङ्गंचकाराथवाक्यैःप्रत्ययकारकैः ॥ साधूनांसास्त्रियंचित्रा
अन्यस्मैप्रतिपादयेत् ॥ १२ ॥ एवंगृहशतंभग्नंचित्रयापापनिश्चयात् ॥ सङ्ग्रामंसामहादुष्टाऽकारयत्पतिपुत्रकैः ॥ १३ ॥ मनांसिचालयेत्पापापुरुषा
णांस्त्रियःप्रति ॥ अकारयच्चसङ्ग्रामंयमग्रामविवर्धनम् ॥१४॥ एवंगृहशतंभङ्क्त्वापश्चात्सानिधनंगता॥शासितायमराजेनबहुदण्डैःसुनन्दन ॥१५॥
अभोजयत्सुनरकान्शौरवांस्तरणेःसुतः ॥ पाचितारौरवेचित्राचित्राःपीडाःप्रदर्शिताः ॥१६॥ यादृशंकियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ तयागृहशतंभग्नंचि
त्रयापापनिश्चयात् ॥१७॥ तत्तत्कर्मविपाकोऽयंतयाभुक्तोद्विजोत्तम ॥ यस्माद्गृहशतंभग्नंतस्मादुःखंप्रभुजति ॥ १८ ॥ विवाहसमयेप्राप्तेदेवंचपाकतां
गतम् ॥ प्राप्तेविवाहसमयेभर्तामृत्युंप्रयातिच ॥ १९ ॥ यथागृहशतंभग्नंतथावरशतंमृतम् ॥ स्वयंवरेतदावत्सविवाहेचैकविंशतिः ॥ २० ॥ दिव्यादे
व्यामयाख्यातंयथामेषृच्छितंत्वया॥एतत्तेसर्वमाख्यातंतस्याःपूर्वविचेष्टितम् ॥२१॥ उज्ज्वलउवाच ॥ दिव्यादेव्यास्त्वयाख्यातंयत्पूर्वचेष्टितम् ॥

भू.खं.दि.
अ० ८६

॥ ८६ ॥

तथापापंकृतंघोरंमृदभङ्गाख्यमेवच ॥ २२ ॥ पुक्ष्मदीपस्यभूपस्यदिवोदासस्यवसुता ॥ केनपुण्यप्रभावेणतयाप्राप्तंमहाकुलम् ॥ २३ ॥ एषमेसंशय
 स्ताततदेतत्प्रब्रवीतुमे ॥ एवंपापसमाचाराकथंजातानृपात्मजा ॥ २४ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ चित्रायाश्चेष्टितंपुण्यंतत्सर्वप्रवदाम्यहम् ॥ श्रूयतामुज्ज्वलसु
 तचित्रयायत्कृतंपुरा ॥ २५ ॥ अममाणोमहाप्राज्ञःकश्चित्सिद्धःसमागतः ॥ कुचैलोवस्त्रहीनश्चसंन्यासीसचदण्डधृक् ॥ २६ ॥ कौपीनेनसमायुक्तःपाणि
 पात्रोदिगम्बरः ॥ गृहद्वारंसमाश्रित्यचित्रायाःपरिसंश्रितः ॥ २७ ॥ समौनीसर्वमुण्डस्तुविजितात्माजितेन्द्रियः ॥ निराहारोजिताहारःसर्वतत्त्वार्थदर्श
 कः ॥ २८ ॥ दूराध्वानपरिश्रान्तआतपाकुलमानसः ॥ श्रमेणखिद्यमानश्चतृपाक्रान्तःसुपुत्रक ॥ २९ ॥ चित्राद्वारंसमाश्रित्यच्छायामाश्रित्यसं
 स्थितः ॥ तयादृष्टोमहात्मासचित्रयाश्रमपीडितः ॥ ३० ॥ सेवाचक्रेचचित्रासातस्यैवसुमहात्मनः ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वादत्त्वाआसनमुत्तमम् ॥ ३१ ॥
 आस्यतामासनेतातसुखेनापिसुकोमले ॥ क्षुधापनोदनाथहिभुज्यतामन्नमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ स्वेच्छयापरितुष्टश्चशीतलंसलिलंपिव ॥ एवमुक्त्वातथा
 कृत्वादेववत्पूज्यतंसुत ॥ ३३ ॥ अङ्गसंवाहनंकृत्वानाशितश्रमएवच ॥ तयोक्तोहिमहात्मासमुक्त्वापीत्वांद्विजोत्तम ॥ ३४ ॥ एवंसन्तोषितःसिद्ध
 स्तयातत्त्वार्थदर्शकः ॥ सन्तुष्टःसर्वधर्मात्माकिंचित्कालंस्थिरोऽभवत् ॥ ३५ ॥ स्वेच्छयासगतोविप्रोमहायोगीयथागतम् ॥ गतेतस्मिन्महाभागे
 सिद्धेचैवमहात्मनि ॥ ३६ ॥ साचित्रामरणंप्राप्तास्वकर्मवशमागता ॥ शासिताधर्मराजेनमहादण्डैःसुदुःखदैः ॥ ३७ ॥ साचित्रानरकंप्राप्तावेदना
 ब्रातदायकम् ॥ भुङ्क्तेदुःखंमहाराजसावैयुगसहस्रकम् ॥ ३८ ॥ भोगान्तेतुपुमर्जन्मसम्प्राप्तमानुषस्यच ॥ पूर्वसम्पूजितःसिद्धस्तयापुण्यवतावरः ॥
 ॥ ३९ ॥ तस्यकर्मविपाकोऽयंप्राप्तापुण्यवतांकुले ॥ क्षत्रियाणांमहाराज्ञोदिवोदासस्यवैगृहे ॥ ४० ॥ दिव्यादेवीवरापत्यंसञ्जातंतस्यमानद ॥ साहि
 दत्तवतीचाग्रपानंपुण्यंमहात्मने ॥ ४१ ॥ तस्यदानस्यसाभुङ्क्तेमहत्पुण्यफलोदयम् ॥ पिबतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचभुनक्तिवै ॥ ४२ ॥ दिव्यान्भोगा
 न्प्रभुञ्जानावर्ततेपितृमन्दिरे ॥ सिद्धस्यास्यप्रभावाच्चराजकन्याव्यजायत ॥ ४३ ॥ पापकर्मप्रभावाच्चगृहमङ्गान्महामते ॥ विधवात्वंभुञ्जतेसादिव्या
 देवीसुपुत्रक ॥ ४४ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदिव्यादेव्याविचेष्टितम् ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामियत्त्वंपृच्छसिमामिह ॥ ४५ ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ कथंसा
 मुच्यतेशोकान्महादुःखाद्भदस्वमे ॥ सास्याच्चकीदृशीबालामहादुःखेनपीडिता ॥ ४६ ॥ तत्सुखंकीदृशंतस्माद्विपाकश्चभविष्यति ॥ एतंमेसंशयंता
 तसाम्प्रतंछेत्तुमर्हसि ॥ ४७ ॥ कथंसालभतेमोक्षंतंचोपायंवदस्वमे ॥ एकाकिनीमहाभागामहारण्येप्ररोदिति ॥ ४८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ पुत्रवा
 क्यंमहच्छ्रुत्वाक्षणमेकंविचिन्त्यसः ॥ प्रत्युवाचमहाप्राज्ञःकुञ्जलःपुत्रकंप्रति ॥ ४९ ॥ शृणुवत्समहाभागसत्यमेतद्ब्रदाम्यहम् ॥ पापयोनिंतुसम्प्रा

प० पु०
॥ ८६ ॥

प्यपूर्वकर्मसमुद्भवाम् ॥ ५० ॥ तिर्यक्त्वेनचर्मेज्ञानंनष्टं सम्प्रतिपुत्रक ॥ अस्यवृक्षस्यसङ्गाच्चप्रयतस्यमहात्मनः ॥ ५१ ॥ रेवायाश्चप्रसीदेनविष्णो
श्चैवप्रसादतः ॥ येनसालभतेज्ञानंमोक्षस्थानंनिवर्तते ॥ ५२ ॥ उपदेशंप्रवक्ष्यामिमोक्षमार्गमनुत्तमम् ॥ यास्यतेकल्मषान्सुक्तायथाहेमहुताशनात्
॥ ५३ ॥ शुद्धंचजायतेवत्ससङ्गाद्ब्रह्मेस्वरूपवत् ॥ हरेर्ध्यानान्महाप्राज्ञशीघ्रतस्यमहात्मनः ॥ ५४ ॥ जपहोमव्रतात्पापंनाशंयातिहिपापिनाम् ॥
मदंत्यजेद्यथानागोभयार्त्तिहस्यसर्वदा ॥ ५५ ॥ नामोच्चारणेनकृष्णस्यतत्प्रयातिहिक्लिबपम् ॥ तेजसावैनतेयस्यविषहीनाइवोरगाः ॥ ५६ ॥
ब्रह्महत्यादिकाःपापाःप्रलयंयान्तिनान्यथा ॥ नामोच्चारणेनस्यापिचक्रपाणेःप्रयान्तिते ॥ ५७ ॥ यदानामशतंपुण्यमघराशिविनाशनम् ॥ साज
पेतस्थिराभूत्वाकामक्रोधविवर्जिता ॥ ५८ ॥ सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यआत्मज्ञानेनगोपयेत् ॥ तस्यध्यानप्रविष्टासाएकभूतासमाहिता ॥ ५९ ॥ सा
जपेत्परमंज्ञानंतदामोक्षंप्रयातिच ॥ तन्मनास्तत्पदेलीनायोगयुक्तायदाभवेत् ॥ ६० ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ वदतातपरंज्ञानंपरमंममसाम्प्रतम् ॥ पश्चा
द्वचानंनव्रतंपुण्यंनाम्नाशतमिहैवच ॥ ६१ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ परंज्ञानंप्रवक्ष्यामिग्रन्थद्वन्द्वतुकेनचित् ॥ श्रूयतांपुत्रकैवल्यंकैवलंमलैर्वर्जितम् ॥ ६२ ॥
यथादीपोनिवातस्थोनिश्चलोवायुवर्जितः ॥ प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमन्धकारंमहामते ॥ ६३ ॥ तद्ब्रह्मोपविहीनात्माभवत्येवनिराश्रयः ॥ निराशोनिर्मलोव
त्सनमित्रंनरिपुःकदा ॥ ६४ ॥ नशोकोनचहर्षश्चनलोभोनचमत्सरः ॥ एकोविपादहर्षेश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ६५ ॥ विषयैश्चापिसर्वैश्चइन्द्रिया
णिसंसहरेत् ॥ तदासकेवलोजातःकेवलत्वंप्रजायते ॥ ६६ ॥ अग्निकर्मप्रसङ्गेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वर्त्याधारेणराजेन्द्रनिःसङ्गोवायुवर्जितः ॥
॥ ६७ ॥ कज्जलंवर्मतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णासौदृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ॥ ६८ ॥ स्वयमाकृष्यतेतैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायव
र्तिस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ॥ ६९ ॥ विषयान्कज्जलीकृत्यप्रत्यक्षंसम्प्रदर्शयेत् ॥ जनयेन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ७० ॥ क्रोधादि
भिःक्लेशसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजसास्वयमुज्ज्वलेत् ॥ ७१ ॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वस्वस्थानस्थःस्वतेजसा ॥ केवलज्ञान
रूपोऽयंमयातेपरिकीर्तितः ॥ ७२ ॥ ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः ॥ केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेज्ञानचक्षुषा ॥ ७३ ॥ योगयुक्तामहात्मानः
परमार्थपरायणाः ॥ यंपश्यन्तिविनिद्रास्तुयत्तपःसर्वदर्शकम् ॥ ७४ ॥ हस्तपादविहीनंचसर्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजङ्गमंसुत
॥ ७५ ॥ नासामुखविहीनस्तुभ्रातिजक्षितिपुत्रक ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥ ७६ ॥ अरूपोरूपसम्बद्धःपञ्चवर्गवशंगतः ॥ सर्वलो

१ 'कुञ्जलवर्जितम्' - १० पा० । २ 'निश्चलः' - १० पा० ।

श्रु.सं.दि.
अ० ८६

॥ ८६ ॥

कस्ययः प्राणः पूजितः सचराचरैः ॥ ७७ ॥ अजिहोवदते सर्ववेदशास्त्रानुगंसुतः ॥ अत्वचः स्पर्शनं चापि सर्वेषामेव जायते ॥ ७८ ॥ सदानन्दो वि-
 रक्तात्मा एकरूपो निराश्रयः ॥ निर्जरो निर्ममो न्यायी सगुणो निर्ममोऽमलः ॥ ७९ ॥ अवश्यः सर्ववश्यात्मा सर्वदः सर्ववित्तमः ॥ तस्य ध्यातान चैवास्ति
 सर्वैः सर्वमयो विभुः ॥ ८० ॥ एवं सर्वमयं ध्यानं पश्यते यो महात्मनः ॥ स याति परमं स्थानममूर्तममृतोपमम् ॥ ८१ ॥ द्वितीयं तु प्रवक्ष्यामि अस्य ध्यानं
 महात्मनः ॥ मूर्ताकारं तु साकारं निराकारं निरामयम् ॥ ८२ ॥ ब्रह्माण्डं सर्वमतुलं वासितं यस्य वासना ॥ स तस्माद्वासुदेवेति उच्यते ममनन्दन
 ॥ ८३ ॥ वर्षमाणस्य मेघस्य यद्गर्जतस्य तद्भवेत् ॥ सूर्यतेजः प्रतीकाशं चतुर्बाहुं सुरेश्वरम् ॥ ८४ ॥ दक्षिणेशो भतेशङ्को हेमरत्नविभूषितः ॥
 सूर्यविम्बसमाकारं चक्रं पद्मं प्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥ कौमोदकी गदा तस्य महासुरविनाशिनी ॥ वामे च शोभते वत्सहस्ते तस्य महात्मनः ॥ ८६ ॥
 महापद्मं सुगन्धाढ्यं तस्य दक्षिणहस्तगम् ॥ शोभमानः स देवास्ते सायुधः कमलाप्रियः ॥ ८७ ॥ कम्बुग्रीवं वृत्तमास्यं पद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ राजमानं ह-
 षीकेशं दशने रत्नसन्निभैः ॥ ८८ ॥ गुडाकेशः सन्तियस्य अधरो विद्रुमाकृतिः ॥ शोभते पुण्डरीकाक्षः किरीटेनापि पुत्रक ॥ ८९ ॥ विशालेनापिरूपेण
 केशवस्तु सुवर्चसा ॥ कौस्तुभेनाङ्कितं नैव राजमानो जनार्दनः ॥ ९० ॥ सूर्यतेजः प्रतीकाशकुण्डलाभ्यां प्रभाति च ॥ श्रीवत्साङ्केन पुण्येन सर्वदाराजते
 हरिः ॥ ९१ ॥ केयूरकङ्कणैर्हारेर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ वपुषा भ्राजन्मनस्तु विजयोजयंतां वरः ॥ ९२ ॥ भ्राजते सोऽपि गोविन्दो हेमवर्णेन वाससा ॥
 मुद्रिकारत्नयुक्ताभिरङ्गुलीभिर्विराजते ॥ ९३ ॥ सर्वायुधैः सुसम्पूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ वैनतेयसमारूढो लोककर्ता जगत्पतिः ॥ ९४ ॥ एवं तं ध्याय-
 ते नित्यमनन्यमनसानरः ॥ मुच्यते सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं समच्छति ॥ ९५ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं ध्यानमेव जगत्पते ॥ व्रतं चैव प्रवक्ष्यामि सर्वपापनि-
 वारणम् ॥ ९६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थवर्णने पडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ व्रतभेदान् प्रवक्ष्यामि यैर्यैश्चा-
 राधितो हरिः ॥ जयाच विजयाचैव जयन्ती पापनाशिनी ॥ १ ॥ त्रिस्पृशा वञ्जुली चान्यातिलदग्धा तथा परा ॥ अखण्डाचारकन्या च मनोरथा सुपुत्रक
 ॥ २ ॥ दिव्यप्रभावाः सन्त्यन्यास्तितथयः पुत्रपौत्रदाः ॥ अशून्यशयनं चान्यजन्माष्टमी महाव्रतम् ॥ ३ ॥ एतैर्व्रतैर्माहापुण्यैः पापदूरं प्रयाति च ॥ प्रा-
 णिनां नात्र सन्देहः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ ४ ॥ स्तोत्रं तस्य प्रवक्ष्यामि पापराशि विनाशनम् ॥ सुपुत्रशतनामाख्यं नराणां गतिदायकम् ॥ ५ ॥ तस्य देव-
 स्य कृष्णस्य शतनामाख्यमुत्तमम् ॥ सम्प्रत्येव प्रवक्ष्यामि तच्छृणुष्व सुतोत्तम ॥ ६ ॥ विष्णोर्नामशतस्यापि ऋषिच्छन्दो वदाम्यहम् ॥ देवैश्चैव महाभा-

प० पु०
॥ ८७ ॥

गसर्वपापविशोधनम् ॥ ७ ॥ विष्णोर्नामशनस्यापि ऋषिर्ब्रह्मा प्रकीर्तितः ॥ विष्णुस्तु देवता प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुप् तथैव च ॥ सर्वकामिकसंसिद्धये मोक्षे च
विनियोगकः ॥ ८ ॥ नमाम्यहं हृषीकेशं केशवं मधुसूदनम् ॥ सूदनं सर्वदेत्यानां नारायणमनामयम् ॥ ९ ॥ जयन्तं विजयंकृष्णमनन्तं वामनं ततः ॥ विष्णुं
विश्वेश्वरं पुण्यं विश्वाधारं सुरार्चितम् ॥ १० ॥ अनघं त्वघहन्तारं नरसिंहं त्रियः प्रियम् ॥ श्रीपतिं श्रीधरं श्रीदं श्रीनिवासं महोदयम् ॥ ११ ॥ श्रीरामं माघ
वं मोक्षं क्षमारूपं जनार्दनम् ॥ सर्वज्ञं सर्ववेत्तारं सर्वदं सर्वनायकम् ॥ १२ ॥ हरिं मुरारिं गोविन्दं पद्मनाभं प्रजापतिम् ॥ आनन्दं ज्ञानसम्पन्नं ज्ञानदं ज्ञानना
यकम् ॥ १३ ॥ अच्युतं सबलं चन्द्रं चक्रपाणिं परावरम् ॥ युगाधारं जगद्योनिं ब्रह्मरूपं महेश्वरम् ॥ १४ ॥ मुकुन्दं तं सुवैकुण्ठमेकरूपं जगत्पतिम् ॥ वासु
देवं महात्मानं ब्रह्मण्यं ब्राह्मणप्रियम् ॥ १५ ॥ गोप्रियं गोहितं यज्ञं यज्ञाङ्गं यज्ञवर्द्धनम् ॥ यज्ञस्यापि सुभोक्तारं वेदवेदाङ्गपारगम् ॥ १६ ॥ वेदज्ञं वेदरूपं तं
विद्यावासं सुरेश्वरम् ॥ अव्यक्तं तं महाहं संशङ्कपाणिं पुरातनम् ॥ १७ ॥ पुरुषं पुष्कराक्षं तु वाराहं धरणीधरम् ॥ प्रद्युम्नं कामपालं च व्यासं व्यालमहेश्वरम् ॥
॥ १८ ॥ सर्वसौख्यं महासौख्यं मोक्षं च परमेश्वरम् ॥ योगरूपं महाज्ञानं योगिनां गतिदं प्रियम् ॥ १९ ॥ मुरारिं लोकपालं तं पद्महस्तं गदाधरम् ॥ गुहावा
सं सर्ववासं पुण्यवासं महाभुजम् ॥ २० ॥ नमामि निश्चलं नित्यं मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ २१ ॥ नाम्नां शतेनापि सुपुण्यकर्तायः स्तौतिकृष्णं मनसा स्थिरेण ॥
सयातिलोकं मधुसूदनस्य विहाय लोकानि ह पुण्यपूतः ॥ २२ ॥ नाम्नां शतं महापुण्यं सर्वपातकशोधनम् ॥ जपेदन्यमनसा ध्यायेद्भयानसमन्वितम्
॥ २३ ॥ नित्यमेव नरः पुण्यैर्गङ्गास्नानफलं लभेत् ॥ तस्मात्तु सुस्थिरो भूत्वा समाहितमना जपेत् ॥ २४ ॥ त्रिकालं च जपेन्मर्त्यो नियतो नियमे स्थितः ॥
अश्वमेधफलं तस्य जायते नात्र संशयः ॥ २५ ॥ एकादश्यामुष्यैव पुरतो माधवस्य यः ॥ जागरे प्रजपेन्मर्त्यस्तस्य पुण्यं वदाम्यहम् ॥ २६ ॥ पुण्डरी
कस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः ॥ तुलसीसन्निधौ स्थित्वा मनसा योजपेन्नरः ॥ २७ ॥ राजसूयफलं भुङ्क्ते वर्षेणापि च मानवः ॥ शालग्रामशिलाय
त्रयत्रद्वारावती शिला ॥ २८ ॥ उभयोः सन्निधौ जाप्यं कर्तव्यं सुखमिच्छता ॥ बहुसौख्यं प्रभुक्त्वेव कुलानां शतमेव च ॥ २९ ॥ एकेन चाधिकं मर्त्य आ
त्मना सह तारयेत् ॥ कार्तिकेस्नानकर्तायः पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ३० ॥ यः पठेत्प्रयतः स्तोत्रं प्रयाति परमां गतिम् ॥ माघस्नायी हरिं पूज्य भक्त्या च मधुसू
दनम् ॥ ३१ ॥ ध्यायेच्चैव हृषीकेशं जपेद्वाथ शृणोति वा ॥ सुरापानादिकं पापं विहाय परमं पदम् ॥ ३२ ॥ विना विघ्नं नरः पुत्रसम्प्रयाति जनार्द
नम् ॥ श्राद्धकाले हियो मर्त्यो विप्राणां भुञ्जतां पुरः ॥ ३३ ॥ योजपेच्च शतं नाम्नां स्तोत्रं पातकनाशनम् ॥ पितरस्तुष्टिना यान्ति तृप्ता यान्ति परां गतिम्
॥ ३४ ॥ ब्राह्मणो वेदविद्वान्स्यात्क्षत्रियो विन्दते महीम् ॥ धनं ऋद्धिं प्रभुञ्जीत वैश्यो जपतियः सदा ॥ ३५ ॥ शूद्रः सुखं प्रभुङ्क्तेऽथ ब्राह्मणत्वं च मच्छति ॥

श्रु. स्व. द्वि.
अ० ८७

॥ ८७ ॥

प्राप्यजन्मान्तरं वत्सवेदविद्यां प्रविन्दति ॥ ३६ ॥ सुखदं मोक्षदं स्तोत्रं जप्तव्यं च न संशयः ॥ केशवस्य प्रसादेन सर्वसिद्धो भवेन्नरः ॥ ३७ ॥ इति श्री
 पाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थवर्णने च्यवनचरित्रे सप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ व्रतं स्तोत्रं महाज्ञानं ध्यानं चैव सुपुत्र
 क ॥ मया ख्यातं तवाग्रे वै विष्णोः पापप्रणाशनम् ॥ १ ॥ एवं चतुष्टयं साह्यदा पुण्यं समाचरेत् ॥ प्रयाति वैष्णवं लोकं देवानामपि दुर्लभम् ॥ २ ॥
 इतो गत्वा व्रतं वत्स दिव्या देवी प्रबोधय ॥ अशून्य शयनं नाम व्रतं राजं वदस्व ताम् ॥ ३ ॥ समुद्धर महापापाद्राजकन्यां यशस्विनीम् ॥ त्वया पृष्टं
 मया ख्यातं पुण्यदं पापनाशनम् ॥ ४ ॥ गच्छ गच्छ महाभाग इत्युक्त्वा विरामसः ॥ ५ ॥ श्रीविष्णु उवाच ॥ उज्ज्वलोऽप्येवमुक्तस्तु सपि
 त्रा कुञ्जलेन हि ॥ प्रणम्य पादौ धर्मात्मा मातापित्रोर्महामतिः ॥ ६ ॥ जगाम त्वरितो राजन् पृथ्वीपस उज्ज्वलः ॥ तं गिरिं सर्वतो भद्रं नानाधातुसमाकुलम्
 ॥ ७ ॥ नानारत्नमयैस्तुङ्गैः शिखरैरुपशोभितम् ॥ नानाप्रवाहसम्पूर्णैरुदकैरुज्ज्वलैर्नृप ॥ ८ ॥ नद्यः सन्ति स्वच्छनीरास्तस्मिन् गिरिवरोत्तमे ॥ किन्नरा
 स्तत्र गायन्ति गन्धर्वाः सुस्वरैर्नृप ॥ ९ ॥ अप्सरोभिः समाकीर्णं देववृन्दैरुपावृतम् ॥ सिद्धचारणसङ्घं मुनिवृन्दैस्तल्लङ्घितम् ॥ १० ॥ नानापक्षिनिनादैश्च सर्व
 त्रपरिनादितम् ॥ एवं गिरिं समासाद्य उज्ज्वलोऽलघुविक्रमः ॥ ११ ॥ सुस्वरेणापि साकन्या गिरौ तस्मिन् प्ररोदिति ॥ रोह्यमाणं सप्राज्ञो वचनं चेदमब्रवीत्
 ॥ १२ ॥ कात्वं भवसि कल्याणिकस्माद्रोदिषि साम्प्रतम् ॥ कमाश्रिता महाभागे केन ते विप्रियं कृतम् ॥ समाचक्ष्व ममाद्यैव सर्वदुःखस्य कारणम् ॥ १३ ॥
 दिव्या देव्युवाच ॥ विपाको हि महाभाग कर्मणां मम साम्प्रतम् ॥ इह तिष्ठामि दुःखेन वै धव्येन समन्विता ॥ १४ ॥ भवान्को हि महाभाग कृपया मम पीडितः ॥
 पक्षिरूपधरो वत्स सोत्सवं परिभाषते ॥ १५ ॥ एवमाकर्ण्य तत्सर्वं भाषितं राजकन्यया ॥ अहंपक्षी महाभागे कृपया तव पीडितः ॥ १६ ॥ पक्षिरूपधरो भ
 द्रेनाहं सिद्धो न ज्ञानवान् ॥ रुदमानां महालापैर्भवतीं दृष्टवानिह ॥ १७ ॥ ततः पृच्छाम्यहं देवि वद मे कारणं त्विह ॥ पितुर्गर्हे यथावृत्तमात्मवृत्तान्तमेव हि
 ॥ १८ ॥ तया निवेदितं सर्वं यथा सङ्ख्येन दुःखदम् ॥ समासेन समाकर्ण्य उज्ज्वलस्तु महामनाः ॥ १९ ॥ तामुवाच महापक्षी दिव्या देवी सुदुःखिताम् ॥
 यथा विवाहकाले ते भर्तारो मरणं गताः ॥ २० ॥ स्वयं वरनिमित्तं ते क्षयं याताश्चक्षत्रियाः ॥ एतत्ते चेष्टितं सर्वं मया पितरि भाषितम् ॥ २१ ॥ अन्यजन्मकृतं
 कर्म तव पापं सुलोचने ॥ मम पित्राममाग्रे तु कृपया परिभाषितम् ॥ २२ ॥ तेन दोषेण सम्पुष्टालिप्ता जाता वरानने ॥ एतावत्कारणं सर्वं ता तेन परिभाषितम्
 ॥ २३ ॥ पूर्वकर्म विपाकं तु भुङ्क्ष्व त्वं च समाश्वस ॥ एवं सा भाषितं तस्य श्रुत्वा कन्यो ज्ज्वलस्य तत् ॥ २४ ॥ प्रत्युवाच महात्मानं ब्रुवन्तं पक्षिणं पुनः ॥
 प्रणता दीनया वाचा कुरु पक्षिन् कृपां मम ॥ २५ ॥ कथयस्व प्रसादेन तस्य पापस्य निष्कृतिम् ॥ प्रायश्चित्तं सुपुण्यं च मम पातकं शोधनम् ॥ २६ ॥ येन व

प० पु०
॥ ८८ ॥

ताम्यहंपुण्यं विशुद्धाधौतकल्मषा ॥ प्रायश्चित्तं महाभागवदमेत्वं प्रसादतः ॥ २७ ॥ उज्ज्वल उवाच ॥ तवार्थं तु महाभागे पितरं पृष्ठवानहम् ॥ समाख्यातमतः पित्रा प्रायश्चित्तमनुत्तमम् ॥ २८ ॥ तत्त्वं कुरु महाभागे सर्वपातकशोधनम् ॥ ध्यायस्व हृदि हृषीकेशं शतनामजपस्व च ॥ २९ ॥ भवज्ञानपरा नित्यं कुरु ब्रतमनुत्तमम् ॥ अशून्यशयनं पुण्यं ब्रतं पापप्रणाशकम् ॥ ३० ॥ समाचष्ट स धर्मात्मा सर्वज्ञानप्रकाशकम् ॥ ज्ञानं स्तोत्रं ब्रतं ध्यानं विष्णोश्चैव महात्मनः ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ तस्मात्सा हि प्रजग्राह संस्थिता निर्जने वने ॥ सर्वद्वन्द्वविनिर्मुक्ता सञ्जाता तपसि स्थिता ॥ ३२ ॥ ब्रतं च क्रेजिता ह्यरानिराधारा सुदुःखिता ॥ कामक्रोधविहीना सावर्गसंयम्य नित्यशः ॥ ३३ ॥ इन्द्रियाणामहाराज महामोहं निरस्य सा ॥ अब्दे चतुर्थके प्राप्ते सुप्रसन्नो जनार्दनः ॥ ३४ ॥ तस्यै वरं दातुं कामश्चायातो वरनायकः ॥ तस्यै सन्दर्शयामास स्वरूपं वरदः प्रभुः ॥ ३५ ॥ इन्द्रनीलचनं श्यामशङ्खचक्रगदाधरम् ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यं पद्महस्तं महेश्वरम् ॥ ३६ ॥ बद्धाञ्जलिपुटाम्भूत्वा वेपमानानिराश्रया ॥ उवाच गद्गदैर्वाक्यैः प्रणतामधुसूदनम् ॥ ३७ ॥ तेजसा तव दिव्येन स्थातुं शक्नोमि नैव हि ॥ दिव्यरूपो भवेः कस्त्वं कृपयाममचाग्रतः ॥ ३८ ॥ कथयस्व प्रसादेन किमत्र तव कारणम् ॥ सर्वमेव प्रसादेन प्रब्रवीहि महामते ॥ ३९ ॥ देवमेवं विजानामि ते जसा इन्द्रितैस्तव ॥ ज्ञानहीना जगन्नाथ न जानेरूपनामनी ॥ ४० ॥ किं ब्रह्मा वा भवान्विष्णुः किं वा शङ्कर एव हि ॥ एवमुक्त्वा प्रणम्यैवं दण्डवद्धरणी गता ॥ ४१ ॥ तामुवाच जगन्नाथः प्रणताराजनन्दिनीम् ॥ ४२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्रयाणामपि देवानामन्तरं नास्ति शोभने ॥ ब्रह्मा समर्चितो येन शङ्करो वा वरानने ॥ ४३ ॥ तेनाहमर्चितो नित्यं नान्न कार्या विचारणा ॥ एतौ ममाभिन्नतरौ नित्यं चापित्रिरूपवान् ॥ ४४ ॥ अहं हि पूजितो यैश्च तावेतौ तैः सुपूजितौ ॥ अहं देवो हृषीकेशः कृपया तव चागतः ॥ ४५ ॥ स्तवेनानेन पुण्येन ब्रतेन नियमेन च ॥ सञ्जाता कल्मषैर्हीना वरं वयं शोभने ॥ ४६ ॥ दिव्या देव्युवाच ॥ विजयस्व हृषीकेशः कृष्णकुशे शापहारक ॥ नमामि चरणद्वन्द्वं मामुद्धरसुरेश्वर ॥ ४७ ॥ वरं मे दातुं कामोऽसि चक्रपाणे प्रसीद मे ॥ आत्मपादयुगस्यापि भक्तिर्देहि ममानघ ॥ ४८ ॥ दर्शयस्व जगन्नाथ मोक्षमार्गं निरामयम् ॥ दासत्वं देहि वैकुण्ठयदितुष्टो जनार्दन ॥ ४९ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ एवमस्तु महाभागे गच्छ निर्धूतकल्मषा ॥ वैष्णवं परमं लोकं दुर्लभं योगिभिः सदा ॥ ५० ॥ गच्छ गच्छ परं लोकं प्रसादान्मम साम्प्रतम् ॥ एवमुक्ते ततो वाक्ये माधवेन महात्मना ॥ ५१ ॥ दिव्या देवी अभूद्दिव्या सूर्यतेजः समप्रभा ॥ पश्यतां सर्वलोकानां दिव्याभरणभूषिता ॥ ५२ ॥ दिव्यमालान्विता सा च दिव्यहारविलम्बिनी ॥ गता सा वैष्णवं लोकं दाहप्रलयवर्जितम् ॥ ५३ ॥

मृ.सं.दि.
अ० ८८

॥ ८८ ॥

पुनःपक्षीसमायातःस्वगृहं हर्षसंयुतः ॥ तत्सर्वकथयामासपितरंप्रतिसत्तमः ॥५४॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे ऽष्टा
 शीतितमोऽध्यायः ॥८८॥ विष्णुरुवाच ॥ कुञ्जलस्तु सुतं वाक्यं समुज्ज्वलमथाब्रवीत् ॥ भवान्कथय भोः पुत्र किमपूर्वतु दृष्टवान् ॥१॥ तन्मे कथय सुप्री
 तः श्रोतुकामोऽस्मि साम्प्रतम् ॥ एवमादिश्यतं पुत्रं विरराम सकुञ्जलः ॥२॥ पितरं प्रत्युवाचाथ विनयावनतस्सुतः ॥३॥ समुज्ज्वल उवाच ॥ हिमवन्तं नगश्रेष्ठं
 देववृन्दसमन्वितम् ॥ आहारार्थं प्रगच्छामि भवतश्चात्मनः पितः ॥४॥ पश्यामि कौतुकं तत्र न दृष्टं न श्रुतं पुरा ॥ प्रदेशमृषिभिः कीर्णमप्सरोभिः प्रशो
 भितम् ॥५॥ बहु कौतुकशोभा दयं द्रुत्यं द्रुत्यं द्रुत्यं ॥ बहु पुण्यफलोपेतैर्वनैर्नानाविधैस्ततः ॥६॥ अनेक कौतुकभरैर्मनसः परिमोहनम् ॥ तत्र दृ
 ष्टं मया तात अपूर्वमानसान्तिके ॥७॥ बहु हंसैः समाकीर्णो हंस एकः समागतः ॥ स च कृष्णो महाभाग त्रयोऽप्यन्ये समागताः ॥८॥ सितेतरैश्चञ्चुपादैर
 न्यतः शुक्लविग्रहाः ॥ तादृशास्ते च नीला वै अन्ये शुभ्रामहामते ॥९॥ चतसस्तत्र वै नार्यौरौद्राकारा विभीषणाः ॥ दंष्ट्राकरालसङ्क्राऊर्ध्वकेश्यो भयान
 काः ॥१०॥ पश्चात्तास्तु समायातास्तस्मिन्सरसिमानसे ॥ कृष्णा हंसास्तु संस्नाता मानसे तात मत्पुरः ॥११॥ विभ्रान्ताः परितश्चान्ये न स्नातास्तत्र
 मानसे ॥ कृष्णा हंसास्तु संस्नाता अहमुस्ताः स्त्रियस्तदा ॥१२॥ तस्मात्तडागा त्रिष्कान्तो हंस एको महातनुः ॥ पश्चात्त्रयो विनिष्कान्तास्तैश्चाहंसमु
 पेक्षितः ॥१३॥ याता आकाशमार्गेण विवदन्तः परस्परम् ॥ तास्तु स्त्रियो महाभीमाः समन्तात्परिबभ्रुः ॥१४॥ विन्ध्यस्य शिखरे पुण्ये वृक्षच्छाया
 सुपक्षिणः ॥ निषण्णास्तत्र ते सर्वे दग्धा दुःखैः सुदारुणैः ॥१५॥ तेषां सुवीक्षमाणानां भिन्न एकः समागतः ॥ मृगान्सपीडयित्वा तु बाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥
 ॥१६॥ शिलातलं समाश्रित्य निषसाद सुखेन वै ॥ पश्चाद्भिल्ली समायाता अन्नमादाय सोदकम् ॥१७॥ स्वं प्रियं वीक्षते राजा मुदितैर्लक्षणैर्युतम् ॥ अ
 न्यादृशं समावीक्ष्य स्वकान्तं तेजसा वृतम् ॥१८॥ दिव्यतेजः समाक्रान्तं यथा सूर्यो दिवि स्थितम् ॥ नरमन्यं परिज्ञायतं परित्यज्य साययौ ॥१९॥
 व्याध उवाच ॥ एदो हित्वं प्रिये चात्र कस्मान्मां त्वं न पश्यसि ॥ क्षुधया पीडयमानोऽहं त्वामहं चावलोकये ॥२०॥ तस्य वाक्यं समाकर्ण्य शीघ्रं व्याधीस
 मागता ॥ भर्तुः पार्श्वं समासाद्य विस्मिता सा भवत्तदा ॥२१॥ कोऽयं तेजः समाचारो देवोऽयं मां समाह्वयेत् ॥ तमुवाच ततो व्याधी भर्तारं दीप्ततेजसम् ॥
 अत्र किं ते कृतं वीर भवान्को दिव्यलक्षणः ॥२२॥ समुज्ज्वल उवाच ॥ एवमाभाषितो व्याध्या व्याधः प्रियामभाषत ॥ अहं तेवल्लभः कान्ते भवती च मम
 प्रिया ॥२३॥ कस्मात्त्वं मां न जानासि कथं शङ्का प्रवर्तते ॥ क्षुधया पीडयमानेन पयश्चान्नं प्रतीक्ष्यते ॥२४॥ व्याधु उवाच ॥ बर्बरः कृष्णवर्णश्च रक्ता
 क्षः कृष्णकञ्चुकः ॥ ईदृशश्चास्ति मे भर्ता सर्वसत्त्वभयङ्करः ॥२५॥ भवान्को दिव्यदेहस्तु प्रियेत्युक्त्वा समाह्वयेत् ॥ एष मे संशयो जातो वदसत्यं ममा

प० पु०
॥ ८९ ॥

प्रतः ॥ २६ ॥ कुलं नाम स्वकं ग्रामं क्रीडां लिङ्गं सुतं सुताम् ॥ समाचष्ट प्रियाप्रेतुतस्याः प्रत्ययहेतवे ॥ २७ ॥ प्रत्युवाच स्वभर्तारं सा व्याधीहृष्टमानसा ॥
कस्मात्ते ईदृशः कायः श्वेतकञ्चुकधारकः ॥ २८ ॥ कथं जातः समाचक्ष्वममाश्चर्यं प्रवर्तते ॥ २९ ॥ समुज्ज्वल उवाच ॥ एवं सम्पृच्छमानस्तु भार्यय
मृगघातकः ॥ प्रत्युवाच ततः श्रुत्वा तां प्रियां प्रथयान्विताम् ॥ ३० ॥ नर्मदा उत्तरे कूले सङ्गमश्चास्ति सुव्रते ॥ आतपेनां कुलो जीवो मम जातोऽति सुप्रिये
॥ ३१ ॥ अस्मिन्दे सङ्गमे कान्ते श्रमश्चान्तो हि सत्वरः ॥ गतः स्नात्वा जलं पीत्वा पश्चाच्चाहं समागतः ॥ ३२ ॥ तदा प्रभृति मेकाय ईदृशस्तेजसावृतः
स आतो वस्त्रसंयुक्तः कञ्चुकः शुभ्रतांगतः ॥ ३३ ॥ पूर्वोक्तलिङ्गसंस्थानैः कुलैः स्थानेन वै तथा ॥ स्वप्रियं लक्षयित्वा तु ज्ञात्वा पुण्यस्य सम्भवम् ॥ ३४ ॥
प्रत्युवाचाथ भर्तारं सङ्गममदर्शय ॥ तव पश्चात्प्रदास्यामि भोजनं पानसंयुतम् ॥ ३५ ॥ इत्युक्तः प्रियया व्याधः सत्वरं जगाम ह ॥ सङ्गमो दर्शितस्ते
न ततोऽप्रेपापनाशनः ॥ ३६ ॥ समुद्धीना महाभाग पक्षिणो लघुविक्रमाः ॥ तथा सार्द्धं ययुः सर्वे रेवासङ्गममुत्तमम् ॥ ३७ ॥ तेषां तु वीक्षमाणानां पक्षि
णां मम पश्यतः ॥ तथा हि स्नापितो भर्ता पुनः स्नाता हि सा स्वयम् ॥ ३८ ॥ दिव्यदेहधरौ चोभौ दिव्यकान्ति समन्विता ॥ स आतो पक्षिणां श्रेष्ठदिव्यवस्त्रा
नुलेपनौ ॥ ३९ ॥ दिव्यमालाम्बरधरौ दिव्यगन्धानुलेपनौ ॥ वैष्णवं यानमासाद्य मुनिगन्धर्वपूजितौ ॥ ४० ॥ गतौ तौ वैष्णवं लोकं वैष्णवैः परिपूजि
तौ ॥ स्तूयमानौ महात्मानौ दम्पती दृष्टवानहम् ॥ ४१ ॥ व्रजन्तौ स्वर्गमार्गेण कूजन्ते पक्षिणस्तथा ॥ तीर्थराजं परं दृष्ट्वा हर्षव्यक्ताक्षरेस्तदा ॥ ४२ ॥
चत्वारः कृष्णहंसास्ते सङ्गमे पापनाशने ॥ स्नात्वा वै भावशुद्धास्ते प्राप्ता उज्ज्वलतां पुनः ॥ ४३ ॥ स्नात्वा पीत्वा जलं ते तु पुनर्वहिर्विनिर्गताः ॥ तावत्यस्ताः
स्त्रियः कृष्णामृतास्तत्स्नानमाव्रतः ॥ ४४ ॥ क्रन्दमाना विचेष्टन्त्यो हाहाकागविकम्पिताः ॥ यमलोकं गतास्तास्तु तां दृष्ट्वा मया तदा ॥ ४५ ॥
उद्धीनास्तु ततो हंसाः स्वस्थानं प्रति जग्मिरे ॥ एवता तमया दृष्टं प्रत्यक्षं कथितं तव ॥ ४६ ॥ कृष्णपक्षामहाकाया धार्तराष्ट्रास्तु ताः स्त्रियः ॥ कथ
यस्व प्रसादेन के भविष्यन्ति वै पितः ॥ ४७ ॥ निर्गतान्मानसान् मध्याद्धार्तराष्ट्रान्वदस्व मे ॥ के भविष्यन्ति ते तां कथय त्वं तु साम्प्रतम् ॥ ४८ ॥
कस्मात्सुकृष्णतां प्राप्ता हंसाः शुद्धाश्चेते पुनः ॥ स आतास्तत्क्षणात्तात कस्मान्मृतास्तु ताः स्त्रियः ॥ ४९ ॥ एवं मे संशयस्तात स आतो दारुणो हृदि ॥
छेत्तुमर्हसि अबैव भवान्ज्ञानविचक्षणः ॥ ५० ॥ प्रसादमुमुखो भूत्वा प्रणतस्य सदैव मे ॥ एवं सम्भाष्य पितरं विरराम समुज्ज्वलः ॥ ततः प्रवक्तुमारं
भेसशुकः कुञ्जलाभिधः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थवर्णने च्यवनचरित्रे एकोनवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ विष्णु
रुवाच ॥ एवमाकर्ण्य तत्सर्वं समुज्ज्वलस्य भाषितम् ॥ कुञ्जलः सहिधर्मात्मा प्रत्युवाच सुतं प्रति ॥ १ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ सम्प्रवक्ष्याम्यहं तां

भू.खं.दि.
अ० ९०

॥ ८९ ॥

श्रूयतांस्थिरमानसः ॥ सर्वसन्देहविध्वंसंचरित्रंपापनाशनम् ॥ २ ॥ इन्द्रलोकेप्रवृत्तेसंवादोदेवकौतुकः ॥ सभायांतस्यदेवस्यइन्द्रस्यापिम
 हात्मनः ॥ ३ ॥ देवंद्रपुंसहस्राक्षंनारदस्त्वरितंययौ ॥ समागतंसहस्राक्षःसूर्यतेजःसमप्रभम् ॥ ४ ॥ तं दृष्ट्वाहर्षमायातःसमुत्थायम
 हामतिः ॥ ददावर्घचपाद्यंचभक्त्याप्रणतमानसः ॥ ५ ॥ बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा ॥ आसनेकोमलेपुण्येविनिवेश्यद्विजोत्तमम्
 ॥ ६ ॥ पंप्रच्छप्रणतोभूत्वाश्रद्धयापरयायुतः ॥ कस्माच्चागमनंतेऽद्यकारणंवदसाम्प्रतम् ॥ ७ ॥ इत्युक्तोदेवराजेनप्रत्युवाचमहामुनिः ॥ भव
 न्तंद्रष्टुमायातःपृथिव्यास्तुपुरन्दर ॥ ८ ॥ स्नात्वापुण्यप्रदेशेषुतीर्थेषुचसुश्रद्धया ॥ देवान्पितॄन्समभ्यर्च्यदृष्ट्वातीर्थान्यनेकशः ॥ ९ ॥ एतत्ते
 सर्वमाख्यातंयत्त्वयापृच्छितंपुरा ॥ १० ॥ देवंद्रउवाच ॥ दृष्टानिपुण्यतीर्थानिसुक्षेत्राणित्वयामुने ॥ किंतीर्थंप्राप्यमुच्येतब्रह्मन्नोब्रह्महत्यया ॥ ११ ॥
 सुरापोमुच्यतेपापाद्गोघ्नोहेमापहारकः ॥ स्वामिद्रोहान्महाभागनारीहन्ताकथंसुखी ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ यानिकानिचतीर्थानिगयादीनिसुरेश्वर ॥
 तेषानैवप्रजानामिविशेषंपापनाशनम् ॥ १३ ॥ सुपुण्यानिसुदिव्यानिपापघ्नानिसमानिच ॥ सर्वाण्येवसुतीर्थानिजानाम्यहंपुरन्दर ॥ १४ ॥ अविशे
 षंविशेषंनैवजानामिसाम्प्रतम् ॥ प्रत्ययंक्रियतांदेवतीर्थानांगतिदायकम् ॥ १५ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंनारदस्यमहात्मनः ॥ समाहूतानिचेन्द्रेण
 तीर्थानिभूगतानिच ॥ १६ ॥ मूर्तिमन्तिचदिव्यानिसमायातानिभ्रासनात् ॥ बद्धाञ्जलीनिदिव्यानिभूषितानिसुभूषणः ॥ १७ ॥ दिव्याम्बराणि
 श्लिग्धानितेजोवन्तिचसुव्रत ॥ स्त्रीपुंसोश्चस्वरूपाणिकृतानिचविशेषतः ॥ १८ ॥ हंसचन्द्रप्रकाशानिदिव्यरूपधराणिच ॥ मुक्ताफलस्यवर्णेनप्रभा
 सन्तेनरेश्वर ॥ १९ ॥ तप्तकाञ्चनवर्णानिसारुण्यानिचतत्रै ॥ कान्त्याशुक्लसुपीतानिप्रभावन्तिसभान्तरे ॥ २० ॥ कानिपद्मनिभान्येवमूर्तिमन्ति
 चतानितु ॥ सूर्यतेजःप्रकाशानितडित्तेजःसमानिच ॥ २१ ॥ पावकाभानिचांघ्र्यानिप्रभासन्तेसभान्तरे ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यैःप्रशोभन्तेनरेश्वर
 ॥ २२ ॥ हारकङ्कणकेयूरमालाभिस्तुसुचन्दनैः ॥ दिव्यचन्दनदिग्धानिसुरभीणिगुरुणिच ॥ २३ ॥ कमण्डलुकराण्येवआयांतानिसभान्तरे ॥ गङ्गाचन
 मंदापुण्याचन्द्रभागासरस्वती ॥ २४ ॥ देविकाविम्बिकाकुब्जाकुञ्जलामञ्जुलाश्रुता ॥ रम्भाभानुमतीपुण्यापाराचैवसुवर्धरा ॥ २५ ॥ शोणाचसिन्धु
 सौवीराकावरीकपिलातथा ॥ कुमुदावेदनदीपुण्यासुपुण्याचमहेश्वरी ॥ २६ ॥ चर्मण्वतीतथाख्यातालोपाचान्यासुकौशिकी ॥ सुहंसीहंसपा
 दाचहंसवेगामनोरथा ॥ २७ ॥ सुरुथास्वारुणावेगाभद्रवेणासुपद्मिनी ॥ वाहिनीसरघाचान्यापुण्याचान्यापुलिन्दिका ॥ २८ ॥ हेमामनोर
 थादिव्याचन्द्रिकावेदसङ्क्रमां ॥ ज्वालाहुताशनीस्वाहाकालाचैवकपिञ्जला ॥ २९ ॥ स्वधासुकालाकालिङ्गनगम्भीराहिमवाहिनी ॥

५० पु०
॥ ९० ॥

देवेद्रीचीवीरवाहालक्षहोमाअघापहा ॥३०॥ पाराशरीहेमगर्भासुभद्रावसुपुत्रिका ॥ एतानद्योमहापुण्यामूर्तिमत्योनरेश्वर ॥ ३१ ॥ सर्वाभरणशोभा
व्याःकुम्भहस्ताःसुपूजिताः ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवसर्वतीर्थमनोरमः ॥३२॥ वाराणसीमहापुण्याब्रह्महत्याव्यपोहिनी ॥ द्वावावतीप्रभासश्चअवन्तीनैमि
पस्तथा ॥३३॥ चण्डकश्चमहारत्नोमहेश्वरकलेश्वरौ ॥ कलिञ्जरोब्रह्मक्षेत्रमाथुरोमानवाहकः ॥३४॥ मायाकान्तीतथान्यानिदिव्यानिविविधानि
च ॥ अष्टषष्टिःसुतीर्थानिनिदीनांशतकीटयः ॥३५॥ गोदावरीमुखाःसर्वाःसमायातास्तदाज्ञया ॥ द्वीपानांतुसमस्तानिसुतीर्थानिमहान्तिच ॥३६॥
मूर्तिलिङ्गधराण्येवसहस्राक्षंसुरेश्वरम् ॥ समाजग्मुःसमस्तानितदादेशकराणिच ॥३७॥ प्रणमुर्देवदेवेशंनतशीर्षाणिसर्वशः ॥ तैःप्रोक्तंतुमहातीर्थेदेवरा
जस्तुसादरम् ॥ ३८ ॥ कस्मात्त्वयासमाहूतादेवदेववदस्वनः ॥ ब्रह्मिनःकारणंसर्वनमस्तुभ्यंसुराधिप ॥ ३९ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंदेवराजोऽभ्यभा
षत ॥ कःसमर्थोमहातीर्थोब्रह्महत्याव्यपोहितुम् ॥ ४० ॥ गोवधाख्यंमहापापंस्त्रीवधाख्यमनुत्तमम् ॥ स्वामिद्रोहाच्चसम्भूतंसुरापानाच्चदारुणम् ॥
॥ ४१ ॥ हेमस्तेयात्तथाजातंगुरुनिन्दासमुद्रवम् ॥ भ्रूणहत्यांमहाघोरांकःसमर्थोनिवर्तितुम् ॥४२॥ राजद्रोहान्महापापंवहुपीडाप्रदायकम् ॥ मित्र
द्रोहात्तथाचान्यदन्यद्विश्वासघातकम् ॥ ४३ ॥ देवभेदं तथाचान्यंलिङ्गभेदमतःपरम् ॥ वृत्तिच्छेदंचविप्राणांगोप्रचारप्रणाशनम् ॥ ४४ ॥ आगा
रदहनंचान्यद्रुहदीपनकंतथा ॥ षोडशैतेमहापापाअगम्यागमनंतथा ॥ ४५ ॥ स्वामित्यागात्समुद्रूतरणस्थानात्पलायनात् ॥ एतानिनाशयेत्को
वैसमर्थस्तीर्थउत्तमः ॥ ४६ ॥ समर्थोभवतामध्येप्रायश्चित्तंविनाध्रुवम् ॥ पश्यतांदेवतानांचनारदस्यचपश्यतः ॥ ४७ ॥ ब्रुवन्तुसर्वेसञ्चिन्त्यवि
चार्यैवंसुनिश्चितम् ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येदेवराज्ञामहात्मना ॥ संमन्यतीर्थराजेनप्रोचुःशक्रंसभागतम् ॥ ४८ ॥ तीर्थान्यूचुः ॥ श्रूयतामभिधा
यामोदेवराजनमोऽस्तुते ॥ सन्तिवैसर्वतीर्थानिसर्वपापहराणिच ॥ ४९ ॥ ब्रह्महत्यादिकान्यांश्चत्वयाप्रोक्तान्सुरेश्वर ॥ महाघोरांसुदीप्तांश्चनाशि
तुनेवशक्नुमः ॥ ५० ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्घ्यतीर्थमनुत्तमम् ॥ वाराणसीमहाभागसमर्थापापनाशिनी ॥ ५१ ॥ महापातकनाशार्थंचत्वारोऽमि
तविक्रमाः ॥ उपपातकनाशार्थंचत्वारोऽमितमितविक्रमाः ॥ ५२ ॥ सृष्टाधात्राचदेवेन्द्रपुष्कराद्यामहाबलाः ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंतीर्थानांसुरराट्
ततः ॥ ५३ ॥ हर्षेणमहताविष्टस्तेषांस्तोत्रंचकारसः ॥ ५४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनवतितमो
ऽध्यायः ॥ ९० ॥ कुञ्जलउवाच ॥ ब्रह्महत्याभिभूतस्तुसहस्राशोयदापुरा ॥ गौतमस्यप्रियासङ्गादगम्यागमनंमहत ॥ १ ॥ सज्जातंपातकंतस्यत्य

भू.खं.द्वि
अ० ९०

॥ ९० ॥

कोदेवैश्चब्राह्मणेः ॥ सहस्राक्षस्तपस्तेपेनिरालम्बोनिराश्रयः ॥ २ ॥ तपोऽन्तेदेवताःसर्वाऋषयोयक्षकिन्नराः ॥ देवराजस्यपूजार्थमभिषेकंप्रचक्रिरे
 ॥ ३ ॥ देशंमालवकनीत्वादेवराजं सुतोत्तम ॥ चक्रेस्नानंमहाभागकुम्भैरुदकपूरितैः ॥ ४ ॥ स्नापितुं प्रथमं नीतो वाराणास्यां स्वयंततः ॥ प्रयागे तु सह
 स्राक्ष अर्घ्यं तीर्थे ततः पुनः ॥ ५ ॥ पुष्करेण महात्माऽसौ स्नापितः स्वयमेव हि ॥ ब्रह्मादिभिः सुरैः सर्वैर्मुनिवृन्दैर्द्विजोत्तम ॥ ६ ॥ नागैर्वृक्षैर्ना
 गसर्पैर्गन्धर्वैस्तु सकिन्नरैः ॥ स्नापितो देवराजस्तु वेदमन्त्रैः सुसंस्कृतः ॥ ७ ॥ मुनिभिः सर्वपापघ्नेस्तस्मिन्काले द्विजोत्तम ॥ शुद्धे तस्मिन् महाभागे
 सहस्राक्षे महात्मनि ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्यागता तस्य अगम्या गमनं तथा ॥ ब्रह्महत्या ततो नष्टा अगम्या गमनं न च ॥ ९ ॥ पापेन तेन घोरेण सार्द्धमि
 न्द्रस्य भूतले ॥ सुप्रसन्नः सहस्राक्षस्तीर्थेभ्यो हिवरंददौ ॥ १० ॥ भवन्तस्तीर्थराजानो भविष्यथ न संशयः ॥ मत्प्रसादात्पवित्राश्च यस्मादहं
 विमोक्षितः ॥ ११ ॥ सुधोरात्किल्बिषादत्र युष्माभिर्विमलैरहम् ॥ एवन्तेभ्यो वरंदत्त्वा मालवाय वरंददौ ॥ १२ ॥ यस्मात्त्वयामलं
 मेऽद्य विधृतं श्रमदायकम् ॥ तस्मात्त्वमन्नपानैश्च धनधान्यैरलङ्कृतः ॥ १३ ॥ भविष्यसि न सन्देहो मत्प्रसादान्न संशयः ॥ सुदुष्कालैर्विना त्वं तु भविष्यसि
 सुपुण्यवान् ॥ १४ ॥ एवन्तस्मै वरंदत्त्वा देवराजः पुरन्दरः ॥ क्षेत्राणिसर्वतीर्थानि देशो मालवकस्तथा ॥ १५ ॥ आखण्डलेन सार्द्धं ते स्वस्थानं प्रति जग्मि
 रे ॥ तदा प्रभृति चत्वारः प्रयागः पुष्करस्तथा ॥ १६ ॥ वाराणसी चार्घ्यं तीर्थं प्राप्ता राजत्वमुत्तमम् ॥ १७ ॥ अस्ति पञ्चालदेशेषु विदुरो नाम क्षत्रियः ॥ तेन
 मोहप्रसङ्गेन ब्राह्मणो निहतः पुरा ॥ १८ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तु तिलकेन विवर्जितः ॥ भिक्षार्थं मटते सोऽपि ब्रह्मघ्नोऽहं समागतः ॥ १९ ॥ ब्रह्मघ्नाय सुरापाय
 भिक्षाचात्रं प्रदीयताम् ॥ गृहेष्वेवं समस्तेषु भ्रमं ते याचते पुरा ॥ २० ॥ एवं सर्वेषु तीर्थेषु अटित्वैव समागतः ॥ ब्रह्महत्या न तस्यापि प्रयाति द्विजसत्तम ॥ २१ ॥
 वृक्षच्छायां समाश्रित्य दह्यमानेन चेतसा ॥ संस्थितो विदुरः पापो दुःखशोकं समन्वितः ॥ २२ ॥ चन्द्रशर्मा ततो विप्रो महामोहेन पीडितः ॥ न्यवसन् माग
 धे देशे गुरुघातकरश्च सः ॥ २३ ॥ स्वजनैर्बन्धुवर्गैश्च परित्यक्तो दुरात्मवान् ॥ सहितः समायातो यत्रासौ विदुरः स्थितः ॥ २४ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तु
 विप्रलिङ्गैर्विवर्जितः ॥ तदा सौ पृच्छितस्तेन विदुरेण दुरात्मना ॥ २५ ॥ भवान्को हिसमायातो दुर्भगो दग्धमानसः ॥ विप्रलिङ्गविहीनस्तु कस्मात्त्वं भ्रम
 से महीम् ॥ २६ ॥ विदुरेणोक्तमात्रस्तु चन्द्रशर्मा द्विजाधमः ॥ आचष्टे सर्वमेवापि यथापूर्वकृतं स्वकम् ॥ २७ ॥ पातकंच महाघोरं वसता च गुरो गृहे ॥ म
 हामोहगतेनापि क्रोधेनाकुलितेन च ॥ २८ ॥ गुरोर्घातः कृतः पूर्वतेन दग्धोऽस्मि साम्प्रतम् ॥ चन्द्रशर्मा च वृत्तान्तमुक्त्वा सर्वमपृच्छत ॥ २९ ॥ भवान्को
 हि सुदुःखात्मा वृक्षच्छायां समाश्रितः ॥ विदुरेण समासेन आत्मपापं निवेदितम् ॥ ३० ॥ अथ कश्चिद्विजः प्राप्तस्तृतीयः श्रमकर्षितः ॥ वेदशर्मेति वै नाम ब

प० पु०
॥ ९१ ॥

हुपातकसञ्चयः ॥ ३१ ॥ द्वाभ्यामपिसुसम्पृष्टः को भवान्दुःखिताकृतिः ॥ कस्माद्भ्रमसिवैपृथ्वीवदभावंत्वमात्मनः ॥ ३२ ॥ वेदशर्माततः सर्वमात्मचे
ष्टितमेव च ॥ कथयामासताभ्यां वैद्विगम्यागमनंकृतम् ॥ ३३ ॥ धिक्कृतः सर्वलोकैश्च अन्यैः स्वजनवान्धवैः ॥ तेन पाप्मेन सँल्लितो भ्रमाम्येवं महीमि प्राप्स
॥ ३४ ॥ वञ्जुलो नाम वैश्योऽथ सुरापायी समागतः ॥ समो घ्नश्च विशेषेण तैश्च पृष्टो यथापुरा ॥ ३५ ॥ तेन आवेदितं सर्वपातकं यत्पुरा कृतम् ॥ तैराकर्णि
तमन्यैश्च सर्वतस्त्यप्रभापितम् ॥ ३६ ॥ एवं चत्वारः पापिष्ठा एकस्थानं समागताः ॥ कः कस्यापि न सम्पर्कभोजनाच्छादनेन च ॥ ३७ ॥ करोति च महा
भागवार्ताचक्रुः परस्परम् ॥ न विशन्त्यासने चैकेन स्वपन्त्येकसंस्तरे ॥ ३८ ॥ एवं दुःखसमाविष्टाना नातीर्थेषु वैगताः ॥ तेषां तु पापकाघोरान नश्यन्ति
च नन्दन ॥ ३९ ॥ सामर्थ्यनास्ति तीर्थानां महापातकनाशने ॥ विदुराद्यास्त तस्ते तु गताः कालञ्जरंगिरिम् ॥ ४० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वनो
पाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे एकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ कालञ्जरं समासाद्य निवसन्ति सुदुःखिताः ॥ महापापैस्तु सन्दग्धा हाहा भू
ताविचेतनाः ॥ १ ॥ तत्र कश्चित्समायातः सिद्धश्चैव महायशाः ॥ तेन पृष्टाः सुदुःखार्ता भवन्तः केन दुःखिताः ॥ २ ॥ सतैः प्रोक्तो महाप्राज्ञः सर्वज्ञानविशा
रदः ॥ तेषां ज्ञात्वा महापापं कृपां च केषु पुण्यभाक् ॥ ३ ॥ सिद्ध उवाच ॥ अमासो मसमायोगे प्रयागः पुष्करश्च यः ॥ अर्घतीर्थं तृतीयं तु वाराणसी च तुर्था
का ॥ ४ ॥ गच्छन्तु तत्र वैयूयं चत्वारः पातकाविलाः ॥ गङ्गाम्भसि यदा स्नातास्तदा मुक्ता भविष्यथ ॥ ५ ॥ पातकेभ्यो न सन्देहो निर्मलत्वं गमिष्यथ ॥
आदिष्टास्तेन वै सर्वे प्रणमुस्तं प्रयत्नतः ॥ ६ ॥ कालञ्जरात्ततो जग्मुः सत्वरं पापपीडिताः ॥ वाराणसीं समासाद्य स्नात्वा चैव द्विजोत्तमाः ॥ ७ ॥ प्रयागं पु
ष्करं चैव अर्घतीर्थं तु सत्तम ॥ अमासो मसुसम्प्राप्य जग्मुस्ते च महापुरीम् ॥ ८ ॥ विदुरश्चन्द्रशर्मा च वेदशर्मा तृतीयकः ॥ वैश्यो वञ्जुलकश्चैव सुरापः पाप
चेतनः ॥ ९ ॥ तस्मिन् पर्वणिसम्प्राप्ते स्नाता गङ्गाम्भसि द्विज ॥ स्नानमात्रेण मुक्तास्तु गोवधाद्यैश्च कित्विषैः ॥ १० ॥ ब्रह्महत्यागुरुहत्यासुरापानादिपात
कैः ॥ लिप्तानि तानि तीर्थानि परिभ्रमन्ति मेदिनीम् ॥ ११ ॥ पुष्करश्चार्घतीर्थस्तु प्रयागः पापनाशनः ॥ वाराणसी च तुर्था तु लिप्ता पापैर्द्विजोत्तम ॥ १२ ॥
कृष्णत्वं पेदिरे सर्वे हंसरूपेण बभ्रुः ॥ सर्वेष्वेव सुतीर्थेषु स्नानं च कुर्द्विजोत्तमाः ॥ १३ ॥ कृष्णत्वं नैव गच्छेत्तेषां पापेन चागतम् ॥ सुतीर्थेषु महाराज स्ना
ताः सर्वेषु वै पुनः ॥ १४ ॥ यं यं तीर्थं प्रयान्त्येते सर्वे तीर्था द्विजोत्तम ॥ हंसरूपेण वै यान्ति तैः सार्द्धं तु सुदुःखिताः ॥ १५ ॥ भार्याः पातकरूपाश्च भ्रमन्ति प
रितस्तथा ॥ अष्टषष्टिस्तु तीर्थानि हंसरूपेण बभ्रुः ॥ १६ ॥ तैः सार्द्धं सुमहाराज महातीर्थैः समं पुनः ॥ मानसं चागतास्ते च पातकाकुलमानसाः ॥ १७ ॥
तत्र स्नाता महाराज न जहाति च पातकः ॥ लज्जया विष्टमनसामानसो हंसरूपधृक् ॥ १८ ॥ सञ्जातः कृष्णकायस्तु यं त्वं वै दृष्टवान्पुरा ॥ रेवातीरं ततो ज

भू.सं.दि।
अ० ९२

॥ ९१ ॥

गुरुत्तरं पापनाशनम् ॥ १९ ॥ कुब्जायाः सङ्गमे ते तु सुरसिद्धिनिषेविते ॥ स्नानमात्रेण मुक्तास्ते पापेभ्यो द्विजसत्तम ॥ २० ॥ विहाय वर्णमेवैतं शुद्धत्वं प्र
 तिजग्मिरे ॥ यं यं तीर्थं प्रयान्त्येते हंसाः स्नानं प्रचक्रमुः ॥ २१ ॥ जहसुस्ताः स्त्रियो दृष्ट्वा पातकं नैव गच्छति ॥ तोयानलेन कुब्जायाः पातकं वरमेव च
 ॥ २२ ॥ भस्मावशेषं सञ्जातं तदा मृतास्तुताः स्त्रियः ॥ ब्रह्महत्यागुरोर्हत्यासुरापानागमागमाः ॥ २३ ॥ भस्मीभूतास्तु सञ्जातारेवायाः कुब्जयाहताः ॥
 तास्तु हता महाभागया मृतास्तु सरित्ते ॥ २४ ॥ अष्टपट्टिसुतीर्थानां हंसरूपेण तानितु ॥ सार्द्धं हंसः समायातो विद्धितं त्वत्तु मानसम् ॥ २५ ॥ चत्वारः
 चत्वारिपरिव्रजमुः ॥ २६ ॥ तीर्थान्येतानि दुःखेन तीर्थेषु च महामते ॥ न गतं पातकं घोरं तेषां तु भ्रमतां सुत ॥ २७ ॥ कुब्जायाः सङ्गमेशुद्धा विमुक्ताः
 किल्बिषात्किल ॥ तीर्थानामेव सर्वेषां पुण्यानामिह संमतः ॥ २८ ॥ गजाप्रयागः सञ्जात इन्द्रस्य पुरतः किल ॥ तावद्गर्जन्तु तीर्थानि यावद्देवान दृश्य
 ते ॥ २९ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानां विनाशाय प्रतिष्ठिता ॥ कपिलासङ्गमे पुण्ये रेवायाः सङ्गमे तथा ॥ ३० ॥ मेघनादसमायोगे तथा चैवोरुसङ्गमे ॥ म
 हापुण्या महाधन्यारे वा सर्वत्र दुर्लभा ॥ ३१ ॥ साचोङ्कारे भृगुक्षेत्रे नर्मदा कुब्जसङ्गमे ॥ दुष्प्राप्या मानवैरेवामाहिष्मत्यां सुरोत्तमैः ॥ ३२ ॥ विटङ्कास
 ङ्गमे पुण्या श्रीकण्ठे मङ्गलेश्वरे ॥ सर्वत्र दुर्लभारे वा सुरपुण्यसमाकुला ॥ ३३ ॥ तीर्थमाता महादेवी अघराशि विनाशिनी ॥ उभयोः कूलयोर्मध्ये यत्र तत्र सु
 खीनरः ॥ ३४ ॥ अश्वमेधफलं भुङ्क्ते स्नानेनैकेन मानवः ॥ एतत्सर्वमाख्यातं यत्त्वया परिपृच्छितम् ॥ ३५ ॥ सर्वपापापहं पुण्यं गतिदं चापि शृण्वताम् ॥
 एवमुक्त्वा महाप्राज्ञ तृतीयं पुत्रमब्रवीत् ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे द्विजवतितमोऽध्यायः ॥ १२ ॥ कुञ्जल
 उवाच ॥ किं विज्वलत्वया दृष्टमपूर्वभ्रमतामहीम् ॥ आश्चर्यं समायुक्तं तन्मे कथय सुव्रत ॥ १ ॥ इतः प्रयासिकं देशमाहारार्थं तु सोद्यमः ॥ यद्यदृष्टं त्वया
 चित्रं समाख्यातं सुतोत्तम ॥ २ ॥ विज्वल उवाच ॥ अस्ति मे रुगिरेः पृष्ठे आनन्दं नाम काननम् ॥ दिव्यवृक्षैः समाकीर्णं फलपुष्पमयैः सदा ॥ ३ ॥ देववृ
 न्दैः समाकीर्णं मुनिसिद्धसमन्वितम् ॥ अप्सरोभिः सुररूपाभिर्गन्धर्वैः किन्नरोरगैः ॥ ४ ॥ वापीकूपतडागैश्च नदीप्रसवणैस्तथा ॥ आनन्दकाननं पुण्यं
 दिव्यभावैः प्रभासते ॥ ५ ॥ विमानैः कोटिसङ्ख्यैश्च हंसकुन्देन्दुसन्निभैः ॥ गीतकोलाहलैर्मयैर्मध्वनिनिनादितम् ॥ ६ ॥ षट्पदानां निनादेन सर्वत्र मधु
 रायते ॥ चन्दनैश्च त्रिवृक्षैश्च चम्पकैः पुष्पितैर्वृतम् ॥ ७ ॥ नानावृक्षैः प्रभात्येव मानन्दवनमुत्तमम् ॥ नानापक्षिनिनादेन ब्रह्मकोलाहलान्वितम् ॥ ८ ॥

प० पु०
॥ ९२ ॥

एवमानन्दनंदंष्टंमयातत्रसुशोभनम् ॥ विमलंचसरस्तातशोभतेसागरोपमम् ॥ ९ ॥ सम्पूर्णपुण्यतोयेनपद्मसौगन्धिकैः शुभैः ॥ जलजैस्तुसमाकीर्णहंस
कारण्डवान्वितम् ॥ १० ॥ एवमासीत्सरस्तस्यसुमध्येकाननस्यहि ॥ देवगन्धर्वसम्बाधैर्भुनिवृन्दैरलङ्कितम् ॥ ११ ॥ किन्नरोरगगन्धर्वैश्चारणैश्चसु
शोभते ॥ तत्राश्चर्यमयादृष्टवक्तुंतातनशक्यते ॥ १२ ॥ विमानेनापिदिव्येनकलशैरुपशोभते ॥ छत्रदण्डपताकाभीराजमानेनसत्तम ॥ १३ ॥ सर्व
भोगाविलेनापिगीयमानेऽथकिन्नरैः ॥ गन्धर्वैरप्सरोभिश्चशोभमानोऽथसुव्रत ॥ १४ ॥ स्तूयमानोमहासिद्धऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ रूपेणाप्रतिमो
लोकेनदृष्टादृशः क्वचित् ॥ १५ ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गोदिव्यमालाविशोभितः ॥ महारत्नकृतामालायस्योरसिविराजते ॥ १६ ॥ तत्समीपेस्थिता
चैकानारीदृष्टावरानना ॥ हेमहारैश्चमुक्तानांवलयैः कङ्कणैर्युता ॥ १७ ॥ दिव्यवस्त्रैश्चगन्धैश्चचन्दनैश्चारुलेपनैः ॥ स्तूयमानोर्गीयमानः पुरुषस्तत्रचागतः
॥ १८ ॥ रतिरूपावरारोहापीनश्रोणिपयोधरा ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गीतादृशीरूपसम्पदा ॥ १९ ॥ द्वावेतौतौमयादृष्टौविमानेनापिचागतौ ॥ रूपला
वण्यमाधुर्यौसर्वशोभासमाविलौ ॥ २० ॥ समुत्तीर्णौविमानात्तावागतौसरसोऽन्तिके ॥ स्नातौतातमहात्मानौस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ २१ ॥ प्र
हृतौमहाशस्त्रौदम्पतीतुपरस्परम् ॥ तादृशौचशवौतत्रपतितौसरसस्तटे ॥ २२ ॥ प्रभासेतेतदातौतुस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ रूपेणापिमहाभागता
दृशावेवतौशवौ ॥ २३ ॥ देवरूपोपमस्तातयथापुंसस्तथाशवः ॥ यथारूपंहितस्यापितादृशस्तत्रदृश्यते ॥ २४ ॥ यथारूपंतुभार्यायास्तथाशवोद्विती
यकः ॥ स्त्रीशवस्यतुयन्मांसंशस्त्रेणोत्कृत्यसाततः ॥ २५ ॥ भक्षतेतस्यमांसानिरक्ताप्लुतानितानिबु ॥ पुरुषोभक्षतेतद्वच्चवमांसंसमातुरः
॥ २६ ॥ क्षुधयापीड्यमानौतौभक्षेतेपिशितंतयोः ॥ यावत्तृप्तिंसमायातौतावन्मांसंप्रभक्षितम् ॥ २७ ॥ सरस्यथजलंपीत्वासञ्जातौसुखितौ
पितः ॥ कियत्कालंस्थितौतत्रविमानेनगतौपुनः ॥ २८ ॥ अन्यंद्रेतुस्त्रियौतातमयादृष्टेचतत्रवै ॥ रूपसौभाग्यसम्पन्नेतेस्त्रियौचारुलक्षणे ॥ २९ ॥
ताभ्यांप्रभक्षितंमांसंयदातातमहावने ॥ प्रहसेतेतदातेद्रेहास्यैरदृष्टादृकैः पुनः ॥ ३० ॥ भक्षेतेचस्वमांसानितावेतौपरिनित्यशः ॥ कृत्वास्नानादि
कंमांसंपश्यतोममतत्रहि ॥ ३१ ॥ अन्येस्त्रियौमहाभागरौद्राकारसमन्विते ॥ दंष्ट्राकरालवदनेतत्रैवातिविभीषणे ॥ ३२ ॥ ऊचतुस्तौतदातेतुदे
हिदेहीतिवैपुनः ॥ एवंदृष्टंमयातातवसतावनसन्निधौ ॥ ३३ ॥ नित्यमुत्कीर्यभक्ष्यतेतौद्वौतुमांसमेवच ॥ जायेतेचसुसम्पूर्णौकायौचशवयोः पुनः
॥ ३४ ॥ नित्यमुत्कीर्यतावेवंतेचाप्यन्येचवैपितः ॥ कुर्वन्तिसदृशींचेष्टांपूर्वोक्तांममपश्यतः ॥ ३५ ॥ एतदाश्चर्यसञ्जातंदृष्टंतातमयातदा ॥ भ
वतापृच्छितंतातदृष्टमाश्चर्यमेवच ॥ ३६ ॥ मयारूपांतवाग्मेवैसर्वसन्देहकारणम् ॥ कथयस्वप्रसादाच्चप्रीयमाणेनचेतसा ॥ ३७ ॥ विमानेना

श्रु.सं.दि.
अ० ९३

॥ ९२ ॥

गतोयोऽसौस्त्रियासार्द्धद्विजोत्तम ॥ दिव्यरूपधरोयस्तुसकस्तुकमलेक्षणः ॥ ३८ ॥ काचनारीमहाभागमहामांसंप्रभक्षति ॥ सकश्चाप्यागत
 स्तातसाचैवाभ्येत्यभक्षति ॥ ३९ ॥ प्रहसेतेतदातेद्वेस्त्रियौतातवदस्वनः ॥ उचतुस्तौतथाचान्यंदेहिदेहीतिवापुनः ॥ ४० ॥ तेद्वेत्वंमेसमाच
 क्ष्वमहाभीषणकेस्त्रियौ ॥ एतन्मेसंशयंतातच्छेत्तुमर्हसिसुव्रत ॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वामहाराजविररामसचाण्डजः ॥ एवंपृष्टस्तृतीयेनविज्वलेनात्मजे
 नसः ॥ ४२ ॥ प्रोवाचसर्ववृत्तान्तंच्यवनस्यापिशृण्वतः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेत्रिनवति
 तमोऽध्यायः ॥ ९३ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामितत्सर्वकारणंसुत ॥ यस्मात्तौतादृशौजातौस्वमांसपरिभक्षकौ ॥ १. ॥ सर्व
 त्रकारणंकर्मशुभाशुभंनसंशयः ॥ पुण्येनकर्मणापुत्रनरःसौख्यंप्रभुञ्जति ॥ २ ॥ दुष्कृतंभुञ्जतेचात्रपापयुक्तेनकर्मणा ॥ सूक्ष्मवर्त्मविचार्यैवं
 शास्त्रज्ञानेनचक्षुषा ॥ ३ ॥ स्थूलधर्मप्रदद्वैवसुविचार्यपुनःपुनः ॥ समारभेन्नरःकर्ममनसानिपुणेनच ॥ ४ ॥ समूर्तिकारकःशिल्पीरसमावर्तयेद्यथा ॥
 अग्रेश्चतेजसापुत्रज्वालाभिश्चसमन्ततः ॥ ५ ॥ द्रवीभूतोभवेद्भातुर्वह्निनातापितःशनैः ॥ यादृशंवत्सभक्ष्यंतुरसपक्वंनिषेच्यते ॥ ६ ॥ तादृशंजाय
 तेवत्सरूपंचैवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ ७ ॥ कर्मण्वप्रधानंयद्रूपारूपेणवर्तते ॥ क्षेत्रेषुयादृशंबीजंवपतेकृषिकारकः ॥ ८ ॥
 तादृशंभुञ्जतेतातफलमेवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ ९ ॥ विनाशहेतुःकर्मास्यसर्वेकर्मवशावयम् ॥ कर्मदायादकालोकेकर्मसम्ब
 न्धिबान्धवाः ॥ १० ॥ कर्माणिचोदयन्तीहपुरुषंसुखदुःखयोः ॥ सुवर्णंरजतंवापियथारूपंनिषिच्यते ॥ ११ ॥ तथानिषिच्यतेजन्तुःपूर्वकर्मवशा
 नुगः ॥ पञ्चैतानीहदृश्यन्तेगर्भस्थस्यैवदेहिनः ॥ १२ ॥ आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच ॥ यथामृत्पिण्डतःकर्त्ताकुरुतेयद्यदिच्छति ॥ १३ ॥
 तथाकर्मकृतंचैवकर्त्तारंप्रतिपद्यते ॥ देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितांतथा ॥ १४ ॥ तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंवायातिजन्तुःस्वकर्मभिः ॥ सएवतुतथाभुङ्क्ते
 नित्यंविहितमात्मनः ॥ १५ ॥ आत्मनाविहितंदुःखमात्मनाविहितंसुखम् ॥ गर्भशय्यामुपादायभुञ्जतेपूर्वदेहिकम् ॥ १६ ॥ पूर्वदेहकृतंकर्मनकश्चित्पु
 रूषोत्तमः ॥ बलेनप्रज्ञयावापिसमर्थःकर्तुमन्यथा ॥ १७ ॥ स्वकृतान्येवभुञ्जन्तिदुःखानिचसुखानिच ॥ हेतुतःकारणैर्वापिसोऽहङ्कारेणबाध्यते ॥
 १८ ॥ यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविन्दतिमातरम् ॥ तद्वच्चुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ १९ ॥ उपभोगादृतेयस्यनाशएवविद्यते ॥ प्राक्तनंबन्ध
 नंकर्मकोऽन्यथाकर्तुमर्हति ॥ २० ॥ सुशीघ्रमनुधावन्तंविधानमनुधावति ॥ शोभतेसन्निपातेनयथाकर्मपुराकृतम् ॥ २१ ॥ उपतिष्ठतितिष्ठन्तंगच्छन्तम
 नुगच्छति ॥ करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुविधीयते ॥ २२ ॥ यथाछायातपौनित्यसुसम्बद्धौपरस्परम् ॥ उपसर्गाहिविषयाउपसर्गाजरादयः ॥ २३ ॥

प० पु०
॥ ९३ ॥

पीडयन्तिनरं पश्चात्पीडितं पूर्वकर्मणा ॥ येन यत्रोपभोक्तव्यं दुःखं वा सुखमेव च ॥ २४ ॥ सतत्र बद्धारज्ज्वेव वलादैवेन नीयते ॥ देवं प्राहुश्च भूतानां सुखदुः
खोपपादनम् ॥ २५ ॥ अन्यथा कर्म तच्चिन्त्यं जाग्रतः स्वपतोऽपि वा ॥ अन्यथा ह्युद्यते देवं बध्यते च जिघांसति ॥ २६ ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यं सु
रक्षति ॥ यथा पृथिव्यां जीवानि वृक्षगुल्मतृणान्यपि ॥ २७ ॥ तथैवात्मनिकर्माणि तिष्ठन्ति प्रभवन्ति च ॥ तैलक्ष्याद्यथा दीपो निर्वाणमधिगच्छति ॥
॥ २८ ॥ कर्मक्षयात्तथा जन्तोः शरीरं नाशमृच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथा मृत्युस्तत्त्वविद्भिरुदाहृतम् ॥ २९ ॥ विविधाः प्राणिनां रोगाः स्मृतास्तेषां च हेतवः ॥
तस्मात्तत्त्वप्रधानं तु कर्म एव हि प्राणिनाम् ॥ ३० ॥ यत्पुण्यक्रियते कर्म तदिहैव प्रभुज्यते ॥ यत्त्वया दृष्टमेवापि पृच्छितं तात साम्प्रतम् ॥ ३१ ॥ तस्या
र्थं तु मया प्रोक्तं भुञ्जाते तौ हि साम्प्रतम् ॥ आनन्दे कानने दृष्टं तयोः कर्म सुदारुणम् ॥ ३२ ॥ तयोश्चेष्टां प्रवक्ष्यामि शृणु वत्स प्रभापतः ॥ कर्मभूमिरियं तात अ
न्याभोगार्थं भूमयः ॥ ३३ ॥ सर्गादीनां महाप्राज्ञाः सुगत्वा सुभुञ्जति ॥ चोलदेभेमहाप्राज्ञाः सुबाहुनां भूमिपः ॥ ३४ ॥ रूपवान्गुणवान्धीरः पृथि
व्यानां स्तितादृशः ॥ विष्णुभक्तो महाप्राज्ञो वैष्णवानां च सुप्रियः ॥ ३५ ॥ कर्मणां त्रिविधेनापि प्रध्यायन्मधुसूदनम् ॥ अश्वमेधादिकान्यज्ञान्यजेत स
कलानृप ॥ ३६ ॥ पुरोधास्तस्य चैवास्ति जैमिनिर्नाम ब्राह्मणः ॥ स चान्द्रय सुबाहुं तमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ राजन्देहि सुदाना निधेः सुखं तु प्रभुज्यते ॥
दानैस्तु तरेत लोकान् दुर्गान् प्रेत्यगतो नरः ॥ ३८ ॥ दानेन सुखमाप्नोति यशः प्राप्नोति शाश्वतम् ॥ दानेन चातुला कीर्तिर्जायते मृत्युमण्डले ॥ ३९ ॥
यावत्कीर्तिः स्थिता चात्र तावत्कर्ता दिवं वसेत् ॥ तदानन्दुष्करं प्राहुर्दातुं नैव प्रशक्यते ॥ ४० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन दातव्यं मानवैः सदा ॥ ४१ ॥ सुबा
हुरुवाच ॥ दानाच्च तपसो वापि द्वयोर्मध्ये सुदुष्करम् ॥ किं वामदत्तफलं प्रेत्य तन्मे ब्रूहि द्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ दानान्न दुष्करतरं पृथिव्याम
स्ति किंचन ॥ राजन् प्रत्यक्षमेवैकं दृश्यते लोकसाक्षिकम् ॥ ४३ ॥ परित्यज्य प्रियान् प्राणान् धनार्थलोभयोहिताः ॥ प्रविशन्ति नरालोके समुद्रमटवीं तथा
॥ ४४ ॥ सेवामन्ये प्रपद्यन्ते श्ववृत्तिरितियास्थिता ॥ हिंसाप्रायां बहुकुंशां कृषिं चैव तथा पुरा ॥ ४५ ॥ तस्य दुःखार्जितस्यापि प्राणं भ्योऽपि गरीय
सः ॥ अर्थस्य पुरुषव्याघ्रपरित्यागः सुदुष्करः ॥ ४६ ॥ विशेषतो महाराजन स्य न्यायार्जितस्य च ॥ श्रद्धया विधिवत्पात्रे दत्तस्यान्तो न विद्यते
॥ ४७ ॥ श्रद्धाधर्मसुता देवीपावनी विश्वतारिणी ॥ सा वित्री प्रसवित्री च संसारार्णवतारिणी ॥ ४८ ॥ श्रद्धया साध्यते धर्मो महद्भिर्नार्थराशिभिः ॥
निष्किल्वनास्तु मुनयः श्रद्धाधर्मा दिवंगताः ॥ ४९ ॥ सन्ति दानान्यनेकानि नानाभेदैर्नृपोत्तम ॥ अन्नदानात्परं नास्ति प्राणिनां गतिदायक
म् ॥ ५० ॥ तस्मादन्नं प्रदातव्यं पयसा च समन्वितम् ॥ मधुरेणापि पुण्येन वचसा च समन्वितम् ॥ ५१ ॥ नास्त्यन्नात्तु परं दानमिह लोके परत्र च ॥

मृ.सं.दि.
अ० ९४

॥ ९३ ॥

तारणायहितायैवसुखसम्पत्तिहेतवे ॥ ५२ ॥ श्रद्धयाविधिवत्पात्रेनिर्मलेनापिचेतसा ॥ अत्रैकस्यप्रदानस्यफलंभुङ्क्तेनिरन्तरम् ॥ ५३ ॥
 ग्रासाद्वासंप्रदातव्यंमुष्टिप्रस्थंनसंशयः ॥ अक्षयंजायतेतस्यदानस्यापिमहाफलम् ॥ ५४ ॥ नचप्रस्थंनवामुष्टिनरस्यहिनसम्भवेत् ॥ अना
 स्तिक्व्यप्रभावेनपर्वणिप्राप्यमानवः ॥ ५५ ॥ श्रद्धयाब्राह्मणंचैकंभक्त्याचैवंप्रभोजयेत् ॥ एकस्यापिप्रधानस्यअन्नस्यापिप्रजेश्वर ॥ ५६ ॥
 जन्मान्तरंसुसम्प्राप्यनित्यंचान्नंप्रभुञ्जति ॥ पूर्वजन्मनियदत्तंभक्त्यापात्रेसकृन्नरैः ॥ ५७ ॥ जन्मान्तरंसुसम्प्राप्यनित्यमेवभुनक्तिच ॥ अन्न
 दानंप्रयच्छन्तिब्राह्मणेभ्योहिनित्यशः ॥ ५८ ॥ मिष्टान्नपानंभुञ्जन्तितेनराअन्नदायिनः ॥ अन्नमेववदत्येतन्नपयोवेदपारगाः ॥ ५९ ॥ प्राणभूतंन
 सन्देहममृताद्विसमुद्भवम् ॥ प्राणास्तेनप्रदत्ताहियेनचान्नंसमंपितम् ॥ ६० ॥ अन्नदानंमहाराजंदेहित्वंतुप्रयत्नतः ॥ एवमाकर्ण्यवैराजजैमि
 नेस्तुमहात्मनः ॥ पुनःपप्रच्छतंविप्रंजैमिनिज्ञानपण्डितम् ॥ ६१ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुर्नव
 तितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ सुबाहुर्वाच ॥ स्वर्गस्यमेगुणान्ब्रह्मसाम्प्रतंद्विजसत्तम ॥ एतत्सर्वंद्विजश्रेष्ठकरिष्यामिस्वभाविकम् ॥ १ ॥ जैमिनि
 रुवाच ॥ नन्दनादीनिरम्याणिदिव्यानिविविधानिच ॥ तत्रोद्यानानिपुण्यानिसर्वकामयुतानिच ॥ २ ॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैःशोभनानिसमन्ततः ॥
 विमानानिसुदिव्यानिसेवितान्यप्सरोगणैः ॥ ३ ॥ सर्वत्रैवविचित्राणिकामगानिविशानिच ॥ तरुणादित्यवर्णानिमुक्ताजालान्तराणिच ॥ ४ ॥ चन्द्र
 मण्डलशुभ्राणिहेमशय्यासनानिच ॥ सर्वकामसमृद्धाश्चसर्वदुःखविवर्जिताः ॥ ५ ॥ नराःसुकृतिनस्तेषुविचरन्तिथामुवि ॥ नतत्रनास्तिकायान्ति
 नस्तेनानाजितेन्द्रियाः ॥ ६ ॥ ननृशंसानपिशुनानकृतघ्नानमानिनः ॥ सत्यास्तपःस्थिताःशूरादयावन्तःक्षमापराः ॥ ७ ॥ यज्वानोदानशीलाश्च
 तत्रगच्छन्तितेनराः ॥ नरोगोनजरामृत्युर्नशोकोनहिमातपौ ॥ ८ ॥ नतत्रक्षुत्पिपासाचकस्यष्टानिर्नविद्यते ॥ एतेचान्येचबहवोगुणाःस्वर्गस्यभूष
 ते ॥ ९ ॥ दोषास्तत्रैवयसन्तिताञ्छृणुष्वचसाम्प्रतम् ॥ शुभस्यकर्मणाःकृत्स्नंफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १० ॥ नचात्रक्रियतेभूयःसोऽन्नदोषोमहान्स्मृतः ॥
 असन्तोषश्चभवतिदृष्ट्वादीप्तांपरांश्रियम् ॥ ११ ॥ सुखव्याप्तमनस्कानांसहस्रापतनंतथा ॥ इहयत्क्रियतेकर्मफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १२ ॥ कर्मभूमिरियंरा
 जन्फलभूमिरसौस्मृता ॥ १३ ॥ सुबाहुर्वाच ॥ महान्तस्तुहमेदोपास्त्वयास्वर्गस्यकीर्तिताः ॥ निर्दोषाःशाश्वतायेऽन्येतांस्त्वंलोकान्वदद्विज ॥ १४ ॥
 जैमिनिरुवाच ॥ आब्रह्मसदनादेवदोषाःसन्तिचवैनृप ॥ अतएवहिनेच्छन्तिस्वर्गप्राप्तिमनीषिणः ॥ १५ ॥ आब्रह्मसदनादूर्ध्वतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥
 शुभंसनातनंज्योतिःपरंब्रह्मेतितद्विदुः ॥ १६ ॥ नतत्रमृदागच्छन्तिपुरुषाविषयात्मकाः ॥ दम्भमोहभयद्रोहक्रोधलोभैरभिद्रुताः ॥ १७ ॥ निर्ममा

प० पु०
॥ ९४ ॥

निरहङ्कारनिर्द्वन्द्वास्संयतेन्द्रियाः ॥ ध्यानयोगरताश्चैव तत्र गच्छन्ति साधवः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यन्मां त्वं परिपृच्छसि ॥ १८ ॥ कुञ्जल उवाच ॥
एवं स्वर्गगुणं श्रुत्वा सुबाहुः पृथिवीपतिः ॥ तमुवाच महात्मानं जैमिनिं वदतां वरम् ॥ १९ ॥ नाहं स्वर्गं गमिष्यामि न च वेच्छाम्यहं मुने ॥ यस्माच्च पतनं प्रोक्तं
त्कर्म न करोम्यहम् ॥ २० ॥ दानमेकं महाभाग नाहं दास्ये कदा ध्रुवम् ॥ दानाच्च फललोभाच्च तस्मात्पतति वै नरः ॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वा धर्मात्मा सुबाहुः
पृथिवीपतिः ॥ ध्यानयोगेन देवेशं यजिष्ये कमलाप्रियम् ॥ २२ ॥ दाहप्रलयसंवर्जं विष्णुलोकं ब्रजाम्यहम् ॥ २३ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया
भूपसर्वश्रेयः समाकुलम् ॥ राजानो धर्मशीलाश्च महायज्ञैर्यजन्ति ते ॥ २४ ॥ सर्वदानानि दीयन्ते यज्ञेषु नृप नन्दन ॥ आदावन्न तु यज्ञेषु वस्त्रं ताम्बूलमे
व च ॥ २५ ॥ काञ्चनं भूमिदानं च गोदानं प्रददन्ति च ॥ सुयज्ञैर्वैष्णवं लोकं ते प्रयान्ति नरोत्तमाः ॥ २६ ॥ दानेन तृप्तिमायान्ति सन्तुष्टाः सन्ति भूमिपाः ॥
तपस्विनो महात्मानो नित्यमेव यजन्ति ते ॥ २७ ॥ सुभिक्षां याचयित्वा तु स्वस्थानं तु समागताः ॥ भिक्षार्थं तस्य भागानि प्रकुर्वन्ति च भूपते ॥ २८ ॥
ब्राह्मणाय विभागैकं गोश्रासं तु महामते ॥ सुपार्श्ववर्तिनां चैकं प्रयच्छन्ति तपोधनाः ॥ २९ ॥ तस्यान्नस्य प्रदानेन फलं भुञ्जन्ति मानवाः ॥ क्षुधातृषाविही
नास्ते विष्णुलोकं ब्रजन्ति वै ॥ ३० ॥ तस्मात्त्वमपि राजेन्द्र देहिन्यायां जितं धनम् ॥ दानाज्ज्ञानं ततः प्राप्य ज्ञानात्सिद्धिं प्रयास्यसि ॥ ३१ ॥ यद्दं
शृणुयान्मर्त्यः पुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तः सर्वपापेभ्यो विष्णुलोकं स गच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवन
चरित्रे पञ्चनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ कीदृशैः कर्मभिः प्रेत्य गच्छन्ति नरकं नराः ॥ स्वर्गं तु कीदृशैः प्रेत्य तन्मे त्वं वक्तुमर्हसि ॥ १ ॥
जैमिनिरुवाच ॥ ब्राह्मण्यं पुण्यमुत्सृज्य ये द्विजालोभमोहिताः ॥ कुकर्माण्युपजीवन्ति ते वै निरयगामिनः ॥ २ ॥ नास्तिकाभिन्नमर्यादाः कन्दर्पविषयो
न्मुखाः ॥ दाम्भिकाश्च कृतघ्नाश्च ते वै निरयगामिनः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणेभ्यः प्रतिश्रुत्य न प्रयच्छन्ति येष्वनम् ॥ ब्रह्मस्वानां च हतारो नरानिरयगामिनः
॥ ४ ॥ पुरुषाः पिशुनाश्चैव मानिनोऽनृतवादिनः ॥ असम्बद्धप्रलापाश्च ते वै निरयगामिनः ॥ ५ ॥ येषु परस्वापहर्तारः परदूषणसूचकाः ॥ परस्त्री
गामिनो ये च ते वै निरयगामिनः ॥ ६ ॥ प्राणिनां प्राणहिंसायां ये नरानिरताः सदा ॥ परनिन्दारता ये वै ते वै निरयगामिनः ॥ ७ ॥ सुकूपानां तडागा
मिनः ॥ ९ ॥ प्रब्रज्यादूषकारा जन्त्येवैवाश्रमदूषकाः ॥ सस्त्रीनां दूषकाश्चैव ते वै निरयगामिनः ॥ १० ॥ आद्यं पुरुषमीशानं सर्वलोकमहेश्वरम् ॥ त
चिन्तयन्ति ये विष्णुं ते वै निरयगामिनः ॥ ११ ॥ प्रयाजानां मखानां च कन्यानां सुहृदां तथा ॥ साधूनां च गुरुणां च दूषकानिरयङ्गमाः ॥ १२ ॥

मृ. खं. द्वि.
अ० ९६

॥ ९४ ॥

काष्ठैर्वाशङ्कुभिर्वापिशूलैरश्वमभिरेववा ॥ येमार्गानुपरुन्धन्ति ते वै निरयगामिनः ॥ १३ ॥ सर्वभूतेष्वविश्वस्ताः कामेनार्तास्तथैव च ॥ सर्वभूते
 षु जिह्वाश्च ते वै निरयगामिनः ॥ १४ ॥ आगतान् भोजनार्थं तु ब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ प्रतिषेधं च कुर्वन्ति ते वै निरयगामिनः ॥ १५ ॥ क्षेत्रवृत्ति
 गृहच्छेदं प्रीतिच्छेदं च येनराः ॥ आशाच्छेदं प्रकुर्वन्ति ते वै निरयगामिनः ॥ १६ ॥ शस्त्राणां चैव कर्तारः शल्यानां धनुषां तथा ॥ विक्रेतारश्च राजे
 न्द्रनरानिरयगामिनः ॥ १७ ॥ अनाथं विद्धुर्वन्दीनं रोगार्तवृद्धमेव च ॥ नानुकम्पन्ति ये मूढास्ते वै निरयगामिनः ॥ १८ ॥ नियमान् पूर्वमादा
 ययेपश्चादजितेन्द्रियाः ॥ अतिक्रामन्ति चाश्वल्यास्ते वै निरयगामिनः ॥ १९ ॥ इत्येते कथिताराजन्नरानिरयगामिनः ॥ स्वर्गलोकस्य गन्ता
 रो ये जनास्तात्रिबोधमे ॥ २० ॥ सत्येन तपसा क्षान्त्या दानेनाध्ययनेन च ॥ ये धर्ममनुवर्तन्ते ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २१ ॥ ये च होमपराध्या
 नदेवतार्चनतत्पराः ॥ आददानामहात्मानस्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २२ ॥ शुचयश्च शुचौ देशे वासुदेवपरायणाः ॥ पठन्ति विष्णुं गायन्ति ते नराः
 स्वर्गगामिनः ॥ २३ ॥ मातापित्रोश्च शुश्रूषां ये कुर्वन्ति सदा दृताः ॥ वर्जयन्ति दिवा स्वप्नं ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २४ ॥ सर्वहिंसानिवृत्ताश्च साधुसङ्गा
 श्वयेनराः ॥ सर्वस्यापि हिते युक्तास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २५ ॥ सर्वलोभनिवृत्ताश्च सर्वसाहाश्वयेनराः ॥ सर्वस्याश्रयभूताश्च ते नराः स्वर्गगामिनः
 ॥ २६ ॥ शुश्रूषाभिस्तपोभिश्च गुरुणां मानदानराः ॥ प्रतिग्रहनिवृत्तार्थे ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २७ ॥ सहस्रपरिवेष्टारस्तथैव च सहस्रदाः ॥ त्रातारश्च
 सहस्राणां ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २८ ॥ भयात्कामात्तथाऽऽक्रोशाद्द्वारिद्यात्पूर्वकर्मणः ॥ न कुत्सन्ति च ये नूनं ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ २९ ॥ आत्मस्वरूप
 वन्तश्च यौवनस्थाश्च भारत ॥ ये वै जितेन्द्रिया धीरास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३० ॥ सुवर्णस्थच दातारो गवां भूमेश्च भारत ॥ अन्नानां वाससां चैव ते नराः
 स्वर्गगामिनः ॥ ३१ ॥ ये याचिताः प्रहृष्यन्ति प्रियं दत्त्वा वदन्ति च ॥ त्यक्तदानफलेच्छाश्च ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३२ ॥ निवेशनानां धान्यानां नरा
 णां च परन्तप ॥ स्वयमुत्पाद्य दातारः पुरुषाः स्वर्गगामिनः ॥ ३३ ॥ द्विषतामपि यदोषा न्न वदन्ति कदाचन ॥ कीर्तयन्ति गुणान्ये च ते नराः स्वर्गगामिनः
 ॥ ३४ ॥ ये परेषां श्रियं दृष्ट्वा न वितप्यन्ति मत्सरात् ॥ प्रहृष्टाश्च अभिनन्दन्ति ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३५ ॥ प्रवृत्तौ च निवृत्तौ च श्रुतिशास्त्रोक्तमेव च ॥
 उचरन्ति महात्मानस्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३६ ॥ ये नराणां वचो वक्तुं न जानन्ति च विप्रियम् ॥ प्रियवाक्यैकविज्ञातास्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३७ ॥
 येनामभागान् कुर्वन्ति क्षुत्तृष्णाश्रमपीडिताः ॥ हन्तकारस्य कर्तारस्ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ ३८ ॥ वापीकूपतडागानां प्रपानां चैव वेश्मनाम् ॥ आरामा

प० पु०
॥ ९५ ॥

णांचकर्तारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३९ ॥ असत्येष्वपियेसत्याऋजवोनार्जवेष्वपि ॥ रिपुष्वपिहितायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४० ॥ यस्मिन्क
स्मिन्कुलेजाताबहुपुत्राःशतायुषः ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४१ ॥ कुर्वन्त्यवन्ध्यदिवसंधर्मेणैकेनसर्वदा ॥ व्रतंगृह्णन्तियेनित्यं
तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४२ ॥ आक्रोशन्तस्तुवन्तचतुल्यं पश्यन्तियेनराः ॥ शान्तात्मानोजितात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४३ ॥ येचापिभयस
न्त्रस्तान्ब्राह्मणांश्चतथास्त्रियः ॥ सार्थान्वापरिरक्षन्तितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४४ ॥ गङ्गायांपुष्करेतीर्थेगयायांचविशेषतः ॥ पितृपिण्डप्रदातारस्तेन
राःस्वर्गगामिनः ॥ ४५ ॥ नवशेचेन्द्रियाणांचयेनराःसंयमस्थिताः ॥ त्यक्तलोभभयक्रोधास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४६ ॥ यूकामत्कुणदंशादीन्ये
जन्तुस्तुदतस्तनुम् ॥ पुत्रवत्परिरक्षन्तितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४७ ॥ अज्ञानाच्चग्रथोक्तेनविधिनासञ्जपन्तिच ॥ सर्वद्वन्द्वसहालोकेतेनराःस्वर्गगामि
नः ॥ ४८ ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ रमयन्तिनसत्त्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४९ ॥ निन्दितानिनकुर्वन्तिकुर्वन्तिविहितानिच ॥
आत्मशक्तिविजानन्तितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ५० ॥ एवन्तेकथितंसर्वमयातत्त्वेनपार्थिव ॥ दुर्गतिःसद्गतिश्चैवप्राप्यतेकर्मभिर्यथा ॥ ५१ ॥ नरःपरेषांप्रति
कूलमाचरन्त्रयातिघोरंनरकंसुदारुणम् ॥ सदानुकूलस्यनरस्यजीविनःसुखावहामुक्तिरदूरसंस्थिता ॥ ५२ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्याने
गुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेपणवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ एवमाकर्ण्यताराजामुनिनाभापितांतदा ॥ धर्माधर्मगतिसर्वार्तमुनिसमभा
षत ॥ १ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ सोऽहंधर्मकरिष्यामिसोऽहंपुण्यं द्विजोत्तम ॥ वासुदेवंजगद्योनियजिष्येनितरांमुने ॥ २ ॥ होमेनतुजपेनैवपूजयेन्मधुसू
दनम् ॥ यद्वायज्ञंतपस्तत्त्वाविष्णुलोकंसंप्रपतिः ॥ ३ ॥ पूजितःसर्वकामैश्चप्राप्तवान्सत्त्वरंमुदा ॥ गतेतस्मिन्महालोकेदेवदेवंनपश्यति ॥ ४ ॥ क्षुधा
जातामहातीव्रातृष्णाचातिप्रवर्तते ॥ तयोश्चापिमहाप्राज्ञजीवपीडाकराबहु ॥ ५ ॥ राजापिप्रिययासाद्धक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ॥ नपश्यतिहृषीकेशंदुः
खेनमहतान्वितः ॥ ६ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ एवंसदुःखितोराजाप्रिययासहसत्तम ॥ आकुलव्याकुलोजातःपीडितःक्षुधयाभृशम् ॥ ७ ॥ इतश्चेतश्चवे
गैश्चधावतेवसुधाधिपः ॥ सर्वाभरणशोभाद्भोवस्त्रचन्दनभूषितः ॥ ८ ॥ पुष्पमालाप्रशोभाद्भोहारकुण्डलकङ्कणैः ॥ रत्नदीप्तिप्रशोभाद्भःप्रययौसमही
पतिः ॥ ९ ॥ एवंदुःखसमाचारःस्तूयमानश्चपाठकैः ॥ दुःखशोकसमाविष्टःस्वप्रियांवाक्यमब्रवीत् ॥ १० ॥ विष्णुलोकमहंप्राप्तस्त्वयासहसुशोभ
ने ॥ ऋषिभिःस्तूयमानोऽपिविमानेनापिभामिनि ॥ ११ ॥ कर्मणाकेनमेचेयंक्षुधाऽतीवप्रवर्द्धते ॥ विष्णुलोकंचसम्प्राप्यनदृष्टोमधुसूदनः ॥ १२ ॥

१ 'प्रवक्तारश्च दातारस्ते नराः स्वर्गगामिनः' ६० पा० । २ 'मित्राभिरे स्तुवन्तश्च' ६० पा० । ३ 'नाहं पापं द्विजोत्तम' ६० पा० ।

भू.खं.द्रि.
अ० ९७

॥ ९६ ॥

तर्त्तिकहिकारणंभद्रेनभुनजिमहत्फलम् ॥ कर्मणाथनिजेनापि एतद्दुःखं प्रवर्त्तते ॥ १३ ॥ सैवंश्रुत्वाचतद्वाक्यंराजानमिदमब्रवीत् ॥ सत्यमुक्तंत्वयारा
 जन्नास्तिधर्मस्यवैफलम् ॥ १४ ॥ वेदशास्त्रपुराणेषुपठन्तिचब्राह्मणाः ॥ दुःखशोकौविधूयेहसर्वदोषैःप्रमुच्यते ॥ १५ ॥ नामोच्चारणेदेवस्यविष्णोश्चै
 वसुचक्रिणः ॥ पुण्यात्मानोमहाभागाध्यायमानाजनार्दनम् ॥ १६ ॥ त्वयैवाराधितोदेवःशङ्खचक्रगदाधरः ॥ अन्नादिदानंविप्रेभ्योनप्रदत्तंद्विजोदि
 तम् ॥ १७ ॥ फलंतस्यप्रजानामिनदृष्टोमधुसूदनः॥क्षुधामेवाधतेराजंस्तृष्णाचैवप्रशोषयत् ॥ १८ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ एवमुक्तस्तुप्रिययाराजाचिन्ताकु
 लेन्द्रियः ॥ ततोदृष्ट्वामहापुण्यमाश्रमंश्रमनाशनम् ॥ १९ ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णतडागैरुपशोभितम् ॥ वापीकुण्डतडागश्चपुण्यतोयप्रपूरितैः ॥ २० ॥ हं
 सकारण्डवाकीणकहारेरुपशोभितम् ॥ आश्रमःशोभतेपुत्रमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ २१ ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णमृगव्रातैश्चशोभितम् ॥ नानापुष्पसमा
 कीर्णहृद्यगन्धसमाकुलम् ॥ २२ ॥ द्विजसिद्धैःसमाकीर्णमृषिशिष्यैःसमाकुलम् ॥ योगियोगेन्द्रसङ्घुष्टदेववृन्दैरलङ्कितम् ॥ २३ ॥ कदलीवनसम्बाधैः
 सुफलैःपरिशोभितम् ॥ नानावृक्षसमाकीर्णसर्वकामसमन्वितम् ॥ २४ ॥ श्रीखण्डैश्चारुगन्धैश्चसुफलैःशोभितंसदा ॥ एवंपुण्यंसमाकीर्णब्रह्मलक्ष्यसमा
 युतम् ॥ २५ ॥ ससुबाहुस्ततोराजातयासुप्रिययासह ॥ प्रविवेशमहापुण्यंतद्वनंसर्वकामदम् ॥ २६ ॥ भासमानोदिशःसर्वायत्रास्तेसूर्यसन्निभः ॥ राज
 मानोमहादीप्त्यापरयासूर्यसन्निभः ॥ २७ ॥ योगासनसमारूढोयोगप्रद्वेनसंवृतः॥ वामदेवऋषिश्रेष्ठोवैष्णवानांवरस्तथा ॥ २८ ॥ ध्यायमानोहृषीकेशंभु
 क्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ वामदेवंमहात्मानंतदृष्ट्वा मुनिसत्तमम् ॥ २९ ॥ त्वरंगत्वाप्रणम्यैवसराजाप्रिययासह ॥ वामदेवस्ततोदृष्ट्वाप्रणतंराजसत्तमम्
 ॥ ३० ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैवराजानंप्रियथान्वितम् ॥ उपवेश्यासनेपुण्येसुबाहुंराजसत्तमम् ॥ ३१ ॥ आसनादिततःपादैरर्घपूजादिभिस्तथा ॥
 मुनिनापूजितोभूषःप्रिययासहचागतः ॥ ३२ ॥ अथपप्रच्छराजानंमहाभागवतोत्तमम् ॥ ३३ ॥ वामदेवउवाच ॥ त्वामहंविष्णुधर्मज्ञंविष्णुभक्तंन
 रोत्तमम् ॥ जानेज्ञानेनराजेन्द्रदिव्येनचोलभूमिपम् ॥ ३४ ॥ निरामयश्चागतोऽसिताक्षर्ययाभार्ययासह ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ निरामयश्चागतोऽस्मि
 प्राप्तोविष्णोःपरंपदम् ॥ मयाहिपरयाभक्त्यादेवदेवोजनार्दनः ॥ ३६ ॥ आराधितोजगन्नाथोभक्तिप्रीतःसुरेश्वरम् ॥ कस्मात्पश्याम्यहंतातनदे
 वंकमलापतिम् ॥ ३७ ॥ क्षुधामेवाधतेताततृष्णातीवसुदारुणा ॥ ताभ्यांशान्तिनगच्छावसुखंविन्दावबैवच ॥ ३८ ॥ एतन्मेकारणंदुःखंसञ्जातं
 मुनिसत्तम ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिप्रसादात्सुखोभव ॥ ३९ ॥ वामदेवउवाच ॥ त्वंतुभक्तोऽसिराजेन्द्रश्रीकृष्णस्यसंदैवहि ॥ आराधितस्त्वयाभ
 क्त्यापरयामधुसूदनः ॥ ४० ॥ भक्तयोपचारैःस्नानाद्यैर्गन्धपुष्पादिभिस्तथा ॥ नपूजितोऽथनैवेद्यैःफलैश्चजगतांपतिः ॥ ४१ ॥ दशमींप्राप्यराजे

प० पु०
॥ ९६ ॥

न्द्रत्वयैवचसदाकृतम् ॥ एकभक्तंनदत्तंतुब्राह्मणायसुभोजनम् ॥ ४२ ॥ एकादशींतुसम्प्राप्यनकृतंभोजनंत्वया ॥ विष्णुमुद्दिश्यविप्रायनदत्तं
भोजनंत्वया ॥ ४३ ॥ अन्नंचामृतरूपेणपृथिव्यांसंस्थितंसदा ॥ अन्नदानंविशेषेणकदादत्तंनहिव्या ॥ ४४ ॥ ओषध्यश्चमहाराजननिभेदास्तुताः
शृणु ॥ कटुतिक्तकषायाश्चमधुराम्लाश्चक्षारकाः ॥ ४५ ॥ हिङ्गवाद्योपस्कराःसर्वेनानारूपाश्चभूपते ॥ अमृताज्जिरेसर्वाओषध्यःपुष्टिहेतवः ॥ ४६ ॥
अन्नमेवसुसंस्कृत्यओषध्व्यञ्जनान्वितम् ॥ देवेभ्योविष्णुरूपेभ्यइतिसङ्कल्प्यदीयते ॥ ४७ ॥ पितृभ्योविष्णुरूपेभ्योहस्तेचब्राह्मणस्यहि ॥ अतिथि
भ्यस्ततोदत्त्वापरिजनंप्रभोजयेत् ॥ ४८ ॥ स्वयंतुभुञ्जतेपश्चात्तदन्नममृतोपमम् ॥ प्रेत्यदुःखंनचैवास्तितस्यसौख्यंतुभूपते ॥ ४९ ॥ ब्राह्मणाःपित
रोदेवाःक्षत्ररूपाश्चभूपते ॥ यथाहिकर्षकःकश्चित्सुकृषिकुरुतेसदा ॥ ५० ॥ तद्वन्मर्त्यःकृषिकुर्यात्क्षेत्रेविप्रास्यकेनृप ॥ स्वभावलाङ्गलेनापिश्रद्धाशस्त्रे
णभेदयेत् ॥ ५१ ॥ वृषभौतुमतौनित्यंबुद्धिश्चैवतपस्तथा ॥ सत्यज्ञानानुभावीशःशुद्धात्मातुप्रतोदकः ॥ ५२ ॥ विप्रनाम्निमहाक्षेत्रेनमस्कारैर्विस
र्जयेत् ॥ स्फोटयेत्कल्मषंनित्यंकृपकोहियथानृप ॥ ५३ ॥ क्षेत्रस्यउद्यमेयुक्तोविष्णुकामःप्रसादयेत् ॥ तद्वद्वाक्यैःशुभैःपुण्यैर्विप्रांश्चापिप्रसादयेत्
॥ ५४ ॥ पर्वतीर्थास्तिकालश्चघनरूपोऽभिवर्षणे ॥ वपुःकामोभवेत्क्षेत्रीततःक्षेत्रेप्रवापयेत् ॥ ५५ ॥ तद्वद्भूपप्रसन्नायविप्रायपरिदीयते ॥ क्षेत्रस्यउत्तवी
जस्ययथाक्षेत्रीप्रभुञ्जति ॥ ५६ ॥ फलमेवमहाराजतथादाताभुनक्तिच ॥ प्रेत्यचात्रैवनित्यंचतृप्तोभवतिनान्यथा ॥ ५७ ॥ ब्राह्मणाःपितरोदेवाःक्षेत्ररू
पानसंशयः ॥ मानवानांमहाराजवापिताःप्रददन्तिच ॥ ५८ ॥ फलमेवंनसन्देहोयादृशंतादृशंध्रुवम् ॥ कटुकाद्धिनजायेतराजन्मधुरएवच ॥ ५९ ॥
तद्वच्चमधुराख्याच्चनजायेत्कटुकःपुनः ॥ यादृशंवपतेवीजंतादृशंफलमश्नुते ॥ ६० ॥ नवापयतियःक्षेत्रंनसमुञ्जतितत्फलम् ॥ तद्वद्विप्राश्चदेवाश्चपि
तरःक्षेत्ररूपिणः ॥ ६१ ॥ दर्शयन्तिफलंराजन्दत्तस्यापिनसंशयः ॥ यादृशंहिंकृतंकर्मत्वयैवचशुभाशुभम् ॥ ६२ ॥ तादृशभुङ्क्ष्ववैराजन्नन्यथातन्नजा
यते ॥ नपुसादेवविप्रेभ्यःपितृभ्यश्चकदाचन ॥ ६३ ॥ मिष्टान्नपानमेवापिदत्तंसुमनसातदा ॥ सुभोज्यैर्भोजनैर्मृष्टैर्मधुरैश्चोष्यपेयकैः ॥ ६४ ॥ सुभक्ष्यै
रात्मनाभुक्तंकस्मैदत्तंनचत्वया ॥ स्वशरीरंत्वयापुष्टमन्नैरमृतसन्निभैः ॥ ६५ ॥ यस्मात्कृतंमहाराजतस्मात्क्षुधाप्रवर्तते ॥ कर्मैवकारणंराजन्नराणां
सुखदुःखयोः ॥ ६६ ॥ जन्ममृत्योर्महाभागभुङ्क्ष्वतत्कर्मणःफलम् ॥ पूर्वेष्वपिचमहात्मानोदिवंप्राप्ताःस्वकर्मणा ॥ ६७ ॥ पुनःप्रयाताभूलोकंक
र्मणःक्षयकालतः ॥ नलोभगीरथश्चैवविश्वामित्रोयुधिष्ठिरः ॥ ६८ ॥ कर्मणैवहिसम्प्राप्ताःस्वर्गराजन्स्वकालतः ॥ दिष्टं हिप्राक्तनंकर्मतेनदुःखंसु
खंलभेत् ॥ ६९ ॥ तदुल्लङ्घयितुराजन्कःसमर्थोऽपिहीश्वरः ॥ अथतस्मान्नृपश्चेष्टस्वर्गतस्यापितेऽभवत् ॥ ७० ॥ क्षुत्तृष्णासम्भवोवेगस्ततोदुष्ट

भू.खं.दि.
अ० ९७

॥ ९६ ॥

हिकर्मते ॥ यदि ते क्षुत्प्रतीकारो ह्यभीष्टो न पसत्तम ॥ ७१ ॥ तद्वत्वाभुङ्क्ष्वकायं स्वमानन्दारण्यसंस्थितम् ॥ तव चेयं महाराज्ञी क्षुत्क्षामातीव दृश्यते ॥ ७२ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ कियत्कालमिदं कर्म कर्तव्यं प्रियया सह ॥ तन्मे ब्रूहि महाभागानुग्रहो दृश्यते कदा ॥ ७३ ॥ कस्य दानेन किं पुण्यं द्रव्यस्य मुनि सत्तम ॥ तत्प्रब्रूहि महाप्राज्ञ यदि तुष्टोऽसि साम्प्रतम् ॥ ७४ ॥ वामदेव उवाच ॥ अन्नदानान्महासौख्यमुदकस्य महामते ॥ भुञ्जन्ति मर्त्याः स्वर्गं वै पीडयन्ते नैव पातकैः ॥ ७५ ॥ यदा दानं न दत्तं तु भवेदपि हि मानवैः ॥ मृत्युकालेऽपि सम्प्राप्ते दानं सर्वे ददन्ति च ॥ ७६ ॥ आदावेव प्रदातव्यमन्नं चोदकसंयुतम् ॥ सुच्छत्रोपानहौ दद्याज्जलपात्रं सुशोभनम् ॥ ७७ ॥ भूमिमुकाञ्चनं धेनुमष्टौ दानानियोऽर्पयेत् ॥ स्वर्गे न जायते तस्य क्षुधातृष्णादिसम्भवः ॥ ७८ ॥ क्षुधान बाधते राजन्नदानात्स तृप्तिमान् ॥ तृष्णातीवान् हि स्याद्वै तृप्तो भवति सर्वदा ॥ ७९ ॥ उदकस्य प्रदानेन च्छत्रदानेन भूपते ॥ छाया माप्नोति दाता वैवाहनं च नृपोत्तम ॥ ८० ॥ उपानहः प्रदानेन अन्यदेवं दाम्यहम् ॥ भूमिदानान्महाभाग सर्वकामानवाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ गोदानेन महाराजरसैः पुष्टो भवेत्सदा ॥ सर्वान् भोगान् प्रभुञ्जन्ः स्वर्गलोके वसेन्नरः ॥ ८२ ॥ तृप्तो भवति वै दाता गोदानेन न संशयः ॥ नीरुजः सुखम्पन्नः सन्तुष्टस्तु धनान्वितः ॥ ८३ ॥ काञ्चनेन सुवर्णं स्तुजायते नात्र संशयः ॥ श्रीमांश्च रूपवांस्त्यागीरन्तं भोक्ता भवेन्नरः ॥ ८४ ॥ मृत्युकाले तु सम्प्राप्ते तिलदानं प्रयच्छति ॥ सर्वभोगपतिर्भूत्वा विष्णुलोकं प्रयाति सः ॥ ८५ ॥ एवं दानविशेषेण प्राप्यते परमं सुखम् ॥ गोदानं भूमिदानं तु अन्नोदके च वै त्वया ॥ ८६ ॥ जीवमानेन राजेन्द्र न दत्तं ब्राह्मणाय वै ॥ मृत्युकालेऽपि नोदत्तं तस्मात्क्षुधा प्रवर्तते ॥ ८७ ॥ एतत्ते कारणं प्रोक्तं जातं कर्म वशात्तु गम् ॥ यादृशं तु कृतं कर्म तादृशं परिभुज्यते ॥ ८८ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ कथं क्षुधाप्रशान्तिमे प्रयाति मुनि सत्तम ॥ अनया शोषितः कायो ह्यर्तव्यपरिद्वयते ॥ ८९ ॥ क्षुधां प्रति द्विजश्रेष्ठ प्रायश्चित्तं वदस्व नौ ॥ कर्मणश्चास्य घोरस्य यथाशान्तिर्भवेन्मम ॥ ९० ॥ वामदेव उवाच ॥ प्रायश्चित्तं न चैवास्ति ऋते भोगा नृपोत्तम ॥ कर्मणोऽस्य फलं सर्वं भवान् स्वस्थः प्रभोक्ष्यति ॥ ९१ ॥ यत्र ते पतितः कायः प्रियायाश्चैव भूपते ॥ युवाभ्यां हि प्रगन्तव्यमिति त्वैव न संशयः ॥ ९२ ॥ उभाभ्यामपि भोक्तव्यं कायमक्षयमेव तत् ॥ स्वं स्वं राजन्न सन्देहस्त्वया वै प्रियया सह ॥ ९३ ॥ राजोवाच ॥ कियत्कालं प्रभोक्तव्यं मयैवं प्रियया सह ॥ तदादि शमहाभाग प्रमाणं तद्वचो मम ॥ ९४ ॥ वामदेव उवाच ॥ वासुदेव महास्तोत्रं महापातकनाशनम् ॥ यदा त्वं श्रोष्यसे पुण्यं तदा मोक्षं प्रयास्यसि ॥ ९५ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं गच्छ राजन् प्रभुङ्क्ष्वहि ॥ एवं श्रुत्वा ततो राजा भार्यया सह वै पुनः ॥ ९६ ॥ स्वशरीरस्य वै मांसं भक्षते प्रियया सह ॥ नित्यमेव महाप्राज्ञ तद्वत्पूर्णं भवेद्वपुः ॥ ९७ ॥ नित्यं प्रभक्षते राजाराज्ञी

प० पु०
॥ ९७ ॥

तस्यचपुत्रक ॥ यथायथाचराजाचभक्षतेचकलेवरम् ॥ ९८ ॥ हसेतेवैसदानार्यौतयोर्भावंवदाम्यहम् ॥ प्रज्ञासार्द्धमहासाध्वीचरित्रंतस्यंभूपतेः ॥
॥ ९९ ॥ हास्यंहिकुरुतेनित्यंतस्यश्रद्धानपायिनी ॥ प्रज्ञयाप्रेर्यमाणेननदत्तंश्रद्धयान्वितम् ॥ १०० ॥ ब्राह्मणेभ्यःसुसङ्कल्प्यअन्नमुद्दिश्यवैष्णवे ॥
एवंसभक्षतेमांसंस्वस्वकायस्यनित्यशः ॥ १ ॥ योषिदप्यात्मकायंचरसैश्चामृतसन्निभैः ॥ ततोवर्षशतान्तेतुवामदेवंमहामुनिम् ॥ २ ॥ स्मृत्वासगर्ह
यामासआत्मानंप्रतिब्रुवत ॥ नदत्तंपितृदेवेभ्योब्राह्मणेभ्यःकदामया ॥ ३ ॥ नदत्तमतिथिभ्योहिवृद्धेभ्यश्चविशेषतः ॥ दीनेभ्योहिनदत्तंचकृपयाचा
तुरायच ॥ ४ ॥ एवंसंभुङ्क्तेस्वमांसंगर्हयन्स्वीयकर्मच ॥ एवंस्वमांसंभुञ्जानंसुबाहुंप्रिययासह ॥ ५ ॥ हसेतेचतदाहृष्टाप्रज्ञाश्रद्धाचद्वेस्त्रियौतस्यकर्म
विपाकस्यशुभात्माहसतेनृप ॥ ६ ॥ ममसङ्गप्रसङ्गेननदत्तंपापचेतन ॥ प्रज्ञाचवचनैस्तैस्तुराजानंहसतेपुनः ॥ ७ ॥ कर्गतोऽसौमहामोहोयनत्वंमो
हितोनृप ॥ लोभेनमोहयुक्तेनतमोगतेंनिपात्यते ॥ ८ ॥ तत्रापतित्वामामैवपतितंदुःखसङ्कटेदानमार्गपरित्यज्यलोभमार्गगतोनृप ॥ ९ ॥ भार्ययासहभु
ङ्क्ष्वत्वंव्यापितःक्षुधयाभृशम् ॥ एवंतंहसतेप्रज्ञासुबाहुंप्रिययान्वितम् ॥ १० ॥ एतद्विकारणंसर्वतयोर्हासस्यपुत्रक ॥ भक्ष्यमाणस्थभूपस्यदेहंस्वंदुःखितेत
दा ॥ ११ ॥ ऊचंतुर्देहिदेहीतियाच्यमानःसदैवद्वि ॥ क्षुधातृष्णामहाप्राज्ञभीमरूपेभयानके ॥ १२ ॥ पयसामिश्रितंभक्ष्येयाचेतेनृपतीश्वरम् ॥ एतत्तेसर्वमाख्या
तंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ १३ ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितद्वदस्वमहामते ॥ १४ ॥ विज्वलउवाच ॥ वासुदेवाभिधानंतत्स्तोत्रंकथयमेपितः ॥ येनमोक्षं
ब्रजेद्राजातद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ १५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवैनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ विष्णु
रुवाच ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येविज्वलेनमहात्मना ॥ कुञ्जलोवदतांश्रेष्ठःस्तोत्रंपुण्यमुदैरयत् ॥ १ ॥ ध्यात्वानत्वाहृषीकेशंसर्वक्लेशविनाशनम् ॥ सर्व
श्रेयःप्रदातारंहरेःस्तोत्रमुदीरितम् ॥ २ ॥ वासुदेवाभिधानंतत्सर्वश्रेयःप्रदायकम् ॥ मोक्षद्वारंसुखोपेतंशान्तिदंपुष्टिवर्द्धनम् ॥ ३ ॥ सर्वकामप्रदातारं
ज्ञानदंज्ञानवर्द्धनम् ॥ वासुदेवस्ययत्स्तोत्रंविज्वलायप्रकाशितम् ॥ ४ ॥ वासुदेवाभिधानंचप्रमेयंपुण्यवर्द्धनम् ॥ सोऽवगम्यपितुःसर्वविज्वलःपक्षि
णांवरः ॥ ५ ॥ तत्रगन्तुंप्रचक्रामपितुःपृष्टंदानप ॥ एवंगन्तुकृतमतिविज्वलंज्ञानपारगम् ॥ ६ ॥ उवाचपुत्रधर्मात्माउपकारसमुद्यतम् ॥ ७ ॥
कुञ्जलउवाच ॥ पुत्रतस्यमहज्जानेपातकंभूपतेःशृणु ॥ यतोगत्वापठस्वत्वंसुबाहोश्चोपशृण्वतः ॥ ८ ॥ यथायथाश्रोष्यतिस्तोत्रमुत्तमतथातथाज्ञान
मयोभविष्यति ॥ श्रीवासुदेवस्यनसंशयोवैतस्यप्रसादात्सुशिवंमयोक्तम् ॥ ९ ॥ आमन्त्र्यसगुरुपश्चादुड्डीयलघुविक्रमः ॥ आन्दकाननंपुण्यंसम्प्रा
प्तोविज्वलस्तदा ॥ १० ॥ वृक्षच्छायांसमाश्रित्यउपविष्टोमुदान्वितः ॥ समालोक्यसराजानंविमानेनागतंपुनः ॥ ११ ॥ एष्यत्यसौकदाराजासु

भू.खं.दि.
अ० ९८

॥ ९७ ॥

बाहुःप्रिययासह ॥ पातकान्मोचयिष्यामिस्तोत्रेणानेनवैकदा ॥ १२ ॥ तावद्विमानःसम्प्राप्तःकिङ्किणीजालमण्डितः ॥ घण्टारवसमाकीर्णोवी
 णावेणुसमन्वितः ॥ १३ ॥ गन्धर्वस्वरसङ्घुष्टश्चाप्सरोभिःसमन्वितः ॥ सर्वकामसमृद्धस्तुअत्रोदकविवर्जितः ॥ १४ ॥ तस्मिन्यानेस्थितोराजा
 सुबाहुःप्रिययासह ॥ समुत्तीर्णोविमानात्समुत्ताक्षर्यप्रिययासह ॥ १५ ॥ शस्त्रमादायतीक्ष्णंतुयावत्कृन्ततितच्छवम् ॥ तावद्विविज्वलेनापिस
 माह्वानंकृतंतदा ॥ १६ ॥ भोभोःपुरुषशार्दूलदेवोपमभवानिदम् ॥ करोतिनिर्घृणंकर्मनृशंसेर्नचशक्यते ॥ १७ ॥ कर्तुंपुरुषशार्दूलकोऽयंविधिवि
 पर्ययः ॥ दुष्कृतंसाहसंकर्मनिन्द्यलोकेषुसर्वदा ॥ १८ ॥ वेदाचारविहीनंतुकस्मात्प्रारब्धवानिह ॥ तन्मेत्वंकारणंसर्वकथयस्वयथातथा ॥
 ॥ १९ ॥ इत्येवंभाषितंतस्यविज्वलस्यमहात्मनः ॥ समांकर्ण्यमहाराजःस्वप्रियांवाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥ प्रियेर्वर्षशतंभुक्तंमयेदंपापकर्मणा ॥
 कदानभाषितंकेनयथायंपरिभाषते ॥ २१ ॥ ममैवपीडयमानस्यश्रुधयाहृदयंप्रिये ॥ निर्गतंचोत्सुकंकान्तेशान्तिश्चित्तेप्रवर्तते ॥ २२ ॥ या
 वदस्यश्रुतंवाक्यंसर्वदुःखस्यशान्तिदम् ॥ तावच्चित्तेसमाह्लादोवर्ततेचारुहासिनि ॥ २३ ॥ कोऽयंदेवानुगन्धर्वःसहस्राक्षोभविष्यति ॥ मुनीनांस्या
 द्रवःसत्यंयदुक्तंमुनिनापुरा ॥ २४ ॥ एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियस्यानन्तरंप्रिया ॥ राजानंप्रत्युवाचाथभार्यापतिपरायणा ॥ २५ ॥ सत्यमुक्तंत्वया
 नाथइदमाश्चर्यमुत्तमम् ॥ यथातेवर्ततेकान्तममचित्तेतथापुनः ॥ २६ ॥ पक्षिरूपधरःकोऽयंपृच्छतेहितकारिवत् ॥ एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियायाःपृ
 थिवीपतिः ॥ २७ ॥ बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वापक्षिणंवाक्यमब्रवीत् ॥ स्वागतंतेमहाप्राज्ञपक्षिरूपधरप्रभो ॥ २८ ॥ शिरसाभार्ययासार्द्धतवपादा
 म्बुजद्वयम् ॥ नमस्करोम्यहंपुण्यमस्तुनस्त्वत्प्रसादतः ॥ २९ ॥ भवान्कःपक्षिरूपेणपुण्यमेवंप्रभाषते ॥ यादृशंकियतेकर्मपूर्वदेहेनसत्तम ॥ ३० ॥
 सुकृतंदुष्कृतंवापिततदिहैवप्रभुज्यते ॥ अथतेनात्मकंवृत्तंतस्याग्रेचनिवेदितम् ॥ ३१ ॥ यथोक्तंकुञ्जलेनापिपित्रापूर्वंश्रुतंतथा ॥ कथयस्वात्मवृत्ता
 न्तंभवान्कोमांप्रभाषते ॥ ३२ ॥ सुबाहुंप्रत्युवाचेदंवाक्यंपक्षिवरस्तदा ॥ ३३ ॥ विज्वलउवाच ॥ शुक्जान्यांसमुत्पन्नःकुञ्जलोनाममेपिता ॥ तस्या
 हंविज्वलोनामतृतीयस्तुसुतेष्वहम् ॥ ३४ ॥ नाहंदेवोनगन्धर्वोनचसिद्धोमहाभुज ॥ नित्यमेवप्रपश्यामिकर्मचैवंसुदारुणम् ॥ ३५ ॥ कियत्कालं
 महत्कर्मसाहसाकारसंयुतम् ॥ करिष्यसिमहाराजतन्मेकथयसाम्प्रतम् ॥ ३६ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानंयत्पूर्वमुक्तंहिब्राह्मणैः ॥ श्रोष्या
 म्यहंयदाभद्रगतिंस्वांप्राप्नुयांतदा ॥ ३७ ॥ पुण्यात्मचाभाषितंवैमुनिनासंयतात्मना ॥ तदाहंपातकान्मुक्तोभविष्यामिनसंशयः ॥ ३८ ॥ विज्वलउवाच ॥

प० पु०
॥ ९८ ॥

तवार्थे पृच्छितस्तातस्तेन मे कथितं च यत् ॥ तत्तेऽद्याहं प्रवक्ष्यामि शाश्वतं शृणु सत्तम ॥ ३९ ॥ ॐ अस्य श्रीवासुदेवाभिधानस्तोत्रस्य नारदं ऋषिरनुष्टु-
पच्छन्दः ॐ कारो देवता सर्वपातकनाशनार्थं चतुर्वर्गसाधनार्थं च जपे विनियोगः ॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय इति मन्त्रः ॥ पावनं परमं पुण्यं वेदज्ञं वेदमन्दि-
रम् ॥ विद्याधारं भवाधारं प्रणवं वै नमाम्यहम् ॥ ४० ॥ निरावासं निराकारं सुप्रकाशं महोदयम् ॥ निर्गुणं गुणसम्बद्धं नमामि प्रणवं परम् ॥ ४१ ॥ महाकान्तं
महोत्साहं महामोहविनाशनम् ॥ आचिन्वन्तं जगत्सर्वगुणातीतं नमाम्यहम् ॥ ४२ ॥ भाति सर्वत्र यो भूत्वा भूतानां भूतिवर्द्धनः ॥ अभयं भिक्षुसम्बद्धं नमामि प्र-
णवं शिवम् ॥ ४३ ॥ गायत्रीसामगायन्तं गीतं गीतप्रियं शुभम् ॥ गन्धर्वगीतभोक्तारं प्रणवं प्रणमाम्यहम् ॥ ४४ ॥ विचारं वेदरूपं तं यज्ञस्थं भक्तवत्सलम् ॥
यो निसर्वस्य लोकस्य ओङ्कारं प्रणमाम्यहम् ॥ ४५ ॥ तारकं सर्वभूतानां नौरूपेण विराजितम् ॥ संसारार्णवमग्नानां नमामि प्रणवं हरिम् ॥ ४६ ॥ सर्वलोके
षु वसते एक रूपेण नैकधा ॥ धाम केवल्य रूपेण नमामि प्रणवं शिवम् ॥ ४७ ॥ सूक्ष्मं सूक्ष्मतरं शुद्धं निर्गुणं गुणनायकम् ॥ वर्जितं प्राकृतैर्भावैर्वेदस्थानं नमा-
म्यहम् ॥ ४८ ॥ देवदैत्यवियोगैश्च वर्जितं तुष्टिभिः सदा ॥ देवैश्च योगिभिर्ध्येयं तमोङ्कारं नमाम्यहम् ॥ ४९ ॥ व्यापकं विश्ववेत्तारं विज्ञानं परमं शुभम् ॥
शिवं शिवगुणशान्तं वन्दे प्रणवमीश्वरम् ॥ ५० ॥ यस्य मायां प्रविष्टास्तु ब्रह्माद्याश्च सुरासुराः ॥ न विन्दन्ति परं शुद्धमोक्षद्वारं नमाम्यहम् ॥ ५१ ॥ आन-
न्दकन्दाय विशुद्धबुद्धये शुद्धाय हंसाय परावराय ॥ नमोऽस्तु तस्मै गणनायकाय श्रीवासुदेवाय महाप्रभाय ॥ ५२ ॥ श्रीपाञ्चजन्येन विराजमानं रविप्रभेणा-
पिसुदर्शनेन ॥ गदाव्जकेनापि विराजमानं प्रभुं सदैवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५३ ॥ यं वेदगुह्यं सगुणं गुणानामाधारभूतं सचराचरस्य ॥ यं सूर्यवैश्वानरतुल्यतेज-
संतं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५४ ॥ क्षुधानिधानं विमलं सुरूपमानन्दमानेन विराजमानम् ॥ यं प्राप्य जीवन्ति सुरादिलोकास्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥
५५ ॥ तमो घनानां स्वकरैर्विनाशं करोति नित्यं यतिधर्महेतुः ॥ उद्द्योतमानं रविदीप्ततेजसंतं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५६ ॥ यो भाति सर्वत्र रविप्रभा-
वैः करोति शोषं चरसंददाति ॥ यः प्राणिनामन्तरगः स वायुस्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५७ ॥ स्वेच्छानुरूपेण स देवदेवो विभर्ति लोकान्सकलान्महात्मा ॥
सन्तारणे नौरिव वर्तते यस्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ५८ ॥ अन्तर्गतो लोकमयः स देवभवत्यसौ स्थावरजङ्गमानाम् ॥ स्वाहामुखो देवगणस्य हेतुस्तं वासुदे-
वं शरणं प्रपद्ये ॥ ५९ ॥ रसैः सुपुण्यैः सकलैः सहैव पुष्पाति सौम्यो गुणदश्च लोके ॥ अन्नानियो निर्मलतेजसैव तं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६० ॥ अस्त्येव
सर्वत्र विनाशहेतुः सर्वाश्रयः सर्वमयः सर्वः ॥ विनाहृषीकैर्विषयान्प्रभुद्धेतं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये ॥ ६१ ॥ जीवस्वरूपेण विभर्ति लोकांस्ततः स्वमूर्तान्सचरा-

१ 'शुण्यम्' इ० पा० । २ 'समभागाय सद्धर्मं नमामि प्रणवं परम्' इ० पा० । ३ 'उपास्यं सर्वलोकस्य' । इ० पा० । ४ 'च केवलाय' इ०, 'गुणार्णवाय' इ० च पा० । ५ 'तेजस्वरूपेण' इ० पा० ।

भू.सं.दि.
अ० ९८

॥ ९८ ॥

चरांश्च ॥ निष्केवलोज्ञानमयःसुशुद्धस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६२ ॥ दैत्यान्तकंदुःखविनाशमूलंशान्तंपरंशक्तिमयंविशालम् ॥ यंप्राप्यदेवाविनयं
 प्रयान्ति तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६३ ॥ सुखंसुखान्तंसुखदेसुरेशंज्ञानार्णवंतंमुनिपंसुरेशम् ॥ सत्याश्रयंसत्यगुणोपविष्टंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६४ ॥
 यज्ञाङ्गरूपंप्रमार्थरूपमायान्वितंमापतिमुग्रपुण्यम् ॥ विज्ञानमेकंजगतांनिवासंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६५ ॥ अम्भोधिमध्येशयनंहितस्यनागाङ्ग
 भोगेशयनेविशाले ॥ श्रीपादपद्मद्वयमेवतस्यतद्वासुदेवस्यनमामि नित्यम् ॥ ६६ ॥ पुण्यान्वितंशङ्करमेवनित्यंतीर्थैरनेकैःपरिसेव्यमानम् ॥ तत्पाद
 पद्मद्वयमेवतस्यश्रीवासुदेवस्यअघापहतम् ॥ ६७ ॥ पादाम्बुजंरक्तमहोत्पलाभमम्भोजसल्लिङ्गज्योपयुक्तम् ॥ अलङ्कृतंनूपुरमुद्रिकाभिःश्रीवासुदेवस्यनमा
 मि नित्यम् ॥ ६८ ॥ देवैःसुसिद्धैर्मुनिभिःसदैवनृतंसुभक्त्याउरगाधिपैश्च ॥ तत्पादपङ्केरुहमेवपुण्यंश्रीवासुदेवस्यनमामि नित्यम् ॥ ६९ ॥ यस्यापिपादा
 म्भसिमज्जमानाःपूतादिवंयान्तिविकल्मषास्ते ॥ मोक्षंलभन्तेमुनेयःसुतुष्टास्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ७० ॥ पादोदकंतिष्ठतियत्रविष्णोर्गङ्गादितीर्थानिसदैव
 तत्र ॥ पिवन्ति येऽद्यापिसपापदेहास्तेयान्तिशुद्धाःसुगृहंमुरारेः ॥ ७१ ॥ पादोदकेनाप्यभिषिच्यमानाउग्रैश्चपापैःपरिलिप्तदेहाः ॥ तेयान्तिमुक्तिपरमेश्वरस्य
 तस्यैवपादौसततंनमामि ॥ ७२ ॥ नैवेद्यमात्रेणसुभक्षितेनसुचक्रिणस्तस्यमहात्मनस्तु ॥ श्रीवाजपेयस्यफलंलभन्तेसर्वार्थयुक्ताश्चनराभवन्ति ॥ ७३ ॥ नाराय
 णंतंनरकाधिनाशनंमायाविहीनंसकलगुणज्ञम् ॥ यंध्यायमानाःसुगतिंप्रयान्ति तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ७४ ॥ योवन्द्यस्त्वृषिसिद्धचारणगणैर्देवैःसदापूज्य
 तेयोविश्वस्यविसृष्टिहेतुकरणेत्रह्यादिकानांप्रभुः ॥ यःसंसारमहार्णवेनिपतितस्योद्धारकोवत्सलस्तस्यैवापिनमाम्यहंसुत्तरणौभक्त्यावरौपावनौ
 ॥ ७५ ॥ योदृष्टोमखमण्डपेसुरगणैःश्रीवामनःसामगःसामोद्रीतकुतूहलःसुरगणैस्त्रिलोक्यएकःप्रभुः ॥ कुर्वन्तंनयनेक्षणैःशुभकरैर्निष्पापतांतद्वलेस्त
 स्याहंचरणारविन्दयुगलंवन्देपरंपावनम् ॥ ७६ ॥ राजन्तंद्विजमण्डलेमखंमुखेब्रह्माश्रियाशोभितंदिव्येनापिसुतंजसाकरमयंयंचेन्द्रनीलोपमम् ॥ देवा
 नांहितकाम्ययासुतनुजंवैरोचनस्यापितंयाचन्तंममदीयतांत्रिपदकंवन्देप्रभुवामनम् ॥ ७७ ॥ तंद्रष्टुंरविमण्डलेमुनिगणैःसम्प्राप्तवन्तंदिवंचन्द्रार्कास्तम
 यान्तरेकिलपदासंछादयन्तंतदा ॥ तस्यैवापिसुचक्रिणःसुरगणाःप्रापुर्लयंसाम्प्रतंकायेविश्वविकोशकेतमतुलंनौमिप्रभोर्विक्रमम् ॥ ७८ ॥ इतिश्रीपा
 दपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेऽष्टमवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ स्तोत्रंपवित्रंपरमंपुराणंपापापहंपुण्यम
 यंशिवंच ॥ धन्यंसुसूक्तंपरमंसुजाप्यंनिशम्यराजासमुखीबभूव ॥ १ ॥ गतासुतृष्णाक्षुधयासमेतादेवोपमोभूमिपतिर्वभूव ॥ भार्याचतस्यापिविभा
 तिरूपैर्युक्ताबुभौपापविमुक्तदेहौ ॥ २ ॥ देवःसुदेवैःपरिवारितोऽसौविप्रैःसुसिद्धैर्हरिभक्तियुक्तैः ॥ आगत्यभूपंगतकल्मषंतंश्रीशङ्खचक्रावजग

प० पु०
॥ ९९ ॥

दासिधर्ता ॥ ३ ॥ श्रीनारदोभार्गवव्यासपुण्याःसमागतस्तत्रमृकण्डसूनुः ॥ वाल्मीकिनामासुनिर्विष्णुभक्तःसमागतोब्रह्मसुतोवसिष्ठः ॥ ४ ॥
गर्गोमहात्माहरिभक्तियुक्तोज्ज्वलिरैभ्यावथकश्यपश्च ॥ आजगमुरेतेहरिणासमेताविष्णुप्रियाभागवतावरिष्ठाः ॥ ५ ॥ पुण्याःसुधन्यागतकल्मषास्तेहरेः
सुपादाम्बुजभक्तियुक्ताः ॥ श्रीवासुदेवपरिवार्यतस्थुःस्तुवन्तिभूपविधिविधप्रकारैः ॥ ६ ॥ देवाश्चसर्वेदुतभुङ्क्षुस्वाश्चब्रह्माहरिश्चापिसुदिव्यदेव्यः ॥
गायन्तिदिव्यमधुरमनोहरंगन्धर्वराजादिसुगायनाश्च ॥ ७ ॥ सुवेदयुक्तैःपरमार्थसंमितैःस्तवैःसुपुण्यैर्मुनयःस्तुवन्ति ॥ दृष्ट्वापतिभूपतिमेवदेवोहरिर्बभाषे
वचनमनोहरम् ॥ ८ ॥ वरंयथेष्टंवरयस्वभूपतेददाम्यहंतं परितोषितोयतः ॥ हरेस्तुवाक्यंसनिशम्यराजादृष्ट्वासुरारिवदमानमग्रे ॥ ९ ॥ नीलोत्पलाभंमुर
घातिनंप्रभुंशङ्खचक्रासिगदाप्रधारिणम् ॥ श्रियासमेतंपरमेश्वरंतरत्नोज्ज्वलंकङ्कणहारभूषितम् ॥ १० ॥ रविप्रभंदेवगणैःसुसेवितंमहार्घहाराभरणैःसुभूषि
तम् ॥ सुदिव्यगन्धैर्वरलेपनैर्हरिसुभक्तिभावैरवनीगतो नृपः ॥ ११ ॥ दण्डप्रणामैःसततंननामजयेत्युवाचाथमहामुदंगतः ॥ दासोऽस्मिभृत्यो
ऽस्मिपुरःसतेसदाभक्तिनजानेनचभावमुत्तमम् ॥ १२ ॥ जायान्वितंमामिहचागतंहरेप्रपाद्वैत्वांशरणंप्रपन्नम् ॥ धन्यास्तुतेमाधवमानवाद्विजाःसदै
वतेध्यानमनोविलीनाः ॥ १३ ॥ समुच्चरन्तोभवमाधवेतिप्रयान्तिवैकुण्ठमितःसुनिर्मलाः ॥ तवैवपादाम्बुजनिर्गतंपयःपुण्यं तथायेशिरसावहन्ति ॥
॥ १४ ॥ समस्ततीर्थोद्भवतोयआप्लुतास्तेमानवायान्तिहरेःसुधाम ॥ १५ ॥ नास्तियोगोनमेभक्तिज्ञानं नास्तिनमेक्रिया ॥ कस्यपुण्यस्यसङ्गेनवरं
महंप्रयच्छसि ॥ १६ ॥ हरिरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानंयन्महापातकनाशनम् ॥ भवताविज्वलात्पुण्याच्छ्रुतराजविन्कल्मषम् ॥ १७ ॥ तेनत्वंमुक्ति
भागीचसञ्जातोनात्रसंशयः ॥ ममलोकेप्रभुङ्क्ष्वत्वंदिव्यान्भोगान्मनोऽनुगाम् ॥ १८ ॥ राजोवाच ॥ यदिदेववरोदेयोममदीनस्यवैत्वया ॥ विज्वला
यप्रयच्छत्वंप्रथमंवरमुत्तमम् ॥ १९ ॥ हरिरुवाच ॥ विज्वलस्यपितापुण्यःकुञ्जलोज्ञानपण्डितः ॥ वासुदेवमहास्तोत्रंनित्यंपठतिभूपते ॥ २० ॥
पुत्रैःप्रियासमेतोऽसौममगेहंप्रयास्यति ॥ एतज्जपतेस्तोत्रंसदादास्याम्यहंफलम् ॥ २१ ॥ एवमुक्तेशुभंवाक्येराजाकेशवमब्रवीत् ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यं
सफलंकुरुकेशव ॥ २२ ॥ हरिरुवाच ॥ कृतेयुगेमहाराजयदास्तोष्यन्तिमानवाः ॥ तदामोक्षंप्रयास्यन्ति तत्क्षणात्रात्रसंशयः ॥ २३ ॥ त्रेतायांमासमात्रे
णषड्भिर्मासेस्तुद्रापरे ॥ वर्षेणैकेनचकलयैजपन्तिचमानवाः ॥ २४ ॥ स्वर्गंप्रयान्तिराजेन्द्रवैष्णवंगतिदायकम् ॥ त्रिकालमेककालंवास्त्रातो जपति
ब्राह्मणः ॥ २५ ॥ यंयंतुवाञ्छतेकामंसस्रतस्यभविष्यति ॥ क्षत्रियोजयमानोतिधनधान्यैरलङ्कृतः ॥ २६ ॥ वैश्योभविष्यतिश्रीमान्सुखीशूद्रोभवि
ष्यति ॥ अन्त्यजंश्रावयेद्योऽयंपापान्मुक्तोभविष्यति ॥ २७ ॥ श्रावकोनरकंधोरंकदाचित्रैवपश्यति ॥ ममस्तोत्रप्रसादाच्चसर्वसिद्धोभविष्यति ॥ २८ ॥

मृ.खं.दि.
अ० ९९

॥ ९९ ॥

भुञ्जानेषु च विप्रेषु श्राद्धकाले तु यः पठेत् ॥ पितरो वैष्णवं लोकं तृप्तायास्यन्ति भूपते ॥ २९ ॥ तर्पणान्ते जपं कुर्याद्वाङ्मणो वाथ क्षत्रियः ॥ पिबन्ति चामृतं तस्य पितरो हृष्टमानसाः ॥ ३० ॥ होमेषु यज्ञमध्ये च भावाज्जपति मानवः ॥ तत्र विघ्नान् जायन्ते सर्वसिद्धिर्भविष्यति ॥ ३१ ॥ विषमे दुर्गसंस्थाने हि स्रव्या ब्रह्मसङ्कटे ॥ चौराणां सङ्कटे प्राप्ते तत्र स्तोत्रमुदीरयेत् ॥ ३२ ॥ तत्र शान्तिर्महाराज भविष्यति न संशयः ॥ अन्येष्वेव सुभव्येषु राजद्वारे गते नरे ॥ ३३ ॥ वासुदेवाभिधानस्य अयुतं जपते नरः ॥ ब्रह्मचर्येण संस्नातः क्रोधलो भविर्जितः ॥ ३४ ॥ तिलं तण्डुलकैर्होमं दशांशमाज्यमिश्रितम् ॥ वासुदेवं प्रपूज्यैव दद्यात्प्रयतमानसः ॥ ३५ ॥ श्लोकं प्रतिततो देयं होमं ध्यानेन मानवैः ॥ तेषां सुभृत्यवन्नित्यं पार्श्वे नैव त्यजाम्यहम् ॥ ३६ ॥ कलौ युगे सुसम्प्राप्ते स्तोत्रे दास्यं प्रयास्यति ॥ वेदभङ्गप्रसङ्गे न यस्य कस्य न दीयते ॥ ३७ ॥ सर्वकामसमृद्धार्थः स चैव हि भविष्यति ॥ एवं हि सफलं स्तोत्रं मया भूपकृतं शृणु ॥ ३८ ॥ ब्रह्मणानिर्मितेन जप्तं रुद्रेण वैपुरा ॥ ब्रह्महत्या विनिर्मुक्त इन्द्रो मुक्तश्च किल्बिषात् ॥ ३९ ॥ देवाश्च ऋषयो गुह्याः सिद्धविद्याधरा मराः ॥ नागैस्तु पूजितं स्तोत्रमापुः सिद्धियथेप्सिताम् ॥ ४० ॥ पुण्यो धन्यः सर्वदा तापुत्रवान् हि भविष्यति ॥ जपिष्यति मम स्तोत्रं नात्र कार्या विचारणा ॥ ४१ ॥ आगच्छ त्वं स्त्रिया सार्धं मम स्थानं नृपोत्तम ॥ हस्तावलम्बनं दत्तं हरिणा तस्य भूपतेः ॥ ४२ ॥ नेदुर्दुन्दुभयस्तत्र गन्धर्वाललितं जगुः ॥ न नृतुश्चाप्सरः श्रेष्ठाः पुष्पवृष्टिप्रचक्रिरे ॥ ४३ ॥ देवाश्च ऋषयः सर्वे वेदस्तोत्रैः स्तुवन्ति ते ॥ ततो दयितया सार्द्धं जगाम नृपतिर्हरिम् ॥ ४४ ॥ तं स्तूयमानं सुरसिद्धसङ्घैः स विज्वलः पश्यति हृष्टमानसः ॥ समागतस्तिष्ठति यत्र वै पिता माता च वेगेन महाप्रभावः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपाद्मभूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे नवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नर्मदायास्तटे रम्ये वटे तिष्ठति वै पिता ॥ विज्वलोऽपि समायातः पितरं प्रणिपत्य सः ॥ १ ॥ वासुदेवाभिधानस्य स्तोत्रस्याऽपि महामतिः ॥ समाचष्टे स धर्मात्मा महिमानं पितुः पुरः ॥ २ ॥ यथा विष्णुः समागत्य ददौ तस्मै वरं शुभम् ॥ तत्सर्वं कथयामास सुप्रसन्नेन चेतसा ॥ ३ ॥ कुञ्जलोऽपि च वृत्तान्तं समाकर्ण्य स भूपतेः ॥ हर्षेण महता विष्टः पुत्रमालिङ्ग्य विज्वलम् ॥ ४ ॥ आह पुण्यं कृतं वत्स त्वयाराज्ञे महात्मने ॥ उपकारं महापुण्यं वासुदेवस्य कीर्तनात् ॥ ५ ॥ एवमाभाष्यतं पुत्रमाशीर्भिरभिनन्द्य च ॥ पुत्रं देवसमोपेतं स्तुत्वा चैव पुनः पुनः ॥ ६ ॥ स्थितः सरित्ते रम्ये च्यवनस्योपपश्यतः ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं तेषां वृत्तं महात्मनाम् ॥ ७ ॥ वैष्णवानां महाराज अन्यत्किं ते वदाम्यहम् ॥ ८ ॥ वेन उवाच ॥ अमृतं शङ्खपात्रेण पानार्थं मम चार्पितम् ॥ तस्मात्कस्य न च श्रद्धापातुं मर्त्यस्वभूतले ॥ ९ ॥ उत्तमं वैष्णवं ज्ञानं पानानामिह सर्वदा ॥ त्वयैव कथ्यमानं स्य पाने तृप्तिर्न जायते

५० पु०
१०० ॥

॥ १० ॥ श्रोतुं हि देवदेवेशममश्रद्धाविवर्द्धते ॥ कथयस्व प्रसादान्मे कुञ्जलस्यापि चेष्टितम् ॥ ११ ॥ महात्मना किमुक्तं च चतुर्थं तनयं प्रति ॥ तत्त्वं सुविस्तरादे
व कृपया कथयस्व मे ॥ १२ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामि चरित्रं कुञ्जलस्य च ॥ बहुश्रेयः समायुक्तं चरित्रं च्यवनस्य च ॥ १३ ॥ इदं पुण्यं
नरश्रेष्ठ आख्यानं पापनाशनम् ॥ यः शृणोति नरो भक्त्यग्रो सहस्रफलं लभेत् ॥ १४ ॥ इति श्रीपाद्मपुर्णभूमिखण्डे वनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यव
नचरित्रेशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ सूत उवाच ॥ देवदेवो हृषीकेशस्त्वङ्गपुत्रं नृपोत्तमम् ॥ समाचष्टमहाश्रेय आख्यानं पापनाशनम् ॥ १ ॥ श्रूयता
मभिधास्यामि चरित्रं क्षेमदायकम् ॥ द्विजस्यापि च वृत्तान्तं कुञ्जलस्य महात्मनः ॥ २ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुञ्जलश्चापि धर्मात्मा चतुर्थपुत्रमेव च ॥ समा
हूय मुदा युक्त उवाचैनं कपिञ्जलम् ॥ ३ ॥ किंतु पुत्रत्वया हृष्टमपूर्वं कथयस्व मे ॥ भोजनार्थं तु यासित्वमितः कस्मिन्सुतोत्तम ॥ ४ ॥ तदा चक्ष्वमहाभाग
यदि दृष्टं सुपुण्यदम् ॥ ५ ॥ कपिञ्जल उवाच ॥ यच्च तात त्वया पृष्ठमपूर्वं प्रवदाम्यहम् ॥ यन्न दृष्टं श्रुतं केन कस्मान्नैव श्रुतं मया ॥ ६ ॥ तदिहैव प्रवक्ष्यामि श्रू
यतामधुना पितः ॥ शृण्वन्तु भ्रातरः सर्वे मातस्त्वं शृणु साम्प्रतम् ॥ ७ ॥ कैलासः पर्वतश्चेष्टो धवलश्चन्द्रसन्निभः ॥ नानाधातुसमाकीर्णो नानावृक्षोपशो
भितः ॥ ८ ॥ गङ्गाजलैः शुभैः पुण्यैः क्षालितः सर्वतः पितः ॥ नदीनां ह्यसहस्राणि दिव्यानि विविधानि च ॥ ९ ॥ यस्मात्तात प्रसूतानि जलानि विविधा
नि च ॥ तडागानि सहस्राणि सोदकानि महागिरौ ॥ १० ॥ नद्यः सन्ति विशालिन्यो हं ससारसंसेविताः ॥ तस्मिन्निष्ठ खरिणां श्रेष्ठे पुण्यदाः पापनाशनाः
॥ ११ ॥ वनानि विविधान्येव पुष्पितानि फलानि च ॥ नानावृक्षोपयुक्तानि हरितानि शुभानि च ॥ १२ ॥ किन्नराणां गणैर्युक्तश्चाप्सरोभिः समाकुलः ॥
गन्धर्वचारणैः सिद्धैर्देववृन्दैः सुशोभितः ॥ १३ ॥ दिव्यवृक्षवनोपेतो दिव्यभावेः समाकुलः ॥ दिव्यगन्धैः सुशोभाद्वर्चो नारत्नसमन्वितः ॥ १४ ॥ शि
लाभिः स्फटिकस्यापि शुक्लाभिस्तु सुशोभनः ॥ सूर्यतेजोमयोरजस्तेजोभिस्तु समाकुलः ॥ १५ ॥ चन्दनैश्चारुगन्धैश्च कुले नीलपुष्पकैः ॥ नानापु
ष्पमयैर्वृक्षैः सर्वत्र समलङ्कृतः ॥ १६ ॥ पक्षिणां सुनिनादैश्च दिव्यानां मधुरायते ॥ पटपदानां निनादैश्च वृक्षौघैर्मधुरायते ॥ १७ ॥ रतैश्च कोकिलानां
तुशोभते सवनो गिरिः ॥ गणकोटि समाकीर्णतत्रास्ति शिवमन्दिरम् ॥ १८ ॥ अंशुभिर्वलपुण्यं पुण्यराशि शिलोच्चयम् ॥ सिंहैश्च गर्जमानैश्च सैरिभैः
कुञ्जरैस्ततः ॥ १९ ॥ दिग्गजानां सुघोषैश्च शब्दितं च समन्ततः ॥ नानामृगैः समाकीर्णं शाखामृगगणाकुलम् ॥ २० ॥ मयूरकेकाघोषैश्च गुहासुचवि
नादितम् ॥ कन्दरैर्लेपनैः कूटैः सानुभिश्च विराजितम् ॥ २१ ॥ नानाप्रसवणोपेतमोषधीभिर्विराजितम् ॥ दिव्यं दिव्यगुणं पुण्यं पुण्यधाम समाकुलम्
॥ २२ ॥ सेवितं पुण्यलोकैश्च पुण्यराशि महागिरिम् ॥ पुलिन्दभिः कोलेश्च सेवितं पर्वतोत्तमम् ॥ २३ ॥ विकटैः शिखरैः कोटैर्द्विराजा प्रकाशते ॥

भू. ख. द्वि.
अ० १०

॥ १००

अन्यैर्नानाविधैः पुण्यैः कौतुकैर्मङ्गलैः शुभैः ॥ २४ ॥ गङ्गोदकप्रवाहैश्च महाशब्दं प्रसुस्रुवे ॥ शङ्करस्य गृहं तत्र कैलासं गतवानहम् ॥ २५ ॥ तत्रा
 श्रयं मया दृष्टं यन्न दृष्टं कदा श्रुतम् ॥ श्रूयतामभिधास्यामिता तसर्वं मयोदितम् ॥ २६ ॥ शिखराद्विराजस्य मेरोः पुण्यान्महोदयात् ॥ हिमक्षीरसुव
 र्णस्तु प्रवाहः पतते भुवि ॥ २७ ॥ गङ्गायाश्च महाभाग रंहसा घोषभूषितः ॥ कैलासस्य शिरः प्राप्य तत्र विस्तरतांगतः ॥ २८ ॥ दशयोजनमाने
 न तत्र गङ्गा ह्रदो महान् ॥ महातोयेन पुण्येन विमलेन विराजते ॥ २९ ॥ सर्वतोभद्रतां प्राप्नोमहा हंसैः प्रशोभते ॥ सामोच्चारेण पुण्येन दिव्येन मधुरेण च
 ॥ ३० ॥ हंसास्तत्र प्रकूजन्ति सरस्तेन विराजते ॥ तस्य तीरे शिलायां वै हिमकन्या महामते ॥ ३१ ॥ आसीना मुक्तकेशान्तरूपद्रविणशालिनी ॥
 दिव्यरूपसुसम्पन्ना सगुणा दिव्यलक्षणा ॥ ३२ ॥ दिव्यालङ्कारभूषा च तस्यास्तीरे विराजते ॥ नजाने गिरिराजस्य तनया वामहोदधेः ॥ ३३ ॥ नोवास्ति ब्र
 ह्मणः पत्नी नोवा स्वाहा भविष्यति ॥ इन्द्राणीव महाभागारोहिणी वा भविष्यति ॥ ३४ ॥ ईदृशी रूपसम्पत्तिर्युवतीनां न दृश्यते ॥ अन्यासां च
 सुदिव्यानां नारीणां तात सर्वथा ॥ ३५ ॥ यादृशं रूपसम्भावं गुणशीलं प्रदृश्यते ॥ अप्सरसां कदानास्ति तद्विशेषं रूपलक्षणम् ॥ ३६ ॥ यादृशं तु म
 यादृष्टं तदङ्गे विश्वमोहनम् ॥ शिलापदे समासीना दुःखेनापि समाकुला ॥ ३७ ॥ रुदते सुस्वरैर्वाला अनेकैः स्वजनैर्विना ॥ अश्रूणि मुञ्चमाना सा
 मुक्ताभानि बहूनि च ॥ ३८ ॥ निर्मलानि सरस्य त्रपतन्त्येव महामते ॥ बिन्दवो मौक्तिकाभास्ते निपतन्ति महोदके ॥ ३९ ॥ तेभ्यो भवन्ति पद्मानि हृद्यानि सु
 रभीणितु ॥ पद्मानि जज्ञिरे तेभ्यो नेत्राश्रुभ्यो महामते ॥ ४० ॥ गङ्गाम्भसि तरन्त्येव असङ्ख्यातानि तानि तु ॥ पतितानि सुहृद्यानि रंहसा यानि तानि तु ॥ ४१ ॥
 गङ्गाप्रवाहमध्ये तु हंसवृन्दैः सुसेविते ॥ भार्गीरथ्याः प्रवाहस्तु तस्मात्स्थानाद्विनिर्गतः ॥ ४२ ॥ कैलासशिखरं प्राप्य रत्नाख्यं चारुकन्दरम् ॥ वर्तते तोयपूर्णं
 स्तु योजनद्वयविस्तृतः ॥ ४३ ॥ हंसवृन्दसमाकीर्णो जलपक्षिसमाकुलः ॥ नानावर्णविशेषाणि सन्ति पद्मानि तत्र च ॥ ४४ ॥ प्रवाहे निर्मले तात मुनिवृन्दनिषेविते
 अश्रुभ्यो यानि जातानि प्रभाते कमलानि तु ॥ ४५ ॥ गङ्गोदकप्लुतान्येव सौरभाणि महान्ति च ॥ प्रतरन्ति प्रवाहे तु निर्मले जलपूरिते ॥ ४६ ॥ मध्ये मध्ये
 सुहंसैश्च जलपक्षिनिनादिते ॥ रत्नाख्ये तु गिरौ तस्मिन् रत्नं श्वरमहेश्वरः ॥ ४७ ॥ देवदैत्यसु पूज्योऽपि तिष्ठते तात सर्वदा ॥ तत्र दृष्टो मया तात कश्चित् पुण्यम
 यो मुनिः ॥ ४८ ॥ जटाभारसमाक्रान्तो निर्वासादण्डधारकः ॥ निराधारो निराहारस्तपसा तीव्रदुर्बलः ॥ ४९ ॥ कृशाङ्गोऽप्यस्थिसङ्घातस्त्वचामात्रे
 ण वेष्टितः ॥ भस्मोद्धूलितमात्राणि सर्वाङ्गानि महात्मनः ॥ ५० ॥ शुष्कपत्राणि भक्षेत् शीर्णानि पतितानि च ॥ शिवभक्तिसमासीनो दुराधारो महातपाः ॥
 ॥ ५१ ॥ अश्रुभ्यो यानि जातानि पद्मानि सुरभीणि च ॥ गङ्गातोयात्समानीय देवदेवं प्रपूजयेत् ॥ ५२ ॥ रत्नेश्वरं महाभागैर्गीतनृत्यविशारदः ॥ गा

प० पु०

१०१ ॥

यतेनृत्यतेतस्यद्वारस्थस्त्रिपुरद्विषः ॥ ५३ ॥ मठमागत्यधर्मात्मारोदतेसुस्वरेरपि ॥ एतद्वृष्टंमयातातअपूर्वंवदतांवर ॥ ५४ ॥ कथयस्वप्रसादान्मेय
दित्वंवेत्सिकारणम् ॥ साकानारीमहाभागाकस्मात्तातप्ररोदिति ॥ ५५ ॥ कस्मात्सदेवपुरुषोदेवमर्चन्महेश्वरम् ॥ तन्मेत्वंविस्तराद्ब्रह्मसर्वसन्देह
कारणम् ॥ ५६ ॥ एवमुक्तोमहाप्राज्ञःकुञ्जलोऽपिसुतेनहि ॥ कपिञ्जलेनप्रोवाचविस्तराच्छृण्वतोमुनेः ॥ ५७ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवे
नोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रएकाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०१ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ सर्ववत्सप्रवक्ष्यामियत्त्वयोक्तंममाधुना ॥ उभयो
र्देवनंयत्तुयस्माज्जातंद्विजोत्तम ॥ १ ॥ एकदातुमहादेवौपार्वतीप्रमदोत्तमा ॥ क्रीडमानामहात्मानमीश्वरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ ममोरसिमहादेवजातं
महत्सुदोहदम् ॥ दर्शयस्वममाग्रेत्वंकाननंकाननोत्तमम् ॥ ३ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ एवमस्तुमहादेविनन्दनंदेवसङ्कुलम् ॥ दर्शयिष्यामितेपुण्यं
द्विजसिद्धनिषेवितम् ॥ ४ ॥ एवमाभाष्यतांदेवीतयासहगणैस्ततः ॥ जग्मतुर्वत्सर्तोदेवौनन्दनंवनमेवतु ॥ ५ ॥ सर्वाङ्गसुन्दरंदिव्यपृष्ठमाभरणे
र्युतम् ॥ घण्टामालाभिसंयुक्तंकिङ्किणीजालमालिनम् ॥ ६ ॥ चामरैःपट्टसूत्रैश्चमुक्तामालासुशोभितम् ॥ हंसचन्द्रप्रतीकाशंवृषभंचारुलक्षणम् ॥
७ ॥ समारूढोमहादेवोगणकोटिसमावृतः ॥ नन्दिभृङ्गिमहाकालस्कन्दचण्डमनोहराः ॥ ८ ॥ वीरभद्रोगणेशश्चपुष्पदन्तोगणेश्वरः ॥ अति
बलःसुवलोनाममेघनादोघटावहः ॥ ९ ॥ घण्टाकर्णश्चकालिन्दःपुलिन्दोवीरवाङ्मुकः ॥ केशरीकिङ्करोनामचन्द्रहासःप्रजापतिः ॥ १० ॥ एते
चान्येचवहवःसनकाद्यास्तपोबलाः ॥ गणैश्चकोटिसङ्ख्यातैःसशिवःपरिवारितः ॥ ११ ॥ नन्दनंवनमेवापिसेवितंदेवकिन्नरैः ॥ प्रविवेशमहादेवोगणै
र्देव्यासमन्वितः ॥ १२ ॥ दर्शयामासदेवेशोगिरिजायैसुशोभनम् ॥ नानापादपसम्पन्नं बहुपुष्पसमाकुलम् ॥ १३ ॥ दिव्यरम्भावनाकीर्णं
पुष्पवद्विस्तुचम्पकैः ॥ मल्लिकाभिःसुपुष्पाभिर्मालतीजालसङ्कुलम् ॥ १४ ॥ नित्यंपुष्पितशाखाभिःपाटलानांवनोत्तमैः ॥ राजमानंमहावृक्षैश्च
न्दमैश्चारुगन्धिभिः ॥ १५ ॥ देवदारुवनैर्जुष्टंतुङ्गवृक्षैःसमाकुलम् ॥ सरलैर्नारिकेलैश्चतद्रत्नपूगीफलद्रुमैः ॥ १६ ॥ खर्जूरपनसैर्दिव्यैःफलभाराव
नामितैः ॥ परिमलोद्धारसंयुक्तैर्युक्त्वृक्षसमाकुलम् ॥ १७ ॥ अग्नितेजःसमाभासैःसप्तपर्णैःसुशोभितम् ॥ राजवृक्षैःकदम्बैश्चपुष्पशोभान्वितंसदा ॥
१८ ॥ जम्बूनिम्बमहावृक्षैर्मातुलिङ्गैःसमाकुलम् ॥ नारङ्गैःसिन्धुवारैश्चप्रियालैःशालतिन्दुकैः ॥ १९ ॥ उदुम्बरैःकपित्थैश्चजम्बूपादपशोभि
तम् ॥ लकुचैःपुष्पसौगन्धैःस्फुटनागैःसमाकुलम् ॥ २० ॥ चूतैश्चफलराजाद्यैर्नीलैश्चैवघनोपमैः ॥ नीलैःशालवनैर्दिव्यैर्जालानांतुवनैस्ततः ॥
२१ ॥ तमालैस्तुविशालैश्चसेवितंतपनोपमैः ॥ शोभितंनन्दनंपुण्यंशिवेनपरिदर्शितम् ॥ २२ ॥ शोभितंचद्रुमैश्चान्यैःसर्वैर्नीलवनोपमैः ॥ सर्व

भू.खं.दि.

अ० १०२

॥ १०१ ॥

कामफलोपेतैः कल्याणफलदायकैः ॥ २३ ॥ कल्पद्रुमैर्महापुण्यैः शोभितं नन्दनं वनम् ॥ नानापक्षिनिनादैश्च सङ्कुलं मधुरं स्वरेः ॥ २४ ॥ को
 किलानां रुतैः पुण्यैरुद्बुधं मधुकारिभिः ॥ मकरन्दविलुब्धानां पक्षिणां रुतनादितम् ॥ २५ ॥ नानावृक्षैः समार्कीर्णं नानाभृगगणायुतम् ॥ वृक्षेभ्यो
 विविधैः पुष्पैस्सौगन्धैः पतितैर्भुवि ॥ २६ ॥ साचभूराजते पुत्रपूजिते वसुगन्धिभिः ॥ तत्रवाप्यो महापुण्याः पद्मसौगन्धनिर्मलाः ॥ २७ ॥
 तोयैस्ताः पूरिताः पुत्रहंसकारण्डसेविताः ॥ तडागैः सागरप्रख्यैस्तोयसौगन्धपूजितैः ॥ २८ ॥ नन्दनं भातिसर्वत्रगणैरप्सरसां महत् ॥ विमानैः
 कलशैः शुभ्रैर्हैमदण्डैः सुशोभनैः ॥ २९ ॥ नन्दनो वनराजस्तु प्रासादैस्तु सुधान्वितैः ॥ यत्र तत्र प्रभात्येव किन्नराणां महागणैः ॥ ३० ॥ गन्धर्वैर
 प्सरोभिश्च सुररूपाभिर्द्विजोत्तम ॥ देवतानां विनोदैश्च मुनिवृन्दैः सुयोगिभिः ॥ ३१ ॥ सर्वत्र शुशुभे पुण्यसंस्थानं नन्दनस्य च ॥ ३२ ॥ एवं समा
 लोक्य महानुभावो भवः सुदेव्या सहितो महात्मा ॥ श्रीनन्दनं पुण्यवतानिवासं सुखाकरं शान्तिगुणोपपन्नम् ॥ ३३ ॥ आदित्यतेजः समतेजसांगणैः प्रभा
 तिवैरश्मिभिर्जातरूपः ॥ पुष्पैः फलैः कामगुणोपपन्नः कल्मषु मोनन्दनकाननेऽपि ॥ ३४ ॥ एवं विधंपादपराजमेव संवीक्ष्य देवी च शिवं वभाषे ॥ अस्या
 भिधानं कथयस्व नाथ सर्वस्य पुण्यस्य नगस्य पुण्यम् ॥ ३५ ॥ तेजस्विनां सूर्यवरः समन्तात्स देवदेवी च शिवो वभाषे ॥ ३६ ॥ शिव उवाच ॥ अस्य प्रतिष्ठा महती
 शुभाख्या देवेषु मुख्यो मधुसूदनश्च ॥ नदीषु मुख्या सुरनिम्नगापि विसृष्टिकर्तापि यथैव धाता ॥ ३७ ॥ सुखावहानां च यथा सुचन्द्रो भूतेषु मुख्या च यथैव पृथ्वी ॥
 नगेन्द्रराजो ह्यथानगानां जलाशयेष्वेव यथा समुद्रः ॥ ३८ ॥ महौषधीनामिव देवि चान्नं महीधराणां हिमवान्यथैव ॥ विद्यासुमध्ये च यथात्मविद्यालोके
 पुसर्वेषु यथानरेन्द्रः ॥ तथैव मुख्यस्तूरराजं पसर्वातिथिर्देवपतेः प्रियोऽयम् ॥ ३९ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ गुणाश्रुशम्भो मम कीर्तयस्व वृक्षाधिपस्य शुभा
 न्सुपुण्यान् ॥ आकर्ण्य देवो वचनं वभाषे देव्यास्तु सर्वसुतरो हितस्य ॥ ४० ॥ यं यं कल्पयन्ति सुपुण्यदेवा देवोपमा देववराश्च कान्ते ॥ तं तं हितेभ्यः प्रददाति
 वृक्षः कल्पद्रुमो नाम वरिष्ठेषु ॥ ४१ ॥ अस्माच्च सर्वे प्रभवन्ति पुण्यादुष्प्राप्य मत्रैव तपोऽधिकांस्ते ॥ जीवाधिकं रत्नमयं सुदिव्यं देवास्तु भुञ्जन्ति महाप्रधा
 नाः ॥ ४२ ॥ शुश्राव देवी वचनं शिवस्य आश्चर्यभूतं मनसा विचिन्त्य ॥ तस्यानुमत्या परिकल्पितं च स्त्रीरत्नमेकं सुगुणं सुरूपम् ॥ ४३ ॥ सर्वाङ्गरूपां स
 गुणां सुरूपां तस्मात्सुवृक्षाद्विरिजाप्रलेभे ॥ विश्वस्य मोहाय यथोपविष्टा सा हाय्यरूपामकरध्वजस्य ॥ ४४ ॥ क्रीडानिधानं सुखसिद्धिरूपं सर्वोपपन्नाक
 मलायताक्षी ॥ पद्माननापद्मकरासुपद्मा चामीकरस्यापि यथासुमूर्तिः ॥ ४५ ॥ प्रभासुतद्वद्विमलासुते जालीलासुते जाश्च सुकुञ्चितास्ते ॥ प्रलम्बकेशाः
 परिसूक्ष्मवद्धाः पुष्पैः सुगन्धैः परिलेपिताश्च ॥ ४६ ॥ प्रबद्धकुन्तां दृढकेशवन्धौर्वी भातिसारूपवरेणवाला ॥ सीमन्तमार्गे च मुक्ताफलानां मालाविभात्ये

प० पु०
३०२ ॥

वयथातरूणाम् ॥ ४७ ॥ सीमन्तमूलेतिलकंसुदेव्यायथोदितोदैत्यगुरुःसंतेजाः ॥ भालेषुपद्मेमृगनाभिपद्मसमुत्थतेजःप्रकरैर्विभाति ॥ ४८ ॥ सीम
न्तमूलेतिलकस्यतेजःप्रकाशयेद्रूपश्रियंसुलोके ॥ केशेषुमुक्ताफलकेचभालेतस्याःसुशोभांविकरोतिनित्यम् ॥ ४९ ॥ यथासुचन्द्रःपरिभातिभासासा
रम्यचेष्टेवविभातितद्रत्नः ॥ सम्पूर्णचन्द्रोऽपियथाविभातिज्योत्स्नावितानेनहिमांशुजालः ॥ ५० ॥ तस्यास्तुवक्त्रंपरिभातितद्रच्छोभाकरंविश्वविशार
दंच ॥ हिमांशुरेवापिकलङ्क्युक्तःसंक्षीयतेनित्यकलाविहीनः ॥ ५१ ॥ सम्पूर्णमस्त्येवसंदैवहृष्टंतस्यास्तुवक्त्रंपरिनिष्कलङ्कम् ॥ गन्धंविकाशंकमले
स्वकीयंततःसमालोक्यसुखंनलेभे ॥ ५२ ॥ पद्माननासर्वगुणोपपन्नामदीयभावैःपरिनिर्मितेयम् ॥ गन्धंस्वकीयंतुविपश्यपद्मंतस्यामुखाद्रातिजगत्स
मीरः ॥ ५३ ॥ लज्जाभियुक्तःसहसावभूवजलंसमाश्रित्यसदैवतिष्ठति ॥ ५४ ॥ कतिमतिनियतबुद्ध्यासुधियोवदन्तिमुमदननृपतेःकोशंसमुद्रकलाभिः ॥
सुवरदशनरत्नैर्हास्यलीलाभियुक्ताअरुणअधरविम्बंशोभमानस्तुआस्यः ॥ ५५ ॥ सुभ्रःसुनासिकातस्याःसुकर्णोरत्नभूषितौ ॥ हेमकान्तिसमोपेतौ
कपोलौदीतिसंयुतौ ॥ ५६ ॥ रेखात्रयंप्रशोभेतग्रीवायांपरिसंस्थितम् ॥ सौभाग्यशीलशृङ्गारेस्तिखोरेखाइहैवहि ॥ ५७ ॥ सुस्तनौकठिनौपीनौवर्तु
लाकारसन्निभौ ॥ तस्याःकन्दर्पकलशावभिषेकायकल्पितौ ॥ ५८ ॥ अंसावतीवशोभेतेसुसमौमानसान्वितौ ॥ सुभुजौवर्तुलौशृङ्गौसुवर्णौलक्षणान्वि
तौ ॥ ५९ ॥ सुसमौकरपद्मौतुपद्मवर्णौसुशीतलौ ॥ दिव्यलक्षणसम्पन्नौपद्मस्वस्तिकंसंयुतौ ॥ ६० ॥ सरलाःपद्मसंयुक्ताअद्भुत्यस्तुनखान्विताः ॥ न
खानिचसुतीक्ष्णानिजलविन्दुनिभानिच ॥ ६१ ॥ पद्मगर्भप्रतीकाशोवर्णस्तदङ्गसम्भवः ॥ पद्मगन्धाचसर्वाङ्गेपद्मेवभातिभामिनी ॥ ६२ ॥ सर्वलक्ष
णसम्पन्नानगकन्यासुशोभना ॥ रक्तोत्पलनिभौपादौसुश्लक्ष्णौचातिशोभनौ ॥ ६३ ॥ रत्नज्योतिःसमाकारानखाःपादाग्रसम्भवाः ॥ यथोद्दिष्टंश
स्त्रेषुतथाचाङ्गेषुदृश्यते ॥ ६४ ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गीहारकङ्कणनूपुरा ॥ मेखलाकटिसूत्रेणकाञ्चीनादेनराजते ॥ ६५ ॥ नीलेनपट्टवस्त्रेणपरांशोभांगताशु
भा ॥ कञ्चुकेनापिदिव्येनसुरक्तेनगुणान्विता ॥ ६६ ॥ पार्वतीकल्पिताद्रावाङ्गुणंप्राप्तामहोदयम् ॥ कल्पद्रुमान्मुदंलभेशङ्करंवाक्यमब्रवीत् ॥ ६७ ॥
यथोक्तंतुत्वयादेवतथादृष्टोमयाद्रुमः ॥ यादृशंकल्प्यतेभावस्तादृशंपरिदृश्यते ॥ ६८ ॥ सूतउवाच ॥ अथसाचारुसर्वाङ्गीतयोःपार्श्वसमेत्यच ॥ पादा
म्बुजंननामार्थसाभक्त्याभवयोस्तदा ॥ ६९ ॥ उवाचवचनंस्निग्धंहृद्यंहारिचसातदा ॥ कस्मात्सृष्टात्वयामातःकथयस्वात्रकारणम् ॥ ७० ॥ श्रीदे
व्युवाच ॥ वृक्षस्यकौतुकाद्रावान्मयावैप्रत्ययःकृतः ॥ सद्यःप्राप्तफलंभद्रेभवतीरूपसम्पदा ॥ ७१ ॥ अशोकसुन्दरीनाम्नालोकेख्यातिंप्रयास्यसि ॥
सर्वसौभाग्यसम्पन्नामपुत्रीनसंशयः ॥ ७२ ॥ सोमवंशेषुविख्यातोयथादेवःपुरन्दरः ॥ नहुषोनामराजेन्द्रस्तवनार्थोभविष्यति ॥ ७३ ॥ एवंदत्त्वाव

भू.खं.दि.
अ० १०२

॥ १०२ ॥

रंतस्यैजगामगिरिजागिरिम् ॥ कैलासंशङ्करेणापिसुदापरमयायुता ॥ ७४ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रे
 द्व्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०२ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ अशोकसुन्दरीजातासर्वयोषिद्वरातदा ॥ रेमेसुनन्दनेपुण्येसर्वकामगुणान्विते ॥ १ ॥
 सुरूपाभिःसुकन्याभिर्देवानांचारुहासिनी ॥ सर्वान्भोगान्प्रभुञ्जानागीतनृत्यविचक्षणा ॥ २ ॥ विप्रचित्तेःसुतोहुण्डोरौद्रस्तीव्रश्चसर्वदा ॥ स्वेच्छा
 चारोमहाकामीनन्दनंप्रविवेशह ॥ ३ ॥ अशोकसुन्दरीदृष्ट्वासर्वालङ्कारसंयुताम् ॥ तस्यास्तुदर्शनादैत्योविद्धःकामस्यमार्गणैः ॥ ४ ॥ तामुवाचम
 हाकायःकात्वंकस्यासिवाशुभे ॥ कस्मात्त्वंकारणाच्चात्रआगताऽसिवनोत्तमम् ॥ ५ ॥ अशोकसुन्दर्युवाच ॥ शिवस्यापिसुपुण्यस्यसुताहंशृणुसा
 म्प्रतम् ॥ स्वसाहंकार्तिकेयस्यजननीगोत्रजापिमे ॥ ६ ॥ बालभावंनसम्प्राप्तालीलयानन्दनंवनम् ॥ भवान्कोहिकिमर्थतुमामेवंपरिपृच्छति ॥ ७ ॥
 हुण्डउवाच ॥ विप्रचित्तेःसुतश्चाहंगुणलक्षणसंयुतः ॥ हुण्डेतिनाम्नाविरूपातोबलवीर्यमदोद्धतः ॥ ८ ॥ दैत्यानामप्यहंश्रेष्ठोमत्समोनास्तिराक्षसः ॥
 देवेषुमर्त्यलोकेषुतपसायशसाकुले ॥ ९ ॥ अन्येषुनागलोकेषुधनभौर्गेर्वरानने ॥ दर्शनात्तेविशालाक्षिहतःकन्दर्पमार्गणैः ॥ १० ॥ शरणंतेह्यहंप्रा
 तःप्रसादसुमुखीभव ॥ भवस्ववल्लभाभार्याममप्राणसमाप्रिया ॥ ११ ॥ अशोकसुन्दर्युवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसम्बन्धकारणम् ॥ भवित
 व्यासुजातस्यलोकेस्त्रीपुरुषस्यहि ॥ १२ ॥ भवितव्यस्तथाभर्तास्त्रियायःसदृशोगुणैः ॥ संसारेलोकमार्गोऽयंशृणुहुण्डयथाविधि ॥ १३ ॥ अस्त्येव
 कारणंचात्रयथातेनभवाम्यहम् ॥ सुभार्यदैत्यराजेन्द्रशृणुष्वयतमानसः ॥ १४ ॥ वृक्षराजादहंजातायदाकालेमहामते ॥ शम्भोर्भावंसुसङ्ग
 ह्यपार्वत्याकल्पिताह्यहम् ॥ १५ ॥ देवस्यानुमतेदेव्यासृष्टोभर्ताममैवहि ॥ सोमवंशेमहाप्राज्ञःसधर्मात्माभविष्यति ॥ १६ ॥ जिष्णुर्जिष्णु
 समोवीर्येतेजसापावकोपमः ॥ सर्वज्ञःसत्यसन्धश्चत्यागेवैश्रवणोपमः ॥ १७ ॥ यज्वादानपतिःसोऽपिरूपेणमन्मथोपमः ॥ नहुषोनामधर्मात्मागु
 णशीलमहानिधिः ॥ १८ ॥ देव्यादेवेनमेदत्तःख्यातोभर्ताभविष्यति ॥ तस्मात्सर्वगुणोपेतंपुत्रमाप्स्यामिसुन्दरम् ॥ १९ ॥ इन्द्रोपेन्द्रसमंलोकेययातिज
 नवल्लभम् ॥ लप्स्याम्यंहरेणधीरंतस्माच्छम्भोःप्रसादतः ॥ २० ॥ अहंपतिव्रतावीरपरंभार्याविशेषतः ॥ अतस्त्वंसर्वथाहुण्डत्यजभ्रान्तिमितोव्रज
 ॥ २१ ॥ ग्रहस्यैववचोब्रूतेअशोकसुन्दरींप्रति ॥ २२ ॥ हुण्डउवाच ॥ नैवयुक्तंवयाप्रोक्तंदेव्यादेवेनचैवहि ॥ नहुषोनामधर्मात्मासोमवंशेभविष्यति
 ॥ २३ ॥ भवतीवयसाश्रेष्ठाकनिष्ठोनसयुज्यते ॥ कनिष्ठास्त्रीप्रशस्तातुपुरुषोनप्रशस्यते ॥ २४ ॥ कदासपुरुषोभद्रेतवभर्ताभविष्यति ॥ तारुण्यंयो

प० पु०
१०३ ॥

वनंचापिनाशमेवंप्रयास्यति ॥ २५ ॥ यौवनस्यबलेनापिरूपवत्यःसदास्त्रियः ॥ पुरुषाणांवल्लभत्वंप्रयान्तिवर्ग्वर्णिनि ॥ २६ ॥ तारुण्यंद्दिमहामूलं
युवतीनांव्रानने ॥ तस्याधारेणभुञ्जन्तिभोगान्कामान्मनोऽनुगान् ॥ २७ ॥ कदासोऽभ्येप्यतेभद्रेआयोःपुत्रःशृणुष्वमि ॥ यौवनंवर्ततेऽद्यैववृथाचैव
भविष्यति ॥ २८ ॥ गर्भत्वंचशिशुत्वंचकौमारंचनिशामय ॥ कदासौयौवनोपेतस्तवयोग्योभविष्यति ॥ २९ ॥ यौवनस्यप्रभावेनपिबस्वमधुमां
धवीम् ॥ मयासहविशालाक्षिरमस्वत्वंसुखेनवै ॥ ३० ॥ हुण्डस्यवचनंश्रुत्वाशिवस्यतनयापुनः ॥ उवाचंदानवेन्द्रंतंसाध्वसेनसमन्विता ॥ ३१ ॥
अष्टाविंशतिकेप्राप्तेद्वाप्रराख्येयुगेतदा ॥ शेपावतारोधर्मात्मावसुदेवसुतोबलः ॥ ३२ ॥ रेवतस्यसुतांदिव्यांभार्यामचकरिष्यति ॥ सापिजातामहाभा
गकृताख्येहियुगोत्तमे ॥ ३३ ॥ युगत्रयप्रमाणेनसाहिज्येष्ठाबलादपि ॥ बलस्यसाम्रियाजातारेवतीप्राणसंमिता ॥ ३४ ॥ भविष्यद्वापरेप्राप्तइहसातु
भविष्यति ॥ मायावतीपुराजातागन्धर्वतनयावरा ॥ ३५ ॥ अपहृत्यनिधम्यैवशम्बरोदानवोत्तमः ॥ तस्याभर्तासमाख्यातोमाधवंस्यसुतोबली ॥ ३६ ॥
प्रद्युम्नोनामवीरेशोयादवेश्वरनन्दनः ॥ तस्मिन्युगेभविष्यंतुर्भाव्यंदृष्टंपुरातनैः ॥ ३७ ॥ व्यासादिभिर्महाभागैर्ज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ॥ एवंहिदृश्यंत
दैत्यवाक्यंदेव्यातदोदितम् ॥ ३८ ॥ मांप्रतिहिजगद्वात्र्यापुत्र्याहिमन्नतस्तदा ॥ त्वंतुलोभेनकामेनलुब्धोवदसिदुष्कृतम् ॥ ३९ ॥ किल्बिषेणसमा
जुष्टंवेदशास्त्रविवर्जितम् ॥ यद्यस्यदिष्टमेवास्तिशुभंवाप्यशुभंदृढम् ॥ ४० ॥ पूर्वकर्मनुसांणेतत्तस्यपरिजायंत ॥ देवानांब्राह्मणानांचवदनेयत्सुभा
षितम् ॥ ४१ ॥ निःसरेद्यदिसत्यंतदन्यथानैवजायते ॥ मद्भाग्यादेवमाज्ञातंनहुपस्यापितस्यच ॥ ४२ ॥ समायोगंविचार्यैवंदेव्याप्रोक्तंशिवेनच ॥
एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजभ्रान्तिमनःस्थिताम् ॥ ४३ ॥ नैवशक्तोभवान्दैत्यमेमनश्चालितुंध्रुवम् ॥ पतिव्रतादृढंचित्तंसकामेचालितुंक्षमः ॥ ४४ ॥
महाशापेनधक्ष्यामिइतो गच्छमहासुर ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंहुण्डोवेदानवोबली ॥ ४५ ॥ मनसाचिन्तयामासकथंभार्याभवंदियम् ॥ विचिन्त्य
हुण्डोमायावीअन्तर्धानंसमागतः ॥ ४६ ॥ अन्यस्मिन्दिवसेप्राप्तेमायांकृत्वातमोमयीम् ॥ दिव्यंमार्यामयरूपंकृत्वानार्यास्तुदानवः ॥ ४७ ॥ माय
याकन्यकारूपोवभूवममनन्दन ॥ साकन्याऽपिवरारोहामायारूपाऽऽगमत्ततः ॥ ४८ ॥ हास्यलीलासमायुक्तायत्रास्तेभवनन्दिनी ॥ उवाचवाक्यं
स्निग्धेवअशोकसुन्दरींप्रति ॥ ४९ ॥ कासिकस्यासिसुभगेतिष्ठसित्वंतपोवने ॥ किमर्थंक्रियतेवालेकामशोषणकंतपः ॥ ५० ॥ तन्ममाचक्ष्वसुभगे
किन्निमित्तंसुदुष्करम् ॥ तन्निशम्यशुभंवाक्यंदानवेनापिभाषितम् ॥ ५१ ॥ मायारूपेणछन्नेनसाभिलाषेणसत्वरम् ॥ आत्मसृष्टिसुवृत्तान्तंप्रवृत्तंतुयथापुरा

भू.खं.दि।
अ० १०३

॥ १०३ ॥

॥ ५२ ॥ तपसःकारणं सर्वसमाचष्टुदुःखिता ॥ उपप्लवंतु तस्यापि दानवस्य दुरात्मनः ॥ मायारूपं न जानाति सौहृदात्कथितं तथा ॥ ५३ ॥
 हुण्डउवाच ॥ पतिव्रतासिंहे देविसाधुव्रतपरायणा ॥ साधुशीलसमाचारासाधुचारामहासती ॥ ५४ ॥ अहं पतिव्रताभद्रे पतिव्रतपरायणा ॥ तप
 श्वरामिसुभये भर्तुरर्थे महासती ॥ ५५ ॥ मम भर्ता हनस्तेन हुण्डेनापि दुरात्मना ॥ तस्य नाशाय वै चो रंत पस्यामि महत्तपः ॥ ५६ ॥ एहि मे स्वाश्रमे
 पुण्ये गङ्गातीरे वसाम्यहम् ॥ अन्यैर्मनोहरेर्वाक्यैरुक्ता प्रत्ययकारकैः ॥ ५७ ॥ हुण्डेन सखिभावेन मोहिता शिवनन्दिनी ॥ समाकृष्टा सुवगेन महामोहे
 न मोहिता ॥ ५८ ॥ आनीताऽऽत्मगृहं दिव्यमनौपम्यं सुशोभनम् ॥ मेरोस्तु शिखरे पुत्रवैडूर्याख्यं पुरोत्तमम् ॥ ५९ ॥ अस्ति सर्वगुणोपेतकाश्च नाख्यं
 महाशिवम् ॥ तुङ्गप्रासादसम्बाधैः कलशैर्दण्डचामरैः ॥ ६० ॥ नानावृक्षसमोपेतैर्वनैर्नीलैर्धनोपमैः ॥ वापीकूपतडागैश्च नदीभिस्तु जलाशयैः
 ॥ ६१ ॥ शोभमानं महारत्नैः प्राकारैर्हेमसंयुतैः ॥ सर्वकामसमृद्धार्थसम्पूर्णं दानवस्य हि ॥ ६२ ॥ ददृशे सा पुरं रम्यमशोकसुन्दरीतदा ॥ कस्य देवस्य सं
 स्थानं कथयस्व सखे मम ॥ ६३ ॥ सोवाच दानवेन्द्रस्य दृष्टपूर्वस्य वै त्वया ॥ तस्य स्थानं महाभागे सोऽहं दानवपुङ्गवः ॥ ६४ ॥ मया त्वं तु समानीता माय
 यावरवर्णिनि ॥ तामाभाष्य गृहं नीता शान्तकौम्भं सुशोभनम् ॥ ६५ ॥ दानावेश्मैः समाजुष्टैः कैलासशिखरेष्वपि ॥ निवेश्य सुन्दरी तत्र दोलायां कामपी
 डितः ॥ ६६ ॥ पुनः स्वरूपी दित्येन्द्रः कामवाणप्रपीडितः ॥ कर्ममुष्टमावध्य उवाच वान्तदा ॥ ६७ ॥ यं यं त्वं वाञ्छसे भद्रे तं तं दद्विन संशयः ॥
 भज मां त्वं विशालाक्षि भजन्तं कामपीडितम् ॥ ६८ ॥ अशोकसुन्दर्युवाच ॥ नैव चालयितुं शक्नो भवान्मां दानवेश्वर ॥ मनसापि न वै धार्यममोहं समा
 गतम् ॥ ६९ ॥ भवादृशैर्महापापैर्देवैर्वा दानवाधमैः ॥ दुष्प्राप्याहं न सन्देहो मावदस्व पुनः पुनः ॥ ७० ॥ स्कन्दानुजासातपसाभियुक्ता जाज्वल्यमा
 नाम हतारुपा च ॥ संहर्तुं कामापरिदानवंतं कालस्य जिह्वेव यथा स्फुरन्ती ॥ ७१ ॥ पुनरुवाच सा देवी तमेवं दानवाधमम् ॥ उग्रं कर्मकृतं पाप
 चात्मनाशनहेतवे ॥ ७२ ॥ आत्मवंशस्य नाशाय स्वजनस्यास्य वै त्वया ॥ दीप्तास्वगृहमानीता सुशिखा कृष्णवर्त्मनः ॥ ७३ ॥ यथाऽऽशुभः
 कूटपक्षी सवशो कैः समुद्रतः ॥ गृहं तु विशते यस्य तस्य नाशं प्रयच्छति ॥ ७४ ॥ स्वजनस्य च सर्वस्य सधनस्य कुलस्य च ॥ सद्विजो नाशमिच्छे
 त विशत्येव यदा गृहम् ॥ ७५ ॥ तथा तेऽहं गृहं प्राप्ता तव नाशं समीहती ॥ पुत्राणां धनधान्यस्य तव वंशस्य साम्प्रवम् ॥ ७६ ॥ जीवं कुलं ध
 नं धान्यं पुत्रपौत्रादिकं तव ॥ सर्वं ते नाशयित्वा हं यास्यामि च न संशयः ॥ ७७ ॥ यथा त्वया हमानीता चरन्ती परमंतपः ॥ पतिकामा प्रवाञ्छन्ती नहु
 षं चायुनन्दनम् ॥ ७८ ॥ तथा त्वां मम भर्ता च नाशयिष्यति दानव ॥ मन्निमित्त उपायोऽयं दृष्टो देवेन वै पुरा ॥ ७९ ॥ सत्येयं लोके कीर्तिगा

प० पु०
॥ १०४ ॥

थायांगायन्तिविदोजनाः ॥ प्रत्यक्षं दृश्यते लोकेन विन्दन्ति कुबुद्धयः ॥ ८० ॥ येन यत्र प्रभोक्तव्यं यस्माद्दुःखसुखादिकम् ॥ स एव भुञ्जते तत्र
तस्मादेव न संशयः ॥ ८१ ॥ कर्मणोऽस्य फलं भुङ्क्ष्वस्वकीयस्य महीतले ॥ यास्य सेनिरयस्थानं परदाराभिर्मर्शनात् ॥ ८२ ॥ सुतीक्ष्णं हि
सुधारंतु सुखद्वंद्वं च विघट्टति ॥ अद्भुत्यग्रेण कोपाय तथा मां विद्धि साम्प्रतम् ॥ ८३ ॥ सिंहस्य संमुखं गत्वा कुद्धस्य गंजितस्य च ॥ कोलुनातिमुखा
त्केशान्साहसाकारसंयुतः ॥ ८४ ॥ सत्याचारादमोपेतानि यतांतपसि स्थिताम् ॥ निधनं चेच्छते यो वै स वै मां भोक्तुमिच्छति ॥ ८५ ॥ समर्णिकृष्णस
र्पस्य जीवमानस्य साम्प्रतम् ॥ ग्रहीतुमिच्छते सो हियथा कालेन प्रेषितः ॥ ८६ ॥ भवांस्तु प्रेषितो मूढकालेन कालमोहितः ॥ तदा ते ईदृशी जाना कुम्भ
तिः किं न पश्यसि ॥ ८७ ॥ ऋते तु आयुषु त्रेण समालोक्य ते हि कः ॥ अन्यो हि निधनं याति मरुपावलोकनात् ॥ ८८ ॥ एवमाभाषयित्वा तं गङ्गा
तीरंगतासती ॥ स शोका दुःखसंविग्नानियतानियमान्विता ॥ ८९ ॥ पूर्वमाचरितं घोरं पतिकामनया तपः ॥ तव नाशार्थमिच्छन्ती च रिष्येदारुणं पु
नः ॥ ९० ॥ यदा त्वानिहतं दुष्टं नहुषेण महात्मना ॥ निशितैर्वज्रसङ्काशैर्वाणैराशीविषापमः ॥ ९१ ॥ रणे निपतितं पापमुक्तकेशं सलोहितम् ॥ गता
सुंच प्रपश्यामि तदा यास्याम्यहंपतिम् ॥ ९२ ॥ एवं पुनियमं कृत्वा गङ्गातीरमनुत्तमम् ॥ संस्थिता हुण्डनाशाय निश्चला शिवनन्दिनी ॥ ९३ ॥ वद
र्यथा दीप्तिमती शिखोज्ज्वला तेजोऽभियुक्ता प्रदहेत्सुलोकान् ॥ क्रोधेन दीप्ता विबुधेशु त्रीगङ्गा तटे दुश्चरमाचरत्तपः ॥ ९४ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ एवमु
क्त्वा महाभाग शिवस्य तनया गता ॥ गङ्गाम्भसिततः स्नात्वा स्वपुरे काञ्चनाह्वये ॥ ९५ ॥ तपश्च चारुतन्वद्गङ्गा हुण्डस्य वधहेतवे ॥ अशोकसुन्दरी वा
लासत्येन च समन्विता ॥ ९६ ॥ हुण्डोऽपि दुःखितो भूतः शापदग्धेन चेतसा ॥ चिन्तयामास सन्तप्त अतीव वचनानलैः ॥ ९७ ॥ समाहूय अमात्यं तं कम्प
नाख्यमथाब्रवीत् ॥ समाचष्ट स वृत्तान्तं तस्याः शापोद्भवं महत् ॥ ९८ ॥ शप्तोऽस्म्यशोकसुन्दर्या शिवस्यापि सुकन्यया ॥ नहुषस्यापि मे भर्तुस्त्वं तु ह
स्तान्मरिष्यसि ॥ ९९ ॥ नैव जातस्त्वसौ गर्भआयोर्भार्या च गुर्विणी ॥ यथा सस्याद्वचली कस्तुनस्याः शापस्तथा कुरु ॥ १०० ॥ कम्पन उवाच ॥ अप
हृत्य प्रियांतस्य आयोश्चापि समानय ॥ अनेनापि प्रकारेण तव शत्रुर्न जायते ॥ १ ॥ नोवा प्रपातय स्वत्वं गर्भं तस्याः प्रभीषणैः ॥ अनेनापि प्रकारेण
तव शत्रुर्न जायते ॥ २ ॥ जन्मकालं प्रतीक्षस्व नहुषस्य दुर्गत्मनः ॥ अपहृत्य समानीय जहित्वं पापचेतनम् ॥ ३ ॥ एवं संमन्यते नापि कम्पनेन सदान
वः ॥ अभूत्स उद्यमोपेतो नहुषस्य प्रणाशने ॥ ४ ॥ ऐलं पुत्रो महाभाग आयुर्नाम शितीश्वरः ॥ सार्वभौमः स धर्मात्मा सत्यव्रतपरायणः ॥ ५ ॥ इन्द्रोपेन्द्र

शु.सं.दि.
अ० १०३

॥ १०४ ॥

समोराजातपसायशसावलेः ॥ दानयज्ञैःसुपुण्यैश्चसत्यननियमेनच ॥ ६ ॥ एकच्छत्रणवैराज्यंचक्रेभूपतिसत्तमः ॥ पृथिव्यांसर्वधर्मज्ञःसोमवंश
म्यभूषणम् ॥ ७ ॥ पुत्रंनविन्दतेराजातेनदुःखीव्यजायत ॥ चिन्तयामासधर्मात्माकथंमेजायतेसुतः ॥ ८ ॥ इतिचिन्तांसमापदेआयुश्चपृथिवीप
तिः ॥ पुत्रार्थपरमंयत्नमकरोत्सुसमाहितः ॥ ९ ॥ अत्रिपुत्रोमहात्मावैदत्तात्रेयोमहामुनिः ॥ क्रीडमानःस्त्रियासार्द्धमदिरारुणलोचनः ॥ ११० ॥
वारुण्यामत्तधर्मात्मास्त्रीवृन्दैश्चसमावृतः ॥ अङ्गेयुवतिमाधायसर्वयोषिद्वगंशुयाम् ॥ ११ ॥ गायतेनृत्यतेविप्रःसुरांचपिबतेभृशम् ॥ विनायज्ञो
पवीतेनमहायोगीश्वरोत्तमः ॥ १२ ॥ पुष्पमालाभिर्दिव्याभिर्मुक्ताहारपरिच्छदैः ॥ चन्दनागुरुदिग्धाङ्गोगजमानोमुनीश्वरः ॥ १३ ॥ तस्याश्र
मंनृपोगत्वातंहृद्वाद्रिजसत्तमम् ॥ प्रणाममकरोन्मृध्राद्वण्डंघत्सुसमाहितः ॥ १४ ॥ अत्रिपुत्रःसधर्मात्मासमालोक्यनृपोत्तमम् ॥ आगतं
पुरतोभक्त्याअथध्यानंसमास्थितः ॥ १५ ॥ एवंवर्षशतंप्राप्तंतस्यभूपस्यसत्तम ॥ निश्चलंशान्तिमापन्नमानसंभक्तितत्परम् ॥ १६ ॥
समाहूयउवाचेदंकिमर्थंक्लिश्यसेनृप ॥ ब्रह्माचारेणहीनोऽस्मिब्रह्मत्वंनास्तिमेकदा ॥ १७ ॥ मृगप्रांसप्रलुब्धोऽस्मिस्त्रियासक्तःसदैवहि ॥
वरदानेनमेशक्तिरन्यंशुश्रूषत्राह्वणम् ॥ १८ ॥ आयुरुवाच ॥ भवादृशोप्रहाभागनास्तिब्राह्मणसत्तमः ॥ सर्वकामप्रदातावैत्रैलोक्येपरमेश्वरः
॥ १९ ॥ अत्रिवंशेमहभागगोविन्दःपरमेश्वरः ॥ ब्राह्मणस्यस्वरूपेणभवान्वैगुरुडध्वजः ॥ १२० ॥ नमोऽस्तुदेवदेवेशनमोऽस्तुपरमेश्वर ॥
त्वामहंशरणंप्राप्तःशरणागतवत्सल ॥ २१ ॥ उद्धरस्वंहृषीकेशमायांकृत्वाप्रतिष्ठसि ॥ विश्वस्थानांप्रजानांतुविद्वांसंविश्वनायकम् ॥ २२ ॥
जानाम्यहंजगन्नाथंभवन्तंमधुसूदनम् ॥ मामेवरक्षगोविन्दविश्वरूपनमोऽस्तुते ॥ २३ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ गतेबहुतिथेकालेदत्तात्रेयो
पोत्तमम् ॥ उवाचमत्तरूपेणकुरुष्ववचनंमम ॥ २४ ॥ कपालेमेसुरांदेहिपाचितंमांसभोजनम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंसचायुःपृथिवीपतिः
॥ २५ ॥ उत्सुकस्तुकपालेनसुरामाहृत्यवेगवान् ॥ पलंसुपाचितंचवच्छित्त्वाहस्तेनसत्वरम् ॥ २६ ॥ नृपेन्द्रःप्रददौचापिदत्तात्रेयायसत्तम ॥
अथप्रसन्नचेताःससञ्जातोमुनिपुङ्गवः ॥ २७ ॥ दृष्ट्वाभक्तिप्रभावंचगुरुशुश्रूषणंपरम् ॥ समुवाचनृपेन्द्रंतमायुंप्रणतमानसम् ॥ २८ ॥ वरंवर
यभद्रंतेदुर्लभंभुविभूषते ॥ सर्वमेवप्रदास्यामियंयमिच्छसिसाम्प्रतम् ॥ २९ ॥ राजोवाच ॥ भवान्दातावरंसत्यंकृपयामुनिसत्तम ॥ पुत्रंदे
हिगुणोपेतंसर्वज्ञगुणसंयुतम् ॥ १३० ॥ देवतीर्थार्चनकरमजयदेवदानवैः ॥ क्षत्रियैराक्षमैर्घोरैर्दानवैःकिन्नरैस्तथा ॥ ३१ ॥ देवब्राह्मणस

भक्तः प्रजापालो विशेषतः ॥ यज्वादानपतिः शूरः शरणागतवत्सलः ॥ ३२ ॥ दाता भोक्तार्महात्मा च वेदशास्त्रेषु पण्डितः ॥ धनुर्वेदेषु निपुणः
शास्त्रेषु च परायणः ॥ ३३ ॥ अनाहतमतिर्धीरः सङ्ग्रामेष्वपराजितः ॥ एवं गुणः सुरूपश्च यस्माद्वंशः प्रसूयते ॥ ३४ ॥ देहिपुत्रं महाभागममवंशप्रधार
कम् ॥ यदि चापि वरो देयस्त्वयामेकपयाविभो ॥ ३५ ॥ दत्तात्रेय उवाच ॥ एवमस्तु महाभाग तव पुत्रो भविष्यति ॥ गृहे वंशकरः पुण्यः सर्वजीवदया
करः ॥ ३६ ॥ एभिर्गुणैस्तु संयुक्तो वैष्णवांशेन संयुतः ॥ राजा च सार्वभौमश्च इन्द्रतुल्यो नरेश्वरः ॥ ३७ ॥ एवं खलु वरं दत्त्वा ददौ फलमनुत्तमम् ॥ भूपमा
हमहायोगी सुभायार्थे प्रदीयताम् ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वा विसृज्यैव तमायुं प्रणतं पुरः ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैव अन्तर्द्धानमधीयत ॥ १३९ ॥ इति श्रीपाद्मपु
राणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे त्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ गते तस्मिन् महाभागे दत्तात्रेये महा
मुनौ ॥ आजगाम महाराज आयुश्च स्वपुरं प्रति ॥ १ ॥ इन्दुमत्या गृहं दृष्ट्वा प्रविवेश प्रियान्वितम् ॥ सर्वकामसमृद्धार्थमिन्द्रस्य सदनोपमम् ॥ २ ॥
राज्यं च क्रेतुमेधावीयथा स्वर्गे पुरन्दरः ॥ स्वर्भानुसुतया सार्द्धमिन्दुमत्या द्विजोत्तम ॥ ३ ॥ सा च इन्दुमती राज्ञी गर्भमापफलाशनात् ॥ दत्तात्रेयस्य वच
नादिव्यतेजः समन्वितम् ॥ ४ ॥ इन्दुमत्या महाभाग स्वप्नं दृष्ट्वा अनुत्तमम् ॥ रात्रौ दिवान्वितं तात बहुमङ्गलदायकम् ॥ ५ ॥ गृहान्तरे विशन्तं च पुरुषं
सूर्यसन्निभम् ॥ मुक्तामालान्वितं विप्रं श्वेतवस्त्रेण शोभितम् ॥ ६ ॥ श्वेतपुष्पकृतामाला तस्य कण्ठे विराजते ॥ सर्वाभरणशोभाङ्गो दिव्यगन्धानुलेपनः
॥ ७ ॥ चतुर्भुजः शङ्खपाणिर्गदाचक्रासिधारकः ॥ छत्रेण ध्रियमाणेन चन्द्रविम्बानुकारिणा ॥ ८ ॥ शोभमानो महातेजा दिव्याभरणभूषितः ॥ हारक
ङ्कणकेयूरेर्नूपुराभ्यां विराजितः ॥ ९ ॥ चन्द्रविम्बानुकाराभ्यां कुण्डलाभ्यां विराजितः ॥ एवं विधो महाप्राज्ञो नरः कश्चित्समागतः ॥ १० ॥ इन्दुम
ती समाहूय स्नापितः पयसा तदा ॥ शङ्खेन क्षीरपूर्णं शशिवर्णेन भ्रामिनी ॥ ११ ॥ रत्नकाञ्चनवस्त्रेण सम्पूर्णं पुनः पुनः ॥ श्वेतनागं सुरूपं च सहस्रशिर
संवरम् ॥ १२ ॥ महामणियुतं दीप्तं धाम ज्वालासमाकुलम् ॥ क्षिप्तं तेन मुखप्रान्ते दत्तं मुक्ताफलं पुनः ॥ १३ ॥ कण्ठे तस्याः स देवेश इन्दुमत्या महा
यशाः ॥ पद्मं हस्ते ततो दत्त्वा स्वस्थानं प्रति जग्मिवान् ॥ १४ ॥ एवं विधं महास्वप्नं तया दृष्टं सुतोत्तमम् ॥ समाचष्ट महाभागा आयुं भूमिपतीश्वरम्
॥ १५ ॥ समाकर्ण्य महाराजश्चिन्तयामास वै पुनः ॥ समाहूय गुरुं पश्चात्कथितं स्वप्रसुत्तमम् ॥ १६ ॥ शौनकं सुमहाभागं सर्वज्ञं ज्ञानिनां वरम् ॥ १७ ॥
राजोवाच ॥ अद्य रात्रौ महाभागमपत्न्या द्विजोत्तम ॥ विप्रगेहं विशन्दष्टः किमिदं स्वप्रकारणम् ॥ १८ ॥ शौनक उवाच ॥ वरो दत्तस्तु ते पूर्व

दत्तात्रेयेणधीमता ॥ आदिष्टंचफलंराज्ञांसुगुणंसुतहेतवे ॥ १९ ॥ तत्फलंकिंकृतंराजन्कस्मैत्वयानिवेदितम् ॥ सुभार्यैमयादत्तमितिराज्ञोदि
 तंवचः ॥ २० ॥ श्रुत्वोवाचमहाप्राज्ञःशौनकोद्विजसत्तमः ॥ दत्तात्रेयप्रसादेनतवगेहेसुतोत्तमः ॥ २१ ॥ वैष्णवांशेनसंयुक्तोभविष्यतिनसंशयः
 स्वप्नस्यकारणंराजत्रेतत्तत्कथितंमया ॥ २२ ॥ इन्द्रोपेन्द्रसमःपुत्रोदिव्यवीर्योभविष्यति ॥ पुत्रस्तेसर्वधर्मात्मासोमवंशस्यवर्द्धनः ॥ २३ ॥ धनुर्वे
 देचवेदेचसगुणोऽसौभविष्यति ॥ एवमुक्त्वासरांजानंशौनकोगतवान्गृहम् ॥ २४ ॥ हर्षेणमहताविष्टोराजाभूत्प्रिययासह ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिख
 ण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ गतासानन्दनवनंसखीभिःसहक्रीडितुम् ॥
 तत्राकर्ण्यमहद्वाक्यमप्रियंतुतदापितुः ॥ १ ॥ चारणानांस्तुसिद्धानांभाषतांहर्षणेनतु ॥ आयोगेहेमहावीर्योविष्णुतुल्यपराक्रमः ॥ २ ॥ भविष्यतिसु
 तश्रेष्ठोदुण्डस्यान्तंकरिष्यति ॥ एवंविधंमहद्वाक्यमप्रियंदुःखदायकम् ॥ ३ ॥ समाकर्ण्यसमायातापितुरग्रेनिवेदितम् ॥ समासेनतयातस्यपुरतोदुःख
 दायकम् ॥ ४ ॥ पितुरग्रेजगादाथपिताश्रुत्वासविस्मितः ॥ शापमशोकसुन्दर्याःसस्मारचपुराकृतम् ॥ ५ ॥ एतस्यार्थेतपस्तेपेसेयंचाशोकसुन्दरी॥
 गर्भस्यनाशनायैवइन्दुमत्याःसदानवः ॥ ६ ॥ विचक्रेउद्यमंदुष्टःकालाकृष्टोदुरात्मवान् ॥ छिद्रान्वेषीततोभूत्वाइन्दुमत्यास्तुनित्यशः ॥ ७ ॥ यदाप
 श्यतितांराज्ञीरूपौदार्यगुणान्विताम् ॥ दिव्यतेजःसमायुक्तांरक्षितांविष्णुतेजसा ॥ ८ ॥ दिव्येनतेजसायुक्तांसूर्यबिम्बोपमांतुताम् ॥ तस्याःपार्श्वे
 हाभागरक्षणार्थस्थितःसदा ॥ ९ ॥ दूरात्सदानवोदुष्टस्तस्याश्चबहुदर्शयन् ॥ नानाविद्यामहोप्रांचभीषिकांसुविभीषिकाम् ॥ १० ॥ गर्भस्यतेजसायुक्ता
 रक्षिताविष्णुतेजसा ॥ भयंनजायतेतस्यामनस्येवकदापुनः ॥ ११ ॥ विफलोदाचंवोजातउद्यमश्चनिरर्थकः ॥ मनीषितनैवजातंहुण्डस्यापिदुरात्मनः
 ॥ १२ ॥ एवंवर्षशतंपूर्णपश्यमानस्यतस्यच ॥ प्रसूतासाहिपुत्रंचस्वर्भानोस्तनयास्तदा ॥ १३ ॥ रात्रावेवसुतश्रेष्ठतस्याःपुत्रोव्यजायत ॥ तेजसा
 तीवभात्येषथामूर्योन्नभस्तले ॥ १४ ॥ अथदासीमहादुष्टाकाचित्सूतिगृहागता ॥ अशौचाचारसंयुक्तामहामङ्गलवादिनी ॥ १५ ॥ तस्याःसर्व
 समाज्ञायसहुण्डोदानवाधमः ॥ दास्याअङ्गप्रविश्यैवप्रविष्टश्चायुमन्दिरे ॥ १६ ॥ महाजनेप्रसुप्तेचनिद्रयातीवमोहिते ॥ तंपुत्रंदेवगर्भाभमं
 पहत्यबहिर्गतः ॥ १७ ॥ काञ्चनाख्यंपुरंप्राप्तःस्वकीयंदानवाधमः ॥ समाहूयप्रियांभार्याविपुलांवाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ वधस्वैनमहापा
 पंबालरूपंरिपुंमम ॥ पश्चात्सूदस्यवैहस्तेभोजनार्थंप्रदीयताम् ॥ १९ ॥ नानाभेदैर्विभेदैश्चपाचयस्वहिनिर्घृणम् ॥ सूदहस्तान्महाभागेपश्चाद्भोक्ष्ये

प० पु०
१०६ ॥

नसंशयः ॥ २० ॥ वाक्यमाकर्ण्यतद्भर्तुर्विपुलाविस्मिताभवत् ॥ कस्मान्निर्घृणतांयातिभर्ताममसुनिपुः ॥ २१ ॥ सर्वलक्षणसम्पन्नदेव
गर्भोपमंसुतम् ॥ कस्यकस्मात्प्रभक्ष्येतक्षमाहीनःसुनिर्घृणः ॥ २२ ॥ इत्येवंचिन्तयामासकारुण्येनसमन्विता ॥ पुनःपप्रच्छभर्तारंकस्माद्भक्ष्यसि
वालकम् ॥ २३ ॥ कस्माद्भवसिसङ्कुद्धोअतीवनिरपत्रपः ॥ सर्वमेकारणंहृदितत्त्वेनदनुजेश्वर ॥ २४ ॥ आत्मदोषं चवृत्तान्तंसमासेननिवेदितम् ॥
शापमशोकसुन्दर्याहुण्डेनापिदुरात्मना ॥ २५ ॥ तयाज्ञातंतुतत्सर्वकारणंदानवस्यवै ॥ वध्योऽयंवालकःसत्यंनोवाभर्तामरिष्यति ॥ २६ ॥ इत्येवं
प्रविचार्यैवविपुलाक्रोधमूर्च्छिता ॥ मेकलांतुसमाहूयसैरन्ध्रींवाक्यमब्रवीत् ॥ २७ ॥ जह्येनंवालकंदुष्टमेकलेऽद्यमहानसे ॥ सूदहस्तेप्रदेहित्वंहुण्डभोज
नहेतवे ॥ २८ ॥ मेकलावालकंगृह्यसूदमाहूयचाब्रवीत् ॥ राजादेशंकुरुष्वद्यपचस्वैनंहिवालकम् ॥ २९ ॥ एवमाकर्णितंतेनसूदेनापिमहात्मना ॥
आदायवालकंहस्ताच्छस्त्रमुद्यम्यचोद्यतः ॥ ३० ॥ एषवैदेवदेवस्यदत्तात्रेयस्यतेजसा ॥ रक्षितस्त्वायुपुत्रश्चसजहासपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ हसन्तंतंसमा
लोक्यससूदःकृपयान्वितः ॥ सैरन्ध्रीचकृपायुक्तासूदंतंप्रत्यभाषत ॥ ३२ ॥ नैपक्व्यस्त्वयामूदशिशुरेवमहामते ॥ दिव्यलक्षणसम्पन्नःकस्यजातःसुस
त्कुले ॥ ३३ ॥ सूदउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेवाक्यवैकृपयान्वितम् ॥ राजलक्षणसम्पन्नोरूपवान्कस्यवालकः ॥ ३४ ॥ कस्माद्भोक्ष्यतिदुष्टा
त्माहुण्डोऽयंदानवाधमः ॥ येनवैरक्षितोवंशःपूर्वमेवसुकर्मणा ॥ ३५ ॥ आपत्स्वंपिसजीवेतदुर्गेषुनान्यथाभवेत् ॥ सिन्धुवेगेननीतस्तुवद्विमध्यग
तोऽथवा ॥ ३६ ॥ जीवतेनात्रसन्देहोयश्चकर्मसहायवान् ॥ तस्माद्विक्रियतेकर्मधर्मपुण्यसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ आयुष्मन्तो नरास्तेनप्रवदन्तिसुखं
ततः ॥ तारकंपालकंकर्मरक्षतेजायतेहितम् ॥ ३८ ॥ मुक्तिदंजायतेनित्यंमैत्रस्थानप्रदायकम् ॥ दानपुण्यान्वितंकर्मप्रियवाक्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ उ
पकारयुतंयश्चकरोतिशुभकृत्तदा ॥ तमेवरक्षतेकर्मसर्वदैवमसंशयः ॥ ४० ॥ अन्ययोनिंप्रयातिस्मप्रेरितःस्वेनकर्मणा ॥ किंकरोतिपितामाताअन्ये
स्वजनवान्धवाः ॥ कर्मणानिहतोयस्तुनस्युस्तस्यचरक्षणे ॥ ४१ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ येनैवकर्मणाचैवरक्षितश्चायुनन्दनः ॥ ४२ ॥ तस्मात्कृपान्वि
तोजातःसूदःकर्मवशानुगः ॥ सैरन्ध्रीचतथाजाताप्रेरितातस्यकर्मणा ॥ ४३ ॥ द्वाभ्यामेवसुतश्चायोरक्षितश्चारूलक्षणः ॥ रात्रावेवप्रणीतोऽसौतस्मा
द्देहान्महाश्रमे ॥ ४४ ॥ वसिष्ठस्याश्रमेपुण्यसैरन्ध्यापुण्यकर्मणा ॥ शुभेपर्णकुटीद्वारेतस्मिन्नेवमहाश्रमे ॥ ४५ ॥ गतासास्वगृहंपश्चान्निक्षिप्यवा
लकोत्तमम् ॥ एणंनिपात्यसूदेनपाचितंमांसमेवहि ॥ ४६ ॥ भोजयित्वासुदैत्येन्द्रोहुण्डोहृष्टोऽभवत्तदा ॥ शापमशोकसुन्दर्यामोघंमेनेतदासुरः
॥ ४७ ॥ हर्षेणमहताविष्टःसहुण्डोदानवेश्वरः ॥ प्रभातेविमलेजातेवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ ४८ ॥ बहिर्गतोहिधर्मात्माकुटीद्वारात्प्रपश्यति ॥ सम्पूर्णं

भू.ख.दि.
अ० १०६

॥ १०६ ॥

बालकंदडादिव्यलक्षणसंयुतम् ॥४९॥ सम्पूर्णैन्दुप्रतीकाशसुन्दरंचारुलोचनम् ॥ ५० ॥ वशिष्ठउवाच ॥ पश्यन्तुमुनयःसर्वेयूयमागत्यबालकम् ॥
 कस्यकेनसमानीतरात्रौद्वाराङ्गणेमम ॥ ५१ ॥ देवगन्धर्वगर्भाभंराजलक्षणसंयुतम् ॥ कन्दर्पकोटिसङ्काशंपश्यन्तुमुनयोऽमलम् ॥ ५२ ॥ महाकौ
 तुकसंयुक्ताहृष्टाद्विजवरास्ततः ॥ समंपश्यन्सुतंतेतुआयोश्चैवमहात्मनः ॥ ५३ ॥ वसिष्ठःसतुधर्मात्माज्ञानेनालोक्यबालकम् ॥ आयुपुत्रंसमाज्ञातं
 चरित्रेणसमन्वितम् ॥ ५४ ॥ वृत्तान्तंतस्यदुष्टस्यदुष्टस्यापिदुरात्मनः ॥ कृपयाब्रह्मपुत्रस्तुसमुत्थायसुबालकम् ॥ ५५ ॥ कराभ्यामथगृह्णातियावद्वि
 जवरोत्तमः ॥ तावत्पुष्पसुवृष्टिचचक्रुर्देवाःसुतोपरि ॥ ५६ ॥ ललितंसुस्वरंगीतंजगुर्गन्धर्वकिन्नराः ॥ ऋषयोवेदमन्त्रैस्तुस्तुवन्तिनृपनन्दनम् ॥ ५७ ॥ व
 सिष्ठस्तंसमालोक्यवरंवैदत्तवांस्तदा ॥ नहुषेत्येवतेनामख्यातंलोकेभविष्यति ॥ ५८ ॥ हुषितोनेवतेनापिबालभावैर्नराधिप ॥ तस्मान्नहुषतेनामदेवपू
 ज्योभविष्यसि ॥ ५९ ॥ जातकर्मादिकंकर्मतस्यचक्रेद्विजोत्तमः ॥ व्रतदानंविसर्गंचगुरुशिष्यादिलक्षणम् ॥ ६० ॥ वेदंचाभीत्यसम्पूर्णंषडङ्गंसपद
 क्रमम् ॥ सर्वाण्येवचशास्त्राणिअधीत्यद्विजसत्तमात् ॥ ६१ ॥ वशिष्ठाच्चधनुर्वेदंसरहस्यंमहामतिः ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिदिव्यानिग्राहमोक्षयुतानिच ॥ ६२ ॥
 ज्ञानशास्त्रादिकंन्यायराजनीतिगुणादिकान् ॥ वशिष्ठादायुपुत्रश्चशिष्यरूपेणभक्तिमान् ॥ ६३ ॥ एवंससर्वनिष्पन्नोनहुषश्चातिसुन्दरः ॥ वशिष्ठस्य
 प्रसादाच्चचापवाणधरोऽभवत् ॥ ६४ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेषूमिखण्डेवैनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेपञ्चोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥
 कुञ्जलउवाच ॥ आयुभार्यामहाभागास्वर्भानोस्तनयासुतम् ॥ अपश्यन्तीसुबालंतंदेवोपममनौपमम् ॥ १ ॥ हाहाकारंमहत्कृत्वारुरोदवरवर्णिनी ॥
 केनमेलक्षणोपेतोहृतोवालःसुलक्षणः ॥ २ ॥ तपसादानयज्ञैश्चनियमैर्दुष्करैःसुतः ॥ संप्राप्तोहिमयावत्सकष्टैश्चदारुणैःपुनः ॥ ३ ॥ दत्तात्रेयेणपुण्येनस
 न्तुष्टेनमहात्मना ॥ दत्तःपुत्रोहृतःकेनरुरोदकरुणान्विता ॥ ४ ॥ हापुत्रवत्समेतातहावालगुणमन्दिर ॥ कासिकेनापनीतोऽस्मिममशब्दःप्रदीयताम् ॥ ५ ॥
 सोमवंशस्यसर्वस्यभूषणोऽसिनसंशयः ॥ केनत्वमपनीतोऽसिममप्राणैःसमन्वितः ॥ ६ ॥ राजसुलक्षणैर्दिव्यैःसम्पूर्णःकमलेक्षणः ॥ केनाद्यापहतोव
 त्सःकिंकरोमिक्रयाम्यहम् ॥ ७ ॥ स्फुटंजानाम्यहंकर्मह्यन्यजन्मनियत्कृतम् ॥ न्यासनाशःकृतःकस्यतस्मात्पुत्रोहृतोमम ॥ ८ ॥ किंवाछलंकृ
 तंकस्यपूर्वजन्मनिपापया ॥ कर्मणस्तस्यवैदुःखमनुभुञ्जामिनान्यथा ॥ ९ ॥ रत्नापहारिणीजातापुत्ररत्नंहृतंमम ॥ तस्माद्देवेनमेदिव्यअनौपम्य
 गुणाकरः ॥ १० ॥ किंवावितर्कितोविप्रःकर्मणस्तस्यवैफलम् ॥ प्राप्तंमयानसन्देहःपुत्रशोकान्वितंभृशम् ॥ ११ ॥ किंवाशिशुविरोधश्चकृ

प० पु०
१०७ ॥

तोजन्मान्तरेमया ॥ तस्यपापस्यभुञ्जामिकर्मणःफलमीदृशम् ॥ १२ ॥ याचमानस्यचैवाग्नेवैश्वदेवस्यकर्मणः ॥ किंवाऽपि नार्पितं चान्नं व्याहृतीभिर्हु-
तं द्विजैः ॥ १३ ॥ एवं सुदेवमानाच्च स्वर्भानोस्तनयातदा ॥ इन्दुमतीमहाभागशोकेन करुणाकुला ॥ १४ ॥ पतितामूर्च्छिताशोकाद्रिह्वल-
त्वंगतासती ॥ निःश्वासान्मुञ्चमानासावत्सहीनायथाहिगौः ॥ १५ ॥ आयूराजासशोकेन दुःखेन महतान्वितः ॥ बालं श्रुत्वा हतं तंतु धैर्यं तत्याजपा-
थिवः ॥ १६ ॥ तपसश्च फलं नास्ति नास्ति दानस्य वैफल्यम् ॥ यस्मादेवं हतः पुत्रस्तस्मान्नास्ति न संशयः ॥ १७ ॥ दत्तात्रेयः प्रसादेन वरं मे दत्तवान्पुरा ॥
अजेयं च जयोपेतं पुत्रं सर्वगुणान्वितम् ॥ १८ ॥ तस्य वरप्रदानस्य कथं विघ्नो ह्यजायत ॥ इति चिन्तापरो राजा दुःखितः प्रारूढदभृशम् ॥ १९ ॥ इति श्री-
पाद्मपुराणे भूमिखण्डे वनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नाहुपाख्याने षडधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०६ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ अथासौ नारदः स्व-
र्गादायुराजानमागतः ॥ आगत्य कथयामास कस्माद्राजन्प्रशोचसे ॥ १ ॥ पुत्रापहरणं तेऽद्य क्षेमं जातं महामते ॥ देवादीनां महाराज एवं ज्ञात्वा तु माशुचः
॥ २ ॥ सर्वज्ञः सगुणो भूत्वा सर्वविज्ञानसंयुतः ॥ सर्वकलाभिसम्पूर्ण आगमिष्यति ते सुतः ॥ ३ ॥ येनाप्यपहतस्तेऽद्य बालो देवगुणोपमः ॥ आत्मगेहे
महाराज कालो नीतो न संशयः ॥ ४ ॥ तस्याप्यन्तं स वै कर्त्ता महावीर्यो महाबलः ॥ स त्वामभ्येक्ष्यते भूपतिवस्य सुतया सह ॥ ५ ॥ इन्द्रोपेन्द्रसमः पुत्रो
भविष्यति स्वतेजसा ॥ इन्द्रत्वं भोक्ष्यते सोऽपि निजैश्च पुण्यकर्मभिः ॥ ६ ॥ एवमाभाष्य राजानमायुर्देवर्षिस्तमः ॥ जगाम सहसा तस्य पश्यतः सानु-
गस्य ह ॥ ७ ॥ गते तस्मिन् महाभागे नारदे देवसंमते ॥ आयुरागत्य ताराज्ञीं तत्सर्वं विन्यवेदयत् ॥ ८ ॥ दत्तात्रेयेण यो दत्तः पुत्रो देववरोत्तमः ॥ स वै रा-
जिकुशल्यस्तं विष्णोश्चैव प्रसादतः ॥ ९ ॥ येनाप्यसौ हतः पुत्रः सगुणो मे वरानने ॥ शिरस्तस्य गृहीत्वा तु पुनरेवागमिष्यति ॥ १० ॥ इत्याह नारदो
भद्रे माकृथाः शोकमेव च ॥ त्यज चैनं महामोहं कार्यधर्मविनाशनम् ॥ ११ ॥ भर्तुर्वाक्यं निशम्यैव राज्ञी इन्दुमती ततः ॥ हर्षेणापि समाविष्टा पुत्रस्यागम-
नं प्रति ॥ १२ ॥ यथोक्तं देवक्रुपिणा तत्तथैव भविष्यति ॥ दत्तात्रेयेण मे दत्तस्तनयो ह्यजरामरः ॥ १३ ॥ भविष्यति न सन्देहः प्रतिभात्येवमेव हि ॥
इत्येवं चिन्तयित्वा तु ननाम द्विजपुङ्गवम् ॥ १४ ॥ नमोऽस्तु तस्मै परिसिद्धिदाय अत्रेः सुपुत्राय महात्मने च ॥ यस्य प्रसादेन मया सुपुत्रः प्राप्तः सुधीरः सुगु-
णः सुपुण्यः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वा तु सा देवी विरराम सुहर्षिता ॥ आगमिष्यन्त माज्ञाय न हृषंत नयं पुनः ॥ १६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वनोपाख्या-
ने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नाहुपाख्याने सप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ ब्रह्मपुत्रो महातेजावसिष्ठस्तपतांवरः ॥ नहुषंतं समा-

भू.खं.द्वि.
अ० १०८

॥ १०७ ॥

दूयइदंवचनमब्रवीत् ॥ १॥ वनंगच्छस्वशीघ्रेणवन्यमानयपुष्कलम् ॥ समाकर्ण्यमुनेर्वाक्यं नहुषोवनमाययौ ॥ २ ॥ तत्रकिंचित्सुवृत्तान्तं शुश्रावनहु
 षोबलः ॥ अयमेषसधर्मात्मानहुषोनामवीर्यवान् ॥ ३ ॥ आयोःपुत्रोमहाप्राज्ञोवाल्यान्मात्रावियोजितः ॥ अस्यैवातिवियोगेन आयुभार्याप्ररोदिति
 ॥ ४ ॥ अशोकसुन्दरीतेपेतपःपरमदुष्करम् ॥ कदापश्यतिसादेवीपुत्रमिन्दुमतीशुभा ॥ ५ ॥ नहुषं नामधर्मज्ञं हतं पूर्वतु दानवैः ॥ तपस्तेपेनिरालम्बा
 शिवस्यतनयावरा ॥ ६ ॥ अशोकसुन्दरीबाला आयुपुत्रस्यकारणात् ॥ अनेनापिकदासाहिसङ्गता तु भविष्यति ॥ ७ ॥ एवंसांसारिकं वाक्यं दिविचा
 रणभाषितम् ॥ शुश्रावसहिधर्मात्मानहुषोविभ्रमान्वितः ॥ ८ ॥ सगत्वावन्यमादायवसिष्ठस्याश्रमं प्रति ॥ वन्यं निवेद्य धर्मात्मावसिष्ठाय महात्मने
 ॥ ९ ॥ बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वाभक्त्या नमितकन्धरः ॥ तमुक्ताचमहाप्राज्ञं वसिष्ठं तपतांवरम् ॥ १० ॥ भगवञ्छ्रूयतां वाक्यमपूर्वचारणे रितम् ॥ एषवैनहु
 षोनाम्ना आयुपुत्रो वियोजितः ॥ ११ ॥ मात्रासहस्रदुःखैस्तु इन्दुमत्याहिदानवैः ॥ शिवस्यतनयाबाला तपस्तेपे सुदुश्चरम् ॥ १२ ॥ निमित्तमस्य धीरस्य
 नहुषस्येति वैगुरो ॥ एवं माभाषितं तैस्तु तत्सर्वं हि मया श्रुतम् ॥ १३ ॥ कोऽसावायुः सधर्मात्मा कासात्विन्दुमतीशुभा ॥ अशोकसुन्दरीकासानहुषेति कउ
 च्यते ॥ १४ ॥ एतन्मे संशयं जातं तद्भवांश्चेत्तुमर्हति ॥ अन्यः कोऽपि महाप्राज्ञः कुत्रासौ नहुषेति च ॥ १५ ॥ तत्सर्वं तात मे ब्रूहि कारणान्तरमेव हि ॥ १६ ॥
 वसिष्ठ उवाच ॥ आयूराजा सधर्मात्मा सप्तद्वीपाधिपोवली ॥ भार्या इन्दुमती तस्य सत्यरूपाय शस्विनी ॥ १७ ॥ तस्यामुत्पादितः पुत्रोभवान्वैगुणम
 न्दिरम् ॥ आयुनाराजराजेन सोमवंशस्य भूषणम् ॥ १८ ॥ हरस्य कन्या सुश्रोणीगुणरूपैरलङ्कता ॥ अशोकसुन्दरी नामा सुभगा चारुहासिनी ॥ १९ ॥
 तस्य हेतोस्तपस्तेपेनिरालम्बा तपोवने ॥ तस्याभर्ता भवान्सृष्टो धात्रा योगेन निश्चितः ॥ २० ॥ गङ्गायास्तीरमाश्रित्य ध्यानयोगसमन्विताम् ॥ हुण्ड
 श्वदानं वेन्द्रो यो दृष्ट्वा चैकाकिनीं सतीम् ॥ २१ ॥ तपसा प्रज्वलन्तीं च सुभगां कमल्लक्षणाम् ॥ रूपौदार्यगुणोपेतां कामबाणैः प्रपीडितः ॥ २२ ॥ तां बाणैः सन्ति
 कं गत्वाममभार्या भवेति च ॥ एवं सा तद्वचः श्रुत्वा तमुवाच तपस्विनी ॥ २३ ॥ माहुण्डसाहसं कर्षीर्माजल्पस्व पुनः पुनः ॥ अप्राप्याहं त्वया वीरपरभार्या वि
 शेषतः ॥ २४ ॥ दैवेन मे पुरा सृष्ट आयुपुत्रो महाबलः ॥ नहुषो नाम मेधावी भविष्यति न संशयः ॥ २५ ॥ देवदत्तो महातेजा अन्यथा त्वं करिष्यसि ॥ ततः शा
 पं प्रदास्यामि येन भस्मी भविष्यसि ॥ २६ ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं कामबाणैः प्रपीडितः ॥ व्याजेनापि हता तेन प्रणीता निजमन्दिरे ॥ २७ ॥ ज्ञात्वा तयाम
 हाभागशतोऽसौ दानवाधमः ॥ नहुषस्यैव हस्तेन तव मृत्युर्भविष्यति ॥ २८ ॥ अजाते त्वयि सञ्जाता वदसि त्वयैव तत् ॥ सत्त्वमायुसुतो वीरहतो हुण्डेन पा

प० पु०

१०८ ॥

पिना ॥ २९ ॥ सूदेनरक्षितोदास्याप्रेषितोममचाश्रमम् ॥ भवन्तंवनमध्येचदृष्टाचारणकिन्नरैः ॥ ३० ॥ यत्तुवैश्रावितं वत्समयातेकथितं पुनः ॥ जहि
तं पापकर्तारं हुण्डाख्यं दानवाधमम् ॥ ३१ ॥ नेत्राभ्यां हि प्रमुञ्चन्तीमथृणिपरिमार्जय ॥ इतो गत्वा प्रपश्य त्वंगङ्गातीरं महाबलम् ॥ ३२ ॥ निपात्य दानं
महामतिः ॥ ३४ ॥ आकर्ण्य सर्वमुनिना प्रयुक्तमाश्चर्यभूतं सहिचिन्त्यमानः ॥ तस्यान्तमेकः परिकर्तुं काम आयोः सुतः कोपमथोचकार ॥ ३५ ॥ इति
श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वनेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नाहुपाख्याने ऽष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ प्रणिपत्य प्रसा
द्यैव वसिष्ठं तं पतावरम् ॥ आमन्त्र्य निर्जगामाथ वाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ १ ॥ एणस्य मांसं सुविपाच्य भोजितं बालस्तयारक्षित एव बुद्धयः ॥ आयोः सुपुत्रः स
गुणः सुरूपो देवोपमो देवगुणैश्च युक्तः ॥ २ ॥ तेनैव मांसेन सुसंस्कृतेन मृष्टेन पक्वेन रसानुगेन ॥ तमेव दैत्यं परिभाष्य स दूदुष्टं सुहर्षेण व्यभोजयत्तदा ॥ ३ ॥
बुभुजे दानवो मांसं रसस्वादुसमन्वितम् ॥ हर्षेणापि समाविष्टो जगामाशोकसुन्दरीम् ॥ ४ ॥ तामुवाच ततस्तूर्णकामो पहतचेतनः ॥ आयुपुत्रो मया भद्रे
भक्षितः पतिरेव ते ॥ ५ ॥ मामेव भज चार्चयन् भुङ्क्ष्व भोगान् मनोऽनुगन् ॥ किं करिष्यं सितेन त्वं मानुषेण गतायुषा ॥ ६ ॥ प्रत्युवाच समाकर्ण्य शिवक
न्यातपस्विनी ॥ भर्ता मे दैवतैर्दत्तो अजरो दोषवर्जितः ॥ ७ ॥ तस्य मृत्युर्न वै दृष्टो देवैरपि महात्मभिः ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं दानवो दुष्टचेष्टितः ॥ ८ ॥
तामुवाच विशालाक्षी प्रहस्यैव पुनः पुनः ॥ अद्यैव भक्षितं मांसमायुपुत्रस्य सुन्दरि ॥ ९ ॥ जातमात्रस्य बालस्य न दुषस्य दुरात्मनः ॥ एवमाकर्ण्य सा वा
क्यं कोपं चक्रे सुदारुणम् ॥ १० ॥ प्रोवाच सत्यसंस्था सा तपसा भाविता पुनः ॥ तप एव मया तप्तं मनसानियमेन वै ॥ आयुसुतश्चिरायुश्च सत्यं नैव भविष्यति ॥
११ ॥ इतो गच्छ दुराचारयदिर्जावितुमिच्छसि ॥ अन्यथा त्वामहं शप्स्ये पुनरेव न संशयः ॥ १२ ॥ एवमाकर्णितं तस्याः सूदेन नृपतिं प्रति ॥ परित्य
ज्य महाराज एतामन्यां समाश्रय ॥ १३ ॥ सूदेन प्रेषितो दैत्यः स हुण्डः पापचेतनः ॥ निर्जगाम त्वरायुक्तः स स्वां भार्यां प्रियां प्रति ॥ १४ ॥ चेष्टितं नैव जा
तपस्विनी ॥ १५ ॥ चिन्तयन्ती प्रियं कान्तं तं ध्यायति पुनः पुनः ॥ किं कुर्वन्ति वै दैत्या उपायैर्विविधैरपि ॥ १७ ॥ उपायज्ञाः सदा बुद्ध्या उद्यमेनापि स
र्वदा ॥ वर्तन्ते दनुजश्रेष्ठानां नाभा वैश्च सर्वदा ॥ १८ ॥ मायोपायेन योगेन हता हं पापिना पुरा ॥ तथा सघातितः पुत्र आयोश्चैव भविष्यति ॥ १९ ॥ यं
दृष्ट्वा दैवयोगेन भविता स्मनामयम् ॥ उद्यमेनापि पश्येत् किं वानश्यति वानवा ॥ २० ॥ किं वा स उद्यमः श्रेष्ठः किं वा तत्कर्म जंफलम् ॥ भाविभावः कथं

भू.खं.दि.

अ० १०९

॥ १०८ ॥

श्येत्ततोवेदःप्रतिष्ठति ॥२१॥ विशोपोभावितोदेवैःसकथंचान्यथाभवेत् ॥ एवमेवंमहाभागाचिन्तयन्तीपुनःपुनः ॥ २२॥ किन्नरोविद्वरोनामबृहदंशोम
 हातनुः ॥ सनाभ्योऽर्धनरःकायःपक्षाभ्यांहिविवर्जितः ॥ २३ ॥ द्विभुजोवंशहस्तस्तुहारकङ्कणशोभितः ॥ दिव्यगन्धानुलिप्ताङ्गोभार्ययासहचाग
 तः ॥ २४॥ तामुवाचनिरानन्दांसमतांशङ्करस्यहि ॥ किमर्थंचिन्तसेदेविविद्वरंविद्धिचागतम् ॥ २५ ॥ किन्नरंविष्णुमक्तंमांप्रिपितंदेवसत्तमैः ॥ दुःख
 मेवंनकर्तव्यंभवत्यानहुंप्रति ॥ २६ ॥ हुण्डेनपापचारेणवधार्थंतस्यधीमतः ॥ कृतमेवाखिलंकर्महृतश्चायुसुतःशुभे ॥ २७ ॥ सतुवैरक्षितोदेवैरुपायै
 र्विविधैरपि ॥ हुण्डएवंविजानातिआयुपुत्रोहृतोमया ॥ २८ ॥ भक्षितस्तुविशालाक्षिइतिजानातिवैशुभ ॥ भवतींश्रावयित्वाहिगतोऽसौदानवोऽध
 मः ॥ २९ ॥ स्वेनकर्मविपाकेनपुण्यस्यापिमहायशाः ॥ पूर्वजन्मार्जितेनैवतवभर्त्तासजीवति ॥ ३० ॥ पुण्यस्यापिबलेनैवयेषामायुर्विनिर्मित
 म् ॥ स्वर्जितस्यमहाभागेनाशमिच्छन्तिघातकाः ॥ ३१ ॥ दुष्टात्मानोमहापापाःपरतेजोविदूषकाः ॥ तेषांयशोविनाशार्थंप्रपञ्चन्तिदिनेदिने
 ॥ ३२ ॥ नानाविधैरुपायस्तेविपशस्त्रादिभिस्ततः ॥ हन्तुमिच्छन्तितंपुण्यंपुण्यकर्माभिरक्षितम् ॥ ३३ ॥ पापिनश्चैवहुण्डाद्यामोहनस्तम्भना
 दिभिः ॥ पीडयन्तिमहापापानानाभेदैर्बलाविलैः ॥ ३४ ॥ सुकृतस्यप्रयोगेणपूर्वजन्मार्जितेनहि ॥ पुण्यस्यापिमहाभागेपुण्यवन्तंसुरक्षितम् ॥
 ॥ ३५ ॥ वैफल्ययान्तितेषांवैउपायाःपापिनांशुभे ॥ यन्त्रतन्त्राणिमन्त्राश्चशस्त्राग्निविषवन्धनाः ॥ ३६ ॥ रक्षयन्तिमहात्मानंदेवपुण्यःसुरक्षितम् ॥
 कर्तारोभस्मतांयान्तिसवैतिष्ठतिपुण्यभाक् ॥ ३७॥ आयुपुत्रस्यर्वारस्यरक्षकादेवताःशुभे ॥ पुण्यस्यसञ्चयंसर्वतपसांनिधिमेवतु ॥ ३८ ॥ तस्माच्चरक्षि
 तोवीरोनहुषोबलिनांवरः ॥ सत्येनतपसातैनपुण्यैश्चसंयमैर्दमैः ॥ ३९ ॥ माकृथादारुणदुःखंसुश्चशोकमकारणम् ॥ सहिजीवतिधर्मात्मामात्रापि
 त्राविनावने ॥ ४० ॥ तपोवनेवसत्येकस्तपस्विपरिपालितः ॥ वंदवेदांङ्गतत्त्वज्ञोधनुर्वेदस्यपारगः ॥ ४१ ॥ यथाशशीविराजितस्वकलाभिःस्वते
 जसा ॥ तथाविराजतसोऽपिस्वकलाभिःसुमध्यमे ॥ ४२ ॥ विद्याभिस्तुमहापुण्यैस्तपोभिर्यशसातथा ॥ राजतेपरवीरघ्नोरिषुहासुरवल्लभः ॥ ४३ ॥
 हुण्डंनिहत्यदैत्येन्द्रंत्वामेवंहिप्रलप्स्यते ॥ त्वयासार्द्धस्त्रियाचैवपृथिव्यामेकभूपतिः ॥ ४४ ॥ भविष्यतिमहायोगीयथास्वर्गेतुवासवः ॥ त्वंतस्मां
 त्प्राप्स्यसेभद्रेसुपुत्रंवासवोपमम् ॥ ४५ ॥ ययातिनामधर्मज्ञंप्रजापालनतत्परम् ॥ तथाकन्याशतंचापिरूपौदार्यगुणान्वितम् ॥ ४६ ॥ यासां
 पुण्यैर्महाराजइन्द्रलोकंप्रयास्यति ॥ इन्द्रत्वभोक्ष्यतेदेविनहुषःपुण्यविक्रमः ॥ ४७॥ ययातिर्नामधर्मात्माआत्मजस्तेभविष्यति ॥ प्रजापालोमहाराजः
 सर्वजीवदयापरः ॥ ४८ ॥ तस्यपुत्रास्तुचत्वारोभविष्यन्तिमहौजसः ॥ बलवीर्यसमोपेताधनुर्वेदस्यपारगाः ॥ ४९ ॥ ग्रंथमश्चतुरुर्नामपूरुर्नामद्वि

प० पु०
१०९ ॥

तीयकः ॥ उरुर्नाम तृतीयश्चतुर्थो वीर्यवान्यदुः ॥ ५० ॥ एवं पुत्रामहावीर्यास्तेजस्विनो महाबलाः ॥ भविष्यन्ति महत्मानः सर्वतेजःसमन्विताः ॥
॥ ५१ ॥ यदोश्चैव सुतावीराः सिंह तुल्यपराक्रमाः ॥ तेषां नामानि भद्रतेजोदतः शृणु साम्प्रतम् ॥ ५२ ॥ भोजश्च भीमकश्चापि अन्धकः कुञ्जरस्तथा ॥
वृष्णिर्नाम सुधर्मात्मा सत्याधारो भविष्यति ॥ ५३ ॥ षष्ठस्तु श्रुतसेनश्च श्रुताधारस्तु सत्तमः ॥ कालदंष्ट्रो महावीर्यः समरे कालजिह्वली ॥ ५४ ॥ यदोः
पुत्रामहावीर्यायादवाख्यावरानने ॥ तेषां तु पुत्राः पौत्रास्ते भविष्यन्ति सहस्रशः ॥ ५५ ॥ एवं नहुषवंशो वै तव देवि भविष्यति ॥ दुःखमेव परित्यज्य सुखे
नानुप्रवर्तय ॥ ५६ ॥ समेष्यति महाप्राज्ञस्तव भर्ता शुभानने ॥ निहत्य दानवं हुण्डं त्वामेव परिणेष्यति ॥ ५७ ॥ दुःखजातानि सोष्णानि नेत्राभ्यां हि प
तन्ति च ॥ अश्रूणि चेन्दुमत्याश्च संमार्जयति मानदः ॥ ५८ ॥ आयोश्च दुःखं मुद्धृत्य स्वकुलं तारयिष्यति ॥ सुखिनं पितरं कृत्वा प्रजापालो भविष्यति ॥
॥ ५९ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं देवानां कथनं शुभे ॥ दुःखं शोकं परित्यज्य सुखेन परिवर्तय ॥ ६० ॥ अशोकसुन्दर्युवाच ॥ कदा ह्येष्यति मे भर्ता विंता दे
वतेर्यदि ॥ सत्यं वदस्व धर्मज्ञ मम सौख्यं विवर्द्धय ॥ ६१ ॥ विद्वर उवाच ॥ अचिराद् दृश्यसि भर्तारं त्वमेवं शृणु सुन्दरि ॥ एवमुक्त्वा जगामाथ गन्धर्वो
विवुधालयम् ॥ ६२ ॥ अशोकसुन्दरी सा च तपस्तेपे हितव्रतैः ॥ कामं क्रोधं परित्यज्य लोभं चापि शिवात्मजा ॥ ६३ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वनोपा
ख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे नाहुषाख्याने नवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ आमन्त्र्य समुनीन् सर्वान्वसिष्ठं तपतां वरम् समु
त्सुको गन्तुकामो नहुषो दानवं प्रति ॥ १ ॥ ततस्ते मुनयः सर्वे वसिष्ठाद्यास्तपोधनाः ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैनमायुषु प्रमहाबलम् ॥ २ ॥ आकाशे देवताः सर्वा ज
घ्नुर्वेदुन्दुभीन्मुदा ॥ पुष्पवृष्टिं प्रचक्रुस्तेन हुषस्य च मूर्धनि ॥ ३ ॥ अथ देवः सहस्राक्षः सुरैः सार्द्धं समागतः ॥ ददौ शस्त्राणि चास्त्राणि सूर्यतजोपमानि च ॥
॥ ४ ॥ देवेभ्यो नृपशार्दूलो जगृहे द्विजसत्तम ॥ तानि दिव्यानि चास्त्राणि दिव्यरूपोपमोऽभवत् ॥ ५ ॥ अथ ता देवताः सर्वाः सहस्राक्षमथाब्रुवन् ॥ स्य
न्दनो दीयतामस्मै नहुषाय सुरेश्वर ॥ ६ ॥ देवानां मतमाज्ञाय वज्रपाणिः स्वसारथिम् ॥ आहूय मातलितं तु आदिदेश ततो द्विज ॥ ७ ॥ एनं गच्छ महत्मा
नमुह्यतां स्यन्दने नवै ॥ सध्वजेन महाप्राज्ञमायुजं समरोद्यतम् ॥ ८ ॥ सचोवाच सहस्राक्षं करिष्ये तव शासनम् ॥ एवमुक्त्वा जगामाशु ह्यायुः पुत्रं रणोद्यतम्
॥ ९ ॥ राजानं प्रत्युवाचैव देवराजस्य भाषितम् ॥ विजयी भव धर्मज्ञ रथेनानेन सङ्गरे ॥ १० ॥ इत्युवाच सहस्राक्षस्त्वामेव नृपतीश्वर ॥ जहित्वं दानवं
सङ्ख्येतं हुण्डं पापचेतनम् ॥ ११ ॥ समाकर्ण्य सराजेन्द्रः सानन्दपुलकोद्भूतः ॥ प्रसादाद्देवदेवस्य वसिष्ठस्य महात्मनः ॥ १२ ॥ दानवं मुदयिष्यामि स

भू.खं.दि.
अ० ११०

॥ १०९ ॥

मरेपापचेतनम् ॥ देवानांचविशेषेणमममायापचारितम् ॥ १३ ॥ एवमुक्तमहावाक्येनहुषेणमहात्मना ॥ अथायातःस्वयंदेवःशङ्खचक्रगदाधरः ॥
॥ १४ ॥ चक्राच्चक्रंसमुत्पाद्यसूर्यबिम्बीपममहत् ॥ ज्वलतांतेजसादीप्तसुवृत्तारंशुभावहम् ॥ १५ ॥ नहुषायददौदेवोहर्षेणमहताकिल ॥ तस्मैशूलंद
दौशम्भुःसुतीक्ष्णंतेजसान्वितम् ॥ १६ ॥ तेनशूलवरेणासौशोभतेसमरोद्यतः ॥ द्वितीयःशङ्करश्चासौत्रिपुरघ्नोयथाप्रभुः ॥ १७ ॥ ब्रह्मास्त्रंदत्तवान्ब्रह्मा
वरुणःपाशमुत्तमम् ॥ चन्द्रतेजःप्रतीकाशंशङ्खचक्रनादमङ्गलम् ॥ १८ ॥ वज्रमिन्द्रस्तथाशक्तिंवायुश्चापंसमार्गणम् ॥ आग्नेयास्त्रंतथावह्निर्ददौतस्मैम
हात्मने ॥ १९ ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिदिव्यानिबहूनिविविधानिच ॥ ददुर्देवामहात्मानस्तस्मैराज्ञेमहौजसे ॥ २० ॥ अथआयुसुतोवीरोदैवतैःपरिमा
नितः ॥ आशीर्भिर्नन्दितश्चापिमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ २१ ॥ आरुरोहगन्धर्वदिव्यंभास्वरंरत्नमालिनम् ॥ घण्टारवैःप्रणदन्तंक्षुद्रघण्टासमाकुलम् ॥ २२ ॥
रथेनतेनदिव्येनशुशुभेनृपनन्दनः ॥ दिविमार्गेयथासूर्यस्तेजसास्वेनवैकिल ॥ २३ ॥ प्रतपंस्तेजसातद्ब्रह्मेत्यानांमस्तकेषुसः ॥ जगामशीघ्रवेगेनयथा
वायुःसदागतिः ॥ २४ ॥ यत्रासौदानवःपापस्तिष्ठतेस्ववलेर्युतः ॥ तेनमातलिनासार्द्धवाहकेनमहात्मना ॥ २५ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनो
पर्यायानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ कुञ्जलउवाच ॥ निर्गच्छमानेसमरायवीरेनहुषेहितस्मिन्सु
रराजतुल्य ॥ सकौतुकामङ्गलगीतयुक्ताःस्त्रियस्तुसर्वाःपरिजग्मुरत्र ॥ १ ॥ देवताज्ञांवरानार्योर्म्भाद्यप्सरसस्तथा ॥ किन्नर्यःकौतुकौत्सुक्योजगुः
स्वरेणसत्तम ॥ २ ॥ गन्धर्वाणांतथानार्योरूपालङ्कारसंयुताः ॥ कौतुकायगतस्तत्रयत्रराजासतिष्ठति ॥ ३ ॥ पुरंमहोदयंनामहुण्डस्यापिदुरात्मनः ॥
नन्दनोपवनैर्दिव्यैःसर्वत्रसमलङ्कृतम् ॥ ४ ॥ सप्तकक्षान्वितैर्गैर्हैःकलशैरुपशोभितम् ॥ सपताकैर्महादण्डैःशोभमानंपुरोत्तमम् ॥ ५ ॥ कैलासशि
खराकरैःसोन्नतौर्दिवमास्थितैः ॥ सर्वश्रियांन्वितैर्दिव्यैर्भ्राजमानंपुरोत्तमम् ॥ ६ ॥ वनैश्चोपवनैर्दिव्यैस्तडागैःसागरोपमैः ॥ जलपूर्णैःसुशोभैस्तुपत्रै
रक्तोत्पलान्वितैः ॥ ७ ॥ प्राकारैश्चमहारत्नैरट्टालकशतैरपि ॥ परिखाभिःसुपूर्णभिर्जलेःस्वच्छैःप्रशोभितम् ॥ ८ ॥ अन्यैश्चैवमहारत्नैर्गजाश्वैश्चवि
राजितम् ॥ सुनारीभिःसमाकीर्णपुरुषैश्चमहाप्रभैः ॥ ९ ॥ नानाप्रभावैर्दिव्यैश्चशोभमानंमहोदयम् ॥ राजश्रेष्ठोमहावीरोनहुषोददृशंपुरम् ॥ १० ॥
पुरप्रान्तेवनंदिव्यदिव्यवृक्षैरलङ्कृतम् ॥ तद्विवेशमहावीरोनन्दनंहियथाऽमरः ॥ ११ ॥ रथेनसहधर्मात्मातेनमातलिनासह ॥ प्रविष्टःसतुरार्जन्द्रोवन
मध्येसरित्ते ॥ १२ ॥ तत्रतारूपसंयुक्तादिव्यनार्यःसमागताः ॥ गन्धर्वागीततत्त्वज्ञाजगुर्गीतैर्नृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ सूताश्चमागधाःसर्वतस्तुवन्तिनृ

१ इतस्याग्ने-“निर्गच्छमानं मुनिदेववृन्दैर्दृष्टं तृपेन्ते बलवीर्यकोशम् । इन्द्रोपमं विष्णुसमं सुखदुःखे वधाय हुण्डस्य समुत्सुकं तम्” इति पाठो बहुषु पुस्तकेऽप्यलभ्यते-परं क्रियादिसंन्यो नावगम्यते ।

५० पु०
॥ ११० ॥

पोत्तमम् ॥ राजानमायुपुत्रं तं ब्राजमानं यथारविम् ॥ १४ ॥ शुश्रावगीतमधुरं नहुषः किन्नरैरितम् ॥ १५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने
गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नहुषाख्याने एकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ तदेव गानं च सुराङ्गनाभिर्गीतं समाकर्ण्य च गीतकैर्ध्रु-
वैः ॥ समाकुला चापि बभूव तत्र सा शम्भुपुत्री परिचिन्तमाना ॥ १ ॥ आसनात्तूर्णमुत्थाय महोत्साहेन संयुता ॥ तूर्णगता वरारोहा तपोभावसमन्विता ॥ २ ॥
तं दृष्ट्वा देवसङ्काशं दिव्यरूपसमप्रभम् ॥ दिव्यगन्धानुलिप्ताङ्गं दिव्यमालाभिः शोभितम् ॥ ३ ॥ दिव्यैराभरणैर्वस्त्रैः शोभितं नृपनन्दनम् ॥ दीप्तिमन्तं यथा स-
र्यं दिव्यलक्षणं संयुतम् ॥ ४ ॥ किं वा देवो महाप्राज्ञो गन्धर्वो वा भविष्यति ॥ किं वा नागसुतः सोऽयं किं वा विद्याधरो भवेत् ॥ ५ ॥ देवेषु नैव पश्यामि कुतो यक्षेषु
जायते ॥ अनया लीलया वीरः सहस्राक्षोऽपि जायते ॥ ६ ॥ शम्भुरेष भवेत् किं वा किं वा चायं मनोभवः ॥ किं वा पितुः सखामे स्यात्पौलस्त्योऽयं धनाधिपः
॥ ७ ॥ एवं समाचिन्तयती च यां वत्तावत्त्वरूपगुणाधिपासा ॥ समेत्य रम्भासु महासखीभिरुवाच तां शम्भुसुतां प्रहस्य ॥ ८ ॥ इति श्रीपाद्मपु-
राणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नहुषाख्याने द्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ रम्भो वाच ॥ तप एतत्परित्यज्य किं
वाऽऽलोकयसे शुभे ॥ तपसः क्षरणं स्याद्वै पुरुषस्यापि चिन्तनात् ॥ १ ॥ अशोकसुन्दर्युवाच ॥ तपसि मे मनोलीनं नहुषस्यापि काम्यया ॥ न मां चालयि-
तुं शक्ता देवा सुरमहोरगाः ॥ २ ॥ एनं दृष्ट्वा महाभागे मे मनश्चलते भृशम् ॥ रन्तुमिच्छाम्यहं गत्वा एव मुत्सुकतां गतम् ॥ ३ ॥ एवं विपर्ययश्चासीन्मनसो मेव
रानने ॥ तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि यद्यस्ति ज्ञानमुत्तमम् ॥ ४ ॥ आयुपुत्रस्य भार्या हं देवैः सृष्टा महात्मभिः ॥ कस्मान्मे धावते चे त उत्सुकं रन्तुमेव च ॥ ५ ॥ रम्भो
वाच ॥ सर्वेष्वेव महाभागे देहरूपेषु भामिनि ॥ वसत्यात्मा स्वयं ब्रह्मज्ञानरूपः सनातनः ॥ ६ ॥ यद्यपि प्रक्रियावद्दैरिन्द्रियैरुपकारिभिः ॥ मोहपाशमयै-
र्बद्धस्तथा सिद्धस्तु सर्वदा ॥ ७ ॥ प्रकृतिर्नैव जानाति ज्ञानविज्ञानकीं कलाम् ॥ अयं शुद्धश्च धर्मज्ञ आत्मा वेत्ति च सुन्दरि ॥ ८ ॥ गच्छन्त्यपि मनस्तापमेनं
दृष्ट्वा महामतिम् ॥ पापमेवं परित्यज्य सत्यमेव प्रधावति ॥ ९ ॥ भर्ता यमायुपुत्रस्ते एतत्सत्यं न संशयः ॥ अन्यं दृष्ट्वा विशङ्केत पुरुषं पापलक्षणम् ॥ १० ॥
एवं विधिः कृतो देवैः सत्यपाशेन बन्धितः ॥ यदस्या आयुपुत्रोऽपि भर्तृत्वमुपयास्यति ॥ ११ ॥ एवमाकर्णितं भद्रे आत्मना तं च सुन्दरि ॥ तद्भावसत्यसम्ब-
न्धं परिगृह्य स्थितः स्वयम् ॥ १२ ॥ अन्यं भावं न जानाति आयुपुत्रं च विन्दति ॥ प्रकृतिर्नैव ते देवि पतिं जानाति चागतम् ॥ १३ ॥ एवं ज्ञात्वा प्रधानात्मा तवाद्यैव
प्रधावति ॥ आत्मा सर्वप्रजानाति आत्मा देवः सनातनः ॥ १४ ॥ अयमेव सवीरेन्द्रो नहुषो नाम वीर्यवान् ॥ तस्माद्गच्छति चे तस्ते सत्यं सम्बन्धमिच्छते

१ ' एवं समालोकयन्ती बलरूपगुणान्विता ॥ समेत्य न सखीभिस्तु रम्भाद्याभिः स्थिता भवत् ॥ ' इ० पा० । २ ' मनः संरक्ष वै साध्वी पुरुषस्य विचिन्तनात् ' इ० पा० ।

श्रु.स.दि.
अ० ११३

॥ ११० ॥

॥ १५ ॥ ज्ञात्वाचायोः सुतं भद्रे अन्यं चैव न गच्छति ॥ एतत् सर्वं माख्यातं शाश्वतं त्वन्मनोगतम् ॥ १६ ॥ हुण्डं हत्वा महाघोरं समरे दानवाधमम् ॥ त्वां
 नयिष्यति स्वस्थानमायोश्च गृहमुत्तमम् ॥ १७ ॥ हृतो दैत्येन वीरेन्द्रो निजपुण्येन शेषितः ॥ बाल्यात्प्रभृतिवीरेन्द्रो वियुक्तः स्वजननेन वै ॥ १८ ॥ पितृमातृ
 विहीनस्तु गवोवृद्धिं महावने ॥ यास्यत्येव पितुर्गैहं त्वयैव सहसाम्प्रतम् ॥ १९ ॥ एवमाभाषितं श्रुत्वा रम्भायाः शिवनन्दिनी ॥ हर्षेण महता विष्टाता मुवाच
 संमुद्रजाम् ॥ २० ॥ अयमेव स सत्यात्मा मम भर्ता सुवीर्यवान् ॥ मनो मेधावतेऽत्यर्थं शोकाकुलितविह्वलम् ॥ २१ ॥ नास्ति चित्तसमो देवो जानाति सु
 विनिश्चितम् ॥ सत्यमेतन्मया दृष्टं सुचित्रं चारुहासिनी ॥ २२ ॥ मनोभवसमानं तु पुरुषं दिव्यलक्षणम् ॥ न धावति महाचेत एनं दृष्ट्वा यथासखि ॥ २३ ॥
 तथान धावते भद्रे पुंसमन्यं न मन्यते ॥ एनं गन्तव्यमावाभ्यसं सखीभिर्गृहमेव हि ॥ २४ ॥ एवमाभाष्य सारम्भा गमनायोपचक्रमे ॥ गमनायोत्सुकां ज्ञात्वा
 नहुषस्यान्तिकं प्रति ॥ २५ ॥ तामुवाच ततो गम्भाकस्माद्देवि न गम्यते ॥ २६ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ सख्या च रम्भया सार्द्धं नहुषं श्रीरलक्षणम् ॥ तस्यान्ति
 कं सुसम्प्राप्य प्रेषयामास तां सखीम् ॥ २७ ॥ एनं गच्छ महाभागे नहुषं देव रूपिणम् ॥ कथयस्व कथामेतां तवाथैवागतायतः ॥ २८ ॥ रम्भोवाच ॥ एवं
 सखि करिष्यामि सुप्रियं तव सुव्रते ॥ एवमुक्त्वा गतारम्भान नहुषं राजनन्दनम् ॥ २९ ॥ चापवाणधरं वीरं द्वितीयमिव वासवम् ॥ प्रत्युवाच गतारम्भा सख्या
 वचनमुत्तमम् ॥ ३० ॥ आयुपुत्रमहाभाग रम्भाहं समुपागता ॥ शिवस्य कन्यया वीरतया हं परिप्रेषिता ॥ ३१ ॥ तवार्थं देवदेवेन देव्या देवेन वै पुरा ॥
 भार्यारूपं वरं श्रेष्ठं सृष्टं लोकेषु दुर्लभम् ॥ ३२ ॥ दुष्प्राप्यं तु नरश्रेष्ठैर्देवैस्सेन्द्रैस्तपोधनैः ॥ गन्धर्वैः पन्नगैः सिद्धैश्चारणैः पुण्यलक्षणैः ॥ ३३ ॥ स्वयमेव स
 मायातं तवार्थं शृणु साम्प्रतम् ॥ स्त्रीरत्नं तन्महाप्राज्ञसम्पूर्णं पुण्यनिर्मितम् ॥ ३४ ॥ अशोकसुन्दरीनाम तवार्थं तपसि स्थिता ॥ अत्यर्थं तु तपस्तप्तं भवन्त
 मिच्छते सदा ॥ ३५ ॥ एवं ज्ञात्वा महाभाग भजमानां भजस्व हि ॥ त्वामृते सा वरारोहा पुरुषं नैव याचते ॥ ३६ ॥ नहुषेण तयोक्तं तु श्रुत्वाऽवधारितं वचः ॥
 प्रत्युत्तरं ददौ चाथ रम्भे मे श्रूयतां वचः ॥ ३७ ॥ तत्तु सर्वं विजानामि यत्त्वयोक्तं ममाग्रतः ॥ ममाग्रे कथितं पूर्ववत्सिष्टेन महात्मना ॥ ३८ ॥ सर्वमेव विजाना
 मि अस्यास्तु तप उत्तमम् ॥ श्रूयतां कारणं भद्रे यथासौख्यं भविष्यति ॥ ३९ ॥ अहत्वा दानं वहुण्डं न गच्छामि वराङ्गनाम् ॥ सर्वमेतत्सुवृत्तान्तं महं जाने
 तथैव हि ॥ ४० ॥ ममार्थं तव ममभूतिस्तपश्च चरितं त्वया ॥ मम भार्या न सन्देहो भवती विधिना कृता ॥ ४१ ॥ ममार्थं निश्चयं कृत्वा तप आचरितं त्वया ॥
 हृता तस्मात्सुपापेन भवती नियमान्विता ॥ ४२ ॥ सूतिगृहादहं तेन दानवेनाधमेन वै ॥ बालभावस्थितो देवि पितृमातृं विना कृतः ॥ ४३ ॥ तस्मात्तु

प० पु०
॥ १११ ॥

हनिष्यामिहुण्डवैदानवाधमम् ॥ पश्चात्त्वामुपनेष्येऽहं वशिष्ठस्याश्रमं प्रति ॥ ४४ ॥ एवं कथय भद्रतेरम्भे मत्प्रियकारिणीम् । रंसागता पुनः ॥ ४५ ॥ अशोकसुन्दरीं देवीं कथयामास तस्य च ॥ समासेन तथा सर्वं रम्भासाद्विजसत्तम ॥ ४६ ॥ अशोकसुन्दरी सा तु अवधार्य सुमा-
पितम् ॥ नहुषस्य सुवीरस्य हर्षेण च समन्विता ॥ ४७ ॥ तस्थौ तत्र तया सार्द्धं सुसख्यारम्भया तदा ॥ भर्तुश्च कीदृशं वीर्यमिति पश्यामि वै सदा ॥ ४८ ॥
इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे नोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नहुषाख्याने त्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ अथ
ते दानवाः सर्वे हुण्डस्य परिचारकाः ॥ नहुषस्यापि सन्वादे रम्भया तु यथा श्रुतम् ॥ १ ॥ आच चक्षुश्च दैत्येन्द्रं हुण्डं सर्वं सुभाषितम् ॥ तमाकर्ण्य
स चुक्रोध दूतं वाक्यमथाब्रवीत् ॥ २ ॥ गच्छ वीरममादेशाज्जानीहि पुरुषं हितम् ॥ सम्भाषते तया सार्द्धं पुरुषः शिवकन्यया ॥ ३ ॥ स्वामि-
निर्देशमाकर्ण्य जगाम लघुदानवः ॥ विविक्षे नहुषं वीरमिदं वचनमब्रवीत् ॥ ४ ॥ रथेन सा श्वसूतेन दिव्येन परितिष्ठसि ॥ धनुषादिव्यबाणेस्तु
सभायां हि भयङ्करः ॥ ५ ॥ कस्य केन तु कार्येण प्रेषितः केन वै भवान् ॥ अनयारम्भया तेऽद्य अन्यया शिवकन्यया ॥ ६ ॥ किमुक्तं तत्स्फुटं सर्वं कथयस्व
ममाग्रतः ॥ हुण्डस्य देवमर्दस्य न विभेति भवान् कथम् ॥ ७ ॥ एतन्मे सर्वं मा चक्ष्व यदि जीवितुमिच्छसि ॥ सत्वरं गच्छ मा तिष्ठ दुःसहो दानवाधिपः ॥ ८ ॥
नहुष उवाच ॥ योऽसावायुर्वलीराजा स तद्वीरापाधिपः प्रभुः ॥ तस्य मां तनयं विद्धि सर्वदैत्यविनाशनम् ॥ ९ ॥ नहुषं नाम विख्यातं देवब्राह्मणपूजकम् ॥
हुण्डेनापहतं बाल्ये स्वामिना तव दानव ॥ १० ॥ सेयं कन्या शिवस्यापि दैत्येनापहता पुरा ॥ घोरं तपश्चरत्येषा हुण्डस्यापि वधाय च ॥ ११ ॥ योऽहं मा-
दौहृतो बालस्त्वयायः सूतिकागृहात् ॥ दास्या अपि करे दत्तः सुदस्यापि दुरात्मना ॥ १२ ॥ वधार्थं श्रूयतां पापसोऽहमद्य समागतः ॥ अस्यापि हुण्डदैत्य-
स्य दुष्टस्य पापकर्मणः ॥ १३ ॥ अन्यांश्च दानवान् घोरान् त्रिष्येयमसादनम् ॥ मामेवं विद्धि पापिष्ठ एवं कथय दानवम् ॥ १४ ॥ एवमाकर्ण्य तत्सर्वं नहुष-
स्य महात्मनः ॥ गत्वा हुण्डं सदुष्टात्मा आच चक्षेऽस्य भाषितम् ॥ १५ ॥ निशम्य तन्मुखात् पूर्णं चुक्रोध दिति जेश्वरः ॥ कस्मात्सूदेनपापेन तया दास्या न-
घातितः ॥ १६ ॥ सोऽयं वृद्धिः समायातो मया व्याधिरुपेक्षितः ॥ अथैनं घातयिष्यामि अनया शिवकन्यया ॥ १७ ॥ आयोः पुत्रं खलं युद्धे बाणैरेभिः शि-
लाशितैः ॥ एवं सचिन्तयित्वा तु सारथिवाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ स्यन्दनं योजयस्व त्वं तुरगैः साधुभिः शिवैः ॥ सेनाध्यक्षं समाहूय इत्युवाच समातुरः
॥ १९ ॥ सज्जतां मम सैन्यं त्वं शूरान्नागान् प्रकल्पय ॥ सारोहैस्तुरगान्यो धान्पताकाच्छत्रचामरैः ॥ २० ॥ चतुरङ्गवलं मेऽद्य योजयस्व हिसत्वरम् ॥
एवमाकर्ण्य तत्तस्य हुण्डस्यापि तोलयुः ॥ २१ ॥ सेनाध्यक्षो महाप्राज्ञः सर्वं च कथय विधिः ॥ चतुरङ्गेन तेनासौ वलेन महनावृतः ॥ २२ ॥ जगाम नहु-

यु.सं.दि.
अ० १११

॥ १११ ॥

ष्वीरंचापबाणधरंरणे ॥ इन्द्रस्यस्यन्दनेयुक्तं सर्वशस्त्रभृतावरम् ॥ २३ ॥ उद्यन्तंसमरेवीरंदुरापदेवदानवैः ॥ पश्यन्तिगगनेदेवाविमानस्थामहौजसः ॥ २४ ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णद्वितीयमिवभास्करम् ॥ अथंतेदानवाःसर्वेववृषुस्तंशरोत्तमैः ॥ २५ ॥ खड्गैःपाशैर्महाशूलैःशक्तिभिस्तुपरश्वधैः ॥ युयुधुःसंयुगेतेननहुषेणमहात्मना ॥ २६ ॥ संरब्धागर्जमानास्तेयथामेघागिरौतथा ॥ तद्विक्रमंसमालोक्यआयुपुत्रःप्रतापवान् ॥ २७ ॥ इन्द्रायुधसमंचापविस्फार्यसगुणस्वरम् ॥ वज्रस्फोटसमःशब्दश्चापस्यापिमहात्मनः ॥ २८ ॥ नहुषेणकृतोविप्रादानवानांभयप्रदः ॥ महतातेनघोषेणदानवाःप्रचकम्पिरे ॥ २९ ॥ कश्मलाविष्टहृदयाभग्नसत्वामहाहवे ॥ ३० ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ ततस्त्वसौसंयतिराजमानःसमुद्यतश्चापधरोमहात्मा ॥ यथैवकालःकुपितःसलोकान्संहर्तुमेच्छतुतथासुदानवान् ॥ १ ॥ महास्रजालैरवितेजतुल्यैःसुंदीप्तिमद्भिर्निजघानदानवान् ॥ वायुर्यथोन्मूलयतीहपादपांस्तथैवराजानिजघानदानवान् ॥ २ ॥ वायुर्यथामेघचयंचदिव्यंसञ्चालयेत्स्वेनवलेनतेजसा ॥ तथासराजाअसुरान्मदोत्कटाननाशयद्वाणवरैःसुतीक्ष्णैः ॥ ३ ॥ नशेकुर्दानवाःसर्वेवाणवर्षमहात्मनः ॥ मृताःकेचिद्भुताःकेचित्केचिन्नष्टामहाहवात् ॥ ४ ॥ महातेजमहाप्राज्ञमहादानवनाशनम् ॥ चुक्रोधहुण्डोदुष्टात्मादृष्टातंनृपनन्दनम् ॥ ५ ॥ स्थितोगत्वेदमाभाष्यतिष्ठतिष्ठेतिचाहवेगे ॥ त्वामद्यचनमिष्यामिआयुपुत्रयमान्तिकम् ॥ ६ ॥ नहुषउवाच ॥ स्थितोऽस्मिंसमरेपश्यत्वामहंहन्तुमागतः ॥ अहंत्वांतुहनिष्यामिदानवंपापचेतनम् ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वाधनुरादायबाणानग्निशिखोपमान् ॥ छत्रेणध्रियमाणेनशुशुभेसोऽपिसंयुगे ॥ ८ ॥ इन्द्रस्यसारथिदिव्यमातलिंवाक्यमब्रवीत् ॥ बाहयंतुरथमेऽद्यहुण्डस्यसंमुखंभवान् ॥ ९ ॥ इत्युक्तस्तेनवीरेणमातलिर्लघुविक्रमः ॥ तुरगांश्चोदयामासमहावातजवोपमान् ॥ १० ॥ उत्पेतुश्चततोक्ताहंसाइवयथाम्बरे ॥ छत्रेणइन्दुवर्णेनरथेनापिपताकिना ॥ ११ ॥ नभस्तलंतुसम्प्राप्ययथासूर्योविराजते ॥ आयुपुत्रस्तथासङ्ख्येतेजसाविक्रमेणतु ॥ १२ ॥ अथहुण्डोरथस्थोऽपिराजमानःस्वतेजसा ॥ सर्वार्युधैश्चसंयुक्तैःशिलीमुखैः ॥ हुण्डेनंताडितोराजासुबाह्वोरन्तरेतदा ॥ १५ ॥ सुभालेपश्चभिर्बाणैर्विद्धःकुद्धोऽभवत्तदा ॥ सविद्धस्तुतदाबाणैरधिकंशुशुभेनृपः ॥ १६ ॥ सारुणःकरमालाभिरुदयंश्चदिवाकरः ॥ रुधिरेणतुदिग्धाङ्गोहेमबाणैस्तनुस्थितैः ॥ १७ ॥ सूर्यवच्छोभतेराजापूर्वकालस्यचाम्बरे ॥ दृष्ट्वातुपौरुषंतस्यदा

प० पु०
११२ ॥

नवंवाक्यमब्रवीत् ॥१८॥ तिष्ठतिष्ठक्षणेदेत्यपश्यमेलाघवपुनः ॥ इत्युक्त्वातुरणेदेत्यंजघानदशभिःशरैः ॥१९॥ मुखेभालेहतस्तेनमूर्च्छितोनिपपातह
॥ पश्यमानैःसुरैर्दिव्यैरथोपरिमहाबलः ॥२०॥ देवैश्चार्णैःसिद्धैःकृतःशब्दःसुहर्षजः ॥ जयजयतिराजेन्द्रशङ्खान्दध्मःपुनःपुनः ॥२१॥सकोलाहल
शब्दस्तुतुमलोदेवतरितः ॥ कर्णैरन्ध्रमाविवेशहुण्डस्यमूर्च्छितस्यच ॥२२॥ श्रुत्वासधनुरादायवाणमाशीविपोपमम् ॥ स्थीयतांस्थीयतांयुद्धेनमृतो
ऽस्मित्वयाहतः ॥२३॥ इत्युक्त्वापुनरुत्थायलाघवंनसमन्वितः ॥ एकविंशतिभिर्वाणैर्नहुषंचाहनत्पुनः ॥२४॥ एकेनमुष्टिमध्येतुचतुर्भिर्वाहुमध्यतः
चतुर्भिश्चमहाश्वैश्चछत्रमेकेनतेनवै ॥२५॥ पञ्चभिर्मौलिविद्धाग्थनीडंतुसप्तभिः ॥ ध्वजदण्डंत्रिभिस्तीक्ष्णैर्दानवःशिखिपत्रिभिः ॥२६॥ आ
दानंतुनिदानंतुलक्षमोक्षंदुरात्मनः ॥ लाघवंतस्यसदृष्टादेवताविस्मयंगताः ॥२७॥ तस्यपौरुषमापश्यसराजादानवोत्तमम् ॥ शूरोऽसिकृतविद्योऽसि
धीरोऽसिरणपण्डितः ॥२८॥ इत्युक्त्वादानवंतंतुधनुर्विस्फार्यभूयतिः ॥ मार्गणैर्दशभिस्तंतुविव्याधलघुविक्रमः ॥२९॥ त्रिभिर्ध्वजंप्रविच्छेदसपपात
धरातले ॥ तुरगान्पातयामासचतुर्भिस्तस्यसायकैः ॥३०॥ एकेनछत्रंतस्यापिचकर्तलघुविक्रमः ॥ दशभिःसारथिस्तस्यप्रेपितोयम्मन्दिरम् ॥३१॥
दशनंदशभिश्छित्त्वाशरैश्चविदलीकृतः ॥ सर्वाङ्गेषुचत्रिंशद्भिर्विव्याधंदनुजेश्वरम् ॥३२॥ हताश्वोविरथोजातोवाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ अभ्यधावत्स
वेगेनवर्षयन्निशितैःशरैः ॥३३॥ खड्गचर्मधरोदेत्योराजानंतमधावत् ॥ धावमानस्यहुण्डस्यखड्गचिच्छेदभूपतिः ॥३४॥ क्षुरप्रैर्निशितैर्वाणैश्च
र्मचिच्छेदभूपतिः ॥ अथहुण्डःसदुष्टात्मासमालोक्यसमन्ततः ॥३५॥ जग्राहमुद्गरंतूर्णमुमोचलघुविक्रमः ॥ वज्रवेगंसमायान्तंददृशेनृपति
स्तदा ॥३६॥ मुद्गरंस्वनवन्तंचापातयदम्बरात्ततः ॥ दशभिर्निशितैर्वाणैःक्षुरप्रैश्चस्वविक्रमात् ॥३७॥ मुद्गरंपतितंदृष्ट्वादशखण्डमयंभुवि ॥ गदा
मुद्यम्यवेगेनराजानमभ्यधावत् ॥३८॥ खड्गेनतीक्ष्णधारेणतस्यबाहुंविचिच्छिदे ॥ सगदंपतितंभूमौसाङ्गदंकटकान्वितम् ॥३९॥ महारावंततः
कृत्वावज्रस्फोटसमंतदा ॥ रुधिरैणापिदिग्धाङ्गोधावमानोमहाहवे ॥४०॥ क्रोधेनमहताविष्टोऽग्रस्तुमिच्छतिभूपतिम् ॥ दुर्निवार्यःसमायातःपार्श्व
तस्यचभूपतः ॥४१॥ नहुषेणमहाशक्त्याताडितोहृदिदानवः ॥ पतितःसहस्राभूमौवज्राहतइवाचलः ॥४२॥ तस्मिन्देत्येगतेभूमावितरेदानवाग
ताः ॥ विविशुःकतिदुर्गेषुकतिपातालमाश्रिताः ॥४३॥ देवाःप्रहर्षमाजग्मुर्गन्धर्वाःसिद्धचारणाः ॥ हतेतस्मिन्महापापेनहुषेणमहात्मना ॥४४॥
तस्मिन्हतेदेत्यवरेमहाहवेदेवाश्चसर्वेप्रमुदंप्रलेभिरे ॥ तांदेवरूपांतपसाप्रवर्द्धितांसआयुपुत्रःप्रतिलभ्यहर्षितः ॥४५॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवनो
पारुयानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषारुयानेपञ्चदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११५॥ कुञ्जलउवाच ॥ अशोकसुन्दरीपुण्यारम्भयामह

भू.ख.दि.
अ० ११६

॥ ११२ ॥

हर्षिता ॥ नहुषंप्राप्यविक्रान्तंतमुवाचतपस्विनी ॥ १ ॥ अहंतेधर्मतःपत्नीदेवैर्दिष्टातपस्विनी ॥ उद्राहयस्वमांवीर्यदिधर्ममिहेंच्छसि ॥ २ ॥ सदैवचि
 न्त्यमानाचत्वामहंतपसिस्थिता ॥ भवान्धर्मप्रसादेनमयाप्राप्तोत्तम ॥ ३ ॥ नहुषउवाच ॥ मदर्थेनियताभद्रेयदित्वंतपसिस्थिता ॥ गुरोर्वाक्या
 न्मुहूर्तेनतवभर्ताभवाम्यहम् ॥ ४ ॥ अनयारम्भयासार्द्धमावांगच्छावभामिनि ॥ समारोप्यरथेतांतुतांरम्भांतुमनोरमाम् ॥ ५ ॥ तनैवरथवर्येणवसिष्ठ
 स्याश्रमंप्रति ॥ जगामलघुवेगेनताभ्यांसहमहायशः ॥ ६ ॥ तमाश्रमगतंविप्रंसमालोक्यप्रणम्यच ॥ तयासार्द्धमहातेजाहर्षेणमहतान्वितः ॥ ७ ॥
 यथायुद्धंरणेजातंनिहतोदानवाधमः ॥ निवेदयामाससर्ववसिष्ठायमहात्मने ॥ ८ ॥ वसिष्ठोऽपिसमाकर्ण्यनहुषस्यविचेष्टितम् ॥ हर्षेणमहताविष्टआ
 शीर्भिरभिनन्द्यतम् ॥ ९ ॥ तिर्यौलग्रेषुभेप्राप्तेतयोस्तुमुनिपुङ्गवः ॥ विवाहंकारयामासअग्निब्राह्मणसन्निधौ ॥ १० ॥ आशीर्भिरभिनन्द्यैवमिथुनंप्रे
 षितंपुनः ॥ मातरंपितरंपश्यद्भुतंगत्वामहामते ॥ ११ ॥ त्वांचदृष्ट्वाहितेमातापितासौतवसुव्रत ॥ हर्षेणवृद्धिमाप्नोतुपर्वणीवतुसागरः ॥ १२ ॥ एवंसम्प्रेषि
 तोकीरोमुनिनाब्रह्मसूनुना ॥ तनैवरथवर्येणजगामलघुविक्रमः ॥ १३ ॥ नमस्कृत्यद्विजेन्द्रंतंगतोमातलिनातदां ॥ स्वपुंरंपितरंद्रष्टुंतथैवचस्वमातरम् ॥
 ॥ १४ ॥ अप्सरामेनकानामप्रेषितादैवतेस्ततः ॥ आयोर्भार्यासुदुःखेनपतिताशोकसागरे ॥ १५ ॥ तामुवाचमहाभागांदेवीमिन्दुमतींप्रति ॥ मुञ्चशो
 कंमहाभागेतनयंपश्यससुषम् ॥ १६ ॥ निहत्यदानवंपापंतवपुत्रापहारकम् ॥ समायास्तंसभायांचवीरश्रियासमन्वितम् ॥ १७ ॥ सुवृत्तंसङ्गरेतस्यन
 हुषेणयथाकृतम् ॥ तस्यैनिवेदयामासइन्दुमत्यैचमेनका ॥ १८ ॥ मेनकायावचःश्रुत्वाहर्षेणमहताऽन्विता ॥ सखिसत्यंब्रवीषित्वामित्युवाचसग
 द्गदम् ॥ १९ ॥ सामृतंसुप्रियंप्रोक्तंमनःप्रोत्साहकारकम् ॥ जीवादिकंमयादेयंत्वयिसर्वस्वमेवहि ॥ २० ॥ एवमाभाष्यतांदेवीराजानमिदमब्रवीत् ॥
 तवपुत्रोमहाबाहुःसमायातोहिसाम्प्रतम् ॥ २१ ॥ आरूयातिचमहाराजएषामेवैवराप्सराः ॥ भर्तारमेवमाभाष्यविररामसुहर्षिता ॥ २२ ॥ समाकर्ण्य
 नृपेन्द्रस्तुतामुवाचप्रियांप्रति ॥ पुराप्रोक्तंमहाभागेमुनिनांनारदेनहि ॥ २३ ॥ पुत्रंप्रतिनकर्तव्यंदुःखंराजंस्त्वयाकदा ॥ तंनिहत्यसुवीर्येणदानवंचैष्यतेसु
 तः ॥ २४ ॥ सज्जातंसत्यमेवंवैमुनिनाभाषितंपुरा ॥ अन्यथावचनंतस्यकथंदेविभविष्यति ॥ २५ ॥ दत्तात्रेयोमुनिश्रेष्ठःसाक्षादेवोभविष्यति ॥ शुश्रू
 षितस्त्वयादेविमयांचतपसापुरा ॥ २६ ॥ पुत्ररत्नंतैजदत्तंवैष्णवांशप्रधारकम् ॥ सदाहनिष्यतिपरंदानवंपापचेतनम् ॥ २७ ॥ सर्वदैत्यप्रहर्ताचप्रजा
 पालोमहाबलः ॥ दत्तात्रेयेणमेदत्तोवैष्णवांशःसुतोत्तमः ॥ २८ ॥ एवंसम्भाष्यतांदेवीराजाचेन्दुमतींतदा ॥ महोत्सवंततश्चक्रेपुत्रस्यागमनंप्रति ॥ २९ ॥

प० पु०
११३ ॥

हर्षेणमहताविष्टो विष्णुं सस्मार वै पुनः ॥ ३० ॥ सर्वोपपन्नं सुरवर्गभुक्तमानन्दरूपं परमार्थमेकम् ॥ क्लेशापहं सौख्यप्रदं नराणां सद्देष्णवानामिह मोक्षदं परम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे नहुषाख्याने षोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ नहुषः प्रियया सार्द्धतया चैव सरम्भया ॥ ऐन्द्रेणापि सद्दिव्येन स्यन्दनेन वरेण च ॥ १ ॥ नागाह्वयं पुरं प्राप्तः सर्वशोभासमन्वितम् ॥ दिव्यैर्मङ्गलैर्युक्तं भवने रूपशोभितम् ॥ २ ॥ हेमनोरणसंयुक्तं पताकाभिरलङ्कितम् ॥ नानावादित्रनादैश्च वन्दिचारणशोभितम् ॥ ३ ॥ देवरूपोपमैः पुण्यैः पुरुषैः समलङ्कितम् ॥ नारीभिर्दिव्यरूपाभिर्गजाश्चैः स्यन्दनैस्तथा ॥ ४ ॥ नानामङ्गलशब्दैश्च वदध्वनिसमाकुलम् ॥ गीतवादित्रशब्दैश्च वीणावेणुस्वनेस्ततः ॥ ५ ॥ सर्वशोभासमाकीर्णविवेशसपुरोत्तमम् ॥ वेदमङ्गलघोषैश्च ब्राह्मणैश्चैव पूजितः ॥ ६ ॥ ददृशे पितरं वीरो मातरं च सुपुण्यकाम् ॥ हर्षेणमहताविष्टः पितुः पादौ ननामसः ॥ ७ ॥ अशोकसुन्दरी सा तु तयोः पादौ पुनः पुनः ॥ ननामभक्त्या भावेन उभयोः सा वरानना ॥ ८ ॥ रम्भा च सानना माथ ग्रीति चैवाप्यदर्शयत् ॥ नमस्कृत्वा समाभाष्य स्वगुरुं नृपनन्दनः ॥ ९ ॥ अनामयं च पप्रच्छ मातरं पितरं प्रति ॥ एवमुक्तो महाभागः सानन्दपुलकोद्गमः ॥ १० ॥ आयुरुवाच ॥ अद्यैव व्याधयो नष्टा दुःखशोका बुभुगता ॥ भवतो दर्शनात् पुत्रसुतुष्ट्या हृष्यते जगत् ॥ ११ ॥ कृतकृत्योऽस्मि सञ्जातस्त्वयि जातेमहौजसि ॥ स्ववंशोद्धरणं कृत्वा अहमेव समुद्धृतः ॥ १२ ॥ इन्दुमत्युवाच ॥ पर्वणि प्राप्य इन्द्रोस्तुते जोहृष्टामहोदधिः ॥ वृद्धियातिमहाभाग तथो हंतवदर्शनात् ॥ १३ ॥ वृद्धितास्मि सुहृष्टास्मि आनन्देन समाकुला ॥ दर्शनात्ते महाप्राज्ञ धन्या जातास्मि मानदा ॥ १४ ॥ एवं सम्भाष्य तं पुत्रमालिङ्ग्य तव योत्तमम् ॥ शिरश्चाग्राय तस्यापि वत्सं धनुर्यथा स्वकम् ॥ १५ ॥ अभिनन्द्य सुतं प्राप्तं नहुषं देवरूपिणम् ॥ आशीर्भिश्चार्चय्य ह्वे वीपुण्या इन्दुमती तदा ॥ १६ ॥ अथासौ मातरं पुण्या देवीमिन्दुमतीं सुतः ॥ कथयामास वृत्तान्तं यथाहरणमात्मनः ॥ १७ ॥ स्वभार्यायास्तथोत्पत्तिं प्राप्तिं चैव महायशाः ॥ हुण्डेनापि यथायुद्धं हुण्डस्यापि निपातनम् ॥ १८ ॥ समासेन समस्तं तदाख्यातं स्वयमेव हि ॥ मातापित्रो र्यथावृत्तं तयोरानन्ददायकम् ॥ १९ ॥ माता पितरावाकर्ण्य पुत्रस्य विक्रमोद्यमम् ॥ हर्षेणमहताविष्टौ सञ्जातौ पूर्णमानसौ ॥ २० ॥ नहुषो धनुरादाय इन्द्रस्य स्यन्दनेन वै ॥ जिगाय पृथिवीं सर्वासं सप्त द्वीपां सपत्तनाम् ॥ २१ ॥ पित्रे समर्पयामास वसुपूर्णां वसुन्धराम् ॥ पितरं हर्षयन्नित्यं दानधर्मैः सुकर्मभिः ॥ २२ ॥ पितरं याजयामास राजसूयादिभिस्तदा ॥ महायज्ञैश्च दानैश्च ब्रतैर्नियमसंयमैः ॥ २३ ॥ सुदानैर्यशसापुण्यैर्यज्ञैः पुण्यमहोदयैः ॥ सुसम्पूर्णैः कृतौ तौ तु पितरौ चायुःसूनुना ॥ २४ ॥ अथ

१ 'अर्चोपपन्नम्' इ० पा० । २ एवं चक्ष्यमाणप्रकारेणेत्यर्थः ।

भू.खं.दि.
अ० ११७

॥ ११३ ॥

देवाःसमागत्यनागाह्वयंपुरोत्तमम् ॥ अभ्यषिञ्चन्महात्मानंनहुषंवीरमर्दनम् ॥ २५ ॥ मुनिभिश्चसुसिद्धैश्चआयुनातेनभूभुजा ॥ अभिषिच्यस्वराज्ये
 तंसमेतंशिवकन्यया ॥ २६ ॥ भार्यायुक्तःस्वकायेनआयूरारामहायशाः ॥ दिवंजगामधर्मात्मादेवैःसिद्धैःसुपूजितः ॥ २७ ॥ ऐन्द्रं पदं परित्यज्य ब्रह्म
 लोकंगतःपुनः ॥ हरलोकंजगामाथमुनिभिर्देवपूजितः ॥ २८ ॥ स्वकर्मभिर्महाराजःपुत्रस्यापिसुतेजसा ॥ हरेर्लोकंगतःपुण्यैर्निवसत्येषभूपतिः
 ॥ २९ ॥ पुरुषैःपुण्यकर्माख्यैरीदृशंपुण्यमुत्तमम् ॥ जनितव्यंमहाभागकिमन्यैःशोककारकैः ॥ ३० ॥ यथाजातःसधर्मात्मानहुषःपितृतारकः ॥
 कुलस्यधर्त्तासर्वस्यनहुषोज्ञानपण्डितः ॥ ३१ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंचरित्रंतस्यभूपतेः ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिवदपुत्रकपिञ्जल ॥ ३२ ॥ एवंविधं
 पुण्यमयंपवित्रंचरित्रमेतद्यशसासमेतम् ॥ आयोःसुतस्यापिशृणोतिमर्त्योभोगान्सभुक्त्वैतिपदंमुरारेः ॥ ३३ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्या
 नेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ कपिञ्जलउवाच ॥ गङ्गामुखेपुरातातरोदमानावराङ्गना ॥
 नेत्राभ्यामश्रुविन्दूभिपतन्तिचमहाजले ॥ १ ॥ गङ्गामध्येनिमज्जन्तिभवन्तिकमलानिच ॥ पुष्पाणिदिव्यरूपाणिसौगन्धानिमहान्तिच ॥ २ ॥ तस्यास्त्य
 तसुनेत्राभ्यांकिमर्थंप्रपतन्तिच ॥ गङ्गोदकेमहाभागनिर्मलाश्रुविन्दवः ॥ ३ ॥ अस्थिचर्मावशेषस्तुजटाचीरधरःपुनः ॥ तानिसौगन्ध्ययुक्ता
 निपद्मानिविचिनोतिसः ॥ ४ ॥ हेमवर्णानिदिव्यानिनीत्वाशिवंसमर्चयेत् ॥ साकानारीसमाचक्ष्वसवाकोहिमहामते ॥ ५ ॥ अर्चयित्वाशिवं
 सोऽथकस्मात्पश्चात्प्रदेवति ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयद्यहंवह्यभस्तव ॥ ६ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ शृणुवत्सप्रवक्ष्यामिवृत्तान्तंदेवनिर्मितम् ॥ चरित्रंसर्वपाप
 घ्नंविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ ७ ॥ योऽसौहुण्डोमहावीर्योनहुषेणहतोरणे ॥ तस्यपुत्रस्तुविख्यातोविहुण्डस्तपआस्थितः ॥ ८ ॥ निहतंपितरंश्रुत्वासा
 मात्यंसपरिच्छदम् ॥ आयुपुत्रेणवीरेणनहुषेणबलीयसा ॥ ९ ॥ तपस्तपंतिसक्रोधादेवान्हन्तुंसमुद्यतः ॥ पौरुषंतस्यदुष्टस्यतपसावर्द्धितस्यच ॥ १० ॥
 जानन्तिदेवताःसर्वादुःसहंसमराङ्गणे ॥ हुण्डात्मजोविहुण्डस्तुत्रैलोक्यंहन्तुमुद्यतः ॥ ११ ॥ पितुर्वैरंकरिष्यामिहनिष्येमानवान्सुरान् ॥ एवंसमुद्य
 तःपार्पीदेवब्राह्मणकण्ठकः ॥ १२ ॥ उपद्रवंसमारंभेप्रजाःपीडयतेचसः ॥ तस्यैवतेजसादग्धादेवाश्चेन्द्रपुरोगमाः ॥ १३ ॥ शरणं देवदेवस्यजग्मु
 र्विष्णोर्महात्मनः ॥ देवदेवंजगन्नाथंशङ्खचक्रगदाधरम् ॥ १४ ॥ उचुश्चपाद्मिनो नित्यंविहुण्डस्यमहाभयात् ॥ १५ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ वर्द्धन्तु
 देवताःसर्वासुसुखेनमहेश्वराः ॥ विहुण्डं नाशयिष्यामिपापिष्टं देवकण्ठकम् ॥ १६ ॥ एवमाभाष्यतान्देवान्मायांकृत्वाजनार्दनः ॥ स्वयमेवस्थित
 स्तत्रनन्दनेसुमहायशाः ॥ १७ ॥ मायामयंचकाराथस्त्रीरूपं त्रिगुणान्वितम् ॥ विष्णुमायामहाभागासर्वविश्वप्रमोहिनी ॥ १८ ॥ चकाररूपमतुलं

प० पु०
॥ ११४ ॥

विष्णोर्मायाप्रमोहिनी ॥ विहुण्डस्यवधार्थायरूपलावण्यशालिनी ॥ १९ ॥ सदेवानांवधार्थायदिव्यमार्गजगामह ॥ नन्दनान्तेततोमायामपश्य
दितिजेश्वरः ॥ २० ॥ तयाविमोहितोदैत्यःकामवाणकृतान्तरः ॥ आत्मनाशनजानातिकालरूपांवरस्त्रियम् ॥ २१ ॥ तांदृष्ट्वानवहेमाभांरूपद्रविण
शालिनीम् ॥ लुब्धोविहुण्डःपापात्मातामुवाचवगङ्गनाम् ॥ २२ ॥ कासिकस्यवरारोहेममचित्तप्रमाथिनि ॥ सङ्गमंदेहिमेभद्रक्षरक्षवरानने ॥
॥ २३ ॥ सङ्गमात्तवदेशियद्यदिच्छसिसाम्प्रतम् ॥ तत्तदग्निमहाभागेदुर्लभंदेवदानवैः ॥ २४ ॥ मायोवाच ॥ मामेवभोक्तुमिच्छाचेद्द
यंमेदेहिदानव ॥ सप्तकोटिमितैश्चैवपुष्पैःपूजयशङ्करम् ॥ २५ ॥ कामोदसम्भवैर्दिव्यैःसौगन्धैर्देवदुर्लभैः ॥ तेषांपुष्पकृतांमालांममकण्ठे
दानव ॥ २६ ॥ आरोपयमहाभागएतद्दायंप्रदेहिमे ॥ तदाहंसुप्रियाभार्याभविष्यामिनसंशयः ॥ २७ ॥ विहुण्डउवाच ॥ एवंदेविकरिष्यामि
वरंदग्निप्रयाचितम् ॥ वनानियानिपुण्यानिदिव्यानिदितिजेश्वरः ॥ २८ ॥ बभ्रांसमन्मथाविष्टो नचपश्यतितंद्रुमम् ॥ कामोदकाख्यंप्रच्छयत्रतत्र
गतःस्वयम् ॥ २९ ॥ कामोदाख्यद्रुमोनास्तिवदन्त्येवंमहाजनाः ॥ पृच्छमानःसंदुष्टात्माकामवाणैःप्रपीडितः ॥ ३० ॥ पप्रच्छभार्गवं
गत्वाभक्त्यानमितकन्धरः ॥ कामोदकंद्रुमंश्चहिकान्तपुष्पसमन्वितम् ॥ ३१ ॥ शुक्रउवाच ॥ कामोदःपादपोनास्तियोपिदेवास्तिदानव ॥ यदा
साहसतेचैवप्रसङ्गेनप्रहर्षिता ॥ ३२ ॥ तद्धासाज्जिरेदैत्यसुगन्धीनिवराण्यपि ॥ सुमान्येतानिदिव्यानिकामोदायानसंशयः ॥ ३३ ॥ हृद्यानि
पीतपुष्पाणिसौरभेणयुतानिच ॥ तेनाप्येकेनपुष्पेणयःसमर्चतिशङ्करम् ॥ ३४ ॥ तस्येप्सितंमहाकामंसम्पूरयतिशङ्करः ॥ अस्याश्चरोदना
दैत्यप्रभवन्तिनसंशयः ॥ ३५ ॥ तादृशान्येवपुष्पाणिलोहितानिमहान्तिच ॥ सौरभेणविनादैत्यतेपांस्पर्शनकारयेत् ॥ ३६ ॥ एवमाकर्णितंतेनवाक्यं
शुक्रस्यभाषितम् ॥ उवाचसातुकुत्रास्तिकामोदाभृगुनन्दन ॥ ३७ ॥ शुक्रउवाच ॥ गङ्गाद्वारेमहापुष्पेमहापातकनाशने ॥ कामोदाख्यंपुरंतत्रनिर्मि
तंविश्वकर्मणम् ॥ ३८ ॥ कामोदपत्तनेनारीदिव्यभोगैरलङ्कृता ॥ तथाचाभरणैर्भातिसर्वदेवैःसुपूजिता ॥ ३९ ॥ त्वयातत्रैवगन्तव्यंपूजितंव्यावरा
प्सराः ॥ उपायेनापिपुण्येनतांप्रहासयदानव ॥ ४० ॥ एवमुक्त्वातुयोगीन्द्रःसशुक्रोदानवंप्रति ॥ विरराममहातेजाःस्वकार्यायोद्यतोऽभवत् ॥ ४१ ॥
इतिश्रीपाद्मपुराणेभूमिखण्डेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेऽष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११८ ॥ कपिञ्जलउवाच ॥ यस्याः
प्रहसनात्तातसुहृद्यानिभवन्तिवै ॥ पुष्पाणिदिव्यगन्धीनिदुर्लभानिसुरासुरैः ॥ १ ॥ कस्मात्तुदेवताःसर्वाःप्रवाञ्छन्तिमहामते ॥ शङ्करःसुखमाया

भू.खं.दि.
अ० ११९

॥ ११४ ॥

तिहास्यपुष्पैःसुपूजितः ॥ २ ॥ कोगुणस्तस्यपुष्पस्यतन्मेकथयविस्तरात् ॥ कामोदासाभवेत्कातुकस्यपुत्रीवराङ्गना ॥ ३ ॥ हास्यात्तस्यामहाभा
 गसुपुष्पाणिभवन्तिच ॥ कोगुणस्तत्कथांश्चहिसकलांविस्तरेणच ॥ ४ ॥ कुञ्जलउवाच ॥ पुरादेवमहादैत्यैःकृत्वासौहार्दमुत्तमम् ॥ ममन्थुःसा
 गरंक्षीरममृतार्थसमुद्यताः ॥ ५ ॥ मथनाद्देवदैत्यानांकन्यारत्नचतुष्टयम् ॥ वरुणेनदर्शितंपूर्वसोमेनैवतथापुनः ॥ ६ ॥ पश्चात्सन्दर्शितंपुण्य
 ममृतंकलशेस्थितम् ॥ कन्याचतुष्टयंपूर्वदेवानांहितमिच्छति ॥ ७ ॥ सुलक्ष्मीर्नामसाचैकाद्वितीयावारुणीतथा ॥ ज्येष्ठानामतथाख्याताकामोदान्या
 प्रचक्षते ॥ ८ ॥ तासांमध्येवराश्रेष्ठापूर्वजातामहामते ॥ तस्माज्ज्येष्ठेतिविख्यातालोकेपूज्यासदैवहि ॥ ९ ॥ वारुणीपानरूपाचपयःफेनसमुद्भवा ॥
 अमृतस्यतरङ्गाच्चकामोदाख्याबभूवह ॥ १० ॥ सोमोराजातथालक्ष्मीर्जज्ञातेअमृतादपि ॥ त्रैलोक्यभूषणःसोमःसञ्जातःशङ्करप्रियः ॥ ११ ॥ मृत्यु
 रोगहराजातासुराणांवारुणीतथा ॥ ज्येष्ठसुपुण्यदाजातालोकानांहितमिच्छताम् ॥ १२ ॥ अमृतादुत्थितादेवीकामोदानामपुण्यदा ॥ विष्णोःप्रीत्यै
 भविष्येतुवृक्षरूपंप्रयास्यति ॥ १३ ॥ विष्णुप्रीतिकरीसातुभविष्यतिसदैवहि ॥ तुलसीनामसापुण्याभविष्यतिनसंशयः ॥ १४ ॥ तयासहजगन्ना
 थोरमिष्यतिनसंशयः ॥ तुलस्याःपत्रमेकंयोनीत्वाकृष्णायदास्यति ॥ १५ ॥ मेनेतस्योपकाराणांकिमस्मैचददाम्यहम् ॥ इत्येवंचिन्तयेन्नित्यं
 तस्यप्रीतिकरोभवेत् ॥ १६ ॥ एवंकामोदनामासौपूर्वजातासमुद्रजा ॥ यदासाहसतेदेवीहर्षगद्गद्भाषिणी ॥ १७ ॥ सौहृद्यानिसुगन्धीनिमुखात्त
 स्याःपतन्तिवै ॥ अम्लानानिसुपुष्पाणियोगह्लातिसमुद्यतः ॥ १८ ॥ पूजयेच्छङ्करंदेवंब्रह्माणंमाधवंतथा ॥ तस्यदेवाःप्रतुष्यन्तिपदिच्छतिददन्तितत् ॥
 ॥ १९ ॥ रोदित्येपायदासाचकेनदुःखेनदुःखिता ॥ नेत्राश्रुभ्योहितस्यास्तुप्रभवन्तिपतन्तिच ॥ २० ॥ तानिचैवमहाभागहृद्यानिसुमहान्तिच ॥
 सौरभेणविनातैस्तुयःपूजयतिशङ्करम् ॥ २१ ॥ तस्यदुःखंचसन्तापोजायतेनात्रसंशयः ॥ पुष्पैस्तुतादृशैर्देवान्सकृदर्चतिपापधीः ॥ २२ ॥ तस्यदुःखं
 प्रकुर्वन्तिदेवास्तत्रनसंशयः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंकामोदाख्यानमुत्तमम् ॥ २३ ॥ अथकृष्णोविचिन्त्यैवहृद्वाविक्रमसाहसम् ॥ विहुण्डस्यापिपाप
 स्यउद्यमंसाहसंतदा ॥ २४ ॥ नारदंप्रेषयामासमोहयैन्दुरासदम् ॥ नारदस्त्वथसंश्रुत्यवाक्यंविष्णोर्महात्मनः ॥ २५ ॥ गच्छमानंदुरात्मानं
 कामोदांप्रतिदानवम् ॥ गत्वातमाहदैत्येन्द्रंनारदःप्रहसन्निव ॥ २६ ॥ क्रयासित्वंचदैत्येन्द्रसत्वरंचसमातुरः ॥ साम्प्रतंकेनकार्येणकस्यार्थंकेननोदितः
 ॥ २७ ॥ ब्रह्मात्मजंनमस्कृत्यप्रत्युवाचकृताञ्जलिः ॥ कामोदपुष्पार्थमहंप्रस्थितोद्विजसत्तम ॥ २८ ॥ तमुवाचसधर्मात्मापुष्पैःकितंप्रयोजनम् ॥

प० पु०
॥ ११५ ॥

विप्रवर्यपुनःप्राहकार्यकारणमात्मनः ॥ २९ ॥ नन्दनस्यवनोद्देशेकाचिन्नारीवरानना ॥ तस्यादर्शनमात्रेणगतोऽहंकामवश्यताम् ॥ ३० ॥ तयाप्रो
क्तोऽस्मिन्विप्रेन्द्रपुष्पैःकामोदसम्भवैः ॥ पूजयस्वमहादेवंपुष्पैस्तुसप्तकोटिभिः ॥ ३१ ॥ ततस्तुमुप्रियाभार्याभविष्यामिनसंशयः ॥ तदर्थेप्रस्थितो
ऽस्म्यद्यकामोदाख्यपुरंप्रति ॥ ३२ ॥ तामहंकामयिष्यामिसिन्धुजांशृणुसाम्प्रतम् ॥ मनोह्रासेर्महाहासेर्हासयिष्याम्यहंपुनः ॥ ३३ ॥ प्रीतासती
महाभागाहसिष्यतिपुनःपुनः ॥ तद्धास्यंगद्वदंविप्रममकार्येप्रवर्द्धनम् ॥ ३४ ॥ तस्माद्धास्यात्पतिप्यन्तिदिव्यानिकुसुमानिच ॥ तैस्तुदेवमुमाकान्तं
जयिष्यामिसाम्प्रतम् ॥ ३५ ॥ तेनपूजाप्रदानेनतुष्टोदास्यतिमेफलम् ॥ ईश्वरःसर्वभूतेशःशङ्करोलोकभावनः ॥ ३६ ॥ नारदउवाच ॥ तत्रदैत्य
नगन्तव्यंकामोदाख्यपुरोत्तमे ॥ विष्णुरस्तिमुमेधावीसर्वदैत्यक्षयावहः ॥ ३७ ॥ येनोपायेनपुष्पाणिकामोदाख्यानिदानवः ॥ तवहस्तेप्रयास्य
न्तितमुपायंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ गङ्गातोयेषुदिव्यानिपतिप्यन्तिनसंशयः ॥ बाहितानिजलैर्दिव्यैरागमिष्यन्तिसाम्प्रतम् ॥ ३९ ॥ तानित्वंतुप्रतिगृहा
णसुहृद्यानिमहान्तिच ॥ गृहीत्वातानिपुष्पाणिसाधयस्वममीषितम् ॥ ४० ॥ नारदोदानवश्रेष्ठमोहयित्वाततःपुनः ॥ ततश्चसतुधर्मात्माचिन्तया
मासवैपुनः ॥ ४१ ॥ कथमश्रुणिसामुञ्जत्केनोपायेनदुःखिता ॥ चिन्तमानस्यतस्यैवक्षणंवैनारदस्यच ॥ ४२ ॥ ततोबुद्धिःसमुत्पन्नाकामोदाख्यं
पुरंगतः ॥ ४३ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणभूमिखण्डेवनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेएकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥
कुञ्जलउवाच ॥ कामोदाख्यपुरंदिव्यंसर्वदेवसमाकुलम् ॥ सर्वकामसमृद्धिर्धर्मपश्यन्नारदस्ततः ॥ १ ॥ कामोदायागृहंप्राप्यप्रविवेशद्विजो
त्तमः ॥ कामोदांतुततोदृष्ट्वासर्वकामसमाकुलाम् ॥ २ ॥ तयासम्पूजितोविप्रःसुवाक्यैःस्वागतादिभिः ॥ दिव्यासनेसमारूढस्तांप्रच्छद्विजो
त्तमः ॥ ३ ॥ सुखेनस्थीयतेभद्रेविष्णुतेजःसमुद्भवे ॥ अनामयंचपप्रच्छआशीर्भरभिनन्द्यताम् ॥ ४ ॥ कामोदोवाच ॥ प्रसादाद्रवतांविष्णोःसु
खेनवर्तयाम्यहम् ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञत्वंप्रश्रोत्तरकारणम् ॥ ५ ॥ महामोहःसमुत्पन्नोममाङ्गेमुनिपुङ्गव ॥ व्यापकःसर्वलोकानांममाङ्गेमतिनाशकः
॥ ६ ॥ तस्मान्निद्रासमुत्पन्नायथामर्त्येषुवर्तते ॥ सुप्तयातुमयादृष्टःस्वप्नोवैदारुणोमुने ॥ ७ ॥ केनाप्युक्तंसमेत्यैवपुरतोद्विजसत्तम ॥ अव्यक्तोऽसौ
हृषीकेशःसंसारंसगमिष्यति ॥ ८ ॥ तदाप्रभृतिदुःखेनव्यापिताहंमहामते ॥ तन्मेत्वंकारणंह्यहिमवाञ्छानवतांवरः ॥ ९ ॥ नारदउवाच ॥ वातिकः
पैत्तिकश्चैवकफजःसान्निपातिकः ॥ स्वप्नःप्रवर्ततेभद्रेमानवेषुनसंशयः ॥ १० ॥ नजायतेचदेवेषुस्वप्नोनिद्राचसुन्दरि ॥ आदित्योदयवेलायांहृश्यते

१ 'तामहं मानयिष्यामि' इ० पा० ।

भू.सं.दि.
अ० १२

॥ ११५ ॥

स्वप्रउत्तमः ॥ ११ ॥ सत्स्वप्नोमानवानां हि पुण्यस्य फलदायकः ॥ अन्यदेवप्रवक्ष्यामि स्वप्रस्य कारणं शुभे ॥ १२ ॥ महावातान्दोलनैश्च चलन्त्यापो
 वरानने ॥ त्रुटन्त्यम्बुकणाः सूक्ष्मास्तस्मादुदकसञ्चयात् ॥ १३ ॥ वहिरेव पतन्त्येते निर्मलाम्बुकणाः शुभे ॥ पुनर्लयं प्रयान्त्येते दृश्यादृश्या भवन्ति वै
 ॥ १४ ॥ तद्वत्स्वप्नस्य वैभावः कथ्यते शृणु भासिनि ॥ आत्मा शुद्धो विरक्तस्तुरागद्वेषविवर्जितः ॥ १५ ॥ पञ्चभूतात्मकानां च मुपित्वैव सुनिश्चलः ॥
 पङ्क्तिं शतिसुतत्त्वानां मध्ये चैव विराजते ॥ १६ ॥ शुद्धात्मा केवलोनित्यः प्रकृतेः सङ्गतिगतः ॥ तद्वा वैवायुरूपैश्च चलते स्थानतो यदा ॥ १७ ॥ आत्मन
 स्तेजसश्चैव प्रतितेजः प्रजायते ॥ अन्तरात्मा शुभं नाम तस्यैव प्रकथ्यते ॥ १८ ॥ पयसश्च यथा भिन्ना भवन्त्यम्बुकणाः शुभे ॥ आत्मनस्तु तथा तेज अन्त
 रात्मा प्रकथ्यते ॥ १९ ॥ सहि पृथ्वी स वै वायुः स चाप्याकाश एव हि ॥ सर्वे तोयं स दीप्येते तेषां पुनः कृताः ॥ २० ॥ आत्मनस्तेजसो भूता मलरूपामहा
 त्मनः ॥ तस्यापि सङ्गतिं प्राप्ता एकत्वं हि प्रयान्ति ते ॥ २१ ॥ स्वात्मभावप्रदोपेण नाशयन्ति वरानने ॥ तत्पिण्डमन्यमिच्छन्ति वारं वारं वरानने ॥ २२ ॥
 तेषां क्रीडा विहारोऽयं सृष्टिः सन्धकारणम् ॥ उदकस्य तरङ्गस्तु जायते च विलीयते ॥ २३ ॥ पुनर्भूतिः पुनर्हानिस्तादृशस्य पुनः पुनः ॥ अपां रूपस्य दृ
 ष्टान्तं तद्वदेषां न संशयः ॥ २४ ॥ आत्मानं नश्यते देवितेजो वायुर्न नश्यति ॥ न नश्यतो धराकाशौ न नश्यन्त्याप एव च ॥ २५ ॥ पञ्चैव आत्मना सादृ
 षं भवन्ति प्रयान्ति च ॥ आत्मा दयो ह्यमी भद्रे नित्यरूपान संशयः ॥ २६ ॥ पिण्ड एव प्रणश्येते तेषां संज्ञात एव च ॥ विषयाणां सुदोषैः सरागद्वेषादिभि
 र्हतः ॥ २७ ॥ प्राणाः प्रयान्ति वै पिण्डात्पञ्चपञ्चात्मका द्विज ॥ पिण्डान्ते वसते आत्मा प्रतिरूपस्तु तस्य च ॥ २८ ॥ अन्तरात्मा यथा चाग्नेः स्फुलिङ्गस्तु
 प्रकाशते ॥ तथा प्रकाशमायाति दृश्यादृश्यः प्रजायते ॥ २९ ॥ शुद्धात्मा च परं ब्रह्म सदा जागर्ति नित्यशः ॥ अन्तरात्मा प्रवृद्धस्तु प्रकृतेश्च महागुणैः ॥
 ॥ ३० ॥ अन्नाहारेण सम्पुष्टैरन्तर्गता सुखं व्रजेत् ॥ सुसुखा जायते मोहस्तस्मान्मनः प्रमुह्यति ॥ ३१ ॥ पश्चात्स जायते निद्रातामसीलयवर्द्धिनी ॥
 नाडी मार्गेण यः सूर्यो मेरुमुल्लङ्घ्य गच्छति ॥ ३२ ॥ तदा रात्रिः प्रजायते यावन्नोदयते रविः ॥ विषयान्धकारैर्मुक्तस्तु अन्तरात्मा प्रकाशते ॥ ३३ ॥
 भावैस्तत्त्वात्मकानां तु पञ्चतत्त्वैः प्रोपितैः ॥ पूर्वजन्मस्थितैः पिण्डैरन्तरात्मा प्रगृह्यते ॥ ३४ ॥ स्यास्यति च वै स्थानमुच्चावचं महामते ॥ संसारान्त
 रात्मा वै दोषैर्वर्द्धः प्रणीयते ॥ ३५ ॥ कायरक्षति जीवात्मा पश्चात्तिष्ठति मध्यगः ॥ उदानः स्फुरते तीव्रस्तस्माच्छब्दः प्रजायते ॥ ३६ ॥ शुष्का भस्त्रायथा
 श्वासं कुरुते वायु पूरिता ॥ तद्वच्छब्दवशाच्छ्वासमुदानः कुरुते वलात् ॥ ३७ ॥ आत्मनस्तु प्रभावं गउदानो वलवान् भवेत् ॥ एवं कायः प्रमुग्धस्तु मृतक

१ 'सुमन्नाम' इ० पा० । २ 'अस्मदादयः' इ० पा० । ३ 'सङ्ख्यात एव च' इ० पा० । ४ 'प्रणाशं यान्ति वै दोषा न च पञ्चात्मका द्विज' इ० पा० । ५ 'शरी' इ० पा० ।

प० पु०
॥ ११६ ॥

ल्पः प्रजायते ॥ ३८ ॥ ततो निद्रामहामाया तस्याङ्गे पुप्रयातिसा ॥ हृदिकण्ठे तथा चास्येनासिकाग्रे प्रतिष्ठति ॥ ३९ ॥ बाहू सङ्कुच्य सन्तिष्ठेद्धृतो ना
भिमण्डले ॥ आत्मनस्तु प्रभावाच्च उदानो नाममारुतः ॥ ४० ॥ प्रजायते महातीव्रो वलरोधं करोति सः ॥ यथारज्ज्वा प्रवद्वस्तुदारुकीलधरः स्थितः ॥
॥ ४१ ॥ तथा चात्मसुसंलग्नः प्राणवायुर्न संशयः ॥ अन्तरात्मप्रसक्तस्तु प्राणवायुः शुभानने ॥ ४२ ॥ बुद्धिबद्धो हितो भद्रे अन्तरात्मा प्रधावति ॥ पूं
र्वजन्मार्जितान्वासान् स्मृत्वा तत्र प्रधावति ॥ ४३ ॥ तत्र संस्थो महाप्राज्ञः स्वेच्छया रमते पुनः ॥ एवं नानाविधान् स्वप्नान्तरात्मा प्रपश्यति ॥ ४४ ॥
उत्तमांश्च विरुद्धांश्च कर्मयुक्तान् प्रपश्यति ॥ गिरींस्तथा सुदुर्गांश्च उच्चावचान् प्रपश्यति ॥ ४५ ॥ तदेवाति कं विद्धि कफवत्तद्वदाम्यहम् ॥ जलं न दीत डागं
च पयः स्थानानि पश्यति ॥ ४६ ॥ अग्निं च पश्यते देवि बहुकाश्च न मुत्तमम् ॥ तदेव पैत्तिकं विद्धि भाव्यं चैव दाम्यहम् ॥ ४७ ॥ प्रभातं दृश्यते स्वप्नो भ
व्यो वाऽभव्य एव च ॥ कर्मयुक्तो वरारोहे लाभालाभप्रकाशकः ॥ ४८ ॥ स्वप्नस्यापि अवस्था ते कथिता वर्णिनि ॥ तद्भाव्यं च वरारोहे विष्णोश्चैव भवि
ष्यति ॥ ४९ ॥ तन्निमित्तं त्वया दृष्टो दुःस्वप्नः स तु प्रक्षितः ॥ ५० ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने गुरुतीर्थे च्यवनचरित्रे कामोदाख्याने
विंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ कामोदोवाच ॥ न विदुर्देवताः सर्वा यस्यान्तरूपमेव च ॥ यस्मिंस्त्रीनस्तु सर्वोऽयं स चैकात्मा प्रकथ्यते ॥ १ ॥
यस्य माया प्रपञ्चस्तु संसारः शृणु नारद ॥ कस्मात्प्रयातिसंसारं मम स्वामी जगत्पतिः ॥ २ ॥ पापैश्चापि सुपुण्यैश्च नरो वद्वस्तु कर्मभिः ॥ संसारं सरते
विप्रहरिः कस्माद्भजेद्भद ॥ ३ ॥ नारद उवाच ॥ शृणु देवि प्रवक्ष्यामि यत्कृतं तेन चक्रिणा ॥ भृगोरग्रे प्रतिज्ञातं यज्ञरक्षां करोम्यहम् ॥ ४ ॥ इन्द्रस्य व
चनात्सद्योगतोऽसौ दानवैः सह ॥ योद्धुं विहाय गोविन्दो भृगोश्चैव मखोत्तमम् ॥ ५ ॥ मखं त्यक्त्वा गते देवे पश्चात्तैर्दानवोत्तमैः ॥ आगत्य ध्वंसितः सर्वः
स यज्ञः पापचेतनैः ॥ ६ ॥ हरिं कुद्धः स योगीन्द्रः शशाप भृगुरेव तम् ॥ दशजन्मानि भुङ्क्ष्व त्वं मच्छापकलुषीकृतः ॥ ७ ॥ कर्मणः स्वस्य सम्भो
गं सम्भोक्ष्यति जनार्दनः ॥ तन्निमित्तं त्वया देवि दुःस्वप्नः परिवीक्षितः ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वा तां गतो विप्रो ब्रह्मलोकं स नारदः ॥ कृष्णस्यापि सुदुःखेन दुःखि
ता सा भवत्तदा ॥ ९ ॥ रुरोद करुणं वालाहा हेति वदती मुहुः ॥ गङ्गातीरोपविष्टा सा जलान्ते शृणु नन्दन ॥ १० ॥ सुनेत्राभ्यां तथा श्रूणि दुःखेनापि प्रमुञ्चति ॥
तान्यश्रूणि प्रमुक्तानि गङ्गातोये पतन्त्यपि ॥ ११ ॥ जले चैव निमज्जन्ति तस्याश्वाप्यश्रुविन्दवः ॥ सम्भवन्ति पुनस्तत्पद्मरूपाणि तानि च ॥ १२ ॥
गङ्गातोये प्रफुल्लानि वाहितानि प्रयान्ति वै ॥ ददृशे दानवश्रेष्ठो विष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १३ ॥ दुःखजानि न जानाति मुनिना कथितान्यपि ॥ हर्षेण महता
विष्टः परिजग्राह सोऽसुरः ॥ १४ ॥ पद्मेस्तु पुष्पितैः सोऽपि पूजयेद्भिरिजाप्रियम् ॥ सप्तकोटिभिर्देत्येन्द्रो विष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १५ ॥ अथ कुब्जाज

भू.सं.दि.
अ० १२१

॥ ११६ ॥

गङ्गात्रीशङ्करं वाक्यमब्रवीत् ॥ पश्यैतस्य विकर्मत्वं दानवस्य महामते ॥ १६ ॥ शोकोत्पन्नेः प्रफुल्ले श्वभवन्तं परिपूजयेत् ॥ प्राप्यते दुःखसंतापमुदं प्रा-
 प्तुं न चार्हति ॥ १७ ॥ ईश्वर उवाच ॥ सत्यमुक्तं त्वया भद्रे अनेन पापकारिणा ॥ सत्योद्यमः परित्यक्तः कामोदार्थः कृतः पुरा ॥ १८ ॥ शोकोत्पन्नानि
 पद्मानि गङ्गातोयगतानि वै ॥ अयमेष प्रगृह्णाति कामाकुलितचेतनः ॥ १९ ॥ पूजयेच्चापि दुष्टात्मा शोकसन्तापकारकैः ॥ दुःखजैः शोकजैः पुष्पैस्तैः सु-
 श्रेयः कथं भवेत् ॥ २० ॥ यादृशेनापि भावेन मामेव परिपूजयेत् ॥ तादृशेनापि भावेन अस्य सिद्धिर्भविष्यति ॥ २१ ॥ सत्यध्यानविहीनोऽयं कामोदा-
 न्यस्तमानसः ॥ सञ्जातः पापचारित्र्यो जहि देवि स्वतेजसा ॥ २२ ॥ एवमाकर्ण्य तद्वाक्यं शम्भो श्वैव महात्मनः ॥ अस्यैव संक्षयं शम्भो करिष्ये तव शास-
 नात् ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वा ततो देवी तस्यापि वधकाङ्क्षया ॥ व्रत्तते हि विदुण्डस्य वधोपायं व्यचिन्तयत् ॥ २४ ॥ कृत्वा मायामयं रूपं ब्राह्मणस्य महात्मनः ॥
 पूजयेच्छङ्करं नाथं सुपुष्पैः पारिजातजैः ॥ २५ ॥ समेत्य दानवः पापो दिव्यां पूजां विनाशयेत् ॥ कामाकुलः सुदुःखार्तस्तद्वतो भावतत्परः ॥ २६ ॥ वि-
 ष्णोश्चैव महामायां पूर्वदृष्टां सदानवः ॥ सस्मार दानवः पापः कामवाणैः प्रपीडितः ॥ २७ ॥ तस्याः स्मरणमात्रेण क्रन्दर्पेण वलीयसा ॥ विरहाकुलदुःखा-
 तो रीदतं हि मुहुर्मुहुः ॥ २८ ॥ कालाकृष्टः सदुष्टात्मा शोकजाना नितानिसः ॥ परिगृह्य समायातः पूजनार्थं महेश्वरम् ॥ २९ ॥ देव्या कृतां हि पूजां च
 सुपुष्पैः पारिजातजैः ॥ तां निर्णाश्य सुलोभेन शोकजैः परिपूजयेत् ॥ ३० ॥ नेत्राभ्यां तस्य दुष्टस्य विन्दवस्तेऽश्रुसम्भवाः ॥ अविरलास्ततो
 वत्सपतन्ति लिङ्गमस्तके ॥ ३१ ॥ देवी ब्राह्मणरूपेण तमुवाच महामते ॥ क्रोभान् पूजयेद्देवं शोकाकुलमनाः सदा ॥ ३२ ॥ पतन्त्यश्रूणि दे-
 वस्य मस्तकेशोकजानिते ॥ अपवित्राणि मे वृहि एतमर्थं ममाग्रतः ॥ ३३ ॥ विदुण्ड उवाच ॥ पूर्वदृष्टामयानारी सर्वसौभाग्यसम्पदा ॥ सर्वल-
 क्षणसम्पन्ना कामस्यायतनं महत् ॥ ३४ ॥ तस्या मोहेन सन्दग्धः कामेनाकुलतांगतः ॥ तया प्रोक्तं हि सम्भोगे देहि मे दायमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ का-
 मोदसम्भवैः पुष्पैः पूजयस्व महेश्वरम् ॥ तेषां पुष्पकृतां मालां मम कण्ठे परिक्षिप ॥ ३६ ॥ कौटिभिः सप्त सङ्ख्यातैः पूजयस्व महेश्वरम् ॥ तदर्थं पूजयाम्ये-
 व ईश्वरं फलदायकम् ॥ ३७ ॥ कामोदसम्भवैः पुष्पैर्दुर्लभैर्देवदानवैः ॥ ३८ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कते भावः कते ध्यानं कते ज्ञानं दुरात्मनः ॥ ईश्वरस्यापि सम्ब-
 न्धो नास्ति किञ्चित्त्वयैव हि ॥ ३९ ॥ कामोदायावरं रूपं कीदृशं वद साम्प्रतम् ॥ कलव्धानि सुपुष्पाणि तस्या हास्योद्भवानि च ॥ ४० ॥ विदुण्ड
 उवाच ॥ भावं ध्यानं न जानामि न दृष्टा सामया कदा ॥ गङ्गातोयगतान्येव परिगृह्णामि नित्यशः ॥ ४१ ॥ तैरहं पूजयाम्येकं शङ्करं प्रवदाम्यहम् ॥ म-
 माग्रे कथितं विप्रशुक्लेणापि महात्मना ॥ ४२ ॥ वचनात्तस्य देवं शर्म च यामि दिने दिने ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं यच्च पृष्टोऽस्मि साम्प्रतम् ॥ ४३ ॥ श्रीदे-

प० पु०
११७ ॥

व्युवाच ॥ कामोदारोदनाजातैः पुष्पैस्तैर्दुःखसम्भवैः ॥ लिङ्गमर्चयसंदुष्टप्रभातेनित्यमेवच ॥ ४४ ॥ यादृशेनापिभावेनपुष्पैश्चयादृशैस्त्वया ॥
अर्चितोदेवदेवेशस्तादृशंफलमाप्नुहि ॥ ४५ ॥ दिव्यगूजांविनाशयैवंशोकपुष्पैः प्रपूजसि ॥ असौदोपस्तवैवाद्यसमुत्पन्नः सुदारुणः ॥ ४६ ॥ तस्माद्
ण्डप्रदास्यामिभुङ्क्ष्वस्वकर्मजंफलम् ॥ तस्यावाक्यं समाकर्ण्य कालकृद्योवभाषताम् ॥ ४७ ॥ रेरेदुष्टदुराचारसमकर्मप्रदूषक ॥ हन्मि त्वामिहखड्गेनअ
नेनापिनसंशयः ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वाब्राह्मणंतं सनिशितं खड्गमाददे ॥ हन्तुकामः सदुष्टात्मा अभ्यधावतदानवः ॥ ४९ ॥ सादेवीविप्ररूपेणसङ्कुद्धापरमे
श्वरी ॥ स्वस्थानमागतं दृष्ट्वाहुङ्कारं विससर्जह ॥ ५० ॥ तेनहुङ्कारनादेनपतितोदानवाधमः ॥ निश्चेष्टः कामरूपेणवब्राह्मण इवाचलः ॥ ५१ ॥ पतितेदानवे
तस्मिन्सर्वलोकविनाशके ॥ लोकाः स्वास्थ्यंगताः सर्वे दुःखतापविवर्जिताः ॥ ५२ ॥ एतस्मात्कारणाद्भस्मसास्त्रीवैपरिदेवति ॥ गङ्गातीरेवरारोहादुःख
व्याकुलमानसा ॥ ५३ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं त्वया परिपृच्छितम् ॥ ५४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वासुपुत्रंतं कुञ्जल अण्डजेश्वरः ॥ विरराममहाप्रा
ज्ञः किञ्चिन्नोवाचभूपते ॥ ५५ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणं भूमिखण्डे वनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्ये च्यवनचरित्रे कामोदाख्याने एकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः
॥ १२१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुञ्जलोधर्मपक्षी स इत्युक्त्वा तान्सुतान् प्रति ॥ विरराममहाप्राज्ञः किञ्चिन्नोवाच तान् प्रति ॥ १ ॥ वटाधः स्थो द्विजश्रेष्ठस्तमुवाच
महाशुकम् ॥ कोभवान्धर्मवक्ता हि पक्षिरूपेण वर्तते ॥ २ ॥ किंवादेवोऽथ गन्धर्वः किंवा विद्याधरो भवान् ॥ कस्यशापादिमां प्राप्तो यो निर्कीरस्य पातकीम्
॥ ३ ॥ कस्मात्ते ईदृशं ज्ञानं वर्ततेऽतीन्द्रियं शुक ॥ सुपुण्यस्य तु कस्यापि कस्यैव तपसः फलम् ॥ ४ ॥ किंवाच्छत्रेन रूपेण अनेनापि महामते ॥ कस्त्वं सिद्धोऽसि
देवो वा तन्मे कथय कारणम् ॥ ५ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ भोः सिद्धत्वामहं जाने कुलंतं गोत्रमुत्तमम् ॥ विद्यांतपः प्रभावं च यस्माद्भूमिमेदिनीम् ॥ ६ ॥ सर्वविप्रप्रव
क्ष्यामि स्वागतं तव सुव्रत ॥ उपविश्यासने पुण्ये छायायां शयशीतलाम् ॥ ७ ॥ अव्यक्तप्रभवो ब्रह्मा तस्माज्ज्ञे प्रजापतिः ॥ ब्राह्मणस्तु गुणैर्युक्तो भृगुर्ब्रह्मसमो
द्विजः ॥ ८ ॥ भार्गवो नाम तस्यासीत् सर्वधर्मार्थतत्त्ववित् ॥ तस्यान्वये भवान्विप्रच्यवनः ख्यातिमान् भुवि ॥ ९ ॥ नाहं देवो न गन्धर्वो नाहं विद्याधरः पु
नः ॥ योऽहं विप्रप्रवक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ १० ॥ कश्यपस्य कुले जातः कश्चिद्ब्राह्मणसत्तमः ॥ वेदवेदाङ्गतत्त्वज्ञः सर्वकर्मप्रकाशकः ॥ ११ ॥ विद्याध
रेति विख्यातः कुलशीलगुणैर्युतः ॥ राजमानः श्रिया विप्रआचारैस्तपसा तदा ॥ १२ ॥ सम्बभूवुः सुतास्तस्य विद्याधरस्य ते त्रयः ॥ वसुशर्मा नाम शर्माधर्म
शर्मा च ते त्रयः ॥ १३ ॥ तेषामहं धर्मशर्मा कनिष्ठो गुणवर्जितः ॥ वसुशर्मा मम भ्राता वेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ १४ ॥ आचारेण सुसम्पन्नो विद्यादिसुगुणैः पुनः ॥
नामशर्मा महाप्राज्ञस्तद्वत्सासीद्गुणाधिकः ॥ १५ ॥ अहमेको महामूर्खः स जातः शृणु सत्तम ॥ विद्यानामुत्तमं विप्रभावमर्थं शुभं कंदा ॥ १६ ॥ न शृणो

यू.खं.दि।
अ० १२२

॥ ११७ ॥

मिनवेयामिगुरुगेहमनुत्तमम् ॥ ततस्तुजनकोमेतुमामेवंपरिचिन्तयेत् ॥ १७ ॥ धर्मशर्मेतिपुत्रस्यनामास्यतुनिरर्थकम् ॥ सञ्जातःक्षितिमध्येतुनवि
 द्रान्मेगुणाकरः ॥ १८ ॥ इतिसञ्चिन्त्यधर्मात्मासुवाचसुदुःखितः ॥ ब्रजपुत्रगुरोर्गेहंविद्यार्थपरिसाधय ॥ १९ ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वाक्यं
 मयाशुभम् ॥ नाहंतातगमिष्यामिगुरोर्गेहंसुदुःखदम् ॥ २० ॥ यत्रवैताडनंनित्यंभ्रूभङ्गादिचक्रोशनम् ॥ अन्नंनदृश्यतेतत्रकर्मणाशृणुसत्तम ॥ २१ ॥
 दिवारात्रौननिद्रास्तिनास्तिमुखस्यसाधनम् ॥ तस्मादुःखमयंतातनयास्येगुरुमन्दिरम् ॥ २२ ॥ विद्याकार्यंकरिष्येनक्रीडार्थमहमुत्सुकः ॥
 भोक्ष्येस्वप्स्येप्रसादात्तेकरिष्येक्रीडनंपितः ॥ २३ ॥ डिम्भैःसार्द्धंमुखेनापिदिवारात्रमतन्द्रितः ॥ मामुवाचसधर्मात्मासुदुःखितः ॥ २४ ॥
 मापुत्रसाहसंकार्षींविद्यार्थमुद्यमंकुरु ॥ विद्ययाप्राप्यतेसौख्यंयशःकीर्तिस्तथातुला ॥ २५ ॥ ज्ञानंस्वर्गंश्चमोक्षश्चतस्माद्विद्यांप्रसाधय ॥ पूर्वसुदुःख
 मृलातुपश्चाद्विद्यासुखप्रदा ॥ २६ ॥ तस्मात्साधयपुत्रत्वंविद्यांगुरुगृहं ब्रज ॥ पितुर्वाक्यमकुर्वाणअहमेवंदिनेदिने ॥ २७ ॥ यत्रयत्रस्थितोनि
 त्यमर्थहानिकरोम्यहम् ॥ उपहासःकृतोलोकैर्ममविप्रप्रकुत्सनम् ॥ २८ ॥ ममलज्जासमुत्पन्नाजीवनाशकरीतदा ॥ विद्यार्थमुद्यतोविप्रकंगुरुंप्रार्थ
 याम्यहम् ॥ २९ ॥ इतिचिन्तापरोजातोदुःखशोकसमाकुलः ॥ कथंविद्यामहंजानेकथंविन्दाम्यहंगुणान् ॥ ३० ॥ कथंमेजायतेस्वर्गःकथंमोक्षं
 ब्रजाम्यहम् ॥ इत्येवंचिन्तयन्विप्रवार्द्धक्यमगमंपुनः ॥ ३१ ॥ देवैतायतनेदुःखीउपविष्टस्त्वहंकदा ॥ मद्भाग्यैःप्रेरितःकश्चित्सिद्धएकःसमागतः
 ॥ ३२ ॥ निराश्रयोजिताहारःसदानन्दस्तुनिःस्पृहः ॥ एकान्तमास्थितोविप्रयोगयुक्तोजितेन्द्रियः ॥ ३३ ॥ परब्रह्मणिसंलीनोज्ञानध्यानसमाधि
 मान् ॥ तमहंसंश्रितोविप्रज्ञानरूपमहामतिम् ॥ ३४ ॥ अहंशुद्धैनभावेनभक्त्यानमिनकन्धरः ॥ नमस्कृत्यमहात्मानंपुरतस्तस्यसंस्थितः ॥ ३५ ॥
 दीनरूपोद्वहंजातोमन्दभाग्यस्तथापुनः ॥ तेनाहंपृच्छितोविप्रकस्माद्भवान्प्रशोचति ॥ ३६ ॥ केनाभिप्रायभावेनदुःखमेवभुनेक्तिवै ॥ तेनेत्युक्तो
 ऽस्मिन्विप्रेन्द्रंज्ञानिनायोगिनातदा ॥ ३७ ॥ सुमृढेनमयातस्यपूर्ववृत्तान्तमेवहि ॥ तमेवंश्रावितंसर्वसर्वज्ञत्वंकथं ब्रजेत् ॥ ३८ ॥ एतदर्थमहादुःखीभवा
 न्ममगतिःसदा ॥ सन्वोवाचमहात्मासर्वज्ञानस्यकारणम् ॥ ३९ ॥ इतिश्रीपाद्मपुराणेषूभिखण्डेवनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेद्राविंश
 त्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ सिद्धउवाच ॥ श्रयंतामभिधास्यामिज्ञानरूपंतवाग्रतः ॥ ज्ञानस्यनास्तिवैदेहोहस्तौपादौचक्षुषी ॥ १ ॥ नासा
 कर्णौनज्ञानस्यनास्तिचैवास्थिसङ्ग्रहः ॥ केनदृष्टंतुवैज्ञानंकानिलिङ्गानितस्यवै ॥ २ ॥ आकारैर्वर्जितंनित्यंसर्ववैतिसर्ववित् ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्यो
 रात्रौप्रकाशयेच्छशी ॥ ३ ॥ गृहंप्रकाशयेद्दीपोलोकमध्येस्थितःअमी ॥ तत्पदंकेनवैधाम्नादृश्यतेशृणुसत्तम ॥ ४ ॥ नविन्दन्तिहिमूढास्तेमोहितावि

प० पु०
११८ ॥

ष्णुमायया ॥ कायमध्येस्थितं ज्ञानं ध्यानदीपमनोपमम् ॥५॥ तत्पदं तेन दृश्येत चन्द्रसूर्यादिभिर्न च ॥ हस्तपादौ विना ज्ञानमचक्षुः कर्णवर्जितम् ॥६॥
सर्वत्र गतिमच्चास्ति सर्वगृह्णाति पश्यति ॥ सर्वमात्रातिविप्रेन्द्रशृणोत्येवं संशयः ॥ ७ ॥ नास्ति ज्ञानसमो दीपः सर्वान्धकारनाशने ॥ स्वर्गे भूमौ च पा-
ताले स्थाने स्थाने च दृश्यते ॥ ८ ॥ कायमध्ये स्थितं ज्ञानं न विन्दन्ति कुबुद्धयः ॥ ज्ञानस्थानं प्रवक्ष्यामि यस्माज्ज्ञानं प्रजायते ॥ ९ ॥ प्राणिनां हृदये नि-
त्यं निहितं सर्वदा द्विज ॥ कामादीन्सुमहाभोगान्महामोहादिकांस्तथा ॥ १० ॥ विवेकबहिना सर्वान्दिधक्षतिसदेव यः ॥ सर्वशान्तिमयो भूत्वा इन्द्रि-
यार्थं प्रमर्दयेत् ॥ ११ ॥ ततस्तु जायते ज्ञानं सर्वतत्त्वार्थदर्शकम् ॥ तत्त्वमूलमिदं ज्ञानं निर्मलं सर्वदर्शकम् ॥ १२ ॥ तस्माच्छान्तिं कुरुष्व त्वं सर्वसौख्यप्र-
वर्द्धिनीम् ॥ समः शत्रौ च मित्रे च यथात्मनितथापरे ॥ १३ ॥ भवं स्वनियतो नित्यं जिताहारोजितेन्द्रियः ॥ मैत्रेणैव प्रकर्तव्यं वैन्दुरे परित्यजेत् ॥ १४ ॥
निःसङ्गो निःस्पृहो भूत्वा एकान्तस्थानमाश्रितः ॥ सर्वप्रकाशको ज्ञानी सर्वदर्शी भविष्यसि ॥ १५ ॥ एकस्थानस्थितो वत्स त्रैलोक्ये यद्भविष्यति ॥ वृत्ता-
न्तं वेत्स्यसि त्वं तु मत्प्रसादान्न संशयः ॥ १६ ॥ कुञ्जल उवाच ॥ सिद्धे न तेन मे विप्रज्ञानरूपं प्रकाशितम् ॥ तस्य वाक्ये स्थितो नित्यं तद्भावेनापि भावितः
॥ १७ ॥ त्रैलोक्ये वर्त्तते यद्यदेकस्थाने स्थितो ह्यहम् ॥ तत्तदेव प्रजानां निप्रसादात्तस्य सद्गुरोः ॥ १८ ॥ एतत्तत्सर्वमाख्यातमात्मवृत्तान्तं मे वहि ॥ अन्य-
त्किं ते प्रवक्ष्यामि तद्ब्रूहि द्विजसत्तम ॥ १९ ॥ च्यवन उवाच ॥ कीरयोर्निकथं प्राप्तो भवाञ्ज्ञानवतां वरः ॥ तन्मे त्वं कारणं ब्रूहि सर्वसन्देहनाशनम् ॥ २० ॥
कुञ्जल उवाच ॥ संसर्गा जायते पापं संसर्गात्पुण्यमेव हि ॥ तस्माद्विजयेच्छुद्धो भव्यं विरुद्धमेव च ॥ २१ ॥ लब्धकेनापि पापेन केनाप्येकः शुकः शिशुः ॥
बन्धयित्वा समानीतो विक्रयार्थं समुद्यतः ॥ २२ ॥ चाटुकारं सुरूपांतं पटुवाक्यं समीक्ष्य च ॥ गृहीतो ब्राह्मणैकेन मम प्रीत्या समर्पितः ॥ २३ ॥ ज्ञानध्यान-
स्थितो नित्यमहमेव द्विजोत्तम ॥ समेवालस्वभावेन कौतुकात्कर संस्थितः ॥ २४ ॥ तस्य कौतुकवाक्यैर्वासुग्धोऽहं द्विजसत्तम ॥ शुकस्य पुत्ररूपस्य नि-
त्यंतत्परमानसः ॥ २५ ॥ मामेवं वदते सोऽपि तात तातेति आस्यताम् ॥ स्नातुं गच्छ महाभाग देवमर्चय साम्प्रतम् ॥ २६ ॥ इत्यादि चाटुके-
र्वाक्यैर्ममैव परिभाषयेत् ॥ तस्य वाक्यविनोदेन विस्मृतं ज्ञानमुत्तमम् ॥ २७ ॥ पुष्पार्थफलभोगार्थगतोऽहं वनमेव च ॥ नीतः शुको वि-
डालेन मम दुःखस्य हेतवे ॥ २८ ॥ मम संसर्गिभिः सर्वैर्वयस्यैः साधुचारिभिः ॥ विडालेन हतः पक्षी तेनैव भक्षितो हिसः ॥ २९ ॥ श्रुत्वामृ-
त्युगतं विप्रशुकंतं चाटुकारकम् ॥ महता दुःखभावेन असुखेनातिदुःखितः ॥ ३० ॥ तस्य दुःखेन मुग्धोऽस्मि तीव्रेणापि सुपीडितः ॥ महता

१ वयस्यैः वयस्येभ्यः सक्ताशात् 'विडालेन पक्षी इतः तेनैव च भक्षितः' इति मृत्युं गतं शुकं श्रुत्वा इति तृतीयाहं कस्येनायं संगतिरवधेया ।

भू.सं.दि.
अ० १२३

॥ ११८ ॥

मोहजालेनबद्धोऽहं द्विजपुङ्गव ॥ ३१ ॥ प्रालंपरामचन्द्रेतिशुकराजेतिपण्डित ॥ श्लोकराजेतितंविप्रमोहाच्चलितमानसः ॥ ३२ ॥ ततोऽहं दुःखस
 न्ततःसञ्जातःस्वनकर्मणा ॥ वियोगेनापिविप्रेन्द्रशुकस्यशृणुसाम्प्रतम् ॥ ३३ ॥ विस्मृतंतन्मयाज्ञानंसिद्धेनापिप्रकाशितम् ॥ संस्मरञ्छो
 कसन्तस्तस्तंशुकंचाटुकारकम् ॥ ३४ ॥ वत्सवत्सेतिनित्यवैप्रलपञ्छृणुभार्गव ॥ गद्यपद्यमयैर्वाक्यैःसंस्कृताक्षरसंयुतैः ॥ ३५ ॥ त्वांवि
 नाकश्चमांवत्सबोधयिष्यतिसाम्प्रतम् ॥ कथाभिस्तुविचित्राभिःपक्षिराजप्रसाद्यमाम् ॥ ३६ ॥ अस्मिन्सुनिर्जनोद्यानेविहायक्वगतोभवान् ॥
 केनदोषेणलितोऽस्मितन्मेकथयसाम्प्रतम् ॥ ३७ ॥ एवंविधैरहंवाक्यैःकरुणेस्तैस्तुमोहितः ॥ एवमादिप्रलप्याहंशोकेनापिसुपीडितः ॥ ३८ ॥
 मृतोऽहंतेनमोहेनतद्भावेनापिमोहितः ॥ मरणेयादृशोभावीमतिश्चासीच्चयादृशी ॥ ३९ ॥ तादृशेनापिभावेनजातोऽहं द्विजसत्तम ॥ गर्भवा
 सोमयाप्राप्तोज्ञानस्मृतिविधायकः ॥ ४० ॥ स्मृतंपूर्वकृतंकर्मस्वयमेवविचेष्टितम् ॥ मयापापेनमूढेनकिंकृतं ह्यकृतात्मना ॥ ४१ ॥ गर्भ
 योगसमारूढःपुनस्तंचिन्तयाम्यहम् ॥ तेनमेनिर्मलंज्ञानंजातंवैसर्वदर्शकम् ॥ ४२ ॥ गुरोस्तस्यप्रसादाच्चमातंवैज्ञानमुत्तमम् ॥ तस्यवाक्योदकैः
 स्वच्छैःकायस्यमलमेवच ॥ ४३ ॥ सवाह्याभ्यन्तरंविप्रक्षालितंनिर्मलंकृतम् ॥ तिर्यक्त्वंचमयाप्राप्तंशुकजातिसमुद्भवम् ॥ ४४ ॥ शुकस्यध्यानभा
 वेनमरणेसमुपस्थितं ॥ तस्मिन्कालेमृतोविप्रतद्भावेनापिभावितः ॥ ४५ ॥ तादृशोऽस्मिपुनर्जातःशुकरूपोमहीतले ॥ मरणेयादृशोभावःप्राणिनां
 परिजायते ॥ ४६ ॥ तादृशाःस्युस्तुसत्त्वास्तेतद्रूपास्तत्परायणाः ॥ तद्गुणास्तत्स्वरूपास्तेभावभृताभवन्तिहि ॥ ४७ ॥ मृत्युकालस्यविप्रेन्द्रभावे
 नापिनसंशयः ॥ अतुलंप्राप्तवाञ्छानमहमत्रमहामते ॥ ४८ ॥ तेनसर्वविपश्चामियद्भूतंयद्रविष्यति ॥ वर्तमानंमहाप्राज्ञज्ञानेनापिमहामते ॥ ४९ ॥
 सर्वविदाम्यहं ह्यत्रसंस्थितोऽपिनसंशयः ॥ तारणायमनुप्याणांसंसारेपरिवर्तताम् ॥ ५० ॥ नास्तितीर्थगुरुसमंबन्धच्छेदकरंद्विज ॥ एतत्तेसर्वमाख्या
 तंशृणुभार्गवनन्दन ॥ ५१ ॥ यत्त्वयापृच्छितंविप्रतत्तेसर्वंप्रकाशितम् ॥ स्थलजाच्चोदकात्सर्वबाह्यमलंप्रणश्यति ॥ ५२ ॥ जन्मान्तरकृतान्पापान्गु
 रूतीर्थप्रणाशयेत् ॥ संसारतारणायैवजङ्गमंतीर्थमुत्तमम् ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ शुकएवमहाप्राज्ञश्चयवनायमहात्मने ॥ तत्त्वंप्रकाशयित्वातुविर
 रामनृपोत्तम ॥ ५४ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंजङ्गमंतीर्थमुत्तमम् ॥ वरंवरयभद्रंतयत्तेमनसिवर्तते ॥ ५५ ॥ वेनउवाच ॥ नाहंराज्यस्यकामार्थीनान्यत्किंचित्प्र
 कामये ॥ सदेहोगन्तुमिच्छामितवकार्येजनेनार्दन ॥ ५६ ॥ एवंवरमहमन्येयदिदातुमिहेच्छसि ॥ ५७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ यजत्वमश्वमेधेनराजसूयेनभूप
 ते ॥ गोभूस्वर्णाम्बुधान्यानांकुरुदानंमहामते ॥ ५८ ॥ दानंश्रित्यतिवैपापं ब्रह्मवध्यादिघोरकम् ॥ चतुर्वर्गस्तुदानेनसिद्धयत्येवसंशयः ॥ ५९ ॥

प० पु०
॥ ११९ ॥

तस्माद्दानं प्रकर्तव्यं मामुद्दिश्य च भूपते ॥ यादृशो नापि भावेन माभुद्दिश्य ददाति यः ॥ ६० ॥ तादृशं तस्य वै भावं सत्यमेवं करोम्यहम् ॥ ऋषीणां दर्शनात्स्प
शाद्विष्टस्ते पापसञ्चयः ॥ ६१ ॥ आगमिष्यसि यज्ञान्ते मम देहे न संशयः ॥ एवमाभाष्य तं वेन मन्तर्द्धानं गतो हरिः ॥ ६२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे
पञ्चाधिकपञ्चाशत्सहस्रसंहितायां विनोपाख्याने गुरुतीर्थमाहात्म्यसम्पूर्तिवर्णने च्यवनचरित्रसमाप्तौ च त्रयोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥
मृत उवाच ॥ अन्तर्द्धानं गते विष्णो वै नो राज्ञामहमतिः ॥ क्व गतो देव देवेश इति चिन्ता परोऽभवत् ॥ १ ॥ हर्षेण महता विष्टश्चिन्तयित्वानृपोत्तमः ॥ समाहूय
नृपश्रेष्ठं पृथुं मधुराक्षरं ॥ २ ॥ तमुवाच महात्मानं हर्षेण महता तदा ॥ त्वया पुत्रेण भूलोके तारितोऽस्मि सुपातकात् ॥ ३ ॥ नीत उज्ज्वलतां वत्सवंशो मे
साम्प्रतं पृथो ॥ मया विनाशितो दोषैस्त्वया गुणैः प्रकाशितः ॥ ४ ॥ यजेऽहमश्वमेधेन दास्ये दानान्यनेकशः ॥ विष्णुलोकं प्रजाम्यद्य सकायस्ते प्रसादतः
॥ ५ ॥ सम्भरस्व महाभाग सम्भारं स्त्वं नृपोत्तम ॥ आमन्त्रय महाभाग ब्राह्मणान्वेदपाङ्गान् ॥ ६ ॥ एवं पृथुः समादिष्टो वेनेनापि महात्मना ॥ प्रत्यु
वाच महात्मा सवेनं पितरमादरात् ॥ ७ ॥ कुरुराज्यं महाराज भुङ्क्ष्व भोगान् मनोऽनुगान् ॥ दिव्यान्वामानुषान् पुण्यान्यज्ञैर्यज जनार्दनम् ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वा
प्रणम्यैव पितरं ज्ञानतत्परम् ॥ धनुरादाय पृथ्वीशः सवाणं यत्नपूर्वकम् ॥ ९ ॥ आदिदेश भटान्सर्वान् द्योषध्वंभूतलेभम् ॥ पापमेव न कर्तव्यं कर्मणा त्रि
विधेन वै ॥ १० ॥ करिष्यन्ति च यत्पापं आज्ञावेनस्य भूपतेः ॥ उल्लङ्घ्य वध्यतां सो हियास्यते नात्र संशयः ॥ ११ ॥ दानमेव प्रदातव्यं यज्ञैश्चैव जनार्दनम् ॥
यजध्वं मानवाः सर्वे तन्मनस्काविमत्सराः ॥ १२ ॥ एवं शिक्षां प्रदत्त्वा सोऽराज्यं भृत्येषु वेनजः ॥ निक्षिप्य च गतो विप्रास्तपसोऽर्थे तपो वनम् ॥ १३ ॥
सर्वान् दोषान् परित्यज्य संयम्य विषयेन्द्रियान् ॥ शतवर्षं प्रमाणं वै निराहारो वभूवह ॥ १४ ॥ तपसा तस्य वै तुष्टो ब्रह्मा पृथुमुवाच ह ॥ तपस्तपसि कस्मात्त्वं
तन्मे त्वं कारणं वद ॥ १५ ॥ पृथुरुवाच ॥ वेन एष महाप्राज्ञः पिता मे कीर्तिवर्द्धनः ॥ समाचरति यः पापमस्य राज्यं नराधमः ॥ १६ ॥ शिरश्छेत्ता
भवत्वे पतस्य देवो जनार्दनः ॥ अदृष्टैश्च महाचक्रैर्हरिः शास्ता भवेत्स्वयम् ॥ १७ ॥ मनसा कर्मणा वाचा कर्तुं वाञ्छन्ति पातकम् ॥ तेषां शिरांसि त्रुट्यन्तु
फलं पक्वं यथा द्रुमात् ॥ १८ ॥ एतदेव वरं मन्ये त्वत्तः शृणु सुरेश्वर ॥ प्रजानां दोषभावेन न लिप्यति पिता मम ॥ १९ ॥ तथा कुरुष्व देवेश वरं दातुं यदीच्छसि ॥
ददस्व उत्तमं कामं चतुर्मुख नमोऽस्तु ते ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवमस्तु महाभाग पिता ते पूतनांगतः ॥ विष्णुना शासितो वत्सपुत्रेणापित्वया पृथो ॥ २१ ॥
एवं पृथुं समुद्दिश्य वरं दत्त्वा गतो विभुः ॥ पृथुरेव समायातो राज्यकर्मणि संस्थितः ॥ २२ ॥ वैन्यस्य राज्ये विप्रेन्द्राः पापं कश्चिन्न चाचरेत् ॥ यस्तु चिन्त
यते पापं त्रिविधेनापि कर्मणा ॥ २३ ॥ शिरश्छेदो भवत्तस्य यथा चक्रैर्निकृन्तितः ॥ तदा प्रभृतिवै पापं नैव कोऽपि समाचरेत् ॥ २४ ॥ इत्याज्ञावर्तते तस्य

भू.खं.दि.
अ० १२४

॥ ११९ ॥

वेन्यस्यापिमहात्मनः ॥ सर्वलोकाः समाचारैः परिवर्तन्ति नित्यशः ॥ २५ ॥ दानभोगैः प्रवर्तन्ते सर्वधर्मपरायणाः ॥ सर्वसौख्यैः प्रवर्द्धन्ते प्रसादात्तस्य भूप-
 तेः ॥ २६ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे वेनोपाख्याने चतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ सूत उवाच ॥ वेनस्याज्ञां सुसम्प्राप्य पृथुः परमधार्मिकः ॥
 सम्बन्धे सर्वसम्भारान्नाना पुण्यान्वृपात्मजः ॥ १ ॥ निमन्त्र्य ब्राह्मणान्सर्वान्नानादेशोद्भवानपि ॥ अथ वेन इयाजासावश्वमेधेन भूपतिः ॥ २ ॥ दानान्यदा ब्राह्म-
 णेभ्यो नानारूपाण्यनेकशः ॥ जगाम वैष्णवं लोकं सका योजगती पतिः ॥ ३ ॥ विष्णुना सह धर्मात्मानित्यमेव प्रवर्तते ॥ एतद्वः सर्वमाख्यातं चरित्रं तस्य भूप-
 तेः ॥ ४ ॥ सर्वपापप्रशमनं सर्वदुःखविनाशनम् ॥ पृथुरेव स धर्मात्मा राजापृथ्वीं प्रशासति ॥ ५ ॥ त्रैलोक्येन समं पृथ्वीं दुहो ह नृपसत्तमः ॥ प्रजास्तुर-
 जितास्तेन पुण्यधर्मानुकर्मभिः ॥ ६ ॥ एतत्ते सर्वमाख्यातं भूमिखण्डमनुत्तमम् ॥ प्रथमं सृष्टिखण्डं तु द्वितीयं भूमिखण्डकम् ॥ ७ ॥ भूमिखण्डस्य माहात्म्यं
 कथयिष्याम्यहंपुनः ॥ अस्य खण्डस्य वैश्वेकं यः शृणोति नरोत्तमः ॥ ८ ॥ दिनस्यैकस्य वै पापं तस्यैव प्रणश्यति ॥ यो नरो भावसंयुक्तोऽध्यायं संशृणुते
 सुधीः ॥ ९ ॥ तस्य पुण्यं प्रवक्ष्यामि श्रूयतां द्विजसत्तमाः ॥ दत्तस्य गोसहस्रस्य ब्राह्मणेभ्यः सुपर्वणि ॥ १० ॥ यत्फलं तत्प्रजायेत विष्णुस्तस्य प्रसीदति ॥
 अस्य पद्मपुराणस्य पठमानस्य नित्यशः ॥ ११ ॥ कलौ युगे तु विघ्नाश्च न जायन्ते न रम्यवै ॥ १२ ॥ व्यास उवाच ॥ कस्मात्कलौ न जायन्ते शृण्वानस्य च प-
 द्मज ॥ नरस्य पुण्ययुक्तस्य नानाविघ्नाः सुदारुणाः ॥ १३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मखस्याप्यश्वमेधस्य यत्फलं परिकथ्यते ॥ तत्फलं दृश्यते तात पुरोणं पद्मसंज्ञ-
 के ॥ १४ ॥ अश्वमेधमखः पुण्यः कलौ नैव प्रवर्तते ॥ पुराणं चापि यत्तद्वदश्वमेधसमं किल ॥ १५ ॥ अश्वमेधस्य यत्पुण्यं स्वर्गमोक्षफलप्रदम् ॥ न भुञ्जन्ति
 नराः पापाः पापमार्गेषु संस्थिताः ॥ १६ ॥ पुराणस्यास्य पुण्यस्य पद्मसंज्ञस्य सत्तमं ॥ अश्वमेधसमं पुण्यं न भुञ्जन्ति कलौ नराः ॥ १७ ॥ कलौ युगे नरैः
 पापैर्गन्तव्यं नरकार्णवम् ॥ कस्माच्छ्रोष्यन्ति तत्पुण्यं चतुर्वर्गप्रसाधनम् ॥ १८ ॥ येन श्रुतमिदं पुण्यं पुराणं पद्मसंज्ञकम् ॥ सर्वहिसाधितं तेन चतुर्वर्गस्य
 साधनम् ॥ १९ ॥ अश्वमेधादयो यज्ञास्तस्मान्नष्टा मद्यमते ॥ कलौ युगे गताः स्वर्गे स वेदाः साङ्गसस्वगः ॥ २० ॥ यः कोऽपि सत्त्वसम्पन्नः श्रद्धावान्भगव-
 त्परः ॥ श्रोतुमिच्छति धर्मात्मा स पुत्रो भार्यया सह ॥ २१ ॥ श्रवणार्थं महाश्रद्धापूर्वतस्तस्य प्रजायते ॥ शृण्वानस्य नरस्यापि महाविघ्नो न सञ्चरेत् ॥ २२ ॥
 अश्रद्धा जायते पूर्वपाठकस्य नरस्य च ॥ लोभश्च जायते तस्य शृण्वानस्य द्विजोत्तम ॥ २३ ॥ प्रेषितो विष्णुर्देषेन महामोहं सदारुणः ॥ अकरोत्सविना-
 शं तु शृण्वतश्चास्य नित्यशः ॥ २४ ॥ दूषकाः कुत्सकाः पापाः सम्भवन्ति दिने दिने ॥ ज्ञातव्यं तु सुबुद्धेन विघ्नरूपं ममाधुना ॥ २५ ॥ संजातं दृश्यते व्या-

प० पु०
॥ १२० ॥

सतथाहोमसमाचरेत् ॥ वैष्णवैश्वमहामन्त्रौर्वैष्णुसूक्तैः सुपुण्यदैः ॥ २६ ॥ विष्णोरराटमन्त्रेण सहस्रशीर्षकेन च ॥ इदं विष्णुसुमन्त्रेण आब्रह्मेण पुनः ॥ २७ ॥ त्र्यम्बकेन च मन्त्रेण होममेवं समाचरेत् ॥ बृहत्साम्नासुमन्त्रेण द्वादशाक्षरेण च ॥ २८ ॥ यस्य देवस्य यो होमस्तस्य मन्त्रेण होमयेत् ॥ अष्टोत्तरतिलाज्यैश्च पालाशैः समिधैरपि ॥ २९ ॥ ग्रहाणामपि कर्त्तव्यं स्थापनं पूजनं द्विज ॥ विघ्नेशं पूजयेत्तत्र शारदां च सुरेश्वरीम् ॥ ३० ॥ जातवेदां महामायां च ण्डिकां क्षेत्रनायकम् ॥ तिलैश्च तण्डुलैराज्यैस्तेषां मन्त्रसमुद्यतैः ॥ ३१ ॥ एवं होमः प्रकर्त्तव्यो ब्राह्मणेभ्यो ददेद्भनम् ॥ यथा सम्भविकांतात दक्षिणां धेनुसंयुताम् ॥ ३२ ॥ ततो विघ्नाः प्रणश्यन्ति पुराणं सिद्धिमाप्नुयात् ॥ एवं कुरुते यो हितस्य विघ्नं वदाम्यहम् ॥ ३३ ॥ तस्याङ्गे जायते रोगो बहुपीडाप्रदायकः ॥ भार्याशोकः पुत्रशोको धनहानिः प्रजायते ॥ ३४ ॥ नानाविधान्महारोगान्मुञ्चते नात्र संशयः ॥ यस्य गेहे नास्ति वित्तमुपवासं समाचरेत् ॥ ३५ ॥ एकादशीं सुसम्प्राप्य पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ षोडशैश्चोपचारैश्च भावयुक्तेन चेतसा ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्यथा वित्तानुसारतः ॥ केशवाय ततो दत्त्वासङ्कल्पं हविषान्वितम् ॥ ३७ ॥ स्वयं कुर्यात्ततः प्राज्ञो भोजनं सह बान्धवैः ॥ पुत्रैस्तु भार्यया युक्तस्ततः सिद्धिमाप्नुयात् ॥ ३८ ॥ पुराणं सन्तिमनुजाद्विज ॥ ४० ॥ लक्षस्यार्द्धततः कृत्स्नं पुराणं पद्मसंज्ञकम् ॥ श्लोकानां तु सहस्राभ्यां द्वाभ्यामेव तथाधिकम् ॥ ४१ ॥ त्रतायुगे तथा प्राप्ते यदा श्रोन्ति मानवाः ॥ चतुर्वर्गफलं भुक्त्वा ते यास्यन्ति हरिं पुनः ॥ ४२ ॥ द्वाविंशतिसहस्राणि संहितापद्मसंज्ञिता ॥ द्वापरे कथिता विप्रब्रह्मणा परमात्मना ॥ ४३ ॥ द्वादशैव सहस्राणां पद्माख्यासा तु संहिता ॥ कलौ युगे पठिष्यन्ति मानवा विष्णुतत्पराः ॥ ४४ ॥ एकोऽर्थश्चैकभावश्च चतुर्वर्षं प्रवर्तितः ॥ संहिता सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ मुच्यते सर्वदुःखेभ्यः सर्वरोगः प्रमुच्यते ॥ ४५ ॥ अन्यत्सर्वपरित्यज्य जपदानं तथा श्रुतम् ॥ श्रोतव्यं हि प्रयत्नेन पद्माख्यं पापनाशनम् ॥ ४६ ॥ प्रथमं सृष्टिखण्डं तु द्वितीयं भूमिखण्डकम् ॥ तृतीयं स्वर्गखण्डं च पातालं तु चतुर्थकम् ॥ ४७ ॥ पञ्चमं चोत्तरं खण्डं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ यः शृणोति नरो भक्त्या पञ्चखण्डान्यनुक्रमात् ॥ ५० ॥ गोप्रदानं सहस्रस्य मानवो लभते फलम् ॥ महाभाग्येन लभ्यन्ते पञ्चखण्डानि भूसुराः ॥ ५१ ॥ श्रुतानि मोक्षदानि स्युः सत्यं सत्यं न संशयः ॥ ५२ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणे भूमिखण्डे पञ्चपञ्चाशत्सहस्रसंज्ञितायां विनोपाख्याने पञ्चविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥ समाप्तोऽयं भूमिखण्डो द्वितीयः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

भू.खं.द्वि.
अ० १२५

॥ १२० ॥

